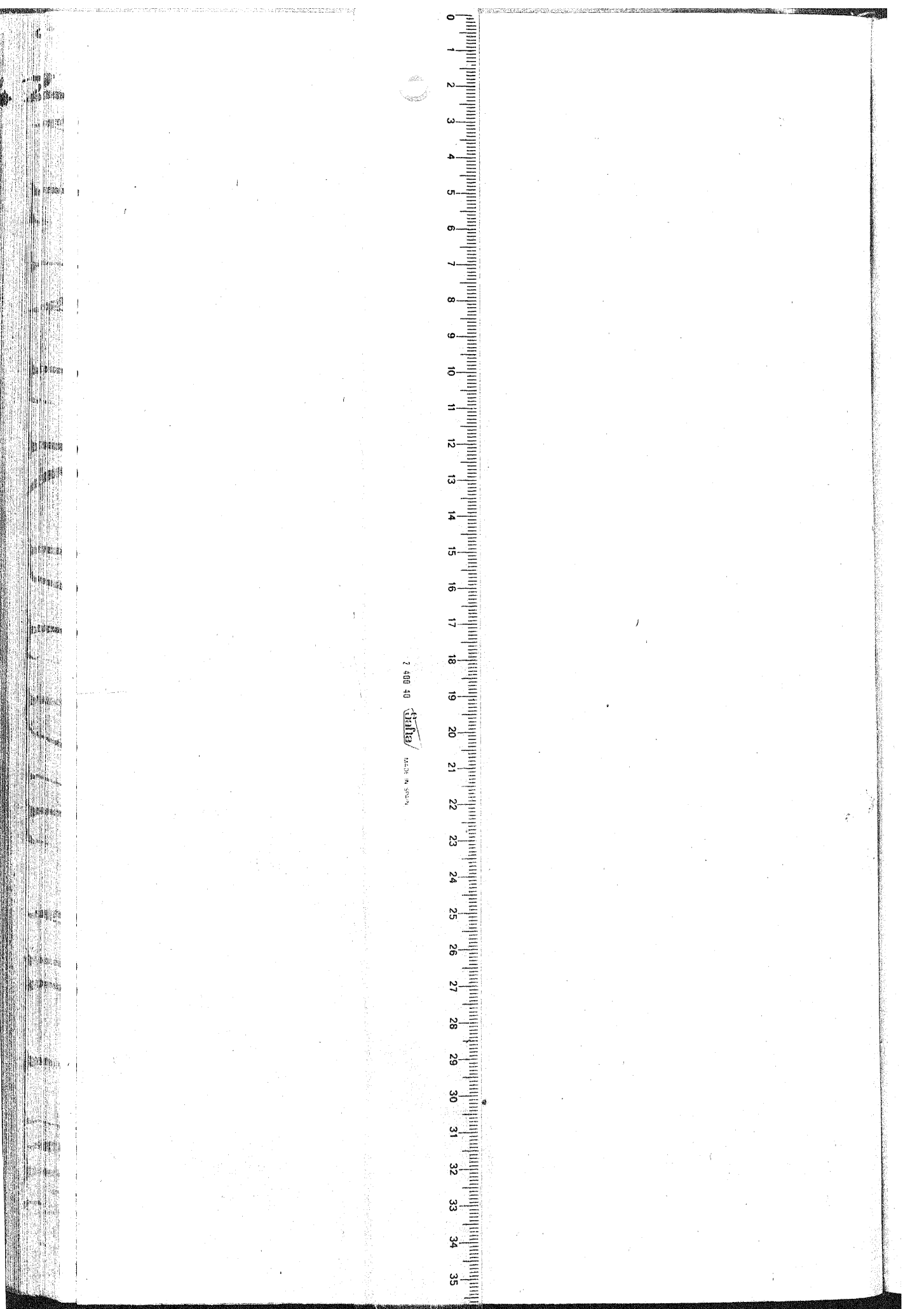

7 400 40 MADE IN SWITZERLAND

OCTAVVS TOMVS

OPERV M VENERABI-
lis Bedæ presbyteri Anglofaxonis, quæstiones
aliquot elegantissimas ueteris Testamenti com-
plectens, unà cum doctissimo in Psalms Dau-
dicos Commentario recens inuento: quo-
rum omnium catalogum uersa pa-
gella demonstrat.

BASILEAE, M. D. LXIII.

OCTAVI TOMI

ELENCHVS.

	Pagina
<i>De templo Salomonis, liber.</i>	73
<i>De sex dierum creatione, liber.</i>	109
<i>Quæstiones super Genesim.</i>	271
<i>Quæstiones super Exodum.</i>	300
<i>Quæstiones super Leuiticum.</i>	312
<i>Quæstiones super librum Numeri.</i>	329
<i>Quæstiones super Deuteronomium.</i>	339
<i>Quæstiones super librum Iesu Naue.</i>	347
<i>Quæstiones super librum Iudicum.</i>	355
<i>Quæstiones super librum Ruth.</i>	357
<i>Quæstiones super quatuor libros Regū.</i>	389
<i>Quæstionum uariarum, liber.</i>	419
<i>In Psalmorum librum commentaria.</i>	1057
<i>Vocabulorū Psalterij expositio, item de dia- psalmate collectio.</i>	1063
<i>Sermo de eo quod in psalmis legitur: Domi- nus de cœlo prospexit, &c.</i>	1088
<i>In Boethij librum de Trinitate, commenta- rius.</i>	1120
<i>De septem uerbis Christi, oratio.</i>	1122
<i>Meditationes passionis Christi per septem diei horas.</i>	1127
<i>De remedijs peccatorum.</i>	1135
<i>Vita Venerabilis Bedæ.</i>	1135
<i>Obitus eiusdem.</i>	1135

Venerabilis Bedæ presbyteri, de templo Salomonis, liber.

PROLOGVS.

Rom. 15.

Prouer. 10.

Ecl. 4.4.

Iacob. 5.

Psal. 67.

ORTATVR nos uas electionis, & magister gentium, ad lectionē diuinorum eloquiorū, ueridica uoce contestans, quia quaecunque scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt, ut per patientiā & cōsolationem scripturarum, spem habeamus. Vbi optimē ad obtinendam spem cōlestium honorū, patientiā nobis habendam, & cōsolationem scripturarum inspiciendam esse declarat. Patientiam uidelicet, ut ea quæ occurrerint aduersa, mente humili ac submissa, quasi à iusto iudice, & pio patre irrogata flagella toleremus: siue ad uirtutum gloriam, augmentumq; meritorum, si iusti & innocentes ferimur: seu ad correctionem morū, si uitiijs implicamur. Cōsolationem uerò scripturarū, ut harum crebra meditatione ad memoriā reuocemus, quantum illi summī patres, & præclara ecclesiæ lumina tenebrosæ afflictionis sepe in uita præsentī pertulerint, quantum in futura uita gloriæ cum diuino merito pietatis & patientiæ perceperint, quantum etiā in hac uita apud fideles omnes indefectiuæ laudis & claritatis reliquerint, dicēte scriptura: Memoria iusti cū laudibus. Et iterum: Corpora sanctorum in pace sepulta sunt: & nomina eorū uiuent in generationes & generatiōes. Et apostolus Iacobus: Ecce beatificamus, inquit, eos qui sustinerunt. Fufferentiam Iob audistis, & finem Domini uidistis. Non autem frustra commemoratis iustorum pressuris addidit, Et finē Domini uidistis: quia neq; ille hinc sine flagello exiit, qui hic sine uitio uixit. quiq; ad sanandos infirmos, mortuosq; suscitandos apparuit in mundo, ipse ad præmonstrandum nobis exemplum patientiæ, per infirmitatem mortis uoluit redire de mundo. Vnde Psalmista cum dixisset, Deus noster Deus saluos faciendū: mox admirando uel potius obstupescendo subiunxit, Et Domini Domini exitus mortis. Itaq; per patientiā & cōsolationem scripturarum spem habeamus, etiam nos cōsolandi post nostrarū afflictiones pressurarum, cum & ipsi in tribulatione patientes extiterimus, & eorum actus ad mentem reuiderimus, qui nos & merito iustitiæ longē præcesserunt, & longē maiora nobis aduersitatum certamina tolerarunt. Illi etenim propter iustitiam qua excellenter iminebant, persecutiōnes sæpe patiebantur iniustorum, quatenus cū operatione iustitiæ coronam insuperabilis patientiæ perciperent, & insuper cunctis se sequē, Bedæ tom. 8.

tibus, gloriosa perseuerantia sua uestigia præfixa relinquerent. Nos autem sæpius misericordia & prouisione conditoris nostri pro nostris castigamur erratibus, ut salubri cōpunctione ad conscientiam nostram redeūtes, puniamus sollicitē lachrymis diluentibus, quod illecebris fallentibus ac negligentijs admilimus: sicq; iuuantē Domino correcti ad spem uitæ, ad illorū qui innocentes afflicti sunt, mereamur pertinere cōfortium. Nam & hic in cōsolatione scripturarū inuenimus, quia benedixit Dominus omnes timentes se, pulillos cū maioribus, multasq; nobis in domo patris sui mansiones esse declarauit. Quarum nunc cōsolatione & te dilectissime antistitum, præsentēs rerum temporaliū angores quotidie alleuiare, atq; ad uidentia bona Domini in terra uiuentium, sublimiter animari non ambigo, utpote abundantem non tantum diuinarum paginā literarū, sed & pijs earum expositionibus, quas ueneranda Patrū nobis scriptura reliquit. Verū quia noua queq; nōnunquam amplius delectant, uisum mihi est, opusculum quod de factura templi Dei sequēs magnorum uestigia tractatorum nuper allegorice condideram, tuæ sanctitati percurrendum mittere. Cuius lectioni intentus, quanto plura Christi & ecclesiæ sacramenta antiquis indita paginis inueneris, quanto amplior ibi Dei dona, siue in præsentī nobis data, seu in futuro promissa perspexeris, tātō leuiora credo, & minus curanda omnium labentium rerum, & aduersa iudicabis & prospera: iuxta exemplū beati Iohannis, qui ab Imperatore nefando intra angustiis unius paruissimæ relegatus insulæ, confestim à pio conditore, per spiritum est, ad cōtemplanda infinita illa cōlestium mansionum arcanā, introductus: & ubi putatus est à deceptis hostibus amicorum hominum auxilio ac societate destitui, ibi amicorum angelorum meruit aspectu atque colloquio perfrui. A quibus edoctus, eo magis magisq; illecebras seculi & amaritudines didicit esse spernendas, quo sublimius illa speculabatur, quæ pro magnitudine atq; æternitate sui longē amplius uel metuenda cōstat esse, uel amanda. Bene ualens semper dilectissime, pro nobis intercede.

Psal. 113.
Ioh. 1.4.

Quod ædificatio tabernaculi & templi, unam eandemq; Christi Ecclesiam designet. Caput I.

OMVS Dei quam ædificat rex Salomon in Hierusalem, in figurā facta est sanctæ uniuersalis Ecclesiæ, quæ à primo electo, usq; ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiā regis pacifici, sui uidelicet redēptoris, ædificatur. Quæ partim peregrinatur adhuc ab illo in terris, partim euasis peregrinandi ærumnis cum illa iam regnat in cœlis, ubi peracto ultimo iudicio, tota est regnatura cum ipso. Ad hanc domū pertinent electi angeli, quorum nobis similitudo in futura uita promittit

Matth. 19. promittitur, dicente Domino: illi autem qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; nubunt, neq; ducunt uxores: neq; enim ultra mori poterunt. Aequales enim angelis sunt, & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. Ad hanc pertinet ipse mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, ipso attestante cum ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod exponens Euangelista, subiunxit: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Dicit autem Apostolus de nobis: Ne scitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis. Si ergo ille templum Dei per assumptam humanitatem factus est, & nos templum Dei per inhabitantem spiritum eius in nobis efficiamur, constat utiq; quia figuram omnium nostrum & ipsius, Domini uidelicet & membrorum eius quae nos sumus, templum illud materiale tenuit. Sed ipsius tanquam lapidis angularis singulariter electi, & preciosi in fundamento fundati, nostri autem tanquam lapidum uiuorum, superaedificatorum super fundamentum Apostolorum & prophetarum, hoc est super ipsum Dominum. Quod melius ex considerato ordine ipso templi aedificati patebit, ut in quibusdam uidelicet figura ad ipsum Dominum, in quibusdam uero ad omnes electos pertineat: in quibusdam intemeratam in caelis angelorum felicitatem, in quibusdam inuictam in terris hominum patientiam describat, in quibusdam colata hominibus angelorum auxilia, in quibusdam remunerata cum angelis hominum certamina demonstrat. Designat eandem domum Domini spiritualem, etiam tabernaculum quondam factum in eremo per Moysen. Verum quia illa domus in itinere, quo ad terram repromissionis ueniebatur, haec autem aedificabatur in ipsa terra repromissionis & in ciuitate Hierusalem: illud ut de loco ad locum crebro Leuitarum ministerio deportatum tandem in terram promissae hereditatis induceretur, haec ut mox in patria ipsa & ciuitate regia constructa inuisibili semper fundamento conlisteret, donec inditum sibi figurarum caelestium munus impleret: potest in illa praesentis ecclesiae labor & exiliu, in hac futura requies & beatitudo figurari. Vel certe quia a solis filijs Israel illa, haec autem a proselytis etiam & gentibus facta est: possunt in illa principaliter patres ueteris Testamenti, & antiquus ille Dei populus, in hac autem congregata de gentibus ecclesia figuratim exprimi. Quauis aedificium utriusque domus enucleatius spirituali sensu discussum, & labores praesentis ecclesiae quotidianos, & praemia in futuro perennia, gaudiaque regni caelestis, & electionem primae de Israel ecclesiae, & salutem omnium gentium in Christo multimodis ostenditur insinuare figuris. Tractaturi igitur iuuante Domino de aedificatione templi, & in structura materiali spiritualem Dei mansionem quaesituri, opportunum uidetur ut primo de operarijs eius, qui & unde fuerint, simul & de ipsa materia unde factum est, aliqua dicamus. Nam & haec spiritualibus gra-

uida esse sacramentis testatur Apostolus, qui ait, Omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos. *1. Cor. 10.*

Quomodo Hiram rex Salomonem in opere iuuerit. *Cap. 11.*
Narrat regum historia, quia Salomon aedificaturus domum Domino, quesierit auxiliu ab Hira rege Tyri, qui erat amicus Dauid omni tempore, & cum ipso quoque Salomone postquam regno potitus est, pacem habere iam ceperat: promptumque mox ad adiuuandum se in omnibus eius animu inuenerit, ita ut artifices illi, & ligna & aurum, prout opus habebat, dederit. Cuius beneficii gratia, Salome ei per annos singulos plurimos tritici & olei coros, in cibum domus eius dabat. Nulli autem dubiu, quod Salomon, qui interpretatur pacificus, & ipso nomine, & serenissimo regni sui statu illud significet, de quo dicit Esaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. *Esai. 9.*
 Hiram uero, qui Latine dicitur uirens excelle, credentes ex gentibus & uita simul cum fide gloriosos figuratim exprimit. Neque aliquid prohibet, quin Hiram, quia rex erat, regalique potestate Salomonem in aedificatio domus Domini iuuabat, conuersos ad fidem ipsos rerum dominos typice denunciet, quorum ope constat ecclesiam saepius adiuta, nobiliter augmentatam, & contra haereticos, schismaticos & paganos principibus erectam esse decretis. Petit ergo Salomon in opere templi auxiliu ab Hiram, quia cum ueniens in carne Dominus dilectam sibi domum, uidelicet ecclesiam, edificare disponderet, non de Iudaeis tantummodo, uerum etiam de gentibus adiutores operis elegit. Na de utroque populo ministros sermonis assumpsit. Misit Hira Salomoni praecisa de Libano ligna cedrina & abiegna, quae in domum Domini ponerentur, quia conuersa gentilitas misit ad Dominum uiros quondam in seculo claros, sed securi Dominica increpationis de monte suae superbiae iam detectos & humiliatos, qui ad normam Euangelicae ueritatis instituti, in aedificio ecclesiae pro suo quoque merito, uel tempore collocantur. Misit quoque artifices, quia conuersos ad ueram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populis, quoque regendis iure praeponebantur, Domino gentilitas obtulit. Qualis ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Areopagita, qualis deinceps doctor suauis & fortissimus martyr Cyprianus, alijque quamplurimi. Misit & aurum, quod in eadem significatione accipitur, quia nimirum uiros sapientia claros ostendit. Pro quibus cunctis oblationibus gentilitas a Domino expectat dona gratiae caelestis, triticum uidelicet uerbi Dei, & oleum caritatis atque unctionis, & illuminationem spiritus sancti. Conuenit autem apte rebus ecclesiae, quod in auxiliu operis sancti flagitanter ait ad Hira Salomon: Praecipue igitur ut praecidant mihi cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis. Serui quippe Hiram, qui praecidebant Salomoni cedros de Libano, doctores sunt electi de gentibus, quorum officiu est, eos qui in hoc mundo rebus &

& gloria iatabantur, à superbię fastu corrigendo sternere, atq; ad obsequium sui redemptoris eorū uota transferre. Cum quibus uidelicet feruis erant, & serui Salomonis, ac pariter memorato instabant operi: quia primi doctores ex gētibus necesse habebāt ipsorum Apostolorum, qui à Domino didicerant eruditione in uerbo si dei institui, nesi absq; magistris docere inciperent, magistri existerent erroris. Idcirco enim Salomō seruos Hīram cadere sibi uoluit ligna de Libano, quia doctiores erāt seruis suis ad cadendum. Et idcirco simul seruos suos adesse uoluit, ut ostenderent cadentibus, cuius mensurę ligna fieri deberent. Cuius rei figura in prōptu est, quia nimirum Apostoli certius uerbum Euangelij, quod à Domino audire meruerunt, alijs prædicare nouerunt: sed gentiles ab errore conuersi atq; ad ueritatem Euangelij transformati, melius ipsos gentium errores nouerant, & quocertius nouerant, eo artificiosius hos expugnare, atq; euacuare didicerunt. Paulus quidē sacramentum Euangelij, quod per reuelationē didicerat, melius nouit, sed Dionysius melius refellere poterat falsa Athenarum dogmata, quorū cum erroribus syllogismus à puero & argumēta cuncta nouerat. Cui sensui cōuenit aptē qđ sequitur: Scis enim quod nō est in populo meo uir, qui nouerit cadere ligna sicut Sidonij. Nō enim erat in populo Iudæorum, ubi Dominus corporaliter præsens docebat, ullus eorum qui tam doctē nōset errores refellere gētium, quā ipsi conuersi ad fidē gentiles, & ex gētibus facti Christiani. Sidonij namq; & Tyrj, quia gētiliū fuere populi, meritō in figura gētitiū accipiūtur.

Quot operarios Salomon in opere templi habuerit. Cap. III.

QVot autem seruos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentibus mystico sermone designatur cum dicitur: Elegit Salomon operarios de omni Israel, & erat indictio triginta milium uirorum, militēq; in Libano decem milia per menses singulos uicissim, ita ut duobus mētib; essent in domibus suis. Vbi primō notandū, quōd non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neq; erat ulla portio populi de qua non digni tantopere uiri assumerentur: quia nimirum non nunc de una stirpe sacerdotis Aaron eligendi, sed de omni sunt ecclesia querēdi, qui ædificare domum Domini uel exēplo suo, uel dicto sufficiant, & ubicunq; inuenti fuerint, mox in officium doctorū absq; ulla personarum acceptione promouēdi. Talesq; cum ad erudiendos infideles atq; in collegiū ecclesię uocandos ordinantur, quasi ad cadendas in Libano templi materias uiri strenui atq; electi natriuntur. Et quidem numerus triginta milium quo iisdem lignorum cęsores censebātur, potest ad eorum figuram aptē referri, qui in fide trinitatis sunt perfecti, quod doctorib; maxime congruit. Verum quia triginta milia ita erant ordinata, ut dena milia per menses singulos operi

Beda tom. 8.

sancto instarent, magis denarij numeris sacramentum perpendere debemus. Denam namq; milia uirorum de Israel ad cadēda ligna in opus Domini mittuntur: quia quicunq; doctores atq; insipientium eruditores sunt ordinandi, decē præcepta legis per omnia & ipsi obseruare, & auditorib; suis debent obseruanda monstrare, & præmia in coelis futura, quæ denario solent figurari, & ipsi sperare, & auditoribus suis speranda semper debent intimare. Terni autem mēses quorum distantia singulis erat cęsoribus imposita, perfectionem trium uirtutum Euangeliorū typicē denūciāt, eleemosynę uidelicet, orationis, & ieiunij. Cum enim dixisset Dominus in Euangelio, Attendite ne iustitiā uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: in prosecutione eiusdem sententię, non aliud quam eleemosynę, orationis, & ieiunij fecit mentionem, quæ non ad hominum ostentationem, sed ad solam inspectoris interni gloriam essent faciēda, alioqui à fructu æternitatis uacua manerent. Quibus uerbis aperte docuit, omnes uirtutum fructus his tribus quasi ramis de una charitatis radice prodeuntibus insinuari. Per eleemosynam namq; comprehenduntur omnia, quæ ad dilectionem proximi explēdam, beneuolē in fratres operamur. Per orationē omnia quibus per internam compunctionē nostro conditori coniungimur. Per ieiunium omnia quibus nos à cōtagione uiciorum, & illecebris seculi obseruamus, ut libera mēte & corpore casto, dilectioni ualeamus inhærere semper & conditoris nostri & proximi. Et isti sunt tres menses operariorū templi. Nam quia mensis plenitudo dierum lunaris circuli perficitur, per illū plenitudo uirtutis cuiusq; spiritualis ostenditur, in qua mens fidelis à Domino quotidiana illustratione, qua luna à sole respicitur. Vnus mensis quo ligna ad opus templi cadebantur, eleemosyna est, id est, opus misericordię quo erga salutem proximi, ut in unitatem sanctę ecclesię bene proficiēdo perueniant, docēdo, castigando, commoda temporalia impendendo, uicq; exemplamonstrando laboramus. Duo autem reliqui mēses, quibus in domibus suis manere ac suis necessitatibus sunt uacare permisi, oratio est & ieiunium, quibus præter ea, quæ erga necessitatem fratrum foris operamur, nostrę salutis proprię curam intus conuersi mente ad Dominum gerimus. Et quoniam illi solum perfectē, uel suę uel fraternę salutis curam gerunt, qui se intuitioni diuinę gratię humiliter subdūt, rectē sequitur: Et Adoniram erat super huiuscemodi indictio-nem. Adonirā namq; qui Latine dicitur Dominus meus excelsus, quem melius quā ipsum quem nomine imitatur, insinuat, Dominum uidelicet saluatorē: Et tunc Adoniram operariorū templi præponitur, ut sua prouisione ritē ordinetur, quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denuō ad curādum domum suā redeant: cum Dominus & saluator noster mentes sanctiorum prædicatorum sua familiaris illustratione informat ad discernēdum, quando

Math. 6.

oporteat ædificandi ecclesiã opus inire prædicando, uel alia pietatis opera præstado: & quãdo rursus cõueniat ad suã ipsorũ cõscientiã examinandã, quasi ad inspiciendã domum suã reuerti, & hæc orationibus ac ieiunijs superno uisitatore ac inspectore dignã reddere. Fuerũt itaq; Salomoni 70. milia eorũ, qui onera portabant, & 80. milia latomorũ in mõte, absq; præpositis numero triũ millũ trecentorũ præcipientiũ populo & his, qui faciebant opus. Latomos dicit lapidũ caesores. Idem autem lapidũ caesores, quod & lignorũ figuratẽ designat: hoc est, sanctos prædicatores, qui mẽtes insipientiũ labore uerbi Dei exercẽt, eosq; ab ea in qua nati sunt turpitudine ac deformitate trãsmutare continent, ac regulariter institutos unitati fidelĩ, & discipulõ uidelicet, aptos reddere curãt. Quod autẽ & ligna & lapides in monte cedũtur, & cetera ac præparata utraq; materies ad montẽ domus Domini trãsfertur, patet sensus, quod omnes homines in monte superbiã nati sumus, quã de præuaricatione primi hominis, quã superbiã fecit, originẽ carnis traximus. Quicũq; autẽ gratia Dei præordinati ad uitã excidimur catechizando, & sacramenta fidei percipiẽdo, de mõte superbiã in montẽ domus Domini trãsfertimur, quia eruti de potestate tenebrarũ, ad arcẽ uirtutũ, quã est in unitate sancte ecclesiã peruenimus. Nota nõ autẽ, quod idem operarij ita erant distributi, ut pars in monte lapides cedere, pars itẽ onera portaret. Diuersa namq; sunt dona spiritus, & quidã maiorẽ dicendi, atq; proteruos arguendi constantiã habent, quidã mitiores ad consolandos pusillanimes & subleuandos infirmos existunt: quidã utriusq; uirtutis munere præditi ad opus Domini conueniunt: quales fieri uoluit quibus loquitur Apostolus dicens, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes. suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Præpositi autem qui præerant singulis operibus, ipsi sunt sacre conditores scripturã, quorum magisterio in omnibus erudimur, quomodo infcios docere, contemptores corripere, quomodo nos inuicẽ onera nostra portare, ut impleamus legem Christi, conueniat. Quanto autem quisq; plũs in sustentãdis proximorum necessitatibus, siue in castigandis eorum erratibus laborat, tanto certiora in futuro præmia, uel quietis animarum post mortem, uel beate corporũ immortalitatis expectat. Vnde recte præfati operarij 70. milia & 80. milia esse perhibentur. Septuaginta uidelicet propter sabbatissimum animarum: septimus enim dies in sabbatum, id est, requiem consecratus est. Octoginta propter spem resurrectionis, quã octaua die, id est, post sabbatum in Domino præcessit, & in nobis quoq; octaua die simul & octaua aetate futura speratur. Præpositi autem erant tria milia, trecenti, propter fidem nimirum sancte trinitatis, quã sancta nobis eloquia prædicãt. Quod uerõ pro tribus millibus trecentis præpositis, in libro Paralipomenon tria milia sexcenti sunt scripti, ad eandem prorsus sublimium uirorum

respicit perfectionem. Nam quã in senario numero Dominus mundi ornatum compleuit, recte in eo perfecta honorum solent opera figurari: & quia sancta scriptura cum fide ueritatis opera iustitiã docet habenda, recte præpositi templi tria milia sexcenti fuisse perhibentur. Nec prætereundum, quod hæc 70. & 80. milia portantium onera, & latomorũ cum præpositis suis non fuere de Israel, sed de profelytis, id est, aduenis qui morabantur inter eos. Scriptum namq; est in libro Paralipomenon: Numerauit autem Salomon omnes uiros profelytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem quã dinumerauit pater eius Dauid, & inuenti sunt centum quinquaginta tria milia sexcenti, sexcentiq; ex eis septuaginta milia, qui onera portarent, & cetera. *πρόσωποι* autem Græcẽ uocabantur, qui ex alijs nationibus progeniti in fidem & consortium populi Dei accepta circuncisione trãsierunt. Fuerunt itaq; operarij domus Domini de filijs Israel, fuerunt de profelytis, fuerunt de gentibus. De filijs uidelicet Israel 30. milia, qui ad præcidendas de Libano cedros missi sunt. De profelytis isti de quibus nunc locuti sumus, lapidum caesores. De gentibus Hiram ipse & serui eius, qui cum seruis Salomonis ligna cedebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quod ædificanda erat ecclesiã, in ædificio templi præcessit. Iudæi namque, profelyti, & gentiles conuersi ad ueritatem Eius angelũ, unam eandemq; Christi ecclesiã, siue recte uiuendo, siue etiam docendo construunt.

De quali lapide templum sit factum.
Caput IIII.

Præcepitq; rex, ut tollerent lapides grandes preciosos in fundamentum templi, & quadrarent eos.] Fundamentum templi nullum est aliud mysticẽ intelligendum, quã illud quod ostendit Apostolus dicens: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Qui propterea recte fundamentum domus Domini potest uocari, quia (sicut ait Petrus) non est aliud sub cœlo nõmen datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. In quod fundamentum lapides grandes, & preciosi tolluntur, cum præcipui factis ac sanctitate uiri, familiari mentis sanctitate suo adhærent conditori, ut quo firmiter in eo spem suam ponunt, eo fortius aliorum uitam dirigere, quod est latitudinem portare, sufficiant. Lapidem ergo qui in fundamentum templi ad portandum ædificium omne ponebantur, proprie sunt propheta & Apostoli, qui uerbum & sacramenta ueritatis, siue uisibiliter siue inuisibiliter ab ipsa Dei sapientia perceperunt. Vnde & nos qui horum doctrinam, siue uitã studemus pro nostro modulo imitari, fundatos dicit Apostolus super fundamentum Apostolorum & prophetarum. Sed & generaliter perfecti quique, qui fideliter ipsi Domino adherere, & impositas sibi fratrum necessitates fortiter

Paral. 2.

Act. 4.

Ephe. 2.

fortiter ferre didicerint, his possunt lapidibus grandibus ac preciosis indicari. Qui bene lapides primò quadrati, ac sic in fundamento poni iubentur. Quadratum namq; omne quocunque uertitur, fixum stare consuevit. Cui nimirū figuræ corda assimilantur electorum, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentiū rerum aduersitate, nec ipsa etiā morte, à sui rectitudine status possint inclinari. Quales uidelicet doctores ecclesia nō solum de Iudæa, uerum etiam de gentibus per plures suscepit. Vnde bene de lapidibus huiusmodi grandibus preciosis & quadratis subditur: Quos dolauerunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiram. Dolantur namq; lapides preciosi, cum electi quicq; credentium, sanctorum instructione & instantia quicquid in se habent noxiū & inane, relinquunt, atq; ante conspectum sui conditoris solā in stititæ regulā, quasi quadraturæ formā ostendunt. Dolauerunt autē lapides nō solum cæmentarij Salomonis, sed etiā cæmentarij Hiram: quia ex utroq; Dei populo fuere nōnulli, qui ipsorum quoq; doctorū sublimium iure doctores existerent, & quasi quadrates eos ad subleuandū domus Domini ædificiū pararent. Neq; enim solū Hieremias & Isaias, & cæteri ex circuncisione prophete; uerum etiā beatus Iob cum filijs suis, qui erāt ex gentibus, maximā uitæ siue patientiæ formā, maxima doctrinæ salutaris præconia sequentis æui doctoribus ministravit, quo abiectis uerbis, actibus, cogitatibus superuacuis, ad portandum onus sanctæ ecclesiæ digni fierent & apti. Porro Glibij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domū. Glibos est ciuitas Phoenicię, cuius meminit Ezechiel, dicens: Sapientes tui Tyre, facti sunt gubernatores tui, senes Glibij & prudentes eius: pro qua in Hebræo cōtinetur Gebel siue Gebel, quod interpretatur definiens, siue determinans. Quod uocabulum apte cōuenit eis, qui corda hominum ad ædificiū spirituale, quod ex uirtutibus animæ construitur, parant. Sic etenim solum suos auditores fidem & opera iustitiæ docere sufficiunt, dū ipsi prius sacris paginis edocti, diligenter quæ sit fides tenenda, quo uirtutū calle incedendum, certa de finitione ueritatis didicerunt. Nam frustra sibi officium doctoris usurpat, qui discretionem catholicæ fidei ignorat. Neq; sanctuarium Domini, sed ruinam sibi ædificat, qui docere alios regulam, quam ipsi non didicere, conantur. In ædificanda enim domo Domini, primò sunt ligna & lapides cædendi de monte: quia eos quos in fide ueritatis instituire querimus, primò necesse est ut abrenūciare diabolo, ac de sorte primæ præuarcationis, in qua nati sunt, doceamus renascendo erui. Dein quærendi sunt lapides preciosi & grandes, atq; in fundamentū templi deponendi: ut meminerimus abdicata cōuersatione priori eorū in omnibus uitæ moresq; inspicere, eos nostris auditorib. imitandos proponere, quos per uirtutē humilitatis specialiter Domino adherere nouerimus, quos inuincibili men-

tis stabilitate quasi quadratos quodāmodo, atq; ad omnes tentationū incursum immobiles perdurare cōspicimus, quos preciosos & grandes fama & merito cōperimus. Post fundamentum uerò talibus ac tantis lapidibus compositū, ædificanda est domus præparatis diligētius lignis ac lapidibus, ac decēti ordine collocatis, quæ olim prisco suo situ uel radice fuerāt abstracta: quæ post fidei rudimēta, post collocata in nobis iuxta exemplū sublimiū uirorū fundamēta humilitatis, addendus est in altū paries honorū operū, quasi superimpositis sibi inuicē ordinibus lapidū ambulando ac proficiendo de uirtute in uirtutē. Vel certè lapides fundamēti grandes, preciosi quadrati, primū sunt (ut supra dixerā) ecclesiarū magistri, qui ab ipso Domino uerbū audire salutis. Suppositi autē ordines lapidū siue lignorū, sequētes suo quicq; tēpore sacerdotes ac doctores, quorū uel prædicatione ac ministerio fabrica crescit ecclesiæ, uel ordinatur uirtutibus. Quali autē colore fuerint lapides, quib; factū est templū, in lib. Paralipomenon aperte declaratū est, dicēte Dauid ad Salomonē, cū ei impētas tēpli quas præparauit, ostēderet: Omnē preciosum lapidē, & marmor Parisū abundātiſsimē præparauī. Marmor autē Parisū, marmor candidū dicit, quale eadē insula gignere cōsueuit: unde Poeta dicit: Olearon, niueāq; Paron, sparsasq; per æquor Cycladas, & crebris legimus freta cōcita uētis. Niueā ergo Paron dicit, eo quod marmor candidiſsimi generis mittat. est autē una de Cycladibus, quo uidelicet lapide tēplum fuisse factū Iosephus insinuat, dicēs: Eleuauit itaq; templū usq; ad camerā, ex lapide albo constructū, altitudo fuit 60. cubitorū, & centū: nec mysterij sensus in abdito est. Cuius etenim patet, quia marmor candidū, ex quo domus Domini cōstructa est, mundā electorū actionē simul & conscientia ab omni nēuo corruptio-nis castigatā designat. Quales esse uoluit sapiēs ille architectus eos, quos super fundamentum Christi locabat, lapides preciosos auro argētoq; redimitos: Charissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

Quando, uel ubi ædificatum sit templum. Cap. V.

Factū est igitur quadringētesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus, regis Salomonis super Israel, ædificare cepit domum Domino.] Quod dicitur anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, ordinis sensus est. In anno quarto regis Salomonis, mense Zio, ipse est mensis secundus. Mensem autē secundū Matū dicit: namq; Aprilis quo Pascha celebratur, principiū mensiū apud Hebræos primus erat in mensibus anni. Ex quo manifeste claret, quia mox peracto Pascha, cœpit ædificare domū Domino, & consecratus mystica solennitate populus manus ad opus mysticū misit. Fit autē cōmemoratio egressionis de Aegypto, quando tabernaculum ædificari cœptum est, ut ad moneatur le-

Lib. 8. Annotiq. 3.

Ezech. 27.

stor, quot annorum tempus inter ædificationē
 utriusq; domus extiterit, & huius quoq; summe
 temporis sacramentum spirituale cognoscat.
 Quater namq; centeni & uiceni, quadringētos
 & octoginta faciunt. Quatuor autē euangelicæ
 perfectioni apte conueniūt, propter ipsum euā
 gelistarū numerum. Centum 20. doctrinæ lega/
 li, propter annos totidem legislatoris. In quo
 etiam numero uirorū gratiā spiritus sancti pri/
 mitiua suscepit ecclesia, patēter ostendens, quia
 qui lege legitime utuntur, id est, qui Christi in
 ea gratiā cognoscentes amplectuntur, iure spi/
 ritus eius gratia replētur, qua in charitate eius
 amplius ignescant. Diximus autē per tabernacu/
 lum quod fecit in deserto Moyses & filij Israel
 synagogā: per templū uerō, quod Salomon &
 filij Israel cum profelytorū & gētilium auxilio
 construxit, ecclesiam gentium posse designari.
 Permanens autē cultus & religio tabernaculi an/
 nis quadringentis & 80. & sic templū ædificari
 incōpit, quia scriptura ueteris Testamenti tan/
 ta perfectione redundat, ut si quis eam bene in/
 tellexerit, cuncta in se noui testamenti mysteria
 cōtineat. Patres quoq; ueteris Testamenti per/
 plures, tantæ perfectionis arcē uiuendo tenuē/
 rūt, ut in nullo Apostolis apostolicisq; uiris pu/
 tandi sint esse minores. Manebat tabernaculū
 usq; ad constructionē templi in populo Dei per
 annos quadringētos & 80. id est, centum 20. per
 quatuor multiplicatos: quia ex tempore datæ
 legis Dei usq; ad incarnationem Dominicā, &
 tempus reuelatæ gratiæ, nō defuere uiri qui in
 lege constituti, euangelicam per omnia perfe/
 ctionem mente & opere seruarent: non defuit
 scriptura, quæ gratiā noui Testamēti in uete/
 ri prophetis intimaret eloquijs. Quod autem
 quarto anno regis Salomonis ædificari cōpra
 est domus Domini, potest eō referri mystice,
 quōd post expletam dispensationē Dominicæ
 incarnationis, quæ in quatuor Euangelij libris
 scripta est, missō de cœlo spiritu sancto, ecclesie
 structura cōperit. Et quod mense secundo cō/
 pta est, potest ad electionē gentium referri, que
 secūdo loco post Israel ædificationē in se susce/
 perit creatos. Vnde & secundus mensis in lege
 concessus est ad faciendum Pascha his, qui im/
 mundi super anima, uel in uia procul positi ad
 faciendū in primo mense Pascha, occurrere ne/
 quirent. Vbi nos apertissimē designati sumus,
 qui immundi super anima nostre morte, & pro/
 cul adhuc positi à populo Dei, nō potuimus pri/
 mum Pascha facere, quod in carne & sanguine
 agni fiebat. Celebramus autē hodie Pascha se/
 cundum, quod in corpore & sanguine redēptō/
 ris nostri, à quo quasi & mundati sumus, actū
 est. In quo autem loco templum sit ædificatum,
 manifestius in libro Paralipomenon ostendi/
 tur, ubi scriptum est: Et cœpit Salomon ædifica/
 re domum Domini, in Hierusalem, in monte
 Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri e/
 ius, in loco quem parauerat Dauid in area Or/
 nan Iebusci. Aedificatur ergo in monte domus
 Domini, in uisione pacis, quia dilatata per orbē

ecclesia, in una eademq; fide & ueritatis catho/
 licæ societate consistit. Namq; in scissura men/
 tium Deus non est, sed factus est in pace locus
 eius, & habitatio eius in Sion. Aedificatur in
 monte, uidelicet in ipso Domino saluatore, de
 quo Esaias ait: Erit in nouissimis diebus præpa/
 ratus mons domus Domini in uertice montiū.
 Et ipse de se in Euangelio: Non potest, inquit,
 ciuitas abscondi, supra montem posita. Ipse est
 enim mons montium, qui de terra quidem per
 originem assumptæ carnis ortus est, sed omnīū
 terrigenarum potentiam ac sanctitatem singu/
 laris culmine dignitatis transcendat. In quo ni/
 mirum monte ciuitas, siue domus Domini con/
 structa est, quia si non in illo radicem figat, spes
 & fides nostra nulla est. Qui rectē mōs Moria,
 id est, uisionis uocatur, quia electos suos quos
 ad æternam suæ claritatis uisionem conseruat,
 in hac interim uita laborantes uidere & adiu/
 uare dignatur. Ipse est enim locus in quo obtu/
 lit Abraham Isaac filium Domino, ac deuotio/
 ne obedientiæ uideri ab illo meruit, unde & no/
 men accepit. Deniq; ubi Dominus ait: Tolle fi/
 lium tuum unigenitum quem diligis Isaac, &
 uade in terram uisionis, atq; offer eum holocau/
 stum: Pro terra uisionis, in Hebræo terram Mo/
 ria habet. Et quia immolatio Isaac typus Domi/
 nicæ passionis extitit, rectē in loco immolatio/
 nis eiusdem templum ædificatur: quia per fidē
 & mysteria Dominicæ passionis ecclesia dedī/
 cata, crescit in templum sanctum in Domino.
 De quo monte bene subditur: Qui demonstra/
 tus fuerat Dauid patri eius. Ostensus namq; e/
 rat Dauid sicut & cæteris prophetis, uenturus
 in carne Dominus, qui uocatam de gentibus
 ecclesiam, per sacramenta eiusdem suæ incar/
 nationis ablueret à peccatis, atq; in domum si/
 bi fidelem dilectamq; consecraret. Bene autem
 additur: In loco quem parauerat Dauid. Para/
 uerat namq; Dauid psallendo, parauerant alijs
 prophete uaticinando locum Domino, uero u/
 riq; Salomoni, in quo domum ædificaret, quia
 corda auditorum suorum fide ueritatis institue/
 runt, sedulo admonentes, ut uenientem in car/
 ne Dei filiū, fideli ac deuota mente susciperent.
 Hinc etenim Dominus de paratis sibi ad credē/
 dum populis, ait discipulis: Leuate oculos ue/
 stros, & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad
 messem. & qui metet, mercedem accipit, & cō/
 gregat fructum in uitam æternam, ut qui semī/
 nat, simul gaudeat & qui metit. Quasi alijs uer/
 bis de ædificatione templi diceret: Leuate ocu/
 los uestros, & uidete locū, quia paratus est iam
 ad ædificandam domum Domini. Et qui docē/
 do ædificat, mercedem accipit, & congregat la/
 pides preciosos in uitam æternam, ut & qui
 parat locum ædificio, simul gaudeat & qui æ/
 dificat: id est, propheta uenturum prædicens,
 & Apostolus uenientem prædicans Dominum
 unā simul in illo mercede poriantur. Bene u/
 dem locus in area erat Ornan Iebusci, quia ec/
 clesia areæ uocabulo solet designari, dicente
 Ioanne de Domino: Cuius uentilabrum in
 manu

Psal. 75.

Esa. 2.

Matth. 5.

Gen. 22.

Ioh. 4.

Matth. 4.

2. Para. 3.

1. Reg. ult.

60

manu sua, & permundabit arcam suam. Ornan, qui interpretatur illuminatus, erat natione Iebusæus. Natione gentiles quidem significat, nomine autem eisdem illuminandos à Domino, atq; in filios ecclesiæ commutandos ostendit, quibus merito dicat Apostolus: Fuitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Iebus eadem est ciuitas, quæ & Hierusalem. Et Iebus quidem interpretatur conculcata: Hierusalem autem uisio pacis: in qua quàm diu Ornan gentilis regnabat, Iebus dicta est. Cum uerò Dauid in ea locum holocausti emerit, cum Salomon in ea templum Domino ædificaret, nō iam Iebus, sed Hierusalem uocata est: quia nimirum gentilitas, quàm diu diuini cultus nescia * permanserat, conculcabatur & illudabatur ab immūdis spiritibus ad simulachra muta, prout ducebatur sequens. Cum uerò illū gratia sui conditoris respexit, continuo pacis in se & locum inuenit & nomen, dicente de ipsa Domino: Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Cum ergo Ornan in hac ciuitate regnum adhuc haberet, Iebus uocabatur: cum autem locum aræ suæ cū bobus ac tribulis Dauid regi uenderet, nomen Hierusalē accepit: quia persistens adhuc in sua obstinatione gentilitas conculcabatur, quasi uilis & abiecta, à malignis spiritibus. Porro cū omnia sua uendere, ac uero regi offerre didicit, nō ultrā conculcari à demonibus ac uitijis potuit, sed internæ pacis quam cum suo conditore haberet, magis compos effecta est.

Cuius mensuræ sit factum. Cap. V I.

Domus autem quam edificabat rex Salomon Domino, habebat 60. cubitos in longitudine, 20. in latitudine, & 30. in altitudine. Longitudo domus, longanimitatē designat sanctæ ecclesiæ, qua in exilio peregrinationis huius patienter aduersa quæq; tolerat, donec ad patriam quæ expectat, perueniat. Latitudo insinuat charitatē, qua dilatato sinu mētis nō solū amicos in Deo, sed inimicos gaudet diligere propter Deū, donec ueniat tēpus, quando ad pacē suā conuersis seu funditus extinctis, cū solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denunciat futuræ retributionis, cuius intuitu libenter infima quæq; siue quæ demulcēt, seu quæ aduersantur, cōtemnit, usq; dum utriusq; transcēsis, sola mereatur uidere bona Domini in terra uiuentium: unde apte longitudo domus, sexagenario cubitorum numero comprehenditur. Senarius namq; numerus, in quo mūdus factus est, perfectionē solet operū designare bonorū. Et necesse est nos ita per longanimitatē molestias ferre nostræ peregrinationis, ut meritò bonæ operationis promissam patriam cum apparuerit, ualeamus intrare. Latitudo uicenario numero determinatur, propter geminā eiusdē charitatis, qua Deū & proximū amamus, distāciam. Altitudo tricenario, propter fidē sanctæ trinitatis, qui unus est Deus, in cuius uisionem cuncta spei nostræ desideria suspenduntur. Sex ergo ad operis perfectionem, duo ad dilectionē Dei & proximi, tria pertinet ad spem diuinæ uisionis. Singuli autem numeri recte per decē multipli-

cantur, quia nō nisi per fidem & custodiā decalogi legis, uel patientia nostra salubriter exercetur, uel charitas utiliter ardescit, uel spes sublimiter ad æterna desideria rapitur. Vbi notandum est quòd 30. cubiti altitudinis nō usq; ad tectum templi, sed usq; ad cœnaculū inferius pertingebāt. namq; in libro Paralipomenon aperte scriptū est, quod altitudo 120. cubitorū erat. De cuius rei sacramentis aptius in sequentibus tractabitur, ubi ad mediū usq; cœnaculū, ac tertium lectionis ordo peruenierit. Porticus erat ante templū 20. cubitorū longitudinis, iuxta mēsurā latitudinis templi, & habebat 10. cubitos latitudinis ante faciē templi. De hac porticu in libro Paralipomenon ita scriptū est: Porticū uerò ante frontē quæ tendebatur in longum iuxta mensurā latitudinis domus, cubitorū 20. Patet ergo quia porticus ista ad orientālē templi partem facta est. Templū namq; erat cōuersum ad orientē, sicut & tabernaculum, habebatq; ostiū porticus ab oriente cōtra ostium templi, iuxta quod historicus Iudæorum Iosephus aperitissime docet: ita ut sol æquinoctialis oriēs, directis radiorū suorū lineis per ostia tria, porticus uidelicet, & templi & oraculi, arcam testamenti perfundere posset. Quia uerò templum sanctā ecclesiam designat, porticus quæ erat ante templum & propior, lumen solis accipere solebat: quid aptius quàm illam eius partem, quæ Domini incarnationis tēpora præcessit, typicè denunciat: in qua sunt patriarchæ & prophete, qui orientē huius mundo solem iustitiæ primi suscepunt, & nascēti Domino in carne testimonium, siue uiuendo, siue prædicando, siue nascēdo, siue moriendo præbuerunt. Ostiū ergo templi, Dominus est: quia nemo uenit ad patrē, nisi per ipsum. Hinc alibi dicit: Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Ostiū porticus, sermo propheticus est, qui quasi recto calle ingrediētes ad ostium Domini perducebat: quia gratiā Domini saluatoris, qua mūdū erat redēpturus, prædicabat. Factura ergo porticus tota, fideles illius tēporis signat. Ostiū ergo in porticu, doctores, qui ceteris lucē uitæ, inuāq; intrandi ad Dominū pandebant, exprimit. Et bene unū ostiū propter consonā in omnibus sanctis fidē ac dilectionē ueritatis: quæ uidelicet porticus iuxta latitudinē tēpli 20. cubitos longa erat, quia nimirū antiqui iusti multa diu patientia & longanimitate expectabāt, quando apprens in carne Dominus nouā Euangelij gratiā mūdō afferret, nō acceptis ipsi promissionibus, sed à lōgē eas aspiciētes & saluātes. Aequabāt ergo lōgitudine sua longitudinē tēpli, quia per lōganimitatē deuotę mētis desiderabāt uenire dilatationē ecclesiæ in charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro: qui quousq; adhuc tēpore fuerint à sacramentis Domini incarnationis separati, fide tamen ac prædicatione fuere proximi. In huius sacratissimæ porticus prima fronte, fuere beatus protomartyr Abel, & Seth & Enoch, ceteriq; iusti mundi originis: in intimo autē penetrali eius, & quali prope murum

Eph. 5.

alias, perdurabat

Matth. 5.

2. Par. 3.

Antiq. lib. 8. cap. 3.

Iodh. 10.

murum templi mysticum obtinere locum parentes præcursoris Domini, Symeon, & Anna, & cæteri. Qui etsi natiuitatem eius uidere meruerunt, ad auditionem tamen doctrinæ eius, & perceptionem sacramentorum eius peruenire nequiverunt. Quæ bene porticus decem cubitos erat lata, quia tales etsi necdum uerba siue mysteria Euangelij, quæ erant per Dominum tradenda receperunt: præcepta tamen decalogi, quæ perceperunt perfecta dilectione dilatati in Domino cordis seruabant.

De fenestris eius & tabulis per gyrum.
Caput VII.

Fecitq; in templo fenestras obliquas. Fenestra templi doctores sunt sancti, & spirituales quicq; in ecclesia, quibus mente excedentibus Deo arcana secretorum cœlestium specialius cæteris uide re conceditur. Qui dum ea quæ in occulto uident, publicè fidelibus pandunt, quasi suscepto lumine solis fenestra obliqua, id est, intus latior res fuisse perhibentur: quia nimirum necesse est, ut quisq; iubar supernæ contemplationis uel ad momentum perceperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atq; ad maiora capessenda solerti exercitatione præparet. Et adificauit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus, per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod supererat quinq; cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habebat cubitos latitudinis. Hæc tabulata in Euangelio ubi Dominus tentabatur à diabolo, pinnacula templi uocabantur. Sed & Iacobum fratrem Domini Apostolum in pinnaculum templi, unde ad populum concionaretur, leuatum esse legimus. Vtrum autem moris fuerit doctoribus, ut in his sedentes tabulatis ad circumstantem inferius turbam facerent sermonem, nusquam in scripturis inuenimus. Patet ergo ratio sacramenti, quia tabulata hæc tria totidem fidelium gradus, coniugatorum uidelicet, continentium & uirginum designant, distinctos quidem altitudinis professionis, sed societate fidei & ueritatis eiusdem omnes ad domum Dei pertinentes, eiq; fixa mente inhaerentes. Vbi pulchre dicitur, quia tabulatum quod supererat, quinq; cubitos habebat latitudinis, medium sex, tertium septem. Supremum ergo tabulatum erat cæteris angustius, medium supremo latius, sed infimo erat factum angustius, quia nimirum altior professio uirtutis altiore debet uitam tenere uiuendi. Nam quicunq; abrenunciato uinculo coniugali uirginitatem suam Domino consecrauerint, mores simul oportet uirginitati cōdignos ostendere. Abstineant ab ociosis eloquijs, irarix, detractione, habitu impudico, commensationibus, potationibus, contentione & emulatione: & ecōtrario uigilijs sanctis, orationibus, lectionibus diuinis, & psalmis, doctrinæ & elemosynis, cæterisq; spiritus fructibus operam im-

pendant, ut qui futuræ statum uitæ in professione tenent in qua non nubent, neq; nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlo. Huius quoq; statum quantum mortalibus possibile est, in præsentia contendant imitari. At uero infimum tabulatum amplioris erat latitudinis, quia non dicitur coniugatis: Vade, uende quæ habes & da pauperibus: sed si uis, inquit, ad uitam ingredi, serua mandata. Non homicidium facies, non ad ulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, & cætera. Medium inter hos locum tenent continentes, quantum uirginibus inferiores, tantum eminentiores coniugatis. Quorum portio gloriosissima primitiuam in Hierusalem ædificabat ecclesiam, scribente beato Luca, quia multitudinis credentium erat cor unum & anima una, & cætera. Quorum maximam partem uxorios reliquisse complexus testatur historia sancti Stephani, ubi sceminas eadem religione pollentes, non coniuges, sed uidas appellat eorum. Singula autem tabulata in circuitu habebant latera, id est turriculas, ne quis in eisdem tabulatis consistens, siue relidens posset ad inferiora decidere, quod Ochozia regi contigisse legimus in Samaria. Quæ nimirum latera non incongruè quotidiana diuina protectionis erga nos munimenta designant. De quibus Psalmista: Immittet inquit angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Ascendit quidem in cœnaculum Ochozias rex Samariæ, qui se à domo Dauid separauerat, sed per cancellos decidit: quia etsi hæretici siue schismatici aliquam bonæ actionis arcem conscendere uidentur, quia tamen compagem ecclesie unitatis non habent, quasi patentibus & non solidis laterum præsidijs, semper ad uitiorum infima relabuntur, dum diuino destituti auxilio suæ pertinaciæ factu intereunt. Qua autem arte præfata tabulata parietibus templi sunt affixa declaratur, cum subditur: Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærent muris templi. Trabes ergo quæ intrinsecus domum muniabant & ornabant, tantæ erant longitudinis, ut capita earum forinsecus prominere, in infimo quidem ordine cubitorum septem, in medio sex, in supremo quinq;. At in eisdem capitibus earum tabulata componerentur, nequaquam muris templi infixæ, sed iuxta muros trabes, quæ de muris exierant superposita. Qui itaq; per trabes domus, quæ tabulata portabant, nisi prædicatores sunt typicè designati: Qui dum ipsi sublimem atq; honorabilem in ecclesia Dei locum tenent, infirmiores quosq; ac fragiles suis prædicationibus ab infirmorum appetitu sustollunt, atq; ad cœlestia desideranda ac speranda suspendunt, suis etiam intercessionibus, ut inceptis persistant, adiuuante. Legimus autem in libro Paralipomenon, quod trabes templi, sicut & cætera eius interiora, fuerint auro uestitæ. Quod ita factum esse non dubium est, ut illæ trabium partes: quæ intus in templo erant, auri essent laminis tectæ, quæ uero foris parebāt, hæc minime deauratæ, ipsam cedri speciem

Matth. 19.

Act. 4.

Act. 9.

4. Reg. 1.

Psal. 37.

Matth. 4.

Ex Egesippo
libr. 5.* Malim legi,
ritum uiuendi.

speciem formamq; cunctis ostenderēt. In qua tamen imposta libimet tabulata gestabant. Quod ergo extrinsecus eminebat trabium, uitam sanctorum, quæ nobis inferius innotescere potuit, designat. Quod intus in templo deauratum fulgebat, claritatem illam qua in cœlesti patria, quæ in aspectu sui creatoris gaudent, figuratè denunciat. Quæ nimirum claritas trabium aurea illis solummodo, qui templum intrauerant, patebat: quia quàm sit magna multitudo dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se, & perfectè sperantibus in se, soli norunt illi, qui regnum cœlestè meruerunt intrare. Et tamen nos cum uitam, passionem, doctrinam sanctorum cernentes, siue in scripturis legentes, ad benefaciendum exemplo excitamur eorum, quasi in capitibus trabium foras apparentibus à terra subleuamur, quia quamuis internam sanctorum, gloriam percipere necdum ualeamus, ex eo tamen quod exterius uidere ualuimus, sublimibus ecclesiæ membris fideliter adhaeremus. Possumus etiã hæc de sanctis in hac uita adhuc positis intelligere, quorum puritatem dilectionis qua in secreto cordis coram domino resurgunt, inspicere nequimus. Attamen ex eis quæ loquendo, uel agendo, uel patiendo foras ostendunt, auxilium nostræ salutis inuenimus.

Domus autem cum edificaretur de lapidibus dolatis, atq; perfectis edificata est, & malleus & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo Dei cum edificaretur. Hæc ad illam ecclesiæ partem, quæ post huius seculi labores & certamina ad æterna præmia meruerit introduci, propriè pertinet. Ibi etenim perfecti solummodo & immaculati, atq; ab omni labe iniquitatis castigati, ingrediuntur. Nō enim aliquid coinquinatum faciens abominatorem & mendacium intrabit in illam ciuitatem, sicut in Apocalypsi scripsit Ioannes. Malleus & securis & omne ferramentum non auditur, quia hic tundimur aduersitatibus, & disciplina ueritatis exercemur, ut illic locis iuxta meritum congruis disponamur, & castigatione cessante solo amoris glutino, quo adiuuicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur. Ceterū quamuis dicatur Noe uir perfectus in generationibus suis, & beati immaculati in uita, & cætera huiusmodi, nullus uerè perfectus & absq; macula, quādiu in huius uitæ uia est, incedere potest. Non est enim iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Veruntamen secūdum huius temporis modum perfecti & immaculati uocantur, qui tunc uerè perficientur, cum nexibus corporis absoluti ad immortalem illum domus Domini decorem peruenerint, locumq; tabernaculi gloriæ eius ascenderit, perfectiq; solummodo & immaculati, atque ab omni labe iniquitatis castigati, ingrediuntur in illam ciuitatem.

De ascensu uel factura medij ac tertij tabernaculi. Cap. VIII.

Ostium lateris medij in parte erat domus dexteræ, & per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, & à medio in tertium. Quidam hunc locum male intelligentes, putant ostium templi à meridie fuisse, non attendentes quia si hoc significare uoluisset scriptura, non ita diceret: ostium lateris medij in parte erat domus dexteræ, sed ita potius, simpliciter, & habebat domus ostium ad meridiem. Nunc autem longe aliud significat. Partem namq; domus dexteræ, latus templi meridianum dicit. In cuius parte orientali ostium erat in ipso angulo factum, iuxta terram. In quod introeuntes, statim ad altiora gradatim ascendebant, habentes uiam ascensum per ipsa parietis interiora, donec tali itinere ad medium cœnaculum, & à medio peruenirent ad tertium. Hæc ita esse non dubitandum, quamlibet scriptura non dicat, quia sic ascendentes creberrimas habebant à meridie fenestras, quarum luce certum per omnia & sine offensione iter agerent. Qui nimirum locus propriè ad corpus Dominicum, quod de uirgine assumptis, respicit. Ostium namq; lateris medij in parte erat domus dexteræ, quia defuncto in cruce Domino, unus militum lancea latus eius aperuit. Et bene in parte domus dexteræ, quia dexterum ei latus à milite apertum sancta credit ecclesia. Vbi & apto etiam uerbo usus est Euangelista, ut non percussit diceret aut uulnerauit, sed aperuit, uidelicet quasi ostium lateris medij, per quod nobis iter ad cœlestia panderetur. Deniq; ita subiunxit: Et continuo exiit sanguis & aqua. Aqua scilicet, qua abluitur in baptismo, & sanguis quo consecramur in calice sancto. Per hoc namq; ostium nobis est ascensus in medium cœnaculum, & à medio in tertium: quia per fidem & mysteria nostri redemptoris, de præsentis ecclesiæ conuersatione, ad requiem animarum post mortem ascendimus, rursumq; de requie animarum adueniente die iudicij ad immortalitatem quoq; corporum quasi in tertium cœnaculum sublimiore profectu penetrabimus, ex quo in magna amorum, corporis uidelicet & animæ beatitudine, perpetuo uiuamus. Quod quidem iter inuisibiliter agebatur, ita ut soli hoc qui intrauerant nossent, quamuis ipsum ostium etiam foris positi uiderent, quia nimirum actus fidelium in hoc seculo, & celebrationes sacramentorum etiam reprobis possunt intueri: uerum arcana fidei & intimæ gratiam dilectionis nullus nisi per hæc Domino duce ad cœlestia scandit, agnoscat. Qui enim se dicit nosse Deum, & mandata eius nō custodit, mendax est. Notandum sanè quod cubiti altitudinis, de quibus supra legitur, usque ad medium cœnaculum pertingebant. Deniq; alij triginta cubiti usq; ad tertium cœnaculū addebantur, quousq; ad porticū quæ erant circa templum ab austro & aquilone &

occasu

occafū tectum perueniebat, ut Iosepho narrāte discimus. Deinde usq; ad supremum templi tectum alij 60. cubiti numerabantur, & sic tota altitudo domus iuxta librum Paralipomenō in 120. cubitos cōsummata est. Porticus quoq; quæ erat ante frontem templi ad Orientem iuxta fidem præfati uoluminis eandem cubitorum summam in altitudine habebat. Qui uide licet liber illas de quibus prædiximus porticus circa templū, cellaria uocat & cubicula. Dedit autē, inquit, David Salōmoni filio suo descriptionem porticus & templi & cellariorum & cœnaculi & cubiculorum in adytis & domus propiciationis. Vbi etiam exteriorū domorum, quæ erant extra atrium sacerdotū in circuitu templi fecit mentionem, cum proximus adiunxit. Nec non & omnium quæ cogitauerat atriorum & exedarum per circuitū in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum. Quod autem omnis altitudo templi 120. cubitorum erat, ad idem sacramentum respicit, quod primitiua ecclesia in Hierosolymis post passionem, resurrectionem & ascensionem Domini in cœlos in hoc numero uiro rum gratiam sancti spiritus accepit. Quindecim namq; qui ex septem & octo constant, solent nonnunquam ad significationem referri futuræ uitæ, quæ nunc in sabbathismo geritur animarum fidelium, perficietur autem in fine seculi resurrectione corporum immortalium. Ipsa autem quindecim in trigonum ducta, id est, cum omnibus suis partibus annumerata 120. efficiunt. Quapropter apte numero cœtenario & uicenario magna electorum beatitudo in futura uita designatur. Aptè in hoc tertium domus domini cœnaculum consummatur, quia post præsentem fidelium labores, post acceptam in futuro. requiem animarum. plena totius ecclesiæ felicitas in resurrectionis gloria complebitur. Ad quod mysteriū aque pertineat ut diximus, quod resurgens à mortuis Dominus atq; ad cœlos ascendēs, huic numero uirorum spiritū sanctū in linguis igneis 50. misit, qui eos qui diuersitate linguarum ab inuicem discreti erant, cognatione loquelarum communem in laudem dei fecit habere sermonem. Nam & ecclesia suo tempore resurgens à morte, atq; ad cœlos in carne incorruptibili ascendens, plene ac perfectè dono sancti spiritus illustrabitur, quando secundū promissum Apostoli erit Deus omnia in omnibus. Tunc plena erit adunatio linguarū in omnibus ad prædicanda magnaia Dei, quia consona mente ac uoce omnes diuinæ gloriæ maiestatis, quam præsentem uisuri sunt, collaudabunt.

Ut parietes cedro ac pauimentum sit abiete tectum.

Cap. IX.

ET edificauit domum, & consummauit eam. Texti quoq; 70 domum laquearibus cedrinis. Laquearia sunt tabulata, quæ magno decore composita & ornata, ab inferiori parte trabibus affiguntur. Et

quia terne altitudinis domus domini facta fuerat, terna nimirum habebat laquearia. Quid autem aptius per laquearia, quam sublimiores quosq; in sancta ecclesia iustos significare credamus? Quorum opus & doctrina cunctis in exemplo proposita quasi lōgius in alto præeminet, quicq; suis intercessionibus & exhortationibus animos infirmorum ne in tentationibus deficiāt. protegunt. Quæ nimirum laquearia, rectè cedrina esse describuntur. Cedrus nāq; arbor est imputribilis omnino naturæ, odoris iucundi, aspectus nitidi, serpentes accensanidore fugans ac perimens. Quæ perfectis quibusq; conueniunt, quorum insuperabilis est patētia, fama uirtutū eximia, presentia cunctis. gratissima bonis, autoritas ad reuincendos confutandosq; eos qui ueritati resistūt constantissima, qui & in hac uita & in futura singulari præ cæteris sanctis eminentia fulgent.

Et edificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis. Turriculas significat, quæ in summo domus tecto per circuitum erant factæ, ne quis ad altiora perueniens repente laberetur ad ima. Quod in omni domo quam quisq; edificaret, Moyses fieri præcepit. Cum edificaueris, inquit, domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in præceps ruente. Hæc autem tabulata siue turricula, supra sunt latera uocata: ubi cum dictum esset, Aedificauit super parietē templi tabulata per gyrum, in parietibus domus, per circuitum tēpli & oraculi: continuo subiunctum est, Et fecit latera in circuitu. In quibus nimirum lateribus intelliximus diuina esse præsidia designata, quæ nos in hoc adhuc ferocia laborantes, ac pro captu nostro ad superiora nitentes, quotidie ne deficiamus, adiuuāt. Ad cuius formam sensus etiam hunc locum intelligere debemus, sed ea distinctione, quod in hac uita inter crebra uel hostis impacati tentamenta, uel nostræ fragilitatis obstacula, crebrō imō continuo supernæ pietatis munere, ne corruamus, defendimur. In illa uerò uita, quam supremū templi tectum, ut suprā docuimus, insinuat, cæta presentis gratia munimur, ut nec uelimus uitrà peccare, nec possimus, nec ullo mortis siue doloris, siue tentantis aduersarij metu afficimur. De præsentibus Domini auxilijs, quasi de lateribus tabulatorum, dicit ipse dominus, loquens de populo suo: Inuocauit me, & ego exaudiam eum, & glorificabo eum. De futura autem eius gratia, qua superna illa ciuitas illustratur, dicit eidem ciuitati Propheta: Lauda Hierusalem Dominum, & cætera usq; Fines tuos pacē. Bene autem hoc tabulatum in tectum domus domini quinque cubitos altū esse memoratur, quia nimirū ita nos in illa patria diuinæ presentia claritatis adimplet, ut nihil aliud uel sus noster, nihil auditus, nihil olfactus, nihil gustus, nihil tactus, dulce habeat, nisi diligere dominum deū nostrū ex toto corde, tota anima, tota uirtute: diligere & proximū tāquā nos ipsos.

Et opo

Et operuit domum lignis cedrinis. Hic supremum ipsum domus tectum dicit, id est, tabulatum illud, quod supremis trabibus superpositum erat. Non autem habebat templum culmen in superioribus, sicut nec tabernaculum: sed erat æquale, quomodo omnibus in Palestina & Aegypto domos ædificantibus facere moris est. Id ipsum autem hoc tabulatum, quo operata est domus & laquearia, designat eximios quosque in resurrectionis gloria viros, & singulari sanctitate ad ipsum uirtutis apicem peruenientes: de quorum uno dicitur, Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne baptista. Cuius si cōparem magnitudinis scire uis, audi quid patri ipse angelus ait: Et ipse præcedet ante Dominum, in spiritu & uirtute Helia. Et ædificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, à paulimento domus usque ad summam parietum, & usque ad laquearia operuit lignis. Intrinsecus autem domus cedro erat uestita. Nam forinsecus tanto nitore lapis ipse, de quo facta erat, fulgebat, ac si calculo candido esset tecta. Iuxta sensus uerò mysticos, parietes templi, sunt populi fidelium, ex quibus sancta uniuersalis ecclesia consistit: quorum dilatationem per orbem latitudo designat parietum, spem uerò & intentionem omnem ad cœlestia erectam altitudo. Vel certè altitudo parietis, qui ex ordinibus lapidum super inuicem positus constat, presentis statum ecclesie designat: ubi electi super fundamentum Christi omnes ædificati, sibi inuicem in ordine per temporum curricula succedunt, seseque inuicem portantes, legem Christi, quæ est charitas, adimplent. Dum enim, qui nunc præcedentibus erudiuntur magistris, rursus ipsi alios erudiunt, quasi super inuicem positus ordinibus, quicquid lapidum uiuorum in domo Dei, sic ab alijs fixa constantia portantur, ut ad portandos alios & ipsi sufficiant, usque ad ultimos, qui in fine mundi nascituri sunt, iustos: qui quasi in summo domus Dei locati cacumine, docentur & portantur ab alijs: sed quos doceant, quorum tre fragilitatem tolerant, ipsi non habent: qui uide licet intrinsecus tabulatis cedrinis operiuntur, cum corda fidelium amore uirtutis redundant. Sicut enim cedri natura perfectos homines, ut supra docuimus, typicè denunciat: ita etiam locis opportunis celsitudinem uirtutum, quibus ad eandem perfectionem peruenitur, non immeritò designat. Teguntur autem omnia lignis, à paulimento domus usque ad summam parietum, & usque ad laquearia, cum electi à primis fidei rudimentis, usque ad perfectionem bonæ actionis, & usque ad ingressum patrie cœlestis, bonis insudare non desistunt operibus, cum à primis iustis usque ad ultimos, in consummationem seculi omnes uirtutibus student, quorum merito iure ualeant protestari, quia bonus Christi odor sumus Deo in omni loco. Et texit paulimentum tabulatis abiernis. Hoc quomodo factum sit, plenius in libro Paralipomenon explicatur, ubi scriptum est: Strauit quoque paulimentum templi preciosissimo marmore, stratū decore

multo. Vnde patet quod tabulas abiernas, quibus paulimentum tegeret, nequaquam in terra posuit: sed primò illud marmore prætexit, ac de inde tabulas superposuit: ac tertium his duobus auri uestitum superaddidit, ut in sequentibus legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exurgens, atque usque ad laquearia perueniens, profectus uirtutum, quibus electi ad regnum cœlestem perueniunt, uel certè ipsos electorum choros, sibi met per tempora uariantia succedentes significat, ita æqualitas paulimenti concordem eorundem humilitatem, qua in temporali ad huc uita positi, socialiter inuicem charitate dicente conuersantur, non immeritò demonstrat. Quod uidelicet paulimentum preciosissimo erant marmore stratū, decore multo: idemque marmor mox tabulis tectum abiernis: quia nimirum uita iustorum primò fidei firmitate præmunienda in corde, ac deinde uirtutum spiritualium latitudine est ad ornanda in opere: alioquin quid utilitatis habebat decor marmoris preciosissimi lignorum tabulis obiectus, si non mysticum aliquid tacite signaret, ac bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei intemeratæ susculciendam esse docebat? Abies uerò propter altitudinem sui, & robur durabile, mentem electorum infima mentis quæque desideria spernentem, & cœlestium contemplationi semper intētam, uirtuteque patientiæ excellentem, non incongruè demonstrat. Auri autem laminæ, quæ marmor ac tabulis sunt abiernis superpositæ, ipsa est latitudo charitatis, de puro corde, & cōscientia bona, & fide non ficta: quæ licet aurum alijs preciosius est metallis, ita cæteris eximior uirtutibus, in templo Dei singulari luce refulget. Vnde bene Apostolus, cum plurima uirtutum bona, quæ humilibus corde essent seruanda, quasi paulimenti ornatus enumeraret, dicens: Induite uos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, sufferentes inuicem, & donantes uobismet ipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut Christus donauit nobis, ita & uos facite. repente, uelut desuper addendo auri uelamine subiunxit: Super omnia autem charitatem habentes, quod est uinculum perfectionis.

De distincta mensura templi ipsius, et oraculi.
li. Caput X.

Ædificauit quoque 20 cubitorum, ad posteriorem partem templi, tabulata cedrina, à paulimento usque ad superiora, et fecit interiorem domum oraculi in sancta sanctorum. Posteriorem templi occidentalem dicit. Ab ortu enim solis ingressum habebat templum, & ab occasu domum interiorem, hoc est sancta sanctorum. Quod autem tabulata, quæ interiorem domum ab exteriori separabant, à paulimento usque ad superiora esse dicit ædificata: non usque ad laquearia significat, quæ 30 cubitis erant in sublimi à paulimento suspensa, ut supra tam dictum est: sed tantum usque ad cubitos 20, altitudinis, ut in sequentibus

Matth. 23.

Luc. 11.

10

20

30

40

50

60

Paral. 3.

quentibus aperte legitur. Reliquum uerò erat supra tabulata apertum & inane, usque ad laquearia cubitorum decem altitudinis, & cubitorum 20. longitudinis, iuxta latitudinē domus, per quam nimirum ianuam fumus incensorum thymiamatis solebat in sancta sanctorum ascendere, atq; ad arcam Domini operiendam penetrare. In qua distinctione domus Domini patet

Hebr. 9.

figura mystica, & Apostolo exponēte luce clarior est: quia prior domus, in qua semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes, præsens est ecclesia, ubi quotidie p̄is insistentes operibus, Domino sacrificia laudis offerimus. Interior uerò domus, quæ ad posteriorem templi partem erat facta, ipsa est promissa nobis uita in cœlis, interior quidē hac conuersione nostri exilis: quia in presentia regis summi, perpes ibi beatorum angelorum & hominum solennitas agitur. Vnde bene de ea merito seruo dicitur, Intra in gaudium Domini tui.

Matth. 25.

Sed posterior est tempore, quia post seculi huius labores, ad illius ingressum perducimur. Tabulata autem quæ utraq; domum ab inuicem diuidunt, ipsa sunt claustra cœli, quorū nobis apertionem quotidie suspiramus: & quantum Dominus donauerit, pia semper instantiā, donec aperiantur, & intrare liceat, pulsamus: ubi etsi necdum ante solutionem corporum intrare permittimur, apertam tamen habemus

ianuam diuinæ pietatis, qua orationum nostrorum, eleemosynarum, ieiuniorū, cæterorumq; operum thymiamata præmittamus. Hinc est enim quod paries cedrinus, domus interioris ianuam habebat in superioribus per totum, ubi fumus incensorum intraret: quia oculi Domini aperti sunt super domum eius, nocte ac die, & aures eius in orationes seruorum suorum intendentes, & hoc per totam latitudinē diffusa per orbem ecclesie. Altare quoque thymiamatis, quod in domo quidē exteriore, sed prope ostium stabat domus interioris, typus fuit perfectiorum iustorum, qui carne quidem adhuc in mundo retenti, sed omni desiderio sunt ad cœlestia suspensi, & uelut incenso thure fumum ascendētem in sancta sanctorum emittunt: quia superno amore flagrant, crebris orationū uocibus aures sui pulsan auctoris. Apertamq; late ianuam fumus incensorum in superioribus inuenit: quia quāto mundiores quiq; in terris, & quasi uisciniōres cœlesti patriæ commorantur,

tanto citius à Domino cuncta quæ poscunt, accipiunt. Bene autem interior domus 20. cubitos longa facta est, propter mysterium geminæ dilectionis, de qua supra diximus, quæ in hac in te rim uita ex parte maxima electorū illustrantes, sed in illa patriā cessantibus aliarum uirtutum operibus, sola perpetuò regnat. Porro 40. cubitorum erat ipsum templum, pro foribus oraculi. Diximus ipsum templum ecclesie typum gessisse: unde recte fuit 40. cubitorum.

Qui numerus sæpe in significationem ponitur presentis fidelium laboris, quomodo quinquagenarius in significatione futuræ quietis & pa-

cis. Denario nanque numero continentur præcepta, quorum obseruatione ad uitam peruenitur. Denario quæ significatur ipsa, quam desideramus, & pro qua laboramus, uita perennis. Quadratus uerò est mundus, in quo pro acquirenda eadem uita, certamus. Vnde & Psalmista congregandā de gentibus ecclesiam præuidens atebat: De regionibus cōgregauit eos, à solis ortu & occasu, ab Aquilone & mari. Decem autem quater ducta, sexaginta faciunt.

Psal. 106.

Vnde populus ab Aegypto liberatus, in figuram presentis ecclesie, quadraginta, annis in eremo multis laboribus exercebatur, simul & pane cœlesti reficiebatur, ac sic tandem ad promissam olim patriā peruenit. Exerceatur enim tentationibus quadraginta annis, ut latores ecclesie, quibus totum per orbem in obseruanda Dei lege desudat, insinuentur: pascitur manna de cœlo per eisdem quadraginta annos, ut ostēdantur ipsi, quas ecclesia tolerat passiones, spe denarij cœlestis, hoc est, æternæ beatitudinis esse

* leuigandæ: ubi hi qui nunc elinuit & sitit iustitiam, saturabuntur: & sicut eadem ecclesia suo canit redemptori Deo, Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor, dum manifestabitur gloria tua. Pariter ergo populus Dei & afficitur aduersis, & reficitur manna: ut sit illud Apostoli, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. In qua figura & Dominus noster quadraginta diebus ieiunabat ante mortē carnis suæ: quadraginta etiam epulabatur cum discipulis suis post resurrectionem carnis suæ, apprensens eis in multis argumentis, & loquens de regno Dei, & conuescens. Ieiunando etenim ostendebat nostrum in se laborem, manducando autem & bibendo cum discipulis, ostendebat in nobis suam consolationem. Ieiunans uelut clamabat: Attendite ne grauentur corda uestra in crapula & ebrietate, & curis huius uitæ: manducans autem & bibens, uelut clamabat, Ecce ego uobiscum sum, usq; ad consummationem seculi. & iterum ait: Videbo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Simul enim cum uitam Domini carpinimus, & à uanitate presentis seculi ieiunamus, & promissione futuri reficimur, hic non apponentes cor, illic pascentes sursum cor.

* Fortè leuande.

Psal. 16.

Rom. 12.

Matth. 4. Act. 2.

Luc. 21.

Matth. ult. Ioan. 16.

Vt omnis domus sit cedro uestita & auro.

Caput XI.

ET cedro omnis domus intrinsecus uestiebatur, habens tornaturas suas, & iuncturas sabrefactas, & calaturas eminentes.]

Diximus de cedro, quod insuperabilem uirtutum uenustatem signaret. Quo nimirum ligno, omnis domus Domini intrinsecus uestitur, cū corda iustorum solo bonorum operum amore nitescunt. Habet domus Domini in tabulis cedrinis tornaturas suas, & coniuncturas sabrefactas, cum electi quiq; sese ad inuicem pulcherrima charitatis copula connectunt: ita ut cum innumera sit multitudo fidelium, unum tamen cor, unam habere animam pro cōmunis fidei,

Act. 3.

ac

ac dilectionis societate merito dicantur. Namque tornatura, quæ iuncturis tabularum apponebantur, ut unum ex omnibus fieret tabulatū, ipsa sunt officia charitatis, quibus adinuicem fraternitas sancta copulatur, atque in unam Christi domum toto terrarum orbe componitur. Quæ etiam domus habet cælaturas eminentes, cum opera uirtutum sancti nequaquam occulte regunt, sed manifesta expressione foris omnibus, quales sint ipsi, quid agant, in exemplum uiuendi proferunt: quomodo fecit Apostolus Paulus, qui non solum prædicando Christum gentibus, & patiundo pro Christo, quatum emeretur, ostendebat, uerum etiam in epistolis ad ecclesias destinatis, quot pericula pro Christo tolerarit, quantis reuelationibus sit à Christo sublimatus, felici glorificatione declarabat, qui cum dicere suis auditoribus non dubitaret: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Quid in domo Domini, nisi cælaturas eminentes ostendit, quia singulari culmine uirtutis se cunctis imitabilem præbuit: *Omnia cedrinis tabulis uestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.* Et lapides parietis siue pauimenti, & tabulæ & aurum, sanctorum omnia in ecclesia uitam designant. Sed ea utique distinctione, cum pariter ponuntur, ut lapides uiui sint sancti, fortitudine fidei in unam eandemque regulam libimet agglutinati: tabulæ cedrinæ siue abiegnae sint sancti, latitudine uariarum uirtutum, secundum donationes sancti spiritus in una eandemque fide libimet alterutrum connexi: auri laminæ, sunt sancti supereminentes, scientiæ charitatem habentes, huiusque fulgore gratissimo adinuicem congaudentes. Quæ tria beatus Apostolus una sententia complexus est dicens, *Nam in Christo Iesu neque circuncisio aliquid ualeat, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.* Fidei namque inuicemque lapis figuram tenuit, cedrus actionis odorifera, aurum transcendentis omnia dilectionis. Vestiturque lapideus parietis tabulis cedrinis, cum professio fidei bonis ornatur operibus, ne sine operibus ociosa iudicetur, aut mortua. Verum quia lex in lapide scripta, doctrina uero Euangelij per lignum est Dominicæ passionis confirmata, unde & populus lapide circuncidebatur in præputio, nos signo crucis consecramur in fronte. Possunt non incongrue parietes templi lapidei, siue pauimentum preciosissimo marmore stratum, eorum qui in lege fideliter ac perfecte uixerunt, typum gerere: tabulæ uero cedrinæ siue abiegnae, noui Testamenti iustos indicare, qui uolentes post Dominum uenire, abnegat semetipsos, & sumpta cruce sua quotidie sequuntur illum. Et quoniam utriusque temporis iustos communis gloria supernæ manet retributionis, lapidibus ac lignis preciosis terna est species aurearum adiuncta laminarum. Nec contrarium debet uideri, quod supra diximus, porticum que erat ante templum, antiquorum figuram gestare fidelium: ipsum uero templum, eorum qui post incarnationis Dominicæ tempus in mundum uenerunt: porro domum interiore regni cœlestis gaudia, quæ utriusque iustis dantur, figurare: nunc autem dicamus parietes lapideos anti-

quam Dei populum, tabulata cedrina nouum, aureas laminas utriusque in cœlis præmia designare, cum iidem parietes templi, & in porticu, & in ipso templo, & in sanctis sanctorum parietibus fuerint modo de lapidibus & lignis & auro compacti. Multiplex nanque est in diuersis rebus earundem repetitio figurarum. Sed & hoc dicendum, quia fuerunt & in lege, & ante scriptam legem plurimi, qui legaliter Domino seruierunt, non occidentes, non fornicantes, non furtum facientes, non falsum testimonium loquentes, honorantes patrem & matrem, & diligentes proximos sicut seipsum. Hi ad parietes porticus lapideos pertinebant. Fuerunt alij, qui maiori perfectione relicti mundi negocijs, & assumpta cruce sua sequebantur Dominum, qui ut Apostolus ait, *Ludibria & uerba experti, insuper & uincula & carceres, lapidati sunt, sciti sunt, tentati sunt, in occasione gladij mortui sunt: circueierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustijati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Hi qui ante manifestata tempora Euangelij, uitam duxere Euangelicam, quid nisi ante ingressum templi tabulata cedrina in porticu fulgebant: Quos utroque, quia idem regnum cœlestis communiter, quamuis in mansionibus discretis recipit, quasi porticus templi, post lapides & cedrum, intrinsecus est auro cooperata. Sunt autem hoc in tempore perplures, qui legalibus contenti præceptis, quæ supra commemorauimus, sufficere sibi credunt tantum, si ad uitam uenire mereantur. Sunt alij qui ad perfectionem nitentes, uenditis quæ habent omnibus, Dominum sequuntur, memores promissum illius, quo talibus in resurrectione non solum uitam, sed & specialem prædixit honorem esse tribuendum: *Amē dico uobis, inquit, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Hi ad parietes templi albo de lapide factos, illi figuratim ad cedrina pertinent tabulata, utriusque à Domino perpetuæ præmia lucis, quasi auri laminas quibus decorentur, expectant. Sunt in abditis templi lapides preciosi, sunt tabulæ ligni aromatici, utraque auro cooperta: quia & illi qui in lege Domini immaculate ambulauerunt, & qui gratiam Euangelij perfecte susceperunt, pariter æterna uita perfruuntur. Oraculum autem in medio domus in interiore parte fecerat, ut poneret sibi arcam fœderis Domini. Hoc superius præcipiendo expositum est: quia uidelicet interna domus secreta patriæ cœlestis, arca fœderis Domini saluatorem, in quo solo fœdus pacis apud patrem habemus, designaret: qui post resurrectionem suam ascendens in cœlum, carnem quam assumpserat ex uirgine, in patris dextera collocauit. Porro oraculum habebat uiginti cubitos longitudinis, & uiginti cubitos latitudinis.

1. Cor. 11.

Galat. 5.

Hebr. 11.

Matth. 19.

dinis, & uiginti cubitos altitudinis. Parietem significat cedrinum, qui oraculum, id est, sancta sanctorum ab eade exteriori segregabat, sicut & supra diximus. Oraculum ergo ubi erat arca, habebatur uicenos cubitos in longitudine & latitudine & altitudine, id est, per quadrum: quia in superna illa patria, ubi regem in decore suo uident oculi sanctorum, sola charitas diuinæ ac fraternæ gratiæ per omnia fulget: quod presentibus quoque uerbis astruitur, cum dicitur, Et operuit illud atque uestiuit auro purissimo. Quod est aperte dicere: quia supernæ cœnæ ciuitatis gratia charitatis impleuit.

*Vi altare oraculi cedro et auro coopertum
fit. Cap. XII.*

Sed et altare uestiuit cedro. Altare dicit thymiamatis, quod erat ante oraculum, de quo paulo post subinfertur: Sed & totum altare oraculi textit auro. Vnde intelligi datur, quod idem altare de lapide quidem fuerit factum, & cedro uestitum, ac deinde auro coopertum. Significat autem typicè perfectorum uitam iustorum, qui quasi in uicinia oraculi sunt positi: quia desertis infimis delectationibus, de solo regni cœlestis ingressu curam omnem impendunt. Vnde bene in hoc altari non carnes uictimarum, sed sola incendebantur thymiamata: quia tales non adhuc peccata carnis, & illecebras cogitationum in se mactare opus habent, sed tantum orationum spiritualium, & cœlestium desideriorum odora menta, per ignem æterni amoris in conspectu sui conditoris offerunt. Quid autem in huiusmodi altari lapis, cedrus, & aurum figerent, ex his que superius dicta sunt, facile potest intelligi. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & fixit laminas clauis aureis. Domum ante oraculum presentis ecclesię typum tenere diximus, ubi ita redemptoris nostri amore flagramus, ut necdum ipsum uidere facie ad faciem ualeamus. Vnde aptè domus hæc auro quidem optimo cooperta, sed interposito erat medio pariete ab oraculo secreta. Oraculum nanque uocatur, cum uel diuina hominibus, uel angelica allocutio cum secretorum quorumque reuelatione conceditur. Vnde bene oraculum in abditis, hoc est, in interiore domo factum est: quia in superna patria & angelorum nobis uisio & allocutio, ipsaque Dei presentia reuelabitur: iuxta hoc quod ueritas ipsa diligentibus se pollicetur, dicens: Qui autem diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum, & iterum: Venit hora cum iam non in prouerbis loquar uobis, sed palam de patre meo annuntiabo uobis. Domus ergo ante oraculum auro tecta est, quia perfecti quoque iusti in hac uita, ubi necdum palam de patre audire: id est, necdum palam uidere queunt, fidem & opus iustitiæ diuino uident amore, per quem perfectam uisionem, & plenam Dei cognitionem mereantur. Laminæ aureæ, quibus cooperta est domus, operationes sunt

multifariæ pietatis, quos in obsequium uel sui creatoris, uel fraternę necessitatis amor castus exhibet. Clauis aurei quibus erant affixæ laminæ, ipsa sunt præcepta charitatis, siue promissa æternæ claritatis, per quæ in exercitio studioque uirtutis, ne deficiamus, donante Christi gratia continemur. Vnde bene de eisdem clauis in libro Paralipomenon scriptum est, Sed & clauos fecit aureos, ita ut singuli clauis siclos quinquagenos appenderent. Quinquagenario nanque numero solet in scripturis remissio peccatorum, & gratia spiritus sancti, & requies æterna figurari: quoniam quinquagesimus Psalmus est penitentię & remissionis, quinquagesima annus iubilæus, & quinquagesima die post pascha spiritus sanctus adueniens primitiuam ecclesiam consecrauit. Et quinquagenorum erant siclorum clauis singuli, quibus laminæ aureæ affigebantur, in parietibus domus Domini: quia nimirum uerba cœlestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & cōseruamur, ueritatem nobis promittunt peccatorum, gratiam spiritus sancti, & sabbatismum in futuro pollicetur æternum. Et hi quidem clauis dilectionis. Sunt uero alij clauis timoris, quibus incipientes quoque, & necdum ad perfectionem peruenientes, illecebras uitiorum carnalium uoluptatumque mortificant: illi uidelicet sermones ueritatis, quorum institutione carnem nostram crucifigere cum uitijs & concupiscentijs edocemur, quos habere desiderabat propheta cum ait: Crucifige clauis & timore tuo carnes meas, à iudicij enim tuis timui. Qui rursus ad perfectionem perueniens dicit de clauis dilectionis: Mihi autem adherere Deo bonum est. Nihilque erat in templo, quod non auro tegetur. Sed & altare totum oraculi auro textit. Suprà de altari dictum est, plenius uero hæc in libro Paralipomenon explicantur, ubi porticus quoque, quæ erat ante frontem templi deaurata esse intrinsecus, cœnacula quoque tecta esse perhibentur. Vbi figura mysterij in promptu est, quod tota ecclesia, et in hoc seculo, & in futuro, præ cæteris uirtutibus Deo placitis dono charitatis abundat, & sola hic quasi singulariter eminentes clarè uidetur. Deaurata est quippe porticus ante templum, quia patres ueteris Testamenti Deo per charitatem placuerunt: deauratum est templum, quia eadem ipsa charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis: deaurata est domus interior, quia in superna patria sola charitas regnat. Sed ibi eo uerius & securius, quo præsens ipse Deus, qui est charitas, uidetur: ibi eo certius, quo ipse mediator Dei & hominum, qui solus paternorum est cōscius secretorum, uelut arca Testamenti semper aspicitur. Quod autem cœnacula quoque tecta sunt auro, ad eundem sensum respicit. Sicut enim interior domus sancti sanctorum, ubi erat arca fœderis, uitam sanctorum in conspectu sui conditoris & redemptoris designat, iuxta illud Psalmistæ, Abscondes eos in abscondito uultus tui à conturbatione hominum: ita cœnacula eandem

Paralip. 3.

Psal. 118.

Psal. 72.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Psal. 30.

eandem in alto uitā, hoc est in cœlis esse, & non in hoc mundo designāt, dicēte Apostolo: Quæ sursum sunt, querite, ubi Christus est in dextera Dei sedēs: q̄ sursum sunt sapite, nō q̄ surp̄ terrā.

De factura Cherubin. Cap. XIII.

ET fecit in oraculo duos Cherubin de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis. Cherubin sicut propheta Ezechiel aperte declarat, angelicæ dignitatis uocabulū est, numeroq; singulari Cherub, plurali Cherubin dicit. Vnde apte in figuris Cherubin, quæ erant in oraculo facta angelica ministeria, quæ conditori suo in cœlis semper assistunt, possunt intelligi. Qui recte de lignis oliuarum facti esse perhibetur, quia nimirum uirtutes angelicæ gratia spiritus sancti ne unquā ab amorē Dei ardescant, unctæ sunt. Ipsi etenim unā nobiscum sunt participes illius, de quo ait in laude Christi propheta: Vnxit te Deus Deus tuus oleo leuitiæ præ participibus tuis. Recte de lignis oliuarum sunt figuratim facti, quos luce sapientiæ cœlestis mox ipse qui creauit, impleuit. Vnde Cherub appellari uoluit, qui Latine multiplicata scientia, siue scientiæ multitudo interpretatur. Decem autem cubitorum sunt altitudinis, quia denario uitæ æternæ fruuntur, habentes inuiolatam in se sui redemptoris imaginem seruata in perpetuum sanctitate & iustitia & ueritate, quam à prima conditione perceperunt. Denarius namq; decem obolis constat, & continere in se nomen Cæsaris & imaginem cōsuevit. Quapropter & figuræ regni cœlestis aptissimè congruit, ubi & sancti angeli in imagine sui conditoris, ad quam facti sunt, semper manent, & electi homines imaginem eius, quam peccando amiserant, recipiunt. Scimus enim, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam & uidebimus eum sicuti est. Quinq; cubitorum ala Cherub una, & quinq; cubitorū ala Cherub altera, id est, decem cubitos habentes à summitate alæ unius usq; ad alæ alterius summitatem. Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, uirtutes significant eorum, quibus ad cœlestia semper uolare, atque in his conuersationem delectantur habere. Cum uerò in significatione angelorum ponuntur alæ, quid aptius quam gratiam perpetuam & indefectiuam felicitatis eorum, qua semper in cœlestibus in ministerio sui persistūt auctoris? Vel certe quia leuitate spiritualis naturæ sunt præditi, ita ut ubicunq; uoluerint, statim quasi uolando perueniant, & hic cum alis figurati, & prophetis sunt cum alis ostēti. Bene autē dicitur quod quinque cubitorum fuerit ala Cherub una, & quinq; cubitorum ala Cherub altera: quoniam uirtutes angelicæ legem Dei, quæ in quinq; libris descripta est, indefessa deuotione custodiunt, diligendo uidelicet Deum & Dominum suum ex omnibus uiribus suis, diligendo & proximis tanquam seipsos. Plenitudo enim legis est charitas. Proximi autem eorum, & ipsi adiuuicem sunt angelici spiritus, & homines electi eorum aequè concites. Vnde utraq; ala eiusdem esse mensuræ perhibetur, quia uidelicet eadem

Bedæ tom. 8.

ipsa deuotione, qua sese in alterutrum in Deo diligunt, nostram quoq; ad se ascendentium societatem desiderant. Sicq; simul alæ decem cubitos complent, cum in gemine charitatis exhibitione angeli de conditoris sui præsentia lætantur. Decem quoq; cubitorum erat Cherub secundus mensura parī, & opus unum erat in duobus Cherubin. Duo erant facti Cherubin propter consortium eiusdem, de qua loquimur charitatis significandum: quia minus quam inter duos stare charitas nō potest. Vnde & Saluator binos ad prædicandum mittere discipulos curauit, ut tacite doceret, ab eis qui uerbum fidei prædicarent, uirtutem dilectionis ante omnia opera esse tenendam. Vniusq; mensuræ & operis erāt duo Cherubin, quia disparitas uoluntatū siue cogitatum in superna illa patria nulla est, ubi una omnes eademq; Dei præsentis uisione & gloria illustrātur. Posuitq; Cherubin in medio templi interioris. Extendebant autē alas suas Cherubin, & tangebant ala una parietem, & ala Cherub secundi tangebant parietē alterum. Alæ autem alteræ in medio pariete templi, se inuicē contingebant. Manifestum est ex his, quæ prædicta sunt, quare Cherubin in medio templi interioris sint positi, quorū habitatio semper est in cœlis. Extendebant autē alas Cherubin quasi ad uolandum, quia spiritus angelici semper habent animum ad obsequium diuine uoluntatis paratum. Quod uerò ala una tangebant parietem, & ala Cherub secundi alterum parietē, ad illam charitatis administrationem quam nobis exhibent angeli, pertinet. Quod alæ alteræ in medio templi se inuicem contingebant, eam dilectionis gratiam qua se alterutrum complectuntur, exprimit. Bene autem sequitur: Textit quoq; auro Cherubin, quia & naturam eorum conditor immortalī caritatis sublimauit, & mentem uera dilectionis atq; humilitatis luce repleuit. Notandum sane, quod Moyse dum tabernaculū faceret, fecit & duos Cherubin aureos, quos posuit in propiciatorio, quod erat super arcam. Salomon autem addidit alios duos maiores, quos in templo poneret, sub quorum alis arcam in medio poneret cum propiciatorio & Cherubin prioribus. Sicq; factum est, ut in tabernaculo quidem essent Cherubin duo, in templo autem quatuor. Ad unam uerò eademq; significationem utriq; pertinent. Sed repetitum est opus auguste factum & per Salomonem, ut typicè doceretur, quia multiplicata per incarnationem Dominicam ecclesia, latius esse genitibus sublimitas cœli ciuium pandenda. Qui sic conditorem de collato sibi munere beatitudinis collaudant, ut de nostra quoq; ereptione, atque ad eandem beatitudinem introductione congaudeant. Extendunt enim alas adiuuicē super arcam, cum ad laudē Domini saluatoris referunt bonum omne quod acceperunt. Extendunt alteras alas ad parietes oraculi, cū sanctos etiam homines secum uidere lætantur, eosq; uelut alarum suarum summitatibus tangunt, quos cōsortes atq; imitatores fuisse in hac

b 3 uita

Psal. 44.

1. Ioan. 3.

uita suæ puritatis exultant. Duos autem æque parietes alis suis tangunt, quia fideles utriusq; populi Iudæos scilicet & Gentiles, possessores secum habent aulæ cœlestis. Non quod in illa patria distinctio sit localis inter utroq; populū, sed quia maior fiat festiuitas internæ beatitudinis, de consortio adunatæ fraternitatis. Extendunt ergo Cherubin ad utroq; parietem oraculi alas suas, quia lætantes in cœlesti patria iustos utriusq; populū uisione quoq; suæ gloriæ ad laudem sui creatoris excitant. Nec solum de illorum, quos secum intus habent, hominum iustorum felicitate lætantur agmina cœlestia, uerum etiam nostri, qui fors adhuc positi, de profundis ad Dominum clamamus, curam gerunt sedulam. Vnde bene de eisdem Cherubin, in libro Paralipomenon scriptum est: Ipsi autē stabant erectis pedibus, & facies eorū uersæ erant ad exteriorem domum. Stabant erectis pedibus Cherubin, quia à uia ueritatis, in qua mox ut conditi sunt positi, nunquam aberrauerūt. Angeli habent facies ad exteriorem domum, quia nos ab huius ærumna peregrinationis ereptos, ad suum desiderant peruenire consortium. Sic ergo pedibus stabant erectis, sic alas suas ad auro textos oraculi parietes extendunt, ut facies habeant ad domum uersas exteriorem: quia angeli sic suam perpetuam innocentiam conseruāt, sic de animarum sanctorum in cœlis beatitudine congaudent, ut eis quoq; quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt, electis opem ferre non desinant, donec & illos ad cœlestem patriam introducant. Omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis. Possunt etiam per duo Cherubin, duo testamenta figurari: qui nimirum Cherubin in oraculo sunt facti, quia in consilio diuinæ prouisionis nobis utiq; inaccessibili atq; incomprehensibili ante secula dispositum est, quando, & qualiter, quibus uel auctoribus sacra scriptura cōderetur. De lignis oliuarū sunt facti, quia per uiros misericorditæ, quorum pietatis opera non defuerunt, per uiros unctiōe spiritus sancti illustratos, diuini sunt libri conscripti. De lignis oliuarum sunt facti, quia lucem nobis scientiæ tribuunt, iuante flamma charitatis Dei, qui per spiritum sanctū diffunditur in cordibus nostris. Decem cubitis sunt alti, quia per obseruantiam decalogi legis Deo seruendum prædicant: quia Deo seruientes fideliter, denario remunerandos esse regni perpetui ostendunt. Geminas habent alas, quia testamenta per aspera æque & prospera infesto propolito semper ad cœlestia tetendisse, ac peruenisse declarant: quia hoc quidem suis auditoribus faciendū esse demonstrant. Quinque cubitorum ala Cherub una, & quinque cubitorum ala Cherub altera: quia in omni labentium dierum uarietate, sancti uniuersos sui corporis sensus in obsequium sui conditoris extendunt, oculos habentes semper ad Dominum, audire desiderantes uocem laudis eius, & enarrare uniuersa mirabilia eius, dulcia faucibus suis

habentes eloquia illius, super mel & factum oris suo, currentes in odore unguentorum eius, & donec superest habitus in eis, & spiritus Dei in naribus, non loquentes labijs iniquitatem, nec in lingua sua stultitiam personantes. Sicq; per arma iustitiæ à dextris & à sinistris incedentes, ad perceptionem cœlestis denarij, quem summus pater familias cultoribus suæ promissit uicinas, perueniunt. Et opus unum erat in duobus Cherubin, quia utriusq; instrumētū scriptores una eademq; castitate operis, & charitatis deuotione Deo seruiebant, una & consona Domini uoce ac fide prædicant. Et quidem nouum Testamentum de Dominica incarnatione, passionis, resurrectionis, ascensione gentium uocatione, Iudæorum expulsionem, multimoda ecclesiæ tribulatione facta narrat: hæc eadem uetus Testamentum, si recte intelligitur, ueraciter fienda prædicabat. Aduentum ergo Antichristi, finem seculi, extremi diem iudicij, & æternam bonorum gloriam, pœnamq; reproborum concordī utroque testamentum ueritate probat. Alæ igitur Cherubin interiores super arcam se inuicem contingebant, quia utraq; testamenta pari de Domino attestatiōe consentiunt. Item alis exterioribus iste unum parietem, ille alterum contingebant: quia uetus Testamentum proprie antiquo Dei populo scriptum est, nouum uerò nobis, qui post incarnationē Dominicam ad fidem uenimus: & secundo parietis, id est, septentrionali recte comparatur, quibus post frigora, ac tenebras idololatriæ lucem ueritatis cognoscere datum est. Nam etsi primitiua ecclesia maxime de Iudæis effloruit, & omnis Irael circa finem seculi saluandus esse creditur, plurimi tamen fidelium huius temporis de gentibus congregantur ad Euangelij suscipienda sacramenta: quibus etiam diuinitus hoc datum est, ut reuelatis oculis sui cordis, manifeste cognoscant literam ueteris Testamenti Euangelicæ gratiæ plenam esse mysterijs. Veras habent facies Cherubin ad exteriorem domum, quia ad nos qui adhuc foris stamus, nec re ipsa, sed spe salui facti sumus, diuini sunt libri conditi: quia scriptores eorum iam regnantes cum Domino, illumq; collaudantes in cœlis, curam nostræ gerunt salutis, proq; nostris erratibus apud eius pietatem interpellant. Circumdati sunt auro Cherubin, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmatur auctoritas testamentorum. Manifestata autem cognitio ne per orbē diuinarū scripturarū, siue interna gloria cœlestiū agminū (utroq; em Cherubin, ut diximus, & angelos uidelicet, & testamenta designat) cōfestim plures ad fidē conuerti & bonis abūndare cœperūt operib; unde apte subdit. *Vt parietes sculpti, & pauimentū sit auro uestitum. Cap. XIII.*

ET omnes parietes templi per circuitum sculpti uarijs cœlaturis & torno.] Omnes parietes templi per circuitum omnes sanctæ ecclesiæ populū sunt, quibus super fundamentum Christi locatis, totius ambitū orbis repleuit, cœptūq; fidei ædificiū, quotidie noua mēbrorū suorū progenie, quasi lapidum

Hebr. i.

60

lapidū preciosoꝝ appositioe supraugmētare nō desilit. Qui nimirum parietes uarijs cælaturis sculpuntur, cum alijs datur per spiritum sermo sapientiæ, alijs sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: alteri fides in eodem spiritu, alijs gratia sanītatū in uno spiritu, alijs operatio uirtutum, alijs prophetia, alijs discretio spirituum, alijs genera linguarum, alijs interpretatio sermonum. Et ut ad illas ueniamus, quas omnes habere ualemus uirtutes: charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia, & cæteri fructus spiritus, quid nisi cælaturæ sunt parietum templi: quia ornamenta sunt mentium populi Dei. Sculpuntur iisdem parietes & torno, cum prompto pollent animo fideles ad faciendum cuncta, quæ Dominus præcepit, ad patendum cuncta, quæ permittit, dicentes ex animo per singula quæ occurrunt: Benedicam Dominum in omni tempore: & Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & psalmum dicam Domino. Sculpuntur torno, cum in tantum uirtutibus operam impendunt, ut ab harum tramite nullis circumstantium rerum periculis, nullis possint blandimētis auerti. Quia enim tornatura, & cæteris artibus uelocitate præcellit, & ipsa sibi regulam, qua sine errore opus perficiat, sistit: apte per hanc pia sanctorum uita signatur, quæ & parata est semper ad obsequium diuinæ uoluntatis, & hanc absque diuerticulo errandi complere longo uirtutum usu exercitata didicit. Unde & sancta ecclesia in Canticis canticorum, sponsi & redemptoris sui uirtutes admirata, dicebat: Manus eius tornatiles aureæ, plene hyacinthis. Tornatiles quippe sunt manus eius, quia apprensus in carne, sanctitatis & miracula quæcunque uoluit, absque omni morarum tarditate, absque ullis errorum ambagibus, Dei uirtus & sapientia perfecit. Aureæ sunt, quia quæ foris uerbo iussit intus ut fierent, diuina plenius potentia de dicit. Plene sunt hyacinthis, quia ad gloriam patris uniuersa quæ fecit, retulit: quia per opera quæ fecit, nostros ad cælestia querenda senius erigit. Omnes ergo parietes templi per gyrum uarijs cælaturis & torno sculpuntur, cum per mundum Ecclesia uirtutum spiritualium executioni, absque ullo prorsus errore, prompta deuotione insistit, ubi bene dicitur: Et fecit in eis cherubin & palmas, & picturas uarias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. Cherubim namque in parietibus templi facit Salomon, cum electos suos ad regulam sanctarum scripturarum in quibus est multitudo scientiæ, uitam suam dirigere donat. Cherubim facit, cum eos in hoc mundo castitatem angelicæ cōuersationis, pro modulo suo docet imitari, quod maxime uigilijs ac laudibus diuinis, dilectione sincera conditoris & proximi geritur. Palmas facit, cum memoriam aternæ retributionis eorum mentibus infigit, ut eo minus ab arce iustitiæ declinēt, quæ semper ante cordis oculos habent. Facit picturas uarias, quasi prominentes de pariete, & e-

Psal. 33.
Psal. 56.

Cantic. 5.

gredientes, cum multifarias uirtutum operationes fidelibus tribuit: uerbi gratia, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, sufferre inuicem, & donare sibi metipsis, super omnia autem hæc, charitatē habere, quod est uinculum perfectionis. Quæ uide licet uirtutes cum in tantam electis consuetudinem uenerint, ut uelut naturaliter eis esse uideantur insitæ, quid aliud quàm picture domus Domini prominentes, quali de pariete exeunt? Quia & uerba, & opera ueritatis nō adhuc ab alijs extrinsecus discunt, sed infixæ radicibus parata semper ab intimis cordis, quæ sunt agenda siue docenda, proferunt. Sed & pauimentum domus textit auro intrinsecus & extrinsecus. Intrinsecus & extrinsecus, in oraculo & in ipso templo significat. Diximus autem supra, quod pauimenti æqualitas, humilem cōcordiam designaret sanctæ fraternitatis: ubi cum sint Iudæi & Gentes, Barbari & Scythæ, liberi & serui, nobiles & ignobiles, cuncti se in Christo esse fratres, uniuersi eundem se habere patrem, qui est in cælis, gloriantur. Neque enim de concordissimam humilitate supernorum ciuium dubitare cuiquæ fas est. Textit ergo Salomon pauimentum domus auro intrinsecus & extrinsecus, quia rex noster pacificus & angelos & animas iustorum, in cælis perfectæ ac plenariæ dono dilectionis impleuit, & peregrinantes in hoc seculo ciues eiusdem patriæ cælestis signaculo dilectionis à cæterorum mortalium uilitate secreuit: In hoc cognoscet, inquit, omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.

De ingressu templi, siue oraculi. Cap. XV.

ET in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarū, posteq; angulorū quinq; & duo ostia de lignis oliuarū. Quod primò dixerat, Fecit ostiola de lignis oliuarū, hoc ipsum apertius uidetur explicare uoluisse, cum adiunxit: Et duo ostia de lignis oliuarū. unus quippe erat ingressus oraculi, sed idem ingressus duobus ostijs claudebatur. Rursumque reteratis eisdem aperiabatur, sicut & templū & porticus ante templū unū nō amplius habebat introitū: certi utique causa mysterij, quia unus dñs, una fides, unū baptisma, unus Deus, unus in ecclesiā præsentē per baptismū, unus in regnū cælestē per opera fidei est sperandus introitus. Nā quod unus esset ingressus Oraculi, testatur hoc quod inferius de arca scriptū est: Cumque emineret uectes, & apparerent summitates eorū foris sanctuariū ante oraculū, non apparebant ultra extrinsecus. Vbi patenter ostenditur, ni fallor, quod unus erat ingressus oraculi, & hic è regione factus arcus, quæ erat in medio eiusdem oraculi: cuius ingressus ostiola, per significationē multifarie possunt accipi. Nā & angelicos spiritus, quorū ministerio in habitationē patriæ cælestis introducimur, apertissime designat: & apostolicorū æque uirorū, quæ apostolorū figurā tenet, quibus clauis regni cælorū data sunt: quæ accepta à dño potestate ligandi atque soluendi, & dignos intra ianuam regni admittit, & cōtumaces impuros & superbos excōmunicando, uel anathematizādo ab ingressu

Sapient. 6.

ingressu uitæ perennis eliminat. Sed & opera iustitiae, quorum merito ad regnum coeleste puenitur, recte per ostia, per quæ in sancta sanctorum ingrediebatur, possunt typicè designari iuxta quod in libro Sapientiae scriptum est, Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis, incorruptio autem facit proximum Deo. Concupiscentia autem sapientiae deducit ad regnum perpetuum. Quibus omnibus aptè congruit, quod eadem ostiola de lignis sunt oliuarum: quia nimirum & angeli & homines perfecti, fructu misericordiae, & operibus lucis sese in domo Dei gloriosos exhibent: imò omnes electi per arma lucis & pietatis aditum sibi patriæ coelestis aperiunt. Duo sunt autè ostiola, siue quia Deus & proximos diligunt & angeli & homines sancti: neque ianuam uitæ nisi per hanc geminam dilectionem possunt intrare: seu quia utrisque populis fidelibus, iudæis uidelicet & Gentilibus, eadem uitæ ianuua referatur. Postes habent angulorum quinque, quia non solum animas electorum aula coeli recipit, sed & corporibus immortalis gloria præditis, in iudicio suas fores aperiet. Quinque enim sunt sensus corporis nostri, quorum & supra meminimus: uisus, auditus, gustus, olfactus, & tactus. Vel certè postis uterque tabernaculi quinque factus est cubitorum, quia solis illis supernæ patriæ introitus panditur, qui omnibus sui corporis & cordis sensibus Domino feruire studuerint: corporis uidelicet cum per eosdem sensus aliquid pro illo agunt, cordis uero, cum sobrie, & iuste & piè cogitant de eis, quæ per ipsos corporis sensus agere decernunt. Et sculpti in eis cherubin, & palmarum facies, & anaglypha ualde prominentia, & texti ea auro. *ἡ λυφή* Græcè, Latine dicitur calatura. Cuncta autem hæc supra idem cum cherubin in ornatu parietum templi posita, & pro capti nostro exposita sunt. Nec laborandum in astruendo, quod uirtutum operibus, quæ per totum orbem ecclesia in suis sanctis ac perfectis exercet, illi præcipue, quibus fidelium cura commissa, & clauis regni coelorum sunt date, omni debent solertia insistere: ut quantum gradu præminent cæteris, tantum & merito præcellant bonæ actionis. Habent namque in se picturam cherubin sculptam, angelicam in terris uitam, quantum mortalibus possibile est, & mente imitantur, & opere. Habent & palmarum species, cum dona supernæ retributionis fixa semper intentione meditantur. Palma namque manus uictricis ornatus est. Habent anaglypha ualde prominentia, cum certissima bonorum operum documenta, & quæ nemo in sinistram partem interpretari ualeat, cunctis sese intuentibus ostendunt. Et hæc omnia opera aureis sunt laminis operata, cum sicut sepe dictum est, & semper dicendum, cæteris uirtutum floribus specialius in magnis ecclesie membris fulgor supereminet amoris. His ostiolis etiam uelum fuisse additum, Verba dierum narrant. Fecit quoque uelum, inquit, ex hyacintho, purpura, cocco & bysso, & intexuit ei cherubin. Quod decoris quidem gratia factum est, ut in,

ter parietes deauratos etiam holosericum fulgeret. Sed in eiusdem mysterij significatione, cuius & ostiola ante arcam, atque ingressum oraculi appensum est: ut sicut ostiola congruis horis aperiebantur, sic & uelum reuelaretur quoties aduenirèt, quibus in sancta sanctorum esset ingrediendum. Huius ergo ueli sedula reuelatio legis apertionem significat, & regni coelestis, quæ nobis per incarnationem Domini & saluatoris nostri donata est. Vnde & baptizato eo, coeli aperti sunt, ut ostenderetur quia per baptismum quod nobis ipse consecrauit, ianuam patriæ coelestis deberemus ingredi. Et moriente illo in cruce, idem uelum scissum est medium à summo usque deorsum, ut apertè doceretur, quia figurae legales iam tunc ad finem uenissent, ac ueritas Euangelij arcanæ coelestis, & ipse coeli ingressus non adhuc prophetandus, ac figuratè significandus, sed iam iamque esset proxime omnibus aperiendus: qui ab initio mundi usque ad id temporis in fide ueritatis de mundo transierunt. Nam die post resurrectionem Domini quadragesimo, uniuersi cum eo coelum petierunt, remotoque omni uelamine, multifarias in domo patris mansiones pro suis quique meritis acceperunt. Sed & nobis qui adhuc futuri eramus, eadem hora iam reueratus est supernæ illius ciuitatis, ac domus patris ingressus. In quam profectio ciuitatis, non nisi per interna æternorum bonorum desideria, per fidem & sacramenta Dominicæ passionis, per feruorem sinceræ dilectionis, per mortificationem concupiscentiæ carnalis, & per quotidiana angelorum auxilia conscenditur. Vnde bene idem uelum, sub quo in Oraculum intrabatur, ex hyacintho & purpura, cocco & bysso factum esse, ei quoque cherubin intexti esse memorantur. Hyacinthus quippe qui coeli colorem imitatur, supernorum desiderijs apte comparatur: purpura quæ sanguine conchiliorum conficitur, & sanguineam ipsam profert speciem, non immeritò sacramentum Dominicæ passionis signat, quo nos initiari, quod imitari crucem nostram portandam, debemus. Coccino, qui rubeo colore flammescit, congruè exprimitur uirtus amoris, de quo mirantes dixerunt, qui cum Domino ambulauerunt discipuli: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, & aperiret nobis scripturas: Bysso qui de terra uirenti germine nascitur, & longo artificum exercitio, natium exiit uirentem, atque ad albertem deducitur speciem, congruè castigationem nostræ carnis insinuat. Cuius quali humorem ingentium exiccari iubet apostolus Paulus, dicens: Mortificate membra uestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulachrorum seruitus. Ad quantum uerò candoris gratiam hanc uelit perducì, ostendit idem Apostolus, dicens: Obsecro uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placen-

Luc. 24.

Coloss. 3.

Rom. 13.

placentem, rationabile sit obsequium uestrum. Intexuntur uelo cherubin, eisdem quatuor coloribus eximjs conficiuntur, cum in uniuersis quæ piè agimus à uenenatis dæmonum telis, per angelorum præsidia Domino donante, protegimur. Intexuntur uelo cherubin, cum in bonis quæ agimus, multitudine scientiæ indefinenter utimur, respicientes semper ad eloquia diuina: & ne fortè à uirtutum calle aberremus, horum intuitu contenti, uestigia nostra regimus. Fecitq; in introitu templi postes, de lignis oliuarum quadrangulatos, & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus: & utrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. Sicut ingressus oraculi, quo ad arcam Domini cherubin perueniebatur, introitum significat regni cælestis, quo ad uisionem nostri conditoris, supernorumque ciuium nos introduci speramus, & desideramus: ita introitus in templum, primordia nostræ conuersionis ad Deum, quando in præsentem ecclesiam ingredimur, typicè demonstrat. Iste ingressum nostrum ad fidem, ille designat ad spem. Vnde aptè postes huius introitus quadrangulati sunt facti, propter quatuor sancti Euangelij libros, quorum doctrina in fide ueritatis erudimur: seu propter totidem quatuor uirtutes principales, prudentiam, fortitudinē, temperantiam, iustitiam, quarum ueluti fundamine quodam firmissimo, omnis honorum actuum structura innititur. Prudentia namque est, qua discimus quid nos agere, qualiter uiuere deceat. Fortitudo, per quam ea quæ agenda didicimus, implemus: quas uno uersiculo uirtutes Prophetæ breuiter complectitur, dicens: Dominus illuminatio mea, & salus mea. Illuminatio uidelicet, ut quæ agere debeamus, edoceat: salus uerò, ut ad hæc nos peragenda confirmet. Temperantia, qua discernimus, ne plus aut minus iusto prudentiæ suæ fortitudinē operam dare inueniamur. Et quoniam quicquæ prudentia, fortitudinē, temperantia utitur, absque ulla contradictione iustus esse probatur. Virtus quarta post prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitia sequitur. Duo ostia quæ in hunc ingressum facta sunt, dilectio est Dei & proximi: quæ bene altrinsecus facta esse dicuntur, quia ad inuicem respiciunt, ad eò ut una sine altera nequaquam possit haberi: *1. Ioan. 5.* Omnis enim qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit eum, qui natus est ex ipso. *1. Ioan. 4.* Et sicut iterum dicit: Quia qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest diliger? Vnde rectè ostium exterius dilectio fraterna, interius dilectio intelligitur diuina: quia illa prior tempore, hæc est dignitate sublimior. Et per illam ad hanc intratur, quia ex amore proximi discitur, qualiter amari conditor debeat. Vtrumque autem ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur: quia in utraque dilectione duo sunt, quæ principaliter obseruare de-

bemus. In dilectione etenim Dei, fidem ueritatis, & puritatem necesse est habeamus bonæ operationis. Sine fide enim impossibile est placere Deo: & Fides sine operibus mortua est: in amore autem fraternitatis patientia est & benignitas seruanda, dicitè apostolo Paulo: *1. Cor. 13.* Charitas patiens est, benigna est. Patiens uidelicet ad tolerandas molestias iniuriasque proximorum: benigna uerò ad dimittendum ex corde, & benefaciendum eis, quorum iniurias sustinet. Qualem nos charitatem habere Dominus uoluit, cum ait: Dimittite, & dimittetur uobis; date, & dabitur uobis. Dimittite iniurias laudentibus uos, date subsidia pietatis eis quibus laxatis iniurias. Qualem nos impendere dilectionem desiderat ipse, qui nos in oratione dicere præcepit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: &, Dimittite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vtrumque autem ostium duplex erat, & dilectio utraque gemino ordine perficitur. Vtrumque se inuicem tenens aperiebatur, quia iunctæ sunt uirtutes, neque ab inuicem queunt diuidi. Nam neque fides sine operibus, neque sine fide possunt opera bona placere. Neque item iniurias ferre sufficit, qui ei quem tolerat etiam quæ necesse habet, cum posset, ministrare contempsit: neque ei qui substantiam mundi habuerit, sat est de hac egenti proximo dare, si non eas quas sibi forte irrogauerit molestias, sincero ex corde remittit. Quod enim de utroque illo ostio dicitur, quia se inuicem tenens aperiebatur, non hæc apertio separationem ab inuicem spiritualium designat uirtutum: sed hoc potius indicat, quòd per harum conjunctionem ingressus nobis sanctæ ecclesiæ magis patefcit, ut quo his amplius abundemus, eo uerius sanctorum cœtibus associemur. Sicut etiam diuisio maris rubri, per quam populus Dei Aegyptium persequentem euasit, non diuisionem unici baptismatis, sed apertionem potius signauit, qua extinctis peccatis omnibus, ad litus & solitudinem transeamus uirtutum: uel certè ostium quod inuicem se tenebat, aperitur, cum per ministerium prædicatoris discernitur, quid propriè ad cognitionem fidei, quid ad uiuendi castitatem pertineat: quæ tamen utraque à sua nequeunt connexionem separari: quantum distet inter se proximorum mala tolerare, & eis nostra bona commendare, cum hæc certissimè soleant in uno eodemque corde perfectorum indissolubilia permanere. Notandum sane quòd in ingressu Oraculi, duo quidem ostia fuisse dicuntur, sed hæc duplicia fuisse non dicuntur: in templi uerò, id est, domus prioris introitu ita erant duo ostia, ut duplex esset utrumque: quia nimirum in presenti ecclesia talem nos ingredi ac ducere uitam necesse est, in qua dilectionem Dei & proximi per fidem & operationem, per patientiam & benignitatem, seruemus. In futura autem uita, ubi Deum & proximos, in luce æternæ beatitudinis uidebi-

mus eadem utique dilectione gemina, absque ullo profus labore, intò in magna requie, multitudine diuinæ dulcedinis fruemur. Vnde aptè introitus domus interioris duo quidem ostia, sed hic simplicia habebat. Non enim ibi fides necessaria est, ubi ea quæ nunc credimus ac speramus omnia manifesta luce uidebimus: nò enim est labor operum necessarius, ubi mercede perpetua eorum quæ hic laboramus, donabimur: nò necessaria patientia, ubi nemo aliquid aduersi irrogat: nò munificentia benignitatis, ubi nemo indiget quod opus est. Hæc de ostiorum figura pro modulo nostro, sequentes pariter uestigia, differimus: uerum iuxta formam operis, decoris gratia prouisum est, ut in uno eodemque templi ingressu, duo essent ostia. Necesse etenim erat parietes domus, quæ uiginti cubitos habebant in altitudine, nonnullas etiã grossitudines habere, in cuius nimirum grossitudinis extrema parte ostia erant affixa, ita ut æquale parieti esset utrumque ostium, & siue intus siue foris templum quicquid positus ostium inspiceret, unus ei per omnia paries esse uideretur. Similiter & cedrinus paries, cum uicentorum in longitudine & altitudine esset cubitorum, non paruam & ipse debuit habere grossitudinem. Quapropter & in huius ingressu duo facta sunt ostia, ut uidelicet ab utroque latere, hoc est, intus & foris, æquale parieti ostium pareret: & quoniam easdem picturas ostium, quas & paries habebat, ueraciter unus per omnia & continuatim extentus paries uideretur: unum decoris gratiam præstans, aliud mysterij dispensationem præfigurans. Quod uero descriptis templi ostijs sequitur, Et sculpsit Cherubin & palmas, & cælaturas ualde eminentes, operuitque omnia laminis aureis, opere quadro ad regulam, iam supra expositum est: quia & in parietibus domus, & in ostijs, & in interioribus ecclesie picturæ, siue cælaturæ sunt factæ. Pariterque ratio figuræ, quare easdem ipsas picturas & cælaturas, eosdem Cherubin prima templi ianua, quos & interior recipiat: quia nimirum eadem arcana fidei, spei & charitatis, sublimes quicquid ac perfecti sublimiter capiunt. Quæque omnes electi in cœlis plene in diuina uisione percipiunt, etiam catechizandos rudibus per suos quosque discenda & confitendo tradunt, quatenus sacris initiati mysterijs, quandoque etiam ad capienda ea quæ pie credere, perueniant.

De atrijs domus Domini. Caput XVI.

Aedificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri. De interiori atrio breuiter loquitur, de exteriori profus tacere uidetur. Verum in uerbis dierum utriusque sit mentio, ubi ita scriptum est: Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica quæ texit are. Atrium ergo interius, quod uocatur sacerdotum, eo quod sacerdotes & Leuitæ in eo ministrarent,

ex omni parte erat templo circumdatum, sed ab oriente unde templi erat ingressus, multò longius erat à templo, quàm à cæteris tribus plagis secretum: quia nimirum in ea plaga, id est, in facie templi fiebant ministeria sanctorum. Ibi altare æneum ad hostias Domino offerendas, ibi decem conchæ ad lauandas easdem hostias, ibi mare æneum erat positum, ad lauandas manus pedesque sacerdotum, cum ad ministrandum intraret. Habebat autem hoc atrium tres cubitos altitudinis, ut Iosephus narrat, quatenus ab ingressu templi externos prohiberet, & solum hoc sacerdotibus licere significaret. Eratque ianua ad orientalem plagam, ad quam usque populus hostias suas & sacrificia inferebat, inde suscipienda à sacerdotibus, atque ad altare perferenda. De exteriori uero atrio, quod uerba dierum basilicam grandem uocant, ita Iosephus scribit: Extrinsicus autem huius templi, aliam ædificauit aulam, quadranguli schemate factam, erigens maximas porticus atque latas, & portas excelsas & amplas, per quatuor mundi partes in eo constituens, quarum singulæ ad unumquenque uentum, quatuor angulis attendebant, ubi areas ianuas collocauit. Et paulo post: In hoc sacrarium omnes populi, quibus purgatio & obseruatio legitimum intrant, introibant. Has uero porticus Cassiodorus Senator in Pandectis, ut ipse Psalmorum expositione commemorat, triplici ordine distinxit. Primum uidelicet ordinem ponens extra atrium sacerdotum, ex omni parte per quadratum secundum eodem modo extra intus porticus, undique uersum in gyro: extremum similiter ex omni latere priorum porticum in circuitu. Sicque templum triformi ædificiorum præsidio ab omni parte munitum, factio pauimento sub diuo inter ædificia singula de mar more, & parietibus domorum interioribus: hoc est, eis qui ad templum respiciebant, factis inter columnis, exterioribus uero solidis. Sicque fiebat ut omnis structura templi pro graduum esset uarietate rationabiliter distincta. Nam quando in sancta sanctorum ingrediebatur Pontifex, in ipsum templum, sacerdotes erant purificati: in atrium sacerdotum sacerdotes non purificati, unà cum Leuitis & cantoribus in intimum atrium basilicæ maioris, uiri Iudæi purificati stantes & orantes, sub diuo si serenum esset, si tempestas in porticus proximas sese recipientes: in exteriori atrium mulieres Iudææ purificatæ: in extremum uero atrium, Gentiles & Iudæi, qui nuper uenerant ex gentibus, usque ad sextum purificationis diem. Hæc ut in pictura Cassiodori reperimus distincta, breuiter annotare curauimus, ita eum ab antiquis Iudæis didicisse: neque uirum tam eruditum uoluisse in exemplum legendi proponere, quod non ipse prius uerum esse cognouisset. Hæc sunt loca quorum meminit supremus graduum Psalmus, qui ita incipit: Ecce nunc benedicite Dominum, omnes serui Domini: qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei

Dei nostri. In his porticibus Hieremias & alij prophetae, in his Dominus & apostoli uerbum populo praedicabant. In harum aliqua Dominus sedebat docens, quando a tentantibus pharisaeis mulier illi adultera iudicanda oblata est. In his inuenit uendentes & ementes boues, & oues & columbas, hosque cum suis mercimonijs eliminauit e templo. In his Petrum & Ioannem claudum inuenientes, sanauerunt, ac secum ingrediente interius ad oradum duxerunt. In his orabat omnis multitudo populi, quando incensum ponenti Zacharia, angelus ad altare thymiamatis apparuit, eumque de praecursoris Domini natiuitate perdocuit. Non autem haec atria cum porticibus suis aspectum templi de longe aspectantibus abscondere potuerunt, quia locus in quo templum erat situm, multo sublimior erat, quam tibi porticus fundatae fuere. Nam sic Iosephus scribit: Extremae atriorum fabricae, cum in quadringentis cubitis essent erectae, tamen ad uerticem usque montis, in quo templum aedificatum est, peruenerunt. haec quidem de structura templi studioso Lectori credidimus intimanda. Verum in eis quaecumque scriptura sacra referre commodum duxit, figuras mysteriorum quaeramus, ceteris per historiae cognitionem simpliciter utamur. Aedificium ergo templi intra atrium sacerdotum, perfectorum in sancta ecclesia, & sublimium uitam exprimit uirorum, eorum uidelicet qui & excellentia uirtutum Domino appropinquare, & alijs uerbo atque opere ducatum solent ostendere salutis. Sacerdos namque ab eo Latine nomen accepit, quod sacrum praebere ducatum minoribus debeat. Quo nomine in scripturis mystice non solum altaris ministri, episcopi uidelicet & presbyteri, sed omnes utique censentur, qui altitudine rectae conuersationis, ac doctrinae salutaris eminentia, nec sibi metipsis tantummodo, sed sibi & pluribus profunt, dum corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem exhibent. Neque enim episcopis solum aut presbyteris, uerum uniuersae ecclesiae loquebatur apostolus Petrus, cum ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Cuius honore dignitatis etiam antiquus Dei populus erat insignitus, dicente ipso ad Moysen: Haec dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Israel. Et paulo post: Et uos eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta. Basilica uero grandis, quae erat extra atrium sacerdotum, in quo omnis populi multitudo adorare, siue ad uerbum audiendum confluere solebat, carnalium in sancta ecclesia uitam, moresque secularium figurat in sinuat, quibus dicit Apostolus: Et ego, fratres, non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac potum uobis dedi, non escam. Qui bene per basilicam grandem designatur, quia absque ulla dubietate multo maior est in sancta ecclesia talium quam perfectorum numerus. Sed quantum numero praestant, tantum succumbunt merito. Vnde apud basilicam haec grandis, etsi plurimos capit, non eos tamen in

interiora templi deaurati, non ad altaris officium, non in ipsum saltem atrium sacerdotum immittit: quia carnales quique atque infirmi adhuc in ecclesijs, etsi ob meritum castae fidei ac pietatis Deo deuoti, ad electorum sortem pertinent, longe tamen abest ut illis aequentur, qui cum fiducia proloquuntur: Non enim audeo aliquid eorum loqui, quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium uerbo & factis. Et iterum: Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, de caetero reposita est mihi corona iustitiae. Accedebat quidem uulnus usque ad atrium sacerdotum, & hostias suas ad huius usque ianuam deferebat susceptas a sacerdotibus, atque in altari oblati oculis prosequabatur. In ipsum etiam templum cum aperiebatur, intuitum suum a longe dirigebat, nec tamen atrium sacerdotum intrandi facultatem habebat: uerum de inferioribus clamabat ad Dominum, quia nec carnalium in ecclesia simplicitas a Domino despicitur, quando fideliter ea quae ualent, uota pietatis offerunt. Dirigit enim uisus a longe in templum Dei, cum uitam sublimium discernere & imitari sedulo congaudent, & quos uirtutis imitatione sequi nequeunt, pie uenerationis affectu amplectuntur. Vident hostias sacerdotum in altari igne sacrosancto consumi, quia magna operum praemia cognoscunt a Domino per spiritum sanctum dignanter accipi. Adferunt & suas hostias ad atrium sacerdotum offerendas Domino per illos, dum bona quae praeparant operantes, maiorum ac doctorum & firmitur exhortatione, & intercessionem commendantur. Offerunt etiam tunc hostias suas sacerdotibus per eos Domino commendandas, cum sanctis quibusque egentibus necessaria mundi huius, quibus ipsi abundant, summae mercedis intuitu tribuunt, Domino admonente, ac dicente: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in aeterna tabernacula. Et quicumque inquit potum dederit uni ex minimis meis, calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, amen dico uobis, non perdet mercedem suam. Ac sic utrorumque hostias unum idemque in altari dei ignis absumit, quando Dominus eleemosynas diuitum, quibus ministraverunt sanctis, unam cum magnis eorumdem sanctorum uirtutibus suo intuitu ac retributione dignas iudicat. Multitudo ergo credentium, qui relictis possessionibus, uno corde & anima Domino seruiabant, ipsa est templum Dei, & locus intra atrium sacerdotum specialiter illi consecratus. Porro basilica grandis, & orantes in ea circa atrium sacerdotum in gyro, figuram gestant eorum, qui eodem temporegebant ex gentibus in Syria & Antiochia, caeterisque prouincijs & ciuitatibus, quibus apostoli & seniores qui erant in Hierosolymis nihil amplius imponebant oneris, quam abstinerent se ab idolis, immolato & sanguine, & suffocato, et fornicatione. Quorum tamen oblationibus uolebant pauperes sanctorum, qui erant in Hierosolymis, sustentari, quatenus eis carnalia sua ministran-

Libra in dicto

1. Pet. 2.

Exod. 19.

1. Cor. 3.

Rom. 15.

2. Tim. 4.

Luc. 16.

Matth. 10.

niſtrantes, ſpiritalium eorum poſſent fieri par-
 ticipes. Barnabas uerò & Paulus cū ſocijs ſuis,
 qui oblationes eorum accipientes Hieroſoly-
 mam deſerebant, ipſi ſunt ſacerdotes, qui obla-
 tiones ſuſcipientes, ad altare Domini conſecrā-
 das perducebant, quia deuotionis eorum, ſan-
 ctis pro illis orare deberent, attulerunt. Atrium
 ergo quod poſitum inter locum uulgi & ſacer-
 dotum medium erat, diuiſionem illam ſignifi-
 cat, quæ carnales in ſancta eccleſia nuper quidē
 incipientes uiam iuſtitia ab arce perfectorum,
 non quidem ſorte electionis, ſed meritorū quā-
 titate diſcernit. Namq; carnales ſufficere ſibi cre-
 dunt, ſi fidem, ſpem & charitatem, operū quoq;
 mundiciam habeant. Perfecti autem & hæc ha-
 bent, & inſuper uerbo prædicandò laborant,
 pauperibus omnia ſua tribuunt, uigilijs, ieiun-
 ijs, hymnis, & canticis ſpiritalibus, ſacris q̄q;
 ſectionibus operam dant, perſecutiones, peri-
 cula propter iuſtitiam tolerant, & cætera quæ
 ſe feciſſe cum ſocijs Paulus gloriatur, prompta
 deuotione mentis exequuntur. Vnde bene a-
 trium ſacerdotum tribus ordinibus lapidū po-
 litorum, & uno ordine lignorum cedri ædifica-
 tum eſſe memoratur. Tres quippe ordines ſunt
 lapidum politorum. fides, ſpes, charitas. Et re-
 ctè politorum, quia certè neceſſaria eſt diſcen-
 da ſolertia, quo quiſq; modo quid credere, quid
 ſperare, ſeu quid diligere debeat, diſcat. V-
 nus autem ordo lignorum cedri, ipſa eſt bona
 operatio ſine corruptione ſimulationis exhibi-
 ta, ſine cuius ſuperadfectione, fides, ſpes, chari-
 tas, uera eſſe non ualet. Dicitur namq; eſt ſapi-
 us, quòd ligna cedri propter odoris gratiam, &
 impuſtrabilem ſuæ naturæ potentiam, perſeue-
 rantiam, famamq; præ delignant actionis. Ad
 hoc atrium uſq; uniuerſi conſcendunt electi, qui
 fide, ſpe, & dilectione atq; opere Deo placere
 appetunt. Hoc alta meritorum gratia tranſcen-
 dunt perfecti, cum in tantum uirtutum culmi-
 ne proficiunt, ut dicere ſuis auditoribus poſ-
 ſint: Imitatores noſtri eſtote, ſicut & nos Chri-
 ſti glorianturq; & dicunt: Nescitis quoniam ange-
 los iudicabimus, quanto magis ſecularia?

Quot annis templum ſit ædificatum.

CAPIT. XVII.

ANNO quarto fundata eſt domus Domini, menſe Zio: et in
 anno undecimo menſe Elul, ipſe eſt menſis octauus, perfe-
 cta eſt domus in omni opere ſuo, et in uniuerſis utenſilibus: ædi-
 ficauitq; eam annis ſeptem. Patet allegoriæ ſenſus,
 quare ſeptem annis ædificata ſit domus Domi-
 ni: quia nimirum ſancta eccleſia toto huius ſecu-
 li tempore, qui ſex dierum circuitu peragitur,
 ex electis conſtruitur animabus, & cum ſine ſe-
 culi ſuum quoq; crematum ad ſinem ipſa per-
 ducit. Vel certè ſeptem annis ædificatur, ob ſi-
 gnificationem gratiæ ſpiritalis, per quam ec-
 cleſia ſolum ut ſit eccleſia, percipit. Septē quip-
 pe dona ſancti ſpiritus enumerat Eſaias, ſine
 quibus nemo uel fidelis effici, uel fidem ſerua-
 re, uel merito fidei ad coronam poſſeſt perueni-

re iuſtitia. Quod autem in ſeptimò anno, & in
 octauo eius menſe perfecta eſt domus Domini
 in omni opere ſuo, & in uniuerſis utenſilibus,
 ad futurū ſeculum diemq; iudicij pertinet, quā-
 do ad tantam iam perfectionem ſancta eccleſia
 perueniet, ut quid ei amplius addi poſſit, inue-
 niri non poſſit. Habebit enim tunc, quod pius
 ille deſiderator ſupplex à Domino quærebat,
 dicens: Domine, oſtende nobis patrem, & ſuffi-
 cit nobis. Conſtat enim quia dies iudicij ſæpè in
 ſcripturis octonario numero typicè exprimi-
 tur, eo quòd hoc ſeculum, quod ſeptem diebus
 currit, ſequatur. Vnde & propheta Pfalmo ti-
 tulum pro octaua impoſuit, quem ob metum
 euſdem diſtricti iudicis cantauit, ita incipiens:
 Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore
 tuo, & reliqua. Sed non contemnenda naſcitur
 quæſtio, quomodo dicatur domus Domini in
 menſe octauo perfecta in omni opere ſuo,
 & in uniuerſis utenſilibus: cum in ſequentibus
 legatur, menſe ſeptimo perfectionem & dedi-
 cationem eius eſſe completam. Neq; autem in-
 credibile eſt, quòd ſeptem quidem annis tem-
 plum ædificans Salomon, octauo menſe octauo
 anni perfecit, uel uſq; ad ſeptimum anni no-
 ni menſem, dedicationem perfectæ diſtulerit.
 Vnde potius uerifimile uidetur, domum ſeptē
 annis, ac ſeptem menſibus ædificatam, ita ut eo-
 dem menſe ſeptimo dedicationis ſit celebrata
 ſolennitas, ac die uiceſimo tertio ipſius menſis,
 ut uerba dierum narrat, populum Salomon ad
 tabernacula ſua dimiſerit, ſicq; poſt unam ſepti-
 manam adueniente menſe octauo, perfecta in-
 uenta ſit domus Domini, & operibus eius uide-
 licet uniuerſis, & ipſa dedicatione prius cõple-
 ta. Niſi fortè putandum eſt poſt dedicatum tẽ-
 plum aliquid adhuc utenſiliorum in miniſteria
 eius additū fuiſſe, uſq; ad ingreſſum octauo men-
 ſis, accelerante rege, ut omnino menſe ſeptimo
 qui totus erat ſolennis, templum dedicaretur:
 atq; ita uerum reperiatur utruq; & templum
 uidelicet octauo menſe in omni opere ſuo atq;
 utenſilibus perfectum, & ipſum ſeptimo men-
 ſe dedicatū fuiſſe. Miſit quoq; rex Salomon,
 & tulit Hiram de Tyro filium mulieris uiduæ,
 de tribu Nephtalim patre Tyrio, artificem æra-
 rium, & plenum ſapientia, & intelligētia & do-
 ctrina, ad faciendum omne opus ex ære. Qui
 cum ueniſſet ad regem Salomonem, fecit om-
 ne opus eius. Et hoc myſterij gratia factum eſt.
 Artifex quippe Tyrius, quem adiutorem Salo-
 mon aſſumpſit, operis electos de gentibus uer-
 bi miniſtros ſignificat: qui uidelicet artifex pul-
 chrè dicitur, quia filius erat mulieris uiduæ de
 Iſrael. In qua perſona ſolet nonnunquam præ-
 ſentis eccleſia tẽporis figurari, pro qua uir ſuus,
 uidelicet Chriſtus, morte guſtata reſurrexit,
 atq; in cœlos aſcendens, eam interim à ſe pere-
 grinantem reliquit in terris. Non autem labo-
 randum in explanando, quomodo huius uidug
 filij ſint ſancti prædicatores, cum omnes electi
 uirum ſe filios eſſe fateantur eccleſia, cum etiā
 de eiſdem prædicatoribus noui Teſtamēti ſpe-
 cialiter

1. Cor. 14.
 1. Cor. 6.

10. Ioh. 14.

10. Pfal. 6.

2. Par. 7.

3. Reg. 7.

1. Ier. 11.

Psal. 44. cialiter promittatur, dicente Propheeta: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Fecit autem Hirā omne opus Salomonis: quia nimirum sancti predicatorum, dum fideliter ministerio uerbi insistent, opus utiq; Dei operantur: quoniam illis loquendo foris uitam ueritatis aperiuunt, quos il lustrando intus ipse ad uitam præordinauit æternam. Ego (inquit) plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Fecit autem opus ex ære, quia illis committere uerbum quærit doctor strenuus, qui pie suscipere, ac perseueranter custodire desiderant, quicq; etiā alijs prædicando latius diffamare quacumq; ipsi didicerunt, recte satagunt. Aeris namq; metallū, ualde esse durable constat, atq; omnimodo sonorum.

De columnis æneis. Cap. XVIII.

Galat. 2. **E**T finxit duas columnas æreas, decem et octo cubitorum altitudinis columnam utramque.] Hæ sunt columnæ, de quibus Paulus ait: Iacobus & Cæphas, & Ioannes, qui uidebatur columnæ esse, dextras deriderunt mihi & Barnabæ, societatis: ut nos in geres, illi autem in circumcisionem. Quibus uerbis quasi exponere uidetur mysterium columnarum materialium, & quid uidelicet figurauerint, & quare duæ sint factæ. Apostolos namq; & doctores cunctos spirituales significant, fortes nimirum fide & opere, & contemplatione ad superna erectos. Duæ sunt autē, ut & gentes & circumcisionem prædicando in ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, & ingressum illius suo decore ac pulchritudine, ex utraq; parte mirabiliter ornabant. Ostium autem templi Dominus est, quia nemo uenit ad patrem, nisi per illū: & sicut alibi dicit, Ego sum ostiū, per me si quis introierit, saluabitur. Quod uidelicet ostium columnæ ab utroq; latere coram positæ circumstant, cum ministri sermonis utriq; populo introitū regni cœlestis ostendit, ut siue à luce scientiæ legalis quisq; seu ex rigore gentilitatis ad fidem Euangelij uenerit, habeat paratos eos, qui iter sibi salutis & uerbo monstrant, & exemplo. Vel certè quia de eis columnis in libro Paralipomenon ita scriptum est, Ipsasq; columnas posuit in uestibulo tēpli, unam à dextris, & alteram à sinistris: ideo sunt factæ duæ columnæ, atq; ita dispositæ, ut nobis & in prosperis, & in aduersis ingressum patriæ cœlestis ante oculos mentis habendum esse doceant. Hinc etenim Paulus columna utiq; domus Domini excellentissima, per arma iustitiæ nos à dextris & à sinistris communiendos esse, suis suorumq; sedulus hortatur exemplis: ut nec prosperis delectati, nec fracti asperis, à regia uitæ uia, qua ad promissam nobis hereditatem patriæ cœlestis gradiendum est, ulla in parte declinemus. Notandum sanè in hac sententiâ Paralipomenon, quam posuit, quod eadem porticus templi etiam uestibulum templi uocabatur: & quod in prophetis legimus, Inter uestibulum & altare orabant sacerdotes: inter porticum & altare debere intelligi, Bene autem u-

Bedæ tom. 8.

traque columna 18. cubitos altitudinis habere memoratur. Ter etenim seni, decem & octo faciunt. Tria uero ad fidem pertinere propter sanctam trinitatem, sex ad operationem, quod in eo dierum numero mundus sit factus, luce clarior est. Et tria per sex multiplicantur, cum iustus qui ex fide uiuit, cognitionem piæ credulitatis executione bonæ actionis accumulât. Columna namq; ante fores templi decem & octo cubitos alta est, cum prædicator quisque egregius palam cunctis insinuat, non nisi per fidem & opera iustitiæ nos ad supernæ gaudia uitæ posse peruenire. Quauis possit & hoc altius intelligi, quod nomen Iesu apud Græcos ab hoc numero incipiat. Prima enim litera nominis Iesu apud eos decem, secunda octo significat. Et apte octodecim cubitos altæ sunt columnæ domus Dei: quia doctores sancti, imò omnes electi ad eum finem bene uiuendo intendunt, ut conditorem suum facie uidere mereantur ad faciem. Neq; enim ultra quid querere habebunt, cum ad eum qui est super omnia, peruenerint. Et linea cubitorum duodecim ambiebat columnam utramque. Linea cubitorum duodecim, norma est Apostolicæ institutionis: quæ nimirum linea ambit columnam utramq; cum quisque doctor siue Iudæis siue Gentibus prædicare missus, ea tamen facere curat, ea docere, quæ sancta per Apostolos accepit ac didicit ecclesia. Nam si quis aliter uiuere, siue prædicare uoluerit, & uel Apostolica decreta spernere, uel pro suo libitu noua qualibet statuere maluerit, non est talis columna templo Dei apta: quia dum Apostolica statuta sequi contemnit, quasi uel exilitate inertitæ suæ, uel elationis tumidæ grositudine duodecim cubitorum lineæ non conuenit. Has nimirum lineas Dominus templi sui columnis circumdedit, cum missis ad docendas baptizandasq; omnes gentes discipulis ait: Docentes eos seruare omnia, quæcunque madaui uobis. Qui ergo seruat, ac docet omnia quæcunq; mandauit Apostolis Dominus, neq; alia superaddens, neq; horum quippiam præteriens, ipse profectò est columna in domo Dei, quæ est ecclesia, & firmamentum ueritatis, qualem fore Timotheum monuit Apostolus Paulus. Verum quia absque scientiâ scripturarum non potest esse firma uel uita uel loquela doctorum, apte subditur: Duo quoq; capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, similia ex ære. Quinq; cubitorum altitudinis capitellum unum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum. Capita enim columnarum, hoc est suprema pars earū, præcordia sunt doctorum fidelium, quorum Deo deuotus cogitationibus, sicut capite membra, ita ipsorum omnia opera diriguntur & uerba. Duo autem capitella, quæ his capitibus erant superposita, duo sunt testamenta, quorum meditationi atq; obseruantia doctores sancti toto & animo subduntur, & corpore. Vnde bene utrunque capitellum quinque cubitos habebat altitudinis: quia nimirum quinque libris scriptura Mosai-

Matth. 23.

c cæle

cæ legis comprehensa est, quinque etiã seculi
 ætates tota ueteris Testamenti series comple-
 xa est. Nouum uerò Testamentum non alia no-
 bis prædicat, quàm quæ Moyses prædicanda
 per hoc prædixerat, & propheta. Vnde Domi-
 nus Iudæis ueteris Testamenti literę frustra ad-
 hærentibus, & gratiam noui spernentibus ait:
 Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mi-
 hi. De me enim ille scripsit. Scripsit enim Moy-
 ses de Deo, & multa figuraliter, & illud apertis-
 simè, cum promissum narrat Abraham per Domi-
 num, quia in semine tuo benedicentur omnes
 familiæ terrę: & cum per se ipse dicit filiis Israel,
 Quia propheta uobis suscitabit Dominus De-
 us uester de fratribus uestris, tanquã me ipsum
 audietis, iuxta omnia quæcunq; locutus fuerit
 uobis. Cuius præfagij admonuit discipulos uox
 patris de cœlo, cum apparente illis Domino in
 gloria, inter ipsum Moysen & Heliam, in monte
 sancto intonuit, ita dicens: Hic est filius meus
 dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum au-
 dite. Cum ergo admirabili diuinae operationis
 concordia, & primo noui Testamenti gratia in
 uelamine erat ueteris condita, & nunc sacra-
 menta ueteris Testamenti per lucem sunt noui
 reuelata, quasi capitellum utriusque columnæ
 quinque est cubitos altum: quia uidelicet mani-
 festum est, quod in Testamento ueteri, cuius sa-
 cramenta uel in quinq; libris legis præsignata,
 uel in quinq; ætatibus omnia sunt plenius com-
 prehensa, Euangelicæ quoque perfectionis est
 insita gratia. Sicq; fit, ut prædicator quilibet egre-
 gius, siue ad Iudæos, seu mittendus ad gentes,
 consono diuinorũ eloquiorum testimonio con-
 firmatus, certamen fidei, & operis rectitudinẽ,
 absque errore conseruet: noueritq; docens pro-
 ferre de thesauro suo noua & uetera. Non so-
 lum autem testamenta sibi inuicem diuinorum
 sacramentorum relatione concinunt, sed & om-
 nes, qui in eorundem testamẽtorum libris scri-
 pti continentur electi, una fide præditi, eademq;
 sunt adinuicem charitate connexi. Vnde apte
 de ipsorum capitellorum factura subinfertur:
 Et quasi in modum retis, & catenarum sibi inui-
 cem miro opere contextarum, utrunque capi-
 tellum columnarum fusile erat. Quod in libro
 Paralipomenon ita scriptum est, Nec non &
 quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas
 capitibus columnarum. Species namq; catenarum,
 similitudo retis in capitellis, uarietas est
 uirtutum spiritualium in sanctis, de qua Domi-
 no canitur in psalmis: Astitit regina à dextris
 tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate:
 hoc est, in uestitu fulgidæ dilectionis circumda-
 mica uarietate diuersorum charismatum. Vel
 certè multiplex contextio catenarum, & retis
 expansio, multifariis electorum personas insi-
 nuat: quæ cum uerbis sanctorum predicatorum
 fideliter auscultando, atq; obediendo adhærẽt,
 quasi columnarum capitibus superpositæ cate-
 nulæ miraculum suæ connexionis cunctis aspe-
 ctantibus præbent. Hæc etenim catenæ miro li-
 bi inuicem sunt opere contextæ: quia mirabili

profus gratia spiritus sancti actum est, ut uita fi-
 delium & locis & temporibus, & gradu & con-
 ditione, & sexu & ætate, multum secreta ab al-
 terutrum, nihilominus una eademq; fide ac di-
 lectione sit adinuicem coniuncta. Nam quod
 hæc coniunctio fraterna iustorum locis & tem-
 poribus disiunctorum adunatione fiat dono-
 rum spiritualium, sequentibus quoque uerbis
 ostenditur, cum de capitellorum factura adiun-
 gitur: Septena uersuum retiacula in capitello
 uno, & septena retiacula in capitello altero. Se-
 ptenario namq; numero spiritus sancti solet gra-
 tia designari, Ioanne attestante in Apocalypsi:
 qui cum uidisse se diceret agnum habentem cor-
 nua septem, & oculos septem, mox exponẽdo
 subiunxit, Qui sunt septem spiritus Dei, missi
 in uniuersam terram. Quod propheta Esaias a-
 pertius explicat, cum de nascituro Domino in
 carne loquens: Requiescet (inquit) super eum
 spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intelle-
 ctus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus sciẽ-
 tiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris
 Domini. Septena ergo uersuum retiacula erãt
 in capitello utroque, & patres utriusque testa-
 menti per gratiam unius eiusdemq; spiritus se-
 ptiiformis, ut essent electi, acceperunt. Et fecit
 columnas, & duos ordines per circuitum retia-
 culorum singulorum, ut tegeter capitella. Duo
 quidem ordines erant retiaculorum in gyro ca-
 pitelli, sed uterq; ordo septemplici uersuum nu-
 mero currebat, donec circumactio capitello rur-
 sum in seipsum, quasi circulo facta rediret. Hæc
 figura sacramenti in abdito non est, quare duo
 retiaculorum sint ordines, cum constet geming
 discretionis esse uirtutem dilectionis: quando
 uidelicet Deũ ex toto corde, & ex tota anima,
 tota uirtute, & proximum tanquam nosipsum
 amare præcipimur. Sed uterq; ordo ille septem
 habet uersuum retiacula: quia nec Deus absq;
 gratia spiritus sancti potest amari, nec proximus.
 Manet namque sententia ueridica, quia
 charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non
 ex merito nostro, sed per spiritum sanctũ, qui
 datus est nobis. Vbi autẽ charitas Dei, ibi pro-
 fectũ & proximi diffunditur in cordibus fide-
 lium, quia nimirum una sine altera haberi ne-
 quaquam ualet. Facta sunt autẽ retiacula hæc,
 ut tegerent capitella, hoc est undiq; in gyro cir-
 cundarent: quia omnis scripturæ sanctæ pagi-
 na cum rectè intelligitur, gratiam per omnia
 charitatis sonat, ac pacis. Capitellum etenim
 diuinorum eloquiorum, retiacula sunt uincula
 mutuæ dilectionis. Et retiaculis teguntur capi-
 tella, cum sacra eloquia, ut ita dixerim, dono
 charitatis undiq; probantur esse restituta. Nam
 & in eis, quæ non intelligimus in scripturis, ca-
 ritas latè patet. Bene autem de eisdem retiacu-
 lis siue capitellis adiungitur: Quæ erant super
 summitatem malogranatorum. Malogranata
 namque, quorum natura est, uno foris cortice
 multa interius grana circumdare, aptè in figura
 sanctæ ponuntur ecclesiæ, quæ catholica unius
 fidei munimine innumera electorum agmina
 solet

Ioh. 5.

Luc. 9.

Apoc. 1.

Esai. 11.

2. Paral. 3.

Psal. 44.

solet includere. Potest autem & uniuscuiusque iustitiam moresque designare, qui uelut plurima uno cortice grana circumplectens, multa cogitationum uirtutumque spiritualium insignia, ne forte disfluant, firma fidei & humilitatis curat uallare custodia. Et apertè prorsus mysterio capita columnarum malis granatis erant in gyro circundata: quia sanctos doctores necesse est priorum uitam fidelium ad memoriam reuocare, eorumque exemplis semper actus suos ac sermones omni ex parte communire: ne si aliter fortè quam illorum habet regula, uixerint, aut doctuerint, errent. Sicut ergo retiaculorum administranda connexio unitatem designat fidelium, quæ est in uinculo pacis: ita etiam mala granata eandem ipsam typicè denunciant unitatem, quæ innumeros per orbem populos in unam fidei catholicæ regulam cohibet. Vel certè mirabilis retiaculorum connexio, manifestam omnium fidelium concordiam demonstrat: malorum granatorum uerò positio internas animi uirtutes, quæ ab alijs uideri nequaquam queunt, exprimit: patientiam uidelicet, humilitatem, benignitatem, modestiam, & cætera huiusmodi. Et quasi pulcherrima foris pomorum superficies apparet, sed inclusa intus granorum copia non paret, cum pia sanctorum operatio palam cunctis ostenditur: sed ea quæ intus est, fidei, spei, ac dilectionis, cæterorumque animi bonorum gratia non cernitur. Cum ergo dictum sit de retiaculis, ut tegeant capitella, quæ erant super summam malorum granatorum, uideatur iuxta ordinem operis illius, quia mala granata fuerint facta in circuitu capitellorum, à parte inferiori, atque ex eisdem malis granatis orientur retiacula, quibus capitella ex parte aliqua tegeantur. Patetque figura mysterij, quia retiacula super summam fuerint (non enim granatorum adnexa, quæ ad unam penè significationem, siue personarum seu uirtutem pertinent spiritualium. Scimus enim uirtutes de uirtutibus nasci, & sanctos ambulare de uirtute in uirtutem, donec uideatur Deus deorum in Syon. Vnde & Apostolus: Scientes (inquit) quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uerò spem. Sed & in ipso uniuersali electorum collegio uariè sibi inuicem succedunt personæ iustorum, minoresque maiorum ac predecessorum suorum gaudent fideliter adherere uestigijs, eorumque dictis siue scriptis, ne fortè in errorem labi possint, inniti. Retiacula ergo super summam sunt malorum granatorum apposita, cum concordia charitatis perfectis fuerit superaddicta operibus. Et cum utroque uirtutis munere, & operatione uidelicet, & charitate, uita sanctorum clarescit, quasi circum malorum granatorum in capitellis columnæ concatenatio retiaculorum superaddita comitatur. Et quoniam omnia uirtutum dona presentium ad æternam gloriam remunerationis, quæ per Euangelium est nobis promissa ac ministrata, respiciunt, apertè subiungitur: Capitella autem quæ erant

Bedæ tom. 8.

super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu, quatuor cubitorum. Quid per lilia nisi supernæ claritas patriæ, atque immortalitatis floribus redolens, paradisi designatur amœnitas? Quid per quatuor cubitos, nisi euangelicus sermo, qui introitum nobis æternæ beatitudinis illius promittit, & iter quo ad hanc perueniatur, ostendit? Cum ergo sancti doctores promissa nobis limina regni cœlestis in quatuor sancti Euangelij libris ostendunt, quasi capita columnarum opus in se lilij quatuor cubitorum exhibent. Vbi notandum iuxta literam, quia cum opus lilij in capitellis quatuor cubitorum esse memoratur, neque addidit latitudinis aut altitudinis, lectoris utique iudicio, utrum in altitudine, an in latitudine intelligi debeat, relictum est. Constat autem absque ulla prorsus dubietate, quia columna, quæ duodecim cubitorum restis ambebat, quatuor habebat cubitos grossitudinis. Omnis etenim circulus quantum habet spacij in diametro, tantum habet ter in gyro. Denique mare æneum, quia diametrum habebat decem cubitorum, ut in sequentibus legitur: consequenter habebat triginta cubitos in gyro. Verum quia dicitur opus lilij quatuor fuisse cubitorum, siue latitudinem seu designet altitudinem, nihilominus ratio figuræ perspicua est: quia non nisi per Euangelium exoptatissima illa mundo uox insonuit dicens: Pœnitentiam agite, appropinquet enim regnum cœlorum. Quod uerò sequitur: Et rursum alia capitella in summitatibus columnarum desuper, iuxta mensuram columnæ, contra retiacula: iuxta mensuram columnæ dicit, tantæ altitudinis quantæ erat & columna, cuius tamen altitudo quanta fuerit, minimè narratur. Hæc autem capitella qualiacunque & quantacunque fuerint (non enim mensuram eorum aperte scriptura designat) more liliorum uidentur esse apposita: de quorum factura si quid mysticum inquirere desiderat, illam regni perennis sublimitatem potest non incongruè designare, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Post lilia etenim quatuor cubitorum, alia sunt apposita capitella, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur: quia multa quidem de cœlesti beatitudine in Euangelio legimus, quod uidelicet ibi mundi corde Deum uidebunt, quod erunt æquales angelis Dei, quod non nubunt, neque nubentur, quod nec mori ultra poterunt, quod ubicunque est Christus, ibi & ministri eius erunt, quod manifestabit se ipsum illis, quod patet de patre annunciabit eis, quod gaudium uisionis eius nemo tollet ab eis. Sed ipsa species horum quæ diximus, ipse status & conuersatio patriæ ipsius cœlestis, quomodo sese habeat, solis eis qui hanc intrare meruerunt, eius ciuibus patet. Vnde bene factura siue altitudo horum capitellorum, quæ supra lilia erant, ut incomprehensibilis esset terrestribus, qualitas cœlestis habitationis insinuat: de qua tamen

Math. 3.

ROM. 8.

hoc minime latet, quia omnes ibi communi felicitate diuinæ uisionis fruuntur, tanto quisque sublimius, quanto mundiores ad eum uidentur oculos habuerit cordis. Qui enim dixit, *Psal. 113.* Benedixit omnes timētes Deum, pusillos cum maioribus, ipse dixit, Quia tu reddes singulis secundum opera eorum. Communis ergo ibi benedictio omnium erit electorum. Attamen pro distincta operum qualitate, multæ sunt mansiones beatorum in una eademque domo patris æterna in cœlis: quod in harum quoque structura columnarum mystice reor esse designatum, cum dicitur: Et rursus alia capitella in summitate columnarum desuper, iuxta mensuram columnarum, contra retiacula. Iuxta mensuram quippe columnarum sunt capitella desuper, cum sancti doctores, imò omnes iusti, eorūdem doctorum uestigia sequentes, præmia supernæ retributionis, secundum merita piæ recipiunt operationis. Contra retiacula quoque fiunt eadem capitella, quia iuxta modum dilectionis, qua sibi adinuicem in hac uita fraternitas sancta copulata est, superiorum quoque ciuium societate in præsentia sui creatoris coniungetur in cœlis. Verum quòd eadem superiorum societas ciuium utriusque populi fidelibus tribuitur, recte subiungitur: Malorum granatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secūdi. Diximus mala granata totius sanctæ ecclesiæ typum tenere: centenarius uerò numerus, qui ad dexteram manum primus peruenit, nonnunquam uitam æternæ beatitudinis figurare conuenit. Duplicatur autem hic numerus malorum granatorum in circuitu capitelli secūdi, ut insinuetur mystice, quòd utriusque testamenti populus ad unā in Christo ad æternæ uitæ sit introducendus coronam. Cui figuræ cōuenit hoc, quòd de Apostolis post resurrectionem Domini piscantibus scriptum est, cum ipsum in litore stantem uiderunt. Non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium. Per ducentos autem cubitos rete plenum magnis piscibus discipuli ad Dominum trahunt, effectum suæ resurrectionis in litore monstrantem, cum sancti predicatorum & Iudæis & Gentibus uerbum fidei committunt, atque utriusque populi electos à fluctibus præsentis seculi extractos, ad futuræ gloriæ pacis & immortalitatis perducunt. Circuitus ergo capitelli secūdi ducentos habet ordines malorum granatorū, cum sublimitas regni cœlestis, utriusque populi electos in una beatitudinis arce colligit. Et statuit duas columnas in porticu templi. Cum statuisset columnam dexteram, uocauit eam nomine Iachin, id est, firmitas. Similiter erexit secundam columnam, & uocauit nomē eius Booz, id est, in robore. Dextera columna, ut supra diximus, exprimit figuram doctorum, qui primitiuam in Hierosolymis instituerunt ecclesiam, secunda eorum qui ad prædicandum gentibus destinati sunt. Vel certe dextera columna eos significat, qui uenturum in carne Dominum prophetando prædixerāt: secūda illos, qui hunc iam uenisse, & mundum suo sanguine redemisse testantur. Et apte uocabulo simili ambæ censentur columnæ, cum una firmitas, altera in robore dicta est: ut una fidei & operis fortitudo cunctis inesse doctoribus monstraretur, nostrique temporis inertia notaretur, ubi se nonnulli doctores, sacerdotes & columnas Dei uideri, atque appellari uolunt, cum nihil in se prorsus firmæ fidei ad contemnendas seculi pompas, ac desideranda inuisibilia bona, nihil habeant roboris ad corrigendos, nihil industrie saltem ad intelligendos eorum quibus prælati sunt, errores.

De mariæneo. Cap. XIX.

Recti quoque mare fuisse, decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu. Mare hoc fuisse in figuram lauacri salutaris, quo in remissionem peccatorum emundamur, factum est. Namque sacerdotes in eo lauabantur, ut Verba dierum aperte testantur. Sacerdotes autem constat omnes electos typice in scripturis uocari, eo quòd sint membra summi sacerdotis Domini nostri Iesu Christi. Et recte huic uali nomen maris scriptura indidit, in memoriam uidelicet maris rubri, in quo prius per extinctionem Aegyptiorum, & populi Dei liberationem, forma baptismi præcessit, exponente Apostolo, ac dicente: Quoniam omnes patres nostri sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Sacramentum autem baptismi, & uitæ nobis mundiciam acquirit in hoc seculo, & uitæ nobis æternæ gloriā promittit in futuro. Quod utrumque in mari hoc æneo una sententiā designatur, cum esse decem cubitorum à labio usque ad labium perhibetur. Decem nanque præceptis, in lege Dominus omnia quæ facere debeamus, expressit. Denario æque mercedem benefactorum signauit, cum hunc in uinea laborantibus dandum esse prædixit. Erat ergo mare decem cubitorum à labio usque ad labium: quia à primo baptizato in nomine Iesu Christi usque ad ultimum, qui in fine seculi crediturus, & baptizandus est, omnis fidelium chorus unam eandemque uitam ueritatis ingredi, & communem debet à Domino coronam sperare iustitiæ. Rotundum erat in circuitu ut orbis uniuersus in gyro lauacro uitæ à sordibus peccatorum designaretur emundandus: de quo bene subditur, Quinque cubitorum altitudo eius: quia nimirum quicquid uisu, quicquid auditu, quicquid olfactu, quicquid gustu, quicquid tactu delinquimus, totum hoc nobis gratia Dei per ablationem uisifici fontis relaxat. Sed non sufficit præteritorum remissio peccatorum, si non quisque bonis deinceps insistere studuerit operibus: alioquin diabolus qui exierat de homine, si hunc à bonis uacare actibus uiderit, multiplicius redit, factique nouissima hominis illius peiora prioribus. Unde apte subditur: Et reticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum. Per reticulam namque

*illis dicente
Eccles. 4.*

namque disciplina præceptorum cœlestium, qua à nostris uoluptatibus religamur, potest aptè signari, scriptura* teste: quia funiculus triplex difficile rumpitur, quia nimirum obseruatio mandatorum Dei, quæ in cordibus electorum, fide, spe & dilectione supernæ retributionis firmata est, nullo temporalium rerum potest obstaculo dissolui. Et resticula mare ambit, cum sacramentum baptismi quod accepimus, pijs communire operibus studemus: quæ nimirum resticula aptè triginta dicitur esse cubitorum. Quinquies etenim seni triginta faciunt. Senario autem numero, in quo Deus hominem fecit cum non esset, & cum perisset, refecit, rectè bona operatio etiã nostra figuratur. Et sex per quinque multiplicantur, ut ad triginta peruenias, cum omnes nostri corporis sensus diuinis humiliter subiugamus imperijs. Possumus autem & aliter hunc tricenarium mysticè maris numerum non incõuenienter accipere. Ter etenim deni, triginta faciunt. Et genus humanum post diluuium ex progenie trium filiorum Noë, latitudinem totius orbis impleuit. Sem quippe profapia Asiam, Cham posteri Africam, Iaphet soboles Europam, & insulas maris obtinuit. Et quia mysterium baptismi cum executione bonorum operum, & spe cœlesti præmiorum cunctis erat nationibus ministrandum, aptè resticula triginta cubitorum mare illud, in quo baptismatis unda figurabatur, cingebatur. Sed & hoc dicendum, quod Dominus triginta habens annos ætatis uenit ad Iordanem baptizari à Ioanne. Qui quoniam baptismate suo quod tricenarius accepit, undam nobis lauari salutaris consecrauit, rectè mare quod nostrum baptismata figurabat, triginta cubitorum restis circuibat: ut significaretur à dono illius, qui baptismata sine peccato subiit, baptismata nobis omnibus in eum credentibus in remissionem peccatorum dedicari. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare. Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles. Cum prædictum sit suprã, quod resticula triginta cubitorum mare circumierit, & nunc addatur, quod sculptura hoc subter labium posita decem cubitis ambiat: patet ex utraque relatione, quod uas erat in modum lilij repandum ac diffusum, quod à triginta cubitis circuitus, quos habebat in labio, usque ad decem est cubitos coaptatum. Sculptura autem histriata est, quæ historias rerum aliquas imitatur. Vnde rectè per sculpturas histriatas, quibus mare circundabatur, exempla sunt priorum temporum designata, quæ necesse est nos solerter intueri, ut uideamus quibus operibus sancti Deo placuerunt ab initio, qua obstinatione in sceleribus perdurarunt iniqui, quanta iniquitate ob scelera perierint reprobis: quomodo in exordio nascentis sæculi Cain ob malitiam inuidiæ damnatus, Abel sit ob iustitiæ meritum coronatus, Lamech ob adulterium & homicidium maledictus, Enoch ob gratiam pietatis ad paradysum reductus; quomodo post

Beda tom. 8.

diluuium Cham ob impietatem à patre detestatus, Sem & Iaphet populi ob obsequium reuerentiæ perpetua sint benedictione donati, Abraham ob meritum fidei hæres sit diuinæ promissionis effectus, cætera gentium multitudinem in auita sit infidelitate relicta: qualiter adueniente in carne Domino, Iudæa ob perfidiæ noxam repulsa, & gentilitas sit per gratiam fidei ad salutem reducta: & cætera huiusmodi quæ in utroque testamento solerter ac piè considerata multum studiosis quibusque profunt. Et ideo forsitan duo sunt ordines sculpturarum histriatarum in mari eneo facti, ut hi qui fonte baptismatis imbuti sunt, utriusque testamenti diligenter auscultent historias. Ideo decem cubitorum erant in gyro, ut quoscunque in iisdem historijs deditos, iussis cœlestibus, ac tota intentione ad superna præmia suspensos esse perspexerint, hos imitari contendant. Bene autem sequitur: Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebãt ad Aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem. Per boues quippe Apostolos & Euangelistas, imò omnes uerbi ministris debere intelligi, Apostolo docente cognoscimus, qui exponens mandatum legis, quo dictum est: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus (inquit) cura est Deo, an propter nos uti que dicit. nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat, arare, & qui triturat, spei suæ fructus percipere. Duodecim ergo boues, duodecim Apostoli sunt, & omnes qui uice eorum regendam susceperunt ecclesiam sanctam: qui nimirum boues mare sibi superpositum portant, cum Apostoli apostolorum que successores iniunctum sibi euangelizandi officium prompta implere deuotione satagunt. Et tres ad Aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem respiciunt, cum in uniuersis quadrati orbis partibus fidem sanctæ trinitatis prædicant. Nam & Apostoli eo mysterio duodecim, hoc est, quater terni sunt electi, ut fidem & confessionem sanctæ trinitatis per quatuor mundi plagas euangelizantes, baptizarent in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: quorum uidelicet Apostolorum successorumque eorũ uerba, actus & passionis per facile in præsentem uidere, uel legendo cognoscere ualemus: quæ uerò illos in futuro maneat gloria retributionis, necdum uidere possumus. Vnde aptè subditur: Quorum posteriora uniuersa intrinsecus latitabant. Intrinsecus namque latitant uniuersa bouum posteriora: quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni arbitri examine iam dispositum est: sed nobis qui adhuc foris sumus, manet omnimodis occultum. Quibus tamen hoc esse occultum nullatenus potest, quia omnis qui lauacrum baptismi ad salutem accipit & uitam, fidem, spem, & charitatem debet habere: nec sine his tribus uirtutibus quisque aliquid iam operari, neque intrare ad uitam ualet. Vnde rectè subiungitur: Ciro-

*Deut. 25.
1. Cor. 9.*

c 3 litudo

fitudo autem luteris trium unciarū erat. Grosfitudo etenim luteris in mari, firmitas est uirtutis in baptismo. Et trium unciarū est hæc grosfitudo, dum fidei, spei, & dilectionis robore perceptio baptismi communitur. Neq; aliter proficuum esse accipientibus ostēditur, nisi harum firma certitudo uirtutum mētem accipientiū, simul & opera confirmet. Accipitur autem, & celebratur baptismi lauacrum in exemplo Dominicæ passionis & resurrectionis à mortuis: iuxta quod Apostolus exponens ait, Quia quicumq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismū in morte, ut quemadmodum resurrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim cōplāratī facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Quod in figura quoq; maris enei typicè signatum est, cum consequenter adiungitur: Labiumq; eius sicut labium calicis, & folium repandi lilij. Per labium namq; calicis gustus Dominicæ passionis: per foliū lilij repandi, patefacta claritas resurrectionis ipsius exprimitur. Nam quod in calice poculum passionis designetur, ait ipse Dominus, qui ueniens ad passionem, patrem orat dicens: Pater si uis, trāsfer calicem istum à me. Liliū uerò quod comitante odoris iucundissimi gratia candidum foris colorem, intus ostēdit aurosum, aptè gloriam resurrectionis eius innuat, qui & corporis immortalitatem foris ostēdit discipulis, & animam diuina luce coruscantem, simul sibi inesse perdocuit. Potest etiā in lilio repando ipse mediator Dei & hominum, post passionem in mortis gloria & honore coronatus, non inconuenienter accipi: qui ante passionem quidem stram, quasi clausum adhuc liliū fuit, cum signis miraculorū quæ fecit, clarus homo refulsit: post resurrectionem uerò, & ascensionem suam repandum se liliū supernæ patris ciuibus exhibuit, quod in assumpta humanitate potentiam diuine claritatis, quam habuit apud patrem priusquam mundus esset, ostēdit. Vnde & in amoris Cantico lilij se uocabulo designare uoluit, dicens: Ego flos campi, & liliū conuallium. Labium ergo maris, in quo sacerdotes lauabantur, quasi labium fuit calicis, & folium repandi lilij: quia lauacrum salutare, quo membra summi sacerdotis efficiuntur, in fide nos sacrosanctæ passionis eius à peccatorū omnium labe purificat, ac purificatos ad uisionem gloriæ ipsius perennis intro nit it: in quoniam nimirum lauacro uterq; populus, circūcisionis uidelicet & præputij, per fidem, spem, & dilectionem unam in Domino efficitur. ipso attestante qui circūcisionem per se predicans ait inter alia: Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere: & uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus pastor. Quod in hoc quoq; mari typicè figurabatur: nam sequitur, Duo milia batos capiebat. Millenarius namq; numerus pro significatione perfectionis solet poni in scripturis: quia nimi

rum denarium numerum quadratum solidum facit. Decem quippe decies ducti, centum faciunt. Quæ uidelicet figura iam quadrata, sed adhuc plena est. Verum ut in altitudinem surgat, & solida efficiatur, multiplicata centum per decem, & fiunt mille. Quo profectò numero stabilis & insuperabilis, & uelut conquadrata, iustorum concitiētia designatur. Quacūq; enim uerteris, quadrum stabit. Sic & animus electorum nullo tentationum occurſu nouit à suæ rectitudinis statu inclinari. Batus autem Hebræorum mensura est, quam ipsi bath nominant, habens modios tres. Ipsa est & ephi, quod & illi epha nuncupant. Sed & ephi ad mensuram pertinet aridarum frugum, tritici, hordei, leguminum: batus uerò est in speciebus liquidis, uino, oleo, aqua. Itaq; batus, qui certæ normæ mensura est, opera designat equitatis & iustitiæ, quibus hi qui in remissionem peccatorum baptizantur, necesse habent institui. Batosq; mille capiebat mare, cum aqua baptismatis plebem Iudæorum abluens, ad regnum cœlestē transfert. Recipiebat & alios mille, cum etiam turbas nationum eodem fonte renatas, & operibus iustitiæ confirmatas, eiusdem regni perennis fecit esse participes. Notandū sanè hoc in loco, quia sunt qui putant lege Dei prohibitum, ne uel hominum, uel quorumlibet animalium, siue rerū similitudines sculparamus, aut depingamus in ecclesia aut pariete, aut alio quolibet loco, eo quod in decalogo legis dixerit: Nō facias tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Qui nequaquam hoc putarent, si uel Salomonis opus ad memoriam reuocassent, qui & in templo intus palmas fecit, & Cherubin cum uarijs calaturis: in columnis illius mala granata & retiacula, in mari quoq; hoc aneo duodecim boues, & sculpturas histriatas, sed & in balibus luterū, ut in sequentibus legitur: leones cum bobus, palmas, axes, & rotas, cum Cherubin & uario picturarū genere fecit: uel certe ipsius Moyſi opera considerassent, qui iubente Domino, & Cherubin prius in propiciatorio, & postea serpentem fecit æneum in eremo, cuius intuitu populus à ferorum serpentium ueneno saluaretur. Si enim licebat serpentem exaltari æneum in ligno, quem aspicientes filij Israel uiuerent: cur non licet exaltationem Domini saluatoris in cruce, qua mortem uicit, ad memoriam fidelibus depingendo reduci, uel alia eius miracula & sanationes, quibus de eodem mortis auctore mirabiliter triumphauit, cum horum aspectus sæpè multum compunctionis solet præstare contuentibus, & eis quoque qui literas ignorant, quasi uiuam Dominicæ historiae pandere lectionem? Nam pictura Græcè ζωγραφία, id est, uiua scriptura uocatur. Si licuit duodecim boues æneos facere, qui mare superpositū ferentes quatuor mundi plagas terni respicerent: quid prohibet duodecim Apostolos depingere, quomodo euntes docerēt omnes gentes, bapti-

Rom. 6.

Lucæ 22.

Cant. 2.

Ioh. 10.

Exod. 20.

baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: ut ita dixerim, præ oculis omnium designare scripturæ. Si contra legem non fuit in eodem mari sculpturas histriatas, in gyro decem cubitorum fieri, quomodo legi contrarium putabitur, si histriatas sanctorum ac martyrum Christi sculparamus, siue pingamus in tabulis, qui per custodiam diuinæ legis ad gloriam meruerunt æternæ retributionis attingere. Verum si diligentius uerba legis attendamus, forte parebit non interdictum imagines rerum ac animalium facere, sed hæc idolatriæ gratia facere, omnimodis esse prohibitum. Denique dicitur in monte sancto Dominus, Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem: præmisit, Non habebis deos alienos coram me: ac deinde subiunxit, Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra: atque cõclulit, Non adorabis ea, neque coles. Quibus uerbis aperte declaratur, quod illæ similitudines fieri prohibentur ab omnibus, quas in ueneratione deorum alienorum facere solent impij, quasque ad colendum atque adorandum gentilitas errabunda reperit. Cæterum simpliciter hæc fieri nulla, ut reor, legis diuinæ litera ueturit: alioquin & Dominus tentantibus se pharisæis de tributo Cæsaris reddendo, in quo nomē & imaginem Cæsaris expressam esse dicebant, nequaquam ita responderet, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo: sed potius eorum corrigeret errorem, dicens: Non licet uobis percussura auri uestri imaginem facere Cæsari, quia talem sculpturam lex diuina prohibet esse: neque locutus ostenso sibi numismate census hoc diceret, si in eo Cæsaris imago causa idolatriæ, & non ad iudicium magis regis potestatis esset deformata.

De basibus decem, & luteribus. Cap. xx.

ET fecit bases decem aeneas quatuor cubitorum longitudinis, bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. Multifarie & multis modis una eademque nostræ salutis sacramenta præfigurantur. Namque ijdem apostoli apostolicique uiri, qui per boues mare portantes designati sunt: designantur etiam per bases, quæ portandis erant luteribus præparatæ, quomodo ipsi luteri eiusdem lauacri spiritualis, cuius & mare typi gerebant. Si quidem ut Verba dierum narrat, omnia in eis, quæ in holocaustum oblaturi erant, lauabant. Holocaustum ergo Domini generaliter omnis electorum multitudo potest intelligi, quæ iuxta uocem præcursoris baptizata est ab ipso in spiritu sancto & igni. Sicut ergo sacerdotes, qui in mari lauabantur, formam exprimitur eorum, qui per baptismum efficiuntur summi sacerdotij consortes, quod est in Domino Iesu Christo: ita etiam eorundem figuræ holocausta apertissime prætendunt, cum per abluitionem baptismi gratia spiritus sancti impleantur. Lauatur namque in lutere hostia, cum quis fidelium aqua perfunditur: offertur uero

in holocaustum, cum per impositionem manus episcopi, donum spiritus sancti accipit. Philippus euangelista cum prædicaret in Samaria, quid nisi in lutere templi hostias Domini lauabat? Sed quia necdum in quenquam eorum spiritus sanctus descenderat, sed baptizati erant tantum in nomine Domini Iesu, uelut ablutæ hostiæ, necdum ad sacrosancti altaris ignem peruenierant: at cum missi illo Petrus & Ioannes imponebant baptizatis manus, & accipiebant spiritum sanctum, loquebaturque linguis, iam ad ignem altaris peruenerant hostiæ, ut fierent holocaustum, quod Latine dicitur totum incensum: quia uidelicet conscientiam illorum gratia spiritus sancti adimplens, diuino fecit amore feruescere. Quia uero ad portandos luteri decem sunt bases factæ, poterat ita mysticè interpretari, quod ministri lauacri uitalis ad æternæ gloria beatitudinis, quæ denario solet numero figurari, eos quos imbuunt uoce, exempli opere fulciant. Verum quia de illis luteribus distinctè in sequentibus scriptum est, quod uidelicet quinque ex his positi sint ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram, magis in eis quinarij numeri sunt intuenda mysteria. In utraque etenim parte templi sunt bases luterum, ut utriusque Dei populo sacri fontis gratia designaretur esse pandenda. Et quinque sunt in utraque parte, ut sicut in expositione maris, quod quinque cubitis altum esse iam diximus, sic & in quinque basibus luterum demonstraretur typice, uniuersa fidelibus, quæ per quinque corporis sensus deliquerant, per lauacrum baptismi esse remittenda. Sicut ergo in uno mari duodecim bobus superposito unitas exprimitur baptismatis, quæ per Apostolos toto erat orbi prædicanda: ita & per duos ordines luterum mysticè ostenditur, quod gentilitas & Iudæa in unum consortium fidei per baptismatis erat undam colligenda. Nam etsi in geminis luteribus hostiæ lauabantur, quædam quidem à dexteris atque tri, quædam uero à sinistris, uno tamen igne cõsumebantur altaris, ut holocaustum fieret: quia siue quis in parte circuncisionis, siue in præputij lauacrum Christi susceperit, uno omnes spiritu, ut filij Dei fieri possint, sanctificatur. Hinc etenim Apostolus, Sed accepistis (inquit) spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Vnum (inquit) spiritum accepistis, in quo omnes filij adoptionis efficiamini: in quo nimirum spiritu clamamus, abba pater, abba uel dicitur qui ex Hebræis uenimus ad fidem: pater, qui ex gentibus, uarijs quidem linguis pro diuersitate nationum, sed unum eundemque patrem Deum, propter unius donum spiritus inuocantes. Quod autem quatuor cubitorum longitudinis, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis, bases singulae fuere, facile intellectu est. Longitudo etenim ad patientiam loganimitatis, latitudo ad dilationem dilectionis, altitudo pertinet ad spem supernæ retributionis. Quatuor autem sunt principales uirtutes, quibus cætera uirtutum structura imminet: prudentia scilicet, for-

Act. 8.

Matth. 22.

2. Paral. 4.

Rom. 8.

titudo, temperantia, atque iustitia. Et ideo qua-
ternorum cubitorum erat longitudo & latitu-
do basium, quia sancti prædicatores siue aduer-
sa mundi, & longitudinem exilij atque labo-
rum presentium foris tolerant, seu cor in dile-
ctione sui conditoris, suorumq; proximorum
in exultatione æterna dilatent, semper operam
dare uirtutibus curant, prudenter uidelicet in-
ter bona & mala discernentes, fortiter aduer-
sa sustinentes, cor ab appetitu uoluptatum tē-
perantes, iustitiam in operatione tenentes.
Trium uero cubitorum fit altitudo basium, cum
per exercitium uirtutum, quas cum patientia
malorum, & dilectione honorum exercent, cō-
tinua intentione ad sanctæ trinitatis perueni-
re uisionem satagunt. Et ipsum opus basium
interrabile erat, & sculpturæ inter iuncturas.
Iuncturas uidetur dicere eas, quibus ipse lute-
rum tabulæ libimet inuicem connexæ sunt, ut
scilicet ex quatuor siue quinque tabulis una
fieret basis. Quales autem sculpturas inter has
iuncturas, id est, in ipsius suis lateribus antè &
retrò, à dextra & sinistra, & supra quoque ha-
buerint, subdendo aperitur, cum dicitur: Inter
coronulas & plectas, leones, & boues, & che-
rubin, & iuncturas similiter desuper. Non er-
go plana erat illa ex parte superficies basium,
sed undiq; uersum mysticis sculpta figuris: quia
mentes sanctorum, imò uniuersa conuersatio
eorum uirtutum in omnibus gratiam præten-
dit, neque aliqua illas hora inanis & uacua præ-
terit, in qua pijs uacare operibus, uel sermoni-
bus, uel certè cogitationibus desistant. Coro-
nulas quippe in se sculptas habent, cum ad in-
gressum uitæ perennis infatigabili desiderio an-
helant. Et plectas habent, cum inter desideria
uitæ, quæ sursum est, nunquam fraternæ socie-
tatis, quæ iuxta est, uincula dissoluunt. Habent
inter coronulas & plectas leones, cum ita ad
speranda cœlestia mentem erigunt, ita ad di-
ligendos proximos dilatant, ut in peccantes
quosque, qui sibi commissi sunt, seruorem a-
speræ inuentionis exercere non tardent. Ha-
bent cum leonibus boues, quando ipsam in-
uentionem corripiendi cum spiritu mansuetu-
dinis exhibent: quando in seruore corrigendi
nunquam fissam unguulam discretæ actionis ad
loquelam, nusquam uerba diuinæ lectionis uel
ut ruminanda in ore uoluere cessant. Denique
beatus Stephanus, basis uidelicet templi Do-
mini eximia, seuos leonis dentes atque un-
gues ostendere uidebatur, cum suis persecuto-
ribus aiebat: Dura ceruice, & incircuncisi cor-
de & auribus, uos semper spiritui sancto resis-
tistis. Quem prophetarum patres uestri non
sunt persecuti: & cætera. Verum hæc loquens,
quantum pietatis, & ut ita dixerim, bubulæ
mansuetudinis intus in corde gestaret, osten-
dit, cum pro ipsædem persecutoribus usque ad
necem suam desauientibus, genu flectens, di-
xit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum.
Sed quia neque spem æternorum in cœlis, ne-
que amorem proximorum in terris, neque ser-

uorem zeli mordentis, neque lenitatem mo-
destiæ compatientis absque sanctarum scientia
scripturarum habere possumus, aptè inter co-
ronas & plectas, leones & boues, cherubin ef-
se sculpsi memorantur. Cherubin nanque con-
stat scripturæ sacræ typum tenere, siue quia duo
cherubin in propitiatorio arcæ, in figuram duo-
rum testamentorum concorditer de Christo
canentium sunt, seu quia ipsum nomen scien-
tiæ multitudinem sonat. Quanto autem quis-
que studiosius legendis diuinorum eloquiorū
paginis insisterit, tanto necesse est amplius in
omnibus quæ agit aut iudicat, interni testis aut
iudicis examen pertimescat, ne aut plus iuste in
peccantes uindicans, aut rursum absque mode-
ramine iustæ discretionis ignoscens, iram iusti
iudicis incurrat. Qui enim addit scientiam, ad-
dit & laborem. Vnde hic quoque præter scul-
pturas cherubin, conuenienter adiungitur: Et
super leones & boues, quasi lora ex ære depen-
dentia. Super leones quippe & boues lora de-
pendent, quando sancti doctores & in seuerita-
te distractionis, qua peccantes iudicant, & in
mansuetudine lenitatis, qua pœnitentibus re-
mittunt, iudicium sui timent auctoris, ne forte
iniuste ligando ipsi iuste ligari ab eo cuius
iudicium errare nequit, mereantur. Et qua-
tuor rotæ per bases singulas, & axes aenei, &
per quatuor partes quali humeruli subter lute-
rem fulciles, contra se inuicem respectantes.
Quatuor rotæ, quatuor sunt Euangeliorum li-
bri, qui aptissimè rotis comparantur: quia sic
ut uolubilitas rotæ citissimo cursu quocunque
ducitur, currit: ita sermo euangelicus, iuuante
Domino, per apostolos uniuersas in breui mū-
di plagas impleuit. Sicut rota superimpositum
sibi currum à terra subleuat, & subleuatū quò
auriga dirigit, portat: ita euangelica prædica-
tio mentes electorum à terrenis cupiditatibus
in cœlestia desideria suspendit, ac suspensos ad
profectum bonæ operationis, siue ad ministe-
rium prædicationis, quocunque adiuuans gra-
tia spiritus uoluerit, ducit. Namq; in sequenti-
bus dicitur, Quia tales erant rotæ, quales in
curru fieri solent. Legimus autem de sanctis:
Currus Dei decem milium, multiplex milia læ
tantium. Quid est ergo quòd rotæ basium ro-
tis assimilantur curruum, nisi quia unus idemq;
sermo Euangelij, quosdam eorum quos insit-
tuit currus Dei, quosdam bases facit? Quicun-
que ad euangelizandum uerbum doctores lon-
ge lateq; mittebantur in mundo, utique currus
Dei, & quidem uelocissimi fuerunt: quia per
cuncta discurrentes, Deum ad corda creden-
tium perducebant. At uerò illi, qui in uno lo-
co commorantes, uerbum salutis proximis an-
nunciant, eosq; ad lauacrum uitæ, quæ uel in
baptismo, uel in compunctione lachrymarum
celebratur, accendant, quasi bases sunt templi,
quæ portant lutes ad lauandas hostias. Quia
ita fidelibus, quibus præsum, ministrum salutis
impedunt, ut longius excurrendi ad acqui-
rendos novos populos, labores non subeant.

Rotæ ergo basium rotis sunt curruum similes: quia iidem libri euangeliorum, qui hos doctores ad prædicandam fidem ueritatis mittunt, illos ad confirmandam amplius fidem interdoctores, iam sacramentis cœlestibus imbutos, manere præcipiunt. Rotæ quatuor basium luteris sustentabant, cum euangelia Iacobum fratrem Domini ad confirmandam in Hierosolymis ecclesiam residere iusserunt. Rotæ earum similes curruum Dei suppositæ ad currendum parabant, cum eadem euangelia Paulum & Barnabam ad prædicandum gentibus per omnia discurrere uoluerunt. Rotæ bases suppositæ ad portandum luterem templi à terra sustollebant, cum nostris nuper temporibus beatus papa Gregorius euangelicis roboratus eloquijs, Romanam rexit ecclesiam. Rotæ eadem curruum Dei subnexæ longè stabant, cum reuerendis imi patres Augustinus, Paulinus, & ceteri socij eorum, eisdem euangelicis confirmati oraculis, iubente illo uenere in Britanniam, & uerbum Dei commiserè dudum incredulis Gentibus. Si ergo bases luterum sancti doctores sunt, qui lauacrum nobis uitæ ministrant, & rotæ quaternæ basium quatuor sunt libri Euangeliorum, quid axes rotarum qui bases gestant, nisi ipsa eorum sunt corda doctorum, qui dum præceptis euangelij sedulo intenti, eos ab infimorum appetitu sustollunt, uelut immisi rotis axes altius basim à terra subleuant. Porro humeruli, qui rotis antepositi, ne ab axis delabi possent, assidebant, præconia sunt prophetarum, quibus euangelica & apostolica scriptura, ne cui legendum in dubium forsitan ueniat, confirmatur. Vnde & apostolus Petrus de Domino loquens, ait: Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefactis intendentes. Sed & omnes euangelistæ atque apostoli in eis quæ scripsere, legis & prophetarum mentionem facere solebant. Denique Marcus ait, Initium euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Esaiâ propheta. & Mattheus, Hoc totum factum est, ut adimpleretur scripturæ prophetarum, & cetera huiusmodi. Bene autem dicitur quod humeruli, qui per quatuor partes subter luterem erant positi, contra se inuicem fuerint respectantes: quia nimirum omnis scriptura prophetica libimet cõsentanea est, utpote uno dicitur spiritu condita. Quatuor autem fuere per bases singulas humeruli, uidelicet iuxta numerum rotarum, non quia quatuor sunt tantum libri prophetici, sed quia in omnibus que locuti sunt propheta & Moyses, dictis quatuor euangelistarum testimonium præbuere, ut ex consensu utriusque una fides & dilectio Christi nostra omnium corda firmaret. Os quoque luteris intrinsecus erat in summitate capitis, & quod forinsecus apparebat unius cubiti, erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum & dimidium. Os luteris unius cubiti erat, propter unitatem cõfessionis & fidei: quia omnes in cõfessione patris & filij, & spiritus sancti baptizamur, dicitur à Apostolo: Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium, Et ipsum

1. Pet. 1.

Marc. 1.

Ephes. 4.

os in capitis erat summitate, ut ad cœlestia nobis regna per baptismum iter esse patefactum doceret. Ipse uero luter in amplitudine cubiti habebat unum & dimidium, propter operis nimirum perfectionem, & initium cõtemplationis. Integer etenim cubitus in luteris, perfectionem bonæ designat actionis. Quod absque ulla dubietate habebat ille, de quo tentator antiquo Dominus aiebat: Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra? homo simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. Est uero alter cubitus diuinæ uisionis, qui ex parte nonnulla etiam in hac adhuc uita retentis fidelibus donari consueuit, ut idem Iob deuicto aduersario cum Domino loquens ait: Auditu auris audiui te, nunc autem oculis meis uidet te: ut Moyse Dominus facie uisus est ad factem, ut Esaiâ sedens in folio regni circumstantibus cum laude debita cœli ciuibus, ut ceteris sapere uisus est prophetis, ut beato Stephano in articulo passionis, apertis cœli ianuis gloria Dei ostensa est, ut Paulo introitus paradisi, & tertij cœli sunt patefacta mysteria. Sed in uersa hæc ex parte permodica, in comparatione eius, quæ in futuro reuelanda est gloria. Ideo post cubitum bonæ operationis, quæ in hac uita perfici potest in sanctis, cubitus incipit supernæ cõtemplationis, quæ in futura uita in cunctis iam constat perficienda electis. Quæ nimirum mensura unius & dimidij cubiti, non luteribus tantum, sed & rotis earum inerat ac basibus. Scriptum namque est in sequentibus, Vna rota habebat altitudinis cubitum, & semis. Et paulo post, In summitate autem basis erat quedam rotunditas unius & dimidij cubiti, ita facta, ut luter desuper posset imponi. Luterum quoque mensura unius erat cubiti & dimidij: quia nimirum ea fide in fonte uitæ lauamur, ut per opera iustitiæ, ad uitam intrare mereamur æternam, quamuis sine peccato dum hic uiuimus, esse nequeamus. Ipsam uero uitam cœlestis dulcedinem gustare ex parte, ac diligere in hac interim uita, perfecti autem uidere nulla ratione ualemus. Rotæ quoque uno ac dimidio cubito mensurantur: quia studium lectionis euangelicæ, qualiter hi qui perfecti esse uelint, uiuere debeant, ostendit: spemque nobis æternæ retributionis in præsentem demonstrat, ipsam uero retributionis illius qualitatem in futuro nobis pandendam, simul & donandam esse promittit. Bases & ipsæ unum habent cubitum, ac semissem amplitudinis in summitate sui, ubi luteris recipere: quia ipsi doctores summi, ac ministri lauacri salutaris, opere quidem perfecti in hac uita fuissent, sed luce cõtemplationis ex parte sunt fructi, unde & aiunt, Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. In hunc modum fecit decem bases, supra una & mensura, sculpturaque consimili. Fecit quoque decem luteris æneis. Quare sunt bases factæ, totidemque eis superpositi luteris, supra iam dictum est. Quod

Iob 2.

Iob 42.

30

40

50

1. Cor. 13.

Quod uerò una erat futura mensuraq; & consi-
 milis sculptura omnium basium siue luterum,
 non in ea significatione factum est, quòd aqua
 lia possint esse omnium merita doctorum: sed
 in ea potius, quòd una fides Euangelij, qua in-
 struitur, unum est & sacramentum baptismi,
 quo abluuntur, unus idemq; spiritus est, quo om-
 nes consecrantur electi, tamen donationes
 habent diuersas in ipso spiritu, qui diuidit sin-
 gulis prout uult. Quadraginta batos capie-
 bat luter unus. Quadragenarius numerus so-
 let magnæ perfectionis typum tenere, quia ni-
 mirum quater deni, faciunt quadraginta. De-
 cem autem sunt præcepta, quibus omnis no-
 stra operatio in lege diuina præfixa est: qua-
 tuor uerò Euangeliorum libri, quibus per dis-
 pensationem Dominicæ incarnationis coele-
 stis patriæ nobis est patefactus introitus. Et
 quia omnes, qui ad mysterium sacri baptismi
 pertinent, cum fide & sacramentis euange-
 lij debent fructum rectæ operationis ostende-
 re, aptè luteri singuli in quibus holocausta la-
 uabantur, quadraginta batos capiebant. Quod
 uerò sequitur, Eratq; quatuor cubitorum, siue
 in altitudine, seu in latitudine significet, intelle-
 ctus mysterij in promptu est. Luter enim unus
 quatuor cubitorum erat, uel propter sancti Eu-
 angelij libros, in quibus forma nobis baptismi
 præfixa est: uel propter quatuor cardinales uir-
 tutes, quibus quisque fidelis, si non frustra fide
 lis est, debet institui: uel certè propter mundi
 quatuor plagas, quibus lauacrum salutis mini-
 stratur, dicente Psalmographo: Quos redemit
 de manu inimici, de regionibus congregauit
 eos, à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.
 Quod uerò supra dixit, Pariterq; habebat unū
 cubitum & dimidium: & neq; ibi altitudinem
 an amplitudinem significaret, adiecit, uidetur
 quòd fundum ipsius luteris unius esse amplitu-
 dinis uoluerit intelligi. Quod ex mensura (ni
 fallor) basis, in qua positus erat, quisque luter
 facillimè coniicitur, quæ ita describitur: In sum-
 mitate autem basis erat quædam rotunditas u-
 nius & dimidij cubiti, ita fabricata, ut luter de-
 super imponi posset. Latitudo ergo fundi in lu-
 teribus, unius erat cubiti ac dimidij, ipsa uerò
 capacitas luterum, quatuor habebat cubitos.
 Sed utrum in altitudine, an in longitudine, an
 in utroque dicat, qui nouerit? Et constituit
 decem bases, quinque ad dexteram partem tem-
 pli, quinque ad sinistram. Dexteram partem tem-
 pli & sinistram non in us in templo ipso, sed an-
 te templum dicit ad orientalem plagam, uide-
 licet in atrio interiore, quod sacerdotum pro-
 prie uocabatur. Quinque autem posuit ad dexte-
 ram partem templi propter Iudeos, qui sole iu-
 stitiæ pro doctrina legis antiquitus uti solebāt
 & quinque ad sinistram propter nos, qui cæco diu-
 tius corde seruimus adhærebamus eius, qui ait:
 Ponam sedem meam ad Aquilonem, quod est
 aperte dicere: Illis in cordibus requiescere desi-
 dero, quæ à luce ueritatis, & flamma diuinæ cha-
 ritatis aliena esse cōsidero. Mare autem posuit

ad dexteram partem templi, contra orientem ad
 meridiem. Et hoc in eodem atrio positum est ad
 orientem. Quòd autem ait, Ad dexteram partem
 templi, hoc est quod repetit dicens, Ad meridi-
 em. Ingredientibus enim atrium ab oriente,
 primò diuertendum erat ad meridiem, ubi mare
 in ipso angulo stabat, sacerdotibus ad lauacrum
 paratum: deinde progredientibus intrò,
 occurrebant luteri ad lauandas hostias, ab ut-
 traque parte positi: intra hos erat basis aenea quin-
 que cubitorum longitudinis, & quinque cubito-
 rum latitudinis, & trium cubitorum altitudi-
 nis, in qua stans Salomon dedicauit templum:
 deinde ultra progredientibus, occurrebat alta-
 re holocausti cōtra meridiem atrij: deinde por-
 ticus templi siue uestibulum, in quo erant colū-
 næ aereæ, circa ostium templi. Quòd ergo mare
 posuit ad dexteram partem templi, significat
 nos per lauacrum baptismi ad regnum cœlestē,
 quod iure uocabulo dexteræ figuratur, debere
 peruenire. Qui enim crediderit, & baptizatus
 fuerit, saluus erit. Nam ubi dextera simul & sini-
 stra in bono accipiuntur, uel Iudæam & Gentili-
 tatem, ut in expositione basium supra diximus:
 uel præsentem ecclesiæ uitam & futuram, uel legi-
 titiam sanctorum & tristitiam, uel aliquid hu-
 iusmodi: ubi uerò absolute dextera in bono po-
 nitur, æterna gaudia sepius demonstrat. Quòd
 uerò contra orientem posuit mare, ad eandem
 propè significationem respicit, quòd uidelicet
 per lauacrum sacri fontis splendor nobis inter-
 næ claritatis aperitur. Quòd ad meridianum
 latus atrij, significat fideles per acceptionem
 sancti spiritus ad flagrantiam solere ueræ cha-
 ritatis accendi. Feruor etenim meridiani so-
 lis consueuit in scripturis ardorem dilectionis,
 & illustrationem spiritus sancti, per quem ea-
 dem dilectio diffunditur in cordibus electo-
 rum, significare.

Quòd in regione Iordanis facta sint uasa domus Do-
 mini. Caput XXI.

Omnia uasa que fecit Hiram regi Salomoni in domo Domi-
 ni, de aurichalco erant: in campestri regione Iordanis su-
 dit carex in argillosa terra. Aptè in regione Iordanis
 facta sunt uasa domus Domini, in quo uide-
 licet flumine Dominus noster baptizari digna-
 tus est, tinctusq; eius undis aquarum nobis ele-
 mentum in ablutionem peccatorum conuertit:
 quia omne fidelium baptismi, quo Domino
 consecrantur, in exemplum celebratur baptis-
 matis illius, quo ipse aquas sanctificauit. Rectè
 in regione Iordanis uasa domus Domini sunt
 facta. Neque enim aliter uasa electionis & mi-
 sericordiæ fieri possumus, nisi ad baptismi il-
 lius, quod illo in flumine subijt respicientes, &
 ipsi uitali flumine satagamus abluere. Notandum
 autem, quòd non tantum in regione Iordanis,
 sed & in campestri regione illius facta dicit ea-
 dem uasa: significans multiplicationem fidelium,
 quæ non solum in Iudæa, sed & in omnium
 nationum erat latitudine futura, expleta pro-
 phætia

phetia quæ dicit: Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. Cui simile est hoc, quod idē psal-
 mista de sacramenti Dominicæ incarnationis
 arcano, à qua ad fidem uenerunt, ait: Ecce au-
 diuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in cam-
 pīs syluæ. Audimus quippe in Ephrata, id est,
 in Bethleem sacramenta Dominica: quia reue-
 latum per prophetas de Virgine, quæ erat ex
 eadem ciuitate, de fructu uētris eius Christum
 in carne uenturum. Inuenimus ea in campīs syl-
 uæ: quia reuelata in latitudine gentium per or-
 bem, ipsi cognouimus, ipsi uidimus, ipsi parti-
 cipes fumus facti. Fudit ergo rex uasa domus
 Domini in cæpēstri regione Iordanis, quia Do-
 minus baptismū salutis, de quo uasa misericor-
 diæ faceret, per totam mundi latitudinem im-
 pleuit. Argillosa autem terra de qua facta sunt
 formæ ad fundenda uasa domus Domini, quæ
 melius quàm scriptura sacra, de qua regulam
 bene uiuendi accipimus, ualet intelligi: Quasi
 enim argilla ignibus durata formam uasis Do-
 mini, quanta & qualia fieri debeant, exhibet,
 cum nobis scriptura regulam iustitiæ quam se-
 quamur, ostendit, sanctorumq; nobis exempla,
 qui in igni tribulationum inuincibiles perdura-
 runt, in omnibus sequenda præmonstrat. Si ua-
 sa in domo Domini electa, ac preciosa esse con-
 cupiscimus, sicut æs igni liquefactū argillæ for-
 mas ingreditur, quo uas possit aptum ministri-
 rijs cœlestibus effici: ita & ipsi salubriter humi-
 liati, & flamma siue diuinæ charitatis, seu etiam
 humanæ aduersitatis emolliti, uiam patrum bo-
 num operando intramus, ut ad præmia patrum
 bene currendo perueniamus. Neque enim sem-
 per nos regulis necesse est bonæ operationis
 aptari, sed completa operatione bona palma
 est speranda beatæ retributionis: quia nec sem-
 per uasa in formis argillæ tenebantur inclusa,
 uerum ubi ad perfectionem peruenerant, fra-
 ctis formarū claustris producebantur in lucem,
 & in templo Domini pro suis quæq; locis dispo-
 nebantur. Hoc autem dicimus, non quia opera
 sanctorum unquam sint interitura, sed quia ubi
 coronam iustitiæ, quam bene operando merue-
 runt, acceperint, laboriosa operationis cuncta
 iam cessent officia. Quis enim in illa uita pro si-
 de Christi martyrium patitur, ubi expulsi ad-
 uersarijs, omnes electi in præsentia Christi læ-
 tantur? Quis ibi mortuum sepeliat, ubi sola ui-
 uentium terra est? Quis lugentem consoletur,
 ubi absterget Deus omnem lachrymam ab oc-
 culis sanctorum? Quis ibi domum peregrino
 & hospiti aperiat, ubi omnes simul electi habi-
 tationem ex Deo habent, domum non manufa-
 ctam, æternam in cœlis? Quis mihi illic panem
 esurienti, potum uē adferat sitienti, ubi Domi-
 nus pascet me, & nihil mihi deerit? Diruptis er-
 go formis uasorum quondam necessarijs, uasa
 ipsa in domo Domini splendida iam resurgunt:
 quia cessantibus, in fine seculi nō solū persecutio-
 nibus, quas propter iustitiā patiuntur, uerū etiā
 laboriosis iustitiæ operibus, quibus spōte sua p̄ eter-
 na beatitudine insudāt electi, sola uisioe sui cōdi-
 toris præcepta immortalitatis claritate lætabunt.

Apocal. 7.

De altari utroq; Cap. XXII.

Rectiq; Salomon omnia uasa in domo Domini, altare aureum,
 mensam, super quā ponebatur panes propositionis, aurea
 Altare aureū corda significat p̄fectorū iustorū,
 internæ claritatis & castitatis luce corusca, quo-
 rū sublimitati significadē etiam locus conuenit
 eiusdē altaris. Stabat em̄ ante ostiū sancti sancto-
 rū, ut in factura tabernaculi manifeste legimus.
 In quidelicet altari non hostiarū sanguis, neq;
 libamina, sed thymiamata tantum incendeban-
 tur, quorum fumus ad superiora ascendens ope-
 riebat arcam, atque oraculum odore suauita-
 tis implebat. In quo figuram exprimebat san-
 ctorum, qui dum neglectis temporalium cupi-
 ditatibus tota intentione cœlestia quærunt, ue-
 lut intus in uicinia oraculi sunt politi, nec lon-
 ge remoti sunt à uelo, quo templum & sancta
 sanctorum dirimuntur. Qui corpore tantum
 terram incolunt, cæterum secundum interio-
 rem hominem totam conuersationem habent
 in cœlis. Ascendit que ab huiusmodi altari fu-
 mus incensorum intra sancta sanctorum, ubi ar-
 ca est recondita, cum orationes sanctorum flam-
 ma charitatis excitatæ, ad cœlum usque per-
 ueniunt, ubi Christus est in dextera Dei sedens.
 Non enim in hoc altari sanguis hostiarum, sed
 thymiamata tantum incendebantur: quia ta-
 les uiri non habent opera carnis & sanguinis,
 quæ in ara sui cordis immolantes Domino ma-
 ctant, sed solummodo lachrymarum & oratio-
 nis ei uota, pro desiderio regni cœlestis offe-
 runt. Verum quia nemo repente fit summus,
 sed per oblationem carnalium uoluptatum so-
 licita mente ad desiderium cœlestis conscendit-
 tur, nō prætermisit scriptura in mystica domus
 Domini factura & illorū ponere figurā, qui car-
 nales adhuc in se concupiscencias, quæ militat
 aduersus animā, flāma superni laboris incēdere
 laborāt, quatenus his corde siue corpore suo ex-
 tirpatis, cōsequenter ad maiora possint ascēde-
 re, ac Deo spiritaliū thymiamata orationū &
 cōpunctionis offerre. Factū namq; est aliud alta-
 re ad offerendas uictimas, multo quidē maius,
 sed quantū magnitudine præstas, tantū situ loci,
 & specie metalli inferius. Nā & de are factū, &
 ante fores positū erat tēpli. In quō nimirū illi sunt
 figuraliter expressi, qui tali deuotione Dño de-
 seruiūt, ut caro eorū adhuc cōcupiscat aduersus
 spiritū, & spiritus aduersus carnē, soleatq; dice-
 re, Quia mēte seruimus legi Dei, carnē autē legi
 peccati. Qui cū incētiua carnis edomare, fluxa
 luxurię restringere, frequentibus ieiunijs & oratio-
 nibus, uigilijs & elemosynis, cæterisq; spiritus
 fructibus, ad tranquillitatē castimonie Deo digne
 accedere cōtendūt, quid nisi uictimā illi suæ de-
 uotionis immolāt, implētēs illud Apostoli, quo
 obsecrat nos per misericordiā Dei, ut exhibea-
 mus corpora nostra hostiā uiuentē, sanctā, Deo
 placentē: Qui quoniā flagrāt spiritalis seruo-
 re amoris, sed nōdum triumpho eminēt uictiæ
 cōcupiscētiæ carnalis, altare holocausti ignem
 quē de cœlis sacrosanctū habet, sed spectē aris,
 & nō auri præcedit. Verum quia plures sunt in
 sancta ecclesia carnales, q̄ spirituales, plures
 qui

Rom. 7.

Rom. 12.

qui uitiorum illecebras refranando cohibent, quam qui superato ac sopito uitiorum certamine de adepta uirtutum securitate latantur, merito altare holocausti maius esse multo, quam altare thymiamatis afferbatur. Scriptum namque de eo est in libro Paralipomenon: Fecitque altare æneum 20. cubitorum longitudinis, & 20. cubitorum latitudinis, & 10. cubitorum altitudinis. Et quidē altare thymiamatis Moyses fecit in eremo, habēs cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, & duos cubitos in altitudine. Quantē autem magnitudinis hoc Salomon fecit, scriptura non dicit, sed tantum quod altare aureum fecerit, dicitur. Constat autem quia tantum uicere non potuit, quantum fecit holocausti: quia si uiginti cubitorum in longitudine factum esset, totam templi latitudinem impleret. Quanto igitur ulterius erat positum altare holocausti quam incensi, quantumque genere oblationis, ac uilitate metalli ignobilius fuit, tantum quantitate mensuræ, & hostiarū frequentatione preestabat: quia nimirum plures sunt multo, quibus dicatur: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quam quos audire delectet, Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & da pauperibus. Nec tamen huius mensura altaris ratione mystica caret, & numero. Habet enim uiginti cubitos longitudinis, & totidem cubitos latitudinis, & decem cubitos altitudinis, de quo quidē numero in expositione templi, & uestibulo eius diximus. Sed & nunc dicendum breuiter. Quod altare holocausti electorum in ecclesia typum tenet, qui suum corpus & animam Deo consecrare per ignem amoris illius quarunt, perseverantia horum in bona operatione per longitudinem altaris, amplitudo in charitate Dei & proximi, per latitudinem, spes in expectatione diuinæ uisionis, per altitudinem figuratur. Quod uerō longitudo & latitudo altaris uicenorū erat cubitorum, magnam utique perfectionem designat eiusdem indefessæ longanimitatis, ac sinceræ dilectionis, quæ per utriusque testamenti nobis obseruatiā tribuitur. Quater enim quini uicenariū numerum cōplent. Quinque autem libri Moysaicae legis, quatuor Euangelicæ sunt libertatis. Et cum ad intelligentiam atque custodiam legis spirituales illustrante Euangelij gratia peruenimus, uicenariū profectō numerum perficimus. Fitque idē numerus uicenarius in longitudo & latitudine altaris, cum corda electorum, docente utroque Testamento, & adiuuante ipso uno utriusque Testamenti auctore, & perseverantiā boni operis etiam in perfectionibus seruant, & hilaritatem dilectionis in eos qui persequuntur, exhibent. Denario autem numero spes cœlestiū premiorum designari solet, Domino affirmante, cum eos qui in uinea magni patrisfamilias laborabant, denario remunerandos esse testatur. Et merito per hunc numerum merces aeterna figuratur, in qua nostra natura, & in aeternum diuinæ uisioni coniungitur, quia in ipso numero mystice diuina simul & humana natura desig-

gnatur, Deus quippe trinitas est. Homo autem septenario numero comprehenditur: quaternario uidelicet propter corpus, quod ex quatuor elementis consistit: ternario uerō propter triplicem interioris hominis differentiam, quam scriptura nobis sancta ostendit, cum diligere nos iubet Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota uirtute. Vnde & in decalogo legis tria sunt mandata, quæ nos ad cultum diuini amoris excitant, septem quæ dilectionem commendant proximi. Qui ergo decalogum in Dei & proximi amore custodiunt, iure mercedem huius custodiae in Dei simul & proximi uisione percipiunt. Quis in hac uita & proximum quem uident, & Deum quem non uident, diligunt, hi in futura uita & Deum regē in decore suo, & proximum glorificatum ac decoratum uidebunt. Et ideo altare quod in figura factum est electorum, ad significandam eorum uitam perpetuam, decem erat cubitos altum. Cum uerō dictū esset quod fecit Salomon altare aureum, additū est continuō: Et mensam, super quam ponerentur panes propolutionis, auream. Mensa autem aurea, scriptura est sacra spiritualis intelligentiæ claritate fecunda: de qua Psalmista Domino, Parasti (inquit) in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Ne enim nos aduersarij tribulantes ad errorē inflectant, mensam nobis conditor noster scientiæ cœlestis, per quam in fide ueritatis confortemur, parauit. Panes namque propolutionis, sancti sunt doctores, quorū nobis opera, uel uerba salutaria, ad exemplum uitæ propolita, semper in diuinis paginis quisquis bene querit, inuenit. Vnde & apte istdem panes in Exodo duodecim fieri præcepti sunt, uidelicet propter Apostolos duodecim, per quorum ministerium & noui scriptura Testamenti condita est, & instrumenti ueteris, donante Domino, reuelata mysteria. Quo nimirum numero non tantum iidem apostoli, sed & omnes sunt designati, qui prædicando uerbum pabulum uitæ fidelibus ministrant: quia omnes utique ipsam doctrinam formam, quam apostoli à Domino accepere, sequuntur. Legimus autem de his panibus in Exodo, per singula sabbata eos mutari debere, & nouos pro ueteribus in mensa Domini proponi, unius quoque mensuræ, ac similis formæ semper eos parari præceptos. De quibus omnibus mysticus de interna refectione sensus, luce clarior resurget. Ablatis enim ueteribus, noui restituntur panes, cum assumptis de hac uita aliquibus doctorum fidelium alios loco eorum sancta ordinat ecclesia. Et hoc non nisi de die sabbati, quia quisquis bonum certamen certauerit, cursum consummauerit, fidem seruauerit, tempore suæ resolutionis requiem beate perennitatis intrabit. Vnius mensuræ, & non disparis, similes semper fiebāt panes: quia nimirum una eademque forma est ueritatis & fidei, quam primò apostoli suis auditoribus ostendebant, ac deinde successores eorū, & omnes usque ad finem seculi pij doctores in ecclesijs Christi per orbem prædicare nō desistunt.

De

3. Pet. 4.

Matth. 19.

20

30

40

50

60

Psal. 22.

Exod. 25.

Matth. 20.

De mensis decem aureis. Cap. XXIII.

10 **Q**uod uerò in uerbis dierum legimus, quia fecit Salomon mensas decem, & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris, phialas quoque aureas centum, non tam ad panes propositionis, quam ad uasa Domini factas esse, credibile est: phialas uidelicet, quas pariter factas scriptura refert: thymiamateria, thuribula, & cetera quae in sequentibus leguntur. Nam quod paulo post in eodem uerborum uolumine subinfertur: Fecitque omnia uasa domus Domini, & altare aeneum, & mensas, & super eas panes propositionis, uel pluralem posuit pro singulari, more scripturis usitatissimo: ut in Iesu Naue, Filij autem Israel prauaricati sunt mandatum, & usurpauerunt de anathemate, cum Achana solus, & non plures filij Israel hoc fecerint: uel certe quia panes propositionis solebant ante sabbatum coqui, ut in sabbatho non ponantur in mensam propositionis: potuit fieri, ut panes nouiter cocti, mox illis mensis imponerentur, ibidemque nocte illa seruari operati, donec primo mane ablatis ueteribus, super mensam propositionis ponerentur calidi. Non autem haec mensae decem à figura unius mensae propositionis discrepant. Nam sicut mensa duodecim panibus onusta unanimes totius scripturae concordiam, auctoritate Apostolica munita designat: ita non immerito & mensae decem aureae diuinae legis, & Prophetarum eloquia figurate denunciat, quae uel refectione nobis uerbi Dei, quasi panes propositionis offerunt, uel nobis exempla fidelium, quasi positores in se uasores Domini claritate & miracula proponunt. Recte autem bis quinque sunt mensae, non solum quia legislator quinque uolumina scripsit, uerum etiam quia tota ueteris Testamenti series quinque aetates seculi complectitur. Geminatur autem numerus mensarum quaternarius, & quinque à dextris, & quinque à sinistris ponitur, cum post incarnationem Dominicam eadem scriptura, siue utriusque Dei populo, Iudaeo scilicet & Gentili committitur, siue Euangelicis plena figuris ostenditur, quae quondam Dei populo antiquo iuxta litteram solum intelligenda esse putabatur. Cum enim legentes in sancta scriptura, uerbi gratia, Abel coronatum martyrio, Enoch translatum de mundo, Noe pereunte mundo mirabiliter saluatum, hospitalalem Loth exterminatis impijs sublimiter remuneratum, Abraham merito obedientiae patrem cunctarum gentium constitutum, Ioseph post uenditionem merito castitatis & innocentiae exemplum uirtutis assumimus: quid mensae quinque aureae, siue uasa Domini, seu panes propositionis adhuc in sinistris templi, nisi quia diuinae litterae iuxta historicum sensum ianuam nobis & recte uiuendi, & aeterna praemia, à Domino speranda aperiunt: At cum eisdem altius intelligentes, uel dispensatione Dominica incarnationis, uel alia qualibet sanctae Ecclesiae sacramenta sonare uidemus: quasi altas quinque mensas ad portanda uasa electionis, & alimoniam uitae spiritualis in dextris templi inueni-

Bedae tom. 8.

mus: quia eadem ipsa uerba sacrae historiae nouum omnino fulgur nobis sapientiae caelestis, nouos aperire sensus de ueteribus cognoscimus: in qua profecto figura & candelabra quina sunt facta in templo. Cum enim dixisset scriptura regem Salomonem fecisse mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream, adiunxit subsequenter, & ait:

De decem candelabris. Cap. XXIII.

10 **E**T candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram contra oraculum ex auro purissimo, & quasi lilij flores, & lucernas desuper aureas. Haec enim mensae ex typo sanctae scripturae recte ponuntur, quia & iustitiam esurientibus panem uerbi ministrant, et uasa ferunt ministerij caelestis, id est, iustorum nobis actus in exemplum proponunt: ita & aptissimè per candelabra eadem diuina eloquia figurantur, uidelicet quia lucem sapientiae errantibus proferunt. Hinc etenim Psalmista, Lucerna (inquit) pedibus meis uerbum tuum, & c. Hinc etenim Salomon ait, Quia mandatum lucerna est, & lex lux. Quare autem quinque à dextris, & quinque à sinistris sint posita candelabra, ex his quae de mensis tractauimus, facillimè patet. Cum uerò dixisset, Quinque à dextris, & quinque à sinistris: conuenienter additur, Contra oraculum. Oraculum namque ubi erat arca, ut saepe dictum est, aditum designat patriae caelestis, ubi Christus est in dextera Dei sedens, paternorum utique consocius secretorum. Vel candelabra templi aurea contra oraculum sunt posita, quia diuina eloquia ad habitationem semper superne ciuitatis aspectant, ut huius agnitionem ac desiderium nostris cordibus infundat, & eos qui originem carnis e terra habent, ad appetendam promerendamque in caelestibus sedem perpetuae mansionis accendant. Sunt autem qui hoc quod de candelabris dicitur, quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram, ita putant intelligendum, quod quinque fuerint à dextris illius candelabri, quod fecit Moyses in deserto, & quinque à sinistris, utraque tam en ad meridianam plagam, in qua candelabrum, quod unum fecit Moyses, ita receptum est. Quod eodem ordine de mensis decem intelligunt, quae omnes quidem ad Septentrionalem plagam fuerint posita: sed quinque ad dexteram Moisaicae illius mensae, & quinque ad laeuam. Verum si consideres uerba sacrae scripturae, quibus dicitur, Et candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram contra oraculum: patet, ni fallor, quod aequè utraque per laeum utriusque templi in longum sint posita. Nam si omnia candelabra ad australem latus templi in longum posita essent, non diceretur contra oraculum posita, sed potius contra Aquilonem, siue contra mensas, siue etiam in mensis ubi stabant: quod dictum est in Exodo, de illo uno candelabro in tabernaculo testimonij, e regione mensae, in parte Australi: itemque in libro Numerorum. Cum posueris septem lucernas contra eam partem, qua candelabrum lucere debuit. Ex utraque parte templi candelabra, ex utraque erant mensae: quia diuina scriptura ad illustratio-

Psal. 118.

Prouerb. 6.

Exod. 25.

Numer. 8.

d

nem

nem ac refectionem utriusq; Dei populi condita est, quæ nos in prosperis & aduersis, tristibus ac lætis uenientibus uel accidentibus reficere, ne deficiamus, & ne cæci remaneamus, illustrare consueuit. Vasa quoq; misericordie sibi uel perposita, hoc est scripta in se iustorum opera, utriusq; nobis, per quæ in actione iustitie & ipsi confortemur, proponit. Si autem quæris, quid inter candelabra & lucernas eorum typicè distet, possumus rectè intelligere lucernas esse uiros sanctos, qui oleo sancti spiritus infusi, & ipsi igni dilectionis ardent in corde, & proximis lucem scientie præferunt in lingua. Candelabra autem quæ has lucernas in sublime tollunt, ut longe lateq; uideri possint in Ecclesia scripturam esse sacram, quæ sanctorum nobis uirtutes, & doctrinam sua lectione demonstrat: cui uide licet interpretatiõni annuit sermo Domini, quo dicitur de Ioanne, Ille erat lucerna ardens & lucens. Possumus etiam ita aptissimè dicere, quia lucernæ sunt diuina eloquia, iuxta illud Psalmistæ, quod & supra posuimus: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Candelabra autem harum lucernarum sancti omnes, qui sua corda & corpora ferendis Domini mādatis, humili semper intentione supponunt. Quisquis enim in nullo propriam sequi curat uoluntatē, uerum in omnibus quæ scriptura sancta dicit, atēdit, eiusq; se subijcere mādatis satagit: auscultare promissis, quasi candelabrum domus Dei aureum aureas eius gestat lucernas: quia casta corporis sui membra castas mentis, cogitationes ad faciendam quæ Deus iubet, supponere contendit. Et hoc tam fixa intentione quam candelabrū, necesse est firmiter ad superna erectum, impossitas sibi lucernas non solum absq; ruina, sed etiā absq; ulla status sui mutatione seruare. Quod uerò cum dixisset, Et candelabra aurea quinq; ad dexteram, & quinq; ad sinistram contra oraculū ex auro puro: addidit, Et quasi lilij flores, & lucernas desuper aureas, uidetur iuxta literam, quia suprema pars candelabrorum in modum sit lilij repandi deformata, quod in candelabro tabernaculi factum esse legimus, cuius & stipes medius, & calami ex ipso procedentes cū scyphis & sphaerulis, lilia scribuntur habuisse per plurima. Flores autem lilij, sicut sæpè dictū, amoenitatem semper uiuentis terræ uiuentium designāt. De qua dicit beatus Petrus, regeneratos nos ad Dominum in spem uitam, in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatā, & immarcescibilem conseruatam in cœlis. Et bene lilij flores aurei in candelabro sunt facti domus Domini, quia diuina scriptura spretis temporalibus gaudijs, ad appetēda nos bona patriæ cœlestis prouocare cōsueuit. Et quomodo erectū in altitudine candelabrum lilij flores & lucernas habet aureas in capite: ita omnes electi qui in eadem scriptura sacra cōtinentur, erecto ad superna sensu, cœlestia bona à Domino quesisse, & percipisse probātur. Diximus plenius de mensa & candelabro, & utroq; altari, ac basi domus Domini, in libris quos de factura taberna-

culi & habitu sacerdotali scripsimus. Si quis ergo iuxta capacitatem nostri sensus ex patrum traditione progenitam de his scire desiderat, in illo opere requirat. Sequitur:

De cardinibus ostiorum, & perfectione operis domus Domini. Cap. XXV.

ET cardines ostiorum domus Domini interioris sancti sanctorum, & ostium domus templi ex auro erant. Si ostia domus interioris sancti sanctorum angelica sunt mysteria, quæ nobis de corpore egressis introitum uitæ cœlestis referant, & ostia domus templi doctores sancti ac sacerdotes, qui instruendo, baptizādo, Domini corporis & sanguinis mysteria cōmunicando prima nobis præsentis ecclesie lumina pandūt, quid cardines utrorūq; ostiorum, nisi sensus & corda eorundem sunt angelorum siue sanctorum, quibus immobiliter contemplationi ac dilectioni sui conditoris adherent, ut eo ministerium diuinitus sibi delegatum, rectè compleant, quod à uoluntate illius, cui ministrant, nunq; oculos auertunt. Aperitūtur ergo & clauduntur ostia tempore cōgruo, sed nullo suum cardinē tempore deserunt: quia & angeli & homines sancti, siue in hac uita suspiciant, semper animum in radice internæ dilectionis fixum tenent. Vnde bene eisdem cardines ex auro facti esse perhibentur, propter uidelicet meritum propriæ claritatis.

Et perfecit omne opus, quod faciebat Salomon in domo Domini. Perficit Salomon opus quod faciebat in domo Domini, cū Rex pacificus noster in die nouissima omnes electos resurrectionis immortalitate glorificat. Alioquin quid status huius seculi geritur, facit quidem opus domus Domini Salomon, sed nondū perficit: quia corda electorum Dominus, ut bona operentur, inspirat & adiuuat: nullum tamē in hac uita duntaxat commorantem absq; peccato esse tribuit. nāq; hoc donū futuræ uitæ beatitudinē referunt. Perficit uerò omne opus templi sui, & hoc dedicationi aptum reddit, cum translatus de hac uita electos, æternum perducit ad regnū. Quod bene significatur & in hoc, quod templum septem annis edificatum est, octauo autem perfectum, ac dedicatum est. Septem namq; diebus omne hoc tempus uoluitur. Octaua est dies iudicij & resurrectionis futuræ, de qua Psalmi sextus & undecimus attitulati sunt: cui uidelicet tempori conuenit aptè quod sequitur:

Et intulit quæ sacrificauerat pater eius Dauid, argentū & aurū, & uasa, repositūq; in thesauris domus Domini. Argētum namq; ad nitorem eloquentiæ: aurum ad splendorem sapiētiae, uasa generaliter ad rationalem pertinent creaturā. Sanctificatq; Dauid pater Salomonis argentū, cum Deus pater eloquentes quosq; gratia sancti spiritus ad loquendum uerbum Euāgelij confortat: sanctificat aurum, cum naturali ingenio præditos suo replēs spiritu, ad consideranda in lege sua mirabilia illuminat: sanctificat & uasa, cū omnibus generaliter filijs ecclesie eiusdem spiritus gratia largitus, ad amanda illos, & appetenda dona per-

Ioan. 5.

Psalm. 118.

1. Pet. 1.

petuæ salutis inflammat. Hoc autem argentū, hoc aurum, hæc sanctificata uasa Salomon in-
fert in templum, cum Dominus noster peracto
uniuersali iudicio omnes electos, & doctores
uidelicet, & cæterorū fidelium cœtum, in gau-
dium regni cœlestis introducit: reponitq; uasa
diuersi generis argentea siue aurea in thesauris
domus Domini, quando eos qui multitudine
dulcedinis eius frui meruerint, abscondit in ab-
dito uultus sui à conturbatione hominum. Et
apte multi sunt thesauri, in quibus uasa electio-
nis recondantur, sed una domus Domini, in qua
iisdem sunt facti thesauri: quia & una est eccle-
sia, in qua omnes continentur electi, quantum li-
bet meritū distent: & una est, & non diuersa pa-
trilla cœlestis, quæ electis promittitur omni-
bus: quamuis sicut stella à stella differt in clari-
tate, ita & resurrectio mortuorū. Quod utrun-
que iudex ipse ac distributor præmiorum Do-
minus una sententia demonstrauit, cum ait: In
domo patris mei mansiones multe sunt. Vnam
ergo domum Domini fecit Salomon, sed mul-
tos in ea thesauros ad recipienda uasa diuersi
generis, una tamen benedictione sanctificata
parauit: quæ nimirum domus patris non manu
facta æterna est in cœlis, sed multe in ea mansio-
nes, ad recipiendos omnes timentes se ac dili-
gentes, quibus Dominus benedixit, pusillis cū
maioribus, Amen.

Venerabilis Bedæ pres-
byteri, de sex dierū crea-
tione, ex Patribus sen-
tentiarum colle-
ctarum, li-
ber.

N in principio creauit Deus cœlum & terram.] Istud capitulū om-
nium librorum caput est. Omnis enim scriptura di-
uina bipartita est: uetus te-
stamentum, & nouum: a-
lia quippe sunt, ubi æter-
na intimentur. Vt est, In
principio erat uerbum. Alia facta narrantur, ut
est: In principio fecit Deus cœlum & terrā. Al-
lia futura pronunciantur, sicut dicitur: Cum ue-
nerit filius hominis in maiestate sua. Alia uerò
sunt, quæ agenda præcipiuntur. ut est, Diliges
proximū tuum. Quomodo ergo bipartita est?
Quia sunt alia quæ secundū figurā dicta sunt,
ut est Canticum canticorū. Et est: Audiuit Adā
uocem Domini Dei deambulantis in paradī-
so. Et alia sunt secundum rerum gestarum fidē,
ut est secundū quod populus de Aegypto trās-
Bedæ tom. 3.

ierit, & quòd mare pedibus ambulauit. Alia
uero sunt, quæ utroque modo dicta sunt: ut est
transitus maris rubri. Et miracula illa quæ Do-
minus in Euangelio fecit. Dicit uerò: In princi-
pio creauit Deus cœlum & terram. Inquiren-
dum est, in quo principio creauit Deus cœlum
& terram: utrū in principio tēporis an in prin-
cipio, ut esset hoc initium creaturæ eius, ex quo
alia esse cœperunt. Non enim Deo semper cog-
terna fuerunt. Dicamusq;. In principio sibi cœ-
terno fecit Deus cœlum & terram: hoc est in u-
nigenito filio, qui est sapiētia patris. de quo di-
cit Apostolus, Christum Dei uirtutem & Dei
sapiētiam. Et in Psalmo dicit: Omnia in sapiē-
tia fecisti. Et iterum dicit Apostolus: Quia in
ipso condita sunt omnia quæ in cœlo sunt & in
terra, uisibilia & inuisibilia. nam & Euangelista
de Christo dicit: In hoc mundo erat, & mundus
per eum factus est. Tamen quærendū est, quod
in principio primum Deus fecit cœlum & ter-
ram, an lucem. Et si prima lux creata fuit, quare
non dixit, In principio creauit Deus lucem? In-
telligendum est, quòd simul creauit cœlum, &
terram & lucem. Quia nihil interest, nisi origo
tantum, sicut homo duas parabolas cognitas si-
mul non potest enarrare, ita & Dominus fecit.
Quia hoc prius enarrauit, quod originem ha-
buit, & postea quod exinde factum fuit. quam-
uis utrunq; simul fecisset. Vt quòd sola origine
prior est in faciendo, prior sit ex tempore enar-
rando. Ergo dum oportebat, ut scriptura sancta
utrumq; enarrasset, & res gestas, quàm res nar-
ratas, quod exinde factū est: ratio erat, ut prius
enarrasset, unde aliquid factū erat, quàm illud,
quod exinde factum est, propter tardiores intel-
lectu, ut capere potuissent, quia res corporeæ
ex aliquo fiebant. Quia nihil interest inter crea-
tionem cœli & terræ, & lucem, nisi hoc tantū,
quòd est inter uerbum & uocem. Quare nō di-
xit, In principio fecit Deus cœlum & terrā: sed
dixit, Creauit propter informitatem materiæ.
& iterum secundum sensum spiritalem.

ITEM RECAPITVLATIO.

In principio creauit Deus cœlum & terram.] Principiū
Christus est, sicut ipse in Euangelio ait: Ego
principium, qui & loquor uobis. In hoc igitur
principio fecit Deus cœlū: id est, spirituales, qui
cœlestia meditantur & querunt. In ipso fecit &
carnales, qui terrenum necdum deposuerunt.
Terra autē erat inanis & uacua: id est, Quia nō
dum erat à mari distincta. Et uacua, id est, quia
litoribus non erat circumdata, uel uitibus orna-
ta: id est, arboribus uel animalibus.

ITEM RECAPITVLATIO.

Terra autem erat inanis & uacua.] Terra scilicet car-
nis nostræ inanis erat & uacua, priusquam
doctrinæ acciperet formā. Et tenebræ erant su-
per faciem abyssi, quia nō erat lux quæ super-
funderetur: quod si esset, utiq; superesset. Sed q̄
modo erat: Id est aer spissus: luce carēs diurna.

ITEM RECAPITVLATIO.

Et tenebræ erant super faciem abyssi.] Quia delictorū
cæcitas, & ignorantia profunda obscuro
d. 2 ritas

ritas corda nostra tegebat. Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Vnde ait beatus Apostolus, Super eminentem, inquit, scientiam charitatis Christi. Et alibi ait: Super exaltat autem omnem intellectum. Ergo aliquid inchoatum ostendit, super quod spiritus Dei ferre dicere, tur, non loco, sed omnia superante atque præcelsente potētia. Duo quippe sunt, propter quod amat Deus creaturam suam, ut sit & maneat. Ut sit formata, & maneat in præcepto creatoris. Ergo spiritus Dei ferebatur super aquas, ut esset quod maneret, quam obrem prius res in-formatas, & postea spiritum sanctum nominauit: quia omnis exiguus amor, rebus quas diligit, subterponitur.

RECAPITVLATIO.

ET spiritus Dei ferebatur super aquas. Id est, spiritus Dei patris. Et de ipso spiritu sancto ait Apostolus: Qui non habet spiritum Christi, hic non est eius. Si ergo nihil interest inter personam patris, & filij & spiritus sancti, quare non dicit, Qui non habet spiritum spiritus, uel sicut dicit spiritus patris uel spiritus filij. Quare non dicit pater spiritus, uel filius spiritus: quia non habet re latiuum modum unde reddere posset, sicut dicit seruus domini, aut domini seruus: uel filius patris, & pater filij. Quia si dixisset pater spiritus, ostendisset Deum esse patrem spiritus. Vel si dixisset filius spiritus, demonstrasset spiritum sanctum patrem esse filij: quia non est nec pater nec filius, sed de diuina substantia processit. Quam obrem non dicit spiritus sanctus natus à patre uel à filio, quia non est natus sicut unigenitus, nec factus sicut nos, ut per adoptionem gratiæ filius uocaretur. Et quomodo spiritus sanctus coæternus dicitur patri & filio? Quia dixit spiritum sanctum ex patre & filio procedentem, & coæternum esse. Semper enim processit, nam non semper datus est: quia semper potest fieri donum non per datum. Semper enim spiritus sanctus processit, & à patre paratum fuit dare. Nam tunc non erat qui eum accepisset, neque angelus, neque homines, nisi solus creator omnium. Et si tres unum sunt, pater, & filius & spiritus sanctus: quare ergo non dicitur pater missus à filio uel à spiritu sancto? Ordo patris & reuerentiæ seruat.

RECAPITVLATIO.

Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebatur, & fluidum, quali super aquas iam super ferebatur. In quo subsistentes requiesceremus, cuiusque uiuificaremur flatu, & cuius unda ablueremur.

DE CREATIONE LVCIS.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Lux autem ista est uisibilis, an inuisibilis? Inuisibilis uero dicitur, quia creatio angelica est, quam oculi nostri non ualent prospicere. Ratio enim erat, ut die quarta sidera in celo fabricasset, quæ oculi nostri potuissent prospicere. Ista creatio angelica, est temporalis an intemporalis? Temporalis enim erat in angelis, intemporalis in Deo. Temporalis erat, quod dictum intelligimus ex-

pressum ab æterno Deo per uerbum coæternum in creatura spiritali, quam iam tunc fecerat, cum dictum est, In principio creauit Deus cælum & terram: sed ista locutio non tantum sine aliquo sono, sed etiam sine ullo corporali motu creatura spiritalis eius mente atque ratione quodam modo infixæ per uerbum patris coæternum: sed multum ac difficillimum est capere, quomodo dicitur Deo non temporaliter iubenti, neque id temporaliter audiente creatura, qui contemplatione ueritatis omnia tempora excedit: sed intellectualiter sibi met expressas, cum patri cogiterna sapientia tanquam intelligentibus locutionis, ad ea quæ infra sunt transmittentes, ut fieret temporalis motus in rebus temporalibus, siue formandis siue administrandis.

Et facta est lux. Id est, creatio angelica: quia illi tunc cognouerunt agnoscere uel intelligere creatorem suum. Quare iterum non repetit, Et fecit Deus lucem, sicut in cæteras creaturas repetit, quas creauit ut in firmamento dicit, Fiat firmamentum. & iterum, Fecit Deus firmamentum. Ideo quia non erat necesse ut dixisset, Fecit Deus lucem, quia intellectualis creatura erat, id sunt angeli. Quando autem dicit, Fiat firmamentum uel cætera in alijs creaturis, hoc in cognitione angelica dicit: quia nec mirum est, si Deus sanctis angelis suis, in prima lucis conditione ad se conuersis, prius uoluit ostendere, quid erat deinceps facturum. Quando uero dicit, Et fecit Deus. Id est in propria natura rerum. Iam non erat opus hoc de angelis iterum repetere, quia illi tunc, sicut diximus, conuersi fuerunt ad agnoscendum creatorem suum. Cum enim æterna illa & immutabilis, quæ non est facta, sed genita, sapientia in spiritalem atque rationalem creaturam se transfert (sicut in animas sanctas, ut illuminati lucere possent) fit in eis quedam luculenta rationis affectio, quæ potest accipi facta lux: cum dixerit Deus, Fiat lux. Iam enim erat spiritalis creatio, quæ cæli nomine significata est: cum scriptum sit, In principio creauit Deus cælum & terram: non cæli corporei, sed cæli incorporei, in quo intelliguntur omnes sancti angeli.

Et uidit Deus lucem quod esset bona. Quare lucem tantum laudauit, & non noctem. Id est, quia nox adhuc, nec dies factæ erant, sed tantum lux angelica: quia indignum erat Deo rem informem laudare, quæ adhuc formata non erat, sed rem illam quæ formata erat, laudauit, id est, lucem angelicam.

Et diuisit lucem à tenebris. Quid est diuisio lucis à tenebris, nisi distinctio formata ab informi.

Appellauitque lucem diem. Quam obrem appellauit lucem diem, quia dies adhuc non erat formata. Idemque dies circa speciem factæ rei appellatus est.

Et tenebras noctem. Quare similiter noctem appellauit, quæ adhuc minime formata erat: quia nox ista quæ nobis notissima est, facit eam esse absentia solis super terram. Quia decedente sole, uocamus uesperam: inchoante mane, appellamus

lamus diem. Nox autem hic priuatio operis est, aut nox ipsa possibilitas est appellata, quæ in rebus est factis, unde fieri potest, etiam si non mutentur. Et iterum secundum sensum spiritalem.

RECAPITVLATIO.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Id est, illuminatio crudelitatis apparet. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conuersione fides. Unde & ipsum primum in præceptis mandatum est, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Propter quam fidem ipse Dominus etiam inuisibiliter in mundo apparere uoluit. Iam tunc Deus iuxta præsentiam suæ gratiam diuisit iustos, id est, filios Dei & lucis, à peccatoribus, tanquam à tenebris: istos uocans diem, illos noctem. Nam quia in ecclesia lucis nomine iusti appellantur, audi Apostolum, Fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

Factumq; uespere et mane dies unus. Quid est uespere, nisi ipsa perfectio singulorum operum? & mane, id est, inchoatio sequentium.

DE SECUNDA DIE.

Dixit quoque Deus, Fiat firmamentum. Idem propter firmamentum stabilitatis, siue propter intransgressibilitatem superiorum atq; inferiorum aquarum. Naturam tamen aquarum illic iam non uaporalis tenuitate, sed glaciali soliditate pendere æstimamus, propter siderum naturas mitigandas, ne creaturas Dei subterpositas, nimio ardore concrement. Quomodo autem qualibet aquæ ibi sint, ubi eas minime dubitemus. Quia maior est scripturæ huius auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas. De cœlorum autem consistentia quærenda est ratio. Dominus hic unum firmamentum factum commemorat, Apostolus autem se in tertium cœlum raptum fuisse testatur. Quid ergo dicamus, nisi quia conglobatæ minimæ guttæ in unum faciunt collectionem unam. & propter grauitatem ponderis non eas suffert aer sustinere, sed eius ponderis ad imum defundendo dat locum. Hæc est pluuia. Ergo aer inter uapores humidus, unde desuper nubila globentur, & maria subterfusa uolunt intelligere cœlum esse inter aquam & aquam. Secundum uerò cœlum, quod spiritu cernimus: unde animalibus plenus discus ille ad Petrum in extasim mentis descendit. Tertium uerò cœlum, quod mente cognoscimus, ita secretum atque remotum, uel omnino mundatum, uel à carnis sensibus abreptum, ut ea quæ in illo cœlo sunt, ipsam Dei substantiam uerbum, per quod facta sunt omnia, in charitate spiritus sancti ineffabiliter uidere ualeant.

Et dixit Deus, Fiat firmamentum inter medium aquarum, et diuidat aquas ab aquis.

Spiritus ergo Dei scribendus aderat, quasi quis ab eo requireret, quomodo factum sit: hæc responderit. Dixit Deus, Fiat: id est quod in uerbo Dei æternum erat ut fieret. Deinde incipit narrare unumquodque factum. Cum au-

Beda tom. 8.

diuimus. Et sic factum est, intelligimus factam creaturam non excelluisse per scriptum in uerbo Dei terminos generis sui: cum uerò audiimus, Vidit Deus quia bonum est, intelligimus in benigno spiritu eius, non quasi incognitum post factum placuisse, sed potius in ea bonitate placuisse, ut maneret factum, ubi placebat ut fieret. De figura autem cœli breuiter dicendum est, hoc scisse auctores nostros, quod ueritas habet: sed spiritum Dei qui super eos loquebatur noluisse ostendere, nullo salute profuturo utilia. de ea autem contentione, quæ inter plures de figura cœli fieri solet, utrum in modum extensæ pellis, an spheræ uel cameræ consistat: non uidemus quod prohibeat pellem extensam in modum cameræ curuari, uel quasi spheræ in rotundum sinu extendi.

ITEM RECAPITVLATIO.

Deinde secunda die disposuit Deus firmamentum, id est, solidamentum sanctarum scripturarum: firmamentum enim in ecclesia scripturæ diuinæ intelliguntur, quia cœlum plucabitur sicut liber.

Discreuitq; super hoc firmamentum aquas. Id est, cœlestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentum, ut legentes audiant uerbum Dei. Vident enim semper eum, & diligunt. Sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum populorum, ut ibi spirituales susipientes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia & spiritualia, quasi inter aquas superiores & inferiores.

DE DIE TERTIA.

Dixit uerò Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum unum, & appareat arida.

Quid est ergo quod non ait, Fiat arida uisibilis, uel aqua congregata, nisi quia propinquo-
ra sunt eidem infirmitati, quam cœlestia corpora, ut de his per innumerationem dierum infirmarum conduntur. Ideo noluit inferri ut similiter cum superioribus fieri imperaret, sed congregatæ aquæ apparere per se infirmarum iussit. Vbi ergo congregatæ sunt aquæ sit tam terram prius occupauerunt, illic scilicet quo retractæ sunt ut terra nudaretur. Et si aliqua pars antea arida apparebat, ubi congregari potuissent, non ergo totum abyssus occupauit, sed magis intelligendum est, aut in modum nebulae prius aqua terram occupasset, aut terram longe lateq; obsidens, qua cauum locum præbuisset, ubi percurrentes aquas capere potuissent, ut appareret arida.

ITEM RECAPITVLATIO.

Post hæc die tertia collegit in unum aquas inferiores salvas. Hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate & tentationum carnalium fluctibus quatuntur, & in se ipsis quasi amaritudinem includunt. Segregauitq; ab eis aridam, populorum scilicet fontem fidei sitientem: ob-

d 3 fixitq;

fixitq; dehinc superborum limites, & coercuit eos ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est, animam sitientem Deum cōturbent, liceatq; ei germinare bonorum operū fructus secundum genus. Diliges proximum in subsidijs necessitatum carnaliū, habens in se semen secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiantur ad subueniendum indigentibus, produceris & lignum forti robore. Et fructiferum, id est, beneficium ad eripiendū eum qui iniuriā patitur de manu potentis, & præbendo protectionis umbraculum ualido robore iusti iudicij.

Et uidit Deus quod esset bonum, & ait, Germinet terra herbam uirentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam uirentem & afferentem semen, iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens unumquodq; sementem secundum speciem suam. Et uidit Deus, quod esset bonum, factumq; est uespere & mane dies tertius.

Quid est enim, quod ista omnia in unum dicit imperauit fieri, & terram germinare, & a quas congregare, nisi quod ista omnia in terra radice figuntur? Ideo ad eandem diem pertinere dicuntur: quia quamuis longe lateq; per incrementa sua diffunduntur, tamen de locis proprijs nexibus suis non mouentur. Quia arbores uiuunt, utuntur tamen non per animam, sed per uiriditatem: quia ille succus infunditur in radice, deinde in qualitate arboris efficitur. & postea in effusione ramorum, & exinde in uiriditate foliorum. Vnde dicit, Et lignum pomiferum, quia omnia ligna fructum non faciunt, quia hic fructus intelligitur: quia unaquæque arbor habet usum suum, & unaquæque herba similiter utilitatem suam tam in manifesto quam in occulto.

DE DIE QVARTA.

Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento caeli, ut diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora & dies & annos, & luceant in firmamento caeli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitq; Deus duo magna luminaria, luminare maius, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento caeli, ut luceant super terram, & præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. Et uidit Deus quod esset bonum, & factum est uespere & mane dies quartus.

Vt quod ibi erat in uerbo Dei secundum generatam sapientiam. Deinde factū est in creatura spiritali, hoc est in angelis. Deinde facta sunt ipsa luminaria, ut essent in genere proprio, ut sint in signa & tempora. Quis non uideat quā obscure positum sit, quarta die cœpisse tempora, quali superius illud triduum sine tempore præterire potuisset, quæ suæ tamen creationis tempus habuerunt, quia mutuo creatura nomen accepit, siderum tamen distinctione illud triduum non habuerunt.

Luminare maius, ut præesset diei, quia diem clarescere non posse cognoscimus, nisi solis lumine adiuuetur: nec noctem stellis apparenti-

bus, si luna desit, quemadmodum illius presentia illustratur. Quærunt tamen, utrum ista præcipua cœli luminaria æqualiter ualeant, sed diuersa interualli distantia terræ oculis nostris maiora minoraq; appareant: quia sicut prius cœlum factum est, ita prius ornandum erat.

Quarta die sunt sidera, quibus luceſcentibus super terram habitatio illustratur inferior, ne habitatores eius in tenebrosam habitationē inducerentur. Ideo succedentibus motibus, in firma inferiorum corpora quieti reparantur, factum est circumeunte sole diei noctisq; uicissitudo propter uicissitudinem dormiendi uel uigilandi. Nox autem illa ne in decora remaneret, luna uel siderum luce decorata est, ut ipsos homines consolaretur, quibus iter carperibus etiam operantibus nocturna necessitas compellit: uel animalia, quæ solis lucem ferre non possunt, æquanimiter consolentur. Quando uero dicit: Dixit Deus, Fiat: intelligimus scripturæ intentionem ad æternitatem uerbi Dei recurrentem, non enim inuenit aliqua re creanda, quam in uerbo Dei non inuenisset creata, non ergo toties dixit Deus, Fiat illa, uel illa, quotiens in hoc libro reperitur scriptum. Vnum enim uerbum ille genuit, in quo dixit omnia, priusquam facta sunt singula. Et sint in signa & tempora: non secundum hereticos uel philosophos, qui uana signa sectantur: sed secundum ueritatem signorum. Signa autem & tempora ad lunam uel ad sidera cœli pertinere dicuntur. Inquirendum est, si cœlum in gyro uersatur, an sidera circumeunt. Id intelligendum est, quod sidera circumeunt, cœlum autem firmiter stat.

Et factum est uespere & mane dies quartus. Cum uespere uel mane nominauit, de nocte autem nihil indicauit. Quid ergo aliud noctē dicamus, nisi absentiam lucis, quæ inter uesperam & mane restare uidebatur: an quia prima lux angelicam significauit creationem, qui contemplan- do creatorem suum, cum concordissimam charitate sine cæcitate ignorantia creatorem in perpetuum laudare non cessant? Sed tamen initio operis & sine, lucide cognouerunt, quod uespere & mane uocatur. & iterum secundum sensum spiritalem.

ITEM RECAPITVLATIO.

Deinde quarto die emicuerunt luminaria, firmamento lægis infixa. Id est, Euangelistæ, doctores, & scripturæ sanctæ disputando coherentes, & omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Prodiit etiam simul & cætera micantia siderum turba, id est, diuersarum uirtutum in ecclesia numerositas, quæ in huius uitæ obscuritate tanquam in nocte resurgentes, diuidant in hoc firmamento scripturæ sensibilis & intelligibilia, quali inter lucem perfectorum, & tenebras paruulorum, & sint in signis uirtutum & miraculorum. Sunt etiam in temporibus & annos, quia prædicatores proprijs temporibus uiuunt & trāsunt, uerbum autem Domini manet in æternū. Quare aut primò terra germina uerit,

uerit, deinde facta sunt luminaria, nisi quia post opera bona uenit illuminatio lucis ad contem-
plandam speciem supernæ uirtutis?

DE QUINTA DIE.

Dixit etiam Deus, Producant aquæ reptile animæ uiuentis, & uolatile super terram sub firmamento cœli. Créas uitq; Deus cete grandia, & omnem animam uiuentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in specie sua, & omne uolatile secundum genus suum. Et uidit Deus quod esset bonum, benedixitq; eis dicens: Crescite, & multiplicamini & replere aquas maris, auesq; multiplicentur super terram. Et factum est uespere & mane dies quintus.

Quid est ergo quod prius ornauit aquas de reptilibus, antequam terram de animalibus? Ratio erat, quia prius uisibilis apparuit, ut prius ornatum suum accepisset: aut quia in principio cœlum recepit ornamentum suum, id est, de angelis, quando creati fuerunt. Similiter autem & terra, quam de herbis uel de arboribus uestiuit, ratio enim erat, ut aquæ recepissent ornamentum suum de reptilibus, uel aer de uolatilibus. Quid est enim, quod sæpè legimus de creatura cœli & terræ & maris similiter, quomodo creati fuerunt, de aere autem nihil indicauit? Non enim arbitrandum est, ut illud elementum in hac scriptura prætermisisset, nisi quia consuetudo est diuinæ scripturæ cœlum & terram totum mundum appellare. Et ideo æstimandum est, aerem ad cœlum & terram pertinere. Et quicquid est humidum, uel uaporaliter expensum, hoc ad terram pertinet: quicquid enim tranquillum & quietum est, ad cœlum pertinere dicitur. Et quod ita sit aer aquæ similis, ut ex eius halationibus pinguescere probatur. Spiritum procellæ faciat, id est, uentum & nubisum contra, & ut posset uolatus auium sustinere, non enim dixit, Producant aquæ reptile animæ uiuentis, & producat aer uolatilia super terram: sed dixit, Producant aquæ reptile animæ uiuentis, & uolatile super terram, quia aer ex aqua fit. Et quicquid undosum uel fluidum est, hoc piscibus datum est. Quicquid autem humidum uel uaporaliter suspensum est, hoc uolatilibus traditum esse manifestè cognoscitur: quia sicut pisces maris pinnulis suis in aquis natant, ita uolatilia cœli in aere quasi in aquis de pinnulis suis uolitare uideantur. Et ideo sub firmamento cœli uolitare dicuntur, non in firmamento cœli: quia illic spacium contiguum est, ubi uolitare aues non possunt. Aer iste à confinio luminoso cœli usque ad fluidam aquarum & nudam terram fluxum est: non omnis tamen ad terram pertinet, sed de quo incipit à sursum uersum ignis, grando, nix, glaciés, spiritus tempestatis. Quicquid autem superius est, propter tranquillitatem ad cœlum pertinere dicitur. Et demones habitare in aere dicuntur: & propterea eos suffert aer sustinere, quia aerea imagine utuntur, & exinde impugnant humanum genus, qui statim quando creati fuerunt,

de conspectu Dei profecti sunt. Vnde Saluator in Euangelio ad discipulos suos loquitur, dicens: Vidi satanam sicut fulgur cadentem de cœlo. Quomodo enim cadere dicitur, si non stetit: idem que non perseverauit in consortio sanctorum angelorum, sed statim quâ citò se ipsum aspexit in claritate Dei, erexit se in superbiam contra creatorem suum. Et dixit, Ascendam super altitudinem nubium, & ero similis altissimo. Et statim proiectus est de altitudine cœli in aerem cum omnibus satellitibus suis, qui eum secuti sunt, qui non perstiterunt in diuino amore, sicut illi qui firmati sunt: ut si uelint peccare non possint, quia ipsi in principio proprium arbitrium habuerunt, sicut nunc humanum genus uideatur habere. Illi autem de proprio arbitrio lapsi fuerunt, & sententiam Dei acceperunt, ut si uelint, reparare non possint. Et iterum dixit Dominus, Ille ab initio homicida fuit, & in ueritate non stetit. Quomodo uerò ab initio homicida fuit? Idemq; primum Adam iugulauit in paradiso, quando poma comedere iussit, & de immortalitate factus est mortalis, & postea humanum genus usque ad aduentum Saluatoris iugulauit. Quomodo in ueritate non stetit? Quia non meruit accipere quod ei promissum fuerat, ut cum creatore suo in perpetuum cum reliquis angelis permanisset: sed proiectus est in terram cum suis, ubi sine dubio poenam patiuntur: quia in aere ignis sidereus eis dominatur, & sibi pro genere suo quasi quidam carcer deputatus est, quo usque ueniat tempus diei iudicij, & in ignem aeternum mittentur, ubi est fletus & stridor dentium. aer uerò sæpè suscitatur, & fortiter congelatur, & facit niuem, aliquando autem magis cōstringitur, & procella efficitur, aliquando uerò coruscationes & tonitrua: & ad inimum descendendo dat locum, quia aer ista non suffert sustinere, tamen omnia ista per prouidentiam diuinam & occulto iudicio Dei fiunt. Sed tamen alij ista quatuor elementa mundi ad quinque corporis sensus referunt: ignem ad oculos, aerem ad auditum, humorem ad odorem & gustum, tactus ad terram pertinere dicunt. Dicunt etiam nec uidere sine igne posse aliquid, nec tangi sine terra, ac per hoc elementa omnia in hominibus inesse: sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet, accepisse uocabulum. Ideo autem caloris priuatione cum corpus nimie frigescit obtundit sensum: quia morus frigescit, qui ex calore inest corpori, dum ignis aerem, & aer humida, & humor terrena afficit, subtilioribus scilicet crassiora penetrantibus. Quanto autem quicquid subtilius est in natura corporali, tanto est uicinius naturæ spiritali, quamuis longè distante genere: quandoquidem illud corpus est, illud non est. Ac per hoc quoniam sentire non est corporis, sed animæ per corpus, scilicet acutè differatur, secundum diuersitatem corporeorum elementorum sensus esse corporis distributos: anima tamen cui sentiendi uis inest, cū corporea non sit,

fit, per subtilius corpus agit at uigorem sentien-
 di. Inchoat itaque motum in omnibus sensibus
 ad subtilitatem ignis, sed non in omnibus ad
 idem pertinere. in uisu enim peruenit represso
 calore, usq; ad eius lucē: in auditu, usq; ad eius
 liquidiorē aerem calor ignis penetrat: in ol-
 factu autem transit aer purus, & peruenit ad hu-
 midam exhalationem, unde crassior hæc aura
 subsistit: in gustatu & hanc transit, & peruenit
 usque ad humorem corpulentiorē, quo etiā
 penetrato atque transiecto cum ad terrenam
 grauitatem peruenit, tangendi ultimum sen-
 sum agit. Inquirendum est autem, quando mi-
 nimī pisces uel animalia siue uermiculi, quod
 scriptura non meminit, creati fuissent. Dum ra-
 tio inquirenda est, ab elephanto maximo, usq;
 ad uermiculum minimū, quomodo creati fue-
 runt. Ergo ratione debemus intelligere, unde
 ueniat ista minima creatura, dum scriptura hic
 nihil indicauit. intelligendum est enim, quan-
 do Deus separauit aquas ab aquis, tunc mini-
 ma animalia, quæ de aquis efficiuntur, in ipsi-
 s aquis natura illorum cōsistebat. Et illi uermes,
 qui de corporibus mortuorum sunt, unde ueni-
 unt: Intelligendum est, quod in corpora habēt
 eorum uigorem nascendī. Si aqua tegebat ter-
 ram, an terra aquam. id aqua tegebat terram,
 quasi aliqua pars terre elapsa fuerit super aquā,
 statim erupta est aqua, in locum suum terra re-
 uertitur. Quomodo autem dicit in alio loco,
 quia ipse super maria fundauit eā, & super flu-
 mina præparauit illam. Si hic aqua tegebat
 terram, id aut de altiori terra hoc dicit, ubi mō-
 tes esse uidentur: aut de insulis illud dictum est,
 ubi terra altior est quàm aqua. Sed magis hoc
 secundum sensum intelligendum est, quia sim-
 plices in ecclesia super prudentes fundati sunt:
 & ita aquæ uiuæ dicuntur, quia sustentant eos
 quos infirmiores esse conspiciunt. Quia quan-
 tum est inter lunam & sidera cœli, tantum est
 inter sanctam rusticitatem, & sanctam simplici-
 tatem. Pisces autem unde procreantur, de aqua,
 aut de semetipsis? Id intelligendum est, quia
 de aquis procreantur, dum dicit: Producantur
 quæ reptile animæ uiuentis. Benedixit que
 eis dicens: Crescite & multiplicamini, qua-
 re ista animalia benedictionem accipere me-
 ruerunt sicut homo. Id ut intelligamus, istam
 benedictionem in cæteris animalibus per-
 manere.

ITEM RECAPITVLATIO.

ET iterum inter hæc die quinta facta sunt in
 aquis reptilia animarum uiuarum, homi-
 nes scilicet renouati in uitā per baptismi sacra-
 mentum: facta sunt & uolatilia, id est, sanctæ a-
 nimæ ad superna uolantis.

DE DIE SEXTA.

Dixit quoque Deus, Producat terra animam uiuentem in
 genere suo: iumenta & reptilia & bestias terræ secun-
 dum species suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere
 suo anime uiuentis.

Et simplicia animalia, quæ data sunt in usum

humano generi: reptilia uerò, qui reptant su-
 per terram, serpentes uel cætera sunt. Et bestie
 terræ sunt, ursi, leones, pardi, uel cætera: bestie
 uerò dicuntur, quicquid dentibus aut unguis
 pugnat. Quærenda est enim ratio, si ista anima-
 lia uenenosa in principio, quando creata fue-
 runt, habuerunt uenenum sicut nunc. Intelligē-
 dum est, quòd sicut tunc creata fuerunt, ita per-
 manent. Sed tamen in principio nocendi po-
 testatem non habuerunt, sicut probare possi-
 mus de serpentibus, quando uipera inuasit ma-
 num Pauli, & nihil ei nocuit, quia potestatem
 habuit inuadendi, nocendī autem non habuit
 potestatem. Similiter de bestiis, quando Da-
 niel missus in lacum leonum fuit, non ei nocue-
 runt, sed lingebant pedes eius. Aut propterea
 ista animalia uenenosa creata fuerunt ad terrē
 dum hominem: quia Deus prauidebat eum
 peccantem, ut intelligeret pœnas infernales.
 quia alibi dicit, Vermes eorum non moriuntur,
 & ignis eorum non extinguitur. Quamob-
 rem bestie inter semetipsos nocēt, dum de ori-
 ginali peccato non habent unde eis uindicta
 tribuatur. ut beatus Augustinus dicit, quòd be-
 stie in genere suo conciuēs sunt. Et quando ui-
 dent bestiam de ciue aliorum, statim inter se li-
 tigant: quia animalia uiuunt & sentiunt: arbo-
 res autem, sicut diximus, uiuunt, & non senti-
 unt. Homo uerò uiuit, & sentit, & intelligit:
 quia habet discernendi discretionem inter bonum
 & malum.

DE CREATIONE HOMINVM.

ET uidit Deus, quòd esset bonum, & ait: Faciamus hominem
 ad imaginem & similitudinem nostram.

Propter insinuandam pluralitatem persona-
 rum dicit, patris & filij & spiritus sancti. Illico
 statim subiungit dicens: Et creauit Deus homi-
 nem, ut ostēderet maiestatis unitatem, eius ad
 imaginem. idem ut immortalis permaneret. Et
 similitudinem, idem ut intellectum mentis ha-
 buisset, non ut animalia habent, qui nesciunt
 discernere bonum & malum. Ille autem non
 liniamentis corpora induit, sed intellectum mē-
 tis, ut intelligeret creatorem suum in perpetuum
 sine mortalitate laudare. Ille uerò cum in
 honore esset, nō intellexit, cōparatus est sumē-
 tis insipientibus, & similis factus est illis. Dum
 enim ille noluit præcepta creatoris sui obserua-
 re, quòd ei præceptum erat, factus est mortalis
 ut iumentū in corpore, non in anima, quia im-
 mortalis permanerat. Quare iterum non repe-
 tit, Et fecit hominem sicut in cæteris creaturis
 quas creauit. Idq; non necesse erat, quia intelle-
 ctualis creatura erat sicut angeli, ita & homo.
 Quia hoc est ei fieri, quòd est intelligere uerbū
 Dei patris per quem facta sunt omnia. Quare
 non dicit, Secundum genus, dum propago ho-
 minis manifestissima sit: idq; non erat opus,
 dum Adā talis creatus fuit, ut immortalis per-
 maneret, & tempora transirent, & illa immor-
 talis permaneret: aut quia de illo humanum
 genus processurum erat, non de diuersis crea-
 turis,

turis, sicut sunt diuersa genera animalium, uel piscium uel uolucrum.

Non enim ita fuit de homine, ut diuersa genera hominum fuissent super terram: sed de uno homine humanum genus processit, quia homo præcellit animalibus, quia mens eius erecta est ad cælum, & intelligit creatorem suum in cælum quærere, qui eum creauit.

Et præstet piscibus maris, & uolatilibus cæli, & bestiis uniuersæ creature.] Id est, ut semetipsum intelligeret ad imaginem Dei factum, dum tantis animalibus intellectu mentis præcellit.

Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & foeminam creauit eos.] Quid est enim, quod foeminam dicit creasse cū mascululo, quæ adhuc non erat formata, id quæ de Adam processura erat: quia sicut in fementem arboris multa occultantur. Primò enim in radice figitur, deinde in qualitatem arboris, & postea in effusione ramorum. Et exinde in uiriditate foliorum, & cætera: ita & foemina in corpore Adam latebat, quia de costa Adæ fabricata fuit.

Benedixitq; eis dicens: Crescite & multiplicamini & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris & uolatilibus cæli & uniuersis animantibus que mouentur super terram.] Quare homo istam benedictionem accipere meruit? Id ne inculpate uideretur in procreandis filiis, quod dixissent peccatum esse filios procreare. Ita & Dominus benedixit hominem in procreandis filiis, ut declararet nullum exinde peccatū habere si legitimo nuberebatur. Si ergo Adam talis creatus fuit, ut immortalis permaneret, quid est quod dicit: Crescite & multiplicamini? Hoc uerò intelligendum est, quia non secundum concupiscentiam carnis, neque ullam uoluntatem malam debuerunt filios procreare, uel sicut nunc in dolore pariunt filios: sed sicut quisque imperat membra sua aliquid exercere, uel manum in operando, uel pedem in ambulando, ita & illi debuerunt in paradiso fœtus procreare. Si autem sic debuerunt fœtus procreare, quid est quod in paradiso, antequam proiecti fuissent, non coierunt simul ut filios procrearēt? Quia mox creata mulier transgressa est, & de alta immortalitate in imo profundo proiecta est. Quo modo igitur corpora illorum debuerunt mutare, si illi immortales permanerent. Id intelligendum est, quasi non peccassent, mori omnino non potuissent: sed corpora illorum sine mortalitate postquam numerus ille impletus fuisset, iuxta numerum angelorum in melius mutare debuerunt.

Dixitque Deus, Ecce dedi uobis omnem herbam afferentem semen, & lignum pomiferum, ut habeant ad uescendum.

Si Adam immortalis aut mortalis fuit, & si mortalis, quomodo immortalis? Et si animalis, quomodo spiritalis? Et si spiritalis, quid est ergo quod cum cæteris animalibus in commune cibum sumpsit? Mortalis erat, & immortalis, quia potuit mori: immortalis, quia potuit non mori. Quia si non peccasset, mori omnino non

potuisset: postquam autem peccauit, mortalis factus est. Mortalis enim erat, & immortalis. mortalis erat, sua conditione: immortalis Dei beneficio, quod ei præstabat à ligno uitæ, à quo ligno cum peccasset, proiectus est ut potuisset mori. Si ista uox fuit aeris percutiens, aut quomodo iste sermo intelligendus est? Ipse sermo eius ante omnem aeris sonum, & ante omnem carnem, & nubis uocem in illa summa sapientia, per quem facta sunt omnia, non quasi humanis auribus, instruebatur. Quid est ergo, quod nos qui per Christum renati sumus, ipsam immortalitatem non accepimus, quæ Adam habuit ante peccatum? Non enim accipimus quod in Adam perdidimus, id est, corpus animale: sed tanto accipimus melius, quanto spiritale corpora li præponitur, unde ait apostolus: Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale. Non enim recepimus immortalitatem corporis spiritalis, sed recepimus iustitiam, de qua per peccatum lapsus est Adam. De quo dicit beatus apostolus: Renouamini autem spiritu mentis uestræ, & reliqua. quomodo enim debemus renouari? Id est, renouabimur igitur à uetustate peccati, non in pristinum corpus animale, in quo fuit Adam: sed in melius, id est, in corpus spiritale, cum efficiamur equales angelis Dei cœlesti habitatione. Renouabimur etiam spiritu mentis nostræ secundum imaginem eius, qui creauit nos, quam peccando perdidit Adam. Renouamur autem etiam carne, cum hoc corruptibile induet incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem: ut sit spiritale corpus, in quo nondum mutatus est Adam, sed mutandus erat: quia in corpore portamus imaginem terreni hominis, in mente autem imaginem cœlestis hominis. Vnde iterum ait apostolus: Si est corpus animale, est & spirituale, sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam uiuentem, nouissimus Adam in animam uiuificantem: sed non primum quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni. Induamus & imaginem eius qui de cælo est, imaginem autem terreni hominis ab ipso exordio humani generis induimus. Imaginem ergo cœlestis hominis nunc ex fide portamus, quæ habitare in resurrectione credimus.

Viditque Deus cuncta que fecit, & erant ualde bona. Et factum est uespere & mane dies sextus.] Si omnia ualde bona Deus creauit, unde ergo malum incrementum? Malum non fuisset, si non fecissemus. Neque enim ultra naturæ male esset, sed amissio boni hoc nomen accepit. Quare non benedixit arbores uel herbas, sed hominem uel animalia? Ideo ista benedixit propter propagandam prolem, aut propter sexum masculinum aut foemininum, aut quia arbores sensum non habent sentiendi uel intelligendi: animalia uerò uiuunt, sentiunt & non intelligunt. homo quidem sentit & intelligit. Ideo arboribus non dixit, Crescite & multiplicamini,

DE OPERE EXPLETO ET BENEDITIONE DIEI SEPTIMI.

Igitur perfecti sunt cæli & terra & omnes ornatus eorum. Complensq; Deus die septimo opus suum quod fecerat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus ut faceret.

Id est, perfecit creationem cæli & terræ. Cælum cum omni ornamento suo, terram autem cum omni opere suo.

Et compleuit die septimo opus suum. Die sexto, quã do dixit, Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Et die septimo requieuit in sepulchro, & tunc omnia consummata sunt quæ de ipso scripta erant. Iudæi autem istum diem in umbra obseruabant, quod eis à Deo per Moysen præceptum erat: nobis autem ipsa dies requiem significauit, quia si opera nostra in bonis operibus consumamus, cum Christo in æternum requiescimus. Quia sabbatus requies interpretatur, quia Christus est requies nostra, in quo nos requiescimus, quia ipse per mortem suam transtulit nos de morte ad uitam.

Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Quare benedixit diei septimo, in quo nihil creauit? Ne forte indigens apparere uideretur, sicut homo post laborem fessus est, & dicit, Gratias ago Deo meo, quia perfecit opus meum. Non enim Dominus ita fecit, sed diem in quo nihil creauit, ut demonstraret, quod Deo nostro nullus fuit labor cuncta creare, quia tantum dixit, Fiat, & facta sunt. Ideo ipse in die septimo requieuit, ut nos in ipso fecisset requiescere. In quo benedixit diem septimum? In nullo, nisi à semetipso, quia à nullo beatus, nisi à semetipso: à nullo sanctificatus, nisi à semetipso. Quia quamuis omnia non fecisset, non exinde fuit deterior, quia apud Deum nihil mutabile cernitur, nec in æternitate nec in ueritate, nec in uoluntate, sed fixum ac immutabile cum ipso omnia permanent. Quid enim est iste dies? Ipse est primus, ipse secundus, ipse nouissimus, quia repetitio est diei septimi. Et isti tres dies qui præcesserunt, antequam sidera in cælo posuisset, pertinent ad dies an non? Id intelligendum est, quia ad dies pertinent: quia ante lux non erat, quàm oculi nostri potuissent prospicere: quia maior est scripturæ huius auctoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas. Quia sicut Christus aliter est lux, aliter lapis: lux proprie, lapis figuratè. ita etiam alia fuit lux angelica, altera lux siderum. Quare non benedixit diem primum, in quo lucem angelicam creauit, uel illum diem in quo omnia perfecit? Non enim sanctificans diem, in quo hoc facere inchoauit: neque eum in quo hoc perfecit, ne illis uel faciendis uel factis actio eius gaudium fuisse uideretur, sed eum in quo ab ipsis in semetipso requieuit. Ipse tamen illa requie nunquam caruit, sed nobis eum per diem septimum ostendit: significans non percipere requiem suam, nisi post perfectionem operis. Et ideo in hac die uespera non successisse co-

gnoscitur, quia requies nostra post perfectionem operis sine fine in gaudium erit, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo. Id est, noua mundi incognita fabricari, quod creauit Deus ut faceret: quia usque in fine mundi gubernat, unde ipse dixit in Euangelio: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quare non postulat mane in primo die, neque uespera in nouissimo? Ideo mane non posuit, quia initium non habet: & uespera id, quia finem non habet, neque ullo termino clauditur. & iterum secundum sensum spiritalem.

ITEM RECAPITVLATIO
sex dierum.

Post hæc sexta die producit terram animam uiuam, quando caro nostra abstinens ab operibus mortuis, uiua uirtutum germina parturit: secundum genus scilicet suum, id est, uitam imitando sanctorum, sicut ait apostolus: imitatores mei estote. Secundum nostrum quippe genus uiuimus, quando in opere bono sanctos uiros, quasi proximos imitamur. Deinde produxit terra bestias, homines in potentia rerum, siue ferocitate superbia: similiter & pecora, homines fideles in simplicitate uiuentes: serpentes quoque, innoxios sanctos scilicet uiros, astutia uiuacitate bonum à malo discernentes, & in quantum fas est, reptando scrutantes terram: per quam intelligant sempiternam, non illos uenenosos, qui se in huius mundi terrenis cupiditatibus collocant. Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem suam, perfectum scilicet uirum, qui non quemlibet sanctorum uiuorum imitando: sed ipsam ueritatem contemplabiliter intuendo operatur iusticiam, ut ipsam intelligat & sequatur, ad cuius imaginem factus est ueritatis. Ille etiam accepit potestatem piscium maris, & uolatilium cæli pecorumque, ferarum quoque & reptantium: quia spiritualis quisquis effectus, & Deo similiter factus. Secundum apostolum, iudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Quod uerò sequitur, Masculinum & foeminam fecit eos, spiritales in ecclesia & obediens ostendit. Quia sicut uiro subdita est mulier, sic spiritali & perfecto uiro obediens est is, qui minus perfectus est. sicut apostolus ait: Rogamus uos fratres, ut cognoscatis eos, qui in uobis laborant & præsent uobis in Domino. Dicitur enim eis, Crescite & multiplicamini, siue in linguis, siue in spiritualibus intelligentiæ gradibus, ut dominantur rationis intellectu omnium carnalium perturbationum, quasi insensibilium animantium. Omnem autem herbam seminalem, & omne lignum fructuosum, quod hominibus datum est in escâ: fideles sunt, & de oblationibus suis sanctorum comunicantes. Vnde apostolus ait: Nã si in spiritualibus participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. hæc sunt fructifera ligna. In istis ergo gradibus tanquam in quibus diebus uespera est, ipsa perfectio singulorum operum, & mane inchoatio sequentium septimo: post istorum itaque quasi sex dierum opera bona ualde, sper-

de, sperat homo quietem mentis constitutus in spiritali paradiso, quo significatur uita beata, ubi fons est sapientiæ diuisus in quatuor partes uirtutum, ubi edat ligni uitæ gratiam, ubi utiles disciplinæ morum, quasi fructus lignorum carpat. Est namque paradísus, uita beatorum: quatuor flumina, quatuor uirtutes: ligna eius, omnes utiles disciplinæ: lignorum fructus, mores piorum: lignum uitæ ipsa honorum omnium mater sapientia est, de qua scriptum est Salomone dicente: Lignum uitæ est his qui apprehendunt illam, & qui tenuerit eam, beatus. lignum scientiæ boni & mali, transgressio est mandati. Experimentum hactenus sex dierum opera, qualiter in ecclesia spiritaliter intelligantur, explicata sunt, deinde quòd in figuram seculi significent subiiciendum est.

Sex diebus consummauit Deus omnia opera sua, & septimo requieuit.

Sex aetatibus humanum genus in hoc seculo, per successiones temporum Dei opera insinuant: quarum prima est, ab Adam usque ad Noe: secunda, à Noe usque ad Abraham: tertia, ab Abraham usque ad Dauid: quarta, à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta, à transmigratione Babylonis usque ad humilè aduentum Domini nostri Iesu Christi: sexta, quæ nunc agitur, usque quo mundus finiat, donec excelsus ueniat ad iudicium. Septima uerò intelligitur in requie sanctorum, quæ scilicet uesperam non habet: quia eam iam nullus terminus claudit. Pergamus ergo breuiter per has mundi aetates, & replicantes ordinem temporum eorum quæ mysticè differentias distinguamus. Primo enim seculo factum est tanquam lux, homo in paradiso: in qua aetate, filios Dei lucis nomine diuidit Deus à filiis hominum, quasi à tenebris: sic que huius diei uespera diluuium. secundum seculum factum est, quasi firmamentum inter aquam & aquam, archa utique illa quæ natauit inter pluuiam & maria: huius uespera fit confusio linguarum. Tertium seculum factum est, quando separauit populum suum à gentibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, ut proferret germen herbarum atque lignorum, id est, spirituales sanctos & fructum sanctarum scripturarum, huius uespera fuit peccatum, & malicia pessimi regis Saul. Inde quartum seculum cœpit à Dauid, quando constituit Deus luminaria in firmamento cœli, id est, splendorem regni tanquam solis excellentiam, & in lunæ speciem lumen obtemperantem tanquam synagogam, & stellas principes eius: cuius etas sit uespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captiuari in Babyloniam. Porro quinto seculo, id est, in transmigratione Babylonis, facta sunt quasi animalia in aquis, & uolatilia cœli: quia tunc Iudæi inter gentes tanquam in mari uiuere cœperunt. nec habebant stabilem locum tanquam uolantes aures. huius diei quæ si uespera est, multiplicatio peccatorum in populo Iudæorum, quando sic excæcati sunt, ut

etiam Dominum suum non possent agnoscere. Iam sextum seculum fit in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Nam sicut in illa die sexta primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est, sic in ista sexta seculi gratie secundus Adam, id est, Christus de Maria uirgine natus est. Ille in anima uiuente, hic in spiritu uiuificante: & sicut in illo die fit anima uiua, sic & in isto seculo uitam desiderantes æternam. & sicut in illa sexta die serpentum & ferarum genera terra produxit, ita & in hac sexta gratie seculi gentes uitam appetentes æternam ecclesiam generauit. Quem etiam sensum uas Petro ostensum manifestauit, & quem admodum in illa die creatur masculus & femina, sic in ista sexta seculi aetate manifestatur Christus & ecclesia. & sicut præponitur homo in die illa pecoribus, serpentibus & cœli uolatilibus: ita Christus in hac aetate gentibus, populis & nationibus ut ab eo regantur, uel carnali concupiscentia dedit sicut pecora, uel terrena curiolitate obscurati quasi serpentes, uel elati superbia quasi aues. Et sicut in illo die pascitur homo & animalia, quæ cum illo sunt, herbis seminalibus & lignis fructiferis, & herbis uiridibus: sic in ista aetate spiritalis homo, qui bonus minister est Iesu Christi, cum populo spiritaliter pascitur sanctarum scripturarum elementis & lege diuina ad concipiendam fecunditatem rationum atque sermonum tanquam herbis seminalibus: partim ad utilitatem morum conuersationis humane tanquam lignis fructiferis, partim ad uigorem fidei & spei & charitatis in uitam æternam, tanquam herbis uiridibus, quæ nullo estu tribulationum arefcunt: sed spiritalibus cibis, sic istis alimentis pascitur ut multa intelligat. Carnalis autem, id est, paruulus in Christo tanquam pecus Dei, ut multa credat, quæ intelligere necdum potest: tamen eosdem cibos omnes habent. Huius autem aetatis quasi uespera, utinam nos non inueniat. illa est enim, de qua Dominus dicit: Putas ueniens filius hominis inueniet fidem super terram? Post istam uesperam fiet mane, cum ipse Dominus in claritate uenturus erit. Tunc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis, hi quibus dictum est: Estote perfecti, sicut pater uester qui in cœlis est. Tales enim faciunt opera bona ualde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui uesperam non habet. Istæ generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram, & omne uirgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret: inquirenda est ratio, si ista omnia in uno die facta fuerunt, aut per sex dies, sicut scriptura hic commemorat: & si per sex dies facta fuerunt, quomodo ergo sancta scriptura dicit, Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. quia ille secundum substantiarum simul omnia creauit. Nam secundum speciem formæ non simul creauit omnia. Nam si

cut mater nutrens infantem in gremio suo, expectat ut conualeſcat: ita & Dominus tarditatem humani ingenij expectauit. Nam in principio apud eum omnia creata fuerunt, sed non statim in specie uenerunt, quãdo dixit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Tunc omnia sicut diximus, apud ipsum facta sunt, quacũq; de cœlo & de terra orta fuerunt, quamuis per sex dies secundum speciẽ diuidere uoluisset. Sicut dicit, quarto die in cœlo sidera posuisset, tamen primo die apud ipsum in cœlo facta sunt, quòd die quarto in speciem uenit: quia sicut in grano seminis multa occultantur, radix, cortex, folia, fructus, uel multa alia, quæ de ipsa arbore ueniunt: ita apud Deum ista omnia prius occultabantur, quæ postea in specie uenerunt. Ergo si simul omnia, quomodo dixit Dominus, Pater meus usque modo operatus est, & ego operor. Quia quamuis tunc omnia creasset simul, quotidie tamen gubernat, in rigando, in plantando, in edificando, uel in cæteris rebus. Nam sicut homo qui agrum exercet, si illum dimittit, incultus remanet: ita & mundus creatus à Deo sine Dei gubernatione esse non potest. Secundum apostolum Paulum: Neque qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Sunt autem & alij qui hic istos septem dies septem dona gratiæ spiritus sancti intelligere uolunt: id est, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Domini. Dicit uerò per spiritum sapientiæ fecisse Deum cœlum & terram, & per spiritum intelligentiæ fecisse firmamentum, & separasse aquas ab aquis, per spiritum consilij segregasse aquas ab arida, & germinare terram fecisse, per spiritum fortitudinis posuisse luminaria in firmamento cœli, ut diuiderent inter diem & noctem. Per spiritum scientiæ ornare aquas de reptilibus, & aerem de uolatilibus. 40 per spiritum pietatis uestire terram de animalibus, & hominem creare, uel cætera quæ sequuntur. Per spiritum timoris Domini, die septimo opus suum sanctificasse. Ita & nos debemus ista septem dona gratiæ spiritus sancti in nos imitari, & per spiritum sapientiæ cœlum & terram facere. Id est, cœlestia meditari, & terrena derelinquere, uel lucem à tenebris separare. Id est, opera nostra perfecta à tenebris prauorum: & per spiritum intelligentiæ debemus 50 facere firmamentum inter aquas superiores & inferiores. Id est, disciplina sancta inter uitia & uirtutes, ut non declinemus ad uitia. Per spiritum consilij debemus aquas separare ab arida: id est, homines reprobos ab anima scienti uerba Dei. per spiritum fortitudinis debemus ponere luminaria in firmamento cœli: id est, dilectionem Dei & proximi. quia dixit sanctus Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Per spiritum scientiæ debemus aquas ornare de 60 reptilibus, & cætera de arcana cordis nostri uocem ad cœlum mittere. Sicut pisces de pluuialibus suis in altum saltum tribuunt, & uolucres cœ-

li in aere uolitant: ita & nos sensum nostrum ad superiora leuare semper oportet. Per spiritum pietatis debemus facere pecora serpentes, uel cætera: id est, ut simplicitatem ac prudentiam habeamus discernendi bonum & malum, & fructum honorũ operum agamus, qualiter ualeamus imitari sanctorum exẽpla uel ipsam ueritatem, ad cuius imaginem facti sumus. Per spiritum timoris Domini debemus quietescere in requie uitæ æternæ, quia scriptum est: Initium sapientiæ timor Domini. Quare in primo die non posuit mane, uel in septimo die uesperam? Ideo mane non posuit, quia preuidit hominem peccantem in paradiso, & nox ignorantia eum secuta fuit: & in septimo ideo non posuit uesperam, quia præciebat eum ad ueniam reuersum fuisse per aduentum Saluatoris. Et in principio, si nox sequebatur diem, aut dies noctem: id est, nox diem sequebatur. & modo post aduentum Saluatoris dies sequitur noctem, quòd designauit hominem lapsum, quando transgressus fuit, & nox eum secuta fuit, id est, peccatum. Post aduentum uerò Saluatoris dies sequitur noctem: quia ille reparauit nos ad ueniam, & per suam mortem tranſtulit nos de morte ad uitam, quod perdidimus per primi culpam parentis nostri Adam, illum sequebatur nox, quia homines sancti claustra inferni penetrabant, usque ad aduentum Domini: & nos modò sequitur dies, quia post resurrectionem eius omnes sancti de corpore exierunt ad Christum pergunt, quia quod in Adam perdidimus, per Iesum Christum recepimus.

ITEM RECAPITVLATIO.

Ista generationes cœli & terre, quãdo creatæ sunt in die, quo fecit Dominus Deus cœlum & terram: & cum superius septem dies numerati sunt, nunc unus dies dicitur, quo fecit Deus cœlum & terram, & omne uirgultum agri, & omnem herbam regionis. Huius diei nomine secundum prophetam, omne tempus huius uitæ significatur, in quo cœlum & terra factum est: id est, in quo creaturæ uisibiles disponuntur, administrantur atque existunt. sed quid sibi uult, quòd nunc nominato cœlo & terra, adiecit uirgultum agri & herbam regionis, & tacuit cætera quæ sunt in cœlo & in terra, uel etiam in mari, nisi quia per uirgultum agri, inuisibile creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima, dictum autem uirgultum, propter uigorem uitæ: herba, propter eandem uitam, nunquam marcescentem. Deinde quòd addidit, Antequam esset super terram: intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata uel super terram esse recte dicitur. Non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat qui operaretur terram, ideo nõ germinauerat terra: quia non pluerat Dominus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram. Quia maxime propter pluiam & hominem, qui operatus est eam, germinet terra,

terra, & fructum producit. unde & adiecit: Nō dum enim pluerat Dominus Deus super terrā. quasi aperte diceretur: Antequam peccaret anima, nōdum nubibus scripturarum pluuiam doctrinæ Dominus ad irrigandam animam cōcesserat. Nōdum propter hominem, qui est terra, Dominus nosster nebulam carnis nostræ assumpserat, per quod imbrem sancti Euāgelij largissimum infudit. quod uerō subiungit, Et homo non erat, qui operaretur terrā, quia nullus homo operatus est in uirgine, unde natus est Christus. Ipse enim est lapis de mōte abscissus sine manibus: id est, absq; coitu & humano semine de uirginali utero, quasi de mōte humanæ naturæ & substantiæ carnis abscissus.

DE ASCENSIONE FONTIS,

et irrigatione terre.

Sed et fons ascendebat à terra, irrigans uniuersam superficiē terre.] Quis est iste fons qui irrigabat uniuersam faciem terræ? Non sicut Nilus, qui solam Aegyptum irrigat, sed iste fons totum mundum irrigare dicitur. aut fons unus appellatus est, antequam paradīsus plantatus esset, & accepto humoris adiutorio irrigabat uniuersam superficiem terræ. Aut postquā paradīsus est, & restagnata aquarū abruptio est, & ille fons diuisus est per riuulos suos ad irrigandam uniuersam faciem terræ. Sicut nunc uidemus ire aquas per alueos fluminū fluxusq; riuorum, & eorum excessu uicinia perfundere: sic & tunc quasi de uno fonte multi processerunt. aut fons unus appellatus est, & in quodam sinu terræ occultatus, & inde omnes fontes magni & parui progrediuntur. Et quid est, quod iste fons manifeste non inuenitur, qui irrigare uideatur uniuersam faciem terræ? forsitan propter peccatum primi hominis parentis nostrī Adā abstractus est iste fons, ut auferret ubertatem à terra, & maiorem laborē exerceret humanū genus. Et quomodo potest fieri q̄ unus fons omnem terram irrigaret? & si terram irrigabat, montes quomodo quia aliqui ex illis magnam altitudinem habent, irrigare dicuntur? hoc est sciendum, quia tunc in nouitate terrarum, & non omnia, plura tamē plena fuisse credibile est. aut sicut Nilus irrigat uniuersam terram Aegypti, ita & tunc potuit ille fluuius irrigare uniuersam faciem terræ, per imperium Dei & potentiam eius. aut singularem numerum posuit pro plurali, quia non dicit: Unus fons, sed tantum & fons ascendebat, & irrigans uniuersam faciem terræ. sicut dicit, Rana & locusta ascenderūt super terram Aegypti, & mul-tæ intelliguntur ranæ & locustæ: ita forsitan tunc unus fons appellatus est, & multi intelliguntur fontes.

ITEM RECAPITVLATIO.

ET fons ascendebat à terra, irrigans uniuersam superficiem terræ. Terra mater uirgo Domini Maria rectissimè accipitur, de qua scriptū est, Aperiatu'r terra, & germinet Saluatorem. Quam terram irrigauit spiritus sanctus,

Beda tom. 8.

qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur.

Formauit igitur Deus hominē de limo terre. Id est, Adā de puluere terræ. alij uolunt dicere, quod ideo homo ad imaginem Dei creatus sit, quod ipse Dominus eum proprijs manibus creasset: sed hoc omnino nō est recipiendum, ut ullam rem corporalem Dominus corporaliter creasset, sicut dicit: Initio tu Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Quia Deus ista non per opera manuum corporaliter fabricauit, sed per imperium & potētiam suam iussit fieri omnia quomodo uoluit. Quare eum fecit de limo terræ, & quare non de limo paradisi? Ratio erat, ut de terra hominē creasset, qui in terram reuersurus erat. sicut scriptum est: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Hinc requirendum est, si statim imperfecta ætate Adam factus est: an in puerili ætate. Id arbitrandum est, quod statim imperfecta ætate formatus fuisset propter miraculum, sicut fecit de aqua uinum & cætera alia, quod enarrare longum est. & iterum.

RECAPITVLATIO.

Formauit igitur Dominus Deus hominē de limo terræ. Idem factus est Christus, iuxta quod ait apostolus: Ex semine Dauid secundum carnem tāquam de limo terræ de inspiratione hominis, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Quid est spiraculum uitæ? id est, spiraculum facere, id est, animam facere. sicut Dominus per Esaiam prophetam dixit, Spiritus ex me procedit, & omnem flatum ego feci. Et item, Spirauit in faciem eius, & cætera: utiq; in fusionē spiritus sancti, quod operatus est hominē Christum. Et factus est homo in animam uiuentem: id est, cœpit sentire in corpore, id est, animantis.

HIC MODO RECAPITVLATIO.

ET omnia ex ordine narrat, quomodo creata fuerint, quod superius tacuit. Alij autem dicunt, quod anima ex diuinitate processit, dū dicit: Et insufflauit in faciem eius flatum uitæ. sed hoc omnino non est recipiendum, ut anima de diuinitate procedat: sed illi qui hoc dicunt, contra fidem catholicam loquuntur: quia diuinitas nunquam mutatur, quia illi quando benefaciendo meliorem reddunt. Nam deo qui hoc dicunt, quia sicut Dominus in Euangelio, quando uenit ad discipulos suos, & insufflauit & dixit: Accipite spiritum sanctum, sicut spiritus sanctus tunc de diuinitate sanctis Apostolis datus est, ita & anima de diuinitate data sit: sed omnino hoc non est recipiendū, quia insufflatio status est corporis. Nam sancti apostoli de diuinitate spiritum sanctum acceperunt. anima uerò non est de diuinitate, sed ex Deo nata est, ex nihilo facta. Inquirenda est ratio, quando anima creata fuit, si sexta die, quando hominē de limo terræ formauit, fuisset creata. an non ergo contrarium est diuinitate scripturæ, quæ dixit: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Si tunc anima creata fuit,

e ubi

ubi ergo latebat, usque dum homo eam accepit forlitan inter creaturas Dei occultabat, donec in hominem introiret: & quid est quod anima, quæ innocens creata fuit, in corpus introiuit, quod Deus præciebat peccaturum. Sed absit ut hoc recipiendum sit, ut propterea anima creata fuisset, & reseruata, ut in corpus quod Deus præuidebat peccans. & si sic esset, quasi Deus auctor peccati fuisset. Sed absit hoc, quia non est ita, sed magis intelligendum est atque recipiendum, quod ipsa uoluntaria introisset in corpus administrandum corpus: quia per animam sentitur corpus. quia si anima deest, corpus mortuum est: & quid est quod in alio membro aut in uertice, aut in fronte, uel in pectore non inflauit spiritum uitæ, nisi in faciem tantum? Quia ignis cuius principalis locus in icore est, ascendit in cerebro, quasi in cœlum corporis nostri, & exinde efficiuntur tres partes: anterior uero pars, per quam sensus omnis ascendit de cerebro in frontem, de fronte in faciem, de facie autem diffundit per fistulâs minutas, quasi per organa in quatuor corporis sensus, id est in uisum, in auditum, in odoratum, in gustum. Posterior autem pars, per quam motus omnis habet, tantum de eadem anteriore parte uitam suam ascendit in uerticem: de uertice autem ad medullam spinæ. inde omnem motum diffundit in membris. Merito anterior pars posteriori præponitur, quia consilium sequitur motus. Tertia uero pars, in qua memoria figitur, quia quicquid uis facere, aut antea fecisti, in memoria constat. Vbi autem memoria non est, non est spontaneus motus. Et inde capilli & ungues procreantur de spontaneo motu, id est, de anteriore parte. per sensum intelligitur omnis: quia homo habet sensum, quem animalia non habent, & inde efficitur spontaneus motus, per quod administratur animus. Id intelligitur per aerem & lucem, quia aer intrat in pulmones quasi in organa, deinde in uenas, & peruenit usque ad cor, quod nos arterias uocamus. Et quomodo est anima, uel corpus sentit, an non? Intelligendum est, quia per sensum corporis administratur, per oculos uidet, per aures audit, per gustum & odorem sentit. quid est dulce uel amarum, & si est anima de quinque sensibus corporis. Intelligendum est, quod non est unde hoc probare possimus: quia quando hominis anima uult aliquid secretum considerare, claudit oculos uel aures suas, & considerat quid fecit, aut quid factura erit siue de creatore suo qui eam creauit. Quid ergo est anima? & si est aliqua res unde animæ fiant, quid ipsa est? Quod nomen eius? Quæ species, quem usum in rebus conditis tenet, uiuit an non? Si uiuit, quid confert uniuersitatis affectibus? beatam ne uitam ducit, an miseram? Quid est ergo animæ cœlum non est, neque terra, neque aer, neque ignis, non aqua, non Deus, non sidera, non uisus, non auditus, non odoratus, non gustus, uel cætera alia quod memorare longum est, quæ sunt in

cœlo siue in terra, quod anima non est. Vnde ergo est anima. Si ex Deo data est, & ex nihilo facta: quia homo qui de terra factus est, in terram reuersurus erit. Similiter nix uel procella, quia ex aqua fit, & aer est, sumit de terra, in aquam reuertitur, & in terram, de aqua sumptus est aer: anima uero non habet ullum elementum, ad quod reuertatur, nisi ad creatorẽ suum qui eam creauit. Postquam de corpore exierit, si recte egerit, & illi cæci qui uisum non habent, quomodo uidet somnia? sicut illi qui uisum habent. Id intelligendum est, quia illi in sopiuntur in cerebro, & non possunt foris erit pere, tunc in semetipsis uident ipsas imagines, illis animus nunquam dormit. Inquirenda est ratio, unde anima ueniat, quando homo nascitur. alij dicunt, quod sicut caro de carne nascitur, ita anima de anima nascatur. Sed hoc scriptura non narrat in ullo loco, unde anima in hominem ueniat, quando natus est: neque de ipsa anima mulieris, quomodo ei nata fuisset, sicut narrat de carne, quomodo facta sit. Et alij dicunt, quod unicuique homini anima ex Deo data sit, quando natus est. Sicut in Esaia dicitur est: Omnem flatum ego feci. Id est, omnem animam, & in Psalmo similiter scriptum est: Qui finxit singillatim corda eorum. Alij autem dicunt, quod ex parentibus anima data sit, sicut caro ex carne. Scripturæ repugnare uidentur, dicitur dixit: Qui uiuit in aeternum, creauit omnia simul, quasi semper nouas animas creare uideatur. Et alij dicunt, quod tunc anima omnium creata fuisset, quando simul omnia fecit, & in quodam loco occultantur, donec homo natus sit, & tunc ei anima data sit ex Deo. Sed hoc non est in rebus nostris considerandum, quid uel sinat uel non sinat, quomodo anima data sit homini: quod scriptura non narrat in ullo loco. Nos non possumus discernere, quod ueritas tacuit, & non dicit neque de ipsa anima mulieris, quomodo facta sit: nisi tantum narrat, quomodo Adam data fuit anima. Ergo Saluator noster Iesus Christus unde habuit animam, non de Adam: sed unde Adam, id est, ex Deo, quia quæ uis de propagine peccati descendit, tamen de propagine peccati non concepit: quia nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Non enim inde accepit reatum moriendæ, & anima quando de hoc corpore migrauerit, est corporalis an incorporealis. Quomodo ergo prædicatur, si incorporealis est, id incorporea est simul corporibus, & ubi portatur, ad locum corporeum an incorporeum? id ad incorporeum locum, similia corporibus. Quæritur ergo ratio, si potest anima absque corpore inter angelos in perpetua beatitudine sine defectu consistere? Quid ergo opus est ut iterum surgat corpus, ut illud tunc immortale induat, quod nunc mortale deposuit, nisi quia inest quidem corporis administratio, quo detardatur animus, ut non in illum summum pergat, donec confurgat corpus, ut quod ei nunc sarcinam est, sit tunc in gloria. Et quid opus est ut paruuli, qui

qui parentes habent Christianos, patrē & matrem iterum renascantur per aquam baptismatis, nisi quia unusquisque in originali peccato nascitur, & nisi renatus sit per aquam baptismatis, non potest introire in regnum Dei. sicut Saluator in Euangelio ostendit dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest uidere regnum Dei.

ET ITERUM SECUNDUM
sensum spiritalem.

ET factus est homo in animam uiuentem, scilicet ut qui perfectus erat, Deus perfectus crederetur & homo.

DE PLANTATIONE PARADISI.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat. Paradysus locus deliciarum dicitur, aut pollēs affluētia gratiarum. hoc dixit sanctus Augustinus, quod in quodam loco iste paradysus plantatus fuit, ubi homo terrenus habitare potuit. Nam paradysus spiritaliter intelligitur, ubi nūc animæ sanctorū de corpore exeuntes pergunt. In cuius figura iste paradysus plantatus fuit, secundum rerum gestarum fidem.

Produxitq; Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum uisu, & ad uescendum suauē lignum etiam uitæ in medio paradysi. Non alia ligna produxit, nisi illa, quod superius dixit die tertia creasse, & modò narrat, quomodo in speciem produxit in paradiso: & istud lignum uitæ, quod idē est qui de illo gustasset, & immortalis permanisset. Tamen tunc in paradiso quasi cibus terrestris fieri uidebatur, non sicut alius cibus facit, qui solet habere fastidium: sed unde omni sanitate stabilis firmaretur. Tamen quid in isto ligno continebat. In alia enim ligna erant alimenta, in istud autem sacramentum continebat. quamuis tunc historialiter factum fuisset, sicut de paradiso dictum est, quod ecclesia prefigurabat: uel sicut factum fuit de Agar, uel de Sara & multa alia quæ historialiter facta fuerunt. tamen aliter prefigurabat, ita & lignum istud prefigurabat lignum crucis.

ET ITERUM RECAPITVLATIO.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio, & cetera. Paradysus ecclesia est. sic enim de illa legitur in Canticis canticorum: Ortus conclusus est soror mea. à principio autem paradysus plantatur, quia ecclesia catholica à Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. fluuius de paradiso exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat ecclesiam suam uerbo prædicationis, & dono baptismatis. De quo bene per prophetam dicitur: Dominus Deus noster fluuius gloriosus, exiliens in terram sitientē. quatuor autem paradysi flumina, quatuor sunt Euāgelia, ad prædicationē in cunctis gentibus missa. ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum: lignum uitæ, sanctus sanctorum uicq; Christus, ad quē quisque si porrexerit manum, uiuet in æternum.

DE LIGNO SCIENTIÆ BONI ET MALI.

Lignumq; scientiæ boni & mali. Quare istud nomē Bedæ tom. 8.

acceptit. Quia Deus omnia ualde bona creauit. Id agnoscendo boni & mali, quantum fuisset inter obedientiam boni, & inobedientiam mali: quia si exinde transgressus fuisset, malū illi esset: si bonum illi fuisset, quia si transgressus non fuisset, experimentum penē non didicisset.

DE EGRESSIONE FLUUII.

ET fluuius egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomen uni Phison, ipse est qui circuit omnem terram Euilath, ubi nascitur aurum. & aurum terra illius optimum est, ibiq; inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuii secundi Gehon: ipse est qui circuit omnem terram Aethiopiæ. Nomen uerò fluminis tertij, Tigris: ipse uadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus, ipse est Eufrates. Idē ut superius indicatum est de ipso fluuiō, & de ipsis quatuor fluminibus paradysi egrediuntur: quorum duo propria nomina habent. Tigris autem ipse est Nilus, qui circuit omnem terram Aegypti. Phison uero, ipse est Ganges.

RECAPITVLATIO.

ET iterum secundū sensum spiritalem, lignū autem scientiæ boni & mali propriū est uoluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positum, ad agnoscendum bonum uel malum. De quo qui relicta Dei gratia gustauerit, morte morietur. Tulit ergo Dominus Deus hominē, & posuit eum in paradysum uoluptatis, ut operaretur & custodiret illud: quia quotienscunq; de persona hominis loquitur, utriq; nominat, & Deum & Dominum, ut ostenderit quantum ei expediat habere Dominū Deum suum, id est sub eius damnatione obedienter uiuere ut operaretur. Quomodo autem debuit operari non labore seruili, sed honestæ animæ uoluntate, & custodiret illud, id ne aliquid cōmitteret. Quare inde mereretur expellere. Recte ergo quisque dicitur non custodisse rem suam, qui sic agit ut eam amittat: quia non erat necesse propter bestias paradysum custodire, aut propter aliam rem siue seruili labore operari, quia dixit: Ecce dedi uobis omnem herbam, & reliqua. Sed ut Dominus operatus fuisset in eis iusticiā, pietatem, & cetera bona. quæ Deus homini tribuet, quia nihil potest homo facere sine adiutorio dei. Et operaretur illū ut iustus esset, & custodiret ut tutus esset: quia si illum Deus dereliquerit, & solatium eius abstraxerit, ille inanis remaneret, quia Deus nihil bonum ei necesse sit. Sed nō omnes indigemus damnatione eius. Quia scriptum est: Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non eges. & in alio loco scriptum est: Mihi autem ad harere Deo, bonum est.

DE PRÆCEPTIONE LIGNI.

Præcepitq; ei dicens: Ex omni ligno paradysi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.

Quare Dominus ei prohibuit, ut non comederet de ipso ligno, quia sciebat damnaturum, si transgressus fuisset. oportebat enim ut homo sub Domino Deo positus, aliquid prohiberetur, ut ei promerendo Dominum suum uir-

tus esset ipsa obedientia: si uero seruasset præcepta creatoris sui, uirtus ei fuisset, & ipsa obedientia, quam post transgressionem perdidit.

RECAPITVLATIO.

Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradysum uoluptatis. Assumpsit Deus carnem, & factus est caput ecclesie. Ut operaretur & custodiret illum: id est, ut uoluntatem patris ex omnibus gentibus ecclesiam adimpleret, atque ut impleretur sermo, quem Dominus dixit: Ego seruabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodiui.

Dixit quoque Deus, Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sui. Hic manifeste ostendit, quod semen debuerunt procreare, dum Adam adiutorium simile sui datum fuit: id est, eua fabricata de latere suo. Non sic debuerunt semen procreare, sicut nunc faciunt, ut mortuis parentibus filij succedunt in locum: sed ut immortales permanerent, & post consummatum numerum in meliora commutassent.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terre, & uniuersis uolatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, ut uideret quid uocaret ea. Omne enim, quod uocauit Adam anime uiuentis, ipsum est nomen eius.

Quomodo ea adduxit, quia Deus incommutabilis est. Si per angelum, aut per semetipsum: hoc omnino non est recipiendum, ut Deus corporaliter ista egisset: sed ut ostenderet, quia omnia ei utiunt & sentiunt, sicut asina locuta fuit cum Balaam, uel cœtera multa: quia homo ista potestatem accepit à Domino, ut haberet dominationem super bestias usque in hodiernum diem.

RECAPITVLATIO.

Dixit quoque Deus, Non est bonum hominem esse solum. Arguantur heretici, qui Christum solum hominem putant, & non etiam Deum.

Faciamus ei adiutorium simile sui. Quia in ipso homine suscepro, ecclesia Deo copulata est.

Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia & uniuersa uolatilia cœli, & omnes bestias terre: Adam uero non inueniebatur adiutorium simile sibi.

Quando ergo pisces nomina acceperunt; dum hic non memorat, sed tantum de animali, bus. Id paulatim cognitis generibus piscium impositum est: hoc est, quando creati fuerunt.

ITERVM RECAPITVLATIO.

Appellauit autem Adam nominibus suis, & cœtera. Significans gentes, quæ saluæ fierent in ecclesia, & per Christum nomina erant accepturæ, quod prius non habuerunt. Sicut scriptum est: Et uocabo seruos meos nomine alio.

Adam uero non inueniebatur adiutorium simile sui. Vtique quoniam quauis fidelis aut iustus sit quisque, Christo tamen æquari non potest. Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in dijs Domine? Nam & Dauid ait: Speciosus forma præ filijs hominum. Nemo enim potuerat à morte humani generis liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus. Sicut apocalypsis ait: Nemo inuentus est dignus neque in cœlo neque in terra, neque infra terram aperire librum.

DE IMMISSIONE SOPORIS, ET creatione mulieris.

Immisit ergo Dominus Deus soporē in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea.

Quomodo ergo misit Dominus Deus soporem in Adam, ut tantum soporem habuisset, ut costam de se abstractam minime sensisset: id intelligendum est, ut particeps esset curæ angelorum intrans in sanctuarium, & intelligens in nouissimis eorum. Illic statim euigilans eructauit dicens:

Hoc nunc os ex ossibus meis, & cœtera. Et edificauit Dominus Deus costam quam tulit de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus, & caro de carne mea.

Quare de costa mulierem fecit: id ut ostenderet Christum de muliere nasciturum. Sicut tunc de uiro facta est mulier, ita & de muliere natus est Christus: quia uirtus ex muliere processit in mundo. Quamuis tunc mors introisset in mundum per mulierem, siue ut demonstraret casta membra à Deo non esse repugnanda, aut propter uim commendationis, dicit mulierem de costa fabricatam fuisse.

RECAPITVLATIO.

Immisit ergo Deus soporem in Adam, & cœtera. Dormiuit Adam, & sic illi mulier de latere: patitur Christus, dormiuit in cruce, pungitur latus lancea, & profluunt sacramenta, ex quibus formaretur ecclesia. hanc dormitionem cœtat propheta dicens: Ego dormiui & quieui, & surrexi, quoniam Dominus suscitauit me. Sequitur

Et posuit carnem pro ea. Sicut & Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro ecclesia.

Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Quia siue sancti spirituales & fortissimi in tentationibus, siue minus perfecti utriusque in unum corpus Christi sunt, & in una ecclesia. Hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est: ideo Eua, quia mater est cunctorum uiuentium.

Quamobrem relinquit homo patrem suum & matrem, & adhaerit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Erant autem uterque nudi Adam, scilicet & uxor eius, & non erubescabant. Ideo non erubescabant, quia non sentiebant ultra legem in membris suis repugnantem legem mentis suæ, & uiolentas illecebras carnis illecebra in corpore mortis. unde & Apostolus non ait, Non sit peccatum in membris uestris: sed ait, Non regnet. Non enim regnat, cum desiderijs eius non obediunt.

ET ITERVM SECVNDVM SENsum spiritalem recapitulatio.

Hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est. Sic & à Christo ecclesie nomen datum est Christianum, quæ de latere eius sumpta est. hæc igitur omnia in figura facta sunt, quæ erant in ecclesia profutura.

Quamobrem relinquit homo patrem suum & matrem, etc. Hoc interpretans Apostolus ait: Hoc autem dico in Christo & in ecclesia. Ergo quod per historiam cõpletum est in Adâ, per prophetiam significatur.

ficatur in Christo. Qui relinquit patrem, cū dicit: Ego à patre exiui, & ueni in hunc mūdum. Relinquit & matrē, id est, synagogā ueteri testamento carnaliter inherētē, quę illi erat mater ex semine Dauid secundum carnem. Et adhęsit uxori suę: id est, ecclesię, ut pace noui testamēti essent duo in carne una. Quia cum sit Deus apud patrem, per quem facti sumus: factus est per carnē particeps nostri, ut illius capitis corpus esse possimus. Post hęc uocatur Eua, uita & mater uiuorum, quia de uiri sui latere facta est: & Dominus dicit in Euangelio, Si quis non māducauerit carnem meā, & biberit sanguinē meum, non habet in se uitam. Iam dehinc præceptum quod accepit figuratiter Christus, nos accepimus in illo: quia unusquisq; Christianus non incongruē gestat personam Christi, dicente ipso Domino: Quod uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis. Dicitur ergo illi: Ex omni ligno paradisi comede. quo significantur spiritalis delicia. fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, continentia. sicut dicit Apostolus.

Et non tangamus lignū in medio paradisi plantatū scientiæ boni & mali. Id est, nō uelimus superbire de natura arbitrii nostri, quæ media est, ut decepti post scientiam experiamur & malum.

DE ASTVTIA SERPENTIS.

Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terre, quę fecerat Dominus Deus. Serpens iste non natura sua callidior erat, id est, prudētior, uel sapiētior: sed ex diabolo, quę per serpentē loquebatur. Unde Christus Dominus dixit in Euangelio: Filij huius seculi prudētiores sunt quā filij lucis. Quomodo serpens ad mulierē locutus fuit, per semetipsum an per diabolum: id intelligendū est, quia diabolus introiuit in serpentē, & sic loquebatur ad mulierem. Et quomodo nūc solet introire in uas tuum, & loqui per illum: ita & tunc per serpentem loquebatur. Quia sicut solet organa homo calcare, & nihil exinde sentit organum: ita & tunc serpens nihil sensit quid locuta fuit. Quare per istud animal permisit tentari: non mirū est si per serpentem permisit tentare, per quod diabolus permissum habuit: quia ipse antiquus hostis iniquissimā uoluntatē habet, & nequissimam potestatem: quia semper habet uoluntatem male faciendī, & nullam habet potestatem nocendi sine Dei permissu. Quare permisit tentare, quem consensurum præsciebat: Quid mirum est si hoc facere permisit, quia propriū arbitrium habuerunt male faciendī uel benefaciendī. Nō mihi uideretur magna laus fuisse hominem futurum, si propterea potuisset bene uiuere, quia nemo male uiuere suaderet. Id est, quia nulla laus fuisset, si propterea bene uixisset, eo quod nullam tentationem habuisset Adam in membris suis. Quare ergo permisit tentare, quę præsciebat cōsensurum: cum id facturus esset propria uoluntate per culpam, & ordinatus est

Bedæ tom. 8.

set illius æquitate per pœnam. Quid autem culpabilis esset, si non tentare permisisset, dū propriū arbitrium habuit, & Deo adiuuante potuit resistere ipsam tentationē, qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam, & resistere magna laus fuisset: sicut nunc sancti Dei multas tentationes sustinent, & Deo opitulante uiuunt: & propterea maius præmium accipiunt cum Christo. Et si tentatio ista potuit eos proijcere de paradiso? Intelligendum est, quod non potuit, si non se eleuassent in uanam gloriam, quod eis contrarius hostis promissū dicens: Si comederitis ex eo, aperietur oculi uestri, & eritis sicut dii. In hoc autem se eleuabant, unde scriptum est: Ante ruinam exaltatur cor, & cætera. Quid est quod Deus præsciebat homines peccatores & damnandos permisit nasci? & quare non dimitteret, dum propriū arbitrium possideret, & si noluerint conseruare quod facti sunt, damnationem accipiunt, & in exemplo sunt aliorum qui in dictam eorum aspiciunt, & de malis fiunt boni. Quia considerant, quod eis euenit propter peccata eorum: quia est natura bona, quę peccare non potest: & est natura, quę potest peccare. Vna est in angelis, alia in hominibus. ratio erat ut de utraque natura Deum laudassent, tamen in utraque natura iniquitas inuenta est: quia bonam naturā uoluntas mala deprauauit, quia natura bona à Deo est creata. Nam uoluntas praua facit eam esse malam, & si aliquis diceret, Quare Deus malos homines creauit? Recte responderet, melius non esset: quia alterius malo bene utendo misericorditer coronaretur, quam esset etiam malus, qui pro suo merito iuste puniretur. Quare diabolus non potest reparari, & homo potest: Idem ut demonstraret potentiam & misericordiam, & haberet quid timere & quid sperare. Et quid mirum, si diabolus in serpentem introiuit, cum Dominus in porcos eum permisit introire, & alij uolūt dicere, quod diabolus inuidiam habuit contra hominem. quare ad imaginem Dei creatus fuit, & ideo suauiter comedere poma in paradiso, quod prohibitum fuit ut non comedisset. Unde ait Apostolus: Radix omnium malorum est cupiditas. id est, amor pecuniæ. Non enim ille tunc pecuniam concupiuit, sed hominem uoluit decipere: & quoniam in alio loco scriptum est, Initiū omnis peccati superbia. Hoc intelligendum est quod diabolo, non ex inuidia processit superbia, sed magis ex superbia processit inuidia, & utraque simul initiū inuentum est: quia per superbiam deiectus fuit de celo, & per inuidiam hominem decepit.

DE SVGGESTIONE SERPENTIS ad mulierem.

Dixit autē serpens ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus ut nō comederetis de omni ligno paradisi. Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quę sunt in paradiso, uescimur: de fructu

fitu uerò ligni, quòd est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & non tangeremus illud, ne forte moriamur.] Quare serpens prius mulierem interrogauit, & ipsa ei indicauit ex quo ligno præceptum habuerunt, ne de ipso comederent, ut præuaricatio inexcusabilis fieret: quia non habuit unde semetipsam excusasset, dum mani felse intellexit, de quo ligno prohibiti erant ne comedissent.

Dixit quoque serpens: Nequaquam morte moriemini, scit enim Deus quòd in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum.

Quia usque in hodiernum diem sic operatus est diabolus, semper enim suadet, ut præcepta Dei contemnantur: & quod Deus minatur, ille dat mollitiem & leuitatem atque securitatem, & propterea multi decipiuntur in seductione eius. Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat diabolus, qui inde serpens dicitur, quòd uolubili uersetur astutia. Sed quid est quòd ipse per mulierem cepit, & non per uirum? quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione carnali infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi tanquam uiro dominante. hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoq; coniugio. suggestionem quippe per serpentem accipimus, mulierem uerò animalè corporis sensum, rationem autem uirum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur: sed si sola cogitatio oblectetur, illius suggestio nis & refrenantur ratione, consensus explendi operis non succedat. Sola mulier uidetur comedisse illicitum, quòd si ipsum peccatum, etiam & mens perpetrandum decernat. Iam uir deceptus est, iam mulier cibum dedisse uiro uidetur. Illecebra enim consentire de ligno prohibito, manducare est. Tunc quippe iure à uita beata tanquam à paradiso expellitur homo, peccatum que ei imputatur, etiam si non subsequatur effectus: quia & si non est in factis culpa, in consensione tamen rea tenetur conscientia. Hæc secundum anagogen, caterum iuxta metaphoram poterat callidus serpens iste hæreticorum uersutiam designare. Nonnulli enim loquatius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum ad apertionem atque scientiam boni & mali, & in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, etiam dinoscantiam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: Metuo ne sicut serpens Eua seduxit astutia sua, ita sensus uestri corrumpantur. seducitur autem uerbis huius serpentis, carnalis nostra concupiscentia, & per illam decipitur Adam, non Christus, sed Christianus. dicit ergo iste ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Sic & hæreticorum curiosa cupiditas, sic prauipredicatores ad diligendam erroris fallaciam, auditorum carnalium corda succendunt dicentes: Quare fugitis sci-

entiam habere latentem: noua semper exquisite, boni maliq; scientiam penetrare. Unde apud Salomonem, mulier illa hæreticorum sententiam tenens dicit: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Subiecit deinde idem serpens: Quacunq; die comederitis, statim aperientur oculi uestri, & eritis scientes sicut dii bonum & malum, sic & omnes hæretici generationes diuinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehendunt eos quos simpliciter credentes inuenerint: & quia omnino carnalia persuadent, quasi carnalium oculorum ad apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur.

DE CONSENSU MULIERIS.

Uidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad uescendum, & pulchrum oculis aspectuq; delectabile & tulit de fructu illius, & comedit, deditq; uiro suo, qui comedit.

In hoc unusquisq; nostrum discat exempli. Nunquam debet aspicere, quòd contingere non licet, ne forte per concupiscentiam & delectationem decipiatur. sicut Eua, quòd prius aspexit lignum, & postea delectata fuit & comedit: quare mulieri suggessit, & non uiro: id propter mollitiem uel infirmitatem mulieris. Sicut dixit Apostolus Paulus, Adā non est seductus, sed mulier decepta est: quomodo hoc dictum est, dum in alio loco dicit beatus Paulus: In similitudine præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Ideo hoc dixit, quia Adam non fuit per serpētem seductus, sed per mulierem: quia mulier prius comedit per suggestionem serpentis, & postea tribuit uiro suo: quia uir imago est & gloria Dei, mulier autem gloria est uiri, & ideo non furatit uiro prius, sed mulieri, in qua mollicies continebatur. & quare Adam comedit de ligno uerito, de quo illi præceptum erat ne comederet? & sciebat si fecisset, sententiam Dei adimplendam esse, quòd prius ei locutus fuit dicens: Si comederitis ex eo, morte moriemini. Is propter dilectionem mulieris comedit, quia noluit eam offendere atque contristari, sicut legimus quòd fecit Salomon: quia propter dilectionem mulierum Deum suum cōtra se irritauit. Ita Adam operatus est, dum mulierem dilexit, præcepta sui conditoris contempsit, & de alta immortalitate in imo terræ pstratus est.

Et aperti sunt oculi amborum.] Non ad aliud aperti sunt, nisi ad inuicem concupiscendum ad peccatum peccati. Cum autē deiecti sunt à ligno uitæ, statim eorum corpora morbidā atq; mortiferam duxerunt qualitatem: quia antequam peccassent, nullam legem sentiebant in membris eorum repugnantem legi mentis suæ. Postea uerò statim senserunt in membris suis aliā legem repugnantem legi mentis suæ, & captiuantem eos in lege peccati.

ET ITERVM SECVNDVM SEN-
sum spiritalem.
Uidit ergo mulier quòd bonum esset lignum, &c.] Mulier comedit antea, non uir: ideo quia factilius

lius carnales persuadentur in peccatum, nec tam uelociter spirituales decipiuntur.

DE CONSENSU VIRI.

ET dedit viro suo, et comedit. Vtque, quia post delectationem carnis concupiscentiæ nostræ, etiam ratio nostra subiicitur ad peccandū. Cumque cognouissent se esse nudos, confecerunt folia ficī. Ito sic se contegunt, qui seculum asperum amplectuntur, qui pruriginē voluptatis carnalis uruntur: quibus & decepti heretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum tanquam folia ficī colligunt, facientes sibi sicut cinctoria prauitatis, cum de Domino uel ecclesia mentiuntur.

Et cum audissent uocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Deambulat Deus in illis, & non stat, quia stabiles in eius præcepto non perseverant. & bene ad auram post meridiem, quia iam aufertur ab eis lux illa feruentior charitatis, appropinquantibus errorum tenebris, unde scriptum est: Sequitur umbram, & non lucem. Abscondit se Adam & uxor eius à facie Domini Dei, in medio ligni paradisi. Quomodo autem semetipsos à facie Dei abscondere potuerunt? Nunquid Deo potest esse occultum aliquid? Hoc intelligendum est, quia unusquisque qui peccatum committit, aut præceptū Domini contemnit, semetipsum abscondit de Deo, quia Deus eū ignorat propter peccatum suum. Sicut dixit in Euangelio: Nesci uos. Nam non potest fieri, ut Deo aliquid absconditum sit: quia scriptum est, Oculi Domini contemplantur bona & mala. Sed unusquisque semetipsum abscondit in medio ligni paradisi, quia auersus à præcepto creatoris in errore, atque arbitrii sui uoluptatibus uiuit.

VOX INCREPANTIS
uel reuocantis.

VOcauitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Vbi es? Qui ait: Vocem tuam audiui in paradiso, et timui eo quod nudus essem, et abscondi me. Qui dixit: Quis enim indicauit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo tibi præceperam, ne comederes, comediisti.

Non uox ignorantis est hoc, sed obiurgantis. In hoc autem quod uocat, ad penitentiam eum reuocat: in hoc uerò quod requirit, ostendit quod peccatores iure damnandos Deus ignorat. Et si Adam talis fuit, quod potuisset locutionem Dei intelligere, sicut angeli: an adhuc ei necesse erat perfectionem intellectus habere, quomodo capere ualuisset locutionem Dei. Inde intelligendum est, quod per angelum ad eū locutus fuit, sicut ad patres locutus est: quia non per intellectum cognouit, quod Deus loqui uoluit, sicut faciunt angeli. De eo autem quod nudus esset, id intelligitur: quia iam sentiebant in corpore eorum legem peccati, quod prius non habuerunt antequam peccassent: & si de ligno scientiæ boni & mali non comediassent, mori omnino non potuissent, sicut superius indicatum est.

ET ITERUM.

VOcauitque Deus Adam, et dixit ei: Vbi es? Hic ostendit, quia si qui à fide uel bonis operibus, ad mendacia suaque desideria labuntur, non despiciunt illos Deus, sed adhuc ut redeant, per penitentiam uocat: quia non uult mortem peccatoris, donec conuertatur & uiuat. Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impij ad spem indulgentiæ prouocantur.

DE EXCVSATIONE
ue uiri.

Dixitque Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me.

Vbi ergo debuit uenire humilitas, ibi superbia præcelsit. Ad hoc enim requisiti fuerunt, ut peccatum confessi essent: illi uerò uterque excusationem protulerunt, & culpas suas alius per alium excusauit. Adam per mulierem, mulier autem per serpentem, & auerunt culpas suas, quas confiteri debuerant, & quasi Deum inculpare uidentur. Quare mulierem sociam ei dedisset: similiter autem & mulier locuta est, quare serpentem in paradiso posuisset, & uindictam acceperunt, ubi misericordiam inuenire debuerunt, & de alta immortalitate prostrati sunt in imo terræ.

DE MALEDICTIONE
ne serpentis.

Dicit autem post hoc serpenti: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia et bestias terræ, supra pedes tuum gradieris.

Nomine pectoris significatur superbia mentis: nomine autem uentris significantur desideria carnis. His enim duabus rebus serpens & diabolus in eos quos uult decipere, id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut superbia & in sana ruina. Et terram comedes, id est, ad te pertinebunt quos terrena cupiditate deceperis. Cunctis diebus uitæ tuæ: id est, omni tempore quo agis hanc potestatem ante illam ultimam pœnam iudicij.

Inimicitias ponam inter te & mulierem, et semen tuum, et semen illius. Semen diaboli, peruersa suggestio: semen autem mulieris, fructus est boni operis, quo peruersa suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit: ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem quæ prima suggestionem non decipit, decipere in fine tendit. Quidam autem hoc quod dictum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem, de uirgine desponsata, in qua Dominus natus est, intellexerunt: eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus ad inimicum deuincendum, & ad mortem cuius ille auctor erat, destruendam promittebatur. sicut in David scriptum est: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Nam & illud quod subsidaberis calcaneo eius: hoc de fructu uentris Mariæ, qui est Christus, intelligunt: id est, Tu

eum supplantabis ut moriatur: ille autem te uictus resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & Dauid dixerat ex persona patris ad filium: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolium.

DE MALEDICTIO-
ne mulieris.

Mulier quoque dixit Deus: Multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub uiri potestate eris, ipse dominabitur tui.

De poena autem mulieris quid significat quod ei dicitur: In dolore paries filios, nisi quia uoluptas carnalis cum aliqua mala consuetudine uult uincere? Patitur in exordio dolores, atque per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. quod uero adiecit, Et conuersio tua ad uirum tuum, & ipse dominabitur tui: hoc significat, quod illa uoluntas carnalis, quæ cum dolore reluctauerat, ut faceret consuetudinem bonam, iam ipsis erudita doloribus cauior fit, & ne corruat, obtemperat rationi, & libenter seruit quasi uiro iubenti.

DE MALEDICTIO-
ne uiri.

Adam uero dixit: Quia audisti uocem mulieris tue, & comediisti de ligno, ex quo preceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo. in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tue: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terre. In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluere reuerteris. Et uocauit Adam nomen uxoris suæ Eua, eo quod mater esset cunctorum uiuentium. Vocaturque dehinc mater uiuorum, id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ per nomen mortuorum significantur: iam uero per sententiam quæ in uiro inferitur, ratio nostra arguitur, quæ & supra peccati concupiscentia seducta, habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos: si tamen dimittitur à paradiso beatitudinis, ut operetur terram. id est, ut in corpore isto laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad uitam æternam, quæ paradisi nomine significatur.

DE VESTE MORTALI.

Fecit quoque Dominus Deus Adam & uxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum & malum. Nunc ergo, ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in æternum.

Vox trinitatis est patris, & filij & spiritus sancti, ac si dixisset: Sicut nos scimus inter bonum obedientiæ, & malum inobedienciæ, ita nunc Adam intelligit: quia ille non solum non fuerat factus, qualis fieri uoluit, sed nec illud quod factus fuerat conseruauit. Accepit etiam tunicam pelliceam diuino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autem à carnalibus sensibus abstractis,

uoluptatesque carnaliter uiuentem, diuina lege consequuntur & contegunt: quia si aliquando ad Deum conuerterit, possitque aliquando manum porrigere ad arborem uitæ, & uiuere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem uel cruciatum poenitentiae, per quam uita æterna recuperatur.

DE ELECTIONE EORVM,
de paradiso, & de flammea framea uersatili,

Emisit cum Dominus Deus de paradiso uoluptatis, ut operetur terram de qua sumptus erat. Eiecitque Adam, & collocauit ante paradisum uoluptatis Cherubin, & flammeum gladium atque uersatilem, ad custodiendam uiam ligni uitæ.

Iste autem gladius ideo positus est, ut homo non introiret in paradisum, ne comederet deliquo uitæ: ne forte immortalis permanisset, & esset irreparabilis, sicut demones qui non possunt reparari: & propterea uersatilis flammea posita fuit, ut cum tempus misericordie per aduentum Saluatoris nostri adueniret, potuisset iterum remoueri. Quia omnes iusti & electi ante aduentum ipsius, claustra inferni penetrauerunt: nunc autem omnes sancti de corpore exeuntes, ad Christum pergunt, sicut Saluator in Euangelio ait: Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi ego sum, illic minister meus erit.

ET ITERVM HAEC SEMITA EST REDEUNTIBVS.

Per flammeam frameam, id est, per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemendo: & per Cherubin, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, perueniet ad arborem uitæ Christum, & uiuet in æternum. Cherubin namque plenitudo scientiæ interpretatur: flammea uero framea uersatilis, posita ad custodiendam uiam ligni uitæ, temporales poenæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arborem uitæ, nisi per has duas res: tolerantiam uidelicet molestiarum, & plenitudinem scientiæ: id est, per charitatem Dei & proximi. Plenitudo enim legis, charitas est, quæ est mater uirtutum: quam sancti, Dei uestigia imitantes, tota uirtute & in alijs adimplere conantur. Hanc sectemur charitate, & operibus exercere studeamus, ut ad arborem uitæ pertingere ualeamus, quod est Christus, & de fructu eius dulci & suauis refecti ac satiati in æternum cum ipso & sanctis suis sine defectu gaudere mereamur, Amen.

VENERABILIS BEDÆ
presbyteri, libri De sex dierum
creatione, finis.

Vene

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Genesim, ex dictis Patrum, Dialogus.

DISCIPVLVS.

PRIMO omnium præceptor mi, inquiri mihi necesse est, quis huius libri qui Genesim apud nos dicitur, scriptor habeatur.

MAGISTER. Sicut à maioribus nostris inlinatum atque traditum est, Moysen huius operis scriptorem fuisse asserunt, id est, quinque librorum, qui iuxta Græcos Pentateuchum nominatur. Cum non dicat hoc titulus, sed quasi de alio ipse refert. Dixit Dominus ad Moysen, cuius exemplum in nouo Testamento Ioannes sequens apostolus, ubi cumque de se aliquid referre uoluit, nomen suum studiose siluit atendo, Conuersus Petrus uidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, & cætera.

DISCIPVLVS. Genesim, unde hoc nomen accepit? **M.** Septuaginta etenim interpretes, Symmachus & Theodotion, in principio transtulerunt, & in Hebræo scriptum est, Bresith: quod Aquila interpretatur in capitulo. Et ideo secundum sensum magis quam secundum uerbi translationem de Christo accipi potest, qui tam in ipsa fronte Geneseos, que caput librorum omnium est, quam in principio Ioannis Euangelistæ cœli & terræ conditor approbatur. Vnde & in Psalterio de se ipse ait: In capitulo libri scriptum est de me. id est, In principio Geneseos. & in Euangelio: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ideo sciendum, quod liber hic apud Hebræos Bresith uocetur, hanc habentes consuetudinem, ut uoluminibus ex principijs, eorum nomina imponant.

DISCIPVLVS. In libro Proceriorum, Genesim iuxta fidem historiarum, quæ describuntur.

MAGISTER. Fabricam describit mundi, & hominis conditionem, cataclysmum, & diuisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gesta quoque omnium patriarcharum, usque ad ingressionem Israël in Aegyptum.

DISCIPVLVS. Hæc scriptura quæ de præfenti seculo loquens significet, nosse cupio.

MAGISTER. Quinque aut generationem eius, id est creationem, aut gubernationem, aut accidentia naturis, aut euentientia uoluntatibus, aut subsequenta uoluntatis euentus.

DISCIPVLVS. Quibus modis genera-

tionem seculi hæc scriptura signauit? **MAGISTER.** Tribus, aut enim sola Dei uoluntate factam aliquid scribitur, ut est: In principio creauit Deus cœlum & terram, aut uoluntate simul & uoce, siue præceptiua, ut est: Fiat lux; & fiat firmamentum. siue deliberatiua, ut est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. aut uoluntate, uoce ac definitione, ut est: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et iterum: Germinet terra herbam uirentem, ferentem semen iuxta genus suum, & lignum fructiferum, faciens fructus, cuius semen in seipso sit, & cætera. Quæ post septimum diem usque in finem seculi per partes operatur. ex illa enim definitione proueniunt. **DISCIPVLVS.** Est in his tribus aliqua differentia? **MAGISTER.** Est: quia ea quæ sola uoluntate, uel etiam uoce facta, nouiter facta sunt: quæ uero definitione illis iam similia, quæ facta nouiter diximus. & rursus illa quidem in sex primis diebus hæc uero, donec seculum stabit. **DISCIPVLVS.** Da ordinem per sex dies factarum rerum.

MAGISTER. In ipso quidem principio conditionis facta sunt cœlum, terra, angeli, aer, & aqua. **DISCIPVLVS.** Proba angelos, & aquas & aerem factum. **MAGISTER.** Facta quidem ex alijs scripturæ locis ostenduntur: ut est, Qui facit angelos suos spiritus: & Laudate eum omnes angeli eius: & Aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini: quoniam ipse dixit, & facta sunt: & Quontiam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Et aer in scripturis sanctis cœli nomine solet ostendi, ut est: Volucres cœli. cum certum sit aues in aerem deuolare, cœlum autem ostendimus factum. Quod uero præcesserint ista cætera creaturas in angelis, ut scriptura demonstrat, dum in laudibus & benedictionibus creaturis cæteris proponuntur. Est ratio. Oportuit enim ut terras cœlestis creatura præcesserit. De aquis uero ipsa scriptura dicit, quod spiritus Dei ferebatur super aquas.

DISCIPVLVS. Sequere ordinem generationis. **MAGISTER.** In principio diei prima lux facta est: secunda uero factum firmamentum: tertia mare, & terræ nascentia: quarta, luminaria cœli: quinta, natantia & uolantia: sexta, reliqua animalia, & homo.

DISCIPVLVS. Quæ est in ipsarum creaturarum operatione distantia? **MAGISTER.** Quod quædam ex nihilo facta sunt, ut cœlum, terra, & cætera quæ usque ad completum primum diem, ut diximus, facta: quædam uero ex iam factis primo die. **DISCIPVLVS.** Da horum probationes. **MAGISTER.** Quotiens scriptura ex aliqua factas res cupit ostendere, aut palam significat, ut est: Producat terra, & producant aquæ, & similia: aut certe ex subtili significatione uerborum, ut cum dicit, Fiat firmamentum: utique significat fuisse aliquid fluidum ac liquidum, id est, aquas, quæ ut solidatæ ostenderentur, firmamentum uocatum est, quod

quod fiebat, & rursus luminaria deriuatè ap-
pellauit, quæ quarta die facta fuerunt: ut ex lu-
mine primo die operato, facta monstraret. In
his autem quæ primo die facta sunt, neq; aper-
tè neq; subtili uerbo factum aliquid declaratur
ex altero. **D.** Nihil enim post primum diem
ostenditur, ex non existentibus factum. **M.** So-
la hominis anima, in quo & hoc attendendum,
quia cum aliqua aut ex nihilo aut ex iam factis
facta sunt, solus homo ex utroq; componitur. **D.**
Quas alias creaturis ascribimus differenti-
as? **M.** Quod ea quæ primis sex diebus facta
sunt, non naturaliter, nec ex similitudine proue-
nerunt: reliqua uerò quæ sunt naturaliter, ex
diuina definitione nascuntur, exceptis scilicet
miraculis. **D.** Da tertiam differentiã. **M.** Quod
creaturarum aliqua, id est, rationales propter
se ipsas factæ sunt, ut angeli & homines: reli-
quæ uerò non propter se, sed propter prædictos
angelos, ut homines factæ noscuntur. Homo ue-
rò principaliter secundum animam propter se
intelligendum est factus, non secundum cor-
pus consequenter. **D.** Quid enim præter an-
gelos & homines alia creaturæ se ipsis inuicè
non egebant. **M.** Egebant quidem non ad uti-
litatem, sed ad ornatum: utilia enim non sibi,
sed angelis & hominibus sunt, pro quibus etiã
facta esse noscuntur. Ornatum uerò etiam inui-
cem præstant, quippe & cælum inornatum si-
ne cælestibus luminaribus fuit, & luminaria i-
psa ne superflua factæ essent, uidentium oculis
indigebant: & mare inornatum, donec aut lo-
cum suum receperit, aut animalibus implere-
tur, & terra incompressa præter habitantium
uel nascentium usum, & irrationalia animalia
sine hominis regimine, ineptæ herbæ absente
animalium usu superflua. Ita omnia egerunt
inuicem, uel his quæ quotidie sunt. Sed ut iam
diximus, aliud est esse incompressum, aliud uti-
le: incompressum enim aliquid per se utile alte-
ri declaratur. **D.** In ornamento ipso aliqua
est differentia. **M.** Est enim aliqua in sex die-
bus, quæ ornata sunt, ut cælum luminaribus, &
terra herbis, & piscibus mare. Quædam donec
mundus uiuit, ornantur: ut mare nauigijs, & ter-
ra ædificijs, & cæteris quæ humano construun-
tur ingenio, & homo ipse scientia. Quædam ue-
rò decorem suum in futuro recipiēt, ut corpus
in corruptionem, & mortalia immortalitatē,
& cæleste regnum habitationem sanctorum. **D.**
Notandum autem in ornamentis, quod eorum
quæ uel ingenio, uel artibus fiunt: in homini-
bus causa est, reliquorum autem in Deo. **D.** Da
quartam differentiã. **M.** Quod quædam si-
mul & uelut subito creata emerferunt, ut her-
bæ, luminaria, natantia & uolatilia, nec non ter-
rena animalia & quadrupedia: quædam uerò
non simul, sed uelut cum quadam mōra, ut ma-
re, terra, homo, & ipse enim paulatim factus
scribitur sicut & cætera. **D.** Da quintam crea-
turarum differentiã. **M.** Quod quædam eo-
rum ratione cæteris præsent, ut rationalia: quæ
dam uerò usui habētur, ut cælestia luminaria.

Quædam naturæ necessitate obsequuntur, ut
aues & quadrupedes, & his similia. **D.** Da se-
xtam differentiã. **M.** Quod ea quæ cæteris
præsent, id est, rationalia, uoluntate ac ratione
mouentur: quæ uerò usu aut necessitate obse-
quuntur, aut natura mouentur. **D.** Ea quæ ex
aliquo facta sunt, quot materias habuerunt? **M.**
Sex: terram, aquas, aerem, ignem, lumen, costã.
D. Da singulis origines suas. **M.** Ex terra ui-
rentia, plantaria & animalia. Ex aquis firma-
mentum, mare, natantia & uolatilia. Simul au-
tem ex terra, aquis, igne & aere omnia quæ per
successiones temporum renouantur. Ex lumi-
ne, luminaria: ex costã, Eua. **D.** Ignis quomo-
do probatur factus, aut unde, uel quando? **M.**
Factum quidem ex generali scriptura possumus
approbare, cum dicitur de Deo: Qui fecit cœ-
lum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.
Quia utiq; etiam ignis in eis est, & ex speciali
prophetia innuitur, ubi dicitur: Laudate Domi-
num dracones, & omnes abyssi, ignis, grandis,
nix, glacies, spiritus procellarum: de quibus an-
te dixerat, quoniam ipse dixit & facta sunt. &
rursus: Benedicite omnia opera Domini Do-
mino. & subiunxit: Benedicite ignis & æstus
Domino. Vtrum uerò ex nihilo sicut & alia fa-
ctus sit, an ex aliquo dubitatur. Plures enim uo-
lunt cælestium luminarium esse particulam.
Quippe etiam nunc frequenter uidentur homi-
nes certo modo ignem ex solis radijs mutari,
quod si ita est, primo die factus est. Sed sapientius
hoc scriptura lumen, quàm ignem uocauit, ut
ex meliore usu nomen accepit. **D.** Da se-
ptimam creaturarum differentiã. **M.** Quod
omnia quæ ex aliquo facta sunt, corpora sunt:
incorporea autem neq; ipsa ex aliquo, neq; ex
ipsis facta sunt aliqua, hæc uerò incorporea ac-
cipienda sunt, non sicut Deus incorporeus dici-
tur. Eius enim comparatione nihil corporeum
est, sicut nec immortale, nec inuisibile. Alius e-
nim modus est, quo hæc uerba soli diuinitati
conueniunt: alius quod de creaturis loquimur,
sicut de animalibus uel angelis. **D.** Quomo-
do Deus mundum fecerit, possumus querere.
M. Hoc temerarie magis quàm caute exquisi-
tur. Nullius enim diuinæ creaturæ modum ho-
mini licet agnoscere. Nam si sciret quis, quo-
modo facta sunt aliqua ex nihilo, creatori utiq;
scientia ac potentia par fuisset.

AUGUSTINVS. Si omnia in numero, &
mensura & pondere Deus disposuit, ipsum nu-
merum & mensuram & pondus ubi disposuit?
M. Numerus, & mensura & pondus ipse est
Deus. Ipse est enim numerus sine numero, à
quo est omnis numerus: ipse est mensura sine
mensura, à quo est omnis mensura: ipse est pon-
dus sine pondere, à quo est omne pondus. Non
enim creaturarum extra se, ut alicubi uidet, ut
sicut hominis memoria retineat atq; faceret.
Omnis igitur cuncta creatura, uoluntas est crea-
toris. Voluntas itaq; creatoris non est extra na-
turam creatoris: hoc est, ubi uoluntas, quo na-
tura. Sic tamen æterna est natura, sicut æterna
uoluntas.

uoluntas. Non enim accedit Deo aliqua noua cogitatio ad formandam creaturam, proinde omnia in se trinitas Deus disposuit: quia in se cuncta habuit, quæ fecit. Intelligitur & aliter omnia in numero & mensura disposuit. Id est, omnia quæ fecit, numerum, & mensuram & pondus haberent.

AUGUSTINVS IN LI-
bro contra Manicheos ita ex-
orsus est.

MORE Manichæorum multi imperiti & rusticici, & ut ita dicam, præsumptuosi, percussari solent, & obijciunt: Si in principio aliquo temporis fecit Deus cælum & terram, quid agebat antequam faceret cælum & terram? uel ubi erat, & quid ei placuit subito facere, quod nunquam ante fecerat per tempora æterna? his respondemus.

Deus in principio creauit cælum & terram, non in principio temporis, sed in Christo, cum uerbum esset apud patrem, per quod facta, & in quo facta sunt omnia. Sed si in principio temporis Deum fecisse cælum & terram credamus, debemus utique intelligere, quod ante principium temporis non erat tempus. Deus enim fecit & tempora, & ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non ergo possumus dicere, fuisse aliquod tempus, quando Deus aliquid nondum fecerat. Quomodo enim erat tempus, quod Deus non fecerat, cum omnium temporum ipse sit fabricator? Et si tempus cum cælo & terra esse cœpit, non potest inueniri tempus, quod Deus nondum fecerat cælum & terram? Cum autem dicitur, quid ei subito placuit. Sic dicitur quasi aliqua tempora transierunt, quibus Deus nihil operatus est. Non enim transire poterat tempus, quod nondum fecerat Deus: quia non potest esse operator temporum, nisi qui est ante tempora. Certè & ipsi Manichæi legunt apostolum Paulum, & laudant & honorant, & eius epistolas male interpretando, multos decipiunt. Dicant ergo nobis, quid dixerit apostolus Paulus agnitionem ueritatis, quæ est secundum pietatem Dei, in spem uitæ æternæ, quam promissit non mendax Deus, ante tempora æterna. Æterna enim tempora quid ante se habere potuerint? Hoc ergo cogantur exponere, ut intelligant se non intelligere, cum temere uolunt reprehendere, quod diligenter querere debuerunt. Si autem non dicunt, quid placuit Deo subito facere cælum & terram. Sed tollant, unde subito & hoc tantum dicunt, Quid placuit Deo facere cælum & terram? Non enim coarctum Deo mundum istum dicimus: quia non eius æternitatis est hic mundus, cuius æternitatis est Deus. Mundum quippe Deus fecit, & si cum ipsa creatura, quam fecit Deus, tempora esse cœperunt. Et ideo dicuntur æterna tempora, non tamen sic sunt æterna, quomodo æternus est Deus: quia Deus

us est ante tempora, qui fabricator est temporum. sicut omnia quæ fecit Deus, bona sunt ualde: sed non sic bona sunt, quomodo bonus est Deus, qui illa fecit. Hæc autem facta sunt, non ea genuit de seipso, ut hoc essent quod ipse est. Sed ea fecit de nihilo, ut essent æqualia, nec ei à quo facta sunt, nec filio eius per quem facta sunt. iustus est enim. Si enim isti dixerint, Quid placuit Deo facere cælum & terram? Respondendum est eis, ut prius uim discant uoluntatis humanæ, qui uoluntatem Dei nosse desiderant. Causas enim uoluntatis Dei scire querunt, cum uoluntas Dei omnium quæ sunt, ipsa sit causa. Si enim habet causam uoluntas Dei, est aliquid quod antecedit uoluntatem Dei? Quod nefas est credere. Qui ergo dicit, Quare fecit Deus cælum & terram? Respondendum est illi, Quia uoluit: uoluntas enim Dei, causa est cœli & terræ. & id eo maior est uoluntas Dei, quam cælum & terra. Qui autem dicit: Quare uoluit facere cælum & terram, aut ubi erat, antequam fierent, maius aliquid querit, quam est uoluntas Dei. Nihil enim maius inueniri potest. Compescat ergo se humana temeritas, & id quod non est, non querat: ne id quod est, non inueniat. Et si uoluntatem Dei nosse quisque desiderat, fiat amicus Deo. Certè si uoluntatem hominis quis nosse uellet, cuius amicus non est, omnes eius impudentiam aut stultitiam deriderent. Non enim quisque efficitur amicus Dei, nisi purgatissimis moribus & illo sine præcepti, de quo dicitur Apostolus: Fidei autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. quod isti si haberent, non essent hæretici.

RECAPITVLATIO.

QUOD autem sequitur in libro Geneseos, Terra autem erat inuisibilis & interposita, sic reprehendunt Manichæi, ut dicant: Quomodo in principio fecit Deus cælum & terram, si iam terra erat inuisibilis & incomposita? Itaque cum uolunt scripturas diuinas prius uituperare, quam nosse, etiam res apertissimas non intelligunt. Quid enim manifestius dici potuit, quam hoc dictum est: In principio creauit Deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incomposita, id est, in principio fecit Deus cælum & terram. Terra autem ipsa, quam fecit Deus, inuisibilis erat, & incomposita. Antequam Deus omnium rerum formas locis & sedibus suis ordinata distinctione disponeret, antequam diceret, Fiat lux, & fiat firmamentum, & congregentur aquæ, & appareat arida, & cætera quæ in eodem libro per ordinem sic exponuntur, quemadmodum ea paruuli possint capere: quæ omnia continent tam magna mytheria, ut quisquis ea didicerit, omnium hæreticorum uanitatem uel doleat, quia homines sunt: uel rideat, quia superbi sunt. Sequitur in illo libro.

Ette

Et tenebræ erant super abyssum.] Quod Manichæi uel sectatores eorum reprehendunt, dicentes: In tenebris ergo erat Deus, antequam faceret lucem? Verè ipsi sunt in tenebris ignorantia, & ideo non intelligunt lucem, in qua Deus erat antequam faceret istam lucem. Non enim nouerunt isti lucem, nisi quam carnis oculis uident: & ideo istum solem, quem pariter non solum cum bestijs maioribus, uerumetiam cum muscis & uermiculis cernimus, illi sic colunt, ut particulam dicant esse lucis illius in qua habitat Deus. Sed nos intelligamus aliam esse lucem, in qua habitat Deus. Vnde est illud lumē, de quo in Euangelio legitur: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Nam solis istius lumen non illuminat hominem, sed corpus hominis, & mortales oculos, quibus nos uincunt aquilarum oculi, qui solem istum multo melius quam nos dicuntur aspicere. Illud autem lumen non irrationalium autium oculos pacit, sed pura corda eorum qui Deo credunt, & ab amore uisibilium rerum & temporalium se ad eius præcepta cōplenda conuertunt, quod omnes homines possunt, si uelint: quia illud lumen omnem illuminat hominem, uenientem in hunc mundum. Ergo tenebræ erant super abyssum, antequam lux ista fieret. De qua consequenter hoc loco dicitur: Et dixit Deus, Fiat lux. Quia ubi lux non est, tenebræ sunt: nō quia aliquid sint tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur. Sicut silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur. Et nuditas non aliqua res est, sed in corpore ubi tegumentum non est, nuditas dicitur: & inanitas non est aliquid, sed locus ubi corpus non est, inanis dicitur. Sic tenebræ, ut iam diximus, non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebræ dicuntur. Hæc ideo diximus, quia solent dicere: Vnde erant ipsæ tenebræ super abyssum, antequam Deus faceret lucem, quis illas fecerat uel genuerat? aut si nemo fecerat uel genuerat eas, æternæ erant tenebræ, quasi aliquid sint tenebræ, sed ut dictū est, lucis absentia hoc nomē accepit. Sed quia ipsi fabulis suis decepti crediderunt gentem esse tenebrarum, in qua & corpora, & formas & animas in illis corporibus fuisse arbitrantur: ideo putant quodd tenebræ aliquid sint, & non intelligunt non sentiri tenebras, nisi quando non uidemus, sicut non sentitur silentium, nisi quando non audimus. Sicut autem silentium nihil est, sic & tenebræ nihil sunt. Sicut autem isti dicunt gentem tenebrarum contra Dei lucē pugnasse, sic potest & alius similiter uanus dicere gentem silentiorum cōtra Dei uocem pugnasse. Sed illas uanitates modo nos suscipimus resfellerē atq; conuincere. Nunc enim ea quæ reprehendunt in ueteri testamento, statuimus defendere quantum uires Dominus præstare dignatur, & in eis ostendere contra ueritatē Dei nihil ualere hominum cæcitatē. Sequitur: Quod autem scriptum est, Et spiritus Dei ferebatur super aquas: sic solent Manichæi repre-

hendere, ut dicant, Aqua ergo erat habitaculū spiritus Dei, & ipsa continebat spiritum Dei. Totum conantur peruersa mente peruertere, & excacatur malitia sua. Cum enim dicimus, Sol superfertur super terram, nunquid hoc intelligi uolumus, quod in terra sol habitet, & terra solem contineat: & tamen non sic spiritus Dei superferebatur super aquam, sicut superfertur sol super terram: sed alio modo, quæ pauci intelligunt. Non enim per spacia locorum superferebatur aquæ ille spiritus, sicut terræ sol superfertur, sed per potentiam inuisibilis sublimitatis suæ. Dicant autem nobis isti, quomodo his rebus quæ fabricandæ sunt, superfereatur uoluntas fabri. Quod si hæc humana & quotidiana non comprehendunt, timeant Deum, & simplici corde quæ non intelligunt, credant: ne cum uolunt uerbis sacrilegis concidere ueritatem, quam uidere non possunt, redeat illis securis in crura. Nam illa concidi non potest, quæ incommutabilis manet: sed quæcunq; plagæ in illam emissæ fuerint, repercutiuntur, & maiori ictu redeunt in eos qui cedere audent, quod credere deberent, ut intelligere mererentur. Deinde quærunt, & insultando interrogant, unde erat ipsa aqua super quam ferebatur spiritus Dei. Nunquid enim superius scriptū est, quod Deus aquam fecerit. hoc si piè quærerent, inuenirēt quemadmodū intelligendum esset. Non enim aqua sic appellata est hoc loco, ut hæc à nobis intelligatur, quam uidere iam & tangere possimus: quomodo nec terra quæ inuisibilis & incōpolita dicta est, talis erat qualis ista quæ iam uideri & tractari potest: sed illud quod dictum est, In principio creauit Deus cælum & terrā. Cœli & terræ nomine uniuersa creatura significata est, quam fecit & condidit Deus. Ideo autem nominibus uisibilium rerum hæc appellata sunt propter paruulorum infirmitatem, qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere. Primo ergo materia facta est confusa & informis, unde omnia fierent, quæ distincta atq; formata sunt, quod credo à Græcis chaos appellari. Sic enim & alio loco legimus dictum in laudibus Dei: Qui fecisti mundum de materia informi, &c. Quod aliqui codices habent de materia inuisa, & ideo Deus rectissimè creditur omnia de nihilo fecisse, quia etsi omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa tamē materia omnino de nihilo facta est. Non enim debemus esse similes istis, qui omnipotentē Deū non credunt aliquid de nihilo facere potuisse, cum considerant fabros & quoslibet opifices non posse aliquid fabricare, nisi habuerint unde fabricent: ligna enim & adiuuāt aurum, & argentum adiuuat argentarium, & aurum aurificem, & terra figulum adiuuat, ut possit perficere opera sua. Si enim non adiuuentur ea materia, unde aliquid faciūt: nihil possent facere, cum materiam ipsam non ipsi faciunt. Non enim faber facit lignum, sed de ligno aliquid facit: sic & ceteri omnes opifices. Omnipotens autem Deus nulla re adiuuandus erat, quam ipse

ipse non fecerat, ut quod uolebat efficere. Si enim ad eas res quas facere uolebat, adiuuabat eum aliqua res, quam ipse non fecerat, non erat omnipotens, quod sacrilegum est credere. Informis ergo illa materia, quæ de nihilo Deus fecit, appellata est primo cælum & terra, non quia hoc iam erat, sed quia hoc esse poterat. Nam & cælum postea scribitur factum, quemadmodum si semen arboris considerantes dicamus, ibi esse radices & robur, ramos, fructus & folia: non quia iam sunt, sed quia inde futura sunt. Sic dictum est, In principio fecit Deus cælum & terram, quasi semen cæli & terræ, cum confusa adhuc esset cæli & terræ materia. Sed quia certum erat inde futurum esse cælum & terram, iam & ipsa materia cælum & terra appellata est isto genere locutionis, quo Dominus loquitur, cum dicit: Iam non dico uos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci uobis: non quia factum erat, sed quia certissimè futurum erat. Nam post paululum dicit illis, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Ut quid ergo dixit, Omnia quæ audiui à patre meo, nota uobis feci: nisi quia se sciebat hoc esse facturum. Sic etiam cælum & terra potuit dici materia, unde nōdum erat factum cælum & terra: sed tamen non aliunde faciendum erat. innumerabiles tales locutiones in scripturis diuinis inueniuntur, sicut in consuetudine sermonis nostri, cum id quod certissimè futurum speramus, dicimus: iam factum puta. Hæc autem adhuc informem materiam, & iam terram inuisibilem & inpositam uoluit appellari: quia inter omnia elementa mundi, terra uidetur minus speciosa, quam cætera. Inuisibilem autem dixit, propter obscuritatem & inpositam: propter informitatem eandem ipsam materiam etiam aquam appellauit, super quam ferebatur spiritus Dei, sicut super fertur fabricandi uoluntas artificis. Quod etsi paucorum intelligentia potest attingere, humanis tamen uerbis nescio utrum uel à paucis hominibus possit exponi. Propterea enim non absurde etiam aqua dicta est ista materia: quia omnia quæ in terra nascuntur, siue animalia, siue herbe uel arbores, & his similia ab humore incipiunt formari atque nutriri. Hæc ergo nomina omnia, siue cælum & terra, siue terra inuisibilis & inposita, & abyssus cum tenebris. Siue aqua super terram spiritus ferebatur, nomina sunt informis materię, ut res ignota notis uocabulis insinuaretur imperitijs, & non uno uocabulo, sed multis: ne si unum esset, hoc esse putaretur, quod consueuerant homines in illo uocabulo intelligere. Dicta est cælum & terra, quia inde futurum erat cælum & terra. Dicta est terra inuisibilis & inposita, & tenebræ super abyssum, quia informis erat, & nulla specie cerni aut tractari poterat: etiamsi esset homo qui uideret atque tractaret. Dicta est aqua, quia facilis & ductilis subiacebat operati,

Beda tom. 8.

ti, ut de illa omnia formarentur. Sed sub his omnibus nominibus materia erat inuisa & informis, de qua Deus condidit mundum.

In principio creauit Deus cælum & terram.] Istud capitulum librorum omnium caput est. Omnis nanque scriptura diuina bipartita est, uetus testamentum & nouum. Alia quippe sunt, ubi eterna intimentur, ut est: In principio erat uerbum. Alia facta narrantur, ut est: In principio creauit Deus cælum & terram. Alia futura pronuntiantur, ut est: Cum uenerit filius hominis in maiestate sua. Alia uero sunt, quæ agenda præcipiuntur, cum dicitur: Diliges proximum tuum sicut teipsum, & reliqua. Bipartita uero est, quia sunt alia quæ secundum figuram dicta sunt, ut est Cantica canticorum: & ut est, Audiuit Adam uocem Domini Dei deambulantis in paradiso. Et alia sunt secundum rerum gestarum fidem, ut est quod populus exiens de Aegypto, & quod mare pedibus ambulauit. Alia uero sunt, quæ utroque modo dicta sunt, ut est transitus maris rubri, & miracula illa quæ Dominus in Euangelio fecit.

D. In principio creauit Deus cælum & terram.] Inquiritur summopere est, in quo principio, utrum in principio temporis, an in principio, ut hoc esset initium creaturæ eius, ex quo alia esse cœperunt. Non enim coæterno Deo semper fuerunt. *M.* Dicamus quia in principio sibi coæterno fecit Deus cælum & terram, in unigenito filio, qui est sapientia patris, de quo dicit Apostolus, Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam, & in Psalmo dicit, Omnia in sapientia fecisti, & iterum dicit Apostolus: Quia in ipso condita sunt omnia, quæ in cælo sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia. *D.* Genesis principium est. In principio creauit Deus cælum & terram: angeli postmodum facti sunt. Si angeli ante facti sunt, non primo omnium creauit Deus cælum & terram. *M.* Quando facta sunt simul sidera, ait scriptura: Laudauerunt me angeli mei uoce magna. Quarta die facta sunt sidera, etiam erant angeli, neque enim die tertio neque secundo facti sunt. In his enim apparet quæ facta sunt. Tertia die scilicet terra ab aquis discreta est: secunda factum est firmamentum, ubi sol & luna discurrunt, & sidera. Porro primus dies ipse est angelica natura, quæ primo cæli nomine nuncupata est. Vnde euidenter ostenditur, primum diem spiritalem factum, id est, angelicam naturam, & hoc cælum quod oculis cernimus. Nam quod ait, In principio creauit Deus cælum & terram, non primo omnium sicut ait: sed, In principio, id est, in filio. immò per filium fecit Deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ cæli & terræ nomine appellata est. Nam quod ipse sit principium, de se interrogantibus Iudæis quis esset: respondit, Principium qui & loquor uobis. Primum igitur uoluit cælum & terram, uelut quandam spiritalem corporalemque materiam dicere, & sic quemadmodum singillatim facta sunt, ordinem texere. Quod

f enim

enim dixit, Cœlum, hoc mihi dixisse uidetur aquarum abyssum, tenebrosam Ade quodam modo fluitantem uitam, nisi conuertatur ad creatorem, & fiat lux, & contempletur trinitatem Deum esse in Deum. Neque enim ita dicimus, ut ista materies præcedat formam suam, sicut præcedit lignum arcam, & sicut præcedit uox uerbum: neque enim tempore, sed origine. Igitur prima creatura lux, non ista quæ quarta die facta est, sed spiritalis, id est, angelica natura. Hoc tamen intelligendum, quod simul creauit cœlum, & terram & lucem. Quia nihil interest, nisi origo tantum. Sicut homo duas parabolis cognitās, simul non potest enarrare: ita & Dominus fecit, quia hoc prius enarravit, quod originē habuit: & postea quod exinde factum fuit. quauis utrunque simul fecisset, ut quod sola origine prior est in faciendo, prior sit ex tempore enarrando. Ergo dum oportebat ut scriptura sancta utrunque enarrasset, tam res gestas, quam res enarratas, quod exinde factum est. Ratio erat, ut prius enarrasset, unde aliquid factum erat, quam illud quod exinde factum est, propter tardiores intellectus, ut capere potuissent. Quia res corporeæ, ex aliquo fiebant: quia nihil interest inter creatorem cœli, & terræ & lucis, nisi hoc tantum quod est inter uerbum & uocem. D. Cur non dixit. In principio fecit Deus cœlum & terram, sed creauit. M. Propter informitatem materię. D. Da sensum spiritalem. M. Principium Christus est, sicut ipse in Euangelio ait: Principium qui & loquor uobis. In hoc igitur principio fecit Deus cœlum, id est: qui cœlestia meditantur & quærunt. In ipso fecit & carnales, qui terrenū hominem needū deposuerūt.

D. Terra autem erat inanis & uacua. Cur inanis & uacua. M. Id est, quia non erat à mari distincta, uacua, inquit, quia litortibus non erat circumdata, uel uicibus suis ornata, id est, arboribus & animalibus.

ITEM spirituallyter. Terra scilicet carnis nostre inanis & uacua erat, priusquam doctrinā acceperit formam. D. Quare tenebræ dicuntur super faciem fuisse abyssis. M. Quia non erat lux, quæ superfunderetur: quod si esset, utique superesset. Item quia erat spissus aer, carens luce diuturna. Aliter. Tenebræ erant super faciē abyssis, quia delictorū cecitas, & ignorantie profunda obscuritas, corda nostra tegebat.

HIERONYMVS. D. Quomodo spiritus Dei ferebatur super aquas, ediffere. M. Pro eo quod in nostris codicibus scriptum est, Ferebatur: in Hebræo habet, Meraheseth. quod nos appellare possumus, incubabat, siue confouebat, in similitudinem uolucris oua calore incubantis. Ex quo intelligimus non spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur: sed de spiritu sancto, qui & ipse uiuificator omnium à principio dicitur. Si autē uiuificatur quasi cōditor & Deus: emittes, ait, spiritum tuum & creabuntur.

AVGVSTINVS. D. Spiritus Dei ferebatur super aquas: localiter ferebatur, sicut sol & lide

ra, an aliter. M. Spiritus sanctus Deus est, quare in re non loco continetur & distenditur, nec temporum mutationibus subiacet: sed est ubique præsens totus. Quomodo sanē nominauit creaturam, cui superferre diceretur spiritus sanctus, non localiter, sed potentialiter Dominus, non ex indigentia fecit opera sua, sed ex beneficentia: neque horū indiget quæ fecit. Indigus quippe atque egenus amor subijcitur rebus, quas diligit, ideo dicitur est superferri creaturam spiritus sanctus, quia non ex indigentia operatus est ipsam creaturam.

AMBROSIVS. D. Quomodo spiritus Dei ferebatur super aquas. M. Sicut ait Apostolus: Super eminentem inquit, scientiam charitas Christi. & alibi ait: Super exaltat autē omnem intellectum, ergo inchoatum aliquid ostendit, super quod spiritus Dei ferre diceretur, non loco, sed omnia superante atque præcellente potentia. Duo quippe sunt propter quæ amat Deus creaturam suam: ut sit, & ut maneat: ut sit formata, & maneat in præcepto sui cōditoris. Ut esset ergo spiritus Dei, super ferebatur super aquam: ut autē maneret, uidit Deus quia bonum est, quamobrē prius res informatas, & postea spiritum sanctum nominauit: quia omnis exitus amor rebus quas diligit, subterponitur.

Item in Hexameron AVGVSTINVS. D. De informitate materię, ut plenius & uberius exponas, posco. M. Verum & manifestū est, omne mutabile ex aliqua informitate formati, simulque & manifestissima ratio docet, nullarum naturarum materiam esse potuisse, nisi ex Deo, licet dicat scriptura: Qui fecisti mundum ex materia informi. Non tamen informis materia formatis rebus tempore prior est, cum sit utrunque simul concreatū, & quod factū est, & unde factum est. Sicut uox materia uerborum est, uerba uero formatam uocem indicant: ita creator Deus non prior tempore fecit informē materiam, & eam postea per ordinem quarūcunque naturarū quasi secunda consideratione formati, & non potuit non diuidere scriptura loquendi temporibus, quod Deus faciendi temporibus non diuisit: & nos cum dicimus materiam & formam, utrunque simul intelligimus, ne utrunque simul possumus enunciare. Quod si spiritalis lux facta est, cum dixit Deus, Fiat lux, non illa uera patri cœterna intelligenda est, per quam facta sunt omnia: sed illa de qua dici potuit, prior omnī creata est sapientia, quia per sapientiā non creatā, facta est lux. Quo autē modo simul fieri potuerit, & quod illuminaretur, & ipsa illuminatio ac diuerso tempore narranda fuerūt, paulo antē diximus, cum de materia tractarem.

AVGVSTINVS. Dixit quoque Deus, Fiat lux. D. In die dixit, an ante omnē diem: si in die dixit, temporaliter dixit: si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit. Igitur non est prima creatura lux. M. Nec in die dixit, nec temporaliter dixit, sed ante omnem protectō creaturam uerbum suum genuit. Dicitio itaque Dei uerbum est. Sed diuina scriptura paruulis congruens,

gruens, & quodammodo eos lactans; ut proficiant, & cibum spiritalem capiant, uoluit semper per omnem creaturam formationem, dictionem nuncupare: ut si, uerbi causa, requiramus quomodo facta est lux: audies, in uerbo Dei erat, ut fieret. Quomodo & cætera per ordinem si requiras, quomodo facta sunt: in uerbo Dei erant ut fierent, hinc est enim, dixit Deus, Fiat lux. Neque enim corporalibus modis loquitur diuina natura, nec quotiens dicitur dixit: totiens uerbum formauit. Vnum enim uerbum genuit coæternum & consubstantiuum sibi, in quo omnia ineffabiliter dixit. Itē. D. Dixit quoque Deus, Fiat lux. Lux autem hæc est uisibilis, an inuisibilis? M. Inuisibilis enim dicitur: quia creatio angelica est, quæ oculi nostri nō ualent prospicere. Ratio enim erat, ut die quarto sidera in cœlo fabricasset, qua oculi nostri potuissent prospicere. D. Ista creatio angelica, est temporalis an intemporalis? M. Temporalis erat in angelis, intemporalis autem in Deo. Temporalis erat, quod dictum intelligimus ab æterno Deo expressum per uerbum coæternum in creatura spiritali, quam iam tunc fecerat cum dictum est: In principio creauit Deus cœlum & terram. Sed ista locutio non tantum sine aliquo sono, sed etiam sine ullo corporali motu creaturæ spiritalis, eius mente atque ratione quodam modo infixæ, per uerbum patris coæternum. Sed multum atque difficillimum est capere, quomodo dicitur Deo non temporaliter iubenti, neque id temporaliter audiente creatura, qui contemplatione ueritatis omnia excedit tempora: sed intellectualiter sibi met impressas cū patri coæterna substantia, tanquam intelligibilis locutionis, ad ea quæ infra sunt transmittentis, ut fieret temporalis motus in rebus temporalibus, siue formandis, siue administrandis. Item: Facta est, inquit, lux: id est, creatio angelica, quia tunc cœperunt agnoscere uel intelligere creatorem suum. D. Quare iterum non repetit, Et fecit Deus lucem, sicut creaturas cæteras repetit, quas creauit ut in firmamento dicit: Fiat firmamentum. & iterum: Et fecit Deus firmamentum. M. Necessè nanque erat, ut dixisset, Fecit Deus lucem: quia intellectualis creatura erat, id est, angelica. Quædo autem dicit, Fiat firmamentum, uel cætera in alijs creaturis, hoc in cognitione angelica dixit: quia nec mirum est, si Deus sanctis angelis suis in prima lucis conditione ad se conuersis, prius uoluit ostendere, quid erat deinceps facturus. Quando uerò dicit, Et fecit Deus, id est, in propria rerum natura, iam non erat hoc opus de angelis iterum repetere: quia illi tunc sicut diximus, conuersi fuerant ad cognoscendum creatorem suum. Cum enim æterna illa & immutabilis, quæ non est facta, sed genita sapientia in spiritalem atque rationalem creaturam se transfert, sicut in animas sanctas, ut illuminati lucere possint: sic in eis quadam luculenta rationis affectio, quæ potest accipi facta

Bedæ tom. 8.

lux, cum dixerit Deus, Fiat lux. Iam enim erat spiritalis creatio, quod cœli nomine significata est, cum scriptum sit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Non cœli corporei, sed incorporei cœli, in qua natura intelliguntur omnes sancti angeli.

GREGORIUS. Tales nanque creati sunt angeli, ut si uelint, in beatitudinis luce persisterent. Si autem nollent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cum sequacibus legionis cecidit, sed post eius lapsum ita confirmati sunt angeli, qui persisterunt, ut cadere omnino non possint. Quod bene in ipso exordio Genesios præsentis libri historica descriptione signatum est: quia creauit Deus cœlum, quod postmodum uocauit firmamentum. Cœli ergo fuerit, ut diximus, hi qui prius bene sunt conditi, sed postmodum firmamentum appellati sunt: quia ne omnino iam caderent, uirtutem incommutabilitatis acceperunt.

ITEM GREGORIUS.

Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. & paulo post: Factum est uespere. Nequaquam uerò in hac uita per exercitationem iustitiæ peccatum deseritur, ut in eadem iustitia inconcussa maneat: quia & suam cordis habitaculo culpæ reſtitudo eliminat, ipsa tamen culpa, quæ repellitur, cogitationis nostræ foribus absidens, ut sibi aperiat, pulsatur. Quod Moyses spiritaliter innuit, cum facta corporaliter temporum momenta narrauit: Facta est lux, atque paulo post subiiciens: Factum est uespere. Creator quippe omnium humanæ culpæ præsciens, tunc expressit in tempore, quod nunc uersatur in mente. Lux quippe ad uesperum ducitur, quia nimirum lumen reſtitutionis umbra sequitur tentationis. Sed quia electorum lux tentatione non extinguitur, nequaquam nox, sed uespere facta perhibetur: quia nimirum sæpe tentatio in corde reſtorum, lumen iustitiæ abscondit, sed non interimit, quia si ad pallorem trepidationis pertrahit, sed funditus non extinguit.

AMBROSIVS.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Id est, illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conuersione fides. Vnde & ipsum primum præcepti mandatum est: Dominus Deus tuus, Deus unus est. Propter quam fidem ipse Dominus uisibiliter in mundo apparere uoluit. Iam tunc Deus iuxta præscientiæ suæ gratiam, diuisit iustos, id est, filios Dei & lucis à peccatoribus tanquam à tenebris: istos uocans diem, illos noctem. Nam quia in lucis nomine iusti appellantur, audi Apostolum: Fuiſtis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

AVGVSTINVS.

Et uidit Deus lucem, quod esset bona. Si subito uidit Deus lucem, quod esset bona, an antea nesciuit, & uisio ei contulit scientiam. M. Omne enim opus præcedit uoluntas, nam dum cogitamus quid operari debeamus, neque enim ignorans aliquid facit, dum cogitat, qualiter

f a fiant

fiant quæ factenda cogitando disposuit, & cum hoc in hominem cadere non possit, ut aliquid ignorans faciat: quanto magis in Deum, qui omnia æterno & stabili consilio suo, quomodo uoluit, fecit. Nec aliter etenim facta, & aliter facienda uidit: eo itaque modo uidit facta, quo uiderat facienda. **D.** Et uidit Deus lucem quod esset bona. Quare lucem tantum laudauit & non noctem? **M.** Id est, quia nox adhuc nec dies factæ erant, sed tantum lux angelica, quia indignum erat Deo rem informem laudare, quæ adhuc formata non erat: sed rem illam quæ formata erat, laudauit, id est, lucem angelicam.

AUGUSTINVS.

Et diuisit lucem à tenebris.] D. Diuisit, inquit scriptura, lucem à tenebris: omne enim quod diuiditur, & esse potest. Sicut ergo est essentia lucis, ita essentia tenebrarum & cur non dicit scriptura, Vidit Deus tenebras, quod essent bonæ, sicut de luce dictum est? **M.** Deus bona & incommutabili uoluntate creauit omnes angelos bonos, sed quia ex his quosdam per superbiam præsecebat casuros, per incommutabilitatem præscientiæ suæ diuisit inter bonos & malos. Malos igitur appellans tenebras bonos appellans lucem: in his dicens quia boni sunt, in illis nullatenus dicens, ne peccata quæ erant tenebræ, approbare uideretur.

ITEM ALIBI.

Diuisit lucem à tenebris.] D. Quid est lucem à tenebris diuideret? **M.** Id est, distinctio rei formata ab informi. **D.** Appellauit lucem diem, & tenebras noctem. Cur appellauit lucem diem, & tenebras noctem, quæ adhuc formata non erant? **M.** Propterea enim appellauit lucem diem, quia dies circa speciem factæ rei appellatus est: & tenebras noctem, quia nox ista quæ nobis notissima est, facit eam esse absentia solis super terram: quia decedente sole uocamus uesperam, inchoante mane, uocamus diem. Nox autem hic priuatio operis est, aut nox ipsa possibilitas appellata est, quæ inest rebus factis, unde fieri potest, etiam si non mutantur. **D.** Factumque est uespere & mane dies unus. Quomodo hoc intelligendum est? **M.** Quid per uesperam, nisi perfectio singulorum operum: & mane, est inchoatio sequentium.

AUGUSTINVS. **D.** Primum enim diem spiritalem altrues esse creaturam, & quomodo habuit uespere & mane? **M.** Omnis nanque creatura, antequam tempore suo fieret, in ipso uerbo Dei erat prius ab angelis cognoscenda & sic suo tempore facienda. Quapropter ipsa creaturæ cognitio in semetipso uespera erat in Deo autem mane: quia plus uideatur ipsa creatura in Domino quam in seipsa uidetur creatura, plus scilicet uidetur in arte quæ facta sunt, quam in se ipsa quæ facta est. Propterea ait Euangelista Ioannes: Quod factum est, in ipso uita erat. Omnia ergo quæ facta sunt, & uitam non habent, in ipso uerbo Dei uita sunt, in seipsa non sunt uita. Cælum, terra,

lapis, uita non habent, & tamen in Domino uita sunt: utiunt igitur in Deo sine initio, atque commutabiliter omnes rationes creaturarum. Ac per hoc plus uidentur ab angelis sanctis in uerbo Dei, ubi sunt uita, quam in seipsa: quia scientia angelorum in comparatione Dei quodammodo uesperascit. Ergo primus in cognitione firmamenti: secundus in cognitione discretionis terræ ac maris: tertius in cognitione solis & lunæ uel stellarum: quartus in cognitione reptilium & animalium: quintus in cognitione iumentorum & ferarum, uel ipsius hominis: neque enim sextus diei unius quem intelligimus spiritalem creaturam, id est angelicam sexies facta cognitio. Sextus fecit propter senarij numeri perfectionem. Sed de numero & de senarij numeri perfectione, aliquid tibi ex scripturis sanctis colligam. Libens adesto, & te totum ad audiendum prepara, unus in numeris diuidi non potest. Ab ipso enim surgit omnis numerus. Ergo diuidi possunt, si pars eius unus est. Igitur diuisio duorum in unum, diuisio trium in unum, quid aliud hic numerus ostendit, nisi trinitatem quæ Deus est: quia quæ uis tres sint personæ, in una creduntur unitate natura. Quaternarius duas partes habet. Nam quarta eius unum est, media eius duo. Vnum uidelicet & duo, tria sunt. Ecce partes suas, nec ultra excrefcit, nec complet, & ideo imperfectus est numerus. Quinarius non habet nisi unum, quod est quinta. Senarius igitur numerus perfectus est, quia partibus suis completur. Habet enim unum, quod est sexta. Duo quod est tertium, tria quod est media unum ergo, duo & tria, sex faciunt. Ideo propter huius numeri perfectionem, sex diebus operatus est omnem creaturam. Tres hæ partes senarij numeri, demonstrant nobis trinitatem, Deum in trinitate numeri, & mensuræ & ponderis fecisse omnem creaturam. Plurimum ualere senarij numeri perfectionem in scripturis sanctis frequenter reperimus, præsertim in morte Domini simplicem, & in resurrectione eius simplicem. Mors itaque Domini nostri Iesu Christi non fuit in anima, sed in carne sola: mors uero nostra non solum in carne, sed etiam in anima. In anima, propter peccatum: in carne uero propter pœnam peccati. Ille uero, quia peccatum non habuit, in anima non est mortuus, nisi tantum in carne. Et hoc propter similitudinem carnis peccati, quod de Adâ traxerat. Igitur simpla eius mors fuit duplex, & simpla resurrectio. Resurrectio profuit duplex est mors carnis eius, & resurrectio eius: mors animæ nostræ, & resurrectio eius. Duas mortes nostras, & duas resurrectiones nostras. Duæ & duæ, quatuor sunt: una morte Domini & una resurrectione eius: adde & quatuor nostras, sex faciunt. Igitur simplicium Domini, & duplicium nostrum tres sunt, & tres partes habet. Secundum quod supra diximus senarius numerus. Nam & triginta sex horæ, quibus Dominus fuit in inferno, huic simpli & duplo congruunt duo decim igitur fuerunt diurnæ, & uiginti quatuor nocturnæ.

nocturnæ: igitur uiginti quatuor ad duplâ mortem nostram conijciunt, & illæ duodecim horæ ad mortem Domini simplam. Reuera enim & natiuitas eius senarium numerum habet: quadraginta sex annis ædificatum est templum. D. Astruunt Iudæi in Euangelio, quod intelligitur de corpore Domini, quadraginta sex anni pro diebus positi sunt. Quadraginta sex diebus dicunt infantem formari in utero, & subinde usq; in diem parturitionis augmētari. Quadragies quippe seni fiunt CCLXXVI, qui faciunt mensis nouem, & dies decē. Computa ergo ab octa uo kal. April. quando passus est Dominus, tunc etiam creditur fuisse cōceptus: usq; in diē octauum kal. Ian. & reperies dies CCLXXVI. qui constant per senariū numerū. Quid de illa muliere in Euangelio, quā octodecim annis cruciâ uerat satanas, quā sanauit Dominus: dicimus, quia & ipsi anni senarium numerum habēt. ter igitur seni octodecim. Illa igitur mulier intelligitur genus humanum, quam in sexta ætate seculi, à diaboli captiuitate liberauit. Prima ætas ab Adam usq; ad Noe: secunda à Noe usque ad Abraham: tertia ab Abraham usq; ad Dauid: quarta à Dauid usq; ad transmigrationem Babylonis: quinta à transmigatione Babylonis, usq; ad Ioannem Baptistam, & aduentum Domini Saluatoris: sexta quæ nunc agit̃, donec excelsus ueniat ad iudicium. Sexto itaq; seculo reformatur genus humanum ad imaginem Dei. Profectō enim anni octodecim non solum sex ætates, sed etiam tria tempora euidenter demonstrant: unum scilicet ante legem: alterum sub lege: tertium sub gratia. Igitur & ipse annus senario numero cōtinetur: habet enim dies trecentos sexaginta quinq; & quadrā. sexies quippe sexageni, trecenti. Remanent profectō dies quinq; & quadrans. Quinq; dies sexti mensis, & tamen si illud quadrā pro die ponas, apertè totum sex faciunt. Ecce quantū Dominus adiuuare dignatus est, de senarij numeri perfectione etsi non quantum uolui, tamē quantum potui reddidi rationem.

INCIPIT DE DIE SE-
cunda disputatio.

Dixit quoq; Deus: Fiat firmamentum in medio aquarū, & diuidat aquas ab aquis.

AVGVSTINVS. Ordo elementorum & pondus non sinit, ut sit aquarum substantia super cœlos: aqua enim cedit terræ, & aer cedit aquæ, & ignis cedit aeri. Nullo modo enim potest esse, ut secundum elementum, quod est aqua, sit super quartū, quod est ignis. & quomodo dictum est, Fiat firmamentū in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. M. Quomodo aut quales libri sint aquæ illæ, quas scriptura dicit super cœlos esse, esse eas ibidem minime dubitemus. Sicut enim istæ nubes quæ utique sunt, feruntur super aerem: ita fieri posse arbitror, ut aquæ tenues atq; subtiles ferantur super cœlum. Nam ex hoc pondere elementorum multī philosophorum resurrectionem car-

Bedæ rom. 2.

nīs illudentes, non posse fieri, inquit, ut homo qui utiq; ex terra factus est, sit in cœlo. Sed hos ueritas conuincit, qui facit multa animalia terrena uolitare in aerem, & ignem quod est utiq; quartum elementū, esse in terra. Ergo dei potentia, quæ hæc facere approbatur, facit ut homo & aqua sint super cœlū. Sed talibus aduersariorum disputationibus quidam cedens laudabiliter conatus est demonstrare aquas super cœlos, ut ex ipsius uisibilibus conspicuisq; naturis adseret scripturæ fidem: & prius quidē quod facillimum fuit, ostendit, & hunc aerem cœlum appellari, propter quod dicimus serenū uel nubilum cœlum, uel quod uocantur uolatilia cœli. Cum ergo probasset hunc aerem cœlū dici, nulla alia causā etiam firmamentū appellatum uoluit existimari, nisi quia interuallum eius diuidet inter uapores aquarum, & istas aquas, quæ corpulentius in terris fluitant. Ergo ex aere qui est inter uapores humiditas, unde superiora nubila cōglobantur, & maria subterfusa, ostendere ille uoluit esse cœlū inter aquā & aquā. quāntū possit uideri nō impedire propria pondera elementorū, quomodo etiam super illud sublime cœlū possint esse aquæ per illas minutias, per aquas etiam super hoc spaciū aeris esse potuerunt. Ipsi quippe subtilissima ratione persuadent nullū esse quodlibet exiguū corpusculum, in quo diuisio finiatur: ac per hoc si potest aqua, sicut uidemus, ad tantas guttarū minutias peruenire, ut super istum aerē uaporaliter ferantur, cur nō possit & super illud leuius cœlū minoribus guttis, & leuioribus immine uaporibus. Quidam etiam nostri istos de ipsorū siderū qualitatibus & meatibus conuincere moluntur. idem namq; asserunt stellā, quā Saturni appellant, esse frigidissimā, eamq; per annos triginta signiferum peragere circum. Quæritur igitur ab eis unde ista stella sit frigida, quæ tanto ardentior esse deberet, quanto sublimior è cœlo rapitur. Nam proculdubio cum rotunda moles circulari motu agitur, interiora eius tardius eunt, exteriora celerius: quæ autem celerius, utiq; feruentius. Proinde memorata stella magis debuit calida esse quàm frigida. Nimirum ergo eam frigidam facit aquarum super cœlum constitutarum illi uicinitas. Quæri etiam solet, quæ forma & figura cœli esse credenda sit, utrum cœlum, sicut sphaera undiq; concludat terram in mediâ mundi mole liberatam, an eam eximia parte desuper uelut discus cooperiat. Sed ait aliquis: Quomodo non est contrarium his qui figura sphaera cœlo tribuunt, quod scriptum est in literis nostris: Qui extendit cœlum sicut pellem. Cui responderi potest, quod pellis non solum in planum, uerū etiam in rotundum sinum extenditur. nam & uter & uelica pellis est.

AM B R O S I V S. De motu etiam cœli non nulli fratres quæstionem mouent, utrum stet, an moueatur. Quia si mouetur, inquit, quomodo firmamentum hinc nouerint nomen firmamenti non cogere, ut stare cœlum putetur.

f 3 Firmam

Firmamentum enim non propter stationē, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum atq; inferiorum aquarum uocatum intelligere licet. Hoc tamē intelligendum, quōd sidera circumūt, cœlum autem firmum stat, ut poeta: Nam cœli in æuum suum incontaminata materies. Naturam tamē aquarum illi iam non uaporalī tenuitate, sed glaciali soliditate pendere estimamus, propter siderum naturas mitigādas, nec creaturas Dei subterpositas nimio ardore concrement. Dicitur ergo de ipsis aquis, quod conglobatæ minime guttæ in unum, & faciunt collectionem unam, & propter grauitatem ponderis nō eas suffert aer sustinere, sed eius ponderis ad imum diffundendo dat locū, hæc est pluuia. Ergo aer, qui est inter uapores humidos, unde desuper nubila globantur, & maria subterfusa uolunt intelligere, cœlum esse inter aquam & aquam: secundum uerō cœlum, quod per spiritum certimus, unde animalibus plenis discus ille ad Petrum missus, in extasi mentis descendit: tertium uerō cœlum, quod mente cognoscimus, ita fecerunt atq; remouit, uel omnino mundatum, uel carnis sensibus abreptū, ut ea quæ in illo cœlo sunt, ipsam Dei substantiam, uerbū per quod facta omnia sunt, in charitate spiritus sancti ineffabiliter uidere ualeant.

ISI DORVS. Tandem insanire desinant hæretici, atq; consuli agnoscant, quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illā aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cœlo. nam cum & ipsi dicant, uoluit orbem stellis ardentibus refulgentē, non ne diuina prouidentia necessariō prospexit, ut intra orbē cœli & supra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentia saxis incendia temperaret. Item. Secunda, inquit, die disposuit Deus firmamentum, id est solidamentum sanctarum scripturarum: firmamentum enim in ecclesia scripturæ diuinæ intelliguntur: quia cœlum plicabitur sicut liber. Discreuitq; super hoc firmamētō aquas, id est, cœlestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentū, ut legentes audiant uerbum Dei. Vident enim semper eum, & diligunt. Sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super inferiorum populorum infirmitatem, ut ubi suscipientes cognoscāt, qualiter discernant inter carnalia & spiritalia, quasi inter aquas superiores & inferiores.

Factumq; est uespere et mane dies secundus. De die tertia oritur quæstio. D. Dixit uerō Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida.

AUGVSTINVS. Hinc oritur quæstio. Si totam terram aqua tegebat, non erat locus ubi aquæ congregarentur, dum totam terram tegebat aqua. Et quomodo scriptura dicit: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida. M. Totam terram tegebat aqua, sicut rarissima nebula, quæ postea in unum redacta atque collecta est, ut possit terræ species apparere, quanquam & terra longè la-

teq; sublidens, potuit concavas partes præbere, quæ confluentes aquas suscipere, ut arida appareret.

AMBROSIVS. Breuiter tamē admonemus, ut quem fortē non mouet quærere quādo species aquarum terrarumq; creata sit, accipiat isto die non esse factum, nisi ut fecernerentur hæc duo. Nam illud quod dictum est antedierum enumerationem: Terra erat inuisibilis & incomposita, cum commendaret scriptura cuiusmodi terram fecerat Deus: quia prædixerat, In principio creauit Deus cœlum & terrā. Nihil aliud his uerbis intelligendum est, quàm materiæ corporalis informitatem insinuare uoluisse: si tamen tardo intellectui non subrepat, ut materiā & speciem, quia uerbis scriptura separat, conetur hæc duo etiam tempore separare.

ITEM VBI SVpra.

D. Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida. Quid est ergo quod non ait, Fiat arida uisibilis, uel aqua congregata? M. Quia propinquiora sunt eidem informitati, quam cœlestia corpora, aut de his per enumerationem dierum infirma rerum conduntur: ideo noluit inferri, ut similiter cum superioribus fieri imperaret.

Vnde SVpra SPIRITALITER.

Tertia, inquit, die colligit in unum aquas inferiores falsas. Hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatuntur, & in seipsis quasi amaritudo includuntur. Segregauitq; ab eis aridam populum, scilicet fontem uitæ sitientem: obfixitq; dehinc superborum limites, & coercuit eos, ne turbulentis iniquitatum strarum fluitibus aridam, id est, animam scientem Deum conturbent: liceatq; ei germinare bonorum operum fructus secundum genus suum, diligēs proximum in subsidijs necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate cōpatiantur ad subueniendum indigentibus. Producens & lignū forti robore, & fructiferum, id est, beneficium ad eripiendum eum, qui iniuriā patitur de manu potentis, præbendo protectionis umbraculum ualido robore iusti iudicij. Sequitur:

Vocauitq; Deus aridam terram, congregationesq; aquarum appellauit maria.

HIERONYMVS IN LIBRO
quæstionum Hebraicarum.

Notandum quōd omnis congregatio aquarum, siue falsæ sint, siue dulces, iuxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupentur. Frustra igitur Porphyrius miraculum eo quōd Dominus super mare ambulauerit pro lacu Genesareth mare appellasse calumniatur, cum omnis lacus, & aquarum congregatio maria nuncupentur. Sequitur:

Et uidit

Et uidit Deus lucem quòd esset bonum. & ait: Germinet terra herbam uirentem, usque, Et factum est ita. Et protulit terra herbam uirentem & facientem semen iuxta genus suum.

GREGORIUS. Quid hoc loco per herbam, nisi bona operatio ponitur, licet in conditione mundi ita historice factum teneamus: terram tamen ecclesiam figurasse non inconuenienter accipimus, quæ in eo germinat herbam uirentem, in quo ad uerbum Dei secunda misericordiae opera protulit. Sequitur.

Lignumq; faciens fructum iuxta genus suum, & habens unum quodque semen secundum speciem suam.

GREGORIUS. Lignum speciem suam semen producit, cum mens nostra ex se considerationem in alterum colligit, & recti operis germen parit. hinc quidam sapiens dicit: Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Hinc in Euan gelio dicitur: Quæcumque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. ac si aperte diceret: Speciem uestram in alterum respicite, atque ex uobismetipsis cognoscite, quid uos oporteat alijs exhibere: & sicut superius diximus terram significare ecclesiam, quæ & uerbi nos pabulo reficit, & patrocinijs umbraculo custodit, quæ & loquendo pascit, & opitulando protegit, ut non solum herbam perfectionis proferat, sed etiam cum fructu operis arborem protectionis.

AUGUSTINUS. D. Cum Deus dixit: Germinet terra herbam uirentem, & afferentem semen & ligna fructifera: ligna infructuosa uel spinas & tribulos quando fecit? M. Simul omnia Deus fecit dicente scriptura: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Nullatenus igitur dicenda sunt, infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus afferunt ad iumenta: quia & reuera si non inuenimus in his aliquid ad edendum, inuenimus aliquid ad medicamentum, inuenimus ad adiutorium. Nam quantæ sint in his utilitates, ipse considera: fructifera ligna à fruendo dicta sunt, & ab omni ligno possumus habere adiutorium. Iure nullum lignum dicimus infructuosum. Tribulos uero & spinas, quamuis post peccatum hominis nascantur ad laborem, dicente scriptura: Spinæ & tribulos pariet tibi: tamen non est dicendum tunc ea oboriri ex terra, quia iam erant utique ad pastus pecorum ac uolatilium facta, non ad augendam hominis pœnam producta.

Viditq; Deus quòd esset bonum. & factum est uespere & mane dies tertius.

Quotiens tibi hoc uerbum occurrerit,emento sententiæ primi diei, quam posuimus: ita si sic subito uidit Deus lucem, quòd esset bona, & cætera.

INCIPIT DE DIE QUAR/
ta. Discipulus.

Dixit etiam Deus: Biant luminaria in firmamento caeli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora & dies & annos, ut luceant in firmamento caeli, & illuminent ter-

ram, non autem tempora fuerunt.

IN HEXAMERO. Quis non uideat, quã obscure positum sit, quarto die cœpisse tempora, quasi superius triduum sine tempore præterire potuerit: qui suæ tamen creationis tempus habuerunt, siderum tamen distinctione illud triduum non habuerunt. Qualis etiam luna facta sit, utrum prima an plena, multiloquacissime inquirunt: sed planè dicam, siue primam siue plenam lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Omnes autem res, quicquid progressu naturali per tempora congrua quodam modo prodit atq; explicat, etiam ante continebat occultum, & si non specie uel mole corporis, ut tamen & ratione naturæ: nisi forte arbor, quæ per hyemem est pomis uacua folijsq; nuda est, tunc imperfecta dicenda est. Non nulli etiam multas stellas uel æquales soli, uel etiam maiores audent dicere: sed longius positas paruas uideri, & si ita est, cur istas per signa circumeuntes amplius uenerantur. Cur eas signorum dominas esse perhibent, etenim si regradationes illas siderum, uel fortasse tarditates nouo sole fieri quisq; contendat: sed alijs occultioribus causis soli tantum istos in suis deliramentis, quibus uim factorum à ueritate deui suspicantur, præcipuam tribuere potestatem, ex libris eorum certè manifestum est. Quia uero terrenis & corporalibus illa corpora non ad ea quæ ipsi tractant, potentiora sunt, uel hinc aliquando cognoscant: quia cum multa corpora diuersorum generum uel animalium uel herbarum & arborum uno simul puncto temporis seminentur, uno quoque puncto temporis innumerabilia multa nascantur: non tantum diuersis, sed etiam iisdem terrarum locis, tantæ sunt uarietates in progressibus, in actibus & passionibus eorum, ut uerè isti, sicut dicitur, perdant sidera, si ista considerent. Fatendum ergo est, quando ab eis uera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dicit, quem nescientes humanae mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines sit, spirituum seductorum operatio est, quibus quædam uera de temporalibus rebus nosse permittitur partes subtilioris sensus acumine. Quia corporibus subtilioribus utgent partim experientia callidior, propter tam magnam longitudinem uitæ: partim sanctis angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt etiam iussu eius sibi reuelantibus, qui merita humana occultissime iusticiæ sinceritate distribuit. aliquando autem idem nefandi spiritus, etiam quæ ipsi facturi sunt uelut diuinando prædicunt. D. Sequitur.

Fecit quoque Deus duo magna luminaria. Luminare maius, ut præset diei: & luminare minus, ut præset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento caeli, ut lucerent super terram, & præset diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras.]

Quomodo ista secundum sensum spirituale intelligenda sunt, quæso ut dicas.

ISIDORUS. MAGISTER. Quarta namq; die emicuerunt luminaria firmamenti

to legis infixæ, id est, Euangelistæ, doctores scripturarum sanctarum, disputando cohærentes, & omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Prodiit etiam simul & cæterorum uirtutum in ecclesia numerositas, quæ in huius uitæ obscuritate tanquam in nocte refulgentes diuidant in hoc firmamento scripturæ sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucē perfectorum, & tenebras paruulorum. Et sunt in signis uirtutum & miraculorum, sunt etiam in tempora & dies & annos: quia prædicatores proprijs temporibus uiuunt & transeunt, uerbum autem Domini stabit in æternum. **D.** Cur primò terra germinauerit, deinde facta sint luminaria? **M.** Quia post opera bona uenit illuminatio lucis, ad contemplandam speciem diuinæ uirtutis. **D.** Et uidit Deus quòd esset bonus, & factum est uespere & mane dies quartus, cur uespere uel mane nominauit, de nocte autem nihil indicauit? **M.** Quid ergo aliud noctem dicamus, nisi absentiam lucis, quæ inter uesperam & mane restare uidebatur, an quia prima lux angelicam significationem creationemq; contemplando creatorem suum, cum concordissimam charitate sine cæcitatibus ignorantia creatorem in perpetuum laudare non cessant. Sed tamen initio operis & sine lucide cognouerunt, quod uespere & mane uocatur. Incipit de die quinta. Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile, animæ uiuentis & uolatile super terram sub firmamento cæli. **D.** Quid ergo est quòd prius ornauit aquas de reptilibus, antequam terram de animalibus.

A M B R O S I V S in Hexamerone. **M.** Ratio namque erat ut quæ prius uisibilis apparuit, prius etiam ornatum suum reciperet: aut quia in principio cælum recepit ornamentum suum, id est, de angelis, quando creati fuerunt. Similiter autem & terra, quando eam de herbis uel de arboribus uestiuit ratio, enim erat, ut aquæ reciperent ornamentum suum de reptilibus, uel aer de uolatilibus. **D.** Quid est, enim quòd sæpè legimus de creatura cæli & terræ & maris similiter, quando creati sunt, uel quomodo, de aere autem nihil indicauit? **M.** Non enim arbitrandum, ut ullum elementum in hac scriptura prætermisisset, nisi quia consuetudo est diuinæ scripturæ, cælum & terram totum mundum appellari: & ideo æstimandum est aerem ad cælum & terram pertinere, & quicquid est humidum uel uaporaliter expensum, hoc ad terram pertinet: quicquid uerò tranquillum & quietum est, ad cælum pertinere dicitur. Et quod ita sit, aer aquæ similis & ex eis halationibus pinguescere probatur, ita ut spiritum procellæ faciat id nebulam. æter namque cælo in quo sunt luminaria, ita uicinus est, ut & ipse cæli nomen accipiat. Nam cum dicitur in Psalmo, Laudate eum cæli cœlorum. Satis apparet hunc aerem non solum cælum, sed etiam cælos dici, sicut dicuntur & terræ, cum una sit. Nos etiam aerios cœlos

quondam perisse diluuiò, in quadam earum quæ canonice nuncupantur, epistola legimus: quòd nescio quemadmodum possit intelligi, nisi in aquarum naturam pinguioris huius aeris qualitate conuersam. Oportebat ergo ut in creandis habitatoribus inferiores huius mundi partes, quæ sæpè terræ nomine tota commemoratur, prius producerentur ex aquis animalia. Postea uerò de terra, & quod ita, ut iam supra diximus, sit aer aquæ similis, ut ex eius halationibus pinguescere probetur. Nam per hoc non scriptum est, Producant aquæ reptilia animalium uiuarum, & producat aer uolantia uolantia super terram: sed utrumque hoc animantium genus ex aquis productum esse narratur. Quicquid ergo aquarum siue labitur, undosum & fluidum est, siue uaporaliter tenuatum atque suspensum, ut illud reptilibus, hoc uolatilibus appareat distributum, utrumque tamen humidæ naturæ deputatur. Et ideo sunt qui subtilissima consideratione quinque istos corporis sensus, secundum quatuor usitata elementa distinguunt: ut oculos ad ignem, aures ad aerem purum dicant pertinere: olfactum autem ad aerem humidum, gustum uerò ad corpulentos humores, tactum ad elementum terrenum. ac per hoc elementa omnia in omnibus esse: sed unumquodque eorum ex eo quòd amplius habet, accepisse uocatum. Ideo autem caloris priuatione cum corpus nimis frigeat, obtundi sensum: quia motus pigrescit, qui ex calore inest corpori, dum ignis aerem, & aer humidam, & humor terrena quæque afficit subtilioribus, scilicet crassiora penetrantibus. Quanto autem quicquid subtilius est, in natura corporali, tanto est uicinius naturæ spiritali: anima tamen cui sentiendi uis inest, cum corporea non sit, per subtilius corpus agit uigorem sentiendi. In hoc itaque motum in omnibus sensibus per subtilitatem ignis, sed non in omnibus ad idem peruenit. In uisu enim peruenit represso calore usque ad eius lucem, in auditu usque ad liquidiorum aerem, in olfactu transit aerem purum, & peruenit ad humidam exhalationem, unde crassior hæc aura subsistit: in gustatu & hanc transit & peruenit usque ad humorem corpulentiorum. Quo etiam penetrato atque traiecto, cum ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi ultimum sensum agit. Non ergo ignorabat naturas elementorum, qui prius cœlestia luminaria, deinde aquarum animalia, terrarum autem postrema narrauit: non quod aerem prætermiserit, sed quia puriorem partem eius cælo, pinguiorem uerò terris nuncupauit. Quod enim & tactu aquas uentos que sentimus: hoc est, quod terræ soli dum omnibus admiscetur elementis. In cælo ergo uolant aues, sed isto quòd Psalmus & terræ nomine includit, non tamen in firmamento, sed secundum firmamentum. Nec ignoro quosdam philosophos sua cuiuscumque elementa distribuisse animalia, ut terrena esse dicerent, non tantum quæ in terra repunt, atque grauiuntur:

diuntur: sed aues etiã quod & ipsa in terra reg-
escunt, uolãdo fatigatæ. Aeria uerò animalia, de-
mones esse: cœlestia deos, quorũ quidẽ nos par-
tim luminaria, partim angelos dicimus: aquis
tamen pisces, & sui generis beluas tribuant, ut
nullũ elementum suis animalibus uacet. Distri-
buuntur enim elemẽta duo ad patiendum, hu-
mor & humus: ad faciendum autẽ alia duo, aer
& ignis: aer nãq; à cõsino luminosi cœli, usq; ad
aquarum fluida, & nuda terrarũ peruenit: non
tamen totum spacium eius exhalationes humi-
dæ infuscant, sed usq; ad eum finem, unde inci-
pit iam terra nominari, sicut in Psalmo, Lauda-
te Dominum de terra. superior uerò pars aeris
propter puram tranquillitatem, cœlo cui colli-
ciatur, communi pace coniungitur, & eius uo-
cabulo connuncupatur. In qua fortassis parte
si fuerint ante transgressionem suã transgres-
siones angeli cum principe suo nunc diabolo,
tunc archangelo. Nam nulli nostri non eos pu-
tãt cœlestes uel supercœlestes angelos fuisse,
non mirum si post peccatum in istam sunt de-
trusi caliginem, ubi tamẽ & aer sit, & humore
tenui contextatur: qui commotos uentos, & ue-
hementius cõcitatos etiam ignes & cõtractos
nubila, & conspissatos pluuiã, & congelantib.
nubibus niuem, & turbulẽtius congelantibus
densioribus nubibus grandinẽ, & distentus se-
renum facit occultis imperijs & opere Dei, à
summis ad infima uniuersa quæ creauit, ad mi-
nistantis. Sed ut iam diximus, aer ex aqua fit,
in aere enim uolatilia cœli consistunt, unde a-
ues cœli nominamus, & dæmones habitare in
aere dicuntur: & propterea eos suffert aer susti-
nere, quia aeriã imaginẽ utuntur, & exinde im-
pugnant humanum genus: quia statim quãdo
creati fuerunt, de conspectu Dei proiecti sunt,
unde Saluator in Euãgelio ait: Vidi fatan sicut
fulgur cadentem de cœlo. Vbi iuste queritur,
quomodo cadere dicitur, si non stetit. Sed scien-
dum, quia non perseverauit in cõsortio sancto-
rum angelorum: sed statim quam citò se ipsum
aspexit in claritate Dei, erexit se in superbiam,
& dixit: Ascendam in cœlum, & super astra cœ-
li exaltabo solium meum. sedebo in monte te-
stamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam su-
per altitudinem cœli nubium, similis ero altissi-
mo, & statim proiectus est de altitudine cœli in
aerem cum omnibus satellitibus suis: quia non
perstiterit in diuino amore, sicut illi qui firma-
ti sunt, ut si uelint peccare non possint: quia ip-
si in principio proprium arbitriũ habuerunt,
sicut genus humanum uidetur habere. Illi autẽ
de proprio arbitrio lapsi sententiam Dei acce-
perunt, ut si uelint reparari non possint. Alte-
rum dixit Dominus: Ille ab initio homicida fu-
it, & in ueritate non stetit. D. Cur homicida? M.
Quia primum Adã iugulauit in paradiso, quan-
do poma edere suauit, & de immortalitate fa-
ctus est mortalis, & propterea humanum ge-
nus usq; ad aduentum Saluatoris iugulauit. D.
Quomodo in ueritate non stetit? M. Quia non
meruit accipere quod ei promissum fuerat, ut

cum creatore suo in perpetuum cum reliquis
angelis permansisset: sed proiectus est in ter-
ram cum suis, ubi sine dubio poenam patiun-
tur, quia in aere ignis sidereus eis dominatur,
& sibi pro genere suo quasi quidam carcer de-
putatus est, quo usque ueniat tempus diei iu-
dicij, ut in ignem mittantur æternum. Se-
quitur.

*Creauit Deus cete grandia, & omnem animam uiuentẽ at-
que mutabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & om-
ne uolatile iuxta genus suum.*

D. Nolle cupio, quãdo minimi pisces, uel ani-
malia siue uermiculi, quos scriptura non memi-
nit, creati fuerunt. Et dum ratio inquirẽda est,
ab elephanto maximo usq; ad uermiculum mi-
nimum, unde ueniunt, dum scriptura hic nihil
indicauit. M. Intelligẽdum enim est, quod quã-
do Deus separauit aquas ab aquis, tunc mini-
ma animalia quæ de aquis efficiuntur in ipsis a-
quis natura illorum consistebat, & illi uermes
qui in corporibus mortuorum sunt, in ipsis cor-
poribus eorum habent uigorẽ nascendi: & pis-
ces de aquis procreantur, dum dicit, Producat
aquæ reptile animæ uiuentis. D. Si aqua tege-
bat terram, an terra aquam, quæso ut dicas. M.
Aqua tegebat terram, quia si aliqua pars terræ
elapsa fuerit super aquam, statim erupta esset
aqua, & in locum suũ terra reuertitur. D. Quo-
modo in psalmo dicit: Quia ipse super maria
fundauit eam, & super flumina præparauit eã,
si aqua terram tegebat? M. De altiori terra hoc
dicit, ubi montes esse uidentur, aut de insulis il-
lud dicitur est, ubi terra altior est quàm aqua:
sed magis hoc secundum sensum intelligendũ
est, quia simplices in ecclesia super prudentes
fundati sunt, uiuæ itaque aquæ descuntur illi:
quia sustentant eos quos inferiores uel infir-
miores se esse conspiciunt, quia quantum est
inter lunam & sidera cœli, tantum est inter san-
ctam rusticitatem & sanctam simplicitatem.
Sequitur.

*Benedixitq; eis dicens: Crescite & multiplicamini & reple-
te aquas maris.] D. Quare ista animalia benedictio-
nem accipere meruerunt, sicut homo? M. I-
dem intelligamus istam benedictionem in cæ-
teris animalibus permanere, auesq; multipli-
centur super terram. Et factum est uespere, &
mane dies quintus.*

50 QVAESTIONES DE DIE SEXTA.

*Dixit quoq; Deus: Producat terra animam uiuentem in ge-
nere suo, iumenta & reptilia & bestias terræ secundum
species suas. Factumq; est ita.*

AMBROSIVS. Quærendum nobis est, si ista
animalia uenenoſa in principio quando create
sunt, uenenum habuerunt sicut nunc? M. Hoc
proculdubio sciendum, quia sicut tunc create
fuerunt, ita permanent: sed tamen in principio
nocendi non habuerunt potestatem, sicut proba-
re possumus de serpentib. quãdo uisera inuasit
manum Pauli, & nihil ei nocuit, quia potesta-
tem habuit inuadendi, nocendi autem non ha-
buit potestatem. Similiter de bestijs, quando
Daniel

Daniel missus fuit in lacum leonum, tunc leones illi nihil nocuerunt, aut propterea ista animalia ueniosa creata fuerunt ad terrendum hominem, quem Deus præsciebat peccantem, ut intelligeret pœnas infernales. quia alibi dicit: Vermes eorum non moriuntur, & ignis eorum non extinguetur. Quamobrem bestiarum inter semetipfos nocent, dum de originali peccato non habent unde eis uindicta tribuatur.

DE CREATIONE HOMINIS.

Ambrosius.

Et uidit Deus quod esset bonum, & ait: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. & fecit Deus hominem ad imaginem Dei.

D. Hoc primum breuiter discimus, non in differenter accipiendum quod in alijs operibus dicitur: Dixit Deus Fiat: hic autem dixit Deus, Faciamus. M. Ad sinuadam, ut ita dicam, pluralitatem personarum, propter patrem & filium & spiritum sanctum, quam tamen deitatis unitatem intelligendam statim admonuit dicens: Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei. quod ita dictum est, tanquam diceret: Fecit Deus hominem ad imaginem suam. Hic etiam illud non est prætereundum, quia cum dixisset, Ad imaginem nostram, statim subiunxit, Et habet potestatem piscium maris & cæterorum animalium rationis expertum. ut uidelicet intelligamus hominem in eo ad imaginem Dei factum, in quo irrationabilibus animalibus antecellit. Id autem est ipsa ratio exorta, uel mens uel intelligentia. Licet enim subtilissimè differatur ipsam mentem hominis, in qua factus est homo ad imaginem Dei, quandam scilicet rationalem uitam distribui in æternæ contemplationis ueritatem, & in rerum temporalium administrationem, atque ita fieri quali masculum & feminam illa parte confusente, illa obtemperante: in hac tamen non recte dicitur imago Dei, nisi illud quod inhaeret contemplandæ incommutabili ueritati, in cuius rei figura Paulus Apostolus uirum tantum dicit imaginem & gloriam Dei.

ISIDORVS. Et fecit Deus hominem ad imaginem suam, id est, ad æternitatem & immortalitatem: ad similitudinem uero ut intellectum mentis habuisset, non ut animalia quæ nesciunt discernere inter bonum & malum.

AVGVSTINVS. D. Quid sibi uult intelligi, quod legitur in Genesi, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. M. In mente scilicet, id est, in ratione & intelligentia, ipsa itaque mens, dum cogitat ea quæ æterna sunt, imago Dei dicenda est cogitando æterna. Vir est, sicut dicit Apostolus Paulus: Vir non debet uelare caput suum, cum sit imago gloriæ Dei, id est, quantumcumque se extenderit in id quod æternum est. Tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, & ideo non est cohibenda ut se inde contineat ac temperet: quando uero ea agit uel cogitat quæ sunt temporalia, mulier appellatur, tunc non est dicenda imago Dei, & propterea debet uelare caput suum, ne nimium

sit ad inferiora progressio, ne cum licita agat, illicita concupiscat.

Et creauit Dominus Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos.] D. Quid est enim quod feminam dicit creare cum masculo, quæ adhuc formata non erat? M. Quia de Adam processura erat. Sic etenim in semine arboris multa occultantur. Primo igitur in radice figitur, deinde in qualitate arboris, postea in effusione ramorum, & exinde in uiriditate foliorum, & cætera: ita & femina in corpore Adæ latebat, quia de costa eius fabricata fuit. Sequitur:

Et benedixit eis dicens, Crescite & multiplicamini & replete terram: & subiugate eam & dominamini piscibus maris, & uolatilibus cæli, & uniuersis animantibus quæ mouentur in terra.]

D. Quare homo istam benedictionem accipere meruit? M. Ne inculpari uideretur in procreandis filijs, ut declararet nullum exinde peccatum habere, si legitime nuberent. D. Si ergo Adam talis est creatus, ut immortalis permaneret, cur eis dicitur, Crescite & multiplicamini. M. Hoc namque intelligendum, quia non secudum concupiscetiam carnis, neque ulla mala uoluntate debuerunt filios procreare: nec sicut nunc in dolore pariunt filios, sed sicut uisus imperat membra sua aliquid exercere, uel manum in operando, uel pedem in ambulando, ita & illi debuerunt in paradiso foetus procreare. D. Si autem sic debuerunt procreare foetus, quid est quod in paradiso, antequam proiecti fuissent, non coterunt simul ut filios procrearent? M. Quia mox creata mulier transgressa est, & de alta immortalitate in ima profundi peccata est. D. Quomodo igitur corpora illorum mutari debuerant, si illi immortales permanerent. M. Id intelligendum, quia si non peccassent, mori omnino non potuissent: sed corpora illorum sine mortalitate, postquam numerus ille impletus fuisset, iuxta numerum angelorum in melius commutari debuerunt.

AVGVSTINVS. D. Primus homo mortalis factus est an in mortalis. M. Mortalis secundum alia, & immortalis secundum alia. Tale ergo corpus habebat primus homo, quale & nos, sed sine peccato. Non enim habebat legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, quod utique meruit post præuicationem. Igitur animal male corpus habuit Adam, sed ut non senesceret nec deficeret per illius ligni uirtutem, quo sustentabatur, quod in paradiso uitæ nomen acceperat. Quapropter si Dei præceptum seruasset, obedientie merito in illud corpus spirituale, quale sanctis in resurrectione promittitur post modum commutandum: ac per hoc poterat non mori, si Dei pie obedientiæ coherisset. non enim sic factus fuerat, ut non possit mori, sicut & cæteræ naturæ, quæ omnino mori non possunt: sed ita ut obedientia immortalem, inobedientia mortalem faceret.

DISCIPVLVS. Si Adam immortalis, aut mortalis fuit: & si mortalis, quomodo immortalis: & si animalis, quomodo spiritualis: aut quare cum

re cum cæteris animalibus in cõmune cibũ sum-
 pſit. *M.* Mortalis erat, & immortalis. Mortalis
 erat, quia potuit mori: immortalis, quia potuit
 non mori. Quia si non peccasset, mori omnino
 non potuisset: postquã autẽ peccauit, mortalis
 factus est. Iterum. Mortalis erat, & immorta-
 lis: mortalis erat sua conditione, immortalis
 Dei beneficio, q̄ ei præstatur a ligno uitæ, a
 quo ligno cum peccasset proiectus est ut potu-
 isset mori. *D.* Quid ergo est, q̄ nos qui per Chri-
 stum renati sumus, ipsã immortalitatẽ nõ ac-
 cepimus, q̄ Adam habuit ante peccatũ. *M.* Nõ
 enim hoc accepimus, q̄ in Adã perdidimus, id
 est, corpus animale: sed tãto melius accepimus,
 quanto spiritalis corporali preponitur. Vnde
 ait Apostolus: Seminatur corpus animale. sur-
 git corpus spiritale. Nõ enim recepim⁹ immor-
 talitatẽ corporis spiritalis, sed recepimus iusti-
 ciã, de qua per peccatũ lapsus est Adã. De qua
 etiã dicit Apostolus: Renouamini igitur spiritu
 mentis uestre, & induite nouum hominẽ, qui
 secundum Deũ creatus est, in iusticia & sancti-
 tate ueritatis. Renouabitur igitur a uetustate
 peccati non in pristinũ corpus animale in quo
 fuit Adã: sed in melius. *I.* in corpus spiritale, cũ
 efficiamur æquales angelis dei cœlesti habitatio-
 ne. Renouabimur etiã spiritu mentis nostra se-
 cundũ imaginẽ eius qui creauit nos, q̄ peccan-
 do perdidit Adã. Renouamur etiã carne, cum
 hoc corruptibile induetur in corruptionem, &
 mortale hoc induerit immortalitatẽ, ut sit spiri-
 tale corpus in quod nõdũ mutatus est Adã, sed
 mutandus erat quia in corpore portamus ima-
 ginẽ terreni hominis, in mentẽ autẽ imaginẽ cœ-
 lestis. Vnde iterũ ait Apostolus: Si est corpus
 animale, & spiritale, sicut scriptũ est: Factus est
 primus homo Adã in animã uiuentem, nouissi-
 mus Adã in spiritum uiuificantẽ. Sed nõ primũ
 q̄ spiritale est, sed q̄ animale, deinde q̄ spirita-
 le. Primus homo de terra terrenus, secundus ho-
 mo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales &
 terreni. Induamus & imaginẽ eius qui de cœlo
 est, imaginẽ autẽ terreni hominis ab ipso exor-
 dio humani generis induim⁹: imaginẽ uerõ cœ-
 lestis hominis nunc ex fide porramus, q̄ habe-
 re in resurrectione credimus. *D.* Quare nõ be-
 nedixit arbores & herbas, sed hominem & ani-
 malia. *M.* Ideo namq; ista benedixit propter pro-
 pagãdi prole, aut propter sexum masculini &
 foemini, aut quia arbores sensum non habent
 sentiẽdi uel intelligẽdi. animalia sentiũt, & nõ
 intelligũt: homo qdẽ sentit & intelligit, ideo ar-
 boribus non dixit, Crescite & multiplicamini.

*Dixitq; eis Deus: Ecce dedi uobis omnẽ herbã afferentẽ se-
 men super terrã, usque, Et factũ est ita. Viditq; Deus cuncta que
 fecit, & erant ualde bona. J. D.* Cum Deus omnia bona
 creauerit, nihilq; sit quod non ab illo sit condi-
 tum unde malum? *AVGVST. M.* Malum na-
 tura non est, sed priuatio boni hoc nomẽ acce-
 pit. Deniq; bonũ potest esse sine malo, malũ nõ
 potest esse sine bono. Non potest esse malũ, ubi
 non fuerit bonum: ac per hoc dicimus & ange-
 lum bonũ, & angelum malũ: & hominem bonũ

& hominẽ malum. Sed bonum, quod an-
 gelus: malum, quod uitium. Bonum, quod ho-
 mo: malum, quod uitiosus. Ideoq; quando dici-
 mus bonum, naturam laudamus: quando dici-
 mus malum, non naturam, sed uitium quod est
 bonæ naturæ reprehendimus. Sequitur.

*Factumq; uespere & mane dies sextus. Igitur perfecti sunt
 cœli & terra & omnis ornatus eorum.*

INCIPIT DE DIE SEPTIMA.

Hieronymus.

ET cõpleuit Deus die sexta opera sua que fecit. *J.* Pro die
 sexta in Hebræo diẽ septimã habet. Arctia-
 bimus igitur Iudeos, qui de ocio sabbati glorã-
 tur, quod iam tunc in principio sabbatum dis-
 solutum sit, dum Deus operatur in sabbato cõ-
 plens opera sua in eo, & benedicens ipsi diei,
 quia in illo uniuersa cõpleuerit. *D.* Benedixit,
 inquit, diei septimo, & sanctificauit illum. Cur
 benedixit diẽ septimũ, in quo nihil creauit? *M.*
 Nẽ forte indigēs apparere uideretur, sicut ho-
 mo post laborem festus dicit: Deo gratias, quia
 perfectopus meum. Nõ enim Dñs ita fecit, sed
 benedixit diei, in quo nihil creauit: ut demon-
 straret, quod ei nullus fuit labor cuncta crea-
 re, quia tãtum dixit Deus, Fiat, & facta sunt. &
 ideo ipse in die septimõ requieuit, ut nos in i-
 pso iaceret requiescere.

AVGVSTINVS. D. Cum requies non sit nisi
 post laborem, cur Deus requiescere dicitur? an
 & ipse opere fatigatus est ut requiescere diceretur.
M. Non in aliqua creatura tanquã eius bona
 indigens requieuit Deus, sed in seipso. De-
 niq; non in aliquo die, sed post sexti diei ope-
 ra requiescere legitur. Vnde si quidõ apparet,
 nullã creaturã Deum per indigentiã, sed sola bo-
 na uoluntate fecisse. Quod si in aliqua creaturã
 requiesceret, aliquã creaturã indigens fecis-
 set. Ergo quia nullã creaturã indigens fecit, in
 nulla requieuit creatura. Nã quod dicit scriptu-
 ra, requieuisse Deum in die septima ab omnib.
 operibus suis, que fecit, hoc intelligi posse arbi-
 tror, quod non ipsa bona indigēs, quod sit bea-
 tior, requieuerit: sed ipsum diẽ septimum, id
 est, angelicã naturã adduxisse ad equiem suã,
 ut uiderent scilicet in Deo, sicut omnẽ forman-
 dam creaturã, ita & illud uideretur, quod nullã
 creaturam per indigentiam fecisset, sed sola bo-
 nitate, hoc enim arbitror posse intelligi requie-
 Dei. Intelligitur & aliter requies Dei, id est, cũ
 nos post bona opera requiescere facit, secundũ
 illum modum quem Deus dicit ad Abraham:
 Nunc cognoui quod timeas Deũ, id est, cogno-
 scere te feci. ita & hic intelligitur requiescere
 Deus, cum sanctis suis requie præstat. Itẽ aliter.
 Requiescere Deus dicitur a condendis nouis
 creaturis, quia post editionem sex dierum ope-
 rum, nullam deinceps condidit creaturam. Nã
 quod ait, Pater meus usq; modo operatur, & ego
 operor: non nouã condens creaturam intel-
 ligitur, sed quã condidit administrandã, ut Iu-
 nilius. Septimõ die requieuisse dicitur Deus, nõ
 a creãdo, cum quoti die ex eius dispositione ac-
 puidẽtia omnis creatura renouetur ut cõstet:
 sed

sed hoc significatum est, quod post illos sex dies nullam mundo incognitam substantialē speciem aut naturam nouam, in expertamq; creauerit. Dies namq; iste est primus, ipse est secundus, ipse est nouissimus: quia repetitio est septimidiē. **D.** Quare non benedixit diē, in quo lucem angelicam creauit, uel illum in quo omnia perfecit. **M.** Non enim sanctificans diē, in quo hoc facere inchoauit, neq; eum in quo hoc perfecit, ne illis uel faciendis uel factis, actio estus gaudium fuisse uideretur: sed eum in quo ab ipsis in semetipso requieuit, & nobis eā per diē septimum ostendit. Ipse tamen illa requie nunquam caruit, sed significans nō percipere requiem suam, nisi post perfectionem operis. Et ideo in hac diē uesperā nō suscessisse cognoscitur, quia requies nostra in perfectionem operis sine fine in gaudio erit. Sequitur.

Istæ generationes cœli & terre, quando create sunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram & omne uirgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, priusquam germinaret.

D. Inquirenda est ratio, si ista omnia in una diē facta fuerunt, aut per sex dies, sicut scriptura commemorat: & si per sex dies facta fuerūt, quomodo ergo sancta scriptura uera est quę dicit: Qui uiuit in æternum creauit omnia simul. **M.** Ille namq; secundum substantiā rerū simul omnia creauit. Nā secundum speciē forme, non simul creauit omnia. Nā sicut mater infantē nūtriēs in gremio suo expectat ut conualescat, ita Dñs tarditatem humani ingenij expectauit. Nam in principio apud illū cuncta creata fuerunt, sed non statim in speciem uenerunt. Quādo uerō dixit, In principio creauit Deus cœlum & terrā: tunc omnia sicut diximus, apud ipsum facta sunt, quęcūq; de cœlo & terra oritura fuerunt, quamuis per sex dies secundum speciē diuidere uoluisset. Sicut dicit, quarto diē sidera in cœlo posuisse: tamē primo diē apud ipsū, in cœlo facta sunt, quę diē quarto in speciem uenerunt. Quia sicut in grano sementis multa occultantur, radix, cortex, folia, fructus uel multa alia quę de ipsa arbore ueniunt: ita apud Deū ista omnia prius occultabātur, q̄ postea in speciē uenerunt. **D.** Ergo si simul omnia creauit, quomodo uerū est quod legitur: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. **M.** Perspiciat per ritia tua, quia quāuis tūc creasset omnia simul, quotidie tamen gubernat in rigando, in plantādo, in ædificando, uel in cæteris rebus. Nam sicut homo qui agrum exercet, si illum dimittit, incultus remanet: ita & mūdus à Deo creatus, sine Dei gubernatione esse non potest. secundū Apostolum Paulum: Neq; qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed Deus qui incrementū dat. Alij enim istos septem dies, septē dona gratiæ spiritus sancti intelligere uolunt, id est, spiritum sapientię & intellectus, spiritū consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & spiritum timoris Domini. Dicunt namq; per spiritum sapientiæ fecisse Deum cœlum & terram, per spiritum intelligentiæ fecisse firmamentū,

& separare aquas ab aquis. Per spiritum consilij segregare aquas ab arida, & germinare terram fecisse: per spiritum fortitudinis posuisse luminaria in firmamento cœli, ut diuideret diē ac noctem. Per spiritum scientiæ ornare aquas de reptilibus, & aerē de uolatilibus. Per spiritū pietatis uestire terram de animalibus, & hominē creare, & cætera quę nascuntur. Per spiritum timoris Domini diē septimo opus suū sanctificasse. Ita & nos debemus ista septem dona sancti spiritus in nobis imitari. Per spiritum nā quę sapientię cœlum & terram facere, id est cœlestiā meditari, & terrena derelinquere, uel lucē à tenebris separare, id est, opera nostra perfecta à tenebris prauorum operum. Per spiritū intelligentiæ debemus facere firmamentum inter aquas inferiores & superiores, id est, disciplinam sanctam inter uitia & uirtutes, ut non declinemus ad uitia. Per spiritum consilij debemus aquas separare ab arida, id est, homines probos ab anima sitiēti uerbum Dei. Per spiritum fortitudinis debemus ponere luminaria in firmamento cœli, id est, dilectionem proximi. quia dixit sanctus Ioannes: Qui odit fratrem suum, in tenebris est. Per spiritum scientiæ debemus aquas ornare de reptilibus, &c. id est, de arca cordis nostri uocem ad cœlum mittere. Sicut pisces pinnulis suis in altum saltum tribunt, & uolucres cœli in aere uolūtāt: ita & nos sensum nostrum ad superiora leuare oportet. Per spiritum pietatis debemus facere serpētes & pecora, & cætera, id est, ut simplicitatem ac prudentiam habeamus discernendū inter bonū & malum, & fructum bonorū operum agētes, qualiter ualeamus imitari exēpla sanctorum, uel ipsam ueritatē ad cuius imaginem facti sumus. Per spiritum timoris Domini debemus requiescere in requie uitæ æternę, quia initium sapientiæ timor Domini est. **D.** Istæ generationes cœli & terrę, quando create sunt in die, quo fecit Dominus cœlum & terram. superius septē dies numerati sunt, nunc unus diē dicitur, quo fecit Deus cœlum & terram, & omne uirgultum agri, & omnem herbā regionis. **M.** Huius diē nomine secundum prophetiam omne tempus huius uitæ significatur, in quo cœlū & terram factum est: id est, in quo creaturę uisibiles disponuntur, administrantur atq; existunt. Hinc est quod Moyses & distincte per diē singulos cōdita omnia retulit, & tamē simul omnia creata subiunxit, dicens: Istæ generationes cœli & terrę, quando create sunt, in diē quo fecit Dominus Deus cœlum & terrā, & omne uirgultū agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis. Qui enim diuersis diebus creatū cœlum & terram, uirgultū herbarūq; narrauerat, nunc uno diē factum manifesta, ut liquido ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam extitit condita, quamuis non simul per speciem processit. Sequitur.

Non enim pluerat Dominus super terram: & homo nō erat, qui operaretur terram: & fons ascendebat de terra, irrigans uersam faciem terrę.

AVGVSTINVS. D. Si uniuersam terram rigabat, ergo & montes rigabat, quia montes utique terra sunt. Si montes rigabat, diluuium erat. Et quomodo terra germinauerat herbam uirentē, & facientem semen, aut quomodo homo habitabat in terra, si uniuersam terrā aqua tegebat. M. Fons positus est singularis pro plurali numero. hoc enim si sollicitē requiras, in scripturis sanctis frequēter reperies. Habes nempe in psalmo: Misit in eos muscam caninam, & comedit eos, & ranam, & exterminauit eos, dum utique nec una musca nec una rana fuerint. Et alibi: Venit locusta. Non ait, Locusta: sed, Locusta. En habet singularem numerum pro plurali. Secundum illud quod ait nobilissimus poetarum: Vtrumq; armato milite complet. Porro autem propter unitatem naturæ dictum est fons, ut in eo omnes fontes intelligamus, qui sunt in terra: quia quodammodo omnes ex unius abyssi natura emanant. Nam quod ait, Irrigabat uniuersam faciem terræ: non totam terram rigabat, sed partem. à toto enim partem significat, quemadmodum dicitur Christus mortuus est, Christus resurrexit: cum non mortuus fuerit & resurgeret, nisi secundum carnem. Aut ut Ambrosius ait, fons appellatus est, qui accepto humoris adiutorio irrigabat uniuersam superficiem terræ: aut postquam paradisi plantatus, restagnata est illa abruptio aquarum. Et ille fons diuisus est per riuulos ad irrigandam uniuersam faciem terræ, sicut nunc uidimus ire aquas per alueos fluminis, alueosq; riuorum & ex eorum excessu uicina perfundere loca: sic & tunc quasi de uno fonte multi processerunt, aut unus fons appellatus est, & in quodam sinu terræ occultatur, & inde omnes fontes parui & magni progrediuntur. D. Quid est enim quod fons iste manifeste non inuenitur, qui irrigare uideatur uniuersam faciem terræ? M. Forsitan pro peccato primi hominis parentis nostri Adam iste fons abstractus est, ut auferret ubertatē à terra, & maiorem laborē exerceret humanū genus.

ITEM ALIBI ISIDORVS.

Fons ascendebat de terra irrigans uniuersam faciem terræ. Terra mater Domini, uirgo Maria rectissime appellatur, de qua scriptum est, Aperietur terra, & germinet Saluatorem. Quam terram irrigauit spiritus sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangelij signatur. De inspiratione hominis.

Formauit igitur Dominus hominem de limo terræ. D. Primo enim quod de limo terræ Deus hominē finxit, solet habere quæstionem, qualis ille limus fuerit, uel qua materia nomine limi significata sit: quod quæso mihi quoq; aperias. Solent enim inimici ueterum librorum omnia carnaliter intuentes, & propterea semper errantes, etiam hoc mordaciter reprehendere, quod de limo Deus hominem finxit. Dicunt enim: Quare de limo fecit Deus hominem, an defuerat ei melior & cœlestis materia, unde hominem faceret, ut de labe terræ naturam fragilem morta-

lemq; formaret: non intelligentes primò, quā multis significationibus uel terra, uel aqua in scripturis ponatur. Limus enim aquæ & terræ commixtio est. Diximus enim tabidum & fragile, & morti destinatum corpus humanum, post peccatum esse cepisse. Non enim in nostro corpore isti exhorrescunt, nisi mortalitate quādam natione meruimus. Quid autē mirum aut difficile Deo, etiam si de limo istius terræ hominē fecit: tale tamen corpus eius efficere, q̄ corruptioni non subiaceret, si homo præceptū Domini custodiens peccare nolisset. Si enim speciei cœli ipsius de nihilo, uel de informi materia dicimus factā, qui omnipotentē artificē credimus: quid mirū si corpus q̄ de limo qualicūq; factū est, potuit ab omnipotentē artifice tale fieri, ut nulla molestia, nulla indigentia cruciaret hominē ante peccatum, & nulla corruptiōe tateberet. itaq; superflue queritur unde hominē corpus Deus fecerit, si tamē nunc de corporis formatione dicitur. Sic enim nonnullos nostros intelligere accepi, qui dicunt: Postea q̄ dictum est, finxit Deus hominē de limo terræ, propterea nō additū, Ad imaginē & similitudinē suā, quomodo nunc de corporis formatione dicitur. Tunc autē homo interior significabatur, quando dictū est, Fecit Deus hominē ad imaginem Dei: sed etiā si nūc quoq; hominē ex corpore & anima factum intelligamus, ut non alicuius noui operis inchoatio, sed prius breuiter insinuatū diligētior retractatio isto sermōe explicetur. Si ergo, ut dixi, hominē hoc loco ex corpore & anima factū intelligamus, non absurde ipsa commixtio limi nomē accepit. Sic ut enim aqua terrā colligit & cōglutinat & cōtinet, quādo eius cōmixtione limus efficitur: sic anima corporis materiam uiuificando in unitatem cōcordem conformat, & non permittit labi & resolui.

AVGVST. D. Quæri autē meritò potest, causa les illæ rationes quas mundo indidit, cū primū simul omnia creauit, quomodo sint instituta, utrum & quemadmodū uidimus cuncta nascētia, & fructuū uel animalū in suis conformationibus atq; incrementis sua pro diuersitate generū diuersa spacia peragerēt temporū, aut quē admodum creditur factus Adam sine ullo progressu incrementorū uirilī atate continuo formaretur: sicut aqua in uinum cōuersa, & uirga in serpentē. Sed cur nō utrunq; illas credimus habuisse, ut hoc ex eis futurum esset, q̄ facturo placuisset. nā multa secundum inferiores causas futura sunt: sed si ita sunt, & in præscientia Dei uerē futura sunt. Si autē ibi, aliter ita potius futura sunt, sicut ibi sunt, ubi qui præcitat falli nō potest. Nā futura dicitur senectus in iuuenē, sed tamē futura non est, si ante moriturus erit. hoc autē ita erit, sicut se habent aliæ causæ siue modo contextæ siue præsentia reseruatæ. Nam secundum quasdā futurorum causas moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad uitā: id utiq; faciens, q̄ ante constitutio nem mundi se facturū esse præsciebat, & in sua uoluntate seruabat. Ibi enim erat non solum, ut

ita Adam fieri possit, uerum etiam ut ita eū fieri necesse esset, tamē non facit Deus cōtra causam, q̄ sine dubio uolens præstituit, quā contra suā uoluntatem non facit. Si autem nō oēs causas in creatura primitus cōdita præfixit, sed alias in sua uoluntate seruauit: nō sunt quidem illę quas in sua uoluntate seruauit ex istarū, quas creauit, necessitate pendentes. Nō tamen possunt esse contrarię, quas in sua uoluntate seruauit: quia Dei uoluntas nō potest sibi esse cōtraria. Istas ergo sic cōdidit, ut ex illis esse illud cuius causę sunt, possit: sed nō necesse sit. Illas autē sic abscondit, ut ex eis esse necesse sit, hoc quod ex istis fecit, ut esse possit. Sequitur.

ITEM AVGVSTINVS.

ET fluit in facie eius fluit uita.] D. Quomodo istū flūtū recipimus, si Deus incorporeus est? M. Hoc manifestē sciendum, quia sicut nō manibus corporis finxit, ita nec faucibus labijsue sufflauit. Credēdum tamē est, atq; intelligendū, neq; ullo modo dubitandum, q̄ recta fides habet, animā sic esse à Deo tanquā rem quā fecerit, nō tanq̄ naturę, cuius ipse est, siue genuerit, siue q̄ quo modo pertulerit. De reuolutionibus autē animarū quomodo se habeat, uel nō habeat philosophorum opinio, catholice tamē fidei non cōuenit credere animas pecorum in homines aut hominum in pecora trāsmigrare. Nā illa q̄ feruntur accidisse, ut quidā quali recordarētur, in quorum animalium corporibus fuerunt, aut falsa narrantur, aut ludificationibus demonū hoc in eorum animis factum est. Si enim contigit in somnis, ut fallaci memoria quasi recordaretur se homo fuisse quod nō fuit, aut egisse q̄ non egit: quid mirum si quodā Deo iusto occultoq; iudicio sinuntur demones in cordibus etiam uigilantium tale aliquid posse. Manichei autē, qui se Christianos uel putāt uel putari uolunt, in hac opinione translationis uel reuolutionis animarum eo sunt illis gentium philosophis, uel si qui alij uani homines hoc putant deteriorēs & detestabiliores, quod illi animę naturā à Dei natura discernunt. Isti autē cū aliud nihil dicant esse animam, quā ipsam Dei substantiam, atq; id omnino quod Deus est nō trepidant, eam tam turpiter cōmutabilē dicere, ut nullū sit herbę seu uermiculi genus, ubi eā non esse cōmixtā, uel quo reuolui nō posse mirabili opinentur infania. Proinde quoniam pars cerebri anterior, unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est, atq; in facie sunt ipsa quasi organa sentiendi: ideo scriptum arbitror, quod in faciem Deus sufflauit hominis flūtū uitę. anterior quippe pars posteriori meritō præponitur, quia & ista ducit illā. Sequitur: Et ab ista sensus, ab illa motus est. sicut consilium præcedit actionē, & quomodo corporalis motus, qui sensum sequitur sine interuallis temporum nullus est. Agere autem interualla temporum spontaneo motu, nisi per adiutorium memorię non ualemus. Ideo tres tanquā uentriculi cerebri demonstrantur. unus anterior ad faciem, à quo sensus omnis. Alter posterior ad

ceruicem, à quo motus omnis. Tertius inter utrumq; in quo memoriā uigere demonstrant, nec sensum sequitur motus, nō cōnectat homo q̄ faciēdum est, si fuerit q̄ facit oblitus. unde ergo sit ipsa, id est, de qua uelut materia Deus hūc flūtū fecerit, quę anima dicitur. Dum queritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim Deus omnē creaturā, sic anima omnē creaturā corporeā naturę dignitate præcellit. Per lucē enim & aerē, quę in ipso quoq; mundo præcellentia sunt corpora, magisq; habent faciēdi præstantiā, q̄ patendi corpulentia. sicut humor & terra tanq; per ea quę spiritui similia sunt, corpus administrat. Nunciat enim aliquid lux corporea, cui autē nunciat non est hoc q̄ illa: & hæc est anima, cui nūciat: non illa quę nūciat, & cum affectus corporis moleste sentit, actionē suā qua illi regendo adest, turbato eius temperamento impediri offenditur. Et hæc offensio dolor uocatur, & aer qui neruis infusus est, patet uoluntati ut mēbra moueat, non autē ipse uoluntas est. Namq; aliud esse animā, alia hæc eius corporalia ministeria uel uasa uel organa, uel si quid aptius dici possunt. Hinc euidenter elucet, q̄ plerunq; se uehementi cogitationis intentione auertit ab omnib. ut præ oculis patentibus recteq; ualentibus multa posita nesciat. Nam & obliuiscitur aliquādo, & unde ueniat, & quod eat, & transit imprudens uisā quod tendebat, natura sui corporis sana, sed sua in aliud auocata. Omne quippe corpus in omne corpus mutari posse, credibile est: quidlibet autē corpus mutari posse in animā, credere absurdū est. Illud ergo uideamus, utrū forsitan uerū esse possit, quod certē humane opinionōi tolerabilius mihi uidetur, Deum in illis primis operibus q̄ simul omnia creauit, etiā animā creasse, q̄ suo tempore mēbris ex limo formati corporis inspiraret, cuius corporis in illis simul cōditis rebus rationē creasse causaliter, secundum q̄ fieret, cū faciēdum esset corpus humanū. Nā neq; illud q̄ dictū est, ad imaginē suā, nisi in anima: neq; illud q̄ dictum est, masculinū & feminā, nisi in corpore rectē intelligimus. Sed ueritas contra dicit, hominē ita factū sexto die, ut corporis quidē causalis in elementis mundi, anima uerō iam ipsa crearetur: sicut cū primus cōditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, hoc est inspirando formato ex limo corpori insereret. Quod si ita est, fatebitur non in eo rerum genere animam primitus creatam, ut esset præscia futuri operis sui, uel iusti uel iniqui. neq; enim ex his tantum laudandus est Deus, quibus præscientiam dedit, cū rectē laudetur etiā: quia pecora creauit, quibus est natura humana præstantior, etiā in ipsis peccātibus, natura quippe hominis ex Deo est, non iniquitas qua se ipse inuoluit male utendo liberiore arbitrio, quod tamen si nō haberet in natura rerum, minus excelleret. Cogitandus est quippe homo iuste uiuens, etiā nō præscius futurorum, & ita uiuendum est excel-

lencia

lentiã uoluntatis bonæ, quam impediatur ad rectè uiuendum, & qui placendum quod ignarus futuri uiuit ex fide. Huiusmodi ergo creaturam quisquis nolit esse in rebus, cõtradicit Dei bonitati: quisquis autem pœnas eam non uult luere pro peccatis, inimicus est æquitati. His enim omnibus diuinæ scripturæ testimonijs, quæ esse ueracè, nemo dubitat, nisi infidelis & impius. Ad illam sententiã ducti sumus, ut dicemus, Deum ab exordio seculi primum simul omnia creasse. Quædam conditis iam ipsis naturis, quædam præ conditis causis: sicut non solus præsentia, uerum etiã futura fecit omnipotens, & ab eis factis requieuit, ut eorũ deinceps administratione atq; regimine crearet etiã ordines temporum & temporalium. Nunc tamè quæ Deus inspirauit hominibus sufflato in eius specie, nihil confirmo: nisi quia ex Deo sic est, ut non sit substantia Dei, & sit incorporea, id est, nõ sit corpus, sed spiritus: nõ de substantia Dei genitus, nec de substantia Dei procedens, sed factus à Deo: nec ita factus, ut in eius naturã natura uel corporis uel irrationalis animæ uerteretur.

RELIQVAB QVÆSTIONES

de natura animæ.

Insufflavit in faciem eius spiraculum uitæ.] D. Per spiraculum uitæ quid intelligere debemus? M. Hoc est animam facere, sicut per Elaiam dicitur: Species ex me procedit, & omnem flatum ego feci. D. Quid est enim quod anima quæ innocens creata est, in corpus introiuit, quod Deus præciebat peccantem. M. Absit hoc recipiendũ, ut propterea anima creata fuisset, ut in corpus quod Deus præciebat peccantem, introisset, & ad hoc referuata esset: quia si sic esset, Deus auctor peccati fuisset. Sed nõ est ita. Magis autem intelligendum atq; recipiendum, quod Deo inspirate ipsa uoluntaria introisset in corpus administrandum ipsum, quia per animã sentitur corpus: quia si anima non est, corpus mortuum est. D. Quid ergo est anima? aut si est alia quæ res, unde animæ fiunt, quid ipsa est? quid nomen eius? quæ species? quæ usum in rebus conditis tenet? uiuit, an non? Si uiuit, quid confert uniuersitatis affectibus & beatã uitam ducit, an miseram? Quid est ergo anima? cœlũ nõ est, neq; terra, neq; aer, neq; ignis, non aqua, nõ Deus, non sidera, non uisus, nõ auditus, nõ gustus, uel ceterã quod enumerare longum est, quæ in cœlo sunt, & in terra. Vnde ergo est anima? M. Anima ex Deo data est, & ex nihilo facta: quia homo qui de terra factus est, in terrã reuertitur: similiter niues & procellæ, quæ ex aqua fiunt, & aer sumit de terra, in aquã reuertuntur. Et iterum de terra, ex qua sumpta sunt in aere: anima uerò non habet ullum elementum, ad quod reuertatur, nisi ad creatorem suum postquã de corpore exierit, ut ipso moderante recipiat quod meretur. D. Inquirenda est ergo ratio, unde hominibus anima ueniat, quando nascitur. M. Alij dicunt, quod sicut caro de carne nascitur, ita anima de anima nascatur. Sed hoc scriptura non narrat ullo loco, unde anima hominibus ueniat,

Bedæ tom. 8.

quando natus est: neq; de ipsa anima mulieris, quomodo edita fuisset, sicut narrat de carne, quomodo facta est. Alij uerò melius sentiunt, quod unoquoq; hominibus anima à Deo data sit, quando natus est, sicut in Esaia scriptum est: Spiritus ex me procedit, & omnem flatum ego feci, id est, omnem animam. Et sicut in Psalmo scriptum est: Qui finxit singillatim corda eorum. Et alij temerarie dicunt, quod tunc animæ omnium creatæ fuissent, quando simul omnia fecit, & in quodam loco occultantur, donec homo natus sit, & tunc ei data sit anima ex Deo. Sed hoc non est in rebus nostris considerandũ, quid uel sinat, uel non sinat, quomodo anima data sit hominibus, quod scriptura non narrat ullo loco. Nos non possumus discernere quod ueritas tacuit, & nihil aliud sonat scriptura de hac re, nisi hoc tantum, quomodo anima à Deo data sit. D. Ergo Saluator noster unde habuit animam? M. Non de Adam, sed unde Adam, id est, ex Deo: quia quamuis de propagine peccati descendit, tamen de propagine peccati non concepit, quia nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. non enim inde accepit reatum moriendi. D. Et anima quando de hoc corpore migrauerit, est corporalis an incorporealis? M. Incorporealis quidẽ est. D. Quomodo ergo portatur, si incorporealis est? M. Incorporea quidem similis corporibus. D. Et ubi portatur ad locum corporeum an incorporeum? M. Ad loca incorporea similia corporibus. D. Queritur ergo, si potest anima absq; corpore inter angelos in perpetua beatitudine consistere sine defectu. Quid ergo opus est ut iterum surgat corpus, ut illam tunc immortalem induat, quã nunc mortalem deposuit? M. Inest quidem corporis administratio, quo detardatur animus, ut non in illud summum pergat, donec consurgat corpus, ut quod nunc ei sarcinum est, tunc sit in gloria. D. Quid ergo opus est ut paruuli, qui patres habent Christianos patrem & matrẽ, iterum renascantur per aquã baptismatis? M. Quia unusquisq; in originali peccato nascitur, & nisi renatus sit per aquã baptismatis, non potest introire in regnum Dei.

DE PLANTATIONE PARADISI.

Heronymus in libro Quæstionum Hebræicarum ita: Et plantauit Dominus Deus paradysum in Eden contra orientem. Pro paradiso ortum habet, id est, Gan. Porro Eden de licia interpretatur. Pro quo Symmachus translulit paradysum florentem, nec nõ quod sequitur contra orientem in Hebræo Mikedem scribitur, quod Aquila posuit, ἐπὶ ἄρκυς. Et nos ab exordio possumus dicere, Symmachus uerò, ἐκ ἀρκυς: & Theodotion, ἐκ ἀρκυς. Quod & ipsum non orientem, sed principium significat. Ex quo manifestissime cõprobatur, quod prius quæ cœlum & terrã faceret, paradysum ante cõdidit. Sicut legitur in Hebræo: Plantauerat autẽ Dominus Deus paradysum in Edẽ à principio. AVGVSTINVS in Hexamero: Et plantauit Deus paradysum in Eden ad orientem, & posuit

g 2 ibi

ibi hominem, quem finxit. Nō ignoro de paradiso multos multa dixisse, tres tamen de hac re quasi generales sunt sententiæ. Vna eorum qui tantummodo corporaliter paradysum intelligi uolunt: alia eorum, qui spiritaliter tantū: tertia eorum, qui utroq; modo & corporaliter & spiritaliter. Breuiter ergo dicā, tertiā mihi fateor placere sententiā. Plantauerat ergo Deus paradysum in delicijs, hoc est, ad orientē, & posuit ibi hominē quē finxerat. Sic enim scriptū est: quia sic factum est, ut quidā sapiens ait, quōd in quodā loco iste paradysus plantatus est, ubi homo terrenus habitare potuit. Nam paradysus spiritaliter intelligitur, ubi nunc animæ sanctorum de corpore exeuntes, pergunt, in cuius figurā iste paradysus plantatus fuit secundum rerum gestarum fidē. Illud planē quod sequitur: Et lignum uitæ in medio paradysi, lignumq; scientiæ boni & mali. Diligentius considerādum est, ne cogat in allegoriam, ut non ista ligna fuerint, sed aliud aliquid nomine ligni significet. Dicitum est enim de sapientia, lignum uitæ est amplectentibus eam. Verū tamen cum sit Hierusalē æterna in cælis, etiā in terra ciuitas qua illa significaretur, condita est: & Sara & Agar quamuis duo testamenta significant, erant tamen etiam quedam mulieres duæ, & cū Christus per ligni passionem fluente spiritali nos irriget: erat tamen & petra qua aquā sitienti populo ligno percussa manauit. De qua dicitur: Petra autem erat Christus. Non licet ille uultus saginatus qui minore filio reuertente in epulas cæsus est. Ibi quippe ipsa narratio figuratum est: non rerum gestarum figurata significatio, sed illud etiam in rebus gestis factū est: hoc autem tantum in figuris prædictum. Sic & sapientia, id est, ipse Christus lignum uitæ est in paradiso spiritali, quo misit de cruce latronem: creatum est autē, quod eam significaret lignum uitæ in paradiso corporali. Nec sine mysterijs rerum spiritalium corporaliter presentatis uoluit hominem Deus in paradiso uiuere. Erat ergo et in lignis cæteris alimentum: in illo autē sacramentum, quid significans, nisi sapientiam, de qua sic dicitum est: Lignum uitæ est amplectentibus eam, quem admodum de Christo dicere tur: Petra manans est sitientibus eum. Illud quō quē addo, quanquā corporalem cibum talē, tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur: non licet ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta. Profecto enim licet usitatus panis aliquid tamen amplius habuit, cuius una colliride homine Deus ab indigentia famis dierum quadraginta spacio uindicauit. Sequitur. Nūc uideamus de ligno scientiæ boni & mali, cuius istud nomen accepit: quia ualde bona omnia Deus creauit. Id dignoscendum boni & mali quantum fuisse inter obedientiæ bonū & inobedienciæ malum, quia si inde transgressus esset, malum illi esset: si uero seruasset præcepta conditoris sui, bonū illi fuisse, quoniam si transgressus non fuisse, experimentum pœnæ non didi-

cisset. D. Et fons ascendebat de loco uoluptatis, ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita, uel in quatuor partes, quō modo intelligendum est.

AVGVSTINVS. M. Ne quis ex hoc moueatur, quōd de his fluminibus dicitur aliorum esse fontes nouos, aliorum autem profus incognitos, cum id potius credendum sit, quomodo locus ipse paradysi cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarū partes diuidi, sicut fidelissima scriptura testatur. Sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alibi ipse sub terras, & post tractus prolixarū regionum locis alijs erupisse, ubi tanquā in suis fontibus non esse perhiberentur. Nā hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat.

ITEM AVGVSTINVS. Flumen autē, quōd procedebat ex Eden: id est, ex delicijs & uoluptate & epulis, quod flumē à propheta significatur in psalmo, ubi ait: Torrente uoluptatis potabis eos. Diuiditur, inquit, in quatuor partes, & quatuor uirtutes significat: prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iusticiam. Dicitur autem Phison, ipse est Ganges. Geon autem Nilus, quod etiam in Hieremia propheta animaduerti potest. Nunc in alijs nominibus appellantur, sicut nunc Tiberis dicitur fluius, qui prius Albulā dicebatur. Tigris autē & Eufrates etiam nunc eadem nomina tenent, quibus tamen nominibus uirtutes, ut dixi, spiritaliter significantur, quod etiam ipsorum nominum interpretatio docet, si quis Hebræā linguam uel Syram consideret. Sicut Hierusalē, quamuis sit uisibilis & terrenus locus, significat tamen ciuitatem pacis spiritaliter: & Sion quamuis sit mons in terra, speculationem tamen significat, & hoc nomen in scripturarum allegorijs ad spiritalia intelligenda sæpè transfertur. & ille qui descendebat ab Hierusalē in Iericho, sicut Dominus dicit, & in uia uulneratus, saucius & semiuultus relictus est à latronibus. Vtique loca ista terrarum quamuis secundum historiam in terra inueniuntur: spiritaliter cogit intelligi. Prudentia ergo, quæ significat ipsam contemplationem ueritatis, ab omnino humano aliena, quia est ineffabilis, quæ si eloqui uelis, parturis eam potius quàm paris: quia & ibi audiuit Apostolus ineffabilia uerba, quæ non licet homini loqui. Hæc ergo prudentia terram circuit, quæ habet aurum & carbunculum & lapidem prasinum, id est, disciplinam uiuendi, quæ ab omnibus terrenis foribus quasi decocta enite scit, sicut aurum optimum: & ueritatem, quam nulla falsitas uincit, sicut carbunculi fulgor nocte non uincitur: & uitam æternam, quæ uiriditate lapidis prasini significatur, propter uiuorem qui non arefcit. fluuius autem ille, qui circuit terrā Aethiopiā, multum calidam atq; feruente, significat fortitudinem calore actionis alacrem atq; impigram. Tertius autem Tigris uadit contra Assyrios, & significat temperantiam, quæ resistit libidini, multum aduersanti consilijs prudentia.

dentia. Vnde plerumq; in scripturis Assyrii ad uersariorum loco ponitur. Quartus fluuius, nō est dictum contra quid uadit, aut quā terrā circumueat. Iusticia enim ad omnes partes animæ pertinet, quia ipsa ordo & æquitas animæ est, qua sibi tria ista concorditer copulatur: prima, prudentia, secūda fortitudo, tertia tēperantia, & instituta copulatione atq; ordinatione iusticie.

RECAPITVLATIO DE PARADISO, fonte ac fluminibus & ligno uitæ.

ISIDORVS.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio. Paradysus ecclesia est, sic enim de illa legitur in Canticis canticorum: Hortus conclusus est foror mea. à principio autem paradysus plantatur, quia Ecclesia catholica à Christo principe omnium condita esse cognoscitur. Fluuius de paradiso exiens, imaginē portat Christi, de paterno fonte fluentis, qui irrigat ecclesiam suam uerbo prædicationis, & dono baptismi. De quo bene per prophetā dicitur, Dominus Deus noster fluuius gloriosus exiliens in terrā sitientem. Quatuor autē paradisi flumina, quatuor sunt Euangelia, ad prædicationem in cunctis gentibus missa. Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum. Lignum uitæ sanctus sanctorum, utiq; Christus ad quem uisq; si porrexerit manum, uiuet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali, propriū est uoluntatis arbitrium, quod in medio est positum ad dinoscendum bonum & malum, de quo relicta gratia De gustauerit, morte moriatur. Sequitur. D.

Attulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso uoluptatis, ut operaretur & custodiret illum. Quid rogo operaretur, quid custodiret? paradysum, non aliud quid? M. Ista scientia duplicem intelligentiam parit. siue enim operaretur homo paradysum, id est, in paradiso aliquid operaretur, non necessitate uictus, sed delectatione operabatur, adhuc nō peccauerat, nec ei terra spinas & tribulos germinauerat, ut in sudore faciei suæ ederet panem suum. Hoc nempe meruit post peccatum. ante peccatum igitur non indigentia, non necessitate, sed sola, ut diximus, uoluntate operabatur paradysum per agriculturā, & custodiebat per disciplinam, non contra bestias, neq; cōtra aliqua animalia paradysum custodiebat: sed sibi scilicet ne amitteret peccando, quod custodire potuerat obediendo. Siue ipsum hominem ponens Deus in paradysum, ut operaretur & custodiret. Operaretur scilicet ut bonus esset, & custodiret ut tutus esset quolibet horum dicatur: siue homo operaretur paradysum per agriculturā, & custodiret per disciplinam, siue ipsum hominē Deus operaretur, ut bonus esset ac tutus quolibet horum intelligas rationem, habet iuxta utrumq; intellectū. Sequitur.

Præcepitq; ei Dominus dicens: Ex omni ligno paradisi comedas, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas, in quacumq; die comederis ex eo, morte morieris.

Bedæ tom. 8.

AVGVSTINVS. D. Dū Deus minaretur hominī mortem, die quo uetitū cibum tetigerit, cur non eodem die mortuus fuerit, sicut scriptura dicit: In quacumq; die comederis ex eo, morte moueris. M. Quatuor esse mortes sancta scriptura manifestissimè ostendit. Prima mors est animæ, quæ suum deserit creatorem. cum enim deseruerit, peccat. Sine, inquit Dñs in Euangelio mortuos sepelire mortuos suos. Ecce habes secundum animam sepeliētes mortuos, & quos sepeliunt secundum carnem mortuos. Hæc itaq; sententia duas mortes manifestissimè ostendit: unam animæ, alteram corporum. Tertia solus est animæ, quā dum ex hoc corpore exierit, patitur. Secundum illud quod in Euangelio de illo diuite legitur: Pater Abraham, inquit diues, mitte mihi Lazarum, ut digito suo refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Quarta autē mors, cū anima receperit corpus, ut in ignem mittatur æternum. Secundum illud quod Dominus in Euangelio de futuro iudicio dicit: Ite in ignē æternū, &c. Die itaq; quo peccauit Adā, in anima mortuus est. Sicut enim corpus uiuit ex anima, ita anima ut beatè uiuat, uiuit ex Deo. Ergo defuncta anima Adæ, iure dicitur mortua, ex qua tres postea secutæ sunt mortes. ut enim hæc subsequerentur prima præcessit, quia eo die quo peccauit Adā, in anima mortuus est. D. Quomodo poterat mortē timere Adā, quā nullatenus sciebat? M. Sicut enim nos scimus resurrectionē, quā nullā experti sumus nec uidimus, ita & ille sciebat mortem. Sciēs igitur quod exiens anima à corpore faciat mortē, & dum reuersa fuerit in corpus suum, faciat resurrectionem (ecce scimus resurrectionem, quā nunquam experti sumus.) Sic & ille sciebat, utiq; mortem non adhuc per experientiam, sed per scientiam. Sciebat quippe quid esset uiuere, & per priuationē uitæ sciebat utiq; mortem. Sic sciuntur tenebræ per priuationē lucis, & scitur silentium per priuationem uocis: ita sciebat Adam mortem per priuationem uitæ. Sequitur.

AVGVSTINVS. D.

Dixit quoq; Deus non est bonum esse hominem solum, facimus ei adiutoriū simile sui. Quomodo hoc intelligendum est. M. Certè si à me queratur, ad quā rem fieri oportuerit hoc adiutoriū, nihil aliud probabiliter occurrit, quā propter filios preceandos: sicut adiutoriū semini est in terra, ut uirgultum ex utraq; nascatur. Nec uideo quid prohibere potuerit, ut essent eis etiā in paradiso honorabiles nuptiæ, ut sine ullo inquieto ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore pariedī fertus, ex eorum semine gigneretur: nō ut morientibus parentibus filij succederēt, sed ut illis qui genuissent, in aliquo forma statu manentibus, ex ligno uitæ, quod ibi plantatū erat corporalem uigorem sumētibus, & illi qui gigneretur ad eundem produceretur statū, donec certo numero impleto si iuste omnes obediēterq; uiuerent, fieret in æternā uitā cōmutatio. Sicut cōsiderari potest & de Enoch, qui filijs genitis Deo placens

placens nō mortuus, sed translatus est. Cur ergo & Adā & Eua, si iuste uiuentes, castè filios procreassent, non eis possint translatione non morte succedentibus. cedere: quæ cū ita sint, cur nō credamus eos ante peccatū ita genitalibus mēbris ad procreādōs filios imperare potuisse, sicut cæteris q̄ in quolibet opere anima sine ulla molestia, & quasi pro ritu uoluptatis mouet, ut eo nutu imperaret mēbris, quibus scetus exoritur, quo pedib. cū ambulatur, ut neq; cū ardore seminaretur, neq; cum dolore pareretur. Nunc uerò transgrediendo præceptū, motū legis illius, quæ repugnat legi mentis in mēbris, cōceptæ mortis habere meruerit. Et quid hæc pœna iustius quàm ut nō ad omnē nutum seruiat corpus, id est, famulus animæ, sicut Domino suo detrectauit ipsa seruire.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, ex uniuersis uolatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, et reliqua.] D. Nunquid nam sic adduxit Deus ad Adā cuncta animalia, & uniuersa uolatilia cœli, quomodo adducunt aucupantes, aut uenantes ad retia, an forsitan uox de nube facta est iustionis, quam intelligerent tanquā rational. s. animæ, & ea audita nihilominus obediuerunt. M. Non hoc acceperunt animalia aut uolatilia, ut sint ratione capacia, per quā obedire possint creatori suo: in suo tamē genere obtemperant Deo, nō rationali uoluntatis arbitrio, sed sicut mouet ille omnia temporibus opportunis, nō ipse temporaliter a motu. mouet itaq; se ipsum sine tempore & loco, mouet creatum spiritum sine loco temporaliter, mouet creaturā corpoream temporaliter & localiter. Præcedit substantia, quæ tātum temporaliter mouetur: præcedit itaq; sententia, quæ nec tēporaliter nec localiter mouetur. Illa quæ temporaliter mouetur, id est, spiritus conditus, mouet se ipsum per tēpus sine loco, mouetur corpus per tempus & locū: spiritus uerò creator mouet se ipsum sine tēpore & loco. Igitur spiritus rationalis q̄ est in hominib. seu irrationalis etiā, & uisus mouetur, sed rationalis habet intelligentiā, per quā iudicare possit, utrum uisus conueniat, an non cōsentiat: animalia uerò aut uolatilia nō acceperunt hoc iudiciū, pro suo tamen genere atq; natura usu aliquo tacta propelluntur. Vnde angelica natura iussa Dei perficiens, mouet uisus omne genus animantium dicens, quò ille nescit. Si homines possunt nōnulla animalium genera mansueta facere, ita ut quosdam uoluntates hominū facere uideātur, quanto magis hoc angeli possunt. D. Qua causa facit, ut Deus quæ astruis moueri, non moueatur in tempore: aut spiritus creatus, qui mouetur in tempore, non moueatur & loco? M. Dominus qui instituit tēpora, & est ante tempora, nihil in eo est præteritum aut futurum, nullum consilium nouū, nullaq; noua cogitatio: quia si scilicet sit, noua & accedens. Nam si accedit Deo aliquid, iam nō immutabilis. Igitur incommutabilis Deus est, nihil illi accedit, nulla noua cogitatio, nullum nouū cōsiliū, ideo nō mouetur in tēpore. Spi-

ritus uerò cōditus, sicut est angelorū, quanquā sine tempore cōtemplentur Dei æternitate & claritatem: quia ex tempore in inferioribus iussa Dei perficiunt, iure creduntur moueri in tēpore. Corpora uerò sua in locum mouendum descendunt de cœlo, & ascendunt in cœlū: spiritus itaq; hominum mouetur in tempore, remiscendo præterita, futura expectando, aliqua noua discendo. Neq; enim cum recordor aliquā lectionem, ac aliquā ciuitatem: sic cōmotus est spiritus meus cogitando, ut hæc recordaretur ex tempore. ita motus est & loco. quod si in loco mouetur an in cœlo, an in terra mouetur: quia sine cœlo & terra nullus est locus. Vbi enim fuit ipse spiritus, in cœlo an in terra, ut uideret ipsam lectionem uel ipsam ciuitatē. Ergo si in nullo loco uidit, ut recordaretur, in se ipso uidit: & quia initium habet, cogitatio est omne quod initium & tempus habet. Igitur secundum supradictā rationem spiritus creatus per tempus moueri potest, non per locum: spiritus uerò creator sine tēpore & loco, corpus autem & tempore & loco. Sequitur.

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, et tulit unā de costis eius, usque, Hæc uocabitur uirago, quia ex uiro suo sumpta est.

HIERONYMVS. Et misit Dominus Deus eccliam super Adā, pro ecclia, id est, mētis ex cœssu: in Hebræo habet Thardema, quod Aquila κατὰ φωνήν, Symmachus κάποι, id est, grauē & profundum soporem interpretati sunt. Deniq; sequitur. Et dormiuit. Id ipsum uerbū & in latina stertentis somno positum est. Sequitur.

Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. hæc uocabitur mulier, quoniam ex uiro sumpta est.] Non uidetur in Græco & in Latino resonare, cur mulier appelletur, quia ex uiro sumpta sit: sed etymologia in Hebræo sermo seruatur. Vir quippe uocatur Is, mulier Ilsa. Vnde & Symmachus pulchre etymologiam etiam in Græco uoluit custodire, dicens: *αυτην κληθησεται αυδησ, οτι εκ της αυδησ αυτης εληθησ αυτη.* quod nos Latine possumus dicere. Hæc uocabitur uirago, quia ex uiro sumpta est. Porro Theodotio aliā etymologiam suspicatus est, dicens: Hæc uocabitur assumptio, quia ex uiro sumpta est. Potest q̄ppe Ilsa secundū uarietatem accentus & assumptio intelligi.

AVGVSTINVS. Quod si queritur de facta prius muliere, quomodo se habeat causalis illa cōditio utrum iam id habebat, ut secundum eā necesse esset ex uirili latere scēminam fieri, an hoc tantum habebat ut fieri possit: ut autē ita fieri necesse esset, non ibi iam conditum, sed in Deo erat absconditū. Dicam quid mihi uideatur, omnes istæ naturæ usitatissimos cursus habent, quasdam naturales leges suas ex his uelut primordijs rerum omnia quæ gignuntur, suo q̄ tēpore exortus processuq; sumunt, finesq; & decessiones sui cuiusq; generis. Vnde fit, ut de grano tritici non nascatur faba, uel de homine pecus. Super hunc autē motum cursumq; rerum naturalē potestas creatoris habet apud se posse de his omnibus facere aliud, quàm eorum quali

quali feminales rationes habent. Horum & talium modorum rationes, non tantum in Deo sunt, sed ab illo etiam rebus creatis indita atque concreta. Ut autem lignum de terra excisum, aridum, perpositum sine ulla radice, sine terra & aqua repente floreat, & fructum gignat, dedit quidem naturis, quas creauit, ut ex eis & hæc fieri possint. Verum tamen & alio modo dedit, ut non hæc haberent in motu naturali, sed in eo quo ita creata essent, ut eorum natura sua uoluntati amplius subiaceret. 10
Habet ergo Deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit: ibi est & gratia, per quam salui fiunt peccatores. Nam quod attinet ad naturam iniquam suam uoluntate deprauatam, recursum per semetipsam non habet, sed per Dei gratiam: propter quod mysterium gratiæ huius Apostolus absconditum dixit non in mundo, sed in Deo, qui uniuersa creauit. Quamobrem omnia etiam quæ ad hanc gratiam significandam non naturali motu rerum, sed 20
mirabiliter facta sunt, eorum etiam causas in Deo abscondite fuerunt, quorum si unum erat quod ita mulier facta est delatere uirum, & hoc dormientis, non habuit hic prima rerum conditio, quando sexta die dictum est: Masculum & feminam fecit eos, ut femina omnino sic fieret: sed tantum hoc habuit, quia & sic fieri possit. Ne contra causas, quas uoluntate instituit, mutabili uoluntate aliquid faceret. Quod autem fieret, ut aliud omnino futurum non esset, absconditum erat in Deo, 30
qui uniuersa creauit.

AUGUSTINVS de anima mulieris. Quo modo de carne mulieris, quemadmodum facta sit, scriptura narrauit. Taciuit autem de anima, multo magis nos fecit intentos, ut de hoc modo reselli possint, siue non possint, qui credunt animam de anima hominis: sicut de carne carnem fieri a parentibus in filios, utriusque rei transfusis seminibus. Hinc enim primitus mouentur, ut dicant, quod unam animam Deus fecerit, quam 40
sufflauit in faciem hominis, quæ de puluere facta erat, & ut ex illa iam cætera creentur animæ hominum: sicut ex illius carne omnis etiam caro hominum, huic suspicioni facile occurritur. Si enim propterea putant animam mulieris ex anima uiri factam, quia non scriptum est, quod in mulieris faciem sufflauit Deus: cur credunt ex uero animam quoque feminam, quando ne id quidem scriptum est, ac primum illud firmissimè teneamus, animæ naturam non in naturam corporis 50
conuerti, ut quæ iam fuit anima, fiat corpus: nec in naturam animæ irrationalis, ut quæ fuit anima hominis, fiat pecoris: nec in naturam Dei, ut quæ fuit anima, fiat quod Deus est. Illud etiam non minus certum esse debet, animam non esse nisi creaturam Dei. Nunc itaque & illud consideremus, utrum hæc unam confirmet sententiã: sed utriusque possit accommodari quod scriptum est, Per unum hominem peccatum introiit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors 60
pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Ex his enim uerbis Apostoli, qui defendunt animarum propaginem, sententiã suam sic astruere moluntur.

Si secundum solam carnem, inquit, potest intelligi peccatum uel peccator, non cogimur in his uerbis ex parentibus animam credere. Si autem in quamuis per illecebram carnis, non tamen peccat nisi anima: quomodo accipiendum est quod dictum est, In quo omnes peccauerunt, si non ex Adam etiam anima, sicut caro propagata est. Verissimè quidem ac ueracissimè scriptum est: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sed tamen carnem sine anima concupiscere nihil puto, quod omnis doctus atque in doctus non dubitet, ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causa non est in anima sola: sed multo minus est in carne sola. ex utroque enim erit ex anima, scilicet quod sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne autem, quod sine illa carnis delectatio non sentitur. Carnem itaque concupiscentem aduersus spiritum dicit Apostolus, carnalem proculdubio delectationem, quæ de carne & cum carne spiritus habet aduersus delectationem, quam solus habet. Nam cum spiritus membris corporis imperat, ut huic desiderio seruiat, quo solus acceditur, uelut cum assumitur codex cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur. Cum denique panis frangitur esurienti, obedientiam caro exhibet, non concupiscentiã mouet. His atque huiusmodi desiderijs, quibus sola anima concupiscit, cum aduersatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectet. Tunc dicitur caro concupiscere aduersus spiritum, contra quod peccatum militant sub gratia constituti, non ut non sit in eorum corpore, quia de uita mortale est, ut mortuum iudicatur, sed ut non regnet. Non autem regnat, cum desiderijs eius non obeditur, secundum hanc sententiã nec rem absurdissimam dicitur, quod caro sine anima concupiscat. Nec Manichæis consentimus, qui cum uiderent carnem non posse sine anima concupiscere, aliam quamdam animam suam ex alia natura Deo contraria carnem habere putauerunt. Nec alicui animam non esse necessariam Christi gratiam dicere cogimur. D. Cum dicitur nobis, Quid meruit anima infantis, unde illi perniciosum sit, non percepto baptismo exire de corpore: M. Quibus respondetur, animas quidem corporibus hominum Deum uas singillatim dare, ad hoc ut de carne peccati de originali peccato ueniente recte uiuendo, carnalesque concupiscentijs sub Dei gratia subiungendo meritum comparent, quo cum ipso corpore in melius transferantur tempore resurrectionis: sed necesse esse ut cum membris terrenis atque mortalibus maxime, quæ de peccati carne propagatis miro modo coaptentur, ut ea primitus uiuificare post etiam ætatis accessu regere possint, tanquam obliuioni prægrauentur, quæ si esset quodammodo indigestibilis, creatori tribuitur. Cum uero paulatim ab huius obliuionis tempore anima respicit, quid ei obest illam uelut somno paululum immergi, unde paulatim euigilans in lucem intelligentiæ emergat: sed antequam per ætatem possit secundum spiritum uiuere, necesse habet mediatoris sacramentum: ut quod per eius sacramentum & fidem nodum potest, per eorum

qui diligunt, fiat. Quid ergo aliquis ait? Si hoc non curauerint sui uel infidelitate uel negligentia, an forte nihil oberit. Quid ergo prodest ei, cui subuenitur. Hi pro causa sua quid respondeant, qui secundum scripturas sanctas, uel quod apud eas inueniatur, uel quod eis non aduerferetur, conantur asserere, animas nouas non de parentibus tractas corporibus dari, nondum me audisse, uel alicubi legisse confiteor: sed etiam uiuant non certando, sed probando, qui animarum traduce affirmant, non erit tamen consequens, ut etiam Christi anima, ex illius prauaricatoris traduce uenisse credenda sit. Nam corpus Christi quous ex carne foeminae sumptum sit, quare de illa carnis peccati propagine concepta fuerat: tamen quia sic ex ea non conceptus est, quomodo fuerat illa concepta: nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Denique si a me quaeratur, unde acceperit animam Christus Iesus: malim quidem hinc audire meliores atque doctiores: sed tamen pro meo capitulo libentius responderim, non de Adâ, sed unde Adâ, id est, ex Deo. Est in epistola, quare scribitur ad Hebraeos, locus quidam diligenti consideratione dignissimus. Cum enim per Melchisedech, in quo huius rei figura precesserat, discerneret sacerdotium Christi a sacerdotio Leuiti. Videte ergo, inquit, qualis hic est, cuius & decima pars Abrahamæ dedit de primitiis patriarchæ. Non autem ex illo ibi decimatus est, cuius caro inde non feruore uulneris, sed materie me dicamini traxit. Nam cum ipsa decimatio ad praefigurandam medicinam pertinuerit: illud in Abrahamæ carne decimabatur, quod curabatur, non illud unde curabatur. Eadem namque caro non Abrahamæ tantum, sed ipsius primi terrigenique hominis simul habebat, & uulnus prauaricationis, & medicamentum uulneris. Uulnus prauaricationis in lege membrorum, medicamentum uulneris in eo quod inde sine opere concupiscendi de uirgine assumptum est propter mortis sine iniquitate consortium, & sine fallitate resurrectionis exemplum. hic forte dicent: Sicut potuit ibi esse secundum carnem & non decimari, cur non etiam secundum animam sine decimatione potuerit, quia in corporis semine potest esse uis inuisibilis, que incorporaliter numeros agit: non oculis, sed intellectu discernenda ab ea corpulentia, quare uisu tactuque sentitur. Sed quid laboris in re que persuaderi uerbis ne mihi potest, nisi tantum ac tale ingenium sit quod possit legentis prauoluere conatum, nec tamen totum expectare sermonem. Breuiter ergo colligam, si potuit & de anima fieri, quod cum de carne diceremus. Foris itaque ita intellectum sit, ita est de traduce anima Christi, ut non secum labem prauaricationis attraxerit. Si autem sine isto reatu potuit inde esse, non est inde iam de cæterarum animarum aduentu, utrum ex parentibus, an de super sit. Vincant qui potuerint, ego adhuc inter utrosque ambigo, & moueor aliquando sic, aliquando autem sic, saluo eo duntaxat, ut uel corpus esse animam, uel aliquam corpoream qualitatem siue coactionem, si ita dicenda est, quam Græci harmoniam uocant: nec quolibet ista gar-

rientem me crediturum esse considera, adiuuante domino mentem meam moneo sane, quantum ualeo. si quos ista preoccupauit opinio, ut animas credant ex parentibus propagari, quantum possunt seipso considerent, & interim sapiant corpora non esse animas suas. Nulla enim propior natura est, qua possit Deus incorporaliter cogitari, quam ea quare ad ipsius imaginem facta est, & nihil uicinius, quam ut a credente quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur. D. Nunquid quia opus erat Adæ, ut ei coniunx fieret, aliter non poterat fieri, nisi ut dormienti costam detraheret, ex qua coniunx edificaretur. M. Poterat & aliter fieri, sed ideo congruentius iudicauit, ut sic fieret, unde aliquid significaretur. Sicut enim dormienti Adæ costa detrahitur, & coniunx efficitur: ita & Christo morte delatere sanguis effunditur, ut ecclesia construatur. Communicans namque corpore & sanguine Christi efficitur ecclesia coniunx Christi.

Sequitur. D. Quid sibi uult, quod dicit Adâ, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem suam, & adhæret uxori suæ, & erunt duo in carne una. Et beatus Paulus apostolus hoc capitulum ponens exposuit dicens: Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Sed quomodo reliquerit patrem, cum una substantia sit patri: aut ubi esse poterit pater sine filio, cum de ipso filio, qui sapientia dicitur, qui attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. M. Ergo si ibi est filius, ubi est pater? non potest esse pater sine filio, nec filius sine patre: quia scilicet sic ut inseparabiles sunt in natura, ita & separabiles in personis. sic enim ipse filius de patre dicit in Euangelio: Qui me misit, mecum est. Quomodo igitur derelinquit patrem, & adhæret uxori suæ, id est, ecclesie sue, nisi eo modo quod dicit Apostolus: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Igitur ipsa forma est seruilis acceptio & exinanitio, quanquam non sit diuinitatis abolitio, aut nature amissio: tamen propter formam serui, in qua dignoscitur apparuisse, iure dicitur patrem reliquisse. Sed reliquit & matrem, synagogam, scilicet ueteri testamento carnaliter in hærentem: & adhæsit uxori suæ, id est, ecclesie, ut pace noui testamenti essent duo in carne una. Sequitur.

AMBROSIVS.

Et erant nudi, Adâ & uxor eius, & non pudebat eos.] Verum est omnino, nuda erant corpora duorum hominum in paradiso conuersantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet, quando nullam legem senserant in membris suis repugnantem legem mentis suæ, quare illos poena peccati post perperationem prauaricationis secuta est, usurpante inobedientia prohibitum, & iustitia puniente commissum: quod antequam fieret, nudi erant, ut dictum est, & non confundebantur. nullus erat motus in corpore, cui uerecundia deberetur. Nihil putabant uelandum, quia

quia nihil fenserant refrenandum, quemadmodum propagaturi essent filios, iam antea disputatum est. Non tamen eo modo credendum est, quo propagauerunt, postea quā crimen admissum praedicta ultio consecuta est, cum priusquā morerētur, iam in corpore inobedientium hominum iustissimo recipiatur inobedientium membrorum tumultu mors concepta uersaret.

Serpens autem erat callidior cunctis animantibus quae erant super terram, quae fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur praecepit uobis Deus, et reliqua.

AVGVSTINVS. D. Quomodo serpens loqui poterat in paradiso, cū aliquibus pateat irrationabile esse animal? M. Serpens per se loqui non poterat, nec quia hoc à creatore acceptat assumpsit, nisi nimirum illum diabolus utens, & uelut organū per quod articulātū sonū emitteret, per illū nempe uerba faciebat, & tamen hoc etiam ille nesciebat. Natura igitur rationis expers subditur naturae rationali, sed tamen non totum quod uult ex ea uel in ea facit, sed quantum à Deo accepit. D. Et si non intelligunt serpentes, quomodo audiunt uerba Marforum, ut ab incantationibus eorum de speluncis exeant suis? M. Licet intellectū non habeant, tamen sensu corporis nullatenus carēt. habent enim uisum, auditum, gustū, odoratū: & ideo quamuis audiant uerba Marforum, nequaquam tamen intelligunt. Non enim obediūt intelligēdo, sed ut de antris ad uerba Marforum exeant, permittente Deo cogūtur à diabolo. unde datur testimonium de illo primo factō, quia primum hominē per serpentē decepit in paradiso. AMBROSIVS. D. Cur per istud animal permisit eum tentari? M. Non mirum est, si per serpentē tentatur, per quē diabolus praefiguratur: quia ipse antiquus hostis iniquissimā habet uoluntatē, & equissimā potestatem: quia semper habet uoluntatē malefaciendi, nihil habet potestatis nocendi sine Dei permissione. D. Quare permisit tentare, quē consensus praesciebat. AMBROSIVS. M. Dicā quantum uel donat sapere, uel sinit dicere, non mihi uideri magnae laudis fuisse hominē, si propterea possit bene uiuere, quia nemo male uiuere suaderet, cum & in natura posse, & in potestate habeat uelle, nō consentire suadenti. Cur itaq; tentare nō sineret, quē consensus esse praesciebat, cū id facturū esset propria uoluntate per culpā, & ordinandus esset illius exitate per poenā. Sic autē quidam mouentur de hac primi hominis tentatione, quoddam fieri permisit Deus, quasi nūc nō uideat uniuersum genus humanum diaboli insidijs sine cessatione tētari, cur & hoc permittit Deus: an quia probatur & exercetur uirtus, & est palma gloriosior nō consensisse tentatum, q̄ non potuisse tētari. RVRSVM quae supra. D. Talem, inquit, faceret hominē, qui nollet omnino peccare. M. Ecce nos cōcedimus meliorē esse naturā, quae omnino peccare nollet: cōcedant & ipsi nō esse malam naturam, quae sic facta est, ut possit nō peccare si nollet. Illa quippe est in san-

ctis angelis, haec in sanctis hominibus. Qui autē sibi partes iniquitatis elegerunt, laudabilemque naturā culpabili uoluntate deprauarūt, nō qui praesciti sunt, ideo creati minime debuerūt. Nā Deus nec iustitia cuiusquā recti hominis eget, quanto minus iniquitate peruersi. Cum enim ratio certa demonstrat, duo quaedam nō aequalia bona, sed unū superius, alterū inferius: non intelligunt tardi corde, cum dicunt utrunque tale esse, nihil se aliud dicere, q̄ solum illud esset, ac sic cum equare uolūt genera bonorū, numerum minuit. Quis autē istos audiret, si dicerēt: Quomodo excellētior sensus est uidentis, q̄ audiendi, quatuor oculi essent, & aures nō essent. at enim si Deus uellet, isti etiā boni essent. Quāto melius hoc Deus uoluit, ut quod uellent essent: sed boni instructuose, mali autē impune nō essent: sed praesciebat, quod eorū fuisset uoluntas mala: praesciebat sanē, & quia falli nō potest eius praescientia, ideo non ipsius, sed eorum est uoluntas mala. D. Cur ergo eos creauit, quos tales futuros esse praesciebat? M. Quia sicut prauidit quod mali essent futuri, sic etiam prauidit de malis factis eorū, quid boni ipse esset factururus. Sic enim eos fecit, ut essent alijs exercitationis administrulū, & timoris exemplū. Ergo, inquit, est aliquid in operibus Dei, quod alterius malo indigeat, quo proficiat ad bonum. Itane sic obdurauerunt & excacati sunt homines, nescio quod studio contentionis, ut non audiant uel uideant quibusdam puniatis, quā pluri mi corrigantur. Quis enim paganus, quis Iudeus, quis hereticus nō in domo sua quotidie probet, ex quo opere diuinā prouidentie in eos ueniat imponendī cōmotio disciplinae. Magna opera Domini exquisita in omnes uoluntates eius. Prauidit bonos futuros, & creat: prauidit malos futuros, & creat. Seipsum ad fruendum praebens bonis, multa munerum suorū largiēs & malis, nihil sibi cōsulens, nec de operibus bonorū & bonis cōsulens, etiā de poenis malorū.

ITERVM. Si quaeritur, cur per serpentem diabolus tentare permittit, nō sit mirum, cū daemonia in porcos intrare Christus ipse permiserit. Magis de ipsa natura diaboli scrupulosius quaeri solet, quā totam haereticū quidam offensi molestiam malae uoluntatis eius alienare, conantur à creatura summi & ueri Dei, & alterum ei dare principū, quod sit contra Deū. Nō enim ualēt intelligere omne, quod est in quantum aliqua substantia est, & bonū esse, & nisi ab illo uero Deo, à quo omne bonū est, esse nō posse. Malū uero uoluntate inordinate moueri, bona inferiora superioribus praeponeudo: atq; ita factū esse ut rationalis creatura, spiritus sua potestate propter excellentiā delectatus tumesceret superbia, per quā caderet à beatitudine spiritalis paradisi, & inuidentia cōtraheret. In quā tamen bonū est hoc ipsum, quod uiuit & uiuiscat corpus, siue aereū, sicut ipsius diaboli uel demonū spiritus: siue hominis anima, cuiusuis etiam maligni & peruersi. Nonnulli enim dicūt ipsum diabolum fuisse casum à supernis sedibus, quod

quod inuiderit homini factio ad imaginē Dei. Porro autem inuidia sequitur superbiam, non præcedit. non enim causa superbiendi est inuidia, sed causa inuidendi superbia. Cum igitur superbia sit amor excellentiæ propriæ, inuidia uerò sit odium scælicitatis alienæ: quid unde nascatur, satis in præcepto est. Amando enim quisque excellentiam suam, uel paribus inuidet, quod ei cœquantur: uel superioribus, quod eis non cœquetur. Superbiendo igitur inuidus, non inuidendo quisque superbus est. Initium autem figmenti Domini à propheta dictus est, quod fecit ut illudatur ab angelis eius: non quia ipsum primitus condidit, sed quia cum sciret eum ad hoc propria uoluntate futurum, ut bonis noceret, creauit eum ad hoc, ut de illo bonis prodesset. Hoc est enim ut illudatur ab angelis eius, quoniam sic illudatur, cum sanctis profunt tentationes, quibus eos deprauare conatur, & ideo in initium figmenti ad illudendum: per serpentē uero locutum fuisse diabolum, ipse usus quotidianus docet. Nam serpentes, sicut superius dictum est, magis mouentur carminibus hominū, quam ullum genus aliud animantium: quia hæc non parua testatio est, naturam primitus humanam serpentes seductam esse colloquio. Hoc autem permittuntur demones ad primi facti memoriam commedendam, quo sit eis quadam cum humano genere familiaritas. **D.** Poruit eos ista tentatio de paradiso eijcere, an non? **M.** Id intelligendum, quod non potuit, si non eleuassent in uanam gloriam, quando eis contrarius hostis promissit dicens: Si comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii. Sic namque scriptum est: Ante ruinam exaltabitur cor.

RECAPITVLATIO ISIDORI.

Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod uolubili uersetur astutia. Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & non per uirum: quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione, in carnali infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi, tanquam uiro dominantī. Hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoque coniugio. Suggestionem quippe serpentem accipiamus, mulierem uerò animalem corporis sensum, rationem autem uirum: ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur: sed si sola cogitatio oblectetur, illius suggestionis & refrenante ratione consensus explendi operis non succedat, sola mulier uidetur comedisse illicitum. Quod si ipsum peccatum etiam & mens perpetrandum decernat, iam uir deceptus est, iam mulier cibum dedisse uiro uidetur. Ille cebrę enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe iure à uita beata tanquam à paradiso expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia etiam non est in factis culpa, in consensu tamen retinetur conscientia. Hæc secundum anagogen, cæterum iuxta metaphoram poterit callidus iste serpens hæreticorum

uerfutiam designare. Nonnulli enim loquacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum ad apertionem atque scientiam boni & mali: & in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, eam ignoscantiam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: Metuone sicut serpens Euam seduxit uerfutia sua, sic sensus uestri corrumpatur. seducitur uerbis huius serpentis carnalis nostra concupiscentia, & per illam decipitur Christianus Adam, non Christus. Dicit ergo iste ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Sic & hæreticorum curiosa cupiditas, sic prædicatores prauis ad diligentiam erroris, fallacium auditorum carnalium corda succendunt, dicentes: Quare fugitis scientiam habere latentem, noua semper exquirite, boni malique scientiam penetrate. Unde illa in Salomone mulier, hæreticorum speciem tenens, dicit: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Subiecit deinde idem serpens: Quacumque die comederitis ex eo, statim aperientur oculi uestri, & eritis ut dii, scientes bonum & malum. Sic & omnes generaliter hæretici diuinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiuntur, & reprehendunt eos quos simpliciter credentes inuenerint: & quia omnino carnalia perscrutant, quasi & carnalium oculorum ad apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur.

SEQUITUR ISIDORVS.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, cuiusque de fructu illius, & comedit.

Mulier comedit ante, non uir, ideo quia carnales facilius persuadentur ad peccatum, nec tam uelociter spirituales decipiuntur. Sequitur: *Deditque uiro suo, & comedit.* Vtque, quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiã ratio nostra subijcitur ad peccandum.

Cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficu, & contexerunt se.

Item, quia seculum asperum amplectuntur, qui prurigne uoluptatis carnalis uruntur, quique decepti hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum tanquam folia ficu colligunt, facientes sibi succinctoria prauitatis, cum de Domino uel ecclesia mentiuntur. Et ut ait Gregorius, Adam namque post peccatum inobedientiæ, mox pudenda contexit, quia contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis inuenit: & quia auctori suo subditus esse noluit, iura carnis subditæ, quam regebat admisit, ut in ipso se uidelicet inobedientiæ suæ confusio redundaret, & superatus disceret, quod elatus amisit. Sequitur.

AVGVSTINVS.

D. Adduxit Deus ad Adam cuncta animalia & uolantia, uidentem ea, imposuit nomina. Et de muliere paulo post dicitur.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad uescendum. Ecce scriptura manifestissime ostendit amborum oculos apertos fuisse. Nec est enim fas dicere,

cere, primos homines cæcos factos, & cur post paululum post ligni uetiti tactum eadem scriptura dicit: Aperti sunt oculi amborum. *M.* Nisi oculos apertos haberent, nec ille animalibus nomina imponeret, nec ille uideret ligni pulchritudinem. Hoc quippe uerum est, quia oculos apertos haberent, & tamen nisi ad aliud quid essent clausi, nullatenus scriptura diceret: Aperti sunt oculi amborum. Aperti scilicet, non aliud, nisi ad inuicem cognoscendum, ut esset lex in membris repugnans legi mentis, ut etiam in ipsis membris esset non uoluntarius motus, iuxta scilicet Dei uindicta: ut homo qui noluit Deo esse subiectus, non haberet subditum corpus. ergo in id aperti sunt oculi amborum, ut moueretur concupiscentialiter membra. Sequitur:

Et cum audissent uocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram.

AVGVSTINVS. Post absconderunt se Adam & Eua uxor eius à facie Domini in medio ligni paradisi. *D.* Rogo ergo ediffere, quid sit illa Dei deambulatio. *M.* Absit enim, ut Deus trinitas ex hoc quod eius dicitur deambulatio, corporeus aut localis esse credatur. Omne locale, corpus est utiq;: & omne corpus, locale est. Deus uero incorporea res est, nec corpora liter mouetur: neq; loco continetur, neq; de loco ad locum transfertur. Est nempe eius deambulatio intelligenda per aliquam creaturam facta, quam creaturam hominem fuisse, ex ipsius circumstantiæ scripturæ intellectum à maioribus recole.

GREGORIUS.

Cum audisset Adam uocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. nonnunquam per angelos simul uerbis & rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat hoc quod sermonibus narrat. Neq; enim Adam post culpam in diuinitate uidere Deum potuit, sed in crepationis uerba per angelum audiuit. *D.* Sed querendum nobis est, quid sit quod post peccatum hominis Dominus in paradiso iam non stat, sed ambulat. *M.* Hoc patenter datur intelligi, quod irruente culpa, se à corde hominis motu demonstrat. Quid est quod ad auram post meridiem, nisi quod lux feruentior ueritatis abscefferat, & peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant. Ad auram namq; post meridiem, primus homo post culpam absconusus, inuenitur: quia enim meridianum calorem charitatis perdidit, iam sub peccati umbra quasi sub frigore auræ torpebat. sicut de eodem peccanti homine scriptum est: Quia secutus est umbram. Charitatis enim calorem perdidit, & uerum solem deseruit, & sub umbra se in terni frigoris abscondit. Vnde & uoce eiusdem ueritatis dicitur: Abundabit iniquitas, refrigescit charitas multorum. Increpauit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo, & per uerba quod fecerat, audiret: & per deambulationem amil-

fo æternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret: & per auram feruore charitatis expulso, torporis suum animaduerneret, & per declinationem solis cognosceret, quod ad tenebras propinquaret.

Vocauit autem Dominus Adam, & dixit, Vbi es? D.

Quid est quod Dominus post lapsum requirit Adam, ubi es? Num quidnam diuina potentia nesciebat, ad quem post culpam seruus latibula fugerat, quem nihil lateret? *M.* Hoc proculdubio credendum, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius: sed quia uidit culpa lapsum, etiam sub peccato uelut ab oculis ueritatis absconditum, quia tenebras erroris eius approbat, quia ubi sit peccator ignorat, eumq; euocat, & requirit dicens: Adam ubi es? Per hoc quod uocat, signum dat, quia ad poenitentiam reuocat: per hoc quod requirit, aperte insinuat, quia peccatores iure damnandos ignorat. Hoc namq; in loco desperati ad spem redeant, quia & ipsi impij ad spem indulgentiæ prouocantur. qui ait: Audiui Domine uocem tuam in paradiso, & timui eo quod nudus essem, & abscondi me. Qui dixit: Quis enim indicauit tibi quod nudus esses: nisi quod ex ligno, de quo tibi preceperam ne comederes, comediti? Dixitq; Adā: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.

GREGORIUS. Sciendum summopere est, quod quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namq; suggestionem, delectationem, consensum & defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per aduersarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Culpa enim quæ terrere mentem debuit, extollit, & deijciendo eleuat, sed grauius eleuando supplantat: unde & illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam ut supra diximus, serpens suauis, Eua delectata est: Adam consensit, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc uero in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suauis, quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit: Eua delectata est, quia carnalis sensus ad uerba serpentis mox se delectatione substernit. Ad sensum uero Adam mulieri prepositus præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam à sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Et requisitus Adam confiteri culpam noluit, quia uidelicet spiritus quo peccando à ueritate disjungitur, eo in ruinam suæ audaciæ nequius obduratur. Per timorem quippe Adam, semetipsum absconusus fugerat, sed tamen requisitus innotuit, quantum etiam timens tumebat. Cum enim ex peccato præsens poena meretur, & amissa Dei facies non amatur, timor iste ex timore est, non ex humilitate: ipsæ etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere. Primo namq; latens culpa agitur, postmodum uero etiam ante

oculos

oculos hominum sine confusione reatus aperitur: dehinc & in consuetudinem ducitur, ad extremum quoque uel falsæ spei seductionibus, uel oblatione miseræ desperationis enutritur. Sequitur:

Et dixit Dominus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me.

GREGORIUS. Ad hoc quippe requisiti fuerant, ut peccatum quod transgrediendo commiserant, confitendo delerent. Vnde & serpens ille persuasor, qui non erat reuocandus ad ueniam, non de culpa est requisitus. Interrogatus itaque homo est, ubi esset, ut post perpetratam culpam respiceret, & confitendo agnosceret, quam longe à conditoris sui facie abcessit: sed adhibere libimet utriusque defensionis solatia, quam confessionis elegerunt. Cumque excusare peccatum uoluit uir per mulierem, mulier per serpente: auerterit culpam, quam tueri conati sunt. oblique Adam Dominum tangens, quod ipse peccati eorum auctor extiterit, qui mulierem fecit: Eua culpam ad Dominum refert, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore diaboli fallentis audierant, Eritis ut dii: quia Deo esse similes in diuinitate non quierant, ad erroris sui cumulum Deum sibi similem facere in culpa conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere moluntur, addiderunt ut culpa eorum atrocior discussa fieret, quam fuerat perpetrata. Vnde nunc quoque humani generis rami ex hac ad huc radice amaritudinem trahunt, & cum de uoto suo quisque arguitur, sub defensionum uerbis quasi sub quadam se arbore folijs abscondit, & uelut quadam excusationis suæ opaca secreta faciem conditoris fugit, dum non uult cognoscere quod fecit. In hac uidelicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe ne omnia uidentem uideat, non autem ne ipse uideatur: quia unicuique peccatori exordium illuminationis, est humilitas confessionis.

Dixit quoque Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terre. Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus uite tue: inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis eius calcaneo.

HIERONYMUS IN HEBRAICIS QUESTIONIBUS.

IN Hebræo ita habetur, Super pectus tuum gradieris, id est, ut calliditates & uersutias cogitationum eius aperiret, quod omnes gressus ipsius nequitie esset & fraudis. Sed & quod sequitur: Terram manducabis. pro terra Apharscriptum est, quod nos fauillam possumus & puluerem dicere. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: quia & nostri gressus præpediuntur à colubro, & Dominus conteret satanā sub pedibus nostris uelociter.

ITEM RECAPITVLATIO.

Dicitur postea serpenti: Maledictus eris inter omnia animantia, super pectus tuum & uentrem gradieris. Nomine etenim pectus

ris, significatur superbia mentis: nomine autem uentris, ut Septuaginta translulere, significatur desideria carnis. His enim duabus rebus serpens diabolus eos, quos uult decipere, id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut superbia & insana ruina. Et terram manducabis, id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. Omnibus diebus uite tue, id est, omni tempore, quo agis hanc potestatem, ante illam ultimam poenam iudicij. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius. Semen diaboli, peruersa suggestio est: semen mulieris, fructus est boni operis, quo peruersa suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit: ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem quam prima suggestio non decepit, decipere in finem tendit. Quidam autem hoc quod dictum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem: de uirgine, de qua Dominus natus est intellexerunt, eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum deuincendum, & ad mortem, cuius ille auctor erat, destruendam promittebatur. Nam illud quod subiunctum est, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: hoc de fructu uentris Mariæ, qui est Christus intelligitur, id est, tu eum supplantabis, ut moriatur: ille autem uictor resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & Dauid dixerat ex persona patris ad filium: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Aspudem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolum.

HIERONYMUS in eodem libro: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitus tuos, & ad uirum conuersio tua. Pro tristitia & gemitu: in Hebræo dolores conceptus habet, & ad uirum conuersatio tua. Pro conuersione Aquila societatem, Symmachus appetitum, uel impetum transtulerunt.

ALIBI ISIDORVS.

De poena autem mulieris quid significet quod ei dicitur, In dolore paries filios: nisi quia uoluptas carnalis cum aliquam malam consuetudinem uult uincere, patitur in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. Quod uerò adiecit: Et conuersio tua ad uirum tuum, & ipse tui dominabitur: hoc significat, quod illa uoluptas carnalis, quam cum dolore reluctauerat, ut faceret consuetudinem bonam. Iam ipsi erudita doloribus cautior fit ne corruat, & obtemperet rationi, & libenter seruit quasi uiro iubenti. uocaturque dehinc mater uiuorum, id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Adæ uerò dixit: Quia au disti uocem uxoris tuæ plus quam me, & reliqua. Et deinde: Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes eam cunctis diebus uite tue: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, & reliqua, usque, Terra es, & in terram ibis.

HIEROZ.

HIERONYMVS.

Maledicta terra in operibus tuis. Opera hic non ruris colendi, ut plerique putant, sed peccata significant. In Hebræo habet, & Aquila non discordat dicens: Maledicta humus propter te. Et Theodotio: Maledicta Adama in transgressionem tua.

GREGORIVS.

D. Maledicta terra in opere tuo, cum maledictionis iaculum diuina uox grauestruat uisione plectendum, ita ut regni quoque celestis aditum claudat. Quid est quod nunc peccanti homini in terra maledictione diuina uoce, hoc quod homo facere prohibetur, infertur. M. Sciendum est quod scriptura sacra duobus modis maledictum memorat: aliud uidelicet quod approbat, aliud quod damnat. alterum enim maledictum profertur iudicio iustitiæ, aliter liuore uindictæ. Maledictum quippe iudicio iustitiæ, ipso primo homini peccanti prolatum est, cum audiuit: Maledicta terra in opere tuo. Maledictum iustitiæ iudicio profertur, cum ad Abraham dicitur: Maledicam maledicentibus tibi. Rursum, quia maledictum non iudicio iustitiæ, sed liuore uindictæ promittitur uoce Pauli predicantis admonetur, qui ait: Benedicite, & nolite maledicere. & rursum: Neque maledicere regnum Dei possidebunt. Deus ergo maledicere dicitur, & tamen maledicere homo prohibetur: quia quod homo agit malitia uindictæ, Deus non facit, nisi examine & uirtute iustitiæ. Nam & sancti uiri cum maledictionis sententiam profecerunt, non ad hanc ex uoto ultionis, sed ex iustitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, & mala foras exurgentia: qui a maledicto debeant feriri, recognoscunt, & eo in maledicto non peccant, quo ab interu iudicio non discorant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecunias Simonem, sententiam maledictionis intorsit dicens: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Qui enim non ait: Est, sed sit, non indicatio, sed optatio modo: sed hæc dixisse signauit. Hinc Helias duobus quinquagenarijs ad se uenientibus dixit: Si homo Dei sum, ueniat ignis de caelo, & consumat uos. Quorum utrumque sententia quanta ueritatis ratione conualuit, terminus causæ monstrauit. Nam & Simon aeterna perditione interijt, & duos quinquagenarios desuper uenies flamma consumpsit. Virtus enim subsequens testificatur, quia mentem maledictionis sententia premitur. Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicetur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis sine colligitur: quia ab uno & intimo iudice in reu sumpta sententia iaculatur.

ISIDORVS VNDE SVpra.

Iam uero per sententiam, quam in uirum inferitur, ratio nostra arguitur, quæ & supra peccati concupiscentia seducta a paradiso beatitudinis remota habet maledictionis terrenæ operatio nes: habet & dolores temporalium curarum quasi spinas & tribulos. Sic tamen dimittitur a Bedæ tom. 8.

paradiso beatitudinis, ut operaretur terram, id est, ut in corpore illo laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad uitam beatam, quæ paradisi nomine significatur: possitque aliquando malum porrigere ad arborem uitæ, & uiuere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem uel cruciatum poenitentia, per quam uita recuperatur aeterna.

GREGORIVS.

Terra es, & in terram ibis.] Primus namque homo ita conditus fuit, ut manente illo deciderent tempora, ne cum temporibus ipse transiret. Stabat ergo in momentis decurrentibus, quia nequaquam ad uitæ terminum per diem incrementa tendebat. Stabat tanto robustius, quanto sustinuit ardentius inhærebat. At ubi uetustum contigit, mox offenso creatore cepit ire cum tempore. Vnde ei dictum est: Terra es, & in terram ibis, statu uidelicet immortalitatis amisso. Cursus eum mortalitatis absorbit, & dum a iuuentute ad senium, a senio traheretur ad mortem: transendo didicit, quid stando fuit: cuius nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudinis quali in uirgulto retinemus. Iam quia ex illo originem ducimus, eius cursum nascendo fortimur, ut eo ipso quotidiano momento quo uiuimus, incessanter a uita transeamus, & uiuendi nobis spacium unde crescere creditur, inde decrescat: quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad iuuentutem, iuuentus ad senectutem, senectus transit ad mortem, in cursu uitæ presentis ipsis augmentis ad detrimenta impellitur, & inde semper deficit, unde se proficere in spacium uitæ credit. Fixum etenim statum hic habere non possumus, ubi transituri uenimus, atque hoc ipsum nostrum uiuere quotidie a uita transire, quem uidelicet lapsum primus homo ante culpam habere non potuit: quia tempora eo stante transiebant, sed postquam deliquit, in quodam se status sui protinus inuenit defectum.

HIERONYMVS.

Et uocauit Adam nomen uxoris sue Eua, eo quod mater sit omnium uiuentium. Eua quippe uita interpretatur, siue calamitas. De qua poeta ita cecinit:

Eua columba fuit tunc candida nigra,

Deinde facta per anguinum maleuada frau deuenenum,

Tinxit & innocuum maculis sordentibus Adam,

Dat nudis ficulna draco mox tegmina uisior.

Fecit quoque Dominus Deus Adæ & uxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Nunc ergo uidete ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in æternum.

AVGVSTINVS.

D. Cū Deus unus sit dicente scriptura: Audi Israel, Deus tuus, Deus unus est, quomodo hic dicit: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.

est: Nobis enim pluralitatem insinuat. *M.* Deus enim quibus unus sit, tamen trinitas est, pater scilicet, & filius & spiritus sanctus. Vnus ex nobis dictum est non propter pluralitatem deorum, sed propter pluralitatem personarum, sciens bonum & malum. ac si diceret: Sicut nos scimus inter bonum obedientiam, & malum inobedientiam: ita nunc Adam intelligit, quia non solum fuit factus, qualis fieri debuit, sed nec quod factus fuerat, conseruauit. Accepit etiam tunicam pelliceam diuino nutu, quo numero corporis mortalitas significari solet in historia. In allegoria autem carnalibus sensibus abstractæ uoluptatis, quæ carnaliter uiuentem diuina lege consequuntur & contegunt, quasi aliquando ad Deum conuerteret, possitque aliquando manum porrigere ad arborem uitæ, id est, ad Christum, & uiuere in æternum. Eiecitque Adam Dominus Deus de paradiso, ut operaretur terram de qua sumptus est: collocauitque ante paradysum uoluptatis cherubin & flammeum gladium atque uersatilem ad custodiendam uiam ligni uitæ.

HIERONYMVS. Non ut alij putant quod ipsum Adam, quem eiecerat Deus, habitare fecerat contra paradysum uoluptatis: sed quod illo eiectione ante fores paradisi cherubin & flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisi uestibulum, ne quis possit intrare.

ISIDORVS. Per flammeam frameam, id est, per temporales tribulationes, peccata sua agnoscendo & gemendo: & per cherubin, id est, plenitudinem scientiæ, quæ est charitas, perueniet ad arborem uitæ Christum, & uiuat in æternum. Item: Cherubin namque plenitudo scientiæ interpretatur: framea uero uersatilis posita ad custodiam uitam ligni uitæ, temporales, ut supra diximus, poenæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arborem uitæ, nisi per has duas res: tolerantiam uidelicet molestiarum, & plenitudinem scientiæ, id est, per charitatem dei & proximi. plenitudo enim legis, charitas. Adam uero cognouit uxorem suam, quæ concepit & peperit ei Cain: rursumque peperit fratrem eius Abel.

ISIDORVS. Natiuitas duorum filiorum Adam, similitudinem habet duorum populorum, qui erant diuersis temporibus ad fidem uenturi, pari opere & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ouium, Cain uero agricola, de quibus poeta cecinit:

Fratrum sacra Deus nutu distante duorum,
Æstimat accipiens uita & terrena refutans,
Rusticus inuidia pastorem sternit in Abel,
Forma animæ exprimitur caro nostra in munere Cain. Abel pastor ouium, ut iam diximus, & Cain agricola. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain munera Domino de fructibus terræ: Abel quoque obulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, & respexit Dominus super Abel & super munera eius: ad Cain uero, & ad munera eius non respexit. Iratusque est Cain uehementer, & concidit uultus eius.

HIERONYMVS. D. Vnde scire potuit Cain, quod fratris munera suscepisset Deus, & sua repudiasset? *M.* Vera est igitur illa interpretatio, quam Theodotio posuit, Et inflammauit Dominus super Abel, & super sacrificium eius: super Cain uero & super sacrificium eius non inflammauit. Ignem autem ad sacrificium deorandum solitum uenire de caelo, & in dedicatio ne templi sub Salomone legimus, & quando Helias in monte Carmelo construxit altare.

AVGVSTINVS. D. Cur Cain ex terræ fructibus munera reprobantur, & Abel de adipibus gregis sui munera suscipiuntur? *M.* Cain typum gerebat Iudæorum, quia illi corporalia sacramenta secundum uetus testamentum exercebant. Horum enim sacrificia superueniente testamenti noui fide, ex innocentia Deum laudandis quod significabant: Abel ex ouibus munera quæ accipiuntur. Vnde & in Psalmo de oblatione priorum: Oblationes & holocausta noluiti.

HIERONYMVS.

DISCIPVLVS. Quid sibi uult, quod dixit Dominus ad Cain: Quare concidit uultus tuus: non ne si recte offeras, non recte autem diuidas peccasti, quiesce: ad te conuersio eius, & tu dominaberis illius. *M.* Necessitate compellimur in singulis diutius immorari. Siquidem multo alius in Hebræo, quam in Septuaginta trãslatoribus sensus est. Ait enim Deus ad Cain: Quare irasceris, & quare concidit uultus tuus? nonne si bene egeris, dimittitur tibi omne delictum: & si non bene egeris, ante fores peccatum sedebit, & ad te societas eius, & tu dominare eius. Quod autem dicit, hoc est, quare irasceris, & inuidia in fratre liuore cruciatus, uultum dimittis in terram. Nonne si bene feceris, dimittetur tibi omne delictum, siue ut Theodotio ait: Acceptabile erit, id est, munus tuum suscipiam, ut suscepi fratris tui. Quod si male egeris, ilico peccatum ante uestibulum tuum sedebit, & tui sanitori comitaberis: uerum quia liberi arbitrij es, moneo ut non tui peccatum, sed tu peccato domineris. Quod autem in Septuaginta interpretibus fecit error, illud est: quia peccatum, id est, arthath, in Hebræo generis masculini est, in Græco foeminini: & qui interpretati sunt, masculino illud, ut erat in Hebræo, genere transtulerunt.

GREGORIUS.

DISCIPVLVS. Quomodo intelligitur, Si recte offeras: non recte autem diuidas, peccasti. *MAGISTER.* Recte enim offerimus, cum recta intentione quid agimus: sed recte non diuidimus, si non hoc subtiliter discernamus. Oblata enim recte, diuidere est qualibet bona nostra studia, sollicitè discernendo pensare. Quod nimirum qui agere dissimulat, etiam recte offerens peccat. Recte ergo offerimus, cum bono studio bonum opus agimus: sed recte non diuidimus, si habere discretionem in bono opere postponamus: & rec

& rectè non diuidimus, si ea quæ Deo donante accepimus, impertiri proximis negligimus.

AVGVSTINVS.

Dixitq; Cain ad Abel: Egre diamur foras. Cumq; essent in agro, consurrexit Cain aduersus Abel fratrem suum, & interfecit eum. D. Quid significat quòd Cain fratrem suum Abel in agro interfecit? M. Iam superius diximus Cain significare Iudæos, qui Christum occiderunt, Abel uero Christum. Occiditur itaq; Abel minor natu: occiditur Christus caput populi minoris natu: à populo Iudæorum maioris natu ille in agro, iste in Calariæ loco.

INTERPRETATIO NOMINVM.

Cain possessio siue lamentatio interpretatur, Abel uero lucus siue uanitas, uel uapor, aut miserabilis.

ISIDORVS.

Deinde interrogat Deus Cain non tanquàm ignarus, sed tanquam iudex reum, quem puni- 20 at, & dicit ubi sit frater eius. Respondit ille nescire se, nec eius se esse custodem. Usque nunc quid nobis respondent Iudei, cum eos hoc sanctarum scripturarum uoce interrogamus de Christo: illi nescire Christum respondent. Fal- lax enim Cain ignorantia, Iudæorum falsa est negatio: essent autè quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere & custodire uoluissent. Dixitq; ei: Quid fecisti? Ecce uox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. 30 Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. D. Quomodo intelligitur sanguis Abel de terra ad Dominum clamasse? M. Sanguis Abel significat sanguinem Christi, quem uniuersa ecclesia acceptum dicit, Amen. Nam qualem clamorem faciat uniuersa ecclesia, dum potantur sanguine Christi, & dicunt Amen, tu ipse considera. Iudæi ergo, qui intelliguntur in persona Cain, quia non cre- 40 dunt Christum, nec potantur sanguine Christi: maledicti sunt super terram, super illam scilicet terram, quæ aperuit os suum post confessionem, & bibit sanguinem fratris sui, id est, Christi sui: quem quia Iudæi non bibunt, maledicti sunt. Nunc igitur maledictus eris super terram, & reliqua, usq;: Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.

DAMASVS AD HIERONYMVVM.

D. Quid sibi uult, quòd scribitur in Genesi, 50 Omnis qui occiderit Cain, septuplum uindictas exoluit.

HIERONYMVS AD DAMASVM.

M. Antequam de quæstione dicamus, rectum uideretur ut edictiones singulorum cum ipso Hebraico digeramus, quo facilius sensus scripturæ possit intelligi. Vainomer lo adonai lachen col horeg, Cain sibathaim iucam. Aquila: Et dicit ei Dominus: Propterea omnis qui occiderit Cain, septupliciter ulciscitur. Symmachus: 60 Et dicit ei Dominus, Non sic, sed omnis qui occiderit Cain, hebdomada siue septimus uindictabitur. Septuaginta & Theodotion, Et dixit

Bedæ tom. 8.

ei Dominus: Non sic, sed omnis qui occiderit Cain, septem uindictas exoluit. Postquàm Cain occiderat fratrem, interrogatus à Domino, Vbi est Abel frater tuus? contumeliose respondit, Nescio. nunquid custos fratris mei sum? quamobrè maledictione damnatus, ut gemens & tremens uiueret super terram, noluit ueniam deprecari: sed peccatis peccata congemmans tantum putauit nefas, cui à Domino non possit ignosci. Deniq; respondit Domino: Maior causa mea est, quàm ut dimittar, id est, plus peccauit, quàm ut merear absolui. Ecce reijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero gemens & tremens super terram: & erit omnis qui inuenerit me, occidit me. Efficior, inquit, à conspectu tuo, & conscientia sceleris tremebundus lucem ipsam ferre nō sustinens. abscondar ut latitem, & erit omnis qui inuenerit me, occidit me. Hæc secundum Septuaginta additionē. Hic nobis sensus uidetur. De eo autè quòd Aquila posuit, Septupliciter: & Symmachus, hebdomade siue septies uindictabitur: maiorū nostrorum ista sententia est, quòd putant in septima generatione à Lamech interfecit Cain. Adā quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, Enoch genuit Irad. Irad genuit Mahiuael, Mahiuael genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech, qui septimus ab Adam, non sponte, sicut in quodam Hebræo uolumine scribitur, interfecit Cain, ut ipse postea confitetur: quia uirum occidi in uulnere meo, & iuuenem in liuore meo, quoniam septies uindictabitur de Cain. de Lamech autem septuagies septies. Et quidam de Cain purant, quòd in septima generatione à Lamech interfecit sit, & iuxta aliam expositionē, pœnam sui sceleris dederit, quod tot generationibus gemens & tremens uiueret super terram. Nihil arbitror obscurū remansisse, dum ex tremore corporis & furiatæ mentis agitatam se esse intelligit, ac si diceret Dominus: Omnis qui occiderit te, à magno te liberet cruciatu: nō quòd percusserit Cain, septem ultionibus subijciendus sit, sed quòd septem uindictas, quæ in Cain tanto tempore cucurrerūt, soluat interfectior occidens eum, qui uitæ fuerat derelictus ad pœnā. quasi loqueretur Dominus ad Cain, Non ut uis morieris, uerum longè uo tempore custodieris ad uitam: & tam infeliciter in hac luce uersaberis, ut quicumq; te occiderit, beneficium præstet occiso, dum de tam multis te liberet cruciatibus. Nunc uerò illud quod non interrogaueras, dum aliud agimus, irrepsit. quæ sunt septuaginta septem uindictas, quæ in Lamech exoluendæ sint. Aiunt ab Adā usq; ad Christum generationes septuaginta septem. Relege Lucam Euangelistā, & inuenies ita esse quæ dicimus. Sicuti ergo generatione septima Cain peccatum est dissolutum, nō uindictabit quippe Dominus bis in idipsum, & qui semel mala sua recepit in uita sua, non eosdem cruciatus patietur in morte, quos est passus in uita sua: ita & Lamech peccatum, id est, totius mundi atq; sanguinis, qui effusus est, Christi sol-

h 2 uitur

uitur aduentu, qui tollit peccata mundi, qui la-
uit amictum suum in sanguine uia, & torcular
calcauit solus: qui de Edom ad cœlum rubicun-
dus ascendens, clamantibus angelis miraculū
præbuit, Eleuate portas principes uestras, &
introibit rex glorię. Quis est iste rex glorię. Do-
minus uirtutum, ipse est rex glorię. Referebat
mihī quidam Hebræus in apocryphis eorum
libris, septuaginta septem animas ex Lamech
progenie reperiri, quæ diluuiō deletæ sint, &
in hoc numero de Lamech factam esse uindi-
ctam, quod genus ipsius usq; ad cataclysmum
aquæ perseverauerit. Alibi de septem uindictis
Cain uariē suspicantur, & primum eius asse-
runt fuisse peccatum, quia non recte diuiserit.
Secundum, quia inuiderit fratri. Tertium, quia
dolose egerit dicens: Transeamus in campum.
Quartum peccatum, quia interfecit fratrem.
Quintum, quia procaciter negauerit, dicens:
Nescio, nunquid cultus fratris mei sum. Sextū,
quia seipsum damnauerit, dicens: Maior est ini-
quitas mea, quā ut dimittar. Septimum, quia
nec damnatus egerit pœnitentiā, secundum
Niniuitas & Ezechiam regem, qui imminentē
mortem lachrymis distulerunt, ut qui damna-
ti fuerant, non perirent, sed agentes pœniten-
tiam imperarent misericordiam Dei. Nam &
dicunt illum à clementissimō Deo ideo usque
ad septimam generationem fuisse delatum, ut
santum malis ipsis & longauitatis incore com-
pulsus pœnitentiā ageret, ut mereretur ab-
soluti. Nonnulli septenarium numerum plenū
& perfectum interpretantur, de multis scriptu-
rarum locis testimonia contrahentes: & hunc
esse sensum, quem supra perstrinximus: quia
qui interfecerit Cain, ab ingenti eū, & omnia
supplicia transcuntem liberaret à pœna. Sunt
autem qui & de Euangelio interrogationem
Peri replicent: Domine quotiens peccauerit
in me frater meus, & dimittam ei usq; septies.
Dicit ei Iesus: Non dico tibi usq; septies, sed us-
que septuagies septies. & putant mortem atq;
peccatum in septima progenie sabbatzasse,
quando Enoch raptus est, & nō inueniebatur,
quia transtulit eum Deus. De septuaginta au-
tem & septem illam expositionem sequuntur
in aduentu Christi mortis atq; peccati aculeū
esse contractum. Ponam & aliam opinionem,
ne quid uidear prætergressus, quidam septimū
annum remissionis, & quinquagesimum iubi-
lei, & quadringentesimum nonagesimum, quod
uolunt intelligi septuagies septies: multis mo-
dis interpretantur, asserentes ob hanc causam
quinquagesimi & quingentesimi numeri sacra-
ti in Euangelio positum debitore, & quinquā-
gesimum Psalmum pœnitentię, qui septem cō-
ficitur septimanis, & in principio octoadis e-
rumpit. Verum ne lōgius sermo procedat huc
usq; super hoc locutum esse sufficiat: quia & ex
his quæ reperimus, ingentem tibi disputatio-
nis syluam poteris ipsi conficere, sciens Orige-
nem duodecimum & terdecimum in Gene-
si librum de hac tantum questione distasse. Et

gressus Cain à facie Domini, habitauit in terra
Naid. Non est igitur terra Naid, ut uulgus no-
strorum putat: sed expletur sententiā Dei, quod
huc atq; illuc uagus & profugus oberrauit. In
Hebræo Nod dicitur, & interpretatur *Cæcus*
& fluctuans & instabilis, ac incertæ sedis.

RECAPITVLATIO.

Dixit etiam Deus ad Cain: *Maledictus eris super terram.*
Manifeste Iudæos hoc in loco significare nihil
dubium, quod nolentes esse sub gratia, sed sub
lege, ut essent ab ecclesia maledicti, testificante
Apostolo: Quicumque enim ex operibus legis
sunt, sub maledicto sunt. Sequitur:

Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos.

In ipsam enim terram, quam Christus porta-
uit, id est, in eius carnem ipsi operati sunt salu-
tem nostram crucifigendo Christum, qui mor-
tuus est propter delicta nostra. Nec tamen de-
dit eis eadem terra uirtutem suam, quia non iu-
stificati sunt uirtute resurrectionis eius, qui re-
surrexit propter iustificationem nostram, qui
etiam crucifixus est ex infirmitate nostra, sed ui-
uit in uirtute Dei. Hęc est ergo uirtus terræ il-
lius, quam non ostendit impijs & incredulis.
Vnde nec resurgens eis, à quibus erat crucifi-
xus, apparuit, tanquam Cain operanti terram:
ut granum illud seminaretur. Vagus & profu-
gus, siue ut in Septuaginta scriptum est, *Ge-
mens & tremens eris in terra.* Nunc ecce quis
non uideat, quis nō agnoscat in tota terra, qua-
cumq; dispersus est ille populus, quomodo sit
uagus in gentibus, & profugus ab Ierusalem,
quomodo gemat amisso regno, & tremat timo-
re, sub innumerabilibus populis Christianis.
Ideoq; respondit dicens: Maior est iniquitas
mea, quā ut ueniam merear. Ecce eiecis me
hodie à facie terræ, à tuaq; abscondar facie: &
ero uagus & profugus in terra. Et erit omnis
qui inuenit me, occidit me. Verè inde uagus
& profugus gemit & tremit, etiam ne regno
perdito terreno uisibili morte occidatur. Hanc
dicit maiorem causam, quā illam: quod & ter-
ra nostra non dat uirtutem suam, ne spiritaliter
moriatur. Carnaliter enim sapit, & abscondit se
à facie Dei, id est, iratum Deum habere graue
non putat: sed hoc timet, ne inueniatur & occi-
datur. Carnaliter autem sapit tanquam operas
terram, cuius uirtutem non accepit. Sapere au-
tem secundum carnem, mors est, quam ille non
intelligens amisso regno gemit, & corporalem
mortem timet. Sed quid ei respondit Deus: Ne
quaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain,
septuplū punietur. Siue ut Septuaginta transtu-
lerunt, Septem uindictas exoluet, id est, aufe-
ret ab eis septem uindictas, quibus alligati sunt
propter reatum occisi Christi, hoc toto tempo-
re quod septenario dierum numero uoluitur
magis, quia non interijt gens Iudæa, satis appa-
reat fidelibus Christianis, sed solam dispersio-
nem meruerunt: iuxta quod ait scriptura, Non
occides eos, ne quando oblitiscatur legis tua.
Disperge illos in uirtute tua, & deponē eos.

RECAPITVLATIO.

Posuit Dominus Cain signum, ut non eum interficeret omnes qui inuenisset eum.

Hoc reuera mirabile est, quemadmodum omnes gentes, quæ à Romanis subiugatae sunt, in ritu Romanorum sacrorum transierint, eaq; sacrilega obseruanda & celebranda susceperint: gens autem Iudæa siue sub paganis regibus, siue sub Christianis non amisit signum legis & circumcisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisq; distinguitur: sed omnis imperator uel rex, qui eos in regno suo inuenit, cum ipso signo eos inuenit, & non occidit. Exiit ergo Cain à facie Domini, & habitauit in terra Naïd: sic & Iudæi & omnes qui diuersis erroribus cõtumaces sunt, resistendo ueritati, uenudati exeunt à facie Dei, id est, à misericordia dilectionis eius, uel à participatione lucis eius: & habitant profugi in terra commotionis, id est, in carnali conturbatione contra iucunditatem Dei. hoc est, contra Eden, quod interpretatur epulatio, ubi est plātatus paradísus. Sequitur:

Cognouit atem Cain uxorem suam, quæ concepit & peperit Enoch, & edificauit ciuitatē Cain ex nomine filij sui Enoch.

D. Quid ergo sibi per figuram uult, quod impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi origine construxit? M. Prænoscat charitas tua, quia cernis impios in hac uita esse fundatos: sanctos uerò hospites & peregrinos esse. Vnde & Abel tanquam peregrinus in terris, id est, populus Christianus non condidit ciuitatem. Superna est enim sanctorum ciuitas, quam uis hic pareat ciuis, in quibus peregrinatur, donec regni eius tempus adueniat.

SEQVITVR REPETITIO.

Iste filius, in cuius nomine condita est Enoch, id est, terrestris Hierusalem, quod interpretatur possessio: significat istam ciuitatem, & initium & finem habere terrenum, ubi nihil plus quam cernitur, speratur. Sequitur:

Porro Enoch genuit Irad. Irad genuit Mahiuel. Mahiuel genuit Mathusaleem. Mathusael genuit Lamech.

INTERPRETATIO NOMINVM.

Enoch, dedicatio: Irad, descendens siue roborans: Mahiuel, quis est Dominus Deus, uel ex uita Deus. Mathusaleem, mortis emissio, uel mortuus est, & interrogauit. Lamech, humilitas aut percipientem, siue percussum. Iste nãque Lamech accepit uxores duas. nomen unius Ada, & nomen secundæ Sella. Ada testimoniũ dicitur, Sella umbra eius. Ada quippe genuit Iabal, qui fuit pater habitantium in tentorijs atq; pastorum. Iabal, dimittens aut mutatus, siue defluit: & nomen fratris eius Iubal. ipse fuit pater canentium cithara & organa. Interpretatur quoque delatus siue dimittens. Sequitur: Dixitq; Lamech uxoribus suis Adæ & Sellæ: Audite uerba mea, & auscultate sermonem meum. Quoniam occidi uirum in uultus meum, & adolescentulum in liuore meo. Quoniam septies uindicabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies. Iam alibi secundum historiam dictum est, eo quod ab Adam usque ad Bedæ tom. 8.

Christum septuaginta septē generationes inueniantur, in quibus Lamech peccatum, id est, totius mundi sanguinis Christi effusione solutum est. Siquidem & in populo Iudæorum propter interfectionem Christi septuaginta septē uindictæ sunt statuta, iuxta illud Euangelium, in quo dictum est Petro apostolo: Non solum septies, sed septuagies septies, si poenituerit fratri remittendum, id est, Iudæum reuertentem. Post septuaginta septem uindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi: Sequitur: Rursum cognouit Adam uxorem suam, quæ concepit & peperit filium, uocauitq; nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.

HIERONYMV S.

Seth proprie dicitur, id est, positio dicitur: quia igitur posuerit eum Deus pro Abel, propterea Seth, id est, positio appellatur. Denique Aquila, Et uocauit, inquit, Seth dicens: Quia posuit mihi Deus semen alterum.

SEQVITVR HIERONYMV S.

Sed & Seth natus est filius; quem uocauit Enos. Hic coepit inuocare nomen Domini Dei. Quomodo Adam homo interpretatur: ita & nos iuxta Hebrææ linguæ uarietatem, homo uel uir dicitur, & pulchre: quia hoc uocabulum habuit, quod de eo scriptum est, Tunc initium fuit inuocandi nomen Domini. licet plerique aliud arbitrentur, quod tunc primum in nomine Domini & in similitudinem eius fabricata sunt idola.

ITEM RECAPITVLATIO.

Seth quippe interpretatur possessio siue resurrectio, qui est Christus: Enos filius eius interpretatur homo, qui cepit inuocare nomen Domini, quid hoc intelligitur. Quia igitur in confessione uiuit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quamdiu peregrinatur in terris: non ociose prætereundum de duobus illis hominibus, Abel & Seth: quod Abel interpretatur iustus, & Seth frater eius resurrectio; quia in his mors Christi, & uita eius ex mortuis figuratur. Ergo ut breuius dicam, Abel iustus, Seth resurrectio, Enos homo: quia post luctum resurrectionis, de resurrectione homo inuocans Deum. Item Enos genuit Cainan. Cainan autem genuit Malalabel. Malalabel genuit Iareth. Iareth genuit Enoch. Hic autem Enoch septimus ab Adam, qui placuit Deo & translatus est, septimam requiem significat, ad quam transfertur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate seculi per Christi aduentum formatur: transactis enim sex milibus annis, & reliquis quæ sequuntur. Facto etiam iudicio & renouatis cælo & terra transfertur sancti in uitã perpetuam immortalitatis. Hoc quoq; notandum, quod in progenie Seth nulla ibi progenita foemina nominatim exprimitur, nisi tantũ in progenie Cain foemina commemoratur: quod significat terrenam ciuitatem, usq; sui in finē carnalis habituram generationis, quæ maritorum ac foeminarum coniunctione proueniunt. D.

Quid ergo significationis habeat, quod per Seth ab Adam usque ad Noe, denarius numerus inuenitur, siue duodenarius; in Cain uero undenarius numerus reperitur, obsecro ut dicas. *m.* Ille namque denarius numerus per Seth ab Adam usque ad Noe, insinuatur completum mandatorum in ecclesia operum legalium, cui numero si adijciantur tres filij Noe, medio reprobato duodenarius consummatur, qui in patriarchatum & apostolorum numero insignis habetur propter septenarij partes, altera per alteram multiplicata. Nam ter quaterni, uel quater terni ipsum faciunt. Quod uero progenies ex Adam per Cain undenario numero finitur, transgressio mandatorum siue peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperitur scriptus, adduntur ei tres filij & una filia, ut undenarius numerus completur, per quod demonstreretur peccatum. Nam et ipse numerus a foemina clauditur, a quo sexus initium peccati commissum est, per quod omnes morimur, scilicet ut uoluptas carnis, quae & spiritui resisterat, sequeretur. Vnde & ipsa filia Lamech Noema, id est, uoluptas interpretatur. Hic est liber generationis Adæ, in die qua creauit Deus hominem ad similitudinem Dei, fecit illum masculum & foeminam creauit eos, & benedixit illis, & uocauit nomen eorum Adam, in die qua creati sunt. Notandum & hic & ubi in Euangelio Matthæi scribitur; Liber generationis Iesu, quia hoc corruptibile principium, ad incorruptibile principium respicit, ubi dicitur: Liber generationis Iesu Christi; quia liber libro, & principium principio opponit, quia scriptum est: In primo mare conteres caput eius, & in nouissimo mari posteriora eius.

HIERONYMVS in Hebraicis questionibus. Et uocauit nomen eorum Adam: id est, homo. Hominis autem nomen tam uiro quam foeminae conuenit. Vixit autem Adam ducentos & uiginti annos, & genuit ad similitudinem & imaginem suam, uocauitque nomen eius Seth. Sciendum quod usque ad diluuium, ubi in nostris codicibus ducentos, & quod excurrit annorum genuisse quis dicitur, in Hebraeo habeat centum annos, & reliquos qui sequuntur. Fuerunt autem dies Adam postquam genuit Seth, septingenti anni, quia in ducentis errauerant. cōsequenter hic posuit septingentos, cum in Hebraeo hic habeat octingentos, & supra centum. Et uixit Mathusalam annis centum septuaginta septem, & genuit Lamech. & uixit Mathusalam postquam genuit Lamech, annis *DCCCII.* & genuit filios & filias: & fuerunt omnes dies Mathusalae, quos uixit, anni *DCCCCLXIX.* & mortuus est. *D.* Famosa quaestio & disputatione omnium ecclesiarum uentilata, quod iuxta diligentem supputationem quatuordecim annos post diluuium Mathusala uixisse refertur. Etenim cum esset Mathusala annorum centum sexaginta septem, genuit Lamech. Rursum Lamech cum esset annorum centum octuaginta octo, genuit Noe. & sunt usque ad diem natiuitatis Noe an-

niuitate Mathusalae, *CCCLV.* sexcentesimo autem anno uita Noe, diluuium factum est. Ac per hoc habita supputatione per partes noningentesimo quinquagesimo quinto anno Mathusalae diluuium fuisse conuincitur. Cum autem supra noningentos sexaginta nouem annis uixisse sit dictus, nulli dubium est eum quatuordecim annos uixisse post diluuium: & quo modo uerum est quod octo tantum anima in arca salua facta sunt. *m.* Restat ergo ut quomodo in plerisque, ita & in hoc sit error in numero. Siquidem in Hebraeis & in Samaritanorum libris ita scriptum reperi. Et uixit Mathusala centum octuaginta septem annis, & genuit Lamech. Et uixit Mathusala postquam genuit Lamech, *DCCCLXXII.* annos, & genuit filios & filias, & fuerunt omnes dies Mathusalae anni *DCCCCLXIX.* & mortuus est: & uixit Lamech *CLXXXII.* annos, & genuit Noe. A die ergo natiuitatis Mathusalae usque ad diem ortus Noe, sunt anni *CCCLXX.* his adde annos Noe, quia in sexcentesimo uita eius anno diluuium factum est: atque ita fit ut noningentesimo sexagesimo nono anno uita suae Mathusalae mortuus sit eo anno, quo coepit esse diluuium. Ille namque Mathusalam filius esse Enoch, qui septimus ab Adam in genealogia Seth, qui ambulauit cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. de isto quoque Enoch poeta ita cecinit: Primus ad usque chaos meritis uiuacibus Enoch, Multa per innumeros iam secula cōtigit annos, Natura perdente modum, quem iure creandi Terra tulit genitum, sed mors miratur ademptum.

Mathusalam genuit Lamech, de quo iam supra meminimus. Ille autem Lamech seculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post septuaginta septem mundi generationes absoluit, iuxta quod Lucas scribit Euangelista. Ille namque Lamech genuit filium, & uocauit nomen eius Noe, dicens: Ille requiescere nos faciet ab operibus nostris. Noe requies interpretatur. Ab eo igitur quod sub illo omnia retro opera quiete uerint per diluuium, requies appellatus est. Noe uero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham & Iapheth. Cumque coepissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent. Videntes filij Dei filias eorum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.

HIERONYMVS.

Videntes filij Dei filias hominum, quia bona sunt. Verbum Hebraicum *elohim* communis est numeri, & Deus quippe & dii similiter appellantur. Propter quod Aquila plurali numero filios deorum ausus est dicere, deos intelligens sanctos, siue angelos. Deus enim sterit in synagoga deorum, in medio autem Deus diiudicat. unde & Symmachus istiusmodi sensum sequens ait: Videntes filij potentium filias hominum, & reliqua. Plerique affirmant, ut hi qui ex Seth progenie nati sunt, filij Dei uocati sunt.

eo quodd ipse coeperit inuocare nomē Domini. Nam sicut propheta Ioannē baptistam angelū uocauit uaticinando, Ecce mitto angelū meū ante faciem tuam, &c. sic & isto in loco filios Dei, siue angelos intelligimus homines iustos, stirpe iusta pgenitos lapsos in peccatū. Sicut & alius ppheta sacerdotes angelos appellat.

HIERONYMVS. D. Dixit Dominus Deus, Nō permanebit spiritus meus in hominib. istis in æternū, q̄a carnes sunt. Et in Hebr̄o scriptum est, Nō iudicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, q̄ caro sunt. Quomodo hoc intelligēdum est? Hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos seruaabo cruciatus: sed hic illis restituum, quod merentur. Ergo ne seueritatē, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiā Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere uisitatur. Vnde & iratus dicitur Deus ad quosdam, Non uisitabo filias eorum, cum fuerint fornicatæ: & sp̄sas eorum, cum adulterauerint. & in alio loco: Uisitabo in uirga iniquitates eorū, & in flagellis peccata eorum: uerum tamen misericordiam meam non auferam ab eis. Sequitur.

Eruntq̄ dies illorum centum uiginti anni.] **D.** Si enim humana uita in cētum uiginti annis ab hac die contracta est, quid est quod pleriq̄ patres post diluuiū ducentis & trecentis annis amplius uixisse memorantur. **M.** Non igitur ut multi errant, humana uita in cxx. annis contracta est, sed generationi illi ad p̄nitentiā data est. Porro ne uideretur in eo esse crudelis, quod peccātib. locum p̄nitentiæ nō dedisset: adiecit, Erunt dies eorum cxx. anni. hoc ad agendam p̄nitentiā. Siquidem inueniamus uixisse Abraham post diluuiū cxxxv. annos, & cæteros amplius. Quia uerō p̄nitentiā agere contempserunt, noluit Deus expectare tēpus decretum: sed uiginti annorum sp̄cijs amputatis induxit diluuiū, anno centesimo agendę p̄nitentiæ destinato. Perpendis enim quodd uixit Noe post diluuiū ccc. annos: ex quo perspicuū est, cxx. annos generationi illi ad p̄nitentiā datos, & non uitæ mortalium cōstitutos. Sequitur.

Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Et post hæc ut ingrediebantur filij Dei ad filias hominum, & generabant eis, illi erant gigantes à seculo homines nominati.

In Hebr̄o ita habet: Cadentes erant in terram in diebus illis, id est, Niphilim & post hæc ut ingrediebantur filij deorū ad filias hominū, & generabāt eis: hi erant fortes à principio uiri nominati. Pro cadentib. siue gigantibus uolentos eos interpretatus est Symmachus. angelis autem, & sanctorum liberis conuenit nomē cadentium, sicut superius diximus. Sequitur.

Vidensq̄ Dominus quodd multa malitia hominum in terra, & cuncta cogitatio cordis iniqua esset ad malum omni tempore: p̄nituit eum quodd hominem fecisset in terra, &c. usque, P̄nitit enim me fecisse eos.

GREGORIVS. D. Quid est q̄ omnipotēs Deus, qui nulla mutabilitate humanæ cōditionis astringitur, nec ei quid esse est, esse delit, ex

tempore p̄nituisse de sua conditione describitur. **M.** Plerunq̄ enim in sacro eloquio sicut sapientes Dei sermonem trahunt à sapientibus seculi: sic nunc pro utilitate hominis uocem in se humanæ passionis conditor hominum submit Deus, ut uidelicet dicatur, P̄nituit eum quodd hominem fecisset in terra: dum profecto constet, quia is qui cuncta priusquam ueniant, conspiciat, nequaquā aliquid p̄nitēdo fecerit, respicit. Ut ergo mirū non est, si spirituales plerunq̄ utantur uerbis carnalib., sic neq̄ si ipse ineffabilis & creator omnium spiritus, ut ad intellectum suū carnē pertrahat, in se ipso carnis sermonem formet.

SEQUITVR IN LIBRO QUÆSTIONUM HEBRÆICARUM.

Hæc generationes Noe. Noe uir iustus atq̄ p̄fectus in generatiōe sua cū Deo ambulauit. Hieron. signanter q̄ppe ait, In generatiōe sua: ut ostenderet non iuxta iusticiā consummatam, sed iuxta generationem suam eū iustum fuisse iusticiā. Cum Deo ambulabat, hoc est, illius uestigia sequebatur. Sequitur.

Dixitq̄ autem Dominus ad Noe, Finis uniuerse carnis uenit coram me. repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis leuigatis.

Ut Hieronymus, Fac tibi arcā de lignis quadratis. Pro quadratis lignis bituminatis legitur in Hebr̄o. Colligens facies arcam, & in cubito consumabis eam desuper. Pro eo quodd est, Colligens facies arcā: in Hebr̄o habet meridianum facies arcæ, quod manifestius interpretatus est Symmachus dicens: *diap̄arēis*, hoc est dilucidum facies arcæ, uolens fenestram intelligi. Sequitur.

Mansuinculas in arca facies, &c. usque, Et quiescit aqua, & reuelati sunt fontes abyssi & cataraactæ cæli.] Pro reuelatis fontibus, clausos & obduratos omnes interpres transfulerunt: & pro eo quodd sequitur, Cessauit aqua super terram, & reliqua: scriptū est, Reuersiq̄ sunt aquæ de terra euntes & reuertentes. Nota secundū Ecclesiasten, q̄ omnes aquæ atq̄ torrentes per occultas uenas ad matricem abyssum reuertantur.

Post quadraginta dies aperuit Noe ostium arcæ, quodd fecit et emisit coruum: & egressus non redijt ad eum, donec siccarentur aquæ de terra.

Pro ostio fenestra scripta est in Hebr̄o, & de coruo aliter dicitur: Emisit coruum, & egressus est exiens nō reuertens, donec siccarentur aquæ de terra. hæc iuxta Hieronymum.

RECAPITVLATIO VNDE SVPRA.

Noe autē per omnia omnesq̄ actus eius Christum significat. Noe enim requies interpretatur, & Dominus dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuentis requiem animabus uestris. Solus iustus inuenitur in illa gēte Noe, cui septē homines donatur p̄pter iustitiā suā. Solus iustus est Christus atq̄ perfectus, cui septē ecclesie propter septēplicē spiritū illuminantem in unam ecclesiam condonantur.

h 4 Quod

Quod uerò Noe per aquã & lignum liberatur, significat crucẽ & baptismum. Sicut enim ille cum suis per aquã & lignum saluatur: sic familia Christi per baptismum, & crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis nõ putrescentibus: Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in sempiternũ uicturis. arca enim ista ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus mundi huius. Quod autem eadem arca de lignis quadratis fieri iubetur, undiq; stabilis uitam sanctorum significat, ad omne opus bonum paratum. quocunq; enim uerteris quadratum, firmiter stabit. Quod bitumine glutinantur arca ligna intrinsecus & extrinsecus, ut in cõpage unitatis significetur tolerantiã charitatis, ne scandalis ecclesiam tentantibus siue ab his qui intus sunt, siue ab his qui foris sunt, cedat fraterna iunctura, & soluatur uinculũ pacis. Est enim bitumen feruentissimũ gluten, significans dilectionis ardorem, uel magnã fortitudinẽ ad tenendã societatem spiritualem tolerantem. Quod arca trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta cõpleatur, sicut sex etatibus omne huius seculi tẽpus extenditur. In omnibus quibus Christus nunquã desistit predicari. In quinta per prophetiã prãdictus, in sexta per Euangelium diffamatus. Potest quidẽ & in his trecentis cubitis signũ ligni passionis ostendi. Ipsi uis enim literę numerus crucis demonstrat signũ quo socij passionis Christi effecti per baptismũ longitudinem uitæ æternę adipsiscuntur. Quod uerò cubitis quinquaginta latitudo eius expãditur. Sicut Apostolus dicit: Cor nostrum dilatũ est. Vnde nisi charitate spiritali. propter quod ipse iterum dicit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionẽ suã Christus spiritũ sanctum misit, quo corda credentiũ dilatauit. Quod autẽ altitudo eius xxx. cubitis surgit, quẽ numerũ decies habet in trecentis cubitis lõgitudi: quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorũ etate gerens, doctrinã Euangelicã cõsecrauit: cõtestans legẽ nõ se uenisse soluere, sed adimplere. Lex autẽ in decẽ præceptis agnoscitur, unde decies tricenis arca lõgitudi perficitur. Vnde & ipse Noe ab Adam decimus cõputatur, quod sexies longa ad latitudinem suam, & decies ad altitudinem suã humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit. Corporis enim lõgitudi, quæ à uertice usq; ad uestigium sexies tantum habet quã latitudo, quæ est ab uno latere ad alterum latus, & decies tantũ quantũ latitudo. Cuius latitudinis mensura est in latere à dorso ad uentrẽ, uelut si facientem hominẽ mentiaris supinum seu pronum, sexies tantum lõgitudinis est à capite usq; ad pedes, quã latus à dextera in sinistram, uel à sinistra in dextram, & decies quã altus à terra. Vnde facta est arca trecentorum in lõgitudine cubitorum, & quinquaginta in latitudine & triginta in altitudine. Itẽ quod eadem arca collecta in unũ cubitũ desuper consummatur: sic & ecclesia corpus

Christi in unitatẽ collecta sublimatur & perficitur. Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum nõ colligit, spargit. quod autem aditus ei fit à latere, id est, quod nemo intrat in ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorũ, quod de Christi latere aperto manauit. Quod uerò inferiora arca bicamerata, & tricamerata construuntur, sicut ex omnibus gentibus uel bipertitã multitudinẽ congregat ecclesiam. Propter circũcisionẽ & præputiũ, uel tripartitam propter filios Noe: quorum pgenie repletus est orbis. & ideo arca inferiora ista dicta sunt, quia in hac uita terrena est diuersitas gentiũ. In summo autẽ oēs cõsummur in unũ, & nõ est ista uarietas quia omnia omnib. Christus est tanq; nos uno cubito desuper cõlesti unitate cõsummas. Quod autem cuncta animalium genera includuntur in arca, significat quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus discus ille significat, quia munda & immunda sint ibi animalia, sicut in ecclesie sacramentis & boni & mali uersantur. Quod septena sunt munda, & bina immunda: non quia pauciores sunt mali, quã boni, sed quia boni seruant unitatem spiritus in uinculo pacis. Sanctum autem spiritum diuina scriptura in septiformi operatione cõmendat: sapientiã & intellectus, consiliũ & fortitudinis, sciẽtiã & pietatis & timoris Domini. Vnde & ille numerus quinquaginta dierũ ad aduentum sancti spiritus pertinens in septies septenis. Qui sunt quadraginta nouẽ uno addito consummatur, propter quod dictum est: Studẽtes seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Mali autẽ in binario numero ad schismata faciles, & quodam modo diuisibiles ostenduntur. Quod Noe ipse cum suis octauus numeratur, significat quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit: quia octaua die. 1. post sabbati septimũ primo à mortuis resurrexit. Qui dies à passione tertius, in numero autẽ dierum, qui per omne tempus uoluitur, & octauus & primus est. Quod post septẽ dies ex quo ingressus est Noe in arca, diluuiũ factum est: hoc est, quia in spem future quietis, quæ septimo die significata est, baptizamus. Quod uerò præter arcam omnis caro, quã terra sustentabat, diluuiõ cõsumpta est: significat quia præter ecclesie societatem aqua baptismi quãuis eadẽ sit, non solũ nõ ualeat ad salutẽ, sed ualeat potius ad pnicẽ. Quod autẽ quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit, quia ois reatus peccatorũ in x. præceptis legis admittitur p uniuersum orbẽ terrarũ, quod quatuor partibus cõtinetur. Decẽ præcepta quater dicta, quadraginta sunt: siue ille reatus, quod ad dies pertinet, ex rerũ prosperitate, siue quod ad noctes ex rerũ aduersitate cõtractus sit sacramẽto baptismi cõlestis abluitur. Quod Noe quingentorũ erat annorũ, cum ei locutus est Dñs, ut arca sibi fabriceret, & sexcẽtos habebat annos, cum in ea uisisset ingressus. Vnde intelligitur per cẽtum annos arca fabricata: quid aliud hic uidentur centum anni significare, nisi ætates singulas seculi. Vnde

Vnde ista sexta ætas quæ cõpletis quingentis usq; ad sexcentos, significatur in manifestatio ne Euangelicã ecclesiam construit. & ideo qui sibi ad uitam cõsulit, sit uelut quadratum lignũ, paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricam sanctam: quia & secundus mensis anni sexcẽtesimi, quo intrauit Noe in arcã, eandem senariã ætatẽ significat. Duo enim menses sexagenario numero concluduntur: à senario autẽ numero & sexaginta cognominantur & sexcẽti, & sex milia. & 60. milia & sexcenta milia & sexcenties, & quicquid deinceps in maioribus summis per eundem articulum numerus in infinita incrementa confugit: & quod uicelismus & septimus dies mensis cõmemoratur, ad eiusdem quadraturę significationem pertinet, quę iam in quadratis lignis exposita est. Sed hic euidẽtius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, quodammodo cõquadratos trinitas perfecit in memoria, qua Deũ recolimus intelligentiã, qua cognoscimus in uoluntate, qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter sunt 27. qui est numeri ternarij quadratus. Quod uerò septimo mense arca reledit, hoc est requieuit ad illã septimã requiẽ significatio recurrit: & quia perfecti requiescunt, ibi quoq; quadraturã illius numerus iteratur. Nam uicelima septima die secundi mensis, cõmendatum est hoc sacramentum: & rursus uicelima septima die mensis septimẽ eadem cõmẽdatio confirmata est, cum arca requieuit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requies cum octaua resurrectione coniungitur. Neque enim reddito corpore finitur requies, quæ post hanc uitam excipit sanctos, sed potius totum hominẽ, nõ adhuc spe, sed iam re ipsa omni ex parte spiritus & corporis perfecta & immortalitate salute renouatum aternæ uitæ munus assumit. Quia ergo septima requies cõ octaua resurrectione coniungitur, & hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est, in baptismo, altitũ profundumq; mysterium est, q; quindecim cubitis supercreuit aqua, excedens altitudinẽ montium. Octo itaq; & septem, quindecim faciunt. Sed octo significant resurrectionẽ, septẽ quietem. Hoc igitur sacramentum resurrectionis & quietis trãscendit omnẽ sapientiã superbiorum, ita ut nullatenus possit indagare scientiã suã altitudinẽ resurrectionis quietem: & quia septuaginta à septem & LXXX, ab octo dinumerantur, coniuncto utroq; numero centũ quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atq; confirmans altitudinẽ baptismi in cõsecrandum nouum hominẽ, ad tenendam quietis & resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus coruus non est reuersus, aut aquis utiq; interceptus, an aliquo supernatãti caduere illectus, significat homines immundicia cupiditatis deterrimos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt, in hoc mundo retentos, aut re baptizari ab his præter arcam, id est, præter ecclesiam baptismus occidit, seduci & teneri. Quod columba emis-

sa non inuenta requie reuerfa est: ostendit per nouum testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissã. Post quadraginta enim dies emissã est, qui numerus uitam quę in hoc mundo agitur, significat. Deniq; post septẽ dies dimissa columba propter illam septenariã operationem spiritalem oliuæ fructuosum surculum retulit: quo significaret nonnullos etiam extra ecclesiam baptizatos, si in eis pinguedo non deluerit charitatis, posteriori tempore quali uespere more columbæ tãquam in osculo pacis ad unitatis societatem posse perducere. Quod post altos septem dies dimissa, & nõ reuerfa: significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quod in hoc tempore consociatur quam diu uiuitur, quod de Christi latere manauit: sed iam in ipsa perfectione salutis aternæ cum tradetur regnum Deo & patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis ueritatis nullis ministerijs corporabilibus egeamus.

DISCIPVLVS. Cur sexcentesimo & uno anno uitę Noe, id est, peractis sexcentis aperitur arca tertiũ. M. Finita quippe sexta ætate seculi reuelabitur absconditum sacramentum atq; promissum, D. Cur uicelimo & septimo die secundi mensis dicitur sicasse terra, tanquam finita esset iam baptizandi necessitas? M. In numero etenim dierũ quinquagesimo & septimo ipse est enim dies secundi mensis uicelimus septimus, qui numerus ex illa coniunctione spiritus & corporis septies octonos habet, uno addito propter unitatis uinculum. D. Cur de arca coniuncti exeunt, qui disuncti intrauerant? Sic enim dictum erat, quod intrauerint in arcam Noe & filij eius, uxor eius, & uxores filiorum eius, seorsum uiri & seorsum femine commemorata sunt. M. Quia igitur in hoc tempore caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ad typum illum disuncti intrauerant: postmodum autem exeunt Noe & uxor eius, filij eius & uxores filiorum eius. Hoc est, coniuncti masculi & femina: quia in fine seculi, & in resurrectione iustorum omnimoda & perfecta pace spiritus corpus adhaerebit in illa mortalitatis indigentia uel concupiscentia resistente. Quod dantur eis in escam cuncta animalia, sicut in illo dieo Petro dicitur, Macca & manduca: quod eiectione sanguine iubentur manducare, ne uitã pristina quasi suffocato in conscientia teneantur, sed habeant tanquam effusionem per confessionem. Quod uerò testamentum posuit Deus inter se & homines atque omnem animã uiuam ne perdat eam diluuiõ: arcum scilicet qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole respundet. Illi enim nõ pereunt diluuiõ, qui in prophetis & in omnibus diuinis scripturis tanquã in Dei nubibus agnoscunt Christi gloriam, non quærunt suam.

HIERONYMVS in libro locorum dixit: Ararat in Armenia, siquidem in montibus Ararat, arca post diluuiũ sedisse perhibetur. & dicitur

cūtur ibidem usq; hodie eius manere uestigia. Meminit horum montū & Hieremias in uisio-
ne contra Babylonem. Iosephus quoq; in pri-
mo Antiquitatum Iudaicarum libro, secularit̄
literarum historias proferens: Animaduertēs,
inquit, Noe terram diluio liberatā, septem ali-
os dies abire permisit, & uniuersa animalia be-
stiasq; patentibus claustris emittens ipse cum
sua prole egressus est: immolans Deo hostias,
gaudensq; cum liberis. Hęc locū Armenij exi-
tum uel egressus uocant: siquidem ibi cultores
illarum regionum arcam primū sedisse testan-
tur, & lignorum quādam superesse monumen-
ta. Arca huius & diluuij, omnes qui barbaras
scripsere historias, recordantur: quorum est u-
nus Berofus Chaldaeus, qui super diluio refe-
rens, hęc locutus est: Dicitur huius nauis in Ar-
menia propter montem Carduenorum pars a-
liqua permanere, & quosdam bitumē ex ea a-
uellentes circumferre, quoutuntur uel maxi-
mē hi qui lustrantur & se expiant. sed & Hiero-
nymus Aegyptius, qui antiquitates Phœnicū
pulchro sermone cōscripsit, & Mnaseas & mul-
ti alij, Nicolaus quoq; Damascenus in nonage-
simo sexto libro refert: Est in Armenia super
Myriadem mons nomine Bearis: ad quē mul-
tos in diluio confugisse autumant, ibiq; salua-
tos esse. Alios uerō in arca alueo supernatan-
tes ad eius uerticem peruenisse, & usq; ad mul-
tas atates ligna arce monstrari solita: quos qui
dē ego puto non esse alios, nisi eos quos Moy-
ses legiser Hebræorum in suis uoluminibus e-
didit. De arca quoq; ipse poeta cecinuit ita.

Nuncia diluuij iam decrescētis ad arcam,
Ore colūba refert rānum uiridantis oliuę,
Coruus enim ingluuie per scæda cadaue-
ra captus,
Hæserat: illa datæ reuehit noua gaudia
paciſ.

HIERONYMVS.

ET ERAT filij Noe qui egressi sunt de arca: Sem, Cham & Iapheth.] Frequenter septuaginta interpretes
non ualentēs Heih literam, quæ duplicem aspi-
rationem habet, in Græcum sermonem uerte-
re, chi Græcam literam addiderunt: ut nos do-
cerent in istiusmodi uocabulis aspirare debe-
re. Vnde & in præsentī loco Cham transtule-
runt, pro eo quod est Ham, quo & Aegyptus
usq; hodie Aegyptiorum lingua Ham dicitur.
Plantauit autem Noe uineam, bibēsq; uinum inebriatus est,
& cætera, usq;: Faciēsq; eorum auersæ erant, & patris uirilia
non uiderunt.

Iam uerō illud quod post diluuium de uinea,
quam plātauit Noe, inebriatus est, & nudatus
est in domo sua: cui nō appareat Christi esse fi-
gura, qui inebriatus est, dum passus est. Nuda-
tus est, dum crucifixus est in domo sua, id est,
ingēte sua, & in domesticis sanguinis sui utiq;
Iudæis. Tunc enim nudatus est mortalitas car-
nis eius, quam nuditatem, id est, passionē Chri-
sti uidentēs subsannauerunt. Sem uerō & Iapheth
tanquam duo populi ex circūcissione & præpu-

tio credētes, cognita nuditate patris, qua signi-
ficabatur passio Saluatoris, sumentes uestimē-
tum posuerunt super dorſa sua: & intrātes aue-
si operuerunt nuditatem patris, nec uiderunt
quod uerenda rexerunt. Quodam enim modo
passionem Christi uelamento tegimus, id est,
sacramento honoramus, eiusq; mysterij ratio-
nem reddentes, Iudæorum detractionē oportu-
mus. Vestimentum enim significat sacramen-
tum, dorſa memoriā preteritorum: quia passio
nem transactam Christi celebrat ecclesia, non
adhuc prospiciat futuram. medius autem fra-
ter Cham, id est, impius populus Iudæorū: ideo
medius, quia nec primatum apostolorum tenu-
it, nec ultimus in gentibus credidit. Vidit nud-
tatem patris, quia cōsensit in nece Domini Sal-
uatoris. Post hæc nunciavit foras fratribus. Per
eum quippe manifestatum est, quod erat in pro-
pheta secretum: ideoq; fit seruus fratrum suo-
rū. Quid est enim aliud hodieq; gens ipsa nisi
quādam scrinaria Christianorum, baiulans le-
gem & prophetas ad testimonium assertionis
ecclesiæ, ut nos honoremus per sacramentum,
quod nunciant illi per literam.

Expergefactus itaq; Noe, cum didicisset quod fecerat ei filij
us suus minor, ait: Maledictus Chanaan, seruus seruatorum erit fra-
tribus suis. Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan seruus
eius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem.]

Quomodo hoc intelligendum est?

HIERONYMVS. De Sem Hebræi, de Iapheth
populus gentium nascitur. Quia igitur
lata est multitudo credentium, à latitudine que
Iapheth dicitur, latitudo nomē accepit. Quod
autem ait: Et habitet in tabernaculis Sem, de
nobis prophetatur, qui in eruditione & scien-
tia scripturarum eiectione Israele uersamur.

EXPLANATIO SPIRITALIS.

Post hæc itaq; benedicuntur duo illi, qui nu-
ditatem patris honorauerunt. Benedictus nā-
que Dominus Deus Sem, sit Chanaan puer il-
lius. Dilatet Iapheth, & habitet in tabernacu-
lis Sem. hic Sem maior natus, ex quo patres &
prophete & apostoli nati sunt, atq; generati. Iapheth
autem gentium est pater, qui etiam latitudo
interpretatur. Cum ingenti enim multi-
tudine dilatatus est populus ex gentibus, qui
cum prophetis & apostolis erat habitaturus.
Siquidem & uidemus iuxta Noe prophetiam
patris benedictionē in tabernaculo Sem, tran-
sisse habitationem Iapheth: hoc est, in domum
legis & prophetarum ecclesiam potius iustifi-
cari. minorem quidem temporum, sed gratia
lege maiorem. Cham porro qui interpretatur
callidus, medius filius tanquam ab utroq; dis-
cretus, nec in primitijs Israelitarum, nec in ple-
nitudine genuū permanens, significat non so-
lum Iudæorum, sed etiam hæreticorum genus
callidum, non spiritu sapientiæ, sed impati-
entiæ: quo solent hæreticorum seruere primordias,
& pacem perturbare sanctorum: sed & omnes
qui Christiano uocabulo gloriantur, & perdi-
tē uiuunt, ipsius figuram gestare uidentur. Pas-
sionem quippe Christi, quæ illius hominis nu-
ditate

ditate significata est, & annunciant bene profi-
tendo, & male agendo exhonorent. De talibus
ergo dictum est, Ex fructibus eorum cognosce-
tis eos. Ideo & Chā in filio suo maledictus est,
tanquam in fructu suo, id est, in opere suo. Vnde
de conuenienter & ipse filius eius Chanaan, q
interpretatur motus eorum. Quod aliud quid
est, quam opus eorum. Item quod Cham pec-
cāte posteritas eius damnatur: significat quod
reprobi hic quidem delinquit, sed in posterū,
id est, in futurum sententiam damnationis acci-
piunt. Sed & plebs Iudaica, quæ Dominū cru-
cifixit, etiam in filios poenam damnationis suæ
transiit. Dixerunt enim: Sāguis huius super
nos, & super filios nostros. Benedicis igitur
duobus filiis Noe, atq; uno in medio eorum ma-
ledicis: deinceps generationes eorum texuntur,
ex quibus septuaginta duæ gētes ortæ sunt,
id est, quindecim de Iapheth, triginta de Chā,
uigintiseptem de Sem.

DE AEDIFICATIONE TURRIS,
Etc. usq; ad diuisionem linguarum.

PRImus autem post diluuium inter homines
Neroth, filius Chus noua imperij cupiditate
tyrannidem arripuit. Regnauitq; in Babylo-
nia, quæ ab eo quod ibi confusa sunt lingue Ba-
bel appellata est, quod interpretatur confusio,
cuius aedificandę turris idem Nemrod extitit
auctor: quicq; pro eo quod ultra naturam suam
cœli alta penetrare contendit, non incongrue
diabolo cōparatur, qui cogitatione cordis sui
intumescens, super sidera exaltare se uoluit, id
est, super omnem potestatem angelorum Deo
se cœquare disponens, dum dicit: Ascendam
super altitudinem nubium, & ero similis altissi-
mo. Quod autem dicitur uenator, quid signifi-
cat hoc nomine, nisi animarum terrigenarū
deceptor, & capiens homines ad mortem. Tur-
ris eius, superbia huius mundi est, uel impia do-
gmata hæreticorum, qui postquam moti sunt
ab oriente, id est, à uero lumine recesserūt, & ue-
nerunt in campum Sennaar, qui interpretatur
excussio dentium, statim aduersus Deum impie-
tatis suę edificāt turrim, ac dogmatū supbiæ ne-
fario ausu confringunt: uolētes curiositate nō
licita ipsius cœli alta penetrare, sed sicut illi per
superbiam ab una lingua in multis diuisi sunt,
ita & hæretici ab unitate fidei confessione se-
gregati inter se diuersitate erroris, quasi per
disonantiam linguę inuicem se cernuntur, &
quos armat aduersus Deum elata conspiratio-
nis pernicioſa cōfensio. Rursum intercedente
dogmatum discordia diuidit, oborta repente
confusio: quos quidem ipsa trinitas damnat, in
quam offendunt, ipsa eos dispergit dum dicit:
Venite & confundamus ibi linguam eorum.
in uarietate utiq; erroris siue schismatum. Eo
autem tempore quando linguarū facta est ua-
rietas, in sola domo Heber, quæ antea fuit lin-
gua remansit: nunc quoq; in sola ecclesia, quæ
est domus Christi, unitatē esse confessionis &

fidei pacem diuisis omnibus reprobis restat.

NUNC DE GENTIVM DIVISIONE
nibus secundum Hieronymum uideamus.

Filij Iafeth, Gomer & Magog, & Madai & Ia-
uan, & Thubal, & Mofoch, & Thiras. Iapheth
filio Noe nati sunt septem filij, qui posse-
derunt terram in Asia ab Amano & Tauro, Sy-
riæ cœles & Cilicię montibus, usq; ad fluuium
Tanaim, in Europa uerò usque ad Gadira, no-
mina locis & gentibus relinquentes, è quibus
postea immutata sunt plurima, cætera perma-
nent ut fuerunt. Sunt autem Gomer, Galatę:
Magog, Scythę: Madai, Medi: Sauran, Iones q
& Græci: unde & mare Ionium: Thubal Iberi,
qui & Hispani, à quibus Celtiberi, licet quidā
Italos suspicētur. Mofoch, Cappadoces: unde
& urbs apud eos usq; hodie Mazaca dicitur.
Porro septuaginta interpretes Caphthorim
Cappadocas arbitrantur: Thiras, Thracę,
quorum non satis immutatum uocabulum est.
Scio quēdam Gog & Magog, tam de præsentis
loco, quam de Ezechiel ad Gothorum nuper
in terra nostra uagantium historiam retulisse.
Quod utrum uerum sit, prælii ipsius sine mon-
strabitur. Et certe Gothos omnes retro erudi-
ti, magis Geras quam Gog & Magog appella-
re consueuerunt. Hę itaq; septem gentes, quas
de Iapheth uenire stirpe memorauit, ad aquilo-
nis partem habitāt. Filij Gomer Aschanaz &
Riphat & Thogarma. Aschanaz Græci Regi-
nos uocāt. Riphath, Paphlagonę: Thogarma,
Phrygę: filij Iauan, Elisa & Tharsis, Cethim
& Dodanim. Ab his diuisę sibi insulę nationū
in terris suis. Vir secundum linguam suam &
cognitionem & gentem suam. De Ionibus, id
est, Græcis nascuntur Elisei, qui uocantur Ae-
les: unde & quinta lingua Græcię Aeolis appel-
latur, quam illi uocant *ἠελλίαν*. Thar-
sis Iosephus Cilicę arbitrat, & aspirationis li-
teram uitiose à posteris in 7 dicens fuisse corru-
ptam, unde & metropolis eorum ciuitas Thar-
sus appellatur Paulo Apostolo gloriosa. Cethim
sunt Citi, à quibus hodie quoq; urbs Cy-
pri Citiū nominatur. Dodanim, Rhodij, ita
enim septuaginta interpretes trāstulerunt. Le-
gamus Varronis de antiquitatibus libros, &
Dionij Capitonis, & Græcum Phlegontia, cæ-
terosq; eruditissimos uiros, & uidebimus om-
nes penē insulas & totius orbis litora terrasq;
mare uicinas Græcis accolis occupatas, qui ut
supra diximus, ab Amano & Tauro montibus
omnia maritima loca usq; ad oceanum posse-
dere Britanicū. Filij Chan, Chus & Mesraim,
& Phut, & Chanaan. Chus usq; hodie ab hebre-
is Aethiopia nūcupatur: Mesraim, Aegyptus:
Phut, Libye à quo & Mauritania fluuius usq;
in præfens Phut, omnisq; circa eum regio Phu-
tenlis. Multi tam Græci quā Latini scriptores
huius rei testes sunt. Quare autem in una tan-
tum climatis parte, antiquum nomen Libye re-
federit, & reliqua terra uocata sit Aphryca, dif-
ferere non huius loci nec temporis est. Porro
Chanaan

Chanaan obtinuit terram, quam Iudæi dein-
ceps possederunt eiectis Chananeis. Filij Chus,
Saba, Heuila, Sabatha, Regma, Sabathaca. Sa-
ba, à quo Sabgi, de quibus Virgilius: Solisq; est
Thurea uirga Sabæis. & alibi: Centumq; Sa-
bæo Thure calent aræ. Heuila, Gethult, in
parte remotioris Affricæ, eremo coherentes.
Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Astabari
nuncupantur. Rhegma uerò & Sabathaca pau-
latim antiqua perdidere uocabula, & que nūc
pro ueteribus habeant, ignoratur. Filij Rheg-
ma, Saba & Dadan. hic Saba per Schin litera
scribitur: supra uerò per Samech, à quo dixi-
mus appellatos Sabæos, interpretatur uerò
nunc Saba Arabia. Nam in LXXI. Psalmo,
ubi nos habemus, Reges Arabum & Saba mu-
nera offerent: in Hebræo scriptū est, Reges Sa-
ba primum nomen per schin, secundum per sa-
mech. Dadan gens est Aethiopiæ in occidenta-
li plaga, & Chus genuit Nemrod, de quo iam
superius mentionem fecimus. Iste cœpit esse po-
tens in terra. & post paululum: Et fuit, inquit,
caput regni ipsius Babel & Arach, & Achad,
& Chalanne in terra Sennaar. Nemrod filius
Chus arripuit, ut supra differuimus, insuetā pri-
us in populo tyrannidem, regnauitq; in Baby-
lone, quæ ab eo quod ibi confusa sunt linguæ,
turrem ædificantium, Babel appellata est. Ba-
bel autem interpretatur confusio. Regnauit au-
tē & in Arach, hoc est, in Edessa, & in Achad,
quæ nunc dicitur Nisibis, & in Calāne, quæ po-
stea uerso nomine à Seleuco rege est dicta Se-
leucia, uel certè quæ nunc *Ἰσσιπύρι* appellatur.
De terra illa exiit Assur, & ædificauit Ninuiem
& Rohoboth ciuitatem. de hac terra Assyrio-
rum pululauit imperium, qui ex nomine Nini
Beli filij Ninum condiderunt, urbem magnam
quæ Hebræi appellant Ninuiem, ad cuius ruinā
uel pœnitentiam tota Ionæ pertinet prophe-
tia. Quod autem ait: Ninuiem & Rohoboth ci-
uitatem, non putemus duas esse urbes: sed quia
Rohoboth plateæ interpretatur, ita legendum
est. Et ædificauit Ninuiem & plateas ciuitatis.
Sequitur. Et Mesraim genuit Ludim, & Ana-
mim, & Laabim & Nephtuim, & Phetrosim
& Chasloim. è quibus egressi sunt Philistim, &
Caphthorim exceptis Labaim, à quibus Libyes
postea nominati sunt, qui prius Phutei uocabā-
tur: & Chasloim, qui deinceps Philistim ap-
pellati sunt, quos nos corruptè Palæstinos dici-
mus. Cæteræ sex gentes ignotæ nobis sunt, quia
bello Aethiopico subuerse usq; ad obliuionē
preteritorum nominum peruenere. Posuerunt
autem terrā à Gaza usq; ad extremos fines Æ-
gypti. Sequitur. Et Chanaan genuit Sidonē,
primogenitum suum, & Chetteum & Lebuaē
& Amorreum, & Gergesum, & Euaē, & Ara-
cæum, & Sinæum, & Aradium, & Samaræum,
& Amathæum. De Chanaan primus natus est
Sidon, à quo urbs in Phœnicæ Sidon uocatur.
Dein Aracæus, qui Arcas condidit oppidum,
contra Tripolim in radicibus Libani situm, à
quo haud procul alia ciuitas fuit nomine Sim:

que postea uario euentu subuerfa bellorum, no-
men tantummodo loco pristinum reseruauit.
Aradij sunt, qui Aradum in insulam possederunt
angusto freto à Phœnicis litore separatam. Sa-
maræi quibus Edessa nobilis Syriæ cœles ci-
uitas Amath usq; ad nostrum tempus, tam à Sy-
res quàm ab Hebræis, ita apud ueteres dicta fu-
erat, appellatur. Hanc Macedones, qui post A-
lexandrum morientem regnarunt, Epiphaniā
nuncupauerunt. Nonnulli Antiochiam ita ap-
pellatam putant. alij licet non uerè, tamen opi-
nionem suam quali uerè simili uocabulo conso-
lantes, Emath primam ab Antiochia mansio-
nem Edessam pergētibus appellari putant: &
eandem esse, que apud ueteres dicta sit Emach.
Et fuit terminus Chananorum à Sidone, do-
nec uentias in Gerara usq; ad Gazam pergenti-
bus Sodomam & Gomorram, & Adamam, &
Seboim, usq; ad Lasan. quia cæteræ ciuitates, Si-
don uidelicet & Gerara & Sodomā & Gomor-
ra, & Adama & Seboim, notæ sunt omnibus.
Hoc tamen adnotandum uidetur, quod Lasa i-
psa sit, quæ nunc Callirhoe dicitur, ubi aque ca-
lidæ prorumpentes in mare mortuum defluunt.
Filij Sem, Elam & Assur & Arfaxat, & Lud, &
Aram. Hi ab Eufrate fluuii partem Assæ usq;
ad Indicum oceanum tenent. Est autem Elam,
à quo Elamitæ principes Persidis. de Assur iā
ante dictum est, quod Ninum urbem condide-
rit. Arphaxad, à quo Chaldei: Lud, à quo Ly-
dij: Aram, à quo Syri, quorum metropolis est
Damascus. Filij Aram, Hus & VI & Gether &
Mes. Huz Trachonitidis & Damasci cōditor:
inter Palestinam & Cœlen Syriam tenuit prin-
cipatum, à quo septuaginta interpretes in li-
bro Iob, ubi in Hebræo scribitur. Terra Huz re-
gionem Ausitidem, quasi Husitidem transtule-
runt. VI, à quo Armeni: & Gether, à quo Acar-
nanij siue Carij. Porro Mes, pro quo septuagin-
ta interpretes Mosoch transtulerunt, qui nunc
uocantur Maones. Arphaxad genuit Sela, &
Sela genuit Heber. Ex Heber nati sunt duo fi-
lij: nomen uni Phaleg, quia in diebus eius diuisa
est terra, & nomen fratris eius Iectā. Heber,
à quo Hebræi uaticinio quodam filio suo Pha-
leg nomen imposuit: qui interpretatur diuisio,
ab eo quod in diebus eius linguæ in Babylone
diuisæ sunt. Iectā genuit Helmodad & Saleph,
& Afermoch, & Iare, & Aduram, & Vzai, &
Decla, & Hebal, & Abimael, & Seba & Ophir,
Heuila & Iobab. Harum gentium posteriora
nomina inuenire nō potui, sed usq; in presens,
quia procul à nobis sunt, uel ita uocantur ut pri-
mum, uel que immutata sint, ignoratur. Posse-
derunt autem à Cophene fluuii omnem Indiæ
regionem, quæ uocatur Ieria. Sequitur.

Phaleg filius Heber genuit Reu. Reu genuit
Sarug. Sarug genuit Nachor. Nachor genuit
Thare. Hæ sunt autem generationes Thare.
Thare genuit Abram & Nachor & Aran. Por-
ro Aran genuit Loth, mortuusq; est Aran ante
Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ in
Ur Chaldæorū. De hoc quoq; capitulo quod
Hieronymus

Hieronymus in libro Quæstionum Hebraicarum senserit inferamus. Sequitur. Et mortuus est Aran ante patrem suum in terra, qua natus est in regione Chaldaeorum. pro eo quod legimus. In regione Chaldaeorum, in Hebræo habetur, ur Chasdim: id est, in igne Chaldeo. Tradunt Hebræi istiusmodi fabulam ex hac occasione esse, quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit, quæ Chaldei colunt, & Dei auxilio liberatus de idolatriæ igne profugerit: quod in sequentibus scribitur egressum esse Tharan cum sobole sua de regione Chaldaeorum: pro eo quod in Hebræo habetur, De incendio Chaldeo. & hoc esse quod nunc dicitur: Mortuus est Aran ante conspectum Tharae patris sui in terra natiuitatis suæ, in igne Chaldaeorum: quod uidelicet ignem nolens adorare, igne consumptus sit. Loquitur autem Dominus postea ad Abraham: Ego sum, qui eduxi te de igne Chaldaeorum. Sequitur.

Et assumpserunt Abram & Nachor sibi uxores. Nomen uxoris Abram Sarai, & nomē uxoris Nachor Melcha, filia Axam. Pater autē Melchæ, ipse est pater Iesca. Aran filius Tharae, frater Abræ & Nachor duas filias genuit Melchæ & Sarai, cognomēto Iescan *דליון וזר*: è quibus Melcham accepit uxorem Nachor, & Sarai Abram. Nec dum quippe inter patruos & fratres filias nuptiæ fuerant lege prohibita, quæ in primis hominibus & inter fratres & sorores inita sunt.

HIERONYMVS. D. Erat autem Abram LXX. & quinque annorum, quando egressus est ex Charram. Indissolubilis nascitur quæstio. Si enim Thara pater Abræ, cum adhuc esset in regione Chaldaea, LXX. annorum genuit Abræ & postea in Charran, CCV. ætatis suæ anno mortuus est: quomodo nunc post mortem Tharae Abram exiens de Charran LXXV. annorum fuisse memoratur, cum à natiuitate Abre usque ad mortem patris eius, CCXXV. anni fuisse doceantur. M. Vera est igitur illa Hebræorum traditio, quæ supra diximus, quod egressus sit Thara cum filiis suis de igne Chaldaeorum: & quod Abram Babylonio uallatus incendio, quia illud adorare nolebat, Dei sit auxilio liberatus: & ex illo tempore dies uitæ & tempus reputetur ætatis, ex quo confessus est Dominum spernens idola Chaldaeorum. Potest autem fieri, ut quia scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thara de Chaldaea profectus, uenerit in Charran quam mortem obiret. uel certe statim post persecutionem in Charram uenerit, & ibi diutius sit moratus. Si quis ergo huic expolitio ni contrarius est, querat aliam solutionem, & tunc recte ea quæ nobis dicta sunt, improbabit.

ISIDORVS.

Locutus est Dominus ad Abraham dicens: Egredere de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in terram, quam monstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam. &c. usque, Benedicentur in te uniuersæ cognationes terræ.

Quis autem alius exiit in Abraham de terra

Bedæ tom. 8.

sua, & de cognatione sua, ut apud externos locupletaretur, ut esset in gentem magnam: nisi Christi, qui relicta terra & cognatione Iudæorum præpolleret nunc, ut uidemus in populis gentium. sed & nobis ad exemplum Christi exeundum est de terra nostra, id est, de facultatibus mundi huius, operibusque terrenis: & de cognatione nostra, id est, de conuersatione & moribus uitiumque prioribus, quæ nobis à nostra natiuitate coherentia uelut affinitate quadam & consanguinitate coniuncta sunt. Siue de domo patris nostri, id est, omni memoria mundi, ut ei renunciantes, possumus in populo Dei dilatari, & in terram celestis re promissionis cum tempus aduenerit introduci. Duæ autem promissiones Abræ hæc datur: una, per quam terram Chanaan possessurum semen eius promittitur, dum dicit Deus, Vade in terram, quam monstrauero tibi, faciamque te in gentem magnam. Alia uero longe præstantior non de carnali, sed spiritali semine, per quam pater est non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium, quæ fidei eius uestigia consequuntur. Quod promitti coepit his uerbis: Et benedicetur in te omnes cognationes terræ. Sequitur.

Apparuitque Dominus Abre, & dixit, Semini tuo Dabo terram hanc, &c. usque, Et uenit ad Sichem, & ad conuallem illam stremitusque, Perrexitque, uadens, & ultra progrediens ad meridiem.

Accepto itaque secundo oraculo de promissione terre ipsius, & edificauit ibi altare Domino, quod apparuit ei, & profectus inde habitauit in eremo: atque inde famis inopia pulsus, descendit in Aegyptum, ubi uxorem suam dixit esse sororem: nec mentitur, quia propinqua erat sanguine. Quam tamē Pharaon rex Aegypti uxorem uolens accipere, gradatissimis terretur modis, multisque propter eam malis afflictus: ubi eius esse uxorem diuinitus didicit, consecram illam cum honore restituit. hoc itaque cum de ab Abimelech dicere coeperimus exponemus.

HIERONYMVS. Et proficiscens Abraham abiit in desertum, & fames facta est super terram. Notandum quod in presenti & in plurimis alijs locis pro deserto, ad austrum scriptum est in Hebræo. D. Hoc igitur notare debemus quod sequitur: Et uiderunt eam principes Pharaonis, & laudauerunt eam ad Pharaonem, & introduxerunt eam in domum eius, & Abre bene fecit propter eam: & fuerunt ei oues & armenta & asini & serui & ancillæ, muli & camelii. M. Licet corpus sanctarum mulierum non uis maculet, sed uoluntas, & excusari possit Sarai, quod famis tempore sola regi in peregrinis locis marito conueniente resistere nequiuert: tamē potest & aliter foeda necessitas excusari: quod iuxta librum Hester, quæcumque mulierum placuisset regi apud ueteres, sex mensibus ungebatur oleo myrtino, & sex mensibus in pigmentis uarijs erat, & curationibus foeminarum, & tunc demum ingrediebatur ad regem. atque ita potest fieri, ut Sarai postquam placuerat regi, dum per annum eius ad regem præpararetur introitus, & Abræ Pharaon multa donauerit, & Pharaon postea sit percussus à Domino, illa adhuc intacta ab eius

cius concubitu permanente. Sequitur.

Et ascendit Abram ex Aegypto ipse & uxor eius, & omnia que illius erant, & Loth cum eo in deserto. Erat autem Abram diues ualde pecore, argento & auro: & abiit unde uenit, in desertum usque Bethel. Pulchre de Aegypto liberatus esse dicitur. Sed occurrit huic sensui illud quod sequitur, quomodo potuerit exiis de Aegypto fuisse diues ualde: Quod tamen soluitur illa Hebraica ueritate, in qua scribitur Abram grauis ualde siue uehementer: hoc est, βαρύς σφόδρα. Aegypti enim pondere grauabatur. & licet uideantur esse diuitia pecoris, auri & argenti, tamen si Aegyptia sunt, uitro sanctio graues sunt. Denique non ut in LXX. legimus, abiit unde uenerat per desertum usque Bethel: sed sicut in Hebraeo scriptum est, Abiit in itinere suo per austrum usque Bethel. Idcirco enim de Aegypto profectus est, ut non desertum ingrederetur, cum Aegyptum relinqueret: sed ut per austrum, qui aquiloni contrarius est, ueniret ad domum Dei, ubi fuerat tabernaculum eius in medio Bethel & Hai, in loco altaris quod fecerat prius, & in uocauit ibi nomē Domini. Reuerso igitur Abraham ex Aegypto unde uenerat, tunc Loth ab Abram auunculo suo in terram Sodomorum salua charitate discessit, uitans discordia: quia diuites facti erant, & pastores eorum inuicem rixabantur. Permanit autē Abrā in terra Chanaan, habitauitque iuxta quercum Mambre, hęc est Hebron. Mambre autē uocabatur unus amicorum Abraham. Sequitur.

Et uiri Sodomorum mali & peccatores in conspectu Dei uehementer. Superflue hic in Septuaginta interpretibus additum est. In conspectu Dei: siquidem Sodomorum coloni apud homines mali & peccatores erant. Ille autem dicitur in conspectu Dei peccator, qui potest apud homines iustus uideri. Quomodo de Zacharia & Elizabeth in praedicatione ponitur, quod fuerint iusti ambo in conspectu Dei. Et in Psalmo dicitur: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuus.

Locutus est autem Dominus ad Abraham, postquam diuisus est ab eo Loth: Leua oculos tuos, & uide a loco in quo tu nunc es, ad aquilonem, & ad austrum, & ad orientem, & ad mare, quia omnem terram quam tu uides, tibi dabo eam, & semini tuo.

Quatuor climata mundi posuit, orientem & occidentem, septentrionem & meridianum. Quod autem in omnibus scripturis legitur, hic semel dixisse sufficiat, mare semper pro occidente ponitur, ab eo quod Palaestina regio ita sit, ut mare in occidentis plaga habeat. Sequitur.

Factum est autem in illo tempore ut Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex Aelamitarum, & Thadal, rex gentium intrent bellum contra regem Sodomorum & regem Gomorrae & regem Adamae, & regem Seboim, & regem Bale, ipsa est Segor.

Omnes hi confederunt apud uallem salis, hoc est mare salis. Bale lingua Hebraea καβάλας, id est deoratio dicitur. Tradunt igitur Hebraei hanc eandem in alio scripturarum loco Salisa nominari, dicitur rursum, μόρον περιήρασαν, id est, uitulam conterminantem, quod scilicet tertio motu terrae absorpta sit. Et ex eo tempo-

re, quo Sodoma & Gomorra, Adama & Seboim diuino igne subuersae sint, illa paruula nuncupetur. siquidem Segor transferitur in paruam, quae lingua Syra Zoara dicitur. uallis enim salinarum, sicut in hoc eodem libro scribitur, in qua fuerunt ante putei bituminis, post Dei iram & sulphuris pluuiam, in mare mortuum uersa est, quod a Graecis λίμνη ἀσφαλτίτις, id est, stagnum bituminis appellatur. Sequitur.

Hi autem reges memorati tulerunt omnem substantiam Sodomorum & Gomorreorum, nec non & Loth & substantiam eius, qui erat nepos Abrahae, qui habitauit in Sodomis: & ecce uenus qui euaserat, nunciauit Abram Hebraeo. Qui cum audisset captum Loth numerauit CCCXVIII. uernaculos, quos assumens secum persecutus est eos. Tulitque omne quod inuaserant, pariter & Loth: persecutusque est eos, usque Dan ad Phoenicis oppidum, quod nunc Pannas dicitur.

Dan autem unus est e fontibus Iordanis. Nam & alter uocatur Ior, quod interpretatur ἰσθμῶν, id est, riuus. Duobus ergo fontibus, qui haud procul a se distant, in unum riuulum foederatis, Iordanis deinceps appellatur.

ISIDORVS. Deinde a quinque regibus, qui Sodomis irruerant, Abram captum Loth liberat, habens secum in praedio CCCXVIII. uernaculos. Sed quid haec uictoria Abrae de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superabat, nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, totidem corporis nostri sensus uerbo Dei subigit. Nam sicut ille de proximo in regibus uictor, ita & fides per animam uictrix de exteriori homine triumphabit. Quod uero ille non multitudine nec uirtute legionum, sed tantum CCC & XVIII. comitibus aduersarios principes debellauit, iam tunc in sacramento crucis, cuius figura per tau litteram Graecam in numero trecentorum exprimitur, imaginabatur: quod nos Christi passio liberaret a dominatu quinque carnalium sensuum, qui nos antea uariis uitij captiuantes exuperauerant.

Reuertenti igitur a caede hostium Abraham occurrit ei mox Melchisedech rex Salem sacerdos Dei, benedixitque Abram circumciso offerens panem & uinum.

HIERONYMVS. Quia semel opusculum nostrum, uel quaestionum Hebraicarum, uel traditionum congregatio est, propterea quid Hebraei de hoc sentiunt, inferamus. Atunt hunc esse Sem filium Noe, & supputantes annos uitae ipsius ostendunt, eum ad Isaac usque uixisse: omnesque primogenitos Noe, donec sacerdotio fungeretur Aaron, fuisse pontifices. Porro Salem rex Hierusalem dicitur, quae prius Salem appellabatur. Melchisedech autem beatus Apostolus ad Hebraeos sine patre & matre commemorans, ad Christum refert: & per Christum ad gentium ecclesiam. Omnis enim corporis gloria refertur ad matrem, eo quod preputium habens Abram benedixerit circumciso, & in Abram Leui: & per Leui Aaron, de quo postea sacerdotium. Ex quo colligi uult, sacerdotium ecclesiae habentis preputium, benedixisse circumciso sacerdotium Synagoga. Quod autem ait, Tu es sacerdos

cerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech, mysterium nostrum in uerbo recōciliationis uel ordinis significatur, nequaquā per Aaron rationabilium uictimis immolādis, sed ob lato pane & uino, id est, corpore & sanguine Domini Iesu. Quod autē suprā diximus eum ab Apostolo Paulo sine patre & matre cōmemoratum, figuratiter refert ad Christū, ut iam ostēdimus. ipse est enim solus de patre sine matre genitus, per diuinitatem: ipse de matre sine patre, per humanitatem. Quod uerō patriarcha magnus decimas omnes substantiā suā Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritaliter meliorem sacerdotem futurum in populo gētum quā Leuiticum, quod in Israel de ipso erat nasciturum, futurumque ut sacerdotium ecclesiā habentis praputium, benediceret in Abraham circūciso sacerdotium Synagogæ. Qui enim benedicit, maior est quā qui benedicitur. Vnde & sacerdotes ex semine Abrahæ nati fratris ex se quos benedicebāt. i. populos Israel. Quibus illi decimas secundū legis mandatum dabant uerē, ut maioribus & eminentioribus suis. Nomen autē ipsum, id est, Melchisedech rex pacis, uel rex iustitiæ interpretatur, quod tum refertur ad Christū. ipse est enim rex pacis, quia p ipsum recōciliamur Deo. idē est rex iustitiæ, quia ipse ueniet ut discernat sanctos ab impijs. Idem quoque unus & sacerdos & rex, quia ad redemptionē omnium Deo patri se obtulit hostiam, & uerus rex in presenti seculo populum suum regit, & in futuro iudicabit.

HIERONYMVS AD EVAGRI-
um presbyterum de Melchisedech.

Missi mihi uolumen ἀποδύμωυ ἡγὲ ἀδ' ὁσπτοῖ, & nescio utrum tu de titulo nomē subtraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi auctorem noluerit consiteri. Quod cū legissem, intellexi famosissimam quæstionem super pontificem Melchisedech illuc plurimis argumentis esse perductā, ut docere conatus sit eum qui benedixerit, tanto patriarchæ diuiniore fuisse naturā, nec de hominibus æstimandum. & ad extremū ausus est dicere, Spiritū sanctū occurrisse Abraham, & ipsum esse qui sub hominis figura uisus sit. Quomodo autē spiritus sanctus panem uinumque protulerit & decimas prædæ, quas Abraham uictis quatuor regibus reportaret acceperit, omnino tāgere noluit. Petis ut quid mihi uel de scriptore uel de quæstione uideatur respōdeā. fateor uolui dissimulare sententiam, nec me periculoso & φιλιμαίμορι miscere tractatui. In quo quodcumque dixissem, reprehensores habituros fore: sed rursus cum epistolam legerim & inuenissem in extrema pagella, miris me obstinationibus adiuratū ne spernerē precatorem. Reuolui ueterum libros, ut uiderem quid singuli dicerent, & tibi quasi de multorum consilio responderem. Statimque in fronte Geneseos in prima homeliarū Origenis reperi scriptum de Melchisedech. In qua multiplici sermone disputans illuc deuolutus est, ut eum angelum diceret. hīdemque argu-

Bedæ tom. 8.

mētis penē quibus scriptor tuus de spiritu sancto, ille de supernis uirtutibus est locutus. Trāsiui ad Didymum sectatorem eius, & uidi hominem pedibus in magistri isse sententiā. Verti me ad Hippolytum Hirenē, Eusebium Cesarinensem & Emisenum, Apollinariū quoque nostrū & Eustachium, qui primus Antiochene episcopus ecclesiæ fuit, & contra Arriū clarissima tuba bellicum cecinit: & deprehendi horum omnium opiniones diuersis argumentationibus ac diuerticulis ad unum compitum peruenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Cananenum regē urbis Hierosolymæ, quæ primū Salem, postea Iebus, ad extremum Hierusalē appellata sit. Nec mirum esse si sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcissione & legalibus ceremonijs, & genere Aaron: cum Abel quoque & Enoch & Noe placuerint Deo, & uictimas obtulerint. & in Iob uolumine legimus, quod ipse & oblato munera fuerit, & sacerdos & quotidie pro filijs suis hostias immolaret. & aiunt ipsum quoque Iob non fuisse de genere Leui, sed de stirpe Esau, licet aliud Hebræi autument. Quomodo autem Noe inebriatus in domo sua, & nudatus atque derisus à mediāno filio typum Saluatoris præbuit, & Cham & populi Iudæorum. Samson quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ multo plures hostium moriturus, quā uiuus occidit, ut Christi eximeret passionem, omnesque penē sancti patriarchæ & prophetae in aliqua re figuram expresserint Saluatoris. Sic & Melchisedech, eoque quod Chananeus fuerit, & non de genere Iudeorum in typū præcelsisse sacerdotis filij Dei, de quo dicitur in centesimo nono Psalmo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech. Ordinem autem eius multis modis interpretantur, quod solus & rex fuerit & sacerdos, & ante circumcissionem sanctus sacerdotio, ut non gentes ex Iudæis, sed Iudæi ex gentibus sacerdotiū acceperint: neque unctus oleo sacerdotali, ut Moyse præcepta cōstituunt, sed oleo exultationis & fidei puritate: neque carnis & sanguinis uictimas immolaret, & brutorum sanguinem animalium exta, id est, quicquid super escam est, susceperit: sed pane & uino simplici, puroque sacrificio Christi dedicauerit sacramentum, & multa alia que epistolæ breuitas non recipit, præterea plenius esse tractatum in epistola ad Hebræos, quam omnes Græci recipiunt, & nonnulli Latīnorum, quod iste Melchisedech, id est, rex iustus rex fuerit Sālē, id est, rex pacis sine patre sine matre. Et quomodo hoc intelligendum sit, uno statim uerbo explicarit ἀνεκαλόγητος, non quod absque patre & matre fuerit, cum Christus quoque secundum ueritatem naturam & patrem habuerit & matrem: sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraham à cæde hostium reuertenti. Et nec ante nec postea eius nomen seratur adscriptum. affirmat autem Apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est, populi Iudæorum & principium habuerit & finem, Melchisedech autē. i. Christus

1 a 86

& ecclesia & in præteritum & in futurum æternum sit, nullumque habuerit auctorem. & quod translatio sacerdotio, legis quoque mutatio fiat: ut nequaquam de Agar ancilla & monte Sina, sed de Sara libera & arce Syon egrediatur uerbum Domini, & lex Dei de Ierusalem & difficultate rei procerio exaggerat dicens: Super quod multus nobis sermo est, & ininterpretabilis: non quia Apostolus non potuerit id interpretari, sed quod illius temporis non fuerint. Hebræis enim, i. ludæis persuadebat, non iam fidelibus, quibus passim perderet sacramentum. Verumtamen si uas electionis stupet ad mysterium, & de quo disputat ineffabile confitetur: quanto magis nos uermiculi & culices solam debemus scientiam in scitiam confiteri, & amplissimam domum paruo quasi foramine ostendere, ut dicamus duo sacerdotia inter se ab Apostolo comparata prioris populi & posterioris. Et hoc agit tota disputatione, quod ante Leui & Aaron fuerit sacerdos Melchisedech ex gentibus, cuius tantum prædicat meritum, ut futuris sacerdotibus Iudæorum in lumbis benedixerit Abraham, totumque quod sequitur in laudes Melchisedech ad Christi typum referri, cuius profectus ecclesie sacramenta sunt. hæc legi in grecorum uoluminibus, & quasi latissimos terrarum situs in breui tabella uolui demonstrare, non extendens spacia sensuum atque tractatum: sed quibusdam punctis atque compendijs infinita significas, ut in parua epistola multorum simul disceres uoluntates. Verum quia amanter interrogas, & uniuersa quæ didici fidelibus auribus instillanda sunt, ponam & Hebræorum opinionem & ne quid desit curiositati, ipsa uerba subnectam. Et Melchisedech rex Salem, protulit panem & uinum: erat autem sacerdos Dei excelsi, benedixitque illi, & ait: Benedictus Abram Deo excelsio, qui creauit cælum & terram, & benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos in manu tua, & dedit ei decimas ex omnibus. Traduntque hunc esse Sem primum filium Noe, & eo tempore quo ortus est Abraham habuisse annos ætatis trecentos nonaginta, qui ita supputantur. Sem post diluuium anno secundo, cum centum esset annorum, genuit Arfaxat. Post cuius ortum uixit annos quingentos, hoc est simul DC. Arfaxat annos natus xxxv. genuit Salè qui & ipse tricenarius procreauit Heber, quem xxx. quatuor annorum legimus genuisse Phaleg. Rursum Phaleg expletis annis xxx. genuit Rehu, qui & ipse post xxx. & secundum natiuitatis suæ annum genuit Serug. De quo cum ad xxx. peruenisset annos, ortus est Nachor. Qui xxxviiii. annorum genuit Thare. Quem legimus quod septuagenarius genuit Abram & Nachor & Aran. Supputa per singulas ætates annorum numerum, & inuenies ab ortu Sem usque ad generationem Abram CCCLX. annos, mortuus est autem Abram CLXXV. ætatis suæ anno. Itaque ratione deducta inuenitur Sem ab nepote suo decimi gradus Abram superuixisse annos xxxv. simulque &

hoc tradunt, quod usque ad sacerdotium Aaron omnes primogeniti ex stirpe Noe, cuius series & ordo describitur fuerunt sacerdotes, & Deo uictimas immolarint. & hæc esse primogenita, quæ Esau fratri suo uendidit Iacob. nec esse mirum si Melchisedech uictori Abram obuia processerit, & in refectioe tam ipsius quam pugnantorum eius panem uinumque protulerit, & benedixerit ei. cum ab nepoti suo hoc iure debuerit, & decimas præde atque uictorie accepit ab eo: siue quod habeatur ambiguum, ipse dederit ei decimas substantiæ suæ, & uitam largitatem ostenderet in nepotem. utrunque enim intelligi potest & iuxta Hebraicum & iuxta LXX. interpretes, quod & ipse accepit decimas spoliatorum, & Abram dederit decimas substantiæ suæ, quanquam Apostolus in epistola sua ad Hebræos apertissime definiat, non Abraham suscepisse à Melchisedech decimas diuitiarum eius, sed de spolijs hostium partem accepisse pontificem. Salem autem non ut Iosephus & nostri omnes arbitrantur, Hierusalem esse nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat. Sed oppidum iuxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem, & ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum ueteris operis ostendens magnificentiam, de quo in posteriori quoque parte Geneseos scriptum est. Venit Iacob in Socoth, id est, in tabernacula, & fecit sibi ibi domos atque tentoria, & transiit in Salem ciuitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan. Considerandum quoque est, quod Abraham à cæde hostium reuertenti, quos persecutus est usque Dan, quæ hodie Paneas appellatur, non de uia Hierusalem, sed oppidum metropoleos Sichem in itinere fuit. De quo in Euangelio quoque legimus: Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aqua multæ erant ibi. Nec refert utrum Salem an Salim nominetur, cum uocalibus in medio literis per raro utantur Hebræi, & pro uarietate locorum ac uarietate regionum eadem uerba diuersis sonis atque accentibus proferantur. Hæc ab eruditissimis gentis illius didicimus, qui in tantum non recipiunt spiritum sanctum uel angelum fuisse Melchisedech, ut etiam certissimum nomen hominis ascribant. Et reuera stultum est id quod in typo dicitur, eo quod Christi sacerdotium finem non habeat, & ipse rex & sacerdos nobis utrunque donauerit, ut simus genus regale & sacerdotale, & quasi angularis lapis parietem utrunque coniunxerit, & de duobus grecibus bonus pastor unum effecerit gregem. Sic quosdam referre ad *uay, wylui*, ut historiae auferant ueritatem, & dicant non fuisse regem, sed in imagine hominis angelum demonstratum, cum in tantum nitantur Hebræi Melchisedech regem Salem, filium Noe. Sem ostendere, ut ante hoc scriptum sic referat: Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ei, haud dubium quin Abraham postquam reuersus est à cæde

à cæde Chodorlahomor, & regum qui cum eo erant, in ualle Sabe. hæc est uallis regis, de qua statim sequitur: Et Melchisedech rex Salæ protulit panem & uinum, &c. Si ergo hæc ciuitas regis est, & uallis regis, siue ut Septuaginta translulerunt, campus, quem hodie Aulonem Palestini uocant, manifestum est hominem fuisse, qui in terrena & ualle & urbe regnauerit. Habes quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech, meum fuit citare testes, tuum est de fide testum iudicare. Quod si omnes repuleris, tuum certe illum spiritalem interpretem non recipies, qui imperitus sermone & scientia tanto supercilio & auctoritate Melchisedech spiritum sanctum pronunciauit, ut illud uerissimum comprobaret, quod apud grecos canitur: Imperitia confidētiam, eruditio timorem creat. Ego post longam ægrotationem uix in quadagesimæ diebus hæc fabricare potui, ut cum alteri me operi præpararem, paucos dies qui supererant in Matthæi expositione consumpsi. Tanta que auaritate studia ommissa repetiui, ut quod exercitationi linguæ profuit, nocuerit corporis ualitudini.

EXPLICIT DE MELCHISEDECH.

Post hanc uictoriam dixit Abram ad Dominum: Domine Deus quid dabis mihi, & ego sine liberis uadam, & Masce uernaculæ meæ hic Damascus Eliezer.

HIERONYMVS. Et dixit Abraham: Ecce mihi non dedisti semen, & filius uernaculæ meæ hæres meus erit. Vbi nos habemus, Et filius Masce uernaculæ meæ hæres meus erit: in Hebræo scriptum est, uben Mesek beht: quod Aquila translulit, ὁ υἱὸς τοῦ ποτιζοῦτος οὐνοῦ μου: id est, filius potum dantis domui meæ: Theodotio uerò, ὁ υἱὸς τῆς ἐπιουσίας μου, id est, Et filius eius qui super domum meam est. Quod autem dicit, hoc est, Ego sine liberis morior, & filius procuratoris mei uel uillici, & qui uniuersa dispesat & distribuit familiæ cibaria, uocatur que Damascus Eliezer, hic meus hæres erit. Porro Eliezer interpretatur Deus meus adiutor. Ob hoc autem Damascum conditam & nuncupatam. Sequitur.

Factumque est uerbum Domini ab Abrâ in uisu, dum esset de posteritate sollicitus, & sibi uideret non nasci filium, & tamen semini suo factam promissionem teneret: & statim sic illi duplex figura promissi seminis eius, id est, in similitudinē harenæ maris, uel in multitudinē stellarum cæli futura. Eijciens ergo Abram Deus foris, ostendit ei stellas cæli dicens: Sic faciam ait, semen tuum, id est, Christianam gentem, cuius tu pater in fide subsistens, sic faciam resurrectionis lumine coruscare. Deinde demonstrauit illi harenam maris, & dixit: Sic erit in multitudine semen tuum. hoc est, erit quidem copiosa gens Iudæorum, sed sterilis & infæcunda, sicut harena manebit. Post hæc cum promitteret ei Deus, quod esset possessor repromissionis futurus, signum petiit, per quod recognosceret,

Bedæ tom. 3.

non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset requirens. Cui Dominus: Sume inquit, tibi uaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem & columbam. Tollens igitur Abram uniuersa hæc diuisit ea per medium, & utraq; partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit. Descenderunt que uolucres super cadauera, & abigeabat eas Abram. Cumque occubisset sol, pavor irruit super Abram, & horror magnus & tenebrosus irruit in eum, ac inualsit: apparuitque clibanus fumans & ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant. Dictumque est ei: Cognoscendo scies, quia semē tuum peregrinū erit in terra non sua, seruietque & affligetur, & reliqua. Sratutus est itaque modus promissi seminis Abræ, & ista est figura. Per iuuentam enim uaccam significata est plebs, posita sub iugo legis: per capram, eadem plebs, etiam peccatrix futura: per arietem, eadem plebs, etiam regnatura. Et quod animalia ideo trina dicuntur, quia per articulos temporum ab Adam usque ad Noe & inde usque ad Abraham, & inde usque ad Dauid tanquam tertiam ætatem gerens, ille populus adoleuit. Per turturem & columbam spirituales populi figurati sunt, indiuidui filij promissionis, & hæres regni futuri, quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna mediantes transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est quod animalia illa trina diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo ueteri & nunc inter se diuiduntur. Porro aues inter se non diuiduntur, quia spirituales indiuisi sunt: schisma non cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis siue à turbis se remouent, ut turtur: siue inter illas conuersantur, sicut columba. Vtraque tamē auis est, habens simplicitatem & innocentiam. Volucres autem descendentes super cadauera, quæ diuisa erant, spiritus immundi significantur, pastum quædam suum de carnalium diuisione querentes. Quod illic confedens Abram abigeabat eas, significat multos carnales meritis sanctorum in fine mundi ab angustijs liberandos. Quod autem circa solis occasum pavor irruit in Abram, & horror magnus & tenebrosus: significat circa huius seculi finem magnam perturbationem ab Antichristo, in sanctis futuram. De qua Dominus in Euangelio dicit: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio, &c. Quod uerò adiungitur, cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa quæ diuiserat: significat post finem seculi futurum diem iudicij, quando per ignem segregabuntur sanctorum populi & iniquorum. Quod uerò dictum est ad Abram, Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in seruitutem redigent eos, & humiliabunt quadringentis annis: hoc de populo Israel, quærat in Aegypto seruiturus apertissime prophetatum est, non quod sub Aegyptijs quadringentis annis seruiant,

seruierint, sed quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est. quia cōputantur illo tempore, quo ista Abræ promittuntur. Iam tūc propter peregrinationem futuram, ne cōmisceretur semen eius inter gentes, datur ei circūcisio in signum his uerbis: Circūcidetur ex uobis omne masculinum. infans octo dierum circumcidetur in uobis, tā uernaculus quā empticius. Masculus autem, cuius preputij caro circūcisio non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactū meū irritū fecit. Cur autē pereat anima paruuli uagientis, & nec bonū nec malum scientis incircumcisi, dum ipsa pactū Dei irritum nō fecit, sed qui eum circūcidere neglexerunt; nisi ut significaret, quod paruuli nō secundū opus, sed secundum originē in primi hominis scelere pactū Dei dissipauerūt, in q̄ omnes peccauerūt. Nascuntur enim omnes nō proprie, sed originaliter peccatores: quē nisi regeneratio liberet, perit anima eius de populo suo, quia pactū Dei irritū fecit, quando in Adā etiam ipse peccabat originaliter. Sequitur.

Generatiōe autem quarta reuertentur huc. Quæsiuit hoc Damasus papa à beato Hieronymo, quomodo huic sententiæ congruat q̄ scribitur in Exodo: quinta generatiōe egressi sunt filij Israel de terra Aegypti. Deniq; quid ei respōdit inferamus. Damasus: Cur Deus loquitur ad Abrā quia quarta progenie filij Israel essent de Aegypto reuersuri, & postea Moyses scribit in Exodo, Quinta generatiōe exierūt filij Israel de terra Aegypti. q̄ utiq; nisi exponatur, uidetur esse contrarium.

HIERONYMVS. Hoc uerò problema cum legissem, cœpi mecum tacitus estuare, & euestigiō Genesim Exodūq; percurrens, reperire loca in quibus scripta sunt, quæ uidentur facere quæstionem. ac primo æstimabā spiritalibus spiritalia cōparans indissolubilia esse, sicuti & multa sunt alia. Nā & Matusalā xiiii. annis post diluuium uixisse scribitur, nec tñ arcā ingressus est cū Noe: & cum ipse Dñs locutus sit ad Abram, Sciendo scies, quoniam peregrinū erit semen tuum in terra non sua, & in seruitutem redigent eos, & affligent & humiliabunt quadringētos annos. Postea Moyses scribit in Exodo: Et factū post quadringētos xxx. annos exiit omnis potentia Domini de terra Aegypti. Agar quoq; Ismaelem quasi lactantē & tenerū portat in humeris, cū xviii. ferme & amplius reperiatu annorum, & ridiculum sit tam grandem iuuenem matris sedisse ceruicibus. Roboā autem filius Salomonis quadragesimo primo etatis suę anno regni sumpsit exordium, & regnauit in Hierusalem sedecim annis: cum utiq; pater eius undecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnauerit, & undecimo filiū generare nequuerit. Dū hæc & multa istiusmodi oracula mecum sollicitus uoluerim, aperuit mihi ostiū, qui habet clauem Dauid, introduxit me in cubiculū suū, posuitq; me in foramine petre, ut post spiritum fauentē post terræ meæ motū, post incendium

ignorantiæ, quo urebar, uox ad me aure senioris accederet, diceremq;: Inueni quem quæsiuit anima mea, tenebo eum & nō dimittā. Etenim cum inter se scriptura uideatur esse contraria, utrumq; uerum est, cū diuersum sit. Egressi sunt quarta generatiōe filij Israel de terra Aegypti, replica genealogiam Leui. Leui genuit Caath. Caath genuit Amram. Amram genuit Aaron. Aaron genuit Eleazar. Eleazar genuit Phinees. Caath cum patre suo Leui ingressus est Aegyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Aegyptum. Replica Caath usque ad Eleazar genealogiam, & computantur generatiōes quatuor. Licet quidam uelint ab Abrā incipere usq; ad Phinees, quod nos in Eleazar fecimus, peruenire. Si uerò uolueris disparem numerū ostēdere, quomodo secundum Exodū quinta generatiōe egressi sunt filij Israel de terra Aegypti, tribus tūc Judæ & ordo numeretur. Iudas genuit Phares. Phares genuit Esrō. Esrō genuit Amrā. Amrā genuit Aminadab. Aminadab genuit Naafon. Naafon genuit Salmō. Phares cum patre suo Iuda ingressus Aegyptū. Naafon princeps tribus Judæ in deserto fuisse describitur, cuius filius Salmon terra re promissionis introiit. Cōputa ergo à Phares usq; ad Naafon, & inuenies generatiōes v. tantū, & si nonnulli, ut quod nos in tribu Leui ostendimus, in Esrom initium faciant, & ad Salmon usq; perueniant. hæc tibi sacratissime potestifex ex ingenio studiū nostri, prout potui enucleauit, & iuxta propositam quæstionem iuxta utramque editionem, ne cui contrarium uideatur, secundum utramque genealogiam, Leui uidelicet & Judæ puto plenius problema dissolutum. Quod si alicui displicet de æmulis & obrectatoribus nostris ad cōpendiū ueniam, & dicam in eo non esse diuersum: quia secundum unamquamq; genealogiā utrumq; uerum est, & plenum habet sensum. Aquila quoq; qui nō contentiosus, ut quidam putant, sed studiosus uerbum interpretatur, ad uerbū in eo loco, ubi Lxx. posuerunt, Quinta generatiōe ascenderunt filij Israel de terra Aegypti: ita transtulit, Armati ascēderunt filij Israel de terra Aegypti. Licet pro eo quod Armatos nos diximus, secundum greci sermonis ambiguitatem instructi atq; moniti, pro eo ut potuimus explicauimus. nolo ista molesta esse lectori. De Hebraicis itaq; libris disputantem, non decet Aristotelis argumenta conquiri, nec ex flumine Tulliano eloquentiæ ducendus est riuulus: nec aures Quintilianii flosculis, & scholari declamatione mulcendæ. Pedestris & quotidiana similis, & nullam lucubrationem redolens oratio, necessaria est, quæ rem explicet, sensum edisseret, obscura manifestet: non quæ uerborum compositione frondescat. sint alij disertī, laudetur ut uolunt inflatis buccis, spumantia uerba trutinent. Mihi sufficit sic loqui, ut intelligar, ut de scripturis sanctis disputanti scripturarū intelligere simplicitatem.

Quæuis Hieronymus, diuine legis interpret,
de Ma

de Mathusala obitu & cccxxx. annorum egressio nis filiorum Israel de Aegypto: de Agar quoq; & Ismaele & Roboam quæstiones indissolubiles iudicasset, tamen in dictis suis alibi omnes solutas inuenimus, ut præsentis libri ex parte stylus depromit. Dixit autem Sarai ad Abram: Ecce conclusit me Deus ut non pariam. In gredere ergo ad ancillam meam, ut habeam ex ea filios.

HIERONYMVS. Diligenter nota quod procreatio filiorum in Hebræo ædificatio scripta est. Legitur enim ibi: In gredere ad ancillam meam, si quomodo ædificer ex ea, & ne forte hoc sit quod in Exodo scribitur: Benedixit Deus obstetricibus, & ædificauerunt sibi domos. Sequitur. Afflixit Sarai Agar ancillam suam, eo quod despectui eam haberet. Quæ fugam inijt, inuenitq; eam angelus Domini super fontem aquæ in deserto ad fontem in uia Sur. Consequenter in uia Sur Aegypti ire cupiens, quæ per eremum ducit ad Aegyptum. Dixitq; ad eam: Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu eius. Reuersaq; peperit filium, & uocauit nomē eius Ismael: quia exaudiuit Deus humilitatem meam. Ismael interpretatur ex auditio Dei, hic erit rusticus homo: manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, contra faciem omnium fratrum suorum habitabit. Pro rustico in Hebræo scriptum habet Pher, quod interpretatur onager. Significat autem semen eius habiturum in eremo, id est, Saracenos, uagos, incertisq; sedibus, qui uniuersas gentes quibus desertum ex latere iungitur, incurfantes impugnant ab omnibus. Et locutus est Dominus ad Abram dicens: Ecce testamentum meum tecum, & eris pater multitudinis gentium, & non uocabitur adhuc nomē tuum Abrā, sed Abraham, quia patrē multarum gentium posui te.

HIERONYMVS. Notandum quod ubi cunq; in Græco, testamento legimus, ibi in Hebraico sermone sit foedus siue pactum, id est, Berith. Dicunt autem Hebræi, quod ex nomine suo Deus, quod apud illos tetragrammum est, he litera Abraham & Saræ addiderit. Dicebatur enim primum Abram, quod interpretatur pater excelsus: & postea uocatus est Abraham, quod transfertur pater multarum. nam quod sequitur Genitium, non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum quare cum apud Græcos & nos a litera uideatur addita: nos he litera Hebræam additam dixerimus. Idioma enim linguæ illius est, per he quidē scribere, sed per a legere: sicut e contrario a literam sæpè per he pronunciat. Sequitur. Et dixit Deus ad Abraham, Sarai uxor tua non uocabis eam Sarai, sed Sara erit nomē eius.

HIERONYMVS. Errant qui putant primum Saram per unum r scriptam fuisse, & postea ei alterum r additum. Et quia r apud Græcos centenarius numerus est, multas super nomine eius ineptias suspicantur, cum ut cunq; uoluerit, ei uocabulum commutatum, non Græcā, sed Hebraicam debeat habere rationē, cum ipsum nomen Hebraicum sit. Nemo autem in altera lingua

quæpiam uocans, etymologiam uocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum uocata est per sin, res, iod: sublato ergo iod, id est, i elemento, addita est he litera, quæ per a legitur, & uocata est Saraa. Causa autem ita nominis immutata hæc est, quod antea dicebatur princeps mea, uerius tantummodo domus materfamilias. Postea uerò dicitur absolute princeps, id est, pater. Sequitur enim: Dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges populorum erunt ex eo. Signanterq; non ut in Græco legimus, Dixit Deus ad Abraham, Sarai uxor tua non uocabitur nomen eius Sarai. In Hebræo habetur, Non uocabis nomen eius Sarai, id est, non dices ei, Princeps mea es. Omnium quippe gentium futura iam princeps est. Quidam pessime suspicantur ante eam lepram fuisse uocata, & post ea principem, cum lepra Zaraath dicatur: quæ in nostra quidem lingua uidetur aliquam habere similitudinem, in Hebraico autem penitus est diuersa. Scribitur enim per zade, & ain & res, & tau: quod multum à superioribus tribus literis, id est, sin, res & he, quibus Sara scribitur, discrepare manifestum est.

RECAPITVLATIO.

Hic iam declaratur promissio de uocatione gentium in Isaac filio promissionis, id est, gratia, non natura: quia de sene patre, & sterili matre, & quia hoc non per generationem, qui est Ismael, sed per regenerationem futurum erat à Deo, ibidem imperata est circumcisio, quando de Sarra promittitur filius in typo ecclesiæ, non quando Ismael, qui typum tenuit Iudeorum. Sed quid aliud circumcisio significat, nisi renouatam naturam per baptismum post exolutionem ueteris hominis. Et quis est octauus dies, nisi Christus qui hebdomada completa, hoc est post sabbatum surrexit. Quod uerò non solum filios, sed & seruos uernaculos emptitios circumcisio præcepit, ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Unde etiam parentum mutantur & nomina, ut omnia resonent ueritatem. Nam Abram quod antea uocabatur, interpretatur pater excelsus: Abraham pater gentium, quo nomine prænunciabatur, quod multas gentes fidei eius uestigia sequerentur. Sequitur.

Deinde apparuit Dominus Abraham in conuilla Mambre. sedenti ad ostium tabernaculi: cumq; leuasset oculos suos, apparuerunt tres uiri stantes iuxta eum. Quos cum uidisset, adorauit & ait: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, laucentur pedes uestri, & quiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & dixit: Festina, tres mensuras farinæ simile commisce.

HIERONYMVS.

Quia tres mensuræ absolute hic dicuntur uidentur, & est incerta mensura, propterea addidit quod in Hebræo tria sata similia habeat. I. tres amphoras: ut idem mysterium & hic & in Euangelio, ubi mulier tria sata fermentare dicitur, agnoscamus. Sequitur:

Fecitq; subcineritios panes Sara, Abraham autem euenit ad gregem, & occisum parauit uitulum saginatum: attulit quoq; lac & butyrum, & stabat iuxta eos sub arbore. Cumq; comedis-

sent, dixerunt ad eum, Vbi est Sara uxor tua? At ille: Ecce, inquit, in tabernaculo est. Reuertens ueniam ad te in tempore uitæ, & habebit filium Sara.

Pro hora uitam legimus in Hebræo, ut sit ordo uel sensus: Reuertar ad te in tempore uitæ. Quali dixerit, Si uixero, si fuerit uita comitata.

Et cecidit Abraham super faciem suam, & risit, & dixit in corde, Si centenario nascitur filius, & si Sara nonagenaria pariet. Et post paululum, Et uocabis nomen eius Isaac.

HIERONYMVS.

Diuerſa opinio, ſed una etymologia, quare appellatus ſit Isaac: interpretatur enim Isaac riſus. Alij dicunt quia Sara riſerit, ideo eum uocatum riſum eſſe, quod falſum eſt. alij uerò quòd riſerit Abraham, quod & nos probamus. Poſtquam enim ad riſum Abrahæ uocatus eſt filius eius Isaac, tunc legimus riſiſſe & Saram. Riſit autem in ſemetiſa dicens, Necdum hoc mihi factum eſt, uſq; Nunc & Dominus meus ſenex eſt. Alter multo legitur in Hebræo: Et riſit Sara in ſemetiſa dicens, Poſtquam attrita ſum, facta eſt mihi uoluptas. Simul nota, quòd ubi nos poſuimus uoluptatem, Eden ſcriptum eſt in Hebræo. Symmachus hunc locum ita tranſtulit: Poſtquam uetultate conſenui, facta eſt mihi adoleſcentia, de qua etiam poeta cecinit: Saucia iam uetulæ marcebant uiscera Saræ, Grandæuo conſumpta ſitu, prolemq; negabat Frigidus annoſo moriens in corpore ſanguis: Cum ſeniore uiro gelidæ præcordia uentris In partu tumere noui, tremebundaq; mater Argentes onerata ſinus, ſpem gentis optimæ Aedidit, & ſerum ſuſpendit ad ubera natum, Maſtadumq; Deo pater obrulit: ac ſacer ipſam Pro puero iugulis aries maſtatur ad aram. O iuſti mens ſancta uiri, pietate remota, Plus pietatis habens contempſit uulnera nati. Amplexu præcepta Dei typicisq; cruoris, Auxilio uentura docet, quod ſanguine Chriſti, Humana pro gente pius occumberet agnus.

Sciendum quoq; quòd quatuor in ueteri Teſtamento abſq; ullo uelamine nominibus ſuis, antequam nacerentur, uocati ſunt: Iſmahel, Iſaac, Salomon, Ioſias: lege ſcripturas.

RECAPITVLATIO.

Notandum quippe eſt, quòd Abraham habet triplicem figuram in ſemetiſo. Primam Saluatoris, quando dereliſta cognatione uenit in hunc mundum. Alteram patris, quando imolauit unicuſq; filium. Tertiã uerò, quæ hoc loco eſt, figuram geſtauit ſanctorum, qui aduentum Chriſti cum gaudio ſuſceperunt. Tabernaculum autem illud Abrahæ, typum habuit Hieruſalem, ubi primo tempore propheta & apoſtoli habitauerunt, ubi & primum Dominus aduentus à credentibus exceptus ab incredulis in ligno ſuſpenſus eſt. In tribus autem uiris qui uenerunt ad illum, Domini noſtri Ieſu Chriſti pronuntiabatur aduentus. Cum quo duo angelii comitabantur, quos pleriq; Moſen & Heliam accipiunt, unum priſcæ legiſlatorem, qui per eandem legem aduentum Domini indicauit: alium qui in fine mundi uenturus eſt, denũ-

ciaturus ſecundum aduentum Chriſti, atq; eius Euangelium Iudæis prædicaturus. Vnde & in monte, dum Dominus fuiſſet tranſfiguratus, hi duo Moſes & Helias cum eo ab apoſtoliſ uifi ſunt. Quòd uerò Abraham tres uidit, & unum adorauit: Dominum ſcilicet Saluatorem oſtendens, cuius iam aduentum eſt præſtolatus: iuxta quòd in Euangelio Dominus ait, Abrahã quaſi uidere diem meum, uidit, & gauiſus eſt. Tunc enim futuri aſpexit myſterium ſacramenti, unde & pedes eorum lauat, ut in extremo fine mundi lauacri purificationem demonſtraret futura. pedes enim nouiſſima ſignificant. Siquidem & conuiuium præparat, uitulum ſcilicet ſaginatum. Iſte autem uitulus tener ſaginatus, Domini Ieſu Chriſti eſt corpus. hic eſt & uitulus Domini, qui propter ſalutem creditum ad arborem crucis eſt immolatus. Hic eſt uitulus Domini corporis, qui in Euangelio pro peccatore occidit filio. Sed & lac & butyrum cum carne uituli appoſuit. Lac quippe priſcæ legiſ habuiſſe figuram, Apoſtolus noſter annunciat dicens: Lac uobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Tradiderat enim illis legiſ mandatum, quaſi lac de uberibus duarum tabularum expreſſum: hoc eſt, teſtamentum ſi dei. Necdum enim poterat propter infantiam ſenſus ſui Euangelicæ doctrinæ ſolidam & robuſtam eſcam accipere. Butyrum autem uberimum & pinguiſſimum Euangeliorum eſt teſtimonium, quòd uelut oleum fidelibus in ſignum datur. Sed proinde uitulum cum lacte & butyro Abraham ad edendum appoſuit: quia nec corpus Domini, quòd eſt uitulum ſine lacte legiſ, nec lac legiſ ſine butyro: hoc eſt, ſine Euangelij teſtimonio eſſe poteſt. Tria autem ſata uno de Sara panes ſub cinericis fecit, trium filiorum Noe imaginem indicauerunt, ex quibus omne hominum genus natum eſt. Qui diuinam trinitatem credentes, ex aqua baptiſmatis per eccleſiam, cuius imago Sara erat, conſpargendi eſſent, & in uno pane Chriſti corporiſ redigendi. Hæc ſunt illa tria ſata, quæ mulier in Euangelio cognoscitur fermentaſſe. Azymi autem panes, eo quòd ſine fermento malitiæ, & ſine angore nequitia, & ſine ſeruore peruerſæ doctrinæ oporteat eſſe credentium unitatem. Subcinericij autem ideo, ut per poenitentiam prætorum delictorum ſpiritus ſancti uapore decocti uelut eſca beneplacitã Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos ſediſſe, paſſionis Domini eſt ſignũ, cuius ipſi ſunt prædicatores. Quòd autem promiſit Deus Sarę ſterili filium dicens, Circa tempus hoc ueniam: nõ de temporibus ſignificat, ſed qualitatem aduentus ſui, quãdo per filium repromiſſum fidelis erat populus naſciturus. Iſta eſt enim Sara ſterilis, cui per prophetã Dominus dicit: Latere ſterilis, quæ nõ paris: erumpe & clama, quæ non parturis, quia plures filij deſerte magis q̄ eius quæ habet uirũ. Riſus autem Saræ nõ eſt dubitatio, ſed propheta. Qui riſus duplicem habet ſignificantiam, ſive quòd

quod risus futurus esset incredulis Christus, siue quod omnes inimicos in iudicio suo esset derisurus, ut scriptum est: Ego queque in interitu uestro ridebo, & subsannabo, &c. Vnde & ipse qui natus est de Sara, risus uocatus est. Isaac enim ex Hebræa lingua in latinum sermonem, risus interpretatur. Deinde rursum eidem Isaac filius promittitur futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo ait omnes gentes terre. Quibus uerbis duo historialiter illi promissa sunt: gens Iudæorum secundum carnem, & omnes gentes secundum fidem. Sequitur:

Et dixit Abraham, Ne queso irascaris Domine, si locutus sum tibi, & reliqua, usque, Ad subuersionem urbium.

HIERONYMVS.

Quia enim uidebatur interrogans Dominum arctare responsio, temperat præfatione quod quærit. Sequitur.

Dixit Dominus, Num celare poterimus amicum nostrum Abraham, usque ad id, Nunquid delebo propter decem, &c. Et locutus est Loth ad generos suos, qui acceperant filias eius.

HIERONYMVS.

Quia igitur postea duæ filiae Loth uirgines fuisse dicuntur, de quibus & ipse dudum ad Sodomam dixerat, Ecce duæ filiae meæ, quæ non cognouerunt uirum: & nunc scriptura commemorat eum habuisse generos. Nonnulli arbitrantur illas quæ uiros habuerunt, in Sodomis remansisse, & eas exisse cum patre, quæ uirgines fuerint. Quod cum scriptura non dicat, Hebraica ueritas exponenda est, in qua scribitur: Egressus est Loth, & locutus est ad sponfos, qui acceperunt erant filias eius. Necdum ergo uirgines matrimonio fuerunt copulatae. Sequitur:

Et dixit ei, Ecce admiratus sum faciem tuam. In Hebræo habet, Ecce suscepi faciem tuam, id est, acquisite precibus tuis. Quod Symmachus secundum sensum interpretatus ait, ἰδοὺ ἐστὶν ἐπιπροσώπων τῶν ἁγίων σου. Ecce ascendebat flamma de terra quasi uapor fornacis. Pro quo legimus in Ebræo, Ecce ascendebat Kitor quasi uapor fornacis: quod nos uaporem, uel fumum, siue fauillam possumus dicere.

Et ascendit Loth de Segor, & sedit in monte, & duæ filie eius cum eo: timuit enim sedere in Segor.

HIERONYMVS.

D. Quæritur quare eum primum fugam montis Segor prætulit, & eam in habitaculum suum uoluerit liberari: nunc de Segor rursum ad montem migret. M. Respondemus ueram esse illam Hebræorum coniecturam de Segor, quod frequenter terram motu subruta, Bale primum, & postea Salissa appellata sit: timueritque Loth dicens, Si cum cæteris adhuc urbes staret, ista sæpe subuersa est: quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari: & hanc occasionem infidelitatis, etiam in filias coitus dedisse principium. Qui enim cæteras subruat uidebat ciuitates, & hanc stare, sequi Dei auxilio eripsum, utique de eo quod sibi concessum audierat, ambigere non debuit. Illud autem quod pro excusatione filiarum dicitur, eo quod putauerit decessisse humanum genus, & ideo cum patre con-

cubuerint, non excusat patrem. Denique Hebræi quod sequitur, Et nesciuit eum dormisse cum eas, & cum surrexisset ab eo. Appungunt desuper quasi incredibile, & quod rerum natura non capiat coire quæpiam nescientem. Sequitur:

Et conceperunt duæ filiae Loth de patre suo, & genuit primogenita filium, & uocauit nomen eius Moab. Iste est pater Moabitaram usque in hanc diem. Et minor, & ipsa peperit filium, & uocauit nomen eius Ammon, iste est pater Ammonitarum.

Moab interpretatur ex patre, & totum nomen etymologiam habet: Ammon uero cuius quasi causa nominis eius redditur, filius generis mei: siue ut melius est in Hebræo, filius populi mei, sic deriuatur ut ex parte sensus nominis sit, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim, a quo dicti sunt Ammonitæ, uocatur populus meus.

ITEM RECAPITVLATIO

eiusdem rei.

Uersa est igitur Sodoma in cinerem, libera tur Loth cum filiabus suis. Sed quid significat quod a quinquaginta iustis, usque ad decem si inuenirentur in Sodomis, dixerit Dominus urbem esse saluandam. Numerum quippe quinquagenarium propter penitentiam signum posuit, si forte conuerteretur & saluarentur. Quin quagenarius enim semper ad penitentiam refertur. Vnde & Dauid in eodem numero Psalmum scribit penitentiam. Proinde quando aspexit Deus delinquentium uitam nequaquam uelle reuerti ad penitentiam, quam quinquagenarius numerus præfiguratur: cõfestim ardorem immoderate luxurie compescet igni gehennæ. Usque ad decem autem iustos non perire Sodomam dixit, quia si in quolibet per decem preceptorum custodiam Christi nomen inueniatur, iste non perit. Denarij enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Nam & quod quinque sunt ciuitates, quæ imbris igneis conflagratae sunt: illud nili fallor, significat, quod omnes qui quinque sensus corporis sui libidine tractauerint, in illo futuro incendio concrematuri sunt. ipse autem Loth frater Abraham iustus & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicij, meruit saluus euadere: typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nunc inter iniquos & impios gemit, quorum factis non consensit, & aquarum permixtione in seculi sine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni. Vxor autem eius, eorum scilicet genus figurauit, qui per gratiam Dei uocati, retro respiciunt, & ad ea quæ reliquerant, redire cõtendunt. De quibus ipse Dominus ait: Nemo ponens manum suam super aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Vnde & illi prohibetur retrò respicere, ut per id ostenderet, non esse redeundum ad ueterem uitam, qui per gratiam Dei regenerati, ultimam cupiunt euadere supplicium. Sequitur. Quod uero idem respiciens remansit, & in salem conuersa est: exemplum præstat ad condimentum fidelium, unde alij salientur. Nam nec ipsum tacuit Christus dicens, Memoret uxoris Loth: scilicet ut nos tamquam sale condiret, ut non tantum fatui negligemus,

mus,

mus, sed prudentes cauereamus. Hoc enim & illa monuit, cum in statuam salis conuersa est. Sequitur. Illud uero quod ipse Loth ardentē Sodomam fugiens, Segor uenit, & nequaquam ad montana conscendit: ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia, uel mundi desideria declinare. Altitudo uero montis, est speculatio perfectorum: sed quia multi sunt iusti, qui mundi quidem illecebras fugiunt, sed tamen in actione positi contemplationis apicē subire nequeunt. Hoc est quod exijt quidē Loth de Sodomis, sed tamen ad montana non peruenit, quia dānabilis uita relinquitur, sed adhuc cellitudo speculationis subtiliter non tenetur. Vnde idem Loth ad angelum dicit: Est ciuitas hæc iuxta ad quam possumus fugere parua, & saluabor in ea. Nunquid non modica est, & uiuit in ea anima mea: iuxta igitur dicitur, & tamen ad salutem tuta perhibetur: quia actualis uita nec a mundi curis ex toto discreta est, nec tamen a gaudio æternæ salutis aliena. Sequitur. In ipso autem Loth, quando filia concubuerunt cum eo, non illud quod cum a Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Loth futuræ legis uidebatur gestas se personam, quam quidam ex illa propagati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo se inebriant, eamque non legitime utendo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit, si quis ea, ut ait Apostolus, legitime utatur. De Loth quoque & uxore eius, poeta quid cecinerit, audiamus:

Loth Sodomæ fugiente chaos dū respicit uxor,
In statuam mutata salis stupefacta remansit.
Ad pœnā conuersa suā, quia nemo retrorsum,
Noxia contempti uitans discrimina mundi,
Aspiciens saluandus erit: nec debet arator,
Dignū opus exercēs uultū in sua terga referre.

Cur Abraham patriarcha Abimelech regi Saram suam profiteretur esse sororē, cum uxor eius esset? Non igitur conuenit ut mentiretur.

HIERONYMVS.

Non igitur ut multi putāt, mentitus est: quia dixit, Soror mea est. Soror namque eius erat de patre, sed non ex matre, id est, fratris est Aran filia, non sororis. Sed quia in Hebræo habet, Verē soror mea est, id est, filia patris mei, sed non filia matris meæ. Et magis sonat quod Abrahæ soror fuerit, in excusationem eius dicimus, nec dum illo in tempore tales nuptias lege prohibitas. Sequitur deinde historia de Abimelech, quando Abraham tacuit Saram uxorem, & dixit sororem, ne se occiso ab alienigenis captiua possideretur: certus de Deo, quod eam uiolari non permitteret, sicut nec primum a Pharaone. Vnde & Abimelech somno admonitus non commaculauit eam concubitu, sed intactā restaurauit marito. Veruntamen quis tunc in illo figurabatur uiro, scire uolo: & cuius sit uxor, quæ in hac peregrinatione atque inter alienigenas pollui macularique non sinitur, ut sit uiro suo sine macula & sine ruga. In gloriam quippe Christi recte uiuit ecclesia, ut pulchritudo

eius honor uiro eius sit. Sicut & Abraham propter Saram pulchritudinē inter alienigenas honorabatur, eiq; cum dicitur in Canticis canticorū, O pulchra inter mulieres. Ipsius pulchritudini merito reges offerunt munera: sicut Saram obtulit rex Abimelech, plus in ea mirās formæ decus, quod amare potuit, & uiolare nō potuit. Est etenim sancta ecclesia Domini Iesu Christi in occulto uxor. Occultē quippe atque in abscondito secreto spiritali anima humana inhæret uerbo Dei, ut sint duo in carne una: quod magni coniugij sacramentum in Christo & in ecclesia commendat Apostolus. Proinde regnum terrenum seculi huius, cuius figuram gerebant reges, qui Saram polluere permisi non sunt, non est expertum, nec inuenit ecclesia coniugem Christi, nisi cum uiolare tentant. Diuino enim testamento per fidem martyrum celsit, correctumque in posterioribus regibus honorauit munere, quā corruptionis suæ subdere in prioribus non ualuit. Nam quod tunc in eodem rege prius & posterius figuratum est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletum est temporibus. Cum autē dicitur de patre esse soror Christi ecclesia, non de matre: non de terrena generationis, quæ euacuabitur, sed gratia cœlestis, quæ in æternū manebit, cognatio cōmendatur, secundum quam gratiam genus mortale nō erimus accepta potestate, ut filij Dei uocemur & simus. Neque enim gratiam hanc de synagoga matre Christi secundum carnē, sed de Deo patre percepimus: hanc uero cognationem terrenam uocans propter aliam uitā, ubi nullus moritur, negare nos Christus docuit, nō fateri, cum discipulis ait: Ne uobis dicatis in terra patrem: unus est enim pater uester qui in cœlis est. Quod uero ecclesia, cuius uxor sit, occultatur alienigenis, cuius autē soror sit, non tacetur. Hæc interim causa facile occurrit, quia occultum est, & difficile ad intelligendū, quomodo anima humana uerbo Dei copuletur siue misceatur: siue quod melius & aptius dici potest, cum sit illud Deus, ista creatura. Secundum hoc est sponsus & sponsa, uel uir & uxor Christus & ecclesia dicuntur. Quia uero cognatione sint fratres Iesus Christus, & omnes sancti gratia diuina non consanguinitate terrena: hoc est de patre, non de matre, & estabilius dicitur & capacius auditur. Nam inter se omnes sancti per eandem gratiā fratres sunt: spōsus autē cæterorū societate nullus illorū est.

DE LYSV ISAAC CVM ISMAELE.

Quomodo Iusur duorum filiorum Abrahæ secundum literam intelligi debeat, nosse uolo.

HIERONYMVS.

Sequamur iuxta historiam opiniones priorum. Vidit, inquit, Sara filiū Agar Aegyptiæ, quem peperit Abraham ludentem. Quod sequitur, Cum Isaac filio tuo, nō habet ita in Hebræo. Duplīciter itaque ab Hebræis exponitur, siue quod idola luto fecerit, iuxta illud quod alibi scriptum est: Sedit populus comedere & bibere, & surrexerunt ludere: siue quod aduersum

Isaac

Isaac quali maioris ætatis, loco sibi & ludo primogenita uindicaret. Quod quidem Sara audiens non tulit, & hoc ex ipsius approbatur sermone dicentis: Eijce ancillam hanc cum filio suo, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et sumpsit panes & utrem aquæ, & dedit Agar, ponens super humerum eius paruulum, & dimisit eam.

Ibi namq; oritur quæstio. Quid sibi uult ista emissio Ismaelis cum matre, quando Isaac natus est, tredecim annorum fuit Ismael: & post ablactationem eius iste cum matre expellitur e domo. Variè autem de hoc capitulo pleriq; opinantur, asserentibus alijs quinto anno ablactationis tempus statutum, & alijs duodecimum annum uindicantibus: nos autem ut breuiore eligamus ætatem, post octodecim annos Ismael supputauimus eiecctum esse cum matre, & nõ conuenire tam grandem adolescentem matris sedisse ceruicibus: quod ut rectius scis, postulo ut exponas. Verum est igitur illud Hebraeorum linguæ idiomata, quod omnis filius ad comparationem parentum infans uocetur & paruulus. Nec miremur habere barbaram linguam proprietates suas, cum hodieq; Romæ omnes filij uocentur infantes. Posuit ergo Abraham panes & utrem super humerum Agar. Et hoc facto dedit puerum matri: hoc est, in manu eius eum tradidit, commendauit, & ita emisit e domo. Quod autem sequitur: Et profecit puerum subter abietem, & abiens sedit de contra longe quasi iactu sagittæ. Dixit enim, Non uidebo mortem paruuli mei. & sedit cõtra eum, & sic adiungitur: Et exclamauit puer, & fleuit, & audiuit Dominus uocem pueri de loco, ubi erat, & dixit angelus Dei ad Agar de cœlo, & reliqua. Nullum moueat, in Hebræo enim post hoc quod scriptum est, Non uidebo mortem pueri mei: ita legitur, quod ipsa Agar sederit contra puerum, & leuauerit uocem suam, & fleuerit, & exaudierit Deus uocem paruuli. Flente enim matre, & mortem filij miserabiliter præstolante, Deus exaudiuit puerum, de quo pollicitus fuerat Abraham, dicens: Sed & filium ancillæ tuæ in gentem magnam faciam, alioquin & ipsa mater non suam mortem, sed filij deplorabat. Pæpercit igitur ei Deus, pro quo fuerat & fletus. Deniq; in cõsequentibus dicitur: Surge, tolle puerum, & tene manum eius. Ex quo manifestum est, eum qui tenetur, non oneri matris fuisse, sed comitem. Quod autem manu parentis tenetur, sollicitus monstratur affectus. Quarendum est, cur antea Sara uoluit maritum de ancilla suscipere filium, & post hæc cum matre iubet expelli de domo.

ISIDORVS.

Hoc sine dubio sciendum, quod hoc non zeio fecit accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe secundum quod ait Apostolus, in seruitutem genuit populum carnalè: Sara uerò libera populum genuit, qui non est secundum carnem, sed in libertatem uocatus est: qua libertate liberauit eum Christus. Hoc igitur

tur mysterio figurabatur, priorem populum in seruitutem peccatorum generatum in domo Israel, id est, ecclesiæ non manere in æternum, neque esse hæredem uel consortem cultoribus Christi, nec cum filio nobili, id est, fidei populo regnum cœlestis gloriæ possessurum. Nunc sequentiã uideamus. Quid ergo significet, quod exiens Agar in humeros suos infantem posuisse legitur: nisi quod peccator populus & impiens ceruicem matris suæ synagogæ grauabat, dum dicit, Sanguis huius super nos, & super filios nostros. Panes autem hoc indicabãt, quod uetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum, & uesceretur. Uter uerò aquæ, quæ defecit, Iudaica purificatio significabitur defectura: siue doctrina eorũ carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne mortua ueteris hominis, præuaricationis sententia damnata, quæ nec refrigerium præstat, nec satisficit sitim, sed æstu tepida uomitum facit. Quod uerò errat Agar in solitudine cum filio suo: significat synagogam cum populo suo expulsum de terra sua sine sacerdotio & sacrificio, in toto orbe errare, & uiam quæ Christus est, penitus ignorare. Quod filius eius siti deperit: ostendit populum nullam habens spiritalem purificationem. Quod autem filium mortentem siti sub arbore profecit, & sic demonstrante angelo aspexit fontem: significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium petituros. Quod exclamat puer plorans, & exaudit uit eum Deus, & sic demonstrante angelo aspexit fontem: hoc pro illis dicit, qui ex Iudæis ad Christum conuertuntur, ac flentes retroactos errores exaudiuntur. Referatisq; oculis cordis uident fontem aquæ uiuæ, id est, Christum filium Dei uiui, qui dicit: Ego sum fons aquæ uiuæ: qui sitit, ueniat & bibat. Vnde Ismael exauditio interpretatur, angelus autem iste similitudo est Heliæ, per quæ populus iste est crediturus: sicut per Malachiam dicitur: Ecce ego mitto uobis Heliã, qui conuertat corda patrum in filios, & reliqua. Verum quod statim angelus Domini uocauit Agar, dicens: Surge, tolle puerum, quia in gentem magnam faciam eum: hoc significabat, siue quod copiosus Iudæorum populus esset regnaturus in seculo: siue quia cœlestis regni gloriã consecuturi essent, qui ex Iudæis credituri essent in Christum. Quod autem eundem angelum, qui loquitur ad Agar, prius angelum scriptura pronũciat, deinde Dominum filium Dei eundem fuisse credendum est, qui per legem & prophetas semper locutus est, qui propter obedientiam paternam uoluntatis angelus uocatur, Deus autem secundum naturam patris: quia uerè & ipse est Deus, sicut & pater.

DE PVTEO IVRAMENTI,
HIERONYMVS.

Dixit Abraham ad Abimelech: Septem oves has accipies à me, ut sint in testimonium mihi, quia ego fodii puteum istum. Ideo cognominauit nomen loci illius Puteus iuramenti: quia

quia iurauerant sibi ambo. Vbi hic legitur pater iuramenti, in Hebræo habet Bersabee. Nunc quid sibi uelit intelligi, aperire non abnue. Duplex autem causa est, cur ita appellatus sit: siue quia septem agnas Abimelech de manu Abraham accepit (septem enim dicuntur Sabee) siue quod ibi iurauerint, quia & iuramentum Sabee similiter appellatur. Quod si ante hanc causam supra hoc nomen legimus, sciamus proleptim dictum esse, sicut Bethel & Galgala: que utiq; usq; ad tempus, quo ita appellatae sunt, aliter uocabantur. Notandum autem & ex prioribus & ex presenti loco, quod Isaac non sit natus ad quercum Mambre, siue in Aulone Mambre, ut in Hebræo habetur, sed in Geraris, ubi & Bersabee usq; hodie oppidum est. quæ prouincia ante non grande tempus, ex diuisione præsidum Palæstinæ, Salutaris est dicta. Huius rei testis est scriptura, quæ dicit: Et habitauit Abraham in terra Philistinorum diebus multis. Sequitur. Et dixit ad Abraham Deus: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, & uade in terram uisionis, &c. Quis sit locus iste uisionis uolo scire. Difficile est idiomata linguæ Hebrææ in latinum uertere sermonem, ubi nunc dicitur, Vade in terram excelsum: in Hebræo habet Moria, quod Aquila translulit *ἡ ἁγία ὄρος*, hoc est lucida. Symmachus *ἡ ὄψη ὀριῶν*, hoc est uisionis. Aiunt ergo Hebræi hunc montem esse, in quo postea templum ædificatum est in area Ornae Iebusæi, sicut & in Paralipomenon scriptum est. Et coeperunt ædificare templum mense secundo, in secunda die mensis in monte Moria: qui idcirco illuminans interpretatur & lucens, quia ibi est Dabir, hoc est oraculum Dei, & lex & spiritus sanctus, qui docet homines ueritatē, & inspirat prophetas. Sequitur. Et abiit in locum quem condixit ei Deus in die tertia. Notandum quod de Geraris usq; ad montem Moria, id est, sedem templi iter dierum trium sit, & consequenter illuc die tertio peruenisse dicatur. Male igitur quidam æstimant, qui Abraham putant illo tempore ad quercum habitasse Mambre, cum inde usq; ad montem Moria usq; unius diei iter plenum sit. Sequitur: Et eleuauit oculos suos Abraham, & ecce aries post tergum eius tenebatur in uirgulto Sabech cornibus suis. Quomodo hoc intelligendum est. Ridiculam rem hoc in loco Emisenus Eusebius est locutus. Sabech inquit, dicitur hircus, qui rectis cornibus, & ad carpendas arboris frondes sublimis attollitur. Rursus Aquila *συκκῆ* interpretatus est, quem nos ueprium possumus dicere, uel spinetum. Et (ut uerbi uim interpretemur) condensa & inter se implexa uirgulta. Vnde & Symmachus in eandem ductus opinionem: Et apparuit ait aries, post hoc retentus in rete cornibus suis. Verum quibusdam in hoc duntaxat loco melius uidentur interpretati esse Septuaginta & Theodotion, qui ipsum nomen Sabech posterunt dicentes, In uirgultum Sabech cornibus suis. Etenim *συκκῆ*, siue rete, quod Aquila posuit, & Symmachus per sin-

literam scribi. hic uero Sabech literam positā, ex quo manifestum esse non interpretationem stirpium condensarum, & in modum retis inter se uirgulta contexta uerbum Sabech: sed non mensurare uirgulti, quod ita Hebræicè dicitur. Ego uero diligenter inquirens, *συκκῆ* per *sa* mech literam scribi crebro reperi. Sequitur. Et uocauit Abraham nomen loci illius, Dominus uidit. Cur hoc nomen accepit? Pro eo quod hic habet, Vidit: in Hebræo habet, Videbitur. Hoc autem apud Hebræos exiuit in prouerbiolum, ut si quando in angustia constituti sunt, & Domini optāt auxilio subleuari, dicant: In morte Domini uidebitur: hoc est, sicut Abraham misertus est, miserebitur & nostri. Vnde & signū dati arietis solent etiā nunc cornu clāgere.

RECAPITVLATIO.

Iubetur Abraham immolare filium suū unicū, ille autem obtemperans Deo soluit uotū. Strauit asinum, imposuit ligna, seruos longè dimisit, solus cum filio ascendit, in triduo ad locū peruenit, antequam filius ueniret ad locum sacrificij, ipse sibi immolandus ligna portabat. Deinde Abraham gladio armatur, & cum iam penē feriret, admonetur ut parceret: & non tamen sine sacrificio, sine sanguine feruori cedit. Apparet namq; aries in uepre, inhaerens cornibus, immolatur, peragiturq; sacrificium, peracto sacrificio, dicitur ad Abraham: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & uelut arenam maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obaudiisti uocem meam.

EXPLICATIO SPIRITALIS.

Age nunc uideamus, quid sub huius sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abraham quando filium unicū perduxit ad immolandū, habebat personam Dei patris. Sed quid est, quod eum senex suscepit? Deus enim non senescit. Sed ipsa pronuntiatio de Christo iam quodāmodo senuerat, quando natus est Christus, inchoata est ab Adam, ubi dictum est, Erunt duo in carne una: sacramentum illud magnum, hoc est, in Christo & in ecclesia, completum est sexta ætate seculi, quæ significat senectam Abraham: quia ipsum sacramentum Dei longæuum erat, & senectus Saræ in plebe Dei, hoc est in multitudine prophetarū hoc idem significat: quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctarū animarum natus est Christus. Sterilitas autem eius intimat, quod in hoc seculo spe salui facti sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus, quem partum ecclesiæ in fine temporum mirabili Dei gratia non naturali foecunditate prophetauit. Iam deinde sequentis historie sacramentum, quod imaginariè pertendebat, inspiciendum est. Quis ergo in Abraham (ut prædictum) per illam immolationem figurabatur, nisi pater excelsus? Quis in Isaac, nisi Christus? Nam sicut Abraham unicū & dilectum filium Deo uictimam obtulit: ita Dominus unicū filium suum pro nobis omnibus tradidit.

didit. Et sicut Isaac ipse sibi ligna portabat, qui bus erat imponendus: ita & Christus gestabat in humeris lignum crucis, in quo erat crucifigendus. Duo autem serui illi dimissi, & non perducti ad locum sacrificij, Iudæos figurabant: qui cum seruiliter uiuerent, & carnaliter saperent, non intelligebant humanitatem Christi, non intelligebant passionem eius: ideo non perueniunt ad locum sacrificij. Cur autem duo serui, quia ipse in duas partes diuidendus erat. Quod factum est Salomone peccante, quando diuisus est idem populus loco regni, non errore impietatis, quibus etiam sæpe per prophetam dicitur: Auerfatrix Israel, & prauaricatrix Iudæa, & reliqua. Asinus eutem ille, insensata est stultitia Iudæorum: ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, & quod ferebat nesciebat. Iam quod dictum est eis, Expectate hic cum asino, usque reuertimur ad uos. Apostolum audi, Cæcitas ex parte in Israel facta est. Quæ cæcitas ex parte est hic cum asino, ut plenitudo, inquit gentium intraret: hoc est, postquam adorauerimus, ubi sacrificium crucis Dominicæ impletum, per gentes fuerit prædicatum: hoc est, ut plenitudo gentium intraret. Quid est reuertimur ad uos, & sic omnis Israel saluus fiet. Triduum autem illud, in quo uenerunt ad locum immolationis, tres mundi ætates significantur: uenam ante legem, aliam sub lege, tertiam sub gratia. Ante legem, ab Abraham usque ad Moysen: sub lege, à Moysen usque ad Ioannem, inde iam à Domino, & quicquid restat. Tertius dies gratia est, in qua tertia ætate quasi post triduum sacramentum sacrificij Christi completum est. Deinde Isaac ligatis pedibus altari superponitur: & Dominus in ligno suspensus cruci affigitur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, transgressum est ad arietem. cur? quia Christus ouis. ipse enim filius, ipse agnus. filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed quid est quod in uerbis hærebat aries ille? crux cornua habet. sicut enim duo ligna cum compaginantur, in se speciem crucis reddunt. unde & scriptum est de eo, Cornua in manibus eius sunt. Cornibus ergo hærens aries, crucifixum Dominum significat. Vepres autem, spinæ sunt. Spinæ iniquos & peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. inter spinas itaque peccatorum Iudæorum suspensus est Dominus, sicut per Hieremiam idem dicit: Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic. Alij hunc arietem cornibus in uepribus obligatum, eundem Christum senserunt, antequam immolaretur spinis à Iudæis coronatum. Peractio igitur sacrificij dicitur ad Abraham: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum est, nisi quando dicit ille aries: Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea. Hoc enim quando peractum est illud in Psalmis sacrificium, tunc in ipso Psalmo dictum est: Reminiscantur & conuertantur ad Dominum uniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius uniuersa patria gentium, Quo Bedæ tom. 8.

niam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Immolato ergo Abraham ariete pro Isaac filio suo, uocauit nomen loci illius. Dominus uidit: pro eo quod est, Dominus uidere fecit, utique per incarnationem. Sequitur de Iob & genere eius, ut ueritas patefacta clareat, edoceri cupio.

HIERONYMVS. Et nunciauerunt Abraham dicentes: Ecce peperit Melcha, & ipsa filios Nachor fratri tuo, Huz primogenitus eius, & Buz fratrem illius, & Camuel patrem Syrorum, & Cased. Primogenitus Nachor fratris Abraham de Melcha uxore eius filia Aram natus est, Huz de cuius Iob stirpe descendit: sicut scriptum est in exordio uoluminis eius, Vir fuit in terra Huz, Iob nomen eius. Male igitur quidam æstimant, Iob de genere esse Esau: siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Syro sermone translatum est: & quartus sit ab Esau, & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis uoluminibus non habetur. Secundus natus est de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz transferre uoluerint. Et ex huius genere est Balaam ille diuinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Iob dicitur Helius, primus uir sanctus & propheta Dei: postea per inobedientiam & delictum munerum, dum Israeli maledicere cupit, diuini uocabulo occupatus. Et iratus est Helui filius Barachiel Buzites, de huius uidelicet Buzi radice descendens. Camuhel uero pater est Damasci. Ipsa enim uocatur Aran, quæ hic pro Syria scripta est, & ipso nomine legitur in Esaiæ. Caseth quoque quartus est, à quo Casdei, id est, Chaldæi postea uocati sunt.

DE OBITU SARAE.

HIERONYMVS.

Qualem debemus accipere locum Arboc, in quo Sara mortua esse perhibetur. Mortua est, inquit, Sara in ciuitate Arboc, quæ est in ualle, hæc est Hebron in terra Chanaa. hoc autem quod hic positum est in ualle, in authenticis codicibus non habetur. Nomen quoque ciuitatis Arboc paulatim à scribentibus legentibusque corruptum est. Neque enim putandum Septuaginta interpretes nomē ciuitatis Hebræe barbaræ atque corruptæ, & aliter quam in suo eloquio dicitur, transulisse. Arboc enim nihil omnino significat: sed dicitur Arbec, hoc est quatuor: quia ibi Abraham, Isaac, & Iacob conditi sunt, & ipse princeps humani generis Adā, ut in Iesu libro apertius demonstratur. Sequitur.

Dixitque Ephron ad Abraham: Audi nos Domine rex, à Deo tu es nobis, in electo sepulchro nostro sepeli mortuum tuum.

Pro rege principem habet siue ducē. Nasin quippe non rex, sed dux dicitur. Sequitur.

Et appendit Abraham Ephron argentum, quod locutus est in auribus filiorum Het. In Hebræo sicut hic posuitur, primum nomē eius scribitur Ephron, secundum Ephran. Postquam enim precio uictus est ut sepulchrum uederet, & acciperet argentum, licet cogente Abraham. uau litera, quæ apud illos pro a legitur, ablata de eius nomine est, ut pro eo Ephron appellata est Ephra, k ligna

significāte scriptura non eum fuisse consummata perfectæq; uirtutis, qui potuerit memorias uendere mortuorū. Sciant igitur qui sepulchra uendunt, & nō coguntur ut accipiant precium, sed à nolentibus quoq; extorquent, immutari nomen suum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte, quod inuitus acceperat.

RECAPITVLATIO.

Moritur Sara centesimo uicesimo anno uitæ suæ, & empto agro ab Ephron, sepeliunt eam. Sed quid tibi uelit quod Sara in sepulchro duplici sepelitur, nosse cupio. Hoc sanè sciendum, quia anima quæ seculo moritur, ut Deo uiuat, gemina uitæ requie suscipitur, id est, in actione boni operis, & contemplatione diuinitatis.

DE IVRAMENTO SERUI IN FOMORE ABRAHAE.

HIERONYMVS.

ERat autem Abraham senex, dierumq; multorum. Dixitq; seruo suo seniori, qui supra omnia eius erat. Pone manum tuam sub femur meum, ut adiurente per Deum coeli & terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chanaanorum: sed ad terram & cognationem meam proficiaris, & inde accipies uxorem filio meo Isaac. Posuitq; seruus manum suam sub femur Abrahæ, & iurauit ei.

Cur in scemore Abrahæ iurat, quasi in loco sancto. Super uerbo hoc tradunt Hebræi, quod in sanctificatione, hoc est in circuncisione iurauerit. Nos autem dicimus iurasse eum in semine Abrahæ, hoc est in Christo, qui ex illo nasciturus erat: iuxta Euangelistam Matthæum loquentem, Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Sequitur.

Perrexitq; seruus in Mesopotamiam Syriae, stetitq; iuxta fontem, & ecce Rebecca uenit ad aquare greges: & ait seruus, Ecce ego sto super fontem aque, & filie hominum ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam, & erit uirgo quæ egredietur ad hauriendum, cui ego dixerō, Da mihi aquam de hydria tua, ut bibam, & cetera, usq; Ipsa est quam preparauit Dominus filio Domini mei, & quod sequitur. Tulitq; uir in aure auream didrachmum pondus eius.

Bace quod in hoc loco pro didrachmo scribitur, semuncia est. Secel uerò qui Latino sermone siclus corrupte appellatur, uncie pondus habet. Quid tibi uult quod sic tam uariè in translationibus inuenitur. In alijs namq; seruum Abrahæ dixisse comperi. Et ecce uirgo quæ egredietur ad hauriendum, &c. In alijs uerò pro uirgine adolescentulam legimus, quæ quomodo sibi in uicem congruant, doce. In Hebræo namq; adolescentulam quoq; quæ Græco sermone νεανίς dicitur, ibi legimus Alma: quod quidem in Esaisa habetur nomine hoc loco, ubi in nostris codicibus scriptum est: Ecce uirgo concipiet & pariet. Et Aquila transtulit: Ecce adolescentula concipiet & pariet. Et in Hebræo: Ecce alma nunquam nisi in uirgine scribitur: & habet etymologiam ἀπὸ νεότητος, id est, abscondita. Scriptum est siquidem in Iob, Et sapientia unde inue-

nietur, & quis locus intelligentiæ, & absconditur ab oculis omnis uiuentis. Vbi nunc diximus, Absconditur: in Hebræo propter declinationem uerbi aliter figuratum est, Naama dicitur huic quid simile, licet masculino genere declinetur. Et in Regnorum libris scriptum est ex persona Helisei loquentis ad Giezi: Et Dominus abscondit à me. Ergo Alma quod interpretatur abscondita, id est, uirgo nimia diligentia custodita, mihi maioris laudis uidetur esse, quàm uirgo. Virgo quippe iuxta Apostolum potest esse corpore, & non spiritu: abscondita uerò, quæ uirgo est, ἐπιταύει uirginitatis habet, ut & uirgo sit & abscondita. Et quæ abscondita est, iuxta idioma linguæ Hebrææ, consequenter & uirgo est: quæ autem uirgo, non statim sequitur ut & abscondita sit. Hoc idem uerbum & in Exodo de Marta sorore Moyssi uirgine legitur. Ostendant igitur Iudæi in scripturis alicubi positum Alma, ubi adolescentulam tantum, & non uirginem sonet: & cōcedemus eis illud quod in Esaisa apud nos dicitur, Ecce uirgo concipiet & pariet, non absconditam uirginem, sed adolescentulam significare iam nuptam. Sequitur.

Et dimiserunt Rebeccam sororem suam & substantiam eius, & seruum Abrahæ & uiros qui cum eo erant.] In Hebræo habet, Et dimiserunt Rebeccam sororem suam, & nutricem eius & seruum Abrahæ & uiros illius. Decens quippe erat, ut ad nuptias absque parentibus uirgo proficiens, nutricis solatio foueretur. Sequitur.

Isaac namq; habitauit in terra Austri, & egressus est ut exeret in campo ad uesperam.] Cuius significationis sit ista egressio Isaac in campum ad uesperam, scire desidero. hoc mihi uidetur significari uelle, unde à patre ad immolandum quōdam fuerat abductus. Quod autem ait, Et egressus est ut exeret in campo, quod Græcè dicitur ἐξολογῆσαι, in Hebræo habet, Et egressus est Isaac ut loqueretur in agro declināte iam uespera. Significat autem secundum illud quod dominus solus orabat in mōte, etiam Isaac, qui in typo Domini fuit ad orationem, quasi uirum iustum domo egressū, & uel nona hora, uel ante solis occasū spirituales Deo uictimas obtulisse. Sequitur.

D. Vidensq; Rebecca Isaac, tulit Theristrum, & operuit se.] Theristrum quid sit expone. M. Theristrum etenim pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici uestimenti, quo mulieres prouinciæ illius utuntur. Sequitur.

Et adiecit Abraham, & accepit uxorem nomine Cethurā, & peperit ei Zamram, & Iecsan & Madan, & Madian, Iecsan & Sue. Iecsan genuit Saba & Dadan, filij Dadan fuerunt Austri, & Latustim, & Laomim, filij Madian Gephar, & Afer, Saba, & Enoch & Abida & Alede. Omnes filij Cethuræ deditq; Abraham uniuersa quæ habuit Isaac: filijs autem concubinarum quas habuit, dedit munera, & dimisit eos ab Isaac filio suo, cum adhuc uiueret in oriente ad orientalem plagam.] D. Quæ est ista Cethura, aut quo ex genere, uel quæ sit interpretatio nominis eius, quæso ut dicas. M. Cethura Hebræo sermone copulata interpretatur, aut uicta: quam ob causam suspicantur Hebræi

Hebræi mutato nomine eandem esse Agar Aegyptiam, quæ Sara mortua transierit in uxorem, & uidetur decrepiti iam Abraham excusari ætas, ne senex post mortem uxoris uetula no uis arguatur nuptijs lasciuisse. Nos quod incertum est relinquentes, hoc dicimus quod de Cethura nati filij Abraham iuxta historicos Hebræorum, occupauerint *πρωτοδότην*, & Arabiam quæ nunc uocatur *διδάμων*, usq; ad mare rubrum. Dicitur autem unus ex posteris Abraham, qui appellabatur Apher, duxisse aduersus Libyam exercitum, & ibi uictis hostibus condisse, eiusq; posteros ex nomine atani Aphricam nūcupasse. Huius rei testis est Alexander, qui dicitur Polyhistor, & Cleodemus cognomento Malchus. Græco sermone barbaram historiam retexentes. Quod autem & filij Dadan fuerunt Asurim, & Latolim, & Laomim, & Asurim in negociatores transferri putant. Latolim aris ferrisq; metalla cudentes: Laomim uero *φίλαρθ*, id est, princeps multarum tribuū atq; populorum. Alij ob hoc Asurim uocatos Syros esse contendunt, & à plerisq; filijs Abraham ex Cethura, occupatas Indiæ regiones.

RECAPITVLATIO A IVRA
mento serui in fœmore usq; filios Cethuræ.

A Nimaduertendum cur Abraham seruo suo dixerit, postulans iureiurando fidem. Pone, inquit, manum tuam sub fœmore meo, & adiuro te per Deum cœli. Quid sibi uult, Deus cœli ad fœmur Abraham, nisi ut cognoscatur sacramentum. Per fœmur enim genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa coniuratio, nisi quia significabatur de genere Abraham in carne uenturum Deum cœli. Senior autem iste imaginem habuit legis, per quam sponsa, id est, Christi ecclesia despondebatur. Abijt itaq; puer in Mesopotamiam, in ciuitatem Nachor, stetitq; circa fontem quærens sponsam filio Domini sui: sic & lex, quæ post fidem est, uenit ad fontem baptisimat, sibi orans occurrit ei uirgo Rebecca, id est, ecclesia. Vidit autem Rebecca puerum, id est, sermonem propheticum, deponit de humero hydriam, utiq; elatam seculi facundiam, & ad humilem propheticum se inclinât sermo nem. Accepit autem à puero in aurem auream, id est, suscepit fidei ornamenta, uel morum, uel etiam aureos scripturarum sensus, & clarum argenti eloquium: sicq; secuta puerum Rebecca uenit ad Isaac. Secuta uerbum propheticum ecclesia, uenit ad Christum, quæ tamen camelis dorso deducitur: quia ad Christum ex gentilitate ecclesia properans intortis uitiosisq; uitæ ueteris conuersationibus inuenitur. Quæ Isaac uiso descendit de camelo: quia Domino agnito uitia sua gentilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis uitam humilitatis petiuit. Quæ etiam & uerecundata pallio uelabatur, quia coram eo de erroribus prioris uitæ confunditur. Quod uero inclinato iam die egressus est in agrum Isaac, hoc significabat, quod extremo huius mundi tempore uelut in diei fine ueniens Christus, qui quasi in agrum foras exijt: quia cum sit inui

Bedæ tom. 8.

sibilis, se tamen uisibilem in hoc mundo uenienti ex gentibus ecclesiæ demonstrauit. Inuenit autem eum ecclesia ad puteum uisionis, id est, in contemplatione & intelligentia ueritatis, ubi intellectum percipiat altiore: siue lacuum aquæ, ubi purificetur: sicq; dehinc copulatur sponso suo Christo, adherens illi gloria æternitatis & regno. Sequitur. Quid enim sibi uelit, quod Abraham post obitum Saræ Cethuram duxit uxorem: nunquid ob incōtinentiam, dum esset iam ætate grandæuus: absit, sed propter filiorum procreationē, dum illi semen quasi stellæ cœli ex Isaac filio promitteretur. Ergo uideamus, quid sibi uelit ista Cethura: nisi quia sicut Agar & Ismael significauerunt carnales ueteris testamenti, sic & Cethura & filij eius significabant hæreticos, qui se ad testamentum nouum æstimant & pertinere: sed filij concubinae dicuntur. Sola Sara semper uxor uocatur, sicut scriptum est: Una est columba mea, una est perfecta mea. Sequitur. Quid datur intelligi, quod Abraham cuncta quæ possidebat, dedit filio suo Isaac, filijs autem concubinarum largitus est munera, & separauit ab inuicem. Datur quippe & nonnulla munera filijs concubinarum, id est, carnalium, sed nō perueniunt ad regnū promissum nec hæretici nec Iudæi, quia carnalia lucra sectantur, præter Isaac enim nullus est hæres, utiq; quia non filij carnis, sed filij promissionis deputantur in semine.

DE MORTE ABRAHAE.

HIERONYMVS. Et mortuus est Abraham in senectute bona, senex & plenus dierum, & collectus est ad populum suum. Male in Septuaginta interpretibus additum est, Abraham deficiens mortuus est: quia non cōuenit Abraham deficere & minui. Illud quoq; quod nos posuimus, In senectute bona, senex & plenus: in Græcis codicibus ponitur, Plenus dierum, quod cum sensum uideatur exponere, eo quod luce & diei operibus plenus occubuerit.

ITEM HÆC NOMINA FILIORUM
Ismael in generationibus suis & nominibus.

HIERONYMVS.

Primogenitus Ismaelis Nabaioth & Cedar, & reliqui usque ad eum locum, ubi ait: Et habitauerunt ab Eūila, usq; Sur, quæ est contra faciem Aegypti uenientibus in Assyrios, in conspectu omnium fratrum suorum cecidit.

Duodecim filij nascuntur Ismael: ex quibus primogenitus fuit Nabaioth, à quo omnis regio ab Euphrate usq; ad mare rubrum Nabaithena usq; hodie dicitur, quæ pars Arabiæ est. Nam & filia earum, oppidaq; ac pagi & munita castella, & tribus horum appellatione celebrantur ab uno ex his Cedar in deserto & Duma alia regio, & Theman ad Austrum, & Cedma ad Orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo huius capituli iuxta Septuaginta legitur, Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit: uerius est illud quod nos posuimus, Coram omnibus fratribus suis occubuit,

k id est,

id est, in manibus omnium filiorum suorum mortuus est superstitibus liberis, & nullo prius morte prærepto. Fratres autem pro filiis appellari Iacob ad Laban demonstrat, dicens: Quid est peccatum meum, quia persecutus es post me: & quia scrutatus es omnia uasa mea: Quid inuenisti de uniuersis uasis domus tuæ: & ponatur coram fratribus meis & fratribus tuis, & diiudicent inter nos. Nec enim possumus credere, ut scriptura commemorat, quod Iacob exceptis liberis, secum fratres aliquos habuerit.

SEQUITUR DE CONCESSIONE REBECCÆ.

Deprecatusq; est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod sterilis esset, & exaudiuit eum, & deditq; conceptum Rebecca.

HIERONYMVS. Et concepit Rebecca, & mouebantur filij eius in ea. Pro motione Septuaginta posuerunt interpretes *ἐκ νεφελῶν*, id est, ludebant: uel ut Aquila translulit, confringebatur filij in utero eius. Symmachus uero *ἐκ νεφελῶν*, id est, in similitudine nauis in superficie ferebantur. Sequitur. Egressusq; primus rubeus sicut pellis pilosus. Vbi nos pilosum posuimus, in Hebræo habet Sear. Vnde & Esau, sicut & alibi legitur, Sear, id est, pilosus est dictus.

GREGORIVS.

D. Deus Abrahamæ promissit dicens, In Isaac uocabitur tibi semen: cui etiam dixit, Patrem multarum gentium posui te, cui rursum promissit dicens: Benedicens benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & uelut arenam, quæ est in litore maris. Quare aperte constat, quia omnipotens Deus semine Abrahamæ multiplicare per Isaac prædestinauerat: & tam scriptum est, Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod sterilis esset: qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebecca. Si ergo multiplicatio generis Abrahamæ per Isaac prædestinata fuit, cur coniugem sterilem accepit? Eadem namque quæ uitæ sancti orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perueniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante secula donare disposuit. Quod utrum uerum sit, pensa quæ proposuisti, & concite uales probare: quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo multiplicare semine Abrahamæ prædestinauerat, oratione obtinuit, ut filios habere potuisset.

RECAPITVLATIO.

Igitur Isaac dum rogaret Dominum, ut pareret uxor eius, quæ sterilis erat, concessit Dominus que postulabat, illi debanturq; gemini in utero eius inclusi angustia: quæ dum agerentur, interrogauit Dominum, accepit responsum: Duæ gentes in utero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, populusq; populum superabit, & maior seruit minori. Quod figuratiter factum etiam ipsis Iudeis non credentibus notum est, qualiter populus ecclesiæ synagoga

populum superabit, & quomodo plebs Iudeorum tempore maior seruit minori populo Christianorum. Siquidem & in singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes & duo populi sunt intra nos, uitiorum scilicet atq; uirtutum: sed iste minor est, ille maior. Semper enim plures sunt mali, quam boni: & uitia numerosiora uirtutibus sunt: sed tamen & in nobis gratia Dei populus populum superat, & maior seruit minori. Seruit etenim caro spiritui, & uitia uirtutibus cedunt. Procedit enim Esau primus rufus, & totus tanquam pellis hirsutus. Deinde exiit frater eius Iacob, & manus eius implexerat calcaneo Esau. Sed cur ille totus rubeus & hispidus, nisi quia populus prior prophetarum & Christi fuit cruore pollutus, ac peccati & nequitia squalore exitit circūdat. Cuius ideo minor calcaneum tenuit, quia mysticè maiorem populum minor superaturus esset. Sequitur.

Factus est Esau uir gnarus uenandi, & homo agricola. Iacob autem simplex habitabat in tabernaculis. Et sicut in alia translatione habetur, habitauit domi.

GREGORIVS. Quid per uenationem Esau, nisi eorum uita figuratur, qui in exterioribus uoluptatibus suli carnem sequuntur: qui etiam agricola esse describitur, quia amatores seculi huius tanto magis exteriora incolunt, quanto interiora sua inculta derelinquunt. Iacob uero simplex in tabernaculis habitare perhibetur: quia nimirum omnes qui in curis exterioribus spargere fugiunt, simplices in cogitatione atq; in conscientia sua habitatione consistunt. In tabernaculis enim aut in domo habitare, est se intra mentis secreta restringere, & nequaquam exterius per desideria dissipare, ne dum ad multa foras inhiat, à seipis alienatis cogitationibus recedant.

HIERONYMVS.

Dixitq; Esau ad Iacob: Da mihi gustum de coctione ista rubea, quia deficio. Propterea uocatum est nomen eius Edom. Rubrum enim siue fuluū lingua Hebræa Edom dicitur. Ab eo igitur quod rubro cibo uēdiderit primitiua sua fului, id est, Edom fortitius est nomen.

GREGORIVS.

De Esau quod propter lenticulam fratri uēdiderit primogenita, ita ait: Sciendum quia quibus nos modis gula uitium tentat, aliquando namque indigentia tempora præuenit, aliquando tempus non præuenit, sed cibos lauitores quærit. Aliquando qualibet sumenda sunt, & preparare curatius expetit. Aliquando autem & qualitate ciborum & tempore congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit. Nonnunquam uero & abiectus est quod desiderat, & tamē in ipso actu immēsi desiderij deterius peccat: quæ uitiorum tempora melius ostendimus, si hac exēplis euidentioribus appbeamus. Mortis quippe sententiā patris ore Ionathan meruit, quia in gustu mellis constitutus edēdū tēpus anteceperat: & ex Aegypto populus educus in eremo occubuit, quia despecto manna-cibus

cibos carniū petijt, quos lautiores putauit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorū uoto sacerdotis puer non antiquo more coctas uellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quereret, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Hierusalem dicitur: Hæc fuit inquit, tas Sodomæ sororis, turæ superbia, saturitas panis, & abundantia aque: aperte ostenditur, quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbie uitio mensuram immoderatæ refectiois excessit. Hinc primogenitorum gloriam amisit, quia magno ætu desiderabilem cibum, id est, lentilulam concupiuit: quam dum uenditis primogenitis prætulit, quomodo in illo appetitu anhelaret, indicauit. Neq; enim cibus, sed appetitus in uitio est. Vnde & lautiores cibos plerūque sine culpa sumimus, & abiectiones non sine reatu concupiscentiæ degustamus. Hic quippe, quem diximus Esau, primatū pro lenticula perdidit: & Helias in eremo uirtute corporis carnis edendo seruauit. Vnde & antiquus hostis, quia non cibus, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, & primum sibi hominem non carne, sed pomio subdidit: & secundū non carne, sed pane tentauit. Hinc quod plerūq; Adam culpa committitur, etiā cum abiectione & uilia sumuntur. Neq; Adam etenim solus ut a uetito se pomio contineret, præceptū prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam salutem nostram Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam uetat. & cum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quam uetita degustamus. Ea itaq; sumentia sunt, quæ naturæ necessitas querit, & non quæ edendi libido suggerit, ne si hæc moderata discretio minus caute prospexerit, illicitæ se concupiscentiæ quis uoragine mergat.

ISIDORVS.

Nam quod iste Esau primogenita sua propter escā fratri suo iuniori uenundedit, ac postmodum paterna benedictione sibi promissa priuatus est: significat eundem populum Israelitium, qui ideo ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est, non solū primatus sui honorem amisit, uerum etiā & regni cœlestis præmium præparatum adipisci nō meruit: Domino quodammodo id eidem exprobrante, cum dicit, Auferetur a uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti uoluntatem eius. Primogenita autem, ipsa uestis erat sacerdotalis, qua maiores natu cum benedictione patris induti, uictimas Deo uelut pontifices offerebant. Hoc donum terreni amoris desiderio caruerūt Iudæi cum gloria regni futuri. Sequitur.

Orta dehinc fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech regem Palestinorum in Gerara.

HIERONYMVS. Seminauit autem Isaac in terra illa, & inuenit in anno illo centuplum hordei. Licet in aliena terra seminauerit Isaac, tamen non puto, quia ei tanta fertilitas hordei fuerit. Vnde melius puto illud esse, quod habetur in Hebræo, & Aquila quoq; transtulit, Et inuenit in illo anno centuplum estimatum, id est,

Bedæ tom. 8.

ἐν τῷ ἔτει ἐν γερουσίᾳ. Licet enim eisdem literis & estimatio scribatur, & hordeum: tamen æstimatione Searim leguntur, hordea uerò Seorim. Tacens autem scriptura genus frugum, quod centuplicauerit, uidetur mihi cunctarum in illo uirtutum ostendisse multiplicationem. Deniq; sequitur. Et benedixit ei Dominus, & magnificatus est uir, & ambulabat uadens magnificatus, donec magnus fieret ualde siue uehementer. Felicitas autem hordei, ignoro si multiplicati, quem posset facere gloriosum. Sequitur.

Et abiit inde Isaac, & uenit in uallem Gerarim, & habitauit ibi. Pro ualle torrentem habet in Hebræo. neque enim Isaac, postquam magnus factus est, habitare poterat in ualle. habitauit autem in torrente de quo scriptum est: De torrente bibit in uia. De quo etiam Helias tempore famis bibit. Sed quia Helias nō erat ut Christus, ideo ei torrens ille aruit. Dominus enim noster etiā in torrente traditus est, dedicans regenerationem nostrā & baptismi sacramentū. Sequitur.

Et fodit puteum Isaac in ualle Gerarim, & inuenit ibi puteum aquæ uiuæ. Et hic pro ualle torrentem habet. Nunquā enim in ualle inuenitur puteus aquæ uiuæ. Sequitur.

Et foderunt puteum alterum, & altercati sunt etiam super eum, & uocauit nomen eius inimicitia. Pro inimicitia quod Aquila transtulit & Symmachus, τῶν ἀδελφῶν ἐξ ἐναντίας: id est, aduersum atq; contrarium. in Hebræo habet, satana. Ex quo intelligimus satanan contrarium interpretari.

Et foderunt puteum alterum, & nō litigauerunt cum eis, & uocauit nomen eius latitudo. Pro latitudine in Hebræo habet, Rohoboth, ad probandū illud quod supra diximus. Ipse edificauit Niniuem ciuitatē & Rohoboth, hoc est, plateas eius. Sequitur.

Et Abimelech iuit ad eum de Gerarim & Chorath pronubus eius, & Phicol princeps milicie eius.

Pro Ochozat in Hebræo habet, collegium amicorum eius: ut non tam hominem significet quam amicorum turbam, quæ cum rege uenerat: in quibus fuit & Phicol princeps exercitus. Sequitur.

Et uenerunt serui Isaac, & nunciauerunt de puteo, quem foderunt, & dixerunt ei: Inuenimus aquam, & uocauit nomen eius saturitas. Nescio quomodo in LXX. interpretibus habeatur, Et uenerunt pueri Isaac, & nunciauerunt de puteo, quem foderunt: dixeruntq; ei, Non inuenimus aquam, & uocauit nomen eius iuramentū. Quæ enim etymologia est propterea uocari iuramentum, quod aquam nō inuenisset? Econtrario in Hebræo, cui interpretationi Aquila quoq; cōsentit & Symmachus: hoc significat, quod inuenit aquam, & propterea appellatus sit puteus ipse saturitas. Et uocata est ciuitas Beerfaba: hoc est, puteus saturitatis. Licet enim suprā ex uerbo iuramenti siue ex septenario ouium numero, quod sabbæ dicitur, asseruimus Beerfaba appellatam: tamen nunc ex eo quod aqua inuenta est, Isaac ad nomē eius ciuitatis, quæ ita uocabatur alludens, declinauit paululum literam, & pro stridulo Hebræorū sin, à quo Sabe incipitur, grecū sigma, id est,

k 3 Hebræorum

Hebræorum samech posuit. Alioquin & iuxta allegoriam legem post tantos puteos in fine uirtutum nequaquam congruit, ut Isaac aquam in nimirum repererit.

RECAPITVLATIO VNDE SVpra.

Ex præcepto itaque & benedictione Domini fuit Isaac ad Abimelech regem Palæstinarum, ibique uxorem suam Rebeccam sororem sinit causa timoris, quam rex alienigena Isaac coniugem tunc esse cognouit, quando eum cum ea ludentem uidit. Quid autem sibi uelit in sacramento Christi & ecclesie, quod tantus patriarcha cum coniuge luserit, coniugiumque illud inde sit cognitum. Vidit profecto quisquis, ne aliquid errando in ecclesia peccet, si secretum uiri eius in scripturis sanctis diligenter intueatur, & inuenit eum maiestatem suam, qua in forma Dei æqualis est patri, paulisper abscondisse in forma serui, ut eius capax esse humana infirmitas possit: eoque modo se coniugi congruenter aptaret. Quid enim absurdum, imò quid non conuenienter futurorum prænunciacioni accommodatum, si propheta Dei carnale aliquid luserit, ut eum caperet affectus uxoris: cum ipsum uerbum Dei caro factum sit, ut habitaret in nobis. Post hæc refert scriptura illud, quod Isaac postquam eum benedixit Dominus, & magnificatus est ualde, aggressus est opus, & cepit fodere puteos, quos foderant pueri patris eius Abraham: sed inuidentes ei Palæstini, obstruxerunt eos, implentes humo, & reliqua. Quis est iste Isaac, nisi Saluator noster, qui dum descendisset in istum torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere uult, quos foderat pueri patris sui, id est, Moyses puteum legis foderat: Dauid, Salomon & prophetae libros scripserunt ueteris Testamenti, quos tamen terrena & sordida repleuerat intelligentia Iudæorum & hæreticorum. Hos cum uellet purgare Isaac, ut ostenderet quia quæcumque lex & propheta dixerunt, de ipso dixerunt: rixati sunt cum eo Philistini, id est Iudei, à regno Dei alieni, sed discedit ab eis. Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolunt, sed terram, & dicit eis: Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Fodit ergo Isaac nouum puteum, imò Isaac pueri fodiunt. Pueri sunt Isaac, Mattheus, Marcus, Lucas, Iohannes, Petrus, Iacobus, Iudas, Paulus, & reliqui qui omnes noui Testamenti puteum foderunt, & inuenerunt aquam uitam, quæ sit fons aquæ salientis in uitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi, qui terrena sapiunt, nec noua condi patiuntur, nec uetera purgari Euangelicis puteis contradicunt, apostolis aduersantur: & quoniam in omnibus contradicunt, litigantes, dicitur ad eos: Quoniam indignos uos fecistis gratia Dei, ex hoc iam ad gentes ibimus. Post hæc fodit tertium puteum Isaac, & appellauit nomen eius latitudo dicens: Nunc dilatauit nos Deus, & crescere fecit super terram. Verè dilatatus est Isaac, id est Christus, & impleuit omnem terram scientia trinitatis, & in toto orbe latitudinè ecclesie collocauit. Prius notus tan-

tum erat in Iudæa Deus, & in Israel nominabatur: nunc autem in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Exeuntes enim pueri Isaac per uniuersum orbem terræ, foderunt puteos, & aquam omnibus ostenderunt, baptizantes apostoli omnes gentes in nomine patris, & filij & spiritus sancti. D. Sed quid est quod put eos, quos Abraham aperuit, Isaac sic eos uocauit, sicut & pater eius? M. Sciendum sanè, quia Moyses apud nos etià Moyses appellatur, ut propheta unusquisque nomine uocantur, nec mutantur, quasi eorundem uocabula puteorum. hæc mysticè.

GREGORIUS. Moraliter autem Isaac apud alienam gentem puteos fodisse describitur: quo uidelicet exemplo discimus, ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus, & quousque nobis ueræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ad exhaurienda cordis terra torpescat. Quos tamen puteos allophyli insidiantes replent: quia nimirum immundus spiritus cum nos studiose cõsiteri peccata nostra cõspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes immergunt. Et quia si sapè eloquijs sacris intendimus, malignorum spirituum insidias grauius toleramus: quia menti nostræ terrenarum cogitationum puluere aspergunt, ut intentionis nostræ oculos à luce intimæ uisionis obscurent. Vnde semper mens euacuanda est, ineffanterque fodienda, ne si indiscussa relinquitur, usque ad tumorem peruerforum operum cogitationum super nos terra cumuletur. Vnde ad Ezechielem dicitur: Fili hominis, fode parietem, id est, cordis duritiam crebris perscutationum ictibus rumpe.

DE GENERATIONIBVS FILIORVM Isaac, Hieronymus in libro Quæst.

Dixitque Iacob: Ecce Esau frater meus, uir pilosus est, et ego uir leuis.] Vbi nos pilosum legimus, in Hebræo habet Seir, unde postea mōs Seor, & regio in qua uersabatur, est dicta. diximus de hoc & supra.

Et sumpsit Rebecca uestimenta filij sui maioris, quæ erant desiderabilia ualde, apud se domi.] Et in hoc loco tradunt Hebræi, ut iam intima uimus, primogenitos sanctos officio sacerdotum, & habuisse uestimentum sacerdotale, quo induti uictimas offerebant, antequam Aaron in sacerdotium eligeretur. Sequitur.

Et dixit Esau: iuste uocatum est nomen eius Iacob, supplantauit enim me ecce secundo.] Iacob supplantator interpretatur, eo igitur quod fratrem arte deceperit: alludit ad nomen, qui ideo Iacob antè uocatus est, quod mortui fratris plantam apprehenderat. Sequitur.

Dixitque Isaac ad Esau: Pacta benedictione Iacob fratri tuo seruis, et erit tempus, quando depones iugum illius de collo tuo.

Significat quod Idumæi seruituri sunt Iudæis, & tempus esse uenturum, quando de collogum seruitutis abiciatur, eorumque imperio contradicant. Secundum autem Septuaginta interpretes ita habet, Erit autem cum deposueris & solueris iugum de collo tuo: uideretur pendere sententia, nec esse completa.

HIERONYMVS DAMASO. D.

CVr Isaac uir iustus, & Deo charus non cui uoluit, sed cui noluit deceptus errore benedixit. *M.* Differo paulisper typos, & ea quæ à maioribus nostris super hoc loco interpretata sunt, prætereo: non quia opinionem eorum non acquiescam, sed quod tu illic tantum quæras quare uir iustus aliquid ignorauerit, & contra suam fecerit uoluntatem. Ad quod districte respondendum est, nullum hominem excepto eo qui ob nostram salutem carnem est dignatus assumere, plenam habuisse scientiam, & certissima doctrinæ fluentia potare. Vnde nec mirum, si tam celsus patriarcha aliquid ignorauerit, ex parte namque cognouit, & ex parte prophetauit, & nunc per speculum uidit in ænigmate: & secundum quod oportet orare, nescire nos dicit. Quia cum uenerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. sed quod uidit homo, uidit in facie, Deus autem inspicit cor. Et sicut Samuel nesciuit quæ ex filiis Iesse benedicere deberet, prius quam Domino reuelante cognouit: ut Dauid, qui erat in pascuis ungi deberet in regem. Aut sicut Heliseus propheta prohibete Giezi puero suo, mulierem Sunamitam dicebat: Dimitte eam, anima enim eius in angustia est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi, & reliqua. Vnde nec mirum est, Isaac patriarcham in suam maxime utilitatem nescisse, quid facere cum eo magis eo tempore erraret, quo filium sanguinariæ deditum uoluptati, & eum qui fratrem postea possit occidere, prætermisso illo qui innocenter habitabat, domi uellet differre, & suam magis quam Dei statueret uoluntatem. Ego puto diuinæ dispensationis fuisse, ut oculis cæcicaretur: & cum ipse diceret, Vox quidem uox Iacob est, manus autem manus sunt Esau. Tamen non intelligeret minorem esse filium, qui ad benedictionem fratris præceptor assisterat. Iulianus. *D.* Quid est typus, quem differre dixisti superius? *M.* Quem nos figuram dicimus, siue formam, sicut dicit Apostolus: Omnia enim in figura contingebant illis, & iterum, Adam qui est forma futuri, nec enim ab re est unum aliquid multis significare. *D.* Quid est ergo typus uel figura? *M.* Præsentium aut præteritarum aut futurarum ignorantia per opera, secundum id quod opera sunt manifestatio. *D.* De præteritorum typos. *M.* Vt est catechumenorum humilitas, typum enim gerunt ad ea paradisi exclusi, & ex conscientia delictorum diuinum metuens aspectum, propter quod & per publicum capitibus reclusi incedunt. *D.* De in præsentibus. *M.* Vt Aaron uestis, quæ duodecim tribuum nomina lapidibus insignita gestabat: ostendens se pro omni quidam modo populo supplicare. *D.* De futuris. *M.* In his nulla est difficultas, tamen ex superfluo ut in duobus filiis Isaac duo testamenta monstrata sunt. *D.* Quoniam & de prophetia similem penè diffinitionem diximus, quid interest. *M.* Quæ in prophetia uerbis secundum hoc quæ uerba sunt, futura significantur. In typis autem res declaratur ex rebus. Possunt tamē hæc duo

ita definitione misceri, ut dicamus: quia prophetia est typus in uerbis, secundum id quod uerba sunt, & e contra, typus est prophetia in rebus, in quantum res esse noscuntur, hæc de typis, figuris uel formis hoc in loco dictum sufficiat.

ITEM VNDE SVpra GREGORIUS. D.

Quid significare uelit actus Esau & Iacob, quod aliter ad uenatum mittitur, ut bene dicatur: aliter uero per suppositionem matris à patre benedicatur. *M.* Liquidò constat, quia iuxta sacræ lectionis historiam pascitur, in qua uidelicet historia se ad intellectum paulo subtilius stringatur. Vide quia Iacob primogeniti benedictionem non per fraudem subripuit, sed ut sibi debitam accepit, quam à concedente fratre desentis mercede comparauit. At uero si quis altius sentiens utrumque factum uelit per allegoriæ arcana discutere, protinus ab historia in mysterium surgat. *D.* Quid est enim quod Isaac de maioris filij sui uenatione uesci concupiscit? *M.* Omnipotens etenim Deus Iudaici populi bona operatione pasci desiderauit, sed illo tardante minorem Rebecca supposuit: quia dum Iudaicus populus bona opera foras quærit, gentilis populum mater gratia introduxit, ut omnipotentis patri cibum boni operis offerret, & benedictionem maioris fratris acciperet, qui eosdem cibos ex domesticis animalibus præbuit: quia gentilis populus placere Deo de exterioribus, sacrificijs non quærit, per uocem prophetæ dicit: In me sunt Deus nota tua, quæ reddat laudationes tibi. *D.* Quid est quod isdem Iacob manus ac brachia & collum hœdinis pellit. *M.* Hœdus sepe pro peccato offerri consueuit, & gentilis populus, dum se commiseri peccatorem non erubescit, carnis in se peccata maculauit. *D.* Quid sibi uult quod uestimentis maioris fratris Iacob induitur? *M.* Sacra namque scripturæ præceptis, quæ maiori populo data fuerant, in bona operatione uestitus est, & eis minor in domo utitur, quæ maior foras extens intus reliquit: quæ ille gentilis populus habere non potuit, dum sola in eis litera attendit. *D.* Quid indicat quod Isaac eundem filium nescit, quæ benedicat? *M.* De gentili ergo populo Dominus per psalmistam dicit: Populus quæ non cognoui, seruitute mihi, &c. *D.* Quid est quod per præsentem filium non uidit, & tamen in futuro ei multa præuidit? *M.* Omnipotens enim Deus, cum per prophetas suos prædixit gentilitatem gratiam prærogandam, eam in presenti per gratiam non uidit, quæ tunc in errore dereliquit: & tamen quia hanc quandoque collecturus erat, per benedictionis gratiam præuidit. Vnde & eidem Iacob gentilis populi figuram tenenti in benedictione dicitur: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus Deus. Sicut enim in Euangelio ueritas dicit: Ager est hic mundus. Et quia electorum populus in uniuerso mundo uirritibus redolet. Odor fidei, odor est agri pleni. Aliter namque olet flos quæ, quia magna est uirtus & opinio predicatorum, qui debriant mentes credentium. Aliter flos oliuæ, quia suauis est opus misericordie, quod more oliuæ resouet & relucet, Aliter flos rosæ, quia mira

est flagrantia, quæ rutilat & redolet ex cruore
martyrum. Aliter flos lilij, quia cædida uita car-
nis est de incorruptiõe uirginitatis. Aliter flos
uiole, quia magna est uirtus humilium, qui ex
desiderio loca ultima tenentes, super humilita-
tem in altum à terra non subleuant, & cœlestis
regni purpuram in mente seruant. Aliter redo-
let spica, cum ad maturitatem perducitur: quia
bonorum operum perfectio ad saturitatem eo-
rum qui iusticiam esuriunt præparantur. Quia
ergo gentilis populus in electis suis ubiq; per
mundum sparsus est, & ex eis uirtutibus quas
agit, omnes qui intelligunt odore bonæ opinio-
nis replet, dicatur recte: Ecce odor filij mei si-
cut odor agri pleni. Sed quia easdem uirtu-
tes ex semetipso non habet, adiungit: Cui be-
nedixit Dominus Deus. Et quoniam ipsidem e-
lectorum populus per quosdã etiam in contem-
plationem surgit, per quosdã uerò in adiuu-
tæ solummodo opere pinguescit: recte illud ad-
ditur, Det tibi Deus de rore cœli, & de pingue-
dine terræ abundantiam. Ros enim desuper sub-
tiliter cadit, & totiens de rore cœli accipimus,
quotiens per infusionem contemplationis inti-
mæ aliquid tenuiter uidemus. Cum uerò bona
opera etiam per corpus agimus, de terræ pingue-
dine ditamur. **D.** Quid est quod Esau tardè ad pa-
trem redit? **M.** Constat proculdubio, quod Iu-
daicus populus ad placandum Dominum se-
rò reuertitur: cui & hoc in benedictione di-
citur. Tempusq; erit cum soluatur iugum de
collo tuo: quia à seruitute peccati Iudaicus po-
pulus in fine liberatur. Sicut scriptum est: Do-
nec plenitudo gentium introierit, & sic omnis
Israel saluus fiet.

ITEM VNDE SVpra IPSE QVI SVpra.

Iquid constat, quod nullus Iudæorum qui
plenè legem didicit, aduentum redemptoris
nostri ignorauit: unde & Herodes rex magorū
occursiõe perterritus, sacerdotes ac principes
studuit solertiter inquirere, ubi Christum nasci-
turum esse præficerent. cui protinus responde-
runt. In Bethlehem Iudæ. Prius ergo nouerant,
quem passionis tẽpore dum despicerent, igno-
rabant. Quorum notitia prior, & ignorãtia po-
sterior bene ac breuiter Isaac caligante signa-
tur, qui dum Iacob benediceret, & quid eueni-
ret in futuro præuidebat, & quis illi præsens
assisteret nesciebat. Sic quippe Israelitarū po-
pulus, qui prophetiæ mysteria acceperunt, sed
tamen cæcos oculos in contemplatione tenuit,
qui eum præsentem non uidit, de quo tam mul-
ta in futuro præuidit. ante se enim positum ne-
quaquã cernere ualuit, cuius aduentus poten-
tiam longè ante nunciãuit.

ITEM RECAPITVLATIO VNDE SVpra.

Debenedictione Iacob quid figuraliter indi-
cauerit, Hippolyti martyris uerba sicut ex-
cellentissimè sciẽtiæ ac doctrinæ Hieronymus
explicauit, in hoc loco ponenda sunt. Isaac, in-
quit, portat imaginẽ Dei patris: Rebecca, spiri-
tus sancti: Esau, populi prioris & Zabuli: Iacob,
ecclesiæ & Christi. Senuisse Isaac, cõsummatio

nem orbis ostendit. Oculos illius caligasse fidẽ
perisse de mundo, & religionis lumen ante eũ
neglectũ esse denunciat. Quod filius maior uo-
catur, acceptio legis est Iudæorũ. Quod escas
eius, atq; capturam dilexit pater, homines sunt
ab errore saluati, quos per doctrinã iustus qsq;
uenatur. Sermo Dei repromissionis est benedi-
ctio, & spes regni futuri, in quo cũ Christo san-
cti regnaturi sunt, & uerũ sabbatũ celebraturi.
Rebecca plena spiritu sancto, sciens quod audiuit,
anteq; pareret: quia maior seruiet minori, formã
gerit in hoc loco spiritus sancti, quæ futura no-
uerat in Christo, ante in Iacob meditatur. Lo-
quitur ad filiũ minorẽ, Vade ad regẽ, & accipe mi-
hi duos hœdos inde: præfigurans carneum Sal-
uatoris aduentum, in quo eos uel maxime libe-
raret, qui peccatis tenebatur obnoxij. Siquidẽ
in omnibus scripturis hœdi pro peccatoribus
accipiuntur. Quod autem duos iubetur afferre,
duorũ populorũ significabatur assumptio, quæ te-
neros & bonos, docibiles & innocẽtes animas
ostendit. Stola Esau fides & scripturæ sunt He-
bræorũ, quæ illis primò data sunt, & post modũ
gẽtiliũ indutus est populus. Pelle autem quæ eius
brachijs circumdata sunt, peccata utriusq; popu-
li, quæ Christus in extensione manuũ cruci secũ
pariter affixit. Ipse enim in corpore suo nõ sua,
sed aliena peccata portauit. Quod Isaac querit
ab Iacob, cur tã citò uenerit, admiratur uelocẽ
in ecclesiis credentium fidem. Quod cibi dele-
ctabiles offeruntur, hostia placens Deo, salus
est peccatorũ. Quod postea cõsequitur benedi-
ctio, & eius odore perfruitur: uirtutem resurre-
ctionis & regni aperta uoce pronuncians: Taliter
enim benedicitur. Ecce odor filij mei sicut odor
agri pleni. odore nominis Christi, sicut ager mũ-
dus impletur, cuius est benedictio de rore cœli:
hoc est, de uerborũ pluuia diuinorũ. Et de pin-
guedine terræ, hoc est cõgregatione populorũ.
Multitudine frumenti & uini, hoc est, multitu-
do quam colligit de sacramẽto corporis & san-
guinis sui: illi seruiunt populi ex gentibus ad
eum conuersi. Ipsum adorant tribus, id est, po-
puli ex circumcisiõne credẽtes. ipse est domi-
nus fratrũ suorũ, quia plebi dominatur Iudæo-
rum. Ipsum adorãt filij matris eius: quia & ipse
secundum carnẽ ex ea natus est. Ipsum qui ma-
ledixerit, maledictus est: & qui benedixerit, be-
nedictionibus replebitur. Christus inquam no-
ster ex ore populi ignorantis benedicitur, id
est, ueraciter dicitur. Sed alius à Iudæis benedi-
ci putatur, qui ab eis errantibus expectatur. Ec-
ce benedictione præmissa repetente maiore ex-
pauit Isaac, & alium se pro alio benedixisse co-
gnoscit. Nec tamen indignatur reuelato sibi sa-
cramento, sed cõfirmat benedictionẽ in filio di-
cens: Benedixi eum, & benedictus est. Hæc est
benedictio prima Isaac, quæ data est minori po-
pulo Christianorũ. Sed neq; tamẽ maiorẽ filiũ
penitus fuisse despectũ: quia cũ intrauerit ple-
nitude gentiũ, tunc ois Israel saluus erit. cuius
tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc
est: In pinguedine terræ, & in rore cœli erit be-
nedictio

nedictio tua. In pinguedine utiq; terræ, id est, in fecunditate rerum, & potentia regni, quæ in illo populo fuit: & in rore cœli erit benedictio tua, id est, in eloquijs Dei. ipsi enim credita sunt eloquia Dei, & legis testamēta. Quod autem ait, *Vives gladio*, id est, quia populus sanguine ille deditus, neces in Christo uel prophetis exercuit. Et fratri tuo seruius minori. i. populo Christiano. Tēpusq; ueniet cum excurias & soluas iugum de ceruicibus tuis, dum per agnitionem fidei ad gratiā Christi conuersus depo-
sueris onus legis, quando nō seruis populo minori, sed p̄ fidē frater uocaberis. Igitur Esau post benedictionē patris inuidiæ stimulis cōcitatatus, necem fratri suo Iacob fraudulēter excogitat: hoc nimirum & Iudaicus populus in Christo p̄meditatus nō solū Dominū crucis patibulo tradidit, uerū etiā credentes in illū usq; ad effusionē sanguinis persecutus est. Iacob autē dolos fugiens fratris, relicta dōmo patria uel parētibus, uadit in regionē lōginquā, ut accipiat sibi uxorem: non aliter Christus relictus parētibus secū dum carnē. i. populū Israel & patriā. i. Hierosolimā, & oēs regiones Iudæ abūt in gentibus, accipiēs sibi inde ecclesiā, ut impleretur q̄ dictum est, *Vocabo nō plebem meam, plebem meam: & non dilectam plebem dilectam, & erit in loco ubi dictum est, Non plebs mea, uos ibi uocabimī filij Dei uiui.*

SEQUITUR HIERONYMVS DE
itinere Iacob in Mesopotamiam Syriæ.

Pergens itaq; in Mesopotamiam, &c. usque, Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli.

HIERONYMVS. Et uocauit Iacob nomē loci illius Bethel & Vlam Luz erat nomen ciuitatis prius: ab eo quod supra dixerat, Quam terribilis est locus iste, non est hic nisi domus Dei, & hæc porta cœli. Nunc loco nomen imponit, & uocauit illū Bethel, id est, domū Dei: qui locus ante uocabatur Luza, quod interpretatur nux siue amygdalon. Vnderidiculē quidam, qui uerbum Hebraicum Vlam nomen esse urbis putant, cum Vlam interpretetur prius. Ordo itaq; est iste locutionis, Et uocauit nomē loci illius Bethel & prius Luza uocabulum ciuitatis. Antiquæ omnes scripturæ uerbo Vlam siue Elē plenæ sunt: quod nihil aliud significat, nisi ante aut prius, uel uestibulum, siue supereminare uel postes.

RECAPITVLATIO.

Venit autem Iacob in locum, ubi nunc Bethel uocatur, & posuit sub capite suo lapidē magnum, & dormiens uidit scalam subnixam, innitentem cœlo, & angelos Dei ascendentes & descendentes. hoc uiso eriglaui, unxitq; lapidē dicens: Verē hic domus Dei est, & porta cœli. & his dictis discessit. Somnus iste Iacob mors siue passio Christi est. lapis ad caput eius, qui nominatim quodammodo dicitur est, & iam unctus Christus significatur. caput enim uiri Christus est. q̄s enim nescit Christū ab unctione appellari. Domus autem Dei,

quia ibi natus est Christus in Bethlēm. porta uerō cœli, quia ibi in terram descendit, ibi iterum ad cœlum conscendit: erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala Christus est, qui dixit: Ego sum uia, per hanc ascendebāt & descendebant angeli, in quibus significati sunt Euangelistæ, prædicatores Christi, ascendentes utiq; cum ad intelligendam eius super eminentissimam diuinitatem excedunt uniuersam creaturam, ut eum inueniant. In principio uerbum apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descendentes autem ut eum inueniant, Factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erāt redimeret. In illa enim scala à terra usque in cœlum, à carne usque ad spiritum: quia in illa carnales proficiendo, uelut ascendēdo spiritales fiunt, ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spiritales descendunt quodammodo, cum eis nō possunt loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: ipse est sursum in capite suo, ipse deorsum in corpore suo, quod est ecclesia. ipsum ergō scalam intelligimus, quia ipse dixit, Ego sum uia. ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur: & ad ipsum descenditur, ut in membris suis paruulus nutriatur: & per illum solum se erigunt, ut sublimiter expectent. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter annuntient. Post hanc uisionem inde Iacob iter faciens uidit oues & pastores & puteum aquæ uiuæ, & lapidē magnum superpositum puteo. Figuraliter per oues, iustorum populū significantur: sicut illud quod dictum est in Euāgelio, Statuet oues quidem ad dexterā. Pastores uerō prophete sunt, qui usq; aduentum Domini spiritu sancto inundati, Israelitarum populū gubernabant. lapis puteo superpositus, figuram Domini præferbat. Puteus gratiam spiritus sancti, per prædicationem Christi uenturam ad ecclesiam ex gentibus, quæ obtecta erant, nondum adueniente & homine facto Christo.

DE CONIUGIO IACOB.

HIERONYMVS.

At ergo Labā ad Iacob: Cōple ergo hebdomadā istius, & dabo etiam hanc tibi. Postquā Lia iam Iacob fraude deceptus, pro Rachel uxore acceperat, dicitur ei à socero Labā, ut septem dies post nuptias sororis prioris expleat, & sic accipiat Rachel, pro qua iterum septimanis alijs seruiturus sit. Non igitur ut multi male æstimant, post septē annos alios Rachel accepit uxore, sed post septem dies nuptiarum priuæ. Nam sequitur.

Et ingressus est ad Rachel, & dilexit Rachel magis quam Liam, & seruitit ei annis septem alijs. concepitq; Lia & peperit filium, & uocauit nomen eius Ruben. Omnia patriarcharum propter cōpendium lectionis, etymologias nominum uolo pariter dicere. Et uocauit, inquit, nomen eius Ruben, dicens quia uidit Dominus humilitatem meam. Ruben interpretatur uisionis filius.

Et concepit, inquit, alterū filiū, uocauitq; nomen eius Symeon dicens: Quoniā exaudiuit me Dominus, eo quod odio me haberet

uir

uir meus, & dedit mihi etiam hæc.] Simeon quippe interpretatur auditio. De tertio uerò sequitur, Et concepit adhuc, & peperit filium, & dixit, Nunc mecum erit uir meus, quia peperit ei tres filios, ideo uocauit nomen eius Leui. Vbi nos legimus, Mecum erit uir meus: Aquila interpretatus est, Applicabitur mihi uir meus, quod Hebraice dicitur, Illaue: & a doctoribus Hebræorum aliter transfertur, ut dicant, Prosequetur me uir meus, id est, non ambigo de amore in me uiri mei, erit mihi in hac uita comes, & eius dilectio me ad mortem usque deducet & prosequetur. tres enim ei filios genuit, & concepit & peperit genuitque filium, & dixit: Nunc super hoc confitebor Dño, & ob id uocauit nomen eius Iuda. Iuda confessio dicitur, à confessione itaque confessio nomen est dictum. Verum tamen hic confessio pro gratiarum actione aut pro laude accipitur, ut frequenter in Psalmis & in Euangelio: Confitebor tibi Domine cœli & terræ, id est, gratias ago tibi, siue glorifico te.

Et concepit Bala, & peperit iacob filium, & dixit Rachel: Iudicauit me Deus, & exaudiuit uocem meam, & dedit mihi filium: propterea uocauit nomen eius Dan.

Causam nominis expressit, ut ab eo quod iudicasset se Dominus filio ancillæ, (iudicij nomen imponeret. Dan quippe interpretatur iudicium. Et concepit adhuc Bala, & peperit filium, & dixit Rachel: Habitare me fecit Deus habitatio ne cum sorore mea, & inualui: uocauitque nomen eius Nephtalim. causa nominis Nephtalim alia hic multo exponitur, quam in libro Hebræorum nominum scripta est. Vnde & Aquila ait: *συνα νησπε* *νυ με ο θεος νησ συνα νησ πε αλμ*: pro quo in Hebræo scriptum est, Naphthale Elohim, Naphthaleti. Vnde à conuersatione siue comparatione, quia utrunque sonat, Nephtalim nomen imponit. Quod autem sequitur, Et peperit Zelfa ancilla Liæ iacob filium, & dixit Lia in fortuna & uocauit nomen eius Gad. ubi nos posuimus, in fortuna: & Græcè dicitur *εγ τρυχε*, quæ potest euentus dici, in Hebræo habet Bagad, quod Aquila interpretatur, Venit accinctio. nos autem dicere possumus in præcinctu. Ba enim potest præpositione sonare in, & uenit ab euentu ergo siue præcinctu, qui Gad dicitur, Zelfe filius Gad uocatus est. Sequitur.

Et peperit Zelfa ancilla Liæ filium iacob secundum, & dixit Lia: Beata ergo, quia beatificant me mulieres. & uocauit nomen eius Aser diuitie.

Malè additæ sunt diuitie, id est, *ωδωτ*, cum etymologia nominis Aser scripturæ auctoritate pandatur dicentis: Beata sum ego, & beatificant me mulieres. & ab eo quod beata dicatur ab omnibus, filium suum beatum uocauerit. Aser ergo non diuitie, sed beatus dicitur distaxat in præsentis loco. Nam in alijs secundum ambiguitatē uerbi possunt & diuitie sic uocari.

Et audiuit Deus Liam, & concepit & peperit filium quintum, & dixit Lia: Dedit Deus mercedem meam uiro meo, & uocauit nomen eius Isachar.

Etymologia huius nominis septuaginta interpretes ediderunt, Est merces. Non igitur ut

plerique addito pronomine malè legunt, estimandum est ita scriptum esse, quod est merces, sed totum nomen interpretatur, est merces. Is quippe dicitur est, & Sachar merces: hoc autem uero deo, quia mandragoris filij Ruben introitum, qui Racheli debebatur, ad se uerterat.

Et concepit adhuc Lia, & peperit filium sextum iacob. Dixitque, Dedit me Deus dote bona in hoc tempore, habitauit mecum uir meus, quia peperit ei sex filios, & uocauit nomen eius Zabulon.

Vbi nos posuimus, Habitauit mecum: LXX. interpretati sunt, Diliget me. in Hebræo habetur, Izboleni. & est sensus, Quia sex filios genui iacob, propterea iam securus sum. Habitat enim mecum uir meus, & filius meus uocatur habitaculum. Malè igitur & uolenter in libro nominum, Zabulon fluxus noctis interpretatur.

Et post hoc peperit filiam, & uocauit nomen eius Dina.] Hæc transfertur in causam, quam significatiuis Græci *δινω* uocant. Iurgij enim in Sichimis causa extitit. Post filios & parentum ponenda sunt nomina. Lia interpretatur laborans, Rachel ouis: cuius filius Ioseph ab eo quod sibi alium addidit mater optauerat, uocatur augmentum.

RECAPITVLATIO SPIRITUALIS.

igitur iacob pergens in Mesopotamiam, accepit uxores duas filias Laban, fratris Rebeccæ.

Hoc est, primo Liam, secundo Rachel, inde sibi accepit Liæ ancillam nomine Zelfa, & ancillam Rachel Balam, ex quibus quatuor, duo decim genuit filios & unam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar, Zabulon. De Rachel autem Ioseph, & Benjamin. De Bala ancilla, Rachel, Dan, & Nephtalim. De Zelfa ancilla Liæ, Gad, & Aser. hi sunt duodecim filij Israel. Nunc autem quid rerum figurauerint quatuor uxores iacob, quarum duæ liberæ & duæ ancillæ fuerunt, obseruandū. Scimus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamēta intelligere, sed ibi in una, & una facilius apparet quod dicitur: hic etiam duæ sunt & duæ. Deinde ibi ancillæ filius exhereditatus: hic uerò ancillarum filij simul cum filijs liberarum terram promissionis accipiunt. Vnde hic procul dubio aliquid aliud significatur. Quamquam enim duæ liberæ uxores iacob ad nouum testamentum, quod in libertatem uocati sumus, existimantur pertinere: non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ uitæ nobis in Christi corpore prædicantur. una temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplabuntur. Lia namque ut diximus, interpretatur laboras: Rachel autem ouis, & secundum aliorum opiniones, uisum principium siue uerbū. actio ergo huius uitæ, in qua uiuimus ex fide, laboriosa est in operibus & incerta in quo exitu proueniat ad utilitatem eorum, quibus consulere uolumus. Ipsa est Lia prior uxor iacob, ac per hoc infirma oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim eorum

eorum mortalium timida & incerte providentia nostra: spes uero æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam ueritatis. Ipsa est Rachel, unde etiã dicitur bona facie & pulchra specie. Hanc enim amat omnis pietus diosus, & propter hanc seruit gratia Dei: quia peccata nostra & si fuerint sicut fenicium, tanquam nix dealbabitur. Laban quippe interpretatur dealbatio, cui seruit Iacob, propter Rachel. Neque enim se quisque conuertit sub gratia remissionis peccatorum seruire iusticiæ, nisi ut quiete uiuat in uerbo, ex quo uideatur principium quod Deus est. Ergo propter Rachel, non propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iusticiæ laborem actionum atque passionum: quis eam uitã propter se ipsam expetierit, sicut nec Iacob Liam, sed tamen sibi suppositam in usum generandi amplexus fecunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligi non poterat, primo ad Rachel pueniretur, tolerari fecit: deinde propter filios comendauit. Ita uero unusquisque utilis Dei seruus sub dealbationis peccatorum suorum gratia substituitus, quid aliud amans in sua conuersatione meditat, nisi doctrinam sapientia, quam plerique se percepturos putant, statim ut se in septem preceptis legis exercuerint, ceauerunt dilectionem proximi, ne cuiquam nocerant, id est, honora patrem tuum & matrem: non mechaberis, non occides: non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui: non concupisces uxorem proximi tui. quibus obseruatis postea quã homini pro concupita delectatione doctrinã per tentationes uarias, quasi per huius seculi noctem tolerantiam laboris adhaerit, uelut pro Rachel Lia inopinata coniungitur: & hanc sustinet, ut ad illam pueniat, si perseveranter amat, acceptis septem alijs preceptis, ac si ei dicatur: Serui alios septem annos propter Rachel, ut sis pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens sitiensque iusticiã, misericors, mundi cordis, pacificus. Vellet enim homo, si fieri possit, sine ulla tolerantia laboris, quã in agendo patiendoque amplectenda est, statim ad pulchra contemplationis delicias peruenire. sed hoc non potest in terra morientium. hoc enim uidetur significare quiddam dictum est ad Iacob, Non est moris in loco hoc ut minor habeatur priusquam maior: quia non absurde maior appellatur, quã tempore prior est: prior autem in hominis operatione labor boni operis, quã requies contemplationis, ad unum ergo contendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaque duæ sunt uxores Iacob liberae, ambæ quippe sunt filia remissionis peccatorum, hoc est, dealbationis, quod est Laban: ueruntamen unã amatur, altera toleratur. sed quã toleratur, ipsa prius & uberius fecundatur, ut si non propter se ipsam, certe propter filios diligitur. Labores enim iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euangelium ad eos, propter quos sunt in laboribus

abundantius, in plagis supra modum, in mortibus sapius, propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam uocant. Nascuntur autem eis filij facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, & uidet in principio uerbum Deum apud Deum, & uult parere, & non potest: quia generationem eius quis enarrabit? Ideoque cum contemplatiua uita appetit ut diuinitatem ineffabilem cernat, uacare uult ab omni negotio, & ideo sterilis qui in uarijs pressuris non subuenit. Sed quia & ipsa interdum procreandi charitate inardescit, uult enim docere quod nouit: uidet sororem labore agendi filijs abundantem, & dolet potius currere homines ad eam uirtutem, qua eorum necessitatibus cõsultur, & ad illam, unde diuinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus uidetur in eo quod scriptum est: Et zelauit Rachel sororem suã. Proinde quia purus intellectus spiritalis substantia uerbis carne editus exprimi non potest, elegit doctrinam sapientia per quaslibet corporeas similitudines insinuare diuina, sicut elegit Rachel ex uiro suo & ancilla suscipere filios, quam sine filijs omnino manere. Bala quippe ancilla, Rachel interpretatur inueterata. De uetere quippe uita carnalibus sensibus dedita, corporeque excitantur imagines, etiam cum aliquid de spiritali & incommutabili substantia diuinitatis auditur. Suscepit & Lia filios de ancilla sua, amore habendæ numerosioris proles accersa; inuenimus autem Zelfan eius ancillã interpretari os hians: quapropter hæc ancilla illos figurat quorum in prædicatione fidei Euangelicæ os hiat, & cor non hiat. De quibus scriptum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me, & de quibus apostolus dicit, Qui prædicat non esse iurandum, furaris. Veruntamen ut etiam per hæc conditionalem uxorem libera illa uxor Iacob laborans filios hæredes regni suscipiat: ideo Dominus dicit, Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Vnde Apostolus: Siue inquit, ex occasione siue ex ueritate Christus annuntietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Tanquam ut ancillam pariens de prole numerosiori letatur. est uero quiddam Lie fortis ex beneficio Rachel. Rachel exit, ut cum uiro suo debita nocte concubito, si acceptis à filio Lie mandragoricis malis cum sorore cubari permittit. Quid enim de mandragora dicendum est? Proinde rem comperi pulchram & suaue olentem, saporem autem insipidum: & ideo in illo mandragorico pomo figurari intelligo famam bonam popularem. unde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt: qui licet parum sapiant, reddunt tamen fructum plerumque labori eorum per quos sibi cõsuletur, & splendorem laudis & odorem bonæ opinionis. Nec ad uitam gloriam popularem primi perueniunt eorum, qui sunt in ecclesia: nisi quicumque in actionum periculis & labore uersantur. ppter

rea Lia filius mala mandragorica inuenit, exiens in agrum, id est, honeste ambulans ad eos qui foris sunt: doctrina uerò illa sapientiae, quae à uulgi strepitu remotissime in contemplatione ueritatis dulci deflectione defigit. Hanc popularem gloriam quantulumcunque non assequeretur, nisi per eos qui in medijs turbis agendo, actus populi presunt, quia dum isti & actiuo si homines & negotiosi per quos multitudinis administratur utilitas, & quorū auctoritas populis chara est, testimonium perhibent, etiam uitae propter studium conquirendae & contemplandae ueritatis otiosae, quodammodo mala mandragorica per Lia ueniunt ad Rachel: ad ipsam uerò Liam per filium primogenitum, id est, per honorem fecunditatis, in quo est omnes fructus laboriose atq; in certamina tentationum periclitatis actionis, quā pleriq; bono ingenio praediti studioq; flagrant, quamuis idonei regendis populis esse possint, tamen euitant propter turbulentas occupationes exire, si in doctrina otium toto pectore tanquam in speciosa Rachel feruntur amplexus: & quia bonum est ut & haec uita latius innotescens popularē gloriam mereatur. Iniustum est autem ut eam consequatur, si amorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum & idoneum in otio detinet, nec gubernationem communis utilitatis impetit. Propterea Lia sorori suae dicit: Parū est tibi quod uirum meum accepisti, in super et mandragoram filij mei uis accipere. Per unū uirum significans eos omnes, quia cum sint agēdi uirtute habiles, & digni quibus regimen ecclesiae committatur ad dispensandū fidei sacramentum: illi accensu studio doctrinae atq; indagandae & contemplandae sapientiae se ab omnibus actionum molestijs remouere, atq; in otio discendi aut docendi uolunt cōsolidere. Ita ergo dicitur: Parū est tibi quod accepisti uirum meum, in super & mandragoras filij mei uis accipere. ac si diceretur: Parū est quod homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in otio detinet uita studiorum, in super & popularem gloriam requirit. Proinde ut eam iuste cōparet, impertit Rachel uirum sorori suae illa nocte, ut scilicet qui uirtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiae uacare diligenter, suscipiant experientiam tentationum curarumq; sarcinam pro utilitate communis, ne ipsa doctrina sapientiae, cui uacare stauerant, blasphemetur: neq; adipiscatur ab imperitoribus populis existimationem bonam, quod illa poma significant, & quod necessarium est ad exhortationem discērium. Sed planē ut hanc curam suscipiant uiri coguntur, satis & hoc est significatum. Quod cum ueniret Iacob de agro, occurrit ei Lia, eumq; detinens ait: Ad me intrabis. conduxit enim te pro mandragoris filij mei. Tanquam diceret: Doctrinae quam diligis uis conferre bonam opinionem, noli fugere officiosum laborem. Hęc in ecclesia gerit quisquis aduerterit, cernit & experitur in exēplis, quod intelligamus in libris. Quis non ui-

deat hoc geri toto orbe terrarum, uenire homines ab operibus seculi, & ire in otij usum cognoscendae & contemplandae ueritatis tanquā in amplexu Rachel, & excipi de transuerso ad ecclesiasticam necessitatem, atq; ordinari in labore tanquam Lia dicente: Ad me intrabis, quibus istud mysterium Dei dispensantibus, ut in nocte huius seculi filios generent fidei, laudatur à populis etiā illa uita, cuius amore conuersi spēs seculi reliquerunt, & ex cuius professione ad misericordiam regendae plebis assumpti sunt. Idem agunt in omnibus operibus suis uel laboribus, ut illa professio ex qua se conuerterunt: quia tales rectores populi dedit ratio, non infametur, sed clarius glorificetur tanquam Iacob non recusante noctem Liae, ut Rachel pomis suae uolentibus & clare nitentibus potiat. Quae aliquando & ipsa praestant misericordia Dei per se ipsam parit, uix tandem quidē quia perrarum est, ut in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Et quicquid de hac re pie sapienterq; dicitur, & sine phantasmate carnalis cogitationis & salubriter, uel ex parte capiatur. Alio quoq; sensu Liam & Rachel Victorinus Martyr, & ceteri in similitudinem ecclesiae uel Synagoga interpretati sunt. Liam enim maior natu Synagoga tenuisse existimabatur typum: quia prior Deigenitum populum, & quidem oculis legitur grauidam, quia lex per Moysen data, quod opera est atq; lignata. Rachel autem iunior & pulchra, prius sterilis & postmodum fecunda: similitudo est ecclesiae iunior, quia tempore posterior: pulchra, quia corpore & spiritu sancto oculi eius decori, qui Euangelium perspicere meruerunt. Quae etiam tāditi sterilis fuit, quo usq; Synagoga populum generabat. Cur autem Iacob pro Rachel seruiuit, & subponitur ei Lia maior: nisi quia Dominus ut ecclesiam assumeret, prius Synagogam sibi coniunxit. Seruitus itaq; ipsius Iacob, septem annorum pro duabus uxoribus. huius uitae praesentis tēpus significat: quia per septem dies uoluitur, in qua Dominus formam serui accepit, factus obediens paternae uoluntati usq; ad mortem. Ille enim pro ouibus seruit, & Dominus noster ait: Non uenit filius hominis ministrari, sed ministrare. Ille oues paupum, & Dominus in Euangelio dicit: Ego sum pauper bonus. Ille mercedis lucro uarium sibi percus abstulit: Christus diuersarum gentium uarietatem sibi et congregauit. Ille tres uirgas amputatis corticibus in alueis aquarum opposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur eius oues: & Dominus noster in aqua baptismatis trium personarum nomina patris & filij & spiritus sancti populo fidei proposuit, ut quisquis hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ouis Dei.

HIERONYMVS SEQUITVR.

Dixitq; Iacob ad Laban: Transibo in uniuerso pecore tuo hodie, separa inde omne pecus uarium & discolor, & omne pecus unius coloris in agnis, & uariū & discolor in capris, & erit

erit merces mea. & respondebit mihi iusticia mea in die crastino, cum uenerit merces mea coram te. Omne quod non fuerit uarium & discolor in capris & in agnis, futurum erit apud me, & cetera.

Multum apud LXX. interpretes cõfusus est sensus, & usq; in præsentem diem nullum potui inuenire nostrorum, qui ad liquidum quid in hoc loco diceretur exponeret. Vis, inquit, Iacob me seruire tibi, etiam alios septem annos: fac quod postulo. Separa mihi omnes discolors & uarias, tam oues quam capras: & trade in manus filiorum tuorum. Rursum ex utroq; grege, alba & nigra pecora, id est, unius coloris da mihi. Si quid igitur ex albis & nigris, quæ unius sunt uarium natum fuerit, mecum erit: si quid uero unius coloris, tuum erit. Rem non difficilem postulo. Tecum facit natura pecorum, ut alba ex albis, & nigra nascantur ex nigris. Mecum iusticia mea, dum Deus respicit humilitatem meam & laborem. Optionem Laban datam libenter arripuit, & ita ut Iacob postulat faciens trium dierum iter, inter Iacob & filios suos separauit, ne quis ex uicinitate pecoris nasceretur dolus. Itaque Iacob nouam stropham cõmentus est, & contra naturam albi & nigri naturali arte pugnauit. Tres enim uirgas populeas & amygdalinas & mali granati: quanquam Septuaginta styracinas & nucinas & plataninas habeant, ex parte decorticans uarium uirgarum fecit colorem, ut ubique in uirga corticem reliquisset, antiquus permaneret color: ubi uero tulisset corticem, color candidus panderetur. Obseruabat ergo Iacob, & tempore quo ascendebantur pecora, & post colorem die ad potandum auida pergebant: discolors uirgas ponebat in canalibus, & admissis arietibus & hircis in ipsa potandi auiditate oues & capras faciebat ascendere: ut ex duplici desiderio dum auidi bibunt, & ascenduntur à maribus, tales fetus conciperent, quales umbras arietum & hircorum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabatur. Ex uirgis enim in canalibus positis, uarius etiam erat imaginum color. Nec mirum hanc in conceptu feminarum esse naturam, ut quales per spexerint siue mente conceperint, in extremo uoluptatis aestu quæ concipiunt, talem sobolem procreent. Cum hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicatur fieri, & Quintilianus in ea controuersia, in qua accusabatur matrona, quod Aethiopem pepererat, pro defensione illius argumentetur, hanc conceptum esse naturam, quam supra diximus. Et scriptum reperietur in libris Hippocratis, quod quadam suspitione adulterij fuerat puni endam, cum pulcherrimum peperisset, utriq; parenti generiq; dissimilem, nisi memoratus medicus soluisset quæstionem: monens querere ne forte talis pictura esset in cubiculo: qua inuenta mulier à suspitione liberata est. Postquam autem nati fuerant hædi & agni uarij & discolors ex albis, & unius coloris gregibus, separabat illos Iacob, & procul esse faciebat à pri-

Bedæ tom. 8.

stino grege. Si quid autem nascebatur unius coloris, id est, albi siue nigri, tradebat in manus filiorum Laban, & ponebat uirgas, quas decorticauerat in canalibus, ubi effundebatur aqua, & ueniebant ad potandum: contra pecora, ut conciperent eo tempore, cum uenirent ad potandum: & concipiebant pecora contra uirgas Iacob, uirgas quas posuerat coram pecore in canalibus ad concipiendum in eis: & in ferotinis ouibus non ponebat, & fiebat ferotina Laban, & temporanea Iacob. Hoc in Septuaginta interpretibus non habetur: sed pro ferotinis & temporaneis aliud nescio quid, quod ad sensum non pertinet transfulerunt. Quod autem dicit scriptura, hoc est: Iacob prudens & callidus iusticiam & æquitatem, etiam in noua arte seruabat. Si enim omnes agnos & hædos uarios pecora procreassent, erat aliqua suspicio doli: & aperte huic rei Laban inuidus contraxisset. Ergo ita omnia temperauit, ut & ipse fructum sui laboris acciperet, & Laban & penitus spoliaretur. Si quando oues & capræ primo tempore ascendebantur: quia melior uerminus est fetus, ante ipsas ponebat uirgas, ut uaria soboles nasceretur: quæcunque autem oues & capræ serò quærebant marem, ante harum oculos non ponebat, ut unius coloris pecora nascerentur. & quicquid primum nascebatur, suum erat: quia discolor & uarium erat: quicquid postea, Laban. unius enim tam in nigro, quam in albo coloris pecus oriebatur. In eo autem loco, ubi scriptum est, ut conciperint in uirgis: & in Hebræo habet Iohammenna. uim uerbi Hebraici, nisi circuite exprimere non possum. Iohammenna enim proprie dicitur extremus in coitu calor, quo corpus omne concutitur, ut patrans uoluptati uicinus est finis.

SEQUITUR IDEM QUI
SUPRA.

ET pater uester mentitus est mihi, & mutauit mercedem meam decem uicibus, & non dedit ei Deus, ut noceret mihi. Si dixerit, Hoc uarium pecus erit merces tua, nascetur omne pecus uarium: & si dixerit, unius coloris erit merces tua, nascetur omne pecus unius coloris.

Pro eo quod nos posuimus, Mutauit mercedem meam decem uicibus, Septuaginta interpretes posuerunt, Decem agnis: nescio qua opinione ducti, cum uerbum Hebraicum Momin numerum magis quam agnos sonet. Denique & ex consequentibus hic magis sensus probatur, quod per singulos fetus semper Laban conditionem mutauerit. Si uidebat uarium nasci pecus, post fetum dicebat: Volo ut in futurum uaria mihi nascantur. Rursum cum uidisset unius coloris nasci pecora (Iacob quippe hoc audito uirgas in canalibus non ponebat) dicebat ut futuros fetus unius coloris sibi pecora procrearent. Et quid plura: usque ad uices decem semper à Laban pecoris sui, siue Iacob mutata conditio est. Et quodcumq; sibi posuerat ut nasceretur, in colorem contrarium uertebatur. Ne cui autem in sex annis decem

pariendi

pariendi uices incredibiles uideatur, lege Virgilium, in quo dicitur: Bis grauidæ pecudes. Natura autem Italicarum ouium & Mesopotamiæ una esse traditur.

SEQUITUR QVI SVpra.

ET furata est Rachel idola patris sui.] Vbi nunc idola legimus, in Hebræo Theraphim scriptum est: quæ Aquila uocabatur, id est, figura uel imagines interpretatur. Hoc autem ideo, ut sciamus quid in Iudicum libro Theraphim sonet. Sequitur.

Et transiit fluium, & uenit in montem Galaad.] Non quod tempore Galaad mons diceretur, sed per anticipationem, ut frequenter diximus, illo uocatur nomine, quo postea nuncupandus erat.

ITEM SVpra.

ET mutasti mercedem meam decem agnis.] Idem error qui supra, numerus pro agnis legendus. Sequitur. Et dixit Iacob fratribus suis: Colligimus lapides, & congregatis lapidibus fecerunt aceruum, & comederunt. & uocauit illum Laban aceruum testimonij, & uocauit Iacob illum aceruum testis aceruum lingua Hebræa Gal dicitur: ed uerò testimonium. Rursum lingua Syra aceruus igitur appellatur, testimonium uerò Saadutha. Iacob igitur aceruus testimonij, hoc est galaad lingua appellauit Hebræa Laban uerò id ipsum, id est, aceruum testimonij igitur Saadutha, à gentis sermone uocauit. Erat enim Syrus, & antiquam linguam parentum, prouinciam in qua habitabat sermone mutauerat.

RECAPITVLATIO.

Post longam igitur seruitutem, quæ Iacob apud socerum suum pro uxoribus uelut mercede sustinuit, precepit ei Dominus ut reuertetur in patriam suam. Tunc ignorante socero suo cum uxoribus & comitatu properauit. Laban autem consecutus est eum in monte Galaad cum furore, atque idola quæ Rachel furata erat, apud eum requisit, nec reperit. Quid ergo sibi hoc ipsum figurat uelit? Dum enim Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli typum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem diabolus non inconuenienter accipitur: qui cum sit tenebrosus ex merito, transfiguratur se uelut angelum lucis. Huic seruit Iacob. i. ex parte reproborum Iudaicus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus uenit. Potest etiam per Laban mundus sic exprimi, qui cum furore Iacob persequitur: quia electos quosque qui redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Huius filia, id est, mundi seu diaboli Iacob abstulit, cum sibi Christus ecclesiam ex gentilitate coniunxit, quæ & de domo patris abstrahit: quia ei per prophetam dicit, Obliuisce populum tuum & domum patris tui. Quid uerò in idolis, nisi auaritia designatur. Unde per Paulum dicitur: Auaritia, quæ est idolorum seruitus. Laban uerò ueniens apud Iacob idolum non inuenit: quia ostensis mundi thesauris diabolus redemptori nostro uestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit: sed quia Iacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit.

Per Rachel quippe, quæ & ouis dicitur, ecclesia figuratur. Sedere autem est humilitate penitentis appetere. sicut scriptum est: Surgite postquam federitis. Rachel ergo idola sedendo operuit, quia sancta ecclesia Christum sequens, uitium terrenæ concupiscentiæ per humilitate penitentiam cooperuit. De hac cooperatione uitiorum per prophetam dicitur: Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. nos igitur Rachel significauit: quia idola sedendo premimus, si culpas auaritiæ penitendo damnamus. Quæ utique auaritiæ immunditia, non illos qui uiriliter currunt impedit, quibus dicitur: Viriliter agite, & confortetur cor uestrum: sed his maxime euenit, quæ quasi effeminato gressu gradientes per blandimenta seculi resoluuntur. Unde & illic eiusdem Rachelis hæc uerba sunt: Iuxta consuetudinem sceminarum nunc accidit mihi, id est, quasi muliebria se habere innotuit. Laban uerò postquam persecutus est Iacob, & inuenisset eum, & locuti essent inter se, inientes scedus tulit Iacob lapidem, & erexit illum in titulum: dixitque fratribus suis, Afferte lapides, qui congregantes fecerunt tumulum, quæ & uocabat Laban tumulum testis, & Iacob aceruum testimonij, inter fideles enim tam Iudæos quam gentiles, testis est lapis eminens, in similitudinem Christi, aceruus lapidum, qui est multitudo credentium. Sequitur.

HIERONYMVS.

ET occurrerunt ei angeli Dei, & dixit Iacob ut uidit eos: Castra Dei hæc sunt. & uocauit nomen loci illius Castra.] Vbi hic castra posita sunt, in Hebræo habet Mahanaim: ut sciamus si quando in alio loco interpretatum ponitur, quæ locum significet. Et pulchre ad fratrem iturus inimicum, angelorum se comitantium excipitur chorus.

Et dixit Iacob: Deus patris mei Isaac, Domine qui dixisti mihi, Reuertere in terram tuam, & benedicat tibi, minor sum omnium misericordiarum tuarum & omni ueritate tua, quæ fecisti seruo tuo.]

Pro eo quod nos posuimus, Minor sum, aliud nescio quid quod sensum turbet, in Græcis & Latinis codicibus continetur. Sequitur.

Et dixit ei: Quod tibi nomen est? qui ait: Iacob. Dixitque autem ei: Iam non uocabitur Iacob nomen tuum, sed uocabitur nomen tuum Israel: quia inualuisti cum Deo, & cum hominibus ualebis.

Iosephus in primo Antiquitatum libro, Israel ideo appellatum putat, quod aduersus angelum steterit: quod ego diligenter excutiens, in Hebræo penitus inuenire non potui. Et quid me necesse est opinionem querere singulorum, cum etymologia nominis exponat ipse, qui posuit. Non uocabitur, inquit, nomen tuum Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Quare interpretatur Aquila, *Isra' he'f'as uer' be'ed*: Symmachus, *Isra' he'f'as i'q'u' be'ed*: Septuaginta & Theodotion, *Isra' i'q'u' Cas uer' be'ed*. Sarith enim, quæ ab Israel uocabulo deriuatur, principem sonat. Sensus itaque hic est, Nomen tuum non uocabitur supplantator, hoc est, Iacob: sed uocabitur nomen tuum princeps cum Deo, hoc est Israel. Quomodo enim princeps sum ego, sic & tu quæ mecum luctari potuisti, princeps uocaberis. Si autem mecum quæ Deus sum, siue

sive angelus (quoniam plerique uarie interpretatur) pugnare potuisti: quanto magis cum hominibus, hoc est cum Esau, quem formidare non debes. Illud autem quod in libro nominum interpretatur Israel uir uidentis Deum, siue mens uidentis Deum, omnium penes sermone detritum, non tam uere quam uiolenter mihi interpretatum uidentur. Hic enim Israel per has literas scribitur, Iod, sin, res, aleph, lamech: quod interpretatur princeps Dei, siue directus Dei: hoc est, *ὁ ἀρχηγός*. Vir uero uidentis Deum, his literis scribitur, ut uir ex tribus literis scribatur, aleph, iod, sin, & dicatur ais: uidentis uero tribus, res, aleph, he, & dicatur rahe. Porro El, ex duabus aleph, & lamech: & interpretatur Deus, siue fortis. Quam uis igitur grande auctoritatis sint & eloquentia, & ipsorum umbra nos opprimat, qui Israel uirum siue mentem uidentem Deum transfulerunt: nos magis scripturae & angeli uel Dei, qui Israel ipsum uocauit, auctoritate ducimur, quam cuiuslibet eloquentia secularis. Illud quoque quod postea sequitur: Et benedixit eum ibi, & uocauit Iacob nomen loci illius facies Dei: uidi enim Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: in Hebraeo dicitur Phanuel, ut sciamus ipsum esse locum, qui in caeteris scripturae sanctae uoluminibus, ita ut in Hebraeo scriptum est, Phanuel legitur in Graeco.

ITEM QVI SUPERIORE LIBRO, quo supra.

Et diuisit pueros super Lia & super Rachel et super ancillas duas, et super filios eorum primas. Lia uero est pueros nouissimos, & Rachel & Joseph nouissimos, & ipse transiit ante eos. Non ut plerique aestimant, tres turmas fecit, sed duas. Denique ubi nos habemus Diuisit: Aquila posuit, *διήκω*. I. diuidit iussit, ut unum cuneum faceret ancillarum cum paruulis suis: & alium Lia & Rachel, quae liberae erant cum filiis earum: primasque ire faceret ancillas, secundas liberas, ipse autem ante utrumque gregem, fratrem adoraturus occurreret. Sequitur.

Et edificauit ibi Iacob domum, & pecoribus suis edificauit tentoria siue tabernacula. Ideo uocauit loci illius nomen tabernacula. Vbi nos tabernacula habemus, in Hebraeo legitur, Succoth. Est autem usque hodie ciuitas trans Jordanem hoc uocabulo interpretata. Scythopoleos, de qua in libro locorum scripsimus. Sequitur.

Et uenit Iacob Salem ciuitatem Sichem in terra Chanaan, cum uenisset de Mesopotamia Syriae. Error oboritur, quomodo Salem Sichem ciuitas appelletur, cum Hierusalem in qua regnauit Melchisedech, Salem ante sit dicta. Aut igitur unius urbs utraque nominis est, quod etiam de pluribus Iudaeae locis possumus inuenire: ut idem urbis & loci nomen in alia atque alia tribu sit. aut certe ista Salē, quae nunc pro Sichem nominatur, dicimus hic interpretari consummatam atque perfectam: & illam quae postea Hierusalem dicta est, pacificam, nostro sermone transferri. utrumque enim accentu paululum declinato hoc uocabulum sonat. Tradunt Hebraei, quod claudicantis femur Iacob ibi conualuerit, & sanatum sit, propterea eandem ciuitatem curati atque perfecti uocabulum consecutam.

Bedae tom. 8,

REPETITIO.

His ita transactis Iacob mittit nuncios ad Esau fratrem suum, & munera. Post haec transductis omnibus suis per torrentem ipse remansit solus, & ecce uir luctabatur cum illo, praualuitque ei Iacob: neque dimisit eum, nisi benedictionem extorqueret, sacrumque Israel nomen acciperet. In quo principaliter sacramenti Domini nunci imago praefigurata est. Vir enim ille typum Christi euidentissime gesserat, cui tamen ideo praualuit Iacob utique uolenti, & ut mysterium figuraret passionis Domini, ubi uisus est Iacob in Iudaeorum typo, hoc est in corporis sui sobole praualuisse Deo, & quasi cum infirmo, ita cum carne eius luctamen inire, & inualescere in passione eius. sicut scriptum est, cum diceret, Crucifige. Et tamen Iacob benedictionem ab eodem angelo, quem uictor superauerat impetrauit, cuius nominis impositio utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israel, hoc est uidentis Deum, quod erit in fine praemium omnium sanctorum. Tertigit porro illi idem angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit: sicque erat unus atque idem Iacob benedictus & claudus. Benedictus in his, qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nam femoris neruum uel latitudo, & generis multitudo est. Plures quippe sunt in ecclesia, qui degenerantes a fide patrum & a preceptis auctoritatis suae deuiantes, in erroris sui semitis claudicant. de quibus propheticè praedictum est: Et claudicauerunt a semitis suis, qui tamen populus post tactis sibi uiribus, non solum claudicat, sed & torpescit, ne ultra iam generare filios possit. Denique quod adiecit idem patriarcha, uidisse se Deum facie ad faciem, cum superius uirum secum narret fuisse luctatum: id significat, quia idem Deus homo erat futurus, qui cum Iacob populo luctaretur.

HIERONYMVS SEQUITVR.

Uenit Emor & Sichem filius eius ad portam ciuitatis, & locuti sunt ad uiros ciuitatis dicentes: Viri isti pacifici nobis sunt. Vbi nunc LXX. interpretes pacificos transfulerunt, Aquila interpretatus est, *ἀνεργός*: id est, consummatos atque perfectos: pro quo in Hebraeo legitur, Salam. Ex quo perspicuum est, uerum esse illud quod supra de Salem diximus. Sequitur.

Et introgressi sunt ciuitatem diligenter, & interfecerunt omne masculinum. Pro eo quod in Graecis legitur *ἀσφαλώς*, id est, diligenter: in Hebraeo scriptum est Beta, id est, audacter & confidenter.

RECAPITVLATIO.

Emor itaque filius Sichem, Dinam filiam Iacob uiolauit, qui post concubitum eius familiae Israel uoluerat sociari, quem Simeon & Leui fratres uirginitatis sororis uindices, dolo cum omni populo eius interfecerunt. Sed quid sibi uelit quod scriptum est, Egressa est Dina ut uideret mulieres regionis illius, quam cum uidisset Sichem filius Emor Euei, princeps terre illius, adhaesit & rapuit, dormiuitque cum illa, ut opprimens uirginem, & conglutinata est anima eius cum

1 2 ea,

ea, tristēq; blandicijs delinuit. Dina quippe ut mulieres uideat extraneæ regionis, egreditur: quando unaqueque mens sua studia negligens actiones alienas curans extra habitum atque extra ordinem proprium euagatur: quā Sichē princeps terræ opprimit, quia uidelicet in curris inuentam exterioribus diabolus corrūpit. Et adglutinata est anima eius cum ea: quia uni tam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens à culpa respiscit, atq; admissum flere conatur, corruptor autem spes & securitates uacuas ante oculos uocat, quatenus utilitatem tristitiae subtrahat: recte illi adiungitur, Tristēmq; blandicijs delinuit. Modò enim aliorum facta grauiora, modo nihil esse quod perpetratū est, modo misericordem Deum loquitur, modo ad huc tempus subsequens ad pœnitentiam pollicetur, ut dum per hæc decepta mēs ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur, quatenus tunc bona nulla percipiat, quā nunc mala nulla contristant: & tunc plenius obsedatur supplicijs, quæ nunc gaudet etiam in delictis.

HIERONYMVS.

ET uenit Iacob in Luzā in terra Chanaan, quæ est Bethel.] Ecce manifestissimè cōprobatur Bethel, non Vlam Luz, ut supra dictū est, sed Luzā, id est, amygdalon ante uocitatum.

RECAPITVLATIO.

DE hinc loquitur Deus ad Iacob, ut habitaret in Bethel: ibi Rachel cum pareret Beniamin, mortua est. Sed quid sibi uult, quod cū eundem Beniamin Rachel pareret, uocauit nomen eius filius doloris mei? Nisi futurum prophætans ex ipsa tribu Beniamin Paulū, qui affigeret filios ecclesiæ persecutionis suæ tempore. Aliiter per Beniamin cœlestis figurabatur Hierusalem, quæ est in tribu eiusdē Beniamin, cuius populus matrē graui dolore afficit effundendo sanguinem prophetarū. insuper etiā in necem Christi. impijs acclamādo uocibus, Sanguis eius super nos & super filios nostros.

ITEM HIERONYMVS.

ET mortua est Debhora nutritrix Rebeckæ, & sepulta est subtus Bethel.] Si mortua est nutritrix Rebeckæ, nomine Debhora, ut LXX. quoq; hic interpretes trāstulerunt, & ipsum uerbum est Hebraicum Meneket: scire non possumus, quare ibi substantiam posuerint, hic nutriticem. Sequitur.

Et dixit ei Deus: iam non uocabitur nomen tuum Iacob, sed erit Israel nomen tuum, & uocauit nomen eius Israel.] Dum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur, sed quod imponendum à Deo sit, prædicatur. Quod igitur ibi futurū promittitur, hic docetur expletum. Sequitur.

Et factum est cum appropinquarent Cabratha in terra Chanaan, ut uenirent Effrata peperit Rachel.] Verbum Hebraicū cabratha in consequentibus, ubi Iacob loquitur ad Ioseph: Ego autem cum uenisssem de Mesopotamia Syriæ mortua est mater tua Rachel in terra Chanaan, in uia Hippodromi, ut uenire Effrata: nescio quid uolentes, Hippodromum, Septuaginta interpretes transtulerunt: & statim ibi, ubi in Hebræo dicitur, Et se-

pelierunt eam in uia Effrata, hoc est, Bethlehē: rursum Septuaginta interpretes p Effrata posuerunt Hippodromum, cum utiq; si cabratha Hippodromus est, Effrata Hippodromus esse nō possit. Aquila autē hoc ita trāstulit, Et factū est, καὶ ὁδὸν Ἰλυσ. i. in itinere terræ introiēs in Effrata. Sed melius est si transferatur. In electo terræ tēpore, cum introierit Effrata. Porrò uerum tempus significat, cum in florē cuncta rūpuntur & anni tempus electum est: uel cum trāseuntes per uiam carpunt & eligunt ē uicinis agris, quodcunq; ad manū uenerit, diuersis floribus. Effrata uerò & Bethlehē unius urbis uocabulum est, sub interpretatione consimili: siquidem Bethlehē in domum patris uertitur, propter eum panem qui de cœlo descendisse dicitur. Sequitur.

Et factum est cum dimitteret animam (siquidē moriebatur) uocauit nomen eius filius doloris mei. Pater uerò eius uocauit nomen eius Beniamin.] In Hebræo similitudo nominis resonat. Filius enim doloris mei, quod nomen mater moriens imposuit, dicitur Benoni. Filius uerò dextre, hoc est, uirtutis quod Iacob mutauit, appellatur Beniamin. Vnde errant q; putāt Beniamin filiu dierum interpretari. Cū enim dextra appellatur iamin, & finiatur in n literā: dies quippe appellantur & ipsi iamin, sed in m literam terminantur. Sequitur.

Et profectus est Israel, & extendit tabernaculum suum trans turrim Ader.] Hūc locum Hebræi uolunt esse, ubi postea templū ædificatum est, & turrim Ader, turrim gregis significari, hoc est, congregatiōnis & cœtus, quod & Micheas propheta testatur dicens: Et tu turris gregis nebulosa, filia Sion, & cætera. Illoq; tempore Iacob trans locum, ubi postea ædificatum est templum, habuisset tentoria: sed si sequamur ordinem uitæ, pastorum iuxta Bethlehē locus est, ubi uel angelorū grex in ortu Domini cecinit: uel Iacob pecora sua paut, loco nomen imponēs: uel quod uerius est, quodam uaticinio futurum iam tūc mysterium monstrabatur.

HIERONYMVS.

Et uenit Iacob ad Isaac patrem suum in Mambre ciuitate Arbec, hæc est Chebron.] Pro arbec in LXX. campum habet, cum Chebron in monte sita sit. Eadē autem ciuitas dicitur & Mābre, ab amico Abraham ita antiquitus appellata.

HAB GENERATIONES ESAU.

ET peperit Adefa, Esau Eliphaz.] Iste est Eliphaz, cuius scriptura in lob uolumine recordatur. Isti filij Esau, & isti principes eorū: ipse est Edom, & hi filij Seir. Esau, Edō, & Seir, unius nomen est hominis, & quare uariè nūcupetur, supra dictum est. Quod autē sequitur, Et Chorei habitantes terrā, &c. Postquā enumerauit filios Esau, altius reperit & exponit, qui ante Esau in Edō terra principes fuerint ex genere Choræorum, qui in lingua nostra interpretatur liberi. Legamus diligenter Deutronomium, ubi manifestius scribitur, quomodo uenerint filij Esau.

Esau, & interfecerint Chorreos, ac terram eorum hereditate possederint. Et fuerunt filij Lothan Chorri & Aemã & soror Lotan Tamna: hæc est Tamna, de qua supradictum est: Et Tamna erat concubina Eliphaz, filij primogeniti Esau, & ex ipsa natus est Amalech. Idcirco autem Chorreorum recordatus est, quia primogenitus filiorum Esau ex filiabus earum acceperat concubinam. Quod autem dicitur Theman, & Kenez, Amalech, & reliqua: sciamus postea regionibus Idumeorum ex his uocabula imposita. Sequitur. Ipse est Ana, qui inuenit Iamin in deserto cum pasceret asinos Zebeon patris sui. Multa & uaria apud Hebræos de hoc capitulo disputantur: apud Grecos & nostros super hoc silentium est. Alij putant Iamin maria appellata. Iisdem enim scribuntur literis maria, quibus & nunc iste sermo descriptus est: & uolunt illud, dum pascit asinos patris sui in deserto, aquarum congregationes reperisse, quæ iuxta idioma lingue Hebraicæ maria nuncupentur, quod scilicet stagnum reperit: cuius rei inuentio in eremo difficilis est. Nonnulli putant aquas calidas iuxta Punicæ lingue uiciniam, quæ Hebrææ contermina est, hoc uocabulo significari. Sunt qui arbitrantur onagros ab hoc admissos esse ad asinas, & ipsum istiusmodi reperisse concubitum; ut uelocissimi ex his asini nascerentur, qui uocantur Iamin. plerique putant quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendit, ut mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur. Aquila hunc locum ita transtulit: Ipse est Anas, qui inuenit *σῶν το σινέμ.* & Symmachus similiter, *σὸν σινέμ.* quæ interpretatio pluralem numerum significat. Septuaginta uerò & Theodotion æqualiter transtulerunt dicentes. *σὴν καμῆν* quod indicat numerum singularem. Sequitur.

Et regnauit pro eo Iobab filius Zare de Bosra.] Hunc quidam suspicantur esse Iob, ut in fine uoluminis ipsius additum est. contra Hebræi asserunt de Nachor eum stirpe generatum, ut iam supra dictum est. Sequitur.

Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui præceps effebuit, quod incesti crimen non scriberetur, nisi futura populi peruersitas pronüciaretur. Quamquam & in illo qui hoc commiserit consideraretur esse flagitium: in scripturis autem prophætia est futurorum. Namque per Ruben primogenitum populus primogenitus Israel ex circumcissione significatur, qui thorum concubinæ polluit, id est, legem ueteris testamēti sæpè præuaricando commaculauit. Quod autem in concubina lex ueteris testamēti ponatur, Paulus Apostolus edocuit dicens: Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera. Hæc autem duo sunt testamēta, in quo Agar, quæ concubina fuit in ueteris testamēti ponitur typo. Vna est ego columba genitricis suæ, quæ uirgo casta regina, sponsa regi ecclesie per Euangelium iungitur Christo. Hieronymus.

Et si rex dilexit Ioseph super omnes filios suos, qui erat filius Bedæ tom. 8.

senectutis, & fecit ei tunicam uariam.

Pro uaria tunica Aquila interpretatus est tunicam *ἄσπαστον*, id est, tunicam talarē: Symmachus tunicam manicatam, siue quod ad talos usque descenderet, & manibus artificis mira esset uarietate distincta, siue quod haberet manicas. Antiqui enim magis colobijs utebantur. Et adiecit, & peperit filium Iudæ uxor, uocauit que nomen eius Sela: hæc autem erat in Chazbi, quando peperit eum. Verbum Hebraicum hic pro loci uocabulo positum est, quod Aquila pro re transtulit dicens: Et uocauit nomen eius Selom. Et factum est, ut mentiretur in partu, postquam genuit eum. Postquam eum genuit Selom, stetit partus eius. Chazbi ergo non nomen loci, sed mēdicium dicitur. unde & in alio loco scriptum est, Mentietur opus oliuæ, id est, fructum oliuæ non faciet Sequitur.

Et consolatus Iudas ascendit ad eos qui tondebant oues eius, ipse et Hiras pastor eius Odolamites.

Pro pastore amicus legitur: sed uerbum ambiguum est, quia iisdem literis utrunque nomen scribitur. Verum amicus re, pastor ro legitur.

Et sedit ad portam Enan, quæ est in transitu Thamma.] Sermo Hebraicus Enaim trāsfertur in oculos. Nō est igitur nomen loci, sed est sensus: Sedit in uisio siue in compito, ubi diligenter debet uisitor aspicere, quod iter gradiendi capiat. Sequitur.

Cognouit autem Iudas & ait: iustior est ista quam ego, eo quod non dedi eam Sela filio meo.] In Hebræo habet, iustitia cæta est ex me, non quod iusta fuerit, sed quod cōparatione illius minus male fecerit, nequam uaga ad turpitudinem, sed liberos requirendo. Sequitur.

Ecce egressus est frater eius, dixitque, Ut quid diuisa est propter te maceria, & uocauit nomen eius Phares.

Pro maceria Aquila & Symmachus diuisionem transtulerunt, quod Hebræice dicitur Phares. Ab eo igitur quod diuiserit membranulam secundinarum, diuisionis accepit nomē. Vnde & Pharisæi, qui se quasi iustos à populo Dei separauerunt, diuisi appellantur.

Post hoc exiit frater eius, in cuius manu erat coccinum, & uocauit nomen eius Zara.] Hoc nomen interpretatur oriens, siue igitur quia primus apparuit, siue quia plurimi iusti ex eo nati sunt: ut in libro Paralipomenon continetur. Zara, id est, oriens appellatus est.

RECAPITVLATIO VBI

SVPRA.

Am deinde Iudæ factum consideremus, quia cum nuru sua concubuit, quid significauerit futurorum. In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs Iudæa, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur. Merito nomen eius amaritudo interpretatur: ipsa enim Domino felis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non recte operabantur in plebe. Vnum eorum qui oberant, alterum eorum

qui nihil proderant: significatur in duobus filiis Iudæ. quorū unus erat malignus uel sequus ante Dominū: alter in terra fundebat semē, ne daret semē ad fecundandā Thamar. Nec sunt amplius quam duo genera hominum, inutilia generi humano: unum nocentium, alterum præstare nolentium, & si quid boni habent in hac terrena uita perdentium, tanquam in terram fundentium, & qui à malo prior est, ille qui nocet illi qui non prodest. Ideo maior dicitur malignus, ille minor & sequens qui fundebat semen in terram. Nomen quoque maioris, qui uocatur Her, interpretatur pellicius. qualibus tunicis induti sunt primi homines in pœna damnationis sue, dimissi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui uocatur Onan, interpretatur meror eorum: quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde prodesse possit, atque id perdat in terra. Maius porro malum est ablata uita, quod significat pellis, quam non ad uitā quod significat memor eorum. Deus tamen ambos occidisse dicitur, ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius uero filius Iudæ, qui illi mulieri non iungitur, significat tempus ex quo reges plebi Iudæorum ceperunt de tribu Iuda non fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ, sed iam Thamar maritum non accipiebat, quia eadem erat tribus Iudæ, sed iam in populo Iudæ nemo regnabat, unde & nomen eius, id est, Sela interpretatur, dimissio eius. Non pertinent sane ad hanc significationem uiri sancti & iusti, qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent testamentum, qui prophetando scienter utiles fuerunt. Qualis Dauid fuit eo sane ipso tempore, quo iam Iudæa ceperat reges ex tribu Iudæ non habere. Non est computandus Herodes maior in regibus eius tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramentum illo mysticæ unctionis tanquam coniugali fœdere cohærebat: sed tanquam extraneus dominabatur, quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat. licet eius filij tetrarche, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus, qui cum Pilato in passione Domini concordauit. Isti ergo alienigenæ usque ad eod non deputabatur in regno illo mystico Iudæorum, ut ipsi Iudæi publicè clamarent frendētes aduersus Christum: Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Neque hoc uerum, nisi illa uniuersali dominatione Romanorum, quippe etiam Cæsar rex erat, non propriè Iudæorum, sed ut Christum negarent, & hunc adorarent, ideo se tali uoce damnarunt. Illo enim tempore quo iam de tribu Iudæ regnum defecerat, ueniendum erat regnum Christo uero Saluatori nostro Domino, qui non obesset, multumque prodesset. hinc enim fuerat prophetatum: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de semoribus eius, donec ueniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. Iam isto tempore omne quoque magisterium Iudæorum & mystica, unde Christi uocabantur, unctio ipsa defe-

cerat secundum prophetiam Danielis: Tunc uenit, cui repositum erat expectatio gentium: & unctus est sanctus sanctorū oleo exultatiōis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore, passus est autem Herodis minoris tetrarchæ. huius itaque uenientis ad oues, quæ perierant domus Israel, figuram gessit ipse Iudas, cum iret ad tondendas oues suas in Thāna, quod interpretatur deficiens. Iam enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magisterium atque unctio Iudæorum, donec ueniret cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odolamite, cui nomē erat Hiras, quod interpretatur fratris mei uisio. Odolamites uero testimonium in aqua, cum hoc planè testimonio Dominus uenit, habēs testimonium maius Ioanne: sed tamen propter oues infirmas, hoc est testimonio usus in aqua. Nam & ipse Hiras, ut iam diximus, interpretatur fratris mei uisio. Vidit omnino fratrem suum Iohannes, fratrem secundum semen Abraham, secundum cognationem Mariæ matris eius, & Elizabeth matris sue, eundemque Deum ac Dñm suum: quia sicut ipse ait, Ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino, & ideo in natis mulierum maior illo non surrexit: quia ex omnibus prænunciātibz Christum ipse uidit, quod multi iusti & prophete cupierunt uidere, & non uiderūt. Salutaui ex utero, agnouit perfectius ex columba: & ideo tanquam Odolamites uerè testimonium perhibet in aqua. Venit autem Dominus ad tondendas oues: hoc est, exonorandas sarcinis peccatorum, ex quibus in ecclesiā laude in Canticis canticorum, Dentes eius uelut grex tonfarum. Iam deinde habitum Thamar mutat. Nam & commutans interpretatur Thamar. mutat habitum, mutat & nomen, & fit de Synagoga ecclesia. Sed in ea prorsus nomen amaritudinis manet, non illius amaritudinis, in qua Domino se ministravit, sed illius in qua Petrus amare fleuit. Nam & Iuda latine confessio est, confessioni ergo amaritudo miscetur, ut uera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia fecundatur ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim pati Christū, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Nam & ipse habitus metricus confessio peccatorum est, typum quippe ecclesiæ gerit. Thamar quippe ex gentibus euocata, sedens cum hoc habitu ad portam Neman uel Enahin, quod interpretatur fontes. Currit enim uelut ceruus ad fontes aquarum, peruenire cupiens ad semen Abraham. Illo enim non cognoscente scetatur, quia de illo prædictum est: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. accepit in occulto anulum, monile & uirgam: uocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos autem prædestinauit, illos & uocauit. Quos autem uocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.

Sed

Sed hæc ut dixi, adhuc in occulto, ubi sit & con-
ceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem pro-
missus hæcudus tanquam meretrici. Hæcudus ex-
probratio peccati per eundem. Odolomitum
tanquam increpantem & dicentem, Genera-
tio uiperarum: sed non eam inuenit peccati ex-
probratio, quam mutauit confessionis amaritudo.
Post uerò iam publicis signis annuli, mo-
niliis & uirgæ uicit temere iudicantes Iudæos.
Quorum iam personam Iudas ipse gestabat,
qui dicunt hodie quoque, Non hunc populum
esse Christi, nec habere nos semen Abraham: sed
prolatis certissimis documentis nostra uoca-
tionis, iustificationis & glorificationis erube-
scunt sine dubio & confunduntur, & nos magis
quàm se iustificatos esse fatebuntur. Pignora e-
nim refert se ecclesia habere, cum accusatur à
Iudæis, quasi adulteratrix legis. Sed ostendit
uirgam, id est, passionis signum, & monile le-
gis legitimæ, & annulum pignus immortalita-
tis. Quod autem scriptura inducit Thamar pa-
rientem, & duos in utero geminos habentem,
quorum scilicet primus qui dicitur Zara, misit
manum suam, & obtretrix ligauit coccinum, &
dehinc illo intrinsicus manum retrahente. Pos-
terior qui Phares uocatur, porrexit manum,
& nascendo præcessit. Figuraliter congruit,
quod extenderit Israel in legis opera manum
suam, & eam prophetarum & ipsius Saluatoris
pollutam cruore contraxerit. Postea uerò
prorupit populus gentium, scilicet ut futuri es-
sent nouissimi, primi: & primi, nouissimi.

HIERONYMVS DE
IOSEPH.

ET uendiderunt Ioseph Ismaelitis uiginti au-
reis. Pro aureis, in Hebræo, argenteis ha-
bet. Neque uiliore metallo Dominus uenun-
dari debuit, quàm Ioseph. Madianæi autem
uendiderunt Ioseph in Aegypto, Phutiphar eu-
nucho, Pharaonis archimagiro. In plerisque lo-
cis archimagiros, id est, cocorum principes,
pro magistris exercitus, scriptura commemorat:
ut apud egyptios quippe Græcè interpretatur oc-
cidere. Venditus est igitur Ioseph principi ex-
ercitus & bellatorum, non Petephre, ut in La-
tino scriptum est, sed Phutiphar eunucho. D.
Vbi quæritur, quomodo postea uxorem habe-
re dicatur, si eunuchus erat. M. Tradunt He-
bræi emptum ab hoc Ioseph ob nimiam pul-
chritudinem in turpe ministerium, & à domi-
no uirilibus eius arefactis, postea electum esse
iuxta morem *εποφωρῆν* in pontificatum Heliopoleos:
& huius filiam esse Aseneth, quam postea
Ioseph uxorem acceperit. Sequitur. Post
hæc peccauit princeps uinariorum regis Aeg-
ypti. Vbi nos posuimus principem uinario-
rum, in Hebræo scriptum est Maskeh: illud uer-
bum quod in nomine serui Abraham dudum
legimus, quem nos possumus more uulgi pin-
cernam uocare. Nec uile putetur officium, cum,
apud reges barbaros usque hodie maximæ di-
gnitatis sit regi poculum porrexisse. Poeta

quoque de Catamito & Ioue scriptitant, quod
amaliu suum huic officio manciparit. Se-
quitur. Et ecce uitis in conspectu meo, & in ui-
te tres fundi, & ipsa germinans tres fundos.
Tria flagella, & tres ramos, siue propagines,
Hebræo sermone significat, quæ ab illis uocantur
Sarigim. Et uidebar mihi tria canistra chō-
dritorum portare in capite meo. Pro tribus ca-
nistris chondritorum, tres cophinos farinae in
Hebræo habet. Et ecce de fluuio ascendebant
septem boues, speciosæ ad uidentium, & electæ
carnibus, & pascebantur in achi. Bis in Gene-
si scriptum est achi: & neque Græcus sermo est,
nec Latinus. Sed & Hebræus ipse corruptus
est: dicitur enim in Ahu, hoc est in palude. Sed
quia uau litera apud Hebræos, & iod similes
sunt: & tantum magnitudine differunt: pro a-
hu, achi Septuaginta interpretes transtulerunt:
& secundum consuetudinem suam ad exprimendam
duplicem aspirationem, heth Hebrææ
literæ χ Græcam literam copulauerunt. Se-
quitur. Et respondit Ioseph Pharaoni, dicens:
Sine Deo non respondebitur salutare Pharaoni.
In Hebræo aliter habet: Sine me Deus res-
pondebit pacem Pharaoni. Denique Sym-
machus more suo apertius transtulit: Non er-
go, sed Deus respondebit pacem Pharaoni. Se-
quitur. Et ecce septem anni uenient abundantia
magna in omni terra Aegypti. Miror quo-
modo uerbum Hebræicum Saba, quod nos su-
pra, abundantiam siue satietatem, in puteo quæ
foderunt extremum serui Isaac, interpretati su-
mus: nunc Septuaginta rectissime transferen-
tes, ibi iuramentum interpretati sunt: cum &
iuramentum, & septem, & satietas, & abundan-
tia, prout locus & ordo flagitauerit, possit in-
telligi. Sed & in consequentibus ubicunq; ab-
undantia legitur in Hebræo, idem uerbum scri-
ptum habetur. Sequitur. Et clamauit ante
eum præco, & constituit eum super omnem ter-
ram Aegypti. Pro quo Aquila transtulit: Et
clamauit in conspectu eius ad genesculationem.
Symmachus ipsum Hebræicum sermone in-
terpretans ait: Et clamauit ante eum, Abrech.
Vnde mihi uidetur non tam præco siue adge-
nuculatio, quæ in salutando, uel adorando Ioseph
accipi potest, intelligenda: quàm id quod
Hebræi tradunt, dicentes patrem tenerum ex
hoc sermone transferri. Ab, quippe dicitur pa-
ter, Rech, delicatus siue tenerrimus, significan-
te scriptura, quod iuxta prudentiam quidem
pater omnium fuerit: sed iuxta ætatem tener-
rimus adolescens & puer. Sequitur. Et uoca-
uit Pharaon nomen Ioseph Zaphanath Phaa-
necha, & dedit ei Aseneth filiam Phutipharis
sacerdotis Heliopoleos in uxorem. Licet
Hebræicè hoc nomen, absconditorum reper-
torem sonet: tamen quia ab Aegypto ponit-
ur, ipsius lingue debet habere rationem. Inter-
pretatur ergo sermone Aegypcio Zaphanath
Phaanecha, siue ut Septuaginta transferre uo-
luerunt, *σαυτοφωρῆν* saluator mundi, eo quod or-
bē terra ab imminete famis excidio liberaret.

Notandum autem quod Domini quondam & imperatoris sui filiam uxorem accepit: quia ad id locorum pontifex Heliopoleos erat. Neque enim fas absque eunuchis idoli illius esse antistites, ut uera illa Hebræorum super eo quod ante iam diximus, suspicio comprobetur. Sequitur. Et Ioseph nati sunt duo filii, antequam ueniret anni famis, quos peperit ei Aseneth filia Putifar sacerdotis Heliopoleos. Vocauit autem Ioseph nomen primogeniti Manasse, quia dixit, Oblitisci me fecit Dominus omnium laborum meorum, & omnis domus patris mei. Nomen autem secundi uocauit Ephraim, quia crescere me fecit Deus in terra humilitatis meae. Obserua propter quaestionem quæ post paululum de Ioseph filijs proponenda est, quod ante famis tempus, quo Iacob intrauit in Aegyptum, duos tantum Ioseph filios habuerit, Manasse & Ephraim. Manasse uocans ab eo, quod sit oblitus laborum suorum, ita enim Hebraice uocatur oblitio Ephraim, eo quod auxerit eum Deus, ex hoc enim uocabulo in linguam nostram transfertur augmentum. Sequitur. Et deseruite uiro munera, aliquid resinæ, & mellis, & thymiamina, & stacten, & terebinthum, & nuces: siue ut Aquila & Symmachus transtulerunt, amygdala. Idcirco hoc capitulum posuimus, ut sciamus ubi in nostris codicibus habetur thymiamina, in Hebræo esse nechota, quod Aquila storacem transtulit: ex quo domus Nechota, quæ in Esaiâ legitur, manifestissime cella thymiamatis siue storacis intelligitur, eo quod in illa aromata diuersa sint condita. Sequitur. Biberuntque & inebriati sunt cum eo. Idioma linguæ Hebrææ, ut ebrietatem pro satietate ponat, licet ibi, In stillicidijs suis lætabitur germians: haud dubium, quia terra pluuijs irrigata. Sequitur.

Et pone argentum uniuscuiusque in ore sacculi, et condymen argentum mitte in sacculum iunioris.

Pro sacculo peronem uel sollem in Hebræo habet, pro condym, id est, poculo, quod etiam in Esaiâ legimus: Aquila scyphum, Symmachus phialam transtulerunt.

Descende ergo ad me, ne steteris et habitabis in terra Gosen Arabia.

Hic Arabiæ additum est: in Hebræis enim uoluminibus non habetur. Vnde & error increbuit, quod terra Gosen in Arabia sit. Porro si ut in nostris codicibus est, per extremum m scribitur Gosem, quod mihi nequaquam placet. Terram significat complutâ. Gosen enim in imbrem uertitur. Sequitur.

Dixit autem Pharao ad Ioseph: Dic fratribus tuis, Hoc facite, onerate uehicular uestra, et ite in terram Chanaan.

Pro uehiculis, quæ Septuaginta & Theodorion *καρραβά* interpretati sunt: iumenta reliqui transtulerunt.

Et dedit illis cibaria in uia. Verbum Zeda, quod hic ornes ore consono *ωδισινομα*, id est, cibaria uel sitaricia interpretati sunt: in Psalterio quoque habetur, ubi enim nostri legunt, Viuam eius benedicens benedicam: licet in ple-

risque codicibus pro uida, hoc est pro *ψιδω*, non nulli legunt *ψιδω*: in Hebræo habet Zeda, id est, cibaria eius benedicens benedicam. Porro *ψιδω*, uenationem magis potest sonare, quam fruges: tamen moris sit Aegyptiorum, *ψιδω* etiam far uocare, quod nunc corrupte aetheram uocant.

RECAPITVLATIO SPIRITUALIS

de Ioseph.

DEhinc sequitur historia Ioseph, qui uenditur à fratribus, in Aegyptum perductus, atque ibidem sublimatus est. Ioseph unus ex duodecim filijs Iacob, quem pater præ cæteris filijs dilexit, Christum Dominum figurauit: quæ Deus pater secundum carnem natus, cæteris fratribus ex Abraham stirpe progenitis, prætulit. Vnde & ibi dicitur: Amabat eum Iacob, quod in senectute genuisset eum. Senescente enim mundo, illucescens Dei filius per Mariæ uirginis partum serus aduenit, tanquam filius senectutis secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante, sicut nunc semper apud patrem. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, uarietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significauit. Somnium uero illud, per quod fratrum manipuli illius manipulum adorauerunt: illud est quod in Christo completum est. Adorauerunt eum omnes reges terre, omnes gentes seruiant ei: scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est quem sol, & luna & stellæ adorant. De quo sole dictum est: Laudate eum sol, & luna, & stellæ omnes. Ipsum enim excellentia sanctorum in solis nomine, ecclesiæ claritas sub imagine lunæ & omnium populorum: numerolitas in figura stellarum adorat. Vnde pater suus increpauit eum dicens: Nunquid ego, & mater tua, & fratres tui, adorabimus te? Obiurgatio ista patris, duritiam populi Israel significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, & adorare contemnunt. Iacob mittit Ioseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem gereret: & Deus pater misit filium suum unigenitum, ut genus humanum peccatis languidum uisitaret. Mittitur ab illo utique patre, de quo scriptum est: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, ut uideret si recte esset erga oues: & Christus in Euangelio, Non ueni nili ad oues perditas domus Israel. Inuenit ergo Ioseph fratres suos in Dothaim, quod interpretatur defectio: uere in grandi defectioe erant, qui de parricidio cogitabant. Cumque uiderent Ioseph fratres sui procul, occidere eum cogitabant: & Iudæi uidentes uerum Ioseph, Dominum Iesum Christum, ut eum crucifigerent, uno omnes consilio statuerunt, dicentes: Crucifige eum. Fera pessima deuorauit eum, id est, Iudas, atque Iudaica bestia interfecit eum. De qua Dominus in Euangelio dicit: Ecce mitto uos in medium luporum. Nudauerunt Ioseph fratris sui tunica polymita

ta & tafari, & Iudæi Christum per mortem crucis expoliauerunt tunicam corporalem. Polymitam autem, id est, decoratam omnium uirtute diuersitate. Resparserunt autem tunicam hœdi sanguine, quia falsis eum testimonijs accusantes, in inuidiam deduxere peccati omnium peccata dimittentem. Mititur dehinc in cisternam, id est, in lacum: & Christus expoliatus carne humana, descendit in infernum. De cisterna quoque leuatus ille Ismaelitis, id est, gentibus uenditur: & Christus posteaquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Iudæ consilium triginta argenteis distrahitur. & hic Christus per consilium Iudæ Scarioth eodem numero uendatur. Dehinc Iacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater filium lugebat amissum: quasi propheta flebat intentum Iudæorum. Denique scidit uestimentum suum, quod in passione Domini legitur factum à principe sacerdotum. Sed & uelum templi scissum est, ut prophetaret nudatum suum populum, & diuisum ostenderet regnum. Igitur Ioseph descendit in Aegyptum, & Christus in mundum. Emitque eum eunuchus, id est, castus in disciplina Euangelicis populus. Erat autem Ioseph pulchra facie, ita & de Christo Dauid ait, Speciosus forma præ filijs hominum: diffusa est gratia in labijs tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniicit, ut adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier figura erat Synagoga, quæ sapè, sicut scriptum est, mœchata est post deos alienos. Similiter uoluit & Christum in adulterij sui scelere tenere, ut negaret se esse Deum, & pharisaorum magis & scribarum, quam legis precepta seruaret, quæ illi uelut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, ab adulterinæ synagoga manu ueste corporis apprehensus, carne se exiit mortali, & liber mortis in cœlum ascendit. calumniata est meretrix, ubi eum tenere non potuit, dicens, eoque quod templum Domini blasphemaret, & legis diceretur esse transgressor. Et illum non carcer teruit, non inferna tenuerunt, cum etiam ubi uelut puniendus descenderat, inde alios liberauit. Denique inuenit Ioseph duos eunuchos, de domo regis in carcere uinctos, duorum populorum credentium uel incredulorum figuram significantes, qui conclusi sub peccato Aedæ transgressionem obnoxij tenebatur: qui ideo eunuchi dicuntur, quia castam acceperant regulam disciplinæ. Eloquia, inquit, Domini casta. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura, ut Ioseph somnia reuelante, solutus est à peccatis credentium populus, & inferni carcere liberatus. Redditur in ministerio diuinæ legis, incredulus autem & impius populus Iudæorum, quia in conuersionis ligno non credidit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri conuigat eunuchus, qui Iudæorum imaginem indicauit. Præterea narrat Pharaon, somnium interpretatur Ioseph. Sed quid significant se-

ptem anni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septem uaccis pinguibus ostendebantur, nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus ubertas fidei larga pietate redundat. At contra septem steriles & ieiuni, fame ueritatis & iustitiæ nouissimis temporibus significabant. Congregauit autem Ioseph per septem annos omnem abundantiam frugum, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem annos: ut cum septem anni inopiæ cœperint, id est, cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando famis fidei fuerit & salutis, tunc sancti pariter ac fideles habeant copiosam iustitiæ frugem, ne fides eorum inopiæ sermonis tenuitate deficiat. Inde Ioseph qui typum induerat Christi, cursum meruit, & præco præconauit ante eum, & constituit illum Pharaon super uniuersam terram Aegypti: & Dominus noster postquam est distractus à Iuda, ut Ioseph à fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit curram regni cœlestis, de quo dictum est: Curram Dei decem milium. & accepit potestatem à patre prædicandi & iudicandi, sicut Paulus apostolus ait: Et dedit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Accepit quoque & annulum, pōtificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur, frontibusque & cordibus nostris per signum crucis figura aeterni regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam bysso splendidiorem, & stolam immortalitatis. Accepit quoque torquem auream, id est, intellectum bonum. Præco ante eum præcedit, id est, Ioannes baptista, qui iter eius præcedens præconauit dicens: Parate uiam Domino. Habebit & alium præconem, tubam angelum, quia ipse dixit: Veniet in tuba angelum. Vocatur quippe Ioseph lingua Aegyptiaca Saluator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Ioseph saluator ostenditur, non tantum unius terræ Aegypti, sed etiam totius mundi. Triginta annorum erat Ioseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit: totidemque annis fuisse legitur Christus, quando sub typo Pharaonis in conspectu regis apparuit reuelatus. Accepit ergo ex gentibus uxorem, id est, ecclesiam, ex qua genuit duos filios, id est, duos populos, ex Iudæis & gentibus congregatos. Igitur post ubertatis annos in uniuerso orbi famis præualuit merito, quia non erat qui faceret bonitatem. Post hæc Ioseph penuria frumenti saluat Aegyptum: & Christus fame Dei uerbi liberat mundum. Aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subiugauit. Nisi enim Ioseph fratres uendidissent, defecerat Aegyptus: nisi Christum Iudæi crucifixissent, perierat mundus. Ioseph interpretatur augmentatio, siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliationem non habuit, nisi sola

sola Aegyptus: in nostro uerbō Ioseph augmen-
tum habere meruit uiuersus mundus. Ille ero-
gauit triticum: noster erogauit Dei uerbum. In
omnem enim terram exiuit sonus eorum. Di-
cit Iacob filiis suis, Est fructus in Aegypto: Di-
cit & Deus pater, Ex Aegypto uocauit filium
meum. Descendunt igitur decem perfectio-
res, id est, Iudæi, quasi Decalogi legis in nume-
ro constituti, quos ipse cognoscens, non est a-
gnitus ab eis: cognoscuntur & Hebræi à Chri-
sto, ipsi autem non agnoscunt eum. Dederunt
quidem illi pecuniam, sed Ioseph, id est, Chri-
stus triticum dedit, & argentum reddidit: quia
nō pecunia emitur Christus, sed gratia. Vidit
Ioseph Beniamin paruulum fratrem suum: my-
stice quoque uidit Iesus Paulum, quando lux cir-
cumfulsit eum. Paruulus dicitur, quia nondum
in carne maturam fidei ætatem gerebat. Vnde
etiam & adulescens legitur, quando lapidan-
tium Stephanum uestimenta seruabat. Fleuit
Ioseph: & cæcitatē Pauli flet Christus. Lauat
iterum faciem suam, ut lumen ei amissum resti-
tuat: lauat faciem suam Christus, ubi baptiza-
tus est Paulus, per quem Dominus Iesus à plu-
rimis uideretur. Dehinc scyphus argenteus so-
lo sacculo iunioris inferitur. Sed quid uult sibi,
quod inuentus est in sacco Beniamin scyphus
Ioseph: nisi quia in corpore Pauli iam doctrinæ
cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eru-
ditus in lege, sed quia subiectus non erat. Intra
saccum erat scyphus doctrinæ intra legem, lu-
cerna inter modium. Missus tamen Ananias
manum posuit, marisupium soluit: marisupio
soluto argentum resplenduit, & decidentibus
squamis uelut quibusdam sacciunculis: soluto
sacco, id est, deposito legis uelamine, adeptus
est gratiam libertatis, & reuelata facie, sermo-
nem Euangelij prædicat. Dati sunt ei triginta
argentei, cum quinque stolis optimis: triginta
argenteos à Christo accipit, quicunque prædi-
cat trinitatem, siue Christi crucem. Ideoque Pau-
lus ait: Neque enim iudicauit scire me aliquid
inter uos, nisi Iesum iudicatum, & hunc crucifi-
xum. Quinque enim stolas accepit, id est, sapi-
entiæ, omniumque sensuum multiplices discipli-
nas. Præcellit igitur Paulus, eius exuberat por-
tio meritorum: sed tamen habent & fratres, id
est, alij prædicatores gratiam suam, binas stolas,
id est, ut consiteantur Christum & Deum
esse hominem. iuxta quod in Prouerbijs legi-
tur: Omnes domestici eius uestiti duplicibus,
id est, mystica, uel morali intelligentia. Mittun-
tur & patri munera, filius honorat patrē: Chri-
stus populum suum promissis inuitat muneribus.
Portant hæc munera asini, illi gentiles inu-
tiles ac laboriosi, nunc autem utiles portant in
typo Christi munera. Portant in Euangelio mu-
nerum largitorem. Dimisit Ioseph fratres suos,
qui nuntiauerunt patri dicentes: Ioseph uiuit,
& ipse dominus est in omni terra Aegypti. Ex-
pauit autem Iacob, id est, plebs incredula, sed
postquam gesta Christi agnoscit, reuiuiscit spi-
ritus eius: & qui mortuus uidebatur fide, resur-

rectionis Christi uiuificatur. Vocatur ergo à
filijs suis, id est à Petro, Paulo & Ioanne: popu-
lus Iudæorum inuitatur ad gratiam. Occurrit
illis Iudas, quod interpretatum est confessio:
quia iam præcedit confessio, quos ante perfir-
dia possidebat, & sic Ioseph uerus Christus oc-
currit. Quis enim ætate iam suscipiat ultimis
temporibus populum Iudæorum? Non secun-
dum illius merita, sed secundum electionē suæ
gratiæ, & imponit manum super oculos eius,
& cæcitatē aufert: cuius distulit cæcitatē,
ut postremus crederet, qui ante non putauit ef-
se credendus. Vnde & Apostolus ait: Quia cæci-
tas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo
gentiū intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.

HIERONYMVS.

Omnes ergo animæ, quæ ingressæ sunt cum
Iacob in Aegyptum, & quæ exierunt de femo-
ribus eius absque mulieribus filiorum Iacob, om-
nes animæ sexaginta sex. Filij autē Ioseph, qui
nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem. Omnes
enim animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in
Aegyptum, septuaginta quinque. Quod exce-
ptoloseph & filijs eius sexaginta sex animæ, quæ
egressæ sunt de femoribus Iacob, introierunt in
Aegyptum, nulla dubitatio est. Ita enim & pau-
latim per singulos supputatus est numerus appro-
bat, & in Hebræis uoluminibus inuenitur. Hoc
autem quod in Septuaginta legimus: Filij autē
Ioseph qui nati sunt ei in Aegypto, animæ no-
nem: sciamus in Hebræo pro nouem esse duas:
Ephraim quippe & Manasse antequam Iacob
intraret in Aegyptum, & famis tempus ingru-
ret, nati sunt de Aeneth filia Putifar in Aegy-
pto, sed & illud quod supra legimus: Facti sunt
autem filij Manasse, quos genuit ei concubina
Syræ Machir: & Machir genuit Galaad. Filij
autem Ephraim fratris Manasse Suthalaam, et
Thaam. Filij uerò Suthalaam, Edem, additum
est: siquidem id quod postea legimus, quasi per
anticipationem factum esse describitur. Neque
enim illo tempore quo ingressus est Iacob in Aeg-
yptum, eius ætatis erant Ephraim & Manasse,
ut filios generare potuerint. Ex quo manife-
stum est, omnes animas quæ ingressæ sunt Aeg-
yptum, de femoribus Iacob fuisse LXX. dum
LXXI. postea sint ingressæ, & pepererunt in Aeg-
yptum animas tres, Ioseph uidelicet cum filijs
suis, septuagesimus autē ipse fuerit Iacob. Hanc
rem ne uideamur aduersus scripturæ authorita-
tē loqui, etiā LXX. interpretes in Deuterono-
mio transfulerunt, quod in LXX. animabus in-
gressus est Aegyptum. Si quis igitur nostræ sen-
tentia suffragatur, scripturā intra se contrariā
faciet. Ipsi em LXX. interpretes, quæ hic LXXV.
animas per πρόληψιν, cū Ioseph & posteris eius
Aegyptū ingressas esse dixerūt: in Deuterono-
mio LXX. tantū introisse memoratur. Quod si
econtra illud nobis opponitur, quomodo in A-
ctis apostolorum in contentione Stephani di-
catur ad populum septuaginta quinque animas
ingressas esse Aegyptum, facilis excusatio est.
Non

Non enim debuit sanctus Lucas, qui ipsius scriptor historiarum, in gentes Actuum apostolorum uolumen emittens, contrarium aliquid scribere aduersum eam scripturam, quæ iam fuerat gentibus diuulgata, & utique maioris opinionis illoduntaxat tempore Septuaginta interpretum habebatur auctoritas, quam Lucas qui ignotus et uilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter obseruandum, quod ubique sancti apostoli aut apostolici uiri loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis abutuntur, quæ iam fuerant gentibus diuulgata: licet plerique tradant, Lucam Euangelistam ut profectum Hebræas literas ignorasse. Sequitur.

Iudam uero misit ante se ad Ioseph, in terram Ramesse. In Hebræo nec urbem habet heroum, nec terram Ramesse, sed tantummodo Gosen. Nonnulli ludæorum asserunt, Gosen nunc Thebaidam uocari, & id quod postea sequitur: Dedit eis ut possiderent terram Aegypti, Ramesse, Arsenotien sic olim autumant uocatum. Sequitur. Et dixit ei, iura mihi, & iurauit ei, & adorauit contra summitatem uirgæ eius. Et in hoc loco quidam frustra simulant adorasse Iacob summitatem sceptri Ioseph, quod uidelicet honorans filium potestatem eius adorauerit, cum in Hebræo multo aliter legatur. Et adorauit, inquit, Israel ad caput lectuli: quod scilicet postquam iurauerit, & filius securus de petitione, quam rogauerat, adorare Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe & Deo deditus uir, oppressus senectute, sic habebat lectulum positum, ut ipse iacentis habitus absque difficultate ulla ad orationem esset paratus. Et nunciatum est Ioseph, ecce pater tuus ægrotat: & tulit duos filios suos secum, Manasse & Ephraim. Ex hoc illud quod supradictum est demonstratur, quia Ioseph ad id locorum duos tantum filios habuerit, Ephraim & Manasse. Si enim post multos annos moriente Iacob patre suo, duos tantum filios ducit ad benedictionem, utique illo tempore cum filij eius generare nequiuissent, paruuli atque lactantes in ingressu patris & fratrum, ne potes ex eis habere non potuit.

Et confortatus Israel, dedit super lectulum suum. Causam cur Septuaginta interpretes idem uerbum aliter atque aliter ediderunt nescio. Hoc unum audacter dico, quod ipsum uerbum Mitta, quod hic in lectulum transulerunt: supra ubi diximus, adorasse Iacob uirgam potius quam lectulum, nominauerunt. Sequitur. Et nunc ecce duo filij, qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequam uenirem ad te in Aegyptum, mei sunt, Ephraim & Manasse, quasi Ruben & Simeon erunt mihi. Quos autem genueris post hæc, tui erunt: in nomina fratrum suorum uocabuntur. Si quis ambigebat, quod septuaginta animæ introissent Aegyptum filiorum Israel, & quod Ioseph eo tempore quo ingressus est Iacob, non nouit, sed duos tantum filios habuerit, presenti capitulo confirmatur. Si quidem ipse Iacob loquitur, duos eum filios habuisse, non nouem. Quod autem dicit Ephraim & Manasse, sicut Sime-

on & Ruben erunt mihi, illud significat: Sicut Ruben & Simeon duæ tribus erunt, & suis uocabulis appellabuntur, sic Ephraim & Manasse duæ tribus erunt, duosque populos procreabunt. & sic hæreditabunt repromissionis terram, sicut & filij mei. Reliquos autem, ait, filios, quos post mortem meam genueris, ostendens necdum illo tempore procreatos, tui erunt. In nomine fratrum suorum uocabuntur in hæreditatem suam. Non inquit, accipiet separatim terram, nec fundulos habebunt proprios, ut reliqui tribus: sed in tribubus Ephraim & Manasse quasi appendices populi commiscebuntur. Sequitur. Dixitque Iacob ad Ioseph: Ego dedi tibi Sichimam præcipuam, super fratres tuos, plus quam fratribus tuis: quam accepti de manibus Amorrhæorum in gladio meo & sagitta. Sichimam iuxta Græcam & Latinam consuetudinem declinata est, alioquin Hebræice Sichem dicitur, ut Ioannes Euangelista testatur. Licet uiciose ut Sichar legatur, error inoleuit, & est nunc Neapolis urbs Samaritanorum. Quia igitur Sichem lingua Hebræa transfertur in humerum, pulchre alludit ad nomen, dicens: Et ego dabo tibi humerum unum, pro præcipuo enim, id est, *ὤμωρον*, unum scribitur in Hebræo, quod autem dicit, se eam in arcu & in gladio possedisse: arcum hic & gladium iustitiam uocat, per quam meruit peregrinus & aduena interfecto Sichem & Emor de periculo liberari. Timuit enim, ut supra legimus, ne uicina oppida atque castella ob euerisionem foederatæ urbis aduersum me consurgerent. Et Dominus non dedit eis ut nocerent eis: uel certe sic intelligendum, Dabo tibi Sichimam, quam emi in fortitudine mea: hoc est, in pecunia, quam multo labore & sudore quaesuit. Quod autem ait, Super fratres suos: ostendit absque morte dedisse se eam tribui Ioseph, & mausoleum tibi usque hodie cernitur.

RECAPITVLATIO.

Tradidit ergo Ioseph patri & fratribus suis optimam terram Gosen, præbens eis cibaria, quia fames oppræsserat terram: sic & Dominus eligens optimam terram parentibus; id est, patriarchis & prophetis, ex quibus Christus secundum carnem siue omnibus sanctis, de quibus in Euangelio dicit: Hi sunt fratres mei, qui faciunt uoluntatem patris mei. His igitur dat terram, scilicet repromissionis regni Dei, de qua dicit propheta: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium.

INTERVM RECAPITVLATIO.

Dehinc Ioseph festinans accipere benedictionem patris, duos filios suos obtulit, Manasse & Ephraim, in quibus sicut factum est in Esau & Iacob, dicente Domino, Maior seruit, et minori: ita & in istis duobus filiis Ioseph. Nam maior Manasses, qui interpretatur obliuio, typum gessit populi ludæorum, qui oblitus est Dominum suum, qui fecit eum.

Minor

Minor autem Christianorum, qui fecunditatem sonat: quod est proprium populi iunioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in laetudinem mundi: hos quidem cum benedicere uellet Iacob, posuit Iacob Ephraim ad sinistram, Manassen autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minore dextram, maiori sinistram, figuratiter superposuit: sicque crucis similitudo super capita eorum denotata iudæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignauit, senioremq; per crucis mysterium, sinistram factum de dextro, & iuniorum dextram de sinistro, quia iudæis in nostra deserta labentibus nos illorum gloriam adepti sumus. Taliq; sacramento maiori populo iudæorum præpositus est minor populus gentium. Vnde & idem patriarcha ait, Hic quidem erit in populum: sed frater eius minor, maior illo erit.

HIERONYMVS DE BENEDICTIONIBUS IACOB SUPER FILIOS.

Vocauit itaq; Iacob duodecim filios suos, et benedicens illis, ait: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium filiorum meorum, durus ad ferendum, & durus prociacitate & iniuria, sicut aqua non ebullias. Ascendisti enim super lectum patris tui, tunc uolasti stratum cum ascendisti. In Hebræo ita scriptum est, Ruben primogenitus meus, fortitudo mea, & capitulum in liberis meis, maior ad portandum robor: effusus es quasi aqua, ne adicias. Ascendisti enim cubile patris tui, & contaminasti stratum in ascensu. Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus, maior in liberis, & sedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ: & hæreditatem, quæ primogenitis iure debebatur, sacerdotium accipere & regnum. Hoc quippe in portando onere, & prauo robore demonstratur: uerum quia peccasti, & quasi aqua quæ uasculo non tenetur, uoluptatis effusus es impetu. Idcirco præcipio tibi, ut ultra non pecces, sed in fratrum numero poenæ peccati lugens, quod primogeniti ordinem perdidisti.

ITEM REPETITIO.

Vocauit Iacob filios suos ut benediceret eos. Mystice ordine loquens, uere tanquam futurorum præsciens. Dixitque eis quæ nouissimis temporibus futura erant, incipiens ita: Ruben primogenitus meus. Secundum mysticam intelligentiam, Ruben prioris populi uidetur ostendisse personam. Cui etiam Dominus per prophetam dicit: Israel primogenitus meus. Et enim iuxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atque regnum. additur: Tu uirtus mea: utique quia ex ipso populo fundamentum fidei: ex ipso uirtus, quæ est Christus aduenit. Quomodo autem ipse est principium dolorum, nisi dum patri Deo semper irrogaret iniuriam, dum cõuertit ad eum dorsum, & non faciem. Iste prior in donis, quia primis ipsis data sunt eloquia Dei. Primis ipsis legislatio & testamentum siue promissio. Iste maior

in imperio, utique pro magnitudine uirum: quia copiosius ceteris in hoc seculo populus idem regnauit. Effusus est autem sicut aqua peccando in Christo, quasi aqua quæ uasculo non tenetur, uoluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit, Ultra non crescas: quia populus ipse postquam in uniuerso orbe dispersus est, ualde imminutus atque abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subiicit: Quia ascendisti cubile patris tui, non sicut iudæi intelligunt hoc, proinde dictum esse, eo quod cum Balac concubina patris sui concubuerat. Prophetia enim futura prænunciabat, non quæ fuerant gesta ipso patriarcha dicente: Annunciem uobis quæ uentura sunt nouissimis diebus: & ideo in præterito non est referendum, quod ille futurum prædixit. Prædicabat enim Domini passionem, & primogenitæ plebis audaciã. Qui ascendit cubile Dei patris sui, & maculauit stratum eius, quando corpus Dominicum, in quo plenitudo diuinitatis quiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculauit.

ITEM HIERONYMVS.

Simeon & Leui fratres consummauerunt iniquitatem adinventionis suæ, in consiliu eorum non ueniat anima mea, & in congregatio ne eorum ne amuletur cor meum: quia in furore suo interfecerunt homines, & in desiderio suo subneruauerunt taurum. Necessitate compellimur iuxta propositum operis longius ea repetere, quæ ab Hebræa ueritate discordant. Legitur enim ibi, Simeon & Leui fratres, uasa iniquitatis Amorrhæorum, in arcanum eorum non intret anima mea, & in conuentu ipsorum non defoletur gloria mea: quia in furore suo interfecerunt uiram, & in libidine sua suffoderunt murum. Significat autem non sui fuisse consilij, quod Sichem & Emor foederatos uiros interfecerunt, contraque eius pacis & amicitiarum sanguinem fuderunt innocentem, & quasi quodam furore sic crudelitate raptati muros hospite urbis euerterent. Vnde sequitur, & dicit: Maledictus furor eorum, quia procax: & ira eorum, quia dura: diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Leui enim hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris paucas urbes ad inhabitandum habuit. De Simeon uero in libro Iesu scriptum est, quod & ipse proprium funiculum non fuerit consequutus: sed de tribu Iuda quiddam acceperit. In Paralipomenon manifestius scribitur, quod cum multiplicatus fuisset, & non haberet possessionis locum, exiret in desertum. Quidam propheticè interfectos homines apostolos, & subneruatum taurum à pharisæis Christum interpretantur.

RECAPITVLATIO.

Conuersusque Iacob ad Simeon & Leui dixit: Simeon & Leui fratres, uasa iniquitatis bellantia. Per Simeonem & Leui, scribæ & sacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Iudæorum, de tribu uero Leui principes sacerdotum: de quibus scriptum est, Quia consilium fecerunt, ut Iesum morti tradarent.

rent. De quo consilio iste patriarcha, qui iam mente Deum uidebat, dicit: In consilio eorum non ueniat anima mea, & reliqua. Horrebat namq; tam illo tēpore sanctus iste patriarcha uidere tantorum scelerum, quæ in nouissimis tēporibus facturi erant Iudei. Sequitur. Quia in furore suo occiderunt uirum, id est, Christum: iuxta quod scriptum est, Væ animæ ipsorū, quæ cogitatio ipsorum consilium malum aduersus se dicentes: Alligemus iustum, quia inutilis est nobis. Et in dolore suo suffoderunt murū: quando lancea confoderunt illum spiritalem, & fortissimum propugnaculum, quod custodit Israel. Maledictus furor eorum, quia pertinax utiq; ad tantum scelus perpetrandum, quando furore accensis, & ira obtulerant Christum Pōtio Pilato prædī dicentes: Crucifige Crucifige, & si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et indignatio eorum quia dura, dum Barrabam latronem peterent, & principem uitæ crucifigentum postulerent. Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel: hic duo nominantur, diuisio & dispersio. Idcirco quia nonnulli ex ipsis Deo crediderūt, quidam in infidelitate permanserunt. Diuisi enim dicuntur, hi qui ab eis separantur, & ueniunt ad fidem. Dispersi autem hi quorum patria temploq; subuerso, per orbem terræ incredulum genus spargitur.

HIERONYMVS.

Iuda te laudant fratres tui. Quia Iuda confessio siue laus interpretatur, consequenter scribitur: Iuda, tibi confitebuntur fratres tui, uel te laudabunt fratres tui. Adorabūt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ex germine filij mi ascendisti: procumbēs ut leo, & quasi catulus leonis, quis suscitauit eum? Licet de Christo grande mysterium sit, tamen iuxta literam per Dauid stirpē generentur, & quod adorēt eum omnes tribus. Nō enim ait, Filij matris tuæ: sed filij patris tui, & quod sequitur, Ex germine filij mi: in hebreo habet, De captiuitate filij mi ascendisti, ut ostenderet eum captiuos populos esse ducturum. Et iuxta intelligentiam sacratiorem, ascendisse in altum, captiuitatem duxisse captiuam siue quod melius puto, captiuitas passionem: ascensus resurrectionem significat. alligans ad uitē pullum suum, & funiculum pullo asine. In Hebreo ita habet: Alligās ad uitē pullum suum, & in Sorek filij mi asinam suam: quod uidelicet pullū asinæ, cui supersedit Iesus, hoc est gentiliū populū, uinēq; Apostolorum, quia ex Iudæis sunt, copulauerit. Et ad Sorek, id est, electam uitē alligauerit asinam, cui supersedit ecclesia ex nationibus congregata. quod autem dicit, Fili mi, apostrophē ad ipsum Iuda facit, quod Christus hæc sit uniuersa facturus. Sed & hoc sciendum, quod ubi nos legimus, Alligans ad uitē pullum suum. Pro pullo in Hebreo posuit legi, urbem tuam, iuxta eundem sensum alij uerbis ecclesia demonstrata. De qua alibi scriptum: Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, & fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.

Bedæ tom. 3.

RECAPITVLATIO.

Iuda te laudabunt fratres tui. Per hunc enim Iudæ uerus confessor exprimitur Christus, qui ex eius tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, Apostoli scilicet, & omnes cohæredes eius, qui per adoptionem filij Dei patri effecti sunt, & Christi fratres per gratiā, quorum ipse est Dominus per naturam. Magnus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. Ipsi enim manib. atq; eodē crucis trophæo & suos texit, & inimicos & aduersarias potestates curauit. Iuxta quod & pater promittit ei dicens: Sede ad dexteram meam, donec ponā inimicos tuos scabellum pedem tuorum. Adorabunt te filij patris tui, quoniam multi filij Iacob adorant eum & per electionem gratiæ salui facti sunt. catulus leonis Iuda, quoniam nascendo paruulus factus est, sicut scriptum est: Paruulus natus est nobis, ad prædam filij mi ascendisti, id est, ascendens in crucem captiuos populos redemisti. Et quos ille contrarius leo inuaserat, tu mortens eripuisti. Deniq; rediēs ab inferis ascēdisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, requiescens accubisti ut leo. Manifestissime in passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum, siue quando in sepulchro securus uelut quodā corporis somno quiescit. Sed quare ut leo, & uelut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate hoc ipsum impleuit. Iuxta quod & ipse dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit a me, sed ego eā pono. Quod uerò addidit, Et ut catulus leonis, inde enim mortuus, unde & natus. Physiici autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu uel rugitu ueluti tremefactus cubilis loco suscitare dicitur catulum dormientem. Quod ualde conuenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulchri iacēs, somnū mortis impleuit. Bene ergo Christus ut leo requieuit, qui non solū mortis acerbitatem, sed etiam ipsum mortis imperium uicit. Bene idem iterū ut catulus leonis, quia die tertia resurrexit: unde & sic adiungitur de resurrectione eius, Qui suscitauit eum. Hoc est, quia nullus hominum, nisi ipse iuxta quod idē de corpore suo dixit: Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Sequitur.

Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

Hic locus manifestissime ad Iudam refertur. tamdiu enim fuit ex semine eius apud Iudæos intemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi eix uirgine nasceretur. Probant hoc historiæ Iudæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Iudæorum fuisse Herodem, quo tēpore Christus natus est. Quod si putat Iudæi nō uenisse Christum, ergo de tribu Iuda non usq; hodie Iudæorum permanet regnum. Itaq; non defuit rex de populo Iuda, donec ueniret cui repositum est.

m Sed

Sed quia non solum Iudeis profuit, qui mittendus erat: ideo sequitur, Et ipse erit expectatio gentium. Alligans ad uineam pullum suum: pullos suos ex gentibus populus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum. hunc copulauit ad uineam Apostolorum, quia ex Iudeis sunt. Nam uinea Domini sabaoth domus Israel est, & ad uitem, o fili mi, alinam suam. Ipse dixit: Ego sum uitis uera. Ad hanc ego uitem alligat alinam suam, cui superfedet ecclesia, ex nationibus congregata. hanc itaque ad uitem corporis sui alligauit uinculo charitatis, & disciplinae Euangelicæ astringit nexibus, ut de imitatione illius utuens efficiatur hæres Dei, & co-hæres Christi. Alij namque Synagogam hanc alinam intelligi uolunt, tardigradam scilicet, & graui pondere legis oppressam. Lauabit in uino stolam suam, siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam ecclesiam in illo uino, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, & in sanguine uicæ pallium suum. Pallium gentes sunt, quas corpori suo coniunxit. sicut scriptum est: Vivo ego dixit Dominus, nisi hos omnes induam sicut uestimentum. Nos quippe Christus in sanguine uicæ mundauit, quando sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profuit: sed aqua nos abluit, sanguis redemit. Pulchriores oculi eius uino. Oculi Christi Apostoli sunt, & Euangelistæ, qui lumen scientiæ uniuerso corpori ecclesiæ præstant. hi pulchriores uino probantur, quia eorum doctrina austeritatem uini ueteris exuperat, id est, præcæ legis traditionem. Euangelica præcepta longè clariora sunt, quam ueteris testamenti mandata. Et dentes lacte candidiores. Dentes prædicatores sunt sancti, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos quasi comedendo in Christi corpore transferunt. Nomine autem lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum tanquam paruulos poculo lactis alebat. Cuius quidem candidiores effecti sunt doctores ecclesiæ, quia fortem & ualidum uerbi cibum mandant atque distribuunt. De quibus dicit Apostolus in epistola ad Hebræos: Perfectionum est autem solidus cibus. Et bene candidiores lacte dentes eius dicit. omnes enim qui perfecti sunt, & qui scripturarum cibos explanantes subtiliter & minutum intellectum qui spiritalis dicitur, ecclesiæ corpori ministrant, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi.

HIERONYMVS.

Isachar bonum desiderauit, requiescens inter medios clericos & uidens requiem, quia bona est: & terram, quia pinguis. superposuit humerum suum ad laborandum, & factus est uir agricola. In Hebræo ita scriptum est, Isachar alinus offeus, recumbens inter terminos, & uidens requiem, quia bona est: & terram, quia pulchra. Inclinauit humerum suum ad portandum, & factus est in tributum seruiens: quia supra Zabulon dixerat, quod maris magni litora esset pos-

sessurus, Sidonem quoque & reliquas Phœnicis, urbes contingeret: nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Isachar, qui iuxta Nephtalim pulcherrimam in Galilæa regione possessurus est, benedictione sua habitorem facit. alinum autem offeum uocat, & humerum ad portandum: quia in labore terræ, & uehendis ad mare, quæ in suis finibus nascebantur, plurimum labore tributa quoque tributa comportans. Aiuht Hebræi per metaphoram significari, quod scripturas sanctas die ac nocte meditans, studium suum dederit ad laborandum: & idcirco ei omnes tribus seruiant, quasi magistro dona portantes.

RECAPITVLATIO.

Isachar alinus fortis. Isachar quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui precio est mercatus. Hic Isachar alinus fortis scribitur, quia prius gentilis populus quasi brutum animal & luxuriosum erat, nullaque ratione subsistens: nunc uero fortis est, redemptoris dominio colla subiiciens & iugum disciplinæ Dominicæ & Euangelicæ præferens. hic accubans inter terminos uidit requiem, quod esset bona: & terram, quod optima. Inter terminos namque accubare, est præsto lato mundi sine requiescere, nihilque de his quæ nunc uersantur, in medio quærere: sed ultima desiderare. Et fortis alinus requiem uidit, & terram optimam cum simplex gentilitas, idcirco se ad robur boni operis erigit, qui ad æternam patriam tendit. Vnde etiam ponit humerum suum ad portandum, quia dum ad promissam requiem peruenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Vnde & factus est tributum seruiens, hoc est regi & Christo suo fidei dona, operumque bonorum munera offerens.

HIERONYMVS.

Dan iudicabit populum suum quasi unum ex sceptris Israel. Fiat Dan coluber in uia, regulus in semita, mordens unguis eius qui, & cadat ascensor eius retrorsum. Salutare tuum expectabo Domine.

Samson iudex Israel de tribu Dã fuit. hoc ergo dicit, nunc uidens in spiritu comam nutrire Samsonem Nazareum tuum cælis hostibus triumphare, quod in similitudinem colubri reguli obsidentis uias nullum per terram Israel transire permittat. Sed etiam si quis temerarius uirtute sua quasi equi uelocitate confusus, eam uoluerit prædonis more populari, effugere non ualebit. Totum autem per metaphoram serpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuum, quod ipse propter meretricem mortuus est, & moriens nostros occidit inimicos, putauit o Deus, ipsum esse Christum filium tuum uerum, quia mortuus est, & non resurrexit, & rursus captus ductus est Israel. Alius mihi Saluator mundi & mei generis præstolatus est, ut ueniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium.

RECAPITVLATIO.

Dan iudicabit populum suum sicut alia tribus Israel. Fiat coluber Dan in uia, cerastes in semita, &c.

Alij

Alij dicunt Antichristum per hæc uerba prædici, & de ista tribu futurum: alij de Iuda, à quo traditus est Christus. hæc scripta pronuntiant & equitem, atque dominum cum carne suscepta designare uolunt. Retrosum autem cadere, ut in terram reuertetur, de qua sumptus est: sed quia die tertia resurrexit, ideo ait, Salutare tuum expectabo Domine. Sicut & per Dauid dicit, Non derelinques animam meam in inferno. hæc quidem ita exponunt. Alij autem hanc prophetiam ad Antichristum trāsferunt, pro eo quod in hoc loco Dā & coluber asseritur, & mordēs, Vnde & non immerito, dum Israeliticus populus terras in castrorū partitione susceperat, primus Dan ad aquilonem castra metatus est. Illū scilicet significans, qui in corde suo dixerat: Se debo in monte testamenti in lateribus aquilonis: ascendam altitudinem nubium, similis ero altissimo. De quo per prophetam dicitur: Adan auditus est fremitus equorum eius, qui nō solum coluber, sed etiam cerastes uocatur: cerasta enim græcè cornua dicitur, serpensq; hic cornuta esse perhibetur, per quē recte aduentus Antichristi asseritur: quia cōtra uitam fidelium morsu pestiferę prædicationis armabitur, etiam cornibus potestatis, quis autē nesciat semitam angustiorē esse quā uitam? Fit ergo coluber in uia, quia in præsentis uitę latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blāditur: sed in uia mordet, quia eos quibus libertatē tribuit, erroris sui ueneno consumit. Fit iterū cerastes in semita, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, nō solum nequitia callidę persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit: & in persecutionis angore post beneficia fictę dulcedinis exercet cornua potestatis. quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium tēporum spumat, & quia Antichristus extrema mundi apprehēdere nititur. Cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur, ungulam quippe equi mordere, est extrema seculi feriēdo cōtingere, ut cadat ascensor eius retro. Ascensor equi est, quisquis extollitur indignationis mundi, qui retro cadere dicitur, & non in faciem sicut Saulus cecidisse dicitur. In facie enim cadere, est in hac uita suas unūquemq; culpas agnoscere, easq; poenitendo deslere. Retro uerō qd non uidetur cadere, est ex hac uita repente decidere, & ad quę supplicia ducatur ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta pro Christo Antichristum expectat. Bene autem Iacob eodem loco in electorum uocem conuersus est dicens: Salutare tuum expectabo Domine, id est, non sicut infideles Antichristum, sed eū qui in redemptionem nostrā uenturus est, uerum credo fideliter Christum. Sequitur.

Zabulon in litore maris habitabit, & in statione nauium.] Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis, ecclesiam significat fortissimam ad omnē tolerantiam passionis. hæc in litore maris, & in statione nauium, ut credentibus sit refu-

gium, & periclitantibus demonstrat fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi immobili & inconcussa firmitate solidata expectat naufragium Iudæorum & hæreticorum procelas: quæ circumferuntur omni uento doctrinæ, quorum etsi tunditur fluctibus, tamen ipsa fluctibus non frangitur, nec ullis hæresum tempestatibus cedit, nec ullo uento schismatum commota succumbit. Pertendit autem usq; ad Sidonem, hoc est usq; ad gentes peruenit. Legitur etiam in Euangelio, inde assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dominum sæpe docuisse, sicut scriptum est: Terra Zabulon & terra Nephthaim uia maris trans Iordanē Galilææ gentium populus, qui sedebat in tenebris uidit lucem magnam.

HIERONYMVS.

Gad latrunculus latrocinabitur, & ipse latrocinabitur plantam.] Iuxta Hebræorū interpretati sumus. Sed ubi nos latrunculum posuimus, ibi scriptū est, Gedud: ut ad Gad nōmen alluderet, qui significatius *uocatus*, id est, accinctus siue expeditus exprimi potest. Totum autem illud est, quod ante Rubē, & dimidia tribu Manasse ad filios, quos trans Iordanem in possessionem dimiserat, post tredecim annos reuertens prælium aduersum eos gentium utinarum grande reperit, & uictis hostibus fortiter dimicaret. Legitur Iesum Naue & Paralipomenon. Non ignoro plura in benedictionibus patriarcharum esse mysteria, sed ad præsens opusculum non pertinent.

RECAPITVLATIO.

Gad accinctus præliabitur ante ipsum.] Iste Gad accinctus personam Domini indicat, qui in primo aduentu humilitatis suæ ante aduentum Antichristi præliandus occurrit, accinctus gladio uerbi sui circa femur potentissimē, quo inimicos diuisit, id est, filium à patre, filiam à matre, nurum à socru. Iuxta quod legitur in Euangelio: Non ueni mittere pacem, sed gladium, quod autē ait, Ipse accingetur, retrorsum: claritas Domini nostri in secundo aduentu eius ostēditur, quia cum uenerit Antichristus, ita occurret retrorsum, id est, post eius uestigia Christus celeri aduentu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui. Vnde & bene idem Gad latrunculus interpretatur, eo quod posterior, id est, secus pedes quasi latrunculus rapido atq; improviso aduentu exiliat contra apram Antichristi oppugnationem. Hinc est quod Euangelista proclamat dicens: Quia dies Domini sicut fur ita in nocte ueniet. Christus ergo & ante & retrō præliari cōtra Antichristum scribitur. Ante eum namq; in occulto humilitatis demonstrat, aperte & Moyses prophetiam patriarchę huius specialiter pertinere ad Christum sic enim: Benedictus, inquit, in latitudine Gad, quasi leo requieuit. cepitq; brachium & uerticem, & uidit principatum suum. Agnoscant itaq; quis requieuerit sicut leo, nisi Christus in sepulchro suo: quis cōfregit uerticem & brachia potentium, nisi redemptor noster: qui hu-

miliavit virtutē & superbiam excelsum, quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus honoris & regnum. Sequitur.

Aser pinguis panis est, præbebit delicias regibus.] Aser cuius nomen significat delicias, idem Christus est, cuius altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ, qui propter nos factus est pauper, cū esset diues: cuius panis pinguis factus est caro scilicet eius, quæ est sancta sanctorum, quam si quis manducauerit, non morietur in æternum. *Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus, id est, qui sensus proprios bene regunt, qui domini sunt uitiorum suorum, qui castigant corpora sua, & in seruitutem subiiciunt.*

HIERONYMVS.

Nephtalim uirgultum resolutū dans in generatione pulchritudinem.] In Hebræo ita scriptum est: Nephtalim ager irriguus, dans eloquia pulchritudinis: significans quod aquæ calidæ in ipsa nascantur tribu: siue quod super lacum Genesareth & fluente Iordanis irrigua sit. Hebræi autem uolūt propter Tiberiadem, quæ legis uidebatur habere notitiā, agrum irriguū, & eloquia pulchritudinis propheterari. Porro ubi nos agrum irriguū, & LXX. *σελεχος ἀν εμψυον*, id est, uirgultum resolutū posuerunt: in Hebræo legitur, Aiala seluha, quod potest & ceruus transferri emissus, propter temporaneas fruges, uelocitatem terre uberioris ostēdens. Sed melius si ad doctrinam Saluatoris cuncta referamus, quod ibi uel maxime docuerit, ut in Euangelio quoque scriptum est.

RECAPITVLATIO.

Nephtalim quod interpretatur dilatatio, Apostolos & prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudinem totius mundi diffusa est. Ex hac enim tribu fuerunt Apostoli, qui sunt principes ecclesiarū, & duces & principes Zabulon, & principes Nephtalim, qui sine dubio ad personam referuntur Apostolorum: ipsi sunt filij excusorum, id est, prophetarum, qui in manu potentis Dei positi, & tanquā sagittæ excussæ peruenierunt usque ad fines terre. Unde & bene hic Nephtalim ceruus emissus scribitur, quia nimirum Apostoli siue prædicatores ueloci saltu exilientes, in morem ceruorum transcendent: implicamenta scilicet mundi huius, sicquæ excelsa ac sublimia meditates, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinā Domini Saluatoris.

HIERONYMVS.

Filius auctus Ioseph, filius auctus, super fontem filie, gradu composito incedētes super murum. Et exacerbauerunt eum, & contenderunt, & irascabantur, aduersum eum habentes sagittas. Sedit in forti arcus eius, & dirupta sunt brachia manuum eius à manibus fortis Iacob: inde pascetur lapis Israel à Deo patris tui, & reliqua.

Quia septuaginta interpretes in plerisque diffentiunt, pro interpretatione reliquorum, ut in Hebræo habetur, expressim. Et est sensus capituli: Ioseph, qui ideo sic uocaris, quia auxit te mihi Dominus, siue quia inter fratres tuos

maior futurus es. fortissima siquidem tribus Ephraim, ut in Regnorum & in Paralipomenō libris legimus. O inquam, fili Ioseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris & turribus ac fenestris puellarum Aegypti turba prospectet. Inuiderunt enim tibi, & te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui, habentes lioris sagittas, & zeli iaculis uulnerati. Verum tu arcum tuum & arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator: & uincula tua quibus te fratres ligauerant, ab ipso soluta sunt & dirupta, ut ex tuo semine tribus nasceretur Ephraim, fortis & stabilis, & instar lapidis durioris inuita imperans quoque duodecim tribubus Israel.

RECAPITVLATIO.

Filius accrescens Ioseph.] Hæc propheta post passionem Domini paternæ uocis imaginem tenuit, quo redeunti in cælum post uictoriam pater alloquitur dicens: Filius accrescens Ioseph, filius accrescens utique in gentibus, quia cum ob incredulitatem Synagoga populum reliquisset, innumeram sibi plebem ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit, quod & Dauid cecinit dicens: Reminiscetur & conuertentur ad Dominum uniuersi fines terre, & reliqua. Filius accrescens & decorus, aspectu enim omnes superat illius pulchritudo, iuxta quod & de illo in psalmis canitur: Speciosus forma præ filiis hominum. Filie discurrerunt super murum: id est, gentes uel ecclesiæ, quod crediderant in Christum. hæc si per soliditatem fidei quasi super murum amore pulchritudinis Christi ascensæ discurrunt, ut uerum sp̄sum per contemplationem aspiciunt, & osculo charitatis illi copulerent, atque adhereant. Sed obiurgati sunt eum, quando falsis testimonijs calumniantes sanctum Domini opprimere Synagoge populū tentauerunt, inuiderunt illi habentes iacula. Neque enim quisquam in Ioseph contexit sagittas, uel aliquod uulneris telum: sed hoc specialiter uenit in Christum. Sedit in forti arcus eius: Christus enim arcum suum, & arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cuius uirtute cōciditur omnis nequitia perfidorum, & dissoluta sunt uincula brachiorum eius, quibus fratres eum uinctum ad Pilatum duxerūt, uel quibus eum suspensum ligno crucifixerūt. Rescissa sunt enim per manum Dei omnipotentis. Iacob ex cuius ore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis & firmitas credentium in Israel.

Deus patris tui erit adiutor tuus.] Quis adiuuet nisi pater Deus solus, qui dixit: Iacob puer meus, suscipiet eum anima mea.

Et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli de super benedictionis abyssi iacentis deorsum.

Uniuersa enim subiicit ei cœlestia per benedictionem cœli: & terrena per benedictionem abyssi iacentis deorsum, ut omnibus angelis & hominibus dominaretur.

Benedictionibus uberius.] I. siue duorum testimoniorum quorum

quorum alteri nunciatum est, alteri demonstratum: siue benedictionibus uberum Mariæ, quæ uerè benedictæ erant, quia ipsæ sancta uirgo Domino potum lactis immulsit. Vnde & illa mulier in Euangelio ait: Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti.

Benedictionibus uberum & uulua.] Etiam hic benedicitur uulua eiusdem matris, utique illa uirginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit. De qua per Hieremiã dicit: Priusquam te for-

Benedictiones patris tui confortata sunt benedictionibus patrum tuorum.

Benedictiões patris tui, inquit, cœlestis quæ data sunt tibi à summo cœli, & abyssi confortati sunt, id est, præualuerunt benedictionibus patrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum, patriarcharum siue prophetarum cõsaluit, benedictio patris in filio, ita ut ei nullus sanctorum æquetur, donec ueniret.

Desiderium collium æternorum.] Colles isti sancti sunt, qui Christi aduentum prophetantes, magno cum desiderio incarnationem eius expectauerunt. De quibus Dominus dicit: Quia multi iusti & prophetae cupierunt uidere quæ uidetis, & reliqua. Hi ergo sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis: qui etiam æterni uocantur, quia uitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni.

Fiant in capite Ioseph omnes scilicet benedictiones.] Iste super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit.

Et super uerticem Nazarei.] De quo scriptum est, Quoniam Nazareus uocabitur, id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminentium uniuersorum sanctorum, quos etiam in psalmis fratres uocat dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c.

HIERONYMVS.

Beniamin lupus rapax, mane comedit spolia, ad uesperam dabit escam.

Hec quia de Paulo Apostolo manifestissima propheta sit, omnib. patet quod in adolescentia sua persecutus ecclesiam, in senectute prædicator Euangelij fuit: tamen in Hebræo sic legitur, Beniamin lupus rapax siue capiens, in matutino comedit prædam, & ad uesperam diuidit spolia. quod ita Hebræi edisserunt: Altare in quo immolabantur hostiæ, & uictimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit. Hoc, inquit, ergo significat, quod sacerdotes mane immolant hostias, & ad uesperam diuidant ea quæ sibi à populo ex lege collata sunt: lupum sanguinariū, lupum uoracem super altaris interpretationem ponentes, & spoliatorum diuisionem super sacerdotibus, qui seruiunt altari, uiuant de altari.

ISIDORVS.

Legimus quendam ex doctoribus ad urbem Bedæ tom. 8.

Hierusalem, ea quæ de Beniamin scripta sunt, referent. Beniamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic sorte hereditatis eum locum accepit, in quo terrena est Ierusalē, quæ nunc propter incredulitatem abiecta est atque repulsa. hæc enim in filiis suis sub persona Beniamin designatur.

Nam sicut Beniamin ultimam consequitur benedictionem, ita & idem populus ultimus est saluandus, posteaquam plenitudo gentium introisset. Dicitur enim Beniamin lupus rapax. Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum atque iustorum: rapax autem, propter auaritatem dicitur. Ex multa enim fame uerbi Dei, & inedia uenit rapax, quia & ipsi uolenter diripiunt regnum Dei: hic autem mane comedit prædam, mane illud tempus creditur, quo legem accepit. Tunc enim mundo prima quidem illuminatio scientiæ data est, comedit autem mane, quia legem quam mane accepit, edit, adhuc meditatur, licet sequens legem iustitiæ in legem fidei non peruenit: ad uesperam autem diuidit spolia, uespera est illud tempus nouissimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet escam: tunc intelliget diuidendam esse literam ab spiritu, & tunc cognoscat quia litera occidit, spiritus autem uiuificat. Quia ergo iam per gratiam Domini illuminatus incipit in lege spiritalia corporalibus diuidere & separare, ideo dicitur ad uesperam diuidere escam, quod tota die in lege meditans ante non fecit.

Quæritur autem de Iacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, equales honore filios & hæredes constituerit, nisi ut ostenderet quod Christus Dominus omnibus gentibus, qui per fidem corpori eius conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis cœlestia præmia largiatur. Nec est discretio, Iudeus an Græcus, Barbarus an Scytha, seruus an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus est. Propterea enim figuram serui Saluator noster & Dominus induit, & pro libero & pro seruo seruiuit, ut in omnibus in se credentibus in se quale donum bonorum cœlestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit, quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis offuscatur. Nam hoc ita futurum etiam per prophetam significatur, dicente Domino: Erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem.

VENERABILIS BEDÆ PRES.
BYTERI, QUÆSTIONVM
SVPER GENESIM
FINIS.

m ; VENE

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Exodum, ex dictis patrum, Dialogus.

PROLOGVS.

QVAEDAM mysteria ex libro Geneseos, & obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt obiecta figuris, ex libris maiorum breuiter excerpta p̄strinximus: nonnulla uerò sequētis legis typica & figurata mysteria singillatim ex literis sanctorum uirorum subtila subiungimus, pauca scilicet ex eorum stylo promētes. Nam omnia legis quis poterit indagare, quæ tam imensa sunt, ut nec iuxta historiarum textum explicari facile possint. Proinde tam en secuti sumus, quātum contiguo operi sufficiens putauimus, ut nec libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

EXODVS QVAB IN SE CONTI-
NEAT. CAPVT I.

DISCIPLVVS. Exodus iuxta fidē historiarum, quæ describitur MAGISTER. Exodus cōtinet Hebræorū seruitutē ac necē, plagas Aegypti, egressū populi, & nubem protegentē. Transitum etiam rubri maris, mersumq; cum curribus Pharaonē, & gloria decantationem: congressum quoq; eremi, cibum mannae, & fluentia in dulcedinem uersa: pugnam Amalech, mandata etiam Decalogi, & arcam testamenti: dedicationē quoque tabernaculi, & oblationum.

DE SEPTVAGINTA ANI-
mabus. Cap. II.

Primo omnium LXX. animarum cum Jacob introierunt in Aegyptum. LXX. discipuli ad prædicandum uerbum Deitoto mittuntur mūdo. Aliter hæ LXX. animarum, quæ in Aegypto ingressæ sunt, mystice in numero remissionis accipiuntur. Scilicet ut huic seculo, qui per Aegyptum figurabatur, post tanta peccata & sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Aegyptus enim hic mundus esse figuratiter multis prophetarum uocibus approbatur.

DE MORTE IOSEPH.
Cap. III.

Mortuo Ioseph & fratribus eius, creuerunt filij Israel, & inualuerunt nimis. Sic & nos steruerunt Ioseph postquā pro omnibus gustauit mortem, per quam destruxit diabolus, qui habebat mortis imperiū, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim, sicut ipse ait, cecidisset

set granum frumenti in terram, & mortuum fuisset, non utiq; fructum nunc plurimum orbis terræ ecclesia sustulisset.

DE AFFLICTIONE POPVLI.

Caput III.

Affligit Pharaos filios Israel luto & latere. Israel similitudo est populi nostri, Pharaos autem Diaboli, qui imposuit iugum grauissimū seruitutis luto & latere operari, id est, lutulentis & terrenis operibus incubari. admixtis etiā paleis, hoc est, leuibus & irrationabilib. factis, ut his uitiorum actibus populum Dei comprimeret, ac peccatorum omnium muro incredulitatis posset obcludi, ut nemo esset qui regnū eius aut disperderet aut uinceret.

DE MASCVLORVM NECE.

Caput V.

Iubet quoq; masculos Pharaos occidi, & foeminas uiuere: sic postea ne robur fidei præualeret, conabatur ut interfectis uirtutibus uitia remanerēt: fortissimosq; & uiriles animi sensus, unde celestia sapimus, & diuina, id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam & fidem, in homine occidere: & illud in eo uiuere, quod foemineum, quod imbecillum & fragile & prouum ad uitia cernitur, id est, ambrosionem, uinolentiam, libidinem, iracundiam, credulitatem, furorem, & cetera his similia quæ in foeminarum figura sunt.

DE INVENTIONE MOYSI.

Caput VI.

Deinde Moyses ad ripam fluminis expositus reperitur, & Dominus, cuius Moyses typum induerat, ad flumen lauacri, & ad aquā baptismatis à credentibus inuenitur. Plorabat infans, quia Christus ueteris hominis, quem induerat, peccata deslebat. Vnde ad resuscitandum Lazarum fleuit, ludæorum deplorans perfidiam. Filia Pharaonis descendens ad lauacrū fluminis, collegit infantem: ecclesia ex gentibus lauacri salutaris sanctificationem desiderans, Christum excepit à synagoga matre carnali expulsum, quasi infantem: quia tunc paruulus uidebatur, cum in homine cerneretur. Inuenit illa Moysen inclusum in uasculo tibi, quod ex multis agrestibus uirgulis fit: inuenit Christum ecclesia reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitatem sui contexti ex multorum fratrum membris omnes unum in Christo corpus effecti sunt, & eum religiosa obseruatione suscipientes tuentur.

DE OCCISO AEGYPTIO.

Caput VII.

Interea Moyses peregrinum fratrem ab Aegypto liberauit, ab Aegypto iniuriam patientem, inultum esse non ferens, fratrem defendit, & eundem Aegyptum occidit. cuius figura facillimè occurrit, iniuriose nobis in hac peregrinatione diabolū à Domino Christo nobis defensis occidi. Quod uerò in sabulo harena obruit interemptum, manifestum est eius iam morticinam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Vnde & ecclesia

Dominus

Dominus ædificat in petra, & eos qui audiunt uerbum eius, & faciunt, comparat prudenti uiro, qui ædificat domum suam super petram, & ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui audiunt, & non faciunt, comparat stulto ædificanti super harenam, cuius tentata domus ruinam efficit magnam.

DE MANIFESTATIONE DOMINI IN RUBO. Caput VIII.

DEINDE dum pasceret oues Moyses Iethro socii sui, uidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moysi, mitens ad gentem, quam præciebat iniquam futuram. Erat flamma in rubo, id est, in spinis & rubus non cremabatur. Rubus, spinæ peccatorum Iudaicorum: flamma in rubo, uerbum Dei, quod ergo illis lex lata est, flamma erat in rubo, quod lege data non sunt consumpta peccata, nec rubus sub igne cremabatur. Alij in rubo flammante & non urente ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, & eam loquente in illa Domino non perire. Quod uero Dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi, quam in ecclesia eorum credentibus apparere: quia nullus dignè consistere, uel Deum uidere potest, nisi qui cuncta terrena & mortalia deposuerit uitia. Quid significabant illa Moysi calciamenta depolita, habet quippe & aliam figuram, id quod Moyses ex calciari iubetur. Veterum namque consuetudo erat, ut si sponsa sponsum repudiare uellet, discalcietur ille, & hoc esse signum repudij. Proinde Moyses ex calciari iubetur, ne ad ecclesiam, que in rubo significabatur, quasi sponsus calcietur accederet. Hoc enim Christo seruabatur, qui uerus sponsus erat, de quo dicit Ioannes: Cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti. Vtiq; sicut dicitur est Iosue & Moysi. Hebraei autè dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, & non in alto ligno, ne forte & sculperent in eodem Iudæi idolum, semper enim abstulit occasio nem idolatriæ.

DE VIRGA IN SERPENTEM conuersa. Caput IX.

MITTITUR dehinc Moyses ad liberandum populum Israel, qui dicit Dño: Quod signum habeo, ut credant mihi, quia tu me misisti & Dominus ad illum: Projice, inquit, uirgam, quam in manu gestas in terram, & protegit, & factus est serpens. expauit Moyses, & fugit, & ait illi Dominus: Apprehende caudam eius, & apprehedit, & facta est iterum uirga. Quid enim hoc significat, serpens enim perualit mortem homini, ergo mors à serpente: uirga itaq; in serpente, Christus in morte, & tamen expauit & fugit Moyses, quid est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Euangelio factum: Mortuus est Christus, & expauerunt discipuli, & ab illa spe in qua fuerunt recesserunt. Sed quod dicitur est, Apprehende caudam eius. Quid est cauda nisi posteriora eius: hoc significauit. Posteriora mea uidebis. Primò enim factus est serpens, sed cauda apprehensa, facta est uirga: quia pri-

mò occisus est, postea peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reuersus est, ubi per uitæ reparationem morte consumpta, nihil in eo serpentis apparuit. Est etiam in cauda serpentis seculi finis, quia sic mortalitas ecclesiæ per lubrica temporum uoluitur, alij eunt, alij ueniunt per mortem, tanquam per serpentem mors seminata est: sed sine nouissimo uelut cauda seculi redimus ad manum Dei, atq; apprehensi reparamur, & nouissima inimica morte destructa resurgentes in dextera Dei uirga erimus.

DE MANU MOYSI IN SINUM missa. Caput X.

ITEM datur aliud signum Moysi: Mitte, inquit, manum in sinu tuo, & misit. Producit, inquit, eam, & produxit, & inuenta est alba, id est, immunda. Albor enim in cute, lepra est non candidor. Ipsa enim hæreditas Dei, id est, populus eius, foras ab eo missus immundus factus est, sicut scriptum est de ea: Vt quid auertis faciem tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo: Sed quod illi ait: Reuoca eam in sinum tuum. Reuocauit, & reuersa est ad colorem suum. Sic & plebs Iudæa, nunc aliena est à sinu Dei, & foris immunda remansit. Sed reuocat eam, & redit ad pristinum colorem, dum agnouerit Dominum Saluatorem, nunc enim cecitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium intrauerit, & sic omnis Israel saluus fiat.

DE AQVIS CONVERSIS IN sanguinem. Caput XI.

DEINDE aque missæ in terram à Moysse uertuntur in sanguinem, id est, populi in sanguinis Christi fide. aquas enim, ait Apocalypsis, quas uidisti, populi sunt & gentes.

DE INGRESSU MOYSI AD Pharaonem. Caput XII.

POST hæc intrant ad Pharaonem Moyses & Aaron, petentes trium dierum uitam proficisci in deserto populū Israel, & ibi sacrificare Domino Deo. Quæ est uia trium dierum, quæ nobis incedenda est, ut exeuntes de Aegypto uenire possimus ad locum, in quo immolare debeamus? Via ista Christus est, qui dixit: Ego sum uia & ueritas, & uita: quæ uia triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuerit in ore suo Dominum Iesum, & crediderit in corde suo quod Deus illū suscitauit à mortuis tertie die, saluus erit. Hæc est ergo tridui uia, per quam uenitur in locum, in quo Dño immoletur & reddatur sacrificium laudis. Abominations, inquit, Aegyptiorum immolabimus Dño Deo nostro, oues quippe Aegyptij edere dedignatur. Sed quod obominatur Aegyptij, hoc Israelitæ Deo offerunt: quia simplicitate cōscientiæ, quæ sapientes huius seculi: hoc est, ciues Aegypti quasi fatuitate deputat, hanc iusti Deo in sacrificium immolant, & per id Deo placere procurant, quod seculo & mundo abiectum & contemptibile esse considerant, secundum Apostolum qui ait: Nam quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes. Ex quo autè loqui cœpit

Moyſes ad Pharaonē, affligitur populus Dei, id eſt, ex quo in animam hominis ſermo Dei prolatus fuerit, acrius callidus hoſtis conſurgit, & maiora uitia quibus uincatur immittit. Prius uerò quam ueniret ſermo qui argueret uitia, in pace durabant: ſed ubi ſermo Dei facere ceperit uniuſcuuſq; diſcrimen, tunc cõturbatio magna conſurgit.

DE VIRGA IN DRACONEM
conuer. a. Caput XIII.

PROiecit deinde Moyſes uirgam coram Pharaone, & ſerpens factus deuorauit ſerpentem Aegyptiorum: ſignificans quòd uerbũ caro fieret, qui ſerpentis diri uenena euacuaret, per remiſſionem & indulgentiam peccatorũ. Virga eſt enim uerbum directum, regale, plenum potèſtatis, quod eſt inſigne imperij. Virga ſerpens facta eſt, quoniam qui erat filius Dei, ex Deo patre natus, filius hominis factus eſt, natus ex uirgine, qui quali ſerpens exaltatus in cruce medicinam uulneribus inſudit humanis. Vnde & ipſe Dominus ait: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moyſi in draconē conuerſa, magorum abſorbuit uirgas: & Chriſtus poſt gloriæ ſuæ dignitatem factus eſt obediens uſq; ad mortem, & per ipſam mortē carnis conſumpſit aculeum mortis, at eſt ante propheta: Ero mors tua, o mors, ero morſus tuus inferne.

DE OBDRATIONE PHARAONIS.
Caput XIII.

INDurauit Dominus cor Pharaonis, ſcilicet quia diabolum ita ſic indurauit poſt peccatũ, ut pœnitentię compunctione nunquam emolliatur, ſicut in Iob de eo ſcriptum eſt: Indurabitur quaſi lapis.

DE DECEM PLAGIS.

Caput XV.

DEhinc inferuntur plagę in Aegyptum, licet illa in Aegyptũ corporaliter geſta ſint, ſpiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Aegyptus namq; ſeculi forma eſt. Prima plaga, in qua primo aqua uertitur in ſanguinem. Aquę Aegyptiæ erratica & lubrica philoſophorum ſunt dogmata, quę merito in ſanguinem uertuntur: quia in rerum cauſis carnaliter ſentiunt, ſed ubi crux Chriſti mundo huic lumen ueritatis oſtendit, huiusmodi eũ correptionibus arguet, ut ex qualitate pœnarum proprios agnoſcat errores. In ſecunda uerò plaga ranę producuntur, quibus indicari ſiguraliter arbitrantur carmina poetarum, qui inani quadam & inflata modulatione uelut ranarũ ſoniũ & cantibus mudo huic deceptionis fabulas intulerunt: Rana eſt enim loquaciſſima uanitas. nihil enim aliud animal ipſum utile eſt, niſi quod ſonũ uocis improbis & importunis clamoribus reddit. Poſt hæc ſcynipheſ producuntur. hoc animal peninis quidem ſuſpenditur per aera uolitans, ſed ita ſubtile eſt & minutum. ut oculi uiſum niſi acurẽ cernentis eſſugiat: corpus autem cum in-

federit, acerbifſimo terebrat ſtimulo, ita ut quẽ uolãtem uidere quis non ualeat, ſentiat ſtatim auolantẽ. Hoc ergo animalis genus ſubtilitati hæreticę comparatur, quã ſubtilibus uerborũ ſtimulis animas terebrat, tantacq; calliditate circumuenit, ut deceptus quiſq; nec uideat nec intelligat unde decipiatur. Quod uerò in tertio ſigno magi ceſſarunt dicentes: Hic digitus Dei eſt. Magi illi typum hæreticorum, atq; animoſitatem habuerunt. Declarat hoc Apoſtolus dicens: Sicut Iamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic & hi reſiſtunt ueritati. homines mente corrupti, & reprobi circa fidem, ſed ultra nõ proficient, dementia eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Hi autem qui per ipſam corruptionem mentis inquietiſſimi fuerunt, in ſigno tertio deſecerunt, faciẽtes ſibi aduerſum eſſe ſpiritum ſanctum, qui erat in Moyſen. Tertio enim ponitur ſpiritus ſanctus, qui eſt digitus Dei. Vnde & illi deficientes in tertio ſigno, dixerunt: Digitus Dei hic eſt. Sicut autem conciliatus & placatus ſpiritus ſanctus requiem preſtat mitibus & humilib. corde, ita cõtrario aduerſus immites ac ſuperbos inquietudinem exagitat: quam inquietudinem muſcæ illæ breuiſſimæ ſignificauerunt, quibus magi Pharaonis deſecerunt, dicẽtes, Digitus Dei eſt hic. Quarto loco Aegyptus muſcis percutitur. muſca enim nimis inſolens & inquietum animal eſt, in qua quid aliud quã inſolentes curæ deſideriorum carnalium deſignantur. Aegyptus uerò muſcis percutitur, quia eorum corda, qui hoc ſeculum diligunt, deſideriorum ſuorum inquietudinibus feruntur. Porro LXX. interpretes cynomiam, id eſt, caninam muſcã poſuerunt. Per quam canini mores ſignificantur, in quibus humanæ mentes, uoluntas & libido carnis arguitur. Poſſe quidem hic locus ſignificare etiam per muſcã caninam, forenſem hominum eloquentiam, qua uelut canes alterutrum ſe lacerant. Iam uerò quinto in loco animalium nece, uel pecudum Aegyptus uerberatur. Vecordia in hoc arguitur, ſtulticiaq; mortalium, quæ tanquam irrationabilia pecora cultum & uocabulum Dei impoſuerunt figuris, nõ ſolum hõminum, ſed & pecudum ſigno & lapidibus impreſſis. Hammonem Iouem in ariete uenerantur, & Anubem in cane: Apim quoq; colẽtes in tauro, & cætera quoq; quæ Aegyptus Deum ſuum portenta miratur, & in quibus cultum credebãt in eſſe diuinum, in his uiderunt miſeranda ſupplicia. Vlcerã poſt hæc & ueſicæ turgẽtes ſexto in uerbere producuntur. In ulceribus arguitur doſoſa huius ſeculi, & purulenta malitia: in ueſicis, tumens & inflata ſuperbia. In ſeruore iræ ac furoris inſania. Huc uſq; enim talia per errorum ſuorum figurã mundo ſupplicia temperantur. Poſt hæc uerò uerbera ueniunt de ſuperbis uoces, ſcilicet tonitrua & grando & ignis diſcurrens. In tonitruis enim increpationes ac diuine correptiones intelliguntur: quia non cum ſilentio uerberat, ſed dat uoces, ſed & doctrinã cœlitus mittit, per

tit, per quam potest culpam suam castigatus agnoscere mundus. Dat & grandinem, per quam tenera adhuc ualentur nascentia uitiorum. Dat & ignem, sciens esse spinas & tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: Ignem ueni mittere in terram. Per hunc enim incentiua uoluptatis & libidinis consumuntur. Quod autem locustarum octauo in loco fit mentio, putatur à quibusdam per hoc genus plagæ dissidentes à se & discordantes humani generis inconstantia confutari. Alio quoque sensu locustæ pro mobilitate leuitatis accipiendæ sunt, tanquam uagæ & salientis animæ in seculi uoluptates. Nonna plaga tenebræ factæ sunt, siue ut mentis eorum cæcitas arguatur, siue ut intelligant diuinæ dispensationis & providentiæ obscurissimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audacter & temerè peruertere cupientes, & alia ex alijs afferentes in crassas & palpabiles ignorantie tenebras deuoluti sunt. Ad ultimū delentur primogenita Aegyptiorum, siue principatus & potestates, & mundi rectores harum tenebrarum: siue authores & inuectores falsarum quæ in hoc mundo fuerunt religionum, quæ Christi ueritas cum suis extinxit & deleuit auditoribus. Porro quod sequitur, In diebus eorum fecit iudicium: illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Aegypto templa destructa sunt, siue motu terræ, siue tactu fulminum. Spiritualiter autem dicimus, quod egredientibus nobis ex Aegypto, errorum idola corruant, & omnis peruersorum dogmatum cultura quatatur.

DE PASCHA.

Caput XVI.

Interea fit pascha in occisione agni: occiditur Christus, de quo in Euangelio dicitur, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Vespe re immolatur agnus: in uespere mundi passus est Dominus. prohibentur qui pascha faciunt, ossa frangere: non franguntur in cruce ossa Domini, attestante Euangelista qui dicit: Os eius non comminuetis. Sanguine agni illinuntur Israelitarum postes, ne uastator angelus audeat inferre perniciem: signantur signo passionis Dominicæ in frontibus fideles populi, ad tutelam salutis, ut hi soli ab interitu liberentur, qui cruore dominicæ passionis corde & fronte signati sunt, qui etiam opere loquuntur: Signatum est super nos lumen uultus tui Domine. Vnde & appellatur ipsa solemnitas paschæ, quod nos transitum possumus uocare, eo quod de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Aegyptum derelinquimus. Quod autem ait, De agni illius estis omnis alienigena non comedit ex eo, & in una domo comedatur, nec efferetis de carnibus eius foras: hoc de Christi corporis sacramento, cuius agnus ille figuram obtinuit, proprie tenetur scriptum, cuius corpus & sanguis in una domo, id est, in una ecclesia uesci precipitur: nec efferri foris, in

plebibus scilicet hæreticorum, quæ ab eadem ecclesiæ unitate foris iragantur.

DE ARGENTO ET AURO

Aegyptiorum sublato. Cap. XVII.

Precepit de hinc populo Deus per Moysen, ut ab Aegyptijs sibi commoda peteret, quæ auferrent: sicque Moyses & populus proficiscens auro & argento spoliavit Aegyptios, iussu Domini Dei, nihil iniuste iubentis. Quid uero hæc præfigurauerint, nisi quod in auro & argento ac ueste Aegyptiorum significata sint quedam doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium non inutili studio discuntur. Sed siue hoc significet, siue illud quod ex ipsis gentibus animæ preciosæ tanquam uasa aurea & argentea confuis utique corporibus, quod uestes significant, adiunguntur populo dei, ut simul de hoc seculo nequam liberentur.

DE AZYMIS.

Caput XVIII.

Quod ergo ait fermento sublato sic profectos esse filios Israel de Aegypto, hoc & à nobis modis omnibus si fieri potest, elaborandum est, ut euntes à seculi huius illecebris, non ambulemus in fermento ueteris malitiæ & nequitie, sed in azymis sinceritatis & ueritatis. Quod est in noui hominis conuersione relicto pristino homine cum uitijs suis: & illi quidem septem diebus azyma comedebant, nos uero si simpliciter & pure uerserim in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine reuoluuntur, & quotidie nobis agnus occiditur, & pascha quotidie celebratur: si fermentum malitiæ & nequitie non habeamus, si in nouati nihil ex ueteris corruptionis malitiæ delectemur. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ, quod ipsum prius à naturali dulcedine recedens angore corruptum est. In hac nobis præcipitur mansione, ut semper egressus ex Aegypto memores simus, ut celebremus pascha, id est, transitum nostrum de peioribus ad meliora, & primogenita nostri uteri, id est, nostrorum operum, cunctarumque uirtutum principium Domino consecremus.

DE COLUMNA IGNIS ET

nubis. Cap. XIX.

Iam tunc uidetur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis præcedens populum, & dux factus itineris. Nubes ista præcedens Christus est: idem etiam columna, quia rectus & firmus & fulciens infirmitatem nostram: per noctem lucens, ut qui non uident uideant, & qui uident cæci fiant. Potest & sic non incongrue accipi, quod Christi sacramentum tanquam in die manifestum est in carne, uelut in nube: in iudicio uero tanquam in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit iniustis.

DE DIVISIONE MARIS.

Caput XX.

SEquentibus inde Ægyptijs percutit uirga Moyses aquas, & transferunt filij Israel per medium mare rubrum. Quid mare rubrum, nisi baptismus est, Christi sanguine consecratus: hostes sequentes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, & diabolus qui in spiritali baptismo suffocatur. Premunt quidem Ægyptij: urgent & instant peccata, sed usq; ad aquam.

DE CANTICO GLORIFICATIONIS.

Caput XXI.

POST transitum maris rubri canit canticum populus Deo, Ægyptijs & Pharaone submerso: non aliter & fideles postquam de lauacro descendunt extinctis peccatis hymnū in uoce gratulationis emittunt, dicentes: Cantemus Domino. gloriosum enim honorificatus est, equum & ascensorem profecit in mare, quod tamē melius & dignius ille dicit: Qui habuerit timpanū in manu sua sicut Maria, id est, carnem suā crucifixit cum uitijs & concupiscentijs, & mortificauerit membra sua, quæ sunt super terram. Iam dehinc ducitur post maris transitum populus per desertum: baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruētes promissā patriam, sed quod nō uident sperādo & per patientiam expectando tanquam in deserto sunt, & illic laboriose & periculose tentati, non reuertamur corde in Ægyptum, nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

DE AQVIS MARIS.

Caput XXII.

GRESSUS populus de mari rubro occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredientiē non habuerunt aquam: & peruenerunt ad fontem amarum, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus uidens aquas, & portare non sustinēs, mittit lignum Moyses in aquis, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas occidentis literæ & legis habere figuram, quibus si immittatur confessio crucis & passionis dominicæ sacramentum tingatur, tunc efficitur aqua amara suauis, & amaritudo literæ uertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritalis. Unde & scriptum est: Constituit Dominus populo suo legem & iudicia, & tentauit eum. Alio quoq; sensu, quod aque amaræ ligno in se suscepto dulcescunt, indicio erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usum dulcedinis quandoq; esse uertendum. Sciendum uerò iuxta superiorem sensum, quod primū ductus est Israel ad aquas salās atq; amaras, & ligno monstrato à Domino dulcibus effectis, postea uenit ad fontes. Primò enim ducitur populus ad literam legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

DE DUODECIM FONTIBVS

et septuaginta palmis. Cap. XXIII.

CVm ergo per lignum uitæ dulcis fuerit effecta, & intelligi lex spiritaliter ceperit, tunc de ueteri testamento transitur ad nouum, & uenitur ad duodecim Apostolicos fontes. ibi enim arbores reperit septuaginta palmarū. Non enim duodecim solum Apostoli fidem Christi prædicauerunt, sed & alij septuaginta missi ad prædicandum uerbum Dei referuntur, per quos palmas uictoriæ Christi mundus agnosceret: siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam præfigurant, populos in septenario numero decuplato rigantes, ut per septiformem spiritus donum legis decalogus impleatur. Murmurat interea populus in deserto propter famem: & conuersus respexit procul in nube gloriam dei, aspexitq; uespere coturnicem, & mane alterius diei manna. Quid enim per uolucres & escas, nisi prædicationes diuinitus missæ intelliguntur, quæ transcurrunt per uerba sonantia quasi per aerem uolatilia pennata, quibus per fidem pascantur hi qui ad patriam regni cœlestis peruenire contendunt. Potest quidem & uolucrum esca ueteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem tanquam carne alebat, per uerba diuinitus missa quasi per uolatilia. Unde & uespere dantur, quia cuncta quæ carnaliter illis concessa sunt, finem habitura erant: manifestato autem lumine filij dei datur manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquam panis uiuus de cœlo descendit, qui per nubes Euangelicas uniuerso orbi pluitur, non iam murmuranti & tentati Synagogæ, sed credenti, & in illo spem ponenti ecclesiæ: hæc est autem manna indeficiens, hic est panis uerus & cœlestis cibus angelorum, quod Dei uerbum corruptibiles incorruptibiliter pascit: quod ut manducaret homo, caro factum est uerbum, & habitauit in nobis, quo etiam qui uescuntur, spiritaliter uiuunt. Nam illi ueterem figuram carnaliter accipientes mortui sunt, non incongruè & per manna etiam cœlestia significantur eloquia: unde & interpretatio nominis sic sonat, Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in ecclesia, interrogamus doctores dicentes, Quid est hoc? Hoc autem manna minutū erat sicut semen coriandri & suauis: quid uerbo Dei minutius quid ue subtilius, aut quid dulcius & suauius eloquijs Dei quæ sunt super mel & sauum.

DE CARNIBVS ALITVM ET

manna. Caput XXIII.

SEd quid est quod sexta die duplum colligit iubetur, quod etiā sufficit in sabbato: sexta dies ista est sexta ætas mundi, in qua nunc sumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter spem uitæ æternæ uerbum Dei & audit & facit. In hac duplum recondit, qui & bene uiuit, & alijs

& alijs misericordiam prabet: quod & reponebatur pro sabbato, & non corruppebatur. Bona enim opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanēt: qui uerō infideles erant, & præter causas sabbati seruabant de māna, ebulliebant ex ea uermes, & computrescebant: sic & qui propter præsentem uitam & a morem seculi thesaurizant, illis uermes ebulliunt, qui non moriuntur. Isti sunt uermes, quos generant auaritia, & diuitiarum cæca cupiditas: hi sunt qui habent pecunias, & uidentes in necessitate fratres suos, claudunt uiscera sua ab eis: sed & is qui post susceptum uerbum Dei peccat, efficitur ei ipsum uerbum Dei uermis, qui etus semper conscientiam fodiat, & arcanæ pectoris rodat, sicut uermis lignū, quod est crux Christi. quanquam & uermis sit Christus ipso loquente: Ego autem sum uermis, & non homo. Sicut enim ipse est alijs in ruinam, alijs in resurrectionem: ita & ipse in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus uermis efficitur.

DE PETRA VIRGA PER
CVSSA. CAPVT XXV.

Post manna queritur liberari populus ab ardore sitis, & fons de petra erupit, petra autem quæ percussa aquam euomit, Christi figuram passionis habuit, qua aperta cuncta fluxerunt: ad quem uelut uirga lignum passionis accessit, ut emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra fons manauit: percussus in cruce Christus, sitientibus lauacri gratiam & donum sancti spiritus effudit. Petram enim istam figuram Christi habuisse probat Apostolus, cum dicit: Bibebant, inquit, de spiritali consequenti ex os petra, petra autem erat Christus. Quod autem sitiens populus propter aquam murmurat aduersus Moysen, & propterea iubet Deus ut ostendat eis petram, de qua bibant: quid hoc significat, nisi quia si quis est, qui aduersantur legi Moysi, & qui murmurat aduersus eū, & displicet ei lex, quæ secundum literam est scripta: ostendit ei Moyses petram, qui est Christus, & adducit eum ad ipsam, ut inde bibat & reficiat sitim suam.

DE PVGNA CONTRA AMALECH.
CAPVT XXVI.

Post hæc Moyses ascendit in montē, & Iesus contra Amalech militat. Tenet uirgam Moyses, brachiaq; sua in modum crucis extendit: sicq; hostis, id est, diabolus uitam cælestis patriæ intercludere demoliens signo crucis dominicæ superatur. Dum leuaret manus suas Moyses, uincebat Israel: rursum si inclinasset, superabat Amalech, eleuantibus enim nobis actus nos fros ad cælum, rectores tenebrarum subiiciuntur: at contra remissis orantes manib. hoc est, conuersationem terrenam sectantes, hostis uictor insequitur. Sedit Moyses super lapidem, q in Zacharia septem habebat oculos, & in Samuelis uolumine appellatur lapis adiutorij, & utranq; manum eius Aarō & Hur quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

DE COGNATO MOYSI.

CAPVT XXVII.

Deiucto autem Amalech uenit Iethro, socer Moysi, adducit Sessoram, id est, ecclesiam, & utranq; filium ex utroq; populo procreatū, dat Moysi consiliū septuaginta seniorū. Audit eum Moyses, & facit quæcūq; dixit, ubi magna admirationis est, ut Moses propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consiliū acceperit, & faceret omnia quæcūq; diceret illi: nisi ut formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim futurum quandoq; quod per populum ex gentibus congregatum ea quæ in lege deerant, eo suggerente complerentur, bonumq; & spiritale intellectum afferret ad legem Dei: & sciebat quia audiret eundem populum lex, & faceret omnia quæcūq; diceret, legisq; diminutio suggerente Euangelio compleretur.

DE ASCENSIONE MOYSI IN

MONTEM. CAP. XXVIII.

Successit ira: post hæc populus quadragesima septima die egressus ex Aegypto ad montem Sina, ibiq; Moyses ascendit ad Dominum, & Dominus ad eum descendit. Sed quid est moraliter quod Moyses in montem ascendit, & Dominus in monte descendit? Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus ut ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt intuenda, subleuemur. Sed in hunc Dominus descendit, quia sanctis multum proficientibus parum de se aliquid eorū sensibus aperuit.

DE MONTE SINA ET TONITRUIS.

CAPVT XXIX.

Iam deinde quinquagesima die post actū pascha data est lex Moysi: ita quinquagesima die post passionem Domini, quæ pascha illud præfigurabat, datus est spiritus sanctus, promissus paracletus, descendens super Apostolos, & qui cum eis erant in centum uiginti Mosaicæ ætatis numero constitutis, & diuisis linguis credentium totus Euangelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic scripta lex digito dei, & Dominus dicit de spiritu sancto: In digito Dei eicio dæmonia, aspiciat illic cunctus populus uoces & lampades, montemq; fumantem tonitrua & fulgura, clangoremq; buccinæ perstreptantem. In uocibus namq; & tonitruis, clamor prædicantium intelligitur: in lampadibus, claritas miraculorum: in fonitu buccinæ, fortis prædicationis sanctorum, quæ omnia in aduentu Christi & sancti spiritus completa sunt, quando omnes discipuli Christi in uarietate linguarum præceptis & signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus, quod significat ecclesiam, in qua & Dominus Moysi loquitur. Quod autem legem daturus Dominus in igne fumoq; descendit: hoc significat, quia & fideles claritatis suæ

tis suæ ostensionis illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quod uerò uidetur in caligine, hoc significat: quia impij, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ eum descendentem, id est, in humilitate nascentem non agnouerunt: alij in caligine uisus legem dedit, quia ueritatem suæ legis non secuturis infidelibus quasi per caliginem dixit: Ut uidentes non uideant, & audientes non audiant.

DE DECIM VERBIS.

Caput XXX.

DAt igitur inde Dominus Moysi legem innocentia nostræ, & cognitionis suæ, eandemque in decem uerba constituit, & sexeis tabulis digito suo scripsit: & hæc quidem præcepta ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem trinitatis diuinæ, septem uerò ad amorem fraternitatis, quibus societas humana non læditur. Primum decalogi mandatū ad Deum patrem pertinet, dū dicit, Dominus Deus tuus Deus unus est: utiq; ut hæc audiens, uerum Deum patrem colas, & in multos fictos Deos fornicationem tuam non effundas. Secundū præceptum ad filium pertinet, dum dicit: Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum. id est, ne æstimes creaturam esse filium Dei, quia omnis creatura uanitati subiecta est: sed credas eum equalem esse patri, Deum deorum, uerbum apud Deum, per quem omnia facta sunt. Tertium mādatum de sabbato ad spiritum pertinet sanctum, cuius dono requies nobis sempiterna promittitur. Nā quia spiritus sanctus dicitur, propterea & septimum diem sanctificauit. In alijs enim diebus operum non est nominata sanctificatio, nisi in sabbato, ubi dicitur, Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatū pertinet ad spiritum sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter æternam requiem, ad donum spiritus sancti pertinentem. Dicitur enim ibi: Memeto ut diem sabbati sanctifices. Sex dies operaberis & facies omnia opera tua, septimus autem dies sabbatū est Domini Dei tui. Non facies in eo omne opus. In sex dierum opere sex milium annorum operatio continetur: in septimo uerò requies beati illius temporis regni ostenditur, quod carnaliter Iudæi celebrantes peccant: & hoc non nos ad fidem mendacij fallentis aptamus. clamat propheta Deus, Neomenia & sabbata uestra odiuit anima mea. Quomodo ergo sanctificata sunt sabbata illa, quæ odiuit Dominus? Illud ergo sabbatum est sanctificatum, ubi post bona uitæ huius opera requies nobis æterna promittitur: ideoque quicquid agimus, si propter futurum seculi requiem faciamus, ueraciter sabbatum obseruamus.

Post hæc tria præcepta septenarius succedit numerus mandatorum, ad dilectionem proximi pertinens, & incipit ab honore parentum, quod tamen in ordine quartum est: Honora patrem tuum & matrem tuam. à parentibus enim suis homo aperit oculos, & hæc uita ab eorum dilectione sumit exordium; inde hoc mandatū

primum est in septem, sicut & Dominus in Euangelio ait, Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mādatum primum. Sed quomodo primum, quia quartum, nisi quia prædictum est in septenario numero, qui pertinet ad dilectionem proximi, primus est in altera tabula. nam ideo duæ tabulæ legis datæ sunt. Iubetur ergo in hoc præcepto filijs honorare parentes, neque contumeliosos illis existerent, sed officio pietatis debitam reuerentiam præstare. Nam qui parentibus honorem deferre non nouit, quibus parere poterit, qui suos odit?

Quintum non mœchaberis: id est, ne quisquā præter matrimonij fœdera alijs fœminis miscetur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam ad alteram accedit.

Sexto, non occides. etenim non solum opere perpetrans homicidium facit, sed etiam & qui incurrit in eum esurientem uel nudum, qui mori possit nisi indumentum cibumque porrigeat do subueniat, & idem homicida tenebitur.

Septimum, non furtum facies: quod est uirtutum rapacitatis.

Octauum, non falsum testimoniū dices: quod est crimen mendacij & falsitatis.

Nonum, non concupisces uxorem proximi tui. In hoc præcepto uetat intentionem adulterina cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale præter uxorem, aliud non appetere aliam uxorem. Ideo duo præcepta sunt, Non mœchaberis, & non concupisces uxorem proximi tui.

Decimū, non concupisces rem proximi tui. In hoc præcepto damnat ambitionem seculi, & refrenat concupiscentiam rerum. Itaque horum primum prohibet subreptionem, secundum errorem, tertium interficit seculi amorem, quartum impietatem, quintum allidit fornicationem, sextum crudelitatem, septimum rapacitatem, octauum perimit falsitatem, nonū adulterij cogitationem, decimum mundi cupiditatem. Et notandum quia decem plagis percutiuntur Aegyptij, sic decem præceptis conscribuntur tabulæ, quibus regantur populi Dei, ut demones occidantur.

DE DVABVS TABVLIS.

Caput XXXI.

Cur autem in duabus tabulis scripta est lex, nisi aut propter duo testamenta significanda, aut propter duo illa præcepta dilectionis proximi, in quibus tota lex pendet & propheta: hæc enim in singulis tabulis explicata sunt. In una enim tria præcepta, ad Dei pertinentia charitatem: in alia uerò septem pertinentia ad proximi societatem. Sed cur lapideæ eadem tabulæ fuerint, nisi ad significandum cor Iudæorum lapideum. Per lapides enim insensibilitatem demonstrauit: per duritiam eorum mentis soliditatem. De qua propheta dicit: Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Vnde & Apostolus: Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc tabulæ carnales

carnales uolunt, ut carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit: idcirco per lapidis duritiam significatum est cor non intelligens, & per carnalem sensibilitatem significatum est cor intelligens.

DE EO QUOD IVSSVM EST, ALTA
re de terra facietis. Cap. XXXII.

Quod autem additur ibi à Domino, Non facietis uobis Deos aureos & argenteos, altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra facere, est incarnationem meditatoris sperare. Tunc quippe à Deo nostro munus accipitur, quando in hoc altare nostra humilitas. I. super dominicæ incarnationis fidem posuerit, quod quid bene operatur. In altare ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros dominicæ incarnationis fide solidamus.

DE EO QUOD AIT, NON AEDIFICABITIS
illud de sectis lapidibus. Caput XXXIII.

Deinde adiecit, Quod si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus. Si enim leuaueris super id cultum, pollueris. Secti lapides hi sunt, qui unitatem scindunt ac diuidunt semetipsos à societate fraterna per odium, uel schismata. Tales in corpore suo non recipit Christus, cuius corporis figuram altaris illius constructio obumbrat. Isti uero non secti lapides, ex quibus altare construi iubetur, hi sunt qui fide morumque unitate solidantur. De qualibus dicit Apostolus: Vos estis lapides uiui, coedificati domui spirituali, his non est iniectum ferrum, quia incorrupti sunt, & iacula ignita maligni non receperunt: quia unum altare faciunt, unitatem fidei uel concordiam charitatis.

DE EO QUOD AIT, NON ACCEDES
tis ad eum per gradus. Cap. XXXIII.

Non accedes per gradus ad altare meum, id est, non gradatim unum alio præferens ad me peruenies, nec priorē atque posteriorem tempore discernes: quia diuisum & sequestratum unitatis Dominum propitium non habebis. Hoc enim Arriani faciunt, qui inseparabilem patris & filij & spiritus sancti substantiam diuidunt. Iam deinde, quam plura legis præcepta dantur, quibus ommissis, quæ opportunitiora sunt, dicenda sunt.

DE HEBRÆO, SEX ANNIS
seruiente. Cap. XXXV.

Præcipitur enim post hæc in lege, ut Hebræus puer, si forte in seruitutem deuenit, sex annis seruiat: septimo uero liber dimittatur. quod si egredi à seruitute noluerit propter uxorem & filios, perforabitur auricula eius, & erit seruus in seculo. Hoc de presentibus non dicitur seculo, sed de futuro: quia in sex ætatibus huius seculi seruientes, septimo die, id est, æterno sabbato liberabimur, si tamen uoluerimus esse liberi, dum adhuc in seculo seruimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientiam, & cum uxore & filiis nostris, quos prætulimus libertati, id est, cum

Bedæ tom. 8.

carne & operibus iugiter peccati serui erimus in æternum.

DE TALIONE. CAP.
XXXVI.

Illud uero quid significat, quod in hac lege oculus pro oculo dare iubetur. Oculus est enim, quisque doctor tanquam uita demonstrans iter. Iste autem si intentionem auditoris per aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere, si oculum lædat anime, & intellectum eius turbet, auferatur necesse est ab ecclesie præfuralatu: & intellectus eius turbulentus ac ferox, qui scandalum fidei generat proiciatur. Sed & si quis dentem læsit auditoris, per quem scripturarum cibum comminuebat, & diuidens spiritualiter distinguebat, ut subtilem ex his ad interiora anime transmitteret sensum. Quisquis ergo huiusmodi euellens dentem conatur à corpore Christi præcidere, auferatur dens ille. De talibus enim dicitur: Dentes peccatorum contriuisti. Siquidem & manus pro manu, & pes pro pede deposcitur. Manus est actio operantis, pes per quem inceditur ad bona, uel mala. Præcidatur ergo ille qui scandalum facit, non solum fide, sed etiam in actibus, qui per manum significantur: aut offendiculum præbet, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, quia combussit, & gehennam fraternam tradidit animam, per que signacula ostenditur, ut iste percussor omnibus detruncatis membris, à corpore excidatur ecclesie: ut ceteri uidentes, timorem habeant, & non faciant similiter.

DE DECIMIS ET PRIMITIIS
offerendis. Cap. XXXVII.

Iubetur quoque inter hæc Israeliticus populus decimas frugum cunctarumque primitias rerum offerre Deo. Spiritually quippe primitiæ frugum uel primogenitorum principia operum honorum ostendunt, uel ipsam bonam uoluntatem, quæ prior est opere, quæ Pelagiani sibi tribuendo ostendunt: Deus autem dum illa sibi à nobis iubet offerre, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis itaque Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia usque ad ipsum numerus crescit: ideoque sicut in primitiis principia uoluntatum, ita decimis consumptionem nostrorum operum ad Deum referre precipitur, à quo & boni operis initium & perfectionis designatur effectus. Verum quod dixit, Primogenita alini mutabis oue. Per alinum quippe hoc loco immunditia: per ouem uero innocentia designatur. Alini ergo primogenita oue mutare, est immundæ uitæ primordia ad innocentiam simplicitatem conuertere, ut postquam illa peccator egit, quæ ut immunda Dominus respuit, ea iam agendo proferat, quæ Dei sacrificio ut munda imponat. Quod uero sequitur, Si non redimes, occidetur: quia nimis mirum mens immunda, & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

n DE

DE VITULO COMBUSTO IGNI.

Caput XXXVIII.

Descendens itaq; Moyses de monte cum tabulis, dum audisset populum quod fuerat in idolo consecratus, indignos eos iudicans accipere legē: proiecit de manibus suis tabulas; quibus contractis incendit vitulum, quem plasmauerant. Sed quid sibi uelit iste uitulus, quem fecerunt filij Israel in solitudine: uel quid significet, quod Moyses ipsum uitulum igne combussit, minutatimq; concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit. Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est operatiōe spiritus sancti scriptas acceperat, ideo fregit q̄a indignos eos, quibus eas legeret iudicauit: si denique ut ab eis ille uitulus penitus aboleretur, incendit eum, & contriuit, & in aquam sparsit atq; submersit. Ut quid potum hoc populo dedit, quē non excitet factum hoc ad quarendam & ad intelligendam prophetica[m] significationem. Occurrat ergo iam intētis mentibus, quia dīa boli corpus significauerit in uitulo, id est, hominēs in omnibus gentibus, quibus ad hęc sacrilegia caput, hoc est author est diabolus. Aureū propterea, quia uidentur idolatrię ritus uelut a sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerūt: sed euauerunt in cogitationib. suis, & obscuratum est insipientis cor eorum, dicētes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. & immutauerūt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & in uolucrū, & quadrupedum & serpentium: ex hac quasi sapientia iste uitulus aurcus, qualia solebāt Aegyptiorum etiam ipsi primates, & tanquā docti homines adorare figmenta. hoc ergo uitulo significatū est omne corpus, id est, omnis societas gentilium idolatrię dēitorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Iesus illo igne comburet, de quo in Euangelio dicit: Ignē ueni mittere in terrā. Ut quoniam non est qui se abscondat à calore eius, dum in eū credūt gentes, igne uirtutis eius diabolica in eis forma soluat. Totum deinde corpus illud cōminuitur, id est, ab illa male conspirationis cōflatione discissum, uerbo ueritatis humiliatur, & cominutum in aquam mittitur, ut eos Israelitę, id est, Euangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in dominicū corpus transferant. Quorum uni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictū est sic: Macta & manduca. quare etiā non concide & bibe. Ita ille uitulus per ignē zeli, & aciem uerbi & aquā baptismi ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est.

DE INTERFECTIS TRIBUS MILIBUS HOMINUM. Cap. XXXIX.

Nunc autem quid etiam prophetica significationis habuerit, requirendum est, quod ex his multis qui sibi ablente ipso idolum fabricauerunt, sine ulla cuiusq; necessitudinis distinctione iussit interimi. Facile est, ut intelligatur

hominum illorum intentione significari uitiorum talium necem, qualibus ad eandem idolatriam defluerunt. In talia quippe uitia seuire iubet nos Apostolus, cū dicit: Mortificate membra uestra super terrā. fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam malā, & auaritiā, quæ est idolorum seruitus. De porta uero usq; ad portam ire, est à uitio usq; ad uitium per quod ad mētem mors ingreditur, cum gladio increpationis discurrere. Sed & ipse numerus uiginti triū miliū interfectōrū triplicē formam indicat peccatorum, omne enim peccatū aut factō, aut uerbo, aut cogitatiōe cōmittitur.

DE CONFRACTIONE TABULARUM. Caput XL.

Ascendit itaq; Moyses denuo in montem, iterumq; dat ei Deus legem in alijs tabulis ad instar priorum præcis. Sed quid significauerunt eadem tabulæ, quas primo Moyses à Domino accepit, & sine mora confregit. tabulæ imaginem demonstrabant prisca legis, nō post lōgo interuallo pro populi peccato cessantis, aliæ uerbō ad instar priorum iteratim incisæ noui testamenti habuere figuram. Istæ non franguntur, ut ostenderetur noui testamenti eloquia permansura. Vnde & merito decem uerbis legenda signantur, ut per eundem numerū figura crucis exprimeretur. huius enim forma in x litera est. Nam recto uno apice à summo in imum ducitur: rursus alio nō dispari pertransuersa brachiorum componitur. Vnde & ipse ait: Non ueni legem soluere, sed implere. Vtiq; p̄ passionē crucis, cuius imago fuit in tabulis.

DE QUADRAGINTA DIEBUS, QUOS IEIUNAUIT MOSES. Cap. XLI.

Quid autē sibi uelit quod Moyses quadraginta diebus ieiunauerit, cuius actionis quedam figura est in huius numeri consideratione. quadragenario enim numero & Moyses & Helias & ipse Dominus ieiunauerunt. Præcipitur enim nobis ex lege & ex prophetis & ipso Euangelio, quod testimonium habet ex lege & prophetis. Vnde etiam in monte inter utranq; personam medius saluator effulsit, ut ab omnibus mundi illecebris auerteret nostram tanquam ieiunio tēperantię refrenemus, quando perfectio decalogi legis per quatuor eiusdem mundi partes, id est, toto orbe predicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signant.

DE EO QUOD DICIT DOMINUS AD MOYSEN, POSTERIORE MEAUIDEIBIS.

Caput XLII.

DISCIPVLVS. Quid est uisio, quæ Moyse in eremo apparuisse describitur, modo angelus, modo Dñs nominatur. M. Angelus nā quæ p̄pter q̄ exterius loquendo seruebat: Dñs autē, quia interius præsidens loquendi efficacitā ministrabat. Cū ergo loquēs ab interiore regitur, & per obsequiū angelus & p̄ inspirationem Dñs nominatur. D. Quomodo sibi conuenit intelligi dixisse Dominum ad Moysen, Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, faciamq;

faciamq; te in gentem magnam. Quomodo ser-
uus qui uult dimittere Dominum omnipotentē
facere que uellet. *M.* Intelligi potest in eo sensu
deprecandi ausum præbere seruo, ac si aperte
diceretur: Pensa quanti apud me ualeas, & co-
gnosce: quia obtinere poteris quicquid pro po-
pulo exoras. Omnes sancti namq; cum iræ Dei
obstant, ab ipso accipiunt, ut contra impetum
percuSSIONIS opponantur, atq; ut ita dixerim,
cum ipso se erigunt cōtra ipsum, eosq; uis diu-
na sibi opponit secum: quia in eo quod aduer-
sum se uertit se irā fortasse opponent, intus eos
gratia irascentis fouet, & famulantes interius
leuat, quos quasi aduersantes interius tolerat.
Portat ergo contradictionem deprecantium,
quam aspirat, & uelut uolenti imponitur, quod
ab ipso ut fiat imperatur. *DISCIPVLVS.*
Dum testamētū ueteris patres intueor, multos
horum teste sacræ lectionis historia Deum uis-
diffe cognosco. Vidit quippe Iacob Deum,
qui dixit: Vidit Dominum facie ad faciem, &
salua facta est anima mea. Vidit Moyses Deū,
de quo scriptum est: Loquebatur autem Domi-
nus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui so-
let homo ad amicum suum. Vidit Iob Deum,
qui ait: Auditū auris audiui te, nunc oculus me-
us uidet te. Vidit Eſayas Deū qui ait: In anno
quo mortuus est rex Ozias, uidi Dominum se-
dentem super solium excelsum, & eleuatum,
& cetera usq; ad id quod ait: Regem exercitū
uidi oculis meis. Vidit Micheas Deum, qui di-
xit: Vidit Dominum sedentem super solium sur-
sum, & omnem exercitum cœli assistentem ei à
dextris, & à sinistris. Quid est ergo quod tot tes-
tamenti ueteris patres Deum se uidisse testati
sunt, & tamen ipse dicit, Non enim uidebit me
homo, & uiuet. & Ioannes ait: Deum nemo uis-
dit unquam. *M.* Hoc patenter datur intelligi,
quia quādiu mortaliter uiuitur, uideri per quas-
dam imagines Deus potest: sed ipsam naturā
sue speciei non potest: ut anima gratia spiritus
afflata per figuras quasdā Deū uideat, sed ad i-
psam uim eius essentię nō pertingat. hinc est e-
nim q; Iacob, qui Deū se uidisse testatur, hūc nō
nisi in angelo uidit. hinc est quod Moyses, qui
cū Deo facie ad faciem loquebatur, sicut loqui
solet homo ad amicum suū: & in ipsa uerba sue
locutionis dicit, Si inueni gratiā in conspectu
tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut ui-
deam te. Certē enim si Deus non erat, cum quo
loquebatur, Ostende mihi Deū diceret: & nō,
Ostende temetipsum. Si autem Deus erat, cū q;
facie ad faciem loquebatur, cur se petebat uide-
re, quē uidebat? sed hac eius petitione colligi-
tur, quia eum siciebat per incircumscriptā na-
turā suā claritatemcernere, quē iam ceperat
per quasdā imagines uiderē, ut sic superna sciē-
tia mētis eius oculis adesset, quatenus eis ad æ-
ternitatis uisionem nulla imago creata tēpora-
liter interesset. Et uiderūt ergo patres testamē-
ti ueteris Deum, & tamen iuxta Ioannis uocē,
Deū nemo uidit unquam: & iuxta eiusdem Do-
mini uocem, Nō enim uidebit me homo, & ui-

Bedæ tom. 8.

uet: quia in hac mortali carne consistentib. &
uideri potest per quasdam imagines, & uideri
non potest per incircūscriptum lumen æterni-
tatis. Sin uerō à quibusdā potest in hac adhuc
corruptibili carne uiuentibus, sed tamē inæsti-
mabili uirtute crescentibus quodā contēplatio-
nis acumine æterna Dei claritas uideri. Hoc q;
que ab eiusdem ueritatis sentētia nō abhorret,
qua dicitur: Non enim uidebit me homo, & ui-
uet: quia quisquis sapientiam, quæ Deus est ui-
det, huic uita funditus moritur, ne iā eius amo-
re teneatur. Nullus quippe eū uidit, qui adhuc
carnaliter uiuit: quia nemo potest amplecti De-
um simul & seculum. qui enim Deū uidit, eo i-
pli moritur, qui uel intētionem cordis uel effectū
operis ab huius delectationibus tota mente se-
paratur. Nemo ergo Deū uidit & uixit, ac si a-
pertē diceretur: Nullus unquam Deū spirituali-
ter uidit, & mundo carnaliter uixit. *D.* Quid si-
bi uult quod Moyses ait ad Deū: Qui reddis in i-
qtatē patrū in filios ac nepotes, in tertiā & quar-
tam generationem: cū scriptū sit, Quid est qd
inter uos uertitur parabola in prouerbiū istud
in terra Israel? Patres comederunt uuā acerbā,
& dentes filiorum obtupeſcūt. uiuo ego dicit
Dominus, si erit uobis ultra prouerbiū hoc: nō
ne sicut anima patris, ita & anima filij mea est.
anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Pater nō
portabit iniquitatem filij, neq; filius portabit
iniquitatem patris. Iusticia iusti super eum erit,
& impietas impij erit super eū, & reliqua. Qd
non æqualiter ac concorditer sonare uidetur,
quod quæſo soluere stude. *M.* In utraq; etenim
sententia dū dissimilis sensus inuenitur autho-
ris, animus ut discretionis uis subtiliter requi-
rat, instruitur. Peccatum quippe originale à pa-
rentibus trahimus, & nisi per gratiā baptis-
matis saluamur, etiā parētum peccata portamus:
quia unum uidelicet cum illis sumus. Reddit er-
go iniquitatē patrū in filios, dum pro culpa pa-
rentis ex originali peccato anima pollutur p-
lis. & rursum, non reddit iniquitatē parentum
in filijs: quia cum ab originali culpa per baptis-
mū liberamur, nō parentū culpas, sed quas ipsi
cōmittimus, habemus. Quod tamen intelligi
aliter potest: quia quisquis prauū parentis ini-
quitatē imitatur, etiā ex eius delicto cōstringi-
tur. Quisquis autē parentis iniquitatē nō imita-
tur, nequaquā delicto illius grauatur: unde fit ut
iniquus filius, iniqui patris non solum sua quæ
addidit, sed etiā patris peccata persoluat, cum
uis patris, quibus iratum Dñm non ignorat, e-
tiam adhuc suā maliciā adiungere nō formidat:
& iustum est, ut qui sub districto iudice uis pa-
rentis iniqui non timet imitari, cogatur in uita
præsenti etiam culpas parentis iniqui persol-
uere. Vnde & illic dicitur est: Anima patris mea
est, anima filij mea est. Anima quæ peccauerit,
ipsa morietur: quia in carne nonnunquam filij,
etiā ex patris peccato perimuntur. Defecto
autem originali peccato ex parentum nequi-
tia, in anima non tenentur. *D.* Quid est enim
quod paruuli filij plerunq; à daemionibus arri-
piuntur?

piuntur. Hoc datur sentiri, quod caro filij ex patris pœna multatur. In semetipso enim percussit pater iniquus, & percussiois vim sentire contemnit plerumq; in filijs. ut acrius uratur dolor carnis patris & p filiorum pœnas mēs patris iniqua puniatur. Cum uero nō paruuli, sed etiam perfectiores filij ex parentum culpa feriantur, quid aliud aperte datur intelligi, nisi quod illorum etiam pœnas luunt, quorum facta secuti sunt. Vnde & recte dicitur, Vsq; ad tertiam & quartam generationem. eam quam imitantur filij parentum uitam possunt uidere, usq; ad eos ultio extenditur, qui uiderunt quod male sequerentur.

RECAPITVLATIO.

Quid uero petiuit Moyses, ut claritatē Domini uideret dicens: Si inueni gratiam apud te, ostende mihi temetipsum manifeste. accepit enim in præsenti congruum responsum, quod faciem Domini uidere non possit, quam nemo hominum uideret & uiueret. Quid est ergo, faciem meam uidere non poteris: nisi quia quamuis usq; ad paritatem angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefessa conseruat. Videre tamen eius essentiam plenè non proualeat, quam ne ipsa perfectio angelica in toto uel integre adtingit scire: secundum Apostolum qui ait, Pax Dei, quæ exuperat omnē sensum, ut subaudiās angelorum. Sola enim sibi integre nota est trinitas, & humanitati suscepta, quæ tertia est in trinitate persona. Iam deinde sequentibus uerbis Dei future Christi ecclesie, quæ mysterium figuratur est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudaorum. in Christum postea credituri: ideo illi dictum est. Cum transiero, posteriora mea uidebis quidam hunc sensum in Euangelio dicunt fuisse completum, cū ascendisset Iesus in montem, quando apparuit Moyses, colloquens cum Iesu, & ideo ibi completam autem istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est, Posteriora mea uidebis. Vidit ergo posteriora eius, id est, uidit quæ in posterioribus & nouissimis facta sunt. Quod autē ait Dominus ad Moysen, Est locus apud me, stabis super petram. Et paulo post: Tollam manū meam, & uidebis posteriora mea. quia enim ex sola ecclesia catholica Christus conipicitur, apud se esse locum Dominus perhibet de quo uideatur. In petram Moyses ponitur, ut Dei spectatē contēpletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, diuinam presentiam nō agnoscit. De qua soliditate Dominus: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.

DE GLORIFICATIONE MOYSE,
si. Caput XLIII.

Quod uero descendente denuo Moysē, cum tabulis facies eius glorificata uidetur, sed tamen uelamine tegitur: hoc significabat, ut ostenderet eam legē mystico esse uelamine cooperatā testamq; infidelibus. & occultā. Sermo quippe legis habet scientiæ gloriā, sed secretā:

habet & cornua duorum testamentorum, quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, uelamē est positum super cor eorum: & manifeste dū legis & prophetarum scripturas per nimiam soliditatē cordis carnaliter accipiunt infideles. Tota facies Moysi quodam uelamine tegitur, ita ut nō possint loquentes legis gloriā sustinere: sed si conuersi fuerint ad Deū, auferitur uelamen: occidens littera morietur, uiuificans spiritus uiuificabitur. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

DE AEDIFICATIONE ARCAE.

Caput XLIII.

Iam nunc arcam testamēti Dñi inspiciamus, in qua erant repositæ tabulæ legis. Per hanc itaq; arcam, quā de lignis imputribilibus Moyses fabricauit, ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnib. sanctis. mēte & corpore incorruptis: habentibus etiā interius duas tabulas testamenti. i. obseruantiam legis & Euangelij, inuitus autem ac foris inauratur arca: sic & ecclesia quasi aurū radiare debet, tam interius uitę splendore, quam exterius doctrinæ & sapientiæ claritate. Coronæ autē aureæ per circuitū, & per quatuor angulos circa aurei q per quatuor angulos iubentur adiungi: hoc significat, quia in eo q ecclesia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, proculdubio quatuor sancti Euangelij libris accincta prædicatur, quæ tamen intra unius coronæ ambitū, id est, intra eiusdem fidei unitatē cōcluditur: & uerbes quosq; de lignis sethim fiunt, qui ipsdem ad portandū circulis inferuntur, quia fortes perseverantesq; doctores uelut imputribilia ligna quærendi sunt instructione sacrorum uoluminum: semper inharentes sanctæ ecclesie unitatē denunciant. & quasi intromissis circulis arcā portant: q auro quoq; iubentur operiri, ut cū sermone alijs insonant, ipsi etiam uitæ splendore fulgescant.

DE VRNA AUREA, TABVLIS

et uirga. Caput XLV.

In hac testamenti arca fuit urna aurea, tabulæ quoq; & uirga Aaron. Arca hæc, ut prædictum est, ecclesia est, habens duas tabulas lapideas id est, duplicis testamenti perpetuam firmitatem: urnam quoq; auream, carnem intelligentis Christi purā atq; sinceram, quæ reconditum in se manna perpetuæ diuinitatis conseruat, & angelici illius panis perennē & cœlestē gerit dulcedinem. Nec non etiam uirga Aaron, id est, eiusdem summi uerisq; pontificis nostri Iesu Christi salutare uexillum exprimit, immortalis memoriæ semper uiriditate frondentem.

DE PROPITIATORIO ET

Cherubim. Caput XLVI.

Iam porrò propitiatorium super arcam testamenti positū, idem ipse Christus insinuat, qui inter Deū & hominē medius propitiator interuenit. De quo dicit Apostolus: Quæ propositus est Deus propitiatorē p fidē in sanguine ipsius. Hoc propitiatoriū arca sup ponit, sicut & Christus

caput

caput est ecclesiæ: cuius à dextris & sinistris duo cherubin cōsistunt, quod est plenitudo sciētiae, id est, dilectio Dei & proximi, per quod Dominus ostenditur. Nemo enim potest peruenire ad Deum, nisi per charitatem. plenitudo enim legis dilectio. Alij eadem duo cherubin, duo intelligunt testamenta, qui propitiatorij Dei, id est, Christi sacramenta obumbrant, testante propheta: In medio duorum animalium cognosceris. Hi uersis uultibus se respiciunt, dum in spiritali sensu uertuntur. Tunc enim alter alterum in melius sibi cōcordant, & in omnibus rectius consonant. Si quidem ex utroque latere oraculum uel propitiatorij regunt, quia uetus & nouum testamentum tanquam Christus sacramenta ecclesiæ sub enigmatum figuris operiunt.

DE ALTARE.

Caput XLVII.

Altare autem illud corpus Christi significabat, siue omnes sanctos: in quibus ardet semper diuinitus ignis, & semper cōsumitur caro.

DE MENSA. CAPUT XLVIII.

Posita uero mensa pacis & fidei, ecclesiæ gestabat typum, in qua pascimur alimētis scripturarum: ad cuius unitatem ex toto orbe uocibus Apostolicis Dei populus cōgregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificauit sibi domum, parauit suam mensam, miscuit uinum in cratere, & reliqua, dicens: Venite & edite de meis panibus.

DE CANDELABRO ET OLEO.

Caput XLIX.

Candelabrum illud septem calamorum spiritus sancti gestabat imaginē, qui septiformi gratia illustrat ecclesiam omnem, in unitate fidei consistentem. Alij idem candelabrū, Christum intelligunt, gestantem septem ecclesias: in quibus septiformis spiritus sancti splendore micat. Huic candelabro sunt emunctoria, quæ in Esaiā forcipes nuncupantur. Et hæc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæq; inter se sancti spiritus unione sociantur. Extra uelum autē testimonij, quod oppansum est, candelabrum ardere precipitur: quia sine ullo ueteris testamenti uelamine sancti spiritus iam ueritas fulget. Oleum uero, quod de arboribus oliuarum sumendum Deus præcepit, eandem gratiam spiritus sancti ostendit: habentem in se pacem & misericordiā per saluatoris aduentum, unde in cordibus nostris lumen ueritatis accenditur.

DE TABERNACULO.

Caput L.

Sequitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Domino Moyses fabricare iubetur. Tabernaculum hoc per allegoriā ecclesia est, in huius uitæ eremo constituta. De quo psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. Varijs igitur speciebus in

struitur tabernaculum, partim preciosis, partim uilioribus. per quod monstratur alios sanctos, alios esse peccatores in ecclesia: Fideles autem omnes, & intra corpus ecclesiæ constitutos: infideles uero extra linum collocatos.

Ipsū autem tabernaculum cum in typo ecclesiæ fieret, columnas eius quatuor fundari argenteas Dominus iubet. Colunnæ istæ quatuor Euangelistæ sunt, sanctæ firmitate fidei solidati. Argenteæ autem dicuntur propter diuini eloquij claritatem. Harum columnarum bases prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portant ecclesiæ. Supra firmamentum enim prophetarum Euangelistæ collocant ecclesiam, eorumq; autoritate Euangelicam fidem confirmant. Caput autem columnarum aureū, ille est, de quo dicit Apostolus: Quia caput uiri Christus est,

DE COLUMNIS ET BASIBVS,

et capitula. Caput LI.

Interim & tabulas deauratas erigi præcipit, & effundi earum bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas nisi doctores & Apostoli extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi ut prædictum est, prophetæ signantur, qui super impositas tabulas firmi ac iuuiles sustinentur: quia Apostolorum & doctorum uita, dum eorum prædicatione instruitur, eorum autoritate solidatur. Vnde & cōiunctæ hinc bases singulis tabulis supponuntur: quia dum prophetæ sancti in uerbis suis de mediatoris incarnatione cōcordant, subsequentes prædicatores ecclesiæ indubitanter ædificant: & cum in semetipsis non discrepant, illos in se robustius figunt. Vnde & bene pelles arietum sibi subiecit, ut per arietes duces præpositosq; ecclesiarum ostēderet: qui quia deseruire curis temporalibus non timent, oportet ut tentationum uentos & pluuias de huius mundi contrarietatibus portent. ut hi qui intra ecclesiam spiritaliter quasi byssus & hyacinthus & purpura fulgent, securi interiori resplendant, dum præpositi & rectiores eorum contra procellas & turbines seculi foris laborant.

DE OPPANSO VELO IN MEDIO TABERNACULI.

Cap. LII.

Quod uero in medio tabernaculi uelū extenditur, & exteriorum pars ab interiore separatur: illud significat, quod nunc populus ecclesiæ ea quæ promissa sunt, uel oppansa, quo usq; adueniant, uidere non liceat. Sic enim & Apostolus ait: Nunc uidemus per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quādiu igitur in hoc mundo sumus, tanquā per speculum ueritatē uidemus: positi quā in sancta, nondum peruenientes ad sancta sanctorū. Sancta enim esse possunt ea quæ in præsentī seculo habere sanctā conuersationem possunt: sancta uero sanctorum, in qua semel tantūmodo intratur, ad cælū quippe est transeundū, ubi est propitiatorium & cherubin, ubi & mundis corde apparere poterit Deus. In qua tamen conuersatione cōstituti, nō sine adiutorio spiritus sancti

n 3 consistimus.

consistimus. habemus enim ex uno spiritus sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum ecclesiæ, id est, septem plerumque Domini gratiam missam in uniuerso orbe terrarum, quæ populos ecclesiæ fulgore sancti spiritus diuersa charismatum claritate illustrat. Potest quidem hoc oppassum uelum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita: tempus illud significari, quod fuit sub lege: quia quæ lex & prophetæ cecinerunt, occulta erant: & in teriecto uelamine uidere non poterant, sed postea quæ Christus adueniens tempore passionis, uelum illud à summo usque ad deorsum dirupit, omnia illa quæ antea erant occulta, per Domini passionem ad nostram fidem sunt reuelata, dicente Apostolo: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum, quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt alta Dei.

DE DIVERSIS DONARIIS AD
constructionem tabernaculi. Cap.

put LIII.

Offeruntur autem uno studio, & tamen diuersa donaria ad constructionem tabernaculi: iuxta quod scriptum est, Aurum & argentum, & lapides preciosi. Tunc præterea byssus coccum, hyacinthum, & purpuram: pelles etiã arietium imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi, sed & quicquid incultum, & ad uestes sanctas necessarium erat, uiri cum mulieribus præbuerunt: armillas & inares, & annulos: & dexteralia, omne uas aureum in donaria Domini separatim. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum his tinctum, byssum, & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera, significantur meritorum dona, quibus ornatur ecclesiæ. Fides eius auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quod uero in ornamento, siue tabernaculo necessaria sunt, uiri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia in hac ecclesiâ uirtutes fortium, quæ per uiros exprimuntur, exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intimantur, omnia locum inueniunt, quia ad uas sanctæ edificationis accipiuntur. Collatio uero ipsa non fit necessitate, sed sponte: quia fides spontanea est. Nam per armillas, quæ lacertos astringunt, præpositorum ualde laborantium opera demonstrantur. Per inares subditorum obedientia exprimitur. Per annulos signaculum secretorum ostenditur. Unde & quædam minus intelligentium occultantes, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque dei sacramenta credantur. Unde & iustus lætatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Porro per dexteralia, opera bona & dextera commemorantur. Per uas aureum, in donaria Domini separatim, diuinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto ab infirmorum amore dislinguitur, quanto ad ea sola quæ terrenâ sunt à mandato subleuatur. Porro per hyacinthum spes celestium præmiorum ostenditur: per purpuram cruor ac tolerantia passio-

num, amore regni perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur: quæ perfectione sui bis tingitur, qui à Deo & proximi dilectione decoratur. Per byssum immaculata carnis incorruptio, & splendidissimus sanctimoniam candor ostenditur. Byssus enim linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas textitur, dura poenitentia afflictio designatur. Dum igitur alij per armillas & annulos forti magisterio exercentur, alij per inares & dexteralia deuotam audiendi obedientiam, rectamque operationem exhibent, alij per uas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent, alij per hyacinthum, purpuram & coccum audita celestia sperare, credere, amare, non desunt, etiam quæ adhuc subtiliore intellectu minime cognoscunt. alij per byssum incorruptio nem carnis offerunt. Alij per caprarum pilos deplorant asperè, quod libenter admiserunt. Ecce ex tanta diuersitate operum unum conficitur tabernaculum, sicut ex diuerso puluere unum compingitur terræ globus infusione sancti spiritus irrigatus. iam porro ligna sethim imputribilia, omnes sancti intelligentur, mente & corpore incorrupti: neque cum seculo perituri, sed permanentes æterni. Lapidibus quoque preciosis, confessores, Apostoli, sacerdotes, omnesque iusti, quos etiam lapides uitos beatus Petrus Apostolus dicit: Ut sitis, inquit, lapides uiri, coadificati in templo Dei. hæc igitur omnia offeruntur in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem. offert & alius aurum, sensum: alius argentum, eloquium: alius uocem æris, sicque fiunt multa in tabernaculo. Mensa scilicet & candelabrum, altare, columna, bases, tabula, crateres, scyphi, thuribula, phialæ, mortariola, & emunctoria, paxilli, tentoria: quibus diuersitatis bus tota illa tabernaculi, id est, ecclesiæ pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculum ecclesiæ est, in qua est mensa, id est, unitas fidei: uel certe scriptura sacra, qua uniuersi fideles spiritali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis, Christus est cum septem ecclesiis. Emunctoria quoque eius, hoc est geminum testamentum: & columna, doctores sancti, firmitate fidei solidati: nec non & bases, id est, propheta suo fundamine structuram gestantes ecclesiæ. Ibi etiam & tabula, Apostoli, prædicationis fidei dilatati. Tentoria, præpositi uel licet & prædicatores, qui strictius laborant contra huius seculi turbines. Sunt ibi & crateres, id est, distributiones hominum. Sunt & paxilli, hoc est, principes ecclesiæ, in quibus pendent omnia genera populorum quasi uasorum. Scyphi quoque, doctrinæ eloquia, siue sensus: nec non & thuribula, uirtutes scilicet operum, uel orationes sanctorum, quibus odor suauitatis offertur ad Dominum. Phialæ quoque, Apostoli & doctores, pleni uitalibus aquis. Ibi lilia, uirginitatis candor: siue mortariola, laborum passionumque tolerantia, quibus mortificantur membra poenitentium. & hæc quidem species dispensationesque donorum

donorum sunt diuise per spiritum sanctum fidelibus, ut in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum cõstruatur, in quibus habitat Deus in medio sanctorum.

DE VNGVENTO QUO PER VN
gitur tabernaculum. Cap. LIIII.

Porro unguentum, quo perungitur tabernaculum, chrisma est, quo ungitur populus fidelis in ecclesia, in quibus diuinitas tanquam in tabernaculo habitat. Potest quidem unguentum hoc intelligi etiam uirtutes sanctorum, siue odor iustitiæ longe lateq; diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiæ suæ manifestat per nos.

DE INCENSIO COMPOSITO.
Caput LV.

Incensum autem quod ex quatuor odoratissimis generibus in maximã subtilitatẽ cõminutis, id est, fracte, oniche, galbano & thure cõponitur, hæc in forma orationũ fidelium constituta, beati Ioannis Apocalypsis ostendit: Et illi quidem uiginti quatuor seniores prociderunt ante agnum, habentes unusquisq; citharas & psalteria aureas, plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum. Quãquam & speciem quatuor elementorum horum quatuor odorum naturæ significare uideantur, ut thus quod perlucidum est, aeri comparatur: fractem uerò aquis, galbanus & onyx terræ atq; igni, ut per hæc omniũ quæ in cœlo & infra cœlũ, & in terra & in aquis sunt, placitum Deo incensum sit, hic creaturæ laudis oratio. Sanguis autem ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculum testamenti, omniaq; quæ in eo erant dicens: Sanguis hic sanguis testamenti, mirifice Dñi Iesu sanguinẽ prædicare monstratur, quo omniũ credentium corda purgantur, quo fides ecclesiæ signatur, quo omnis populus, id est, Christi corpus omnis tabernaculi sanctificatur, dicens Dño discipulis: Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur: ad implendum in ueritate id, quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.

DE VESTE PONTIFICIS.
Caput LVI.

Iam nunc indumenta pontificis quæ sunt, quæq; proprius significant, demonstrandum est. Sacerdotẽ autem Aaron illum significari, ad quẽ dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vestis eiusdem sacerdotis ecclesia est, de qua dicit Apostolus: Ut exhiberet sibi gloriosam ecclesiã, non habentem maculam aut rugam. Quatuor colores, ex quibus uestis eius cõtexitur, meritorum est diuersitas, quæ intra sanctam ecclesiã in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est, sacerdotalem lineam, incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, & significatur in pedibus. Linũ enim de terra oritur, cidarium super caput eius, & aureã laminã, splendorem diuinitatis intelligimus, ut nos quidem secundũ hominem pode-

re, secundum Deũ cidari ornatũ esse uideamur: Fœminalia uerò illa quæ induit, castitatẽ corporis Christi, & integritatem ostendit. Cingulũ uerò illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum uel concordia figuratur, qui in unitate fidei Christum amplectuntur: tunica autem illa talaris, à capite usq; ad plãtas dimissa, eadem ecclesia Christi usq; ad finem temporũ permãtura. Hæc uestis tota sit hyacinthina. Hyacinthus enim aërio colore respicit: scilicet ut omnis ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, et tota ad amorem celestium surgat. Mala autem punica in inferioribus posita, eiusdem ecclesiæ unitatem declarãt. Nam sicut in malo punico uno exterius cortice, multa interius grana muniuntur: sic in numero sanctæ ecclesiæ populus unitas fidei contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tintinnabula uerò inter mala granata testimonia consonantia, prophetiã intelliguntur, & doctores sancti in medio ecclesiæ collocati, quorum lingua doctrinæ scientia resonat. Tangit utraq; acies tintinnabuli, id est, partes legis & Euangelij. Hæc autem tintinnabula in extremo uestimento sunt posita, idcirco & de fine mundi, & de uita futura disputantes, nunquam sileant. Superhumeralẽ autem, pallium Saluatoris insinuat potestatem & regnum. sicut scriptum est: Principatus eius super humeros eius. Duos autem lapides smaragdini in super humerali à dextera & læua positi, duo sunt populi: gentilis dexter & Iudæus, qui fuit aliquando dexter, sinister est. Habentes in se sculpta nomina duodecim patriarcharum id est, ad imitandum uitæ exemplar sanctorum Apostolorum. Alij eosdem lapides duos, duo testamenta dixerunt siue literam & spiritum, in quibus tenentur legis uniuersa mysteria. In dextera spiritus, in læua litera. Rationale uerò pectori superpositum, quaternario lapidum ordine distinctum: sermonem figurat Euangelicũ, qui quadruplicato ordine ueritatem fidei nobis & doctrinam trinitatis exponit, cui conuenit in gemmis apostolicus sermo tam uirtute q̃ numero. Hoc autem rationale duplex est: quia Euangelicæ doctrinæ scientiã doctrina scientia operata est & abscondita, simplex & mystica. Itẽ idẽ sacerdos Christus, non in cõgrue interpretatur in membris suis, & maxime in pontifice, qui moratur in sanctis, & offert uictimam pro populo carnis immaculati agni, sacro ordine conficiens. Primo enim quod in Aaron pectore rationale iudicij uittis ligatibus imprimitur: significat ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant: sed ratio sola cõstringat, quod etiam rationali uigilanter adiungitur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Scriptos etenim sanctos patres semper in pectore ferre debent, quorum exempla imitari non cesset: & quod in utroque humero sacerdos uelamine superhumerali astringitur, ut contra aduersa ac prospera uirtutum semper ornamento muniatur. Et q̃ superhumeralẽ ex auro, & hyacintho & purpura bis tincto

cocco & torta fieri bysso præcipitur: quantum sacerdos clarescere uirtutum diuersitate debet, demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapientie emicat, cui hyacinthus, qui aërio colore resplendet, adiungitur: scilicet ut omne quod tractat, ad amorem cœlestium surgat. huic admiscetur regalis purpura, ut suggestiones uitiorum ueluti ex potestate regia comprimatur. Coccus quoque bis tinctus ipsius superhumerali adiungitur, ut ante interni iudicis oculos omnium uirtutum bona ex charitate decorentur: quia charitas, que in dilectione Dei & proximi pendet, quasi ex duplici tinctura refulget, cui bis tincto cocco torta byssus adiungitur. De terra enim byssus nitente specie oritur, per quod candens decor munditiæ corporalís castitas designatur: quæ uidelicet torta pulchritudine superhumerali innectitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro affligitur. Si quidem & baltheo præcingitur, per quod rerum incentiua & luxurię libidinum refringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens, in tunica tintinnabulis ambitur: ut uidelicet uoces prædicationis habeat ne superni inspectoris iudicium ex silentio offendat. Mala quoque punice tintinnabulis coniunguntur, ut per eius doctrinam fidei unitas designetur. Quod autem in prima parte tabernaculi quotidie sacerdos ad immolandas hostias introibat, instantia nobis quotidiana præcipitur, ut ab hoc loco ubi populus Dei cœlestibus uocibus eruditur, nunquam abscedamus: sed quotidie confessionis & laudis spirituale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt ueræ hostiæ, sicut scriptum est: Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus. Illud autem quod semel in anno pontifex relicto populo ingrediebatur in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium: significat pontificem nostrum Dominum Iesum Christum, qui in carne positus per totum annum erat cum populo annum illum, de quo ipse dicit: Euangelizare pauperibus misit me, & uocare annum Domini acceptum, & diem propitiationis. Iste ergo semel in anno in die propitiationis intrat in sancta sanctorum, id est, completa dispensatione penetrauit cœlos, intrans ad patrem, ut eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in se credentibus.

VENERABILIS BEDÆ PRES-
BYTERI QUÆSTIONVM
SUPER EXODVM,
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Leuiticum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE QUATVOR GENERIBVS PRINCIPALIVM Oblationum. Caput I.

NEXORDIO Leuitici quatuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suauitatis Domino offerri iubentur. id est, primum, uitulus de armētis sine macula: secundum, agnus de ouibus: tertium, turtur & columba: quartum, similago conspersa azyma, oleo uncta, & clybano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus causarum in persona populi offerantur. Primum itaque sacrificium uitulum ex armentis Christus demonstrat, ex patriarcharum progenie descendente: hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ edomuit, atque spiritus sancti semen uirtutum fruge ditauit. Iste uitulus sine macula est, quia sine peccato ad passionem ducitur. Offeritur autem non in tabernaculo, sed ad hostium eius, quia extra castra passus est Christus, per filios autem Aaron sacerdotis offertur sanguis eius, quod de Anna & Caïpha intelligitur: quia consilium facientes effuderunt sanguinem Christi. Secunda hostia de ouibus, agnus oblati idem Christus propter innocentiam figuratur. Hic est agnus qui apud Esaiam in sacrificium adducitur, & ab Iohanne omnibus demonstratur: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Bene ergo in sacrificio agnus offertur, ut innocentie & passionis Christi figura demonstraretur. Bene & hœdus, quia per eius mortem author peccati diabolus agnoscitur iugulatus. Tertium sacrificium dicitur turtur & columba: turtur carnem Christi manifestum est esse, Salomone dicente: Speciosa genæ tuæ sicut turtur. Columbam spiritus sancti figuram habere Iohannes baptista declarat, dicens: Super quem uideris spiritum sanctum descendente sicut columbam, hic est filius meus: ac per hoc turtur & columbam, id est, carnem Christi spiritu sancto sociatum per mysterium passionis, sacrificium Deo in odorem suauitatis. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Iesus. Quartum autem anima offert, id est, ecclesia offert sacrificium de similia ecclesiæ catholice figuram pronuncians, quæ ex conuenientibus membris quasi similia ex multis credentium granis collecta est, & legis & Euangeliorum

geliorum mola inter literam & spiritum separati per aquam baptismatis adunatam, chrismatibus oleo perunctam, sancti spiritus igne solidatâ, per humilitatem spiritus Deo placens effecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadriforme Christi & ecclesie habitum demonstrantes.

DE FIGVRIS HOSTIARUM. Caput II.

Hostiarum diuersitates exequitur, quarum typus imaginem passionis Christi præferbat. Nam postquam ipse oblatum est, omnes hostiæ cessauerunt, quæ in typo uel umbra eiusdem præcesserant, figurantes illud sacrificium, quod unus & uerus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum, cuius sacrificij promissas figuras in uictimis animalium celebrare ante oportebat, propter mundationem futuram carnis & sanguinis: per quam unam uictimam fieret remissio peccatorum, de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possederunt, quia eadem substantia corporalis in cœlesti commutabitur qualitate. Ipse enim in uitulo, propter uirtutem crucis offerebatur. Ipse in agno propter innocentiam. In ariete propter principatum. In hirco, propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum. In turture & columba, propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominis in durarum substantiarum coniunctione ostendebatur. Porro in similitudine conspersione credentium, per aquam baptismatis collectam ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicue demonstrabat. Nos autem moraliter munus Deo uitulum offerimus, cum carnis superbiam uincimus: agnum, cum irrationabiles motus & insipientes corrigimus: & hœdum, dum lasciuiam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis ostendimus. turturam, dum carnis seruamus castitatem: panes azymos, dum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis & ueritatis ambulamus.

DE IGNE SACRIFICII. Caput III.

Ignis in sacrificio id significabat, uelut absorbens mortem uictoria. In eo autem populo hæc ritè celebrata sunt, cuius regnum & sacerdotium prophetia erat uenturi regis & sacerdotis, ad regendos & congregandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnum cœlorum, ad sacrarium angelorum, & ad uitam æternam. Huius itaque ueri sacrificij sicut religiosa sacramenta Hebræi celebrauerunt: ita sacralia imitamenta pagani, quæ immolant gentes, ut ait Apostolus, Dæmonibus immolant, & non Deo. antiqua enim res est, & prænuntia tua immolatio sanguinis, futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulit, in sacris literis inuenitur.

QUOD MEL IN DEI SACRIFICIO non offeratur. Caput III.

Quod mel in Dei sacrificium non offertur, indicat apud Deum nihil uoluptuosum, nihil suauitatis mundi placere, nihil quod non habeat mordacitatis aliquid ueritati fore acceptum. Vnde & pascha cum amaritudinibus manducatur.

QUOD SAL IN OMNIBVS SACRIFICIIS admisceratur. Caput V.

Contrario admisceri in omnibus sacrificijs sal iubetur, scilicet ut, omnia quæ ad Christi honorem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipiant.

QUOD IN SACRIFICIIS OLEUM offeratur. Caput VI.

Quod uero in sacrificio oleum offerebatur, significat: ut quicquid ad cultum Christi, & deuotionem sanctorum impeditur, totum cum hilaritate faciamus: nihil ut ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate. hilarum enim datorem diligit Deus. Oleum uero hilaritatem significat, sicut scriptum est, Ut exhiberet faciem eius in oleo.

DE SACRIFICIO EIVS QUI SACRAMENTUM protulit, & abluionem. Caput VII.

Deo autem qui iuramentum obtulit, ut uel male uel bene quid faceret, atque hoc ipsum obliuione transcendit, dicitur: Offerat agnum de gregibus, siue capram, orabitque pro eo sacerdos, & pro peccato eius. Sin autem non poterit offeret pecus, offerat duos turtures, uel duos pullos columbarum: unum pro peccato, & alterum in holocausto. Iuramentum namque proferre, est uoto nos diuine seruitutis alligare: & cum bona opera promittimus, bene nos facere spondemus. Cum uero abstinentiam cruciatumque carnis nostre uouemus, male ad præsens nobis facere iuramus. Sed quia nullus in hac uita perfectus est, quamlibet Deo deuotus sit, qui inter ipsa quantulumcunque pia uota, pro peccato agnus offerri de gregibus, siue capram præcipitur. Quid enim per agnum, nisi actiua uite innocentiam. Quid per capram, quæ in summis sepe extremisque pendens rupibus, pascitur, nisi contemplatiua uita signatur. Qui ergo se conspicit promissa hæc & proposita non implese, in sacrificium Dei se studiosius debet, uel innocentia boni operis uel in sublimi pastu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus, capra uero offerri de gregibus non iubetur: quia actiua uita multorum est, contemplatiua paucorum. Ec cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quali agnum de gregibus damus: sed cum offeretis uirtus ad agnam capram non sufficit in remedio poenitentis, adiungitur ut duo columbarum pulli uel turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli uel turtures pro cantu gemitus habent, Quid ergo per duos columbarum

columbarum pullos, uel turtures duos, nisi duplex pœnitentię nostrę gemitus designatur, ut cum ad offerenda bona opera non asurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus: quia & recta non fecimus, & praua operati sumus. Vnde & unus turtur pro peccato, alter uerò offerri in holocaustum iubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Vnum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus: de altero uerò holocaustum facimus, cum pro eo quod bona negleximus, nosmetipsos funditus succedentes igne doloris ardemus.

DE FILIIS AARON EXTIN-
ctis. Caput VIII.

Filii autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienum, igne diuino exusti sunt: illos significauerunt, qui Dei traditione contempta alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ actionis inducunt, quos increpat Dominus & obiurgat, in Euangelio dicens: Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestram statueratis. Videtur & ignem alienum incendere, quisquis corporeæ uel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario suo cordis accendens, audet altarijs Domini appropinquare, quæ non recipiunt, nisi illius ignis accensionem. De quo ait Dominus: Ignem ueni mittere in terram. Hoc igne nos Dominus Iesus semper incendet, ut illuminemur in sensibus, ne flagremur in uitijs.

DE DISCRETIONE CIBO-
rum. Caput IX.

Nunc autem de discretione ciborum, ubi lex de mundis & immundis quedam animalia ad esum quasi munda concessit, quedam uerò interdixit quasi non munda. Primum enim sciendum est, quicquid à Deo institutum est, mundum esse, & in ipsa institutionis auctoritate purgatum. Quid ergo est in animalibus, igitur mores pinguntur humani, & actus & uoluntates, ex quibus ipsi fiunt mundi & immundi. Hæc itaque munda esse dicit. Omne, inquit, quod habet diuisam ungulam, & ruminat in pecoribus, comedetis. quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernerebat. Denique hi homines mundi sunt, qui ruminant, qui in ore semper portant quasi cibum diuina præcepta. Hi & ungulam findunt, quia duo testamenta legis & Euangeliorum credentes, se firmo passu innocentie iusticieque uitæ conficiunt. Item Iudæi ruminant quidem uerba legis, sed ungulam non findunt: hoc est, quod nec duo testamenta recipiunt, nec in patrem & filium fidei suę gressus statuunt, propterea immundi habentur. hæretici quoque licet ungulam findunt, in patrem & filium credentes, & duo testamenta recipientes: sed quia doctrinam ueritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immundi sunt. Nam quod adierit scriptura dicens: Ex omnibus quæ gignuntur in aquis, & habet pinnulas & squamas, hæc

comedetis: quicquid autem pinnulas & squamas non habet, abominabile uobis erit. Quod ergo in piscibus, squamosa & aspera pro mundis habentur, hispida & hirsuta, & firmi ac graues mores hominum approbatur: quæ autem sine his sunt, immunda dicuntur, quibus leues & lubrici & infidi, & effeminati mores approbantur. Quid autem sibi uult, quod lex dicit: Camelum non manducabis: nisi quod de exemplo animalis uitam damnat in formem, & criminibus, tortuosam. Cum autem in cibum suem prohibet, reprehendit utique cenosam & luteam & gaudentem uitiorum sordibus uitam: & cum leporem accusat, reformatos utique in sceminis uiros damnat. Quis autem mustela corpus cibum faciat, sed furtum reprehendit. Quis lacertam, sed odit uitæ incertam uarietatem. Quis postremo stellione uesci possit, ut hæc lex magnopere prohiberet, sed maculas mentium execratur. Quis accipitrē aut miluū, aut aquilam: sed odit raptorem uiolento scelere uiuentes. Quis uulturem: sed execratur prædam de aliena morte quærentes: sic & cum corruum prohibet, uoluntates nigras, passerem quoque dum interdicit, in temperatiam coarguit. quando noctuam, odit lucifugas uanitates. quando caradrium, nimiam linguę intemperantiam. Quando cignum prohibet, ceruicis altæ superbiã denotat. Quando uespertilionem, quærentes tenebras noctis similes errores. Hæc ergo paria & lex in animalibus execratur, quæ in illis quidem non sunt criminosa: quia in hoc nata sunt, sed quia contra naturam non ex institutione, sed ex errore que sita sunt. Sed fuit tempus aliquando antiquum, quo ista umbra uel figura exercenda erant à populo uel gerenda, ut abstinentum esset à cibis quos institutio quidem commendauerat, sed lex interdixerat. Verum iam finis legis Christus aduenit, aperiens cuncta legis, & obscura referans: atque omnia sacramenta, quæ nobis antiquitas texerat, magister insignis & doctor celestis & institutor referata ueritate patefecit, sub quo dicitur, iam omnia munda mundis: inquit natis autem & infidelibus nihil mundum, sed poluta sunt eorum mens & conscientia.

DE IMMUNDITIA PARIEN-
tium. Caput X.

Sequitur quæstio de immundicia partus, & contagione lepræ. Ait enim: Mulier quæ concepit semen, & peperit masculum, septem diebus esse immundam, octauo purificari. Quæ autem foeminam peperit, bis septem diebus in immundicia scribitur permanere. In tabulis ergo quaedam mysteria latentis arcani non est dubium continere. Septimana enim huius presentis uitæ tempus uideri potest, quia in septimana dierum consummatus est mundus: in quo do- nec firmus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octaua uenerit dies, quod est futuri seculi tempus, in quo tamen die purgandus ille est qui uiriliter egit, statim enim munda efficitur.

da efficitur mater eius quæ genuit eum. purgata namq; uitis carnem ex resurrectione suscipiet, qui uerò nihil in se habuit uirile aduersus peccatum, sed remissus & effœminatus permã ferit in actibus suis, iste neq; in præsentis seculi hebdomada, neque in futura purgabitur ab immunditia sua.

DE LEPRIS.

Caput XI.

Locutus est Dominus ad Moysen & Aarõ dicens: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est, plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, uel ad unumquemlibet filiorum eius. Qui cum uiderit lepram in cute, & pilos in album colorem mutatos, plaga lepræ est, & arbitrio eius separabitur. Lepra doctrina est falsa, proinde leprosi non absurdè intelliguntur hæretici, qui unitatem ueræ fidei non habent. 20
 uarias doctrinas profitentur erroris, ueracq; falsis admiscēt, sicut & lepra ueris falsisq; locis humana corpora uariando commaculat. Huius scilicet lepræ inuenimus legis latorem sex species in hominem posuisse: prima capitis & barbæ, secunda caluitij & recaluationis. Tertia carnis & cutis. Quarta cutis corporis & cicatrices albæ cum rubore. Quinta ulceris & cicatricis. Sexta uisionis. In capite lepram portat, qui in diuinitate patris uel in ipso capite, q̄
 Christus est, peccat. Caput enim uiri Christus est. Hanc lepram habent Iudæi, Valentiniiani, Marcionite, Photiniani, Manichæi, Arriani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priscilliani, Donatistæ, Nestoriani, Euticiani, quicq; omnes in caluaria lepram gerunt, quia erroris sui perfidiam aperta prauitate defendunt. In barba lepræ gerunt, qui de Apostolis & sanctis Christi peruerse aliquid sentiunt, atq; eos falsum quod liber prædicasse cõsingunt. Sicut enim barba ornamentum est uiri, ita sancti Apostoli & doctores ornamenta sunt corporis Christi. In corpore lepram habent, qui ecclesiæ detrahunt, sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem, sicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus poenitentiam negant, sicut Heraclitæ, qui inter alios errores regnum cœlorum paruulos habere non credunt, sicut Arriani, qui uerant pro defunctis offerri sacrificium. In carne & cute lepram gerunt, qui carnalia uel exteriora suadere conantur: ut Corinthiani, qui resurrectionem futurã in carnis uoluntate existimant, uel sicut Arriani, qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter uiuant, non posse computari peccata. In cicatrice sanati ulceris lepræ portant, qui post cognitionem & medicinam Dei, & manifestationem fidei, quam à Christo susceperunt. Rursum in ipsa cicatrice ascendit aliquot indicium erroris, aut perfidia dogmatis ueteris. In carne uita lepræ gestat, qui de anima, quæ uita est carnis, aliquid falsum existimat, sicut Luciferiani, qui dicunt animam de carnis substantia propagatam, sicut

Arabici, qui animã simul cõ corpore mori putant. In cicatrice uisionis lepram habent Manichæi, qui inani abstinentiæ cruciatu corpora sua exurant, & per infidelitatem non munditiam inde, sed lepram gignunt. De talibus enim prædicabat Apostolus, Discunt, inquit, quidã à fide attendentes uarijs spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstine, re à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelis. Sed adhuc adiecit colores leprarum, id est, pallidam, rubentem, albam, liuidam, nigram, florescentem. Itaq; dũ pallidam lepram dicit, imbecillum & fragilem fidem animæ denotat, quæ perditio colore integre sanitatis erroris infirmitate languescit. Cũ autem rubicundam lepram ostendit, homicidij cruore mentem infectam denotat, & iniurij; cũ uerò albam, illos hæreticos, qui se mundos appellant, siue reliquos, qui de falso merito gloriantur: sicut Pelagius & Nouatus. Cum autem nigram uel liuidam lepram commemorat, inuidiæ & liuoris notas execratur: cum uerò nigrã insinuat, sacrificiorum fumo & busto idolatriæ denigratam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite usq; ad pedes dicit: auaritiæ crimen ostendit, quia nunc floridum & iucundum putatur hominem felicem esse in hoc mundo, & diuitem uideri in seculo. Hæc enim pestis auaritiæ omne genus hominum quasi totum corpus crebro erroris istius contagione commaculat. Cum autem lepram, quæ habet ruborem, cum pallore permixtum: eum hominẽ denotat, qui cum sit imbecillus animo & mendax, facile in furorẽ prorũpit, & leuitate morũ cito periurat. pallor enim mentientem lingua significat, rubor iracundiam manifestat. Est itaq; lepra peccati, quæ sacrificiorũ oblationib; emundatur, id est, corde contrito & humiliato. Sacrificium enim Deo spiritus cõtribulatus est. Aqua qua lepra diluit baptismus est, quæ etiam septem dierũ purgatione extra castra habetur, id est, per septiformis spiritus agnitionem purificetur. est quæ iusu sacerdotis auferitur, scilicet per doctrinã. Genus autem lepræ, quod mundari omnino nõ potest, eorum est qui in spiritu sancto peccat, nec dicunt poenitentes posse consequi ueniam. De his ait ueritas: Qui peccauerit in spiritu sancto non remittetur ei neq; in hoc seculo neq; in futuro. Quod uero iubetur leprosis ut exeant de castris, & sedeant foris donec mundetur lepra eorum: intelligitur hæreticos proijci debere ab ecclesia, donec proprio errore purgentur, & lic reuertantur ad Dominum. eiusmodi uerò diffutis tunicis capite deoperto & ore obuoluto sordere iubetur, lepræ emundationem expectãtali modo debet sordere impenitentia, diffutis tunicis, id est, omnibus secretis manifestatis. capite deoperto, ut à cunctis eius denunciatio uiudeatur ore clauso, ne ulterius impia doceat uel loquatur.

loquatur. Sed adhuc adiecit scriptura, lepram esse in uasis, in parietibus domus, in uestimēto, in trama, in stamine. Lepra in parietibus domus, hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari debet. Lepra in uasculis, unicuique homini proprii corporis delicta. Lepra in stamine uel in uestimento, peccata quæ extra corpus committuntur: uel quæ in ipso corpore perpetrantur. Stamen enim anima hominis intelligitur: & trama mollissimi corporis sensus.

DE SACERDOTE MAGNO ET
cultu eius. Caput XII.

Dixit Dominus ad Moysen, pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fustum est unctio oleum, & cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, uestitusque est sanctis uestibus, caput suum non discoperiet, uestimentum non scindet, & ad omnem mortuum non ingredietur omnino. Super patre quoque suo & matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleum sanctae unctiois Dei sui super eum est, ego Dominus. Virginem ducat uxorem, uideam & repudiatam & sordidam atque meretricem non accipiat: sed puellam de populo suo, ne contamineat semen suum. Sacerdos magnus inter fratres suos, hic est de quo scriptum est, cum resurrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & ad patrem uestrum: ad Deum meum, & ad Deum uestrum. Super cuius caput fustum est unctiois oleum, iuxta quod propheta Dauid dicit: Dillexisti iusticiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo læticiae prae participibus tuis. Cuius consecratae sunt manus: iste consecratas habet manus, dum eas in passione extendit pro expiatione totius seculi. uestimentum eius non scinditur, id est, non patitur diuidi in hæreses & schismata ecclesiam suam, quæ illi in hærendo uestis est propria, cuius indumenti figura fuit tunica illa Iesu inconsutilis: sed per totum textillis quæ in passione eius non scinditur, sed indidua à possidente seruat. Ad mortuum non accedat, quia peccatum non fecit. Per peccatum enim mors intelligitur, sicut scriptum est: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. In patre & matre non contaminabitur: in matre quidem Christus non est pollutus, cum ante secula nasceretur de patre: similiter in patre non est commaculatus, cum in seculo nasceretur ex matre. Solus enim ipse in seculo mundus ingressus est, procedens ex utero uirginali sine contagione uirili. Nam omnes nos dum peccamus, contaminamur in patre, de quo creati sumus, si in hæresim deuoluamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deo, ecclesiam in aliquid lædimus, uel libertatem matris coelestis indigna peccati seruitute foedamus. De sanctis non discedat, quia Christus per susceptionem carnis, sic descendit in mundum, ut nunquam desereret

coelum. Et uideam repudiatam ac meretricem non ducat uxorem, sed uirginem. Vidua & repudiata est Synagoga, de qua Dominus loquitur per Esaiam dicens: Quis est liber repudij matris uestrae, quo ego dimisi eam. Meretrix autem hæresis est, quæ multorum errore uel libidini patet. Tales non copulantur Christo, nisi sola ecclesia uirgo, quæ non habet maculam aut rugam. De qua Apostolus: Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, dicitur quidem & anima sponsa esse, sed illa quæ fidei simplicitate & actu puritate incorrupta probatur. Et uirgo est & uidua anima, quæ discedens à iugo legis, Euangelij præcepta non seruat. Est & repudiata, quia peccando à Christi corpore separatur, etiam si non proiciatur ab episcopo. Est & meretrix, quæ ad se recipit amatores, id est, contrarias potestates & demones, qui delirium capiunt pulchritudinis. Pulchra namque à Deo creata est anima, & satis decora, quæ imaginem & similitudinē Dei habet. Sequitur de hinc: De genere suo ducet uxorem: animam scilicet, quæ ei fide coniungitur: nec contamineabit semen suum, id est, uerbum Dei, quod in ecclesia prædicatur. Sicut in Euangelio scriptum est: Ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis margaritas uestras ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Hucusque quæ de summo sacerdote prædicata sunt, mystice ad Christum pertinent. Dehinc ea ipsa sic interpretantur in membris suis, & maxime in sacerdotibus, ad quos pertinent spiritalia sacramenta, qui etiam quantis polleant priuilegijs, breuiter percurrendum est. Dicit enim de eo: Caput, inquit, suum non discooperiat, id est, ut sacramenta Christi, qui caput est, uelamento mysteriorum honoret: & uestimenta sua non scindet, ne in hæresim & schismata transeat. Super omnem animam quæ mortua est, non ingredietur: id est, ad omne peccatum, quod ad mortem pertinet, non accedet. Super patre suo & matre non inquinabitur: scilicet, ne tanta indulgeat pietate parentum amorem, ut Dominum suum offendat & creator: neque ita misereatur propinquis, ut erga Deum uideatur culpabilis. Quam enim episcopi, quantum monachi, dum curam gerunt parentum, suas animas perdiderunt. De sanctis non egredietur, ut semper in opere & cogitatione sancta moretur. Qui enim loquitur, quod ociosum & reprehensione dignum est, de sanctis egredietur, & polluit sanctificationem Dei: quia non incedit ut seruus Christi. Viduam & repudiatam & meretricem non ducat uxorem, sed uirginem, id est, nihil de uetere homine, & pristina uoluntate amplectatur, sed uitam omnium puritate florentem possideat. De genere suo ducet uxorem: utique si uitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter hæc præcipitur istdem, ut ministrantes in templo uinum & siceram non bibant, ne ebrietate & crapula & curis huius uitæ prægrauentur corda eorum: nec partem habeant in terra nisi solum Deum, ne dum de terrenis cogitant, superna obliuiscantur. ab

tur, ab hoc quoq; cõuicio iubentur uicinos & mercenarios separari, & seruis tantum ciborũ dari reliquias: & uicinus hæreticus est, qui proximũ se titulo Christiani nominis asserit. Mercenarius Iudæum ostendit, qui fructum obseruantia legis carnaliter quærit. Cum istis ergo sacerdos Dei non participat Euangelij pabulum, quod est ad refectionem animarum: sed tantummodo cum Christi seruis datur. de hisq; superferuntur altari, sacerdoti pectus & brachium dextrũ: in pectore legis mundas cogitationes, doctrinaq; noticiam: in brachio dextro opera bona ad pugnam contra diabolium, & armata manu, quod corde conceperit, operum exemplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, ut eloquentiam habeat. Datur & de uictimis uenter, cuius indicio discat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

DE SACERDOTIBVS, QUI NON OFFERANT SACRIFICIUM. Cap. XIII.

INter hæc etiam iubetur ipsis sacerdotibus. ut nulla debilitate insignes sint, ne cæcus, ne claudus, uel paruus angrandi, uel torto naso, ne fracto pede aut manu, nec gibbosus ne lippus, ne albuginem habens in oculo, ne iugem scabiem, ne impetiginem in corpore, ne ponderosus: quæ omnia referuntur ad animæ uitium. Mores enim animæ, non natura damnatur. Nam cæcus sacerdos est, qui scripturam scientiæ nõ intelligit, & quo gressum doctrinæ uel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est: Speculatores eius cæci omnes. Claudus est, qui quidem intelligit quod docere debet, sed tamẽ præcepta quæ docet non implet. Paruus autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Grandi & torto naso est, furibundus & inuax, cũ superbiæ arrogantia uel immoderata discretionem. Fractio autem pede uel manu est, qui uiam Dei quam docet, pergere non studet. Gibbosus quoq; sacerdos est, qui terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardius ad superna intedit. Lippus uerò est, cuius ingenium ad cognitionem ueritatis emicat: sed hoc carnaliter uiuendo obscurat. Albuginem quoq; habet in oculo, qui arrogantia sapientiæ seu iusticiæ cæcatur. Iugem uerò habet scabiem, cui carnis petulãtia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoq; habet in corpore, qui auaritia uastatur in mente: quæ nili in paruo compescatur, nimirum sine mensura dilataratur. Ponderosus uerò est, qui si turpitudinẽ non exercet opere, sed ab hac cogitatione continua sine moderamine grauatur in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis grauatur delictis, & expers est scientiæ ueritatis.

DE ABLVTIONE AARON ET FILIORUM EIUS. Caput XIII.

PReterea quid sit illud quod iuxta præceptum Dei Moyses lauisse Aaron, & filios eius legitur: iam tunc purgationem mundi & rerum omnium sanctitatem baptismi sacramenta signi-

Bedæ tom. 8.

ficabant. Non accipiunt uestes, nisi prius lotis fordibus: nec ordinantur ad sacra, nisi in Christo noui homines renascantur. Quod autem Moyses lauat, legis indicium est. præceptis enim Dei lauandi sumus, & cum parati ad indumentũ Christi tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur ueste lineæ, nihil in se mortis habente: sed tora candida, ut de baptismo surgentes cingamus lumbos in ueritate, & tota pristinorum peccatorum turpitudine celetur. Vnde & Dauid ait: Beati, inquit, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

DE OBLATIONE PRO SACERDOTIS DELICTO. Cap. XV.

Quid autem sibi uelit lex imaginaria, quæ iubet uitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito populũ aspergi. Deinde duos hircos offerri deberi: unum in quo fors Dñi uenisset occidendum esse, & de sanguine eius, similiter ut de sanguine uituli digito sacerdotis populum adspicendum. Alterum uerò, in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponenda essent, in locum desertum perducendum, ibiq; dimitendum: sed prius necesse est uituli sacrificium prædere, & tum etiam hircorum causas mysteriaq; eorum narrare. Vitulus itaq; hic, qui pro peccato sacerdotis & totius populi emundatione occidi iubetur: figuram Domini & Saluatoris nostri in semetipsum portabat, qui non solum pro peccatis sacerdotalis populi, uerum & pro omni humano genere, cunctis nationibus Deo patre permittente est immolatus. Sicut Apostolus ait: Qui filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Merito & hoc loco de huius uituli sanguine septies populum digito sacerdotis aspergi iubetur, ut redemptione nostra & purificatio in Christi sanguine lata per gratiam septemplex spiritus demonstratur. duo autem hirci, duorum populorum figuram perspicua ratione demonstrauerunt, propter originalem peccati præuaricationem, hircorũ formam gerentes, quorum est similitudo in Euangelio. Hædi, id est, peccatores ad sinistram futuri, sed ex eis qui in Christo credidissent, & poenitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti. hi in similitudinem huius hirci, qui in sorte Domini uenit, figuram accipiunt, cuius sanguis cum sanguine uituli permisceri iubetur: ut consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini uenire, nisi ut populus creditum, cuius ille figuram habebat, consors & coheres Domini haberetur in regno. Sicut Apostolus ait: Hæredes quidẽ Dei sumus, cohæredes autem Christi. Alius uerò hircus, qui in sortem Dñi non uenit, similitudinẽ tenet infidelitũ, qui nunquã in Christo credere uoluerunt. Hi utique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis, & proficiuntur in desertum locum. Sed quid est, omnes

iniquitates

iniquitates & maledictiones accipere, nisi quia omnia peccata quæ ab Adam usq; ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi qui nec credere in Christo, nec expiari Christi sanguine uoluerunt: & sic onusti & pragrauati iniquitatibus & maledictionibus totius humani generis, in desertum locum projicientur, id est, in tenebras exteriores, ibi est fletus & stridor dentium: & in stagno ignis, quod est gehenna, ibi ignis eorum non extinguetur, & uermis eorum non morietur.

DE QUAE PECORIBVS NON OFFERUNTUR in sacrificio. Caput XVI.

Diuersitas uictimarum, & quæ uel offerri debeant, uel non offerri, in hoc libro Leuitarum dinumeratur, sed per comparationem pecorum conuersatio hominum demonstratur. Homo qui obtulerit uictimam pacificorum Domino, uel uota soluens uel sponte offerens, tam de bubus quam de ouibus immaculatum offerat: ut acceptabile sit, omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulam aut scabiem, uel impetiginem, non offeretis ea Domino. neq; adolebitis ex eis super altare Domini. Bouem & ouem aure aut cauda amputatis uoluntarie offerri potest: uorum autem ex his fieri non potest. Omne animal quod uel cõtritis uel tonlis uel sectis, ablatiscq; testiculis est, non offeretis Domino, & in terra uestra hoc omnino non facietis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo uestro. quicquid aliud dare uoluerint, quia corrupta & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primo rejicitur à sacrificio maculosum animal, uel uarium, id est, in quibus est diuersitas peccatorum, & nunc in libidine & cupiditate, nunc in diuersis criminibus cõmutantur. Rejicitur qui dem & cecum animal, id est, qui nec Deum uidet, nec opera eius facit. Fractum quoq; id est, uitis carnalibus uexatum atq; collisum. Rejicitur & cicatricem habens, qui non digna satisfactione penitentiae uulnera peccatorum deporat: sed adhuc ueteris morbi signum per delicta uoluntatis interius gestat. Reprobatur & lingua amputatum, quæ Deum non confitetur, neq; diuinam legem meditat. Rejicitur & papulam habens, qui pruritu libidinis & ardore concupiscentiarum exæstuat. Similiter & scabiosum, qui peccatum carnis perficit cogitatione operis. Iam uero impetiginem habens, hereticorum figurat collectionem, quæ frequenter se in ecclesie corpus immingit, & impetigiliorem facit. Porro aure amputata sunt, qui uerbo Dei non obediunt, non faciendo quæ iusta sunt. Qui uero cauda habet amputatam, ille est qui bonum quod incipit, perseverantia sine non perficit. Porro defectum, uel testiculis amputatum, indicat eos, qui cum corpore uiri sunt, turpitudinis usu effeminantur. His ergo criminibus inuoluit à sacrificio Domini reprobantur, nec efficiuntur consortes passionis Christi, nec celestis participes sanctificationis.

DE CAETERIS CERIMONIIS.

Caput XVII.

Sed neq; panes alienigenæ offeruntur Domino id est, superstitiosa doctrina hæreticorum, uel studia superstitiosa secularium literarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & rejicitur huiusmodi sacrificium ab ecclesia catholica.

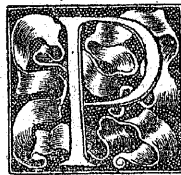
EXPLANATIONIS IN LEUITICVM, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum Numeri, ex dictis patrum, Dialogus.

CATALOGVS MANSIONUM.

Caput I.

DISCIPVLVS.

PRIMA nobis quaestio oritur, cur hic liber Numeri nomen accepit?

MAGISTER. Ideo hic liber unus ex quinque libris Moyli, Numeri appellatus est, eo quod egressæ multitudinis

Israeliticæ ex Aegypto in eodem perfectiorum uirorum cõputatio & numerus teneatur insertus: in eo etiam perfectiones eorum, & mansiones à finibus Aegypti usq; ad locum & tẽpũ, in quo Moyses defunctus est, numerantur. In quo dies dedicationis tabernaculi, & oblationum modus, non sine mystici numeri sacramentatione q; dinumeratus est. Catalogus autẽ mansionum filiorum Israel, quæ à prima usq; ad ultimã numerantur, simul quadraginta & duæ sunt. De quibus Matthæus loquitur: Ab Abrahâ usq; ad Dauid generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis usq; ad Christum, generationes quatuordecim, id est, generationes simul quadraginta & duæ. Per has currit Hebræus, qui de terra festinat transire ad cœlum, & Aegypto seculi derelicto terram repromissionis ingreditur. Nec mirum si illo numeri sacramentato perueniamus ad regnum cœlorum, sub quo Dominus & Saluator à primo patriarcha peruenit ad Virginem, quasi ad Iordanem, quæ pleno gurgite fluens, spiritus sancti gratia redundauit.

Prima mansio est Rameses urbs, quæ in extremis finibus Aegypti erat, in qua populus cõgregatus exiit in deserto altera die post pascha in con-

in conspectu Aegyptiorum. Rameses interpretari quidam comotionem uel tonitruum putauerunt, utiq; quia cum comoti fuerimus ad Euangelicam tubam, excitati tonitru cum gaudio eximus in mense primo, quando hyems praeteriit, quando uerni exordium est, quando cuncta renouantur: eximus quinta decima die mensis primi, in crastinum pascha pleno mensis lumine postefum agni immaculati: & calciatos pedes habentes de Apostolo & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos in manibus praeparatos.

PASCHA SECVNDI MENSIS.

Caput II.

Secunda mansio est in Socoth: in qua coquitur panes azymos, & primum tendunt tabernacula. Vnde & locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur tabernacula siue tentoria. Cum ergo exierimus ex Aegypto, id est, a seculo primo tabernacula figuramus, scientes nobis ad inter fora pergendum, & ad sanctam terram caeleste iter accelerandum.

Tertia mansio est Ethan, quae est in extremo solitudinis, in qua primum uidetur Dominus praecedens populum in columna ignis. Etha sonat fortitudo siue profectio. Praeparemus ergo nobis fortitudinem, assumetes perfectum roborem, ut inter errorum tenebras, & confusionum notis scientiae Christi lumen appareat. Dies quoque nos ter nubem habeat protegentem, ut his ducibus ad terram sanctae repromissionis peruenire ualeamus.

Quarta mansio est Phi hahiroth, quae est contra Belfeson. Phi hahiroth interpretatur os nobilium. Proinde assumpta fortitudine nobilitate mur in Domino, contemnentes & Belfeson, qui interpretatur Dominus aquilonis, eiusque superbiam declinemus. Ab hac mansione profecti filij Israel transierunt per medium mare in deserto, uiderunt Pharaonem cum suo exercitu peruenire in tympanis.

Quinta mansio est Marah, ad quam uenerunt filij Israel transitu mare post triduum. Marah autem interpretatur amaritudo. Post praedicationem enim Euangelij, & tabernacula transigrantium, post assumptam fortitudinem fidei, & post baptismum atque uictoriam, rursus uenitur ad amaritudinem, ut uoluptas atque luxuria uitae amaritudine terminetur, & per crucis lignum quasi per cruciatum, iterum suauitas compensetur.

Sexta mansio est Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmae: in figura duodecim Apostolorum, & septuaginta discipulorum secundi ordinis. De quorum fontibus doctrinae potum haurimus, & dulces fructus uictoriae carpimus. Vnde & bene Elim uertitur in arietes fortes. ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ouium, doctores gentium.

Septima mansio est iterum ad mare rubrum. Quaritur hic, quomodo post transitum rubri maris & fontes mare & Elim, rursus ad mare rubrum uenerint: nisi forte in itinere pergentibus

sinus quidam maris occurrat, iuxta quem castra metati sunt. Aliud est enim transire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur, etiam post Euangelicam doctrinam disciplinam, & cibos dulcissimos triumphorum aperire nobis interdum mare, & praeterita discrimina poni ante oculos.

Octaua mansio est in solitudine Sin, qua tenditur usque ad montem Synai. Interpretatur autem Sin rubus uel odium: quia posteaquam uenerimus in locum ecclesiae, de qua nobis sit Dominus locuturus, grande odium mereamur inimici.

Nona mansio est Daphca: quae dicitur pulsatio, iuxta quod & Dominus ait: Pulsate, & aperietur uobis. Sensusque manifestus, quia postquam uenerimus in locum ecclesiae, incipimus sacramenta pulsare.

Decima mansio est in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier, comiscuit farinae satis tribus, donec fermentetur totum. in hac solitudine murmurat populus propter famem; accepitque uespere coturnicem, & mane alterius diei manna. & nota quod in decima mansione manna tribuit, id est, post decalogi praedicationem angelorum panem manducare.

Vndecima mansio est in Raphidim, quae interpretatur dissolutio fortium, uel remissio manuum. In hac sitiens populo fons de petra Horeb in similitudinem Christi aqua erupit. Ibi Iesus in typo Saluatoris contra Amalech militat, & in ligno crucis demonum aduersum nos tentamenta surgentia deuincuntur. Ibi uenit Iethro ad Moysen, dans consilium seniorum septuaginta, & in typum ecclesiae ex gentibus congregandae legis imminutio Euangelio suggerente completur. Pulchre autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidim dicitur, uel propter dissipatum Amalech, uel propter factum Israel.

Duodecima mansio est in solitudine Sinai, ubi statim uenit in mente Apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur rubus, & significatur ecclesia in qua nobis Apostoli praedicant. In hac mansione Moyses ascendit ad Dominum, ibique descendit Dominus in monte Synai, dās legem populo suo: ibi fabricatur tabernaculum, ibi praecipitur ueritas hostiarum, ueritas diuersitas, indumenta pontificis, sacerdotum ac leuitarum ceremoniae: ibi numerus populorum leuitarumque, & per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansione descriptae sunt. Duae quoque argenteae tubae ad promouenda castra ibidem fieri iubentur. Ibi quoque praecipitur immundis, qui primo mense paschae interesse non potuerunt, ut mense secundo conueniant. Sed quod sibi uelit quod hi qui longius habitant, uel immundi in anima fuerant, in secundo mense paschae iussi sunt facere. Quod nimirum in typum intelligitur populi gentium, qui cum omnibus demonibus fornicati, immundi uidebantur in anima; salubri uero confessione mundati, ad

secundam natiuitatem quasi ad secundum mēsem transire præcipiuntur.

DE NAZARÆIS. CA/

put III.

Iubetur quoq; in hac mansione Nazaræis, ut uinum & siceram & omne quod de uuis est, non bibant, nec comedant: nec de uua quidem passa, sed nec acetum quidem ex uino. Sed in Prouerbijs præcipitur, Porentes qui iracundi sunt, uinū nō bibant, ne cum hiberint, obliuiscātur sapientiæ. Quid ergo Nazarenorum nomine, nisi abstinentium continētiumq; uita signatur? Hic in uino luxuria prohibetur, in siceram omnis uoluptas terrena. Siceram enim ex diuerso conficitur genere, sicut uoluptas ex diuersa uitiorum oritur passione. Illi enim uinum non bibunt, & siceram bibunt, qui ad decipiendos homines umbras quasdam & imagines simulant habere uirtutum, Vua passa illi uestuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, ut gloriam capiant ab hominibus. Acetum autem bibunt, qui post uitæ sanctitatem in uetustate præteritorum uitiorum labuntur, & corruptione ueteris nequitiae delectantur. Præcipit itaque Deus, ut eos qui sanctitatis induerunt titulum, cunctis his careant uitijs: nullamq; huiusmodi perturbationem appetant, qui à tanta mente reuertuntur.

DE LEPROSIS, FLUXIS ET IMMUNDIS. Caput III.

In hac mansione proiciuntur de castris leprosi, fluxi & immundi. Leprosi hæretici, fluxi cogitatione, immundi opere, ut tanquam contracti & morbidi à castris ecclesiæ separentur, ne contagione morum suorum uitam polluant innocentum.

ÆTAS BELLATORVM.

Caput V.

Ibi ab anno uicesimo adnumerantur populi, qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno uicesimo, nisi quia ab hac ætate contra unūquēq; uitiorum bella nascuntur. Ideoque ad pugnam eliguntur, ut habeant contra libidines conflictum, ne luxuria superentur.

LEVITAE ET CVSTODES VASORVM. Caput VI.

Ibi etiam ab anno uicesimo & quinto Leuitæ tabernaculo seruire mandantur, & à quinquagenario custodes uasorum fiunt. Quid enim per annum quintum ac uicesimum, in quo flos iuuentutis oboritur, nisi ipsa contra unumquēq; uitiorum bella signantur. Et quid per quinquagenarium, in quo & iubilei requiescunt in æternum, nisi interna quies, edomito bello mentis exprimitur. Quid uerò per uasa tabernaculi, nisi fidelium animæ figurantur. Leuitæ ergo anno uicesimo & quinto tabernaculo seruiunt, & quinquagenario custodes uasorum fiunt: ut uidelicet qui adhuc in pugnantium uitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, a

liorum curam suscipere non præsumat. Cū uerò tentationum bella subegerint, cum apud se iam de intima tranquillitate securi sunt, animarum custodiam sortiuntur. Sed quis hæc prælia perfecte subigat, cum Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati. Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis eneruiter expugnari. In illis excitatur uirtus, ne extolli debeant: in illis omnimodo extinguitur, ne subsistant. Præcipit dehinc ibi lex Leuitas omnes pilos carnis radere: quia in his qui obsequijs diuinis assumuntur, debet ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi apparere, ne illicita cogitatione mens proferat, & pulchram animæ speciem quasi pilis fructificationibus deformem reddat.

DVÆ TVBÆ. CA/

put VII.

Post hæc iubentur fieri duæ tubæ, quarum clangore populi mouentur ad prælium. Sic enim scriptum est de his ad Moysen: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. Et paulo post: Cum concisus clangor increpauerit, mouebuntur castra. Per duas enim tubas exercitus ducitur, quia per duo testamenta siue per duo præcepta charitatis ad prociñctum fidei populus euocatur. Quæ id circo argenteæ fieri præcipiuntur, ut prædicatorum uerba eloquij nitore resplendant, & auditorum mentem nulla sui obsecritate confundant. Idcirco autem ductiles, quia necesse est ut hi qui uitam uenturam prædicent, per tribulationum præsentium tonsiones crescant. Bene autem dicitur, Cum concisus clangor increpauerit, mouebuntur castra: quia nimirum cum subtilior ac minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur. Iam ab hinc promouent filij Israel de monte Sina, & transeunt in sepulchris concupiscentiæ.

SEPVLCHRA CONCVPISCENTIE. Caput VIII.

Tertia decima mansio est in sepulchris concupiscentiæ, ubi populus fastidians coelestem panem, carnes Aegyptias desiderauit, multosq; subitū uorauit incenditū, ex quibus edocemur, ut qui conuersationem relinquimus seculi & Aegyptias ollas, id est, carnalium desideriorum seruoies contempsimus, non debere murmurare contra coelestem panem, nec uirulentias Aegyptiorum desiderare, quæ sunt magnarum carnum, sed simplicem manna cibum, id est, puram coelestemq; uitam ferre: alioquin si post percepta angelica manna, quæ est coelestis uita siue doctrina, rursum carnes Aegyptias, quæ sunt carnales huius seculi uoluptates, & concupiscentias pristinorum morum uoluerimus appetere, uorabimur nauisæ, & statim Domini igne torquebimur, desiderium que nostrum ueretur in tumulos, ut simus sepulchra dealbata, quæ foris parent hominibus

hominibus speciosa, intus autē plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia.

SEPTUAGINTA VIRI ELE/

cti. Caput IX.

IN hac mansione descendit spiritus super septuaginta viros electos, & tunc Dominus descendit in nube, & retraxit de spiritu, qui erat super Moysen, & imposuit super septuaginta viros. Descendente enim in nube carnis Christo, diffusa est per fidem spiritus sancti gratia super populos, & septuaginta gentium linguis electos, uenitque super omnes donum illud uirtutis cœlestis, quod quondam fuerat in Moysē & prophetis.

MARIAE OBTRACTATIO.

Caput X.

Quarta decima mansio est in solitudine Haseeroth: in hac Aaron sacerdos locum incidens offensionis, cum sorore sua Maria, fratri uterque obtractant, quod alienigenam accepisset uxorem. unde ilico Maria contagio lepre effluit, quo loco euidentis fuit figura mysterij, quod sacerdotalis illa plebs patrum Christo saluati aduersus ecclesiam congregatam ex gentibus, derogaret. Ideoque lepre forde perfunditur, nec redit ad Dei tabernaculum, donec statum plenitudinis gentium tempus adimpletur: Tunc enim eadem plebs pristinam poterit recipere sanctitatem, dum eis septiformis spiritalis agnitio ad ueniam fuerit suffragata.

Quinta decima mansio est in Rithma: quæ transfertur sonitus, siue uiniperus. Ferunt autem lignum hoc ignem multo tempore conseruare, ita ut si prunæ eius cinere fuerint adoperatæ, usque ad annum perueniant. Ex quibus discimus post sepulchra concupiscentiæ, siue antra transire, nos ad lignum tempore multo calens, ut simus feruentes spiritu, & claro sonitu, atque in altum exaltata uoce Euangelium Domini prædicemus. Ab hac matione usque ad tricessimam secundam hæc continentur historiarum, quæ quia non sunt per mansiones singulas distributa, à nobis quoque in comune dicentur.

DE DVODECIM EXPLORATORIBUS.

Caput XI.

Dvodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam. botrus refertur in ligno, & Christi breuiter passio demonstratur. Murmurat populus Iudæorum gigantum impetum re formidans, pugnat contra Amalech & Chananeum nolente Deo, & uictus intelligit quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron filij Chore consurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ uoragine glutiantur. Inter mortuos & uiuentes pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei sacerdotis uoce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folium, & in æternam memoriã uirēs siccitas cōsecratur. Vitula rufa cōcrematur in holocausto, & cinis eius peculiaris aspersio est, quorum quidem figuras breuiter ad nos

Bedæ tom. 8.

tantes, ex duodecim exploratoribus incipimus. Exploratores missi ad explorandam terram uberem, qui terruerunt populum ne crederent posse accipere terram à Domino repromissam, scribarum & pharisæorum pretulerunt iudicium. Sicut enim illi per Moysen missi sunt, ut soli fecunditatē sollicita consideratione tractarent: ita & isti per legem & prophetas iussi sunt, ut scripturarum peruestigatione Domini cum specularētur aduentum. In quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei & ubertatem fructuum spiritalium, & uitam æternam consequi possent. Sed sicut illi desperatione terruerunt populum, ne de Dei promissione considerent: ita & isti scribæ & pharisei suaserunt populo Iudæorum, ne crederent Christum ad Aegyptum seculi huius redire cupientes. Repudiantes manna fidei, quæ rentes ollas peccatorum nigras, & cepas putidas blasphemorum, & pepones uitiorum ac libidinum corruptio, ne marcentes. Ille autem botrus uuæ, quem in ligno de terra repromissionis duo aduexere uetiores: botrus pendens è ligno, utique Christus, ex ligno crucis promissus gentibus, de terra genitricis Mariæ secundum carnem terrenæ stirpis, uisceribus effusus. Duo baiuli qui sub onere botri illius incedebant, populus est uterque, cuius prior est Iudæicus cæcus & auersus, ignarus pendenti gratiæ, & pressus onere suspensio, cui subijcietur iudicanti. De quibus dicitur: Obscurentur oculi eorum, ne uideant: & dorsum eorum semper incurua. Qui uero posterior ueniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens & Christum ante oculos habens, semper eum portans uidet, & quali seruus dominum & discipulus magistrum sequitur. sicut ipse Dominus in Euangelio ait, Si quis uult post me uenire, tollat crucem suam, & sequatur me. Hic est botrus, qui effusus est in salutem nostram, & uinum sanguinis sui, crucis contritione perfudit, atque expressum passionis suæ calicem ecclesiæ propinauit. Hic est botrus, quem malo granato socia muneris gratia secuta est, nostra scilicet ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum multitudinem populorum, per ruborem sanguinis Christi signaculo coruscantem: habentem etiam intus distincta gratia sicut Apostus ait, Diuisa charismata & dona spiritus sancti gratia distributa. quibus omnibus indignos se increduli iudicantes, terram carnis Christi fluentem lac & mel accipere non meruerunt. quam per fidem serui eius, id est, Christiani populi consecuti sunt. de cuius doctrina quotidie dicit ecclesia: Quæ dulcissima faucibus meis eloquia tua super mel & fauam ori meo. Ficti autem, quem cum botro de terra repromissionis attulerunt, imaginem legis attulisse Euangelicis edocemur exemplis. Sicut & botrum constat figuram Saluatoris ostendere, quem admodum in Canticis canticorum ecclesia de Christo dicit, Frater meus ut botrus Cyprii: quia nec Christus sine lege, nec lex sine Christo esse poterit.

o 3 DE

DE HOMINE LIGNA COLLI-
gente. Caput XII.

Post hæc quidã homo die sabbato ligna colli-
gens, necatur à populo. Quid autem insinu-
at, quòd tam atrociter iussu Dei fuerit idem ab
omni trucidatus populor. Quod facile ab infi-
delibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc
omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt au-
tem ad correptionem nostram. Ille autem pri-
stinus carnalisq; homo, qui diem sabbatum uo-
lare ausus est, dum ligna colligeret, propter qd
& punitus: formam significabat eius, qui hodie
in Christo signatus inuenitur agere carnale o-
pus, id est. contrahere ligna, scenum, stipulam,
ad escam ignis æterni conuenientem: que dum
colligit in suam perniciem, si fuerit deprehensus,
pellitur ab omnibus, & statim occiditur, dum
iudicatur à spiritalibus. Sic ergo omnia quecun-
que illis Iudæis per legem acciderunt, formali-
ter intelligenda sunt.

DE CHORE, DATHAN ET
Abiron. Cap. XIII.

Sequitur iam exciditũ Chorẽ, Dathã & Abi-
ron, qui sibi cõtra Moysem & Aarõ sacerdo-
tem sacrificandi licentiã iudicantes, pœnas pro
suis conatibus expenderunt. Per quos itaque
significantur hi, qui hæreses & schismata face-
re conantur, & multos secũ trahendo decipiunt,
cõtempnẽtes sacerdotes Christi, & se à clero e-
ius plebis societate segregantes, cõstituerẽ au-
dent ecclesias, & aliud altare, precemq; alterã
illicitis uocibus faciunt, Dominicæ hostiæ ue-
ritatem per falsa sacrificia prophanãtes hi, qui
contra Dei ordinationem nituntur ob temeri-
tatis audaciã terræ cõpaginibus ruptis uiuen-
tes profundo hiatu merguntur. Nec tantũ hi q-
duces errorum sunt, sed & illi qui consentien-
do participes eorundem effecti sunt, in ignẽ æ-
terni iudicij præparata ultione peribunt.

AARON CVM THVRIBULO.
Caput XIII.

Deinde Aaron sanctus à ruina mortis po-
pulum trahere cõpit, thuribulũ accipiens
cucurrit obuiam quassationi, stansq; in medio,
superstitum ac peremptorum letalẽ plagam ob-
iecto sui quasi quidã murus exclusit. Ille sacer-
dos Dominus Iesus Christus est, princeps prin-
cipum. Sacerdos iste ruinam mortis in mundo
cõspiciens, occurrit à summo cœlo, uenitq; ob-
uiam quasi gigas ad currẽdam uitam: stetitq; in-
ter uiuos & mortuos, quia natus est & mortu-
us. Sicq; thuribulum passionis suæ accipiẽs, &
in odorem suauitatis præterdens, suspendit i-
gnis æterni perniciẽ, & inimicã pertulit mortẽ.

VIRGA FLORENS.

Caput XV.

Virga autem Aaron, quæ post siccitatem flo-
ruit: caro insinuat Christus, quæ post quã
de radice Iessæ succisa est, uiuacius mortificata
reuiuiscit. Itaq; uirga post ariditatem uitæ scẽs,
Christus est, post mortẽ resurgens. Ipsam enim
uirgam, ipsum florem intelligimus, ut in uirga

regnantis potentia, & in flore eius pulchritu-
do monstretur. Vnde & in Canticis canticorũ
idem dicit: Ego sum flos campi, & lilium cõual-
liũ. alij uirgam hanc, quæ sine humore florem
protulit, Mariam uirginem putãt, quæ sine coi-
tu edidit uerbum Dei. De qua scriptũ est: Exiet
uirga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascẽ-
det: scilicet Christus, qui futurã typum præfe-
rens passionis candido fidei lumine & passio-
nis sanguine purpura flos uirginũ, corona mar-
tyrum, gratia continentium est.

VITVLA RVFA. CA-
put XVI.

Restat interea uitula rufa, in holocausto cõ-
cremata, cuius cinis expiatio populi erat.
Sic enim dicitur de illa ad Moysem & Aaron:
Præcipe filiis Israel ut adducant ad te uaccã ru-
fam ætatis integræ: in qua nulla sit macula, nec
portauerit iugum, tradetisq; eam Eleazaro sa-
cerdoti: quæ educta extra castra immolabitur
in conspectu omnium, & intinget digitum Elea-
zar in sanguine eius, & asperget contra fores
tabernaculi septies: cõburetq; eam cunctis ui-
dentibus tam pellem & carnes eius, quam san-
guinem & fimum flãmæ tradetis. Lignum qd
cedrinum & hyfopum coccumq; bis tinctum sa-
cerdos mittit in flãmam, qui uacã uorat: & tũc
dum lotis uestibus & corpore ingreditur
in castra, cõmaculatusq; erit usq; ad uesperam.
Sed & ille qui combusserit, lauabit uestimenta
sua, & corpus, & immundus erit usq; ad uespe-
rum. colliget autem uir mundus cineres uaccæ
& effundit eos extra castra in loco purissimo,
ut sint multitudini filiorum Israel in custodia,
& in aquam asperisionis: quia pro peccato uac-
ca combusta est. Habebunt hoc filij Israel, & ad
uenã sanctum iure perpetuo, & qui tetigerit
mortuum, & propter hoc septẽ diebus fuerit
immundus. Aspergetur ex hac aqua die tertio
& die septimo mundabitur. Si die tertio asper-
sus non fuerit, uel septimo, non poterit emun-
dari: uitula rufa caro est Saluatoris, rosea san-
guine, passionis ætatis integræ, quia perfecta
ætate passionem suscepit. Quod autem nõ est
impositum super illam iugum: hoc ostendit, q-
caro Christi non est subiugata delicto, neq; ui-
cta ab ullo peccato. Quod autem apprehensam
eiecerunt filij Israel extra castra astante Elea-
zaro sacerdote, populum Iudeorum significat,
& consensum sacerdotum in necem Domini
quẽ eiecitũ extra Hierusalẽ crucifixerunt. Sicut
ergo qui offerunt uitulam immundi sunt: sic &
qui apprehenderũt Dominum, peccatores ha-
bentur, & sicut is qui colligit cinerem asperio-
nis, mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui
passionem Christi prædicauerunt gentibus &
in toto orbe terrarum, doctrinam eius asperse-
runt, populosq; Domino collegerũt. Lignum
autẽ & hyfopum crucẽ putamus, & baptismũ.
Per hyfopienim fasciculũ aspergebantur agni
sanguine, qui mundari solebant: typicẽ figu-
rantes lauacrum baptismatis & ablutionem æ-
terni fontis. Per coccum autem bis tinctum,
figuram

figuram sacri sanguinis significari, quo peccatores abluuntur: bis tincti autem, quia per eum & corpore & corde mundamur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum sunt tradita. Primo per cedrum, fides ligni crucis: secundo per hi sopu, martyrium: tertio per coccum, sanguinis dominici sacramenti. Sicut autem illuc die tertia purgari iubetur, ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcumque credit Christum Dominum die tertia à mortuis resuscitatum. Huiusmodi etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum adueniente Domino, & beatus ac lætus partem cœlestis illius regni potietur. Qui autem non fuerit aspersus, id est, huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de regno sancti sanctorum, & de populo fidelium. Ex sanguine autem huius uirtutis ideo septies tabernaculum iubet aspergi: quia septem sunt spiritus sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super ecclesiæ populos distribuuntur, per quæ ab omni delicto purgatur, sicut Apostolus ait: Iam abluti estis in sanguine Christi, & passione eius. Quod uero uirtula cum pelle & ossibus suis comburitur, & agnus ille paschalis pari modo concrematur, ne ossa eius confringantur: hoc ostendit, quod Domini Iesu Christi corporis in passione non essent confringenda crura, sicut Euangelistæ testatur. Moraliter autem uacca rufa, cuius cinis expiatio populi est, non aliter immolari & offerri ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, iugumque delicti non traxerit, nec uinculis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc post exploratores & botrum, post excidium superborum, & sacerdotale thuribulum, postque uirgam florentem, & uirtute combustæ aspersio nem reuertamur ad mansiones.

Sexta decima mansio in Ramoth: quod latine dicitur mali punici diuisio, quæ significat ecclesiam, quasi multa grana uno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei unitate concludit.

Decima septima mansio in Libna: quæ latine transfertur in laterem. legitur quod Aegyptius populus lateres faciens ingemuit. Ex quibus discimus in itinere istius uite de alio in alium transitum nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem ecclesiasticum sæpe ad laterem, id est, carnalia opera transmigrare.

Decima octaua est in Resa, quæ infrenos uertitur. Si enim post profectum rursus ad luxuriantia opera descēdimus, infrenandi sumus, & cursu uagii atque præcipites scripturarum reuinculis dirigendi.

Decima nona mansio est in Caatha: quæ interpretatur ecclesia, scilicet ut uagii currentium gressus frenis ad ecclesiam retrahantur, & ad fores quas ante reliquerant, rursus festinent intrare.

Vigesima mansio est in monte Sepher: qui interpretatur pulchritudo, id est, Christus: & uide quid prosint frena, à uitijs nos retrahunt, introducunt ad uirtutum choros, & in Chri-

sto monte pulcherrimo habitare faciunt. De quo scriptum est: Venite ascendamus ad montem Domini.

Vigesima prima mansio est in Arada, quæ uertitur in miraculum: & uide quæ pulchrè est ordo uirtutum, post frenos in ecclesia intromittuntur. Post habitationem ad Christi montem ascendimus, in quo positi miramur in eo quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.

Vigesima secunda mansio est in Maceloth, quæ in cœtu uertitur, id est, ecclesia. in hac enim consistit multitudo credentium, iuxta quod scriptum est: Ecce quam bonum, & quæ iocundum habitare fratres in unum.

Vigesima tertia mansio est in Thaath, quæ interpretatur pavor: quia dum quisque uenit ad ecclesiam, atque ascendit in montem pulcherrimum Christum, & stupore & miraculo Christi magnitudinem confitetur: adiungat de inde timorè, qui custos est beatitudinis, ut aliter non sapiat, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Vigesima quarta mansio est in Thare, quam nonnulli uertunt in maliciam, siue pasturam. Quod bene ad præpositos ecclesiarum, uel ad custodiam anime refertur, ut sollicitus sit quisque qui habet pauorem, ne leo diabolus in caulas ouium, id est, in ecclesijs per diuersa uitiorum foramina introire nitatur.

Vigesima quinta mansio est in Methca: quæ uertitur in dulcedinem ascendisti, in excelsum patris, admiratus es uirtutum choros, timuisti ruina, abiicisti insidiatores. Dulcis te protinus fructus laboris insequitur, ut merito dicas, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum orim eo.

Vigesima sexta mansio est in Asmona, quæ latine festinationem sonat, scilicet ut postquam dulces fructus laboris sumperimus, nisi simus quiete contenti & ocio, sed rursus ad altiora properantes obliuiscamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

Vigesima septima mansio est in Moseroth: quæ interpretatur uincula siue disciplina, scilicet ut festino gradu pergamus ad magistros, eorumque teramus limina & præcepta uirtutum, ac mytheria scripturarum uincula putemus esse æterna. Hæc sunt Christi uincula, de quibus in ecclesia ceu in Esaiâ legitur: Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui. Post te ambulabunt colligati uinculis, & alia diaboli uincula, quibus ruptis uicit hostes Samson. De quibus propheta dicit: Disrupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

Vigesima octaua mansio est in Ben iacane: quæ per interpretationem transfertur in filios necessitatis, seu stridoris. quæ sunt isti filij necessitatis, ipse psalmus nos docet: Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum: quæ est tanta necessitas, quæ nolentibus imponatur cum diuinis scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia quæ uincula ueritatis sunt

scieris contendes cum aduersarijs, ligabis eos, & uinctos duces in captiuitatem, & de hostib. quondam atq; captiuis liberos Dei efficies, ut repente dicas cum Sion: Ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiuata, & istos quis enutriuit? Ego destituta, & sola, & isti ubi erāt? Porro quod interpretatum est, filios stridoris ad illum sensum refert, quod timore supplicij, & eius loci, ibi est fletus, & stridor dentium, deserrētes diaboli uinctula, Christo Domino credē-
tium turbę colla submittant.

Trigesima nona mansio est in mōte Gad: Gad interpretatur nunciū, siue accinctio, uel cer-
te cōcisio. Non enim aliter possumus magistri discipulorum atq; credentium eos facere filios necessitatis, nisi præceptores eorum interfe-
cerimus crudelissimos in occisione eorum, nō parcat manus nostra. Armum aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere à uiro, denun-
tio & accinctiōe breuiter hæc dici potest. quod
filij necessitatis grādes ad uirtutis stimulos sug-
geramus, cum eis nunciauerimus præmia fu-
tutorum, & accinctos in rebellando docueri-
mus. horum trium quicquid magister fecerit,
in monte consistit.

Trigesima mansio in Iorbatha, quod inter-
pretatur bonitas, quæ est Christus.

Trigesima prima mansio in Ebrona, quæ in-
terpretatur transitus, id est, mūdus, de quo A-
postolus ait: Præterit enim figura huius mun-
di, huc uenientes sancti Dei cupiunt ad melio-
ra transire. De quibus psalmista canit: Et non
dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini
super uos.

Trigesima secunda mansio est in Aſiongaber, quæ transfertur in ligno uiri. Possunt hæc
ligna uiri saltuū & omniū arborum genera mul-
titudinem gentium figurare. Hucusq; solitudo
Pharan, decem & octo continet māsiones, quæ
scriptæ in catalogo in superiori itinere com-
ponuntur.

Trigesima tertia mansio est in deserto Sin. Hęc
est Cades. Sin autem sancta interpretatur per
antiphrasim, sicut lucus cū minime luceat: uel
bellum, quod tamen sit horridum.

M A R I A E M O R S.

Caput XVII.

IN hac mansione moritur Maria, & sepelitur.
Videtur in Maria propheta mortua, in Moy-
sen & Aaron legis & sacerdotij Iudæorum finis
impositus, quod nec ipsi ad terrā repromissio-
transcendere ualeant, nec credentem populū
de solitudine huius mundi educere, nisi solus Ie-
sus Deus, id est, Saluator uerus filius Dei.

M O Y S I T I T V B A T I O A D

petram. Caput XVIII.

IN hac propterea aquas contradictionis. Moy-
ses offendit Dominum, & prohibetur transi-
re Iordanem. turbatus enim murmure populū,
dubitanter petram uirga percussit, quasi illud
non possit Deus facere, ut aqua de petra pro-

flueret, quod ante iam fecerat. Quid ergo hic fi-
des Moyſi insinuat, quod aquam de petra eſſi-
endam titubauerit? Hanc prophetiam fuisse de
Christo recte intelligimus. Dum enim Moyſes
in scripturis sanctis aliam atq; aliam pro re ali-
qua significanda personam gerat, nunc tamen
populi Iudæorum sub lege positi personam ge-
rebat, eumq; inter prophetiam pronuntiatio-
nem figurabat. Nam sicut Moyſes petram uir-
ga percutiens, de Dei uirtute dubitauit: ita ille
populus qui sub lege per Moyſen data teneba-
tur, Christum ligno crucis affigens, eum uirtu-
tem Dei esse non credidit: sed sicut percussa pe-
tra manauit aquam sitientibus, sic plaga domi-
nicæ passionis effecta est uita credentibus. Ha-
bemus enim de hac re præclarissimam & fide-
lissimam uocem Apostolicam, cum inde loque-
retur dicens: Petra autem erat Christus. Hanc
ergo carnalem de Christi diuinitate Dei uene-
rationem in ipsius Christi altitudine, Deus mo-
ri iubet, cum mortem carnis Moyſi morte im-
perat fieri. Sicut enim petra Christus, ita &
mons Christus. Petra humilis fortitudo, mons
eminens magnitudo: quia sicut Apostolus ait,
Petra erat Christus. ita ipse Deus, Non potest
ciuitas abscondi super montem constituta, se-
scilicet montem: fideles autem suos in sui no-
minis gloria fundatos asserens ciuitatem. Pru-
dentia enim carnis uiuit, cum tanquam petra
percussa Christi humilitas in cruce contemni-
tur. Christus enim crucifixus, Iudæis scandalū;
gentibus autem stultitia est. Et prudentia car-
nis moritur, cum tanquam montis eminentia
Christus excelsus agnoscitur. Ipsi enim uoca-
tis, Iudæis & Græcis Christus Dei uirtus, &
Dei sapientia est.

Trigesima quarta mansio est in monte Or.
In extremis sinibus Edon in quo ascendit Aa-
ron iuxta præceptum Domini, & mortuus est
anno quadragesimo egressus Ieronis ex Aegypto,
eo scilicet anno, quo nouus populus repromis-
sionis terram intraturus erat: & quamquam in
monte sacerdotiū Eleazarō filio dereliquerit,
Lexq; eos qui eam impleuerint, perducatur ad
summum: tamen ipsa sublimitas non est trans
fluēta Iordanis, sed in extremis terrenorum o-
perum suibus. Et plangit eum populus trigin-
ta diebus: Aaron plangitur, Iesus nō plangitur.
In lege descensus ad inferos, in Euāgelio ad pa-
radisum transmigratio. Audit quoq; Chanane-
us, quod uenisset Israel, & in locum explorato-
rum, ubi quondam offendisse populū noue-
rant, ineunt prælium, & captiuū ducunt Israel.
Rursumq; in eodem loco pugnatur ex uoto ui-
ctor uincitur, uicti superant: per quod intelli-
gamus, ut cum nos Dei auxilio destitutos, hos-
tes inuaserint, duxerintq; captiuos, nō despe-
remus salutem, sed iterum armemur ad præliū.

Potest fieri ut uincamus, ubi uicti sumus:

& in eodem loco triumphemus, in
quo fuimus ante ca-
ptiuū.

DE MORTE AARONIS ET
serpentii uulneratione. Cap. XIX.

TRigesima quinta mansio est in Selmōa. Trigesima sexta mansio est in Phinon. Hæc due mansiones, in ordine hystoriæ nō inueniuntur. In his mortuo Aaron murmurant Israelitici populi contra Deū & Moysen, manna fastidiunt, à serpentibus uulnerantur. Sed quid illud significat quod morsus mortiferi serpentium exaltato & respecto aneo serpente sanabantur: nisi quod nūc in typo Saluatoris, qui ferreū anti- quūq; serpentem in paribulo triumphauit, diaboli uenena superantur, ita ut qui uerè expresserit imaginem filij Dei passionēq; eius conspexerit, conseruetur. Hoc enim significant & uerba ipsius Domini dicētis: Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, sic oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat uitam æternam. Quod uerò aneus est serpens ipse, qui ligno suspensus est, æs quippe metallis cæteris durabilius esse solet: & aptè aneus serpens ligno suspensus est, ut Dominus & in serpente mortalis, & in gre significaretur æternus, ut uidelicet & indicaretur mortuus per humanitatem, & tamen esset quasi aneus per diuinitatem. Pulchrè autē prima mansio Selmona interpretatur imaguncula, quia nimirū ibi imago expressa est Saluatoris per serpentem aneum, qui in ligno pependit. Pulchrè etiam & secunda Phinō interpretatur os, quia postea quam passionem filij Dei cognoscimus, quod corde credimus, ore pronunciamus, legentes illud Apostoli: Corde creditur ad iusticiam, ore confessio fit ad salutem.

Trigesima septima mansio est in Oboth: quæ uertitur in magos, siue phitones. Vnde monstratur, quia post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, & confessionem fidei quæ ore profertur: consurgunt serpētes, & artes maleficæ ad bella nos prouocant. Sed nos custodia circumdantes cor nostrum, obduramus aures nostras, ne audiamus uoces incantantium, & Syrenarum carmina negligamus.

Trigesima octaua mansio est in Ieabarim, in finibus Moab, quæ significat acruos lapidum transeuntium, id est, sanctos per istud seculum ad alias mansiones transire festinantes.

DE SEON REGE AMORREORVM,
Og regis Basan. Cap. XX.

TRigesima nona mansio est in Dibon Gad: in hac geritur bellum contra: Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan. In his regibus licet res gesta cognoscatur, tamen per conditiones uirtutesq; nominum spiritalis significatio est subiecta. Seon namq; interpretatur tētatio oculorum, per quam figuratur diabolus, qui se transfiguratur uelut angelum lucis, & per hæresim & schismata uerisimilia mentitur, ut fallat incautos. hunc Amorrei, id est, amaricantes habent regem. Nisi enim quedam simulatio

ueritatis præcedat, non sunt hæreses amaricantes, non schismata exacerbantes in ecclesia. Iste ergo rex occiditur in uno quoq; homine, quando quisq; damnat simulationem, & diligit ueritatem. Og uerò rex interpretatur conclusio, Basan autem confusio. Id enim agit diabolus semper, ut concludat uiam ad Dominum opponendo idola sua ne credatur in Christum. Conclusio præcedit ut rex sequatur, confusio tanquam plebs: quia quos modo concludit, nē credat in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur. Mansio autem ista Dibongad, interpretatur fortiter intellecta tentatio: quia nimirū si superetur simulatio, quæ per schisma uel hæresim exacerbabat ecclesiam, & conclusio quæ per sacrilegium claudit fidei uiam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

Quadragesima mansio de Dibon Gad, in Selmon de Bathaim, quæ uertitur in contemptum palatarum siue obprobriorum: & per hoc discimus, omnia dulcia ac illecebras uoluptatū pretereuntium in seculo conueniendas, & obprobria diligenda: quæ si falso obijciantur, beatitudinem pariunt, Saluatore plenissime perdocte, qui ait: Cum exprobrauerint uos homines, beati eritis.

MOYSIS MORS.

Caput XXI.

Quadragesima prima mansio in morte Abarim contra faciem montis Nabo, ubi moritur & sepelitur Moyses, terra repromissionis ante conspecta. Nabo interpretatur conclusio, in qua finitur lex, & non inuenitur eius memoria, porro gratia Euangelij absq; ullo fine tenditur. in omnem enim terram exiit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba illius. Simulq; considerandum, quod habitatio transeuntis in montibus sita sit, & adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestria Moab & Iordanis fluentia descendimus, quæ interpretatur descensio. Nihil enim tā periculosum est, quam gloria cupiditatis, & iactantia, & animus conscientia uirtutum tumescens.

DE BALAAAM ET BALAAC.

Caput XXII.

Quadragesima secunda mansio est in campestribus Moab super Iordanē, iuxta Hiericho, ubi fixerunt tentoria à domo solitudinis usq; ad Belsachā in planicie Moab. In quadragesima secunda, quæ extrema mansio est, quedam qualiter sint gesta narremus: sedens in ea populus à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balaac, Dei iussu benedicatur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid est quod iste Balaam, dum peruenire ad propositum tēderet, asina cui præsidebat, dū uidisset angelū loquitur. Quæ est enim hæc asina, ubi bruta gentilitas, quæ quondā Balaam, id est, seductor idolarum, quasi brutū animal & nulla ratione rentes

pœnitentiæ.

penitentia, quo uoluit errore subtrauit. Sed ista angelum Dei uidit, quem homo uidere non potuit. Et uidit & detulit, & locuta est: ut agnosceremus posterioribus temporibus sub aduentu magni angeli Dei gentilem illam plebem mutata duricia stoliditatis, solutis Deo linguæ locuturam, ita ut quæ erat subiecta perfiditæ, in uocem fidei & confessionis erumperet. Licet & caro nostra per hoc possit intelligi. Per unquam enim caro per molestias tacta flagello sue menti Deum indicat, quæ mens ipsa carni presidens non uidebat, ita ut anxietate spiritus proficere in hoc mundo cupientis, uelut iter tendentis impediatur, donec ei inuisibilem, qui sibi obuiat innotescat. Vnde & bene per Petrum dicitur: Corceptionem habuit suæ uesantia subiuugale mutum, quod in hominis uoce loquens prohibuit prophetæ insipientiam. Insanus quippe homo à subiuugali muto corripitur, quando elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflictâ carne memoratur. Sed huius corceptionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, uocem non mentem mutauit. consilium quippe dedit regi Balaam, ut mulieres in meritorio poneret, & ante ianuas earum aras, ut uenientes filij Israel prius sacrificent idolis, & sic ingrederentur ad mulieres. Vnde & fornicatur Israel cum filiabus Madian. Sed quid est quod iste Balaam populum Dei posse decipi certa ratione colligit, dans consilium ut ex illa parte qua infirmari nonerat filios Israel, perniciosi eis laquei tenderentur, non dubitans eos oblata copia fornicarum fornicationis ruina protinus lapsuros: quia concupiscibiles animos eorum prescisciebat esse corruptos. Ita ergo unumquemque nostrum nequitie spiritualis uersuta malignitate in figura Balaam pertentant, illis præcipue affectibus. animæ insidiosis laqueos prætendentes quibus nos senserint ægrotare, ut uerbi gratia, cum uiderint rationabiles animæ nostræ partes esse uiriatas, illo nos ordine decipere moliantur.

PHINEES SACERDOS.

Caput XXIII.

Sed Phinees sacerdos zelatus, ut Domini furor placaret, Zambrem qui ad scortum ingressus est, arripens pugionem, utrosque transfigit: significans per crucem Christi, non solum idolatriam, sed etiam omnem carnis affectum uel concupiscentiam primi seculi, & tunc placari Deum, dum carnis extinguitur desiderium. Post hæc rursum populus numeratur, & Leuitæ ut interfectis primis carnalibus nouus Dei populus censeatur, qui per Iordanis baptismum transeat, & cœlestis hereditatis repromissionem percipiat.

NUMERVS POPVLI.

Caput XXIII.

Porro quod sexcenta milia armatorum de Aegypto numeratur egressa, & ex ipsis non sunt amplius, quam duo tantum terram repromis-

sionis ingressi. Hæc figura demonstrat multos per baptismum ad fidem transire, sed ad patriam cœlestem ualde paucissimos peruenire. Secundum illam figuram in Euangelio, in qua multi uocati, pauci autem inueniuntur electi. Quod uero duo tantum ingrediuntur, aut propter eos qui ex utroque populo regni cœlestis promissiones adipiscuntur: aut propter illos, qui per duas uias actionis & contemplationis, ad æternam beatitudinem prædestinantur.

QUINQUE FILII SALPHAT.

Caput XXV.

Interpellat dehinc quinque filia Salphat, & iudicio Dei hereditatem accipiunt inter fratres suos, nec legis plebs ab Euangelij possessione excluditur. Deinde Iesus Moyli in monte succedit, & discit quæ spiritualiter debeat offerri in ecclesia. legi enim succedit Euangelium, ibique lex facienda præcepta admonet & gratia cõplet.

GENERA OBLATIONVM.

Caput XXVI.

Primum quidem quid offerri debeat per singulos dies. Dehinc quid in sabbato propter spem quietis æternæ, quid in Calendis pro inuouatione uitæ: quid in pascha, quando conselpimur cum Christo per baptismum quasi à mortuis transeuntes ad uitæ nouitatem, & quid in Pentecostæ propter gratiam spiritus sancti, & indulgentiam remissionis peccatorum. Quid in neomenia mensis septimi, quid in ieiunio eiusdem mensis decimi diei. Quid in cenopœia, quæ dofiguntur tabernacula, quinto decimo die supradicti mensis.

DE MORTE BALAAAM.

Caput XXVII.

Dehinc textitur bellum contra Madianitas, & mors diuini Balaam, in cuius nece error per fidem ligno crucis interficitur: fitque deinde de Amalech prædæ diuisio, & oblatio ex ea animarum in tabernaculo Dei.

FILII RUBEN ET GAD.

Caput XXVIII.

Post hæc filij Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse citra Iordanem possessionem accipiunt, & in repromissionis terram hereditatem habere nolunt: figurantes quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem cœlestis patriæ nequaquam desiderant.

IDOLI DESTRUCTIO.

Caput XXIX.

Dehinc præcipitur ut populus in terra sancta idola destruat, & nullus de prioribus habitatoribus reseruetur: ad significandum, ut dum in terram sanctam repromissionis per fidem ingredimur simul cum idolatria omnia etiam uitia extinguimus.

VENERABILIS BEDAE PRESBYTERI QUÆSTIONVM

Super librum Numeri, finis.

VENERA

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Deuteronomiū, ex dictis patrum, Dialogus.

DISCIPVLVS.

DEUTERONOMIUM iuxta fidem historiae que describitur **MAGISTER.** In Deuteronomio namque quæ est secunda lex, narratur ea que in Pharaon, & Obet, Laban, & Aseroth usque Cades barne fuerunt populo dicta à Moyse, mandata ut delictet atque promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses, ibi dat benedictionem filiis Israel: ibique terra repromissionis inspecta moritur, atque sepe litur. Nonnulli autem Hebræorum quatuor tantum libros computant, id est, Genesim, Exodum, Leuiticum, siue Numerorum: Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt: ea duntaxat ratione, pro eo quod illa quatuor proprias rerum gestarum continet causas, iste vero omnium.

QVOD VNDECIM diebus Deuteronomion manu scribitur.
Caput I.

IBER Deuteronomij repetitio est præcedentium quatuor librorum legis. Nam dum illi in se proprias contineant causas, iste tamen replicat omnium: habet autem & ipsæ proprie innumera sacramenta, ex quibus parua pro exercitio lectoris studio memoranda innexi. Deuteronomium autem secundam legem dicitur: quod significat Euangelium, in cuius principio notandum est, quid indicet quod undecim diebus Deuteronomiū à Moyse scriptum: nisi ad significandum Iudaicæ plebis lapsum in Euangelio per transgressionem Decalogi mandatorum.

DE QVADRAGINTA ANNIS LABORIOSE peractis à filiis Israel. Cap. II.

QVid autem significauerint XL. anni, quibus laboriose peractis filii Israel ad repromissionis terram transierunt. Per hos quippe quadraginta annos totum seculi tempus significatur: in quo uiuit ecclesia sub laboribus & periculosis tentationibus, sperando que non uideret per patientiam, quo usque ad promissam eter-

nae felicitatis perueniat patriam. Ideo & Dominus quadraginta diebus ieiunauit, & quadraginta noctibus tentatus est in eremo. corpus enim eius, quod est ecclesia, nec esse est tentationes laboresque patitur in hoc seculo, quod usque ueniat illud tempus, ubi post tentationes suscipiat consolationes. Porro quod uestis Israel per tot annos in eremo nulla uetustate corrupta est, & morticina pellis calciamentorum tam diu sine labe durauit: potest figurare figuram incorruptibilitatis corporum, ubi ea quæ corruptibilia sunt, sine corruptione permanent.

DE NON PLANTANDO LIGNO
iuxta altare Dei. Caput III.

NON plantabis omne lignum iuxta altare Dei, ne plantes nemus in terra: dicitur quippe ne nemus plantetur in templo. Nemus frondentes arbores & instructuosque sunt, solummodo ad delectationem uisus plantata. Tales sunt & gestus, qui rationem suam uerborum decore componunt, & non conuertunt se à uitijs: sed delectant, atque istiusmodi seductione persuadent. Nos autem secundum præceptum Dei, iuxta altare Dei nemus non plantamus, si circa dominicam fidem, nihil in uerbis infructuosum, nihil audientia secularis illecebrosam componimus: sed sola puritate ueritatis scientiam prædicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione sapientia plantare uitabat Apostolus cum dicebat: Loquimur non in doctis humana sapientia uerbis, sed in doctrina spiritus & uirtutis.

DE AUFERENDO PRÆPVTIA
ligni pomiferi. Cap. IIII.

QVando ingressi fueritis in terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præpvtia eorum: pomorumque germina immunda erunt uobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera uirtutibus secunda: præpvtia itaque lignorum auferimus, cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia operum nostrorum non approbamus. Poma autem quæ germinant immunda existimemus, nostrisque cibis non aptamus: quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est ut hoc animum non pascat operantis, ne dum accepta laus suauiter carpitur, fructus boni operis intempèstiuè commedatur.

DE NON ARANDO IN PRIMOGENITO bouis, & non tendenda primogenitum. Cap. V.

NON operaberis in primogenito bouis, & non tondēbis primogenitum ouium. In primogenito quippe bouis operari, est bonæ conuersationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ouium quoque primogenita tondere, est ab occultationis suæ tegmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur, atque à primogenitis ouium detondēdis cōpescimur. Quia & si quid robustum incipimus exercere, hoc

hoc in aperto citius nō debemus ostendere: sed cum uita nostra simplex, quicquid innocuū inchoat, ut dignum est in secretis sui uelamina nō derelinquat, nec hoc humanis oculis, quasi sub ducto uellere ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia boum primogenita ouium proficiant, ut si quid forte innocuū incipimus, hoc ad honore intīmi iudicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tāto libētius accipitur, quāto & ab hominib. occultatū, nullo laudis appetitu maculatur. Sæpē autem conuersationis primordia adhuc carnali sunt uitę comixta: & idcirco innotescere citius non debēt, ne cum laudantur bona quę placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala quę latent.

DE NON ARANDO IN BOUE

simul & asino. Caput VI.

Non arabis in boue simul & asino. In bouis nomine populus, ex circumcissione positus sub iugo legis accipitur: in asino autem populus gentium, pertinens ad Euangeliū. In boue quippe simul & asino arat, qui sic recipit Euangeliū, ut Iudaicarum superstitionum, quę in umbra & imagine præcesserunt, ceremonias nō relinquat. Item nonnunquam in boue bene operantium uita, in asino stultorum uecordia designatur. Quid est ergo, Non arabis in boue simul & asino, ac si diceret: Fatuū sapienti in prædicatione non socias, ne per eum qui rem implere nō ualet, & illi qui præualet obstitas. Boue quippe & asinū si necesse sit, unusquisq; sine detrimento operis iungit: sapientē uerō & stultum, non ut unus præcipiat, & alter obtēperet: sed ut pariter æquali potestate adnunciēt uerbum Dei, non sine scandalo quicq; comites fiāt.

DE NON ALLIGANDO OS BOVIS TRITURANTIS.

Cap. VII.

Non alligabis os boui trituranti. Dicitur est quod in bouis nomine uita uniuscuiusque operātis exprimitur. Dicit quodā in loco Apostolus Paulus, reprehēdens & dolens quōd nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti, nisi quod aliud in loco quēdā aperte exposuit dicens: Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est ut carnalia uestra metamus. Hoc significat non alligabis os boui trituranti. Vnde & idem Apostolus alio loco dicit: Dignus operarius est mercede sua. Vult ergo scriptura doctorib. prestare carnalia, à quibus spiritualia consequuntur, quia q; prædicatores occupant doctrina, necessaria sibi prouidere nō posse.

DE NON COQUENDO HŒDVM

in lacte matris sue. Cap. VIII.

Non coques hœdum in lacte matris sue. Hœdus hic sub peccatoris figura introducitur. Proinde peccans nō est coquendus in lacte matris, id est, non est purgandus mediocribus tēnerrimisq; ecclesię disciplinis: sed austeriorib. præceptis eius sunt excoquēda peccata, cuius magna sunt crimina, ut qui per lasciuia blandimenta se perdidit, fortiori disciplina se redimat.

DE NON INDVENDA VESTE EX

lana & lino contexta. Cap. IX.

Non indues uestem ex lana linoq; cōtextā. Per lanam quippe simplicitas, per lino uero subtilitas designatur. Et nimirum uestis quę ex lino lanaq; conficitur, lino interius cælat, in superficie lana demonstrat. Vestem ergo ex lana linoq; contextam induit, & qui sub locutione innocentia, intus subtilitatem cælat malicia. Hoc secundum moralem sensum, ceterū iuxta altam allegoriam lineis uestibus misceri lanam uel purpuram prohibemur: id est, inordinatē uiuere: & diuersis generibus professionis uelle misceri, ut uel sanctimonialis habeat ornamentum nuptiarum, aut ea quę se non cōtinens nuplit, speciē uiginitatis gerat. omnimodo hoc peccatum est. Et si quid inconuenienter ex diuerso genere uel religione in uita cuiusq; contextitur. uerum illud tunc figurabatur in uestibus, quod nunc declaratur in moribus.

DE NON ACCIPIENDA LOCO

pignoris superiorem & inferiorem molam.

Caput X.

Non accipias loco pignoris superiorē aut inferiorem molam. Accipere aliquando dicimus auferre. Vnde & aues illę quę rapiēdi sunt uidē, accipitres uocantur. Vnde & Paulus Apostolus dicit: Sustinetis enim si quis deuorat, si quis accipit, ac si diceret: Si quis rapit: Pignus uerō debitoris, est confessio peccatoris. à debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore iam confessio peccati tenetur. Superior autē & inferior mola, est spes & timor. Spes quippe ad alta subuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessario iunguntur, ut una sine altera inutiliter habeatur: in peccatoris itaq; mente incessanter debet spes & formido coniungi, quia pœnitentia in casum misericordiam sperat, si non etiam iusticiam pertimescat: in casum iusticiam metuit, si non etiam in misericordiam confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur: quia q; prædicat peccatori tanta dispensatione cōponere prædicationem debet, ut nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solo eum timore derelinquat. Tollit enim superiorem molam, si flenti peccatori dicat, Non habebis uiam de commissis. Tollit inferiorem, si peccantem deceptione palpet, ac dicat: Age mala in quantum uis absq; metu, nam Deus pius est, & ad indulgentiam paratus: sed utiliter tunc mola utraq; habetur, si & spes sit cōmendata formidine, & formido fuerit cum spe.

DE NON ABOMINANDO AEGYPTIUM.

Caput XI.

Non abominaberis Aegyptium, quia fuisti incola in terra eius. quamuis enim mundo renunciantes Aegyptiam terram, id est, præstinam seculi conuersationē uel cōcupiscentiā declinemus:

declinemus: tamē dum præsentis seculi necessitatibus subdimur, quasi Aegyptiam nationem nequaquā extinguiimus: & licet ab ipsa discretionē separemur, non de superfluis cogitantes, sed simus secundum Apostolū uictu quotidiano indumētoq; cōtenti. Hoc enim figuraliter mādabatur in lege, Nō abominaberis Aegyptiū.

DE NON HABENDA IN SAC-
culo diuersa pondera. Cap. XII.

NON habebis in sacco diuersa pōdera ma-
ius & minus: non erit in domo tua modius
maior & minor. Pondus habebis iustum & ue-
rū, & modius æqualis, & uerus erit tibi, ut mul-
to uiuas tempore super terram. Hoc & idem le-
gislator etiā in Leuitico interdicit, Salomone
quoq; parem super hoc sententiam numero p-
ferente: Pondus magnum & pusillum, & men-
suræ duplices, immunda sunt utraq; ante Deū:
& qui facit ea, adinventionibus suis compe-
diatur. Proinde non solum illo corporali, sed e-
tiam spiritali modo studēdum est nobis ut nec
diuersa pondera in cordibus nostris, nec in do-
mo conscientiarū nostrarū mensuras duplices ha-
beamus, id est, ne ipsi ea quæ districtiori regula
moliuntur, remissione indulgētia præsumentes
eos, quibus uerbum Domini prædicamus, di-
strictioribus præceptis & grauioribus, quam
ipsi perferre possumus, ponderibus obruamus.
Quod cum facimus, quasi diuerso pondere at-
que mensura præceptorum Domini mercedē
frugemq; uel appēdimus uel metimur. Si enim
aliter ea nobis, aliter nostris fratribus dispen-
samus, recte increpamur à Domino, eo quod sta-
teras diuersas, aut mensuras duplices habea-
mus: secundum illam sententiam Salomonis,
qua dicitur: Abominatio est Domino pondus
duplex & statera dolosa, non est bonum in con-
spectu eius.

DE TRIUM TESTIMONIO VA-
lituro. Cap. XIII.

NON stabit aduersus alterum unus testis, sed
in ore duorum aut trium testium stabit om-
ne uerbum. Licet historialiter hæc sit diuina ser-
uanda sententia, tamen & cum contra quosli-
bet impios uel hereticos agimus, necesse nobis
est scripturas sanctas in testimoniū uocare. Sē-
sus quippe nostri, & attestatio sine his testibus
non habent fidem. Vnde magis conuenit ad p-
bationem, & ad firmum uerbū intellectus mei
adhibeo duos testes, nouum & uetus testamē-
tum: adhibeo etiam & tres, Euangelium, pro-
phetam, Apostolum. Sicq; stabit omne uerbū.

DE UXORE FRATRIS ACCI-
pienda. Cap. XIII.

Illud uerò quod uxorem fratris ad hoc frater
iustus est adducere, & non sibi, sed illi sobolē
suscitaret, eiusq; uocaret nomine, quod inde ei-
dem nasceretur: quid aliud in figura præmon-
strat, nisi quia unusquisq; Euangelij prædicator
ita debet in ecclesia laborare, ut defuncto fratri
hoc est, Christo suscitaret semen: quia pro no-
bis mortuus est, & quod suscitatum fuerit eius
nomen accipiat. Deniq; hoc implēs Apostolus

Bedæ tom. 8.

non carnaliter in præmissa significatione, sed
spiritaliter in completa ueritate, quos in Chri-
sto Iesu per Euangelium se cōmemorat genuisse
se, suscitans eos, & increpans corrigit, uolens
esse Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro
uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli bapti-
zati estis: tanquā diceret: Defuncto fratri uos
genui, Christiani uocamini, nō Pauliani: at ue-
rò qui electus ab ecclesia ministeriū Euangeli-
zandi renuerit, ab ipsa ecclesia meritò dignēq;
contemnitur. hoc est enim quod in eius faciem
iubetur expuere, non sanē sine signo huius op-
probrij, ut calciamēto pedis unius exuatur, ne
sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et
calciati pedes in præparatione Euangelij pacis.
Et de quibus cōmemorat per prophetam: Quā
speciosi pedes eorum qui annunciant pacem,
qui annunciant bonā? Qui enim sic Euangeli-
cam fidem tenet, ut & sibi possit & ecclesie pro-
desse, & renuit: bene intelligitur utroq; pede
discalciatus. Qui autē sibi putat ideo, quia cre-
dit, satis esse consultum, curam uerò lucrando-
rum aliorum refugit, quasi unius pedis calcia-
mentum cum dedecore amittit.

DE FORMIDOLOSO ET PAVI-
do ut non ingrediatur ad bellum. Ca-
put XV.

Homo formidosus & corde pauido non
egredietur ad bellum. Vadat & reuertatur
in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum
suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Qui-
bus uerbis edocet non posse quenquam pro-
fessionem contemplationis uel spiritalis mili-
tariæ arripere exercitium, qui adhuc nudari ter-
renis operibus pertimescunt, ne rursus ad infirmi-
tatē mentis reuertantur, suorumq; exemplo alios
ab Euangelica perfectione reuocent, & infide-
liter in errore firment. Iubentur itaq; tales ut di-
scendentes à pugna, reuertantur in domum suā:
quia nō potest duplici corde bella Domini pre-
liari. Vir enim duplex animo, inconstans est
in omnibus uis suis. Tales quippe oportet ut
ne initium quidem renunciationis arripiant,
quibus melius est ut in actiua uita consistant, q̄
trepide contemplationem sequentes, maiori di-
scrimine semetipsos inuoluāt. Melius est enim
nō uouere, quam trouere, & non reddere. Simi-
liter & ille à tali militia prohibetur, qui uxore
duxerit: qui plantauerit uineam, uel ut propa-
gines filiorum. Non enim potest seruire diuinæ
militiæ seruus uxoris. Sicut illud Apostolicum:
Qui cum uxore est, sollicitus est quomodo pla-
ceat uxori, & diuisus est: nec potest esse quis in
studio contemplationis, qui adhuc in delecta-
tione defigitur carnis. Nemo inquit Apostolus
militans Deo, implicat se negotijs secularibus,
ut ei placeat cui se probauit.

DE INTEREMPTIONE SEPTEM
gentium, quas Dominus tradidit Israeli.
Cap. XVI.

CVM introduxerit te Dominus Deus tuus
in terrā quā possessurus ingredieris, & de-
leueris

leuerit gentes multas coram te. Ertheum, Ger-
gefeum, & Amorreum, & Cananum & Phe-
rezeum, & Eueum, & Iebuseum: septem gen-
tes multo maiores numero, quam tu es, & ro-
bustiores, tradideritq; eos tibi Dominus, per-
cuties eos usque ad internecionem. Septem i-
ste gentes, septem sunt principalia uitia, quæ
per gratiã Dei unusquisq; spiritalis miles exu-
perans exterminare penitus admonetur. Quæ
uero maioris numeri dicuntur esse, hæc ratio est:
quia plura sunt uitia quã uirtutes. Sed ideo in
catalogo quidem dinumerantur septem natio-
nes: in expugnatione uero earum line numeri
ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur, Et de-
leueris gentes multas coram te. Numerosior
est enim quàm Israel carnalium passionum po-
pulus, qui de hoc septenario fomite uitiorum
ac radice procedit. De gastrimargia namque
nascuntur commensationes, ebrietates: de for-
nicatione, turpiloquia, scurrilitas, ludibria at-
que stultiloquia. De philargyria, mendacium,
fraudulatio, furta, periuria, turpis lucri appeti-
tus, falsa testimonia, uiolentia, inhumanitas ac
rapacitas. De ira, homicidia, clamor, & in-
dignatio. De tristitia, rancor, pusillanimitas,
amaritudo, desperatio. De acidia, otiositas,
somnia, importunitas, inquietudo, per-
uagatio, instabilitas mentis & corporis, uerbo-
sitas & curiositas. De cenodoxia, contentio-
nes, hæreses, factantia ac præsumptio nouita-
tum. De superbia, contemptus, inuidia, inobe-
dientia, blasphemia, murmuratio, detractatio,
aliarq; quam plura similia: quæ cum sint multo
maiores numeri quam uirtutes, de uictis tamẽ
illis septem principalibus uitijs, ex quorum na-
tura ista procedunt, omnes protinus conqui-
escunt, ac perpetua pariter cum his internitio-
ne delentur. Quod autem hæ pestes etiam ro-
bustiores sunt, manifestæ naturæ ipsius impu-
gnatione sentimus. fortius enim militat in mē-
bris nostris oblectatio carnalium passionum,
q̃ studia uirtutum: quæ nõ nisi summa contri-
tione cordis & corporis acquiruntur. Quod
uero istarum perniciosarum gentium regiones
salubriter possidere præcipimur, ita intelligi-
tur. Habet enim unumquodque uitium in cor-
de nostro propriam stationem: sed si cum spiri-
talibus populis, id est, uirtutibus contra se di-
micantibus fuerint uitia separata, locum quem
sibi in corde nostro concupiscentiæ uel forni-
catorijs spiritus retinebat, deinceps castitas ob-
tinebit: quem furor ceperat, patientia uindica-
bit. Quem tristitia morte operante occupauerat,
incipiat excludere fortitudo salutaris, &
plena gaudij læticia possidebit. Quem acedia
uastabat, incipit excolere fortitudo. Quem su-
perbiam conculcabat, incipit excolere humi-
litas. Et ita singulis uitijs expulsi eorum
loca, id est, effectus contrarios pos-
sident filij Israel, id est, animæ
uidentes Deum.

QUOD CVM ABRAHAM DE PVTV

ris Dominus loqueretur, non septem, sed decem
legitur gentes dinumerasse. Ca-

put XVII.

Illud uero quod cum Abraham de futuris Do-
minus loqueretur, non septem gentes legitur
dinumerasse, sed decem, quarum terra semini
eius danda promittitur, qui numerus adiecta in-
dolatria gentium, blasphemata Iudeorum, errore
hæreticorum euidentissimè adimpletur. Quibus
ante noticiã Dei & gratiã baptismi uel im-
pia gentium, uel blasphemata Iudeorum multi-
tudo subiecta est, donec intellectuallè Aegypto
comoratur. Si autem abrenuncians quis egressus
exinde per Dei gratiam ad eremum peruenerit
spiritalem, de impugnatione trium gentium li-
beratis, contra septem tantum, quæ per Moy-
sen dinumerantur, bella suscipiat.

DE MULIERE CAPTA IN

bello. Caput XVIII.

SI inquit, exieris ad bellum contra inimicos
tuos, & uideris mulierem decorã specie, &
concupieris eã, rade omnes pilos capitis eius,
& unguas eius, & indues eam lugubribus in-
dumentis: & sedebit in domo lugens patrẽ suũ
& matrem suam, & domum paternam suã, &
post xxx. dies erit tibi uxor. Dicant Iudei,
quomodo apud eos ista seruentur. Quid causæ,
quid rationis est, decaluarẽ mulierem, & un-
guas eius abscindi, uerbi causa ponamus. Quod
si ita inuenerit eam is, qui dicitur inuenisse, ut
neque capillos neque unguas habeat. Qui ha-
buit quod secundum legem demere uideretur,
nobis uero quibus militia spiritalis est, & arma
non carnalia, sed potentiã Deo. Si decorã mu-
lierẽ, id est, animã, quæ à Deo pulchra est crea-
ta, in gentili conuersatione inuenerimus, & so-
ciari uoluerimus eam corpori Christi, deposito
idolatriæ cultu, induitur lugubribus penitenti-
indumentis, deploratq; patrem & matrem: hoc
est, omnem memoriã mundi, eiusq; carnales il-
lecebras. Deinde uerbi Dei nouacula & doctri-
na omne peccatũ infidelitatis eius, q̃ mortuũ
& inane est, abradatur. Hoc enim sunt capilli
capitis, & unguis mulieris: atq; ita demum sa-
lutaris lauacri unda purificata iungitur sanctis
Dei, scilicet cum iam nihil in capite mortuum,
nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatem
mortua ducuntur, habuerit, ut neque sensibus
uel actibus immundum aliquid aut mortuum
gerat. Quod uero post triginta dies iubet eam
duci in uxorem, ternario namq; ac denario nu-
mero fides opusq; significatur. Per fidem ergo
trinitatis atq; opus legis rectè sociatur. Quæ-
cũq; uero anima Israelitæ, corpori scilicet Chri-
sti adharens, illi sine macula, sinceritate fidei,
& actum puritate. Alij putauerunt hanc mu-
lierem decora specie rationabilem aliquam
disciplinam significare, quæ sapienter dicta in-
uenitur apud gentiles. Hanc igitur à nobis
repertam oportet primum de ea auferre, & re-
secare omnem superstitionis eius immundi-
ciam, & sic eam in studio ueritatis assumere.

Nihil

Nihil enim mundum habent disciplina gentium, quia nulla apud infideles sapientia est, cui immunditia aliqua uel superstitio non sit admixta.

DE EO QUID SIGNIFICET

Securis è manubrio lapsa. Caput XIX.

ILLud autem quid significat, quod Dominus per Moysen præcepit dicens: Si quis abierit cum amico suo simpliciter in syluam ad ligna cædenda, & lignum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum eius percusserit & occiderit, hic ad unam supra dictarum urbium fugiet & uiuet, ne forte proximus eius cuius effusus est sanguis, doloris stimulo persequatur, & apprehēdat eum, & percutiat animam eius. Ad syluam quippe cum amico imus, quotiens ad inuenda subditorum delicta conuertimur: & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium uitia pia intentione rescamus. Sed securis manum fugit, cum sese increpatio plus quam necesse est, in asperitatem protrahit: ferrumque de manubrio profilit, cum de correptione feruor durior excedit: & amicum percutit & occidit, qui auditorem suum prolata contumelia spiritu dilectionis interficit. correpti namque mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata increpatio plus quam debuit addicit. Sed si incaute ligna percutit, & proximum extinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una earum defensus uiuat: qui si ad poenitentiam lamenta conuersus in unitate sacramenti sub spe, fide & charitate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur. Quem extincti proximus cum inuenerit, non occidit: quia cum districtus iudex uenerit, qui se nobis per naturam consortium iunxit, ab eo proculdubio culpæ reatum non expedit, quem sub eius uenia spes, fides & charitas abscondit.

DE POLLUTIONE SOMNI

nocturni. Caput XX.

SI fuerit inter uos homo, qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur extra castra, & non reuertetur, priusquam ad uesperam lauetur aqua, & post solis occasum regredietur in castra. Nocturnum quippe est somnium, tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tamen corporis opere non expletur. Sed somnio nocturno pollutus extra castra præcipitur egredi, quia uidelicet dignum est, ut qui immunda cogitatione polluitur, indignum se cunctorum fidelium societatibus arbitretur: culpæ suæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se existimatione despiciat. Pollutum ergo extra castra exire est turpi impugnatione laboranti sese ex continentium comparatione despiciere. Qui ad uesperam aqua lauat, cum defectum suum conspicit ad poenitentiam lamenta conuertitur, ut fletibus diluat omne, quod amicum occulta inquinatio accusat: sed post solis occasum ad

Beda tom. 2.

castra redeat, quia deferuescente tentationis ardore, necesse est ut iterum fiduciam erga societatis bonum sumat. Post aquam quippe occumbente sole ad castra reuertitur, qui post lamenta poenitentiam frigescente flamma cogitationis illicitæ ad fidelium merita præsumenda reparatur, ut iam se à cæteris longè esse non existimet: quia mundum se per affectum intimi ardoris gaudet.

DE PAXILLO FERENDO.

Caput XXI.

IBetetur præterea Ibrahæstico populo per Moysen, ut cum egreditur ad requisita naturam, mitat paxillum in balteo, & effossa humo abscondat quæ gesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere grauato, ab utero mētis nostræ quædam cogitationum superflua quasi uentus grauiamina erumpunt. Sed portare sub balteo paxillum debemus, ut uidelicet ad reprehendendos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter terram mentis nostræ poenitentiam dolore confodiat, & hoc quod à nobis foetidum erumpit, abscondat.

DE QUADRAGINTA FLAGELLIS

lis delinquentibus adhibendis. Caput XXII.

QVod autem pro mensura peccati quadraginta flagellis delinquentes argui iussit: iam prædictum est, quod per quadragenarium numerum figura significetur huius temporis, in quo ecclesia per quatuor mundi partes diffusa sub Decalogo legis uiuit. Quadragenario numero delinquentes cædimur, cum in hoc tempore poenitentiam uerberibus flagellamur. Debet ergo quisque peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in iudicio purgatus ualeat inueniri. Beatus enim homo, qui corripitur à Domino. Nulla enim in æternum animaduersio affligere poterit, quos hic poenitentiam disciplina percussit. Si enim hic pro peccatis cædimur, illic sine peccato inuenimur.

VENERABILIS BEDAE PRESBYTERI

Quæstionum super Deuteronomium, Finis.

p 3 VENERA

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum Iesu Naue, ex dictis patrum, Dialogus.

DE MORTE MOYSI ET

principatu Iesu Naue. Caput I.

POST mortem ergo Moysi loquitur Dominus ad Iosue dicens: Moyfes seruus meus mortuus est, surge & trāsi Iordanem tu & omnis populus in terram, quam ego dabo filiis Israel. Defunctus est ergo Moyfes, defuncta est lex: legalia præcepta iam cessant, & obtinet Iesus, id est, Saluator Christus, filius Dei principatum, introducit populū in terram, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

DE DVOBVS EXPLORATORI
bus, & meretrice Raab. Caput II.

Iste Iesus, filius Nun mittit duos exploratores ad Iericho urbem, qui suscipiuntur à meretrice Raab. Iesus iste dux populi in semetipso Dominum Christum & uocabulo ostendit & facto. Hiericho autem ciuitas mundus est, ad quem Dominus Christus ad perferendos mores hominum duo testamēta direxit. Nam in eo ut credentium fidem, aut rebellium per uicaciam plenius comprobaret ante aduentum iudicij sui, quasi exploratores duos legē & Euangeliū destinauit. Raab uerò typū tenet ecclesie, quæ de extraneis atq; alienis gentibus congregata est, quæ antea in desiderijs carnis fornicabatur in idolis. De talib; ait Dominus: Quod præcedent uos in regno cœlorum. Hæc igitur testamēta Domini sola suscipit, & eadē fideliter conseruat. Amicos omnino nō tradit, ipsa potius periclitari optans, dummodo illa ac salua seruet. Hæc casurum mundum sicut illa ciuitatem firmiter credit, hæc pro se suorū, que omnī salute pactum cum testamētis Domini fecit: hæc in domo sua coccū, id est, signū sanguinis posuit. Extra hanc si quis inuentus fuerit, rufnam seculi atq; incēdium mundi nullo ratione uitabit.

DE TRANSITV ARCAE ET DI
uisione Iordanis. Caput III.

Populus cum arca testamēti Iordanem trāsiunt. Sed quid sibi uelit, quod Iordane eadē arca testamēti transeunte per sacerdotes & leuitas deducitur turba: sicq; stante aquæ flumi-

nis in cumulum Dei populus iter incēdit innoxium. Hæc omnia implentur in ecclesie populis mystica operatione. Dum enim quis ad baptismum uenerit fontem, & consistente sacerdotali & Leuitico ordine initiatus fuerit mysticis sacramentis, tunc sacerdotum ministerijs per baptismum, quasi per Iordanis fluētā ingreditur, & terram cœlestis repromissionis adipiscitur. Quod uerò pars aquarum fluminis, quæ retro relinquit, perseverat in dulcedinem, pars uerò in amarum confluit gurgitem maris: hæc figura baptizatorū uarietate designat, quia ex omnibus qui baptizantur, pars quædam acceptam gratiam cœlestis dulcedinem custodiunt: pars uerò in peccatorum amaritudine conuertuntur. Quod uerò sacerdotalis ordo & Leuiticus iter ostendit populo Dei, magisteriū sacerdotale monstratur. Ipsi enim & docent populum exire de Aegypto, id est, de erroribus mūdī, & transire per eremum uastā, id est, per seculi tentationes. Quod uerò sacerdotalis & Leuiticus ordo assisit arca testamēti, in qua lex portatur, sine dubio ut ipsi illuminent populum.

DE DVOBVS SEMI TRIBVS
armatis præcedentibus Israel. Caput
III.

DVæ semis tribus, quæ trans Iordanem à Moyse acceperunt terram relicti mulieribus & infantibus, cum fratribus transeuntes præbebant illis pugnandi auxiliū, usq; quo & ipsi consequerentur hereditatem. Isti quippe qui per Moysem accipiunt hereditatē trans Iordanem, & cum fratribus suis armati & præcincti incēdunt: illi hoc loco intelliguntur, qui primum per Moysem hereditatem legis potiti sunt, unde & primogenitos esse oēs. Rubē quippe primogenitus est Iacob, ex Lia. Gad primogenitus eiusdem ex Zelfa. Manasses primogenitus est Ioseph, de Aegyp̄tia filia sacerdotis Putipharis. In his ergo primogenitis figuratim illi ex priori populo designatur, qui per legem placuerunt Deo, quicq; non requiescūt, sed expediti ad auxiliū fratrum suorum consurgunt. Laborantibus enim nobis in agone uitæ huius, atq; habentibus certamen aduersus contrarias potestates, ueniunt in auxiliū nobis illi qui ante aduentum Christi per legem iustificati sunt. Vidimus enim Esaiam, Hieremiā accinctos expeditosq; ad auxiliū nostrū de uoluminum suorum iaculis cordis nostri hostes acerrimos uulnerantes. accingitur & Daniel ad auxiliū nostrum, cum nos de Christi regno, & Antichristi futura fraude instruit atque præmonet. adest & Ezechiel, sacramenta nobis cœlestia in quadriformib; rotarū circulis signans. Docet & Osee bisenas agminis turmas, & præcedunt nos succinctis lumbis in ueritate, quam prædicant ad auxiliū nostrum. Isti ergo uiri fortes pugnant nobiscum, quousque cœlestis repromissionis patriam consequamur.

DE DVODECIM LAPIDIBVS.

Caput V.

TRanseuntes itaq; filij Israel Iordanem sustulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerunt. Illico secunda circumcissionis sequitur typus, ad significandum nobis, ut dum de Iuacra confurgimus Apollonica vitæ exempla firmisima nobis congesta re debeamus, quarum semper testimonium ad imitamenta uirtutum contueamur.

DE CIRCUMCISIONE SECUNDA.

Caput VI.

Post Iordanis autem transitum uenit Iesus in Galgala, ibiq; iubetur facere sibi cultros lapideos, & circumcidere secundo filios Israel. Per contentur inde Iudæi, quomodo potest quis secundo circumcidere circumcissione carnali? Semel enim circumcisus, ultra non habet quod secundo possit auferre: a nobis autem, quibus lex spiritalis est, conuenienter ista soluuntur. Dicimus enim circumcissionem primam fuisse per legem in Aegypto: sed si a lege trahatur quis per baptismum Iordanis ad Euangelium, tunc accipit secundam circumcissionem spiritalem, per petram quæ est Christus. Sicq; tali circumcissione purgatus, caret Aegypti opprobrijs, id est, illecebris corporalium uitiorum. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio: ostendit, quia dum in præputio infidelitatis ambulauerit quisq; per huius uitæ desertum, oculos ei esse cæcatos. Videamus & consequentia. Post Euangelij enim circumcissionem statim in loco reuelationis pascha celebratur, immolaturq; agnus ille pro mundi salute occisus. Ac deficiente manna typice legis primam comedit populus panem corporis Christi, quem incorrupta repromissionis terra, id est, mater Domini uirgo Maria protulit, cuius granum in terram cadens fructum plurimum attulit. Et uide ordinem, postquam enim sub Iesu Naue, id est, sub Iesu Christo duce positi per Iuacra fluuina transimus, ac per fidem spiritali circumcissione signamur: tunc his gradibus ad uenientes, celebramus pascha, id est, immolatur Christum pro mundi salute credimus. Ac deinde credentes statim pane illo Domini corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ uirtutum celestium Christus, tenens gladium Euangelij, ad refecandam carnis nostræ pollutionem. Percunctatio autem Iosue dicens ad Angelum, Nolite es aduersariorum: discretione suorum insinuat, qui inter bonum & malum per discretionem diiudicant, ne eos aduersarius per speciem boni fallat. Vnde & Hieremias dicitur: Si separaueris preciosum a uili, quasi os meum eris circumdatus.

DE EXCIDIO HIERICHO, ET SALUATIONE Raab. Cap. VII.

Circudatur post hæc Iericho, expugnaturq; aduersus quam gladius non educitur, aries non dirigitur, nec tela uibrantur: tubæ solummodo sacerdotales septem diebus continuis ad-

Beda tom. 8.

hibentur, sicq; circumacta arca muri Iericho subruuntur. Iericho autem per interpretationem luna dicitur. Luna uero mundi huius specie tenet: quia sicut luna menstruis completionibus deficit, ita hic mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus, cadit. In arca uero ecclesia figuratur, in tubis autem aereis prædicatores fortes accipiuntur. Hanc ergo urbem Iericho diebus septem ferentes arcam Israelitam, æneis tubis clangentibus circumueiunt, & muri eius per arcæ præsentiam atque arearum tubarum sonitum cadunt: quia in hoc tempore, quod septem dierum uicissitudine uoluitur, dum fertur arca, id est, dum orbem terrarum circumueiunt, mouetur ecclesia, ad prædicantium uoces quasi ad tubarum sonitum muri Iericho, id est, elati mundi, ac superbia infidelitatis obstacula corruunt, donec in fine temporum mors nouissima inimica destruat, & impiorum perditione unica domus Raab, tanquam unica ecclesia liberetur a turpitudine mundi fornicationis, per fenestram confessionis in sanguine remissionis. Ista enim meretrix in Hiericho tanquam in hoc mortali seculo moratur, quæ ut saluari possit, per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui coccum mittit, quod est sanguinis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad salutem. Qui inuenti sunt in domo illius, saluati sunt ab interitu urbis: & quicumq; intra ecclesiam reperiuntur, ipsi tamen saluatur. Extra hanc autem domum, id est, extra ecclesiam nemo saluatur.

DE FURTO ACHAN.

Caput VIII.

Furatur interea de anathemate urbis Hiericho Achæ pallium & regulam auream: pro qua irascente Deo perierunt quidam manu hostili ex populo. Hiericho itaq; ut dictum est, mundi gerit figuram. De anathemate autem eius fraudans in tabernaculo suo abscondit, qui secularis mores in ecclesie secretis inserit, qui sub cultu Dei manens solennitates seculi uel spectacula diligit, qui sortilegos, aruspices & augures inquirat: uel qui ceteros ritus persuadet, qui prius in Hiericho, id est, in hoc seculo habebatur. Iste ergo, quia post fidei indumentum conuersationes seculares occulte inducit, quasi pallium de anathemate tollit: sed & ille de anathemate Hiericho fraudat, qui in ecclesia hæreticorum infert dogma, uel superstitiosa secularium literarum studia. Hanc enim regulam auream luculento sermone aptatam, fraudati sunt, Arius, Marcion & Basilides. fraudati sunt enim isti regulas aureas de Hiericho, & philosophorum sectam non rectam in ecclesiam conati sunt introducere, & maculare omnem ecclesiam Domini, ita ut alij mulierum per eos: ideoq; abiecti pro anathemate quasi acruo lapidum, ita multitudine peccatorum suorum oppressi atq; extincti sunt, quorum author ac peremptor ex alijs: hoc est, diabolus qui per illorum impietatem fidelium quosdam euicerat. Rursum superatus euincitur, atq; a populo Dei suspensus ligni crucis uirtute necatur.

p 3 DE

DE CONSTRUCTIONE ALTA-

ri. Caput IX.

Superatis igitur hostibus ædificauit Iesus altare Deo excelso ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, sicut præceperat Moyses: & immolauit sacrificium, & scripsit in lapidibus Deuteronomiū legis Moyli. Videamus itaq; qui sint isti lapides, ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur qui in Christum Iesum credunt, lapides uiui dicuntur. De quibus Apostolus dicit: Vos estis lapides uiui, ædificati domus spiritualis. His nō iniectū ferrum, quia incorrupti & immaculati carne & spiritu sunt, & iacula maligni ignita non receperunt: hi uinum altare faciunt unitate fidei uel concordia caritatis. In his quoq; Deuteronomium, id est, secundum Euangelij legem, Iesus Dominus noster scripsit. Audiamus itaq; eum dicentem: Dicunt est antiquis, Non mœchaberis: ego autē dico uobis, Si quis uiderit mulierem ad concupiscendū eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Hanc igitur legem Iesus nouam in cordibus credentium scripsit in eorum mentibus, qui altaris constructione digni sunt.

DE MALEDICTIONIBVS ET BENEDICTIONIBVS. Caput X.

Post hæc omnis populus & maiores natu, ducesq; ac iudices præcedebat hinc & inde arcam, steteruntq; sicut præceperat Moyses in Deuteronomio sex tribus in monte Garizim, ut benediceret populum, & ipsę tribus quæ nobiliores sunt, id est, Simeon, Leui, Iudas, Isachar, Ioseph & Beniamin. Alij uerō sex ignobiliores steterunt eregione in mōte Gebal, ut maledicerent, inter quos & Ruben, qui maculauerat thorum parentis, & Zabulon ultimus Lię filius, & ancillarum filij. Et hæc quidē ueteres historie referunt gesta: sed inspiciendum est quid in narrationē mysticā intelligentiā referatur. Qui sunt ergo isti qui incedunt iuxta montem Garizim, & qui sunt qui incedunt iuxta montem Gebal? Illi itaq; qui hoc in loco iuxta mōtem Garizim incedunt, electi ad benedictionem eos figurali ter indicant, qui non meru poenæ, sed cœlestis promissionis amore succensū ueniunt ad salutem. Illi uerō dimidiij, qui iuxta montem Gebal incedunt, in quo maledictiones prolatae sunt, illos indicant, qui nō amore benedictionum uel promissionum, sed futurorū suppliciorū timore complent, quæ in lege scripta sunt, ut perueniant ad salutem. omnes autem circa arcam incedunt, qui ab ecclesie sinu non discedunt: sed nobiliores illos esse dicimus, quia boni ipsius delicti æternæ benedictionis amore, quod bonū est agunt, quam illos qui pro mali metu bonū sectantur. Solus ergo Iesus potest ex omnibus populis huiusmodi mentes animosq; condicere, & alios quidē statuere in monte Garizim ad benedicendum: alios uerō statuere in monte Gebal, ad maledictionem: non ut maledictiones accipiant, sed ut intuentes præscriptas ma-

ledictiones, & poenas peccatoribus constitutas incurrere caueant, ac semetipsos timoris supplicio corrigan.

DE GABAONITIS. Caput XI.

Interea Gabaonite perditionis metu perterriti, cū fraude & calliditate uenerunt ad Iesum, pannis calciamentisq; ueteribus induti, deprecantes ut saluarentur, statimq; ab Iesu salutem suscipiunt: quorum tamen dolum ut agnouit, significesores uel aque gestatores eos constituit. In quorū figura illi ostenduntur, qui de mundo ad ecclesiam uenientes, habent fidem in Deo, & inclinant caput suum sacerdotibus, sanctis quoque ministrant & seruiunt, ut aliquid utilitatis impendant: ad ornatum etiā ecclesie uel ministerium prompti sunt, in moribus uerō suis & conuersatione pristina detinentur, induentes ueterem hominum cū actibus suis, & in uoluntate uetustis uitij, sicut & isti pannis & calciamentis ueteribus obtekti: & præter hoc quo Deum credunt, & erga seruos Dei uel ecclesie cultus uidentur esse deuoti, nihil habent emendationis uel inuouationis in moribus. Tales igitur tantummodo quasi quoddam salutis signū intra ecclesiam tēporaliter præferunt, inter spirituales autem, id est, inter sanctos Dei regnū æternum uel libertatem minime consequuntur.

DE PRAELIO IN GABAON.

Caput XII.

Quod autem in Gabaon pugnate Iesu Naue stetit phibeur sol & luna, donec Israel inimici delerentur, dicent scriptura: Stetit inquit sol super Gabaon, & luna super uallem Eilom: & adijcit scriptura & dicit, Quia nunquā sic audiuit Deus hominem. Iesus ergo noster solem stare fecit nō tunc solum, sed multo magis modo in aduentu suo, dum nos bellū gerimus aduersus uitiorum gentes, & colluctamur aduersus principes & potestates, & rectores harū tenebrarū, aduersus spirituales nequitas in cœlestibus, sol nobis iusticiæ indelinēter assistit, nec deserit nos unquam, nec festinat occumbere: quia ipse dixit, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad cōsummationē seculi. Quinque autem reges, quinque sensus corporeos indicant: qui Gabaonitas, id est, carnales homines expugnant. hi ad speluncam confugiunt, cum se terrenis actibus in corpore positi mergūt. quia tamen pugnate Iesu, id est, prædicatione Euangelica superantur, atq; ingredientem uerbo Dei in nobis, id est, intra speluncam corporis nostræ omnes pariter interficiuntur.

DE EXTINGTIS GENTIBVS, ET TERRE DIUISIONE. Caput XIII.

Extingtis deinde uel deletis gentibus Iosue forte diuidit populis terrā re promissionis: eiecit ergo & Christus a facie fidelium suorum quodam-

quodammodo gentes, gentilium errorum malignos spiritus, & forte diuidit terram, in nobis omnia operans unus atq; idē spiritus, ac diuidens dona propria unicuiq; prout uult.

DE DIVISIONE TERRAE IN DVA
bus et nouem semi tribubus. Cap. XIII.

Refertur autē in his diuinis eloquijs prima & secunda hæreditatis facta diuisio. Prima quidem per Moysen. secunda uerò que fortior est per Iesum. Sed Moyses trans Iordanē duabus tantum semis tribubus, Rubē scilicet Gad, & dimidiā tribui Manasse possessionem dare decreuit: cætera uerò oēs per Iesum suscipiūt. Per quod indicatur, quod plures per fidem Iesu Christi promissā cœlestia essent percepturi, quam qui per legem adepti sunt. Nam duæ illegemis tribus proculdubio, priorem populū ad umbrabāt: sed ideo duæ semis dicuntur, quia hi qui in lege agebant, contingerunt cognitionem trinitatis, sed perfectam eius scientiam nō habuerunt. Sicut & Ecclesiasticus liber loquitur dicens: Qui non perfecit primo scire sapientiā, & infirmior non inuestigauit illam. Hic autem nouem semis tribus, quæ per Iesum repromissionem terræ sanctæ suscipiunt, ut prædictū est, figurā noui populi tenuerunt: quia Iesu Domino nostro per fidem & gratiam æternæ repromissionis hæreditatē post lauacrum, quasi per Iordanis transitū susceperunt. Sed proinde & ipsæ nouem semis tribus dicuntur, quæ sub Iesu hæritate potiuntur, & non integræ decimus numerus cōsummatus dicitur & perfectus, quæ nec in ipso aduentu Dñi uel incarnatione eius cuncta nobis per semetipsum perfectē annunciata sunt. Vnde & ipse dicit discipulis, Multa adhuc habeo quæ uobis loquar, sed non potestis illa modo audire: ueniet autē spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annuntiabit uobis omnia. Perfectio itaq; ad summam cunctorū honorū in spiritu sancto cōsistit, alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui spiritus sanctus deest.

QUOD LEUITAE NON ACCEPERUNT HÆREDITATē TERRÆ. Cap. XV.

Quod uerò Leuitæ nō acceperūt hæritatē terræ, utiq; quia Iesus Dñs noster ipse est hæritas eorum. Sicut scriptū est: Ego hæritas eorū, & possessio non dabitur eis in Israel. ego enim sum possessio eorum. Clericorum enim possessio ob hoc se dici uoluit Deus: quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & fors. Propter quod & clericos fors interpretatur. Ergo Deum hæritatem merito possidet, qui ut absq; ullo impedimento deferuire Deo ualeat, pauper spiritu esse contendit: ut congruē illud Psalmistæ dicere possit, Dominus pars hæritatis meæ, & calicis mei.

QUOD HABITACULA LEUITARVM PER OMNES TRIBUS DISCERNUNTUR. Cap. XVI.

Quod uerò habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus decernuntur: significat ut hi

qui in ecclesia Dei scientiæ operam dantes, doctrinæ gratiam administrant. Rursus ab omnibus quibus dispensant diuina terrena sublimitia, quæ non habent recipiant, ut impleatur illud quod Apostolus præcipit dicens: Si nos uobis spiritalia seminauimus, magnum est ut carnalia uestra metamus. Et merito isti in cunctis tribubus diuisi dicuntur: quia dispensatione cunctorum uiuunt.

QUOD QUADRAGINTA DVA SVB LEUITA IN POSSESSIONEM ACCIPIUNT. Caput XVII.

Quod autem quadraginta duas urbes accipiunt, indubitanter ipsa prædicatio sanctorum signatur. Ipsi enim possident doctrinā, quæ constat legis decalogo, & quadriūdo Euangelij numero quasi quaternas urbes habentes, quibus etiam duæ adijciuntur: quia nimirum cuncta quæ prædicant, moralī ac mystico sensu annunciant.

DE CHANANEO POPULO EXTRACTO. Caput XVIII.

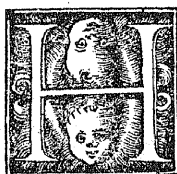
Illud autem quod Israelico populo percepta repromissionis terra partiretur Effraim, tamen tribui Chananeus omnis, id est, gentilis populus non occisus, sed factus tributarius dicitur. Sicut scriptum est in Iudicum libro: Habitauit Chananeus in medio Effraim tributarius. Quid enim tributarius, quid Chananeus, gentilis uidelicet populus, nisi uitium signat. Sæpe enim in magnis uirtutibus terram repromissionis ingredimur, quia spe intima de æternitate roboramur. Sed dum interemptis sublimitibus uitijs quedam tamen parua retinemus, quasi Chananeum in terra nostra uiuere concedimus: qui tamē tributarius efficitur, quia hoc ipsum uitium quod subjugare non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, ut eodem se mens, & in suis uitiis sentiat, quod suis uiribus etiam parua quæ appetit, non expugnat. Vnde bene rursum scriptum est: Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudit in eis Israel. Adhuc namq; quedam minima uitia nostra retinentur, ut sensum intentio sollicitum in certamine semper exercent, & in deo de uictoria non superbiat, quo uiuere in se hostes cōspicit, à quibus adhuc uinci formidat. Israel ergo referuatis gentibus eruditur, quando in quibusdam minimis uitijs elatio uirtutis nostræ comprimitur, & in paruis libertatibus discit, quod ex se maiora non subijciat.

VENERABILIS BEDAE PRESBYTERI QUÆSTIONVM
super librum Iesu Naue, finis.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum Iudicum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE SERVITUTE POPULI, & liberatione. Caput I.

Caput I.

HISTORIA Iudicum non parua mysteriorū indicat sacramēta. Primum quod post Iosue succedūt Iudices: sicut & post Christū successerunt Apostoli, & ecclesiarum rectores, ad gubernādos & re-
gendos fideles, quos ipse ad spem æternę re-
missionis perducit. Per omnia autē in hoc uo-
lumine delicta Iudaici populī, & seruitutis, cla-
mor quoq; eorum & miserationes Dei scribun-
tur. Nam multis annis pro suis offensis multo-
rum regum serui erant, & iterum conuersi libe-
rati sunt. Sed quid est quod sæpē peccantes in
manu hostili traduntur, nisi quod nostra pecca-
ta quando delinquimus, uires hostib. præbēt:
& quando nos facimus malū in conspectu Do-
mini, tunc confortātur aduersarij nostri: id est,
dæmones spiritalium nequitiarum uirtutes:
sed iterum, quando conuertimur, suscitāt Do-
minus saluatores, & iudices: hoc est, principes
& doctores, quos ad subsidium Deus mittit eo-
rum, qui ad se toto corde clamauerint. sicut mi-
sit Othoniel, qui expugnauit Cusan Repsatha
im regem Mesopotamię: sicut misit Aoth, qui
occidit Eglon regem Moab: sicut misit Iahel &
Deborah, quę interfecerunt Sisaram. Quar-
um historia pro suis mysterijs breuiter memo-
randa est.

DE DEBBORA ET IAHEL.

Caput II.

DEBBORA Prophetes, uxor La-
pidoth iudicabat populum in il-
lo tempore, & sedebat sub palma
inter Rama & Bethel, in monte
Esfraim, ascendebātq; ad eam filij
Israel in omne iudiciū. Deborah quę interpre-
tatur apis, siue loquela, in prophetię forma acci-
pienda est, de qua dicitur: Quam dulcia faucib.
meis eloquia tua. Consideremus ubi locus pro-
phetię describitur. Sub palma, inquit. Sub pal-
ma sedem habet prophetia, quia quos suis insti-
tutionibus erudit, ad palmā supernę uocatio-
nis adducit. Inter medium autē Rama & inter
medium Bethel sedere dicitur prophetia. Ra-
ma interpretat̄ excelsum, Bethel domus Dei:
utiq; quia nos intra domū Dei positos, non que-

in terra sunt quærere docet, sed q̄ in cœlis sunt.
hec misit & uocauit ad se Barach. Barach inter-
pretatur coruscatio. Coruscatio est, quę habet
quidem lucem, sed non permanentem. Ad mo-
dicum enim temporis, respōdet, & desinit. Hic
ergo Barach formam gerit prioris populī, qui
primo omnium per prophetiam uocatus & in-
uitatus ad audiēda eloquia Dei, resellit quidē
in legis splēdore, & breuī tempore coruscauit,
sed non diu permansit. Cum ergo dixisset Deb-
bora ad Barach, id est, prophetia ad priorem
populum, Tibi præcepit Dominus Deus Israel,
& tu ascende in montem Thabor, & accipe de-
cem milia uirorum: respōdit. Barach ex perso-
na prioris populī ad prophetiam, Nō ascendā,
nisi & tu ascenderis mecū. Dixit ad eum Deb-
bora: Ibo tecum, sed non erit primatus tuus in
uia qua incedis: sed in manu mulieris tradetur
Sisara. Et uidetur ostendere, quia non est apud
illum populum primatus, nec permanet apud
eum uictorię palma: sed apud Iahel mulierem,
id est, ecclesiam. Nam Iahel ista alienigena, in
cuius manu uictoria est facta, figuram tenet ec-
clesiæ ex gentibus congregatæ. Iahel enim in-
terpretatur ascensio: quia per ecclesiam ascen-
ditur ad cœlum. Ista palo Sisaram hostē inter-
fecit: id est, ligni crucis acumine & uirtute dæ-
bolum interemit: quod Barach, id est, prior po-
pulus per legis præcepta facere non potuit. So-
la enim ista per lignum, in quo spiritalibus sa-
cramentis credentium salus est fidei, hostē affli-
git: quem deinde mortuū pellibus obteggit, id
est, inclusum in carnalium cordibus derelinqt.
Non enim latent mortifera ipsius, nisi in corru-
ptibilitate uitę uiuentibus, & peccata mortalia
perpetrantibus: qui dum prauē uiuentes segre-
gantur à corpore Christi, efficiuntur membra
diaboli.

DE ORACULO ANGELI AD GE-

deon. Caput III.

TRADITUR deinde popul⁹ Israel in manu Ma-
dian, pro cuius liberatione loquitur ange-
lus Domini ad Gedeon. Cuius gesta qd significet
mysticē, demonstrādum est. Gedeon namq; cū
sub arbore quercu tritici mesē uirga caderet,
& à paleis frumenta excuteret, angelum uidit,
& accepit ab eo oraculum, ut à potestate hosti-
um populum Domini in libertatem reduceret.
Iste Gedeon nimirum figuram præstabat Chri-
sti, qui sub umbra sacrę crucis prædestinato in
carnationis futurę mysterio constitutus, re-
sistitudo iudicij quasi per uirgā electionē fan-
ctorum à uitiorum paleis sequestrabat. Hic er-
go Gedeon cum audisset ab angelo, quod desi-
cientibus populorum milibus in uno uiro Do-
minus plebem suam ab hostibus liberaret: pro-
tinus hæcudum coxit, cuius carnes secundū præ-
ceptum angeli simul cum azyma supra petram
posuit, & ius carniū desuper effudit. Quæ dū
angelus uirgę cacumine contigit, statim de pe-
tra ignis erupit: atq; ita sacrificium Deo quod
offerebatur, absumptū est. Quo iudicio decla-
ratum uidetur, quod petra illa typum habuerit
corporis

corporis Christi, Paulo attestante: Petra autē erat Christus. Iam tunc igitur in ministerio declaratum est, quia Dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret. Nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates purgaret animorum. Caro autem hœdi ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatis: sicut scriptum est, Quia concupiuit populus cupiditatem pessimam: & dixerunt, Quis nos cibabit carner? Quod igitur extendit angelus uirgam, & tetigit petrā, de qua ignis exiit: ostendit, quod caro Domini spiritu repleta diuino, peccata omnia humana conditionis exurit.

Vnde & Dominus ait: Ignem ueni mittere in terram. Aduertit igitur uir doctus & præfagus futurorum superna mytheria, & ideo secundū oracula occidit uitulū, à patre suo idolis deputatum: & ipse septennē alium uitulū immolauit Deo. Quod factū manifestissime reuelauit, post aduentum Domini omnia gentilitatis abolenda sacrificia, solumq; sacrificium Deo dominicæ passionis pro redemptione nostra, religiose à populis deferendum. Etenim uitulū ille erat in typo Christi, in quo sepiiformis spiritalium plenitudo uirtutum, sicut dixit Esaias, inhabitabat.

DE MYSTERIO VELLERIS ET
area. Caput IIII.

PRæuidit ergo mysterium uictoriæ Gedeon: & tamē licet fortis & fidus, pleniora adhuc de Domino futuræ uictoriæ documenta quærebatur, ut una nocte lanæ uellus in aera poneret, & esset super illud tantūmodo eos, & super omnem terram: & rursus similiter poneret uellus, & super totam terrā ros plueret, & siccitas esset in uellere. Quærit fortasse aliquis, utrū quia si incredulus esse uideatur, qui frequentibus iā fuerat indicijs informatus, absit. Non enim ille ambiguus erat: sed nimirū futura mytheria præuidebat: quæ etiam prouidus diligentissime explorabat, ut amplius crederet mysterium, dum intellexisset oraculum. Quid ergo uellus complutum, & area sicca, & postea compluta area sicco uellere, nisi quod primo una gens Hebræorum, habens gratiæ mysterium, totus orbis hoc habet, illa uacua est? Area enim illa, totum orbem terrarum significabat. Deniq; quando totus orbis infructuoso cultu gentilis superstitio nis arebat, tunc erat ros ille cœlestis uisitatio nis in uellere: postea uerò quoniam oues quæ perierant domus Israel, quæ sub figura uelleris demonstrabantur, fontem aque uitæ negauerunt: ros fidei exaruit in pectoribus Iudeorum, gratiamq; suam imber ille diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quod nunc fidei rosetus orbis humescit, Iudæi uerò prophetijs & omnibus charismatibus carēt. Nec mirum si perfidie subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris ubertate priuauit dicēs: Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. Idcirco autem illam gentē uelleris nomine significauit, uel quia in obauditū eandem pluuiā detinebat, quā uolebat sibi proposito prædicari: id

est, incircumcisilis gentibus reuelari.

DE PRAELIO CVM TRECENTIS.
Caput V.

POST hanc diligentissimam mytherij explanationem, cū iam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret: diuina illi admonitione præceptum est, ut ad fluuiū ueniens, omnes quos flexis genibus aquas haurire cōspiceret, à bellorum conflictu remoueret: actumq; est, ut trecenti uiri tantummodo qui stantes manibus aquas hauserunt, remanerent. Cum his Gedeon ad prælium pergit, eosq; non armis, sed tubis, lampadibus, & lagenis armauit. Nā sicut illic scriptum est, accēsas lapades miserunt inter lagunculas, & tubas in dextera, lagenas autem in sinistra tenuerunt: & ad hostes suos cominus uenientes, cecinerunt tubis, confrēgerunt lagunculas, lampades apparuerunt: & hinc tubarū sonitu, illinc lampadarum coruscatione territi hostes in fugā conuersi sunt. Quid hoc est quod tale bellū per prophetam ad mediū deducitur? An indicare nobis propheta studuit, quod aduentum redemptoris nostri contra diabolum, illa sub Gedeon duce pugnae uictoria designauit? Talia enim nimirum acta sunt, quæ quanto magis usum pugnandi transeunt, tanto amplius à prophetandi mysterio nō recedunt. Quis enim unquam cum lagenis & lampadibus ad prælium uenit? Quis contra arma ueniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profectō fuerant, si terribilia hostibus nō fuissent. Sed uictoria ista attestante didicimus, ne parua hæc quæ acta sunt perpēdamus. Gedeon itaq; ad præliū ueniens, redemptoris nostri signat aduentum: de quo scriptum est, Tollite portas principes uestras, & eleuamini porte æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Hūc redemptorē nostrum nō solum opere, sed etiam nomine prophetauit. Gedeon namq; interpretatur circumcisēs in utero. Dominus enim noster per maiestatis potentiā omnia circumplectitur, & tamen per dispensationis gratiā inter uterum uirginis uenit. Quid est ergo circūiens in utero, nisi quia omnipotens Deus Christus inter uterū uiuit per infirmitatis substantiā, & extra mundum per maiestatis potentiā: Madian uerò interpretatur de iudicio. Non de uitio repellentis, sed de iudicio iuste iudicātis fuit: & idcirco de iudicio uocātur, quia alienā gratia. Vt enim hostes eius repellendū essent destruendiq; redēptoris iuste damnationis meritum etiā in uocabulo nominis trahunt: contra hos Gedeon cum trecētis pergit ad præliū. Solet in tricenario numero, plenitudo perfectionis intelligi. Quod ergo per interdictum tricenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio trinitatis? Cū his quippe Dominus noster aduersarios fidei destruit, cū his ad prædicationis bellum descendit: qui possunt diuina cognoscere, qui sciunt de trinitate, quæ Deus est, perfecte sentire. Notādum uerò est, quia iste

iste trecentorum numerus in tau litera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super tras uersam lineam, id quod in cruce eminet, adderetur, non tam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in tau litera continetur, & per tau literam sicut diximus, species crucis ostenditur: non immerito in his trecentis Gedeonem sequentibus, illi designati sunt, quibus dictum est: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui sequentes Dominum tanto uerius crucem tollunt, quanto acrius sese edomant, & erga proximos suos charitatis compassione cruciantur. Unde per Ezechielem prophetam dicitur: Signa tau super fratres uirorum gementium & dolentium. Vel certe in his trecentis, qui in tau litera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno superetur. Ducti itaque sunt ad flumem, ut aquas biberent: quicquid flexis genibus hauserunt, à bellica interdictione remoti sunt. Aquis namque doctrina sapientie designatur. Stantis autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo dum aquas bibunt, genu flexisse perhibentur, & à bellorum certamine prohibiti recesserunt: hi sunt, qui doctrinam cum rectis operibus non hauriunt. Qui uero doctrinam fluentia ita hauriunt, ut nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce contra hostes fidei ad prelium pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lapidibus, cum lagenis: atque iste, ut diximus, fuit ordo preliandi. Ceciderunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lapides: fractis uero lagenis lampades ostense sunt, quarum coruscante luce, hostes territi in fugam uertuntur. Designatur itaque in tubis clamor predicantium, in lampadibus claritas miraculorum, in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum duxerunt ad predicationis prelium duxerunt, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternerent, eorumque gladios non armis, sed patientia superarent. Armati enim uenerunt sub duce suo ad prelium martyres nostri, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonauerunt tubis, dum predicant: confregerunt lagenas, dum soluenda in passione sua corpora hostilibus gladiis opponunt: resplenderunt lampadibus, dum post solutionem corporis miraculis coruscauerunt. Moxque hostes in fugam uersi sunt: quia dum martyrum corpora miraculis coruscant, conspicitur, luce ueritatis fracti: qui impugnaverunt, crediderunt. Ceciderunt ergo tubis, ut lagenas frangerentur. Lagenas fractæ sunt, ut lampades apparerent: apparuerunt lampades, ut hostes in fugam uertèrentur: id est, predicauerunt martyres, donec eorum corpora in morte soluerentur. Corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent: coruscauerunt miraculis, ut hostes suos ex diuina luce prosternerent. Et notandum, quod steterunt hostes ante lagenas, fugerunt ante lapides: quia nimirum persecutores sanctæ fidei, predicantibus adhuc in corpore positus restiterunt. Post solutionem uero corporum, apparentibus mi-

raculis in fugam uersi sunt: quia pauore conterriti, à persecutione fidelium cessauerunt. Intuedum est etiam id quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus: pro sinistra uero, quicquid pro nihilo ducimus. Bene ergo illic scriptum est, quod in dextera tubas, & in sinistra lagenas tenuerunt: quia Christi martyres pro magno habent predicationis gratiam, corporum uero utilitatem pro minimo. Quisquis enim corporis utilitatem plus facit quam gratiam predicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia predicationis accenditur, & posteriori utilitas corporum: certum est quia dextris tubas, & sinistris lagenas tenentur.

DE ABIMELECH. CA/

put VI.

MORITUR Gedeon, & relinquit septuaginta filios: & unum nomine Abimelech, natum ex concubina: qui coëduxit sibi uiros uagos, & abierunt post illum: & intrauit in domum patris sui, & occidit fratres suos septuaginta uiros, super lapidem unum: & remansit Ioatham iunior, quoniam absconditus erat, & cætera. Hoc factum si nihil propheticum indicaret, quid opus erat ut magnopere scriberetur, utrum Gedeon septuaginta filios, & multas uxores habuisset, sed & concubinam, de qua unum, & malum filium suscepisset: Et quod cum turpe factum sit, tunc etiam turpius esset, si hæc posteris ad exemplum in diuinis scripta uiderentur: nisi magne alicuius rei imaginem earum rerum gesta per typos & figuram ostenderent. Gedeon igitur, ut superius dictum est, typum Domini pretendebat. Plurimæ uxores eius, multæ sunt nationes, quæ per fidem Christo adhaeserunt. Septuaginta filij eius, septuaginta linguæ sunt in hoc mundo diffusæ, in quibus per fidem filios sibi generaturus erat. Concubinam in hoc loco Synagogam uocat, quæ in nouissimis temporibus Antichristo creditura est: de qua Ioannes in Apocalypsi ait: Qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed sunt Synagoga satanæ. De qua ultimis temporibus nequissimus filius, id est, Antichristus est generandus. Eritque filius ancillæ, id est, Synagogæ illius peccatricis: quia qui peccatum, inquit, facit, seruus est peccati. hic inquam congregatis sibi impijs, sicut Abimelech fecit, regnum impube usurpabit. Interfectisque nobilibus filijs, id est, his qui ex diuersis nationibus, & linguis in Christum credentes, à Deo sunt generati, inducturus est persecutionem, ut penè omnes sanctos interficiat. Sed super septuaginta, inquit, fuit iunior filius, ex nobili matrimonio, qui se absconderat: hic ascendit in uerticem montis Garizim, & exclamauit uoce magna ad populum Sichimorum, componens eis parabolam. hic ergo iunior filius, qui fugit ut gladium inimici uideret, figura est residui populi Israel, predicante Helia extremis temporibus credituri, & Antichristi gladium euasuri. Ascendit, inquit, iste in uerticem

in uerticem montis Garizim. Sed cur motem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutio- nem Antichristi quisquam euadere potest, nisi prius in montem benedictionis, id est, in sublimitatem fidei ac uirtutum ascenderit. hic est enim mos Garizim, qui à Moysè in benedictione deputatur. Itaque cum ascendisset, eleuata uoce clamauit & dixit: Audite me uiri Sichem. Ierunt ligna, ut ungerent super se regem, dixeruntque oliuæ: Impera nobis. Quæ respondit, Nūquid possum amittere pinguedinem meā, quæ dñi utuntur & homines, & uenire ut inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem situm: Veni, & super nos accipe regnum. Quæ respondit eis: Nunquid possum deserere dulcedinem meā, fructusque suauissimos, & ire ut inter cætera ligna commouear? Locuta sunt quoque ligna ad uitē: Veni, & impera nobis. Quæ respondit: Nunquid possum deserere uinū meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna commoueri? Cum ergo repudiata fuissent ligna syluæ ab oliuæ, & ficu & uitē, uenerunt ad ramnum, ut eum sibi facerent regem. Sed prius uideamus cur oliuæ, ficu & uitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe syluæ, homines esse uanos & uagos æterno incendio præparatos. His ergo merito noluit nec oliuæ nec ficu regnare, nec uitis: quia minime merebatur. Oliuæ enim gratiam spiritus sancti, & unctionem pacis significat: ficu autē sacra legis imaginem habet, sicut in Euangelio scriptum est: Quidā pater familias in uinea sua plantauit ficum. Quis pater familias nisi Deus, qui familiæ suæ, id est, omnium credentium pater est? Plantauit ergo uineam, id est, populum: quia uineam ex Aegypto transtulisti. In hac uinea plantauit ficum: hoc est, in populo suo posuit legem. Quæ lex primitiuū populum, sicut ficu grossos, aridos & inutiles deiecit in terrā, & postea alios fructus generauit: id est, populum Christianorum, quem ad debitam Euangelicæ disciplinæ maturitatem & suauissimā pinguedinem Christi, cū gloria & honore perduxit. Sed uitis, inquit, noluit regnare in eis. Uirum autē Saluatoris nostri typum habere manifestum est: sicut in Euangelio ait, Ego sum uitis uera. Igitur quia iam in reprobū sensum, sicut Apostolus dixit, futurus est populus ille, qui Antichristo est seruiturus, quem ligna syluæ appellat: & necesse est ut credat mendacio, id est, Antichristo, quia ueritati Christo noluit credere: ideo & à regno uitis, id est, Christi, & ab oliuæ, id est, spiritus sancti gratia, & ficu: id est, diuinæ legis dulcedine reprobatus uenit ad ramnum. Ramnus enim genus rubi est, quam uulgo senticem urtinam appellant, asperum nimis & spinosum: per quod merito typus Antichristi significatur, qui omni asperitate & effertate humanum genus est uastaturus. Sed exiet, inquit, ignis de ramno, id est, iniquitas de Antichristo: & omnes qui in eo confidunt, cum ipso pariter deuorabit.

DE IEPHTHE ET FILIA E
ius. Cap. VII.

ADiecerunt deinde filij Israel deseruire Baalim, & dijs alienis, tradunturque in manus filiorum Ammon: tunc Iephte Galaadites fugiens à facie fratrum suorum, constituit in principem ob pugnam filiorum Ammon: qui rediens post triumphum immolauit filiam, quæ sibi post uictoriam prima occurrebat. Sic enim uotum sponderat, ut quicquid sibi reuertenti occurreret, Dño immolaret. Quis ergo in Iephte prænunciabatur, nisi Dominus Iesus Christus saluator noster? Qui faciem fratrum suorum, id est, Iudæorum fugiens, in gentibus principatum accepit: quia omnia humanæ salutis sacramenta quæ iurauit, expleuit: & quasi filiam, ita carnem propriam pro salute Israelis Domino obtulit. Iurasse enim patrem, ac uouisse unigenitum legimus, psalmista dicente: Sicut iurauit Domino, uotum uouit Deo Iacob: scilicet ut iuramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret. Hæc secundū testamentorum historiam, ita per Christum acta uidetur pro religione, quam iurauerat esse complendam. Post mortē Iephte traditur in manus Allophilorum, nasciturque Samson, qui liberet Israel.

DE SAMSON, ET ACTIBVS
eius. Caput VIII.

SAMSON autem quondam Domini Nazareus, habet quidem typum Christi. Primum quod ab angelo natiuitas eius annunciat, deinceps quoniam Nazareus dicitur, & ipse liberat Israel de hostibus. Postremò quod templum illorum subuertit, & perierunt multa milia hominum, qui illum illuserant. Natiuitas istius Samson, quæ per angelum nunciatur, similitudinem habet primū prophetarum, qui natiuitatem Domini secundum carnem annuntiauerunt: deinceps etiam angelis, qui ad Mariam loquitur, dicens: Maria inuenisti gratiam ante conspectū Domini, & accepisti in utero, & paries filium, & uocabitur nomen eius Emanuel. Hic enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Samson autem interpretatur sol. Sed quia & redemptor noster sol appellatur, audi ipsū Dominum Iesum per prophetā eo nomine uocari: Orietur uobis sol iustitiæ, & sanitas in pen- nis eius. Verè enim hic sol iustitiæ est, qui omnium credentium mentes cœlesti munimine clarificat: hic uerè Nazareus est, & sanctus Dei, cuius in similitudinem ille Nazareus est nuncupatus. Iste ergo cum tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei. Sed quis primum erat in Samson obuium leonem necans, cum petendæ uxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi Christus, qui ecclesiā uocaturus ex gentibus, uincens diabolum dicit: Gaudete, quia ego uici mundum: Quid sibi uult, ex ore eius dē leonis occili fauus mellis extractus, nisi quia ut conspicimus leges ipsas terreni regni, quæ aduersus Christum fremuerunt, nūc iam perempta feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ etiā munimina

munimina præbent. Item quid in semetipso ex
 pressit, quod paucos quidē dum uiueret intere
 mit, destructo autem templo hostes multos cū
 moreretur occidit: Quia nimirū Dominus ab
 elatione infidelitatis paucos cum uiueret, plu
 res uerò cum templum sui corporis solueretur
 extinxit: atq; elatos ex gentibus, quos uiuēdo
 sustinuit, simul omnes moriendo prostrauit. Iā
 reliqua eius quod ei mulier subdola caput rase
 rit, & Allophilis illudendum tradiderit: quod
 captiuatus, quod cæcatus, quod ad molam de
 putatus est, in his non Christus, sed illi figuran
 tur qui solo tāmmodo in ecclesia Christi no
 mine gloriantur, & malis actibus iugiter impli
 cantur. Vir enim sensus rationalis intelligitur,
 caro autem quasi in typo mulieris accipitur. Si
 enim mulier, id est, carni nostræ blandiente li
 bidine, uel reliquis malis operibus consenserit
 mus: gratiam spiritus, quæ Nazarei crine signi
 ficatur, nudati expoliamur atq; decipimur. Ita
 enim superbis & peccatoribus uiolata Christi
 gratia, sicut Samson incisa coma diabolus il
 ludit. Sed quid est quod Samson ille ab Allo
 philis captus, postquā oculos perdidit, ad mo
 lam deputatus est: Quia nimirum maligni spi
 ritus postquam tentationum stimulis intus a
 ciem contemplationis effodiunt, foris hominē
 in circuitu laborū mittūt. Quod si aliquando i
 dem homo agendo poenitentia redeat, illi ue
 lut coma reducitur: id est, gratia reflouescens,
 reparatur ad salutem. Deinde cupiditatis ac lu
 xuriae subuerlis columnis uictores hostes
 derisit, & reparato certamine in fi
 nem fortissimè de demoni
 bus triumphabit.

EXPLANATIONIS IN LI
 brum iudicum, finis.

Venerabilis Bedæ pres byteri, Quæstionum su per librum Ruth, ex dictis patrum, Dia logus.

IDEAMVS nūc de Ruth. 50
 habet enim ista typum eccle
 siæ. Primum quod alienige
 na est ex populo gentili, quæ
 relicta patria & omnib. quæ
 illius erant, uadit in terram
 Israel: & cum prohiberet illā
 focus sua pergere secum, perseverabat dicēs,
 Quocunq; perrexeris pergam. Populus tuus,
 populus meus: & Deus tuus, Deus meus. Que
 te morientē terra susceperit, in ea moriar. Que
 uxor sine dubio typum in illa fuisse ecclesia ma
 nifestat. Sic enim ecclesia ex gentib. ad Domi
 num conuocata, relicta patria sua, quod est ido

latria, & omiſſa uniuersa conuersatione terre
 na: profitetur Dñm Deum suum esse, in quem
 sancti crediderunt, & illuc se ituram, ubi caro
 Christi post passionē ascendit, & ob eius nomē
 in hoc seculo pati usq; ad mortem, & cum san
 ctorum populo, patriarchis scilicet, prophetis,
 cōsociandam. De quorū societate q̄ sanctis ex
 stirpe Abrahæ uenientib. consociaretur, Moy
 ses in cantico ostēdit dicens: Latamini gentes
 cum plebe eius. Id est, uos qui ex gētibus estis
 credituri, cum illis qui primi electi sunt æterna
 lætitia exultate. Ingressa autem Ruth cū focru
 sua in terram Israel, ob merita obsequiorū suo
 rum prouidetur, ut homini coniungeretur, ex
 Abrahæ stirpe uenienti. & primū quidem huic
 quem ipsa propinquum magis esse credebat: q̄
 negat se posse illi nubere offerit: & recedente il
 lo per testimoniū decē maiorum, Booz illi con
 iungitur, & ab ipsis decē seniorib. benedicitur:
 quia prior ipse ex cognatis cōfiteatur, se eidē nu
 bere posse. Hoc loco Ioannis baptiste figuram
 ostendi existimamus, quia cum ipse Apostolo
 Christus putaretur, & interrogaretur q̄s esset:
 nō negauit, sed cōfessus est dicēs, Christū se nō
 esse. Et perseverantib. his qui miseri erāt, & inq
 rentibus quis esset: respondit, Ego sum uox cla
 mātis in deserto. Nouissimè etiā confitetur de
 Dño ipse dicens: Qui habet spōsam, spōsus est.
 Se autē amicū spōsi manifestat, cū adiecit: Ami
 cus autē sponsi est qui stat, & audit eū, & lætatur
 propter uocē sponsi. hunc ergo Christū existi
 mabant: quia Christum in die uisitacionis suæ
 uenisse non intelligebant. Est quippe ecclesiæ
 sponsus, qui prophetis uocibus est ante pmis
 sus, sed sicut ille propinquus negauit, & postea
 Ruth iungitur Booz: ita Christus, qui uere spō
 sus ecclesiæ est, quem prophetarum omnium ora
 cula cecinerant, dignatus est ecclesiā assumere
 & ex omnibus gentibus per totam orbem ter
 rarum Deo patri innumeros populos offerre.
 Quod uerò excalciet se cognatus ille, ueterum
 consuetudo erat, ut si sponsam sponsus repudia
 re uellet, discalcietur ille, & hoc esset signum
 repudij. Proinde excalcietur iubetur, ne ad ec
 clesiam quali sponsus calcietur accederet. hoc
 enim Christo seruabatur, qui uerus sponsus e
 rat. Decem autē maiorum natu benedictio: hoc
 ostendit, in nomine Iesu omnes esse gentes sal
 uādas ac benedicēdas. Iota enim apud Græcos,
 decē significat. Quæ prima litera nomē Dñi Ie
 su summopere scribit. Quæ res, ut diximus, oēs
 gētes per ipsum saluādas ac benedicēdas esse
 demōstrat. Nec dubitet ergo quisquā, hæc ut di
 cta sunt, credere: cū uideat uniuersa, & ab initio
 figuris antecedentib. præcurrisse, & p̄ aduentū
 Dñi manifestè adimpleta sic esse, & quæ super
 sunt hoc modo p̄ficiēda in ueritate, cōsonantib.
 omnib. & uocib. & figuris sacrarū scripturarū:
 q̄ adimpleuit isq; pollicitus est p̄ filiū suū Iesū
 Christū Dñm, regē & Saluatorē nostrū, cum q̄
 est illi gloria & honor in secula seculorū, Amē.

EXPLANATIONIS IN LI
 brum Ruth, finis.

VENERA

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum primum Regum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE NATIVITATE

Samuelis. Caput I.

Primo librum Iudicium sequitur, tunc liber Regum. Et aspice tempora. Primo Iudicium, postea Regum: sicut erit primo Iudicium, deinde regnum. In quibus quippe temporibus, multis & varijs modis sacramenta Christi & ecclesie reuelantur. Nam ab ipso exordio Regum commutatum sacerdotium in Samuele reprobato Heli: & commutatum regnum in Dauid, reprobato Saule, exclamauit pronunciari nouum sacerdotium nouumque regnum reprobato ueteri quod umbra erat futuri, in Domino Iesu Christo uenturum. Nonne ipse Dauid cum panes propositionis manducauit, quos non licebat manducare, nisi solis sacerdotibus in una persona utrunque futurum, id est, in uno Iesu Christo regnum & sacerdotium figurauit? Itaque ipsa Samuelis sacerdotis successio, nouum ut predictum est, & sempiternum sacerdotium prefigurabat, qui est Christus Iesus: Heli sacerdotis reprobato, id est, Iudaico sacerdotio abiecto. Mater quoque ipsa Samuelis, quae prius fuerat sterilis, & posteriori fecunditate letata, cuius etiam nomen Anna, id est, gratia eius interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam postremo Dei gratiam significat: qua nobis Christus oritur, ipsam quoque ecclesiam, quae olim sterilis, nunc fecunda in Dei laude letatur. Quae nihil aliud in cantico suo prophetare uideatur, nisi mutationem ueteris testamenti: uel sacerdotij, in nouum testamentum: uel sacerdotium, qui est Christus. Nisi forte quis dicat, nihil Annam prophetaisse, sed Deum tantummodo propter filium impetratum, exultanti praedicatione laudasse. Quid ergo sibi uult quod ait, Arcum potentum fecit infirmum, & infirmi accincti sunt uirtute: Pleni panibus minorati sunt, & esurientes transierunt terram: quia sterilis peperit septem, & sterota in filiis infirmata est? Nunquid ipsa septem peperit, quamuis sterilis fuerit? Vnicum habebat, quando ista dicebat: sed nec postea septem peperit siue sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares, & duas foeminas. Deinde in illo populo, cum adhuc nemo regnaret, quid in extremo posuit? Dat uirtutem regibus nostris, & exaltabit cornu Christi sui. Vnde haec dicebat, nisi prophetabat? Di

Bedæ tom. 8.

cit ergo ecclesia Christi, ciuitas regis magni, Gratia plena, prole fecunda: dicit quod tanto ante de se prophetatum per huius pie matris affectum agnoscit. Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo salutaris meo, & cetera. Interea Samuel erat ministrans in templo Dei, accinctus ephod. Porro filij Heli diuina sacrificia nescientes, peccabant coram Domino: & deridebant per eos multi sacrificium Dei. Vnde & Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus se, uera animaduersione plebsiebat miserimos: & quidem coercuit & corripuit, sed lenitate & mansuetudine patris, non seueritate & autoritate pontificis. Qua sententia discant sacerdotes, quomodo ipsi propter peccata filiorum: id est, propter scelera puniantur. Quicquid etiam quamuis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem si non corceatur, reputatur.

DE PROPHETA AD HELI DE

stinato. Caput II.

Venit autem propheta Dei quidam ad Heli sacerdotem, & dixit ei: Haec dicit Dominus, Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum esset in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret ephod coram me: & dedi tibi & domui patris tui omnia de sacrificijs filiorum Israel: Quare ergo calce abiicisti uictimam meam, & munera mea quae praecepi ut offerretur in templo, & magis honorasti filios tuos quam me, ut comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei? propterea haec dicit Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum, ut domus tua & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc a me. Sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies ueniunt, & praecidam brachium tuum, & brachium domus patris tui: ut non sit senex in domo tua, & uidebis æmulum tuum in templo in uniuersis prosperis Israel. Quae propheta de mutatione sacerdotij non est in Samuele completa, sed in Domino Iesu Christo extitit adumbrata. Nam post Samuelem prophetam, postea sacerdotes fuerunt de genere Aaron, sicut Sadoch & Abiathar, regnante Dauid, & alij deinceps, antequam tempus ueniret, quo ista de sacerdotio mutando per Christum efficere oportebat. Nam cum diceret, Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum: nunc autem dicit Dominus, Absit hoc a me: sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. ecce isti sunt dies, qui praenunciati sunt. iam enim uenerunt. Nullus enim sacerdos est secundum ordinem Aaron. Nam & illud quod ibi sequitur, Suscita homo mihi sacerdotem fidelem: de Christo Iesu noui testamenti uero sacerdote dicitur. Quod uero adiugitur: Et erit, qui remaserit in domo tua,

q

uenies

ueniet ut oretur p̄ eo: nō propriè dicitur de do-
mo huius Heli, sed illius Aaron, de quo usq; ad
aduentū Christi homines remāserunt. De q̄ ge-
nere etiā huc usq; nō defunt q̄ cōuertātur. De q̄
bus alius propheta dixit: Relique saluæ fiēt. Vn-
de & Apostolus: Sic ergo, inquit, & in hoc tēpo-
re reliquie secundū electionē gratiæ saluæ factæ
sunt. De talib; em̄ residuis bene intelligitur esse
q̄ dictū est, Qui remanserit in domo tua, ueniet
ut oretur p̄ eo, p̄fecto q̄ credit in Christū, sicut
temporib; Apostolorū, ex ipsa gente primi ue-
nerūt & crediderunt. Neq; nūc defunt, qui licet
rarissimè, tū credāt: ut impleatur in his, q̄ hic
homo Dei locutus est. Qd̄ uerò cōtinuò secutus
adiunxit, Et offeret numum argenteū, & tortā
panis: quid per nūmū argenteū, nisi oris cōfesi-
sio designatur, quæ sit credentib; ad salutē? Ar-
gentū em̄ pro eloquio poni solet, p̄ salmista, te-
stante, ubi canitur: Eloquia Dñi, eloquia casta:
argenteū igne examinātū, probatū terrę, purga-
tū sepruplum. Ergo dicit iste qui uenit, Dimitte
me obsecro ad unā partē sacerdotale, ut come-
dā buccellā panis. Sacerdotalem partē corpus
Christi, i. ecclesiā dicit, cuius plebis ille sacerdos
mediator Dei & hominū homo est, Christus Ie-
sus. Cui plebi dicit Apostolus Petrus: Plebs san-
cta, regale sacerdotiū. In hac parte sacerdotali,
postulat comedere buccellā panis. Quibus uer-
bis ipsum sacrificiū Christianorū eleganter ex-
pressum est, de q̄ dicit sacerdos ipse: Panis quē
ego dabo, caro mea est pro mūdi uita, ipsum est
quippe sacrificiū, non secundum ordinē Aa-
ron, sed secundum ordinem Melchisedech.

DE ARCAE CAPTIVITATE.

Capit. III.

IGitur postea q̄ hæc in figura mutationis uete-
ris testamenti à propheta illo prenūciata sunt
ad Heli, offenso Dño ab Israel instruxerūt aciē
Philistæi cōtra eos: tollunt autē Israelitę arcā ad
stationē suā, & capta est ab hostib; arca. Ipsi q̄q;
non solū uicti sunt, & in fugā uersi, immo etiā
magna strages facta est occisorū. Nō nihil tamē
futurorum hoc significat res gesta. Prophetice
em̄ arca illa ab alienigenis captā, indicabat tes-
tamentū Dei transiurū ad gentes. Quādo em̄
nūciatū est Heli sacerdoti captā fuisse arcam
Dñi, cecidit de sella, & mortuus est: trāseūte ar-
ca Dñi ad gentes, perijt atq; interijt sacerdotiū
Iudeorū. Duo quoq; filij Heli corruerūt, quorū
unius uxor uiduata, & mox in partu mortua est
p̄pter eandē perturbationē. Quo euidētī signo
p̄figurātū est, post extinctū sacerdotiū Iudeo-
rū, carnalē interisse synagogā, illi carnaliter ad-
hærentē. Prostratoq; Heli de sella p̄tōficis, Iu-
deorū sedē habere uacua, & gloriā sacerdotij,
regniq; extinctam. Sed quid est, quōd dum po-
suissent Philistij arcam Dñi in tēplo, Dagonis
Dei sui intrauerūt templū, & inuenerunt Deū
sū prostratū atq; cōfractū, caput quoq; eius ac
dūx manus abscissæ erāt. Statim em̄ ut testamē-
tū Dñi peruenit in gentib; confestim idola quæ
deceptum possidebāt orbē, destructa sunt, om-
nisq; error simulacrorū corruit, presentia Dei

ferre nō sustinens. Nā in manib; Dagon præci-
sis, opus idolatriæ amputatur: & in capite eius
superbia diaboli abscissa significabatur, à q̄ in-
itiū peccati fuit. Quod uerò in limine, ut certū
scilicet præfinitūq; suæ idolatrię finē agnosce-
ret Limes enim finē itineris significat, etiam &
illud ad magnā pertinet significationē, in ipsa
ruina Dagon Dei sui atq; fractura, q̄ dorsum il-
lius solū inuenerūt, fractis omnib; mēbris. Dor-
sum quippe, fugā significat. Quicunq; enim su-
giunt, persequentib; dorsum dāt. Vnde & scrip-
tū est de hostib;. Qm̄ pones eos dorsum. Vbi
sunt idola: Perierunt. & si aliqua remanētia ab
aliquibus absconduntur, fugerūt. Quod autē per-
cussī sunt in posteriora hi qui arcā Dei captiua
uerūt, hæc poena signū uidetur: quia si q̄ suscepe-
rūt testamentū Dei, & posteriora uitæ dilexe-
rūt, ex ipsis iustissimè cruciabitur: q̄ sicut A-
postolus dicit, existimare debēt sicut Itercora.
Qui em̄ sic assumūt testamentū diuinū, ut in po-
steriora respicientes, ueteri se uanitate nō exu-
ant: similes sunt hostib; illis, qui arcā testamēti
captiua iuxta idola sua posuerunt: & illa quidē
uetera etiā nolentib; cadunt: quia omnis caro
fœnū, & claritas hominis ut flos fœnū. Aruit fœ-
nū, flos decidit: arca autē Dñi manet in æternū,
secretū testamentum regni cœlorū: ubi est æter-
nū uerbū Dei. Vacca autē ille Allophilorū arcā
Dei gestātes, figurā sanctorū renūciantiū secu-
lo designauerunt, q̄ nullū delictū iugū traxerūt.
Nā sicut ille pignorū affectib; à recto itinere mi-
nimè digresse sunt: ita sancti mundo renūciātes
parente q̄ obtentu, nō debent à bono præpedi-
ri propolito: sicut & Moyses ait, Qui dicit pa-
tri suo & matri, Nescio uos & fratib; suis, igno-
ro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierūt
testamentū Dei, & præcepta eius seruauerūt.
Iudicia tua Iacob, & legē tuā o Israel. Ille em̄ se-
re Deū famulari appetit, q̄ p̄ amore pietatis
eius nescire desiderat, q̄ cūq; carnaliter scilicet

DE SACRIFICIO SAMVELIS, ET

lapide adiutorij. Cap. IIII.

SAMUEL autē post mortem Heli regebat Israel.
Congregato autem omni populo, exclama-
uit ad Dominum pro Israel, & exaudivit eum.
& cū offerret holocaustū, accedentib; alienige-
nis ad pugnā contra populū Dei, intonuit Dñs
super eos, & cōfusi sunt, & offenderunt coram
Israel, atq; superati sunt. Tūc assumpsit Samuel
lapidē unū, & posuit eum inter Masphat & Si-
celech: & cū interpretes LXX. transtulerunt, in-
ter Masphat nouā & ueterē, & uocauit nomen
eius lapis adiutorij, & dixit: Vsq; huc auxilia-
tus est nobis Deus Masphat interpretatur in tē-
tio. Lapis ille adiutorij, maiestas est Saluatoris,
per quem transeundū est à Masphat uetere ad
nouam, id est, ab intentione quę expectabatur
in carnali regno, quod erat beatitudo falsa car-
nalis: ad intentionē, quæ per nouū testamētū
expectabatur in regno cœlorum, ubi est beati-
tudo uerissima spiritualis, qua nihil est melius.
Hucusq; auxiliatur Deus. Ille Samuel inuoca-
uit nomen Domini, & exaudivit eum Deus,
& in

& in tempore mēsis pluuiā impetrauit. Pluuia enim in sanctis scripturis uerba sunt Euangelij, siue legis: sicut & Moyses dicit, Expectetur sicut pluuia eloquij meū, & descendant sicut ros uerba mea. hanc igitur pluuiā dedit mūdo Christus in tēpore mēsis. i. quādo gentes colligi oportebat: ut sicut frumentum in horreis, sic intra ecclesie sinum cōgregarentur. Iudic: uir autē Samuel Israel omnib. diebus uitæ suæ, fuerūtq; usq; ad eum Iudices, & principes super Israel. Porro filij Samuel declinauerūt post auariciā, & accipiebant munera, & tā iniqui iudices extiterunt, ut populus nequaq; ferēs regē, sibi in similitudine caterarum gentium postularēt.

VNCTIO SAULIS REGIS. CAP. V.

Quibus dedit Deus Saul regem, ungiturq; iubente Dño prior à propheta in regnū. Qui & ipse quidē in id q̄ unctus est, imaginem Christi portauit. Vnde & beatus Dauid & ipse Christus nūcupatus, ait ad eū q̄ se finxerat Saul occidisse: Quomodo nō timuisti inijcere manū tuā in Christū Dñi: hinc est q̄ ab humero & sursum Saul superinebat omnib. quia caput nostrum sursum est, q̄ est Christus. In id autē q̄ reprobatas postea & reiectus est succedēte in regno Dauid: populi ut prædictū est, Israel psonā gestauit, qui populus regnū adeptū erat amissurus, Christo Domino nostro p̄r nouū testamētum nō carnaliter, sed spiritaliter regnauero.

DE IEIUNIO INDICTO A SAUL.
le. Caput VI.

Iste autē Saul dū pergeret dimicaturus aduersus Philistiim, indixit cūcto exercitui ieiunij quo usq; reuerreretur à prælio, sed Ionathas filius eius uidens in supercilio agrī mel, extēdit summitatē uirgē, & inuinxit in fauē mellis, & gustauit, & illuminati sunt oculi eius. Nō utiq; ad uidendū illuminati, q̄ antea uidebat: sed ad discernendū, quia uetita tetigerat. Tunc enim catus ille, sicut & Adam fecit attentū & reddidit quia confusum. Quo facto admōnetur, oēs illecebras uoluptatū in seculo debere cōtemnere, sicut & Deo nititur militare. Nā nō potest cōtra Altophilotos spirituales. i. aduersus principes tenebrarū harū uirib. armisq; pugnare, q̄ adhuc huius mundi negligit dulcedinē declinare. Mel enim distillant labia meretricis, q̄ est delectatio uoluptatis carnalis. De quo putatur iuxta mysticos intellectus, hunc gestasse Ionathan, & forte deprehensum utq; precibus populi liberatū.

DE AGAG REGE SERVATO, ET A SAMUELE INTERFECTO. Cap. VII.

Inijt iterū Saul præliū aduersus Amalech, & interfectis cūctis hostib. pepercit Agag regis: nec uoluit disperdere oia iuxta præceptū Dñi, irasciturq; ei Dñs. Veniens autē Samuel sumpsit gladiū, & in frustra cōcidit Agag. Quādo legūt quidā in scripturis, q̄ sancti nulli hostiū parcūt, efficiuntur crudeles, & humanū sanguinē sitientes dicūt, q̄ & iusti ita percusserunt hostes, ut nō relinquere tur ab his q̄ saluus fieret: nō intelligunt in his uerbis adumbrari mysteria, & hoc magis nobis indicari, ut pugnantes aduer-

Beda tom. 9.

sus uitia, nullū penitus ex his relinquere debeat, sed oia interimere. Nā si peccimus, reputari nobis in culpam potest, sicut reputatum est Saul, q̄ seruauerat uiuū regē Amalech. Non enim quisq; iustus manebit, si aliquid adhuc peccati in semetipso seruauerit, sicut Saul: at uerò sancti in figura Samuelis ita sequuntur super hostes suos, id est, super uitia peccatorū, ut nō permittant relinqui aliquid peccatū impunitum.

DE ARREPTIONE SAUL A SPIRITU MALIGNO. Cap. VIII.

Igitur recedēte Saul à Dño propter inobediētiam, arreptus est maligno spiritu à Dño. Irruebat enim malignus spiritus Dñi in eo. Si Dñi, cur malus: Si malus, cur Dñi? Sed duobus uerbis cōprehensa est hæc sentētia, & in Dño potestatem iustā, & in diabolo uolūtatem iniustā. Nā idem spiritus malus per nequissimā uolūtatem, & idē spiritus Dñi p iustissimā potestatem. Inde ergo spiritus Dñi appellatus est diabolus ppter mysteriū, quia omnib. etiā spiritib. malis beneditur Deus, uel ad dānationē quorundā, uel ad emendationē, uel ad pbatōnē. & quāuis malignitas à Dño nō sit, potestas tamē nō nisi à Deo est. Sic & alibi dicitur est sopor Dñi, qui occupauerat milites eius dē Saul, cū Dauid hāstā & scyphū abstulisset à capite dormiētis. Nāq; sopor q̄ tunc homines apprehēderat, nuius Dei erat insus, ne Dauid serui eius in eo loco præsentia fēretur. Dicitur ergo spiritus Dñi malus, hoc est minister Dei ad faciēdū in Saul, q̄ eū patitur deus omnipotentissimus iudicabat. Quā spiritus ille uoluntate qua malus erat, nō erat Dei: creatura uerò qua cōditus erat & potestate q̄ nō sua sed Domini omnīū egitate acceperat, Dñi erat.

DAUIDIS VNCTIO. CAP. IX.

Itaq; Saule ppter inobediētiam rephato, mittit Dñs Samuel ad Isai, & sumpto cornu olei unxit in regē Dauid. Sed uideamus eundē Dauid quomodo Christū pphetice significauerit. Dauid enim interpretatur manu fortis, siue desiderabilis: & quid fortius leone illo de tribu Iuda, q̄ uicit mundū, & qd desiderabilius illo de q̄ dicitur, Veniet desideratus cunctis gentib. Vn gitor iste Dauid in regnū futurū, denuncias p unctionē illā Christū, Christus enim à christmate appellatur. Dauid namq; ab officio pastoralis pecorū, ad hominū regnū trāfertur. Dicitur autē Dauid ipse Iesus, ab ouib. Iudaicæ plebis ablati, in regno gētiū trāslatus est: in Iudaica enim plebe nō est Christus modo: ablati sunt inde, nunc gentiū greges pascit. Erat autē Dauid in canticis musicis eruditus. In diuersorū em sonorū rationabiles moderatosq; cōcentus, concordia uarietate cōpactā ordinatāq; ecclesie insinuat utilitatē, q̄ uarijs modis quotidie resonat, & sua uitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in ci thara sua uiter immo fortiter canēs, malignum spiritū, q̄ operabatur in Saule, cōpescuit: nō q̄ citharę illius tanta uirtus erat, sed q̄ figura crucis Christi, que de ligno & extensione neruorū mystice gerebatur, ipsaq; passione q̄ cātabatur, iā tunc spiritus demonis opprimebatur. Leonē

g a quog

quocq; ursum David idem necauit: ursum uide-
 licet diabolu, leone Antichristu: alteru nunc
 hominib. latenter insidiantē, alteru in posteru
 manifestissimē sequentē. Iste David in prelio gi-
 gantē superauit, cū aduersus populū Dñi alte-
 nigenæ dimicaret. Prouocauit superbia humili-
 tatē, puocauit diabolus Christū. Accepit arma
 bellica sanctus David, ut aduersus Goliā pce-
 deret, hæc arma p etatē, & paruā staturā corpo-
 ris portare nō ualuit. Abiecit oneratiā, accepit
 quinq; lapides de flumine, & posuit in uase pas-
 torali. his armatus pcessit, & uicit. hoc quidē
 ille David. Sed si mysteria pscrutemur, in Da-
 uid intelligitur Christus, qui tēpus reuelatiōis
 noui testamēti insinuādē, & cōmendādē gratiæ
 preuidens, arma depofuit, cū inq; lapides tulit.
 Depofuit ergo corporalia sacramēta legis, que
 nō sunt imposta gentib. Depofuit q non obser-
 uamus, sed tamē ad aliquam lignificationē præ-
 missa & posita intelligimus. Deniq; hæc arma
 depofuit, tanq; onera sacramentorū ueteris le-
 gis, & ipsam legē accepit. Quinq; enim lapides
 quinq; libros Moyū significant. Tulit ergo il-
 los quinq; de flumine. i. de seculo. Labitur enim
 mortale seculum: & preterfluit, quicqd uenit in
 mundū. Erant enim in flumine tanq; in populo
 illo. Primo lapides erant illic inutiles, & uaca-
 bāt, nihil proderāt: tranſibāt super fluuios. Sed
 qd fecit Dauid? Vt lex illa utilis esset, accepit
 gratiā. Lex enim sine gratiā impleri nō potest.
 Plenitudo enim legis charitas. Quia ergo gra-
 tia fecit impleri legē, significatur autē gratiā la-
 cte: hoc est em in carne gratuitū, ubi mater non
 querit accipere, sed fatagit dare. hoc mater gra-
 ris dat, & cōtristatur, si desit q accipiat. Quomo-
 do ergo ostēdit Dauid legē sine gratiā operari
 nō posse, nisi cū illos lapides quinq; quib. signi-
 ficabatur lex in libris quinq; q̄s cōiungere uo-
 lens gratiæ, posuit in uase pastorali, quo lac mul-
 gere cōsueuerat: His armatus processit aduer-
 sus Goliā superbu, se iactantē, de se presumētē.
 Tulit unū lapidē, & deiecit diabolū. In frontē
 percussit & cecidit, & eo loco corporis, ubi signū
 Christi non habuit. Hoc quoq; licet attendas.
 Quinq; lapides posuit, unū misit. Quinq; libri le-
 cti sunt, sed unitas uicit. Plenitudo enim legis,
 charitas, ut ait Apostolus: sufferentes inuicē in
 dilectione, studentes seruare unitatē spiritus, in
 uinculo pacis. Deinde illo deiecto atq; percusso,
 gladius eius abstulit, & inde caput illius abscidit
 & hoc facit noster Dauid. Deiecit diabolū de su-
 is, quando credunt magis in eū, quos ille in ma-
 nu habebat, & de quibus cæteras animas truci
 dabat. Cōuertunt linguas suas cōtra diabolū,
 & sic Goliæ de gladio suo caput incidit.

DE CERTAMINE DAVIDIS ET GO-
 lie Philistei, ubi Saul Dauidi p centū preputijs Philisti-
 norū filie promittit cōnubium. Cap. x.

IN terea David uictoria animū Saul regis of-
 fendit, indignantis q sibi in mille, & Dauid in
 decē militibus conclamantiū publicē gratulatio-
 nis ora insonarent. hinc inuidia Saul, & semen-
 odorū aduersus David. Quē dissimulator cal-

lidus ut sine insidijs suis posset offerre discrimi-
 ni, statuit eum Michol filia sua nuptijs alligari,
 si centū sibi Allophilorū praputia uictor affer-
 ret: p quibus cētū, ducēta dedit illi. & unde cre-
 ditur regio perire uoto, inde actus est glorioso
 ri trophæo: ita & Iudei dū cōtra uolūtatē Dei
 Christū interficere nituntur, per id salutē gētū
 egerunt, per quod crediderūt extinguere. Qd
 uerō David prius alienigenarū praputia attu-
 lit, & sic denud filia Saul nuptijs hælit: significa-
 bat q Christus nō prius synagogā cōnubio suo
 spōderet, nisi antea gloriosus in gētib. fieret. Pri-
 us enim in nationib. rescouit carnis pollutio-
 nē, & postea copulatus est Synagoge. Postq; e-
 nim sicut scriptū est introierit plenitudo gētū,
 tunc omnis Israel saluus fiet. Dupla autē. i. ducē-
 ta praputia attulit, siue pro Iudeis & gentib. ac-
 quisitis: siue quia maior est numerus acquisi-
 tionis populi gentium, quā creditū Iudeorū.

DAVID CANENS SPIRITVM IMMVN-
 dum à Saule repellit. Cap. XI.

AVxit deinde odiū Saul aduersus David in-
 tantū, ut rex ob medelā sui spiritus David
 ex more psallentē, iaculo conaretur configere.
 Sed qd est q dū Saulē spiritus aduersus inuade-
 ret, apprehēsa David cithara eius uesaniā miti-
 gabat: Per Saulē itaq; Iudaorū elatio, p David
 autē humilitas Christi significatur. Cū ergo Saul
 ab immundo spiritu arripitur, David canēte, e-
 ius uesania tēperatur: qā cū sensus Iudeorū per
 blasphemiam in furorē uertitur, dignū est ut salu-
 tem mentis eorū quasi dulcedine citharę, locu-
 tionis Euangelicę tranquillitate reuocentur.

SAVL MITTIT CVSTODES AD DO-
 mū Davidis, ut interficeretur. Cap. XII.

Mittit Saul custodes ad domū David, ut cu-
 stodirēt eū, & interficeretur. Abscessit autē
 David nocte, & fugit, atq; saluatus est. Cūq; ue-
 nissent nūcij Saul, inuenerūt statuā in lecto Da-
 uid positā, & pellē pilosam caprarū ad caput e-
 ius. Audiamus ergo quid hoc significet, q mise-
 rit Saul ad custodiēdū domū David, ut eū inter-
 ficeret. Hoc nō ad crucē Dñi, sed tū ad passionē
 eius pertinet. Crucifixus em Christus, & mor-
 tuus, & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tā-
 q; domus, ad q custodiēdā misit regnū Iudeorū,
 quando custodes adhibiti sunt sepulchro Chri-
 sti. Quomodo ergo custodita est domus, si Da-
 uid figurabat Christū ut Christus interficeretur,
 dū nō in sepultura Christus, sed in cruce sit in-
 terfectus: Refertur ergo hoc ad corpus Christi,
 qā interficere Christū, erat tollere nomē Chri-
 sti. Neq; em crederetur in Christū, si mēdaciū p
 ualeret custodū, q corrupti sunt, ut dicerēt: quia
 dormiētib. nobis uenerūt discipulū eius, & ab-
 stulerūt eū. hoc est itaq; uelle Christū interfice-
 re, nomē resurrectionis eius extinguere, ut mē-
 daciū Euāgelio pferretur. Sed sic illud nō ua-
 luit Saul ut interficeret David, sic nec hoc potu-
 it regnū Iudeorū efficere, ut memoriam Christi
 deleteret. Isti q de Saul uirtute. i. de regno Iudeo-
 rū in Christo psumere uoluerūt, offēderūt in la-
 pidē offēsiōis tanq; in statuā, & hoc ē eius uisus
 erat

erat agnus, quia in quo peccatū nō inuenerūt, quasi peccatorē psecuti sunt. Igitur David regie manus ic̄tū euitans, eiusq; persecutionē declinās fugit, uenitq; ad Samuelem, & misit Saul nuncios, q; apprehēderent David. Samuel autē erat inter prophetas & coetū prophetarum, qui illō tempore prophetabant. Nuncios autem qui misit sunt, accepto eodem spiritu prophetauerunt. Misitq; alijs, hoc contigit & tertijs nihilominus. Postea uerō cum & ipse Saul uenisset, factus est super eum spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat. Quæritur autem, quomodo & illi cum misit essent ad tenēdum hominem, & ad necem ducendum, tales spiritu effici meruerunt: & Saul ipse qui miserat, ueniens, & ipse sanguinem innocentem quærēs effundere, accipere meruit spiritum illū, & prophetare. Quantum enim ad literam attinet, nō est mirum hominem reprobū ad momentum transitorie prophetasse, dum etiam multi simile prophetia donū legantur habuisse: sicut Baalam ille reprobus, quem nō tacet scriptura iudicio diuino esse damnatum, sed tamē prophetiam habebat. Nec illa uerba parū attestantur huic sententię, quæ in Euangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die: Domine Domine, in tuo nomine māducauimus, & bibimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus. Quibus dicturus est, Non noui uos: discedite à me operarij iniquitatis. Mystice autem exemplum huius Saul, nunciorumq; eius: in hac sententiā figurat nōnullos hæreticos, qui aliquid boni de uirtutibus sancti spiritus habent, sicut testamēta legis & Euangelij, sicut baptismi sacramētum. Qui cum ad ecclesiam catholicam ueniunt, nō est in eis ullo modo uiolandum, aut quali nō habeant tradendum: sed tamen eos non ideo debere confiteri salutem, quia non improbamus quod illos accepisse credimus. Sed oportet eos cognoscere unitatem & societate uinculo charitatis, sine qua omnino quicquid habere poterunt, quamuis sanctum sit atq; uenerādum, ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores esse cū præmio uitæ æternæ, quanto illis donis non bene uisi sunt, quæ in hac uita, quæ transitoria est accepterunt. Item exemplū atq; imago huius Saul nunciorumq; eius, in hoc loco Iudæorum non incongruē gestat personam: qui dum aduersari cupiunt Christo, habent in ore sacramenta legis & prophetarum: ad testimoniū Christi, & cū ecclesia quasi cū prophetis de scripturis disputant, sicut illi cū prophetis uaticinabantur.

AD DAUIDEM MISSI, PROPHE-
tate incipiunt. Caput XIII.

SVrrexit itaq; David, & iterum fugit à facie Saul: uenitq; ad sacerdotem Abimelech, à quo & gladium Goliæ sustulit, & panes propositionis accepit. Quæ res & sacerdoti mortem attulit, & animaduersionem religiosæ intulit ciuitati. Hæc itaq; gestorum fides est. Sed quantum ad sacramētū prophetiæ pertinet, in Christo Dño nostro completum est, qui positus in carne dū infectionem declinaret Iudaicam, ad Apосто-

los transit, eum quibus & desideratū sibi cibū sumpsit, desiderio enim delideratū pascha māducare. Ex quibus Goliæ, id est, arma diaboli sustulit: fortis enim spolia ipse diripuit. his ergo à quibus receptus est Christus, tribulatiōes induxit diabolus, & mortem. Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo piē uolunt uiuere, persecutionem patiuntur. Et Dominus ait: Si me persecuti sunt, & uos psequetur. In Doeche autem Idumeo, Iudæi proditoris persona confisit, per quem ita operatus est diabolus, ut eius proditio est facta in Christo, postea persecutionem ecclesia pateretur, & occideretur quā plurimi discipuli Christi & sacerdotes, & pro nomine eius persecutiōes grauissimas perferret.

DAUID VENIT AD ABIME-

lech sacerdotem. Caput XIII.

INterea David cū fugeret Saul, latere uoluit apud regē quendā Geih nomine Achis. Sed cum gloria ei fuisset sibi commemorata, ne perliuorem rex idem ad quem confugerat aliquid ei mali machinaretur: sinxit insaniam & quasi furore correptus, mutauit os suum: defluebantq; saliuæ in barbam eius, collabebaturq; in manibus eorū & ad hostia portæ procedebat. & dixit Achis rex: Quid huc mihi adduxisti istum? Nunquid deerant nobis furiosi? & sic eum dimisit. Achis interpretatur quomodo est. Per q; significatur ignorantia ad uerbum mirantis & non agnoscentis, quod in gente Iudeorū impletum est, qui dum uiderunt Christum non agnouerunt. Corā quibus mutauit os suum, & abiit. Erant enim ibi præcepta legis carnalia, erāt & sacrificia secundum ordinem Aaron: & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Mutauit ergo os suum sacerdotio, mutauit in præceptis: dans aliud testamentum, euacua ta carnali operatione. Atq; inde collapsus est in manibus eorū, quando eum comprehendentes crucifixerunt. Et procedebat ad hostium portē, hoc est humiliabat se usq; ad hostiū fidei nostræ. Hostium enim portē, initium est fidei. Inde incipit ecclesia, & peruenit usq; ad speciem. Vt cū credit ea quæ non uidet, mereatur perfrui, cum eū uidere facie ad faciem cepit. Quod uerō in illo quasi furore saliuæ decurrebant super barbā eius, Apostolus hæc aperit dicens: Iudæi signa petunt, & greci sapientiam quærunt. Nos autē prædicamus Christū crucifixum, Iudæis quidē scandalum, gentibus autem stulticiam. Iplis uerō uocatis Iudæis & grecis Christum Dei uirtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, & quod infirmū est Dei fortius est hominibus. Saliuę enim infirmitatem significant. Sed quod stultum est Dei fortius est hominibus, non tanquam saliuā attendas: sed attende quia super barbā decurrit. Quomodo enim in saliuis infirmitas: sic in barba uirtus ostenditur. Texit ergo uirtutē suam, corpore infirmitatis suæ. Et quod fornicus infirmabatur, tanquā in saliuā apparebat. Intus autē diuina uirtus tanq; barba tegebatur.

DAVID AD REGEM LACHIS
fugit. Caput XV.

DEhinc in eremo Engaddi, cum persequendum David Saul appeteret, ingressus David in spelunca, ibi latebat: sed rex improvisis exceptus insidijs, quod innocuo moliebatur inciderat. Scriptum est enim: Qui fodit foueam proximo suo, ipse incidet in eam. David autem bona pro malis retribuens, inimicum non occidit, sed pro testimonio facti orā chlamydis regiae abstulit: cum facilius esset exceptū, insidijs aduersarium perdere magis quā fallere. Quid ergo est quod iste fugiens à facie Saul in spelunca latuit? Quare autem latuit, nisi ut occultare tur, & non inueniretur? Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? Qui enim fugit in speluncam, terra tegitur, ne uideatur. Portabat autem terram Iesus, id est, carnem, quam acceperat de terra, & in ea se occultabat, ne à Iudeis inueniretur. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Quare ergo Dominum gloriæ non inuenierunt? Quia spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis obijciebat, & manifestatem diuinitatis corporis in tegmine tanquam spelunca abdito contegebat. Illi ergo non cognoscentes Deum, persecuti sunt hominem. Nec mori potuit, nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi homine, quia nec teneri posset nisi cū homine. Opposuit ergo male quærentibus terram, seruauit bene quærentibus uitam. Fugit ergo secundum carnē in speluncam à facie Saul, quia passus est, usque ad eum se occultans Iudeis, ut moreretur. Sed quare usque ad mortem uoluit esse patiens, ut fugeret à facie Saul in spelunca? Etenim spelunca, inferior pars terra potest accipi: & certe quod manifestum est & notum omnibus, corpus eius in monumento positum est, quod erat excisum in petra. hoc ergo monumentum spelunca erat. Illuc fugit noster David à facie Saul. Tandem enim persecuti sunt illum Iudæi, quo ad usque ponetur in spelunca. Sed quid est quod Saul persecutor ad purgandum uentrem speluncam ingreditur, nisi quod Iudæi in Christum conceptam mentis maliciam quasi odorem foetidum emisserunt, & cogitata apud se noxia factis deterioribus, dum Christum perimunt ostenderunt: sed tamen David Saulem occidere noluit, & cum eum in abdito occultatus antro haberet in potestate, reseruare potius quā occidere maluit: ita & Christus dum esset in spelunca carnis, persecutorem populum in potestate habuit, & non occidit. Scriptum enim erat de eis per prophetam: Ne occideris eos. Tantum denique David summitatem chlamydis eius silenter abscidit: ut ostenderet per prophetiam Christum Iudæos non occidisse, sed eis tantum regni gloriam abstulisse, sicque eos uacuos sede uel imperio reliquisset. Chlamydis enim abscissio, regni est amputatio. hoc etiam alio loco idem Saul cum per inobedientiam peccasset ostendit. Nam cū ueniā precaretur rogaretque Samuelem ut reuertere,

tur cum illo ad placandum Deum, & nolisset, atque conuertens faciem suā abiret: tenuit Saul pinnulam uestimenti eius, & dirupit eam, & dixit ad eum Samuel: Dirupit Dominus regnum Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, & diuidetur Israel in duos populos. Ergo Israelis personam figuratē gerebat rex iste, qui populus amissurus erat regnum, dum persequitur Christum.

DAVID DORMIENTE SAULO,
hastam tulit. Caput XVI.

QUOD & sequenter iterum demonstratum est, quando idē David fugiens à facie Saul ingressus est in castra regis. Cum dormientem inuenisset, non percussit, non occidit: sed solam lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam sustulit, dormientibus cunctis. Egressusque de castris transiit in cacumine montis. Quid ergo hoc est? Persequerentur namque Christum Iudæi, sed persequendo dormiebant, quia non uigilabant corde. Duricia enim cordis, obdormitio est. Dormiunt in uitam ueterem, non uigilant in nouam. Venit Christus non eos occidit, sed tulit ab eis scyphum aquæ, id est, gratiam legis. Tulit regale regni, sed potestatem, quā pro magno habebant, & unde se protegebant temporaliter, & quam aduersus Deum per incredulitatem gerebant. Deinde & ingressus uictor David noster de castris eorum, & regressus transiit in altitudinem montis celorum.

AMALECHITAE A DAUIDE
superantur. Cap. XVII.

INterea fugiens David, dum pergeret cū Achis rege Philistinorum in prælium aduersus Israel, insurgentes Amalechitæ irruerunt in Siacelech: & succedentes eam, captiuauerunt omnia quæ erant David & puerorum eius. Reuersus ergo David ad persequendos Amalechitas, inuenit Aegyptium puerum lassentem, quæ Amalechitæ agrotū in itinere reliquerant: hunc autem inuentum David cibo refecit, ducemque sui itineris fecit. sicque Amalechitas persequitur, epulantesque reperit, & funditus extinguit. Quid est enim quod Aegyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quod amator presentis seculi peccati sui nigredine operatus, sæpe ab eodē seculo infirmus despectusque relinquitur, ut cū eo nequaquā currere ualeat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed hunc David inuenit, quia redemptor noster ueraciter manu fortis, nonnunquam quos despectos à mundi gloria reperit, hos in suo amore conuertit. Cibo pascit, quia uerbi scientia reficit. Ducem itineris eligit, quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitas sequi non ualuit, dux David efficitur: quia quem uelut indignum mundus deseruit, non solum conuersus in sua mente Deū recipit, sed prædicando hunc etiam usque ad aliena corda perducit. Quo uidelicet dux, David Amalechitam

lechitam coniuuantem inuenit, & extinguit: quia ipsis Christum prædicantibus mundi læticiam destruit, quos mundus comites habere despexit.

SAVL PHITONISSAM CON-
sult. Caput XVIII.

POst mortem autem Samuelis congregatis Philistiim contra Israel, consuluit Saul Dominum, & non respondit ei. Quæsiuit autem Saul Phitonissã, que suscitaret ei Samuelẽ: facti enim mçq̃ suscitatus ait ad eum, Quare inquietasti me ut suscitares? Quaritur secundum historiam, utrum Phitonissa ipsum prophetam de inferno euocauerit, an aliquam imaginariam illusionẽ fallacia dæmonum factam. De qua quæstione beata memoria Augustinus episcopus Simpliano, Mediolanensi episcopo ita scripsit: Inquiris inquam, utrum potuerit malignus spiritus excitare animam iusti: & tanquam de abditis mortuorum receptaculis euocare, ut uideretur & loqueretur cum Saul. Nõne magis mirandum sit, quod sathanas ipsum Dominum assumpsit, & constituit supra pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, factum est: ita ut & Samuel suscitaretur, similiter later. Nisi forte quis dixerit, faciliorem diaboli fuisse licentiam ad Dominum uiuum, unde uoluit assumendum, & ubi uoluit constituendum, q̃ ad Samuelis defuncti spiritum in suis sedibus excitandum. Quod si illud in Euangelio nõ ideo non conturbat, quia Dominus uoluit atq; permisit nulla diminutio ne sue potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab ipsis Iudeis quanquã perueris atq; immundis, & facta diaboli facientibus, & teneri se, & uinciri & illudẽ, & crucifigi atq; interfici passus est non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ uoluntatis permillum fuisse, ut nõ inuitus nec dominante magica potẽtia, sed uolens atq; obtemperans occultæ dispensationi Dei, que Phitonissam illam & Saulem latebat spiritus prophete sancti se ostenderet aspectibus regis, diuina eum sententia percussurus. Quanquã in hoc facto potest esse alius facilior intellectus, ut non uere spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam. Quã propterea scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Sic & omnia quæ pinguntur atq; finguntur, earum rerum quarum imagines sunt, nominibus appellantur. Sic hominis pictura cum fingitur, proprium quodq; nomen incunctatè adhibetur, & dicitur: Ille Cicerò est, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector: hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil sint quàm pictæ imagines. Vnde & Cherubin cum sint cœlestes uirtutes, facti tamẽ ex metallo, quo imperauit Deus super arcã testamenti, magnæ rei & significandæ gratia: non aliud quam cherubin, illa quoq; figura uocabantur. Itẽ dum quisq; uidet somniũ, non dicit, Uidi imaginem Augustini: sed uidi Augustinum:

cum eo tempore quo aliquid tale aliquis uidit, ignoraret hoc Augustinus. Vsq; adeo manifestum est, non ipsos homines, sed eorum imagines uidere. Et Pharaõ spicas se dixit in somniis uidisse, & boues: non spicarum aut bouum imagines. Si igitur constat liquidò, nominibus earum rerum quarum imagines sunt, appellari: non mirum est, quòd scriptura dicit, Samuelẽ uisum, etiam si forte imago Samuelis apparuit facta machinamẽto eius, qui transfiguratur se uelut angelum lucis, & ministros suos subornat, uelut ministros iusticiæ. Iam uerò si illud inquit, mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli uera prædicta sunt: potest & illud mirum uideri, quo modo dæmones agnouerunt Christum, quem Iudæi non cognoscebãt. Cum enim uult Deus etiam infirmis spiritibus, aliqua uera cognoscere temporalia, duntaxat ad istam mortalitatem pertinentia: facile est & non incongruum, ut omnipotens & iustus ad eorũ poenã, quibus ista prædicuntur, ut malum quod eis imminet, antequam ueniat prænoscendo patiantur: occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, & q̃ audiuit ab angelis, prænuncient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atq; moderator, uel iubet uel sinit. Vnde etiam spiritus Phitonis in Actibus Apostolorũ attestatur Paulo Apostolo, & Euangelistã esse conatur. Miltent tamen isti fallacias, & uerum quod nosse potuerunt, non docendi magis quã decipiendi sine pronunciant. Et forte hoc est, quod cum illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam esse secum futurum. Quod utiq; falsum est. Magno quippe interuallo post mortem separari bonos à malis in Euangelio legimus, cum inter superbum illum diuitem, cum iam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad eius ianuam ulcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnũ chaos interiectum esse testatur. Aut si propterea Samuel ei dixit, Mecum eris: ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem traditionẽ mortis referatur, quod uterq; homo fuerit, & uterq; mori potuerit, iamq; mortuus mortem uiuõ prænunciabat. Secundum utrumq; igitur intellectũ habere exitum hanc lectionem, qui non sit contra fidem, nisi forte profundiori inquisitione inueniatur ad liquidum, uel posse uel non posse animam humanam, cum ex hac uita migrauerit, magicis carminibus euocari, & uisitorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem: ut non solum uideri ualeat, sed & agnosci. Et si potest, utrum etiã iusti anima, non quidẽ cogatur magicis sacris, sed dignetur ostẽdi occultioribus mysterijs, summæ legi obtemperans: ut si fieri non posse claruerit, ut non uterq; sensus in huius scripturæ tractatione admittatur: sed illo excluso, imaginaria similitudo Samuelis, diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam siue illud fieri possit, siue nõ possit, tamen fallacia sathanæ, atq; imaginum simulandarũ callida operatio, decipiendis sensibus

humanis, multiformis inuigilat pedentim quædem, ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus: sed potius existimus tale aliquid factum maligno spiritu phitonisse illius ministro, quando nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur. Hæc sunt quæ tunc de phitonissa & Samuele scripsit beatus Augustus:

SAVL ET IONATHAS OCCIDUNTUR. Caput XIX.

IGitur exorto prælo percusserunt Philistei Israel plagam magnam, corrueruntque in prælio Saul & Ionathas, quos dentibus figuraliter pius propheta deslet. Qui cum potentes essent, & semper hostibus præualerent, fauciatum ac uulneratum ilico in medio prælii corruerunt. Quomodo, inquit, ceciderunt potentes in medio pugnae? Hoc etiam modopitum Christianorum genus deslet, eos qui repugnantes demonibus labuntur in seculo, quod est lubricum. Gelboe enim montes, interpretatur lubrici montes.

EXPLANATIONIS IN LIBRUM PRIMUM REGUM, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum secundum Regum, ex dictis patrum, Dialogus.

DAVID ADMONETUR

per prophetam, ne templum construat. Caput I.

OST mortem itaque Saul ungitur David, & regnat: transfertque arcam testamenti in ciuitatem suam. Qui cum uellet templum Dei edificare, admonetur per prophetam à Domino ita: Non tu edificabis mihi templum, quia uir sanguineus es. Quid est igitur quod erga exteriora bella laboranti David interdicitur, ne domus Dei ab eo edificaret? Templum quippe Dei nos sumus, quia ad ueram uitam in eius habitationem construimur, Paulo attestante, qui ait: Templum enim Dei sanctum est, quod estis uos. Sed uir sanguinum templum Deo edificare prohibetur, quia qui adhuc actus carnalibus incubat, necesse est ut instruere spiritualiter ecclesiam non præsumat: quia nequaquam pure maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauatur: & superiectas sordes tergere non ualet manus, quæ lutum tenet.

DE PECCATO DAUIDIS ET Bethsabee. Caput II.

Nunc & peccatum Dauid quid in prophetia signauerit, quanta possum breuitate perstringam. Nomina quippe ipsa interpretata factis ostendunt, quid etiam hoc factum præfigurauerit. Dauid ut diximus, interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Bethsabee puteus facietatis, siue puteus septimus. Quamlibet autem harum nominis eius interpretationem in id quod dicere intendimus assumamus, satis congruit. Nam in Cantico canticorum sponsa, quæ illi ecclesia est, uocatur puteus aquæ uiuæ: & huic puteo septenarij numeri nomen in spiritus sancti significatione coniungitur, propter rationem Petecostes, quæ die de cælo missus spiritus sanctus uenit. Ad quadraginta nouem autem, quod est septies septem, unum additur, quo unitas commendatur. In hac ratione uiuit Apostolica illa sententia, sufferentes inuicem ad dilectionem, studentes seruare unitatem spiritus, in uinculo pacis. Dono itaque spirituali, hoc est septenario, facta est ecclesia puteus facietatis, quia factus est in ea fons aquæ salientis in uitam æternam: quem qui habuerit, non stiet in æternum. Iam uerò qui fuerit maritus eius, quid aliud quam diabolum nominis eius interpretatione significatur: huius erat pessimo coniugio delegati, omnes quos gratia Dei liberat, ut ecclesia sine macula & ruga, saluatori proprio copuletur. Viras namque interpretatur, lux mea Dei: Erheus autem abscessus, siue quod in ueritate non stetit, sed à luce superna quam de Deo habebat, superbia merito abscessus est: siue quod cadendo ueris uiribus perditis, transfiguratur se in angelum lucis, audens dicere Deo, Lux mea Dei est. ergo iste quidem Dauid grauiter scelerateque peccauit. Quod scelus eius etiam per prophetam Deus arguit increpando, & ipse abluit penitendo. Veruntamen ille desiderabilis omnibus gentibus, quasi in solarium deambulans: quia in sole posuit tabernaculum suum, adamauit ecclesiam super rectum se lauante, id est, mundatam se à sordibus seculi, & domum luteam spirituali contemplatione transcendentem atque calcantem: & inchoata cum illa primæ conuentionis noticia, postea ab ea penitus separatam diabolum occidit, eaque sibi perpetuo cõnubio copulauit. Odamus ergo peccatum, sed prophetiam non extinguamus. Amemus illum Dauid, quantum amandus est, qui nos à diabolo per misericordiam liberauit. Amemus & istum Dauid, qui tam graue in se uulnus iniquitatis, penitentia & humilitatis confessione sanauit. Sed fortasse quis dicat: Si Dauid imaginem Christi gerebat, quomodo multas uxores & concubinas habuisse scribitur, cum has res Christus & horrescat & damnet? Hoc enim pro figura fiebat. Multe enim uxores Dauid, multarum gentium & nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi consortio iungerentur: concubinae uero eius significant hereticorum ecclesias, quæ

sub

sub Christi nominis titulo manere se gloriatur: sed quia propter carnalia lucra sectantur Christum non coniuges, sed concubinas uocantur. Denique nunc reges si plures habeant uxores, uel concubinas, crimen est: quia iam transferunt figuram, pro quibus uxoribus uel concubinarum uenia concedebatur. At nunc quia figuram transferunt, uenia nulla datur.

DE ABSOLONE.
Caput III.

ILLud uero quid significat, quod parricida filius Absalon, patrem insequens, primo pater eius declinat, fugit ante faciem eius, securus de uictoria, quia sciebat impium perire? Quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitum parricidæ. Scribitur enim fugisse Dauid a facie bellantis aduersum se filij. Et quoniam scriptum est de populo Hierusalém: Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me: per filium eius impium significabatur tropice idem populus Iudaicus, qui eum tradidit. Absalo autem sicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax: quod mirum in historia uidetur, quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persequens est. Sed qui diligenter allegoriam intendunt, inspicunt Absolon esse Hierusalem, quæ etiam & ipsa pax interpretatur: acrius facie Christus fugit, quando eam patiendo deserens, ingentibus per fidem secessit. Alij Absolon Iudam traditorem accipiunt, quem tanta & tam miranda patientia Christus perulit tanquam bonum: cum eius cogitationes non ignoraret, cum adhibuit conuiuio, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit, & tradidit. Quod denique in ipsa traditione & osculum accepit: bene intelligitur pacem Christum exhibuisse traditori suo, quamuis ille tam secularæ cogitationis interno bello uastaretur. Et ideo Absolon patris pax dicitur, quia pater habuit pacem, quam ille non habuit.

DE EO QUOD DAUID SIBI
aquis de cisterna, que in Bethleem est, adferri iubet. Caput IIII.

Item ipse Dauid in prælio Philistinorum, sitiens conuersaretur in bello, & aquam quaereret: Quis mihi inquit, potum dabit de lacu, quod est in Beheem? Et ad portas erat iter lacus, & Dauid interfusus hostibus, & media hostilium cinxerant septa castrorum. Præcesserunt tres uiri multitudinem aduersariorum, & hauserunt aquam de lacu qui erat in Bethleem, & obtulerunt regi bibendam. Rex autem noluit bibere, sed profudit illam Domino, dixitque: Non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem uirorum qui abierunt, ex animis eorum bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius uelis expectare & introspicere mysterium, sciebat Dauid non aquam

quæ est in Bethleem, sed oriendum in eadem Bethleem ex uirgine Christum, quæ in spiritu præuidebat. Ergo uolebat bibere non aquam fluminis, sed lauacrum ex latere Christi fluentem: hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Vnde & non bibit oblata aquam, sed Domino sudit: significans sitire se Christi sacrificium, non naturam fluentem, sed illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum: illum sitire fontem æternum, non qui periculis quaereretur alienis, sed pericula aliena deleret.

PSALMVS DECIMVS SEPTI,
mus cur solus in libris Regum reperiatur.
Caput V.

Queritur autem, cur solus septimus decimus psalmus in libris Regum reperiatur conscriptus. Nec merito psalmus iste in Regum libris solus inuenitur, quia regnum illud significat, ubi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui uenit in carne ex semine Dauid? Qui utique in corpore suo, quod est ecclesia, adhuc patitur inimicos. Vnde & illi persecutori, quem uoce mactauit, & in suum corpus trañciens quodammodo masticauit, insonuit de celo: Saule Saule, quid me persequeris? Quando autem meretur arripere hoc corpus eius de manu omnium inimicorum eius, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors, ut perueniatur ad regnum Dei?

DE CATALOGO FORTIUM
uirorum Dauid in typo sanctorum. Caput VI.

Dehinc texitur catalogus uirorum fortium, in figura sanctorum: qui quamuis uirtutibus sublimitate proficiant, tamen usque ad excellentiam diuinæ trinitatis nequaquam attingunt. Inde est quod ibi scriptum est, Usque ad tres non peruenit. Quis enim aquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei?

VENERABILIS BEDAE PRESBYTERI
QUESTIIONVM
super librum secundum Regum, finis.

VENERA

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum tertium Regum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE SALOMONE.

Caput I.

SUCCEDIT deinde Salomon, in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta est, in eo quod templum ædificauit, & pacem habuit secundum nomen suum. Salomon qui prope interpretatur pacificus. Ac per hoc tale uocabulum illi uerissime congruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum, reconciliamur Deo. etenim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit utraq; unum, & medium partem maceris soluens inimicitias in carne sua, legemq; mandatorum decretis euacuans, ut duos conderet in se unum nouum hominem, faciens pacem: & ueniens Euangelizauit pacem his qui longe, & pacem his qui prope. Ipse in Euangelio dicit: Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. his & multis alijs testimonijs Dominus Christus pacificus esse monstratur.

DE TEMPLI AEDIFICATIONE.

Caput II.

NAM in eo quod ædificauit templum excellentissimum Domino, & ibi Christum significat: quia ædificauit domum Deo in celestibus non delignis & lapidibus, sed de hominibus sanctis: hoc est, de fidelibus. Quibus dicit Apostolus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis uos. Quod uero eadem domus lapidibus de dolatis atq; perfectis ædificata est, & malleus & securis, & omne ferramentum non sunt audita in templo Dei, cum ædificaretur. Quid enim domus illa, ut prædictum est, nisi sanctam ecclesiam, quam in celestibus Dominus inhabitat, figurabat: Ad cuius ædificationem electorum animæ quasi quidam expoliti lapides deferuntur. Quæ cum ædificatur in cælis, nullus illic disciplinae malleus resonat: quia dolati atq; perfecti illuc lapides ducimur, ut locis iuxta meritum congruis disponamur. Ideo enim foris tundi mur, ut illuc sine reprehensione inueniamur. Multitudo autem templi huius dominici ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem: his enim tribus uirtutibus quasi linamentis sanctæ ecclesiæ in celestibus structura con-

furgit. Porro quod parietes templi interioris ligno teguntur, hoc ob mysterium dominicæ crucis imaginatum, sub cuius tutela proteguntur omnes sancti, qui indurpata pacis perseverantia tanquam lapides uiui, in structura ecclesiæ unitate fidei solidantur. & bene interior uestitur ligno templum, quia corde creditur ad iusticiam. Quod uero tempore dedicationis gloria Domini impleuit domum: gloria Domini intelligitur Christus, cuius fide repletus est Moyses, ut parceret populo peccatori: respondit Dominus, Propitius ero illis. Verum tamen uiuo ego, & uiuit nomen meum: quia implebitur gloria mea omnis terra. Et septuagesimus primus psalmus canit: Implebitur gloria mea omnis terra. Unde & angeli clamabant pastoribus: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Quod autem nebula impleuit domum Dei, & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam: hæc sententia superbos Iudæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum natiuitatis Christi sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdiderunt. Ira enim eorum mentes infidelitatis caligo repleuit, ut exigentibus proprijs meritis, non agnoscant cultum crudelitatis. Quod uero idem Salomon in eodem templo duodecim boues aureas fecit, quos in eorum labro constituit, qui facie quidem per diuersas partes intendunt, sed in uno loco per posteriora colliguntur. Quid enim aliud in 12. bobus, quibus 12. Apostolos credimus designari? Qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, ut ex posterioribus adueniunt. Quia in hac præfenti uita ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt diuisi: in illa uero uita que huic uitæ posterior est, quæ post hanc uidetur æternæ gloriæ unitate conueniunt. Per diuersum igitur mundum prædicando respiciunt, sed in unum conueniendo consistunt. Ideo autem ærei, quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit: sicut scriptum est, In omnem terram exiit sonus eorum. Labrum autem orbem terræ intelligimus, cuius ambitum lustrauerunt Apostoli docentes gentes, ut baptizaretur in nomine patris, & filij & spiritus sancti.

DE SAPIENTIA SALOMONIS.

Caput III.

LOCUTUS est autem Salomon tria milia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque milia. Quid enim per tria milia parabolas, nisi plenitudo fidei in lege & in Euangelijs, à Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allegoriam sensus sub mysterio trinitatis describitur, quasi tria milia parabolarum nuncupantur. Carmina autem eius quinque milia, pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quod qui in diuersis uirtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi quinque milia carmina Domino canit. Disputauit autem à cedro Salomon, usque ad hyssopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ celestis accipitur,

accipitur, sicut & propheta testatur dicens: Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus quæ in libano est multiplicabitur. Hyssopus autem herba est humilis. Saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster, à cedro usq; ad hyssopum disputauit: quia ab alta excellentia cœlestis gloriæ, usq; ad carnis humilitatē descendendo peruenit. Si quidem & cedri nomine prauorum superba elatio designatur: sicut per Dauid dicitur, Vox domini confringentis cedros. à cedro itaq; Christus usq; ad hyssopum disputat: quia prauorum corda & humilium iudicat. Super ligna autē disputauit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam inclinauit, quoniam etiam usq; ad hyssopi humilitatem, id est ad crucis stulticiam ac contempibilem fidem deduxit.

DE IUDICIO SALOMONIS.

Caput III.

Legitur quoq; idem sapientissimus primum habuisse iudiciū inter duas mulieres, de pietate certantes. Quarū in una dilectio ardebat, in altera simulatio surripiebat. In illo ergo iudicio Salomonis Christi figura fuit, ubi mulier illa improba plebs, scilicet synagoga uel hæreticorum ueræ matris, hoc est, ecclesiæ filium appetebat, quem non ut reseruaret, sed reuera ut interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente propriæ matris gemitus, ista uerus repertus est partus: ita & spiritu Iesu Christi docente, plerunq; qui à matre seducti sunt, & capti errore hæreticorum, nonnunquam merentur pro semetipsis gemente recognoscere ecclesiam matrem. Unde satis cōuenienterq; apparet, hanc mulierem hæreticorum uel synagoga figurasse impietatem, quæ & suos nequiter nutriendo interimit, & alienos quousq; perdat illiciendo peruadunt.

DE REGINA AVSTRI.

Caput V.

Regina autem Austri, quæ ab interuallis ultimis excitata, ueniens Salomonis audire sapientiam concupiuit, iam tunc per illa uentura de gentibus regina, desiderans Christum figurabatur. Quæ iuxta propheticum os circumamicta uarietate, in uestitu deaurato, & populi sui & paternæ domus oblita, currebat barbara gente non animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto sanctorū fieri ciuis optabat. Unde non solum cœlesti premio resurrectionis beata, sed etiā potestate Apostolica de Iudæis adulteris iudicandis, in ipsius ore iudicis digna ceteratur: quia Christum in Salomone mirata, uerū reginæ cœlestis affectum, in imagine mystica ecclesiæ prouidentis impluerat.

DE CAETERIS OPERIBVS SALOMONIS.

Caput VI.

Iam porrò de ceteris operibus Salomonis quiddam dicam, quæ uehementer arguit sancta scriptura.

ra. atq; condemnat. Nihilq; de poenitentia eius, uel in eum indulgentia Dei commemorat. Nec prorsus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet hæc eius fienda summersio: nisi forte quis dicat, mulieres alienigenas, quarum amore exarserat: significare ecclesias, electas de gentibus posse. hoc fortasse non absurdè intelligi, si illæ propter Salomonē desererēt Deos suos, & colerent Deum eius: cum uerò ipse propter illas offenderit Deum suum, & coluit Deos earum, non est quid inde boni coniectari possit. Nec tamen nihil arbitror significare, sed malū: sicut de uxore filiabusq; Loth diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis mira excellentia, & mira subuersio. Quod igitur in illo diuersis temporibus extitit prius bonum, & posterius malum: hoc in ecclesia in isto adhuc seculo, simul & uno tempore ostēditur. Nam bono illius bonos ecclesiæ, malo autem illius malos ecclesiæ significatos puto; tanquam in unitate illius aræ, sicut in illo uno homine bonos in granis, malos in paleis: aut in unitate unius segetis, bonos in tritico, malos in zizanijs.

DE DIVISIONE DECEM

tribuum. Cap. VII.

Illud uerò quod post mortem Salomonis decem tribus à templo separate sunt, & duæ relictæ: factis indicat, quòd de tota ipsa gente Apostolus ait, Reliquæ per elationem gratiæ saluæ factæ sunt.

DE HELIA ET HELEO.

Caput VIII.

Quid autem significauerūt magni illi & insignes propheta, qui etiam mirabilia multa fecerunt, Helias & Heliſeus, discipulus eius? Pascitur enim Helias tēpore famis, coruis mane afferentibus panem, & ad uesperam carnes: ut intelligant illi Christum, cui quodammodo salutem nostram esurienti cōstitentur peccatores fidem, primitias spiritus nunc habentes, in fine autem uelut ad uesperam seculi, etiam carnis resurrectionem. Mittitur Helias pascendus ad alienam uiduam, quæ uolebat duo ligna colligere, priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signū crucis exprimitur. Benedicitur farina & oleū, fructus & hilaritas charitatis: quæ cum impenditur, non defecisse dicitur. Hilarē enim datorem diligit Deus. Viduam eius benedicēs, opinor ecclesia significatur, quā Christus non frumenti, sed uerbis pane pascebat. De qua dicitur per Dauid: Viduam eius benedicens benedicam, illam scilicet uiduam, quam Apostolus ait: Mortuo uirō, quibus uellet nuptis liberam esse. Quia delinente lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transitum faciēs ecclesia, Christum quasi uidua legis innuplit, huius nūc in uasis oleum gratiæ & benedictiōis farina nō deficit, in omnibus foris gentibus, fame manēt: quarum sibi uitæ esuriam, & fidei trinitatis in ediam

inediam congruè præfigurauit illa quondã triennio famas. Quod uerò per Heliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, & postea futura pluuia signum in uestigio hominis ostensum est: significabat quòd nascente Christo in uestigio hominis, ad terras imber de cælo descenderet, qui nos à peccato mundaret.

EXPLANATIONIS IN LIBRUM
tertium Regum, finis.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum quartum Regum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE DVOBVS QVINQUA-

genarijs cum militibus suis igne combustis.
Caput I.

MITTIT rex impius quinquagenarios duos cum subditis sibi militibus, ut exhiberent Helisã, qui diuino igne consumpti sunt: tertius autem missus saluator. Quinquagenarius namque numerus confessio pœnitentię est, quo declaratur remissio peccatorum. Iudei ergo nolentes Christum Dominum esse perfectum, nec principem pœnitentię: dicunt ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nostri: hi in futurum diuino incendio extinguentur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem trinitatis sacramenta agnouit, indulgentiam meruit.

DE HELISEO VBI AQVAS
Hericho steriles & malignas sanauit. Caput II.

POSTULATUR Heliseus à populo, ut aquas Hericho steriles & malignas sanaret: & accepit uas rude, & iecit in eo sal: & demersit illud in flumine, & statim sanate sunt aquæ. Quo facto, pronunciabat propheta quod uerbum caro fieret, & habitaret in nobis. Inde in similitudinẽ uerbi salẽ, id est, sapiẽtiam dedit in uas fictile, in corpus, hoc humanum: & mittens in aqua, demersit. Quod quidem significabat, quia omnes populi qui sub figura aquarũ in in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fecunditatem & benedictionem accepturi essent.

DE PARVVLIS AB HELISEO MALE
dictis, & à helijs deuoratis. Cap. III.

IPSE quoque Heliseus propheta figuram Christi gessit. Denique uocabulum ipsum, salus Dei

interpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi filius eius qui & Saluator ubique uocatur. Paruuli uerò illudentes salutem Dei, id est, Heliseo, Iudæorum habuere personam, qui ad crucem Domino Saluatori subfannabant. Quod dicunt, Ascende caluie, Ascende calue: quia in caluarie loco Christus ascensurus erat in cruce. Quod uerò conuersus maledixit eos Heliseus, & exierunt duo ursi de sylua, & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem & resurrectionem ex mortuis, postea quã ascendit in cœlum, sicut Heliseus ascendit Bethel, id est, in domo Dei: conuersus maledixit Iudæos, & quadragesimo secundo anno ascensionis suæ immisit duos ursos de syluis gentiũ: Vespasianũ scilicet & Titum, eosque crudeli strage defecerunt.

DE BACULO PER SERVVM MISSO,
& mortuo non resuscitato. Cap. IIII.

MITTIT Heliseus per seruum, baculum super mortuum, & non reuiuiscit: uenit ipse coniungit, & coapat se mortuo, & reuiuiscit. Mistic sermo Dei legem per seruum suum, nec profuit in peccatis mortuo generi humano: uenit ipse descendens de cœlorũ sublimitate quasi de mortis altitudine, humiliavit semetipsum, conformatiuit se nobis, mortuisque membris membra sua composuit, nostrisque mortalitatis de suo corpore medicinam aptauit. Deinde super mortuum septies oscitat, & septiformem spiritum humano generi dat, per quũ uificatus à morte peccatorum resurgat.

DE FERRO ET LIGNO EXILI-
ente in profundum, & reuerso ad lignum.
Caput V.

CVM securibus ligna cederentur, de ligno ferrum exiliens in profundũ fluminis missum est, atque in lignum desuper ab Heliseo proiectũ reuersum est: ita cum impios Iudæos per corpus operata presentia Christi, tanquam infructuosas arbores cederet, quia de illo Ioannes dixerat, Ecce securis ad radicem arborum posita est: ab eis interueniente passione corpus ipsum deseruit, & in inferni profunda descendit: quod in sepultura depositum, tanquam ad manubiũ spiritu redeunte surrexit.

DE AEGRITVDINE EZECHIAE,
& quindecim additis annis. Cap. VI.

DECUMBENTI in lectulo Ezechia, grauique aegritudine laboranti, ex persona Domini Esaias propheta adorsus est eum, prædicens illi quòd moreretur: ille autem orans Dominum in ipso præstituto termino mortis, confessum Deum uocem eius audiuit, & quindecim annos uita deprecatis ostendit. Qui numerus quindecim annorum, quid sacramenti continet in mysterio: nam ut Apostolus ait, Secundum quod quis operatus fuerit, ita & recipiet. Ideoque iste rex, quia

quia Decalogum legis cum quinque libris Moy si integra conseruatione compleuerat, ideo quindecim annos secundum legis numerum, quem custodierat, ad uitam auctos accepit. Per quod figuratim sciremus, quia quicumque per numeri istius mysterium totius legis plenitudinem custodiunt, aeternæ salutis præmiū consequuntur: ac per legis cōsummationem ad uitam aeternæ plenitudinem transeunt, cuius quidem regis pro signo conferendæ salutis, decem gradus domus suæ, in quibus umbra descendere consueuerat, sol retrorsum ad ortum unde ascenderat, regressus scribitur. qui numerus quid mysterij habeat, uideamus. Nam gradus isti temporum, ordines sunt per quos umbra figurarum Christi descenderat, & per quos iterum sol iustitiæ Christus, post resurrectionem ascendit. Primus itaque gradus descensionis de Deo in angelo fuit, qui magni consilij nuncijs erat. Denique & Iacob sic loquitur: Et dixit inquit angelus Dei, Ego sum cui unxisti titulum, & uouisti uotum, ut & angelum & Deum ostenderet. Secundus gradus descensionis de angelo in patriarchis fuit, quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus. Tertius in legis datione, quia & in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Iesu Naue, ut populum in terram repromissionis induceret. Quintus in iudicibus, quia eundem populum per eos ipse regabat. Sextus in regibus Iudæorum, quia in eis ipse regnabat. Septimus in prophetis, quia per eos est annunciat. Octauus in pontificibus, quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim decem gradus, quos ipse per umbram legis præscæ Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam sol iustitiæ Christus per eosdem gradus sursum in cœlum ascendit, & omnem umbram illam legis ueritatis radijs illustrauit: ob scura reuelans, clausa referans, & omnia terta denudans.

DE EZECHIAE DIVITIIS,
morbo iactantiæ Chaldaeis ostensis.
Caput VII.

Quod & Ezechias rex diuitias suas Chaldaeis iactantiæ ostentatione perdidit, & propterea perituras per prophetam audiuit: significat Dei seruū, qui dum uirtutes suas uanæ gloriæ perdidit, mox eas perdere, & in demonum dominio thesauros bonorum operū infelici permutatione constat transire, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos sub dominio Chaldaeorum effecit migrare.

DE TRANSMIGRATIONE
sub rege Nabuchodonosore facta in Babyloniā.
Caput VIII.

Nam ipsa in Babyloniā transmigratio, quod etiam spiritus Dei per Hieremiam prophetam iubet ut pergant, & orent pro eis ipsis, Bedæ tom. 8.

in quorum regno peregrinantur quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & ædificarent domos, & nouellarent uin eas, & plantarent hortos: quis nō agnoscat, quid præfigurauerit, qui attenderit uiros Israelitas, in quibus dolus nō est, per apostolicam dispensationem cum euangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse. Unde nobis Apostolus tanquam replicans Hieremiam, dicit: Volongitur primo omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarū actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate & charitate. Hoc enim bonum & acceptum est coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianarū congregationum: & nouellata uin ea, populū fidelium: & plantati horti, ubi etiam inter olea omnia granum illud sinapis regnat, sub cuius umbraculis longè lateat porrectis, etiam altipetax superbia gentium, tanquam in cœli uolatilibus requiescit.

DE SEPTUAGINTA ANNIS
captiuitatis, & Iesu sacerdote.
Caput IX.

Nam quod etiam septuaginta annos secundum eiusdem Hieremiam prophetiam redditur ex captiuitate, & templū renouatur: quis fidelium nō intelligat, post euoluta tempora, quæ septenarij dierū numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, id est ecclesiæ Dei ad illam cœlestem Hierusalem ex huius seculi peregrinatione esse redeundum, per Iesum Christum sacerdotem magnum? Cuius gerebat figuram ille Iesus, sacerdos magnus illius temporis, à quo templum ædificatum est post captiuitatē: quem propheta Zacharias uidit in sordido habitu, deuictusq; diabolo qui ad eius accusatorem stabat, ablata ab illo sordida ueste, & dato indumento honoris gloriæ, sicut corpus Iesu Christi, quod est ecclesia aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloria sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in Psalmo dedicationis domus, apertissimè canitur: Conuertisti luctum meum in gaudium mihi, cōcidisti saccum meum, & accinxisti me lætitiā: ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.

DE VASIS DOMINI IN BABYLONIAM
deportatis, & quod rex Babylonicus tyrum gerat diaboli. Cap. X.

Quod autem uasa Domini sacrificijs uel sacramentis mysticis deputata, rex quondam Babyloniæ de Hierusalem abstulisse, pariterq; captiuis abduxisse, & suis uisibus deputasse: miserante autem Deo post solutam captiuitatē, uasa

uasa illa relata sunt, non conflata, & diuino rursum cultui mancipata. Rex Babylonius diabolus est, qui infelicem populum corporum captiuitate de Hierusalem, id est, ecclesia, in Babyloniam, id est, confusionem hæreticæ prauitatis abduxit. Sed & partem uasorum, & sacramentorum, simul cum captiuis asportauit. Nā uasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt nanque ex his nonnulli secum ex nostris heretici in primo nomē ipsum, Christiani utiq; dicuntur: asportauerunt legem, euangelium, apostolum, psalterium, baptismum, Amen, Alleluia.

DE REDITV POPVLI IN
Hierusalem. Caput XI.

CVM autem respectu Domini ignorantia confessione relicta, populus ad Hierusalē, id est, uisionem pacis, quæ est ecclesia Dei uiu, duce Domino redire festinat. Hæc uasa, id est sacramenta secum deferens, non immutat, sed reportat utiq; integra. Nec confringit quæ si in melius renouanda, sed ea templo restituit ueteri, ibiq; diuinis accommodat ulibus, ita ut ea secum non perdit, sed etiam apud impios seruata fuisse, plebiq; restituta cōgaudeat. Nec delemis Euangelium, nec obliteramus Apostolum, amen quoq; & alleluia non commutamus, baptisna non iteramus.

DE MACHABÆIS.
Caput XII.

DE Machabæis autem fratribus quid eloquar, qui sub Antiocho rege pro sacris legibus dira tormenta perpessi sunt? Mater pia cum diuersis supplicijs urgeretur, non solū nō fleuit, sed & gaudens hortabatur ad gloriam passionis: sic & mater ecclesia gaudet, atq; in martyribus suis colluctatur, maioremq; gloriā per martyria filiorum consequitur, dum eos septiformi spiritu superasse diabolū gratulatur. Quis poterit omnia quæ illis ueteribus legibus, & prophetarum libris figuratē annunciātur, quantalibet breuitate perstringere? Nisi forte quis putat ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine per sua tempora cucurrerunt, ad mysticas significationes interpretando cōuertit: hic forte Iudæi auli sunt dicere, siue pagani. Eis autem qui se Christianos esse uolunt, premit certū uicem Apostolica autoritas. Instruens enim quosdam ait: Omnia hæc in figura contingebant illis: & hæc omnia figuræ nostræ fuerunt, in quos fines seculorum deueniunt. Suntq; uarieta mysterijs consummata, per Dominum nostrum Iesum Christum, cui est honor, & gloria, & regnum, & potestas, cum patre & spiritu sancto, in secula seculorum, Amen.

POST SIMONIS MACHABÆI
discessum, quot anni usq; ad Christi natiuitatem computentur. Caput XIII.

POST Simonis Machabæi discessum computantur anni usq; ad natiuitatem Christi, 128,

Siquidem filius eius Ioannes, qui alio nomine nuncupatus est Hircanus, post patrem 27. annis pontificatum tenuit. Hinc Aristobolus filius Ioannis anno uno. Post quem Alexander Ianetis 27. annis rex & pontifex extitit. Hinc uxor eiusdem Alexandri Alexandra, quæ alio nomine Salissa uocatur, regnum Iudæorum annis nouem rexit. Post hanc Hircanus filius eius, annis 34. Post hunc alienigena Herodes in regnum succedente, tricesimo secundo anno regni eius Christus nascitur.

DAUID LEONEM ET VR
sum interficit. Cap. XIII.

DIXIT Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus gregem patris sui, & ueniebat leo & ursus, tollebatq; arietem de medio gregis, & insequēbar percutiebamq; eruebamq; de ore eorū, & illi conurgebant aduersum me: & apprehēdebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq; eos. Nam & leonem & ursum interfeci ego seruus tuus. Dauid Christū significat. Per leonem autem & ursum, persecutores sanctæ ecclesiæ designantur. Per leonem, imperatores & ceteri principes terræ: per ursum, Iudæi designati sunt, qui ecclesiam Dei persecuti sunt: per arietem uerō martyres designantur. Leo igitur & ursus uenit, atq; arietem de medio gregis abstulit: quia persecutores quosdam de ecclesia fideles tulerunt, atq; proximi nomine interfecerunt. Et sicut Dauid leonem & ursum infecutus est: percussit, atq; arietem de ore eorū eruit: similiter & redemptor noster quosdam ex persecutoribus persecutus est, quando eis poenam quam merebantur, in presenti seculo irrogauit, sicut primo Herodī, & iterū secundo & tertio, & multis alijs. Percussit quippe, quando eos aeterna morte damnauit. Arietem de ore eorum eruit, quia populum fidelium ab eorum dilaceratione liberauit. Et illi iterū conurgebant aduersum Dauid: quia temporibus persecutorum cum alijs punirentur, alijs contra Christum insurgēbant, ut eius nomen atq; culturam funditus extinguerent. Sed Dauid apprehendebat mentum eorum, & suffocabat interficiebatq; eos. Per mentū quodori est propinquius, blasphemiae Iudæorum atq; paganorum designantur. Christus mentum persecutorū apprehendit, & suffocauit interfecitq; eos, quando imperatoribus in Christum credentibus, omnis cultura & error gentilium ita suffocatus est, ut nullus persecutorum auderet os ad blasphemandum Christū aperire, omnesq; extincti sunt credentibus in Christū gentibus. Idem autem Dauid cum ad bellum contra Philistæum iret, baculum suum tulit secum, quem semper habebat in manibus, elegitq; sibi quāque limpidiſsimos lapides de torrente, & misit eos in peram, quam habebat secum, & secundam manu tulit, & processit contra Philistæum. Per baculum, quo homo sustentatur, apostoli designantur, qui Christum quasi sustinuerunt, cum opus propter quod in mundum uenerat, com-

compleuerunt, sicut dicit Apostolus, Dei enim sumus adiutores. Per peram autem eius humanitas designatur: per quinque lapides, quinque libri Moyli, quos in peram misit, quia scientiam quinque librorum, homini quæ assumpsit, dedit. Per fundam autem eius linguam accipere possumus. Processio uero Dauid contra Philistæum, duobus modis secundum allegoriam intelligi potest. Processit uero Saluator noster contra Philistæum, quando ductus est in desertum à spiritu sancto, ut tentaretur à diabolo, uinceretque diabolus. Quinque lapides Dauid in peram misit, sed ex uno Goliath prostravit: quia Saluator noster scientiam quinque librorum æqualiter possedit: sed ex uno, id est, Deuteronomio, terna testimonia sumpsit, ex quibus tres tentationes diaboli deuicit. Et sicut Dauid fundam lapidem iecit, & Goliath interfecit: ita & Dominus noster lingua sacra scripturæ testimonia protulit, & diabolus superauit. Aliter: Perrexit Dauid ad pugnam contra Philistæum: similiter & Christus, ut diabolus uinceret, ad passionem properauit. Dauid lapide Goliath deiecit: similiter & Christus diabolus morte sua peremit. Cumque gladium non haberet in manu Dauid, tulit gladium Philistæi, & interfecit eum gladio suo, præciditque caput eius. Gladius diaboli, mors est. Inuidia enim diaboli, mors introiit in orbem terrarum. Iste est gladius, de quo primum hominem, deinde genus humanum, usque dum à Christo redimeretur, interfecit. Hunc gladium incurrimus, cum peccamus. Sed hunc gladium Christus non habebat, quia peccatum non fecerat, nec inuentus fuerat dolus in ore eius. Originali quoque peccato obnoxius erat, non quia ex concubitu uiri, qui sine peccato esse non potest, ortus non fuerat. Christus itaque qui mortem ex debito non habebat, à diabolo qui auctor eius erat, mortem mutauit, & per eam eundem principem mortis interfecit. Per caput autem Philistæi, genus humanum in hoc loco designatur. Præcidit Dauid caput Philistæi, quia Christus à corpore diaboli electorum multitudinem separauit. Derulit illud in Hierusalem, quia multitudinem electorum in cœlesti beatitudine, quæ Hierusalem uocatur, collocauit.

HELIAM ACHAB PERSEQUITUR. Caput XV.

IN Regum uolumine scriptum est, quia cum cœpisset Achab rex Israel Heliam persequi, præcipiente Domino abiit in desertum, & sedit iuxta torrentem Charib. Corui quoque deferebant ei panes & carnes mane & uespere, & bibebat de torrente. Helias Christum figurabat: per torrentem autem Charib, legem debemus intelligere. Charib interpretatur mendacium, non quod lex mendacium sit. Solent namque prudentes proponere auditoribus suis parabolam, ut apertius intelligentur ea quæ dicere uolunt, & introducunt bestias & aues loquentes. Quod si sola uerba parabolarum attendas, mendacium esse perspicies: si uero sensum, ueritatem probabis. Similiter & quædam præcepta legalia, si literam tan-

tummodo attendas, inutilia tibi uidebuntur: si spiritualem intelligentiam, ueritas tibi magna in litera resulget. Quædam igitur præcepta legalia Iudæis mendacia sunt, quia ea carnaliter intelligunt: nobis autem ueritas, qui ea spiritualiter intelligere curamus. Per coruos uero sacerdotes Iudæorum designatur, uelamine cordium suorum tenebrosi. Per carnes, iuge sacrificium, quod & mane & uespere offerebatur. Panes autem, panes propositionis demonstrant, qui assidue in conspectu Domini ponebantur. Bibebat uero de torrente, quia in obseruationibus legalibus Christus delectabatur. Post dies autem multos siccatus est torrentis, quia ueniente Christo in carne, & Euangelium prædicante, obseruatio legalis cessauit, atque ab illo tempore nihil profuit: sicut dominus dicit, Lex & prophetæ usque ad Ioannem, & iterum dicit ad Israel per Prophetam: Ne offeratis ultra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi: ne omnia & sabbata uestra non ferat, iniqui sunt cœtus uestri. & dixit Dominus ad Heliam: Vade in Sareptam Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepit enim ibi mulieri uiduæ, ut pascat te. Qui consurgens abiit in Sareptam. Helias in Sareptam abiit: quia Iudæos perfidos Christus derelinquens, per apostolos suos transiit ad gentes. Sarepta uero successa interpretatur, uel angustia panis. Gentiles quippe qui erant ciuitas diaboli, & qui per Sareptam designantur, igne uiciorum succensæ erant. De hoc igni scriptura dicit: Omnes uos accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis uestri, & in flammis quas succendistis uobis. Illi namque flammis accincti sunt, qui igne uiciorum undique exuruntur: qui & angustia panis uocatur, quia nullus prædicatorum unquam ad eos accesserat, qui pabulum uerbi Dei eis impartiret. Cumque uenisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier uidua colligens ligna. Eandem significationem habet mulier, quam & ciuitas, significant enim ecclesiam ex gentibus congregatam. Vidua uero erat, quia Deum unicum suum peccatis suis exigentibus perdidit. Et uocauit eam, dixitque ei: Affer mihi paululum aquæ in uase ut bibam. Minora petiit, ut ad maiora perueniret. Possimus namque per paululum aquæ quod animam sitientis refrigerat, uoluntatem audientium intelligere: quia sicut sitientis linguam aqua refrigerat, ita & prædicatorum mentes promptus animus auditorum. Cumque illa pergeret ut afferret, clamauit post tergum eius dicens: Affer mihi & buccellam panis in manu tua. Quasi post tergum nobis est, quod ignoramus. Helias ergo post tergum mulieris clamauit, quia prædicatores sancti gentibus, Deum quem ignorabant, prædicauerunt. Vnde & per buccellam panis, initia fidei possumus intelligere: & quia illi cōpetenter ad fidem ueniunt, qui student prius peccata sua cōfiteri, recte subditur, Dixitque mulier: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum potest pugillus capere farinae in hydria, & paululum olei in lecytho. Lecythus

uas erat. in quo oleū seruabatur. Possūmus uerò per farinam, rationem; per oleum autē, opera misericordiæ intelligere. Gentilis ergo populus cognoscens se grauer errasse, confitebatur nihil in se boni esse, nisi tantummodo quod parum rationis, & parū ex operibus misericordiæ uideretur habere. Gentiles namq; parum rationis habebant, quia ex parte rationabiles erāt, ex maxima autē parte irrationabiles. Quid enim irrationabilius, quā dicere ligno aut lapidī, Deus meus es tu? Habebant & parū misericordiæ, quia ipsa natura sepe eos ad hoc impellebat, ut miseris subuenirent. Per uasa uerò, in quibus farina & oleum continebatur, eorū corda designantur. En colligo duo ligna, ut ingrediar & faciam illud mihi & filio meo, ut comedamus & moriamur. Ligna quæ in ciuitate colliguntur, nihil utilitatis habent, nisi ut igni comburātur. Per ligna igitur errores gentiliū, diabolica fraude inuenti designantur. Mulier duo ligna colligebat, quia gentilis populus ex doctrina philosphorū atq; poetarū diuersos errores colligebat, pro quibus perpetuo incendio truderetur. Sed quid est quod dicit, Ut comedamus & moriamur? Nos autē ideo comedimus, ut uitam in corpore seruemus; hæc autem ideo se dicit comedere ut moriatur, quia doctrina gentiliū mortem magis infert quā uitā. Ad quam Helias: Vade, & fac sicut dixisti. Verrunt autē mihi fac ex ipsa farinula succinericiū panem paruulum, & affer ad me: tibi autem & filio tuo, facies postea. Per panem fides, per cinerem uerò sepe pœnitentiā designatur, sicut dicit beatus Iob ad Dominum: Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiā in fauilla & cinere. Panis igitur cinere cooperitur, cū quilibet infidelis ad fidem ueniens, prius studet desistere mala quæ fecit, ut conuenientius ad fidem Christi percipiendā, quæ in baptismate datur, accedat. Helias itaq; præcepit mulieri ut ex farina panem faceret, sibiq; deferret: quia prædicatores sancti gentes hortabantur, ut ex rationis bono quod à Deo per ceperant, cibum fidei Deo præpararent, sibiq; deferrent. Fidem namq; unusquisq; ad baptismum ueniens prædicatori deferat, cum ad interrogationē sacerdotis qualiter credat, confitetur. Helias panem quē mulier fecit, comedit: quia profectus filiorum, merces est prædicatorum. Quapropter Helias mulieri præcepit, ut sibi primum, postea sibi & filio suo præpararet: quia conuersio peccatoris prædicatori primò imputatur, postea uerò conuersus. Panem sibi præparat, cum in bonis operibus semetipsum exercens, ut hæres patrie celestis fiat, obtinet. Quod autem ait Helias, Hydrīa farinæ non deficit, nec lecythus minuetur, usq; in diē in qua daturus est Dominus plurimam super terram: illud significat, quod fides ab electorum cordibus, bonaq; opera nō deficient, usq; dum Dominus ad iudicium cum omnibus sanctis suis ueniat.

HELISEVS NAAMAN SYRUM à lepra mundat. Cap. XVI.

Heliseus Christum figurauit, Naaman uerò populum gentium. Multi leprosi erant in Israel, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus: quia ueniente Christo in carne, & Iudæi & gentes lepra peccatorum suorum circumdati erant. Sed Iudæis in iniquitate sua permanentibus, gentes à lepra peccatorum suorum mundatę sunt. Præcepit ergo Heliseus Naamā dicēs: Vade & laua te septies in Iordane, & recipiet sanitatē caro tua, & mundaberis. Et abiit & lauit, & facta est caro eius sicut caro pueri paruuli, & mundatus est à lepra. Aqua Iordanis baptismū figurabat, eo quod in ea Christus baptizatus sit. Naamā aquis Iordanis ablutus est, & à lepra mundatus: quia populus gentium aqua sacri baptismatis à lepra peccatorum suorum est purgatus. Septena uerò eius lauatio, septiformem spiritū sanctū figurauit, per cuius operationem remissio peccatorū in baptismate datur: quia sicut corpus uisibiliter aquis baptismatis, ita anima inuisibiliter per operationē spiritus sancti à peccatis omnibus emundatur. Giezi autem, qui precium sanitatis à Naaman percepit, lepramq; eius hæreditauit: eos designat, qui doctrinā suæ prædicationis hominibus uendūt, quos Dominus in Euangelio nō passores, sed mercenarios uocat. Heliseus igitur sanitatem cōtulit, & Giezi precium accepit: quia ab eis quos diuina misericordia saluat, peruersi doctores precium sanitatis exigunt: & ideo hæredes lepra eorū efficiuntur, quia in malis, quæ isti per gratiam Dei contēperunt, permanentes, damnationē sibi perpetuam adquirūt. Naaman iste Syrus, qui interpretatur fidelis uirtus eorum, cor populi demonstrat nationū, quondā per fidei scelerumq; lepra maculosum, sed per sacramentū baptismatis ab omni mentis & corporis sorditate purgatū. Qui capte cōfilio puella, hoc est inspirationis supernæ gratia, quā Iudæis conseruare nō ualentibus, gentes rapuere, salutē sperare cōmonuit, septies lauare iubetur, quia nimirū solum baptismi genus, quod ex spiritu sancto regenerat, saluat. Unde iure caro eius post lauacrum uelut caro pueri paruuli apparuisse memoratur, siue quia cunctos in Christo baptizatos, in unam parit gratia mater infantia: seu magis ille sit intelligendus puer, de quo dictū est, Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis, cuius corpori per baptismū tota credentium soboles adunatur: & ut cuncta hic baptismi scires sacramēta permonstrata, in quo abrenunciare satanæ fidem confiteri præcipimur, negat se Naaman ultra dijs alienis litaturum, soli per omnia Domino seruiturus. Partē quoq; terrę sanctę secū tollere gaudet, quia baptizatos oportet quoq; Domini corporis participatione confirmari. Merito igitur Naaman, cuius dū aqua corpus abluitur, fide peccus imbutur, id est populus gentiū Iudæis lepra cōtumacię qualēribus antefertur.

Questionum in libros Regum, finis.

VENE/

Venerabilis Bedæ presbyteri, aliquot Quæstionum liber.

DE STELLA ET MAGIS, QUÆSTIO I.

PVTANT quidam Magos qui ad Dominum in carne natum ab Oriente uenerunt, eumque oblatiis muneribus adorauerunt, nequaquam ipsos in eisdem muneribus mysteria illa nobilissima, quæ nunc sancta Ecclesia sublimiter intelligit intellexisse, uidelicet in auro regem, in thure Deum, in myrrha hominem suo tempore moriturum ac sepeliendum: sed plus in mysterijs quam in conscientijs profertentes, ea simpliciter quæ in sua patria pretiosiora noscebantur, ei quem adoraturi uenerant, regi obtulisse pro munere. Sed si uerba ipsorum diligenter pensamus, quia hæc Hierosolymam uenientes dixerunt, Vbi est qui natus est rex Iudæorum & uidimus enim stellam eius in Oriente, & uenimus adorare eum, longe aliter fuisse comperimus. Constat quippe illos hominem intellexisse eum, propter quod dicitur: Vbi est qui natus est. Constat & regem, quod & ipso uerbo declarant. Constat & Deum credidisse, unde & consequenter adiungunt: Et uenimus adorare eum. Neque enim homines doctissimi, eum quem tantummodo hominem regem ac non etiam Deum crederent tam longe adoraturi uenirent. Qui etiam hoc nobilissime ac diuinitissime de eo senserunt, quod cum esset rex Iudæorum, ad saluandas etiam gentes, quæ in ipsum credere, atque ad illum uenire uellent, esset idoneus, quod suo maxime aduentu probauerunt, & actu. Sed & de stella, quæ eis apparuit, quidam minus diligenter scripturam intuentes, eam ab Oriente usque ad uiciniam Bethleem ducem eis itineris extitisse dixerunt, usque præuiam. At ubi relicta uia Bethleem ita ad Hierosolymam iter, & oculos deflexerunt, disparuisse stellam, quæ eos ducebat, donec rursum ab Hierosolymis pedem referrent ad Bethleem. Quod nequaquam ita esse factum, ipsa Euangelij ueritas inquisita demonstrat, sed potius in Oriente tantum eos stellam uidisse, statimque intellexisse, quia hæc ortum natum in Iudæa regis signaret, de quo prædixerat Balaam: Orietur stella ex Iacob, & consurgit uirga de Israel, & percutiet duces Moab. Et ipsi enim cum essent astrologi, diligenter ea quæ de stella sunt dicta, memoriam commendauerunt. Ideoque statim ut eam uiderunt, uenerunt in Iudæam, in qua natum regem nouerant, & præcipue ad regiam ciuitatem, ut ubi eius natiuitatem magis cognitam credebant inuenirent. Cumque te

Bedæ tom. 8.

stimonij Propheticis in Bethleem illum natum cognouissent, mox illuc iter agentes, stellam quam in Oriente uiderant, ducem habere meruerunt. Sic enim habes in Euangelio, primo de centibus ipsis Magis: Vbi est qui natus est rex Iudæorum & uidimus enim stellam eius in Oriente. neque enim dicebant, quia ab Oriente nos usque ad hæc loca præuiando perduxit. Deinde etiam Euangelista protestante de ipsis: Qui cum audissent regem abierunt, & ecce stella quam uiderant in oriente antecedebat eos. Neque enim uel ipse scripsit, quod alibi stella, quam in Oriente tantum uidissent, donec audito rege ad Bethleem iter dirigerent. De qua stella notandum, quia nequaquam eis Bethleem uenientibus in summa cœli altitudine inter ceteras stellas, sed in uicinia terræ uisa est. Cum enim dicit Euangelista: Antecedebat eos usque dum ueniens staret ubi erat puer, patenter insinuat tum uiciniam eam domui, in qua erat puer, stetit se. Namque sidera quæ in summo sunt cœlo locata, ubi ad centrum cœli peruenerint, quamuis amplissima sit ciuitas, unicuique domui supra uerticem stare uidentur.

DE EO QUOD DICIT APOSTOLVS:

Audelis quinquies quadragenas una minus accipit. Quæstio secunda.

Quod dicit Apostolus, A Iudæis quinquies quadragenas una minus accipit: significat se ab eis quinquies flagellatum, ita tamen ut nunquam uicibus quadraginta, sed semper una minus tricies & nouies feriretur. Preceptum namque erat legis, ut cum delinquentem iudices uerberarent, ita modum uindictæ temperarent, ut plagarum modus quadragenarium numerum minime transcenderet, ne forte (inquit) laceratus coram te frater tuus iaceat. Quod ita intelligendum, ab antiquis ita intellectum, testatur etiam pictura eiusdem libri, quæ reuerendissimus ac doctissimus Cudum Orientalium Anglorum antistes, ueniens à Roma secum in Britanniam detulit, in quo uidelicet libro omnes pene ipsius Apostoli passiones siue labores per loca opportuna erant depictæ. Vbi ita hic locus depictus est, quasi denudatus iaceret Apostolus laceratus, flagris lacrimisque perfusus. Superastaret autem ei tor tor quadrifidum habens flagellum in manu, sed unam e fidibus in manu sua retentam: tres uero reliquis solum ad feriendum habens exertas. Vbi pictoris sensus facillime patet, quod deo ternis fidibus eum fecit uerberare, ut inde plagarum quadragenarium numerum compleret. Si enim quaternis fidibus percuteretur, decies percutiens sexaginta plagas faceret: si uero ternis tredecies feriret, unde quadraginta plagas impleret. Itaque licebat quidem Iudæis quadrages peccantem percutere, sed illi soli aliquid donantes de suo, ac misericordiam præstantes, unde quadrages Apostolum percutiebant, Quod autem ait idem Apostolus ge

Deest negandi particula. Quadraginta haud dubie est legendum.

r 3 nere

nere sceminio quadragenas plagas se accepit se, utiq; significat, quas quinq; uicibus una minus quadragenis perpeius. Pro quo uerbo simpliciter in Græco dictum est *τεσσαράκοντα πλάγαι*: id est, quadraginta præter unam.

DE EO QVOD IBIDEM DICIT APOSTOLUS: Nocte & die in profundo maris sui.
Questio tertia.

QVOD ait idem Apostolus, Nocte & die in profundo maris sui: quosdam auditui astruentes, quod beatae memoriae Theodorus, doctissimus uir & archiepiscopus quondam gentis Anglorum, ita exposuerit, quia fuerit in Zizico quædam fouea nimis alta, ad tormenta noxlorum parata, quæ ob altitudinem immensam, profundum maris soleret appellari, cuius cœnum & obscuritatem Paulus inter alia innumera sustinuerit pro Christo. Verum si uenerabilia Patrû scripta replicemus, patet profectò, quia nihil in his uerbis aliud quàm hoc quod sonat, intelligere solebant. id est, quoniã Apostolus casu aliquo deueniens in profundû maris, ac die simul & nocte fluctibus circumseptus, post hæc ad æra liberum terramq; Deo gubernante redierit. Vnde & inter miracula diuina adscribunt, quòd homo tanto tempore sub undis retentus, neq; à circumpositis præfocari aquis, neq; à beluis maris deuorari potuerit. Deniq; non amplius Petrum super undas ambulatè nec demersum, quam Paulum sub undis retetum nec necatum prædicant esse mirandum. Quod si in utriusque Apostoli tam dispari miraculo mysticum aliquid intelligere uolumus, in promptu est, quod Paulus non solum tertio naufragus, sed etiam nocte ac die in profundo maris positus atq; ubique protectus ac liberatus à Domino, significat iustos de cunctis periculis eruendos à Domino. Nec tantum de tentationibus extrinsecus ingruentibus saluandos, uerum & si mortis ipsius uitæatur gurgite depressi, atq; ab humanis rebus abscedit, nihil ominis uirtute sui conditoris eos esse reuocandos ad uitam. Porro Petrus super undas uento commotas liberis passibus incedens, sed ubi ob timorem mergi cœpit, dextera Christi erectus: significat eosdẽ electos omnia impiorũ tentamenta ac persecutiones diaboli co instinctu sibi illatas, fide inuicta superare, & quasi pro nihilo contemnere, nec omnino posse se seculi fluctibus immergi, qui præsens semper authoris sui complectuntur auxilium. Qui si aliquãdo ut homines turbari cœperunt, mox eripiantur ab eo, quem sine intermissione solent inuocare, dicentes: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.

DE EO QVOD IBIDEM DICIT APOSTOLUS: Mihi uindictam, & ergo retribuam, dicit Dominus, &c. Questio quarta.

QVOD dicit Apostolus, Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Dominus; hunc ha-

bet sensum. Quid opus est uos ipsos uestras uitæ iniurias, qui nec corda hominum nosse, nec agnita illorum scelera tranquillo ualeris animo iudicare? Quin potius quod in uos peccatur, quasi fratribus & proximis ex corde remittite, ut & uobis uestra Deus peccata remittat, scientes quia si corrigi uoluerint, eos socios honorum habebitis. Sin alias, rectius diuino iudicio, quod errare non potest, sicut nec fracti potest, quàm uestro dånabuntur. Mihi enim (inquit) uindictam reseruate, & ego retribuã. Et quia non solum mala improborum patienter sustinere, sed & bona illis nostra libèter impendere debemus, quibus superati ad amorem nostrum redeant, & uirtutem mansuetudinis ac patientiæ nostræ admirantes etiam imitari incipiant, relictisq; uitijs ad uirtutum opera cõuertantur, admonendo subiunxit: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Caput enim illius mentem eius dicit, quæ in cunctis actibus siue cogitationibus nostris quasi arcem & præsidatum tener. Carbones uerò ignis flammam dilectionis appellat, de qua Dominus in Euangelio: Ignem (inquit) ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? Absit enim ut credamus, Apostolum uel Salomonem, de cuius prouerbij hanc sententiam sumpsit, hoc nos docere uoluisse, ut eo animo eaq; intentione bona faciamus aduersarijs nostris, ut ipsi in his ingrati persistentes, maiora perpetuò tormentorum patienter incendia. Sed hoc potius iubent, ut misericordiam facientes egentibus inimicis, emolliamus formetis beneficiorum tumorem ac duritiam cordis illorum, eosq; ad redamandos nos in Domino excitare, adhibito dilectionis igne studeamus.

DE ILLO EIVSDEM APOSTOLI, Vnusquisq; in suo sensu abundet.
Questio quinta.

QVOD ait Apostolus, Vnusquisq; in suo sensu abundet: nonnulli ita dictum putans, quasi diceret, Sufficit unicuiq; ad iustitiam facere, quæ sibi optima uidentur. Quod nequaquam ita intelligendum est. Quid enim si hæreticus est, putans se catholicum esse, si quis malè conuersatur, existimans rectam esse uiam ueritatis, quam incedit, non quid talis operatio sufficit illi ad opus iustitiæ, per quod ad salutem perueniat, maxime cum non dicat Apostolus in dicatio modo, Abundat, at imperatiuo: Vnusquisq; in suo sensu abundet. Præcepit ergo, ut si sublimiora sacramentorum diuinorum arca capere nequimus, in his tamen quæ ueraciter credenda ac confitèda intelligimus & sentimus, humiliter ac deuotè Domino seruamus. Sic etiam implebitur quod iussit, ut unusquisque in suo sensu abundet, cum in eis quæ à magnis doctoribus credenda uel agenda didicimus, abundantè bonis operibus insistere curamus,

ramus, quatenus per executionem eorum que nouimus, etiam ad agnitionem sublimiorum, quæ necdum nouimus, mereamur attingere. Vnde bene subiungit: Si quid aliter sapitis, & hoc quoque uobis Deus reuelabit, id est, Si bona quæ nostis, per charitatem operamini, tribuet uobis diuina gratia, ut si quid aliter quam decet sapitis, & hoc aliquando intelligatis. Sicut beato Cypriano cōtingisse perspicuum est, qui cum suis coepiscopis, qui erant in Africa, reba-
10 ptizandos esse hæreticos contra morem ecclesie statuit. Sed quia in suo sensu, qui sibi rectus uidebatur, bonis abundare operibus studuit, mox corrigi meruit, atque ad uniuersalem sancte ecclesie normam spiritualium uirorum institutione reduci.

DE VERBIS DAVID QUI
bus Saul & Ionathan filium eius interfectos plorauit. *Quæstio sexta.*

Quod interrogasti de uerbis Dauid, quibus Saul & Ionathan filium eius interfectos plorabat, in quo ploratu etiam montibus Gelboe, in quibus interfecti sunt, maledicere uidetur: quomodo cōueniant tempori uel mysterio Domine passionis, ita ut hæc (sicut scribis) per omnes ecclesias quasi in memoriam eiusdem passionis in responsorijs in sabbato sancto Paschæ dicantur, quasi rex impius, & pro
30 suo scelere interemptus ab hostibus, morte potuerit figurare innocentem regis Christi, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Scire debes, quia ueraciter Saul, qui post unctionem sacri christi, à quo & Christus Domini uocatus est, ab hostibus occidit, mortem ueri Christi, quam sine culpa subire dignatus est, insinuat. Vnde bene Gelboe uoluntatio siue decursus interpretatur. Volubantur enim in forde peccatorum, iuxta illud
40 Prouerborum, Sus lota in uolubro luti: atque à rectitudine uitæ salutaris aberrantes, iamque ad inferiora, id est, huius seculi desideria infida decurrerant, ob quorum desiderium regem cœli & terræ in mortem tradere non dubitabant. Propter quod merito eis optatur, ne rorem de celo pluiam ue suscipiant: quod hodie rebus ipsis uidemus impletum in eo, quod eos gratia cœlestis deserens, translata est ad plebem gentium. Quod etiam Esaias sub figura uitæ
50 futurum illis ex persona Domini comminatus est, dicens: Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrē. Quod est aperte dicere: Et Apostolicis ueris omnibus mādabo, ne illis ultra uerbum uitæ prædicent, sed irrigatione uerbi cœlestis, quod à se proterui repulerunt indignos, in sua sterilitate uacuos ac perpetuo igni comburendos relinquunt. Nec tibi absurdum uideri debet, ut mala reproborum acta boni aliquid significant, aut rursus
60 bona iustorum opera in contraria significatio ne ponantur. Lege enim Moralia sancti Papæ Gregorij, ubi exposuit quomodo beatus Iob

maledixerit diei suo, dicens, Pereat dies in quo natus sum, &c. & uidebis quia uisatissimum est in scripturis, ut & bona in malorum, & in significatione bonorum mala hominum gesta accipiantur. Denique ueram fidelissimum regis Dauid militem, ac piissimam atque innocentissimam eius opera uel dicta, in mala significatione: & econtra ipsum Dauid in maximo suo scelere in bona accipiendum interpretatur. Alioquin si non & per mala bonum, & malum significari per bonum posset, nunquam liceret nigro atramento, sed semper lucido auro deberet scribi: quia Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. nec rursus in titulis Psalmorum nomē Absalon & Doeg hominum reproborum nimio fulgente, sed solo atro colore deberet adscribi. Sicut ergo in paginis librorum quouis colore & mala possumus, & bona absque ulla reprehensione figurare: ita etiam in parte significationis per quælibet hominum gesta, & bona reuulsi-
20 me & mala possunt exprimi. Quamuis & multo sepius cōtingat, & multo dulcius audiat, bona per bona, & mala figurari per mala. Sicut autem in pictura parietum, neque obscurum Aethiopem candido, neque candidi corporis siue capilli Saxonem atro decet colore depingi: ita in retributione meritorum iuxta saluum quisque opus recipiet, & qualis erit actu, talis etiam parebit uultu in iudicio: neque omnino ad
30 re quod quisque figurarit, sed quid egerit, pertinebit.

QUID SIT IN PSALMO,
Ignitum eloquium tuum uehementer.
Quæstio septima.

Interim quaesisti, quid sit in Psalmo: Ignitum eloquium tuum uehementer. Quod uerbum & in Prouerbijs positum est: Omnis sermo Dei ignitus. Scito ergo quod hoc uerbum longe aliter quam sonare uidetur, accipiendum est. Ignitum nancque solet dici, quod totum igne perfusum & impletum est: uerbi gratia, sicut ferrum & aes medijs in ignibus liquefactum, imo igne plenissimum. In qua figura dictum est de Ioseph, Eloquium Domini igniuit eum: id est, ita ardore & flamma diuinæ uirtutis impleuit, ut ipse totus spiritu Dei accensus, & quasi igne uideretur esse perfusus. Quales erant qui dicebant: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, & aperiret nobis scripturas? Quod uero eloquium Domini ignitum, uel sermo Dei ignitus asseueratur, illud tanquam igne examinatum debet accipi, instar auri uel alterius cuiuslibet metalli, quod igne conflatum, fordem in se alienam atque inutilem non continet, & totum quicquid in eo residet, uerum & perfectum, & omni uiciorum contagione purgatum est. Sic etenim eloquia Domini æternorū
50 in se bonorum fidem continentia, uera omnia sunt, & non ociose neque inutiliter constituta. Vnde & Dominus ait, Quia tota unum aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant: ne quid illis esse quod non perfectum ac
r 4 proz

proprium sit æstimetur. Ignitum igitur igne examinatum, siue igne purgatū intellige. Ex uno ergo Græco, quod est *περιεργασμένος*, utrumq; Latine & ignitum, & igne examinatum pro interpretum uoluntate translatum est. Nam & ubi dictum est, Eloquia Domini igne examinata: in Græco idem unus sermo politus est *περιεργασμένος*. Ex quo etiam uerbo deriuatum est, igne nos examinasti: quod quidā dixere, Ignisti nos. Ignitus est autē, siue igne examinatus omnis sermo Dei, quia per illuminationē sancti spiritus sincera ac firma est ueritate subnixus.

DE REDVCTIONE ARCAE

Domini de domo Aminadab per regem Dauidem. *Questio octaua.*

Congregauit autem rursus Dauid omnes electos ex Israel triginta milia, & cætera. In historia beati regis & prophetae Dauid, qua arcam Dei reduxisse narratur, humilitas approbata, superbia damnata, & temeritas uindicata monstratur. Quia & ipse Dauid, qui coram arca Domini humiliter saltare non erubuit, mox promissionem filij Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit. Et coniunx, quæ eandem eius humilitatem despexit, eius semine fecundari non est merita, sed perpetua sterilitatis poenas luit. Sacerdos quoq; qui arcam Dei inconsiderata temeritate tetigit, ausus sui reatum immatura morte purgauit. Vbi intueri necesse est, quantum delinquat qui ad corpus Domini reus accesserit, si deuotus ille sacerdos morte mulcatur, qui arcam illam, Domini uidelicet corporis figuram, minori quam debuit ueneratione corripuit. Verum iuxta allegoriam Dauid Christum, arca ecclesiam significat. Quæsiuit autem Dauid arcam in suam ciuitatem adducere, sed causa interueniente contraria, ad tempus eam alibi diuertit, ac sic in ceptis quod multum desiderauerat expleuit. Quia Dominus in carne apprensus, Euangelij filij Israel, suæ uidelicet genti prædicauit, sed caritas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Sed ut hæc enucleatius per singula uideamus, congregauit Dauid omnes electos ex Israel triginta milia, quia Dominus ecclesiam primitiuam ex Israel instituit, non quidem omnem Israel, sed electos quosq; sibi consocians. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israeli: sed filij promissionis deputantur in semine. Qui triginta milia esse referuntur, id est, fidei operis & spei firmitate perfecti. Tria enim propter confessionem sanctæ trinitatis ad fidem pertinent, decem propter decalogum legis ad opera, mille propter sui perfectionem ad spem uitæ æternæ, qua superius aliquid non est, sicut numerus millenario nullus maior est. Et si enim decem milia, si triginta milia, si etiam mille milia dixeris: non ipsum mille numerando transcendes, sed uel per se uel per minores numeros sapientius ducendo multiplicas. Tria ergo

per decem multiplica, ne fides sine operibus mortua sit: item triginta per mille multiplica, ut fides quæ per dilectionem operatur, non alibi quam in cælis retributionem speret. Electi igitur ex Israel, populos recte credentes, operantes, sperantes, insinuent: uiri autem Iuda, qui erant cum Dauid, ipsos Apostolos & doctores qui lateri Christi quasi familiariter adhererant, indicent. Quo utroq; stipatus exercitu Dominus, arcam adducere: id est, ecclesiam dilatare, & in eorum qui non crediderant, cordibus inserere gaudet. Imponitur autē arca plastro nouo, ut noui testamenti gratia renouatis in baptismo mentibus infundatur, nouumq; uinum nouis utribus conseruandum mandetur. Erat quidem prius arca in domo Aminadab, qui erat in Gabaa, quia eadem quæ nunc predicatur Ecclesiæ fides, & ante incarnationis Domini tempore florebat, in his qui Patriarcharum Prophetarumq; sunt deuotionem secuti. Aminadab enim qui interpretatur pater meus spontaneus, uel Abraham patrem fidei, uel Moysen legislatorem significat: qui utroq; in Gabaa custodit arcam, quia sublimi uirtutis exemplo credentium pectora munit. Vnde & Gabaa collis interpretatur, qui locus est in ciuitate Cariathiarim. Elata ergo foris arca ludebat Dauid, & omnis Israel coram Domino diuersis Musicorum generibus, quia mox inchoante nouæ gratiæ præconio, Dominus ad exhibendas Deo Patri laudes humilitatis omnes inuitat dicens: Qui mihi ministrat, me sequatur. Alij dando per spiritum sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij genera linguarum, alij gratiam curationum, &c. Sed his atq; huiusmodi charismatum generibus progrediente arca, id est, crescente ecclesia primitiua uentum est ad aream Nachor: id est, aream preparatam, gentium uidelicet Ecclesiam, fidei ueritate consecrandū. de qua Ioannes ait: Et permundabit aream suam. Vbi sacerdos, qui arcam incautus quasi corrigēdo tetigit, mox à Domino percussus occubuit: quia Iudæorum populus dum gentibus inuidet, salutis se munere priuat, dum legem uult Euangelio miscere utriusq; sibi gratiam tollit. Et tenuit eam, inquit, quoniam calcitrauerant boues. Boues quippe calcitrare, est prædicatores Euangelij liberius circa fidem agere, neq; secundum consuetudinem Legis ingredi: sed Sabbathata, neomenias, circumcissionē, uictimasq; spiritualiter interpretari. Quos uelut errantes corrigere tentabant, qui descendentes de Iudæa docebant fratres, Quia nisi circumcidamini secundum morē Moysi, non potestis salui fieri. Et de quibus Iacobus ad Paulum, Vides, inquit, frater quot milia sunt in Iudæa, qui crediderunt, & omnes hi æmulatores sunt legis. Ob causam ergo sacerdotis occisi, Dauid noluit diuertere ad se arcam Domini in ciuitatem Dauid, sed diuertit eam in domum Obed edom Gethai: quia respicientibus uerbis Iudæis, ne amplius audita & non suscepta prædicatio noceret, Apostoli ab eis ablati, & ad Gentes

Gentes imbuendas sunt missi. Vnde & locus areæ Nachon, quæ Gentium fidem Domini gratiâ præparatam demonstrat, percussio Oza nuncupatur, uidelicet quia illorum delicto salus est gentibus. Obed Edom namq; qui interpretatur seruiens homo, ille est utiq; de quo Dominus ad Patrem: Constitues (inquit) me in caput gentium, populus quem non cognoui, seruiuit mihi. Vbi & Iudæorum abiectiōem, quasi Oze mortem præmittens ait, Eripies me de contradictionibus populi. Nomen quoq; urbis congruit. Gethe enim interpretatur torcular, significans crucem in qua uitis uera calcari & exprimi designata est. A qua cunctus gentium populus merito Getheus appellari potest, cū dicit, Mihi autē ablit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Tres autem menses qui bus ibidem arca demoratur, fides, spes, & charitas sunt. Sicut enim diebus adimpletur mensis, ita singulæ uirtutes suis quæq; passibus ad perfectionem perueniunt. Hi menses quousq; plenitudo gentium intret, non cessant. Tandē rediens Dauid arcam inducit in ciuitatem Dauid, quia Dominus & Enoch & Heliam prædicantibus conuertet corda patrum in filios. Boues & arcteres immolans, id est, eos qui aream Domini triturant, & ouium eius ducatum gerunt martyrij sanguine coronans, & ipse quoq; suæ incarnationis & passionis exemplum eatenus Iudæis nō creditum palam manifestans. Hoc enim significat, quod & ipse Dauid accinctus erat ephod lineo. Nam linum quod terra procreatum multiplici labore ad candorem uertis peruenit, ueritatem humanæ carnis inter flagella triumphantis ostendit. Verum cunctis exultantibus, & ad arcæ celestis introitū hymnos resonantibus, sola Michol filia Saul arcam ducentibus, abest. Quia etiā in speculis Dauid respicit humilitatem, quia credentibus in mundi sine Iudæis, erunt nonnulli qui Christū professione, sed opere sequetur Antichristum. Quibus merito congruit, quod eadem Michol, quæ ob figurandam instabilitatem carnalium aqua omnis interpretatur, non uxor Dauid, sed filia Saul appellatur: quia qui Christo fidentenus seruiunt non illius regno coronandi, sed persecutorum eius quos imitauere, sunt anathemate damnandi. Verum prauis succenseat, humilitatem Ecclesiæ contemnant, nihilominus arca Domini locum suum ingreditur. Poni-
tur in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid, id est, fides Ecclesiæ prædicatur, proficit, inseritur cordibus omnium, quos Dominus ad uitam præordinauerat æternam. Offerit Dauid holocausta & pacifica coram Domino, fidem deuotionemq; Ecclesiæ commendat patri Christus, qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. Qui in exemplum Dauid fideles humilesq; benedicens, salutaris martyrij pascit alimentis. Partitur singulis collyridā panis unam, illius utiq; qui de cælo descendit, & dat uitam huic mundo. Et affaturam bubulæ carnis unam, illius scilicet uituli faginati, qui

pro reuertente ad patrem filio iuniore mactatus, & igne passionis affatus est dicens: Exaruit tanquam testa uirtus mea. Et simillam fraxim oleo, carnem uidelicet à peccati labe mundissimam, sed ob humanæ salutis uberrimam dilectiōem crucis sartagine tostam. Et merito una panis collyrida, una carnis affatura datur, quia unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium. Aliter hæc munera fideles accipiunt, quando unus panis, unum corpus omnes sumus in Christo, & suæ carnis lasciuam singuli castigantes, ac seruituti subiectentes, sancti spiritus igne decoquunt, nec non & honorum fructus operum oleo misericordię pinguisimos compassione feruefaciunt.

At contra filia Saul frustra cubiculum Regis ingressa, nullos concepti seminis fructus dat: quia qui uerbum Dei auretenus percipiunt, absq; boni operis prole diē perpetuæ mortis expectant.

D E A N G E L I S .

Quæstio nona.

Angelorū natura, creatio & status qualis? Angeli ante creationē mundi creati sunt: & ante omnem creationem angelorum diabolus est conditus, sicut scriptum est: Ipse est principium uitarum Dei. Vnde & ad comparationem angelorum archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate. Præmatum habuisse angelorum diabolus, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laboretur, cuius prælationis, excellentiam propheta his uerbis annunciat: Ceteri nō fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitatem illius. Omne lignum paradisi non est assimilatum illi, quomodo speciosiore fecit eum Deus. Distat conditio angeli à conditione hominis. homo enim ad similitudinem Dei conditus est, archangelus uerò qui lapsus est, signaculum Dei similitudinis appellatus est, testate Domino per Ezechielem: Tu signaculum similitudinis plenus sapientiâ, perfectus decore, in delicijs paradisi Dei fuisti. Quanto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit ad similitudinem diuinæ ueritatis expressa. Prius de cælo cecidisse diabolus, quàm homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit, & præcipitatus de cælo est. Nam iuxta ueritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in ueritate nō stetit: quia statim ut factus est, cecidit. fuit quidem in ueritate conditus, sed non stando, cōfessim à ueritate est lapsus. Vno superbie lapsu, dum Deo per tumorem se conseruit, & hoc cecidit & diabolus. Sed homo reuersus ad pœnitentiam, dum se inferiorem esse cognoscit: diabolus uerò non solum in hoc contentus quod se Deo æqualem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se dicit, secundum Apostoli dicta qui ait de Antichristo: Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur

dicitur Deus, aut quod colitur. Diabolus ideo iam non petit ueniam, quia non compungitur ad poenitentiam. Membra uero eius sæpe per hypocrisin deprecantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci nõ merentur. Discat humana misería quod ea causa citius permouetur Deus præstare ueniam, dum infirmo cõpatitur homini: quia ipse homo traxit ex parte inferiori infirmitatem peccãdi, hoc est ex carne, qua exclusa anima detinetur. Apostata angeli ideo ueniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauari sunt, ut peccarent: homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad ueniam, propter quod ex leuata materia pondus traxerunt infirmitatis, ideoq; pro infirma carnis conditione, reditum patet hominis ad salutem. sicut & Psalmus dicit, Ipse scit figmentum nostrum. Memero Domine quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quæ sit nostra substantia. Postquam apostata angeli ceciderunt, reliqui perseverantia aternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cœli creationem in principio reperitur: Fiat firmamentum. Et uocatum est firmamentum cœlum, numerum ostendens quod post angelorum ruinam hi qui permanserunt, firmitatem meruerunt aternæ perseverantia & beatitudinis, quã minus acceperant: post diaboli deiectionem angelorum sanctorum collatam sanctitatis perseverantiam & beatitudinem, quam minus acceperant. Vnde oportet cognosci, quod malorum iniquitas sanctorum seruiat humilitati: quia unde mali corrunt, inde boni proficiunt. Bonorum angelorum numerus qui post ruinam angelorum malorum est, diminutus ex numero electorum omnium supplebitur, quia numerus soli Deo est cognitus. Inter angelos distantia potestatum est, & pro gradu dignitate ministeria eisdem sunt distributa: alijsq; alij præferuntur tam culmine potestatis, quã scientia uirtutis. Subministrant igitur alij aliorum præceptis, atq; obediunt iussis. Vnde ad prophetam Zachariam angelus angelum mittit, & quæcunque annunciare debeat, præcepit. Nouem esse distinctiones uel ordines angelorum, sacra scripturæ testantur. Id est, Angeli, archangeli, throni, dominationes, uirtutes, principatus, potestates, cherubim & seraphim. Horum ordinum numerum & Ezechiel propheta describit sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostata angeli loqueretur: Omnis, inquit, lapis operimentum tuum: sardius, topazius, & iaspis, & chrysolithus, & onyx, & beryllus, & sapphyrus, caruiculus & smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt angelorum, quos apostata angelus ante lapsum quasi in uestimento ornamenti sui affixos habuit, ad quorum se comparationem dum se clariorem cunctis aspexit, confestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit. Angeli semper in Domino gaudent, nõ in se: malus uero inde est diabolus, quia nõ quæ Dei, sed quæ sua sunt requirit. Nulla aut maior iniquitas, quã non in

Deum, sed in se uelle quempiam gloriari: angeli uero Dei cognoscunt omnia antequam in re fiant, & quia apud homines adhuc futura sunt, angeli iam reuelante Deo nouerunt. Præuacatores angeli & sanctitate amissa, non tamen amiserunt uiuacem creaturæ angelicæ sensum. Triplici enim modo præscientiæ acumine fiert: id est, subtilitate naturæ, experientia temporum, reuelatione superiorum potestatum. Quotiens Deus quocunq; flagello huic mundo irascitur, ad ministerium uindictæ angeli mittuntur, qui tamen diuina potestate coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt. Boni autem angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, ut curas administrent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo, Nonne omnes, inquit, sunt administratores spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatē capiunt salutis? Angeli corpora in quibus hominibus apparēt, in superno aere sumunt, solidamq; speciem ex cœlesti elemento inducunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrantur. Singulæ gentes præpositos angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio angeli Danieli loquentis: Ego, inquit, ueni ut nunciarem tibi, sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est qui me adiuuet, nisi Michael princeps uester. Item omnes homines angelos habere probantur, loquente Domino in Euangelio: Amen dico uobis, quia angeli eorum semper uident faciē patris mei qui est in cœlis. Vnde & Petrus in Actibus apostolorum, cum pulsaret sanuã, dixerunt intus apostoli, non est Petrus, sed angelus eius. Si Deum angeli cõuentur & uident, cur Petrus apostolus dicit: In quem desiderant angeli Dei conspiceret? Item situnc non contuentur nec uident, quomodo iuxta sententiã Domini, angeli eorum semper uident faciē patris mei qui in cœlis est: sed bene utrunq; est. nam ueraciter credimus, quod Deum angeli & uident, & uidere desiderant: & habent, & habere festinant: & amant, & amare nituntur. Si enim sic uidere desiderant ut effectum desiderij non perfruatur, desiderium hoc necessitatem habet. Necessitas illa poenalis non est, & beatis angelis omnis poena longè est, quia nunquam simul & poena & beatitudo conueniunt. Rursum si eos dicimus Deum uisione satiari, satietas fastidium habere solet: & scimus illos Deum uisionem, quam & desiderant, fastidire non posse. Quid ergo est, nisi ut miro modo simul utrunq; credamus, quia & desiderant & satiantur: sed desiderant sine labore, & satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum, ne sit necessitate fastidium, satiati desiderant. Uident enim angeli faciē patris per satietatē: sed quia satietas ita fastidium nascit, angeli desiderant in eo prospicere semper. Vbiq; in scripturis sanctis pro Deo angelus ponitur, nõ pater, nõ spiritus sanctus: sed pro incarnationis dispensatione solus filius intelligitur. Ante Domini in carnationis aduentum, discordia inter angelos & hor

& homines fuit: ueniēs autē Christus, pacē in se angelis & hominib. fecit. Eodē quippe nato clamauerūt angeli. In terra pax hominib. bonę uoluntatis. Per incarnationē igitur Christi, nō solum Deo reconciliatus est homo, uerum etiam pax inter angelos & homines reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi angelorum & hominum fuisse per id maxime agnoscitur, quōd salutari in ueteri testamento ab hominibus angeli, despiciunt resalutari ab eis. Quod in nouo testamento ab Ioanne factum, non solum reuerenter suscipit, uerum & ne faciat interdicitur. Ab hoc homo in ueteri testamento despicitur nec resalutatur ab angelo, eo quod homo adhuc nondum transfisset in Deo. Suspicitur autem homo à Deo, & reuerenter salutatur ab angelo. Nam & Mariam angelus legitur salutasse, & Ioanne angelum salutanti ab eodem angelo dicitur: Vide ne feceris. conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per quod agnoscitur per incarnationem domini, cam pacē hominibus fuisse & angelis reddita.

DE DELICTIS HOMINUM
 & eorum poena. Quæstio decima.

Scire uelim quomodo iustū sit, ut culpa quæ cum sine perpetrata est, sine fine puniatur. Hoc rectē diceretur, si districtus iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum sine deliquerunt, quia cum sine uiuunt, nam uoluerunt utiq; si potuissent sine fine uiuere, ut potuissent sine fine peccare. Ostēdunt enim, quia in peccato uiuere semper cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum uiuunt. Ad magnam ergo iustitiam iudicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac uita nunquam uoluerunt carere peccato. Quod Deus pius sit, & non pascatur cruciatus miserorum: iustus autem, & ideo non sedetur in perpetuum ab impiorum uisione. Nullus iustus crudelitate pascitur, & delinquens seruus à iusto Domino idcirco cædi præcipitur, ut à nequitia corrigatur. Ad hoc enim uapulat, ut emendari debeat. Igni autem gehennę iniqui traditi, si ad correctionem nunquam ueniunt, quo sine semper ardebunt: Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatus non pascitur: quia autem iustus est, ab iniquorum uisione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes aeterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, & tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut iusti omnes, & in Deo uideant gaudia, quæ percipiunt, & in illis respiciant supplicia, quæ euaserunt: quatenus in aeternum tãto magis diuinę gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in aeternum mala puniri conspiciunt, quæ eius adiutorio uicerunt.

DE ANIMARVM VSQVE
 ad restitutionem mansione. Quæst. XI.

Uelim scire, si nunc ante restitutionem corporum, in cælum recipi ualeant animæ iu-

storum. Hoc namq; de omnibus iustis fateri nō possumus, neq; de omnibus negare. Nam sunt quorundam animæ iustorum, quæ à cœlesti regno quibusdam adhuc mansionibus differuntur iniquo dilationis damno. Quid per hoc aliud innuitur, nisi quod perfectæ iustitiæ aliquid munus habuerunt: Et tamen luce clarius constat, quia perfectorum iustorum animæ mox ut huius carnis claustro exeunt, in cœlestibus sedibus recipiuntur. Quod & ipsa per se ueritas testatur dicens: Vbi cunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ: quia ubi ipse redemptor noster est corpore, illuc proculdubio colliguntur & animæ iustorum: & Paulus desiderat dissolui, & esse cum Christo. Qui ergo Christum esse in cœlis non dubitat, nec Pauli animam esse in cœlo negat. Qui etiam de dissolutione sui corporis, atq; habitatione patriæ cœlestis dicit: Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum nō manufactam, sed æternam in cœlis. Si ergo nunc in cœlo sunt animæ iustorum, quid est hoc quod in die iudicij pro iustitiæ suæ retributionem percipiunt? Hoc in eis nimirum crescit in iudicio, quod nunc animarum sola, postmodum uerò corporum beatitudine perficiuntur, ut in ipsa quoq; carne gaudeant, in qua dolores pro Domino, cruciatusq; pertulerunt. Pro hac quippe geminata eorum gloria scriptum est, Iusti duplicia possidebunt. Hinc etiam ante resurrectionis diem de sanctorum animabus scriptum est: Data sunt illis singulis stolæ albæ, & dictum est illis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus confessorum & fratrum eorum. Qui itaq; nunc singulas acceperint, in iudicio binas stolas habituri sunt: quia modo animarum res tantum agitur, tunc autem animarum simul & corporum gloria lætabuntur.

SI BONI BONOS IN REGNO
 cœlesti, uel si mali malos in supplicio
 agnoscant. Quæstio XII.

Nosse uellē, si boni bonos in regno, uel mali malos in supplicio agnoscant: Huius rei sententia in uerbis est Dominicis, quam iam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset, Homo quidam erat, & induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide: ita per totum usq; dum dicit. Fili recordare, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Diues autem de seipso iam spem salutis non habens, ad promerendam suorum salutē conuertitur, dicens: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei, &c. Quibus uerbis declaratur aperte, quia & boni bonos, & mali malos agnoscant. Si igitur Abraham Lazarum minime cognosceret, nequaquam ad diuitem positum in tormentis de transacta eius contritione loqueretur dicens, quod mala reciperet in uita sua: quomodo

modo etiam presentes non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria curauit orare. Quia in re hoc quoque ostenditur, quia & boni malos, & mali cognoscunt bonos. Nam & diues ab Abraham cognoscitur cum dicitur, Recordare quia recepisti bona in uita tua. & electus Lazarus a reprobis diuitem est cognitus, quem mitti precatur ex nomine dicens: Mitte Lazarum ut intingat extremitatem digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam. In qua uel¹⁰ delicta cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit, & ut boni amplius gaudeant, quia secum eos latari conspiciunt, quos amauerunt: & mali dum cum eis torquentur, quos in hoc mundo despecto Deo dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum poena consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilis, quia non solum eos cognoscunt, quos in hoc mundo nouerunt, sed uelut uisus ac cognitos recognoscunt bonos, quos nunquam uiderunt.²⁰ Nam cum antiquos patres in illa aeterna hereditate uiderint, eis incogniti per uisionem non erunt, quos in opere semper nouerunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientia omnia uident? Nam quidam nos ter & uita uenerabilis uir, religiosusque ualde & laudabilis, cum ante triennium moreretur, sicut religiosi alij qui praesentes fuerunt, testati sunt, in hora sui exitus, Ionam prophetam, Ezechielem quoque & Danielelem cepit aspiciere. Quos dum uenisse ad se diceret, & de pressis luminibus eis reuerentia obsequium preberet, carne educus est. Quia in re aperte datur intelligi, quae erit in illa incorruptibili uita noticia, si uir iste ad huc in carne positus corruptibilis, prophetas sanctos, quos nimirum nunquam uidit, agnouit. Solet autem plerumque contingere, ut egressura anima eos etiam recognoscat, cum quibus pro aequalitate culparum, uel etiam praemiorum⁴⁰ in una est maiestate deputanda, quod multi eos in exitu uident, quos aut in regno aut in supplicio pares habebunt.

DE LIBERO ARBITRIO.

Questio decima tertia.

Deus hominem fecit perfectum, & talem scilicet quod posset & uelle bonum, & non uelle. Et hoc est liberum arbitrium, uelle scilicet⁵⁰ & nolle, & absolutum. Hoc est uelle suum hominis per naturam, sicut dicitur in sapientia: nostrum est uelle, Dei autem perficere, nostrum scilicet per naturam. Et apostolus: Velle quidem adiacet mihi per naturam. Sed hoc uelle, & hoc bonum deprauauit homo peccando, & quasi extinxit, non tamen omnino: quia semper remansit in eo aliqua scintilla boni. & quando Apostolus dixit, Deus operatur uelle, sic non intelligimus quod modo primum ponat in eo⁶⁰ uelle, sed uoluntatem quae in eo est per naturam deprauatam & quasi extinctam suscitet & reuiuiscere faciat. Sic facimus conuenire ista duo,

quod scriptura dicit, nostrum est uelle: & quod Apostolus, Deus operatur uelle cum libero arbitrio. Deus uel etiam quod necessario facit, fecit hominem talem, scilicet ut posset uelle bonum & non uelle bonum, quia si talem fecisset ut nunquam posset nisi uelle bonum, inconuertibilem fecisset eum. Inconuertibile autem nihil est nisi Deus, quia non potest nisi uelle bonum. Deus autem quod generare quidem potest id quod est, facere autem non potest id quod est. Quod simile possumus de homine. Homo enim generare potest id quod est, facere autem non potest id quod est, licet possit imaginem suam in pariete pingere, uel in ligno formare. Quia igitur aliqua distantia esse debuit inter creatorem & creaturam, potuit Deus facere id quod non ipse erat, non id quod ipse erat. sicut hominem potentem uelle bonum & non uelle bonum, quod ipse Deus non est, non hominem, non potentem uelle & non uelle bonum, quod ipse est. Rationali creaturae dedit Deus efficacem uim bonae naturae ad se cognoscendum, quae bona uis naturae ad se cognoscendum gratia uocari potest, de qua gentiles Romani multum praesumebant, attribuendo sibi quod tam bene crediderant audita ueritate Euangelij, non attendentes non eadem natura relicta sibi a Deo, nec in angelo nec in homine erat sufficiens ad salutem, immo praecipit³⁰ tam se usque ad turpissima uitia, quasi fuisset sufficiens tunc, nec angelus nec homo indignusset Deo: quoniam uterque in semetipso habuisset sufficientiam, & ita quisque sibi foret Deus, quasi par uero Deo: nec esset unus Deus nec unus omnipotens, & ideo remansit sola omnimoda sufficientia, quae angelica uel humana natura, nulla potest operari bona aliquando, etiam cum ipsius appositione potest relabi. Resp. Cur igitur apposuit Deus sibi, cum per eam non sit profectura, uidelicet ut ipsa labens appositio sibi ad iutoria recognoscat se inexcusabilem, & perseverans natura reddat Deo gratias de appositione gratiae. Ergo bona natura rationalis creaturae, cooperari quidem bonum appositio sibi gratia potest. Si uero relicta nihil operatur boni, immo praecipitat se in malum, constat esse peccatum efficientem causam mortis: mortem autem necessarium effectum peccati Domino attestante qui ait ad Adam, Quocumque die comederis de uetito ligno, morte morieris. Ergo qui moritur necessaria morte, impotens est per se resurgere: Christus autem qui caruit crimine, caruit mortis necessitate, ipso teste qui ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Igitur mors Christi uoluntaria fuit non necessaria, & ob hoc potuit per se resurgere, ut esset resurrectio communis resurrectionis illis qui mortui erant, uel sunt uel erunt, in Christo mortis necessitate.

Deus dicitur praescire cuncta quae sunt per uim naturae, uel per uim libertatis. dicitur etiam scire ea quae sunt bona, futura esse bona per appositionem gratiae. Dei igitur praedestinatio, est

est diuinæ gratiæ appositio. Quapropter qui negat Christum esse prædestinatum, negat eum esse filium hominis, quia humana natura, quæ fuerat in lumbis Adæ, eius peccato obnoxia per appositionem gratiæ in ipsa unione uerbi Dei, est immunis ab omni culpa, licet pœnam peccati retinuisse, ut in resurrectione sua Christus eam destrueret, cuius destructio est nostra rum corruptionum destructio uel ablutio.

Omnes cogitationes malæ non semper in-
 10 stinctu diaboli excitantur, sed aliquando ex no-
 stri arbitrii motu emerguntur. bonæ autem co-
 gitationes semper à Deo sunt. Sciendum est
 quod liberum arbitrium dicitur habuisse pri-
 mus homo ante gustum pomi, post gustum ue-
 rò seruus effectus est peccati. Sed cum habuis-
 set liberum arbitrium, uidendum est quæ liber-
 tas illius arbitrii fuerit. Arbitrium certè liberum
 fuit, quàm diu suæ potestatis extitit, ita ut nul-
 la uí cogente, nec Dei nec diaboli quod uellet
 bonum seu malum faceret. Sed cum liberum es-
 set hoc respectu, quod à nullo domino nulla uí,
 poterat ut uellet aliquid aut nollet, per se tamè
 debile erat, ita ut ex sua debilitate eadem pos-
 set, si à diabolo non egerit, sed persuadenti nõ
 consentiret. Sed stare ex sua uirtute nullo mo-
 do posset, & si uellet perficeret per eiusdem Dei
 auxilium, si non Dei consilio credens ut uellet
 bonum. Cum ergo Adam liberam uoluntatem
 haberet, & propriam habebat possibilitatem,
 sed alienam ut esset in homine quod iuste à Deo
 remuneraretur, libera scilicet uoluntas, quæ
 Deo non coacta seruiret, ut esset in Deo unde
 glorificaretur, cum hominem sua uirtute robo-
 raret. Quia igitur Adam liber erat & infirmus,
 postquam sibi uni est confusus, & ex libero arbi-
 20 trio hosti consensit, & per fragilitatem suam
 cecidit, qui si soli Domino confusus fuisset, Do-
 mino auxiliante nullatenus utiq; cecidisset. Sed
 cum post primi parentis lapsum totus orbis ef-
 40 set seruus peccati, uenit Dominus nos pristino
 restituens gradu, reddens arbitrium patris pri-
 mi, liberum sicut prius à uí extranea, sed noua
 debilitate propria, ut nemo sit qui de se præsu-
 mat, sed in solo Deo semper confidat. Sed huic
 libero arbitrio uidetur contrarium, quod Do-
 minus ab æterno sanctis eius uitam æternam
 prædestinavit, & similiter causam uitæ æternæ
 meritum sanctis eius prædestinavit, reprobis
 autem mortem æternam: sed non mortis æter-
 50 næ causam, quia nulli Deus peccata sua præde-
 stinavit. Non est enim in Dei dispositione quo-
 modo peccator peccet, sed tamen cum sciat eum
 peccaturum, mortem ei præordinat ut uerus
 iudex. Si autem præordinat & prædestinat ui-
 tam bono, & mortem malo, uidetur uim infer-
 re libero arbitrio: quia cum prædestinatio sua
 falli non possit, necesse est ut malus sit, quem
 prædestinavit ad mortem: & bonus sit, quem
 prædestinavit ad uitam. Et si necesse est hunc
 esse bonum, & illum malum, perit ergo liberum
 arbitrium, quod necessitate cogitur. Quod si
 arbitrium non est liberum, sed cogitur necesi-

Bedæ tom. 8.

tate, non est culpandus ille, qui uelit nolit pec-
 cat: neq; laudandus, qui uelit nolit, bene agit,
 sed laus & culpa soli cogenti est impuranda.
 Cur ergo pœna malis, gloria iustis? Non est
 itaq; præmium quod iusti remunerantur, sed so-
 la Dei gratia, non est uindicta, quod iniusti pu-
 niantur: sed iniuria, quod absit. Prædestinatio
 enim Dei nulla uí cogit nos ad bonum uel ad
 malum, sed Deus apud quem non est transmu-
 tatio, nec uicissitudinis obumbratio, ab æterno
 ea quæ sunt futura nobis, in conspectu suo præ-
 sentia habuit, & quales nos aut ex nostra prau-
 tate aut ex iustitia sibi tales præsentauit, ut præ-
 sentes diiudicauit. Quæ enim sunt apud nos
 præterita uel futura, à conspectu Dei nunquã
 transeunt, sed semper præsentia sunt. Vnde &
 Dominus in euangelio dicit: Cælum & terra
 transibunt, uerba autem mea nõ transibunt. Si
 autem uerba quæ apud nos in momento tran-
 seunt, apud Deum semper manent, quis dubi-
 tet quin in conspectu Dei sint permanentia,
 quæ apud nos sunt transitoria? Si ergo in cõspe-
 ctu eius semper fuimus, & presentia nos ui-
 det, quales aut ex ipso futuri effemus in bonum,
 aut non ex ipso, sed ex nobis futuri effemus in
 malum non inconueniens fecit. si enim diuer-
 sa uidens merita, diuersa etiam nobis retribu-
 et præmia. Prauitas nostra ab æterno mala in
 conspectu Dei ex sua nequitia præsentauit, De-
 us illam ad mortem destinavit. Quid ergo? Co-
 30 egit nos Deus ut mali sibi uideremur ab æter-
 no? Absit. Nam potius nos coegimus eum, ut
 nos malos uideret. Verbi gratia, si uideo iac-
 cere aliquem, necesse est ut ille iaceat, quem iac-
 cere uideo, aut falsum est quod ego eum iace-
 re uideo. Illa ergo necessitas à iacente est, aut
 à uidente? Vtiq; non à uidente infertur neces-
 sitas ut iaceat, sed ab ipso qui se deposuit ut iac-
 40 ceret. Deus igitur cui nihil est futurum aut præ-
 teritum, nos sibi presentes semper malos esse
 uidet, non ut iustis ille necessitatem inferret
 prauitatis, sed quia prauitas illa latere nequit
 præsentiam iudicis. Nunquid autem Petrus De-
 um negauit, quia Dominus dixit, Tu me nega-
 bis? Aut nunquid Iudas tradidit, quia Domi-
 nus dixit, Tu me trades? Aut nunquid Laza-
 rus mortuus est, quia dixit Deus, Lazarus dor-
 mit? Iudas autem Iudeos iam de traditione con-
 uenerat, solus Petrus cum de negatione audis-
 set se nõ negaturum, iurabat: sed tamen ex uer-
 bis Domini magis coactus est Petrus, ut face-
 ret quod nolebat, quã Iudas ut perficeret quod
 uolebat. Sed impossibile erat scientem omnia
 nescire, quæ istis essent uentura. Sicut ergo præ-
 destinatio ad mortem non cogit malos ut pe-
 reant, sic etiam prædestinatio ad uitam non co-
 git bonos ut saluentur. Sed cum Dominus bo-
 nos ad uitam prædestinavit, ita eos prædesti-
 nauit, ut ipsa sua prædestinatio meritis & præ-
 60 cibus nostris obtineatur. Nonne enim Domi-
 nus Abrahe dixit, In Isaac uocabitur tibi semẽ.
 Sed licet in Isaac promississet Dominus fœcun-
 ditatem seminis, tamen uxor illius Isaac fuit
 sterilis.

sterilis. Oravit Isaac, & dedit Dominus conce-
ptum Rebecca. Si ergo promissit Deus fecun-
ditatem, & dedit sterilitatem, Isaac autem ora-
uit: quid aliud est, nisi quod oratio prædestina-
tionem obtinuit? Unde colligi potest, quia ita
Deus nobis bona sua promittit, ut tamen labo-
re nostro acquiratur. Quod si uoluerimus ad la-
borem in omnibus quæ bene agemus, nobis co-
operabitur.

DE PECCATO ORIGINA/
li. *Questio. XIII.*

Quæritur quare propagatio peccati origi-
nalis, & introitus mortis in mūdum, acri-
batur primo homini Adæ, & non mulieri uel
serpenti: cum utriq; prius peccauerint, serpens
suggerendo, Eua consentiendo? Ad quod di-
citur, quoniam iniuste à diabolo habemus hæ-
reditatem peccati, cuius originis & naturæ nul-
lam habemus communionem, ideoq; ipsi sug-
gestionem uel imitationem possemus esse similes,
sed propagatione non fuimus conformes. Ab
Eua uerò matre nostra, ideo peccati suggestio-
nem non habemus, quia seminis nostri origi-
nem non à matre, sed à patre accepimus: & ideo
de cuius principaliter traducimur massa, de eo
etiam originaliter traducatur & culpa: & quia
etiam Adam plus peccauit, quia Eua seducta
est, Adam uerò non seductus nec deceptus, sed
sciens peccauit. Quæritur, quo pōdere pec-
catum Adæ tantum fuerit, ut non solum ipsum,
sed & totum genus humanum perdere potue-
rit? Ideo quia non peccauit necessitate nec
ignorantia uel fragilitate. Necessitate non, quia
neq; uolentia diaboli, nec indigentia cibi co-
ctus est ut pomum comederet, neq; ignoran-
tia: quia cum sapientissimus creatus esset, de
eadem re premonitus fuerat à Domino: nec fra-
gilitate, quia cum præsentem Deum adiutorē
haberet, sed de hoc eum interrogare uel in eo
confidere uoluisset, eadem nullo modo potuis-
set. Quæritur, cum Dominus redimendo om-
nia peccata nobis abstulerit, cur pœnam pec-
cati non abstulit, ita ut etiam in hac uita impas-
sibiles essemus & immortales? Quod etiam cū
summa ratione fecit. Si enim nos post suam re-
demptionem immortales fecisset, omnes ad fi-
dem conuolarent, non propter amorem Dei
æternæ beatitudinis: sed propter id solum, ut
possent assequi immortalitatem huius uitæ car-
nalis, & sic periret fructus fidei, quia non esset
propter amorem Dei. Possibilitatem uerò re-
liquit, ne uideretur nobis delectabile huic in-
herere, sed potius festinaremus ad illam quietem,
quæ cum Domino est indeficiens. Quid
enim esset, si possibilitatem penitus abstulisset,
& cum suis tor & tantis tribulationibus ita
diligatur, ut uix aliquis esset qui sic æternæ bea-
titudinis memor fuisset. Notandum, si quis
baptizans dicat, Baptizo te in Christo Iesu, &
non dicat, In nomine patris, & filij & spiritus
sancti, sicut dominus instituit, non est uerus ba-

ptismus: & ideo uidendum est ne quis erret in
uerbis Apostoli, quibus dicit, Nunc baptizo in
Christo Iesu, aliter intelligēs quàm dictum sit.

Ut ultra non seruiamus peccato, hic quidā
hæretici asserere uolebant, ut si peccator post
baptismum ad peccatum rediret, nullo modo
amplius ad pœnitentiam reciperetur, eo quòd
ad peccatum ultra redire non deberet post ba-
ptismum, sed illud falsum est testante Domino,
Peccator, quacumq; hora ingemuerit, saluus
erit. Mors illi ultra non dominabitur, id est,
aliqua mortis compassio, ut flere & sitire, &c.
Quod enim post resurrectionem comedit, non
fame illud fecit, sed quasi miraculum illud ad
se declarandum fecit. Similiter quando mor-
tui peccatis sumus, non ultra ad ea redire debe-
mus, ita ut nobis dominantur. Et notandū
est, quod non dicitur, Christus resurrexit: sicut
dicitur, Rehabuit, quasi iterum habuit. Non
enim Dominus aut ter surrexit, sed semel, &
Christo iam non moritur. Nam mortuus est tan-
tum semel, non bis, quod semel mori suffecit:
quia hoc quod mortuus est, peccato, id est, ad
destructionem peccati: & quia peccatum de-
struxit, factis mors una suffecit. Vere enim non
iterum moritur. nam hoc quod mortuus est,
scilicet mortuus est peccato, id est, ut destruat
peccatum, illud est semel, non bis. Quasi dicat:
Hoc est semel, quod ipse mortuus est, ut pecca-
tum deleat. Ergo illos destruit, qui dicunt Do-
minū ita in aere mori pro diabolo, sicut mor-
tuus est pro nobis in mundo. Prima die qua
Adam conditus fuit, uetus extitit non ætate,
sed congrua similitudine: quia sicut res que ue-
tus est deficit, & ad occasum trahit, sic Adam
qua hora peccauit, ad occasum mortis quasi ue-
tus descendit, & similiter post eum quilibet pec-
cator. Sed Christo nouus homo fuit, & spiritu
ali ratione, & licet homo factus, rex tamen e-
rat & angelorum & hominū: & præterea alia
generali ratione, quia sicut noua res crescit &
roboratur, sic Christus de uirtute in uirtutem
creuit, testant scriptura: Iesus autem proficie-
bat ætate & sapientia coram Deo & homini-
bus. Ad cuius imitationem noui esse debemus,
conscendendo de uirtute in uirtutem. Vnus
status Adæ fuit, quādo adhuc in paradiso ita cō-
ditus ut comederet & biberet, & alia corporis
officia expleret. Hunc sibi filius incarnatus as-
sumpsit. Secundus status fuit post lapsum &
post exitum de paradiso, quando mortis con-
ditioni subiicitur, ex eo accepit Dominus ut
mori posset. Tunc eius status fuit, non quem ha-
luit, sed quem habere debuit, si in obedientia
perstitisset, scilicet ut neq; peccare potuisset, ne
que uoluisset. Ita Christus neq; peccare potuit
neq; uoluit. Duæ sunt uocationes: una gene-
lis, alia specialis. Generalis qua dicitur, Multi
uocati: quia in fidē omnes generaliter sumus
uocati. Specialis qua dicitur, Pauci uerò ele-
cti. Vbi notatur omnes generaliter ad uitam
per fidem uocatos, paucos uerò electione bo-
norum meritorū uitæ prædestinatos. Sciendū
est,

est, quia ante legem eadem fide saluabantur patres, quia & nos modo. Ergo quare Deus circumcissionem superaddidit, si fides ad salutem tunc sufficit? Ad hoc dicitur, quia Dominus noster semper talia inuenit & statuit, quibus merita nostra ampliari possint. Ut igitur Dominus noster Abraham maioribus meritis sublimaret, ut circumcissionem obseruaret sicut Adam in paradiso terreno posito induxit obedientiam, ut postea transferret eum eis meritis, uidelicet si obediens permanisset, in cœlestem regiam. Aut uoluit Dominus ut sicut Iudei distabant a gentibus in fide, ita distarent in habitu exteriori. Vel signum fuit exterior circumcisio interioris circumcissionis. Iterum queritur, si bona fuit circumcisio, quare mutata sit, cum nullum bonum debeat mutari, & hoc modo Deus mutabilis caufatur. falsum est, quod nullum bonum debeat mutari: quia uidemus & tempora & ætates mutari, quæ tamen bona sunt. Iterum queritur, quare illud membrum circumcidatur, & non alia. Sed hoc ideo fit, quia illud membrum pronius est ad peccatum. Et quare omnia membra non circumciantur, cum omnia iugiter offendant? Profecto quia aut turpe esset, si nasus uel oculus circumcideretur, aut intolerabile. Iterum queritur, quare scæmæ non circumciderentur. In hoc mysterium consideratur, quoniam uir in designatione rationalitatis, quæ semper purior esse potest quam sensualitas, quæ ratione cõprimi debet, & regit uel uir à uiro. Verbi gratia, oculus nunquam cauere potest, quin illicita uideat, & sic cæteri sensus exteriores.

Notandum est quare dicat Apostolus, Per unum hominem mors introiuit in mundum: cum potius diabolo persuadente, Eua consentiente, Adam sciente intrauerit. Sed diabolo non imputatur, quia à diabolo nullam originem in propagatione accepit homo. Quæ iterum non ascribitur, quia uir non à muliere, sed mulier à uiro est, & ipsa post recepto uirili semine, suum secundario adijcit, sicut uidemus quod terra primum semine recipit, deinde suos humores administrat, & pullulare facit. Soli ergo uiro culpa imponitur, quia & sciens & uidens peccauit, & maluit ad horam uxorem suam non offendere, quam in Dei obedientia perseverare.

Queritur, quare puero adhuc in utero matris originale peccatum imputetur, & quare de baptizato baptizatus non nascatur. Ad hoc dicitur, quia de corrupto non nisi corruptum nasci potuit. Et iterum: Homo quantum in se est mundatur in baptismo, sed quia sine concupiscentia procreare non potest, imputatur & illius proli. Sicut terra purgatum semen à paleis suscipit, & tamen absque paleis non ipsum exurgit. Sed quare animæ originale peccatum imputatur, cum noua & munda à Deo procreatur? Sanè quia ipsa corpori in eadem persona unitur, & ab ea hac consuetudine & unione corrumpitur. Verbi gratia, ut si quis bonum semen in terram mittat, & postea non fructum

bonum terræ commixtione, sed zizania referat. Sed quare melior pars, scilicet anima in puriorem partem, scilicet corpus non trahit, & suam non conuertit? Hoc diuino iudicio relinquendū est. Queritur, quandoquidē Dominus abstulit originale peccatum, quare etiam poenam eiusdem peccati non abstulit? Quo contra dicitur, quod in hoc misericorditer Dominus consuluit, quod mori possumus: quia ad cœlum ascendere non possumus, nisi aliquibus meritis, sicut nec Adam in paradiso positus potuit. Voluit igitur Dominus omni nos necessitate compellere ut illuc tenderemus, quo sublato timore mortis nemo proficeret. Cum modo tot instantibus periculis, tot mundi tribulationibus & molestijs pauci admodum coacti ad uitam æternam perueniāt, & reuera fieret homo incorrigibilis sicut diabolus sine formidine.

DE REDEMPTIONE HVMANA
na. Quæstio XV.

PRIMA quæstio est, quare Dominus hominē solo uerbo non redemit? Quod sic soluitur. Si solo uerbo hominem saluum esse præcepisset, diabolus conqueri posset eum magis uisum dominicæ potestate, quam iustitiæ acuitate. Secunda quo iure acuitatis hoc fecerit. Responsio, quia diabolus dominicum hominem, naturam non culpam hominis habentem, in hoc quod uinctū reddidit: quomodo sanè Christum in quo peccati ius non habuit, crucifixit, & ideo merito & iure gētium amisit hoc quod maligna fraude possidebat. Tertia, quare ista tribulatio redemptionis uocetur. Quæ consequenter soluitur, quia sicut Esau edulio lentis primo genita sua uendit, ita Adam dum pomum gustare præsumperit, se in seruū diabolo subiugauit, quem Dominus Iesus par pari referens, simili potu inebriauit, quo ille lethifer protoplasmum mortificauit. Sicut enim ille gustu pomi Adā mortē potauit, ita Dominus quodam dulci poculum ei propinauit, quando eū concessit oblectari contumeliosis multis, quas si biingessit. Quarta, cur neque per angelum neque per hominem saluatio fieri potuit? Responsio. Per hominem fieri ideo non potuit, quia impossibile erat ut perditus perditum redimeret, uinctus uinctum liberaret. Per angelum uerò non potuit, quia & si salutem daret, diuinitatē tamen minimè conferret, quam ex sese non habebat. Quinta cur angelicam naturam ad redemptionem hominis non assumpsit? Responsio, quia iterum diabolus conquereretur, quod sua pugna non recte cum Domino comparata fuisset, quod quasi gladium contra tenentem baculum attulisset. Sexta, queritur quare tādū distulit? Quod ita soluitur. Nouerit quod & in auditum atque mirabile Dominus facturus erat, quod multis testibus prius erat promittendum & firmandum: quia si subito accidisset, nullus fidem tantæ rei habuisset, cum tantis & tam certis indicijs pauci admodū inuenti sunt, qui

Christo uenienti fidem præbuerint. Porro si ante datam legem Dominus saluare mundum uenisset, posset aliquis dicere, quia superfluous esset eius aduentus, cum aliqua præcepta dedisset potuisset, quæ salutem contulissent. Voluit ergo Dominus nos omnia prius experiri, ut probatum esset nos nulla alia uia saluos fieri posse, nisi per eum, & eius tantum gratiæ omnia ascriberentur. Septima, quare diabolus non redemit sicut hominem. Responso. Idcirco profecto, quoniam cum esset in amplissimis & perfectissimis delicijs Domini sui, nullo inspiratione nec persuadende, sed proprio uitio elatus corruit: homo uero alieno instinctu, scilicet diabolo persuadente deceptus errauit.

Quatuordecim epistolas scripsit apostolus, ipso suo numero ostendens eas concordare de calogo legis, & quatuor Euangelijs, à quorum fide & ueritate in nullo discrepabant. Sed uidentur superflue addita post euangelia, cum in eis perfecta sit fidei doctrina, uirtutum instructio, uitiorum correctio. Sunt tamen necessaria post euangelium epistolæ, quia & si de omnibus in eis scriptum sit, quod tamen summate nus ibi dictum est, hic plenarie & sufficienter perdoceatur: & suborientibus etiam nouis uitijs in ecclesia, quasi nouæ causæ nouaq; adinuenienda erant præcepta, quæ & ab euangelijs profluerent, & tamen quadam sua nouitate & necessitate nõ superfluerent, in quo innititur Apostolus auctoritati prophetarum, quod post datam legem Moyli contra rediuiua uitia inspirante Domino & iubente spiritualem dederunt correctionem. Cum enim Dominus in Euangelio hortans nos ad humilitatem, ne quis inuitatus ad nuptias ecclesiæ, discumberet in primo loco, superbiæ admoneret, ostendens quod ne quis se alijs præferret, & ne quis se de suis meritis iactaret.

Per legem cognouit peccatum esse uitandũ, peccatum, id est, diabolus, qui me peccare fecit, operatus est in me concupiscentiam, & hoc per mandatum legis, non necessitate peccandi accepta in lege, sed occasione hoc modo: quia ante legem quod quasi sopitus erat diabolus, non curans ut illos ad mortem cogeret, quos ad ipsam spontaneos ire uidebat: sed cum uidebat dari legem, quæ uiam peccati contradiceret, cognouit quod eos aut penitus amitteret, aut eos ire ad uitam mortis, qua interdiceretur cogeret. Et tali modo ad bonum legis qua expergefactus est, eniti & laborare plus cepit, ut eos cogeret inuitos ire, quo prius ibant spontanei, & sic à lege accepta occasione cepit eos instigare ut peccarent. Illi autem non in Deo confidentes, sed in se resistere non poterunt, & ideo occasione legis plus peccauerunt: quia & inobedientes Deo fuerunt, & maiora peccata fecerunt. Sicut si hostis in hostem debilem surgeret, in eum non omnes uires exerceret, sed si eum præmuniri & roborari uideret, fortior aduersus eum occasione illa insurgeret, quia tunc aut uiaceretur aut uinceret.

Occasionem non rectam causam uocare solemus, quam habet aduersus nos, quando nos ad bona tendere conspiciat. Notandum est quod Apostolus triplicem legem notauit: legem carnis, quæ est peccati: legem Moyli, legem mentis, quæ etiam est lex spiritus. Dixit quod in Christo Iesu sunt liberati à morte, & uerè sunt liberati in Christo à causa. Nam pater filium suum non carne peccati, sed in similitudine carnis peccati, damnauit peccatum nostrum de peccato, id est, de filio suo, qui fuit peccatum, id est, hostia pro peccato. Deus pater dicitur mittere filium improprie, quia non mittit ut à se localiter remoueat, qui secum est ubiq; præsens, sed tamen quadam similitudine mittere dicitur: quia sicut eum quem nos mittimus, à nobis separamus, sic pater filium misit, quando eum in assumptione carnis à se aliquantulum separauit: quia licet pater & filius & spiritus sanctus in conceptione beate uirginis Mariæ sint cooperati, sola tantum persona filij carnem assumpsit. Sicq; quasi à se uidetur mittere, quia cum filio nõ assumpsit carnem de uirgine. Videndum est, quod filius missus est non ad uirginem, sed similitudinem uirginis: & non carnis simpliciter, sed carnis peccati. Si enim diceret Christum imaginem carnem habere, iam uideretur illi heretico consentire, qd Christum asserbāt imaginarium & phantasticum corpus habuisse. Ut ille qui dicit, Si uirgo peperit, phantasma fuit. Ideo dicendus est Christus missus fuisse, nõ imagine, sed similitudine carnis: non carnis simpliciter, sed carnis peccatrici, quia Christus non similem carnem, sed uerã & uerum corpus habuit: quæ caro cum sine peccato esset mundissima, pura, uera, similis tamen nostræ peccatrici carni in passibilitate & mortalitate: sicq; nostrã habuit carnem non peccati, sed similem carnem peccatrici. Si pater mittens filium suum in similitudine carnis peccati de peccato, id est, de filio qui erat hostia pro peccato, ut dictum est, damnauit peccatum, quod erat suum in nostra carne damnauit: dico peccatum originale & actuale penitus in morte filij destruendo, & fomittem peccati qui in carne remansit, unde oritur debilitando, ita ut carnalis titillatio non ultra ita ut solebat, impugnare fideles, si in Domino cõfidant, passionis eius memores. Sciendum est, quod licet innuat Iudæos seruasse ex timore, non tamen hoc de ueris Iudæis intelligendum est, quia certè sancti uiri qui fuerunt nostræ fidei, & nostri testamenti, sicut nos modo sub gratia, sic ipsi ex dilectione seruauerunt, sed propter falsos Iudæos dicit. Videndum est autem quomodo falsis Iudæis datus sit spiritus sanctus, ut per ipsum spiritum seruirent Deo, & non in timore: quia ubiq; datur spiritus sanctus, potius amorem generat quam timorem. Ad quod dicitur, quia in hoc quod bene egerunt, opificem spiritum habuerunt: in hoc autem quod ex solo timore fecerunt, non à spiritu, sed à se ipsis habuerunt. Quare spiritus sanctus fuit quidem opifex bonæ seruitutis,

tis, & non prauī timoris: sicq; spiritus dabat ser-
 uitudinem, seruitus uerō prodebat per timorē,
 quia nullum præmium promeretur ab eis qui
 aliquid suo timore operatur: sicq; nos accepti-
 mus spiritum seruitutis, non qui sit in timore,
 sed in amore. Quare spiritus magis perfectus
 datus est in nobis quā in illis, quia facit nos
 adoptiuos filios, & uerē sumus filij, à causa. Nā
 ipse spiritus reddit multipliciter, id est, multis
 signis dat testimonium spiritui nostro, quod su-
 mus filij Dei: quia seruiuimus Deo amore filia-
 li, non timore seruii. Spiritus noster facit se fi-
 lium Dei, cum ipsi Deo ex amore seruit, quod
 scilicet eum esse filium testatur & approbat spi-
 ritus sanctus, quod non refugit ab eo, sed poti-
 us cooperatur ei ad omnia de die in diē, ad ma-
 iora eum prouehens: quod non faceret, si spiri-
 tus noster in timore seruiret. Semel immolatus
 est Christus in se ipso, & tamen in sacramento
 non solum per omnes paschē solemnitates, sed
 omni die populis immolatur. Hæc utiq; menti-
 tus est, qui interrogatus, respondet immolari.
 Inuitauit Dominus seruos, & comparauit illis
 cibum se ipsum. Quis audeat manducare Do-
 minum suum? Et tamen ait: Qui manducat me,
 uiuit propter me. Quando Christus manduca-
 tur, uita manducatur: nec occiditur ut mandu-
 cetur, sed mortuos uiuificat: quando manduca-
 tur, reficit, sed nō deficit. Non ergo timeamus
 fratres, manducare illum panem, ne fortē si-
 mus illum, & postea qui manducemus, non in-
 ueniamus. Manducetur Christus, uiuit mandu-
 catus: quia resurrexit occisus, nec quando mā-
 ducamus, partes de illo facimus. Et quia in sa-
 cramento sic fit, & norunt fideles quemadmo-
 dum manducant carnem Christi. Vnusquisq;
 accipit partem suam, unde ipsa gratia partes
 uocantur. Per partes manducatur, & manet in-
 teger totus in cælo, manet integer totus in cor-
 de tuo. Totus enim erat apud patrem, quando
 uenit in uirginem: impleuit illam, nec recessit
 ab illo. Venit in carne, ut homines illum man-
 ducarent: & mansit apud patrem, ut angelos
 pasceret. Quid enim sciatis fratres, & quod sci-
 tis & quod nescitis scire debetis, quando Chri-
 stus factus est homo, panem angelorum man-
 ducauit homo. Vnde, quomodo, qua uia, qui-
 bus meritis, qua dignitate panem angelorum
 manducauit homo, nisi creator angelorum fi-
 eret homo?

Si fides iustificat, sicut scriptum est, Iustus
 autem ex fide uiuit: tunc originalia & actualia
 peccata per eam remittuntur, insuper etiam
 augentur merita. Vnde merito quæritur, cur
 prouidentia diuina placuit superinducere cir-
 cumcisionem, aut superinducta quid prosit. Re-
 sponso. Misericordia Dei nos semper de uirtu-
 te in uirtutem ascendere cupit, & nihil magis
 quā profectum nostrum desiderat. Sicut er-
 go primo homini legem posuit, qua seruata ad
 honorem impassibilitatis atq; immortalitatis
 perueniret: sic & Abrahamæ & posteris eius de-

Bedæ tom. 8.

dit circumcisionis præceptum, quo completo,
 ingens obedientia illorum accresceret meri-
 tum. Vel per carnalem circumcisionem desi-
 gnabatur spiritualis, quæ est cordis munditia,
 & uitiorum mentis amputatio, ut sicut à cæte-
 ris gentibus distabat in interiori homine, sic
 quoq; exteriori homine discernetur per cir-
 cumcisionem. Voluit etiam eos Dominus hoc
 signum in corpore suo portare, & quasi sub o-
 culis habere, ut eius significationem frequen-
 ti meditatione attenderent, etiam fidei operi-
 bus studerent.

Rursus quæritur, si sancta atq; utilis erat circū-
 cisio, cur debuit mutari, atq; pro ea sustineri ba-
 ptismus? Ad quod dicitur. Post quā propter
 charitatem suam, qua dilexit nos, misit Deus fi-
 lium suum, ut homo fieret, & hominibus appa-
 reret, tūc dona gratiæ eius profluere nobis ma-
 gis cœperunt, scilicet robustior & maior ingen-
 centia, copiosior iustitia. Vnde pro circumcisio-
 ne baptismus lauacri salutaris institutus est, ut
 ablutione exterioris hominis decor splendidi-
 or interioris demonstraretur, & signanter elemē-
 tum aqua huic sacramento quæsitum est, quæ
 rebus sordidis candorem reducit, quæ siccitē
 reficit, quæ terram irrigat, & fertilem facit, &
 ignem extinguit. Significat enim gratiam spi-
 ritualem, animam emundantem, & intus refi-
 cientem, & somitem peccati exstinguentem,
 & profectum uirtutum ipsi animæ largientē.

Quæritur, quo iure æquitatis eum liberauit.
 Ad quod dicitur. Filius quidem Dei homo fa-
 ctus est, generis humani assumpta de uirgine
 matre natura sine culpa, quā scilicet prouid-
 entiam non tenerent peccata. Videt autem
 eum improbus hostis uagientē, lachrymantē,
 & cætera facientem, quæ humana exigit natu-
 ra: unde non credens eum non sibi obnoxium,
 neq; transgressionis exortem, quem tot docu-
 menti didicisse mortalem. Inijt, intulit con-
 tumelias, multiplicauit iniurias, & dum ma-
 num innocētē mittit, & chirographum quo
 innitebatur, excidit ab illo iniquitatis exigens
 pœnam, in quo nullam reperit culpam. Solutū
 est ergo nostræ damnationis atq; conscriptio-
 nis uinculum, atq; improbus hostis dum plus
 quærat, suum perdidit: quoniam hæc lex iu-
 stissima est, ut qui alienis incumbat, propria
 amittat.

Quæritur, cur solis masculis imposita sit cir-
 cūcisio, cum modo uideamus utrumq; sexū ad
 baptismi gratiam conuolare. Ad quod dicitur.
 Quia occulte mysterium significationis in se
 continebat. Nam mulieris nomine sensualitas,
 uiri autem nomine rationalitas designatur. Si-
 cut ait Apostolus: Caput mulieris uir, uiri autē
 spiritus rationalis, qui animale affectionem
 tanquam coniugium regit. Vt ergo signaret
 hanc animalitatem, à uitijs penitus immunem
 esse nō posse, neq; per sui munditiam uiro suo,
 id est, spiritui æquari, idcirco masculis circum-
 cisio iniuncta est, mulieribus autem non. In ba-
 ptismo

ptissimo autem huiusmodi non attenditur significatio, sed quia utrique indifferenter peccata per gratiam remittuntur, indifferenter ab utroque ad baptismi gratiam conuolatur.

Quæritur, cur hæc tribulatio redemptio uocetur. Ad quod dicitur: Sicut Esau edulio lentis primogenita sua uendit, ita miser prooplastus dulcedine pomi quam gustauit sese sub peccato & diaboli seruitio mæcipauit. Dominus autem pro dulcedine uerita qua miser homo uenditus est, dulcedinem quoque iniuriandi & colaphizandi se ad ultimum crucifigendi, diabolo propinauit, cuncta humiliter patiens, quæ in eum facere uoluerunt. Sicque & uerita dulcedine diabolus fallaciter eum emit, & uerita dulcedine sibi Dominus redemit.

Iterum quæritur, quid causæ fuerit, quod ad celebrandam hanc redemptionem humanam naturam assumpsit, & non potius digniorem angelicam naturam, sicut ait apostolus: Nunquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham semel apprehendit. Ad quod dicitur. Idoneum ac dignum erat ut per quam peccatum admiseramus, per illam etiam redimeremur, & forsitan posset diabolus murmure se iniuste amittere originalem humani generis seruitutem, nisi de eo quod subiecerat uinceretur. Præterea & filius Dei sicut nisi Deus esset, non ferret remedium: ita nisi uerus homo esset, non daret exemplum.

Idem quæritur, cur tam diu distulit aduentum suum, & redemptionem istam: Quod sic soluitur. Nouum quiddam atque mirabile erat futurum, & ideo per multam seriem temporum prædicandum. Nam si subito atque omnibus incognitum euenisset, nullus quod credere potuisset, cum etiam post tot reuelationes, tot signa, tot prædicamenta, tantæ temporis moram, uix aliquos inuenerit fidem præbentes. Aliter etiam soluitur, quod retro

Quæritur, cum à muliere initium peccati, & ante mulierem à diabolo, unde dicitur in euangelio, Quia ille homicida erat ab initio, & diabolus persuadendo, & mulier consentiendo, & uiro persuadendo prius peccauerit: Apostolus de peccato loquens, qui per successionem posteritatis ac sobolis propagatio in omnes tranlerat, cur non serpenti illud ascribitur uel diabolo? Responso Quod ex eo nulla penitus humana generatio. Mulieri iterum non ascribitur, quia non ex muliere, sed ex uiro posteritas nominatur. Dignior enim sexus est, sicut alibi dicit Apostolus: Non uir ex muliere, sed mulier ex uiro est. Viro igitur ascribitur, quia principaliter ex uirili semine fit procreatio, quæ originali corrumpitur peccato, & secundario ex muliebri. Verbi gratia, si cut ex grano semen principaliter procedit, & ex humore terræ secundario accrescit. Ex materia corrupta nihil integrum aut corruptum potest nasci, iuxta illud sancti Iob: Quis potest

facere mundum de immundo conceptum semine? Si quis altius perquirat, cur peior pars aduersus meliorem præualuit. Hoc Dei iudicio relinquendum est, id tantum ueraciter protestamur, quod nisi anima simul & corpus hominis originali peccato subiacerent, non inde utrumque liberandum esset, non utrumque filius Dei uerus & homo sibi personaliter assumpsisset.

Rursus consequenter requiritur, si per baptismum hominibus peccatum originale remittitur, quid obstat, ut poena eiusdem peccati non protinus absoluitur, neque timeat amplius mortem, siue alicui passioni subiacet. Ad quod dicitur. Etiam in hoc prouidit nobis pius & misericors Dominus. In cælo siquidem nobis regnum & uitam meliorem, quam in hoc mundo esse potuerit, & iocundiores præparauit. Sed ad eam quis animum intenderit, sciens se in hoc mundo perpetuo sine passione aliqua uicturum, cum etiam timor mortis & caro nostra tot plena est miseris: mundus quoque penè suis contritionibus deletus, uix nos mittat ad Deum? Voluit igitur hanc uitam nobis amarescere, ut dulcescere amplius illa potuisset. Hinc post transgressionem protoplasti à Domino dictum est, Videte ne sumat de ligno uitæ, & uiuat in æternum. Præputium est illa pellicula, quam præputiabant

Iudæi: quam quia retinebant gentiles, non præputiati, sed præputium, id est, ipsa immundicia opprobrium habebant à Iudæis. Hanc pelliculam, quæ sedes est libidinis, Deus Abraham ut recideret intunxit: ut ipse & alij per uoluptuosam partem separatam à corpore inteligerent recidi omnes uoluptates à mente, dignumque erat ut in eo membro magis originale peccatum puniretur, à quo etiam propagabatur. Ideo autem uir & non mulier est circumcisus, ut cum sint duo status animæ, uirilis & muliebri, quos Apostolus in sequenti carnem & spiritum uocat. Vnde & Dominus in Euangelio: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Ostenditur à carne fomitem peccati non esse ablatum iustis ad probationem, à spiritu uero per gratiam ablatum esse, & consensum delectationis, & contagium eiusdem ad renunciandum. Vnde Apostolus cum repugnantiam fomitis in membris carnis & uoluntatis bonæ in spiritu perspexit, exclamauit: Quis me liberabit à corpore mortis huius, cum per me contra hæc sim debilis? Et subdit, Gratia Dei per Dominum nostrum Iesum Christum: ut ostenderet se & de sua uirtute deficere, & de diuina præsumere. Et tamen mulier licet non sit circumcisâ solenniis hostijs & oblationibus, ab originali peccato purgata est. In membro autem illo magis amputatio peccati ostendi debuit, quia præteris omnibus magis peccato obnoxium tam propagatione originali in filios, quam perpetratione actuali in se ipso: ut quod & Adam prima

prima die texit omnibus filiis ad cõsõtionem, hoc Deus circumcidi fecit octaua die natiuitatis cuiusque ad remissionem, ut qui in iniurio seculi peccato sunt infecti, & in hac uita magis punirentur à lege in membris originis & uoluptatis, & in octaua ætate finis seculi post diem iudicij scoriari signarentur ab omni contagione peccati.

Quæritur etiam, cur circumcisio in uirō & non in muliere, uel in uirili & non in cæteris membris completa sit. Responsio. In uirō tantum, & non in muliere ideo: quia mulier statim post peccatum duplicem sententiam accepit. Vnam cum uirō mortalitatis & passibilitatis pro transgressione: alteram in eodem originali membro propagationis, ut sola pareret in dolore filios suos pro serpentis obedientia, & uiri deceptione. Ideoque dignum erat, ut similiter uir qui scienter & plus peccauerat, duplicem sententiam reciperet: unam mortalitatis pro transgressione, alteram circumcisio in originali membro, pro consensu hostis & uxoris suæ. In uirili autem & non in cæteris membris completa est circumcisio, tum quia nimis crudele & intolerabile esset in omnibus membris circumcidi: tum ut ostenderet, quia extrinsecus non erat plenaria circumcisio mentis, quia circumcisio peccatum originale in originali membro puniret, temporalisq; sua poena poenam æternam præueniens, ut culpam auferret, sicut & lex cætera membra: quia per gratiam remittere non poterat uindicando auferbat, sicut dentem pro dente, oculum pro oculo, & nec profectum uirtutum nec actualium delictorum remissionem, nec gratiam adiutricem dabat: sed qui apud inultum transire non posse nouerat, qui ut plenius & dulcius faceret in suo baptisinate sine omni poena, sola & plena gratia aqua generationis totum hominem abluit præcepit, ut in omni parte sua totus interior homo ab omni peccato suo tam originali quam actuali mundari, & insuper in nouum splendorem uirtutum reformari gratis, & candidari uideretur. In quo tanto mysterio suo complendo, idoneum eligere curauit elementum, scilicet ut non uinum & oleum uel quemlibet liquorem preciosum. Quæ cum nusquam sit uenalis, sed omnibus gentibus gratuita, non ideo uilitatem irrogarent tanto sacramento: quia non est preciosa, sed ex hoc quia non est uenalis, æquæ tam pauperibus quam diuitibus idoneam se exhiberet, & ideo gratuitam Dei gratiam ostenderet, quia est gratuita: eandem necessariam, quia & ipsa omnibus est necessaria, cuius & interiorum efficaciam exprimeret sua exteriori.

Sicut enim aqua non solum præ omnibus li-

quoribus sordes abluit, sed & candorem reducit: sic gratia baptisimi non solum sordes omnium abluit uirtutum, sed incendia extinguens libidinum, candorem reducit omnium uirtutum. Vnde & baptisimus post circumcisio nem iure est superpositus, ut quia lex iniusticijs carnis perfectum non potuit facere seruientem, gratia perfectum faceret & obseruaret. Quæ etiam aqua quia germinare facit terram, bonorum operum fecunditatem denunciat, & quot usus habet, tot sua mysteria significat.

Si ut quidam opponunt, angelica natura incarnaretur, cum utique & angelus & homo in natura sua habeat peccare, facillime caderet nostræ fragilitati unita, cum utramque naturam per se constat peccasse, sicut constat humanam naturam nullo modo sine peccato esse posse nisi subueniret ei diuinitas.

Quæritur, quare Dominus discipulis suis non ante, sed post cœnam corpus & sanguinem suum tradidit, cum nullus nisi ieiunus illud Dominicum corpus & sanguinem præsummat accipere? Ad quod dicitur. Quia non debuit nouum incipere testamentum, nisi prius finito ueteri testamento: idq; ostenditur ubi dicit, Desiderio desiderauit pascha manducare uobiscum, antequam patiar. & item: Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexit uos Dominus Deus.

Tribus modis diabolus hominem percutit, uidelicet in fronte, in latere, in tergo. In fronte, cum uolenti alicui aliquod bonum opus incipere, in ipsa intentione suggestiua quam extollentiam, dum putat se bene facturum, ac deinde gloriatur interius. In latere, ut dum agit, mente exaltatur. In tergo quoque, cum priusquam actum fuerit, uidens sese recognoscens tandem confessionem in ultimis facit.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, VARIARVM
QUÆSTIONVM
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri de Psalmorum libro Exegetis.

In primo libro Paralipomenon legitur, cum propheta Dauid deuota Domino ætate seruisset, quatuor milia iuuentum ex Israelitico populo delegisse, qui Psalmos, quos ipse domini aspiratione protulerat, organis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis, tubis, propria uoce in magnam iucunditatem supernæ gratiæ personarent. Ex quo numero indita nomina frequenter in titulis inuenimus, ut Idithun, Asaph, filij Chore, & his similia: non quia ipsi (ut quidam uolunt) auctores fuere Psalmorum, sed quoniam prepositi artificibus, administratores earum rerum probabiles extiterunt, ut honorem de tali commoratione sumentes, qui officio sancto deuotis mentibus seruiebant, maxime quia & nomina eorum intellectus rerum congruos indicare noscuntur. Hæc Cassiodorus. Item Hieronymus: Scio, inquit, quosdam putare Psalterium in quinque libros esse diuisum, ut ubicunque apud Septuaginta interpretis scriptum est: *ᾠδὴ* *ᾠδὴ* id est, Fiat, fiat, finis librorum sit. pro quo in Hebræo legitur, Amen amen. Nos autem Hebræorum auctoritatem secuti, & maxime apostolorum, qui semper in nouo testamento Psalmorum librum nominant, unum uolumen adferimus. Psalmos quoque omnes eorum testamenti auctorum, qui ponuntur in titulis, Dauid scilicet & Asaph, & Idithun, & filiorum Chore, Eman, Ezra, Moysi & Salomonis, & reliquorum, quos Ezras uno uolumine comprehendit. Nam & titulus ipse Hebraicus *ספר דוד וכלי חן* quod interpretatur uolumen hymnorum, apostolicæ auctoritati congruens, non plures libros, sed unum uolumen ostendit. Itē Hieronymus: De his autem qui sine auctorum nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum uirorum ista traditio est, quod ex eo Psalmo cuius auctor in superscriptione præponitur, qui deinceps sine auctorum superscriptione succedunt, eius existimandi sunt, qui ante prioris Psalmi auctor inscribitur. Non est autem ignorandum indiscretum apud Hebræos numerum esse Psalmorum, sed sine ordinis adnotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, aut secundus, aut tertius, aut quinquagesimus aut centesimus prænotantur, sed sine discrimine aliquo ordines numerique permixti sunt. Esdra enim ut antiqui traditores ferunt, incompósitos eos, & pro auctorum auctoritate diuersitate dispersos, in uolumen unum collegit & retulit. Sed Septuaginta seniores secuti Moysi traditionem ad custodiam legis & do-

ctrinam in synagoga manentes, posteaquam illis à rege Ptolemæo transferenda ex Hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mandata est. Spirituali & cœlesti scientia uirtutem Psalmorum intelligentes, in numerum eos atque ordinem redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia & absolute perfectione, perfectum & efficientem Psalmorum ordinem deputantes. Denique tertius Psalmus secundum historiam, quinquagesimo posterior est, sed certi sacramenti gratia prælatus: quinquagesimus quoque Psalmus iuxta historiam, quinquagesimo primo posterior est: sed quinquagesimi primi numeri uirtus & perfectio exigebat, & Doeg Idumæi impœnitens, in Dauid odium antè postponi, & posteriorem anteferri, ut remissio peccatorum collocaretur in numero quinquagesimo: & pœna perfidiæ numerum constituit remissionis excedens careret uenia, cum tempus & numerum pœnitentiæ perdidisset. Nam cum quinquagesimo, in quo est sabbatum sabbatorum, secundum iubilei anni præformatio nem peccatorum remissio sit constituta. Constantè hic psalmus, in quo est pœnitentiæ antelata, & peccatorum remissio postulat, in ordine huius numeri collocatur. Tribus uero psalmorum liber quinquagesimis continetur, & hoc ex ratione & numero beate illius nostre expectationis existit. Qui enim singulari quinquagesimarum consummationem diligenter aduertat prouidentiam dispositorem in hunc ordinem Psalmorum, cum dispensatione nostræ salutis conuenire reperiet. Primo siquidem in nouum hominem per peccatorum remissionem renascimur. Deinde post pœnitentiæ remissionem, regnum Domini futurum in sanctæ illius ciuitatis Hierusalem tempora speramus, ad ultimum consummata in nos cœlesti gloria, debitas Deo laudes uniuersitas spirituum prædicat, Amen.

Enarratio, qualiter spiritus sanctus Psalterium dictauerit.

DAUID filius Iesse, cum esset in regno suo, quatuor elegit, qui psalmos facerent, Asaph, Eman, Ethan & Idithun. Noui sunt ipsius Dauid, LXXXI. ipsi Dauid, XXXII. non sunt superscripti: duodecim in Asaph, duodecim Idithun, & nouem filiorum Chore: duo in Aggæo & Zacharia: unum Moysi, & unum Salomon. Ergo LXXXVIII. dicebant psalmos, & à synpsalma & cithara percutiebat Abiud, cum Dauid reduxisset arcam Dei in Hierusalem

rufalem post annos quadraginta reuocatâ ab Azotijs, & mansit in domo Aminadab: hæc impositus in subjugali nouo, & abduxit in Hierusalem, & electus ex omni genere filiorum Israel LXX. uiris. Ex tribu autem Leui CCLXXX. uiros, ex quibus quatuor uiros principes præesse cantionibus constituit, Asaph & Ethan, Eman & Idithun. Vnicuique eorum diuidens LXX. uiros subclamantes laudem canticorum Domino: & unus quidem eorum feriebat cymbala, alius cynthia, alius cythara: alius uero tuba cornea exaltans. In medio autem illorum stabat Dauid, tenens ipse Psalterium: arcam autem antecedeabant septem chori, & sacrificia utulorum. Populus autem uniuersus sequebatur arcam: sunt itaque uniuersi psalmi Dauid CL. Quorum quidem, ut supra diximus, nouem fecit ipse Dauid. LXXII. in Dauid. XXXII. non sunt scripti: duodecim in Asaph, duodecim in Idithun. Nouem filijs Chore, duo Aggeæ & Zachariæ, Moysi unum, & Salomonis unum. Fiunt ergo omnes psalmi Dauid filij Iesse regis Israel numero CL. diapsalmata CC. & unum extra numerum, id est, psalmus Dauid proprie sibi scriptus.

Venerabilis Bedæ præfationis, in Psalterium Præfatio.

VONIAM illo auxiliante, sine quo omnis actio et intentio cassâ est, Psalterium incepturi sumus, pauca quæ predicanda cognouimus, compendiose pro posse prælibemus. Sciendum igitur quod omnis diuina scriptura aut pertinet ad historiam, aut ad mores aut ad mysterium. Hæc autem diuiso non sic accipienda est, quin partes eius aliquando permisceantur. Reperitur enim in historia plerumque moralitas et mysterium, ut in Genesi, et in pluribus libris Veteris testamenti, cuius ut dicitur nullum à mysterio uacat uerbum. Reperitur quoque in moralitate historia, quæ mysterium, ut in pluribus Augustini sermonibus, et aliorum sanctorum patrum multa historialiter, et secundum mysterium, id est spirituales sensum dicuntur. Reperitur etiam in mystica scriptura moralitas et historia, ut in ipso ad quod tedit nus Psalterio et in prophetis pluribus. Veruntamen secundum ingenia diuersorum diuersis modis ipsi scripturis utentium dicitur hoc. Quidam enim secundum solam historiam agunt, ut rudes sacerdotes, quando simpliciter populo secundum litteram tantum euangelia exponunt: quidam autem secundum mores tantum, ut de eisdem Euangelij sacerdotibus in scientia profectiores. Quidam uero secundum mysterium, ut qui à Deo profecti sunt, ut eis secreta diuinarum scripturarum pateant, quæ alijs occulta sunt. Itaque, quod prædicta diuiso sit, scilicet quod diuina scriptura, aut est historialis, ut Genesi: aut moralis, ut sermones: aut pertinet ad mysterium. Quæ pars præcipue ad prophetiam spectat. Definunt autem sic prophetia: Prophetia est diuina inspiratio, quæ rerum euentus aut per uisiones aut per facta, aut per quorundam dicta immutabili ueritate demonstrat. Per uisionem, ut Ezechiel, Daniel, et beato Iohanni: in extra scriptis dicitur

na inspiratio per quasdam imagines futura præmonstrauit. Per facta, ut in immolatione Abraham, qui monitus à Deo propriam immolare filium: nec dubitans, quin qui contra naturam generationis humane sibi dederat filium in senectute, ipsum posse à morte resuscitare. Et cum imperata properaret perficere, celestis rursum nuncio parere iubente, post tergum respexit, atque arietem oblatum sibi uidit, quem assumptum pro filio immolauit. In qua immolatione diuina inspiratio hoc præmonstrauit, quod in Salvatore nostro Iesu Christo in unitate ueræ carnis atque diuinitatis affuturo, sola humanitas pro salute mundi pati diuinitas uero iuxta atque intemerata deberet referuari. Quæ rectè per Isaiam, qui risus uel gaudium interpretatur, intelligitur: quoniam ipsa per humanitatem assumptam pacem et gaudium contulit angelis et hominibus. Rectè quoque humanitas Christi per arietem intelligitur, de quo alibi legitur, Sicut ouis ad occisionem ductus est, etc. Potest quoque prophetia per facta in Iacob accipi, qui transpositis manibus Manasse et Ephraim filios Ioseph benedixit, dexteram superponendo Ephraim minori, sinistram uero superponendo Manasse maiori. In quo diuina inspiratio duorum populorum ex diuerso semine futurorum qualitatem, scilicet quales futuri sint præmonstrauit: quorum alter qui per Manasse et obliuio interpretatur, intelligitur, reprobatus fuit, alter uero per Ephraim, qui fructificans dicitur intellectus, electus fuit. Prophetia autem per dicta est, ut quod in Moysse de Christo legitur: Suscitabo de fratribus uestris prophetam, tanquam me ipsum audite, et ut Psalterium, et quorundam dicta prophetarum. Fit autem inspiratio prædicta duobus modis: aut gratia, aut permissione. Gratia, ut in Moysse, et in ceteris bonis. Permissione, ut in Sibylla uate, et in infidelibus philosophis, qui multa diuino instinctu de Christo prædixerunt. Quorum eloquia per argentea uasa et aurea, quæ Israeliticus populus à Nigris Aegyptijs mutuo sumpsit, intelliguntur, quia ipsorum dictis et sententijs ab Israel, id est à fidelibus diuina pagina uelut argento et auro ornatur. Diuiditur uero prophetia per dicta, in præteritum, præsens et futurum. De præterito est, ut liber Genesi. Non enim mens alicuius hominis tanto post tempore nati ad memorandum, aut enarrandum ordinem primæ creationis rerum, ut illic Moyses facit per se, sufficere sine diuina posset inspiratione. De presenti autem illud beati Iohannis de Christo: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, Et ideo Elisabeth in occursum gloriose uirginis dicit, Unde mihi, quod ueniat mater Dei ad me? De futuro uero est, ut Psalterium, et quæcumque de primo et de secundo Christi aduentu et ecclesie statu prædicta sunt. Diuiditur quoque prophetia per dicta, quantum ad præsens propositum sit, prophetia per dicta agens de Christo, aliquando loquitur de eius diuinitate, ut ubi dicitur: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Tecum principium, et in similibus. Aliquando loquitur de eius corpore, id est de fidelibus, qui eius membra dicuntur esse per similitudinem: quia ab ipso tanquam membra à capite reguntur. Aliquando de eius humanitate, ut cum dicitur, Assiterunt reges terræ, et in similibus. Hæc autem prophetia loquens de corpore, aliquando introducit aliquem perfectum orantem, ut, In te decet, etc. introduxit Moyses, aliquando introducit aliquem inferiorem, ut, aliquam animam penitentem, aliquando introducit ipsum culpam, quod ea affectione qua semetipsum tradidit pro nobis, ut nos faceret hostiam suauem Deo patri. Sæpe loquitur de membris tanquam de se, ut ubi dicitur, Deus Deus meus, quare, etc. Sicut lingua menti aliquando pro se loquitur, ut cum dicit, Scis sum, aliquando ex coniunctione et affectione membrorum, loquitur de ipsis, tanquam de se, ut cum pro pede dicit: Quare calcas me. Sciendum quod quando prophetia loquitur de Christi humanitate, rectè dicitur de Deo loqui, Quid enim est aliud loqui

loqui de illa carne, quæ sine carnali delectatione concepta, sine dolore nata, sine peccato in medio peccati est conuersata, quam loqui de diuinitate. Item cum prophetia quæ de corpore loquitur, quosdam Psalmos inscribat ipsi Dauid: hic magnificum nomen quod interpretatur manu fortis, uel uisu desiderabilis, attribuen- do membrîs ex uicina coniunctione capitis, cui propriè conuenit ut uocetur Dauid, nonne merito loquendo de talibus de diuinitate loqui dicitur? Potest utiq; Nunc ad tituli accedamus.

Intitulatur autem hic liber apud omnes tam Hebræos quam Græcos atq; Latinos totius respectu liber hymnorum, Soliloquiorum de Christo. Hymnus est propriè laus Dei, metricè scripta. Constat enim totum Psalterium in Hebræo metricè compositum esse. Unde propriè in Hebræo dicitur liber hymnorum. Apud nos uerò, et fortasse apud Græcos non seruat impediende translatione metrum. Dicitur tamen apud nos rectè liber hymnorum: quia licet non teneat metrum, tenet tamen id quod est præcipuum, scilicet quod in omni parte tam apud nos quam apud Hebræos laude Dei est conspicuum. Liber uerò Soliloquiorum de Christo non ideo dicitur Psalterium, quod de solo Christo apud aliquos in omni parte sua loquatur, cum etiam interdum ut superius ostendimus, de corpore, id est de ecclesia loquatur. Sed quia præcipue et maxime de eius diuinitate uel humanitate loquitur, ideo dicamus quod emphaticè sic nominetur. Sicut in Euangelio Iudeorum pater Abraham uocatur, non quia sit pater in fide multarum gentium credentium: sed quia ipsi præcipue in eius paternitate gloriabatur, cum carnalis pater eorum esset. Potest etiã si quis alius speculatur psalterium dici de solo Christo loqui: quia ubi etiam de corpore loquitur, ex magna coniunctione corporis et capitis ut supra diximus, de ipso Christo per membra loquitur.

Sciendum Psalterij translationes esse duas apud Latinos in usu atq; honore. Romanam scilicet, et Gallicã. Romana est, qua utuntur Romani, et pleriq; Italici, quæ de Græco in Latinum à Symmacho et Aquila sumpta est secundum Septuaginta interpretes Ptolemæi regis. Gallicã uerò est, qua præcipue Gallii utuntur. Hæc autem præcipua est sumpta rogatu Damasi Papæ, à beato Hieronymo, de Hebræo in latinum ad intentionem. Fecerat enim Hieronymus prius aliam translationem, similiter de Hebræo sumptam ad litteram, uerbum scilicet ex uerbo transferens simpliciter, quæ parum perfecta erat linguæ disparitate. Sunt autem factæ apud Latinos plures aliæ translationes, quarum nulla in usu est. Inscribitur quoq; liber iste totius respectu apud Hebræos Nablath, apud Græcos uerò atq; Latinos psalterium. Est autem Psalterium propriè musicum instrumentum ad modum literæ Delta: quæ triangulata est formatum, superius uentrem habens concuum. Cui decem chordæ desuper regulariter exte- riores cum uel digitis tanguntur, uel plectro percussuntur, à parte superiori reddunt consonum melos, et dulcem sonum. Vocatur uerò liber iste psalterium hac similitudine, quia sicut illud musicum instrumentum de superiori parte reddit sonum, ita liber iste de supernis sonat: id est, supercoelestia et diuina nobis demonstrat, quia docet nos quæ de Christi humanitate uel diuina natura fideles scire oportet. Docet etiam decem principalia præcepta per decem chordas musici instrumenti significata, in quibus omne nouum et uetus testamentum comprehenditur. Quorum decem præceptorum tria pertinent ad Dei dilectionem, septem ad hominum dilectionem, quæ in duabus tabulis distincta, Moysi data fuerunt. Tria autem quæ pertinent ad Dei dilectionem, hæc sunt: Dominus Deus tuus unus est. Quod sic exponitur, Ne forniceris post deos alienos et uariabiles: id est: ne adores idola mutabilia et uaria, quia Deus tuus quem adorare debes, unus est: id est, semper manet, id est, nec uariari in Iouem et Apollinem, et cætera demonia potest huiusmodi. Secundum

mandatum, Ne accipias nomen Dei tui in uanum: id est, ne cre- das uerbum propter te incarnatum tantum creaturam, et non creatorem esse. Quod hoc nomen Christus in uanum accipere esse. Nam ut testatur Ecclesiastes, omnis creatura quæ sub sole est, uanitas est. Tertium mandatum est, Obserua sabbatum: id est, spiritualiter sabbatiza. Ille spiritualiter sabbatizat, qui diuinitus inspiratus, quicquid agit huius uite tempore, totum facit pro adipiscenda futura requie. Vita enim præsens præsentè, dies quibus Dominus operatus est cuncta, quæ in mundo sunt designatur. Per septimam uerò, id est sabbatum, quæ postquam quæ fecerat bona, uidit, quieuit, requies futura designatur. Debet ergo quisq; in sex diebus, id est in hac præsentè uita sic operari, ut ab æterna requie non metuat expelli. Hinc bene liber Genesis cum in sex diebus mane et uespere describat, dicens: Et factum est mane dies unus, et in cæteris similiter. In septimo, id est in sabbato, tacet de nocte, per quam aduersitas designatur: quia in futura re- quie quæ per sabbatum intelligitur, gaudium æternum sine omni aduersitate uel tristitia possidetur. Carnaliter uerò sabbatizat, qui sine operetur, sine quiescat, ad solam terrenam iucundi- tatem et requiem festinat. Mandata septem quæ pertinent ad ho- mines, hæc sunt: Honora patrem et matrem, non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non concupisces uxorem proximi tui, non concupisces rem eius. In quibus omnibus hæc summa colligitur, ut nullus faciat al- teri, quod sibi non uult fieri. In primo uerò impietas in paren- tes remouetur, quod ideo præmissum inter hæc septè fuit: quia principium est dilectionis proximi. In proprijs enim partibus quisq; si uerè eos diligit, proximum diligere discit. Significant autem tria præcepta de Deo sanctam trinitatem, septem uerò no-

stram quæ in mundo, qui septenario numero est, conuersatione. De his decem præceptis dictum est: Esto consentiens aduersario tuo, dum forte cum eo es in uia, ne si uicerit te, tradat te iudici, iudex autem tradat te tortori. Aduersarius noster sunt hæc decem præcepta, quæ ea quæ nos assidue faciunt, contradicunt. Cum quibus in hac uita quæ designatur per uiam, debemus consentia- re cessando, à quibus illa iubent nos cessare, si uolumus futura tormèta uitare: quia superius quid sit Psalterium, exposuimus, quid etiam sit Psalmus, dicamus. Psalmus propriè est illa conso- na melodia, quæ ex cordis musici instrumenti, id est, Psalterij di- gitis aut plectro citatis redditur. Dicuntur autem partes huius libri Psalmi, quia docent nos hymnare uel psalmizare, id est, ut cordis solertia quasi digitis chordas decem præcepta pulsantes, dulcem psalmum, id est nos ipsos per illorum executionem atq; operationem dulces conditori nostro reddamus melodias. Ponitur enim Psalmus in diuina pagina pro suauis et dulci opera- tione. Sciendum quod Psalterio musico instrumento cithara est contrarium, quæ concauitatem quam Psalterium habet supe- rius, inferius habet. Solet autem in diuina pagina pro mortifica- tione carnis accipi cithara, quæ ab inferioribus sonat. Pro uiui- ficatione uerò spiritus Psalterium, quod à superioribus sonat: quia nos si uolumus uiuificari in spiritu, oportet ut primum ab inferioribus dulcem Deo reddamus sonum, carnem nostram sub- tractis delicijs mortificando, et quæ nobis subtrahimus, pauperibus dando: deinde à superioribus animum, scilicet mortifica- tis uicijs, uirtutibus exornando, et in contemplatione ponendo. Notandum quoq; quod singuli Psalmi præter primum, proprijs titulis inscribuntur, ab Esdra scriba appositis. Esdras enim scri- ba cum de Chaldeorum captiuitate cum populo Israelitico rediisset in Iudeam, et ciuitatem regiam Hierusalem inuenisset, scilicet combustam, et ornamento templi atq; libris penitus spo- liatam hanc prophetiam, id est Psalterium, ut multa alia memo- riter integrè repetijt, et Psalmos ut nunc sunt ordinauit, et ti- tulos tam toti libro quam singulis Psalmis apposuit. Huius ordi- nationis

nationis causam atq; notitiam beatus Augustinus soli spiritui sancto fatetur relinquendam. Videtur enim quod Dauid qui eos composuit, non sic eos ordinauerit, propter historiarum transpositionem, quæ in Psalmis quibusdam iuxta hunc ordinem reperitur. Dicunt autem quidam, quod ideo Esdras Psalmos aliter quam historia habeat, ordinauerit, ut non historicè, sed mystice accipiantur. Vnde etiam quibusdam de historia titulos apposuit, quibusdam non. Intitulauit autem quosdam Psalmos nominibus quatuor præcentorum, quos Dauid psalmodiæ coram arca Domini præfecit. Legitur enim in libro Paralipomenon in Hebræo, quod Dauid cum reduceret arcam Domini redditam à Philistæis, de domo Aminadab in Gabaa Hierusalem, ut in tabernaculo quod præparauerat, eam poneret, quatuor milia uiroꝝ præcentorum de israel elegerit, qui & propria uoce & omni musico instrumento coram arca incessanter dulci melodia in Psalmis his secum iubilarent Domino. Quibus cantoribus præfecit, ut consona esset melodia CL præcentores. Deinde his omnibus quatuor in præcedendo apposuit magistros, Asaph, Ethan, Eaman, Idibun, iam significantes spiritu sancto, quod cooperantè illo de quo Psalmi compositi erant, id est, Christo catholica ecclesia de cunctis mundi partibus et pluribus lingua & moribus dissolis genibus, quæ si consonam Deo redditura esset melodia, & in fidei & Christiane religionis identitate. Per quaternariū enim numerum tam in cantoribus quam in magistris, quatuor mundi partes designantur, per mille uero perfecti ex illis in ecclesia collecti. Horum autem quatuor præcentorum nominibus Esdras quosdam Psalmos intitulauit, uel quia ipsi adiutores in ipsorum melodia fuerunt, uel quod melius est, quia ipsa nomina secundum interpretationem & mysterium suum Psalmis ipsis conueniunt. Propter quam causam quidam Psalmi quibusdam alijs nominibus, ut Aggei, Zacharie, Moyse sunt intitulati: non uero ut quidam dicunt, quod illi Psalmos composuerint, quos omnes solus Dauid composuit. Sciendum hanc prophetiam, id est Psalterium, ideo plus omnibus alijs in ecclesia frequentari, quia plura de Christo & Christiana religione continet mysteria, & quia à patribus ueteris testamenti in simili usu sit habita.

Nec prætereundum, quod in hac prophetia sicut & in alijs quædam futura dicuntur per præsens uel præteritū: quod ideo fit, quia spiritui sancto qui ea reuelat, nihil est futurum, & quia apud nos nihil est tam certum, quam præsens uel præteritum. Si quis causam & intentionem huius operis requirat, breuiter utriusq; sic colligat: Quia mortis illius grauiusimæ, quam primus pater traxerat peccati toti communitè mundo intulerat, cui peruenti nec angelus, nec philosophus, nec creatura aliqua subuenire poterat: beato patriarchæ Dauid carnem assumpturum, & ecclesiam sacramento sui corporis & sanguinis structurū, Deus pater per spiritū sanctū plus omnibus & apertius quandoq; finem assuturum præmonstrauit. Idcirco uir ille sanctissimus hunc librum sub prophetia illius future salutis composuit, intendens ad humani generis consolationem, & Christianæ religionis instructionem. Nunc ad librum accedamus.

SEQVNTVR NVNC ARGUMENTA, Titulorum explanationes, & Commentarij.

IN PSALMVM PRIMVM ARGUMENTVM.

OMnes generaliter ad studia uirtutum incitat, simul adiungens, quæ merces bona, quæ mala gesta sequatur. Tertullianus in libro de Spectaculis adferit hunc psalmum & de lo-

seph posse intelligi, qui corpus Domini sepe liuit, & de his qui ad spectacula gentium non conueniunt.

EXPLANATIO.

PRImus psalmus ideo non habet titulum, quia capiti nostro Domino Saluatori, de quo absolute dicturus est, nihil debuit præponi. Nā licet & alij psalmi de ipso multa dicant, nemo tamē de eius qui fuit in terris conuersatione sic loquitur: & quoniam ad hunc quæ dicenda sunt, cuncta respiciunt, merito caput sancti operis ponitur. Nam quidam tituli, quidam præstationis locum eum tenere dixerunt. Totus Psalmi huius propheta referente narratur textus. In prima parte uitam sanctæ incarnationis exponit: secunda uero peccatorum nequitias in futuro iudicio debitas recipere commemorat ultiones.

COMMENTARIVS.

PRImus Psalmus duabus de causis caret titulo, uel quia ipsi titulus & principium est aliorum: uel quia uicinius & apertius iuxta quod inter homines conuersatus est, loquitur de illo, id est de Christo, qui secundū diuinam essentiam omni caret principio, & a quo omnia sumunt principium. Est autem hæc primi psalmi intentio, hortari fideles, ut à triplici morte animæ exemplo capitis festinent resurgere, id est, ut in quantum possint, à regione dissimilitudinis, in qua per primum parentem ducti sunt, studeant redire, & in peccati immunitate capiti suo se sociare. Omnis mors animæ fit tribus modis, scilicet aut delectatione tantum, aut delectatione & consensu, & peccati perpetratione. Delectatio est uoluntas peccandi, quæ fit in anima ex titillatione & fomite, & appetitine peccandi, quæ in nobis est, & ex suggestione, id est incitatione incentoris diaboli superueniente: & hoc est prima mors animæ. Secunda uero est consensus, quando nos ad peragendum peccatum, quantum possumus, extrinsecus nos applicamus. Tertia autem est ipsius peccati actio. Quæ diuiditur in duo, scilicet in actionem simplicem & infrequentem, sicut & præmissa duo, & hoc dictum est de uoluntarijs peccatis. Dicuntur autem hæc tria mors animæ, quia per ea anima ab eo qui uita & maritus eius est, recedit: id est, à Deo, & sociatur morti, id est diabolo. Designantur uero hæc tres mortes animæ per tres mortuos à Domino resuscitados. Per puellam enim in domo Archi synagogæ Iairi filiam, manus erectione suscitaram, delectatio designatur, quæ quasi pudica est, quia nondum exterius apparet, nec exemplum præbet. Vnde & in domo manens suscitatur, quando ad satisfactionem de ipsa uenitur, & leuiter elemosynis scilicet & alijs talibus purgatur. Per adolecentem uero lasciuū, atque à domo matris antequam suscitaretur elatum, intelligitur consensus, qui in exteriori applicatione positus, exemplū dat cernentibus. Vnde iam nisi graui penitentia peccatum hoc delectur, qua per hoc intelligitur, quia manus huic à Domino non porrigitur, sed quodam quasi pulsu & grauitate ei dicitur, Adolescens, tibi dico surge. Per Lazarum uero quadriuanum in sepulchro & fœtidū intelligitur, & actus simplex, & consuetudo peccandi. De consuetudine qua dicitur: Computruerūt iumenta in stercore suo. Quæ non nisi recta & ponderosa satisfactione absoluitur, quod per uocis clamorem & fremitum spiritus Domini in huius suscitatione intelligitur. Per has tres mortes traxerat peccati Adam à Deo moriendo recessit, quod in primo huius Psalmi uersu propheta in-

nuit.

nuit. Potest uerò totus hic Psalmus aut in uoce capitis legi de se ac membris eius loquentis, aut in uoce prophetae, in persona capitis loquentis. Quasi dicat: Præcessit olim in humano genere quidam miser & infelix, nulli imitandus, tradux scilicet peccati Adam, qui abiit in regionem dissimilitudinis à suo creatore in peccatis pluribus delectando, & stetit consensum delectationi adhibendo, & sedit peccata sua peragendo, & exemplum posteris existendo. Affuturus est autè quidam beatus, id est, in omni bono auctus, cui data est gratia spiritus sancti sine mensura, & ideo uerè imitandus, Christus scilicet, existens uir: id est, fortis nulli succumbens tentationi, non abiit à Deo suo uoluntate etiam peccati aberrando, nec stabit cõsentiendo, nec sedebit alios suo exemplo peccare docendo. Nota ordinem uerborũ. Remoto enim à Christo abire etiam uoluntate constar remora esse stare & sedere. Et ideo ne superfluat, ad membra referamus, sicut quæ de Adam affirmauimus, in posteris sibi consimilibus accipere possumus. Ut si dicatur: Affuturus uir, id est, Christus non abiit etiam uoluntate quantũ ad se, aut si abiit in aliquo suorum uoluntate, id est, delectatione, non stabit ille, id est, cõsentiendo, sed redibit eius auxilio delectatione mortificando. Aut, si quis fortè suorum stabit cõsentiendo, non sedebit peccatum peragendo, & exemplum præbendo, sicut Adam abiit in se & in suis delectando, cõsentiendo, exemplum peccandi dando. Norandum quod dicat, Consilium impiorum. Impios uocat deceptorem serpentem, & Eua deceptam. Consilium uocat, quòd 30 Eua credidit serpenti, quod quam citò ipsa & uir eius comederent de fructu ligni scientiæ boni & mali, essent sicut dii. In quorum consilio, quia Adam positus fuit, id est, quia ipsi acquieuit, inobediens creatori extitit, triplicemq; mortem animæ, quam supra notauimus, incurrit. Viam quoque peccatorum possumus accipere mala opera eorundem, id est, Eua & serpentis, id est, contra Deum agere & loqui. In quo eis Adâ conformis fuit, uel etiam per uiam peccatorum, mala opera quorumlibet, qui exemplo ipsius Adæ peccatores facti sunt, accipere possumus. Per cathedram uerò pestilentia exemplum peccati rectè accipitur. Cathedra enim magisterium significat. Et qui magistri sunt, facillè alios suo exemplo ad malum uel bonũ attrahunt. Pestilentia uerò est morbus latè peruagatus, omnes aut penè omnes inuoluens. Sic quoque peccatum per Adam exemplificatum multos inuoluendo nullum liberum prætermittit, nisi quæ liberat ille cui etiam abire in uoluntate non cõuenit. Sciendũ quod Adam non sicut Eua deceptus fuit, ut crederet se sicut Deum unquam futurum: sed quia ut legitur, maluit non turbare uxorè, resistendo eius persuasioni, quam obedire præceptis creatoris. In hoc quoque deceptus fuit, quia peccatum confiteri noluit, sed culpam in auctorem reflexit dicens: Vxor quam dedisti mihi faciã, dedit mihi comedere: sicut Eua quoque per serpentem excusare uoluit dicens: Serpens persuasit mihi. Potest & aliter uersus expositus legi, ut singula quæ à Christo negabimus, singulis primo terreno datis conferamus, iuxta quod intentio erit huius psal- 60 mi, hortari nos, ut sicut portauimus imaginem terreni hominis, portemus & celestis. Et dicitur in uoce prophetae similiter sic: Olim præcessit quidam miser & infelix, qui abiit, id est, à præceptis creatoris per inobediẽtiam apostatando recessit: & ideo stetit in uia peccatorum, id est, actus prauæ consuetudinis postea frequenter impleuit, & in cathedra pestilentia sedit, id est, prauam doctrinam docuit, & ambitiosus terrenorum exciit. Affuturus est autem alter, qui nec à præcepto aliquo aberrabit, neque actus prauos implebit, nec prauam doctrinam docebit, nec ambitiosus uel ille fuit erit. In hac sententia consilium impiorum, & uia peccatorum accipitur quantum ad Adam, ut dictum est superius; quantum uerò ad Christum, & hic

& superius consilium impiorum malorum opera uocantur, à quibus ipse immunis fuit, licet inter ipsa uerfaretur. Viam autem peccatorum aut hunc mundum, aut uiam peccatorum possumus accipere, in quam uiam Christus uenit nascendo, id est, inter peccatores cõuertendo: sed non ibi stetit, quia nulla secularis illebra eum detinuit, imò ut alibi legitur, ut gigas fortis & uelox, in hac uia cucurrit. Adam dicitur prauam doctrinam dedisse, quia nõ solum malè facere exemplo, sed etiam maledicere monstrauit posteris uerbo: Christus autem econtrà, salutiferam doctrinam contulit mundo. Adam ambitiosus fuit, Christus oblatum sibi regnum accipere noluit. Legitur enim quòd cum satiaret in deserto quinque milia hominum de quinque panibus & duobus piscibus, uoluerunt illa milia ut nullam amplius sentirent terreni cibi necessitatè, ipsum sibi carnaliter proponere regem. Quod ille cõtemnens, atque exhortans eos, ad postulandum spirituale regnum dixit: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet. Regia uerò potestas, per quam dominatio accipitur, atque mala doctrina, meritò dicitur pestilentia: quoniam utrunque multos inuoluit. Nullus enim uerè est qui careat amore dominandi. De prauæ quoque doctrine persuasionem dicit Apostolus: Cuius sermo ut cancer serpit. Impij idolatræ atq; infideles, propriè dicitur, peccatores uerò dicitur scripturæ legis præuaricatores, licet hic nõ aliter accipiat.

Sed in lege Domini. Quia non sufficit alicui ad beatitudinem abstinere à malo, quin operetur bonum, ideo ad probandum uirum perfectum, & uerè beatũ affuturum subdit, Sed in lege Domini. Quod potest accipi in membris, ut in capite: & quantum ad ultimã sententiam, referuntur hic contraria contrarijs. Quãtũ enim ad abire à præcepto, dicitur in lege esse: quantum uerò ad stare & sedere, meditari in lege: iuxta uerò primam sententiam est sententia simpliciter posita. Et sciendũ est, quod aliud est esse in lege, aliud sub lege. In lege enim esse, est uoluntariè secundum legè agere. Sub lege esse, est agi atque premi à lege. Hic igitur seruitus est, illic libertas: hic seruilis timor, illic filialis dilectio. Dicitur ergo restè de Christo, quòd uoluntas eius, id est affectio eius erit in lege Domini patris implenda, qui dicit: Non ueni soluere legem, sed adimplere. & Meus cibus est ut faciam uoluntatè patris, &c. Potest quoque esse in lege, membris attribuit, qui non timore, sed amore legem implet, iuxta quod dicitur: Lex non est posita iustis, &c. Meditari in lege, est filiali dilectione in lege perseuerare. Per diem autè & noctem, aut omne tempus accipiemus: aut per diè prosperitatem, per noctem uerò aduersitatè: & uocabimus in Christo totum tempus à natiuitate usq; ad passionem, prosperitatem: ipsam uerò passionem dicemus aduersitatem. In membris uerò, tempus persecutionis aduersitatem: tempus quietis à persecutione, prosperitatem. In utroque enim tempore & caput & membra à lege Domini non recesserunt. Ut ab ista, Quicumque pro. Et item ab hac: Qui legitime certauerit, coronabitur. De diè prosperitatis Christi dicitur: Abraham uidit diem meum & gauisus est. Itè de nocte aduersitatis: Et usq; ad noctem increpauerunt, &c.

Et erit tanquam lignum. Hic uersus de solo capite potest legi, uel de membris cum capite, si simpliciter in istamus. Iuxta quod sic dicitur: Quia hic uir tantus futurus erit in se, & talis in suis, ut prædictum est, ideo erit & ipse & sui tanquam lignum, id est, comparabilis arbori positæ in irriguo loco, quæ répore fructus tempestiuus emittit frondes & flores, & fructus reddit uberiores. Quod propriè conuenit ipsi capiti, de quo dicitur, quòd puer adhuc federit in medio doctorum, & exposuerit eis scripturas: & etiam membris, sicut Apostolus, Qui non longo exercitio doctrinæ quod sciebant didicerunt, sed ut aspirati diuino igne fuerunt, statim frondes, id est uerba prædicationis emiserunt, & nullorum uerba unquam tantum fructũ fecerunt,

fecerunt, sicut ipsius capitis & ipsorum membrorum. Si uero ad solum caput hic uerbus referatur, sic continuabitur: Nō mirum si hic uir affuturus talis erit, qui neque abibit, sed potius erit in lege Domini: quia erit tanquam merito illud uerum lignum uitæ, positum in medio ecclesiæ, & significatum à materiali in medio paradisi posito: quod lignum secundum humanitatem plantatum est secus, id est, iuxta decursus aquarum: id est, adiunctum & adunatum est sapientiæ Dei patris, scilicet uerbo. Quæ sapientia est decursus aquarum, quia ab ipsa decurrunt in quæque subiecta sibi membra aquæ: id est, spiritalia dona. Necessè est enim cum sapientia patris, id est filius, sit consubstantialis patri, quod spiritalia decurrant à filio, sicut à patre de quo dicitur: Omne donum perfectum, &c. Vel aliter, ut de humana & diuina natura unita dicatur. Quod lignum illud, scilicet unitum est plantatum, id est, sic cooperante spiritu sancto præparatum, ut sit secus, id est, iuxta decursus aquarum, id est, plenariè recipiat decursus aquarum, id est, irrigationem spiritalium donorum. Plenariè enim in illo homine omnis gratia spiritus fuit, de quo legitur, In quo habitat, &c. & ite, Non Deus spiritum dat ad mensuram. Vel aliter, quod plantatum, id est natum & positum est secus, id est, iuxta decursus aquarum, id est inter populos dilabentes per uicia, uelut inter ægros medicus. Vnde dicitur: Non ueni uocare iustos, & reliqua. Vel aliter: Quod lignum humanitatis scilicet plantatum est, id est, conceptum est in utero uirginis, secus decursus aquarum, id est, secundum obumbrationem integram sancti spiritus, quæ omnia in centia uitiorum in ea destruxit. Vnde dictum est: Spiritus sanctus supueniet in te, & reliqua. Sciendum quod tribus modis in diuina pagina accipitur aqua, scilicet aut pro spiritalibus donis, iuxta quod dicitur: Fluminis impetus. &c. Aqua quam ego dederō. Aut pro populis, ut in Cantico: Aquæ multæ, &c. Aut pro blanditijs, unde dicitur: Non me demergat tempus, &c. Spirituality autem dona hac ratione dicuntur aqua, quia sicut his materialibus aquis nostrum exterius, id est corpus lauatur: ita per ipsa spiritalia dona nostrum interius, id est anima lauatur. Populi uero ideo aquæ dicuntur, quia semper in fluxu sunt, & quantum ad instabilitatem propriæ uitæ, quæ semper periret: & quantum ad uicia, per quæ desuunt. Blanditiæ quoque hac ratione dicuntur aquæ, quia sicut aqua aliquid molitur: ita sæpè blanditiæ multorum molliunt animum & frangunt. Nota quod dicitur: Quod fructum suum dabit in tempore suo. Tempus suum illius ligni, id est Christi, ad fructificandum dicit fuisse, postquam ipse Christus clarificatus est resurrectione & ascensione. Tempus enim non fuit ad fructificandum fuit illud, de quo dicitur: Nondum erat spiritus sanctus datus, quia nondum erat clarificatus. Quod non ideo dicitur, quia ipse Christus ante clarificationem fructum dedisset, mortuos suscitando, infirmos sanando, plures predicatione sua conuertendo, sed quia paruus fuit ille fructus, respectu illius quem post clarificationem in apostolis dedit, cordibus eorum spiritu sancto desuper misso, illuminatis atque confirmatis, per quos apostolos ecclesiam toto orbe constituit, cum sonus predicationis eorum in omnem terram, & in fines orbis terræ exiit. Christus dicitur lignum uitæ hac similitudine, quia sicut Adâ & Eua nisi peccassent gustantes de fructu materialis ligni uitæ in paradiso positi, immortales fierent: ita quicumque spiritaliter & digne Christum gustant, in anima immortales sunt, ipso attestante cum dicit: Quicumque dignè manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, mortem non gustabit in æternum, &c.

Et folium eius non.] Folium Christi uocat uerba predicationis hac similitudine, quia sicut in arbore foliū præcedit, & sequitur fructus: ita uerba predicationis Christi fructus subsequens est, salus scilicet multorum.

Bedæ tom. 8.

Quod folium, id est quæ uerba nō defluent, id est, nō inefficacia erunt, quia semper alicubi fructificabunt. De his uerbis dictum est: Omnis caro fœnum, & claritas eius tanquam fœni. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos, uerbum autem Domini manet in æternū. Et item: Cælum & terra transibunt, &c. Et item: Verbum meum non reuertetur ad me uacuum, sed fructificabit quocumque mittam illud.

Et omnia.] Per omnia accipit tam dicta quàm facta, quæ Christus faciet in se & in suis: quæ sicut in se bona erunt, ita etiam in ipsis fidelibus prosperabuntur, id est ad prosperum deducuntur exitum. Possumus etiam dicere insulam, quod etiam mala secundum uisum hominum, quæcunq; Christus faciet, id est fieri permittet à diabolo in suis, ad ipsorum prosperitatem fieri. Licet enim uideatur non uocuisse Petro, quod Dominum negauit, multum tamen profuit, cum ipse correctus qualiter aliorum fragilitati deberet misereri, in seipso didicit. Sic in cæteris.

Non sic impij non sic.] Sicut quæ hactenus dicta sunt, pertinent ad dehortationem atque terrorem malorum. Et accipit hic impios tam falsos Christianos, quos incredulos. Quasi dicat: Pij per omnia rã dicta quàm facta quæ in eis fiunt, prosperabuntur: sed impij nō sic erunt, id est neque in dictis neque in factis, prosperabuntur. Repetitionem ponit ad confirmationem, quod uere mali punientur, quod paucis uerum uidebatur. Vnde dictum est, Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij super eum, dicit Dominus. Non prosperabuntur impij, sed erunt tanquam puluis, id est comparabiles pulueri: quia sicut terram solubilem sine humore & grauitate, quæ puluis dicitur materialis uentus à solida terra separar & projicit: ita ipsos qui sunt puluis, id est, carent affectione charitatis, id est, dilectione Dei & proximi, in quo inobedientes sunt præceptis Dei. Vnde necesse est ut sint elati: projicit uentus, id est elatio eorum à facie, id est à præsentia ueræ terræ repromissionis: id est cælestis Hierusalem, ubi soli boni erunt. De qua dictum est: Credo uidere bona Dei. Et item: Beati mites, quoniam, &c. uel à facie terræ, id est, à repræsentatione, id est, stabilitatis in Deo: id est, in ipsis non repræsentabuntur, nec uidebuntur præcepta Dei, quæ stabilitas bonorum sunt: quia ipsos stabiles contra tentationes hostias reddunt. uel à facie terræ, id est, à pulchritudine & clarificatione propriæ carnis. Licet enim resurgant impij, non tamen recipiant carnem suam clarificatam: quia resurrectio eorum nō erit eis ad gloriam, sed ad ignominiam. De hac terra dicitur: Expecta Domini, &c. ut hæreditate capias terram. Qui enim in hac uita aduentum Domini expectat patienter, tolerando flagella, & à uia, id est à præceptis eius non aberrauerit: ille tandem in resurrectione terram, id est carnem suam, quæ non potest ei auferri & perturbari, recipiet hæreditatem: id est, ita clarificatam, ut neque eam amplius amittere, neque perturbari in ipsis possit. Quia erunt tanquam puluis omnes impij, ideo neque uerbi impij, id est, idolatre resurgent, ut sint in iudicio, quia nō ueniunt ad iudicium. De his enim dictum est: Impius iam iudicatus est: & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Neque peccatores, id est scripte legis peruariatores: id est, falsi Christiani non erunt in consilio iustorum, id est, in neutro iudicio, iustorum scilicet, ut uel iudicent, sicut quidam iusti, id est apostoli & martyres, &c. tales uel ut iudicentur ad saluationem: sicut quidam ex iustis, quibus dicitur, Venite benedicti patris mei, & reliqua. hoc appositum est ad deprecationem fallorum Christianorum, ne ipsi audientes incredulos non uenire ad iudicium, quia legem non susceperunt, se autem scirent uenturos propter Christianitatis sacramenta: quæ quamuis in dignè susceperint, putarent tamen quod uel ipsi iudicare debeant, aut saltem sic iudicari ut saluentur. & accipiuntur hic impij & peccatores proprie. Consilium ponitur pro iudicio

dicio, quia omne iudicium quod rationabiliter fit, agitur per consilium. Sciendum plures diuersitates fuerunt resurgentium. Alij enim ita resurgent, ut ueniant ad iudicium: alij ut non ueniant ad iudiciũ, quia iam iudicati sunt. Venientium alij iudicabunt, alij iudicabuntur. Eorum qui iudicabuntur, alij saluabuntur, alij nõ. quæ diuersitas in prædicto uersu notari posuit.

Quoniam nouit Dominus. Quoniam dictũ est, quod mali aut non uenient ad iudicium: aut si uenient, non erunt in consilio iustorum, intellectum est per oppositum bonis, quod illis negatur esse concessum. Subdit causam ad utrumque. Quasi dicat: Ideo boni hæc habebunt, & mali carebunt: quia ille qui Dominus est absolutè, & cuius remunerare est, nouit uiam iustorũ, id est, approbat opera eorum, unde dicitur: Nouit Dominus qui sunt eius: & quia iter impiorum, id est opera malorum, quæ ipsi frequentant (quod pariter innuitur) deberet dicere: Non nouit, id est reprobat: sed ut magis ipsos deterreat, ponit quod planius est: & quod necessario consequitur, peribit scilicet. Sicut enim scire Dei pertinet ad esse, & ad saluationem: sic nescire, ad non esse & ad perditionem. Nescire Domini ponitur pro reprobare. iuxta illud: Amen dico uobis, nescio uos. Non enim potest dici Deus qui omnia scit, aliquid nescire, quasi ignoras, sed nescire eius est reprobare, id est, non defendere quicquid dignum est perire. Postulus quoque uiam iustorum dicere caput iustorum, id est Christum, quem Deus paret approbat. Quia omne iudiciũ dedit filio: & sic ut ipsum approbat, ita qui eum imitantur, approbabit, unde dictum est: Volo parer ut ubi ego sum, ibi, &c. Et item: Vbi cumq; fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ illic. Iter quoque impiorum, est caput eorũ: id est diabolus, quem omnes sui comitabuntur in perditione, & in illum ignem de quo dictum est: Qui preparatus est diabolo & angelis eius. Potest quoque hic uersus ultimus primus legi, & prior ad istũ uelut causa subdi. iuxta quod continuabitur sic: Ideo impij prosperabuntur, impij non sic: id est, non prosperabuntur, quia nouit Dominus uiam illorum, & iter impiorum non nouit, quod peribit. & quare pereat, prior uersus ostendit. Quasi diceret: Ideo scilicet, quod iter impiorũ peribit, erit eò, quia ipsi impij tam idolatræ, quam falsi Christiani non resurgunt in hac uita, per primam, id est ponendo se in iudicio, ut damnentur scilicet in se, quæ damnanda sunt, & probentur quæ probanda sunt. Et quia in hac prima resurrectione non resurgent, ideo ipsi peccatores, id est impij, non erunt in consilio iustorum, id est in conuentu iustorum in futura resurrectione. Duæ enim sunt resurrectiones, altera prima, altera secunda. Prima est in præsentem, quando aliquis à morte uitiorum per penitentiam in anima resurgit: secunda erit in die iudicij, quando boni per immutabilitatem & impassibilitatem carnis, ita in carne resurgunt, ut nec in ipsa carne aliquid amplius pati possint. Hanc autem secundam resurrectionem nullus habebit nisi qui primam habuerit. Necessè est enim ut qui expers fuerit primæ, expers sit & secundæ.

IN PSALMUM II. ARGUMENTVM.

Generalem Dauid querimoniam facit ad Deum, quod regno sibi desuper dato, & gentes & populi Israel inuiderint communem ad omnium correctionem dirigens. Aliter Christus de passione & potestate sua dicit. lege ad Lucã.

EXPLANATIO.

Dauid interpretatur manu fortis sue desiderabilis, quod nulli aptius conuenire, quam omnipotenti Christo, qui est

ueraciter fortissimus, & summo desiderio requirendus. De cuius passione loquitur propheta. & ipse Dominus sua uerba dicturus est. Verum apud Hebræos nec iste psalmus habet titulum, sed priori adiunctus unum psalmum facit, qui & à beatitudine incipiat, & in beatitudinem consummetur. Quatuor membris psalmus iste diuiditur. In primo loquitur propheta de iudeis, propter passionem Christi. secundo uerba sunt demendatio inuadum. Tertio dicta sunt Domini saluatoris de omnipotentem regno, & de inenarrabili generatione sua, quantum potest paritas humana recipere. Quarta propheta relinquitur mones populos, ut ad fidem Christianam agnita Domini maiestate conueniant.

COMMENTARIUS.

Vere fremuerunt gentes. Introducitur hic per prophetiam caput Iudæos & gentes obiurgans, quod non aduerentes medicum salutis, irrationabilem fremitum & imperum in ipsum facturi in eius passione erant. Et loquitur hic de passione sua & suorum, & de regni sui obtentione hoc modo: Quod Iudæi enim ualidissimam causam putauerunt, ne ipsi amitterent locum & gentem, & ne mundus post ipsum iret, scilicet mortem eius ualidissima causa fuit, cur ipsi amitterent locum & gentem, quando destructi à Tito & Vespasiano, per totum orbem in captiuitatem dispersi sunt, & quare totus mundus per ipsum iret. Nisi enim ipsi Iudæi ipsum non resurrecturum putarent, non eum crucifixissent: sed ipse quia mortuus est, resurrexit: & quia resurrexit, ascendit, & spiritum sanctum transmisit, qui corda Apostolorum ita illustrauit, ut doctrina eorum ubiq; diffusa, totum penè orbem ipsum faceret sequi. In quo toto hoc omne bene innuitur, quia non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Videtur autem hic psalmus esse idem cum superiori, quia ad idẽ, id est, ad caput refertur, & quodam modo de eodem & hic & ibi agitur, sed planè ab illo diuersificatur tum per titulum, qui huic apponitur, tum per aliam intentionem, quæ huic datur. Est enim huius psalmi intentio, hortari fideles exemplo capitis, ut in præsentem sint cõpatientes, ut tandè in futuro sint cõregnantes. dicit enim Apostolus: Quod si cõpatimur, & conglorificabimur. Hæc autè intentio plenè à superiori differt, & ab ea, quæ fuit hortari, resurgere à triplici morte animæ: & ab ea quæ est, ut sicut portauimus imaginem terreni hominis, portemus & imaginem cœlestis. Nec illud obest huic diuersitati, quod in Actibus Apostolorum hic psalmus à Petro primus dicitur. Nam primus dicitur, non quærum ad priorem, qui quasi titulus est omnium aliorũ, & ideo titulo caret: sed quantum ad intrinsecos psalmos sequentes, quorum ipse primus taliter intitulatur, Psalmus Dauid. Psalmus iuxta quod nomen est uerborum, sic diffinitur. Psalmus est hymnus alicuius metri lege compositus, quod ad similitudinem organici instrumenti supernam cognoscitur nobis indicare uirtutem. Quod rectè competit uerbis huius psalmi. Nam & metricè & in Hebræo composita sunt, & supernam indicant uirtutem: quia indicant nobis passionem Christi, & eius resurrectionem, per quæ ipse regnum quod super omne regnum est, obtinuit. Sic in cæteris. Accipitur quoq; Psalmus pro actione hac similitudine, quia sonus instrumento musico, qui propriè psalmus dicitur, per nostram actionem fit, quando chordas digitis aut plectro percutimus, iuxta quod utrumque potest hic exponi titulus. Psalmus, id est uerba sequentia, quæ supernam uirtutem indicant, aut actio quæ in ipsis uerbis notatur taliter, scilicet agere de passione, de regni obtentione, attribuitur nõ historiali, sed uero Dauid, id est Christo qui uerè manu for-

nu fortis est: quia diabolum alligauit, & spolia eius, id est Petrum & Paulum, & cæteros tales, quos ipse in primo parente captiuauerat, ei abstulit, & in ornamenta domus suæ distribuit, quando illis in ecclesiã translatis, alij gratiam linguarum, alij gratiã sanitatum, alij tale aliquid dedit. Est quoque Christus uerè uisu desiderabilis, cuius conspectu reficiuntur angeli, & de quo dicitur: Cuius uultum desiderat uniuersa terra. & Speciosus præ filijs hominum. Quod etiam de humanitate eius potest dici. Nihil enim in ipso etiam secundum carnem fuit, quod uerè non reficeret, & quod uerè amplexandum non sit, quia & totus à peccatis immunis fuit, & omni uirtute abundauit. quod de nullo alio potest dici. Cõtinuatur autem hic psalmus superiori, si in uoce capitis ille legatur transmutatione de tertia persona in primam facta, ut sæpè fit, sic: Ego per quem prosperabuntur, & in dictis & in factis omnes imitatores mei adsum, uocando, iustificando, magnificando, & omnia bona faciendo. Quare ergo gentes contra me fremebunt. Si uerò in uoce prophetæ superior psalmus legatur, sic cõtinuabitur: Ego de quo propheta meus tot & tanta prædixit, scilicet quod nec cogitatione abirem, sed in lege eius totus essem, & c. adsum omnia bona omnibus conferre paratus. Quare ergo gentes, id est, gentiles in passione contra me fremebunt, & populi, id est, Iudæi quare contra me inania meditantur. Quasi dicat: Ob uilem, imò ob nullam causam hoc fecerunt. Gentes, milites Pilati dicit, qui & Romani & gentiles erant. & qui Dominum lingua, Iudæi manibus crucifixerunt. Qui nihil aliud causæ in ipsum habuerunt, nisi quod Iudæi Christum accusantes, quia se regem diceret, dixerunt: Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari. Quæ causa nulla fuit. Nam audierant & Iudæi & gentes tale quid ab eo, per quod intelligere possent, quem regem Christus se diceret, cum dixisset: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Populos, id est, Iudæos dupliciter meditari inania dicit: uel quia non aduertunt quam saluiter sit eius aduentus, sed expectant Messiam adhuc uenturum, quod inane fuit, quia iam uenit. quod quidam in euangelio manifeste comprobant, qui ipsum uides dixit: Verè aut duo sunt, aut hic est. Et quia putauerunt, quod non amitteret locum & gentem, si ipsum interficerent, neque mundus post ipsum iret. Quod inane fuit, ut supra dictum est. Vel quod putauerunt se non crucifigere Iesum cum dixerunt, Nobis non licet quenquam interficere: quod inane fuit, linguæ enim eorum gladius acutus.

Astiterunt reges terræ. Non solum minores in me & meos fremebunt, sed etiam superiores: quia reges terræ, id est, inhiantes terrenis, & cælestia non attendentes, astabunt, id est, ad se stabunt, & cõsentientes erunt in persecutione mea, id est, meorum & principes, id est, tyranni regibus inferiores, conueniunt in hoc unum, ut sint aduersus Dominum, id est Deum patrem. & hoc ideo, quia erunt aduersus me Christum eius, me & meos persequentes. Vnde dictum est: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem. Ipsi dico omnes & inferiores & superiores, dicentes contra me & meos.

Dirumpamus uincula. Id est instituta eorum, ne nos alliger Christiana religio, & proiciamus à nobis iugum, id est dominium ipsius prælationis Christi & suorũ. Quasi enim quoddam iugum & dominium prælati ecclesiæ in subditos, quos instruant, habere uidentur. De quo iugo dictum est: Iugum enim meum suauis est, & reliqua. Quantum ad passionem Christi, accipit superius reges gentium, Herodem primum, qui inter pueros uoluit interficere Iesum. & Herodè secundum nepotem eius, qui etiam interfectione consentit. De quo in passione Christi legitur: Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in die illa. Principes uerò item, quantum ad Christum, prælatos Iudæorum acci-

Bedæ rom. 8.

pe, Pilatum scilicet, Annam Caipham. Carebant enim tunc Iudæi rege, iuxta illud: Non auferetur sceptrum de Iuda, & reliqua. Quantum uerò ad membra Christi, reges Neronem & sibi consimiles: principes uerò quoslibet tyrannos, inferiores regibus, persecutores sanctorum accipe. Potest & aliter, Dirumpamus uincula eorum legi, ut sit exhortatio Christi ad membra sua contra persecutores. Quasi dicat: Ipsi & superiores & inferiores conuenient cõtra nos deceptionibus & persecutionibus suis, ad se retrahere: nos autem dirumpamus uincula, id est blanditias eorum, quibus uoluerunt nos flectere, cõtemnamus & iugum ipsorum, id est, minas & tribulationes, quas nobis inferent, proiciamus, id est negligamus.

Qui habitat in caelis. Iuxta proximè dictam sententiam sic continuabis: Ideo proiciamus iugum ipsorum, non acquiescentes, ut à fide nos detrahant: quia Dominus iridebit eos, id est, quandoque ad eandem fidem perducet eos. Iuxta primam uerò sententiam sic continuatur: Stabunt quidem reges & principes contra nos, sed nihil proficient: quia ille qui est habitator cælorum, id est iustarum animarum, Dominus scilicet pater, iridebit, id est irrisibiles, quantum ad priorem statum faciet eos, cum etiam in passione quosdã ex ipsis assumet: ut latronem, & illum qui dixit, Verè filius Dei erat iste: & centurionem, de quo legitur in passione, & alios plures, faciendo ut qui prius uidebatur præse, postea gaudeant subesse: & qui fuerat inimici, fiant amici. quod quantum ad illorum primam stultitiam, erit quasi irrisio. Et quos hic non iridebit, assumendo subannabit, id est dignos subannatione, id est, contemptui faciet in futuro. Vel potest esse repperitio in præsentia ad exaggerandam ignorantiam. iuxta quod proprie poterunt accipi subannatio & irrisio. Est enim irrisio proprie in dictis ignominia: subannatio uerò cõtemptus ille, qui narium corrugatio ne fit notatur. Erit ergo quasi dicatur: Tale quid eos facere faciet, quod & irrisibile erit in dictis & in gestu corporis. Cæli congruè dicuntur iustorum animarum. Dicit enim Salomon, quod anima iusti sedes est sapientiæ. Constat quoque quod sapientia Deus est. Cum igitur Dei sedes cælum est, iuxta quod ipse dicit, Cælum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum: ualde congruum est, quod si anima Dei sedes est, ut Salomon cõprobat, anima quoque dicatur tẽplũ.

Tunc loquetur. Verè subannabit eos in futuro, quia loquetur ad eos in ira sua, id est, irreflexibili & irruocabili, tunc quando manifesta erit eius ira, quæ nunc est occulta, scilicet cum exprobrabit eis dicens: Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & reliqua. Et conturbabit eos, id est, & conturbatos & cõfustos reddet eos in furore suo, cum dicit in seuerissima sententia: Ite maledicti in ignem æternum. Sciendum quod ira non est accipienda motus aliquis in Deo, sicut in homine. In homine enim proprie ira est motus animæ diligentis legem, contra animam non diligentem legem. Reliqui enim motus irrationabiles, furor non ira dicendi sunt. Hac autem ira sæpè apud homines plura bene iudicantur. Vnde ad hanc similitudinẽ dicitur ira in Deo uis illa, qua iustissimè uindicat subiectam creaturam, non cum motu, sed cum tranquillitate. Dicit enim Salomon de Deo: Domine Deus sabaoth, tu iudicas omnia cum tranquillitate, & iustissime disponis. Dicitur tamen hæc uis cum tranquillitate ira in Deo, quantum ad illos qui patiuntur: quia ipsis Deus motus esse uideretur. Est autem ira Dei duplex: una præsens & occulta, altera manifesta & futura. Occulta & præsens est, quando praua mens hominis in hac uita datur inter interiores tenebras, id est, deprimitur cæcitate. De qua dictum est: Cæterum nescit se puniri impius, nisi cum luit nolens, quod perperat uolens. Manifesta autem in futuro erit, quando mali in tenebras exteriores, id est, in gehennam ignis manifestè & irrecuperabiliter dabuntur, quod utrumque

que in libro notatur. Per tunc enim manifesta ira dicitur, per sua irreflexibilis. Quicquid enim apud Deum semel damnatur, eternaliter damnatur. Unde merito in præsentia locus tantum misericordiae esse dicitur. Nullus enim in futuro misericordiam assequetur nisi qui promeruerit hic eam.

Ego autem con.] Hic aperte de regni obtentione loqui incipit. Quasi dicat: Gentes & populi & principes contra patrem stabunt, & contra me uolentes me deprimere & destrueri, & per me patrem. Ego autem exaltabor, quia ita certus sum quod constituar rex ab eo, id est, à Domino patre, quasi iam constitutus sim rex. & hoc super sanctum montem eius, qui est Syon, id est, super ecclesiam, ad hoc ut prædicem ipsi Syon præceptū & uoluntatem eius, id est patris. Syon mōs quidam altus est, olim positus intra Hierusalē, unde à lōge solebāt aspiciere & præuidere hostes, uel quos liber aduenientes, & interpretatur specula. Unde tū propter significationem, tum propter interpretationem rectē hoc nomen cōuenit ecclesie, id est fide libus, quia & alti sunt eminētia uirtutum, & firmi fundamento: id est, stabilitate fidei, sicut mons & altus & firmus est: & inspicere debent quæ à longe sunt, id est futura, non præsentia: anteriora, non posteriora sicut à Sion longē posita inspiciebantur. De his enim dicit Apostolus: Nos autem reuelata specie speculamur gratiam Dei.

Dominus dixit ad me filius.] Quasi dicat: Quorsum hoc dico, quod rex constitutus sim. Ideo scilicet hoc dico, quia Dominus pater præcepit mihi ut incarnarer, & ipse mihi gentes traderet, ut excolerem eas tanquam hæreditatē. Quod sic in libro habetur: Dominus pater dixit mihi uerbo suo, quod in quantū ei æqualis eram, nihil ab eo postulare poteram.

Postula d me.] Id est, fac te talem, qui possis postulare, id est, humanam naturam assume. Ego dabo tibi gētes hæreditatē: id est, ut eas excolas tua doctrina, & ipse te bonis moribus pascant. Sicut enim aliquis hæreditatem excolit, & ipsa eum pascit: ita gentes dicuntur hæreditas Christi, quas ipse excolit prædicatione, & cuius bonis ipse pascitur, id est, delectatur. Unde alibi dicit: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Et non paucas gentes tibi dabo, sed etiam terminos terræ, id est, gētes, quæ sitæ sunt in extremis terræ, dabo tibi in possessionem. Possessionem & hæreditatem dico tuam, id est, ad te pertinentem: quia tu es filius meus, non adoptiuus, sed proprius: quia ego genui te, non temporaliter, sed hodie, id est in æternitate. Licet per nullas uocum quas habemus, proprie loqui de Deo possimus, tamen quæ præsens tempus significant, ut hodie proprius ad loquendum de diuina essentia, cui omnia præsentia sunt, accedunt. Propter hodie quod ad notandum eius æternitatem, quæ rota simul præsens est, positum est.

Terminos terræ aliter accipere possumus, scilicet solos perfectos, qui uera possessio Dei dicuntur: quia ad eō se à terrenis elongauerunt, quod nihil in eis retinuerūt, nisi quantum ad supplendam necessitatem uix sufficit.

Reges eos in uirga ferrea.] Ideo dabo tibi gentes in hæreditatem tuam, quia tu eris dignus hæres: quia scilicet te reges eos in uirga, id est in iustitia, quæ propter rectitudinem significatur à uirga ferrea, id est, irreflexibili. Quicquid enim apud Deum semel iustum uel iniustum est, semper est iustum uel iniustum. Et ideo iustitia eius irreflexibilis est, non commutabilis ut iustitia hominum. Et confringes eos existentes tanquā uas figuli, id est, conteres in eis carnales concupiscentias, & luculēta negocia ueteris hominis, & quicquid à uetere limo inolerum est atque contractum. Deus quasi noster figulus est, quia nos facit, & nos sumus sicut figuli: quia sicut figulus postquam aliquid in ua-

se præter libitum suum fit, ut in melius mutet confringit, ita Deus correctione & admonitione sua, quod præter eius creationem ex uitijis nobis adhæsit, confringit, & in melius restituit.

Et nunc reges intelligite.] Hic exhortatio capitis incipit ad fideles, ut patientes sint, & ex nimia familiaritate & benigna affectione ad eos conuertitur. Quasi dicat: Deus pater subiciet uos mihi, & in hæreditatem dabit, & uos per hanc subiectionem, & per hoc seruitium nunc facti reges, uos ipsos scilicet & alios regentes. Unde alibi dicit: Quia Deo seruire, regnare est. Intelligite, id est, intelligenter agite, scilicet quid uos qui serui estis, Domino debeatis considerare. Quis enim dignior intellectus, quàm scire quid creatura creatori, quid seruus Domino, quid homo debeat Deo? Nullus scit. Et uos qui iudicatis terram, id est, qui potestatem habetis iudicare reuēnitatem, id est, damnare in uobis, & in alijs quæ damnanda sunt. Erudimini, id est eruditionem, id est flagella Dei assume. De quibus dictum est, Flagellat pater filium quem diligit.

Seruite Domino.] Exponit quid per intelligere accipiat. Et ideo posuit Seruire, ne superbirēt, quia reges eos dixit. Quasi dicat: Licet uos reges uocauerim, tamen seruite Domino ut serui, quod intelligitur agere est, & hoc non in elatione, sed in timore: & hoc nō in timore seruili, sed exultate, id est, hoc exultanter agere. Et ne hanc exultationem uerteret ad effusionē temeritatis, & non ad custodiam sanctitatis, subdit: Cum tremore, & pertinet timor ad animum, tremor ad corpus.

Apprehendite disciplinam eius.] Rursus exponit quid sit erudiri. Quasi dicat: Si uultis scire quid sit erudiri, apprehendite, id est, desiderate capere etiam fugientem disciplinam, id est flagella patris uestri, quibus disciplinari & probati efficiemini. Quam debeatis apprehendere, non solum ut futuras pœnas effugatis, quæ ualde timendæ sunt, sed etiam amore iustitiæ. Quod sic dicit, Ne quando, id est, ut aliquando Dominus pater nō irascatur uobis: id est, per uim illam qua iustissimè iudicat in subiectam, creaturam, det uos in interiores tenebras, id est in cæcitatem mentis. Et sic pereatis de uia iusta: id est, per mentis cæcitatem recedatis à iustitia. Quod quàm graue sit, nouit ille, qui per se sentit quanta dulcedo sit in iustitia.

Cum exarserit.] Illud apponit, ne parum uideretur perire à iustitia. Quasi dicat: Valde graue est perire uel deficere à iustitia Domini: quia cum ira eius, id est, cum uis illa qua iustissimè iudicat, quæ nūc occultè ardet in illis, quos in præsentia dat in interiores tenebras, id est in cæcitatem mentis. Cum illa inquam exarserit, id est manifestè arserit, dando illos eisdem in tenebras exteriores, id est, in gehennam: deberet dicere æternaliter damnati sunt, uel si quid peius posset: sed ut aggrauer illud, contrarium ponit, scilicet quia beaterunt omnes qui confidunt in eo, id est, in Domino. Unde consequitur quod infelices sunt, qui non confidunt in eo. Confidere in Domino dicitur, qui talia iam fecerunt, aut adhuc facient propter quæ æquum sit eos remunerari à Domino.

IN PSALMVM III. AR/
GUMENTVM.

70 **P**OTEST Ezechia conuenire, qui circumdatus Assyrio exercitu Dominū inuocauerit. Ali- ter uox Christi ad patrem de Iudæis.

PSALM

PSALMVS DAVID, CVM
fugeret à facie Abfalón
filij sui.

EXPLANATIO.

David Christum accipe, Abesalon Iudam Scariothen, à cuius facie Christus fugit: uel corporaliter in montem Oliueti recedendo, uel spiritualiter sine cognitionis & dilectionis lumen abscondendo. & bene propter sacramenti concordiam iter que persecutor uno suspendij tormento perijt. Notandum autem, hunc Psalmum post quinquagesimum, & multos alios qui ad Sauli insidias pertinent, fuisse cantatum: sed certe mysterij gratia prepositum, quia & his qui de triduaana resurrectione memorat, tertius ponitur: & ille qui quinquagesimus debuit, qui remissionis & poenitentiae fructus ostendit. Totus hic psalmus ad personam Christi aptatur. primo modo ad patrem loquitur, persecutoribus exprobrans qui irreligiosa contra ipsum uerba loquebantur: secundo loco fidelis populus ne mortem formidet instruitur, quando cum exemplo auctoris sui spe resurrectionis certissime consolatur.

EXPLANATIO.

Domine quid multiplicati sunt. Iste Psalmus sic intitulatur, Psalmus David, cum fugeret à facie Abfalón filij sui. Legitur in historia in libro Regum, quod post perpetratum adulterium & homicidium Uriæ à David, cum ipse David nondum regnaret super rotum Israel, sed in Iudæa tantum. Abfalón filius eius, quia Amón fratrem suum causa Thamar sororis suæ, quam ille comaculauerat, interfecit gratiam patris David, scilicet amisit. Postea uero per Ioab restitutus in gratiam patris, curus & equites sibi comparauit undiq; atq; paulatim cepit affectare regnum patris, quousq; tandem apertè regem se fecit clamari, atq; patrem de regno fugauit. Quo facto uirum Iudæ, qui cum patre erant, tandem collecti sunt, ut contra Israel, quem ille coadunauerat, pugnarent. Et cum egredierentur ad pugnam, pater stans in porta ciuitatis, diligenter singulos rogauit, ut Abfalónem puerum, quem diligebat seruari sibi. Postquam uero exercitus congressi sunt, post paulo fugit exercitus Abfalónis. Cumq; ipse etiam fugeret, Abfalón transfiliens subter quandam frondosam quercum, quia crinitus erat, inter densos ramos capillis hæsit, atq; mula quam equitauerat, fugiente pependit. Quod uidens quidam miles patris, Moab principi militiæ nunciauit, atq; Moab iubente rediens, necis uulnere illum perforauit. Quod audiens David incredibili fletu, ut historia refert, mortem eius deplorauit. Ex historia hac sumptus est iste psalmus in persecutione eadem à David compositus, non quod historice agat de historialis David persecutione, sed quod mysticè agat de spiritualis David à Iuda filio suo illata persecutione. Est enim per illum historialis David spiritualis David, id est, Christus intelligendus. Per Abfalónem filium eius Iudas spiritualis filius istius. Qui recte potest dici filius, iuxta illud: Non possunt filij sponsi lugere, quam diu cū ipsi sunt sponsus. Quod de Apostolis dictū est. Per hoc uero quod ille historialis David fugatus à filio suo fugit à facie illius, fugahuius spiritualis David accipienda est, qui à facie filij sui persequentis Iudæ fugit, & historialiter & mysticè. Historialiter, cū in nocte, qua traditus est Iuda ad Iudæos abeunte, ipse cum discipulis in montem recessit, ubi solus orauit. Mysticè uero ab ipso fugit cum uirtus & sapientia Dei mentem eius deseruit. Fugit cum metem eius illustrare destitit, & cum post buccellam Bedæ tom. 8.

panis in cena receptam indignè, satanas metem eius perualit. Per suspensionem quoq; Abfalónis, suspensio Iudæ intelligenda est. Quem celo & terræ perosum, nec cælum nec terra retinuit, sed inter utrumq; proprio suspensio dignum factis exitum pertulit. Per hoc uero quod historialis David persecutionem filio, illo defuncto euasit: intelligitur, quod Christus perditore Iuda traditore suo, omnem tribulationem & angustiam euasit, cum post passionem suam clarificatus est, resurrectione, ascensione, ad patris dexteram consensione. Interpretatur autè Abfalón, pax patris: quod ualde mirum, & secundum historiam & secundum mysterium potest uideri, cum & historialis Abfalón suum patrem tanto studio persecutus sit, & cum mysticus Abfalón, id est, Iudas spiritualementem patrem tanta seuitia exacerbauerit. Sed alicui diligentius persequenti, non uidebitur mirum. Pax patris enim non refertur ad filios, sed ad patres. & bene cum historialem patrem David tantam habuisse pacem in filium Abfalónem, licet persequentem legatur, quod exercitū egredientem ad prælium quali uirtutem de cura eius rogauit, & mortem eius tanta affectione desineuit, ut diceret, Abfalón fili mi, & reliqua. Inuenietur quoq; spiritualis David immèlam in Iudam habuisse pacem traditorè, cum & eius nefanda consilia cognoscens, eius presentiam pertulit, nec à sacratissima cœna, in qua figuram sacrosancti corporis sanguinisq; sui discipulis tradidit, ipsumq; excludit, atq; pacis osculum illi tradendi se non negauit, cum tamen celeritate cogitationis interno bello nequam ille nascaturus. Suprà dictus sic exponitur titulus. Psalmus, id est sequentia uerba quæ psalmus dicuntur, quia supernam nobis ad similitudinem musicæ instrumenti indicant uirtutem, illa in quæ uerba cum intellectu suo & propria significatione, attribuantur David, non historialis, sed uero: uerba dico, facta & significata talem intellectum apud nos habitura, qualem & tunc, quantum ad spiritum sanctum, cui omnia presentia sunt, habuerunt, scilicet de persecutione, quam Christus à Iuda filio suo erat passurus, significata inquam tunc, cum historialis David fugeret à facie filij sui persequentis cum historialiter. Sciendum quod hic psalmus superiori debet continuari, tum quia capitis uox est, sicut & superior, tum quia loquitur de eadem re. Agit enim de Christi persecutione, & eius clarificatione, quod idem ualet quod & passio Christi, & regni obtentio, unde ille locutus est: tum etiam quia eandem intentionem quam ille in maiori parte habet. Sicut enim superius psalmi intentio fuit, horrari nos ad compassionem, ut perueniremus etiam ad conglorificationem, ira & huius est eadem. sed in hoc tamen differt, quia ibi simpliciter hortatus est ad quamcunq; compassionem: hic autè in tantum aggrauat, quia hortatur nos ut non deficiamus in passione, quantacunq; persecutio imminet, etiam si multa milia persecutorum nos circumueniant. & hoc ad exemplum capitis nostri, in quem tam uehemens & tanta facta est persecutio, ut non deesset de numero discipulorum quidam uel etiam multi ad diti numero persecutorum. Potest enim coniectari, quod non solum Iudas traditor, de discipulis Christi in eius persecutione de se defecerit, sed quod etiam adhuc quidam alij ex illis prius Dominum sequentibus & in eum credentibus in eadem forte persecutione consenserint, de quibus legitur: Et scandalizati semè abierunt retrorsum illi septuaginta duo. Continuat autem sic: Ego de quo tot & tanta prædicta sunt adsum, omnia bona omnibus cõferre paratus, omnibusq; mederi uolens. Unde benigne ab omnibus suscipi, & à nullo deberem persequi. Persecutores autem tam ex Iudæis quam ex gentibus, tam maiores quam minores, tam mei quam alieni rãto studio coaceruati fremebunt contra me, ut non desit in numero discipulorum, qui adderetur numero persecutorum. Sed ó Domine pater propter quod in tantum multi-

plicabuntur tribulantes me? Quasi dicat: Ad magnâ gloriam meam, & ad immensam confutionem ipsorum patiens hoc fieri. hæc omnia quâ tum ad prophetam, intelligenda sunt de futuro, sicut & superiora. Verè multi erunt tribulantes me. Nam multi insurgunt, non pro me defendendo quod debent, sed aduersum me: id est, contra me, & pro se. id est, pro loco & gère.

Multi dicunt animæ meæ. Verè multi erunt contra me, quia multi ad damnationem animæ meæ, id est, uitæ meæ, scilicet ut interficiant me, dicent inquam de me loquentes, Non est salus in Deo eius. Quasi dicat: Hic Christum non saluabit Deus ille, in quem ipse confidit, ut resuscitet illum. Dixerat Christus ante passionem in pluribus sermonibus Deum patrem à mortuis eum suscitaturum. Et cum de se loquens dixit: Tra dertur gentibus ad illudendum. Et item: Soluite temp lum hoc, & reliqua, & multa talia. Quod Iudæi non credentes, & ideo in morte penitus damnare eum pu rantes: quod uerè facerent, si nõ resurgeret, ipsum cru cifixerunt. Si enim resurrexerunt sperarent, nunquã ad resurrectionis gloriam crucifigendo perducerent.

Tu autem Domine. Ipsi dicunt, quia tu non saluabis, me suscitando, sed tu manifestum habes Domine pater mentiri eos: quia sicut suscepisti me hominem sine dolore natum, sine carnali delectatione conceptum, à uirginis utero per uerbum tuum mihi adiunctum, ita suscipies me de sepulchro resuscitando me. & ira certus sum quòd uere suscipies me, quasi iam susceptor meus sis: quod ideo confido, quia cum ego mihi ignominia, nihil ex me nisi opprobrium uicij habens, tu es gloria me faciendo immunem à peccatis. Et eris exaltans caput meum: id est, mentem siue spiritum meum in passione, ut nequaquã ipsam abhorreat, sed hilariter atq; cupide eam suscipiat. Vnde dictum est: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caput accipitur pro mente pluribus in locis sacre scripture. Vt tibi dicitur: Oleum peccatoris non im pugnet caput meum. Et item: Hoc faciens, congeres car bones super caput eius. Potest quod in Apostolo legitur, huc applicari, scilicet quòd caput mulieris est uir, uiri uero caput Christus. Per mulierem enim intelligitur uitalitas, uel sensualitas designatur: per uirum dignior pars mentis, ratio scilicet, quæ caput est uitalitatis: quia ipsam sicut caput, cætera membra regit, quando ipsa ratio ita regitur à capite suo, id est, Christo, ut non deniget in aliquo. Potest gloria mea & exaltans caput meum, aliter legi, ut dicatur: Ita suscipies me de sepulchro, ut sis gloria mea, id est, glorifices me per immortalitatem, & per impassibilitatem, & post glorificationem sis exaltans caput meum, id est, exaltes me, qui caput meorum sum per confessionem ad dexteram tuam.

Potest etiam susceptor meus sic exponi, Tu es susceptor meus, id est, defensor meus, id est, suscepisti causam meam ad agendum contra inimicos meos: tu dico gloria mea, id est, in quo solo mihi gloriandum est, & non in me. Vnde dictum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Et item: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine, neque diues in diuitijs: sed gloriatur tantum scire me, & nosse me, dicit Dominus. In hac sententia exaltans caput non mutatur.

Voce mea ad Dominum clamauit. Meritò suscipies me glorificando & exaltando, quia ego in quantum potero, me idoneum ut suscipiar, reddam. Quia ego clamabo non ad aurum, non ad argentum, sed ad te Domine, ut à te suscipiar, & te præmium habeam. Clamabo inquam & hac uoce, id est, non uoce exteriori, quæ strepitu uerberari aeris fit, sed uoce cordis. Quæ licet hominibus fileat, Deo tamen clamor est, & qua non minus aliquid orâdo impetratur, licet nulla uox è corpore reddatur, si nullæ terrenæ cogitationes ab affectu orationis intercedant, sed tota mentis affe-

ctio ad eum intendant. Dicitur autem hæc talis uox, id est, huiusmodi mentis applicatio, propter uim ipsius affectionis clamor ad Dominum, quod nequaquam frustratur, sed semper exauditur. Hac uoce clamat, qui corde clauso ab omni affectione terrena tota mentis affectione non ad aliquid terrenum, sed ad Deum aspirat, ut ipsum præmium recipiat. Ille uerò non hac uoce clamat, qui magis terrena quàm Deum desiderat, & ideo Deum non pro se ut ipsum præmium habeat, sed pro ipsis terrenis postulat. Qui infelicio est cum exauditur, quàm si non exaudiretur. Quanto magis enim quæ desiderat nocua commoda recipit hic, tanto grauioribus in futuro urgetur incommodis. Vnde de uoce prædicta rectè dicitur: Tu cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Quid enim orando cubiculum intrare, & ostium claudere aliud est, quàm se in mentem recipere, & ostium, id est sensus, à terrenorum respectu remouere, & soli diuinæ contemplationi tota intentione uacare.

Et exaudiuit me. Quia ego taliter clamabo, ideo ipse Dominus pater exaudiet me, resuscitando me. Exaudiet dico de monte sancto suo: id est, de memet ipso, qui sum sanctus mons eius. Hoc dictum est de Christo, secundum quod duplex natura in eo est. In eo enim est & cui conueniat postulare, humana scilicet natura: & cui conueniat exaudire, diuina scilicet natura. Hominis enim est postulare, Dei autem exaudire. Dicitur autem ipse Christus mons, propter eminentiam uirtutum. Iuxta quod per prophetam dictum est de illo: Et erit in nouissimis diebus præparatus mons Domini, in uerice montium. Vel aliter: Exaudiuit me in resurrectione de suo sancto monte. uel aliter: Exaudiuit me de monte sancto suo, id est, propter iustitiam suam, siue meam, quæ mons propter eminentiam dicitur, iuxta illud: Iustitia tua sicut montes Dei. Iustum enim fuit, & quantum ad patrem qui uerè iustus est: & quantum ad filium eius Christum, qui sine causa morti traditus est, ut filium ipsum innocenter damnatum resuscitaret. Vel exaudiuit me in resurrectione de suo sancto monte, id est, propter humilitatem assumptæ carnis: quia ego eius præcepto ac uoluntati eius obediens assumpsi de Iudæis, qui propter legis eminentiam & sacramenta multa quæ eis singulariter cõcessa sunt, mons Dei olim dicti sunt, ad differentiam.

Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me. Ostendit qua exauditione Deus pater ipsum exaudiuerit, hæc scilicet, quia potestatem dedit mihi ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Quasi dicat, Ego dormiui. Insiste uim pronominis. Nõ Iudæi scilicet persequentes ad passionem coegerunt me, sed ego propria sponte mea dormiui, id est passio nem subiui. Dormire enim proprie quies illa est, qui antecedit somnum: sicut expergeri proprie est post somnum, quando nec uigil penitus, nec sopitus aliquis est: & ideo ponit dormitionem pro passione, quæ mortem antecessit: somnum uerò pro ipsa morte, cum dicit, Dormiui, id est, propria uoluntate passionem pertuli, & soporatus sum, id est, soporem mortis post passionem adij. Et tamè post triduum à morte exurrexi, ideo quia Dominus pater uel diuina natura ab inferis destructis rediens, ad resumendum propriam carnem suscepit me, de sepulchro scilicet resuscitando me. Vel quia Dominus pater suscepit ad agendum causam meam, ut supra dictum est.

Non timebo milia populi circumdantis me. Quia Dominus pater uel me suscipiet de sepulchro, uel causam ad agendum meam, ideo non timebo ego milia tumultuantis populi, circumdantis me in passione mea, non ad imitandum, sed ad insultandum. Legitur enim quod crucifixo Domino multa milia hominum, qui

qui pro festiuitate paschali conuenerant Hierosolymam, exierunt ad eum tantum causa spectaculi, aut etiam insultationis causa, uel derisionis: pauci uero causa commiserationis: boni scilicet, qui numero pauci & occulti erant. Vnde dictum est: Circumspexi, & non erat qui me adiuuaret. Et item: Torcular calcavi solus, & de gentibus non est uir mecum.

Exurge Domine, saluum me fac Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa: dentes peccatorum contriuisi. Hic orat caput pro membris, id est, pro fidelibus, ut tanto magis exhortetur eos, ut hic compatiantur, & tandem conglorificentur. Quasi dicat: Tu Domine pater, qui facis me non timere innumerabiles persecutores meos, exurge etiam in meis, id est, exurgere fac meos, quia tunc salui erunt. Vnde dictum est: Quicumque perseuerauerit usque in finem, saluus erit. Et debes exurgere in meis, quia tu qui omnium Deus es potestate, meus Deus es, id est, meorum es uoluntate: ipsi non Iouem, non Apollinem, sed te solum Deum suum esse uolunt. Exurge dicitur, Domino non dormienti, uel recumbenti: sed quia nos torpentes carnis fragilitate exurgere facit animi corroboratione. Est enim mos diuinæ scripturæ, Deo quæ in nobis facit attribuere. Vnde dicit Apostolus: An uultis experimentum eius, qui in me loquitur Christus? Loquitur ponit, pro, loqui facit. & alibi dicitur, Spiritus postulat pro nobis, id est, postulant nos facit.

Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua. Ideo debes eos qui te Deum suum faciunt, saluare oportet, quia ipsi sunt serui tui, & tu es Dominus eorum: & ad dominum pertinet, ut seruum qui se saluare non potest, saluet. Vnde dictum est: Non sibi, sed Domino grauis est, quæ seruit egestas. Et quia tuum saluare est illos, inde benedictio non qualibet, sed tua, id est ad te pertinens, scilicet incrementum uirtutum, quod à te tantum suscipitur, sic super populum tuum, id est super illos qui se faciunt non suum populum, sed tuum, quærentes scilicet non quæ sua sunt, sed quæ tua sunt. Benedictio Dei accipitur proprie pro augmento uirtutum. Iuxta illud: Benedicat nos Dominus Deus noster, &c. Sicut e contra maledictio eius accipitur pro diminutione uirtutum.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi. Probatio præmissa à contrario, quod uerè Deus benediceret populo suo, quia malediceret e contra populo non suo. Quod sic dicit: Tu Domine pater non solum percussisti omnes aduersantes mihi tam in me quam in meis, dando eos cum principe suo diabolo in gehennam in die iudicii, sed etiam iam percussisti eos percussione interiori, scilicet dando eis cæcitate mentis. Et merito, quia sine causa aduersantur & mihi & meis: & quia sine causa aduersantur mihi, ideo contriuisi, id est, debilitasti & inefficaces fecisti dentes eorum, quia peccatores erant: sicut e contra id exacuisti dentes bonorum, uel non tantum ipsorum, sed omnium etiam peccatorum. Quæ sententia locum habebit, si specialiter aduersantes Christo, persequentes eum in passione accipiamus. Dentes alij bonorum, alij malorum, dentes malorum sunt dissuasoria uerba, Christo & fidelibus detrahentia. Quibus sæpe quosdam minus cautos de corpore Christi, id est, de ecclesia uel dentibus ueris aliquid inuicitur, prædicunt, & cum membra sua in corpore diaboli eos faciunt. Dentes quoque malorum, dicuntur prælati iniquitatis, qui & minis suis & auctoritate sui exempli sæpe quosdam Christo detrahunt, & diabolo coniungunt. De his malis dentibus meminit Apostolus dicens: Videre ne in uicem mordeatis, ne ab inuicem consumamini. Dentes uero bonorum, sunt & persuasoria uerba & dulcia doctrinæ bonorum, quibus tanquam partes de corpore diabolo auferunt, cum infideles quoslibet conuertunt. Et etiam sancti ecclesiæ prælati, qui quod uerbo docent, opere complentes tum doctri-

natum exemplo bonæ uitæ plures diabolo subtrahunt, & Christo coniungunt. De quibus in Cantica dictum est in uoce Christi ad ecclesiam: Dentes tui sicut greges deronsarum ascendunt de lauacro, quæ omnes gemellos pariunt, & non est sterilis in eis. Quod sic exponitur: Perfecti in ecclesia qui dentes dicuntur, qui & sana doctrina sua & bonæ uitæ exemplo corpus diaboli conterunt. Ipsi auferentes plures, quos in uiscera ecclesiæ transfundunt, sunt similes gregibus deronsarum ouium: quia sicut oues deronsæ unus uelleris deponunt, ita ipsi farinam terrenarum curarum abiecerunt. Et sunt ascendentes de lauacro, quia à peccatorum sordibus in baptismo mundati sunt. Et omnes pariunt gemellos factus, quia duo præcepta quibus omnis lex & prophetæ continentur, fructum suum exequentes ea ope faciunt, ita quod inter eos nullus est sterilis, id est uacans à fructu bonorum operum. Potest quoque hic Psalmus in persona capitis lectus, legi totus in uoce ecclesiæ. Quæ ecclesia inter sæuientes procellas tribulationum loquatur ad Dominum Deum suum, ostendendo quod non debeat deficere in tribulationibus, cum & ad glorificationem suam augendam sibi data sint, & ipsum habeat consolatorem & adiutorem suum, qui ipsam ab omni angustia sua liberabit, intendens membra sua hortari per hoc, ut constantem in tribulationibus patientiam habeant. Quasi dicat: Domine propter quid ubique terrarum multiplicati sunt qui tribulant me. Nonne ad magnum perfectionis meæ cumulum hoc tua permissione factum est? Verè est. Quapropter non deberent me deterere.

Multi insurgunt. Verè multiplices sunt tribulantes, quia multi insurgunt aduersum me, uolentes Christianum nomen delere: & dicunt illi multi ad damnationem animæ meæ, id est, ut me à fide deuocent. Quod si perficerent, uerè damnaretur anima mea, dicunt inquam de me inter se unus alteri: Persequamur hanc ecclesiam, quia non est salus ipsi posita in Deo eius: id est Deus ille, quem se adiutorem habere confidit, non saluabit eam defendendo ipsam. Nequaquam enim persecutores populantem ecclesiam destruere niterentur, si Deum de proeectu eius atque salute curare putarent.

Tu autem Domine. Dicunt quidem persecutores mei, o Domine, quod tu non saluabis me, sed mentiuntur: quia tu es susceptor meus, id est, uerbo tuo incarnato suscepisti naturam meam, ut me saluares, uel suscepisti causam meam agendam, tu dico gloria mea, id est, in quo solo non in me, qui sum mihi ignominia, est mihi gloriandum: uel futurus gloria mea, quia glorificabis me confessione: quod inde scio, quia iam exaltasti illum, qui est caput meum, id est, Christum confessione, qui me trahet ad eandem gloriam, ubi ipse est.

Voce mea ad Dominum. Illud non mutatur. Accipitur enim clamare hic sicut superius exposuimus. Mōs quoque sanctus Christus hic dicitur, de quo dictum est: Erit in nouissimis diebus, &c.

Ego dormiui. Verè exaudiuit me Dominus, quia exurrexi: de morte uitiorum surrexi, non per me, sed quia Dominus, uerbum scilicet patris suscepit me, id est naturam meam, uel suscepit causam meam agendam. Quod necesse fuit ut relurgerem: quia ego dormiui, oppressa leuioribus peccatis uenialibus, scilicet.

Et soporatus sum. Id est, criminalium peccatorum soporem passa sum. A quibus per me exurgere nullo modo poteram. De hac exurrectione dictum est: Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit tibi Deus.

Non timebunt milia populi. Quia Dominus suscipiendo exurgere me à morte uitiorum fecit, ideo non timebo ego milia persecutorum meorum. Et ut timeam, exurge Deus, id est, qui haestenus iacuisti paucis tantum notus. Vnde dictum est: Notus in Iudæa Deus.

Exurge modo in multorum noticia, ut & persecutores mei te cognoscant: & sic saluum me fac, ipsos à persecutione cessare faciendo, quod tuum est facere, quia tu es Deus meus & non alius.

Quoniam tu percussisti omnes.] Verè exurges in noticia persecutorum meorum, quoniam tu iam percussisti omnes aduersantes mihi: id est, aliquos de omni genere persequentium me bona percussione, percutiendo scilicet, & mortificando in eis uitia. Et contriuiti dères peccatorum, id est, maledica uerba & prauam uitam, per quæ præcidebant minus cautos de corpore Christi, destruxisti in multis peccatoribus, faciendo quosdam qui fuerat persecutores bonos prædicatores.

Domini est salus & super populum.] Huius nec continuatio, nec expositio mutatur. Tertio quoq; modo psalmus prædictus potest legi, in persona scilicet alicuius membri ecclesiæ, id est, alicuius fidelis circumuallati turbis innumeris uitiorum, & terrenarum afflictionum. Qui quia metem eius resistentem coacernatio uitiorum & noxtiarum delectationum insultante diabolo & angelis eius, per prauas suggestiones deducere nititur in legem peccati & mortis, id est, in desperatione loquitur, orando & miseriam suam cõquerendo ad Deum creatorem suum, ut ipsum commoueat ad commiserandum sibi, atq; subueniendum, ita dicens: Domine pater, propter quid hostes animam meam tribulant atq; affligentes ad eò multiplicati sunt, ut me profusus in mortè deducere nitantur? Quasi dicat: Propter summum peccatum meum atq; miseriam meam hoc est, quapropter ut subuenias mihi necesse est. Et uerè multi tribulant me, quia multi: id est, uitia multa & concupiscentiæ prauæ inlurgunt aduersum me, id est, ut opprimant animam meam, dicentia non uerbis, sed in effectu rei. sicut panis bonus licet non uerbis, tamen in re loquitur pistorem suum esse bonum, dicentia inquam ad damnationem animæ meæ, ut eam scilicet desperare cogant, quòd non sit salus ipsi animæ meæ in Deo eius, id est, quòd iam amplius non cures, uel non possis saluare eam, tu qui es Deus, id est creator eius. Cætera quæ sequuntur eodem modo in hac sententia de corpore, id est ecclesiæ dicta sunt accipiuntur, hoc solo seruato, ut sicut ibi in toto, hic in parte accipiuntur. Et præterea milia populi persequentis, quòd inferius dicitur: non ad exteriores hostes, sed ad interiores in hac sententia referuntur, id est, ad uitia & ad prauas cupiditates, quæ rectè populus dicitur, quia tumultum & rixam in anima faciunt.

IN PSALMVM IIII.

ARGVMENTVM.

Ezechias cõtra amulos suos de auxilio Domini gloriatur, corripuens eosdem, ne in mendacio confidant: sed desinentes à malis cogitationibus, semper Deo seruiant. Aliter propheta increpat Iudeos. Aliter Arnobius exponit, quia Deus iustitiæ exaudivit in cruce positum filium suum, contra quem irascentes Iudei peccant usq; hodie.

IN FINEM DAVID,

Canticum.

EXPLANATIO.

Finis legis est Christus, ad iustitiam omni credenti, qui est omnium bonorum gloriosa perfectio: siue ut quibusdam placet, pro nobis dictum est, in quos seculorum finis aduenit. Psalmus

autem est organum musicum, capite sonorum, quo diuina præconia canebantur: canticum, quòd supernas laudes humanis uocibus personabat: sed hæc ideo uidentur esse sociata, quia & instrumentis musice & chork psallentium sacrificijs celestibus consona uociferatione canebantur. sic istis uerbis omnibus commemoratur de Domino Christo canticum istud esse dicturum. Per totum Psalmum uerba sunt sanctæ matris ecclesiæ. In prima parte rogat, ut eius audiatur oratio, increpans infideles, qui colentes falsos Deos, culturam ueri Domini negligebant. Secunda commonet generalitatem, ut relicta superstitione fallaci, sacrificium iustitiæ debeat immolare, & ut gentiliū mentes facta promissione conuerteret, ingentia commemorat præstitisse Dominum beneficia Christianis.

COMMENTARIVS.

Vm inuocarem exaudivit me Deus.] Psalmus hic taliter intrulatur, in finè psalmi cantici Dauid. Finis dupliciter in scripturis accipitur, scilicet aut pro consumptione, aut pro consummatione, id est pro perfectione. Pro consumptione, ut cum dicimus, Panis finitus est, id est cõsumptus est. Pro perfectiõne uerò, ut cum dicimus, Tela finita est, id est perfecta est. In hac igitur significatione pro perfectione, scilicet finis Christo conuenit, quòd est uerus finis, & perfectio umbræ ueteris legis. Vnde dictum est: Finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Apponitur autem in finem hæc determinatio, titulus quorūdam psalmorum ad finalem Dauid: id est, ad Christum denotandum, qui & finis legis est: & finis etiam respectu historialis Dauid, qui eius umbra & figura fuit, dici potest. Significatur uerò Christus titulis in quibusdã hac determinatione aliquando, propter se cum Psalmus propriè capitis est, ut hic. Aliquando uerò pro toto corpore, id est ecclesiæ, uel pro aliquo membro ecclesiæ, id est fidei aliquo, si psalmus cuius titulus ille fuerit, sit aut uox totius ecclesiæ, aut unius tantum membri, id est alicuius fidelis animæ, ut multi inferius inueniuntur. Possunt tamen & ecclesiæ, & quòdlibet membrum finis dici, respectu illius populi, qui sub lege fuit: sicut Christus respectu illius Dauid, quia & totus ille populus umbra populi ecclesiæ fuit: & partes illius, partium istius. Psalmus quoq; ut suprã dictum est, propriè dicitur illa consona melodia, quæ in musico instrumento, id est psalterio, cum cordè pulsantur de superiori parte redditur. Canticum propriè est, quãdo aliquis in laudibus Dei cum læticia uitur libera uoce, nullo sono musici instrumenti concinente. Quæ uox iucundior sono instrumenti eius, quia & melodiam illam quam sonus, & præterea uoces expressas habet. Psalmus autem cantici est, quando præcedente sono musici instrumenti libera uox sequitur, atque ei in melodia associatur: sicut e contrariò canticum psalmi dicitur, quando præcedente choro organum ad cantus melodiam lenientem subsequitur, quòd in quibusdam ecclesijs solet fieri. Valde enim dulce est, quando hoc utrunq; uerba scilicet & uox libera, & sonus instrumenti quocunq; ordine associantur, & longè suauius, quàm si alterutrum per se accipitur. Ad alterius itaque horum similitudinem, illius scilicet ubi Psalmus præcedit, & subsequitur canticum, dicuntur uerba huius psalmi, Psalmus cantici: quia & supernam nobis indicant uirtutem, quòd notat Psalmus: & quia quæ indicant, ad magnam iucunditatem & delectationem pertinent, quòd notat canticum. Agunt enim de Christi clarificatione, facta in resurrectione, ascensione, cõfessione, quæ à nobis ualde iucunda atq; delectabilia reputanda sunt: quoniam in eius resurrectione atque clarificatione certitudo nobis data est, quòd & resurgemus & conglorifi-

glorificabimur, si ipsum tantum Christum imitabimur. Potest quoque si quis diligenter consideret, hic etiam ordo uerborum notari. Præcedit enim in his sequentibus uerbis de Christi inuocatione ad Deum patrem ante clarificationem, quod potest intelligi per Psalmum: subsequitur uero de ipsa clarificatione, quæ multo iucundior est inuocatione, & ideo intelligitur per canticum, quæ iucundior uox quam Psalmus est, ut supra dictum est. Exponitur autem ut breuiter dicatur, sudradictus sic: Hæc sequentia uerba quæ sunt Psalmus cantici, ut expositum est, attribuitur Dauid, non historiali, sed relato in finem, id est finali Dauid, scilicet Christo, qui finis legis est. Est enim hic totus Psalmus uox capitis, attributa ei post resurrectionem. In quo Psalmo intendit hortari fideles, ut nunc interim orerent & laborent pro adipiscenda resurrectione prima, id est, ut à uitijis hic resurgant, ut tandem exaudiantur pro resurrectione secunda, atque ad ipsam pertingant. Et huius exauditionis se ipsum proponit nobis exemplum, quia quæ dignè inuocauit, exauditus est, ut & nos dignè inuocare studeamus, ut sic exaudiamur. Si quis autem à nobis quærat, an in Christo fuerit resurrectio prima: sciat, minimè in eo fuisse. Non est enim resurgere, nisi cadentis: Christus uero nullo modo cecidit, quia neque actualiter, neque originaliter. Quod actualiter non ceciderit, patet. Patet quoque quod nec originaliter. Soli enim illi casum originalis peccati patiuntur, qui per penam ipsius originalis peccati, id est per concupiscentiam generantur. Christus uero per concupiscentiam generatus non est, quia sine carnali delectatione de spiritu sancto conceptus est. Christus ergo originalis peccati sanè expers dicens est. Dicunt tamè quidam carnem Christi casum originale quodam modo attigisse, materialiter scilicet, non personaliter. Omnis enim caro in Adam casum communiter pertulit. At tamen illa caro, quæ uerbo adiuncta est, licet casum attigerit, quantum ad materiam, quia de peccati carne nata est: tamen quantum ad personam Christi, casus omnis expers iudicanda est. Et hi tales immunitatè à peccato primam resurrectionem in Christo dicunt accipiendam esse: prima uero sententia probator est. Continuatur autem taliter hic Psalmus: Ego quidem de quo propheta tot & tanta prædixerunt, adsum uocando, ad fidem uocatus iustificando, Deum patrem pro resurrectionis clarificatione inuocando. Et tunc o fideles exemplo meo inuocare, quia si inuocaueritis, exaudiemini: sicut & ego exauditus sum, quod hic dicit: Deus auctor iustitiæ meæ, exaudiuit me clarificando me resurrectione. Cum inuocarem, id est, quia eum in me, non aurum, non aliquid aliud uocauit, in eius scilicet uoluntate persistendo, & in nullo à præceptis eius aberrando. Aliud enim est uocare Deum, aliud inuocare. Ille Deum inuocat, qui ipsum Deum in se uocat, propter se eum & non propter aliud, & qui adimplet quæ præcipiuntur. Ille uero uocat, qui dicit, Dñe Dñe, & non facit quæ præcipiuntur: & Deum non propter Deum, sed propter aliud uocat. Iustitiæ meæ Deus dicit, ad retundendam superbiam nostram, qui de nobis præsumimus, quod ille qui cæquælis in diuina natura erat patri, facere de se temerarium iudicauit.

In tribulatione. Conuertit se caput ipsum ad Deum patrem familiariter, quasi dicat: Verè exaudisti me, quia dilatasti mihi postea in tribulatione, id est de angustia tribulationis deduxisti me in latitudinem gaudiorum. Quod dupliciter accipi potest, scilicet quod uel post tribulationem falsitatis deduxerit eum in latitudinem gaudiorum, id est super cælestia bona quæ & ampla & eterna sunt: uel ipsum postea in tribulatione peccatorum, id est natum inter peccatores, & conuersum inter eos, deduxit Deus pater in latitudinem gaudiorum, id est in plenariam gratiam uirtutum: quia & immunis à peccato fuit & omnè uirtutum in se habuit. Vnde dictum est: In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Et item: Benedixit te Deus tuus, præ participibus tuis, &c.

Non dat Deus ad mensuram spiritum suum, & plura talia. Angustia pertinet ad tribulationem, sicut latitudo ad gaudium. Nam sicut gaudium mentem dilatat, ita tribulatio angustat. Vnde dictum est: Tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum. Nam sequitur tribulationem angustia. Vel aliter, Dilatasti mihi, id est dilatasti & amplum cor in charitate dedisti mihi, in tribulatione, id est, in passione, scilicet ut non solum charitas cordis mei extenderetur per omnes amicos, sed etiam ad inimicos. Orauit enim in passione Dominus noster pro inimicis, dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quod faciunt. De hac dilatatione dicitur: Arctata uia est, quæ ducit ad uitam. Hac non currit, nisi dilatato corde. Solis enim illis qui hanc habent dilatationem, & sic ueram proximi dilectionem, sine qua diuina haberi non potest, uia uitæ quæ alijs arcta est, spaciola & peruia est, quia omni impedimento caret. Vel aliter, Dilatasti mihi, id est, latè & amplè cor dedisti mihi, scilicet ut in ipsa tribulatione gloriarer, sciens bonum magnum ex ea me consequi. Vnde dicit Apostolus: Non solum patimur, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio uero spem, spes autem non confundit.

Miserere mei. Hic caput orat pro membris, ut Deus pater exaudiat ea, nunc interim orantia pro prima resurrectione, ut tandem perueniant ad secundam. Et loquitur de ipsis quasi de se, ac si dicat: Tu pater qui me exaudisti, miserere etiam mei, id est meorum, & tali miseratione, ut exaudias orationem meam, id est ipsorum meorum, nunc interim pro prima resurrectione.

Filij hominum. Nunc se conuertit ad membra, id est ad ipsos fideles, hortando eos, ut se tales præparent, qui sint digni exaudiri. Quasi dicat, O uos filij, non unius hominis, id est Christi, quæ imitari debetis, sed qui hæcenus fuistis filij hominum, uel terrenorum parentum, portando scilicet imaginem illorum, & faciendo mala opera eorum: deponite iam ut exaudiamini, grauitatè cordis in cupiditatibus terrenorum, quæ pondus sunt, non subsidium, & quæ mentem à cultu ueri Dei retrahunt, atque idolis seruire faciunt. Nam usquequo, id est quandiu uultis esse graui corde, id est, cor grauarum his uanitatibus habere, & diuinæ propiciationi locum in uobis non facere cordibus. non sursum erectis, sed ad infima deiectis. Quasi dicat: Si hæcenus nullo uobis subueniente à ueritate aberrastis, saltem hunc me medicum cognoscite. Vt quid diligitis uanitatem. Verè habetis graue cor: nam diligitis uanitatem, & queritis mendacium, id est, queritis beari in uanis & mendacibus, id est in terrenis bonis, sectando hæc posteriora & falsa bona, tanquam uera, & anteriora bona, scilicet supercælestia. Sed ut quid, id est propter quam utilitatem facitis hoc frustra, quasi dicat, Queritis beatitudinem in uanis & mendacibus, quia non nisi sola ueritas eam dare potest. Terrena dicuntur uana, quia transitoria & labilia uelut umbra sunt. Vnde Ecclesiastes: Vanitas uanitatum, & omnia uanitas quæcumque: homo operatur sub sole. Dicuntur etiam mendacia, quia quod promittunt, sufficientiam scilicet & opulentiam non dant. Vnde apparet, quia beatitudinem non ferunt.

Et scitote, quia. Quasi dicat: Et ut amplius non queratis beatitudinem in uanis, scitote me, id est confidete me, non iam scilicet carnalem, non fragilem: sed immortalem, incorruptibilem, exaltatum super omnes cælos, quia de uanis non curauit. Scitote inquam me, quia propositus sum uobis exemplum. Nam Dominus pater me sanctum suum, id est quem ipse immune fecit à peccatis, & non curantem uana scilicet sanctorum, Deum deorum, mirificauit, id est, quasi quoddam mirabile & desiderabile proposuit uobis, ut uos uidentes me clarificatam resurrectione, congregatione me imitari studeatis, laborantes hic pro resurrectione prima, ut uos tandem susciperet secunda.

Mirifica:

Mirificauit congruè dicit: Quid enim magis mirū uel desiderabile rei mortali, passibili & transitorie, quam quod est immortale, impassibile & æternum uideri debet, nihil scilicet.

Domini exaudiet me. I. Itē transfert se ad illos, loquēs de illis tanq̄ de se. Quasi dicat: Sicut me mirificauit Dominus pater, eodem modo mirificabit uos si imitati fueritis me. Nam exaudiet uos pro clarificatione secundæ resurrectionis, cum ego clamauero, id est, cū ego clamare uos uoce cordis faciam, pro prima resurrectione, tendentes ad illum, id est, nihil præter ipsum postulantes, sicut nec ego feci. Clamare se recte dicit, in illis quos clamare facit. Nam clamor ille suus est, iuxta illud quod alibi dicit: Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis.

Ira scimini et nolite. Quasi dicat, Et ut exaudiri mereamini, irascimini uobis de præterito, id est, uos qui iudicatis aliena peccata, iudices uestri sitis punientes uos ipsos de præteritis malis, & de reliquo nolite peccare, id est, cautelam peccandi in futuro habeatis. Et si qua correctione digna dicitis, in mentis uestre cogitatione, illa sint tantum in cordibus uestris, id est, non ad uocem etiam prorumpant, & pro eisdem tamen compungimini ad penitentiam & ætium in cubilibus uestris, id est, in cordibus uestris. Cubilibus conueniēter ponit, nā cōcubilia propriè sunt lecti ferarū, sic & corda nostra non sedes rationis, sed quasi ferina receptacula sunt, quando huiusmodi cogitationes recipiunt, quæ per se solas dignæ correctione sint, licet etiam ad uocem non prorumpant.

Sacrificate sacrificium. Quasi dicat: Ita dico ut irascimini præteritis peccatis, ut sacrificetis sacrificium: id est, mortificetis propria uicia uestra, faciendo dignos fructus penitentiae, tantum scilicet pro singulis uos affligentes, quantum digna expetit penitentia, quod erit sacrificium iustitiæ: id est, iustum sacrificium. Nā nihil iustius est, quam qui punit aliena peccata, ut puniat propria: & ut quisq̄, tantum se affligat, quantum fœdata eius meruit conscientia, & sic se ipsum faciat Deo suauē sacrificium. Potest istud quoq̄, cum præcedenti uersu aliter legi, si irascimini non ad præterita uicia referatur, sed ad illicitos motus: qui ne fiant in nobis, euitare non possumus. Ex pœna enim originalis peccati est hoc, quod in potestate nostra non sunt illiciti motus, sed tunc maximè insurgant in nobis, quando minus uellemus per suggestiones diaboli, & per fomitem peccati, qui inest nostræ carni. Et ideo eos ne ad actum perueniant, coercere debemus. De his enim dicit beatus Paulus: Est peccatum in uestro mortali corpore, sed non regnet, id est, non perducatur ad actum. Tunc enim regnant illiciti motus, cum perducuntur ad actum. Quod caput nostrum, id est Christus præcipit cauere. Quasi dicat: Ut uos filij hominum exaudiamini à Deo patre de secunda resurrectione, irascimini & nolite peccare, id est, si quando ira uel aliquis illicitus motus in uobis per suggestionem diaboli surgere incœperit. Irā enim pro re: quis omnibus ponit: nolite peccare, id est illos motus, qui quasi per se peccatum non sunt, ad graue peccatum peragendo nolite perducere. Et quæcunq̄ pertinēria ad bonum extra dicitis, illa sint in cordibus uestris, id est, ea ex corde dicitis, ne sitis populus ille de quo dicitur, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et compungimini in cubilibus uestris, id est, compunctionem temper habete in cordibus uestris ad custodiam sanctitatis, ut qui stat, uideat ne cadat. Et præterea ut perfecti sitis, sacrificate sacrificium iustitiæ, id est bona opera facite, & uirtutes assomite, quod iustè debetis facere: & per quod reddetis uobis Deum placatum, tanquam per aliquod sacrificium: & sic postquam sacrificaueritis, sperate in Domino. Nota non esse sperare, nisi præcedat sacrificare. Nisi enim aliquis uel sacrificet, se mortificando inuitus, quod prior sententia habuit, nō est

quod speret in Domino. Sperare in Domino, est cum uera de benefactis conscientia fiducialiter remunerationem uerorum & futurorum bonorum à Domino expectare. Spes enim tantum est de futuris & ueris bonis. De futuris ideo, quia nullus quod præteritum est, uel præsens sperat, sed tantum quod futurum est. De ueris bonis autem ideo tantum est, quia dicit Apostolus, Spes non confundit. Quod fallum esset, si aut de falsis bonis, aut de malis spes posset. Poneretur tamen aliquando improprie sperare pro timere. Sunt autem bona futura & uera, uerè diligenda atque desideranda, quia non fallunt: terrena uerò quia decipiunt & uana sunt, ad solam necessitatem appetenda sunt: sed quia multi sunt qui dubitant de ueris bonis an sint, aut quid sint, omnes scilicet qui terrena affectant, subiungit eorum interrogationem de ueris bonis, ut irrationabiles eos ostendat, cōprobando quod uerè uera sint bona. Quæ interrogatio talis est: Quis ostendit nobis uera bona? Quasi dicat: Nolumus credere esse illa uera bona, quæ nullus aut rediens ab inferno, aut à cœlo nobis ostendit.

Signatum est. Probat quod ratiè interrogantes sint irrationabiles, & loquitur hic ipsi caput in persona alicuius membri, id est, fidelis. Quasi dicat: Ipsi dicunt, quia nullus ostendit illa bona, & mentiuntur, quia naturaliter à Deo omnibus sunt ostensa. Nam o Domine pater lumen, id est claritas uultus tui, id est, ratio & intellectus, per quæ clarè nobis ostenditur uoluntas tua, scilicet quæ bona tu uelis nos appetere. Illud inquam lumen signatum est super nos, id est impressum superiori nostro, scilicet animæ meæ, per quod dedisti, id est, ostendisti esse lætitiā mihi in corde meo, id est, tantū lætandum esse in bonis animæ meæ, & non in bonis corporis. Vel aliter: Lumen uultus tui signatum est super nos, id est, luminosus uultus tuus impressus est nostræ animæ, ut sit dictum ad similitudinem, quasi uultus Dei ita expresse sit in anima nostra, sicut in aliqua statua expresse est alicuius uultus imago. Iuxta quod dictū est: Formauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem sui. Imago enim Dei in anima nostra est, ratio & intellectus. Similitudo uerò eius est, pietas, iustitia, humilitas, & cæteræ uirtutes, quas ut boni essemus, sicut ipse naturaliter animæ nostræ inseruit, cætera non mutantur.

A fructu frumenti. Tu Domine naturaliter ostendisti hominibus, quæ sint uera bona, sed mali hoc non aduertunt, quia multiplicati, id est dissipati, & in multas partes distracti sunt cogitationibus suis. A fructu, id est propter abundantiam frumenti, non tui, sed illius qui dicit: Ego sum panis uitæ, qui de cœlo descendit. Sed sui, id est terreni frumenti. Et à fructu uini, sui scilicet, id est terreni, quod demerit & inebriat corpus non tui uini, quod demerit animam: & à fructu olei sui, non tui. Vinū Christi, est calix passionis Christi: id est, imitatio eius, quod demerit animam: quia facit eam sentire mortem, & non sentire tormēta eius. De hoc uino satis biberat egregius martyr ille Laurentius, qui cum iam assatus esset, tyranno tamen crucianti se insultabat dicens: Assatus sum, & reliqua. Bibeat quoque de eodem Apostolus, cum dicebat: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Oleum quoque Christi sunt spiritualia dona, quibus mulcet & mitigat eos quibus confert ea. De quo dictum est: Benedixit re Deus oleo exultationis, & impinguit in oleo caput meum. Oleum autem malorum potest dici & materiale oleum, quo ipsi discescere quærunt: & adulationes, de quibus mulcetur, & quibus gaudent. De quo oleo dicitur: Oleum peccatoris non impinguet caput meum.

In pace in idipsum. Illi mali nō aduertunt uera bona, quia dissipati sunt: ego autē cui tu ostendisti ea, dormiam, id est, retraham me à cura & miseria huius sollicitæ uitæ mundanæ, in præsentī & in futuro requiescam æternaliter, existens in pace, nunquā ualēte recipere

recipere oppositū, sed semper eunte in idipsum pacē, paci continuando, & non intromittendo bellum.

Quoniam tu Domine.] Verē requiescam in futuro in æterna pace, quia tunc o Domine pater, dabis mihi uera bona, qui hic & in præsentī uoluisti & præcepisti me non esse in re, & sine spe, sicut mali sunt: sed singulariter, id est tantum uoluisti me hic esse in spe, ut in futuro essem in re.

I N P S A L M V M V.
A R G V M E N T V M.

Ezechias post infirmitatē gratias agit Domino, & adorat in templo. Aliter uox Christi ad patrem.

I N F I N E M P R O E A Q U A E
hæreditatem consequitur. Psalmus Dauid.

E X P L A N A T I O.

Id est pro ecclesia, quæ Christo resurgente bonorum spirituum dona percepit, quæ & ipsa nomenclatur Domini uocatur hereditas, cuius precioso est sanguine cõparata. Vnde dictum est, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Totus hic psalmus à persona catholice profertur ecclesie, quæ prima sectione orationem suam poscit audiri, hereticos & schismaticos prædicans à Domini muneribus excludendos. Secunda sectione per intellectum scripturarum diuinarum recte trinitate dirigi se ad illam felicem patriam diuino munere deprecatur, perfidos inde asserens fieri funditus alienos, ad postremum commemorans præmia beatorum, ut una prædicatione & malos prædicta poena cõuerteret, et iustos promissa præmia cõcitarēt.

C O M M E N T A R I V S.

Erba mea.] Huius Psalmi titulus talis est: In finem, pro ea quæ hæreditatē consequitur. Hæreditas ecclesie est Christus, qui pascet eā in futuro, quādo ipse erit omnia in omnibus: & est idem Christus uita æterna eius, designata per terram illā de qua dicitur, Credo uidere bona Dei, &c. & Beati mites, quoniam possidebūt terram. Ipsa quoq; ecclesia est hæreditas Christi, quia ipse excolit eam doctrina sua, & ipsa pascit eum bonis operibus suis, quibus ipse tanquā bono cibo delectatur. Vnde ipse alibi dicit: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Ea uerō quæ hæreditatē assequitur, est ecclesia quæ uocata ad hæreditatem illam, quā supra diximus, ut & ipsa fiat hæreditas laborat, Deum suū orando, atq; multipliciter insistendo ut eam assequatur aliquando. Vel ut quidam libri habent, iam suscepit hæreditatem illam, si non re, saltem spe. Vnde dicit Apostolus: Sæpè enim salui facti sunt expectantes redemptionē corporis nostri. Pro hac ecclesia, id est in persona eius factus est sequens Psalmus. Exponitur autē ut breuiter dicat, supradictus titulus ita: Verba sequentia quæ dicitur Psalmus, quia supernā indicant uirtutē, composita à Dauid propheta, referuntur in finem, id est ad Christū, qui & finis est illius Dauid, & finis legis, ut supra dictū est. & hoc pro ea quæ hæreditatē assequitur: id est, ideo referuntur hæc uerba ad Christum, quia sunt dicta pro ea, id est uice eius quæ uocata ad hæreditatem, assequitur ipsam hæreditatem, id est, in uoce ecclesie, quæ corpus eius est. In Christo enim continetur caput & corpus, & hinc membra. Et ideo ut supra diximus, in superiori titulo aliquando quædam per corpus, ut præsens Psalmus, qui est uox corporis, id est ecclesie. Aliquando quædam per unum membrum, ut Psalmus qui istū sequitur in uoce cuiuslibet penitentis animæ. Intentio in hoc psalmo est hæc: Ecclesia posita inter uaria uitæ præsentis implicamēta, uolentia eam retrahere, ne ad

hæreditatē ad quā uocata festinat, pertinet, intendit orando multipliciter, insistendo exorare Deū suū, ut eius auxilio atq; ducatu ualeat implicamēta huius seculi deuitare, atq; ad hæreditatē suam, id est ad ipsum peruenire, dicens ita: Domine quā habere hæreditatē desidero, & cuius hæreditas esse uolo, percipe auribus uerba mea: id est, talem effectū auxiliij erga me expectantē exhibeas, ut uidearis auribus percepisse uerba mea. Ad hanc enim similitudinē hoc dictum est, quia quando aliquis agit quod rogatur, uidetur percipisse uerba rogantibus auribus. Non uerō q; Deus pater qui totus oculus, totus auris est, aliquas aures ut creatura habeat, & quia improprie hoc dixerat, quomodo rectē intelligendū sit determinat. Subdit quantū ad uerba clamorē, qui pertinet ad animi uindictā intentionē, in qua se intendat sicut corpora in exteriori clamore: ut per hoc innuat se superius accepisse uerba, non quæ sunt uerberati aeris strepitu, sed quæ sunt uoce cordis. Quantū uerō ad percipere, ponit intellige, quoniam intellectus proprie ad clamorem animi pertinet, sicut aures ad uerba corporis.

Intende uoci orationis mee.] Id est, intensum me fac uoci orationis mee, ut nō remissius orē, uel te facientem orationi mee: in effectu cõplendo ipsam. Quod facere debes, quia tu es rex meus & Deus meus: id est quia ego & te regē meū esse uolo, & Deū meū te cõfiteor. Christus Deus noster rex secundū humanitatē, secundum quā conuersatus inter homines, nos doctri-na, & uitæ exemplo rexit innocētia, & in cæteris uitatibus. Vnde dicitur: Paut eos in innocētia cordis sui, & intellegit manu suarum deduxit eos. Deus autē noster dicitur, secundū creationē, nā Dei est creare.

Quoniam ad te orabo.] Ideo rogo, ut clamorē meū intelligas, quoniam nō peram, nisi quod cõueniens sit. Nā ego orabo, nō ad aurū, non ad argentū, nō ad aliquid obtinendū, sed ad te solū, ut te hæreditatē habeam. Et ideo tu exaudies uerba mea, ut me expedias mane: id est, quando depulsis tenebris uiciorū & infidelitatis, lux ueri solis clarescet: uel exaudies uocē meam, factā in me, id est in sedulitate. Mane enim pro sedulitate ponitur, quia qui seduli sunt in officijs, mane ad opera surgere solent, uel exaudies uocem, quod si feceris, manifestum erit in mane, id est, in sancto aduētū tuo, in quo erit mane: quia incipiet tibi claritas bonis sine fine, cui nunquam iungentur tenebræ.

Mane astabo tibi.] Et quia tu exaudies uocem, ideo ego astabo tibi, id est, iuxta te stabo, & præsens tibi ero in mane, id est in secundo tuo aduētū, quasi tibi familiaris, uel inuenies me stantē & uigilantē, nō iacentem & dormientē, in illo mane: id est, in tuo secundo aduētū. Vnde dictū est: Vigilate, quia nescitis quā hora, &c. Er itē: State iusti, uigilate, orate, cõfortamini in Dño, & omnia uestra in charitate sint. Er itē: Videbo, id est cognoscā, quæ nunc impedita carnalibus uidere nō possum, scilicet quod tu Deus qui in præsentī uideris uelle iniquitatē, quia pateris malos permisceri bonis: nō tamē uis iniquitatē, q; ostendes tunc manū festē, cū agnos ab hoedīs separabis. Potest etiā in præsentī iuxta alias sentētias de mane hoc dici, ut si dicā mane, id est depulsa nocte uiciorū & luce ueri solis clarescente, uel existens in mane, id est in sedulitate orandi astabo tibi. Quāto enim aliquis magis clarē ueritatē inspicit, uel quando sedulior circa ipsam est, magis astat ei, etiā in præsentī. Er ita astabo, q; uidebo etiam hic in præsentī, q; euilber uidere nō cõtingit, scilicet q; tu qui uideris uelle iniquitatē: quia corporaliter in quos iustus cohabitare pateris, nō tantū uis iniquitatem: quia sicut in futuro eos corpore & mente separabis, ita etiā hic eos mēte abinuitic diuidis, malorū scilicet ceterē mēte excæcādo, bonorū uerō mēte illuminādo.

Neq; habet.] Verē non uis iniquitatem, quia neque malignus, id est detractorum in futura requie habitabit iuxta te, neq; aliqui iniusti permānebūt ante oculos tuos, quia licet quidā iniusti, legis scilicet purgationes ueniant

ueniant ante te in iudicio, tamen non permanebunt aliqui ex ipsis ante oculos tuos, id est in gloria. Vnde dictum est: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei.

Odisti omnes.] Verè non permanebunt iniusti ante te, quia tu odisti, id est reprobasti oēs operarios peccati. Quod probat & à minori & à maiori dicitur: quia perdes omnes, etiam loquentes mendacium. Minus est enim loqui mendacium, quàm operari peccatum: maius uerò perdere, quàm odisse. Dicit Salomon de mendacio, quia omne os quod mentitur, occidit animam. Sciendum tamen duo esse mendacia, quæ licet à culpa penitus libera non sint, paruam tunc culpam habent. Quorum alterum fit causa iocandi, in quâdo alicui puero dicimus de magistro eius absente, Magister uenit, ut eum perterrefaciamus. Alterum uerò est officiale, id est fit causa beneuolentiæ, ut si illum què alius assequitur districto gladio, cum eum sciamus la ritare, negabimus eum uidisse, uolentes eum liberare. Quod licet bonum uideatur, tamen peccatū est, quia mendacium est. Et ideo est uitandum, quia mendaciū est mors animæ. Potest enim & ille à Deo ad què per tinet liberari, & nos ueritatem tacentes non incurtere mortē animæ. Tacere nanq; ueritatem, non est peccatū, quod inde apparet: quia Christus qui solus non peccauit, ueritatē tacuit, cum dicit: Multa habeo. Volunt quidam claudere inter mendacia illa, in quibus est duplex uoluntas, ut si quis alicui sibi gladium cōmittenti promitteret se reddere ei, quā citò repofceret, postea uerò illi poscenti gladium ad hoc ut uel se uel alium interficeret, se reddere denegaret, ut illius furore cōpesceret: hic duplex uoluntas esset, quia priore uoluntate manente alia accessisset: nec esset dicens hoc mendacium, quia nō hic quod promissum fuisset, negaretur scilicet, quin quam cito cōmittens bono animo repofceret ille cui commisit, sibi statim redderet. Sic & in cæteris.

Virum sanguinum.] Probat apertè quod Deus odit operarios iniquitatis, quia odit uirum sanguinum, id est homicidā. Item probat à pari atq; à parte, quia per det mendaces, quia abijciet, id est ex hæreditatibus dolum. Dolosus est qui aliud promptum in lingua habet, aliud gerit clausum in pectore, & est par ad mendacem. Omnis enim dolosus mendax, & omnis mendax dolosus, si uterq; in dictis accipiat. Abominari uerò, id est ex hæreditate, se habet ad perdere ut pars, & est tractum à filiis abominabilibus, id est ex hæditatis: qui quia aliquo modo abominauerūt, scilicet aut uerberando proprios parentes, aut aliquid tale faciēdo contra ius hominū, solent abominari, id est ex hæreditari. Sic & Deus ex hæredabit, id est expertes supernæ hæreditatis faciet, dolum & uirū sanguinū. Verus homicidā, qui & sciens & uolens aliquem interficit, dicitur uir non tantum sanguinis, sed sanguinum: quia duorū sanguinē fudit, & illius quem interfecit, & suum. Se ipsum prius interficit propriū sanguinem effundendo, id est uitā animæ suæ perdendo. Dicit enim Augustinus, quod omnis homo non prius peccat in seipsum quàm in alterum.

Ego autem.] Illi quidem ex hæreditabuntur, sed ego recipiam hæreditatē, quia ó Domine, ego introibo in domū tuam, id est supernā requiem, quæ est cœlestis Hierusalem, constructam uinis lapidibus & firmis. In grediar, ut siam lapis in edificio eius, & te hæreditatē possideam: uel introibo in domum tuā, id est in ecclesiastica instituta, quæ sunt domus tua, id est à te cōstituta, intrabo seruādo ea, & hoc nō per me, sed in multitudine misericordiæ tuæ, id est per Christum filium tuū, per què multā misericordiam exhibuisti: quia & cœlestia & terrena per ipsum reconciliata sunt, uel in multitudine misericordiæ tuæ, id est per multā misericordiam tuam, scilicet per tuam uocationē & iustificationem, uel in multitudine misericordiæ tuæ, id est per multos à te misericorditer saluatos. Intrat enim ecclesia per multos fideles in domū Dei tanquā per

membra sua, qui fideles quantumcunq; iusti sint, diuina misericordia saluantur. Nullus enim unquam erit tam iustus, qui per sola sua merita saluetur. Introibo inquam in domum tuam, & postmodum adorabo te uoce, scilicet cordis: id est, idoneā me faciam tibi. Accedens ad tuum templum sanctum, id est conformarem me in innocentia nitendo me Christo, qui per te factus est sanctum templum, scilicet in quo habitaret omnis plenitudo diuinitatis, uel adorabo tendens ad tuū sanctum templum, id est, ut ego possim fieri tuū sanctū templum, in quo tu digneris habere. Habitat enim Deus in cordibus fidelium. Vnde Salomon dicit: Anima iusti est sedes sapientiæ. Adorabo in quā non in elationem, sed timore: nō seruilis, sed tuo, id est filialis, pertinet scilicet ad custodiam sanctitatis. Nota q; dicit, Adorabo ad templū. Olim fuit præceptū Israelitico populo, ut saltem semel in anno cōuenirent Hierosolymā, ut adorarent tibi in templo Domini. Est autē Hierosolyma in montanis posita, per quod significabatur quendam uenturum hominem in cuius ueneratione atq; fide multæ gentes conuenturæ erant: id est, Christum, qui restè per templum Hierosolymis, quod in montibus erat, significabatur, quia de eo scriptum est: Erit in nouissimis diebus præparatus mons Domini in uertice montis.

Domine deduc me.] Sic continuatur: Ut ego ualeam introire in domum tuam, & adorabo ad templum, ideo ó Domine deduc, id est, de uirtute in uirtutem gradatim duc me ecclesiam positam in iustitia non humana, quæ non est recta, quia malum pro malo reddit: sed in tua quæ recta est, quia præcipis non solum bonum pro bono reddere, sed etiam bonum pro malo. unde dictum est: Diligite inimicos uestros, benefacite eis qui uos oderunt, & item: Cum elurierit inimicus tuus, ciba illum, & cætera. Deduc me inquam, & ita hoc agas, ut dirigas uiam meam: id est, directa facies opera mea, ita ut sint in conspectu tuo, id est, ut placeant tibi. Quod necessarium est ut facias propter inimicos meos, id est, quia circumuenta sum à pluribus inimicis, qui me de uia recta ac ueritate uolunt deuocare.

Quoniam non est.] Verè propter inimicos oportet ut me dirigas, quoniam illi tales sunt in ore, quorum nō est ueritas: & Ideo quicquid mihi persuadet, falsum est, & non mirum si in ore non est nisi ueritas, quia in corde eorum non est nisi uanitas, id est, quæcunq; cogitant, sunt uana: id est, ad terrena (quæ uana sunt) pertinencia, & non ad uera bona.

Sepulchrum patens est.] Verè in ore eorum non est ueritas, quia guttur eorum: id est, uox eorum est sicut patens sepulchrum. In iste similitudinem. Sicut omne sepulchrum patens aut ad hoc patet, ut cadauer recipiat, aut si iam recipit foetorem emittit: ita quicquid mali bonis dicitur, aut ideo dicitur, ut prauis persuasionibus suis bonos sibi conformet, & sic eos in morte sepeliat, aut ut per uenenosa aut irritoria uerba sua foetorem: id est, conturbationem atq; molestiam eis ingerant. Vnde restè dicit ecclesia: Quia guttur, id est, quia locutus inimicorum suorum sit apud eum sicut patens sepulchrum, id est, uel ad hoc fiat ut eam in morte sepeliat, aut per turbationem obprobrijs & maledictis ei ingerat. Guttur ponitur pro uoce, quia aer qui pulsus pulmonis de gutture egreditur, plestri lingue uerberatione atq; palati percussione fit uox.

Linguis.] Non solum nunc guttur inimicorū meorum est patens sicut sepulchrum, sed etiam semper dolose agebatur contra me, ut me à ueritate detraheret. Linguis nō tuis, sed suis: id est, uenenaris. Et ideo ó Domine iudica illos, id est, iusta pena affice illos, scilicet ut qui in sordibus esse uolunt, fordescant adhuc, ut tantum maiorem damnationem incurrant. Quod necesse habes facere, quia es Deus, unde oportet quod iustus iudex sis.

Decidant à cogitationibus suis.] Exponit qualiter intel liget

ligit eos debere iudicari. Quasi dicat: Ita Domine iudica illos, id est, ut grauiore casum in maiora uicia pantur à cogitationibus suis, id est, propter cogitationes suas prauas, à quibus respicere nolunt. Et illos qui te expulerunt à se, nolentes te hereditate habere, expelle à te magis & magis, subtrahendo eis cognitionem ueritatis, & detrudendo eos in ignorantiae cecitate. & hoc facias secundum multitudinem impietatis eorum: id est, secundum quod permeruit multa impietas eorum. Iustus enim ut qui te multum expulerunt, multum expellantur. Et oportet ut & expellantur, quoniam à Dñe ipsi lippientes oculos ad lucem tuam cernendam habentes, & nolentes in suo febricitate palato gustare, quā dulcis, sed tanquam amarum cibum & potum acidum te reijcientes irritauerunt: id est, ad terram te prouocauerunt. Habet alia translatio, Quoniam amaricauerunt te Domine, quod satis congruit huic sententiae. Potes iudica superius in bono accipi, & sic totum hoc ad bonum ipsorum inimicorum legi. Quasi dicat: Ecclesia orans pro illis, ut exemplum det orandi pro inimicis. Quando quidem à Domine, ita perditum sunt inimici, quod nec in ore nec in corde eorum est ueritas, ut liberes me ab eis, iudica illos bono iudicio: scilicet destrue in eis quod sunt, id est malum, & fac quod non sunt, id est, bonum, ut qui sunt impij fiant pij, & inimici fiant amici. Vnde dictum est: Verte impios, & non erunt. Iudica dico, nam potes facere, quia Deus es, & ita iudica illos, ut decidat à prauis cogitationibus suis: & hoc non parum, sed expelle eos Domine ab illis cogitationibus secundum multitudinem impietatum eorum: id est, tantum, quantum indiget multa impietas eorum. Qui enim multum peccauerunt, multa indigent correctione: & debes eos expellere, quoniam irritauerunt te: id est, quia ipsi uolentes se praeferre, & praesse, ad hanc iram prouocauerunt te, ut tu facias eos subesse.

Et laetentur omnes qui sperant. Ideo rogo ut conuertas inimicos meos domine pater, ut & ipsi postquam conuerſi fuerint, & omnes qui in te confidentes sperant: id est in praesenti tantum in spe, & non in re esse que- runt, in futuro legentur tecum in aeterna requie. Iuxta aliam sententiam sic continuatur: Inimici quidem damnantur, omnes uerò qui sperant in te legentur. & uerè laetabuntur, quia exultabunt, exultatione eunte in aeternum: id est, aeterna in futuro, & nunc interim ad custodiam & consolationem eorum habitabis in mentibus eorum. Et quia tu habitabis in eis, ideo ipsi gloria buntur in te: id est, in futuro, ut sit repetitio. uel etiā in praesenti gloria atque laetitiam mentis habebunt in te omnes qui diligunt nomen tuum, non suum, sicut Adam fecit, qui sibi hoc nomen Deus exoptauit, sed diligunt nomen tuum: id est, uolunt ut tu iudicaris dominus eorum, & ipsi serui tui sint. Ille enim diligit nomen Dei, qui se non uult subtrahere à seruitio Domini, & qui mauult pendere à Domino, quam ex se esse. Quod quia Adā noluit, damnatione incurrit.

Quoniam tu benedixisti. Verè in te gloriabuntur, quoniam tu benedixisti, id est incrementum in uirtutibus das, in praesenti iusto, per quod ad aeternam gloriam perueniat. Iubes enim quod uis, & quod iubes tu ipse facis. Vnde patet quod memor es illius praeccepti, quo dicitur, Sine me nihil potestis facere.

Domine ut scuto. Ostendit per effectum quod uerè Dominus benedixit iusto. Quasi dicat: Non est dubium Domine, quin tu benedices iusto, nam coronasti nos iam: id est, sicut corona multitudinis circumstantis aliquem protegit: ita tu Domine nos, id est me ecclesiam cum omnibus meis protexisti iam in baptisma te ab impugnationibus diaboli, & coronabis, id est pro te reges nos in futuro ab aeterna damnatione, bona uoluntate tua, id est gratia & misericordia tua existere nobis hic & illic ut scuto.

Bedae tom. 8.

IN PSALMVM VI. ARGUMENTVM.

Ezechias infirmatus inuocat Dominum, cauſans fragilitatem humanae naturae. Aliter uox Christi ad patrem. Lege ad Lazari resurrectionem. Nota ordinem dispositionis mystice, quia quinto Psalmo mane hereditas danda promittitur, in sexto resurrectio iudicij pertimescitur.

IN FINEM HYMNVS PRO OCTAUA DAUID.

EXPLANATIO.

In finem iam notum est, hymnus est laus diuinitatis metri aliacuius lege composita. Pro octaua Domini significat aduentum, quando finita seculi hebdomada ad iudicandum uenerit mundum: unde Psalmus iste cum tremore maximo fecit initium. Quatuor modis in hoc Psalmo uir confidens. In exordio beneuolum sibi iudicem facit, animum eius demulcens à potestate iudicij, ab infirmitate sua, à consuetudine parcendi. Secunda diuisione narrat erumnas proprias, quibus afflictus & contristatus ingemescat. Tertia sequestrat se à malis, quod bono iudici nouerat esse gratissimum, ut ab illis mens redderetur aliena, quibus & ipsa uisitata probabatur aduersa. Ad extremum conturbat & repudiat oes iniquos, quoniam cum ipsis habere uolebat ullatenus portionem.

COMMENTARIVS.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Iste Psalmus hoc modo dicitur: In fine in carminibus pro octaua Psalmus Dauid. Diem iudicij quidam erronei octauam uocauerunt, quantum ad septem milia annorum, quae ab Adam inceperunt, quibus quasi diebus septem finitis proculdubio diem iudicij sequi dixerunt, & sic se & alios certos de illa die fecerunt. Sed inconueniens tamè oritur, scriptura enim falsificatur, quae dicit: Non enim est uestrum nosse tempora, &c. Et iterum: Dies Domini tanquam fur ueniet. & rursum: De illa hora, & de illa die nullo scit, nisi solus pater, nec angelus, nec uirtus, nec ipse filius nouit. Sed cum filium nulla occulta patris lateant, sciendum est, quod diem illam quantum ad se non ignorat, sed tamen dicitur nescire: quia discipulos suos quibus multa alia reuelauit, iam lam nescire fecit, sicut dicitur, Tentat uos Dominus, ut sciat: id est, ut uos scire faciat. Remota autem illa temeraria computatione dies iudicij potest optime octaua uocari hac ratione, quia transactis his temporalibus rebus, quae per septenarium numerum dierum uoluntur, & ideo pro septem diebus accipiuntur: sequitur illa dies octaua, id est dies iudicij, in qua animae adepta aeternitate, nihil iam debent temporali mutationi. Alio & modo octaua dicitur, scilicet quantum ad sex dies, per quos labor huius uitae intelligitur, & quibus Dominus laborasse legitur: & quantum ad sextum diem, id est ad requiem illam, in qua iustorum animae qui mortui sunt positi, expectant communem resurrectionem, ut geminam stolam immortalitatis ibi recipiant, qua expectatione finita, cum sex praedictis diebus, id est cum labore huius mundi proculdubio sequitur dies octaua, id est dies iudicij. Aliter etiam potest uocari dies octaua, scilicet quantum ad carnalem generationem & spirituales, quae carnalis generatio pertinet ad quaternarium numerum: spirituales ad ternarium. Ideo autem carnalis pertinet ad quietem non propter corpus, quod constat ex quatuor elementis, uel ex quatuor qualitatibus, quia corpus est siccum, calidum, frigidum, & humidum, uel propter quatuor humores, qui sunt in unoquoque homine. Spirituales

autem

autem pertinet ad ternarium numerum, quia ad spiritum, id est ad animam pertinent tres vires: scilicet ratio, irascibilitas & concupiscibilitas. Quibus adhuc duo additur, scilicet uirtus & doctrina. Doctrina ad illuminandam rationem, uirtus autem ad refrenandam irascibilitatem & concupiscibilitatem. Carnalis generatio ab Adam incipit, & usque ad Moysen, id est usque ad legem, & etiam sub Moysen, id est sub lege usque ad Christum durauit. Etsi enim uiri quidam religiosi modo subditi sub lege fuerunt, tamen quia spiritualia fuerunt per carnalia, id est per quaedam carnales obseruantias præsignabant, carnalis generatio dicti sunt. Spiritus generatio in Christo incipit, quando de carnali circumcissione uentus est, uel transitus factus est ad spirituale circumcissionem, quando de umbra ad rem transitus factus est. Et peractis carnalibus officiis que pertinent ad carnem & ad uetus testamentum, & spiritualibus que pertinent ad spiritum & nouum testamentum, in quibus omnibus debemus considerare septenarium numerum: ad carnem quidem referendo quaternarium numerum, ad spiritum uero ternarium, sequitur dies octaua, in qua die meritis singulorum reddetur, quod debetur: & que dies transfert sanctos ad æternam saluationem, malos uero ad æternam damnationem. Quam damnationem timens que libet fidelis anima, & optans æternam saluationem, & ideo præterita peccata reminiscens, & ea in gemiscens sic instat, sic agit cum Domino Deo suo, sicut in Psalmo inuenitur. Sed prius titulus exponatur. Iste Psalmus David historialis habitus in carminibus id est in diuinis laudibus refertur in fine, id est Christum, & hoc ideo, quia factus est pro octaua, id est in uoce alicuius fidelis anime timentis octauam diem, id est die iudicii, quæ membrum eius est. Quæ anima orat in hoc mundo sanari, ut non mereatur in die illa argui uel corripi. Hinc potest intentio leuiter accipi. Loquitur autem sic: Domine, ure, seca in hoc seculo, ne arguas me: id est, dā ne me in furore tuo: id est, in illa ira, quā tu ostendes impijs in die iudicii. Arguere pro cōprobare, pro accusare ponitur, & pro damnare, ut hic, & etiam non corripas me: id est, nulli peccatorum in me inuenias, propter quod me digni correctionis in igne purgatorio ostendas. Omne enim peccatum, quod facit homo, aut ipse punietur, aut Deus.

Miserere mei Domine, quoniam] Et ut me nō arguas, neque corripas, miserere mei in hoc seculo: id est, manū tuā medicabilem mihi subpone, quia infirmus sum, id est quia medicina ego pro meīs infirmitate. Quod sequitur, id est est cum superiori. Sana me, id est miserere mei, quia conturbata sunt ossa mea: id est, quia vires & robora mentis sunt imminuta propter peccata, eam grauantia. Istud refertur ad infirmum sum, uel aliter, miserere mei, quoniam infirmus sum in carne mea. Multum enim motus carnis surgunt aduersum me. Sana me, quoniam conturbata sunt ossa mea: id est, quia infirmus sum in mente.

Et anima mea turbata est.] Et ne per ossa intelligatur corpus, subiungit illud quod nobis manifestat, quid per ossa debeamus accipere, scilicet anima mea turbata est ualde: id est debilitata in suis ossibus, id est in suo robore. Et quia perturbata est, tu Domine usque quo cesses: id est quare me hic nō uris? quare me non secas (ut in die octaua me nō arguas, neque corripas). Noli cessare, sed sicut te auertisti à me, auerſo à te: ita cōuertere ad me, id est fac te cōuersum ad me, faciendo me cōuersum ad te. Vel aliter: Quia conturbata sunt ossa mea, id est cōturbata est anima mea in semetipsa. Superior enim uis animæ, id est ratio repugnat inferiori, id est sensualitati. Et quia anima mea turbata est in semetipsa, usquequo turbabis in me: id est, ascēdet ad id tua turbatio, ut uel me arguas, uel me corripas, cum hoc sit quod in hominē in hoc seculo se turbantem, id est corripentē non turbabis, & in hominē se hic non turbantē turbabis? Et quia anima mea turbata est in semetipsa, id est quia se corripit, cōuertere Domine, id est

esto cōuersus ad cōuersum ad te, scilicet cōuertere ad me, qui sum cōuersus ad te, sicut scriptum est: Cōuertimini ad me, & ego reuertar ad uos. Et non solum cōuertere, sed etiam eripe animā meam perplexitatibus huius uitæ inhærentem, & saluum me faciendo perseuerantiam, non propter meritū meū, sed propter misericordiā tuā. Nam cum sæpe tua transgressus sim præcepta propter meritum meum, nihil mihi debetur, nisi iusta damnatio, sicut scriptum est: Peccatori datum præceptum non seruanti nihil debetur, nisi iusta damnatio. In hoc uersu ostenditur difficultas saluationis, & in sequenti locus cōuersionis. Nam ubi dicitur, Cōuertere Domine: & non solum cōuertere, sed etiam eripe animā meam: & non solum eripe me, sed etiam saluum me fac: & non propter meritū meū, sed propter misericordiā tuā, quia per me nihil possum, difficultas magna in saluato esse ostenditur: & quanto res difficilior est, & quanto maiore labore adipiscitur, oportet ut maior custodia adhibeatur. & sic probatur à contrario: Quod si magna difficultas est saluato, magna debetur pœna non saluato.

Quoniam non est in morte.] Da Domine cōuertere in hoc seculo, quia in morte non est qui memor sit tui: id est, post separationem corporis & animæ nemo memor tui efficitur cum sua utilitate: id est, nemo qui in hoc seculo de peccatis suis non compungitur, postquam mortuus est, inutiliter compungitur: quia hic tantum locus est misericordiæ, post hoc seculum tantum locus est iustitiæ. Et ideo eripe anima meam, & saluum me fac hic: quia quis confitebitur tibi in inferno. In inferno confessio fieri non negetur, ne de diuite opponatur, qui confessionem in inferno fecisse legitur animo dicens Abraham: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aqua, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Sed per infernum ille profundissime tenebræ intelligatur, in quas impij cum suo capite diabolo post diei iudicii proijcientur, quando ultra locus confessionis non erit. Vel aliter: Domine cōuertere ad me cōuersum, ne sim in morte: id est, in aliquo criminali peccato, quod uerè est mors animæ: & sic sim immemor tui, quia non est qui in morte memor sit tui: id est, nemo utiliter tui recordatur, dum à criminali peccato impeditur: quia & si aliquando compungatur, non ideo saluabitur, nisi à criminali peccato penitus remoueatur. Et ideo eripe animā meam & saluum me fac, ut non existens in inferno tibi confitear: quia quis confitebitur tibi in inferno? id est, quis poterit tibi laudabilem confessionem facere, si sit in inferno, id est, in uitiorum profundo? nullus. Sicut scriptum est: Peccator cum uenerit in profundum uitiorum, contremnet. Confessio alia laudabilis, alia pœnalis. Laudabilis est, quando aliquis de bene factis Deo laudes agit: sicut, Cōfiteor tibi Domine rex, &c. Pœnalis est, quando aliquis sua peccata confitens eadem damnat, & inde pœnam postulat. In hoc uersu secundum priorem sententiā locus cōuersionis ostenditur.

Laborauit in gemitu meo.] Domine sana me, & ego in quantum potui ad sanitatem recipiendam me idoneum feci: quia laborauit in gemitu meo, id est assidue propter peccata mea gemui. Et lauabo lectum meum per singulas noctes, id est, purgabo meam conscientiam per singulos lapsus peccatorum, lachrymis meis, id est, lachrymis cordis. Et non solum lauabo, sed etiam stratum meum, id est, eandem conscientiam meam rigabo, id est, interius perfundam lachrymis. Lauare enim dicitur, aliquid exterius humectare: rigare uero, perfundere interius. Meritò conscientia lectus uocatur. Sicut enim lecto quiescitur & laboratur, quiescitur à sanis, laboratur ab egris: ita conscientia quiescitur à laboratur. Quiescitur in bona conscientia, laboratur in mala. Possumus etiam per lectum accipere delectationem, quia in delectatione sicut in lecto quiescitur & laboratur. Quiescitur in bona, laboratur in mala. Possumus etiam per stratum aliud accipere quam per lectum.

lectum. Nam corpus meritò per stratum intelligitur. Sicut enim stratum est lectus de stramine, qui leuiter à uento potest destrui: sicut corpus leuiter potest laedi & laniari. Itaque exponendum est: Non solum lauabo meum lectum, id est meam conscientiam: sed etiam rigabo stratum, id est corpus lachrymis perfundam. Sciendum est quod positione diuersorum temporu, ut laboraui & lauabo, non facit necessitas narrantis, sed affectio orantis. Poruit enim dixisse Psalmista, laboraui uel laui. Vel potest dici, laboraui & lauabo, ita esse dictum, ut istud est: Seruui tibi in quadam re, sed quia per hoc tibi non suffeci, faciam istud aliud, ut tibi sufficiam.

Turbatus est à furore oculus. Ideo lauabo lectu, quia oculus meus, id est interior homo meus turbatus est, id est, obstupescit à furore tuo, id est furorem quem in die iudicij impijs ostendes contuendo, & peccata mea reminiscendo. Vel interior homo meus turbatus est, id est cæcatus à furore, id est, à peccato primi parentis. Et ideo etiã turbatus est oculus meus, quia in ueteraui inter omnes inimicos meos, siue carnales, siue spirituales. Carnales siue uideantur amici uel inimici. Nullus enim maior inimicus est animæ, quam temporalis amicus, pro quo sæpè in terrenis tantum laboratur, quod Deus postponitur. Ideo dicit Inueteraui, quia factus est membrum primi & ueteris hominis: uel quia comparabilis est ueteri uestimeno, quod nec usui ualet, nec ornamento. Vel aliter: Oculus meus, id est interior homo meus turbatus est à furore, id est, ab ira sua, quæ ipsum cæcauit, neque ipsum patientem esse permisit. Et non solum est turbatus ira propria, sed etiam inueteraui inter omnes inimicos meos, siue carnales siue spirituales.

Discedite à me omnes. Fidelis anima præterita peccata reminiscens, & ea ingemiscens à Domino se exaudiri optat. Et proponens se nobis exemplum, quod si peccata nostra ingemuerimus, à Dño exaudiemur, sic dicens: Inueteraui inter omnes inimicos meos, sed duos mei inimici, siue spirituales siue carnales, qui operamini iniquitatem, & in me prauis persuasionibus, & in uobis malis operibus, discedite à me modo spiritualiter, quandoq; discessuri localiter, scilicet quando uobis dixerit: Ite maledicti in ignem æternum, quia Dominus exaudiuit uocem mei fletus, id est, uocem mei fletus.

Exaudiuit Dominus deprecationem meam. Probatur à partibus quod uerè Deus exaudiuit uocem meam, quia exaudiuit deprecationem meam factam pro peccatis meis, & suscepit orationem meam factam pro perseverantia. Namq; pro peccatis delendis propriè fit deprecatio, pro perseverantia in bono oratio.

Erubescant & conturbentur. Et quia Dominus suscipit orationem meam, erubescant. Vel aliter: Ita discedant mei inimici à me, quod erubescant in die iudicij in propria conscientia, dicentes: Nos insensati uitam illorum æstimabamus insaniam, & mortem eorum sine honore. Ecce quomodo inter filios Dei collocati sunt? Et conturbentur uehementer pœnas timendo, & conuertantur de malo in peius, quando in profundissimas deiciuntur tenebras, & de illa conuersione erubescant ualde, id est uelociter. Quod citò erit, id est quæ erubescencia citò fiet. Tempus enim breue est. Sciendum est quod istud Erubescant dicentes, Nos insensati uitam illarum reputabamus insaniam, referendum est tantum ad carnales inimicos, & non ad spirituales, id est, non ad diabolos, quia ipsi non dicent hoc. Vel aliter: O uos carnales inimici, qui modo & in me & in uobis operamini iniquitatem, discedite à me secundum malam mentem, & accedite secundum bonam, quod iuste debetis facere: quia Deus exaudiuit uocem fletus mei, id est Deus meus me fletum peccata mea exaudiuit, & similiter uos fletus uestra peccata exaudiet. & ideo mei inimici erubescant de præteritis peccatis suis. Vel ita dicitur.

Bedæ tom. 8.

scendant à me, quod erubescant de peccatis suis, & conturbentur inde uehementer, id est ualde. inde compungantur in cordibus suis, & sic conuertantur ad penitentiam. Et erubescant ualde de hoc quod prius gloriabantur in peccatis suis, & hoc faciant uelociter, id est, absque mora. Qui enim promittit salutem penitenti, non promittit crastinã diem dilatanri. Possunt etiam isti tres uersus legi solummodo ordine mutato ad Exaudiuit Dominus deprecationem meam incipiendo, sed melius est ut legatur ordine recto.

IN PSALMUM VII.
ARGUMENTVM.

EZechias ab hostibus calumniatus, & à suis prodius Domino supplicat imprecationem eius iudicium in eos qui mendaciter innocentem accusabant.

PSALMVS DAUID QVEM
cantauit Domino pro uerbis Chusai filij Iemini.

EXPLANATIO.

Chusi interpretatur Aethiops, quo nomine Saul propter sanguinarios & crudeles mores exprimitur, & appellatur filius Iemini, quia de illius stirpe descendit, ut Regum historia narrat. Allegoricè autem Dauid Christum, Aethiopen uero persequentem populum Iudeorum intellige. Fuius tituli sensum Hieronymum secutus exposuit, quia sunt, ut ipse testis est qui hunc Psalmum contra Absalon putant esse cantatum, quando Chusai amicus Dauid destruxit consilium Achitophel, quos sciendum est uehementer errare primo, quia nomen Chusai per samech litteram scriptum est: hic uero per sin. deinde quod nunquam Dauid, qui ducibus exercitus sui præceperat, Parcite puero Absalon, de morte illius loqueretur, concepit dolorem, & peperit iniquitatem, lacum aperuit, &c. Maxime qui hunc mortuum aperto capite fleuit. Ad extremum quod ille amicus Dauid filius Arachi, hic uero filius Iemini scribitur. Causam ergo suam propheta trahens in futurum mysterium Domini saluatoris, in prima diuisione suæ personæ dominum deprecatur, ut ab omnibus persecutoribus eius uirtute liberetur. Secunda sectione idem propheta rogat, ut resurrectionis eius gloria manifestata subueniat. Tertia ipsum introducit loquentem, per id quod factus est humilis, ut secundum iustitiam suam ueritatemq; iudicetur: malos ultione deterrens, bonis gratuita præmia committens. In quarta parte iterum propheta loquitur, commoneus Iudeos, ut metu futuri iudicij à proposita iniquitate discedant, ne meritis luere debeant ultiones. Potest iste Psalmus etiam in persona Domini hominis intelligi. Si modo ea quæ ibi humiliter dicta sunt, ad nostram infirmitatem referantur, quæ ille gestabat.

COMMENTARIVS.

Domine Deus meus in te speraui. Psalmus iste sic intitatur: Psalmus Dauid, quæ cantauit Domino pro uerbis Chusai filij Iemini. Legitur in secundo libro Regu, quod Absalon patrè suum Dauid crudeliter persequens, de regno fugauit. Cumq; eum fugientem Chusi quidã familiaris suus comitari uellet, Dauid illu summopere rogauit ut rediret, atq; in Absalonis partes se conferret, eiusq; consilia quæ contra eum autore consecrario suo Achitophel

tofel machinabatur, diligenter notaret, atque secretius ei denuntiaret. Quapropter Chusi ad Absalonem rediit, & quia David rogauerat, fideliter peregit. Ex historia hac Psalmus iste sumpsit occasionē, sed quia historia non continetur in Psalmo, interpretationes nominum instamus, ut per eas ad Psalmi mysterium perueniamus, quæ tales sunt. Chusi interpretatur silentium, Iemini uero dextra: Achitofel fratris ruina. Ex his interpretationibus occurrit nobis iterum traditor Iudas gerens figuram Absalonis, iuxta quod interpretatur Absalon pax patris: quia pater eius, id est Christus in eum pacem habuit, quamuis ille suis dolis bellum in corde gereret. Et sicut in Euan-gelio inuenimus discipulos filios uocatos, uelut ibi, Non possunt filij sponsi lugere quandiu cum ipsis est sponsus: sic inuenimus & fratres dictos, ut cum dicitur, Ite nunciate fratribus meis. In hac quoque prophetia dicitur: Narrabo nomen tuum fratribus meis. & in apostolo: Primogenitus in multis fratribus. Quare discipulus ille, qui Dominum sceleratis dolis Iudæis tradidit, recte dicitur ruina fratris, qui Achitofel interpretatur. Chusi uero quod silentium interpretatur, recte intelligitur Dominum nostrum Iesum Christum contra dolos illos silentio: id est altissimo secreto dimicasse, hoc scilicet silentio, quod cecitas ex parte contigit in Israel, quando Dominum persequabatur, ut plenitudo genium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, hoc silentio Dominus noster Iesus Christus uenerabilis passionis suæ sacramenta occultans, uoluntariam ruinam fratris: id est, nefarium scelus proditoris ita in suæ misericordię atque prouidentię ordinem cõuerit, ut quod ille ad perniciem unius hominis peruersa mente faceret, hoc ipse ad salutem omnium prouida gubernatione conuerteret. Cantat ergo Psalmum Domino perfecta anima, digna nosse illud silentium, cãtat pro uerbis Chusi, id est pro reuelatione illius silentij. Apud infideles enim & persecutores silentium atque secretum est, apud fideles uero non silentium: sed uerba silentij, id est ratio manifestata & exposita illius secreti. Quod secretum dicitur Chusi filius Iemini, id est dextri. Non enim abscondendum erat à sanctis, quod pro sanctis gestum est. Cantat ergo in prophetia Domino perfecta anima, cui secretum illic innotuit pro uerbis Chusi: id est pro manifestatione illius silentij, quod Deus pater dextra, id est fauens & propitijs ad salutem nostram operatus est. Quare hoc silentium dicitur filius dextri, id est Chusi, id est filius Iemini. Sciendum quod uerba hæc tenus dicta sunt beati Augustini. Quæ si cui graui uideantur, eorum colligat summa his planioribus uerbis expositam. Agit in hoc Psalmo quæque perfecta anima laudes Deo patri, quia sibi sacramentum passionis Domini nostri Iesu Christi malis occultatum reuelauit. Quia Dominus noster Iesus Christus sub tanto silentio, id est sub tanta patientia & humilitate sequitiam persecutionis impiorum Iudeorum & traditoris Iudæ ad humilitatis exemplum tolerauit, ut ipsi diuinitatem eius non cognoscentes machinarentur illud ad eius unius perniciem, quod Deus pater misericors & propitijs mirabili ordine conuercit ad omnium credentium salutem. Si enim cognouissent, nequaquam Domini gloriæ crucifixissent. Hoc itaque silentium illud quo Dominus noster Iesus Christus contra dolos persecutorum dimicauit, fuit illa cecitas, quæ in Israel contigit, ut in omnes gentes lux intraret, hoc illa prouida gubernatio, quæ nequitiam persequentium ineffabili uirtute conuercit ad salutem omnium, pro quo reuelato cantat in hac prophetia perfecta anima Domino. Exponitur autem secundum hanc sententiam præmissus titulus ita: Psalmus iste attribuitur uel ipsi David propheta, de quo dictum est, Inueni mihi David filium Iesse, uirum secundum cor meum, uel cuiusque ita perfecta animæ, quæ Psalmum cãtauit illa perfecta anima, id est exultanter protulit non tantum uoce, quam bona ope-

ratione, ad laudē Domini pro uerbis Chusi, id est pro manifestatione supradicti silentij, quam Spiritus sanctus sibi fecit. Qui Chusi, id est quod silentium est filius Iemini, id est dextri: quia Deus pater dextra, id est misericors ad salutem omnium illud fieri disposuit. Huic expositioni obuiat beatus Ieronymus, & quodam modo inuehitur in beatum Augustinum dicens, quod Chusi de quo Psalmus intitularur, non fuerit Chusi Arachites, qui consilia Achitofel dissipauit, sed quidam alter Chusi. Iuxta quoddam titulus iste taliter exponitur. Chusi interpretatur Aethiops. Aethiopes autem omnes denigrati in peccatis dicitur: hic uero per Aethiopē, id est Chusi accipitur maxime Saul, quod persecutor est sanctum David, per quem Saulem omnes persecutores mortiferi, qui significatur David, id est Christum in se quam in membris persequuntur, recte intelliguntur. Saul enim interpretatur petitio, quod nomen quantum ad interpretationem, mittit nos ad mortē; de qua scriptum est: Deus nō fecit mortem, sed impij accesserunt eam sibi manibus & pedibus. Verba Chusi, id est Aethiops accipiuntur deuocationes, quas persecutores in sanctos faciunt. Quorum uerborum alia sunt uisibilia, alia inuisibilia. Visibilia uerba dicitur facta, inuisibilia uero uoces quæ proferruntur. Aliquando enim persecutores nituntur deuocare sanctos factis, id est tormentis illatis, aliquando uocibus. Ab his uerbis quilibet perfecta anima iam a Domino partim liberata, qui eam cognoscere fecit, quam iniqua sunt & quam nocua uerba illa, agit ei gratias & laudes in sequenti Psalmo, atque eum ut adhuc penitus liberetur, exorat. Sic igitur beatus Hieronymus sequentes, supradictum titulum exponimus. Psalmus iste attribuitur David, id est cuique perfecta animæ, quem ipsa canauit ad laudem Domini, pro uerbis Chusi, id est quia meruit cognoscere uerba Chusi, id est Aethiops, etiam in parte liberari. Chusi dico filij Iemini, id est grauissimi persecutoris Saulis, hic Iemini appositum est, non ad interpretationem, sed ad persecutorum exaggerationem, ut per hoc innuat quam graues persecutores hic accipiat, scilicet tales qui etiam ex origine persecutoris descendunt, & quorum peccata in progenie patrum introeant. Iemini enim de tribu Benjamin pessimus quidam fuit. De qua eadem tribu Saul grauissimus persecutor sancti David, & Saulus lupus rapax, & ferè omnes grauissimi peccatores fuerunt. Sciendum quod per secundum has utrasque supradicti tituli expositiones potest sequens Psalmus legi in uoce cuiuslibet perfectæ animæ, siue David siue cuiuslibet perfecti de illo prioris populo, qui fuit ante natiuitatē Christi, siue de hoc populo posteriori. Quod secundum uarietatem sententiæ, quæ inferius dicitur, necesse est taliter accipi. In uoce autem perfectæ animæ prioris populi legetur sic. Quasi dicat: Domine speraui in te, non in me sicut Adam fecit, qui non ex te, sed ex se pendere uoluit, neque in carne. Quia omnis maledictus qui carnē brachium suum ponit, sed speraui in te, id est est tota spem meam cõieci in te: & in te merito, quia tu qui omnium Deus es potestate, meus es uoluntate: & ideo saluum me fac, id est cõserua me propter perseuerantiã eripiendo à persequentibus me: id est à membris diaboli me deuocare uolentibus omnibus, id est tam inuisibilibus, quam uisibilibus, tam occurrentibus, quam subsequenteribus: & precerea libera me ab ipso capite, id est à principe tenebrarum diabolo, ne ille qui est ut leo rugies, quærens quem deuoret, quando pro aliquando rapiat animam meam ad terrenas delectationes. Tunc enim rapitur anima, quando à Domino retrahitur, & terrenis delectationibus implicatur. & uerè rapier, dū non est qui redimat me ab ipso diabolo, si tu nō liberabis me: neque qui saluum faciat ab eius membris, nisi tu saluum facias me. Visibiles persecutores sunt, prauis homines nos malis passionibus suis deuocantes: inuisibiles uero sunt uicia ipsa, siue cacoædæmones, per prauas suggestiones ad peccata nos incitantes, & sicut Israeliticus populus

lus ab Aegypto rediens, habuit quosdam persecutores persequentes, sicut Pharaonem & exercitum eius, & quosdam occurrentes, scilicet Amalech & alios populos, qui ei ad resistendum atque repellendum occurrerunt: ita perfecta anima de tenebrarum potestate recedens, habet subsequentes hostes uitia praeterita, & quicunque homines uel daemones ei quodlibet peccatum iam per suaserunt, habet etiam occurrentes hostes, scilicet uitia futura, siue quoslibet ad ea ipsa persuasores. Quod innuit ubi dixit, Ex omnibus persequentibus me. Et quia quamdiu in carne sumus, locus mortis est semper in nobis. & ideo quantumlibet perfectis hostis semper imminet auctor scilicet mortis diabolus: ideo perfecta anima postquam a membris eius saluari rogauit, ab ipso etiam capite liberari petit, & potest illud plane a quolibet & diligenter consideranti supradicto titulo utriusque adaptari.

Domine Deus meus. Resumptio est hic eiusdem nominis, quod superius posuit, & spectat quod hic dicitur aperte ad priorē titulum. Ostendit enim perfecta anima, cuius uox est in hoc Psalmo, sibi reuelatum esse Dominicae passionis mysterium atque secretum, id est patientiam & humilitatem, quam Dominus noster Iesus Christus in passione sua habuit, qui retribuētib. sibi mala pro bonis, bona pro malis retribuit, orando patre pro eis. Ostendit inquam cum se illud secretū, ut alios suo exemplo prouocet, quantum possit imitari dicit, & quasi Dominus exponens eis silentium hac admonitione usus esset: Ego pro te impio & peccatore tam humiliter persecutores meos sustinui, tam patierer proditorē per ruli. Quid ergo tu facies? nonne me imitaberis? Quasi inquam ira Dominus diceret, responderet ipsi perfecta anima, dicens illi ira: Domine qui me precio sanguinis tui redemisti, & Deus meus qui me creasti, si feci istud quod non debui, & exponit quod istud scilicet, si est in manibus meis id est, in operibus, meis illa etiam iniquitas, quae apud homines est equitas: & determinat quae scilicet, si reddidi te non imitando mala pro malis, retribuētib. mihi mala pro bonis, & non bona pro malis. Hic magna patientiam notat. Maior enim patientia est, non reddere malū pro bono aliquibus, qui susceptis beneficiis inferunt nobis mala, quā si nocere uoluissent nullo beneficio praerogato. & est tale hoc totum, quasi dicat: Domine si non feci quod debui: id est, si imitata non sum quod tu faciendo me facere docuisti, sed malum pro malo reddidi incurra hoc malum, scilicet decidā: id est, deincar ab inimicis meis inuisibilib. inanis, id est inuictoriosus factus in anima qui extrinsecus uictor reddendo malum pro malo esse uolui. quod fiet meritū, id est iuste: scilicet quia ego potius quod peius est, quā quod bonum est, facere uolui. De hac inanitate dicitur, Inaniter se iactat, qui cum sit homo cupit se uindicare de homine: & dum hominē quaerit palam superare, uincitur a diabolo occulte inanis effectus uana & superba laetitia, quia uinci non potuit. Nescit uero quanto gloriosior triumphus sit animum suum superare, quam alium uincere. unde Salomon: Fortior est expugnator animi expugnator urbis.

Persequitur inimicus animam meam. Ita decidam ut inimicus, id est diabolus persequitur interiori animam meam, & quia eius est semper persequi, ne uacet, subdit & apprehendat, id est, decipiat eam. Qui enim semper persequitur, non semper comprehendit: quia non semper decipit, & ita comprehendat. ut conculcet, id est conculecaram reddat uitam meam, id est, animam meam. in terrenas concupiscentias in tantum, ut in terram eam redigat, id est, cibum suum eam faciat. Diabolus enim non tantum leo, sed & serpens dicitur. & serpenti a principio dictum est: Super pectus tuum gradieris, & terram comedes: quia Diabolus animas illas, quae terra sunt, id est, quae ex toto terrenis concupiscentiis & malis delectationibus inuolutae sunt, cibum habet: quia in eis delectatur & reficit se. Et ita cō-

Bedae tom. 8.

culcet uitam meam, id est animam meam, ut gloriam meam, id est, gloriosam conscientiam meam deducat in puluerem, id est destruat. Dicit Apostolus: Quia gloria nostra est testimonium conscientiae nostrae. haec gloria uera, solida & perfecta est, dum tantum interiori ubi solus Deus conspicit, habetur. Cum uero exterius in humana laude causa elationis quaeritur, tunc a priori soliditate quasi in puluerem, id est in dissolutionem deducitur. Unde Boetius: Minuit enim quodam modo bonum conscientiae probantis se. & Macrobius: Sapiēs ponit fructum in conscientia, stultus uero in laude. Monet autem hic superbiam siue elationem ab omnibus perfectis maximè esse cauendam. Nam hoc uitium tale est, quod etiam in recte factis timendum est, & quod primum occurrit recedentibus a Domino uelut in Adam, & nouissimum occurrit redeuntibus omnibus etiam alijs iam superatis. Sciendum quod huiusmodi dicta in diuina pagina, quale istud est, Decidam meritū, & persequatur inimicus, &c. non imprecatio, ut uidentur dicenda sunt, sed est propheta in prophetis, assentans diuinae sententiae. Generaliter autem ubicunque potest dici congratulatio iusti iudicij Dei, dicuntur. Hic autem haec posita sunt, non ut propheta perfecta anima, quod haec mala incurere debeat: sed ut per hoc ostendat, quod futurum sit talibus, in quibus ea sunt, quae a se remoueri innuit, scilicet qui faciunt quod non debent uel non faciunt quod debent. Ponit quasi consequens ad oppositum prioris antecedentis. Quasi dicat: Si feci quod non debui, uel non feci quod debui, tunc incurram supra dicta mala. Si autē feci quod debui, uel non feci quod non debui, id est, si imitata sum te, tunc tu Domine, fac mihi quod debes, scilicet exurge persequentibus me in ira tua, id est, fac innotescere eis quam inuitabilis & terribilis super malos sit ira tua futura, ut conuertantur & persequi me desistant. & exaltare in finibus inimicorum meorum, id est, potestatem & dominium obtine in impijs, qui prius fuerunt fines inimicorum meorum, scilicet fac de impijs pios, ut per hos inimicos, a quibus ante blasphemabaris, glorificetur nomen tuum. Et ut possis exaltari exurge in praepro quod mandasti. Quasi dicat: Mandasti Domine primo homini obedientiam & humilitatem, quae ille per superbiam instinctu diaboli amisit. Ad quam superbiam deuincendam exurge tu Domine Deus meus, in illo praepro quod mandasti, id est, appare in humilitate & obedientia assumptae carnis, per quod exurge contra inimicos debellando eos. & debes exurgere, quia sic synagoga, id est congregatio multorum populorum credentium circumdabit te ad imitandum. Circumdabit recte ponit. De his enim dictum est: Vivo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Et propter hanc synagogam, id est multitudinem credentium confirmandam post perfectam obedientiam assumptae carnis tu Domine, cui soli proprium est per te ascendere in caelum. Unde dictum est: Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit. Regredere in altum, id est in caelum unde descendisti, ut inde mittas spiritum sanctum ad confirmanda corda credentium. Haec sic exposita proprie conueniunt animae de priori populo. Non enim alicui de posterioribus conuenit optare quae praecesserunt, scilicet incarnationē Christi, & eius ascensionē.

Dominus iudicat populos. Probat perfecta anima de priori populo conuertendo se ad nos, quod uerē Dominus post obedientiam completam regredietur in altum: quia ille regrediens uerus Dominus, qui sedebat ad dexteram patris, & cui pater omne iudicium dedit, iudicabit damnando, non saluando populos infideles: nunc interim occulto iudicio, scilicet dando eos in tenebras interiores, tandem autem manifeste dando eos scilicet in tenebras exteriores.

u 3

Iudica

Iudica me Domine secundum iustitiam meam.] Fidelis anima quæ ante perfectionem timebat ne argueretur, uel corripere in iudicio: quia iam perfecta facta est & securã, per cognitionem supradicti silentij, in non timens iudicium dicit: Tu Domine qui iudicas malos secundum merita sua, iudica etiam me hic secundum iustitiam meam, id est secundum hoc quod, conueniens est illi iustitiæ, imitor silentium tuum reddendo bonum pro malo: & secundum quod conuenit innocentia meæ, qua nec lædo me, nec alterum. Iustitiam & innocentiam dico, quæ sunt super me, id est, quæ non à me, sed à te habeo, qui super me es. Omne enim datum, & omne donum perfectum desursum est datum à patre luminum. Iudicare hic accipitur in bono, scilicet pro temporalibus flagellis, quæ Deus ad custodiam sanctitatis in presentiam concedit perfectis, & ad exemplum iusti iudicij sui. Qui enim non parcat hic dilectis filius, multo minus parcat in futuro seruis fugitiuis. Sciendum duo officia esse medicinæ. Alterum quo repellitur infirmitas, alterum uero quo custoditur sanctitas. Fidelis ergo anima quæ superius in alio Psalmo sanari rogauit, ubi dixit, Misere mei Domine, sana me, & reliqua: iam adepta sanitate rogat hic reliquum officium medicinæ, scilicet quo custodiatur sanctitas dari sibi à Domino cum dicit: Iudica me Domine, &c.

Consumetur nequitia peccatorum.] Sic continuatur: *Vt tu Domine iudices me secundum quod rogo, permitte ut consumatur, id est perficiatur contra me nequitia peccatorum, scilicet permittite impijs quod eis propositum est implere in me, ut me flagellent & persequantur: & hoc modo diriges me iustum, quia flagella illa erunt custodia sanitatis meæ.* Semper enim persecutio malorum, salus est bonorum. Vnde dictum est: Impius uiuit pio. Quod enim fornax facit auro uel palea, quod lima ferro: hoc impius facit pio. Nam sic ut palea incineratur, aurum uero purgatur: sic in persecutione iustus fit iustior, & sordidus sordidior.

Scrutans.] Oſtendit quod uerè Deus dirigit iustum, quia scrutatur corda, id est cogitationes & renes, id est, delectationes ipsius iusti non sola cognitione, ut in peccatoribus, sed etiam dignatione. Quod est quædam ipsius directio, proprium est Dei scrutari corda & renes, homo enim secundum sola facta uel dicta iudicat, non uerò discernit quo animo quid quisque faciat, uel quid quemque delectet: Deus uerò discernit quo animo cuiusque intendat, & quid quemque delectet. Et quia uidet quod tota intentio malorum ad concupiscentiam oculorum & carnis spectat, bonos uerò non ima, sed summa delectant, ideo utrosque iuste iudicans illos errare permittit, bonos uerò dirigit. Renes propriè pro carnalibus delectationibus ponuntur, quia renes & inferior pars in homine sunt, & regio illa quam maxime uoluptas humanæ generationis inhabitat, & per quã in huius mundi miseriam atque ærumnosam lætitiã per prolis successionem humana natura transfunditur: hic tamen renes pro bonis delectationibus accipiuntur. Possunt etiam per corda hic accipere curas, per renes uerò exitus curarum. Nam ad id quisque peruenire optat, quod eum delectat.

Iustum adiutorium meum à Domino.] Ideo diriges tu me Domine iustum per flagella mea, quia hoc quod uerè est meum adiutorium, scilicet ut à te dirigar, iustum est mihi dari à te Domino, qui rectos corde facis saluos esse rectitudine perseverare. Quasi dicat: Iustum est Domine, ut qui mihi infirmo medicinam restituedi sanitatis. Hinc Apostolus dicit: Si Christus pro nobis mortuus, cum adhuc essemus impij, multo magis salui erimus ab ira per ipsum. Recti corde dicuntur, qui mundis cogitationibus supernas delectationes afficiant.

Domini iudex iustus & fortis.] Postquã perfecta ani-

ma quæ iam sanitatem à Domino recipit, occasione sumpta de iudicio occulto, quod nunc in impijs sit pro medicina sanitatis conseruandæ interpositionem faciendum orauit, redit ad iudicium de impijs. Quasi dicat, conuertens se ad impijs: Quando quidem Dominus, ó uos impij iam iudicat occulto iudicio, id est per cæcitatem mentis, quid fiet uobis in extremis? Manifeste scilicet tunc uos in exteriores tenebras dabit. Quod non denegasti, tribuas etiam medicinam confirmandæ sanitatis, sic dicit: Deus pater, qui iudex iustus es, reddens singulis pro meritis, & qui fortis est, id est cui nullus poterit resistere, & tamen patiens est in præſenti, quia non irascitur, id est non congregat ministros iræ suæ, id est Diabolos ad ulciscendum de singulis per singulos dies, quos ministros humana pœna non per iustitiã, sed propter propriam nequitiam delectat, & ideo semper ad nocendum parati sunt. Deus inquam, qui iudex est, nisi uos impij interim conuersi fueritis, pœnitentiam agendo, dum occulte uos iudicat, & ideo semper manifeste iudicabit: quia gladium, id est filium suum, quem in primo aduentu reconditum in uagina humanitatis humilem misit, in secundo aduentu iudicij uibrabit, id est in tam manifesta ira mittet ipsum iam reuelatum, ut coruscet lumen pijs & terrorem impijs, iustis appareat mitis, & terribilis iniustis: & hoc non sine prouidentia faciet, quia iam tetendit arcum suum, id est scripturã noui & ueteris Testamenti, in qua illud minatur cõstituit: quæ ideo comparatur arcui, quia sicut in arcu rigiditas ligni flectitur per neruum, ita in ipsa scriptura per fortitudinem noui Testamenti quasi per neruum flectitur & mollior. Duritia ueteris Testamenti, cuius umbra per ipsius ueritatẽ explanatur, & ita tetendit arcum quod ipsum pręparauit in tanquam ad iaculandũ, id est, quod certissimam mortem in eo promittit impijs. Et præterea pręparauit in eo arcu, id est instruxit & docuit in ipsa scriptura diuina uasa mortis, id est Apostolos qui ex se tanquam ex uase liquorem talem, id est tales sententias fuderunt, quæ credentibus fuerunt ad uitam, non credentibus uerò ad mortem. Vnde Apostolus: Christi bonus odor sumus Deo, alijs quidem ad uitam, alijs autem ad mortem. & effecit etiam in eo arcu sagittas suas, id est diuinas & penetrabiles sententias, uel sanctos & Apostolos ibi instruxit: uolentibus, id est dilectoribus suis, ut ipsi inde utilitatem haberent. Apostoli ideo sagittæ uocantur, quia diuinis sententijs frigida corda penetrantes, credentium incenderunt ea illo igne, de quo dictum est: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? id est dilectione Dei & proximi. Possunt etiã uasa mortis hæretici uocari, quos quia praua uota & causa arrogantia ad diuinas scripturas accedunt, Deus permittit eos, & prauè intelligere, & prauè ad suam, & multorum mortem exponere. Vnde recte uasa mortis dicuntur, quod tamen non inutiliter permittitur fieri quantum ad fideles. Coguntur enim ueri catholici per illos ueritatem in diuinis sententijs scrutari, arque intelligere. Vnde dicit Apostolus: Oportet esse hæreses, ut qui probati sunt manifesti fiant. Christus ideo dicitur gladius, quia & per eius humilitatem Deus pater inimicos suos superauit, & quia per ipsum ueluti per gladium cæsura & separatio inter bonos & malos in die iudicij.

Ecce parturit iniustitia.] Oſtendit quibus sint Apostoli uasa mortis. Quasi dicat: Ecce potest uideri quòd uerè sunt uasa mortis quibusdam. Nam aliquis parturit iniustitiã, id est, laborat per consensum implere iniustitiã, id est quamlibet deceptionem. & hoc ideo, quia concepit dolorem, id est, delectationem contraxit ex dolore, id est ex aliqua terrena re. & quia concepit & parturit, ideo postea parit iniquitatem, id est perficit ipsam deceptionem. Nota quòd dicat,

cat, dolor, angustia & labor dicuntur terrenæ res, quæ labor sunt in acquirendo; angustia in retinendo, dolor in amittendo. Parturire uerò est labor ante partum, parere autem partum emittere. Concipit ergo aliquis ex dolore, quando delectationem prauam ex aliqua re terrena contrahit. Parturit ergo, cum delectationi consensum adhibet, & in quo delectabatur, perficere satagit. Parit autem, quando in alijs perficit. Si autem uala mortis ut supra dictum est, hæreticos accipimus, iam secundum hoc continuatio eadem erit. Sententia uerò in hoc mutabitur, quia ostenditur non quibus ut de apostolis, sed qualiter sint nasa mortis. Delectatur enim aliquis hæreticus in persuasione praua, adhibet consensum & cum consensu etiam ad iungit actum.

Lacum aperuit & effodit. Idem quod dixit superior uersus, alijs uerbis ut plus addat, reperit. Lacus est aquæ locus, cuius fundus later. Huic comparatur occulta delectatio in terrenarum rerum fraude. Lacum aperire, est lacum dilatare; lacum uero effodere, est in altum deducere. Lacum ego facere, est fraudem aliquam in terrenis parare. Aperire uero est, consensum delectationi ipsius adiungere. Effodere uero est, operationi ipsius fraudis insistere. Et quia aliquis lacum fecit, aperuit & effodit, ideo incidit in foueam, quam fecit, id est, priorem & grauiorem casum passus est in fraude, quam alij parauit. Dicit enim beatus Augustinus, quod quisque non prius peccat in se, quam in alterum. Apparet ergo quod quicumque alium interrenis fraudare cupit, se prius quam illum decipit. Ille enim patitur damnum pecuniæ, iste damnum innocentie. Ille leuiori damno exterius mulctatur, iste mu-
30 cione auaritiæ interius grauius sauciatur. hoc ideo apponitur, ut ostēderet iustum iudicium Dei, quia Deus infert supplicium malis, non ex sua ira, sed ex eorum propria nequitia, ita ut quæ fuerunt blandimenta homini peccanti, sint instrumenta Deo punienti. Nec prætereundum quod sicut in utero facto concepto aliud gignitur & aliud concipitur. Semen concipitur, homo generatur: ita etiam in superiori similitudine, dolor, id est, res aliqua per delectationē cōcipitur, iniquitas autem generatur.

Conuertentur dolor. Ostendit quomodo aliquis incidat in propriam foueam, ita scilicet dolor eius, id est, nequitia eius conuertetur in caput eius: id est, in animam eius quæ debuerat præesse, facit subesse: & quæ debuerat imperare, ipsam facit seruire. Omnis enim qui peccatum facit, seruus est peccati, & iniquitas eius descendet etiam in uerticem ipsius, id est, erit superior ratione, quæ ratio est quasi uertex in capite: id est, in anima, quia dignior uis animæ est. Vbiunque enim libido dominatur, ratio premitur & subiugatur. Possunt etiam hi duo uersus præcedentes ad solam similitudinem legi. Quasi diceret: Quid censeres putandum de illo qui concipit dolorem, & parturit atque parit iniquitatem? Idem scilicet quod de illo qui tota uita sua præpararet aliquem lacum, & tandem præcipitaretur in ipsum, & tūc dolor eius: id est, quicquid terræ cum dolore de lacu exhauserat, regereretur super caput eius. & idem etiam quod de illo qui cum iniquè paruisset alicui furcam uel poenam aliquam, postea iniquitas eius descenderet in uerticem ipsius, iniqua illa poena retorqueretur in ipsum, sicut contingit Aman de poena quam Marchotheo paruauerat, & alijs multis. Nam sicut utrique istorum labor suus esset, sic uerò omnib. terrenis fraudibus insistenti, labor suus omnis erit ad damnationem.

Confitebor Domino. Postquam anima considerauit in bonis & in malis iustum iudicium, quia Deus sic protegit iustos, ut ipsos de se illuminet: sic punit iniustos, ut non de sua ira, sed de propria nequitia eos dānet: facit laudabilem confessionem Deo, de tanta iustitia eius dicens, Confitebor Domino secundum iu-

sticiam eius, id est, laudabo Dominum propter iustum iudicium eius in uocis confessione, & etiam psallam, id est, bona & suauia opera faciam nomini Domini, id est, ad glorificandum nomen non meum, sed ipsius Domini. & merito, quia altissimus est, & ideo dignus omni laude. Huc illud attrinet: Ut uidentes opera uestra, glorificent Deum qui in cælis est. Nec uacat hæc confessio. Quidam enim erant qui damnationē malorum, & saluationem bonorum, non iusto iudicio Dei, sed fato uel constellationi, uel ceteris talibus ascribebant. Sciendum quod si iste Psalmus in persona perfectæ animæ de posteriori populo legatur, nihil de supra dicta lectione oportet murari, nisi forte ubi dicit: Exurge Domine in præcepto quod mandasti. Iuxta quod potest etiā præcedens Exurge in qualibet lectione, continuatione non mutata taliter uariari. Quasi dicat perfecta anima de posteriori siue de priori populo: Si feci quod debui imitando te, tunc tu Domine fac mihi quod debes, scilicet exurge in ira tua, id est, auge iram grauem & irreflexibilem inimicis meis, uidelicet permittite eos flagellare & perire qui me. Cognosco enim dum flagellor ab illis, non me negligis, sed illis in ira exurgis, & exaltare in sinibus inimicorum meorum, id est, obtine tibi dominium inimicis meis, qui sunt fines, id est, marcha diaboli uertendo ipsi eisdem ad sui damnationem, id est, permittēdo eos subtracto lumine ueritatis facere ea per quæ damnentur. Vnde dictum est: Non enim quod uolo bonū, illud facio, sed quod nolo malum, id ago.

Exurge Domine Deus. Quasi dicat: Inimicis quidem exurge in ira, amicis uerò, nobis scilicet, tu qui Dominus noster es potestate, & Deus noster creatione, exurge in præcepto quod mandasti, id est, fac nos proficere in hoc tuo præcepto, hoc est præceptum m. u. d. s. d. u. scilicet ut dilectio nostra usque ad inimicos extendatur: uel fac nos exurgere in humilitatis & obedientiæ præcepto, quod tu mandasti, ut etiam erga persecutores nostros simus obedientes & humiles, & sic exemplo & imitatione nostra synagoga populorum, id est, multitudo, credentium circumdabit te, & propter hanc illuminando regredere in altum, id est, fac ut appareat eis regressio tua in celum, & cætera quæ de te dicuntur lucem ueritatis mentibus eorū inferendo. Quotidie enim Christus nascitur, patitur, resurgit & ascendit, secundum diuersorum ad fidem accedentium cognitionem. Vel aliter: Exurge Domine i. m. n. t. & ex. i. i. m. id est, ut has altus inimicis meis, ut ad inspectionem tui non attingant, sed cognitionem tui amittant, scilicet Iudæis, & etiam quibuslibet alijs persecutoribus exurge, id est, fac te arduum in præcepto quod mandasti, in obedientia & humilitate humanitatis tuæ, scilicet ut non cognoscant te uerè humiliatum incarnatione, passione, & cæteris: sed putent falsā esse quæ dicuntur de te, & sic per horum excæcationem Synagoga populorum c. t. id est, multitudo fidelium, uel infidelium circumdabit. expulso enim Iudæorum, facta est receptio gentium. Et quia inter hos multi non uerè fideles erunt, scilicet habentes nomen Christianum, sed non obseruantes præceptum, sicut hypocritæ & hæretici: ideo tu Domine propter hanc synagogam in parte cæcandam regredere, id est, aufer te ab eis, eundo in altum, scilicet aspectum & cognitionem tuam eis auferendo, ut qui sordidus est, sordescat adhuc. Et uerè regreditur, nam hoc modo Dominus nunc interim iudicat populos occultè, tandem iudicatoris eos manifestè. Post istum Psalmum in persona capitis totus legi, iuxta quæ titulus præmissus taliter exponitur. Psalmus iste attribuitur David, id est Christo quæ ipse canauit, id est exultat ad laudē eius protulit, p uerbis Chusi, id est quæ illud quod apud persecutores & infideles erat Chusi, id est silentiū, scilicet reconciliatio per ipsius Christi mediationem facta, quia ima summis, cælestia terrestribus

bus coniuncta sunt: illud inquam silentium factum est apud fideles uerba, id est ratio Christi manifesta. Vnde factum est, ut plures in eius corporis, id est, Christi perfectionem peruenerint, per cognitionem illius Chusi. Quod Chusi est filius semini, id est dextri: quia Deus pater propitius mundo ad salutem omnium illud filium per mediatorem Christum operatus est, atque ut fructificaret, ipsum quoque reuelare dignatus est, pro qua reuelatione Dominus noster Iesus Christus gratias agens Deo patri, ut ad sui conformationem nos exhortaretur, orat in hoc Psalmo pro se, & pro membris suis ita dicens: Domine Deus meus speraui non in me, sed in te, & ideo saluum me fac: id est, saluos fac meos ex omnibus persequentibus eos, ut superius expositum est: & libera me in me ipso, ne ille qui est ut leo, id est Iudaicus populus, qui uerè grauem rugitum dedit in passione contra Christum cum diceret: Crucifige, crucifige eum. Ne ille inquam aliquando rapiat, id est, auferat animam meam, ita ut potestatem non habeam resumendi eam: & debes liberare, & saluum facere, quia non est qui redimat, id est liberet me in me ipso, si tu non liberas me: neque qui saluum faciat me in meis, si tu non saluum facis.

Domine Deus meus.] Refumit idem nomine. Quasi dicat, Ideo etiam debes liberare me, & saluum facere Domine Deus meus: quia non feci nec in me nec in meis, quod non debui. Nam si feci istud, scilicet quod non debui, & determinat sicut superius: tunc ego non renuo quin decidam, id est, deiciat de inimicis meis Iudæis, inanis: id est iniustoriosus scilicet, ut non possim resumere animam meam, quod merito fieret: quia qui debueram esse caput in gloria, factus essem exemplar in ignominia, & ita decidam ut inimicus, id est Iudaicus populus persequatur animam meam in tribulatione passionis, & comprehendat eam compellendo me ad mortem, & conculcet ipsam uitam meam: id est, animam meam in terram, post mortem, me tanquam aliquem terrenum non ualentem amplius resurgere, in sepulchro claudendo, & signum cum custodibus sepulchro adhibendo: & sic deducat gloriam meam, id est, gloriam resurrectionis meam in puluere, id est in nihilum. Si autem feci quod debui, tunc tu Domine exurge in ira tua inimicis meis, & exaltare in finibus inimicorum meorum, sicut superius in proxima lectione expositum est: & exurge in meis amicis in præcepto q. m. id est, fac exurgere adhaerentes mihi in præcepto tuo, siue dilectionis, siue obedientie & humilitatis, & sic per doctrinam & exemplum uitae illorum sicut apostolorum synagoga populorum credentium circumdabit te in me, & propter hanc confirmandam per spiritus missionem regredere in altum, me homine regrediente in altum, qui per me hominem descendisti de alto. Notandum quod non attribuitur ascendere Deo secundum localem motionem, quia omnia complet, sed descendere Dei est, hoc quod summa diuinitatis maiestas, per humilitatem humanæ naturæ uerbo unitæ nobis innotuit. Ascendere uerò est, quod per eandem humanitatem post mortem clarificatam, resurrectione, ascensione, confessione magna Dei potestas declarata est. Vel aliter: Synagoga populorum persequentium propter zelum illorum, qui proficiunt in præcepto, circumdabit te in persecutione mea & meorum. Et propter hanc excaecandam regredere tu in altum per me regressum, subtrahendo eis scilicet cognitionem, sicut supra dictum est. Cætera que sequuntur, non mutantur. Quod uerò dicit: Indica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me: talia in hac lectione ad membra referenda sunt.

IN PSALMUM VIII.
ARGUMENTVM.

Admiratur propheta Dei potentiam, per quam gubernat cunctam mundi molem, gratiasque agit quod tantus creator hominis memoriam sit habere dignatus. Aliter ecclesia laudem dicit Christo deside omnium credentium. Lege ad Euangelium Marci.

IN FINEM PRO TORCULARIBUS. Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Pro torcularibus, pro ecclesie membris dicit: quia sicut in torcularibus presse uue durissimis gigartis comminutis, foliisq; uacuatis dulcissima uina profundunt: sic in ecclesia de obstinatis moribus, tumidaq; superbia pressura poenitentiae suae ues lachrymae salubriter exprimuntur. Ecclesia ergo prisci temporis, in qua reuera torcular est quidem corporum, sed fructus salutaris animarum. Primo ingressu laudes Christi Domini laeta decantat, maiestatem eius prædicans, & operationis excelsa. Secundo apertius uenit ad hominis naturam, quam de conditione prauissima, quæ Adam fuerat peccata uiciata ad magnarum rerum dicit creuisse fastigia. sic Domini Christi ex duabus & in duabus naturis inconfusis atq; distinctis una persona salubriter & indubitanter agnoscitur.

COMMENTARIUS.

Domine Dominus noster, quam.] Psalmus iste sic intitularur: In finem pro torcularibus ipsi Dauid, Quod sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem, id est in perfectionem, quæ sunt Psalmus, id est laus Dei, attributa ipsi Dauid, uel prophetae ipsi, uel alicui ita perfecto de priori populo, sicut ipse fuit, per quem scilicet spiritus sanctus & operaretur & loqueretur. Psalmus dico dictus ad laudem Dei pro torcularibus, id est pro ecclesijs, quas imple propheta uel quilibet ita perfectus per spiritum sanctum futuras præuidit. Solet diuina pagina quandoque per similitudines, non solum unam, sed plures res significare, uelut ecclesiam quandoque; per arcam siue torcular significat. Quandoque uerò per retia, siue per arcam Noe, in quibus continebantur bona & mala, munda & immunda. Torculari autem siue aræ ideo ecclesia comparatur, quia sicut in torculari & arca id agitur, ut fructus ab integumentis separaretur, quæ tamen integumenta necessarium fuit, ubi cum fructibus nasceretur, & cum ipsis crescerent, & ipsos ad maturitatem perducerent: ita ecclesia per ministrorum Dei operationem id agit, ut boni à malis, amatores mundi ab amatoribus Christi separaretur nunc saltem mente, quandoque separandi corpore: quos tamen malos necesse est nunc localiter permixtos esse bonis, ut ad ipsos ad quandam maturitatem, id est ad perfectionem perducant. Veniet autem tempus quando frumeta recondent uel horreo, paleas autem comburent igni inextinguibili, & uina recondent in cellas, uinacea uerò projicient extra, unde bestiae terræ uentres cõpleant. Est etiam alius intellectus de torcularibus, non tamè ab ecclesiarum significatione recedens. Uua est uerbum diuinum, quod quando necessitate pronuntiationis usurpat sonum uocis quo perferat ad aures auditiuum, eodem ipso sono intellectus quasi uiciu in uina ceis concludit. Sicq; una illa peruenit ad aures audientiu, quasi ad torcularis calcatoriu, & ibi discernit, ita ut sonus

ut sonus uocis usq; ad aures ualeat: intellectus uero memoria eorum qui audiunt, quasi quodam lacu torcularis excipitur. Vnde in disciplinam morum & habitum mentis quasi uinum de lacu torcularis in cellas profuit, ubi si non negligētia acuerit, uetustate firma bitur: si uero negligētia acuerit, fiet istud acetum, de quo Iudæi Dominum potauerūt, id est, uerterunt in prauos mores & opera mala. Hoc enim aceto Iudæi male diuina scripta intelligentes, Dominum exacerbauerunt. Possunt etiam martyria torcularibus assimilari. Quid enim agitur in tanta persecutione malorum, & tribulatione bonorum, quādo scilicet ipsi boni flagellantur, atq; omnibus modis angustiantur, quam ut mortalia: id est, corpora eorum uelut esca bestijs terræ projiciantur, animæ eorum in apothecas æternæ beatitudinis recondantur? Nunc ad litteram accedamus. Propheta Dauid siue quilibet ita perfectus, plenus spiritu sancto, qui in ipso operabatur & loquebatur, prouidens quod futurum esset tempore prædicationis Christi & Apostolorum congregationes fidelium futuras: id est, ecclesias, quæ tamen sine permixtione malorum esse non possunt, in quibus, id est, per operationem ministrorum Dei ageretur, ut boni à malis separarentur nunc mente, quandoq; etiam separandi corpore: præuidens in quâ hoc admirando prorumpit in laudem Dei ad consolationem & doctrinam posterorum, & etiam ad instructionem contemperancorum suorum ita dicens, Domine Domine omnium potestate, noster autem specialiter per gratiam: quia nos adoramus quod scimus, alij uero adorant quod ignorant, nomen tuum, id est, laus & fama tua quam admirabilis, id est, quam uenerabilis & laudabilis futura est per ecclesiarum constitutionem, non solum in Iudæa, sed etiam in uniuersa terra. Prius enim nomen Domini tantum in Iudæa notum fuit, postea uero per prædicationē Apostolorum in omnes partes terræ pullulante ecclesia exiuit.

Quoniam eleuata est. Ideo nomen tuum erit admirabile, quoniam magnificentia tua, id est, magnificus filius tuus, dicendus ipsa magnificentia: quia multos magnificos faciet ad augmentum laudis tuæ eleuabitur super cælos quod ita certum est, ut iam possit dici quasi præteritum eleuata est magnificentia, tua super cælos. Cælos accipit hic libros ueteris & noui testamenti, qui ideo dicuntur cæli: quia uarijs figuris sunt cælati, id est, sculpti, & sicut in aliquo opere sculptū quoddam extra apparet, quoddam intus latet: ita in ipsis multa mytheria latent. Super hos cælos eleuatus est Christus excedendo eos, quia & in dictis & in factis omnia scripturarum præconia facta de se excessit. Vel aliter. Eleuabitur super cælos, id est, supereminabit Apostolos & alios præcones ueritatis in plenitudine gratiæ spiritus sancti. Vnde ei per prophetam dicitur: Vixit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, uel maior erit & in dictis & in factis, quam illi de eo præconentur. De factis enim eius dicitur: Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum illo. Et item: A seculo non est autem ditum. De dictis quoq; dicitur: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Vel aliter: Eleuabitur super cælos materiales, quando resumpta carne à mortuis in illud summū cælū, cuius ipse lux est ascendet, ad cōsedendū in dextera patris. Apostoli siue alij præcones ueritatis ideo dicuntur cæli, quia & nos cōpluunt doctrinæ uerbis, & coruscant nobis miraculis de quibus dicitur: Cæli enarrant gloriam Dei, & plura talia.

Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. Verè admirabile erit nomen tuum, per magnificū tuum, quia per ipsum perficies tibi laudem, id est, facies tibi perfectam laudem prouenire ex ore infantium & lactentium, id est, ex prædicatione rudium apostolorū. Stulti enim mundi elegit Deus, ut confundat sapientia: infirma elegit, ut confundat fortia. Elegit ea quæ tantū non sunt, ut perderet ea quæ sunt. Quod totū de apo-

stolis dictum est. Qui stulti prius in scientia, infirmi in potentia, tanquā non essent in fama, superauerunt diuinis sententijs philosophos & potentes uiros, assumpti à Domino, atq; missi ad prædicandū. Quod ualde prouidē factum est à Domino, ne si eligeret philosophos mundi prædicationis suæ ministros, puraretur quod si quid magnū facerent, non ex dignitate maritiæ prædicationis hoc esset, sed ex eorū mundana sapientia uel potestate. Potest hic etiam ordo uerborū notari. Minus enim est infans, quā lactens. Accipiamus igitur per infantes ceteros apostolos, nihil prius scientes: per lactentem uerò Paulum, qui etsi aliquid prius sciret, tamen quasi lactens adhuc erat antequā eligeretur cōparatione Platonis & aliorū philosophorum. Ex istorū ore perfectam sibi Deus fecit laudem, cum cælos, id est scripturas arduas & abditas ad capacitatem eorum inclinauit, & eis aperuit ita ut per humilitate historice fidei, quæ temporaliter gesta sunt, ad celsitudinem spiritualis intelligentiæ animos eorum instructos atq; roboratos erigeret. perficies inquam tibi laudem, & hoc propter inimicos tuos perdendos, scilicet ut destruas inimicū sectæ tuæ, & ultorē, id est, defensorem sectæ suæ, Iudæum, siue pseudopphetam uel hæreticū. Multum enim Iudæi & pseudopapostoli de sana doctrina talium scandalizati sunt. Inimicos Dei uocat, quicumq; dispensationi diuine uirtutis & sapientiæ per Iesum Christum ad salutem omnium administratæ nequiter aduersantur. Vel aliter: Ex ore infantium, id est simplicium puerorū Hebræorum à nullo instructorū, perficies tibi laudem propter inimicos tuos Iudæos confundens. Valde enim confusi & perturbati fuerūt Iudæi, quando Domino appropinquante passioni suæ sexto scilicet die ante pascha ueniente Hierosolymam, pueri eorum à nullo instructi nisi à spiritu sancto, processerunt ei obuiam, cum summa pompa clamantes, Osanna filio Dauid.

Quoniam uidebo cælos. Verè eleuabitur super cælos magnificus tuus, siue libros siue apostolos, quia plures erunt cæli. Nam ego uidebo, non in me, sed in posteris. Tale dictū est: Introduxit eos Dominus in mortem sanctificationis. Non enim Dominus filios Israel, quos de Aegypto eduxit in terram promissionis, cū omnes priuquam ad ipsam peruenirēt, præter duos mortui essent, per se introduxit. Dicitur tamen introduxisse eos per posteros, quos introduxit. Similiter hic dicitur: Uidebo in posteris meis tempore magnifici tui cælos tuos, id est libros tuos, cælatos & cōpositos ab illis, in quibus spiritus sanctus loquitur & operabitur: & ideo dicendi erunt opera digitorum tuorum, id est spiritus sancti. Plures enim libri postquā ueritas in aduentu Christi patuit, facti sunt quā prius. Vnde rectè dicitur: Uidebo cælos tuos, & cætera. Digitus accipitur pro spiritu sancto, propter diuersitatem donorum. Nullum enim membrum tot manifestas diuersiones habet in nostro corpore, quot manus in digitis. Ad hoc pertinet quod tabulæ, in quibus lex data est Moysi, leguntur scriptæ digito Dei, id est à spiritu sancto. Et quod in Euangelio dicitur: Si in digito Dei eijcio dæmonia, & plura talia. Vel aliter: Uidebo in posteris meis cælos tuos, id est, apostolos tuos ita inuouatos, & charismatibus plenos, ut possint dici opera digitorum tuorum, id est, opus spiritus sancti. & uidebo etiam opera digitorum tuorum, lunam & stellas: lunam, id est uniuersalem ecclesiam: & stellas, id est singulas minores ecclesias: ut septem ecclesias Asiæ, quæ utraque tu per apostolos tuos fundabis. Vel secundum primam sententiā ita dicitur: Uidebo cælos, id est libros: & lunam & stellas, quæ tu ipsis cælis, id est libris fundabis. Præcepta enim diuinorū librorū sunt fundamentū & uniuersalis ecclesiæ & singularū ecclesiarū, quibus ipsæ roborantur & sustentantur uelut ædificiū à fundamento. Ecclesia tota significatur à luna, propter defectū quem patitur. Nullus enim tantæ perfectionis in ecclesia uiuit, qui nō multo

tiens cadat & resurgat. Vnde dictum est: Iustus cadit septies in die, & reurgit. Singulæ uerò ecclesiæ id eo stellis comparantur, quia sicut stella differt à stella in claritate, ita diuersæ ecclesiæ inter se in diuersorū charismatum concessione. Alia enim præualer in largitate, alia in castitate & cætera.

Quid est homo. Quia notatum est superius, quod idā imitatores ueteris hominis regenerandos esse in nouum hominem, quod scilicet in proximo uersu & in primo, ubi mentio de constitutione ecclesiarum per nomen in uniuersa terra clarificandum facta est, inuenitur: & quia dictum est quod magnificus Dei, id est, filius hominis super omnes cælos eleuabitur, ideo propheta resumit superiorē admirationem. Quasi dicat: Domine Dominus noster, Quid est homo, id est, cuius dignitatis in se simpliciter homo, id est, uetus homo & omnis portās imaginem eius, quod tu eius à re per peccatum elongari memor esse dignaris, parando ei opem medicinæ. Aut etiam filius hominis, id est, uirginis, dominicus scilicet homo, quid est quod uisitas eum, per præsentiam uerbi tui sibi adiuncti? Quasi dicat: Quātum ad se nihil est & simplex homo & filius hominis, secundum quod de peccatrici carne est natus: quantum uero ad re, qui & memor es illius & uisitas illum, magnum quid est. Sciendum quod omnis filius hominis, est homo: sed non omnis homo, est filius hominis. Simpliciter enim homo dicitur, primus transgressor, & omnes sequentes uestigia eius. Filius uero hominis dicitur, Dominicus homo: id est, Christus, sicut hic. Dicuntur quoque filij hominis, quicumque ex ueteri homine regenerati sunt: sed quia multi sunt qui non regenerantur, ideo non omnis homo est filius hominis. Est tantum homo principium omnis filij hominis. Semper enim pœnitentia & ablutio ueteris hominis, est generatio filij hominis: id est, nouitatis. Præcedit namque animalitas spiritalitatem. Vnde dicit Apostolus: Nō prius quod spiritalitatem est, sed quod animale, &c.

Minuisti eum paulo minus. Licet tu uisites filium hominis, tamen tu facies eum minorem angelis in paulo, id est, in parua re, scilicet in carnis infirmitate, & tribulatione passionis & mortis: sed nihil nocebit, quia tu statim coronabis eum: id est, ornabis eum gloria resurrectionis, & honore confessionis. & per hoc utriusque constitues eum super omnem m. t. id est, facies eum superiorem omni rationabili creatura bona tam superiori quam inferiori, quæ dignius inter cætera opus tuum potest dici. Namque subijcies omnia rationabilia sub pedibus eius, id est, potestati eius, ut sit dictū ad similitudinem, uel sub pedibus eius: id est, etiam humanitati eius subijcies omnia. Per pedes namque quæ inferior pars est corporis, humanitas Christi, quæ inferior est diuinitate, designatur: & ostēdit per partes, quia omnia.

Oues scilicet & boues. Oues in hominibus dicuntur rationabiles homines, fructum simplicitatis & innocentia referentes. Angeli quoque dicuntur oues, iuxta illud euangelium: Si quis habet centum oues, & si perdidit unam ex illis, & cætera. Centenarius quippe numerus qui perfectus est, designat perfectionem in supercoelesti rationabili creatura. Per nonaginta uero nouem, qui imperfectus numerus est, intelligitur imperfectio & diminutio rationis, quæ in illo facta est per primum hominem, qui per inobedientiam de diuinæ gloria cognitionis lapsus est. Boues quoque in hominibus dicuntur præcones ueritatis, fructificantes, atque alios in fide generantes: propter quod etiam in feminino genere protulit, Boues uniuersas. In angelis uero illi possunt dici boues, qui aliquam salutem hominibus præconantur, per quod Deo eos fructificantur. Ut Gabriel sacratissimam incarnationem Domini beatæ Mariæ, & cætera talia. Insuper & pecora hic apponit, de subiectione malorum in hominibus, ut integram constitutionem ecclesiæ ostendat: & oc-

culte notat hic quod supra dictū est in titulo, De particularibus scilicet, quod d in ecclesia permixti sunt boni & mali. Qui nunc per operationem ministrorū Dei se perabantur mente, quandoque uero separandi etiā corpore. & ne si simpliciter dicent, Et pecora campi referemus ad idem, ponit in super ad notandum hic alios accipiendos. Dicuntur autem campi, homines irrationabiles, terrenis tantum uoluptatibus inhiantes & gaudentes, qui per campum, id est, per laram uiam, quæ ducit ad interitum incedunt, ubi nihil arduum ascenditur, nulla difficultas superatur. Vbiq; planities apparet, quo usque ad præcipitium inuitabile perueniatur. De his uerè dictum est: Quorum Deus uenter est, & gloria eorum in confusione. Volucres quoque simpliciter dicitur homines elati, commune modum excedentes. Volucres cœli, id est, aëris dicuntur, qui magis elati sunt, ut illi de quibus dicitur: Magnificabimus legem nostram, & reliqua, sicut cum plures uolucres materiales sunt cœli, quia in aere conuersantur. Illæ autem specialiter dicuntur uolucres cœli, quæ sublimiorem aërem frequentant. Per pisces uero maris, qui latiorē uiam habent ad discurrendū quam pisces fluuij, designantur curiosi in terrenis: sicut mercatores, qui latam profunditatē maris, id est, huius mūdi rimantur, sectando lucra importuna. Quorum negotia comparantur semitis illis, qui in uero mari extracta nauium aut aliquarū rerum sunt: quia quàm citò illæ destruantur, tam citò totus labor istorum annihilatur. Ostensa perfecta ecclesiæ futuræ cōstitutione ex capite & ex membris, tam bonis quàm malis, resumit item ad confirmationem primam admirationem dicens: Domine Dominus noster.

IN PSALMVM I.X.
ARGVMENTVM.

ORat Dominum Dauid pro dolosis cogitationibus filij sui, gratias agens quod eos non sequeretur effectus, potest & Ezechie quoniam congruere gratias agenti, post Assyrii exercitus interitum. Aliter ecclesia laudem dicit Christo de Iudæis & de principe dæmoniorum.

IN FINEM PRO OCCVL
tis filij. Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Nomen filij personam significat Domini saluatoris. nam cum nomen aliquod, ad quem pertineat non ponitur, necesse est ut hoc dictum de summitate aliqua sentiat. Pro occultis autem, quod plurali numero posuit, non unum, sed utrumque eius demonstrat aduentum. Verum sciendum est, in Hebræo haberi pro morte filij: sed Septuaginta interpretes Christi passionem & resurrectionem, quæ ignota prius mundo fuit, per uerbum absconsionis celare maluisse, ne à gentibus illo tempore facile nosceretur. Deinde & Symmachus ita translulit pro uictoria de morte filij, hanc habens consuetudinem ut uerbum Hebraicum Lamanasse, quod Septuaginta interpretes, in finem: Aquila Imnicopim translulit. hoc est ei qui præbet uictoriam ipse: Epimicion uerteret, quod proprie triumphum, psalmumque significat. Totus hic psalmus à persona propheta depromitur. Prima professione letum se dicit Domino psalliturum, quoniam consudit diabolum, cuius culturam aduentus sui pia dispensatione destruxit. Secunda commonet fideles, ut psallat Domino, qui uindictam sanguinem pauperū, & exultat eos de portis mortis. Tertia peccatoribus, cū Antichristo malorū finē dicit uenturū.

Quarta

Quarta malorum ipsorum iniquitate permotus, conuersus ad Dominum, quasi recessisse illum dicit à defensione pauperum, cum malis datur licentia presumptionis suae. Quinta deprecatur, ut tremendi illius iudicii tempus adueniat, quatenus haec omnia sine celeri transigant, ne cuiuslibet hominis iniquitas ultra preualeat.

COMMENTARIUS.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Psalmus iste sic intitulus: In fine pro occultis filij Psalmus David. Quod sic exponitur: Iste Psalmus est compositus ab David historiali, referendus non ad aliquam historiam, sed in finem: id

est in perfectionem, scilicet in plenitudinem temporis, quando Deus misit filium suum, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret: & quando recessit imperfectio temporis, in qua prius ueritas sub umbra latuit. Psalmus dico dictus, pro occultis filij Dei intelligendis, uel insistentis. Quæri posset, cuius filij hic occulta accipiantur, quia determinatio non est appositura, nisi superioris Psalmi titulus dubitationem istam excluderet, qui de Absalone filio David historiali agens, habet ad determinationem filij sui præterea hoc quoque, quod cum ille nefarius bellum patri intulit, non gentes aliquas, sed solum Israel em aduersus eum contulit. In hoc autem psalmo multa de gentibus intelliguntur, hoc inquam manifeste nos inducit ad id, ut non hic occulta alicuius historialis filij David accipiamus: sed potius unigeniti filij Dei patris, qui per excellentiam absolute uocat filium se dicens: Si filius uos liberauit, uere liberi eritis. Hæc autem distinctio quæ ponitur hic, scilicet pro occultis, mittit nos per oppositum ad intelligendum, quædam ipsius filij esse manifesta: ad quorum differentiam dicuntur hæc occulta. Ut igitur perfectius hæc occulta uideamus, consideremus utraque scilicet occulta ipsius filij, & manifesta. Duo aduentus Christi certissime esse creduntur. Alter præteritus est, humilis scilicet & occultus, quando in carne apparuit, quem Iudæi non crediderunt, & qui gentibus profuit, quia cæcitas ex parte facta est in Israel, ut plenitudo gentium intraret. Alterum uero manifestum, scilicet aduentum in die iudicii expectant ipsi Iudæi sicut & nos, in quo etiam impij manifeste confitebuntur ipsum Christum esse illum, qui merito iustis conferat præmia, & malis inferat supplicia. Licet illa confessio non sit eis ad remedium salutis, sed ad cumulum damnationis. Hos autem duos aduentus sequuntur duo iudicia, humilem scilicet aduentum sequitur occultum iudicium; manifestum uero aduentum, manifestum sequitur iudicium. Occultum iudicium in præsentia agit, quod Petrus in epistola sua restatur dicens: Oportet ut flagellum nunc incipiat à domo Dei. Flagellum uocat iustum iudicium, quod in præsentia ad purgationem exercetur in domo Dei, id est in fidelibus. Est autem occultum iudicium, pena illa quæ in præsentia occultè ministratur, ut uel exerceat conuersos ad purgationem, aut admoneat impios ad conuersionem, aut obduratos præparet per præsentem cæcitatem ad æternam damnationem. Hæc quoque duo iudicia prædicta manifestat Dominus in Euangelio dicens ira de manifesto: Qui credit in me, non uenit in iudicium, sed transit de morte ad uitam. Quod sic intelligendum est, quod quilibet uere fidelis ita in præsentia iudicio per aliquam uolumen afflictionem, qua Deus pater flagellat omnem filium quem recipit, purgat, ut non sit opus ipsum uenire tanquam purgandum ad iudicium, sed statim transeat ad gloriam. De occulto quoque iudicio dicit: Qui autem non crediderit, iam iudicatus est, id est iam per execrationem occulti iudicii præparatus est æternæ damnationi iusti iudicii. Hæc sunt occulta filij & manifesta; &

pro his occultis, & etiam manifestis intelligendis, & aduertendis pro suo modo & tempore à fidelibus Psalmus iste à David propheta in uoce capitis, uel etiam alicuius perfecti de priori populo compositus est. Possumus quoque sine prædicta uerborum prolixitate, occulta & manifesta hic notare, ut per occulta accipiamus hoc quod in presenti malis permittitur prosperitas, & parcitur eis, ut tandem repellatur: boni uero nunc flagellantur, ut tandem in gloriam recipiantur. Quod hominibus quibus per contrarium uideatur occultum est, & per hæc occulta intelligamus manifesta illa, quæ postea sequentur, quando boni scilicet manifeste recipiuntur, mali uero reiciuntur. Nunc ad litteram accedamus. Vox capitis est in hoc Psalmo, exhortantis nos ut aggratulemur humili eius aduentui, & conformemur per imitationem passionis eius, ut apprehendamus hic disciplinam patris occultam & fugientem, ut in futuro possimus euadere manifestam penam, malos deuastantem: & dicit ira, Domine pater confitebor tibi, id est, laudabo te in me & in meis, per bonam operationem, & non fide, quasi populus labijs honorans, sed in toto corde meo: id est affectione tota. Ille in toto corde laudat Dominum, qui nullum angulum cordis in quo aliquid terreni habeat, sibi reservat, sed omni cordis affectione laudare Deum per bona opera festinat. Ille etiam in toto corde laudat, qui diuinæ dispositioni in nullo resistit, nihil attribuendo fato, uel constellationi, uel cæteris talium, sicut quidam stulti: & qui intelligunt gaudendum esse in tribulationibus, quia scit quod omnis pena præsens uel ad hoc datur, ut exerceat conuersos iam ad purgationem, aut admoneat non conuersos ad conuersionem, aut nolentes conuerti, præparet ad æternam damnationem. Confiteri ideo ponitur pro laudare, quia post ueram confessionem peccatorum sequitur laudabilis confessio: id est immutatio prauæ uitæ in uitam bonam, qua uere Deus laudatur. Confitebor inquam tibi, & narrabo similiter in me, & in meis, per bona opera mirabilia tua, omnia narrabilia scilicet. Hæc determinatio apponitur propter quædam quæ nec in se nec in suis ipsum caput narrauit, de quibus dictum est: Non est uestrum nosse tempora, uel, &c. Et item: Multa habeo uobis dicere. Et rursum: De die autem illa, uel hora nullus scit, nisi solus pater, &c. reliqua. Vel aliter: Narrabo omnia mirabilia tua, non solum ea scilicet quæ palam operaris in corpore, sed etiam quæ facis inuisibiliter, quod longe dignius & excellentius est. Excellentius enim fuit Sauli persecutorem inuisibiliter resuscitare in mente, quam Lazarum mortuum uisibiliter in corpore: quia uisibilia miracula uocant animam ad illuminationem, inuisibilia uero ipsam uocant illuminationem: & ira narrabo, ut transeat in me & in meis per inuisibilia miracula, ad intelligenda atque credenda inuisibilia. Quod est perfecte narrare omnia mirabilia Dei.

Lætabor & exultabo in te. Hoc modo scilicet narrabo & confitebor, quia lætabor in mente, & exultabo in corpore: id est perfecte gaudebo, quod notatur per hoc utrumque, & hoc non in me, uel in aliqua seculari conquisitione, sed in te: ex quo pendebit esse meum, & etiam psallam id est, bene operabor, non ad gloriam meam, sed ad nomen tuum glorificandum: quia tu altissimus es, hoc recte comperit ipsi capiti, id est Christo qui dicit, Ego non ueni ut facerem uoluntatem meam. Et rursum, Gloria mea non est mea. Conuenit etiam membris suo modo, iuxta quod dictum est: Ue uidentes opera uestra bona, glorificent Deum, qui in cælis est.

In conuertendo inimicum meum retrorsum. Merito psallam tibi, quia quod placebo, uel quod ero, per te erit: quia tu conuerteris, non ego inimicum meum retrorsum, id est, diabolus tentantem me, per se ipsum, & membra mea, & per se & per membra sua: & in ipsa tentatione uolentem se & membra sua præponere, per uictoriam.

uictoriam, & mihi & meis: illum facies & in se & in suis retrorsum esse, id est uictum posteriorē esse. Semper enim indigniora posteriora sunt dignioribus, nō tempore, sed dignitate. Quod uerē Ioannes sensit cū dixit: Qui post me uenit, ante me factus est. hoc factū est in Christo, quando tentatus à diabolo, dixit ei qui uolebat præesse: Vade retro satanas. Fit etiam in membris eius quotidie, quando tentari à diabolo per suggestiones, uel à ministris eius per concitationes, non ipsis succumbunt, sed eos uincentes præcedunt. Vel aliter: Conuertens inimicum meum retrorsum: id est principem mundi diabolum: qui prius quàm à te expelleretur, foras præcedebat ducendo facies sequi in se & in membris suis, tuos inaniter persequendo. & uerē eunt retrorsum diabolus & membra eius, siue tentantes, siue persequentes: quia infirmantur, id est inefficaces in utroque erunt, & peribunt tandem remoti à facie tua, cum eis dicitur: Ite maledicti in ignem æternum. & uerē diabolus & ministri eius tentantes infirmantur: quia tu nō dico facies; sed iam fecisti iudicium, id est rationem in me & in meis, quā ipsi tentando uoluerunt facere suam: id est sibi obedientem illam, tu contra tentationes roborando facies esse meam & meorum, id est facies parere potius utilitati meæ, & meorum & causam, id est suggestionem ipsius diaboli, & concitationem ministrorum eius quam ipsi putabant esse suam: id est prouenire ad eorum gloriam, illam facies tu meam, id est proficere mihi & meis ad gloriam, & in hoc sedebis super thronum dignē: id est iuste iudicabis in hoc tu qui iudicas omnem iustitiam & nullam iniustitiam. Thronus est sedes iudiciaria, in qua ille solus sedere dicitur, quia rectē iudicat. Non enim in sedere regni seder, imō nec esse tibi dicendum est, quia non regit. Vnde hic rectē sedere super thronum pro iusto iudicio positum est. Iuxta aliam uerē sententiam ita dicitur: Verē diabolus & ministri eius persequentes me & meos, infirmantur, quia tu facies iudicium, id est iudiciariam potestatem eorum & causam, id est accusationem, quam ipsi in damnatione mea & meorum exercebunt, ad suam gloriam, illam scilicet iudiciariam potestatem & accusationem facies tu meam, id est conuerter ad meam meorumque gloriam, & illorum ignominiam. & in hoc sedebis super thronum, id est, parabis tibi animā meam & meorum thronum: id est iudiciariam sedē, tu qui per me iudicas omnem iustitiam. Omne enim iudicium pater dedit filio, hinc dictum est: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Possunt etiam hi duo uersus aliter legi, ut sic dicatur: Ideo ego psallā nomini tuo, quia inimicum meum, id est Iudaicū populum infirmitatem suam nō animaduertentē prius, & ideo me medicum contemnente & præcedentē, sicut aliquis insanus, dum morbum suum non intelligit, non ueneratur sequendo medicum, sed præcedendo contemnit illum inquam inimicum conuertens retrorsum, id est, facies per prædicationes apostolorum tuorum aduertere morbum suum, & humiliter me se qui ac uenerari me medicum. Vel uerē conuertentur retrorsum, nam infirmabitur in se, id est recognoscet infirmitatem suam: & sic peribit in eis facies eorum, id est deformitas peccati, qua se suscauerāt à facie tua superueniente: id est, propter uirtutes superuenientes. Sic perierat facies Sauli cum dixit: Viuo iam non ego, uiuit in me uerē Christus. Vel peribit facies eorum à facie tua: id est per illos in quibus apertē repræsentabitur facies tua, id est per doctrinam apostolorum. & ideo peribit, quia damnatio mea saluabit eos. Quod sic dicit: Quoniam tu Domine pater iam fecisti in dispositione tua iudicium, id est damnationē, qua damnabor: & causam, id est accusationem, qua accusabor, esse meam, id est meorum, id est saluiferam meis. & in hoc sedisti super thronum: id est, iustē iudicasti in hoc. Iustum enim fuit iudicem hominum, qui salutē conferre uenerat, pro salute hominum immolari. Vn

de dicit Apostolus: Oportebat enim qui multos filios adducturus erat in gloriam, auctorem salutis eorum per mortem consummare. Hoc idem quod de Iudeis nunc diximus, potest dici de quibuslibet gentilibus membra persequentibus.

Increpasti gentes. Quasi diceret: Pro quo fructu fecisti iudicium & causam meam, ob hoc scilicet, quia per hoc increpasti per me gentes, id est omnes gentiliter uiuentes: non quod ipse Christus personaliter increpauerit gentes, quarum nullus ad eum uenisse dicitur, nisi mulier quædam Chananaea, & Centurio quidam magnæ fidei: cum ipsemet dicat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. sed hoc factum est, quando apostoli per spiritum sanctum confirmati, apertē uitia omnium malorum reprehenderunt. & quia gentes increpasti, ideo perijt impius, id est, qui prius erat impius iustificatus, factus est pius. Vnde dictum est: Verte impios, & non erunt: & in hoc perijt, quia tu delesti nomen eorum: id est, nomen impietatis in eis, non tantum in presenti, sed in æternum. & quia in æternum solet accipi pro tanta diuturnitate, quanto longior ab humano animo potest concipi, ut ibi: Dominus in æternum regnabit, & ultra: ideo subdit, Et in seculum consecutum huius seculi presentis, id est, in uera æternitate, quæ in hoc consequitur hoc seculum: quia sicut istud seculum agitur per decedentes & succedentes dies, menses & annos: ita ipsa æternitas agitur quasi per decedentes & succedentes infinitas ætates. Dicit beatus Augustinus, quod in aëlia translatione habetur in seculum & in seculum seculi: sed quia in Græco unde hæc translatio facta est, habetur quoddam nomen *αἰών*, quod æquiuocū est ad seculum & ad æternum: ideo hic æternum iuxta illud positum est.

Inimici defecerunt. Per hoc delesti nomen eorum, quia non dico deficiet, sed etiam iam tua dispositione defecerunt frameæ inimici, id est diaboli. Frameas uocat diuersas opiniones errorum, quibus diabolus quasi gladio iugulabat animas illorum, quos per illos errores decipiebat. Quas omnes frameas gladius ille destruxit, quem Deus pater in humili aduentu reconditum in uagina militis: in manifesto uerō aduentu in maiestate uibravit, quia post aduentum Christi, etsi frameæ illæ in aliquibus manserunt, paruum tamen efficaciam habuerunt: quod sic dicit, Frameæ defecerunt, id est, destructæ sunt peruenientes in finem: id est, in perfectionem & plenitudinem temporis, quando scilicet Christus aduenit, uel defecerunt euntes in finem: id est, omnimoda defectione & contritione destruxisti. Anima cuiusq; impij est ciuitas, in qua regnat princeps Babyloniarum, id est diabolus. In hac ciuitate dolosa & fraudulenta consilia quasi curiæ locū obtinent. Officia uerō diuersorum membrorum huic principati sarcellitium præbent ad explendū flagitium, quando per oculos decipimur ad carnalem concupiscentiam, per aures ad lasciuiam, per manus ad rapacitatem, & sic per cætera. Hæc quoque ciuitatis plebs sunt, carnales delectationes, & turbulenti motus animi quotidianas seditiones in homine concitantes. Hæc regna per diuinum uerbum destruuntur, quando per sacram prædicationem fraudulenta consilia sopiuntur, & illicitæ delectationes edomantur, & officia membrorum captiuantur: ut fiat in nobis quod Apostolus admonet dicens, Sic exhibuistis membra uestra seruire iniquitati ad iniquitatem, &c. Vnde dicit: Ciuitates, id est animas impiorum in quantum regnum erat diaboli, per uerbum prædicationis destruxisti. Et sciedum quod nequaquam ista, id est fraudulenta consilia & cætera, in malis ciuitatibus esse dicerentur, nisi prius essent in singulis hominibus. Vel aliter: Frameæ inimici, id est manifestæ contradictiones, quas diabolus per membra sua prius faciebat Christiano nomini: quæ ideo designantur per frameas, quia qui framea, id est gladio pugnat, manifeste pugnat. Illæ, inquam, defec-

defecerunt in finem, ut supra dictum est, & nō in paucis: sed ciuitates, id est, conspirationes & conuenticula illorum contradictorum destruxisti, transferendo eos in ecclesiam. & bene dico destruxisti iam, quia iā apud te perijt memoria, id est, fama & gloria eorum, quam ipsi uoluerunt ex persecutione Christiani nominis sibi acquirere. & merito perijt, quia fiet cum sonitu, id est, irrationabiliter: sicut nulla ratio intellectus est, ubi solus sonus non distinctus per uerba est. Quæ irrationabilitas satis exprimitur, ubi ipsis uerbis comparantur, Domino dicente ad Saulum: Stultum est tibi contra stimulum calcitrare. Vel aliter: Memoria eorū perijt cum sonitu, id est, cum strepitu impietatis: id est, memoria perijt in eis, & impietas, quæ strepitum faciunt in anima. Vel aliter: Memoria perijt cum sonitu: id est, cum magno labore & conatu abnegandi se. Multo enim labore opus est, ut aliquis se abneget, & crucem suam tollat. Vel aliter: Memoria eorum perijt cum sonitu prædicationis: id est, per tonitrum & terrorem, quem Apostoli prædicantes per minas futuri iudicii eis intulerunt. Et Dominus permanet in æternum, id est, ego quem ipsi exhæredare, & tanquam seruum expellere uoluerunt, factus Dominus permaneo in domo: id est, habito in fidelibus non ad horam, sed in æternum. Vnde dictum est: Seruus non permanet in domo in æternum, filius autem permanet in æternum. Et rursum: Et regni eius nō erit finis. Hic caput de se, quasi de tertia persona loquitur.

Parauit in iudicio. Meritō Dominus permanet in æternum in domo, quia ipse in iudicio p. t. f. id est, ego in damnatione passionis meæ parauit mihi thronum: id est, conquisiui mihi iudiciariam potestatem apud Deum patrem, qui me quia pro hominibus iudicatus sum, iudicem hominum cōstituit. Vnde dictum: Christus factus est obediens patri usque ad mortem, propter quod & Deus pater illum exaltauit, & reliqua: Et ipse, id est, ego qui prius in humilitate positus non uidebar ipse, non factus ipse, id est, Dominus & iudex omnium, iudicabo manifesto iudicio in fine orbem terræ, id est, illos qui cum prius essent terra, id est, terreni sicut per bona opera orbis, id est, perfecti: illos iudicabo in æquitate, id est, in æqualitate conformando eos scilicet mihi in gloria ibi, quia hic se mihi conformauerunt per bona opera & populos, id est, malos tumultus & seditiones agitantes iudicabo in iustitia, id est, in comparatione iustitiæ perfectorum: quia hic ipsis perfectis se non conformauerunt, non associabuntur illis ibi in gloria. Non enim ibi erit iudicium nisi in conscientia, qua se quisq; sociabit ibi siue bono siue malo, cui se hic conformauit.

Et factus est Dominus. Idem creator omnium, qui tūc manifestē iudicabitur, factus, id est, creatus per humilitatem sibi adiunctam, & ideo dominus cōstitutus: nunc interim est refugium, id est, receptaculum quo defenditur & recipitur ille, qui prius per primum tradicem peccati in regione longinquā fugerat. est, in quā, refugium pauperi nō exterius, sed interius, id est, uero pauperi, qui ita se in mente pauperauit, ut nihil a meret quod uel eum uiuentē deferat, uel ab eo in morte deferatur, sed sola æterna quæ stabilia sunt, desiderat, & in hoc est refugium, quia adiutor est in opportunitatibus, id est, ubi est opportunū scilicet in uirtutibus interius, licet non adiuuet exterius: quia ponit uirtutes in suis ne deuocentur uel deficiat. & hoc tūc quando necesse est scilicet in tribulatione, quādo exterius tribulantur. Vel aliter: Adiutor est suorum in tribulatione, id est, per tribulationē, & per quædam amara data in opportunitatibus, id est, in prosperitati bus. Cum enim Deus quædam amara & aspera prosperitatibus mundanis suorum intermisceri permit- 70 tit, uerē in hoc eos adiuuat: quia statim perfecta anima q̄ fragilia sint, hoc mundana aduertit, & se ea contentat, atq; in cœlestium appetitū animū affigit. Possunt quoq; hi duo uersus rectē in tertia persona legi,

Bedæ tom. 8.

id est ad patrē referri, ut sic dicatur: Iustus Dominus filius permanet in æternum in domo, id est, ego quia Dominus pater in iudicio, id est, in damnatione mea parauit sibi me thronum suum, id est, fecit me esse iudiciariam sedem, ut per me alios iudicaret. Vel aliter: In iudicio, id est, in patientia & constantia damnationis meæ parauit sibi per exemplum imitationis thronum suum, id est, apostolos in quibus sederet, & per quos alios iudicaret, & ipse Dominus manifestē tadē iudicabit per me orbē terræ, &c. Et nūc interim p me factus est refugium pauperi, sicut superius expolitū est.

Et sperent in te qui nouerunt. Hic se ad ipsum patrem cōuertit. Quæ dicitur: Quia ego dominus sum refugium pauperi, uel tū in me, ideo o Domine sperent in te qui nouerunt nomen tuum. Vel ita concinua bitur iuxta posteriore sententiam de Adiutor in opportunitatibus. Quia terrena contemptibilia esse cognoscitur per tribulationē admixtam prosperitati, ideo sperent nō in se, ut de se aliquid præsumant, sicut fecit Adā. neq; sperent in terrenis, sed spem suam in te conijciant, sci entes quōd sine te nihil possunt facere. Illi dico speret qui nouerunt uerē nomen tuum. Legitur de hoc nomine, quod Dominus nomen est illi. Quod nomē, id est, Dominus ille uerē nouit solus, qui se seruum spontaneē ei subiecit. Itē legitur, Qui est, misit me ad uos: Ego sum qui sum. Quod iterum nomen scilicet est, ille tantū uerē noscit, qui non cupit ea quæ fluunt per fuit & erit, id est, transitoria, quæ sicut cum magno desiderio expectantur antequā acquirantur, quod notatur per erit: ita cum magno dolore amittuntur, quod notatur per fuit: sed tantum desiderat ea quæ sunt, id est, sola æterna, & meritō debet sperare in te: quia tu nō dico derelinques, sed non dereliquisti iam in proposito tuo quærentes te, & abnegantes se.

Psallite Domino qui habitant. Hic conuertit se ad mēbra, quasi diceret: Et ut possitis sperare, psallite Domino, id est, bene operamini ad gloriam Dei. Nota nō esse sperare, nisi præcedat psallere, Domino dico qui habitat in Syon, uel qui nunc per in habitationem suam facit uos esse Syon, id est, speculatores, ut tandem sitis ad ueram uisionem peruentores. Sicut enim alicui ascendenti Hierusalem primū occurrit Syon, ita nūc in præsentia bonis agitatur speculatio, ut tandem perueniatur in Hierusalem, id est, in ueram pacis uisionem. Psallite inquam Domino, & ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum: annunciate inter gentes, id est, gentibus ad salutem earum studia, id est, uehementes affectiones eius scilicet: quia ad salutem omnium me uerbum suū humiliari per incarnationem & passionē uoluit, & annunciano, nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem nō possunt occidere, quoniā ueniet tempus, quando manifesta erit interficiētium pœna, & interfectōrum gloria quod sic dicit, Dominus non dico recordabitur, sed iam recordatus est, ad hoc ut tandem sit requirens per manifestam pœnā interficiētium, & manifestam gloriam interfectōrum sanguinem eorum, id est, studia eius annunciantium, qui a persecutoribus effunderentur. Notandum q, ideo non dicit recordatus, ut obliuio aliqua cadat in Deū: sed quia illis qui tora affectione aspirat ad illam gloriam, & ut mali ab eis separentur, uiderentur quasi propter dilationem Deus oblitus esse, ideo iuxta uisum illorū ponit recordatus. Et quia recordationē solet præcedere obliuio, subdit: Imō nō est oblitus clamorē: id est, desiderium mentis pauperū, qui quotidie clamant: Vindica Domine sanguinem sanctorum tuorum. Pauperū dico dicentium per me uerum pauperē, qui cum essem diues, pro omnibus pauper factus sum: ita ad patrem pro eis clamantē, Domine pater miserere mei, id est, miserere meorū, ita scilicet: Vide humilitatem meam, id est, habe præ oculis afflictionē meorū, illatā eis ab inimicis meis: id est, a persecutoribus Christiani nominis, meis scilicet dando constantiam ne deuocentur: illis uerō mentis excæcationē. Vel aliter: Domine mi 80 serere

serere meorū, & ut miseraris uide humilitatem meam, id est deiectionem meam in meis, qui in ipsis nō tantum per propria peccata eorum, sed etiam per peccata primi parentis deiecti sum, humilitatem dico illam mihi in meis, ab inimicis meis, id est, à serpente & Eua. Vel aliter. Domine pater miserere mei in meis, & uide humilitatem meam, id est, considera humilem satisfactionem meam in meis, qua ego recognoſcens me longe aberrasse à patria per superbiam, laboro repatriare per obedientiam. Vide in quā ut uidentur eripias me de inimicis meis exterioribus siue interioribus, ne ab ipsis deuocer.

Qui exaltas me de portis mortis.] Rogat miseraris, & uere facies: quia iam inceptisti, quia me in meis eripsum de portis mortis, id est, de carnalibus concupiscentijs, quæ cum sint prima mors, dicuntur tamen portæ mortis, quia sunt introitus ad alias duas graui ores mortes, scilicet ad consensum & ad operationē peccati: me inquam exaltas de illis portis, scilicet ut si quando per penam primi parentis in meis sunt, nō regnēt tantum per consensum & operationem. Vnde dictum est: Eit peccatum in uestro mortali corpore, sed non regnet. Vel aliter. Qui exaltas me de portis mortis, id est, de quinque sensibus corporis, qui sunt portæ mortis, id est, accessus ad peccatum ut oculi ad curiositatem, aures ad lasciuiam, manus ad rapacitatem, & cætera similiter. De illis inquam portis exaltas me & meos, ut non attendamus ima, sed summa. Vel de portis mortis, id est, de humanis iudicijs, quæ antiquitus solebant fieri ante portas urbium: ut egredientes & ingredientiens uidentes damnationem malorum, & remunerationem bonorum, cauerent uitanda, & appetere facienda. quæ humana iudicia ideo dicuntur portæ mortis quia nequaquam sine iniustitia possunt exerceri. de illis inquam portis exaltas tu me, id est meos, ut nequaquam uidelicet secundū homines, sed secundum te qui acceptor personarum non es. Hæc tres sententiæ de portis mortis, maximè ad membra referuntur. Quantum uero ad caput, ita potest dici, Exaltas me de portis mortis, id est, de humilitate & passibilitate humanitatis, quæ sunt accessus ad mortē, exaltas me in resurrectione per immortalitatem & per impassibilitatē. Vel ut simpliciter dicatur, Exaltas me de portis mortis, id est de potestate mortis, qua cōmunitè omnes qui carnaliter nascuntur, tenentur, exaltas me, ut ab ipsa nō continear. Vel, Exaltas me de portis mortis, id est tartari, quasi materialibus, quibus scilicet clausi tenentur, qui illuc deruduntur. Quod tunc factum est, quādo diuinitas ipsa, quæ in humana anima cooperet in sepulchro quiescēte, descendit ad inferos mortis portis cōfractis, & tenebrarum principe catenato, suos inde eruens cū summo triumpho in eadem anima non redijt, atq; die tertia carnem propriam iure Dei erexit. Ideo in quā exaltas me, ut annunciem & in me & in meis, omnes laudationes tuas, id est, omnia quæ ad laudem tuam pertinent, siue ea palam operaris in corpore, siue occultè: sed quod longè dignius in mente, annunciem ea in quibus nō canibus, qui malunt pertinaciter oblatrare, quàm humiliter audire & intelligere: neq; porcis, qui nec intelligere curant, nec contradicere laborant, sed in uolutabro carnalium delectationū sopiti uersantur. Vnde dictū est: Nolite spargere margaritas ante porcos, neq; sanctum dare canibus. sed annunciem ea Syon, id est speculatoribus & iam conuersis. Syon dico factæ filia, id est, si circumspectam custodiam suæ salutis habuerit, ut retro adeo quæ reliquit, non aspiciat. Quod rectè notatur per filiam. Maior enim custodia solet semper à parentibus adhiberi filiabus, quàm aliquibus alijs in familia. Et annunciem ei in portis, id est in publico, ubi multi conueniant, sicut in portis, non erubescendo scilicet. Vnde dictū est: Qui me erubuerit corā hominibus, erubescā & ego eum corā patre meo. Vel in portis, id est, per ecclesiastica instituta

uel sacramenta, quæ sunt scilicet baptismus & cætera ralla, quæ sunt portæ, id est accessus ad saluationem. Vel annunciem ei, ego existens in portis, id est, in uirtutibus & bonis operibus, quæ sunt portæ ad beatitudinem. Meritò enim contemnitur lingua prædicatoris, si non sit ex re prædicationis, id est, si aliud uerbis, & aliud docet factis. Potest superior uersus, Quoniam requires sanguinem eorū, aliter quoq; quā dicitur sit legi, ut sit exhortatio capitis ad dilectionem proximi. Quasi dicat: Ideo debetis uos perfectiores annunciare studia Domini gentibus, id est in peccatis uiuentibus: quoniam si non annunciaueritis eis, & non correxeritis impietatem in eis, Dominus est requies sanguinē eorum, id est, requirit damnationem eorū à uobis: & si modò differat, recordabitur tamē in manifesto iudicio. Nec mirū si recordabitur, quia non est oblitus clamorem pauperum, id est, manifesta iniquitas illorum pauperum ab omni uirtute, quæ per clamorem designatur. Vt tibi, Clamor Sodomorū uenit ad me. Et in Apostolo: Tollatur clamor de medio uestrum, cum omni nequitia. Ille in quā clamor nō patitur Dominū obliuisci, quin requirat sanguinem illorum à uobis, quibus illum nō annūciastis. Hinc dictū est: Si annunciaueris impio iniquitatē suam, & nō cōuertetur impius, peribit impius in iniquitate sua, tu uerò animā tuam liberabis. Si autē non annunciaueris, peribit quidem impius, sanguinē autē eius de manu tua requirā. Rursus in Apocalypsi est: Qui audit, dicat ueni. Iuxta hanc sententiā tequens uersus, Miserere mei Domine, cōtinuabitur, nō ad proximū sicut prius, sed ad id quod supra dictum est, scilicet quoniam non dereliquisti quærentes te Domine. Quasi dicat: Tu Domine qui non dereliquisti quærentes te, id est, qui semper misereris quærentiū te, miserere mei, id est meorum, &c. Sententia non mutatur.

Exultabo in salutari tuo.] Quia tu Domine exaltas me & meos, ideo ego exultabo in me & in meis in salutari tuo. Potest quoq; hic uersus ad Sperent in te, quasi ad principalem cōtinuari. Videtur enim à Psallite Domino hucusq; interpositio esse. Quasi dicat: Dico ut qui nouerunt nomen tuū sperent in te, & hoc faciant meo exemplo, qui uerè spero in te. Nam non tantum nunc exulto, sed semper exultabo ego & mei, id est, perfectè gaudebo intus & exterius quantumq; tribulet & affligat. Et hoc non in mea præsumptione, sicut fecit Adam, sed in salutari tuo, id est, in salutario tua, scilicet in uerbo tuo mihi homini adiūcto. Qui enim gloriatur, in Domino gloriatur. Gentēs autē quæ nos persequuntur, non exultabunt, quia infixæ sunt, id est, immutabiliter damnatæ sunt, occulto iudicio Dei: & hoc non ex ira tua, sed ex propria sua culpa, scilicet in interitū illo quē nobis fecerunt, id est, in tribulatione illa quā nobis præparauerunt. Dum enim parant interficere corpus exterius, prius ipsi interficiuntur interius. Vnde dictū est: Nemo non prius peccat in se quàm in alterum, & Qui foueam fecit, prius incidit in eam. hic tangit iustum iudicium Dei, qui non punit malos ex sua ira, sed ex eorū propria nequitia.

In laqueo isto quem absconderunt.] Exponit quomodo gentes infixæ sint, ita scilicet quia pes eorum, id est scientium interitū, non tantum cōprehendetur, cum manifestè dabuntur in tenebras exteriores, sed etiam comprehensus est iam per tenebras interiores, in laqueo isto, scilicet ubi nō aduertunt, quem ipsi absconderunt, id est absconſe ad perniciē aliorum præparauerūt. Pes est affectio animæ, id est amor animæ. Que affectio ideo dicitur pes, quia sicut corpus uehitur pedibus, ita anima affectionibus. hæc affectio aliquando est bona, aliquando mala. Si mala est, uocatur cupi ditas: si bona est, uocatur charitas. Malā sequitur perniciola delectatio, bonā uerò delectatio fructuosa. Laqueus quoq; dicitur hic fraudulēta & occulta cogitatio ad decipiendū aliū. Illius ergo pes cōprehenditur in laqueo, cuius affectio ita iretetur in dolosa cogitatione,

tionem, ut & delectationem & consensum ad perficiendum ipsam prauam cogitationem adhibeat. Et bene dicitur Comprehendit. Est enim fraudulenta cogitatio, quasi quodam uinculo & impedimento animae, ne ueritatem atcedat.

Cognoscetur Dominus. Nunc occulte comprehenduntur, tandem autem Dominus modò faciens hic occulta iudicia, & repetit quae, scilicet quod peccator comprehensus est in operibus manuum suarum, id est, quod transgressor praceptorum damnatur ex propria culpa, non ex eius ira. Ille inquam Dominus, qui modò non cognoscitur, tandem cognoscetur uerè esse Dominus, cum manifestè dabuntur in tenebris exteriores. Vnde dictum est: Caeterum se nescit puniri impius, nisi cum manifestè luit nolens, quod perpetraverit uolens.

Conuertantur peccatores in inferno. Istud potest dupliciter legi, uel ut sit aggratulatione diuini iudicii, uel ut sit commiseratio. Secundum autem aggratulationem ita dicitur: Peccator nolens cognoscere Dominum, comprehensus nunc per tenebras interiores, & fiat hoc scilicet peccatores damnati in interiori caecitate conuertantur, id est, transeant de peccatis in quibus nunc sunt in infernum, id est in profundum uitiorum, ut penitus careat Dei cognitione. Vnde dictum est: Peccator cum ceciderit in profundum, iniquitates cõmmeret: & quia peccatores dicuntur propriae scripturae legis transgressores, ne referretur hoc tantum ad Iudaeos legem habentes, subdit: Conuertantur omnes gentes, id est, qui cunq; gentiliter sunt uiuentes, qui Deum quem naturaliter per rationem sibi datam nouerunt, obliuiscuntur, quia praeccepta eius audire nolunt: aut si audiunt, negligunt. Et est hoc totum tale. Quasi dicat: Fiat hoc ut qui sordidi sunt, sordescant adhuc: quia quando magis sordescunt, id est in interiores tenebras dabuntur, tanto iniquiores contra iustos erunt, & si quis iustus est, iustior fiet.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis. Ideo dico conuertantur peccatores in tenebras, ut qui iustus est, iustior fiat. Quoniam obliuio pauperis ueri, qui se in mente pauperauit, licet nunc uideatur esse, quando mali in mundanis floreant, & ipse econtra arescit. Illa inquam obliuio non erit tendens in finem, id est, non erit omnimoda. Vel non erit, quoniam uenietur in finem, id est, non apparebit, quando uenietur in extremam uentilationem, scilicet cum separabuntur oves ab haedis, & ipse statuetur à dextris Dei. Et uerè non erit obliuio in finem, quia patientia pauperum, id est, merces patientiae uerorum pauperum, licet uideatur nunc perisse, non peribit tamen in finem, id est, uel omnimode, uel cum uenietur in finem, ut supra dictum est. Vnde alibi dicitur: Patientia necessaria est, ut fructus reportemus. Et ut non pereat, tu Domine exurge in eis, id est, fac eos exurgere per constantiam & perseverantiam, ne deuocetur, & homo, id est, aliquis terrenus, portans ueterè hominem, uolens eos deuocare, non confortetur, id est, non uictor in efficacia prauis operis, uel propositi sui sit contra eos, sed potius gentes, id est irrationabiliter uiuentes, & peccata sua non attendentes iudicent, id est damnentur occultè per excarnationem in conspectu tuo, id est, non exterius, sed interius in corde, ubi tibi soli conspiciere licet, ut qui non probauerunt Deum habere in notitia, sicut dicit Apostolus: tradant in reprobum sensum, ut faciant quod non cõueniunt.

Constitu Domine. Quasi dicat: Illis iudicatis, quia non luerunt me latore legis tuae caput habere, constitu tu super eos, id est, da eis caput ad maiore damnatione latore legis, id est assertore & defensore legis suae, non tuæ, id est diaboli uel Antichristum nuncium eius, ut sit dictum de his qui eius imperio ad perficiendum Christiani nomen, cum ipse aduenerit, parebunt. uel etiam quodlibet membrum eius diaboli in hominibus, quod faciet se caput: & dabit praeccepta sua contra Christiani nomen, sicut fecit Nero & Diocletianus, & alij potentes persecutores ecclesiae, quibus multi praecceptis eorum consentientes, se subiecerunt. Necesse enim

Bedae tom. 8.

est, quasi dicat, ut sub aliquo capite sint. Et quia sub me, quem tu caput fecisti esse noluerunt, fac eos habere tale, quale meruerunt. Et ideo hoc facias, ut gentes, id est, ut ipsi gentiliter sine lege uiuentes, tandem cum à facie tua, cum capite suo in tenebras exteriores recedent, sciant, id est experiant, quoniam pro quod homines sunt hic, non filij hominum, id est uiuentes secundum ueterè hominem, non nouum. uel si quoniam causa tua accipias, tunc ita dicitur: Sciant gentes tandem, & gentes scire cõuenit, quod merito fiet, quoniam hic homines sunt. hoc secundum quod per latore legis, quodlibet membrum diaboli accipitur, dictum est. Secundum uerò Antichristum ita dicitur: Sciant gentes quoniam per ipsum Antichristum non dii, sed homines facti sunt, id est, non exaltrati in uirtutibus, sed dimersi in uicia sunt, licet ille extollatur super omne quod dicitur, aut quod colitur Deus.

Vt quid Domine. Gentes sciant in futuro cum à te recedent, quod etiam prius: quia non regnanti in te fuerunt, sed homines manserunt, uerè ab eis recessisti, licet uideris propter praesentem prosperitatem accessisse. Tui autem à quibus quia in praesenti arescunt, uideris recessisse, sciant te à se non recessisse. Nam recessus ille potius fuit accessus, quia in hoc ad ipsorum utilitatem prospicis. Nam ut quid, id est, propter quod aliud, nisi propter eorum utilitatem recessisti longe, id est, uideris longe ab eis recessisse? Verè propter eorum utilitatem. Nam cum uideris eos cum flagellantur despicere, non tamen uerè despicias eos: quia tantum despicias in tribulatione, in opportunitatibus, id est, ubi opportunum est, scilicet despicias eos ad usum dum flagellantur, exterius: quos tamen uerè per constantiam quam ministras, respicias interius, opportunitatibus pluraliter dicit propter plures extrinsecus infestationes, quas sancti patiuntur, ut proscriptionem, uerberationem, uisionem & caetera talia.

Dum superbit impius. Verè non despicias eos, quia quanto magis impius, id est, quilibet persecutor superbit in seuitia persecutionis, tanto magis uerus pauper quem persequitur impius, incenditur ad amore fidei, atque ad bene uiuendum. Hic dicit beatus Augustinus: Mirum est, & tamen uerum est, quanto studio comparatione peccantium incendatur pauper ad bene uiuendum. Pauper inquam incenditur. Impius uerò & caput & membra (utrunq; enim in impio collectiue accipitur, quia se pauperare noluisset, comprehenduntur, id est, damnantur interiori excacatione, non solum factis, sed etiam in dolosis consilijs, quae perficere cogitant. haec dicta sunt secundum quod Legis latore superius, quodlibet membrum diaboli accipitur. Si autem Antichristo superius accipiat, tunc, Vt quid Domine, quod modo simpliciter lectum est: erit exhortatio capitis praestruentis ac praemunitis membra sua, ne tempore ipsius antichristi, de quo dictum est: Et ueniet tempus quale non fuit, &c. deficient per grauissimam eius persecutionem, sed constantes & perseverantes sint, scientes se tunc non derelictos à Domino, licet per seuitiam tribulationum uideatur. Cum enim iam duae graues persecutiones in ecclesia praecesserint, quarum prima significatur per leonem: quia uolenta fuit, quia scilicet per potentes tyrannos facta est, qui primum Christianum nomen destruere conati sunt. Secunda uerò significatur per serpentem, quae fraudulenta fuit, facta scilicet per haereticos. De quibus Ioannes dicit: A nobis non fuerunt, quia à nobis exierunt. Si enim à nobis essent, à nobis non exissent. Quae tempore antichristi fiet, grauior erit, quia erit & fraudulenta & uolenta. Violenta propter regnum, quia rex erit: fraudulenta uerò propter miracula, & ideo ualde erit periculosa. Continuatio in hac sententia non mutatur. Ita enim dicitur: Gentes antichristo parentes, sciant quod per ipsum non dii, sed homines facti sunt: tui uerò sciant, quod tu qui uideberis propter tribulationis grauitatem, illo tempore

recessisse

recessisti ab eis, non recessisti, imò accessisti, sicut supra dictum est. Nam dum magis ille impius Antichristus superbit persequendo, rãto magis uerus pauper incidetur in bono patiendo. Ipse uero antichristus cum membris suis comprehenditur, id est, damnantur in consilijs, quibus cogitant. Hæc omnia nunc lecta sunt secundum aggratulationem iudicij Dei. Post sunt uero hec eadem a Conuertantur peccatores huc usq; legi, ad commiserationem, ut supra dictum est. Iuxta quod sic dicitur: Quandoquidem miseri peccatores, quia hic occulta iudicia Dei non attendunt, cõprehensiper interiorẽ excecationem non conuertuntur, conuertantur saltem mentis agilitate eundo in infernum, id est, considerando exteriores tenebras, in quas tandem manifestè trudentur. Quasi dicat: Si non timent oculum iudicij, quia non aduertunt, saltem timeant manifestam, quod uerè eis est annunciatũ, & sic conuertantur. Et meritò conuerti debent, propter infernum. Nam uerè erit eis infernus, quia ueniet tempus, quando manifesta fiet ultio bonis de malis, quod sic dicit: Quoniã oblitio ueri pauperis, qui nunc cum persequitur à peccatoribus, uidetur esse oblitus, non erit in finem: nec patientia, id est, merces patientiæ ipsorum pauperum peribit in finem, sed uerè remunerabuntur, & sic sequia illorum damnabitur. Et ideo tu Domine, ut antequam damnentur, conuertantur, exurge in eis, id est, innotescẽ illis iram tuam, & homo uerus, id est, sensualitas non confortetur, id est, non præualeat in eis, sed debilitet homo & præualeat ratio. & sic gētes, id est, illi qui prius fuerunt irrationabiliter uiuentes, iudicentur à seipsis, id est, irascantur sibi ipsis per compunctionem & penitentiam: & hoc non negligenter exteriori, sed diligenter interiori, scilicet in conspectu tuo, in corde ubi tu conspicis. Et ut uerè iudicentur à Domine pater, constitue me legis tuæ latorem super eos, id est, subijce eos mihi ut qui prius à te recesserunt per superbiam, redeant ad te per obedientiam. Constitue inquam, ut illi qui prius fuerunt gētes, sciant exemplo meo, quoniã pro quod homines sunt, id est, rationales sunt, id est, ut aduertant ad quod creati sunt, scilicet ut seruiant ut serui, non ut superbiant ut domini, & ut se non à se penderent dicant, sed creaturam tuam se esse cognoscant.

Vt quid Domine recessisti longe. Quasi dicat: Quandoquidem tu Domine accessurus eras ad eos, exurgendo in eis, & me super eos constituendo: ut quid, id est, propter quod prius longe recessisti, permittendo eos labi in peccatis? Quasi dicat: Propter utilitatem eorũ fecisti hoc. Vnde dictum est: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, & reliqua. Et uerè propter utilitatem discessisti: quia tu despicias sæpẽ quos saluare proposuisti in tribulatione, id est, quando anima tribulatur à uitijs. Sicut enim corpus tribulatur flagellis, ita anima tribulatur uitijs. Vnde dictum est: Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malũ. & hoc facis in opportunitatibus, id est, propter multas utilitates, quas inde allequunt. sæpẽ enim unus lapsus est causa resurrectionis multorum peccatorum. Vt David, uel quia postquã lapsus est in adulterium & homicidium, postquam se recognouit, grati ductus penitentia, perfectè à multorum uitiorum lapsu resurrexit. Petro quoq; multum profuit, quod ad uocem unitus ancillæ Dominum negauit: quia & perfectè per hoc si quis in eo lapsus erat, resurrexit, & constantior postmodum fuit, sicut in cæteris.

Dum superbit impius. Verè opportune despicias in tribulatione, quia in quantum aliquis manens impius superbit peccando: in tantũ pauper factus, id est, postquam iam conuertitur, incenditur per bonam uitam se humiliando. Quod manifestè patet in Paulo, qui cũ summus esset inter Apostolos, recolens tamen prius lapsus suos innumeratos, dicebat: Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus uocari Apostolus. Pauper quidem incenditur, qui uerò non fuit

pauperes, sed impij manent, comprehenduntur magis & magis per interiorẽ cæcitatem, non solum in factis, sed etiam in consilijs: quibus, id est, per quæ cogitant alios decipere. Nec mirum si comprehenduntur, quoniam ad maiorem cumulũ damnationis suæ adiunt eis adulatores. Qui cum laudat eis praua, quæ ipsi in corde desiderant, eos in peccatis alligant. Vnde dictum est: Linguae adulantium alligant animas in peccatis. Quod sic in libro habetur: Quoniam laudatur ab adulatoribus peccator in prauis desiderijs animæ suæ, & non solum peccator, id est, scriptæ legis transgressor, sed etiam omnis iniquus benedicitur, id est, laudatur ab adulatoribus suis in prauis cupiditatibus, in quo non est ei aggratulandum. Dicit enim beatus Augustinus: Nemo aggratuletur homini qui pro speratur in uia sua mala, cuius peccati deest ultor, & adest adulator. Magis enim per hoc sibi Deus irascitur. Quod sic in libro dicitur: Peccator dum ab adulatore laudatur, exacerbat, id est, ualde acerbum & asperum fecit sibi Dominum in tantum, ut eius dulcedinem gustare non possit. Vnde beatus Augustinus dicit: Ille Dominum sibi exacerbat, qui peccando incidit in eã infirmitatem, ut cibum ueritatis quos sanæ animæ gaudent, gustare non possint. Et quia exacerbat sibi Dominum, id est, non queret eum Dominus per gratiæ illuminationem, uel ipse peccator non queret, id est, negliget Dominum, secundum multitudinem iræ suæ, id est, Domini: quia multipliciter iratus est ei Dominus, uel iræ suæ, id est, peccatoris: quia ipse peccator multa sibi iræ Domini acquisiuit.

Non est Deus in conspectu eius. Ideo peccator non queret Dominum, quia non attendit iudicem esse in rebus, uel ideo Dominus non queret eum, quia non attenditur ab eo. Nam non est per attentionem in conspectu eius, id est, in corde ipsius peccatoris, ubi Deus conspicit, quod ostendit per effectum: quia uis illius, id est, opera illius peccatoris sunt inquinata, id est, in efficacia non tantum ad horam, sed omni tempore uitæ suæ: quod non esset, si iustum iudicem in rebus esse attenderet: quem quia non attendit, apparet quod uerè ei Dominus exacerbat fuit.

Auferuntur iudicia tua. Ideo non est Deus in conspectu eius, quia ó Domine tua iudicia scilicet, & quæ nunc occultè agis, & quæ tandem manifestè ages, auferuntur à facie, id est, à cognitione eius, id est, non attendit neq; præsens iudicium occultum, neq; timet manifestum futurum: & hoc ideo, quia damnabitur hic omnium inimicorum suorum exteriorum. Quasi dicat: Quia prospere succedit sibi in omnibus exterioribus.

Dixit enim in corde suo. Ostendit per effectum à patribus, quod uerè non attendit peccator iudicia Dei: quia & cogitat praua, & loquitur uana & facit peruersa, & de cogitatione præmittit dicens ita: Dixit peccator in corde suo cogitando scilicet: Non mouebo à prauo proposito meo, id est, semper male agam, quia sicut sum in hac generatione sine malo, ita etiam trãsibo ab hac generatione in futuram generationem sine malo, id est, nullam in futuro pro peccatis patiar pœnam. Vel aliter. Dixit impius in corde suo, subauditur malè agam pertinaciter: quia non mouebo, id est, non promouebo per famam ab hac generatione in posterorũ generationẽ sine malo, id est, nisi fecero aliquod graue malũ, per quod mihi famam acquiram. Cuius rei exemplum potest esse mortem innocentium Herodes, qui cum circa mactem esset, sciens se omnibus infestum esse, fecit quinquaginta de melioribus totius Israel in carcerari, atq; eos in morte sua iussit necari: ut cũ multi flerent pro illorum interfectione, uiderentur pro morte ipsius flere.

Cuius maledictione os plenum est. Id est, os illius ita malè cogitatis, etiam mala loquitur: quia plenum est maledictione, id est, blasphemia & detractiõne in Deũ & in sanctos, & ideo plenu est amaritudine, id est ple-

nariè facit sibi Deum amarum & asperum, & est etiã plenum dolo contra proximum, quia semper nititur dolose cum proximo agere: & hoc ideo, quia labor & dolor tantum est sub lingua eius, id est, quia tantum tractat de terrenis, quæ sunt labor in acquirendo, & dolor in amittendo, ut in his dolose cū proximo agat sub lingua sua, id est, in cogitatione sua, quæ est sub lingua, quia præcedit uerba. Vnde Horatius: Post effert alij motus interprete lingua. Nec solum malè cogitat & malè loquitur, sed etiam malè agit. ac si dicat, uel quod sic dicat: Seder in insidijs, id est, cum mora & lima uersatur in deceptionibus cum diuitibus, id est, cū amatoribus huius seculi, qui se non mente pauperauerunt. & hoc in occultis primùm per blanditias, occultè eos decipiendū, ad hoc scilicet ut interficiat innocentem, id est, ut deuocet innocentem ab innocentia sua, & eum nocentè conformando sibi faciat. Ideo dico innocentem, quia oculi eius, id est, omnes affecti ones eius respiciunt in pauperem, id est, innocentem, qui se in anima pauperuit decipiendum. Vel potest dictum esse hac similitudine, quia qui perransiens respicit in eum, uideatur moueri quidem circa eum misericordia. Iuxta quod dicitur: Verè nititur interficere innocentem, quia oculi eius respiciunt in eum quasi in pauperem, id est, quidam fraudulenta misericordiam exhibet ad decipiendum eum, sicut legitur in passionibus sanctorum de quibusdã tyrannis. Qui quasi morti misericordia, his quos deuocare uolebant, dixerunt: Fili respice nobilitatem tuam, considera adolescentiam tuam, & cætera talia, ut sic occulte eos deciperet. Repetit quod superius dixit: Sedes in insidijs, æquipollentes, ut aliam partè deceptionis addat. Qui enim alios deuocant, aliquando fraudulenta deceptione utuntur, quæ iam dicta est: aliquando uerò uiolenta per tormenta illata scilicet, de qua subditur, cū dicat: Insidiatur pauperi respiciendo in eum occultè si potest, id est, in abscondito. Si uerò non potest occultè, sic quasi leo, id est, infert apertè uolentiam. Et item: Si sic nõ potest tanquam serpens in spelunca sua, id est, redit ad occultè decipiendum. Insidiatur inquam, ut rapiat pauperem, id est, ut deuocet pauperem. Rapere autem pauperem dico, dum eum conformando sibi in suam sectam attrahit. Et uerè attrahit eum, quia humiliat eum, id est, in partem suam deflectit ipsum pauperem in laqueo suo, id est, per deceptionem suã occultam siue uiolentam, quod plus ei obest quã proficit: quia humiliando illum inclinat se, id est, præparat se ipsum ad interitum: & etiam cadet, id est, grauem casum patietur, scilicet incurret irrecuperabiliter eter nam mortè in anima eum dominatus fuerit pauperi, id est, quãdo uictor esse putabit: quia ex toro sibi subiugauerat aliquos pauperes, sectã suã eis imponedo.

Dixit enim in corde suo. Et ponit casum. Quasi dicat: Verè cadet. Nam hoc modo cadet, quia abnegabit uerum iudicem à rebus. Nam non dico dicturum: sed iam dixit in corde suo, per effectum scilicet omnibus modis malè agedo: Deus oblitus est terrenorum, & auertit faciem suam in finem, id est, omnino ne uideat hæc. Vel aliter. Auertit faciem suam ne uideat in hunc finem. Duo sunt fines regni Dei: superior, & inferior. Vnde dictum est: Atingens à fine usq; ad finem fortiter. Superior finis est, ubi supercoelestes sunt creaturæ: inferior uero finis est, ubi terra infimum elementum est, & quæ de terra sunt. Fuit autè sententia quorundam erroneorũ, quod Deus qui tantæ maiestatis esset, nunquam se ad hunc finem inspiciendum uel regendum dignaretur inclinare. Quod plane falsum est, quia tunc omnia temeraria casu fluitarent.

Exurge Domine. Hactenus egit de iudicio occulto principaliter, nunc incipit agere de manifesto, ut per cõ-

renorum, tu autè Domine Deus, qui modo iaces eis, quia non considerant occultam dispositionem tuã, & iudiciũ tuũ, exurge, id est, altus eis appare in tuo manifesto iudicio & exaltetur manus tua, id est, ego què tu misisti ad debellandas aereas potestates, prius missus in humilitate: exalter tunc missus ad iudicandum in maiestate cum frequentia angelorũ atq; sanctorũ, ad hoc ne obliuiscaris pauperũ, id est, ut ostendas tunc te non esse oblitum pauperũ: sicut mali tibi imponunt, pauperes assumendo in gloriã, malos mittendo in gehennam. Et debes exurgere. nã sine causã irritauerit te. Nã propter quod, id est, pro qua causã irritauit impius Deum? Quasi dicat: Potius habuit causam non irritandi, cū omnia uideret certo ordine disponi, quã irritandi. Et repetit ipsam irritationem, ut eam destruat, dicens: Dixit enim impius in corde suo, Deus non requirit ista quæ facimus, sed mentitur: quia tu uides, id est, tu requires: quoniã iam in præsentia consideras laborem, id est, studium inferendum mala pauperibus tuis & dolorem eorum sustinetium, & tamen differas ultionem, ut tandem tradas eos, id est, malos in manus tuas, ut in extrema separatione manifestam potestã exerceas super eos, quos nunc dilatio merita: poenæ ad poenitentiam non commouet. Vnde dicit Apostolus impio non poenitenti: Nescis quia patieria Dei ad poenitentiam te uocat. Tu autem secundum duritiam tuam, & impoentens cor thesaurizans tibi iram.

Tibi derelictus est pauper. Meritò tu consideras causam pauperis, quoniã ipse se non considerat: quia ipse pauper derelictus est à seipso tibi, id est, abnegauit se & mundum propter te, & ideo tu eris adiutor ipsi, factus propter te orphano. Orphanus proprie dicitur, qui caret patre in pupillaribus annis. tamen ad hanc similitudinem dicitur orphanus, quicunq; se pro Deo abnegat: quia iam spoliatus est priore patre, mundo scilicet, iuxta quem carnaliter genitus est, & diabolo, qui eum in concupiscentijs carnalibus generauit. Vnde dictum est: Vos ex patre diabolo estis. Et sicut iudiciũ est maximè illorum causam agere, qui carent proprio aduocato, scilicet pupillorum & uiduarũ: ita ad Deũ, qui uerus iudex est, pertinet causam suorum orphanorum agere.

Contere brachium. Quia brachiũ peccatoris es, ideo ò Domine destrue brachium, id est, potentiam peccatoris, id est, transgressoris & omnis maligni, ut nõ possit ipsum pauperè affligere & deuocare. & uerè conteres, quia queretur in manifesto iudicio peccatũ illius, què locũ habeat, & non inuenietur locus eius. Quasi dicat: Ponatur modo quod aliquis mentis agilitate ad manifestũ iudicium considerandum transcat & inquirat, an amplius peccatũ priorem locũ habeat, inueniat quod loco careat. In præsentia enim dum mali bonis permixti sunt, peccatũ habet locum, quia uiuit impius pio. Sicut autè planato ferro lima non habet locũ, & auro purgato fornax: sic in extrema separatione nõ erit locus peccato, quia cū iã perfecta iustitia, & inuariabilis erit in omnibus bonis, nihil residuũ erit in eis, quod amplius sit purgandum. Erit tamen peccatũ alio modo. Nam sicut non peribit patientia pauperũ, quantum ad remuneratione: ita nec peccata malorũ peribunt, quantum ad æternam damnationem.

Domini regnabit in æternum. Verè nõ erit locus peccato, quia Dominus qui nũc regnat in his, qui aliquo modo sunt mutabiles. Nullus enim ita perfectus est, quin in minimo quãdoq; labatur. Vnde Horatius: Optimus ille qui minimis urgetur. Dominus in quã rãc regnabit in æternũ, id est, in his qui uerè erunt æterni, nec aliqua meruetur amplius mutatione, & determinat æternum, dicens: Et in seculum seculi. Vos autem qui nunc in uitijs ut gentes, tunc peribitis æternaliter separati de terra illius, id est, ab illis qui cõ prius essent terra, facti sunt digna possessio eius. & uerè peribitis, quia tunc implebitur illud ad quod pauperes toto uoto suspirant: sed fiet æterna diuisio bonorum & malo-

ris quod sic dicit, Dominus exaudiuit, id est, ostēdet se tunc exaudisse hic desiderii pauperū, adimplendo illud, & quia desiderium potest accipi etiā in precāri bus uerbis, addit plus conuertendo se ad Dominū cū dicit, Auris tua, id est, portētia audīēdi, quæ in te o Domine est, qui totus auris es, & totus oculus, & cætera talia, illa in quā auris audiuit, id est, tunc ostēdet se ex audiuisse præparationem cordis eorū: id est, bonā affectiōnem, cor eorum ualde paratum & intentū facientē: & quod sic illud desiderii ostender, hoc scilicet, 10 Iudicare pupillo & humili: id est, ut tu iudiciū, id est, separatiōnem facias inter bonos & malos, ad utilitatē illius qui mortificādo sibi patrem mundū, siue diabolū fecit se pupillum, & hoc non ad arrogantiam, sicut Diogenes abrenūciavit mūdo, ut uideretur ab hominibus: sed ad utilitatē, scilicet ut obediret præceptis tuis. Et ad hanc utilitatē, ut ille qui est simpliciter homo imbutus, scilicet adhuc ueteri fece, qui in hac uita prius posuit se iniquitatē, & deinde apposuit cū alijs eandem iniquitatē, persuasit ut sic magnificaret se, id est, magnū nomen sibi faceret ultra, id est, post iudiciū illud non apponat, id est, ut nō possit priori positioni adiungere ut magnificet se super terram, id est, super tuos, qui iam erunt stabiles, & solidi sicut terra.

IN PSALMVM X. AR/
GVMENTVM.

VERBA DAVID QUANDO SAULEM FUGIENS IN
DESERTIS EST HABITARE CŌPULSUS. ALITER UOX
CHRISTI EST. LEGE AD GENESIM PERDITIO SODOME.

IN FINEM, PSAL-
MUS DAVID.

EXPLANATIO.

Fans semper ad Christum intendit, sed modo passionem illius, modo resurrectionem designat. Nunc autem sanctam fidem declarat, in qua heretici digladiantur contra fidelissimos Christianos. Sciendum igitur hunc psalmū ad destruendos hereticos esse prolatum. Psalmus hic totus ad personam prophete referendus est, primo capite de insidiatoribus dicit hereticis, qui nituntur catholicos in suam conuerrere prauitatem. Secundo Domini iudicium comminatur, ex quid in illa retributione sustinere possint, euidenter ostendit, ut iustitiam Domini metuentes superstitiosas deserant salutes.

COMMENTARIVS.

In Domino confido, quomodo dicitur anima mea. Psalmus ille sic intitatur: In fine psalmus ipsi David. Quod sic exponitur: Hæc uerba sequētia, quæ psalmus sunt, quia ad laudem Dei insunt, sunt attributa ipsi David, uel prophete ipsi, uel alicui perfectiori de priori populo, uel de posteriori hortanti alios, ut sibi caueant a sermone hereticorum, quæ uerba referuntur in finem, quia dicta sunt pro his quæ futura erant in fine temporis, id est, in plenitudine temporis, scilicet in tempore ecclesie. Loquitur autem hic psalmus cōtra hereticos, quia propheta siue quilibet perfectus, cuius uox est in hoc psalmo, præuidens quosdam pestilentes uiros, se solos iustos & ueros Christi cultores affirmantes, emerfuros de corpore Christi, id est, de ecclesia. A nobis enim exierunt quia à nobis non fuerunt: qui nitentur multos ab uberibus sanctæ matris ecclesie separare, & in sectam suam inducere, dicentes se in morte, se in eminentia uirtutum esse, alios autem in ualle, id est, in humilitate uiciorum: & ideo confidēt eos sic admonēt, nobis adhærere. Ecce apud nos Christus. Quem Christum sacra scriptura diuersis nominibus uocat: nunc leonem, nunc montē, & cætera talia, præuidens

inquam hoc, instruit nos in hoc psalmo, quid illis circumuenientibus nos respondere, & quomodo nos in puritate & sinceritate fidei debeamus permanere, quasi dicat: Adfuturi sunt quidam ceruicosi tauri, id est, heretici, pro arrogancia errorem suū affirmantes, non pro ignorantia. Arrogancia enim facit hereticum, nō ignorantia: qui dicturi sunt nobis, Transite ad nos in montem. Ecce apud nos Christus. Quibus uos respōdebitis sic, quisq; pro se: Vnum mōtem teneo. In Domino, qui mons montium est cōfido. Quomodo uos ergo dicitis, id est, qua fiducia dicere præsumitis, animæ meæ, Transmigrā in montē, id est, relinque uallē humilitatis in qua es, & appone nostram eminentiam, cum uos potius omnium infimi sitis. animæ meæ dico quæ est sicut passer, id est, cauta à laqueis & penata uirtutibus & diuinis præceptis, & quæ iam sibi certam domum, id est, ecclesiasticā instituta inuenit. Frustra utiq; facitis. Vel sic potest etiam dici: Cum talia dicitis, reputatis quōd anima mea sit inconstans & instabilis sicut passer. Vtiq; non est. Vos dico, qui ut errorem uestrum persuadeatis, & uos commendatis, peccata aliorum aggrauatis, & ueros doctores criminamini, dicentes mihi: Verē debes ad nos transire, quoniam peccatores, id est, scriptæ legis præuicatores, quos tu sequeris arcum, id est, diuinam scripturam intenderunt, id est, ualde prauis tentationibus suis coartauerunt. quod est ecce, id est, manifestum, & in tendendo parauerunt sagittas suas, id est, dolosas & deceptorias sentētiās in pharetra, id est, in occulto cordis sui ad hoc ut sagittent, id est, occultē decipiant rectos corde, id est, bonos non cautos & prouidos, sicut nos sumus: sed positos adhuc in obscuro, id est, nondum sublimatos, sicut uos simpliciores estis.

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Ideo uos pessimi heretici istud bonis imponitis, quoniam uos istud fecistis, scilicet prauis interpretationibus uestris scripturam sanctam deprauastis. Quod sic dicit conuertendo se ad Dominum: O Domine destruxerunt malē interpretādo heretici ea quæ tu perfecisti, id est, scripturas, quas tu per tuos uiros plenus spiritu sancto edidisti. Item se conuertit ad hereticos. Quasi dicat: Vos heretici destruxistis opus Domini, sed non deberetis: quia iustus, id est, Christus, absolute dicens iustus, qui unitatem & concordiam relinquens suis dixit: Pacem meam relinquo uobis, pacem meā do uobis. Et qui traditorem suum tanta patientia pertulit, ut primam eucharistiam manibus suis consecrā, & ore suo commendatam, ei cum cæteris discipulis traderet. Quiq; etiam ad prædicandum regnum cælorum ipsum cum cæteris misit: ut demonstraret dona Dei peruenire ad illos, qui ea cum fide suscipiunt, etiā si ille à quo suscipiuntur sit talis, qualis ipse Iudas fuit. Ille inquam iustus quod fecit uobis, id est, quod commertit apud uos, propter quōd uos deprauantes scripturas, unitatem quam ipse reliquit destruxistis.

Dominus in templo sancto suo. Vobis quidem nihil iustus fecit, at ipse hoc facit, quod & suos misericorditer saluat, & malos non solum pro malo uoto suo, quo ad scripturas ascenderet, ut inde damnetur, prauē eas intelligere permittit: sed etiam doctrinam eorum prauam ad multorum damnationem prouenire permittit. Quod innuit ubi dicit: Pluit super peccatores laqueos, & spectat illum nominatiuus hic positus, scilicet Dominus. Interponit autem de bonorū saluatione primum, & deinde de prauorum in se ipsos damnatione, ita dicens: Dominus (absolute, dixit Dominus) id est, Christus en uerus Dominus, in suo templo, id est, in fidelibus qui per fidei unitatem templum eius sunt. De hoc templo dicitur: Templum Dei sanctum est, quod estis uos. & Quicunq; uiolauerit templum Domini, disperdet illum Deus. Ille autem templum Dei uiolat, id est, unitatem uiolat, qui principatus sui causa à catholica unitate diiungitur, sicut faciunt hi qui causa arrogantiae, quod prauē intelligunt, confirmare

confirmare contra communem fidem nituntur, id est, hæretici, & determinat de quo templo dicat, dicens: Sedes eius est in celo, id est in his qui de terrenis facti sunt cælum. Vnde dictum est, Anima iusti sedes est sapientiæ. Et item: Cælum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum: & quod cælum sunt, nõ ex meritis suis, sed ex respectu misericordiæ eius. Quod sic dicit: Oculi eius respiciunt in pauperem, id est, sicut aliquis qui postquam pertransit pauperem, rejicit oculos in eum, uidetur moueri commiseratione circa eum: ita Deus misericordiæ respectum exhibet circa pauperem suum saluandum, & hoc modo respicit in pauperem, quia palpebræ eius interrogant filios hominum. Licet filij possint dici & boni & mali, hic tamen teste beato Augustino, ut ad pauperes referatur, accipiemus filios hominũ, illos quos uerus homo parturit cum gemitu & dolore in nouum hominem, id est, qui per penitentiã ueteris hominis sunt regenerati in nouum hominem. Qui filij hominũ qui busdam obscuris locis scripturarum, quasi clausis oculis Dei exercentur, ut quærant: quibusdã uerò manifestis scripturarum locis illuminantur ut uideant. Hæc autẽ crebra apertio & apertio in scripturis sunt quasi palpebræ Dei, claudentiũ & apertentiũ scripturas, sicut palpebræ claudunt & apertunt oculos, de quibus scripturis alibi dicitur. Ob hoc reguntur, ne uilescant: ad hoc apertuntur, ut nutriant. Quæ palpebræ, id est obscuritates & apertiones scripturarum interrogant, id est probant, illos filios hominum, de quibus prædiximus, in hoc scilicet, quia illi nec fatigantur obscuritatibus scripturarum, ut rejiciantur, sed exercentur, ut quærant: nec cognitione scripturarum inflantur, sed confirmantur. Sicut econtrã mali rejiciuntur obscuritatibus, & non exercentur: inflantur cognitione, & non confirmantur. In quo utriq; rectè probant. Sicut enim aliquis dominus seruos suos excludens à secreto consilio suo, probat illos quos postmodũ uult admittere, scilicet qui patienter repulsiã ferunt: probat etiam illos quos rejiciat, scilicet qui non patienter ferunt, sed indignantur, & qui quod aliquando admisi sunt, non gratiã Domini, sed suæ arrogantiæ attribunt: ita Dominus per palpebras suas, id est per obscuritates scripturarum suarum probat suos, probat etiam non suos.

Dominus interrogat iustum & impium. Ostendit quos filios hominum hic acceperit, & est à pari ostensio: quæ uerè Dominus per palpebras suas interrogat filios hominum: quia interrogat, id est probat iustum, id est pauperem, sicut prædictum est: & interrogat, id est, probat etiam impium hic apponit de malis. Et accipiemus hic pauperes illos, qui post fidem susceptam deprauati sunt, id est hæreticos, quos Dominus probat ad eorum damnationem per palpebras: quia ipsi obscuritatibus fatigati rejiciuntur, cognitione inflantur, non confirmantur: & ideo à Domino excæcatur, ut & ipsi prauè eas intelligant atque damnentur: & alij qui digni sunt, prauè eas interpretando, ipsos se-cum damnent.

Qui autem diligit iniquitatem. Debemus extra intelligere, quod iustus respondet interrogatus à Domino pro competentia sua. Sed ille qui diligit iniquitatem, id est deprauatus odit animam suam, id est tale quid respondet, si non uoce, saltem actu: in quo se ostendit odisse animam suam, quia uidelicet rejicitur obscuritate, inflatur ambitione: & ideo Dominus nõ solum ipsum damnat, sed etiã per ipsum alios. Quod sic dicit, nunc tandem ponens personam superioris nominatiui: Dominus pluit, id est, per pluiam malæ doctrinæ impiorum super peccatores, qui scilicet meriti sunt, mittit laqueos, id est impedimenta plura falsitatis, ne possint attendere ueritatem: & ostendit per quid sint illi laquei, per hoc scilicet, quia pars calicis eorũ, id est illud quod ipsi peccatores cum certa mensura de praua doctrina impiorum suscipiunt, per cali-

cem enim fit diuisio. Et ideo ponitur hic calix, qui est nota mensuræ: ut sciant, quia nihil inordinate, nihil sine modo sit, etiam in damnatione malorum. Nam licet Deus non crearet tenebras, ordinauit tamen eas. Vnde dictum est: Diuinit Deus lucem à tenebris. Illa inquam pars est calicis ignis, quo primum deustantur per incentiua carnalium concupiscentiarum, & ex illo igne procedit sulphur, id est fœtor malorum operum, quo separantur ipsi boni à malis: & sic sequitur spiritus procellarum, id est, grauis absorbitio interitus, quando ineffabiles poenas in fine trudentur.

Sciendum quod omnes interpretes scripturarum, boni siue mali, nubes, id est, cõplutores dici possunt: quia alios doctrina sua bona siue mala, quasi cõpluit. Vnde rectis præconibus ueritatis dicitur à Domino: Mandabo nubibus meis ut non pluant super meretricem illam: quod de Iudæa & Hierusalem dictum est. & ex eadem scriptura pluit Dominus per bonos doctores serotinam pluiam, id est tempestiuam, & proficientem doctrinam super bonam terram, id est super bonos: & per hæreticos nociam pluiam, id est pestilentem doctrinam super malos. sicut ex eadem pluiam materiali, & producit triticum ad similitudinem, & lolium ad combustionem.

Quoniam iustus Dominus. Dixit superius, Et Dominus saluos facit iustos, ubi ait, quod sedet in illis, & quod damnat impios, ubi scilicet ait: Iniquus odit animam suam, & pluit super peccatores, & reliqua. Nunc autem reddit causam ad utrumque. Quasi dicat: Ideo saluat Dominus iustos, quia ipse qui uerè iustus est, diligit iustitias, id est singulos iustos. Ideo autẽ damnat impios, quia uultus, id est uultuositas & seueritas eius uidit hoc esse æquitatem, id est æquum.

IN PSALMVM XI.
ARGUMENTVM.

EX persona Dauid canitur, quod in tempore eius omnis defecerit sanctus, & diminutæ sint ueritates à filiis hominum. Aliter Christus pro passione suorum dicit de Iudæis. lege ad Lucam. Aliter psalmus iste pro octaua scribitur: id est Dominica die resurrectionis Christi, quando defecit credens, & diminutæ sunt ueritates, ita ut etiam custodibus corporis pecunias offerrent, quorum labia dolosa Dominus disperdidit.

IN FINEM PRO OCTAUA
die. Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Octaua ut in sexto psalmo iam dictum est, ad eternam pertinet requiem. nam octauum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo redit semper ad primum. Et itaq; propheta iniquitatem mundi istius destrui, ut ad illam ueritatem futuræ promissionis debeat perueniri: meritoq; huic psalmo octauus dies aptatur, ubi seculi istius consuetudo uitiosa deseritur, & illius uenire innocentia postulat. Prima parte propheta à mundi istius perueritate saluum se fecit fieri, quoniam dolose atq; superbi potentiam Domini sceleratis oblocutionibus abnegabant. Secundo promissionem patris per omnipotentem filium predicat esse faciendam. Elo-
quia Domini sub breuitate colaudans, sicut prius sermone impios arguebat.

COMMENTARIUS.

Aluum, me fac Domine.] Psalmus iste est uox prophete David, uel quorūlibet perfectorum de priori populo expectantium & optantium aduentum Domini Iesu Christi, per quem ueram saluationem mundo affuturam intellexerunt, præfigurata quidem in carnalibus, uenturam uerò tempore plenitudinis, id est, aduentus ipsius Christi, quando umbra recessit, & ueritas successit. Qui fideles quia uerè per spiritum sanctū in carnalibus institutus illam futuram cognouerunt, intendunt in hoc psalmo contemporaneos suos hortari & consolari, ut ipsam secum uerè futuram credant, & eius aduentum omni desiderio appetant: posteriores autem post eius aduentum futuros, sicut nos, intendunt hortari, ut ipsam quasi præteritam omni deuotione intelligant atq; suscipiant. Dicit enim beatus Augustinus: Signa & illa fuerunt, signa & hæc sunt. Illa futurorū, ista præteritorū. Oportet ergo ut sicut illi per carnalia uentura, ita nos intelligamus eā per mystica spiritalia, quæ nunc apud nos sunt quasi præterita. Iuxta quod Psalmus iste sic intitulatur: In fine p octaua Psalmus ipsi David, uel prophete, uel alicuius perfectioris de priori populo, qui per carnalia instituta intelligeret spiritalia uentura, tendentibus. scilicet in fine, id est optantibus uenire finē, id est plenitudinē repositis. Psalmus dico p octaua, id est pro uera saluatione & requie, quæ in aduentu Christi collata est optanda: quæ ideo dicitur octaua, quia transacta uarietate temporalium rerū, in quibus septenarius numerus accipitur, quia per septem dies uoluuntur, tūc incipiet octaua dies, quam nox nunquā interpolabit, id est, tunc manifestè apparebit in ueritate uera saluatio illa, quæ nunc per aduentū Domini requisimus in spe. Vnde dicit Apostolus: Spe enim facti salui sumus. Nunc ad literā accedamus. Propheta siue quilibet perfectus de priori populo, cuius uox est in hoc psalmo, exoptans aduentū ueræ saluationis, sic orat: Domine pater me attendentem medicinam mihi ne cessariam, & optantem eam, fac saluum, id est, mitte quem missurus es, sanctum sanctorū, Deum deorū, per quem mihi uera saluatio, & per quem restituarur destructa sanitas. Quia saluatione uerè indigeo, quoniam sanctus Dominus, id est quoniam sanctitas defecit, id est, perijt in priori sancto quem tu misisti, id est in Adam, quem Deus posuit ante lapsum in plenitudine uirtutū, & per illum in me. Et ideo defecit sanctitas, quia à præceptis tuis recesserūt, & primi homines, & filij illorum hominū, quod sic dicit: Quoniam diminutæ sunt à filijs hominū. Veritates hic sicut superius iustitias dicit, quantum ad singulas personas, cū ramen una uera iustitia & ueritas sit, à qua omnes illuminantur. Deus enim una ueritas, qui dicit: Ego sum uia, & ueritas & uita. Præcepta quoq; eius sunt ueritas, adimplentes se ueros facientia. A quibus præceptis primis parentibus, recedentibus, & deinde filijs per culpam ipsorū, diminutæ sunt ueritates in singulis.

Vana locuti sunt.] Verè diminutæ sunt ueritates, quia multiplicatæ sunt uanitates. Quoniam unusquisq; id est singuli hominū sunt locuti uana in se ipsis, per effectum scilicet, fiduciam in terrenis: quæ uanitas uanitas sunt poluerunt, & Deū neglexerunt: & non solum in se ipsis, sed etiam locuti sunt uana ad proximū suū, uidelicet ut qui Deum odit, odio habeat & proximū. sicut & cōuerso, qui diligit Deum, diligit & proximū. Loqui uana proximo, est persuadere ei terrena: quæ uerè uanitas sunt amare & desiderare. Quod ipsi fecerunt exemplo & uoce, ipsi dico entes, uel habentes labia dolosa, id est dolum in uerbis ad decipiendū proximū: quia locuti sunt in corde & corde, id est, non simpliciter corde, sed in multiplici. Non ideo dicit eos locutos in corde & corde, ut plura materialiter corda haberent, cum quisq; tantum unum cor habeat: sed

propter diuersas uoluntates, quia aliam in uerbis uoluntatem ostenderunt, aliam in mente habuerunt. Sic agit omnis qui aliud promptum in lingua, aliud clausum habet in pectore.

Disperdat Dominus.] Istud non est imprecatio, sed diuini iudicij aggratulatio. Quasi dicat: Quia ueritatem destrunt, & dolose cum proximo agunt, id est, fiat illis quod merentur, scilicet disperdat æterna damnatione Dominus illos, qui emphaticè dici possunt ipsa labia dolosa, propter nimis frequetum dolum, & hoc non in parte, sed uniuersa: ut nihil exceptum putes, et disperdat etiam linguam magniloquam, id est superbiloquam. Emphaticè similiter linguam magniloquā uocat hæreticos, & imitatores eorū, qui causam principatus, quod peruersè intellexerunt, ad perniciem aliorum astruere nituntur, quos determinat dicēs: qui non solum nunc dicunt, sed semper dixerunt, siue in corde, siue in effectu, linguā nostram, id est sententias, quas nullo reuelante, neq; Deo neq; homine, sed ex propria interpretatione nostra habemus: magnificabimus, id est ad magnificentiam nostrā affirmabimus: quia labia nostra, id est facundia nostra est à nobis, id est in parte nostra, scilicet nos defendit & cōmendat: uel est à nobis, id est nos ipsi, & non alijs nos eam docuit. Quis igit noster Dominus est? Quid ergo nobis Hieronymus, uel Augustinus, uel aliquis doctor cōtulit, cū à nobis omnia habeamus? Hęc dicit perfecta anima de priori populo prophetando, quasi ponens se in tempore hæreticorū. Potest etiam quantum ad priores, referri ad scribas & pharisæos, qui nihil Moysi neque ceteris prophetis quicquam alcribebant, sed sibi omnia arrogabant. Potest quoq; Disperdat superius, quod nunc aggratulationem fecimus, in bono legi, sicut in cæteris similibus iam prædiximus locis.

Propter miseriam.] Perfecta anima, quæ superius optauit saluationē, ostendit hic se certam esse de aduentu illius, ueræ saluationis, ut ad eam optandā, & uerè sperandam contemporaneos suos hortetur: posteriores uerò, ut eam uerè uenisse cum gaudio suscipiāt. Quasi dicat: Verè saluabit me Dominus, quia ipse Dominus pater dicit, id est disposuit. Dicere enim Dei, est disponere. Nunc exurgā, id est, ego qui prius humiliter surrexi in seruis misis ad tinea, id est patriarchis & prophetis: quorum alium lapidauerūt, alium uerberauerunt, alium occiderunt, & cætera talia: nunc manifestè conflagram in filio. Verebuntur enim filium, & hoc faciam propter miseriam inopiam, id est, quam inopes patiuntur in corpore, siue in anima per pœnā primi peccati auferendam: & propter gemitum pauperum, id est, quem pauperes pro miseria illa agunt cōsolandum. Vnde dictum est: Vidi afflictionem populi mei, &c. Inopes hic accipit, qui non se sufficientes sibi ad ueram saluationem per carnales obseruantias, aut per liberum arbitrium putant, siue uera salute collata per Dominum nostrum Iesum Christum, & hoc quantum ad priores. Quantum uerò ad nos, possunt dici inopes, qui neque per liberum arbitrium, neque per merita aliqua sibi sufficere putant: sed totā spem suam in salute illa ponunt. Pauperes uerò dicuntur, quicunq; aduertentes illam inopiam, tali affectione habent se erga illum, per quem repellitur inopia: quali affectione aliqui seculares pauperes habent se erga diuites, qui & manus eorum osculantur, & ipsos humiliter sequuntur, & cætera talia faciunt.

Ponam in salutari tuo.] Verè nunc exurgam, quia imponam in salutari meo, per quem exurgam, id est filio: quod imponendum est salutari, scilicet ut & miseriam auferat, & gemitum consoletur: & ego qui quasi prius dubie egi in seruis, in isto agam fiducialiter, & in uerbis & in factis.

In uerbis uerè fiducialiter egi. Vnde dictū est: Nunquam locutus est homo, sicut hic homo. Et item: Errat loquens tanquam potestatem habens, non sicut scribæ eorū & pharisæi, in factis quoq; satis fiducialiter

liter egit, cum facto flagello de funiculis, populum maximum cum principibus & sacerdotibus de templo eiecit. Egrediamur etiam fiducialiter, per eum circa alios, quando per ipsum tales constituit, quales Apostolus describit cum dicit: Quis nos separabit à charitate Christi? & reliqua.

Eloquia Domini casta. Hi duo uersus præcedentes in uoce patris lecti sunt: qui uerò sequuntur, in uoce prophetæ, uel perfectæ animæ leguntur. Quasi dicat: Verè fiducialiter ager Deus pater in eo, quia eloquia ipsius Domini, id est Christi, erunt eloquia casta, id est inuariabilia, quia quod semel probabunt, nunquàm improbabunt: & quod semel negabunt, nunquam affirmabunt. & in hoc erunt comparabilia castæ mulieri, quæ eadem se exhibet præsentè & absente marito. Vel erunt casta, id est, carebunt correptione simulationis, & non erunt incesta: quia nihil pro terreno lucro annunciabunt, sicut faciunt aliqui hypocritæ, de quibus dicit Apostolus: Quidam non castè Christum prædicant. Illi enim non castè prædicant, qui non pro spiritali commodo, sed pro terreno lucro prædicant, simulantes pietatem esse quæstum, & ita erunt casta, quod erunt argentum igne examinatum: id est, ita nitida sicut argentum igne recoctum: quod probatū est terræ, id est, profus caret terrena fece. & purgatū est septuplum, id est, multipliciter est purgatum. Vel aliter: Eloquia Domini non erunt incesta, id est incestos facientia, sicut fuerunt eloquia serui, id est Moysi, qui propter duritiam eorum concessit Iudæis, ut suas uxores dimitterent cum uellent, uel alios ducerent. Unde Dominus in Euangelio: Vobis Moyses concessit propter duritiam eorum concessit Iudæis, ut suas uxores dimitterent cum uellent, uel alios ducerent. Ego autem dico, Quicumque dimiserit uxorem, nisi propter fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur. Eloquia inquam Domini, non erunt incesta, sed casta, id est castos facientia, & ita castos, ut sicut argentum igne, e, id est sicut comparabiles argento, perfectè per ignem purgato, ut sicut illud tantum non dissilit, id est non rumpitur, sed in longum & latum crescit: ita ipsi purgati per ignem, per tribulationem, tursi uerbis & alijs uicis modis non dissiliant, id est, non deficient, sed crescant in longum firmiter perseverando, & crescant in latum charitatè suam ad inimicos etiam extendendo: ut ille qui pro lapidantibus dixit, Domine ne statuas illis hoc peccatum: & sint probati terræ, id est per confessionem trinitatis: & repurgati, id est perfectè purgati: septuplū, id est gratia septiformium donorum spiritus sancti, & his talibus eloquijs adhærebunt inopes & pauperes, qui spiritualiter ea intelligunt, & literam solam non insistant. Impij autem, id est opulenti & diuites, qui se scilicet & per liberum arbitrium, & per propria merita ad ueram saluationem sufficientes esse credunt: illi his eloquijs non adhærebunt, quia ambulant in circuitu, id est, quia literam solam insistant, & à gratia, id est à spiritali intellectu resiliunt: & ideo ambulant in circuitu, id est delectantur, & proficiunt in terrenis rebus, quæ sunt circuitus: quia semper uoluntur per septenarium numerum temporum, & qui in his tantum delectantur, ad uera bona non perueniunt. Et ab hac tam deuia generatione scilicet qui in circuitu ambulant, tu Domine pater seruabis nos, ne nos sibi conforment: & custodi dies per perseverantiam duccendo nos in æternum, id est in ueram & æternam saluationem, quæ in titulo dicta est octaua. Et uerè custodi dies nos: quia sicut illi ambulantes in circuitu multiplicati sunt à fructu sui frumenti & olei, id est in terrenis: ita tu multiplicasti, id est multipliciter distasti ueros hominum filios, scilicet regeneratos in noui hominem: & hoc secundum altitudinem tuam, id est secundum hoc quod conuenit maiestati tuæ, scilicet distasti eos, non in uanitatibus, sed in uirtutibus, ut de uirtute in uirtute ascendant, usque dum uideatur Deus deorum in Syon, & sic recipiant octauam, id est

saluationem ueram. Vel aliter. Quasi aliquis dicat: Cum hæc generatio sit impia, & ambulet in circuitu, quare ergo Domine nascuntur? Quare ergo supersunt? Ad hoc respondet propheta, siue perfecta anima ita: O Domine, tu multiplicasti numerum filiorum hominum terrenorum, scilicet parentum secundum altitudinem incòprehensibilis dispositionis tuæ. Unde dictum est: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & reliqua.

IN PSALMUM XII,
ARGUMENTVM.

EZechiæ preces ab Assyrijs obfessi. Alter uox Christi ad patrem, de diabolo dictæ in Marco.

IN FINEM, PSALMUS
DAUID.

EXPLANATIO.

Totus psalmus de charitate loquitur Domini Christi, restituitens propheta totum penè mundum idolatriæ mancipatum. prima parte credulitatem suam aduentu sanctæ incarnationis deposcit expleri, ut uel sic confusa gentilitas suam possit agnoscere creatorem. Secundo ad nostras petitiones efficaciter instruendus illuminari faciem suam uehementer exposulat, ne inimici aliqua fraude succumberet, qui semper se in eius dicit misericordia fuisse confisum.

COMMENTARIUS.

Squequo Domini. Vox prophetæ est in hoc Psalmo, uel cuiusque perfectæ animæ de prioribus siue de posteroribus exoptantis & ingemiscens uenire ad illam ueram contemplationem, atque perfectam cognitionem, quæ tunc demum erit, quando Christus erit omnia in omnibus: & quando uidendo faciè ad faciè, cognoscamus perfectè, sicut & cogniti sumus: & quædo nouissima mors destruetur, & peribit aculeus eius, id est peccatum. Quæ perfecta anima in hoc Psalmo proponit alijs ad exemplum per exoptationem, ut eos instruat quanta affectione & quanto desiderio debeant ingemiscere & suspirare, ut remoti ab hoc cæno ad illam quæ tenebras non nouit, ueram conuentionem ualeant pertingere. Secundum hoc proprie est iste Psalmus. Vox dicentium cum Apostolo: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et sicut superior Psalmus de priori aduentu tractauit, ita iste de secundo. Potest & aliter dici, quod perfecta anima siue prophetæ siue cuiusque posita in tribulatione & fluctuatione huius uitæ, ubi tanquam circumstantibus uentis agitatur uiriorum procellis, timens ne sicut iam per primum parentem partim incurrit damnum intelligentiæ ueritatis: ita etiam inter tot impedimenta constituta, damnationem æternæ cæcitatatis incurrat, orat & optat ut Dominus in præsentem cognitionem ueritatis, quanta hic possit haberi, restituar: proponens se alijs exemplum, quos admonet ut toto mentis ardore cognitionem ueritatis, quanta possit haberi, in hac uita appetere studeant, ut demum per istam ad ueram, quæ prædiximus, perueniant. Intitulatur autem hic Psalmus ita: In fine Psalmus Dauid. Quod sic exponit: Iste Psalmus attribuitur Dauid prophetæ, uel cuique perfectæ anime tendenti in finem, id est in perfectionem: id est optantis, siue ueram cognitionem, quæ sine fine erit, siue quanta

quanta possit in præsentem haberi ut ad illam tandem perueniat, & dicitur: Domine pater, uideris mei oblitus, dum à patria, id est, à uera cognitione differor, uel saltem præsentem quanta possit haberi non habeo salutem. Sed usq; quo obliuisceris mei, id est, quam longè manebit hæc obliuio mea? tendet in finem mundi, id est, erit omnimoda? Vel aliter, ut responsio sit, hæc obliuio erit in finem tendens, id est, usq; ad terminū illum, quem tu disposuisti differetur, siue illa uera, siue ista præsentem cognitio. Sicut enim dispositum est, quando malorū nequitia consumetur, ita etiam quandoq; cuiusq; boni uirtus perficietur. Vel tertio modo: Usq; quo obliuisceris me, in finem non ducendo, id est, in cognitionem perfectionis siue futuræ, siue præsentis? & usquequo auertis, id est, pateris auersam esse faciem tuam, id est, cognitionem tuam siue finalem siue præsentem à me?

Quam diu ponam. Istud potest intelligi interrogati uè siue respōsiuè. Sed melius respōsiuè. Quasi dicat: Tam diu obliuisceris me, & auertes faciem tuam, quā diu ponam consilia in anima mea, id est, quam diu dominabitur in membris meis lex pugnans contra legem mentis meæ, & sic necesse erit ut ego positus in aduersis, ponam consilia in anima mea, quibus euadā aduersa peccata scilicet, ne committam peccata: sum ministrat, & sicut misero necesse erit ut ponam dolorem compunctionis in corde meo, quod erit per diem, id est, per totam præsentem uitam, quæ uoluitur de die in diem. Quam diu enim in hac uita sumus, semper superest quo impugnamus. Illi tamen qui iam in tanta celsitudine contemplationis positi sunt, quāta hic potest haberi altior, liberati quasi ab impugnationibus sunt, sicut leguntur fuisse fratres in Aegypto, qui iam diurnitate solitariae uitæ & carnis maceratione nullos iam carnales motus nouerāt. Anima & cor pro eodem hic accipitur, sed tamen quia cor pro interiori affectione solet poni, ideo dolorem cordi apponit: & consilium animæ, quod leuius est, quia facilius est cauere ne labamur, quam resurgere à lapsu, hic attinet quod dicitur: Qui stat, uideat ne cadat. & item: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, & reliqua. Vel aliter per diem, quasi dicat: Licet auerteris faciem tuam à me, tamen hoc quod pono consilium in anima & dolorem in corde, hoc est per diem, id est, per tuam illuminationem.

Vsq; quo exaltabitur. Hoc interrogatiuum est, sed quia interrogatio non mutat sententiā, ita dicamus: Tam diu ponam consilia & dolorem, usq; quo, id est, quam diu inimicus meus siue diabolus siue carnalis consuetudo exaltabitur super me, id est, niteretur per illicitos motus opprimere me. Et ut non uerè exaltetur, Domine Deus omnium potestate, meus autem uoluntate, qui prius auertisti faciem respice me: & qui prius oblitus eras, exaudi me, & tali respectu & tali exauditione, scilicet illumina per cognitionem ueritatis siue præsentem perfectam siue finalem oculos non corporis: sed quos reputo meos, scilicet rationē & intellectū animæ oculos. Illumina dico, ne unquā obdormiam in morte, id est, contra præcepta tua mihi acquiescam eundo in mortē, id est, in aliquod criminale peccatum, quod sit mors, id est, ne quando dicat, id est, ut aliquando dicere nō possit inimicus meus, per effectū scilicet, Præualui aduersus eum. Quod ualde cauendum est, quia ualde lætabitur si dicere poterit. Quod sic dicit: Illi qui tribulant me, id est, hostes inuisibiles tribulantes & animam tentatione & corpore etiam pœnali afflictione, qui non exultauerūt de beato Iob, tribulato & uictore exultabunt de me, si motus fuero, uel à bono proposito uel à fidei stabilitate. Ut autē non exultent, ego non mouebo: quod non ex me erit, sed quia speraui non in me, sed in tua misericordia, ut qui gloriaui in Domino gloriatur. Et quia speraui in te, ideo exultauit cor meum, id est, perfecta læticia erit in mente mea, in salutari tuo, id

est, per ueram saluationem, id est, Christum: quia uel in fine perfectè facies me cognoscere, uel in præsentem etiam quantum possibile est, & sic perfectè in fine. Et quia exultabo in Deo, cantabo Domino, id est, laudabo Dominū, uoce & corde. Qui tribuit mihi hæc bona spiritualia, non ad humanum diem pertinentia, id est, sperare & perficere: & psallam etiam operando bene per corpus, quasi per instrumentum, non ad gloriā meam, sed ad glorificandum nomen Domini, ut uideas opera uestra bona, & reliqua.

IN PSALMVM XIII.
ARGUMENTVM.

PRO eo quod est insipiens, in Hebræo Nabal positum est, unde & Abigail de uiro suo Nabal dixit, Verè secundum nomen suum insipiens est. Hæc Ezechias cōtra Rapsacen loquitur. Item uerba Christi ad diuitem se interrogantem in Mathæo, & de populo Iudaico,

IN FINEM, PSAL-
mus Dauid.

EXPLANATIO.

Ecclēstia Christi uesaniā condēnat Iudæorum, facies illa Domini, quæ in duodecimo psalmo quærebatur, hic iam ad uenisse narratur. Et ideo primo modo increpat ecclēstia Iudæos, qui uiso Christo minime crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerunt. Ad postremum eorum in fine seculi prædicatur euenire conuersio.

COMMENTARIVS.

Dixit insipiens.] Vox capitis est in hoc psalmo exprobrantis & obiurgantis duriciam Iudæorum, qui medicum præsentem, & ad eos sanandos missum cognoscere noluerūt, opera eius uidentes, & signa non aduertentes: cum tamen ex Iudæis quidam dixerit, Nemo potest facere quæ tu facis, nisi Deus fuerit cū illo. Et exprobrando horratur eos, ut quem corpore neglexerunt, saltem ne profus pereant absente corpore, præsentē autē deitate per præcones ueritatis agnoscant. Potest etiam dici quod sit uox prophetæ ante aduentū Christi exprobrantis similiter duriciam Iudæorum, & diuertam infidelitatem gentium, ut exhortetur utroq; Iudæos ad hoc, ut cum uenerit sanctus sanctorum qui auferat iniquitatem ab eis, ipsum gaudentes suscipiant, & tempus uisitationis suæ agnoscat. Gentes autem ut quem corporali præsentia uidere non meruerunt, quia dixit: Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel, annunciatum per Apostolos benignè suscipiant. Intitulatur uerò psalmus iste: In fine psalmus ipsi Dauid. Quod sic exponitur, iste psalmus attribuitur ipsi Dauid uerò capiti scilicet, uel etiam prophetæ: psalmus dico tendens in finem, id est, in perfectionem: quia hortatur & Iudæos & gentes ad perfectionem, id est, ad Christum. Sciendum autem quod secundum quod uox capitis est, agit hic ipsum caput de solis Iudæis, & hoc per quandam similitudinem alicuius potentis regis uel imperatoris, qui collecto exercitu suo ab aliqua alta turri, uel specula inspiceret, qui seibi uiriliter haberet, quis uerò torperet. Ingreditur quasi conferendo Deum patrem imperatori, se turri, Iudaicum uerò popululum exercitui, & dicit in tertio uersu ita: Dominus pater respexit de cælo, id est, de me quem fecit cælum suum, ubi sederet. Deus

Deus enim erat in Christo reconcilians sibi mundum, quasi de alia quadam specula & supereminenti prospectu, id est, discretionem habuit super filios hominum: id est, super Iudæos qui fuerunt filij uerorum hominum, id est, patriarcharum & prophetarum carnaliter, non spiritualiter, & ad hoc prospexit ut uideret, non ipse quem nihil laeret: sed ut alios uideret faceret, per me cum eis cōuersarum, si est inter eos intelligens se Deum mente, aut requirēs eum in opere. Sed non est inuentus in eis intelligens aut requirēs, quia ille populus insipiens uerē qui medicum non cognouit, & uisitacionis tempus non aduertit dixit, & per effectum me contemendo, & in corde cogitando, hic non est Deus. Quod uerē & tunc affirmauerunt, cum dixerunt: Non est hic homo à Deo, qui sabbatū non custodit. & item: Bene dicimus, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes, & in multis talibus. & de hac insipientia sunt ipsi accusabiles non auctor eorum: quia cum auctor ad similitudinem & imaginem suam per rationem & intellectum eos creasset, ipsi corrupti sunt à bona natura, per suum uitium discedentes: & ideo facti sunt apud Deum abominabiles, id est, contempribiles & exheredabiles in studijs suis. id est, propter studia sua, scilicet quia irritum fecerunt mandatū Domini propter traditiones suas: uel quia magis mundum quam Deum, creaturam quā creatorem dilexerunt. Nec hoc est mirum, quia non est in eis qui faciat aliquid bonum, quod sit ad salutē: non est dico, usque ad unum, nec unus. Quod non sic intelligendum est, quin aliqui essent inter eos facientes bonum, sicut multi discipuli Domini, & prophetae multi: sed dictum est ad comparationem. Quali dicitur: Tot sunt facientes mala, quod & si aliqui sint boni, nec unus dici possunt comparatione malorum. Tale est illud de primitiua ecclesia: Lætare sterilis quæ non parit, &c. Et item illud: Oliua & Samaria iustificatis Sodomam & Gōmorrā forores duas, & multa similia. Vel aliter: Non est in eis faciens bonum usque ad unum, id est, præter illum qui factus est unum mecum, id est, cuius ego sum caput & ipse mēbrū meū.

Omnes declinauerunt. Ideo non est in eis faciens bonū, quia omnes. Quod item propter multitudinem malorum dictum est. Omnes inquam declinauerunt, id est, à ueritate deuiarunt simul docti & indocti, superiores & inferiores, & declinando facti sunt inutiles & sibi & Deo, non quod Deus aliquam utilitatem à nobis sibi expectat, cum sit ipse bonum se ipso contentum: sed propter naturaliter sibi insitā bonitatem, nostrā utilitatē in nobis requirit, & suā eā deputat.

Non est qui faciat bonum. Reperitio est, ut ostendat per quod inutiles facti sunt.

Sepulchrum patens est. Verē non faciūt bonum, quia potius malum, nam guttur eorum est sicut patens sepulchrum. Quia sicut sepulchrum aut ad hoc patet, ut cadauer recipiat, aut si recepit feorē emitrit: ita guttur eorum est patens, uel ad uoracitatem, ut uel nimiam gulam exerceant, uel quoscunque possunt de corpore Christi auellant, & in se per conformitatem quasi deuoratos sepeliant. Vel est patens ad dolositatem, ut quos deuorare nequeant, saltem aliquo modo corrumpant. Corrupti enim bonos mores colloquia mala, & in hoc est os eorum patens sepulchrum, quia semper dolose agebant linguis suis: id est, uenenatis linguis, simulantes scilicet uerba docendi, & habentes uenenum nocendi, quod ideo est, quia uenenum aspidum, id est, mortiferæ cogitationes, sunt sub labijs eorum, id est, in corde eorum. Vel potest dictum esse hac similitudine, quia sicut aspis unam aurem firmiter terræ applicat, alteram autem cauda reflexa obdurat, ne uocem sapientis incantatoris audiat: ita ipsi Iudæi unam aurē quasi terrenis affectionibus applicabant, quibus firmiter inhærebant, alteram uerō aurē quasi cauda reflexa obdurabant: quia memoria prætoriorum malorum ita eos excæcabat, ut uo-

cem sapientium incantatorum, id est, præconuer ueritatis non audirent, & uocabimus in hac sententia uenenum terrenas affectiones & memoriam peccatorum, per quæ comparantur aspidibus.

Quorum os maledictione. Non solum guttur eorum est sepulchrum, sed etiam os eorum, id est, Iudæorum plenum est maledictione: id est, blasphemia in Deū, uocando me dæmoniacum, filium fabri, destructorē legis, & cæterea talia. & amaritudine, id est, amarit uerbis, dicentes Pilato: Tolle hunc & dimitte Barrabam, & crucifige eum, & talia similia. Vel potest dici sic & superius, & in alio psalmo, quia plenum est maledictione: id est, amaritudine, id est, ideo fecerunt sibi amarum Dominum. Pedes, id est, affectiones eorū sunt ueloces, nō solū ad interficiendū uerbo. Vnde dictum est: Lingua eorū gladius acutus, sed etiam ad effundendū sanguinē bonorum gladio. Et ideo est in uijs, id est, in operibus eorū infelicitas in præsentī, cū dantur in tenebras interiores, & in futurō cōtritiō sū in exteriores dabunt. Hinc dictū est, Qui ceciderit super lapidem, confringetur: super quē uerō ceciderit lapis, cōteret eum. Cadet super lapidē, qui in præceptū Christi, i. angularis lapidis offendit, & ille confringit hic in præsentī, cū interiori cæcitate damnat. Si uerō cōtractus nō resipuerit, tandē cū lapis cadet super eū, id est, in manifesto iudicio cōteretur penitus, id est, in æternas pœnas dabit, & ideo erit eis cōtritiō, quia uia pacis, id est, me qui sum uia ad uerā pacē, semper euntē in idipsum, & quia uolui esse uerā pacē eorū. Vnde dictū est: Ipse est pax nostra, qui fecit urra; unū: me in q̄ nō cognouerūt, id est, nō sicut medicū sibi necessariū honorauerūt, sed tanquā inutile & nociuū contempserūt: & hoc ideo, quia timor Dei nō est ante oculos eius, id est, quia nō timent iudiciū Dei, neq; præsens, neq; futurū. In quo decipiunt, quia etiā manifestū iudiciū tandem experient. Quod sic dicit: Nōne tandē uerē cognoscent Deū esse timendū omnes illi, id est, Iudæi, qui operant nunc iniquitatē: emphaticē iniquitatē, sed qui medicū nō cognouerūt, sed potius interfecerunt: qui hæredē de uinea eiecerunt, & qui seruis occisis salte nullam filio reuerentiā exhibuerūt: & quæ etiam plebē meā, id est, sanctos & apostolos meos deuorant, id est, nituntur deuorare, & sibi cōformare: deuorant dico, sicut escā panis, id est, ita ut alsiduē hoc faciāt, & in hoc delectent, sicut panis alsidius cibua hominis est, quo iugiter delectat. Possunt etiā deuoratores plebis Dñi largius accipi, q̄ in solis Iudæis, omnes scilicet qui sanctos Dei de quacūq; gente sint, de uocando, & sibi cōformare nitendo quasi deuorant: Vnde dictū est Petro de malis: Macta & manduca. Dicuntur etiā plebis deuoratores reſtē, quicūq; prælati officia sua nō ad salutē subditorum, sed ad terrenū lucrū exercēt, de quibus dictū est, Colantes culicē, & abforbentes camelū: quia leuiora etiā peccata ubi nihil possunt extorquere puniunt, maioribus autē & in se ipsis & in alijs precio inducti consentiunt.

Dominū non inuocauerunt. Ideo operatur iniquitatē, & deuorant plebē meam, quia Dominū nō inuocauerunt. Quod tale est: Ideo dati sunt in reprobū sensum, ut faciāt quæ nō conueniūt: quia Deū habere in notitia nō probauerūt. Ille Deū nō inuocat, qui aliud sibi præ se, q̄ ipsum Deū facit, quod Iudæi fecerūt, qui terrenis tantū inhærebāt. Quod sic dicit, Trepidauerūt ipsi Iudæi illic, id est, in amissione terreni regni: ubi timere nō fuit opus, id est, nō fuit uis. Quia cœleste regnum amisserunt, dum timent amittere terrenum.

Quoniam Dominus. Ostendit per quod Iudæi tandē cognoscent Dñm esse iudicē, uel esse timendū, per hoc scilicet, q̄ Dñs q̄ modō in generatione iusta est, id est, in his qui ipsū iusti generati sunt, est in habitator, erit in ipsa tūc remunerator. Et cōuertit se ad ipsos Iudæos, quasi dicat: In uobis autē Iudæis nō erit, quoniam uos cōfudistis, id est, quantū uoluntate & actione potuistis, cōfusus fecistis consiliū inopis, id est, humilē aduen-

aduentū eius, qui cum esset diues, p uobis factus est pauper. Qd sine causa fecistis, quia ideo tantū quoniā solus Dominus erat spes eius. id est, quia nihil in eo secularis pompæ uidistis, & ideo cōtrarius operibus uestris fuit. Humilis aduentus Christi merito appellatur consilium, quia dum omnia tenerent medium si lentum, ipse solus mundo pereunti remedium contulit, & completiuum summæ beatitudinis fuit, scilicet dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ. Quod consilium Iudæi si nō re, tamen uo-
ro & reputatione confuderunt, cum per mortem no-
men eius de terra se abstulisse putauerunt.

Quis dabit ex Syon. Confudistis quidem o uos Iudæi consilium inopis, sed nō deberetis: quoniam hic est ille, de quo uerè propheta prædixit, Veniet ex Syō, qui auertat captiuitatem ex Iacob, cum alter esse non possit. Nam quis alter ueniet ex Syon, id est, nascens de Iudæis, qui & propter cultum ueri Iudæi, & propter plura excellentia beneficia Dei & legis & prophetarum sibi concessa dicti sunt Syon, id est, speculatores & Israel, id est, Deum uidetes. Quis inquam ueniens ex Syon dabit salutare Israel, id est, saluationem à propheta promissam Iudæis, si iste non dabit? Certe nullus. Hinc quidam dicit in Euāgelio: Aut duo sunt, aut hic est. Hinc etiam dictum est ad Dauid: Vnus de mille sit tibi consiliarius. Et uerè iste dabit salutare. Nam tunc dabit, cum tradiderit regnum Deo & patri, scilicet cum Dominus pater: quia iam in spe auertit, perfectè auerterit captiuitatē à plebe sua, qua per primum parentem incurrit, hoc mortale induens immortalitatē. Et tunc perfectè exultabit Iacob, id est, omnis proficiscens ad illam saluationem, qui hic fuit Iacob: id est, supplantator inuisibilium supplantatorū suorum. Et Ierabitur Israel, id est, omnis perueniens ad illam: & sic factus est Israel, id est, uir uerè uidens Deum. Per Iacob ideo intelligitur proficiscens, & per Israel perueniens: quia Iacob cum reuerteretur in terram suam in proficiscendo adhuc erat Iacob: cum autem iam ferè ad patriā uenisset, uocatus est ab angelo Israel. Potest quoque, ut superius diximus, psalmus iste in persona prophætæ mixtim de gentibus, & de Iudæis sic legi, iuxta quod sic propheta ordine incipiet, primum in crepando diurnam in fidelitatem gentium. Inspiciens, id est, gentilis populus, uerè inspiciens, qui idola manifesta præposuit creatori, dixit si non uoce, tamen corde dixit, & in effectu ostendit, quod non est Deus uerus omnibus adorandus atque timendus. & ex hoc errore sunt ipsi accusabiles non ipse Deus, qui eos creauit: quia ex corruptione eorum hoc est, non ex imperfecta creatione, & nō mutatur sententia.

Omnes declinauerunt. Hic communiter agit & de Iudæis & de gentibus, quod notat simili: nec aliquid mutatur, nisi quia quod prius ad solos Iudæos, hic ad utrosque referimus: & quod in quorum os sub exemplis prius dictum est, nunc simpliciter dicitur, Et uia pacis nō cognouerunt: in tertia tantū persona dicitur.

Nomine scient omnes. Hic quoque communiter accipiemus & Iudæos & gentes, & referemus operari iniquitatem ad Iudæos, sicut prius: deuorant uero plebem, ad gentes propter excellentiam. & dicit propheta in hac sententia plebem meam, id est, cuius pars ego sum, sicut solemus dicere de populo uel gente patriæ suæ quicquid, Populus meus uel gēs mea: id est, cuius pars ego sum.

Dominum non inuocauerunt. Illud quoque ad utroque referemus, & accipiemus trepidationē quārum ad Iudæos, de loco & gente: quantum uero ad gentes, de amissione alicuius terreni commodi. Consilium inopis confudistis, poterimus etiam referre ad gentes. Quæ si non in capite, in membris tamen

confuderunt. Cætera non mutantur, nisi quia Israel & Iacob largius de gentibus accipiemus.

IN PSALMVM XIII.

ARGUMENTVM.

Verba populi in captiuitate Babylonie optantis reditum ad patriam, enumeratisque quibus meritis quis ad hanc peruenire queat. Aliter, quia lex tota decalogo concluditur decem exempli Christi formas expressit, quibus ea docuisse, quæ fecisse monstrantur.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Prophetica interrogationi respondet Dominus in decalogo exemplum, decem uirtutibus ad suæ beatitudinis atria perueniri. Diuisio psalmi huius tota interrogatione & responsione continetur: sed interrogatio uno uersiculo, responsio uero sex uersibus est complexus.

COMMENTARIVS.

Omne quis habitabit.] Psalmus iste sic intitulatur, Psalmus ipsi Dauid, prophætæ scilicet attribuendus. Propheta plenus spiritu sancto præuidens ecclesiam multiplicandam esse super numerum perfectorum, scilicet futuros esse plures nomine tenus Christianos, nō retenus, qui gauderent tantum de Christiano nomine, & non de Christiana religione: ut ostendat solum nomen non ualere nisi studeat quilibet sicut Christus ambulauit, & ipse ambulare: agit sub quadam similitudine alicuius perfecti regis militiæ uel imperatoris, qui bello coorto & multis probis & ignauis concurrentibus quæret ab ipso Domino suo, quos ex illis in tabernaculo uellet secum militare, & post militiam in palatio remunerare. Et est tale, ac si breuiter diceret: Nemo aggratuletur sibi de Christiano nomine solo sine re, quia non proderit ei nomen sine re, uel ut possit in tabernaculo militare, aut in palatio conregnare. Tabernacula autem sunt expeditionales domus, in quibus ad tempus milites seculi laborant, ut postmodum in stipendijs diutius gaudeant. Hæc tabernacula significat præsentem ecclesiam, in qua contra diabolum atque carnem pugnatur: quia qui digne militabit in hoc tabernaculo, æternaliter gaudebit in cœlesti palatio. Vnde Apostolus: Si compatimur, & conglorificabimur. Norandum quoque quod ad similitudinem prædictam propheta taliter exequitur, ut primum describat nobiles milites, deinde uerò gregarios, qui & dignè militant in tabernaculo, & regnabunt in palatio, ut per oppositum cognoscamus qui sint indigni tabernaculo atque palatio, & primum sic agit cum Domino: Domine rex uniuersorum, ad cuius militiam tot conuenerunt, quis habitabit in tabernaculo tuo: id est, quem ex tanto numero eligis, qui & dignè militet hic in tabernaculo, & tandem requiescet tecum in monte, id est, in supernæ gloriæ tuæ celsitudine? Alia translatio habet, Quis peregrinabitur? Quod factis conuenit. Nihil enim aliud præsens est uita quàm peregrinatio. Vnde Apostolus: Dum sumus in hac uita, peregrinamur à Domino.

Qui ingreditur sine macula. Hic nobilium militum descriptio est, & potest legi, ut uel sit Domini responsio, uel ut ipsemet propheta sibi respondens dicat: Ille scilicet dignè habitabit in tabernaculo, & dignè tandem requiescet in monte, qui ingreditur, id est, qui in

qui in hac uita cum bene uiuentibus est ingressus ad supernam uitam: conuerfatur sine macula, id est, sine crimine peccati: & quia non sufficit declinare à malo, nisi addatur bonum, subdit: Et qui operatur iustitiã, id est, quicquid iuste facere potest, facit. Quam iustitiam exequitur per partes, dicens: Qui loquitur ueritatem, id est uera, & ita ut uerum quod dicit, sit in corde suo, id est, ex bona affectione procedat. Possumus etiam & uerum dicere, & mala tamen affectione: sicut si alicui de duabus uis, quæ rectior esset querenti, indicarem rectiorem, non quod esset rectior, sed ut incurreret in ea latrones, uel aliquod aliud malũ. Verum quidem meum dictum esset, sed ex mala affectione ne procederet. Et qui non egit dolum in lingua sua, id est, qui nec in lingua contra proximum peccauit, quod summa perfectio est. Non frustra enim lingua in udo posita est: sed ideo, quia sicut in udo aliquis facile labitur, ita nos in lingua facile peccamus. Vnde dictum est: Perfectus est uir, qui in lingua non labitur. Et non solum uerbo proximum non offendit, sed nec malum operando proximo fecit: & si alius opprobrium proximo intulit, ipse non accepit, id est, non factum esse uoluit. & in super malignus, id est, detractor proximi ad nihilum in cõspectu eius deductus est, id est, contemptus, & nihilum reputatus. Illos autẽ qui timent Dominum timore casto, glorificat, id est, magnipendit & exultat. Dicit in hoc loco quiddã notabile beatus Augustinus, hoc scilicet: Nemo malignus quid sit nouit, nisi cum sub specie creatoris æternæ incommutabile ad speciem creaturæ, quæ de nihilo facta est cõuertitur. Quod sic intelligendum est, quia tunc tantum homo malignus est, id est, male agens est, quando creatorem ad cuius similitudinem factus est, negligit, & terrena, quæ ab ipso de nihilo facta sunt, appetit.

Qui iurat proximo. Hic describuntur gregarij milites, quod per iurare noratur. Perfectis enim dictũ est: Sit sermo uester, est est, non nõ. Quicquid autem plus est, à malo est, scilicet & à malo illius qui aliquid sibi credi postulat: quia sæpè se felicit, & à malo illius à quo postulat, qui iterum fratri malè credulus est. Propter hoc iugiter malum necesse est in humanis cõtractibus iuramenta sæpè facere, & licet secundum quod hic dicitur, scilicet si qui iurat, non decipiat. Interdicitur tamen perfectis iurare, ne per consuetudinem iurandi aliquando ut peierent, contingat. Qui pecuniam suã non dedit ad ueram: id est, nulli ut plus inde acciperet, accommodauit pecuniam suam, sed misericorditer pauperibus distribuit, uel sicuti distribuit, & apud illum remanere eam non uult, non nisi quantum dedit exegit. & qui non accepit munera super innocentem, ut causam nocentis superiorem faceret causæ innocentis, quod sæpè corrupti iudices faciunt.

Qui facit hæc. Hic Psalmum planè adaptat intentioni. Quasi dicat: Quisquis hæc prædicta de perfectioribus uel minus perfectis militibus facit, ille tantum et dignè habitabit, hic in tabernaculo: & non mouebitur, completa militia in æternum à palatio. Quapropter qui hæc non facit, non sibi de Christiano nomine applaudit.

IN PSALMVM XV.
ARGUMENTVM.

EZechias in ægritudine Dominum deprecatur, & in uitæ suæ reparatione gratulatur, & quod humanarum rerum non sit egens, exponitur. Item uox Christi ad patrem.

Bedæ tom. 8.

TITVLI INSCRIPTIO
ipsi Dauid.

EXPLANATIO.

DVM omnes dicantur inscriptiones titulorum, qui Psalmorum frontibus affiguntur, nescio quid mysticum iste designans, hoc specialiter primus continet: quia enim Domino crucifixo scriptus est titulus, Hic est rex Iudeorum, non inconuenienter in Psalmo, quo idem rex de sua passione & resurrectione locuturus est, huius inscriptionis cõmemoratio præcedit. Nã hoc quod additur ipsi Dauid, nõ ad quamlibet aliam personam, sed ad ipsum Dominum saluatorem, quod canitur, pertinere monstratur. per totum Psalmum introducitur persona Domini saluatoris. Prima positio ex humanitate suscepta, loquitur ad patrem, conseruari se petens, quia spem suam posuerit semper in eo. Subiungit etiam quemadmodum sancti eius non carnalibus desiderijs, sed spiritalibus uirtutibus eligantur. Omnia quæ pertulit, ad hereditatis suæ gloriam asserens fuisse perducta. Secunda positio idem patri gratias refert, qui illi à deo xtris apparendo, iniquitatem huius seculi omnipotentie suæ uirtute superant. unde animam suam de inferno asserit esse liberatam, & post resurrectionis gloriam in delectationibus dextere ipsius memorat collocatam.

COMMENTARIVS.

Onserua me Domine. In hoc Psalmo loquitur rex noster ex proprietate susceptæ humanitatis, & agit hic de passione sua orando patrem pro constantia illius obedientiæ persciendæ, pro qua missus est: non quod ei qui tantæ potestatis erat, ut diceret, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. & nemo tollit à me animam meam, & post tres dies resurgam, de esset aliquid: pro quo adipiscendo necesse esset eum orare, sed ut nobis ad quorum salutem uenerat, orandi formam pro patientia & obedientiæ constantia, per quæ nobis restitueretur, quod primi parentes per inobedientiam amisimus, in se ipso daret. Subdit etiam patientiam & obedientiam suam sequi certam remunerationem, scilicet carnis in sepulchro incorruptionem, & resurrectionis clarificationem, ut nos carnis nificaret, quod si patientiæ & obedientiæ erimus cõsortes, erimus & remunerationis comparticipes. Intitulatur autem Psalmus ita: Tituli in scriptio Psalmus ipsi Dauid. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuitur ipsi Dauid uero capiti, scilicet non historiali. Qui Psalmus est tituli in scriptio, dicitur autem iste Psalmus ideo tituli in scriptio, quia tractat de negotio illo, id est de obedientia passionis. Per quod sibi Dominus noster Iesus Christus illud regnum obtinuit, de quo titulus iste diuina dispositione inscriptus est. Qui à Pilato capiti eius in cruce dormientis superpositus fuit: Hic est Iesus Nazarenus, rex Iudeorum. Nunc ad litteram accedamus. Vox dominici hominis est, ut supra diximus, pro perscienda obedientia orantis. Quasi diceret: Præcessit olim quidam, quem tu Domine, quia in te non sperauit, non conseruasti. Me autem o Domine pater conserua, id est, sicut iam seruasti me per peccati immunitatem in anima, ita etiam serua in corpore à corruptione: quoniam ego speraui in te, id est, totam spem meam conieci in te, & uerè speraui, quia dignè dixi tibi Domino, Tu es Deus meus. Quod quidem dignè nullus dicere potest, nisi diuinitus inspiratus, cum nec Dominus Iesus dici possit nisi per spiritum sanctum, ut testatur Apostolus, Ille autè dignè dicit Domino Deus meus, qui

y qui

qui & se ei totum subijcit, & nihil sibi præ se nisi ipsum facit. & uerè propter has prædictas causas me conseruabis, quoniam causa illa quæ obijcitur terris dominis, tibi non potest obijci: quoniam tu cum sis bonum se solo contentum, non egres bonorū meorum, scilicet ut uel tibi seruam, uel aliquid tibi tribuam, ut faciunt terreni domini.

Sanctis qui sunt in terra. Verè dixi Domino, Tu es Deus meus: quia feci quod debui, quoniam omnes uoluntates meas, id est ab ipso mihi datas. Non enim ueni ut faciam uoluntatem meam, mirificauit uerbo & exemplo his qui sunt eius, id est, in terra uiuentium. Mirificauit inquam, id est, mira eis feci, scilicet ut suæ uoluntates uiderentur eis sœdè & despiciabiles, meæ autem miræ, id est, desiderabiles, eis dico ideo sanctis, id est, in uirtute bonorū operū cōsummatis: & ita eis mirificauit ut non solum in affectione eas habeant, sed manifestè per opera in eis appareat: quia cognoscit, & quid proficit humanitas diuinitatis meæ, & quid diuinitas humanitatis meæ, quod est dicere, qui & mortui in peccatis sunt & uitam æternam, iam spe resurrectionis susceperūt. In hoc enim profuit humanitas Christi, quia ne nos in peccatis moreremur, mortua est. In hoc uero profuit diuinitas, quia cum carnem à morte suscitauit, immortalitatem uitæ per resurrectionis spem contulit. Vnde dictum est, quòd mortem nostram moriendo destruxit, & uitam resurgendo reparauit. Terra uiuentiū, id est cœlestis patria, emphaticè dicitur Domini esse, cum & eius sit terra morientium, præsens scilicet habitatio. Illi autem dicuntur, si non præsentia, spe tamen in terra uiuentium, quorū corpus tantum in terris, mens uerò cōuersatur in cœlis. Vnde dicit Apostolus: Nostra autè conuersatio est in cœlis. Potest & aliter iste idem uersus continuari. Quasi dicat: Quo fructu peto me conseruari? hoc scilicet, quia & mirificabo & mirificauit uoluntates meas sanctis eius. Si autem mirificauit secundum quādam translationem inueniatur, ita dicitur: Verè Dominus pater me conseruabit, quia per me uoluntates suas iā mirificauit. Sententia uerò in neutro modo mutatur.

Multiplicatae sunt infirmitates. Verè mirificauit ego, uel Dominus pater per me mirificauit alijs uoluntates suas, quia per me multiplicatae sunt infirmitates eorū, id est, multiplices infirmitates suas, & doctrina mea & exemplo uitæ meæ intellexerunt non ad perniciem, sed ut medicum quærent ad salutem: & postea accersauerunt, id est ad me medicum propterant, & solliciti accesserunt. Non autem per carnalia sicut prius, sed per spiritualia: quia non quæram ab eis amplius sanguinem hircorum, sed uitulos labiorum. Quod sic dicit: Non congregabo cōuenticula eorum amplius, id est congregationes eorū, quæ sunt factæ quasi cōuenticula: id est parui conuentus postquam mei facti sunt. Sæper enim boni licet plures sint uirtute, numero tamen hominum sunt pauciores: sicut e contrā mali licet plures sint numero hominū, pauci tamen sunt, quia debiti perditioni. Non congregabo inquam eos de sanguinibus, id est causa fundendorum sanguinū ad sacrificandum: nec ero memor nominū eorū, id est, non distinguam eos per nomina: sicut prius distinguebantur, ad quamdam excellentiam cum diceretur, Dic domui Iuda, dic domui Leui, propter dignitatem. De tribu enim Iuda tantum reges, de tribu Leui sacerdotes eligebantur, uel possumus accipere per nomina hic hoc, quod Iudei prius ad comparationem gentium dicebantur iusti & cultores ueri Dei: Gentiles uerò immundi & peccatores. Quæ nomina modò nō manēt, quia non est acceptor personarum Deus, sed in omni gente qui timet Deū, & operatur iustitiam, acceptus est illi. & itē, Non Iudæus, &c. Non erit in quā memor, & hoc per labia mea, id est, per pacē ante seculum mundi promissam: per me autē completā. & possumus hic pacem accipere, uel quod ima summis per eum reconciliata sunt, quæ rectè designatur per labia, cum de ea

dicitur: Osculetur me osculo, &c. uel quod ipse gentilem & Iudaicum populum pacificauit, soluens inimicitias in carne, & destruens medium parietē maceris, quo disungebantur. Vnde dictum est: Ipse est pax nostra, qui fecit utraq; unum. Possumus etiam per labia, quæ instrumenta sunt locutionis uel prædicationis, præcones ueritatis accipere: ut sic dicatur, Hoc quod ipsi non disungentur, fiet per labia, id est per prædicatorum, eos in fidei concordia ponentes.

Dominus pars hereditatis meæ. Ideo non distinguam eos per nomina, quia ipsi se nō distinguunt. Nam omnes unam hereditatē, id est Deum eligent. Quod sic dicit: Dominus pater erit pars, in uniuersitate rerum hereditatis meæ, id est illorum quod ipse dedit mihi in hereditate & calicis mei: id est ipsorū eorundem, qui sunt calix meus, id est, diuisio data mihi in hominibus. Per calicem enim fit diuisio, id est mei non eligunt sibi aliam partē in rebus, nisi Dominum. Vel aliter: Dominus erit pars hereditatis meæ, id est, meorū, & calicis mei, id est meorū: id est, Dominus in parte erit rerum hereditas data meis. & calix, id est diuisio data meis. Quasi dicat: Eligant alij hereditatem mundum, mei non eligent hereditatem sibi, nisi Dominum. Bibant alij mortiferas seculi delectationes, mei non bibent nisi salutiferū potū, quia calicē habebūt Dñm.

Tues, etc. Iuxta primam sententiam in quam hereditas gentes accipiuntur, datq; in hereditatē Christo, ita continuabis. Quod dico hereditatē esse mihi, non mihi ascribo, sed tibi pater: quia tu es qui hereditatem meā mihi ab æterno datam. Vnde Apostolus: Elegit nos in ipso ante constitutionem mundi, & in præuaricatione Adæ amissam, restituit mihi per cōpletam in me obedientiam.

Funes ceciderunt. Hic loquitur ad similitudinem. Solent enim hæreses partiri prædia sua per perticas aut funes, & aliquando cadit pertica siue funis unum in pulchro loco, alij in turpi. Sic in diuisione hominū, illi su per quos funes Christo ceciderūt, pulchri uirtutis ornamento sunt: qui autem diabolo contigerunt, turpissimi sunt. Litera sic continuatur. Ideo cum dico restituit hereditatem, appono meam. Nam mea est præclara. Nam funes, id est diuisiones ceciderūt: id est, nō mitris, sed sola gratia saluante eos: euenient mihi in præclaris, id est in his qui ualde sunt uirtutibus decorati. Et uerè in præclaris, quia hereditas mea, id est illi qui sunt mihi dati in hereditatem, licet sint pannosi & abiecti, & sicut periphsima omnium facti, tamen mihi sunt præclari. Et ideo benedicam patrē Dominum in omnibus ei obsequendo, qui tribuit mihi in meis intellectum, scilicet rationē & discretionē talem, scilicet ut imitentur patientiam obedientiæ meæ, per quam ipsi mihi restituit in hereditatem. Potest hoc aliter legi iuxta illam sententiam, in qua hereditatem uocabimus Dominum. Quasi dicat: Ideo tu Domine eris hereditas meorū, quia tu es qui hereditatē meā, id est claritatē cōæternitatis, & eius maiestatis, quam tuæ similem habui apud te, priusquā mundus fieret, restituit mihi: nō quod ego unquam eam amiserim, sed quia misericordiā, intelligentiā & spem eius per primū lapsum amiserunt, & cū eis per meam obedientiam & resurrectionē intelligentiam & spem eius restituit: quia ego in eis sum, & mihi eam per eos restituit, & determinat quæ sit illa hereditas. Quasi dicat: Hereditatē meam uoco tuam claritatē: quia sicut limites possessionis sacerdotū & leuitarū olim in diuisione terræ promissionis contigerunt in excellentioribus & pulchrioribus locis: ita funes, id est limites hereditatis meæ sunt in præclaris, id est in tua æternitate & maiestate. Ad solam enim similitudinem hoc dictū est. Et benedico in præclaris. nā hic effectus ostendit præclara esse, scilicet quia ipsa hereditas mea, id est tua cōæternitas & commaiestas est præclara mihi in meis, id est mei quibus reuelata est, ualde præclaram & preciosam esse reputant. Vel ideo benedicam

Dominū patre, qui tribuit mihi in meis intellectu, id est, qui sic illuminauit meos, ut illam tantam claritatem & intelligant, & suo modo sp̄e iam possideant. Quicumque enim hic uerē manducat, id est, imitatur Christum, uiuet in futuro eadem uita qua Christus, factus ei coaeternus, & pro modo suo conglorificatus.

Insuper usq; ad noctem.] Insuper ideo apponit, quia quod sequitur non pertinet ad claritatem illam, sed ad humanitatem. Quasi dicat: Ex hoc etiam benedicam Dominum, quia renes mei: id est, carnales con sanguinei mei, de quorum renibus exiui, increperunt me, id est, increpando duriter erudierunt me. obedientia usque ad noctem, id est, usque ad mortis experientia. Vel per renes quę inferior pars corporis sunt, possumus accipere inferiorem naturam in Christo. Ut si dicat: Renes mei, id est, mortalitas & passibilitas humanitatis meę increpatum perduxerunt me usque ad noctem, sicut prius. Ego autem certus de remuneratione, & ideo dolorem non attendens, sed præmiū, prouidebam Dominum remuneratorem, semper eū habens in conspectu meo interius. & merito, quoniam illis persecutoribus existentibus mihi in sinistra, cum me ad impatientiam insultationibus suis prouocauerunt dicentes: Si filius Dei es, descende de cruce, & similia. ipse Dominus erat mihi in dextris, in meliori parte, ministrans mihi uires, ne ullo modo commouerem à constantia & patientia perficiendę obedientię. Et propter hoc lætatum est cor meū, id est, læticia fuit in corde meo, & in cogitatione mea, & lingua mea protulit exultatiua, scilicet: Nemo tollet à me animā meā &c. Et in super caro mea requiescet in spe. Et exponit in qua spe, in hac scilicet, quoniam licet anima mea descendat ad infernum, tamen nō derelinques eam, ut possideatur ab inferno: nec dabis inimicis meis cupientibus me sanctum tuū, id est, sanctificantē alios uidere, id est sentire corruptionem carnis in sepulchro. Et uerē non dabis, quia nō solum facies in re, sed iam fecisti in dispositione notas mihi uias uite, id est, reur rectionē, quę dicitur uia ad uitam: quia & per eam data est nobis spes recuperandi uitam, quā amiseramus, & tandem ipsa re dabitur. & deinde adimplebis, id est, ualde implebis læticia existente cum uultu tuo, scilicet clarificabis me confessione: & ibi erunt mihi delectationes in dextera tua, scilicet in prioribus bonis tuis, scilicet in claritate & maiestate tua, uel in æterna uita, quę etiam per dexteram designatur. Iuxta illud: Læua eius, &c. delectationes dico euntes usq; in finē delectationū, id est ad tantam perfectionē, ut nō possint esse perfectiores. Potest quoq; hic uersus aliter legi, & in parte continuari: ut sic dicatur. Ideo animam meam non derelinques in inferno, nec dabis uidere corruptionem in sepulchro: quia fecisti notas mihi, et in me alij, uias uitę, id est patientiā & obedientiam, quę sunt uias reducentes ad uitam per obedientiam amissam, & propter illas uias executas, scilicet cū perfecterint meo exemplo patientiam & obedientiā, tūc perfectē adimplebis me, id est meos. læticia manente cū uultu tuo, id est qui semper est in præsentia tua: & tunc erunt eis delectationes in dextera tua, id est in æterna uita euntes usq; in finem, ut superius.

IN PSALMVM XVI.
ARGUMENTVM.

Deprecatur Dominum Dauid, ut se deuotū cor habentem, auditu dignum faciat, quę inimici gratis impugnabant. Aliter Christus de Iudæis dicit ad patrem.

ORATIO DAVID.

EXPLANATIO.

Cum multi Psalmorum in textu suo habeant orationes, mouere potest cur hic talem posuerit inscriptionem. Sed quā Bedę tom. 8.

uis alij cum rebus diuersis breuiter mixtas contineant deprecationes, iste tamen penē tota sui contextione supplicatio est. Dauid uerō, ut notum est, significat Dominum nostrum, ex cuius persona ad institutionem humani generis totus est Psalmus iste prolatus. Trifaria oratio ab humanitate Christi in hoc Psalmo depromitur. Prima est, ubi secundum iustitiam suam sibi petit deberi restitui. Secunda ut à Iudæorum insidijs puritas libere tur. In tertia resurrectionem uelocissimam deprecatur. Ne diuinius insultare liceat peruerso populo Iudæorum, & ne aliquid de eius maiestate turba fidelium haberet, ambiguum proficitur se in æterna beatitudine mansurum.

COMMENTARIVS.

Xaudi Domine iustitiam meā.] Psalmus iste sic intulatur: Oratio ipsi Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur uero Dauid, id est Christo: qui Psalmus est oratio. Sciendum autem, quod cum ferē omnes Psalmi possint dici oratio, quia aliquam in se continent orationē: iste tamen specialiter oratur & intulatur, quia ex maiori parte est oratio. Orat enim in hoc Psalmo Dominus noster Iesus Christus in ipso agone passionis suę, ex ea affectione erga suos, qua pro ipsis pati uoluit, ut Dominus pater iudiciū illud quo persecutores putauerunt iudiciaria potestate damnare, manifestē ostendat suis, & cognoscere faciat, non ex consilio eorum unius tantum perniciem machinantiū, sed ex sua ineffabili bonitate & dispositione ad salutē omnium processisse: ut cum hoc manifestē eis cognitum fuerit, nullo modo possint deuocari, quando & congratulentur eius natiuitati, & conformentur eius passioni, & dicit ita: Domine pater, qui auerfatus es in iustitia. Ad e, ut non exaudires illum, exaudi iustitiā meam. id est, ostende in effectu quod exaudieris me, quōtu per immunitatem à peccatis iustum fecisti. Plus est quod dicit, Exaudi iustitiā meam, quā si dicere me iustum, quia causam ponit exauditionis. Nam & elemosyna orat, & iustitia orat. Et intende deprecationem meam, id est, intensum te fac ad exaudiendū, uel me fac intensum, ne remisse agam in deprecatione mea, id est, facta à me pro meis. & percipe auribus, id est per potentiam audiendi, quę in te est. Orationem meam, id est pro meis factam. Est autem ut dicit beatus Hieronymus, deprecatio pro peccatis, oratio pro perferantia. Orationem dico factam non in labijs doloſis. In labijs doloſis orat quis, cum uox oris non conuenit uoci cordis.

De uultu tuo.] Ponit unde petat se tantopere exaudiri. Quasi dicat: Pro hoc oro Domine pater, & deprecor ut iudiciū illud quo Iudæi iudiciariam potestatem putauerunt exercere in me ad gloriam & ad utilitatem suam factum in eum, id est, ad gloriam & ad utilitatem eorum, & ad illorū ignominiam prodeat, id est manifestum fiat, uel manifestē appareat prodijſe de uultu tuo. id est & de uoluntate & de dispositione tua, ad utilitatem omnium uolentium processisse: quoniam ex illorum fraudulento cōsilio & oculi tui, id est diligētissima & perspicacissima discretio, quę in te est, uideat in hac re æquitates tam in mea clarificatione, quā meorum damnatione. Nihil enim æquius quā & illos innocentem sine causa damnantes, damnari, & innocentem clarificari.

Probasti eor meum.] Verē facies nūc quod rogo, quia prius quod mihi utile fuit fecisti. exhibitio enim præteritorum, certitudo est futurorum. hoc æquipollenter hic dicitur, & est præposteratus ordo, ut sic prius dicatur: Tu Domine pater uisitasti me in nocte. Nox potest dici quęlibet tribulatio, quę perturbat. Ignis uerō tribulatio grauis dicitur, quod quasi comburat. Possumus igitur in Domino nostro Iesu Christo no-

sem accipere captionem, ligationem, spura, alapas, & cætera opprobria: ignem uerò ipsam crucifixionem. Visitatio quoque est medicorum accessus ad consulendum ægro. Possunt autem omnia flagella quibus Deus pater corripit omnem filium, quem recipit, uisitatio uocari: quia per ea salutem eorum consulit. Quantum uerò ad Christum tribulatio non ob aliud dicitur uisitatio, nisi quia lãguores nostros ipse curauit, et dolores nostros portauit. In eo enim nulla infirmitas fuit. Litera sic dicitur: *Visitasti me, id est, uisitationem ut medicus exhibuisti mihi & in me alijs in nocte, in priori tribulatione, & examinasti, id est, purum ab omni labe fecisti. item quantum ad illos in igne, id est, in ignea crucifixionis tribulatione. Et per hoc utrunq; probasti cor meum, id est, probatum per patientiam conseruatam usq; ad experientiam mortis fecisti cor meum. & quia probasti, id est, iniquitas non est inuenta in me, id est, omne malum fuit remotum à me in tantum, ut nec os meum loqueretur opera hæc. id est, ut nec malum uerbum pro tanta persecutione proferre, quod facere est opera hominum: quia homines si non possunt uicisci se repercutiendo, saltem mala uerba loquuntur, cum tribulantur, sed ego potius custodiui uias Domini. Vel aliter, ut sic dicatur: Quod dico iniquitatem non esse in me, non ad hoc dico, ut os meum loquatur opera hominum, id est, ut me iactem more hominum, sed quia ita est in re. Nam ego custodiui, & cætera. Vel aliter: In tantum remota est iniquitas à me, ut etiam os meum non loquatur ad opera hominum. subauditur magnificanda, ut non solum nõ facerem, sed nec dicerem aliquid ad laudem humanam pertinens: sed etiam facerem & dicerem omnia ad laudem tuam. Quod inde apparet, quia ego custodiui uias duras, id est, præcepta tua, quæ alijs uidentur dura. habet alia translatio, uias latronis. Iuxta quod sic potest dici: Ego custodiui uias duras, id est, uias latronis: quia sicut latro qui non audet apparere in publica & lata uia, graditur semper per sentos & difficiles uias: ita ego omnia dura, omnia aspera passus sum, iuxta illud Catonis: Qui nec mihi, nec animo meo unquam in aliquo delicto peperi. Vel aliter: Custodiui uias latronis, id est, caui opera malorum, ne incurrerem ea. Quæ uia etsi blandæ uideantur, tamen ex opposito sunt duræ: quia in fine sunt strictæ & asperæ. & hoc feci propter uerba labiorum, id est, propter permissionem pacis & reconciliationis summorum & imorum, à te pater ante secula dispositæ, per me autem adimpleræ. Vel aliter, hoc feci propter uerba labiorum, id est, propter dicta prophetarum, ut scripturarum præconia, quæ de me erant impleuerunt. Potest quod superius uno modo lectum est, Non in labijs dolosis, taliter etiam legi, & consequenti uersui cõiungi, ut sic dicatur: Hac oratione peto te Domine pater exaudire & percipere, ut iudicium meum, id est, omnis sententia à me & à meis data de quacunq; re prodeat de uultu tuo, id est, procedat de sincera ratione & uero intellectu à te, & nõ sit in labijs dolosis, id est, nõ ex dolo uel signamento aliquo prodeat, & oculi non exteriores, sed mei, id est, interiores, quibus uti maxime debeo, uideant & in me & in meis æquitatè, scilicet in remuneratione bonorum, & in damnationem malorum: & in probandis quæ probanda sunt, & improbãdis quæ improbanda sunt, habet enim quædam translatio hanc litteram, scilicet oculi mei & æquitatem. Sequentia non mutantur, nisi quod per nossem in sequenti uersu possumus accipere interiorem persecutionem & occultam, scilicet diabolicam tentationem, quæ & Christo in monte à diabolo occulte, id est, solo cum solo facta est, & quotidie fit perfectis. & dicitur nox quia periturus: & tamen est uisitatio, quia prodest. Per ignem uero accipere possumus omnem interiorem persecutionem, siue in capite siue in membris.*

Perfice gressus meos. Quasi dicat: Quod ego uerba labiorum implere curauit, & uias duras custodiui, hoc

ad perficiendos meos gressus feci. Et ideo ó Domine pater, perfice in semitis tuis, id est, perfectos fac in arctioribus præceptis tuis gressus meos, id est, Apostolos & cæteros, per quos ad noticiam hominum ingrediar meos, id est, à te mihi datos. Quasi dicat: Tui erant pater, & tu mihi eos dedisti, & ideo serua eos: perfice dico, ut uestigia mea, id est, signa uitæ meæ, id est, bona opera non moueantur ab eis.

Ego clamaui. Verè perficies eos, quia ego solus idoneus per peccati immunitatem ad hoc clamaui ad te, id est, liberam & ualidam intentionem precis ad te direxi. Et uerè clamaui, quoniam tu qui Deus es, & ideo exauditor bonorum exaudisti me iam in pluribus. Quapropter inclina aurem tuam, id est, potentia exaudiendi, quæ in te est, non deserat me propter humilitatem meam, qui adeo infirmus sum, quod à te erigi non possum, & exaudi uerba mea, id est, orationem meam factam pro meis, hac scilicet exauditione mirifica eis misericordias tuas, id est, facies eis mirum & desiderabile uideri, quod eos antequam essent elegeris, & perditos uocasti, recreasti, iustificasti & magnificasti, quæ sunt misericordie tuæ. Mirifica inquam ut sperent in te, & sic saluabuntur, quia tu saluos facis omnes sperantes in te.

A respicientibus dextera tua. Postquam orauit pro repellenda à suis infirmitate, orat etiam pro conseruanda sanitate. Quasi dicat: Postquam repuleris à meis infirmitatem mirificando eis misericordias tuas, conserua in eis sanitatem, scilicet custodi me, id est, à respicientibus dextera tuæ, id est, à contradiutoribus ueritatis, qui resistunt mihi, qui sum dextra ad debellandos inimicos tuos. Custodi eos inquam, ut pupillam oculi, id est, sicut custodisti me, qui sum pupilla oculi tui. Pupilla minima particula est in oculo, qua tamen totum corpus dirigitur. Sic Christus dicitur pupilla oculi, id est, ecclesiæ, quæ est lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Vel aliter: Custodi meos ita, ut sunt illi custodiendi, qui sunt pupilla oculi, id est, per quos licet sint pauci trãs funditur lux ueritatis, in totum corpus ecclesiæ.

Protege me. Id est, meos sub umbra, id est, sub protectione alarum tuarum, id est, charitatis, & misericordie, quibus nos tanquam alis obumbras. & accipitur hic charitas qua ipse prior, id est, ante etiã quàm essemus dilexit nos. Misericordia autem susceptæ humanitatis per uerbũ affectio propria. Vel per alas possumus accipere dilectionem Dei & proximi. Quæ ideo dicuntur alæ, quoniam teste beato Augustino sine his duabus uirtutibus non uolatur ad cœlestem gloriam. Protege meos inquam à facie impiorum, id est, in impij conformando eos sibi ponant in eis faciem suam, quæ uerè eos affligunt, quia ita prius me affixerunt. Quasi dicat: Si mihi uiridi ligno non pepercerunt, nec eis qui aridum lignum sunt, parcent. Et hoc modo affixerunt, quia inimici mei, id est, persecutores mei Iudæi circumdederunt animam meam, non ad imitationem, sed ad damnationem. Et concluderunt se per adipem suam, id est, in pingui lingua sua obfirmauerunt superbiam suam. Solent enim adipata animalia, ut tauri ceruicosa esse, & superbire: ita Iudæi propter temporalium rerum prosperitatem superbiebant contra Dominum. Nam os eorum locutum est contra eum superbiam, id est, plura superba dicta: ut istud, Nos non habemus regem, nisi Cæsarem, & similia.

Proiciens me nunc. Verè superbiebant contra me, quia me prius eiecerunt de synagoga proiciens me, etiam ad crucifigendum, extra urbem ne pollueretur nunc, quãdo locus datus est eis, prius enim nemo misit in eum manus, quia nõdum uenerat hora eius, uel quem olim in feruis missis proiecerunt, nunc in me ipso proicientes: & hoc ideo, quia statuerunt declinare oculos suos in terram, id est, ex toto terrenis adhæserunt, & cœlestia nullo modo respexerunt. Vel aliter. Statuerunt

Statuerunt oculos suos declinare in terram, id est solam carnis afflictionem, dum me crucifigerent, confiderauerit: clarificationem autem resurrectionis, quæ futura erat non attenderunt.

Susciperunt me sicut leo paratus ad prædã. Verè declinauerunt oculos, quia susceperunt me, id est, effecerunt hoc apud discipulum, ut me eis traderet, cum potestibus ut caperent, cum præside ut crucifigerent. Et his omnibus modis susceperunt, maiores quidem sicut leo paratus ad prædã: & minores, sicut catulus leonis habitans in abditiis, id est, simulantes se ab eius damnatione innocentes esse. Minores cum dicerent, Nobis non licet crucifigere quenquam: præses uerò cum diceret, innocens ego sum à sanguine iusti, & reliqua.

Exurge Domine. Ipsi quidem me susceperunt, tu autem Domine qui modò iaces illi populo, quia te mundana curare & regere non attendit, exurge ei, id est manifeste potens appare ei, præueni scilicet eum in uindicta tua, mentis cæcitas scilicet anticipet peccatum eius, ut quod se malitiose ad perniciem meam crederet agere, tua potius ad multorum salutem agatur prouida dispositione. Quasi dicat: Fiat cæcitas in eis, ut plenitudo gentium intret. & supplantata eum ut amittat, scilicet per mortem meam locum & gentem, cum per ipsam retinere se putet ea. Et eripe animam meam resuscitando me ab illo impio populo, scilicet eripe framem tuam ab inimicis manus tuæ, id est, animam meam qua manus tua, id est, diuina potentia tua, scilicet uerbum armaturæ ad depellendas acrias potestates, eripe per resuscitationem, ab inimicis ipsius manus tuæ.

Domine à paucis. Quasi dicat: Et ut ille nequam populus supplantetur, o Domine diuitos eos iam à paucis, id est, à bonis: qui cum sint plures in uirtute, quantum ad numerum, tamè sunt in paucitate: eos in quã diuitos à paucis, moraliter diuide, id est, exclude de terra sua etiam localiter. & hoc in uita eorum, id est, ipsius persecutoribus meis adhuc uiuentibus, amittat locum & gentem. Multi enim ex eis adhuc uiuebant, cum à Tito & Vespasiano destructi sunt. uel in uita eorum, id est in præsentia diuide eos ab habitatione sua terrena, quos diuides à celesti patria. Et dignum est hoc fieri, quia uenter eorum, id est memoria eorū, uel carnalis uoluntas eorum est adimpleta, id est ualde impleta: de absconditis tuis, id est de sceleribus prauis, scilicet deceptione mea, & captione & ligatione, & similibus, quæ tibi sunt abscondita, non cognitione, sed dignatione. Quasi dicat: Satisfecerunt carnali cordi suo super me in his in quibus non debuerunt. Venter dicitur memoria, quia sicut ex his quæ uentre capiuntur, pars egeritur, pars in membra transfunditur, ita memoria sententias siue intellectus quoscunque capit, quæ postquam ratio discutit, falsa & inutilia quasi digerendo abijcit. Cætera in disciplinam morum & habitum mentis transfundit. Potest & aliter de absconditis tuis dici, ut talis distinctio fiat. Diuide eos de terra, ut prius, & diuide eos etiam de absconditis tuis, id est de mysterijs sacramentorum, scilicet ut non auerrat sacramentum incarnationis & passionis tuæ, & similia. Quod bene promeruerunt, quia uenter eorum adimpletus est ex his unde non debuit. Nam saturati sunt filijs, id est, malis operibus, scilicet quod discipulum ut eis me traderet postulauerunt, & à Pilato ut me crucifigerent, & similia. Opera nostra nanq; tam bona quàm mala dicuntur filij nostri, quasi à nobis generata. habet quædam translatio: Saturati sunt porcina, quod satis congruit propter operum immundiciam. Valde enim immunda res apud Iudæos porcus est, & in rãtum sunt saturati, quod peccata sua redundauerunt in posteros suos. Dimiserunt enim reliquias suas, id est, peccata sua super abundantia paruulis, id est, filijs suis. Quod tunc factum est, cum dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros, Bedæ tom. 8.

Vel aliter, ut sic dicatur: Hoc quod uenter eorum impletus est, non eis profuit, sed filijs. Nam ipsi rãquam grosso cibo sunt saturati, satis faciendo carnali cordi suo in morte mea, quod nõ eis profuit, sed filijs: quia dimiserunt reliquias quas deberent facere suas, id est, intellectum gloriæ resurrectionis & ascensionis, & cæterorum talium, quæ quasi subtilis & tenuis cibus erant, sicut sunt reliquæ respectu grossi cibi, & quæ uerè reficiendi essent. Illas inquam reliquias non ad uertentes, dimiserunt suis paruulis, id est, illis de posteris suis, qui paruuli facti sunt, id est, humiles. Vel aliter, ut illa sententia æquipollenter hic habeatur, quod ideo ex parte cæcitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret, & tanquam aliquis quæreret: Cur Domine hoc factum est, ut quidam de Israel ita ex cæcasi sint, ut uenter eorū adimpletus sit de tuis absconditis? Respondeat ac si dicat: Nõ debes mirari cur hoc factum sit, quia in hoc sunt facti similes anibus illis, quæ saturantur non sibi, sed pullis suis nutriendis, sicut columbæ & quædam aliæ aues. Quod sic dicitur: Ipsi sunt saturati, ut supra diximus, non sibi, sed filijs, id est, ad utilitatem filiorū, & hoc ideo, quia reliquias quas deberent facere suas, scilicet ut essent de quibus est, illæ reliquæ saluæ sicut, illas inquam reliquias dimiserunt posteris suis, qui paruuli, id est, humiles erant. Nam in illis uerè in fine ad implebitur salus illa, quæ reliquijs promissa est.

Ego autem. Quasi dicat: Inimicos meos o Domine præuenies & supplantabis, ego autem qui ab eis reus reputatus sum, apparebo in iustitia, id est, iustus in cõspectu tuo, id est, illis q digni sunt ut tu eos cõspicias, scilicet bonis, & non paucis. sed satiabor, id est, multis cognitus siam: tu cū apparuerit gloria tua, id est, gloria resurrectionis à te mihi data, id est, postquam resurrexero & ascendam, & spiritū S. mittam. Vel aliter. Illi quidem de terra diuidetur, ego autem qui eis non apparui, apparebo in iustitia, id est, in perfecta obedientia, ita ut sim dignus esse in conspectu tuo. id est, quæ tu cõspicias & resuscites, & satiabor æternis delectationibus, cum apparuerit mihi gloria tua, id est, cum exaltatus fuero confessione.

IN PSALMUM XVII.
ARGUMENTVM.

Hunc psalmum Dauid prope ultimum uitæ suæ tempus, ut ipse titulus indicat pro gratiarum actione cantauit. Aliter Dauid dicit, in similitudinẽ Christi in passione in inferno constituti, ad patrem in Ioanne.

IN FINEM PVERO DOMINI
DAUID, QUI LOCUTUS EST DOMINO UERBA
CANTICI HUIUS IN DIE QUAE ERIPUIT EUM
DOMINUS DE MANU OMNIUM INI-
MICORUM EIUS, & DE MANU
SAUL, & DIXIT.

EXPLANATIO.

Pvero Domini Christo saluatori significat, de quo dicitur: Quia puer natus est nobis, narrat autem historia, quomodo Dauid ab inimicorum omnium fuerit insidijs ereptus: ad cuius similitudinem resurrectio Domini ex membrorum eius absolutio de potestate diabolica declaratur. Psalmus hic uni tantum nõ potest conuenire persone. Nam primo ordine propheta loquitur, gratias agens quod eum de gravibus periculis diuina pietas liberare dignata est. Secundo ecclesia loquitur, quæ ante aduentum Domini innumeris pertulit calamitates, posteaq; misertus ei me.

ei medicinam sanctæ incarnationis indulsit, & baptismatis bene-
ficio Christianam populam de orbis uniuersitate collegit. Ter-
tio in uerba misericordie uox Christi saluatoris illabitur, ubi pul-
cherrimis allusionib, uirtus eius potestatisq; describitur. Quarto
terram ecclesie catholice dicta proferruntur & cum magna ex-
ultatione diuinitatis concessa munera laudantur.

COMMENTARIUS.

Diligam te Domine.] Psalmus iste dicitur canticum, siue uerba cæntici, id est, uox exultatiua: quia in eo Dominus noster Iesus Christus & caput nostrum Iesus scilicet agit gratias & laudes Deo patri pro uictoria suæ passi-
onis in qua ereptus est ab inimicis suis, id est, à perse-
quentibus Iudæis & pro gloria resurrectionis, qua
etiam dominium mortis euasit: & pro gloria ascensio-
nis & confessionis, & spiritualis gratiæ missionis, &
pro perfectione corporis sui, id est ecclesie, quam misit
pro spiritu sancto per prædicationem Apostolorum in
unitatem fidei collectam, de aquis multis, id est, de ge-
tibus pluribus assumptis in hæreditatem præclaram,
carentem ruga & macula. Pro his omnibus inquam
agit gratias, ut nos exhortetur & instruat, ut sicut ei-
us membra sumus, ita quantum in nobis est, cum eius
auxilio satagamus, ut & in præsentibus ab omnibus ini-
micis nostris tam interioribus quam exterioribus li-
beremur, & inde gratias quantas nunc interim ualea-
mus agamus & in futuro etiam de manu Saul, id est,
de potestate mortis eripiamur, cum hoc mortale in-
duerit mortalitatem, & mors nouissima destruetur,
ut tunc plenarias & dignas gratias ipsi Christo Domi-
no nostro, qui tunc erit omnia in omnibus, & patri per
ipsum referamus æternaliter. Intitulatur autem psalmus
iste ita: In finem pro puero Domini David, quæ
locutus est Domino uerba cæntici huius, in die qua
eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum
eius, & de manu Saul, & dixit. Quod sic exponitur.
Verba cæntici huius, id est, huius psalmi, qui est canticum,
id est, uox lætitiæ, ut supra diximus, referuntur
non ad historiam, sed in finem, id est, in perfectionem
in Christum: uel in finem, id est, in plenitudinem tem-
poris gratiæ, & sic remouet nos à carnalibus sci-
licet, uerba dico attribuenda David prophætæ dicta
ab eo, cum historialiter liberatus est à Saule & à cæte-
ris inimicis suis non pro se, sed pro puero Domini, id
est, in persona Christi, qui uerè puer à puritate dictus
fuit, uel secundum quosdam libros simpliciter dice-
mus attribuenda David puero Domini, id est, Christo.
Quæ uerba ipse puer locutus est Domino, id est,
ad laudem Domini, tanto tempore ante per prophe-
tam suum in die, id est, in consideratione illius tempo-
ris, in quo Dominus pater eripuit iam eum dispositio-
ne, quæ erepturus erat in re, in se & in suis. Vel etiam
possimus dicere quod iam eripuerat eum in quibus-
dam membris suis, quæ præcesserant. Eripuit in quâ
de manu, id est, de potestate omnium inimicorum suo-
rum. Caput quidem de manu Iudæorum perseque-
ntium, membra uerò de manu quorumlibet persecuto-
rum interiorum siue exteriorum, & eripuit etiam de
manu Saul, id est, de dominio mortis. Caput in pri-
ma resurrectione à mortis, membra uerò in commu-
ni resurrectione futura. & dixit puer ille, id est, Chris-
tus ita, ad laudem patris: Domine pater Adam motus
est ut se ipsum diligeret, mouet mundus quosdâ,
ut se diligant: ego autem te solum non me diligam, ut
faciam uoluntatem tuam nõ meam. Et quia ad instruo-
tionem nostram loquitur, conuertit se ad nos, osten-
dendo quo fructu eum diligit. Quasi dicat: Meritò eum
diligam, quia ipse pater est fortitudo mea, id est, quic-
quid boni uia uirum in me fuit & in meis, ab ipso
est: & per hoc est fortitudo mea, quia est liberator me-
us, id est, quia liberauit me hominè per uerbum suum,
quod intelligendum est quantum ad materiam, non

quantum ad personam, & liberauit meos de compedi-
bus & uinculis mortis. Omnes enim sicut Aposto-
lus dicit, detinebamur sub lege peccati & mortis, &
omnes sub peccato uenundati essemus æternaliter,
nisi Deus pater per uerbum suum nos uelut seruos em-
pticios liberauisset: & quia est liberator, ideo est refugium
mihî, id est, ego qui fugi ab eo in me item materialiter,
& in meis per primum hominem ducentem in mor-
tem, refugiam ad eum ut uiuam, & meritò refugiam,
quia ipse firmamentum meum, id est, me refugientè,
& firmum & stabilem fecit in præceptis suis. ipse dico
per omnia ens Deus meus, id est, dignus quem mihi
hi faciam Deum. Et exequitur quomodo sit libera-
tor. Ideo est Deus meus, quia est adiutor meus, id est,
quia præber mihi uocationis suæ adiutorium in me
& in meis: quod ideo facit, ut ego sperem in eum &
ideo ego sperabo tantum in eo, & meritò, quia ipse pro-
tektor meus, id est, clypeus meus contra uicia ingru-
entia, ne ego præsumendo de me, erigam contra ipsum
cornu superbiæ, & est etiã cornu salutis meæ, id est,
factus est mihi firma celsitudo salutis meæ. & potest
dici ad similitudinem, quia sicut cornu carnem excedit
& induratur: ita Dominus perfectos de carnalibus
concupiscentiis exaltat, & quasi indurat confir-
mando in spiritualibus, & ideo est mihi protektor &
cornu, quia susceptor meus, id est, quia suscepit cau-
sam meam contra omnes agenda. Vnde ego laudans
inuocabo Dominum. Potest simpliciter accipi, quod
dicit susceptor meus, & continuabitur ad illud quod
lõge inferius sequitur, scilicet Admisit me de summo.
Iuxta quod sic dicitur: ideo est mihi Dominus prote-
ktor & cornu salutis, quia est susceptor meus, id est,
quia me hominè suscepit, & hoc modo me suscepit,
quia misit uerbum suum de summo, id est, de sinu suo
Deus pater, & per illud uerbum mihi personaliter uni-
tum accepit me hominè. Est enim hæc uox Domini
hominis, & assumpsit me, id est, corpus meum eccle-
siam de aquis multis, id est, de populis multis, scilicet
non solum de Iudæis, sed etiam de gentibus. Vnde ego
inuocabo ualida cordis intentione solum Dominum,
& non aliud, laudans eum per bona opera, & sic ero
saluus in me & in meis per constantiam, ereptus de ini-
micis meis & meorum, tã carnalibus q; spiritualibus: &
hac saluatione ualde indigeo, quia infirmus sum in me
& in meis, quod sic æquipollenter dicit, dolores mor-
tis, id est, mortalitas & passibilitas duceres ad mortem,
circumdederunt me & meos. Conturbauerunt me, id est,
tristitia & commotione ad tẽpus, quod cõturbatio no-
tat, intulerunt mihi & meis. Torrẽtes iniquitatis, id est
uuldi impetus eorum qui sunt dicendi ipsa iniquitas,
cõparabiles tñ torrẽti: quia sicut aqua torrẽtis q; nõ na-
turalis est, sed ex inuaditõe plurius subitõ crescit, citò
deficit & arefcit: ita impetus malorum quantumcuq; fa-
uiat nunc, citò deficiet. Tẽpus enim breue est. Hoc di-
ctũ est ad exhortatione & instructione nostrã, ut si ali-
quãdo cõtingit ut aliqd patiamur, q; uerè necesse est,
libetẽr & patienter illud sufferamus. Patientia enim ne-
cessaria est ut reportamus promissionẽ, scientes quod
omnes præsentẽs tribulationes citò finẽ habebunt.
Dolores inferni.] Ostensio est, quos torrẽtes iniquita-
tis accipiat, q; sic exponit: Dolores inferni, id est in-
ferorum, id est illi qui dolebãt de rerũ inferiorũ se amissi-
õne, uel gaudebãt de acquisitione: & ideo facti inferi,
id est omnium infimi, dolẽtes cũ audirẽt à me & à meis.
Transit mĩdus & cõcupiscentia eius, per quod eis au-
ferebant terrenorum spes, q; desiderabãt, circũdederunt
me & meos. Potest hoc quoq; cũ pcedẽti uersu aliter
dici, & sic pcedẽs uersus cõtinuari: Verè sunt mihi ini-
mici, quia dolores mortis, id est Iudẽi dolẽtes me uiue-
re, quod fuit eis ad mortem, id est ad dõnatione, circũde-
derunt me nõ ad imitandũ, sed ad damnandũ, & tor-
rentes iniquitatis cõturbauerunt me sicut prius. Circũ-
dederunt me dico dolores inferni, id est dolẽtes me ui-
uere ex inuidia, quod est eis ad mortem: quia p hoc de-
ducun-

ducuntur ad infernum uitiorum. Istud repetitum est, ut sicut quodam doloris apponeret. Nunc etiam subdit, ad quod circumdederint eum dicens, Præoccupauerunt me laquei mortis. Laqueos mortis uocat dolosa & occulta consilia, quibus eum Iudæi & quilibet persecutores mali machinabantur dare morti, & est tale. Laquei mortis ab ipsis inspirati præoccupauerunt me, id est uel fraudulenter mihi quasi ignoranti reputatione eorum parauerunt mihi damnationem: uel doli eorum præoccupauerunt me, id est cum me

uel meos prius uellent lædere, prius ipsi læsi sunt. Prius enim quisque peccat in se, quam in alterum. Ego autem in tribulatione mea illata mihi ab illis non malum eis rependere studui, sed per patientiam Dominum solum inuocaui. Et clamaui, id est ualidam intentionem precis direxi ad Deum meum tantum promerendum. Et ideo Dominus exaudiuit uocem meam, id est intentionem cordis mei: de templo sancto suo, id est de me ipso, quem plenitudine spiritualis gratiæ fecit suum sanctum templum, in quo habitaret. Deus enim erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Hoc dicit ad instructionem, ut ostendat, quod quisquis Dominum dignè uocat, de uicino exauditur, cū Deus sit in ipso. Anima enim iusti, sedes est sapientiæ, Et uerè exaudiuit me, quia clamor meus, id est intentata uox cordis mei introiuit in aures eius, id est à potentia exaudita est audiendi, quæ in eo est. & hoc ideo quia clamor ille in conspectu eius fuit, id est non cum strepitu uerberati aeris factus fuit, sed ex corde ubi ipse conspicitur, processit.

Commota est & contremuit. Ostendit per effectum, quod uerè Dominus exaudiuit eum, quia resurgere fecit eum. Nec tamen ponit ipsam resurrectionem, sed quiddam adiunctum ei, scilicet terremoto, qui in ipsa factus est dicens: Terra commota est, id est simul omni parte mota est, & præ illa commotione terra contremuit, id est terreni obstupesciti sunt. Et deinde per prædicationem Apostolorum fundamenta montium, id est firmæ spes in terrenis principum superborum, qui totam fiduciam suam in terrenis posuerant, conturbata sunt, id est pariter cum ipsis turbatae sunt: quia cæperunt ipsi montes, id est ipsi principes dissidere in spe terrenorum, cum audirent Apostolos dicentes. Transiit mundus & concupiscentia eius. & Nolite sperare in incerto diuitiarum. & post conturbationem commota sunt ex toto illa fundamenta, cum eisdem Apostolis hortantibus multis prius cōfidentes in terrenis ipsa contempserunt: & hoc ideo, quoniam Dominus iratus est eis, id est quia reuelatum est eis ira Domini ueterum super omnem animam operantis malum. Et in ira eius, id est in cognitione iræ eius, id est ipsius Domini fumus: id est, lachrymosa deprecatio penitentium ascendit, id est multiplicata est, & illum fumum flamma subsecuta est, quia ignis, id est feruor charitatis, & diuinus amor exarsit in cordibus eorum à facie eius, id est per cognitionem ipsius Domini. Et ab eo igne carbones, id est illi qui cum in primo homine fuissent secundum creationem primam ardentis, facti sunt in eodem carbonibus, id est extincti ab ardore boni desiderij, & tenebrosi carentes cognitione ueritatis, rursus succensi sunt per illum ignem, id est ardorem boni desiderij susceperunt. Et quo ordine factum est hoc, tanquam responso dicit: Dominus inclinauit cælos, id est Apostolos, in quibus ipse sedebat, iuxta illud: Anima iusti, sedes est sapientiæ: inclinauit, id est humiliavit ad omnes corporales afflictiones sustinendas, pro dilectione sua & pro salute fratrum, in quo dedit alijs exemplum, & ut Deum diligenter, & animas pro fratribus dare non dubitarent. Quod profuit ut carbones succenderentur. Et inclinando cælos ipsemet in eis descendit ad tolerandas easdem afflictiones. Qui enim dixit: Venio Romam iterum crucifigi, sicut crucifixus est in Petro, ita lapidatus est in Stephano, & in cæte-

ris similiter. Et in descendendo caligo, id est amores terrenorum, qui caligine nequitiae suæ Deum non cognoscebant, erant sub pedibus eius & suorum ad similitudinem: quia quamquam uiderentur excellentiores, ipsi caliginosi & ipse & sui inferiores & inclinati, quia affligebantur ab illis, tamen in re ueritate quasi sub pedibus conculcabant illos: quia contemnebant & deridebant eos, ut egregius ille martyr, qui tyrannum in passione sua derisit dicens, Allatus sum; iam uersa & manduca.

Et ascendit super cherubin. Descendit quidem Dominus in cælis inclinatis, & tamen in descensu illo ascendit super cherubin. Cherubin interpretatur plenitudo scientiæ. Rectè ergo intelligitur per cherubin dilectionem Dei & proximi habentes, quæ duplex dilectio, est plenitudo scientiæ, quia in his duobus præceptis continetur tota lex & prophetæ. Et est sensus: Quantumcumque Dominus humiliaretur in afflictione suorum apud malos, tamen ascendit super cherubin, id est sanctis plenitudinem scientiæ habentibus altus & lux inaccessibilis apparuit, & super, id est ut longè etiam contemnitur eorum superaret. & quomodo dicat ascendisse, ostendit. Et uolauit, id est celesiter exaltatus est. nolauit dico super pennas ueterum, id est magis quàm penæ uentorum polluit ascendere. Venti dicuntur animæ sanctorum propter leuitatem, quia terrenis nõ grauantur, quæ pondus sunt nõ subleuium. Pennæ autè sanctarum animarum sunt uirtutes, quibus se in auras libertatis attollunt, id est quarum auxilio à seruitute quæ in terrenis est liberantur. Et est sensus: Ultra capacitate animarum sanctorum quantumcumque pennarum uirtutibus sint, exaltatus est Dominus.

Et posuit tenebras. Ac si dicat: Quantumcumque ascenderit Dominus, suos tamen non deseruit: quia posuit tenebras, id est constituit obscuritatem sacramentorum Ecclesiasticorum latibulum suum, id est in quibus malos lateret. Non enim mali aduertunt diuinam uirtutem in ipsis sacramentis. Tabernaculum autè eius, id est militantes ei, quos ipse in præsentia ad tempus tanquam tabernaculum inhabitat, in futuro autè æternaliter inhabitabit: illi sunt in circuitu eius, id est manifestè uident & cognoscunt eum in ipsis sacramentis, sicut qui circa aliquem sunt, uident illum circa quem sunt. Vel aliter. Posuit tenebras latibulum suum, id est occultam spem in cordibus fidelium, in qua lateret, nõ eos deserens, etiam in his tenebris mudi, in quibus ambulamus per spem & non per speciem. Quod nunc est, quando non uidemus quod speramus, sed per patientiam expectamus, & est æquipollenter dicere, Dñs non deseruit suos, quia in quibusdam est per occultam spem, quod nunc dictum est, in quibusdam est per manifestam operationem, quod sequitur cum dicit, Tabernaculum eius, id est manifestè militata ei, qui tabernaculum sunt, ut supra dictum est, sunt in circuitu eius, id est uidentur eum ambire & aperte cognoscere, quia eius opera manifestè operantur. Nemo tamen militantium arbitretur per hanc cognitionem se esse in luce futura in manifestatione ipsius Dei, quando eum facie ad faciem uidebunt: quia omnes prophetiæ & apostolicæ scripturæ, per quas illud tantillum cognitionis quod habent perceperunt, tenebrosæ quantum ad claritatè illius lucis sunt. Quod sic dicit: Aqua, id est doctrina rigans corda sicut terram aqua, ens in nubibus, id est in prophetis, qui nos ab alto, id est à longinquo, sicuti nubes doctrina sua cõpluerunt: & aqua aeris huius qui sub nubibus est, id est doctrina Apostolorum, qui sub prophetis sunt, quia dicta eorum exponunt: & designantur per aerem, qui uicini sunt terræ quæ nubes, quæ tempore nobis propinqui sunt, & ueritatè apertius prophetis exponunt. Vtraque in quâ hæc doctrina est tenebrosa præ fulgore illius fulgentis & claræ lucis, quæ futura est in cõspectu eius, id est in manifestatione ipsius Dñi, quâdo cognoscemur sicut & cogniti sumus. Potest aliter quoque satis congrue legi superior uersus.

Ille, Inclinauit cœlos, & descendit, ut ita dicatur: Quo ordine factū est, quod ignis exarsit in cognitione iræ Domini, & carbones succēsi sunt. Hoc scilicet modo, quia Dominus pater inclinauit cœlos, id est humiliavit Apostolos suos, ut nobis saperent, & doctrinam suam capacitati nostræ adaptarent. Eriguntur quoque hi cœli, mente Deo excedunt, scilicet quando talia de diuina essentia loquuntur, ad quæ nō ualet pertingere communis intellectus hominum. Vt ille qui dicit: In principio erat uerbum, & reliqua. Inclinauit uerō, quando in sua doctrina sobriè sapiunt, humanæ condescendentes infirmitati. Et ipsimet Dominus descendit in ipsa inclinatione, cum non ipsi, sed potius ipse in eis loqueretur: & hoc modo caligo, id est amatores mundi, qui prius erant tenebrosi, facti sunt sub pedibus eius, id est sub affectionibus ipsius Domini, quæ erant in Apostolis, tales deposuerunt terrenas affectiones suas, & subdiderunt se spiritualibus.

Et ascendit super cherubim. Hic uersus non mutatur. Sequens uerō uersus iuxta illam sententiam, in qua caligo sub pedibus eius, in malo accipimus, ita potest legi ut dicatur: Dominus quidem uolauit super pennas uentorum, & tamen suos non deseruit: quia & usus est malis occultè ad ipsorum utilitatem, & quibuldam bonis perfectioribus manifestè usus est ad aliorum bonorum minus perfectorum instructionē. Quod sic dicit: Dominus posuit tenebras latibulum, id est ordinauit tenebrosos uiros latibulum suum, id est, per quos latenter operaretur ad utilitatem suorum. Impius enim uiuit pio per diuinam dispositionem, quod tamen ipse impius ignorat. Iuxta illud: Virga furoris mei Assur, ipse uerō intellexit. Tabernaculum autem eius in circuitu eius, id est, boni manifestè in operibus suis ostēdunt se cognoscere Deū, & sic Dominus per ipsos alijs præbet exemplum. Potest quoque eadem manente continuatione hoc idem taliter dici, Dominus posuit tenebras latibulum suum, id est fecit corpus meum per uerbum sibi adiunctum latibulum suū, ut lateret scilicet impios. Tabernaculum autem eius, id est Apostoli & cæteri, quibus ipse per operationem bonam manifestè inhabitat, illi sunt in circuitu eius, id est apertè cognoscunt eum. & sic quod de eo dicunt, manifestè dicunt. Quod necessarium fuit propter propheticas scripturas aperiri. Nam aqua, id est doctrina existens in nubibus huius aeris, id est in prophetis, qui in se continent aërem, id est Apostolos, qui ipsos exponunt esse tenebrosam præ fulgore, id est ad comparisonem doctrinæ fulgentis, quæ est in conspectu eius, id est in ipsis Apostolis, qui nunc conspectus Domini, quia eius conuictores fuerunt, & ipsos uerbo exemplo docuit. In nubibus aeris dico, quæ nubes per ipsum aërem transterunt, id est, transtulit fecerunt. Nam prophetæ, qui prius apud Iudeos tantū erant, per Apostolos ab ipsis Iudæis ad gētes translati sunt. Iuxta illud: Vobis oportebat primū loqui uerbum Dei, &c. Quæ nubes fuerunt grando prius, & deinde carbones ignis. Grando enim fuerunt, fuit obiurgationē. Quæ obiurgatio rectè comparatur grandini, quia sicut grando cadens in frigidā terram & duram, tundit eā & dura permanet, cadens autē in humidam & calidam terrā liquefit, & in faciantē in hūmrem uertitur: ita obiurgatio in malorū cordibus nihil proficit, in cordib. uerō bonorū tāquā imber satiabilis in terra bona fructū reddit. Et quæ obiurgationem illam in bonis subsecutus est feruorum charitas, ideo etiam post grandinem fuerunt carbones ignis. Et per hoc nubes illæ fuerunt grando & carbones ignis. Quia Dñs intonuit in nubib. illis, per minas scilicet, de unoquoq; cœlo, id est de singulis Apostolis & altissimus, id est, idem Dominus dedit uocē suam, uocem scilicet exhortationis in eisdem nubib. de unoquoq; cœlo. Quod conitruū, & quæ uox fuit grando & carbones ignis, ut supra dictum est. Et præ-

terea misit Dominus sagittas suas, id est Euangelistas suos pennatos uirtutibus, sicut sagittæ, & transfigentes humana corda, & per illas sagittas dissipauit eos, ad quos eas misit bona dissipatione, scilicet destruedo eos in hoc quod mali erant. Vnde dictum est: Vertere impios, & non erunt. Vel dissipauit eos, id est diuisit eos: ut alijs quidem essent odor uitæ in uitam, alijs odor mortis in mortem. Et hoc taliter fecit, quia multiplicauit fulgura, id est per ipsos Apostolos & Euangelistas adauxit miracula humana corda, sicut fulgur perterrefactia, & sic conturbauit eos, id est obstupescere fecit eos ad quos ipsos misit. Et per eadem fulgura apparuerunt ueri fontes aquarum in uitam æternam salientium, id est distincti sunt pseudoapostoli à ueris Apostolis, & per illos fontes reuelata sunt fundamenta orbis terrarum, id est exposita sunt scripta prophetarum, quæ fundamentum Ecclesiæ fuerunt: & hæc reuelatio Domine facta est ab increpatione tua, id est per increpationem, quam tu per illos fecisti cum dicerent: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et ab inspiratione spiritus iræ tuæ, id est & per hoc, quia per eos inspirasti spiritum iræ tuæ, id est tempetuofam & grauem iram tuam cum dicerent: Nisi pœnitentiam egeritis moriemini.

Misit de summo. Cōuersio ad nos, quasi dicat: Quomodo per increpationem, & per inspirationem iræ Domini factum est hoc? hoc scilicet modo, quia Dominus pater misit spiritum sanctum de summo, id est de superna habitatione ubi ipse manet, super Apostolos confirmantem eos. Et ut increparent, & spiritū uenturæ iræ annuntiarent, & hoc modo per ipsos Apostolos accepit me, id est corpus meum, Ecclesiam scilicet: & ita accepit me, quod assumpsit me de aquis multis, id est ipsam Ecclesiam, quæ corpus meum est, elegit de populis multis in hæreditatem præclarā non habentem maculam & rugam. Vel aliter. Misit Dominus uerbum suum de summo, id est de sinu suo, & sic accepit me hominem: quia mihi illud uniuert, & per me Apostolos elegit, quibus tandem spiritū sanctum misit: & sic per illos assumpsit me per Ecclesiam assumptam de aquis multis, ut supra dictum est. Et hoc modo me assumpsit, quia cum me conuersum ad eum in meis, multi persequerentur, eripuit me: id est meos de inimicis meis in ipsis, inimicis dico fortissimis, id est, qui non tantum præualuerunt ad affligendum & conturbandum, & conterendam hanc ærum nosam uitā. Istud refertur ad persecutores corporum exteriores, qui non solum afflixerunt, sed quibusdā etiam corporalem uitam abstulerunt: & eripuit me etiam ab his qui oderunt me intrinsecus, id est, à de uocatoribus animarum qui grauius odium gerunt, quàm persecutores corporum. Et uerè oderunt, quoniam confortati sunt: & ita ut essent super me, id est super meos præualuerunt, scilicet ad deuocandos quosdam, qui nondum perfectam Dei cognitionem habebant, qui tamen postea resipuerunt. Nota quod post assumpsit, statim ponit eripuit. Legitur enim quod postquam filij Israel de aqua, quæ de petra profuxit biberunt, statim Amalechitæ in eos insurrexerunt: Amalechitæ autem lingentes terram interpretantur. Notatur ergo per hoc quod postquam aliquis ad doctrinam Christi quæ uerè petra est accedit, & gratiam eius percipit, & sic carnalibus desiderijs contradicit, statim Amalechitæ persequentes interius & exterius occurrunt ei. Vnde dicit Salomon: Fili accedens ad seruitutem Dei, præpara animum tuum ad bellum.

Præuenerunt me. Verè confortati sunt super me, quia præuenerunt me in meis, id est oppresserunt meos, in quo tamen præuerti sunt: quia cum uellent priores lædere, prius læsi sunt per interiorē uindictam. Præuenerunt inquam in die afflictionis meæ, id est in præsentī uita, quæ est tēpus afflictionis, quod sequitur

tur répus exultationis: quia quisquis in hac uita pro Christo affligitur, in futuro exaltabitur. Et hæc afflictio mihi profuit in futuro: quia Dominus pater factus est protector meus, id est meorum, conurbando scilicet firmiter mentem terrenæ delectationis per admixtâ amaritudinem miseriarum. Et hoc modo protector factus est, quia eduxit me, id est meos de angustijs corporalibus in latitudinem spiritualium, scilicet ut etiam gauderent in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, & reliqua. & sic saluum me fecit, id est meos per constantiam: & hoc non ex meritis, sed ideo quoniam ipse prior uoluit me, id est bonam uoluntatem habuit erga meos, quam ipsi in eum. Et quoniam ipse uoluit me, fecit etiam ut ego in meis uellem eum. Et tamen retribuet mihi in meis Dominus secundum iustitiam meam, id est secundum iustitiam bonæ uoluntatis, ab ipso mihi datæ in meis: quia qui dedit mihi bene uelle, dabit & benefacere, & pro benefactis iterum retribuet, quod sic dicit, Secundum puritatem manuum mearum, id est secundum opera in meis pura, id est munda, & non ad humanum fauorem facta, retribuet mihi Dominus in meis, scilicet & coronam iustitiæ in futuro & in præsentem deducendo me in latitudinem fidei, quæ per dilectionem operatur. Quod extra intellectum in libro ostenditur. Quasi dicat: Hoc modo deduxit me in latitudinem fidei, quia ego custodiui in meis uias Domini, id est omnia præcepta, & omnia opera Domini, quæ sunt uia ad eum. Et huic latitudini longanimitatem addidit, quia ego non gessi aliquando impie in meis recedendo à Deo meo, id est ab ipso Domino, quem Dominum mihi feci: & hoc ideo, quoniam semper habeo in conspectu meo, id est ante oculos cordis meorum proposita omnia iudicia eius siue in præsentem siue in futuro. In præsentem quidem flagella corrigendorum, tentationes probandorum, excæcationes obduratorum: in futuro uero tam supplicia malorum, quam præmia bonorum. Et propter hæc iudicia cognita non repuli à me in meis iustitijs eius, id est, flagella Domini patris iustificantiæ meos, data hic in exemplum iusti iudicij futuri. Quod faciunt illi qui deficiunt sub onere, nolentes portare pondus dei & æstus. De his flagellis dicitur, Filii noli negligere disciplinam patris tui, neque fatigeris, cum ab eo argueris, &c. Et de reliquo non repellam, sed ero immaculatus in meis, id est sine capitali crimine existendo cum eo, id est adhærendo ei & insuper obseruabo me, id est obseruabit se mei ab omni iniquitate, non solum à macula. Quæ iniquitatem ex nimia affectione dico meam. Quod non sic accipiendum est, ut iniquitas cadat in Deum: sed secundum hoc dictum est, quod ipse peccata nostra portauit, & languores nostros ipse sanauit. In hoc iterum uersu perseverantia notatur.

Et retribuet mihi Dominus. Quasi dicat: Deduxit me quidem Dominus in latitudinem fidei, ut per dilectionem operarer, & dedit mihi perseverantiam in meis, & ipse inde Dominus retribuet mihi in meis secundum iustitiam meam, id est meorum ab ipso datam, scilicet & secundum latitudinem fidei, & secundum longanimitatem, & etiam secundum bona opera inde procedentia. Quod sic dicit, Et retribuet mihi, id est meis secundum puritatem manuum suarum, id est, & secundum munda opera ipsorum, quæ & per dilectionem faciunt, & cum longanimitate. & hoc ideo, quia illa opera sunt in conspectu oculorum eius, id est non simulatorie ad humanum fauorem captandam, sed ex corde facta sunt, ut ei soli placeant. Nota hinc ordinem, in uerbis superioribus primum posuit bene uelle, & ex bene uelle dixit sequi retributionem benefacere, quod iam maius est: ex benefacere uero sequi dixit retributionem operari per dilectionem & per perseverantiam, quod iam perfectius est. Ex his uero duobus dicit etiam sequi retributionem, scilicet ut qui iustus est, iustus magis & magis fiat, quo usque tandem iustitiæ coronam recipiat. Potest quoque superior series aliter

legi, ut secundum sententiâ illam, in qua misit de summo ad missionem uerbi retulimus, sequentia etiam ad ipsum caput referamus. In hac tamē sententiâ assumpsit me de aquis multis, & eripuit me de inimicis meis fortissimis, refertur ad corpus, id est ad Ecclesiâ sicut prius, quod uero sequitur, ad caput. Quasi dicat: Erui me quidem Dominus in meis, & eripuit etiam me caput per resurrectionem ab his qui oderunt me, id est à Iudeis, qui uerè maximo odio habuerunt me: quoniam confortati sunt super me, id est præualuerunt mihi in passione. Et hoc modo confortati sunt, quia preuenerunt me, id est afflixerunt me, cum tamē ipsi essent præuenti uindicta interiori, scilicet cæcitate cordis in die afflictionis, id est in tempore passionis, quando eis concessum est ut me affligerent, quod tamē mihi nihil nocuit: quia Dominus factus est protector meus, id est protegit me ab eis resuscitando. Et præterea eduxit me de cauea angusta Iudaici populi, in latitudinem gentium per prædicatores Apostolos, quos de Iudeis ad gentes trāstulit. Iuxta illud: Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, & reliqua. Et fecit me saluum in ipsis gentibus saluando illas per me, & hoc non ex meritis illorum, sed quoniam prior uoluit me, id est eius bona uoluntas præcessit in illis, ut per me saluarentur. Vel non meritum alicuius, sed sola uoluntas eius hoc fecit, quod ipse me hominem per uerbum suum assumpsit per quem illos saluaret: & tamen idē Dominus pater retribuet mihi, quoniam ex sola gratia sua assumpsit secundum iustitiâ meam, id est secundum obedientiâ meam clarificando me, scilicet resurrectione & confessione. & secundum puritatem manuum mearum, id est & secundum munda opera mea retribuet etiam mihi, Nec mirum, quia ego custodiui omnes uias ipsius Domini, id est in nullo à præceptis eius apostataui, nec aliquando aliquid impie gessi, per quod recederem ab ipso Domino in regionem longinquam, sicut Adam fecit: & hoc ideo, quoniam in conspectu meo, id est ante oculos cordis mei proposui omnia iudicia eius, sicut supra dictum est. & ideo iustitijs eius, id est flagella eius non repuli à me ipso, sed libenter suscepi, & de reliquo semper ero immaculatus, id est in nullo præceptum eius transgrediar, existendo cum eo, id est adheredo uoluntati eius, & sic ego immaculatus ero, ita etiam obseruabo me, id est obseruabit se mei ab omni iniquitate, quam ex nimia affectione dico meam. Et ideo Dominus pater retribuet mihi, id est retribuet meis, sicut & mihi pro competentia sua, secundum iustitiam operum meorum, secundum obedientiâ meorum, quæ me imitabuntur, & secundum puritatem manuum mearum, id est & retribuet eis secundum bona opera eorum ex obedientia procedentium, quæ erunt in conspectu oculorum eius, sicut prius.

Cum sancto sanctus eris. Istud secundum utramque sententiam eodem modo contriatur. Et conuertit se caput hic ad Deum patrem familiariter per secundam personam. Quasi dicat: Verè tu Domine retribues mihi secundum iustitiâ eorum, & secundum puritatem manuum: quia hoc retribues, ut qui iustus est iustior fiat, & sic ad ueram salutem perueniat: sicut econtra permittis, ut qui peruersus est, peruersior fiat. Litera sic exponitur: Tu Domine qui uerè sanctus es, alios sanctificans: tu autem eris cum uno quoque sancto, ut magis & magis cum sanctifices, & sic innocens fiat, & cum quolibet uiro facto per te innocente eris, ut innocentior fiat. tu dico uerè innocens, quia nemini nocens licet uidearis inferre poenam quibusdam, sed potius uis uiculis peccatorum suorum unusquisque malus constringitur: & tu qui uerè es electus ante omnes scilicet uirtute factus, eris cum electo, ut electior fiat. Nota ordinem uerborum. Prius enim fit sanctus aliquis, cum ab immunditia purgatur, deinde fit innocens per uirtutis studium, & sic radè electus, quasi iam ab alijs per perfectionem diuisus. Potest & sic dici: Tu Domine eris sanctus cum sancto, id est sanctus reputabit se sanctus, & innocens

cens innocentem, & electus electum, & cū peruerso peruerteris. id est peruersus peruersum te reputabit, dicens, non est æqua uia Dñi. habet alia quædã translaticio. Cū peruerso peruerteris. Quod sic intelligendum est: Quando aliquis perueritur de bono, in quo creatus est in malū, & respicere negligit, tunc tu peruerteris te apud illum à misericordia in iudiciū. Similiter quoq; pasciuū, quod hæc translatio habet, potest exponi, ut sic dicatur: Cū peruerso peruerteris, id est fies peruersus à misericordia in iustitia, dādo eū in grauio rem cæcitatē mentis, ut sic peruersior assidue fiat.

Quoniam tu illuminas.] Hic aperte agit pro consummatione ecclesiæ. Orat enim hic patrem pro illis alijs ouibus, de quibus dictū est: Alias oues habeo, quæ & reliqua. scilicet pro gentilibus ut & ipsi conuertantur ad perfectionē sui corporis, id est ecclesiæ cum electis de iudæa, in unum ouile: id est in unā fidei concordia, & sub se caput redigātur. & sic continuatur: Peruersi quidem Dñe, qui saluas humiles, & superbos dānas, te peruersum putant. Sed quantūcunq; uidearis eis in hoc peruersus, tu tamen non desistas propter hoc ab eorū qui digni sunt saluatiōe: sed ò Dñe Deus meus, id est quē Deum mihi facio, illumina tenebras meas. id est illos gentes, qui cum modo sint tenebrosi, futuri sunt mei, facti lux à te Dño. Et debes illumina re, quoniam tu iam illuminas, id est illuminasti lucernā meam: id est Apostolos & quosdã de iudæis, per quorum doctrinam & operationem alijs reluceo.

Quoniam in te eripiar.] Verē illumina bis, quoniam ego positus in te eripiar: id est mei ponētes spem suā in te & fidem tuā suscipientes, eripientur per te à tentatione, ne succumbant cuilibet tentationi, & circumferantur ab omni uento doctrine: & persistentes in te Deo meo, quem & ipsi faciunt Deum suū, transgredientur murum illum. id est ostaculum illud quod peccata cōstruxerūt. & cœlestē Hierusalē, id est reconciliabūtur supernis ciuib. p uirtutes & bona opera, à quib. remoti & diuisi erāt per peccata, & hęc cū illis ecclesia una.

Deus meus.] Verē per te Dñe eripientur & transgredientur murum, quia tu qui es Dñs meus: id est quem Dñm mihi facio, eripes me de cōtradictionibus iudaici populi, & constitues me caput ipsis gentibus, scilicet ut mihi subiaceant, & me imitentur. Hic uersus sōge inferius sequitur. Quod aut tot interposita sunt, ideo factum est, ut caput ipsum pluribus modis comprobet, quōd meritō Deū suū faciat Dominum, & sic ipsos gentiles hortetur ut & ipsi Deum suum eum faciant, & idola uana postponāt. Qui gentiles, quia multipliciter in idolatria aberrauerant, ad cultum Dei ueri reuocādi erant, & ideo non frustra ad cōmendationē tot rationes in terponit, & conuertit se ad ipsas gentiles. Quasi d. Meritō Dñm Deum meum facio, quia uia eius, uel præcepta eius & opera, quib. ad ipsum uenitur non sunt polluta, id est non pertinent ad immūditiam illā, quæ est in sacrificijs idolorum, quorū aræ sæpē etiā humano cruore polluebantur: sed sunt impolluta, id est ad ueram munditiam pertinentia. Vel possumus sic dicere: Via Dñi per quā ipse scilicet ad nos accedit, id est uirtutes & bona opera sunt impolluta, id est, uerē munda. Non enim habitat in corpore subdito peccatis, & eloquia ipsius Dñi sunt examinata per ignem, id est præcepta Dñi faciunt tales, qui sunt comparabiles argento examinato per ignem, ut iam supra dictum est. & idem Dñs est prorektor omnium in se sperantium, abiector uerō & contemptor de se præsumptium, propter quod meritō es Deus meus. Et ideo etiam, quoniam quis Deus alter, id est quis de omnibus illis quos uos gētes colitis pro dijs, aut Dñs præter illum Dñm cui nos in spiritu seruimus? Aut quis Deus alter est uerē Deus præter Deum nostrū, id est quem nos post seruiturē bonā consummatam hereditatem, qua æternaliter pascamur, recepturi sumus, utriusque nullus.

Deus qui præcinxit me uirtute.] Ideo etiam est Deus

meus, quia est ille Deus, qui præcinxit me, id est meos uirtute hac, scilicet ut opera eorum nō diffuserent cupiditate, & posuissent uiam meam, id est meorū immaculatus, id est constituit meis talia, per quæ ad ipsum ueniant, scilicet fidem sincerā, spem firmā, charitatem perfectā, quæ sunt immaculata, id est mūda & sancta.

Qui perfecit pedes meos.] Ideo etiam est Deus meus, quia perfecit pedes meos, id est affectiones meorum tanquam pedes ceruorum, id est similes pedibus ceruorū, scilicet ut essent agiles ad transilienda hæc terrena, umbrosa & lutulenta, & conscendendum alta ut cerui faciunt: & est statuens me, id est meos super excessa, id est figit intētionem meorum super cœlestē habitationem, ut adhuc in carne in cœlestibus tamen conuerterentur. Et ideo quoq; est Deus meus, qui docet manus meas ad præliū, id est, quia docet talia bona opera facere, quibus superent inimicos & deuocatores suos, uolentes eis intercludere regnum cœlorū.

Et posuisti ut arcum æreum, etc.] Hic familiariter se cōuertit ad Dominū patrem, ut per hoc magis hortetur illos, ut & ipsi Deum suum faciant eum, & sic eius familiares fiant. Quasi dicat: Iustē Domine pater te Deū meum facio, quia tu etiam posuisti brachia mea, id est meorum ut arcum æreum, id est fecisti meos amplexari tanquam brachijs infatigabilem intētionē bonorum operū, quæ rectē designatur per arcum æreū. Si enim fieri arcus æreus posset, infatigabilis esset. Est aut similitudo hic ab impossibili, & etiā dedisti mihi, id est meis protectionem salutis tuę, id est talem protectionē à uitijs, qualem merentur qui saluantur à te. Et in hoc est illa protectio, quia dextra tua, id est fauor gratiæ tuæ, suscepit me defendendum. Et ideo disciplina tua, id est paterna flagella tua, quibus omnē filiū corripis, quem diligis: illa in quam disciplina non paties me errare, correxit me in finem, id est, direxit me ita in meis, ut quicquid agerem, referrem in illum finem, quo tibi coheretur: & ipsa eadem disciplina tua, quæ me in finem direxit, docebit me conferuando me in bonis operibus, ad illum finem peruenire. Et ideo

meritō es Deus meus, & propter hoc etiā, quia tu dilatasti gressus meos: id est gressibus meis, id est Apostolis & alijs præconibus meis, per quos ad notitiam hominum gradior, dilatatu cor dedisti, scilicet ut tristitia pascionis cor eorum non angustaret: sed gauderent in tribulationibus, & cordis affectionē extendere, ad orandum etiam pro persecutoribus: & ita dilatasti cor, ut subtus me essent, id est, ut non secundum suā, sed secundū meam uoluntatem agerent, & præceptis meis obedirent, non uerō supra me essent, uel mihi præcepta darent, sicut fecit Petrus cū Domino dicente: Ecce ascendimus Hierosolymam, & reliqua, tanquam uolens præesse in docēdo, dixit: Propitius esto tibi Domine, ne fiat istud. Vnde à Dño graue responsum pertulit, cum dixit ei: Vade retro satanas. Quasi dicat: Noli præcepta mihi dare, quem potius conuenit inferiorem locum tenere, & meis præceptis obedire. Satanas enim deorsum fluens interpretatur. Et quia dilatasti gressus meos, ideo uestigia, id est signa illa quæ ego facis & dictis impressi alijs, ad me imitandum, nō sunt infirmata, id est debilitata in eis, sed uiriliter conferuata, & per hos tales gressus persequar inimicos meos, & meorum bona persecutione, & comprehendam illos in bono. & nō conuertar ad hæc persecutionē donec deficiat in hoc quod sunt inimici. & hoc modo deficient, quia ego confringam illos in quo sunt confringendi per illos gressus meos: nec poterunt stare, id est resistere ipsi inimici mei, spiritui & sapientiæ qui loquitur in eis: sed potius cadēt subtus pedes meos, id est meorum. id est, murabunt carnales affectiones suas in spirituales affectiōes meorum. Et ideo per illos gressus confringentur inimici, & cadent, quia ipsi uirtuosi sunt ad hoc faciendum. Nā tu Domine præcinxisti me, id est coronasti & munuisti me uirtute, id est uirtuosis uiris Apostolis scilicet & alijs

& alijs, ad hoc bellum agendum, scilicet ad perseque- dum inimicos, & reliqua. & insurgentes in me, id est deuocatos & persecutores meos subplantasti per illos uirtuosos, ita ut fierent subitus me, id est ut qui uoluerunt esse superiores ipsis meis, fieret inferiores eis duobus modis, uel ut conuersi eos quos prius persequebantur, comitarentur: uel ut cum eos tormen- tis & deuocationibus, se uincere putauerunt, uicti po- tius ab ipsis contemnerentur.

Et inimicos meos. I Istud specialiter ad caput refertur, & est dictum de Iudæis, & continuatur ad principale superius. Quasi dicat: Iuste te Deum meum facio, quia inimicos meos quodfidam, id est persecutores meos de Iudæis, qui prius quasi Deum præcedebant, dedi- sti mihi dorsum, id est fecisti esse imitatores meos ut non præcedant, sed subsequantur. Quod intelligen- dum est de his, qui conuersi poeniterunt. Odientes autem, id est in odio permanentes, & non conuersos disperdidisti in dispositione, quia disperdes eos ubiq; terrarum in captiuitatem auferendo eis locum & ge- tem. & ideo disperdes, quia ipsi clamabunt quidem ad te Messiam ad hoc expectantes, sed non dignè cla- mabunt. Quod sic dicit, agens de futuro quasi de præ- terito: Clamauerunt iam & clamabunt adhuc, nec fuit uel erit qui saluos faciat eos. Clamauerit dico ad Do- minum patrem etiam, sed quia per mediatorem non clamauerunt, & ideo in dignè ipse Dominus non ex- audiuit eos, nec exaudiuit eos. Et ideo comminuat, id est diuidam eos ubiq; gentium, sicut puluis comi- minuitur, id est diuiditur & destruitur ante faciem ue- sti, id est, in præsentia ualidi uenti, & eos diminutos delebo, id est conculcabo ubiq; per: omnes gentes ut Iurū quod est in plateis, id est, in lais & publicis ubiq; ubiq; conculcatur. Hoc ad simplicem similitudinem dictum est. Potest uerò si quis interiori consideret sic dici: Comminuat eos ut puluerem ante faciem uen- ti, id est, erunt aridi & infructuosi ut puluis, non reci- pientes imbrem uerbi diuini: sed inflati superbia rap- ientur per ipsam superbiam a firma spe, ut uentus ra- pit puluerem a stabilitate terræ: & delebo eos, ut illi delēdi sunt, qui sunt lutum platearum, id est, qui per- latas perditionis uias lubricando per carnis luxurias ambulat. Et de contradictionibus populi huius, qui est ut lutum platearum, qui scilicet dixit: Nolumus hunc regnare super nos, & cætera talia, in quibus con- tradixerunt mihi. Eripies me Domine pater, resuscita do me: & nomen meum, q; prius angustabatur inter eos dilatabis, quia constitues me caput gentium. Ita uersus iste continuabitur superioribus, si suo ordine legatur. Iuxta quod Deus meus, ad quod prius conti- nuabatur, aliter dicitur. Accipietur enim præcedens uersus scilicet, Quoniam in te eripiar a tentatione, nō de solis gētib; ut prius, sed communiter de quibus- cunq; credentibus: & sic continuabitur, Deus meus. Quasi dicat: Verè pater in te Domino meo eripietur, & transgredietur murum: quia tu eris Deus meus, id est meorum, id est mei facient te Deum suum, sicut ego te feci Deum meum, scilicet ut non secundum suam uoluntarem agant, sed secundum tuam. Et con- uertit se ad ipsos. Quasi dicat: Meritò facietis eū Deū uestrū. Quia uia eius, & reliqua. In hac quoq; lectio- ne omnia usq; ad Eripies me, ad hoc interponuntur, ut per ea Deus communiter omnibus credentibus non solis gentibus, ut prius commendetur. Nec est neces- sarium, ut omnia ad Deum meus, sicut prius referatur: sed quædam positiones per se sunt, quædam ut inter se contrinuantur. Sententia uerò non mutatur, usque ad Dilatasti gressus meos. Quod secundū beatum Au- gustinū de affectionibus accipitur, & sic ad proximū continuatur. Quasi dicat: Per hoc disciplina tua do- cebit me in finem peruenire, quia dilatasti gressus in meis, id est dilatatas affectiones dedisti meis ni- delicer, ut non impedirentur carnalibus angustijs, sed hilariter operaretur etiam de his quæ sub se sunt

mortalibus rebus & membris. Et ita dilatasti, ut sint subtus me, id est sub meis. hoc est, ut ipse affectio- nes eis non dominantur, sed ipsi affectionibus: & nō sunt infirmata uestigia mea in ipsis sicut prius. Et in his talibus persequar ego inimicos meos, id est carna- les affectiones, interiori persequentes: & comprehendā illos, ita eas domando, ut ipsi non comprehendantur ab eis. hoc est, ut nō eis ipse carnales affectiones præ- ualeant: & non conuertar a persequendo, donec desi- ciant, qui mihi oblatrant, id est carnales ipse affectio- nes, quæ meis ut laceret, quasi a lateribus astant. & ue- rē deficient, quia ego eas confringam, & ita quod nō poterunt stare, id est durare: sed potius cadent subtus pedes meos, id est conuertantur ipse carnales affectio- nes in spirituales. & hoc ideo, quia tu præcinxisti me uirtute ad bellū, id est cōstrinxisti fluentia carnis desi- deria in meis, ne præpedirentur ad tale bellum. & per hoc supplantasti insurgentes in me, id est carnales de- lectationes, quæ prius nitentur spirituales desiderij extinguere in meis, ita supplantasti, ut sint subtus me: id est mutatae sunt in spirituales. Iuxta hanc sententiā idem est istud quod, Et cadet subtus pedes meos: sed repetitum est post probationē quasi pro conclusione. Sequentia eodem modo ad caput, & ad Iudæos refe- runtur, sicut prius.

Populus quem non cognoui. Concludit, ideo meritò me constitues caput gentiū, quia populus ille genti- lis, scilicet quē ego corporali præsentia non cognoui, seruiet mihi: & ad hoc facilius indutus, quia obedi- uit mihi in auditu auris, id est, statim cum audierit per Apostolos uerborū prædicationes, unde beatus erit. Beati enim qui non uiderunt, & crediderunt. Illi autē qui debuerunt esse filij, id est Iudæi, facti alieni, qui se ab hæreditate alienauerunt mentiti sunt, id est mēda- ces apud te patrem, qui illos ut filios educaſti, effecti sunt. Quod factum est mihi, id est ad gloriā & utilita- tē meam. De his filijs dictum est: Filios genui & enia- triui, ipsi uerò contempserunt me. Et cetera: Vos ex patre diabolo estis, & filij regni eijsietur in tenebras exte- riores, & multa similia. Mendaces uerò multipliciter fuerunt. Dixerunt enim sæpē Moyſi: Quæcunq; præce- perit nobis Dñs, faciemus. Quod quia non ex corde dixerunt, citò obliuisci sunt. Itē de Christo dixerunt: Hic de Christo dixerunt. Hic dixit: Postum destruere tem- plum hoc, & reliqua. & Inuenimus hunc subuertentem gentē nostram, & Venerunt discipuli eius, & fura- ti sunt eū, & innumera talia. Verè alieni facti sunt filij. Nā in tantum ab alienati sunt, quod eū ego eis no- uam gratiā, qua nouarentur attulerim: tamen inuente- rati sunt, id est in ueritate sui erroris manserunt. & claudicauerunt, id est nouo Testamento quasi dextro pede caruerunt, a semitis suis, id est causa semitarum: hoc est traditionū suarū, quib; iam in priori Testamē- to irrita fecerant mandata Dñi. Curabant enim ut in Euāgelio dicitur, quæ deforis erant ad munditiā car- nalem pertinentia, uerā aut munditiā negligebant. Quod eis ipse Dñs friuolum esse ostendit, eū quasi re- prehēsus ab eis de nō lotis manib; Apostolorū respō- dit: Nō lotis manib; māducate, & in multis similibus.

Viuuē Dominus. Quasi dicat: Illi tanquam mali ser- uii alieni a domo facti sunt. Dominus autem quē ipse uoluerit penitus extirpare, uiuit, id est, ergo cuius no- men etiā delere conati sunt, uiuō & permanso in do- mo in æternū: & ideo uiuō, quia Deus meus, id est pater qui me misit, quem ego uerè Deum scio, uinē in æter- num, ipse dico benedictus, id est exaltatus & sublima- tus per me, per hoc inuiti: quod sicut ipse per patre uiuit, ita & quicunq; ei adhærebit, per ipsum uiuet. Iuxta illud: Sicut me misit uiuens pater, & reliqua. Et exaltetur Deus. Quasi dicat: Sicut per me est benedi- ctus, ita semper per meos exaltetur, Deus pater au- ctor salutis meæ, qui meritò a meis exaltandus est, quia magnificans est, s. e. id est quia semper magnifi- cat in uirtutibus saluatos a me, quem constituit regē.

Et uerè est auctor salutis meæ, quia misericordiâ me resuscitâdo faciar mihi uero Dauid, Christo suo, & facier misericordiam semini eius propter ipsum, id est, propter me resuscitabis oēs quoscūq; spiritualiter generabo: in præsentî quidem à morte animæ eos resuscitabis, tandem uerò à carnis corruptione. & hoc facier usq; in seculum, id est æternaliter. Hic uersus licet suo ordine legi possit, tamen quia commodius est, taliter iungitur illi superiori.

Deus qui das uindictas mihi. Conuertit se familiariter ad patrem, quasi d. Tu dico Deus exalteris, qui uindictas me de inimicis meis & meorū, per hoc scilicet, quod populos Iudæos prius superbiebant conuersos subdidit, id est humilias, ita ut sub me sint, supra quæ prius esse uoluerunt. Et hoc modo eos subdes, quia liberator meus eris per resuscitationē de inimicis meis crucifigentibus me uerè iracundis, cum dicerent: Tolle hunc, & crucifige eum. Postquam enim magnificata fuit per Apostolos resurrectio Christi, multi qui prius de eo dubitauerunt, crediderunt de Iudæis & Apostolis dixerunt: Viri fratres quid faciemus. Quibus ille respondit: Pœnitentiâ agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Domini. Et ab insurgentibus, id est uerè liberabis me, quia exaltabis me ab insurgentibus in me, id est, hoc facies per gloriam resurrectionis, ut ipsa resurrectio inimicorum contra me, quæ me deprimeret uoluerit, sit exaltatio mea. Et etiâ eripes me, uel meos à uiro iniquo, id est ab omni genere iniquorum, ne ab ipsis deuocentur, & propterea scilicet, quia & me exaltabis, & meos eripies: confitebor tibi in meis in nationibus, id est laudabilem confessionem faciam tibi in meis per omnes nationes, in fide uidelicet, & innocentia. & etiam Psalmū dicā tibi bene operando per illos nomini tuo, id est non ad eorum gloriam, sed ad gloriam nominis tui.

IN PSALMUM XVIII.
ARGUMENTVM.

Ad probatur in hoc Psalmo prouidētia Dei, qui ex hoc ipso multam hominum curam se habere monstrauit, cū ita elementa à se creata componit, ut post ipsa possit agnosci. Item propheta de aduentu Christi dicit in Mattheū.

IN FINEM PSALMVS
Dauid.

EXPLANATIO.

Inscriptio ista notissima est, dicta Psalmi referens ad Dominum Christum, de cuius primo aduentu propheta dicturus est. De qua re hic primus est Psalmus, sequuntur autē alij quatuor, id est septuagesimus nonus & octuagesimus octauus, nonagesimus sextus & centesimus decimus sextus. Per totum Psalmum propheta uerba sunt. prima narratio eius laudat Domini prædicatores, ipse quoq; de eius incarnatione speciosissimis comparationibus uerba subiungens. Secunda laudat præcepta noui & ueteris Testamenti. Tertia ab occultis uitijs purgari se à Domino deprecatur, ut eum sibi esse faciat dignum Psalmistam.

COMMENTARIVS.

Cœli enarrant. Propheta præuidens per spiritum sanctū in posterioribus de populo suo, & contemporaneis aduentus Christi tanta cordis duritiâ atq; phrenesim futuram, ut nec ipsum medicum ad salutem omnium missum cognoscerent, nec tempus uisitationis suæ aduexerent: apertè

in hoc Psalmo increpat eos, & obiurgat eorum duritiam, ostendendo eius aduentum certum & indubitabilem futurum per manifesta signa, & per sanctorum Apostolorum præconia, & præterea legem eius immaculatam commendando: quod totum ad exhortationem eorū facit, ut quandoq; phrenesim deponant, & medicum cum tempore uisitationis cognoscant: & qui legem prius serui receperunt, legem Deum recipere gaudeant, quæ tanto dignius amplexanda est, quanto Dominus seruo dignior est. Sciendum autē hoc Psalmū cum duobus sequētib; ut sancti dicunt, unum esse Psalmum: & quia de eodem negotio diuersis tantum partibus agunt, & ad idem intendunt, scilicet ad obiurgandam duritiâ Iudæorum, & eundē habet titulum, hūc scilicet: In finem Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur Dauid propheta, & refertur in finem, id est in Christum, hic Psalmus, per hoc quia de incarnationis gloria & de prædicatione Apostolorum, & de sanctitate noue legis eius agit. Alij uerò suo modo quisque referuntur. Incipit autem propheta in hoc Psalmo obiurgare cecitatem Iudæorum per manifestam prædicationem Apostolorum, agens de futuro propter certitudinem quasi de præsentî uel præterito. Et sciendum quod Apostoli, & alij sancti præcones ideo cœli dicuntur, quia longè à terris elati sursum sunt, Deum portantes, præconijs in tonantes, miraculis coruscantes. Vnde ita dicit: Cœli, id est præcones sancti Apostoli & alij enarrant, id est manifestè narrabunt, alijs gloria Dei, id est gloriosum filium Dei patris, per quem ipse gloriosum opus operatus est in mundo: quia cū oēs peccatores essemus, per eum ex peccatoribus iustos, ex seruis filios, ex impijs pios, ex damnatis in regnū assumptos, quod uerè Dei fuit gloria, non nostrū meritum: quia cum nos nihil boni meruissemus, tantum bonum recepimus iuxta quod dicit Apostolus: Apparuit benignitas saluatoris Domini nostri Dei, qui nō ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundū suā misericordiā saluos nos fecit, & reliqua. & firmamentum, id est illi iisdem præcones sancti, de terra cœlum facti, quorum cor spiritu sancto confirmatum est annunciat opera manuum, id est, potentie eius Dei. Idē dicit quod prius, sed aliquantum expressius. Licet enim per firmamentum eosdem, quos per cœlos accipimus, uicinijs tamen firmamentum, notat constantiam in eis quàm cœlum. Sciendum autem quod non ideo dicit opera manuum eius, ut Deus pater manus habeat, & manibus operetur, non enim humanis mēbris circumscibitur, sed dicitur facere quodcumque facit uerbo, id est sapientia aut manu, id est potentia. Filius autem est sapientia eius, & potentia, & ideo q, per filium fecit, rectè dicitur opus manū eius, id est potentie, & quia illud opus, quod per gloriam prius accepimus dignius est inter omnia opera, quæ filius in carne fecit, ideo emphaticè opus manus Dei uocatur. Potest autem hoc ab illo taliter diuersificari, ut sic dicatur: Cœli enarrant alijs gloriā Dei, uerbis extrinsecus in firmamentum, id est cor eorum spiritu sancto confirmatum annunciat in se ipso intrinsecus opera manuum eius. Per hoc enim quod cor eorum à Deo cōstans est, quod etiam si mundus seuiat contra eos, nihil tamen proficiat. Representat opus manus, id est potentie Dei in se, scilicet constantiam tātā quam aliunde, nisi à Deo habere non possent.

Dies dici. Quasi dicat: Ita annunciat gloriam Dei, ut spirituales spiritualibus, & carnales carnalibus. Per diem enim accipimus limpidiſſimum & lucidissimum ingenium, ad diuina contemplanda habentes, ut Iohannes habuit cū dixit: In principio erat uerbum, & reliqua. Nox uerò dicitur, eorū comparatione illi qui ea considerant & instruunt quæ hominibus comprehensibilia sunt, ut qui de Christi humanitate loquuntur, & de moralibus, & sicut ille qui dies est alij diei uerbu, id est diuinitatem nō simpliciter

pliciter indicat, sed quasi eructat: quia ab intimo cor-
 dis profert, quod prædicatur qui nox est alijs nocti-
 bus, non uerbum, sed scientia, id est humilia & hu-
 mana facile indicat. Possunt uerò ijdem præcones ef-
 se dies & nox diuersis temporibus & ad diuersos.
 Quod Paulus innuit cum dicit, Siue excedimus men-
 te Deo, siue sobrii sumus, uobis sobrii sumus. Id è ite-
 rum ad Corinthios dicit, Sapientiam: id est diuina lo-
 quimur inter perfectos. Sapientia autem propriè perti-
 net ad diuina, scientia uerò ad humana. Et item in ea-
 dem Epistola: Nihil aliud inter uos, nos scire restati su-
 mus, nisi Christum, & ipsum crucifixum. Quasi dicat:
 Nò uobis altiora, sed humiliora secundum humanitatè
 Christi uobis prædicauit. Potest quoq; aliter hic uer-
 sus exponi & continuari, ut sic dicatur: Celi quidem
 nunciabant gloriam Dei, & hæc annunciatio non ad
 tempus breue erit, sed comprehendet omnem uolubi-
 litatem temporum: quia & dies semper in hac enun-
 ciatione continuabitur diei & nox nobis, & sic omni
 tempore erit. Omne enim tēpus aut dies aut nox, &
 non tantum uno genere linguarum fiet hæc annun-
 ciatio, sed in omnib; generibus: quia non sunt loque-
 lę, id est integrę orationes, neq; etiam singuli sermo-
 nes in orationibus uoces, id est proprię expressiones,
 quorū non audiantur ab Apostolis ac si essent eorū, &
 ideo sonus prædicationis ipsorū Apostolorū exiuit à
 Iudæa perueniens in omnē terrā, id est in omnes par-
 tes terrę, & etiam ad omnes angulos partium: quia
 uerba eorum in omnes fines orbis terrę perueniunt.
 Nullus enim angulus terrę habitabilis est, ubi doctri-
 na Apostolica aut per ipsos, aut per discipulos & suc-
 cessores eorū non innotuerit. In hac sententia sonus
 & uerba pro eodem accipiuntur. Potest uerò alio mo-
 do dici, ut utrumq; propriè accipiatur, ita scilicet: So-
 nus quidem Apostolorum, id est simplex uox præ-
 dicationis eorum communiter in omnem terram exi-
 uit, sed non ubiq; profecit. Quia uerba eorum, id est
 uox cum in intellectu, quod propriè dicitur uerbum,
 peruenit quidem in fines orbis terrę tantum, id est
 ad solos illos qui terrenitatem in se finierunt & orbis,
 id est perfecti facti sunt, eorum dico dicentiū ita glo-
 ria Dei, id est filius Dei ueniens ad belligerandum cō-
 tra regna tenebrarum, posuit tabernaculum, id est mi-
 litare habitaculum suū, uidelicet corpus humanum,
 in quo ad tempus Deo patri sicut in tabernaculo mi-
 litauit in sole, id est in tempore, quod ideo per solem
 designatur, quia per solem tempora maximè distin-
 guuntur. Qui enim apud patrem erat sine tempore, na-
 tus est ex matre sub tempore. Vel aliter, Posuit taber-
 naculum suum in sole, id est in labore præsentis uitę.
 Nò enim uenit ad perfruendum aliqua terrena dele-
 ctatione, sed ut sibi iniunctam obedientiam perficere
 laboraret. Vnde ipse quoq; dicit, Non ueni ministrari,
 sed ministrare. Labor autè per solem ideo designa-
 tur, quia qui in sole aliquid operatur, grauius laborat,
 quam qui extra solem. Vel aliter, Posuit in sole, id est
 in manifesto tabernaculum suum. Multa enim præ-
 clara signa & præcedentia & præsentia & subsequen-
 tia aduentū eius uerè rationabilibus manifestum sa-
 tis fecerunt, cū etiā quedam de irrationabilib; in præ-
 sepi eū cognouisse scripturę testentur. Et per hoc po-
 suit in sole quocunq; modo dicatur, quia procedens
 de thalamo suo, id est de uirginali utero: qui rectè dici-
 tur talamus, quia in illo humanitate assumpta ecclesiā
 sibi tanquam sponsam fouauit: procedens dico tan-
 quam sponsus, id est ornatus ita interiori plenitudine
 diuinitatis, & uirtutibus, tanquam spōsi procedere
 solent de thalamis suis ornati exteriori, & ipse, id est
 notabilis. Nā cum multi ornati processissent in hunc
 mundum, ut Iohannes Baptista & alij tales: iste ta-
 men omnes excelsit, quia solus inter mortuos uerè li-
 ber fuit. Ipse inquam procedens exultauit, id est exul-
 tauerit in hunc mundum uenit, nò ad immorandum,
 sed ad currendam uiam: id est ad peragendum cursum

Bedę tom. 8.

huius uitę. Natus enim est, creuit, docuit, & reliqua.
 Et in exultatio fuit ut gigas. Gigas enim est & uelox
 & fortis. Ipse quoq; & uelox fuit, quia nulla ille cebra
 eum detinuit: & fortis fuit, quia mors eum superare
 non potuit, sed ab ipso uicta fuit. Item gigantes serpē-
 tinos pedes habuisse describuntur, in quo terrę adhæ-
 rentes & humiles licet sint, fortes notantur. Christus
 quoq; fuit humilis misericordia infra omnes, maiesta-
 te uerò fortis supra omnes. Rursum gigas altus cor-
 pore est, & Christus uerè altus fuit dignitate: quia e-
 gressus eius est à summo cœlo, id est egressus è sinu pa-
 tris. Parer enim est summū cœlum, quia est primum
 cœlum nò dignitate, uel potentia, sed ordine: quia nò
 est ab alio, sed lux per se est. Filius uerò dicitur cœlum
 cœli, quia lumen de lumine patre est. Spiritus sanctus
 autem cœlum cœlorum dicitur, quia est lumen de lu-
 minibus, de hac egressione dictum est: Egressus eius
 à patre, regressus eius ad patrem, & reliqua.

Et occursum eius. Occursum eius uocat æqualitatem
 eius. Illud enim propriè dicitur alij rei occurrere, q; ei
 æquale est. & est quasi dicat: Cum egressus esset à pa-
 tre, & uenisset in mundum, nihil sibi æquale, uel com-
 parabile inuenit, quo usq; rursus ad patrem redijt.
 Quia occursum, id est æqualitas eius est, pertinges usq;
 ad summum eius, id est usq; ad illud summum cœlum,
 à quo processit. Et quia ad eū altus est, ideo non est
 qui se abscondat, id est excusare possit uel debeat à ca-
 lore, id est à noticia eius. Quod est dictum ad similitu-
 dinem. Si enim in aliqua domo esset magnus rogos
 accensus, calor eius & splendor omnes angulos do-
 mus penetraret, & ad omnes manēs ibi perueniret
 similiter Christo in medio mundi, hoc est in Iudæa,
 quæ circumclusa gentibus, erat posita, quasi ardens
 rogo eluxit. Fulsit enim in miraculis, & caluit uerbo
 prædicationis noticia eius, & per se & præcones suos
 ad omnes peruenit. Et possumus uocare calorē eius,
 dilectionē illam qua se tradidit pro nobis, quæ om-
 nibus per præcones annunciata est. & ideo nullus per
 ignorantiam se excusare potest. Potest superior uer-
 sus, scilicet in sole posuit tabernaculum suum, aliter
 continuari, & partim exponi, ut sit dictum contra hæ-
 reticos, qui apud se solos dicebant esse Christum, si-
 cut Afri tempore beati Augustini, hæresi tacti dixe-
 runt, occasionem assumentes de uersu illo Cantoricū
 quo dicitur: Vbi cubas in meridie? Putabāt enim hoc
 ad literam, intelligentes ad se solos propter situm lo-
 ci sui referri, & ita dicemus: Quia sonus Apostolorum
 ad omnes peruenit, ideo gloria Dei posuit tabernacu-
 lum suum, id est Ecclesiā, quæ tabernaculo compa-
 ratur, ut supra dictū est, non aliquo angulo terrę tan-
 tum, ut hæretici dicit, sed in sole, id est manifesto ap-
 pud omnes eam dilatando, & ideo in manifesto, quia
 ipse exultauit ut gigas, id est aduentus eius altus fuit
 & manifestus. Vel posuit ipsam Ecclesiā per Aposto-
 los in sole, id est in labore. Non enim Apostoli do-
 cuerunt corporalem delectationē, sed laborem, scilli-
 cet ut qui Christum sequeretur, sicut ipse ambulauit
 ambularet. Et ideo posuit eam in labore, quia etiam
 ipse uenit ad laborem, non ad delectationem. Nā ipse
 procedens de thalamo suo, exultauit ens ut gigas, ut
 prædictum est, uenit ad currendā uiam, id est ad cur-
 sum obedientię iniunctę perficiendum. Quē sic per-
 fecit, quia egressus est à summo cœlo, id est à patre scī
 licet descendit incarnatus & natus est, creuit, docuit,
 mortuus est, & sepultus, resurrexit. Et occursum eius
 usq; ad summum eius, id est ascendit, & ad dextram
 patris sedit. Inde Spiritū sanctum super Apostolos mi-
 sit, in igne scenum carnis arsumum: aurum uero uirtu-
 tum probaturum & purgaturū. Vnde ipsi confirma-
 ti sunt constanter ubiq; gloriam eius annunciantes.
 & ideo non est qui abscondere, id est excusare possit
 uel debeat à calore eius, id est, quin perciperit noticiā
 eius simpliciter ut prius, uel quin senserit feruorem
 & doctrinæ & dilectionis, quam contulit Spiritus
 eius

z

eius Apostolis & per eos alijs.

Lex Domini immaculata.] Verè nullus debet se excusare ab eius noticia, sed libenter eum cognoscere: & legem eius cum iam suscepisset, legem serui suscipere, quia cum lex serui esset maculata quantum ad literam, cum diceret, Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, & quia concedebat libellum repudiij mittere uxoribus, & cetera talia, per quod multos faciebat maculatos. *Lex Domini*, id est noua lex Christi, est immaculata, quæ e contra præcipit, & inimicij diligere, & dicit: Quod si quis dimiserit uxorem, nisi causa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatus est, & reliqua. & cum illa esset prohibens manum, non inueniens animum, ut prohiberet affectum: hæc instruit animas non timore pœnæ, sed ad se imitandum libertate conuertens. & cum testimonium serui essent infidele, quia multa promisit quæ secundum literam non euenerunt, testimonium Domini, id est Christi de patre est fidele: quia quicquid de eo testatus est, uerum est. Vnde dictum est: Nemo nouit patrem nisi filius, uel cui ipse uult reuelare. Domini dico, qui est præstans sapientiam, id est uera bonas & intellectum purum paruulis, id est humilibus. Vnde dictum est: Quæ abscondisti sapientibus, & reuelasti ea paruulis, & item, Superbis resistit, humilibus dat gratiam. Sciendum autem quod idem lex est & testimonium. Lex enim dicitur nouum uel uetus testamentum, in quantum prohibet: testimonium uerò, secundum quod aliquid testatur & affirmat. Iustitiæ quoque serui non fuerunt rectè, ut quod præcepit lapidare mulierem deprehensam in adulterio, & similia. Iustitiæ Domini, id est opera quæ Dominus iusta esse dicit, & præcipit sunt recta. Quoniam ipse nec peccatum fecit, nec in uerum est dolus in ore eius, & nihil docuit, nisi quod fecit. & cum illi essent tristans corda, dicentes oculum pro oculo, & similia: istæ sunt letificanda corda suorum, ita ut gauderent in his quæ imitarentur hilariter cum charitate, nõ feruilerunt cum timore. & omne præceptum Domini est lucidum, id est sine uelamento carnalium obseruationum, illuminans oculos non autem hebetans, sicut præceptum serui quod ubiq; aliud sonabat exterius, aliud tegebat interius. Timor quoque Domini est sanctus, non ille scilicet legalis, qui pœnalis fuit, remporalia bona perhorrescens sibi subtrahi, quorum desiderio sepe anima fornicatur: sed castus timor, quo spõsa sua Ecclesia, quæ seruetur spõsum diligit, tanto diligentius offendere cauit. & ideo perfecta charitas hinc timorem foras non mittit, quia non est feruilis ut ille, sed filialis: & ideo permanet in seculu seculi, id est æternaliter. Iudicia etiam Domini non sunt falsa, ut iudicia serui, quæ in firmando & in pollicendo secundum literam sefellit: sed sunt uera, quia siue minetur siue pollicetur in præsentia alicui, non fallit, cum quicquid dicit necesse esse fieri, nec aliquis in futuro poterit auferre, uel præmia bonis, uel supplicia malis, quod totum pertinet ad iudicia Domini. Quæ iudicia non opinione uel favore hominum sunt iusta ut iudicia serui, sed sunt iustificata in semetipsis, id est in se ipsis habet illud per quod sunt iusta, & sunt desiderabilia super aurum & lapidem preciosum, id est super omne uisu delectabile, id est iocundum in terrenis, quorum desiderio fit hoc, ut iudicia Dei non desidererentur, sed uel timeantur à reis, uel contemnantur ab arrogantibus & superbis, uel non credantur à stultis. Hæc enim duo preciosiora pro omnibus ponit, & hoc sapienti, non insipienti: fideli, non infideli. Potest enim interius dici, uidelicet ut quisquis sic aurum per purum intellectum sit lapis preciosus per fidei constantiam, ut non in igne consumatur, sed in thesauro Dei assumetur. & sic desiderabit super se, id est magis quam se iudicia Dei, cuius uoluntatem suam præposuit uoluntati. & sunt dulciora iudicia Dei super mel & fauum, id est plus quam omne gustu delectabile. Vel iocundum sanæ uidelicet menti, non feblicitan-

ti. Est enim mel aliquis qui iam solutus à uinculis huius uitæ, tanquam à fauo expressus expectat diem quam ueniat in epulas Dei. Fauus uerò est ille, qui adhuc circumplicatur in hac uita, nõ concretus ei, sed implens eam. Qui indiget aliqua pressura manus Dei nõ opprimetis, sed exprimetis, quæ de præsentia uita in æternam eliquetur, & his talibus sunt dulciora super se iudicia Dñi, cuius uoluntatem suam præposuerunt uoluntati.

Etenim seruus tuus.] Ideo in tantum iudicia Domini sunt desiderabilia, quia in illis custodia iudiciorum Dei retributio. Cessante enim omni exteriori commodo magna merces est, quod custodiendi ea per intelligentiam ueram, quam dant, sunt in præsentia sua uita, & in futuro salubria: sicut non custodiendi in præsentia sunt aspera, & futura nocua. Et quod in eorum custodia magna merces sit mihi experto credendum est. Nam seruus tuus custodit ea: id est ego qui uolo esse liberus tuus uel tuus, sicut uoluit Adam: sed qui sum seruus tuus in spiritu custodio ea non loquendo scilicet, sed faciendo. Bene enim loqui, & male uiuere, nihil aliud est quàm seipsum propria sua uoce damnare. Hoc dicit propheta conuersus ad Dominum.

Delicta quibus intelligit. Verè in custodia iudiciorum Dei est intelligentia. Nam in delictis nõ est intelligentia, sed potius cecitas. Quod sic sub interrogatione dicit: Quis subauditur manens in delictis, intelligit delicta? Equidem nullus, & ideo Domine redemptor meus à malo, & adiutor in bono, uel redemptor uero incipiã, uel ut ad te tendam: adiutor uero ut perficiã & perueniam, munda me ab occultis meis, id est à prauis cogitationibus, & cupiditatibus, quæ latenter in me sunt, primum: & deinde parce mihi seruo tuo ab alienis peccatis, id est, remoue à me prauum persuasorem. Primum enim oportet aliquem mundari à suis, ut parcatur ei ab alienis. Fit autem omne peccatum ab aliquo, aut per se, aut alio persuadente. Quod utrumque uicium in ipso primordio claruit. Malignus enim angelus ex suo occulto cecidit, Adã uerò persuasionem aliena peccauit. Vel possumus dicere quod occulta uocat originalia peccata, quæ quasi occulte per traudem peccati, in omnes descendit: & ideo rectè dicitur meis. Illud enim est quasi hæreditarium. Aliena uerò dicit actualia, quasi excedentia extrinsecus, non hæreditaria, uel econuerso occulta possumus dicere actuali, quorum maior pars regit occulta cuique conscientia. Aliena autem originalis, quod aliunde, id est à primo patre accessit.

Si mei non fuerint damnati.] Relatio hic fit non ad uoces, sed ad significatum. Quasi dicat: Ideo Domine peccato ut munder ab occultis, & ab alienis: quia si hostes isti, scilicet occulta uicia & aliena nõ fuerint dominati mei, tunc ego ero immaculatus, id est, sine capitali crimine. Et emundabor etiam à maximo delicto, id est à superbia: quæ ideo dicitur maximum delictum, quia & initium est totius peccati, & quia deiecit angelum, & ex angelo fecit diabolum, atque interclusit ei regnum cœlorum: & ideo etiam maximum, quia sicut primum occurrit recedentibus, ita nouissimum occurrit redeuntibus. Est enim etiam in rectè factis hoc uicium cauendum. Et postquam sic mundatus fuero, tunc non solum facta, sed etiam eloquia oris mei erunt talia, ut tibi Domine complacent. id est, erunt humilia, non pomposa: & non solum eloquia, sed etiam meditatio, id est cogitatio cordis mei semper erit talis, quæ sit digna esse in conspectu tuo, id est quæ placeat tibi, scilicet non arrogans erit, sed humilis.

I N P S A L M V M X I X.

A R G V M E N T V M.

PRO Ezechia rege suo populus pariter ab Assyrijs obsessus orat. Aliter propheta operam hortatur. Item Christo eunti ad crucem, dicit Ecclesi, ut Arnobio placeat.

IN FINEM PSAL-
mus David.

EXPLANATIO.

Iam quia tituli uerba nota sunt, de textu Psalmi aliquid disse- ramus. Futurorum igitur in laminatione propheta cōpletus euenire prospera sanctæ deprecatur Ecclesie, quæ illi per adu- tum Domini pro certo nouerat esse uentura. Primo ingre- su propheta rogat, ut Ecclesiam diuerso mundi turbine fatiga- tam Christus Dominus exaudiat, suscipiatq;. Secundo depre- catur omne consilium eius, restamq; fidem Dominus sua pietate confirmat: promittens fidelem populum non potestate munda- na, sed diuina potentia magnificandum.

COMMENTARIUS.

Lexaudiat te Dominus.] Psalmus iste ut su- pra dictum, est idem cū superiori: quia eum agat de eodem negotio, non solū eundē titulum, sed eandem etiā habet intentionem. Sicut enim in superiori Psalmo propheta redarguit duritiā Iudæorum, qui tempus uisitationis suæ non cognoue- runt agendo de manifesta Domini incarnatione, de Apostolorum prædicatione: ita in hoc quoq; Psalmo eos idē apertè redarguit, agendo de eius manifesta re- surrectione, etiā de gloria quæ secuta est resurrectio- nem, scilicet quod & multi saluati sunt, & omnes resurgendo, & conclarificando acceperunt. Agunt autē hic sub figura optantis propter maiorem affectum, & ut illos quos redarguit, horretur, ut quandoq; respici- scentes, & tempus uisitationis cognoscentes, optent saluari, & Christo hic conformari, ut tandem possint conglorificari. Si enim compatimur, & conglorificabi- mur. Cōtinuatur autem Psalmus iste superiori. Quasi dicat: Domine quem celi annunciant, & qui taber- naculum tuū pones in sole, & qui adiutor mihi es & redemptor, Dominus pater exaudiat te, id est resuscitet te clamantē pro clarificatione in die tribulationis, id est in tempore passionis, quoniam malis permitte- tur te tribulare. Hæc autem exauditiō declarata est cū eo dicente: Clarifica me pater, claritate quam habui priusquā mundus fieret. Vox de cælo descendens di- cit, Et clarificauit, & iterum clarificabo. & protegat te, id est tuos, nomen, id est laus & fama Dei, qui cū om- nium Deus sit potestate, est Deus uoluntate Jacob, id est posterioris populi & humilis: intellecti per Iacob minorem, qui operam dant ad glorificandū illud no- men, in hoc scilicet, quia sunt Iacob: id est subplanta- tiones benedictionis priori populo, qui intelligitur per Esau promissæ, primogenita edulio ementes, id est primatum & dignitatem. Quæ apud Deum illius quasi fuerant per terrenorum contemptum acquiren- tes: quia nō in posteriora, sed in anteriora: id est in fu- tura bona oculos intendūt. & hoc talis nominis Dei glorificatio, quasi dicat, sit protectio eorum.

Mittat quoq; Dominus pater auxilium tibi.] Id est tuus, de sancto, id est de tua sanctitate: id est tua sanctitas sit tuis auxiliū, & tueatur te, id est, tuos, de Syon, id est de speculatione, id est propterea, quia nō in sicut præ- sentia, sed longè speculantur futura. Vel aliter. Mittat tibi auxilium de sancto, id est faciat tibi sanctificatum corpus: ut sic de sancto illo, id est de multiplicatione sanctorum sit auxilium per doctrinam & exemplum unis ab alijs. & de Syon tueatur te: id est speculatio sit tuis tuitio ut prius.

Memor sit etiam Dominus pater omnis sacrificij.] Id est faciat tuos memores ut te imitentur, omnium miseri- riarum & tribulationum tuarum, quas autem patibu- lum crucis patieris, & quibus Deum patrem tanquā

sacrificijs humano generi placabis, & holocaustum, id est ipsum integrum sacrificium tuum, quando in ara crucis te totū pro nobis hostiam placationis offeres. quod rectè per holocaustum intelligitur. Holocaustū nāq; interpretatur totū incensum. Erat enim olim sa- crificia quædam, quorum pars tantū comburebatur dijs: cetera uerò in epulas sacrificantium retinebatur. Alia uerò sacrificia erant, quæ integrè in ara Deorum comburebantur, & hæc holocausta dicebantur, & e- rant sanctiora. Similiter hic per omne sacrificium in- telligimus omnes ærumnas, quæ passionem præces- serunt, ut captiōnem, ligationem & similia. in quibus quasi quasdam partes sacrificauit, quantum ad holo- caustum, quod subsecutum est, cum se in ara crucis in- tegrè obtulit. Illud inquam holocaustum fiat pingue, id est delectabile Deo patri, ut conuertatur in lætitiā resurrectionis. Acceptabiliores enim pingues hostiæ erant alijs, unde etiam in lege præcipiebantur offerri, & tribuat tibi Dominus, non secundum cor inimico- rum tuorum, nomen tuum per mortem delere uolen- tium: sed tribuat tibi effectum mortis tuæ secundum cor tuum, qui uerè præuidebis, & quid profit huma- nitas diuinitatis, & quid profit diuinitas humani- tatis. Humanitas enim mortua contulit uictoriū mor- tificationem: diuinitas uerò ipsam resuscitans iustifi- cationem. Et confirmet Dominus pater omne consi- lium tuum in morte tua, uidelicet tam de excæca- tione Iudæorum, quam de saluatione gentium.

Letabimur in saluari tuo.] Ne cassum propheta qui tanto ante tempore fuit, hanc operationem fecisse ui- deretur, causam eius apponit. Quasi dicat: Ideo Domi- ne adiutor & redemptor opto, ut Dominus pater te exaudiat in clarificatione resurrectionis: quia in hoc tuo saluari, id est in hac saluatione tuæ resurrectionis lætabor, id est, non solum lætor ego tanto ante tē- pore, sed lætabor omnes mihi consimiles semper usq; ad eam saluationem, iam nobis in ipso per spem datam. Spe enim salui facti sumus, & tandem magni- ficabimur ipsa gloria resurrectionis, si in hac uita fueri- mus in glorificando nomine Dei nostri per humilita- tem & bona opera.

Impleat Dominus.] Redit ad operationem, quasi di- cat: Quia item lætabor, ideo Dominus impleat, id est perficiat omnes petitiones tuas, scilicet nō solum quas in terris facies pro clarificatione: sed illas etiam quibus ad dextram patris sublimatus quotidie in- terpellabis pro nobis. Ipsa enim presentia humanita- tis Christi assidue patrem orat pro suis.

Nunc cognoui.] Hic ad maiorem increpationem du- titiæ Iudæorum ostendit se certum esse, tanto ante tē- pore resurrectionis Christi futuræ. Quasi dicat: Verè implebit Dominus petitiones tuas & in te & in tuis: quoniam ego nunc tanto ante tēpore cognoui, quod non solum faciet saluum, sed iam saluum fecit disposi- tione, Dominus pater Christum suum. integrè, id est & in capite & in membris. Caput enim resuscitabit, & congruum corpus ei aprabit. Perfectus enim Chri- stus est caput cum corpore.

Exaudiet.] Id est uerè saluabit Christum in corpo- re, quia qui exaudiuit illum de terra, cum adhuc mor- talis & passibilis esset, pro sua clarificatione exaudiet illū de cælo, id est de sublimitate impassibilitatis & immortalitatis, clamantem pro corpore. uel potest & cælum & terra, ut simpliciter dicatur, materialiter ac- cipi. Er uerè exaudiet eū pro corpore, quia salus dex- træ, id est fauoris & propitiationis eius erit in poten- tibus, id est saluari per eius gratiā potentialiter sal- uabuntur, quia æternaliter. Salus autem sinistræ, id est per præsentē prosperitatem, de qua dicitur, Homi- nes & iumenta saluabis Domine: quæ dicitur sinistræ; non quod aliquid sinistrum in Deo sit, sed quia nō ex eius digna propitiatione est, cum sit transitoria. & etiā mortifera, illa in quā salus erit in infirmitatibus. & hoc ideo, quia hi scilicet qui saluantur, per ipsam nō inuo-

cant Deum sicut debent: quia ueniunt ad inuocandum in curibus, id est consili in uolubili successu temporalium rerum. & ueniunt in equis, id est in pompa seculari & arrogantia, non scilicet ad glorificandum nomen Domini. hoc enim faciebat Iudaicus populus spem uero in Deo, sed in terrenis habens. cuius mos erat saltem in pascha singulis annis conuenire Hierusalem, ad offerendum & orandum. Nos autem saluati scilicet per dextram inuocabimus non in arrogantia, sed in glorificando nomine illius, quem & Dominum nostrum per spontaneam seruitutem facimus, & Deum, quia tanquam creatura creatori ei obediunt. habet alia in hoc loco translatio pro inuocabimus, Exultabimus. quod satis congruit.

Ipsi obligati sunt. Ideo saluati per sinistra taliter inuocant, quia ipsi sunt obligati in cupiditatibus terrenis, iruentes præ nimio amore loci & gentis in lapidem offensionis, & petra scandali: & quia terrena diligunt, ceciderunt à spe celestium. Nos uero econtra terrenis surreximus in spem celestium per fidem, & erecti sumus per bonam operationem. uel surreximus per inuocationem, & erecti sumus per fidem. Et ut perfectè surgamus & erigamur, Domine pater hunc regem tuum, in quo lætabor, & per quem potenter saluabimur, qui exemplum pugnandi nobis in passione sua dabit. quod ad regem pertinet, fac saluum per clarificationem resurrectionis & ascensionis, ut sacerdos factus ad dextram tuam, absidè interpellat pro nobis. Regum enim est pugnare, sacerdotum orare & sacrificare. & exaudi nos per hunc mediatorè clamantes in die, id est in mentis puritate, qua inuocauerimus te, quodcumque te inuocamus.

IN PSALMVM XX. ARGUMENTVM.

DE Ezechia canitur cæsis Assyrijs, & infirmitate curata.

IN FINEM PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Hic Psalmus Domini saluatoris primò incarnationem, & postea deitatis facta decantat, ut patet agnoscas eundem tamen uirginis matris, quam Dei patris esse filium. In prima narratione Psalmi huius propheta loquitur ad patrem de incarnatione Domini, secunda diuersas uirtutes eius, gloriamque describit, declarans à parte qua passus est, ad quam summam rerum à picemque peruenerit. Tertia conuersus ad Dominum more desiderantium optat, illa in iudicio eius fieri, quæ nouit esse uentura.

COMMENTARIVS.

Domine in uirtute tua. In hoc quoque Psalmus sicut & in duobus superioribus, redarguit propheta duritiam Iudeorum, commendando humilitatem Christi, quam ipsi recognoscere noluerunt, & ostendèdo quia asperum eum quodque sentierit, qui nunc eum non cognoscunt humilè, quatenus eos exhortetur, ut respiscètes, malint eum hic recognoscere humilè, quàm tandem seuerum iudicem in maiestate uenientem. Titulus idem est, qui in duobus præcedentibus hic: In finem Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur Dauid prophete referendus in finem, id est in Christum, cuius ut prædiximus, commendat humilitatem. Continuat autem sic superiori. Quasi dicat: Dixi Domine ut saluum facias regem, & debes eum saluum facere:

quia hic rex nihil de se præsumet, nihil sibi attribuet, sed lætabitur tantum in tua uirtute, id est in uerbo tuo sibi adiuncto, per quod solum se fortem reputabit. & uehemèter exultabit salutare tuum, id est saluationem tuam esse super se. id est sibi esse commissam, scilicet quod per ipsum & ima summis conciliare, & omnia uiuificare atque saluare proposuisti.

Desiderium cordis eius tribuisti. Meritò lætabitur in tua uirtute, quia tu per illum uirtutem tribuisti iam ei dispositione: quia tribues ei in re desiderium cordis eius, id est illud quod desiderabit cor suum, tale iam factum, ut non desideret nisi desideranda, scilicet ut & ponat animam pro suis, & resumam eam pro suis. Mortuus est enim propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. & non fraudabis eum, id est non abnegabis ei aliquid in uoluntate laborum, id est uerborum eius: quia quicquid à te siue pro sua siue suorum salute rogabit, hoc ei non denegabis. Vel aliter. Non fraudabis eum in uoluntate laborum eius. id est geminæ pacis, quam statuere uoluerunt, scilicet concedes eius uoluntati, ut & pacem relinquunt, & pacem det. Luxta illud: Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. Reliquit enim sequentibus pacem in interiori tantum, peruenientibus uero ad se dabit pacem suam, scilicet ut non tantum in interiori, sed in utroque pacem habeant. Quæ utraque pax laborum, quod pluraliter positum est, intelligitur. Labijs enim osculum, quod est signum pacis, datur. & ita per labium pax designatur. Vel aliter. Non fraudabis eum denegando ei uoluntatem non solum suam, sed etiam laborum: id est preconum eius. qui rectè per labia quæ instrumenta loquendi sunt, intelliguntur: scilicet concedes preconibus suis quod ipsi uoluerunt, scilicet ut ubi ipse erit, sint & ipsi. Quod ipse patrem rogauit dicès: Volo pater, ut ubi ego sum, ibi sint & mei.

Quoniam præuenisti eum. Ideo tribues ei desiderium tuum, & uoluntatem laborum implebis, quoniam tu talem eum facies, qui idoneus sit, ut satis fiat eius desiderio & uoluntati: quia non erit præuentus felis amaritudine, qua omnes in Adam præuenti sumus, id est peccato originali, sed tu in ipso conceptu præuenies. id est præmunies eum ut in eum peccatum illud non perueniat. in benedictionibus, id est in multiplicationibus dulcedinis, scilicet quod & sine peccato concipietur, & sine dolore nascetur. & non ei ad mensuram dabis spiritum, & quod immunis à peccato erit, & cetera talia. & posuisti iam, id est pones in capite eius, id est uel in ipso qui caput est: uel in principio prædicationis eius pones coronam, id est multitudinem Apostolorum & aliorum perfectorum circumdantem eum, coronam dico factam de omni lapide precioso: id est ornatam duodecim preciosis gemmis. id est Apostolis, qui meritò sunt gemmæ, quia fulgent & uirtutibus, & præconis & signis.

Vitam petijt. Verè tribues ei desiderium eius, quia petet uitam à te. id est resurrectionem & æternitatem sibi & suis. & tu tribuisti eam, id est uerè tribues ei uitam non quamlibet, sed longitudinem dierum, id est æternam, & non solum sibi, sed suis: quia tribues suis longitudinem dierum per interiorè resurrectionem in præsentem, per exteriorè uero in futuro. Longitudinem dico prolongandam in seculum præsens, & in seculum subsequentiū huius seculi. id est, in æternitate.

Magna est gloria eius. Tribues quidem ei uitam, & in hoc tuo saluati, id est, per hanc tuam saluationem gloria eius erit magna, id est gloriosa & æterna uita eius, & suorum erit magna: quia per hoc impones tu super eum tanquam fundamentum gloriam & magnū decorè, id est gloriosos uiros in uirtutibus, & multū in miraculis decoros, uel gloriosos in conscientia, uel multū decoros in uirtutibus, & non paucos, sed multos.

Quoniam semper dabis eum in benedictionem. Id est in multitudinè, in seculum seculi, id est æternaliter: quia nunquam deerunt aliqui perfecti, qui associentur ei capiti,

capiti, & tandē lætificabis eum & suos in gaudio assoluto & æterno cum uultu tuo, id est in confessione ad dextram tuam. Et meritò, quoniam rex iste nō de se præsumit, sed sperat, id est sp̄e suam ponit in te Dño tantum. & nō cōmouebitur per superbiam positus in misericordia altissimi, id est constitutus in diuitijs à te, qui altissimus es sibi datus, scilicet in immunitate peccatorū, & in plenitudine diuinitatis singulariter sibi cōcessa, sicut primus homo in diuitijs suis, scilicet in libertate arbitrij, & abundantia uirtutū superbiuit.

[Inueniatur manus tua.] Hic se propheta conuertit ad regem ipsum, cuius humilitatem hactenus cōmenda uit cōmiserando duritiā Iudæorum, humilitatē eius non aduertentiū. Quasi dicat: O Dñe rex, qui tātæ patientiæ futurus es, manus tua, id est humilis potentia tua, dum adhuc elata ad percutiēdum tanquā dextra nō erit, inueniatur, id est in humilitate recognoscatur in præsentī ab omnib. inimicis tuis, id est, à contradicentib. tibi Iudæis. Illos autē omnes qui te oderunt, id est qui in præsentī noluerunt recognoscere humilem manum tuam ad salutem, inueniat tandē ad damnationem dextra tua, id est potentia tua, cū iam elata ad percutiēdū erit in iudicio ut dextra. Hoc autē est diuinæ sententiæ aggratatio, non imprecatio.

[Pones eos ut clibanum.] Verè odieris te inueniat dextra tua, quia tu pones eos ita ut sint clibanus ignitus similes: quia sicut clibanus ignitus uastatur interius, eodem modo ipsi propria conscientia uastabuntur in tēpore uultus tui, id est uultus iræ & seueritatis tuę, scilicet in die iudicij. & tunc Dñs conturbabit eos in ira sua, id est tu quē prius in humilitate Dñm habere noluerunt, conturbabis eos in ira tua, id est in ira tibi cōgrua, cui scilicet seruatorū nullus resistere præsumet, cum dices eis: Ite maledicti in ignem æternū. & tunc ignis ille perpetuus qui preparatus est diabolo & angelis eius, deuorabit eos. Et uerè cōturbabuntur, quia tu Dñe rex fructum, id est mala opera eorū perdes, nō dando in æternam obliuionem: ut nō puniantur, sed in hoc perdes, quia separauerunt se de terra uiuentiū, id est bona remuneratione carebūt. & sanctum, id est imitatores eorum perdes separatōs à filijs uerorū hominū, id est à bonis, qui Patriarchas & Apostolos, & reliquos ueros homines imitabuntur. Ipsa enim separatio, erit perditio eorū. Et meritò perdes fructū eorū: quoniam mala illa quæ ipsi putabūt se passuros te regnante, scilicet amissionē loci & gentis: declinauerunt iam, id est certissimè retorquebunt in te in morte tua quantum ad reputationē suā. & cogitabit cōsilia, scilicet ut mundus post te non abeat, & ut ipsi regnū obtineāt, quæ cōsilia nō poterūt stabilire: quia nō est sapiētia, nō est prudētia, nō est cōsiliū cōtra Dñm.

[Quoniam potes.] Ideo tandem pones eos ut clibanum ignis, & conturbabis eos, quoniam in præsentī primæ resurrectionis participes non erunt, ut tunc sint participes secundæ, imò dabuntur in reprobum sensum: quia tu pones, id est facies eos esse dorsum, id est ira contemptibiles facies eos, sicut sunt illi qui sunt dorsum, id est, quos tu contemnis, & non respicis. uultum autē eorum, id est cognitionē tuam, quæ debuit esse eorum, per legem sibi datā, illam eis ablatam præparabis, id est, collocabis in reliquijs, id est posterioribus eorum, qui per humilitatē sicut tuæ reliquiæ, illæ scilicet reliquiæ, de quibus dictum est: Et reliquiæ saluæ fiant. Vel aliter. Uultum, id est uolūtatē eorum qualis sit præparabis, id est manifestabis in reliquijs tuis, id est, in inferiori tuo. hoc est in corpore tuo, & crucifigent. uel in tuis reliquijs, id est in Apostolis & sanctis tuis, quos persequuntur, qui erunt propter te reliquię, id est peripsum & abiectio omnium. Vel aliter uultum eorū, id est quod maxime uelint & appetant præparabis, id est manifestabis in reliquijs tuis, id est in desiderio loci & gentis & cæterorum temporalium, pro quo te crucifigent, quæ sunt reliquiæ tuæ, id est tuorum à quib. cōtēmnitū. Vel aliter uultum eorū,

Bedæ tom. 8.

id est cognitionē, quæ debuit esse eorum, illā præparabis in poitremis eorum, qui in tempore Antichristi erunt: & hoc facies per reliquijs tuas, id est per Heliam, Enoch, quos uiuos relictos ad hoc cōseruas. Exaltare Dñe. Illos quidē pones, nūc interim ad dorsum & tandem perdes qui humilitatem tuam recognoscere noluerunt. Tu autem Dñe cuius uirtutē ipsi infirmitatē putauerunt, cum dicerent, Deus dereliquit eum: exaltare, id est exaltatus, & magnus appare in uirtute tua, resurgendo, ascendendo, spiritum sanctum mittēdo. & tunc nos te prius in humilitate recognoscentes, celebrabimus & psallemus uirtutes tuas, id est celebrabimus uirtutes tuas ore, celebrabimus & opere.

IN PSALMVM XXI.
ARGUMENTVM.

Rogat Dominum Dauid factioe Absalon laborans. Aliter, Iudæi de Hester hunc Psalmum putāt esse cantatū, quod uidelicet ipsius periculo & intercessione apud regem sit populus Israel à morte laxatus.

IN FINEM PRO SUSCEPTIONE matutina, Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Sicut in finem siue Dauid, quod ad Christum pertineant, notum est. Susceptio autē matutina, tempus resurrectionis ostendit, quando ipse mortale corpus ueteris hominis conditione deposita, in magnam gloriam clarificatus adsumpsit. In Hebræo autem scriptum est, Pro ceruo matutino, quo eundem Dominum significari non dubium est, qui interfecerit serpentes & uenena consumpsit, Iudæisq; canina rabie persequentibus cœlorū alta petierit. Per totum quidem Psalmum loquitur Dominus Christus, sed primo capite derelictum se clamat à patre, ut dispensatam scilicet suscepit passionem, potentissimam humilitatem suam hominum abiectioe cōmendans. Secundo loco passionem sacram diuersis comparationibus prophetauit, deprecans ita se uiuentibus inimicis suis diuina protectione liberetur. Tertio cōmonet laudare Dominum Christianos, quia resurrectione sua sua Catholicam respexerit Ecclesiam, ne passione tantum audita mortalium corda pauerent.

COMMENTARIVS.

Deus Deus meus, respice me.] Psalmus iste sic intitulatur: In finem pro susceptione matutina Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur Dauid, non historiali, sed Dauid in finē, id est Christo, in quem uelut in finē, id est perfectionē omnia tendunt. Psalmus dico dictus uel cantatus ab ipso pro susceptione matutina, habent etiā quidam libri pro assumptione matutina. quod ad idem redit. Susceptio autē uel assumptio matutina dicitur, resurrectio ipsa. quādo enim Dñs assumptus est in æternam uitā, suscipiens carnem quam deposuerat mortale, passibilem & corruptibilem, factā immortalem, impassibilem & incorruptibilem. Matutina uerò uocatur hoc susceptio, uel quia historialiter mane prima sabbatorū facta est. uel ideo dicitur matutina, etiam si non in mane, sed ante facta sit: quia sicut matutinale tempus quod dicitur matutinū, quasi mane primitiuum, & tenebras noctis repellit, & lucem primā diei inducit: ita in resurrectione Dñi & nebula peccatorum à nobis recessit, & sol iusticiæ nobis illuxit. Sic enim Christus pro delictis mortuus, ita & resurrexit pro iustificatione nostrā. Dicitur ergo Psalmus iste pro susceptione matutina, id est pro resurrectione: quia in eo Dñs noster orat Deū patrem, ne differat suā resurrectionem in cōmunē om-

num resurrectione. Quod nec fecit, quia tertio die eum resuscitavit. Sciendum autem, quod licet incituletur de resurrectione Psalmus iste, prius tamen loquitur multa de passione, quæ passio est causa resurrectionis: unde manifestata passione commodius fit, quod dicitur de resurrectione. & diligenti in hoc Psalmo quæ in aliquo alio Deus noster passionem suam nobis exponit, quia proponit nobis & quod passus sit, & quare passus sit ad exhorrandum nos, ut utrumque quantum possumus imitemur, scilicet & aggratulemur eius incarnationi, & conformemur ei passioni, ut & coniocundemur resurrectioni: & ut qui audit, dicat, Veni. Notandum quoque quod in Hebræo habetur in hoc titulo pro cerua matrina, quod satis congruè intelligitur. Dicitur enim quod ceruorum natura sit, ut depulsi tenebris noctis, & accedente luce diei, cum quadam naturali iocunditate ab imis alta petant. Rectè ergo caro Christi ceruæ comparatur, quæ in resurrectione liberata à tenebris priorum tribulationum cum iocunditate & læticia magna quasi de imis alta petijt, cum de corruptione mortalitatis in incorruptione æternitatis surrexit. Fœmininum autem quod est cerua, posuit propter carnem cui comparatur, quæ est eiusdem generis. Nunc ad litteram accedamus. Possunt sex primi uersus huius Psalmi dupliciter legi, scilicet ut uel caput pro se in eis loquatur, in persona ueteris hominis, qui cum eo crucifixus est, id est, in persona membrorum suorum, quorum uersum statem: id est peccata ipsi qui peccatum non fecit in se crucifixi. Ipse enim infirmitates nostras morte sua destruxit, & uulnera suis uulneribus curauit. Iuxta quod tale est, quasi dicat: Domine pater, Deus omnium per naturam, meus autem Deus singulariter per gratiam præ alijs mihi cõcessam: respice me, id est meos, quos olim inspexisti in primo parente in abundantia uirtutum posito, quem aspectum per inobedientiã eiusdem amiserunt: illos inquam respice per meam obedientiã, quo respectu opus est, quia dereliquisti eos per hoc scilicet, quia præualer ueritas peccati. & quare dereliquisti me, id est meos. Ideo scilicet, quia longè fecerunt te peccata esse à salute mea, id est meorum. Longè enim à peccatoribus est salus. Hæc uerba planè in nuunt caput non in persona sua hic loqui. Quo modo enim derelictus, uel longè à salute factus, posset esse ille, qui cum cum sit filius Dei, Deus est & de quo dictum est: Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. & rursum: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. quod uerbum incarnatum in cruce pendebat. & hæc talia dicebat? Vti quod non posset, & quia licet in persona membrorum hæc dixerit, uerba tamen sonare uidentur, quid de se egertur subditur, hoc determinato uerba delictorum meorum. Quasi dicat: Verba quæ nunc dixi, scilicet respice in me, dereliquisti me, & reliqua: non sunt uerba iustitiæ dicta in persona mea, sed sunt uerba delictorum. id est sunt edicta in persona membrorum pro delictis ipsorum, quæ delicta feci mea: quia penam eorum in me transiit, ut & ipsi facerent iustitiã meam esse suam. Aliter enim nefas est intelligere hoc de illo qui peccatum non fecit, nec inuenit esse dolus in ore eius.

Deus meus clamabo per diem. Ostendit suos uerè esse derelictos, quia nec exaudiuntur in prosperitate, nec in aduersitate. Quasi dicat: Verè dereliquisti meos. Nam Deus meus, clamabo ego, id est clamabunt mei ad te per diem, id est, per prosperitatem temporalem ne mutetur, & clamabunt in nocte, id est in aduersitate, ut in melius mutetur. & tamen quia immundis uerbis delictorum clamabunt, tu non exaudies eos: & quod tu non exaudies, non reputo ego fieri mihi, id est meis ad insipientiã, id est ut insipientes fiant, sed ut sapiant, quod eos clamare uelis, scilicet non immundis uerbis delictorum pro desiderio temporalium rerum ad damnationem, sed uerbis conuersionis nouæ ad te in uitam æternam. Sciendum quod Deus hoc quod suos in tribulatione non exaudit, ad magnam eorum utilitatem fa-

cit, scilicet ut intelligat ipsum medicum esse, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non penam ad damnationem: sicut tu aliquis sub medicamento positus dum secaris, dum ureris, medicus non exaudit te clamantem ad uoluntatem, imò ad salutem. Multum enim profuit Paulo quod pro stimulo carnis exauditus non fuit, quia & uirtus eius in infirmitate magis enituit: & quia uobis delictorum, id est pro temporali salute clamauit, propter quod exaudiri non debuit. Verbis enim delictorum clamat, quicquid pro temporali commodo postulat. Si quis autem quærat quare Deus qui suos in tribulatione immundis uerbis delictorum clamantes non exaudit, quosdam qui sic clamasse uidentur exaudiuerit, sicut tres pueros, quos de camino ignis liberauit, & Daniele de lacu, & Susannam de falso crimine: sciat non illos uerbis delictorum clamasse, & liberatos corporaliter ob hoc tantum esse, ut eorum saluatio alijs esset exemplum. Nec prætereundum, quod sicut quidam non exaudiuntur extrinsecus, cum tamen maxime exaudiuntur intrinsecus ad salutem: ita quidam exaudiuntur ad damnationem, ut diabolus in persecutione beati Iob exauditus quidem fuit, sed ad damnationem.

Tu autem in sancto. Hoc quod meos in tribulatione non exaudis, non est ad insipientiam quidem, est autem ad sapientiam, qui in habitas in sancto, id est in illo, quem quia non exaudis, sanctiorem facis. scilicet ut intelligat se non exauditum esse ad salutem: quia quos tu in habitas, illos utique tribulatione meliores facit, uel ut aurum ignis probabit, ut si quando inimicus aliquem ex ipsis contingere appetit, aut molestia corporali, aut aliquo damno exteriori, aut etiam morte suorum, & ei concessum fuerit: ille qui contigitur, firmum cor in illo habeat, qui se non subtrahit, id est in Deo: quia & si subtrahit aurem ploranti exteriorius, misericordiam tamen apponit deprecanti interiorius. Nouit enim rescire nos, qui fecit nos. Tu dico, qui es laus Israel, id est qui facis laudabilem omnem, qui est Israel, id est, in te intendens, & non de se præsumens, ut manum contra ueritatem ad illicita extendat, sicut Adam fecit.

In te sperauerunt. Hic remouet, non ex iniustitia Dei hoc esse, quod suos clamantes non exaudit: sed potius ex eorum culpa esse, quia immundis uerbis delictorum clamant. Nam si dignè clamarent, eos exaudiret, sicut patres priores, patriarchas scilicet, & illos quos de Aegypto eduxit, sæpè quia dignè, id est uerbis iustitiæ clamauerunt, exaudiuit. Quod sic dicit: Patres nostri, id est antecessores nostri de priori populo sperauerunt, id est, spem suam in te Dñe, & non in se posuerunt. sperauerunt dignè inquam, & tu liberaisti eos. clamauerunt quoque non uerbis delictorum, sed ad te, id est, uerbis iustitiæ clamauerunt, & ideo à te uerè salui facti sunt: quia sperauerunt in te & non in se. & non sunt cõfusi, id est non decipit eos spes eorum. Quod sperauerunt toties ponere non uacat, sed est repetitio ad cõfirmationem.

Ego autem. Patres quidem uerbis iustitiæ clamantes exaudiri sunt: ego autem ut iam non loquar in persona ueteris hominis, sed loquar ut ego, id est, uerbis iustitiæ secundum me dico quod sum uermis, quia & mortalis, & de uirgine sine uirili cõmixtione natus, ut uermis de materia nascitur sine patre. & qui non sum tantum homo propter uerbum mihi adiunctum. Quia si dicat: Ego qui factus sum in homine ultra hominè, ut uel sic humana superbia dignaretur imitari meã humilitatè, in quo iustitiã patrum & omnium hominum excedo: sum tamen sicut non exauditus à te Dñe, dum meorum infirmitatè in me transfero, & sicut infirmus ad exemplar eorum rogo. In hoc scilicet non exauditus, quia sum factus opprobrium hominum intantum, ut me etiam alijs impuleret ad opprobrium. Pro summo enim opprobrio Iudei habuerunt, quod cæco de ipso dixerunt: Tu discipulus eius sis, & reliqua. Et non qualiscumque hominum opprobrium factus sum, sed sum abiectio plebis, id est,

à plebeis omnibus contèptus sum. Quod quasi diceret, Non ideo Domine factū quin tu me, cū sim in homine, supra hominē exaudias: sed quia disposuisti cōplere per mortē meam salutem humano generi promissam. Hoc in loco dicit quiddā beatus Augustinus, quod satis congruit huic sententiæ, hoc scilicet: Nunquid qui patres clamantes ad se exaudivit, ad filiū de fecit? Vtiq; nō defecit, sed verē exaudivit eū: quia salū tē ante tēpora promissam per ipsum adimpleuit. Nec credendū, quod Christus pro se dixerit, quasi timens mortē: Pater trāsfer, si possibile est, calicem hūc à me, & similia: sed & nostra infirmitate hoc dixit, ut nos licet timidos ad pāsiōnē suā imitandam confortaret. Non timuit enim mortē Paulus, qui dixit: Cupio dissolui, non timuit eam Laurentius, nō Stephanus, nec ceteri tales. Quomodo ergo cōuenit, ut quod miles potuit, imperator non possit? Nullo modo utiq;. Nūc à principio reiteremus ut in supra dictis uersibus caput in persona sua loquatur. Iuxta quod poterit solita litera legi, scilicet respice in me, satis cōmode, & est quasi dicat: Domine Deus omnium per naturā, Deus autē meus per gratiā, ne respicias illos qui insultātes mihi dicunt: Si filius Dei est, descendat de cruce, sed respice me humilē, ita ut respectus tuus appareat in me, uide licet ut facias me de sepulchro resurgere, nō de cruce descendere. Lōge enim gloriosius & cōpetentius fuit, ut Dominus perfecta obedientiā à mortuis cōtra eorū opinionem resurgeret, quā ut quasi impatiens ad uocem insultantiū de cruce descenderet. Præterea quoq; si descendisset, eorū petitioni uideretur obrēperare, & sic eorū nequitia corroboraret. Respice in quā in me, quia dereliquisti, id est, uideris dereliquisse me extrinsecus, cū morte turpissima pateris me ab inimicis affligi, & quare dereliquisti me sic? Ideo scilicet, quia uerba delictorum meorum, id est, manifesta delicta meorum faciunt te longē esse à salute mea, exteriori scilicet, id est, experunt hoc ut exterius in corpore nō saluus me, sed permittas exterius meum tunc mori in cruce, ut per mortem meam peccata illa deleantur.

Deus meus clamabo. Ideo uideor esse derelictus à te, quia ego clamabo & in me & in meis, & tu nō exaudies me. Et debemus hic in eo clamorē accipere, quē nō pro se fecerit, sed pro nostra infirmitate, ut quod dixit: Pater si possibile est, & similia. In quibus, quod uideatur extrinsecus quantū ad literā, nō exauditus, cū tñ uerē fecundū q, corde intēdebat, sit exauditus nō solū in his, sed ubi cūq; uoluit, dies uerō in hac sententiā dicitur caro eius à tenebris peccatorū absoluta. Nox quoq; dicit Paulus & ceteri fideles, qui quantūcūq; sunt perfecti, tamē quia non sunt immunes à peccato. Iuxta illud: Si dixerimus quia peccatū nō habemus, & reliqua. nox ad comparatiōnē dominici hominis rectē dicuntur. Litera sic dicitur. Clamabo per diē, id est, per propriū corpus meū, quod est dies, & clamabo in nocte, id est, in meis, qui quantū ad me nox erunt, & tamen tu nō exaudies me, id est, uidebor ego non exauditus & mei nō exaudiri. Et hæc non exauditiō, nō erit mihi uel meis ad insipientiā, uel potius ad sapientiam ut supra dictum est.

Tu autē. Hoc ideo apponitur, ne uideretur patre depexisse, filiū non exaudiri. Quasi dicat: Videor quidē non exauditus, & in hoc despectus. Tu autē non me despicias, quia habitas in me sancto tuo. Deus enim erat in Christo, & tu dico laus Israel, ut supra.

In te sperauerunt. Ad primū uersum cōtinuatur ita: Nō miū si uideor à te Domine derelictus, quia cū patres etiā pro terrenis clamantes olim exaudieris, me digne clamantē nō exaudire uideris. Litera eodē modo exponitur ut prius, nisi quia & sperare & clamare, & liberari & saluari, ad terrena referuntur. Terrena accipiuntur hic uictoria de inimicis, & aqua quæ in deserto de prætra profluxit, & cætera talia pro quibus patres sunt exauditi.

Ego autem. Patres quidē sunt exauditi, ego autē ui-

deor non exauditus: quia sum uermis, id est, negligit me dānare inimici, sicut uermis à cōculcatur, & quasi non sim homo, id est, quasi nec humanitatis respectus in me habeatur. Quod uerē puratur de me, quia factus sum opprobrium hominum & abiectio plebis ut supra.

Omnes uidentes me. Quasi dicat: Hoc modo sum factus opprobriū & abiectio: quia omnes uidentes me deriserunt me, & locuti sunt de me cū dixerunt: Aut rex Iudæorū, & similia, solis labijs, & nō corde, & mouerunt caput corporis, insultādo mihi exterius: quia prius mouerat caput, id est, mentē interius à uero cōtuitu, scilicet ut non intelligerēt in me super egenū & pauperē. Ipsi dico dicentes ad inuicē de me, Iste sperauit, id est, dicit se spem posuisse in Dño, & ideo eripiat eū Dñs, ut à nobis nō tribulet, & salū faciat eum, ut mortem non patiatur. Quod uerē faciet, quoniam dicit: Quia ipse Dominus uult eum, id est, diligit eum, hoc est ironicē dictum.

Quoniam tu es. Ideo sic me despiciūt, quia nihil in me præter infirmitatē humanā attendūt: & hoc ideo, quoniam tu extraxisti me de uentre matris, id est, fecisti me esse hominē. Hęc enim est cōmunis lex omnium nascētū, ut de uentre extrahantur uel tu es qui extraxisti me, & c. id est, tu solus per gratiā sanctus tu uia mihi nascendi fuisti de uirgine, nō humanus pater, per quod uideor esse cōtraxi, quia dissimilis sum eis, & tu es spes mea, id est, spē meā te feci ab uberibus matris meę, id est, propter humanā infirmitatē, quā ex matre cōtraxi. Nā fecundū te nō es tu spes mea, sed pater meus ante omniā tēpora, & ex utero, i. ex humanitatē hoc habeo, q, sum iactus per spē in te: ex gratia uerō, quā à peccatis me liberaasti. est hoc q, proiectus sum, i. porro iactus sum in te: quia plus alijs cōfido in te: & hoc ideo, quia tu es deus meus, i. creator meus factus es, nō secundū uerbū, q, tibi cōæternū & cōsubstantialē est, sed de uentre matris, i. secundū humanitatē sumptā ex matre. Possunt hi duo uersus aliter quoq; dici, & sic cōtinuari: Ideo Iudæi tū ignominiosa dicit cōtra me, quoniam carnali legi eorū nō cōsentio. Nā tu Dñe extraxisti me de uentre matris synagogę, id est, fecisti ut nō clauderer tenebris carnaliū obseruariarū, pōnendo mihi salutē in eis, quæ sunt quasi uentre synagogę, multos consummēs: cuius tenebris claudē, qui quis nondū in lucem Christi renatus, spem certā salutis sibi ponit in carnali obseruariōe sabbati & circūcisiōnis, cæterorūq; raliū: & tu es factus spes mea, id est, mei remoti per te ab uberibus matris meę synagogę, scilicet ut nō sugerē tanquā ubera carnales obseruarias delectādo in eis, sicut ipsi faciunt, & ex utero sum proiectus in terrā, id est, uterus matris synagogę, qui me nō pertulit, eiecit me à se, & tamē nō cecidi, quia proiectus sum positus in te, qui me nō labi in peccatis permisisti, sed sustulisti, in spiritualibus: & tu es Deus meus de uentre matris, id est, uentre matris synagogę non poruit hoc efficere, ut tanquā paruulus obliuisceret tui: sed te Deū meum, id est, defensorē & adiutorem meū constituit, & ideo tu Domine ne discesseris à me, id est, ne subtrahas mihi auxilium, uel ne differas resurrectionē meā in communem omnium resurrectionem.

Quoniam tribulatio proxima. Ideo ne discedas, quoniam tribulatio proxima est, id est, infirmitas mortali tatis & pāsiilitatis, per quam tribulationi subiaceo, est proxima mihi, quia in me ipso est, uel tribulatio proxima est, id est, qui tribulaturi sunt me, iam circā me sunt: nec est homo qui adiuet me, & ideo inaximē ego tuo auxilio: nec frustra, quoniam circumdederunt me uitali multi, id est, multitudo lasciuientis populi circumdedit me ad damnationem meam, & pingues tauri, id est, principes eorum in terrenis prosperitatibus superbiebant obfoderunt me tanquā reum & damnandum.

Et apertuerit super me os suū, nō rñū, i. dānauerunt me non de sententijs scripturarū, sed de cōcupiscentijs

tijis suis. ipsi dico existentes sicut leo paratus ad deuorandum, qui est rapiens & rugiens. Rapiens leo fuerunt Iudei, quando Dominum & cæperunt & ligauerunt, & ad pontifices adduxerunt: rugiens uero leo fuerunt, cū una uoce Pilato dixerunt, Crucifige, crucifige eū.

Sicut aqua effusus.] Aperuerunt inquam os suum, & hoc modo effusus sum, id est, uiliter sine omni circumspeditione & cura ab eis damnatus sum, sicut aqua inter cæteros liquores incircumspectus effunditur & ideo omnia ossa mea, id est, omnes robustiores de meis dispersi sunt. Vnde dictum est: Percutiam pastorem, & dispergetur oues gregis, & quia ossa dispersa sunt, ideo cor meum, id est, doctrina scripturarū, quæ ideo est cor meum: quia agit de interiori meo præcipue, id est, de diuinitate & quæ prius firma erat, facta est liquefcens, id est, labijs. & infirma in medio uentris mei, id est, in corde meorum, qui molliores & infirmiores erant, sicut ueter in corporis partibus molliorum est, & est breuiter hæc sententia præconia scripturarum, quæ restabantur salutem mundo futuram per me, & prius à meis firma credebantur apud imperfectiores dubia facta sunt, cum me damnatum morte uiderūt. Vnde & duo ex eis, ipso cum eis post resurrectionem eunti in uia, quasi dubij facti dixerunt: Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel. & quia cor liquesfcens factum est, id est, uirtus mea, quæ prius solida & firma uidebatur, aruit, id est, uiliter tāquam testa, id est, fragilis facta est. & ideo lingua mea, id est, meorum, adhæsit faucibus ipsorum, id est, omnes præcones mei tacuerunt. & hoc ideo, quia deduxisti me reputatione illorum, in puluerem mortis, id est, putauerunt me tanquam unumquemlibet mortuum in puluere redigi, & non à te suscitari. Possunt quoque tres hi prædicti uersus aliter exponi, si in Sicut aqua effusus sum, alia similitudo notetur. Aqua enim effusa & lapsa parat, & sordes abluit, & terram in qua effunditur irrigat. Sic & mors Christi & lapsum persecutoribus Iudæis, si non exterius, saltem interius per mentis cæcitate parauit. Contigit enim ex parte cæcitas in Israel, & sordes peccatorum in credentibus abluit, & corda fidelium doctrinæ imbregauit. Vnde de eodem dictum est: Ecce factus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel. Iuxta has autem diuersas similitudines, sequentia etiam taliter diuersificatur. Effusus sum sicut aqua, id est, in damnatione meæ mentis ruinam quibusdam parauit, & ideo illis persecuentibus omnia ossa mea, id est, Apostoli & omnes ualidiores mei dispersi sunt, id est, conturbati & ubique fugati sunt, & quia ossa dispersa sunt, ideo factum est cor meum, &c. ideo etiā infirmiores conturbati sunt. Litera in hac sequenti lectione non mutatur. Iuxta aliam uerò similitudinem ita dicitur: Effusus sum sicut aqua, quia & ablui & rigauit: & hoc modo ablui & rigauit, quia ossa mea omnia, id est, omnes Apostoli & præcones mei dispersi sunt ad prædicandum per totum mundum. & hoc modo cor meum, id est, doctrina scripturarum, quæ prius erat dura ad intelligendū, facta est per eos liquefcens tanquam cæra, id est, molliis & intelligibilis, etiam in medio uentris mei, id est, in corde infirmorum. & per hoc uirtus mea, quæ prius putabatur mollis & debilis aruit, id est, induruit & roborata est in cordibus meorum, tanquam testa in igne recocta. & lingua mea, id est, meorum, adhæsit faucibus ipsorum, id est, ita incessanter & uelociter locuta est in prædicatione, ut nec moram immortam aliquam facere uideretur, sed quasi faucibus hære, & continue uerba proferre: & quia prædicatio meorum increbuit per hoc Domine, deduxisti me in puluerem mortis, id est in noticiam gentilium, qui prius fuerant puluis mortalis, quia imbrē diuini uerbi non susceperant: uel qui peccatis usque ad mortem impuluerati & fœdati erant.

Quoniam circumdederunt me.] Ideo deduxisti me in noticiam gentium, quoniam illi ad quos me prius misisti,

id est, Iudæi repulerunt me, quia uelut canes circumdederunt me. Iuxta aliam uerò de puluere mortis sententiam, uersus iste remotius continuabitur ita: Ideo rogo Domine ne discedas à me, quoniam canes, id est Iudæi magis ex solito quàm ex ueritate latrantes, nō pauci, sed multi circumdederunt me, non ad imitandum, sed ad damnandum. Et uerè multi, quia concilium, id est uniuersus cæterus malignantium Iudæorū obfedit me, in iudicio damnationis ne euaderem. & obfidentes foderunt manus meas & pedes meos, clauis in cruce affixis: & dinumerauerunt omnia mea ossa, id est, ita me in cruce extendierunt, ut dinumerare possent omnia ossa mea: & tamen ipsi qui maxime debuerunt me uenerari, quorum mortuos suscitauit, infirmos curauit, & ad quos missus fui, ipsi inquam uero, id est in ueritate considerauerunt, id est, simul maiores & minores, uiderunt me: oculos quidem usque ad carnem intendentes: ad diuinitatē uerò nō pertingentes, & inspexerunt, id est spectaculum quo gauderent in me, sibi fecerunt. Et crucifigentes me, diuiserunt sibi cætera uestimenta mea: meliorem autē uestem meam, tunicam scilicet inconsutilem, quia preciosa erat, nō diuiserunt, sed fortem cui obtingeretur, integram super eam miserunt. Quod non ex eorū uoluntate, sed ex diuina dispensatione gestum. Possunt hi duo uersus quos historialiter exposuimus, spiritaliter quoque intelligi, ut sic dicitur: Non solum in me qui uiride lignum eram, Iudæi obfidentes insurrexerunt: sed etiam in arido ligno, id est in meis multa mala fecerunt: quia foderunt, id est, lanauerunt manus meas, id est maiores inter meos, in quibus non solum uerbo, sed etiam miraculis miraculorum signis operabar, apostolos scilicet qui prædicabant Domino cooperante, &c. & foderunt pedes meos, id est, minores præcones meos, qui licet miraculis in tantum nō coruscarent, tamen pedes mei erant: portantes me ad noticiam hominum, & omnia ossa mea, id est, omnes illos in quibus aliquod robur uirtutis apparuit, dinumerauerunt non ad imitandum, sed ad damnandum. & ipsi qui uenerari eos non persequi deberēt, quia ad ipsos sicut & ego principaliter missi sunt, considerauerunt eos in tribulationibus, & in ipsis quasi spectaculum habuerunt. & quidam ex eis diuiserunt sibi uestimenta mea, id est imitatores meos tam apostolos, quā reliquos de quibus dictū est: Vivo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut in uestimento uestieris, ut Corinthij fecerunt, qui putantes gratiā baptismi per baptizantiū merita uariari, dicebāt: Ego sum Cephas, ego Pauli, ego Apollo, & similia. Vel postsumus accipere uestimenta sacramenta ecclesiastica, quibus ipse regitur & quasi uestit, quæ sacramenta etiā diuerso modo acceperunt. Quidā enim dixerunt in baptismo sola actualia remitti, non originalia: quidā sola originalia, & similia. Et notatur hic fraudulenta perfectio ab hæreticis facta, superius uerò uiolenta.

Et super uestes meas.] Istud nō ad malū sicut superiora: sed ad bonū referendū est. dicit tamen de eis de supra notatis malis, rāde cōuersis. nec mirū, cū nulli nisi ex peccatorib. salui facti sunt. Accipit autē hic per uestem inconsutile Dñi desuper textā, unitas fidei & charitatis, quæ desuper texta est: quia à Deo prius processit, quā prior nos sic dilexit, ut filiū suū unigenitū pro nobis daret. Et hæc uestis nō scindit, quia unicuique fidei unitas dat, nō scissa, sed integra dat, & fors super eā mittitur: quia nulli per meritū elationē, sed per gratiā solā quæ per sortē intelligit, dat. & ideo fors rectē superponitur, quia gratia præcedit. Est autē sententia talis: Miserūt sorte super uestimenta mea, id est, quicūque, ex illis uestem meā, i. fidei unitatē susceperūt, miserūt sorte super eā. i. intellexerūt se eā accepisse nō ex meritis, sed ex gratia.

Tu autem Domine.] Illi quidem & me & meos ita persequitur: tu autem Domine pater ne elongaueris auxiliū tuū à me & à meis, sed conspice ad defensionē meā & meorū, hoc modo scilicet: Erue animā meam per

per resurrectionem à framea, id est, ab inimicorū sententia, quæ necat ut framea, qui dicunt de me, Deus dereliquit eum. & unicam meam & sponsam meam ecclesiam unicè dilectam erue de manu canis, id est, de potestate cuiusq; contradicentis inimici. Et salua me ex ore leonis, id est, da perseveratiā meis ut per hos populi parati ad deuorandum ut leo, non deuocentur. & humilitatem meam, id est, me humilem salua à cornibus, id est, à superbia & arrogantiā unicornium, id est, Iudæorum singulari superbia iustitiæ se erigentium. Vnicornis enim animal est, unum cornu habens, cui comparantur Iudæi, qui quasi unū cornu habebant: quia in uno tantum testamento & in terrenis promissis, non in cœlestibus confidebant.

Narrabo nomen tuum. Hactenus offēdit quia passus sit, inseruit etiam de resurrectione, & in his duobus proximis uerbis, & superioribus, ubi dixit, Ne discesseris à me: nunc autē ingreditur ostendere quare passus sit. Quasi dicat: Ideo peto me & meos saluari, quia narrabo ego, & narrabunt mei nomen tuum, id est, gloriam & laudem tuam, scilicet quod de peccatoribus iustos & de damnatis facis in regnum assumptos, fratribus meis, id est, alijs renatis de eodem fructu spiritali scilicet, unde ego natus sum & laudabo te ego & mei in medio ecclesiæ, id est, non tantum in ecclesia de Iudæis, sed in catholica, id est, in communi ecclesia, cuius unus paries de Iudæis, alter uerò de gentibus accessit, qui per me angularem lapidem coniuncti sunt, uel quia unusquisq; etiam fidelis ecclesia dicitur, possumus ita dicere: Laudabo te in medio ecclesiæ, id est, in corde cuiusq; fidelis, qui membrum est ecclesiæ. Laudabo inquam ita dicens: Omnes qui timeatis Dominum timore casto non seruili, laudate eum uera laude, opere scilicet nō ore. Timentes autem Dominum accipio semen Iacob, & semen Israel. & ideo semen uniuersum, id est, uos omnes qui estis imitatores Iacob posterioris scilicet, cui maior seruiet, quia estis ueri supplantatores uitorum: uos inquam gloriificate Dominum non solum ore, sed & opere. & omne semen Israel, id est, omnes qui cum prius essent semen Iacob, id est, renati in fide, quod intelligitur per Iacob facti sunt semen Israel, id est, reparati ad uisionē & ueram speculationem, sicut persona eadem prius dicta Iacob meruit dici Israel. Omnes hi inquam timeat uero & casto timore Dominum, qui meritō timeandus atq; laudandus & à me & ab ipsis est. Quoniam non spreuit habitum pauperis in me, neq; depexit deprecationē factam pro peccatis meorum à me. Vt hęc: Pater serua eos quos dedisti mihi, & huic similes. Et uerè non depexit, quia nō auertit à me uel à meis faciem, id est, præsentiam & beneuolentiā suam, quia exaudiuit me pro me & pro meis, cum clamaui ad eum.

Apud te laus mea. Hic se conuertit ad Dominū. Quasi dicat: Ideo me exaudiuisti, quia laus mea est apud te, id est, ego non quaero laudem nisi tuam, uel cupio, ut & tu lauderis in me, & ego in te in ecclesia non parua, sed etiam magna. Parua fuit ecclesia, quando Petrus qui figuram eius gerebat ad uocem ancillæ extimuit atq; negauit: magna uerò fuit, cum idem Petrus post gratiā spiritus sancti de cœlis in igne super Apostolos missam, coram tyrannis & principibus dixit: Obedire Deo oportet magis quam uobis. Potest quoque aliter distingui istud, ut dicatur per se: Laus mea est apud te & uota mea, id est, uota quæ feci, cum me ipsum in ara crucis obtuli illa reddam in ecclesia magna, id est, iterum per quotidiana sacrificia meorum in sacramentis offeram. uota dico eadem uerè in conspectu timentium eum, id est, quantum ad intellectū bonorum: & non sint eadem in conspectu malorum, qui nihil in sacramentis, nisi quod exterius apparet intelligunt. Vel aliter: Vota quæ in ara crucis obtuli, reddam, id est, iterum dabo in meis qui per se ipsos offerent, sicut ego me obtuli. Reddam dico in conspectu,

id est, in anima timentium Dominum. In qua ueritate conspicitur, quia etsi exterius non pariantur, tamē in anima semper parati erunt, ut si locus fuerit: sicut ego animā pro omnibus posui, ita & ipsi nō dubitent animas pro fratribus ponere.

Edent pauperes. Ego autem quidem reddam uota, de quibus uotis edent pauperes, id est, mandati contēptores edent quidem realiter, si ad sacramenta referatur: & saturabuntur æternaliter, quia intelligent in pane & uino uisibiliter sibi proposito aliud inuisibile, scilicet corpus uerum & sanguinem uerum Domini, quæ uerus cibus & uerus potus sunt, quo non uenter distenditur, sed mens saginatur. Si autem ad passionē referatur, ita dicitur, Edent pauperes uota mea, id est, delectabuntur sicut aliquis in suaui delectatur edulio in mea passione: sed saturabuntur, id est, imitabuntur. Ipsa enim imitatio, est saturitatis ueræ eructatio, postq; saturitate nec formidabunt huius mundi inopia, nec concupiscent copiam: & tunc laudabunt Dominū uera laude, illi qui cum eū in Adam anteq; peccaret, quæ fuissent, & in eodē per inobedientiā eū amississent, modo requirunt per fidē & operationē bonam: & in hoc laudabūt eū, quia licet pro peccatis corpora moriantē, corda tamen eorū uiuent per fidē & bona opera in seculū seculi, id est, æternaliter, & per hoc uiuent. Reminiscentur & cogitatione & opere Deū, quasi prius oblitī, & sic qui prius auersi fuerāt, in regre cōuertent ad Dñm, ut eius impleant uoluntatē, uidelicet uniuersi fines terræ, id est, omnes qui iam finierunt in se omnē terrenitatē. Et cōuersi adorabunt Dñm, & uenerabuntur & laudabunt Dominū non fictē, sed in conspectu eius, id est, in corde, ubi ipse conspicit: & hoc nō facit pauci, sed uniuersæ familiæ gentiū: id est, nulli familia erit in gentibus etiam quæ nō sint adorantes Deū. Familias autē accipit pro diuersis nationibus, ut sunt Scoti, Britanni, & cæteri. Vnde etiam in alia translatione quadā, Vniuersæ patriæ gentiū. Et meritō omnes gentes adorabunt Dominum, quia regnum Domini sunt, & ideo ipse in eis dominabitur.

Manducauerunt omnes pingues. Non solum pauperes edent de uotis meis, sed etiā omnes pingues terræ, id est, omnimodi diuices in terrenis, scilicet qui nihil quod terrenū sit, à se alienauerunt. Illi quod manducauerunt cū pauperibus uota mea realiter, quantum ad sacramenta. & adorabunt, quia cū quadam exteriori ueneratione accedent, uel manducauerunt, id est, delectabuntur in passione mea, & adorabunt simulantes uenerationē meam uerā, sed nō saturabuntur: quia omnes qui descendunt in terrā, id est, qui solis terrenis delectantur, uel qui in sacramentis nihil nisi quod terrenū & uisibile est attendunt, cadent, id est, casum patienter damnationis æternæ, in conspectu, id est, in anima ubi ille cōspicit, quem fallere putauerunt.

Et anima. Illi quidem cadent, anima autē mea, id est, meorū, hic nō cadet, sed stabit: quia uiuet nō sibi, sed illi: non suā, sed Dei uoluntatē operabit. Vnde ait Apostolus: Uiuo iam nō ego, uiuit uerò in me Christus. Et semen meū, id est, imitatores meorū seruiet ipsi Domino, scilicet patri cuius emptitij serui sunt. Et meritō uiuent & seruiet ipsi, quia generatio uera uentura spiritalis scilicet, non carnalis annunciabit, id est, adscribetur nō Petro uel Paulo, uel alicui aliorū, sed soli Domino. Nota similitudinē. In lege præceptū fuit, ut si quis ducens uxorē, moreretur absq; liberis, frater eius eandē duceret uxorē, ut suscitaret semē fratris mortui: & filij qui nascerent, nō nomine uiui, sed defuncti nomine uocarent. Sic & Christus duxit sponsam suā ecclesiā, scilicet q̄ quasi sterili fuit ipso uiuente, quæ paucos genuit: mortuo autē in ara crucis Christo, fratres eius, apostoli scilicet susceperunt uxorē eius ecclesiā: & multos filios in ea per uerbū p̄dicationis genuerunt, quos nomine defuncti uocant, nō nominib. ipso rū. Dicunt enim Christiani & filij Dei, nō Petrini uel Paulini. Vnde dicit rectē, Generatio annunciabit Dño,

quæ uentura est: & per hoc uentura, quia cœli, id est, apostoli & alij sancti præcones annuntiabunt iustitiam, id est perfectam obedientiam eius, cuius illa erit generatio populo qui nascetur, non carnaliter, sed quem Dominus faciet per spiritum sanctum nasci in fide & operibus bonis, cuius ut dicit Apostolus, factura atq; figmentum sumus.

IN PSALMUM XXII.
ARGUMENTVM.

Reditum populū de Babylone prædicat, enumerans quantis redeuntes in itinere solatijs usi sunt Dei, quanta post reuersionem rerum ubertate donati. Item uox ecclesiæ post baptismum ad Hester. Aliter quia in uigesimo primo psalmo habuimus tribulationem passionis, in uigesimo secundo lætitiā resurrectionis accepimus.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Loquitur per totum psalmum renatus in baptismo Christianus, gratias agens quia de ariditate peccati ad loca pascuæ, & ad aquam sit refectionis inductus. Et notandum, quia sicut ante Decalogum legis accepit, ita hic decem beneficijs se gaudet esse ditatum. Hic psalmus quia diuisionem in personis non habet, sed in rebus, non diuisiones ut in alijs psalmis, sed æras numerari per singulas quasq; partes adfiximus.

COMMENTARIVS.

Dominus regit me.] Psalmus ipsi David, id est, cuique perfectæ animæ attribuendus. Est autem in hoc Psalmo uox uel cuiusque perfecti de ecclesia, uel totius ecclesiæ, attendentis magna & innumerabilia beneficia, à Christo pastore uero sibi collata, & in eis aggrauantis atque commendantis confortibus ea, id est posteris suis, ut qui nondum expertus est ea quam dulcissima, festinet experiri, nec tarder conuerri. Qui uero experti sunt, student in melius refici illis pascuis uberrimis, quibus non uenter distenditur, sed mens saginatur. Tale est ergo quasi dicat: Adam peruersor distorsit me, Dominus autem, id est Christus, qui pastor est uerus, regit me ut à ueris pascuis non deuiem: uel pascit me iuxta aliam translationem, quo regente me nihil mihi deerit, quod necessarium sit. Nam etsi aliquam indigentiam boni patiuntur exterius, nihil tamen eis deesse: quia illa indigentia plus prodest quam obsit, quia est animæ saturatio. Vnde dictum est, Timentibus Deū nihil deesse, & reuera nihil mihi deerit, quia posuit me in loco tali, ubi & pascat & poter. Et tractum est à similitudine pinguium pascuorum. Quod sic dicit: Collocauit me, id est me ecclesiæ, de gentibus & Iudæis simul locauit super aquam refectionis, id est super aquas baptismi, quæ nos refecerunt: quia reparauerunt nos de ueritate in nouitatem: & super aquas ponimur, quia gratia baptismi est conuersationis nouæ fundamentum: me dico positam in loco pascuæ, id est, in ecclesiasticis institutis, ubi multæ sunt pascuæ, id est, plures scripturarum doctrinæ, quæ pascunt animam, & non in quolibet loco sunt posita, sed ibi ubi ualde iucundum est & delectabile. Sciendum quod cum regula Grammaticorum pluraliter tantum pascua pascuorum dicit, diuina scriptura quæ

non subiacet illi, & hæc pascua, huius pascuæ, & pascuæ pluraliter dicunt. Collocauit me inquam super aquam refectionis, & deinde educauit me in pascuis illis non destructorijs, sed nutritorijs aquis, scilicet super addendo historiali intellectui moralē, & post spiritualem: & hoc modo conuertit animam meam ad se integre, non habentem maculam & rugam: & deduxit me, id est de uirtute in uirtutem duxit me, positum super semitas iustitiæ, id est in artis præceptis iustitiæ suæ, in quibus pauci ambulant: super quas semitas ille est, qui quia uolens nō coactus in eis est, ipsas sibi subingauit, non super se habet, qui non premitur ab ipsis, & hoc non fecit per meritum meum, sed propter nomen suum glorificandum per me.

Nam et ambulauero.] Hic conuertit se ad Dominū aggratulando beneficijs eius, & commendando ea, & sic continuatur: Verè sum super semitas, quia amplius non timebo mala, id est capitalia crimina ad mortem ducentia: & si ambulauero, id est, quamuis conuersus fuero in medio umbræ mortis, id est inter eos qui sunt umbra mortis æternæ sibi affuturæ: spem cuius in se repræsentant, quia umbrosi & tenebrosi in corde sunt, sicut umbra repræsentat corporis illius figuram, cuius est uel in medio umbræ mortis, id est in ignorantia, quæ medium, id est communis est omnibus, ut testatur Apostolus dicens: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus, &c. quæ ignorantia est umbra mortis, id est, similitudo mortalis ignorantie, quæ erit in tenebris exterioribus tandem. Vel in medio umbræ mortis, id est in præsentī uita & communi, quæ per quotidianos lapsus quos quilibet in ea patitur, est umbra, id est figura mortis, id est, mortalitatis lapsus quem detrusi in gehennam patientur. & ideo non timebo mala, quoniam tu mecum es nunc per fidem, quandoq; futurus per speciem. Virga tua, ideo etiam non timebo mala, quia uirga tua, id est paterna correctio tua, & baculus tuus, id est, auxilium tuum, quo quasi baculo sustentor, uel uirga, id est minor correctio tua, qua me dum paruulus eram, eruisit: & baculus tuus, id est grauior correctio tua, qua me aduultum de animali uita in spiritualem, ut in ea proficiā stimulas. Virga enim minoribus minari, baculo uero maiora solemus urgere animalia. Hæc inquam utraq; non me conturbauerunt, sed ipsa eadem consolata sunt me. Et hoc ideo, quia tu parasti ea mensam, id est, fecisti ea iucundam refectionem in conspectu meo, id est in anima mea, quæ est uerus conspectus meus aduersus eos, id est contra opinionem illorum, qui me tribulant. Quod enim illi putauerunt mihi esse ad tristitiam, fecisti mihi esse ad lætitiā. Vel aliter, parasti mensam in conspectu meo, id est, proposuisti mihi in exemplum patientiam Dominicæ passionis, ut in ea reficerer sicut in mensa, & delectarer aduersus eos, qui me tribulant, uidelicet ne crederem eis, quantumcunque sæuissent. Vel parasti mihi mensam, id est diuinam scripturam, reficientem & consolantem me, cum dicit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam non possunt, & multa talia. Beatus Petrus dixit etiam: Omne gaudium existimate fratres, cum in uariis tribulationibus incideritis.

Impinguasti.] Quia mensam parasti, in eius paratione impinguasti caput meum, id est lætificasti mentem meam oleo, id est spirituali lætitiā. Oleo enim inunguntur sacerdotes & reges, in qua unctione lætificantur, unde oleum pro lætitiā ponitur. Pro spirituali uero ideo, quia omnem illam lætitiā excellit, sicut oleum alijs supernat at liquoribus. Impinguare autem potest accipi pro mitigare, quia spiritualis lætitiā mitigat ab exterioribus asperitatibus corda, sicut mitigatur extrinsecus, quod inungitur oleo. Et inebriasti me calice tuo, deberet dicere: sed ut maius pondus habeat sub admiratione, hoc idem dicit sic: Calix tuus, id est imitatio passionis tuæ, calix dico nō solum potans, sed inebrians, id est dementans non corpus, sed

sed animam: ut illum dementauerat, qui etiam ardorem ignis non sentiens dixit: Assatus sum. Ille in qua calix quam præclarus est, id est, quam dulcis & admirabilis est.

Et misericordia tua.] Præcessit me quidem misericordia tua in his omnibus, & illa eadē misericordia subsequetur me auxiliando omnibus diebus uitæ meæ, id est, huius mortalis uitæ: & hoc tam diu faciet, quousque inhabitem in domo Domini, id est, in supercælesti requie, in qua inhabitatur in longitudine dierū, id est æternaliter, & est æquipollenter dicere: Tam diu prosequetur misericordia tua uitam meam, quousque perducatur in uitam tuam.

IN PSALMVM XXIII.
ARGVMENTVM.

PRædicatur populo, imò præcipitur quibus uitæ suffragiis ualeat de captiuitate Babylo nica laxari.

PSALMVS DAVID PRIMA
sabbati.

EXPLANATIO.

PRima sabbati significat diem Dominicam, quæ prima est post sabbatum, quo die Dominus resurrexit à mortuis: & quia totus psalmus post resurrectionem canitur, ideo ei titulus iste præmissus est, ut corda fidelium congruo moneret iudicio. Post resurrectionem Domini propheta letior effectus humani generis, quod uaria resurrectione laborabat, alloquitur. Prima parte definitis Domini uniuersum orbem esse terrarum, ut sicut se nullus ab eius imperio probaret exceptum, ita nec à fide crederet alienum. Secundo loco determinans quibus uirtutibus præditi sint in eius ecclesia constituti. Tertio deuotissimos superstitiosos alloquitur, ut uero Domino famulantes, à noxia sibi peruersitate discedant.

COMMENTARIVS.

Domini est terra.] Psalmus Dauid in prima sabbati. Prima sabbati uocari solet dies Dominica, in cuius matutino Dominus noster Iesus Christus surrexit à mortuis: & congrue, ut in qua die mundum fecerat, in eadem ipsum etiam reficeret. Dominica enim dies, prima dies fuit, in qua Dominus mundum constituit, iuxta illud Genesis: In principio creauit Deus coelum & terram. Per coelum nanque hic non nostrum coelum accipitur, sed illud cuius ipse agnus lumen est. Per terram uerò intelligitur cæterorum elementorum compositio, & illius totius massæ, quam Dominus in quinque diebus reliquit ante sabbatum, in quo quiescit, distinxit. Hic autem prima sabbati accipitur aliter. Sabbatum nanque, id est requies, fuit nobis resurrectio Domini, qui resurgens nos conseruare fecit. Ascendens quoque & sedens ad dexteram patris, nos ascendere & confedere fecit, nunc interim spe, quandoque confessuros in re. Spe enim salui facti sumus. Prima ergo sabbati dicitur primum tempus post sabbatum, id est tempus prædicationis apostolorum, in quo tempore primū innotuit illud sabbatum, id est, resurrectio. Secunda uerò sabbati potest uocari tempus prædicationis illorum, qui successerunt apostolis: sic quoque, quarta, quinta, sexta sabbati in successione prædicatorum facile potest notari usque ad illum uerum sabbatum, quando requies æterna suscipiet animas sanctorum.

Vel sicut diuina scriptura septimanam totam uocat sabbatum à digniori parte, iuxta illud in Euangelio, Ieiuno bis in sabbato: ita etiam potest uocari sabbatum totum tempus, quod est inter sabbatum resurrectionis, & uerum sabbatum futurum. Et in hoc sabbato potest notari prima sabbati, & secunda, & reliqua, ut supra. Propheta ergo per sanctum spiritum tempus illud futurum, in quo apostoli tam constanter & manifestè præconaturi essent, præuidens in consideratione illius temporis in persona apostolicae tubæ uel uocis hunc psalmum composuit, iuxta quod titulus supradictus ita exponitur: Iste psalmus attribuitur Dauid, uel prophetae ipsi, uel cuiuslibet apostolorum, qui uerè sunt manufortes, & uisus desiderabiles. Psalmus dico habitus uel cantus in prima sabbati, id est in consideratione futuri temporis apostolicae prædicationis, quantum ad prophetam: quantum autem ad ipsos apostolos in ipsorum tempore uerè, hic hymnus est celebratus. Hortantur autem nos apostoli in hoc psalmo sub quadam similitudine, scilicet ut sicut antiqui uictores suos cum triumpho ab hostibus redeuntes, & cum omni gaudio suscipiebant: ita & nos Dominum Iesum Christum uictorem in ortis, & destructorem corporis peccati, qui cum triumpho ab inferis redijt, cum omni læticia & gaudio suscipiamus, & ei conformari studeamus. Quasi dicerent apostoli: Gaudeant omnes subdere se Christo, quia inpleuerit Dominus & uerus uictor est. Nam terra prius peruasa à principe tenebrarum est, modo Domini, id quod continet pro eo quod continetur, id est, terreni, qui prius captiui tenebantur sub iugo diaboli, destructa morte & principe eius alligati, cesserunt in ius Domini sui: & quia terra in hoc simpliciter quod terra est, non est Domini per inhabitationem, subdit: Et plenitudo eius, uel terra est Domini. Quod autem sit plenitudo, determinat dicens, Orbis terrarum est Domini. Per orbem enim & plenitudinem perfectos accipimus, ipsos scilicet apostolos, & eorum consimiles, quia & orbis significat perfectionem. iuxta illud Horatii, Torus teres atque rotundus, in quem fortuna semper manca ruit, & pleni numeri dicuntur perfecti numeri. Et uniuersi sunt illi domini de his qui dicuntur orbis, qui non apostatant, sed habitant, id est, perseverant in eo orbe, id est, in perfectione. Potest quoque Domini est terra, ita exponi, terra, id est, caro humana, quæ prius non erat Domini: quia poterat ab eo auferri, cum esset mortalis & passibilis, iam per incorruptionem in resurrectione suscepta, est facta propria Domini: quia iam omnem commutationem euasit, in quo uictoria sicut prius notatur. Sequentia uerò in hac sententia non mutantur.

Qui ipse.] Merito orbis terrarum, id est, perfecti sunt Domini: quia ipse Dominus eum orbem fundauit, id est, fundamentum alijs per bonum exemplum, doctrinam fecit: orbem dico positum super maria, id est, plantatum in ipsis qui prius erant sicut maria: quia sicut mare & amarum est, & semper fluctuat, ita illi quos Dominus orbem, id est, perfectos fecit, & adhuc facit, prius fluctuabant, & uexabantur in amaritudine curarum & sollicitudinum huius mundi. Quod etiam patet de ipsis apostolis. Verè enim fluctuabat Marthus, quem de telonico Dominus assumpsit. Similiter pro suo modo alij. Et præparauit eum orbem etiam super flumina, id est, super principes feculi cupidos, qui sicut flumina semper in mare influunt, ita semper ardore habendi in amaricantes huius uitæ fluctus, plus & plus immergebantur. Quorum unus fuit Paulus, & alij multi, id est ecclesiam, ut & supra maria & super flumina eum constituit.

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco etc.] Quandoquidē Dominus in tanta sublimitate orbis sui posuit, ergo quis hæc tenus iacens in inferioru peccatorum & mortis, ascendet in montem Domini, id est in sublimitate ecclesie, quæ Dominus præparauit, quæ

quæ & propter uirtutum excellentiam, & propter cōstantiam mons dicitur. Aut quis ascendens stabit, id est mansorius erit in sancto loco eius, id est in hac tanta eminentia ecclesiæ, quā Dominus constituit. Multi enim ascendunt qui non stant.

Innocens manibus. Quasi dicat: Hic uerè ascendet in montem, & in ipso stabit, qui est innocens manibus, id est mundus in operibus; & qui est mundo corde, id est mundus etiam in cogitationibus; & ille etiam ascendet, qui animam suam occupatam in uano, uel in uanis affectionibus & delectationibus non accepit, id est, non preciosam & charam habuit, imò miseram reputauit, & duriter correxit. Ex poena enim peccati est, quòd uanæ affectiones, quæ tamen ad actum nunquam perducuntur, uexant animū nostrum, quas etiam perfecti uiri impunitas sibi insurgere non patiuntur. Vel non accepit, id est, non reputauit animam suam esse in uano, id est, intra transitoria, quæ uana sunt. Iuxta illud: Vanitas uanitatum, & reliqua. sicut multi stulti faciunt, qui desperant de uita animæ post mortem, & de resurrectione sua, & ideo animas suas negligunt: sed potius intelligit animam suam uerè eternam, & ideo quantum ualeat laborat, ut ei sedē pareret eternam. Nec iurauit, hoc est, ille etiam ascendet in montem, qui si iurauit proximo suo, quod sæpè necesse est in humanis contractibus fieri, non iurauit in dolo, id est non decepit. Et hic talis accipiet benedictionem, id est multiplicationem à Domino, hanc scilicet, ut in presenti bene promereatur, & in futuro bene remuneretur. & hoc non ex meritis, sed ex sola gratia: quia accipiet misericordiam à Deo, id est, quia præceder bona uoluntas Dei in eo, & gratia eius, quæ nõ ex meritis sed à Deo. A Deo dico saluari suo, id est qui secundum misericordiam præcedentem saluabit eum per supradictam benedictionem. & ideo saluabit eum, quia hæc generatio est quærentium eum, id est, tales sunt de his qui quærent in presenti ipsam Dominum per fidem & bonam operationem, & tandem inueniunt. Quod sic dicit: Quærentium dico, & tandem inuenientium faciem & præsentiam non noui Dei, sed Dei Iacob, id est, illius qui primatum dedit posterius nato. Quod tunc erit, quando facie ad faciem uidebunt.

Attollite portas. Quandoquidem Domini est terra, & nullus ascendit in montem eius, nisi innocens manibus & corde, & cætera: ergo o uos principes, qui in iuste hæctenus primatum inter homines obtinistis, attollite portas, id est, ad uos tollite, & auferte cupiditatem, & metum per quæ duo hæctenus homines sub iugo dominij uestri quasi infra portas clausistis. Quicunque enim terreno Domino subiacet, aut spe acquirendi ei subiacet, aut timore, quæ iam acquisiuit perdendi. Vnde Salustius quoque spem & metum dicit partes r. p. & est sensus: Desistite terreni principes ab iniusta damnatione, quia non amplius locus erit prælationis uestræ, quia non erit aliquis cupiens terrena, aut timens perdere ea: & uos portæ æternales oppositæ illis portis, id est, abrenunciatio mundi & pompæ eius, & cōuersio ad Dominum perducetes, ingredientibus per uos in æternitatem: nos inquam eleuamini, id est amplificamini & exaltamini, ut illæ deprimantur: & sic introibit in humanas mentes nõ rex ignominia, sed rex gloria, id est Christus, quem scilicet sua temporibus, id est in die iudicij ostendet beatus & solus potens rex regum & Dominus dominatum, Deus pater scilicet. Gloriosum enim est esse sub Deo rege, ignominiosum uerò sub homine rege. Ignominia enim nostra, scilicet quia nos ipsos non rexi mus, hoc fecit quod sub homine rege positi sumus.

Quis est iste. Quasi admirans humana natura, quæ prius non nouerat, nisi reges ignominia quæreret, quem diceret regem gloriæ: dicit sub interrogatione, Vultis scire quis est iste rex gloriæ? Ille scilicet, qui uerè Dominus est: quia precioso sui sanguinis nos ser-

uos empticios sibi fecit, & qui est fortis, quem uos in firmum putastis: & potens, quem oppressum credidistis: uel fortis, quia portas mortis destruxit, & potens, quia principem mundi eiecit atque concatenauit. & hic Dominus est uerè potens in hoc prælio, qui contractis portis mortis, & patefactis cœlestibus portis, tandē dicit: Gaudete perfecti, quia ego uici mundū.

Attollite portas. Hic alloquitur aërias potestates, id est dæmones, ita dices, O uos principes, id est, o aërie potestates, uos etiam attollite portas uestras, id est, auferte uitia uestra & suggestiones prauas, quibus hæctenus primatum uobis in his qui militiam cœli, id est solē & lunam, & similia adorauerunt, obtinistis. Et uos portæ æternales, id est perducetes ad æternitatem, leuamini, id est amplificamini, & sic introibit rex gloriæ, ut supra dictum est. Portæ æternales oppositæ portis dæmonum, qui militiam cœli adorantibus præerant, sine charitas & castitas. Charitas, qua unus Deus præ omnibus diligitur: castitas uerò, quæ post eius dilectionem anima sub multis qui dicuntur dii, & non sunt fornicatur. Quod omnes adorantes idola faciunt.

Quis est iste. Quia multi, ut testatur beatus Augustinus & Ambrosius etiam, de bonis angelis dispensationem Dominicæ incarnationis ignorauerunt, quo usque eum exaltatum super omnes uiderunt: ideo quasi admirantibus dæmonijs hunc regem gloriæ dicit sub interrogatione sicut & superius est. Vultis scire quis est iste rex gloriæ, ille scilicet qui est Dominus non tantum super uos apostatas dæmones: sed etiam uirtutum, id est cœlestium exercituum, uel qui est Dominus uirtutū, id est, cuius possessio & munera sunt non aliqua terrena, sed solæ uirtutes: & ipse qui talis est, uerè est rex gloriæ. Sciendū quòd hi quatuor uersus ultimi, iuxta quod nunc eos exposuimus, solent à quibusdam præmitti, & ad hos principium psalmi ratiōe continuari. Ideo uos terreni principes, & aërie potestates debetis portas uestras attollere, & uos portæ æternales eleuari, ut introeat rex gloriæ: quia Domini est terra, id est quia ipse est Dominus, qui terram peruasam ab inimico sibi uindicauit, &c. Potest quoque primum Attollite portas, aliter legi, quàm supra dictum sit, scilicet ut per principes accipiamus angelos bonos, hominibus ad custodiam deputatos. de quibus dicitur in Euangelio: Angeli eorum semper uident faciem patris mei qui in cœlis est. & sic dicitur: Quia terra est Domini, ideo uos principes, id est, angelicæ potestates hominibus ad custodiam præpositæ, facite quod uestrū est in occursum Domini, scilicet attollite portas uestras, id est, amplificate uirtutes in subditis uestris, ut Dominus auctor cum rota pompa triumphi possit ingredi. Et uos portæ æternales, id est uos uirtutes ducentes ad æternitatem eleuamini. Quod est dicere: Vos homines in quibus sunt uirtutes, obedite sicut debetis, scilicet amplificate uirtutes in uobis, & sic introibit. sequentia non mutant.

IN PSALMVM XXIII.
ARGUMENTVM.

EX persona populi in Babylone degentis oratio formatur.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Quoniam tituli uerba iam nota sunt, & psalmus iste Hebræorum primus alphabeto desit, nouerimus hunc sextā & nonandecimam litteram non habere. Per totum psalmū deprecatur

precatu ecclesia, ne ante conspectu Domini contemptibilis appareat inimicis. Primo membro deposcit, ut instituta Domini uisq; cognoscat. Secundo beneficia eius postulat, quae sanctis patribus a seculo condonauit. Tertio dicit custodientes praecipua Domini eterna praemia promereri, protestans se in eadem uoluntate iugiter permanere. prima ergo portio continet literas quinque, secunda sex, tertia nouem.

C O M M E N T A R I V S.

Ad te Domine leuauit. Psalmus iste sic intulatur: Psalmus Dauid: id est unicuique; perfectiori siue de apostolis, siue de alijs attribendus. Est enim uox cuiusque perfectae animae in hoc Psalmo, quae hymnizat in eo Domino, ut nos exhortetur & instruat suo exemplo, qualiter circa Dominum nostrum affici debeamus, & quod per talem affectionem ab ipso obtinere possimus, uel exigere debeamus, ita dicens: Domine pater animam meam prius a te in Adam deiecitam, & carnalibus desiderijs & concupiscentijs quasi in terram conculcatam tunc non meam, modo autem meam non solum leuo: sed etiam leuauit dudum per spirituale uotum & desiderium ad te: & ideo non erubescam, id est, amplius roborem aliquem non incurram, quia confido in te. Quasi dicat: Praesumpti olim de me, & irrisus de superbia mea erubui: quia usq; ad hanc infirmitatem deiectus sum ut mortem, etiam a quibusq; minimis rerum timeam. Amplius autem non erubescam, quia iam non de me praesumo, sed in te confido. & merito in te quia tu es Deus meus, id est, creator & recreator. uel quia non ego iam ut prius uolui, sum mihi Deus, sed te feci Deum meum.

Nec irideant. Confido inquam in te, & ideo inimici mei tam exteriores quam interiores, qui serpentinis & occultis persuasionibus suis me deuocare nituntur, non irideant me, id est, non faciant me inefficacem deuocando me. Quod si fuerit, iridebunt me dicentes: Hic homo cepit edificare, & non potuit consummare. Et ideo dicens, ut non irideant. Etenim uniuersi qui sustinent te, non confundentur id est, nulli qui uel sustinent te expectando te remuneratore, cum patientia. Unde dictum est: Si moram fecerit, expecta eum: quia ueniet & non tardabit. uel qui sustinent pondus praceptorum tuorum portantes pondus diei & aestus: nulli inquam tales confundentur ab inimicis, quia nec de uocabuntur nec iridebuntur ab eis.

Confundantur omnes inique agentes. Istud non maledictio, sed est diuinæ sententiæ prophetatio, uel aggratatio. Quasi dicat: Sustinentes te non confundentur, omnes autem qui inique agunt, id est, qui terrena celestibus preponunt, pro terrenis laborando, & celestia continendo & in hoc uacue, id est, inutiliter & super uacue: quia magis per ea impediuntur quam expediuntur. Quod tractum est ab irrationabilibus animalibus, que quanto magis mouentur, tato magis irretiuntur. Omnes hi inquam confundantur aeterna confusione. Ut autem ego non confundar, nec inique agam, Domine demonstra mihi uias, id est, praecipua, uias dico tuas, id est, quae nullum ad interitum ducunt, sicut uiae latæ faciunt, per quae pecora campi incedunt. Et doce me, scilicet non tantum in uerbo habere, sed etiam in opere semitas tuas, id est, arctiora praecipua tua & paucis cognita.

Dirige me in ueritate tua. Separata positio est. Quasi dicat: Ego Domine distorsisti in mea falsitate, tu autem dirige me, ut non aberrem amplius a uia iustitiæ in ueritate, id est, in praecipuis tuis ueris ueritate dico tua. Tu es ipsa ueritas, & a te est omnis ueritas, a me autem nihil est nisi falsitas. Omnis enim homo mendax, & ut dirigar in ueritate, doce me ipsam ueritatem, scilicet

licet non solum in uerbis tenere, sed in re exercere. & ad te pertinet hoc facere: quia tu es saluator meus, non ego qui peccator sum. Nam cum de paradiso essem eiectus, & in longinquam regionem peregrinatus, per me redire non potui: quia de uia iniquitatis est scriptum. Omnis qui ambulat in ea, non reuertetur, sed per te liberatus sum, qui bene potuisti facere: quia es Deus & saluator meus, ideo sustinui te, id est, cum patientia expectaui te remuneratorem. uel sustinui pondus praceptorum tuorum tota die, id est, toto tempore conuersionis meae. uel tota die, id est, tota mentis sinceritate. & quia sustinui, ideo Domine oblitiscere delictorum meorum, & reminiscere miserationum tuarum & misericordiarum. Misericordia, est exhibitio operum misericordiae: misericordia autem pia affectio cordis praecedens miserationem. Et est dictum ad similitudinem. Quasi diceret: Recordare Domine honorum, quae iam multis contulisti, ut & mihi similiter conferas. Litera sic exponitur: Reminiscere Domine miserationum tuarum, id est, operum misericordiae ab initio mundi exhibiturum: qui etiam peccantem hominem ita miseratus es, quod eum tot & tantis creaturae tuae consolationibus non deseruisti, non passus necessaria uitae deesse ei. Et reminiscere misericordiarum tuarum, id est, tuarum piarum affectionum, quae a seculo sunt, id est, quae ab initio mundo, & etiam ante in te fuerunt. Misericordiae enim semper in Deo fuerunt, miserationes uero temporaliter per singulas exhibitae sunt, ut in Abel & in Abraham & in caeteris.

Delicta iuuentutis. Miserationum quid est reminiscere ut miseraris, sed ne memineris. id est, non referes ad penam, sed quasi excidat tibi per misericordiam, manifesta delicta iuuentutis meae, id est, quae ego scienter commisi, post inuentionem in unda baptismatis per quam a nequitia peccati in habitu uirtutis quasi in iuuentute refluui. Vel quia iuuenes solent esse temerarij, possumus simpliciter dicere, Ne memineris referuando ad penam manifesta delicta iuuentutis, id est, temeritatis meae, scilicet quae ego scienter & temerarie commisi. Et ne memineris ignorantias meas, id est, occulta peccata mea, quae ignoranter commisi siue ex temeritate, siue post inuentionem baptismatis.

Secundum misericordiam. Ne memineris inquam delicta, sed potius memento mei Domine, ut miseraris secundum misericordiam tuam, id est, te condignam, non secundum iram me condignam. Tu dico ad quem pertinet, qui solus miseris, solus mederis, solus peccata dimittis. & hoc non facias propter merita mea, sed propter bonitatem, id est, suauitatem tuam.

Dulcis est rectus. Ne aliquis arroget sibi de bonitate Domini, non attendens rectitudinem iusticiae esse in eo, & ideo licet peccare uellet, conuertit se ad nos ostendens utrunque esse in eo cum dicit: Dominus est dulcis & est rectus. In hoc dulcis, quia peccatoribus & impijs priora peccata si conuertantur, dimittit: rectus uero in hoc est, quia misericordia uocationis & ueniae, quae gratiam habet sine meritis ultima digno iudicio iusto ordine merita requirit. Et uere dulcis & rectus est, quia prorogat misericordiam delinquentibus extra uiam, ut sint in uia. Quod aequipollenter haec litera dicit, Propter hoc dabit legem, id est, correctionem delinquentibus extra uiam, ut ponat eos in uia. Vel aliter. Vere est rectus Dominus, quia exhibet paternam flagella etiam filijs, quos recipit in exemplum iudicij, scilicet ut per hoc intelligamus quid futurum sit feruis fugitiuis. Quod sic dicit: Propter hoc scilicet, quia rectus est dabit legem, id est, constrictiorem paternorum uerborum filijs delinquentibus, qui licet delinquant, sunt tamen in uia, id est, in praecipuis ambulat, & non nisi uenialia committunt, quod ideo facit, ut delinquentes citra uiam, scilicet qui non subdit praecipis Dei quasi licent criminalia & quaeq; illicita committunt, sciant quod sibi futurum sit: & in hoc iudicio, id est, in hac paterna correctione non perturbabit

bit illōs quibus legem dabit, sed dirigit eos in uiam iustitiæ, factos mansuetos, scilicet ut non repugnent flagellis eius, quasi feroces & indomiti: sed cum stimulantur, modestiores fiant, & in uiam redeant, sicut bene domita animalia, cum stimulantur, redeunt in uiam, & modestius mouentur. & docebit illos eosdē factos mites, scilicet ut in nullo uoluntati Dei contra dicant, sed per omnia obediunt, & uoluntatem suam illi postponent. Illos inquam docebit, & cognoscere faciet ad augmentū perfectionis uias suas, quib⁹ scilicet & ipse ad nos, & nos ad ipsum uenimus. Et q̄ sint illæ uiaē ostendit dicens: Vniuersæ uiaē Domini quibus uel nos ad ipsum, uel ipse ad nos uenit, sunt misericordiæ & ueritas. Misericordia, quia placibilis est: ueritas uerò, quia incorruptus iudex est. Harum duarum uiarum alteram iam exhibuit peccata dimittendo, alteram in futuro exhibebit merita examinando. & sic uniuersæ uiaē dei possunt dici duo aduētus eius: alter miserantis, alter iudicantis. Quas uias ille tenens peruenit ad eū, quisquis cognoscēs nullis meritis suis se liberatum, deponit superbiam, & deinceps cauet se ueritatem iudicantis, quia iam expertus est mentiam subuenientis. Quæ uniuersæ uiaē sunt misericordiæ, non quibuscunq; sed requiritibus testamentum eius: id est, illis qui facti mansueti & mites recognoscunt, & primum aduentum eius fuisse miserantis, & secundum fore iudicantis. & propter hoc quærunt affectionem, & requirunt opere testamentū eius, id est, æternam hæreditatem promissam ab eo, ad quam recipendam ipse nos sanguine suo redemit. & testimonia eius testamenti, id est, testificationes factas de ipso in prophetis & Euangelistis, ut tanto certiores inde fiant uel requirant testimonia eius: id est, præcepta illa quæ Dominus testatus est, ad hoc ut qui ea obseruarent, ad illud testamentum peruenirent.

Propter nomen tuum. Quia tres supra dicti uerfus in terpositi sunt, ad ostendendum quod aliquis non debet arrogare sibi de bonitate Domini, ideo nunc redit ad principale, mutando personam. Quasi dicat: Verè memor eris mei Domine, quia tu propitiaberis peccato meo non referuando illud ad pœnam. & hoc facias non propter meritum meum, sed propter nomen tuum: id est, propter gloriam & laudem tuam, scilicet ut qui intelligit, glorificent te Deum. & ideo etiam, quia ego locum propitiationi tuæ in me facio, per hoc quia peccatum meum mihi multum est: id est, nimis magnum & difficile uideretur mihi. Cuiuscūque enim peccatum suum paruum est, illius peccatum apud Deum magnum est: sicut econtra quando cunq; peccatum suum alicui magnum est, apud Deum paruum est. Vnde dicit beatus Augustinus: Quia eatenus Deus ignoscit peccata, quatenus quisque cognoscit ea. Et ad Saul dictum est, Cum esses paruulus in oculis tuis, magnus eras in oculis meis: cum autem magnus esse cœpisti in oculis tuis, paruulus factus es in oculis meis. Ne quilibet erraret, dicens Dominum sibi fore propitium, quia multum sit ei peccatum suum, uult certis signis ostendere, quis ille sit cui uerè peccatum suum sit multum, præmittens sub interrogatione: Quis est homo qui timet Dominum. Quod æquipollenter dictum: Quis est ille, cui uerè peccatum suum uideretur multum. timor enim Domini, qui filialis est, non seruilis, facit peccatum uideri multum, quantumlibet modicum. Et subdit statim signum timentis Dominum dicens, ei scilicet timentum Dominum, statuit ipse Dominus legem: id est, statutoriam non horariam fecit ei legem in uia, quam ille sponte sua elegit, ne impune peccaret. Non enim decet milites Domini esse horarios. Accipitur autem uia hic aut regula Christianitatis large, aut etiam quamlibet strictior infra ipsam ut monastica uel heremitica uia, uel aliquid tale.

Anima eius in bonis demorabitur. Aliud item signum timentis Dominum, scilicet quod anima eius demo-

rabitur: id est, ualde morabitur, & semper manebit in bonis desiderijs scilicet & cogitationibus. Et semē eius, id est, opera eius hæreditabunt terram: id est, excolent carnem eius ita diligenter, sicut aliquis excolit hæreditatem, extirpando uidelicet ex ea spinas & tribulos, quos prius generauit ei: id est, uicia, ut in futuro ipsam clarificatam in hæreditatem recipiat. Rursus ponit signum timentis Dominum, cum dicit Dominus, Dominus est firmamentum timentibus eum: id est, Dominus facit ut timentes eum ipsum firmamentum habeant non mundum, uidelicet facit ut in se cōfirmantur & mundo infirmantur. Et testamentum ipsius, id est, eterne hæreditatis promissio facta ab ipso est, etiam firmamentum timentibus eum, id est, causa est cur timentes eum ita firmiter ei adhæreant. & hoc est eis firmamentum Dominus & testamentum eius, ut tandem uel ipsum testamentum manifestetur illis, cum ipsum suscipiēt, uel ipse Dominus manifestetur illis facie ad faciem. Iuxta quod ipse dicit in Euangelio: Ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.

Oculi mei semper ad Dominum. Quia Dominus timēribus se statuit legem, & ipsos confirmat, ideo interior res oculi mei, id est, omnes affectiones meæ semper tendant ad Dominum, non ad aliquod terrenum, ad quē meriti spectare debeo. Quonia ipse pedes meos euellit, id est, affectiones meas extrahet de laqueo, id est, de omni terrena perplexitate, quæ nos illaqueat.

Respice in me & miserere mei. Hic iterum interpositione facta redit ad principale, & sic cōtinuatur: Quia peccatum meum mihi multum est, ideo Domine qui in Adam despexisti me, respice in me, id est, attēde in firmitatem meam, & miserere mei faciendo me perseuerare. & debes misereri, quia ego unicus sum, id est, unicus filij affectione, qui sic à matre unice diligitur: ita eam unice diligit, erga te habeo me, & quia sum pauper, id est, nihil mihi ascribo uel de me præsumo, & opus ualde est ut misereris: quia tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: id est, quia cognosco tribulationes cordis mei multiplices esse in aduersitate, scilicet & in prosperitate: quia tam timeo casum prosperitatis, quā casum aduersitatis, & ideo erue me de necessitatibus meis. i. de ipsis tribulationibus cordis. hoc est de uitijs. Quæ ideo dicuntur necessitates, quia necesse est ut quisq; deficiens à ueritate, cadat in falsitatem, & à luce in tenebras, & à gaudio uirtutum in tribulationem uitiorum.

Vide humilitatem meam. Ideo debes eruire, quia ego humilis sum, & laboro: & ut eruas uide humilitatem meam, id est, attende deiectionem in firmitatis meæ, & laborem meum, quem patior dum studeo satis facere. Vel uideo humilitatem meam: id est, confidero, quia me humilio non abrumpendo me per aliquam inconstantiam iustitiæ ab unitate corporis mei, sicut hæretici faciunt. & uide laborem meum, quia indisciplinatos & malos mihi permixtos patior. Sicut enim in area simul sunt paleæ & grana, sic in ecclesia mali bonis pmixti sūt. Et dimitte mihi uniuersa delicta mea, quæ scilicet & necessitate uiaē cōmitto. Licet enim perfecta sit anima, quæ hic loquitur absoluta à maioribus criminibus: tamen adhuc indiget lauatiōe pedum, id est, remissione uenialium peccatorum. Quia quemadmodum si quis per puluerem graditur, necesse est ut saltem pedes eius impulerentur, quos lauare necesse est: sic quisquis in hac uita q̄ puluerulētē uitæ comparatur conuersatur, quātumcunq; perfectus sit, non tamen penitus ab omni peccato immunis existit. & ideo saltem lauatiōe pedum indiget. Vnde dictum est: Qui lotus est totus, non indiget nisi ut pedes lauet.

Respice inimicos meos. Ad idem ad quod & superior uerfus continuatur. Quasi dicat: Ut eruas me respice inimicos meos, qui me deuocare nō uult, & repellas eos. Quod necesse est, quonia multiplicati sunt, quia non tantum extrinsecus, sed etiā intrinsecus sunt sicut hæretici,

hæretici, qui inter ecclesiam existentes, cæteros tamē qui in ea sunt, fraudulēta persecutione deuocare nituntur. De quibus dictum est: A nobis exierunt, qui à nobis non fuerunt. Et ideo repellere debes inimicos meos, qui oderunt me sine causa. Nam oderūt me iniquo odio. Iniquum odium est, odire illum qui ad salutem suam laborat. Omnis uerò perfectus & bonus ad omnium utilitatem laborat, quia pro omnibus orat: & ideo quisquis odit aliquem bonum, exerceat iniquum odium.

Custodi animam meam.] Et quia inimici mei multiplicati sunt, & iniquē me oderunt, ideo Domine custodi animam meam ne delectet in conformitatem eorum, & erue me ab omni perplexitate cohabitationibus ipsorum, scilicet ne uel incurram contra eos latens odium, & nō erubescam, id est, non patiaris mihi conuerſi ad infirmitatis erubescētiā, quoniam pro quod speraui in te, non in me, sicut prius quia de me præsumpsi, irrisus de superbia mea erubui.

Innocentes, & reſiqua.] Quasi dicat: Quo fructu peccato me custodiri à te Domine, & erui. Hoc scilicet, quia innocentes & recti, id est, boni qui nec proximo nocent, & recta opera exercent, adhærebunt mihi per conformitatem & honorum operum imitationem: quia iam etiam adhæserunt mihi, & hoc non propter me, sed quia sustinui te: id est, quia & cum patientia te remuneratorem expectaui, & pondus præceptorum tuorum pertuli. Quod est dicere: Non imitabuntur me propter aliquid quod ex me habea uel ex me faciam, sed solummodo in hoc quo imitor te. Vnde quoque Paulus dicit: Imitatores mei estote charissimi, sicut & ego Christi. Quasi apertè diceret: Sequimini me non secundum opera quæ facio ex me, sed secundum quod Christus operatur in me.

Libera Deus Israel.] Quasi dicat: Quia innocentes & recti adhærebunt mihi, ideo Domine libera Israel: id est, protege omnes illos quos tu præparas ad uisionem ueram, uidelicet quæ erit facie ad faciem, ut inter eos etiam adhæretes mihi liberes me. Libera eos inquam ex omnibus tribulationibus suis tam exterioribus quàm interioribus, ne per eas deuocentur.

IN PSALMVM XXV.
ARGUMENTVM.

EX persona captiuorum in Babylone uerū sanctorum prophetiæ carmen componitur, qui pro conscientie bono captiuitatis resolutionem confidentius postularent. Aliter propheta de se testatur.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Totus psalmi textus ad perfectum aptandus est Christianū, qui diuersorum laude meritorum in ecclesia perseverans, diuinit se beneficijs consolatur. Sanctus iste quem diximus primo modo psalmi innocentiam suam respici deprecatur, quia cū iniquis hominibus non habuit portionem. Secundo supplicat ne hæreticis aut schismaticis in iudicio Domini miscatur, quoniam domum eius se dilexisse testatus est.

COMMENTARIVS.

Vdica me Domine.] Titulus talis est, Psalmus ipsi Dauid, id est, cuiuslibet perfectæ animæ attribueridus. Loquitur enim in hoc psalmo perfecta fidelis anima, exhortas nos ut si quis bonus est, se solum bonum esse non

Bedæ tom. 8.

putet, & ut non timeat permixtionem malorum, quæ nunc est: sciens quia ueniet tēpus uentilationis, quando uidelicet quod leue est, auferetur à uento: quod autem graue est, remanebit in area: sed potius id optet, id oret, & ad id suspirer, ut Dominus non patiarur in futuro in simul perire, quos nūc patitur in simul uiuere, & dicit ita, Domine pater, qui iam me moraliter à malis diuisisti, iudica Domine: id est, separa me etiam in futuro ab eis localiter, ut nō patiaris me cum ipsis illic perire, sicut hic pateris in simul uiuere. Molesta & periculosa uideri possent hæc uota, scilicet quod quasi præsumptuose fidelis anima se postulat à malis separari, nisi hoc subueniret: quia non est superbia elati, sed confessio non ingrati, quod sub sequenter ostendit. Quasi dicat: Non dico ut non iudices me ex superbia elationis, sed quoniam post misericordiam à te mihi prærogatam, aliquod meritum innocentie meæ habeo, cuius uias custodiui. Quod sic dicit: Ego ingressus sum in innocentiam, id est, uixi in præſenti uita, quæ est ingressus ad æternam uitam innocenter. Quæ innocentia mea est à te tamen data. Ingressus sum inquam in innocentia, & magis ingrediar, quia nō infirmabor unde grediendo, & hoc tantum tibi soli ascribo: quia sum sperans non in me uel in quolibet alio, sed in te Domine, in quo solo sperandum est, & non in homine. Qui enim sperat in homine, titubante hominis titubat & spes eius: & quia cadit homo, & spes eius cadit: qui uerò sperat in Domino, illius spes firma est, & sicut Dominus æternus est, ita quoque spes æterna erit.

Proba me & tenta.] Dico iudica me, & ut Domine in futuro iudices me, tenta me nunc, & proba me. Duo sunt genera tentationis: alterum quidem quod Deus erudit bonos ad salutem, alterum quo diabolus permissus decipit malos ad damnationem. De bono autem tentationis dictum est, Tentat uos Deus ut sciat: id est, uos faciat scire, & Fidelis Deus est, qui non patietur uos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione, &c. & tentauit Deus Abraham & similia multa. Pro mala uerò tentatione institutum est, ut orantes quotidie dicamus: Et ne nos inducas in tentationem. De utraq; dictum est: Tentatio uos non apprehendat nisi humana. Hic autem de bona tentatione dicitur: Tenta me Domine, id est, flagella, ure, seca in præſenti, ut sim tentatus non tibi qui omnia scis, sed mihi qui me ipsum ignoro, & alijs ignorantibus. & tentando proba me, id est, duc in perfectam experientiam & cognitionem infirmitatem meam, ut sim probatus non tibi, quem nō latet: sed mihi & alijs, quos sicut me ipsum lateo. Latuit enim Petrus se ipsum cum dixit: Domine & si oportuerit me mori tecum, non te negabo, sed tentatus à Domino cum ad uocem ancillæ eum negauit, infirmitatem suam recognouit, quia egressus foras fleuit amare, discipulus ille quoque; Thomas scilicet latuit se, qui cum dixisset cum fiducia ingēti, Eamus & nos & moriamur cum eo: cum uideret Dominum capi, primus se in pedes dedit. Sic quotidie fit, cum mali sacerdotes qui quasi sublato uexillo crucis alios primi hortantur dicentes: Venite exultemus Domino, primi se in pedes dant. Proba me inquam, & ut probes, ure renes meos & cor meum. Per renes intelliguntur delectationes, per cor uerò cogitationes. & est dicere: Adhibe medicinale purgatorium quasi ignem delectationibus & cogitationibus meis, ne quid mali me delectet, ne quid mali cogitem: sed si quid mali in eis est cōburatur, & destruatut illo igne, quem mittens in terras uis ut ardeat, id est, in feruorem dilectionis Dei & proximi.

Quoniam misericordiatua.] Ideo rogo ut me probes, tentes, uras, quoniam in his omnibus est misericordia ante oculos meos: id est, est mihi manifesta misericordia tua, quia manifestè cognosco, quod per hæc omnia miseris mei. Et ideo displicui mihi in falsitate mea priori, & applicui me ad ueritatem tuam, scilicet

licet ut tantum probarem probanda, & improbarem improbanda. & in ipsa ueritate tua existens complacui, id est, mihi & tibi complacui. Er hoc modo in ueritate tua permansi, quia non sedi cum concilio uanitatis: id est, non elegi cor meum apponere his qui conatur prouidere, quemadmodum ex rerum transeuntium præsumptuose beati fiant. Quod fieri non potest. Conuentus enim illorum propriè uanitatis cõcilium est. Litera sic exponitur: Ego non sedi, id est, non con fensi cum concilio uanitatis, id est, cum his qui tantu student in uanitate temporalium rerum: quia & si præ sens fui eis corpore, longè tamen ab eis fui mente. Vr si quis sanctus uir causa intercedendi pro aliquo ad theatrum accederet, præsens quidem corpore esset, sed tamen mens eius longè à theatralibus esset. Alter uerò aliquis cuius tota intentio uenire ad theatrum esset, licet impeditus aliquo graui negotio absens cor pore esset, mente tamen præsens in theatralibus esset. Et accipitur hic per non sedi, quod non manifestè con sensit. Qui enim sedet, ex mora & lima agit, & ideo manifestum est quod facit. Et non solum nõ sedit ma nifestè consentiendo, sed etiam non introibo cum ge rentibus iniqua, id est, etiam occultam conscientiam non adhibeo ut latenter conscientiam, sicut qui intrat postquam intrat, exteriores later gerentibus iniqua, id est, his qui ueritati præponunt uanitatem: uel etiam quibus libet qui querunt iniqua, id est non æqua: hi qui transgrediuntur leges, scripturâ naturaliter in cor dibus omnium, uidelicet ut non faciant alijs, quod si bi nolunt fieri.

Odiui ecclesiam malignantium.] Non sedi inquam cum concilio uanitatis, imò odiui ecclesiam malignantiu, id est congregationem omnium male agentium. Acci pe tamen hic perfectum odium, scilicet ut nõ eos, sed mala quæ faciunt, odio habeant. Vnde beatus Angu stinus: Sic diligedi sunt homines, &c. quia odiui, ergo non sedebõ, id est, non blaterabo cũ illis impijs: quia non eorum placitum meum blateratum erit, quod est illatu à repugnati, ad cõfirmationè præmissæ sententiæ.

Lauabo inter innocentes manus meas.] Non sedebõ in qu cum impijs, sed potius lauabo manus meas, id est, mu da faciam opera mea Domine, ut ponar inter innocè tes, & cum his lotis manibus circundabo altare tuu, id est, amplexabor & attingam modò per spem, tan dem autem in te illam eminentiam tuam, æternitatè scilicet impassibilitatem, in qua tu sacerdos immorta lis quotidie offers te dulcè hostiam Deo patri pro no bis. Quæ sublimitas potest dici altare, id est altara: id est alta ara ad comparationè illius humilitatis, in qua prius mortalis & passibilis temporaliter in ara cru cis se obtulit: & ad illud altare nullus pertinet, nisi lotis manibus, id est mundis operibus, & si hoc præ sens altare multi nõ lotis manibus, sed immundi amplexentur. Potest etiam dici ad eam similitudinem, q, sacerdotes & Leuitæ solent altare circundare pallijs & uarijs ornamentis. Juxta illud: Circundate Syon Le uitæ altare Domino, & induite uestimētis albis, &c. Juxta quod sic dicitur: Circundabo altare tuum cum lotis manibus, id est, per hæc munda opera & uirtu res ornabo tanquã pallijs fidem tuam in me: quæ quia fundamētum est bonorum operu, si desint ipsa bona opera, ociosa & mortua est, iuxta illud: Fides sine ope ribus mortua. & hæc fides ideo altare dicitur, quia sine ea nihil quod acceptabile sit, sacrificatur. Quoniam non est locus ueri sacrificij extra catholicam ecclesiã, id est, extra fidei unitatem.

Vt audiam uocem laudis.] Lauabo inquam manus, & cir cundabo altare tuum, ut roq; modo & taliter, id est fa ciam, ut non hoc ad laudem meam referam, sed ut in his omnibus audiam, id est recognoscam per ueritatè intus mihi præsidetem, quæ naturaliter singulis inest per rationè: audiam inquam omnè uocem laudis tan tum esse tuæ laudis, non meæ, te solum laudabilè esse in meis bonis operibus, non me: quia si quid laudabi

le in me est, à te est: quod uerò uituperabile mihi in est, à me est. Vel aliter: ideo circundabo altare, id est, si dem bonis operibus ut audiam à ueritate, sicut prius uocem laudis tuæ, id est, qua uoce tu sis laudandus, scilicet non solum uoce exteriori, sed etiam cordis in tentione, & bona operatione, & non solum in me au diam, sed etiam alijs enarrem uniuersa mirabilia, scilicet q, & de seruis filios, & de impijs pios, & de damna tis fecisti in regnũ assumptos esse tuos, id est nõ ex me ritis meis, uel alioru, sed ex sola gratia tua processisse.

Domine dilexi decorem domus tuæ.] Ita cõtinuatur: ideo Domine circundabo altare tuum, id est, ornabo fidè tuam bonis operibus: quia semper dilexi animã meã, facere tibi decoram domũ, & gloriosum locum habitationis. Iuxta aliam uerò sententiam, qua in circun dabo altare tuu, diximus: & taliter hoc cõtinuabitur & ordinabitur, quia lauabo manus meas, & cum lotis manibus circundabo altare tuum, id est, attingam sublimitatè tuam: ideo Domine ne perdas in futura æterna damnatione animam meã cum impijs, id est, cum irreligijs, qui te odiunt, & idola colunt. Et ne perdas uitam meam, id est, ipsam animam meam cũ uiris sanguinum, id est cum his qui oderunt proximu, qui rectè uiri sanguinum, id est homicide dicuntur. iux ta illud: Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Quod æquipollenter dicere est: Ne patiare Domi ne me cum his perire, cum quibus hic pateris uiuere. Quod bene accedit intentioni, & ideo nõ debes me perdere cum malis huiusmodi: quia ego semper stu diui associare me bonis, quantum potui. Nam semper dilexi decorem domus tuæ, id est, dilexi sanctos ui ros, qui sunt decor, id est ornamentum domus tuæ, id est, ecclesiæ tuæ in qua habitas, ad hoc scilicet ut me eis cõformarem: & dilexi locum habitationis gloriæ tuæ, id est locum illum in quo habitat gloriosus tui, ut etiam ipsum locu cum eis participarem. Locus signi ficat hoc quod prius domus significauit, id est ecclesiã, per gloriam quoq; idè accipimus, quod & prius per decorem, id est, perfectos & sanctos uiros: expressius tamen gloria significat perfectionem. Gloria enim, id est gloriosi Dei dicuntur illi, qui iam tantæ perfectio nis sunt, ut nihil boni sibi, sed Domino attribuant, & non in se, sed tantum in Domino gloriantur.

In quorum manibus.] Ideo Domine rogo, ne tandem perdas me cum impijs, & cum uiris sanguinum: quia opera eorum mala sunt, & ideo magna merentur per ditionem. Quod sic dicit: Iniquitates sunt in manib. eorum, id est opera eoru iniqua sunt multipliciter. & quidè datum eis ad obtinendam celestem patriam, illud conuertunt ad accipienda munera seculi, putan tes pietatem esse quæstũ, debere exerceri, ubi potius deberent esse pij, sicut in iudicando, & in similibus. Quod innuit eum dicit: Dextera eoru repleta est mu neribus. Si quid q, uideatur dextru, id est bonum fa ciunt, non causa boni, sed uicti muneribus faciunt. Ac cipe autè munera largè, scilicet & munus à manu, & munus ab officio, & munus à lingua. In quibus omni bus grauis culpa est. Munus à manu est, quando pecu nia pro aliquo illicito datur. Quod mali episcopi fa ciunt, qui dant in curia nummum, & accipiunt confu sionis baculum. Munus uerò ab officio est, quando ali quod corporale seruitium pro spiritali gloria exigitur aut exhibetur. Quod in capellanis curiæ mani festum est. Munus autem à lingua recipitur, quando ali quid quod pro sola pietate agendum esset, causa potius fauoris & humanæ laudis agitur: ut si causa esset alicui pauperi cum aliquo diuite, si iudex in iustã pau peris partem uolens ex simulata pietate laudari, contra diuitem defenderet, nõ penitus manus ab illicito munere excussisset.

Ego autem in innocentia.] Illi quidem cum quibus ro go ne perdas me, tales & tam uelociter sunt: ego autè licet præsumptuose & periculose molesta uora supe rius uidear fecisse, quia dixi, iudica me Domine, pro ba me,

ba me, tenta me, ure me, ne cum impijs perdas me: ta-
men dissimilis sum eis propter mala opera eorum:
quia ego ingressus sum, id est, uitam institui deducere
in innocētia mea, ut superius expositiū est. Et ideo Do-
mine redime me ab illis impijs, id est, prostrat mihi pre-
cium tam præclarę redemptionis meę: id est, sangui-
nis tui precium, ne conformer illis impijs qui sangui-
nem tuum conculcant, non attendētes posisionis tuę
sacramētum. Et semper miserere mei in omnibus pe-
niculis huius seculi, ne aliquo modo denocer. Et ideo
peto ut me redimas, & mei misereris: quia meus pes,
id est, omnis affectio mea stetit, & iam stabit in dire-
ctio: id est, non recedet a rectitudine iustitię tuę. Et
ideo benedicam te, id est, non occultabo te, sed mani-
festabo te per mundam conuersationem, & bonorū
opera his qui sunt in ecclesia, ut ipsi uidentes me, glo-
rificent te. Vel benedicam te, id est, multiplicabo cor-
pus tuum, id est, ecclesiam quosdam per conformita-
tem meā ei addendo, & non paucos, sed multos: quia
in pluribus ecclesijs hoc faciam.

IN PSALMVM XXVI.
ARGVMENTVM.

EZechias Assyriorum morte lætior, reddidit
Deo officia uotaq; gratiarum. Item ad eos
qui primum ingrediuntur in Dominicum. le-
gendus ad Esaiam: Ecce qui seruiunt tibi, bo-
na manducabunt.

PSALMVS DAVID PRI-
usquam liniretur.

EXPLANATIO.

Ter unctus est David, semel in Bethleem, apud patrem suū
per Samuelem: secundo in Hebron a tribu Iuda, post mor-
tem Saul. Tertio ibidem a cuncto Israel post occisionem filij
Saul. Quoniam uerò nullum psalmum ante primam unctiōnem
fecisse legitur, restat intelligere secundam hac inscriptione desig-
natam, ante cuius euentum cum adhuc ob insidias Saulis exu-
laret, psalmum cecinisse monstratur. Notandum quod priusquā
liniretur, in Hebræis uoluminibus non habetur. Cum frequen-
ter ante regnum liberaretur ab inimicis suis accerrimis, per totū
psalmum loquitur propheta. In primā positione dominum se di-
cens metuere, & nullum alium formidare, sed inter aduersa secu-
li unum sibi testatur esse suffragium, ut licet periculis corporalibus
lætaretur, ipse in domo Domini firmissima deuotione men-
tis habitaret. Secunda positione multiplici clade liberatus, di-
uersis modis gratias agit, & prophetice spiritu spem sibi futurę
beatitudinis pollicetur.

COMMENTARIVS.

Dominus illuminatio mea.] Psalmus iste
sic intitularur, Psalmus David prius-
quam liniretur, id est, priusquam un-
geretur unctiōne tertia. Legitur in li-
bro Regum, beatum uirum David
ter fuisse unctum. Primò quidem
cum adhuc puer esset, Saule multum præuaricante à
Domino reprobato, unctus est à Samuele propheta
in domo patris, simpliciter in regem iubente Domi-
no. Secundò uerò unctus est à Nathan propheta rex
super Iudā tantum in Hebron. Tertiò autem unctus
est rex super Hierusalem, & omnem Israel. Ante
hanc uerò unctiōnem tertiam dicitur hūc psalmum
Bedæ tom. 8.

composuisse historialiter quidem, non intendens ad
historiam, sed mysticę agens in uoce illorum qui nūc
in ecclesia initiati Domino per geminam unctiōnem
olei & chrismatis. tertiam unctiōnem perfectam, quę
tunc erit cum facie ad faciem uidebimus, expectant.
Legitur quoque quod antiquitus duę tantum perso-
næ unguebantur, reges scilicet & sacerdotes. In qui-
bus duabus personis præfigurabatur rex & sacerdos
unus futurus Christus scilicet à chrismate dictus. Qui
rex est, quia nos regit & ducit: & sacerdos est, quia
apud patrem interpellat pro nobis. Qui idem extitit
quoq; sacerdos & sacrificium. Sacrificium ideo, quia
cum ille sacerdos nihil inueniret, quod Deo patri di-
gnè offerre posset, se ipsum pro nobis obrulit man-
dans & lauans nos ipse agnus immaculatus suo san-
guine, & concorporans nos sibi, & faciens nos mem-
bra sua, ut nos in ipso Christi Christo essemus. To-
tus enim Christus caput est & membra. Et sic non so-
lum ad ipsum, sed ad nos quoq; pertinet unctiō. Vn-
de dictum est, Vos estis genus electum, regale sacer-
dotium, & reliqua. Ista autem unctiō tertia, de qua in
hoc titulo agitur, perficitur in nobis spiritualiter in
uira quę promittitur nobis, uidelicet cum cognosce-
mus, sicut & cogniti sumus. Et ideo possumus dicere,
quod in hoc psalmo est uox fidelis animę desideran-
tis uenire ad uitam illam, ubi illam perfectam uncti-
ōnem accipiat, & nunc interim desiderantis gratiam
illam quę perficitur in nobis in fine, quando scilicet
Dominus erit omnia in omnibus. Vnde recte in titu-
lo dictum est, Prius quā liniretur: quia uidelicet uox
est perfectę animę desiderantis ueram unctiōnem,
quę in fine in nobis perficitur. Nunc autem in sacra-
mento olei & chrismatis unguimur, per quod sacramē-
tum quiddam mirū & ineffabile, quod in fine futuri
sumus significatur, quod omni intentione desiderare
debemus: & ideo nunc in sacramento suspiramus, in-
gemamus, ut tandem in re sacramenti gaudeamus.
Nunc ad literam accedamus. Vox est fidelis cuiusli-
bet, ut supra diximus, desiderantis in se perfici finalem
unctiōnem. Qui quia intendit ad nostram instructiō-
nē per unctiōnem uertit se ad nos ita dicens: Dominus
illuminatio mea, id est, Dominus animam meam, quę
prius in tenebris infidelitatis fuit, illuminauit per no-
ticiam fidei, data mihi, & in prima unctiōne olei, quan-
do satanę & pompis eius abrenunciaui: & in secun-
da unctiōne chrismatis, quando nominis eius mani-
feste professor fui. Recedant ergo tenebrę. hinc Apo-
stolus dicit: Fuitis aliquando tenebrę, nunc autem
lux in Domino. Et Dominus est salus mea, id est, Do-
minus me qui prius in infirmitate mortalitatis & cor-
ruptibilitatis fui, saluauit iam uerè, & quasi ab omni
infirmitate per certam spem resurgendi in gloriam in
mortalitatis & impassibilitatis, quam mihi dedit, re-
mouit. Recedat ergo infirmitas. hinc rursus Apo-
stolus: Spe enim salui facti sumus, & reliqua. Quem ergo
timebo. Quasi dicat: Quandoquidem ad omnipoten-
tem ita pertineo, ut me illuminet, & ut me saluet, quę
alium præter ipsum timebo. Vtique nullum. Quoni-
am & salus ab ipso & talis data est, quam nullus pos-
sit extorquere: & lumen tale, quod nullus possit ob-
tenebrare. Quod enim omnipotens dat, nullus aufert,
nisi ipse qui dat. Potest quoque si cui libuerit, Il-
luminatio ad primam tantum unctiōnem, in qua sim-
pliciter abrenunciamus satanę referri. Salus uerò ad
secundam, in qua magis firmamur, quia & nomen
Christi in ea profitemur. Et ab eo nomen accipimus,
scilicet ut Christiani dicamur. & congrue fidelis ani-
ma hic agit de duabus primis unctiōnibus, ut quia se
non ingratiā de his ostendit, ad tertiam quam de-
siderat mereatur perducatur. Sciendum autem quidd il-
la unctiō quę per manuum impositionem ad episco-
pis, quasi alia à duabus prædictis, & uulgo confirma-
tio dicitur: eadem est cum secunda, propter arrogan-
tiā tamen non cōcessa est singulis sacerdotibus sicut
A 3 &

& multa alia. Potest etiam uersus iste simpliciter ita dici: Dominus est illuminatio mea, id est, per noticiam fidei suæ illuminat me, & hoc ad salutem. Fides enim ipsa accessus est ad ueram salutem.

Dominus protector. Dominus inquam est illuminatio mea, id est, animæ meæ: quia sicut clypeus protegit aliquem ab exterioribus telis, ita Dominus protegit animam ab igneis telis latentis hostis, id est, diaboli. & Domino protegente me à quo alio trepidabo? A nullo utique. Quali dicat: Sæuiant inimici mei quantum uelint, edant carnes meas, ego tamen Domino protegente me non trepidabo: quia neque anima, quam ipse inhabitat trepidabit, neque caro quæ licet ex toto comesta sit ab hostibus, tamen immortalitate & impassibilitate in fine induetur, quicquam trepidabit. Si enim mortalis protegit mortalem, securum eum facit. Multo magis ergo Dominus æternus protegens me mortalem, facit me securum.

Dum appropriant. Ideo Domino illuminante, saluante, protegente me non trepidabo: quia dum nocentes, id est, dum inimici maledico dentē suo me ledere uolentes appropriant mihi, facti super me quantum ad exterius quod lacerant, non nocent, sed potius profunt: quia appropriant, non ita ut lædant me, in trinsicus per deuocationem, sed tantum ut edant carnes meas, id est, exterius me affligant, & sic carnalia desideria in me consumant. & ideo eos non trepidabo, quia corpus occidit, animam autem occidere non possunt.

Qui tribulant. Exponit quod dixit, Quasi dicat: Ita dico quod dum nocentes appropriant mihi, non me lædunt, sed tantum carnes meas edunt: quia dum intendunt me infirmū facere & deuocare, ipsi potius infirmati sunt: quia inefficaces facti sunt in proposito suo, & dum calum mihi parāt, ipsi potius intus in anima ceciderunt. Ego uero exurrexi. Et quos ipsos accipiat præmittit dicens: Inimici mei uolentes me scilicet deuocare, quos ideo dico inimicos, quia tribulant me extrinsecus & intrinsecus.

Si consistant aduersum me. Quia persequentes me infirmantur & cadunt, ego uero exurgo. Ideo si etiam castra consistunt aduersum me, id est, si conspirans contra dicentium multitudinem conueniat contra me, Vel quia positus castris solent milites imperatores consulere, qualiter in prelio se debent habere: possumus ita etiam dicere, Si consistant castra aduersum me, id est, si omnia consilia inimicorum intendantur contra me, licet ipsi inimici præ multitudinem & seculari potentia muniti sicut castra sunt: tamē etsi caro extrinsecus timeat eos, cor meum, id est, intrinsecus meum non timebit. Quid enim municius est Domino me illuminante, me saluante, me protegente? Nihil utiq.

Si exurgat. Non solum si castra aduersum me sint non timebo: sed etiam si prælium, id est, si persecutio ipsa & flagella inimicorum exurgant aduersum me, ego tamen non timebo. Quid enim mihi faciet prælium. Nunquid meum auferet mihi præmium. Vtique non. Tale enim est præmium quod elegi, & in tali loco positum in cælis scilicet, ut à nullo inimicorum possit auferri. Nisi enim uincatur qui dat, à nullo auferetur quod dat. Non timebo inquam prælium, sed potius ego sperabo, id est, fixam spem obrinendi præmii um habeo in hoc, quia ego petij unam subaudi perniciem à Domino, & hanc nunquam petere desistam, sed semper eam requiram. Quæ talis est uidelicet, ut ego qui nunc ad tempus habito in tabernaculo, tandem inhabitem, id est, perseueranter maneam in domo Domini, id est, in cælesti patria, quæ semper inhabitatur. Domus enim mansoria habitatio est: tabernacula uerò peregrinantium & militatium sunt, quæ ad tempus inhabitantur, & ideo restè per domum Domini cælestis habitatio, quæ æterna est: per tabernacula uero præsens uita, quæ ad tempus in ecclesia

agitur, significatur. Petij inquam ut inhabitem in domo Domini, in qua inhabitabo non ad tempus, sed omnibus diebus non mortis meæ, sed ueræ uitæ meæ, id est, æternaliter, dies enim præsentis uitæ non dies uitæ, sed mortis dies dicuntur: quoniam dum in præsentem uitam sumus, assidue peccamus, & peccando morimur, peccatum enim morset animæ: dies uero futuræ uitæ, quando iam mors nouissima destructa erit, & aculeus eius, id est, peccatum restè dies uitæ dicuntur: quoniam illos nulla nox aduersitatis interpolabit. Quin potius una dies sine nocte, quam multi dies dicendi essent: sed sola diuina auctoritas æternitatem non solum per unam diem & mensē & annum significare uoluit, sed etiam per multos dies & multos annos.

Vt uideam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum, protexit me in abscondito tabernaculi sui.

Ideo inhabitare uolo in domo Domini, ut ibi integrè uideam uoluntatem Domini. Voluntas enim Domini est, ut non quæ uolumus nos illa faciamus, sed ut nostram uoluntatem secundum eius uoluntatem coarctemus. Quam uoluntatem etiam qui perfectissimi sunt, nunc ex parte uident: quoniam nullus est cui sæpè propria non subrepat uoluntas. Tunc enim uidebitur, quando ipse Dominus erit omnia in omnibus, quia tunc nec cogitatione ab eo apostatabimus. Videam inquam uoluntatem Domini tunc, & uisitem etiam eum tunc, id est, cum desiderio & assiduitate uideam ipsum Dominum facie ad faciem, factus uerè templum eius, in quo scilicet dignè & assidue inhabitet. Vel uisitem templum eius, id est, præsentialiter uideam dominicum hominem Christum, scilicet qui templum ipsius Domini est, iuxta illud: Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Et iterum: In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis, & reliqua. Quoniam abscondit me. Talis est sententia. Quasi ei alii quis diceret: Audes peccator immunde talia perere. Audes inique peccator talia sperare. Et ipse responderet: Audeo utique non ex mea præsumptione, sed ex Dei pignore. & ostendit uel exponit ipsum pignus, ut manifestè ostendat, quia si sibi in longinquo posito, id est, in hac uita quæ exilium est, iuxta quod ait Apostolus: Dum enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino, talia enim non denegauit tunc ex uicino, multo minus talia ei non denegabit, qualia modo prædixit. Litera autem sic continuabitur: Hac fiducia semper requiram supra dictam petitionē à Domino. Quoniam Dominus iam mihi aram dedicilius petitionis: quia me positum in tabernaculo suo, id est in ecclesia sua, quæ merito tabernaculo comparatur: quia tota hac uita gerit bella contra uicia & carnalia desideria. Abscondit, id est in abscondito collocavit, quia per fidem, spem, charitatem me armauit. Quæ merito abscondita dicuntur, quia nondum apparet quod sunt. Fides enim est expectatio futurorum, argumentum rerum non apparentium. Item spes est de futuris. Quod enim uidet quis, non sperat. perfecta quoque charitas nondum, sed futura est. Abscondit me inquam, & hoc fecit in die malorum, id est, in præsentem tempore, quod dicitur dies malorum, propter mala, id est, propter afflictiones & tentationes, quibus mortalis uita subiacet. Pro quo die assidue in ecclesia oramus, Sed libera nos à malo. In futuro autem erunt dies honorum, quia tunc omnis tentatio cessabit, & persecutio. Et non solum abscondit, sed etiam protexit me: id est, protectionem contra impetus omnes dedit mihi in abscondito tabernaculi sui, id est, in ea parte tabernaculi, id est ecclesiæ quæ est abscondita. Absconditum autem tabernaculi uocatur sacerdos ille, qui introiuit semel in sancta sanctorum, absconditur à nobis, id est, ablatus ab oculis nostris, & ad dexteram patris collocatus, ubi quotidie interpellat pro nobis. Vnde dicit Apostolus: Vita uera abscon-

dira est cum Christo in Deo, & nos ibi sursum cum ipso sumus per fidem, spem, charitatem. Et ipse hic inferius nobiscum est per bonitatem, defensionem, & corporis sui unitatem. Iuxta quod ipse permisit dicere: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus uitæ uestræ, usque ad consummationem seculi. Et uerè nobiscum est, quia alioquin Paulo persecuenti ecclesiam non dictum esset: Saule Saule, quid me persequeris?

In petra exaltauit me.] Verè protexit me in abscondito tabernaculi sui, quia me licet secundum corpus ad huc depressum in puluere, exaltauit iam me in petra exaltata, id est in Christo qui est petra, propter soliditatem ecclesiæ, de qua dictum est: Petra autem erat Christus. Spe enim per ipsum cõfedere nos fecit ad dexteram suam, & ita exaltauit, quod nunc scilicet dum ad huc longè sum, quia mortale corpus gero, exaltauit caput meum, id est erexit mentem meam, & si carnè subiecerit, ita ut sit super inimicos meos, & contemnat persecutores meos, qui solum corpus occidunt, animam autem occidere nõ possunt. Scilicet per hoc exaltauit me in petra, id est in Christo, quia iam exaltauit caput meum, id est ipsum Christum, qui caput meum est, sublimauit per ascensionem, & consensionem, & per æternitatem, ita ut sit super inimicos meos, id est, ulterius mortem non timeat, mors enim illi ultra non dominabitur.

Circuui & immolauit.] Dominus quidem abscondit me, & protexit me, & exaltauit me. Ego autè quid feci? Feci equidè in quantū porui quod debui. Nam circuui nõ corpore quidem, sed mente circuui, id est circumspexi totū orbem credentè in Dominum, & ego posui in tabernaculo eius, id est in ecclesia, extra quã ueritatis sacrificij non est locus, immolauit hostiam uociferationis, id est immensum & ineffabile gaudium mentis ipsi Domino sacrificauit, & in laudem eius effudit, gaudes in eo quod ipse temporaliter humiliatus est, per quod tot milia elegit. tali enim hostia placat Deus. Quod gaudium quia sermo nõ potest exprimere, restat menti iubilare. Iubilus enim dicitur tanta mente concepta læticia, quantã non sufficit uerbis explicare. Et ideo hoc tantum gaudium rectè dicitur hostia iubilationis uel uociferationis: quia sicut aliqui laudes aliquas canendo cum uerba deficiunt, in uocem quandam intensam & artikulatam, quæ propriè iubilus dicitur, uel uociferatio prorumpit. Itaque hoc tantum gaudium non sufficit uerbis exponere, oportet tota mentis affectione ipsa ubi sermo defuerit, adimplere. Vel aliter: Circuui, id est omnem creaturã mente circumspexi, & erant diuersæ eius species tanquam diuersæ uoces Deum laudantes. Et in hac consideratione immolauit hostiam uociferationis, id est, tanta mentis læticia Dominum cum gratiarum actione laudauit, quantam uerbis exprimere non sufficit.

Cantabo & psalmum.] Hactenus pignus datum à Domino exposuit, & inde infert. Quasi dicat: Quando quidem Dominus mihi adhuc longè posito hanc arrã dedit, scilicet quod me in tabernaculo suo abscondit, &c. ergo securus sum, quod tandem in domo Domini cantabo, & psalmum dicam Domino, id est, omni affectione & intentione laudabo Dominum. Ibi enim omne opus cessabit præter laudem Domini. Siue autè laus illa sola affectione an etiam uoce geratur, ignoratur: per cantabo uerò, & psalmum dicam, omnis ideo notatur affectio in futuro, quia nunc in præsentia omnis nostra affectio colligitur in uoce & corde, ad quæ duo pertinet cantare: uel operatione, ad quod pertinet psalmum dicere. Potest quoque supradicta series aliter legi, uidelicet ut sic dicatur: Per unam petitionem à Domino, quam nunquam petere desistam, sed semper requiram, ut inhabitem scilicet in domo Domini, id est, ut per nullas aduersitates seclulari numero illorum, qui ueritatem & unitatem fidei Domini- cæ per totum orbem tenent: sed potius perseuerè in ecclesiasticis insitutiis, & sim membrum ecclesiæ, quæ

non solum tabernaculum, sed etiam domus Domini dicitur, licet improprie, quantum ad supradictam rationem. Et hoc omnibus diebus uitæ meæ, id est, quod diu uiuam in hac uita mea, id est labili & fragili. In hac sententia proprie pluralis numerus dierum accipitur. Et ideo cupio nunc habitare in domo Domini, ut uideam, id est, ut in præsentia cognoscam uoluntatem Domini, hoc scilicet sine ut in finem perseueranti appareat mihi delectabilis species, qua facie ad faciem contempler. Quod est dicere, Ideo nunc uolo uidere in spe, ut postmodum uideam in re, & sic tandem uisum Dominum factum templum eius, scilicet quando absorpta morte in uictoria immortalitate in duarum, factus eius templum.

Quoniam abscondit me.] Ideo tanta fiducia talem petitionem semper petam à Domino, quoniam hanc eius arram habeo, quod Dominus in tabernaculo suo, id est in dispensatione incarnati uerbi sui, quæ tabernaculum eius fuit, in qua contra principem mundi dimicauit, & quod ipse ad salutem omnium credentium disposuit in carnari, quos in ipso ante mundi constitutionem elegit, abscondit me, id est, disposuit me ad ipsum pertinere, tanquam membrum ad caput. Quod absconditum est, quia filij quidem sumus, sed non diu apparet quod erimus. & hoc fecit in die malorum, id est in præsentia tempore, quod est dies uel quies malorum, ut iam prædictum est. Et protexit me in abscondito tabernaculi sui, id est, protectionem mihi & securitatem dedit in corde credenti ad iustitiam, quod cor est absconditum tabernaculi sui, id est, mei qui sum tabernaculum eius. & in petra, id est, in firmitate & constantia sua in me posita exaltauit me, id est emine re me fecit, scilicet ut per opera mea alijs esset nota constantia ipsa. Et per illam constantiam exaltauit caput meum, id est mentem meam, & nunc dum adhuc mortale corpus gero super inimicos meos, ut contemnam scilicet eos. Ego autem quid feci? Feci utique quod debui, quia circuui & immolauit, & reliqua. Sententia non mutatur. Et quia Dominus exaltauit me in petra, & exaltauit caput meum, & cetera. Ideo cantabo & psalmum Domino dicam, id est ore, corde, & opere alsidue laudabo Dominum dicens ita:

Exaudi Domine uocem meam, & reliqua.] Iuxta autem primam lectionem cõtinuatio talis fiet: Cantabo quidem in futuro, & psalmizabo in domo Domini. Nunc autem interim quid fiet? quasi dicat: In gemiscendum & orandum est, dum enim in hoc exilio sumus, miseri & indigentes sumus, & miserorum est gemere, indigentium est orare. Quare ut alij hoc idem faciunt, meo exemplo gemam ego & orabo dicens ita: Domine exaudi uocem meam, id est uocem cordis mei, qua clamaui ad te, id est, quam ualida intentione pro petitione una ad te direxi, & miserere mei, dando mihi illam petitionem, & exaudi me clamantem pro illa. Re petitio est, quam ideo fidelis anima facit, ut magnum esse quod petit innuat, & ideo unicuique magna ad illud perendum opus esse affectione.

Tibi dixit cor meum.] Ideo debes me exaudire, quia cor meum quod non loquitur homini, & quod homini non ostendi dixit tibi, qui solus occulta eius intelligis: Domine facies mea, id est præsentia cordis mei, quæsiuit te, id est, ultra omnia semper quæsiuit præsentiam tuã, quia inter omnia non inuenit aliquid ita preciosum in te. Et de reliquo requiram faciem tuam, id est, semper latagam ut te facie ad faciem uideam. & ideo Domine ne auertas faciem tuam à me, id est, inueniam quod quæro, præsentiam tuam scilicet. Ne declines à seruo tuo in ira, id est, tu qui declines à liberis tuis, qui te non sponte colunt, sed propter aliud in ira, id est ut aliud quàm te inueniant, id est propter quod te colebant, à me seruo tuo, id est, qui sponte me tibi subijcio, non declines in ira, ut aliud scilicet quàm te inueniam. Quia ira nulla grauior est amanti, & ueritatem uultus tui quærenti.

Adiutor meus esto.] Ne declines à me, inquam, sed potius esto adiutor meus, & nō derelinquas me, quāsi dicat: Posuisti me iam in uia, quia liberum arbitrium & rationem mihi dedisti, & ideo nō derelinquas me, sed adiua: quia si dereliqueris me, ecce aberrabo, ecce remanebo, ecce deficiam, neque prorsus proficiam. Neque despicias me, id est, non contemnas me mortalem, quærentem te æternum; me imum quærentem te summum, tu qui es salutaris meus, id est, qui solus saluas me, & omnes qui saluantur: quod facere potes, quia tu es Deus.

Quoniam pater meus & mater mea.] Ideo non debes me derelinquere uel despiciere, quoniam pater meus uetus homo, scilicet Adam, & mater mea, id est, Eua, per præuarcationem suam dereliquerunt me, id est, exposuerunt & exhæredauerunt me. uel pater meus quem prius habui, id est diabolus, qui est pater illorum, de quibus dictum est, Vos ex patre diabolo estis, & qui operatur in filiis diffidentie. Et mater mea, id est societas infidelium, qui duo genuerunt me temporaliter & mortaliter. Hi inquam dereliquerunt me, quærentem te. Statim enim cum aliquis transierit in regnum lucis, deseritur à regno tenebrarum. Dominus autem illis me deserentibus assumpsit me fouendum, nutriendum, consolandum temporalibus bonis, & beatificandum æternis.

Legem pone mihi Domine in uia tua, & dirige me in semita recta propter inimicos meos.] Hic facit apostropham ad Dominum, quasi dicat: Quandoquidem tu Domine assumpsisti me, pone mihi legem, id est statutam & firmam legem. Fac mihi in uia tua, id est, in illo quem posuisti mihi uiam, scilicet in nouo homine Christo, qui dicit: Ego sum uia, ueritas & uita. Nouus enim homo noua præcepta dedit mundo. & est dicere: Fac me persistere in regula noui testamenti, & postpositam communem legem, dirige me etiam singulariter per misericordiam in semita recta, id est, in rectitudine strictorum præceptorum tuorum, quæ occulta sunt, & paucis nota, & hoc propter inimicos meos deuitandos.

Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mensita est iniquitas sibi.] Ideo rogo ut ponas mihi legem, & dirigas in semita propter inimicos meos, ut non tradas me, id est, mentem meam. Mens enim cuiusque is est, qui que in animas, id est, in conformitatem tribulantium me, quod animæ eorum desiderant. Hoc ideo ad mentem referimus tantum, quia corpus concessum est inimicis. Iuxta quod in Iob dicitur: Terra tradita est in manus peccatorum. Et non debes me tradere in animas eorum, quoniam testes iniqui, id est, ipsi restantes iniqua, scilicet conati persuadere aliquem beari posse in terrenis, quod fieri nequit, insurrexerunt aduersum me, ad hoc ut eorum conformitas appareret in me. Et tamen gratia tua subueniente iniquas, nondum mentita est mihi, id est, illi iniqui nondum mendacium suum persuaserunt mihi, & ideo mentiti sunt sibi tantum, & non mihi.

Credo uidere bona Domini in terra uiuentium.] Ideo iniquitas sibi tantum, & non mihi mentita est: quia ego credo, id est, in spe habeo uidere bona Domini, bona scilicet ineffabilia, incommutabilia & æterna. ego dico positus in terra uiuentium, id est in cœlesti requie, quæ uerè est terra uiuentium: quia eruet me de terra morientium ille, qui pro me dignatus est suscipere terram morientium, & mori intra manus morientium, id est Christi.

Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.] Hic se conuertit ad exhortationem aliorum. Quasi dicat: Ut tu quilibet polsis sperare, te uisurum bona Domini sicut ego: expecta Dominum, id est, licet Dominus faciat moram, non tamen tu qui portas pondus diei & æstus, amittas confidentiam, quia confidentia habet magnum meritum. Ut testa-

tur Apostolus, & qua nam sit expectandus Dominus ostendit dicens: Viriliter age, non enim Dominus expectandus est manibus dissolutus, scilicet ut quilibet sit ociosus, neque genibus debilitatis: uidelicet, ut qui stat, uideat ne cadat. Imò uiriliter agendo, & determinat uiriliter agere, ne referretur ad aliquam corporalem præsumptionem dicens: Cor tuum confortetur, id est, non exterius aliquid temerè agas, sed cor tuum, id est, interius tuum corroboretur per confidentiam: & hoc modo sustine Dominum, id est, patienter expecta Dominum, sustinendo pondus præceptorum eius.

I N P S A L M V M X X V I I .
A R G V M E N T V M .

EZechias infirmitatis suæ tempore Dominum rogat. Item legendus ad Danielelem, Christus de Iudæis dicit ad patrem. Sciendum autem quod & iste psalmus excepta una litera in Hebræis uoluminibus scriptus est, secundum ordinem literarum.

I P S I D A U I D .

E X P L A N A T I O .

DAuid semper in titulis Christum significare, psalmus est manifestum in certamine passionis, desiderabilem in claritate resurrectionis: sed aliquando in se, aliquando in suis membris. Cum autem præmittitur ipse, nullam aliam personam licet intelligi, sed ipsum mediatorem Dei & hominum, qui per totum hunc psalmum loquitur, orans ab humilitate suscepta carnis persecutorum, debitas indicans poenas non studio maleuolentia, sed contestatione uindictæ. Prima sectione orat Dominus Christus per id quod homo est, ut eius audiatur oratio futuro tempore passionis. Secunda gratias agit, quoniam exauditus est in his quæ postulabat. In psalmi fine iungens, ut sicut ipse susceptus est potestate diuinitatis suæ, ita saluus fiat & populus eius nomini crediturus.

C O M M E N T A R I V S .

A de Domine clamabo.] Titulus est talis, Psalmus huic Dauid. Quod qui uelit exponere, pronomen insinat. Nomina nanque significant substantiã cū qualitate. Pronomina uerò solam substantiam, quapropter titulus iste sic exponitur. Psalmus iste attribuitur Dauid, non historiali, uel alicui cui accidenter conueniat hoc nomen Dauid, si huic Dauid, id est, illi qui substantialiter est Dauid, id est manu fortis, & uisu desiderabilis. Est enim uox in hoc Psalmo mediatoris uerè manu fortis in ipso conflictu passionis orantis patrem pro sua resurrectione, ut non differatur in communem resurrectionem, & pro resurrectione suorum quondam interiori, quandoq; etiam exteriori, & quod hoc totiens & tam diligenter orat, nemo debet mirari, quia tale & tantum est quod orat, quod multiplici attentione & petitione dignum sit, & per hoc nos admonet, quanto studio & desiderio pro modo nostro idè optare debeamus. Si enim temporaneus esset, & tã iucundum esset, uerè ab omnibus amplexandum esset, quanto magis ergo cum sit beatitudo interminabilis, cuius gaudia nullo sine clauduntur, nullisque amaritudinibus perturbantur. Nouissimè uerò sciens, quia pater omnia dedit ei in manus, & quod in omnibus

omnibus eum exaudiuit, agit gratias ipsi: quia eum & pro se & pro suis exaudiuit, exhortans nos, ut & nos quantum possumus, eius exemplo gratias agamus, ut in petitionibus nostris etiam exaudiiri mereamur. Quod autem in hoc psalmo inimicis optare uidetur, non est maleuolentia uorum, sed enumeratio poenae illorum, sicut in Euangelio quibusdam ciuitatibus miraculis eius credere nolentibus non maleuolentia optat quae dicit, sed quid eis imminet, praemittit, dicens: Vae tibi Corozaim, uae tibi Bethsaida, &c. Nunc ad litteram accedamus. Vox capitis est, ut supra diximus, ita pro se & pro suis apud patrem agentis. Domine pater, ego qui iam clamavi & clamo, clamabo ad te, id est, ualidam cordis intentionem & in me & in meis dirigam sine intermissione ad te, quia qui es Deus omnium per naturam, meus autem & meorum per gratiam. & ad hoc clamabo, ne sileas à me: id est, ut tu nunquam iratus non sileas, id est, non annuas in terrogationi meorum, id est, petitioni eorum pro resurrectione prima, auersus scilicet à me, id est, à meis. Iratorum enim doctorum est sileere ad interrogatione discipulorum, & faciem auertere. Ne quando taceas à me, id est, ad hoc etiam clamabo. Vt tu non taceas mihi ipsi auersus à me, id est, ut non separeas unitate uerbi tui à me. Quia aliquando, id est, in morte mea, quod tunc uidetur, si differret eius resurrectionem in commune omnium resurrectionem. Et ideo ut non sileas meis, neque taceas mihi: quia si sileris meis, erunt similes alijs descendentibus in lacum. id est, in profundum uitiorum, ubi posita contemnunt, neque hic participes sunt primae resurrectionis, ut participes tandem fiant secundae. Et si tacueris mihi, sepatando à me unitatem uerbi tui, ero similis descendentibus in lacum: id est, corruptionem carnis incurram, quia assimilamur alijs naris in profunda miseria huius seculi, quae est lacus confusionis, in quo amatores mundi in uoluntate luxuriae & carnalium concupiscentiarum in uoluntate, & ideo ad solam corruptionem tendunt. Ex eo enim quod aeternitas uerbi tui non intermittit unitate se mihi in hoc ut non sim talis, quales caeteri qui nascuntur in profundam miseriam huius seculi, ubi tanquam sileas, non cognoscitur uerbum tuum.

Exaudi Domine uocem orationis meae. Quasi dicat: Ne Domine ego uel mei asimilemur descendentibus in lacum, exaudi uocem deprecationis meae: id est, exaudi ualidam cordis intentionem, qua deprecor te pro me ipso, & exaudi uocem dum oro ad te pro meis. Et dum extollo manus meas, id est, dum etiam crucifigor manus meas in cruce extollendo ad templum sanctum tuum: id est, ad hoc ut & me permulti sancti ficati fiant templum tuum. Vel extollo manus, id est, manifesta opera & signa facio ad templum sanctum tuum: id est, ut alij uidentes opera mea imitentur ea, & conforment se mihi. & sic sanctificati fiant templum tuum. Templum enim Dei est, quod estis uos.

Ne simul tradas me cum peccatoribus. Ideo Domine ne sileas meis, ut non tradas eos in mortem profunditatis uitiorum similiter cum alijs peccatoribus. Et ideo ne taceas mihi, ne perdas me: id est, ut non des me in perditionem corruptionis cum operantibus iniquitatem. id est, cum Iudaeis qui operantur in me iniquitatem. & quam iniquitatem ostendit, scilicet qui loquuntur pacem hic exterius cum me proximo suo, & secundum carnem & quantum ad misericordiam, quam eis exhibere uolui dicentes: Magister, scimus quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces, & multa similia. In cordibus autem eorum, licet pacem exterius loquantur, sunt mala: quia meditantur traditionem meam & mortem meam. Et ideo Domine, da illis secundum opera ipsorum: id est, accipiant quod merentur. Et da illis secundum nequitiam adiuuentorum ipsorum: id est, quia ipsi per nequitiam suam adiuuentur & affectant mala, non inueniant bona, sed inueniant mala. Et retribuere illis secundum opera manuum eorum: id est, licet alijs

prosit quod faciunt, eis tamen retribuere secundum quod intendunt. Iudaei enim crucifigentes Deum, ad nihil aliud per mortem eius intenderunt, nisi tantum ad perniciem ipsius unius, licet pater prouidit dispensationem conuerterit ad salutem multorum.

Et redde ipsis retributionem eorum. Quasi dicat: Ipsi pro ueritate quam eis praedicauit falsitatem solam retribuebant mihi, quia multa de me meriti sunt. Vt quando dixerunt: Inuenimus hunc subuertentem gentem nostram. Et hic dixit: Possum destruere templum Dei, & multa talia. & ideo redde illis falsitatem, ut excedat scilicet in ipsa permaneat. Et hoc quasi diceret: non est maleuolentia, sed est enunciatio debite poenae illorum. Quoniam ipsi non intellexerunt: id est, non intellexerunt ierunt in opera Dei patriam, quia non aduerterunt quo consilio Deus pater uerbum suum mihi uniri, & me nasci, mori & resurgere disposuit. Et ideo etiam quoniam non intellexerunt ierunt in opera manuum eius: id est, non attendunt opera facta à me, qui sum manus eius, quae talia fuerunt, in manifesta posse dici eius esse: id est, Domini patris. Unde quidam ex eis dixit: Nemo potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Vel non intellexerunt opera Domini, id est, mei: id est, non attendunt manifesta signa & opera, quae ego ipse eis feci. Et ut intellexerunt in opera manuum eius Domini, id est, non etiam aduerterunt opera illa quae inter eos fecerunt apostoli Domini, qui fuerunt manus eius, per quos operatus est. Et ideo Domine destrue, id est, inefficaces fac illos, ut neque mihi noceant. Et si aliquando mihi nocuerint, id est si quando pro aliquando meis insurrexerint, eis non praualeant. Et quia destructio quandoque solet fieri ad aedificationem, de qua dictum est: Verte impios, & non erunt. subdit, Et non aedificabis eos. Quasi dicat: Destrues eos, non ut in melius aedificentur, sed prorsus consumantur.

Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit uocem deprecationis meae. Hic agit gratias patri, sciens quia omnia de dit in manus. Et quia in omni deprecatione sua & pro se & pro suis exaudiuit eum, ut & nos ad gratias agendum exhortetur. Et potest haec littera ad supradictam continuari hoc modo: Dixi, exaudi Domine uocem deprecationis meae. Et quoniam Dominus uere exaudiuit uocem deprecationis meae, & pro me & pro meis, benedictus sit Dominus, id est, multiplicatus & adhauctus sit Dominus, crescat scilicet numerus illorum, per quos nomen Domini non blasphematur, sed glorificatur in gentibus.

Dominus adiutor meus, & protector meus: & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum. Verè Dominus exaudiuit me deprecantem, quia adiuat me in tribulatione patientem. Et est protector meus, quia proteget me per immortalitatem resurgentem. Et merito est adiutor & protector meus, quia quantumcunque tribuletur corpus meum, semper sperauit, id est, semper per fixam spem habuit in ipso. & ideo adiutus sum ab eo. Et uere sum adiutus, quia caro mea quae prius floruit in Adam, dum in plenitudine uirtutum manebat, & defloruit in eodem per eius transgressionem, quod quantum ad massam intelligendum est. Ipsa inquam caro resloruit modo per susceptam immortalitatem à Domino. Et ideo confitebor, id est, laudabilem confessionem per bona opera faciam ei in meis, non iam ex coactione, sed ex uoluntate mea. Quia non iam timoris necessitate sub lege, sed libera uoluntate in lege confitebuntur ei qui in me creditur. In quibus quia ego sum, confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suae, & protector saluationis Christi sui est. Merito confitebuntur mei Domino, quia ipse Dominus est fortitudo plebis, quae se facit suam, id est Domini: id est plebi illi quae non uult statuere iustitiam suam, sed iustitiam Domini esse subiectam; & quae nihil suis meritis arrogat, neque ex

sefe fortem putat, illi inquam dat Dominus fortitudi-
nem, id est constantiam dimicandi in periculis huius
seculi, & Dominus est protektor saluationum Christi
sui, id est, saluatos per me Christum suum, post forti-
tudinem & laborem belli, protegit Dominus per im-
mortalitatē, & debemus accipere hic saluatos à Chri-
sto, Apostolos tantum & proximos successores eor-
um in primitiua ecclesia, ut illud quod sequitur ab
illo diuersificetur.

Saluum fac populum tuum. Hic facit apostropham ad
Dominum. Quasi dicat: Tu Domine pater qui prote-
ges saluatos in primitiua ecclesia, saluum fac propter
perseuerantiam in bono, & omnē populum futurū,
qui non faciet se suū. Vt nō secundum suam uolunta-
tem agat, sed secundum tuam, scilicet ut tuæ uolunta-
ti suam penitus postponat. Et benedic hereditati tue:
id est, multiplica illos & numero & uirtute, qui se fa-
cient hereditatem tuam, ut exaltes eos & possideas,
& rege eos temporaliter in præsentem, reprimendo eos
à malo, & dirigendo ad bonum: & in futuro extolle
illos, perducendo eos usque in æternum: id est, in æ-
ternam gloriam.

IN PSALMVM XXVIII.
ARGUMENTVM.

EXhortatio Ezechie, qua ab Assyrijs & mor-
te liberatus usurus sit ad Iudæos, ut pro tan-
tis beneficijs Deo gratiarum actio & uota red-
dantur. Item ad superstitionem diei sabbati pa-
schæ, legendum ad Noe diluuium. Aliter con-
summatio tabernaculi finis mundi est, in quo
offerunt filij Dei filios arietum, ad dexteram
ponendos.

PSALMVS DAVID, IN CON-
summatione tabernaculi.

EXPLANATIO.

Consummatio tabernaculi, perfectionem significat eccle-
siae, quæ contra carnalia uitia bella gerens, meritò expedi-
tionalis habitaculi nomen accepit. Præuidens propheta mundi
terminos ad fidem perducendos, primo ordine alloquitur uni-
uersitatem, ut ei sacrificia deuota mente persoluant. Secundo
septenaria narratione per uarias allusiones spiritus sancti uir-
tutes enumerat, ut unam potentiam patris, & filij & spiritus
sancti esse cognosceres. Tertio loco inhabitare dicit trinitatem
sancto baptismati, & uirtutem & benedictionem dare Domi-
num, qui ex eo renatus fuerit populo Christiano.

COMMENTARIVS.

Esferet Domino filij Dei. Titulus est ta-
lis: Psalmus Dauid in consummatio-
nem tabernaculi. Tabernaculum est
præfens ecclesia, quæ ideo rectè dici-
tur tabernaculum, quia tabernacula
proprie sunt peregrinantium uel mili-
tantium. Et ecclesia peregrinatur in præsentem, iuxta
illud Apostoli: Quam diu enim in hoc mortali corpo-
re sumus, à Domino peregrinamur. Militat quoque ec-
clesia nunc, quia alsidue contra carnalia uicia gerit bel-
la. Consummatio autem tabernaculi dicitur, perfectio
uel plenitudo ecclesiae, secundum omnia membra
quæ usque in finem adipiscetur. Præuidens enim Da-
uid propheta reuelatione diuina ecclesiam per beatā
prædicationem patriarcharum prophetarum, maxi-

mè autem apostolorum & eorum successorum con-
summationem esse per totum orbem terrarum, & hoc
spiritu sancto cooperante & comprædicante: decan-
tat hunc psalmum in laudem ipsius spiritus sancti, cui
nulla laus potest dici, nisi quam ipse facit de se dici, &
enumerat septiformem gratiam donorum eius, quā
uult intelligi per hoc nomen quod est uox Domini,
septies in hoc Psalmo positum: quoniam per hæc se-
ptem dona tota consummatio perficietur. Præcesse-
runt enim omnia in capite, cum spiritus sanctus non
est datus ad mensuram. Potuerunt quoque omnia in
Petro fuisse. Aut si non omnia, non dubium est quin
multa in ipso & cæteris apostolis fuerint. Similiter
quoque quisquis in hac consummatione laborat, nō
ex se agit, sed pro dono aliquo quod à spiritu sancto
accepit, ut scientiam de generibus linguarum, uel dis-
cretionem spirituum, uel aliquod aliorum uel plura.
Et est intentio prophetæ in hoc psalmo hortari nos,
ut in huius tabernaculi consummatione lapides uel
partes aliquas interponere studeamus: & à laude tan-
ti opificis, de cuius munere procedit, quicquid ali-
quis boni facit, uel quicquid boni de eo quisquam di-
cit, nunquam cessemus. Et dicit ita, principaliter ex-
hortans apostolos ad consummationem tabernacu-
li: O uos filij Dei, id est, apostoli, quos specialiter De-
us in Christo habitans per se ipsum uocauit, & in fide
geniuit. Afferre, id est sacrificare uos ipsos Domino. Il-
le offert se Domino, qui prorsus secundum uolunta-
tem Dei suam disponit, & humile corpus Christi imi-
tando ipsum comedit. hinc dictum est: Quisquis cogi-
tat quid digne Deo uoueat, seipsum maeret & offe-
rat. hoc enim exigitur, hoc debetur. Afferre uos in-
quam, & afferre etiam Domino filios arietum: id est,
illos quos uos qui arietes estis, in fide per doctrinam
generabitis Euangelicam. Arietes dicuntur apostoli,
& quia principaliter duces omnium sunt, & quia al-
ios in fide genuerunt per Euangelicam prædicationem,
& quia utroque cornu feriunt, id est utroque tes-
tamento sententias suas approbant, & dista inimico-
rum confringunt, & quomodo debeant afferre & se
& filios suos, ostendit dicens: Afferre Domino glori-
am & honorem, id est, uos gloriosos, id est, honorabi-
les uirtutibus & bonis operibus. & ne illam gloriam
sibi adscriberent, subdit: Afferre inquam gloriam Do-
mino, ita ut illam nō nomini uestro, sed tamen nomi-
ni eius glorificando adscribatis. Et sic adore, id est,
ueneramini Dominum in atrio sancto eius, id est, in
ecclesia, quæ est sanctum atrium eius, id est Domini:
quia sicut atrium uestibulum quod est ante domum,
solet uocari, in quo sæpè domus Dominus delecta-
tur: ita ecclesia est quasi atrium ante coelestem domū,
quia per eā introitur ad illam, in qua ecclesia Domi-
nus bonis moribus & operibus delectatur. Vel in san-
cto atrio eius, id est, in corde per charitatē dilatato, &
bonis operibus, & uirtutibus sanctificato & ornato.
Solent enim utrunque hoc habere, scilicet & spacio-
sa & ornata esse.

Vox Domini super aquas. Verè debetis nunc afferre
uos Domino, & adorare eum. Nam nunc tempus est,
quia ille qui à prophetis Saluator futurus præcon-
atus est, nunc adest, per quem mediatorem potestis
uos acceptabilem hostiam offerre. Quod sic dicit:
Vox Domini, id est unigeniti Dei filij in tonuit, id est,
terribiliter de nube carnis insonuit super aquas, id est
super Iudæicos populos dicens: Nisi poenitentiam e-
geritis, moriemini. Dicitur autem Iudæicus populus
aquæ pluraliter, uel propter duodecim tribus, quæ e-
rant quasi diuersi populi, uel propter illas duas par-
tes principales, Iudam scilicet & Israel. Et uox
cuius Domini in tonuerat, determinat, dicens: De-
us maiestatis, id est, omnipotentiae, uerè existens
Dominus, ipse quidem in tonuit, non tantum su-
per Iudæos per se, sed etiam in tonuit per uos Apo-
stolos suos super aquas multas, id est, non tantum
super

super Iudæos, sed etiã super gentes. Et quomodo ut inuenerit uox Domini & in se & in suis determinat dicens: Vox Domini in se ipso inuenerit in uirtute, id est, uel summa potentia, non in infirmitate. Vnde dictum est, Et erat loquens non sicut scribæ eorum, & pharisæi, sed tanquam potestatem habens. In suis ante inuenerit uox Domini in magnificentia, id est in magna gloria, scilicet ut non tantum prædicarent, sed etiam quæ prædicabant signis confirmarent. Vnde dictum est: Deo cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Qualiter autem Dominus per suos in magna gloria insonuit, ostendit dicens: Nox inquam Domini inuenerit in suis, Domini dico cedros, id est homines elatos diuitijs, potentia, & etiam nobilitate de quolibet populorum per ipsos constringentis. id est, usq; ad pœnitentiã humilitatis. Et uerè qualiter cedros per eos cõfringer Dominus, quia cõfringer etiam cedros libani, quod est à maiori. Libanus enim interpretatur candidatus, siue candidatio. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter ceteros populos cultura idolorũ & ignobilitate carnis quasi denigratos candidatus, siue candidatio. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter ceteros populos cultura idolorũ & ignobilitate carnis quasi denigratos candidatus, siue candidatio. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter ceteros populos cultura idolorũ & ignobilitate carnis quasi denigratos candidatus, siue candidatio. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter ceteros populos cultura idolorũ & ignobilitate carnis quasi denigratos candidatus, siue candidatio. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter ceteros populos cultura idolorũ & ignobilitate carnis quasi denigratos candidatus, siue candidatio. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter ceteros populos cultura idolorũ & ignobilitate carnis quasi denigratos candidatus, siue candidatio.

Et comminuet eos.] Dico quod Dominus confringet cedros libani, & hoc modo confringentur: quia Dominus uerbum suum, siue Dominus pater agens per uerbum comminuet eas cedros, uel eos homines, significatos per cedros, tanquam uitulum libani est cõminutus. Vitulus enim in libano natus & nutritus, Christus scilicet de ipso libano ad uictimam ductus, usq; ad mortem humiliatus est. Ad huius exemplar comminuet cedros Dominus, quia illos qui prius erant cedri facit imitari humilitatem eius. Et ideo dico comminuet eas tanquam uitulum, quia dilectus: id est unigenitus Dei filius præ omnib; electus, & unicẽ dilectus erit, quem admodum unus de filijs unicornium, id est, erit homo sicut ego. Vnde etiam dicitur in Moysè: Suscitabit Dominus prophetam de fratribus uestris tanquam me. id est, hominem ut ego sum. Ipsum audite. uenit enim Christus in similitudinem carnis peccati, quia de peccatoribus natus est, sed nõ in carne peccatrici: quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Vnicornes dicuntur Iudæi, uel singulari iustitiæ superbia se erigentes, uel in altero tantum testamento, siue ut terrenis solum non in cœlestibus confidentes. Vel aliter: Verè cõminuet eos Dominus tanquã uitulum libani, quia dilectus: id est quisq; in fide electus. & ideo dilectus erit humilis, quem admodum filius unicornium. id est Christus humilis fuit. Vel dilectus, id est unigenitus Dei filius comminuetur ad eum modum, ad quem modum erit filius unicornium, id est tantum secundum carnem humiliabitur exterius, non uero secundum deitatem interius.

Vox Domini intercidentis flammam ignis.] Verè uox Domini confringet cedros, quia intercidet flammam ignis, & concutiet desertum, & reliqua. Quod sic dicitur: Vox Domini inuenerit, Domini dico intercidentis: id est diuidentis & separantis flammam ignis, uel furentem iram persecutorum. quod tunc factum est

quando per prædicationem Apostolorum quosdam de his qui prius persecutores fuerunt, in charitatem suam traiecit, quosdam uero in nequitia sua dereliquit. Vox inquam Domini insonuit cõcutietis desertũ, id est gentilem populum prius à patriarchis, prophetis & cæteris diuinis cultoribus derelictũ, & ideo desertum concutiet, id est per prædicationem Apostolorum excoler, & arabilem terram faciet. Et hoc rati-ter fier, quia Dominus cõmouebit, id est celebrari faciet ab illis commouendo ad eorum notitiã per Apostolos desertum Cades, id est, sanctum legis à Iudæis prius quantum ad spirituales intellectus desertũ, & simpliciter ad literam intellectũ. Cades enim sanctũ legis interpretatur. Et quo modo desertum illud commoueat exponit dicens: Vox Domini inuenerit, præparantis ceruos, id est qui præparabit Apostolos exuperatores & repulsores uenenatæ doctrinæ & persuasionis illorum, qui in terrenis ueram beatitudinem posse haberi putabant, & alios docebant. in quo sunt ceruis comparabiles. Ceruorum enim est natura singulis annis ut cornua deponant, & innouentur, uenenatum serpentem sine aliqua læsione transglutinentes: & per hos ceruos, id est per hos Apostolos reuelabit Dominus condensa. Quod est dictum ad similitudinem. Solent enim cerui inter condensa nemorum ingredientibus, ramos ipsis cornibus separare, & campi ubi pascantur sibi & alijs animalib; aperire, sicut sancti Apostoli opacitates & occulta mysteria scripturarum, in quibus & ipsi pascerentur & alios pascere, aperuerunt: & his cõdendis per Apostolos & eorũ successores reuelans omnes, id est aliqui de singulis gentibus dicent gloriã, id est, annuntiabũt gloriã Domini in templo eius: id est in Ecclesia, quæ non solum tabernaculum Dei dicitur, sed etiam domus & templum eius. & hoc quisq; faciet pro dono quod accepit à spiritu sancto. quidam enim dictis & factis, quidã uero pro solis bonis operib; & sic diuersi diuersis modis. hoc autem ideo eueniet, quia Dominus dum uagabitur in arca sua, id est in Ecclesiasticis institutis, in quibus octo animæ, id est omnes perfecti saluabuntur, hac & illac per diluuium, id est per homines qui prius erant quasi diluuium positi in profundo uitiorum, & in procellis carnalium concupiscentiarum faciet sanctos suos in habitare illud diluuium, id est habitabilem & fertilem terram facere illos, qui prius erant diluuiũ. & sic Dominus sedebit, hoc est habitabit in illis, ita in sit rex eorum in æternũ: id est regat eos æternaliter. Et hoc modo reget eos, quia Dominus dabit uirtutem, id est constantiam in bono populo suo. Et Dominus etiam benedicet, id est augmentum & numero & uirtute dabit eidem populo suo, ut tandem ponat eum in pace eunte in id ipsum, id est in æterna requie. Ut benedicet illi posito hic in pace, id est in obseruantia bonæ uitæ. Obseruantia autem bonæ uitæ, est lirigium habere cum uitijs, pacem cum moribus optimis.

IN PSALMVM XXIX.
ARGUMENTVM.

ELeuatus Ezechias uictoriẽ tã gloriose pro-
uentu aegrotatione correptus est, ut suã fragilitatis admonitione deponeret arrogantia: sub eius proinde persona ab errore correpti ab infirmitate saluati, & ab hostibus eruti gratiarum actio prædicatur, & pro conseruatione templi, tanquam pro dedicatione cantatur. Aliter Ecclesia orat cum laude.

PSALMVS CANTICI IN
dedicatione domus Dauid.

EXPLANATIO.

Psalmus cantici est cum choro antecanente humanæ cantationis, hymno ars organi consonantis aptatur, quod ubicunq; pontur, ostendit per cognitionis diuinæ scientiam usum boni operis esse tractandum, quatenus optatam fidelium gestorum efficiantiam præter anterior de Deo adeptam cognitio. Domus autem Dauid Dominici corporis templum, dedicatio uero eius resurrectionem eius ostendit, quæ in æternam gloriam potestatemq; perductum est. Prima narratione Dominus post resurrectionis gloriam patri gratias agit, quia eum de mundi istius aduersitate liberauit, sanctis iubens laudem dicere Domino, quando uniuersa in eius potestate sunt posita. Secundo se dicit à sua constantia non mouendum, insuper addens præconia diuinitatis à uiuis potius, non à mortuis esse soluenda. Tertia redit ad resurrectionem suam lætus exultans, quoniam carnis fragilitate deposita, in æterna maiestatis suæ gloria perseueret.

COMMENTARIVS.

Exaltabo te Domine.] Titulus est talis, Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid. Domus ueri Dauid, id est ecclesia, quæ in præfenti labore summo & tribulationibus uarijs tã in uniuersis quàm in singulis ædificatur. Hæc domus tandem dedicabitur in communi, scilicet resurrectione, quando mortale hoc absorbetur ab immortalitate, & quando apparebit gloria populi Dei, qui nunc in ædificando à filijs Edom, id est, Esau ualde tribulatur & impeditur, tunc uerè in admiratione illius gloriæ dicturus: Ecce quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem mortis improperij, quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos illorũ est fors. Dedicare enim proprie est aliquid nouum ædificum in usum celebrem deputare. Verè hæc domus in celebrem usum deputabitur, quado ipse Deus in singulis æternaliter manebit existens omnia in omnibus. Nunc enim est in nobis habitat, sepè tamen malo merito nostro à nobis recedit. Quæ commutatio tunc penitus exclusa erit, hæc autè dedicatio iam facta est partim in re, partim in spe. Fundamentum enim iam realiter dedicatum est, id est, Christus qui iam nunc resurrexit, & rursus positus est ad dexteram Dei patris, qui uerè fundamentum est. Iuxta illud Apostoli: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, Christus. Parietibus autem & tecto huius ædificij iam facta est dedicatio in spe. Necessè est enim quod in mēbris sequatur, quicquid præcessit in corpore, unde dictum est: Deus pater qui Christum resuscitauit à mortuis, & nos in ipso resuscitabit. Titulus autem sic exponitur: Iste Psalmus, id est hic hymnus, qui est cantici, id est exultationis: quia pertinet ad illam ueram lætitiã, quam nulla tristitia intercurret, est dedicatio domus Dauid, id est, agit de dedicatione domus ueri Dauid. Est enim uox capitis in hoc psalmo, gratias agentis Deo patri, de hoc quia tristitiam pansionis suæ cõuertit in gaudium resurrectionis, per quod domui quoque suæ dedit spem futuræ dedicationis, & nunc interim iustitiam internæ resurrectionis. in quo nos exhortatur, ut quantumlibet tribulemur, non desiciamus tamen in ædificatione, quo tandem uerè gaudeamus in dedicatione. Orat autem in hoc Psalmo caput nostrum Christus ex humana infirmitate, secundum quam competit ei orare.

Si enim respicias ad hoc, quod in principio erat uer-

bum, & Deus erat uerbum, nec habet quem oret, neque pro quo oret: si uerò respicias ad id quod uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, & habet quem oret, & pro quo oret. Scilicet pro te homine, quia mediator factus est inter summam æquitatem, & infimam iniquitatem: ipse dico homo non iniquus, sed infirmus. Ut per hoc quod esset non iniquus, coniungere tur summæ æquitati: per hoc uerò quod infirmus, non stræ sociaretur infirmitati. Et est tale quasi dicat: Domine pater, primus homo Adam exerit se, & quasi de preslit te, quia potuit uideri uel te esse infirmum, qui hominem feceras, cuius habitum nõ noras. uel quod non esses perfectè bonus, quem tam citò tuus deseruit consecrari. Ego autem humiliando me exaltabo te, quia mea gloriificatio, tua erit exaltatio. Et merito exaltabo te, quoniam suscepisti me, id est, causam meam contra prauos caudicos, id est contra Iudæos egisti, & ideo non delectasti inimicos meos, id est præceptorem iniquitatis, diabolum & Iudæos. & si factus super me quantum ad exterius, quia quamuis delectarentur in morte mea, illa tamen delectatio ad horam tantum fuit, & conuersa est eis in æternã tristitiam.

Domine Deus meus clamaui ad te.] Ideo non delectasti Domine inimicos meos, quia clamaui, id est ualidam cordis intentionem ad te direxi, considerans quia tu es Deus meus, non ego sum mihi Deus, sicut miser Adam seipsum Deum putauit suum, & ex suo nutu pendere uoluit. Et quia clamaui ad te, tu sanasti me, id est corpus quod faucium passibilitate portauit, immortalitate restituit: et quomodo sanauerit exponit dicens: Domine eduxisti animam meam ab inferno, id est, non permisisti animam meam sicut alias in inferno detineri, sed cum triumpho eam reduxisti, & sic me secunda resurrectione clarificasti, quoniam prius per primam resurrectionem clarificaueras. nam saluasti me, id est resuscitasti me prius in interiori per immunitatem à peccatis, me dico separatam à descendē tibus in lacum, id est, à commorantibus in profundo uitiorũ. Est enim lacus, quo descendit fere omne mortale genus, baratrum scilicet luxuriæ & totius nequitie. In quem ille quidem non descendit, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

Psallite Domino sancti eius.] Ecce capitis dedicatio iam notata est. Vbi dictum est: Eduxisti animam meam ab inferno. Et quia quod præcessit in capite, necessariò sequetur in corpore. Verus enim & uerum prouerbiũ est: Quod caput, & cætera membra, ergo quasi dicat: Habentes tantam certitudinem gloriificationis & resurrectionis uestræ in me capite, uos sancti eius, id est uos quos iam Dominus pater sanctificauit per iustitiam datam in resurrectione mea. Psallite Domino patri, quasi dicat: Gemite de præfenti, psallite de futuro. Orate de re, gaudete in spe. Quod ultimũ sic dicit, Confitemini, id est, laudem dicite pro futura spe memoriæ sanctitatis eius, id est ipsi Domino. Qui cum uos essetis oblitus eius, transgredientes præcepta eius, non est oblitus uestri, sed potius memor fuit sanctitatis uestræ, id est memor fuit mei, resuscitãdo me, per quem uos iustificatos sanctificauit.

Quoniam ira in indignatione eius.] Verè debetis Domino psallere & confiteri, quoniam uindicauit in uos peccatum primi parentis per iram, & restituit uobis uitam in me per misericordiam. Quod sic dicit: Ira in indignatione eius, & reliqua. Indignatio proprie dicitur, quando nos commoti erga aliquem, faciem nostram ab eo auertimus. Sic quando Adam præuaricauit, & magis uxori & serpenti obedire uoluit, quàm obseruare præceptum Domini, qui dixerat ei, De ligno scientiæ boni & mali non comedas: Dominus faciem suam auertit ab eo. Quia lucem gratiæ suæ ab eo abstulit, & tunc factum est in eo uespere, quia uerus sol ei occidit. Iuxta illud libri Genesis: Dum deambularet Dominus in paradiso ad auram post meridiem, Quasi enim meridies fuit, dum feruor obseruantia

nantiæ præceptorum Dei in Adam perstitit: post me
ridiem uerò sol inclinatur ad occasum, sic quoque in A-
dam quasi sol ad occasum declinauit, cum post trans-
gressione præcepti cognitio & lux ueritatis in men-
te eius defecit, & nox ignorantiae subintrauit. Vnde
qui prius in abundantia uirtutum positus ad præsen-
tiam Domini solitus erat gaudere, tunc ad eius igno-
rantiam compulsus est timere atque se occultare, di-
cente ei Domino: Adam ubi es? Non quod locum i-
gnoraret, sed quasi dicat: Ecce miser, qui te contra li-
citur exaltare uoluisti, in quantum infirmitatem te
deiecisti. In hoc autem uespere factus est fletus, quia
miser ille tradux peccati, morte multatus est inter-
ius & exterius. In quo totum genus humanum hanc mi-
seriam mortalitatis ut arsidue labatur interius & ex-
terius incurrit. Et hic fletus, id est hæc miseria demo-
rabitur etiam in perfectissimis, usque ad matutinum ex-
ultationis: id est usque ad communem resurrectionem,
quando in læticia prius amissa dedicabimur, & stola
immortalitatis coronabimur.

Quod matutinum iam est præsignatum, per matu-
tinalem Domini, quæ mane prima sabbati facta est
resurrectionem. Litera in his duobus uersibus, quo-
rum sententiam præmisimus, sic exponitur. Ira, id est
mortalitas, & omnis fragilitatis humanæ miseria, fa-
cta in nobis est in indignationem eius, id est quando
Dominus præuaricanti Adam est indignatus. Et uita
immortalitatis, quam nullis uestris meritis recu-
perare potuistis, in uoluntate eius, id est, per solam
misericordiam & beneuolentiam eius, non per ue-
stra merita, qui nihil præter iram merueratis, est uo-
bis restituta in spe, ut tandem restituatur in re. Vel si
uolumus emphaticè accipere, possumus ipsum Chri-
stum uoluntatem patris uocare, quia nec cogitatione
aberrauit ab eius uoluntate: Adam uerò indignatio-
nem, qui nihil meruit nisi iram. Et etiam præpostero
ordine taliter potes legere: Ideo iure confiteri de-
betis Domino, quoniam uita est uobis restituta in uo-
luntate eius, id est, per me qui sum uoluntas eius, quæ
ideo nasci & mori constituit, ut uos moreremini in
peccatis, & ideo resurgere fecit, ut & uos ad ueram
uitam resurgeretis. Et uerè uita est uobis data per
meam uoluntatem, quia ira data est in indignatione,
id est per illum qui solum meruit indignationem. Et
hic fletus, id est, hæc ira facta ad uesperum, ut supra
dictum est, demorabitur, id est, diu manebit in homi-
nibus, & exterius & interius. Et uerè demorabitur,
quia læticia dedicationis licet iam habeatur in spe,
differetur tamen in re usque ad matutinum commu-
nis resurrectionis, quando lux ueri solis apparebit.
Vel possumus accipere fletum, peccatum ipsum, ex
quo ira præcessit: & ita dicere, Ira quidem fuit in in-
dignatione. Et fletus illius iræ causa demorabitur sem-
per intendentibus ad uesperum, id est in his qui uesti-
gia uelutatis tenent, & ipsi uespere se conformant.
Lætitia uerò nunc interim interioris resurrectionis.
Quandoque uerò & iam exterioris erit, intendenti-
bus ad matutinum: id est, in his qui se Christo, qui ue-
reglucis matutinum est, conformant. Sciendum autem
quod uespere factum per Adam in humano ge-
nere, & matutinum nostrum ad uespere capitis, &
eius matutinum potest conferri. Caput enim, id est,
Christus in uespere sepulchro fuit, triduo in sepul-
chro iacuit, tertia die mane surrexit. Et nos quoque in
uespere, scilicet quando præuaricante Adam sol ue-
ritatis ei occubuit, sepulti in tenebris peccati & igno-
rantie fuimus. In quo sepulchro si ad ætates mundi
respiciamus, triduo iacuumus. Totum enim tempus an-
te legem una dies accipitur, item totum spacium sub
lege secunda uocatur: ueniente autem tertia die, id
est, tempore gratiæ resurreximus iam interiori resur-
rectione in mane sole, scilicet iustitia nocte peccatorum
fugante, & in hoc eodem tempore resurgemus
tandem etiam exteriori resurrectione.

Bedæ tom. 8.

Ego autem dixi in abundantia mea, Non mouebo in æternum.]
Ideo ira data est, quia primus homo positus in abun-
dantia uirtutum à Domino, dixit, si non uoce, tamen
in re: Ego non mouebo, id est, non stabo in præce-
pto Domini, qui dixit, ne comedam: sed porrigam
manum, & pomum accipiam, & ero sicut Deus. Ideo
uerò uita in me secundo homine est restituta, quia e-
go existens in abundantia mea, id est, longè maiore
& digniore abundantia illius, de hoc enim solo di-
ctum est, Quod Deus non dat spiritum ad mensu-
ram. In hoc item maior fuit abundantia istius quam
illius: quia cum ille tantum non mori si non peccas-
set, iste nullo modo mori potuit peccando. Ego in-
quam existens in abundantia non dixi mouebo: id
est, non apostatabo à præceptis Domini perseveran-
do in æternum. Et hanc perseverantiam non mihi ad-
scribo, sed Domino. Nam ó tu Domine, tu præstitisti
uirtutem, id est constantiam, ne labi possem deco-
ri meo, id est, immunirari peccatis, quam mihi de-
disti. Et hoc non fecisti ex meritis meis, sed uolunta-
re tua: id est, solummodo in beneplacito & miseri-
cordia tua.

Auertisti faciem tuam à me.] Verè in misericordia so-
la præstitisti mihi uirtutem, quia in ira eam abstuli-
sti. Nam in præuaricante Adam faciem tuam, id est,
lumen ueritatis tuæ auertisti à meis & à me, quan-
tum ad massam: & hoc modo conturbati sunt mei
per peccatum, & mortalitatis infirmitatem, quæ ab
illo susceperunt: & ego ipse quantum ad penam pec-
cati conturbatus sum, licet non quantum ad pecca-
tum. Esuriuit enim Christus, alit, sitiuit ex pena pec-
cati: peccatum uerò non cognouit, & pro hac contur-
batione clamabo, id est, ualidam cordis intentionem
dirigam ad te Domine. Et hoc modo deprecabor, &
pro me & pro meis ad te Dominum omnium perna-
turam, meum autem per gratiam dicens ita: Domi-
ne, quæ utilitas erit in sanguine meo, id est, in effusio-
ne sanguinis mei, hoc est, qui fructus sequetur ex pas-
sione mea dum descendo in corruptionem, hoc est,
si ego non resurrexero ad consolationem & ad iusti-
ficationem aliorum, sed dabitur caro mea in putre-
dinis corruptionem. Verè nulla utilitas erit, quia pul-
uis, id est peccatores attriti à peccatis, & leues ut pul-
uis qui conuertendi & iustificandi sunt per resurre-
ctionem meam: alioquin non confitebuntur tibi, id
est, nullam laudabilem confessionem facient tibi, &
nunquid confitebuntur tibi? Vtique non. Aut si ego
non resurrexero, quis apostolorum uel aliorum an-
nunciabit ipsi pulueri ueritatem tuam, id est, ueram
uitam per me restitui promissam? Vtique nullus annun-
ciabit, quia nullus de ea sperabit.

Audiuit Dominus, & misertus est mei.] Dixi Domino,
quæ utilitas in sanguine meo, & cætera deprecando:
& Dominus audiuit deprecationem meam, & mi-
sertus est mei Dominus me resuscitando, & meo-
rum interius eos iustificando, & spem certam perfe-
ctæ saluationis dando, & Dominus est factus adiu-
tor meus causam meam agendo contra inimicos. Et
quomodo misertus est ostendit, & apostropham ad
eum facit dicens: Conuertisti Domine planctum me-
um, id est tristitiam passionis meæ & meorum, com-
mutasti in gaudium mihi & meis. Vnde in Euange-
lio dictum est: Mundus quidem gaudebit, uos autem
contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in
gaudium.

Et hoc modo conuertisti, quia conscidisti saccum
meum, id est, mortalem carnem meam in cruce con-
scidi & perforari permisisti. Saccus enim propriè di-
ctus est uestis quædam densa, olim ad usum militiæ
apta, de pilis caprarum & hœdorum contexta. per
hœdos autem & per capras peccatores, propter fe-
torem rectè intelliguntur.

Mortalis igitur caro Christi, quam de peccatori-
bus assumpsisti, rectè per saccum intelligitur. De pec-
catoribus

B caso

atoribus enim natus in similitudinem carnis peccati venit, sed non in carne peccatrici: quia saccum quidem induit, sed merita facit, id est, peccatum non suscipit, quia solus à peccato immunis exiit. Conscisti inquam saccum in passione, & circumdediti me lætitia: id est, iocunda & triumphali toga immortalitatis & incorruptionis in resurrectione: me quidem in re, meos autem in spe. Et hoc ideo, ut amplius non gemat tibi mortalitas mea, sed canter tibi: id est, laudet te in euentu rei gloria mea, id est, immortalitas & impassibilitas mea. Et etiam gloria mea iam eis in spe data, & amplius non compungar ego quidem à mortalitate. Vnde dictum est: Et mors illi ultra non dominabitur. Et mei etiam non compungantur amplius à stimulis peccatorum, scilicet capitalium. Vnde etiam Apostolus: Vt ultra non seruiamus peccato. Et ita ó Domine Deus meus confitebor tibi in æternum: id est, laudabilem confessionem æternaliter faciam tibi in me etiam in meis: quia si confiteamur hic quæ contra eum fecimus, ipse propitius erit. Et dimittet nobis, & sicut æternaliter quæ ipse nobis fecit confitebimur ei, scilicet quod de impijs fecit pius, quod de peccatoribus fecit iustos, de seruis filios, de damnatis in regnum assumptos.

IN PSALMVM XXX.
ARGVMENTVM.

Quibus uerbis pro reditu suo plebs in Babilone captiua Deo supplicet, quæ uelam la pertulerit, & quæ futura sit Deo concedente reuersio prædicitur. Aliter confessio est credentium Deum.

IN FINEM, PSALMVS
Dauid pro extasi.

EXPLANATIO.

Titulus notus est, pertinet ad Dominum Christum, de cuius passione & resurrectione totus est psalmus iste catus. per uniuersum psalmum uerba sunt Domini saluatoris. Primo ingressu precatur patrem, ut de malis imminentibus liberetur, ac deinde exauditus se indubitanter exultet. Secundo redit ad passionem suam actumque rei per allusiones uarias mirabili narratione describit. Tertio generaliter gratias agit pro se & populo fidei, quoniam uniuersali ecclesie misericordie sue dona largitus est, commoneus etiam sanctos ut in charitate Domini perseverent, qui ex bonorum premia, & malorum retributiones superius audierunt. Potest hic psalmus iuxta historiam de ipso intelligi.

COMMENTARIVS.

Nte Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me. Titulus est talis, In fine psalmus Dauid extasis. Extasis ut dicit Augustinus, Græcum nomen est, & interpretatur excessus: proprie tamen extasis dicitur metis excessus. Huius excessus duo modi sunt. Panor scilicet, & ad superna intentio. Talis quidem ut iam me laborat ab interna memoria. Quando enim sanctis reuelantur diuina secreta, tunc ab eis uerè excidit eorum solita interna memoria: quia nihil iam cogitant humanum, sed sola cœlestia & spiritalia intendunt. In hac superna intentione Paulus fuit qui dixit: Siue excedi mus mente Deo, siue sobrii sumus, uobis sobrii sumus. Quasi dicat: Si semper alta & sublimia tantum

consideraremus, quando uos infirmi ad nos ascendere possitis? Sed ut ad nos peruenire possitis, charitas Dei qui se pro nobis humiliando exinanuit, nos compellit sobrie sapere, & uobis descendere. Pertinet autem hæc pars extasis, uidelicet ad superna intentio ad hunc psalmum hoc modo: Quia uir sanctus in hac superna intentione positus loquitur in hoc psalmo, exhortans nos, ut eius exemplo sic ad superna intendamus, ut labamur ab interna nostra memoria, scilicet ut non amplius cogitemus uel desideremus aliqua terrena, sed sola cœlestia. Alia quoque pars extasis, quæ in pauore consideratur, ab huius psalmi conuentione non separatur. Agit enim hic psalmus de tribulatione multipliciter, quam sanctus uir qui hic loquitur, patitur non solum à peccatoribus exterius, sed etiam à falsis fratribus interius: pro qua pauet quodammodo factus extra se, quia timet ne succumbat, & ideo liberari ab eo orat, exhortans nos, ut si quando tribulemur, oremus & nos, ut non deficiamus. Et si timemus, ita timeamus, ut etiam speremus, quoniam ipse qui agit in hoc psalmo non solum timet, sed etiam sperat. Timor enim sine spe desperatio est: spes uerò sine timore præsumptio est. Et ideo debemus sperare & timere. Timere quidem ex humana infirmitate, scilicet ut qui stat uideat ne cadat: sperare uerò ex diuina promissione, quia & si in humano corde aliqua sit conturbatio, non tamen deserit nos diuina consolatio. Vnde satis congruè à quodam de hoc psalmo dicitur: Psalmum intendamus, si oret, oremus: si gemat, gemamus: si gaudet, gaudeamus: si speret, speremus: si pauet, pauemus. Titulus sic exponitur: Hæc uerba referuntur non ad historiam, sed in finem: id est, ad Christum per eius membrum, quæ sunt psalmus. id est, laus attributa Dauid perfectio uiro: id est, uerè manu forti, uni sine pluribus. loquitur enim hic unus ex unitatis affinitate in persona multorum. Psalmus dico qui est extasis, quia in eo perfectus uir cuius uox est secundum utranque: extasin supra dictam, agit ita agens & insistens cum Domino Deo suo, Domine Adam infelix sperauit in se, & ideo confusus est: ego autem speraui in te solo, non in me, & ideo non confundar in æternum. id est, æternam confusionem non incurram, & non perhorrescam hic temporalem confusionem, sed æternam. Est enim quædam temporalis confusio, utilis perturbatio animi peccata sua respicientis. Respicendo erubescens, abhorrendo corrigentis. Quam confusionem Christiana anima formidare non debet, sed omnibus modis appetere, quia si hanc amat, æternam confusionem deuitat: si uerò eam non appetit, diuinam incurrit. Aeterna autem erit, quando iniquitatis suæ malos ex opposito, id est, ad sinistram traducant. Quibus dicitur: Ire maledicti in ignem æternum. Et tunc erubescens, cum exprobrabitur eis: Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & cætera. Non confundar inquam, quia speraui in te: & ut non confundar, libera me à periculo mortis in tua iusticia. Qui si respicias ad meam iusticiam, quæ solam iram meruit, damnabis me: in tua uerò iusticia saluabis me. Quæ iusticia est mea, id est, mihi à te data: dicitur tamen tua, ne de se præsumat humana superbia, sicut illi fecerunt, qui iusticiam suam statuerunt, & iusticiæ Dei subiecti esse noluerunt. Quare gratiam Dei, id est, ueram saluationem non attendunt. Quæ uerè dicitur gratia, id est, gratis data. Gratis enim nos uocauit, gratis & uocauit & iustificauit & magnificauit. Et ideo Domine libera me in tua iusticia, id est, in gratia tua, & erue me. Quasi dicat, Quod iustificat me, scilicet quod de impio facit pium, de cæco uidentem, de cadente surgentem, de fiene gaudentem. Vt tandem ab æterna confusione liberet me, nunc eruat me à malorum conformitate. habet enim alia translatio utranque, scilicet Libera me & erue me.

Inclina ad me aurem tuam. Libera me inquam, & inclina tu scilicet alius ad humilem, medicus ad ægro-

tantem,

tantem, Deus ad hominem: aurem tuam, id est, potentiam exaudiendi, quæ in te est ad me clamantem, id est, dispone misericordiam tuam super me. Quæ enim misericordia maior potest esse, quam quod Deus unigenitum suum incarnari pro nobis constituit, non ut nobis uiueret, sed ut pro nobis moreretur. Inclina inquam, & accelera ut eruas me: id est, ut tandem à consortio malorum separet me, & uerè accelerabis: quia tempus breue est, nec aliquid uideri debet longum, quod habet exitum.

Esto mihi in Deum protectorem.] Dico ut tandem eruas me. Nunc autem esto mihi Deus protector: id est, protegens me contra omnes impetus & insidias inimici, & esto mihi domus refugij. Fugiam à te, & perdidisti me: refugiam ad te, ut inueniam me: quia si à te recedam, quocumque fugero, te inueniam. Si iratus, punitorem: si placatus, adiutorem. Et ideo sis mihi domus, ad quam qui iam defeci in campo recedens à te, refugiam, ut faciam me saluum: id est, ut qui prius me perdidisti me inueniam.

Quoniam fortitudo mea.] Ideo Domine te rogo, ut sis mihi domus refugij & protector. Quoniam tu es fortitudo mea dando mihi patientiam, ut sim fortis ad tolerandas tribulationes & persecutiones inimicorum. Et es refugium meum ad relinquendos eos, scilicet ne eam in conformitatem illorum, & propter nomen tuum per me glorificandum deduces me: id est, uoluntatem tuam in silistere & amare, & meam profus contemnere facies. Et ita deduces me, id est, de uirtute in uirtutem sublimabis me. Et ita enutries me, id est, lacte nunc interim cibabis me, ut postmodum aptus sim ad uescendum solido cibo, quo pascuntur angeli. Nota similitudinè. Sicut, n. materna pietas durum cibum, quo paruulus nequit pasci, in eam suam traiecit, ut in lac mollescat, & sic paruulo suo prebeat, donec idoneus solido cibo pasci fiat: ita summi Patris clementia solidum cibum angelorum, id est, sapientiam suam, ad quam percipiendam nostra prauitas nō erat idonea, in carnem traiecit: quia carne eam uesciuit, & humilitatem eius quasi in efca lactis nobis præbuit. Quam comedentes, id est, imitantes siam tandem idonei ad pascendum pane uero, quo pascuntur angeli. Vt enim panem angelorum manducaret homo, rex cælorum factus est homo.

Educes me de laqueo.] Enutries me inquam, & enutriendo educes me: id est, expedit me de laqueo illo, quem absconderunt. id est, absconse paraauerunt mihi diabolus & ministri eius. laqueum uocat deceptionem omnem & insidias diaboli, in quo laqueo parat nobis, & occultat duo implicamenta, errorem scilicet & terrorem. errorem quidem in blanditijs, quo nos decipiat: terrorem uerò in tribulationibus, quo nos frangat. Sed nos imitemur exemplum imperatoris nostri, qui non solum pro nobis dignatus est incarnari, sed etiam pro nobis dignatus est tentari. Et primo quidem tentatus est errore in monte à diabolo, cum ei proponens omnia blandimenta mūdi dixit: Hæc omnia tibi dabo, si prociens adoraueris me. sed decipi non potuit, quia ianuam cupiditatis contra errorem clausit dicens: Vade retrò satanas. non tentabis Dominum Deum tuum. Tunc ut euangelista testatur, recessit ab eo ad tempus, iterum rediturus, & quem non potuit errore decipere, uoluit terrore frangere parando ei passionem, sed nec hoc modo quicquam profecit, quia ipse item ianuam timoris contra terrorem clausit. Nos ergo similiter quædo à diabolo uel ministris eius tentamur, contra errorem cupiditatis ianuam claudamus, & contra terrorem timoris portam obstruamus, & sic à laqueo isto educemur.

Quoniam tu es.] Ideo inquam educes me de laqueo, quoniam te solum elegi, ut esses contra insidias & impetus inimici protector meus. Et quia te protecto-

Bedæ tom. 8.

rem habeo, ideo Domine commendo spiritum meum, id est, animam meam à laqueo erroris & terroris defendendam, non infirmitatem meam, sed in manus tuas: id est, in omnipotentiam tuam. Et merito hoc facio, quia tu certissime redimes in de eam, quoniam iam eam per fidei sacramentum redemisti. Tu dico, qui es Deus ueritatis, id est, qui nullum fallis in promissis.

Odisti obseruantes uanitates.] Verè es Deus ueritatis, nam non es Deus falsitatis, quia odisti obseruantes uanitatem. Obseruant autem uanitatem, qui dum timent mori, moriuntur. Timendo enim mori mentiuntur, & mentiendo moriuntur. Qui ideo mentiebantur, ut uiuerent. Mendacium enim mors est animæ. Et sic dum unam mortem fugiunt, geminam incurrunt. Quod scilicet mortem fugere sit superuacue & inutiliter, quia licet mortem ut uideri possint differre, non tamen eam possunt auferre. & hoc totum ideo fit, quia hanc uitam & hæc temporalia bona amant, quæ uana sunt. Vel hoc modo: Si speras in pecunia aut nobilitate, uel in aliqua seculari dignitate, uanitatem obseruas. nam dum speras, expiras: & dum expiras, perdis in quo sperabis. Quod item superuacuum est, id est, damnosum. Amemus igitur ea quæ nec nos spirantes deserant, nec à nobis spirantibus deserantur.

Ego autem speraui in Deo.] Odisti quidem Domine obseruantes uanitatem, me autem nō odis: quia ego ad uanitatem non respexi, imò ad ueritatem, quia speraui semper, & sperabo in te Domine. Et hoc modo sperabo, quia exultabo extertius, & lætabor interiorius: id est, plenarie gaudebo nō in iusticia mea, sed in misericordia tua, id est, in gratia tua. In qua merito debeo lætari, quoniam sicut prius me elatum in Adam despexisti, dando me in necessitates: ita me nunc humiliatum respexisti, quia iam saluasti pro spe de necessitatibus animam meam: id est, de peccatis & miserijs omnibus. Quæ ideo necessitates dicuntur, quia dum à luce ueritatis in primo parente concidimus, necessario in has miseras lapsi sumus, à quibus nequaquam perfecte usque in finem saluari poterimus, spe tamen saluari sumus. De his necessitatibus dicit Augustinus: Quis animæ necessitates enumerare uel dignè queat uitandas commendare? Nullus utique. Magna enim necessitas est nescire cor alterius. Vnde eueniuntur sæpe de amico fideli male sentiamus, de inimico uerò fideli bene cogitemus. hinc dictum est: Nolite ante tempus iudicare, & reliqua. Magna quoque necessitas est cor suū nescire. Sicut Petrus nesciuit qui dixit: Domine; & si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Præterea magna necessitas est ipsa mortalitas, quia necessarium est omnes mori, & nemo tamen uult mori. Pugnare quoque contra ueteres consuetudines, & detestari malum: & tamen facere malum graues necessitates sunt, & aliæ multiplices & innumeræ necessitates animæ sunt, quas nullus ualet explicare.

Nec conclusisti me in manibus inimici.] Saluasti me inquam de necessitatibus, & hoc modo conclusisti: id est, non permisisti me, neque permittes concludi me. id est, animam meam in manibus, id est, in potestate inimici. Inimicum hic accipenon familiarem aliquem uel tuum uicinum, sed pessimum hostem serpentem antiquum, in cuius manibus concluditur quicumque in peccatis suis moritur. Qui uero conuersus fuerit ab impietate sua, & fecerit iusticiam non morietur, neque in manibus eius concludetur. Non conclusisti me inquam, in manibus inimici, sed potius statuisti pedes meos, id est, affectiones meas in loco spaciofo, id est, in latitudine charitatis. hoc est, fecisti mihi facilem iusticiam tuam, ut per eam corde dilatato curerem: quæ sicut est difficilis uolenti, ita est facilis amanti. Arcta enim uia est, quæ ducit ad uitam, quia nō curritur nisi dilatato corde.

Miserere mei Domine.] Hucusque est quasi aggratulatione perfecti uiri, liberari à tribulationibus, qui & saluatus est à necessitatibus. Et cuius pedes sunt in loco spaciofo. Quo modo autem nūc dicit, periculo quasi rursus imminente. *Miserere mei Domine*, quoniam tribulor. Si enim tribulatur, angustatur: si uero angustatur, quomodo pedes eius sunt in loco spaciofo? An forte ideo hoc dicit: Quia quorū unū corpus est, eorū uox una est? In quo corpore quedā membra sentiunt facilitatem iustitiæ, quedam adhuc laborant tribulatione: & si patitur unum membrū, cætera compatiuntur: & si glorificatur unum membrum, cætera glorificantur. Et ideo ista tristantur in illorū tribulatione, & illa consolantur in istorum glorificatione. Quod inde euenit, quia charitas facit cōpagē: cōpagēs amplectitur unitatē: unitas seruat charitatē, charitas p̄ducit ad claritatē. Quapropter perfectus hic uir, qui hic loquitur quamuis à tribulationibus liberatus, in persona confortium suorū uel quorumlibet infirmorū, quibus compatiatur dicit: *Miserere mei Dñe*. & opus est ut miserereis, quoniam tribulor ego. Vnde autem granum inter tantam multitudinem palearū quod prius gaudebat, modo autem tribulatur? In de scilicet, quia iam refriguit charitas multorum. Et quia quos prius uidit in templo Dñi, modo uidet in theatro. Et nunc audit cantare theatraia, quos prius auduit psallere Ecclesiastica cantica. Et non solum tribulor, sed etiam irascor. Vnde irascitur? In de scilicet, quia uidet homines ore Deum confitentes, moribus autem blasphemantes. Et mundo dicitis abrenunciantes, factis autē inhæretes. Multaque talia uidet, quibus irascitur corpus Christi, quod interius uiuit de spiritu Christi. Litera sic dicitur: Oculus meus, id est intellectus meus est in ira, id est irascitur falsis fratribus, oculus dico, per irā rationabilem tantū cōturbatus, non etiam per odium extinctus. Irasci enim malis quæ mali faciūt licet: ipsos uero odisse non licet. Et non solum oculus, id est intellectus est cōturbatus: sed etiam anima mea, id est ratio mea & uenter meus, id est sensualitas mea cōturbata sunt. Et intellige per bis tria omnia cōturbata sunt. Quasi dicat: Interiora mea omnia cōturbata sunt, non etiam exteriora. Quando enim tantam peruersitatem & nequitiam malorum præualuisse uidemus, quam nec corrigere nec corrigere possumus, tunc irasci tantum licet: clamare uerò non licet, quia si clamaremus, nihil proficeremus. imò magnum nobis offendiculum faceremus. Quod cum euenit, turbantur tantum interiora, non etiam exteriora. Sensualitas dicitur uis illa animæ, quæ tantum de exterioribus appetit, quantum sufficit necessitati corporis. Quod quā diu seruat, subiacet uiro suo, id est, rationi: cum uerò hæc excedit, iugum uiri sui abiicit, & diabolo consentiens manū ad illicita quasi Eua ad pomum extendit, & sic etiam uirum seducit.

Quoniam defecit in dolore uita mea.] Merito interiora mea cōturbata sunt, quoniam uita mea quæ debuit proficere in læticia, defecit in dolore. Sciendum quod uita sancti uiri & in euangelio Christi perfecti non est necessaria sibi, sed aliorum dispositioni. Nec ipse propter se uiuit, sed ut eius uita exemplum præbeat alijs, qui cum aliquos lucratur, quos suo exemplo corpori Christi adiungit, tunc uita eius in læticia proficit: & econtra si nullum sibi conformare poterit, eius uita in dolore defecit. Vnde perfectus hic uir conqueritur dicens: Vita mea defecit in dolore, & non breuis uita, sed anni mei: id est, longa uita mea, quam ut alijs proficerem deduxi, defeci in gemitibus non in claris uocibus: quia tantam peruersitatem attendo, quod dolorem cordis gemitu tantum licet exprimere, non etiam uocem correctionis emittere.

Infirmata est in paupertate uirtus mea.] Ideo uita mea in dolore defecit, & anni in gemitibus: quia uirtus mea, id est, uigor charitatis erga proximos exemplo meo saluandos, est infirmatus non in me, sed quantum ad ef-

ficiam in paupertate: id est, quasi in cibi egestate. Quia cum nihil aliud efutire, nisi ut aliquos saluos facerem, nullum inueni per quē mihi conformando me reficerem. Et non mirum si uirtus est infirmata, quia etiam ossa mea id est, ualidiores inter conforres meos qui erant robur meum, cōturbati sunt interitus (ut supra dictum est) non tantum ab hostium perlecutione, quantum à fallorum fratrum impietate.

Super omnes inimicos meos.] Ideo uirtus est infirmata, & ossa cōturbata: quia ego factus sum opprobrium super omnes inimicos meos, id est, maiori contemptui habitus sum, quam omnes inimici mei, id est, in dei scilicet & pagani contradicentes ueritati: quod tamen, quasi dicat, euenit, inueniuntur falsi Christiani, qui deterius in ecclesiæ sacramētis uiuunt, quam uel Iudæi uel pagani in regula sua faciunt. Quod referendū est ad ipsos inimicos. Habere enim alia translatio: Apud oēs inimicos meos factus sum opprobriū, & ualde factus sum opprobriū uicinis meis. Vicinos uocant illos, qui prius ad ecclesiasticā regulā accedere, & ecclesiā intrare uoluerūt, sed p̄pter prauā uitā fallorū fratrum repulsi sunt, apud quos factus est opprobrium. Vel quia ipsi eum cōmuniter cū cæteris uiruperant, uel etiam ipsi metum dicunt: Quare nos ad uos accedemus, cum multo turpiorem uitam nobis ducatis. Et notis meis, id est, illis etiam quibus ego uel qui mihi noti sunt iam in ecclesiasticis institutis, quia iam in eis uiuere consueuerunt. Illis inquam sum ego timor, quia timent mihi accessisse, quoniam dubitant etiam de me. Quasi dicat: Propter quosdam excidimus in dubitationem. Illi quoque quibus non solum notus eram in ecclesiasticis institutis, sed etiam qui uidebāt me in scripturis sanctis, quia legerant ibi plura prædicta & de uno quoque perfecto singulariter & cōmuniter de omnibus: illi inquam cum multum sapientes & perfecti uiderentur, fugerunt à me foras: id est, ecclesiam exierunt, & facti sunt hæretici. De quibus dictum est: A nobis exierunt, qui à nobis non fuerunt. Et apud hos datus sum obliuioni, remotus à corde eorum tāquam essem aliquis in peccatis mortuus. Vel tanquam mortuus à corde: hoc est, profusus ab intimo ipso mortuus.

Factus sum tanquā uas perditum.] Quia uita mea defecit in dolore & uirtus est infirmata, & factus sum opprobrium super omnes inimicos meos, & cætera. ergo factus sum tanquā uas perditum, id est, uas confractum, & nulli usui aptum. Quia sicut uas confractum liquorem sibi infusum, ut per ipsum alijs infunderetur, inutiliter effudit: ita ego laboraui. Et ut alijs proficerem me disposui, sed inutiliter labor meus & dispositio mea effluerunt: quia non fuit qui me sequi uellet. Et hoc maxime ideo, quoniam audiui uituperationem multorum: id est, factus sum opprobrium multis tam inimicis quam uicinis & notis. Et his qui me prius uiderant, & à me fugerant, multis dico commorantibus in circuitu: id est, qui tantum circueunt, & non intrant. Circueunt quidem & non intrant, quia rotam temporis amant. Non intrant autem ad ueritatem, quia non amant æternitatem, temporalibus dediti quasi rotæ astridit. Et in eo circuitu commorantes, dum quia ipsi in eo erant: ego uero non consentiebam, conuenerunt aduersus me: id est, contra me simul conciliati sunt accipere animam meam, id est, ut me qui intra ueritatem eram, extra facerent, & in circuitu secum ponerent. Inimici qui minis & persecutionibus, falsi uerò fratres blandis seductionibus.

Ego autem.] Illi quidē consiliati sunt ut me deuorerent, sed consiliū suum non profecerūt: quia ego inter tot opprobria, inter tot scandala positus, foris perfectiones, intus seditiones, uel seductiones, speraui Domine non in homine, sed in te, in quo firmum & certū est sperare. Qui enim sperat in homine, titubante homine titubatur & ipse & spes eius. Cadere homine, cadet etiā spes eius. In Domino uero non est processus, non

non est defectus: quia nec augetur nec minuitur, sed semper idē permanet. Et ideo fixa spes eius est & certa. Speravi inquam in te. Et hoc in effectu ostēdi, quia dixi tibi nō strepente uoce oris, sed silente uoce cordis: Eripe me Domine de manibus inimicorum meorum, &c. Et merito tibi dixi, quia tu solus es Deus meus, non Donatus, non Martiō, non etiam ipse Paulus est mihi Deus. Nunquid enim in nomine Pauli baptizati estis? Vtiq; non, sed in nomine Christi. Et iure te Deum mihi facio, quia sortes meae, id est partes meae, ad quas scilicet pertineo: hoc est, partes sanctorū sunt non in manibus hominum, sed in manibus tuis, id est sola potētia tua, quia quod illae partes sanctorū sunt, non est in meritis eorum, sed in gratia tua. Vocatur autē gratia Dei sors, quia sicuti cōtingit non electione meritorum, hoc fit sicut qui forte eliguntur, non in meritis, sed casu eliguntur. Vel sortes meae in manibus tuis, id est eligantur alij quascūq; partes in mundo uelint: sortes autem meae erunt in manibus tuis, id est, ego nihil eligam, nisi quae dignē pertinet ad potentiam tuam. Et ideo non permittit mihi Donatus uel Martion, uel aliquis talium Africam, uel aliquam unā particulam in terra.

Eripe me de manibus inimicorum meorum. Hoc semper orandum, hoc omnibus uotis optandū, ut eripiamur a Domino de manibus, id est, de potestate inimicorū. Norandum uerō quod alij sunt inimici, contra quos debemus orare, alij pro quibus debemus orare. Contra diaboli enim & angelos eius debemus orare, ne decipiamur ab eis, quia ipsi inuidēt nobis regnum caelorum. Dolent enim nos illuc ascendere, unde ipsi ceciderunt: pro hominibus uerō inimicis, in quibus spes conuersionis aliqua est, orare debemus. Sciendum tamen quod inimici homines qualescūq; sint, nō sunt odio habēdi, ne cum malus odit malum quē patitur, duo sint mali. Diliget ergo bonus malum, quem patitur, ut uel unus tantum sit malus.

Eripe me inquam, etc. Eripe me a persequētibus me, id est a falsis fratribus fraudulenter persequentibus, pro quibus ideo etiam singulariter rogat, quia eorum persecutio uicinior est & periculosior. Nam illi tales cum a bonis non tolerantur, nec suo modo uiuere permittunt, quærūt statim quomodo ab unitate eripiant, & aliquam perturbationē faciant: & pro his talibus est orandū, ut conuertantur & respiciant. Et si iā exierunt, redeant: si uerō adhuc intra sunt, sed peruerso modo, mutentur in melius, & perseverantes fiant.

Illustra faciem tuam. Dico eripe me, & ut eripias me, illustra faciem tuam super me, non libertum meū uel tuū, sed seruū tuū, id est fac me talem, ut in dictis & factis appareat pertinere me ad haereditatē tuā & possessionē. Et ut illustres, saluū me fac Domine, id est, fac me perseverantē esse. Et hoc non ex meritis meis, sed in misericordia tua, id est, nō quae ego dignus sum, sed quia tu misericors es. Et ideo rogo, ut saluum me facias, ne confundar, id est, ne incurra aeternā confusionem. Nam nō debeo confundi, quoniam inuocaui te. Fac illis quidē & leuis uidetur causa quā dat, ueruntamē fatis est magna. Namq; mali Deū uocant, sed nō inuocant: quia nō gratis, id est propter seipsum tantū uocant eum, sed ut eum nequitiae suae ministrū faciant, scilicet ut per eum aurū, argentū, uel alia, quae per se nullatenus habere poterant, acquirat. Illi uerō soli reētē Deū uocant, qui & eum gratis uocant, & uocando dignam ei habitudinē in corde suo praeparant.

Erubescant impij. Ego quod nō confundar, impij autem ex opposito erubescant, id est, aeternā confusionē incurrant. Et ut tandem erubescant, deducatur in praesenti in infernū, id est in profundum uitiorū, scilicet dentur nunc in tenebras interiores, ut tandem denentur in tenebras exteriores. Et hoc nō est maleuolentiae uocum, sed enunciatio poenae illorū: uel simpliciter ita potest dici, impij erubescant in futuro, & ira erubescant, ut deducant in infernū, id est, in confusionē aeternā.

Bedæ tom. 3.

Et labia dolosa fiant muta. Quod in hac uita nequit fieri, quia hic semper lacerant, blasphemant, semper uenenatis linguis contradicunt: tandem autē uerē mutafient, tūc scilicet quando iniquitates eorū traducēt malos ex opposito, & ultra non erit locus peccato.

Quae loquuntur aduersus iustū. Illa inquam labia dolosa, quae loquuntur iniquitatem aduersus caput ipsū iustorum, & aduersus unumquēq; iustorum, in superbia dictorū, & in abusione rerum. Superba dicta contra iustos sunt ut ista: Quid creditis? Quid speratis? Certum quidem est quod laboratis, incertū uerō est quod speratis. Nam quando ueniet quod speratis? Hęc etiam uerē dicta sunt ualde iniqua. Summa enim iniquitas est iustis auferre spem suā. In abusione uerō loquuntur illi iniquitatē, qui terrena appetunt & amāt, quae Dominus noluit amare & habere, ut diceret ea esse contemnenda, non quia in eius potestate non erant possidenda. Quod quidem faciendo ipsi Christo quem imitari nolunt, contradicunt. Et quia ipse caput est omnium iustorum, in ipso ipsi etiā contradicunt, in quo utroq; iniquitatem agunt.

Quam magna multitudo. Loquuntur inquam in superbia & in abusione. Sed non attendūt quanta sit multitudo dulcedinis tuae Domine. Potest quoq; cū quorundam uerborū interpositione secundū beatū Augustinū taliter cōtinuari, ut dicat perfectus uir qui prius aggratulabat, tanquam a tribulationibus liberatus, & qui hic proximē ingemuit, pro consortio suorum in tribulatione, attendēs bona Dei quae intus in spiritu uidentur. Quae bona a solis fidelibus in occulto uidentur, a malis uerō nō cognoscunt: quia mali sola bona huius saeculi norunt uidere, futuri autē saeculi bona nec sciri cogitare. Vnde in superbia & in abusione cōtra iustū loquuntur. Attendens inquam bona illa, & cōmendans ea hominibus, quos hic uult tolerare, nō praesentia amare, quasi admirans illa bona dicit ita: Domine quae magna est multitudo dulcedinis tuae. Dulcedinē uocat ipsam immortalē & uerā sapientiā Dei patris, quam per uerbū suū incarnatū notificauit, & quā in praesenti partim fidelibus dat, in futuro uerō perfectē dabit. Per hoc utrunq; uerō quod ponit, scilicet quae magna & multitudo inuuit, quod tanta sit quae nec numero nec modo possit cōprehendi, iuxta illud: Et sapientiā eius nō est numerus. Magna inquam & multa est dulcedo tua Domine, quā licet celatā malis, tu tamen abscondisti, id est referuasti timentibus calto timore te, non homines, & tēdentib; ad te. Talis est, quasi aliquis de loquentibus iniquitatē diceret: Vbi est illa dulcedo quam dicis? ostende mihi eā. Et iste diceret: Non possum uobis eam ostendere, quia non est uobis dicere: Gustate quā dulcis est Dominus, quoniam amissis palatū cordis de febris iniquitatis, sed solis timētib; Dñm potest ostēdi, quoniam his solis dñs eā referuauit.

Perfecisti eis qui sperant in te. Tendentibus quidē ad te, & timentibus abscondisti dulcedinem tuam: perfecisti autem eam, id est, perfectam quantū hic esse potest, fecisti iam eam, & tandem perficies eis integrē, qui ita sperant in te, ut nō timeant confiteri spem suā in conspectu filiorum hominum, id est, ut ante principes & quoslibet persecutores qui non filij noui hominis, sed filij hominum sunt, id est, qui in ueritate permanēt, adhuc non erubescant profiteri fidem tuam. Hinc dicit Dominus in Euangelio: Qui eruberit me coram hominibus, erubescam & ego eum coram patre meo: qui autem non eruberit me, nec ego erubescam eum. Noli igitur tu quilibet erubescere spem tuam, sed quemadmodum uiuit in corde tuo, ita habiter in ore tuo.

Abscondes eos in abscondito faciei tuae. Verē perfecisti dulcedinē tuam manifestē sperantibus in te, quia tandem abscondes eos, id est, munies eos separatos a cōturbatione hominum, a quibus necessariō dum adhuc in area grana cum paleis sunt, perturbantur.

Et pones eos in abscondito faciei tuae. Nota quod non

promittit Dominus locum suis in paradiso, aut in sinu Abrahæ, aut in celo: sed in seipso, habitat enim hic Deus in te, & tandem faciet te habitare in se. Recipe eum hic in corde tuo, & ipse recipiet te in uultu suo. Quia qui nunc occultè tuetur suos in huius uicq̄ loco, tandem tuebatur eos in seipso loco. Quo modo autè locus sit in Deo, dicit beatus Augustinus, quòd etià si sibi esset uox dicendi, nulli esset auris audiendi. Potest tamen quadam similitudine congruè hoc accipi, ut per absconditum facie claritatem uultus eius accipiamus, in qua tandem Dominus bonos tanquam in arce munita collocabit, quæ est abscondita à malis iuxta illud: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei.

Proteges eos.] Tandem quidè abscondes sperantes in te, nunc autem interim proteges eos in tabernaculo tuo positos, id est, in præsentia ecclesie, quæ locus est milicie & peregrinationis.

A conturbatione linguarum.] Hic enim assiduè hæreticæ & schismaticæ linguæ lacerant, blasphemant. Nobis autem quid est faciendum? Recipiant se quisque in sanctam ecclesiam, & teneat regulam ueritatis & unitatis. Et sic à contradictione linguarum manebit securus. Potest etiam abscondes eos, quod de futuro legimus, de præsentia dicitur sic: Perficies tandem Domine dulcedinem tuam hiis qui manifeste in te sperant. Nunc autem interim abscondes eos, id est, munies eos à conturbatione hominum, in abscondito facie tuæ, id est, in secreto cordis eorum, ad iusticiam credètis, ubi faciem tuam absconsam conspiciunt, & sic proteges eos in tabernaculo tuo, & reliqua. Solè enim sancti uiri & perfecti cum eis inultatur à malis, & multa opprobria dicuntur, recipere se in cordis secretum, ubi dulcedine uultus Domini oblectantur, & quasi cum ipso Domino familiariter loquuntur, & ab ipso contra omnem turbationem confirmantur.

Benedictus Dominus.] Postquam perfectus uir tanta beneficia Domini cõsiderauit, scilicet quod ipsum in se sperantem non permittit in æternum confundi. Et quod de laqueo educer eum, & saluabit animam eius de necessitatibus, maxime propter id quod hic proxime dixit, scilicet quòd multitudinem dulcedinis, quam malis abscondit, timètib; se reseruauit, & perficiet tandem eam manifeste sperantibus in se, quos nunc interim in tabernaculo suo protegit: pro his inquam omnibus dicit, Benedictus sit Dominus, id est, exaltatus & auctus in membris suis sit Dominus. Et quia superius diffuse dicta fuerant, breuiter ea recolligit dicens: Quoniam mirificauit, &c. Quasi dicat: Merito dico benedictus sit Dominus, quoniam ipse hanc suam misericordiam prædictam mirificauit, id est, mirificam & desiderabilem fecit mihi perfecto uiro, & in me & in meis confortibus, quorum uice loquor. Perfectus enim hic uir quasi pro toto corpore ecclesie accipitur. Et non in paucis mihi eam mirificauit, sed in ciuitate munita, id est in multitudine ecclesie, quæ munita est, uel quia populosa est sicut ciuitates populosæ sunt munitæ, uel quia fide, spe, charitate, tãquam propugnaculis protegitur. Habet alia translatio, in ciuitate circumstantiæ. Quod beatus Augustinus sic exponit: Dicit quod ciuitas circumstantiæ olim fuit Hierusalem, quam gentes undiq; circumstantabant: ubi erat & sacerdotium & templum, & ubi sacrificia offerebantur, & prophetiæ declarabantur: ubi etiam Dominus predicauit, docuit, miracula fecit, passus est, resurrexit, ascendit. Sed quoddam longè dignius post hæc omnia fecit, scilicet quod misericordiam Christi sui infra illum populum tanquam in uase non permisit claudi, sed uelut fracto uase nomen eius ut oleum per omnes gentes effudit. quod taliter fecit, quia spiritum sanctum de cõlis misit, quo corda Apostolorum quasi quædam robora accendit, & per illos gentium syulam undiq; incendit. Vnde hic rectè dicitur, quod Dominus misericordiam suam in ciuitate munita, id est, populosa mirificauit.

Ego autem dixi in excessu.] Dico benedictus sit Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam in ciuitate munita: & tamen ego in hac mirificatione positus in excessu, id est, in extrasi mentis meo, pro pauore scilicet tribulationum, quas ut hæc mirificatio per me fieret, uidi sæuituras in me, & cõsortes meos nõ solũ à persecutoribus exterius, sed etiã interius à falsis fratrib; & ideo timès impediri dixi, Dñe proiectus sum à facie oculorum tuorum. Quasi dicat: Mala quæ in me facti uiunt, ostendit me amisisse misericordiam tuam contumeliam, nam si me respiceres, nõ me tanta pati fineres. Dicit beatus Augustinus, q̄ ex hoc loco occasionem habuit psalmi titulus, quia ponit hic excessus. Et potest reliqua quoq; pars extrasis scilicet ad superna intèrio hic norari, si sic dicat: Ego in excessu mentis meæ positus, id est, excedens me hominè, ut sublimitatè misericordiam tuam attendere dixi, Domine proiectus sum à facie, &c. i. nõ sum dignus tanta tua misericordia ut prius.

Ideo exaudisti.] Ego quod nõ me extuli, sed humiliatus, & accusaui dicès: Ego proiectus sum à facie oculorum tuorum. Et in tantis tribulationib; clamare ad te pro hac tribulatione nõ desisti, & ideo tu exaudisti uocem orationis meæ, & meorum confortium dum clamare ad te, id est, quia clamaui nõ ore, sed cordis intèrione, ad te Dominum tantum, non ad aliud.

Diligite Dominum omnes sancti eius.] Perfectus uir experius humilitatè in tribulatione. Et quod Deus ipsum clamantè ad se exaudiuit, hortatur nos ut eum imitantes clamemus ad Dñm dicens: Diligite nõ uos uel mundum, sed diligite Dominum, id est, clamate ad Dominum. Ille enim uerè clamat ad Dñm, qui contemnit mundum, & abnegat se ipsum. Diligite dico omnia per hoc futurum sancti eius, & debetis diligere, quoniam Dominus requeret ueritatè, id est hanc uerã dilectionè ubi possit inueniri. Quid enim uerius q̄ creaturã creatorè, quæ nec per se potest subsistere, à quo pender suũ esse diligere. Requirit in q̄ ueritatè, & remunerabit etiã falsitatè: quia faciètib; superbiã, id est quæcũq; peccata. Superbia enim principium est omnis peccati, & hoc abundanter, id est, perseveratè, illis inquam retribuere pro meritis suis Dominus. Potest quoq; ueritas ista cõtra falsitatem illorum accipi, de quibus supra dixit: Qui uidebant me foras fugerunt, & quos nos uel nichinos uocauit. Et superbia plane in eisdem contemnitibus unitatem notari. Nam & illorum falsitatem, & ueritatem eorum, qui seruant unitatem, tandem discutiet Dominus, & utranq; remunerabit. Et ne longũ uideretur hoc expectare infirmis, quia nõ dixit: Retribuere, sed retribuere: hortatur eos dicès, ut patierer expecter. Viriliter agite, & nõ dico in corpore, sed cor uestrum cõsorter in perseverantia, ne sitis manib; dissolutis, & genib; debilitatis. Vos dico omnes qui speratis in Domino, quia uerè diligitis eum. Sciendũ q̄, psalmus iste, què Augustinus & Cassiodorus secuti, in persona perfecti uiri cuiuslibet legimus. In persona quoq; capitia partim pro se, partim pro mēbris suis loquetis, à quibusdã legiè, iuxta q̄, titulus sic exponet: Ille psalmus refertur nõ ad historiam: sed in finè, id est in perfectiõnè, attributus uero Dauid, id est capiti. Psalmus dico dictus ab eo in ipso passionis agone pro extrasi, id est, pro pauore mortis, nõ quod fas sit intelligere ullatenus ex se mortè timuisse, sed tantũ ex nostra q̄ in se trasfigurauit infirmitate, ut alibi dictũ est. Et est quasi dicat: Domine pater, Adam sperauit in se, & ideo confusus est: ego autem speraui in te, & ideo etsi uidear ad horam confusus ab inimicis meis, hæc confusio tamè nõ erit eternalis. Et ut non confundar in æternum, libera me Domine, id est, rescusa me non in iustitia mea, sed in tua iustitia, qua me immunem à peccatis fecisti. Et tu alius inclina ad me humilem aurem tuam, id est propitiationem tuam. Et accelera ut eruas me, id est, ut non differas resurrectionem meam in communem resurrectionem. Et ut tandem eruas me, nunc interim sis Deus protegens me.

Et sis

Et sis mihi domus refugij cōtra ipsos inimicos meos, ut facias me saluum, id est perferentem, ne ab ipsis frangar. Et meritō à te hoc postulo, quoniam tu solus fortitudo mea es, id est, hoc q̄ ego contra eos fortis sum, nō à me habeo, sed à te. Et tu es refugium meū, id est non ego mihi sum refugium, sicut Adam fuit sibi refugium: quia refugit ad se, & perdidit se. Ego uero refugiam ad te, ut inueniam me. Et tu reduces me, id est de angustia Iudaici populi deduces notitiā meā in latitudinem gentium. Et sic enutris me, id est plu-
 10 ra membra mihi capiti adiuges, & crescere me facies. Quod taliter facies, scilicet educendo me per resurrectionem de laqueo, quem absconderunt mihi, id est, de morte, quam occulte perauerunt mihi inimici mei Iudæi. Quod meritō facies, quoniam tu solus es mihi protectio: ego autem mihi sum defectio. Et quia tu uerē educes me, ideo securē cōmendo spiritum meum in manu potentis tue. Cōmendatum enim propriē est, quod cum ea securitate datur alicui, ut quando uoluit qui cōmendauit, illud recipiat. Et meritō ti-
 20 bi cōmendo, quia tu reddes mihi eum: quia redimes me à morte, quia iam redemisti me per immunitatē peccati, cum sis Deus ueritatis, non fallens scilicet in promissis. Vnde etiā quod de mea resurrectione per prophetas promissisti, uerē adimplebis.

Odisti omnes. Deus quidem es ueritatis, sed non es Deus falsitatis, quia odisti Iudæos obseruantes uanitatē, id est magis uolentes amittere innocentiam per mortem meam, quam me uiuente perdere locum & gentem. Quod superuacūe faciunt, quia tamen amittant locum & gentem. Vel potest dici, quod uanitatē Iudæi fecerunt, quando milites ad sepulchrū custodiendum posuerunt, timentes ne discipuli Dominicum corpus furarentur, & dicerent plebi, Surrexit à mortuis. Quod superuacuum fuit, quia eis nolentibus ac nescientibus tertia die resurrexit.

Ego autem in Domino speraui. Illi quidem uanitatem obseruant, ego autem non obseruo uanitatem, quia adhæreo ueritati. Nam speraui in te Domine, & ideo exultabo & lætabor: id est plenariē gaudebo non in mea iustitia, sed in tua misericordia, sicut prius. Et meritō gaudebo in te, quoniam sicut Adam elatum despectisti & necessitatibus multis damnasti: ita respexisti me ad eō humilitatum, ut nec uoluntate à te deuiarem. Et saluasti animam meam de necessitatibus, id est de peccatis omnibus per ueram in nocentiam mihi datam. Et non cluisti, id est nec permittes concludi me in manibus inimici, id est Iudaici populi, ut prorsus nomen meum auferat, sed statuisti iā & statues pedes meos: id est Apostolos meos per quos gradior in loco spaciofo, id est in diffusa multitudine, tam Iudæo rum quam gentiū, qui ab eis uerbum ueritatis audiēt.

Miserere mei Deus. Hactenus caput pro se ipso locutum est, hic autem pro suis loquitur. Quasi dicat: Domine bonis principijs bonos exitus iūge, & sicut mei in me ipso miserus es, ita etiā miserere mei in meis, & opus est, quoniam tribulor, id est tribulantur mei intus & exterius, in quibus quia ego sum, tribulor & ego. & hoc ideo, quia oculus meus, id est ratio meorū conturbata est à puro contuitu ueritatis, quē prius ha-
 60 buit in ira illa quam præuaricator Adam promeruit. & anima mea, id est sensualitas mea est etiam conturbata, & uenter, id est illud quod mollius in meis, scilicet caro ipsa est conturbata. Neq; sensualitas mea uel nostra illicita appereret, neque caro ita fragilis esset, si Adam non peccasset. Et nimirum si hæc omnia in eis sunt conturbata, quoniam uita ipsa meorum, quæ æterna esse debuit, defectum passa est in dolore, id est in ira illa, pro qua semper eis dolendum est. Quod enim irā consequitur ut grauius uideretur, pro ira ipsa posuit. & anni meorum qui deberent esse æterni, defecerunt in gemitibus, id est in eadē ira, pro qua semper ingemiscendum est, quod est grauius. & uirtus, id est cōstantia meorum est infirmata per eadē irā,

ita ut sit in paupertate, id est in omni indigētia plena. Et ossa mea, id est intellectualitas mea, quæ erat præcipuum robur meorum, est conturbata, & pro his omnibus restituendis, quæ ira illa turbauit, sum factus opprobrium, id est uiliter sine omni respectu damnatus apud omnes inimicos meos. Iuxta quamdam translationem: Vel sum factus opprobrium super omnes inimicos meos, id est maiori contēptui habitus sum omnibus inimicis meis: tam Iudæis quam gentilibus, militibus scilicet Pilati qui eū crucifixerunt, & inter inimicos singulariter factus sum ualde opprobrium uicinis meis, id est Iudæis, de quorū lumbis exiit, & ideo factus sum timor notis meis, id est his qui me prius perfectē nouerant, Apostolis scilicet, qui uideres eum capi relicto eo fugerunt. & illi etiā alij discipuli qui uidebant me, id est qui attendebant in me super egenū & pauperem, quia uiderant me prius ut Deum miracula facientem, & docentem. Illi inquam tunc fugerunt foras à me Deo in me hominem simplicem extimandum, & datus sum obliuioni apud eos, remotus à corde eorum tanquam quilibet mortuus. Pauerunt enim me subiaccere legi morientiu. Vel illi qui dixerunt: Nos putabamus quod ipse redempturus esset Israel, & ideo factus sum apud eos tanquā uas perditum, id est cōfractum, id est, uiliter eius quicquid eos docueram tanquam uile scit humor emanans de uasa perditio, id est contracto. Quod inde contigit, quoniam a diu, id est patienter sustinui uicuperationē multorum, id est Iudæorū & gentiliū militum cōmorantiū in circuitu, id est diligentium locum & gentem, & cætera terrena: quæ in rota temporis circueunt, scilicet quia de cruce non descendī cum insultantes mihi dicerent: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reedificas. & Si filius Dei es, descende de cruce, & similia. & ideo cōmorantes in eo circuitu, dum putares me simpliciter hominē simul conuenienter aduersum me, cōsiliati sunt accipere animam meā: id est, ut me interficerent, & nomen meū prorsus deleterent, sed non potuerunt, quia ego speraui in te Dñe, & dixi: Erīpe me de manibus inimicorū meorū Iudæorū, & à persequentibus me gentilibus. Quod debes facere, quia es Deus meus & meorū. Et fortes meę & meorū sunt in manibus tuis, quia nihil eligemus nobis, nisi quæ ad te pertinent. Et ut eripias me, illustra faciē tuam super me, qui nolo esse libertus tuus, sicut Adā fuit: sed sum seruus tuus, id est ita clarifica me resurrectione, ascensione, ut euidens sit me ad te pertinere. Et saluum me fac, id est, fac meos perseuerare non in sua iustitia, sed in tua misericordia, ne confundantur æterna confusione. Et debes facere, quoniam ipsi inuocauerunt te in se, nō aliud. In quibus quia ego sum, ego inuocaui te. Impij autem qui te Deum suum non faciunt, Iudæi scilicet persequentes me, erubescant æterna cōfusione, & in præsentī deducantur in infernum, & dolosa labia eorum standē fiat muta. Quæ modo loquuntur iniquitatem aduersus me iustum in superbia, cum dicūt: Nō habemus regē nisi Cæsarem. Et in abusione rerū, quia maluit retinere locum & gentē, quā innocentiam. Non uero attendūt, quanta sit multitudo dulcedinis tuæ per me mundo promissæ & conferendæ.

Quam abscondisti, & reliqua. Sententia in his quatuor uerbis eadem manet, quæ & in superiori lectione.

Benedictus Dominus. Ex omnibus superioribus, sicut prius dicit, Benedictus sit Dñs. Et gaspari dicta sunt, breuiter ea recolligit dicens: Quoniam per Apostolos suos misificauit omnē misericordiam suā per me mundo exhibitā, id est, meis in ciuitate manita, sicut prius.

Ego autem. Dominus quidem misificauit misericordiam suam. Ut hæc autem misificatio fieret, dixi ego in euidencia rei: Domine proiectus sum à facie oculorum tuorum. Ut quid me dereliquisti? Quasi dicat: In tantum me humiliasti, & affligi permisisti, ut uiderer indignus quem tu respiceres: dixi hoc inquam in excessu mentis, id est quasi in extasi pro pa-

uore mortis positus, quem pauorem non ex se, sed ex nostra quam portabat, pertulit infirmitate. Et quia ego me in tantum humiliavi, ideo exaudisti Domine uocem orationis meae: id est, intentionem cordis mei, dum clamarem ad te pro meis. Et ut uos exaudiat, diligite Dominum, & sic clamate ad eum omnes sancti eius, & reliqua. Hic quoque ad finem sententia prioris lectionis non mutatur.

IN PSALMUM XXXI.
ARGUMENTVM.

ORatio Ezechiae, quia in languorem ob superbiam inciderit: conuenit & cæteris sanctis simili statu degentibus.

IPSI DAVID INTELLECTUS.

EXPLANATIO.

Hic cū poenitentia Psalmus sit, primo David meminit propter titulos Dominum Christum, quoniam ad ipsum respicit, quicquid poenitens iste dicturus est. Deinde intellectus ideo sequitur, quia nullus peccata nisi qui intellexerit, plangit merito; Psalmus talis est in scriptione prenotatus. Vbi se deterioratum peccator tardius intellexit, quia peccata quae confessum prodi debuerant Domino se diutius tacuisse confessus est, audiens à Domino, intellectum dabo tibi, et instruam te. In prima parte Psalmi poenitens loquitur, peccatum suum euidenter agnoscentes, poenam suam merito distributionis in dicens. Quoniam noxia facinora credidit occultanda, ubi breuiter principium et narratio continetur. In secunda parte sola correctio est. Nam cum se propria confessione damnauerit, à Domino sibi credidit esse parcendum. Tertia parte poenitentia bona commendans, etiam sanctos in hoc mundo asserit Domino supplicare, in quo sibi merito testatur esse refugium. Quarta Dominus ad eius uerba respondens, sperantes in se circumdare misericordia pollicetur. quae quatuor partes interiectis diapalmatibus diuiduntur, nisi quas in diuinationibus sequi constat esse propositi.

COMMENTARIVS.

Beati quorum remissa sunt iniquitates.] Commentatur nobis Psalmus diuinae gratiae & iustificationis nostrae nullis nostris meritis praecedentibus, sed sola gratia prauenire. Cuius titulus est Intellectus David, non quod & alij intellectum habeant, sed quia iste praecipuum specialiter quendam intellectum maxime omnibus necessarium aperit. Instruit uidelicet, ut nemo uel libertatem arbitrij uel merita sua sufficere sibi ad beatitudinem credat, sed sola gratia Dei se saluari posse intelligat. Et ait propheta in hoc Psalmo contra populum illum arrogantem superbiae ceruicis, qui iustitiam suam statuere uoluit: iustitiae autem Dei subditus esse noluit, quia per se saluari posse credidit, & ideo gratiam Dei contempsit. Quae uerè dicitur gratia gratis data, quia non eam praecedentia conferunt merita, quapropter rectè Psalmus iste intellectus David intulatur. De hoc intellectu dicit beatus Augustinus: Manifestè plane intellectus est. Nemo iactet opera sua ante fidem. Nemo sit piger in bonis operibus accepta fide, quia sola gratia hoc facit, ut Deus non reddat debitam poenam, sed donet indebitam gratiam. Debet uindictam, & donat indulgentiam. Incipite ergo esse in fide per indul-

gentiam, rursus ut plus addat de eodem intellectu dicit: intellectus uero uel ipsa intelligentia est. Nemo praesumat ad regnandum de sua iustitia, nemo etiam praesumat ad peccandum de diuina misericordia: sed quisque secundum quod sibi conscius fuerit aut doleat corrigendus, aut gaudeat approbandus. Si se deuiasse inuenit, redeat ut ambulet in uia. Si in uia stat, ambulet ut perueniat, & ita nemo superbiat extra uiam. Nullus sit piger in uia. Prima autem intelligentia est, ut noueris te esse peccatorem: consequens uero huius intelligentiae est, ut cum in fide bene ceperis operari per dilectionem, nec hoc meritis tuis adscribas, sed diuinæ gratiae attribuas. & sic non erit dolus in te, ut aliud habens in corde, aliud in ore: sicut in illis quos Dominus in Euangelio similes dealbatis monumentis dicit, quia extrinsecus hominibus apparent iusti, intus autem pleni sunt dolo & iniquitate. Verè enim dolosus est, qui cum sit iniquus praetendit se iustum defendendo iniquitatem suam. Et quia totum per quod saluamur soli gratiae est ascribendum, non illi sunt beati in quibus Dominus peccata non inuenit. in omnibus inuenit, quia omnes peccauerunt, & omnes egēt gloriā Dei. Si illi uero soli sunt beati, quorum iniquitates ante gratiam intensae superueniente gratia sunt remissae, id est, indultae. Et possumus hic dicere iniquitates & originalia & actualia peccata, iuxta quod sequitur, scilicet: Et quorum recta sunt peccata: erit repetitio non ex necessitate narrantis, sed ut expressius Ecclesiae iniquitates remissae ostendantur. Vel si uolumus diuersificare, accipiemus per iniquitates originalia, per peccata uero actualia, quae ex propria transgressione nobis insunt, & secundum hoc simpliciter dicitur. Illi uero sunt beati quorum iniquitates in originalibus sunt remissae, id est, indultae: & quorum peccata actualia sunt recta, id est, abolita per gratiam. Tergit Deus peccata, quia non uult ea uidere, neque animam perdere. non uult uidere, quia non uult punire. Non uult ea cognoscere, quia mauult ignoscere. Et ideo recta sunt peccata. Recta quidem, non ut uiuant, sed ut non uideantur. Auertit enim Deus faciem suam à peccatis, non ut ad nos eam uerterat. Item recta sunt peccata, non ut nesciantur, sed non impurentur. Quod statim subsequitur, Quasi dicat: Rectè affirmo quod illi sunt beati, quorum iniquitates & peccata sunt recta. Nam ille uir uerè est beatus, cuius Dominus non imputabit peccatum, id est, in quem Dominus non uindicabit aliquod peccatum ante gratiam siue originale siue actuale. neque aliquod post gratiam, quia si quid peccauit post perceptam gratiam, non est in spiritu eius dolus: id est, in corde eius, quia non defendit peccatum suum, sed humiliter confiteretur. In illo enim spiritu uerè est dolus, qui iactando merita defendunt peccata sua. Quia cum iustitia sonet exterius, iniquitas latet interius. In quorum scilicet peccatorum defensione frustra laborant, quia dum se ut iniquitatem suam recognoscant, nolunt humiliare, sed defendendo eam se exaltare, destruitur eorum fortitudo: quia nullus in se fortis est, sed in Domino. Iuxta illud: Nam uirtus in infirmitate perficitur. Potest quoque istud, scilicet, Nec est in spiritu eius dolus, per se & de alio accipi: ut iradicatur, Ille uir est beatus, cui non imputabitur peccatum. Et ille est etiam beatus, in cuius spiritu non est dolus. habet alia translatio, in ore eius. Iuxta quod spiritus pro uoce sicuti placet, hic accipitur.

[Quoniam tacui inueterauerunt.] Hoc dicit propheta non propter se, sed in persona illius superbi populi, contra quem in hoc Psalmo loquitur. Quasi dicat: in spiritu quidem illius qui beatus est, non est dolus, sed in meo spiritu est dolus: quia tacui quod clamandum fuit, & clamaui quod tacendum fuit tota die, id est, asidue. Tacui enim, unde proficerem: clamaui, unde deficerem. Tacui confessionem, clamaui praesumptionem: tacui peccato, clamaui merita. Et ideo inueterauerunt

ossa mea. Nam si tacerem merita, & clamare peccata, tunc innouarentur ossa mea, id est uirum mea robusta esset in domo, quia hoc modo inuenit in me infirmus. Quia autem tacui peccata, clamaui merita; inuenerat ossa mea. id est in ueritate permanse runt, quia confitendo peccata, nolui amare nouitatem. Qui autem sunt reparati à peccatis, per misericordiam sunt.

Quoniam die ac nocte.] Ideo inueterauerunt ossa mea; quoniam manus tua, id est flagellatio tua grauata est super me superbum præsumptione: non humiliatum confessione die ac nocte, id est assidue. Vel in prosperitate & aduersitate. Est autem dictum ad similitudinem uerberantis magistri, qui superbo puero non parcit. Dominus autem exaltantem se humiliat, id est super illum manum grauat. Et ideo, quia iste noluit humiliari confessione iniquitatis, passus est pondere diuinitatis, id est debilis ad quemlibet motum refrinandum factus est, ut ad cor rediret, & se peccatorem cognosceret. Quando uero perfererat grauem manum Domini humiliantis, statim sensit quam facilem manum Domini subleuantis: quia peccata sua attendit, & respuit uel respuit. Quod subsequenter inuit cum dicit: Conuersus sum in ærumna mea. Quasi dicat: Manu tua Domine grauata est super me, & in hac ærumna mea, id est in hac continua miseria, & attritione, quam patiebar ex aggravatione manus tuæ; sum conuersus ad te. & hoc ideo, dum pro quod configitur spina, id est compuncta est conscientia mea per legem. Lex enim fixit spinam, id est compungi fecit conscientiam, quia lex admonuit ut se quisque reum agnosceret, uidentem se eam non posse implere. Habet autem quædam translatio, dum configitur spina. Quod uerè bene congruit huic sententiæ. Spina enim feruntur corpora recta & erecta. & ideo per spinam rectè intelligitur superbia de propria iustitia, quæ eam superbia per legem, quæ omnia conclusit sub peccato est humiliata. & sciendum quòd hoc dicit in persona tantum illorum, qui de illo superbo populo pro quo dixit, Quoniam tacui & reliqua, conuersi sunt. Vel forte in sui ipsius persona iuxta priorem statum.

Delictum meum.] Verè conuersus sum. Nam aggravata super me manu tua & spina confixa cognoui delictum, quod contra præcepta feci: & iniustitiam, id est quòd cuncte aliud peccatum meum esse. id est, ex uicio mea processisse. & feci tibi cognitum utrumque, & delictum & ipsum meum esse non tuum, uel facti, uel alicuius talium. & non abscondi, id aperui iniustitiam esse, inhumiliter per confessionem, ut tu absconderes eam misericorditer per non punitionem. Quando enim quis aperit peccata sua Domino confitendo, ipse abscondit ea non puniendo. Et cætera, si ipse abscondit ea non confitendo, Dominus aperit ea puniendo.

Dixi confitebor.] Verè cognitum feci delictum & iniustitiam meam. Nam dixi, id est proposui in corde meo istud: Confitebor Domino iniustitiam meam, id est omne peccatum meum. Et ita quod aduersum me, non aduersum ipsum Dominum. Multi enim confitentur iustitiam suam, ut ille qui dicit: Nihil quidem peccaui, aut ego quidem feci istud, sed non est peccatum. Multi uero & si confitentur iniustitiam suam, tamen non aduersus se, sed aduersus Dominum. Ut ille qui dicit: Ego quidem peccaui, sed non est culpa mea: quia Deus me talem qui facile peccarem, fecit. Aut quia fatum hoc fecit, uel constellatione, uel inimica gens tenebrarum, quæ rebellat Deo, & ideo facit homines peccare: uel quòd libet tale. Et hi omnes qui talia dicunt, de longinquo circueunt ad Dominum accusandum, quia de compendio uenire nolant ad ipsum placandum. Si enim breuiter dicerent, Domine quod nos peccauimus, non tu, non fatum, non constellatione, nec aliquid talium accusandum est, sed nos soli: quia cum liberum arbitrium nobis dedisses, nos con-

fensimus diabolo uolentes & scientes. Si inquam talia dicerent, de compendio ad placandum Dominum uenirent: Dixi quod in proposito meo confitebor Domino, & adhuc non erat uerbum in ore, & iam auribus Domini erat in corde: quia tu Domine statim cum hoc proposui, remisisti mihi non solum peccatum, sed impietatem peccati. Peccatum enim dicitur malum quod fecit impietas uero peccati, quod non in se, sed in Dominum ipsum retulit.

Pro hac orabit.] Hoc iterum dicit contra superbum illum populum, qui gratiam de qua remittuntur peccata, de sua præsumens iustitia non quæsiuit. Et sic continuatur: Tu quidem Domine remissionem peccati fecisti mihi. Et pro hac remissione orabit te, ut perueniat ad te omnis futurus sanctus, per ipsam tunc quando congruum erit orare: quia erit qui exaudiat, scilicet in tempore opportuno, id est, in tempore gratiæ. De quo dictum est: Ecce nunc tempus acceptum, & reliqua. Et quia præuidit in illo tempore accepto plures hæreses esse futuras, prædicit nobis eas, ut nos præmuniat ab eis. Et conuertit se ad nos. Quasi dicat: Omnis quidem sanctificatus per gratiam orabit ad Dominum, sed tamen non omnes ad eum peruenient: quia positi in diluuium aquarum multarum, id est in profunditate multarum doctrinarum hæreticarum, non adproximabunt ab eo. Per aquas multas accipere uarias doctrinas, & peregrinas hæreticarum. Alia enim aqua, id est doctrina fuit quòd faceret homines peccare, alia quod constellatio. Tertia quod inimica gens tenebrarum, quæ rebellat Deo, & plures aliæ tales, contra quas dictum est: Bibe aquam de cisterna tua, & de fluente putei tui. Putei enim sunt Apostoli, quorum doctrinam debemus bibere, id est, insisteret. His etiã aquis multis est contraria illa una aqua, quæ de ipsius intimo fonte puræ ueritatis aqua, scilicet humiliationis cordis, quæ quid aliud docet, quam hominem se humiliare, se metipsum abnegare, atque profus contemneret? Hæc autem aqua non in Aristotelicis, non in Platonis, non in aliquibus philosophicis dictis reperitur, licet multa mirabilia ibi continentur: sed solus ille eam tradidit, qui cum esset diues, pro nobis factus est pauper: & cum esset innocens, pro nobis abluu uoluit & uisitari.

Tu es refugium.] Apostropham ad Deum facit. Quasi dicat: Contra has aquas multas strepentes, prementes, sed non opprimentes: urgentes, sed non demergentes, es tu Domine refugium meum liberans me à tribulatione, quæ per has strepentes aquas circum dedit iam & circumdabit iam. Tu dico exultatio mea ens in spe, & ut tandem sis in re, erue me ab omnibus inimicis meis circumdantibus me.

Intellectum tibi dabo.] Ita continuatur superius ad principale: Dixi in corde meo, Confitebor, & reliqua. Et me hoc dicente tu iam in fortibus a deras, & uolenti ingredi ad te occurrebas. Quia dixisti, Accede fili, ego dabo tibi intellectum bonum uitæ, scilicet ut peccatum cognoscas, & sic de te non præsumas: sed confitendo peccata & bene operando ad me gaudeas, quò usque illuc peruenias, ubi non sis in spe, sed in re. Dabo inquam intellectum, & non in uia hac, qua dato intellectu gradieris, id est, in bene operando instrua te, non ut ibi hæreas, sed ut ab ea non aberres, & in ea proficias. Et hoc modo instrua te, quia firmabo oculos meos super te, id est dirigam in te lumen intelligentiæ meæ confirmado oculos misericordiæ meæ super te; ut tu non auertas oculos tuos à me.

Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.] Hucusque egit de his qui clamant peccata, & tacent merita. Principaliter autem hic se conuertit ad illos, qui tacent peccata, & clamant merita, ut superius ille prædictus populus, exhortando eos ut resipiscant. Quasi dicat: Quando quidem apparet in me quòd in solis confitentibus remittit Dominus peccatum, & promittit intellectum & instructionem in uia, & cæ-

tera. Ergo uos qui hæcenus iactastis merita, & ta-
cuisse scelera, nolite fieri de reliquo sicut equus &
mulus. id est irrationales & indomiti, ut proprio ue-
stro lessori, Domino scilicet non obtemperetis, sed
iplum excutiat, & non cognoscatis sicut faciunt ma-
ximè indomiti equi & muli. Vel quia equus subijcit se
cuicūq; lessori: & mulus cum sit oniferum animal,
patitur se à quocunq; onerari. Poteest iuxta hæc quoq;
similitudinem ita dici: Nolite fieri sicut equus & mu-
lus, id est nolite cuicunq; subijci, uel à quocunq; one-
rari doctriinis uarijs & peregrinis, ut per hoc sitis simi-
les equis & mulis. Quod non debetis, quia mulis &
equis non est intellectus, id est, ratio sicut in uobis.

In chamo ex freno maxillas eorum constringe, qui non ap-
proximant ad te.] Apostropha ad Dominum. Quasi dicat:
Hortor superbieutes de iustitia sua, ut nolint fieri si-
cut equus & mulus. Qui autem uolunt id fieri, ut sint
sicut equus & mulus, & ideo non approximant ad te
humiliando: sed eorum maxillas, id est iactantia eor-
um constringe tu Domine in chamo & freno. quod
unam est, & hic pro eodem accipitur quocunq; scilicet
diuino flagello in præsentia. Damnantur enim ple-
runq; mali duplici contritione, hic scilicet & in futu-
ro. Et per maxillas, quibus os mouetur ut loquatur,
rectè iactantia de meritis significatur. Quia uero ma-
xillæ mandibulæ sunt, accipit Casiodorus hic per
chamum & frenum subtractionem tatum temporalium
honorum. Et non est hoc maleuolentiæ uorum,
sed enunciatio pœnæ illorum.

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino mis-
ericordia circumdabit.] Verè Domine cõstringes nõ ap-
proximantes ad te, quia multa erunt flagella pecca-
toris non contentis, sed defendentis peccata sua:
quia & hic & in futuro flagellabitur. Et quia posset
obijci quòd etiam boni flagellentur, remouet illa
non esse flagella, sed misericordiam. Aliter enim
flagellat Dominus seruum ut expellat, aliter filium
quem in hæreditatem recipiat. Et est quasi dicat:
Peccatores quidè flagellabuntur, sperantes autem in
Domino non flagellabuntur: sed misericordia, id est
pia & paterna correctio circumdabit, id est muniet eos.

Lætamini in Domino.] Quia misericordia Domini
tantum circumdabit sperantes in ipso Domino, er-
go uos iusti, id est per misericordiam Domini repara-
ti & facti iusti, lætamini corde, & exultate corpore, id
est plenarium gaudium habete in Domino. Et glo-
riamini, id est, non solum libenter flagella misericor-
diæ sustineatis, sed etiã gloriamini in eis omnes uos
qui non distorti, sed recti corde estis. Recti corde di-
cuntur illi, qui cor suum ita secundum uoluntatem
Dei dirigunt & complant, ut nihil factum ab ipso
eis displiceat: & quicquid patiuntur, iuste se pati op-
inuentur. Distorti uero corde sunt, qui uoluntatem
suam uoluntati Dei præponunt, & quibus displicent
quæ ab ipso sunt, atq; se iniuste pati quælibet mala
opinantur. Vnde in aliquam harum prauarum senten-
tiarum incidunt, scilicet ut haud dicant Deum non ef-
se, aut iniustum esse. Aut diminuentes ei regimen, di-
cant eum terrena non dispensare.

IN PSALMVM XXXII.
ARGVMENTVM.

Post uictoriam de Assyrjs carnè triumpham
le componitur, in quo docetur irritæ spei ef-
se omnia, quibus præter Deum mortales ex-
ultant.

IN FINEM PSAL-
mus Dauid.

EXPLANATIO.

Hortatur in hoc Psalmo propheta Ecclesiã fidelem ad psal-
modiam, enumerans potentiam factãq; creatoris, ut ad lau-
des eius auidius festinet, cum uirtutem ipsius pietatemq; cogno-
scit. per totum quidem Psalmum propheta loquitur, sed in pri-
ma sectione monet iustos in Domino gaudere, qui creaturas
suas mirabili potentia continet: secunda exclamat beatum es-
se, qui ad eius meruit pertinere culturam, significans tempora
Christiana. in quibus erat multitudo gentium creditura.

COMMENTARIVS.

Exultate iusti in Domino.] Titulus est,
Psalmus ipsi Dauid, prophete scilicet
uel cuilibet perfecto attribuendus. Di-
cunt expositores sancti, hunc Psal-
mum continuari superiori. Et uide-
tur satis congruum: quia sicut in su-
periori hortatus est ut nullus præsumeret de meritis
suis ante uidere, cum nullus saluaret nisi per gratiam:
hic ita hortatur fideles iam factos, id est iustos, ut non
habeant fidem ociosam. Fides enim sine operibus
mortua est. Poteest ergo in superiori Psalmo pars il-
la sententiæ de primo titulo notari, scilicet nemo ia-
cter bona opera sua ante fidem. In hoc uero Psalmo
pars reliqua, scilicet nullus sit piger in bonis operi-
bus accepta fide. Et est quasi diceret: In iusti, id est in
fideles exultent in mundo, ut transeunte mundo trá-
seat eorum exultatio: uos autem iusti, id est fideles cre-
dentes in eum qui iustificat impium, exultate in Do-
mino non in mundo, ut sicut Dominus æternus est,
ita exultatio uestra sit æterna. Et quia ita cõuenit ex-
ultare, ut laudent illum in quo nihil est quod displi-
ceat bonis, & cui omnis ille placet cui ipse non displi-
cet, congruè subdit, Rectos decet laudatio. Rectos uo-
cat iustos. Et sunt recti, ut supra dictum est, qui non
uoluntatem Dei distortent: sed secus eam cor suum
dirigunt, grati ei in omnibus quæ ab ipso sunt.
Quia & si in aliquo perturbat eos humana fragilitas,
consolatur eos diuina æquitas. Et ideo laudat Deum
& in aduersitate & in prosperitate, quoniam talis lau-
datio decet solos rectos, id est, iustos. Iniusti enim &
distorti non sic laudant Dominum. Vnde dictum
est, Si bene feceris ei, bene dicet tibi: si uero malè ei
fuerit, non benedicet te, immò reprehendet, dicen-
do te iniustum qui crucias eum, cum alios nequiores
eo non punias.

Confitemini Domino.] Quia rectorum est laudare
Deum, ergo uos iusti confitemini Domino, id est, lau-
date Dominum in cithara, & psallite ei in psalterio.
Cum dicit, confitemini in cithara, & psallite, noli in-
tendere animum ad theatralia organa, sed ad spiri-
tualia. Cithara enim ab inferiori parte sonat, & nos
ex inferiori nostro habemus unde dupliciter Deum
laudare possumus: ex prosperitate scilicet, & ex ad-
uersitate. Est enim quædam terrena prosperitas, cum
sani uiuimus secundum carnem, & cum ea quibus ui-
uimus abundant, & cum fructus largè proneniunt:
quæ quia ad terrenam uitam pertinent, ingratus exi-
stunt quisquis ex eis non laudat Dominum. Est item
quædam terrena aduersitas, cum in languoribus &
uarijs tribulationibus laboramus. Ex quibus etiam
debemus laudare Deum, scientes hoc non fieri nisi ex
illius suauis dispositione. Cuius sapientia attingit à
sine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.
Rursus si ea quibus uiuimus de fuerint, & si fru-
ctus non largè prouenerint, aut si hæc per uolentiam
nobis ablata fuerint, inde etiam laudemus Domi-
num, citharizantes ei cū citharista illo præcipuo qui
dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Dño
placuit, ita factum est: sit nomè Dñi benedictum. Quia
& si

& si auferuntur quæ dedit, non tamen ipse auferuntur qui dedit. Psalterium autem de superiori parte resonat, & tu aliquis attendens superna dona Dei, scilicet quid præceptorum tibi dederit, & quæ cælestis doctrina re imbuerit, & quid deluper ex illis intimo fonte puræ ueritatis præ alijs tibi concesserit: lauda Dominum, psallendo ei in psalterio decem cordarum. Decem enim cordæ, decem præcepta sunt: ex quibus tria pertinent ad dilectionem Dei, septem uero ad dilectionem proximi, de quibus in huius tractatus principio satis expeditum est. In quibus decem præceptis tange psalterium adimplendo legem, quæ Dñs Deus tuus non uenit soluere, sed adimplere. Ille psallit Domino in psalterio decem cordarum, qui quis bene operando laudat Dominum in adimplerione legis, quæ continetur in decem præceptis.

Cantate ei canticum nouum. Quia lex se habet & ad uertutem & ad nouitatem, appositum est hoc ad determinationem. Quasi dicat: Hoc modo horror confiteri & psallere Domino in psalterio decem cordarum, ut canteris ei non lingua, sed uita: canticum non uetus, sed nouum. Canticum enim nouum nemo catar, nisi renouatus per gratiam. Et est nouum canticum, noua charitas, ut non tantum quisque diligat amicum, sed etiã inimicum sicut seipsum: sicut uetus canticum, est uetus animositas. Cantate in quã Domino, & bene psallite ei præceptorum uestro, scilicet ut in nullo ei displiceatis. Quod erit, si psallatis ei in uociferatione, id est, in immensa & ineffabili mentis exultatione. Vociferatio enim siue iubilatio est sonus quidam, significans cor parturire, quod non potest dicere. Et talis laus cum sit ineffabilis, non decet nisi ineffabilem. Ineffabilis autem est, quem fari non potest, & si fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi ut iubilis, id est, ut cor gaudeat sine uerbis. Et immensa latitudo gaudiorum excedat meras syllabarum.

Quia rectum est uerbum Domini. Ideo deberis psallere Domino in uociferatione, quia uerbum Dñi quod erat in principio, id est, filius Dei patris, rectus est, quia nullum fallit. Nihil enim promittit, & non reddit. Quod si faceret, non rectus, sed obliquus esset. Et omnia opera eius, id est, Domini sunt in fide, id est, fideliter non fallaciter à nobis sunt agenda. Sint ergo opera nostra in fide ut efficiamur fideles, credentes in eum. Iustus enim ex fide uiuit. Inuenimus Dominum esse fidelem in Apostoli dictis, ut tibi: Fidelis Deus, qui non patitur, & reliqua. Et item: Si toleramus, & conregnabimus. Si negauerimus, & ipse negabit nos. Si autem non credimus ei, ipse fidelis permanet, seipsum negare non potest. Alio autem modo dicitur Deus fidelis, alio modo homo. Homo enim fidelis est credens Deo promittenti: Deus uero fidelis est, explens homini quod promissit. Factus est nobis ipse fidelis debitor, sis tu auarus exactor. Teneamus ergo fidelissimum debitorem, qui iam tenemus misericordissimum promissorem.

Diligit misericordiam. Alia causa ad idem: Ideo debemus Domino cantare & psallere, quia ipse diligit misericordiam, & exhibere & exhiberi à nobis, & iudicium facere, & fieri à nobis. Non ergo transeat nos misericordia, quia subsequetur iudicium. Nunc enim locus est misericordiae: & eius quã Dominus exhibet, & quam uult à nobis exhiberi. Et hæc est in Deo, quã exhibet misericordia, quia uocat aduersos. Conuersis donat peccata, peccantes ut conuertantur patienter expectat. Et quam cito conuertuntur, obliuiscitur præterita & promittit futura. Hortatur pigros, consolatur afflictos: docet studiosos, adiuvat dimicantes. Neminem deserit laborantem, & ad se clamantem. Ipse donat unum sibi sacrificium. Ipse tribuit unde placeat. Et hæc misericordia non excludit ab eo iudicium, quia sicut misericors est in conuersos, ita iustus est in non conuersos. Et sicut misericors est in humiles, ita erit iustus in superbos. Et sicut misericors est in conuersos, ita

iustus erit in mentientes. Et ipse qui diligit facere hæc misericordiam, & hoc iudicium, uult ut & nos quantum possumus, ut indigentes misericordiam faciamus ut æqualiter in omnes iudicemus: scilicet ut nec personam pauperis in iudicio accipiamus. Iniquior enim quam iustus est qui parcendo facello pauperis, uulnerat cor ipsius pauperis. Diligit inquam Dominus misericordiam, quod inde apparet: quia misericordia Domini plena est terra, id est, reparatis per misericordiam Domini. Quid autem cæli? Quasi dicat: Cæli non indigent misericordia, quia in cælis non est miseria: in terra uero abundat miseria, abundetur misericordia. Plena est terra miseria, plena sit & misericordia. Et ne quis puraret quod cæli per se firmi subsisterent, & Domino non indigerent, dicit: Cæli firmati sunt uerbo Domini. id est, hoc quod cælestis exercitus, ut cherubin & seraphin præuocante diabolo perfliterunt, non ex se, sed à Domino patre & uerbo eius habuerunt. & non pars uirtutis, sed omnis uirtus eorum est à spiritu oris eius, id est, Domini. id est, à spiritu sancto. Nota sanctæ trinitatis ordinem, prius enim posuit Dominum patrem & uerbum, nunc ponit spiritum sanctum. Potest quoque iste uersus aliter legi. Quasi dicat: Vnde contigit hoc quod terra plena est misericordia Domini? Inde scilicet, quia Dñs misit quosdam cælos, id est, Apostolos per totum orbem terrarum, qui ubique seminarent & spargerent misericordiam eius. Nulla enim misericordia maior est quã peccatorum remissio, quã remissionem ipsi in trinitatis nomine per totum orbem prædicauerunt. Et quasi aliquis quereret, Quomodo ausi fuerunt illi ire, cum oues essent inter lupos. Respondet, eos ideo ausos fuisse ire, quia firmati sunt oues illæ ut lupos non timerent, imò una ouis multos consumeret lupos, à uerbo Domini à quo electi. Stulta enim & infirma mundi eligit Deus, ut confundat sapientia & fortia. & per hoc maxime firmati sunt, quia omnis uirtus eorum est à spiritu sancto, quo de cælis misso super eos, ita corda eorum confirmata sunt, ut nequaquam inter sæuientes lupos trepidarent. Virtus eorum dico congregans aquas maris, id est, amaras & falsas cogitationes persecutorum, quæ prius in aperto erant, comprimens sicut in utre intra terminos pellis, ut tantum intra se saeuirent non forinsecus, ut prius prædicantibus enim Apostolis & multiplicante uerbo Dei, & credentium multitudine licet mali non deessent, quia simul in area sunt paleæ & grana, & in torculari uina & uinacia, & oleum & amurca: non ausi tamen fuerunt ipsi mali nequitiam suam aperte ut prius exercerent, pressi à tanta fidelium multitudine: congregatæ sunt inquam aquæ maris in utrem, quod non inutiliter factum est: quia posuit Dominus, uel uirtus illa abyssos, id est, homines pessimos in profundum uitiorum demersos, ut thesauris, id est in Ecclesia, quasi in thesauris. Videlicet ut inde proferat donaria suis, quando uoluerit, sicut aliquis Dominus de thesauro suo soter. scit enim Dominus militibus suis dona sua proferre, & quid proferat, & quando & quantum potestatem det malis super bonos ad istorum eruditionem, & illorum damnationem. Viuit enim impius pio, quia est ei quod lima ferro, & quod fornax auro. potest aliter quoque secundum priorum sententiam in uerbo Domini dictam uersus iste continuari. Quasi dicat: Diligit inquam Dominus misericordiam, ut supra diximus. Diligit & iudicium, quod inde apparet: quia congregans est aquas maris sicut in utrem, & reliqua. Sententia non mutatur, nisi quod quidam dicunt, sicut in utrem ad solam similitudinem. Sicut enim qui in utre aliquid colligit, quantum uult retinet, quantumque uult effundit: ita malis ex nutu Domini datur quantum se uiuant, & quantum non sauiant. Et pertinet hoc ad præsentem iudicium.

Timent Dominum omnis terra. Quia Dominus posuit abyssos in thesauris, ideo omnis terra bene culta scilicet, id est fideles timeant Dominum non abyssos ipsas.

ipfas. Quasi dicat: Non exultet terra inani & superba læritia, quasi nihil timens, cum audit talia: sed timeat Dominum. Gaudeat, quia plena est terra Domini misericordia: timeat uero, quia Dominus posuit in thesauris abyssos. Ut per illos instruat suos ad cœlestes thesauros. Et ideo qui prius de spe promittebant sibi securitatem, redeat in timorem. Sperare enim & non timere, presumpcio est. Timeat inquit Dominum omnis terra, & ab eo solo non ab alio commoueantur ad timorem omnes inhabitantes orbem, id est, diligentes perfectioem. uel quia ita inhabitant & excolunt se ipsos, ut sint orbis, id est perfecti. Sicut quippe leo, time Dominum: insidiatur serpens, insidiatur diabolus, time tantum Dominum.

Quoniam ipse dixit. Ideo timendus est Dominus solus, quoniam ab ipso omnia facta sunt, & nihil nisi permissa facere possunt. Ipse enim dixit, & facta sunt, id est, per uerbum & sapientiã suam omnia ab ipso prima creatione facta sunt, & etiã resecta: quia ipse mandauit, id est mandata dedit, & per illa mandata creata sunt in bonis operibus, quæ simpliciter prius erant facta: & hoc modo sunt creata, quia Dominus dissipauit consilia gentium contra fideles. Quæ hæc erant, capiantur, lacerentur, incarcerentur, & cetera talia, quæ Dñs dissipauit dissipatione bona. Plures enim fãuit persecutores effecti sunt boni fideles. Et bene potuit cõsilia gentiũ contra membra dissipare, quia etiam reprobauit, id est, destruxit cogitationes populorum in dæorum contra caput. Et non solum populorum inferiorum, sed etiam reprobauit consilia principum, id est, Pilati, Annæ & Caiphas: quod est à maiori. Maius enim fuit contra caput quam cõtra membra surgere.

Consilium autem Domini. Illorũ inquam consiliũ dissipatum est. Consilium autem Domini, dispositionis scilicet antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ non est dissipatum per uerbum suum, sed manet in æternum. Et repetit euidentiõibus uerbis idem dicens: Cogitationes cordis eius manebunt in generatione præsentis, & in generatione futura. Loquitur autem hic de Domino Deo fecundum nos, qui aliquando sedemur & cogitamus: deinde cum familiaribus nostris consilium capimus, nõ quòd hæc in Deo sint, sed ut per ea quæ in nobis cognoscimus ad diuina, & non uisibilia accedamus.

Beata gens cuius est Dominus Deus eius. Quandoquidẽ Dominus ita potes est, quòd per eum omnia facta & resecta sunt, & ipse consilia malorum in fatum & dissipat, consilium autem eius nemo dissipat: ergo gens illa uerè beata est, cuius ipse qui est Deus omnium ex necessitate est Dominus uoluntate. Vel potest ita simpliciter continuari. Quasi dicat: Quod est illud consilium Domini, quod manet in æternum? Hoc scilicet, ut gens nõ cuius est argentum uel aurum, uel aliquid terrenum: sed sola gens uerè sit beata, cuius Deus est Dominus eius, id est, quæ illum quem Dominum habet ex necessitate eligit sibi secundum dominiũ quidẽ in hereditatem: & quam ipse Dominus econuerso eligit sibi in hereditatem, quam per se & per suos excolat. & cuius fructibus, id est bonis operibus & uirtutibus satiatur & gaudeat. Boni enim omnes & hereditas Domini sunt, & ipsum habent hereditatem. Ut in quinto Psalmo, cuius titulus est pro ea quæ hereditatem assequitur, supra dictũ est. Et ut hi tales beatificarentur fuit consilium Domini.

De cœlo respexit Dominus. Quasi dicat: Quo modo elegit Dominus illam hereditatem, hoc scilicet modo: quia Dominus misit primum cœlum Adam scilicet, in sublimitate uirtutum positum, in quo cœlo inspexit nos dum obediens permansit, & in eodẽ despexit cum inobediens exiit. Deinde misit aliud cœlum stabilem illo, secundum scilicet Adam, id est hominem dominicum: cui non datus est spiritus ad mensuram, & de quo dictum est: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. De quo cœlo respexit hæredi-

tatem illam per affectum misericordiæ, & deinde uiddit ipsius misericordiæ effectum exhibendo in uocatione omnes filios uerorum hominum: id est, imitatores patriarcharum, prophetarũ, qui ueri homines non debominantes se, in inferno fuerunt? Videt enim Dominus uidentes se. Accipe autem per filios hominum eosdem quos prius per beatam gentem.

De preparato habitaculo suo. Illud est repetitio, ut determinet quos filios hominum accipiat, si preparatũ habitaculum, id est quod per cœlum intelligamus. Si uero per preparatũ habitaculum Apostolos ipsos, quos uerè Dominus preparauit, quia per se ipsum eos uocauit, docuit, misit: tunc bene diuersificatur. Nãq; per hos quoq; respexit Dominus super omnes qui inhabitant terram. Iuxta illud: In omnem terram exiuit, & reliqua: Quia per eos & eorum successores multos ad fidem uocauit atq; conuertit. Inhabitantes autem terram dicuntur propriè, qui propriã terram, id est carnem suam ita excolunt, ut non germinet eis spinas & tribulos, sed uarios flores uirtutum, ut tandem eam clarificatam recipiant.

Qui finxit singillatim. Quasi dicat: Ille respexit & de cœlo & de preparato habitaculo habitãtes terrã, uocãdo eos qui fecit aptos ut uocaretur, scilicet qui finxit, id est, q manu omnipotentiæ & misericordiæ plasmauit corda, id est animas eorũ singillatim. id est, singulis dãdo singula dona, ut alij genera linguarũ, alij sermonem scientiæ & sapientiæ, & reliqua, non tamen per superbiam unitatem dirimentia. Sicut enim in nostro corpore sunt & membra, & membrorum officia diuersa, salus autem una: ita in corpore Christi sunt multa membra, & membrorum officia diuersa, & ipsis singularibus diuersa dona concessa, charitas autem una. Qui enim in membris Christi oculus est, nõ illum debet contemnere qui est pes: sed ille debet huic ambulare, & iste illi præuidere, ueluti fit in bonorum cœno bijs monachorum. Ille inquam respexit qui finxit: & quia finxit, intelligit solus perfectè omnia opera hominum, quia intelligenter penetrauit usque ad finem intentionis ipsorum operum. Qui enim fecit hominem, nouit quid sit in homine, & homo uidet in facie, Deus autem in corde.

Non saluatur rex per multam uirtutem. Quia respicere & uidere & eligere Domini in hæreditatem, uerè saluare est. Vnde superius notatum est, quod Dominus saluat. probat illud, quasi dicat: Verè solus Dominus saluat, quia nullus alius. Nullus alius saluat, quia neq; rex, id est, quilibet potens: neq; gigas, id est quilibet fortis saluat. De quib. magis uideretur. Rex & gigas non saluat, quia etiam se ipsum non saluat, à maiori. Quod sic dicit: Rex non saluabitur per multam uirtutem, id est per multam potentiam: & gigas non saluabitur in multo robore suo. & hoc ideo, quia equus, id est omnis terrena pōpa siue in fortitudine, siue in potentia fallax est ad ueram salutem. Hoc autem ideo dico, quia equus, id est quilibet confidens in tali pōpa, id est, in abundantia uirtutis, id est quantumcunq; abundet in ea, non saluabitur. Aliter quoq; possunt hi duo uersus legi, si per regẽ accipiamus quemlibet illicitos motus bene regentem: per gigantẽ uero iuxta aliam eius proprietatem, quemlibet non solum se regentem, sed etiam uelocem, ut secularis quamlibet illecebra non retardet eum, & sic dicitur: Verè solus Dominus saluat nõ merita, quia etiam ille qui est rex bene reges motus: & quod plus est, ille qui est gigas, id est uelox seculari illecebra non retardetur, de quibus potissimũ uideretur, nõ saluabuntur per uirtutẽ suã. Et hoc ideo, quia equus quo portantur caro scilicet humana fallit, id est, labi facit eos tendentes ad salutẽ. Facilis enim lapsus est secundũ carnẽ, ut qui stat semper uideat ne cadat. Hoc autẽ ideo dico, ut sciant quæ rex uel gigas nõ saluabitur, quãtacunq; uirtus sit in eis in abundantia ipsius uirtutis, si suam facit eam, & non potius gratiarum actionem agit pro ea, & diuina

uinae gratiae profusus deputat eam. Et quasi aliquis diceret, Quid ergo? Vnde erit saluatio? Dicit, Ecce unde erit saluatio: Quia oculi Domini, id est respectus misericordiae Domini erunt super meruentes eum casto & filiali, non seruili timore. Et quia timor sine spe desperatio est, ne hic meruentes desperantes acciperemus, dicit: Et in eis, id est super eos erunt oculi Domini, qui cum timeant, sperant tamen in misericordia eius, quae desuper tantum est, & non ex meritis procedit. Et ideo sperant in eo, ut tandem eruat animas eorum à morte aeterna. Et nunc interim alat eos scripturae factae alimonij in fame, id est in hac praesenti uita, quae est tempus famis: quia hic semper boni esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam saturabuntur.

Anima nostra. Quia Dominus tandem eruet à morte, & nunc interim alit: ideo meritò anima nostra sustinet pondus praecceptorum Domini patienter ferendo pondus diei & aeterni. Iuxta illud: Veniet Dominus, & non tardabit, si moram fecerit, expecta eum, & ideo etiam meritò anima nostra sustinet Dominum, quoniam ipse est adiutor noster in bono, & protector à malo, uel adiutor, ut perficiamus, protector ne deficiamus. & quia tandem cor nostrum, & si modo tristatur, uerè lætabitur in eo, cum ipse erit omnia in omnibus. Et quia in eo lætabitur, ideo meritò non solum speramus, sed etià sperauimus, id est, anchoram spei nostrae fiximus non in mundo, sed in nomine eius quod est sanctum. Ille enim dignè sperat in hoc nomine, quod est Dominus, qui se ipse & uerè subijcit seruitio eius. Et est in Domino ideo hoc nomen Dominus Deus sanctum & castum, quia non seruitur ei ad ignominiam, sed ad gloriam: non ad mortem, sed ad uitam. In hominibus uero quibus seruitur ad latrocinium, uel ad rapinas, ad homicidium, & ceteras iniquitates, neque casti neque sanctum est hoc nomen Dñs.

Fiat misericordia tua super nos. Quia lætabitur in te cor nostrum, ideo Domine fiat in praesenti misericordia tua, id est iustificatio gratiae tuae super nos, & hoc ad illum modum, ad quem nos sperauimus, id est, pro spe quam coniecimus in te. Conijciat enim multum se quisque in Domino, & multum miserebitur eius. Vnde alibi dicitur: Quia eatenus ignoscit, quatenus se quisque cognoscit.

IN PSALMVM XXXIII.
ARGUMENTVM.

E benedicere uictò Assyrio semper Dominum benedicere promittit, & angelum adiutorem sibi precatur immitti, moxque ad exemplum sui cunctos in Dei laudem prouocat. Item uox fidei per se iunium. Item Arnobius: Nisi inquit, mutaueris uultum tuum coram principe uitiorum, & dimiseris eum, ac uirtutum Domino omne quod tibi superest uitae mancipaueris tempus, non uerè dicis, Benedicam Dominum in omni tempore.

PSALMVS DAUID CVM MV-
tauit uultum suum coram Abimelech,
& dimisit eum & abiit.

E X P L A N A T I O.

Cum Saul persequeretur Dauid, confugit ad Achis regem, ubique dum esset inuidia faciente suspectus, industriose mutauit uultum, ita ut saluus ora cõpleret, quatenus energumenus estimatus miseratione faciente dimitteretur illatus. Dauid ergo Christus est, Achis populus iudeorum, in quo ille incarnatus, Bedae tom. 8.

sed inuidentibus non agnoscendus apparuit. Vnde & Achis in interpretari dicitur, quomodo est. Quod est uerbum mirantis, & non cognoscentis: quia iudei uirtutes Christi admirantes, ipsum Deum esse minime cognouerunt: & bene Dauid uultu mutatus saluus dimisit in barbam, salua quippe infirmitatem, barba uirtutem designat: quia Christus cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Nec in nomine regis error est, cum ex patre regeneratus potuerit etiam Abimelech dici, qui interpretatur pater meus rex, siue patris mei regnum. sed & mysterij sensus arduus, quia iudei patrem regem habuerunt: de quibus dicitur, Filij autem regni eiecientur in tenebras exteriores. Dimisit autem eum, & abiit. Dimisit iudeos & abiit credendus à gentibus. Potest & ita dici, quia coram Abimelech sacerdote mutauerit uultum, quando ut arma panesque sibi sociisque perciperet à Saule se missum simulauit. Per totum Psalmum uerba prophetae sunt, alphabeti Hebraei literas excepta sexta in capitibus uersuum per ordinem ponens. In prima parte benedicere se Dominum compromittit, admonens mansuetos, ut cum ipso in eius laude persecuerent. Secunda ad conuersionem fidelium, quae sunt benemeritorum premia non tacentur. Tertia quasi filios admonet, à quibus se delictis debet abstinerere. Quarta iustos dicit ex omnibus tribulationibus eruiendos, & impios debitas poenas esse passuros. Quarum prima pars comprehendit literas quatuor, secunda sex, tertia, quatuor, quarta residuas septem.

C O M M E N T A R I V S.

Benedicam Dominum omni tempore. Titulus est talis, Psalmus Dauid cum immutauit uultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abiit. Cõtinet historia libri Regum, quod post interfectionem Goliath cum puer Domini Dauid in tantâ gloria peruenisset, ut etiam à mulieribus in choris suis Sauli praerferretur dicentibus: Saul percussit mille, & Dauid decem millia. Indignatus est ualde Saul, & cepit ei inuidere, atque quo modo interficeretur, cepit machinari. Quod sanctus uir ille intelligens, fugit ab eo in regnum Achis regis Geth, ut ibi lateret. Cum uero illic quoque gloria eius publicaretur, duxerunt eum milites ad Achim regem, narrantes ei qualis & quantus esset. Ille autem timens ne etiam Achis per inuidiam machinaretur sibi mortem, immutauit uultum suum coram eo, simulans per insaniam se arreptitium, his scilicet modis affectabat. Tympanizabat ad portam ciuitatis, ferebatur proprijs manibus, procidebat ad ostia portae, & saluæ decurrebant per barbam eius. Quod uidens Achis dixit: Vt quid adduxistis mihi hunc arreptitium? Nunquid opus habemus arreptitijs? Et putans ueram insaniam dimisit eum. & sic abiit incolumis. Notandum autem quod titulus hunc Achim Abimelech uocat duabus de causis: uel quia hoc etià alio nomine Achis uocabatur, uel ut per nomen mutatum abducat nos ab historia, & inducat nos ad mysterium. Abimelech enim interpretatur patris mei regnum. Et mysticus Dauid, Christus scilicet, quae haec omnia praesignauerunt, fuit filius illius secundum carnem historialis scilicet Dauid, cuius regnum fuerunt Iudaei. Ante quod regnum, id est coram Iudaeis ipse Christus immutauit uultum suum, hoc est uoluntatem, quia legalia sacrificia secundum ordinem Aaron prius instituta conuertit in sacrificia panis & uini secundum ordinem Melchisedech, qui primus ea obtulit instituta. In quo uideri potuit uoluntas eius immutata esse, licet esset eadem, quia illa umbra tantum fuerunt, id est istorum signa. Quomodo autem hoc fecit? Sic scilicet, affectabat. Sicut enim historialis Dauid affectabat, id est homines more insanientium se applicabat: & lu-

& super singulos se projiciebat: ita uerbum patris affectabat, quando misericordig affectum erga nos exhibebat, ut infirmitatem nostræ carnis assumeret, & languores nostros portaret in tantum, ut etiã pro nobis animam poneret, & mortem nostram sua morte destrueret. Qua affectione nihil maius, nihil melius. Vnde illos, qui sine affectione & misericordia sunt reprehendit Apostolus. Tympanizabat quoq; ipse Christus. Tympanum fit de secco corio super lignum exteso. Et historialis Dauid tympanizauit, quando similans insaniam in longum & latu se extendebat. Christus uero tympanizabat, quãdo corpus suum tanquã siccum corium, id est sine humore carnalium concupiscentiarum in ligno crucis extendebat, adeo ut ossa etiã eius dinumerari possent, iuxta illud: Dinumerauerunt omnia ossa mea, & reliqua. Et hoc faciebat ad ossa ciuitatis historialis Dauid realiter, Christus uero mysticè. Ciuitas enim est societas angelorũ & superiorum ciuium: ossa uero ad hanc ciuitatem sunt corda credentium, quia per fidem accessum habemus ad eam. Et ossa ista, id est corda nostra prius clausa erant ueritati, cuius notitiã in primo parète amiseramus. Sed Christus tympanizabat ad ossa ciuitatis, id est ad aperiendũ corda nostra ueritati, scilicet ut in ipso quẽ prius putabamus solum hominem intelligeremus, & cognosceremus uerbum illud quod in principio erat apud Deum, & ad cuius conspectum gaudent angeli sibi personaliter unicum, quod declaratum est & per eius ueram patientiam, qua patienter omnia tulit: & quia non de cruce descendit, sed de sepulchro potenter surrexit, & in caelos ascendit. Er ferebatur manibus suis, quod in historiali Dauid non nisi fortè ioculari modo potest accipi. Christus uero quodam modo ferebatur in manibus suis, quando in nouissima cœna panem benedictum, & ore suo commendatum porrexit discipulis suis dicens, Hic est sanguis meus: commendando nobis humilitatem suam, scilicet ut & humile corpus eius commederemus aggregulãdo eius natiuitati, & sanguinem eius biberemus conformando nos eius passioni. Procidebatur quoque ad ossa portæ historialis quidẽ Dauid realiter: Christus uero humiliabat se in omnes tribulationes in tantum, ut etiam turpissimam mortem crucis sustineret, & hoc ad ossa portæ. Et hæc sunt accessus & initium ad fidem nostram natiuitas scilicet Christi, & passio eius & mors. Nisi enim Christus natus esset, mortalis non esset: si mortalis nõ esset, nõ moreretur: si nõ moreretur, nõ resurgeret: si non resurgeret, non ascenderet, & cætera. Saliuæ etiam decurrebant super barbam eius Dauid quidem historialis, Christo uero mysticè. Saliuæ autem sunt puerorum, barba uerò uiuorum. Et uerba quidem illa quibus Dominus commendabat humilitatem suam dicens, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis uitam in uobis: infancilia uidebantur & impossibilia, sed in ipsis tegebatur uirtus magna, quia per ea spiritualiter admovebat nos imitari humilitatem eius, ut sic ascenderemus ad eius celsitudinem. Sic quidem Christus immutauit uultum suum corã Abimelech, id est in præsentia Iudaicæ plebis. Sed quia ipsi immutationem uultus eius, id est conuersionem legalium obseruantiarum in sacrificium nouum non cognouerunt, contemplerunt & dimiserunt eum: ipse uero per prædicationem Apostolorum abiit ad gentes. Apud quas uero ubiq; nouum sacrificium, & eius humilitas ipso iubete celebratur. Et possunt planè intelligi Abimelech uel Achis & regnum eius per illos, de quibus legitur, quod eum Christus commendaret humilitatem suam dicens: Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum non habebitis uitam in uobis. Scandalizati erẽ septuaginta duo abierunt retrorsum. Achis enim interpretatur, quo modo est? Quomodo autem est, uerbum est obstupescens & ignorantis. Et illi quasi obstupescens & ignoran-

tes dixerunt: Quomodo possunt hæc fieri? Nunquid abscisurus est particulas de carne sua, & daturus nobis ad bibendum? Gentes uero ad quas ipse contentus à Iudæis abiit rectè intelliguntur per illos de quibus subsequenter dicitur: Et conuersus ad duodecim dixit, Nunquid & uos uultis abire? & respondens Petrus pro omnibus, dixit: Domine ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes. caro enim nihil prodest, spiritus autem uiuificat. Quasi dicat: Verba tua carnaliter intellecta nihil profunt, spiritualiter uero accepta uiuificant. Titulus taliter exponitur. Psalmus iste, id est operatio, quæ sequentibus uerbis notatur, commendatio scilicet humilitatis, uel laus sequens est ueri Dauid, Christi scilicet, significata tunc cum historialis Dauid immutauit uultum suum coram Achis, ut supra dictum est. Illud enim negorium signũ fuit operationis huius ueri Dauid. uel potest totus titulus allegoricè exponi, ut sic dicatur: Psalmus iste est Dauid ueri, habitus ab eo tunc cum ipse immutauit uultum suum, uertendo in sacrificium Melchisedech coram Abimelech, ut supra dictum est. Est enim uox capitis in hoc Psalmo, commendans nobis ueram eius humilitatem. quapropter Psalmus bene conuenit titulo. In titulo enim dicitur, Cum immutauit uultum suum. In qua uultus immutatione facta est humilitatis commendatio, de qua agitur in hoc Psalmo. Et est quasi dicat: Ego qui benedixi Dominum ad tempus in legalibus sacrificijs secundum Aaron institutis, benedicam Dominum in omni tempore, id est æternaliter per sacrificia secundum Melchisedech instituta. Vnde dictum est, secundum ordinem Melchisedech. Tu es sacerdos in æternum. Vel aliter. Primus Adã benedixit Dominum ad horam, scilicet dum perstitit in humilitate: ego autem secundum scilicet Adam benedicam Dominum per custodiam humilitatis in omni tempore, scilicet & ante passionẽ & in ipsa passione, nec cogitatione ab eius deuiando uoluntate. Hoc de se ad humilitatis commendationem dicit Christus, hoc etiam debet cauere quilibet Christianus, ut homo qui per superbiam factus est diaboli, per humilitatem fiat angelus. Christus enim factus est homo, ut homo fieret angelus. Vt quisquis autem possit fieri angelus, in humilitate cordis maneat, ut semper siue prosperentur ea quibus uiuimus siue perturbentur, uel si tribuat siue auferat, Dominum benedicat: quia etsi ista auferuntur, ipse tamẽ non auferitur. Et quid sit benedicere Dominum omni tempore, ostendit dicens: Semper laus eius erit in ore non corporis, sed meo, id est magis mihi proprio, id est in ore cordis. Et est repetitio, si ad idem referatur: potest uero fieri diuersum, si ad membra sic referatur: Ego quidem benedicam Dominum in omni tempore in me & etiam in meis: quia laus eius semper erit in ore meo, id est meorum, ut supra dictum est. Et quo modo Dominum in omni tempore benedicat, ostendit subsequenter, ut nos instruat. Quasi dicat: per hoc omni tempore benedicam Dominum. Quia anima mea nihil sibi arrogabit, nihil de se præsumet, sed laudabitur, id est, laudabilem se reputabit, non in se, quia esset uituperabilis: sed in Domino, id est per hoc solum, quia fixit spem suam in Domino. Et uos quasi dicat non in uobis, sed in Domino laudari & gloriari queratis. Vt semper Dominum benedicatis, laudabitur inquam anima mea in Domino. Et hoc audiant aure audiendi non quilibet, sed mansueti, id est, illi qui uolunt esse mansueta animalia, non immanueta, uidelicet uoluit habere Dominum sessorem & rectorem ne præcipitentur. Audiant inquam, & lætentur, id est, imitentur, non contristantur. Immanuerti enim qui de se præsumere uolunt, & gloriari in se non in Domino, cum audiunt ut quisq; tantum lætetur in Domino, non lærantur, sed contristantur.

Magnificate Dominum meum. Hic facit apostropham in ipsos mansuetos. Quasi dicat: Vos mansueti audientes

dientes hoc, & lætantes magnificate, id est, ueneramini & exaltate uos humiliando Dominum, non seorsum per superbiam sicut heretici faciunt, sed mecum, scilicet non in separatione, sed in unitate. hoc dicit ipse amator ueræ sapientie Christus, qui non coamatoribus suis inuidet, sed omnes uult rapere, ut sui sint coamatores. Quia non sic in hoc amore est sicut in uitioso & rursi amore huius seculi, ubi quisque solus uult uidere, & solus amare, quoniam illa uera sapientia omnibus amantibus se est communis, & tamen integra manet singulis. Et ideo & nos quoscunque quibuscunque ualemus modis ad hunc amorem nobiscum rapere debemus, scilicet horando, rogando, rationes reddendo. Et qualiter magnificandus sit Dominus dicit: Exaltemus nomen eius, humilitatem quam præcepit seruando, tendentes in id ipsum, id est, non ad destructionem, sed ad concordiam unitatis, uidelicet ut sicut corpus Christi mansit integrum inter manus persecutorum, ita etiam maneat integrum inter manus professorum. Legitur enim quod cum in passione Domini circa uesperam in parasceue frangerentur crura eorum, qui cum eo crucifixi sunt, ut citius ab hac miseria liberarentur, crura eius non sunt fracta: quia cum uentum esset ad eum, placidè eum expirasse inuenerunt. Quod autem corpus eius remansit integrum, ideo factum est, ut per hoc notaretur, quod in corpore eius, id est Ecclesia scilicet non esset faciendâ, sed unitas seruandâ.

Exquisiui Dominum. Dico magnificate Dominum, & in hoc habetote me in exemplum: quia ego aliud non quaesui à Domino, sed exquisiui. id est, exceptis alijs præmijs omnibus solum Deum præmium quesui, & ideo Dominus exaudiuit me non exterius, sed interius. Talis enim exquisitio fit exterius, non interius, quare & exauditio. Inretigitur quisque corpus suum, & inde auaritiâ expellat, & omnes prauas concupiscentias, & sic Dominus ut exaudiatur exquirat. Exaudiuit me inquam Dominus, & hoc modo exaudiuit me: quia eripuit me caput ex omnibus tribulationibus interioribus per immunitatem à peccatis interioribus uero per resurrectionem. Similiter uos exaudiet, & ex omnibus tribulationibus eripiet, nunc interim interioribus, tandem uero exterioribus.

Accedite ad eum & illuminamini. Quasi dicat: Ego quidem exquisiui Dominum, & ideo exauditus & eripus sum: & uos etiâ per humilitatem exquirite Dominum, & sic accedite ad eum. Quanto enim se quisque magis humiliat, tanto magis Deo appropinquat: & quantum se erigit, tantum ab eo recedit. Et ideo dicit: Accedite ad eum per humilitatem. Accedite quidem corde, non corpore, non pede, sed affectione. Accedite fide sectando, corde inhando. Charitate currendo, non claudicando, id est duobus præceptis inhærendo, dilectioni scilicet Dei & proximi, per quæ ad ipsum curritur. Accedite in quâ & illuminamini luce ueræ cognitionis, scilicet ut intelligatis, quia sectando humilitatem pertingetis ad immensam sublimitatem. Et est quasi dicat: Si accesseritis illuminamini, & in tantum quod facies uestræ non confundentur ad aliquas iniurias & contumelias, id est non contristabuntur, imò lætabuntur. Facies enim superbiorum ad quaslibet iniurias confunduntur, quia dolent aliquos esse superiores, qui sibi eas inferant. Eorum uero facies qui Christi humilitatem sequuntur, in tribulationibus non confunduntur, sed gloriantur, quia sciunt per hoc quidem se superiores esse ipsis inferentibus, uel potest hoc etiam accipi in futuro. Quando enim omnes in fine inuitabimur ad nuptias ueri sponsi Christi, qui uestem nuptialem habebunt, facies eorum non confundentur: qui uero ea ueste carebunt, eorum facies confusæ erunt, nec apparere audebunt. De quibus dictum est: Tollatur im-

Bedæ tom. 8.

pius ne uideat gloriam Dei.

Iste pauper clamat. Ostendit in se ipso quomodo sit accedendum ad Dominum. Quasi dicat: Dico accedite, & ad hoc me exemplum habetote: quia iste pauper, scilicet ego, qui cum essem diues, pro omnibus ad paupertatem humiliatus sum. Iste pauper inquam clamauit, id est, irremissam operationem & intentionem ad Deum direxit. Et ideo Dominus exaudiuit, quia saluabit eum de omnibus tribulationibus eius interioribus siue exterioribus sicut superius, & uos, quasi dicat: Estote pauperes, id est humiles, non elati, & irremissè agendo clamare, & sic exaudiet uos Dominus, & saluabit. Nullus enim nisi pauper exauditur.

Immittit angelus Domini. Hucusque dixit me exemplum habetote: hoc uero dicit me auxiliatorem habetote, loquendo de se interiori persona. Quasi dicat: Dico magnificate & accedite ad Dominum. Et ut hoc possitis, nō deerit uobis auxilium, quia angelus Domini, angelus scilicet magni consilij, id est, dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ: ille inquam immittet, id est immisionem exercitus faciet, uidelicet aut custodiam angelorum, aut constantiam uirtutum. Et ita immittet ut in circuitu timentium eum, id est ut illa immisio undique muniat timentes eum, & sic eripiet eos & in præsentia & in futuro. Quod intellige dictum esse ad similitudinem, ut illud, Pompeiana reum clauerunt signa Milonem.

Gustate & uidete. Illud pertinet manifestè ad immutationem uultus, quæ in titulo habetur: quia hic aperte commendat humilitatem suam. Quasi dicat: Quia Dominus exaudiet uos clamantes ad se, & angelus Domini immittet, & uos eripiet: ergo gustate non iam legalia sacrificia, sed humilitatem meam, secundum quod gustanda est palato scilicet cordis, id est, comedite corpus meum, & bibite sanguinem meum, & gustando uidere illud quod uidendum est, scilicet intelligite suauitatem Domini hic per contemplationem, in futuro per speciem, quæ uerè intelligenda est: quoniam ipse Dominus uerè suauis, id est dulcis se intelligenti est. Nota uero non esse uidere, nisi præcesserit gustare. Sectando enim humilitatem perueniemus ad diuinitatis sublimitatem. Gustate inquam, & debetis gustare: quia ille qui sperat in eo, id est in Domino, id est, qui se assuefacit gustandæ ueritati, nihil de se præsumens, sed sperans in Domino, est beatus nō in mudo, sed quia uirtus eius, id est beatitudo eius in uirtute est. Et quia spes sine timore præsumptio est, subdit: Timere Dominum ut punirent omnes nequitias, omnes sancti eius, id est, omnes sperantes in eo. Et ne dubitetis eum timere, nec aliquid mali agatis timore inopiæ, quod faciunt plerique, quia non est inopia timentibus eum. Quod quantum ad literam, falsum uidetur, quia patiuntur inopiam sæpè in exterioribus: sed tamen uerum est quantum ad illa, in quibus uera est inopia, sed quantum ad spiritalia.

Diuites egerunt. Timentibus quidem non est inopia, sed diuites & superbi & de se presumentes, quibus nulla uidetur esse inopia, ipsi quidem naturaliter esurierunt uerum bonum & summum. Omnis enim cura mortalium quæ diuersis studijs exercetur, ad unum finem beatitudinis nititur peruenire, ut ait Boetius. Esurierunt inquam, & tamen quia deuiauerunt egerunt, id est, indigentiam pleni patiuntur, nec illo cibo saturati sunt. Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono, id est, nullius ueri boni indigentiam patientur. Quod est repetitum. Idem enim sunt inquirentes & timentes.

Venite filij, audite me: timorem Domini docebo uos. Attende quid tympanizans iste & affectans & quam dulciter admonet. Quasi dicat: Durius quidem uobis locutus sum, cum dixi, Timete Dominum: ut au-

tem lenius uos alloquar, dico, Venite filij corde quidem, & si non corpore, ad me patrem uestrum, & exaudite me aure audiendi: quia ego docebo uos qualiter debeatis Dominum timere. Et hoc non quilibet sibi arroget, nec temere attribuat, quia ille solus timet Dominum qui facit frequentia. Quod sic dicit æquipollenter sub interrogatione: Quis est homo qui uult uitam, & quis diligit dies uidere bonos? Quod est dicere: Quis est qui timet Dominum. Timens enim Dominum uerè tendit ad uitam æternam, & diligit dies bonos. Sunt autem dies boni remoti ab omni necessitate tribulationum & tentationum. Qui dies non sunt huius regionis in terra morientium, sed sunt terræ uiuentium. Non enim Abraham hos dies uidit, non Paulus, non ipse Christus, qui esurierunt, asserunt, & tribulationes uarias pertulerunt, nisi fortè in interiori eos habuerunt, hic per spem, quos tandem habituri erant per rem.

Prohibe linguam tuam à malo. Quasi dicat: Ille solus uult uitam & diligit dies bonos, qui facit ista sequentia. Et ideo tu quilibet prohibe linguam tuam à malo, id est à detractione erga proximum, & à blasphemiam in Deum, & ab omni stultiloquio & falsitate: & quia dolose aliquando agimus loquentes etiam ueritatem, dicit: Et labia tua ne loquantur dolum ad decipiendum proximum. Diuerse quoque ab omni malo, scilicet ut non solum non pecces in locutione, sed nec in actione, nec in cogitatione. Et quia non sufficit pauperem non denudare, nisi uelinus eum uestire, nec si alienam non auferimus, nisi & nostra demus, dicit: Et fac omne bonum quod potes. Et hæc faciendo inquire pacem hic, ut tandem persequaris ipsam ueram pacem, quã nullum scilicet bellum perurbabit. Quæ pax non potest hic haberi. Inde enim Christus uera pax nostra surrexit & ascendit, qui pacem reliquit sequentibus se, & pacem dabit peruenientibus ad se. Et hæc est pax illa quam reliquit, ut cum omnibus scilicet hominibus quantum in nobis est concordiam habeamus. Quam pacem si seruaauerimus, resurgemus tandem, & ascēdemus, & sic ueram pacem peruenientes ad eum assequemur, cum ipse erit omnia in omnibus. Hic autem non uera pax est, quia cum hic contra bellum in edig habeamus pacem panem, nunquam sic satiamur, quin rursus bellum innouetur, & sic persequere cum.

Oculi Domini super iustos. Dico inquire pacem & persequere, & hoc uerè potes: quia misericordia Domini adiuuabit me. Vel hoc quod dico inquire pacem, & persequere, noli tibi attribuere, sed tantum diuinæ misericordie: quia oculi Domini, id est misericors respectus Domini, erit super te protegens te. Nam erit super omnes iustos, id est pacem inquirentes, & eum timentes. Et aures eius, id est potentia & beneuolentia exauditionis eius erit in preces eorum. id est, iustorum. Sed tamen si stitit ut uiderunt aliquando non exaudit eos exterius, non tamen in hoc crudelis est, sed potius misericors. non exaudiendo enim exaudit, quia medicus est, & secar & auferit quod putre in eis est, nec parcat uulneri, nam si parceret, crudelior quã misericordior esset. Et ne mali accepta hinc occasione dicerent, Ergo quia oculi Domini super iustos sunt, faciemus quidlibet impune, quia nos non uidebit: occurret eis spiritus sanctus per os sui prophetæ. Quasi dicat: Propitius quidem respectus Domini erit super iustos: uultus autem, id est respectus iræ indignationis eius erit super omnes facientes mala, non ad bonum, sed ad malum, scilicet ut memoriam eorum, quam sibi parauerunt in terris morientium, perdat de terra uiuentium, dando eam in obliuionem, non quantum ad uindictam, sed quantum ad bonam remunerationem. Sicut enim Dominus respicit de propinquo iustos ad saluationem, ita de longinquo iniustos respicit ad damnationem. Iux

ta illud: Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, &c. Et uerè perdet memoriam illorum, quibus dicit, Nescio uos.

Clamauerit iusti, & Dominus exaudivit eos. Dixit quod Dominus respicit & iustos & iniustos, & primum ostendit de iustis hic. Quasi dicat: Verè oculi Dei super iustos, quia Dominus exaudivit eos: & hoc ideo, quia ipsi iusti per irremissam operationem clamauerunt, & hoc modo exaudivit: quia liberauit eos iam ex omnibus tribulationibus eorum, id est grauioribus, scilicet ab interioribus tribulationibus per quas itur in exteriores, nisi quis ab eis liberetur. Liberauit eos inquam, sed alios sic, alios uero sic. Nūquid enim qui Deus erat trium puerorum, non erat Deus septem Machabæorum? Aut nunquid illos ab igne eruit, istos in igne deseruit. Illi autem in fornace hymnizabant, isti in igne expirabant. Sed tamen utroque eruit, sed dissimiliter. Illos quidem corporalis ad inimicorum confusionem, istos uero spiritualis ad maiorem inimicorum excogitationem. Similiter quoque de cæteris.

Iuxta est Dominus ijs qui tribulato sunt corde. Ideo Dominus exaudivit iustos, quia est eis Deus de prope: sicut & iniustus Deus de longe. Quod sic dicit: Dominus est iuxta his qui sunt tribulato corde, id est, qui cor suum non erexerunt, sed obtulerunt humiliando, id est, uicinus est iustis. Et ideo saluabit à tribulationibus, ut supra dictum est, humiles spiritu, id est, ipsos eisdem non superbientes, nihilque de se presumentes. Et opus est ut saluet, quia tribulationes iustorum sunt multæ, quia intrinsecus & extrinsecus multipliciter tribulantur in præsentem, ut post multas tribulationes perueniant ad innumeram in felicitatem. Multæ sunt inquam tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos Dominus iam spe, tandem uero liberabit in re. Et hoc modo liberati sunt, quia Dominus custodit omnia eorum, & ita quod nec unum ex his conteretur, id est, penitus confringetur. Quod quidem quantum ad literam fallum uideretur, æquè enim inuenimus ossa illius latronis crucifixi fractum cum Domino, qui confessus est, sicut & illius qui non est confessus: sed accipienda sunt hic ossa firmamenta animæ, id est, uirtutes, de quibus uerum est: quia ossa Domino custodiente manent integra, id est non conteruntur istibus illis quibus ossa exteriora. In illo enim latrone fides & si crura eius frangerentur, conteri non potuit, qui cum alter blasphemaret in Dominum, dixit: Memento mei dum ueneris in regnum tuum.

Mors peccatorum pessima: & qui oderunt iustum, delinquent. Hoc ostenso quod uerè oculi Domini sunt super iustos, redit ad alteram partem, scilicet de iniustis. Quasi dicat: Verè uultus iræ Domini erit super malos, ut perdat eos: quia ipsorum peccatorum, id est malefactorum mors qua peribunt, erit pessima. Est autem hic accipienda mors non dissolutio corporis, sed mors interiorum, scilicet separatio animæ à Deo, qui est sponsus & uera uita eius. Quæ mors uerè pessima est, quia sicut uiuere charitati optimum est, ita mori charitati, pessimum est. Et ex hac morte efficitur hoc, quod & si alia mors, id est dissolutio eorum uideretur bona stultis, quia uident funus eorum ferri cum tanta pompa, tamen sit mala: quia cuius corpus hic collocatur & deportatur in lecto eburneo, eius anima sepulta est inferno. Mors inquam peccatorum pessima, & ideo pessima: quia delinquent, qui oderunt iustum, id est, graue delictum in hoc ipsi peccatores committunt, quia iustum absolunt, id est Christum quem deberent diligere, oderunt: quia conculcant sanguinem eius, nolentes imitari humilitatem eius. Hic notatur peccatum, unde hoc quod mors eorum

eorum pessima sit, efficitur: & ab hac tali morte, & si Dominus non redimat animas libertorum suorum, tamen redimet animas seruatorum, id est iustorum. Et uerè redimet eos à morte, quia causa ipsius mortis aberit ab eis. Nam omnes qui sperant in eo, id est, qui non de se præsumunt, sed se humiliant, non delinquant in odio iusti: quia non conculcabunt eius sanguinem, sed imitabuntur eius humilitatem. Et possumus hic accipere iustum non solum Christum, sed & Paulum qui dixit: Imitatores mei estote, si aut & ego Christi.

IN PSALMVM XXXIII.
ARGVMENTVM.

Occasione arumnarum suarum Dauid hunc Psalmum in tempore Hieremiæ composuit, quæq; pertulerit qualiterue orauerit, exponit. Aliter totus Psalmus ex persona Christi est, & per Christum ad omnes Psalmos referri potest.

PSALMVS IPSI
Dauid.

EXPLANATIO.

Totus Psalmus ex persona Christi est, qui se petit ab inimicorum persecutione liberari, nam & Dauid rectè Christus accipitur, & cum præponitur ipsi non quilibet membrum eius, sed ipse mediator ostenditur. Per totum hunc Psalmum uerba sunt Domini Christi, à dispensatione qua passus est. Primo membro persecutionibus retributionem postulat debere restitui, orans illis contraria, quæ tamen ad conuersionem eorum sunt nihilominus profutura. Secundo de resurrectione sua gaudet, & iudeorum iniquitates exprobrans acuatè. Tertio promittit esse, per uniuersum orbem terrarum in membris suis paternæ potentie consistere, qui cum ab inimicis suis resurrectionis beneficio liberauit: deprecans ut confundantur persecutores, & exultent in magna gloria fideles.

COMMENTARIVS.

Dedica Domine nocentes me: expugna impugnantes me. Vox capitis est in hoc Psalmo loquentis nunc pro se, nunc pro membris, & innocantis Dominum Deum in tribulatione huius seculi, corpore nunc tribulato, sicut & tunc capite. Titulus autem talis est: Psalmus ipsi Dauid. Id est, ipsi capiti qui est uerus Dauid attribuendus. Dauid uero ut supra dictum est, interpretatur manu fortis, uel uisu desiderabilis. Et Christus uerè manu fortis est, quia mortem nostram deuicit: & uisu desiderabilis, quia æternam uitam promisit. Est etiam in hoc uisu desiderabilis, & manu fortis: quia quid fortius manu eius quæ tetigit loculum, & surrexit mortuus? Quid item fortius illa manu, quæ mundum deuicit, non armata ferro, sed transfixa in ligno? Quid etiam uisu desiderabilis illo quem sancti martyres non uiderunt, & tamen ad eum uidentium moriendo uenire studuerunt? Huic ergo canter anima nostra, canter corpus nostrum, canter & cor nostrum. Loquitur autem hic caput nostrum primum pro se dicens non male uolentia optandi, sed præscientia prophetandi: Domine pater, iudica nocentes me, id est iudæos me caput nocere uolentes, qui iudicaria po-

testate sua iudicant me nocentem, non discernendo me per pœnam ab impijs. Iudica tua iudicaria potestate per causam ut nocentes, me autem ut innocentem: da illos scilicet in reprobum sensum propter suam nequitiam, me autem reluscita propter meam innocentiam. Et impugnantes me, id est meos, & non expugnantes. Gentiles siue quoslibet expugna: id est inuidiosos & inefficaces redde, ut non ipsi expugnent, sed ipsi expugnentur, ut conuertantur. Sicut enim iudica prius accipitur in malo, ita expugna hic in bono. Et refertur hoc ad corpus, sicut illud ad caput.

Apprehende arma & scutum: & exurge in adiutorium mihi. Dico expugna, & ut expugnes, apprehende arma tua. Ecce magnum spectaculum uidere Deum armatum, Sunt autè arma Dei principaliter anima ipsius Domini hominis hic agentis, qua ipse usus est ad debellandas aërias potestates, uelut potenti framea. Secularia quoque sunt arma Domini animæ iustorum & nostræ etiam animæ, ita quidem si nos bene profecerimus, id est, si ipse prius armauerit nos scuto fidei, & galea salutis & gladio spiritus, quod est uerbum Dei. His enim spiritualibus & inuisibilibus armis armat Dominus contra hostes spirituales & inuisibiles animas nostras, ut possint esse eius arma, & deinde apprehendit eas, quæ quasi immobiles perse erant ad bellandum uelut arma. Er utitur eis ut frameis & ad debellandos inimicos, & ad nos defendendos. Quod autem subdit, Et scutum, non est appositum ut diuersum. Non enim ita est in his armis spiritualibus sicut in corporalibus, in quibus gladius non est scutum, neque scutum lorica uel galea: quia in his est identitas. Eadem enim fides inuenitur uocaliter lorica & scutum. Scutum ideo, quia ignea tela nequissimi repellit: lorica uero, quia nostrum interiorum a tentationibus munit diabolicis. Vel quia arma dicuntur ab armis protegendis, potest accipi armorum descriptio per excellentiam, quoniam scutum maximè armos protegit. Apprehendet inquam arma. Et hoc modo tu qui prius uidebaris iacere malis, exurge in noticiam plurimorum tuos per arma illa defendedo, & inimicos expugnando. Et hoc in adiutorium mihi, id est meorum.

Effunde frameam, & conlude aduersus eos qui persequuntur me: dic anime mee, salus tua ego sum. Exurge inquam, ut exurgas effunde frameam, id est, multiplicetur numerus iustorum, ut ubique sint effusi, quorum uita est framea tua ad inimicorum depressionem, & tuorum protectionem. Et per horum multitudinem concludet, id est conclusionem & munitionem fac aduersus eos qui persequuntur me, id est meos, persuadentes eius salutem in Ioue & cæteris demonijs siue in terrenis, & sic uolentes eos deuocare. & est dicere: Tan tus fiat numerus bonorum, ut aduersarij stupeant & reuereantur nõ habentes quod nobis contradicant. Conclude inquam & dic in euidentia rei, ita scilicet ut intelligam, animæ meæ & meorum: dic inquam istud, Ego sum salus tua, & non aliud, uidelicet ut siue subueniat angelus siue homo, de te semper dicam: Tu es salus mea. Et etiam si hæc terrena conferant mihi aliquid solarium, dicam quia tu es salus mea, quia tu me his consolaris in hac uita, quæ est quasi uita, ubi hæc omnia debent esse stabulum uiatori, non tanquam domus habitatori.

Confundantur & reuereantur querentes animam meam. Auertantur retrorsum & confundantur cogitantes mihi mala. Ideo peto ut concludas, & animæ meæ talia dicas, ut per hoc querentes animam meam & meorum, non ad imitationem, sed ad damnationem: non ad salutem, sed ad deuocationem, confundantur salubri scilicet confusione. Confusio enim alia salubris, alia non. Illi uero confunduntur salubri confusione, qui de uero infidelium transeunt numerum fidelium, uel

de numero persecutorum in numerum membrorum, ut fecit Paulus. Et sciendum, quia quidam malorum ita iunguntur, ut à Domino separentur & damnentur: quidam uero ita, ut ad Dominum conuertantur. Et de his qui conuertuntur hic primum dicit, deinde dicit de alijs. Confundantur inquam quærentes animam meam, & ita confundantur ut reuertantur, id est, extimescant peccata sua, id est reuertantur iustos, non habentes quid eis contra dicant. Et auertantur à persequendo ita, ut qui prius ante fuerant, sint retrorsum secus pedes Domini, scilicet qui fuerant præcedentes, sint subsequentes, & persecutores sint prædicatores. Auertantur inquam, & confundantur ita, ut qui nunc sunt cogitantes mihi & meis mala, sint mihi desiderantes bona: qui autem id nolunt, fiant tanquam puluis, & reliqua. Hic incipit agere de illis malis, qui ita iunguntur ut damnentur. Potest etiã quod præcedit, scilicet Confundantur, cogitantes mihi mala, aduersus eosdem referri hoc modo: Illi quidem auertantur retrorsum. Ex opposito autem non solum facientes, sed etiam cogitantes perseueranter mala mihi & meis, accipiant quod merentur: confundantur scilicet confusione æterna. Nunc autem interim fiant tanquam puluis ante faciem uentis. Puluis terræ facile auertitur à uento, hic autem per uentum accipitur quicumque carnalis motus & tentatio uel suggestio diabolica. Puluis uero peccatores dicuntur, carentes humore affectionis & misericordiae, qui facile subruuntur à uento elationis & tentationis. Et est dicere: Tales fiant ut ad nullos motus prauos subsistant, sed omnibus cedant. Vel etiam ut à quolibet uento hæreticæ doctrinæ facile subuertantur, uel circumferantur. Et ad hoc fit eos coartans (id est compellens, ut magis præcepit) angelus Domini prauus, per quos etiam Dominus operatur. Iuxta illud: Fecit Dominus inuersionem per angelos malos. Fiat quoque uia, id est tota uita præsens illorum tenebræ, id est ignorantia ueritatis. Et lubricum, id est in lapsu omnis carnalis concupiscentiæ: & ad hoc rursus fit eos persequens, id est compellens angelus Domini prauus. Potest etiam hic uersus totus ad similitudinem solum dici ita: Vitæ illorum sit similis illi qui in tenebroso & lubrico loco persecutorem paritur, qui quidem in maximis angustijs uersatur: quia nec ut lucem expectet, sibi conceditur.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: superuacue exprobrauerunt animam meam. Ideo dico ut talia eis eueniant, quoniam digni sunt: quia gratis, id est cum nihil mali apud eos meruissem, imò multa bona fecissem, mortuos eorum suscitando, & infirmos sanando: tamen absconderunt, id est absconse, quantum ad se, paruenerunt interitum laquei. Laquei dico sui non mei, id est multas causas contexuerunt, sicut laqueus contexitur, per quas uoluerunt me illaqueare ad interitum, ut mundus post me non abiret: sed ille laqueus fuit suus, quia ipsi potius illaqueati sunt ad interiorem interitum. Ego uero resurrexi, & mundus post me abiit. Absconderunt inquam interitum. Cui uero absconderunt? Mihi scilicet absconderunt corda ipsorum abscondentium cognoscenti, qui tamen inter eos eram similis ignoranti. Et exprobrauerunt animam meam, id est opprobria multa intulerunt uitæ meæ, & hoc uacue. Et supernacue quidem, quantum ad hoc quidem obiecerunt, quæ non solide, uel ut ipse dixerat, acceperunt. Ut illud: Hic dixit, Possunt destruere templum Dei, & reliqua. Quantum enim ad ipsam, solidum fuit hoc & perfectum: quia ipse tertia die resurrexit. Quantum uero ad ipsos qui de templo Salomonis hoc acceperunt, non fuit hoc solidum, sed uacuum. Vacuum enim propria dicitur, quando non est solidum, sed intus cauum est.

Veniat illi laqueus quem ignorat, captio quam abscondit apprehendat eum: & in laqueum cadat in ipsum. Ecce digna pœna & condigna uindicta. Valde enim dignum est, ut quisque peccator constringatur funiculis peccatorum suorum, & ut quisque ex sua nequitia damnetur. Et est dicere: Ipsi quidem absconse paruenerunt mihi interitum laquei, & absconse incidat in eundem laqueum. Litera autem sic exponitur: Laqueus id est nequitia eorum qua me illaqueare uoluerunt ad interitum, quam ignorant sibi nocituram. Iuxta illud: Cæterum nescit impius se puniri, nisi cum manifeste luit, quod nolens perpetravit uolens. Ille inquam laqueus ueniat illi populo, id est refundatur in eum, scilicet ut in quo mihi uoluit nocere, noceatur. Et exponit istud dicens: Et captio quam abscondit apprehendit eum, id est, iniquitas illa quæ absconse paruauit mihi uelut ignoranti, ut me caperet, apprehendat eum, & ita apprehendat eum ut cadat in laqueum, non alium, sed ipsum eundem quem abscondit mihi, id est, me resurgente propria iniquitas sua fit ei ad perpetuum casum & damnationem. Quod est dictum ad similitudinem. Sic enim est nequitia cuiusque. Si cur quisque pararet alicui poculum ueneri, & post modo oblitus biberet idem, aut si pararet alij foueam, & incidere in eam: quia necesse est ut quod aliud corrumpit, illud unde procedit, & in quo principaliter est maxime corrumpat. Potest autem captio per se accipi, ut non sit expositio prioris, & taliter dicitur: Similiter captio illi captioni, quam mihi paruauit populus ille, apprehendat eum scilicet, ut sicut in festiuitate paschali cum undique conuenissent, occulte, ut me caperent, tractauerunt: ita in consimili die cum undique conuenierint à Tito & Vespasiano comprehendantur. Cætera non mutantur.

Anima autem mea exultabit in Domino: & delectabitur super salutari meo. Illos quidem apprehendat captio, & cadant in laqueum: anima autem mea non dicam optando quasi dubius ut exulter, sed enunciatue dicam exultabit, non de se præsumendo, sed in Domino. Et etiam delectabitur, id est plenariam lætitiã habebit. Quod notat per hæc duo, quia exultari corporis est, delectari uero animæ. Exultabit inquam, & delectabitur non in se, sed in salutari suo: id est, in resurrectione data sibi desuper, à uerbo scilicet personaliter sibi unito. Nec solum anima mea exultabit, sed etiam corpus meum: quia omnia ossa mea, id est omnes robustiores inter meos, & si caro non dicat, quia spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: ossa inquam propter gaudium de spe resurrectionis sibi in me data dicet, Domine quis in angelis, aut in archangelis, aut in patriarchis uel prophetis, siue in gentium dijs est similis tui? Nullus utique. Et merito hoc dicent, quia tu & eripis eos de tentationibus diabolorum, & me eripis de manibus inimicorum. quod sic dicit: Tu es eripiens inopem populum tuum de se, scilicet nihil præsumentem de manu fortiorum eius: id est, de potestate diaboli & angelorum eius, qui fortiores sunt: quia olim toti humano generi præualuerunt in Adam decepto, & adhuc quibusdam prævalent, quos blandis suggestionibus suis decipiunt. Et etiam eripis uerè egenum, qui sibi scilicet nihil prorsus attribuit: & uerum pauperem, qui cum scilicet diues esset, pro omnibus pauper factus est: à diripientibus eum, id est de potestate illorum, qui conabantur diripere eum à te, id est, separare dicentes, Deus dereliquit eum. & Non est hic homo à Deo, & cætera talia. Agit autem hic de se ipso in tertia persona, & ostendit quo modo diriperent eum dicens: Testes iniqui, id est illi restantes de me iniqua surgentes contra me, interrogabant me per poenam scilicet, colaphizando & cõspuendo me, ea quæ ignorabam ego. Quid autem ignorabat? Nunquid aliquid ignorabat, qui etiã corda persecutorum uidebat, & dolos eorum præscierat?

Vtiq;

Vtq; nihil ignorabat, non quantum ad uindicationē, sed quantum ad commisionem.

Retribuebant mihi. Interrogabant me inquam, & interrogantes mihi mala tantum pro bonis, ut pro uita quam conferre ueneram, mortem: pro honore blasphemias, pro medicina uulnera. Et retribuēbant animæ meæ pro fecunditate sterilitatem, quia cum anima mea ad hoc uenisset, & laboraret ut eos cōspersos imbre uerbi Dei bene faceret fructificare & fertiles, ipsi præbuerunt in se solam sterilitatē: quia non passi sunt se regenerari per me, sed manserunt illi sicuti similes, in qua Dominus esuriens nullum fructum, sed sola folia inuenit: quia in uerbis eorum numerositas, in factis uero paucitas.

Ego autem. Ipsi quidem quæ ignorabam, interrogabant me, & mala pro bonis retribuēbant: ego autem cum mihi molesti sic essent, & omnibus modis in me sæuierent, tantum modo induēbar cilicio, id est, occultabam diuinam potentiam meam, & solum cilicium, id est mortalem carnem, qua circumdabar, eis in quem sæuierent obijcēbā. Si enim ille qui uno uerbo solo quærentes se capere, in terram prostrauit, diuinam potentiam exere persequentibus uoluisset: haud dubium quin solo nutu omnes interficere potuisset. Sciendum uero quod cilicium de pilis caprarum & hœdorum sit, & per capram & hœdum propter feotorem significatur peccatū. Dicitur ergo Christi caro ciliciū, quia pœnam peccati pertulit, licet peccatum nõ admiserit. Caro enim eius mortalis fuit, & in pœna tantum: quia sine peccato est similis nostræ carni. Iuxta illud Apostoli: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne, id est, ut per mortē eius destrueret nostram mortem. Dicitur enim mors & Christi & nostra peccatum, quia est effectus & pœna illius peccati, quod Adam perpetravit.

Humiliabam in ieiunio animam meam. Ego quidem illis me molestantibus induēbar cilicio. Vnde apparet, quia anima mea, quæ nihil esuriebat, nihil sitiebat, nisi conuersionem illorum ieiunabat. Et tamen in hoc ieiunio humiliabam animam meam, id est non irascebar, sicut solent irasci potētes in determinato tempore subtrahēti sibi cibo. Tantum autē fuit hoc ieiunium, ut in tanta turba persecutorum, nullum in quo se resciceret, inueniret præter latronem sibi collateraliter pendentem, cū etiam discipuli ipso relicto fugissent, & in turba laterēt: & etiam Petrus ille, qui prius tam temere clamauerat, Domine & si oportuerit me mori tecum, non te negabo, in turba laterat & ad uocem ancillulæ trepidabat: humiliabam me inquam in ieiunio, & orabam pro illis dicens, Pater ignosce illis. Et oratio non ad remotum aliquem, sed ad uicinum: quia oratio mea cōuertetur in sinum meum, id est in occultum meum: quia humanitas mea orabit pro illis uerbum personaliter sibi unitum. Possunt & aliter hi duo uersus legi, ut sic dicatur, Ipsi quidē retribuēbant mala mihi: ego autem cum, id est quamuis molesti essent, induēbar tamē cilicio, id est, quosdam ex illis qui prius erant quasi cilicium, id est spinosi & infructuosos, ad me conuertebam, & quasi mollem uestem qua induerem, faciebam. Iuxta illud: Viuo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Et hoc sic faciam, quia in illo graui ieiunio quod de ipsorum in conuersione patiebar, humiliabam animam meam, id est, uitam meam comedendo cum publicanis & peccatoribus cum ipsis conuersando, ut uel sic aliquos mihi attraherem, in quibus illud ieiunium meum soluerem: humiliabam me inquam, & orabam pro illis, & oratio mea & si non omnibus ipsis proficit, conuertetur tamen, id est apparebit in cōuersis in sinum meum, id est, in illis quæ significantur per manum Moyſi reductam in sinū. Mittimur enim hic ad historiam, in qua dicitur, quod quando Do-

minus præcepit Moyſi ut rediret in Aegyptum, & educeret inde populum suum. Petij: Moyſes ut instrumus à Domino: Domine quod signum erit mihi, ut me audiant? Et Dominus ad eum: Educ manum tuā de sinu tuo, & eduxit, & ecce leprosa tota facta est. Iterum dixit ei: Reduc manum tuam in sinum tuum, & redūxit, & reliquæ carni facta est similis. Per sinum autem Moyſi, significatur sinus Domini. Ecce est sinus Domini, fides, spes, charitas & Ecclesiastica instituta: à quo sinu quisquis educitur, ut hæretici qui à nobis exierunt, leprosus fit in peccatis. Si uero contigie ut aliquando redeat, fit similis reliquis infra sinum sanatis à lepra peccatorum. Et quisquis in hoc sinu est, conuersus est in idipsum: quia naturaliter in Adam posito in plenitudine uirtutum, in hoc sinu fuimus: sed exiimus ab eo per eundē præuicaciter.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacēbā quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Orabam quidē in passione pro illis, & antea cum eos admonerē, complacēbam mihi sic, quasi admonerem proximum, id est aliquem discipulum, aut quasi admonerem fratrem nostrum, id est aliquem Apostolum: quia sic illi obediēbant facile, sicut faceret frater uel proximus. A maiori autem parte eorum, quia sanam doctrinā contemnebant humiliabar sic, ut essem quasi lugens exterius, & contristatus interius, id est, uelut habens plenam tristitiam. Solent enim boni prælati gaudere de profectu subditorum, & tristari de defectu illorum quasi suo. Vnde Apostolus: Viuo ego nunc, si uos estis in Domino.

Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignorauit. Humiliabar inquam ab illis, & hoc ideo, quia ipsi lætati sunt, & conuenerunt: pro lætante conuenerunt aduersum me. Et ipsis conuenientibus congregata sunt innumera flagella ab illis super me, & tamen ego causam ignorabam, non quantum ad uindictam, sed ad factum, quia nullius mali eram mihi concilius. Conuenerunt inquam, & in illo conuentu dissipati sunt inter se, quia quidā bonus est dicebant, alij autem non. Et tamen non sunt compuncti nec illi, nec illi ad misericordiā: quia tentauerunt me, & cætera. Potest & sic istud dici: Quod ipsi sine causa uenerunt contra me, indicat hic effectus: quia ipsi ubique gentium dissipati sunt, & tamen adhuc non sunt compuncti ad penitentiam.

Iuxta quod tentauerunt sic continuabitur, Hoc scilicet modo congregata sunt flagella super me, quia tentauerunt me dices: Magister, scimus quia à Deo uenisti, & licet consensum dare Cæsari non, & cætera talia. Et subsannauerunt me, id est deriserunt me: subsannatione, id est uili & contemptibili derisionē. Et frenduerunt super me dentibus, id est mordacibus distis suis dicentes: Crucifige crucifige eum. Tu autem Domine pater, quando respicies me caput, ut ab eis libereris? Quando etiam respicies corpus meum? diffinito scilicet tempore respicies me caput resuscitando & etiam corpus, quia non differs in capite ut non respicias inopia, sed ratione: nec differs in corpore tædio, sed amore. Non enim Dominus Christus quem primo etiam momento potuit resuscitare, distulit in diem tertiam inopia, sed ratione: quia legitur in Euangelio, Hodie & cras sanitates operor, tertia uero consumor. Prima enim die, scilicet ante legem Dominus operatus est sanitates in quibusdam, sicut in beato Abel & in Abraham & cæteris Patriarchis: crastina quoque die, scilicet sub lege multri saluati sunt, ut Moyſes & Aaron, & quicumque legem spiritualiter coluerunt. Tertia uero die in tempore gratiæ per uerbum missum ad terras, consummata & perfecta salus data est. Et hæc est ratio, quare Christus non in prima uel secunda, sed potius tertia die resurrexerit. In corpore quoque cum Dominus quādocumque uellet, posset uel singulos per se, uel plu-

res in simul resuscitare, non differere resurrectionem tædio, sed amore, scilicet quia cum ipse sit perfectus, amat in corpore quoque ante resurrectionem illam compleri perfectionem, ad quam supplendam prius homo creatus est. Iuxta illud: Sustinete modicum tempus Deum, & cætera. Nunc ad literam redeamus. Respice inquam & me & corpus in definito tempore, & ideo noli differre resurrectionem meam in communem resurrectionem, sed citò restitue animam meam liberando per resuscitationem à malignitate, id est, à malitia eorum, scilicet frendentium super me dentibus. Et restitue etiam in tempore à te constituto unicam meam, id est, ecclesiam sponsam meam: liberatam à leonibus, id est, à sæuieribus principibus eam persequentibus.

Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te.] Quasi dicat: Quo fructu peto ut restituas & me & unicam meam, hoc scilicet: quia ego confitebor tibi in me & in meis in ecclesia magna. Et uerè magna est ecclesia, quia ubique terrarum est diffusa: sed quia in ea in simul sunt, & paleæ & grana, id est, mali & boni. Veniente autem uento uentilationis & tentationis, paleæ quæ leues sunt depelluntur: grana autem quæ graui sunt, remanent in populo graui. Quasi dicat: Confitebor tibi in ecclesia communiter & in bonis & in malis: laudabo autem te uerè & singulariter in populo grani, id est, in sanctis uiris, quos uetus aduersitas non depellit.

Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuntiant oculis.

Ideo quoque rogo ut restituas me caput & corpus, ut si gauisi sunt de me mortuo & de meis incarcerationis, non supergaudeant mihi, id est, ad depressionem meam & meorum, de me non resuscitato & de meis deuocatis. Illi qui iniquè aduersantur mihi & meis, in hoc quia oderunt me caput gratis: quia nulla mala, sed multa bona eis contuli. Et quia fraudulenta persecutione annuntiant, id est, adquiescunt meis in oculis exterius, quos oderunt interius. Annuntiant enim uoce, quod contradicunt corde. Annuntiant facie, quod negant in uoluntate. Et quid mirum si in arido ligno faciunt, quod fecerunt in uiridi, id est, in me? Quia loquebantur pacifice mihi exterius, dicentes: Scimus quia à Deo uenisti magister, & cætera talia. Et sic loquentes cogitabant ramentum dolos in corde contra me, id est iracundiam terræ, id est, quia irati mihi pro terrenis erant timentes per me locum & gentem amittere. Et non solum cogitauerunt, sed etiam quæ cogitauerant fecerunt: quia dilatauerunt, id est, aperuerunt os suum super me, rugientes contra Pilatum: Crucifige eum. Et postquam perfecerunt in me quod uoluerunt, lætantes dixerunt: Euge euge, id est, bene factum est animæ nostræ, quia oculi nostri uiderunt quod semper uidere desiderauimus, & quod omnibus modis optauimus.

Uidisti Domine, ne sileas, Domine ne discedas à me.] Quasi dicat: Ipsi inquam uiderunt pœnam, tu autem Domine uidisti causam & innocentiam meam, & ideo Domine si siluisti à pœna, non sileas à uindicta: uel sicut non siluisti à pœna, non sileas à iudicio, ut non uindices in eos damnationem meam: & non discedas à me, id est à meis in persecutione, sed potius sicut per me promissisti, sis cum eis usque ad consummationem seculi, ut eos protegas ab inimicis.

Exurge & intende iudicio meo, Deus meus & Dominus meus in causam meam.

Ne sileas, inquam, sed potius exurge in uindicta, qui uidebatis iacere in pœna. Et intende, id est, intentum te fac in euidentia rei, iudicio illorum de me facto meo, non suo, scilicet ut quod ipsi putauerunt esse ad suam gloriam & meam ignominiam, potius conuertatur ad meam gloriam, & ad eorum ignomi-

niam: tu dico Deus meus creatione & potestate, & Dominus meus subiectione & uoluntate. In quo nos instruit, ut & nos illum, qui Deus noster est ex necessitate, faciamus nobis Dominum subiectione & uoluntate. Et qualiter roget ut intendat, iudicio declarat, cum subdit: Intende inquam in causam meam discernendam. Quasi dicat: Non peto ut in id intendas, quod commune habeo cum latronibus, scilicet in pœnam: sed ut intendas in causam, scilicet quia beati sunt, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quæ causa discreta apud solos bonos est, cum sit communis pœna. Et ideo sola causa martyrem facit, non pœna: quia si pœna martyrem faceret, quicumque nequam decollaretur, aut aliquo modo trucidaretur, coronaretur, quod fieri indignum est.

Iudica me secundum iustitiam tuam Domine Deus meus, & non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis: Euge euge animæ nostræ, nec dicant: Deuorauimus eum.

Intende inquam in causam & me, quem in pœna à malis non diuidis, iudica: id est, discerne ab eis secundum iustitiam, id est ueram obedientiam meam: & tamen tuam, id est, à te mihi datam Domine Deus meus. Et debes iudicare, ut inimici qui gauisi sunt de me interfecto, non supergaudeant de me non de resuscitato. Sed qui prius dixerunt in morte mea, Euge euge animæ nostræ, non dicant hoc amplius, uidentes me resuscitatum in cordibus suis, & si simulent exterius in labijs, sed potius dicant, Væ uæ animæ nostræ. Infinitam enim tristitiam habuerunt Iudæi, audientes resurrexisse Christum, & mallent omnibus modis non crucifixisse, quàm crucifixum resurrexisse. Non dicant inquam, euge euge, nec etiam dicant, Deuorauimus eum, putantes prius penitus nomen meum de leuisse de terra: sed potius ego deuorem eos, & mei etiam deuorèt persecutores suos, tam gentiles quàm Iudæos. Hic mittit nos ad historiam, ubi continetur, quod cum Moyses in monte Synai, ut legem à Domino acciperet, quadraginta diebus staret, & populus Israeliticus murmuraret contra Aaron reposcens idola. Et cum ipse Aaron non posset eos ratione corrigere, uoluit eos damno reuocare. Præcepit igitur eis ut afferrent quoque ornamenta sua aurea uel argentea, & inde fecit uitulum conflatilem. Quem postmodo Moyses cum de monte rediisset, & multo super hoc cruciaretur dolore, fecit in puluerem conteri, & potui commixtum ad deuorandum eis præbuit. In quo signatum est, quod ueri Israelitæ qui futuri erant apostoli, & alij scilicet præcones sancti, non solum quosdam de Iudæis, sed etiam gentiles qui idolatram erant, & per idolum illud, scilicet per uitulum conflatilem, intelliguntur transglutire, conformando sibi debebant, & in malo deuorare, atque in corpus Christi trahere. Et possunt quæ supra dicta sunt, ab Exurge & intende, etiam ad membra & persecutores eorum, tam de gentibus quàm de Iudæis suo modo referri.

Erubescant & reuerentur simul qui gratulantur malis meis. Induantur confusione & reuerentia, qui maligna loquuntur super me.] Non dicant inquam, Deuorauimus eum, quantum ad me, uel eos quantum ad meos, sed potius erubescant peccata sua, & simul reuerentur, id est extimescant ea, uel erubescant me & meos, & reuerentur cognoscentes se peccatores & indigniores. Illi qui nunc gratulantur de malis meis & meorum, & ita erubescant & reuerentur, ut induantur confusione & reuerentia, id est, ut tam plenaria confusio sit, & reuerentia, ut circundet eos uelut indumentum. Induantur inquam, illi, qui loquuntur modo mala, non solum faciunt super me, id est, de me & de meis. Et uerè erubescant & reuerentur, quia exultabunt & lætabuntur omnes illi, qui cum prius uellent statuere iustitiam suam, modo uolunt statuere iustitiam meam. Et utinam exultent & lætentur, & reliqua. Possunt quoque prædicti duo uersus in malo

malo accipi ita: Non dicam inquam persecutores mei & meorum, Deuorabimus, sed potius erubescant, & simul reuerentur, id est, ruborem exterius & innocuum timorem interius incurrant de nequitia sua in praesenti, illi qui gratulantur malis meis & meorum. In futuro autem induantur confusione plenaria, & reuerentia, quicumque maligna loquuntur super me, id est, de me & de meis. Quod uerè tunc erit, quando dicent: Nos infensati exultabamus uitam illorum inlaniam, & reliqua.

Exultent & lætentur qui uolunt iustitiam meam, & dicant semper, Magnificetur Dominus, qui uolunt pacem serui eius.

Quasi dicat: Mali quidem & persecutores pariantur & hic & in futuro. Ex opposito autem exultent & lætentur interius, id est plenariam læticiam habet, & hic & in futuro, omnes qui cum prius uellent statuere suam iustitiam, modò uolunt tantum meam iustitiam: & dicant semper, Magnificetur, id est, exaltetur Dominus, & nunquam seruus, hoc est nihil amplius de se præsumant, sed totum Domino ascribāt. Illi qui uolunt pacem datam per me uerè seruus eius, id est homini. Quæ pax est litigium habere cum ticijs, & concordiam cum moribus optimis. Et uerè dicent, Magnificetur Dominus, quia lingua mea, id est, cor meum, quod ideo dicitur lingua, quia Deo loquitur. Vnde in Euangelio habetur, quòd Dominus Iesus prauis cogitationibus aduersariorum suorum respondit: cor inquam meorum semper ó Domine meditabitur iustitiam tuam esse. Id est, nihil de se præsumet, sed omnem iustitiam tibi ascribet. Laudem uerò tuam ueram & perfectam meditabitur in die illa, quæ erit dies tota, id est in futura uita, ubi erit perpetuus dies sine nocte. Et tota die, id est tota mentis puritate: uel tota die, id est, assidue meditabitur laudem Dei. Si enim hymnum in ecclesia canis, laudas Dominum: si uerò non canis, reficis corpus cibo aut somno. Et hoc non ad delectationem carnis, sed ne deficias in seruitio Dei. Et si quicquid agis, tibi semper in mente Domini proponis, omnis innocentia operum tuorum assidue laudat Deum.

IN PSALMVM XXXV.
ARGUMENTVM.

Cum Saulis insidijs urgeretur, hunc psalmum cecinit eo præcipue tempore cum eum ne care uolens, scyphum tantum pro signo fidei, hastamq; proripuit. Aliter propheta cum laude opera ipsius ludæ dicitur.

IN FINEM, SERMO DOMINI.
Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Seruo Domini non alteri accipe, quam ei qui cum in forma Dei esset, formam serui accepit, factus obediens usque ad mortem. Totus Psalmus à persona prophetae dicitur. In primo membro contemptores legis uehementer accusat, eos non habitare cum Domino commemorans eorum impias uoluntates. Secundo sub laude Domini collata præmiorum dona describit, eosq; domus Domini dicit uertate compleui, breuiterq; in ruina malorum Psalmus iste concluditur.

*I*xit iniustus ut delinquat. Titulus est talis, In finem sermo Domini Dauid, secundum Casiodorum, qui sic exponitur. Hæc uerba referuntur non ad historiam, sed in finem, id est, in perfectionem ad Christum scilicet: & hoc

ideo, quia sunt attributa Dauid, id est alicui perfectioni de membris eius: Dauid dico non historialiter accepto, etiam si ad prophetam respicias, sed seruo Domini, id est, tali qui sit uerus seruus Domini, non seruitens carnaliter, sed spiritualiter. Qui seruus Domini reprehendit in hoc psalmo conseruos suos iniustos, proponentes sibi peccare: non quia infirmitate non possunt, sed quia nolunt, & de peccatis suis iniuste in auctorem culpam transferentes. Quos commonefacit, quod peccant non ex culpa auctoris uel difficultate aut necessitate esse, sed ex eorum praua uoluntate, scilicet quia ut bene agant, nolunt intelligere, ita dicens: Iniustus dixit, id est proposuit, & constituit ut delinquat, id est, ut peccet assidue. & hoc non foris in conspectu hominum, quia timer ab eis reprehendi uel danari: sed in semetipso, id est in corde suo male conscio. Iniustus accipitur hic non quilibet unus, sed eorum genus iniuorum, quod aduerterat sibi intelligendo ut bene agat, non quia non possit, sed quia non uult. Aliud est enim quando aliquis conatur aliquid intelligere, sed non potest præ humana infirmitate, quia corpus quod corrumpit, aggregat animam. Verbi gratia, ut quod dicitur de æqualitate trinitatis, & de illo uerbo quod erat in principio apud Deum, &c., quæ dicuntur de diuinitate, humana infirmitas percipere non potest, & in talibus ignorantia non est peccatum. Aliud uerò est, quando perniciosius agit contra semetipsum cor humanum, scilicet ut non intelligat quod intelligere posset, si uoluit accedere: non quia difficultas est, sed quia uoluntas praua & auersa est, quod tunc est, quando homines amant peccata, & oderunt diuina præcepta: quia sermo diuinus aduersarius tuus est, si diligis iniquitatem tuam: amicus uerò tuus est, si odis eam. Et sic eritis duo ad perimendū iniquitatem tuam, tu scilicet & sermo diuinus: quia per te non potes, & ideo si odis ipsam iniquitatem, & Deus dimiserit eam, liber eris. Si autem diligis eam, contrarium tibi est quicquid dicitur contra eam: non quia intelligere non possis, sed quia non uis. Planissimum enim & apertissimum est omni homini illud præceptum: Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris: quia quisq; in seipso hoc aduertere potest. Et ideo quisq; hoc non intelligit, non imputabitur difficultati, imò uoluntati. Et quia hoc est iniustus, ideo non ex difficultate, sed ex uoluntate dixit ut delinquat. Et quia non ausus est palam, confugit ad occultam cordis conscientiam. Sed cum timet conspectū hominis, multo magis deberet timere conspectū Dei, qui quod conspiciat in corde, sicut homo in facie. Quod ipse intelligere posset, si attendere uellet. Sed ideo non attendit, quia timor Domini non est ante oculos eius, id est, quia non perpendit Deum iudicem in rebus: quod si perperderet, utiq; eum timeret.

Quoniam dolose egit in conspectu eius, ut inueniatur iniquitas eius ad odium, &c. Probat ab affectu, quia iniustus non timet Deum, quia facit quod non faceret, si eum timeret. Dolose scilicet agit in conspectu eius, id est in corde suo, ubi ipse Deus conspiciat. & in hoc dolose agit, scilicet ut inueniatur iniquitas eius ad odium, id est, quia non uult uerè inuenire iniquitatem suam ad hoc, ut odio habeat ipsam inuentam. Sunt enim multi, qui quasi conatur iniquitatem suam inquirere, & tamen eam inuenire timent, ne dicatur eis: Ecce hæcenus ignorates peccastis, nunc uerò iniquitatem cognoscitis. Desinite ergo peccare, & hi dolose, non sincere agunt, timen-

timentes iniquitatem inuenire, quam simulant quæ-
rere. Sunt item alij qui dolose agunt, ut inueniant
iniquitatem: quia non ex corde agunt iniquitatem quæ-
rere & odisse. Et quia dolus est in inquisitione, defen-
sio est in inuentione. Si enim sincerè eam quærerent,
inuentam eam uerè odissent, & non defenderent dic-
centes: Quid nos fecimus? Nonne hoc omnes faciunt?
Nunquid Deus perditurus est omnes talia facientes?
Multa q; similia defendentes iniquitatem dicunt, unde
apparet quia dolose, non sincere agunt.

Verba oris eius.] Probat secundum alteram partem
tantum, scilicet secundum illos qui quasi inueniunt
iniquitatem, & defendunt. Quoniam uerè dolose ag-
git in iustis, uidelicet per hoc, quia uerba oris eius
sunt non solum iniqua, sed ipsa iniquitas: quia iniqui-
tatem scilicet inuentam defendit. Et ideo uerba sunt
iniqua in defensione, quia dolus præcessit in inquisi-
tione. Et uerè dolus ibi fuit, quia noluit agere quod
poruit, iniquitatem scilicet uerè inquirere & intelli-
gere, ad hoc ut eam postponeret, & sic bene ageret. Et
hoc probat à repugnanti. Quasi dicat: Verè noluit in-
telligere ut bene ageret, quia potius & iniquitatem
cogitauit, & iniquitatem perfecit, quod sic dicit, Medi-
taturus est perseveranter iniustus iniquitatem, id est,
peccare in cubili suo, id est, in corde suo, & etiam ad
effectum perduxit, quæ malè cogitauit: quia astitit om-
ni uiræ non bonæ perseverans fuit in omni opere
malo. Viæ enim malorum dicuntur praua opera eor-
um, cor uerò nostrum dicitur cubile nostrum ad simi-
litudinem, scilicet quia in eo quiescit à sanis, id
est, bonis, aut laboratur ab ægris, id est, malis. Solent
enim boni à strepitu exteriori in secretum cordis se
recipere, & ibi quiescere & gaudere: ita tamen si bo-
nam illic inuenierunt uxorem, scilicet delectationem
immortalis sapientiæ. Sed ualde cauendum est, ne
inde eiciat aliquem mala uxor, id est, fumus malæ
conscientiæ. Quare satis miser iniustus iste est, qui u-
bi maximè deberet quiescere, scilicet in corde, labo-
rat magis tumultum habere quàm quiescere. Astitit
inquam omni uiræ non bonæ: hoc autem ideo factum
est, quia malitiâ quæ in ipso erat, id est, fomitem pec-
cati non uerè inquisiuit & odium, immò per omnia
ei consensit. Non enim possumus in præsentem mali-
tiam non habere, possumus uerò eam odisse. Unde
Apostolus: Est peccatum in uestro mortali corpore,
sed non regnet ad obediendum hæres carnis. Erat
autem quando malitiam non habebimus, quando sci-
licet hoc mortale in duet immortalitatem, & nouis-
sima mors destruetur. Ante uerò hoc tempus sem-
per in nobis erit delectatio iniquitatis, & ideo adit
nobis e contra delectatio æquitatis præceptorum Dei,
qua contra iniquitatem pugnamus, & ipsam uincamus:
quia aliud est non pugnare, sed in perpetua pace
esse, quod tunc erit, quando immortalitate induemur.
Aliud est pugnare, & uinci, quod in illis qui pri-
mum bona opera & præcepta diuina in se habent: dein-
de superbiunt, & de se præsumunt. Aliud est pugna-
re & uincere, quod in bonis est, qui nihil de se præsu-
munt, dicentes cum Apostolo: Infelix ego homo,
quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia au-
tem Dei. Aliud uerò est non pugnare, immò trahi ab
iniquitate, de quo genere hic agitur cum dicit: Mali-
tiam autem non odit.

Domine in celo.] Sic continuatur: Iniustus quidem
non quia non potest, sed quia non uult bene agere, di-
xit ut delinquat: hunc tamen tua Domine non deseret
miseri cordia, qua saluas hos tales homines ut iu-
menta, ut inferius habetur. Sed tamen misericordia
tua, id est condigna te illa tantum est in celo, id est, in
sanctis uiris qui sublati à terrenis, facti sunt cælum.
Sciendum enim, quòd misericordia Dei donorum mul-
tiplex est. Alia enim eius dona sunt terrena & tem-
poralia, & in his saluat corporaliter, quod sicut & iu-

menta iniustum supradictum, & alios simpliciter ho-
mines, id est, portantes imaginem ueteris hominis,
non noui, qui pro magno hanc saluationem habent,
& maximè in ea gaudent. Alia uerò eius dona sunt
cælestia & terrena, quæ sanctis uiris communia par-
tim iam sunt, tandem uerò plenariè erunt cum ange-
lis. Et hæc sunt illæ misericordia, de quibus dicit: Do-
mine, tua misericordia est in celo. Et per hoc quasi
diceret, nobis cognita est illa tua misericordia, quia
ueritas tua, id est, ueritas præceptorum tuorum ual-
luit, id est, pertinuit usque ad quosdam nubes consti-
tuendas, id est, cognitio præceptorum tuorum fecit
quosdam de cælis illis sursum ferri in nubes, id est,
apostolos & prædicatores, per quos nobis innotuit
illa misericordia. Disti sunt autem prædicatores san-
cti nubes propter carnem, quia de carne illorum di-
uina potentia latens in ea innotuit nobis minis, co-
ruscauit miraculis, & compluit nos uerbis.

Iustitia tua sunt montes.] Ostendit quòd uerè quidam
de cælis sursum elati sunt facti nubes. Quasi diceret:
Verè sunt nubes, quia sunt sicut montes, id est, simi-
les montibus pluribus modis, scilicet & propter con-
stantiam fidei, & propter eminentiam uirtutum. Et
quia sicut sol exoriens, prius illustrat montes, & in-
de resplendet in ualles, ita uerus sol iustitiæ, id est,
Christus exortus, primum corda illorum montium,
ut intelligat scripturas, aperuit, & inde nobis resplen-
duit, quia per illos occulta scripturarum mysteria no-
bis aperuit. Sunt inquam sicut montes, montes dico
Dei, à quibus scilicet auxilium uenit. Iuxta illud:
Leuaui oculos meos in montes, unde ueniat auxili-
um mihi. Sunt autem alij montes, qui non sunt Dei:
ut Donatus, Marcion, & cæteri hæretici, usurpantes
sibi magisterij primatum. Hi uerò montes non sunt
auxilij, sed naufragij: quia qui ad illos respiciunt, non
subleuantur, immò naufragantur. Sunt inquam sicut
montes, & hoc non ex meritis suis Domine, sed ex iu-
sticia tua, id est, ex sola gratia tua ipsos iustificante.
Quod ostendit à simili per contrarium. Quasi dicat:
Sic sunt isti montes per iustitiam tuam: sicut e contra
hoc quod iniusti sunt, abyssus non in duobus tantum
criminalibus, sed multa: id est, in multis criminali-
bus est per iudicia non iniusta, sed iusta, quia tua. Non
enim ut quibusdam uideretur, iniuste est hoc quòd ma-
li dantur in reprobum sensum, sed iustissimum Dei
est iudicium. Iuxta illud Apostoli: Quia cum cogno-
uissent Deum, non sicut Deum adorauerunt, & ideo
euauerunt in cogitationibus suis, dicentes enim se
sapientes, stulti facti sunt. Pluraliter ideo posuit iu-
dicia, quia unum quodque criminale habet iudicium
suum. Et sciendam quod sanctus Augustinus iustitia
sua, ut supra diximus, ablatium facit, & iudicia
accusatiuum. Possunt uerò & nominatiui accipi, si
sic dicatur: Veritas tua fecit quosdam de tuis nubes.
Et hi tales, qui non solum sunt dicendi iustitui, sed &
ipsa tua iustitia, per excellentiam sunt sicut montes
Dei: sicut e contra iudicia tua, id est iniusti à te iudica-
ti & damnati sunt abyssus multa, & quasi diceretur:
Qua quod uidem sunt abyssus, cur ergo uiuunt? cur
superfunt? Dicit: Ideo scilicet uiuunt, non quia me-
ruerunt, sed quia tu Domine saluas, & saluabis homi-
nes huiusmodi temporali saluatione, quam pro ma-
gno habent ut iumenta. Et hoc facies ad eum modum,
ad quem multiplicasti misericordiam tuam, scilicet
ut non solum in cælis esset, sed & in his alijs qui sunt
ut terra. Tu dico qui es Deus, & ideo oportet ut mul-
tiplicem misericordiam creaturis tuis impendas.
Potest psalmus iste à principio in parte hucusq; ali-
ter legi, ut sit talis, ac si diceretur: Fallo quæratur d.n.
r.g.h. quod imber a.b.c.f.p.r. quàm uirtute. Iuxta
quod sic dicitur: Iniustus dixit, id est statuit & affir-
mauit, ut delinquat ex necessitate, quasi culpam resse-
tendo in naturam & in auctoritatem, sed tamè hoc
quod

quod delinquit, est in semetipso, id est in libero arbitrio eius, scilicet non est inde accusandus auctor uel natura, sed ipse qui per liberum arbitrium suum ad peccandum se disposuit. Solent autem quidam habere, ut non delinquant. Quod etiam sic dici potest: Inustus dixit, ut (pro quod) non delinquit in semetipso; id est, ex suo libero arbitrio, imò quia talis creatus est ut ex necessitate peccaret. Sed cur talia dicunt? Ideo scilicet, quia timor Domini non est ante oculos eius, quia non credit Deum iudicaturum de terrenis rebus. & uerè non timet Deum, quoniam dolose egit in conspectu eius, id est in corde suo, ubi ipse Deus conspiciat. In hoc scilicet, quia cum ex scripturarum præceptis, & ex minis intelligere posset, quid tenendum, quid uitandum esset, dissimulat se illud posse intelligere, & hoc uitandum & in tot rebus facit, ut inueniatur ab omnibus, id est, ut manifestum sit omnibus quòd iniquitas eius ad odium est, id est, odibilis debet esse omnibus.

Verba oris eius. Verè dolose agit, quia uerba oris eius sunt iniqua, id est falsa: & ideo iniqua, quia sunt dolus. In hoc scilicet, quia dicit se non posse intelligere, non quod uerè non possit, sed quia noluit intelligere ut bene ageret. Et non solum uerba oris eius sunt iniqua, sed etiam iniquitate cogitat & operatur. quod sic dicit: Iniquitatem meditatus est, & cætera. Quod non mutatur.

Domine in celo misericordia tua. Quasi dicat, In his Domine iniustus talia agentibus, est ira tua: in celo autem est misericordia tua, sicut prius. Et hæc tua iudicia, scilicet quod in illis est ira tua, & in istis misericordia, sunt abyssus non parua, sed multa, id est, sunt inexhausta & inscrutabilia. Iuxta illud: O altitudo diuinitarum sapientiæ & scientiæ Dei, & reliqua, homines & iumenta. Sic continuatur: In illis quidem est ira tua, & tamen etiam hos tales Domine non deserit misericordia tua: quia saluas hos homines ut iumeta, ut prius. Potest quoque Domine in celo aliter adhuc continuari, & partim exponi, ut sic dicatur: Dicit inquam iniustus, quòd ea necessitate delinquit, sed mentitur. Cur enim Dominus pater, si hoc esset, misisset nobis in celo celorum, id est Christo librum suum, ad cuius exemplar conscriberemur, & cui conformaremur? Frustra utique. Sed quia illud non est ideo Domine pater, misericordia tua, scilicet qua nos uocasti & iustificasti, est nobis à te exhibita in celo celorum, id est in Christo: & etiam ueritas promissionum æternæ beatitudinis, quæ utraque misericordia & ueritas uoluerunt ad quasdam nubes constituendas. Cætera non mutantur, sicut in priori lectione dicta sunt.

Filij autem hominum. Homines inquam supradicti, saluabuntur per tempora, quæ communia sunt eis cum iumentis: filij autem hominum, scilicet qui non solum iumentis diuini sunt, sed etiam ab illis hominibus in hoc: quia sicut illi portant imaginem terreni, ita isti portant imaginem celestis. Et quia sunt imitatores uerorum hominum, patriarcharum scilicet & prophetarum. Tales inquam sperabunt, id est, non erunt hic in præsentem in re, sed tamen in spe: quia non infectabuntur hic bona communia cum iumentis, sed sperabunt æterna cum angelis. & hoc in tegmine alarum tuarum, id est sub defensione protectionis tuæ, ut sit dictum ad solam similitudinem, quia & gallina pullos sub alis protegit, uel possumus accipere per alas eius, charitatem & misericordiam, charitatem quidem, qua ad nos descendit: misericordiam uerò, qua nos uocauit & iustificauit, uel etiam promissionem utriusque restamenti, alteram de temporalibus, alteram uerò de spiritualibus. In ueteri testamento, quantum ad litteram promissio de temporalibus facta est: in nouo uerò promittuntur spiritualia & æterna. Et Dominus quidem consolatur sperantes in se, nunc interim temporalibus bonis, tandem uerò beatificabit æternis. Filij inquam hominum sperabunt, & hi tales inebria-

buntur ab ubertate domus tuæ. Voluit quidam promittere, sed non potuit illud edicere: quia uerba non habuit, quibus illud exponeret. Sed quia uidit homines immodicè bibentes, & se ad eò uino ingurgitantes, ut humanam prorsus mentem excedant, & quasi induant aliam: uoluit per hanc similitudinem exponere illam superabundantiam supernæ lætitiæ & gratiæ, quia sancti Dei etiam in præsentem repleti, sic demerantur, ut humana mente in diuinam transeant in tantum, ut nulla tormenta extrinsecant, nec etiam patres astantes aut uxores uel filios flentes respiciant. Et dicit, Ita inebriabuntur, id est, sic replebuntur, ut uelut ebrij mentem propriam excedant ab ubertate, id est, ab abundantia spiritualis gratiæ, quæ est domus tuæ Domine, hoc est, quæ descendit de domo tua, id est de celesti habitatione. Omne enim datum optimum defursum est. Et uerè inebriabuntur, quia tu poteris eos torrente Domine uoluntatis tuæ, id est, imperu abundantis gratiæ donorum tuorum, quæ tua dona sunt uoluptas, id est, delectabilia. Torrens enim dicitur proprie pluuialis aqua quæ abundat, & cum impetu solet de montibus decurrere.

Quoniam apud te est fons uitæ. Meritò dicit, Potabis eos: quoniam tuum est hoc facere. Nam fons uitæ, id est uerbum tuum, à quo procedit uera uita, & quod dicitur fons, quod sitientes potat: & panis, quia esuriens reficit. & lumen, quia cæcos illuminat, & multa talia. Ille inquam fons est apud te, tibi scilicet consubstantialis & coæternus. Et ideo uidebimus te patrem, qui est lumen non de lumine in lumine tuo, per illud uerbum, quod est lumen tuum, id est, procedens de te lumine. Et ut uideamus te per illum, mitte Domine quem missurus es, scilicet præten de quasi defensionem misericordiam tuam, id est filium tuum, qui non solum misericors, imò ipsa dicendus est misericordia. Prætende inquam scientibus te, id est, uolentibus te per ipsum scire: & etiam prætende iustitiam tuam, id est fidem tuam iustificantem nos, quæ dabitur per ipsum his qui per eam sunt futuri recto corde, scilicet non distorquentes cor tuum ad cor suum, imò suum cor dirigentes ad cor tuum. hoc oporret fidelis de posteriori populo, non quantum ad missionem uerbi, quæ iam præterijt, imò quantum ad cognitionem.

Non ueniat mihi pes superbiæ. Ideo Domine rogo ut prætendas misericordem tuam, ut ab illo docear humilitatem, & comedendo eius corpus humile: non ueniat mihi pes superbiæ, id est, non subrepat mihi amplius elata affectio superbiæ: quæ superbia dicitur pes, quia per eam à Domino in regionem dissimilitudinis recessimus, & sicut per elatum Adam cecidimus: ita per humiliatum Christum resurreximus, qui ueræ humilitatis exemplum fuit: quoniam nec ludæis obijcientibus sibi, Dæmoniū habes: maledixit, sed quod non erat, humiliter negauit. Quod uerò erat, tacendo concessit, ne uideretur maledictum reddere, sed ueritatem prædicare, & humilitatem docere. Non ueniat inquam pes superbiæ, & manus peccatoris, id est, mala operatio prauæ persuasionis non moueat me ut malè agam. Duo hic rogat, liberari scilicet ab affectione praua, & à mala persuasione. Quæ duo uicia claruerunt in exordio, quia & diabolus cecidit ex occulta affectione, & Adam aliena persuasione. Sed tamen serua tu quilibet quod in te est, & non timebis quod de foris est. Vnde ne apud te inci das in elationem, & sic uirabis quæ foris est prauam persuasionem.

Ibi ceciderunt. Ideo peto ut repellas à me pedem superbiæ: quia ibi, id est in illo pede ceciderunt in exordio, id est grauem casum passi sunt, quicumque sunt operarij nunc iniquitatis, scilicet & diaboli & homines. Et quomodo ceciderunt, exponit, quia expulsi sunt ab interiori paradiso, id est, ab interna incunditate animi, in qua creati sunt. Et quia expulsi sunt ab interiori, non potuerunt stare in paradiso exteriori, Adā scilicet in terrestri, diabolus uerò in celesti.

IN PSALMVM XXXXVI.
ARGVMENTVM.

AEdificatur hoc psalmo fides eorum, qui prauorum temporali felicitate turbati, suas uirtutes intermittunt. Lege ad sapientiam Salomonis.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Ipsi Dauid, ut supra intelligendum est. Hic psalmus hortatur ad fidem, demonstrans ecclesie salutem: monet credentes, quoniam plerique mortalium pro afflictione bonorum et impiorum prosperitate turbantur, adeo ut et non remuneratas in hac uita uirtutes deserant, et uita confectentur. ad huiusmodi repellendum errorem psalmus iste componitur, qui finem magis utrumque, considerandum crebra repetitione moneret. Per totum ecclesie uox introducit psalmum alphabeti Hebraico ordine digestum, ita tamen ut sextadecimam litteram minus habeat. Prima positione comonetur, ne malignanter quisquam debeat imitari, sed quicquid boni sperandum est, a Domino postuletur, qui nouit et profutura concedere, et perenniter mansura prestare. Secunda dicit peccatores maxima hic inuidie cruciatioe torqueri, quoniam in suis actibus nil simile bonis se habere cognoscunt. Tertia profitetur nunquam se iustum uiddisse derelictum, malorum poenas et premia beatorum utili iam commotione permiscens. prima positio continet litteras sex, secunda septem, tertia octo.

COMMENTARIVS.

Noli emulari in malignantibus.] Titulus est, Psalmus ipsi Dauid, id est, perfectiori uni uel multis in corpore Christi attribuentis. Sunt enim in corpore Christi duo genera, scilicet perfectiores boni, et minus perfecti. Verè enim minus perfecti sunt adhuc illi, qui uidentes malos feliciter uiuentes, et in omni terrena prosperitate florentes indignantur de flore illorum, et ipsium affectant. Contra hos tales uerò perfectiores alij agunt in hoc psalmo, instruens eos ne murmurent de flore malorum, neue ipsum appetant, ne forte eis consimiles fiant, in id spem suam in Domino ponant, et malitè aternaliter in ipso gaudent, quam hic cum malis ad horam florere. Potest autem ualde commodus accessus taliter quoque fieri ad hunc psalmum. Dominus noster loquendo nobis per electos suos, uult et facit nos cautos ad omnia, dum et sibi tempus est loquendi nondum iudicandi, et nobis tempus est audiendi, nec dum frustra penitentem di. Nam et tunc erit penitentia, sed infructuosa. Nam restituer illis diuina iusticia, quod sua perdidit in iusticia. Iustum enim apud Deum est, ut nunc misericordiam impertiat, tunc iudicium exerceat: et ideo non perturbet te homo Christiane, quod uides malos feliciter uiuentes, copia rerum affluentibus, dignitatibus eminere, in omni gloria florere. Neque dicat cor tuum nullum esse diuinum iudicium, sed omnia casibus ferri, omnia fortuitis motibus uentilari. fortasse enim inquires: Si Deus humane respiceret, non illius iniquitas floreret, et mea innocencia laboraret. Quisquis sic cogitas, quisquis sic ægrotas, bibe in corde tuo huius psalmi salutariferum antidotum contra talem morbum. Omnis enim morbus animi in scripturis sanctis inuenit medicamentum suum. Noli ergo murmurare, noli emulari, id est, imitationem habere in malignantibus in consideratione malignantium, scilicet ut uelis imita-

ri florem eorum, quia cum nulli florèat hic, nisi male agentes, ut rapientes et furates: si optes florere, oportebit te pariter malignantem esse. Neque zelaueris, id est, amaueris facientes iniquitatem, scilicet ut appetas florem eorum. zelus enim aliquando ponitur pro ira et indignatione. uribi: Zelus domus tuæ comedit me. Aliquando pro diligere, ut: Zelatus est Dominus populum suum. Similiter quoque emulari uel pro inuidere uel imitari, siue affectare: ut Apostolus, Aemulamini charismata meliora.

Quoniam tanquam fenenum uelociter arefcunt.] Ideo non debetis appetere florem malorum, quia uelociter arefcunt: id est, deficient et ipsi et flos eorum, scilicet tanquam fenenum quod hodie est flos, et cras in clibanum mittitur, et cito decideret, quemadmodum olera herbarum, id est, sic cito decident, quæ proprie holeræ inter herbas dicuntur. Quod enim inter herbas huius dicitur proprie, per terram serpit: et quia altam radicem non habet, uiret in hyeme, et arefcit in æstate. Arbores uerò quia altam radicem habent, et si in hyeme aridæ uideantur, ueniente æstate frondent, florent; fructus faciunt. et holeribus comparantur mali, qui non habent altam radicem charitatis, et florent in hyeme, id est, in præfenti tempore, quod dicitur hyemæ propter procellas tribulationum, et fructus amaritudinum: ueniente autem æstate, quando uerus sol accedet in meridiem, et apparebit in maiestate patris et angelorum, tunc illi arefcunt, quia æternis flammis tradentur. Iusti uero comparabiles arboribus, quia altam radicem habent charitatis, nec in hyeme scilicet arefcunt, iuxta illud, Mortui enim estis, et uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. In æstate autem prædicta, tunc ornabuntur ornamenta foliorum; id est, bonorum factorum: et locupletabuntur ubertate fructuum, id est, multitudine remunerationum.

Spera in Domino.] Quia tam cito euanesceat flos malorum, ergo quasi dicat, Noli emulari florem illum; sed tantum spera in Domino, et non in mundo: et fac quamcunque potes bonitatem, non ipsorum malignantium iniquitatem. Et hæc faciens in habita terram, id est, ecclesiam, quæ dicitur bene terra culta, scilicet ne deserat ecclesiastica instituta: sed obserua ea, quia non est ueri sacrificij locus extra catholicam ecclesiam. uel sic bene faciendo in habita terram, id est, excole propriam carnem tuam, ut tandem eam clarificatam recipias, et sic pascaris in diuitijs eius terræ. Diuitiæ autem huius terræ, si ad ecclesiam respicias, sunt Dominus eius et Deus eius: si uero ad carnem nostram, erunt diuitiæ immortalitas et impassibilitas.

Delectare in Domino.] Si per terram accepisti ecclesiam, tunc istud expositio est, quæ sunt eius diuitiæ, scilicet Dominus, et ideo delectare tantum in Domino: si uero per terram acceperis carnem humanam, ita continuabitur, Spera inquam in Domino, et sperando delectare in Domino, id est, in lætitia quicquid agis pro Domino facias, non in tristitia: quia hilarem datorem diligit Deus. Et sic Dominus dabit tibi petitiones, et si non carnis, tamen cordis tui, id est, implebit omnes petitiones spirituales tuas. Et ut hoc fiat, reuela Domino uiam tuam, id est, insiste talia opera quæ sint digna reuelari Domino. Velimus enim noscimus, opera nostra bona seu mala reuelata sunt Domino, quantum ad cognitionem: sed tamen sola bona opera reuelantur ei, quantum ad dignationem. Sed pro his dictum est: Reuela Domino uiam tuam, id est, uitam tuam, scilicet quid patiaris, cur gemis, et quid optes. Id enim pateris, quia uides quod caro concupiscit aduersus spiritum. Id etiam optas. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Gratia Dei per Iesum Christum. Et hoc reuela Domino cordis affectione, et firmiter spera: quia per eum liberabis, et ipse non per alium faciet tibi, quæ subsequuntur scilicet et iustitiam tuam, id est, fidem tuam sperantem ea quæ non uidentur, quæ modo latent. In-

xta illud: Charissimi, filij Dei sumus, sed nondum apparet id quod erimus. Illa inquam fidem educet per remunerationem quasi in lumē, id est, in manifestam cognitionem, scilicet quando ea accipies quæ non uisa credidisti, & iudicium tuum, id est, discretionem tuam, scilicet hanc quia maluisti sequi pauperem Christum, quam diuitem mundum, educet nos non simpliciter in lumen, sed tanquam in meridianam lucem, id est, in manifestissimam cognitionem per remunerationem quidem. Maius enim meritum est in hoc tali iudicio, quam in fide per se: quia quidam fideles sunt & saluabuntur, qui non habent hoc iudicium, scilicet ut relinquant mundum, & sequantur Christum. Educet quidem tadem, interim autem quid fiet. Oportet quasi dicat, tribulari & contristari. Tu autem quantumcumque tribuleris, subditus esto Domino, id est, totum esse tuum & uita tua sit subiacere præceptis Domini, & subiacendo ora eum ne deficias in uinea, ut gaudeas accipiendo nummum in uespera.

Noli æmulari.] Quasi dicat: Quia tanta dabitur tibi in futuro spes tua. Ergo noli hic æmulari, id est, irasci & indignari in eo, id est, in consideratione eius mali, qui prosperatur in uia sua, id est, in hac præsentia uita, quia tu tribularis in itinere, sed gaudebit in peruenitione. Illi uero in uia est prosperitas, in peruenitione autem omnis erit incommoditas. Noli inquam emulari in eo scilicet in homine faciente iniustitias, id est, peccata tanquam necessario non ex natura, sed quia prosperitas stultorum perdet eos, & quasi dicat: Si uelis prosperari cum illo, facies sicut ille iniustitias: & ideo noli emulari, sed desine ab ira, ut non irascaris de flore ipsius hominis facientis iniustitias. Et derelinque furorem, id est, indignationem & murmurationem contra eundem. Ex ira enim procedit furor, quod est dicere: Ira uel furor de flore illius non conturber oculos tuum, sed potius consule oculum fidei tuæ, & si promiserit tibi temporalia bona, habes irasci: si uero promiserit tibi sola cælestia & æterna, non irasci debes, sed patienter ea expectes. hoc inquam modo dico. Noli æmulari ut malignus, id est, ut unus de malignantibus fas. Aliter enim quasi dicit, non prohibeo. Et ualde cauendum est tibi ne maligneris: quia quicumque malignantur, perseueranter exterminabuntur, id est, extra terminos celestis Hierusalem fiet. uel extra terminos propriæ terræ, id est, carnis suæ, ut non bene eam excolant. Ex opposito autem illi qui non sunt murmurantes, sed sustinentes, id est, patienter expectantes Dominum, non utpote aliquem fallacem, sed ipsam ueritatem: non ut minus ualentem, sed ut omnipotentem ipsi hereditant terram uel Hierusalem, que est terra uiuentium: uel carnem suam clarificatam immortalitate & impassibilitate. Et ideo adhuc sustinendus est Dominus, sed nulli uideatur longum, quia pusillum erit. Tempus enim breue est, quia si percurramus omnia chronica, inuenimus quod quasi hesternæ die Adam de paradiso eiectus est. Et si quod præcessit, tam breue est: & quod sequitur, longe breuius est. Pusillum inquam erit, & post illud pusillum non erit peccator: non quod penitus non sit, sed quia nullus eius usus erit. Nunc enim uiuit impius pio, sed sicut non habet lima locum planato ferro: ita post summationem iustorum non erit locus impij. Inrerim enim deo flagellum facit Dominus unde deficiat impius, & proficiat pius. Cur ergo applaudit sibi impius. Nonne de illo flagellum facit sibi Deus. Assumit illum ad officium, me autem erudit ad patrimonium. Nō erit inquam peccator, quia si tu aliquis quæres locū eius, id est, usum eius quem tunc habeat, nō inuenies. Contra autem mansueti, qui non murmurant scilicet, sed Dominum patienter expectant, hæreditabunt terram, ut supra dictum est. Et delectabuntur tunc in multitudine pacis, quia cum modo qualemcumque pacem habeant, tantum in interiori: tunc uero pacem habebunt in interiori & in exteriori. Vel

Bedæ tom. 8.

sicuti immansueri, id est malignantes delectantur nunc in multo auro & multo argento & in multis talibus: ita Dominus erit tunc, quæcumque delectatio potest excogitari suis: quia erit omnia in omnibus. Et cum ipse sit uera pax, omnia erunt eis pax: & sic delectabuntur in multitudine pacis, id est, in multiplici pace. Interim autem quid fiet. Oportet scilicet multam pati tribulationem, ut perueniatur ad hanc pacem: quia interim peccator, id est, quilibet persecutor obseruabit iustum, id est, insidiosè ager contra iustum fraudelentera persecutione. & etiam stridebit super eum dentibus suis, id est, manifestas damnationis sententias ad ipsum opprimendum dabit. Sed quæ cura. Nulla scilicet, quia Dominus irridebit eum, id est, irrisibilem faciet eum, peccantem scilicet. Hæc enim uerè est irrisio, quia dum iniquitas eius corpus tuum perimit, animam suam putrefacit. Te facit probabilem, faciet eum peccatorem scilicet. hæc enim uerè est irrisio, quia dum iniquitas eius corpus tuum perimit, animam suam putrefacit. Te facit probabilem, se reum: & grauius ille semper damnatur, cui animus semper deuastratur. Dominus inquam irridebit eum, ad quæ cura. Perinet, quoniam ipse Dominus prospicit, quod dies eius ueniet, dies scilicet animaduersionis. Quæ animi aduersio duplex erit, scilicet bona uel mala. Qui enim prospexit diem Iudæ traditoris, prospexit & diē Sauli persecutoris: illius ad pœnam, istius ad gloriam. In utrumque enim uindicatum est. Ille ignibus gehennæ est destinatus, iste æternæ uitæ est prostratus.

Gladium euaginauerunt peccatores.] Exponere uideretur utrumque, quod superius dixit, scilicet & occultam & manifestam infectionem peccatoris aduersus iustū. & primum exponit manifestam ita: Peccatores euaginauerunt gladium, id est, manifestam damnationem super iustos exercuerunt. Qui enim gladio pugnat, manifeste pugnat. hic dicit beatus Augustinus: Gladium euaginat peccator in corpus tuum, sed nunquid cor eius manet illæsum. In corpore conatur te occidere, ipse uero occiditur in mente. Et est similis alicui trajecti gladium per corpus tuum, ut scindat alterius uestimentum. Euaginauerunt inquam gladium peccatores, & etiam intendentur arcum suum, id est, occultas insidias ipsi iustis parauerunt. Arcu enim occultè & à longe cerratur.

Vt decipiat pauperem.] Reddit singula singulis. Ideo intendentur arcum, ut occultè decipiant pauperem & inopem, id est, iustum nihil de se præsumente eum, scilicet deuocando & sibi conformando. Ideo autem euaginauerunt gladium, ut manifeste trucident, id est, interficiant rectos corde ipsos scilicet iustos. Ipsis autem quid fiet? Quasi dicat: Accipiant quod merentur, scilicet gladius eorum intret in corda ipsorum, scilicet redundet super eos iniquitas eorum. & arcus eorum confringatur, id est, insidie eorum inefficaces fiant. Quod est dicere: Non te interius in mente lædāt, imò se ipsos mente interficiant, imò se ipsos in anima interficiant. Si autem exteriora auferat quæ cura? Nulla scilicet, quia melius est tibi iusto & cuique alij illud modicum, quod ipsi auferre non possunt, scilicet fides & spes, & cæteræ uirtutes, quod ipsi reputant modicum. Vel melius est tibi modicum solummodo necessaria habere ad uictum & ad uestimentum, super: (id est, quam) multas diuitias peccatorum. Potest aliter quoque hic uersus continuari, si intercalarem illi uersum scilicet. Noli æmulari, interponamus ita: Quæ quidem peccatores se ipsos interficiant, ergo noli æmulari in malignantibus ut appetas florem illorum. Nec debes, quia melius, id est, utilius est tibi iusto sequi modicum, id est, humilem Christum, quam habere multas diuitias peccatorum. Quod idē dico, quoniam brachia, id est, diuitiæ & omnis potentia & robur peccatorum citò conteretur, interim autem confirmat iustos Dominus. Quasi dicat: Sæuiant peccatores quantum uelint, & quantum permisi fuerint,

D nihil

nihil tamen oberit: quia Dominus exemplo patientiæ confirmat iustos. Ad modicum enim dolebunt, & sine fine gaudebunt. Et ut tu (quasi dicar) ne deficias in modico, uide quid pro te perulit, qui quare ferret, nihil suum habuit. Vt enim multa patiaris, nunquid peruenies ad tantas insultationes & rot tentationes? Nunquid ad illas contumelias, ad illas iniurias? Nunquid tandem ad uestem illam contumeliosam aut spineam coronam? Nunquid ad crucem? Quæ iam non est poena, sed gloria: quia transitum fecit de loco suppliciorum ad frontes imperatorum. & qui tantam gloriam contulit penis suis, quid reseruat, fidelibus suis? Vt qui; magnum aliquid.

Nouit Dominus dies immaculatum.] Ideo Dominus confirmat iustos, quia Dominus nouit, id est, approbat dies immaculatum, id est, tempora tribulationis & afflictionis iustorum, quantum mali improbet & uituperent ea. Et quia Dominus nouit dies illorum, ideo hæreditas eorum, scilicet uel celestis Hierusalem, uel caro sua clarificata erit hæreditas eorum in æternum, id est, æternaliter.

Non confundentur in tempore malo.] Verè hæreditas eorum erit æterna, quia ipsi non confundentur, id est, æternam confusionem non patientur in tempore malo, id est, in die examinationis & angustiarum quantum ad malos, imò recipient ipsam hæreditatem cum eis dicetur: Venite benedicti patris mei. Et nunc interim etiam saturabuntur in interiori suo de superna læritia, quantum possibile est in diebus famis, id est, in præsentia uita, ubi non potest percipi illa plenaria, ad quam iusti esturunt saturitas. Et uerè iusti non confundentur in futuro, quia soli peccatores peribunt: non quòd non sint, sed quia hæreditate carebunt.

Inimici uero Domini.] Verè peribunt peccatores, quia omnes inimici Domini deficientes deficient, id est, æternum defectum incurrent, quod dico uero, id est, in ueritate. Et hoc diu non differetur, sed mox, id est, statim ut fuerint honorificati, id est, honoribus sublimati & exaltrati diuinijs, continuo deficient quemadmodum fumus. Fumus enim quanto altius ascendit, tanto magis euanescit: similiter quanta nunc maior erit exaltatio malorum, tanto grauior erit in futuro defectio. Et breuis quidem erit exultatio, æterna uero erit damnatio.

Mutuabitur peccator.] Meritò peccatores peribunt, quia peccator mutuabitur, id est, mutuū accipit à Domino, non solum quod sit, sed etiam quod, homo sit, & quòd perfectus sensibus & sanus corpore, & etiam diues sit, & quòd rationem habeat & Deum laudare, & gratias agere queat: & tamen non soluet hoc mutuū, quia nec in interioribus nec in exterioribus laudat Deum, & ideo merito peribit. Iusti autem non confundentur, sed meritò saluabuntur: quia iustus miteretur animæ suæ assidue bene agendo. Unde dicit Salomon: Miserere animæ tuæ, & eris bene placens Domino. Ille uero miseretur animæ suæ, qui non accipit animam suam in uano, id est, qui non acquiescit animæ suæ in uanitatibus, imò animæ suæ irascitur, & ad penitentiam etiam ex hoc compungitur, & hoc est prima misericordia, quam animæ suæ quisque debet impendere primum: deinde restat etiam alijs subuenire. Miseretur inquam iustus, & retribuet, id est, solū mutuū quod accepit à Domino, quantascunque potest gratias agendo intus & exterius. habet Gallica translatio. Fœneratur, quod sic exponitur, Miseretur inquam, & fœneratur, id est, largitur quicquid potest & in interioribus & in exterioribus, p Deo, quod est dare ad fœnus: quia recipiet centuplum, quod donat simplum. Non tamen gaudeant fœneratores. Nō enim uult Dominus te esse fœneratorem, qui per propheram suum illum inter milites describit suos, qui pecuniam suam non dedit ad usuram: & tamen idem Dominus iubet te esse fœneratorem, quia dicit in Euan-gelio: Si fœneraueris, spem non habebis, & item, Nisi

fœneraueris, spem nō habebis. Prohibet enim esse fœneratorem, & uult esse fœneratorem. Prohibet quidam ne fœneres homines nūmos, aut aliquid ut plus accipias dando. Quia si hoc feceris, fœnerator eris nō laudandus, sed improbandus. Iubet ergo ut fœneres Deum, scilicet ut des terrena, & accipias celestia: des pauca, & accipias multa: des terram, & accipias cœlū. Et si hoc feceris, fœnerator eris non uituperandus, sed laudandus.

Quia benedicentes hæreditabunt terram.] Verè iustus retribuet, id est soluet Domino mutuū, quod accepit: quia iusti benedicent ei, id est, augent & exaltabunt eum, gratias ei referendo, & alijs se in exemplum dādo, & ideo ipsi benedicentes hæreditabunt terram, ut supra dictum est: peccatores autem non soluent mutuū Domino, quia maledicunt ei. Et ideo ipsi maledicentes disperibunt, id est, peribunt, diuisi ab illa hæreditate.

Apud Dominum.] Benedicunt quod iusti Domino, sed tamen hoc ex se non habent, sed ab ipso Domino, quia gressus, id est affectiones & opera hominis diriguntur tantum à Domino, sicut habet alia translatio: uel secundum hanc translationem ita dicemus, Hoc quod gressus hominis diriguntur, est apud Deum, nō apud hominē. Non est hominis dirigere gressus suos semper, nanq; tortuosi essent gressus hominis, & semitæ nostræ incuruæ, nisi Dominus direxisset nos: sed ipse sic direxit gressus nostros, quia uenit, uocauit, iustificauit, redemit, proprium sanguinem suū fudit, hoc precium dedit. Parum enim erat fecisse te hominem, nisi per te fieret homo. Et homo factus, pertulit quæq; dura temporalia ut te instrueret, ut & tu patiaris hæc tristitia. Et dura temporalia, ut & peruenias ad læta sempiterna. Sustine laborem, ut accipias mercedē, quia reueta æternus labor sustinendus esset pro æterna requie. Sed si tu eternaliter laborares, quando ad æternam quietem peruenires. Nunquid utique. Et ideo labor noster temporalis est, quare sustinendus est. Diriguntur inquam à Domino gressus, & ideo quisquis uerus homo est, uolet sequi uiam eius, id est Domini. Qui enim uerè Christianus est, uiam Christi debet tenere, quia aliter nō poterit quò redit peruenire.

Cum ceciderit, non collidetur.] Verè Dominus dirigit gressus, quia qui ab ipso dirigitur, non collidetur interius: cum ceciderit, id est cum uidebitur eadem exterius. Nullus enim casus erit ei ad deiectionem, imò ad exaltationem. iuxta illud: Septies cadit iustus, id est, omnimodo tribulatione affligitur iustus. Septena enim numerus perfectus est, & ideo per septies plenaria tribulatio intelligitur. Et tamē resurgit, quia tribulatio non est ei ad depressionem, sed ad erectionem. Et ideo non collidetur, quia Dominus supponit manum suam, & confortat eum exemplo patientiæ suæ.

Iunior sui, etenim senui.] Sicut in superiori psalmo accepisti iniustum, de quo agebat totum genus iniquorum, ita accipe iustum, qui hic loquitur pro corpore iustorum: quia uersus iste postulat hoc, qui sic continuatur: Verè Dominus supponit manū suam illi quē dirigit, id est iusto, quia non dereliquit iustum nunc, nec etiam ex quo primum iustus fuit, non dereliquit. Et nec in iuuentute nec in senectute mea uidi iustum derelictum, quia ego sui iunior. Quod in de parer: Et enim (pro quia) tenui. Iuuenis nanq; fuit iustus iste, qui hic agit pro alijs in prioribus iustis, qui quasi in iuuentute fuerunt, quia primi ad fidem accesserunt: senex uerò quantum ad tempus iam factus est, quantum ad illos qui hoc posteriori tempore accedunt. Et est dicere: Quia nec in prioribus nec in posterioribus iustis aliquis potest reperiri, quē Dominus dereliquerit, & non potius confirmauerit. Non uidi inquam iustum derelictum, nec uidi semen eius quærens panem, id est, nunquam uidi quod imitatores ipsius iusti essent quærentes panem, id est, indigentes pane, non

non pane uentris, sed pane uerbi. de quo dictum est: Non in solo pane uiuet homo, & reliqua. Verè enim iustus illo pane non indiget, quia semper ipsum habet in corde uel in ore, iuxta illud: Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Manducat autem hunc panem, quado legit uel audit aliquod præceptorum Dei: ruminat uero ipsum, quando recogitat quod legit uel audiuit, ut fructuosum faciat sibi. Vnde Salomon ait: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, stultus uero transglutit illud. Hoc autem stulti faciunt. Quare cõ parables sunt animalibus, quæ non ruminant, & ideo immunda sunt. Iustus uerò, quæ legit & audiuit non obliuiscitur, sed ruminat ea. Quare mundum animal est. Et de hoc idem Salomon dicit: Et cogitatio sancta saluabit te.

Tota die miseretur et commodat. Verè semen iusti nõ indiget pane, quia tota die, id est, assidue miseretur animæ suæ, dum illum panem aut comedit aut ruminat, & etiam commodat, id est, commodum quodcumque potest facit alijs uerbo & facto: & sic etiã si pauper sit, diues tamen est. Non enim respicienda est inanis arca, sed conscientia Deo plena. Non exterior facultas, sed interior charitas, id est, bona uoluntas, quæ nunquam est ociosa: quia si non dat nummum, dat cõsilium, dat auxilium & se ipsum, uel saltem bonum uotum. Miseretur inquam & commodat, & ideo semen, id est, opera eius erunt in benedictione, id est, in multiplicatione quantum ad remunerationem, quia singula centuplum accipiet. Noli ergo æmulari in malignantibus tu quilibet, ut semen tuum sit in benedictione: sed potius declina à malo, uel simpliciter ita continuari potest: Quia iusti tamen semen erit in benedictione, ergo tu quilibet desiderans illam benedictionem, declina ab omni malo & fac bonum quodcumque potes, & hoc sine murmuratione, scilicet ut non putes damnum in dando, imò in retinendo: quia quod dedisti, non perdidisti: sed quod seruasti, perdidisti. Attende ergo Deum dicentem: Facite uobis sacculos non computrescibiles, & thesauros non deficientes in cælo, quo fur non accedit, & inhabitat in seculum seculi. Quasi dicat: Si declinaueris à malo, & facies boni, tunc inhabitabis supernam hæreditatem in seculo seculi, id est, in æternum.

Quia Dominus amat iudicium. Ideo dico sine murmuratione esse faciendum, quia Dominus amat iudiciũ facere, id est, diligens examinatur erit, quod notatur per amat: inter illos qui murmurant, in faciendo bonum, & qui non murmurant & in illo iudicio sanctos suos, scilicet facientes bonum ex corde & non cum murmure non delinquet, quia in æternum conseruabuntur. Potest taliter quoque iste uersus continuari, Ideo dico declina à malo & fac bonum: quia Dominus amat tale iudicium, id est, huiusmodi discretionẽ, scilicet ut quisque declinet à malo, & faciat bonum, & sanctos suos sic discernentes non derelinquet in æternum. Tertio quoque modo continuatur ita: Declina à malo & fac boni: sed hæc faciendo patieris multa aduersa. Tu autem noli curare, noli dolere, quia Dominus amat tale iudicium fieri in suis: quia flagellat taliter omnem filium quẽ recipit, qui nec proprio suo filio in quo nihil inuenit pepercit. Et licet uideatur de relinquere sanctos suos, per hoc non eos derelinquit, sed in æternum conseruabuntur, iniusti uero non conseruabuntur, quia æternaliter punientur. & hoc ideo, quia semẽ impiorum peribit, id est, quia opera ipsorũ iniustorũ peribunt, nõ quantum ad uindicationem, sed quantum ad bonam remunerationem. Iusti autẽ non punientur, sed conseruabuntur, ut supra dictum est: per hoc scilicet, quia hæreditabunt, id est, hæreditatem recipiunt terram, uel cœlestem Hierusalem, uel carnem suam clarificatam. Et ne pandat sinus cupiditatis auro, qui statim putaret hic promitti terrenam hæreditatem, & sic tenderet ad iustitiam: exponit quam terram acceperit. Quasi dicat: Ita dico hæreditabunt ter-

Bedæ tom. 8.

ram, quod non ad horam, sicut aliquam possessionẽ terrenam: sed inhabitabunt in seculo seculi, id est, æternaliter in ea. Et ita ut sint super eam, id est, possessores sint eius terræ. Et hoc quantum ad cœlestem illam patriam: quantum uerò ad carnem, sic dicens, Ita inhabitabunt ut sint super eam, id est, ut spiritus semper sit tibi carne superior. Hic enim licet spiritus naturaliter carne superior sit, sæpè tamen subest carni, scilicet cum decipitur carnali delectatione.

Os iusti meditabitur sapientiam. Meritò iusti hæreditabunt terram, quia semper & meditantur sapientiam, & loquuntur eam, & in corde retinet legẽ Dei. Quod sic dicit: Os iusti meditabitur sapientiam, id est, assidue loquitur sibi ipsi illud quod pertinet ad sapientiã, id est, ad bonam uitam, quæ est litigium habere cum uicijis, pacem cum moribus optimis. Et lingua etiam eius, id est, iusti loquetur alijs omne iudicium, id est, omne quod uerè sit iudicandum & tenendum. Et hie talis non est de illis, unde dictum est: Populus hic labus me honorat: quia lex Dei non tantum est in ore ipsius, sed in corde. ut ista: Quod tibi non uis, alij ne feceris. Et quia talis est, ideo, gressus eius. i. affectiones eius nõ superabunt, quia nec etiã cogitatio peccabit.

Considerat peccator iustum. Quasi dicat: Ergo maneat iustus securus inter impios & inter iniustos. Quid enim oberit ei impius? Nihil utique. Considerat quidem peccator iustum, Dominus autem non derelinquit eum. Potest & aliter hic uersus continuari, ut sicut quod præcessit, fuit causa ad iustos: ita & istud causa sit ad iniustos. Quasi dicat, Meritò iniusti puniẽtur, quia peccator considerat iustum inuidiando ei: & hoc ideo, quia quærit mortificare, id est, penitus deuorare eum nunc fraudulenter, nunc uolenter. Sed quæ cura? Nulla inquam, quia Dominus non derelinquet eum iustum, scilicet & si traditum exterius in manus peccatoris. Nam & si in carne iusti dominetur inimicus, iuxta illud beati Iob: Terra tradita est in manus peccatorum, tamen spiritus eius saluabitur. Non derelinquet inquam Dominus iustum, nec damnabit eũ, imò exaltabit eum cum in futuro iudicabitur, id est, iudicium damnationis fiet de impio illi, id est, ad honorem iusti. Econtrario non damnabit Dominus iustũ, etiam tunc cum iudicabitur in præsentem illi, scilicet impio de pio, & cum luet pro uoluntate impij pius. Nam & si tunc uideatur damnatus pius, nõ tamen uerè est damnatus: quia si accipit ab inferiori iudice sententiam, accipiet à superiori coronam. Ideo noli æmulari in malignantibus, sed potius expecta Dominum, & custodi uias eius. Potest sic quoque continuari fieri: Dixi Dominus non derelinquet iustum, sed saluabit eũ. Hanc autem saluationem tu quilibet in præsentem ne apperas, quoniam adhuc tempus est laboris, non dum mercedis. & ideo patienter expecta Dominum tandem exhibitorẽ, quem iam tenes debitorẽ. Et ne expectes manibus dissolutis & genibus debilitatis, sed custodi uiam eius, id est, opera uel præcepta eius: & sic ipse ueniens exaltabit te non aliqua temporalĩ dignitate, sed ita ut tu capias terram uiuentium hæreditati, id est, ad hæreditatem æternam. & hanc terram uidebis tu, tunc cum perierint peccatores. Nam illis longe positis ad sinistram, eris tu cum cæteris iustis ad dexteram quibus dicitur, Venite benedicti patris mei: illis autem, Ite maledicti, &c.

Vidi impium. Verè peccatores peribunt, quia ego iam præiudi in teritum eorum. Nam quasi dicat: Introiui iam mente in sanctuarium Dei, & consideravi eorum nouissima. Quod sic est in libro: Vidi, id est, cõsideraui impium in hoc mundo, & super multos exaltatum, & etiam eleuatum sicut cedrus Libani, id est, ad modum sublimiorum in omni gloria seculari, qui significatur per cedros libani. Et hoc uisõ transiui hæc temporalia mente, ut uiderem eius nouissima. Et ecce non erat impius, nõ quod profus nõ esset, sed quia erat quasi non erat. Et ideo dico non erat, quia locum

D 2 nullum

nillum habebat. Nam ego quæsiui eum, & non est in uentus locus eius, id est, uisus aliquis eius. Ergo noli amulari, sed custodi innocentiam. Vel ira potest simpliciter continuari: Quia impius in futuro non habebit locum. Ergo ut locum habeas, custodi innocentiam, id est, ne rapias, ne iniuste agas ut acquiras pecuniam, ut amittas innocentiam: imò perdas pecuniam, ut acquiras innocentiam. Et uide æquitatem, id est, illud quod uidere de te æquum est, id est, intellige te quicquid pateris iuste pati. uel uide æquitatem, scilicet in tellige nunc laborandum in uinea, ut merces accipiar in uespera. Non enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Et debes custodire & uidere, quia homini pacifico, id est, non murmuranti, sed custodiendi innocentiam, & uidentis æquitatem, sunt reliquiæ, id est, futura & posteriora. Et si uideretur arida esse priora, pinguia erunt ei posteriora.

Iniusti autem. Verè nullus locus erit impio, quia iniusti disperibunt, id est, ualde peribunt. Simul, id est, & in corpore & in anima. Et ideo peribunt, quia reliquiæ ipsorum iniustorum, non dico non erunt, sed interibunt, id est, erunt quasi non sint: quia quantum eorum; sint pinguia eorum priora, ualde tamen arida erunt eorum posteriora.

Salus autem iustorum. Iniusti quidem peribunt, iusti autem non peribunt, quia salus continua erit iustis à Domino. Quod à partibus sic probat, quia & tempore tribulationis, id est, præsentis uitæ, quæ plena est angustiis & tribulationibus, erit Dominus protector eorum, id est, iustorum: quia erit eis clypeus contra ignea tela nequissimi. Et adiunabit eos in perficiendo honorum, & liberabit eos ab impedimento, ne deficiat: & ita liberabit, quod eruet eos à peccatoribus penitus, id est, ab omni perplexitate & cõformatione peccatorum, & sic tandem saluabit eos uera & æterna saluatione. & hoc ideo, quia sperauerunt in eo, id est, quia ipsi non murmurauerunt de felicitate malorum, & maluerunt apud Dominum esse in spe, quam cū eis in re.

IN PSALMVM XXXVII.
ARGUMENTVM.

EZechias ægrotans Domino supplicat. Alter confessio patientiæ, & uirtus ad salutem. lege Iob.

PSALMVS DAVID, IN REMEMORATIONE DIE SABBATI.

EXPLANATIO.

Dicendo in commemorationem. hoc nobis titulus iste pronuntiat, ut quia peccatū omnimodis effugere non ualemus, certè ut ab eius frequentia tēperemus. semper hoc ante oculos mentis habeamus, ut alibi dicit, Et delictum meum coram me est semper. quod autē de sabbato exponitur, quia penitēs quilibet, inter suorū uulnera peccatorū æternæ semper quietis debet habere memoriā. Quidam hunc psalmum ad beatum Iob historiam aptant, sed Hieronymo uidetur illum ex penitentis alicuius, uel mystice ex Domini Saluatoris persona passionis tempore cantatū. Psalmus iste penitentis quadrifaria distinctione diuiditur. In prima misericordiam mouet benigni iudicis uita pœnalis. In secunda summæ & corpus uerbere sulcatum, & animum dicit amicorum exprobratione sauciātū. In tertia medicina salutaris aduiguitur, cū totā inter aduersa spem Domino se commisisse testatur paratū, quæ se ad flagella & plus mereri quæ patitur, astruit. In quarta periculis oib. exceptus salutis suæ Deū pficitur auctorē.

COMMENTARIVS.

Domine ne in furore tuo. J. Titulus talis est, Psalmus ipsi Dauid in recordatione sabbati. Sabbatū est requies, & accipit ideo pro requie, quia sabbatū dicit, quādo nos à labore corporali cessamus. Significat autē hæc nostra requies illā uerā requiē, quā nos in primo Adā habuimus, &

per ipsum amissimus: & quā per secundū Adam, id est Christū recepimus, si non dū re, saltē spe. Ipe enim salui facti sumus expectātes redemptionē corporis nostri. Huius itaq; sabbati, id est requietis, recordat quidā dolens & lugēs in hoc Psalmo, quē titulus uocat non simpliciter Dauid, sed ipsum Dauid, quia ideo est, quā nusquā legimus beatū Dauid prophetā recordatū fuisse sabbati secundū obseruationē Iudæorū, qui sabbatū obseruabūt, quia non recordandū, sed obseruandū erat, quia inter septē dies necessariō ueniebat. Nemo enim recordat, nisi quod in absentia est. Quid ergo sibi uult hæc recordatio sabbati, quæ cū tanto dolore, cū tanto mœrore, cū tanto gemitu, cū tanto fletu sit? Aut quid prodest? Multū inq; quæ felix est, quisquis sic miser est. Vnde & Dñs in Euangelio quoidā gemētis & fientes beatos uocat. Accipiamus ergo & hic talē sabbatū recordantē, nescio quē lugentē, & utinā nos simus. Est enim hic quidā dolēs, lugēs, sabbatū recordās. Sabbatū nāq; est requies. Et sine dubio in quadā inquierudine erat, quia sabbatū sic recordat. Ipse itaq; inquierudine quā patiebatur, narrat: & Deo cōmendat timens, nescio quid grauius quā illud erat in quo erat. Quod enim in malo sit aperte dicit, nec opus est interpretare aut suspiciōne aut cōiectura. In quo autē malo sit, ex uerbis eius non dubitat: nec opus est inquiramus, sed ut quod dicit intelligam. Et uerè nisi grauius malū illo in quo erat timeret, ne quāq; sic inciperet. Dñe ne in furore, &c. Scie dū est quia quidā in futuro à Dño arguent, quidā uerò in ira corpiēt. Illi enim in furore arguent, quia uel Christū fundamentū non habuerūt, de quo Apostolus: Fundamentū aliud nemo potest ponere, quā quod positū est, id est Christus. uel si habuerūt, nihil boni superædificauerūt. Arguere nāq; est aliquid accusando cōuincere. Et illi quasi arguent, cū eis à Dño exprobrabit? Esuriui, & non dedistis mihi māducare, & cætera talia. Accusationē autē solet sequi dānario. Similiter & istos tali accusatione cōuictos dānabit furor. i. terribilis & distrieta diuina sententiā, cū eis dicit: Ite maledicti, &c. Hæc grauiora timēs iste quia loquitur hic in hoc Psalmo, excepta præsentis uitæ, cuius deflet innumera mala, sic gemit & orat. Quasi dicat: Futurū Dñe est, ut quosdā in furore tuo arguas. Et ideo quæso ne arguas me in furore tuo. i. ne patiaris me esse in numero illorū quia arguent in furore tuo, ut supra dictū est. Futurum quoq; est ut quidā corripiant in ira tua, & ideo Dñe flagella, seca, ure, purgatū me hic redde, ut non corripias me tunc in ira tua. Corripunt in ira Dei, qui Christum fundamētū habet, sed non tantū aurū, argentū, lapides preciosos superædificat: sed etiā intermiscet ligna, fœnum, stipulas, id est cōmittunt quædā uenalia peccata grauiora & leuiora. & ideo necesse est ut hi tales in ira corripiantur, id est, in purgatorio igne nūc interim ante diē iudicij ponant, ut quæ in eis immūda sunt, per illū exurant, & sic tandē idonei esse cū his qui in dextra coronādi sunt, inueniantur. Nec immeritō tantū timeret iste hæc correctionē, quia attendit eā esse grauiorē, quā quicquid unquā passi sunt latrones, uel sancti martyres, uel quicquid grauius homo possit excogitare. Si uerò illi quos supra diximus, tantū aurū, argentū, lapides preciosos, id est bona opera superædificaret, tūc neq; illū ignē timeret, qui cremabit æternaliter impios, neq; illū qui corripiet pios. Sciendū autē quosdā esse sanctorū (ut testat Euangeliū) qui non ueniūt in iudiciū, sed transeūt de morte ad uitā: quia & si aliquas stipulas, id est parua peccata superædificat, aded tñ leuia sunt, quod ignis tribulationis quæ patiuntur, uel etiā pœna mortis penitus ea exurit. Et hi tales quia nihil in eis ignis suū inuenit, statim dū à corpore separantur, transeunt ad uitam æternā, sicut econtrā quidam malorum statim æternas pœnas incurunt.

Quoniam sagittæ tuæ. J. Ideo Domine rogo ne arguas me uel corripias in futuro, quoniam multa & magna sunt quæ in præsentis patior. Vnde quæso sufficiat tibi de me sumpsisse supplicia, & incipit enumerare ea factis-

tisfaciens Domino, offeres ea quæ patitur ne grauiora patiat, dicens ita: Quonia sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Sagittas uocat animaduersiones iræ Dei, scilicet omnes pœnas & miseras, quas patimur interius siue exterius. Quas quidem omnes miseras ex preuaricatione primi parentis Adæ contraximus. Inde est quod mortale corpus gerimus plenum tentationibus & sollicitudibus, obnoxium corporalibus doloribus, nexum indigentibus. Mutabile languidum, cum est sanum. Vnde enim diceret iste, Non est sanitas in carne mea: nisi quia sanitas, quæ dicitur huius uitæ sanitas, bene intelligentibus, & sabbatum recordantibus, non esset uera sanitas, imò magna infirmitas. Si enim sanitas esset, non tam facile corrumperetur naturali morbo, same scilicet, sicut, & cæteris huiusmodi. Quæ ideo naturalia dicuntur, quia quod in Adam peccati pœna, in nobis est natura. Vnde Apostolus: Fuiſtis enim aliquando natura filij iræ. Nunc ad literam redeamus. Sagittæ tuæ inquam, non una, sed multæ mihi infixæ sunt, & in his sagittis confirmasti super me manum tuam, id est, firmam & asiduam potentiam super me exhibuisti, quia sine intermissione pœnam ex peccato perfero & pertuli. Dicitur autem hoc ad similitudinem alicuius uerberantis magistrum, qui quasi manum super illum confirmat quem tenet sub asidua uirga.

Non est sanitas in carne mea.] Verè sagittas infixisti mihi, quia interius & exterius. Nam non est uera sanitas in carne mea, ut supra dictum est, quod proccedit à facie, id est, à præsentia iræ tuæ, quia per hoc representatur ira tua, quam in transgressore legis Adam habuisti. Et non est etiam pax ossibus meis, id est, non est constantia in uirritutibus, quæ sunt ossa, id est, firmamenta animæ meæ. Quod item est à facie, id est, à præsentia peccatorum meorum, quia per hoc etiam representatur peccatum meorum, quia per hoc etiam representatur peccatum meorum, quia per hoc etiam representatur peccatum meorum, quia per hoc etiam representatur peccatum meorum, quia per hoc etiam representatur peccatum meorum. Dicitur autem hoc pluraliter præcepta hoc unum peccatum, quia multorum criminum ipsum Adam fecit reum. Sciendum autem quòd uox capitis est in hoc psalmo, nunc profertur, nunc pro membris loquentis. Et licet hic non sit distinctio personarum, est tamen discretio dignitatum. Hic enim est caput quod saluat, corpus quod saluatur: caput exhibens misericordiam, corpus quasi deflens misericordiam: caput ad purgandum, corpus ad purgandum, corpus ad consistendum. Quomodo ergo ille in quo peccatum nõ fuit, dicit à facie peccatorum meorum, nisi quia in persona membrorum ista sicut, & cætera prædicta loquitur? Nec mirum, si illorũ est uox una, quorũ est caro una. Vnde Apostolus: Erunt duo in carne uno. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quapropter ex nimia affectione caput non separat hic corpus à se faciendo peccata membrorum esse sua, quorum ipse etiam participes fuit, quantum ad pœnam. Quod ideo facit ut corpus non separat à se caput in passione, imò faciat esse suam passionem eius passionem.

Quoniam iniquitates meæ.] Meritò dixi peccatorum meorum, quoniam ego sum in culpa, non tu Domine, non factum, nõ aliud: quia iniquitates meæ, id est, inobedientia & preuaricationes meæ, quas scilicet in Adam commissi, supergressæ sunt caput meum, id est, præualuerunt capiti meo, & ipsum inuoluerunt. Ego enim caput meum contra te erexi, iniquitas autem illud deiecit. Vnde alibi dictum est: Conuerteret dolor eius in caput eius, & in uertice ipsius iniquitas eius descenderet. Et accipitur hic caput pro digniori parte, pro anima scilicet, quæ uerè per inobedientiam depressa fuit, quia cognitionem ueri luminis amisit. Iniquitates inquam supergressæ sunt, & sunt grauare super me, id est, ita oppresserunt ipsam mentem meam, sicut onus graue opprimat aliquem: quia sicut ille se erigere non potest, ita nec mens mea ad purum contritum ueritatis erigere se ualet. Quæ omnia ad membra referuntur, sicut & quæ sequuntur.

Bedæ tom. 8.

Putruerunt & corrupte sunt cicatrices meæ.] Grauatæ sunt iniquitates super me, & supergressæ sunt iniquitates caput: & ideo cicatrices meæ etiam sunt corruptæ, & ad eod corrupte, quod etiam putruerunt, id est, putridæ factæ sunt. uel putruerunt, id est, fetorem emisserunt, iuxta aliam translationem. Cicatrices namq; sunt ex sanatis uulneribus, & in nobis uulnera fuerunt ex preuaricatione Adæ, & ex nostris actualibus. Quæ uulnera sanata sunt, & uelut cicatrices fecerunt per fidem & gratiam baptismi, sed ex infirmitate nostra sic hoc quòd nullus est ita perfectus, quin aliquando per aliud actuale labatur in peccatum. & ideo cicatrices quæ prius sanæ erant, corrumperuntur & fetet, uel putrescunt: quia & si ualde leuia sunt quæ perfecti uiri committunt, quia recordantur delectabilem odorem sabbati, eis tamen fetida & abominabilia uidentur. Nullus enim intelligit quam sit delectabilis odor sabbati, nisi cui abominabilis est fetor peccati. Corruptæ sunt inquam cicatrices, & hoc est à facie, id est, à præsentia insipientiæ meæ, quia per hoc representatur insipientia mea. Tu enim me sapientem esse uoluisti, & ueram sapientiam me docuisti dicens: De omni ligno paradisi comedas, de fructu autem scientiæ boni & mali ne comedas. Ego uerò me insipientem feci, quia magis serpenti quam tibi consensi.

Miser factus sum.] Quali dicar: Quia cicatrices etiam corruptæ sunt, ideo factus sum miser, id est, plenus multis miserijs. Et quia erexi me per superbiam, sum incuruatus, id est, humiliatus per uindictam, & hoc usque in finem curuatiõis, id est, omnimò da curuatiõis. uel ita sum curuatus, quòd curuatio mea durabit usq; in finem, id est, donec perueniatur ad sabbatum. Vnde scilicet quia miser factus sum & curuatus tota die, id est, assidue ingrediebar & egrediebar, id est, conuersabor in hac præsentia uita, quæ est ingressus ad futuram, contristatus, id est, simul interius & exterius tristatus, sabbatũ quidẽ recordãdo, & nondũ obrinẽdo.

Quoniam lumbi mei, etc.] Meritò non modo tristis, sed etiam contristatus sum, quia non est mihi bonũ interiorius uel exterius. Nam lumbi mei impleri sunt illusio nibus, id est, anima mea repleta est uanitatibus. Lumbi enim pro delectationibus accipiuntur. Delectationes uerò interiores sunt. Et ideo per lumbos anima quæ interior est, designatur. Illusiones uero uocat uanitates illas & phantasmata, quæ nobis & in cogitando & in orando assidue intercurrunt. Lumbi inquam illusionibus pleni sunt, & uera sanitas non est in carne mea, ut supra dictum est. Et est dicere, Non mirum si iste contristatus, quia ex nulla parte est læticia. Nã cum torus homo sit tantum caro & anima, in eius anima est uanitas, & in carne infirmitas. Et ideo meritò contristatus ingreditur, quousq; anima exuat uanitatem, & caro induat sanitatem. Anima uero non exuat uanitatem, quousq; tandem apprehendat ueritatem: neq; caro induet sanitatem, quousq; exuat infirmitatem. quòd tunc deniq; erit, quando hoc mortale induet immortalitatẽ, & corruptibile incorruptionẽ.

Afflictus sum & humiliatus.] Repetit quòd supra dixit, scilicet quòd miser factus sum, sicut tanquam per causas appositus certificarum. Quali dicar: Quia in anima mea est uanitas, & in carne infirmitas, ideo sum afflictus, id est, miserijs plenus: & nimis humiliatus, quia non ad horam, sed usq; in finem sum humiliatus, ne supradictum est. Hanc autem nimiam humiliationem nemo intelligit, nisi qui sabbati immensam celsitudinem attendit. Afflictus sum inquam, & nimis humiliatus, unde rugiebam semper, id est, rugitum ualidisimæ intentionis emittebam ad Dominum, procedentem à gemitu cordis mei. Gemitus enim alius carnis, alius cordis. Gemitus carnis est, qui temporalibus rebus fit. Et hic hominibus, quia exteriorẽ innotescit. Gemitus uerò cordis est ille, quo sancti uiri interius interpellant, & hic hominibus est occultus: soli uerò Deo cui omnis intentio animæ patet, & omne cor loquitur.

D. 3 est

est manifestus. Et quia soli Deo est cognitus, ideo sub-
dit: Domine omne desiderium meum, id est, quid de-
siderem taliter ingemiscendo, est ante te, non ante ho-
mines qui cor non vident. Et ideo tu cognoscis desi-
derium, quia gemitus meus, qui hominibus est occul-
tus, à te non est absconditus, imò tibi est manifestus.
Desiderium est nostrum, oratio nostra. Et si continuū
desiderium continua est oratio, si non intermittis de-
siderare, non intermittis orare, continuum enim desi-
derium est vox continua. Tacebis si amare destiteris.
Vnde Dominus de quibusdam tacetibus dicit: Quia
superabundabit iniquitas, refrigescet charitas. Frigus
enim charitatis, est silentium cordis: flagrantia chari-
tatis, est clamor cordis. Si semper manet charitas, sem-
per clamas: si temper clamas, semper desideras: si sem-
per desideras, sabbatum recordaris: & si sabbatum re-
cordaris, gemitus tuus à Domino non est absconditus.

Cor meum conturbatum est. Quasi aliquis quaereret:
Vnde hic gemitus ducit, in dicit scilicet, quia cor meum
conturbatum est, id est, totum turbatum. Quam multa
& quam parua sunt quæ turbant cor humanū. Fren-
der enim leo, incurrat latro, tremat terra, sit cordis con-
turbatio, quia undiq; in cunctis sollicitudo: hoc ideo,
quia virtus, id est, constantia quam in primo parente
habuimus, dum in plenitudine uirtutum mātū, dere-
linquit nos eodē preparante. Si enim uirtus nos nō
dereliquisset, quicquid insolitum contingeret, cor no-
strum nō timeret. Vnde rectē hic dicitur: Cor meū cō-
turbatū est, quia uirtus mea dereliquit me. Et quia
lumen oculorū meorum interiorum scilicet, non est
mecum, & ideo dico nō est mecum, quia ipsum, id est
uerum & dignum lumen non est mecum. Lumen nā-
que nostrū ipse est Deus, & Dei sapientia ad quā Adā
dum in obedientia mansit, gaudere solebat: offenden-
do uerò in umbrā recessit, & inter ligna paradysi la-
ruit, quia lucem ad quam prius gaudebat nō habuit.
Iste autem pro quo caput te agit, iā redemptus & cō-
sitens, & in corpore Christi positus dicit: quia lumen
non est secū, habet tamen lumē fidei. Iuxta illud, Cha-
rissimi, filij Dei sumus. Illud uero lumē de quo subse-
quenter dicitur, Sed nondū apparet quōd erimus: cū
aut appauerit, similes ei erimus, quia uidebimus eū si-
cuti est. Illud in quā lumen nōdum habet, quia est hic
uox peregrinantū, nondū in patria cōsistorum. dū
enim in corpore sumus, peregrinamur à Domino, &
rāndū illud uerū lumen nō habemus: tādē uerò si
Christum hic diligimus, illud uerē habebimus. Ipse
enim dicit: Si quis diligit me, diligeret à patre meo, &
ego diligam eum, & manifestabo ei meisum.

Amici mei & proximi mei. Huc usq; caput pro mem-
bris locutū est, nunc uerò loquitur pro se. Et quæ ha-
ctenus dixit, patitur quisq; à se ipso per poenā peccati:
quæ uero sequitur, patitur ab his inter quos cōuersa-
tur. Et sicut caput non se diuisit à membris in his quæ
apud se patiuntur, ita nec mēbra se separēt à capite in
his quæ exterius à persecutoribus patiūt: sed sicut ipse
fecit peccata nostra esse sua, ita & nos passionem eius
faciamus esse nostram. Cōtinuatur autē sic: Dixi quia
lumē interiorū oculorū non est meū in meis. Et pro
hoc lumine restitūdo factus sum obediēs patri usq;
ad mortē. In qua obediētia amici mei nō ueni, sed qui
simulat se prius amicos dicētes: Magister bone scim⁹
quia à Deo uenisti, & proximi mei Iudæi scilicet, de
quorū renib⁹ exiui. Quid illi fecerūt. Amici quidē ste-
rerūt aduersum me in dānatione, proximi uerò appro-
pinquaerūt quidē corpore, cū lōgē essent mēre. Sa-
tis enim appropinquaerūt, cū eū in crucē sustulerūt.
Et nō solum amici & proximi cōtra me steterūt, sed eti-
am qui prius erāt iuxta me, id est, quos ego prius do-
cebat, & circa me habebat, apostoli scilicet de lōge ste-
terūt, quia relicto eo fugerunt. Et inter hæc faciebāt
uim mihi, nō quātū ad ueritatē, sed quātū ad eorū opi-
nionē dū me caperēt & ligarēt, illi qui quærebāt ani-
mā meā. Alibi Dñs redarguit nō quæretes animā suā,

cū dicit, Nō est qui requirat animā meā: hic uerò quæ-
rētes redarguit, quōd nemo repugnās intelligat. Illic
enim redarguit nō quæretes ad imitationē, hic uerò
quæretes ad damnationē. Et qui inquirebāt mala. Fa-
ciebāt inq; uim mihi, & ut opportune facerēt illi, qui
mihi, id est, ad damnationē meā mala quæ objicerēt,
inquirebāt: quia nō ea inueniebāt, locuti sunt plures
mortē cū tentātes ei dicerēt: Scimus quia à Deo ueni
si magister. Et in ipsa etiā morte cū milites ut ei⁹ re-
surrectionem dissimularent, corrumperent.

Ego autem. Ipsi inq; locuti sunt cōtra me uanitatē,
ego autē tanq; surdus existēs, nō audiebā: nō quod ue-
re nō audiret, sed quia nihil eis respōdebat, quasi nō
audiret. Et eram sicut mutus qui non est aperiens os
suū, nihil ecōtra loquendo. Vnde dictū est: Sicut uisus
ad occisionem ductus est, &c.

Et factus sum sicut homo. Istud repetitū est propter il-
lud q; addit, scilicet & factus sum quasi ille qui nō est
habes in ore suo redargutiones: nō quia multa habe-
ret quæ cōtradiceret, & in quo eos redargueret, quā-
rā acriter & toties eos prius redarguerat: sed ideo no-
luit cōtradicere, noluit redarguere, quia uenerat cum
magna humilitate iudicāndus, qui uerturus erat cū ma-
gna maiestate iudicaturus. Et quasi aliquis dicat: Qua-
re nō cōtradicebat, quare nō redarguebat? Subdit cau-
sam, quasi dicat: Ideo redarguere nolui, quia ó Domi-
ne speraui, id est, omnē spē meā in te cōieci, eligēdo te
solū ultorē & remuneratorē. Iuxta illud, Mihi uictā,
ego retribuā dicit Dñs: & quia in te speraui, ideo tu
Domine Deus meus uolūtate, qui omnīū es potesta-
re, exaudies me inimicos exceçādo, & me resuscitan-
do. Hic caput tuū Christiāne te monet & instruit te, q;
si quando ingruerit tribulatio, & quæras defensionē,
& nullus accipiat, ne perturberis, neue causam tuā p-
dideris: sed serues in tus paciētā, ubi nullus opprimit
causam tuā, quia & si apud homines falsum testimonium
praualeret aduersum te, apud Deū non ualet, ubi
causa tua agēda est. Et ideo purā cōserues cōscientiā,
ut dignē possis dicere, Quoniā speraui in te Domine.
Ne timeas falsos testes, ne refellas prauos accusatores.

Quia dixi. Ideo Dñe exaudies me, q; ego pposui
semper, & paciētā habere, & paciētā docere. Nāq;
dixi. i. statui in corde meo me seruaturū paciētā, & ita
meo exēplo meos cōfirmaturū in paciētā, ne inimici
mei, id est, meorum, quādo pro aliquādo gaudebāt. i.
gaudere possint de impietate eorū, facti supergaude-
ant mihi inimici, id est, facti superiores meis propter
occasionē oblatā eos uituperādi. Et ne aliquādo locu-
tū magna super me, id est, super meos, dū cōmouē-
runt per impatiētā pedes mei, id est, affectiones me-
orū sicut olim magna locuti sunt, dū cōmouerētur pe-
des ipsi meorū, ut tūc quādo Petrus ad uocē ancillæ
negauit, & prius multoties magna locuti sunt. Ecce
hic rursus redit caput ad infirmitatē tēporis, & respi-
cit ad pedes suos cū dicit: Ne supergaudeat mihi, &
cætera. Aliquādo enim ut est uita nostra pedes nostri
mouerūt, & in aliquod peccatū illabimur, & inde ma-
lignæ linguæ cōtra nos insurgūt atq; gaudēt inde in-
sultare. Vnde si boni essent, deberet potius cōdolere:
sed sunt de illis de quib. dictum est, Qui tribulat, &c.

Quoniam ego in flagella paratus sum. Dico ne supergau-
deant, & ne locuti sint magna: & uerē nō supergau-
debūt, neq; magna loquentur, quoniam ego & in me
& in meis paratus sum in flagella, id est, ego & mei na-
ti sumus ad sustinēda flagella. Oportet enim ut hic fla-
gellentur, quibus sempiterna uita paratur: quia uera
est sententia illa diuinæ sententiæ in Salomone, Fili-
ne despicias disciplinā Domini, neq; fatigeris cū ab
ipso argueris. Quæ enim diligit Dñs corripit. Flagel-
la omnē filiū quæ recipit. Et ideo nō supergaudeat, ne
quæ magna loquantur, si filius flagellatur, patrimonium
ei paratur. Et in tantum quisq; filius est hic flagel-
landus, quod etiam proprio filio suo non pepercit, in
quo nullā flagelli causam inuenit, paratus sum in quā
in

in flagella in me & in meis. Et etiã dolor meus, id est, meorũ semper est in cõspectu meo, id est, in corde meo, ubi ipsi ueritate conspicunt: dolor scilicet non de medicina, sed de uulnere, id est, nõ de flagello, sed de causa flagelli, scilicet de peccato: quia omne flagellũ medicina est ad peccatum. Homines nanq; dolent de flagello, non de causa flagelli: iste uerò qui hic loquitur, & pro quibus loquitur, non sunt tales, quod subsequenter ostendit subdens:

Quoniam iniquitatem meam. Quasi aliquis quæreret, Vnde tibi dolor? Nõ de flagello, sed de uulnere, id est, de iniquitate. Quod pro hunc affectum apparet, quoniam ego annuncio iniquitatem esse meã, id est, mei annunciant iniquitatem esse suã, confitendo peccatum, & non solũ annunciabo confitendo, sed etiam sollicitus ero in meis, pro peccato dignè poenitendo: quia cogitabo pro peccato meo, id est, faciam quæcũ que faciendã sunt ad abolendum peccatum. hic docet ut nullus sic securus peccata tantum confitendo, nisi etiam dignè poenitendo. hæc autè faciendã sunt pro peccato. Fluãt lachrimæ, sicut lætantiã, impleatur manus indigentis. Gaudeat ille de tuo dato, ut tu gaudeas de Dei dono.

Inimici autem mei uiuunt. Ego quidè & mei pro peccato cogitabimus, inimici autem mei & meorũ pro peccato nec cogitant, nec cogitabunt: quia uiuunt, id est, florent & gaudent in terrenis, in quibus ueram sibi uitam reputant: & quia sic florent, ideo confirmati & corroborati sunt super me & meos opprimendos. Et multiplicati sunt mala multiplicatione, scilicet nõ sicut stellæ cœli, quod pertinet tantum ad bonos, qui perficiunt in claritate: sed sunt multiplicati sicut harena maris, scilicet ut sint steriles & infructuosi sicut harena maris. Illi qui oderũt me & meos iniquè, id est, iniquũ odium habuerunt contra me & contra meos. Iniquum autem odium est uelle mala uolenti sibi bona. Est enim ingratus, qui non reddet bonum pro bono. Non bonus uerò est, qui malum reddit pro malo. Iniquus autem est, qui malo pro bono.

Qui retribuẽbant mala. Exponit iniquũ odium. Quasi dicat: Hoc modo iniquè oderũt me, quia retribuẽbat mihi & mei mala pro bonis detrahentes nobis quasi pœnas quibus in altum ferebamur: mihi quidem unitatem diuinitatis cum dicerent, Non est hic homo à Deo, & similia. Meis uero uirtutes, uocantes eos maleficos & magos, & hoc ideo rãtum, quoniam sequebar in me & in meis, id est, insisterẽbam bonitatè, id est, ueram obedientiam, ut nec uoluntate à Domino apostatarem, per quod me suis operibus contrarium reputabant.

Non derelinquas me. Inimici quidem oderunt me & meos, tu autem Domine Deus meus & meorum uoluntate non derelinquas me caput, id est, non des sanctum tuum uidere corruptionem. Nec discedas à me, id est, à meis patientiẽ eos deuocari: sed potius intendi in adiutorium meum & meorum, scilicet ut mere fuscites, & ipsos perducas ad sabbatum: tu dico Domine qui es Deus auctor salutis meæ & meorum.

IN PSALMVM XXXVIII.
ARGUMENTVM.

Angentibus sub Saule mœroribus hũc Psalmũ cecinit, qui plus exhortationis pro audientium profectu, quàm pro se deprecationis haberet. Aliter propheta increpat eos qui diuitias habent, & nesciunt cui dimittant eas.

IN FINEM, PRO IDITHVN,
canticum Dauid.

EXPLANATIO.

Nomẽ Idithun significat, quod canticũ hoc chorus ipsius caneret: & quia Idithun interpretatur transiliens eos, significat cum qui mente terrena transcendit transiliens, eos qui inhaerentes humo, & curuati in terra, ea que in a sunt cogitant, atq; in excelsio mentis habitans de uanitate seculi libero carmine philosophatur: & ne putares hũc quoq; quia pressuraru mentis, esse poenitentia psalmũ, subiunxit canticũ Dauid. Cantare enim lætantis est, interdũ & dolentis, nunquã uerò poenitentis. Notandumq; quia psalmi qui canticũ in titulo habent, uictorie semper gaudiũ inter aduersa decantent. Canticũ autè est, quantum ad musicas artes pertinet, cum chorus libertate sua utens, neq; in consonũ organi ad fructus obsequiũ hymno canere tantũ uocis exultat. Psalmus uerò est, cum cessante uoce humana pulsus tantũ organi auditur cõmentis: & ideo mysticè psalmus actũ operationis, canticũ uerò letitiam mentis ostendit. Idithun iste uiciorum transitor, formã nobis iusti hominis præbens. In prima parte psalmi cõtra insidiantes inimicos se utilissimè tacuisse testatur: petens uite sue finem cognoscere, si fortè incarnationẽ Domini etiã carnis oculis mereatur intueri. Secundo uanum probat timorem esse mortalium, quoniam sunt omnia in potestate Domini constituta. Tertio rogat ut ei delicta noxia dimittantur, quantum uita eius prospero fine claudatur.

COMMENTARIVS.

Dixi custodiam uias meas. Titulus est talis: In fine pro Idithun canticum ipsi Dauid. Idithun ut in principio libri dictum est, fuit unus de quatuor præceptoribus, quos Dauid elegit ad præcipientum in reductione arcẽ Domini.

Cuius nomẽ nõ ideo in titulo apponitur, ut psalmus iste ab ipso sit compositus, sed quia nominis eius interpretatio rectè conuenit huic psalmo. Titulus autè sic exponitur. Hæc uerba referuntur in fine, id est, in Christum, qui est finis legis omni credenti ad iustitiã, attributa ipsi Dauid, id est, cuilibet perfectiori de corpore Christi. Quæ uerba sunt canticum, id est, pertinent ad lætitiã & ad iocunditatem, quia ille uerè lætatur, qui omnia terrena transiliuit, & causam tristitię deposuit. cuius uox est hic canticum, dico cantatũ pro Idithun, id est, ut nos feremus Idithun, uel in persona uniuscuiusq; qui uere est Idithun. Quod beatus Augustinus approbare uideatur intentionẽ huius psalmi dicens: Cuiusdã qui uocatur Idithun uoces hic sunt expectandæ & audiendę, docetis & exhortatis nos ut hæc ima contemnamus, & omnia terrena gaudia despiciamus. Et si esse unusquisq; nostrũ potuerit Idithun, in eo q; cãtat & inuenit se & audit se. Audiamus ergo interpretationẽ huius nominis, & queramus intelligentiã ueritatẽ. Idithun interpretatur transiliens eos. Quos eos. In imis scilicet remanentes, & in omnibus, his terrenis gaudeas. Si quis igitur transiliens ista cãtauit, studeat esse quod cãtauit, gaudeat esse q; cãtauit. Quosdã enim in curuatos humo, terræ adherentes, hæc ima cogitantes, & in rebus transitorijs spẽ sibi ponentes, transiliuit iste q; dicitur transiliens eos, hæc autè transilire nõ pedibus est faciendã, non alis, non scatis, sed sola affectione & bona uoluntate. his ambulemus, ascendamus, uolemus. His transiliamus omnia terrena contemnentes, spirituale gaudium & sacras delicias in diuinis eloquijs, & scripturis sacris nobis proponentes. Audiamus ergo hic & transiliendo cantantem, & cantando transilientem, & dicentem ita: Cum confiterer peccator aduersum me, dixi: Custodiam uias meas, & cætera. Iste Idithun inter homines conuersando, prædicando, hortando, obiurgando, dixerat quædam poenitendã, quæ dixisse noller, & reuocare non posset: quia difficile est ut quis non labatur

tur in lingua. Perfectus enim qui nō peccat in lingua. Cum autē hoc ei contigisset, proposuit tacere, statuit nihil dicere. Quod uerba eius demonstrant, dum dicit: Cum peccator, id est iniustus calūniator, contradictor scilicet uerborū, & deprauator consisteret aduersum me: ut quæ dicebam, contradiceret & peruerteret, timens scandalum oriri, dixi, id est, hoc apud me statui. Custodiā uias meas, id est, diligentia adhibebo operib. meis, ne quid temerē agam adeo, ut nō delinquā in lingua mea, id est, ut nec eria peccē in lingua.

[*Posui ori meo custodiā.*] Proposui inq̄ & perfecti, quia posui quatu custodes ori meo penitus tacēdo. & hoc modo custodiā posui, quia obmutui, id est, cōtra illū peccatorē quali murus extriti: & ideo humiliatus sum, id est, uilis apud illum habitus sum: & in tantū obmutui, q̄ omnino siliu eria à bonis omnib. quæ dicēda essent, & ideo dolor meus quē prius habui in dicēdo & tacēdo, & cui remediū silentiū adhibui renouatus est. Plus enim cepit dolere se nō dixisse ea quæ essent dicēda, quā prius doleret se dixisse quæ nō erāt dicēda.

[*Cocaluit cor meū.*] Renouatus est in quā dolor, & ita cor meū cocaluit intra me. i. apud me ipsum cor meū factū est feruidū & inquierū. Cocaluit, id est, propter duo, hoc est propter tacere & dicere. Videlicet quia uidi præuariatē tabescā, & tamē nō redarguebā eos. Vnde timui illā diuinā sententiā: Serue ne quā, & piger, nō dedisti pecuniā meā ad usurā, ut ego uenies uti que cū usuris exegisse illā. Et q̄, sequitur: Auertat Dominus a dispēlatoribus suis. ecce enim ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores proiecit ternus nō euerfor ad perendū, sed piger ad erogādum. Quid ergo fiet illis qui p luxuriā cōlumpserunt, si taliter dānantur qui cū pigritia seruauerūt? Multo peius utiq̄. Cocaluit in quā cor meū, & in hac meditatione mea, id est, in hac fluctuatione mea inter sollicitudinē dicēdi & tacēdi, cū essem posit⁹ inter homines qui calūniari parati erāt, & qui instrui desiderabāt, timēs ne spargerē margaritas porcis, anxius ne erogarē cibaria cōferuis exat descūt, id est, extra illa priora, scilicet extra illud dicere & illud tacere, cepit uehementer ignis in me accēdi, id est, desiderū quoddā ad altiora, scilicet ut suspirarē ad finē illū: quo adepto nihil restat ultra q̄rere, ubi mihi remediū sit de priori sollicitudine.

[*Locutus sum in lingua.*] Exarsit in quā ignis, & in ardore illius ignis locutus sum in lingua mea, id est, in lingua transmissis, scilicet in intēione cordis nō auditori quē instruerē, sed à quo instrui uellē, & à quo intus audio, quicquid boni audio. Locutus sum in quā hoc: Fac mihi Dñe notū finē meū, quod nōdē supererurus sum, ultra quē nihil petēdū est meū, id est, mihi trāsiliti congruū, scilicet finē qui mihi deest, nō cursum qui adest. Quē finē currēs apostolus intuebatur, id est, imperfectiōne suā cōfitebatur: aliud in se intueēs, aliud alibi quærēs. Ait enim: Nā quia iā acceperim ut perfectus sim fratres, ego me nō arbitror apprehēdisse. Vnū autē subaudi faciā, Eorum quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extēsus scilicet intēione cordis sequor, ad palmā supernæ uocationis, quæ est in Christo Iesu Dño nostro, hic enim est finis. Secūdū intēione dixit, nō secūdū puentiōne uel comprehēsiōne. Curramus ergo, intēdamus, inuadamus. Hūc finē iste Idichū cū hic esset notū sibi fieri rogabat, ut sciret quid sibi deesset, & quibusdā trāsiliētis nō remanēt in uia, sed omni intēione raperent ad superna.

[*Et numerum dierum meorum.*] Facinquam finem mihi notum, & etiam numerum dierum meorum, id est, qui secundum primam institutionem mei fuerunt, notificā mihi numerum inquam, non qui non est, sed illum qui est. Isti enim dies quasi non sunt, quia ferē prius abeunt quam ueniunt. & cum ueniunt, nō cōsistunt, quia statim transeunt. Illi uero dies, imō ille unus dies, qui est sine fine, qui est sine nocte, non trāsfit, sed semper manet: quia nec præceditur hesternis, nec impellitur crastinis. Hunc autem diem uocat nu-

merum dierum, non quod multi dies sint, sed quod multorum dierum continet spacium. Notificā in quā mihi & finem & numerum dierum meorum, ad hoc ut sciam quid desit mihi, id est, ut recognoscam imperfectionem meam, & sic melius ueram perfectionem attendam. Quasi dicat: Adhuc deest mihi laboranti, & quamdiu quod deest, non accipio, semper secundum intēione sequor ad palmā supernæ uocationis Dei. Est enim quædā māsio finis currēdi, in qua est patria sine peregrinatione, uita sine tentatione. Ibi nondum sum, hoc mihi deest, & ideo magis humilior ex eo q̄ deest, quā læter ex eo quod adest. Quicumq̄ enim dū hic se aliquid habere credunt, illi nō accipiunt quod deest, quia magnū reputant quod adest: quia qui quis existimat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se obducit.

[*Ecce mensurabis, etc.*] Merito dico quid mihi desit, nam ecce quid mihi deest, quia tu Domine dies illos qui deberet esse mei, scilicet dies im mensurabiles, in deficientes posuisti, id est firmiter fecisti malo merito meo, & iusto iudicio tuo esse mensurabiles, id est breues & deficientes. Et substantia mea, & hæc mutabilis & uariabilis essentia in qua nunc sum, quā ego feci per malū meritū meum, est tanquam nihilum ante te, id est ad comparationem illius meæ substantiæ, quæ & fuit & facta est eadē ante te, quia uerē es, & ideo quod ante est, uerē est.

[*Veruntamen uniuersa, etc.*] Sic continuatur, quasi dicat: Ecce ima cōtem p̄, terrena omnia calcaui, mortalia cuncta trāsiliui, & in supernis animū fixi, & numerū dierū, qui est, notificari mihi desiderauī: sed tamen ego qui iam tantū transcendēdi, dū adhuc mortale corpus gero, & in hac corruptione laboro, & dū mihi incerta sunt quæ opto, uniuersē uanitatē subiaceo. Quia omnis uiuus ut homo adhuc, scilicet mortalis & passibilis, siue ille sit inherens siue transiliens, & etiā ego ipse Idichū est uniuersa uanitas, id est, pertinet ad omnimodā uanitatē, quia & interior & exterior hinc quod ad interiorē, illinc ad exteriorē: quia dicit Salomon, Vanitas uanitatū & omnia uanitas. Quæ enim abundantia homini ex uniuerso labore suo, quo laborat sub sole. Omnia enim quæ sub sole sunt, uisibilia sunt, & ideo uana sunt. Quæ supra solē sunt, inuisibilia sunt, & ideo uera sunt. Iste autē Idichū adhuc uiuens, habet quædā sub sole, quædā supra solē. Sub sole autē interior & exterior. Exterior quidē dormire, uigilare, iuuenescere, senescere, & cetera talia: interior uerō irasci, tristari in certitudine eorū quæ optat & similia, & secundū hoc pertinet ad omnimodā uanitatē. Supra solē uerō habet illud desiderū, de quo superius dictū est, & fidē, sp̄, charitatē & ceteras uirtutes. Et sic ut ex illis q̄ sub sole sunt, habet uanitatē: ita ex istis ueritatē, & ideo ingemiscit ppter illa, & ardescit in ista.

[*Veruntamen in imagine.*] Homo inq̄ pertinet ad uanitatē, & tamē homo est in imagine Dei: quia factus est ad imaginē & similitudinē Dei, per rationē scilicet & intellectū, & bonitatē innatā: sed pertransit ipse homo, id est, sæpē labitur in se interior & exterior, deformingando se ab illa imagine. & nō solū pertransit per se, sed & propter alios, quia cōturbat, id est, sollicitatur causa aliorū in his terrenis, quod est ei ad conturbatiōnem & hic & in futuro, & frustra, id est, in uanū & sine causā conturbatur. Audiamus ergo conturbatiōnem uanam, ut eam conculcemus, & transiliamus ubi nulla est conturbatio.

[*Theaurizat.*] Verē conturbatus, qui theaurizat, id est arat, nauigat, de omni negotio acquirit, furatur, de prædatur, ut nūmus supra nummū ponatur: & tamē in uanū, quia ignorat cui congregabit ea. Sed fortasse iudices, quia filijs (hoc quippe uidit etiā ille Idichū) sed in uanitate accepit: quia uox est pietatis, & excusatio iniquitatis. Nunquid enim moriturus morituris, transiturus transituris, imō moriens morientibus, transiens transentibus theaurizat. Nunquam etiā nondum natis? Vnde enim scit eos nascituros uel na-

ros possessuros. thesaurizare ergo uobis thesauros in caelo. Ponatur scilicet in manu pauperis, ut inueniatur in manu diuitis: ponatur in manu indigentis, ut inueniatur in manu omnipotentis. Potest quoque q, hucusq; lectum est à Concaluit cor meum, aliter legitur sic dicatur, Quia ex nimio silentio dolor renouatus est, ideo cor meum concaluit amore dicendi. Et in illa meditatione mea ignis, id est, feruor dilectionis Dei & proximi ardescit in lingua transilientis, taliter orans: Domine fac mihi notum finem meum, id est, finem transilientis, scilicet ut sciam quo fine sit facendum, & quo fine sit dicendum. Et notifica mihi etiam numerum dierum meorum non qui non est, sed qui est ut in dicendo & tacendo compensationem illorum dierum habeam: & sic neq; odio taceam, nec temeritate aliquid dicam, & ut sciam quid desit mihi. Istud cum sequenti uersu non mutatur.

Veruntamen uniuersa uanitas. Substantia mea in qua est quasi nihil, quanto magis ergo aliorum: sed miser homo hoc non attendit, quia omnis homo tam inhærens quam transiliens, id est, ipse Idithun est uniuersa uanitas, id est, studet omnino de uanitati in his terrenis. & hoc in tantum, quod ipse etiam potest dici uniuersa uanitas, ueruntamen non deberet. Nam quominus tollerabilis sit eius uanitas, ipse miser non diu durat in hac uanitate, sed cito pertransit, & hoc uide in imagine, quia quæ cito imago alicuius corporis per speculum representata perit, tam cito ipse homo pertransit. Et tamen studet ipse in felix homo uanitati, non solum propter se, sed propter alios frustra conturbatur, ut in alia dictum est lectione,

Et quæ nunc est expectatio mea. Sic continuatur: Substantia mea quod est tanquam nihilum. Et cum in tanta infirmitate sim positus, nunc scilicet cum iam sim aliquantulum transiliens, quæ est expectatio mea? id est, quæ deo deo expectare, in quæ deo sperare? Nunquid enim in ea quæ sub sole sunt, quæ iam despicio, an potius in ea quæ supra solem sunt, ad quæ intendo? Vtq; in ea quæ supra solem. Quæ partem sic approbat sub interrogatione: Nōne Dominus est expectatio mea? Quasi dicat: Verè solus Dominus est mihi expectandus, à quo procedunt omnia. Qui fecit hæc omnia, & à quo factus sum inter omnia hæc. Et conuertit se familiariter ad ipsum Dominum, quæ proposuit expectandum. Quasi dicat: Meritò tu Dñe es mihi expectandus, quia substantia mea nunc fragilis, non corruptibilis, nunc primum uerè est, quando est apud te, id est, quando facta immortalis, imparsibilis ueniet in præsentia tuam facie ad faciem.

Ab omnibus iniquitatibus meis. Quasi dicat: Vt pertineat Domine ad illam ueram substantiam erue me, id est, munda me in præsentia ab omnibus iniquitatibus meis. Cur iste transiliens, qui iam tantum transcendat, aut à quibus iniquitatibus rogat se liberari? Ideo scilicet, quia si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Quod autè dicit omnibus rationale est, quasi dicat: Erue me non solum ut reuoluatur in ea, à quibus transiliui, id est, in grauiora peccata: sed etiam liberer ab his pro quibus necesse est pedes lauare, id est, à uenialibus, pro quibus quotidie oramus dicentes, Dimitte nobis debita nostra, docet nos quoq; iste qui cum tanta transcendit, adhuc rogat se erui: quia uera perfectio in hac uita non possit haberi, sed hæc solū nostra est perfectio, ut si quædam possimus transilire, intelligamus alia restare ad quæ nobis necesse sit properare, quod utriq; Apostolus ostendit. Postquam enim dicit, non quia iam acceperim ut perfectus sim. Fratres, ego me non arbitror apprehendisse, in quo ostendit se nondum esse perfectum, mox subdit se esse perfectum, & in quo sit perfectus dicens, Quicquid autè perfecti sumus, hoc sapiamus, quasi aperte dicat: Hæc omnino non strū qui perfecti sumus, uera est perfectio, ut sapiamus hoc, id est, ut intelligamus nos nondum uerè posse habere perfectionem. Erue me in qua, & ideo rogo ut erua-

me: quia iam satis diu dedisti me opprobriū insipienti. q. est dicere: iam satis diu uoluisti me uiuere & prædicare ueritatē inter insipientes amantes uanitatē, à quibus non derideri non possumus: quia spectaculū facti sumus mundo, hominibus angelis: angelis & laudatibus & uituperantibus, & hominibus similiter.

Obmutui. Exponit quomodo opprobrio fuit. Quasi dicat: Quia cum ueritatē prædicarem, contēnebar ab insipientibus, ideo obmutui, id est, contra illos mutus factus: & in tantū, quod non aliquādo aperui os meū. Tu autē Domine amoue à me has plagas tuas, scilicet opprobriū & cæteras miseras quas patior. Tuas dico, quoniam tu iusto iudicio tuo fecisti eas.

A fortitudine manus tuæ. Verè tu eas fecisti, quia ego defeci, id est, in hunc defectū mortalis miserie cecidi, à fortitudine manus tuæ, id est, per irreuincibile potētiam tuā: sed non iniuste, quia in increpationibus hoc factū est, quas ego comēui. Increpatione enim sequitur peccatū. Et quomodo in increpationibus ostendit dicens: Quia tu corripuisti per pœnam prædictā, scilicet, Morte moriemini. Non penitus dānasti hominē primū, & in ipso omnē hominē non ex tua seueritate, sed propter eius iniquitatē, id est, propter eius inobediētiam & præsumptionē. Quasi dicat: In me cognoscō iniquitatē, in te autē æquitatē. Et in tantū corripuisti, quod fecisti non solum carnē, sed etiā eius animā tabescere, id est, ita tepidā & fragilē esse: sicut aranea tabida & fragilis est, quæ etiā leuiter tacta dissoluitur. Vel aliter: Aranea inuili relā texendo in tantū laborat, quæ euiscerat sese, & sicca tandē & mortua pendet. Similiter nos ex illo primo defectu hoc malū patimur, quia in his inutilibus rebus mūdānis tantū studemus, quod non solum caro, sed etiā anima nostra deficit. & inestina sua, rationē scilicet & intellectū pijcit. iuxta q, litera sic dicit: Fecisti animā eius tabescere. i. defecere inutili labore, sicut aranea deficit in sua inutili cōtextiōe.

Veruntamen uanē. Iuxta priorē sententiā sic continuabitur: Fecisti quidē animā eius tabidā & labilem, sed tamē adhuc omnis homo, id est, quicqu; uiuēs hominū conturbatur, id est, sollicitatur in his terrenis: & hoc uanē, sicut supra dictū est. Secundū posteriorē sententiā continuatur hoc ad præcedens, scilicet ad Corripuisti eodem modo.

Exaudi orationē meam. Quasi dicat: Vt ego Domine non cōturber, exaudi orationē meā pro perseverantiā in bono, & deprecationē meā pro emendatione uenialium peccatorū: percipe dico lacrimas meas, id est, lacrimolam deprecationē meā auribus, id est, per potētiam exaudiendi, quæ in te est. Vnde huic tantæ transilienti lachrymæ? Inde scilicet, quia si dixerimus quod peccatū non habemus, nos ipsos seducimus. & quia quæ addit sciētiam, addit & dolorē. & est quasi dicat: Quāto magis quæ abest desidero, tanto plus quo usq; ueniat, gemo.

Ne silens. Sic Domine rogo ut exaudias orationē meā, & percipias deprecationē ut tu præ ira aduersus à me ne silens, imò dicas mihi ita ut sentia: Ego sum salus tua, & non debes silere, quoniam ego quasi dicat, non manentē hic ciuitatē, sed futurā inquirimus: quia ego sum apud te iam per spē, nondū tñ naturaliter ciuis, sed aduena, id est, inquilinus ciuis. & sum apud te ut peregrinus adhuc, scilicet in peregrinatione positus, non ut ciuis domesticus. plus est peregrinus quæ aduena. Aduena enim dicit, qui iam cohabitāt, sed nondū ius ciuis habet: peregrinus uerò dicit, qui nondū aduenit, sed adhuc pegrinat. Et sunt multi qui & pegrini sunt, & apud Dñm non sunt. Vt oēs amatores mūdi peregrinant quidē in regiōe dissimilitudinis ab illa superna patria remoti, & non sunt apud Deū, sed potius apud diabolū patrē suū. Sū inq; apud te aduena & pegrin⁹, & hoc sicut oēs patres, id est, ea conditione qua apud te fuerūt spirituales patres mei patriarchæ scilicet & prophetæ. Quia sicut illi prius fuerunt apud te in spe, & deinde migrauerunt ad te, ita ego nunc sum apud te in spe, ubi tandem ero in re.

Remitte

Remitte mihi.] Quasi dicat: Sum inquã nunc Domine apud re in spe: ut autẽ polsim ibi esse in re, remitte mihi, id est, fac mihi nunc interim remissionẽ & emũdationem uenialium delictorum, quã necessitate uiaẽ committo, ut refrigerer, id est, ut refrigeratam & quietam ab omni tumultu peccati conscientiam habeam: priusquam hinc abeam, id est, antequam moriar. Et necesse est Domine ut remittas, quia si tu non remiseris, & ego abiero, amplius non ero: non quod omnino non sit, sed quia quisquis à uero esse, id est à Deo recedit, ille quasi non est, quia uerum esse amittit.

IN PSALMVM XXXIX.
ARGUMENTVM.

Populus de Babylone reuersus, Domino gratias agit. Aliter qui in trigesimo octauo psalmo dixit: Quã est expectatio mea? nonne Deus? nunc in trigesimo nono dicit: Expectans expectaui Dominum, & respexit me. & qui ibi dixerat, Exaudi orationem meam: hic dicit, Exaudiuit orationem meam. Item de patientia Pauli, ubi Christum prior annunciat, lege in Actis Apostolorum.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Sæpè ritum est, Dauid & finem Christum significare, cuius membra psalmum incipiunt, caput ipse consummat. Prima narratione gratias agit ecclesia gentium, quia de ueternoso mundi morore liberata ad noui testamenti meruit gaudia peruenire. Secunda ipse Dominus loquitur sanctam incarnationem & iustitiam suã prædicationis exponens, ob hoc patris auxiliũ deprecatur, ut pericula possit à iudeis illata deuincere, consilium postulans inimicos, & letari omnes qui sperant in eum.

COMMENTARIVS.

Expectans expectaui.] Titulus est talis: In fine psalmus, Dauid uero scilicet attributus. Est enim uox capitis in hoc psalmo loquentis nũc pro se, nunc pro mēbris, & exhortantis nos ut constantes simus in fide & in bonis operibus, & ut promissam hæreditatẽ cum patientia expectemus, proponendo se nobis exemplũ cum dicit: Expectans expectaui Dominũ: & ostendendo nullum ad illam beatitudinẽ per liberũ arbitriũ, aut per legale sacrificiũ, sed per solam gratiam posse cõtingere. In fine quoq; orat, ut gratia priori populo de iudeis promissa, & partim exhibita eadem conferatur, illi alij populo de gēribus, scilicet & fiat ouile unum, sicut & pastor est unus. & est quasi dicat: Adam expectaui Dominũ, sed nõ expectans expectaui: quia tantum ad horam obediens extirrit. Ego uerò expectaui expectans, id est, cum omni patientia & perseverantia expectaui, non hominẽ consolatorẽ, qui ante in infirmitate sua posset deficere, q̃ me reficere, sed Dominũ consolatorẽ uerum. Et expectaui non hominem promissorem, qui posset falli & fallere, sed Dominũ qui est fidelis promissor, & certus debitor. sis tu ergo auaus exactor. Et quia taliter expectaui, ideo Dominus non tantũ intendit me, sed etiam mihi intendit: id est intentũ se fecit ut proficeret mihi. Et uerè profecit mihi, quia exaudiuit preces meas factas pro meis. Quod iste docet effectus, quia eduxit me, id est, meos de lacu miseriam, id est de profundo iniquitatis: in quo lacu sunt multi qui se ibi esse nõ sentiunt, quia peccata sua nõ attendunt, nec clamant ad Dominũ. Et ideo non inde erunt, de quibus dictũ est: Peccator cum ceciderit in profundũ iniquitatis, cõtemner. Sunt alij quoq;

in eodem lacu, qui quia se recognoscunt, & caput sursum erigunt dicẽtes: De profundis clamaui ad te Domine, eripiuntur inde. & hi sunt pij deprecatores, & lachrymofi clamatores. Eduxit me inquã de lacu, & etiam de luto fecis. Lutum admixtũ fece, & sordidũ est & lubricũ. Per lutũ itaq; fecis accipere possumus uel carnales cõcupiscencias, ut luxuriam, quã & sordidat, & multos subruit. Vel ambitionẽ, quã primũ hominẽ subuertit, & quẽ ut cancer in omnes ferẽ subrepat, uel etiã malos permixtos bonis in ecclesia, sicut in eodem uase purus liquor & fex simul sunt permixta, qui mali alios sordidant atq; subuertunt sua conformatione. Et non solũ eduxit, sed etiã pedes meos, id est illos per quos ingressurus erã ad noticiã gentiũ, præcones scilicet, uel pedes meos, id est affectiones meorũ, qui prius circumferebantur à qualibet doctrina: illos postq̃ sanam & unã doctrinam perceperunt, statuit, id est, stabiles & firmos fecit postos supra petram, id est in firmo & tuto loco, in ecclesiasticis scilicet institutis. Vel supra me petram. Petra enim erã Christus. Stabiliuit eos, quia per me cõstantes eos fecit, & sic direxit gressus meos, id est, opera meorũ, uel illos per quos egressurus eram ad noticiã gentium.

Et immisit in os meum.] Statuit inquã pedes meorũ, & direxit gressus eorũ: & hoc modo immisit in os meũ, id est meorũ scilicet, & in os cordis & in os corporis canticum nouũ, id est, nouã charitatẽ & humilitatẽ. Sicut enim uetus canticũ, est uetus animositas & superbia: ita nouũ canticũ, est charitas noua & humilitas noua. Nouũ canticũ dico, quod est carmen, id est laus deo: qui cum sit omnĩũ Deus per naturã, noster, id est meus & meorũ est per gratiam. Hęc enim sunt propter quã Deus maximẽ ad nos descendit, scilicet charitas & humilitas, & ideo per hęc maximẽ laudat.

Videbunt multi.] Quasi dicat: Quo fructu factum est hoc, q̃ meos eduxisti de lacu miseriam, & immisisti in os eorũ canticum nouũ. Hoc scilicet ut multi uideant hoc, & timeãt, sicut reuera multi uidebũt & timebũt.

Duo enim ordines sunt in ecclesia: alij præcedentes, alij subsequentes. Præcedentes exemplo sunt subsequentibus, ut eos imitentur: subsequentes uerò imitatores sunt præcedentiũ. & ideo dicit: Multi uidebunt illos præcedentes, & arctam uiam inuisitantes, & uidentes timebunt propter hoc scilicet, quia per latã uiam incedunt, quã arctã est in fine, & non potius illos imitant. Et ideo sperabunt, id est spem suam cõjicient imitãdo illos nõ in illis, sed in domino quẽ imitabũtur in ipsis, iuxta illud: Imitatores mei estote charissimi, sicut & ego Christi. Et ideo etiam nõ in illis sperabunt, sed in Domino, quia omnis uirtus & auxilium eorũ principaliter erit à Domino, iuxta illud: Leuaui oculos in montes, unde ueniat auxiliũ. Auxilium autem scilicet principale à Domino.

Beatus uir.] Meritò sperabunt in Deo, quia in de beatitudinẽ assequent. Nam omnis uir ille est beatus, cuius spes est nomẽ Domini sui, id est, qui facit sibi spẽ, hoc nomen quod est Dominus, quod omnis ille facit quisquis se exhibet fidelẽ Domino seruũ & spontaneũ. Et ita dico eum esse beatũ, si nõ respiciat in uanitates, id est in hęc mundana, quã uana sunt affectãdo ea. Nemo enim mittens manũ in aratru, & respiciens retro, aptus erit regno Dei. Et quia multi sunt qui parũ respiciunt ad uana, scilicet ad aurũ, argentũ, & cãtera talia, quia nõ curant eas: sed tamen non uerè perseverantes sunt, quia delectãtur in iocularibus rebus, sicut in aurigis & funambulis, canibus & auibus: ideo subdit, Et si nõ respiciat etiã ad insanias falsas, id est ad iocularia & ludicra, quã eadem insaniam sunt, quia hominem ab alienatum reddunt: sed tamẽ quia non penitus mentem auferunt, falsã insaniam dicuntur. Verè autem insaniam sunt, ira, furor, & similia, quã penitus ab alienatum hominem reddunt.

Multa fecisti tu Domine.] Dico si non respiciat ad insanias falsas, ad quas non est respiciendum, cum nulla cogat

cogit inopia: quia tu Domine Deus meus & meorum per gratiam fecisti multa mirabilia, id est, spectacula tua, id est, ad te pertinentia, & ideo potius spectandum est ad illa quam ad insanias falsas. Si quem enim delectat uidere aurigam, potius delectet eum uidere refrenantem luxuriam, uel iram & similia: quia longè dignius agit, qui equos luxuriæ uel auaritiæ raptantes in precipitiū bene refrenat, quam qui giros in curribus uel equites agit. Item si quis miratur funambulū, potius miretur Petrum mariambulū: & eū imitetur calcādo mare, quod ille calcauit. Mare enim est mundus, ut diuina scriptura testatur, in quo est noxia amaritudo delectationum, & fluctus tribulationum, & tempestates tentationum. Et homines per de tractionem se inuicem deorantur sicut in mari pisces, hoc mare, id est, mundum debet quisque cōtemnendo calcare, & super ipsum ambulare: sed tamē nō calcabis, non superabundabis, nisi illi iusserit qui prior calcauit. Nanque si ille iusserit te ad te uenire, non finet te perire. Tu inquam Domine fecisti mirabilia, & hoc in solis cogitationibus tuis, id est, per te sine consilio uel auxilio alicuius. Iuxta illud: Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & reliqua. Quare quia per te solum fecisti, non est qui al simulandus sit tibi, ne dum preferendus. Quod tamē illi faciunt, scilicet alia tibi præferunt, qui relicta ecclesia currunt ad ioculatoria: maxime uero illi idolatriæ, qui creaturam colunt, & creatorem postponunt.

Annunciaui & locutus sum.] Sic continuatur: Expectans expectaui Dominū. Et expectando annunciaui, quod annunciādum fuit opere: & locutus sum, quod loquēdum fuit ore. Potest sic quoque ad proximum continuari: Tu Domine fecisti mirabilia, & illa mirabilia annunciaui ego & mei opere, & locutus sum & ego & mei ore. Non solum enim Christus, sed apostoli quoque & sancti præcones docuerunt uerbo & exemplo mundum calcandum, & carnales concupiscentias refrenādas. Et prius fecit Christus, dein dixit. Iuxta illud: Primum quidem sermonē feci de omnibus ó Theophile, quæ cœpit Iesus facere & dicere, quia tūc demum recta est doctrina, quando doctoris non discrepant facta & dicta. Annunciaui in quā & locutus sum, & me annunciantem, & loquētem multiplicati sunt credentes super numerum, id est, plures accesserunt, quam pertinerent ad Dominum. Est enim certus numerus fidelium pertinentium ad Hierusalem supernam. Hi uerò sunt amatores & obsequiales præceptorum Dei, de quibus dictum est: Nouit Dominus qui sunt eius: qui autē parietes ecclesiæ faciūt, & præcepta Dei cōtemnunt, hi quidem ad sacramēta ecclesiæ pertinent tantū per uocationē, sed non sunt de numero illo de quibus dictū est: Multi sunt uocati, &c.

Sacrificium & oblationem nolui.] Annunciaui in quā & locutus sum, & necesse fuit ut ego uenirē & annūciarem, quia tu Domine ad horam tantum legalia sacrificia constituisti, & amplius ea esse noluisti. Potest sic quoque continuari: Tu Domine fecisti mirabilia in cogitationibus tuis, & ex illis cogitauit: est hæc una, quia tu noluisti amplius sacrificium esse legale, & oblationem legalem. Cum enim nondum esset tempus illius ueri sacrificij, quod norunt fideles, scilicet anteq̄ uerus agnus Christus sese in ara crucis pro nobis imolaret: præsignabatur uarijs figuris & mysterijs à quibusdam iam per spiritum sanctum præscientibus illud futurū, & à quibusdam nescientibus. Postq̄ uerò aduenit tēpus illius ueri sacrificij, uenerunt uerba cōplectiua, & ablata sunt uerba promissiuā. Hoc est, recesserūt signa promittētia, postq̄ exhibita est ueritas promissa, & hoc est quod dicit: Nolui sacrificium uerū affuit, sacrificium & oblationē, quæ erant signa promissiuā. Quid autē uoluisti? aures scilicet, id est perfectos obeditores esse uoluisti, & ideo perfecti mihi aures, id est, perfectā obedientiā mihi ad exemplar aliorū contulisti, & etiam meis suo modo. Nec in

congruē aures uocat obedientiā, per aures enim præcepta intromittuntur ad animam, quæ ipsam doceat obedientiam, & ideo ponitur hic instrumentum obedientiæ pro ipsa obedientia.

Holocaustū autē.] O obedientiam inq̄ uoluisti. Illud autē legale sacrificiū, quod dicebatur holocaustū, id est, totum incensum, de quo nihil seruabat, sed totū in ara comburebatur: & illud aliud quod uocabatur hostia pro peccato, nō postulasti, id est amplius fieri noluisti. hæc enim omnia in legalibus diuersa erant, & tūc scilicet cum sacrificium noluisti, & holocaustū non postulasti, dixi ego in euidētia rei: Ecce uenio, quasi dicat: Ecce nunc tēpus est ut ueniāt, quæ promittebantur: & quæ promittebantur, auferantur. Et ideo uenio ego ó Domine, ut faciam uoluntatē tuam, id est, ut tibi impleam uerā obedientiam, quod debes facere: quia quæ es Deus omnium per naturam, meus Deus es per gratiam, & ideo etiam debeo facere uoluntatē tuā, quia ego semper uolui, id est, dilexi eam, scilicet uoluntatē tuam facere, nō meā. & quia etiam uolui legē tuā, id est illam uoluntatē tuam, quæ est lex scripta, uolui in medio cordis mei, id est firma & plenaria uoluntate. Quod enim mediū in qualibet re est, firmitus & certius est. Et ideo si ad ipsum caput referamus, per mediū cordis firmā uoluntatē cordis accipiemus. Possumus quoque per cor Christi accipere omnes concordēs & incorporatos sibi: per mediū uerò, firmiores inter illos. Iuxta quod sic dicitur: Non solū ego uolui in me uoluntatē tuam & legē tuam, sed etiā in meis: estū nō in omnibus, sicut in medio cordis mei, id est, in firmioribus, & perfectionibus, habet alia translatio. In medio uentris mei, iuxta quod probatio est à minori, quod uerē in suis uoluerit uoluntatē, & legē. Quia etiam in medio uentris, id est, in corde infirmiorē eam uoluit. Per uentrē enim qui mollis est, molles & infirmi significantur. Venio inq̄, ut faciam uoluntatē tuā, & uolui legē tuā. Et hoc meritō, quia in capite libri scriptū est de me, ut facerē uoluntatē tuam. Dicit Apostolus: Quia mulieris caput est uir, uiri caput Christus, Christi uerò caput Deus. Verbum autē patris incarnatū fuit nobis liber promissus & propositus ad exemplū, ad quē scilicet conscriberemur, & cui conformareremur. Et in capite huius libri, id est in Deo patre fuit scriptū, id est, firmiter dispositū ante omnia secula de Christo: q̄ pro nobis redimēdis uerā Deo patri obedientiā deberet exhibere, iuxta illud: Elegit nos in ipso ante cōstitutionē mūdi, unde dicit, In capite libri, &c.

Annunciaui iustitiam tuā.] Dixi inq̄, uenio ad soluendū uerā obedientiā. Et ueniens patiendo, moriendo, resurgendo, annunciaui in euidētia rei iustitiā tuā, id est fide tuā iustificauit. Inde enim cœpit fides nostra qua iustificamur. Iuxta illud: Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationē nostrā. Annunciaui inq̄ per me & meos iustitiā tuā in ecclesia nō parua, sed magna, id est, ubiq̄ terrarū diffusa. Vel in ecclesia nō iam infirma, sed magna, id est, forti & firma. Prius enim cū adhuc dubitarent de resurrectione, ecclesia infirma fuit. Cuius formā Petrus gessit, quando ad uocē ancillæ Dñm negauit. Postq̄ uerò resurgente Dño, certi de resurrectione futura facti sunt, tunc primum ecclesia fortis fuit. Cuius etiam typū idem Petrus in seipso representauit, cum coram principibus dixit: Obedire Deo magis oportet quam uobis. Annunciaui inquam & annunciauo.

Ece labia mea.] Quasi dicat: Ecce puta quod uerē annunciauo, quia nō prohibebo, id est nō sinā prohiberi labia mea, id est præcones meos, per quos uelut per labia loquar ab annunciatione. Vel possumus accipere per labia, q̄ mollia sunt, solos molliores & infirmiores inter præcones, ut sit loc⁹ à maiori. Iuxta illud beati Iob: Derelicta sunt labia circa dentes meos. Per dentes enim quæ firmius os in corpore sunt, fortis constantia Christi in passione accipiēda est, quem ossa, id est a postoli, qui robustiores erāt inter ceteros, in passione

non circumferunt, quia relicto eo fugierunt: sed sola labia, id est, mulieres, quæ propter molliam & fragilitatem fexus per labia designantur, tantum circa eum steterunt. Iuxta quod in passione legitur: Non finam inquam labia prohiberi, & ideo non prohibebuntur, quia tu Domine scisti, id est, elegisti & fecisti eos esse tales, qui non possent facile prohiberi: quia scis eos habere in corde, quod sonant in ore. Et quicumque ueritatem habent in corde, ij non facile possunt prohiberi quin eam loquantur in ore.

Iustitiam tuam. Verè non prohibebo labia mea, quia non abscondi iustitiam tuam in corde meo, id est, meorum, id est, non finam ut mei abscondant fidem tuam iustificantem in corde suo, imò ad utilitatem proximorum annunciant. Est enim iustitia Dei in corde abscondenda, & non est abscondenda. Abscondenda est in corde, id est, memoriter retinenda, ne quis temere peccet. Vnde alibi dicitur: In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Non est autem abscondenda, id est, annuncianda ad utilitatem proximi. Vnde hic dicitur: Non abscondi iustitiam tuam in corde meo. Et est repetitum propter illud quod addit, scilicet dixi, id est, faciam meos dicere & annunciare ueritates tuas que consequuntur illa præcepta.

Non abscondi ueritatem tuam. Id est, uera præcepta tua & salutare tuum, id est, saluationem à te datam, per me qui sum salutare tuum, id est, dans salutem humano generi. Et uerè dicent mei ueritatem tuam & salutare, quia ego non abscondi, id est, non finam meos abscondere misericordiam tuam & ueritatem tuam. Misericordiam quidem, qua uocas & peccata condonas: ueritatem uerò, qua merita remuneras & imple promissa etiam à concilio multo, id est, licet multitudo magna aduersariorum conueniat, non tamen timore eorum dimittent mei annunciare misericordiam & ueritatem. Iuxta illud: Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu conculcematam pati.

Tu autem Domine. Hic incipit orare ut gratia priori populo promissa & pariter exhibita, exhibeatur etià illis alijs ouibus, de gentibus scilicet. Et sic contrinatur: Mei facient quod suum erit. Tu autem Domine, qui es Deus de longe, & Deus de prope. De longe quidem peccatoribus & superbis, sicut phariseo merita sua iactanti: de prope uero bonis & humilibus, sicut publicano peccata sua consenti. Tu inquam fac quod tuum est, scilicet ne longe facias miserationes tuas, id est, exhibitiones gratiæ tuæ à me, id est, ab his qui futuri sunt de alijs ouibus, id est, da ut præcones mei paratos obeditores inueniant in illis alijs ouibus. Et uerè non longe facias, quia misericordia & ueritas tua, misericordia quæ qua peccata condonas, ueritas uero qua merita remuneras, semper susceperunt me, id est, meos. hoc est nunquam defuerunt meis de priori populo, sed semper consolata sunt eos. Non enim quasi dicat, auerent conuerti, nisi securi de remuneratione. Et sicut semper susceperit & me in illis, ita suscipient me in illis alijs. Exhibitio enim præteritorum, certitudo est futurorum.

Quoniam circundederunt me. Opus est ut non longe facias miserationes tuas, quoniam circundederunt me undiq, id est, meos, in illis ouibus mala, id est, peccata torquorum non est numerus. Quis enim scire sufficit numerum illorum malorum, pro quibus gemit ille qui dicit: Ab occulis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et non solum leuiora peccata, ut uenalia circundederunt me in meis, sed iniquitates meæ, id est, grauiora peccata, id est idolatria & criminalia quælibet illorum qui futuri sunt mei in illis alijs ouibus: & quæ ego ex nimia affectione facio mea, comprehenderunt me, id est, illos futuros meos. Et hoc in tantum quod non potui ut uiderem, id est, quod impotentes sunt illi mei uidere quod uidendum est. Oculum enim

eorum delictis cæcatus, & peccatis obtenebratus non potest uidere lumen ueritatis, nisi prius purgatus, quod à solis mundi cordibus uidetur.

Multiplacati sunt. Verè iniquitates comprehendunt meos, quia multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, id est, meorum, quia cum capilli in quibusdam sint numerabiles, ipsæ iniquitates sunt innumerabiles. Licet enim aliquis sibi caueat à mole peccatorum, id est, à criminalibus, tot tamè sunt uenalia quæ committit etiam unius diei, quod numerus excedit. Vel per capillos capitis eius possumus accipere præcones eius uerbi, qui caput est ita adhæretes, & eum ornantes sicut capilli adhærent capiti, & ornant illud. Iuxta quod sic dicitur: In tantum multiplicatæ sunt iniquitates meorum, quod sunt super capillos, id est, quod excedunt illos qui sunt mihi capiti adhærentes ut capilli, id est, excellunt omnes præcones meos, scilicet quod per eos non possunt abluui & deleri sine magno tuo & manifesto auxilio. Quare necesse est ut non longe facias miserationes tuas, & ideo in tantum multiplicatæ sunt iniquitates, quia cor meum, id est, meorum, dereliquit me, id est, meos. Nec mirum, si dereliquit eos, quia prius dereliquit te. Si enim cognoscerent te, cognoscerent & se: & si te cognoscerent, tu ignosceres. Illi cor suum derelinquit, qui de se præsumit, & infirmitatem suam non recognoscit, nec peccata sua attendit. Petrum nanque cor suum dereliquit, cum de se præsumpsit dicens: Domine estis oportuerit me mori tecum, non te negabo. Quod satis per effectum apparuit.

Complaceat tibi Domine. Et quia in tantum multiplicatæ sunt iniquitates meorum, ideo placuit Domine mihi ut eruerentur, & quæso complaceat tibi Domino, etià ut eruas me, id est, meos ab iniquitatibus. uel complaceat tibi, id est, sicut complaceat tibi ut præcones erueres, ita placeat, ut & istos eruas. Domine respice ad adiuuandum me, id est, meos. Quasi dicat: Despexisti meos prius, & debilitatum est in meis liberum arbitrium, sed adhuc scintilla in eis remansit, qua quodammodo possunt te uidere, & quam adiuuandum ut plenariè te uideant, tu Domine qui prius despexisti, respice.

Confundantur. Quasi dicat: Ita dico ut respicias, ut confundantur, id est, ut confusibiles recognoscant, & simul reuerentur, id est, extimefcant peccata sua. uel præcones meos illi qui modò querunt animam meam & meorum, ut auferant eam, id est, ut dampnent eam, postmodum querant eam ut imitentur eam. Conuertantur dico de malo ad bonum, ita ut sint retrorsum, id est, ut non præcedant, sed subsequantur, & sic reuertantur, id est, plenariè extimefcant, non solum qui faciunt, sed etiam illi qui modò uolunt mihi & meis mala, ut postmodum uelint mihi bona.

Ferant confestum. Illud dicitur de fraudulentis & de adularioribus, nec est maleuolentiæ uorum, sed enunciatio penæ illorum. Quasi dicat: Volentes mihi mala, & se cognoscentes conuertantur. Illi autem ferant confusionem suam, quam meruerunt non solum in futuro, sed confestum, id est, in dilare etiam in præfenti, ut duplicem contritionem patiantur, qui dicunt mihi & meis, Euge euge, mihi quidem lætantes de morte mea: meis uerò etiam male agentibus dicunt quocumque euge euge, id est bene bene est quod agitis, ut sic eos decipiant. Linguae enim adularantium alligant animas in peccatis. Ex opposito autem exultent exterius, lætentur interius, id est plenariam læticiam habent hic & in futuro positi, super te habentes fundamentum, te, non se, omnes quærentes te Dominum per me mediatorum. & ut digni sint tanta læticia, nihil de se præsumant, sed semper dicant, Magnificetur Dominus, nunquam seruus. Si enim Dominus de impio facit pium, de seruo filium, & sic uocat ad gloriam, magnificetur Dominus: si uerò peccatorem uocat ad indulgentiam, magnificetur Dominus. Rursus si iustus uocat

uocat ad coronam, magnificetur Dominus. & sic semper magnificetur Dominus. Quod dicant illi qui diligunt salutare tuum, non suum, id est qui non ex suis meritis, sed ex tua gratia expectant saluari.

Ego autem. Illud inquam dicunt de te, de se autem dicant quisque pro se. Ego sum mendicus & pauper, id est sum comparabilis mendico. Qui & si aliquid haberet de se, parum tamen est. Et ideo petit ab alijs quod sibi deest. Et sum comparabilis pauperi, qui nihil prorsus per se habet: quia nihil de me presumo, nihil a me habere puto: & ideo Dominus sollicitus est mei, id est curam habet de me. Qui enim curam habuit de te cum non esses ut esses, non ne curam habebit de te, cum iam sis quod uoluit ut esses? habebit utique. Quia omnis qui se exultat, humiliabitur.

Adiutor meus. Conuertit se iste humiliatus ad Dominum familiariter. Quasi dicat: Verè dicunt curam habes de me, quia tu Deus omnium per naturam es adiutor meus in bono perficiendo, & protector meus in malo deuitando: & ideo ne tardaueris, id est ne differas promissam beatitudinem & hereditatē. Possunt & aliter hi duo uersus legi, scilicet ut caput hoc dicat in persona sui. Iuxta quod sic dicitur: Dico optando, ut dicant magnificetur Dominus, & ut se humiliet. Ut autem hoc faciant, dedi eis me exemplum. Quia ego cum essem diues apud patrem, sum mendicus & pauper, id est in habitu mendici & pauperis ad humilitatis exemplum me ipsum exhibui. Et quia ego me humiliavi, ideo Dominus pater sollicitus est mei: quia diuitijs suis paupertatem meam restituet, dādo mihi immortalitatem & impassibilitatem. Et uerè tu Domine sollicitus es mei, quia tu Deus meus, & meorum per gratiam es adiutor meus in perficiendo obedientiam, & protector meus absententia inimicorum nomen meum delere uolentium. Et ideo Domine ne tardaueris, id est ne differas me in comunem resurrectionem.

IN PSALMUM XL.
ARGUMENTVM.

Infirmas & curatio prædicatur Ezechia, & quod occasione languoris latentes inimici de reuerti sunt insultando, quodque ipsa ægrotatio in deuotionem eius profecerit. Item uox Christi de passione sua & de Iuda traditore. Legendus ad Esaiā. Aliter quilibet Christianus contra immundum spiritum & hominem fecis suæ: id est, carnem profatur.

IN FINEM PSALMVS
ipsi Dauid.

EXPLANATIO.

*V*erba ista frequenti usu nobis iam debent esse notissima, sed ut breuiter dicta tangamus, omnia diriguntur ad Dominum Christum. Magnificat autē hunc Psalmū, quod in quadragenario numero noscitur collocatus, qui calculus emundationis & purificationis frequenter aptatur. Primo ingressu propheta loquitur, beatum prædicans elemosynæ largitorem, multiplici eum benedictione cœcelebrans. Secundo gloriosam Dominus suam memorat passionem. Tertio ad confirmandam spem fidelium, suam nihilominus resurrectionem prædicat.

Bedæ tom. 8.

COMMENTARIVS.

Beatus qui intelligit. Titulus idem est in hoc Psalmo qui præcessit in proximo, scilicet in finem Psalmus Dauid. Intentio persona loquentis, & materia quoque hic eadem est, quæ & superioris. Et continuatur taliter iuxta proximam dictam sententiam superiori Psalmo. Quasi dicat: Ego quidem mendicus sum & pauper, aliud tamen præter formam mendici & pauperis in me intelligendum: quoniam qui intelligit super me egenum & pauperem, beatus est. Potest quoque singularis intentio dari in hoc Psalmo, hæc scilicet: Vox capitij est in hoc Psalmo exhortantis nos, ut sicut uerum hominem eum intelligimus, ita etiam uerum Deum esse intelligamus. Et hoc ideo, quia hic intellectus est gratia illa qua iustificamur, & fides uera per quam uiuimus æternaliter iustus. Iuxta quod superiori non continuabitur. Sed est quasi dicat: Ego quidē à Patriarchis promissus, à prophetis prædictus assum in forma paupertatis & humilitatis. Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me, & hoc est quod dicit: Ille qui intelligit in me nō tantum egenum & pauperem, sed super egenum, id est plusquam egenum & pauperem, uerè beatus est, uerè auctus in gratia iustificante, & fide uiuificante. Super autem egenum & pauperem intelligit Christum, qui intelligit eum apud homines pauperem, apud patrem diuitem in terra inopem, in cælo potentem. Et dum nobis ostendebatur infirmitas, intus latet diuinitas. Eius namque paupertas, nostra fuit plenitudo: & eius infirmitas, nostra fuit fortitudo. Quia ut panem angelorum mādudaret homo, rex angelorum factus est homo. Qualiter autem beatus sit taliter intelligens, exponit dicens: Dominus liberabit eum ab omnibus tribulationibus in die mala: id est in die examinationis & tribulationis, quæ mala pluribus erit: quia in ea quæ nunc occulta sunt, manifestabuntur: iuxta illud, Et educet quasi lumen iustitiam tuam.

Dominus conseruet eum. Videtur hæc optatio, sed futuri est certa promissio. Et exponit qualiter dicit, Dominus eum liberabit, quia conseruabit eum, id est scitiam seruauit eum per interiore resurrectione: ita tunc seruabit in corpore per exteriorem resurrectionem. Et ita fiat scilicet, quod Dominus conseruet eum, & ita dico conseruet, ut qui iam uiuificauit eum in anima per fidem. Iustus enim ex fide uiuit, uiuificet eum tunc in corpore per immortalitatē & incorruptionem. Et ne ille putaret se hic neglectum, quia tantum dixit, quod in futuro eum liberabit, subdit & nunc interim faciat eum beatum in terra, in qua omnis est miseria, & ideo difficile est fieri in ea beatum. Et ita dico ut faciat eum in terra beatum, ut quamuis terram, id est carnem tradat in manus inimicorum, non tamen tradat eum in animam, id est in uoluntatem & conformationem eorum. Et ut non tradatur in animam inimicorum.

Dominus ferat illi opem ut sit super lectum doloris eius. Id est faciat eum dominum lecti sui. Lectus doloris, est infirmitas carnis, cui dum anima consentit, & contemperat concupiscentias eius, portatur ab ipsa carne: cū uero anima ei præualet & dominatur, tunc lectus, id est caro quæ prius animam portabat, ab ipsa portatur. Quod in paralytico illo designatum est, cui submissio per tegulas in domum Dominus dixit: Surge tolle grabbatum tuum, & ambula in domum tuā. Ideo autem infirmitas carnis lectus doloris dicitur, quia omnis infirmitas anima, scilicet quæ adhuc perfectionis summam non attingit, aliquid terrenum eligit, in quo sibi acquiescat, & quadā paulatione recumbat: quia intentionem laboris & mentis extenræ in Deum, difficile potest perpetuo tolerare, quare sibi eligit aliquid in quo quiescat. Verbi gratia, ut sunt innocentes de-

E lectatio-

lectationes bonorum uirorū, scilicet hortus bene cul-
tus & pomarium & cætera talia. Sed quia Deus uult
nos amare sola æterna & superna, intermiscet etiam
his innocentibus delectationibus amaritudinem, sci-
licet ut sæpe angustiemur. & tribulationes & tētatio-
nes patimur, & hoc ideo ut per amaritudinē inferio-
rum erigamur ad amorem superiorū. Quod innuit cū
subdit: Uniuersum stratum eius. quasi dicat: Ideo dico
lectū doloris, quia stratum eius in infirmitate eius, id est
illud quod ipse ens in infirmitate carnis elegit, ut sibi
esset stratum, id est requies & delectio: illud in quā uer-
sasti uniuersum, id est totum per admixtam amaritudi-
dinē conturbasti. Quia uero hæc eadem amaritudines
immittuntur nobis non iniuste, sed malo merito no-
stro à Domino, quod quisq; debet attendere, subdit:

Ego dixi Domine. Quasi dicat: Verè Domine uersasti
uniuersum stratum eius, quia ego attendens illud, &
scies iuste esse factum, ut alios idem intelligere faciā,
dixi in meis. Nō enim ipsi dixerunt, sed ego dixi, quia
causa fui ut dicerent, Domine miserere mei, id est ure,
seca, flagella omnibus modis, stratum uersa: solum mo-
do animā meam malè merentem sana, quod necesse
est, quia infirmata est. Nam non factum, non fortuna,
non stella, nō aliquid aliud: sed ego ipse peccaui tibi,
scilicet q̄ solus mederi, sol⁹ peccata dimittere potes.

Inimici mei. Ego quidem hoc meos dicere & intel-
ligere feci. Inimici autem mei hoc non intellexerunt,
quia dixerūt mala mihi, & cætera. Potest & aliter uni-
uersum stratum eius uersasti, & quæ sequuntur expo-
ni, ut sic dicatur: Ideo dico lectum doloris, quia in in-
firmitate eius, id est inconstantia & impatiētia primi
hominis quæ fuit eius, quia ad ipsum descendit, uer-
sasti uniuersum stratum eius, id est comparabilem fe-
cisti eum infirmo uniuersum stratum suum uersanti,
id est conturbanti: quia sicut ille contorquēdo se huc
& illuc propter dolorem tantum illud in quo quiesce-
re deberet, conturbat: eodem modo quicquid in isto
debit esse firmum, ex infirmitate, id est inconstantia il-
la est conturbatum. pro qua infirmitate restauranda,
ego solus inter homines ad hoc idoneus, solus erga
miseros tæcæ affectionis dixi transferendo in me mi-
seriam eorum, ut tu eā deleres. Domine miserere mei,
& transferendo in me infirmitatem & peccata eorū,
ut eos sanares, dixi: Domine sana animā meam, quia
peccaui tibi. Non tamen ipse in aliquo peccauit, qui
solus sine peccato exiit, sed pœnam ac si ipse peccat
set pro peccatis nostris pertulit.

Inimici mei. Ego quidem pro restauranda humana
infirmitate ueni, inimici autem mei non hoc intellexe-
runt, nec ut medicum me susceperunt: sed dixerunt
uel statuerunt & pro tulerunt mala mihi quidem pro
sua reputatione, cum potius eis esset in re, hæc scilicet
mala dicentes. Quando morietur, & quando peribit
nomen eius, id est quando poterimus efficere ut iste
moriatur, quæ per omnia nobis aduersatur. Et ut no-
men eius potius pereat, id est euacuetur de terra, quā
nos perdamus locum & gentē. Si enim (quasi dicat)
dimittimus eum sic, ueniet Romani, & tollent locum
eius & gentem.

Et si ingrediebatur. Meritò uoco eos inimicos, quo-
niam illi etiam qui simulabant se amicos, maximi e-
rant inimici. Nam & si aliquis eorum ingrediebatur,
id est familiariter mecum esse uolebat, simulando se
amicum, qui maximè pertinet ad Indam & ad alios
etiam qui dixerunt: Magister scimus quoniam à Deo
uenisti & ad consimiles. Ingredebatur dico ut uide-
ret, id est libertatem nostram exploraret, scilicet non
ut haberet quod crederet, sed ut inueniret aliquid ma-
li quod proderet. de quibus Apostolus: Quidam falsi
fratres subintrouerunt ut explorarent libertatem no-
stram. Illo inquam ingrediente, cum non uideret nisi
uera, cor tamen eius non loquebatur nisi uana, quia
peruertebat omnia. Et ideo cōgregauit, id est thesau-
rizauit iniquitatem sibi. iuxta illud: ipsi enim homi-

cidæ thesaurizauerunt sibi mala & cætera.

Egredebatur. Ingredebatur quidem, & loqueba-
tur uana, & deinde egrediebatur foras, id est qui prius
simulauerat se amicum, manifestè ostēdebat se inimi-
cum. Et egrediendo loquebatur, tendens in idiplum,
id est in uanitatem sicut prius.

Aduersum me susurrabant. Quasi dicat: Quia & simu-
lari amici, & manifesti inimici, ideo omnes inimici &
susurrabant latenter inter se mala aduersum me, & co-
gitabant quisq; apud se mala aduersum me pro eorū
opinione. Quod tamen erat mihi, id est ad meam glo-
riam in re: & etiam manifestè cum alijs tractabant il-
la eadem mala, quia constituerunt, id est communiter
statuerunt aduersum me uerbum iniquum. Verbum
iniquū fuit, quando medicū interficere uoluerunt di-
centes: Crucifige, crucifige eum. Sed quæ cura? nulla
scilicet, quia ego resurgam quam facile quilibet dor-
miens resurgit à somno. De quo cōstat quod uerè re-
surgit, si sanus sit. Nunquid enim omnis qui dormit,
non adiciant ut resurgat? Vtiq; facit.

Et enim homo pacis meæ. Verè constituerunt uerbum
iniquum contra me, quia etiam homo pacis meæ, Iu-
das scilicet unus de duodecim, in quo ego semper
pacem habui. Cui etiam cū me traderet, osculum non
negauit, in quo etiam speraui. Quomodo autem qui
cor eius nouit, in eo speraui? hoc modo, quia Iudas
cum ceteris Apostolis ad prædicandum regnum Dei
missus fuit: & ideo multi ab eo instructi, in ipso spera-
uerunt, in quibus sperantibus sicut & in resurictibus
est, fuit Dominus. Et qui edebat panes meos, uel hi-
storialiter uel etiam spiritualiter: quia non solum car-
nalia instituta, sed etiam spiritalia quæ ab ipso perce-
perat, edebat. Iste inquam homo, de quo minus uide-
retur, magnificauit supplantationem, id est ampliauit
subuersionem super me, quia alios ad hoc incitauit.

Tu autē Domine. Illi quidem cōstituerunt iniquum
uerbum cōtra me, tu autem Domine miserere mei &
meorum: & ita dico miserere, resuscita me scilicet in
exteriori & meos, nunc interiori resuscita, ut tandem
resuscites eos etiam in interiori, & sic retribuam ego
eis, id est inimicis malum, quod constituerunt contra
me, retribuent & mei. Ipse enim Christus in hoc eis
retribuit, quia permissione eius locum & gentē ami-
serunt. Et ipso uolente Ecclesia ibi plantata est, unde
eradicata est synagoga. Sui uero in hoc eis retribu-
erunt, quia fecerunt quosdam ex illis conuersos sube-
se, qui prius uolebant præesse.

In hi cognoui. Verè misereberis mei & meorū, quia
inimicus meus qui gauisus est super me defuncto, nō
gaudebit super me non resuscitato. Quod ego præui-
dens cognoui in hoc, quoniam uoluisti me, id est gra-
tum fuit tibi sacrificium meum & obedientia mea.

Me autem. Inimicos quidem propter iniquitatem
suam repulisti, & ideo non gaudebunt. Ego autē gau-
debo, quia suscepisti me in gratiam tuam propter in-
nocentiam meam, quæ quidem innocentia est in-
tegritas uite sine peccato. Reddito sine debito, flagel-
lum sine merito. Suscepisti me inquam, & ideo & si
ad horam ut uidebatur, propter flagella me infirma-
bas coram hominibus, confirmasti me tamen in æter-
num, id est, æternaliter positum in conspectu tuo, id
est factum immortalem & impasibilem iam dispo-
sitione tua. Christus enim resurgens à mortuis iam
non moritur, & reliqua. Unde scilicet, quia suscepisti
me & confirmasti me.

Benedictus. Id est augmentatus & exaltatus sit Do-
minus, qui cum sit Deum omnium per naturā, Deus
Israel, id est posterioris populi, cui maior seruit per
gratiam: Benedictus sit in quā benedictione incipien-
te à præsentis seculo, & continuata usq; in futu-
rū seculum. Fiar benedictio in illis ouib-
us, & fiat ei benedictio in
istis ouibus.

IN PSALMVM XLI.
ARGVMENTVM.

POpulus in Babylone captiuus patriæ me-
morat. Aliter ante baptisum uox Chri-
sti ad eos, qui fidem sunt consecuturi. Lege ad
Esaïam.

IN FINEM INTELE-
lectus filijs Chore.

EXPLANATIO.

Filij Chore sicut & Eeman, Ethan, Asaph & Idithun nõ psal-
mographi, sed cantores fuere, à Dauid quidem ad psalmodiã
electi, sed ob significantiam nominum titulus congruenter ad fi-
xi. Chore dicitur caluaria, in cuius nominis loco Dominus
est crucifixus. Et ideo filij Chore merito dicuntur, qui passionis
illius uexille tota deuotione famulantur. Psalmusq; hic omni
conuenit Christiano, qui flamma Domine charitatis accingi-
tur. meminisse enim debemus, quod beatus Hieronymus ait: Om-
ne psalterium sagaci mente perlustrans, nõquam inuenio quod
filij Chore aliquid triste cãtauerint. semper enim in psalmis eo-
rũ læta sunt & iocunda secularibus, quæ cõtemptis celestia &
eterna desiderant, congruentes interpretationi nominis sui. Fi-
lius Chore, quem diximus crucis honore signatum. Prima pros-
fessione psalmi huius omne desiderium mentis suæ ad Dominũ dicit
esse translatum. In secunda loquitur anima suæ, dicens eam in
hoc seculo non debere turbari, quia Deus est ipsius fixa delibera-
tione suffugium.

COMMENTARIVS.

Quemadmodum desiderat ceruus. J. Titulus
est talis, in finem in intellectum filijs 40
Chore psalmus. Chore fuit unus de
cantoribus, quos Dauid in reducenda
arca Domini elegit. Qui plures fi-
lios habuit, sed de illis hic nõ agitur.
Non enim hoc nomen Chore ad historiam, sed ad my-
sterium ponitur. Inquiramus ergo mysterium. Magni
enim sacramenti res est, q. Christiani, id est filij Chri-
sti, filij Chore dicuntur. Chore namq; interpretat caluus
uel caluaria. Et Christi dicitur Chore, id est caluus, uel
quia sola perfectio sine superfluitate in eo fuit. Nihil 50
enim min⁹ quã capilli ablati uidentur ad perfectionẽ
obesse in humano corpore: similiter homo in abun-
dantia uirtutum positus perfectus fuit. Vicia autem
superflua sunt, quia super perfectionem addita sunt.
Qua superfluitate uiciorum Christus caruit, & ideo
merito caluus dicitur. Vel ideo etiam caluus dicitur,
quia per caluum Heliseum præsignatus fuit, cui ascen-
denti in montẽ pueri insultantes dixerunt: Ascende
calue, ascende calue. Quibus ipse conuersus maledi-
xit, & statim duo ursi de sylua egressi quadraginta
duos ex ipsis cõsumplerunt. Similiter pueri, id est stul-
ti Iudæi Christo ascendente in montẽ, id est in crucẽ,
plurib. modis insultauerũ dicentes: Aue rex Iudæorũ,
& cætera talia. pro quo peccato quadraginta
transactis, per totidem pueros cõsumptos prius desi-
gnatis duo ursi scilicet Titus & Vespasianus de sylua,
id est de gentilitate quæ inculta erat sicut sylua, quia
uocem merem doctrinæ Apostolicæ nondum senserat. Il-
li in quã egressi cõsumplerunt eos. Ideo quoq; Chri-
st⁹ dicitur caluus, quia in loco Caluariæ est crucifixus.
Filij itaq; passionis eius redempti per sanguinẽ ipsius,
& portantes in fronte, quod inimici fixerunt in loco
Caluariæ, recte dicuntur filij Chore. Hic autẽ filijs can-
tatur iste psalmus in intellectum. Excitemus ergo in-
Bedæ tom. 8.

tellectum, & si nobis cantatur, & si filij Chore esse uo-
lumus, intelligamus quod intellecturi sumus. In quẽ
autem intellectum iste psalmus canteretur audeo dice-
re. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quę
facta sunt, intellecta conspiciuntur. Simul ergo ame-
mus, simul in hac siti inardescamus, simul ad fontem
intelligendi curramus. Desideremus uelut ceruus fon-
tem illum, de quo hæc scriptura alibi dicit: Quoniam
apud te est fons uitæ. Ipse enim & fons & lumen, &
intellectus est. Fons est, quia sitientes potant lumen,
quia cecos illuminat: intellectus uero, quia animã sciẽ-
di auidam illustrat. Et omnis qui intelligit, non exte-
riori, sed interiori lumine illustrat. Curre ergo ad fon-
tem, desidera aquam fontis, nõ uicunquẽ, sed ut cer-
uus. impiger curre, impiger desidera. In ceruo enim
uelocitatis est insigne. Aliud quoq; diuina scriptura
notat in ceruo. Ceruus serpentẽ cõsumit, & post per-
emptionẽ serpentis maiori siti inardescit, & acrius ad
fontem currit. Serpentes sunt uicia. Cõsumit ergo ser-
pentes iniquitatis, & magis desiderabis fontem uerita-
tis. Est etiam aliud quod & de ceruis dicitur, & in
ceruis uidetur. Quoniam enim longinquas regiones pe-
tunt, aut per mare nando, aut in agmine eundo, alter
onus capitis superponit clunib. alterius, sicq; se in uia-
cem portant, nec se deserunt, sed propositum iter per-
agunt. Hos tales ceruos alloquitur Apostolus dicens:
Alter alterius onera portate. Hic enim cerui in fide cõ-
stituri nondum uidentes quod crediderunt, cupien-
tes intelligere quod diligunt, desiderat ad fontẽ aquã
rum non causa lauandi, sed causa reficiendi. Horũ cer-
uorum, immo cerui ceruorum, id est Christi uox est, in
hoc psalmo, exhortantis nos suo exemplo, ut in hac
mortalitate, in hac passibilitate & corruptione consti-
tuti omni intentione desideremus, ingemiscamus. Su-
spiremus pertingere ad illum fontem, ubi hoc morta-
le induat immortalitẽ, & corruptibile incorruptio-
nem. Titulus autem sic exponitur: psalmus iste refer-
tur ad finẽ, id est ad Christũ, cuius uox est cãturus filijs
Chore, id est imitatori scilicet passionis ipsius Chri-
sti in intellectu, id est ut intelligerent quod est intelli-
gendum, quanto scilicet desiderio & quanto ardo-
re ad fontem intelligendi currendum sic. Nunc ad li-
teram accedamus. Vox est capitis ut diximus, ad no-
stram exhortationẽ sic apud patrem agentis: O Deus
anima mea, id est uilitas humanitatis meę desiderat
ad te uenire fontẽ uitæ & intellectus. Ita quẽadmo-
dum, id est quanto ardore & quãta uelocitate ceruus
per consumptionẽ serpentũ desiderat uenire ad fon-
tes, non simpliciter: quia sunt fontes quidam deficiẽ-
tes, sed ad fontes aquarum ubi plenariam refectiõnẽ
habere possit, sicut & ego habeo apud te. Voluit
quiddam magnum dicere, sed nõ habuit uerba qui-
bus per se posset edicere, & ideo ad hanc similitudinẽ
de ceruo contulit se. Et notantur duo hic in ceruo, de-
siderium uidelicet & uelocitas. Quo modo autẽ desi-
derat iste uenire ad Deum patrem, à quo nunquã di-
scedere potuit? Deus enim erat in Christo mundum
sibi reconcilians. Sed hoc dicit secundũ nos. Quam-
diu enim in hac nostra infirmitate fuit, uidebatur re-
morus à deo: postquam uero immortalitatem, incor-
ruptionem indutus est, tunc primum ad Deum perti-
nere uisus est.

Sitiuit anima mea. J. Repetit idẽ quod dixit grauiori-
bus uerbis, quasi dicat: Ideo dico Domine animam
meam ad te desiderare, quia anima mea sitiuit, id est
siti magni desiderij exaruit ad te pertingere, ad te Deũ
uidendum & intelligendum: tẽ dico fontem, quia
deuicisti mortem nostram, & à quo mihi & meis
est omnis fortitudo nostra: & uiuum, quia à te est ui-
ta mihi & meis. Sicut enim ego uiuo propter patrem,
ita omnis qui manducat me, uiuit propter me. Quare
autem sitiuit. Ideo scilicet, ut ueniam & appareã ante
faciẽm tuam, qui es Deus & ex nimia affectione di-
cit: Et quãdo ueniam & apparebo ante faciẽm tuam.

E 2 Consi-

Constituto scilicet tempore ueniã, quia perfecta obedientia concedam æternaliter, Iesus ad dextram tuã. Non enim est hic uox dubitantis, sed desiderantis. Quod autẽ dicit, Veniã & apparebo: itẽ ex nostra infirmitate dicit. Dominus enim immortalis est & impassibilis. Quapropter illud solum dignè dicitur ante ipsum uenire, quod immortale & impassibile est.

Fuerunt mihi lachrymæ meæ. Quasi dicat: Verè ueniã & apparebo ante faciem Dei, quia pro desiderio ueniendi illud, lachrymæ meæ, id est humanæ miseriz, pro quib. quia expectato suo contigerunt, semper hominib. stẽdũ est. Meã, id est quas ego misericordia affectione in me suscepi, ut per meã miseriam, imò per meã misericordiam destruat eorum miseriam. Ille inquam lachrymæ fuerunt mihi panes, id est refectio, non defectio: & fuerunt mihi delectabiles, non lachrymabiles & iocunditati, nõ amaritudini dicac nõ est, id est asidue, dum tamen magnã in eis amaritudinem parior: quia dicitur mihi quotidie, id est asidue ad contemptum, Vbi est Deus tuus? Quare dicit, De reliquit te Deus, quem familiarem tibi facis, quia nullum confert tibi consilium uel auxilium.

Hæc recordatus sum. Ipsi quidem taliter me despexerunt, ego autem nõ oblitus, sed recordatus sum, id est firmiter in memoria habui hæc, scilicet nõ esse ab illis, sed esse fixũ & constitutũ apud te, me nãci ut talia paterer: & ideo prius fudi animã meam in me, id est humiliãui, & attenuãui animã meam me ipsum considerando, scilicet attendendo quid ego creatura deberer creatori, maior minori, seruus Domino. Et deinde efudi, id est animã meam extra me extendi, altiora considerando, attendendo scilicet gloriam futuram mihi ex perfecta obedientia. Et meritò non solum fudi, sed effudi, quia uerè perueniã ad magnam gloriam. nam transibo usq; ad domum Dei, uel supercaelestem, inquam immortalitate & impassibilitate coronabor. uel usq; ad Ecclesiam, quæ domus Dei dicitur, constituedam. Sicut enim ex latere Adam dormientis nata est Eua, ita ex latere Christi in cruce dormientis exierunt sacramenta sanguis scilicet & aqua, ex quib. constituta est Ecclesia. Ego dico prius existens in loco uel ueniens in locũ tabernaculi, id est in obseruatione legalium institutorum, prius enim legalia persoluit, quia & circumcisus est, & in templo representatus, & purificatus secundum legem. Quoniã non legem solue uenerat, sed adimplere, deinde spiritualia contulit. Dicuntur autẽ legalia instituta tabernaculum, quia sicut tabernacula non mansoria, sed ad tempus tantũ posita fuerunt. Ecclesiastica uero instituta domus dicitur, quia domus mansoria habitatio est: & ipsa quoque sunt mansentia tabernaculi dico admirabilis, non secundũ se, sed propter illa quæ per illud significabatur.

In uoce exultationis & confessionis. Dico transibo, hoc autẽ non erit ex tristitia uel coactione: quia nemo tollit à me animã meam, sed ego pono eam. Et quia potestatem habeo ponendi animã meam, non ex tristitia uel coactione pono eã, sed ex hilaritate erit, & uoluntate: quia hic transitus fiet in uoce exultationis & confessionis, id est exultatiuæ confessionis & laudationis rãrã, quantæ exultationis & laudationis est, sonus epulantium. Solent enim apud quosdam epulantes exultatiua proferre, & hospitem laudare.

Quare tristis es anima mea. Quasi dicat: Quando quidem ad tantam gloriam uentura es anima mea, quod perde domus Dei constituetur: quare ergo es tristis, ut uideris, & quare concubas me. Ac si dicat: Ad magnam utilitatẽ meorum hoc fit. Verè enim tristis fuit, quia dicit in Euangelio: Tristis est anima mea usq; ad mortem. & nihil in eo factum fuit, sed tamen illam tristitiam non ex se, id est non timore mortis habuit, sed infirmitatẽ membrorum in se transformat. De quib. dictum est: Spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Ut eos cõsolaretur & exhortaretur ne desperarent, etiam timidi ad mortem accederent.

Spera in Deo. Noli quidem cõtristari, noli turbari, sed spera in Domino. Spera scilicet effectũ dari illud, propter quod te uoluit à uerbo suo assumi. Vnde alibi dicitur: Ut cognoscant te Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. & item, Ut testimonium perhibeant ueritati. Hæc enim sunt propter quæ uenit. Quod equipollenter innuit, cũ dicit: Ideo debes sperare in Dño, quoniã & si modo nõ confiteor adhuc, tamen futurum est, quod ego confitebor illi, id est latè confessionẽ faciam ei in meis, attendentib. & ipsum uerum Deum, & me ab eo missum, & dicen tibi. Itã: Salutare, id est saluator Christus, scilicet est uultus mei, id est homo est, ut ego. Vnde alter propheta dicit: Spiritus narium nostrarum Dñs. per partem enim totũ significat. & item, Spiritus est ante faciem nostrã. Verbum enim quod erat spiritus, id est inuisibile per assumptionem humanitatem, nobis apparuit. Salutare in quã est uultus mei, & tamen est Deus meus. Ex eo enim quod homo incarnatus, saluator est: ex eo uero quod uerbum, Deus creator est.

Ad me ipsum anima mea. Dico tristis & conturbata est anima mea. Quod autẽ cõturbata est, ad me ipsum referendum est. Quod d. Nemo poret hanc cõturbatiõnẽ mihi cõmunẽ esse cum cæteris, timore scilicet mortis, quod ego cõturbor: quia hæc cõturbatio ad me ipsum referenda est, quia nõ ex coactione uel necessitate naturæ est, sed ex propria uoluntate. Habet alia trãslatio, in me ipso. Quod sic intelligẽdũ est: Hæc cõturbatio est in me ipso, id est, in me, nõ secundũ uerbũ, sed secũdũ hoc quod homo sum. Et est hic eadẽ solutio quæ prius. Et quia tu Dñe hanc cõstãtiã mihi dedisti scilicet quod nemo tollit à me animã meã, sed ego pono eã, quod equipollenter hic dictum est: Propterea has gratiarum actiones tibi referã, quod ero memor tui de terra Iordanis & Hermonijm, à monte modico. Vel ita potest continuari: Quo fructu cõturbata est anima mea? Propterea scilicet, ut memoria tui habeatur in utroq; populo, & Iudæorum scilicet & gentilium. Quod sic dicit: Ero memor tui, id est faciam esse memores tui, & illos de terra Iordanis, quod uel historialiter in designatione potest accipi, qui circa Iordanem habitauerunt terrã promissionis, uel etiã mysticè. Iordanis enim interpretatur descensus, & illi soli de populo illo memores Dei sunt, qui descendunt, id est qui se humiliant ad gratiã baptismi, & mortificationẽ illam quæ tibi designatur. iuxta illud: Quotquot enim baptizati sumus, cõsepul ti sumus cum illo in morte. Et ero memor tui, id est faciam esse memores tui illos de terra Hermonijm. Hermon autẽ interpretatur anathematizatio, quib. quia coluerunt non creatorẽ, sed creaturã, & etiã opus creaturæ, ut idola manu facta: opus erat non solum humiliatione, sed etiã ut maximè anathematizarent se in priori statu, & diabojo abrenunciãrẽt. Memor ero inquam tui de terra Hermonijm, scilicet memoria procedente à monte modico, id est ab illis inter gentiles qui conuersi erunt mons per excellentiam uirtutum, & tamen modici, id est humiles erunt.

Abyssum abyssus inuocat. Verè erũt memores tui & illi & isti, quia abyssus, id est profundus intellectores de Iudæis inuocant, id est in se uocant: quia incorpore & informare sibi satagunt in sibe abyssum, id est profundos intellectores de gentibus. Et hoc in uoce, id est in manifestatione & expositione cataraatarum tuarũ. Vel hoc quod abyssus abyssum inuocat, fuit prædictum in uoce cataraatarum, id est prophetarum. Cataraatæ enim propriè sunt occultæ uiz, quib. aqua de currit. Et ideo per cataraatas rectè intelliguntur prophetæ, qui occulti sunt in scripturis suis, qui per regum menta, & in uolucra quædam coelestia demonstrant.

Omnia excelsa tua. Ideo inuocat abyssus abyssum, uel ideo possibile est hoc fieri: quia ego morte meã mortem meorum destruxi, quod sic equipollenter dicit, Omnia excelsa tua, id est omnis æterna dãnatio, quã propter peccata hominib. intulisti: & fluctus, id est pes-

neq̄ etiam peccati uenientia quidē, super Adā māserūt, super me autē uenientia reputatione inimicorum qui me immundum & aeternaliter dānatum putauerunt, trāserunt, id est perierūt in morte mea partim quidē iam in re scilicet, quantum ad peccata: partim uero in spe, uidelicet quantum ad p̄nas peccati. Eternam autē dānationē & peccata ideo dicit excelsa, quia gra uia sunt. Sicut q̄ ab excello cadit, grauius lædit. Et ne mali hæc audientes, scilicet quod & peccata transe- 10 runt, & poenę peccati promitterēt sibi spem, quicquid mali agerent, subdit.

In die mandauit Dominus. Quasi dicar: Dico quia tran- 15 ferunt. Quib. autem uel qua cōpensatione tranferūt, hac scilicet, si attēdunt misericordiā Dñi in die esse, & canticum eius in nocte, q̄ ipse Dñs mandauit per me. Vel ita simpliciter cōtinuari potest: Trāserunt quidē excelsa & fluctus, & ut tranferent, mandauit Dñs pa- 20 ter per me, id est huius rei legatiōe fungor apud homi- nes, & hoc innotuit Dñs per me, scilicet misericordiā suam esse in die, id est hoc quod aliquis est in die siue in profectu uirtutum, siue in huius uitæ prosperitate, nō esse ex suo merito, sed ex eius sola misericordiā: & ideo nō esse de se p̄sumēdū, sed ei soli humiliandū. Et hoc etiā innotuit per me, scilicet canticum eius cā- 25 tādū esse in nocte, id est in aduersitate. Ille cāricū Dñi cātat in nocte, q̄ nō deficit, sed gloriā in tribulatione.

Apud me oratio. Q. d. Quia cantandum est Dño can- 30 ricum in nocte, ideo canticum est apud me, non recedens scilicet à me cātātū Deo patri auctori uitæ meę, scilicet qui me facit ad eō in charitate p̄ficere, ut etiā pro inimicis orem, & sic uerē uiuere. Sicut enim odio habere inimicum, mors est. Quia quisquis odit fratrem suum, homicida est, id est se ipsum interficit: ita quoq̄ diligere inimicum, & pro ipso orare, uita est. Et quid illud canticum sit dicit, scilicet oratio facta à me pro 35 inimicis futuris meis, cum dixi: Pater ignosce illis. Et uerē oratio est apud me, quia dico Deo orando pro meis: Dñe tu es susceptor, non dico meorū, sed pro ni- mia affectione erga meos, dicam meus, quod est dice- 40 re: Domine tuum est suscipere meos, & ideo suscipiat misericordiā & ueritas tua meos.

Quare oblitus es. Quādo quidē susceptor meorū es, quare ergo oblitus es (ut uideatur) p̄pter tribulatio- 45 nē quam patiuntur, non dico meorum, sed p̄æ nimia affectione mei. Et quare incedo contristatus in meis, dum affigit me meus inimicus, propter peccatum sci- licet, iuxta illud Esaię in persona Domini: Omnē flā- tum, id est oēm animā ego feci, propter peccatum au- tē modicum quid contristauit eum, non penitus dāna- 50 nauit. Et iā cōtristatus est, & tristis abiit in uis suis, q̄ aut dicit, Dñ affigit me inimicus: sic intellige, Inimi- cus affigit, & sæpē miser homo deficit, quia deuocat. Aut si non deficit, insistentib. tamen tribulationib. & persecutionib. opprimētib. & tentationib. timet p̄- 55 pter peccatum semper periculum, timet lapsum, scilicet ut qui stat, uideat ne cadat. Quare contristatus.

Dum confringuntur ossa. Ideo meritō contristatus sum in meis, quia inimici mei, id est meorum non qui 60 insidiantur, sed qui tribulant me, id est meos exterius exprobrauerunt, id est multa opprobria intulerūt mihi in meis. Et hoc ideo, dum pro quia confringuntur ossa mea, id est illi qui firmiores & fortiores sunt inter meos in tribulatione. Quidā per peccatum, ut Petrus, qui ad uocē ancillæ negauit: quidā uero & si per pec- 65 catum non confringuntur, tamen uidentur confringi propter tribulationem quam patiuntur.

Dum dicunt mihi per singulos. Verē exprobratur mihi, nam hoc modo, dum pro quia dicit mihi, id est meis ad contemptrum per singulos dies, id est assiduē, Vbi 70 est Deus noster, id est q̄ consilium uel auxilium Deus uester, quē semper iactatis, uobis confert? nullū utiq̄. Quare tristis es anima mea. Ecce redit ad superi⁹. q. d. Quādo quidē o anima mea, tanta per te futura sunt, scilicet quod & Iudej & gentiles memores erunt Do- 75 mini, & q̄ alij alios ad bonum sint corporaliter, & cę-

Bedæ tom. 8.

tera quæ p̄dicta sunt. Quare ergo tristis es anima, & quare cōturbas me. Propter utilitatem scilicet meo- rum, ut supra dictum est. Noli in quā cōtristari, noli cō- 80 turbari, sed spera in Deo tantum, nihil tibi ascribēdo, nihil de te p̄sumendo, quoniā adhuc confitebor illi & cætera. Quod dicit ad exhortationē suorum, quasi dicar: Vos mei imitando me sperate in Dño, id est de uobis nihil uelitis p̄sumere, quia nihil in uobis uel de uobis est: sed uelitis in Deo sperare, quod uerē de- 85 betis. Quoniam adhuc futurum est, ut cōstetamini & per uos & per alios sibi dicentes: Salutare uultus mei & Deus meus, ut superius expōsitum est.

IN PSALMVM XLII.
ARGVMENTVM.

Populus, ut supra. Aliter ad eos qui fidē sunt consecuti à Christo. uox Ecclesię.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

David indicat Christum, ad quē ex persona fidelissimi Chri- 90 stiani Psalmus iste dirigitur. Nam sicut superior ob amorē Domini docet omnia cōtemni: ita & hic ne mundi tribulatio de- primat, in atrijs Domini p̄monet esse gaudendū. Psalmus iste cuiq̄ fidelium cōgruit, qui in primo capite Domini deprecatur, ut in aduentu nouissimi examinis ab infidelium consortio liberetur. Secundo introiturū se ad Domini altare confidit, ubi bea- 95 tis solum accessus est: & ideo molestijs huius mundi animam suā dicit non esse turbandā, quia supermi iam muneris gloriatur.

COMMENTARIVS.

Vidua me Deus. Titulus talis est, In si- 100 nē Psalmus David. Quod sic exponi- tur: Hęc uerba nō referuntur ad histo- riā, sed in finē: quia sunt Psalmus Da- uid in finē, id est talib. attribuitur iste Psalmus, qui pertinent ad finem, id est ad Christum. Semen enim Abraham, semē sanctum, po- 105 situm in medio malorum, scilicet grana adhuc cōpres- sa à paleis, triticum à zizanijs, uinum à uinaceis. Attē- dens quid cōmune adhuc cum malis habeat uiuere, esurire, sitire, uigilare, corporum sanitatē, frugum abū- 110 dantiā, & similia, à quibus tandē separandum est: terū- pit in hęc uocem optans, suspirans, ut citō ab eis sepa- retur localiter, à quib. iā separātus est causaliter. Deus qui tandē iudicaturus es me, iudica, id est ne differas 115 iudicare, ne differas me separare à malis, quib. nunc lo- caliter permixtus est. Non enim quasi dicar timeo iu- dicio tuum, quia cognoui misericordiā tuā: quare p̄sumo dicere, iudica me: & nūc interim si nō discer- nis locum, saltem discerne causam meā, de gente non sancta, id est à malis diuersa. Q. d. Differ inter te cre- 120 dentē & non credentem, inter sperantē & non sperantē, inter perseuerantē & deficientē. Est enim par infir- mitas istorum & illorum, sed dispar conscientia. Est par labor, sed impar desiderium: quia desiderium im- piorum peribit. Desideriū uero bonorum est Christus in eternū manēs, quia uerē sicut mortale mortalib. ita 125 exhibebit se immortalem immortalib. Discerne nunc inquam causam, & tandē erue me etiā localiter ab ho- mine iniquo, id est ab omni genere malorum iniquo, id est persuadenti iniqua amare, scilicet terrena. Et do- 130 loso, id est habendi speciem consulendi, & uenenū no- cendi. Quia autē ad hanc ereptionem opus est patien- tia & perseuerantia, iuxta illud, Patientia necessaria est, ut reportemus promissionē: subdit, Quia tu es Deus fortitudo mea. Q. d. Erue me tādē, dando mihi nūc 135 interiorē patientiā & perseuerantiā. Et ideo à te peto patientiā & perseuerantiā, quia tu qui es Deus: & ideo solus fortis, es fortitudo mea, nō ego. Ego enim mihi sum infirmitas, tu sanitas: ego mihi debilitas, tu es for- 140 titudo.

tirudo. Et quādoquidem es fortitudo mea, quare re-
pulistī me, ut uideris per tribulationes quas patior?
& quare incedo tristis, dū affligit me inimicus, id est
timens inimicū? Propter peccatum scilicet, pro quo
modicum me contristasti. Vnde timeo periculum, tim-
meo lapsum, ut supra dictum est.

Emitte lucem tuam & ueritatem tuam.] Q. d. Ne Dñe re-
pellar, ne tristis incedā, ne affligar ab inimico: lucem
& ueritatē tuā, id est Christum tuū, qui uita est & lux
secundum uerbum, quia ab eo omnia illuminantur: 10
& qui ueritas est secundum hominem, quia homo il-
le nihil, nisi q. uerē annunciandum fuit, dixit: Et que
nunc abscondisti, iuxta illud, Mortui enim estis, & uita
uestra abscondita est cum Christo in Deo. Illum in
quā emitte in iudicē ad iudicium, ut me à malis sepa-
ret, & sic introibo ad altare Dei. Altare olim fuit in se-
cretiori parte templi, ad q. solus pōtifex semel in an-
no introibat, ut Apollolus dicit. Hic autē per altare
intelligit sublimitas illa diuinitatis, ad quā tunc per-
ueniemus, cum Deum sicut est, uidebimus. Ad q. alta-
re Christus pōtifex noster solus iā introiuit corpora-
liter, sacerdos factus, & assidue interpellās pro nobis,
ut & nos introeamus. Dicitur autē illa sublimitas ideo
altare, quia qui quis illuc ingreditur, in holocaustū aſu-
mitur: & ibi uitam inuenit, si hic causam dicitur. Et
q. sit hoc altare determinat. Q. d. Introibo ad altare,
scilicet ad Deum, id est ad præsentiā Dei, qui iuuen-
tutem meam, id est me renouatū & immutatū de
palsibilitate ad impalsibilitatem, de corruptione &
morte ad incorruptionem, sacrificat pro lætificabit æ-
ternaliter. Et quasi dicat: Hoc preciiū speremus, quia
iam aram accepimus. Quam sic continuatur: Verē
si emiseris lucem tuam & ueritatem tuam, introibo
ad altare: quia ipsa lux & ueritas tua iam deduxerūt,
id est de regno tenebrarum in regnū lucis, me semen
Abrahæ, corpus scilicet iustorum deduxerunt, & un-
diq. de gentibus, scilicet & Iudæis adduxerunt in u-
num quid, scilicet in mōtem sanctum tuum, id est in
Ecclesiam sanctam, que propter uirtutum eminentiā,
& fidei constantiam mons dicitur. Et quid uocet mō-
tem determinat, scilicet adduxerunt me in tabernacu-
la tua, id est in Ecclesiastica instituta. In quibus ad tē-
pus uelut in tabernaculo militare debemus, ut post
æternaliter lætemur.

Conſitebor in cithara.] Dico introibo ad altare Dei,
non tamen introibo, nisi prius ei citharizādo. Et ideo
ut introeam, conſitebor tibi, id est laudabo te in citha-
ra, hoc est in tribulatione lætando & bene operando,
q. deo: quia tu es Deus meus. Duo sunt musica in-
strumenta, quæ opera nostra significant, ratione inter
se differenda, Pſalterium scilicet & cithara: quorum
alterum sonum dat de superiori, alterum de inferiori:
Pſalterium quippe q. de super sonat, significat illa ope-
ra nostra, que sine uexatione & tribulatione facimus,
sicut illa que faciunt hi qui in contemplatione sunt,
sicut est laus sanctorum angelorum assidue dicentiū,
Sanctus, sanctus, sanctus, Deus Sabaoth. Cithara ue-
ro que in de inferiori sonat, significat bona opera, que
adhuc in actiua uita & tribulatione positi, que de in-
feriori nostro pronenit agimus. ubi si patienter perse-
uerauerimus, ipsa patientia est quasi dulce melos Deo.
Et ideo cauendū est, ne per impatientiam citharam no-
strā frangamus, quia est, ne per impatientiā nostram
desicimus, ecce citharā nostrā frangimus, & à laude di-
uina cessamus. Quare tristis es anima mea? Quando-
quidē anima mea ad rātam dignitatem uentura es, q.
introibis ad altare Dei, ut æternaliter lætificaberis.

Quare es tristis, & quare conturbas me? Propter pec-
catum scilicet pro quo times periculū, times lapsum.
Quis autē loquitur hic uel cui? Maior scilicet inferiori,
id est raro sensualitati, non anima carni. Tristitia
enim pertinet ad animam, dolor uero ad carnem.

Spera in Deo.] Noli inquam coneristari, noli con-
turbari, sed spera in Deo, id est nihil de te præsume-

re, uel quia nihil de te uel in te est, sed uelis sperare
in Deo, per quem es quicquid es. Et ideo dico spera
in Deo, quoniam & si modo nōn confitear illi, futurū
tamen adhuc est quidd plenarie confitebor illi, id est
laudabo illum, tunc scilicet quando ad altare eius in-
troibo. Et uerē cōfitebor illi, quoniam ipse qui est Deus
meus, est & medicus meus. quod sic dicit: Ipse est salu-
tare, id est saluator uultus mei. Quia si qua praua uo-
luntas uel affectio in me est, illam ipse saluat & pur-
gat. & bene potest hoc facere, quia ipse Deus meus,
id est quem facio meum subiectione & uoluntate. Po-
test & aliter Pſalmus iste legi, ut sic titulus dicat: Hęc
uerba referuntur in finem, quia sunt Pſalmus ueri Da-
uid, id est Christi. Loquitur enim Christus in hoc Pſal-
mo, orans Dominum patrem ut ipsum quem non di-
scernit in causa, discernat clarificatione resurrexio-
nis in causa. Et quem inimici iudicāt nocentem, ipse
iudicet innocentem. Et exhortatur nos ut suo exem-
plo nōn timeamus iniusta hominum iudicia, sed ex-
pectemus iustum iudicium Dei, & ut ab ipso innocentes ui-
deamur, nunc interim ei citharizemus. Et dicit ita:
Deus pater, inimici iudicant quod iniustum est, & q.
eis placet de merito autem iusto iudicio tuo & secun-
dum quod tibi placet, iudica me. Illi enim iudicant
me nocentem, tu iudica innocentem. Et si non cōfite-
ris pœnam, discerne uel causam meam de gente non
sancta, id est clarifica me resurrectione. per resurre-
ctionem enim patuit ipsum iustam causam habere. Iu-
dica me inquam, & erue me, id est meos ab homine
iniquo & doloso, ut superius, ne ab eis scilicet deuo-
centur. Et ideo dico ut iudices me, & eruas me: quia
tu Deus es fortitudo mea & meorum, quare ergo re-
pulistī me, ut uiderur propter tribulationes, quas pati-
or? Et quare tristis incedo dū affligit me inimicus?
Ad magnā scilicet utilitatem meorum. Nam ideo re-
pulistī, ideo tristis incedo, ut emittas lucem tuam &
ueritatem tuam. Et tu Domine emitte de cauea Iu-
daici populi, & notifica me gentibus, qui sum lux tua
& ueritas tua. Lux propter uerbum: ueritas, quia ni-
hil præcepi nisi quod præcipiendum fuit, scilicet ue-
ritatem. Et ideo dico ut emittas lucem & ueritatem
tuam, quia ipsa lux scilicet diuinitas, que in me est,
& ueritas præceptorum per me datorum, deduxerūt
(præteritum propheticæ more pro futuro) id est de
quibus prioris populi ducent me ad oues posterioris
populi, ad gentes scilicet, & sic undiq. adducent me
in unum quidd constituendum, scilicet ad constituen-
dum montem sanctum tuum, id est Ecclesiam: & ad-
ducent me in tabernacula tua, id est ad notitiā illorū
perfectorū, qui militaturi sunt tibi de utroq. populo.
Et introibo ad altare Dei.] Deducar inquam & addu-
car. Et hoc sic fiet, quia ego ascendam, & spiritum san-
ctum mittam. quod innuit cum dicit: Introibo ad al-
tare, id est ascendam & ingrediar ad sublimitatē præ-
sentiaē Dei patria, scilicet ingrediar ad Deum patrem
fessus ad dextram eius, qui iuuentutem meam, id
est immunitatem à peccato, quæ est in me, lætifica-
bis data immortalitate & incorruptione. post quod
(quasi dicat) spiritum sanctum mittam, & sic de du-
car & adducar. Sed tamen priusquam introeam, est
mihi citharizandum. Et ideo d. Deus confitebor tibi,
id est laudabo te, quia es Deus meus: in cithara, id est
in carnis mortificatione. Et uos (ac si dicat nobis) si
uultis introire, citharizare: Quare tristis es aīa mea.
Quasi dicat: Quandoquidem tanta gloria mihi futu-
ra est, quod & deducar & adducar in mōtem sanctū,
& quod introibo ad altare Dei. Quare ergo tristis es
anima mea, & quare conturbas me. Propter meos sci-
licet, non propter me. Noli itaq. contristari, sed spera
in Deo, spera scilicet effectum dari, propter quod te
uoluit à uerbo suo assumi. Quoniam adhuc con-
fitebor illi, & reliqua. Quod similiter
ut in priori Pſalmo expo-
nendum est,

IN PSALMVM XLIII.
ARGVMENTVM.

Machabeorum pressuras propheta suppli-
cationesq; commemorat. Item in exomo-
logelini legendus ad Epistolā Pauli ad Rom.

IN FINEM FILIIS
Choræ ad intellectum.

EXPLANATIO.

Filij Choræ ut predictū est, filij crucis sunt id est martyres sive
cōfessores, qui in hoc Psalmo Domino cōqueruntur, ueteres
sanctos inimicis suis facillimè dominatos, se autē grauissimè
martyrii poenis acquisisse uictorios. Et bene additur Ad intellectu-
m, quia intellectu altiori est opus, ut discernatur quia dispensa-
tione unius eiusdēq; creatoris, & tūc rudes populi terrens mu-
nerib; prouocarentur ad fidē, quib; etiā terra Chanaan est here-
ditatis donata. Et nunc crescente fide, cœlestiq; regni ianua res-
serata maiori essent Christi milites ad probādi, ne in
hac uita diutius subsistere, & cœlestia bona tepidius inquirere
uellent. Siue martyrii sive cōfessorū uerba suscipias, in prima
parte dicunt se audisse patres suos multarū gentiū fuisse uictor-
es: se autē in iudicio futuro de inimicis uicturos esse uindictā non
arcu aut gladio, sed sola Domini disceptatione uincēdis. Secūda
diuersarū necessitatū, quæ in seculo patiuntur, tormēta dinume-
rant, & se inter hac Dei perseuerare memores. In tertia precā-
tur auxilium, ut hic grauior afflictis resurrectionis tempore
debeat subueniri.

COMMENTARIVS.

DBus auribus nostris audiuius.] Titulus est
ralis: In fine filij Choræ, ad intellectu
Psalmus. hoc est, Ille Psalmus refertur
in fine, quia cantatur a quibusdam filijs
Choræ, id est a quibusdā imitatorib; pas-
sionis Christi, scilicet a sanctis martyri-
bus priorib; filijs alijs Choræ futuris ad intellectum.
Magnæ nāq; cōsiderationis & profunditatis est cōsi-
liū Dei, scilicet quid causæ fuit, cum patres nostros fi-
lios Israel de Aegypto in tā potēti manu & brachio
extento per manifesta signa eduxerit, & hostes perse-
quentes eos in mari rubro omnes extinxerit, uictor-
ias magnas & incredibiles in paucitate militum eis
contulerit? quare posteriorē populū, ueros scilicet Is-
raelitas quasi dereliquerit, quasi cōtēperit, quasi obli-
tus fuerit, quasi non idem Deus sit. Sed quia non sine
causa hoc est, ideo in titulo positū est non simpliciter
filij Choræ cantatur, sed ad intellectu scilicet, ut inrel-
ligant se nō derelictos, se non oblitos: sed ideo tollit
eis Deus, quæ malè desiderabant, ut doceat eos quæ
bene desiderare debeant. Quia si semper adesser atq;
faueret eis in huius uitæ prosperitatib; neq; aliquas
admiseret aduersitates: putarent hæc bona esse sum-
ma, neq; peterēt ab eo meliora. Et ideo huic uitæ ma-
lè dulci amaritudo dines admiscetur, ut ea quæ uerè dul-
cis est, requirat. Psalmū itaq; audiuius, ut hæc eadem
in Psalmo intelligamus. Filius iste Choræ, qui loqui-
tur in hoc Psalmo, admirans quare Deus quasi dereli-
querit, quos in his rēporib; per tribulationes probare
noluit referat præterita rēpora, & pronunciat futura.
Q. d. Dñe talia à patrib; nostris audiuius præterita,
talια futura, sed nos in medio patimur lōgē diuersa. &
incipit ita: Dñe Deus nos audiuius aurib; nostris, id
est attentè, quia patres nostri in scripturis suis annun-
ciauerūt nobis. Opus q; nō ipsi, sed tu operatus es in
dieb; eorū proximorū scilicet patrum, & in dieb; etiā an-
tiquis, id est in tēpore antiquorū & priorū patrum. Et
q; illud opus, istud scilicet, quia manus, id est potētia
tua disperdit gentes. Et plāsti eos, scilicet patres no-
stros in loco gētium. Et uerè gentes disperdisti, quia

affixisti eadē multos populos: Amorreos scilicet, E-
theos & Pherez eos, & ceteros. Et quos eadē non
affixisti, eos expulisti de terra sua, & patres nostros
introduxisti.

Nec enim in gladio suo.] Q. d. Nunquid hoc ideo pa-
trib; fecisti, quia fuerūt plures & fortiores nobis? Nō
scilicet (enim pro quia) isti nō possederunt terrā illā,
terrā scilicet promissionis, in gladio suo, id est in potē-
tia sua. Et brachium suū, id est fortitudo eorū nō salua-
bit eos, sed dextra tua, id est fauor & propiciatio tua.
Et brachium tuū, id est filius tuus, & illuminatio uul-
tus tui, id est hoc q; in tā manifestis signis ei adfuiti,
q; eis præsens esse intelligebaris, hoc inquam saluaui
eos. Et hoc ideo, quonia cōplacuit in eis, id est quia
placuit tibi in eis. Et ita quod cū, id est in multis, hoc
est ita erga eos elegisti, ut diceretur, Dominus agit
istos, Dominus regis istos.

Tu es ipse.] Q. d. Tēpora quidē sunt immutata, sed
tu nō es immutatus: quia tu ipse es rex meus, id est re-
gis me: & es Deus meus, id est creator meus. Tu dico
qui mandas (pro mādaſti) salutes Jacob, id est priori
populo mādaſti corporale salutē, nō per tuā substantiā
ppriā, quā quicquid es, occultus es: sed per tibi subiectā
creaturā, scilicet per angelos & prophetas. Huic uerò
posteriori Jacob, spiritali scilicet mādas spiritalē sa-
lutē, per tuā substantiā, id est per filiū tuū iuxta illud:
Multifariā multisq; modis olim Deus locutus est pa-
trib; in pphetis, nouissimè autē nobis locutus est in filio.

In te inimicos nostros.] Q. d. Hæc supra dicta, sunt di-
cta à patrib; nobis de præterito: hæc autē quæ sequuntur,
dicta sunt nobis ab eis de futuro, scilicet q; nos uerū
labimus, id est separabimus à nobis in extrema uētila-
tiōe inimicos nostros in te cornu, id est per te prote-
ctorē. Solēt enim quædam animalia cornib; se ptegere,
& ideo ponitur cornu pro defensione, uel in te cornu,
per quæ & nos sumus cornu. Cornu enim nascitur de
carne, & super carnē creſcit, & in quiddā aliud quā ca-
ro sit, indureſcit. Et ideo per cornu sancti nūi desi-
gnatur, qui carnalitate excedūt, & in robur spiritalē
indureſcūt. Uētilauimus in quā inimicos, & penitus
spememus: tūc insurgēt in nobis, id est illos qui mo-
do insurgunt cōtra nos, ita q; formā suā nitūtur pone-
re in nobis. & hoc in nomine tuo glorificādo. Et uerè
in nomine tuo, nam nō in meritis nostris. Enim (pro-
quia, nō sperabo in arcu meo potius quā parer in gla-
dio. Et gladius meus nō saluabit, q; est dicere: Nō per
aliqua mea merita saluabor: per arcum enim qui mi-
nus ferit quam gladius, minora merita designantur:
per gladium uerò maiora.

Saluaſti enim nos.] Verè gladius meus non saluabit
me, quia tu solus saluaſti (pro saluabis) nos de affligē-
tib; nos. Sicut ecōtrariō cōfūdisti (pro cōfundes) odiō-
tes nos, dicens eis: Ite maledicti in ignem æternum.

In Deo laudabimur.] Q. d. Hoc modo saluabis nos, quia
laudabimur, id est laudabiles apparebimus, nō in me-
ritis nostris, sed in te Deo tota die, illic scilicet ubi erit
tota dies, id est dies sine nocte, quia sine fine. Et cōfi-
tebimur tibi, id est laudabimus te, usq; in seculum,
id est, æternaliter. & hoc in nomine tuo glorificādo.
Nunc autē quasi dicat: Dicta sunt nobis hæc præteri-
ta, & hoc prænunciata futura. In medijs autē tempo-
rib; patimur lōgē diuersa, quia tu repulisti, id est ui-
denis repulisti nos: & cōfūdisti, id est cōfūdibiles nos
fecisti. & hoc ideo, quia nō egredieris in uirtutib; no-
stris. Q. d. Nos eximus ad prælium contra hæreticos
& persecutores, & non uideris nobilicūm egredi, quia
pateris nos in corpore superari: sed cum patribus no-
stris egredisbaris, quia tam manifestas uictorias eis
conceſisti, quod uerè cum eis egressus uidebaris.

Auertisti nos.] Ideo dico q; nobilicūm egredieris, quia
auertisti nos, id est permisisti auerti retrorsum quosdā
nostrum in tantū, ut sint post inimicos nostros, id est
ut inimici præcedāt, & ipsi sequantur: quia sunt deu-
cati, & inimicis cōformati. Et ideo qui oderunt nos,
diripiēbant, id est quosdā nostrum quasi prædā rapie-
bant.

E 4

bant, ut cõformarent sibi. Nec mirum, quia tu dedisti, id est permisisti dari nos inimicis ad deuorandum tanquã oues, nõ referuatas ad fecunditatẽ, sed escarum: id est destinatas ad escã & occisionẽ. Et disperdisti nos in gẽtib. id est permisisti nos dispergi: quosdã deuocacione, quosdã psecutiõẽ, gẽtib. inde causa existẽtibus.

Et uendidisti populum sine precio. Id est cõparabilis fuit alicui aliquid ad uendendũ proponenti, & nihil inde accipiẽti. Vidimus enim quos dedisti, nõ uidimus quos accepisti. Et si quos accepisti, non fuit multitudo in hac cõmutacione, quia pauci fuerunt quos accepisti. preciosum enim martyre Stephanum dedisti, & nullũ accepisti. Et hoc modo posuisti nos opprobriũ uicinis nostris, falsis scilicet Christianis nobis in fide cõuocatis. Et posuisti nos in subsannacione, & quod plus est in derisum, his qui sunt in circũcũcto nostro, id est gentibus nos undiq; circumuallantibus.

Posuisti nos in similitudinem. Verẽ in derisum posuisti nos, quia posuisti nos gẽtib. in similitudinẽ, id est fecisti nos apud gentes uideri execrabiles & abominabiles. Solent enim maledicẽtes illos quos habent abominabiles ad similitudinẽ inducere, dicẽtes alicui: Ita tu pereas ut ille pessimus perijt. Et posuisti nos in cõmotionem capitis in populis, scilicet ut insultates ita contra nos caput concutiant, sicut & contra Christũ caput nostrum fecerunt.

Tota die uerecundia. Q. d. Propter hoc omnia prædicta uerecundia mea contra me, id est ante me reputacione illorum, tota die, id est assidue. Et cõfusio faciei meæ cooperuit me, id est multa confusio ut uiderer eis, est mihi. A uoce, id est propter uocem exprobrãtis mihi crimina de illo, per quẽ credo mea omnia deleri peccata. Improperat enim mihi Christum crucifixũ, derisum & despectum. Et a uoce obloquẽtis, id est ueritatem contradicentis. A facie dico inimici nõ tantũ cõtradicentis, id est ueritati contradicentis, sed etiam persequentis, id est manum in me extendentis.

Hæc omnia uenerunt. Narrauit dicta de præterito, præ nunciata de futuro, & quæ pariat in medio: nõ uero ostendit quod patitur fieri ad intellectum, dicens ita: Omnia quæ prædicta sunt in his medijs temporibus, uenerunt super nos, & tamen non oblitus sumus te Dñe, propter tanta quæ patimur, scientes (ut in titulo dictũ est) nobis tolli quæ malè desiderabamus, ut quid bene desideremus intelligamus. Et uerè non sumus oblitus tui, quia nõ egimus iniquè, id est infideliter in testamento tuo, id est in pacto tuo. Habet enim rationabilis creatura cũ creatore, fidelis seruus cum Domino pactum, scilicet abnegare se sibi quantum potest, & diabolo abrenunciare, atq; hæc terrena con-

temnere, & cœlestia amare. Et nõ recessit retrò. Verè nõ egimus in pacto iniquè, quia cor nostrum non recessit a te, ita ut retrò ierit: quia nõ respicit in posteriora, sed semper extenditur in anteriora. & hoc ideo, quia tu declinasti semitas nostras à uia tua, id est fecisti præcidere & deriuari uias nostras à uia tua. Semitę enim nostrę erãt in delectacionib. carnaliũ, & cupiditatib. terrenorũ. Et ideo perlatã uia, quæ ad interitum ducit, & per quã multi uadũt gradiebantur: sed tu per arã uia, quæ ducit ad uitã, incedere nos docuisti. Q. d. Qua itis, itur ad mortẽ? Et ideo nolite illucire, sed hæc ire, quia hac ad uitã itur. Habet quidã libri, Nõ declinasti q. sic intelligit, Tu nõ detorsisti semitas nostras à uia tua, imo direxisti eas secundũ uia tuã. Et uerè direxisti uias nostras secundũ uia tuã. Quoniã humiliasti nos, id est docuisti nos humiliari sicut & tu humiliat es in loco afflictionis, id est in peregrinaciõẽ huius uitæ, in qua tẽpus est afflictionis, post quã sequitur tẽpus exaltacionis. Humiliasti nos in quã, & hoc in tantũ q. etiã occidi nos uoluiti: quia cooperuit, id est oppressit nos umbra mortis, id est præfens mors, quæ est umbra, id est similitudo æternæ mortis. Hęc enim separatio corporis à uita hac representat nobis separationẽ malorum à uera uita, id est Deo, uel simpliciter ita: Umbra mortis con-

operuit nos, id est mali uolentes nos obumbrare, ad mortem oppresserunt nos.

Si oblitus sumus. Sic ad superius cõtinuatur: Ideo nõ sumus oblitus Dei, quia si hoc fecissemus, meritò in nos ulcisceretur. Quod sic dicit: Si oblitus sumus nomẽ Dei nostri, & intantũ q. expãdimus manũ nostras ad Deũ alienũ, id est q. idola adoremus. Nõne Deus requiret iusta ultione ista à nobis. Vtiq; requiret, quia ipse nouit abscondita cordis, id est omnia occulta cognoscit intãtũ, q. etiã est scrutator medullarũ & cogitationũ. Sed in hoc apparet q. nõ sumus oblitus, quia mortificamur, ppter te tota die. Potest quoq; superior uersus scilicet, Si oblitus sumus, per apostolũ in ita legi: Verè Dñe nõ oblitus sumus te. Nã si oblitus sumus nomẽ Dei nostri, & si expãdimus manus nostras ad Deũ alienũ, q. d. Veniat super nos oĩa mala. Et quasi aliquis diceret, Nõ ne ergo Deus iniustus, qui uos sic memores sui nõ ulciscitur ab inimicis, respõdet istẽ: Vtiq; nõ est iniustus, quia requiret per cõdignã ultionẽ ab inimicis ista quæ nobis scilicet inferũt, & nõne requiret? Vtiq; faciet, quia ipse nouit oĩa occulta cordis, unde & intacione nostrã nouit, quia nõ propter inane nomen scilicet, sed ppter eũ hoc patimur. Et est quasi dicar: Non defuerunt Dñe qui propter gloriosum nomen seculi mortẽ subirent: tu aut nõsti, quoniã nos mortificabimur tota die nõ ppter aliud, sed propter te, & etiã cõstiti sumus ab inimicis ita uiles ad interficiẽdũ, sicut oues nõ referuatae ad fecunditatẽ, sed ad occisionẽ.

Exurge quare obdormis Domine. Q. d. Quandoquidẽ propter te mortificamur, ergo Dñe exurge gentib. in noticiam. Quod est dicere: Dormiuit Dñe in cruce, dormiuit Dñe in morte: sed nobis credẽtib. resurrectionẽ tuã iã exurrexisti, Gẽtibus aut nõ credentib. & nos persequẽtib. adhuc dormis. Et ideo Dñe illis exurge in noticiã scilicet ut credat te resurrexisse: quia si eis exurrexeris, cessabit nostra mortificatio. Quare ergo obdormis gẽtibus. Exurge dico, ut qui modo uideris per tribulationẽ quã patimur, repulisse nos, nõ etiã repellas nos in finẽ, id est omnimoda repulsiõẽ. Ille repellitur omnimoda repulsiõẽ, qui timens corporales pœnas deuocatur, & malis concorporatur.

Quare faciem. Ideo dico ne repellas in finẽ, quia auertis, id est auertisse uideris faciẽ tuã à nobis, & quare auertis? Et quomodo auertat ostẽdit, scilicet obliuisceris, id est uideris oblitus esse inopiã nostrã, id est humilitatis nostræ, qui prorsus nos inopes facim⁹, nihil de nobis præsumẽtes. Et ideo obliuisceris inopiã, quia obliuisceris tribulationis nostræ, id est quæ semper imminet nobis tribulationi.

Quoniã humiliata est in puluere. Verè obliuisceris in opiã nostrã, quoniã anima nostra, id est uita nostra humiliata est in puluere, id est inter illos qui sunt puluis ille: de quo dictum est, Quẽ projicit uentus à facie terræ. Et multum est humiliata, quia uenter noster cõglutinatus est in terra. Quod dictum est ad similitudinẽ. Qui enim sic humiliatur ut geniculatur, tantũ ad hoc habet quo plus humilietur, qui uero sic humiliatur ut uenter eius terræ cõglutinetur, id est cõiungat, nõ habet quo plus humilietur. & ideo ponitur hic p nimia humilitate, uel humiliatiõẽ. Possunt aliter quoque legi hi duo uersus, ut sic dicat: Verè auertis faciẽ tuã, quia obliuisceris inopiã nostrę, id est in opũ nostrorũ. Sicut enim in corpore Christi copia dicuntur atq; diuitiæ perfecti uiri, ita ecõtra inopiã dicuntur in eodem corpore hi qui deuocabiles sunt, & reuincibiles. Quorum Deus obliuiscitur, cum deuocatur: sed quia perfecti uiri pro his dolent & angustiantur, ideo subdit, Et tribulationis nostræ obliuisceris, id est perfectorum inter nos qui pro illis debilibus dolent, obliuisceris etiã, q. ideo dico, quoniã anima nostra, id est illi qui sunt animales imperfectiores, scilicet sunt humiliati, ita ut iã sint in puluere, id est inter illos qui sunt puluis ille, quem projicit uentus à facie terræ. Et ideo hoc, q. uenter noster, id est molliores inter nos sunt conglutinati, id est coniuñcti terræ: quia cõformati

mati sunt malis, qui sunt terra illa, quæ est cibus serpentis, id est diaboli. Vnde merito pro his tribulatur, qui perfecti sunt. Exurge ergo Domine gentib. innocentia, quia exurgendo adiuuabis nos: & ideo adiuua & redime nos, siue adhuc in prosperitate positis, id est nondum deuocatos: siue in aduersitate afflictos, id est iam deuocatos. & hoc iam non facias propter merita nostra, sed propter nomē tuū glorificandū.

IN PSALMVM XLIIII.
ARGVMENTVM.

PROpheta de Christo ad Ecclesiam dicit. Ie-
gendus ad Euangelium Matthæi de regina
Austri.

IN FINEM PRO IIS QUI
cōmutabuntur filijs Choræ ad intel-
lectum, canticū pro intellectu.

EXPLANATIO.

IN finem in Dominum saluatorem designat, pro his qui cōmu-
tabuntur de errore ad fidem, de gentilitate ad Ecclesiā, de cer-
tamine martyrij ad palmam uictoriae, de tristitia seculi ad gau-
dium sempiternum. Filijs Choræ ad intellectum, filijs crucis ad
intelligendū spiritualiter Psalmū, ne de Salomone interpretan-
dum putes, quamuis & ipse dilectus sit, amplexatus canticum
pro dilecto, pro filio cui dicitur: Hic est filius meus dilectus.
Coelestibus epulis propheta saginata se Dominice
incarnationis eruclare promittit, ut unde ipse satiatus participa-
rentur & alij. Prima pars huius epithalamij sponsi cōtinet lau-
des, id est Domini saluatoris quatuor modis. In secunda simili
mysticarum uirtutum numero sponsa predicatur Ecclesia.

COMMENTARIVS.

ERUCTAUIT COR MEUM uerbum bonum. I Psalmus iste catur de sanctis nuptijs, de
sponso scilicet & spōsa, de rege & ple-
be, de saluatore & his qui saluati sunt.
Et cantatur filijs Choræ, id est calui,
neq; hoc tamen ad derisionē accipien-
dum est, ne in sensu puerili inueniamur, sicut pueri illi
qui stulte garrientes, & in propria perniciem malē di-
centes post sanctū uirū Heliseum clamabant: Ascen-
de calue. Et regredientes duo ursi de Ilyda deuorauerunt
eos. In quib. pueris designati sunt homines sensu
ignorantiæ habentes. quales nos etiam uult esse
Apostolus qui dicit: Nolite pueri effici sensib. sed ma-
licia pueri estote, ut sensibus perfecti sitis. Tamē Dñs
hortatur nos ad imitationē puerorum, dicens in Eua-
gelio: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabi-
tis in regnum cœlorum. Quē ergo delectat puerū imi-
tari, non delectet eum imperitia, sed in innocētia. Ex
imperitia enim pueri illi post sanctum uirū clamaue-
runt, & à bestiis deuorati sunt. Et figurauerunt homi-
nes stultos, in eadem mente pueri irridentes quendā
caluum in loco caluarie crucifixum, & ideo à bestiis
deuorati sunt, id est à diabolo & angelis eius, qui ope-
ratur in filijs diffidētiæ. Tales pueri erant qui ante sa-
cratū lignū crucis stantes caput agitabant & dicebāt:
Vah qui destruis templum Dei, & Si filius est, descen-
dat de cruce, & similia. Huius irrisi filij sumus, quia fi-
lij Christi, id est crucifixi filij sumus. Et nobis Psalmus
iste catur, cuius titulus est: In finē filijs Choræ, qui cō-
mutabuntur ad intellectum canticū pro dilecto. Hæc autē
cōmutationē, de qua hic catur, quisq; filius Cho-
ræ intelligit, si recognoscat qualis prius fuerit, & qua-
lis nūc sit. & primo uideat torum mundū immutatū,
nuper idola adorantē, modo creatorē colentē: nuper
creaturis famulantē, modo creatori seruentē, & de-
inde uideat se ipsum de uetere nouū factū, de incesto

castū, de impio pium, de infideli fidele, de raptori lar-
gitorē. Et sic intelligit, quia Psalmus iste cantatur fi-
lij Choræ pro his qui cōmutabuntur ad intellectum.
Et est canticum pro dilecto, hic iā determinat per quē
hæc cōmutatio fiat, scilicet per dilectum, id est spon-
sum, de quo hic agit specialiter à patre dilectum. Hic
dilectum qui eum crucifixerunt, uiderunt, sed sine in-
tellectu: quia febri citates & phrenetici medicum nō
attenderunt. Si enim cognouissent, nunquā Dominū
gloriæ crucifixissent. Gaudeamus ergo his nuptijs,
10 quā nos nubētes sum⁹, nos ad has nuptias inuitamur,
& pertinemus. Nos enim sumus qui cōmutantur &
cōmutati sunt, Ecclesia: quæ Ecclesia est in his nuptijs
spōsa. Quod autē Psalmus iste dicitur canticum, ideo
est quia solebāt antiquitus quædā carmina dici ducē
tib. & nubētibus. In quib. quicquid erat laus, honor &
gloria ducētis & nubentis erat. Et tale carmē dicebāt
epithalamū, eo q. esset sup thalamū, id est de nuptijs.
Similiter quoq; Psalmus iste dicitur canticum & epi-
20 thalamū, id est carmen super thalamū. Est etiam hic
spōsus, sponsa & thalamus. Sponsus qui uenit ad nu-
ptias, est uerbum illud q. in principio erat apud Deū,
& Deus erat uerbum. Spōsa, quæ nubit Ecclesia est,
quā uerbum illud per humanitatē assumptā sibi asso-
ciavit: huius nuptialis copulationis thalamus est, uir-
ginis uterus, in quo ut dictum est, per humanam natu-
ram assumptā uerbum Dei associavit sibi Ecclesiā. Et
amauit eā fœdā, ut faceret pulchrā. Procedat ergo spō-
sus à quodā laudatore suo descriptus: Vbiq; pulcher,
30 ubiq; iustus. Et si in eo quicquā fœdum inuenimus,
nō eum amemus, quāuis ipse nos amauerit fœdos, ut
faceret pulchros. Titulus sic est cōstruendus: Canticū
istud referēdum est in finē, quia agit de fine cantatum
pro dilecto, id est ad honorē & laudē spōsi specialiter
dilecti, propositū filijs Choræ, pro his qui cōmutaba-
tur, id est causa cōmutationis factæ in se ipsis ad intel-
lectum, scilicet ut intelligāt & se cōmutatos & cōmu-
tationē esse non ex se uel aliunde, sed per dilectū. Nūc
ad literā accedamus. Quærit cuius uox sit in hoc Psa-
lmo. Et dicit quidā uocē esse prophetæ, quidam uero
intelligūt uocē esse patris dicētis: Eructauit cor meū,
&c. Et per hæc cōmendāris nobis ineffabile quādā
natiuitatē & geniturā inenarrabile, ne putaremus ali-
quid extrinsecus assumptum, ut inde generaretur uer-
bū. Solent enim homines per cōnubia uxores sibi ad-
iungere, & inde filios generare: & ideo ne putaremus
Deum patrē uxore sibi assumpsisse, uel aliquo extrin-
secus adiumento ad uerbū generādum indiguille, di-
cit: Cor meum eructauit uerbum bonum. Et cū non
haberet uerba quib. hoc ineffabile propriē nobis pos-
set exponere, quā solet sacra scriptura cum de reb. sum-
mis & excellentissimis loquitur, similitudines de in-
fimis reb. attrahere, per quas per hæc uisibilia animus
noster alliciat ad inuisibilia: ideo Deus pater per si-
militudinē loquēs profundē incipit dicens, Cor meū
eructat uerbum bonum. Qui enim eructat, de imo fla-
tum emittunt. Cor uerē intimū quiddā est, & occultum.
Vnde talis est, q. d. Cor meum, id est intima sub-
stātia mea, qua occult⁹ sum quicquid sum. Eructauit,
id est ineffabiliter generauit ex se uerbum bonū. Nec
mirū si pater dicat de intimo cordis uerbū eructatū,
cū & quisq; nostrum de corde suo nō indigens uxore
uel extrinsecus adiumento generet cōsiliū. Aedificatu-
rus enim aliquid de corde tuo generas cōsiliū. & fa-
brica, quæ nō dū est in edificio, iā stat in cōsilio. Et iā in
est id quod facturus est, in eo per quod facturus es.
Atq; iam laudas fabricam nondum existentē in spem
ædificij, sed in approbationē consilij, sed nullus alius
adhuc laudat tuam fabricam, nisi à te consiliū expo-
situm fuerit, uel per effectū uiderit. Ergo si omnia fa-
cta sunt per uerbum, & de Deo uerbum, inspicere fabri-
cā per uerbum factā, & in hoc artificio mirare cōsiliū,
id est uerbum. Nā quale, id est illud uerbū, per q. terra,
mare, cœlū, facta sunt, & omnis ornatus eorū? Omnia
enim

enim per ipsum, ut Euangelia testantur, facta sunt. Et facta sunt bona, quia ipsum est bonum. Pater namque de uerbo suo bono atque benefico, per quod solum bonum nos utcumque possumus esse boni, dicit: Cor meum eructauit uerbum bonum, per quod bonum additum ostendit sibi substantiale, coæquale & coæternum. Nemo enim bonus, nisi solus Deus. Quare si uerbum bonum est, & uerbum Deus est, dico ego opera mea regi. Videant hoc, repetitio superioris. Ipsum enim dicere, est ex corde uerbum generare. Dicit in hoc loco beatus Augustinus: Vereor ne à tardioribus non intelligatur, uerum tamen dicam. Sequatur qui potest, ne non dictum non sequatur, & qui potest. Attende ergo quomodo ipsum dicere, est uerbum de corde generare. Quid est enim dico, uerbum profero, & cum de se pariter dicit, Dico hoc dico est uerbum profero. & si pater proferat uerbum de corde, id est de intellectu, cum ipse totus sit ille intellectus, illud proferat, cum & nos nostrum uerbum quauis leue, quamuis uolatile de corde nostro proferimus. Veruntamen multum differt inter nostrum dicere, & patris dicere. nostrum enim dicere incipit, & citò præterit: dicere autem Dei patris non habet principium, & caret fine, quia nunquam finitur. & ideo secundum non dicitur, sed semel tantum Deus locutus est. Si enim semper manet & quod dicitur & à quo dicitur, non est dicendum secundum, quia semper est primum. & ideo unum tantum uerbum est patri coæternum & consubstantiale. Quare autem dicit, Dico opera mea regi? ideo scilicet, quia omnia opera patris erant in uerbo. Quicquid enim facturus in creatura erat, totum præcessit in uerbo. si enim in uerbo non esset nec in creatura esset. sicut nihil est in tuo ædificio, quod non fuerit in consilio. Hinc Euangelista dicit: Quod factum est in ipso, uita erat. Ergo quod factum est erat, sed in uerbo erat. Omnia enim opera patris in uerbo erant, sed nondum opera erant, sed uerbum erat. Et uerbum Deus erat. & idem cum patre Deus erat, in quo sunt quæ nobis facta sunt. Nō abierunt quæ nobis præterierunt. In hac sententia litera sic dicitur: Dico opera mea regi, id est de intimo cordis eructo uerbum bonum. Per dico enim habemus ex corde eructo, per opera uerbum: quia in uerbo, omnia opera patris ab æterno sunt, per regi bonum. Et sic planè prioris est repetitio.

Lingua mea. Quia quiddam profundum per improprias similitudines & posuerat, ideo etiam ad idè exponendum aliam adducit similitudinè aliquatenus patentiore, dicens: Lingua mea, &c. Et accipit causam pro effectu, linguam scilicet pro uerbo eructato, & calamus scribæ pro uerbo scripto. Quid autem habet simile uerbum patris cum uerbo scribæ, quid petra cum Christo habet simile, quid agnus cum Dei simplicitate: quid leo cum Dei fortitudine? Parum utique. Sed mos est sacræ scripturæ, quia propriè res altissimas non ualet exponere, ad ipsas exponendas de rebus infimis similitudines adducere reuocens quidè, nō tamen aspernabiles: quia nisi hæc fierent, nequaquam animus noster per hæc uisibilia repararetur & suspenderetur ad inuisibilia. Quare Deus pater per similitudinè hanc uerbum suum exponens, noluit illud uerbo prolato, sed scripto uerbo comparare. in quo duas quamuis improprias habet similitudines: quia sicut uerbum scriptum non sonat neque, transit, ita uerbum Dei tale est, quod nō sonat uerberato aere, neque, transit, sed semper manet, ut supra dictum est. Litera sic in uoce patris exponitur & continuatur: Cor meum in qua eructauit uerbum bonum. Et lingua mea, hoc est uerbum meum est calamus scribæ. id est, est uerbum scripto scriptoris comparabile. & non cuiuslibet scribæ, sed uelociter scribentis. Velociter enim Dei, uelocius est omnibus, quia uelociter sermo eius currit. A fine ad finem attingens fortiter, & disponens omnia suauiter. Nullus autè tam uelox scriba est, quin necessaridè literam post literam, syllabam post syllabam, dictionè

post dictionè scribat: sermo uero Dei simul cōprehendit omnia. Et ideo si quis tam uelox scriptor esset, qui breuissimo puncto quicquid scripturus esset comprehendere posset, illius scripto uerbo uerbum Dei utcumque conferri ualeret. Potest quoque, supra diximus, repetitum esse legi Dei sine repetitione. quasi Dñs parer ita diceret: Cor meum eructauit uerbum bonum & huic regi, scilicet huic uerbo de corde meo, plato. dico ego omnia opera mea: quia per hunc temporaliter dispono & facio. & sic non accipiemus nunc opera patris in uerbo, quantum ad prouidentiam, ut in superiori lectione, sed quantum ad temporalem dispositionem.

Lingua mea. Ideo dico huic regi opera mea, quia lingua mea, id est hoc uerbum est mihi, quod calamus est scribæ. hoc enim uerbo utro instrumento ad regendum quæ temporaliter facio, sicut scriba uerbum quod audit aut cogitando inuenit, calamo norat, & disponit. Est in qua calamus scribæ nō cuiuslibet, sed uelociter scribentis, id est si quis talis scriba esset quod simul in pluribus locis multa scribere posset, illi calamo uerbum meum comparabile esset, quod multa simul ordinat. Quæcumque enim sunt, quantūcumque nobis uideantur inordinata, omnia tamen ordinè fortiantur ab illo uerbo, id est à Dei prouidentia. Siquis fortè quærat, quomodo hoc dicere patrem de uerbo ad epithalamium pertineat, sciat quia multum pertinet. Sicut enim patres filios suos quos nuptijs tradunt, solent cōmendare, ita Deus pater uerbum suum producturus nobis spōsum, prius cōmendat eum à genere, ostendendo scilicet sibi consubstantiale, coæternum, & in potètia coæquale.

Speciosus forma. Hic iam agit de eo ut sponso. Q. d. Tu Domine uerbum à me Deo patre sic Deus probatum, & à me coæterno coæternum ostensum, sponso speciosus, rex potentissimus: accingere gladio, procede prosperè, & regna. Possunt quoque, duo prædicti uerba aliter legi, quia non defuerunt qui eos etià in persona prophetæ intelligerent & exponerent iuxta illud quod plane est epithalamium, quod propheta ad honorem sponsi & sponsæ cantat. Q. d. Cor meum, id est inimum intètionis totius cordis & mentis meæ eructauit, id est ab alto protulit bonum uerbum, id est Deo hymnum. Quid enim melius quàm Deum laudare? Nihil utique. Et licet hymnū Dei ad uniuersam bonam uitam pertineat, hic tantū maximè est referendus ad uerba huic epithalamij, quod ad laudè Dei à dispositione & si nondum re cū hoc dixit, Eructauit cor meum, in qua uerbum bonum eructauit. In quo eructando dico (pro dedico) id est confesco regi meo, id est Deo regenti me, ut cōmurer de ueritate in nouitatem opera mea, id est quæ ego per cōmutationè eius ex natura hominis facio, neque ex corruptione. Quod est dicere: Quidquid boni facio, totum Deo, & nihil mihi attribuo, quod quisque debet facere. Summū enim opus est nihil de se præsumere, sed Dño totum ascribere. Lingua mea, q. d. Dispono dicere bonum uerbum in corde atque profero & lingua mea, id est uerbum meum est calamus scribæ, id est scribitur à me, quod est dicere, Verbum quidè profero ut maneat & notificetur, etià scribo, & non solum hoc uerbum est mei scribæ, sed etià est cuiusdam alterius scribæ, id est Dei patris scribentis uelociter, id est citò, quod ego proferes & scribens promitto adimplentis. Quod est dicere: Deus pater quod ego promitto de incarnatione & dispositione filij eius & cōmutatione agenda, per ipsum non differit implere: uelociter enim sentitur euolutum, & cognoscitur peractum. Neque debet uideri tardum, quicquid habet terminum.

Speciosus forma præ filiis hominum. Quasi dicat: Dico quia bonum profero & scribo, & hoc est illud scilicet, Speciosus forma præ, &c.

Accingere gladio, & præcede, & reliqua. Quæ sequuntur non differunt, siue in uoce patris, siue in uoce prophetæ legantur. Quare autem dicat, Præ filiis hominum tantum, cū etià speciosus sit præ angelis? Ideo scilicet.

scilicet, ut determinet quod ueniens sponsus assumpserit. Non enim angelicā creaturam assumpserit, quorum quidam perierat absque respectu saluationis. Quidam in ueritate perseuerat sine respectu deceptionis, sed humanam naturam assumpserit: quia homo quidem perierat, sed cum respectu saluationis. & ideo dicit Deus pater uel propheta: Domine uerbum quicumque speciosus in forma diuinitatis tuę, es etiam speciosus forma assumpta inter filios hominum, & præ filiis hominū. Natus enim ex filiis hominū, & conuersatus inter filios hominū, oēs filios hominum speciositate præcessit: quia solus à peccato immunis exiit, & quia spiritum ad mensurā non recipit, debet statim subdere, Accingere gladio tuo: sed quædam ad eius commendationem interponit. Quasi dicat: Meritō es speciosus præ filiis hominum, quia per te saluati sunt alij filij hominum. Nam gratia est diffusa late super omnes fusa, in labijs tuis, id est per uerba tua. Causa enim accipitur pro effectu, uel in labijs tuis, id est per præsentiam humanitatis tuę, iuxta quod sic ponitur pars pro toto. Vel in labijs tuis, id est per præcones tuos, per quos uelut per labia alijs loqueris. Et est dicere: Asperitas per Moysen seruam data est, qui dixit, Oculum pro oculo, & cætera, per te autem data est gratia, id est omnis dulcedo & iocunditas. Ipse enim uenit cum osculo pacis, & uerbo pacis: quia quid dulcius illa gratia qua nobis remissa sunt peccata? iuxta illud: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Dimisit quippe debita, & soluit in debita: quia non pro suo, sed pro nostro passus est peccato. Ecce itē gratia. Gratis creauit te, perieras quæsiuit te, inuentum reuocauit te. Non imputauit præterea, promisit futura. Et ut per te diffunderetur hæc gratia, propterea Deus pater benedixit te, id est auxit te in incremento uirtutum in æternum, id est æternaliter, scilicet ut nunquam cade res sicut miser Adam fecit, quem Deus quoque benedixit: quia in plenitudine uirtutis eum posuit, sed in scælix ad horam tantum perstitit.

Accingere gladio tuo.] Quasi dicat: Tu Domine uerbum quicumque speciosus es, accingere ut potentissimus rex gladio tuo. Gladius iste est uerbum diuinæ prædicationis, quo anima domini hominis armata est, ad acris potestates debellandas, & principē mundi foras quatendum. hic quoque gladius separat filium à patre, filiam à matre, nurum à socro. iuxta illud: Non ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim filium separare aduersum patrem, &c. quod historialiter intellectum manifestum est. Quia sæpe per admonitionem uerbi Dei, filius contra uoluntatem patris mundi reliquit, & monachus efficitur. Spiritualiter etiam sic potest intelligi. Per hoc enim uerbum Dei multi fideles facti separati sunt ab illo patre, de quo dictū est: Vos ex patre diabolo estis, & abrenuntiauerit ei. Atque etiam illi patri & matri, de quibus alibi dictū est: Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Filia quoque spiritualiter separatur à matre, quia filia est plebs credula de synagoga nata: quæ synagogæ matris suæ per fidem repugnat. Nurus uero Ecclesia de gentibus, quæ repugnat socru suæ synagogæ, cuius filius carnaliter Christus spōsus est. De quo dictū est: Reliquit homo patrem suum & matrem suam, & adhæsit uxori suæ, unde dicit Apostolus: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christus enim Deum patrem reliquit per humilitatem: reliquit etiam synagogam matrem ueteribus sacramentis inherentem, & adhæsit uxori suæ, id est Ecclesiæ, & sunt duo in carne una, scilicet Christus & Ecclesia eadem patientes, & eadem cupientes. Litera talis est: Domine uerbum accingere, id est armare gladio tuo, ita ut sit super femur tuum, id est super humilitatem tuam, ut muniat eam. Ut que est femur tuū id est super humanitatem tuam. Superius enim & dignius humana natura uerbum est. Tu dico potentissimē in illo gladio. Vnde dictū est: Et erat loquens non

tanquam scribæ & pharisæi, sed tanquam potestatem habens. Potest & aliter construi, ut sic dicatur: Accingere gladio tuo, tu dico potentissime super femur tuū, id est super carnē tuam. Nullus enim tam potens est in carne, quem aliquando Eua sua non decipiat. quapropter solus ille super carnem potentissimus fuit, quem nulla carnalis illecebra retinuit. Quod autē femur quod pars est, accipiat pro humana carne, auctoritas est qua dicitur: Nō auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore, id est de carne eius. Sanctus quoque pater Abrahamā fide tenēs in humilitate feminis magnitudine nominis, nec reuerens turpitudinē, sed cognoscens ueritatē, iussit seruū suū manu posita sub femore, quasi super Euangelium iurare: intelligēs per femur illum de femine suo nasciturum carnaliter, in quo omnes gentes benedicerentur.

Specie tua & pulchritudine.] Accingere inquam, & intende, id est intensus esto in specie tua secundū diuinitatem: & in pulchritudine tua secundum humanitatem à peccato in munere, scilicet ne sis remissus neque manibus dissolutis sicut Adam fuit, in sua pulchritudine, id est in plenitudine uirtutis tibi concessa, & ideo amisit eam. Et procede de uirtute in uirtutem nō aduerse, sed prospere. Adam enim processit, quando manum ad pomum porrexit, & Deus sibi fieri uoluit: sed aduerse processit, quia cū uellet esse dominus, factus est seruus. Christus uero processit, quia natus est, creuit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit, positus est à dextra Dei patris. In quo processu magna prosperitas fuit, quia pro mortalitate immortalis, pro corruptione incorruptibilis factus est.

Regna.] Quasi dicat: Debellatis in tuo processu hostibus, regnum ab eis perualum recipe: & sic regna, id est rex esto ubique. Et iustū est ut tu regnes, propter ueritatem à te & à tuis in Euangelio annuntiata: & propter mansuetudinem & patientiā à te & à tuis in tribulatione exhibitam. Quæ enim maior patientia, quā quod ipse Christus in passione pro inimicis orauit, & ad maledicendum os suū nō aperuit etiā. Iuxta istud: Sicut ouis, &c. Stephanus quoque pro lapidantibus orauit dicens, Domine ne statuas eis hoc peccatum. Similiter alij plures. Vnde dictum est, Propter mansuetudinem tuam & tuorū, & propter iustitiam iam partim à te & à tuis exhibitam, partim exhibendā. Iustitia sequitur iudiciū. Iuxta illud: Expectaui ut faceres iudiciū & iustitiā. Iudiciū enim est, quæ probāda sunt ab improbādis separare: iustitia uero est ipsa post separationem implere, illa omittre. Et Dñs inter homines cōuersatus, quid aliud egit quā quod & iustitiam dixit, & iustitiam fecit? Quid etiā aliud sui, utriusque nihil. Faciet adhuc quoque iustitiā, quando oues ab hædis separabit, & oues ponet à dextris, hædos autem à sinistris. Quam iustitiam facient etiam & sui, non quod ipsi eos separēt: sed quia comparisonē suā eos iudicabunt, & sic causa separationis erit. iuxta illud: Iudicabunt sancti nationes, & reliqua.

Et ducet te.] Iustum inquam est ut regnes, & uerē regnabis: quia dextra tua, id est potētia & diuinitas tua deducet te de illis ouibus prioribus ad alias oues deducet te, & hoc mirabiliter, scilicet faciens diuinā, & patiens humanā. Diuina enim, quia mortuos suscitauit, cæcos illuminauit, læpros curauit. Humana passus est, quia crucifixus mortuus est & sepultus.

Sagittæ tuæ acutæ.] Deducet te in quā dextra tua, & hoc modo te deducet: quia sagittæ tuæ erunt acutæ. Sagittas uocat præcepta diuina, principaliter ab ipso data, & per Apostolos atque Euangelistas & ceteros ueritatis præcones missa. Quæ sagittæ sunt acutæ, corda scilicet transfigētia, & charitatem exuentia. his sagittis percussus est Saulus, & surrexit Paulus. Percussus est crudelissimus persecutor, & resurrexit fidelissim⁹ prædicator. His quoque sagittis percutiuntur oēs illi qui de inimicis Christi sunt amici. Sagittæ in quā tuę erunt acutæ, & per has sagittas populi percussi cadent nō à te, sed

sed sub te, scilicet ut te sibi subdant, & hoc in corde. In corde enim erexerunt se contra te, & in corde humilitati cadent ante te: & non in quocunq; corde, sed in corde illo quod erat inimicorum regis cadent, scilicet ut fiant amicorum regis, & sic inimici sint amici.

Sedes tua Deus. Quia sagittæ tuæ erunt acuræ, & populi cadent sub te, ideo sedes tua, id est regnum tuum erit nō temporale, sicut Iudeorum regnū: sed ibit usq; in seculum sub securum huius seculi, id est erit æternale. & hoc ideo, quia tu es Deus. Non enim conuenit Deum qui æternus est, temporalem sedem habere, de hac sede dicitur: Dabit illi Dominus Dauid patris sui sedem, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Vocatur autem sedes eius animarū iustorum, in quibus regnabit æternaliter. Et merito sedes tua erit æterna, quia uirga regni tui, id est regimen est uirga directionis. Virga regni eius est illa, de qua alibi dicitur: Reges eos in uirga ferrea, id est irreflexibili iusticia, qua ipse quosdā cōterit, quosdam regit. Carnales quidem conterit, spirituales uero regit. Quæ uirga est uirga directionis: quia homines prius curui & distorti, scilicet se amantes, sibi regnare cupientes, uoluntatem suam subdere Deo nolentes: sed eius uoluntatem rectam, secundum suam prauam distortere nitente, illos inquam dirigit, scilicet ut iam non suam, sed Dei uoluntatem diligant.

Dilexisti iustitiam. Verè uirga tua est uirga directionis, quia tu dilexisti omnem iustitiam. Quod probat ab opposito, scilicet quia odisti iniquitatem. Gratiarum Deo, quia odit iniquitatem non nos, id est odit culpā non naturā. Culpā in nobis notat hoc nomē Iniquus, homo uero naturam. Et culpam nos fecimus, ipse uero naturam. Nec odit in nobis quod ipse fecit, iuxta illud: Misereris omnium Domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti. sed odit in nobis quod nos fecimus, id est peccatum. Odiamus itaq; & nos quod in nobis fecimus, & sic amici eius erimus: quia si quod ipse odit odio habemus, tunc & quod ipse diligit, nos diligimus. Quomodo autem odisse debemus. Puniendo scilicet, quia nullum peccatum erit impunitum. Aut enim tu punies, aut ipse puniet. Si autē tu cognoscis, ipse ignoscet. Præueniamus ergo eum puniendo peccatum nunc interim, eū adhuc parcit: quia adhuc minatur arcu, nō dum gladium uibrat. Et aduertamus peccatum, ut simus cum illo qui dicit: Quoniam iniquitatem meā, &c. quia si nos aduertimus, tunc Deus non aduertet: si uero nos non aduertimus, tunc ipse aduertet & puniet. Dilexisti inquam iustitiam, & odisti iniquitatem. Er ut tu hæc faceres, o Deus uerbū, Deus tuus, id est Deus pater unxit te quantum ad prophetam: quantum uero ad uocem patris, ita dicitur, Ego pater tuus unxi te, id est perfecit te in gratia spiritualium donorū, Pro hac unctiōne suscipienda, Deus homo factus est, ita tamen ut uerus Deus maneret.

Non enim Deus qui totus unguentum erat, ungi per se poterat. Hanc autem unctiōnem humanæ naturæ in Christo præfigurauit Patriarcha Iacob, qui lapidē quem in nocte ad caput posuit, mans in titulum erexit, & oleum desuper fudit dicens: Verè locus iste sanctus est. Per lapidem enim positum ad caput, humanitas Christi designatur, qui Christus est caput. Iuxta illud Apostoli: Viri caput Christi est. Per unctiōnem uero lapidis, spiritualis gratiæ unctiō in Christo significatur. Per angelos uero quos Iacob super lapidem in unctum ascendentes & descendentes uidit, designantur præcones Christi, modo ascendentes, modo descendentes. Ascendunt enim, quando exponunt eam diuinitatem, ut ille qui dixit: In principio erat uerbū. Descendunt, quando de eius humanitate loquuntur, ut idem quando dixit: Et uerbum caro factum est. Ascendunt quidem ut erigant magnos, descendunt ut nutriant paruulos. Et isti dicunt, Quia uerè locus iste sanctus est, quia he sanctificatos per illum recognoscunt. Erat autem quasi schala ibi qua descendebant & asce-

debant angeli: quia humanitas Christi quasi schala ascendendi in cœlum nobis fuit, quia confedere nos iam fecit ad dexteram Dei patris. Unxit te inquam o Deus fili, Deus pater non oleo tristitiæ, quo prius per in obedientiam inungebantur alij, sed oleo lætitiæ, id est oleo spirituali non corporali. Est enim aliud oleū spirituale, aliud corporale. Corporale est, quod in signo est: spirituale uero est in sacramento. Et illud ualeat exterius, istud interius.

Et unxit te præ participib. tuis. Participes Christi sunt, quicunq; humanam naturam participant. Ipse enim factus est particeps nostræ mortalitatis, ut nos effemus participes eius diuinitatis, & ultra oēs hos participes est ipse unctus oleo lætitiæ, id est gratia spirituali: quia de eo dictum est, Non enim dat Deus spiritum suum ad mensuram.

Mirra & gutta & castia. Quia Deus pater unxit te ita perfectè, ut & iustitiam diligeres, & iniquitatem odio haberes, ideo tu talia uestimenta tibi elegisti, quæ à uestimentis tuis spirabunt mirra & gutta. Vestimenta Christi, sunt sancti uiri. iuxta illud: Viuo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Tota etiam Ecclesia est uestis Christi, quam ipse sibi coniunxit sine macula & ruga: & ut sine macula esset, lauit eā in suo sanguine. Ut uero sine ruga, id est sine dolo & simulatione esset, extendit eam in cruce. Erat enim ipse in Ecclesia per humanitatem. Et extensio illa nihil aliud significauit, nisi charitatis largitudinem, quam decet habere Ecclesiam erga Dei & proximi dilectionem. Per mirram autem, guttam & castiam, quæ nomina sunt pigmentorum, intelligenda sunt omnia odora menta uirtutum, quibus sancti delectant Deum, iuxta illud Apostoli: Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, & in his qui salui sunt, & in his qui pereunt. Vnde dicit: A uestimentis tuis, id est à sanctis circumdantibus & ornantibus te, uelut corpus uestimentum spirabunt, mirra, & gutta & castia, id est omnium odora menta uirtutum, ex quibus scilicet odora mentis delectauerunt te filii regum, id est sancti uiri. dicti ideo potius filii quam filij, quia sicut filius maior cultus & diligentia quam filij debetur: ita maior cautela adhibenda est eis quos sancti uiri genuerunt in fide. reges, id est Apostoli bene se ipsos & alios regentes. Quorum unus ille uerè fuit qui dixit, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Filii dico generatæ ab illis regibus non in suo, sed in tuo honore. Non enim ut dictum est, nominibus illorum censentur, scilicet ut Petri uel Pauli nunciantur, immò tuo nomine: quia Christiani dicuntur. Ex illis inquam odora mentis delectauerunt te, fragrantibus à domibus eburneis, id est à cordibus eorum innocentissimis & castissimis. In ebore enim est candor, & per candorem designatur innocentia: quia ubi candor est, nulla macula est. Similiter uera innocentia à Deo est sine macula, ut nec sibi nec alteri noceat. Rursus animal illud cuius os ebur est, castissimū est: quia nec cognoscit nisi unam uxorem, & illam temperatissimè, atq; ea mortua nunquā aliam cognoscit. Rectè ergo per ebur designatur castitas & innocentia, & per domos eburneas, corda casta & innocentia.

Astitit regina. Hactenus ad honorem sponsi pertinuisse uidetur epithalamium, licet in proximo uersu de sponsa quoq; quodāmodo facta sit mentio: nunc uero manifestè ingreditur sponsæ epithalamium. Quasi dicat: Delectantibus te assidue filiabus regum talibus odora mentis, regina, id est Ecclesia astitit iam dispositione, assistet & re à dextris tuis, id est in potiori parte tua & hic & in futuro. Hic per bona opera, in futuro uero per æterna præmia. Quæ autem quasi dicat, astitit in sinistra, illa nō erit regina, imò erit concubina & ancilla illa de qua dictum est: Eijce ancillā & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Assistet inquam à dextris regina existens in uestitu

in uestitu deaurata, id est in omnibus uestimentis uirtutum uestientibus eam. Ornamentis dico deauratis, id est desuper aurum habentibus, hoc est charitate fulgentibus. Sicut aurum supponitur ceteris metallis, ut magis fulgeat: ita opera nostra gratiora & splendida sunt, si charitatem sibi iunctam habeant. unde dicit Apostolus: Omnia uestra in charitate fiant. Et est charitas superior alijs uirtutibus. Vnde Apostolus cum esset locus de charitatibus, de charitate subiicit: Ad hoc excellētiore uia uobis demōstro. Regina dico circumdata uarietate uirtutum. Quasi dicat: Quāuis uirtutes illi unum sint in charitate, tamen per se sunt multiplices. uel aliter: Astituit regina à dextris, existēs in uestitu deaurato, id est in sacramentis doctrinæ, quibus uestitur. Quæ uestimenta deaurata sunt, quia omnia ad aurum, id est ad bonos mores conferendum tendunt. Ponitur enim aurum pro sapientia, id est pro bonis moribus. Regina dico circumdata uarietate linguarum, quia uarijs linguis eadem doctrina fit. Iuxta illud: Loquebantur uarijs linguis Apostoli magnalia Dei. Quæ tamen omnes lingue ad idem aurum & ad eandem fidem instruendam tendunt. Sicut diuersæ partes in eodem uestimento sunt ad idem, ita eodem ut uestem componant tendunt.

Audi filia & uide.] Ecce produxit sponsam, & facit nunc apostropham ad eam, sicut & superius ad sponsum cum dixit: Speciosis forma. Quasi dicat, quando quidem astabis à dextris, & uestitum deauratū habebis: ergo regina regis filia, regis sponsa audi promissa, & uide completa. Audi quidem ut credas, credendo uideas, uidendo uiuas, & in audiendo inclina aurem tuam, id est in humilitate audias. Et ut aurem inclines, obliuiscere populum tuum, populum scilicet Babyloniam, de quo rex iste assumptus te fœdam, ut faceret te pulchram. Et obliuiscere domum, id est, familiam patris tui, diaboli scilicet qui te fecit fœdam: quia peccatricem & iniquā. Et si hoc feceris, tunc rex qui amauit te fœdam, ut pulchram faceret, concupiscet decorem tuum, id est, te decoram factam. Ne hoc tibi paruum uideatur, quoniam ipse est Dominus tuus, qui te redemit: & est Deus tuus, quia te fecit. Quare ualde magnum debet tibi uideri, sed & liberam te faciat, & in coniugium in super assumat. Et ideo quoque debes eum audire, & obliuiscere populum & matrem: quia tunc tuo exemplo adorabunt eum, & (pro etiā) filia Tyri, id est ecclesie de gentibus. Tyrus enim & Sydon ciuitates sunt uicinæ Iudææ, sicut in Euāgelio habetur, ubi dicitur: Egredius Iesus de Iudæa secessit in partes Tyri & Sydonis, & ecce mulier Chananæa. Inde enim fuit illa canis immunda, quæ confessa se canem factā, designat gentiles, qui prius in terrenis angustiabant. Filij itaque Tyri dicuntur conuersi de gentibus extra angustiam educti. Adorabunt inquam, filie Tyri, & non simpliciter, sed in muneribus se ipsas scilicet offerentes, & sua etiam pauperibus erogantes. Non enim est ueri sacrificij locus extra ecclesiam. Et sicut antiquitus non ueniebatur Hierosolymā uacuis manibus, ita nec ad hoc templum ecclesie, quod per illud figurabatur, uacuis manibus ueniendum est, quia uult Dominus ut sui thesauri augeantur. Offerat ergo aurum & argentum qui potest: qui autē hoc non potest, saltem seipsum offerat. Et non solum filia Tyri adorabunt, sed etiam diuites plebis, id est seculares & potentes homines, de plebe illa qui intelliguntur per Tyri, id est de gentilibus, conuersi, deprecabuntur, uenerabunt & desiderabunt uultū tuū & filia. Accipit autē uultum hic obsequium illud, & feruorē illum charitatis primitiue ecclesie, quod omnia sua uendiderunt, & ante pedes Apostolorum posuerunt, ut inde singulis prout cuique opus erat diuiderent. Diuites uero tales accipe, quales illi erant, de quibus Apostolus Timotheo: Præcipe diuitibus huius seculi, non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo uiuo & uero, qui præstat nobis sufficienter omnia.

Bedæ tom. 8.

nia ad fruendum. Dixit quia adorabunt in muneribus, sed quia multi sunt, qui hæc munera magis ad aspectum hominum, quā ad aspectum Dei faciunt: describit nobis uultum illius primitiue ecclesie ad imitandum. Quasi dicat, Adorates in muneribus, & uultum ecclesie deprecantes, debent attendere: quia talis est uultus ille, scilicet quod omnis gloria eius filia regis primitiue scilicet est non foris in conspectu hominū, sed ab intus, id est in conscientia ante Dei conspectū. Vnde Apostolus: Gloria enim nostra hæc est, testimonium conscientie nostre, & est gloria eius in simbrijs aureis, id est in perseverantia bonorum operum. Simbrij enim in fine uestimenti sunt, & ideo per simbrias designatur finalis perseverantia. Per aurum quoque, ut supra dictum est, boni mores & bona opera designantur. Et quamuis est in occulto gloria eius intrinsecus, tamē est circumamicta uarietatibus, id est multiplex ornatum uirtutum habet exterius. Præcipit enim utrumque; Dominus, quia cum in uno loco dicat: Cautē iusticiam uestram facere coram hominibus, ne uideamini ab eis. Rursum alibi dicit: Luceat lux uestra coram hominibus, ut uidentes opera uestra glorificent Deum qui in caelis est. Quæ quidem contraria uidentur, sed non sunt: quia sic debet esse manus in aperto, ut introitus sit in occulto.

Adducentur regi uirgines.] Sic continuatur: Nō solum filia Tyri adorabunt, sed etiam alia uirgines nouæ adducentur huic regi Dauid seni, quæ eum calefaciant, postea, id est post illam primā. Sicut enim Dauid regi cum iam senex esset adductæ sunt puellæ, quæ eum fouerent, & calefaciant: ita Christo uero Dauid iam quasi seni, quia longū tempus est ex quo ecclesia quæ est regnum eius cæpit, nouæ uirgines quotidie adducentur, quando aliqui infideles conuertuntur, quæ cum feruore fidei & boni operis calefaciant. & non qualescunq; uirgines adducentur, sed tales quæ sint proximæ, id est consanguineæ eius prioris, id est quæ sint imitatrices eius in fide, & rex afferentur tibi. Afferentur dico, non quomodo cunq; sed in læticia cordis, & in exultatione corporis, id est in plenaria læticia non tristitia, quia hilarem datorem diligit Deus. Et merito in læticia, quia adducentur in templum, id est in secretum regis ad hoc, ut & ipse sint templum & uiui lapides fiant. Quædam enim factuæ uirgines adductæ sunt in templum, sed templum factæ non sunt, immo de templo exierunt, sicut apostata hæretici.

Pro patribus tuis nati sunt.] Quasi aliquis quæreret: A quibus adducentur hæc uirgines, cum patres non sint à quibus deberet adduci? Respondet, quia adducentur à filijs. Et conuertit se ad regem ita, O Domine rex fili, non carne, sed fide nati sunt tibi, ut Martinus, Hilarius, & similes qui suppleant locum sanctorum Apostolorum, qui fuerunt patres præcipue alijs in fide generatis. Patres dico tui, id est à te constituti, & eos filios constitues tu principes, sicut & patres non tantum super Iudæam, sed super omnem terram, id est in omnibus partibus terræ. Et ideo filij isti memores erunt non nominis sui, sed tui, id est generabunt filios multos non in suo nomine, sed in tuo: quia non Martiniani, non Hilariani dicuntur, sed Christiani, & hoc in omni generatione decedenti & generatione subsequenti. Quod est dicere: Semper in præsentī uita erunt memores tui: & propterea confitebuntur, id est laudem ueram & condignam facient tibi etiam in æternum, & quid sit in æternum determinat, scilicet pro tendentem in seculum subsecutiuum huius seculi.

IN PSALMVM XLV.
ARGUMENTVM.

EX persona cantatur duarum tribuum, pro liberatione sua gratias agentium, quando Phæceas filius Romeliæ, & Rasin rex Syriæ Achas regem

F

regem & Hierosolyma uolentes expugnare, non ualuerunt: sed ipsi potius sunt ab Assyrio rum rege conuassati. Item legendus ad lectio nem Actus Apostolorum.

IN FINEM FILIIS CHORAE
pro arcanis Psalmus.

EXPLANATIO.

IN finem Christum significat, filij Choræ Christianos, ex quo rum persona Psalmus iste cantatur: pro arcanis uerò aduentu Domini significat saluatoris, quem diuinitatis suæ mirabili se creto pro hominum salute disposuit. Filij Choræ, qui fideles de bêt intelligi Christiani, primo mēbro Psalmi non se timere prosi tentur conturbationes seculi, quia Deus refugium eorum pro batur, & uirtus. Secundo Christum dicunt apparere in medio ecclesie suæ, qui eam in seipso tanquam in solidissima petra adifi cavit. Tertio credētiū turba generaliter ad diuina miracula contuenda, dicentes omnipotentem Deum arma nequitie con fringere, bella renouere, & tristitiam fidelium in æterna gau dia commutare.

COMMENTARIUS.

Deus noster refugium & uirtus.] Titulus talis est, In finem filijs Choræ pro oc cultis psalmus. hoc est psalmus iste refertur non ad historiam, sed in fine temporum, propositus filijs Choræ, uel cantatus à quibusdam filijs Cho ræ, alijs filijs Choræ pro occultis intelligendus, id est, ut intelligant occulta. Occulta autē hic uocantur quæ abscondita fuerunt à seculis & generationibus, & ma nifesta sunt in plenitudine temporis scilicet, uel occul tus Christi aduentus, id est incarnatio eius, uel corpo ratio gentilium & Iudeorum: quæ id eo facta est, quia naturales rami oliuæ fracti sunt, & oleaster insertus est, id est facta est in parte expulsio Iudæorum, & recep tio gentium. Iuxta illud: Ex parte contigit cæci tas in Israel, & cætera. Et est uox in hoc psalmo, uel cō muniter omnium de priori ecclesia, præter Apostolos. Vel solummodo illorum qui uidentes uiros idiotas post missum spiritum sanctum, ad eos factos sapientes, ut nullus sapientiæ eorum posset resistere. Atque uidentes eos miracula facientes, atque audientes hoc fieri per eius donū, quem ipsi crucifixerunt, & in cuius necem conspirauerunt, compuncti ad Apostolos ue nerunt dicentes: Quid faciemus uiri fratres? Et respo dens Petrus dixit, Pœnitentiã agite, & reliqua. Ho rum inquam uel omnium simul uel posteriorum tan tum est uox ista exhortantium nos, ut in qualibet tribulatione solum illum eligamus confugium, & auxi lium. Qui solus miseretur, solus peccata dimittere po test, quia non est Christiani hominis petere refugium & auxilium nisi Deum suum, & saluatorem suum, & sic dicunt: Deus noster qui es refugium & non uile, sed uirtus, id est uirtuosum, quia certū & tutum, sunt enim quædã refugia ut apud homines infirma, & mi nimè tuta. Deus in q̄ noster est adiutor in tribulatio nib. omnib. siue cōmunib. siue specialib. Hic autē ma ximè tribulatio est accipienda conscientia delictorū, quæ quanto interior, tanto grauior. Si enim marci dum est interior, nunquam uerè erit sanum exterius. Et si debitum fusci graue est, multo grauius est debi tum peccati. Cuius redditio ipsa erit perditio. Gra uis ergo tribulatio est conscientia delictorum, quia si quis extra tribuletur, habet quo confugiat, & ubi quietem petat, scilicet urbem, domum, cubiculum. Postremò si in ipso cubiculo à mala inquietetur uxo

re, restat ut ad mentem propriam confugiat: si au tem malæ conscientie fumus inde eum expellat, nō habet miser quo amplius fugiet. Adiutor inquam est in tribulationibus, quæ admonentibus Apostolis recognitæ inuenerunt nos, non nos eas. Ille enim in uenit peccatum, qui scrutando cor suum recognoscit peccatum. Vnde dictum est: Redite præuaricatores ad cor. illum uerò inueniunt peccata, qui admonente alio, recognoscunt ipsa peccata. Et nimis inuenerunt nos tribulationes, quia nihil iniquius est quã ægro tū medicum occidere, quod quidem nos cognouimus fecisse, & est hoc dictum secundum quod uox est illo rum tantum, qui compuncti ad Apostolos uenerunt: secundum autem hoc quod communiter uox est primi tiuæ ecclesie, dicitur, Quæ inuenerunt nos nimis. Dum enim per obedientiam in paradiso mansimus, in loco sanctis & quietis fuimus: quando autē per inobedientiam in regionem dissimilitudinis recessi mus, tunc quasi in loca tribulationis & inquietæ dinis peruenimus. Et sic tribulationes inuenerunt nos in locis suis. Et nimis inuenerunt nos, quia usq; ad ani mam etiam introierunt.

Propterea non timebimus.] Quia Deus noster est refu gium & adiutor in tribulationibus, propterea non ti mebimus futurū scilicet iudicium, dum terra Iudaica amaritudine gentium undiq; circumdatur. Et quæ habitabilis propter legē & prophetas uidebatur, tur batur, id est turbationem patietur. Quod tunc factū est, quando Apostolis per spiritum confirmatis præco nantibus resurrectione & ascensionem Christi Iudæi ad eò turbati sunt, quod eos à se expellerent, & ne qs loqueretur in nomine eorum prohiberent. Et non ti mebimus etiam dum montes, id est Apostoli in fide & uirtutib. eminentes transferentur à Iudæis in cor maris, id est ad gentes. Quæ & propter amaritudinē morum, & quia circumdabant Iudæam, designantur per mare. Sed ne putaremus populum hunc esse illū, de quo dictū est, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. immo illum de quo E saias dixit, Ponam legem meam in cordibus eorum, ideo addit, In cor maris. Hanc translationem mon tium manifestat Paulus, qui dixit: Vobis salutis uer bum huius missum est, sed quoniam repulsiis illud, & indignos uos iudicatis, ecce conuertimur ad gen tes. Per hos autē montes etiam translatus est ille mōs mōtium, de quo dictum est: Et erit in nouissimis die bus præparatus mons domus Domini in uertice mō tiū. Et qui de se ipso dicit Apostolis, Si habueritis fidē ut granum sinapis, dicetis huic monti, id est mihi, tol lere & mittere in mare, & ita fiat. Quod sic intelligen dum est: Granum sinapis quanto plus teritur, tanto fit acrius. Et ideo tale est istud, Si habueritis fidem ut granum sinapis, id est forem & constantem in tribu latione, tunc dicetis mihi monti, Tollere de Iudæa, & mittere in mare, id est transi ad gentes, per Apostolos enim Dominus prædicatus, cognitus & glorificatus est in gentibus. Totius autem uersus sententia hæc est, quod qui hic loquuntur securi, se Deum habere refugium & auxilium, dicunt: Nos futuram penam non timebimus, dū terra Iudaica conturbabitur, & dum montes & per montes mons montium transfe rerur in cor maris, quia nos montibus adhærebimus. Illi uerò qui conturbabuntur, uel pro turbatione mō tes deserunt, merito timebunt.

Sonuerunt & turbate sunt aque.] Ostendit quomodo montes, id est Apostoli ad gentes translati sunt, scilicet quia sonuerunt, id est sonitū in gentibus dederūt, quoniam Dñs intonuit per eos minis, coruscavit mi raculis, cōpluit præceptis: & ideo aquæ, id est doctri næ & ritus eorum qui per mare intelliguntur, id est gē rillum turbati sunt mala turbatione primū. Vnde qui dam ex eis de Paulo dixerunt: Quis est iste nouorum prædicatur daemoniorū? Et etiam montes, id est phi losophi & potentes eorum cōturbati sunt in fortitu dine

dine eius, scilicet Dei nostri, qui est refugium & uirtus, id est turbati sunt propter constantiam & patientiam ab ipso Apostolis darum. Potest ita quoque uersus iste legi, quasi dicar: Dum montes in mare transferentur, aquæ, id est Apostoli uel doctrine eorum, qui per mare intelliguntur, sonuerunt, id est contradixerunt illis motibus. Et hoc ideo, quia prius apud semetipsos conturbati sunt. Unde scilicet quia aquæ sonuerunt, & conturbatæ sunt, conturbati, id est, contristati sunt ipsi motes, id est Apostoli, quia & flagella sustinuerunt & p minorib. uel infirmiorib. timuerunt in fortitudine, id est in perseverantia & duritia eius sonitus.

Fluminis imperus. Turbatæ sunt in quâ aquæ, & motes conturbati sunt. Sed quæ cura? Nulla scilicet, quoniã quantacumque turbatio fiat exterius, nihil nocebit fide lib. quia imperus fluminis, id est abundantia spirituum donorum lætificat interius ciuitatē, id est populum Dei. Vnus enim fluuius est, de quo dictum est: Quoniam apud te est fons uitæ, qui unus multos facit imperus, quia in Petrum & in Paulum & in eorum confidit miles. iuxta illud: Qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ. Imperus in quâ lætificat ciuitatem Dei. Et hoc modo lætificat, quia altissimus Deus scilicet sanctificauit, hoc est confirmauit per imperum illum tabernaculum suum, i. milites suos. Et uerè sanctificatum est tabernaculum, quia non commouebit ullis tribulationibus à stabilitate fidei, & hoc ideo, quia Deus est in medio eius, quia equaliter est omnibus fauens, omnibus presens, tanquam quod medium est, equaliter habens se ad circumstantes. Et hoc modo est in medio, quia adiuuit iam & adiuuabit eam scilicet ciuitatem dando constantiam Deus & hoc mane, id est sedulo. Qui enim mane surgunt, seduli ad opera sua uidentur, & diluculo, id est per illuminationem facta per imperum illum uel adiuuabit eam mane. i. per resurrectionem suam mane prima sabbati facta, quæ fuit nobis ad diluculum, id est ad illuminationem. Per resurrectionem suam enim Domini, qui prius mortem timebant ad eum constantes facti sunt, ut non solum mortem non timerent, sed etiam desiderarent. Habet alia tractatio: Adiuuabit eam Deus uultu suo. Quod sic exponitur: Talibus signis ei aderit, ut presens sibi esse intelligatur.

Conturbatæ sunt gentes. Quia ciuitas Dei constans facta est in tribulatione, ideo gentes conturbatæ sunt bona conturbatione. Quæ enim prius conturbabantur ut destruerent, modo conturbabantur ut edificarent. Et etiam regna, id est reges prius erepti ut contradicerent, modo inclinati sunt ut adorent. Nec hoc mirum, quia Dominus non solum hominum, sed etiam uirtutum, id est supercælestium exercituum, qui prius locutus est per subiecta sibi creaturâ, modo nobiscum ens, id est Emanuel quod est nobiscum. i. nostre nature Deus. Et susceptor, id est medicus noster qui suscepit nostram infirmitatem curandam, & Deus Iacob, id est omnium Iustorum & subplatorum. ipse in quo modo dedit uocem suam principaliter per seipsum & per Apostolos, & ideo terra, i. plebs gentilis: quæ cum prius esset puluis, modo facta est terra culta, modo est mota ut fructificet.

Venite & uidete. Quia Dominus uirtutum nobiscum ens, & susceptor noster factus dedit uocem suam, ergo omnes uenite passibus fidei ut credatis, & credentes uidete ut uiuatis. Videte in quo opera Domini, quæ Dominus non solum hominum, sed etiam uirtutum nobiscum ens susceptor noster Deus Iacob (quod repetitum est ad commendationem) posuit ut prodigia, id est miranda & spectanda super terram, id est super illos qui de puluere sunt facti culta tibi auferes bella. Exponit opera illa, quasi dicat: Hæc in quâ sunt opera quæ Dominus posuit scilicet, quia Dominus auferens bella, id est tollens omnem contradictionem & repugnantiam sanæ doctrine, si non à paleis, saltim à granis usque ad finem terræ, id est in omni parte terræ. In omnem terram exiit sonus Apostolorum. Vel usque ad finem terræ, i. in tantum, ut illos qui prius rebellabant, faceret finem esse terræ, scilicet ut omni Bedæ tom. 8.

nem terrenitatem in se finiret. Dominus in quâ cõteret arcum, id est occultam impugnationem: & confringet arma, id est manifestam impugnationem, & scuta. i. defensionem malæ præsumptionis, defensionem scilicet peccati cõburet, & destruet igni non quolibet, sed illo quæ ipse uenit mittere in terram, & uult ut ardeat, scilicet per dilectionem Dei & proximi. Ipse dico dicens: Vacate, id est, uacuate uos uirtus, unde pleni eratis, ut impleamini uirtutibus. Et uidete, id est cognoscite me esse Deum. Quod deberis cognoscere, quoniam ego reuera sum Deus, qui exaltabor, id est glorificabor in uobis gentibus. Et tandem etiam exaltabor in terra Iudaica, quia de ea prædictum est: Et reliquias saluæ fient. Ecce hic manifestè notat Iudeorum & gentium incorporationem, de qua in titulo prædictum est. Potest & aliter psalmus iste à principio ordinari & cõstrui, ut sic dicatur: Deus noster, Dominus scilicet uirtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Dedit uocem suam, & ideo terra mota est. Et quomodo mota sit, præmissum est, uidelicet quia gentes conturbatæ sunt, & inclinata sunt regna. Ipse dico qui est refugium & uirtus & adiutor in tribulationibus, quæ nimis inuenerunt nos. Cætera non mutantur.

IN PSALMVM XLVI.
ARGUMENTVM.

MAchabæorum personæ carmen hoc quasi triumphale præcinitur, quoniam uictis gentibus uel Iudæis præuaricatoribus templum est cum sacris ritibus instauratum. Item legendus adlectionem Actus Apostolorum, postquam ascendit Christus ad patrem.

IN FINEM, PRO FILIIS CHORÆ
Psalmus.

EXPLANATIO.

Titulus notus est, Christum & Christianos in sinuans: quamuis ex persona filiorum Choræ totus sit hymnus cantatus, diapsalmatis tamen est interpositione diuisus. Primo modo commonentur gentes Domino laudes personare, quia populo acquiescunt cuncta subiecit, & in sua hereditate collocauit. Secundo ascensio Domini, & regnum describitur, quoniam sancti ipsius sunt sine fine fructuri.

COMMENTARIVS.

Mnes gentes plaudite. Dominus Deus noster fidem, in qua stamus, ex qua uiuimus, per quâ & saluamur, multipliciter uarieque per scripturas sacras reuelauit nobis. Sacramenta quidē uerborum uarians, fidē tamen eandē commēdans, ut dum ordo dicēdi uariatur, & res antiqua renouatur, sit homo in corde paratus retinere, & postea non sit piger eadē cogitare: & quod comedit, id est audiuit semper ruminare, ne inueniamur animalia in munda, sed munda, sicut in hoc psalmo res eadem quæ iam sæpè in alijs psalmis prædicta est iteratur. Cuius titulus est, in finem pro filijs Choræ, psalmus ipsi David. quod sic exponitur: Iste psalmus refertur in finem, cantatus à quibusdam filijs Choræ pro alijs filijs Choræ, id est ut alij filij Choræ imitatores Christi eius passionis fiant. Psalmus dico attributus ipsi David, id est per se actioribus in corpore Christi. Est enim uox Apostolorum sanctorum exhortatorium nos, ut Deo qui pro nobis descendit & mortem subiit, gratias in quantum possumus referamus, scilicet ut ore & opere ei plaudamus: & in quem Iudæi paruulum offenderunt, illum nos cognoscamus excellentem: & quem illi habuerunt irrisibilem, nos timeamus casto tamen timore terribilem. Potest uerò iuxta quosdam qui hunc psalmum

cum superiori unum faciunt, ita ad prædicta cōtinua-
ri, quasi dicat: Quia Dominus non solum in gētibus,
sed & in terra Iudæica exaltabitur. Ergo omnes gen-
tes plaudent Deo manibus, id est in bonis operib. lau-
date Deum, & iubilare ei in uoce non qualicumq; sed
exultationis, id est in exultatiua laudatione. Siue e-
nim tantum bene operamur, & uoce non laudare-
mus: siue econuerso faceremus, pigri essemus, & ideo
utrunque præcipitur.

Quoniam Dominus excelsus. I Ideo debetis oēs gentes
Deo manibus plaudere, & uoce iubilare: quoniam Do-
minus, id est Christus prius paruulus, modo factus ex-
celsus: prius desisibilis, modo factus terribilis, & mo-
do rex magnus non solum super Iudæā, sed sup omnē
terrā. Ipse inq; subiecit populos Iudæicos nobis Apo-
stolis & præconibus, & non solum populos, sed etiā
gentes, i. gentiles posuit sub pedib. i. sub affectionib.
nostris, ita ut qui à nostris prius interficiebamur, ab
istis honorabamur: & quia ab illis expulsi sumus, ab
istis recepti sumus. Et hoc modo, quia & populos &
gentes nobis subiecit, elegit assumendo, quā ante se-
cula elegerat, disponēdo hæreditatem suam & de Iu-
dæis & de gentibus nobis associandā. exponit quæ sit
illa hæreditas, scilicet elegit specie Iacob. i. uiros spe-
ciosos significatos per Iacob, quia Iacob dilexit, Elau
aut odio habuit. Duo enim fratres fuerūt in utero ma-
tris, pugnares & se inuicē collidentes: quorū alterum
Deus elegit, alterum reprobaui. Et accipitur alter, id
est Iacob in omnib. bonis, alter uerō in omnib. malis.

Ascendit Deus in iubilo. J Quasi aliq; diceret: Quo mo-
do elegit Deus hanc hæreditatem? Hoc modo scilicet,
quia in caelos ascendit, & inde spiritū S. misit, qui cor-
da nostra confirmauit, ut populi & gentes subijceren-
tur nobis. Sic quoq; cōtinuatur: uerē Dñs excelsus, q
iam ascendit illuc, quo sequi non poterunt qui eum
crucifixerunt. Et hoc in iubilo, id est in immentia læti-
cia & stupore Apostolorum, & Dñs ascendit in uoce
angelicæ tubæ. Angeli nāq; cōsolari sunt Apostolos
stupidos, & à se quodam modo abalienatos ascendē-
te Dño, quasi dicant: Corpus qdem tollitur ab oculis
uestris, sed Deus nō separatur à cordib. uestris. Vide-
te ascendēte, credite in absentem: sperate ueniētem
per occultā misericordiā, semp sentite eum præsentē.

Psallite Deo nostro. J Quia Dominus excelsus factus
est & terribilis, & rex magnus super omnē terrā, ergo
oēs gentes psallite & opere & uoce. & cui debeāt psal-
lere exponit: Psallite Deo, scilicet Deo patri nostro. i.
nobis ppicio, psallite regi nostro. i. filio, psallite & spi-
ritui sancto. Et debetis psallere, quoniam Deus est rex
factus per cognitionē nō tantū Iudæorū, sed oīs terrę.
Semp quippe Deus uelit nolit, Deus rex est uniuersę
terrę: sed tamen tunc tantū rex dicitur, quādo regna-
re cognoscitur. Vnde dicit Esaias: Qui eruit re, Deus
uocabitur uniuersę terrę. Rex inquam Deus est, ergo
psallite non insipienter, sed sapienter. Insipienter
namq; psallebant, dum idola adorabant: sapienter ue-
rō nunc psallunt, quoniam creatorem colunt.

Regnabit Deus. I Ideo sapiēter psallendū est, quia De-
us regnabit. i. regnare cognoscitur super oēs gentes,
& si non in paleis, saltē in granis, q. innuit cū dicit: quia
Deus sedet iam dispositioe, sedebit etiā in re super se-
dem sanctā suam. i. super animas iustorum. Præpara-
te itaq; uos Domino, & ipse sedebit in uobis: quia
Salomon dicit, Anima iusti, est sedes sapientię.

Principes populorū. J Verē Dominus regnauit sup gen-
tes, quia suscitabit gentes de lapidib. & faciet filios A-
brahæ. Quod sic dicit more, pphetæ, loquens per præ-
sens de futuro: Principes populorū gentiliū, qui quā-
diu lapidea corda habuerunt, disgregari à Deo erant,
modo sunt cōgregari cū Deo Abrahæ, scilicet facti filij
ipsius Abrahæ, non carnē eius gerentes, sed fidē habē-
tes. Et hoc ideo factū est, quoniam dij terrę. i. Apostoli,
qui habitati sunt quasi dij in terra, fortes. i. in tribulatio-
ne & prædicatione persistentes, sunt uehementer ele-

uati. i. honorati & exaltati, Domino scilicet coōpera-
te, & sermonē confirmante sequentib. signis. Valde
namq; elatus Petrus erat, cum etiā tactus umbre eius
ægros erigebat. Quare principes eius facile credide-
rūt, & fidē per eos susceperunt. Vel aliter, quasi dicat:
Ideo facta est receptio gentiū, quia facta est expulsio
Iudæorū. Qd innuit dicens: Quoniam dij. i. Iudæi, qui
propter legem & prophetas aliorum cōparatione e-
rant quasi dij, fortes terrę, id est præsumentes de ter-
renitate sua, de seculari scilicet potentia & gloria sunt
cleuati uehementē. i. tantum superbiunt, q. medicū
qui ad ipsos uenerat, necessariū sibi nō putauerunt, &
ideo eum occiderunt. & sic illud cōpletū est: Quia ex
parte contigit cæcitas in Israel, ut plenitudo, &c.

IN PSALMVM XLVII.

ARGUMENTVM.

AEstimatione hominū ignorantium Deum,
ex his quę in ciuitate operatus est, magnus
apparuit. Item legendus ad Apocalypsin Ioan-
nis, figura ecclesię Hierusalem futurę.

PSALMVS CANTICI FILIIIS

Chorę secunda sabbati.

EXPLANATIO.

Secunda sabbati, est secunda dies à sabbato, quę nūc secunda
seria uocatur, in qua die, sicut Genesis narrat, fecit Deus fir-
mamentū in medio aquarū, & uocauit illud cœlū, ubi sanctę ec-
clesię celsitudo præfiguratur, quę uelut inter inferiores & su-
periores aquas suspēsa inferior quidē angelicę sublimitati, sed
mundanę est conuersatione sublimiorū. Sicut ergo in uicesimo
tertio psalmo prima sabbati, quę facta est lux, resurrectionē Dñi
præmonstrat esse canendā: sic & in presenti secūda sabbati, quę
factū est firmamentū, ecclesię culmē ostendit. Cui filij Chorę. i.
Dominicę passionis huius cantici psalmū resonant. In prima po-
sitione laudes Dño dicunt, quod ecclesię suā dilatans cunctis ter-
rarū regibus potentia suam ostenderit. In secūda gratias agunt
de aduentu Saluatoris, cōmonentes antistites futuros ut gradus
in ecclesiā distribuant, per quos Saluator possit agnosci, qui sa-
mulos suos æterna protectione custodit.

COMMENTARIVS.

Agnus Dominus & laudabilis. J Domi-
nus Deus noster per distinctionem
operum suorum, aliud nobis innotuit,
quam ipsa simpliciter opera. Legit e-
nim in libro Genesis sex dieb. distin-
xisse opera sua. Et prima die fecit lu-
cem, & diuisit eam à tenebris. Per q. nos aliud quā
factum est, intelligere uoluit: per lucē quippe prima
die factā, intelligendū est q. per resurrectionē Dñi no-
stri Iesu Christi facta nobis lux est: quia datus est no-
bis de tenebris ad lucē, de morte ad uitā reditus. Per
eandē autē lucem à tenebris diuisam, intelligenda est
separatio fidelium & infidelium. Qui enim credūt in
mortem Christi, & eius resurrectionē, & similia, sunt
lux à tenebris separata. Quia de his dicit Apostolus:
Fuiſtis aliquando tenebrę, nunc autē lux in Domino.
In infidelitate uerō pmanentes, tenebrę sunt. Et de
hoc negotio primę diei habuimus superius psalmū
quendā in prima sabbati, scilicet Domini est terra &
plenitudo eius, orbis terrarū. In secūda uerō die sab-
bati, i. in die secūda fecit Deus firmamentum, & sta-
bilisuit illud in medio aquarū. per q. firmamentum de-
signatur ecclesiā, corpus illius capitis, de quo psalmus
præcedens in prima sabbati loquit. Quę ecclesiā pro-
prię accipitur in sanctis, qui nō facile cedunt tentatio-
nib. huius seculi. Soli enim corroborati in fide, & fun-
dati in charitate, dignē appellantur nomine firmamēti.
De quibus dicit Apostolus: Nos firmi in firmorum in-
firmitatē sustinere oportet. De ecclesiā quoq; alibi di-
cit: Eccle-

cit: Ecclesia Dei uiui, columna & firmamentum ueritatis. & totum tempus ab ascensione Domini usque ad communem omnium resurrectionem potest uocari secunda sabbati. In quo tempore per Apostolos & preces sanctos constituitur hoc firmamentum. i. ecclesia, & consolidatur in medio aquarum. i. malorum, quorum amaritudine circumdatur undique. de hoc firmamento non significante, sed significat agitur in hoc psalmo. Cuius titulus est: Secunda sabbati laus ceteri filijs Chorae. Quod sic intelligitur: Laus ista ceteri. i. hymnus exaltationis ceterarum de secunda sabbati, id est de rebus significatis, per res creatas in secunda sabbati, propositus filijs Chorae futuris, id est omnibus, quicumque imitatores passionis Christi esse uoluerit, ut magis & magis proficiat. Et est uox prophetae uel cuiusque perfecti de priori populo, cognoscentis per spiritum constituta esse ecclesia. Et exhortatis nos, ne nos subtrahamus, immo quoad possumus in hoc edificium ingredi nitamur, ut uiui lapides si non quadrati, saltem qualescunque, in eo sumus. Quia propter ingreditur commendare hoc edificium, dicens ita: Dominus pater futurus est magnus. i. magnificus per bona opera non in Babylonia, sed in ciuitate Dei nostri. Ciuitate hic accipit collectionem fidelium, id est ecclesiam, quae est ciuitas Dei nostri, per nostram naturam sum praefacti, quia pater ad uerbum incarnatus. Et Dominus etiam futurus est nimis. i. ualde laudabilis, cum nec cogitatione apostatibatur in monte sancto eius. i. in Christo, qui caput est huius ciuitatis. Et est mons sanctus consilius de morte, id est natus de Iudaico populo sine manibus. coincidentium, id est sine manibus. complectentium. Maria enim de qua natus est, non cognouit uirum: hic autem mons creuit & factus est magnus mons, & impleuit uniuersam terram. Non sit ergo piger ascendere in hunc montem, quia ipse non fuit tardus uenire ad te dormientem. Non enim oportet te laborare uel peregrinari ut hunc montem inuenias, sed si hunc montem non ascendis, & in eo non proficis, tunc uerò peregrinus eris.

Fundatur exultatione. Duo posuit, ciuitatem scilicet, & montem sanctum eius. Modo primum ager de ciuitate, postmodo ager de monte, dicens ita: Ciuitas regis magni. Cuius quia magnus magnam condecet esse ciuitatem. Fundatur ab exultatione. i. ab exultationibus uniuersae terrae. Nullus enim uerè exultat, nisi qui in Deo exultat. Et ostendit hoc per partes, scilicet quia mons Syon, id est quidam de Iudaeis, qui dicuntur mons Syon, id est mons speculationis, propter legalium obseruationem, sunt ciuitas regis magni, quia alter paries sunt. Et latera aquilonis sunt, etiam ciuitas regis magni, quia alter paries sunt. Latera aquilonis, sunt hoies desperatissimi de gentibus, qui maxime adhaeruerunt aquiloni illi quod dixit: Ponam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. In quibus quia superabundauit iniquitas, refrixit charitas quae, recte per aquilonem intelligitur. Aquilo namque contrarius uentus calidae plagae meridionalis est, quia frigidus est. Et ideo in aquilone diabolus, & oes frigidi in charitate intelliguntur, qui sanctis uiribus, qui uerum solem iustitiae semper praesentem habent, contrarij sunt. De his etiam fuit filius ille, qui deuorata substantia sua cum meretricibus abiit in regionem dissimilitudinis, & adhaerit uni principi illius regionis, aquiloni scilicet, sed tandem reuersus ad se: quia etiam ecclesia de desperatissimis & perditissimis constituta erat, dixit: Surgam & cibo ad patrem meum, &c. Ecce redeunte isto duo populi, ecce duo parietes ecclesiae. Per illum enim qui reuertitur, gentilis populus intelligitur, qui adeo à patre suo recesserat, quod etiam idola adorabat. Per illum uerò qui cum patre mansit, Iudaicus populus designatur, per seuerum in institutis legalibus, ex quibus duobus constituta est ecclesia & mons Syon: & latera aquilonis, sunt ciuitas regis magni. Habent quidam libri, Montis Syon, quae sic constituitur: Ciuitas fundatur ab exultatione uniuersae terrae, montis Syon. i. ab his qui de Iudaeis conuersi exultant. Et ideo ponit uniuersae terrae, cum de

Bedae tom. 8.

solis Iudaeis agat: quia inter ipsos Iudaeos quaedam tribus desperatissimae erant, ut tribus Benjamin, de qua fuit Saulus & omnes principes illius populi.

Deus in domibus. Mons inquam Syon & latera aquilonis sunt ciuitas regis magni. Et hoc modo, nam cognoscitur. i. per euidentia signa praesens esse cognoscitur, non tantum in domo una, sed etiam in domibus ciuitatis, id est tam in populo de gentibus, quam in illo de Iudaeis. Quod dictum est contra arrogantiam Iudaeorum, qui iactabant se de patre Abraham, & saluari se solos putabant: & merito cognoscitur Dominus in domibus eius, cum (pro quia) suscipiet tanquam bonus medicus eam infirmam sanandam, & tuendam. Et potest haec referri susceptio, uel ad occultam & continuam eius misericordiam uel ad incarnationem uerbi.

Quoniam ecce. Quasi aliquis dicat: Contra quos opus est, ut tueatur eam, dicit, Verè opus est: quoniam reges, id est non solum plebes, sed etiam sui principes, ut Diocletianus, Maximianus, congregati sunt ut impugnet eam. Et ecce (puta uerum quod dico) quia reges ipsi quantumcumque in ritu diuersi, conuenerunt in hoc unum, scilicet ut ecclesiam destruerent, & Christinum nomen deleuerent: sed tamen ipsi eidem reges uidentes hanc ciuitatem sic fundari, admirati sunt, &c. Potest in bono quoque praedictus uersus legi, & sic ad supra dicta continuari: Ideo dico quod d latera aquilonis sunt ciuitas regis magni, quoniam non solum plebes de gentilibus, sed etiam reges, ut Constantinus & multi alij. Vel generaliter reges accipere possumus, omnes illi ceteros motus suos bene regentes, qui omnes congregati sunt in hac ciuitatem. Ecce puta uerum quod dico, quia dissimiles moribus & lingua conuenerunt in unum, id est in eandem fidei concordiam. Quomodo autem hoc factum est? Hoc modo scilicet, quia ipsi reges uidentes ciuitatem istam fundari sic, id est tam euidentibus signis & miraculis, & quod unus paries esset ex praecipuo, alter ex circuncisione, admirati sunt in miraculorum exhibitione, conturbati sunt in conscientia delictorum, & sic commoti sunt ad penitentiam.

Et hoc ideo, quia tremor futuri scilicet iudicij ex comminatione praecorum eos apprehendit. Ibi scilicet in tremore erunt dolores in eis, ut dolores parturientis, id est penitentis dolores dico non steriles, sed fructuosos, parturire namque sequitur fetus. Attende hic ergo conceptionem, & recognosce parturitionem. Esaias enim dicit: Ex timore tuo Domine, concepimus, & spiritum salutis peperimus. Sic & hi reges ex timore Domini concepunt timore, & spiritum salutis postea pepererunt: quia credentes in eum quae timuerunt salui facti sunt. Et uerè erunt eis dolores ut parturientis, quia tu Domine conteres naues Tharsis, id est humiliabis superbiam gentilium, qui prius de incerto diuitiarum huius seculi tumuerunt in spiritu uehementi, id est in timore nimio propter futuri iudicij comminationem. Vel in spiritu uehementi, id est uitia comburenti, id est in flagranti ardore charitatis. Dei & proximi. Attende quae dicit, Naues Tharsis. Fuerunt qui dicerent per Tharsim designari Ciliciam, regionem opulentissimam & potentissimam, quia Tharsis ciuitas eius est metropolis. Alij quoque dixerunt quod ea ciuitas, quae nunc Carthago dicitur, Tharsis etiam olim uocaretur. Quod nulli mirum debet uideri, cum eadem etiam Birsia à corio tauri sit uocata. Cuius primordia per nauigationes & negotiationes, tantum floruerunt, quod non in digne per naues Tharsensium superbia gentilium significatur, de incerto diuitiarum ita praesumentium, sicut nauis de incerto flatu uentorum. Similiter quoque si per Tharsim Cilicia designatur, non in digne per Ciliciam patriam opulentam, & gloriosam superbia gentilium designatur. Potest & secundum nominis interpretationem congruè hoc dici. Tharsis enim interpretatur exploratio gaudij, per quod recte gentiles designantur, qui prius in terrenis & transitorijs gaudijs explorabant, quia uerè in eis beatitudinem esse putabant. Quorum naues, id est

F 3 superbiā

superbiam & gloriam contriuit & humiliavit Dominus in spiritu uehementi.

Sicut audiuius.] Sic continuatur: Tremor apprehendit reges, ipsos dico dicentes: Sicut audiuius, & cetera. Vel ita simpliciter potest continuari: Quia Dominus conteret naues Tharsis, id est, humiliavit superbiam gentium, ideo sicut audiuius promissum, sic uidimus cõpletum: sicut audiuius in promissionibus, sic uidimus in exhibitionibus. Vbi autem uidimus? scilicet in ciuitate Domini, qui etiam uirtutum, id est in percellentium exercituum, dicitur Dñs. In ciuitate dico Dei nostri, id est pertinemens ad ius uerbi, quod est Deus noster, id est nostræ naturæ particeps. Et hoc ideo, quia ipse Deus uerbum fundauit eam in se ipso. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus, non temporaliter quidem, sed fundatio eius manet in æternum.

Suscipimus Deum.] Hic manifestè agit de morte sancto, sicut & superius de ciuitate. Quasi dicat: Hoc modo Deus noster eam fundauit ciuitatè, quia ò Deus pater, nos suscepimus illum qui nõ solum dicendus est misericors, sed ipsa misericordia emphaticè. Et si non in omnibus, saltem in medio templi tui, id est in perfectis. Templi enim Dei sunt omnes que sacramenta fidei perceperunt, sed qui inter hos formam quidè pietatis habent quia sacramenta perceperunt, sed uirtutè eius abnegant, quia opera pietatis nõ obseruât. Hi in quibus sunt quasi circuitus huius templi, quoniam & formam pietatis habent, & uirtutè eius tenent, quia opera fidei exerceant: hi in hoc templo medium sunt, & suscipiunt in se Dominum, quia in eis habitat fide & operatione. Illi uerò alij & suscipiunt & non suscipiunt. Suscipiunt per sacramenta, non suscipiunt per opera.

Secundum nomen tuum Deus.] Quasi dicat: Nos in quibus, qui in medio templi sumus, suscepimus: sed nunquid pauci per hoc, quia medium templi? Non. Immo multi. Quia ò Deus secundum nomen tuum, id est secundum hoc quod dilatatum & diffusum est nomen tuum, sic, id est ad eum modum dilatata est laus tua. Quasi dicat: Sicut ubique per præcones tuos nominaris, sic ubique laudaris. Vel aliter. Laus tua est sic dilatata, sic magnificata, ut secundum nomen tuum sit. id est secundum hoc quod conuenit nomini tuo. id est maiestati nominis tui. Nam est extensa usque in fines terræ, quia in omnibus partibus terræ est uel in illis est, qui se fecerunt fines terre, nihil præter sola necessaria, & uix etiã ea recipentes. Et ne aliquis erroneus dicat: ergo pauci collocati erunt ad dexteram, multi uerò ad sinistram, & ideo Deus paucitatis dextrorum miserus, quosdam de sinistris transfert ad ipsos: obuiat huic errori propheta per spiritum sanctum, dicens ita, Dextera tua Domine plena est nõ hædis sed agnis, quia plena est iustitia. id est talibus qui possint dici ipsa iustitia. quod est dicere: Nulli mali, sed soli iusti ad dexteram Dei collocabuntur. Et iusti erunt multi, mali uerò pauci: quia nihil est tam obnoxium paucitati, quam quod est debitum perditioni.

Lætetur mons Syon.] Quia ad dexteram ponentur tantum iusti. Et hi non erunt pauci, sed multi. Lætentur ergo qui ponendi sunt ad dexteram, qui uerò positi sunt ad sinistram, enitantur transferri ad dexteram. Quod sic dicit: Lætetur mons Syon, id est lætentur illi qui de circuncisione ponendi sunt ad dexteram: & exultent etiam filie Iudæ, id est filij confessionis, scilicet illi qui de gentibus per confessionem facti sunt tibi filij, quia & ipsi ad dexteram ponendi. Exultent inquam Domine, nõ propter se, sed propter iudicia tua. id est propter iusta præcepta tua custodita. Vel propter iudicia tua; scilicet quia placuit tibi in iudicatis, quod ex parte cæcitas contingeret in Israel, & sic plenitudo gentium intraret. Vnde debent exultare & filie Iudæ, id est filij confessionis quæ receptæ sunt: & etiam fideles de Iudæis, qui excecati non sunt. Vel propter iudicia tua futura, iam partim euasa, scilicet in spe. Spe enim salui facti sumus, tandè prorsus euadenda: uidelicet quia

non caderet unum granum in multitudine palearum comburendum.

Circundate Syon.] Hactenus locutus est quasi de his qui medium templi sunt, nunc conuertit se ad eos, qui circuitus templi sunt, hortando eos ut fiant medium. quasi dicat: Ponendi ad dexteram exultent, uos uerò positi ad sinistram, qui adhuc estis circuitus templi, circundate Syon mediam, & nõ mala circundatione, scilicet licet ut inhi diemini ei, sed completimini eam per dilectionem, ut imitemini & narrate, quæ narretis non in temeritate uestra, sed in turribus, id est in autoritate turrium eius, id est freti autoritate sanctorum Apostolorum, qui sunt turres eius ciuitatis, de qua alibi dicit: Valida est sicut mors dilectio. Sicut enim potens fuit diabolus ad destruendum, ita Christus quem sola charitas ad nos uenire fecit ad reficiendum. sicut ille ad deiciendum, ita iste ad erigendum. Ponite inquam corda uestra in uirtute, & in hac uirtute distribuere, id est distributum accipite domus eius. Quasi dicat: Dux domus huius ciuitatis sunt. Illi qui circuitus templi, & qui medium eius sunt. Quos distributum debet accipere, qui uis fidelis ciuitatis, de qua alibi dicitur: circuentes uerò, ad deuitandum. Vel per domos, quasi diuersas familias possumus accipere. Vna enim quasi familia sunt eminentes in castitate, alia in largitate, & sic secundum propria dona spiritus sancti diuersæ sunt familiae, quas distribuere debent. Vt in istis hoc imitentur, in illis illud. & sic in singulis, quæ bona sunt. Ideo dico ut hæc faciatis, ut bonum exemplum alijs sitis, scilicet ut enarretis non solum in præseni filijs uestris, sed etiam enarretis posteris uestris in alia progenie futura: hoc scilicet, quoniam hic Deus qui susceptus est, in medio templi, est Deus noster, id est Deus nostræ naturæ: hoc est, & uerus Deus & uerus homo, manens in æternum & in seculum seculi. Et ipse per se ipsum, non per sibi subiectam creaturam reget nos in bonis operibus hic, & sic perducet nos in æterna secula.

IN PSALMVM XLVIII.
ARGUMENTVM.

Communis exhortatio ad omnes homines dirigitur, ne seculi diuitias magni pendat: sed pro his potius si forte adfluant, Deo gratias referant, easque pro æterna requie dispendent. Item uox ecclesiæ super Lazaro & diuites te purpurato.

IN FINEM, FILIIS CHORÆ
Psalmus.

EXPLANATIO.

Tituli huius uerba cuncta trahunt ad Dominum, illiusque cruore redemptos. Per totum Psalmum uerba sunt omnia potentis filij. In prima sectione narrat, qualia diciturus uel daturus sit fidelibus tempore incarnationis sue. In secunda quæ sunt stultis uentura. In tertia quæ iustos impiosque secutura sint. In quarta commonet suos, ne timeant diuites seculi, qui omnia bona sua cum luce relinquant.

COMMENTARIVS.

Vdite hæc omnes gentes.] Titulus est talis: In finem filij Choræ, psalmus David. hoc est, iste psalmus David prophetae uel cuiusque fidelis perfectæ animæ de priori populo, uel de posteriori relatus in finem proponitur filij Choræ,

Choræ, ad hoc scilicet, ut deivent usitatam peruersi-
onem. Usitata enim peruersitas in hominib. est, quod
cū deberent uiuere secundū Dei uoluntate, potius uo-
lunt Deū uiuers secundū suam uoluntate. Et dū ipsi
nolunt corrigi, uolunt Deū deprauari, arbitantes nō
esse iustū q. ipse uult, sed q. ipsi uolunt. Et qui diligūt
eum propter terrena commoda, & bona temporalia,
murmurant aduersus eū, cum uidēt bonos tribulari,
malos prosperari: quasi nō dignetur regere humana,
non curet hæc infima. Contra tales loquitur diuinus
fermo etiam in hoc psalmo. Ad quem nō oportet ut
nos attentos uos faciamus, quia ipse propheta uos sa-
tis reddit attentos: & non solū uos, sed omnes homi-
nes iustos, siue iniustos, dicens ita: Omnes gentes, id
est gentiliter adhuc uiuentes, audite hæc quæ dicam,
ut corrigamini. Quare dicit omnes gentes: nunquid
noxi tam clamosa erat, ut omnes possent audire? Non
utique, sed præuidit per Spiritum sanctū illud, quod
in illo uero populo Iudaico fuit scriptū, & lectum per
omnes gentes reuelandum: esse atq. relegendum. Et
ideo dixit: Audite omnes gentes, & uos etiam om-
nes qui habitatis orbem, percipite hæc auribus. Vide-
tur hoc esse repetitio, nisi forte dicamus, quod prius
alloquitur iniquos, hic uero iustos. Et quærat aures il-
las, quas Dominus requirit in euangelio dicens: Qui
habet aures audiendi audiat. Illi enim soli aure audi-
endi audiunt, qui inhabitant terram, id est carnē suā,
non quos ipsa inhabitat, hoc est qui nō subiacent car-
ni suæ, sed dominantur ei illicitis motus omnes bene
regendo. neque portantur à lecto doloris, immō
ipsum portant. & ideo dicit: Omnes qui habitatis or-
bem, id est qui inhabitando & excolendo terram car-
nis uestræ, facitis eam orbem, id est orbiculatam &
perfectam. Vos inquam percipite hæc quæ dicam: &
non simpliciter, sed auribus, id est aure audiendi. Qua
si dicat: Nunc quidem boni & mali commixtim audi-
re, quia quando erit tempus diggregationis, tunc appa-
rebit qui audierint eam causā, quique sine causā.
Sine causā enim audiūt, in gentilitate permanentes:
cum causā uero audiunt, qui orbem inhabitant. Audi-
ant inquam hæc. Quique terrigenæ, id est omnes
imaginem terreni portantes, & hæreditatem in ter-
ra sibi querentes, uelut gigantes super pectus suum
gradientes, qui serpentinos pedes habebant, quia de
terra erigere se non ualebant. Et omnes filij homi-
num, id est portantes imaginem filij hominis, id est
Christi. Et ideo filij, id est imitatores uerorum homi-
num Patriarcharum scilicet, & Prophetarum, ipsi et-
iam audiunt hæc. Terrigenæ quidem audiunt, pro-
pter iudiciū: filij uero hominū, propter præmium. &
est repetitio, per grauiora tamen & expressiora uoca-
bula. Expressius enim hoc nomen Terrigena mali-
ciam notat, quam gentes. Diues quoq. & pauper col-
lecti in unum, quia in eadem area mixta sunt paleæ, &
grana: simul audiunt nunc docerem, ne separatim in
futuro Deum audiunt iudicandum. Audient enim
tunc diuites: Itē maledicti in ignem, pauperes ue-
ro, Venite benedicti, &c. Diues uocatur, qui uel ha-
bet diuitias, & inde inflatur: uel qui non habet,
sed habere uult, ut inde extollatur. Similiter pau-
peres dicuntur, qui nec habent, nec curant habere:
uel si habent, sunt tanquam non habentes. Non
enim consulit Deus arcam uel cellam uinariam, sed
consulit conscientiam: & hoc modo multi qui non
sunt diuites corpore, damose diuites sunt corde, &
multi diuites corpore, salubriter pauperes sunt corde.
Tales pauperes diuites illi erant, de quibus Apo-
stolus Timotheo dixit: Præcipe diuitibus huius se-
culi, & cætera.

Os meum loquitur sapientiam.] Ideo, quæ dicam debe-
tis audire, quia quædam magna erūt. Nam os meum
loquitur sapientiam ueram: & quia multi sapientiam
loquuntur ore, non tamen ex corde, ut populus ille

de quo dictum est: Populus iste labijs me honorat
cor autem eorum longè est à me, quia meditatio pro-
priè cordis est, ideo subdit: Et meditatio cordis mei,
id est cor meum meditans, non negligens loquetur
prudentiam, scilicet ut quisq. provideat cur timen-
dum sit in die mala, & sic laboret ut ibi non timeat.
& est dicere: Quæ dicam non ore tantum dicam, sed
ex corde proferam. Et ne putarem quodd loquere-
tur ex suo ore, & ex suo corde, & ideo uilipendere-
mus, dicit: quia quæ loquetur, prius audiet aure au-
diendi, à ueritate intus sibi præfidente. Multi enim lo-
quuntur, qui quod dicunt, non audiunt. Quales sunt
omnes illi, qui dicunt & non faciunt. De quibus Do-
minus dicit in Euangelio: Super carhedram Moyfi sa-
derunt scribæ & Pharisei, quæcunq. dixerint uobis,
facite: secundum uero opera eorum nolite facere. Et
ideo dicit iste, quia prius audiet, & deinde aperiet. Et
hoc quod dicit: Inclinabo in parabolam aurem meā,
quod est dicere: Priusquam loquar, humiliabo uim
audiendi in me, ut ueritate intus præfidente audiam.
Humiliabo dico in parabolam, quia necesse est ut ad-
huc parabolicè audiam, quia quamdiu in hoc corpo-
re sumus, à Domino peregrinamur, & ex parte tantū
uidemus. Vnde Apostolus: Videmus nunc per specu-
lum in ænigmate. Quantumcumq. enim aliquis res-
culpat & excolat cor suum, quantumcumq. ad inter-
iora uidenda confugiat: tamen dum in hac corrup-
tionis sumus omnes, uisio quam habemus est quasi
ænigma, uel parabola, id est quædam similitudo ob-
scura ad illam uisionē, quam soli boni habebūt post
hanc corruptionem: erit tamen ibi corporalis uisio
Christi cōmunis, sicut & hic fuit bonis & malis. Quia
dictum est: Videbunt in quem transixerunt. Solis au-
tem dilectoribus illa uisio reseruatur, de qua Domi-
nus dicit: Si quis diligit me, diligetur à patre meo, &
ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et de
hac dictum est: Tollatur impius, ne uideat gloriam
Dei. Nec hæc uisio exterioribus, sed tantum interio-
ribus oculis poterit uideri. Inclinabo inquam aurem
ut audiam, & deinde aperiam propositionē meam, id
est illud, quod posui me ostensurum in spalterio, id est
in corpore per operationem. Sicut enim musicus ali-
quis utitur psalterio, ut instrumento ad sonum ali-
quem perficiendum: sic anima utitur instrumento
corporis, ad id quod à ueritate interius audiuit ape-
riendum. Expressius enim cognoscitur, quando in
dictis & factis aperitur.

Cur timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit
me.] Sic continuatur: Dico quia aperiam propo-
sitionem meam. Hæc autem est illa propositio: Ego uel
quis alter cur timebimus in die mala? Ideo scilicet,
quia iniquitas calcanei circumdabit nos, quasi dicat:
Hæc causā timoris in potestate liberi arbitrij mei est,
ut possim eam admittere, uel uitare. Vitabo, & sic in
die mala non timebo, sed gaudebo. Dies mala, est
dies calamitatis & miserig, quæ multis erit mala, mul-
tis etiam bona. Sicut enim mala perituris, ita bona
saluandis. In qua perfectus iste qui hic loquitur, ti-
mere se dicit, non propter se, sed transferendo alios
in se. Quod autem dicit, Iniquitas calcanei mei cir-
cumdabit me: sic potest accipi, ut per calcaneum, qui
pars pedis est, pes totus intelligatur: & postea id
per quod fit (pro eo quod fit) scilicet pes pro uia. Et si
calcaneus noster erunt uias nostræ, uia scilicet pra-
uæ. Quicquid enim ex nostro habebimus, prauum
erit: quod uero ex Deo, bonum est. Et erit hæc sen-
tentia: Iniquitas calcanei mei, id est uiam meam,
quæ prauæ sunt circumdabit me, id est opprimit me
in die mala. Et hæc erit timoris mei, uel cuiuslibet
causa. Sed quia in potestate liberi arbitrij nostri est,
ut prauas uias insistamus, uel non uitemus uias
prauas, & insistamus uiam rectam, illam scilicet quæ
dicit de se: Ego sum uia & ueritas, & uita. & sic

non timebimus, immò gaudebimus. Vel aliter, per calcaneū facile subruimur: quia magis ei innitimur, & ideo per calcaneum peccata illa signantur, quibus facilius ad interitum subruimur, criminalia scilicet. Iuxta quod sic dicitur: Iniquitas calcanei mei, id est iniqua subuersio mea, criminalia scilicet peccata circumdabūt me in die mala, & ideo timebo. Vel aliter: Calcaneus extrema pars pedis est, & ideo per calcaneum designatur finalitas operū, inquam nobis diabolus maximè insidiatur: quia si finis malus fuerit, præcedens uita nihil ualebit. Vel aliter: Per calcaneū in quo firmius stamus, status noster designatur, humilitas scilicet & charitas. quæ semper in nobis diabolus per eorum cōtraria destruat conatur. Dicit enim beatus Gregorius: Quia nō curat ut nostra tollat, sed ut charitatem in nobis feriat. Talis ergo sententia est: Ideo in die mala timebo, quia iniquitas calcanei mei, id est iniqua subuersio eius, in qua firmius stare debui id est charitatis & humilitatis circumdabit me, id est opprimet me ibi. Vel aliter: Per calcaneum, qui terræ adhæret, carnalia desideria designantur, quibus nos inhaerentes facile labimur. Et ideo magis in hac re insidias in centoris patimur, cuius caput cōterere debemus. Vnde Euæ & serpenti dictum est: Ipse insidiabitur calcaneo tuo, tu conteres caput eius. Serpens enim, id est diabolus, calcaneo, id est lapsui carnis nostræ semper insidiabitur, ut per id nos decipiat in quo fragiles sumus. Sed nos caput eius, id est principium prauæ suggestionis eius ad petram, id est Christum conterere debemus, ne ad effectum scilicet producat, quia beatus est qui tenebit & allidet eum ad petram. Sed quia quasi dicat in potestate mea est, hæc omnia uel deuitare deuitabo, & sic nihil timeo.

Qui confidunt. Describit qui sint illi qui timeant in die mala, uel quos iniquitas calcanei mei circumdabit, omnes illi scilicet qui confidunt in uirtute sua. potest quoque superior uersus totus sub interrogatione, si quis nolit dicere, quod perfectus ille qui hic loquitur, alios in se transferendo timeat: sed fit quasi dicat, Ego uel qui uis perfectus, cur timebimus in die mala? Nunquid enim iniquitas calcanei mei circumdabit me? Vtiq; nō, quia solos illos circumdabit, qui confidunt in uirtute sua, id est de se presumentes, & non in Domino sperantes. Et qui gloriatur in multitudinē suarum, id est terrenarum diuitiarum, non in Domino, qui promittit humilibus altitudinem, claritas minatur damnationem.

Frater non redimit, etc. Gloriantur inquam in diuitijs, in quibus non est gloriandum: quia nec etiam in amicis quod præciosissimum genus est diuitiarū, non est gloriandum. Et uerè in amicis non est gloriandum, quia homo simpliciter quantumcunq; sit amicus, non redimet aliquem à uentura ira. Et uerè homo non redimet, quia etiam frater homo non redimet. Frater iste homo, est ille qui uerus Deus, & uerus homo est. Qui dixit: Ite nunciate fratrib. meis. Et cum quo patrem Deum cōmunem habemus. Vnde necesse est ut quisquis uocat illum patrem, uocet & hunc fratrem. Qui homo frater licet omnes communiter redemerit, si ad eum accesserint, illos tamen non redemit, qui sanguinem iusti conculcant, & præcium suum non bibunt, id est qui nō delectantur in passione eius, sed in uacuum gratiam Dei recipiunt. Vnde Apostolus: Hortamur uos, ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Frater inquam homo nō redemit eum, & hoc ideo: quia non dabit Deo, id est illi homini fratri placationem suam, id est propriè ad ipsum pertinentem, scilicet non exhibent ueram humilitatem & ueram obedientiam, per quæ ipsum placatum sibi reddat, sicut & ipse patrem per ea placauit. Quod est breuiter dicere: Quia non imitatur eum, & qui non dabit præcium redemptionis animæ suæ, id est per quod redimat animam suam. De hoc præcio

dicit Dominus in euangelio: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis. Mammona Syriaca lingua est pecunia. & pecunia est iniqua: quia dicit beatus Hieronymus. Omnis diues aut est iniquus, aut hæres iniqui, hoc autè summa iniquitas est, si quod Deus fecit commune, aliquis sibi soli priuatum uelit facere. Aliibi rursus dicit Dominus: Facite uobis sacculos non putrescentes, thesaurum non deficientem in cælis, quo fur non accedit, & tinea non corrodit. Ille enim præciū redemptionis animæ suæ uerè dat, qui digne eleemosynam dat, id est, qui & seipsum & sua dat. unde dictum est: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Nō dabit, inquam, præciū pro anima sua, & ideo laborabit in æternum, id est temporalis eius sollicitudini addetur sollicitudo æternæ misericordiae. Et sic licet eius uita finiatur, labor tamen non finietur. Et ipse ueniens in finem uitæ suæ, deliciose scilicet, quam sibi elegit, uiuet adhuc non ut coronetur, sed ut puniatur in inferno.

Non uidebit interitum. Ideo meritò labor eius erit æternus, quia ipse neque uidet neque uidebit, id est nō attendet uerū interitum, interiore scilicet: sed tantū exteriolem, cū uiderit sapientes exteriores morientes. Dicit enim ita: Ecce hic sapiens erat, seruire Deo omnibus modis satagebat, & tamè mortuus est. Quid profuit ergo ei sanctitas sua? uel quid iuuat eū bonitas sua? Nihil utiq;. Ergo dū uinam epulabor, gaudebo. Nec in sanctitate huiusmodi laborabo. Et hæc dicens miser exteriorè tantum, & non uerū mentis attendit interitum. Et quia uerū non attendit interitū, ideo insipiens & stultus peribit simul, id est in corpore & anima. Inspiens est, quisquis non attendit in quantia hic sit miseria: stultus uero, qui sibi nō puiderit in futuro.

Et relinquet alienis diuitias suas. Peribunt quidem stultus insipiens, & pereuntes diuitias suas, in quibus scilicet gloriabantur, relinquent illis qui nihil sibi nec eleemosynas nec orationibus proderunt. Nam & si relinquent nepotibus uel filijs, relinquent tamen eis ut alienis, id est nihil sibi proficientibus. Nihil enim proderit alicui post mortem, nisi quod fecit hinc portabit: aut nisi talis fuerit, qui hoc promeruerit, ut orationibus & eleemosynis possit iuari. Relinquent quidè alienis, & nullā utilitatē habebunt inde, nisi quod sepulchra eorum marmorea sunt, domus illorū in æternum, id est ita ornant ab illis alienis sepulchra illorum, quasi credant eos æternaliter ibi mansuros. Ornant enim locū, ubi corpus ponatur: sed nō attendūt, ubi spiritus apud inferos torquat. Præterea quoque ab eisdem alienis habent hoc aliud inuile, scilicet quod tabernacula, id est palatia eorum, à quibus quia migraturi sunt, dicuntur tabernacula entia in terris suis, id est in prædijs suis. Illa inquam tabernacula per inhabitatores suos uocauerunt nomina sua, relinquentium scilicet, id est agunt memoriam eorū in anniuersarijs eorū, cientes eos nomine, & bene se saturantes: & hoc nō tantum fit in filijs, in nepotibus, sed in progenie decedenti & in progenie subsequenti, id est in omnibus posterioribus qui ritus ut fertur, & fuit, & adhuc est gentiliū. Nos uero transtulimus illū in religionis obsequiū, ut in anniuersarijs nostrorū, scilicet patrum non eos nominibus euocemus, sed Deum pro ipsis per Missarum celebrationes & eleemosynas inuocemus.

Homo cum in honore esset. Quasi dicat: Tales inquam non dantes Deo placationem suam, neque præcium redemptionis animæ suæ, & relinquentes alienis diuitias, periti sunt: quia in æternum laborabunt, & inde non sunt ipsi excusabiles, & auctor accusabilis, imò ipsi accusabiles, & auctor excusabilis: quia ipse auctor tales eos fecit, qui ratione possent uti, sed culpa eorū hoc est factū, ut essent sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Quod sic dicit: Homo cum in honore esset positus, quia ad imaginem & similitudinē

Dei factus, & ratione uti posset, non intellexit. i. non intelligenter egit, quia ratione non attendit. Vnde reliquit alienis diuitias suas. Nam si intelligenter ageret, potius illi fratri homini de quo supra dictum est, eas commiseret, membra eius fouedo atq; uestiendo, qui ipsas multiplicatas ei restitueret. Et quia non intelligenter egit, ideo comparatus est iumentis insipientibus, id est curuatis in hæc terrena, sicut bruta animalia, quæ natura sibi prona, atq; uentri obedientia. Et hoc modo factus est illis uere similiter, scilicet ut rationis usu careret, sicut & illa. Attende humanum genus totum per hominem hic designari, qui in primo homine rationis damnum pertulit.

Hæc uia illorum scandalum ipsius. Via accipitur pro uita. Et est quasi dicar: Talis uita illorum quos supra diximus, scilicet non intelligenter hoc & illo modo agere, & iumentis insipientibus similes esse, sic ipsis tantum ad scandalum, id est ad damnationem æternam, non tibi o Christiane cui loquor, id est tu non approbes nec insistas talia qualia illi insistant, ne & tibi sint ad scandalum, sicut illis sunt. Et ideo dico illis sint ad scandalum non tibi, quia postea, id est postquam ipsi sic insisterint, sic male uixerint, complacebunt, id est alijs sicut & sibi placere uolunt. & hoc in ore nō Dei, sed suo, id est talia persuadenti, quod est dicere: Ad hoc alijs placere uolunt, ut quæ ipsi præuē insistant, eis persuadent, uel aliter. Hæc uia illorum scilicet non intelligenter agere, est ipsis ad scandalum, id est ad offensionem & damnationem uidelicet, quia se factos ad honorem Dei non attenderunt, & tamē postea, id est postquam sic interius scandalizati & similes iumentis facti sunt, complacebunt, id est complacere & Deo & sibi, suisq; similibus, & ueri prædicatoribus. Volunt Deo quidem, quia de abundantia frugum & de minorum luorum ei gratias agunt, exterius ei benedicentes, cui corde male dicunt: sibi uero suisq; similibus placent, dum infirmitatem suam accusant & dicunt, Nos naturaliter infirmi sumus, & ideo non possumus quin fragilitati nostræ consentiamus, & similia. Prædicatoribus quoq; ueri placere uolunt, dicentes: Domino nihil sanctius, nihil rectius, quam ieiunia, elemosynam dare, & cuncta quæ dicitis facere, sed tamen hæc eadem in cordibus odiunt. Adhuc quoq; principium ueris huius aliter dici potest, ita scilicet: Homo quidem positus est in honore, quia ad imaginem & similitudinem Dei factus est, sed tamen hac uia, imago scilicet & similitudo Dei, quæ debent esse uia illorum: quia hoc attendere deberent, cum aliqua mentio inde fit, est illis scandalum, quia audire nolunt, uel est eis scandalum, id est iter ad æternam damnationem, quia negligunt. Et tamen postea quam sic deprauati sunt, complacebunt, sicut prædictum est.

Sicut oues in inferno. Quasi dicat: quia scandalizati sunt, & tamen complacere uolunt, ideo sunt positi in inferno interiori, id est in cæcitate mentis, ipsi dicentes sicut oues, id est non spiritu feruentes, sed debiles ut oues, & herbam rodentes, id est carnales delicias appetentes. Et quia positi sunt in inferno entes sicut oues, ideo mors, id est, diabolus depascet eos, id est erit pastor eorum. diabolus autem ideo mors dicitur, quia causa & mortis animæ & mortis corporis fuit, cum primo homini ut in regionem dissimilitudinis à Deo suo recederet, suasis. Ibi enim mors animæ facta est, quam pœna mortis corporalis subsequuta est. Et sic uita, id est Christus pastor omnium illorum, quorum conuersario in cœlestibus est ad salutem: ita diabolus est pastor omnium illorum, qui animum in terrenis figit ad damnationem. uel sic potest dici: Mors depascet eos, id est comedet eos, quia delectabitur in eis. Serpenti enim, id est diabolo dictum est, quia terram, id est, malos comedet.

Et dominabuntur eorum. Quasi dicat: quia mors depascet illos positos in inferno, necesse erit, ut persequantur pios, & tamen nulla cura: quia & si nunc dum

tempus hyemis & noctis est, dum herbulæ uirent & arbores arent, impij secundum carnem uideantur opprimere iustos: tamen ueniente estate aliter erit, quia in matutino, id est in mane illo, quando uerus sol iustitiæ apparere incipit, quod mane erit sine succedente nocte, tunc iusti dominabuntur eorum, scilicet in prioribus. iuxta illud: Iudicabunt sancti nationes, & dominabuntur populis. Et ideo iusti dominabuntur eorum, quia ipsi peribunt, quoniam auxilium eorum presumpserunt in hac uita à gloria eorum, id est à diuitijs & amicis & cæteris talibus ueterascer, id est annihilabitur eis positus in inferno exteriori, ibi sicut prius fuerant in inferno interiori hic positi.

Verumtamen Deus redimet. Sic continuatur: Tales, quales prædiximus, non dantes Deo placationem suam, & cætera. Frater homo nō redimet, sed tamen Deus redimet animam meam de manu inferi, id est de conformatione talium inferorū, & de potestate etiā inferni exterioris, cum iam acceperit me inde. Assumēdo enim me per naturam meā de uirginis utero & de sepulchro: assumendo me quoq; per mihi conuulsum post uictoriam mortis, ab inferis, accepit me iam de ipso inferno exteriori, unde certus sum, quia tandem etiam me accipiet. Sic dicitur hoc, secundū q, uox est alicuius de posteriori populo: si uero loquar hic aliq; de priori populo, tunc acceperit dices de futuro, quasi ille per spiritum sanctū hoc præuidens certissimè futurum esse denūciat. Ira quoq; dici potest: Verē erit me de potestate inferorum, cum iam acceperit me de massa perdendorum, quilibet enim particeps est resurrectionis primæ, particeps erit & secundæ.

Ne timearis. Quasi dicat: Quando quidem hi quos mors depascet, in futuro peribunt, iusti uero dominabunt: ergo tu Christiane, qui hæcenus murmurabas contra Dominū, quia uidebas bonos tribulari, & malos prosperari: ne timearis amplius frustra te Deo cre didisse, cū quiuis impius homo fuit diues factus, & maxime cū etiam gloria domus eius pecunia scilicet, amici, possessio & similia fuerit multiplicata, sed potius ac si dicat: Si uides eum florentem, attende eum tandem morientem, & postmodo arelcentem.

Quoniam cū interierit. Ideo cū talia uideris, timere nō debes, quoniam nihil ei proderit: quia cum interierit, non sumet omnia illa secum. Nihil etiam præter peccata porrabit secum. Et uerē nō sumet secum omnia, quia gloria eius qua ipse sibi hie elegit, nō descendet cum eo ad inferos, immo reputabitur ad gloriam, uertetur ad ignominiam.

Quia anima eius. Merito nō descendet cum eo gloria, quia ad maiorem cumulum peccatorum non deerunt ei, dum uiuet fomenta adulatorū. Quod sic dicit: Anima eius, id est animalitas eius benedicetur lingua adulatorum in uita ipsius, quā ipse elegit, scilicet in uita defluente delicijs. Quia dicent de eo adulatores: Iste equidē bene uixit, dū uixit, immo dē certē male uixit dum uixit: quia male seculū egit. Quid quid enim iocundē hic ingerit, tristissimē in inferno digere, & cuius uita hic benedicetur, spiritus eius in inferno torquetur: & ideo etiam merito nullam habebit gloriā, quia hoc aliud accedit ad cumulum miseræ eius, scilicet quod confitebitur tibi, id est laudabit te tūc tantum, cum benefeceris ei: id est, cum aliquid prosperabit: maledicet uero tibi, cū damnū aliquod partiet.

Introbibit usq; in progeniem. Quia & uita ipsius benedicetur, & non nisi conductus tibi confitebitur. Ideo introbibit usq; id est ualde in progenies suorū patris, id est ualde assimilabitur patribus, non Abraham, non Iacob & alijs iustis: sed patribus suis, id est Cain & Sauli & alijs impijs, ut etiam apud inferos participet eorum miserijs. Et ideo non uidebit lumen, id est nō cognoscer Deum, qui est uerum lumen, cæcatus usq; in æternum, id est donec à tenebris somniorum deferantur in æternas tenebras tormentorum, ubi uerū luminis æternaliter expers erit.

Homo cum in honore.] Quasi dicat: Hæc inde auctor acculabilis, & ipsi excusabiles, immo è cõuerso quia auctori in honore imaginis & similitudinis suæ eum posuit, sed miser homo se inde deiecit: quia cum in honore esset, non intellexit, & cætera.

IN PSALMVM XLIX.
ARGVMENTVM.

IN priore psalmo ad omnes homines sermonem direxit, nunc ad Iudæos loquitur, confortare uolens & emendare peccantes, qui uirtutū negligent, solas curare hostias. quod totum exequitur terribiliore suggestu, quasi tribunal iudiciale describens, ut sit tota compellatio Dei plena terroris. Item legendus ad euangelium Matthæi.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Asaph filius fuit Barachie de familia Gerson, filij Leui, qui in Paralipomenon legitur, electus inter quatuor cantorum magistros, ut instrumentis musicis Domino psalmos ressonaret: qui nõ auctor psalmi huius, sicut et de alijs dictum est, sed muscus existens egregius. In hoc tamen titulo meruit ob significantiã sui nominis adhiberi (interpretatur enim Synagoga) sed hic illa fidelis Synagoga loqui intelligenda est, quæ et uenturum Christum credidit, et uententem libentissime suscepit. Sciendum plane, quod hic psalmus utrumq; Domini prophetet aduentum. In prima sectione fidelis Synagoga loquitur, quod nunc est in populis Christianis de primo et secundo aduentu Domini Christi. In secunda Christus ipse commonet populos, ut uictimis pecudum derelictis sacrificium laudis imolent. In tertia Synagoga reloquitur, imputans peccatoribus nequitias suas.

COMMENTARIVS.

Deus Deorum, Dominus locutus est. Talis est titulus: Psalmus Asaph. Asaph fuit unus de præcentorib; a Dauid electis. Nec ideo psalmus iste Asaph inscribitur, quod ab ipso sit compositus, quia legitur & uerum est Dauid omnes psalmos composuisse: sed ideo sic intitular, quia nominis huius mysterium recte ei adaptatur. Asaph enim congregans uel congregatio interpretatur. Et in hoc psalmo loquitur priorum congregatio, quia non defuerunt in populo illo qui reuelante Spiritu sancto intelligenter illud sacerdotium & sacrificium Aaron, atque testamentum immutandum: & hi tales hic loquuntur, admonentes pueros suos, ne se excusabiles putent, cum à prioribus temporibus certum & manifestum habeant unde nõ possint disimulare, posse se intelligere tempus uisitacionis, tempus plenitudinis & gratiæ. nec miretur, cum uiderit legem datã per seruum, & testamentum immutatum: quia præsto aderit Dominus sabbati & legis, non soluens legem, sed adimplens. & dicit ita: Dominus non qui uis, sed qui est Deus deorum, id est Deus iustorum, Deus deificatorum. Si enim est iustificans, est & deificans: quia de iustis dictum est, Ego dixi, dii estis. Vnus namque Deus est per naturam, multi per gratiam: unde natus est ex substantia patris, multi facti ex eius gratia. Vnde Apostolus: Videte qualem gratiam nobis Deus dederit, qui & filij Dei uocamur & sumus. Et Iohannes: Charissimi, filij Dei sumus, non

dum apparet quod erimus: cum autem apparuerit in gloria, similes ei erimus. Ille unus quidem similis nascendo, nos similes uiuendo. nos similes et nuntum, non æquales: ille uero unus ideo similis, quia consubstantialis, coæternus & coequalis. Et ille unus tanquam erga nos dilectionem habuit, quod cohæredes suos nos esse uoluit. hæreditas autem illa non minuitur cõpia possessorum, non angustior fit numerositate cohæredum. tanta enim est in multis, quanta in paucis. Nunc ad literam redeamus. Dominus Deus deorum ens, locutus est. Quasi dicat: Qui olim locutus est per Prophetas, per Patriarchas atque per Apostolos, loquitur per semetipsum & per Apostolos suos. Loquitur etiam per nos, quancumq; aliquid ueridicimus. Loquitur per multa uasa, & per multa organa, ipse ubiq; sonando, ipse ubiq; inspirando. Loquitur inquam Dominus, & loquendo uocabit, & per se & per suos terram. Et quouq; eam uocabit?

A solis ortu usq; ad occasum ea uocabit. quod est dicere: Tantam eam uocauit, quantam & creauit. non uero solam Africam eam uocauit, sed Africam non separauit. Et quantam uocauit, tantam & redemit. Partes autem contradicentes condemnauit. Et unde incepit hæc uocatio? est ex Syon scilicet: id est, ex Iudaico populo. Qui uocatur Syon, est species decoris eius, inde processerunt sancti Apostoli, qui sunt species decoris eius. Decor enim eius, id est Dei sunt omnes credentes in eum. Et huius decoris species, id est ornamentum sunt sancti Apostoli, qui quinque sive die post resurrectionem Domini Spiritum sanctum missum de cælis primi acceperunt. Vnde Apostolus dicit: Nos ipsi primitias Spiritus habentes. Et hi incipientes ab Hierosolymis euangelizauerunt regnum Dei, in tantum q; in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorū. Potest etiam, a solis ortu allegoricè exponi: ut sic dicat, Loquendo uocauit terram. Et unde incepit? A solis ortu, id est in Iudaico populo, qui solus in oriente erat per legalia instituta: quamuis umbratica quodã modo sol uerus iusticiæ ei apparebit, uocare cæpit. Ipse enim dicit, quia non fuit missus nisi ad oues quæ perierunt, domus Israel. quod ad corporalem præsentiam referendum est. Et uocando per Apostolos suos peruenit usq; ad occasum, id est usq; ad gentes. Quæ uerè in occasu uelut solis erant, quia cultum Dei non etiam nouerant, sed idola adorabant. Et secundum hoc quod sequitur, erit quasi huius expositio, scilicet ex Syon erit species decoris eius, ut prius.

Deus manifeste ueniet. Ideo dico quod Dominus loquetur, quia Deus manifeste ueniet: ipse dico Deus noster, id est nostræ naturæ factus particeps: in qua nostra natura dabit tam euidentia signa, ut manifestū sit quod Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Et ut dicatur: Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum illo. Veniet inquam Deus, & ueniens non silebit à præcepto. Verè enim ille à præcepto non siluit, qui dixit: Væ uobis scribæ: & Pharisei, qui decimatis mentã & rutam & omne holus: quæ autem maiora sunt legis, prætermittitis, colantes culicem, & absorbetes camelū. rursum de eodictum est: Erat loquens non tanquam scribæ eorum & Pharisei, sed tanquam potestatem habens.

Ignis in conspectu eius. Quasi dicat: Deo ueniens & præcepta dante exardeſcet ignis dilectionis, scilicet ignis ille de quo dictum est, Igné ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? exardeſcet in quã in conspectu eius, id est in illis, quos sibi astantes ipse conspiciet, scilicet in sanctis Apostolis & in alijs primitiuis. Et in circuitu eius scilicet conspectus, id est in circumstantibus illos, qui erunt cõspectus non ad imitandum, sed ad persequendum: in illis inquam, erit tempestas ualida, quia sicut tempestas solet euertere, & naues submergere: ita praua conscientia deuaſtabit eos, scilicet ut qui sordidus est, sordidior fiat.

Ad uocauit

Aduocauit caelum.] Dominus inquam ueniet & ipse deorsum, id est de sinu patris ueniens aduocabit primum caelos, illos scilicet de quibus dictum est: Caeli enarrant gloriam Dei, id est eligeret Apostolos, & per illos caelos aduocabit terram, id est reliquos fideles, qui designantur per terram bene cultam. Aduocabit dico discernere populum suum, id est ut discernatur populus suus à populo nō suo, scilicet ut distet inter credentem & non credentem: inter de ipso sperantem, & de se praesumentem.

Congregate illi sanctos eius.] Ecce prauidens Apsaph per spiritum, quid per caelos sit futurum, conuertit se ad illos caelos. Quasi dicat, Domino ueniente: Vos caeli congregabitis illi sanctos eius. Et hoc facite, scilicet congregate illi per fidem sanctos eius, modo disgregatos inter impios. Et qui sunt sancti eius? Ex fide scilicet uiuentes, opera pietatis facientes. Quos sub sequenter determinat, quasi dicat: Illos dico sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, id est qui promissiones nouas & caelestes praepōnit legalibus institutis & terrenis promissis: has quidē retinendo, illas uero postponendo. Quod per ordinē intelligitur, quia in ordine aliquid semper praepōnitur, aliud postponitur, uel aliter: Qui ordinant testamentum eius super sacrificia, id est qui existimant nō esse condignos passionis huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis, neque quicquam de se praesumunt, sed totum gratiae Dei ascribunt: & ideo testamentum eius, id est promissiones Dei ordinant super sacrificia sua, id est praefertunt bonis operibus suis, quae sunt sacrificia super aram fidei sacrificata, id est non putant per merita sua uenire ad promissam gloriam, sed per gratiam.

Et annunciant celi iustitiam eius.] Dominus quidem uocabit caelos, & ij caeli annunciant uniuersae terrae iustitiam eius, id est fidem eius iustificantem. Vbi que enim annunciauerunt mortem eius & resurrectionem. Et quid intelligendum esset in eo super egenum & pauperem, quod dignè attendentes iustificatur, & hoc annunciant discernere populum suum, id est ut discernatur populus suus à populo non suo, qui uerè est discernendus: quia Deus scrutator etiā medullarum, eum tādē qui uerus iudex est discernet. Huc usq; de occulto Domini aduentu. Deus manifestè ueniet, interpositio facta est. Potest tamen hoc idē legi etiā de manifesto eius aduentu & futuro, si ex Syon, quod praecedit sic dicatur: Dominus terrā tantam uocauit, quantam & creauit. Vnde uero incipiet haec uocatio? Ex Syon scilicet erit species decoris eius terrae. inde enim sancti Apostoli nati sunt, & uocati. Inde etiā, quia ut alibi dictum est, salus ex Iudaea est, uenit Dominus occultus, quia uenit passurus. Et qui in se erat fortis, in carne nostra apparuit infirmus & humilis. Oportebat enim ut uideret & nō cognosceretur, & ut contemneretur, ut crucifigeretur. Si enim cognouissent, Dominum gloriae nunquam crucifixissent: & ideo occultus ambulauit inter inimicos, esuriens, sitiens, mira faciens, mala patiens, contristatus, fatigatus, multis modis occultus, quo usq; in ligno est crucifixus. Et Dominus qui sic uenit occultus, tandem ueniet manifestus. Qui enim occulte uenit iudicandus, manifestè ueniet iudicaturus: & qui uenit occultus ut ante iudices stare, ueniet manifestus ut de ipsis etiā iudicibus iudicet. Et hoc est quod dicit: Deus manifestè ueniet ad iudiciū, quia ueniet in maiestate patris & sanctorum angelorum, ipse dico Deus noster, id est nostrae naturae. Sic enim ueniet, quemadmodum ascendit in caelum. Et ueniens manifestus, non silebit à iudicio, sicut prius ueniens occultus non siluit à praepō. Quod autem nunc interim flagellat aliquos, hoc est admonitio nō damnatio: quia adhuc interpellat pro nobis, nondum suam exercens iram, sed nostram expectans penitentiam.

Ignis in conspectu.] Deus inquam ueniet manifestè, & in conspectu eius uenientis exardescet, id est extra ardebit ignis. Sicut enim mala conscientia nunc ardet malos interiorius, ita tunc ardebit ignis exteriorius. Et qui ignis? Ignis scilicet elementarius, qui omnia loca comprehendet, quae aquae diluuij cōprehenderunt: & tantum ascendet, quantum & ipsae ascenderunt. Et hic ignis aurum purgabit, paleam incinerabit. Nunc interim in tua potestate est quid efficiaris, ne quod ueniet te nolente non correctus experiaris. Si uero in potestate nostra esset, ut ignis ille non ueniret, & iudicium illud non feret, & si semper essemus in omni affluentia omnium deliciarum, & immunitate peccatorum, tamen semper nobis esset dolendū, semper esset ingemiscendum: quia ab illo essemus separati, à quo sumus creati, scilicet ab ineffabili dulcedine uultus Dei. Qui autem nō dum perceperunt dulcedinē, timeant uel ignem. Terreat supplicia, quos non inuitant praemia. Et cui uideretur uile quod pollicetur, contremiscat saltem quod minatur. Ignis inquam, exardescet ante eum, & in circuitu eius erit tempestas ualida: circuitum eius uocat angelos, qui circa eum erunt, illos scilicet de quibus dictum est: Mittet angelos suos, & congregabunt ante eum omnes gentes, & colligent de regno eius omnia scandala. Et in his angelis cum colligent scandala illa, id est malos, erit tempestas ualida, id est uentilatio magna. Necesse enim erit ut sit magna, cum tantam arcam sit uentilatura. Nunc enim in area ingens est cōmixtura, quia boni & mali simul mixti sunt in ecclesia: quos tūc segregabit uentilatio illa per angelos facta, bonos ponēs ad dextram, malos uero ad sinistram.

Aduocauit caelum.] Sic inquam ueniet ad iudicandū Dominus, & tunc aduocabit caelum, id est Apostolos deorsum, ubi naturaliter erāt: quia carnales erant, sursum scilicet, ut sedeant secum, & iudicent: & non solum caelum, sed etiam terram bene cultam, id est fideles aduocabit sursum: terra autem incolta & paludosa, quatiētur deorsum. Aduocabit inquam terram discernere populum suum, id est ut discernatur populus suus à populo non suo.

Congregate illi.] Prauidens Apsaph per spiritum sanctum uentilationem praedictam per angelos futurā, facit apostrophā ad ipsos. Quasi dicat: Vos caelestia agmina Domino ueniente ad iudiciū congregabitur sanctos eius. Et ita facite, scilicet congregate illi Domino, id est ad honorem eius, scilicet ut tradat regnū Deo & patri sanctos eius ex fide scilicet uidentes, & opera pietatis facientes. tunc enim sancti nunc inter malos disgregati uerè congregabuntur, cum ad aeterna praemia uocabuntur, nec à se amplius separabuntur, & quos uocet sanctos determinat dicens, Qui ordinant testamentum eius supra sacrificia. Quod non mutatur.

Et annunciant.] Dominus quidē uocabit caelos sursum, & tunc ipsi caeli annunciant iustitiam eius, id est in glorificatione dignitatis suae facient manifestū, quanti fuerit hic fatigisse de iusticia. Quia enim plus alijs de iusticia hic satagerunt, tanto digniores ibi erunt. Et sic eorum dignitas aperiet quid profint bona opera, hoc inquam annunciant celi. Caeli dico sursum à Domino uocati, discernere populum suum. Qui uerè discernet, quoniam Deus qui uerus iudex est, discernet eum. Potest & aliter legi uersus iste, scilicet ut per se sit interpositio, quasi Apsaph hic loquens, admonet posteros suos de iusto iudicio Dei, dicens ita: Dominus quidem in manifesto suo aduentu discernet populum suum. Et haec discretio uos o posteri non laeabit: quia hanc iustitiam eius, id est hoc iustum iudicium Dei à prophetis & angelis attestatum annunciant uobis. Et notificabunt etiā caeli, id est Apostoli eius, quod meritò est annuncian dum, quoniam uerè erit, quoniam Deus est iudex.

Audi populus meus.] Hic ad principale redit. Quasi dicat:

dicat: Dominus Deus deorum quidē prius per subiectam creaturam loquitur, per se ipsum loquitur. Ipse dico dicens ita: Populus meus audit quasi dicat, Si audis, populus es meus: si uero non audis, es alienus. Et ideo diligenter audi, & sic loquar tibi, quid te uelim. Israel dico audi, & testificabor, id est sub testimonio prophetarum, hoc idem attestantium dicam tibi, hoc scilicet, quia ego sum Deus, & quia sum Deus tuus. Deus quidē sum, quia ego sum qui sum: Deus uero tuus sum, quia Deus patrum tuorum sum, Abraham scilicet, & Iacob & similia. Et si Deus sum, bono meo Deus sum: si uero Deus tuus non sum, malo tuo Deus tuus non sum.

Non in sacrificijs tuis arguam te.] Quasi dicat: Ego qui Deus tuus sum, hoc tibi dico Israel, quod amplius non arguam te in sacrificijs tuis, id est à prioribus patribus tibi institutis, mihi oblati quantum ad signa, non quantum ad significata. Sacrificia enim signa ram diu locū habuerunt, quam diu Dominus locutus est per subiectam creaturam. Postquam uero per se ipsum locutus est, ablata sunt signa promittentia, quia oblata est ueritas promissa. Er extunc locum habent sola sacrificia significata, quod innuit dicens: Holocausta aut tua significata scilicet, in cōspectu meo sunt semper, id est beneplacita mihi sunt. Sciendum quod quædam holocausta spreuit Deus. Unde supra dictum est holocaustum & pro peccato non, &c. quod de signis est intelligendum, hic uero de significatis agēs, dicat placere sibi holocausta. Nec hoc frustra, *inquit* enim totum, *inquit* interpretatur incensum. Er totum incensum placet Deo hoc modo, quia est quidam ignis flagrantissimæ charitatis, hoc igne, id est hac charitate animus noster incendat. Eadē charitas omnia membra nostra in usum suum arripiat, nec cupiditati serui re permittat, ut totus igne diuini amoris ardeat, qui uult Deo offerre sacrificiū acceptabile. Tali enim hostia placatur Deus, ut omnia scilicet in charitate fiant.

Non accipiam de domo tua uitulos.] Quia dixi holocausta sibi placere, ne recurreret populus ille duræ ceruicis ad holocausta legalia, quæ fiebant de uitulis & hircis & cæteris huiusmodi: remouet illud dicens, Non accipiam de domo tua uitulos, & reliqua. Non enim quasi dicat his indigeo, quoniam non solum domita, sed etiam feræ sylvarum omnes sunt meæ. Quod per partes ostendit. Et quia etiam de uolatilibus holocausta fiebant, dicit.

Cognoui omnia uolatilia cæli.] Non quia creauit, sed ut ea crearem: & antequam crearem, ipsa cognoui. Quare his non indigeo, nec spicarum etiam manipulis indigeo: quia omnis pulchritudo agrī, id est omnis fertilitas agrī est mecum, id est in dispositione mea. Omnia enim opera patris temperaliter exhibenda in uerbo ante omnia secula erant, ut iam supra dictum est. Et mittit nos hic ad illorum priorum fratrum sacrificia Abel scilicet, & Cain. Cain enim manipulum spicarum obrulit, sed sacrificium eius Domino acceptabile non fuit.

Si esuriero, non dicam tibi.] Verè his non indigeo. Nam ut carnaliter secundum te qui carnalis es, loquar: Si esuriero, id est si possibile esset ut esurirem, non dicerem tibi ut tu mihi ministrares, ego enim (quasi dicat) creator, tu possessor. Apud me sunt omnia, apud te sunt pauca. Meus enim est orbis terræ totus, & plenitudo eius, & quicquid in eo continetur.

Nunquid manducabo carnes taurorum.] Ideo non dicam tibi si esuriero, quia tu putas me cibari carnibus taurorum, & potari sanguine hircorum. Quod falsum est hoc ad literam. Postulauit enim hic eadem dici allegoricè. Quasi dicat: Mihi qui dem Israel, placent holocausta significata, non uero (ut tu putas) accepta, quia ego de domo tua, id est de populo tuo duræ ceruicis non accipiam, id est non acceptabiles habeo uitulos, id est, de libertate arbitrij lasciuieris, & de legalibus institutis superbientes, & medicum necessarium sibi non pu-

rantes, licet se mihi uelint offerre: neque de gregibus tuis duræ ceruicis accipiam hircos, id est in peccatis semper fortidos.

Quoniam meæ sunt.] Ideo illos de populo tuo accipiam, quoniam mihi elegialium populū. Meæ enim omnes feræ sylvarum, id est omnes hi de gentibus, qui prius quasi feræ syluestres erant: quia neque aliqua lex nec prophetæ eos domuerant. Sylvarum pluraliter dixit, propter diuersas gentium doctrinas: & ex equitur de feris per partes dicēs, Iumenta enim sunt mea, id est simplices & humiles de gentibus sunt mei. Et ne stultam simplicitatem intelligeremus, addit: Iumenta dico in montibus tantum existentia, id est tales simplices accipio, qui & pascantur, & per fidem habitent in montibus illis, de quibus prædictum est, quod in cor maris transferantur. Et illi etiam de gentilibus qui sunt boues, mei sunt, id est trituras, quæ eligenda sunt eligentes, quæ spernenda spernentes, & alios in fide generantes. Præterea cognoui omnia uolatilia cæli, id est spirituales uiros de gentibus, qui sunt uolatilia cæli de terra se sustollentes, & in cælestibus conuersantes. Volatilia autem terræ uel aquæ, id est superos de populo tuo inutiliter se effertes (quasi dicat) non cognoui. Et præterea omnis pulchritudo agrī mecum est, id est odoramenta & uarij flores omnium generum uirtutis præcedentia ab ipsa gentilibus, qui sunt ager bene cultus, sunt mecum, id est mihi placent.

Si esuriero non dicam tibi.] Quia hæc omnia mea sunt, ideo si esuriero, sicut reuera esurio. Esurit enim Deus fidem in nobis, & bonam operationem: non dicam tibi duræ ceruicis populo, quia tu humilissimè in ieiunio animam meam, ut iam supra dictum est. Et ideo non dicam tibi, quia orbis terræ, id est omnis terra, quæ orbiculata est, id est omnes perfecti sunt mei. Et præsertim plenitudo eius terræ orbiculata, id est illi qui quasi medium & perfectiores sunt inter illos perfectos, sunt mei.

Nunquid manducabo.] Ideo etiam non dicam tibi esuriam meam, quia tu cibares me carnibus taurorū, id est recurreres ad priora sacrificia, uel non ministrares mihi, nisi tauros & hircos, id est superbos, & in peccatis fortidos, de quibus ego non curo. quod in interrogatio equipollenter habet. Quod autem dicit, Non dicam tibi esuriam meam (uidetur mirum) cum omnibus annunciauerit eam: sed non est, quia hoc dicit quantum ad effectum, scilicet quia populus ille duræ ceruicis salutem sibi missam repulit.

Immola Deo sacrificium.] Quia sacrificia prædicta amplius non accipio, ergo tu qui uerus Israel es, immola mihi Deo sacrificium laudis, id est laudabile sacrificiū, scilicet uitulos non gregis, sed labiorum, id est semper gratiarum actiones refer interius & exterius Deo, à quo est quicquid boni habes, & à quo remittetur quicquid mali in te est. Et mihi altissimo redde, quia à me habes uota non quælibet, sed tua, id est quæ in te sunt, hoc est te ipsum. Quisquis enim cogitat quod dignè uoueat Deo, offerat se ipsum totum, & uoueat: quia hoc exigitur, hoc debetur.

Et inuoca me.] Redde inquam uota, & tunc inuoca me nihil præsumendo de te, in die tribulationis, id est peregrinationis: quia nulla maior est tribulatio, quia quisquis hanc non attendit, patriam ex corde non requirit. Inuoca inquam in die tribulationis, quia non inutiliter tribularis. Si enim non tribulareris, non me inuocares. nūc autem quia tribularis, me inuocabis. Et quia inuocabis me, etiam te de tribulatione. Et tu erutus honorificabis, id est laudabis me, nunquam amplius recedendo à me. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

Peccatori autem dixit Deus.] Hæc inquam quæ prædicta sunt, dixit Dominus Deus deorum populo suo: quæ autem sequuntur, dixit peccatori, id est populo non suo, hæc scilicet: Quare tu cum sis peccator, id est

legis meę pꝛuaricator, enarras alijs iustitias meas, id est fidem meam iustificatē, uel iusta pꝛæcepta mea, & quare assumis testamentum meum, id est promissiones meas enarrādas per os tuum? Nō enim (quasi dicat) est speciosa laus in ore peccatoris. Videtur hic absterre pꝛædicatores peccantes ad pꝛædicationē, & mirum est cum alibi dicit: Supra cathedram Moysi federunt scribæ & Pharisei. quæcunq; dixerint uobis seruate & facite. Et Paulus dicit, Quæcunq; occasione pꝛædicetur Christus, suscipiatur. Quæ contraria uidentur ei quōd hic dicitur, sed non sunt: quia illa dicitur ideo, ut qui audiunt aliquod bonum, nō timeant audire qualicunq; sit ille à quo audiunt. Hoc uero ideo dicitur, ne illi qui bene dicunt, & male faciunt, securitatem aliqua habeant, imo semper damnationem ex propria uoce timeant: quia bene loqui, & male uiuere nihil aliud est, quam se ipsum propria uia uoce damnare.

Tu uero odisti disciplinam: & proiecisti sermones meos retrorsum. Enarras quidem alijs iustitias & testimonium meum, sed non deberes: quia tu de filijs nō es, ad quos hoc pertinet. Odisti enim disciplinam, id est paternam correctionem meam. Quasi dicat: Cum parco, caritas & laudas: cum uero arguo, murmurās. Quasi tantum tunc sim Deus, cum parco: non sim uero Deus, cum arguo: ego autem quos amo, arguo atque castigo. Sed tu hanc disciplinam odis, quia adulterinus es non filius. Vnde Apostolus: Quod si extra disciplinam estis, ergo adulterini estis, non filij. Odisti inquam disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum, id est post te, qui dicebatur per te. Vt enim non uideres, proiecisti eos post te, cum tamen uelles ut honoraret te.

Si uidebas furem currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas. Per effectum ostendit quōd sermones retrorsum proiecit, quia omni scilicet nequitie confensit. Quod sic dicit: Si uidebas furem currebas, si non pede, saltem affectione. Erponebas portionem tuam cum adulteris, eis scilicet consentiendo. Non solum enim qui faciunt, sed & qui consentiunt, morte digni sunt.

Os tuum abundauit malitia: & lingua tua concinnabat dolos. Non solum furibus & adulteris cōsensisti, sed etiam os tuum abundauit malitia: quia non solum mala tacendo nō reprehendisti, sed ut magis augeretur, eam laudasti. & in hoc etiam delectabaris. Quod sic dicit: Lingua tua concinnabat, id est delectando tanquā in aliquo concinno cōponebat dolos, id est dolosa uerba, quibus laudabas reprehendenda. Præterea quoq; detrahebas fratri tuo, & sic scandalizabas filium matris tuæ. Frater uocatur hic aliquis iam perfectus, & spiritualis uir: Filius uero matris dicitur aliquis minus perfectus, qui adhuc carnalis est, & adhuc lacte non solido cibo indiget. Et solent quidam perfectos se simulantē spirituales uiris in Ecclesia detrahere, ut sic possint minores scandalizare, ut quidam apud Corinthios de beato Paulo dixerunt: Epistolæ quidē graues sunt & fortes, sed præsentia infirma, & sermo contemptibilis. & per hoc plures de inferioribus scandalizauerunt. Vnde dicit: Tu loquebaris in detractione aduersus fratrem, id est contra quem liber spirituale & perfectiorem uirum, qui deberent esse fratres tuos: & hoc modo ponebas scandalum aduersus filium matris tuæ, id est detrahendo maiora & digniori scandalizabas filium matris tuę Ecclesiæ, id est quemq; minorem & indigniorem, qui nondum indiget solidi cibo, sed lacte. hæc inquam omnia mala pꝛædicta fecisti, & tamen ego tacui, id est à uindicta superfedi, seueritatem meam distuli, patientiam prolongaui, poenitentiam tuam expectaui. Tu autem secundum duritiam tuam, & impenitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die reuelationis iusti iudicij Dei.

Existimasti iniquè quōd ero tui similis: arguam te, & statuam Bedæ tom. 8.

contra faciem tuam. Quia ego tacui à uindicta, ideo tu iniquè existimasti q. ego sim similis tui. Quia enim tu noluisti esse similis mei, putasti quōd ego essem similis tui. Parum nanque tibi uidebatur quōd tu malus esses, nisi etiam me malum uelle putares. Et quia non attendisti me ultorem à uindicta superfedērem, putasti me participem & corruptum iudicem. Tu inquam hoc existimasti: ego autem tandem arguam te per uindictam condignam, & statuam te contra faciem tuam, id est te qui posueras te post te: ut non uideres te, ponam ante te, ut uideas te. Si enim uideres te, displiceres tibi, & placeres mihi: nūc uero quia te non uides, & places tibi, displicebis mihi, & tibi displicebis. Mihi quidem displicebis, cum iudicaberis: tibi uero displicebis, cum ardebis. Statuam te in quā ante te, ut uideas sceleratam tuam: nō ut corrigas, sed ut perpetuo erubescas.

Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum: ne quando rapiat & non sit qui eripiat. Hucusque locutus est Asaph in persona Domini loquentis populo suo, & populo non suo: hic uero dicit in persona sua, admonendo posteros & alios confortes. Quasi dicat: Quia Dominus talia dicit populo suo, & talia populo non suo: ergo uos qui adhuc obliuiscimini Deum actū, uitam maiorem non attendentes, & nihil boni agentes intelligite & hæc quæ Dominus dicit populo suo, & quæ dicit populo non suo, scilicet ut male ante actam uitam in amaritudine animæ nostrę attendentes poficis dignè Deo dicere: Recogitabo tibi omnes annos meos, & reliqua. Intelligite inquam nunc cum tempus est, ne si non intellexeritis, quando (pro aliquando) rapiat nos ut potens, & cui nemo potest cōtradidere: & tunc nō sit aliquis qui de manu eius uos eripiat, id est eripere possit.

Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter quod ostendam illi salutare Dei. Quasi dicat: Intelligite in quā, hæc qui obliuiscimini Deum, Deum dico dicentem, hæc ad uestram instructionem. Sacrificium laudis, id est laudabile sacrificium, honorificabit me. Attēde quid sit laudabile sacrificium. Ille nanque qui in peccatis perseverat, laudabiliter non sacrificat. Non enim uult nos Deus esse uel latronem in cruce insultantes, id est inconuersos: uel Phariseum in templo merita iactantē, id est nō uult nos arrogantes esse & superbos, sed potius uult, ut & conuersi iustificemur, & animas nostras humilemus, id est nihil meritis nostris adscribamus: & deinde non nos solos in diuitijs Dei esse desideremus, sed si quod bonum in nobis est, illud etiam alijs cupiamus. & sic laudabiliter sacrificabimus. Est enim laudabile sacrificium ut & conuertamur de iniustitia ad iustitiam, & humiles simus, & uerā charitatis affectionem nō modo erga Deum, sed etiam erga proximum habeamus, scilicet ut qui diligit Deum, diligit & proximum. Vnde dicit: Sacrificium laudis honorificabit me. Et hoc ideo, quia illic in sacrificio laudis est iter, id est uia, quo itinere, id est per quam uiam ego ostendam illis, scilicet cuique hæc supra dicta intelligēti salutare Dei fuisse necessarium. Quisquis enim laudabile sacrificium insitit, iustitiam, humilitatem, & charitatem attendit: quæ tria causa fuerunt aduentus Saluatoris. Vt enim aliquis de impio iustus fieret, necessarius erat medicus: ut uero aliquis ueram haberet humilitatem, ille fuit necessarius qui obediens patri usque ad mortem factus est. Item quod aliquis haberet charitatem, non nisi per illum est, qui etiam in passione pro inimicis orauit dicens: Pater ignosce illis, & c.

IN PSALMVM L. AR-
GUMENTVM.

SVb occasione pœnitentiæ, qualiter populus in Babylone captiuus pœnitere debeat, ostendit. Item in Actus Apostolorum, ubi Paulus eligitur, & uox Pauli pœnitentis.

IN FINEM PSALMVS DA-
uid, cum uenit ad eum Nathan Pro-
pheta, quando intrauit
ad Bersabe.

EXPLANATIO.

Historia quidem nota est, Dauid regem concupita, raptâ & 20
confuprata Bersabe, uirum eius Vriam gladio Ammoni-
tarum præmississe, sed cognita per Nathan Prophetâ culpa mox
pœnitentiæ lachrymis, quia deliquerat abluisse. Vbi maxime no-
tandum est, ideo sanctissimos quoque uiros in talia nonnunquam
cadere permisos, eorumque & culpas & pœnitentiam scriptura
reinditam, ut nobis infirmis & longè post eorum uestigia iacē-
tibus, & in eorum casu cautelle timor commendetur, & in eorū
correctione exemplum pœnitentiæ, & spes uenie detur: sed quia
sanctorum gesta etiam sinistra mysterium nostræ salutis operan-
tur. Dauid Christum significat, Bersabe, quæ puteus saturita-
tis interpretatur, Ecclesiam præfigurat. Vrius qui interpreta-
tur lux mea Dei, diabolum demonstrat, qui lucem sibi deitatis
usurpare querebat: sed à Domino prostratus mundi regnum
amisit, Ecclesiamque fidelium ei regendam dimisit. Quinque mem-
bris est Psalmus iste discretus. Prima est satisfactio perfectiss-
ime humilitatis. Secunda confidentia misericordiæ celestis.
Tertia petit Dominum à peccatis suis aspectum auertere. Quar-
ta dicit omnes peccatores ad desiderium supplicandi magis ac 40
magis animandos, si tam ingens illi remitteretur iniquitas eius.
Quinta parte causa memoratur Ecclesie, quæ per eius erat se-
men aduentu Domini construenda. Vbi iam lætus altari eius ofa-
ferendos uirtulos pollicetur, sic & supplicatio deuota concludi-
tur, & uenturæ salutis gaudia nunciantur.

COMMENTARIVS.

Miserere mei Deus secundum magnam.] Psalmus iste cuius titulus est, Psalmus ipsi 50
Dauid, cum uenit ad eum Nathan Pro-
pheta, quia intrauit ad Bersabe: sicut
facit cautos eos qui nondum cecide-
runt, ita nec uult desperatos esse eos
qui iam ceciderunt. Quisquis ergo peccasti, & dubitas
pœnitentiam agere de peccato tuo, desperando salu-
tem tuam, attēde Dauid agentem. Ad te Nathan Pro-
pheta missus non est, sed ipse Dauid missus est. Atten-
de ergo eum clamantem, & simul clama. Attēde eū
gementem, & congemisce. Attēde stentem & simul
lachrymas iunge. Quia intrauit ad Bersabe, Bersa-
bee mulier erat, uxor aliena. Cum dolore & tremore
dico. Sed tamen Deus noluit taceri, quod uoluit scri-
bi. Dicam ergo non exhortans ad imitationē, sed in-
struens ad timorem. Cuius pulchritudine sanctus Da-
uid rex & Propheta captus, cum iam in pace esset, &
stans in solario niritam eam ex opposito, & bene cō-
ptam uideret, uocauit eā ad se, & intrauit ad eam. Et
sanctificata est mulier ab omni immundicia sua, hoc
est concepta. Ideo autē per concipere accipitur mulier
mundari ab immundicia, quia post conceptum fluxū
sanguinis nō patitur, quo usque pepererit. Videns ergo
Dauid quia non possēt celari adulterium, uirum eius

Vriam ab exercitu reuocauit, ut ille ad eam intraret,
& sic adulterium lateret. Cum autem ille ad eam in-
trare nollet, scripsit ad Ioab principē militiæ suæ, qui
exercitui præerat, ut in qua parte grauius bellum in-
cumberet, ipse Vriam poneretur, ut sic periret. Quod
ita factum est, & ille occisus est. Et sic sanctus Dauid
homicidium adulterio addidit. Postea uero Nathan
Propheta ad eum missus est à Domino, ut redargue-
ret eum de tanto peccato. Ecce quid homines cauere
debeant, dictum est: nunc uero si lapsi fuerint, quid
imitentur dicendum est. Multi enim cum Dauid ca-
dere uolunt, sed cum Dauid resurgere nolunt. Nō est
autem propositum exemplum cadendi, sed si cecide-
ris resurgendi. Attēde itaque, ne cadas, nec sit delecta-
tio minorum lapsus maiorum, sed potius casus maio-
rum sit tremor minorum. Ad hoc enim propositum,
ad hoc scriptum, ad hoc sæpè in Ecclesia cantatū atque
lectum audiant, qui non ceciderunt ne cadant: qui ue-
ro ceci derunt, audiant ut resurgant. Tanti uiri casum
multi audiunt, & patrocina peccandi sibi quærunt.
Quisquis uero ideo facit, quia Dauid fecit, peius facit
quā Dauid faceret. Dauid uero cecidit lapsu cupidi-
tatis, nō patrociniō sanctitatis. Multi uero salubriter
audiētes in casu tanti uiri meriuntur infirmitatē suā. &
quod Deus damnat, uitare uolentes, oculos suos auertūt
à uanitate, nec figunt eos in pulchritudine carnis alien-
næ, scientes, quia & si mulier longè est, libido propè
est. Ne peccatum quod est in mortali corpore, regnet.
Peccatum est in corpore, cum delectaris: tunc uero re-
gnat, cum consenseris. Quisquis uero hæc audit, & nō
cecidit, cum Dauid inde gaudeat, & Domino Deo
suo gratias agat: qui uero iam lapsus est, & hæc audit,
attendat uulneris sui magnitudinē, nec desperet me-
dici maiestatem, & gemens cum Dauid clamer & dica:
Miserere mei Deus. Titulus supra dictus sic expo-
nitur, Psalmus iste attribuitur ipsi Dauid Prophetae,
scilicet cantatus tunc cum Nathan Propheta uenit ad
eum, scilicet ad ipsum Dauid, missus à Domino ut rea-
dargueret, quia ipse intrauit ad Bersabe. Nunc ad li-
teram redeamus. Vox Prophetæ est post perpetratū
adulterium & homicidium, cum uenisset Nathan ad
eū, & sic orantis: Deus miserere mei, id est adhuc mi-
hi piam affectionem tuam nō paruam, sed secundum
tuam magnam misericordiā, id est magnā misericor-
diam adhibe mihi, id est piam affectionem tuam, quia
ipsa uerè est magna. Qui confiterur magnam mise-
riam, magnam rogat misericordiā. Quasi dicat: Gra-
ue ualde est quod habeo, sed ad omnipotentem con-
fugio. De meo lethali uulnere desperarē, nisi tantum
medicum reperirem.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum, miserere mei
inquam Deus, & dele iniquitatem meā.] Quasi dicat: Inqui-
tas mea est, quia feci alij quod mihi nollem fieri, alte-
rius scilicet coniugem adulteraui, & ipsum interfeci:
quam iniquitatem tu aduertisti, tu conscripsisti. Nūc
autem dele iniquitatem illam secundum multitudine-
m miserationum tuarum, id est exhibitionem mi-
sericordiæ tuæ. Ex tua enim multa misericordia pro-
cedunt multæ miserationes tuæ. Attēdis enim con-
remnentes, ut corrigas nescientes, ut doceas confiten-
tes, ut ignoscas. Consequuntur misericordiam tuam
nescienter peccantes, consequuntur eam & scienter
peccantes: & non quamlibet, sed magnam miseri-
cordiam & miserationes multas. Non possum dicere
quia ignoranter, non enim ignorauit quid mali sit cō-
trectatio alienæ subigalis, & interfectio mariti ne-
scientis, nec etiam irascētis.

Amplius laua me.] Quasi dicat: Abluis illos qui
ignoranter peccant, sed amplius laua me ab hac ini-
quitate mea, & cæteros qui scienter peccant. Vel laua
me amplius, quam sciam rogare. uel amplius laua
me, id est non solum ab actuali iniquitate mea, sed
etiam ab originali: & ita laua me, ut ex toto mundes
me, & ab hoc peccato & ab alijs peccatis meis. Plus
dicit

dicit quā prius. Possunt enim quædam lauari, & tamen nō perfectē mundari. Et quasi aliquis dicat: Quare meritate clamas? qua fiducia Deum iustum inuocas? Si enim iustus est, odit peccatum. Et si iustus est, vindicauit peccatum. Implora misericordiam, sed attende iustitiam. Misericordiam enim est, ut peccanti ignoscat: iustitiæ uero, ut peccantem puniat. Quid ergo quæris? Nunquid peccatum tuum impunitum manebit? Non Domine. Noui iustitiam, cuius implo-ro misericordiam. Sed ut tu peccatum meum punias 10 nolo, quia ego punio: & ideo tu ignoscas, quia ego cognosco. hoc est quod dicit.

Quoniam iniquitatem meam. Et potest simpliciter sic continuari: Verè debes me mundare & lauare, quoniam ego quantum ualeo, idoneum me reddo: quia iniquitatem meam agnosco, ut à te ignoscat. Et ita cognosco, quod peccatum meum non post dorsum mihi est ad obliuiscendum, sed semper est contra me, id est in conspectu meo ad puniendum. Post dorsum fuit ei peccatum suum, quando Nathan Propheta uenit ad eum. Tunc enim quia iniquitatem suam non attendebat, alterius iniquitatem iudicabat: quia cum Propheta per simile eum redargueret dixit, Homo qui hoc fecit morte morietur, & quadruplum ouem restituet. Et tunc Deus usus est quasi ferramento lingua eius ad secandum uulnus eius.

Tibi soli peccaui. Quasi dicat: Quia ego iniquitatem meam agnosco, & peccatum coram me est semper. Ergo Domine miserere, dele, laua, munda. Quod ideo te rogo, quia cum sim rex, tibi soli peccaui. Rex enim si peccat, soli Deo peccat, quia nullum alium pro peccatis suis puniet. Peccaui inquam tibi, & malum adulterium scilicet & homicidium, quod alios celare potui, feci coram te, id est latere te non potuit. Ergo miserere, laua, munda. Et ideo dico miserere, ut iustificeris, id est iustus & uerus appareas in sermonibus, id est in promissionibus tuis. Promissisti enim de fructu uentris tui ponam super sedem tuam: & ut hoc promissum impleatur, ideo miserere mei, & munda me. Tu solus es enim uerus, omnis uero homo fallus. Miserere inquam, ut iustificeris & uincas, me dignum faciendo, cum iudicaris, ab his scilicet qui dicunt: Non esse dignum quod de semine tam damnati hominis & scelerati, ut ego sum, facias nasci Christum tuum. Aliter quoque iste uersus dicitur, quasi dicat: Ideo te solum rogo ut miserereis mei, quia tibi soli peccaui. Tu enim solus sine peccato es, & ideo solus mederi, solus peccata dimittere potes. Quod taliter dicere est, quasi eger aliquis alicui bono medico diceret: Tibi soli ægrotor, id est non possum sanari ab alio nisi à te solo. Peccaui inquam tibi soli, & malum quod alios latuit coram te feci: id est te latere non potuit. Et in tantum tibi soli peccaui, id est in tantum es tu solus sine peccato, ut nec etiam in lingua pecces, sed iustificeris, in sermonibus tuis, id est sis uerus in omnibus uerbis tuis, & uincas omnes iudicatos, & etiam iudices cum iudicaris: quia solus sine culpa iudicaris. Difficile est cognoscere cui loquatur, cum manifestum sit quod pater, cui prius loqui uidebatur, non sit indicatus: sed præuidit Propheta per spiritum iudicem uerum iudicandum, & iustum ab impijs damnandum. Et ideo uincetem, quia nihil in eo esset quod iudicaret. Ipse enim solus inter homines uerus, inter homines sine peccato solus. Iuxta quod ipse dicit: Si peccatum uidistis in me, dicite. Et ne aliquod uicium quod celaret homines in eo lateret, appropinquante tempore passionis dixit: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Nihil scilicet dignum morte inuenit in me, uel damnatione. Et quasi aliquis dicat: Cur ergo moreris? cur pareris? Subdit. Non ideo morior uel pacior, quod peccatum in me fuit: sed ut cognoscat mundus, quia ego diligo patrem. & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.

Bedæ tom. 8.

Surgite eamus hinc, & tunc uenit ad passionem. Ipse enim dignus pro indignis, iustus pro iniustus passus est: huic tali nullum peccatum habenti loquitur hic Propheta dicens, Et in tantum sine peccato es, ut uincas cum iudicaris. Quasi dicat: Tu superas omnes homines, tu superas omnes iudices: quia ad tuum respectum etiam hi qui uidentur iusti, sunt iniusti. quia nemo mundus in conspectu tuo, etiam puer cuius uita unius diei est super terram, & ad tuam comparisonem etiam cæli sunt immundi: & ideo superas omnes, quia tu solus iniuste iudicaris. Vincis ergo cum iudicaris. Iudicatos uocat sanctos crucifixos, ut Petrum & Andream, & alios diuersis modis, p. nomine Dei afflictos: quos omnes cum iudicatus fuit, uicit homo Dominicus. Quia & si parum in illis, tamen inueniebatur aliquid morte dignum.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Quasi dicat: Ecce quomodo uincis omnes. Non enim solus uincis tales, qualis ego sum nunc post tantum commissum, sed etiam uincis me talem, qualis primum fui, & omnem hominem: quia habes quid ab ipsa origine mihi & omnibus imputes. Quod sic dicit, transferendo in se humanum genus: Nā ego conceptus sum in iniquitatibus, sicut omnis homo. Nunquid iste ex iusto uiro Iesse, & de legali coniugate natus est in iniquitatibus, id est in adulterio conceptus? Nequaquam. hoc enim castum opus in coniuge, non habet quidem culpam, sed tamē ad trahit debitam penam, id est delectationem. Quæ quia ex iniquitate, id est ex præuacatione hominis primi processit, & quia ipsa quodam modo iniquitas est, ideo dicit, in iniquitatibus conceptus sum. Ille uerò uictor, quia solus sine delectatione conceptus est, ideo solus sine dolore natus est. Et ideo solus habet quod etiam unius diei puero imputet. Et in peccatis concepit. Probat quasi à maiori per sexum fragiliorem, quod dixit. Q. d. Verè in iniquitatibus conceptus sum, nam si hæc possunt esse, q. à patre in iniquitatibus conceptus sum, necesse mater mea in peccato delectationis concepit me. Facilius enim, & magis etiam femineus sexus delectatione corrumpitur. Potest & aliter iste idem uersus continuari, quasi dicat: Quia tibi soli peccaui, ergo miserere mei. Et necesse est, ut miserereis, quoniam non solum à tam graui actuali commissio, sed etiam ab originali peccato oppressus sum: quia in iniquitatibus conceptus sum, &c.

Ecce enim ueritatē dilexisti. Dico quidē in iniquitatibus conceptus sum, nec tamē hoc ideo dico, ut in te auctore culpam refundam, sed quia uerū est. Et ideo ego uerum dico, quia tu diligis ueritatē, id est uera dicentes. Vel aliter etiam continuatur, quasi dicat: Quia in iniquitatibus conceptus sum, ergo Domine miserere: & ideo rogo ut miserereis, quia si nō misereberis punies. Et ecce quare punies, scilicet ideo, quia dilexisti ueritatē, id est uerum iudicium, in tantum quod impunita peccata eorum etiam quibus ignoscis, nō relinquis: quia dilexisti ueritatem, id est uerum iudicium, sed tamen prærogasti misericordiam, ut & ueritatem conseruares. Ignoscis enim confidenti, sed seipsum punienti. Et sic misericordia & ueritas conseruatur. Misericordia quidem, quia homo liberatur: ueritas uero, quia peccatum punitur.

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Sic continuatur: Dico quia si non misereberis, punies: sed uerè misereberis, quia iam mihi hoc pronouisti. nam manifestasti mihi per Nathan Prophetam, immò per spiritum dicentem mihi per Prophetam, Dimissum est tibi peccatum tuum, manifestasti incerta & occulta sapientiæ tuæ, id est dispositionis atque reparationis nouæ, felicitatis æternæ. Elegit enim in ipso ante mundi constitutionem. Quæ autem incerta, & quæ occulta? Scilicet quod etiam talibus & tam grauibus peccatis ignoscis. Quod hominibus prius incertum fuit,

G 2 quia

quia dubitatur an Deus ignosceret post tam grauem lapsum, & sic an ulla humani generis reparatio esset ignorabant. Sed Dauid hoc experimento monstratum est, Propheta dicente ad eum: Dimissum est tibi peccatum tuum, quia per similitudinem hanc reparationem etiam in alijs attendit. De hoc incerto, id est de reparatione post tam grauem lapsum dubitantes, an unquam eis ignosceretur, egerunt Niniuitæ penitentiam in prædicatione Ionæ, humiliantes se in omni contritione à minore usque ad maiorem. Quod uero incertum esset in uerbis istis ostenditur: Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Qui enim hoc dixit, incertum hoc habuit: sed tamen Niniuitæ, ut ipse si posset esse, remanere noluerunt. Et quia dignè penituerunt, ideo re ipsa quod prius incertum habebat, cognouerunt: quoniam ut interminatus Propheta fuerat, euerfa est ciuitas illorum, uersa quidem in malo, & ædificata in bono. Quod autem dicit, Incerta & occulta, neutrum superfluit: quia per occulta determinat incerta. Sunt enim quedam incerta, quæ in natura sua sunt incerta. Hæc autem ideo tantum erant incerta, quia hominibus occulta. Er est hoc torum æquipolenter dicere: Manifestasti mihi per Prophetam reparationem humanam. Quomodo autem fiet hæc reparatio? Hoc modo scilicet, quia sicut tu præcepisti in lege leprofos ut mūdaretur aspergi hysopo in sanguine rufæ uirulæ intincto: sic asperges me & alios hysopo & sanguine uiruli non signo, sed significato, & sic mūdabimur. Possunt & aliter secundum aliam sententiam hæc continuationes partim fieri. Secundum enim quod præcedentem uersum cōtinuauimus: Non hoc ideo dico, ut refundam culpam in auctorem, sed quia tu Domine diligis ueritatem. talis reperitio fiat, ut quod sequitur continetur: Quia in iniquitatibus cōceptus sum. Ergo miserere mei Deus, & munda me. Et uerè misereberis, quia iam manifestasti mihi per legalia in situra incerta & occulta sapientiæ tuæ, id est dispositionis tuæ, scilicet humanitatis reparatione. Et quomodo manifestasti? ita scilicet, quia fecisti me per signa intelligere significata. In lege enim præceptuerat, ut leprosi extra castra eijcerentur, & deinde ad emundationem fasciculo hysopi in sanguine uiruli intincto aspergerentur, & emundati reducerentur. In quo reparatio humana præfiguratur. Hysopus humilis herba est, quæ ualeat ad uitium pulmonis, ex quo pulmone procedit anhelitus, per quem anhelitus timor superbiæ designatur. Per hysopum uero humilitas Christi intelligitur, quæ uim medicamenti ad reprimendum in nobis timore ueteris superbiæ & animositatis habuit. per sanguinem quo quæ rufæ uirulæ passio Christi significatur, per asperisionem uero hysopi in sanguine intincti, quæ leprosi emundabantur, hoc præmonstrabatur: quod quicumque humili Christo se conformarent, & sanguine eius aspergerentur, id est passionem eius imitarentur, illi uerè ab omni lepra peccatorum mundarentur, quod sanctus Dauid per spiritum sanctum futurum intellexit. Et inde dicit hoc modo, Per legalia signa incerta sapientiæ tuæ manifestasti mihi: quia fecisti me intelligere, quod sicut leprosi aspergi hysopo, & sanguine uiruli mūdabatur: ita tu me & alios Christi imitatores asperges hysopo, sanguine uiruli intincto, significato non signo, & sic à peccatis mūdabor, & qualiter intelligat asperges, exponit, scilicet lauabis me per hysopum illum, & hoc adeo quod ego dealabor super niuem, id est super omnem corporalem mundationem, scilicet interius mundabor. Quæ mundatio excellit omnem exteriori mundationem. Niuem autem pro exteriori & digniori mundatione ideo ponit, quia candidior inter exteriora est.

Auditui meo dabis gaudium & lætitiā: & exultabunt ossa humiliata. Asperges me inquam, & me asperso dabis

gaudium & lætitiā, id est perfectam & plenariam lætitiā dabis auditui meo, id est mihi audienti. hoc est, humilianti me, & discenti: non dicenti, id est peccatum meum defendenti. Tutius enim longè est audire, quam dicere, quia ille qui audit, humiliat se, & discit: qui uero dicit, superbit. Er est quasi dicat: Audiendo lætabor, dicendo uero tristabor. Ipse paratus est ueniam dare. Non intercludamus ergo nobis ueniam aperiendo uocem defensionis, sed aperiāmus sinum confessionis. De hoc gaudio ille quo in natis mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista ait: Amicus sponsi non dicit & cadit, sed stat & audit. Quia enim audit, stat, & gaudio gaudet: non quia dicit, sed quia audit uocem sponsi, id est quia discit, dabis inquam mihi gaudium audienti: & hoc ideo, quia ossa, id est firmamentum animæ meæ, uirtutes scilicet quæ prius humiliata erant, dicendo exultabunt: quia statum suum obtinebunt audiendo. Potest etiā de futuro uersus iste accipi. Quasi dicat: Hic laudabis me, & dealabis: tandem uero dabis plenariam lætitiā auditui meo, scilicet cum audiam te dicentem, Euge bone & fidelis intra in gaudium Domini tui, & tunc ossa, id est firmamenta animæ meæ hic humiliata per penitentiam gaudebunt, ibi clarificata per gloriam.

Auerte faciem tuā à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele. Quasi dicat: Dico quia dabis mihi gaudium, & ossa mea exultabunt. Er ubi hoc fiat, sicut prius, dum ego auerti faciem meam, tu auertisti: ita nunc dum ego auerto, tu auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele, quas prius auertendo scripsisti, modo auertendo dele. Er ut eas deleas o Deus, cor quod per me factum est immundum, crea in me mundum, & fac omnes cogitationes meas mūdās, & innoua spiritum, id est in intellectum modo inueteratum & curuatum, ita ut facias eum rectum in uisceribus meis, id est in anima mea. Spiritus huius prius fuit rectus, & spiritui Dei collimatus, quam diu à uoluntate Dei non dissenfit: quando uero ad carnis concupiscentiam & delectationem terrenam se incuruauit, tunc spiritus eius distortus & inueteratus est. Er ideo nunc rogat ut innouetur, & sarsum regatur, ut rursus spiritui Dei collimet, scilicet ut nihil quod Deo placuerit, sibi displiceat, ut quicquid patitur, ipse uel alius iustum esse credat. quod ita factum est. Tunc enim spiritus eius fuit rectus, cum omnem perfectionem quam ab Absalone filio suo passus est, meritis suis imputauit. Er dum quidam miles Absalonis multa conuicia ei inferret, & quidam de suis interfecere eum uellet, hoc fieri prohibuit dicens: Noli eum interficere. misit enim Deus eum ut maledicat mihi propter peccata mea multa nimis & inenarrabilia.

Ne proicias me à facie tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. In noua inquam spiritum meum, & de cetero ne proicias me à facie tua, id est ne permittas me amplius relabi in peccatum, ut proiciar à facie tua, id est siam indignus tua præsentia, & ne auferas à me tuum sanctum spiritum, per cuius donum hæc habeo, ut iam consteatur & penitentiam agā de peccato meo. Nemo enim per se habet quod penitentiam & confessionem facit, sed per spiritum Dei, cui scelera & immunditia displicent: sicut econtra immundo spiritui placent. Non potest ergo negari quin Dauid cum iam peniteret, spiritum sanctum haberet. Er pro hoc spiritu rogat, ne sibi Deus eum auferat, scilicet ne forte à confessione & penitentia desistat.

Redde mihi lætitiā salutaris tui: & spiritu principali confirma me. Non auferas inquam à me spiritum tuum, & non auferendo illum, redde mihi lætitiā salutaris tui, quam lætitiā per peccatum amisi: quia non scio esse lætandum de aduentu eius alicui, nisi qui se conformauerit ei. Er illam talem lætitiā per spiritum tuum redde mihi, & ea reddita confirma me ne amplius

amplius eam amittam spiritu principali, id est spiritum sanctum, qui ideo dicitur principalis, quia quicquid boni est nostro spiritui, ab illo procedit.

Docebo iniquos vias tuas: & impij ad te conuertentur.] Cōfirma me inquam, quia ego confirmatus non ero ingratus. Namque docebo uerbo & exemplo iniquos quoslibet, & p me & per successores meos vias tuas, id est opera tua: & non solum iniquos docebo, sed & impios, id est idolatras, quia proponam me exemplū eis, ne desperent: & sic impij, id est aliæ illæ oues ad te conuertentur.

Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.] Quasi dicat: Er ut doceam iniquos & impios, ideo Deus libera me de sanguinibus, id est de concupiscentijs carnalibus, has enim expertus fuerat, quia per has ceciderat, & ideo ab eis liberari rogat, tu dico qui es Deus, dator ueræ salutis meæ, illius scilicet cui nulla subreper corruptio, cui nulla accedit defectio, ubi cibo non fulciamur, neque esca reficiamur: sed tamen non erimus tunc sine potu & cibo, quia ipse Deus erit no-
ster cibus & potus, cibus, scilicet reficiens, & nunquā deficiens. Libera me inquam: & si tu me liberaueris, tunc lingua mea exultabit, id est exultanter alijs annuntiabit iustitiam omnem esse tuam, nullam meā. Quasi dicat: Non ero de numero illorum, qui de meritis præsumentes, & suam iustitiam statuere uolentes, iustitiarū ræ noluerunt esse subiecti, & ideo non iustitia meritorum, sed solum iustitiam tuam gratis iustificantem annuntiabo.

Domine labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam.] Verè liberabis me, quia tu Domine aperies labia mea, id est labia cordis mei, quæ prius clausa erāt per peccatum, illa aperies ad intelligendum: & ideo os meum exterius annūciabit laudē tuam, non meā, hanc scilicet laudem, quod à te creatus sum: peccans non derelictus sum, atque ut confiterer admonitus sum, & ut securus essem mundatus sum. & hoc quasi dicat: Sacrificium laudis tibi offerā tantum, ideo quia aliud sacrificium non uis tibi offerri. Nam si tu aliud uoluisses, ego utiq; illud dedissem, id est iam pridem me à talibus etiam non abstinuissem. Sed est quasi dicat: Quando non uis, quia futurum est quod tu nō delectaberis non solum minoribus legalibus sacrificijs, sed etiam holocaustis, quibus maxime quia nihil subtrahitur tibi, in eis delectari uideris. Sciendū quia tempore sancti Dauid locum adhuc habuerunt legalia sacrificia, sed attēdit iste per spiritum illa esse signa & promittentia, & ideo futurum esse quando fierent irrita, & haberent locum significata tantum atq; promissa. postquam enim ueritas est oblata, cessauit umbra. Semper tamen locum habuerunt significata sacrificia, quia etiam manente umbra Deo extiterunt gratissima.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humilitatum.] Quasi aliquis dicat: Quando quidem Dominus non uult sacrificia, quid ergo faciemus? nunquid ad altare eius uacuis manibus ueniemus? Non utique. Quia tibi Deo erit sacrificium acceptabile spiritus contribulatus. Et quid sit spiritus contribulatus exponit, cor scilicet contritum labore pœnitentiæ, & humilitatum à timore superbiæ, erit tibi sacrificiū acceptabile: quia erit quando taurum & hircum & cætera talia despicias, istud uero nunquam despicias.

Benigne fac Domine in bona uoluntate tua Syon.] Vt talia sacrificia tibi offeratur, ideo Dñe fac benigne Syon, id est mitte Ecclesiæ tuæ saluatorem, quem es eis misurus. Quæ Ecclesiā Syon dicitur, quia per Syon omnes illi significantur, qui sunt in speculatione, & qui in præfenti tantum uolunt esse in spe, & tādē in re. & hoc facias non in meritis eius, sed in bona tantum noluntate tua. Gratia enim gratis est data, & ædificetur muri Hierusalem futuræ, id est munimēta nostræ immortalitatis & incorruptionis. Qui muri modo g-

Bedæ tom. 8.

dificantur in Syon per fidem, spem, charitatem: tunc autem firmi erūt, cum ad Hierusalem, id est ad ueram uisionē perueniemus. Nihil enim aliud hi muri sunt, nisi indeficiens immortalitas & impassibilitas. Potest etiam uersus iste ad quamcunque fidem animā per se referri, ut sic dicatur: Benigne fac Domine unicuique Syon, id est fideli & speculanti animā, mittendo ei saluatorem suum non in meritis, sed in bona uoluntate tua: & ædificentur muri, id est munimēta eius, uirtutes scilicet. Eius dico quæ nunc est Syon, & tandem erit Hierusalem, cum ad ueram scilicet peruenierit uisionem.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.] Quasi dicat: Nunc interim acceptabis pro peccato sacrificium cor contritum & humiliatum: sed tunc, id est ædificatis muris Hierusalem, acceptabis, id est acceptabile habebis tantum sacrificium iustitiæ, id est uitulos laborum, quos tunc tibi offerent. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Quæ laus ideo dicitur sacrificiū iustitiæ, quia quid iustius quàm ut in æterna beatitudine positi illi laudent, per quem illic erunt? Nihil utique. Et tunc acceptabis, id est oblationes, id est sacrificium secundum animam. Et holocausta, id est sacrificium secundum uniuersam naturam humanam: quia non solum anima in uitum sacrificij consumeretur à charitate in suam immortalitatem & impassibilitatem, sed etiam corpus consumeretur in incorruptionem & impassibilitatem æternam. Et ideo tunc imponent uitulos, id est se ipsos in innocentia nouæ uitæ renouatos super tuum altare, id est in intima mentis deuotione, quæ est tuū altare. quia ibi sacrificatur tibi, quod est dicere, omni deuotione præsentabunt tibi se in innocentia nouæ uitæ.

IN PSALMVM LI. ARGVMENTVM.

Contra uerba Rhapsacis potest cantatum intelligi. Aliter uox Christi ad Iudæ traditorem.

IN FINEM INTELLECTVS IPSI Dauid, cum uenit Doeg Idumeus, & nunciat uit Sauli, & dixit: Venit Dauid in domum Abimelech.

EXPLANATIO.

Quia titulus iuxta historiam notus est, breuiter de allegoria dicamus. Ideo eorū intellectus titulo inseritur, ut mysterium querere non dubites, quia & ipse Dauid suis calamitatibus admonitus de Christo futurum intellexisse narratur. Dauid ergo ut semper Christus sit, Saul Iudæi persequentes, Doeg Idumeus, qui interpretatur motus sanguineus, Iudas proditor: Abimelech sacerdos electi discipuli, apud quos Dominum & uidit & tradidit. Quidā dicunt Doeg Antichristum esse, cuius membrum Iudas extitit: quia sicut ille sacerdos octoginta peremit, sic & iste martyres, qui fidem resurrectionis tenent, occisurus. In prima parte Psalmi Propheta in Iudam uel Antichristum inuehitur, ne se in flagitijs extollat, cui finis grauissimus restet. In secunda dicit eum ocyus periturum, sanctorum per omnia societate priuandum. In tertia sanctos stupere dicit, quando diabolus nunc in seculo bacchantem conspexerint in fine damnari. In quarta ipse Propheta sperat se cum sanctis in futura uita beatandum.

Vid gloriaris in malitia, qui potes es in iniquitate. Titulus est talis: In finem intellectus ipsi Dauid, cū uenit Doeg Idumeus, & nunciavit Sauli, & dixit ei, Venit Dauid in domum Abimelech.

Legitur in libro Regum, quōd Saul rex in illa aetate Domino sit constitutus non ad manendum, sed propter illius populi cor durum: nec ad utilitatem, sed ad eorum correptionem. Iuxta quod Iob de eo dicit: Qui facit hominem hypocritam regnare propter peccata populi sui. Præuaricante autem Saule, & apertè reprobato Dauid puer adhuc sub electus est in regnum à Domino. Sed antequam in regnum perueniret, grauius eū Saul persecutus est. Quod ad nostram instructionē factum est, scilicet ut sciremus, quia non nisi per tribulationem ad ipsum regnū perueniremus. Nā & ipse Dominus noster, corpus quod de terra sumpsit, per tribulationis uiam in cælum de tulit. In prædicta autem persecutione fugit Dauid, ubi cumque se posse latere credidit. Cumq; circumquaque fugeret, peruenit ad domum Abimelech sacerdotis, ubi & panes propositionis, & gladium Goliath, qui prius in templo positus fuerat, accepit. Quod ideo factum est, ut perfectè illum cuius figurā in se gerebat, præfentaret, qui futurus erat uerus sacerdos & rex. Sacerdos enim per propositionis panes, & per gladiū rex intelligendus est. Ibi Doeg Idumeus, princeps pastorum Saulis interfuit, atque Dauid uidit. Postea uero cum Dauid Saul seruis suis irasceret, quōd infidias Dauid non ponerent, nec eum caperent, prodidit Doeg Dauid, & dixit: Venit Dauid in domum Abimelech. Misit ergo Saul ad Abimelech, & ipsum atque omne sacerdotale genus interfecit per Doech, quia nemo alius in sacerdotes Domini manum uoluit mittere. De hoc negotio Psalmus iste est conscriptus non historicè, sed mysticè. Per Saulem enim designatur mors & regnum terrenū, quia de morte scriptum est, Deus non fecit mortem, nec lætatur in perditione uiuorum: sed creauit omnia ut essent, & sanabiles fecit nationes orbis terræ. Impij autem accerserunt eam sibi manibus & pedibus: & æstimantes illam amicam, defluerunt. Per Dauid uero uita & cœleste regnum intelligitur: Doech autē mortus, & Idumeus terrenus interpretatur. Et ideo per Doech Idumeum omnes illi qui de terrenis mouentur, & in eis sperant, intelliguntur. Et hi tales cœleste regnum, id est illos in quibus uerus Dauid inhabitat per fidē & per bona opera, apud terrenum regnum semper produunt & acculant, quia operibus eorum contrarij sunt, & etiam graues sunt eis ad uidendum. Et de his duobus generibus hominū tractat iste Psalmus, scilicet quorum alij sunt persequentes, alij sufferentes: alij spem in terrenis figentes, alij sola æterna sperantes. Per hoc autem quōd Doech qui mortus interpretatur, seruus Saul, qui terrenum regnum designat, dicitur: hoc etiam notatur quod hoc regnum in motu est, & citò transitorium. Et ideo de persecutione eius his qui ad cœleste regnum, quod æternum est pertinent, nō est curandum. Potesit hoc quoque totum ad populum Iudaicum & Christum referri. Quando enim uerbum illud quod in principio erat apud Deum in domum Abimelech, qui patris mei regnum interpretatur, uenit, id est quando carnem de Iudaico populo accepit, qui peculiaris populus Domini fuit: tunc Doech, id est illi qui mouebantur de loco & gente, scilicet qui Deo dixerunt quōd dēmonium haberet, & similia, apud Deum terrenum regnum, id est apud Pilatum & Annam & Caipham eum prodiderunt & acculauerunt. Et sic terrenum regnum, id est illi scelerati principes Doech miserunt, & per Doech, id est per illos quorū lingua gladius acutus, sacerdotes interfecerūt.

id est ipsum Dominicum hominem, de eis natū, qui uerè sacerdos fuit, quia se ipsum pro nobis immolauit, & multos alios ei adherentes. Dauid uero enasit, quia uerbum immortale permansit, quod etiam Isaac præsignauit, pro quo aries immolatus fuit. Similiter quoque est si ad omnes fideles hoc referatur, quia cū corpora eorum occiduntur, animæ liberè auolant, donec etiam eadem immortalitate corporali donata & clarificata recipiant. Titulus prædictus sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem non ad historiam. Quæ uerba sunt intellectus, propositus ipsi Dauid, id est dignioribus de corpore Christi, quia eos instruit, ut intelligant nunc esse tribulandum, deinde lætandum: quia non est lætari, nisi præcesserit tribulari. Intellectus dico significatus tūc, cum gestum est hoc negotium, scilicet cū Doech Idumeus uenit & nunciavit Saul, & cætera. Nunc ad Psalmū accedamus. Propheta præuidens per spiritū mysticū Dauid à Doech mystico persequendum, redarguit persecutores iniquitate gloriantes in hoc Psalmo, ostendens non maleuolentia, sed prophetandi præsentia, quid eis sit futurum ad consolationem bonorum, scilicet non deficient, sed cū omni patientia tribulationes sustineant. Quia & si ij qui eos persequuntur, modo florent, citò tamen arescent: & econtra flores eorum, qui nunc aridi apparent, in æternum non deficient. Et dicit ita: Tu qui potes es, id est qui potentiā tuam reputas in iniquitate, ubi potius impotentia est, propter quod gloriaris in malitia, in qua non est gloriandum, immò erubescendum? Multi enim sunt qui destruunt, pauci qui construunt. Et ideo non est in malitia glorian dū, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur. Iuxta quod scriptum est, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, non diues in diuitijs, nō fortis in fortitudine: sed qui gloriatur, gloriatur scire & nosce me, dicit Dominus.

Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolum. Ostendit quo modo gloriatur in malitia, scilicet quia ita studet malitiæ, cuius gloria est ignominia, ac si inde sequeretur uera gloria, dicens ita: Lingua tua, id est lingua cordis tui cogitauit iniustitiam tota die, id est alsidue. Nullum enim tempus intermittis ab iniustitia, quia & si non est in opere, est tamen in cogitatione: & si abest ab ore, nunquā abest à corde, sed quæ cura? Nulla scilicet, quia nihil per hoc fidelibus nocuisti. Nam fecisti, id est expleisti dolum tuū. Tu dico ens sicut nouacula acuta, id est sola exteriora & superflua abscidisti, interiora uero & necessaria, æterna scilicet non læsisti. sicut nouacula acuta exteriora abscindit, ossa uero non incindit. Quasi d. Exerceat Doech quantum uelit malitiam suā, acuat nouaculam suam. Quid tandem Dauid faciet? Capillos scilicet abradet, & caluos, id est filios Choræ faciat. Per capillos enim exteriora atque superflua designantur. Verumtamen Deus non superfluos capillos fecit, quia ad ornamentum eos creauit, sed ideo per capillos superflua terrena designantur, quia sicut capilli sine sensu, id est sine dolore abscinduntur: ita hæc terrena superflua ab his qui firmiter Deo mente in herent, non solum exteriora, sed ipsa etiam corpora sine omni dolore possunt auferri, quia dictum est: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Possunt tamen de his superfluis multa bona fieri, scilicet si panem esurienti frangas, si nudos uestias, & similia his facias. Quod etiam mulier illa designauit, quæ postquam pedes Domini lachrymis rigauit, capillis etiam terfit. Ille enim pedes Domini quasi lachrymis rigat, qui pauperum Domini miseretur per piā affectionem. Capillis uero quasi detergit, cum post commiserationem per facultatem horum superfluatorum inopiæ eorum subuenit, uel aliter: Quia intermittere iniustitiam cogitasti, ideo perfecisti dolum, ens sicut nouacula acuta, id est accuratissimè scilicet, ut quantum posses auferas ad eum quod

quod nec ipsa corpora intacta permitteres. Ad hoc enim nouacula acuta est, ut quanto expressius possint, capilli abradantur. Si uero ad Christum & Iudaeum populum hoc referatur, ira dicetur, Perfecisti dolum sicut nouacula acuta facit dolum, quia sicut noua eula quæ adhuc acuitur, ut per eam uultus ornetur, si uulnerat, potius ipsum deturpata peculiariis ille Iudaeus populus ad hoc electus, ut in eo uultus Domini representaretur & ornaretur, potius illum deturpauit, quia tempus uisitationis non recognouit. Et in hoc dolose egit, quia aliud fecit, & ad aliud eum Dominus elegit.

Dilexisti malitiam, super bonitatem.] Quasi dicat: Ideo absidue iniquitates cogitasti, quia malitiã dilexisti super benignitatem, id est ita ut præponeres eam benignitati, & sic quod naturale est peruertisti. Ad quod enim unumquodque factum est, illud in eo primitium est. Quare benignitas & æquitas ad quam homo creatus est, prius sunt in homine: malitia uero, quæ accessit ex corruptione, est posterius. Dilexisti inquam super bonitatem malitiam, & ideo dilexisti magis loqui iniquitatem, quam loqui æquitatem. Et in hoc quasi dicat, nõ idem quod in alijs seruas. prouides enim ne acidum cibum uentri tuo ingeras, & nõ prouides qui id in ore habeas? Sicut namque eligendum est quid uescaris, ira quid loquaris.

Dilexisti omnia uerba.] Quasi dicat: Ut summam nequitie tue concludam, dico quia dilexisti omnia uerba præcipitationis, quodcunque ad præcipitium ducit, & interitum dilexisti, scilicet linguam dolosam. Sicut enim habent quidã libri, Vel tu Doech ens lingua dolosa, nihil agens uel loquens nisi dolum. & accipe dolum hic large pro omni iniquitate. Sed quid tibi inde? Omne malũ scilicet, quia propterea Deus qui potest, destruet te in fine, quando non licebit ultra resurgere. Vel in finem semper tendere, id est æterna destructione destruet te non ad reedificationem, sed destructionem. Et nunc interim eueller te de tabernaculo, & hoc ita quod emigrabit te, id est longè migrare te faciet inde. hoc est in præsentĩ a cõmunionẽ fidei ium moraliter separabit te. habent autem quidam libri, Tu; q. satis bene est: quia & naturaliter omnis homo plantatus est in hoc tabernaculo; & radicem habet in cœlo. Unde dicit, Eueller te hic de tabernaculo tuo, id est quod tuum deberet esse. Et quia hic eueller te de tabernaculo, ideo tandem etiam de palatio. quod sic dicit: Et tandem eueller radicem tuam, id est quæ deberet esse tua de terra uiuentium. Radix nostra charitas est, fructus uero huius radicis sunt bona opera. Unde dicit Apostolus: Omnia uestra in charitate fiant. & item alibi: In charitate radicati & fundati. hanc radicem, id est charitatem dicit euelli de terra uiuentium, id est de superna requie, quantum ad malos: quia eam non habuerunt, & ideo per eam illic nõ complaerantur. Charitas autem ibi semper uerè manebit, quia charitas nunquam excidit.

Videbunt iusti.] Quasi dicat: Quod Deus uero sic damnabit Doech, non infructuose, sed utiliter suis faciet: quia iusti uidebunt, id est attendent & præsentẽ, & futuram eius damnationem. Et ideo nunc dum tempus noctis est, timebunt. De hoc timore dicit Apostolus: In timore & tremore uestram ipsorum operantes salutem. & Qui stat, uideat ne cadat. & item: Considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Dum enim ad lucernã ambulamus, necesse est ut in timore uiuamus: nunc autem ad lucernã ambulamus, iuxta quod dicit Petrus: Habetis autem certiore propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernę in obscuro loco, donec dies ueniat, & Lucifer oriatur in cordibus uestris. Nunc enim propheticum sermonem certiore, id est certas promissiones habemus, sed in obscuro loco sumus: quia tantum ex parte cognoscimus, & cognoscemus quousq; lux illa ueniat,

de qua dictum est: Cum autem apparuerit, similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est. Nunc inquam timebunt, & tandem ridebunt: facti tunc super eum; quamuis nunc sint sub eo. De hoc risu Sapientia dicit: Loquebar, & non attendistis sermonibus meis: ego autem subsannabo, & desuper ridebo de interitu uestro. Nunc enim tempus dolendi & compatiendi est malis, dum possumus eis prodesse: quia & tunc quidem erit penitentia, sed infructuosa. Et ideo tu quisque nunc peniteas, & erit tuus aduocatus, qui tunc erit te iudicaturus: quia nũc habebis adiutorẽ, quem tunc iudicem. Postquã uerò oues separabuntur ab hœdis, tunc erit tempus ridendi, id est diuinae sententię aggratulandi. Ridebunt inquam tandem, & exprobrantes eis dicent: Ecce homo, id est ecce ad quid dũ se extollere uellet, reductus est Doech. Qui nõ posuit Deum adiutorem suum, id est, qui non de Deo, sed de se præsumpsit, quia in diuitiarum suarum multitudine sperauit. Non dicit qui diues fuit, sed si quis diuitias habeat ad necessitatem, & ad aliorum refectiõnem, non est peccatum: sperare autem in diuitijs, id est habere eas nõ ad necessitatem, sed ad delectationem, est peccatum. Si enim libros legamus, inueniamus Abraham & Iacob & alios priores patres & diuites fuisse, & tamen felices: quia non est considerandum, si egres in facultate, sed si ardes in cupiditate. Non enim Deus consulit arcã, sed conscientia: nec damnatur pecunia, sed auaritia, sicut econtra nõ laudatur inopia, sed innocentia. Quod attendentes sancti Apostoli cum Dominus diceret eis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitẽ in regnum cœlorum: dixerunt, Et quis poterit saluus esse? Nullus enim fere, qui non desideret habere. Petrus uero satis fiducialiter locutus est, cum diceret: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Nihil namque præter ratem ueterem, & scissam uestem reliquerat, & tamen se dicebat reliquisse omnia. Quod soluit beatus Gregorius dicens: Multum reliquit, qui nihil sibi retinuit. Tanta enim a sequentibus relicta sunt, quanta ante sequentibus concupisci potuerunt. Et item: Multum reliquit qui ipsum etiam desiderium habendi postposuit. Sperauit inquam in diuitijs, & præualuit in uanitate sua, id est magis profecit in uanitate, id est in his quæ uanè concipiunt, quam proficere in ueritate. pluri enim fecit nummũ, quã Deum.

Ego autem.] Hic loquitur nõ quilibet unus, sed oliua illa, id est Ecclesia, cuius superbi rami de Iudeis fracti sunt, & loco illorum humilis oleaster de gentibus insertus est. Quasi dicat: Doech quia sperauit in multitudine diuitiarum suarum, damnabitur: ego autem iam positus in domo Dei, id est in cœlesti requie, spe, etsi nõ dum in re, existens sicut oliua fructifera. Oliuę enim fructus tardè apparet, & tamen apparet. Sic & fructus iustorũ tardè quidem eueniunt, sed tamè apparebunt. Et ideo positus in domo Dei, quia non speraui in pecunia, sed in Dei misericordia, ipsa dico ducente me in æternum, id est in seculum subsequenti uipi huius seculi. Quod est dicere: Quod ego speraui in misericordia Dei, feci nõ pro temporali cõmodo, sicut multi faciunt, sed pro æterno. Ego in quã talis nõ dānabor, sed cõfitebor tibi, id est cõfessionẽ laudariuã faciã tibi in seculũ, id est æternaliter, hoc est æternaliter sacrificabo tibi uirtulos labiorũ. Beati enim q. habitat in domo tua Dñe, in seculũ seculorũ laudabunt te. Et meritò tibi cõfitebor, quia fecisti tale quidẽ ut sis dignus laudari, Doech scilicet dānasti, & David coronasti. Vel fecisti me talẽ qui sim dignus æternaliter te dānari. Confitebor tibi tandem, & nunc interim expectabo nomen tuũ, id est nõ properando præcipiã hoc nomẽ quod est Deus, sicut Adam qui sibi Deus esse, & de suo nunt non de tuo uoluit pendere, sed expectabo patienter quousq; per misericordiã & gloriam illud possim acquirere. Erimus enim omnes si-

cut dii immortales & impasibiles facti. Iuxta illud: Ego dixi dii estis. Et merito nomen tuum expectabo, quoniam ipsum est bonum, id est & suave & dulce est: & quia pauci sunt qui adhuc dulcedinem illam percipissent, de qua dictum est: Gustate & uidete, quoniam suavis est Dñs, & ideo nesciunt suauitatem illam: sicut & ille qui dulcedinem mellis nõ gustauit, nescit quam dulce mel sit. ideo subdit & quibus suauis sit, & quando dicens: Quoniam nomen tuum est bonum, quod apparebit in conspectu, id est in societate sanctorum tuorum, his scilicet qui eis associabuntur.

IN PSALMVM LII.
ARGVMENTVM.

ET hic Psalmus Rhapsacen percutit. Alter increpat Iudæos incredulos operibus negantes Deum. Legendus ad Euangelium Matthæi.

IN FINEM PRO ABIMElech, intellectus Dauid.

EXPLANATIO.

Regum narrat historia, cum Dauid apud Achis exularet, & cum eo descenderet in castra ad preliandum contra Saul latrunculos Amalech uastasse ciuitatem Sicileg, raptisq; Dauid & sociorum eius uxoribus, filijs ac substantijs, abiisse: hoc comperito Dauid eos persecutum esse, & inter cõuiuia repertos interitioni dedisse. Intellexit ergo Dauid Christum de suo semine nasciturum, gentiumq; persecuciones contra Ecclesiam eius, quasi Amalech contra Sicileg ciuitatem Dauid esse secuturas, sed easdem mox ne animas quas de Ecclesia rapuerant, possint occidere Christo uictore prosternendas, uel ad fidem scilicet uel ad damnationem. Et ideo recte titulus dicit, in fine pro Amalech: id est, in Christum pro gẽtib; intellectus Dauid, quia ipse intellexit, quid hæc que gesserat, mysterij salutaris teneant. Amalech interpretatur populus lambens, quia qui terrena nimium desiderant, etiam ambiendo quasi lambere uidentur, pro horum ergo conuersione uel punitione Psalmus iste formatur. In primo membro Psalmi Ecclesia toquitur, increpans eos qui uel corde uel opere corrupti non metuant. In secundo dicit eos receptiuos mala, que fecerint Christianis. In tertio fideles monet æquanimiter seculi ferre molestias, donec iudiciũ matris adueniat, ubi omnes beati induantur, bona recipient.

COMMENTARIVS.

Dixit inspiens in corde suo non est Deus. Titulus est talis: In finem pro Amalech, uel pro Melech intellectus ipsi Dauid, Amalech populus fuit persecutor sancti Dauid, & regni ad ipsum pertinentis, id est Israeliticæ gentis. Qui scilicet Amalech Sicileg ciuitatem succedit, & inde uxorem Dauid & familiam cum facultate eius diripuit. Et interpretatur Amalech: id est lingentes terram, per quos amatores mundi intelliguntur, de quibus necesse est ut amatores cœli, qui per Dauid intelliguntur, persecutionem patiantur. Titulus sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem temporum, id est ad Christum natum in fine temporum, iuxta quod ait Apostolus: Nonisime uobis locutus est in filio. Et quia Christus est finis, in quæ quicquid boni agimus, dirigimus: & quo adepto nihil est quod ultra petare

mus. Quæ uerba sunt propositus intellectus ipsi Dauid uel digniorib; de corpore Christi pro Amalech, id est pro persecutione. Redarguit enim Propheta in hoc Psalmo persecutores corporis Christi, & exhortatur ipsum corpus, id est Ecclesiam, ut cum omni patientia sustineat tribulationem & persecutionem, atque tandem etiam inserit ipsius corporis consolationem. Unde dicit in titulo, quod sit Psalmus iste intellectus, propositus fidibus pro persecutione, scilicet ut intelligant tolerandam esse persecutionem, quia finem habebit persecutio, sed primum persecutionis finem non habebit. Vel pro Melech. Melech ut Hieronymus dicit, interpretatur parturiens, siue dolens. Quis autem hic est parturiens, siue dolens? Corpus scilicet Christi. Doler enim uidens, quod quia superabundabit iniquitas, refrigit charitas multorum. Parturire uero illos eosdem, pro quibus dolet, cum aliquos ex eis impijs faciat pios. Parturire enim, est cum labore parere. Unde quoddam membrum huius corporis charitate prægnans ait: Filioli mei quos iterum parturior, donec Christus formetur in uobis. Est itaque Psalmus iste intellectus propositus ipsi Dauid, pro Melech, id est pro parturiens siue dolens, hoc est, ut intelligat corpus Christi parturiens & dolens, nunc esse parturiendum, nunc esse dolendum: quia huc finem habebunt, præmia uero eorum nunquam habebunt finem. Et redarguit hic Propheta illos, propter quos corpus Christi dolet, atque demum sicut prædictum est, consolationem eius interserit. Ne superflue Psalmus iste repetitus uideatur, quia ad aliud hic & ad aliud superius intendebatur. Qui uero sunt illi pro quibus dolet & parturit corpus Christi, Psalmus iste aperit dicens: Inspiciens populus non prouidens sibi in futurum, dixit quia non est Deus. & hoc in corde suo, id est in cogitatione sua. Multi etiam ore dicunt quia non est Deus. Sed ut uniuersaliter acciperetur, ideo dixit, In corde suo. Omnes enim illi qui cogitant Deo placere iniquitatem suam, quia superfederat uindicta, nec statim punit eam. Deum apertè non esse dicunt. Quia si Deus est, necessario iustus est: & si iustus est, nulla ei iniquitas placet. Illi uero qui iniquitatem ei placere putant, quia destrunt in eo iustitiam, destrunt & Deum.

Corrupti sunt. Inspiciens populus dicit quia non est Deus: hoc autem non est culpa naturæ, sed quia ipsi corrupti sunt à bona natura, in qua creati sunt. Iuxta illud: Er uidit Deus cuncta que fecerat, & erant ualde bona. Bona enim natura in homine fuit, quam diu in plenitudine uirtutis mansit, quia bonam naturam præuaticando amisit. Corrupti sunt inquam, & ideo facti sunt à Domino abominabiles, id est exhaereditati & execrabiles. Quam diu enim bene aliquis agit, tandiu tantum Dominus hereditatem ei promittit, ipsi dico entes in iniquitatibus, id est non desistentes ab iniquitate: quia non est in eis qui faciat bonum.

Deus de cælo prospexit. Cor quidem insipientis aufert Deum, cor quidem sapientis, id iusti ponit Deum: quia de cælo, id est de corde iusti, quod ideo cœlum dicitur, quia semper in cælo conuersatur, & ubi Deus manet: quia anima iusti sedes est sapientiæ. De illo inquam cælo prospexit Deus, id est Deus fecit illud cœlum, id est iustos prospicere super filios hominum, id est à longè fecit aspiciere filios hominum, id est male operantes à longè, quidem non secundum locum, sed secundum dignitatem in orbi, ipsos dico positos per dignitatem super eos. Solet namque sacra scriptura ea que per nos Deo operant, ipsi attribui, ut ubi dicit: Ipse quidem spiritus postulat pro nobis, id est postulare nos facit gemitibus, in enarrabilibus. & item: Spiritus Dei scrutatur omnia, etiam ipsam altitudinem cœli, id est scrutari nos facit. & Tentat nos Deus, ut sciat, id est ut scire nos faciat. Sic & hic dicitur, Deus de cælo prospexit, id est fecit cœlum prospicere super filios hominum, ad hoc ut uideant, id est ut uidere ipsum cœlum faciat, & dijudicare

care si est inter illos filios hominum aliquis intelligens Deum corde, aut requirens opere. Quod uere non est, quia omnes declinauerunt in malum: simul, id est & de Iudæis & de gentibus. Et ideo facti sunt inuiciles, ad eod quod non est in eis qui faciat bonum, non est dico usque ad unum, id est nec unus, uel usq; ad illum qui pertinet ad unum, ad Christum, qui unus est, multorum. Filij namque hominum dicuntur, quicumque homines dum male agunt. Filij uero Dei dicuntur, dum bene agunt. quia ille de filijs hominum bene operando fecit filios Dei, qui fecit filium Dei esse filium hominis. fecit enim illum participem esse nostræ miseræ, ut nos fieremus participes eius gloriæ. Tollatur autem de hominibus filius Dei, id est bene agentes, remanent filij hominum, id est male operantes. de quibus recte dicitur quod non est in eis usq; ad unum, qui faciat bonum.

Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem: qui deuorant plebem meam ut cibum panis.] Modo quod non est qui faciat bonum, & omnes declinauerunt: Nonne autem omnes qui nunc operantur iniquitatem, tandem scient, id est cognoscent ipsam iniquitatem? Quasi dicat: Certè qui nunc iniquitatem scire nolunt ut se cognoscant, tandem scient eam ut se plangent. Illi dico scient iniquitatem, qui modo deuorant, id est deuorare & sibi naturaliter incorporare nituntur plebē meam, id est plebem Dei meam, id est cuius pars ego sum dicit Propheta. In hoc enim deuorat & contemnit eam, & hoc ita ut cibum panis, id est assidue. Pane enim qualitercumque alijs cibis uariè utamur, assidue uescimur. Hic inseritur prædicta corporis consolatio.

Deum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore, ubi non fuit timor.] Ideo merito scient iniquitatem, quia ipsi non inuocauerunt in se æterna, sed temporalia inuocauerunt, mundum scilicet, & non Deum. Deus enim gratis uult se coli, gratis uult se amari. Quicumque ergo Deum propter aurum uel aliquid mundanum inuocat, non Deum in se uocat, sed illud quod affectat, & Deum quasi nequitæ suum ministrum fieri postulat. Ille uero Deum in se uocat, qui ad hoc ratum eum uocat, ut ipsum possessorem & præmiū habeat. Non inuocauerunt inquam Deum, & hoc ideo, quia non timerunt amittere æterna, sed temporalia, & ideo uoluerunt retinere temporalia, & male retinendo ea perdidit æterna, perdidit & temporalia. Et hoc est quod dicit, Trepidauerunt timore, id est uementer timerunt illic, id est in amissione temporalium, ubi non fuit timor, id est pro quibus nequaquam est timendum, quia ex necessitate perduntur. Non enim pro exterioribus timendum est, cum etiam non sit timendum pro corpore, quia dictum est, Nolite timere eos qui occidunt corpus.

Quoniam Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.] Ideo Deum non inuocauerunt, & ubi non deberent trepidauerunt: quoniam Deus dissipauit, id est iusto iudicio dissipari permisit ossa eorum, id est firmamenta animæ eorum, uirtutes scilicet. Et hoc merito, quia ipsi non Deo, sed hominibus placere student: & ideo effusi sunt, ut se ipsos non attenderent. Vnde dictum est: Redite præuaricatores ad cor. Et sic confusi sunt nunc quidem interiori confusione, tandem uero exteriori: ideo quoniam Deus spreuit & abiecit eos, hominibus scilicet placetes.

Quis dabis ex Syon.] Iniusti quidem dicunt, quia non est Deus, sed mentiuntur: quia quis, id est aliquis dabit salutare, id est saluationem æternam Israel. factio ex Syon, id est his qui aded proficiunt in speculatione, ut tandem gaudeant uisione. Nunc enim sumus Syon, id est speculatores, tandem erimus Israel, id est peruenientes & uisores. & quasi dicat: Cum hoc non possit alius dator, iste erit Deus. Et hoc salutare dabitur, cum Dominus conuerterit captiuitatem ple-

bis suæ, id est cum simul & anima & corpore auerterit captiuitatem ab his qui maluerunt esse plebs sua, id est Dei quam mundi, quod erit cum nouissima mors destruetur, & hoc mortale induet immortalitatem. Et tunc uere lætabitur Israel, quia hic exultabit Iacob, id est gaudebunt tunc in perueniendo, quia nunc lætabantur in proficiscendo. Potest etiam à principio uersus iste legi interrogatiue, quod satis in priori huius Psalmi positione explanatum est.

IN PSALMVM LIII:
ARGUMENTVM.

EX persona Ezechie obsessi potest intelligi. Aliter uox Christi ad patrem, uel cuiuslibet fidelis auxiliū Dei contra uitia flagitatis.

IN FINEM IN CARMINIBVS
uel hymnis intellectus Dauid, cum uenisset Ziphei ad Saul, & nunciauissent Sauli: Nonne Dauid absconditus est apud nos.

EXPLANATIO.

Intellectus Dauid accipiendus est, ut supra: quia uidelicet a magno gorbis obsessus, sed inopinatè liberatus, quid Ecclesie Christi, cuius & ipse membrum erat, uenturum esset, intellexit: & hunc eundem intellectum suum in carminibus, hoc est, in maximis lætitiæ laudibus exulit: semper enim (ni fallor) Psalmi qui in carminibus inscribuntur, exultationem canentis inter aduersa denunciant. Ziphei interpretantur florentes, quod in hoc seculo peccatoribus datur est, ubi ad tempus libertate perfida prosperari solent, & fidelibus e contrario contemptis, & impiorum obstinatione conclusis. A Saulis periculo propheta liberatus per totum Psalmum Domino gratias agit, quia Zipheorum non potuit nocere proditio. In prima parte deprecatur, ne eum inimici fortissimi grauare præualeant. Secundo loco aduersarios suos spiritali pietate supplicat debere conuerti. Quod omnem conuenit petere Christianum, ut à florentibus huius mundi ita liberetur, quatenus eis conuersionis gratia non negetur.

COMMENTARIVS.

Eus in nomine tuo.] Titulus est talis: In finem in carminibus ipsi Dauid, cum Ziphei uenerunt ad Saul, & dixerunt: Ecce Dauid absconditus est apud nos. Quod Saul qui electus est in regnum non ad permanendum, sed secundum scripturæ sententiam, quæ dicit: Qui facit hominem hypocritam regnare propter peruersitatē populi sui: figuram gerebat regni temporalis ad interitum pertinentis, iam dictum est. Notificatum quoque est superius, Dauid figurā Christi gessisse & corporis. Totus enim Christus caput & corpus. Cui capiti sursum posito, corpus coniuinctum est iam spe: & caput corpori deorsum charitate. Ziph autem uicis fuit Iudææ, cuius habitatores Ziphei dicebantur, apud quos cum Saul eum persequeretur, latuit Dauid. Interpretantur uero Ziphei florentes, per quos intelliguntur mundi amatores, apud quos uero Dauid, id est illi quos figurabat ille Dauid, sunt latentes. De his latentibus dicit Apostolus: Mortui estis, & uita ustra abscondita est, cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit gloria uestra, tunc & uos cum Christo apparebitis.

apparebitis in gloria. tunc enim qui nunc latent, quia bona eorum non apparent, erunt florescentes. Et Ziphei nunc florescentes, tunc erunt arescentes. Per hos enim duos, duo intelliguntur genera maximè distinguenda. Nihil autem prodest distinguere, si pigri sumus eligere. Nunc enim datur potestas eligendi, quãdã Deus differt sententiam iudicandi: postquam autem uenerit sententia iudicij, non amplius erit potestas eligendi. Nunc ergo eligamus, & malimus esse latentes quam florescentes: & cum Dauid humiliari, quã cum Zipheis exaltari, & intelligamus quem finem habet flos Zipheorum. Quis sit autem iste finis, psalmista alibi aperit dicens: Vir insipiens & stultus non intelliget hæc, &c. usq; cum dicit, Vni intereat in seculum seculi. Aternus enim interitus finis erit floris illorum: & contra aeterna iocunditas ariditatis bonorum. Et de hoc intellectu agitur in titulo, cum dicitur: Hæc uerba referuntur in finem tēporum, id est ad Christum, quæ sunt intellectus attributus ipsi Dauid, uel dignioribus de corpore Christi, uel ipsi Prophætæ uice illorum agentis & exhortanti nos ad intellectum, scilicet ut finem floris Zipheorum attendamus. Qui intellectus habendus est in carminibus. id est in lætitiã, non in tristitiã: quia non est dolendum si hoc flore careamus, & tribulamur: immò gaudere debemus in tribulatione, scientes quia tribulatio patientiam operatur, & cætera. Intellectus dico signatus in illa historia, cum uenerunt Ziphei ad Saul, & dixerunt ei: Ecce Dauid absconditus est apud nos. Semper enim florescentes latentibus aduersantur, & ipsos produnt, sed nihil eis obfuit, sicut & Ziphei Dauid quidem prodiderunt: sed nihil ei obfuit, quia illæsus euasit, & speluncam Odollam intrauit. Quamdiu etiam Saul persecutor intrasset, ut uentrem purgaret, & interficendi se copiam illi daret, Dauid ei pepercit, & oram tantum chlamydis ei abscedit. significans nobis quòd tales nos persequentes non persequi debeamus, nec odio habere, si potius diligere, & pro ipsis orare. Nunc ad litteram accedamus. Vox est ut prædictum est, uel perfectorum in corpore Christi, uel ipsius Prophætæ uice eorum agentis, & ita dicens: Deus in nomine tuo saluum me fac. Quasi dicat: Nomen tuum quod prædicatũ est nobis in infirmitate, quia mortalitatis & passibilis nobis annunciatum est, cognosco sublimatum in uirtute. Venisti enim ut mortalis ex infirmitate, uenies uero ut iudices in uirtute. Et quocunq; nunc saluabis in præcedenti nomine, illos salubriter liberabis in tua subsequenti uirtute: & ideo tu Domine me credentem & sperantem, in tuo nomine præcedente, non in me, saluum me fac. Et bene dicit Saluum, quia iustus ex fide uiuit. Et sic tandem perfectè libera me in tua subsequenti uirtute, & ut liberes, ò Deus exaudi orationem meam, non quamlibet, sed meam, florè scilicet Zipheorum non rogantem. Et uerba oris, non Zipheorum: sed mei, id est aeterna bona à te rogantis, quæ illi quidem audiunt, sed non percipiunt: quia non aeterna mecum, si terrena cupiunt, inquam percipe, id est ostende per effectum percepisse te auribus, id est audie di potentia, quæ in te est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quaesierunt animam meam: & non preposuerunt Deum ante conspectum suum. Ideo necesse est, ut tu me saluum facias & liberes, quia alieni, id est Ziphei alieni à me non cognatione, sed affectione; non loco, sed flore insurrexerunt, ut essent aduersum me, id est ut opprimerent me. Et hoc modo insurrexerunt, quia ipsi fortes non in rei ueritate, sed sua reputatione quaesierunt animam meam, ut sibi conformarent eam. Et hoc totum ideo fecerunt, quia non proposuerunt ante conspectum suum Deum, sed mundum, id est noluerunt Deum diligere, sed potius uoluerunt nummum super nummum ponere & omnia terrena commoda augere.

Ecce enim Deus adiuuat me: & Dominus susceptor est anime meae. Alieni quidem insurrexerunt contra me, sed quæ cura? Nulla scilicet, quia Deus adiuuat me. Deus omnes sanctos suos adiuuat, & si non exterius manifeste, interius tamen occulte, quia uerè magnum adiutorium illis est, qui possunt dicere, Gloria nostra est testimonium conscientie nostræ. In quo adiutorio iste quoq; gloriatur cum dicit, Voluntarie tibi sacrificabo, &c. Deus inquam adiuuat me. Et ecce quomodo adiuuet, scilicet quia Dominus est susceptor, id est defensor anime meæ, & si non corporis mei contra Zipheos dando mihi gloriosam conscientiam, quæ facit ne eis consentiam.

Auerte mala ab inimicis meis: & in ueritate tua disperse illos. Hic interserit orationem pro persecutoribus, illis, dans nobis exemplum, ut tales non odiamus, sed pro ipsis oremus. Quasi dicat: Illi quidem insurgunt contra me, tu autem Domine auerte ab illis meis mala interiora, scilicet & grauiora. Nullum enim malum grauius quã amare terrena, & negligere aeterna: & ipsos positos in ueritate tua, id est in amore aeterno, disperse in falsitate sua, id est in affectione terrenorum.

Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine: quoniam bonum est. Ad principale continuatur. Quasi dicat: Verè tu Domine adiuuas me, & es susceptor meus. Quod per hunc effectum apparet, quia ego sacrificabo tibi, id est sacrificium, laudis scilicet. Et hoc non ex necessitate, sed ex uoluntate. Quod est dicere: Gratis te laudabo, & in eius laude gaudebo, quo laudato nunquã erubesco. Voluntariè Deus laudetur, charitate ametur: gratis laudetur, gratis ametur, hoc est propter se ametur, non ex necessitate, id est non propter aurum uel argentum, uel aliquid tale. Sacrificabo tibi inquam, & hoc taliter scilicet, quia confitebor tibi, id est perfectam laudem ore, corde & opere faciam nomini tuo Domine. Et hoc non propter aliud, sed quoniam ipsum in seipso bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despexit oculus meus. Merito tibi sacrificabo & confitebor, quoniam tu eripuisti iã me in spe, ex omni tribulatione interiori, scilicet & exteriori. Et oculus meus interior scilicet factus per hanc ereptionem super inimicos meos, despexit, id est despectibilem florem Zipheorum habuit, attendendo scilicet, quia omnis caro fœnum est, & omnis gloria eius tãquam flos fœni. Aruit fœnum, & cecidit flos: uerbum autem Domini, id est promissiones Domini manent in aeternum. Quare? quasi dicat: Si hic humilior, exaltabor cum Dominus dicat, Quia qui se humiliat, exaltabitur.

IN PSALMVM LIII.
ARGVMENTVM.

EX persona Oniæ sacerdotis sponte Aegyptum perentis Psalmus iste depromitur, quando Iafon propinquus eius, sed honoris & uitæ illius æmulus ab Antiocho Seleuci filio Pontificatum redemit ea cõditione, ut omnes Iudæos in gentiliū scita traduceret. Ipse uero Onias constructo in Aegypto altari ritus sacros, quos Hierosolymis Iafon profanauerat cum Iudæis, qui inuenire potuerant, antistes deuotus instaurauit. Aliter fidelis quispiam contra uitia carnis, & ipsam carnem deprecatur.

IN FINEM CARMINIS
intellectus Dauid.

EXPLANATIO.

IN finem in Christum in carminibus, in gaudijs spiritualibus intellectus Dauid, quia eum intellexit incarnandum, per quē se nouit à tribulatione liberandum. Per totum Psalmum duob. diapsalmatibus distinctum, uerba sunt Domini. In prima parte petit ne sua in tribulatione positi despiciatur oratio, deprecans liberationis celeritatē, quam ex carnis infirmitate probabatur expetere. Secundo loco Iudeorum destrui supplicat iniquitates, quoniam in ciuitate ipsorum erat contradictio ueritatis. Tertio dicit quē obstinatis Iudeis pro suis sceleribus nouerat euenire. Post hæc introducitur pia consolatio, ne quis fidelium auidit iudicij seueritate terreatur.

COMMENTARIUS.

EXaudi Deus orationem meam, etc.] Titulus est talis: In finem in hymnis intellectus ipsi Dauid. Quod sic exponitur. Hęc uerba referuntur in finem, id est in Christum, qui finis est omni credenti ad iustitiam accipienda in hymnis, id est in laudibus, scilicet ut siue exultemus & letemur, siue tribulemur & angustiemur, ille semper sit laudandus qui in tribulationibus erudit, & consolatur in prosperis. Nunquam enim laus Dei debet ab ore & corde Christiani recedere, non ut laudet in prosperis, & reprehēdat in aduersis: sed ut semper ut Psalmista ait, laus eius sit in ore meo. Gaudes, agnosce partem blandientem: tribularis, agnosce partem emendantem, quia siue blanditur siue emendat, illum erudit, cui hereditatem parat. hoc modo in hymnis uerba sunt accipienda, & sunt intellectus attributus ipsi Dauid, à cuius semine Christus processit secundū carnem: quia filius eius fuit secundum humanitatē, Dominus eius secundum diuinitatem. significat hic torū Christi caput scilicet & corpus, quia potest Psalmus iste uox esse uel capitis uel digniorū mēbrorū in corpore. Et est intellectus. Admonemur enim ut cū audimus, intelligamus quā magna ad nos attinet cura in telligēdi, in quo malo sumus & à quo malo semper liberari optamus. Inter multas tribulationes huius seculi, plangit aliquis Psalmus iste de intellectu. Non autem plangit, cum hoc Psalmo quisquis non habet intellectum. Porro autē illud meminisse debemus, quia secundum intellectum ad imaginem Dei facti sumus, & per intellectum ab alijs animalibus differimus. Vnde quidam contemptores tanti boni in quodam Psalmo reprehenduntur, cum eis dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus. Et item, Homo cum in honore esset, non intellexit. Agnoscamus ergo nostrum honorem, & intelligamus non istam patriam esse gaudendi, sed dolendi: non dū exultandi, sed adhuc gemendi, quia & si aliqua in nobis est exultatio, non dum est in re, sed in spe. Ex promisso enim lætamur sciētes promissorem nos non fallere. Quantum autem ad præsens tempus attinet, in quo malo & in quibus angustijs sumus audiamus, & in nobis quod audimus agnoscamus. Si autem non dum in nobis agnoscamus, Dauid incorporamur, & sic sentiamus, & cū ipso dicamus: Deus exaudi orationem meam, id est me orantem. Et hoc ita ne despexeris, id est ut amplius non despicias deprecationem meam. Multorū enim exauditur oratio cum pro temporalibus rogant, & conceditur eis quod postulant, quorum postea despicitur prædicatione: quia terrena orat non eterna. & ideo iste utrumque ponit, scilicet ut orationem exaudiat, & deprecationem non despiciat, id est terrena eum orare non per-

mittat. hoc secundum Cassiodorum, qui non distinguit orationem & deprecationem: iuxta uero Augustinum & Hieronymum ita distinguitur, Deus exaudi orationem meam factam, pro perseverantia, id est fac me inter malos perseverare ne deficiam, imo proficiam. Et ut exaudias orationem, ne despexeris præmissam pro peccatis deprecationem, prius enim unicuique pro peccatis est deprecandum, deinde pro perseverantia orandum. Intende dico mihi in oratione, & ut intendas, exaudi me prius in deprecatione. Et quasi dicat ei: Quid gemis? Quid pateris? Subdit.

Contristatus sum in exercitatione mea.] Quasi dicat: Posuisti me exerceri inter malos, sed quia ipsi supra uires meas insurgunt contra me, ideo tu Domine tranquilla persecutionem eorum. Iste positus inter malos uoluit extendere dilectionem suam usque ad inimicos, & dum more perfecti uiri admoneret & exhortaretur eos inter quos conuersabatur, & nihil proficeret, quia illi supra uires eius obiurgabāt eum cum uitijs & operibus, & etiam molestabant eum in uitijs, timuit perdere dilectionem. Et noluit eos uincere cum uitijs, quia hæc est regula pietatis, ut tales per conuitia non uincamus, nec ipsos odiamus, imo pro ipsis oremus ut conuertantur, & nobiscum exerceantur. Non enim frustra sunt impij, quia omnis impius aut ad hoc uiuit ut corrigatur, aut per eum bonus exerceatur. Vnde iste noluit malos conuitijs uincere, sed conuertere se ad orationem, ne perderet dilectionem orando, scilicet inter tales perseverantiam. Maximè enim bono uiro cauendum est, ne in tali tribulatione perdat dilectionem: quia duos hostes patimur, alterum uisibilem, & alterum inuisibilem, sed si exterius hostis amatur, antè faciem facillè superatur. Vterque autem nititur nobis auferre illud, in quo nos uidet superiores esse. homo namque superat hominem terrena sollicitate: homo uero superat diabolus inimici dilectione. Vnde dicit b. Gregorius: Quia suscitatur infirmior frater aduersus nos, nec curat antiquus hostis ut nostra tollat, sed ut charitatem in nobis feriat. Et ideo iste ut prædiximus, conuertit se ad orationem, ne perderet dilectionem. Et quare oret, causam reddit, dicens: Contristatus sum & conturbatus timendo perdere dilectionem in exercitatione mea, id est dum exerceor inter malos admonendo eos, & nihil, quia insurgunt supra uires meas, proficiendo. Nota quod dicit mea. Dug enim exercitationes sunt: una bonorum, altera malorum. Exercitatio malorum est inutilis, quando mali scilicet opprimuntur à malis. Exercitatio bonorum, est exercitatio ad pietatem, & ad omnia uicilia, qualis est hic accipienda. Et quia duo posuit, duo etiam subdit. Quasi dicat: Conturbatus sum inquam à uoce inimici, id est propter exprobrationem & conuitia illata ab inimico. Et contristatus sum à tribulatione peccatoris, qui non solum maledixit, sed & contra fecit flagella adhibendo. plus enim est contristatus, quā conturbatus: quia conturbatio hæc est tantum ad horam.

Quoniam declinauerunt.] Ideo merito contristatus sum & conturbatus, quoniam ipsi inimici declinauerunt, id est quasi deuiare uoluerunt in me iniquitates suas, id est me conformare sibi conati sunt, cum potius deberent mihi conformari. Et molesti erant mihi, id est molestabant me contradicendo, & etiam contrasaciendo in ira sua, id est propter aduersionem suam & exhortatione irati mihi erant. Vnde cor. id est interior meum conturbatum est, ira tamen ut conturbatio illa maneret in me tantum, id est non extra processerit in odium illorum. Et est hic determinatio conturbationis. Et ideo non superfluit, licet idem prius dictum sit, conturbatum est inquam, cor meum. Et hoc aded, quod cecidit super me formido mortis, id est, timor mortis non exterioris, sed interioris. Non enim timebat mortem exteriorem, contra quam munierat eum Dominus dicens: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autē non possunt occidere: timebant

bant mortem interiore, quæ grauior est, id est odium timebant, quia sicut dilectio est uita, ita odium est mors animæ.

Timor & tremor.] Hoc inquam modo formido mortis cecidit super me, quia uenerunt super me timor de ira, tremor de odio. Ira enim breuis furor est, Odium inueterata ira. Timor quoque animi est, tremor uero corporis. Et uidetur plus esse tremor, ubi etiam per concussionem corporis exterius aperitur, quantus sit timor interius. Et ideo timor refertur ad iram quæ leuis est: tremor uero ad odium, quod utrumque graue est. Et potest hic trabs & festuca illa notari, de quibus Dñs in Euangelio dicit: Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & deinde festucam de oculo fratris tui. Per trabem enim odium, per festucam uero ira designatur. Et multi prauis doctores alios de ira reprehendunt, cum ipsi interius grane gerat odium. Timor in quâ & tremor uenerunt super me, & hoc ideo: quia tenebræ odij quasi contexerunt, id est oppres-
10 runt me. Non enim uerè contexerunt eum, sed in tanto metu erat, ne dilectionem perderet, & odium incurreret, ut uideretur ei quasi odium ipsum iam in eo esse. Odium ideo uocat tenebras, quia ut Ioannes Euangelista ait: Qui odit fratrem suum, in tenebris est.

Et dixi, quis dabis mihi.] Venerunt inquam super me timor, & tremor. & in illo timore constitutus dixi præteritio, quia uidi eos quos admoneram nihil proficere, sed potius deficere. Quis dabit mihi pennas, ut columbæ, quando uir sanctus uidet malos inter quos conuersatur potius quam proficere, quia in surgit in
20 eum, & molestias ei inferunt, & sic peccatū peccato superaddit, solet cōtingere propter tādū ut capiat eum solitudinis desiderium, & uult recedere à corpore nō amore scilicet, ut quibus non poterat proficere hortādo, profit saltem orando. sed multi sunt quibus non licet sic auolare, quia ligatas alas habet non uisco, sed officio. Et ideo hi alii desertum petunt, desertū scilicet cordis petunt, ut soli sint in puritate mētis, quæ se cum Deo suo oblectent, non tamen soli sunt in charitate, quia per charitatē cum illis à quibus recesserunt sunt. Sic enim querit requiē in mēte, ut corpus tamē
40 exterius non subtrahatur à labore. Et hunc talem recessum optat iste cum dicit: Quis dabis mihi pennas, id est recessionem ab his malis potius quam de deficientibus, quam proficientibus. pennas dicit, quæ sunt sicut pennæ columbæ. Et uolabo, id est recedam ab eis in mētis solitudinem, & sic requiescam. Quasi dicat: Certe tu Domine dabis mihi pennas, qui ex audis orationem meam, & nō despicias deprecationem meam. Cum pennæ sint coruorum & accipitrum, sicut colu-
50 barum: iste tamen querit sibi tantum dari pennas columbæ, quia columbam querit à molestiis auolationem, sed non amittit dilectionem, quia signum est dilectionis multis modis. Sic & iste queret auolare à malis fratribus, quos patitur ut dilectionē non amittat, sed cum eis semper per charitatē maneat. Et mittitur hic ad scripturam illam, ubi legitur, quod columba de arca emissa, quia ubiq; iutosa loca inuenit, ad arcam per dilectionem rediit. Sic & iste qui iutosa loca tantum inuenit malorum in secretum cordis, seruata
60 tamen in se dilectione recipere se querit.

Eccc elongauit fugiens.] Quasi dicat: Quæsiui pennas mihi dari, & ecce factum est, quod optabam: quia pennæ sunt mihi datæ. & ego fugiens elongaui me, scilicet ut solus essem in mentis puritate, nō tamen solus in charitate, & in ea solitudine mansi. Vel elongaui me tendens in desertum corpore, non amore. Et hoc ideo, quia expectabam eum, scilicet Deum, quousque me confortaret. eum dico, qui sicut iam me saluum fecit in spe, ita me saluum faciet in re à pusillanimitate,
70 id est ab infirmitate spiritus, id est ita me confirmaret, ut iam nō timerem perdere inter malos molestantes me dilectionem. Et sic spiritus meus prius infirmus timendo, esset firmus nihil timendo, & qui me saluum

faceret à tempestate, id est à mentis perturbatione. Siquis enim non attendit quid Dominus pro eo passus sit, in illo quasi Christ⁹ dormit, & ideo in eius mente tempestas perturbationis sit: qui uero attendit quid Dominus passus sit, & in aliqua similitudine passionis Christi gaudet inueniri, in illo quasi Christus enigilar, & mari & uētis imperat, & sic tempestas cessat. Vel etiam potest dici: Qui saluum me faceret à tempestate, id est ab exteriori persecutione, non quod penitus persecutio cessaret, sed ego confirmatus non attenderem.

Præcipita Domine.] Sic continuatur: Expectabam, inquam, eum qui saluum me faceret. Ego dico (dicens ita) præcipita Domine, &c. Vel secundum Augustinū ira: Inimici quidē declinauerunt in me iniquitates: tu autem Domine præcipita eos de peccato in peccatū. Et linguas eorum diuide à ueritate tua, scilicet ut semper loquantur falsitatem. Quod non dico ex maleuolentia, sed quoniam ipsi digni sunt, quia ego uidi iniquitatem, &c. Vel potest in bono accipi hoc, ut sic dicatur: Domine præcipita eos à superbia in humilitatem, id est humilia eos. Et linguas eorum prius conspirantes in malum, diuide ita ut amplius in malo sibi non acquiescant, sed conspirent in bono. Et necesse est ut hoc facias, quoniā in ciuitate, id est in eorū multitudinē uidi iniquitatem in factis & contradictionē in uerbis. Quod est dicere: Aded manifesta iniquitas & contradictio est in eis, ut ab omnibus possit uideri. Et designanter per iniquitatem mala opera, per contradictionem uero quod semper ueritati contradicatur, Ciuitatem autem uocat multitudinē illorum. Est quædam ciuitas confusionis Babylonia scilicet, ad quam omnes mali pertinent: sicut e contrario omnes boni ad Hierusalem pertinent. Et mittitur hic ad tres diuersas scripturas, per Præcipita enim mittitur ad scripturam quæ dicit, quod quidam superbi sub tempore Noe diluuiō sint præcipitati: quia illorum præcipitatio significauit istorū, de quibus hic agit præcipitationem, per Diuide linguas eorum, mittitur ad illos, qui post diluuiū turrim in cœlum ædificare uoluerunt, per quorum superbiam linguæ sunt dispersæ, sicut postmodum per humilitatem Apostolorum Ecclésiæ linguæ coadunatæ sunt. Per contradictionem uero mittitur ad totius schismatis initium, scilicet quando Datan & Abiron contra diuinam iusionem usurpantes sibi sacerdotalem ordinem, cum multis consentaneis suis processerunt ad thurificadum: quo factum est, ut ipsos principes Datan & Abiron terra uiuos deglutiret, sequaces uero omnes ignis de cœlo ueniens absumeret.

Die & nocte.] Vidi inquam, iniquitatem in ciuitate malorum, & hoc in tantum quod ipsa iniquitas die ac nocte, hoc est semper circumdabit illam ciuitatē, id est inuoluet eam undiq; quantum ad minores. Et ita inuoluet minores, ut etiam ascendat super muros eius, id est inuoluet etiam maiores, ut Donatur, Arriū & alios tales qui sunt muri eius, quia quasi muri muniunt eam, & circumdant eā. Et ideo sic iniquitas circumdabit eam, quia labor, id est mandatum in medio ei⁹, id est in corde eius multitudinis. Qui enim uerum dicit, non laborat, uel in medio eius, id est in plebe eius quæ circumdatur ab ipsis maioribus, est labor. Et iniustitia est in ipsis maioribus. iniusticia enim proprie pertinet ad illos qui iudicant.

Et non defecit.] Ostendit in partibus, quod uerè manifesta iniquitas est in ciuitate prædicta, scilicet quia usura & dolus non defecit de plateis eius, id est de publico eius, id est manifestè exercetur usura & omnis dolus in ea, per quod augetur eius iniquitas: quia omne malum execrabilius redditur, cū publica præsumptione tractatur. Et accipit hic usuram illam de qua alibi dictum est: Qui non dedit pecuniam suam ad usuram. Vel potest hic accipi usura illa iniustissima, quæ parua scilicet offensione grauem nimis uindictā exi-
gunt,

gunt, sicut quando pro solo uerbo aliquem occidunt. quam usura sequitur alia grauior usura, scilicet damnatio aeterna.

Quoniam si inimicus. Si superius per inimicū & peccatorem illum tantū, qui semper extra fuit, id est fidele acceperimus, ut beatus Augustinus dicit: tunc uersus iste sic continuabitur. Quasi dicat: Quæris auolationem propter illos qui extra sunt. Quiescas igitur apud illos qui intus sunt, dicit iste non possum, quia & hic falsi fratres me persequuntur, quod molestius est ferendum: quoniam si inimicus tantū scilicet qui semper extra fuit, maledixisset mihi, utiq; ego sustinuissem, id est sustinendum hoc putarem, quia omne malum patientius debet accipi, quod probatur non opinatum assumi, quā quidem inopinatum assumitur. Non opinatum assumitur, quodcumq; malum ab his qui extra sunt assumitur. inopinatum uero est quod a conciu accipitur, a quo nihil mali expectamus. Et ideo est grauius, quia nulla pestis efficacior est ad nocendū, quam familiaris amicus. Si uero superius per inimicū & peccatorem, ut quidam uolunt illos accipiamus, qui prius intus fuerunt, sed a nobis exierunt, id est falsos fratres: tunc planus ad hunc uerbum erit accessus hoc modo, Præcipita Domine, & diuide linguas eorū, qui nobiscum prius fuerunt, & a nobis exierunt, q. non ex maleuolentia dico, sed quoniam dignū est, quia uidi iniquitatē & contradictionē in ciuitate etiā, id est in ecclesia, ubi maior securitas uidebatur: & hoc adeo ut dic & nocte, id est semper. Vel & in prosperitate & in aduersitate circundet eam, id est ciuitatem: & in minoribus & in maioribus, ut in alijs prælati iniquitas. Quod ualde molestē ferendum est, & meritō: quoniam si inimicus qui nunquā fuit, intus maledixisset mihi, utiq; illud sustinuissem, id est sustinendum putarem. Quod uero conciu maledicit (quasi diceret) intolerabile est propter illud, quod prædictū est, & si his qui oderat me, id est de quo manifestum est, quod odio me habet, quia mauult creaturæ quam creatori seruire. Si quis iniquā fuisset locus magna super me, id est superbē, & arroganter mihi insultasset, forsitan abscondissem, id est possem me abscondere, id est subtrahere ab eo, ut proteruitas eius desineret, cum me aduersarium nō uideret, ab illo uero qui intus est non possum me abscondere.

Tu uero homo unanims. Ille quidē qui semper extra fuit, tolerabilis est: tu uero homo qui a nobis existi, quia a nobis nō fuisti, q. deberes mihi esse unanims: quia aliquando dū intus esses, fuisti dux meus, id est sæpē salubre consiliū dedisti, ita ut in consulendo præcederes, ut beatus Hieronymus de Origene dicit. Vbi bene, nemo melius: ubi malē, nemo peius. Et q. fuisti notus meus in eisdem institutis, & exponit quomodo notus, scilicet quia capiebas simul cū multis alijs dulces cibos diuinorū uerborū, ens in hoc mecū: quia dulcis erat mihi sicut tibi doctrina ueritatis. Nam ambulauimus pariter in domo Dei, id est in ecclesiasticis institutis cum consensu, tu in q. qui prius talis fuisti, & hoc modo apostatasti. Quid dicere me cogis, hoc scilicet: Veniat mors super illos, hic rursus mittimur ad initium schismatis in Dathan & Abiron. Et est dicere: Mors. i. mentis cæcitas ueniat super illos, scilicet inferiores, sicut ignis consumptionis uenit super ignem dissensionis in fautorib. Datan & Abiron, & sicut principes illos, Datan scilicet & Abiron deglutit uos terra: ita principes inter hos apostatas, ut Donatus & Arrius, uiuentes. i. prudentes & sciētes descendunt in infernum, id est in profundum uictorū. Quasi enim sciens in ignem manum mittit, qui q. non fit faciendum, scit, & non facit. Nec hoc (quasi dicat) ex maleuolentia dico, sed quoniam digni sunt quia nequitia est in habitaculis eorum, id est in corporibus, quæ ad tempus inhabitant, quia sunt migraturi, & est in medio, id est in corde & interiori eorum. Quod est dicere: Immundi sunt interius & exterius.

Bedæ tom. 3.

Ego autem. In illis quidem est nequitia intus & exterius: me autē saluabit Dominus ab illorum nequitia, scilicet ne eis conformer: & hoc ideo, quia clamaui ad Deum, id est ad ipsum Dominum, hic dat nobis exemplum, qualiter & nos ab huiusmodi nequitia possimus liberari, scilicet si clamemus ad Dominum, id est irremissē bene agamus.

Uespere et mane. Dominus inquam saluabit me, & ego saluatus, non existam ingratus: quia narrabo ad ædificationem aliorum, quæ sunt uespere, id est euangelizata de præterito. Vel Domini natiuitatē, passionem, resurrectionem & similia, quæ per uespere designantur: quia quando uespere est, sol præteritus est. Et annuntiabo, quæ sunt in mane, id est euangelizata de futuro, ut de secundo eius aduentu. Annūciare enim propriè prius ad futura, quæ per mane ideo designantur, quia quādo mane est, sol adhuc futurus est. Et quia ego narrabo uespere, & annuntiabo mane, ideo Dñs exaudiuit uocem meā in meridie, id est dando mihi aeterna bona & manentia. Quæ ideo designantur per meridiem, quia quando sol in meridionali circulo est, & maior spēdor & feruor est, & quasi fiat: quia nec in ascensu nec in descensu est. Nihil uero dignius stat uel manet, quam illud cui nihil accedit uel recedit, ut aternitati. Vel aliter: Narrabo quæ sunt facta in uespere, id est sapientiam morientis. In uespere enim mortuus est Dñs. In quo miram sapientiam, licet gentibus stultitia uideatur, exercuit: quia morte sua temperali nostram mortem aeternā destruxit. Et narrabo quæ sunt facta in mane, id est uirā resurgentis, mane enim resurrexit Dominus, & sua resurrectione nobis uias uitæ notificauit. Et annuntiabo quæ sunt facta in meridie, id est gloriā ascendentis, & ad dexteram Dei patris confidentis, ubi interpellar pro nobis, q. per hunc effectum apparet, quia Dñs pater exaudiet uocē meam. Vel aliter: Narrabo quæ narranda sunt ad ædificationē in uespere & mane, id est in prosperitate. Quæ ideo designantur per uespere & mane, quia in his duobus temporib. temperantior aer est a calore: & quia uespertinum & matutinum tempus propter auræ mutationē nauigantib. & alijs talibus prosperum solet esse. Et annuntiabo etiam ad utilitatē proximi in meridie, id est in aduersitatis feruore. Quod est dicere: Nec erigar in prosperis, quin narrem: nec frangar aduersis, quin annuncie. Et ideo Dñs cum ad eum clamaui, exaudiet uocē meam: & hoc modo exaudiet, quia redimet animam meam, prius positam in pace, id est quia pacē seruauit inter odientes pacē, nec inter persequentes amisit dilectionem ab his, id est a potestate & a conformatione eorum qui appropinquant mihi, id est qui ex uicino aduersantur mihi, quia & conciuēs sunt. Et ideo dico appropinquant, quoniam inter multos, secundum ordines institutorum & sacramentorum erant mecum, habet aliō translatio, Quoniam inter paleas erant mecū, quod melius huic sententiæ accedit. Vel aliter: Ideo necessarium est ut ab illis redimam animam meam, quoniam ipsi erant mecū inter multos, id est inter paleas, non inter grana, plures enim paleæ sunt in area quam grana. Sic & simulati amici plures sunt quam ueri amici, de quibus dictum est: Amicitie genus pessimum est, corde esse aduersarios, lingua simulare deuotos.

Exaudiet Deus. Verè Deus redimet animam meā ab illis, q. Deus exaudiet me, & exaltabit, eos uero qui se erexerunt in dissensionem, humiliabit in damnationē, Deus dico qui est ante secula. Quasi dicat: Illos homo qui fuit ex tempore, ut Donatus uel aliquis talis erexit: Deus uero qui est ante secula, i. qui est sine tempore, humiliabit illos. Vnde dicit Casiodorus: Non fit tibi Dñs pro Dño, qui noluit esse conseruus tuus sub Domino.

Non enim est illis. Meritō eos humiliabit, quia illis nō est cōmunitio in præsentī, & ideo non erit illis in futuro.

H

turo.

turo. Hoc est, quia non habuerunt partem in prima resurrectione, nec habebunt in secunda. Erit tamen mutatio eis in futuro per resurrectionem: sed non erit eis commutatio. i. in melius mutatio: quia resurgent ad penam, non ad gloriam. Non est illis inquam commutatio, & hoc ideo, quia non timuerunt Deum, id est iudicem futurum non attenderunt, ut mandata eius custodirent. Et ideo Deus extendit manum suam in retribuendo. i. plenariam inferet nequitiam eorum retributionem. Et merito, quia ipsi comminauerunt. i. deprauauerunt testamentum. i. promissiones eius. Quod enim dictum est ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes, hoc peruerunt. uerbi gratia, ut illi qui ad solam Africam hoc pertinere dicunt. Et ideo diuisi sunt non ad contaminantibus. Et hoc ab ira uultus eius. i. Dei. Diuisi sunt enim iam ab illis per interiorum cœcitate. i. moraliter. Diuisi uidentur etiam tunc localiter, cum dicitur eis: Ite maledicti in ignem æternum. Et illis contaminantibus diuisi & excœcatis cor illius. i. Dei, hoc est sacra scriptura: quæ ideo dicitur cor Dei, quia appropinquauit, id est & occulta mysteria de eo, illa adpropinquauit, id est est patefacta est non contaminantibus testamentum. Quia enim illi repulsi sunt necesse fuit illis. i. contaminantibus, perquirere ueritatem scripturarum, ut possint resistere fallaci illorum. Et sic scripturæ eis appropinquauerunt, quia quanto magis & sapius eas quæ herunt, tanto magis intellexerunt. Unde Apostolus: Oportet esse hæreticos, ut qui probati sunt manifesti fiant.

Molliti sunt sermones eius. Exponit quomodo cor Dei illis appropinquabit, ita scilicet, quia molliti. i. intelligibiles facti sunt illis sermones eius, scilicet Dei, in quibus solent esse quædam dura. Ut cum Dominus dixit, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis uitam. Durus est hic sermo, & quis poterit eum audire? Et scandalizati ferme septuaginta duo abierunt retrorsum. Petro uero mollis hic sermo factus est, non tamen quia Petrus hoc intelligebat, sed quia pie dictum est credebatur. Molliti sunt inquam sermones eius, & non parum, sed super oleum. i. super omnem liquorem mollissimum & tenuissimum. Oleum enim ad ea molle & reuue est, quod dicitur corpus penetrare: sermones uero isti ad huc molliores sunt, quia penetrat usque ad animam. Et licet ipsi molles facti sint, uires tamen non amiserunt: quia ipsi sunt iacula. i. armant & muniunt eos ab hostibus, & ipsi mittunt eos uelut sagittas acutas, corda transientes, & charitatem intendentes.

Iacta super Dominum curam tuam, & ipse, &c. Hic maiores quorum uox est, in hoc psalmo hortantur inferiores suos. Quasi dicat: Ut uobis quoque, inferioribus, molliantur sermones Dei, ideo tu quilibet iacta curam tuam, id est tuum curare, reputa nihil tibi prodesse, sed ipsum salutis tuæ curam gerere. Iuxta quod alibi dictum est: Omne sollicitudinem uestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. Et si hoc feceris, ipse enutriet te, id est de uirtute in uirtutem promouebit te. Et tandem tibi iusto perducto in æternum, id est in eternitatem, non dabit amplius fluctuationem: quia æternitas erit portus ubi anchoram figas, & deinceps stabilis maneat. quod in hac uita nulli quamcumque perfecto contingere potest, cum etiam Petrus ad ancillam uocem fluctuauerit.

Tu uero Deus. J. Hos quidem Domine enutries, eos uero prædictos, scilicet contaminantes testamentum, deduces tu quia poteris (qui Deus es) in purem interitum, scilicet in purem corruptionem, in tenebras submerisionis. i. in profundum uiciorum, qui erit in puteum interitus, id est ad æternam damnationem. tu dico auctor culpæ, sed damnator eorum nequitiam.

Vir sanguinum & dolosus. Merito in puteum deduces eos, quia ipsi sunt uiri sanguinum, quia multorum sanguinem fundunt non corporaliter, sed spiritualiter: quia animas occidunt, & hoc ideo, quia dolosi sunt, id est

alios heresi sua decipiunt. Et hi tales non dimidiabunt dies suos, id est non tantum proficient in nequitia, quantum putauerunt: quia promittunt sibi longam uitam, & illam non dimidiabunt, quia sæpe celerissima morte absumentur. Vel non potuerunt, id est non possunt Deo seruire & mammonæ. Volunt enim dies suos, id est præsentem uitam, quam totam seruitio Dei deberent impendere, dimidiare, id est separare, ut partem sibi & mammonæ seruiant, sed non dimidiabunt, id est non sic illos dies suos separare potuerunt, ad salutem scilicet. Quia nemo mittens manum ad aratrum, & reliqua. uel aliter (quasi diceretur) Nonne proderunt eis bona quæ fecerunt? Non equidem, quia dies suos, id est uitam suam non dimidiabunt, id est non ita separare poterunt, ut per pauca bona destruant multa mala, quæ fecerunt: cum potius per multa bona destruenda sint pauca mala. Quod est dicere, Propter pauca bona non saluabuntur, immò propter mala multa damnabuntur.

Ego autem. J. Illos inquam deduces in puteum, me autem non deduces: quia ego Domine sperabo, id est omnem spem meam conijciam in te. Nunc quidem psalmus iste lectus est in uoce cuiuslibet perfecti tribulationem, in qua est attendenti, & ab ipsa liberati oranti, ad nostram instructionem, scilicet ut nos attendentes communem esse tribulationem, faciamus communem etiam orationem. Si uero in uoce capitis psalmus idem legatur, ita caput ipsum loquatur: Deus pater exaudi orationem meam factam pro perseverantia meorum, & ut exaudias orationem, ne de se perieris præcedentem deprecationem factam a me pro meis. Intende mihi dico in oratione, & exaudi me in deprecatione facta pro meis. Et opus est ut me pro eis exaudias, quia uere contristabuntur & conturbabuntur, quoniam ego ipse contristatus sum in exercitatione mea. Quasi dicat: Si in me uiridi ligno hoc fecerunt, in arido; quid fiet? Et si patrem familias beelzebub uocauerunt, quanto magis domesticos eius, & similia. Exercitatio Christi fuit illa de qua ipse dicit: Ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Quæ exercitatio fuit ad pietatem & ad omnia utilia, quia in omnibus quæcūque fecit aut uerbo aut exemplo, nobis profuit. In qua exercitatione dupliciter contristatus est, quia Iudaicam gentem quam respexit, imbre uerbi quasi aridam sicum nullum fructum, quo ipse solueret ieiunium: sed sola folia, id est uerba habentem inuenit, & ex ipsa etiam morte contristatus est, quia dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem: non quia mors ipsa iocunda & delectabilis ei esset, sed quia nostram in se transfigurauit infirmitatem. Et hoc est quod dicit: Contristatus sum in exercitatione mea in me & in meis, quia etiam suo modo dupliciter contristatus sum. Et ita sum contristatus quod conturbatus, id est quod hæc contristatio fuit conturbatio, id est horaria tantum, quia cito uersa est in eo in læticiam resurrectionis. Cito quoque in suis suo modo lætificatur, & quia ita sum contristatus quod tantum sum conturbatus, ergo contristatus sum in me & in meis à uoce, id est propter uocem inimici. Et propter tribulationem peccatoris, quia non meam penam, sed illius damnationem attendi, & inde dolui. Vocem inimici possumus accipere, quia dixerunt ei, Dæmonium habes, & similia, & etiam contradictio nes in membris eius: tribulationem uero peccatoris, ipsam eius passionem & suorum. Distinguit autem, sicut nunc diximus, hunc uersum Celsiodorus, & ualeat satis in utraque lectione.

Quoniam declinauerunt. J. Quasi dicat: Inde sum contristatus, quia ipsi iniquitates suas, quibus locum & gentem perdere merebantur, declinauerunt in me quantum in ipsis fuit: quia putabant uitam meam quasi pollutionem, & ideo credebant per mortem meam quasi purgari & se & ciuitatem suam. unde unus ex eis dixit: Expedi ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens

ra gens pereat. Et in ira sua, id est irati pro loco & gente, erant molesti mihi, id est molestabant me dictis & factis. Vnde cor meum, id est anima mea conturbata est, quod non fuit ex illorum coactione, uel in illorum potestate: sed in me, id est in mea propria uoluntate. Et forasit mortis, id est illud propter quod formidat mors, damnatio scilicet consecutua mortis, mortis dico uenietis super me cecidit, id est destructa fuit. Quod est dicere: Quia mors me, in quem nullum ius habebat, uendicare sibi uoluit, perdidit illud iuris quod habuit. Morte enim sua temporali mortem nostram aeternam destruxit, & sic mors in uictoria sua absorpta fuit.

Timor & tremor. Ostendit quomodo mors super eum uenerit, dicens: Timor & tremor uenerunt super me. quod est descriptio mortis nostrae per eius effectus. Quoniam enim mors, id est separatio animae & corporis, timetur: quoniam efficitur ut timor sit in mente, & tremor in corpore.

Et contexerunt me tenebrae. Hoc item pertinet ad praedictam descriptionem, quia tangit hic uiciniam mortis. Sequuntur enim mortem tenebrae, id est huius lucis defectio. Vel aliter: Ideo timor & tremor uenerunt super me: quia tenebrae, id est tenebrosi intellectu carentes, contexerunt, id est circumdederunt me ad damnationem. Et quia attendi haec super me uentura dixi: Quis dabit mihi pennas? Nonne tu Deus pater. Penas dico, quae sunt sicut columbae: & uolabo ab istis, & sic requiescam. Pennas accipimus hic potestatem ponendi animam, & resumendi eam: post quas pennas auolauit a persecutoribus suis moriendo & resurgendo, non ut pennis coruinis, sed ut columbinis, id est, non odiose, sed charitatiue: quia quosdam ex illis postea uisitauit, quia crediderunt in una die tria milia, & deinde multi alij. Vel in hoc charitatiue, quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et postquam sic auolauit, requieuit in immortalitate & in impassibilitate. Vera enim requies est: cui nulla amplius intercedit conturbatio. Vel auolauit a populo illo, de quo dictum est. Laboraui sustinens, id est a Iudaeis: & requieuit in illo alio populo, de quo dictum est: Populus quem non cognoui, seruit mihi in auditu auris. Ecce (quasi dicar) factum est quod optaui, datae sunt mihi pennae, & elongaui me ab illis, id est a Iudaeis moriendo, resurgendo, fugiens eos quantum ad maiorem partem, non uero quantum ad membra sua, id est Apostolos, a quibus sua propria membra postea ne dubitaret, palpari permittit: nec quantu ad illos quos per gratia fidei uisitauit. Et elongatus ab illis, mansi in solitudine, id est in genibus, quae erant quasi desertum a lege, & a Prophetis desertum. Vel elongaui me fugiens, quantum etiam ad omnes corporali praesentia. Et mansi in solitudine paternae confessionis, quae ideo merito dicitur solitudo, quia nondum aliquis corporaliter illuc uenit praeter eum. Et merito (quasi dicat) hoc mihi concessum est, scilicet ut uolarem & requiescerem: quia ego cum patientia obedientiam expleui. Nam expectabam patienter eum, id est Deum patrem: qui nunc prius saluum me fecit in spe, ita saluum me faciet in re a pusillanimitate spiritus, id est ab infirmitate illa spiritus pro qua dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et a rempestare, id est ab impetu furientis populi. Ego dico dicens ita: Praecipua Domine, & diuide linguas eorum dupliciter, ut in priori lectione dictum est. Et hoc non dico ex maleuolentia, sed quia digni sunt: quoniam in ciuitate, id est in populo Iudeorum, qui quasi ciuitas fuit, propter legem & Prophetas, ubi minus uidebatur timendum. Ibi uidi, id est recognoui & manifestius experiri sum: id est, & contradictiones & eam ciuitatem circumdabit iniquitas die ac nocte, id est semper, non solum in minoribus, sed ira ut ascendat super muros eius, id est super principes eius, Pilatum scilicet & Annam & Caypham.

Bedae tom. 8.

Et hoc ideo, quia labor est in medio eius, ut in priorilectione dictum est.

Quoniam si inimicus maledixisset. Vidi inquam in ciuitate contradictionem, quod molestissimè ferendum est, & intolerabile. Quoniam si manifestus inimicus, id est gentilis populus maledixisset mihi, illud utique sustinuissem, id est sustinendum putarem. Quod non ita intelligendum est, quod Deus aliquam iniquitatem sustineat, id est alicuius iniquitati parcat, sed quasi si finet nescienter peccantium iniquitatem: quia minus punit eam, quam si essent scienter peccantes. Et si is qui aperte oderat me, quia maluit creaturam quam Deum colere, fuisset loquutus magna super me dicens: Non habemus regem nisi Caesarem: forsitan, id est talis posset esse quod abscondissem me ab eo, id est non per tam asperam uindictam ostenderem me illi. forsitan ideo opponit, quia quidam etiam inter gentiles erant, quibus Deus tantum ingenium concessit, ut legem naturaliter scriptam in cordibus haberent. Ut Plato & alij Philosophi. Et his talibus non abscondit se Deus, quia ita seuerè in eos uindicabit, sicut & in illos qui legem scriptam acceperunt.

Tu uero homo. Illum quidem sustinuissem, & ab illo me abscondissem: tu uero quem ego per legem datam feci hominem, id est intelligentem, & qui deberes unanimes mihi esse, dux meus, id est quem ego duceam alijs constitui, scilicet ut in te uultum Dei cernerent, & quid colerent intelligerent: & notus meus secundum carnem, qui capiebas mecum dulces cibos, id est legalia instituta: quae uocatur dulcia, non quantum ad signa, sed quantum ad significata, licet illi hoc non attenderent. Et uere mecum: nam ambulauimus cum consensu in domo Domini, id est in praecipis legis. Quorum praeter ipse etiam carnaliter adimpleuit, quia & circumcisus est, & in templo cum muneribus praesentatus. Tu inquam homo ita mihi familiaris, ad quid dicendum me inducis? Ad hoc scilicet, Veniat mors super illos, & caetera. Quod item dicitur hic, sicut in lectione priori, in malum scilicet. Potest etiam secundum Calsiodorum exponi in bonum, ita: Mors ueniat super illos, id est priori uita moriantur, & ipsi uiuentes, id est male actam uitam suam attendentes, descendant in infernum, id est mente praecurrant in infernum, & uideant quae poena debeatur illis, & sic conuertantur. Et necesse est ut hoc faciant, quoniam nequitia est in habitaculis eorum. Quod similiter est, ut supra. Vel potest dici ad solam similitudinem, scilicet ita sordidi sunt in nequitia, ut illi sordidi sunt, in quorum habitaculis sordes sunt non solum in angulis, sed etiam in medio. Me autem, ab eorum nequitia Dominus saluabit in me & in meis. Et ego saluatus narrabo in me & in meis uespere, id est euangelizata de praeterito. Et annuntiabo mane, id est dicta de futuro, & ipse me & meos exaudiat in meridie, id est dando aeterna. Possunt etiam hic aliae praedictae sententiae dici partim ad eum, partim ad suos. Et uere exaudiet, quia redimet animam meam in pace existentem, id est inter odientes etiam pacem seruauit, ab his qui appropinquant mihi, id est a potestate Iudeorum, qui ex appropinquo aduersantur mihi. Quod necesse est, quoniam ipsi mecum erant inter multos, id est inter paleas tantum, ut prius.

Contaminauerunt testamentum eius. Hic accipere testamentum Dei promissiones de aeternis sub gratia factas: quod testamentum Iudaei super legalia sacrificia non ordinauerunt, immo terrenas & ueteres ei promissiones praeposuerunt. Vnde dicit, Contaminauerunt, id est despexerunt eius testamentum, sanguine scilicet mei testatoris confirmatum, & ideo diuisi sunt ut prius.

Viri sanguinum. Merito deduces eos in puteum interiticum, quia ipsi sunt uiri sanguinum, apperentes scilicet effundere sanguinem meum pro loco & gente: & quia dolosi sunt, id est deceptorè mecum agunt, dicentes: Magister, scimus quia uerax es, & similia, &

H 2 tamen

tamen licet sanguinem meum fundendo regnū æternum sibi parare intendant, dies suos quos quasi æternaliter in illo regno deducere putabant, nec dimidia bunt tibi. Quia quadragesimo secundo anno à Tito & Vespasiano euerſi & captiuati ſunt. Vel aliter quaſi dicat: Non ne proderunt eis inſtituta legalia? non ſcilicet, quia ſola ſigna inſtituntur non ſignificata: ſed tamen ipſi dies ſuos, id eſt uitam ſuam in carnalibus obſeruantibus non dimidiabunt, id eſt nō ita ſeparare poterunt, ut ipſæ carnales obſeruantia, quæ ſunt ſigna à ſignificatis diuiſa, poſſunt eos ſaluare. Per imperfectū enim, id eſt per ſola ſigna nunq̄ peruenient ad perfectum, id eſt ad ſaluatiōem ueram. Illi inquam damnabuntur. Ego autem & mei non damnabimur Domine pater, quia ego & mei in te tantum ſperabimus.

IN PSALMVM LV.

ARGUMENTVM.

MAchabeorum ſupplicatio, quando in uſurionem legis coniurantes tam præuacatores ciues, quàm etiam hoſtes expugnare tentabant. Aliter uox Chriſti ad patrem. Item Arnobius: Si tenuerint te allophyli, & à ſanctis cogitationibus te longe fecerint, clama ad Dominū dicens: Miſerere mei Domine, quoniam conculcauit me homo, homo utiq; exterior. per te enim agit contra te per ipſum, tota die pugnant contra te inimici tui.

IN FINEM PRO POPULO, QUIA
ſanctis longè factus eſt, Dauid in tituli
inſcriptione, cum tenuerūt eum
allophyli in Geth.

EXPLANATIO.

In Hebræo ita habet, Pro columba muta longitudinem Dauid humilis atq; perfecti, cum tenuiſſent eum Philistiim in Geth. Columba muta eſt Dauid humilis atq; perfectus Chriſtus monſtratur in paſſione, quod uerò noſtra translatio dicit, Pro populo, qui à ſanctis longè factus eſt, id eſt, pro comitibus Dauid qui in Geth exultantes longè facti ſunt à Iudæa. In qua ſancta ſanctorum fuerunt, ſignificat pro Chriſti diſcipulis, qui tempore paſſionis eius ſcandalizati fuerunt, pſalmum eſſe cantati, pro quorum fide ne deſiceret ipſe Dominus ſe rogaffe teſtatur. Dauid in tituli inſcriptione Dominus in paſſione ubi attitulatus eſt Rex eſſe Iudæorum, id eſt, omnium credentium & conſitentium Deū cum tenuiſſent eum Allophyli in Geth: cū crucifixiſſent eum Iudæi, uel milites Pilati. Geth enim, qui interpretatur torcular, preſſuram crucis indicat. Poſſunt in columba muta uel in populo, qui à ſanctis longè factus eſt, cuncti fideles intelligi: qui ab æternis ſanctis exultantes cum Apoſtolo dicūt, Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino, pro quibus Dauid pſallere nō ceſſat, ille uidelicet, qui ſedet ad dexteram Dei, qui iam interpellat pro nobis. Poſſet & ex perſona eccleſie dictus pſalmus accipi, quæ ſemper in ſeculo preſſuram pati non deſinit, diuerſis afflictionibus onerata. In prima ſeſſione pſalmi mater orat eccleſia, conſidens ſe tamen ab inimicis eſſe liberandam. Seſſione ſecunda enumerat paſſiones, gratias agens, quia de crebris ſi erepta periculis: nec ſe formidare mala, quæ celerrimè tranſeunt. Tertio loco in futura illa beatitudine laudes ſe dicit Domino iugiter cantaturam, qui eam de huius ſeculi aduerſitate liberauit.

COMMENTARIVS.

Miſerere mei Deus quoniam conculcauit me homo.] Titulus eſt talis: In finem pro populo qui longè factus eſt à ſanctis in tituli inſcriptione ipſi Dauid, cum tenuerūt eum allophyli in Geth. Quod ſic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem, id eſt ad Chriſtū, qui totius laboris & intentionis noſtræ finis eſt. ſic locus ad quam tendit, finis eſt uitæ: quia ſicut hic uiuendi ſe dedit exemplum, ita in futuro promiſit ſe præmium. Et poſtquam ipſum præmium habebimus, nihil amplius quæramus, inueniemus. Verba dico dicta ab eccleſia pro populo, id eſt ut liberetur ab oppreſſione & conformatione illius populi, qui longè factus eſt à ſanctis per inſcriptionem tituli. Quis autem populus iſte ſit, titulus nobis oſtendit. In dominica paſſione ſcriptus eſt quidam titulus Hæbræicè, græcè & latinè trib. linguis quaſi tribus teſtib. confirmatus. hunc titulum cū legiſſent Iudei, indignati ſunt, & Pilato dixerūt: Noli ſcribere regem Iudæorum, ſed quod ipſe dixit, rex ſum Iudæorū. Quasi dicerent, ſcribe dixiſſe, nō ipſum eſſe. Sed quia per ſpiritū ſanctum erat prophetari, Ne contumpas tituli inſcriptionem. Pilatus iratus dixit, Quod ſcripſi ſcripſi. Quasi diceret neſciens, Non corrumpo ueritatem, ſi uos diligitis falſitatem. Et quia in titulo oſfenſi ſunt, & prius male dicto habuerunt, cum Pilatus diceret eis, Veſtrum regem crucifigam? & ipſi dicerēt: Non habemus regem niſi Cæſarem, longè à ſanctis facti ſunt. Illi autem ſanctis appropinquant, qui & Chriſtum regem recognoſcunt, & habere concupiſcunt. Nec hoc ad illos, ſcilicet Iudæos referendum eſt, ſed & omnis populus terreno regno delectatus, Deū regem ſpernens habere, à ſanctis longè factus eſt: ſed tamen in illis data ſunt primitiua exempla, ut in illo populo elaceret, quod omnis populus caueret. Illi enim apertè Chriſtum contempſerunt, & regem Cæſarem elegerūt. Nec in hoc peccauerunt, quia Cæſarem elegerunt, ſed quia Chriſtum regem contempſerunt, quem adhuc multi in cælo ſedentē, & ubiq; regnantem, nolūt habere regem. Et hi quoq; longè à ſanctis facti ſunt non corpore, ſed corde, & perſequūtur ſanctos. Contra hos uero confirmat nos pſalmus iſte, quia neceſſe eſt ut tales patiantur, quos non patieremur niſi prodeſſet. tentatio enim operatur probationē, probatio uero ſpem, & cætera. Et hoc eſt pro populo qui à ſanctis longè factus eſt, in tituli inſcriptione. Inſcriptione dico facta ipſi Dauid non hitoriali, quia non legit ſcriptus fuiſſe ei aliquis titulus, ſed myſtico ſcilicet tunc, cum tenuerūt eum allophyli in Geth. Iſtud quoq; non conuenit Dauid hitoriali, quia legit quidem ad allophylos in Geth ciuitatem ueniſſe, ſed nō legitur ab eis tentus fuiſſe: oportet ergo ut ad miſtycum Dauid, id eſt ad Chriſtum referatur, quem uerè tenuerunt allophyli, id eſt alienigenæ, uel potione cadentes: hoc eſt, Iudæi uiri alienigenæ, qui à ſanctis longè ſunt facti, & potione cadentes, id eſt irati ei pro loco & gēte, & tenuerunt in Geth, quod interpretatur torcular ſive preſſura. hoc eſt, tenuerūt eum in preſſura paſſionis, in qua botrus ille primitiuus, id eſt Chriſtus quaſi uua in torculari conculcatus expreſſit uinum illud dulciſſimum, de quo dictum eſt. Et calix meus inebrians quam præclarus eſt. Tenuerit quoq; adhuc idē Chriſtus in corpore ſuo, quia neceſſe eſt ut quicumq; uolunt piè uiuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patiantur. nec altringitur ad hanc uocem quicumq; eſt extra paſſionem. Et ideo timendum eſt ne ſumus longè à paſſione, & ſic ſiamus longè à ſanctis. At tendendè ergo, ſunt, immò concupiſcendæ tribulationes & perſecutiones. attendendi ſunt etiam hoſtes nos perſequētes, quia duos hoſtes patimur, alterum uiſibilem, alterū inuiſibilem. hominem uidemus, diabolum non uidemus, hominem amemus, diabolum

gaucamus.

caueamus, pro homine oreinus, & contra diabolu ore
mus & dicamus: Miserere mei Dñe. Vox est corporis
Christi orantis liberari ab his qui à sanctis longe sunt
ne eis conformetur, immò illi conuertantur, & sibi
conformentur: & dicit ita, Deus pater miserere mei,
dando mihi constantiam, ne uincar ab allophylis, uel
conformer eis. & opus est ut miserearis, quoniam ho
mo tã ille scilicet qui figuratiter dicitur homo, id est
diabolus (ut ibi, Inimicus homo uenit & superfemi
nauit zizania) q̄ ille qui naturaliter est homo, id est
10 ministri diaboli, cõculcauerunt me. Et bene dicit cõ
culcauerunt, quia sicut uia pendens in uite quasi ste
rtilis manet, quia liquor in ea non apparet, cum autem
in torculari calcatur, dulcem exprimit liquorem: sic
ecclesiam in torculari persecutiõis posita, exprimit plu
rima sanctorum martyrum egregia merita, scilicet q̄
ad tumulos eorum cæci illuminantur, egri sanantur,
dæmoniaci curantur, & similia. Conculcauit me in
quam homo, hoc modo scilicet, quia impugnans me
tribulauit me tota die, id est assidue, uel toto concul
20 cationis tempore. Et quid per hominem acceperit,
exponit dicens: Conculcauerunt me dico tota die
inimici mei uisibiles & inuisibiles. Vel quare nunc
dixerit pluraliter, q̄ prius singulariter, causam subdit
dicens: Quoniam bellantes aduersum me interius
& exterius sunt multi. Sed quæ cura? nulla scilicet,
quia timebo ego ab altitudine, id est propter poten
tiam aliquam, uel superbiam persecutorum, cum sit
diei, id est temporalis & transitoria? Vtiq; non time
bo, immò ipsi tandem timebunt & pœnitebunt, sed
30 infructuose: quia qui hic cor suum & aures suas ob
durauerunt contra Dominum admonentem, non ibi
obdurare poterunt contra ipsum iudicatem. Tantus
enim erit terror eius sententiæ, qui conterat omnem
superbiam eorum, & ibi æquè timebit imperator, si
cur & piscator. Illi inquam timebunt, ego uero (de
beret dicere) non timebo, sed ne præsumptuosum ui
deretur, ponit causam quare non timeat, scilicet quia
sperabo in te, nihil præsumens de me: & quia in te
40 sperabo, ideo sermones meos nõ in me, sed in te Deo
laudabo, ascribendo tibi non mihi, si uerũ aliquid di
cam. Quisquis enim cognoscit, nihil in sapientia Dei
uel fide posse uerũ dicere, nisi quod acceperit ab illo,
qui est fons & origo totius ueritatis, ille sermones su
os laudabit in Deo, qui sermones & sui sunt & Dei.
Dei sunt, quia ipse dedit sui sunt, q̄ accepit, & peten
do eos à Deo nõ existit uacuis. Et dicendo suos esse,
sed ab illo accepisse, non existit ingratus. In Deo spe
raui. Repetit quod prædixit, quasi dicat: Non solum
sperabo, sed & prius speraui in Deo, & ideo nõ time
50 bo quid faciat mihi caro. Nam quid faciat mihi caro?
Sæuiat quantũ uelit caro, nihil faciet mihi, nisi quod
potest caro, uua eram, caro conculcabit me, & uinum
efficiat, & in apothecam cœlestem transferat. Car
nem ponit pro homine, partẽ scilicet pro toto. ut ibi:
Verbum caro factum est. id est, homo factus est.

Tota die uerba mea.] Exequitur facta carnis. Quasi di
cat: Ecce quid possit caro. Nam illi qui intelliguntur
per carnem, execrabantur, id est abhominabantur to
ta die, id est assidue, uerba mea. Et quid mirum, si uer
60 ba mea execrabantur, cum te Deum in ipsis, quia in
te laudata erant, execrarentur? Non enim est discipu
lus super magistrum, nec seruus super Dominum. Ex
ecrabantur inquam uerba mea, ita quod omnes cogi
tationes, etiam non solũ dicta, sed & facta erant ten
dentes in malum, & aduersum me, id est ad meã dam
nationem. Et tamen licet ita me execrarentur, & om
ne malum in me cogitent: inhabitabunt, id est meũ
conuersabuntur in sacramentis fidei: & ita abscon
dent se, id est insidiose & dolose mecum egerunt. ad
hoc enim uenerunt, non ut discerent, sed ut haberent
quod proderent & improperebant. De quib. Aposto
los: Subintroierunt quidam falsi fratres explorare li
bertatem nostram. Intra enim ut Titus, ne caueatur

Bedæ rom. 8.

ut alienus. Abscondent se inquam ad hoc, ut insidien
tur mihi. Erat reuera facient, quia ipsi obseruabunt
calcaneum meum: id est, magna cautela insidiantur
calcaneo, id est lapsui meo, scilicet si uel labar in lin
gua ut prodãt. Ira dico obseruabunt, sicut id est, quẽ
admodum illi qui sustinuerunt animam meam, id est
qui odiosam habuerunt uitam meam, quia gratis e
ram eis, etiam ad uidendum, propter quod malitio
sissus insidiantur. Sed tu Domine retribues eis, qui fa
cies eos saluos. id est, saluabis eos tandẽ à carnis cor
ruptione, resuscitando eos ad pœnam æternam non
ad gloriam, quæ saluatio pro nihilo reputanda est. Et
meritò pro nihilo, quia tu confringes populos illos,
sicut saluatus in ira tua, id est, tantus erit terror senten
tiæ, quam iratus dabit dicens eis: Ite male dicit in ig
nem æternum, quod ex toto confringetur & commi
nuetur eorum spes & superbia. Illos inquam pro ni
hilo saluabis, me autem saluabis non pro nihilo, sed
pro aliquo scilicet, quia annunciaui tibi uitam meam.
Potest etiam saluatio præcedens in bono accipi, sic:
Licet illi tam prauis sint, tamen tu Deus facies illos sal
uos, conuersos & fideles factos. Et hoc est tibi pro ni
hilo, id est nihili pendens saluare eos, quia in uerbo
solo saluas eos. nec laboras in saluando, licet nos ob
stupescamus in uidendo. Vel aliter, Facies eos saluos
pro nihilo, id est sine aliquo præcedenti merito eorũ.
Quid enim Paulus blasphemus persecutor & iniuri
olus cum in uia uerbo prostratus est & saluatus, ar
ruit? Quid etiam Iatro aruit in iudicium, de iudicio in
lignum, de ligno in paradysum? Nihil utiq; præter si
dem, quã ille ei dedit, qui iuxta pependit, id est Chri
stus. & hoc modo saluos eos facies, quia in ira tua, id
est mittendo eis tribulationes aliquas, quasi iratus,
confringes, id est humiliabis populos illos. Irascaris
enim & confringis, sæuis & saluas, terres & uocas.
Multi enim tribulatione contristati, fide sunt reple
ti: quia ad hoc exagitat tribulatio, ut uas euacuetur
nequitia, & repleatur gratia.

Deus uitam meam.] Quia tales etiã pro nihilo saluas, i
deo Deus annunciaui tibi uitam meã, non mihi: quia
omnis uita ascribenda est tibi, nõ alicuius meritis. Pau
lus enim cum diceret, Quoniam ego blasphemus per
secutor & iniuriosus misericordiam sum consecu
tus, & cetera: uitam suã annunciauerunt non sibi, sed il
li, id est Deo, ut ei scilicet crederetur, nõ lucra sua quæ
rens, sed illius de quo subsequenter dicit: Christus
Iesus mortuus est, ut omnes qui uiuunt iam non si
bi uiuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Si er
go uiuis, & non à te uiuis, sed quia ille ut uiueres præ
stitit, uitam tuam annuncia illi, non tibi, non iam tua
lucra quærens, sed illius: quia de quibusdam sua lucra
quærentibus, non illius, dictum est, Quærent quæ sua
sunt, nõ quæ Iesu Christi. Et meritò annunciaui ti
bi uitam meam, quia tu posuisti lachrymas meas in
conspectu tuo. id est, exaudisti me deprecantem, sicut
in promissione tua prædictũ fuit, tunc cum propheta
scilicet hoc annunciauit, promissisti enim exauditurũ
te flentem. Credidi, fleui, exauditus sum. hæc est au
tem ea promissio: In quacunq; die cõuerfus peccator
fuerit, & ingemuerit, conuertam me ad eum. Et est
æquipollenter dictum: Ideo meritò uitam meam ti
bi annuncio, quia per te est quod uiuo. Et quia ego ui
tam à te suscepi, quam habeo: ergo exemplo meo ini
mici mei conuertantur, qui præcedere nitentur re
trorsum: non uero ut retrorsum maneant, & non pro
ficiant, sed ut sequantur, & non præcedant. Ecce hic
orat pro uisibili hoste, ut in titulo prædictum est. Et
quasi dicat, Reuera inimici mei conuertentur, & in il
lis conuersis inuocabo te, & in quacunque die, id est
70 in quacunque mentis puritate, uel in quocunq; tem
pore, in illis inuocauero te, cognosca in eis dem: quo
niam & Deus es, & Deus meus es. Et ecce quasi di
cat: Experimento data est mihi fiducia, quod uerè in
his conuertendis adhuc cognoscam, quoniam iam in
prius

prius conuersis cognouit te, & esse Deum & meum. magna scientia scire Deum suū. Tuus enim est, quia tibi subuenit, & à se alienum te non fecit. Et hæ sunt magnæ cordis diuiciæ, & magnum lumen interioris hominis, Deum suum scire, Deum suum habere. hoc est, gratis Deum colere, gratis Deum amare & laudare. quod est Deum uere inuocare. Quod autem dixi, Cognoscam in istis, quia cognoui in illis, non te conturbet: quia uox est ecclesiæ, quæ & in præcedentibus inuocauit, & in futuris inuocabit.

In Deo laudabo. Repetitio est propter conuertendos, de quibus hic dictū est. Ac si dicat: Sicut & in illis prioribus sermones meos in te Deo laudo, nihil de me præsumens, eodem modo in his conuertendis nihil de me præsumam: sed in te Deo patre laudabo uerbum meum tibi, non mihi ascribendo: & in Domino spiritu sancto, quia de seruitute nos redemit. Laudabo etiam sermonem meum, id est uerbum, & in Domino spiritu sancto (deberet dicere) similiter laudabo: sed tantum dicit quare, scilicet quia in Deo spiritu speraui, quæ causa communis est. Nam si sperat in spiritu sancto, sperat in patre & filio, quorum una est maiestas & essentia. Speraui inquam in Deo, & ideo non timebo quid faciat mihi homo. Nam quid faciat mihi homo? Sæuiat quantum uelit homo, auferat aurum, argentum, auferat omne terrenum, tamen nil mihi faciet, quia uota mea mihi non auferet: hoc enim patrimonium est in corde inclusum, quod homo auferre non poterit: proferam de ara cordis laudis incensum, de cellario conscientiæ bonæ fidei sacramentum. Exigite enim Deus non hircū, non uitulum, sed exigite laudationem, & confessionem: id est fidem, quam nemo auferre poterit, si tu eam non contempseris. Et hoc est quod dicit: Deus uota tua, id est tibi congrua & accepta sunt in me, id est sunt clausa in corde meo, & ideo non possunt auferri. Vota dico quæ semper reddam tibi, & quæ illa sunt uota dicit, scilicet laudationes.

Quoniam eripuisti animam meam. Ideo merito te laudabo, quoniam eripuisti iam in spe animam meam de morte, id est de actualibus peccatis grauioribus, & etiam eripuisti iterum in spe pedes meos, id est affectiones meas, de lapsu, id est etiam de actualibus minimis, ut nec labar in illis. Et ad hoc me eripuisti, ut deum perfecte placeam coram te Deo, scilicet in affectione sanctorum: ego dico ens in lumine uiuentium. Lumen uiuentium, lumen sanctorum, lumen inæortalium est, gratis Deum amare, colere & laudare. uel in lumine uiuentium, id est immortalitate, & in impassibilitate, ubi facie ad faciem uidebo.

IN PSALMVM LVI.

ARGUMENTVM.

ET hic Machabæorum. uerum incipiente iam uictoria lætabunda formatur oratio. Item uox Pauli post resurrectionem. Item Arnobius: Cū fugeris à facie principis huius mundi persequentis te, sicut Saul persequatur David, speluncam pete. id est, ita te cōstitue, ut ab inimico tuo inueniri non possis, & tu quidē inimicum tuum inter manus habes: ille uerò te non uideat. hoc enim ueniet, si ex toto corde dicas Deo, In umbra alarum tuarum sperabo.

IN FINEM NE DISPERDAS DAUID, in tituli inscriptione, cum fugeret à facie Saul regis Israel in speluncam.

EXPLANATIO.

PER finem Dominum significat, qui nobis omnium bonorum perfectio restat: quia cum ad ipsum uenerimus, nihil ultra querere opus habemus. Ne disperdas David, prohibetur à Saule disperdi, qui à Domino fuerat præparatus ad regnum, in tituli inscriptione, hoc non David, sed Domino conuenit, ne uidelicet scriptus in passione titulus mutaretur, sed quia David Christi personam gestat, hoc nunc de ipso dicitur, quod erat in Christi passione faciendum, ne disperderetur David de regno deputato: sicut nec illa Domini potuit tituli inscriptio commutari, cum fugeret à facie Saul in spelunca. Sicut Saul fugiens David in spelunca se condidit, ita Christi diuinitas est à perfidis Iudeis intra templum corporis abscondita. Potest et ita dici, quia Dominus ad hoc usque passus sit Iudeos, donec monumenti spelunca intraret: maxime cum psalmus hic non passionem tantū illius, sed et resurrectionem decantet. Dominus Christus in prima parte psalmi orat, sollicitus secundum humanitatem, quæ passus est. In secunda resurrectionis sue gloriam commemorat. In tertia laudes patri post resurrectionem decantat. quæ membra David psalmatum quoque interpositione distinguuntur.

COMMENTARIVS.

Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Psalmus iste de passione Dñi notatus, docet quantum nos diligere debeamus, & quanta sit perfecta mensura dilectionis, quæ Deo placet, quia nulla maior est: quia ipse de ea dicit, Maiorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Hoc ipse Dñs fecit, hoc Apostolos suos docuit, hoc & nos per Apostolos docuit. Et si quis attendens infirmitatem suam, deficit in præcepto, confirmetur in exemplo. Et est uox capitis, ita tamen ut non separemus uocem corporis: quia noluit separatim loqui, qui noluit à corpore separari. Iuxta quod dicit, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usque ad consumptionem seculi. Cuius ritulus est: In finem ne corrumpas David, in tituli inscriptione, cum fugeret à facie Saul in speluncam. Quod dicit ne corrumpas David, in tituli inscriptione, non potest David historiali adaptari, quia nullus titulus legitur ei scriptus, quem Saul corrupit, uel aliqua persecutorum eius. Et quia non inuenitur in historia, oportet ut inueniatur in allegoria. Legitur enim quidam titulus in passione Domini scriptus, ut exprimeret frontes Iudæorum, qui manus suas à rege non abstinerunt. Quæ titulum Iudæi legentes offensi sunt, & indignati talem regem se habere, quæ possent crucifigere, ad Pilatū dixerunt, cui etiam Christū obtulerunt crucifigendum: Noli regē scribere, sed scribe ipsum dixisse, non esse. Sed quia propheteratum erat, Ne corrumpas tituli inscriptionem, Pilatus iratus respondit eis dicens, Quod scripsi, scripsi. Ac si diceret: Vt quid suggestitis falsitatem? ego non corrumpe ueritatem. Horū stultitiam prouidens spiritus sanctus, immo sæuitiam & insaniam, admonet eos per Prophetam ne corrumpat David, id est, ne pellere uelint uerū David. i. Christū de regno sibi deputato, subtrahendo se regimini eius, qui uere rex eorum est (quæ omnium rex est) i. offensus in tituli inscriptione facta ipsi David, cum fugeret à facie Saul in speluncam. hoc & historia habet, & allegoria. Fugit enim historialis David, Saulem persecutorem immitem & ingratum in speluncam, in qua occultabatur, & terra tegebatur. Fugit quoque noster David in speluncam, quando uerbum quod in principio erat apud Deū, infirmitatem nostrā induit, in qua se his qui per Saul designant. I. Iudeis occultauit. Oportebat enim eum sic ut intelligeret uideri, quia si cognouissent, nunquam Deum gloriæ crucifixissent.

sent. Quare Dominum non cognouerunt? Quia terra oculis eorum subijciebat, & maiestatem suam terra contegebat: in qua terra tantum potuit teneri, flagellari & crucifigi. Male quærentibus terram opposuit, bene quærentibus uitam referuauit. Aliiter quoque potest dici, fugisse scilicet, quia in tantum passus est se illis occultari, ut in cruce moreretur, & in sepulchro poneretur. De quo sepulchro surrexit incorruptus, sicut David de spelunca recessit illæsus, occultans se inimicis, & manifestans se membris suis. Apostoli enim eius membra tractauerunt, quia eum surrexisse crediderunt. Titulus sic construitur: Hæc uerba referuntur in finem, proposita ad hoc, ne tu aliquis corrupas David, offensus in tituli inscriptione facta cum fugeret David. Nunc ad psalmum accedamus. Vox est capitis (ut prædiximus) pro se & pro membris suis orantis. Orat pius magister, ut nos doceat orare: qui ideo passus est, ut nos pati doceret: & resurrexit, ut nobis spem resurgendi daret. & dicit ita: Deus pater miserere mei, restituendo me immortalitati, & miserere mei, id est, meorum nunc per interiorum resurrectionem, quo usque & per exteriorum. Et dignum est ut hoc facias, quoniam anima mea & meorum confidit in te solum, nihil præsumendo de se. Et non tantum nunc in te confido, sed etiam semper sperando in meis, in umbra alarum tuarum, hoc est, quia sicut umbra maternarum alarum protegit pullos, ita tu proteges me in meis obumbraculum dando, ne ab æstu iniquitatis arefcam. & tandiu sperabo, donec transeat iniquitas, id est, quando mundus erit. Transijt iam iniquitas, quantum ad caput quidem & quosdam sanctorum, sed tamen non perijt iniquitas. Nunc enim feruet iniquitas, & semper feruebit dum mundus erit: quia sicut quibusdam morientibus iniquis succedunt alij iniqui, ita morientibus quibusdam iustis nascuntur alij, & sic nunquam in hac uita deerit iniquitas persequens, & iustitia pariens.

Clamabo ad Deum altissimum. Quia sperabo in Deo, clamabo ad Deum, ad quem merito clamandum: quia altissimus est id est super omnia est. Et tamen misericordie nostre proximus est, quia sicut est Deus de longè, ita & de prope. Sicut enim alta & superba à longè cognoscit, ita humilia de uicino respicit, quia prope est Dominus his qui obruerunt cor. Clamabo inquam ad Dominum, & ipse benefaciet & mihi & meis. Vnde ex perimento data est mihi fiducia, quia iam benefecit mihi in meis. Si enim meis antequam eum cognoscerent benefecit, mittendo mihi propiciatorem & consolatorem, qui & moreretur propter peccata eorum, & resurgeret propter iustificationem eorum, nonne exaudire me clamantem, id est irremisse beneagentem? Vtrique exaudiet.

Misit de caelo. Benefecit inquam meis in me, & ut per me beneficeret, misit diuinam potentiam suam de caelo, & liberauit me hominem, assumens me de utero & immunem à peccatis faciendū: & assumens me de sepulchro resuscitando me, per quod deditiam dispositione, & daturus est in re: conculcantes me, id est Iudæos, tribulantes me in opprobrium. Magnum enim opprobrium est, quod in ciuitate illa in qua magis sæuierunt & superbierunt, omne ius amiserunt, & inde eradicati, & ubique dispersi contemptibiles omnibus sunt facti. Hoc etiam ad opprobrium peruenit, quod captiui, id est librarij nostri facti sunt: quia portant nobis libros suos, sicut solent serui post dominos. ipsi enim deficiunt portantes, Christiani proficiunt legentes. Et similes caeco qui lucidissimum speculum portaret, in quo imago sua alijs, & non sibi eluceret: quia ipsi portant libros, in quibus uultus eorum, scilicet quid eis promissum fuisset, nobis elucet, eis uero non apparet. Maximum autem est opprobrium, quod illum quem se prorsus putauerunt deleuisse, audiunt ubique; exaltatum esse.

Misit Deus misericordiam suam. Misit inquam Deus

pater uerbum suum, ut me liberaret: misit etiam ad alios liberandum me misericordiam suam, id est me misericordiam aliorum compatientem, & misericordiam exhibentem: & me ueritatem suam, id est uera docentem. Vel potest dici ad similitudinem hoc legationis ita: Misit Deus pater uerbum & me hominem assumptum. Misit quoque misericordiam suam, quia misericorditer mecum egit: & ueritatem suam, quia uere promisit. Misericorditer enim impleuit, quod ueraciter promisit, & eripuit animam meam. Dixit superius, liberauit me. Ex hoc modo quasi diceret: Liberauit me, quia eripuit animam meam, resuscitando me de medio catulorum leonum, id est de medio Iudaici populi. A leonibus, id est principibus ad interficiendum me seducti. Per catulos enim minores, per leones uero maiores accedunt in religuntur: quia in mortem eius omnes conspirauerunt. Maiores quippe cum interfecerunt, minores autem consenserunt. Et quid opus fuit ereptione? ideo scilicet, quia dormiui: id est, mortem subij, quæ mors potius dicenda est dormitio, quam mors: quia tam facile ab ea, uelut à somno surrexi, ego dico conturbatus. Ra pugnare uidetur, quod & dormiret, & conturbatus esset: quia qui conturbatur, aut somno excitatur, aut ne in somnum uergat prohibetur. sed hoc dicit quantum ad illos, qui per mortem quam iocundissimam habuere, conturbatum eum putauerunt.

Filij hominum. Quasi dicat: Qui te conturbauerunt? R. filij hominum conturbauerunt me, hoc ideo determinat, ut ostendat illos non esse excusabiles, qui se excusabiles putauerunt dicentes Pilato: Nobis non licet interficere quemquam. Tale enim est, quasi diceret eis propheta: Si non licet interficere, nec licet ad interficiendum tradere. Et quasi dicat: Quo modo te conturbauerunt, qui nullum in te gladium strinxerunt? dicit linguam eorum gladium accipere, quia dentes, id est mordacia uerba eorum fuerunt arma, quantum ad consilium, quod inuenerunt occultè. Et sagittæ, quantum ad uolantia uerba, in accusatione. & fuerunt gladius, quantum ad sententiam, de morte cum dixerunt: Crucifige crucifige eum.

Exaltare super caelos. Illi quidem putauerunt me conturbasse, tu autem Domine uerbum, in cruce homo, Deus in caelo, exaltare me, homo exaltato, super caelos non solum super materiales, sed super omnes ordines angelicos. Et gloria tua, id est gloriosus tuus, scilicet ego glorificatus à te per immortalitatem & per incorruptionem, exaltetur non super Iudæam solum, sed super omnem terram. Quod & factum est, cum per Apostolos in omnem orbem prædicatus est.

Laqueum parauerunt pedibus meis. Necessè est ut me exalteres, quia sunt qui deprimunt me. Namque filij hominum parauerunt laqueum, id est impedimentum pedibus meis. Et accipe pedes, minas uel promissiones, quibus doctrina ueritatis procedit: uel sanctos Apostolos, quibus ipse processit ad notitiam gentium. Et non solum laqueum parauerunt mihi, sed & animam meam & meorum incurua uerunt, id est incuruare & deprimere uoluerunt. Suam quidem, quando dixerunt, Demonium habes, & Non est hic homo à Deo, & similia. Suorum uero, quando eos sibi conformare uoluerunt.

Foderunt ante faciem meam. Hoc inquam modo parauerunt mihi laqueum, quia foderunt foueam, id est parauerunt deceptionem & mortem mihi, quasi nescienti reputatione eorum: sed tamè ante faciem meam fuit, id est, manifestum mihi cor eorum cognoscere fuit. Vel per foueam possumus accipere manifesta damnationis sententiam, quia in tantum eum neglexerunt, quod ante faciem eius, id est in presentia danare eum non dubitauerunt, dicentes: Reus est mortis. Et incidit in foueam, quia quisquis alij damnationem parat, prius se ipsum damnat. prius enim in se peccat, quam alteri. Et tempus felicitatis est tristitia patientis, qui iniqua lætitia inferentis. Item: Omnis sententia iniquè data, damnat auctorem suum, quod et attinet ad posteriorem de fouea sententiam.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo et psal-
mum dicam Domino.] Ipsi inquam parauerunt foueam,
ego uero patientiam: ipsi ad deprimentum, ego ue-
ro ad patientiam. Quia paratum est cor meum in me,
& paratum cor meum est in meis, & ideo dicitur Deus pa-
ter cantabo tibi in me & in meis corde & ore, & psal-
mum dicam opere. Et ut psallam & cantem, quasi
dicat: Morere ignominia mea, id est caro mea, in hoc
quod mortalis, quod passibilis: & exurge ut gloria
mea, id est, in immortalitate & impassibilitate glori-
cata. Exurge dico caro mea, ens psalterium & cytha-
ra. Res una est, & continet duo musica instrumenta:
quia in una carne Christi sunt nobis exhibita duo di-
uersa factorum genera, designata per duo diuersa mu-
sica instrumenta. Psalterium nanque quod à supe-
riori sonat, significat miracula diuinitus nobis exhi-
bita: cythara uero, quod ab inferiori sonat, tribulatio-
nes & infirmitates nostras in corpore Christi exhibi-
tas significat. Psalterium sonat, cæci uident, claudi
ambulant, & similia: cythara uero sonat, famem pati-
tur, dormit & tristatur, & similia. Dico exurge. Et
reuera ita erit, quia ego exurgam. Et hoc ideo dicitur,
ut per hoc comprobetur uerbum personaliter sibi con-
iunctum, patri coæquale & consubstantiale: quia e-
nim pater & uerbum unum sunt, & pater eum resus-
citauit, & ipse secundum uerbum se resuscitauit. Di-
luculo ponit ideo, uel ut notet tempus resurrectionis,
quæ mane facta est. Vel quia sicut diluculum
post tenebras fugatas dicitur, ita tunc fugatis tene-
bris infidelitatis lucefcere cœpit lumen fidei & ue-
ritatis.

Constituebor tibi in populo Domine.] Quia exurgam, i-
deo Domine constituebor tibi in Psalmis Iudaicis. Et
Psalmum dicam tibi, laudabo te per opera bona eti-
am in gentibus. Et meritò laudabo te, quia ego non
solum dicendus misericors, sed ipsa tua misericordia.
Qui cum potens essem, miser factus sum, ut reme-
dium conferrem miseris aliorum. Et qui sum dicen-
dus ueritas tua, quia per me mundo omnis ueritas
est ostensa, sum magnificatus, id est, exaltatus usque
ad cœlos constituendus, & usque ad nubes constitu-
endus. Et accipe per cœlum & per nubes, prædicato-
res. Per cœlum uero maiores, ut Apostolos: per nu-
bes uero inferiores. Vel aliter. Videtur conuenien-
tius ut ueritas referretur ad cœlos, & misericordia ad
nubes: quia cœli sunt angeli, qui quanto altiores, &
ueritati uiciniores: tanto perfectius sine caligine uis-
sionis spem ueritatis intuentur & laudant dicentes:
Sanctus, Sanctus, Sanctus. Nubes uero dicuntur præ-
dicatores propter tenebrosam carnem, qua teguntur,
licet Dominus per eos intonet minis, & coruscet mi-
raculis. Et quia in eis est miseria, ideo indigent mise-
ricordia. Quare ad nubes pertinere uidetur miseri-
cordia, & ad cœlos ueritas. Et tamen ueritas quidem
præpoller in angelis, sed Dominus dedit eam etiã nu-
bibus. Et quia angeli non indigent misericordia, i-
deo Dominus misericors hominum miseris miseratus,
dedit eis misericordiam, & per clarificationem re-
surrectionis, & incorruptionis angelis eos coequa-
uit. Et ideo dictum est rectè, Quoniam misericordia
Dei magnificata est usque ad cœlos constituendos:
quia per misericordiam homines facti sunt cœli, id
est, angeli, & ueritas usque ad nubes constituendas,
quia prædicatoribus ueritatis cognitio suo modo
data est.

Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram gloria
tua.] Ut populi & gentes consistantur. Vel ut mise-
ricordia & ueritas magnificetur, ideo tu Deus uer-
bum, homo in cruce, Deus in cœlo. Exaltare me qui-
dem, exaltato super omnes cœlos, & reliqua.

Repetitio est non ex necessitate narra-
tis, sed affectionis orantis.

IN PSALMUM LVII.
ARGUMENTVM.

Crescente indies fama & uictoria Macha-
beorum, quidam se illis inimici fraudulen-
ti admiscebant, à quibus & Ionathas Simon-
'que cum filijs sunt interempti. hos ergo Psal-
mus iste redarguit. Aliter Propheta de seniori-
bus Iudæorum dicit.

IN FINEM NE DISPERDAS
Dauid in tituli inscriptione.

EXPLANATIO.

Nomen finis & Dauid in tituli inscriptione Christum in
cruce designat, commonetur quæ Pilatus ne disperdat scri-
ptum titulum, qui regem Dominum declarabat. In prima nar-
ratione Dominus Iudæorum exprobrat nequitiam. In secun-
da retributiones eorum aptissimis comparationibus declarat.
In tertia qualis fiat correctio iustorum de peccatorum uisione
memoratur.

COMMENTARIVS.

Iucundique iustitiam loquimini, rectè
iudicate filij hominum.

Titulus est talis: In finem, ne di-
spendas Dauid in tituli inscri-
ptione. Hæc referuntur uerba in
finem proposita, ne tu quilibet
disperdas Dauid, id est, ne dissi-
pes, quâ tum in te est regnum Da-
uid, subtrahendo te regimini eius, tu dico offensus in
tituli inscriptione. Per titulum enim Dauid, id est Chri-
stus obtinuit sibi regnum in Iudæis, id est, in confi-
tentibus. Verè autem confidentes sunt, qui uera di-
cunt & faciunt. Quis ego aliter facit quam loquitur,
ille quantum in se est, corrumpit titulum: quia regnū
Dauid, quem non uult imitari, à se repellit. Quisquis
enim manere in Christo se dicit, ambulare debet, sicut
& ipse ambulauit, id est, debet eum imitari. Potest au-
tem in hoc psalmo esse uox capitis uel ecclesiæ, aut
quod commodius est prophætæ. propheta inter ma-
ledicentium & adulantium peccata uel pericula ui-
uens, nec timens conuiciatorem, nec amans adula-
torem: audiens uocem omnium, attendens labia om-
nium, attendens labia & dissona corda: quia aliud
perstreper in labijs, aliud in præcordijs celatur. Hor-
ratur eos ne loquantur falsam iustitiam, sed ueram
iustitiam, & ipsam uti est loquenda, id est, ut quod di-
cunt ore, probent & opere. Et dicit ita: Si loquimini,
id est si uultis loqui iustitiam uerè, & uti uera iustitia
loquenda est, uos dico qui filij hominum estis, id est,
qui ratione habetis, & ideo quod bonum est, nelle de-
betis, iudicate rectè, id est, quod iudicandum est iudi-
cate, id est placeat uobis non tantum iustitia labiorū,
sed etiam factorum: quia si aliter agis quam loque-
ris, iustitiam quidem loqueris, sed iustitiam non iudi-
cas. Nullus enim adeo peruersus & deuius, cui non sit
facile loqui de iustitia: quia ueritas naturaliter hoc ho-
minibus inseruit, Quod tibi non uis, alij ne feceris.
Nec permittus est hoc aliquis ignorare etiam ante le-
gem datam, ut esset unde iudicarentur, & quibus lex
non esset data. Sed ne homines aliquid sibi deesse
conquererentur, scriptum est & in tabulis quod no-
luerunt legere in cordibus suis, ut per fornicum ob-
iecta, cogerentur ire ad interiora sua, dicente scri-
ptura: Redite præuaticatores ad cor. Quis enim
te docuit ut nolles aliquem ad uxorem tuam acce-
dere, aut

dere, aut aliquid ui uel furto tibi rapere, nonne cor tuum? Si ergo non solus uiuis inter homines, sed potius est in humano genere, qui tecum natus est: Quicquid mali tibi non uis fieri, nolis facere alteri. Et quicquid boni tibi uis fieri, uelis impendere alteri. Sciendum est, quod aliquis iustitiam uere loqui potest, & non uti debet, ut aliquis interrogatus, an fides, an pecunia dignior est: & quod iustum est respondere potest & uere, si fidem praefert, & tantum non hoc faciet ut decet, quia si loquutus sit citò, fidem pecuniae postponet. Et ideo non est superfluum utique sic exponitur. Potest & esse illatiuum, quasi propheta sic illis quos admonet diceret: Video quod omnibus uobis facile loqui de iustitia est, ergo si uultis eam loqui uere, rectè iudicate.

Etenim in corde nostro.] Ideo dico rectè iudicate, quia uos aliter facitis. Etenim operamini iniquitates in corde, id est uultis omne malum, & si non perficitis, non ideo remanet: qui non uultis, sed quia iam non potestis. In hoc loco dicit beatus Augustinus: Quicquid uis & non potes, pro facto Deus habet. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Operamini inquam iniquitates in corde. Et utrum tantum in corde, & non in frequentia actu esset, sed manus famulantur cordi suo, & sequuntur cor suum. Cogitatur enim malum, & fit malum: aut si non fit, non ideo remanet: quia nolumus, sed quia non possumus. Et hoc est quod dicit: Manus uestrae concinnant, id est contexunt peccata, peccata super addendo iniusticias, id est mala opera: quia sicut in concinnis fit, ubi simili simile supponitur. de talibus per Elaiam dicitur: Vae his qui trahunt peccatum suum sicut longam restim. Et quod tales concinnant iniquitates, inde non auctor, sed ipsi sunt accusabiles: quia ipsi uel prorsus concinnant in utero matris ecclesiae regenerari, aut si ibi concipiuntur, non ortum expectant, sed abortiuntur. Verus ecclesiae sunt praecepta ueritatis, uel uia uero eius perfecta horum est informatio. Et puer aliquis nascitur in matris uisceribus, & de uisceribus. In uisceribus quidem, cum concipitur: de uisceribus uero, cum per uuluum generatur. Sic aliquis concipitur in utero ecclesiae, cum incipit strui ad ueritatem: si autem perfecte in formetur, quasi per uuluum generatur. Si uero cum adhuc lacte egeat, per superbiam uelit esse magister, per abortum inde exit. quod faciunt haeretici. Sunt autem multi, qui nec uelint ibi concipi. Et hoc est quod dicit: Peccatores, id est legis tam scriptae quam naturalis transgressores, alienati sunt à uulua, id est à regeneratione perfecta. Alij autem quia nunquam esse, accesserunt: alij uero & si accesserunt, ideo tamen à perfectione alienati sunt, quia ab utero auulsi errauerunt, id est, qui antequam perfecte informarentur in utero, larera matris ecclesiae grauiter errore suo concutientes, tanquam abortiui exierunt.

Et ideo locuti sunt falsa, id est placent eis falsa: uera autem nec audire uolunt, quia illis furor est, id est, ira contra praedicatoris ueritatis, secundum similitudinem serpentis: serpentis dico, sicut huius serpentis aspidis, quae non exaudiet uocem incantantis: & non exaudiet uocem uenefici incantantis. Sapienter solent Marfi aspidem incantando de tenebris atris elicere, de ueneno illarum norunt facere quoddam antidotum: sed quia scit serpens illa naturaliter se ad mortem prouocari, unam aurem terrae adiungit, atque cum cauda aliam obrudit, & sic incantatores plerumque non audit. Praedicatores sunt incantatores, qui ad hoc incantant, id est praedicant, ut hominem de tenebris erroris aut infelicitatis eliciant. Et sapienter incantant, quia monent eos, ut de terrenis ad caelestia tendant. Per aspidem uero designantur illi, qui delectatione praesentium, quae per aurem terrae applicatam intelliguntur, & recordatione praere-

ritatum delectationum, quae per caudam notantur, ita cor suum obdurant, ut praeconia ueritatis non audiant, & in infidelitatis uel erroris sui tenebris permanant. Per ueneficum quoque praedicatoris designatur, quia sicut uenenum ui per uenas currit, ita sermo eorum ad interiora ui sua irrumpit.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.] Ipsi quidem loquuntur falsa, Deus autem conteret dentes, id est, mordacia uerba eorum, in ore ipsorum, id est per propriam sententiam ipsorum eorumdem. Vnde dictum est: Comprehendam sapientes in astutia sua. quod tunc fuit factum, quando quidam causa reprehendendi quaesierunt à Domino, an liceret censum dare Caesari, an non. Si enim diceret quia liceret, uocarent eum in misericordem, qui plebem suam tributariam faceret: si uero negaret, dicerent quia liceret, quia reus maiestatis esset. sed in astutia eorum Dominus eos comprehendit, quia per eorum sententiam confutauit eos dicens: Reddite quae sunt Caesari Caesari, & quae sunt Dei Deo. Sic & muliere comprehendit in adulterio, & pluribus locis alijs facit. hic uero ita accipiendum hoc est, Conteret dentes eorum in ore ipsorum, id est per sua uerba propria faciet eos recognoscere contradictiones eorum falsas esse. Quod ad minores referendum est, quod uero sequitur ad maiores, scilicet quia molas leonum, id est, manifestas contradictiones principum confringet, id est inefficaces faciet Dominus. Molae enim maiores dentes sunt, & ideo per molas grauior contradictio principum, quae factis etiam sic intelligitur.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, intendit arcum suum donec infirmetur.

Hoc inquam modo molas leonum confringet Dominus, quia leones illi in rugitu suo deuenient ad nihilum, id est deficient, & hoc ita uelociter tanquam aqua decurrens deuenit ad nihilum. Est quaedam aqua decurrens, torrens scilicet, quae pluuiabilibus aquis crescere solet, sed breui uiatores impedit, quia citò deficit: sic & istorum saeuitia praecones ueritatis, qui sunt uiatores ad patriam tendentes remoratur, parum tamen, quia citò euacuatur. Deuenient inquam ad nihilum, & hoc ideo, quia Dominus intendit eis arcum suum, id est minas suas de futura damnatione per scripturas & per praecones suos: nec cessabit intendere, donec ipsi in se infirmetur, id est recognoscant infirmitatem suam, & confiteantur eam. Si cur ille uere infirmatus est, qui prostratus in uia dixit: Domine, quid me uis facere? nunc enim infirmum se cognoscebat, qui se sanum prius putabat.

Sicut caera quae fluit, auferentur.] Id est, infirmati qui pepe saluabuntur: qui uero nunc sic infirmabuntur, damnabuntur: quia auferentur sicut caera, id est, comperabiles facti caerae, quae adhibita igni fluit. Quia ignis uidelicet uiciorum uel incentiuorum, & torius prauae concupiscentiae deuastrat eos interius. Vnde nihil aliud est tota uita eorum, quam quaedam defluxio à creatore suo. Sciendum quod ignem gehennae, qui duplex est quia aliis est inferorum, qui nunc est: alius uero est futurus, in quem scilicet tandem mittentur diabolus & ministri eius, praecedit quidam ignis occultus. Ignis scilicet incentiuorum, qui per traducem peccati nobiscum nascitur. Naturaliter enim in nobis est titillatio. Hunc ignem si quis intrauerit, & futura uitabit, facile autem uitatur, si semper à nobis caueatur: quia facile est ipsum superare, si uelimus colluctari. Si quis autem homo hostem negligat, & crescere sinat, postquam praua uerit, intellectum eius obscurabit. Et sic solem non uidebit illum de quo dictum est: Errauimus à uia ueritatis, & sol non ortus est nobis. & hoc est quod dicit: Ideo dico quia sicut caera auferentur, quia sicut ignis supra dictus supercecidit, id est ita in eos cecidit, quae superior fuit. Et illo igne intellectu ipsorum obscurante, non uiderunt solem, id est non cognouerunt solem, scilicet iustitiam.

cer iustitiæ. Et hanc cæcitatem prius passi sunt, quâ spinæ uestræ intelligerent ramnum, proprius quam ramnus uestras intelligat spinas; hoc est, Taliter etiam hic occulte puniuntur, antequam ad manifesta tormenta miserarum delectationum & uoluptatum perducantur. Ramnus herba est, quæ cum primo lactis sit mollis & delectabilis, deinde in asperissimas spinas indurescit. Per hanc uel caro significatur, quæ nunc in peccatis delectat: uel ipsa peccata, quæ modo quidem sunt dulcia & iocunda, tandem uerò producunt asperissimas spinas, id est, producunt in æterna tormenta. sicut enim intelligendum est quoddam air: Priusquam ramnus intelligat spinas uestras, non quoddam ramnis spina sic intelligat, sed quia causa erit, cur homines eas intelligant. Habet alia translatio competentius hanc literam, ita scilicet: Priusquam ramnus producat spinas.

Sicut uiuentes.] Supercecidit inquam ignis, & ille inquam ignis absorbet eos in præsentem: eos dicunt uerè uiuentes, sed sicut uiuentes; quia interius mortui sunt.

Et absorbet eos sicut in ira.] Quod ideo dicit, quia hæc ira, id est uindicta Dei de illis est quasi similitudo illius grauis iræ, quam patientur in futuro igne gehennæ. uel quia Deus licet cum tales punit, patientibus iratus uideatur, non tamen ira cadit super eum: quia de eo dictum est, tu Domine sabaoth, omnia cum tranquillitate iudicas.

Lætabitur iustus.] Quasi dicit: Quoddam tales sicut cera auferentur, & ab igne absorbentur, permittit Deus suis non inuiciter hoc fieri: quia cum iustus uideat, id est intellexit uindictam de talibus sumi, lærabitur non de illorum damnatione, sed de sua liberatione. Et meritò lærabitur, quia lauabit manus suas, id est mundabit opera sua, in sanguine peccatoris, id est in consideratione damnationis peccatoris. Dicit enim Salomon quia flagellato stulto, sapiens astutior erit. Et tunc homo, id est uerè ratione utens, dicit: Vtique, id est reuera si non solum reseruantur æterna præmia iustis in futuro, sed etiam in præsentem fructus est iusto, scilicet ut iustus infior fiat tunc. Vtique, id est reuera iniusti non solum damnabuntur in futuro, sed etiam Deus est diiudicans eos, id est damnans eos, scilicet ut iniustus iniustior fiat in terra, id est in præsentem habitatione.

IN PSALMVM LVIII.
ARGUMENTVM.

Hic etiam Psalmus in personam Machabeorum formatur. Item Arnobius: Quando domus corporis tui à principe huius mundi custodiri præcipitur, ut capiaris & interficiaris gladio cuiuscunque peccati, ex totis uiribus exclama: Eripe me de inimicis meis Deus meus.

IN FINEM, NE DISPERDAS DAUID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL, & CUSTODIUIT DOMUM EIUS, UT EUM INTERFICERET.

EXPLANATIO.

Priusquam tituli sepius expositum est, ubi passio Christi & regnum eius inuolabile describitur, quando misit Saul, & custodiuit domum eius, ut eum interficeret: quando miserunt principes sacerdotum, & custodierunt monumentum Christi, ut eum quasi in morte seruant, resurgendi ianua præclusa.

Primo ingressu Psalmi orat Dominus ne ei inimici nocere præualeant. Secundo prosequitur quemadmodum in fine seculi conuertendi sunt Iudæi, & pro eis oratio mirabili pietate deprocuratur. Tertio quæ facturi sunt post conuersionem, & se in sanctis suis gaudere testatur, quæ partes diapsalmatis termino diuiduntur.

COMMENTARIVS.

Eripe me de inimicis meis, Deus meus.] Titulus est talis: In finem ne corumpas Dauid, in tituli inscriptione, cum misit Saul, & custodiuit domum eius, ut interficeret eum. Psalmus iste habet titulum de titulo, sicut & duo superiores: quia intitulatur, Ne corumpas Dauid in tituli inscriptione. Est quidam titulus in dominica passione scriptus, Iesus Nazarenus rex Iudæorum: Hebraicè, Græcè & Latine. Hunc Iudæi legentes indignati sunt, & Pilato dixerunt: Noli scribere, quia rex est: sed scribe eum dixisse, non esse. Titulus enim (quasi dicit) confirmat ipsum regem nostrum, & nos regnum eius esse. & hoc modo titulum, quantum in se fuit, corruerunt, & regi contradixerunt. Sed nunquid, quia contradixerunt, dominationem eius euertere potuerunt? non utique, quia titulus uerè corruptus non est. Ipsum nanque occidendo potius regem fecerunt gentium, quem occiderunt: quia resurrexit, & gentibus prædicatus est, & sic factus est rex non solum Iudæorum, immò & gentium. quod autem additum est, Cum misit Saul, & custodiuit domum eius, ut interficeret eum, accipi potest & in Dauid historiali & in spirituali, quia & historialiter Saul misit ad domum Dauid ut interficeret eum. Et regnum Iudæorum, quod per Saulem significatur mortuo Christo, & posito in sepulchro. quod sepulchrum quasi domus eius fuit ad custodiendum ipsum, misit cum diceret Pilato: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum, ne discipuli eum furerent, & dicant plebi, surrexit à mortuis. Miserunt itaque ut interficerent eum, non quantum ad caput (quod iam mortuum in illa parte, qua poterat) sed quantum ad corpus eius, quod est ecclesia, scilicet ut non resuscitaretur, & in eum non crederetur. Et ut mendacium dormientium custodum præualeret, & mundus post eum non abiret. Sed sicut Saul efficere non potuit, ut Dauid interficeretur: ita nec regnum mendacium Iudæorum hoc ualuit efficere, ut mendacium dormientium custodum præualeret testimonio uigilantium Apostolorum. Poterat enim custodibus illis dici, Si dormiueritis, nesciueritis: si autem uigilaueritis, quare furtum non prohibuistis? Est autem uox capitis à custodibus illis per resurrectionem liberari orantis, & nos ut liberemur suo exemplo orare docentis. Et dicit ita: Deus pater Deus omnium per naturam, meus autè & meorum per gratiam, eripe me & meos de inimicis meis uisibilibus & inuisibilibus. Inimici Christi diabolus & angeli eius & ministri eius fuerunt, & adhuc sunt corporis eius: quod subsequenter notatur cum dicit, Et libera me ab insurgentibus in me, & meos maxime. Semper enim prædicti hostes insurgunt in nos, & illudere quærunt infirmitati nostræ suggestionibus, tentationibus & uarijs illusionibus: sed si uox nostra uigilet, & ad Deum clamet, sine dubio liberabimur. Eripe dico Deus pater, me & meos de operantibus iniquitatem, id est uel de Iudæis operantibus iniquitatem specialem. i. medici mortis, uel de omnibus quamlibet iniquitatem operantibus eripe meos, ne eis conformemur, & salua me & meos de uiris sanguinum. Viri sanguinum fuerunt, qui sanguinem innocentem fuderunt, & qui clamauerunt, Crucifige, crucifige

crucifige eum, cum Pilatus aligeniena lotis manibus dimittere eum uellet: & qui sanguinem damnationis posteris suis propinauerunt dicentes, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, & qui etiam in corpus eius seuerunt. Stephanum enim lapidauerunt, & plures alios occiderunt. Tales uiri sanguinū etiam in gentib. accipi possunt, quia & gentiles Christi persecutores secundum corpus sunt. Sed Christus ab omnibus eripitur, & à præsentibus & à præteritis & à futuris. Primus quidem à præteritis, futurus à futuris, præsens à præsentibus.

Quia ecce ceperunt animam meam. Ideo rogo Deus pater ut eripias, quia inimici ceperunt animam meā reputatione sua dicentes, Persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eripiat. uel ceperunt animam meam simpliciter, id est me interfecerūt. Et ceperunt animā meā, dum meos conformare sibi putauerunt. Ecce (quasi dicat) putauerunt quod ceperunt, & ipsi fortes irruerunt in me & in meos, tanquam debiles & infirmos. Fortes isti possunt accipi diabolus & angeli eius, de quo dictum est: Dum fortis custodit arrium suum & reliqua. Fortes etiam sunt de terrena felicitate timentes, ut quidam de robore suo, quidam de gloria, quidam de diuitiis. De quibus dictum est: Qui sperauit in me, d. f. & reliqua. Est adhuc aliud genus malē fortium maxime cauendum, eorum scilicet qui iustitiam suam statuere uoluerunt, & iustitiæ Dei subditi esse nolunt. Tales fortes non ueni uocare Dominus, qui dicit: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad penitentiam. & item: Non est sanis opus medico, sed male habentibus. Hi fortes Apostolis insultabant dicentes: Quare magister uester cum publicanis & peccatoribus manducat? Iustos se namque, & illos iniustos deputabant. Hi quoque cum quidam quos miserant ad comprehendendum eum, dixerunt: Nunquam locutus fuit homo sicut hic homo, dixerunt, Nunquid aliquis scribarū uel pharisæorum crediderunt in eum? Isus solus populus iste nesciens legem. Quasi dicat: In eum non nisi stulti credunt, nos uerò sapientes sumus, & in ipsum non credemus. Et hi fortes irruerunt in lapidem offensionis, quia uisus est eis agnus hœdus, & quia agnum ut hœdum occiderunt, ideo ab agno redimi non meruerunt.

Neque iniquitas mea. Ipsi quidem in me irruerunt, sed tamen nullum peccatum in me inuenerunt, quia neque iniquitas mea in actualibus, neque peccatum meum originale. Vel neque iniquitas mea in opere, neque peccatum meum in cogitatione. Est inde causa, nam ego cucurri, quia nulla carnis illecebra me tenuit, ens sine iniquitate. Ipse enim particeps factus est nostræ infirmitatis, non nostræ iniquitatis, ut ex eo quidem quod nobiscum communicaret, iniquitatem meam deleret. Et ad hoc cucurri, ut distortos in malum dirigerē ad bonum, & direxi uerbo & exemplo, quantum in me fuit. Ipsi uerò me currentem sequi non potuerunt, quia uestigia mea non cognouerunt.

Exurge in occursum meum, & uide: & tu Domine Deus uirtutum Deus Israel. Quasi diceret: Quia cucurri, ideo Domine pater exurge mihi in occursum, id est ueni mihi in auxilium, ut me currentem sequatur: & uides id est fac eos uidere cursum meum, id est fac eos intelligere, quicquid dico uel facio esse iustum. Nec fit eis cur uim apud me, quod est rectum: aut distortum, quod ad regulam ueritatis est directum. Vel aliter superius dictum est: A summo cœlo egressio eius, & occursum eius usque ad summum eius. Summus cœli pater est, quia superior in spiritalibus omnibus est, in hoc scilicet, quia lux est per se, filius uerò lumen de lumine patre. Spiritus autem sanctus est lumen procedens de luminib. huic summo Christo, qui hic loquitur, erat æqualis secundum uerbum, quod non uidebatur propter carnis infirmitatem, & passionis tribula-

tionem. Et ideo dicit, Domine pater, qui uidebaris iacere in passione & in infirmitate mea, exurge in occursum meum, id est in æqualitatem meam, id est fac manifestum per gloriam resurrectionis & ascensionis, quod sim tibi æqualis: & uide. i. fac uideri homines, quod secundum hominem potui teneri, flagellari & occidi, nō solū hominē esse, sed & Deū & hominē. & tu domine pater etiā uirtutum, id est supercelestium exercitū nunc reputatus Deus Israel, id est uirtutis gentis tantum Deus, quia aliæ omnes idola adorant: intende, id est intendum te fac ad uisandum per gratiam tuam non solum Iudæos, sed omnes gentes, ut impleatur quod per prophetam dictum est: Legitare sterili quæ non parit, erumpe & clama quæ non parituris: quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet uirum. Alius item propheta dicit: Exire de palos tuos in dexteram & sinistram, & tabernacula tua. Sequitur: Non miserearis omnibus. Uisites inquam omnes gentes. Non autem de omnibus Iudæis siue omnibus gentibus his qui operantur iniquitatem, & in hoc perseverant. Quem planè hæc sententia non terreat? Quis conscientiam suam consideras, non hanc contremiscat? Si enim iniquitas omnis est peccatum, cum nullus nostrum sit sine peccato: si nullus operantis iniquitatem miserebitur, nullius nostrum miserebitur. Sed non frustra hoc dictum est. Nulla enim iniquitas parua uel magna manebit impunita, aut enim punietur ab homine penitente, aut à Deo iudicante. Si autem non uis ut ipse puniatur: praeueni faciem eius in psalmis & in confessione, id est, confitendo & bene operando, ut ait Psalmista: Praeoccupemus faciem eius, &c. & ita inueniet te operantem iniquitatem, & miserebitur tui ita. Quia quantum ad hoc quod concipiunt, pauci conuertentur, uel aliter: Est quædam iniquitas egregia, quam qui operantur, eorum non miserebitur, scilicet quando homines ita defendunt peccatum suum, ut illud quibus etiam deus & peruersus iudicat nefandum. Vel ut adulteriū summo bono, id est Deo imputant, & quicquid boni habent sibi ascribunt: quicquid uerò mali habent, Deo attribuunt dicentes, Nisi uellet nos Deus tales, non essemus. Accusant etiam factum, stellas, & similia, uenientes per dispendium ad Deum accusandum, cum per compendium uenire possent ad Deum placandum. Excusatur quippe peccator, & culpatur creator.

Conuertentur ad uesperam. Istud tam de Iudæis quam de gentibus potest intelligi. Nunc autem primum prosequamur de Iudæis, deinde ordine de gentibus pertinet prædicta egregia iniquitas præcipue ad Iudæos, adhuc defendentes se de morte medici. Continuabitur autem sic: Dico ne miserearis Iudæis iniquitatem defendentibus, & in ea perseverantibus. Quorundam autem qui nec perseverant, nec se defendunt miserearis, ut conuertantur. & ita erit, quia conuertentur ad uesperam, id est serotina conuersione. Debuisse enim in mane conuersi fuisse, id est, medico præsentem: sed quia conuersi non sunt, quia medicum necessarium sibi non putauerunt, quem crucifixerunt, conuertentur ad uesperam, post eius resurrectionem & ascensionem, quod ita factum est. Postquam enim uiros idiotas, id est Apostolos uiderunt tanta miracula facientes, tam mira loquentes, post spiritus sancti missionem, tunc quidam ex crucifixionibus Christi peccatum suum cognoscentes, uenerunt ad Apostolos dicentes: Quid faciemus uiri fratres? Et respondens Petrus dixit: Penitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi. Quasi dicat eis: Sanguinem quem effudistis scruentes, bibere contentes. Et de his primitiua conuersis hoc accipiendum est. Conuertantur in quæ, & conuersi patientur famem, id est audi erunt uerbi Dei & gratiæ, entes ut canes, id est cognoscentes se me dico egere sicut canes, id est gentiles immundi & idolatrarum.

latræ, quia cognoscent se, nec per suam iusticiam nec per legem iustificatos esse: quia illum qui lux est legis & prophetarum, scilicet Christum non intellexerunt in lege. Et hi tales conuersi, ut & ipsi alios conuertant, circuibunt ciuitatem, id est, fidelium correctionem, uel etiam totius humani generis multitudinem, quæ ciuitas dicitur propter circumstantiam Iudæorum, qui ubiq; dispersi sunt. Et ecce (quasi dicat) ad quid circuibunt? Scilicet ad hoc, quia loquentur, id est prædicabunt in ore suo in ore auido, id est ita constanter & impudenter, sicut conuenit illis quorum os uerbi Dei famelicum est, & in labijs eorum erit gladius, de quo dictum est: Et gladius spiritus, quod est uerbum Domini. Eorū dico dicentium ita, quia quantum ad hoc quod cupiunt, pauci conuertentur. Domine frustra laboramus, quoniam non est qui credat auditui nostro. Nam quis nos audiuit, aure scilicet audiēdi? Nulus (quasi dicant) nos audiuit.

Et tu Domine deridebis eos. Quasi dicat: Ipsi quidem dicent sic, quasi impossibile reputates, quod possunt aliqui conuerti: & tamen tu Domine deridebis eos, id est derisione dignos facias eos: quia facile perficies, quod impossibile illi reputabant. Nam que deduces omnes gentes, id est aliquos de omnibus gentibus ad nihilum, in hoc quod erant gentes, id est gentilitate uiuentes. Verte enim impios, & non erunt. Et hoc (quasi dicat) facies per fortitudinem meam, id est meorum, id est per hoc quia constantes facies meos in prædicationem: quorum fortitudo, quia ego in eis sum, est mea. Fortitudinem dico, quæ ipsi mihi conseruabunt: quia non referent eam ad se, sicut fortes male supradicti fecerunt, sed referent eam ad te tibi eam ascribentes: quia quicquid boni habent siue in corpore siue in anima, à te habent. Nam & si anima intelligat & discernat, non tamen à se habet, sed est quædam regio immutabilis ueritatis, ad quam cum accedit, corroboratur, & illuminatur: cum uerò ab ea recedit, obscuratur & obtenebratur & infirmatur. Sequitur.

Quia Deus susceptor meus es. Merito ad te referam fortitudinem meam, quia tu Deus susceptor meus es, & meorum, id est susceperis me hominem per uerbum tuum de massa perdendorum, & meos etiam susceperis de medio malorum. Scio enim ubi eram, & unde me susceperis, & quanta mihi dimiseris: & ideo merito es Deus meus & meorum, id est merito gratis te amo, gratis te colo & laudo. Et conuertit se ad nos, ut & nos ipsum Deum nostrum faciamus. Quasi dicat: Ideo dico quod sis Deus meus, quia misericordia eius præuenit iam & semper præuenit meos. Nihil enim attulimus ego & mei propter quod nostri misereretur, & nos iustificare, sed sola misericordia eius sic præuenit me ut essem, ita etiam præuenit me ut bonus sim.

Deus ostendit mihi. Ideo etiam dico Deus meus, quia Deus mihi factus in me & in meis. Super inimicos meos, id est, collecto illis reiectis, electo illis repulsis ostendit, id est ostensionem fecit, scilicet ut cognoscerem diuitias gratiæ eius, per uasam iræ in uasis misericordiæ. Quasi dicat: Conferat uasam iræ uasis misericordiæ, collectus reiectis, electus reprobatis, & cognoscat diuitias gratiæ eius, quas ostendit per uasam iræ in uasis misericordiæ. Ex persecutione enim malorum cognoscitur perfectio bonorum. Inimicos in hac sententia Iudæos accipit: & quâuis (dicit) inimicos eos dixerim, tamen Domine ne occidas, id est ne occidi permittas eos corporaliter, ita scilicet ut transeant in ritum gentium. Quâuis enim à Tito & Vespasiano dispersi sunt, non tamē amiserunt ritum suum: quia adhuc circumciantur, & agnum immolat, & multa similia faciunt. Ideo dico ne occidas eos corporaliter, ne illi populi, id est Iudæi prius unus populus, modo per dispositionem populi diuersi, quando (pro aliquâdo) obliuiscantur mei, id est legis meæ: sed semper seruent eam memoriâ, & si non in uita. Et sunt (quasi dicat)

capitularij meorum, ut apud ipsos habeant, unde alios inimicos suos conuincant, uel aliter. Nō occidas eos corporaliter, ne quando illi qui sunt oleaster insertus, obliuiscantur populi illius prius mei, id est semper attendant, quia naturales rami fracti sunt, & sic non altum sapiant: sed timeant, scientes quia si Deus naturalibus ramis non pepercit, nec parceret oleastro.

Disperge illos. Ne occidas inquam eos, sed fac eis quæ merentur, scilicet disperge illos per omnes gentes in uirtute tua Domine, quia præsumpserunt de sua uirtute, & deponere eos de gloria loci & gentis. Tu dico Domine protector meus, id est meorum in hoc, quia persecutoribus illis auferes potestatem. Et quia protector es, ideo Domine deponere delictum oris eorum, & deponere sermonem labiorum ipsorum, Delictum accipe quod dixerit, Non habemus regem nisi Cæsarem: sermones uerò labiorum, Reus est mortis, & similia. Quod rotum Deus pater deposuit, id est falsificauit, cū Christum resuscitauit, & regem non solum Iudæorum, sed & gentium fecit. Sequitur.

Et comprehendantur in superbia sua. Ac si dicat: Dico ut dispergas, & deponere eos, & tamen quidam eorum in superbia sua inde in hoc, quod superbe in medicum se exerxerunt, & ipsum occiderunt: comprehendantur, id est recognoscant nullum effectum inde subsecuturum, nec aliquid sibi relictum præter peccatum, & humiliantur, & peccatum suum confiteantur. Et ut comprehendantur de execratione, id est de morte Christi, quem ipsi execrabilem & maledictum habuerunt, & comprehendantur, & de mendacio, id est de hoc quod per mendacium custodum uitam resurgentis destruxerunt uoluerunt. & uerè comprehendantur, quia in consumatione, id est in perfectione annūciabuntur alijs. sicut enim superbia prius impediuit, ne consummarentur: ita humilitas non ualebit, ut perfecte consummentur. Quia ubi superbi dant iniquitates, superbi dant gratia. Et ideo annūciabitur consummatio eorum alijs, ne quis desperet de peccato suo, cum istis tantum peccatum sit indultum. Annūciabitur inquam in consumatione, & in consumatione, quod in ira consummationis, id est quod per iram, id est per uindictam procedentem ex ira Dei, erit eis consummatio ista, quod attendent dispersionem & cætera quæ patiuntur esse ex peccato, & confitebuntur ipsum peccatum. Annūciabuntur in consumatione, quæ consummatio erit de execratione & mendacio, id est quia attendent quantum peccatum fuerit execratio prædicta & mendacium, & quanto magis fuisse cognoscunt, tanto grauius poenitent. & erit etiam hæc consummatio in ira, id est per iram scilicet, quia attendunt futuram iram. & ut eā uitent, consummabuntur: & consumati iam non erunt, quod prius non fuerunt. Verte enim impios, & non erunt. Et tunc uerè scient, id est cognoscent, quia Deus dominabitur uerè Iacob, id est Iudæorum, sicut & finium terræ, id est gentilium, id est intelligent Iacob non posse saluari per suam iusticiam, & ideo medicum necessarium esse sibi & gentibus. Et quare addiderit de gentibus, causam reddit: scilicet & gentes conuertentur ad uesperam, &c. Nunc ad primum Conuertentur redeamus, & de gentibus quæ de Iudæis legimus, huc usque legamus: iuxta quod erit hæc consummatio, Verè Dominus pater uisitabit gentes, quia gentiles ad uesperam, id est sero conuertentur. Sicut enim Christus principaliter ad illos de domo Israel missus est, sic & Apostoli ad illos missi sunt: sed postquam ab illis repulsi sunt, ad gentium conuersionem se contulerunt, & ideo dicit, Ad uesperam conuertentur. Nam si Iudæi statim in prima prædicatione Apostolorum ad uesperam conuersi sunt, multo magis gentiles qui longè prius conuersi sunt, ad uesperam conuersi esse possunt dici. Conuertantur inquam, & conuersi famem patientur, id est desiderium alios conuertendi, & sibi incorporandi habebunt in tantum, ut auidi canes sibi sunt. Et quia ad eum auidi

erunt, ideo & ipsi sicut prius conuersi de Iudæis, circuibunt ciuitatem, & loquentur prædicationis uerbum in ore suo, id est auido & famelico, & in labijs eorum erit gladius, id est uerbum Dei, quo quidam interficientur ad fidem, quidam uero ad mortem. Credentes quidem ad uitam, non credentes uero ad mortem. Et exequitur tantum de his qui interficiuntur ad mortem, quasi dicat: Verè gladius mortificans fuit in labijs eorum, quoniam quis aure audiendi audiuit eos? Nul-
 10 lus scilicet quantum ad desiderium eorum. Et tu Domine tandem deridebis eos, id est derisibiles facies illos scilicet: quia aure audiendi non audient, quia deduces omnes gentes, id est gentiliter uiuentis ad nihilum. Verè enim ad nihilum deducuntur, quorum resurrectio non erit ad gloriam, sed ad ignominiam, & qui uero esse carebunt. Et quod ad nihilum deduces omnes gentes, hoc facies per fortitudinem meam & meorum, id est, per comparationem meorum: qui fortes, id est constantes erunt in fide & in uirtu-
 20 bus. Iudicabunt enim sancti nationes, non uerbis, sed comparatione, ut alibi dictum est. Fortitudinem dico, quam ego in me & in meis custodiam, relata non ad te, sed ad me, cætera non mutantur, usque Ne occidas eos. quod in hac etiam lectione similiter continetur ut in superiori, sic scilicet: Quamuis sint inimici mei, tu Domine ne occidas eos. & quam occisionem accipiat, determinat, scilicet ne permittas, ut illi populi gentiles scilicet, quando (pro aliquando) scilicet cum annuncior illis, obliuiscantur populi mei, id est legis meæ. Vera enim interfectio animæ est, obliuisci
 30 Dei sui: & dicit ideo obliuisci, quia naturaliter omnis homo habet cognitionem Dei.

Disperge illos. Quasi dicat, Et ut non obliuiscantur mei, ideo Domine prius illos presumptentes de sua uirtute disperge, in quo dispergendi sunt, scilicet in malo, in uirtute tua, & depone eos per humilitatem prius erectos per superbiam: tu dico in hoc protector meus, id est meorum, ne talibus conformentur. Et quia protector es, ideo Domine depone delictum oris eorum, id est, sermonem labiorum ipsorum, hoc
 40 est, fac cessare contradictionem eorum aduersus ueritatem, & comprehendantur ipsi gentiles in superbia sua, id est recognoscant se peccasse, quia præsumperunt de facultate ingenij, & de libertate arbitrij, & comprehendantur de execratione, scilicet quod Christianum nomen execrabile habuerunt: & de mendacio scilicet, quod creatorem creaturæ postposuerunt, afirman-
 50 tes creaturam esse Deum, in quo mentiti sunt. Et uerè comprehendentur, quia in consummatione annunciantur. Gentiles etiam sicut de Iudæis prius prædictum est, ipsi dico entes in ira consumationis, id est in consummatione futuri iudicij, per quod consumabuntur, & non erunt quod prius fuerunt. Et tunc scient, id est intelligent, quia Deus dominabitur etiam Iacob, id est, Iudæorum, tantorum scilicet præuaricatorum, quos profus repulisse uidebantur, sicut & finium terræ, id est gentium. Et uerè dominabitur Iacob, quia reliquæ ex Iacob saluæ fient. nãque conuertentur Iudæi ad uesperam, scilicet in anti-
 60 christi tempore, & conuersi patientur famem ut canes, id est ita auidi erunt conuertendi alios, ut canes auidi sunt cibi, & ideo circuibunt ciuitatem. Sciendum quod tribus modis uariari possunt Conuertentur istud, & primum scilicet, ut primum conuertentur accipiat de Iudæis, & conuersis primum, & in fine conuertendis. & istud de gentilibus. Vel illud de Iudæis primo conuersis, & istud de fine conuertendis. Vel accipiat de gentibus, & istud de Iudæis in fine conuertendis.

Ipsi dispergentur. Ostendit ad quid Iudæi in fine conuertendi, uel secundum lectionem priorem gentiles conuersi circuibunt ciuitatem dicens: Quia ipsi dispergentur hac & illac ad manducandum, id est ad alios sibi incorporandum. Si uerò non fuerint saturati

multi- tudine credentium, affecti tædio præuaricatorum, & murmurabunt isti scilicet Iudæi in fine, sicut patres eorum prius in deserto murmurauerunt. uel murmurabant gentiles, sicut & Iudæi primo conuersi murmurauerunt.

Ego autem cantabo. Ipsi quidem murmurabant, ego autem saturabo eos: quia cantabo in eis fortitudinem meam, id est laudabilem in eis faciam constantiam à te datam: quia adeo constantes erunt, quod omnes uidentes laudabunt constantiam eorum, & conformare se eis studebunt, & mane facto scilicet in iudicio futuro, quando uerus sol illucescet, exultabo, id est exultanter annunciaro eis misericordiam suam. Præmia enim declarabunt, quantum conu-
 10 lerim eis misericordiam. Vel etiam in presenti mane factum in eis, qui per ipsos conuertentur, exaltabo misericordiam tuam: quia per hoc apparebit, quod misericorditer cum illo egeris.

Quid factus es inceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Ideo merito tuam fortitudinem cantabo, & misericordiam tuam exaltabo: quia tu es factus susceptor meus & meorum, ut supra dictum est, & es refugium meum & meorum contra omnem molestiam in die tribulationis, id est in presenti uita, ubi scilicet opus est, quia imminet tribulationes & persecutiones, & es adiutor meus in meis in perficiendo, scilicet quod faciam. Et ideo tibi psallam bene operando, quia tu es Deus susceptor meus. & ideo es Deus meus, id est ideo te facio Deum meum. Et merito, quia tu es misericordia mea, id est, quicquid boni sum, per te sum.

IN PSALMVM LIX.
 ARGUMENTVM.

PER occasionem suæ uictoriæ, Machabeorum quoque triumphans prædicat. Aliter uox Apostolorum, quando Christus passus est.

IN FINEM PRO HIS QUI IMMUTABUNTUR, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinã, cum succendit Mesopotamiam Syriæ & Sobal, & conuertit Iob, & percussit Idumæam in ualle salinarum duodecim milia.

EXPLANATIO.

In finem in Christum saluatorem dicit, his qui mutantur: illo utiq; modo quo Apostolus dicit, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, qui qualiter ad hunc finem mutari ualeant, consequenter exponitur. In tituli inscriptione David in doctrinã, Tituli inscriptione Iesum Christum, significat regem. sic ergo mutantur, ut deserentes diabolum, regi Christo colla submittant, in doctrinã addidit, scilicet Christianã: quia non sufficit Christum regem credere, si non eius & doctrina seruetur. Cum succendit Mesopotamiam Syriæ & Syriam Sobal. Hæc uictoriæ David, triumphum Christi de gentibus in sinuant. Quas igne sue charitatis inflammando regno antiqui hostis, quem Adalæzer significat, eripuit: & sue fidei tributaris fecit, qui enim Syria, quæ Hebraicè Aran dicitur, & interpretatur sublimis, superbiam gentilitatis insinuat. Duas Syriæ gentes succendit, qui gentium facta pariter & dicta correxit, ut uni uero regi fidei & operis sui tributa persoluerent. & conuertit Iob, & percussit Edom in ualle salinarum duodecim uallis salinarum, quæ Hebraicè gemela uocatur, infirmam terram

nanti; sapientiam designat, quam & gentilium philosophia, & Iudeorum pertinacia contra Christum armatur: sed utraque conuerso Iob, qui interpretatus est pater, id est instante diligentius fidei doctore percussit. Potest ergo Gemela, quia Idu meorum regio est, saporem scientiæ & gentilis indicare, sed melius de Iudeis in fine seculi credituris accipitur, uel propter duo decim milia ad numerum triumphum Israel uel propter nomen Edom, qui Iudeos sepe significat. Unde & sub eius persona de illis dicitur, Et maior seruiet minori. Populus ergo ille qui de prisca erroribus mutatus ad fidem est, primo capite supplicat ut post afflictionem quam satis faciendo passus est, beneficij nouitate reparetur. Secundo interposito diapsalmate rogat ut post tribulationes quas pertulit, deducatur à Domino in munitionibus ciuitatem, petens auxilium sibi de tribulatione concedi, quod solum Domino probatur esse possibile.

COMMENTARIUS.

Eus repulisti & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis.

Titulus est, In finem his qui commutabuntur in tituli inscriptione, ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & conuertit Iacob, & percussit Edom in ualle Salinarum duodecim milia in hoc psalmo. Veliã titulo huius psalmi referuntur quædam uictoriosa David, quæ ueniens in regnum post mortem Saulis persecutoris sui fecit, inimicos suos debellando, & eos tributorios faciendo. Nam & ante persecutionem rex erat, quia in domo patris unctus fuerat, sed soli Deo cognitus erat. Postea uerò manifesto regno, & euidè ter accepto, has gentes, de quibus titulus ait, debellauit. Sed quemadmodum propheticus spiritus in titulis psalmorum solet ab expressione gestarum rerum aliquantulum deuiare, & aliud quam historia innuatiatur addere, ut per hoc doceat figuram magis insistentiam esse, quam allegoriam, ut superius in quodam titulo dictum est, David immutasse uultum Iuicorum Abimelech: cum historia dicat potius eum immutatum coram Achis rege Geth: ita & in hoc titulo aliquid additur, quo ad aliud monemur, quia ubi fortia facta David referuntur, nihil succendisse legitur, quod tantum in hoc titulo maximè proponitur. Allegoriam ergo potius hic quam historiam insistentiam. Hæc uerba referuntur in finem, id est ad Christum per quem omnis labor noster finiatur, attributa his quia uox eorum est, qui partim commutari sunt, & commutantur, & de die in diem commutabuntur non iam culpanda mutatione, sed laudanda. Duæ enim commutationes sunt: altera laudanda, altera culpanda. Cōmutatio Adæ fuit culpanda, quæ fuit de uita ad mortem, de iustitia ad iniustitiam, de delicijs paradisi ad laborem exilij. Hæc autem cōmutatio, de qua hic agitur, est cōmutatio laudanda: quam & Apostolus commendat dicens, Fuisitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Commutantur inquam in tituli inscriptionem, id est per hoc quia contribuitur eis titulus confirmans, & ipsos regnum eius & ipsum regem eis: quia iam transierunt de regno diaboli in regnum Christi, de potestate tenebrarum in regnum lucis, & commutantur ipsi David in doctrinam, id est ut doceantur nouam uitam, scilicet non iam sibi uiuere, sed illi qui pro omnibus mortuus est. Quæ commutatio facta est, cum ipse David succendit Mesopotamiam Syriæ, & cætera. Hæc commutatio facta est per ignem & per gladium ab illo David, qui ut Euangelium testatur, in mundum attulit ignem & gladium. per ignem quidem non uisibilem, sed per charitatis amorem. Hic est

ignis ille, de quo ipse dicit: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo, nisi ut ardeat? hoc igne succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal. Mesopotamia est pars Syriæ, & interpretatur eleuata uocatio: Syriam uerò sublimis, per quod significantur uocatio de Iudæis, qui prius eleuari erant à Deo per culturam unius Dei, & per leges, & per prophetas: sed quia in his de se præsumebant, sublimes etiam erant. Sobal quoque uana uetustas interpretatur, per quod idola træ de gentibus designantur, quia nihil magis uanum est in uetustate, quam creaturam creatori præponere, & creaturam creatoris loco adorare, sed tamen quia in re istos quidam maximè de nobilitate ingenij & libertate arbitrij, ut Plaro & alij philosophi, superbiebant, ideo hi etiam Syriæ, id est, sublimes erant. Sed Dominus hos utrosque utiliter succendit igne dilectionis Dei & proximi, & sic commutatur. Dicitur autem à quibusdam, quod per Mesopotamiam Syriæ intelligantur uocati tam de gentibus quam de Iudæis, & per uocationem eleuati, & ita eleuati, quod sublimes facti sunt per spem: per Syriam uerò Sobal, uana uetustati maximè dediti, & tantum per uocationem sublimes in spe facti. Sequitur.

Et conuertit Iob.] Iob interpretatur pater, uel inimicus. Et in hac commutatione conuersus est ille, de quo dictum est: Vos ex diabolo parre estis. Qui idem antiquus hostis humani generis est, quia princeps mundi foras eiectus est. Vel inimicus conuersus est, quando quiduis ex inimico amicus, ex impio pius, ex infideli fidelis factus est.

Et percussit Edom.] Hactenus de commutatione per ignem facta, nunc agitur de commutatione facta per gladium, non per ferrum, sed per prædicationem uerbum. Interpretatur autem Edom terrenus, & ex hoc magnas Deo gratias debemus agere, quod percurrere in nobis uerbum prædicationis ueterem hominè dignatus est, ut nouum indueremus. Et sicut portauimus imaginem terrestri, ita portemus imaginem celestis.

In ualle Salinarum.] Salinæ sunt lacunæ, in quibus aqua marina cum mare reflouit, in usum salis retinetur. Et potest dupliciter hoc dici, scilicet uel percussit Edom, prius positum in ualle Salinarum, id est in depreessione amaritudinum. Vallis enim depressus locus est, & in sale quædam amaritudo intelligitur inesse. Et intelligitur per hoc utrumque peregrinatio à patria uera, quæ obnoxia est uarijs amaritudinibus uiciorum. Vel percussit Edom, ut esset in ualle salinarum, id est in humilitate sapida. Vallis enim humilitatem significat, & sal habet saporem. Est uerò humilitas alia sapida, alia insipida. Si quis enim pro terrenis humiliatur, id est, tribulatur & angustatur, ut mercatores solent facere, illa humilitas insipida est: si quis uerò pro æternis laborat & tribulatur, ipse sapienter humiliatur. Percussit inquam Edom, & percussorum fuerunt duodecim milia. Millenarius numerus perfectus est, & significat perfectionem in commutatis per hanc percussionem. Duodecim uerò, quod constat ex quatuor & ter in se multiplicatis, significat milites illos, id est duodecim Apostolos & successores eorum, per quos hæc percussio facta est. Quia uerò tria & quatuor simpliciter coniuncta septem constituunt, per hoc significatur septiformis gratia spiritus sancti, per quam gladius, id est uerbum prædicationis in hac percussione est administratus, per quatuor quidem, quod in quatuor mundi partibus fit facta demonstratur. Per tria uerò, quod maximè per cognitionem sanctæ trinitatis. Nunc ad psalmum ueniamus. Vox est salubriter percussorum, & utiliter successorum à David orantium, ut quicquid sit de temporali saluatione æternam consequantur saluationem, & ad idem orandum nos exhortantium atque dicentium: Deus pater, uel Deus uerbum, uel

uel Deus trinitatis, nos ab amœnitate paradisi per preuaricatione tuæ legis eiectos, & in ualle erroris male locatos repulisti quadam ui ab errore nostro, & nos male constructos in ueteri animositate destruxisti bona destructione, ut educares in nouitate uitæ, hoc est in noua charitate & humilitate. Iratus es uerut flati nostræ, & miserando, nobis conferendo nouitatem.

Commouisti terram, & conturbasti eam: sana contritiones eius, quia commota est.

Hoc inquam modo destruxisti nos, quia scilicet commouisti terram, id est terrenitate nostram audito prædicationis uerbo. Interior per peccatorum conscientiam, & conturbasti eam exterius, etiam usque ad corporalem afflictionem per penitentiam. Ergo sana in re, sicut iam sanasti in spe contritiones eius, id est miserias & tribulationes, quibus assidue ipsa terrenitas nostra conteritur intus, & exterius. Vnde Apostolus: Et si exterior noster homo corrumpitur, interior tamen de die in diem renouatur. Et debes sanare, quia commouit, hoc est quod dicit, quia commota est. Sonat Euangelium, sonat prædicationis uerbum, quibus non commouetur, id est, non compungitur stimulis conscientie, & stimulis penitentiae. Quisquis pectus non tundit, non lacrimas, non orationes fundit, indignus est sanari: quia primū est ut peccata nostra purgemus per conscientie compunctionem & condignam satisfactionem, deinde ut patientiam habeamus contra tentationes. Quia dicit Salomon: Fili accedens ad disciplinam, sta in timore & tremore, & prepara cor tuum ad tentationes. Et Petrus ait: Opportet ut iudicium incipiat à domo Dei. Si autem à nobis initium, quis finis erit illorum qui Euangelio non crediderunt? Si iustus uix saluabitur, peccator & impius ubi parebunt? Et hoc est quod dicit.

Ostendisti populo tuo dura, potuisti nos uino compunctionis. Quod sic continetur. Ideo dico sana contritiones, quia sic opus est. nam tu ostendisti per te ipsum populo iam tuo scilicet, salubriter igne & gladio denastato dura hic esse patientia. Magnas Deo agere debemus gratias, qui uult nos in præsentia pari dura & aspera, ut in futuro sint mollia & iocunda. Ostendisti inquam dura, & hoc ita fecisti, quod potuisti nos uino compunctionis, id est quod fecisti ipsam tribulationem compunctionum nobis esse tanquam delectabilem potum, & ita dedisti metuentibus te casto timore populo tuo significationem, id est, documentum: per hoc quia corrigis omnem filium quem recipis, ut per has tribulationes fugiant à facie arcus, id est à præsentia futuri iudicii. Et ita fugiant, ut perfecte ab illo liberetur dilecti tui, quos tu scilicet hic corrigis in exemplū iusti iudicii. Quisquis enim hic tribulationibus gaudet, & cum Apostolo dicente, Non solum patimur, sed & gloriamur in tribulationibus illis, arcum illum effugiet. Si quis uero mauult hic delectari quam tribulari, arcum non effugiet: quia quibus illum Deus nunc differt, in futuro non differet. & è cōuerso. Et sicut in arcu quanto magis neruus retro trahitur, tanto grauius anteriora feriuntur: ita quanto magis Deus iudicium malis differt, tanto grauius eis tandem superueniet. Quod autem dicit, A facie, id est à præsentia arcus: ideo dicit, quia tempus breue est, nec aliquid longum est putandum, quod habet exitum, & per hoc monet magis cauendum.

Dedisti inquam metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus, ut liberentur dilecti tui, saluum fac dexteram tuam.

Et ideo Domine seca, ure, flagella, fac quicquid in præsentia tibi uideretur de me, & fac me saluum in dextera tua. Quasi dicat: Non peto à te corporalem salutem, uel temporalem saluationem, de illa sit quod tibi placeat: sed peto ut in futuro non inueniar inter hæodos ad sinistram, sed inter agnos ad dexteram. Et in hoc exaudi me. Ideo tantum fiducialiter dicit, Ex-

Bedæ rom. 8.

audi: quia plerunque sancti uiri pro corporali liberatione rogant, sed non exaudiuntur. quod non est ad insipientiam eis, quia non exaudiuntur ad uoluntatem: sed ad utilitatem quotienscunq; uerò pro æterna rogant saluatione, non potest eos Deus non exaudire.

Deus locutus est in sancto suo: lætabor & partibor Sichimā, & conuallem tabernaculorum metibor.

Verè saluus siam in dextera. Nam Deus pater locutus est, id est, iam promisit illam saluationem mihi sancto suo, id est in illo in quo fallere non potuit. Deus enim erat in Christo mundum sibi reconcilians, promisit inquam, & si non uerbis, effectu tamen, scilicet quia illum resuscitauit, & nos in eo resurgere fecit, & nos confedere ad dexteram maiestatis in excelsis. Et quod sequitur potest esse, uel uox Christi, in quo Deus pater locutus est dicens: lætabor & partibor, & cætera. Vel uox ecclesie, quasi diceret (quia Deus pater sic locutus) Ergo lætabor, & partibor, id est lætante partiar Sicimam. Sicimam proprie locus est, ubi Iacob redeunte in patriam Rachel uxor eius idola abscondit, quæ furata est patri suo Laban. & per Sicimam designantur gentiles, apud quos erant idola quasi abscondita. quia ipsi ea seruabant & adorabant. sed quia non omnium illorum est fides, ideo uel ecclesia uel Christus partitur eos: quia partim assumit, partim relinquit. Vel aliter: Sicima interpretatur humerus, quem humerum partitur ecclesia: quia illos qui sponte subeunt iugum Christi, quod non deprimat, sed erigit, assumit. Illos uerò qui malunt se onerare terrenis, quæ pondus non subsidium sunt, ut beatus Gregorius ait, relinquit. Et metibor, id est diuidam conuallem tabernaculorum. Iacob reuertens à focero suo Laban, posuit tabernacula sua in conualle Syriæ, ubi quiescunt oues suæ. Vnde locus nomen accepit, ut conualis, scilicet tabernaculorum Iacob diceretur. Designantur autem per tabernacula legalia instituta, quæ ad tempus posita fuerunt: per oues uerò Iudei, qui in ipsis delectabantur, & quiescebant. Quos partit ecclesia, quia quosdam assumit, quosdam autem relinquit, uel aliter. Per conuallem humiles designantur, per tabernacula uerò ecclesiastica præcepta, in quibus quidam humiliter militant, quidam uerò non humiliter: quia explent quidem præcepta, sed inde præsumunt & superbiunt. Iuxta quod litera sic exponitur: Partibor, id est in partem accipiam conuallem tabernaculorum, id est humiliter in ecclesiasticis præceptis militantes, non humiliter uerò militantes repellam.

Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei.

Verè partibor Sicimam & conuallem tabernaculorum, quia quosdam accipiam. Nam Galaad est meus, & Manasses. Galaad interpretatur aceruus testimonij. Aceruus autem de imis crescit ad unum. Et per hoc designantur crescentes de uirtute in uirtutem, quousque perueniant ad unum, id est, donec uideant Deum deorum in Syon. Et quia ad eum se coaceruant testimonium Christi, ut cerrent usque ad effusio nem sanguinis, id est martyres fiant. Martyr enim interpretatur testis. Manasses uerò obliuio interpretatur. Per quod intelliguntur illi, qui cum Apostolo eorum quæ retro sunt obliuiscuntur: in ea uerò quæ ante sunt, id est in futura & æterna extenduntur. uel per Manasses intelliguntur illi, quicquid probrosum & ignominiosum pro Christo passi sunt, uilipendunt & obliuiscuntur. Vnde per Elaiam dicitur ecclesie: Obluiscere ignominie uiduitatis tuæ. Quasi enim uidua fuit ecclesia, dum Christianum nomen in dedecore mansit. Sequitur.

Effraim fortitudo capitis sui mei. Effraim fructificatio interpretatur, per quod intelliguntur in bonis operibus fructificantes, quos ecclesia uocat fortitudinem capitis sui, id est Christi ad similitudinem. Sicut

enim bonum reclinatorium infirmi capitis quædam fortitudo, id est, recreatio est, sic bene operantes sunt fortitudo Christi, quia alij uidentes eorum opera bona, glorificant Deum. Illi uerò in quibus uulpes foueas habent, & uolucres cæli nidos, non sunt fortitudo eius, sed debilitas: quia non habet in his ubi recumbat. Vel aliter per Effraim intelligitur fructificatio illa, quæ processit de grano illo in cruce mortuo, & in resurrectione iustificato, id est, leges ubique terrarum credentium, de quo dictum: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Quæ leges est fortitudo capitis, id est, augmentum & exaltatio Christi, qui caput est ecclesiæ. Ipsa enim infirmitas, id est, mors Christi, summa fuit fortitudo: quia quod infirmum est Dei, fortius est omnibus hominibus. Et sciendum quod secundum quod uox Christi est, dicitur Effraim est fortitudo capitis mei, qui sum caput.

Iudæ rex meus: Moab olla spei meæ. Effraim quidem est fortitudo mea, & Iuda, id est, ille qui descendit de tribu Iuda, cui in figura Christi dictum est: Iuda benedicit te fratres tui. Ille inquam est rex meus, id est, regit me: quia prior passus est, & uerè obediens fuit. Et quia talem regem habeo, ideo Moab est olla spei meæ, id est, ideo etiam spero refici de abutentibus lege. Moab enim ex auo & sorore contra legem natus est: & ideo Moab interpretatur abutens lege. Vel aliter: Quia mihi talis est rex, ideo feruentem iniquitatem non timebo, sed potius Moab ens olla iniquitatis, est mihi olla spei: quia per ipsum potius spero proficere, quam deficere. Sicut enim bene lege utentium, bona sunt opera, sic male utentium lege, opera sunt mala. Et hi persequuntur ecclesiam Dei. Unde per Ezechielem dictum est: Vidi ollam feruentem ab aquilone. Olla feruens ab aquilone, iniquitas feruens, succensa ab aquilone, qui dixit: Poniam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Quasi dicat: Si feruet illa iniquitatis olla, e contra flammeat ardor charitatis. Ille non tantum poterit persequendo, quantum ego potero diligendo & patiando.

Et præterea extendam calciamentum meum, id est, Euangelium meum, quod calciat & munit pedes interiores, id est, affectiones, sicut calciamentum munit pedes exteriores: usque in Idumeam, id est, usque in desperatissimos.

Idumea quippe interpretatur terrena uoluptas: & per hoc significantur terrena appetentes, & eis maxime inhærentes. Et ad eò extendo, quod etiam alienigenæ, id est, allophyli mihi subditi sunt, scilicet ut reuereantur saltem me, qui nolunt proficere de me. Sæpe enim malis subiacent bonis non amore, sed timore. Et sciendum quod si caput hæc loquitur, pauca de prædictis mutabimus. Quasi dicat: Iuda est rex meus, id est, uerè confidentes, & se ipsos bene regentes sunt reges mei, id est, reges meorum, regentes eos uerbo & exemplo, ut Petrus, Paulus & alij tales. Et ideo Moab est olla spei meæ, id est, spero etiam refici de abutentibus lege, id est, de præuariatoribus conuersis. & hoc ideo, quia ego extendam calciamentum meum: id est, notificabo incarnationis meæ secretum uisum in Idumeam, id est, usque ad maxime terrenis deditos: & hoc in tantum, quod etiam alienigenæ, id est, allophyli mihi subditi, scilicet non amore, sed timore.

Quis deducet me in ciuitatem munitam: quis deducet me usque in Idumeam?

Volunt quidam quod in utrâque lectione istud tantum uox corporis sit, sed nihil impedit, quin etiam uox capitis sit usque in finem respectu corporis: & sic continuatur, Extendam inquam calciamentum meum, etiam in Idumeam, Quis autem deducet me,

uel caput, uel ecclesiam, in ciuitatem munitam, id est, in gentem ad eò diffusam & magnam? Multitudo enim populi, munimentum est ciuitatis. Quis deducet me dico usque ad Idumeos, terrenis deditos & desperatissimos? uel aliter: Quis deducet me in futuro in ciuitatem munitam, id est, in cœlestem Hierusalem, quæ est ciuitas munita, ad quam nullus hostis accedit, & à qua nullus ciuis recedit? Quis & in præsentem deducet me usque in Idumeam.

Nonne tu Deus qui repulisti nos, & non egredieris Deus in uirtutibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione: & uana salus hominis. In Deo faciemus uirtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos?

Id est, repulisse exterius & contempnisse uideris. Et ideo dico repulisti, quia tu Deus, qui cum patribus egrediebaris: quia tu manifestis signis eis aderas, ut præsens esse intelligeretur, non egredieris in uirtutibus, id est, in exercitiis nostris exterius, ut corporaliter uincamus: sed interius nos consolaris & confirmas, & facis cœlestem patriam amabilem, terrenam uerò despicabilem.

Et quia nobiscum es interius, licet repuleris exterius, ideo Domine da nobis auxilium interius, quod sit de tribulatione, id est, causam habeat tribulationem, id est, facit tribulatio, quam patimur exterius, sit ad profectum, non ad defectum interius. Quod ideo dico, quia uana & inutilis est salus hominis exterius, & uerè dabit quod rogo, quia nos facimus uirtutem interius, id est, constantes & uictores erimus in te Deo. Verè enim Laurentius uicit, qui dixit: Affatus sum, iam uersa & manduca. Et conuertit se ad nos ad nostram exhortationem, quasi dicat: Et huius rei certitudinem per hoc habeo, quia ipse Deus deducet ad nihilum, & hic & in futuro, tribulantes nos. Ecce Dei gratia ad nihilum redacti sunt, nec apparet usquam inimici ecclesiæ, nisi forte ebriosi calicibus persequantur, sicut olim furiosi lapidibus eam persequantur. Ebriosos accipe uel hac dulci uita, uel etiam uino inebriatos, quasi calicibus ecclesiam persequuntur, quia sæpe sanctis uiris inferunt & contradicunt.

IN PSALMVM LX.
ARGUMENTVM.

EX persona populi in Babylone positi, & pro sua libertate deprecantis Psalmus iste componitur, cui tamen spem nutrierat reuersionis in patriam.

IN FINEM IN HYMNIS
DAUID.

EXPLANATIO.

In hymnis Græcum est, & interpretatur in laudibus, quod totus Psalmus Christi præconia personabit. In prima parte à finibus terræ deprecatur populus fidelis, ut eius audiatur oratio, quatenus in sancta ecclesia perseverans alarum eius uolamine protegatur. In secunda gratias agit, quod iustus hereditatem suam dedit, & nomen suum in æternam gloriam consecrauit, ex qua re laudes se redditurum in giter Domino pollicetur.

COMMENTARIUS

C O M M E N T A R I V S .

*L*auda Deus deprecationem meam: intende orationi meae.

Titulus est in finem, in hymnis, Psalmus ipsi David. Quid sit in finem sæpe dictum est. In hymnis uerò ideo appositum est, ut siue exultemus & lætemur, siue tribulemur & angustie mur, ille laudandus sit, qui & in tribulationibus erudit, & in prosperis consolatur homines. Et unus loquitur hic non per se, sed per membra sua: quia loquitur hic quasi unus, non autem unus est, sed tanquã unus, unitas hic loquitur. Omnes enim in Christo unus homo sumus, huius autem hominis caput in cælo est, membra uerò in terra laborant. Et qui laborat uidere quid dicant. Vox est ecclesie orantis pro constantia in tribulatione & persecutione, ut per hæc ad eundem finem, ad quem caput eius peruenit, possit peruenire. & dicit ita: Deus pater exaudi deprecationem meam pro peccatis meis factam, & intende, id est intensum te fac orationi meæ pro perseuerantia finibus terræ.

A finibus terræ ad te clamaui dum anxietur cor meum: in petra exaltasti me.

Ideo dico ut exaudias, quia ego clamaui ad te a finibus terræ. Quod potest accipi uel simpliciter, quasi diceret, Ab omni parte terræ. Vel ut cauta sit, ac si dicat: Clamaui non ad aurum, non ad argentum, sed ad te primum a finibus terræ, id est per illos qui sunt fines terræ, quia omnem terrenitatem finiuerunt in se. Quis unus hic clamet a finibus terræ? nisi quia Christus est unus, cuius possessio & hæreditas est illa, de qua dictum est: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam termini nos terræ, hoc est corpus Christi, hæc est hæreditas Christi a finibus terræ clamat. Quare autem clamat dicit, scilicet dum anxietur cor meum. Necessè est dum in peregrinatione sumus, tentationes & tribulationes patiamur, sed tentatio nostra profectum habet. Nemo enim sibi innorescit, nisi tentatus: nec coronabitur aliquis, nisi uicerit. Vincere non poterit, nisi certauerit: certare uerò non poterit, si qui eum tenter hostem non habuerit. Clamaui in quã ad te, dum cor meum anxietur, tantummodo non uinceretur, ideo quia tu exaltasti me ne uinceret in petra. Petra autem, ut ait Apostolus, erat Christus, qui nos exaltauit: quia prior pro nobis & de nostro uoluit capi, teneri, flagellari & cædi, ut exemplum nobis daret uiuendi. de me enim sibi infirmitas, de illo mihi fortitudo: de me sibi ignominia, de illo mihi gloria: de me sibi mors, de illo mihi uita: de me sibi humiliatio, de illo mihi exaltatio.

Deduxisti me, quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.

Exaltasti me inquam, & deduxisti me de uirtute in uirtute. Deduxisti inquam, quia dux meus: & per te, quia uia ad te, quia tu es patria mihi. Et uerè deduxisti, quia factus es spes mea in Christo. Christus enim est in hoc spes nostra, quia passus est, mortuus, sepultus est & resurrexit. Quare in ipso uidemus & laborem nostrum & mercedem nostram. Laborem quidem in passione, mercedem in resurrectione: quia duas uitas habemus. Alteram, in qua sumus: alteram quam speramus. Et si patienter toleramus illam in qua sumus, perueniemus ad illam quam speramus. Non noueram, nisi hominem nasci & mori: resurgere autem, & in æternum uiuere non noueram. Accipit ipse quod ego noueram, & demonstrauit mihi quod ego non noueram, id est resurrectionem, & sic factus est spes mea, & est mihi turris fortitudinis à facie inimici, id est à præsentia inimici, scilicet ne tela

Bedæ rom. 8.

eius ad me perueniant. Insidiantur mihi hæretici, insultant mihi pagani & omnes mali, quasi non sit mihi locus refugij. sed Christus est mihi turris fortitudinis. Hæc turris exterius non apparet, sed semper interius præfens est. Considera quicquid pateris, ille prior passus sit, & quo sine. Ipse enim passus est ut resurgeret, quia tu quoque eundem spera finem, & sic turrim intraisti. Nec iam consenties inimico, & rela inimici non peruenient ad te, immò tu iaculaberis in inimicū tela tua, id est uerba bona quibus cor eius figas, & tibi eum coniungas.

In habitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar in uelamento alarum tuarum.

Quia factus es mihi spes & turris fortitudinis, ideo ego non perfuga uilis ero, sed in habitabo, id est statorius habitator ero in tabernaculo tuo, id est, in militari domo tua, id est in ecclesiasticis in stitucis, in secula, id est, per multa secula, quod ideo dicit, quia tandiu manebit ecclesia hæc, quousque omnes filios colligat, & tantus sit numerus filiorum, qui possit restituere numerum damnatorum angelorum. Unde dictum est: Sustinere modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum uestrorum. In habitabo in quam, & hoc nõ ope mea, non uiribus meis: sed quia protegar in uelamento alarum tuarum. Magnus est æstus huius seculi, quia multæ tribulationes iustorum: sed tam magna est umbra alarum Dei (quasi dicat) quod ab illo me protegit. has autè alas possumus accipere uel dilectionem Dei & proximi, uel uetus & nouum testamentum, uel misericordiam & ueritatem. Misericordiam quidem, in remittendo peccata: ueritatem uerò, in complendo promissa. uel etiam increpationem & promissionem.

Quoniam tu Deus meus exaudisti orationum meam: dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.

Verè proteges me, quoniam iam exaudisti orationem meam factam pro perseuerantia. tu dico in hoc Deus meus, id est què ideo meritis gratis amo, colo & laudo. Et in hoc apparet, quod uerè me exaudisti, quia dedisti iam ipse, daturus tempore suo in re hæreditatem sempiternam & ueram, & timentibus casto timore nomen tuum, id est hoc nomen Deus uel Dominus. Meritè autem hoc nomen Deus omnibus commendum est, ut sicut ad creatorem creatura, ita ad ipsum se habeant. Item hoc nomen Dominus iuste commendum est omnib. ut habeant se erga eum, sicut seruus erga dominum, subditus erga prælatum.

Dies super dies regis adijcies: annos eius usque in diem generationis & generationis.

Dabis inquam hæreditatem, & hoc modo dabis eam: quia adijcies dies regis, id est, dies iam datos regi nostro Christo, dies scilicet immortales & æternos super iustos dies nostros mortales & transitorios: & annos eius adijcies super annos nostros, uel que dum perducas in diem, id est, in æternitatem. quæ dies est sine fine, quia est dies sine nocte, in diem dico generationis & generationis, id est ubi erit indeficiens generatio, in qua scilicet neque nubent neque nubentur. Et quæ non per lunam, sed quæ per solem significatur, quia tunc iusti fulgebunt sicut sol. hæc autem præfens generatio per lunam significatur, quia recipit augmentum & detrimentum. Annos autem regis ideo post dies posuit, ut per hoc plus significaret: sed quia quicquid de æternitate dicas, parum est quãrum ad ipsam ad hoc notandum, quod prius per dies & annos significauerat, per diem unam sine nocte, & sine fine significauit.

Permanet in æternum in conspectu Dei, misericordiam & ueritatem eius quis requirit?

Nobis inquam adijcies dies regis. Rex autè quid? Permanet scilicet in conspectu Dei patris in æternū. Et quando quidem in æternum cum patre permanet, quis ergo requirit ei misericordiam & ueritatem, ut ubi

ut ubi ipse est, illic & minister eius sit? Quasi dicat: Difficile est ut quis hoc faciat. Vel aliter. Verè dabis hæreditatem timentibus te. Nam adijcies super dies regis præsentis, alios dies regis, æternos scilicet. Et super hos annos regis alios annos eius, eo usq; dum perducas regem illum & regnum eius in diem generationis & generationis. hoc est in æternitatem, ubi erit generatio & generatio, id est in deficiens generatio. Quod est dicere: Facies nos tales, ut Christus noster rex non solum in præsentem, sed & æternaliter in nobis regnet.

Permanet in æternum. Determinat quæ sit generatio & generatio, illa scilicet quæ permanet in conspectu Dei in æternum. Et quibus permanet? requirentibus scilicet misericordiam & ueritatem ei, id est ad honorem eius. Quis est aut qui requiret? perfectus utiq; est. Misericordia Dei est, quod non attendit merita nostra, sed bonitatem suam, scilicet ut & peccata nobis dimitteret, & uitam æternam nobis promitteret. Veritas uero eius est, quia non fallit reddere illud quod promittit. Et sic misericordia eius est in remittendo peccata, ueritas uero in exhibendo promissa. Attendamus itaque hanc misericordiam & ueritatem, & nos eam faciamus. Misericordiam quidem faciamus in egentes & in infirmos, & etiam in inimicos: ueritatem uero faciamus, implentes quod in baptisinate promissimus, scilicet ut præcepta seruemus, & sic peccatum peccato non superaddamus. Quod faceremus, si præcepta non seruauerimus, quia peccato mendacij peccatum transgressionis adderetur. Quod autem dicit, Quis requiret ei, non sine causa dicitur: quia multi requirunt misericordiam & ueritatem in libris, ut sciant in quo misericorditer nobiscum egit, & in quibus promissis non sefellit. Et ut etiam alios non castè, sed pro terreno lucro doceant, quidam enim ut Apostolus ait, Christum non castè prædicant. Et hi tales misericordiam & ueritatem ei non requirunt: illi uero misericordiam & ueritatem ei, id est ad honorè eius requirunt, qui ad hoc eam inuestigant, ut & faciant eam, & doceant non pro terrena lucro, sed ad proximorum utilitatem.

Sic psalmum dicam nomini tuo, in seculum seculi, & reddam uota mea de die in diem.

Quasi dicat: Quicquid alij faciant, ego misericordiam & ueritatem tibi Domine requiram: quia dicam psalmum, id est bene operabor misericordiam & ueritatem & faciendo & docendo non mihi, sed nomini tuo, id est ad honorem nominis tui, tendens in seculum consecutum huius seculi, id est perseverando. Et sic dico, psalmum dicam nomini tuo, id est ad honorem nominis tui in seculum, ut reddam tibi uota mea: uota sola interiora, id est, me ipsum eundo de hoc die præsentem in diem futurum. Cassiodorus in præcedenti uersum planius, aliquantulum insinuat & dicit: Quandoquidem generatio prædicta æternaliter permanet in conspectu Dei, ergo quis requiret ei misericordiam eius & ueritatem eius? nullus scilicet: quia ubi nulla est miseria, ibi non est querenda misericordia. Item ubi nulla unquam incurrit falsitas, non est requirenda, quæ semper adest ueritas. Et quia nullus requiret ibi ueritatem & misericordiam, ergo hic psalmum dicam & cætera, id est, misericordiam & ueritatem requiram, ut illic necesse requirere non habeam.

IN PSALMUM LXI.
ARGUMENTVM.

Verba Machabeorum, quando ab Antiocho sacrificare, & profanari cogebant, Alii ter uox Christi de passione,

IN FINEM PRO IDITHVN,
Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Idithun interpretatur transiliens, id est amatores seculi. Introducitur enim persona militis Christi, qui ex mundi desideria reliquerit, & in Domino spe firmissima permanserit. Transilitor iste, quem diximus uitiorum, uidens mundum erroribus miserisq; plenissimum, in primo membro psalmi animam suam Deo proficitur esse subiectam: quia per filium unigenitum manus salutare suscepit, arguens eos qui solo nomine se dici desiderant Christianos. Secunda parte iterum animam suam dicit subditam Domino patri, quoniam per eius uerbum salutarem patientiam conquisiuit, confirmans plebem confessione fidei, ut toto cordis affectu sperare debeat semper in Dominum. Tertio membro errantes populos monet, ut in Domino magis quam in caduca mundi istius felicitate confidant.

COMMENTARIVS.

Omne Deo subiecta erit anima mea. In fine pro Idithun psalmus ipsi Dauid. Quid sit in finem, notum est. Idithun autem iuxta Hebraicam interpretationem, transiliens eos interpretatur. Quos eos? in imis scilicet remanentes, & hæc terrena appetentes. Psalmus uero, id est, laus ista attribuitur ipsi Dauid, id est, capiti uel alicui membro digniori. Quod sit dignum ita insistere, ita transilire, sicut ostenditur in hoc psalmo. Transiliens enim iste qui hic loquitur, iam quosdam transiliuit, quos desuper despicit. Videamus ergo quo usque & quos transilierit, & in quo loco positus sit, id est sub quo adhuc sit quosdam quauis transiliuerit. De spiritali enim quodam & securo loco intuerit, hæc ima respiciens ea non ut cadat, sed ut pigros quo sequantur commoneant: & locum quo iam transiliendo peruenit commendat. Ita enim super aliquos est, ut sit etiam sub aliquo. Unde primum uoluit nobis insinuare sub quo sit rurus, ne quod transiliuit superbiæ sit, sed profectus. In quodam ergo securo loco positus sic dicit: Nonne Deo subiecta est anima mea? Transiliens iste fortasse in Euangelio audiuerat, Qui se exaltat, humiliabitur, & conuerso. Et ideo timidus ne transiliendo superbiret, alloquitur ciues quosdam quos patitur, duæ enim sunt ciuitates, sicut & duo principes: Babylonia scilicet, & Hierosolyma. harum ciues configunt semper inter se: illi de uanitate, isti de ueritate: illi de iniustitia, isti de iustitia. Et prior fuit Babylonia tempore & si non dignitate, quia ut ait Apostolus: Non prius quod spirituale est, sed quod animal male. Et incepit Achan, qui ciuitatem eo in loco ubi ciuitas prius non fuit, ædificauit. Hierosolyma uero Iebuz. Iebuz eorum ciuitas destructa fuit, & reædificata est: quia nemo pius nisi ex impio, nemo iustus nisi ex iniusto. Sunt autem duæ ciuitates contrariæ in præsentem permixtæ, dum grana premuntur a paleis. Quod transiliens iste qui loquitur hic attendens, Babyloniæ ciues quos patitur, alloquitur, quia si dicat: Vos insultando impedimenta paratis, uos persequendo deicere uultis, uos decipiendo seducere queritis, uos adulando laqueos nectitis: sed nunquam ita memini super quos sim, ut oblitus sim sub quo sim. Nonne anima mea est subiecta Deo? Certè quantumcunque transcendam, quantumcunque transiliam, nunquam contra Deum ero, sed sub Deo: nihil mihi, sed sibi totum attribuendo. Securus

curus enim transiliam cætera, si sub illo me contineo, qui est super omnia. Et meritò anima mea subiacet Deo, quia ab ipso est salutare meum: id est iustificatio mea. Nam & ipse Deus meus, uere ab ipso est salutare mihi: quia ipse est creans me & recreans me. Nam ipse Deus meus quia fecit cum non essem ut essem: & est salutaris meus, quia fecit ut iustus essem. susceptor, id est defensor meus contra irruentes & persequentes. & ideo non mouebor amplius. Morus enim fui in Adam, morus fui in me ipso: sed iam iam quasi dicat, ab ipso ita confirmatus sum, quod amplius non mouebor. Quod de graui motu, ut de criminalibus intelligendū est. Et hoc est idem, quod alibi dictum est: Non ueniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Vbi enim dixit, Nonne anima mea Deo subiecta est, superbiam remouit à se: huc uero cum dicit, Non mouebor amplius, idem est ac si dicat, Manus peccatoris nō moueat me. Quouique irruit in hominem, quando quidem ipse est salutaris meus, & susceptor meus. Quouique ergo uos ciues Babyloniæ irruit in insultando, persequendo, adulando in me hominem, id est in me infirmum & fragilem? certè usque quo potestis irruere in hominem, quia uos uniuersi interficitis. hic alloquitur uniuersaliter ciues Babylonię dispersos, diffusos, permixtos: & tam eos qui forinsecus sunt, sicut spinæ in sepiibus, quàm eos qui intus sunt, sicut zizania inter grana. Quasi dicat, Quotquot estis separati uel permixti omnes, nunc estis tolerandi, quandoque uero separandi: quia uos uniuersi interficitis tantum corpus quod est exterius, non quod est interius. Irruitis inquam, instatis mihi enti tanquam parieti inclinato, id est facile uincibili uestra reputatione, sicut facilis est ad subruendum paries inclinatus: & enti tanquam maceriæ depulsæ, id est non bene fundato in fide, & firmiter radicato in charitate. Vel aliter: Vos uniuersi interficitis uos ipsos in me hominem irruendo, uos dico comparabiles: quia in innocentem irruitis parieti tanquam inclinato, & maceriæ tanquam depulsæ: quia sicut parieti inclinato & maceriæ depulsæ, uicinus est lapsus, ita uos quia innocentem opprimitis, uicinos uos facitis lapsui.

Veruntamen precium meum cogitauerunt.

Ego quidem sic eos admonui, sed tamen ipsi & si non dixerunt, quidam saltem cogitauerunt à me repellere precium meum, id est ad impatientiam me incitare uoluerunt: quæ ut ait Apostolus, necessaria est, ut reportemus promissionem: & sic priuare me precio meo & remuneratione patientiæ uoluerunt. Et tamen ego cucurri per diuina præcepta si non alioquo impedimento implens ea, & hoc feci in siti, id est sitiendo ut exemplo meo illos dirigerem, & in corpus meum trajcerem. Dicit beatus Augustinus, quia nos quando sitimus, liquorem qui extra est per spiritum in corpus suum trajciunt. Quod Moyses significauit, qui iratus caput uituli constatilis in ignem misit, & deinde comminuit, & aqua conspersit, & populo ad bibendum dedit. Per Moysin namque Deus pater intelligitur, qui quasi iratus populum malorum, qui caput uituli significatur, per ignem tribulationis plerumque, & per timorem futuri ignis admonet, & uerba prædicationis comminuit. Et per aquam baptismatis populo bibendum tribuit, id est in corpus fidelium trajcit, & sic sitim eius restinguit, hanc quoque sitim mulier illa Samaritana, quæ prior Dominum sensit sitientem, & Dominus bibit eam credentem. Nunc ad literam redeamus. Ego quidem sitiebam illorum saluationem, ipsi uero ore suo mihi benedicebant, & corde maledicebant. Non solum enim hi qui gerunt fidei sacramenta, & oderunt diuina præcepta, sed etiam Iudæi uel pagani fideles ore benedicunt, quibus tamen corde contradicunt.

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea: quoniam ab ipso

patientia mea. Ipsi quidem instant mihi tanquam parieti inclinato, id est facile uincibili, & interficere me uolunt, & precium meum repellere cogitant, & cum ore benedicunt, corde maledicunt: sed tamen tu anima mea esto subdita Deo, ut à uera obedientia & patientia non recedas. Et meritò debes ei esse subiecta, quoniam patientia mea ab ipso, si inter tribulationes & persecutiones patiens esse queo, hoc nō est ex me, sed ab eo. Et uere ab ipso, quia ipse Deus meus, creans me, & saluator meus recreans me: adiutor meus contra impugnantes & persequentes, perducens me in lucem, id est in cœlestem Hierusalem, unde amplius non emigrabo. Et uere est saluator meus, quia in Deo est salutare meum, id est omnis iustificatio & saluatio mea nunc, & ipse tandem erit gloria: quia ab ipso glorificabor resurrectione, immortalitate & impassibilitate. Interim autem quid? Certè interim est Deus auxilij, id est præbet mihi auxilium contra manifestas oppugnationes eorum, qui foris sunt, & contra subdolas locutiones fallorum fratrum. Et ideo meritò omnis mea spes est in ipso qui est Deus.

Sperate in eo. Ecce transiliens iste qui hic loquitur, exequitur quod in titulo dictum est, scilicet alios ut eum sequantur, & exemplo eius transiliant, admonet dicens: Quia ego Idirhun spiritus in Deo, ideo omnis congregatio populi, id est omnes uos qui uero populo uultis aggregari, sperate in eo, id est imitemini me, ut exemplo meo speretis in Deo. & effundite corda uestra coram illo, id est euacuate corda uestra unde sunt plena, id est nequitia, ut impleantur unde sunt uacua, id est iustitia. Vel effundite coram illo, scilicet confitendo peccata, quæ in cordibus uestris erant absconsa deprecando & sperando. & meritò debetis in eo sperare, & coram illo effundere cor: quia ipse cum sit Deus, est adiutor noster contra impugnantes & tribulantes, perducens nos in æternam, id est in æternam gloriam.

Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in idipsum.

Ego quidem omnes de salute sua sic admonui, sed tanquam ad quosdam nihil profeci, quia sunt uani, id est terrenis quæ uanitas sunt dediti, & sunt mendaces, scilicet beatitudinem ueram promittentes sibi in uanitate, ubi nulla beatitudo est. & hoc ideo, quia filij hominum sunt, id est imitatores ueterum parentum sunt. Et ponit unā fraudem eorum pro cæteris, dicens: In stateris, subauditur agentes ut alios decipiant: sed nihil eis hoc prodest, immò obest, quia ipsi decipiuntur, de hac uanitate tendentes in idipsum, id est in illam uanitatem, quæ semper est ipsa, id est manens, id est deducuntur per hanc uanitatem in æternas pœnas: quæ non ideo dicuntur uanitas, quia uerè malos puniant, sed quantum ad remunerationem bonorum. Et quia quicquid à uero esse separatum est, illud meritò quasi nihil est. Vel aliter: Filij hominum sunt uani, quia inhærentes uanis, & sunt mendaces in stateris, scilicet quia in trutina se cū alijs ponunt & compensant, & mendaciter alijs se præferunt, uolentes statuere iustitiam suā, uel ut ille Pharisæus fecit, qui dixit: Gratias tibi agi Domine, quia non sum sicut cæteri hominum, & cætera. & hoc ideo faciunt, ut per hoc decipiant alios, & per hoc augeant iniquitatem suam. Simulata enim æquitas, duplex est iniquitas. Ipsi dico qui quamquam de uarietate opinionum sunt in diuerso, tamen de uanitate omnes tendunt in idipsum. Quasi dicat: Quamquam multiplices sunt errores, tamen in hoc conueniunt, quod omnes ad uanitates intendunt.

Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Vos inquam filij hominum hæcenus uani fuistis, & mendaces, amodo autem nolite sperare in iniquitate. Potest quoque hoc referri ad bonos, quos prius admonuit dicens:

I 4 Sperate

Sperate in eo, & reliqua. Quasi dicat: Filij quidem hominum sunt uani & mendaces, uos autem qui uerus uultis esse populus, nolite sperare in iniquitate. Possimus autem iniquitatem uel hic uniuersaliter accipere pro omni iniquitate, uel tantummodo in ambitio ne pecuniæ. Quia alibi dictum est: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui. Et diuidit illos quos in simul hic accipit, in duas partes, scilicet in pauperes & diuites. Et prius ponit de pauperibus, dicens ita: Vos pauperes nolite concupiscere rapinas, id est iniustas alienarum rerum subreptiones. Damnosum enim lucrum est, ut acquiras pecuniam, & perdas innocentiam. Namque quid rapias uides, à quo uero rapiaris non uides. Noli ergo rapere propter paupertatem tuam: quia qui fecit te, pascet te. Si enim pascit te latronem, pascit te innocentem. Si pascit te damnandum, multo magis pascit te liberandum. Nolite ergo uos pauperes concupiscere rapinas, & si diuitiæ affluant, id est si diuites estis, nolite diuitijs cor apponere. Quia illi faciunt, qui malunt eas recondere, quam pauperibus erogare: & dum eas custodiunt, ipsi interius à uera ratione & intellectu diffuunt. Et quicquid præter solam necessitatem retinuerunt, totum pauperibus rapuerunt. Unde Apostolus ad Timotheum: Precepe diuitibus huius seculi non sublimè sapere, nec sapere in incerto diuitiarum, & reliqua.

Semel locutus est Deus. Ideo dico ut nec pauperes rapiant, nec diuites diuitijs cor apponant: quia tu Domine & damnabis malos, & remunerabis bonos. Quod est ubi dicit: Quia tu reddes unicuique secundum opera sua: his quidem præmia, illis supplicia. Et præcedit utriusque probatio. Quasi dicat: Verè damnabis malos, quia tibi Domine est potestas puniendi tam maiores quam minores. Et uere remunerabis bonos, quia tibi est misericordia. Potestatem ita que timeamus, misericordiam amemus: nec sic de misericordia præsumamus, ut potestatem contemnamus: neque sic potestatem timeamus, ut de misericordia desperemus, quia utrumque est in Deo & misericordia & potestas. Potestatem quidem humiliat superbos, misericordia exaltat humiles. Quod autem utrumque, in Deo sit, Apostolus insinuat dicens: Quod si Deus uolens ostendere iram suam, & demonstrare potentiam suam, ruit in multa patientia uasa iræ, quæ destinata sunt in perditionem. Ecce potestas. Sequitur misericordia, scilicet ut diuitijs gratiæ suæ manifestaret in uasis misericordiarum. Nunc ad litteram redeamus. Tibi inquam Domine est potestas & misericordia. Et hæc duo audiui, id est intellexi: quia Deus semel locutus est. Hic mouet Augustinus quæstionem dicens: Mirum uidetur quod dicit Deum locutum esse semel, & istum duo audiuisse. Non autem aded mirum esse, si diceret & eum semel locutum, & se nunquam audiuisse. Sed tamen adhuc bene non esset, quia Deus & multotiens & multis modis locutus est. Locutus est enim Adæ, dicens ei: Adam ubi es? Caim quoque dixit, Vbi est Abel frater tuus? Loquitur quoque est Abraham, Isaac & Iacob & omnibus prophetis: nouissimè autem locutus est in filio suo. Sed quam multipliciter per subiectam creaturam sit locutus, tamen apud se tantum semel locutus est: id est, unum uerbum tantum genuit de se, per quod facta sunt omnia, & in quo simul sunt omnia, in quo præsciuit quid facturus erat in creatura. Non enim nesciuit quod fecit, & in quo semel omnia disposuit, quæ diuersis temporibus diuersa distribuit. Vique ad hoc uerbum intelligendum dicit hic se transcendisse, & ibi multa audiuit, de quibus duo hæc quidem, mali scilicet damnabuntur, boni uerò remunerabuntur: quæ maxime necessaria præuidit, uobis proponit. Postest quoque psalmus iste legi in uoce capitis persecutores suos Iudæos, ita alloquentis (quasi dicat) Quid me quæritis interficere hominem? qui uera locutus

sum uobis. non enim anima mea potius erit subiecta Deo in obedientia persistendo quam uobis? Erit utriusque. Et merito, quia salutare meum, id est resurrectio mea est ab ipso. Et uere ab ipso est, quia ipse est & Deus meus creans me, & salutaris meus: quia me hominè per uerbum suum assumpsit, & immunem à peccato fecit, & est susceptor meus uel de sepulchro, uel contra irruentes & impugnantes. & ideo semel motus per mortem, & suscitatus, non mouebor amplius. Semel enim resurrexit Christus, in æternum uicturus. Vel aliter. Motus quidem fuit in Adam quantum ad massam, sed non amplius mouebor, id est non etiam mouebor, quantum ad personam. Naturaliter enim, id est quantum ad communem naturam, motus est Christus in Adam: sed non est motus personaliter, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Quousque irruitis in hominem? quando quidem Deus salutaris meus est, & susceptor meus, quare ergo quæritis me interficere? Nam irruitis in me, quem reputatis solum esse hominem, & quousque irruitis? Certè quousque potestis, quia uos uniuersi interficitis me exterius non interius: uos dico irruentes mihi enti tanquam parieti inclinato & maceriarum depulsæ, id est mihi prono ad mortem, & sponte uenienti ad passionem. iuxta illud, Voluntariè sacrificabo tibi, uel aliter, Vos uniuersi interficitis me: uos dico irruentes mihi enti, tanquam parieti inclinato & maceriarum depulsæ: quia sicut aliquis qui in parietem iam inclinatam maceriem depulsam irrueret, opprimeretur: ita quod uos in me qui in ruinam mortarum positus sum in Israel irruitis, ad uestram est oppressionem & damnationem. Vel aliter: Vos uniuersi interficitis uos ipsos, irruendo in me pro loco & gente, quia estis in hoc mihi comparabiles parieti tanquam inclinato: quia sicut parieti inclinato propinquus imminet lapsus, ita per mortem meam, per quam puratis locum & gentem retinere, uicinus uobis imminet casus de eodem loco & gente, & etiam comparabiles estis maceriarum depulsæ, id est fragili muro, qui sine cemento est: quia gluten charitatis & affectionis non habetis.

Veruntamen precium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

Ego quidem eos de salute sua sic admonui, sed tamen ipsi & si non dixerunt, saltem cogitauerunt repellere precium meum, id est ad inobedientiam me suscitare, & sic precium ipsius obedientiarum, id est gloriam resurrectionis mihi auferre: ego uerò cucurri, quia nulla secularis illecebra me detinuit. & hoc in siti, id est sitiendo illorum salutem, ut prius, cætera non mutantur, nisi ubi dicit: Quoniam ab ipso est patientia mea. Quod tale est quasi dicat: Ideo merito anima mea Deo debes esse subiecta, quoniam patientia mea, id est tribulatio, quam patior, est ab ipso, id est ab ipsius dispositione, non ab istorum infestatione: præterea quod inferius dicitur, scilicet Sperate in Domino omnis congregatio populi, ad solos Iudæos, in hac lectione referendum est.

IN PSALMVM LXII.
ARGUMENTVM.

EX persona eorum canitur, qui meritis eminentiores in Babylone degebant.

PSALMVS DAVID
cum esset in deserto
Idumææ.

EXPLA.

EXPLANATIO.

Psalms & David frequenter indicant Dominum Christum, frequenter ecclesiam: quia Christus in membris suis est, & membra in suo capite continentur: quapropter ecclesia que in hoc psalmo locutura est, merito præposita sunt uerba, quæ significat Dominum saluatorem. Hæc igitur in deserto Idumæe, hoc est in huius seculi ariditate habitat, ubi sitit & desiderat Christum. Vnde & Idumæa, in qua David exulabat, terrena interpretatur. In prima parte psalmi ecclesia desiderat Domini uirtutem, optans omnium bonorum pinguedine repleti, ut eius digna possit laudibus inueniri. In secunda gratias agit, quia sub uelamine alarum Domini mundi procellas euaserit, inimicisq; suis in inferiora terræ dammandis, regem Christum in Deo patre cum sanctis predicat esse letaturum.

COMMENTARIUS.

Deus Deus ad te de luce uigilo. I Psalmus ipsi David, cum esset in deserto Idumæe. Legitur in historia, quod David cum persequeretur eum Saul, uenit ad Idumæos, & ibi aliquantulum lauit. Idumæi autem populi sunt, quorum regio est Idumæa, quæ interpretatur terrena, uel sanguinea. Et significat præsentem uitam, quæ per se desertum est: quia quantum in se est, nullum loci habitationis habet: & inuia est, quia si non ueritatis uia per se est. & inaquosa est, quia in se uera caret refectione. In qua necesse est ut patiamur multas ratiões, tribulationes & persecutiones. Et ideo dum in ea sumus, semper sitire & esurire debemus: quia si senseris te hic sitientem, tandem senties te bibentem. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam uerè tandem saturabuntur. In hoc autem deserto Dominus noster Iesus Christus positus, quicquid per se erat desertum & inuium, habitabile fecit & peruium, & imbrem spirituali respersit quod erat inaquosum. docet & admonet nos quanta intentione, quanto ardore & desiderio in præsentis defectu suspirare debeamus illuc peruenire, ubi nulla miseria erit, nec ullus defectus, & dicit ita: Deus pater qui cū sis Deus omnium per naturam, Deus meus & meorum specialiter es per gratiam: ego uigilo non propter aliquod terrenum commodum, sed ut perueniam ad te, ubi nullus est defectus. Et hoc nõ ex me habeo, sed de luce, id est de tua illuminatione. Nota quod dicit Vigilo. Vigilare enim nihil aliud est, quam nõ dormire. Duæ autem sunt dormitiones, somnus scilicet corporis: & somnus animæ. Quarum altera salubris est, altera mortalis. Somnus enim corporis salubris est & necessarius, quia nisi membra corporis somno corporis reficiantur, nequaquam diu possent sustinere animū uigilantem, & actionibus suis intendentem. Somnus uerò animæ mortalis est, quia somnus animæ obliuio Dei est. Ab hoc somno excitat nos Apostolus dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Ipse quoque Dominus noster Christus exemplo suo nos admonet hic, ut mores nostri & uita nostra ad Deum uigilent, ut alij dormientes per uigilias nostras excitentur, & nobiscum uigilent & dicant: Deus Deus meus ad te de luce uigilo. Quod autem ronit de luce, ad instructionem nostrā facit, scilicet ut per hoc doceat, quod nihil debeamus nobis attribuere, cū ipse Dominicus homo quod uigilat, non sibi, sed Domino attribuat.

Sitiuit in te anima mea. Vere uigilo ad te, tam anima quam & corpore. Nam anima mea attendens defectum quem patitur, sitiuit, id est sitim & magnū de-

sideriū habuit, ut per te quia es, ad te esset in te: quia patria es, in qua nullus defectus est. & etiam caro mea quàm multipliciter sitiuit, id est propter multiplicem defectum suum, multiplex desiderū habuit. Plures enim defectus sunt carnis quam animæ. & ideo, Quàm multipliciter, quantum ad carnē apposuit. nec ideo dicit carnē sitiuisse, q. caro sitiret uel anima per se, sed quia hoc quod ipse defectum utriusq; attendit, causa fuit quare sitiuit. Sitiuit inquam caro mea, & non cuiuslibet, sed tibi. Quasi dicat: Sitiunt alij hæreditatem, possessionem uel uxorem, pecuniam & similia: caro uerò mea uel anima non sitiuit nisi te, in qua uera refectio est. Promissa enim æterna beatitudo animæ est, in qua nullum sentit esse defectum, & ideo semper suspirat ad illam: carni uerò resurrectio, immortalitas & impasibilitas sunt promissa, & ideo merito quoq; caro sitit ad ista.

In terra deserta, inuia & inaquosa sic & in sancto apparui, ut uiderem uirtutem tuā. Quasi dicat, ubi positus sitiui ratoropere? Ibi scilicet, ubi necessariò sitiendum est: quia in terra, id est in hac terrena uita quæ per se erat deserta, id est sine omni uera habitatione, quousq; Deus pater misit in eam ueros habitatores, & conforres id est sanctos uiros, qui eam excolerēt. & inuia erat, quo usq; uia, id est Christus desuper ei missa est, & in aquosa erat, id est omni uera refectione carebat, sed per ministros spiritu sancto repletos aqua refectionis ueræ, id est spirituali doctrina perfusa est. In hac inquam terra positus sitiui, & in hoc sancto desiderio meo, id est in hac siti mea apparui tibi, sic ut uiderem uirtutem tuam, id est ita me præparauit, quod fui dignus apparere tibi per hoc, quia uidi, id est cognoui tuam uirtutem, hanc scilicet, quod sic sitire esse tuam non meam, & in hoc gloriam esse tuam non meam, id est te glorificandum esse non me.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas: labia mea laudabunt te. Ideo merito ad te sitiui, quoniam cū multa sint genera uiuendi, quæ diuersi diuersa cibi eligunt, ut hic mercandi, ille militandi, hic agrum colendi & similia: tamen misericordia tua illud institutum uiuendi, quod tu nobis dedisti non per merita nostra, sed per solam misericordiam tuam: quia nulla merita inuenisti in nobis quæ coronares, sed delicta quæ condonares. Quæ delicta si punires, uictus esses: sed hoc pertinuit ad tuam misericordiam, & maluisti peccatores iustificare, quam punire, & de impio pium facere. Illud inquam institutum uiuendi melius, & non parum, sed ita ut sit super uitas, id est longe excedat omnia alia genera uiuendi, & ideo labia mea, id est meorum in futuro laudabunt te uera laudatione. Quasi dicat: Quod laudabo te habeo ex te, non enim laudarent te labia mea, nisi præcederet misericordia tua.

Sic benedicam te in uita mea: & in nomine tuo leuabo manus meas. Laudabo inquam te in futuro, & etiam in præsentem benedicam te in uita mea, scilicet quam tu dediisti mihi. Nunquam ego elegi sic. i. ut misericordiam tuam semper attendam, non merita mea. Et leuabo, id est exaltabo manus meas in oratione & bona operatione, non propter gloriam meam, sed in nomine tuo glorificando, scilicet ut alij uidentes bona opera glorificent nomen tuum. Quid autem oraturus, aut quid accepturus? Hoc scilicet, ut anima mea, id est meorum repleatur, sicut adipe & pinguedine. Ad eam proprie est pinguedo illa, quæ circumdar intestina, per quam quia interior est, designatur bona conscientia: pinguedo uerò quæ in mēbris exterius est, & ideo per pinguedinē significatur uirtutes & bona opera. Nō enim orat iste p. corporali pinguedine, sed pro interiori scilicet, pro spirituali gratiæ abundantia, sine qua citò in bonis operibus deficit anima. uel forte roget, p. futura pinguedine illa. i. p. futura gloria in qua ois nostra peribit indigētia, quia præsens habebimus quicquid

quicquid boni desiderabimus. Rogo inquam ut repleatur anima mea pinguedine, & sic os meum, id est os meorum in futuro laudabit te labijs exultationis, id est labijs exaltatiuis. Nunc enim uera nō est exultatio, quia labimur in peccatis, & ex casu tristamur. Gemitus & oratiōes fundimus, postquam autem omnis nostra peribit miseria, nec erit oratio, tunc demum sola manebit uerē laudis exultatio.

Sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te: quia fuisti. Ideo tādē uere laudabo te, quia nunc meditabor in te, id est omnis intentio mea erit in te in matutinis, id est bonis operib. per matutinum enim opera designantur, quia qui seduli sunt ad operandum, in matutino ad opus surgunt. Item quia in matutino lux incipit apparere, per matutinum opera lucis, id est bona opera intelliguntur. Qui enim malē agit, odit lucem: qui uerō ambulat in luce, non offendit, qui non malē agit. & est p̄missa probatio. Quasi dicat: Si semper memor fui tui, etiam super stratum meum, id est in tempore destinato quieti, quando minus uidebaris mihi necessarius: tunc uerē in matutinis, id est in labore, quo maximē tui indigeo, meditabor in te, id est tui memor ero. quod est à minori. Potest etiam per matutinum, quod tempus est laboris, aduersitas designari: per stratum uerō, in quo quiescit prosperitas. & bene necessarium est quōd si memor fui eius in prosperitate, memor etiam sit in aduersitate. Potest & aliter dici, ut sit ostensio à pari. Quasi dicat: Verē tandem os meum laudabit te, quia in matutinis, id est in resurrectione quādo cū que erit suum matutinum: quia resurrectio mortuorum differt, sicut stella à stella differt. Et ideo dicit, In matutinis pluraliter. Tunc inquam meditabor in te, id est omnis intentio mea erit in tua laude. Et hoc ideo, quia prius fui memor tui, ita ut essem super stratum meum, id est carni & sanguini non acquiescerem, sed infirmitatem carnis meæ ad seruitutem tuam compellerem. Et meritō tunc meditabor ego, id est meditabor mei in te, quia sine te nihil possumus facere. Namque tu prius ad id promerendum fuisti adiutor meus, id est meorum, & semper eris mihi adiutor, quia exultabo, id est exultabunt mei in uelamento alarum tuarum, id est in tua protectione, ut ad solam dicatur similitudinem. Vel etiam per alas eius dilectionem Dei & proximi possumus accipere, uel utrumque testamentum, uel misericordiam & ueritatem, uel minas & promissiones: & quia exultabo in te, ideo meritō anima mea & meorum adhæsit tibi, id est agglutinata est tibi uinculo charitatis, ita tamē ut sit post te, id est uelut te sequi, non præcedere. In qua adhæsiōe necesse est ut multa patiar mala. Sed quæ cura? nulla scilicet, quia dextera tua suscepit me, & meos ad defendendum contra inimicos. Ipsi uero non cessauerunt, sed quæserunt animam meam & meorum non ad imitandum, sed ad perdendum. & hoc in uanum, quia potius in hoc sibi nocuerunt quā profecerunt. Quod maximē tamen ad caput referendum est, cuius animam Iudæi uerē in uanum perdere quæserunt: quia per mortem eius, per quā se regnum retinere putabant, potius perdidērunt. Et ideo (quasi dicat) animam meam quæserunt, quia introibunt in inferiora terræ, id est locum & gentem sibi prætulerunt, & cupiditate terram introierunt, sed longē melius est super terram ambulare, & ipsam conculcare, id est terrena despiciere, quā cupiditate super terram ire: quia quisquis perniciose & contra salutem suā terrena appetit, terram sibi superponit, & in terrā interiora quasi in cryp̄tam quandam tenebrosam subit. Introibunt inquam cupiditate loci & gentis terram, sed quid prodest eis? Nihil scilicet, quia tradentur in manus gladij, id est in potestatem Romanorum gladiatorum, tiri scilicet & Vespasiani, qui eos de loco & gente depellant, & hoc ideo, quia erūt

partes, quasi species quædam uulpium, quia associabantur dolole agentibus. Per uulpem enim, quæ astutissimum animal est, dolofras designatur. Vnde in euangelio de quibusdam dictum est, Vulpes foueas habent, uolucres cœli nidum: filius autem hominis, id est dæmones nidōs habent in uobis, & ideo filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. Vel aliter: Tradentur in manus gladij, id est occidentur: & qui non occidentur, erunt partes uulpium, id est in partem & possessionem uulpibus, id est principibus, à quibus in captiuitatem ducantur, dabuntur. quod ita factum est. Vndecies enim centena milia in captiuitatem ducti sunt, totidem quoque fame perierūt, totidemque interfecti est. Et designantur per uulpes terreni principes, qui maximē dolis respublicas augere solent. Vnde & Dominus de Herode dicit in euangelio: Dicite uulpilli, quia non apprehendent prophetiam extra Hierusalem.

Rex uero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes qui iurant in eo: quia obstructum est os loquentium iniqua. Inimici quidem Iudæi damnabuntur, rex uerō lætabitur, id est ego absolute rex, quem ipsi contempserunt, & regem uulpem, id est Cæsarem elegerunt: lætabor in Domino per resurrectionem. Et non solum rex lætabitur, sed & omnes qui iurant, id est qui cōfirmant se in eo esse, & uiuere, laudabuntur tandem & lætabuntur. uel è conuerso. Magna enim laudatio cum dicitur eis: Venite benedicti patris mei. Et item: Euge serue bone & fidelis. Et qui laudabuntur pauci, non erunt, quia os omnium loquentium iniqua, id est, contra dicentium ueritati tandē obstructum, & iam obstructū est, quia pauci nunc sunt contradicētes. Nam & Iudæi qui dum agnus occidebatur, clamauerunt: postquam leo fortis surrexit, obticuerunt. Sciedum quia potest etiā psalmus iste totus legi in uoce uniuersiuſque perfectioris mēbri in corpore. Parua tamen differentia est, quia quæ de capite diximus, eadem & eodem ferē modo cuique perfectiori conueniunt, alijs in exemplo se ponenti, & sic dicenti: Deus pater, Deus omnium per naturam, meus & meorū, cōsortium specialiter per gratiam: ego uigilo ad te de luce, id est sedulo. De luce enim prima surgunt, sed seduli sunt in operibus. Vel aliter, Vigilo quidem ad te, & hoc non ex me est, sed de luce, id est de tua illuminatione: & est quasi dicat, Sicut multi orto iam sole dormiunt, corporaliter, & nesciunt adesse solem, quia non illuminantur à sole: ita etiam multi Christo uero sole iam orto, & ubique prædicato adhuc dormiunt, nec ipsum adesse sentiunt, quia lumen interius nondum perceperunt. Ego uero ô Deus uigilo ad te de luce, id est quia interius percepi tuam lucem. Et ostendit quō modo uigilo, sicut & prius dicens: Sitiuit in te anima mea, & cætera. nec aliquid muratur usque dum dicit, Sic in sancto apparui tibi. quod est dicere: Sitiui quidem ad te, & in hoc in sancto desiderio meo sic apparui tibi, id est innotui, ut & tu innotesceres mihi, scilicet ut in sancto tuo, id est Christo uiderē, id est intelligerem non solum hominem, sed etiam tuam uirtutem, id est omnipotentiam uerbi tui, & gloriam tuam, id est saluationem humani generis, per eum factam, quæ est gloria tua: quia sicut de impijs pios, de feruis liberos, de damnatis fecisti in regnum assumptos. multi enim parum putant esse filium Dei inter homines apparuisse, quia in eo solum intelligunt hominem, non diuinam uirtutem. Item ubi dicit: Et in nomine tuo, & cætera. hæc tan tilla est mutatio. Quasi diceret: Sicut tu leuasti manus tuas in cruce, sic ego leuabo manus meas in oratione & opere pro glorificatione tuo nomine. Rursus qui in uersu penultimo dicit, Introibunt in inferiora terræ dicēs, in hac quoque lectione quantū ad cupiditatem, et tradentur in manus gladij: non quōd exterius, sed interius occidantur. & hoc ideo, quia partes uulpium, id est dolole agentes erūt.

Rex uerò, id est ille qui ita se reget, ut talibus non cõformetur, lætabitur in Deo propter liberationem, & etiam omnes qui iurant se uiuere in eo rege. i. imitatores eius, lætabuntur & laudabunt. & non pauci erunt, sed multi, quia os obstructum est.

IN PSALMVM LXIII.
ARGUMENTVM.

DE seipso Dauid cecinit cum Saulis persecutionibus laboraret. Aliter uox martyrum Christi.

IN FINEM PSALMUS
DAUID.

EXPLANATIO.

Tituli huius uerba Christum significant, qui per totum psalmum de sua est passione locutus. Prima positione Dominus orat, ut à populi Iudaici timore liberetur, docens illos defecisse in insidijs, se autem resurrexisse ad gloriam. Secunda sententiam deridet Iudeorum, quia magis ipsi conturbati sunt de sceleribus suis, quando resurgente Domino eius est adnũciata fortitudo. Tunc enim letitia iustorum, & rectæ fidei uirtus apparuit.

COMMENTARIVS.

Exaudi Deus orationem meam, cū deprecor. In finem ipsi Dauid, hoc est, hæc uerba referuntur nõ ad historiam, sed in finem attributa ipsi Dauid uel capiti: quia commendatur nobis in hoc psalmo per uocẽ ipsius capitis, maxime passio eius, & etiam sanctorum martyrum, qui nequam fortes esse possent, nisi imitando eum, id est, Christum qui prior fortis apparuit, & prior passus est. Neq; talia sustinerent in passione, qualia ipse passus, nisi talia sperarent in resurrectione, qualia ipse demonstrauit in se. Audiamus ergo uocem eius notissimã, quia hic etiam non tantum loquitur de se, sed etiam de membris suis. Et est intentio eius in hoc psalmo commendare nobis passionem suam, ut in eo uideamus & laborem nostrum & mercedem nostram. Laborem qui dem in passione, mercedem uero in resurrectione: nec in labore deficiamus, ut ad mercedem perueniamus. & dicit ita: Deus pater exaudi orationem meam pro meis à me factam, ut des eis instantiam & perseverantiam in tribulatione cum deprecor, id est quia ualde pro eis precor. Hæc enim fuit ualidissima precario, quando seipsum Deo patri pro nobis obrulit, in quo uerè mortem nostram excusauit, & uulnera nostra sanauit, & ut pro nobis exaudiret fecit. Et quia deprecor, ideo eripe animam meam. i. animam meam à timore inimici. Non rogat animam suorum eripi ab inimicis, ne occidantur, quia multi occisi sunt: sed rogat eripi à timore inimicorum, scilicet non eos qui corpus occidit, animam autem non possunt occidere. Timeat, ne ab eis deuocentur, sed potius timeant eum qui potest & animam & corpus mittere in gehennam. i. suo timori subdantur. Nõ sint à timore liberi, sed à timore inimici erepti: quia sancti martyres exaudiebantur & occidebantur, & tamen ab inimicis exuperabantur: multi uero timentes confentiebant & uiuebant, & ab inimicis absorbebant. Multi absorpti & uiui absorpti: multi uero mortui absorpti. Qui enim Christianam religionem putabant uanã esse, mortui absorpti sunt: qui uero prædicatione euangelij ueram esse, & Christum filium Dei esse credebant, & tamen doloribus, cedebant

& sacrificabant, uiui absorbebant. Illi quia mortui absorpti, isti uero absorpti mortui. Neq; enim absorpti uiuere potuerunt, quanquam uiui absorbebantur.

Protexisti me. J. Ecce monet fideles suos ut constantes sint nõ solum uerbo, id est nomine, sed exemplo proponendo quid passus sit, & quid acceperit, ut & ipsi eadem sustineant, & talia accipiant, quasi dicat: Oro ut eripias me à timore inimici, & uerè eripias me, quia iam protexisti dispositione me ipsum à conuentu malignantium. Conuentum malignantium uocat ceterum Iudeorum, qui uerè malignantes erant: quia frenetici medicum, qui uenerat infirmos eorum sanare, cæcos illuminare, eorum phrenesin curare, uolebat interficere. Et non solum à conuentu malignantium Iudeorum protexisti me, sed etiam à multitudine omnium operantium iniquitatem illam. hoc addit propter milites Romanos, qui & gentiles fuerunt, & cum Iudeis per cõsensum illam iniquitatem operati sunt. Quam autem iniquitatem? hanc scilicet, quia exaceruerunt linguas suas ut gladium. i. acutissima & uenefica uerba dixerunt & hi & illi, maxime tamen Iudei ad me interficiendum. Non possunt se excusare Iudæi, quin interfecissent Dominum: quia si nõ ferro interfecerunt, tamen ore uenenato. Ne intedas manus inermes, sed os armatum, quia lingua eorum gladius acutus. Cum enim dicit eis Pilatus: Accipite uos eum, & secundum legem uestram iudicate eum: dixerunt, Nobis nõ licet quenquam interficere. Et si non licet occidere, licet ad occidendum tradere. Veriq; non. A tamen iniquitatem suam in hominẽ iudicem refundere uoluerunt, sed Deum iudicem fallere non potuerunt. Et factus est innocetior Pilatus comparatione illorum, quia multa fecit ut liberaret eum à manibus eorum. Vnde etiam flagellatum eum perduxit, ut uel sic mitigaret læuitiam eorum. Sed postquam uidit eos in infania tanta perseuerare, lauit manus suas, & dixit: Innocens ego sum à sanguine huius iusti. Innocentem se dixit, sed tamen quia consensit, reus fuit. Et si iste qui coactus fecit reus fuit, multo magis rei fuerunt qui eum coegerunt, & qui uenenato ore Christum interfecerunt, clamantes super eum: Crucifige crucifige eum. Vnde etiam inter euangelistas distinctio illa est, quod alter dicit hora tertia Dominum crucifixum, alter uero hora sexta. Verè enim hora tertia fuit, quando apud Pilatum eum accusabant, & Barraban elegerunt: ipsum uero saeuientes crucifigi postulauerunt. Quare euangelista respiciens ad eorum uoluntatem, dixit eum hora tertia crucifixum. Alter uero dicit, quia sexta fuit hora, quando Pilatus pro tribunali sedit, & tunc apparitores potestatis illum crucifixerunt, quem præuaricatores legis hora tertia crucifixerunt.

Et tunc illorum manus perfecit, quod prius istorum lingua fecit, magis rei qui sequendo clamauerunt, quamquam parendo administrabant. Exaceruerunt inquam linguas, & intenderunt arcum, id est occultas insidias parauerunt, uolentes quasi nescientes interficere, què nihil latet in humano corde. Qui enim fecit hominẽ, scit quid sit in homine. Designantur autem per arcum occulte insidiæ ideo, quia qui cominus gladio pugnat apertè pugnat. Qui arcum percutit ut feriat, fallit. Audirem amaram. Verè enim res amara quod illum uolebant interficere, què uidebatur mortuos suscitare, & talia facere. Ad hoc inquam intenderunt arcum, ut sagittent immaculatum. i. ut interficiant illum qui maculam nõ contraxit, quia peccatum non fecit, & quia adeo expers à macula fuit, quod etiam maculas nostras deterfit: & hoc in occultis quantum ad se, non quantum ad illum quem nihil poterat latere.

Subito sagittabunt eum. J. Quasi dicat: Perficient uerè illum Iudæi ad quod arcum intenderunt, quia sagittabunt immaculatum subito. i. ex improviso, quantum ad suam opinionem, & nõ timebunt. i. nõ obstupescunt, quando sagittent eum. timuit iudex, nõ timuerunt illi qui tradiderunt eum iudici: Contremuit potestas, sed non contremuit eorum

eorum immanitas. Et hoc ideo, quia sermone nequam firmauerunt, quando repetito dixerunt, Crucifige crucifige eum. Quia repetitio, est confirmatio. Et etiam quoniam unanimiter contra Pilatum clamauerunt, Non habemus regem nisi Cæsarem. Item quoque sermone nequam, quando dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Et firmauerunt sibi non Domino, quia illum mors non occidit, sed ille mortem occidit: illos uero iniquitas, quæ in eis uixit interfecit.

Narrauerunt. Quia firmauerunt sermone, ideo narrauerunt, id est ordinauerunt & disposuerunt ut absconderent laqueos, id est ut absconferentia reputatione omnia scienti dolos pararent, & adeo absconferentia, quod etiam dixerunt, Quis uidebit eos laqueos? Poterat autem eis dici: quia qui fecit te, uidet te.

Scrutati sunt. Ideo putauerunt quod nullus uideret laqueos, quia scrutati sunt, id est cum magna diligentia finxerunt iniquitates, id est acerba & acuta consilia, hæc scilicet, Non tradatur per nos, sed per discipulum, non occidatur a nobis, sed a iudice. Ita omnia facimus, ut nihil facere uideamur. Sed hæc simulata innocentia non fuit innocentia, quia simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas. Quæ innocentia fuit, in gazophylacium nolle mittere sanguinis pecuniam, & mittere sanguinem in conscientia? Quippe cum traditor poenitens facti, reiecit eis argenteos, dixerunt: Non licet eos mittere in carbanam, quia precium sanguinis est, gazophylacium uel carbanam arca quædam erat, ubi colligebantur quæ in usum sanctorum mittebantur. Scrutati sunt inquam iniquitates, sed quid eis inde contigit? hoc scilicet, quod scrutantes scrutinia defecerunt, id est quanto acutius se inuenisse illa acuta & acerba consilia putauerunt, tanto magis à luce ueritatis & æquiritatis deficiebant, & in profunda malignorum consiliorum suam demergebantur. Haber enim quandam legem suam iusticia, qua perfundit & illustrat animam. Anima autem à luce se auertens, quanto magis inuenit quid contra iusticiam faciat, tanto magis à luce repellitur, & in tenebrosa demergitur: sic & isti quanto acutius quid contra iusticiam defecerunt. Et in tantum defecerunt, quod etiam Deum quem ipsi non uidebant, dolos suos uidere non putauerunt, dicentes: Quis uidebit homo.

Accedet homo. Quasi dicat: Ipsi quidem hæc omnia machinabantur quasi inuito, quasi nolenti: sed tamē homo accedet, id est ego sponte accedam ad passionem. Passus est homo se teneri, flagellari, conspui & crucifigi: quia non poterat teneri, flagellari, conspui & crucifigi nisi homo. Ad has omnes passiones accessit homo, ut liberetur homo. Accedet inquam homo & cor altum, id est æternum in homine illo consiliū etiam accedet. Quo modo autem accessit? Quia oculis illorum obijciebat hominem, intus regens diuinitatem. Et sic occisus est homo, & exaltatus est Deus homo. Occisus quidē ex infirmitate, exaltatus uero ex maiestate. Et quo abijt exaltatus? Unde scilicet non recessit humiliatus, id est ad sinum Dei patris redijt, unde per assumptæ carnis humilitationem non recessit. Habet nostra translatio, Ad cor altum, quod satis congruē legi potest sic: Ipsi inquam scrutati sunt scrutatio, & in hac scrutatio uero perficida accedet homo de minoribus ad cor altum, id est ad consensum principum, id est consentient maiores & minores ad hæc acerba consilia perficida. Vel homo simpliciter, id est persecutor accedet ad cor altum, id est ad Christum ut crucifigat eum. In quo uerē cor altū fuit, quia erat in Christo mundum sibi reconcilians, & sic occidetur homo, & exaltabitur Deus homo, ut prius.

Sagittæ paruulorum. Ideo dico Deus homo exaltabitur, quia illi nihil effectum dederunt. Nam plagæ eorum factæ sunt sagittæ paruulorum, id est nihil eum lælescit licet sagittæ, quas paruuli de stipulis faciunt,

nullum lædunt. Vel aliter: Solent pueri maximè sagittas mittere in altum, ubi nullum lædunt, sed sæpè in ipsos recidunt, & eos interficiunt: sic & Iudæi plagis suis Deum non læserunt, sed seipsos potius interfecerunt. Et uerē nihil effectum dederunt, quia linguæ eorum infirmatæ sunt ita, ut essent contra eos, non pro eis. Quomodo? Quia scilicet crucifixo Domino & sepulcro dixerunt Pilato: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium, ne forte ueniant discipuli eius, & furetur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis. & erit nouissimus error peior priore. Tunc dixit illis Pilatus: Habetis custodes, ite custodite sicut scitis. Custodes positi sunt. Venit tertia dies. Facta sunt tanta miracula, quod etiam custodes, si uera uellent dicere, possent esse testes. Sed auaricia quæ captiuauit discipulum comitem Christi, captiuauit etiam militem custodem sepulchri. Dixerunt eis namque Iudæi: Dabimus uobis pecuniæ quantum uultis, dicite quia uobis dormientibus discipuli eius furati sunt eum. Et in hoc factæ sunt contra eos linguæ eorum, quia ueritatem resurrectionis potius confirmauerunt, cum eam per tales testes destruerent putauerunt. Si enim dormierunt, nihil uiderunt: & si nihil uiderunt neque audierunt, testes esse non poterunt: quia officium testis est quæ uiderit uel audierit dicere. & linguis eorum sic infirmatis Domino resurgente, & etiam ubique prædicato & exaltato in maiestate, qui prius damnatus fuerat in infirmitate. Omnes illi inter Iudæos qui uidebant eos, id est qui intellegebant duritiam cordis eorum, secundum quam talia dixerunt potius quam secundum ueritatem, conturbati sunt prius in mente, conscientia peccati, ut illi qui accedentes ad Apostolos dixerunt: Quid facimus uiri fratres? Quibus Petrus æquiper pollenter ait: Sanguinem quem fudistis saeuientes, bibite credentes. Plus inquam conturbati sunt. Et deinde inter eos omnis homo, id est uerē utens ratione, & intelligens quid meriti essent in tanto facinore, timuit ualde futurum iudicium. Et in tantum timuit homo, ut non timeretur homo, id est Iudæi qui postquam audierunt ubique Christum prædicari, & mundū post ipsum ire, prohibent, ne quis loqueretur in eo nomine. Quibus Petrus ait, uel respondit, quod magis oportet Deo obedire quam hominibus.

Annunciauerunt opera Dei. Quasi dicat: Christo iam exaltato in maiestate, qui prius iudicatus fuerat in humilitate. Et his conturbatis & timentibus sancti Apostoli, & eorum consortes erepti ab inimicorum timore, post certitudinem resurrectionis & confirmationem spiritus sancti super eos missi annunciauerunt opera Dei patris, hæc scilicet: quia oportebat eum qui multos filios adducturus erat in gloriam, auctorem eorum per mortem consummare, & ideo annunciauerunt, quia nunc primum facta eius Dei scilicet intellexerunt. Et quæ facta, Quia oportebat sic pati Christum? id est cum tanta mansuetudine, ut sicut ouis ad occisionem duceretur, & in tanta humilitate, ut neque species neque decor in eo appareret. Et ut tanta patientia insultantes sibi in cruce sustineret, ut de cruce non descenderet, in qua moriendum erat propter mortuos, & resurgendum propter in æternum uicturos. Et postquam hæc intellexerunt iusti illi qui prius tristiati sunt, quando dubitauerunt, & spem suam perdidisse se putauerunt, lætari sunt: uelut illi duo priores iusti, quorum oculos ne eum agnoscerent in uia tenuit. Postquam uero in fractiōe panis eum cognouerunt, lætati sunt. Annunciata sunt hæc cuidam alij duriori, qui priusque latus palparet, credere dubitauit. Postquam uero manum ad latus misit, lætaturus est & dixit, Deus meus, & Dominus meus. Et non solum isti iusti lætati sunt, sed etiam omnis iustus lætabitur non in mundo, sed in Domino: quia dictum est, Beati qui non uiderunt & credidit. & meritò sperabit

in eo spe refurgendi sibi data. Et cum omnis iustus letetur, omnes hi qui sunt recti corde, id est quicquid patiuntur hic ad exemplum eius, iuste reputant se pati, nec murmurando contradicunt eius uoluntati. Hi inquam dignè laudabuntur & hic & in futuro, & sic letabuntur. Et si hi laudabuntur, apparet ergo quia distorti corde, scilicet qui non cor suum ad cor Dei apponunt, sed potius cor eius ad cor suum distortuere uolunt, re uera damnabuntur.

IN PSALMVM LXIIII.
ARGVMENTVM.

Reditum populi de Babylone prædicit, ex persona reuertentiu loquens. Aliter uox Ecclesiæ ante baptismum.

IN FINEM PSALMVS DAVID, 20
uid, canticum Hieremiæ & Ezechiæ
populo transmigrationis, quan
do incipiebant proficisci.

EXPLANATIO.

Quia principia tituli iã nota sunt, sequentiã paucis exponamus. Transmigrante in Chaldeam populo Israel, Prophete memorati prædixerunt eos post septuaginta annos patriam redituros, euerfamq; ab hostibus Hierusalem meliore statu reparaturos. Non ergo Hieremiæ & Ezechiel Psalmum fecerunt, sed quorum tempore iuxta historiam congruit, eorum nomine prætitulatur, quòd ab Esdra factum plurimi auctores asseruerant, dicentes eum Psalmis omnibus titulos inuidisse, eosq; hæctenus incompósitos, & pro auctoritate, à temporis diuersitate dispersos, in uolumè unum collegisse. Spiritualiter autem populus, qui Babyloniã deserens, post captiuitatē ad Hierusalem festinabat, illos respicit, qui post peccata priora mundi istius confusione damnata, ad Ecclesiam Christi uenire contendunt. quibus auctoritate patrum totus iste Psalmus aptandus est. Populus ille, qui seculi peccata deserens, reuersus est ad Dominum, primo ingressu Psalmi auctorem suum liberatus, agnoscens orationem suam, postulat exaudiri, desinens solum beatu esse, qui ad eius meruerit atria peruenire. Secunda sectione spem dicit Dominum omnium finium esse terrarū diuersas laudes, ipsius potentiam allegorica comparatione describens, sanctosq; eius hymnica in ipsum exultatione gaudere.

COMMENTARIVS.

A decet hymnus Deus in Syon. In finem Psalmus Dauid canticum Hieremiæ & Aggei & Ezechielis de uerbo peregrinationis, cum inciperet proficisci. Secundum historiã Israeliticus populus de Hierusalem ciuitate sua captiuatus est, & in seruitutem Babylonię deductus, prophetauerat autē sanctus Hieremiã propheta populum post annum septuagesimum de captiuitate redituum, & redificaturū templum Domini, quod destructum erat, & ciuitatem quam deuisam ab hostibus planxerat. factum est tandē iuxta sancti uiri prophetiam, & magna pars populi de captiuitate reueria ciuitatem & templum, quod à Chaldeis destructum erat, restituit. Sed hæc quia in figura contingebant illis, ad nostram autem correctionem scripta sunt ut Aristolus ait, debemus & nos nosse prius captiuitatē nostram, & deinde liberationem. Debemus cognoscere Babyloniã, in qua captiui sumus: & Hierusalem, ad Bedæ tom. 8.

quam suspiramus secundum literam. hæc duæ ciuitates erant, Babylonia scilicet in Hierosolyma, & Hierusalem figuram gerebat cuiusdam æternæ ciuitatis. Sed postquam euidentius prædicari cepit quæ significabatur, neglecta est quæ significabat, & reiecta est quæ umbra erat. Propterea etiam modo templum in ea non est, quod constructum erat in figuram illius ueri templi, de quodictum est: Soluite templum hoc dicit, &c. Quia ueniente ueritate recessit umbra. Sed tamen adhuc in quadam captiuitate sumus, quia dum in hoc corpore sumus, peregrinamur à Domino. harum duarum ciuitatum nomina etiam secundum interpretationem sunt noranda. Hierusalem namq; uisio pacis interpretatur, Babylon uerò confusio. Intendamus confusionis ciuitatem, ut intelligamus pacis uisionem. Harum duarū ciues ciuitatum ab exordio humani generis in simul currunt permixti, in fine uero separandi. Inde etiam nunc distinguuntur ciues Babyloniæ, & ciues Hierosolymæ. has duas ciuitates duo faciunt amores. Hierusalē quod facit amor Dei, Babylonem uero amor mundi. Interroget se quisque qui amat, & inueniet unde ciuis sit Dei. Si est ciuis Babyloniæ, extirpet cupiditatem, & plantet charitatem: si uero ciuis est Hierosolymæ, toleret captiuitatem, speret liberationem. Sub hac figura captiuitatis, & liberationis Psalmus iste cantatur, in cuius titulo sunt duo hi Prophete Hieremiã & Aggeus, & cantant cum inciperent exire. Incipit aliquis de Babylonia exire, cum incipit amare. Multi enim laetenter exeunt. Exitur autem inde non pedibus, sed affectionibus. Exitur si qui prius confusi erant, cupiditatem distinguantur charitate. Distincti enim non sunt confusi. Et quamuis corporaliter sint permixti sancto desiderio, tamen sunt distincti. Et si enim propter corporalem præsentiam nondum exierunt, secundum tamē mentis affectionem iam exire ceperunt. Audiamus ergo & cantemus, & desideremus cuius ciues sumus. Audiamus inquam & quæ gaudia nobis cantantur, & quomodo in nobis amor nostræ ciuitatis reformatur, quam diurna peregrinatione oblitus sumus. Rex etenim noster mittit nobis sacras scripturas quasi quasdam epistolas, in quibus informetur in nobis amor redeundi. hortatur autem nos, ut dicatur breuiter Psalmus iste, ut attendamus peregrinationis miserias atq; laborem, & sic semper suspiremus ad patriam plenariam, atq; æterna felicitate fruuentem. Attendendum uero quod Hieremiã excelsus uel altus interpretatur: & designantur per eum homines hæc infima contēnētes, & alta, id est cœlestia appetentes. Aggeus uero solennis siue festiuis interpretatur: & significat homines ad eodē pronēctos, ut iam quietem non quærant, nisi tantum illic ubi gaudia sunt sine fine, & festiuitas est sine intermissione. Ezechiel quoq; memoria Dei interpretatur, quod ideo additum est: quia quidam libri non Aggeum habent, sed Ezechiel. Titulus sic exponitur: Hęc uerba referuntur in finem, quæ sunt Psalmus Dauid, id est fidelium, & determinat uterq; & quid sit Psalmus, & quorum sit: dicens quia est canticum, id est exultatiuus hymnus Hieremiæ & Aggei, id est illorū duorum fidelium, quia per duos Prophetas significantur. Et est canarus de uerbo, id est de cognitione peregrinationis. quia enim cognouerunt exilij amaritudinem, sitiunt ad patriæ dulcedinem, & ideo cantant, exhortantur alios ut idem attendant & idem sitiant. Tunc dico canarus, cum inciperent proficisci non illi Prophete, sed significati ab eis. Statim enim cum aliquis de Babylonia ire incipit, & dulcedinem patriæ sentit, sic orare, sic hymnare ei conuenit: O Deus hymnus in Babylonia, non decet te, id est non decenter hymnabit tibi à Babylonijs: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. sed hymnus decet te in Syon, id est decenter hymnabit tibi ab his qui sunt in Syon, id est in præsentia spe culatione. & eadē integrè reddetur tibi uotum ab eis dem

eiſdem in Hiernſalem: quia qui nunc exultat Iacob in proficifcendo, lætabitur Iſrael in perueniendo. Vel ſi patres ſequamur, utrumque ſcilicet Syon & Hieruſalem ad idem referemus: O Deus in Babylone organa ſuſpenſa habuimus, nec tibi hymniuius: quia hymnus Babyloniſ non decet te. In Syon uero ſupercelefti, ubi uera ſpeculatio eſt, deceter tibi hymnitus, quia nullum illic impedimētum, in qua quiddam magnū nobis promittitur, ſcilicet auctor pulcherrimæ ciuitatis illius uidendus. In qua quoque ſi non corpore ſumus, tamen mente ſumus: quia ut ait Apoſtolus, Noſtra conuerſatio in cœlis eſt. & ſi hic corpore inter Babyloniſ ambulamus, nō tamen ſecundum carnem militamus: & ſicut illic mente ſumus, ita etiam illic iā mente hymniuius. In Syon inquam tibi Deus deceter hymnitus, & in Hieruſalem, id eſt in eadem Syon, ubi perueniemus ad uiſionem, uotum quidem nunc ſit integrè tibi reddetur: quia perfectum tibi tunc erimus ſacrificium, quando ignis flagrantiffimè charitatis nos totos arripit in uſum ſuum.

Exaudi orationem meam.] Et ut ego ueniam & uoſ reddam, ideo Deus exaudi orationē meā, dando mihi perſeuerantiā contra carnales cōcupiſcentias nos diſtrahentes, contra quas nō cōſentiendo certamus, quamdiu in hac uita ſumus. Exaudi dico, ut ueniam, ſicut uotum reddam: quia neceſſarium quidem eſt ut ueniam. Nam omnis caro ueniet, Chriſtus enim primitias carnis de utero uirginis aſſumpſit, & primitiis aſſumptis neceſſe eſt cætera ſequantur. Et ideo omnis generis caro, ſcilicet ſerui domini, docti indocti, ſenes pueri ueniet quidem ad iudiciū: quia omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, ſed non omnes uenient ad te, ſcilicet ut tibi incorporētur, quia quidam ueniunt damnandi. Et ideo exaudi me, ut ueniam & uoſ reddam, id eſt ueniā ſaluandus, non damnādus.

Verba iniquorum.] Ideo neceſſe eſt ut exaudias, quia uerba iniquorum, id eſt Babyloniſ præualuerunt ſuper nos, neceſſe eſt, ut in qua ciuitate aliquis natiſcat, diſcat & linguam & mores gentis: ſic & nos cōuerſando inter Babyloniſ & eorū uanitatē, id eſt terrena amare didicimus: & quidam etiam eorum mendacium didicerunt, quia creaturā creatori præpoſuerunt. Et ita uerba eorum, id eſt praua doctrina Babyloniſ præualuit nobis, quia cōſenſimus: & ſuper nos, quia in pluribus, & tamen nō oppreſſerunt, quia tu Deus pater propitiaberis, id eſt per propitiatorē tuū propitiuſ eris peccatis noſtris, quia etiam impietatiſ. Hęc uerba ſatis offendit, ad quem pertineat hęc propitiatio. Solent enim talia dici ſacerdotibus, quia ſacrificiis & orationibus Deum faciunt nobis propitiū, ſcilicet ut inuenias eum cognōſcētum, & ueniā dantem. Sic & Deus pater miſit filium ſuum, qui pro nobis obtulit quod à nobis accepit. Ipſe ſacerdos & hoſtia, ipſe oblator & oblatio, & per hunc propitiatorē noſtri miſereretur.

Beatus quem elegiſti.] Propitiaberis inquam nobis per propitiatorē tuū, qui electuſ à uerbo tuo, & aſſumptus ſpecialiter eſt beatus. Et omnis etiam quem tu eligiſti iam diſpoſitione, per illum & aſſumpſiſti ad incorporādum, eſt beatus: quia habitabit tandem, id eſt manſorius erit in atrijs tuis ſuperceleftibus. Atria enim aliquādo p præſenti Eccleſia accipiuntur, aliquādo etiam atria quia ſolent ornari pro cœleſti habitatione, quæ ornatiſſima eſt, ut hic ponuntur.

Replebimur in bonis.] Quasi dicat: Interim autem quid? ſcilicet replebimur in bonis domus tuæ, deberet dicere: ſed quia ille unus de quo loquitur eſt multi, inter quos ipſe eſt, ideo dicit, Replebimur in bonis non Babyloniæ, quæ ſunt aurum, argentum, gemmæ & cætera pertinentia ad uanitatē, ſed in bonis domus tuæ. Domum & templum accipit hic uel ſuperceleftem habitationem, quam & atrium uocauit. Cuius bona ſunt, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, uel etiam domum uocat ad ſimilitudinē ho-

minem Dominicum. Deus enim erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians. Et exponit quæ ſint bona illius domus, ſcilicet ſanctitas & æquitas: quia templum tuum uel ſupernum habitaculum uel illud templum, quod de ſe dixit: Soluite templum hoc, &c. eſt ſanctum, id eſt ſanctitate plenum, & eſt mirabile non in auro, non in argento & ſimilibus, ſed in æquitate: & pertinet ſanctitas ad religionem, æquitas uero ad iuſtitiam. Exaudi nos, quafi dicat: Et eſt conuerſio ad Chriſtum: Et ut repleamur, ideo tu Deus ſalutaris noſter, id eſt qui teipſum dediſti ut nos ſaluares, exaudi nos, tu dico qui eſ ſpes omnium ſinium, id eſt in quo per fidem ſperant poſiti in omnibus ſinib. terræ: & ſi non ubique oēs, & poſiti in mari, id eſt in inſula maris quantumcunque longè, uel aliter: Es ſpes omnium ſinium terræ, id eſt omnium illorum maximè, qui ſe fecerunt ſines terræ, & etiam illorum qui ſunt in mari, id eſt qui adhuc hærent mundo, qui designantur per mare, & ideo ſunt longè. Nullum enim tam peruerſum genus eſt malorum, de quo aliqui non cōuertantur, & credentes ſperent.

Præparans montes.] Quasi dicat: Per quod eſ ſpes omnium illorum? Per hoc ſcilicet, quia præparas montes, id eſt quia paras quosdam montes, quosdā præ alijs montibus. Mōtes ſunt ſublimes in terrenis, quos Dominus parat duobus de cauſis: ſcilicet ut per eos uel boni exerceantur, uel ut ab eis ſuſtententur. Præ his montibus parauit etiam quosdam digniores mōtes, illos ſcilicet quos ſol oriens prius illuſtrauit, & per eos in conualles relinxit, id eſt Apoſtolos, per hoc factum eſt ut omnes ſines terræ in eo ſperarent. Et inde dicit, præparans montes in uirtute tua non in ſua infirmitate. Ex te enim fortes, ex te debiles, ad quod faciendum potens fuiſti, quia accinſtus es potentia. Alius eſt qui cingitur, alius à quo cingitur. Ita & hic homo accingitur, & à potentia diuina, id eſt à uerbo perſonaliter ſibi iuſto accingitur: tu dico qui per hos montes conturbas profundū maris: id eſt adeo grauiter, quod etiam ab ipſo fundo commoueas mare.

Mare uocat terrenos & ſeculares homines amaros uanitate, turbulentos procellis, prauis & peruerſis cupi ditatibus ſe inuicem ut piſces deuorantes: profundū uero eſt cor eorum, & quicquid ab intimo conturbatur, grauius conturbatur. Sic & Dominus præconantibus Apoſtolis conturbauit terrenos de gentibus, adeo ut cor eorum à quo proceſſit omnis perſecutio illa, quam lingua uel manu exercuerunt in ſanctos, ita concuteret ut exinaniretur, quo plenum erat, id eſt iniquitate, & impleteretur quo uacuum erat, id eſt æquitate. Et hoc eſt quod dicit, Qui conturbas profundum maris, & conturbando illud, conturbas etiam ſonitum fluctuum, id eſt ſonantes fluctus eius maris, hoc eſt facis ceſſare ualidas & minantes eorum contradictiones. Quomodo hoc facis? per hoc ſcilicet, quia gentes præconantibus Apoſtolis turbabuntur prius per peccatorum conſcientiam, & dein de timebunt, id eſt ualde obſtupeſcent etiam illi qui habitant terminos, id eſt ſines terræ, uel qui inhabitato ſe ipſos faciunt ſines terræ à ſignis, id eſt propter miracula uiſa.

Signis dico tuis, id eſt à te factis non ab alijs. Iuxta illud: Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Et hoc modo delectabis, id eſt delectabiles non laborioſos facies eis exitus marutini: & exitus ueſper, id eſt cōtempus mundanæ proſperitatis & aduerſitatis. Ut ſi forte aliquis potens uolens te ad iniuſtitiam aliquam impellere, aliquid terrenum lucrum magnum tibi offert, ſed tu econtra attende Dominum dicentem tibi: Quam commutationem dabit homo pro anima ſua? aut quid prodeſt homini ſi totum mundum lucretur, animæ uero detrimentum patiatur? Et irem: Ego bonum tuum, ego diuitiæ tuæ, nō mundus: ego promitto æterna, mundus tranſitoria. Et attendendo hæc & ſimilia, non erit tibi graue, ſed delectabile lucrum illud contemneret.

ſiue-

si uero ille uidens promissa nihil ualere, minis & pœnis aliquibus teneat te uincere, atque de hoc in corde tuo: Dominus meus præcipit mihi, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Et etiam securitatem de corpore promittit mihi dicens, Et capillus de capite nostro non peribit. Quare hunc non formidabo? Quid enim poterit mihi facere iste, quod Dominus meus prior non passus sit? Artē de etiam multa similia, & sic delectabilis erit tibi aduersitas, quam ille minatur contemnere. Designatur autem per matutinum prosperitas, propter lucis læritiam: per uesperum uero aduersitas, propter noctis tristitiam.

Visitasti terram & inebriasti. Hoc inquam, modo delectabilem facies eis matutino cōtempum, & uesperum: quia uisitasti iam dispositione per gratiam terram, id est gentiles terræ inhærentes: & inebriasti eam, id est compluisti eam uerbo doctrinæ, ad eod quod inebriasti eam præclaro calice tuo. Ebrietas felix, facietas salutaris: que quanto copiosius sumitur, tanto magis sobrietatem mentis donare dignatur. Et multiplicasti locupletare eam, id est multipliciter in spiritibus donis locupletasti eam: quia alij data est scientia linguarum, alij gratia sanitatum, alij discretio spirituum, &c.

Flumen Dei repletum est aquis. Quasi dicat: Per quod inebriasti, per quod eam locupletasti? per flumen scilicet, id est per priorē populum de Iudæis credulum, à quo uelut à flumine riuus doctrinæ in alios perfluxerunt. Quod flumen repletum est aquis Dei, non de mergentibus, sed reficientibus, id est doctrinis spiritualibus à Deo patre datis. Sed licet per flumen dicam hoc factum, tamen non flumen, sed tu parasti cibum, id est reficientem doctrinam illorum qui per terram designantur. Tu dico parasti, quoniam præparatio eius est ista, id est per te solum fit, quia fit per gratiam quam nemo potest dare præter te solum.

Riuos eius inebria. Quasi dicat: Bonis principijs Domine bonos exitus iunge, scilicet inebria riuos eius terræ. Riuus proprie sulci sunt in terra, quibus aqua manat. Hic autem per riuos intellige capaces ualidæ doctrinæ. Et est dicere: Scindatur Domine duritia cordis eorum uomere uerbi tui, ut fiant in eis riuus, per quos aquæ uitæ ad alios defluant: & hoc modo multiplicata genimina, id est generationes eius terræ, scilicet ut per quosdam credentes alij credentes fiant, & per illos alij ut sic numerus fidelium augeatur: & uere ita facias, scilicet riuos eius inebriabis, quia etiā germinans, id est quisquis credere nunc incipiens lætabitur in stillicidijs eius fluminis, scilicet riuos eius inebriantis: per stillicidia autem læteam doctrinam, aptam scilicet prauis accipe: de qua Apostolus: Non potui uobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus, & quasi paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam. Sicut enim aliquis plantaria sua rigans, quibusdam scilicet quæ iam radices fuerunt riuos inducit, alijs tantum stillando humorem infundit: sic Deus minores credentes lacte nutrit, maiores uero quasi pane uel ualida doctrina pascit. Potest etiam ita legi iste uersus, ut eius semper ad flumen referatur, & ut partes eius fluminis riuus & germinas accipiantur, & per riuos intelligantur, ut in alia sententia capiores: per germinatē uero, minus capaces, in quos doctrina adhuc ab alijs instillatur.

Benedices coronæ anni benignitatis tue. Itud quomodo cunquē illud uarietur, eodem modo benedices, id est augmentum dabis coronæ, id est gloriæ anni benignitatis, id est fertilitatis tuæ. Cum dicit coronam, intellige uictoriæ gloriam. Coronabantur enim uictores ad gloriam, & ideo corona ponitur pro gloria: benignus uero est annus, fertilis annus. Incepit autem iste fertilis annus, de quo agitur in secunda seminatione. Duæ enim factæ sunt seminationes. Primum seminauerunt prophætæ in folijs Iudæis, quod

Bedæ tom. 8.

Apostoli messuerunt, quia per doctrinam Prophetarum sancti Apostoli instructi sunt. Unde dictum est, Alij laborauerunt, alij messuerunt. Deinde autem illud idem semen purificatum secundo seminarum est in omnes gentes ab Apostolis, super quod inimicus homo zizania seminauit, quia multos hæreticas doctrinas diabolus superinduxit. Et in hac secunda seminatione cepit annus fertilitatis illius, de qua dictum est: Lærare sterilis quæ non parit, & cætera duratur usque in finem seculi: Benedices inquam, & te benedicente campi tui, id est humiles tui, id est credentes replebuntur uerbo, id est omni uirtutum plenitudine. Et hoc respicit ad humiles de Iudæis. Pinguefcet speciosa deserti, id est corda gentilitatis prius inqualida sentibus peccatorum, modo facta speciosa ornamento uirtutum, pinguefcet in bonis operibus: & ideo colles, id est prælati eorum accingentur exultatione, id est plenariam habebunt exultationem, profectus enim subditorum magnum gaudium est prælatorum. Et non solum colles, id est prælati inferiores, sed etiam arietes duces ouium, & alios in fide generantes, & ideo utroque cornu ferientes, id est supremi principes Ecclesiæ. Ut sancti Apostoli & eorum successores & Euangelistæ induci sunt exultatione, id est plenariam iam habuerunt & habebunt exultationem: & hoc ideo, quia ualles, id est humiliores tandem his de illis abundabunt non hordeo hispidio, id est carnali doctrina, sed frumento delectabili, id est doctrina spirituali. Quanto enim aliquis humilior, tanto in spiritualibus sublimior: Et clamabunt, id est omnem intentionem suam ad Deum dirigent & subditi & prælati. Et uere clamabunt, quia dicent hymnum scilicet, Te decet hymnus Deus in Syō. Non enim est clamare, nisi sit hymnum dicere.

IN PSALMV M LXV.
ARGVMENTVM.

ET hic reditum populi designat uerum ex persona illorum loquens, qui inter eos merita celsiores cum superius carmen totius populi preces & uota contineat. Aliter uox Astrologorum ad populum.

IN FINEM CANTICVM
Psalmi resurrectionis.

EXPLANATIO.

Aptus est titulus Letitiam Domini resurrectionis non solum Iudæis, sed & gentibus insinuans. Contra persuasiones Iudæorum, qui se dicebant solos ad beatam uitam præ omnibus pertinere, mater Ecclesiæ spem generalis resurrectionis interpositis tribus diapsalmatibus læta decantat. Primo ordine hortans uniuersitatem ut de Domini resurrectione cōgaudeat, quæ cunctis erat fidelibus æterna premia præstatura. Secundo ordine imitat omnes, ut ueniant ad Dei opera cōsideranda, quatenus una credulitas iungat, quos unum premium expectant. Tertio iterum monet gentes, ut Dominum benedicant, quoniam licet diuersis probet tribulationibus, tamen ad requiem suæ miserationis adducit. Quarto ordine iterum imitat uniuersitatem ut cum monita exemplo liberationis suæ amplius cōsidat in Domino, benedicens eum, quoniam orationem eius exaudire dignatus est.

COMMENTARIUS.

Iubilate Deo omnis terra.] In fine Psal-
mus David cantici resurrectionis.
Hæc uerba referuntur in finem, quæ
sunt Psalmus David, id est Abraham,
Moysi, & aliorum de priori populo
fidelium, attendentium per Euange-
licam gratiam & spem resurrectionis cõmunem gen-
tium & Iudæorum concorporationem futuram: Psal-
mus dico qui est cantici, id est lætitiæ non cuiuslibet,
sed resurrectionis indeficientis. Quæ enim maior læ-
titiâ, quâ cui nulla interuenit tristitiâ? Agit enim Psal-
mus iste de resurrectione, facta iam in capite futura in
corpore: quia quicquid præcessit in capite, sequitur &
in corpore. & hæc est spes nostra. Ad hoc enim credi-
mus, ad hoc duramus, ad hoc perseveramus in tanta
malignitate huius seculi, consolantes nos spe, ante-
quam spes fiat res. Spes autem erit res, cum & nos re-
surgemus, & in coelestem habitum mutati æquales
angelis erimus. hanc spem Iudæi sibi promissam tene-
bant, & de bonis & quasi iustis operibus multum glo-
riabantur, quod legem acceperant, secundum quâ ui-
uendo & temporalia bona acciperent, & talia in futu-
ro sperabant, de qualibet hic gaudebant. Ideo etiam
Saducæis resurrectionem non credentibus responde-
re non poterunt. Si enim talia in resurrectione non
sperarent, in questione Saducæorum non deficerent.
Dominus autem promittens angelorum & qualitatē,
non carnis humanæ corruptionem, quæstionem solu-
it, & ait: Erratis nescientes scripturas neque uirtutem
Dei, in resurrectione neque nubent neque nubentur, neque
incipiunt mori, sed æquales erunt angelis Dei. nec que-
runtur successores, ubi non erunt decessores. Er quia
Iudæi hanc spem promissam sibi tenebant, ideo se so-
los ad beatam uitam resurrectionis putabant, propter
opus legis & iustificationem scripturarum, quas ipsi
foli habebant, Gentes uero non habebant. Quapro-
pter Psalmus iste agit contra presumptionē & super-
biam eorum, pro fide gentium ad eandem spem resur-
rectionis uocaturum: & quia de immensa & ineffabi-
li lætitiâ Psalmus iste agit, ideo à iubilatione sic inci-
pit: Omnis terra, id est non solum Iudæi, sed & nos ge-
tiles per omnem terram diffusi. Iubilare, id est erupi-
re in uocem gaudiorum, si non sufficitis in uoce uer-
borum: & hoc Deo, id est ad laudem Dei, qui nos etiã
ad spem resurrectionis uocauit. Attende quomodo
commendat uniuersitatem Ecclesiæ, cum dicit: Iubi-
late omnis terra. Qui enim uult in parte esse, ut Aphri-
cani uoluerunt, ille non uult iubilare, sed ululare. Et
quasi dicat: Si iubilatis interioribus, ut Deus audiat psal-
mum dicite, id est bene operamini exterius, ut proximus
uideat, & exemplum accipiat: & hoc non ad lau-
dem uestram, sed nomini eius glorificando, ne sitis de
illis qui uoluerunt suam iustitiã, & iustitię Dei subdi-
ti nõ esse. Et hoc modo iubilando, scilicet psallendo,
date & anima & corpore gloriã laudi eius, id est glo-
riofam laudem non nobis, sed ei, id est Deo à quo ha-
betis quicquid boni habetis.

Dicite Deo.] Alia positio est, & est dicere: Dicite ut in-
telligaris, & in re ostendatis Deo, id est ad laudem
Dei: Domine quam terribilia sunt opera tua, id est
quanto terrori habenda sunt opera tua. Unde terribi-
lia? scilicet quia ex parte contigit cæcitas in Israel, sci-
licet ut plenitudo gentium intraret. Gaudete ergo ge-
tes sic, ut contremiscatis. Attende ramos fractos pro-
pter elationem, & oleastrum infernum propter boni-
tatem, & facti participes pinguedinis oliuæ nolite su-
perbi. Rami fracti sunt propter infidelitatem, tu au-
tem fide ista, noli altum sapere, sed time. Si enim natu-
ralibus ramis non pepercit, nec tibi parceret. Potens e-
nim Deus est illos iterum inferere. Quod etiam factum
est ita. Resurrexit Dominus, multi crediderunt in eum.
Et qui ante non cognouerant dum crucifigerent eum,

crediderunt & cognouerunt. Donatus est sanguis Do-
mini homicidis, ut non dicam Deicidis: & sanguinẽ
quem per sequitiam fuderunt, per gratiam biberunt.
Dicite etiam Deo sic, ut intelligaris: Domine inimici
tui Iudæi mentiuntur tibi, id est ad tuam gloriam. Nã
mententur in multitudine uirtutis tuę, id est ut multa
potentia tua appareat. Aliter enim in hoc mendacio
fuit, quam in alijs esse solet. Alia enim mendacia de-
primere solent. Mendacium autem Iudæorum cõtra
Dominum non fuit ad depressionem, sed ad magnam
uirtutis eius exaltationem. Ad hoc enim mētiuntur
ut crucifigeretur, crucifixus est, mortuus est & resurre-
xit. In quo potentia eius potissimum effulsit. Maius
enim fuit mortuum resurgere, quam non mori. Et a-
lia signa quæ fecit, operatus est etiam per suos: istud
uero specialiter per seipsum tantum, & ideo maximũ
est aliorum omnium. Quod etiam ipse Dominus o-
stendit dicens: Generatio mala & adultera signũ quæ-
rit, & signum nõ dabitur ei nisi signum Ionæ Prophe-
tæ. Quia sicut Iona fuit in ventre ceti tribus dieb. &
tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terrę.
Et ita cum interrogaret eum, Quod signũ dabis no-
bis, quia hæc facis? Respondit, Soluite templum hoc,
& cætera. Et in hoc mētiuntur ei, quia imposterunt
ei: quia quod dixerat, Soluite templum hoc. Quod &
mendacium fuit, quantum ad illos: quia hoc non di-
xerat, & tamen uerum fuit: quia ipse Christus uerẽ il-
lud soluit: nam & ipse se tradidit, & Deus pater eum
tradidit, & Iudas eum tradidit. Iudas quidem magi-
strum prodidit auaritia, Christus uero dedit se ex gra-
tia. Iudas accepit præmium nequitia, Christus uero
laudem habet gratia. In hoc quoque eodem mētiuntur
sunt ei, quando falsos testes, qui eum resurrexisse ne-
garent, conduxerunt: auctus est numerus mentien-
tium, ut augetur merces credentiũ. Resurgens Do-
minus discipulis apparuit, nõ inimicis: crucifixus au-
tem apparuit omnibus. Resurgens uero Dominus so-
lis fidelibus, ut qui uellent crederent, & spem resurre-
ctionis haberent. Potest & aliter iste uersus exponi:
ut dicatur, Dicite Deo ut intelligaris: Domine quam
terribilia sunt opera tua, id est quanto terrori debet
esse omnibus hominibus, maximẽ uero ingratis ope-
ra tua. Quæ opera? hæc scilicet, quod rex angelorum
factus est unus mortaliũ. Et qui inuisibilis est in suis,
uisibilis factus est in nostris, & incõprehensibilis uo-
luit comprehendij, & cætera talia. Hæc inquam ope-
ra tua uere sunt terribilia. Sed tamẽ inimici tui Iudæi
mentiuntur in multitudine uirtutis tuę, id est in signis
illis, per quæ ostenditur multa potentia tua: quia di-
xerunt, In Beelzebub principe dæmoniorum eicit
dæmonia & multa similia. quod tamen erit tibi, id est
ad gloriam tuam, quia cognoscetur eorũ falsitas: quæ
quanto magis fuerit intentã, tanto pollentior erit
tua gloria.

Omnis terra.] Inimici quidẽ mentiuntur de te, non
uenerantur te, & ideo Domine omnis terra, id est
gentium terrenitas conuersa adoret te, id est ueneret
te in mente, & psallat tibi ore, & psalmum dicat
in opere. & hoc non ad laudem suam, sed nomini tuo
glorificando.

Venite & uidete.] Ostendit quomodo debeant ado-
rare & psallere Domino. Venite uos gentes consten-
tes, relinquire illos mentientes, & uidete sicut uiden-
da sunt opera, scilicet Dei, ut credatis opera Dei, qui
est terribilis in cõsilijs habitis super filios hominum.
Filius enim hominis terribilis est in cõsilijs super fi-
lios hominum, quia illi machinati sunt acerbã & frau-
dulenta cõsilia, scilicet ipsum crucifigendi & interfi-
cendi: ipse uero excecandi & saluandi. Humiles qui-
dem saluandi, superbos excecandi. Et ad hoc excecandi,
ut excecati humiliarentur, humiliati confiteretur,
cõfiteres saluarent. Vel aliter, Terribilis est in cõsilijs
super filios hominũ: quia cõsiliũ q. illi machinati sunt
ad unius mortẽ, hoc ipse cõuertit ad multorũ salutẽ.

Qui-

Qui conuertit mare in aridam: in flumine pertransibit pedes: ibi letabimur in ipso. Videte inquam opera Dei. Quæ uero sunt opera illa? Hæc scilicet, quod ipse conuertit mare, id est illos qui prius erant amaricantes falsitate, & turbulenti prauis cupiditatibus, & per detractio nem facti uelut pisces se inuicem comedentes, conuertit in aridam terram, id est fecit arabilem terram, & siccantem dulcis aquæ, id est sanæ doctrinæ: ut dicant, Anima mea sicut terra sine aqua stituit ad te Domine. Et illi qui prius erant mare positi in flumine, pertransibunt pede. Flumen est mortalis uita nostra, quæ nulla stabilitate iugit, sed semp in fluxu est. In hoc flumen peruenimus equitandò, id est superbiendo & præuaricando in primo parente: pertransire uero hoc flumen non poterimus, nisi pœnitendo, id est nisi nos humiliando. Est enim nobis data spes cuiusdã resurrectionis, in qua nec in anima erit aliquid culpabile nec in corpore aliquid mutabile. Sed ad hæc peruenire non poterimus, nisi illi animas nostras humiliemus, & illum imitemur qui dixit: Gaudete quia ego uici mundum. Potest autem hunc aliquis fluuii sibi & perturbare & linire. Si enim misera anima rapetur cupiditatibus, quanto magis rapitur, tanto magis & flumen perturbat, & se in ipsum præcipitat. Stet ergo misera anima uel in litore, uel saltem in flumine, nec raptetur fluctibus cupiditatis prauæ, & se humiliet ut quandoque ualeat enatare. & hoc est q, dicit: Qui prius erant mare positi in flumine per elationem pertransibunt flumen pede, id est per humilitatem, & ibi, id est in transitu letabimur non in nobis, sed in ipso, per nos enim contristati sumus, quia per superbiam nostram lapsi sumus: in ipso uero letabimur, quia per ipsum uero resurgemus. In ipso dicit, Quia & si ad tempus est humiliatus ex infirmitate nostra, tamen dominatur non per aliud, sicut multi dominantur per milites suos, sed in propria uirtute sua dominatur dominatione eunte in æternum: quia Christus resurgens a mortuis, iam non amplius moritur. Ne hanc gratiam scilicet transitum supra dictum, solis Iudæis concessit, qui tantum precium dedit, id est qui se ipsum obtulit: sed etiam oculi eius respiciunt super gentes, id est misericorditer respexit gentes, quia concessit eis eandem gratiam, spem scilicet resurrectionis. Quare qui exasperat, id est Iudæi qui inuident hanc gratiam gentibus, & in hoc sibi Deum exasperat, id est iratum faciunt dicentes: Quid profuerunt nobis opera legis, aut quid ualuerunt nobis scripta prophetarum? Ecce nobis Euangelium, & gentibus Euangelium. Ecce nobis spes resurrectionis, & gentibus spes resurrectionis, & similia his inquam tales non exaltentur in semetipsis amplius, id est non præsumant de iustitia sua uel de meritis suis: quia lex non est eis iustificatio, sed præuaricatio. Et ideo in se ipsis humilientur recognoscentes se pares gentibus, quia oclussit scriptura omnia sub peccato, ut in illo qui in æternum dominantur, exaltentur. Potest etiam ad gentes hoc referri, ut sic dicatur, Ille inquam misericorditer respexit gentes: illi uero de gentibus qui exasperant eum, permanentes in infidelitate sua, & hanc gratiam uocationis non attendentes non exaltentur amplius in semetipsis, id est non præsumant amplius de magnitudine ingenij, & libertate arbitrij: sed in se infirmetur ut in ipso exaltetur.

Benedicite gentes Deum nostrum, & audiam facite uocem laudis eius. Quia oculi Domini super gentes respiciunt, ergo gentes benedicite Deum, uel etiam ita simpliciter continuari potest, Venite inquam gentes, & benedicite Deum, id est bona opera facite: quæ uideres alij glorificent Deum patre uestrum qui in cœlis est. Deum dico uestrum, id est qui Deus est non Iudæorum tantum, sed etiam gentium, hoc ideo priores illi perfecti, qui hic loquuntur, dicunt: ut per hoc doceant se uidisse per spiritum sanctum gentes, sicut Iudæos uocandas ad gratiam. Benedicite inquam, & fa

Bedæ rom. 8.

cite audiam uocem laudis eius, id est facite humiliatio uos in omnibus, ut alij audiant, id est in religant, qua uoce uos laudatis Deum. Hęc enim uox est, qua uerè laudetur Deus, ut nihil sibi aliquis attribuat nec de se præsumat: sed omnia ad Deum referat dicens, Gratia Dei id sum quod sum.

Qui posuit animam meam ad uitam: et non dedit in commotionem pedes meos. Benedicite inquam gentes Deum, Deum dico, qui & nos & Iudæos, qui per nos iustificari ex lege non poteramus, sicut & uos iustificauit. Quod equipollenter intelligi datur cum dicit, Deum dico qui animam meam ereptam ad mortem posuit, id est humiliauit ad ueram uitam, & perseverantiam etiam mihi dedit, id est stabilem me fecit: quia nõ dedit pedes meos interiores, id est affectiones meas in commotionem, id est in aliquid q, uerè motus posuit dici, ita ut commoueret, id est ut sic moueret interius, ut etiam moueret exterius perducendo illi ad actum.

Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Quasi dicat: Vnde in te commotio? Ideo scilicet, quoniam multas patimur tērationes & tribulationes. Quare pateris? Quoniam tu Deus probasti nos, id est in probationē duxisti nos, & quomodo probauerit ostendit, scilicet examinasti nos igne, id est feruentissima tribulatione, & hoc ita sicut examinatur argentum. Quasi dicat: Ignisti nos, sed nõ incinerasti nos. Ignisti nos nõ ut absumeres, sed ut purgares. Argentum examinatur, non ut absumatur, sed ut purgetur. Potest & alia similitudo iam alibi dicta, ab argento examinato trahi. Sicut enim argentum examinatum, tunc non dissilit, sed in longum & in latum crescit: ita qui perfectè tribulationis igne, pro fide recocti sunt, tunc ab inimicis nõ dissiliunt, id est in charitate non deficiunt, sed charitas eorum in latum extenditur: quia etiam usq; inimicos portrigitur, in longum etiam per perseverantiam ducitur.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro. Ostendit per partes probationem. Quasi dicat: Verè examinasti nos, quia hoc & hoc modo induxisti inquam nos in laqueum, id est in catenas & in carcerē & in similia, quibus caro quidem uinceretur, anima uero absorberetur: & quibus non irretiremur, sed expediremur, & posuisti tribulationes in dorso nostro, id est fecisti nos incudē omnium tribulationum. Male enim erecti eramus, sed tu nos incuruasti, ut incuruati bene erigeremur. Præterea imposuisti homines super capita nostra, id est tantam potestatem hominibus prauis, id est tyrannis super nos dedisti, ut etiam capitalem de nobis darent sententiam. Tolerauimus enim superiores, quos nouimus nobis peiores. Et hoc modo transiuimus per ignem ad uersitatis & tribulationis illæsi, quia non fregit nos aduersitas: & sic etiam per aquam transiuimus illæsi, id est per prosperitatem, quia non nos extulit prosperitas. non enim est tutum per aquam transire, quia facile soluit prosperitate, nisi prius induruerit in tēgre in tribulationis fornace. Testa namque nisi prius consolidetur, præ calore in aquam missa diffluit. Transiuimus inquam per ignem & aquam, & tu eduxisti ab igne & aqua illæso: & eduxisti nos in refrigerium, id est ut refrigeratam habeamus conscientiam. Gloria enim nostra hęc est, testimonium conscientie nostræ: & ab hoc refrigerio duces nos in feruentissimū ignem, quia ego introibo in domum tuam supercelestem ens in holocaustis, quia totus accedat igne flagrantissima charitatis, ut sim Deo holocaustum. Holocaustum enim interpretatur totum incensum: & deberet dicere, Introibo in domū tuā in holocausto. Sed quia iste unus q, hic loquitur, est in multis, ideo dicit, Introibo in holocaustis, q, quiq; erit tibi holocaustum, & ibi reddā tibi Deo uota mea, i. quæ æquū ut tibi reddā, scilicet hymnū laudis, iuxta illud: Cuiq; omni militia cœlestis exercitus hymnū glorie tue canimus. f. d. Vota d. quæ labia mea interiora, id est labia cordis,

dis, quia tibi loquor, distinxerunt ab exterioribus uotis, tibi esse offerenda. Et quæ etiam os meum exterius locutum est in tribulatione, quia nec tribulatio potuit mihi hic uota illa, id est laudem tuam extorquere. Ille Deum laudat in tribulatione, quem non frangit tribulatio, sed semper dicit eum beato Iob citharædo oprimo: Dominus dedit, Dominus abstulit. Sit nomen Dñi benedictum. Ideo autem dicit, In tribulatione mea, quia tribulatio utilis est & necessaria, quia facit hominem deuotiorum.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis. Reddam tibi inquam uota, & quæ uota? Scilicet offeram tibi holocausta medullata, id est placencia. Pinguis enim holocausta erant acceptabiliora, scilicet offeram tibi laudem integram, & charitatem intimam, quæ pacenti tibi. & hoc cum incenso arietum, id est per orationem sanctam pro me ab arietibus, id est à sanctis patribus, qui nos in fide genuerunt, & per meam orationem non dissentientem à traditione ipsorum sanctorum patrum: quæ Deo ita est delectabilis, sicut suauis est alicui odor incensu.

Verè enim Deo est gratum, quod quidem probatur ab auctoritate sanctorum patrum non esse dissonum. Offeram inquam holocausta, & offeram tibi boues, id est magistros meos triturantes me. Ethircos, id est in peccatis foetidos offeram tibi, non tantum per se hircos, sed ita ut boues sint eum hircis, id est ut illi qui prius erant hirci à bobus sint triturati, & eis incorporati: quia hoc etiam tibi placet sacrificium, si peccatores hic conuertantur, & bonis concorporentur. Nec te turbet quod dicit, Offeram boues & hircos: quia in illo priori populo qui hic loquitur, quasi unus fuerunt & boues & hirci conuersi. Potest etiam hoc totum de presenti legi, ut sic dicatur: In troibo radem in domum tuam super caelestem, & ut introeam, reddam tibi nunc interim uota mea, illa scilicet quæ labia mea interiora distinxerunt, id est disreuerunt, scilicet ut me accusem, te laudem. Te Dominum dico, me seruum. Te me non indigere, me sine te esse non posse, & similia. Et quæ os meum exterius maxime locutum est in tribulatione, ubi oportet me deuotiorum esse. Tribulatione dicit mea, id est mihi utilis & necessaria. Holocausta mea distinxerunt inquam labia mea, uota tibi reddenda, & hæc distinguendo offeram tibi holocausta mea, id est in tima charitate intrus referta, ut non te tantum amem in superficie, sed in intimo amore, & exterius saginata fide & spe & bona operatione. Pecus enim medullatum & interius medullis est plenum, & exterius saginatum. Et est quasi dicat: Non debet esse uacuum & aridum, quod tuæ maiestati est offerendum. Vacuum quidem à charitate, aridum uero à fide uel à spe. & hoc faciam uel cum incenso arietum, ut prædiximus: uel quia quidam libri habent, Cum incensu: quod significat incendium. Itaque possumus dicere, Offeram tibi holocausta mea cum incensu arietum, id est incendendo & destruendo in melasciuam, quæ per arietem designatur: & offeram tibi boues cum hircis, id est & boues & hircos item cum incensu, id est incendam in me ceruicofirarem & superbiam, quæ per bouem designatur: & incendam in me peccatorum foetorem, qui per hircum designatur. & hæc incensa tibi offeram, quia hoc erit tibi delectabile sacrificium.

Venite & audite, & narrabo omnes qui timeatis Deum: quanta fecit anime meæ. Alia item gentium inuocatio, nec superflua toriens uocari, cum quidam adhuc sint pigri, multo toriens tamen uocari. Quasi dicat: Venite nationes longinquæ, benedicite Deum gentes: uos etiam omnes gentes qui timeatis Deum casto timore, uenite passibus fidei, audite aure audiendi, & narrabo nobis. Non est narrare, nisi prius sit timere. Quid narrabo? Scilicet quanta bona fecit Deus anime meæ, hoc priores de Iudæis, qui in hoc psalmo loquuntur, non inuidentes Euangelicam gratiam & concorpo-

ratione gentibus, ideo eis annunciant ut attentius ad fidem ueniant, & eandem quam & ipsi gratiam accipiant.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Narrabo inquam quanta fecit Deus anime meæ, quia hæc duo mihi maxime fecit, scilicet quod qui prius clamabam ore non meo, iam clamaui ori meo. Er qui prius clamabam ad Iouem scilicet, & ad Saturnum, & ad cætera dæmonia: iam clamo ad ipsum uerum scilicet Deum. Ille non clamar suo ore, qui & si attentè satis agat, non tamen hoc agit pia intentione. Clamar uero ore suo cordi consono aliquis, quando quod exterius agit uel loquitur attentè, ex pia procedit intentione. Et est breuiter dicere: Hæc duo præcipua bona fecit mihi Deus, ut & ad ipsum clamem, & ore meo clamem, id est in tenuissimè clamem. & ideo ad ipsum clamaui, quia eum exaltaui, id est omnibus præposui sub lingua mea, id est in corde meo. Vel quia in eo præcipue exaltaui, quod propter libros quosdam dicitur, qui habent Exaltaui. Cor uero ideo sub lingua esse dicitur, quia quasi quoddam subiectum linguæ est. Prior enim cogitatio, deinde lingua, id est locutio. uel ideo etiam dicitur sub, quia per se non potest patere cogitatio, sed per linguam aperitur.

Iniquitatem si. Verè eum exaltaui sub lingua mea, quia non fuit iniquitas in corde meo: talis dico quæ ego aspicerem, id est quæ mihi placeret. Non enim penitus iniquitatem denegare possumus, quia si dixerimus quoddam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, nec ille in cuius corde est iniquitas, Deum exultat, uel in Deo exultat, uel ubi proximus deprimatur, nunquam Deus exaltatur. Nec duobus dominis possumus seruire, & ideo dicit, Iniquitatem non aspexi in corde meo. Nam quasi dicat, Si aspexi, non Deum exaltaui, & ideo non exaudiet me Dominus: quia autem non aspexi, propterea exaudiuit me Dominus ad ipsum clamantem. Et uerè exaudiuit, quia attendit uoci deprecationis meæ, id est intense deprecationi meæ pro peccatis factæ. Unde benedictus sit Dominus, & reperit unde: quia non amouit orationem meam pro perseverantia factam à se, & misericordiam suam circa utrumque, scilicet circa deprecationem, & circa orationem non amouit à me: quia & peccata remisit, & constantiam dedit.

IN PSALMVM LXVI.
ARGUMENTVM.

HOC quoque carmine reditus populi ex Babilone prædicitur, in quo iisdem uerbis reuerforum alicritas indicatur, quibus ut sacerdores populo benedicerent, lege scriptum est.

IN FINEM, IN HYMNVM
nisi Psalmus cantici Dauid.

EXPLANATIO.

Hymnus & canticum laudationem significant, quæ ut Dominum tantum Christo data monstratur, præmittitur in finem. Post canticum resurrectionis Propheta deprecatur, ut benedicti ad diuinam cognitionem deducantur, ad quam nostram non possunt merita peruenire. Prima ergo parte fidelibus loquens, supplicat ut benedicti cum ipsis mereatur à Domino, quatenus illuminati corde in cunctis gentibus Christum Dominum prædicandum esse cognoscant. Deinde conuersus ad Dominum prophetie spiritum consistendum illi dicit à populis, quia gentes iudicat in æquitate. Tertio eundem uersum repetit, quem superius dixit: hoc in mysteriis adiciens, quia fructum suum terram protulit, & ideo frequentato uerbo postulat nos debere benedici.

COMMENTARIVS.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis.]

Oratio David sancti uiti de primicio populo Patriarche siue Prophete, siue etiam sancti Apostoli, prouidentes per spiritum, sanctum futura esse concorporationem Iudaeorum & gentium, & utriusque comunicandam Euangelicam gratiam, & resurrectionis gloriam: orant in hoc Psalmo, ut per totum orbem illae aliae oues illuminentur uultu Dei super eas, qui in eis propter idolatriam maxime obsecratus fuerat, in unum quiddam aggregentur, & fiant unum ouile, quia est unus pastor. Et hortatur nos non de his qui extra sunt, desperemus, sed semper pro ipsis ut in troeant, & nobiscum intus sint oremus, & ut se qui sic orat imitemur: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis. **D**ns & pater noster uere agricola dicitur, iuxta quod Apostolus testatur dicens: Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis. Ipse colit nos, ut inhabitet nos tanquam aedificium suum, & sic misereatur nostri. Sic etiam nos tanquam agrum suum, tanquam uineam suam, ut multum fructum afferamus, & sic benedicat nobis. Cantemus ergo haec ei tanquam agricolae compluenti nos, dicentes nos non sterili deuotione, non inani uoce, sed ueraci corde: Deus misereatur nostri inhabitando nos, & benedicat nobis ut multum fructum afferamus. Cum Deus nos benedicit uel nos benedicimus Deum, nos egemus: ipse uero nec benedictione nostra augetur, nec maledictione minuitur. Sed qui ei maledicit, ille minuitur: sic & qui ei benedicit, augetur. Et est prior eius benedictio in nobis, consequens uero est, ut nos eum benedicamus. Eius benedictio est quasi pluuia, nostra uero est quasi fructus. Multi autem modis rogant homines ab eo benedici, i. multiplicari. Alij enim in pecunia, alij in potentia: alij in gloria, alij in liberis: alij in agris, alij sic, alij sic. Et haec benedictio datur etiam inimicis. Est uero alia benedictio, quae referatur solis amicis. Illa autem benedictio temporalis comoditas est communis bonis & malis: quia dat & bonis & malis, & auferat bonis & malis. Si enim solis bonis dareretur, putaretur mali Deum tantum esse colendum propter illa bona. Si. n. solis malis darentur, dubitaret infirmi credere, & adhuc minus capaces regni Dei, quia timerent haec temporalia sibi deesse. Item si solis bonis auferretur, i. timor in infirmis esset: si uero solis malis auferretur, putarentur ea uera esse bona, quorum ablatione pleterentur mali: & ideo communiter Deus dat & auferat ea bonis & malis. Bonis quidem dat, ut consolentur ipsos itinerantes: malis uero dat, ut pereos bonos admonerent, alia bona esse eis quaerenda, quae non sint cum malis communia. Cum dat ea bonis, non inde extollantur: & cum auferat, non frangantur, cum dat, habeant ea non ad damnationem, sed ad consolationem. Ille autem qui hic loquitur, qua benedictione ab eo rogat se benedici? Non utique temporalis, quam non pro magno habet, sed illa alia quam seruat amicis, & quam dat solis iustis, scilicet ut illuminetur uultus eius super nos, quia hunc solem communiter illuminat super bonos & malos: & hanc lucem communiter uident etiam pecora cum bonis & malis. Sed hoc aliud lumen, quod solis iustis datur, scilicet quia beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt, per hoc rogat ille qui hic loquitur, scilicet ut uultum suum illuminet super nos. i. ostendat nobis uultum suum. i. uoluntatem suam, quid nos facere uelit, scilicet ut quod laebeat, nobis aperiat, id est ueritas praecceptorum eius: & quod erat, sed absconditum nobis erat, illuminetur super nos. i. reueletur nobis, per quod idem quod prius expressius dicitur. Vel aliter, illuminet uultum suum super nos. i. ostendat nobis imaginem suam. Quasi dicat: Impresisti nobis Dns uultum tuum, fecisti nos ad imaginem tuam, fecisti nos nummum tuum, sed non debet imago tua in tenebris remanere, & ideo mitte radios sapientiae tuae, ut depellat tenebras nostras, & uul-

tus tuus in nobis eluceat, id est recognoscamus in nobis imaginem tuam, iuxta quod in Caricis canticorum, Si cognoueris te miserisam, o pulchra inter mulieres, id est si attendis te ad imaginem Dei factam. Quasi dicat: O pulchra, id est o preciosa anima sanguine agni immaculati redempta: attende quanti ualeas, cogita quid pro te datum sit. Dicamus ergo & oremus, ut illuminet uultum suum super nos. Verè uultus Dei, quem gestamus, sacra est in imagine sua. Iniqui autem nolunt imaginem Dei in se attendere, ut uultus eius super eos illuminetur, scilicet ut dicant: Illumina Domine tenebras meas. Ac si dicant: In tenebris peccatorum sum, radio sapientiae tuae discutiatur tenebrae meae, ut appareat uultus tuus: & si forte per me appareat, deformis effectus reformetur a te, quod formatum est a te. Cantemus ergo Domino Deo nostro, tanquam agricolae, ut misereatur nostri & benedicat nobis, & illuminet uultum suum non quantum ad se, qui nunquam fuit sine lumine: sed quia uultus eius obscuratus nebulis peccatorum nostrorum, quasi infra nos erat: ideo illuminet ipsum in nobis, ita ut sit super nos, id est ut excellencia eius appareat, & sic misereatur nostri. Quod bene diuersum est a superiori. In superiori enim misereatur prima accipitur miseratio, quae est in initio: in isto uero intelligitur iam maior miseratio, quia subditur post benedictionem, id est post fructum multiplicem. Quanto magis enim Deus dat alii cui plura bona uel dona, tanto magis eius misereatur.

Ut cognoscamus in terra. Ad hoc inquam uultus tuus super nos illuminetur, & miseraris nostri, ut in hac terra, id est in hac Idumaea terra inuia & inaquosa, in qua difficile est inuenire uiam, cognoscamus ergo uiam tuam, id est uiam ad te ducentem: illam scilicet uiam, quae dicit: Ego sum uia. Et ne aliquis in hac uia errare timeret, addit, Et ueritas. Itaque ne timeret deficere, subdit: Et uita, scilicet in qua requiesces, & non deficiet. Et quae sit illa uia, subsequenter exponit, scilicet cognoscamus salutare tuum, id est saluatore tuum Christum non tantum in Aphrica, sed in omnibus gentibus.

Consecrantur tibi populi Deus. Quia oprando dixit, Illuminet uultum suum super nos, ut uiam cognoscamus: ideo ut certos nos faciat se esse exauditum, hortatur nos ut consecramus, quasi iam cognita uia dicens: O Deus populi Iudaici consecrantur tibi peccatura suum, & consecrantur, id est laudent gloriam tuam, & etiam alij omnes populi, gentiles scilicet consecrantur iniquitatem suam, & misericordiam tuam. Gentes enim super misericordia Deum honorare Apostolo teste, accusent se, glorificent te: reprehendant se, laudent te. Inueniat te homo puniorem suum, ut exhibeat se salutare tuum. Quare times confiteri? Noli timere confiteri, quia confessus saluaberis, tacitus damnaberis. Et quia haec talis confessio non est ad penam, sed ad ueniam, ideo subdit: Laentur gentes quaelibet, sic confitentes interius, & exultent exterius, id est plenariam laetitiam habeant. Quasi dicat: Plangunt ante hominem iudicem confessi latrones, laentur uero ante Deum confessi fideles. Et unde debet laetari, uel de exultare? Ex ipsa scilicet confessione, quia ad hoc quaeris confessionem, ut liberet humilem. & etiam propter iudicis dignitatem, quoniam ratio, scilicet quae nullus fallit, nec pecunia corrumpit in iudicio, iudicas (pro iudicabis) tandem omnes populos in equitate, scilicet ut qui se punierunt, non punias: qui uero se non punierunt, illos tu punias. Et quia gentes distortae & praeuerti ex equitate illa iudicij possent habere causam tristandi, quam letandi, ideo causam praemittit ad illud. Q. d. Ideo ex terra quo iudicio tuo gentes debent laetari & exultare, quia tu in terra. i. in hac uita terrena, quae plena erroribus est, sic dirigit gentes ut iudicium quauis equum, non oporteat eas timere. Et quia gentes directae iam in fide ambulantes, iam bona opera in Christo facientes, per hoc mare nauigat, & marina aqua per minutissimas rimas atque caue-

nulas in nauim intrat, & sentinā facit, ne nauim impleat, ne nauim opprimat, quotidie exhaurienda est sentina hæc orando, cleemolynas faciendo, ieiunando, & puro etiam corde dicendo: Dimitte nobis debita nostra sicut & nos, &c. Quapropter egregius iste orator & excellentissimus prædicator & hortator, uersum quem superius pro prima & difficili confessione posuit, pro hac confessione secunda, quæ pertinet ad quotidianam abluionem pedum repetit dicens: Confiteatur tibi populi Deus Iudaici, confiteantur tibi etiam populi omnes. Et debent cōfiteri, quia terra, id est uita nostra, quæ prius plena spinis erat, & tribulos germinabat, dedit iam fructum suum, id est bona opera fecit humiliando se & cōfitendo. Quem quidem fructum non dedisset, nisi complura à nubibus illis esset, de quibus dictum est: Mandabo nubibus meis, ne pluant super meretricem illam, per quas nubes Dominus & tonat minis, & coruscatur miraculis, & compluit uerbis. Timeamus ergo eum per illas nubes tonantem siue coruscantem. Excipiamus ergo complentē, & ut terra semper fructū det, ideo benedicat nos, id est incrementum nobis Deus det pater. *Benedicat nos Deus noster.* Id est filius factus pater in infirmitatis nostræ, ut & nos feremus participes gloriæ suæ. Benedicat nos etiam Deus, id est spiritus sanctus cum patre & filio unus Deus. Solet etiam hoc sic dici. Terra, id est caro nostra, uirgo scilicet Maria dedit fructum suum, quia genuit saluatorem & nostrum & suum. Vnde benedicat nos Deus pater illius fructus. Benedicat nos Deus noster, id est ipse fructus. Benedicat nos Deus, id est spiritus sanctus. Et in hac benedictione metuant eum omnes fines terræ, id est replentur omnes fines terræ, meruentibus eum castē. Quod ita factum est, impleuit Deus pater totum orbem filiis suis cohæredibus unigeniti sui, & in regnum adoptatis. Vnum quidem genuit, sed unum esse noluit: quia multos fratres fecit ei non gignendo, sed adoptando.

IN PSALMVM LXVII.
ARGUMENTVM.

Cum arcam testamenti post crebras migrationes, tandem Dauid ad se grandis exultationis ambitu transferret, carmen hoc cecinit, memorq; itineris illius & transductionis quondam in heremo, quasi ex persona principum illius temporis psalmū composuit. Ipsum uersum in capite ponens, quæ & Moyses tunc, quoties in signum profectionis arca mouebatur, decantare solebat. Aliter Prophetæ resurrectionem Christi, & posteriores glorias adnunciat.

IN FINEM PSALMVS
cantici ipsi Dauid.

EXPLANATIO.

Dauid Dominum designat, quæ & finis pronunciat longus psalmus, & quinq; diapsalmatibus prænotatus, per quæ nos diuisiones impressimus. Totus autem psalmus per mysticas similitudines loquitur, qui sacramentis Euangelicis plenus, & ascensionis Christi descriptione monstratur esse præcipuus. Primo ingressu psalmi Prophetæ dicit, quæ inimicis Domini accidunt, uel quæ fidelibus in futura iudicatione contingant. Secundo uirtutes significat, quas contulit populo Iudeorum, ac deinde dicit quemadmodum ex his perfecit Ecclesiam. Tertio per montis speciem designat Dominum saluatorem, commemo-

rans quæ beneficia præstiterit Ecclesiæ, quando eam resurrectionis suæ munere subleuauit. Quarto inimicorum Domini superbiam conquassandam esse pronunciat, & conuersiones & martyria ab utroq; sexu, & ex pessimis dicit esse faciendā, cum aduētus Domini mūdo saluatoris illuxerit. Quinto dicit in ecclesijs Dominū debere benedici, ubi Apostoli & Christus ipse prædicauit, supplicans ut dona quæ dedit fidelibus suis, conseruare dignetur. monet etiam ut uelociter ad Dominum ueniant, qui in hoc mundo tāquam in Aegypto & Aethiopia commoratur. Sexto ingressu uniuersitatē monet, ut psallat Domino Christo, qui iam resurrectionis suæ miracula patefecit, ac deinde psalmum Dominica laude conclusit.

COMMENTARIVS.

Exurgat Deus, dissipentur. In finem psalmus cantici ipsi Dauid. Hæc uerba referuntur in finem temporum, attributa ipsi Dauid, quæ uera sunt psalmus canticum. Canticum teste beato Augustino propriè laus illa dicitur, quæ ore profertur. Psalmus uero modulatio illa dicitur, quæ in musico instrumento, quod psalterium uocatur per pullum neruorum & tactum digitorum conficitur. Accipitur autem canticum pro mētis intelligentia, scilicet quoniam bene anima in se agit sanctè meditando & cogitando, quia dicitur, Et cogitatio sancta seruabit te. Quod soli Deo notum est, quia ipse solus uidet cogitationes nostras. Psalmus quoque accipitur pro exteriori operatione, quæ proximis etiam innotescit. Quoniam uero hæc duo coniunguntur, ut canticum præcedat intelligenda est talis operatio, & talis laus, quæ pertinet ad internam aggratulationem, uelut hic est. Talem enim hymnum dicere, & ita cum Deo suo insistere, procedit ex intima aggratulatione: quia sancti de priori populo pro sanctum propheticum præuidentes Christum futurum in carne, & pro nobis moriturum & resurrecturum, ascensurum & spiritum sanctum missurum: & sic locum sanctum Dei, id est Ecclesiam cōstituendam aggratulantur de tali institutione, & sic hymnizant. Sic agunt cū Domino Deo suo, & hortātes nos ut etiam nos inde aggratulemur: quia pertinet ad saluationem nostram, & hymnum dicamus ut tandem ad ueram aggratulationem & laudationem sine fine perueniamus. Vel si ut quidam uolunt, de futura resurrectione hic agatur, dicemus: quia sancti prædicti attendentes illam ueram resurrectionis gloriam, hortantur nos ut nunc canteamus, nunc psallamus, ut ad illam perducamur. Iuxta uero priorem intentionem tale est, quasi dicat: Veniat quod futurum est, fiat quod promissum est. Moriantur homo, & exurgat Deus & homo, & dissipentur inimici eius: & factum est ita, exurrexit Christus, qui est Deus super omnia benedictus, & inimici eius Iudæi, in quo loco odium contra eum erexerunt, & ubi regem suum crucifixerunt, à Romanis debellari, & in de captiuati per totum orbē dispersi sunt. Etiam non oderunt eum quem non uiderūt, id est Christum, sed tamen timent quæ præsentem habent in suis in quibus ipse apparet. & inde factum est quod sequitur, scilicet ut qui olim oderunt eum, modo fugiant à facie eius. Fuga enim propriè dicitur timor animi. Fugiant eum namq; spiritualiter, non corporaliter. Quomodo enim corporaliter fugere possunt eum, qui ubiq; præsens est, & de quo dicitur: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Fugiant quidem eum non corpore, sed animo: fugiant eum non latendo, sed rimèdo, nec timent faciem illam quā non uident, sed timent illā quam præsentem habent, scilicet illam de quo dictū est: A modo uidebitis filium hominis uenientē in nubibus cæli. Qui enim prius per se ipsum locutus est, loquitur per nubes, id est per præcones. Et hanc faciem eius, scilicet

scilicet præcones, in quibus apparet & loquitur, & Ecclesiam eius toram timent iudæi, quia & eis par-
rim subiecti sunt, & quia abhorrent omnem Christia-
nam religionem.

Sicut deficit fumus.] Dissipetur inimici iudæi, & defi-
ciant sicut deficit fumus. Fumus ab igne surgens in al-
tum ascendit, & sic deficit: sic iudæi ab igne odiorum
suorum in superbia elati super Christum clamaue-
runt, Crucifige crucifige eum. Et capto insultauerunt,
ac pedentem irriserunt, Sed unde uictores timuerit,
mox uicti euauerunt, & sic defecerunt, quia nihil ef-
fectum dederunt. Sequitur.

Sicut fluit cera a facie ignis, ita pereant peccatores a facie Dei.]
Licet istud in bonum de iudæis posat accipi, hoc mo-
do, Sicut pereant peccatores iudæi, quod peccatores
a facie Dei, id est per præcones, hoc est sic diffu-
dit cordis eorum in lachrymis penitentiae per igne
constantiae sanctorum martyrum, uel quorumlibet illor-
um de quibus est, spiritu feruentes Domino seruientes,
sicut cera igni adhibita fluit, & hoc sit dictum quan-
tum ad quosdam iudæos, scilicet qui accedentes ad
Apostolos dixerunt: Quid faciemus uiri fratres, & cæ-
tera. Iuxta quod sequens uersus ita simpliciter conti-
nuabitur, Et facti iusti epulentur, & cætera. Liquer-
in quam, ita posse dici, tamé maxime uideretur eis minari
hic æternum supplicium, scilicet ut quado Dominus
uenierit in maiestate patris & sanctorum angelorum,
uelut ignis ad cremandum malos, & ad illuminandū
bonos. In igne enim est & calor & splendor, tunc pec-
catores iudæi in peccatis persistentes, remoti a facie
Dei. Tollatur enim impius ne uideat gloriam Dei,
pereant in æternas tenebras detrusi, sicut fluit cera ad-
hibita igni. Et tunc iusti ex opposito epulentur, id est
de certa refectione gaudent & exultant in conspe-
ctu Dei, id est quia Deum facie ad faciem conspiciet
& delectentur tunc, id est in læticia sine tristitia. Nunc
enim iusti lætantur, sed non sine tristitia, quia dicitur
eis, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum
tremore. Et alibi: Cum timore & tremore uestrā ipso-
rum operantes salutem. & ideo nunc non est uera
læctitia, sed tunc erit uera læctitia, quando nunquam
amplius occurrit tristitia. Potest etiam hic idem uer-
sus dici de presenti, secundum priorem in bono sen-
tentiam sic: Peccatores facti iusti epulentur, id est uer-
bo Dei tanquam dulci epulo reficiantur, & exultent
in conspectu Dei, id est in corde: ubi conspiciet eos Deus,
& ab eis conspicietur, & in hac læctitia delectantur. Ve-
ra enim læctitia est cognoscere Deum. Potest quod à
principio dictum est, non solum ad iudæos, sed ad
omnes etiā inimicos referri, ut sic dicatur: Moriatur
homo, resurgat Deus & homo, ascendit & misso spi-
ritu sancto exurgat in noticiam gætiū, & quicumq;
inimici eius dissipentur bona dissipatione, scilicet ut
ex inimicis fiant amici. Et qui oderunt eum, id est o-
dientes Christianum nomen fugiant a facie eius, scilicet
fugiant a facie irati ad faciem placati. Et sicut fu-
mus in altum elatus deficit, sic ipsi deficient & com-
prehendantur in superbia sua. Qui autem id nolunt,
scilicet peccatores in peccatis persistentes sic pereant,
tandé remoti a facie Dei, sicut fluit cera a facie ignis.
Et contra iusti epulentur, ut supra dictum est. Ter-
tio quoque modo series hæc à principio legitur, ut co-
tum ad nouissimam resurrectionem referatur, & sic
dicatur: Moriatur quidem homo, & resurgat Deus ad
huc ut homo: tandem uero conueniet ad iudicium in
maiestate patris & sanctorum angelorum exurgat, id
est manifeste surgat & appareat omnibus, uerus Deus,
& dissipentur inimici eius tunc, sicut uerè grauitur
dissipantur, quia damnabuntur: & ita dissipentur,
ut a facie eius remoti omnes qui oderunt eum, fu-
giant, id est si non spe redeundi ab ipso recedant. pro-
priè enim fugere dicitur, quando reditus desperatur.
Et ideo plus dicit hic quam prius. Possent enim ad té-
pus dissipari, & item restitui, quare subiecit, Fugiant

& deficient tunc in superbia sua, sicut deficit fumus.
Verè enim deficient, qui à uero esse separabuntur, & pec-
catores repulsi a facie Dei. Tollatur enim impius ne
uideat gloriam Dei, sic pereant adhibito igne distri-
ctæ sententiæ, sicut fluit cera adhibito igni. Contra
autem iusti epulantur, & cætera.

Cantate Domino.] Istud iuxta prædictas sententias
continuatur eodem modo sic scilicet, Ut uos exultetis
& delectemini & hic & in futuro, ergo carate Deo,
id est ad laudem Dei, & dicite psalmum nomini eius,
non uestro glorificando. Ille Deo cantat, cuius cog-
sanctæ meditationi & cogitationi semper inuigilat:
Psalmum uero dicit, qui extrinsecus bona opera facit
ad ædificationem proximi. Et quasi dicat: Cantari
do & psallendo facite ei iter in uobis & in alijs, id est
preparate uiam Domino, scilicet ut per speciosos pe-
des Euangelizantium peruia fiant ei corda credentiū.
Ei dico qui ascēdit super occasum, id est qui deui-
cit mundum, quia morte sua destruxit omnem no-
strum occasum, id est mortem nostram. Vel aliter: O-
riens dicuntur omnes illi, qui fidem acceperunt & bo-
na opera faciūt: occasus uero sunt omnes illi, quibus
uerus sol iustitiæ occidit, quorum intellectus & ratio
sunt obscurata, & ideo opera eorum mortua. Super
hos Dominus ascendit ita, quod occasum in eis su-
perat: quia hos etiam tales gratia sua illuminat, & bo-
na in eis facit opera. Talis enim Martheus fuit, quem
de teloneo Dominus assumpsit, & Paulus, quem ab
Ecclesiæ persecutione retraxit, & patronum Ecclesiæ
fecit, & meritò ascendit ipse super occasum, quia illi
est nomen Dominus specialiter, quia dominator est
omnium, & redemptor omnium. Dixit, iter facite ei.
Et quia qui faciūt iter, multa mala patiuntur, quia om-
nes qui uolunt piè uiuere in Christo, necesse est ut per-
secutionem patiantur, maxime qui sic piè uiuere in si-
stunt, ut & iuste uiuant, piè quidem quantum ad Deū,
iuste uero quantum ad proximum. quem uerbo ad-
monet & exemplo, ideo subdit, Exultate in conspe-
ctu eius. Quasi dicat: Et si exterius contristamini,
tamen exultate in conspectu eius, id est in interiori
uestro, ubi ipse conspici, spe scilicet gaudentes, & tri-
bulationem patientes. Vos dico tamen exultate, quia
turbantes uos non exultabunt, immodè turbabuntur
quia portabit iudicium quicumque est ille, remoti a
facie eius, id est Domini, eius dico patris orphanorum,
id est qui cōsolatur orphanos, & qui est iudex, i. de-
fensor uiduarum. Orphanos uocatis illos quos gladius
uerbi Dei diuisit a mundo quasi patre, quasi cōsola-
tore, ita ut sint separati a societate secularis spei. Per
uiduas uero accipe plus, illos scilicet qui cū prius car-
nalibus essent dediti, iam penitus sunt ab omni carna-
li delectatione separati, sicut uidua dicitur mulier il-
la, quæ prius iuncta uiro, modo est à uiro uidua & di-
uisa. Erunt hi tales quos uiduas & orphanos uocāt,
viderentur desolati, ostendit quod non sunt deso-
lati: quia ipse consolatur eos, faciendo ipsos locum
suum sanctum, & inhabitatio in eis. quod sic dicit:
Deus ens in loco suo, id est in fidelibus suis, qui sunt
locus sanctus suus, id est à se cōstitutus, & per q. cōsti-
tutus? per hoc scilicet, quia facit eos unius moris, id est
unanimes & sibi consentientes, iuxta illud: Multitu-
dinis credentium erat cor unum & anima una. Deus
dico ens in loco sancto suo facit illos quos fecit uni-
us moris, per hoc quia sunt unius moris, in domo ha-
bitare, id est firmiter Ecclesiasticis inherere.

Qui eduxit uinctos.] Ostendit quomodo facit in habi-
tare, scilicet quia uinctos, id est sedentes in tenebris &
umbra mortis eduxit: quia uinctula peccatorum suorum
soluit, & hoc in fortitudine scilicet, ut qui prius
ligati impotentes erant, soluti potentes sint ambula-
re in uia præceptorū Dei. Et similiter eduxit eos, qui
exasperant eos, in hoc scilicet, quia habitant in sepul-
chris, id est, qui præeligunt habitare in corpore, id est
in carnalibus delectationibus, & acquiescere carni &
sanguini

fanguini & mortuis operibus in quibus putrescunt & fœrent sicut cadauera in sepulchris. Vt sint illi de quibus dictum est: Mortuo quasi non sit perit confessio. & Computruerunt iumenta in stercore suo. & Peccator cum ceciderit in profundum iniquitatis, contemner. Illos inquam & hos etiam perditissimos educet Dominus, quia aliud est desiderare iustitiã uelut uincti faciunt: aliud est impugnare iustitiã, quod eorũ est qui habitant in sepulchris. aliud est à malo uelle liberari, aliud est malum defendere & nolle confiteri. Sed tamẽ Dominus qui mirabiliter hoc operatus est in corporibus, quia & mulierem decem & septem annis languentem à sua infirmitate soluit: & Lazarum iam quadriduorum de sepulchro. Potens est mirabilius hoc operari in moribus, quia faciet & de uinctis & de sepultris idoneos, quibus construetur locus sanctus eius.

Deus cum egredereris.] Conuertit se ad ipsum Dominum. Quasi dicat: Verẽ educes uinctos & sepultos, quia tunc cum egredereris in conspectu populi tui, id est ut conspiciaris à populo tuo, id est à te soluto & re suscitato. Egressus Dei est, cum apparet in operibus suis, non quibuslibet, sed illis qui nouerunt in tueri opera eius nõ uisibilia, sed inuisibilia, id est gratiã illã qua & soluit uinctos, & suscitauit sepultos. Cum in quã egredereris, & cũ pertransieris uel in desertum uel iã eis in deserto, id est in gentibus quã gentes deserti erant, quia nec legem nec Prophetas acceperant. Cũ inquam hoc erit, tunc terra non dico mota est, sed mouebitur, id est terreni ad fidem excitabuntur. Sed ideo præteritum ponit, quia quod futurum est, ita certum spiritui sancto, sicut quod præteritum est. Et ideo mouebitur terra, quia cœli, de quibus dictum est: Cœli enarrant gloriã Dei, distillauerunt (pro distillabunt) Euangelicam gratiam. Et hoc non à se, sed à facie Dei, id est per illum, quia ita præsentia liter in habitabit illos, uel facies eius in ipsas appareat. Et quia illi cœli sunt etiam montes, ideo quos prius per cœli pluraliter significauit, nunc singulariter per montem significat dicens: Synai distillabit à facie Dei. Vel per Synai significare possumus Paulum, per quem lex quã data est Moysi in monte Syna, gentibus principaliter est data. Quia etiam æmulator legis fuit, commodius cõuenientia utriusq; legis docere ualuit, quem ideo de alijs exceptit dicens: Synai id est Paulus distillabit, quia plus laborauit. Vel si ad interpretationẽ recurramus, Syna interpretatur mandatum uel mensura. Et cœli illi distillauerunt Syna, id est mandatum: quia præcepta legis spiritualiter docuerunt. Potest & sic dici, Cœli distillabunt Euangelicam gratiam. & hoc non ex se, sed à facie Dei Synai, id est De legis, id est qui sicut fuit dator legis, sic fuit etiã dator benedictionis, id est gratiã legem dedit, ut terreret, de humanis uiribus præsumentem: benedictionem uero dedit, ut saluaret in se sperantem & credentem. Distillabunt inquam à facie Dei non cuiuslibet, sed Dei Israel, id est, illius qui est Deus ueri Israelitici populi, sed similiter in omni sententia prædicta dicetur.

Pluuiam uoluntariam.] Cœli inquam distillabunt & hanc pluuiam, id est Euangelicam gratiam, quam ipsi distillabunt nõ ex meritis nostris, sed ex bonitate tua datã. Iuxta illud: Voluntariẽ gentiu nos in uerbo ueritatis. Illam inquam pluuiam segregabis, id est seorsum dabis hæreditati tuã, id est solis credentibus in te, non enim omnium est fides. Et quia dabis, ideo hæreditas illa infirmata est (pro infirmabitur) id est recognoscat peccatum suum, & infirmitatem suã confitebitur: tu uero perficies eam in donis spiritualibus, quia superbis Deus resistit, humilib. autẽ dat gratia. Possunt quoq; tres hi prædicti uerfus simpliciter dici ad historiam sic. Quasi dicat: Educes inquam Dominus uinctos in sepulchris habitãtes. Et quod tales educeres, hoc præsignasti tunc, cum filios Israel de Aegypto eduxisti: quia cũ egredereris, i. cũ manifeste appa-

res in cõspectu populi tui, id est conspectus à populo tuo in colũna nubis in die: in columna uero ignis in nocte, per quod præsignabant, quia præcessurus erat suos in nube carnis, & in lumine diuinitatis, scilicet ut uerus Deus & uerus homo intelligeret ab eis. Per hoc uero quod in die in nube, in nocte in igne eos præcessit, designabatur q. terribilis apparebit peccatoribus qui per noctẽ designantur: iustis uero qui per diem intelliguntur, nõ apparebit terribilis, sed mitis, terribilior enim res est ignis quã ues. Cum in quã egredereris sic, & cum pertranfires hac & illac, deducendo populum tuum per desertum gentium, per q. designabatur eum passim per desertum gentiũ prædicandum, tunc inquam terra mota est. Illic quidem mons Syna, hic uero gentium corda. Et nimirum si terra infimum elementum mota, quia etiam cœli illud superius elementum quodam modo moti sunt, quia distillauerunt manna, & hoc à facie Dei, id est per præsentia & potestãtẽ Dei non cuiuscunq; sed Synai, id est illius Dei qui in monte Synai Moysi locutus est, & legẽ dedit. A facie dico Dei Israel, id est illius qui uerẽ præerat Israelitico populo.

Pluuiam uoluntariam.] Distillauerunt inquam cœli manna, & hanc pluuiam uoluntariam, id est ex beneuolentia nõ ex meritis eorum darã, scilicet manna segregasti tu Deus hæreditati tuã. id est populo tuo: quia non sic fecit omni nationi. Et segregabis eam ad huc quantum ad significatum, id est quantum ad Euãgelicam gratiam, quam soli dabis hæreditati tuã. & infirmata est ex pluuiã illa hæreditas tua, quia præteritio illi cœlestis cibi murmurauerunt, desiderantes cibos quibus in Aegypto uiri cõsueuerant: tu uero perfecisti eam hæreditatem. Videtur potius debere dicere, Tu percussisti eam: quia in rei ueritatem de murmurationibus, de omnibus illis qui educti erant de Aegypto non intrauerunt terram promissionis, nisi duo, quia prius omnes perierunt. Sed tamen licet non congruẽ ad pueros eorũ potest referri, in quibus perfecit hæreditatem illam: sicut in Apostolis & in alijs qui de eis electi sunt. hic dicit beatus Augustinus, propter rationem prædictã, non ualere hanc sententiam ad literam: sed quia hæc omnia in figuram illis contingebant, ideo allegoriam tantum hic esse insistẽdam. Potest tamen in hac eadem sententia de litera uerfus uerfus ita legi: Cœli distillauerunt manna à facie Dei Synai. id est Dei qui in mōte Syna legẽ dedit. Quam pluuiam uoluntariam, id est legem quã pluuiã fuit, quia duritiã cordis eorum molliuit, & quosdam fructificare fecit: & uoluntaria fuit, quia non ex meritis eorum, sed ex benignitate tua data fuit. Illam inquam pluuiam & segregasti, quantum ad literã, & segregabis, quantum ad spiritualem intellectum hæreditati tuã. & infirmata est lex illa, quia infirmos fecit minando pœnam, non iuuando gratiam. Tu uero perfecisti eam legem, quia quod impossibile erat legi secundum carnẽ, id est quod non poterat impleri secundum carnalem obseruantia, fecisti ut faciliẽ impleretur secundum spiritualem intelligentia. Vel ita infirmata est hæreditas tua per legẽ, quia ueniente mendacio reuixit peccatũ: & quia per legem non fuit eis iustificatio, sed præuicatio. Tu uero perfecisti eã hæreditatem, quia abundante peccato & multiplicatis infirmitatibus eorum accelerauerunt, ad medicũ ingemuerunt: orauerunt ut eo iuuante impleretur, quod eo iubente non implebarunt.

Animalia tua.] Perfecisti inquam hæreditatem, & in ea hæreditate habitabunt animalia, id est minores fideles, qui adhuc alendi sunt. Animalia dico tua, non sua: tibi subdita, nõ sibi: libera ad te gentia, non ad te sufficientia. Et ideo ibi habitabunt, quia tu Deus parasti, id est paratũ fecisti pauperi, id est cuiq; interiõ se pauperanti & humilianti in hæreditate illa. Et hoc nõ in meritis eorũ, sed in dulcedine, id est bonitate tua.

Dominus dabit.] Ostendit quem apparatus fecerit, & con-

& conuertit se ad nos. Quasi dicat: Verè Dominus paratum facit animalibus suis, quia cibaria ministrat eis hoc modo: quia Dominus dabit uerbum, id est doctrinam, quia cibentur animalia sua euangelizantibus in uirtute multa. uel in fortitudine illa quae eduxit uinctos, scilicet ut ambulent in uia præceptorum. uel in multa uirtute, id est in magna miraculorum exhibitione. iuxta illud: Domino cooperante & sermone confirmante sequentibus signis. Dominus inquam dabit uerbum, qui est rex uirtutum dilecti, id est qui uirtutes, id est præcones illos dilecti, qui sunt iam uirtutes, id est in præconando fortes, regit ad hoc ut sint tales. Et accipe dilectum illum, de quo dictum est: Hic est filius meus dilectus. Dilecti dico non cuiuscumque, sed specialiter dilecti, & electi diuideri (pro ad diuidendum) spolia speciei domus. Spolia proprie uocantur, quæ ab hoste auferuntur: speciosa uero domus, est Ecclesia ut habetur in Euangelio, Cui fortis armatus cuodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: si autem fortior illo superueniens uicerit eum, arma eius auferet, & spolia distribuet, sicut factum est. Venit dilectus iste, id est Christus in domum fortis, id est in humanum genus, quod inhabitabatur à forti diabolus per incarnationis mysterium, & deuicit fortem ipsum per incarnationis sacramentum. Et homo humanitatis cepit eum, quia ille credens eum hominem tantum manum in eum misit, in quo nullum ius suum inuenit, & ideo iure perdidit illos, in quos ius habuit. Et filios diffidentiae, quorum infidelitate prius urebatur fortis ille ad implendam uoluntatem suam, & per quos propinabat alijs poculum mortis. Vasa scilicet illa Dominus ei abstulit, & peccatorum remissionem mundauit, & donis spiritualibus sanctificauit: & deinde diuisit ea ad speciem domus eius, id est ad ornatum Ecclesiae, quia alios quidem dedit Apostolos, alios Euangelistas, alios Prophetas, alios doctores & pastores, & reliqua.

Si dormiatis inter. Versus iste multipliciter manente, tamen eodem intellectu construatur. Vno quidem modo sic, Dominus dabit uerbum euangelizantibus, uobis dico, qui spolia entes diuidimini per manifestationem spiritus, ad utilitatem speciei domus: si uos dormiatis inter medios, entes columbae deargentatae. O uos spolia qui diuidimini per manifestationem spiritus ad utilitatem speciei domus, si dormiatis inter medios clericos, tunc pennae columbae deargentatae dealbabitur in Selmon. Vel ita, O uos qui diuidimini, & cetera. Si uos entes pennae columbae deargentatae dormiatis inter medios clericos, dum discernit caelestis rex super eam, tunc dealbabitur in Selmon illi qui remissionem peccatorum per gratiam acceperunt. Vel ita: O uos qui diuidimini ad ornatum domus, si dormiatis inter medios clericos, eritis pennae columbae deargentatae. Inter has autem constructiones hæc ultima & prima meliores sunt, & secundum eos beatus Augustinus, & alij sancti potissimum hunc uersum exponunt. Quod autem dicit, Inter medios clericos, Græca positio est: quia quod Latinus dicit, Inter me & te, hoc Græcus dicit inter medium meum & tuum. Dicunt quidam duos clericos duo esse testamenta, ut per idem quod efficitur, id quod efficitur, accipiatur, per testamentum enim datur hæreditas. Et cleronomia Græcè hæreditas dicitur: Cleronomos uero hæres. Cleros autem est fors. Et fors pro hæreditatis partes accipit. Vnde præceptum est, ne Leuitis inter fratres daretur fors, id est pars hæreditatis: quia de decimis aliorum debebant sustentari. Columba autem de qua hic dicitur, est Ecclesia, de qua in Canticis canticorum habetur: Vna est amica mea, columba mea, & reliqua. Vocatur autem Ecclesia columba propter innocentiam, & propter frequentem gemitum, & propter multa similia. Et hæc columba, id est Ecclesia, est deargentata, id est nitore diuini eloquij erudita, Cuius pennae sunt sancti prædicato-

res, dicti pennae duabus de causis: scilicet quia & prædicatione eorum gloria Ecclesiae sublimatur, & quia ipsi in altiora eleuantur. Vnde unus ex eis dicit, Si ueramente excedimus Deo, & tamen com pagini Ecclesie quantumcumque sublimetur coherent. Vnde subdicit: Siue sobrii sumus uobis, dormitionem uero solet diuina scriptura pro morte accipere, ut ibi: Ego dormiui & somnum cepi, dormiui conturbatus. In hac autem sententia dormitio simpliciter pro quiete, ut sit dormire inter medios clericos, id est inter duos clericos autoritatibus duorum testamentorum acquiescere, & sic documentorum eorum concordiae dare, scilicet ut quando aliquid ex his profertur aut probatur, omnino contentio pacifica quiete finiatur. Et sic uidentur admoneri euangelizantes uirtute multa, tunc eis dari uerbum ueritatis, ut perfecte possint euangelizare, si duorum testamentorum autoritas ab eis non relinquatur, & erunt pennae columbae deargentatae, quorum prædicatione gloria Ecclesiae sublimetur. Et posteriora dorsa dorsa eius columbae erunt in pallore auri, posteriora dorsa eius intransiuiue accipe illam partem dorsa, qua onus subigitur inter scapulas: scilicet, ut Græcus habet: ubi quaedam aues, ut aquila pullos suos solent portare. Et est ea regio retro, quæ est circa corubi alas figunt radicem. Vnde per posteriora dorsa hoc solum notatur, quia subit onus. Et per alas præcepta geminae charitatis, per aurum uero sapientia, id est boni mores significantur. Quæ sapientia ad hoc pertinet, ut sapienter onus subeat, id est subeat illud tantum onus, quod subeundum est, scilicet iugum Christi, quod non deprimit, sed erigit. Pallor autem auri uiror est auri, quia aurum natium habet ruborem, & ideo si pallor ei ceciderit, ex rubore & pallore conficitur uiror. Qui uiror designat charitatem, quæ semper uiret: quia de ea dictum est, Charitas nunquam excidit, per quam charitatem hoc efficitur, ut & præcepta geminae charitatis facile impleatur. Et leue sit onus, quod subditur: quia quod difficile est nolent, hoc facile est amari. Et postquam per spiritum sanctum qui datus est nobis, charitas diffusa est in cordibus nostris, amando liberaliter facimus, quod prius timendo seruiliter faciebamus, & facti sumus amici recti. Non enim uerus amicus recti est, qui si posset fieri, quod recti est, nolle iuberi. Est & alia sententia, scilicet ut per duos clericos non duo testamenta, sed duas hæreditates in ipsis promissas accipiamus. Veteris enim testamenti hæreditas est terrena felicitas: Noui uero æterna immortalitas, & accipietur hic dormire pro mori, ut superius dictum est: ut sit inter duos clericos dormire, sic uitam inter duas hæreditates finire, ut neque ardent appetamus terrenam, & patienter expectemus æternam. Nam qui propterea Deo seruiunt, imo seruire nolunt, dum in hac uita felicitate querunt, ab istis somnus ablatas est, nec dormiunt. Inflammantibus enim cupiditatibus, agitati in flagitia & facinora propelluntur, & proflus non quiescunt desiderando ut acquirant, metuendo ne perdant. Qui autem audient me, ait Sapientia, habitat in spe, & quiescit sine timore. Optima enim mors est, ut in cupiditatum cohibitione à terrenis, & in spe æternæ beatitudinis, homo usque in finem perseverans, huius uitæ diem claudat extremum. & sic dormire, id est uitam finire inter duos clericos, & si nondum in re, tamen in spe æternæ beatitudinis habitare, & æternæ felicitatis cupiditate quiescere. Sicut enim morientes sunt pennae columbae deargentatae, quia in resurrectione rapiuntur obuia Christo in aera, & sic semper cum Domino erunt, aut certe ideo sunt pennae, quia quanto securius, tanto sublimius per eos Ecclesia diffusamatur, & quasi quibusdam pennis excelsæ laudis attollitur. Et uerè ex quo tempore reuelata est differentia duorum testamentorum, sancti Apostoli, & omnes electi huc usque sic dormierunt, ut & terreni regni cupiditatem contemnerent, & caelestis regni beatitudinem desiderarent. Et quia tam bene dormierunt, ideo

ideo his pennis uolrat Ecclesia, columba deargentata, & laudibus extollitur: quia hac eorum fama postea ad imitandum inuitati, dum sic dormiunt pennæ adduntur, quibus Ecclesia prædicetur & sublimetur. Variatur quoque quod sequitur in hac sententia, scilicet & posteriora dorsi eius in pallore auri. Per dorsum enim labor præsentis uitæ designatur, per posteriora uero eius uita sequens & merces laboris intelligitur. Quæ posteriora erunt in pallore auri, id est in tanta læticia & gloria, quæ omnem aliam excellit, sicut aurum excellit omne metallum. & sic per pallorem & aurum idem notabitur. Si autem diuersa facere uelit ita dicens, Quia quaquam præsens uita eorum sit in labore, posteriora tamen eius erunt in auro, id est in regio decore, aurum enim ad ornamentum regium pertinet, quia coronæ inde sunt. Et ita erunt in auro, quia in pallore, id est in uirore auri, hoc est in gloria inefficienti.

Dum discernit celestis reges super eam, niue.] Eritis inquam pennæ columbæ deargentatæ hoc rādium, dum celestis discernet reges super eam, hoc quantum ad posteriorem sententiam: quantum uero ad priorem sic continuatur, Dominus dabit uerbum uobis qui diuidimini per manifestationem spiritus ad speciem domus, si dormiatis inter medios choros: dormiatis dico rādium, dum celestis ille scilicet qui ueniens de celo est super omnes. Vel qui ascendunt non solum super materiales caelos, sed & super omnes ordines angelicos, id est dum Christus discernit reges super eam columbam. Reges accipit præcones ueritatis, ita se & alios regentes, ut non regnetiam in eis peccatum ad obediendum concupiscentijs carnis: hos reges discernit Christus super columbam Ecclesiam, id est super alios dando Apostolos, alios Euangelistas, alios sic, alios uero sic. Et ne putaretur quod hi reges ex se hoc haberent, quod sic se regerent, ostendit unde habeant, scilicet ex hoc quia dealbabitur, id est remissionem peccatorum accipiet, comparabiles niui facti, uel dealbabitur niue, id est secundum niuem, uel positi in niue per candorem. iuxta illud: Si fuerint peccata uestra rubra ut coccinum, quasi nix dealbabitur. & hoc in Selmon, id est per illi qui intelligitur per Selmon. Selmon est mons Palestine regionis, & interpretatur umbra. Umbra autem ex duabus rebus fit, scilicet ex luce & interueniente corpore. & ideo per Selmon, id est per umbram designatur Christus ex duabus naturis unicus. scilicet illa quæ in principio apud Deum erat & in carne humana. Qui Christus obumbraculum, id est defenlaculum per gratiam spiritus sancti, & promotionem corporis sui facit omnibus in se credentibus ab æstu inuenturorum & carnalium concupiscentiarum. Iuxta hoc gloriose uirgini dictum est, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, id est obumbraculum contra carnales concupiscentias faciet tibi. Quod uerissime sic fuit, quia ipsa non carnaliter concupiscendo, sed fideliter credendo Dominum concepit. Dixit quia in Selmon dealbatur, & quid sit Selmon exponit dicens, quia est mons Dei. Ille scilicet mons, de quo dictum est: Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini. & hic est lapis de monte excisus sine manibus complectentium, id est Christus de Iudaico populo natus sine manibus complectentium. Ipse dico qui est mons pinguis ad corroborandos perfectos, & est mons coagulatus, ministrans scilicet coagulum, id est doctrinæ lac ad nutriendos paruulos. Ipse uerè mons pinguis, id est plenus omnibus spiritualibus, donis. Et quia sicut in Euangelio legitur, alij dixerunt huc montem, id est Christum Iohannem Baptistam, alij Iohannem, alij Hieremiam, alij unum ex Prophetis. monet nos Propheticus spiritus ne alios montes huic monti comparemus, quia & si alij montes coagulati sunt, quia nutrire paruos possunt, hoc non est ex se, sed ex hoc monte. Et dicitur, Ut quid suspica-

mini montes coagulatos huic monti comparabiles? Vtque non debetis, quia mons iste talis est, in quo specialiter bene placitum est Deo, nunquam male placitum. Quod bene placitum, scilicet habitare ita, ut perfecte esset in eo. In eo enim ut Apostolus ait, habitabit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id est integrè & plenariè. Et ideo quia dicit, dico eum specialiter in hoc monte habitare, quia per istum habitauit in alijs. Nā iste Dominus, id est mons iste principaliter habitauit in alijs montibus, perducendo eos in se finem, & per istum etiam Deus pater habitauit in illis.

Curus Dei.] Ideo etiam alios montes huic monti comparare non debetis, quia alij sunt curus huius qui est Deus. Illi enim portant ut curus, iste per eos portatur ad notitiam hominum, qui curus multiplex est in decem milibus, finitum pro infinito. Curus iste accipitur in omnibus, prædicatoribus ueri, à tempore gratiæ usque in finem seculi: & ideo subdit, quod non tamè est in decem milibus, sed etiam mille milia in curru illo. & si tristantium exterius, quia multæ tribulationes iustorum, tamen lætantium interius. & unde lætantium? scilicet quia Dominus est in eis. Quomodo in eis? scilicet in Synai, id est in mādaro non quocunq; sed in sancto mādaro. Licet enim trister in portando, tamen lætatur in mandato complendo. Qui dedit eis uelle, dat & pro bona uoluntate perficere. Mandatum enim sanctum uocat legem, de qua Apostolus: Lex quidè sancta est, mandatum sanctum & iustum, bonum.

Ascendisti in altum.] Ideo inquam in curru illo sunt milia lætantium, qui prius erant milia plorantium: quia cœpisti captiuitatem, scilicet uel mortem qua captiui tenebamur, morte tua captiuaui, id est destruxisti, uel cœpisti captiuitatem, id est nos homines qui prius captiui per præparationem ad eum sub iugo peccati & mortis fuimus, & ita captiuitas diaboli eramus: nos inquam cœpisti hæreditare tuam, quia principe illo demicto, felici & libera captiuitate nos captiuaui, scilicet ut qui prius serui eramus peccati, & liberi iustitiæ, serui essemus iustitiæ, liberati à peccato. & sic ascendisti in altum, scilicet ad dexteram patris, ubi nos tecum confedere fecisti, & inde dona spiritualia hominibus misisti: in quibus quia tu eras uelut in membris tuis, eadem dona quæ dedisti accepisti. Est quædam alia sententia, quæ ad hanc sententiam plenius accedit, scilicet Dedit dona hominibus, quæ tamen in nulla translatione habetur. sed ut ait beatus Augustinus, posuit eam ex sua auctoritate Apostolus. Potest tamen simpliciter sic dici, Accepisti dona in hominibus non alia ab ipsis, sed ipsos homines. Et tunc sequens uerbus erit ostensio, quos accepit, scilicet non credentes. Secundum uero priorem sententiam ita continuabitur: Verè cœpisti captiuitatem, nam accepisti non credentes Deum uerum, scilicet Deum inhabitare mentes hominum, id est curare humana, per quæ gentes intelliguntur, quæ uerè Deum mortalia curare ignorabant, quia creaturæ creatori præponebant. uel si de Iudæis accipitur, ita dicitur: Accepisti etiā desperatissimos, scilicet non credentes Dominum Deum, id est uerbum patris, quod & Deus est, quia creator & Dominus, quia redemptor: inhabitare, id est in homine Christo habitare. hoc enim Iudæi potissimum & negant, qui adhuc sunt & negauerunt. Vel ita accepisti, etiam Iudæos iustificantes se, & superbos qui non credebant Deum habitare in gentibus, quas immun-dissimas deputabant, & ideo omnino conorporationem non posse fieri confirmabant.

Benedictus Dominus.] Attendens Propheta, quia Deus & prædictum curru in se finem perducit, & captiuitatem nostram liberam feliciter per suam gratiam semper eduxit, erumpit in laudem, & dicit: Benedictus Dominus die quotidie, id est ita in hac die, ut omni die. habet quædam translatio, De die in diem: sed dicit beatus Augustinus, scilicet die quotidie, quia magis

gis accedit ad uerbum, quod in Hebræo habet. & ut apertius fiat, ponit unde benedictus, scilicet quia facit nobis prosperum iter. i. & currū in finem perducet & captiuitatē nostrā semper feliciter educet ille, qui est Deus saluariū. i. saluationum nostrarum & interius & etiam exterius: & si nondū in re, saltem in spe, ipse dico Deus noster. i. factus mortalitatis nostræ participes, ut nos diuinitatis suæ faceret participes. Et quia Deus noster, ideo Deus faciendi nos saluos. nullus alius enim si ipse non saluaret, saluare nos posset. Et ne aliquis diceret, Cur ergo patimur? cur morimur? subdit, Et Dñi Dei exitus mortis. quasi dicat: Quid misera mortalis conditio indignaris? quid conquire ris non habes indignari, sed consolari. Ut enim patienter sustineas, non solum tribulationes, sed etiā mortem habes conditionem, per hoc quia Domini Dei dico specialiter & absolute Domini est exitus mortis: quia non tantum tribulationes pertulit, sed etiam per mortem mundum exiuit.

Veruntamen Deus cōfringet. Quasi dicat: Licet dicam Dominum mortuum esse, non tamen humana superbia & carnalis arrogantia præsumat de impunitate peccatorum: quia & si mortalis est, tamen omnipotens est, quia Deus, & ideo confringet non solum minores inimicorum suorum Iudæorum, sed etiam capita, scribas scilicet & Phariseos. Vel capita inimicorum, aërias potestates possumus accipere, ipsos inimicos insistantes. Vel etiam per capita resupina ceruiciferas erigentium se Iudæorū designatur. Et dicit pluraliter, capita, quia duo capita contra Dominū se exerxerunt. Non enim caput exterius insulantem cōciterent, nisi prius interius caput in eum concussissent. Et ideo dicit: Dominus confringet capita, id est elationē & ceruicositatem inimicorum suorum, & in bono & in malo: quia quorundam ita ut humiliati saluentur, quorundam in æternas tenebras præcipitati dānentur. Confringet etiam uerticem capilli, id est nimiam elationem perambulantium, id est perferuentiū & delectantium se in delictis suis, ubi potius esset gemedum. Accipe autem hic alios & alios inimicos prius quidem in carne sæuientes, hic uero diuinitatē ipsam lacerantes, id est hæreticos. q. notatur per hoc, quia ibi capita posuit: hic uero uerticem capilli, qui supra caput est, ponit. Est autem uertex, capillorum sublimitas, quam quidem retorquendo capillos parant, ut erectum caput habeant. Sic & hæretici non ignorantia, sed quadam arrogantia magisterium super alios sibi usurpant. Est & alia sententia Calsiodori, scilicet ut per capillos, qui gentiles sunt, uiles & tenues sententias: per uerticem uero uersutiam quandam in eisdem intelligamus. Solent enim hæretici uiles sententias proponere, & in eisde uersutē & ualde ingeniose agere. Potest quoq; uersus iste totus legi de aërijs potestatibus, & sic Confringet in malo tantū accipiet hoc modo: Dñs & si mortalis, tamen quia Deus confringet capita inimicorū suorum. i. damnabit nō solum minores demōes, sed etiam capita. i. maiores. Sunt enim in malignis angelis sicut & in bonis. alij minores, alij maiores. Inimicorū dico perambulantium uerticem capilli circuitium, & summitatem capilli, qui facile mouetur si non aliquo sensu nostro. hoc est insensibiliter nos decipiendū. Quare maxime cauendi sunt, & hoc faciunt in delictis, id est ut persua deant nobis. delicta. Quæ delicta quia eis incitantibus sunt, sunt non tantum nostra, sed & sua.

Dixit Dominus, Ex Basan conuertam. Iuxta primam sententiam, in qua homines inimicos accipimus est, hic ostendit, quomodo confringat inimicos Dominus, & ait hic de altera contractione, scilicet de bona tantū: in fine uero ager de altera, id est de mala. Secundum hoc uero quod inimicos tantū aërias potestates accipimus, nō ita uersus ista continuat: sed ad illud quod supra dictū est, scilicet quia prosperum iter faciet nobis. Quasi dicat: Verè Dominus prosperum iter faciet

Bedæ tom. 8.

nobis. i. de captiuitate nos educet, quia Dominus dixit, siue in Prophetis siue in dispositione sua hoc: Ego conuertam uel conuertar ex Basan, & conuertar in profundo, siue in profundū maris. Basan interpretatur confusio uel siccitas. Et illos qui in peccatis cōfusi sunt, uel ualde inde erubescunt ad se conuertit Dominus, uel ipse ad eos conuertitur iuxta illud, Conuertimini ad me, & ego cōuertar ad uos dicit Dominus. Vere enim publicanus ille de peccatis confusus erat, qui nec oculos ad cœlū leuare audebat, & ideo iustificatus in domū suam descenderat. Itē illos qui sicci. i. qui non se iustificant, nec aliquid sibi ascribunt, sed gratiam semper sicut, conuertit Dominus: Pingues uero. i. superbos & arrogantes non cōuertit, sed auertit. Et sunt causa confusio, uel ipsa siccitas, quare cōuertar, unde dicit: Conuertam quosdā ex Basan. i. propter Basan. Conuertā etiam existentes in profundo maris, uel tendens in profundū maris, per noticiā meam conuertā, quos ibi inueniam. Profundum maris desperatissimos accipit, illos scilicet de quibus dictum est: Peccator cum uenerit in profundum iniquitatis contemnet.

Ut intingatur pes tuus. Singula singulis redde. Verè Dñs conuertes ex Basan. nam in tantum cōuertes, ut fiant pedes in membris tuis: illi scilicet pedes, de quibus dictū est, Quam speciosi pedes euangelizantiū pacē. Et euangelizantes certent usq; ad sanguinis effusionem, hoc est q. dicit: Ut pes tuus intingatur sanguine, rursus dicas: Vere Dominus conuertes in profundum maris, quia in tantum conuertes quot ex illis inimicis tuis erit lingua canū tuorū. i. erunt linguo si canes. Non illi de quibus Apostolus ait, Videte canes, uidete malos operarios: sed tui canes, canes scilicet laudabiles, non detestabiles: canes fideles pro domino Domini cōtra inimicos latrantes. Canes loquaces, non mordaces: quia hi canes nō in dentibus, sed in lingua cōmendantur. Sunt enim & alij canes, canes scilicet muti, non ualentis latrare. Et conuertit se ad nos, quasi dicat, Nemo desperet de Dñi misericordia, q. hoc scilicet q. inimici desperatissimi fiant tales canes, est ab ipso. i. p. eius gratiā & misericordiā.

Viderunt ingressus tuos. Quasi dicat, Per quid cōuersi ex Basan erunt pes tuus, & conuersus ex conuersi ex profundo maris lingua canū tuorum? Scilicet quia uiderunt ingressus tuos o Deus. i. attenderūt præcones. i. alios ingressus, & illis se conformauerunt, uel uiderunt o Deus ingressus tui uel tuos. i. cognouerunt itinera tua, scilicet cum quanta humilitate in hunc mundum ueneris, & quæ operatus sis, ingressus dico Dei mei. i. creatoris mei, in hoc q. uerbum: & regis mei, in hoc q. homo. qui scilicet Deus est in sancto. i. uel in loco illo sancto, quem cōstituit de his quos per gratiam & misericordiam suam, & de uinculis peccatorū eduxit, & de sepulchro suscitauit. uel in sancto sanctorū. i. in homine dominico, in quo specialiter fuit. Vnde Apostolus: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians.

Præuenerunt Principes. Quomodo uiderūt ingressus tuos, per principes scilicet. i. per Apostolos qui præuenerunt. i. præcesserunt alios. Vel secundum eam sententiam, ubi per ingressus præcones accepimus, ita dicitur, Viderunt in quā gressus tuos. i. præcones tuos, inter quos principes præuenerunt coniuncti psallentibus. i. cum multis alijs à se conuersis: qui sunt psallentes, id est per bona opera quasi uisibili in strumēto Deū laudantes. Ipsi dico in honorabili officio positi, scilicet in medio iuencularū tympanistrarum tantquam præcones, omnia præuidentes, omnia disponentes. Iuenculas nouellas uocat ecclesias noua gratia decoratas, & à sanctis Apostolis constitutas, quas easdē uocat tympanistras. Tympanū enim ex siccocorio fit extento. Et ille Ecclesiæ sunt tympanistræ, quia carnem siccant. i. macerant, & intentione meditationis bonæ & operationis sanctæ Deū laudant, &

ne aliquis

ne aliquis hoc audiens intenderet ad luxuriosos cho-
ros, ut ostendat quid uocetiuuenulas, subdit: In Ec-
clesijs benedicite. Quasi dicat, Vos conuersi ex Bafan
& conuersi ex profundo maris benedicite per bona
opera Deo creatori & Domino redemptori in Eccle-
sijis, i. in associetate Ecclesiarū uos præcedentiū bene-
dictionis hauit de fontibus Israel. i. rali benedictioe.
id est quæ non dissentiat à traditione sanctorū Apo-
stolorum, qui sunt fontes Israel, id est à quibus ueri
Israelitæ doctrinam ueritatis hauerunt.

Ibi Beniamin. Inuitat eos ad societatem Ecclesiarū,
commendas confortes & duces, quos ibi habebunt.
Quasi dicat: Ideo in ecclesijs benedicere debetis, quia
ibi est Beniamin. i. Paulus de tribu squissima Beniamin
natus, adulescentulus, id est nouiter assumptus, & in
hoc excessu mentis, id est tunc quando percussus in
uia à Domino mentē ita excessit, quod nec uidit ali-
quid, nec audiuit, uel ens in excessu mentis, quia tan-
tæ est perfectionis q. mente Deo excedit. Iuxta quod
ipse dicit: Siue mente excedimus Deo. Vel etiā quia
usq; ad tertium cælum in extasi tanta raptus fuit, quod
nescierit utrum in corpore an extra corpus factum sit
hoc. De hoc Beniamin dictū est, Lupus rapax mane
comedit prædam, uespere diuidit spolia. quod sic in-
telligendum est: Paulus mane in prima ætate sua præ-
dam comedit, quia persecutor ecclesiæ fuit: uespere
autē, i. post conuersionē spolia diuidit, quia quos uerbo
prædicationis diabolo rapuit, in diuersa officia eccle-
siæ dispersiuit. Poteft & ita dici, quia cū mane fuit ei,
id est cū lumen fidei recepit, tunc quasi prædam cō-
medit: quia ab illo quā persequebatur ut hostē, quasi
in gratiam spirituales accepit, iuxta illud: Regnū cœ-
lorum uim patitur, & uolenti pectore rapiunt illud,
& spolia illa, id est eandem gratiam quasi ui ab hoste
captā diuidit in uespere. id est inter gentes quæ quasi
uesperum erant: quia ueri solis luce carebant. Poteft
autē si ad interpretationē nominis aspiciamus, uersus
iste largius accipi, ut sic dicat: Ibi est Beniamin. i. om-
nis priorē partem, id est dexterā petens. Beniamin
enim filius dextræ interpretatur. Beniamin dico ad
lescentulus. i. gratia innocuatus, & in excessu mentis
positus, scilicet ut se hominem excedat in se Deū, eo-
rum quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt ex-
tentus. Præterea duces optimi sunt tibi. nā duces eo-
rum in ecclesijs, scilicet existentium, sunt principes
de tribu Iuda, de tribu Zabulon & de tribu Nepthalim,
ut dicamus sanctos Apostolos de his tribub. tan-
tū assumptos, quod auctoritate aliqua nec poteft re-
felli nec confirmari. Si uero in interpretationes nominū
attendamus, aliter dicemus. Iuda enim interpretatur
confessio. Et principes confessionis sunt sancti mar-
tyres, primatum in ecclesia obtinentes, quorū præci-
pua uirtus est confessio. Sed quia pro hac confessioe
multa eos pati oportet, ideo necesse est ut munitū lo-
cū intrēt. i. Zabulon. Zabulon enim interpretat̄ habi-
taciū fortitudinis, & significatur per Zabulon Chri-
stus, qui est eis terris fortitudinis, scilicet si attendant
& qd ipse passus sit, & quid acceperit, scilicet gloriā
immortalitatis & impasibilitatis, & sperent eadem
mercedem. tunc namq; constantes facti sunt alijs, qui
bus exemplo sunt principes Zabulō, id est principes
fortitudinis. Et quia per hoc sequitur laudatio cœle-
stium gaudiorum, ideo sunt & principes Nepthalim.
Nepthalim quippe dilatatio mea interpretatur. Pos-
sumus quoq; intelligere per Iudam fidem, per Zabu-
lon spem, per Nepthalim charitatē. Merito enim du-
ces aliorum sunt, qui fide in pura principes sunt. &
qui in spe certa, quæ facit hominem fortē, ne deficiat
in tribulatione, & qui in uera charitate, qualis ille prin-
ceps fuit, qui in ipsa passione pro inimicis dixit: Do-
mine ne statuas illis hoc peccatum. Et quia (quasi dicat)
& tales subditi, & tales prælati in ecclesijs sunt:
ergo uos conuersi expugnatis & uictis ex Bafan, & de
profundo maris benedicite Deo in excelsis. Et ut hoc

à multis fiat, dō Deus bonis principijs bonos exitus iū-
gas, scilicet manda uirtutem tuā. i. notifica hominib.
illū qui est uirtus & sapientia tua. Christus enim Dei
uirtus, & Dei sapientia. Vel ut quidam libri habent,
Manda uirtuti tuæ. i. cōmenda & impone hoc uirtu-
ti tuæ, ut se notificando sic te benedici faciat. Manda
inquam docendo, & confirma uiuendo, subaudis in-
gentibus hoc. i. gratiam illam quam iam in nobis pri-
mitiuis operatus es, tu dico incipiens à templo tuo,
quod est in Hierusalē. i. à populo credente in te, qui
pertinet ad Hierusalē. A Iudæis enim salus processit,
quia inde & electi Apostoli & ipse Christus secundum
carnem natus fuit. Et uere mandabis & confirmabis,
quia reges offerent tibi munera. Poteft & in fine prio-
ris uersus fieri distinctio, er deinde dici ut prius, quod
uere mandabis & confirmabis: quia reges uenientes
à templo tuo in Hierusalem. i. sancti Apostoli electi
de Iudæis offerent tibi munera. Quæ uero munera?
Gratiōsa quidē & acceptabilia, scilicet seipfos & se-
cum alios conuersos.

Increpa feras arundinis. Offerent inquam reges mu-
nera. Sed quia multi bestialiter his muneribus obstre-
pent, Christianū scilicet nomen habentes, à fide uero
dissentientes. i. hæretici, ideo Domine increpa, per
quos habes increpare, scilicet per præcones tuos fe-
ras illas. i. bestiales illos, quæ feræ sunt arūdinis: quia
feritatem exercent in arundinē. i. in scripturam sacrā,
quam prauē interpretando dissipant. Ecce quod effi-
cit (pro eo quo deficitur) scilicet arūdo pro scriptura.
Vel si contentum pro continente accipiamus, scilicet
arundinem pro luto: quia arundo loca diligit lutosa,
tunc dicemus, quia illi ferē sunt feræ arundinis, im-
mergentes scilicet se, & inuoluentes in luto in suos:
quia ueras & sanas sententias contemntes, in fal-
sum & erroneum intellectum se demergunt. Vel ferę
illæ sunt arundinis. i. comparabiles arundinib. quia
sicut arundo facile uento agitur, ita ipsi facile omni
uento doctrinæ circumferuntur. Sequitur.

Congregatio taurorum. Ideo dico ut increpas feras,
quia multæ erunt feræ. Nam erit congregatio tauro-
rū. i. erunt multi tauri ceruicosi, & indomitam cerui-
cem habentes. i. hæretici in uaccis populorum. i. inter
se ductibiles animas de populis cōuersantes, quæ eos
sequantur ut uaccę tauros. Vel in uaccis bubalorum,
id est inter hæreticas animas, sicut uaccæ bubalorum
.i. syluestres uaccæ sunt conuersantes. Non enim ag-
grediuntur stabiles in fide, & fortes, sed infirmos &
seductibiles, unde Apostolus: Penetrant domos, &
captiuas ducunt mulieres, oneratas peccatis, quæ du-
cuntur uanis desiderijs, semper discentes, & nunquā
ad scientiam ueritatis peruenientes. Et q. tales tauri
erunt, hoc Deus utiliter suis faciet, scilicet ut ij exclu-
dant. i. manifestos faciant eos, scilicet exclusores, qui
probatī sunt in argento. i. in diuino eloquio. Vnde
Apostolus: Oportet esse hærefes, ut qui probati sunt,
manifesti fiant. Exclusores in argentaria arte dicuntur,
qui de massæ confusione formam alicuius uasis scitū
reddere. Similiter in diuina scriptura exclusores dicū-
tur illi, quibus tantum ingenium datum est, ut quod
obscurum & ambiguum est, sub certum intellectum
possint redigere. Poteft etiā dici, quod ad hoc permit-
tet tauros illos esse, ut qui probati sunt in argēto. i. in
diuino eloquio excludant eos. i. eliminent illos ma-
los. & hoc sit eis ad gloriam. Vel ut illi tauri excludāt
eos à uaccis, qui probati sunt in argento.

Dissipa gentes quæ bella. Ita dico increpa feras, ut dis-
sipes gentes illas quæ uolunt bella, id est quæ potius
student contentioni quam correctioni. Gentes uo-
cat illos eosdem, quos feras uocauit, sed est hæreticos
non propter nationum diuersitatem, sed propter fe-
starum uarietatem, alij enim fuerunt Donatistæ, alij
Nicolaitæ, alij Ariani, alij Scabelliani, & plures alij.
Et uere dissipabit gentes tales, nam per legatos recō-
ciliationis & æternæ pacis, id est per præcones san-
ctos

ctos hoc facies. Qui legati ueniet ex Aegypto & Aethiopia. Talis legatus apostolus fuit, qui dixit, p Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus uos pro Christo, reconciliamini Deo. Aegyptus interpretatur tenebræ uel afflictio, Aethiopia uero nigra. Et designantur per hæc duo gentes, qui & tenebræ erant, id est obscuratum intellectum habebant: & afflicti cæcitate erant, quia creaturam creatori præponebant, & denigrati pelle Aethiopicum, id est nigredine peccatorum erant, à quibus uere quia gentes prædictas dissiparent uenerunt legati. ut Augustinus, Ieronimus, & similes alij. Et quomodo ex Aethiopia ueniant legati exponit, scilicet quia Aethiopia præuenit Deo, id est ad honoré Dei. manus eius, id est uindictam futuram ipsius Dei. quod est dicere: Aethiopia præcedet uindictam Dei credendo, & cum crediderit, uenient ex ea legati. Potest & aliter hoc intelligi, quia dicit beatus Augustinus, q. Eius in Hebræo refertur hic ad femininum, id est ad Aethiopiã. iuxta quod sic dicitur, Aethiopia ad hærendo Deo per fidem præuenit in hoc manus eius, id est suas proprias manus. hoc est opera sua, quia ex fide iustificabitur, cum non possit per opera iustificari. Vnde Apostolus: Arbitramur per opera legis hominè non iustificari, sed per fidem. Abraham enim credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Et priusquam iustificaretur, uenient legati ex ea ut prius.

Regna terra. Præuidens Propheta & Iudæorum & gentium uocationem, communiter hortatur utrosq; dicens: O uos Iudæi uel gentes gratis uocati, & de terra regnum facti, cantate laudè meditando Deo patri: psallite bene operando Domino filio. psallite etiam Deo spiritui sancto, Domino dico psallite, qui ascendit, & cætera. Potest & hoc totum ad filium tantum referri, ut sic dicamus, Cantate Deo filio, ut Deo, id est creatori uestro: psallite ei ut Domino, id est redemptori uestro: psallite ei etiam ut Deo, id est resuscitatori uestro, qui uos conresuscitauit, & federe fecit ad dexteram patris, quod innuit cum dicit: Qui ascendit super cælum cœli. Vel quia materialiter in illud cælum ascendit, cuius ipse agnus lumen est, quod est super nostrum cælum, quod est in medio aquarum, & ex ipsis aquis conglutinatū. Vel qui ascendit super seipsum, qui est cælum aliorum cœlorum. Quomodo? Quia carnem humanam inquam, etiam est cælum, id est summum illorum, de quibus dicitur: Cœli enarrant gloriam Dei. Illam inquam exaltauit super seipsum, quia cum natura eius esset tendere ad ima, fecit tendere ad summa, ipse dico tendens ad orientem, id est ad patrem qui ortus eius est. iuxta illud: A summo cœlo egressio eius, & cætera.

Ecce dabit uoci sue. Ideo dico cantate nunc, & psallite, quia si nunc non cantaueritis, tandem plorabitis. Namq; ille qui ueniens iudicandus, dedit uoci sue uocem infirmitatis: ueniens iudicandus, dabit uoci sue uocem uirtutis. Et qui uenit ut agnus humilis, rugiet ut leo terribilis, cum dicit suis: Venite benedicti patris mei: alienis uero, Dicedite maledicti in ignem æternum. Et ecce, quasi dicat: Proximum est ut hoc faciatis. Tempus enim breue est, nec longū est putandum, quod habet exitum. Et quia & futurum hoc est, & iam imminet, ergo cantate, psallite: & sic date & in prosperis & in aduersis gloriam uerã & gratiã Deo: quem meritò glorificare debetis, quia magnificentia, id est magnifica gloria eius erit super Israel, id est super omnes illos qui modo laborant, ad hoc ut sint Israel, id est uiri Deum uidentes: quia hos omnes glorificabit immortalitate & impassibilitate. Et uirtus eius, id est potentia eius apparebit euidenter in nubibus: quia tantæ dignitatis nubes illæ, id est sancti Apostoli erunt, quod comparatione sua alios iudicabunt. Et ut ostendat quas nubes hic accipiat, subdit: Mirabilis Deus. Quasi dicat: Verè magnificentia eius erit in Israel, & uirtus eius in nubibus: quia Deus erit

Bedæ tom. 8.

mirabilis in sanctis suis, id est in remuneratione sanctorum suorum: Deus dico, Deus Israel, id est uirum Deum uidentium. In quo uero mirabilis? In hoc scilicet, quia ipse plebi suæ modo infirmæ, modo inualidæ dabit tandem in corpore uirtutem: quia dabit ei corpus configuratum corpori claritatis suæ: & dabit ei fortitudinem, id est constantiam in mente, ut amplius non patiatur defectum: quia tunc inimica destruetur mors, nec ultra locus erit peccato. Et quia difficilem psalmum ad intelligendum, & prolixū tantè Deo adiuuare peregrinamus, inde benedictus Deus.

IN PSALMVM LXVIII.
ARGUMENTVM.

Machabeorum personis causisq; conueniens aptatur oratio. Aliter legendus ad lectionem Ionæ Prophetæ, & ad euangelium Iohannis. uox Christi cum patereçur.

IN FINEM PRO HIS QUI
commutabuntur, Dauid.

EXPLANATIO.

In finem ad Christum respicere nullus ignorat, qui attestante etiam Euangelio suam in hoc psalmo narrauerit: uox est passionem, qua commutabuntur credentes, exuentes ueterem hominè, & induentes nouum. per totum psalmum ex forma serui loquitur Christus. Primo capite deprecatur, ut saluus fiat à patre, quoniam gratis à Iudæis est odio habitus. Secundo postulat à parte membrorum, ne decipiatur spes fidelium, in eius resurrectione confisa, omnia se dicens æquanimiter sustinuisse, quæ ingerebant iniqui. Tertio precatatur ut ipsius oratio exaudiatur, quatenus de luto istius seculi eius conuersatio immaculata liberetur scire, dicens Dominum quantis inimicorum appetatur insidijs, ut usq; ad passionis exitum machinato discrimine perueniret. Quarto uirtute prescientie sue, quæ cõtingere poterant inimicis uentura pronunciat. Quinto à forma serui se pauperem proficitur, unde & laudes se dicit redditurum paterna clementia, hortans fideles ut in Domino confidant, qui ecclesiam suam de mundi istius aduersitate liberauit, & sanctis suis in ea perenni felicitate prospexit.

COMMENTARIVS.

Alum me fac Deus, quoniam intrauerunt aque. Præsens psalmus attribuitur ipsi Dauid, i. canticū: quia sunt in hoc psalmo uerba expressa, quæ in passione eius sunt completa. ut, Dederunt in escam meam fel, & similia. Et dicuntur pro his qui commutabuntur, commutatio alia in deterius, alia in melius. Adam enim & Eua in deterius mutati sunt: qui uero ex Adã & Eua Christo cohæserunt, in melius mutati sunt. Et commutationem in deterius iniquitas fecit, commutationem uero in melius, Christi misericordia præstitit. huius commutationis in melius causa est & ipsa passio, id est transitus Christi: quia nisi ille transisset qui descendit, ut nos liberaret uel subseruaret, nullo modo nos qui decideramus, transire possemus. Fit autem transitus iste de mundo ad cælum, de terrena uita ad caelestem, de mortali ad immortalem, de corruptibili ad incorruptibilem, de labore ad æternam requiem. Causam ergo commutationis nostræ, id est ipsam Christi passionem, nostram que in tribulationibus uocem in hoc psalmi contextu audiamus, cognoscamus, in gemiscamus: & audiendo, cognoscendo, in gemiscendo com-

do cōmutemur, & cōmutati cum capite nostro dicamus, Saluum me fac Deus. hortatur aut nos caput in hoc psalmo, ut per eius passionē & mercedem attendamus nostrā quoq; passionem & mercedem, & sic compatiamur, ut & glorificemur. Si enim cōpatimur, & conglorificabimur. Et orat sic pro se & pro membris suis: Deus pater saluū me fac, restituendo me immortalitati. Saluos fac & meos, nūc interim interiori resurrectione, quousq; etiam exteriori. Et necesse est ut saluos nos facias, quoniam aquæ intrauerunt usq; ad animam meam. Aquæ dicuntur hic turbæ Iudaici populi, quantū ad ipsum caput: quantū uero ad membra, dicuntur aquæ etiam quicunq; persecutores Ecclesiæ. Quod autem dicit, Intrauerunt aquæ, ad similitudinem dictum est. Sicut enim aqua paulatim intrat, donec nauim sum mergat & inuoluat: sic ipsi Iudæi paulatim inuoluerunt se latentī odio, deinde cōsiliū iniendo cum discipulo, tandem etiam manifestē oppugnādo, & super eum clamando Crucifige eū, intrauerunt, id est præualuerunt usq; ad animam nō imitandam, sed demergendam & destruendam eorū reputationem. sic & de membris suo modo dices.

Infixus sum in limo. I Ideo aquæ præualuerunt mihi, quia ego sum infixus in profundo limo. Homo factus à Deo de limo, per præuaricationem uerō factus est profundus limus. profundus quidem propter multas penas peccati. In hoc limo profundo infixus ipse fuit, quia humanam naturam suscepit. Et ideo dicit: Infixus sum in limo profundo. & ideo non est mihi substantia, id est substantia aliqua, ut per me possim dimeris ab aquis illis subsistere, nisi tu resuscites me.

Veni in altitudinem maris. I Infixus sum inquam in profundo limo, & hoc non ex aliqua necessitate, quia ego ueni ex propria uoluntate non ex coactione in altitudinem maris, id est assumpsi humanitatem altè propter penas peccati amaricantem. Idem enim in hac est limus profundus, & maris altitudo. Possunt & aliter hi duo uerfus non incongruè exponi. Quasi dicit: Infixus sum in limum profundum, id est terra tradita est in manus peccatorum. Homo ut prædiximus factus est de limo, sed per præuaricationem factus est profundus limus. Quisquis uero præter originalia peccata immergit se in actualia, quanto plura comittit, tanto profundiores hunc limum reddit. hunc limum prorrahētem ad aliquam iniquitatem, si quis contemnit, si mum suum aurum facit, quia tandem in celestem habitum mutatus equaliter sic angelis Dei. In hoc limo profundo infixus est Christus, quia corruptio naturæ non solum per originalia, sed etiam per actualia fuit causa, quare infixus fuit. Et ideo dicit: Infixus sum in limo profundum, id est hēsi ibi, quia caprus sum, celsus, flagellatus, crucifixus. & hoc ideo, quia nō est substantia in me, id est quia nō ostendi eis diuinitas diuinitatis meæ, sed formam paupertatis humanæ. substantia enim pro diuinitate poni solet. Diuinitas enim sunt in hoc, quia non repinam arbitratum est se esse æqualem Deo, cui uere æqualis, cōternus & cōsubstantialis secundum uerbum est. Paupertas uero eius in hoc fuit, quia se ipsum exinaniuit, formam serui accipiens, habitu inuentus est ut homo. Qua paupertate diues fuit, quia nos multis diuitijs repleuit. Cū enim diues esset, pro nobis pauper factus est, ut nos paupertate sua ditaret. Vel aliter: Substantia dicitur quicquid à Deo creatum est, & homo creatus eo à Deo ut substantia, id est ut digna esset. Et si ea substantia mansisset, quā Deus genuit, infixus non esset. Sed homo lapsus est per iniquitatem, quæ iniquitas non est creatura: quia non est natura, quā Deus creauit, sed corruptio naturæ, quæ ipse homo in se fecit. Ab Adamo iniquitas uenit, & non est substantia, quia non est iniquitas à Deo facta. Nam non est facta, quia omnia per ipsum facta sunt, & omnis creatura à Deo facta. Laudat eū non quod sensum habeat laudandi, sed quia materiā præ-

bet laudandi. Nullum aut uiciū materia est laudandi Deum, quare iniquitas non est creatura, & ideo dicit, Infixus sum in limo profundum: & hoc ideo, quia nō est substantia. i. quia non inueni in homine substantiam quam feceram. Veni in altitudinem maris. Infixus sum inquam, sed non ex aliqua necessitate, quia ego spon te ueni in altitudinem maris. i. in hanc uitā amaricantem penas peccati, ira tamen ut in alto mari essem: i. in eo loco qui minus cōmoueretur, scilicet ut & si cōmoueret penas peccati, nō tamen usq; huc sumpsi peccatum. Mare enim & ois etiam aqua, in qua parte altior est, minus cōmouetur. Vel ueni in altitudinem maris. i. inter illos, qui maxime amaricantes erant, scilicet inter Iudæos. Et ideo tempestas. i. contradictio & furor illius populi non solū meruit me, cum super me ut crucifrigerer, clamaret: sed etiam demeruit me adeo, ut me sepelirent.

Laborauī clamans rauce. I Ipsi quidem demeruerunt me, ego uero monui eos de ipsorum salute, & sic laborauī clamans ad eos, quomodo clamauit ille de qua dictū est quod nō respondit eis uerbum. & de quo Esaias, Sicut ouis ad occisionem ductus est, & dū ita tractaretur, non aperuit os suum. Sed licet in passione nō clamaret, prius tamen clamauit multū dicens: Vē mundo. Et uē uobis scribæ & Pharisei, qui habetis clauces sapientiæ, nec uos intratis, nec alios intrare permittis, & multa talia. & ideo dicit: Laborauī clamās. Sed tamē quasi dicat, nihil profeci: quia fauces meæ, i. uoces meæ raucæ factæ sunt, quantū ad effectum: quia sicut uox alicuius rauca confusa est, & non auditur: ita uerba mea ab eis non intelligebant nec audiebantur. Et nimirū si aduersarijs fauces meæ raucerunt, quia oculi mei. i. illi qui mihi adhærebant, & in corpore meo oculi erant. i. Apostoli defecerunt. Vt illi duo qui dum oculi eorū tenerentur in uia, ne eū agnoscerēt, dixerūt: Nos sperabamus quod ipse redempturus erat Israel. & ideo defecerunt, dum spero in te Deū. i. quia nullum miraculum feci, nullam potentiam meam ostēdi: sed tantum spem meam in te Deo fixi, non de cruce descendendo, sed te remuneratorem expectando. Potest etiam Defecerunt oculi mei simpliciter esse descriptio mortis. Q. d. Nō solū fauces raucerunt, sed etiam oculi mei defecerunt. i. in mortem datus sum. In morte enim oculi deficiunt. Et ideo defecerunt, dum spero in Deo meo, ut prius.

Multiplicati sunt. I Quia fauces meæ raucæ factæ sunt, ideo illi qui oderunt me gratis. i. sine omni causa, multiplicati sunt & in suis & in meis: quia unus etiam de duodecim accessit eis super capillos capitis mei. i. infiniti facti sunt. Finitum enim accipit pro infinito. Vel quia capilli capiti adhærent, & ipsum ornatum uolumus per capillos accipere, amicos ei qui caput est adhærentes: ut sit æquipollenter dicere, Plures longè facti sunt resistentes mihi, quā fauentes. Unde inimici mei confortati sunt. i. præualuerunt, & audaciā contra me acceperūt: inimici dico, qui persecuti sunt me iniuste. Et uerè iniuste, quia nihil iniustius quam uelle illum occidere, qui uenit se saluare. & tunc scilicet confortatis inimicis & soluebam quæ nō rapui. i. pro peccato penas pertuli, qui peccatum nō cōmisi, quæ est dictum ad similitudinem, scilicet quasi aliquis aliquid rapier, & alius qui sine culpa esset illud soluerunt. Adam enim & Eua inobedientiam commiserunt, pro qua Christus qui peccatum non fecit, penas luit.

Deus tu scis. I Q. d. Exolui quidem quæ non rapui, tu autē Dñe nostri quare hæc fecerim: quia tu scis insipientiam meā. Quomodo dicit insipientiā esse suam ille, in quo uera est sapientiā. Christus enim Dei uirtus & Dei sapientiā, & tamen nihil magis simile insipientiæ: quoniam quæ ille qui uno uerbo oēs inimicos suos posset destruere, passus est se capi ab eis, flagellari & occidi. Sed hæc insipientiā summa erat sapientiā, quia quæ stultū est Dei, sapientius est hominibus. Ad hoc enim permisit ut ille manus in eum mitteret, qui nihil suū

in eo inuenit, ut perderet illos in quibus uerū ius habuit. Et ideo dicit, Inspicientiam meam non uerā, sed quā homines reputant inspicientiam: illam tu scis. i. approbas, à quo omnis inspicientia abest non cognitionem, sed dignationē: quia scis non esse inspicientiam, sed ueram sapientiam. Et delicta mea non uerē, sed reputatiōne illorū, s. quorum ego non cōmissor, sed susceptor sum: ita tamen ut in me delicta nō suscipiam, sed pœnas pro ipsis suam, illa in quibus delicta non sunt abscondita à te, à quo omne delictū est absconditum dignatiōe. Et ideo non erubescant in me non resuscitato, illi qui expectant te resuscitatore me per me resuscitatum. d. Dñe Dñe dico, qui non tantū Dñs es hominum, sed etiam uirtutum supercœlestium. Et ita dico nō erubescant, ut non confundant. i. ut cōfusibiles se non intelligāt, attendentes super me hominē. i. intelligentes in me super egenum & pauperem. Vel si supra memoratiū uel facere dices, non confundantur super me. i. de me non resuscitato illi qui quarunt te per me d. Deus Israel. plus est confundi quam erubescere, tamen quia qui confundit, illius conscientia remordetur. Sic & istorum qui intellexerunt super egenum & pauperē conscientia remordent, si Christus non suscitaretur de hoc, quia dixit eis: Creditis in Deum, & in me credite, & crediderunt. Possit enim eis dici: Vbi est ille in quem credebatis? Vbi est ille de quo præsūmebatis? & similia.

Quoniam propter te. Ideo dico ne permittas erubescere uel confundi expectantes & quærentes te per me: quoniam ego sustinui obprobriū nō propter me, sed propter te. Obprobriū est quod obijciat ab inimico. Ut Christo obiectum fuit, Dæmoniū habes & similia. & omnis qui peccator est, patitur obprobrium propter se: quia causam obprobrij habet in se. nec hoc magnum est. Si quis uero propter Deū patitur obprobriū, magnum quid facit, quia certū hoc est p̄miū. Et Christus patienter tulit obprobrium non propter se, quia peccatum non fecit: sed propter Deū, scilicet quia eius præcepta seruauit, ad hoc ut quod ipse in quo nihil fuit, patienter passus est, nos in quibus multa sunt pati doceret. Et ideo dicit, Sustinui Domine obprobrium nō propter me, sed propter te, & etiam cōfusio operuit faciem meam, id est plenaria cōfusio fuit mihi, non secundum rei ueritatem, sed secundum illorum opinionem. Talia enim dixerunt ei, ut de meritis confundentur, si in eo esset, ut, Alios fecit saluos, se ipsum saluū facere nō potest, & similia. Est autem cōfusio propriè remordens cōscientiā culpā.

Extraneus factus sum. In tantum cōfusio cooperuit me, quā factus sum fratribus meis, id est cognatis meis secundum carnem de eadem tribu uelut extraneus, & filijs matris meæ. i. etiam omnibus de quacunque tribu nutritis lacte matris meæ Synagogæ. i. in eisdē legalibus institutis sum factus ut peregrinus, quia & hi & alij alienauerunt me à se sicut extraneum & peregrinum. Possumus quoque si uolumus per fratres in fide cognatos, id est fideles, prius accipere. Deinde per filios matris generaliter omnes ad Synagogam pertinentes intelligere.

Quoniam zelus domus. Id est, quoniam pia indignatio, quam habui de domo tua, orationi dedicata, quā fecerant domū negociandi, & speluncam latrociniandi comedit me. i. incitauit me, ut tale quid facerē, in quo maximē eos offendi, sicut in euangelio legitur. Vel aliter: Zelus domus tuæ. i. indignatio de hoc, quod cū deberent se præparare tibi domū ornata, potius parauerunt in se domū negotiationis. i. auariciæ & domum latronū. i. insidiarum & fraudū. Illa in quā indignatio comedit, i. cōcitauit me, ut eos redarguerem, & iniquitatem eorū non celarem, & ideo obprobria illorū olim in deserto per patres suos exprobratum, quando dixerunt: Nūquid poterit Deus parere mensam in deserto? Et item ante uitulum conflatilem: Isti sunt dii tui Israel, & cetera. Vel utrumque etiam de præ-

senti potest dici sic: Obprobria istorū exprobrantū tibi per me, quia qui me spernit, te spernit. Illa in quā obprobria ceciderunt super me. i. effectum dederunt super me, quia me uiderūt, & me intulerunt. Vel etiam potest dici, quia obprobria scilicet qui eum blasphemum & dæmoniacum & similia uocauerunt, uenientia super eum ceciderunt, quia eo resurgente falsa apparuerunt.

Et operui ieiunio. Zelus in quā domus tuæ comedit me. Et in ieiunio illo, cū nullum scilicet inuenirē, quo me reficerē, operui animam meā. i. ostendi me eis per aliquam uindictam manifestā. Vel in ieiunio illo operui animam meam, tamen fuit ieiunium illud, quod quasi pallium uelauit & presisit undiq; animā meam. Et hoc scilicet, quod talibus nō consensit, & à talibus ieiunauit, factum est mihi obprobriū. Ideo enim mali obprobria inferunt bonis, quia boni nō cōsentiant eis.

Et posui uestimentum meum. Operui inquam animam meā, & in super uestimentū meum, quo uestitur diuinitas mea, scilicet cilicium. i. humanā carnem posui (pro opposui) eis in quā sequerent. Cilicium uestis hispida est, quæ ex pilis caprarum & hœdorum fit, & significat hic carnem Christi. & per pœnas peccati cōpungebat, & quasi de pilis caprarū erat: quia in similitudinem carnis peccati uenit, & si non in carne peccati. Vel potest simpliciter dici sic: Proposui eis uestimentum. i. carnem meam ut cilicium. i. tanquam aliquem uilem & despectum, quem dissparet habitū. & ideo factus sum illis in parabola. i. in similitudinem. i. ut cui maledicerent, & dicerēt: Sic tibi fiat, sicut illi factū est. Vel aliter: Posui ciliciū uestimentū meū. i. quoddā de illis qui prius erant in peccatis hispidi, sicut ciliciū mihi incorporauit, & sic uestimentum meum eos fecit. Iuxta illud: Vixit ego dicit Dominus, & his omnibus uelut uestimēto uestieris, & ideo etiā factus sum illis in parabola, ut idem sit parabola, quod obprobriū, hoc enim quod tales sibi assumeret, impperauerunt ei dicentes, quia cū publicanis & peccatorib; māducaret.

Aduersum me. Factus sum illis inquam in parabola, & hoc taliter ut maioribus & minoribus. Nam qui se debant in porta. i. maiores qui in porta. i. in publico more antiquo iudicabant, qui maximē deberent iudicare pro me, maximē loquebantur aduersum me, & per maiores etiam intellige de minoribus. uel aliter, Qui sedebant in porta. i. scribæ & pharisæi, qui clauis scientiæ habebant, & in scientia legis & prophetarū, quæ porta est ad ueritatem sibi acquiescebant, sed tamen nec ipsi intrabant, nec alios intrare permittebāt. Tales inquam erant qui loquebantur aduersum me. & præterea omnes qui bibebant uinum, scilicet erroris, uinum imperatis. Vel uinum terrene cupiditatis, scilicet inebriati amore loci & gentis. hi inquam omnes psallebant in me, id est psalmum & cantilenam fecerant sibi de me, uel aliter: Illi inquam loquebantur contra me. Qui uero bibebant uinum calicis mei, i. qui attendebant dulcedinē futurā de passiōe mea, sicut sancti Apostoli & sanctæ mulieres, illi psallebant in me. i. gaudebant de potentia mea.

Ego uero orationem meam. Inimici quidē deridebant me, ego Domine pater fudi pro eis orationem meam ad te dicens: O Deus nūc tempus est beneplaciti tui implendi, ut perficias scilicet mundo gratiam uisitatiōnis tuæ: & hoc in multitudine misericordiæ tuæ. i. in tua multiplici misericordia, quā nobis multiplex est miseria. & quia tempus est, ideo Domine exaudi me in ueritate salutis tuæ, id est dādo ueram saluationem mihi & meis à te promissam. Veritas enim accipienda est in promissione, misericordia uero in peccatorum remissione.

Eripe me de luto. Ita dico exaudi me, ut eripias me, id est meos de luto, id est de consortio lutoforum, id est peccatorum, ita ut si cohærent corpore, non tamen insigantur mente, id est non consentiant eis. Et qualiter roget eos espi, exponit dicens: Libera me,

id est meos ab his qui oderunt me. & hoc ita, ut liberes eos de profundis aquarum. id est de profunda iniquitate populorum, scilicet ut non conformentur illis in profunditate iniquitatis suæ. Et exequitur hanc liberationem. Quasi dicat: Sic rogo liberari meos de profundis aquarum ut tempestas, id est feditio & furor iniqui populi non demergat me, id est non deprimat meos, ut consentiant eis. Aut si demerserit non absorbeat me profundum, id est interim non demergatur mei, ut ueniat in profundum illud, de quo dictum: Peccator cum uenerit in profundum uiciorum, cõremnet. Aut si uenerint in profundum, saltem non urgeat super eos puteus ille os suum claudere, quod ad similitudinem dictum est. Super illum enim, quasi puteus os suum claudit, cuius os profunditas uiciorum a confessione claudit, & in illo non est spes redeundi. Si quis uero positus in profundo respicit, & clamat pro peccatis suis dicens, Peccavi, Domine miserere: super illum puteus os suum non claudit, quia est de illis de quibus dictum est, De profundis clamaui & cætera. & ideo Dominus eos educit. Illos uero qui non confitentur peccata sua, defendunt, non educit. Non est enim liberator, ubi tu es defensor: sis ergo tu tuus accusator, ut ille dignetur esse tuus liberator. Exaudi me Domine, ut non urgeat os suum puteus super me, ideo Domine exaudi me & meos, quoniam tempus est, quia præcessit tribulatio, & ideo iam benigna, id est suaui & dulcis est misericordia tua. Sicut enim pluuia dulcis est in siccitate, ita misericordia in tribulatione. Quasi dicat: Differebas exaudire, ut dulce esset cum subuenires. sed iam dulcis est misericordia tua, & ideo exaudire non differas. Iam enim tribulatio peruenit ad certum modum calamitatis, & ideo adfit misericordia tua, ut exhibeat opus bonitatis. Benigna inquam mihi & meis est misericordia tua, & ideo tu qui prius depexisti propter multitudinem iniquitatum, respice nunc & meos secundum multitudinem miserationum tuarum. Et qui prius auertisti te à liberto & superbo, modo non auertas faciem tuam à puero tuo. i. à me & à meis humilibus seruis tuis. Exaudi me & meos uelociter. i. indilate, quoniam tribulor ego, tribulans & mei. Quod est dicere: Ideo ne differas exaudire, quia iam præcessit in me & in meis tribulatio, quæ fecit ut grata sit exauditio. Et qualiter exaudiri roget, exequitur dicens: Intende animam meam. i. animam meorum, & libera eam occulta liberatione. Duæ sunt tribulationes iustorum: una occulta, & alia manifesta. Occulta fit per inimicorum execrationem, manifesta uero propter conuersionem. Tres enim pueri de camino ignis manifestè sunt liberati. & hoc factum est propter Nabuchodonosor, qui postea credidit & confessus est. Septem uero Machabei occultè sunt erepti, & hoc propter Antiochum tyrannum magis excogandum. de hac utraque liberatione hic agitur. Et ideo postquam dixit, Intende animam meam, & libera eam, quod pertinet ad occultam liberationem: subdit de manifesta dicens, Eripe me caput manifestè resuscitando, me scilicet & meos, etiam manifestè eripe propter inimicos meos & meorum conuertendos. Et ideo dico ut eripias me & meos, & manifestè propter inimicos, ut cõuertantur: quia tu qui omnia nosti cognitione, sed non dignatione scis per dignationem quantum improprium, & quam confusione & resuerentiam patiamur ego et mei ab inimicis. Ego enim patior impropria ad magnam meorum utilitatem, mei quoque patiuntur impropria, id est ad proximorum exhortationem. Et ideo tu qui ignoras quidquid maligne fit, non cognitione, sed dignatione, scis hoc per indignationem. Improprium est quod obijcit inimicis. Et fuit improprium in capite, quod dixerunt ei: In Beelzebub principis dæmoniorum eijcit dæmonia, & similia. In membris uero improprium erat quod dixerunt eis, quia crediderunt in crucifixum, & in mortuum & similia. Unde quidam ex eis sciens potius sibi gloriam esse,

quam ignominiam, dixit: Mihi absit gloriari nisi in Domino nostro Iesu Christo, & cætera.

Cõfusio uero est culpa remordens conscientiam, quod nullo modo in capite uerè accipi potest, nisi per illorum reputationem. In quibusdam uero membris, ut in credentibus de Iudæis uerè fuit: quia eorum uerè remordebatur conscientia, cum dicebatur eis: quia crederent in eum quæ crucifixerunt. Reuerentia autem est, quæ facit in genua frontem etiam de falsi criminis obiectio-
ne erubescere. quod ite in capite non fuit. Nihil enim eum erubuit, quod ut talia pateret uenire: sed tamē ipsi talia obiecerunt ei, quod si alij etiā falso obijcerent, essent rubori.

In cõspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. Ideo dicit te scire improprium meum, quia omnes qui tribulant me in cõspectu tuo. i. omnis tribulatio mea procedit ex dispositione tua, nec ego subterfugi eam: quia cor meum, id est anima mea expectauit improprium, quia & præuidit illud, & prædixit: & ut ueniret, pertulit. Præuidit quippe illud cum discipulis dixit: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur, &c. Nolleretiam nasci, si nolleret pati. Quia ideo duo quæ noueram accipit, scilicet nasci & mori, ut tertium quod non noueram, id est resurrectionem & æternam uitam demonstraret nobis. Expectauit inquam cor meum improprium, & expectauit miseriam, scilicet ut in ferentes improprium recognoscerent in se miseriam, & inueniret in me misericordiam. Et sustinui etiam qui de hac miseria simul, id est mecum cõtristaretur, & non fuit qui contristaretur. Tristes enim erant sancti Apostoli, tristes erant & sanctæ mulieres eum secutæ: sed hoc pro carnali affectione, scilicet quia timebant perdere spem & solacium, quod in ipso habebant. Solus autem Dominus quasi de re publica, id est de cõmuni miseria hominum tristabatur, de qua uellet ut multi secum contristarentur, & contristando proficerent, & sic eum consolarentur. Profectus enim subditorum & medendorum, solacium magnum est me dicorum & prælatorum: sed nullus erat qui hæc attenderet, & ideo dicit, Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni. Et sic dederunt se in escam meam, quod dederunt non escam, sed potius erat: sed tamen in escam datum fuit. Acceperat enim Dominus escam, quia pascha cum discipulis suis comedit, in qua sacramentum corporis sui cõmendauerat. Super hanc dulcem escam unitatis, scilicet corporis Christi & charitatis Christi, quam etiam cõmendat Apostolus dicens: Vnus panis, unum corpus nos omnes in Christo sumus. Iniecerunt Iudæi fellitum potum. i. seipfos quos ab unitate corporis eius discerperunt. Et adhuc quicumque discipant unitatē & charitatē, & contradicunt euangelicæ ueritati, uel quod male uidendo scandalizant ecclesiam, super illam escam fellitum potum propinant. Sed quod fit eis, idem fit, quod tunc Dominus fecit, quando cum gustasset, noluit bibere. In quo sacramentum hoc designauit, quia tales gustandi quidē sunt, & ferendi non bibēdo. i. non sunt nobis incorporandi. Dederunt inquam in escam meam fel, et in siti mea potauerunt me aceto: quia cum ego sitire eorum nouitatem, ipsi propinauerunt mihi acerba uetustate. Et hæc mensura. i. talis præparatio mensuræ eorum fiat eis in laqueum. i. impedimentum, non expeditum coram ipsis. i. ipsis scientibus eam, & non intelligentibus. Quod enim coram est, uidef & intelligitur. Multi noscunt malitiam suam & nequitiam, sed tamen pertinaciter in ea pleuerant. Et hi pniciose in seipfos agunt, quia uiui in infernum descendunt. Tales isti erant de quibus hic dicitur: Fiar eorum mensa in laqueum ipsis ens coram, & hoc non iniuste, sed in retributione. i. iuste, scilicet quia promeruerunt. Et fiat in scandalum. i. in offensionem, uel ipsis eis quod quanto magis scientes in malo pleuerant, tanto magis offendunt. Vel posteris suis quibus hoc petierunt, dicentes: Sanguis eius super nos, & super filios nostros, non tamen quod obfuerit eis hæc imprecatio, sed imitatio. Vel aliter: Mensa eorum. i. utrumque testamentum, quod principaliter fuit eis propositum, ut ibi

ut ibi uelut in mēsa reficerent, fiat eis in laqueū: quoniam irriterent corā ipsis, subaudit propolita gentib. s. adducantur in aemulationē, uidentes gratiā sibi prius oblatam communem gentibus factā. Quod sit ei ad confusionem, & hoc non iniuste, sed in retributionē, id est iuste: & fiat etiam eis in scandalum, ut predictū est. Ad hoc quoq; obscurentur oculi eorū ne uideant, &c. Potest & praecedens uersus in bono legi hoc modo: Dederunt inquam mihi fel in escam, & potauerunt me aceto. Et talis mensa eorum, id est parata ab eis, fiat in laqueum coram ipsis, id est, in conspectu eorū recognoscant, scilicet quod mensa illa sit eis laqueus confusionis: & fiat eis in retributionē, scilicet ut quae patiuntur, se propter illam pati intelligant: & fiat eis in scandalum, scilicet ut per illud Deum scādalizasse recognoscant, & sic conuertantur & poeniteant. quibus uerō non fiet hoc, eorum oculi obscurentur ne uideant. Quasi dicat: Quia nimis prius aperuerunt oculos suos, ut uiderēt q; uidentū non erat, scilicet qualiter omnia dicta de Christo in lege & prophetis peruerterent: ideo non obscurentur oculi eorū, ne uideant quod est uidentū, scilicet ne nouam gratiā intelligant. Et ut non uideant, incurra Dñe semper dorsum eorum, scilicet nunquam ad superiora erigantur: sed quia ipsi se in terrena curauert, quia locū & gentē praeposuerunt innocētiae, ideo Dñe semper eos plus & plus incurra. Incurra quidē non excaecando, sed nō iuuando: nō uulnerādo, sed nō sanando. Incurra enim Dei nō in male faciēdo, sed in nō subueniēdo.

Effunde super eos iram. Quasi dicat: Praeter hanc occultam uindictam amplifica super eos iram tuā Domine, per exteriorem etiam uindictā. Quod ergo profuit Caiphas, quod dixit: Si dimiserim eum sic, uenient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem, nihil utique. Non enim eum dimiserunt, immō in terfecerunt, & tamē Romani uenerunt, & locū & gentē eorum destruxerunt. Et ideo dicit nō odio imprecantis, sed praescientia prophetantis: Effunde Domine super eos iram tuā, & furor irae tuae, i. grauis uindicta tua comprehendat eos quantumcunq; dispersos, scilicet ut ubiq; contemptui habeantur.

Fiat habitatio. Quasi dicat: Ita dico ut effundas irā tuā super eos, ut habitatio eorum, id est ciuitas illa, q̄ prius inhabitauerūt, & in qua maximē saecuerunt, fiat deserta quantum ad eos: & nō sit qui inhabitet, id est q; perseueret in tabernaculis eorū. i. institutis ad rēpū eis datis. Quia ita factū est, quia & ciuitas eorū ab eis euacuata est, nec est inter eos q̄ instituta legalia seruet.

Quoniam quem tu percussisti. Quasi dicat: Merito irā tuā super eos effundes, quia persequuti sunt tribulatione quo ad potuerunt, illū quē tu percussisti, i. me. Percussit Dominus in Adam & Eua omne humanū genus mortalitatis & passibilitatis uulnere, cū dixit: In quacunq; die de ligno scientiā boni & mali gusta ueritis, morte moriemini. De hoc percusso Christus carnem accepit, & ideo dicit: Percussi sunt quem tu percussisti, & super dolorem uulnere meorum, & super tristitiam quam ego habui de uulneribus, id est de peccatis meorū addiderunt, quia mortem mihi accelerauerunt. Aliter: Super dolorem uulnere eorū seruorum prophetarum, scilicet prius ad uinā missorum addiderūt, quia me filium interfecerunt. Aliter: Super dolorem uulnere meorū in me ipso addiderunt uel mendaciū, quo resurrectionē meam negare uoluerunt, uel addiderunt, quia manus etiam in Apostolos & in familiam meam intecerunt.

Appone iniquitatem. Quasi dicat: Ipse & se malum modo addiderunt. Et tu Domine appone, nō excaecando, sed nō iuuādo super iniquitatē eorū aliā iniquitatem. Iniquas specialis eorum est, quod neq; attendunt iustitiam hominis, neq; quātū peccatū sit iustū hominē interficere. Super hanc iniquitatem alia apponatur, ut nō modo iustū hominē interficiat, sed & Deum, uel appone iniquitatē super iniquitatē, i. in-

quis patribus, iniquos filios super adde. Vel super iniquitatem de morte mea appone aliā iniquitatē, scilicet ut in incedulitate pleuerēt, & sic nō in trē, id est, non uiuant in hac uita, quae introitus est ad supernā in iustitia tua. i. in operibus iustificatis fidei tuae.

Deleantur de libro uiuentiū. Nō inq̄ intrent in iusticia, sed potius deleantur de libro uiuentiū. Non ideo dicit de libro, ut illic aliquis liber sit, sed ab humana similitudine tractum est. apud homines enim quia lae bilis memoriae sunt, necessariū est ut libri habeantur, quibus mens humana recordationis ope subleuetur. Hic uerō diuina mens liber accipitur, cui nihil praeritū excidit, nec aliquid futurū nouum fit, sed oia praesentialiter simul aspicit, & est dicens: Deleantur nunc de libro uiuentiū, id est manifestum in praesenti eorum infidelitas facit, quod à memoria in qua maxime se poscos purant, exciderint non cognitione, sed dignatione. & in futuro non scribantur cum iustis, i. non participant beatitudine cum iustis. Qui enim nō participat hic fide, nō participabit illic beatitudine.

Ego sum pauper. Illic inquam non scribētur, ego autem & mei scribemur: quia ego in me & in meis sum pauper, id est mihi nihil attribuens, & sum dolēs ego quidē pro meis, iuxta quod Esaias de ipso ait: Qui pro nobis dolens uulneratus est propter iniquitates nostras. Mei autem sunt dolentes pro miseria suae mortalitatis & passibilitatis. Et quia sum pauper & dolēs, ideo d. Deus uera salus tua gemitatis scilicet & impassibilitatis suscepit me & meos iā dispositione, & suscipiet in re. Et tūc laudabo & in me & in meis nomen Dei cum cantico. i. cū leticia sine tristitia, & magnificabo eū in laude, id est laudabo ipsum Deum in magnifica laude, id est, in uera & indeficienti laude. Beati enim qui habitant in domo tua Dñe in secula, s. laudabunt te. Potest quoq; in his duob. uersib. simpliciter cōtinuatio & cōstructio talis fieri. Qd. Illi nō scribantur, ego autē laudabo in me & in meis nomen Dei cum cantico: & hoc ideo, quia sum pauper & dolens. Vnde d. Deus salus tua suscepit me.

Et placebis Deo. Laudabo inquam in futuro uerē & aeternaliter in me & in meis. Et illud sacrificium laudis, scilicet uitulū illi labiorum placebit Deo, super uitulū nouellum producentem cornū & ungulas, id est, gratius erit Deo quam aliquod praesens sacrificium. In lege enim talis uitulū iubebatur offerri, qui & produceret cornua, id est iam haberet producta cornua, & productas ungulas. Et qui quis perferre instructus est, & in laude Dei opulentus, debet habere cornua, id est rationem & intellectum, quibus aduersarium quem que, id est haereticum in certamine uentilet, & debet habere uitulū, id est rationes solidas, quibus terram, id est pigros in laude Dei excitet. Nouimus enim uitulos pubescentes, & in tauri nam audaciam grandescētes, hoc facere. Aliquis est uitulū nouellus, quia gratia innouatus. contradicit ei aliquis hereticus. Habeat cornua quibus uentilet eum. Nam contradicit ei aliquis, sed abiectum uiuēt, & terrenum sapit. Habet ungulas quibus fodiet eū, & super hūc talem uitulū placebit Deo, id est acceptabilior & placabilior quam iste uitulū erit laus illa Deo, quam offeremus ei ego & mei, postquam uera salus eius suscepit me & meos de paupertate in diuitias, de tristitia in leticia in angelorū societate, ubi nec aduersarius erit uentilādus, nec piger excitandus.

Et hoc (quasi dicat) uideant, id est attendant pauperes nil de se praesumentes, & laetentur, non tristentur de hac paupertate sua. Et cōuertit se ad ipsos pauperes dicens, Querite Deum. Quasi dicat: Video quia quaeritis panem, & alia talia propter illud quod indignius est, id est, propter corpus: quaerite ergo Dñm propter illud q; dignius est, & uerē uiuet anima mea.

Quoniam exaudiuit. Ideo dico ut pauperes laetent, quoniam Dominus & exaudiuit & exaudiet pauperes: diuites autem non exaudiet, & nō despexit neq; despiciet

despiciet uinctos suos, id est præceptis suis astrictos. Vel aliter: Serui fugitiui sumus, & Deum offendimus, & ipse compediuit nos compedibus mortalitatis & passibilitatis. Illi autem uincti eius sunt, qui & se uinctos recognoscunt, & compedibus suis non fomenta, sed tantum quibus alleuientur addunt, id est, qui tantum necessaria ad solatium itineris quaerunt, superflua autem quibus opprimerentur negligunt: & hos tales neque despexit neque despiciet Dominus. Et quia Dominus & pauperes exaudit, & uinctos non despexit: ergo laudent illum cæli, id est coplutores, & terra bene culta de Iudæis, & mare, id est gentiles maximè prius amaricantes. Et laudent eum omnia reptilia non uolarilia, entia in eis, scilicet in terra & in mari, id est omnes uerè humiles & non arrogant, & superbi de Iudæis siue de gentibus laudent eum. Et ideo meritò debent laudare eum, quoniam Deus Syon saluam faciet, id est quia congregabit in unum quid, scilicet in fidè dispersos Israel. Unde dictum est: Restituâ principes eius ut prius, & sic faciet Syon, id est ecclesiam de Iudæis saluam, uocando & iustificando. Syon monticulus fuit adiuuatus templo Hierosolymitano, & ideo per Syon ecclesia de Iudæis intelligitur. Saluam faciet Deus inquam Syon, & ciuitates Iudæ, id est collectiones ad uerè uiuenti uidere, id est humiliter confidentium de gentibus. Iudas enim confessor interpretatur, ædificabitur in fide & in bonis operibus. Et ædificatæ inhabitabunt ibi, id est in Syon concorporabuntur credentes de Iudæis & gentibus, & ita inhabitabunt quòd acquirent eam, scilicet Syon hæreditati (pro ad hæreditatem) quia erit eis uelut hæreditaria habitatio & hic & in futuro. Et ideo dico, quia erit eis hæditas: quia semen seruorum eius, id est quia imitatores omnes fidei Abraham & Iacob & aliorum priorum seruatorum eius, id est Dei qui faciet Syon saluam. Illi inquam possidebunt eam Syon & hic & in futuro. Et ne hic mem eorum filios eorum secundum carnem acciperemus (non enim ut Apostolus ait, qui secundum carnem, filij sunt: sed secundum spiritum, hi in femine reputantur) ideo determinat quòd semè hic accipiat, dicens: Et qui diligunt ad imitationem illorum priorum seruorum nomen eius, id est Dei, scilicet hoc nomen Dominus: quia sponte se ei subijciunt. Illi inquam habitabunt in ea Syon & hic & in futuro. Et si hi tamen qui diligunt nomè inhabitabunt, ergo appareat quia qui non diligunt, quatientur foras, & damnabuntur.

IN PSALMVM LXIX.
ARGVMENTVM.

IN discrimen regni salutisq; deducit à filio, Psalmum hunc orationis uice composuit. Aliter uox Christi uel ecclesiæ ad Dominum. Item quòd titulus scriptus est, In rememoratione quòd saluum fecerit eum Dominus, superioris Psalmi mentionem facit, ubi ait: Saluum me fac Deus.

IN FINEM PSALMVS DAVID,
in rememoratione, quòd saluum me
fecit Dominus.

EXPLANATIO.

Finis & David, ut sepe dictum est, significant Dominum saluatorem: ad quem diriguntur hec uerba fidelium: quia totus hic Psalmus ex persona martyrum dicitur in rememoratione uel sue liberationis uel præmij futuri. Congruum quippe fuit, ut

quomodo in superiore Psalmo passionem resurrectioneq; suam Dominus exposuerat, post caput loquerentur & membra passionis & ipsas suas & posteriores glorias edicentes. Martyrum confessorumq; populus, qui multiplices quidem, sed felici clade laborabat. Prima positione Dominum deprecatur, ut à persequentium periculis liberetur, & irrisiones eorum irritas faciat, quatenus conuersi dicta sua salutariter erubescant. Secunda parte supplicat, ut magnificans Dominum exulter turba fidelium, quoniam ipse pauperes egenosq; suos iuuare & liberare dignatur.

COMMENTARIVS.

Deus in adiutorium meum intende.] In finem psalmus Dauid in rememorationem, eo quòd saluum fecit eum Dominus. Vox est in hoc psalmo cõtributorum, id est sanctorum martyrum inter passionis periclitatum, sed de capite suo præsumentium. Audiamus ergo eos, & cū ipsis dicamus, & affectu cordis, & si non ex similitudine tribulationis. Illi enim iam coronati lætantur, nos adhuc tribulamur: quia aduersarius noster biformis est. In impetu est leo, in insidijs draco: tentare non cessat, insidiari non cessat. Clamemus ergo, & cum ipsis dicamus:

Deus in adiutorium meum intende, etc.] Hæc uerba referuntur in finem, quia sunt psalmus attributus Dauid, id est sanctis martyribus: psalmus dico cantatus in rememorationem, id est in recordatione. Et quia recordatio alia est de premio, alia de supplicio: alia de damnatione, alia de saluatione, ideo determinat, unde sit illa recordatio, scilicet eo quòd Dominus iam saluum fecit eum, id est unumquemque talem Dauid in capite suo per spem scilicet: quia iam in ipso per spem nos conuersificauit, & ad dexteram maiestatis confedere fecit. Hortantur autem nos sancti martyres, qui hic loquuntur, ut exemplo eorum in tribulatione non deficiamus, ut ad idem præmiū perueniamus, & dicunt ira: Deus in adiutorium meum intende. Diuinum auxilium nobis semper est necessarium, maximè est autem in tribulatione inuocandum, & ideo admonent nos sancti martyres, ut quisque nostrum in tribulatione positus inuocet Deum, & dicat: Deus in adiutorium meum intende, intantum te fac in adiutorium meum. Et quia posset adiuuare, & tamè ad hoc faciendum non accellerare, ideo dicit, Festina ad adiuuandum me.

Confundantur & reuereantur.] Dolet sanctus uir animam suam quæri à malis, non ad imitandum, sed ad opprimendum: & ideo orat & dicit, Confundantur & reuereantur. Vbi ergo præceptum illud Euangelij, Orate pro persequentibus & calumniatibus uos. Et item, Diligite inimicos uestros, benefacite eis qui oderunt uos? Vbi etiam exemplum pij magistri, qui docuit non solum inimicos diligere, sed & pro ipsis orare, dicens pro persequentibus suis in ipsa passionem: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Non utique dissentit iste ab illo, quia hoc orat ut illi qui prius sanctos suos incarcerabant, flagellabant, necabant, unde glorificabantur, confundantur, id est, confusibiles se recognoscant, & sic reuereantur, id est, extimescant, & nobiscum pectora tundant. Talem enim uindictam iam acceperunt sancti ab inimicis suis, quia Paulus ille qui acceperat literas à principibus sacerdotum, ut iret in Damascum, & quoscunque uiros Christianæ religionis inueniret, uinctos perduceret in Hierusalem: noce diuina uerè audita in uia confessus est de conscientia sua, & reueritus de tanta immodestia.

Et prostratus est ad obediendum, qui prius in flammatus fuerat ad persequendum, uertantur retrorsum. Hic distinguit

distinguit tempora tribulationis & persecutionis ecclesie: prius enim fuit impetus persecutium, modo remanuit malevolentia tantum cogitantium. Et pro istis rogat, ut qui prius precedere uolebant, & esse magistri, auertantur ita ut sint reuerti: sicut ille fuit cui est dictum, Vade retro satanas, scilicet non precedat ut prauas uias suas doceant, sed retro sint, ut bonas discant. Illi dico, qui uolunt mihi mala, id est, qui male uiuant in mente sua, & in luxuria nutriant corda sua.

Auertantur statim. Quia duplex est persecutio ecclesie: alia scilicet uiolenta, alia fraudulenta. Fraudulenta uero duas partes habet, malevolentiam scilicet, & adulationem, & sæpe plus nocet lingua adulatoris quam manus persecutoris: ideo pro his dicit, Auertantur statim, id est, sine omni mora erubescetes de nequitia sua, illi qui dicunt mihi euge euge, id est qui me laudant ut decipiant. Nam cur me laudat, potius laudent illum, à quo habeo quicquid boni habeo. Dicit sapientia, quia probatio auri & argenti ignis: 20 probatio autem uiri est os laudantium eum. Si enim non cedit adulationibus, si non acquiescit blanditijs, perfectè excoctus est igne tribulationis. Et sic bonus erit & introitus eius & exitus eius. Iuxta quod Apostolus dicit: Fidelis Deus, qui non patitur uos tentari supra id quod potestis (ecce introitus) sed faciet cum tentatione etiam prouentum, ut positus sustinere (ecce exitus) Introitus enim est tentari, exitus non cedere. hoc oleo adulationis uolunt heretici impinguari caput suum, ut Donatus, qui discipulis suis audire uoluit, Dux bone, dux præclare & similia. Ille uero oleum hoc non appetit, qui dixit: Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est? Aut nūquid in nomine Pauli baptizati estis?

Exultent & lætentur. Auertantur inquam illi & illi, & illis aduersus exultent exterius, & lætentur interius, id est, plenariam lætitiā habeant, fundati in te non præsumentes de se, id est omnes qui quærent te prius quærentem se. Non enim te quærent, nisi gratia tua præuenti essent. Vel etiam de eisdem potest dici sic: Omnes illi auersi & erubescetes exultent & lætentur in te, qui quærent te: quærentem se, & nihil sibi ascribant, sed dicant semper magnificetur Dominus, nunquam seruus. Errantem uocauit magnificetur Dominus, peccatorē iustificauit, magnificetur Dominus. Iustificatum coronauit, magnificetur Dominus. Hoc inquam dicat illi qui diligunt salutare tuum, id est, saluatoris tuum. Et quicumque uerè diligunt saluatorem, diligunt se sanatos esse, & cognoscent se egenos, & medicum fuisse sibi necessarium.

Ego uerò egenus & pauper sum. Illud inquam dicant de Domino, hoc uerò dicat quisque de se ipso: Ego sum egenus, id est indigens alieno auxilio, quia in deo etiam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et sum pauper, id est esturiens & sitiens, & mihi adhuc insufficientis: & ideo tu Deus, qui solus potes, adiuua me, & ita dico adiuua me, scilicet esto adiutor meus, contra legem contrariam in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & liberator meus de implicamentis hoc seculi. Et ut sis adiutor & liberator, ideo Domine ne moreris, id est fac mihi non longum uideri expectare promissum tuum premium, quia si non habuero tolerantiam, ero similis illis qui in deserto defecerunt, & redierunt mente uide, quæ iam exiuerant corpore. Et ero immemor tui dicentis: Memento te uxorē Lot, quæ egressa de Sodomis in uia defecit: sed mutata in statuam salis ut te condiat, scilicet ut te doceat, ne & tu in uia deficias, sed semper ad patriam intendas. Et si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet: & non tardabit. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus erit regno Dei.

Si autem psalmus iste in uoce capitis ut quidam uolunt, legatur, tunc hi duo uersus ita exponetur. Quasi

dicat: Exultent inquam & lætentur omnes quærentes te, & dicant: Semper magnificetur Dominus. Ut autem mei talia diceret, ego factus sum uerè egenus, & uerè pauper, ut exemplo meis sum: & ideo & Deus adiuua me, & ita adiuua me, esto scilicet adiutor meus in perficiendo obedientiam, & liberator meus ab inimicis. Et ideo Domine ne moreris, id est, ne differas meam resurrectionem in commune omnium resurrectionem.

IN PSALMUM LXX.
ARGUMENTVM.

PRædicit ea quæ erant populus in Babylone passurus, & hæc ad emendationem uentura, simul etiam redditum promittens. Aliiter uox Christi ad patrem.

PSALMVS DAVID FILIORVM
Ionadab & priorum captiuorum.

EXPLANATIO.

Hieremias propheta refert Ionadab fuisse Dei sacerdotem, qui filijs suis præcepit non bibere uinum, neque in domibus, sed in tectorijs habitare, eosque magnam obedientiam huius a pud Dominum gratiam comperisse, qui nunc pro fidelibus ac deuotis ponuntur. Vnde & Ionadab interpretatur Domini spiritus taneus, qui dicere potest: Voluntarie sacrificabo tibi. Cum quibus & priores captiui simul lacrymas fundit, id est, qui prius captiuari, postea redimi meruerunt, qui peccando captiui, sed penitendo redempti aiunt, Et de abyssis terre iterum reduxisti me. Introducitur persona generalis, quæ peccatorum captiuitate liberata diuinis mandatis adhærebat, prædicans nobis Christi Domini eximiam charitatem, quæ nullis meritis præcedentibus gratis semper impenditur. Hæc in prima parte psalmi ab humanis iniquitatibus iugiter se petit debere liberari, ut Domino gratias referre mereatur. Secundo loco supplicat, ne in senectute eius beneficijs priuetur, cuius auxilium in iuuentute protectum est. Tertio loco dona eius enumerans, iugiter se agere pollicetur.

COMMENTARIVS.

Nte Domine speraui. In omnibus diuinis scripturis commendatur nobis gratuita gratia Dei, quæ gratis nos liberat, hanc commendat Apostolus, & ideo meruit habere inimicos Iudeos, de litera legis & de iusticia sua presumes. Hæc etiam maxime commendatur nobis in hoc psalmo, ideo ut tota spes nostra sit in ipso, nihil quod de nobis quasi de proprijs uiribus, presumamus, ne nostrum facientes, quod ab ipso est, & quod accipimus amittamus. Cuius psalmi titulus est: In finem psalmus ipsi David filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt. Commendatur nobis ex propheta Hieremias iste Ionadab, quia sacerdos Dei fuit: qui præcepit filijs suis ne biberent uinum, nec in domibus residerent, sed habitaret in tabernaculis, quod præceptum illi diligenter seruauerunt, & ideo à Deo benedicti meruerunt: non quod Dominus præcepisset ne uinum biberent, sed quia præcepit ut filij patris tanquam si domino obedirent. Quare illi præcepto patris tanquam si domino essent, obedierunt, & ideo benedicti meruerunt. Vnde per horum obedientiam redarguit propheta ille Israelitici populi inobedientiam, tanquam à minori dicens: Quia si isti obedierunt præcepto patris, multo

multo magis debet illi obedire præceptis creatoris. Cum enim expedit animæ obedire Deo suo, expedit filio obedire patri, seruo domino, uxori marito: nonne multo magis expedit homini obedire Deo creatori suo? Vtique sic est. Quare quia illi Israelitici scilicet non obtemperauerunt præceptis Domini, ideo meruerunt in Babyloniam captiuari, quod præ dixit eis propheta dicens, ut præparent se ad captiuitatem: quia non possent aliter esse quin captiuarentur, quæ inobedientes Domino Deo suo extiterunt. & ideo dicitur in titulo filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt. Et per istorum obedientiam culpata est illorum inobedientia: & non solum illorum inobedientia, sed etiam omnis inobediencia, etiam primorum parentum culpatur per horum obedientiam. Captiuitas enim in Adam & in Eua designata, per istorum primorum captiuitatem facta est per inobedientiam: sub qua captiuitate adhuc tenemur, quia & si iam spe liberati sumus, non tamen in re: quia adhuc expectamus redemptionem corporis nostri. Huius captiuitatis meminit Apostolus dicens: Condeletur legi Dei secundum interiorem hominem, uideo autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me deducentem in legem peccati & mortis. Quomodo autem per quid de hac captiuitate possent aliquis liberari, subsequenter ipse Apostolus determinat dicens: In felix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum data. Et quia sola gratia potest nos de captiuitate liberare, ideo raro per eum commendat in hoc psalmo, ut nihil de nobis presumamus, ne & quod accepimus amittamus. Interpretatur autem Ionadab, spontaneus Dei. Ille uero est spiritus Dei, de quo dictum est: Voluntarie sacrificabo tibi, & similia, id est Christus. Huius filij sunt imitatores eius, id est quicumque pura & libera mente seruiunt Deo. Quibus præcepit ne biberent uinum, id est ne in ebriarentur delectatione terrenæ felicitatis. Unde quædam ostendit se non inebriatum dicens, eorum quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extentus semper intentionem sequor ad palmam supernæ uocationis, & præcepit eis ne in domibus residerent, id est ne purarent se hic habere manentem ciuitatem, sed futuram semper inquirerent. Præcepit quoque; ut in tabernaculis habitent, id est ut intelligant nihil aliud esse hanc uitam nisi militiam, & semper parati sint dimicare contra hostes periculosissimos. Quorum salutem meminit Apostolus dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est aduersus uisibiles hostes, sed aduersus principes & potestates a. m. r. t. h. contra spiritalia nequitiæ in celestibus. Titulus sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem temporum, quæ sunt psalmus attributus ipsi David, uel prophetæ, uel cuilibet perfectè & uerè obedienti, qui sunt psalmus filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt: quia & commendat eorum obedientiam, & uituperat istorum inobedienciam. Per hoc enim quia sanctus uir qui hic loquitur, unus per se siue unus in multis representat in se filiorum Ionadab obedientiam, laudat eam, & sic per contrarium uituperat primorum captiuorum, & omnem inobedienciam. Ponunt uerò quidam auctores simpliciter hunc titulum ita: Psalmus iste est filiorum Ionadab, id est attribuitur omnibus uerè & perfectè obedientibus: & non solum est illorum, sed etiam omnium qui primi captiui ducti sunt, id est omnium se captiuos in Adâ attendentium. & sic per filios Ionadab & per primos captiuos eosdem accipimus. Aliter enim non possent psalmus iste esse captiuorum, ut ipsi in eo agerent. Quomodo docent; aut uarietur, istud ratum maneat, quod quisquis hic loquitur, gratiam gratis nos liberantem per totum hunc psalmum syllabarum ferè commendat. Unde sic incipit. Q. d. Dñe Adâ sperauit in se, & ideo confusus est eternaliter: ego autem non spero in me, sed & spero nunc & semper sperauit

in te, id est in gratia tua gratis liberante, & ideo etiam confundar ad tempus ex captiuitate Adæ, id est ex peccati peccati, non confundar tamen in æternum confusione eunte. I. non confundar æternaliter: & ut in æternum non confundar, ideo Dñe libera me nunc, ne deficiam in tribulatione, in tua iustitia. i. quod non sum de illis qui iustitiam suam statuerunt uolunt, & iusticiæ tuæ non esse subiecti: sed satago in tua iustitia exequenda, & de illa tantum præsumo, non de mea. Et tandem perfectè eripe, & ut tandem eripias, inclina nunc ut altus ad humilem, medicus ad egrotantem aurem tuam ad me, & salua me, id est iustifica me per gratiam, qui non poteram saluari per meam iustitiam. Et postquam iustificaueris me, esto mihi in Deum protectorem, id est sis mihi Deus protector & clypeus, ne perueniant ad me tela inimici. Et si peruenierit, ut non noceat, sis mihi locus munitus. Si enim excelsus locus in terra facit esse securum, ut ille securus fuit, qui in altissima specula positus, regere prætereunt cum toto exercitu suo contempit: multo magis in Deo positum, qui fecit cælum & terram, facit esse securum. Ideo inquam sis mihi Deus protector, & locus munitus, ut in fine uerè saluum facias me.

Quoniam firmamentum. Ideo dico ut tu sis mihi locus munitus, quoniam tu es firmamentum meum, per te enim & ex te est quod contra tentationes aliquas sum firmus: ex me uerò sum infirmus, & tu es refugium meum. Fugi enim ab irato, fugiam ad placidum. Fugiens factus sum infirmus, refugiens ero confirmatus.

Deus meus eripe me. Hactenus egit pro intestino bello, scilicet quod patimur ab hoste interiori, id est a lege contraria in nostris. Et quia timet ne ille interior hostis concitatus ab exteriori sequior fiat, ideo etiam pro exteriori orat dicens: Deus meus eripe me de manu peccatorum. i. de potestate peccati, id est hostis exterioris, scilicet ne insidiando iniquitate persuadeat, ne scruendo ad confessionem perducatur. Et accipit hic peccatorem pro quolibet transgressore tam scriptæ legis quam naturalis. Unde subdividit illum dicens: Et eripe me de manu agentis contra legem scriptam, & de manu cuiuslibet iniqui. i. sine scripta lege iniqui agentis, per quod transgressore naturalis legis accipit.

Quoniam tu es patientia. Ideo dico ut tu me eripias, quoniam tu Domine es patientia mea, id est a te hoc solo habeo, quod aliquo modo patiens sum contra peccatorem uel iniquum. Et ideo per te sum patiens, quia tu Domine es spes mea à iuuetute mea, id est ex quo in nouarum cepi sperare in te: & armasti me contra diabolum, ut in procinctu exercitus sui armatus fide, spe, cæterisque donis dimicarem contra hostes spirituales & inuisibiles. Et non solum à iuuentute es spes, sed etiam confirmatus sum, id est confirmationem, quanta potuit haberi habui in te ex utero matris meæ. i. ex quo primum cepi informari in institutis ecclesiæ, & ex quo fui egrediens de uentre matris meæ. i. ex quo perfectam in eisdem institutis habui regenerationem. & ideo uerè es protector meus, id est clypeus meus contra tela inimici. Verus accipiuntur hic prima rudimenta fidei ut exorcismus & præsignatio, quæ catechumenis fit: egressus uerò de uentre, uera regeneratio per baptismum & fidei instructionem. Iuuetus uerò adhuc plus ipsa, scilicet integra innouatio, quando iam perfectè armatus fide, spe, charitate & cæteris donis ueluti iuuenis ad bellum.

In te cantatio mea. Quia protector meus es, ideo Domine cantatio mea aliorum sit in mundo, & in his quæ ad ipsum pertinent: cantatio autem mea. i. omnis gloria & exultatio mea erit tamen in te semper, id est & in tempore spei. id est in presenti & in futuro, ubi facie ad faciem uidebimus. Et quia in te solo cantatio mea est, ideo sum factus multis, id est dispersis non ad unum tendentibus (hoc est malis) tanquam prodigium. i. uelut monstrum. His enim qui non credunt esse aliena bona nisi presentia uidentur boni, qui hæc contemnuunt,

Et ea tamen quæ non apparent, appetunt esse quasi monstrum. Vnde dicit Apostolus: Quia si in hac uita tantum speramus sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Factus sum inquam multis tanquam prodigium, id est uelut monstrum, & tamē ab illis non est mihi timendum: quia tu es mihi adiutor fortis contra illos infirmos, non ualentes scilicet occidere nisi corpus.

Repleatur os meum.] Ut semper cantatio mea in te sit, ideo os meum interius, quod fuit plenum laude tua, quam diu in abundantia uirtutum mansit homo: euacuatum uerò est per prauaricationem, repleatur, id est perfecte impleatur laude tua, ad hoc ut in me ipso cantē sancte cogitādo & operando gloria tuā, id est, iustificationem tuam, scilicet quod de impio piū, de damnato feceris in regnum assumptum. & ut cantem magnitudinem tuam, scilicet cū non essem, quia fecisti ut essem: quia salutem dedisti, cum peccarem: quia ignouisti, cum conuersus essem: quia adiuuisti, cum perseuerarem: quia coronasti, & hoc faciam nō tantū in die sine nocte, sed tota die, & in die & in nocte. Naturalis enim dies continet & diem & noctem, & accipitur hic pro prosperitate & aduersitate. Ille enim quasi in die tantum cantat, qui solummodo in prosperis Deum: in nocte uerò, id est in aduersitate non laudat, sed utuperat. ut ille de quo alibi dictum est: Quod cum bene feceris ei, benedicet tibi. Ille uerò & in die & in nocte cantat, qui & in prosperitate, & in aduersitate laudat Deum, dicens: Dominus dedit, Dñs abstulit, sit nomen Domini benedictū. Designatur autem hic utrunque & dies & nox per positionem partem, id est per diem: quia dies non debet seruire nocti, sed potius nox sequi diem. Tunc enim quasi dies seruit nocti, quando Deus qui adorandus & laudandus est, pro solis æternis bonis colitur & laudatur pro temporalibus bonis, quæ pertinent ad noctem. quod nō debet fieri, immò nox debet sequi diem, scilicet ut quicquid de his temporalibus habemus, in laude Dei distribuamus.

Ne proicias me.] Et ut semper cantem gloriam tuā, ideo ne proicias me, id est ne facias me uideri proiectum à te in tempore senectutis, id est in hac præsentia uita, quæ est tempus senectutis, id est tempus captiuitatis & tribulationis propter senectutem, id est primi parentis uerustatem. & describit tempus illud dicens: Cum deficiet uirtus mea, id est quia nihil de uirtute mea præsumo, sed solummodo de gratia tua spero. Et ideo Domine ne derelinquas me. Ille uideretur proiectus esse à Deo, & derelictus, qui facile labitur, nec resistere ualet aliquibus tribulationibus.

Quia dixerunt.] Ideo necesse est ne derelinquas me, quia inimici mei (oēs .n. impij inimici sunt pijs) dixerunt, id est statuerunt non ad suam utilitatem & potestatem, ut putauerunt: sed mihi, id est ad meam utilitatem. & prius quam ponat quid dixerint, determinat quos inimicos accipiat dicens: Et qui custodiebant, id est captione obseruabant animam meam, id est non ad imitandum, sed ad opprimendum fecerunt consilium contra me, conuenientes in unum, scilicet dicentes, Deus dereliquit eum, id est non est Deus cura de talibus. persequimini ergo & comprehendite eum, quia non est aliquis qui eum de manibus nostris eripiat. multi persequuntur, qui non comprehendunt: illi uerò ira persequuntur ut comprehendant, qui eos quos persequuntur deuocant. Videntur hæc uerba & quædam quæ adhuc sequuntur, ad caput pertinere, sed tamen familiarius ad nos referuntur, quia quod talis dixit, hoc fecit ex nostra infirmitate, non ex sua maiestate. & ex eo quod factus est propter nos, non ex eo quod id erat, quo perfecit nos.

Deus ne elongeris.] Inimici quidē dicunt quod Deus me dereliquerit, & non fit qui eripiat: tu autē Deus ne elongeris à me, sicut uerū non elongaberis: quia prope est Dominus his qui obtruerunt cor. Deus

meus dico, qui prius despexisti me propter inobediam, respice me nunc tendens in auxilium meum, id est, dando mihi patientiam: illis uerò qui me persequuntur, & comprehendere nolunt dando ueram confessionem. Quod sic dicit, Confundantur, id est remordeat praua conscientia mentem eorum, & deficiant in intentione sua, praua detrahentes animæ meæ, id est uolentes animam meam deuocare, & sic detrahere ei pennas, id est uirtutes quibus debet ad alta uolare. tractum enim ab auibus ne auolēt, quibus penne detrahuntur. cum interim dico confundantur, ut operiantur confusione & pudore, id est ut plenaria confusio de prauis operibus eorum, & pudor de modestia amissa sit eis qui quærunt mihi mala, id est qui quærunt me deuocare. Ego autem non dicam quod se mihi sperem, quasi quod dubium sit optando, sed certificatus per gratiam tuam, non præsumendo de uirtute mea: dicam adfirmando, quia semper sperabo in te. & ideo sperabo, quia adiciam super omnem laudem tuam. Quam laudem adiciat, aut super quam adiciet? Si in uoce capitis, ut quidā de hoc toto psalmo uolunt legatur, tunc ita dicitur: Quia laus Dei erat in discretionem elementorum, & in ordinationem reorum, & in compositionem omnium creaturarum, & in regimen earum: sed nondum laudabatur in refectione alicuius humanæ carnis, & hanc laudem addidit laudi eius Christus primus inter mortuos suscitatus. Si uerò in uoce corporis, sicut hæc tenus processimus hoc dicatur, tunc dicemus, quia laus Dei est quod hominem cum non esset, creauit: quod rationalem eum fecit, quod liberū arbitrium ei dedit, quod in delicijs paradisi eum posuit: quod præceptum ei dedit, & certam mortem, si illud transgredere, uerturam esse prædixit. Nihil non fecit, id est omnia fecit, quæ facienda erāt in homine: sed miser homo per uariando lapsus est, & facta est in eo quasi massa perditionis rotius generis humani. Hanc massam Deus si totam perderet, nullus diceret quod inuisus esset quia iuste hoc faceret, & ideo in hoc etiam laudāndus esset. Et ecce multiplex laus eius, sed super hanc omnem laudem alia adhuc laus additur, cum de impio fit pius, & de damnato in regnum assumptus. Et hæc est laus illa de qua dicit, Adiciam laudem super omnem laudem tuam. Et assequitur hoc ostendens. Quasi dicar: Hoc modo adiciam tibi laudem super laudem, quia os meum interius & exterius annuntiabit, id est representabit dictis & factis & cogitationibus iusticiam esse tuam non meam, id est hoc quod iustificatus sum, esse ex gratia tua, non ex meritis meis & coram die uel in aduersitate & prosperitate. uel tota die, id est assidue annuntiabit salutarem esse tuam, id est saluationem gratiæ tuæ: meam uerò esse damnationem. Secundum uerò quod uox capitis est, quod præcedit dicitur hic: Os meum, id est meorum. Sententia autem non mutabitur.

Quoniam non cognoui literaturam.] Id est, ideo os meum annuntiabit iusticiam esse tuam, & non meam: quoniam ego nō cognoui literaturam, id est nō presumo iustificari de litera legis, sicut illi faciunt, qui solt literæ legis insistant, & à gratia resiliunt, nō attendentes literæ legis gratiam esse ad uictimam, & necessariam esse gratiam adiuuantis, ut impleatur præceptum iubenit: quia si per te præsumendo de uirtute tua inci-pias & deficias, erit tibi lex litera puniens, non saluans. Lex enim sine gratia est litera occidens, & ualet tantum ad conuincendam iniquitatem, non ad dandam salutem. Non cognoui inquam literaturam, & ideo non introibo amodo non in potentia legis, sed in potentia Domini, id est institutum amodo uiuere non secundum literam legis impotentem iustificare, sed secundum gratiam Domini potentem iustificare, & sic à Domine memorabor iusticiæ tuæ solius, id est in memoria semper habebō, quod iusticia iustificatio sit tua, qui non meritis supplicium reddidisti.

sed

sed gratiam impertisti, ut solius tui sit, & nō serui, qui legem dedit. Si enim ut ait Apostolus, data esset lex quæ posset iustificare, uerē ex lege esset iusticia. Sed hoc non est, quia conclusit omnia sub peccato Scriptura.

Deus docuisti me. Quasi dicat: hoc ut memorem iustitiæ tuæ soli docuisti me tu Deus ex iuuetute mea, id est ex quo conuersus ad te innouatus sum à te, qui factus sum à te. Et quomodo docuisti? hoc modo scilicet, quia ego attendens priorem uitam meam, uideo quid debeant mihi, & quid acceperim pro eo quod debebatur mihi. Debeatur mihi enim pœna, & data est mihi gratia: debeatur mihi gehenna, & data est mihi spes æternæ uitæ. Docuisti inquam ex iuuetute, & usque nunc etiam doces me: quia adhuc regis me, qui in uia posuisti me. & ideo usque nunc pronuncio mirabilia tua, & semper pronuncia bo ea sancte meditando, & bene operando usque in senectam & senium benedico mirabilia. Quæ enim maiora mirabilia, quam mortuos suscitare? Si enim mortui non essent, non diceret nobis Apostolus, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Deus. Omnes enim peccatores & si uiui sunt exteriori, mortui tamen interiori. Et corpus quando resuscitatur, mundo redditur: anima uerò sibi redditur. Corpus quoque suscitatum potest uiuere sine suscitatore suo, anima autem non potest: quia cum sint duæ uitæ, una corporis, altera animæ, sicut corpus nequit uiuere sine gratia, ita anima nequit uiuere sine gratia per quam resuscitatur. & ideo dicit, Usque nunc etiam doces me: quia nullo modo anima sibi reddita sine regimine gratiæ posset uiuere. Et potest referri quod hic dicitur ad unumquemque perfectum, & sic per senectam & senium accipimus uel simpliciter finem uitæ, uel secundum grecos possumus accipere per senectam morum grauitatem: per senium uerò integram perfectionem. Apud nos utrunque hoc à senectate dicitur, & pro eodem accipitur: apud grecos uerò senectas pro grauitate illa morum, quæ est post uirilem ætatem accipitur: & tales graues presbyteros appellant. Senium uerò decrepitas gratam accipiunt, & decrepitos gerunt dicunt. Si uerò hic loquitur talis unus, qui sit in multis, id est ecclesia, tunc aliter oportet nos hæc tempora distinguere, scilicet ut per iuuentutem ecclesiæ accipiamus tantum tempus illud in quo sancti Apostoli fuerunt, & multipliciter sanguis ad letam ecclesiæ, id est sanctorum martyrum susus est. Per uirilem uerò ætatem, præsentem statum intelligamus: per senectam uerò & senium, tempus ultimum ante finem seculi, tempus Antichristi. Pronunciabo inquam mirabilia tua usque in senectam & senium, & ut possim ô Deus, ne derelinquas me, donec annunciem ego ecclesiæ per præsentem & perfectentes eorum, uel ego perfectus annunciem per me & per successores meos, brachium tuum, illud scilicet de quo dictum est: Brachium Domini cui reuelatum est? id est filium tuum per quem gratuita liberatio nobis data est, annunciem generationi omni, quæ uentura est. Quia præuidit spiritus sanctus quosdam hæreticos futuros, qui affirmarent, & sequentibus suis per suaderent statum ecclesiæ breui duraturum. redarguit illos per prophetam æquippollenter dicendo: Ecclesiā quam diu generatio erit, non defuturam. & sic fideles premunt, ne quandoque talibus credant.

Potentiam tuam. Exponit quod brachium accipiat. Quasi dicat: Non derelinquas me inquam, donec annunciem brachium tuum, scilicet donec annunciem potentiam tuam, id est gratiam tuam facientem nos potentes ad resistendum temptationibus. Et iusticiam tuam, id est eandem gratiam nos iustificatam. & sic idem sunt potentia & iusticia. Si uerò Cassiodorum sequamur, diuersificare ea possumus, scilicet ut potentiam accipiamus in modo iustificandorum: iusticiam uerò tandem in discernendo. Annunciabo inquam po-

tentiam tuam & iusticiam tuam: ego dico tendens usque ad altissima magnalia, id est usque in supercoelestes creaturas altissimas, indignitate quatum ad nos, quas tamen tu fecisti hoc quod sunt. De his magnalijs ideo apponit, ne putarem gratiam ad solos homines pertinere, cum etiam pertineat ad supercoelestes spiritus: quia & hoc quod sunt, & quod bene uiuunt, id est quod in ueritate persistunt, est ex gratia. Sequitur.

Deus quis similis tibi. Quasi dicat: Quandoquidē per potentiam tuam non solum terrena, sed etiam supercoelestia persistunt, quis ergo similis tui? nullus utique. Malo ergo sito peruerse uoluit tibi assimilari primus ille apostata angelus, qui bene noluit tibi assimilari & homo secundus. Quotidie enim Deus nos uocat ad bonam similitudinem suam dicens: Estote misericordes, sicut ego pater uester misericors sum. & inuitat nos ut diligamus inimicos nostros, & eis bene faciamus: quia ipse pluit super iustos & iniustos. Sed in hoc noluit sibi assimilari ille. Sed quia Deus est bonum se ipso contentum, & potestas per se sub nulla ens potestate, in hoc uoluit ei peruerse assimilari primus ille qui dixit: Ponam sedem meam ad aquilonē, ut eorum potestas contra potestatem illam non subilla, & ideo euauit in cogitatione sua, & cecidit de luce in æternas tenebras. Huic malo suo miser ille secundus consensit, qui sibi Deus esse, & de suo nutu pendere uoluit. Recesit enim ab imperatore, & diuertit post desertorem. Legem dedit imperator, fraudem suggessit desertor. Credidit miser homo quod suus sit diabolus, & inuenit quod minatus est Deus: quia morte multatus est. Et hoc est quod dicit: Quantas ostendisti mihi. Quod ad literā sic cōtinuatur, quasi diceret: Quandoquidē nullus est tibi similis, ergo malo meo in Adā uolui tibi peruerse assimilari: quia tu pro perueritate illa ostendisti mihi tribulationes, & quantas multas, scilicet & malos. Tribulationes uocat hic omnes pœnas peccati, quare quædam uidentur dulces non attendentibus eas, ut comedere & bibere, & similia. Hic uerò qui attendit eas, uocat eas malas. & est dicere: Quia peruerse uolui tibi assimilari, ideo multasti me magnis & infinitis tribulationibus, & tamen irruocabiliter: quia tu conuersus de ira ad misericordiam uiuificasti me iam interiori in re & exteriori etiam in spe. & ideo dico uiuificasti, quia reduxisti iterum animā meam de abyssiis terræ, quod dupliciter potest dici. Quando enim homo de terra factus est, tunc terra de uilitate sua in quiddam dignū educta est: cum uerò homo præuaricator factus est, tunc terra in uilitatem suam redacta est. Inde cū assumeretur à uerbo illo quod in principio erat apud Deum redacta est. Cecidit item quodam modo, cū caro assumpta mortua est: redacta uerò est eadē carne resurgente, & sic iterum, id est bis redacta est. In hac autem sententia per abyssum, uilitatem terræ accipe. Vel aliter: ideo dico uiuificasti me, quia in terra, id est bis reduxisti me de abyssiis terræ, id est de profunditate uitiorum. Primo enim eduxit nos, cum natura nostra à uerbo assumpta est. Casus item fuit in ipsa morte. Inde reduxit nos per resuscitationem suam, in quo spes resurgendi nobis data est. Reducet nos etiam, cum hæc spes implebitur, id est cum nos resuscitabimur. Et sic erit & tanta, id est, geminata reductio.

Multiplicasti magnificenciam tuam. Quomodo inquam me uiuificasti? ita scilicet, quia multiplicasti magnificenciam tuam, id est magnificam potētiā tuā, quia non tantum indulgentiam cōfers, sed filijs etiā quos ad hæreditatem paras, misericorditer flagella adhibes, & sicut cōuersus ab ira ad misericordiam cōsolat⁹ es in mente interiori, consolaberis uerò & exteriori.

Nam et ego confitebor tibi. Ideo dico consolatus es me, quia hoc mihi contulisti iam: quia etiam in præfenti laudabo te in spiritus uiuificatione, & carnis mortificatio-

mortificatione. Quod sic dicit: Nam & ego sicut caput meum confitebor tibi ð Deus, id est laudabo ueritatem tuam uel promissiones in me cõpletas. Vel ueritatem tuam confitebor, id est laudabo uera præcepta tua implendo ea tibi. i. ad honorem tuum, & hoc in uasis psalmi. Vas psalmi, ut beatus Augustinus ait, est instrumentum psalmi, psalterium scilicet, quod quia desuper sonat, significat uiuificatione spiritus, quæ desuper est. Et est dicere: Confitebor tibi in uasis psalmi, id est in spiritualibus operibus sicut in sancta cogitatione & oratione. Possimus etiam secundum Cassiodorũ in uasis psalmi intransitiuè accipere, ut sit idem ac si dicat: Confitebor tibi in uasis, quæ sint uasa, id est in talibus canticis, in quibus ita & pura & incorporea sit laus Dei, sicut in aliquo uase bono manet infusus liquor incorruptus. Quæ tamen laus pertinet ad spiritus uiuificatione. Vel etiã per uasa psalmi possumus accipere spirituales animas, in quibus laus Dei nõ accessit, sed bene sapida est sicut liquor in bono uase. Cõfitebor tibi in quã ð Deus in uasis psalmi, & psallã tibi in cithara. i. in sanctis operibus ad carnis mortificatione pertinentibus, ut est manum pauperi porrigere, infirmos & incarceratos uisitare, & similia, laudabo te ð sanctus, sanctus dico Israel. i. qui sanctificas omnem uirum intendente ad hoc, ut uideat te. Israel. n. uir uidens Deum interpretatur. Et per citharam, quæ ab inferiori sonat, non in congruè carnis mortificatione designatur.

Exultabunt labia mea.] Nunc inquam confitebor tibi in uasis psalmi, & psallam in cithara: tandem uerò exultabunt integrè labia mea interiora, tunc scilicet dum cantauero tibi, id est, cum uerum & indeficiens canticum soluam tibi. Beati enim qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum, laudabunt te. Et quia dicuntur etiam labia interiora, ideo ad exponendum quæ labia acceperit, subdit: & eadem anima mea exultabit tunc in laude tua ideo, quia tu eam redemisti, redimes ab omni tribulatione uel mutabilitate. Nec solum animam redimes, sed & corpus redimes à corruptione per incorruptionem: quia lingua mea, lingua scilicet corporis meditabitur iustitiam tuam, id est in omni intentione consentiet animæ in representando iustificationem tuam, quod erit laus tua, quod est dicere, Tunc non retrahet caro per corruptionem aliquam animam à laude tua, sed consentiet ei: quia totus absumar flagrantissimo igne charitatis in holocaustũ, quod erit tota die, id est in futuro, quando erit dies sine nocte, tunc scilicet quando eõtrario illi qui modo querunt mihi mala, uolentes me deuocare, sunt confusi & reueriti, id est grauiter remoriam conscientiam habebunt, & ualde erubescetes erunt dicentes: Nos infensati uitam illorum estimabamus infamiam, &c.

IN PSALMVM LXXI.
ARGVMENTVM.

Hic Psalmus non simpliciter in Salomonẽ, sed propter commune populi prosperitatem, quæ erat cũ regis felicitate cõiuncta, & in Salomonem canitur. Aliter uox ecclesiæ de Christo ad Dominum.

PSALMVS IN SALOMONEM.

EXPLANATIO.

Salomon interpretatur pacificus, significans Dominum Christum, de quo dicitur, Imperij & pacis non erit finis. Per totum psalmũ propheta loquens aduentũ Christi præcimit. In prima parte uerba facit ad patrem, iudiciũ filio petes ad populos iudicandos, quod tamen prædestinatũ ante secula noscebat.

Bedæ tom. 8.

secunda in iudicio Domini filios pauperum saluandos, & humiliandam diaboli dicit esse superbiam. nam & ipsum quoque uirginis partum per similitudines exponit. Tertia refert quæ bona contigerint de spiritu sancto, & Maria uirgine nato Dño Christo. Quarta ab omnibus regibus dicit adorandũ, quia huiusmodi manus genus à diaboli potestate redemit. Quinta pronunciat, quoniam humanis oculis uisus firmanentum fuit credentium, & profectus sine dubietate iustorum. Sexta eterno Domino totius mundi consensu laudes perhibet esse soluẽdas. Septima hymnum Domino Christo mundissima deuotione perfoluit.

COMMENTARIVS.

Deus iudicium tuum regi da.] Hæc uerba referuntur in Salomonem, nõ filium Dauid prophetae, sed in uerum pacificum, id est in Christũ. Salomon enim interpretatur pacificus. Et ille uerè pacificus est, per quem mediatorẽ accepta remissione peccatorũ reconciliati sumus Deo. Dicit enim Apostolus, quia cũ adhuc peccatores essemus reconciliati sumus Deo per mortẽ filij eius. Ille quoque uerè pacificus est, qui fecit utraq; unũ, soluens medium parietem, ut duos conderet in se in unũ nouum hominẽ, faciens pacẽ. Quod uel de duobus parietibus ecclesiæ potest accipi, qui cõiuncti sunt in uno angelari lapide. i. in Christo, soluto medio obstaculo quo separabatur, id est carnali lege. uel etiã de ista & de superna ecclesia, quã Christus reconciliauit soluto muro, quẽ inter eas peccata erexerant. & multis alijs modis potest Christus pacificus ostendi, non secundum eam pacem quam mundus querit & diligit: sed secundum eam pacẽ de qua propheta dicit, Dabo uobis solatium uerum, pacẽ super pacem, scilicet super reconciliationis pacem immortalitatis. Quod autem in hoc psalmo propheta ita apertè exponit occultũ eius aduentũ & manifestum: hoc facit ad cõuincendam duritiã illius populi, quẽ per spiritũ propheticũ præuenit contradicaturũ oĩa illa quæ de eo in lege & prophetis & psalmis scripta erant, & ut exhorretur eos, ut sic recognoscãt eius occultũ aduentũ, ne tandem experiantur manifestũ. & dicit ita: Deus da iudiciũ tuũ regi. quod est dicere: Dñe pater, mitte illum quẽ missurus es, ut assumpta humana natura des illi regi iudicium tuum, id est iudicium certum & prouidum, quod scilicet falli nõ potest ut humanum iudicium. Pater enim non iudicat quẽquã, sed omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est. Ex ipsa enim humanitate habet Christus iudicare, quia nouus homo noua præcepta dedit mundo. Quæ qui seruauerint, in bonum iudicabuntur: qui uerò ex cõtempserint, in malum. Et ualde iustũ est ut qui homo factus est propter homines, ipse etiam iudicet homines. Sequitur.

Et iustitiam tuam filio regis.] Alijs uerbis idem quod prius dixit, reperit. Idem enim rex est, & filius regis. Rex quidẽ est secũdũ humanitatẽ, filius uerò regis est secũdum diuinitatem. Et cũ dicit, Da iustitiã tuã filio regis: idem est ac si dicat, Da ei iustũ iudicium tuum. Nec superuacua sunt huiusmodi repetitiones, quia multũ ornatur diuinũ eloquiũ, & necessaria sunt in psalmis, & in eo genere sermones, quo concitandus est affectus animi.

Iudicare populum tuũ.] Da in quã regi iudiciũ tuũ, scilicet iudicare (pro ad iudicandum) populum tuũ. i. ad discernendum ones ab hecõdis in iusticia. Et quos uocet populũ eius, determinat dicens: Et iudicare populos tuos in iudicio. Iudicium simpliciter positum, ut beatus Augustinus dicit, pro iusto iudicio accipitur ut hic. Quod autem dicit, Pauperes tuos, ad differentiam dicit: quia sunt quidam pauperes non sui, illi scilicet qui & si exterius sunt pauperes, per cupiditatem tamen in mente sunt diuites.

M suscipiant

Suscipiant montes.] Quasi dicat: Et ut rex ille iudicet populum tuum, ideo montes, id est sancti Apostoli qui sunt montes, sanctitate eminentes, uirtute præpollentes: sic loquendo ut per eos alij fideliter instruantur, sic uiuendo ut alij salubriter eos imitentur. Illi in quibus montes suscipiant pacem, illam scilicet pacem de qua Apostolus dicit, Christi legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus uos pro Christo reconciliamini Deo, hoc est, suscipiant prædicationem reconciliationis populo, subauditur annunciandam. 10 Ut qui aure audiendi audierint, iudicentur in bonum: qui uero non audierint, in malum. Et colles, id est inferiores ita se ad ipsos habentes, sicut colles ad montes, ut Lucas & Timotheus ad Paulum suscipiant iustitiam, scilicet ut per suam obtemperet authoritati uocati iustitiam. Vel aliter: Montes, id est prælati & superiores in ecclesia suscipiant pacem & concordiam faciendam in mundo uel in populo. Maxime enim ad prælatos pertinet uigilanti attentione cõsulere paci, 20 id est concordiam, ne schismata fiant. & ideo montes suscipiant pacem & colles suscipiant, id est, inferioribus obediendo sequantur authoritatem illorum, sicut iustum est.

Iudicabit pauperes populi.] Da in quibus iudicium regi, & uere dabis: qui rex ille tandem iudicabit, id est discerneret ad bonum ueros pauperes de populo primitiuo, & quia etiam iudicabit malos, ideo determinat quomodo istos iudicabit, dicens: quia non tantum saluos faciet illos priores pauperes, sed etiam filios, i. quoscumque ueros imitatores illorum pauperum, faciet saluos æternaliter, & ideo humiliabit calumniatores. Calumniatores uocat hic diabolum, qui fraudulenta & nequitia sua nititur semper confringere, unde fratres accusat. Vnde alibi dicitur accusator fratrum, & qui maxime dolet causam nostram esse apud iudicem tam prouidum atque benignum. Qui uere tunc humiliabitur, quia absorpta morte, quando amplius peccato non erit locus, tunc peribit potestas eius.

Et permanebit cum sole.] Et humiliabit in quibus calumnia 40 torum, & illo humiliato cum tradiderit regnum Deo & patri, tunc permanebit æternaliter cum sole, i. cum paterna claritate, & permanebit ante lunam, id est in cõspectu ecclesie, ut inde ecclesia se reficiat illic, unde hic lucebat. Lunam cõparat hic ecclesie, quia sicut luna non habet lumen à se, sed recipit illud à sole: ita ecclesia lucem non habet, nisi recipiat eam ab illo qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ante lunam dico generationis generationum, i. quæ erit generatio composita ex omnibus generationibus, hoc secundum quandam translationem, iuxta aliam uero dices, quod uere permanebit ante lunam: quia permanebit generatione in generationum.

Descendet sicut pluuia in uellus.] Quasi dicat: Qui sic ueniet manifeste iudicaturus, prius ueniet occulte iudicandus: quia descendet sicut pluuia in uellus, & est sciendum quod in duobus præcedentibus uerbis de futuro dictum, de præsentibus quoque potest dici sic: Dominus tandem iudicabit ueros pauperes populi, & etiam in præsentibus faciet saluos iustificando, & ipsos pauperes & filios pauperum, id est imitatores illorum, & humiliabit calumniatores: quia dabit suis eam gratiam, ut unde calumniator machinabatur criminari eos scilicet, quod non gratis colerent Deum, sicut beatum Iob, quando dixit: Nunquit Iob gratis colit Deum? Vnde potius ipse humilietur uictus in hoc, quia illi contra eius uoluntatem gratis colunt Deum. Vel aliter. Humiliabit calumniatores per sacramentum incarnationis suæ, scilicet quia ille extendendo manum super illum, ubi nihil suum inuenit, alios in quibus ius habebat amittere. Et saluos faciendos suos, & calumniatores humiliando permanebit cum sole, id est quadiu sol oriatur & occidet, id est omni tempore. Et nimirum si permanebit cum sole, quia est ante lunam, id est an

te omnia tempora. Similiter posset dicere ante solem, sed gratia uariandi orationem: quia prius solem posuerat, hic lunam posuit. permanebit in quibus ens in generatione & generatione, id est in præsentibus generationibus, ubi est generatio decedens, & generatio succedens, & sic multarum generationes.

Descendit sicut pluuia.] Saluos faciet in quibus filios pauperum. Et ut saluos faciat eos, descendet sicut pluuia in uellus, id est nascetur de intemerata uirgine. Sicut enim pluuia penetrat uellus, & cadit inde sine uillorum aliqua scissione: sic & Dominus uterum uirginis intravit & exiuit sine ulla integritatis corruptioe.

Et descendet sicut stillicidia stillantia super terram.] Idem dicit per aliam similitudinem. Sicut enim lenis pluuie guttæ stillantur super terram occulte: ita Dominus natus est de uirgine sine strepitu maritalis copulæ. Aliter quoque, si ad historiam respiciamus. Eo enim tempore quo Dominus per iudices populum rexit, præcepit Gedeoni, ut contra Madianitas pugnaret, promittens ei uictoriam: ille uero uolens fieri sibi promissionis certitudinem, in nocte uellus super aream extendit, & petijt hoc signum sibi dari, ut uellus complueretur, & area sicca maneret. & factum est ita. Sequenti etiam nocte idem uellus extendit, & petijt ut siccū uellus maneret, & area complueretur. hoc quoque ei commissum est, & sic de uictoria certus factus est. Per uellus designatur Iudaicus populus, quod sicut uellus ab oue auferitur: ita à lege & gloria loci & gentis erat extirpandus. Et Dominus descendit primo, sicut pluuia in uellus: quia prius populum illum spiritali gratia perfudit. Inde enim matrem sibi elegit, in sanctos Apostolos assumptis, inde & præconium Euangelicæ ueritatis incepit. Et deinde descendit sicut stillicidia stillantia super terram: quia præconantibus sanctis Apostolis, contra dixerunt eis Iudæi, prohibetis ne quis in eo nomine loqueretur. Et sic uellus siccum remansit, & terra quæ circa erat, completa est: quia gratia Iudæis est subtracta, gentibus est proposita. Tunc enim sancti Apostoli in uiam gentium abiierunt, & in ciuitate Samaritanorum, quæ prius prohibebat fuerat, introierunt dicentes: Vobis primus oportebat loqui uerbum Dei: sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicatis, ecce conuertimur ad gentes.

Orietur in diebus eius.] Descendit inquam Dominus, & in diebus eius iusticia, prius occulta, & in lege non apparens. Orietur, id est manifestabitur. Iustus enim ex fide uiuit, & oriatur abundantia pacis, scilicet ut & inimici diligantur. & hoc tam diu erit, donec luna auferatur, id est donec ad scripta morte omnis defectus mortalitatis ab ecclesia auferatur. Vel secundum aliam translationem ita dicemus: Donec luna, i. præsens ecclesia quæ nunc cõparatur lune propter defectum, extollatur gloria immortalitatis & impassibilitatis. Tunc namque amplius inimicus diligendus non erit, quia nec inimicus erit. Et præterea dominabitur rex iste à mari usque ad mare, id est ab oceano occidentali usque ad oceanum orientalem. Et unde incipiet? scilicet incipiet à flumine, i. à Iordane, quæ fluius est Iudæe, unde præconium ueritatis incepit, & dominabitur usque ad terminos orbis terrarum, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum. Et per hoc ita etiam simpliciter expositum manifeste ostendit, quæ hæc (ut Iudæi putant) in Salomone historicale referenda sunt. Potest autem mystice intelligi quod dicit: Et dominabitur à mari orientali usque ad mare occidentale. Per mare enim orientale Iudæi significatur, qui & si amari in moribus erant, unum tamen Deum colebant: per mare uero occidentale gentes intelliguntur significari, quibus occiderat omnis cognitio ueritatis. Per flumen quoque terrenos principes accipe, in mundanas amaritudines semper influentes, sicut flumen in mare, & est dicere: Dominabunt à mari orientali usque ad mare occidentale, i. obrinebit dominium & de Iudæis & de gentibus, & dominabitur à flumine usque ad terminos orbis terrarum: quia illos qui prius flumens erant

erant, faciet terrā stabilem & bene culturā. & non solū terrā, sed etiā orbē terrarum. i. ad eō perfectos, ut sint etiam termini orbis terrarū, id est in tantum extinxerunt in se omnē terrenitātē, ut iam uix etiā in aliquo angulo eius sint.

Coram illo procident Aethiopes.] Dominabitur inquam rex iste, & illo domināte Aethiopes. i. denigrati in peccatis, & desperatissimi in gentib. procident corā illo, id est, humiliabunt animas suas illi, & tñ inimici eius Iudaei lingent terrā. i. terrena magis q̄ ipsum diligēt: quia maluerunt innocentia perdere, q̄ locū & gentē amittere. Vel aliter. Inimici eius. i. cōtradiōtores eius lingent terrā. i. diligēt terrena, sapiētes. i. hereticos, & magis placebit illis illorū errorē imitari, q̄ ueritati ei cōformari. Ecce duā sententiā in malo. sunt aliaē duā in bono, ut sic dicas: Procident in quā Aethiopes corā illo. & qui prius fuerant inimici eius, terrā lingēt. i. nō solū se humiliabunt, sed ipsam etiā humilitatē ual de tāquā aliqd dulce cupient. Vel aliter. Inimici eius. i. quilibet prius aduersantes eis, lingent terrā, id est diligēt humilitatē, etiā studebūt imitari humilitatē.

Reges Tharsis.] Ideo Aethiopes procident corā illo, quia reges Tharsis & insulē offerent ei munera. q̄ nō incongruē de tribus regib. magis potest accipi, quantum ad literā. Mysticē uerō sic intelligit. Tharsis interpretatur exploratio gaudij. Et illi q̄ prius in terrenis gaudium explorabant, ubi nō est gaudēdum, immō dolendū: facti reges illicitos scilicet motus in se ipsis bene regentes, offerent munera gratiosa, scilicet se ipsos & alios a se conuersos. Tharsis quoq; ut Hieronymus dicit, contēplatio interpretat, q̄ satis itē congruit: quia reges illi qui in uera sunt contēplatione, uerē offerent ei munera supra dicta. Et insulē etiā offerēt ei munera. Insulē sunt illi, q̄ ad eō pfecti sunt, ut possit in salo huius seculi, licet undiq; fluctus tērationū eos assiliāt, tñ stabiles maneat, uelut in mari insulā.

Reges quoq; Arabū & Saba adducēt ei dona.] Arabia interpretatur capelltris, & est regio, in qua oēs aromaticae species reperiuntur. & intelliguntur per reges Arabū tales regentes se de gentib. qui de syluestrib. & spinosis capelltris & frugiferi facti, Deum omnī uirtutū odoramentis oblectant. Sabea uerō interpretatur in cenfa, & est regio thurifera, per q̄ intelliguntur illo igne succenti, quē Dominus uenit mittere in terram, & uult ut ardeat. i. spiritū seruētēs, Dño seruētēs, & in bonis morib. tanquā thure Deū oblectātēs. Potest etiā in malo hoc dici sic: Reges Arabū. i. gētiliū reges, capelltris & inculti. & Saba, id est incenfi igne incenstiuorū adducēt ei dona, sanctos scilicet martyres in terficiendo, qui Domino uelut dulcia sacrificia erunt.

Et adorabunt eum.] Quasi dicat: Non solū reges Tharsis & alij magni reges munera offerent, sed etiā omnes reges, id est quicumq; se regentes, cognoscētēs q̄ se regunt, ab illo se habere. adorabunt, id est ualde uenerabuntur eum. Et uerē adorabunt, quia omnes gētes, id est aliqui de omnibus gentib. seruiēt ei, casto scilicet timore. Ipsum enim seruire, erit adorare.

Quia liberabit pauperē à potente.] Ideo meritō adorabunt eum, & seruiēt ei: quia ipse & liberauit eā, & liberabit pauperē, id est populū uerē humilē à potēte, id est à supra dicto calumniatore: qui nō ex sua uirtute potens est super nos, sed ex nostra infirmitate. praeuaricando enim infirmati, & sub peccato uenundati sumus & p̄potentē super nos eū fecimus. Liberabit in quā pauperem, & necesse erat ut liberaret pauperem: cui (pro quia) ei non erat adiutor, quia neque philosophus neq; angelus aut archāgelus poterat ei subuenire ut liberaretur, praeter ipsum solūde quo dictum est: Dum medium silentiū tenerent omnia, &c.

Parcet pauperi & inopi.] Quid. Quomodo liberabit pauperem? an ita ut placeat ei illius peccatum? Non, sed potius destruetur peccatum: quia ipse parcat remittēdo peccatū pauperi. i. humilianti se ei sicut pauper solus diuici, & inopi. i. illi qui est sine ope, & reputat gra-

tiā sibi necessariā esse. Et tandē faciet saluas aeternaliter animas pauperū. Et hoc ideo, quia hic redimet animas eorum ex usuris. i. ex supplicijs peccatorū, quē tandē debētur malis, & per hoc liberabit à supplicijs, quia redimet ab iniquitate. i. quia causam auferet suppliciorū. i. peccatū. Supplicium autē ipsum ideo usura dicitur, quia plus mali contingit inueniri in supplicio, q̄ delectatiōis in peccato. Solū enim corpus ab hominibus hic occiditur, ipse uerō qui hoc facit, illic corpore & anima dānatur. uel q̄ generalius est: Cū peccatū alicuius sit momentaneū, supplicium erit aeternū. Redimet inquam animas pauperum ex iniquitate. Et nomen eorū. i. redēptorum, s. hoc nomen Christianus quantumcunq; sit mundo despicabile, tamen erit ualde honorabile corā illo. i. in conspectu illius, cū dixerit eis: Venite benedicti patris mei, possidete paratū uobis regnum à constitutione mundi.

Et uiuet & dabitur ei.] Descendet in quā Dñs, & dominabitur à mari usq; ad mare. Et occisus ex infirmitate, uiuet ex maiestate: quia reuertet, & mors illi ultra nō dominabitur. Vel uiuet uera uita, quia immunis à peccato erit in se, etiam in suis. iuxta illud: Sicut me misit uiuēs pater, & ego uiuo propter patrem: ita & qui māducat me, uiuēt propter me. Quod cūq; n. peccatum siue parū siue magnum, mors animae est. Et quia uiuet, ideo dabitur ei de aturo Arabiae. i. de p̄cipuis philosophis gentium quidā cōuertentur ad eā: ut Dionysius Aetiopagita, & plures alij. Aurū. n. Arabiae p̄ciosus est, quā aliud aurū. Et per aurum sapientia designatur, per Arabiā uerō gentilitas. Et q̄ semper adorabunt. ut istud scilicet, Adueniat regnū tuū. q̄ nos quotidie oramus. illud erit de ipso. Quis. n. sciret, quid maximē deberet orare, nisi ille uenisset, q̄ prior docuit despiciere terrena, & desiderare celestia. Nullus utique. Vel aliter: Semper adorabunt de ipso quantum ad corpus p̄ficiēdo. hoc. n. orant sancti uixi deuotissime, ut corpus Christi, id est numerus electorum cōpleatur. Vnde etiā in alia trāslatione habetur, Adorabunt pro ipso. & benedicēt ei. i. multiplicabuntur in uirtutib. & Bonis operibus, quod erit benedicere ei. Sēper enim siue ipse nos benedicat, siue nos benedicamus eū, nos multiplicabimur: ipse uerō nō auget nostra benedictiōe, nec minuit maledictiōe. Et hoc faciet tota die. i. in aduersitate & in p̄peritate. q̄. n. nō solū in prosperitate, sed in aduersitate Deū laudat, illi etiā nox est dies, & sic semp in die Deū laudat.

Erit firmamentū in terra in summis montiū.] Ideo merito benedicēt ei, quia ipse in terra cōuersando inter illos, propter quos suscepit terrā, erit firmamentum. i. confirmatio ueritatis. in summis mōtium. i. in prophetis, qui plura de eo promiserunt. Quod quot enim promissiones sunt, in ipso sunt. i. p̄fecte, & ipse de se dicit: Oportebat impleri quēcunq; scripta sunt in lege, & in p̄phetis & psalmis de me. Summos mōtium uocat p̄phetas, non q̄ digniores Apostolis sint, sed quia priores tēpore fuerunt. Erit in q̄ firmamentū & fructus eius super extolletur super Libanū. Libanus est mōs, ubi cedri arbores altissimē & odoriferē, & impatibile lignum habentes, crescunt. Fructum eius ad similitudinē intelligere possumus. Sicut enim fructus sanctorum Apostolorum sunt ab ipsis cōuersi, quib. ipse dixit: Ego posui uos ut eatis, & fructum afferatis, &c. sic & sancti Apostoli quos ipse uocauit, fructus eius sunt. Et est dicere: Fructus eius super extolletur super Libanum. i. ualde extolletur super omne huius mundi excelsum, iocundum & p̄ciosum. Vel quia Libanus candidatio interpretatur, per Libanum intelligit Iudaicus populus, qui quasi candidatus inter gentes propter cultum unius Dei, & legē erat. In quo etiā populo illi candidiores erāt, qui plus alijs aemulatores paternarum traditionum, sicut Paulus fuit, existerāt. Et tamen fructus eius super extolletur super hunc etiam Libanum, quia sancti Apostoli longē digniores istis quantumcunq; legis aemulatores sint, erunt.

Et florebut de ciuitate sicut fœnũ terræ. Quia non dicit de ciuitate, cuius potest ciuitas referri siue ad malum siue ad bonum. Si aut ad bonũ, tunc sic dicemus: Illi qui sunt de ciuitate eius, id est ciues illius regis, cuius fructus sic extolletur, quod sunt oēs ad piẽ uiuendũ in ecclesiam collecti: illi florebut sicut fœnũ, non quod libet, sed sicut fœnum adhærens terræ, quod non citò siccarur, sed diu uiret. i. florebut sicut fructiferum fœnum, quia & ipsi fructificabũt. Vel florebut utiliter sicut fœnum terræ, id est sicut triticum. Per fœnum namque triticum designatur, ut in libro Genesis, ubi dicitur: Producat terra omne fœnum, & omne lignũ pomiferum, &c. Si uerò ciuitatẽ in malo accipiamus, tunc ita dicemus: Illi qui sunt de ciuitate Chaim, qui prius edificauit ciuitatẽ, ubi nulla prius fuerat ciuitas: quia non prius quod spirituale est, sed quod animale. Illi florebut quod, quia in terrenis prosperabunt. Sed flos illi erit sicut fœnũ terræ, quod hodie est, & cras in clibanũ mittit.

Sit nomen eius benedictum. Visis & enumeratis tot & tantis bonis, quæ in diebus huius regis erunt, benedicit ei dicens: Nomen eius, scilicet nomen hoc quod est Christus, uel Dominus sit benedictũ, id est multiplicatum in ueneratione plurimũ, in secula præsentia. i. per omnia tempora. Et meritò debet benedici in secula, quia ipsum nomen eius permanet ante solem, id est, est benedictum ante omnia tempora.

Et benedictur in ipso omnes tribus terræ. Dico ut benedictum sit nomen eius, & meritò hoc dico: quia non solum Iudæa, sed oēs tribus, id est omnes familiæ terræ benedictur in ipso, id est augebuntur in uirtutibus. per ipsum. Et propter hoc dico in ipso, quia in ipso benedictur oēs gentes. i. aliqua de omnibus gentibus, magnificabunt, id est uirtutibus. & bonis operibus eũ glorificabunt. In quo enim erit eius magnificatio, in hoc erit eorum benedictio. Benedictus ergo sit Dñs redemptor, Deus creator, Dominus & Deus dico Israel uerit: quia ipse solus per se ipsam facit, quæcunquẽ mirabilia: alij uerò eũ faciũt mirabilia, non ex se habet, sed per ipsum. Et ideo etiam nomen maiestatis. i. maiestatiũ nomen eius, hoc scilicet quod est Dñs sit benedictum in æternum, id est exalteretur æternaliter in seruis suis, scilicet ut ipsi tales se exhibeant, qui sint digni ut talem Dominũ habeant. Et uerè benedictũ erit, quia omnis terra replebitur maiestate eius, id est maiestatiũ dono eius, illo scilicet de quo dictũ est: Effundã de spiritu meo super omnẽ carnem, & prophetabunt filij & filia uestra. Principaliter enim hoc dono, id est spiritali gratia repleti sunt Apostoli, & per ipsos ois terra illud suscepit: quia in omnẽ terram ionus eorum exiuit. Et quia omnis terra maiestate eius replebitur, ergo fiat ei benedictio in primitiuis repletis, fiat ei & in secundarijs.

IN PSALMVM LXXII.
ARGUMENTVM.

Quæ ex postulatione populus in Babylone captiuus aduersus prouidentiam usus sit, indicatur: & quod pro exploratiõe uirtutis in hac uita plerũque iusti cruciantur, nec non inopinatĩs aliquoties successibus attollantur. Aliter uox Christi ad patrem de Iudæis.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Dum in titulis superioribus Dauid tantum uideatur scriptus, hic addidit filij Iesse, scilicet ut illum Dauid patrem 170 Salomonis intelligere debeamus, laudes ergo temporales, quæ Dominus in lege post sacrificia pecudũ, & instrumenta musica reddebantur, defecerunt atque mutatae sunt: quia nunc ecclesia catho-

lica immolatione corporis & sanguinis Christi sanctam peraget psalmodiam. Synagoga autem Dñm quidem colebat, sed uicidendo florere malos in pessimas cogitationes incidebat: ex cuius persona in hoc psalmo ipse Asaph loquitur, qui in suo nomine Synagoga continet significationẽ. de gentilibus enim populis, & de his qui legem Dñi susceperunt multa dicturus est: quæ ad eamendationẽ nostrã utiliter dicuntur, ne talibus cogitationibus polluamur. Aliter quod defecerunt laudes Dauid filij Iesse ad finem quinquagesimi psalmi pertinet: quod uerò sequitur psalmus, in itium est sequentis. Asaph ut diximus, ex typo Synagoga per totum loquitur psalmum. In prima parte zelasse dicit felicitatem mundi, pacem contuens peccatorum, admirans cur inimicis Dei & paganis prosperitas tanta prouenerit, ut os suum usque ad celum extollere uideretur. Secunda parte reuersurum dicit populum suũ ad salubre consilium, & pristinae cogitationis erubescere prauitatem, donec ultima impiorũ intelligere atque conspiciere mereatur. Tertia parte propter dolos suos mala impijs prouenire testatur, quia sanctos uiros felicitate sua scandalizare uidebantur, se tamen beneficio Domini de his malis asserit esse liberatum. Quarta dicit, quomodo ad perfectum intellectum Dominum miserante peruenerit.

COMMENTARIVS.

Quam bonus Deus Israel his qui recto sunt corde. Titulus est, Defecerunt hymni Dauid, filij Iesse, psalmus Asaph. Asaph interpretatur congregans, siue congregatio. & significat hic Synagoga non in restructicẽ, sed imitaticẽ. Et est dicere: Iste psalmus est Asaph. i. synagoga, quia quidã de Synagoga hic loquuntur: psalmus dico, quia gens de hoc quia defecerunt hymni Dauid filij Iesse. Hymnus est laus Dei cum cantico. Et ualde periculosa & lacrymosa res est, quod qui Deũ non solum laudauerunt, sed etiam laudem eius catauerunt, tã citò ab eius laude defecerunt. Qui enim laudẽ alicui carat, non solum laudat, sed hilariter etiam laudat. & qui laudẽ alicuius carat, non solum cantat, sed & diligit illũ quẽ laudat, nec frustra preter solitũ uidetur hoc nomen Dauid per filij Iesse in hoc titulo determinatũ. Hoc enim ideo factum est, ut per hoc intelligatur, quia hymni defecerunt in carnali populo historiali Dauid subiecto, non spiritali populo spiritali Dauid supposito. Quodã enim tempore ueteris Testamenti factæ sunt promissiones illi populo tanquam carnali, terrenæ & temporales: quia promissum est ei regnum, subiectio hostium, successus filiorum, fecunditas uxorum, Hierusalem ciuitas, & omnis illa terrena felicitas, quæ ipsi pro magno acceperunt, quasi Deus nihil maius, nihil melius haberet, quod eis dare posset. Et pro his solis laudauerunt Deum, & coluerunt. His autẽ acceptis cum meritò peccatorum suorum oppugnant & expugnarentur, & ciuitas eorum euerteretur, promissionis terra eis auferretur, quod necessarium erat: quia umbra erat, tunc hymni in eis defecerunt, ideo quia in talibus cordibus Deus non laudatur, immò blasphematur. Quæ uel putat eum iniustum esse, uel mortalia non curare propterea quia hæc temporalia bona subtrahit amicis, & cultoribus suis, & dat ea inimicis, blasphemis scilicet & idolatris. Ex his uerò quidã correcti, uel quia etiam non defuerunt in populo illo qui spiritum sanctum intelligerent, & quid accepissent, & quid Deus eis promississet: & quare hæc temporalia eis subtraxisset, & inimicis dedisset. Hi tales associates se illis, ut tanto liberius cum eis agere possint, loquuntur in hoc psalmo, & redarguunt illos atque corrigunt, exhortantes eos ne amplius æmulentur florẽ malorum

lorum. Et ut intelligant quod ideo Deus subtraxerit eis hæc nõ uera bona temporalia, ut inquirerent alia uera bona & æterna, non quæ in illis nõ erant, sed quæ in illis latebant. Et dicit ita, siue correctorũ quilibet, siue perfectorũ illis se associantium: Deus Israel ueri, quã bonus est. i. quã iocundus est his qui sunt recto corde. Distortis autem corde solis, qui uel putant eũ iniustũ esse, uel mortalia non curare: est peruersus, nõ quod uerè peruersus sit Deus, sed quũ tu peruersus, tũc peruersus tibi uideretur. Et non est tibi bonus. i. nõ est tibi iocundus, immò iniocundus. sicut neq; mel iocundum est febricitanti palato, neq; clarus sol lippiẽri oculo: quia lux, quæ uegetat sanũ oculũ, reuerberat in firmum: & quæ homo illustrat, illum ex cruciat.

Mei aut penè moti sunt pedes. Quasi dicat: Rectis què corde bonus est Deus, ego autè prius eram distorto corde, & ideo mihi bonus non erat. Nam pedes mihi penè moti sunt, & gressus mihi penè effusi sunt. Pedes pertinent ad lapsum: quia pedib; labimur: gressus uerò pertinent ad errandum. Et pedes accipit hic affectiones, gressus uerò operationes: quia pedes nõ ex toto moti, sed penè moti sunt, & gressus non ex toto effusi, sed penè effusi sunt: quia cogitabat quidè & piã affectionem, quã in Deum, & si pro carnalib; habeat mutare, & opera seruitutis eius in demoniorũ culturã trãsserre: sed respuit: & ideo dicit, Pedes mei penè moti sunt, & gressus mei penè effusi sunt. Q. d. Cadebam, sed nondum cecideram ibã, sed nondum ierã.

Quia zelau. Ideo gressus mei penè effusi sunt, quia ego zelau, id est indignationem habui, faciendo me super iniquos, id est iustificando me, & in hoc præferendo iniquis: & inde zelau, quia uidi pacem, id est, felicitatem peccatorum, scilicet quòd ipsi essent omnia pro uelle suo.

Quia non est respectus morti eorum. Ideo zelau uides pacẽ peccatorum, quia mori, cum sit malũ meritum eorum, non est tamen respectus: quia nunquam respicit eos. Et in plaga eorum, id est si aliquando plaganur, non est ibi firmamentũ, id est stabilitas: quia si in terdum euenit eos aliqua tristitia mori, succedunt læta, uel in plaga eorum est firmamentũ. i. non laxa plaga eorum, sed firmatur. i. cõsolidatur. Aliter quoq; hunc torũ uersum legere potes, ut sit ostensio, q; felicitas non datur hic peccatorib;, ad saluationẽ, sed ad dãnationem. Q. d. Zelau in quã, uidens pacem peccatorum. Quare autem datur eis pax illa? Ad perditionem utiq; ipsorum. nã datur eis ideo, quia mori eorum non est respectus: quia mors eis debita nunquã uerit se ab eis, ut aliquando respiciat eos, sed semper respicit eos. i. iam clamatum est de eis, & in plaga eorum non est firmamentũ: quia semper laxatur plaga, id est confusio ipsorum.

In labore hominum non sunt. Eadè continuatio est secundũ urramq; sententiã. q. d. Inde apparet quòd nõ est respectus morti eorũ, quia nulla medicina eis adhibetur. Nã non sunt per se ipsos in labore aliquo uektorum hominũ, scilicet ut uigilent uel ieiunent, uel aliquid tale faciant. & præterea non flagellantur, neq; unquã flagellabũtur cum ueris hominib;, ab illo: quia flagellat omnẽ filium quẽ recipit. Et quia nec per se laborant, nec à Deo flagellantur, ideo tenuit eos quasi quibusdam manibus suis ne aufererent. Et propterea operi sunt, id est ex toto inuoluti sunt quasi quodam pallio iniquitate contra proximum, & impietate contra Deũ. Iniquitate uel impietate dico sua. i. ex eorũ uita eis innata. neq; n. sobriè in se uiuunt, quia superbiũt, neq; iustè in pximum, neq; piè in Deum.

Prodiit quasi ex adipe iniquitas. Operi sunt in quã iniquitas eorum prodiit non ex siccitate, sed quasi ex adipe. Si quis enim pauper egestate coactus furtum uel latrocinium cõmittit, illius iniquitas prodiit quasi ex siccitate: si quis uerò abundans & potens aliquid rapit, huius iniquitas nõ pcedit ex siccitate, sed quasi

ex adipe, id est ex arrogantia & præsumptione. Trãsierunt etiã meras humanitatis, uel regulam iustitiã, tendentes in affectum cordis, id est cupientes imple re omne desiderium prauĩ cordis sui. Cogitauerunt nãq; nequitiam, & ipsam etiã locuti sunt, ut alijs persuaderent eam: & hoc non tantum apud familiares suos, sed etiam locuti sunt iniquitatem in excelsõ, id est in publico, ut uniuersaliter persuaderent eam. Et ad hoc apposuerunt os suum in cœlum, id est contra cœlum, quia in Deum blasphemias dixerunt. Vel posuerunt os suum in cœlo, id est in autoritate, scilicet ut dicta eorum sic authentica tenerentur, quasi cœlestia essent. Vel posuerunt os suum in cœlo, id est in dispensatione de futuris, quæ pertinet tantum ad cœlũ: quia dixerunt, Hoc & hoc faciemus, hoc autem dimittemus. Et lingua eorum cum esset in terra, id est, in stabili loco posita, transtulit terram, id est se ipsam loquendo talia quæ nihil ad eam. Vel transtulit alios terrenos ultra communem facultatem præsumẽdo.

Ideo conuertetur populus meus hic. Quasi dicat: Ideo tã diligenter eorum damnationem per pacem eis concessam notaui, ut hic populus meus qui uult mihi cõfors esse & mihi conformari, cõuertatur, sicut uerè cõuertetur, scilicet ut qui prius putabat Deum iniustũ esse, aut mortalia non curare: quia hæc temporalia subtraheret amicis, & daret inimicis: modo econtrario fentiat, & postquam conuertentur, tunc dies pleni inuenientur in eis, per effectum suum scilicet. Quia illud quod ille docuit, qui in plenitudine temporis uenit, id est contemptum terrenorum, & amor cœlestiũ erit in eis. Vel conuertentur hic in præsentĩ, & tandẽ dies pleni, id est æterni inuenientur in eis. Et necesse est ut conuertantur, quia auersi erant. Nãq; dixerunt, q; aut Deus nesciret omnia, aut si sciret, tunc uel in iustis esset, uel mortalia non curaret, hoc est quod dicit: Dixerunt, Quomodo potest hoc esse? Verũ quidẽ uulgo dicitur, scilicet q; Deus scit omnia, cum subtrahat bona amicis, & det ea inimicis? Vtiq; uel illud uerum non est. Aut si est scitã in excelsõ, sic dicitur tũc (quasi dicat) aut iniustus est, aut mortalia nõ curat.

Ecce ipsi peccatores. Quasi dicat: Ecce cur talia dicat, ideo scilicet, quia illi obtinent reputatione eorũ præmium iustitiã suã. Nam illi qui sunt peccatores, & tamen abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias, p quibus illi Deum coluerunt, & se iustificauerunt. Ecce turpis uenditio uendere iusticiam suam pro terrena pecunia. Et dixi, Illi inquam conuersi illud dixerunt, & ego etiam dixi: Ergo sine causa, &c. Quod sicut à principio potest dicere, uel aliquis iam correctus respectu prioris status, uel etiam aliquis perfectus & intelliges, in persona tamen illorum, & est dicere: Quando quidem alius obtinet præmium iustitiã meã, ergo sine causa, id est, sine utilitate iustificauĩ cor meum, id est cogitationes meas, & sine causa laui manus meas, id est mundauĩ opera mea, ut essem inter innocentes. & sine causa fui flagellatus, id est flagella sustinui tota die, id est assiduè, & tamen castigatio mea est in matutinis, id est non differitur castigatio mea, sed semper quasi est in forib;, ut in unõ quoq; mane me inuadat. Illorum autè castigatio aut fera, aut nulla est.

Si dicebam. Hoc inquam dixi: Et tandem dicebam, Domine si narrabo alijs sic, scilicet te iniustum esse, uel te non curare mortalia: quia temporalia bona aufers amicis, & das ea inimicis. Ecce magnum in conueniens incurram, hoc scilicet, quia reprobabo, id est separabo à me nationem, id est, omnem generationem filiorum, id est, electorum tuorum præcedentium, Abramam scilicet & Iacob, & aliorum talium: quia nullus illorum est qui mecum in hoc cõsentiat. Et in hac difficultate positus cogitabam ut cognoscerem, id est cogitabam cognoscendum esse: uel ut dicit beatus Augustinus, Proposui ut cognoscerem. Quid cognoscerem? Scilicet te iustum esse, & mortalia

talia curare, & tamē terrena bona amicis subtrahere, & inimicis tribuere. Sed hoc cognoscere labor est, id est, difficultas quædam posita ante me uolentem illud inuestigare, donec me faciam ante te. Vel hoc cognoscere me laborante me, id est maior me, donec intrem uel in sanctuarium Dei, id est, in mentem meam faciendo ipsam sanctuarium Dei, uel in sanctuarium Dei, id est in secretam dispositionem Dei, uel in sanctuariū Dei, id est in sacras scripturas; scilicet ubi certæ rationes de his omnibus dantur. Er rādiu est mihi labor, donec intrem in nouissimā eorū, id est, donec mente percurram ad futuram damnationem, & pœnas in malorum: & in illis nouissimis extitens, intelligam quid nunc non intelligebam, scilicet Deum iustum esse, & mortalia curare, & tamen hæc bona amicis subtrahere, & inimicis dare. Quia ad hoc dar ca inimicis, ut si quod bonum fecerint, per ea remunerarentur, & ut tanto grauius in futuro damnentur.

Verum tamen propter.] Dixit, Et intelligam in nouissimis eorum, per quod innuit, quia in futuro damnabuntur. Sed tamen (quasi dicat) hic etiam damnantur, quia tu Domine posuisti eis dolos. Quos dolos? scilicet ut interius excæcari æterna bona omnibus proposita relinquunt, & temporalia quæ fallunt eos, appetant. Et hoc factum est eis propter dolos eorum, id est malo merito suo, scilicet quia quantum in eis est, dolose agunt. Potest & aliter hic idem uersus aliquantulum superius continuari. Quasi dicat: Peccatores inquam obtinuerunt diuitias, in quo putant bene secum agi: sed tamen in hoc eodem male agitur cum ipsis, quia tu Domine posuisti eis dolos propter eorum dolos, ut prædictum est. Et in hoc posuisti eis dolos, quia deiecisti eos dum alleuarētur, id est quia ipsa eorum eleuatio in terrenis est eorum deiectio, id est, damnatio, prosperitas enim stultorū perdet eos.

Quomodo facti sunt in desolationem.] Hoc in qua modo deiecisti eos, quia facti sunt in desolationē, id est quia præcipitari sunt, iam dispositione in æternā damnationē. Et quomodo, id est quā inopinatē hoc eis cōrigit. & ideo dico facti sunt in desolationē, quia subito defecerunt iam dispositione, etiā perierunt: & hoc non ex iusticia tua, sed propter iniquitatem suam. Et ita dico defecerunt & perierunt, uelut somnium surgenti perijt: quæ licet multas diuitias dormiendo formidauerunt, surgentes tamen nihil inueniunt in manibus suis. Sic & isti in hac uita quasi in somno sunt, cū uerō tandē de hoc somno educentur & euigilabunt, nihil inuenient in manibus suis: quia cū interierit homo, non descendet cum eo gloria eius. Nihil enim, ut ap. Apolosus, in hunc mundum arculimus, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Et uerē peribūt, quia tu Domine rediges in ciuitate tua imaginē ipsorum ad nihilum. Sicut enim ipsi in ciuitate sua imaginem tuam, id est rationē tuā & intellectū redegerunt ad nihilum, cōparabiles facti iumentis insipientibus. sic & tu imaginem ipsorū, id est imaginem superbiæ, & totius nequitiae, quā in se ipsis fecerunt rediges ad nihilum in ciuitate tua supercœlesti, id est, in societate sanctorum: non quod ipsi ibi sint, sed quia cum ibi esse deberent, inde exclusi a uero esse separantur, & sic ad nihilum redigentur.

Quia inflammatus est cor meum.] Ideo meritō ad nihilū rediges eos, quia alijs etiam occasionem peccandi derunt. Nam cor meum inflammatum illorum exemplo desiderio terrenorum, & renes mei, id est delectationes meæ quæ deberēt esse spirituales, mutatae sunt in carnales: & sic ego qui aliquid deberem esse, redactus sum ad nihilum, id est ad hoc ut terrena tantum appetere, quæ nihil sunt, & nesciui, id est nesciens factus sum. Et quia nesciens fui, ideo & si apud illos satis prudens uiderer & sapiens, tamē apud te factus sum ut iumentum, id est irrationabilis & insipientis, dum ea quæ nihil sunt appetere, & quanquā appete

rē, tamen ego semper fui tecū: quia non hæc à dæmonijs, sicut idolatræ faciunt, peto, sed à te solo peto. Et ideo tu adiuuisti me, ne penitus caderē: quia tenuisti manum meam faciendo eam dexteram, id est fecisti ut opera mea prius sinistra, id est peruerfa fierent dextera, id est bona, & me eductum de tenebris erroris deduxisti, id est de uirtute in uirtutem prouexisti. Et hoc non in meritis meis, sed in uoluntate tua, & suscepisti me iam dispositione, & tandem suscipies me cū gloria. Possunt & aliter duo superiores uersus legi. Quasi dicat: Ipsorum quidē imaginem rediges ad nihilum, meam autem non rediges ad nihilum: quia cor meū desiderio tui est inflammatum: & renes mei, id est delectationes meæ prius carnales, mutatae sunt in spirituales: & ego redactus sum ad nihilum, id est pro nihilo me reputaui, quantum ad ea quæ prius instrui, & tamen uenialiter peccaui, quia nesciui, id est nescius prius fui. Nunc autem factus sum apud te ut iumentum, id est sicut subiugale mansuetum & humile, cui semper scilicet onus tuum suauē & leue sit. Et ideo ego ammodo semper ero tecum, quia nunquam cor me retrahit à uoluntate tua. Et meritō semper ero tecum, quia tenuisti manum meam faciēdo eam dexteram, sicut supra dictum est.

Quid enim mihi est in cœlo.] Verē tandem suscipies me cum gloria, nam quid est mihi paratū in cœlo? Vtiq; magnum aliquid. Gloria scilicet illa quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, & in cor hominis nō ascēdit: & tamen quid ego miser uolui super terram? Vtiq; uile quiddam, hoc autē (quasi dicat) cōtigit ex defectu meo in anima & corpore. Per præuocationē namq; Adæ multipliciter prius defecit caro mea & cor meum, id est corpus meum & anima mea. Nunc autem es Deus cordis mei, &c. Vel aliter. Q. d. Prius quidem utile quiddā uolui super terram, nunc autē iā defecit caro mea & cor meum à se, ut proficerēt in te. Et tu Deus es cordis mei, id est es ille quem cor meū diligit ut Deum, & es pars mea in æternum. Eligant enim alij partem quam uelint in mundo, ego te solū partem hereditariam mihi eligam in cœlo. Quia ecce, ideo meritō te Deum patrem assumo, quia omnes illi peribunt, qui elongant se à te, id est qui non te partem assumunt. Et uerē peribunt, quia tu iam perdidisti dispositione omnem illum, qui fornicatur recedēdo abs te. Illi fornicantur à Deo, qui ipsum non castē colunt: quia non propter seipsum, sed propter aliud eum colunt.

Mibi autem adhaerere Deo bonum est.] Fornicantes inquam abs te perdidisti, me autem nō perdidisti: quia ego nō fornicatus sum abs te. Quoniam mihi est bonum, id est mihi uidetur utile & iocundum, tandē tibi Deo adhærere. Et ut tunc adhærē, pono nunc interim spem meam, in te Domino redēptore & Deo creatore: ita ut annuncie omnes prædicationes tuas, id est, omnes laudationes, quibus tu es prædicandus annunciem, dico Syon filiæ, id est ecclesiæ, quia extra ecclesiam non est locus uerę prædicationis, quæ ecclesia propter uirtutum ornamenta, & filiorum sanctitatem filiæ comparatur. & hoc in portis, id est, in publico, uel in uirtutibus.

IN PSALMVM LXXIII.
ARGUMENTVM.

MAchabeorum & pericula narrantur, & preces conueniuntur.

INTELLECTVS ASAPH.
EXPLANATIO.

Ideo intellectus in titulo prænotatur, quia duplex captiuitas sequitur, corporalis & spiritalis. Vna quæ templo destructo

destruendo in Babyloniam duxit, altera que fide subuersa errorum confusione subiugauit. hunc psalmum Hieronymus contra Chaldeos cantatum putat Castiodorus contra Romanos, Arnobius contra Philistinum, quando Osni & Phinees sacerdotibus interfectis arca Dei capta est. Synagoga per totum loquitur psalmum. In prima sectione deplorat, cur traditi fuerint gentibus, in sanctuarium Domini inimicorum profanasset audacia, memores quorundam Iudeorum cor impoenitens, Domini prouocasse censuram, ex quibus tamen in fine seculi conuertendos esse propheta. Secunda dicit aduentu Christi superstitiones & iniquitates hominum fuisse destructas, enumerans diuersa eum fecisse magnalia, inter que petit & Iudeis errantibus subueniri. Tertia rogat ut memor promissionum suarum ab interitu semen eripiat Abraham, & ad ipsum ascendat superbia hostium, qui se in a niter extulerunt.

C O M M E N T A R I V S .

M T quid Deus repulisti in finem.] Intelligens Alaph loquitur in hoc psalmo: quia ut iam saepe diximus, phrenetici Iudaei non cognoscens tempus uisitatiois, & timere perdere illum q. acceperat, occiderunt illum qui dederat. Sed quid factum est eis? Perdidit enim terram, & ubi ipsum occiderunt, ibi ipsi occisi sunt. Et quoniam metuentes perdere terram, datorem uitae occidunt, ideo eandem terram occisi perdidit. Et in eodem tempore quo ipsum occiderunt, ut ex ipso tempore admonerentur cur talia paterentur. Quando enim ciuitas Iudeorum conuersa est, pascha celebrabant, & in multis milibus tota illa gens ad huius uenerant festiuitatis celebrationem. Vbi Deus per non bonos, ipse tamen bonus: per non iustos, ipse tamen iustus, & iuste ita iudicauit in eos, ut multa milia perimerentur, & ciuitas euerteretur. Hoc plangit intellectus Alaph in hoc psalmo, & in ipso planctu uelut intellectus, id est intelligens discernit terrena a caelestibus, noua a ueteribus, ut scias per que transas, quid expectes, quid relinquant, quibus inhareas. Loquitur autem propheta in hoc psalmo, ut Alaph, id est ut congregans, scilicet ut alios de populo illo aggreget sibi in hoc intellectu ut discernat terrena a caelestibus, & terrena postponant caelestibus: & terrena postponant, caelestibus in haerent. Et deplorat hic historiale subuersione illorum a Romanis & Tito & Vespasiano facta: quia tempus uisitationis non cognouerant ad conuincendam eorum duritiam, scilicet ut qui medicum praesentem recognoscere noluerant, per tam manifesta mala admoniti, saltem absentem recognoscant. Sic ergo incipit: O Deus ut quid repulisti nos, id est propter quid fecisti nos a defensione tua uideri repulsi? Repulisti nos in finem repulsionis, id est omnimoda & irrecuperabili repulsionis. Cum enim sic tribulabantur, tot milia occidebantur, tot in captiuitatem ducebant, uere ab eo repulsi uidebantur. Vt quid dico iratus est furor tuus super oues pascuae tuae. i. super illos quos tu elegisti prius, & pascuis legalibus. & propheticis scriptis, sicut pius pastor oues suas pascit? certe quasi dicat, ideo repulisti, & ideo iratus es: quia nos terrenis inharebamus, & te pastorem non agnoscebamus.

Memor esto congregationis tuae.] Quasi dicat: Et ut non repellas in finem, memor esto congregationis tuae ab initio, id est et si isti indigni sint, ut eorum memor sis, memor esto saltem Abraham, que prius liberaisti educto de urbe Chaldeorum, a quo populus iste quem congregasti & elegisti, carnaliter processit, ut per ipsum aliquando liberes. Memor esto dico congregationis tuae, quam tu possidisti inter alias gentes, dandi ei legem & praecipia. Non enim sic omninationi fecisti. Per hoc quia dicit, Congregationis tuae, & quam possidisti: attrahit sibi auditorem populum, sci-

licet illum cui loquitur, & enumerat hic plura Dei beneficia prius illi populo concessa, ut per hoc inducat eum ad alia conferenda.

Redemisti uirgam hereditatis tuae.] Ideo etiam memor esse debes congregationis tuae, quia tu redemisti uirgam hereditatis tuae, id est tu liberaisti de Aegyptiaca seruitute hanc hereditatem tuam per uirgam, id est per multa miracula facta a Moyse in uirga. habet enim historia, quod cum Moyses esset apud Iethro focerum suum, Dominus apparuit ei, & praecipit ei, ut rediret in Aegyptum, & reduceret inde populum suum. Cui dubitanti, an per eum fieri posset, dedit ei Dominus hoc signum, praecipit que ei ut uirgam, quam manu tenebat, in terra proieceret. proiecit & in colubum uersa est. Cumque ille expauisset, praecipit ei Dominus ut serpente per caudam caperet. Caepit, & mox uirga in se rediit. Et per hanc uirga postmodum fecit Moyses illa omnia signa, quibus Iraheliticus populus de Aegyptiaca seruitute est eductus. Designabat autem per uirga in serpente Christus in morte, q. Apostoli extimuerunt: quia uidentes eum mortuum dubitauerunt, sed Dominus praecipit eis, ut caudam caperent, id est non morte, sed illud quod sequebatur, id est resurrectione confiderent, & sic liberi a timore essent. Potest etiam per fluxum serpentis designari fluxus nostrae mortalitatis: que ne nos timeremus, praecipit Dominus Moyse caudam capere, id est praecipit nobis semper finem illum attendere, quando in caelestem habitum commutari, aequales erimus angelis Dei. Vel aliter, Redemisti uirgam hereditatis tuae. i. liberaisti de seruitute hanc hereditatem tuam uirgae comparabilem, scilicet quia multa miracula fecisti per eam, sicut Moyses per uirgam praedictam. Vel redemisti eam ad hoc, ut esset tibi haereditas mensurata uirga, id est proprie prius hereditas. Vel ut esset tibi uirga hereditatis, id est directa hereditas. Ponit enim uirga pro directione. Et quia secundum has duas ultimas sententias uidetur uirga hereditatis ad oues de gentibus pertinere, quas praedicantibus Apostolis in hereditatem maxime accepit: determinat subsequens de quibus agat. ac si dicat: Quae autem illa hereditas? scilicet mons Syon, id est Iudaicus populus, qui habitauit in monte Syon historialiter. Mos Syon dico, in quo habitasti per legalia instituta, tu dico ens in eo: quia tam manifesta signis cum illis egisti, ut praesens in eo esse intelligeretur.

Leua manus tuas.] Ecce intelligens Alaph pro inimicis orat, ac si dicat: Memor esto nostri Dñe, memor esto etiam inimicorum nostrorum, scilicet leua manus tuas, .i. exerce potentiam tuam in. i. contra superbas eorum, per quos nos repulisti, & iram tuam super nos ostendisti. Leua dico non ad malum, sed ad bonum, scilicet perducendo eos in finem. i. in Christum, q. finis est ad iustitiam omni credenti. Vel leua tendens in finem leuationis. i. tantum leua, quantum opus est ut leues, scilicet ad eum credant & ex persecutoribus, & inimicis imitatores fiant & amici. Et in quibus dominabatur superstitio, in eis praeualeat religio. Ne autem te turbet quod nullus ex gentibus illis Romanis, per quos euerio illa facta est, nullus conuersus est, non enim hoc impedit, quia tamen haec oratio in polteris completa est: & quasi dicat, opus est leuatione, quia populus ille uere inimicus creaturae, scilicet q. colit creatori preferes. Malignatus est. i. maligne egit multa in sancto. i. in templo subuertendo, & lacerando perimendo, & in caeteris quae sancta tua fuerant. Et quanta malignatus est? nefandissima scilicet. Et ideo dico quanta, quia poenitentia malefacta eorum secuta non est, immo gloriati sunt, id est pro gloria nefas summum habuerunt, qui oderunt te in medio solennitatis tuae, id est in communi, & summa tibi instituta solennitate. In pascha enim Iudaei unum diem collecti in Christum saeuerunt, in pascha quoque similiter perierunt.

Posuerunt signa sua.] Ostendit in quantum uictores inimici gloriati sunt, scilicet in tantum quod posuerunt signa sua non tua, id est aquilas, dracones, uexilla, que

suæ uictoriæ erant signa, posuerunt super summū locū ciuitatis siue templi, sicut solent statuæ poni in exitu uicij, id est in triuijs uel quadriuijs, ut à plurib. uideant. & hoc ideo, quia non cognouerunt. Quid non cognouerunt? scilicet uictoriam illam non ex sua esse uirtute, sed ex nostra iniquitate: nec attenderunt quia essent instrumenta tui irati, non regnum placati, facit enim Deus sicut homo, homo filij uerberat quolibet sarmento, deinde sarmentum proicit in ignem, filio uero seruat hæreditatem: sic & Deus per malos castigat bonos, & per temporale potestatem damnandum exercet disciplinam liberandorum. Vel aliter: Posuerunt signa sua, & non cognouerunt hoc esse super summū, id est ex diuina dispositione non ex sua uirtute, sicut in exitu apparuit. Nunquam enim tam pauci tot milia & in tam munito loco possent superare, nisi diuina dispositione.

Quasi in sylua lignorum.] Exequitur ea quæ inimicus in sancto malignatus est. Nam exciderunt ianuas eius, id est sancti templi securibus suis quasi in sylua lignorum, id est ita sine omni respectu sicut arbor inciditur in sylua sub nulla custodia posita, sed in usum tantū lignorum deputata, & hoc fecerunt tendentes in idipsum .i. unanimiter, uel persecuterant, & deiecerunt ea, id est templo appedentia, uel eam .i. sanctam ciuitatē in securi & alciā. Hęc duo ponit per omni genere instrumentorum. Ad hoc quoque, incenderunt igni sanctuarium tuū .i. ipsum templi secretarium, quæ arca testamenti & alia sacra sancta continebant. Er polluerunt stabulis eorum suorum, & multis modis alijs tabernaculum exterius nomini tuo dedicatum, quod solū erat in terra. Et dixerunt in corde suo, id est firmiter proposuerunt non solū illi Romani, sed cognatio eorum .i. etiā alij eiusdem cognitionis .i. gentilis, sicut Nabuchodonosor, qui prius eos captiuauerat, & alij persecutores. His inquam dixerunt simul, id est oēs hoc unum: Faciamus oēs dies festos, quos isti dicunt esse Dei quietes, id est cessare à terra profus exclusos. Hic Dei positum est, quantum ad Aflaph, non quantum ad illos. Potest etiā uerius iste referri ad ipsos Iudeos. Quasi dicat: Aflaph intelligens de eis, quia inimicus tanta malignatus est in eos, ideo excæcati dixerunt in corde suo, non pauci ex eis, sed cognatio eorum simul, id est omnes hoc dixerunt. Faciamus omnes dies festos Dei à terra. Quandoquidem Deus repulit nos & parit nobis dominari inimicos, ergo & nos subtrahamus ei cultum suum quantum in nobis est.

Signa nostra non uidemus.] Ecce iusta causa repulsiōis. Quasi dicat: Ut quid Deus repulisti nos? meritū scilicet, quia terrenis inhærebamus, & te pastore non agnoscebamus. Nā non uidimus, id est non attendimus signa nostra, id est signa de uisitacionis tempore nobis datam esse cōpleta. Quæ tamen uidere potuimus, quia iam non est prophetia. Ecce unū ex signis, quod ideo maximè ponit, quia in alijs omnibus captiuationibus præter hanc nouissimam fuerunt semper aliqui prophætæ, qui eis reditum de captiuitate prædiceret, & liberationem promitteret, fuerunt autē & alia prædicta signa de tempore uisitacionis, scilicet quod nec rex esset nec sacerdos: quia non esset unctio, iuxta illud: Cum uenerit sanctus sanctorum, cessabit unctio. Quæ omnia tunc cessauerunt, quia erant umbra. Et ueniente ueritate, necesse est ut tollat umbra. Non attendimus inquam signa nostra, & omnia malo merito nostro non cognoscer nos amplius, id est non ultra respiciet nos ut defendat ab inimicis. Dicit beatus Augustinus iuxta translationē suam literā sic, Et nos nō cognoscer adhuc: & subiūgit, Si autē tu nō cognosceris, nunquid ipse cognoscerit te? Vtiq; cognoscerit, quia uenit.

Vsq; quo Domine.] Hoc dicit intelligens Aflaph de gentibus, præuidens quæ aliæ oues illi adducant: & conuerterit se ad Deū. Quasi dicat: Nos quidē o Deus merito nostro amplius non cognosces, illas autē alias oues quo usq; differes? hoc est quod dicit, O Deus ini-

micus .i. gentilis populus usquequo .i. quam diu persequendo & conculcando nos. & aduersarius scilicet populus quā diu iritabit .i. ad iram te prouocabit, per nomen tuū, id est per laudē tuam & gloriam, cui contra dicit. Erit ne hoc in finem? Vtiq; quasi dicat, nō erit in finem: quia uere illæ aliæ oues adducens. Et quando quidē hoc facies de inimicis, ut quid .i. propter quid Dñe auertis manū .i. nos qui prius fuimus manus tuae nō sinistra, sed dextera: quia per nos multa bona operatus es. Quare inq; auertis nos de medio sinu tuo .i. quare subtrahis nobis protectionem tuā faciēdo nos ita uident immūdos, sicut manū emissam de sinu? Erit hoc in finem? Hic mittit nos ad historiam, habet enim historia, quando Dñs signum quod prædiximus, Moysi in uirga offendit, hoc etiā aliud signum ei dedit. Præcepit ei ut manū de sinu educeret, eduxit, & ecce leprosa apparuit. Itē præcepit ei ut eam in sinu reduceret, reduxit, & ecce similis reliquæ carni fuit. In quo designatum est, quia cū quisquis de sinu Dei, id est de fide, spe, charitate egreditur uelut hæretici & schismatici, statim repletur lepra peccati: si quando uero penitens redierit, mox sanitatem recipit.

Deus autē rex noster.] Nos inquam dicimus, quia Deus nos auertit: ipse autē potius iā ad nos uenit, & nos uocauit. Nos quia Deus rex noster factus per humilitatem ante secula, existens per maiestatem in medio terræ, id est in populo nostro Iudaico undiq; gentib. circumdaro, est operatus salutem. Quam salutem ut cōtemnerent homines terrena, & appeterent cœlestia.

Tu confirmasti in uirtute tua.] Exequitur quomodo salutem sit operatus. Quasi dicat: Verē tu Domine salutem operatus, quia sicut cū populum tuū de Aegypto educeres, mare diuisum utrunq; quasi murū cōfirmasti, & aquas in medio siccasti: ita mare, id est amarum fluxū uiciorum in nobis confirmasti, nō tamen sic ut uicia manerent, sed ne ita ut prius per uicia diffueremus, & hoc fecisti nō in meritis nostris, sed in uirtute tua .i. per potentē gratiā tuam. Et sicut in aquis maris milites Pharaonis, qui uenerant ad deuorandū populū tuū, ut dracones submersisti, & capita .i. principes illorū ita hic in aquis baptismatis contribulasti, id est est contriuiti & debilitasti nō solū dracones, id est inferiores demones distributos singulis ad accusandū, qui spiritualiter uolunt nos deuorare ut dracones, sed etiam capita illorum .i. illos qui illis inferioribus præfunt. Et plus etiam fecisti, quia congregasti in eisdem aquis capita draconis .i. illos summōs demones, qui principant sub ipso Satan, qui supremum caput est, & ipsum etiam Satan dedisti populis Aethiopiū .i. illis qui prius erant denigrati in peccatis, nunc autē sunt per gratiam dealbati sicut sancti Apostoli & alij prædicatores ueritatis. Illis inq; dedisti ipsum Satan in escam, scilicet ut corpus eius .i. malos ei tanquam capiti adherentes comedant .i. uerbo prædicationis sibi conforment, & in se traiciant. Vnde cuidam illorum de hac esca dictum est: Macta & manduca. Macta quidem in eis quod sunt, & traice eos in corpus tuum.

Tu dirupisti fontes & torrentes.] Per hoc inq; dedisti dracones in escam populis Aethiopiū, quia dirupisti fontes & torrentes. Petra enim in deserto bis uirga percussa rupta est, & inde emanauerūt aquæ dulces & largissimæ. Petra autē bis uirga percussa, est Christus duplici ligno crucis crucifixus, de quo emanauit aqua abundas & larga doctrina, quæ sola dulcis in huius uitæ deserto. per hanc facti sunt quidā fontes aquæ uiuæ salientis in uitam æternam, & quidā torrentes. Quia autē in fontib. iugis aqua est, per fontes accipe illos, qui est uerū ueritatis non implent opere, nō tamen abstinēt se à prædicatione, qui citō deficiunt ut torrentes. Vel econuerso per torrentes possumus accipere illos, in quibus impetus doctrine est .i. maiores: per fontes uero minores, scilicet à quibus paulatim doctrina fluere.

Quod

Quod aut dicit, Dirupisti fontes & torrentes: dupliciter dici potest, scilicet dirupisti .i. emanare fecisti fontes, uel fontes ipsos & torrentes dirupisti .i. quasi per diuersos riuos sparasti & siccasti fluuios Ethā. Ethā interpretat foris siue robustus, per quem inteligitur malē fortis ille, qui ex se fortis esse uoluit, & dixit: Pone me ad aquilonē. De hac mala fortitudine poculum mortis primis parentibus propinauit, quando eis persuasit ut ipsi per se fortes & dii sibi esse uellent. Ab hoc quoque diuersi processerunt fluuij, diuersæ scilicet hereses & errores, quos Deus dicauit per fluuios suos & torrentes. Potest etiā torus uersus ad Etham referri, ut sic dicamus: Verē dedisti draconē populis in escā, quia tu dirupisti .i. destruxisti fontes Etham. fontes dico aquas salientis in damnationē gemitam: & torrentes & fluuios, quæ similitur in malo accipias, ita ut de minori ad maius ascendas.

Tuus est dies. Quasi dicat: siccatis fluuij Ethā, facti sunt quidam dies, quidam nox, & similia. & hoc non per se, sed per te: quia dies est tuus, & nox est tua. Dies sunt spirituales, illi qui spiritualia spiritualib. prædicat. Vnde quæ dixit: In principio erat uerbum, &c. Nox uero sunt illi qui tantum carnalia carnalibus annunciant. Nox fuit Paulus cum dixit, Nihil iudicauit me scire in ter uos, nisi Christum tantum, & hunc crucifixū: dies uero cum dixit, Sapientiā loquimur inter perfectos.

Tu fabricatus auroram es. id est, unū quemque in uirtute incipientem lucere. Lux enim prima est aurora. Et tu fabricatus es solem, id est quemlibet ad eodē perfectū, ut in alijs diem faciat. Tu etiam fecisti omnes terminos terræ, id est ex dono tuo est quicūque; faciunt se fines terræ. Et tu fecisti æstare, id est omnes spiritu feruentes, Dño seruientes. & uer uirtutū flore uerantes, siue nouellos. Tu dico inquam plasmasti ea, id est omnia prædicta. Ex te enim solo habent quæ sunt. Et quia plasmasti ea, ideo Dñe ut cōserues ea, memor esto huius dicti: quia inimicus, id est Iudaicus popul⁹ impropertur. i. multa impropertia intulit tibi Dño. i. etiam tibi uiridi ligno, nocendo te filium fabri, uiolatorem legis, & similia. & sic popul⁹ ille insipiens, id est non providens sibi in posterum, incitauit nomen tuum, id est ad iram te prouocauit per nomē tuum, quod de terra penitus auferre uoluit. Et quando quidē tibi uiridi ligno hoc fecerunt, quid facient in arido? cōstat quia multo minus parcent arido, cū non pepercerūt tibi uiridi ligno. Ergo Dñe ne tradas bestijs, id est persecutoribus quibuslibet, bestialē sensum habentibus, animas cōstitentes, id est qui se humiliant & consistuntur peccata sua tibi, animas dico pauperū tuorum ne obliuiscaris. Quasi dicat: & si terra .i. corpora tradunt in manus peccatorū, animas tamen pauperum .i. humillimum tuorū ne obliuiscaris, ut deuocetur, aut si obliuisceris, ne obliuiscaris in suam, id est ita ut nō amplius respiciant. Humanam enim est peccare, diaboli cum perseverare. Et ne obliuiscaris tuorum pauperū, ideo Dñe respice misericordiā exhibendo omnibus intendentibus testamentū tuū, ideo omnibus qui cælestia & æterna promissa appetūt. Et ideo dico illos respicias, quia intendentes in testamentū serui .i. appetentes terrena despicias. Quod inuit cū dicit, quia repleti sunt iniquitatum illi qui obscurati .i. excæcati interiorius sunt à domibus terræ, id est quia corda eorū terrena sapiūt. & semper terrena sapiunt, & semper terrena appetunt, nec unquā ad cælestia se erigunt: unde quasi uulpes inferiora terræ intrant.

Ne auertatur humilis. Ita inquam dico ut respicias, ne ille qui uerē est humilis auertatur, id est deuocetur, cum ei impropertur, quod in mortuū hominē credant, immoderantem per caudam accipiat, id est gloriam resurrectionis attendat, & sic Christū non hominē tantum, sed & Deū uerum intelligat. ille dico factus confusus si auertatur, uel factus confusus ex conscientia peccatorum. Et ideo non debet auerri, quia pauper, id est ille qui sibi est insufficientis, & ideo habet se erga

te humiliter ut pauper erga diuitem, & inops, id est ille qui reputat gratiam sibi necessariam. Et in quā uerē humiliando se, & bene operando laudabunt nomē tuum. Et quia hi laudabunt te, ergo Deus qui uidebitis iacere, exurge uel hic in notitia hominū, uel exurge tandem ad remunerandum in iudicio, et iudica, id est dilcerne causam tuam, id est fidem tuam, nūc quidem moraliter dando constantiā his qui in te credūt, tandem uero etiam localiter. Quasi dicat: Ne frustra Domine sit quod in te credidi, nō peream quia credidi, quod non uidi. Nō fallat me spes mea, accipiam quæ credidi. Iudica inquam causam tuam, & memor esto impropertorum tuorum seruorum, scilicet ne eis præualeant. Impropertorum dico eorum quæ sunt uenientia tota die, id est assidue ab insipientē populo persecutorum, qui non sibi prospicit in posterum.

Non obliuiscaris. Quasi dicat: Ita dico memor esto impropertorū, ut non obliuiscaris uoces inimicorum tuorum, id est impropertia illata tuis ab inimicis, quæ sunt uoces, quia manifeste in his tibi contradicunt. Sed sicut superbia eorum qui oderunt te, in tuis semper ascendit, id est magis & magis augetur: ita contra uindicta tua augetur.

Et alia lectio in hoc psalmo à principio, si quia non historiam, sed moralem insinat destructionem per illam significatam. Et dicat, quia intelligēs Alaph, id est propheta deplorat in hoc psalmo cæcitatē ludæorum, qui tempus uisitationis non aduerterunt ad cōuincendam duritiā eorū, scilicet ut si præcedere noluerunt, saltem postquā populus prius incognitus seruit, per emulationē adducti sequantur qui præcessit. Et ita dicit, O Deus, ut quid nos repulisti excæcandō nos, ut non aduerteremus tempus uisitationis? Repulisti in finem, scilicet usque in finem illum, quando reliquæ saluæ erunt. Vel in fine repulsionis, id est omni moda repulsione? Vtiq; non, quia furor tuus habitus super oues pascuæ tuæ, id est super nos quos prius le galib. & prophetis scriptis pauisti, sicut pius pastor oues suas pascet: est iratus, id est cū uelut ira trāsierit, ira enim breuis furor est. Memor esto congregationis tuæ, ne in finē nos Deus repellas, sed memor esto cōgregationis in hoc quod tuq; .i. si non palerū, memor esto saltē granorū, cōgregationis dico, quā tu possidisti ab initio: quā nūquā defuerūt qui reputandi essent in semine. Quare debes memor esse illorū, ideo etiam debes esse memor cōgregationis: quia tu redemisti sanguine filij tui uirgā hereditatis tuæ .i. hereditatem uirgā mensuratam, id est tibi propriam, uel talem hæreditatē, quæ esset uirgā hereditatis, id est directā hæreditas, quasi dicat: & tantū precij pro solis genitibus dedisti? quæ aut illa hæreditas? scilicet mons Syon, id est uirtutibus sublimes, & futura tantum specularēs, tam de Iudeis quam de gentibus. Mons Syon dico, in quo habitasti, uere ens in eo per fidem & operationē. In illis enim prioribus quasi per umbram habitasti.

Leua manus tuas. Quia possidisti cōgregationem, quia redemisti hæreditatē: ergo Deus leua manus potentie tuę in superbiis eorum, super quos furor tuus iratus est, scilicet qui superbē contra te locuti sunt, dicentes: Non habemus regem nisi Cæsarē. Et hunc nescimus unde sit, & similia. Leua dico, in finem eos perducendo. Vel in finē leuationis .i. quāta leuatione opus est ut prius. Et opus est ut leues, nā quāta malignatus est inimicus ille Iudaicus populus in sancto tuo, scilicet in sancto sanctorū. Ceperunt enim, ligauerūt, conspuerunt, spinis coronauerunt, &c. talia in eū fecerūt. Et ideo dico quanta, quia illi qui oderunt te odendo illum qui dixit: Qui diligit me, diligit & illū qui me misit, gloriari sunt, id est gloriationem sibi fecerūt ea quæ in sancta sanctorum malignati sunt in medio solennitatis tuæ, scilicet quando potius intēdere deberent solennitati. Et uere gloriari sunt, quia posterunt signa: signa dico sua .i. sua uictoria signa, scilicet millites, custodes, & ipsum etiam lignū crucis. Et non cog

auerunt

nouerunt hoc esse super summo. i. non ex sua uirtute, sed ex tua diuina dispositione. iuxta illud: Non haberes in me potestatem, nisi desuper tibi datum fuisset. sicut in exitu ipso, id est in resurrectione apparuit.

Quasi in sylua lignorum. Nō solū in sancto sanctorū malignati sunt, sed etiam in eius mēbra: quia exciderunt ianuas eius. i. illos per quos ingressus est ad eum, scilicet sanctos Apostolos, securibus. i. grauisimis tribulationibus, & hoc in idipsum, id est unanimiter, quasi incidere aliquid in sylua lignorū, id est aliquem de grege damnatorū & inuicium. Et deiecerūt ea, id est appendentia, hoc est minores ad ipsum sanctum sanctorum pertinentes, in securi & ascia. Per securim intellige molestias, per asciam uero quæ magis cauat blanditias: quia sæpè plus nocet lingua adulatoris quàm manus persecutoris. Sanctuarium autē tuum. i. ipsum Christum incendunt igni. i. ipsum Christum incendunt in tribulatione. & tabernaculū nominis tui, quod solū erat in terra. i. tabernaculantes tibi de priorū populo polluerunt reputatione sua, quam corpora eorum deuoranda bestiis & auibus proiecerunt. uel polluerunt deiciendo illud in terrā, quantum ad quosdam quos deuocauerunt, & dixerūt in corde suo: Cognatio nostra simul, id est omnes in hoc conuenerunt, ut Christianum nomen prorsus destruerent dicentes, Faciamus quiescere omnes dies festos Dei à terra. Dies accipit euangelicæ ueritatis luce claros, festos uero in quibus Deus ita delectatur sicut homines delectari solent in festiuitatibus, uel festos, id est dignè feriantes Deo.

Signa nostra non uidimus. Vt quid inquam Deus repulisti nos? ideo scilicet, quia nos non uidimus signa nostra, ut supra dictum est: quæ tamē uidere potuimus, quia non est propheta: & quia signa completa sunt, ideo Deus non cognoscer nos amplius in disciplinatu Moysi, postquam enim ueritas uenit, non cognoscer nos amplius in umbra.

Vsq̄ue quo Deus. Dico quia Deus amplius non cognosces nos in umbra. Vsq̄ue quo autē Deus in hac cæcitate manebimus, id est usq̄ue quo Deus inimicus iste populus Iudaicus improperabit tibi, uocādo te mortuū latronē, & similia. Et usq̄ue quo, id est aduersarius iritabit te per nomē tuū, quod destruerē uult de terra? Erit hoc in finē? Vt quid dico auertis, id est permittis nos uideri auersos nos dexteram manū tuam, de medio sinu, id est de fide tua & præceptis tuis, erit hoc in finē? Deus autem rex noster, nos quidem signa uisitationis non attendimus, Deus autē rex noster operatus est salutē uerā in medio terræ, id est in corde gentiliū, hoc est, aliæ illæ oues iam gratiā susceperunt. Ergo q. d. Asaph corrige te, & si nolūisti præcedere, saltem quod præcessit sequi enitere: & cōuerit se ad ipse, ostendēs quomodo salutē operatus sit eū dicit.

Tu confirmasti in uirtute tua mare. Quod itidem cum & cæteris sequentibus in hac in priori lectione dicitur, quia mare hic ad gentes refertur.

Sciendū quoq̄, quia nō defuerūt qui hunc psalmū ad primitiuam ecclesiā referrent, quos imitando Dominus: quia intellectus Asaph. i. propheta deplorat in hoc psalmo persecutionē martyrum de primitiua ecclesia, quā & ab internis & ab externis hostibus passī sunt, non rā pro illorum tribulatione, quam pro persequentū cæcitate, & dicit ita se illis associando: O Deus ut quid repulisti nos, id est quare permittisti nos uideri à te repullos & abiectos, dū sic ab inimicis tribulamur. Et ut quid iratus est. i. uiderur iratus furor tuus super oues pascuē tuas. i. super nos quos tu in scripturis tuis rescis, sicut pius pastor oues suas pascit? Ne repellas nos inq̄ Deus, neq̄ irascaris super nos, sed memor esto cōgregationis tuæ aggregādo nobis oēs illos quos præuidisti nobis aggregādos. Congregatio dico, quam tu possidisti admixto, iuxta illud: Qui in ipso nos elegit ante mundi cōstitutionem. Et quam etiam tu redemisti precioſo sanguine filij tui,

ut esset tibi uirga hæreditatis, id est directā hæreditas, quæ hæreditas est mons Syon, ut supra dictū est. In quo habitasti ens in eo per fidem & operationem.

Leua manus tuas. Hoc in quā modo dico memor esto cōgregationis, ut leues manus tuas in superbias eorū per quos uideris nos repulisse, i. in superbias persecutorū, perducendo eos in finē. Velleua in finē leuationis, quantum opus est, ut leues scilicet interim, ut qui prius fuerant præcessores, fiant subsecutores, & persecutores fiant prædicatores. Et ideo dico leua in superbias, quia quāta. i. quā superba & quā crudelia malignatus est inimicus, i. persecutor populus in sancto populo tuo demolendo. Et gloriati sunt. i. gloriosos se putauerūt, unde potius ignominiosi erāt illi qui oderunt te. i. odii exercuerūt in te in medio solennitatis tuæ. i. in illis uiris qui erant cōmuniter nota omnibus. solennitas tua. Mediū enim accipit pro cōmuni: quia q. mediū est, æqualiter accedunt ad oēs, & recedūt ab omnibus. Solennitas autē Dei uere sunt illi, qui nō solū præteritam uitā suam damnant, sed semper se peccatores fuisse recogitāt, & sic cauti ad futura sunt, & digne Deo feriant. Posuerūt etiam signa sua, quæ signa scilicet diuersos cruciatus & inaudita genera tormentorū adinueniunt contra sanctos martyres, in quibus ita quasi in prophetis gloriabant, & nō cognouerunt hoc esse super summo. i. de diuina dispositione, quæ uoluit ut sanguis sanctorū martyrum effunderet, quo seges ecclesiæ impinguata pullularet, & centuplicatum fructum afferret sicut in exitu, id est in cōuersione & incorporatione persecutorum apparuit.

Quasi in sylua lignorum. Exequit quanta malignatus est inimicus, sicut & prius, scilicet quia exciderunt ianuas eius sancti templi. illos per quos ingressus erat in illud consortium quasi in sylua lignorū. i. quasi aliquos inuites & infructuosos. Et deiecerūt ea, id est appendentia. uel eam ciuitatem in securi & ascia. Quia sanctuarium, id est perfectiores incendunt igni. Et totum tabernaculum nominis tui polluerunt in terra sicut prius. Sequens quoq̄, uersus non mutatur.

Signa nostra non uidimus. Q. d. Vt quid Deus repulisti nos? ideo scilicet ut capiti nostro assimilaremur. Quia non ne uidimus signa nostra & signa tribulationis & persecutionis nostræ in capite nostro? Eius enim tribulatio signum fuit nostræ tribulationis. Nam quæcunq̄, restant passionū in corpore Christi oportet perfici. Et non solum tribulationē nostram in ipso capite uidemus, sed & mercedem: quia propheta singularis & præcipuus. i. Christus iā nō est ut prius, quia est immortalis & impassibilis factus. Vnde Apostolus: Et si Christū cognouimus iā secundum carnem, non cognouimus. Et quia & quid pati & quid sperare debeamus in ipso uidimus: iam amplius nō cognoscer nos in discipulatu Moysi, non enim terrena insistamus, & in delicijs carnalibus simus.

Vsq̄ue quo Deus. Ecce quomodo intelligens Asaph magis condolet cæcitati persequentū, quam tribulationi sanctorū martyrum. Quasi dicat: Dico quia non cognosces nos amplius in delicijs. Vsq̄ue quo autē Deus improperabit tibi inimicus, id est quamdiu patieris cæcitate inimicis nos persequentibus, & ut quid auertis manum tuam, id est quamdiu patieris etiā nos uideri immūdos & abiectos, dū ab illis tribulamur, & illi nobis non incorporantur? Erit hoc in finem?

Deus dicit. Nos quidē dicimus q. Deus auertit nos, quia tribulamur: ipse autē per hoc potius recipit nos, quia iam operatus est salutem per sanctos martyres suos in medio terræ, id est in corde gentium. Effuso enim sanguine sanctorum martyrum seges Ecclesiæ impinguata pullulauit, & centuplicatum fructū fecit. Et ostendit quomodo operatus est salutem per illos dicens: Tu confirmasti per illos mare, ita tamen ut esset firmatio illa non ex eis esset, sed in tua uirtute, qui dixisti: quia sine menihil potestis facere. Cætera non mutantur.

IN PSALMVM LXXIII.
ARGVMENTVM.

Postuictoria de Senacherib, ex totius populi persona redduntur officia uotacq; gratiarum.

IN FINEM, NE CORRUMPAS,
Psalmus cantici Asaph.

EXPLANATIO.

Asaph ut sepe diximus, interpretatur Synagoga, illa utiq; quae creditur, non quae obstinata permansit. Nam post resurrectionem Domini confessa legimus multa milia Iudaeorum, quos Asaph iste nunc admonet, ne fidem suam corrumpat in finem, id est in Dominum saluatorem. Primo ingressu fideles Iudaei dicturos se omnia eius mirabilia profiterentur. Secundo rex ipse loquitur Christus, iustitiam se iudicaturum promittens, cum tempus generalis resurrectionis aduenit. Commonet etiam ne quis audeat aliquid contra diuina mandata praesumere, & eum possit aeterna poena torquere.

COMMENTARIVS.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur. Psalmus iste affert medicinam humilitatis contra tumorem elationis, hoc agens ut nec quisquam superbus de se praesumat, nec aliquis humilis de Domino desperet: sed in quocumq; statu rerum homo in hac uita se egerit, non sit ei refugium nisi Deus: nec sit ei gaudium, nisi in promissis eius. Cuius titulus est, In finem ne corrumpas, Psalmus canticum uel canticum Asaph. Psalmus iste relatus in finem temporum, qui est canticum: quia tale insitit operatione, quae pertinet ad spirituale gaudium, scilicet confessione ueram, in uocationem & narratione. Canticum dico attributum Asaph, id est uere cogreganti, illi scilicet qui dispersos Israel per fidem cogregauit, hoc intendit & hortatur ne corrumpas. Quid est ne corrumpas? Hoc est, ut tu quisq; quod promissisti soluas. Promissisti enim Deo in baptisate, quod diabolo & omnib. pompis eius abrenunciaris: & hoc ne corrumpas eundo in finem, ut beatus Augustinus uult, id est attendedo eius promissionem. Illic enim animus dirigitur, & quicquid in praesenti occurrit, totum transiit, ut ad finem perueniatur. Nec est timendum ne aliquis potentum corrumpat promissa eius, si tu tua non corrumpis. Ipse enim non corrumpit, quia uerax: potentior non corrumpet, quia nullus potentior est, certi ergo de promissis eius canemus, unde incipit psalmus. Pro nobis enim caput nostrum haec loquitur: O Deus confitebimur tibi, hoc est, humiliabimus nos, & peccata nostra tibi perfecti confitebimur: quia multotiens hoc faciemus, & sic nomen tuum inuocabimus. Q. d. Noli inuocare nisi confitearis, sed prius confitere, & sic inuoca. Confessio enim mundat templum, quo ueniat inuocatus: Quod autem iterato ponit, Confitebimur: ideo facit, ne te poeniteat esse confessum. Saepius enim confiteri iudici homini parat mortem, saepius uero confiteri Deo iudici parat salutem: securus ergo confitere, quia bonus est cui confiteris, ut psalmista ait: Confitemini Domino quonia bonus est. Bonus est, quia contenti ignoscit. Fac ergo confitendo poenitentiam, quae tacendo non facis nesciu. Venire uero non uult uocatus, si tu fueris elatus. Elatus si fueris, confiteri non poteris. Ergo humiliare & confiteri, & sic uere inuocabis nomen eius: quia faciendo te feruū representabit in te hoc nomen Domini. Qui uero superbit, hoc nomen Domini in se non ostendit, imo aequalis uel maior uult uideri.

Narrabimus mirabilia tua. Confitebimur inq; & inuoca-

cabimus, & deinde narrabimus mirabilia tua. Quae mirabilia? Scilicet dispositione antiq; reparatione nouam, felicitatem aeternam. Quid mirabilius, q̄ mortuorum suscitatio? Oes enim iniqui, est uiuunt corpore, exuti tamen sunt mente. Alioquin non diceret eis Apostolus: Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit tibi Christus, & est ordo uidendus. Confiteamur namq; euacuauit se a malis, inuocans repleuit se bonis, narras eructuat, quibus se implet. Narrabimus inquam mirabilia tua. Et post narratione ego praecipuus scilicet inter confitentes, inuocantes & narrantes, iniuste iudicatus iudicabo iustitias: gratias misericordiae eius qui prius uoluit narrare, q̄ iudicare. Si enim prius iudicaret, nullum liberandus inueniret. Audiamus ergo eum narrantem, quia sicut tempserimus narrantem, experiemur iudicantem. Nunc enim in tempore misericordiae donat praecipua contenti, in tempore uero iudicii, nulli parcat contententi. Quisquis ergo uult non timere tunc punitorem, amet nunc donatorem. Sequitur.

Cum accepero tempus. Accepit tempus non ille a quo sumus creati, sed ille per quem sumus reparati. Ille non accepit tempus, a quo homo assumptus commutatus est in melius: accepit tempus ut filius hominis: gubernaret tempora, ut filius Dei. Et sicut accepit tempus nascendi, moriendi & resurgendi: ita accepit iam dispositione, & accepturus est tandem tempus iudicandi. Accipiamus ergo & nos nunc tempus iustitias faciendi, ut non timeamus in tempore iudicandi. Quod autem dicit, Iudicabo iustitias: tripliciter dicitur, scilicet uel iudicabo iustitias, id est iuste iudicabo, uel illos qui emphaticè sunt dicendi ipsa iustitia, digne iudicabo, id est seorsum separabo sicut sanctos Apostolos, uel separabo iustitias ab iniustitijs.

Liquefacta est terra. Opus est ut iustitias iudicet, quia tale quod est admixtum, quod necesse sit separare. Nam quod terra liquefacta est, id est terreni concupiscentijs carnis dediti, dissoluti sunt: quia quid aliud uita salua est, q̄ quaedam diffusio a creatore suo? Sicut enim charitate superiorum animus consolidatur, ita cupiditate terrenorum dissoluitur, & omnes qui habitant in ea. Si terram pro terrenitate accipimus, tunc dicemus: quia illi maxime liquefacti sunt, qui habitant in ea, id est qui magis delectantur in ea. Si uero terram ita accipias, ut sit continens pro contento, tunc simplici rer erit ostensio, quare dicat terra liquefactam, propter homines scilicet qui habitant in ea. Sequitur.

Ego confirmaui columnas eius. Columnas terrae uocat illos, super quos terra in se dissoluta aedificata consolidatur, scilicet sanctos Apostolos, super quos aedificatum illud fundatum est, de quo dictum est: Dei aedificatio estis, Dei agricultura estis. Haec columnae quodam terrae motu hutaerunt, quia in morte Domini dubitauerunt & desperauerunt dicentes, Nos purabimus q̄ redempturus esset Israel: ipse uero resurgens eos confirmauit, quia mortem eis non esse timendam demonstrauit, ostendendo timentibus, nec ipsum corpus in morientibus.

Dixi iniquis. Confirmaui inq; columnas, & per illas columnas dixi iniquis hoc: Nolite agere deinceps iniquae. Iniquus ideo dicit, quia nullum aequum inuenit, oes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Et delinquentibus, post hoc dictum. Derelinquere est, datur praecipuum praeterire, illis inq; dixi: Nolite exaltare cornu. Q. d. Si fecistis iniquitate per cupiditatem, nolite defendere eam per elationem. Qui enim iniquitate facit, iniquus est: quod uero eam defendit, et iniquus est & superbus. & quod cornu dicat, subsequenter determinat, ac si dicat: Nolite dico extollere cornu uestrum in altum, & humiliare cornu Dei in imum, sed potius cornu nostrum frangatur, ut cornu Dei in nobis exaltet. Cornu nostrum est de praesumptione & de elatione: cornu uero Dei sunt uirtutes, quae alta perunt ut cornu, & per eas uentilatur inimicus. Et nolite loqui iniquitatem aduersus Deum, quod ille facit, qui Deo subtrahit regnum.

num suum dicens : Quomodo putatur Deus regere mortalia, quomodo creditur curare ea que sunt in terra? Vtque, si curaret ea, non tot mali abundarent felicitatibus, nec tot boni opprimerentur laboribus. Ille quoque iniquitatem loquitur aduersus Deum, qui quando aliquid patitur, iniuste se illud pati dicit. Et sic illi cuius iudicio hoc patitur, iniustum asserit, se enim iustificat, & Deum damnat.

Quia neque ab oriente neque ab .i. Quasi dicat : Ideo non debetis facere uel loqui iniquitatem, quoniam iudex est futurus iniquitatis uestræ. sed ille iudex neque ueniet ab oriente tantum, neque ab occidente tantum, neque tantum à desertis montibus: quoniam Deus est, .i. ubique, præsens est ubique, publicus, ubique, occultus. Neque enim ueniet de diuersis locis, sed est in cordibus uestris. Et talis erit ibi, qualis & tu futurus. Si bonus, adiutor: si malus, punitor. Nulla ergo fuga restat, nisi fugere ab irato ad placatum. Desertos montes uocat australem & septentrionalē plagam, quare altera propter frigus, altera propter calorem deserta est. Et sunt montes, quia sunt eminentes partes. hoc ad literam. Allegoricè quoque, prædictæ partes accipi possunt, ut sic dicatur: Ideo non debetis loqui iniquitatem, quia iudicium de uestra iniquitate futurum est. Non autem humanum quod possit falli, quia iudex uester neque erit ab oriente, id est de illis hominibus, qui sunt orientis, neque de illis qui sunt occidentis, neque à desertis montibus: quoniam Deus iudex tantum uester erit, cuius iudicium falli non poterit. Oriens homines illi uocantur, qui lucem iustitiæ perceperunt: quibus uero sol iustitiæ nondum illuxit, occidentes dicuntur. Deserti autem montes sunt hæretici, qui se montes faciunt usurpatione magisterij, sed tantum deserti sunt, quia inutiles & infructuosi sunt.

Hunc humiliat, & hunc exultat. Deus inquam iudex uer est. Quid autē facit iudex ille? hunc scilicet, iactantem merita sua humiliat, sicut illum qui dicebat: Domine gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum, & reliqua, per quem designatus est populus ille qui iustitiam suam statuere uoluit, & iustitiæ Dei non esse subiectus. Hunc autem alium, scilicet clamantem uulnerat, & humiliantem se exultat, sicut illi qui nec oculos ad cælum leuare audebat, per quem gentilis populus de meritis non præsumens est designatus. Et ideo hunc exultat, hunc humiliat: quia quasi dicat, similis est præpotenti pincernæ, qui in domo imperatoris habet potestatem hunc, & hunc potandi. Namque calix est in manu Domini, quo potet quemcumque uelit. Calicem uocat sententiam districti iudicis, qui calix est plenus mixto, quia continet & remunerationem bonorum, & damnationem malorum. Et tamen est uini meri, quia in neutra parte nihil nisi qui merum, id est iustum sit sit. Et hunc calicem inclinauit prius ipse in hoc uas, id est in remunerandos bonos, & ex hoc uase in aliud uas, id est in damnandos malos: uel econuerso prout tibi placuerit. Et quamuis inclinaret, tamen non ita factum est in hoc calice, sicut solet fieri in alijs: quia fex eius quantumcumque inclinaretur, non est exinanita, id est non est effusa: quia ibi nulla fex erat, sed solum merum, ut prædiximus. Et tamen bibent de calice illo prout conueniens erit, omnes peccatores terræ, id est qui cumque, terreni præuariatores: qui ut ita dicam, fecerunt potum tantum digni uiderentur. Vel aliter: Calix est scriptura tota ueteris testamenti, in qua laet spiritualis intellectus, uelut in fece carnalium sacramentorum. Et inde eliquar merum uinum, id est spiritualis ille intellectus. Unde ille de quo dictum est: Qui se humiliat poterit, immo inebrietur, iuxta illud: Calix Domini inebriat quam præclarus est. Feces autem resederunt tibi, unde poterit ille de quo dictum est: Qui se exultat. Quod est dicere: Ideo humiliat hunc & hunc exultat, qui potes est. Namque calix prædictus est in manu, id est in potestate Domini, Calix dico uini meri, id est continens

spiritualem intellectum, tanquam uinum merum. Et est tamen plenus mixto, id est carnali intellectu, qui est quasi mixtum, id est turbulentum uinum. Et hunc calicem inclinauit prius ipse in hoc uas, id est in superbum Iudaicum populum, & infudit tibi mixtum. Et ex hoc uase inclinauit in hoc aliud uas, id est in humiles de gentibus, & infudit tibi merum. Sed quæquam etiam hoc inclinasset, tamen fex eius non est exinanita, sed resedit potius fex: quia remanserunt Iudæis & litera & carnales obseruantia, & hoc modo bibet de calice illo omnes peccatores terræ humiles quidem, & peccata sua cõsistentes merum: elati uero, & qui se iustificant, mixtum. Et sicut bibentes mixtum euanescent, ita bibentes merum proficient. Vel aliter: Calix id est scriptura ueteris testamenti est in manu Dñi, in quo calice est uinum merum, id est simplex & litera uel intellectus, quantum ad Iudæos, qui sola carnalia infunt: plenus uero mixto est, quantum ad nos qui per carnalia ascendimus ad spiritualia. Et hunc calicem inclinauit in hoc uas, id est in primitiuum populum Ecclesiæ, & infudit tibi mixtum. Et ex hoc uase in hoc aliud uas inclinauit: quia per sanctos Apostolos & alios primitiuos mixtum, & in posterioribus de gentibus infudit. Sed quæquam & in hos inclinasset, fex tamen eius non est exinanita: quia adhuc remanserunt quædam uilissima carnalia, ut quod Iudæi pueros circumcidunt, & alia talia faciunt. Quæ uero maiora sunt legis, prætermittunt, & de hac fece bibent omnes peccatores terræ inhærentes: non quod omnibus sint obseruantia carnales, sed sicut illi qui in obseruantijs illis delectantur, quasi de fece bibunt: ita quæcumque in aliquibus carnalibus delectantur, quasi cuiusdam fecis participes sunt. Ego autē & mei (quasi dicat) de fece illa non bibemus. Vel secundum priores sententias dices: Ego autem & mei seorsum bibemus, quia ego annuntiabo & dictis & factis in me & in meis, quod annunciandum est in hoc præsens seculum. Et tandem uere cantabo Deo Jacob, id est Deo posterioris populi. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et tunc confringam omnia cornua peccatorum, id est conteram & adimilabo omnem elationem & potentiam peccatorum & per me & per meos. Iudicabunt enim sancti nationes, & dominabuntur populis. Et extra cornua iusti, id est uirtutes & dona spiritualia iustorum exaltabuntur, quia æterna gloria coronabuntur.

IN PSALMUM LXXV.
ARGUMENTVM.

VT supra. Aliter uox Ecclesiæ ad Christum.

IN FINEM IN LAUDIBVS
Psalmus Asaph, canticum ad
Assyrios.

EXPLANATIO.

Assyrii dirigentes interpretantur, qui iam fidei regulis docti rectis semitis ambulare contendunt: hos adloquitur Asaph laudes Domini mirabili uarietate decantans. quidam codices habent Canticum contra Assyrium, ubi intelligitur contra diabolum psalmum hunc sub persona Semacherib regis Assyrii cantatum. Contra eum enim notus factus est in Iudæa Deus in Christo, mundum concilians sibi. Asaph in prima parte dirigentes, id est fideles adloquitur Iudæos, designans ubi nomen Domini factum sit uirtutum declaratione notissimum. Secunda dicit admiranda que gesserit. Tertia omnes deuotos admonet, ut Deo terribili munera offerre non desinant, que spirituum principum salutari emendatione purificat, que partes Diapsalmatum sunt interpositione diuise.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

Anotus in Iudæa Deus.] Titulus est talis, in finem in laudibus, psalmus Asaph, canonicum ad Asyrios. Hæc uerba referuntur in finem, & sunt psalmus attributus Asaph, id est prioribus fidelibus uolentibus secum colligere alios de populo suo, quos præuiderunt superbos, & duræ cervicis fore. Qui psalmus accipiendus est in laudibus, quia magna uerè Dei laus est, quod humiles respicit, & superbos contemnit. Quod notatur in hoc psalmo, & est canticum: quia cum exultatione & iocunditate magna cantat hoc Asaph ad Asyrios. Asyrij dirigentes interpretatur. Et illi se dirigere putant, qui iustitiam suam statuere uolebant, & iustitiæ Dei non esse subiecti, & qui non de re gloriabantur, sed de nomine. Quare hæc cantantur ut sint uiri Asyrij, id est ut uerè non distortè se dirigant, scilicet ut de sua iustitia non præsumant, sed iustitiæ Dei se subijciant: & quid sit uera Iudæa & uerus Israel attendant, & se tales exhibeant, qui nõ falso de nomine, sed uerè de re glorientur. Solent enim inimici Domini omnibus uocari Iudæi, maxime in hoc psalmo gloriari, & gentibus insultare, quasi eis solus notus sit Deus, & nullis alijs: quandoquidem Propheta tãto ante tempore dixit, Notus in Iudæa Deus, &c. Sed si attendant quæ sit uera Iudæa, & quis sit uerus Iudæus, concedimus eis quod uerè in sola Iudæa notus sit Deus. Vera enim Iudæa est Christi Ecclesia, credens in eum regem qui uenit de tribu Iuda per Mariam uirginem. De quo Apostolus scribens ad Timotheum ait: Memor esto Dominum Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid secundum carnem. De Iuda enim Dauid, & de Dauid Christus, quem isti regem negauerunt, & Cæsarem regem elegerunt. Quare uera Iudæa esse desierunt, & ideo non glorientur amplius quod in eis notus sit Deus. Item uerus Iudæus est non in manifesto, sed in occulto: nõ in circumcisione carnis, sed cordis: nõ in litera, sed in spiritu. Quia multi sancti patres habuerunt & circumcisione carnis propter ipsam fidem, à quibus isti degenerates remanserunt in carne Iudæi, in corde uero Paganij, ideo quoque non glorientur quod sibi notus sit Deus. Sequitur.

In Israel magnum nomen eius.] Verè enim in uero Israel nomen Dei per opera bona magnificatur. Quis autem fit uerus Israel, ipse in Euangelio aperit dicens: Ecce uerus Israelita, in quo dolus nõ est. Si autem ipsi dolosi sunt & mendaces, quomodo in eis nomen Dei magnum est? Iudæa enim confessio interpretatur, Israel uero uir uidens Deum. Et tu aliquis quãdiu peccata tua per humilitatem nõ confiteris, quodã modo cum Deo rixaris. Quãdiu enim quod Deo displicet laudas, non ne cum eo litigas? Ergo humilia te ei & confitere peccata tua, & tunc eris Israel, id est uir uidens Deum. & si nondum ex specie, tamen ex fide. Et sicut prius displicebas ei per dissimilitudinem, ita & nunc placebis ei per similitudinem. Et sic tandem fiet in te quod scriptura testatur, scilicet In pace factus est locus eius: quia relinquetur tibi bellum, non tamè contra te in te ipsum: sed etiam contra spirituales nequitias, scilicet ut si surgat in te ira uel aliquis illicitus motus, non sint membra tua instrumenta iniquitatis ad iniquitatem, qui est pax uera. Vera enim pax est, iustitiam habere cum uicij, concordiam cum moribus optimis. Et in hac tali pace est locus eius, quia incolit Deus tales. habitatio autem eius, id est certus locus eius, quod per habitare, quod frequetatiuum est, notatur, est in Syon, iuxta illud: Veniemus & mansionem apud eum faciemus. Venit enim Deus ad multos per fidem & confessionem, sed non ibi facit mansionem: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. In Syon uero, id est in illis qui postponunt præsentia, & contemplantur futura, uerè facit man-

Beda tom. 8.

sionem: quia permanet in eis. Fac erga tu aliquis te ipsum in Syon, & eris eius habitatio.

Ibi confregit.] Ecce signa habitationis eius. Quasi dicat: Verè habitat in Syon. Nam ibi confregit, id est humiliavit potentias. Et exequitur illas potentias, scilicet confregit ibi arcum, id est occultam contradictionem. & scutum, id est uanæ presumptionis protectionem. & gladium, id est manifestam impugnationem, & sic omne bellum.

Illuminans tu mirabiliter.] Facit apostrophã ad ipsum Deum, & Tu est magnificè efferendum. Quasi dicat: Tu Deus qui in Iudæa notus es, & magnus in Israel. Tu qui solus per te es, sine quo nullus alius est. deberet dicere: Terribilis futurus es, quod posterus sequitur: sed præmittit prius humilitatè eius dicens: Tu es illuminans à montibus æternis. Montes æternos uocat Apostolos, quos sol iustitiæ prius illustrauit, eleuans eos ad æternitatem. Et per eos conualles, id est alios inferiores illuminauit, & hoc mirabiliter, id est in mirabilibus signis doctrinam eorum attestando, iuxta illud: Domino cooperante, &c. Vel mirabiliter in hoc, quia satis mirabile fuit quod post tantum lapsum Deus miseratus est hominis. Tu inquam illuminasti à montibus æternis, & te illuminante omnes insipientes corde turbati sunt. Prædicata est enim uita æterna futura, & sapientes excecati sunt: quia cõtemperunt uitam præsentem, & dilexerunt sequentem. Insipientes uero turbati corde sunt, quod primo obtupuerunt: sed non sunt excitati, quia in somnum suum reciderunt. Somnus uero eorum est cæcitas cordis, & amor terrenorum. & ipsi dormierunt somnum suum, id est quieuerunt & delectati sunt in dilectione terrenorum: quia præposuerunt temporalia æternis. Et quid eis inde? hoc scilicet, quod ipsi qui sunt uiri diuiciarum: quia quod uirium habent est in terrenis tantum diuitijs acquirendis, nihil inueniunt in manibus suis, id est comparabiles facti sunt uitis acerbis diuitiarum somniantibus, qui euigilantes nihil inueniunt in manibus suis: quia ita & ipsi tandem cum à somno, in quo nunc sunt, exurgent, nihil in manibus suis inuenient.

Ab increpatione tua Deus.] Quasi dicat: Vnde hoc quod dormierunt somnum suum? ex iusto scilicet iudicio tuo ó Deus Iacob, qui facis ut qui sordidus est, sordescat adhuc. Bene dicit Deus Iacob, quia Iacob dedidit præsentia pro futuris, edulium scilicet lenticulæ pro primogenitis, & ideo meritò à Deo increpantur isti, qui præsentia præponunt, & futura contemnant. Et miro modo uidetur ponere increpationem. Increpatione enim strepitum habet, & strepitus excitat. Sed in increpatione Dei tanti ponderis est, quod nõ excitat, imò obdormire facit. Nec solum (quasi dicat) dormierunt illi prædicti, sed & omnes qui ascēdunt equos apostasie, id est primi parentes, & alij omnes qui per superbiam à Domino apostatauerunt, malè dormitauerunt.

Tu terribilis es.] Facta interpositione ponit illud ad quod orationem spectare prædiximus. Quasi dicat: Tu inquam notus in Iudæa Deus, qui primo humilis apparuisti, ad futurum es in iudicio terribilis. & quis tunc resister tibi? Nullus utiq; quia non magis Imperator quam pastor. Et hoc ideo, quia extunc, id est ex illo tempore apparebit ira tua. Nunc enim dum uindictam nondum exerceas, & quasi latet ira tua. Et ideo uidetur ut aliquis tibi resistere possit, quia tunc nõ erit.

De caelo auditum fecisti.] Futurus es inquam terribilis, & hoc tuum iudicium fecisti, id est facies tu ueniens de caelo in maiestate iudicis auditum, id est notum per Euangelicam tubam dicentem: Surgite qui a cæcis in monumentis, uenite ad iudicium. & tunc terra tremet, id est illi qui malunt nunc esse terra, quam fieri cœlum, tremet tunc: & quiescent tunc nõ à pœnis, sed à peccatis, qui nunc quiescere nolunt, tunc dico cum Deus exurgit pro exurgit in iudicio, id est ad hoc ut malos dijudicet & dānet, quod est tractum à seueris

N

& ira-

& iratis iudicibus, qui quando seuerius & asperius in aliquem iudicare uolunt, ut hoc etiam habitu demonstrent, surgunt. Nec solum contra malos exurget in iudicio, sed etiam ut saluos faciat omnes mansuetos terræ, id est omnes illos qui frementes equos apostasie non ascendunt, sed mansuetam terram se fecerunt. Præterita pro futuris prophetico more posuit, quæ spiritui sancto ita nota sunt futura quasi præterita. Vel aliter: Ex tunc ira tua. Quasi dicat: Quando quidem in iudicio nullus tibi resistere poterit, malo ergo suo uolunt resistere tibi Iudæi dicentes: Nō habemus regem nisi Cæsarem, & Nolumus hunc regnare super nos, & similia. Nam ex tunc ex quo hoc præsumpserunt, ira tua apparuit in eis. Ex parte enim cecitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret. & hoc tuum iudicium, id est hanc tuam uindictam de illis fecisti audiam, id est notam de unoquoque cælo, id est per unumquemque; Apostolum. Et tunc ira, id est gentiles prius terreni timuerunt & quiescerunt à malis operibus, cum Deus exurgeret in iudicio, id est cum manifestum fieret eis Deum surrecturū tandem ad iudicandum malos, & saluandum bonos. Item aliter, Ex tunc ira tua. Q. d. Quia tu tantus es, cui aliquis nō poterit resistere in iudicio: ergo malo suo resistit tibi prius miser parens, qui de suo nutu uoluit pendere. Nam ex tunc ira tua in eo & in omnibus posteris eius apparuit, quia multasti eos innumerabilibus peccatis peccati. Et hoc tuum iudicium fecisti audiam, id est notificasti maxime de principali cælo, id est per filium tuum, qui est cælum cælorum. deinde etiam per alios cælos. Vnde terra omnis bene culta tam de Iudæis quam de gentibus timuit, & quiescit à malis operibus. Sequens uersus sicut proximè dictum est, non mutabitur.

Quoniam cogitatio hominis.] Ideo inquam mansuetos terræ saluabis, quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, &c. quod dupliciter potest dici. Quādo enim homo malè actam uirā suam cogitat, & damnat, tunc Domino laudabilem confessionem facit: quando uero, quæ cogitauit ad actum perducit, scilicet quando se ipsum pro præteritis peccatis punit orando, ieiunando, & similia faciendo, tunc reliquæ cogitationis diæ festum agunt Domino: quia ille attendens asperitatem satisfactionis, feriatur à peccatis. Vel aliter: Cum homo recogitat se peccatorē fuisse, & agit gratias Deo uiuificatori & redemptori suo: tūc confitetur ei, quia hoc est confessio, id est laus eius. Et reliquæ cogitationis, id est recognita pernicities præteritorum criminum post effusam lachrymas, & assiduam cordis contritionem diem festum agit Domino: quia huiusmodi recordatio reddit hominem ad cætera cautum, & sic à peccatis feriatur.

Vouete et reddite Domino.] Quasi dicat: Et ut uos saluos faciat, uouete Dño & Deo nostro, id est redemptori & creatori uestro, quod uouedum est. i. uos ipsos. Quis enim cogitat quid bene uoueat, se ipsum uoueat, se ipsum offerat. Hoc enim exigitur, hoc debetur. Vouere inquam, & quæ uoueritis reddite. Malum enim est uouere, & non reddere. Non tamen ideo non est uouendum, sed & uouendum est, & reddendū. Et quodam modo ex nostro est uouere, & ex eius est reddere. & quasi dicat, Vouere debetis & reddere: quia omnes qui in circuitu eius sunt, id est omnes appropinquantes & adhaerentes ei, non uacuis manibus ueniēt, sed afferent munera, id est se ipsos uouebunt & reddent. Afferent dico cui afferenda sunt, scilicet terribili, id est ei qui cum nunc sit humilis, futurus est terribilis. & miti scilicet, ei qui aufert spiritum principum, id est spiritum elatum, & dat spiritum mansuetum. Terribili dico non tantum apud pauperes, sed etiam apud reges, id est quosque potentissimos terræ.

Vel qui est terribilis & si non apud distortos, tamē apud reges terræ, id est apud illos qui bene regunt suā terrā.

IN PSALMVM LXXXVI
ARGUMENTVM.

PRædicat ea quæ erat populus in Babylone passurus, & qualiter pro his ipsius libere querimoniam facturus, sicut & in septuagesimo secundo psalmo. Aliter uox Christi ad patrē.

IN FINEM PRO IDITHUN
Psalmus Asaph.

EXPLANATIO.

Asaph congregatio bonorum, idithun transilitor secularium, finis proficientium Christi intelligitur. Totus ergo psalmus hic à fidei congregatione canitur, quæ uitia istius seculi gloriosis passibus transiliens ad illum finem peruenit, cui nihil potest simile reperiri. Sed sciendum est, in Hebræo per idithun, non pro idithun haberi: ut significet non pro eo, sed per eum psalmum fuisse cantatū, & quod sequitur, Psalmus Asaph, in ueris exemplaribus non haberi. Asaph iste, quem diximus uirtuorum transilitorum, in prima narratione psalmi ad Dominū clamare testatur, & tribulationibus suis eruditum esse testatur. In secunda cogitationes enumerat, quæ solent pulsare in hoc mundo corda laborantium. Tertia beneficio diuinitatis in meliorem sensum se afferit permutatum, ut operam potentiamque Dei fixa mente cogitaret, quibus rebus assidua cognoscitur exercitatione profecisse. Quarta profecitur quemadmodū per Dominum saluatorem facta sunt in populis diuina miracula.

COMMENTARIVS.

Vox mea ad Dominum clamau.] Hæc uerba referuntur in fine, & sunt psalmus Asaph, catarus ad Idithun. Idithun interpretatur transiliens. Eloquitur in hoc psalmo transiliens congregatio, quia Asaph congregatio interpretatur. pro Idithun, id est exhortas nos ad hoc, ut & nos transiliētes simus, id est & hæc ima omnia contēnamus, & ad summa intendamus. quæ autem sunt transilienda, quo usque ad finem illū perueniatur, ubi nihil quod transiliamus habebimus, cōtextus psalmi demonstrat. Etenim rādiu transilire debemus quicquid impedit, quicquid irretit, quicquid ligat, quicquid animū onere aggrauat, donec ad id perueniatur quod sufficit, & ultra quod nihil sit, infra quod omnia sunt, & ex quo omnia sunt. Quisquis ergo psalmi huius animā uult sentire, imitari atque tenere, carnalia omnia desideria transiliat, seculiq; huius pompam & illecebrā calcet, nihilq; aliud ubi consistat eligat, nisi illū in quo sunt omnia. In quibus etiam omnibus ipse transiliendo laborat, donec ad uerum finē perueniat. Quia uero intēdit in hoc psalmo Asaph hortari nos ut transiliamus, mox qualiter transiliendū sit, insinuat: scilicet ut clamemus ad Dominum non propter aliud, sed propter ipsum Dominum. Multi enim clamant ad Dominum pro adipiscēdis cōmodis, & pro uitandis incōmodis, pro sospitate suorum & multis alijs. Postremo etiam pro salute corporis, quæ patrimoniu est pauperis. Sed hi tales non transiliunt. Vix autem aliquis est qui clamat ad Dominum propter Dominum. Magnus enim est trāstus, quare sic nos trāsilire docet & dicit: Ego clamau ad Dominum: & quia multi dicunt, Domine Domine, & non faciunt quæ præcipiuntur, ideo addit, Vox mea. Ille enim uoce sua clamat ad Dominū, cuius uox consona cordi est, scilicet si & quod desiderandum est, scilicet Deum corde desiderat, & uoce rogat. Si uero aliud quodlibet in corde opret & potest,

stular in illa meditatione, & sic scopebam spiritum meum. Quasi enim exasperatus erat spiritus meus amore terrenorum, sed ego suspirando ad dignitatem amissam, & celestia desiderando scopebam, id est planabam spiritum meum. Scobs, scobis ferrum est, quo pistoria uasa purgantur, unde scobere dicitur. Potest etiam satis hic legi, si forte in aliquibus libris inueniatur, Scopebam, uel scrobem. Nunquid in eternum Scrobemam inquam spiritum meum dicens ita: Deus qui iam proiecit, id est porro a facie sua fecit hominem semel propter transgressionem, nunquid proiecit eum in eternum, id est irreuerabiliter? Non utique. Aut nunquid Deus iratus non apponet adhuc, ut complacitor sit? Q. d. Posuit se iam placatum quantum ad quosdam, quos & ante legem & sub lege suscepit: & non ne adhuc apponet ut complacitor nobis sit, nos etiam suscipiendo? faciet utique. Aut ipse qui iam abscondit misericordiam suam per primam culpam, an abscondet eam in finem, id est eternaliter? scilicet abscondet eam a generatione presentis, tendendo in generationem sequentem: sicut abscondet eam ab hac generatione carnali, ita etiam abscondet eam ab illa generatione spirituali? Non utique. Aut Deus cui proprium est misereri, an obliuiscetur misereri, scilicet ut nunquam amplius misereatur? Vtique non. sed postquam iratus fuerit, misericordiam recordabitur. Aut continebit misericordias suas in ira, id est an praecludet ira eius misericordiam? certe non. Imò (quasi dicat) misericordia eius praecludet iram.

In die tribulationis mee.] Ostendit qualiter clamandum sit ad Dñm. Q. d. Hoc in qua modo clamavi ad Dñm, scilicet quia exquisiui Deum manibus meis, id est operibus bonis in die tribulationis, id est in hac uita, quæ est tribulatio: quia nihil est nisi tentatio, & est dies quantum ad uitam bonorum: quæ dies uocatur respectu uitæ malorum, quæ sola nox est. Et tamen quia hæc eadem uita bonorum, quæ dies dicenda est propter bona opera, quæ ipsi faciunt: nox quantum ad uitam futuram, in qua angelis æquales erimus, id est quæ uocatur diem, uocat noctem. Q. d. Dixi quia exquisiui Deum in die, id est dicam quia exquisiui eum in nocte, id est in hac presentis ignorantia manibus. factis uel habitis contra eum, id est operibus factis non ad aspectum hominum, sed ad eius aspectum, & non sum deceptus, quia in firma spe iam teneo quod quæsum.

Renouit consolari.] Et quia non sum deceptus, uel quia Deum exquisiui solum, id est anima mea renouit consolari in his terrenis. & hoc ideo, quia memor fui Dei. id est æternorum. & in illis tantum delectatus sum, & hoc non ad horam, sed exercitatus sum, id est continuam exercitationem habui in eis. Exercitatio enim, est suscepti actus continuatio. Et ad eum in eis exercitatus sum, quia spiritus in hoc q. erat meus. id est uoluntas complacendi mihi in terrenis, defecit in me, & profecit in me spiritus meus tuus. id est uoluntas complacendi mihi in eternis.

Anticipauerunt uigilias oculi mei.] Ideo defecit spiritus meus, quia oculi mei anticipauerunt uigilias, id est comparabilis factus sum anticipanti uigiliis: quia sicut ille qui anticipat uigilias, studiosus factus est in opere suo, ita ego studiosus effectus sum in exercitatione illa. Et tamen turbatus sum ex humana infirmitate, quia putauit me insufficientem esse ad illam exercitationem. Et illam turbationem non sum elocutus, ut culpam in auctorem refundere dices, quod me talem tam infirmum fecisset: sed patienter tuli eam tacendo & attendendo me pari illam in isto iudicio. Dicitur hoc & aliter in parte, si Defecit spiritus meus, accipitur proprie. Q. d. Delectatus in qua sum & exercitatus in æternis, & in illa exercitatione defecit spiritus meus, quia non sufficiens fuit ad illam. Et hoc ideo, quia oculi mei anticipauerunt uigilias. id est comparabilis factus sum anticipanti uigiliis: quia sicut ille qui assidue anticipat uigilias, lippus fit: ita oculi mei interiores, ratio scilicet, & intellectus per peccatum primi parentis lippitantes & caligantes facti sunt. & ideo turbatus sum. id est turbatione & timore ex hac infirmitate habui. Ea tamen non sum locutus illam turbationem sicut prius.

Cogitavi dies antiquos.] Non sum in qua locutus, sed potius attendi & malum meriti meum, & dignitatem quantum in primo parente mihi cõcessisset. hoc est quod dicit: Cogitavi, id est in memoria habui dies antiquos, id est lapsus primi parentis, per quem tempus antiquum & uetus, id est inutile factus est. Semper enim si Adam non peccaret, dies noua & una esset. & etiam habui in mente annos æternos, id est dignitatem illam, in quam primi parentes creati sunt: per quam si in precepto persistissent, ad ueram æternitatem perueniret. Et non solum in memoria eam habui, sed etiam meditatus sum cum corde meo, id est attentissimè, & hoc in nocte, id est etiam interrupta quiete. uel in nocte. id est in hac presentis ignorantia sum meditatatus in ea, ut uiderem qualiter dignitatem illam amissam possem recuperare: & non tamè ad horam meditatatus sum, sed exer-

citabar in illa meditatione, & sic scopebam spiritum meum. Quasi enim exasperatus erat spiritus meus amore terrenorum, sed ego suspirando ad dignitatem amissam, & celestia desiderando scopebam, id est planabam spiritum meum. Scobs, scobis ferrum est, quo pistoria uasa purgantur, unde scobere dicitur. Potest etiam satis hic legi, si forte in aliquibus libris inueniatur, Scopebam, uel scrobem. Nunquid in eternum Scrobemam inquam spiritum meum dicens ita: Deus qui iam proiecit, id est porro a facie sua fecit hominem semel propter transgressionem, nunquid proiecit eum in eternum, id est irreuerabiliter? Non utique. Aut nunquid Deus iratus non apponet adhuc, ut complacitor sit? Q. d. Posuit se iam placatum quantum ad quosdam, quos & ante legem & sub lege suscepit: & non ne adhuc apponet ut complacitor nobis sit, nos etiam suscipiendo? faciet utique. Aut ipse qui iam abscondit misericordiam suam per primam culpam, an abscondet eam in finem, id est eternaliter? scilicet abscondet eam a generatione presentis, tendendo in generationem sequentem: sicut abscondet eam ab hac generatione carnali, ita etiam abscondet eam ab illa generatione spirituali? Non utique. Aut Deus cui proprium est misereri, an obliuiscetur misereri, scilicet ut nunquam amplius misereatur? Vtique non. sed postquam iratus fuerit, misericordiam recordabitur. Aut continebit misericordias suas in ira, id est an praecludet ira eius misericordiam? certe non. Imò (quasi dicat) misericordia eius praecludet iram.

Et dixi.] Q. d. Tantum quidem meditando de dignitate amissa in Adâ, & exercitatus me in illa meditatione, iam transiui ut intelligerem, non praecludi misericordiam ab ira. Et tamè dixi: Nunc cœpi, id est ego miser pro incipiente habendus sum. Cum enim consummauerit homo, tunc incipiet: quia nihil in humanis rebus perfectum. Et q. d. Hoc dixi lapsus primum attendendo. Et hæc mutatio, scilicet quod de perfectione tanta quam in primo parente in abundantia uirtutum posito habui, in hanc imperfectionem cecidi ut consummatus, quantum ad humanam existimationem pro incipiente habendus sum. Dextere excelsi, id est mihi illata propter peccatum primi parentis, ad dexteram illius qui satis me deijcere & multare potuit, quia absolute est excelsus.

Memor fui operum Domini.] Q. d. Cognoui quid me nunc primum, cum consummatus uidebar inceptisse, sed tamen non destitit. & hoc ideo, quia fui memor operum Domini, id est quia attendi quantum dignitatem Deus in primis parentibus operatus sit, ad quam ut aspirarem, desistere nolui. Et ideo memor fui illorum operum, quia memor ero mirabilium tuorum, id est quia semper debeo ó Domine, memor esse mirabilium tuorum factorum ab initio. Mirabilia accipit id est hic quod opera: scilicet dignitatem primorum parentum. Quid erit mirabilius quam quod Deus de tam infima materia, scilicet de terra fecit cœlum, id est homines celestibus creaturis, id est angelis æquales? Nihil utique.

Et meditabor in omnibus operibus tuis.] Quia memor fui, & semper memor esse debeo mirabilium tuorum, ideo Domine meditabor in omnibus operibus tuis impledis, id est quæ tu fieri iubes: & hoc non tantum ad horam, sed exercebor in adinventionibus non meis, quæ sunt inebriati, scurrari, & similia: sed in tuis adinventionibus. Adinventiones eius idem accipe, quod opera de quibus dictum est: quod adinuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel electo suo. Sed tamen (q. d.) quantumcumq; mediter uel exercear per me, nihil erit: quia nullus per se peruenit ad te. Nam ó Deus uita tua, id est uia ducens ad te, est tantum in sancto sanctorum, id est in Christo. Aliter quoque supradicta partim dici possunt, ut reincipiamus ab Et dixi, Scobebam inquit spiritum meum dicens, Nunquid in eternum proiecit Deus, &c. Et tandem dixi: Nunc cœpi, id est nunc primum inueni

quod inuestigari, hoc scilicet quia hæc mutatio, hoc est quod non præcluditur ab ira misericordia, sed potius ira a misericordia: hæc in qua mutatio erit dexterae excelsi, id est sicut per Christum, qui est dextra Dei patris. de quo alibi dicitur: Et brachium Domini cui reuelatum est? Per ipsum enim solum hoc factum est, ut ira in misericordiam conuerteretur. Et ideo dico, Nunc cepi: quia modo demum memor fui operum Domini. illorum operum quæ Dominus pater operatus est per illam dextram suam. Et ideo memor fui operum, quia memor fui ab initio mirabilium tuorum, factorum ab initio quorum memor ero, id est semper memor esse debeo. quod est dicere: Quia attendi signa ab initio præcedentia, & per signa significata. Mirabilia enim accepit signa, opera uero significata. Et quia (q. d.) sic memor fui operum, quæ per illum es facturus, tamē Dominus ut me illi conformem, meditabor in omnibus operibus, implendis non meis, sed tuis, id est quæ tui iubes impleri. Et exercebor in adiuuentionibus, non meis, sed tuis, ut prius.

Deus in sancto uia tua.] Q. d. Quæ autem illa opera, quæ illæ adiuuentiones? Scilicet uia tua in sancto sanctorum nobis exhibitæ. Quicquid enim dicendum, quicquid faciendum, quicquid etiam cogitandum, in illo nobis est propositum, & possumus uiam dicere, uel ipsum qui ut alibi dictum est, fuit nobis liber missus, ad cuius exemplar describeremur. Vel opera & præcepta in ipso nobis exhibitæ. Visis his omnibus quæ Deus pater in sancto suo est operatus, cum quodam stupore & admiratione subdit: Quis Deus magnus, &c. Q. d. Quandoquidē omnis uia tua in sancto illo erit nobis proposita, quis ergo Deus ita magnus est sicut Deus noster, id est Emanuel nostræ naturæ particeps? Et conuertit se ad eum dicens: Tu es Deus qui facis mirabilia. Quid enim mirabilius quam uiuificare mortuos. hoc est de impijs facere pios, de damnatis in regnum assumptos? Et quæ mirabilia faciat, subsequenter ostendit dicens: Tu fecisti uirtutem tuam non tam in populis, id est notificasti populis quid posses: & hoc modo manifestasti, quia redemisti populum tuum resuscitando eum de morte interiori in brachio tuo, id est per fortitudinem tuam. Et determinat quæ populam, scilicet filios Iacob redemisti, & Ioseph. Per filios Iacob, qui unus de tribus Patriarchis fuit, Iudæos accipit: Ioseph uero positum est hic, quantum ad interpretationem. Interpretatur enim augmentatio, & significat hic gentilem populum, quo Ecclesia augmentata est. De gentibus enim dictum est: Alias oues habeo, quæ non sunt, &c. Possunt quoque, supradicta ut per sancta non mutetur, ad patrem referri, quasi diceret: Quandoquidē Deus pater uiam suam in sancto suo nobis proponit, quis ergo magnus sicut Deus noster, id est nobis propitius mittendo salutarem suam? Et conuertit se ad eum dicens: Tu es Deus qui facis mirabilia, ut supra. Et uerè facis mirabilia, quia fecisti uirtutem tuam notam in populis, id est quia notum fecisti salutarem tuam. Christus enim Dei uirtus, & Dei sapientia, & in brachio tuo, id est in uirtute illa, quæ est brachium tuum, redemisti populum tuum, scilicet filios Iacob & Ioseph ut prius.

Viderunt te aque Deus.] Ostendit quomodo redemit eos, scilicet notificando se eis. & accipit per aquas eosdem quos per filios, Iacob scilicet, Iudæicum populum: Et est dicere: O Deus, aquæ, id est Iudæici populi uiderunt te, id est cognouerunt te. & uidentes te timuerunt, id est quasi steterunt in fluxu suo. Mittit nos ad historiam, quod aquæ diuise sunt in mari. Sicut enim quando Moyses uirga mare percussit, aquæ illæ quasi diuinam potentiam præsentem sentientes, diuise steterunt: ita aquæ istæ potentiam Dei cognoscentes steterunt, quia à fluxu uitiorum & carnalium concupiscentiarum se compefecerunt. Aquæ inquam uidentes timuerunt, & abyssi etiā turbatæ sunt. Abyssus est profunditas aquarum. Et accipit hic per abyssos gentiles propter profunditatem uitiorum, uel etiā propter

profundum intellectum, qui fuit in quibusdā eorum. Et ne in parte tantum turbatæ accipiemus abyssos, dicit quod in uniuersitate potius sit accipiendus, quia multitudo sonitus aquarum turbata est. Per multitudinem sonitus aquarum accipit multitudinem contradicentium gentilium, qui & factis & dictis acriter ueritati primo contradixerunt. Et ideo (q. d.) aquæ timuerunt & turbatæ sunt abyssi, quia nubes, id est prædicatores tui uerbis terram compluentes uocē dederunt. & ideo etiā abyssi turbatæ sunt. Enim (pro quia) sagittæ tuæ, id est Euangelicæ sententiæ tuæ à nubibus dictæ, tralunc hæc & illac per totum mundum. In omnem enim terram exiit sonus eorum. Et ideo etiā turbatæ sunt, quia uox tonitruui tui, id est cōminationis tuæ à nubibus, data trahit in rota, id est per rotam, hoc est per mundum qui uolubilis est ut rota. Non solum enim nubes illæ æternæ præmia promiserunt, sed æterna supplicia cōminatæ sunt dicentes: Væ mundo à scandalis, & similia.

Illuxerunt coruscationes tuæ.] Coruscationes uocat uel idem quod uocem tonitruui dixit, uel miracula per prædicatores exhibitæ. iuxta illud, Dominus cooperante, & reliqua. Quod uero rotam prius uocauit, nunc orbem terræ dicit. Et quia (q. d.) & coruscationes illuxerunt, & quia hoc factum est, ideo cōmota est terra Iudæica & contremuit, id est cum illa etiam alia terra gentilis tremuit, & ea contremiscente uia tua, id est Christus, qui uia est ad te, est cognita in mari, id est in gentibus, prius uitijs amaricantibus. Et semitæ tuæ, id est præcepta tua sunt cognita in aquis, id est in populis multis. Nunc per semitas præcepta quælibet accipiuntur. Si uero prius per uiam præcepta accipias, tunc per semitas strictiora tantum præcepta accipias. In mari inquam cognita est uia tua, & tamen uestigia tua non cognoscuntur in terra. In terra enim uestigia apparent, in mari uero non apparent. Et per cultam terram Iudæam designatur, quæ legem acceperat: per mare uero gentilitas, cui nullus cultus impensus erat. Et in Iudæa quidem uestigia fuerunt, quia ibi Christus corporaliter apparuit, & prædicauit: sed Iudæi uestigia non cognouerunt, quia Christum qui uerum uestigium Dei patris erat, non adorauerunt.

Deduxisti sicut oues populum tuum.] Non cognoscuntur inquam uestigia tua in terra, sed tamen deberent ibi cognosci, quid deberent esse memores tuorum beneficiorum. Nā tu deduxisti, id est de Aegypto in terram promissionis duxisti per desertum illum populum tuum in manu, id est in ducatu Moysi & Aaron, sicut quilibet pius pastor oues suas deducet. Potest etiā uerius iste ad præcedentia uerius principium continuari ita: In mari, inquam cognita est uia tua & semitæ tuæ in aquis, quia tu deduxisti, id est pauperti sicut pius pastor oues suas populum uerè tuum, id est populum gratiæ in manu, id est in potentia Moysi & Aaron non historialis, sed ueri Moysi & Aaron. Moyses enim interpretatur aquaticus, Aaron uero mortuus. Verus ergo Moyses & uerus Aaron ille est, qui & salutifera aqua doctrinæ nos potauit, & corda nostra ad summa erexit, id est Christus filius Dei.

IN PSALMUM LXXXVII.
ARGUMENTVM.

Virtutis studia, legisque custodiam Prophetata populo commendans, hunc psalmum copiosum fuit. In quo monet, ut Deum reuerenter metuatur, qui sanctiones legis suæ beneficiorum largitate preuenit, ut hi qui iam erant obnoxii, facilius subderentur. Postremo hortatur, ut seruent intenta mente concordiam.

Aliter uox Christi de Iudæis.

INTELLECTVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Asaph diximus synagogam, id est collectionem interpretari: sed quia intellectum prænisi, fidelem hic synagogam loqui posse declarauit. In prima parte Psalmi duo tantum uersiculi personæ Domini mancipantur, ut reuerentia cresceret doctorum, quibus ipse rex postuisset initium. Secunda parte latius loquitur Asaph, imputans Iudæis quod Domini beneficijs ingrati corde prauo eius iussa contempserint. Tertia enumerat quæta numerata Deus Israeli præstiterit, nec tamē ille murmurare desierit. Quarta dicit qualis in eis uindicta, prouenerit qualiterq; sit miseratione Domini mollita sententia. Quinta propter murmurationes eorum uindictam in eis est, sed iterum ad supplicationē Domini, cognoscentes eius magnalia redierunt. Sexta denuo illi dolose loquuti, & errores solitos sequuti, nec tamē eos misericordia Dei ut meruere, dispersidit. Septima dicit quomodo Dominum cōcitarint in deserto, cū tamen propter ipsos Aegyptus fuerit adstricta. Octaua beneficijs Domini relatis Iudæicæ obstinationis culpa subiungitur. Nona ultio grauissima subsequitur, ita ut populo captiuato tabernaculum Selom abierit: posteaq; montem Syon & David regem, de cuius semine Christus salutaris medicus adueniret, elegerit.

COMMENTARIVS.

Tendite populus meus legem meam.] Psalmus iste cōtinet ea quæ in ueteri populo gesta narrantur. Recentior autē & posterior populus admonetur, ut caueat ne ingratus sit beneficijs Dei, eiusq; in se prouocet iracundiam, cuius obediēter & fideliter debet suscipere misericordiam: ne (inquit) sicut patres eorum generatio praua, &c. Hæc psalmi huius intentio, hæc utilitas, hic fructus uberrimus. Quæ autem in psalmo dicuntur, quamuis perspicua & aperta uideantur: tamē quia ritulus eius est, Intellectus Asaph, quærunt fortassis lectorem non superficialiter intēdentem, sed interius intelligentem. Præterea ideo etiam talem lectorē quærere uidentur, cū in psalmo dicatur: Aperiā in parabolis os meū, loquar propositiones. Parabolę enim sunt similitudines rerum, quę his rebus de quibus agitur, aliquid comparatur. Ut hic agitur de manna, & manna comparatur ille panis uiuus, qui de cœlo descendit, & sic per cætera. Propositiones uero quę Gręcę problemata dicuntur, sunt quęstiones aliquid in se dignum solutione continentes. Loquitur ergo intelligens Asaph in hoc psalmo, quia nō defuerunt de illo populo qui intelligerent habentes fidem, quæ postea reuelata est non ad legis litteram, sed ad spiritus gratiā pertinentem. Non enim sine fide fuerunt, qui eius in Christo reuelationem & præuidere & alijs prænunciare potuerunt. Audiamus ergo psalmū non tanquā Iudæis, sed tanquam nobis cantatū. Nobis enim potius ista cantatur, cū Apostolus dicit q, hæc omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostrā. Quia si pœnæ illæ erāt cauendæ, multo maiori diligentia uitandæ sunt ab illis significatæ. Quæ admodum enim in bonis qua significatur, multa digniora sunt, quam quæ significantur, & in malis necessario sunt grauiora significata quā significantia. Quod autem Apostolus uocat figuras, psalmista uocat parabolā, non habentes fidem in eo quod contingerit: sed in his rebus quib. rationabili cōparatione cōferuntur. Psalmū ergo audiamus, & legem Dei atredamur non secundū q, in superficiali sonat, sed quod mystica actione significat. ad hoc enim intelligens Asaph nos inuitat ita: Populus meus, i. uos omnes qui mihi uultis esse confortes, & esse de populo meo, Cui

Bedæ tom. 8.

ius pars ego sum, id est de intelligēte populo, q. d. qui est Christus iungatur mihi. Vos in qua attēdit, id est interius considerare legem, quam ego facio esse meā, spiritualiter eā intelligendū & complendū, ut & uos faciatis eā uestram. Legem accipe scripturā ueteris testamenti. Et qualiter debeat atēdere, dicit: scilicet inclinare, i. humiliare aurem uestrā in uerba oris mei, i. ad intelligendū legis uerba, quę loquetur uobis os meū, i. os intelligentis. Ille enim uerō attendit legem, qui se humiliat ut eam & intelligat & compleat.

Aperiam in parabolis.] Ideo (quasi dicat) aurē in uerba mea inclinare debetis, quia non sine re loquar uobis. Nam aperiam os meum in parabolis, aliud dicendo & aliud interius significando: & loquar uobis propositiones, quæ propositiones & parabolę sunt ab initio, id est sumuntur à ueteri testamento, quod est initium ipsarum parabolarum & propositionum: finis uero est nouum testamētum. Vetus quidem testamentum initium est, quia ibi sunt signa: nouū uero finis, quia ibi sunt significata. Vel aliter: Loquar parabolā & propositiones existentes ab initio, non ab illo initio, quo cœlū & terra facta sunt: sed (q. d.) ab initio huius cōgregationis, i. ex quo Abraham de Vr Chaldeorum educus est. Ibi enim incēpit hæc cōgregatio, & ex tunc fuerunt propositiones & parabolę. Quid autē sint parabolę & propositiones, iam supra dictum est. Sciendum autē q, idem potest esse parabolā & propositio diuerso respectu. Nā scilicet comparatio est parabola, secundū uero quod aliquid in se cōtinet dignum solutione, est propositio. Et dicitur parabola & res, quæ alij rei confertur, per quandam similitudinem, & oratio quæ ipsas res confert.

Quanta audiuius & cognouimus ea.] Ideo loquar parabolā & propositiones, quia nos multa in parabolis & propositionib. audiuius prophetata priorib. & cognouimus ea cōplera posterioribus, & quanta in scriptis. Et ideo dico audiuius, quia patres, id est priores nostri annunciauērunt nobis ea factis, dictis & scriptis, sicut Abraham in filij sui immolatione, Abel in morte sua, & multi alij similit. Dictis & scriptis, sicut Elia, & alij prophete. Quidā etiam annunciauērunt nobis multa per suam damnationem. **Non sunt occulta à facie eius.**] Q. d. Quia ipsi narrauerunt nobis, ideo non sunt occulta, sed cognita: quia etiā completa à nobis filijs, i. posteris eorum existētib. in generatione altera. Quę est generatio altera, nisi cui est regeneratio facta? Altera enim de duabus dicitur. Et hæc respectu carnalis, quæ præcessit rectē dicitur altera. Nota q, Asaph intelligens dicit se esse in generatione altera. Quicunq; enim de priori populo legē spiritualiter intellexerunt & impleuerūt in hac generatione altera, quæ nunc est per fidem fuerunt.

Narrantes laudes Domini.] Patres inquam narrauerunt nobis, ipsi dico narrantes laudes Dñi, id est illa in quib. meritō Dñs laudandus est. Et uirtutes eius, i. & in quib. apparet potentia eius, & mirabilia eius, id est & quæ dignæ sunt admiranda. Mirabilia dico quæ fecit, quæ ipse operatus est. Eandē rem accipit per hæc tria, scilicet scrutationē testimonij, & cōsecutionem legis, uel positionem, sicut sequēs uersus inuit. Quæ lex mirabilis est, si non secundū signa, sed secundū signa significata accipiatur. Et ideo etiam mirabilis, quia illos qui eam implent, mirabiles facit.

Et suscitauit testimonium in Iacob.] Dico quia mirabilia fecit, & hoc dico propter scrutationē testimonij in Iacob, & positionem legis in Israel. Lex naturaliter data est primo homini, quando dictum est ei, De isto comedas, de isto non comedas. sed lex illa sopita fuit in eo per inobediētiam, suscitata est autem postea, id est confirmata per scripturam. Potest etiam ipsa scripturam quodāmodo dici suscitata, quia sicut mors dicitur pallida, eo q, faciat pallidum: ita & scriptura potest dici suscitata, quia suscitauit peccatū. Quod testatur Apostolus dicens: Veniente mādato reuixit peccatum.

catum. Nesciebam enim concupiscentiam esse peccatū, nisi lex diceret. Non concupisces. Et uidetur exigere littera, quia dicit: Suscitauit testimonium. Ipsa enim scriptura dicitur testimonium, in quantum aliquid probat. his quippe, quando ea legitime utuntur, est testimonium damnationis. Et quamuis etiam legitime utentibus testimonium sit liberationis, tamen quantum ad malos, dicitur potius testimonium: quia contra malos testimonium maxime est necessarium. Dicitur eadem scriptura lex, in quantum prohibet aliquid, uel inbet. Et potest ita legi uersus iste, ut per Iacob accipiamus minus quam per Israel: scilicet per Iacob intelligamus proficiscentes, & carnaliter intelligentes, & nondum uidentes: per Israel uero, quod interpretatur uir uidens Deum, intelligamus peruenientes, id est saluti uiciniores, & spiritualiter intelligentes. Item per testimonium minus quam per legem accipiamus, quia eadem scriptura dignior est in eo quod lex est, quam in eo quod testimonium. Per suscitauit quoque minus, quam per Posuit. Et dicitur: Suscitauit Dominus scripturam legis, ut esset testimonium damnationis, scilicet in Iacob, id est in proficiscentibus tantum, non peruenientibus. Et posuit eandem scripturam in legem Israel, id est ut esset lex, id est prohibitio. Attēde quod hic posuit, ibi suscitauit. Posita est, quia in istis firmiter est: ibi tantum suscitata, id est parum commota fuit, quia non firmiter eis inhaerit. Et in istis dignē est lex, id est prohibitio, quia non tantum cessatur a peccatis timore poenae, sed amore iustitiae. Vterque enim & qui timore poenae, & qui amore iustitiae a furto se abstine, habet similem manum, sed non similem animum. Similes enim sunt in opere, sed dissimiles in uoluntate. Potest etiam hic idem uersus simpliciter exponi, ut per Iacob & Israel & per legem & testimonium, idem accipiamus hoc modo: Suscitauit Dominus testimonium, ut esset in Iacob, id est in populo Iudaico. Et quid uocat testimonium, exponit dicens: Et posuit legem in Israel. Israel simpliciter accipe sine interpretatione. Posuit tamen hic etiam nota re, scilicet quia graue iugum, legem uel delicti peccatoribus impoluit. Lex enim ut ait Apostolus, non est postea iustis, sed iniustis: quia iustus non sub lege est, sed in lege.

Quanta mandauit patribus. Suscitauit in qua testimonium, & posuit legē, & in ea lege quanta infinita, scilicet mandauit patribus nostris, id est prioribus nostris nota facere. ut nota ea facerent filijs suis. i. posteris suis. Quidam uero nota fecerunt, quidam non. Illi enim qui spiritualiter ea intellexerunt & impleuerunt, illi bene nota ea fecerunt, alij uero nec cognouerunt, nec nota ea fecerunt. Nota inquam facerent, ad hoc ut generatio altera, id est spiritualis cognoscat, quod non cognouit prior generatio carnalis. Et ut sciamus quid uocet generationem alterā, dicit: quia illa generatio erunt filij illi qui nascuntur, non iam corporaliter, sed spiritualiter. & ita quod exurgeret, id est quod corda sursum ad aeterna erigeret, non uero ad terrena ueluti illi priores se deprimerent. Et isti etiam narrabunt ueris filijs suis, id est imitatoribus fidei suae, hoc scilicet, ut ponant isti sicut & illi in Deo spem suam, id est ut non sint statuere iustitiam suam, & iustitiae Dei non esse subiecti: sed tantum sperent in iustitia Dei, quia per iustitiam factorum nullus saluabitur, sed per solam iustitiam fidei. Et narrabunt etiam eis ut non obliuiscantur operum Dei, id est ne sint ingrati beneficijs Dei, & sua opera magnificent, imō obliuiscantur istorum operum, & magnificent opera Dei: ut non prouocent eius iracundiā, sed concilient misericordiam. Et exquirant data eius misericordiam, non tantum ad sciendum, sed ad faciendū. Hec in qua omnia faciant, ne fiant abominabiles Deo, sicut carnales patres eorum. Qui scilicet patres fuerunt generatio praua & exasperans Deum, & in quo essent generatio praua dicit: scilicet in hoc quia fuerunt distorta generatio, quae non direxit cor

suum. Ille enim non dirigit cor suum, qui quod prauē intelligit, non corrigit: & quod bene intelligit, in actum non perducit. Et in hoc fuit generatio illa exasperans, quia spiritus eius non est creditus cum Deo. id est quia non habuit fidē, quae fides impetrat, quod lex imperat. Cui enim spiritus Dei cooperatur spiritui nostro, tunc quod lex iubet, impletur, quod fieri nequit nisi credendo in eum, qui iustificat impium. Habere autem spiritum creditum cum Deo, est credere ad aliquod bonum opus se non sufficere sine spiritu Dei cooperante. Et hoc est credere in Deum, hoc est fidem habere. id est credendo Deo adhærere, bona operanti ad bene cooperandum. Illi autem non habuerunt spiritum suum creditum, id est commissum cum Deo, cum quo quisquis ei adheret, unus spiritus efficitur: quia purauerunt se ad iustitiam sufficere, sine spiritu Dei cooperante.

Filij Ephraim. Quod, non solum minores inter illos fuerunt praua generatio, sed & filij Ephraim, id est ad quibus maxime sperabatur bonum, & qui alijs prelati erant, sicut Ephraim praelatus fuit fratri suo maiori in benedictione aui sui Iacob. In qua prelatione quid aliud uidebatur de ipso Ephraim promittere Iacob, quā uirtutē & omne bonū? Nihil utique. Et ideo filij Ephraim positum est hic ad designandum illos, de quibus melius sperabatur, qui tamen facti sunt praua generatio, quod tam accipiendum est in hoc posteriori, quam in illo priori populo. Et in quo etiam hi sunt praua generatio, ostēdit: quia quasi intendentes arcū, & mittores non arcum, sed ea quae promittuntur arcu, id est quasi armis ad bellum praeludentes, in die belli cōuersi sunt. id est tempore certaminis in pedes se dederunt. Quod est dicere: Simulabāt opus legis exterius, quod non amabant interius, dixerunt enim: Quaecumque praeeperit nobis Dominus, faciemus. Et nihil tamen inde fecerunt, & sic quasi tempore certaminis cesserunt. Similiter quisquis nunc dicit Domine Domine, & in tempore tentationis recedit, nec facit quae praecipuntur, quasi in die belli cedit. Promissionem enim obedientiae non probat auditio, sed tentatio.

Non custodierunt testamentum Dei. Causa est quare in die belli conuersi sunt, ideo scilicet, quia non custodierunt testamentum Dei, id est non attenderunt ueras & aeternas promissiones Dei, nec obseruauerunt eas, sed uilius quiddam, id est terrena elegerunt, & quia non uerunt ambulare in lege eius, id est & si quandoque aliquid de lege seruauerunt, non hoc fecerunt ex uoluntate bona, sed timoris coactione. Et praeterea oblitii sunt benefactorum eius, id est ingrati extiterunt beneficijs Dei sibi collatis. & oblitii sunt mirabilia eius, quae ostendit eis, id est coram eis fecit. Mirabilia accipit mala, quae hostibus eorum exhibuit. Ideo dico oblitii sunt mirabilia, quia fecerunt quaedam mirabilia coram patribus eorum. Patres accipit hic non illos qui fuerunt generatio praua & exasperans, ut prius: sed Moysen & Aaron, qui patres dicuntur, & causa honoris, & similitudine curae. Licet enim Dominus in Euangelio dixerit, Nolite uobis uocare patrem super terram: non tamen uoluit auferre hoc nomen a consuetudine humanae locutionis, sed id uoluit ut gratia spiritualis regenerationis non ascriberemus alicui sanctitati uel potestati, sed ei soli per cuius misericordiam fit. Quare non in congruē Moyses & Aaron hic patres dicuntur. Et coram his patribus, id est ipsis astantibus, ipsis etiam facientibus & attestantibus fecit mirabilia, de quibus hic agit in terra Aegypti, & determinat locum, scilicet in campo Thaneos. Thaneos enim est ciuitas Aegypti, apud quam decem ille plagae factae sunt, quas Dominus Pharaoni per Moysen immisit. Similiter & coram patribus nostris spiritualibus, id est ipsis uidentibus & etiam facientibus, facit Dominus mirabilia spiritualiter in nobis, & in bonū & in malum in Aegypto, id est in hac uita, quae ignorantia est & tentatio. Et ideo per Aegyptum recte designatur: quia Aegyptus interpretatur tenebrae uel tribulatio,

bulatio, dum adhuc existimus in campo Thaneos, id est in planicie humilis mandari. Campus enim planiciem significat, Thaneos uero interpretatur humile mandatum. & in hac uita daratur nobis plane, id est manifeste humile mandatum, scilicet ut discamus hie humiliari, ut tandem mereamur cum illo exaltari, qui pro nobis & per nos in hac Aegypto uoluit humiliari.

Interrumpit mare.] Sciendum quod mirabilia, de quibus maxime loquutus est, ad presens differt, & beneficia posteriori ei collata prius refert. Quod ideo facit, ut eorum ingratitudine aggrauet, qui cum pro solis mirabilibus, quae in hostes eorum fecit, facis grati esse deberent: tot in super beneficia acceperunt, & ingrati tamen fuerunt. Et si haec sunt parabole, ut Psalmus testatur superius, debemus attendere non tantum quid in superficie sonant, sed quid mystica actione significat. Quaecumque enim bona uel mala in eis uel in eorum hostibus contigerint historialiter, eadem in nobis sunt spiritualiter. bona quidem per gratiam, mala uero per iustitiam. Attendamus ergo ea, ne simus ingrati beneficijs Dei, & ponamus spem nostram non in nobis, sed in eo: & timeamus eum casto amore non seruili, ne fiat in nobis quod factum est in eis, scilicet ut simus generatio praua & exasperata. Literam sic continuabis: Ecce in qua in Aegypto mirabilia, & postea contulit eis haec beneficia, scilicet quod cum uenissent ad mare rubrum, & propter sequentes hostes dubitarent, interrupit, id est diuisit eis mare, & perduxit eos iam ad aliud litus securus ab hostibus. & eis transiuntibus statuit, id est stabiles fecit aquas maris quasi ui collectas. hoc historialiter illis. Fir etiam idem spiritualiter nobis. Aqua enim baptismatis rubricata, id est uelut mare rubrum facta sanguine Christi, qui admiscetur ei per signacula crucis, diuiditur ab alijs simplicibus aquis: quia iam est aqua non tantum lauandis corporibus, sed mentibus apta. Et per hanc aquam in qua satanae & pompis eius abrenunciamus, & fidem suscipimus, traducit nos in securitatem caelestis patriae. Dominus si non re, tamen in spe: atque omnes hostes in sequentes nos, id est omnia uicia tam actualia priora quam originalia ibi extinguuntur. & per eandem renunciationem & fidem aquas concupiscentiarum & uitiorum fluidas & labentes, stabiles facit, scilicet ut non sicut prius, amplius distillant in nobis.

Et deduxit eos.] Perduxit eos in qua ad aliud litus, & de illo loco duxit eos per desertum in nube diei, & tota nocte illuminatione ignis, hoc est praecedendo eos in die in columna nubis, quae eos protegeret a calore: & in nocte in columna ignis, quae iter ostenderet eis. Similiter & nos post transitum supra dictum deducit in hoc deserto, & in hac uita in protectione nubis, id est humanitatis Christi, per quam quid aliud factum est nobis, quam quoddam umbraculum ab aestu incontinentiuorum? Ipse enim prior passus est, ut nos pati non haberemus: & resurrexit, ut eandem spem haberemus. & sic factus est nobis obumbraculum & turris fortis, ut alibi dictum. Dicitur autem caro Christi ideo nubes, quia in ea malos diuinitas latuit: bonis uero affulsit, & fuit talis nubes, quae esset diei, id est dies quia clara fuit, & sine nebula peccatorum. Unde dictum est, Ascendit Dominus leuem nubem, & ingredietur Aegyptum, & confringet omnia idola Aegypti. Et tota nocte, id est in tanta hac ignorantia deducit nos in illuminatione ignis, id est illuminando nos spiritualibus donis suis. Per ignem autem in quo & splendor & calor est, hoc notatur: quia illuminabit bonos & hic & in futuro, & tandem cremabit malos.

Interrumpit petram.] Aliud beneficium, scilicet quia in eremo in aquosa interrupit petram Dominus a Moyse bis uirga percussam, & aquarum tanta copia affluxit (uelut in multa abyssu) ut adequari possent. Et hoc modo adequauit eos: quia eduxit aquam de petra, & non paruam aquam: sed eduxit aquas tanquam flumina, id est largissimas aquas. Quod sic ad nos per-

tinet. Petra in eremo bis uirga percussa, est Christus duplici ligno crucis crucifixus: in cuius passione uelum templi scissum est, quia omnia quae prius occulta erant, reuelata sunt. & petrae scissae sunt, quia lapidea corda fidem susceperunt, quam fidem largissime aquae secutae sunt. Ille aquae scilicet, de quibus ipse dicit in Euangelio: Qui in me credit, flumina de uentre eius fluent, &c. hoc est secuta sunt ea abundantissima spiritualia dona.

Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram concitauerunt excelsum in iniquo.] Tot quidem beneficia a Domino praestita sunt eis, & tamen ipsi adhuc peccare ei apposuerunt. Et ideo (quasi dicat) dico apposuerunt peccare, quia prius posuerant. Nam cum excitauerunt prius excelsum, id est Dominum in iram, dubitando de eius potentia in iniquo, id est in arido loco, scilicet magis in ariditate uentis quam uentris. Pleni enim erant uentres, sed uacuae mentes. Et in quo apposuerunt, subdit: in hoc, quia cum uenissent ad locum ubi nec ferri aliquid potuit, nec satum fuit, tentauerunt Deum in cordibus suis: quia petebant non credendo, sed tentando, aliud scilicet in ore, aliud habentes in corde. Sicut inquam tentauerunt dico, ut peterent escas animabus suis. id est utilitati non spiritualitati suae. Et nos similiter apponimus peccare in iniquo, si postquam per misericordiam Dei spiritualia dona accepimus, ita aridi sumus ut bona quae possemus agere, prorsus omittamus. & in hac ariditate ad iram eum prouocamus. Apponimus postea peccare, si tentamus eum, quarentes ab eo non uera, sed falsa bona: quasi ipse quid petendum sit nesciat, cum de solis ueris bonis dicat: Petite & accipietis, &c.

Et male locuti sunt de Deo: dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?] Exequitur quo modo tentauerunt Deum, scilicet quia male locuti de Deo detraheres ei, quia dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam, id est aliquam refectionem in hoc deserto? & quasi dicat eis, Aliquis poterit, quia quod aequum fuit impossibile, fecit dando aquas de petra: dicunt ad illud destruendum, Quoniam percussit petram, & aquas eduxit. Nunquid etiam poterit dare panem in hoc deserto, aut parare mensam, id est refectionem aliquam populo, quamuis eum dicant suum? Vtique non poterit, quia (quasi dicerent) illud aliquo modo possibile fuit, istud uero est impossibile. Allegorice pertinet hoc ad illos, qui postquam cognoscunt & intelligunt uere Christum mortuum esse pro nostra saluatione, & baptismum etiam ualere ad nostram saluationem: dubitant tamen an ipse in hoc deserto, id est in hac uita sanguine & corpore sua nos possit reficere. Et quasi dicant ita: Quoniam Deus percussit petram, id est quoniam Dominus pro nobis mortuus est, & inde fluxerunt aquae (ut supra dictum est) nunquid etiam poterit dare panem, id est poterit nos in deserto huius uitae corpore & sanguine suo reficere? Quasi dicant: Hoc est impossibile. Per panem in mysterio accipere alterum tantum sacramentum, scilicet corpus: per mensam uero utrumque. Tales fuerunt illi de quibus legitur, cum diceret Dominus, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis: scandalizati ferme septuaginta duo abierunt retrorsum dicentes, Durus est hic sermo, quis poterit eum audire? Nunquid abseissurus est particulas de carne sua, & daturus nobis ad comedendum, &c.

Ideo audiuit Dominus.] Illi quidem tentantes dubitauerunt, & ideo Dominus audiuit eos: audit etiam nos cum de eo dubitamus, & tamen distulit poenam, ut prius sariaret infidelem eorum concupiscentiam, & ostenderet suam potentiam. Quod & si quis diligenter sequentia consideret, aptissime ad nos potest referri. Et quid distulerit dicit, hoc scilicet quod ignis accensus est, id est mentis excacatio facta est in Iacob, i. in minoribus, i. in dubitantibus, scilicet historiali-

ter hoc & in illis fuit, quod ignis in castra eorum uenit. Ira Dei descendit in Israel, id est in maioribus. Sæpe enim per humanam compassionem maiores ad eum minoribus descendunt, ut condignam correctionem uitijs eorum non adhibeant, deputantes potius quod peccet, humanæ infirmitati. Et ideo ira Dei, id est metis excæcatio pariter inuoluit eos: quia non sic cõpati debent teste beato Gregorio, qui dicit: Compassionem naturæ debemus, uitijs uero distractione. Historialiter etiam hoc in illis fuit, quia Aaron uerè nimis cõpassus est eis, quando satis faciens prauæ uoluntati eorum, uitulum conflatilem fieri permisit, & inde iram Dei meruit, scilicet ut non introduceret illum populum suum in terram promissionis.

Quia non creditit. Ideo inquam ignis accensus est in Jacob, quia non crediderunt in Deo. id est dubitauerunt de Deo: & ideo nec sperauerunt in salutare eius, id est desperauerunt de saluatione eius.

Et mandauit nubibus. Ecce propter quid distulit pœnam, scilicet ut prius impleteret infidelem eorum concupiscentiam: quia mandauit nubibus, desuper ueniens pluuere, & aperuit quasi ianuas celi.

Et pluit illis manna ad manducandum. Quod autem dicit, manna determinat, scilicet dedit eis panem celi, id est panem missum de celo. Nā panem angelorū manducauit homo, hoc uerè habet historia, quod illi populo murmuranti Deus pluerit manna. Manna uero tale, quod fuit quidē omnē cibum eis sapuit. & interpretatur manna, quid est hoc? Non autē ideo manna panem angelorū dicit, quod eo uentur angelis: sed quia quasi de eorum regione, id est superioribus, descendit. Vel ideo etiā manna panem angelorum dicit, quia significauit uerum illum panem qui de celo descendit, quo reficiuntur angeli. Habet quoque historia quod manna, quia cõfusi saporis erat, cepit eis esse tædio. & ceperunt desiderare lapidiores cibos, & tunc Deus cibaria alia misit eis præter manna in abundantia. & hoc modo misit eis: Transiit austrum, uentum illum calidum de celo ad terras, & induxit etiam Aphricum illum collateralē eius, uentum non in eius, sed in sua uirtute qui facit eum esse. Et in imperu illo uentorū pluit super eos carnem sunt puluerē, id est abundanter. & hoc exponit, scilicet pluit super eos sicut arenam maris, id est copiosissime uolatilia pennata. Sunt enim etiam quedam uolatilia non pennata, ut papilionēs, & uolatilia illa, scilicet cornices ceciderunt in medio castrorum eorum, & circa tabernacula usque ad cubitum, ut historia refert. & inde non sobriè manducauerunt, sed saturati sunt quidā eorum nimis, id est usque ad uomitum. & hoc modo attulit eis Dñs desiderium eorum, scilicet repleuit in fidelem concupiscentiam eorum. Et uerè attulit, quia non sunt fraudati a desiderio suo. Et quia nimis saturati sunt, ideo cum adhuc escæ essent in ore ipsorum, statim ira Dei ascendit super eos, id est ultio diuina oppressit eos. Similiter & Dominus mandat nubibus, id est prædicatoribus suis, & aperit ianuas celi, id est aperit corda eorum ad intelligētiam ueritatis: & per illos pluit nobis illud uerum manna, quo reficiuntur angeli, quod descendit de celo, ut panem angelorum manducaret homo, scilicet notificando nobis historiam incarnationis Christi sui, & mysteriū ipsius incarnationis, & præterea notificando nobis eum in sacramentis altaris. Postquam autē hoc totum per misericordiam eius percipimus, si adhuc altiora uelut cibum lapidiorē quaerimus, ut noticiam de diuinitate eius, & etiam de mysterijs altioribus: tunc Dominus non aquilonem, qui frigidus est, sed Austrum & Aphricum meridionales uentos & calidos, id est lucentes & feruentes spiritus prædicatorum transfert de celo, ubi audierunt secreta, quæ non licet homini loqui, ad terras: quia facit eos descendere nobis, ut & nos cum ipsis coascendamus. Et per illos pluit nobis carnes & pennata uolatilia, id est illis, lapidiora & altiora notificat nobis, sicut puluerem, & sicut hoc modo. Per puluerē qui minu-

issimus est, intellige subtilitatem sententiarum: per arenam uero, copiositatem: per mare, quod saluum est, sapiditatem: quia & si non omnibus, quibusdam tamen sunt sapor uitæ ad uitam. Possimus etiā per puluerem uilitatem, & per arenam accipere sterilitatem in eisdem, quantum ad malos. Et uolatilia illa cadunt & in medio tabernaculorum nostrorū, & circa tabernacula. Illa quidem in medio, quæ à proprijs prælati addiscimus: illa uero circa, quæ ab extrinsecis. Si autē nos reficiuntur eis, non ad sobrietatem, sed ad ebrietatem: scilicet si nimis altè uolumus ea indagare, & sapere plusquam oportet sapere, ut inde superbiamus, & magistri erroris efficiamur. ecce cū adhuc quasi esca in ore sit, statim ira Dei ascendit super nos, quia mentis cecitate multamur. Beatus Augustinus hanc allegoriam satis urbanè & propriè insitit, ita dicens: Pluit super illos manna, & qui illud dedit tentanti synagoga, non denegabit illud credenti Ecclesiæ. Qui enim sic potuit tentantiū copora reficere, potest & non tentantiū, id est credentium paruulam fidem carne editis uocum signis, & per aerem transcurrentibus, tanquam uolatilibus pennatis pascere: non tamen ab aquilone ueniens, ubi frigus & caligo præualer, id est eloquentia, quæ huic mundo placet, sed translatis Austro & Aphricis, qui calidi uenti sunt, de celo. Quod ad terras scilicet, ut paruuli in fide terrena audientes, nutriantur ad capiendā cœlestia. Si enim non credent terrena, non credent & cœlestia, iuxta illud Dominicum: Si terrena dixi uobis, & non creditis, quomodo si cœlestia dixerō uobis, crederis? Aufer ille de celo, ubi audiuit arcana, quæ non licet homini loqui, uerè ad terras translatus fuit, cum dixit: Non potui uobis loqui tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus. Tanquā paruulis in Christo lac uobis potū dedi, non escam. Per Austrum autē & Aphricū intellige feruentes & lucentes spiritus prædicatorū, qui ultra ueniūt ad nos, & apportant uerba diuinitus missa, ut quisque colligat ea, & in tabernaculo & circa tabernaculum suum, & adoret Deum in loco suo.

Et occidit pingues eorum. Quid. Hoc modo ascendit super illos, quia occidit ex eis impinguatos, id est nimis saturatos historialiter in corpore. Occidit nimis doctrina eius impinguatos in mente. & electos Israel impediuit, ita scilicet ut nō possent illis prodesse, quibus paterno affectu uolebant succurrere. Quis enim prodest humana misericordia, ubi præfens est diuina uindicta? Vel etiam ira eos impediuit, quia nimis compatiendo non hoc uertant distractionem uitijs, ut & ipsi cum eis paterentur. Velut sæpè prophetæ cum alijs in captiuitatem ducti sunt, non tantum in exemplum iustitiæ, sed & patientiæ. In exemplum quidē iustitiæ, ut alij scirent: quia si non parcat filijs, nō parcat seruis fugitiuis. In exemplum uero patientiæ, ut illorum exemplo patienter mala tolerare discerent. In omnibus hæc prædicta mala intulit eis Dominus, & in his omnibus à Domino correcti peccauerunt tamen adhuc: & ideo peccauerunt, quia non crediderunt in Deum, attendentes in mirabilibus eius, quoniam admonere deberent. Mirabilia uocat beneficia, & pœnas eis illatas, quantum ad ea quæ significabant.

Et defecerunt. Quasi dicat: Quia non crediderunt in mirabilibus, ideo uanitati studuerunt, id est terrenis rebus. Et in ea uanitate defecerunt dies eorum & anni eorum cum festinatione: quia prostrati sunt una die uiginti tria milia, & perierunt à serpentibus & alijs uarijs morbis. Quod autem dicit, Cum festinatione, non ideo dicit quod anni ad mortem festinarent: sed quia ipsi non corrigebantur, sed semper in peius derudebantur, ideo uidebantur quasi festinare ad inferitum. Similiter cū dies omnium nostrorū ad æternitatem creati sunt, si nos uanitati studemus, ipsi certe ab æternitate deficiunt: & cum de die in diem peccam, & nō corrigimus, tūc anni nostri ad æternitatem creati

creati festinant quasi ad interitum uel ad nihilum.

Cum occideret eos, querebant eum. Defecerunt in quā anni eorum, quia Deus occidebat eos: & cum occideret eos, quasi querebant eū, non occisi, sed alij timētes occidi. Et hoc modo querebant, quia reuertebantur non corde, sed ore ad Deū, à quo prius abierant, & diluculo, id est quasi studiose reuertebantur ad eum. & runc memorati sunt, nō tamen uerè: quia hoc tantū modo aut propter aliqua cōmoda adipiscenda aut in cōmoda deuitāda fecerunt. Rememorati sunt in quā, quia Deus adiutor est eorū, id est quia sine Deo nihil ualens facere possent, & quia redemptor eorum est. id est quia redemit eos de Aegyptiaca seruitute: & ideo dilexerunt eum tantū in ore, nō in corde. Ore enim honorabant, quem corde contemnebant. Et lingua sua mentiti sunt ei, dicentes: Quæcūq; præcepit Dominus, faciemus, citō autem fecerunt, & oblitī sunt.

Cor autem eorum. Dilixerunt eum (in quā) tantum in ore, cor autē ipsum non erat rectum cū eo. Illius aut cor rectū est cum Deo, qui Deū iocū tantū propter Deū. Isti uero nō propter ipsum, sed propter alia querebant Deum. Et quia cor eorum nō erat rectum cum Deo, ideo nō sunt habiti fideles, imō infideles in testamento, id est in promissionib. eius, quia nō fideliter attēderūt quæ Dñs promittit, scilicet æterna & celestia, sed p̄ his elegerunt terrena & trāitoria.

Ipse autē est misericors. Illi quē tales erāt, q, & mēiti sunt ei, & cor rectum cum eo nō habuerunt, unde penitus destrui promerebantur. Ipse autē est eis misericors, quia nō penitus destruxit populum illū, propter prolis successione: quia quidā posteri eorum credituri & perfecti futuri erāt, sicut sancti Apostoli & multi alij, & quia nasciturus erat de semine eorū Christ⁹. Et propitius fuit peccatis eorū, nō illorum quē peccatum & in infidelitate persisterent: sed quorū dā qui ex eis cōuertentur, ut prædiximus. & propter hoc nō penitus disperdidit illos. Sciendū q, ex hoc loco peccatores, quidā impunitatem peccatorum præsumpserunt asserere, dicentes q, etiam ipsi tales essent, quales isti fuerunt: tamen Deus misereretur eorum, quia hic dicitur, Ipse autē est misericors & propitius fuit peccatis eorum, non attendentes, quia patientia Dei ad penitentiam nunc adducit, in futuro uero nullius mali miserebitur.

Et abundauit. In hoc quē misericors eis fuit, quia nō penitus eos disperdidit. & abundauit in misericordia, id est adhuc abundantiorē misericordiā eis exhibuit, scilicet ut auerteret iram suam, scilicet ut etiā eis unigeniti filij sui sanguinem condonaret: uelut illis qui accedentes ad Apostolos dixerunt, Quid faciemus uiri fratres? Quib. respondens Petrus ait: Penitentia agite, & baptizetur unusquisq; uester in nomine Domini. Quo circa nō accendit etiā omnem irā suam, ut omnino deleat populum illum propter prolis successione, ut supra diximus. Et ideo quoq; non accendit, quoniā recordatus est nunc quia caro sunt: non q, obliuio cadat in Deum, in quē nullum cadit uitium: sed quia prius quādo prostrauit eos, uidebat quasi oblit⁹ infirmitatis eorū. Nūc uero cū parcat eis, uideat quasi recordatus esse, quia caro sunt, id est quia de infirma materia sunt. & ideo q, peccant ex infirmitate est, & recordatus est etiam, quia sunt spiritus uadens, id est pronus ad peccādū & nō rediēs per se scilicet, sed per Dei tantum misericordiā. Perdere enim se homo potest, saluare uero se non potest. Vnde Salomon de uia iniquitatis dicit: Omnis qui ambulat in ea, non reuertetur. Et sciendū, quia sicut ex superiori quidā assumpserunt occasione impunitatis, ita etiā ex hoc dicto alij quidā assumpserunt sibi occasione desperationis.

Quotiens exacerbauit. Repetit eandem infidelitatem eorum, quā supra cōmemorauit. & hac de causa reperit, quia uult addere plagas illas, quas Dñs Aegyptijs propter eos infixit, ut tanto magis appareant ingrati: quia deberent utriusq; recordari, scilicet & benefi-

ciorum suorum & malorum propter eos hostibus illatorum. Et sic continuatur: Verè sunt caro. & spiritus uadens, quia si tales non esset, totiens Dominum nō exacerbarent. Nam quotiens, usq; in infinitū exacerbauerunt eum in deserto. hoc est concitauerunt eum in iram in inaquoso non tam in uentris siccitate, quā in mentis ariditate. Et hoc modo cōcita uerunt eum, quia conuersi sunt ad eum dicentes: Quæcūq; præcepit nobis Dominus faciemus. & tamē statim reuertuerunt eum, in quo apparet, quia uerè non sunt conuersi. Milites enim Christi non sunt orarij. Et hoc modo exacerbauerunt, id est exacerbatum sibi reddiderunt sanctum Israel, id est illum qui sanctificat omnē Israhelem, id est omnem uitrum uidentem Deum. uel sanctum Israel, i. quē ipsi deberent sanctificare in se, si essent uer⁹ Israel. Similiter & nos cōuertimur dicētes Dñe, & statim Deum reuertamus: quia tēporē tentationis recedimus. & sic Deum quē potius placare deberemus, exacerbamus. Ideo in quā, sanctum Israel exacerbauerunt: quia recordati manus, id est potētē eius ostensæ in diē, qua redemit eos de manu tribulantis Pharaonis. Dicit Cassiodorus q, tribulatio, & ea quæ dolent, maximè in memoria haberi solēt. Isti uero nec tribulationis recordati sunt, quare multo minus beneficiorum, & ideo nimis ingrati fuerunt.

Sicut posuit in Aegypto. Redemit eos in quam, sicut reuera tunc redemit eos, quando posuit signa sua in Aegypto. Vel manus eius recordati non sunt ostensæ, ita sicut tunc ostensa est, quādo posuit, id est firmiter & euidenter locauit signa sua in Aegypto. Signa uocat plagas Aegyptijs inflictas, p̄pterea quia aliud significauerunt: & ideo statim signa illa uocat prodigia, & locū determinat dicens, Et prodigia sua in campo Thaneos. Prodigia enim dicuntur quasi porrō agentia. Et plagæ illæ fuerunt porrō agentes, id est significantes ea quæ spiritualiter in nobis fuerint. Et incipit enumerare signa illa dicens, Et conuertit flumina eorum in sanguinē: & imbres etiam eorum propterea, ne de his uel de illis biberent. historialiter hoc uerè factum est, q, flumina sanguinolenta facta sunt, & pisces mortui. & quod ipsi cisternas foderunt, & ibi etiam sanguinem inuenerunt. Similiter etiam nunc his qui sequuntur populum illum, & in Aegypto, id est in tenebris esse uolunt, conuertit Dñs flumina in sanguinem, id est doctrinam sacre scripturæ facit eis insipidam & impotabilem, scilicet ut de causis rerum non spiritualiter, sed carnaliter sentiant: & q, spiritualiter factum est, carnaliter intelligant. Et hoc est conuertit q, lapidū erat in insipitate, sicut ecōtra aqua quæ sine sapore est in uinum, i. in sapore mutatur, cum litera legis spiritualiter intelligitur. Per imbrē uero, qui est aqua desuper ueniens, aliora in ipsa doctrina, quæ maximè spiritualiter esse intelligenda, significantur.

Misit in eos cynomiam, & comedit eos. Cynomia est muſca canina, ualde canes infestans, per quā (ut ita dicā) canini mores designantur, quibus ira consumuntur interius uolentes deuorare populum Dei, ut nec parētib. suis aliquem exhibeant honorem. Cum tamen Dominus in Euangelio præcipiat, Honora patrem & matrem ut sis longæuus super terram. Ranam quoque misit Dñs in Aegyptum, & disperdidit eos. Per ranam loquacitas delignatur, qua disperdidit Dominus persecutores & malos: quia ipsi intendentes uanissimæ loquacitati, deficiunt auctoritate. Et dedit fructus eorum, scilicet Aegyptiorum æruginem. Aerugo est tinea uel rubigo, occultè nocens. quod in spiciat⁹ euidentis est. Et designatur per æruginem occulta superbia in malis scilicet, quando plus superbiunt quam deberent: & exultimant se aliquid esse, cū nihil sunt, per quod destruitur fructus eorum, quē ipsi ex intelligentia & ratione deberent facere. Omnis enim homo naturaliter ex intelligentia, & ratione hoc habet, ut fructum Deo reddat, id est bona opera faciat.

Et labores eorum dedit locustæ.] Locusta ore lædit, quæ dicitur, per quæ nequitia illa in malis designatur, quod ipsi bonis operibus proximorum detrahunt, uel etiã falsum testimonium contra proximũ dicunt. Et huic locustę dantur labores eorum, quia dum bona opera aliorum destruunt principalis, si dum ipsi boni fecerunt deterunt: quia nemo prius peccat in se, quam in alterum. Potest etiã iuxta aliam similitudinem per locustam instabilitas malorum intelligi, scilicet quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. 10

Et occidit in grandine uineas eorum.] Per uineam compunctio, id est compassio erga proximũ designatur, quæ deberet tanquam uinum nobis esse delectabilis: & per quam etiã rerũ nostrarũ debemus obliuisci. Alibi enim dicitur, Potasti nos uino compunctionis. Hęc uinea grandinatur in malis tunc, quando ipsi per rapacitatem aut depreçationem, aut quolibet alio modo deuantant bona aliorum. Lõgẽ enim plus se ipsos deuantant interius, quam illos exterius.

Et occidit moros eorum in pruina.] Morus est arbor, quę facile pruina læditur: pruina uero est frigidus quidam ros nocturnus, & designat larens odiũ, scilicet quando tenebris stultitię ueluti nocturno frigore dilectio proximi congelascit in nobis. Per quod morus, id est fructus dilectionis proximi quicunq; esse deberet, in nobis perit. Recte ergo per morũ, cuius fructus rubicundus est, dilectio proximi designatur: quæ in tantũ ualere debet in nobis, ut animã pro fratrib. ponamus, & sanguinem effundamus. Tenebrę stultitię quas prædiximus sunt, nolle imitari illum qui animam suã uoluit pro omnibus ponere: sicut econtra ipsum imitari, est quasi lumen sapientię. Vel aliter. Pruina anticipat fructus, etiã priusquã in folia uel in flores producat. per quod designatur nequitia illa malorum, quæ ita anticipat omne opus bonorum proximorũ dehorando, deuocãdo, ut nihil in eis boni fiat. Iuxta hanc uero sententiam morum pro quocunq; fructu accipias.

Et tradidit grandini iumenta eorum.] Hoc uero historialiter factum est, quod grandio percussit iumenta Aegyptiorum. Per damnum autem iumentorum, pudicię damnum intelligitur. Iumenta enim non nisi ad fornicationem, & ideo commodẽ per iumenta designatur pudicitia. Vel aliter: Quia iumenta dicuntur à iuuando, possunt per iumenta uxores designari, quę sunt adiumentum: esli nõ uirginalis castitatis, tamen coniugalis. Hęc autem iumenta quasi grandinantur, cum imple uxores uilescunt uiris, sicut econtra uxoribus sepe uiri. Tradidit enim illos Deũ, ut Apostolus ait, in reprobum sensum, ut uiri relicto usu femine, & femine relicto naturali usu masculi, faciant quæ nõ conueniant, &c. 30

Et tradidit possessionem eorum igni.] Possessio nostra est interior homo: iuxta illud, In patientia ueltra possidebitis animas uestras. Hęc possessio traditur igni, quãdo mens nostra immanissimę iracundię furore uastatur. sicut enim per patientiam conseruatur, ita per impatientiam deuasatur. Sciendũ quod sicut in Exodo decem plagę Aegypti enumerantur, ita & hic. Tres tantum ibi enumerantur, quæ hic non sunt: sed pro illis alię tres hic ponuntur, non ad historiam, sed ad allegoriam. Quarum una hæc est, scilicet quod possessio tradita sit igni. Alia uero est, Occidit moros eorum in pruina. tertia, Et dedit erugini fructus eorum. Et hoc est usitatum in hac scriptura, alterum pro altero propter allegoriã sepe ponere. taliter enim superius pro Achis posuit Abimelech.

Misit in eos.] Qd. Hęc omnia prædicta intulit Dominus Aegyptiis, & hoc taliter fecit, scilicet, q. prius misit in eos indignationem, dein de iram, demum tribulationem. hoc est quod dicit: Misit in eos iram indignationis suę consecutiũ, & determinat quo ordine scilicet, prius indignationem, & post iram, & sic tribulationem. Et hanc immisionẽ fecit per angelos 40

malos, iræ suę ministros. Indignationem quippe misit statim, quando non conseruerunt, primo admonituro, ut dimitterent populum suũ: quando uero superbiore magis cœperunt, tunc cõtumacia promeruit irã. Secura deinde induratio, secura & tribulatio. Accipe aut in primo flagello indignationem, in secũdo quod grauius fuit, iram: tribulationem uero in alijs omnib. Similiter & nos cũ peccamus, mittit Dominus indignationem, id est mentis exceçationem, dein de iram, id est grauiorem exceçationẽ. nouissimẽ uero tribulationem, quando in profundum iniquitatis præcipit amur. Angelos malos non dubium est uocari illos, quib. æternus ignis paratur: per quos Deus non solum dñat malos, sed etiã probat pios, ut beatus Iob. Verũtamen illam potestatem habent in malos, aliam in bonos. In bonis enim nihil operari possunt nisi permissi: in malis uero, quia iam in ius & arbitrium eorũ uenerunt, quidlibet agere possunt, etiã non permissi: sicut aliquis rusticus alienum bouem nõ exercet, nisi quando ab illo cuius est, permittitur: suum uero exercet secundum quod sibi placet. Boni quoq; angeli potestatem habent corporaliter, etiã nocendi malis hominibus. Tres enim angeli, quos Loth in hospitio recepit, boni fuerunt, per quos tamen Sodomę subuersio facta est. Quod autem boni angeli bonis hominibus corporalẽ aliquã læsionem intulerint, nõ legitur.

Viam fecit semitã iræ suę.] Ostendit quomodo immisionem prædictam per angelos malos fecerit, scilicet quia fecit semitã iræ suę. rãdiu enim quasi semita irę Dei fuit, dum iniquitatem illorum occulta eius æquitas puniuit. Postquam uero per angelos malos in manifesta secreta duci eos permisit, ut in euidentissimos peccatores euidentissimẽ uindicaret, tunc semita stricta facta est lara uia. Et uerẽ uiam fecit, quia non perperit à morte animarũ eorum reorũ. Vel aliter: Quasi semita iræ Dei fuit, quam dixi illos in exteriorib. bonis percussit: quãdo uero ipsos eosdem percussit, demergendo eos in mare. Ecce semitam uiam fecit. Et secundum hoc quod sequitur, est determinatio, quo modo fecit semitam uiam, per hoc scilicet: quia cum prius percussisset eos in exterioribus, tandem non perperit à morte animarũ eorũ, id est grauisima morte eos interfecit. Minus enim dicendo plus significat. Et iumenta eorum conclusit in morte, quia ipsos cum equis & curribus demersit in mare. Similiter in nobis quasi semitã iræ suę uiam fecit, quando de grauib. peccatis in grauiora semper permittit præcipitari. Et non parcit nobis à morte animarum, dando nos tandem in profundum iniquitatis, & in æternas tenebras mentis: & nobiscum iumenta nostra in morte concludit, quia pudicitiam nobis omnẽ in nobis perire permittet.

Et percussit omne primogenitum ab homine usq; ad pecus.] Vt historia refert in terra Aegypti. Et præterea percussit primitias omnis laboris eorũ, id est omnia primitiua in agresti labore. Velut fœnũ, hordeum, linum, & similia, non in terra Iersen, ubi erant filij Israel, sed in tabernaculis Cham, id est in terra hostium. Tabernaculis Cham idem accipe, quod terra Aegypti. Dicit enim Augustinus & Calidorus, quod etiã fuit pater Chanaan, cuius posteritatem terram illam possedisse cõstat. Potest autem per animalium primogenita intelligi uel fides, sine qua omne bonum opus in utile & incassum est. uel dilectio Dei & proximi, in quibus pender uniuersã lex & Prophetæ. uel etiã iustitia, quæ principalis & socialis uirtus est: quia peccata totum genus humanum in naturali saltrem focia tur. Per primitias uero laboris, significantur præcipua in nostris actibus, sicut quæ prædicta sunt. præcipua sunt in uirtutibus. Quę omnia percussit Dñs. i. ad nihilũ deducit non in terra Israel, sed in terra Aegypti, i. in his q. & populũ eius persequuntur, & magis tenebras q. lucẽ diligunt. & qui sunt tabernacula Chã. i. in quib. regnat diabolus, Cham. n. callidus interpretat. Quis autem

autem callidior quā uersipellis ille serpens antiquus? utriusque nullus.

Et abstulit sicut oves.] Quasi dicat: Ita percussis & destructis omnibus abstulit de medio illorum Dominus populum suum, quem scilicet inter omnes gētes specialiter sibi elegerat. Sicut bonus pastor oves suas educit de periculis, & in deserto, id est per desertum perduxit, id est ad securitatem eos, sicut pastor, gregē deduxit. Aufert, & nos Dñs, si sumus populus suus, id est obediētes præceptis suis de potestate, & spiritualium & corporalium hostium nostrorum, pascendo nos spiritualibus sacramentis, sicut pius pastor oves suas pascit, & in deserto, id est in hac uita, quæ desertum est respectu futuræ uitæ, ad securitatem per speciem nos ducit, tanquam gregem factos, id est in unum cor & animam unā, congregatos. Et deduxit eos in spe terræ promissionis: deducit & nos in spe, spe enim salui facti sumus. Et non timerunt illis inimicos suos: non timemus & nos inimicos nostros, quia si Deus pro nobis, quis cōtranos. Et ideo illi hostes à latere incurrentes uel occurrentes non timerunt, quia mare operuit omnes subsequentes. Eodē modo postquam in mari, id est in baptismo omnes subsequentes hostes nostri, id est omnia originalia & actualia destruantur, si cauti esse uolumus, inimicos amplius non timebimus. Et induxit eos de Aegypto, deductos in montem sanctificationis suæ, id est in Hierusalem positam in mōtanis, ubi ipsi sanctificari sunt per sacrificia, & per alia instrumenta eis data. Historialiter enim Aegyptus in ualle est, Hierusalem in montanis. Et ideo dicit, Induxit eos in montem: montem dico quem non gladius eorum, sed dextera, id est potentia eius acquisiuit eis: quia tam manifestis signis cum eis agebat, ut præsens esse intelligeretur. Similiter & nos eductos de conualle erroris & tenebrarum per fidem & gratiam baptismatis induxit iam spe, & si nondum res in montem sanctificationis suæ, id est in cœlestem Hierusalem, ubi uerè sanctificamur per ueram confessionem, id est lauē dei, quia tunc nouissima mors destruetur. Quem montem non merita nostra acquisierunt, sed eius dextera, id est filius eius sanguine suo nobis illum acquisiuit.

Et eiecit.] Induxit eos inquam, & eiecit à facie eorū gentes, quæ terrā illam occupauerant, scilicet Etheos, Eneos, Pherezeos, Iebuseos, & alios. Et deinde diuisit terrā tribubus in funiculo distributionis, id est in mensurata & æquali distributione. Solet enim funiculo distribui hereditas, & hoc sorte, id est per sortē. Similiter postquam induxit nos per spem in cœlestē Hierusalem, eiecit gentes, id est gētilium errores, hoc est spiritus immundos, qui præerant nobis à facie nostra interiori, id est ab anima. Et diuidit nobis quasi in funiculo distributionis, id est ad mensurā pariter nobis terram, id est cœlestem patriam. Quia in domo patris mei mansiones multæ sunt, uel terram illam de qua pascimur, id est spiritualia dona diuidit in nobis: quia unusquisque proprium donū habet à Deo ad mensuram suam.

Et habitare fecit tribus israel.] Historialiter in tabernaculis eorum, id est gentium eiectionem à facie eorum. Eodem modo tribus Israel, id est illos omnes qui ad hoc tendūt, ut Deum quē non uident fide uideant, & spem fecit iam habitare per spem in tabernaculis eorum, id est in locis cœli, unde eiectiones sunt præuicaciores angeli, quæ quodammodo tabernacula dici possunt, quantum ad ipsos qui ad tempus ibi fuerunt.

Et tentauerunt & exacerbauerunt.] Induxit eos in quā in montem, & eiecit gentes à facie eorum: & tamen adhuc tentauerunt petendo non credendo: sed tentauerunt Deum, quamuis excellum. Et hoc ideo, quia non custodierunt testimonia, id est præcepta eius. Et auerterunt se ab eo, & non seruauerunt pactum, id est promissiones quas fecerunt ei dicentes: Quæcunq; præcepit nobis Dominus, faciemus, quemadmo-

dum etiam fecerunt patres eorum, non quod Moyses & Aaron, & alij boni: sed de quibus prædictum est, Generatio praua & exasperans. Et ideo dico non seruauerunt pactum, quia cōuersi sunt in arcum prauū. Arcus enim prauus est, qui cum intenditur, ut per eum aliquid miratur in hostē remittitur, quod nihil per eum mittitur: tales & isti sunt, qui quasi intēsi fuerunt, promittendo se omnia facturos, quæ præcipientur: & mox remissi facti sunt, quia nihil fecerunt. Vel ita: Si aliquis ita prauus arcus esse posset, quod eū (pro aliquo) deberet agere mittendo telum in hostem, potius contra ipsum ageret retorquendo telum in eum. Illi arcui essent ipsi comparabiles, qui cū pro Deo deberent agere, pactum eius implendo: potius contra ipsum egerunt, aliud pactum contra eum recipiendo. Et concitauerunt eum in ira, sacrificando singuli in collibus suis, & prouocauerunt eum ad iram in sculprilibus suis. Quisque enim eorum idolum sibi sculpsit, & aliquem umbrosū & delectabile collem elegit, ubi ipsum adoraret, & ei sacrificaret. Eodē modo & nos, postquam etiam iam spe in terra promissionis, id est in cœlestem patriam peruenimus, adhuc Deum tentamus, petentes ab eo quæ non essent petenda. Et exacerbamus eum, quia testimonia, id est præcepta eius non custodimus. Et auertimur ab eo, conuertentes nos ad alium. Et non seruamus pactū, id est promissionem, quam in baptismo ei fecimus, ubi quasi pactum eum eo instituumus, promittentes nos in eum credituros, & mūdo cum omnibus pompis eius abrenunciaturus. Et ideo dico quod pactū non seruamus, quia conuertimur in arcum prauum. Nam cū pro Deo agere debemus, potius cōtra ipsum agimus. Vel quamuis incedimur ut arcus multa promittendo, ita tamen remittimur ut nihil faciamus. Et in collibus, id est in timore & elatione mentis eum in ira concitamus, quia inobediētes sumus. Et deinde quisque nostrum sibi sculpsit, quasi idolum quod adoret: quia alius eligit Veneri in seruire, alius auaritie: alius hoc, alius illud. Et in hoc potissimum ad iracundiam eum prouocamus.

Audiuit Deus, & spernit.] Illi quidē Deum in collibus & in sculprilibus ad iram concitauerunt, & hoc & illud fecerunt. Et Deus audiuit, id est cognouit illud, & spernit Israel non qui nunc esset, sed qui debuit esse: quia dedit eum in hostium potestate. & ualde, id est nimis redēgit eum ad nihilum, scilicet ut nulli hosti resistere posset. Similiter quando nos Deum in collibus, id est in mentis elatione concitamus: quia anima Deo loquitur, audit illud Deus, & spernit nos qui debemus esse Israel, dando nos in potestatem hostiū interiorum, & ualde redēgit nos ad nihilum, scilicet ut nullis uitijs resistere ualeamus.

Et repulit tabernaculum.] Quod erat in Sylo, permitendo illud ab allophyllis capi, & arcam, &c. quæ in ipso erant abduci. Tabernaculum suum dico, ubi ipse habitauit non uerè, quia non in templis manufactis habitat Deus: sed quod per quandam figuram ibi habitauit, hoc fecit ut esset in hominibus, id est propter homines, hoc fecit scilicet ut ipsi attēderent ad quid tabernaculum factum esset: & quid ea quæ in ipso erant spiritualiter significarent, & tales se prepararet, qui sancti Dei tabernaculum essent. In sanctis enim hominibus dignè habitat Deus, unde Apostolus: Templum Dei sanctum est, quod estis uos. Quia autem homines illud non attēderūt, nec se tabernaculū Deo fecerunt: ideo Dominus merito repulit, & tabernaculum Deo fecerunt, & ipsos. Per tabernaculum illud Ecclesiastici instituta significantur, Sylo autem interpretatur conuulsio uel abreptio. Et in Sylo, id est in illis qui ab ipso se auellunt & abrupunt, repellit illud tabernaculum, id est Ecclesiastica instituta, quantum ad hoc quod facit eis inutilia. Tabernaculum suum dico, ubi ipse non uerè habitat, sed propter homines fit: & in priori sententia.

Et tradidit

Et tradidit.] Exequitur repulsionem tabernaculi, di-
cens: Quia Dominus tradidit uirtutem eorum, id est
illud in quo ipsi confidebant, & uictores erant, arcam
scilicet testamenti tradidit in captiuitatem, ut capti-
ua duceretur à Philistæis. Et pulchritudinem eorum,
id est eandem arcam, in qua sibi complacebant, tradi-
dit in manus, id est in potestatem inimici populi. Et
ideo mox conclusit, id est undiq; claudi & affligi per-
misit Dominus populum suum in gladio inimico-
rum, & hæreditatem quæ debuit esse sua, quasi spre-
uit quando conculcari à cunctis permisit. Nāq; ignis,
id est furor hostilis comeditiuuenes, id est consum-
psit & abstulit bellatores eorum. & uirgines eorum
in captiuitatem ductæ, non sunt lamentatæ pro hos-
ti timore. metuebat enim sibi quisq;. Sacerdotes quo-
que illorum Ophni & Phinees filij Heli ceciderunt in
gladio Philistinorū, quia ab eis occisi sunt. Quod au-
diens pater illorum, de sella sua super limen cecidit,
& fractis ceruicibus mortuus fuit. Et tanta clades op-
pressit eos, quod uiduæ eorum non plorabuntur fune-
rali more, propter metū hostium. Similiter quoq;
si nos Ecclesiastica non attendimus sacramenta, ut di-
gnum tabernaculum Deo preparamus: sed potius ab
eo nos absumpimus, concitando eum ad iram in col-
libus & insculptilibus, ipse tradit uirtutem nostram
in captiuitatem, id est fidem & cetera Ecclesiastica in-
flutura, per quæ nos fortes & uictores hostium esse de-
beremus, permittit captiuari, id est auferri à nobis, à
diabolo & à ministris eius, per quos sæpè quidā de-
uocantur. & pulchritudinem nostram, id est illa eadē
in quibus nobis complacere deberemus, tradit in ma-
nus, id est in potestate inimici diaboli. Et postquam
sic gratia eius nos deserit, tūc undiq; claudit nos: quia
undiq; conflurgunt tentationes, undiq; uariæ illusio-
nes, & hoc per gladium, id est per uictorem deuastra-
tionem factam ab inimico, & spernit nos, qui debui-
mus esse hæreditas sua: quia patitur nos à quibusli-
bet uitij superari. Iuuenes enim, id est lasciuos, & ir-
religiose se habentes consumit ignis incenuriorum,
uel furor iræ Dei. Tales enim erāt de quibus Aposto-
lus dicit: Video quosdam inordinate ire inter uos. Et
uirgines, id est steriles in bonis operibus non lamen-
tantur. Nam sacerdotēs, sibi est prælati, qui deberet eis
compati, & eas lamentari, lapsi sunt per gladium inte-
riorem, scilicet quia interiori destituti sunt omni uir-
tute. Et uiduæ, id est Ecclesiæ ab eis uiduatæ non plo-
rabuntur, quia non relictus est aliquis bonus qui plo-
ret eas. Omne nāq; caput languidū, & omne cor me-
rens à planta pedis usq; ad uerticem. & non est sani-
tas in eo.

Et excitatus est.] Nullus hoc de Domino nostro au-
deret dicere, nisi spiritus sanctus talia de eo annūcia-
ret, potest tamen per quandam similitudinem de eo
dici. Quasi enim dormire uidetur, quando non tam
citò subuenit, quam citò necessariū uidetur ei qui pa-
titur: sicut tūc quando populo illi cum sic captiua-
retur, cum sic concluderetur, ut supra dictum est, non
subueniebat. Quasi uero cum quodam furore & im-
peru excitatus est, quando cū tanta potentia & maie-
stare illos liberauit, & hostes eorum tam grauitè per-
cusit. Et ideo dicit: Dñs prius tanquam dormiens,
excitatus est à uino, tanquam potens crapulatus, id
est quasi cum furore est excitatus: sicut ille qui à som-
no uini excitatur, non qualiscunq;, sed potens aliquis
crapulatus, id est bene cibaratus, de quo constat quia
multum bibit, & ideo cum maiori furore exurgit. Si-
militer quasi dormire quantū ad nos uidetur Domi-
nus, cum permittit de uitio in uitium nos præcipita-
ri. Quando uerò cum iam penè in profundum iniqui-
tatis cecidimus, nos reuocat, quasi uidetur excitari.

Et percussit.] Verè Dominus excitatus est cum fu-
rore, quia inimicos populi sui, & per hoc suos, scilicet
Philistinim percussit in posterioribus plaga turpi: quia
mures cotrosferunt anos eorum. Et in hoc opprobriū

sempiternum dedit illis, quia in nullam se amplius gē-
tem uindicauit ita. Eodem modo persecutores & de-
uocatores ueri populi sui, id est populi gratiæ percus-
sit in posterioribus, quia dat eos in reprobiū sensum,
ut posteriora quæ potius reputanda sunt ut sterora,
præponant anterioribus, contra Apostolum dicentē:
Eorū quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt ex-
tentus. Et inde dat illos in sempiternum opprobriū,
id est in æternas pœnas inferni, quæ eis erunt sempi-
terno dedecori. Sciendum quod cum Philistei capti-
uam abduxissent arcam Domini de Silo, posuerunt eā
in templo suo iuxta idolum eorum Dagon: mane au-
tem inuentus est Dagon ceruicibus fractis, & mani-
bus & pedibus truncatis super limen templi. Quibus
comparantur illi qui accepta nouitate retinent uetu-
statem adhuc, nec integrè uolunt eam deponere: sed
tamē nihil eis prodest, quia destruetur uetustas. Om-
nia autem transiliunt, uerbum autem Domini manet
in æternum.

Et repulit.] Id est inimicos quidē percussit, & ad li-
berationem populi repulit tabernaculum, id est non
elegit tribum Ioseph, & non elegit tribum Ephraim,
quæ aliquid uidebantur esse secundum humanum iu-
diciū, & propter generis nobilitatē, & propter no-
minum interpretationem. Ioseph enim augmentatio
interpretatur, Ephraim uerò fructificatio. Quāquam
tamen in illis non esset augmentum uerum, uel fructifi-
catio uera, sed potius elegit tribum Iuda, quæ tamen
ad eius aspectū aliquid uidebatur, quia humilis erat,
& in ignem: quia Iuda Zelphæ ancillæ Liæ filius fuit,
& in nomine, quia Iuda interpretatur, confessio uero
pertinet ad humilitatem. Mysterium autem tale est,
quia infirma & stulta mundi elegit Deus, ut confun-
dat fortia, & perdat sapientia. Et sciendum, quia tri-
bum Iuda elegit Deus propter Dauid, per quem po-
pulum suum ab hostibus liberauit: Dauid uero elegit
propter uerum Dauid. Elegit inquam Deus tribum
Iuda, id est humiliter cōsistentem. & determinat quid
per tribū Iuda accipiat, scilicet elegit montē Sion, id
est elegit illos qui sunt mons, id est firmi in fide, & sub-
limes in uirtutibus, & sunt Sion, id est contemnētes
præsentia, & speculantes futura, quos singulariter di-
ligit. Viderur ad allegoriam hic tātum se transferre,
ut per hoc innuat supradicta etiam allegoricè accipiē-
da esse. Possumus tamen historialiter etiam dicere,
quia elegit montem Sion, id est Hierusalem, in qua-
erat monticulus Sion.

Et in illo monte Sion edificauit sacrificium suum, sicut unicor-
nium.] Historicè dices, quia edificauit templum suū
ita mundum, sicut est habitaculum unicornium. Vni-
cornis enim est animal castissimum. Vnde etiam nō
capitur nisi per ueras uirgines, quia ad eas uenit, & ca-
put in gremium earum ponit & obdormit. & dicitur
habere mundissimum habitaculum. Allegoricè autē
dices, quia edificauit sacrificium, id est sanctam Ecce-
siam suam, sicut sacrificium unicornium, id est in quo
non sunt nisi unicornes, id est illi qui in præsentī sin-
gulariter uolunt esse in spe, non multipliciter in re.
Vnicornis enim unum cornu habet, & per illud unū
quid aliud significat, quam illud unum de quo supra-
dictum est: Vnam petij à Domino, spes scilicet una?
A edificauit sacrificiū dico in terra, quam fundauit in
secula, id est in his tantum qui bene culti sunt doctri-
na præceptorū, & fundati in fide ipsius æternaliter.
hoc historialiter de terra illa non potest dici, nisi quan-
tū ad significari, aut nisi secula, ut sæpè solet, accipia-
mus temporaliter.

Et elegit Dauid.] Elegit inquam tribum Iuda, & de
illa tribu elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum
de gregibus ouium, quia de pastorali cura ouīū trans-
latus est ad regnum hominum. Et dicit idem alijs uer-
bis, scilicet accepit eum de loco, qui est post fœtan-
tes, id est assumpsit eum de pastorali officio. Elegit
etiam uerum Dauid seruum suum, quantum ad hu-
manitatem,

manitatem, non quantum ad diuinitatis equalitatem. De eo enim uerè dictum est: Inueni David filium Iesæ uirum secundum cor meum. Et sustulit, id est exaltauit eum transferendo de ouibus ad alias oues, id est de Iudæis ad gentes. Iuxta illud: Vobis primū oportebat loqui uerbum Dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes. Accepit eum dico de loco illo qui erat post fœtates. Quasi dicat: Non prius translatus est de ouibus ad oues, quam in illis prioribus ouibus multas fœtates fecerit: alios scilicet in fide generantes, & lacte nutriendos, quas ante se sicut pastor minabat. Prius enim duodecim Apostolos & alios septuaginta duos, & multos alios & per se & per illos ibi elegerat. De his fœtis in Canticis canticorum dictum est: Dentis tui sicut greges deonfarum, ascendentium de lauacro. quæ omnes pariunt gemellos, & nō est sterilis in eis, quod iā alibi exposuimus. Pascere Jacob. Ad hoc inquam elegit Dominus David historialiter, ut pasceret Jacob, id est nouum populum uerè seruum suum. Sicut enim per Elau prior & uetus populus intelligitur, ita per Jacob posterior & nouus. Et quia de Jacob fit Israel, scilicet ut sicut nunc fide, ita tunc uideat specie. Et tūc uerè erit hereditas Dei, ideo subdit: Et pascere Israel hereditatem suam. Tunc enim uerè pascet eos, quādo erit oia in omnibus. Et ipse paut eos in innocentia cordis sui. Pastus ille nihil aliud fuit, nisi dulcis & saluberrima illa doctrina, quæq; eos innocentiam ueram docuit. Vera autem innocentia est, quæ nec sibi nec alteri nocet. Potest enim esse quod aliquis nulli extra noceat alteri, & tamē innocens in corde non sit: quia cogitat sæpè malum, quamuis nō perficit. Et deduxit eos de uirtute in uirtutem intellectibus manuū suarum reparandis, id est, ut restitueret in eis intellectū illum, quem manus, id est potentia sua in primo parente fecit, quando in abundantia uirtutum eum posuit. Vel deduxit eos de uirtute in uirtutem in intellectibus manuū suarum, id est in intelligibilibus operibus suis. Illa enim operata sunt uerè intelligibilia, quæ non tantum uerbis docentur, sed & factis. hoc ipse fecit, quia de eo dictum est: Primum quidem sermonem feci de omnibus quæ cæpit Iesum facere & docere. primum enim fecit quam docuit, & ideo uerè intelligibilis doctrina fuit.

IN PSALMVM LXXVII.
ARGUMENTVM.

IN persona Machabeorum canitur, qui sub Antiocho Epiphane patrias leges moentiaq; patre Mathatia auctore, ultimis coacti malis defendere aggressi sunt. Aliter uox Apostolorum, passionē Christi. Aliter anima pœnitens contra pefsimos uicinos, id est dæmones Deo supplicat.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Psalmus iste sicut septuagesimus tertius lamentatione plenus est, qui futura tempora uelut præterita deplorat, & propter duritiam cordis sue genti grauiter adsignanda pietatis studio precatur Christum Dominum subuenire. Asaph sub figura fidelium populorum per totum loquitur psalmum. In prima parte numerans quanta temporibus Antiochi pertulerit Hierusalem populus Iudæorum, ut Machabeorum liber insinuat. Secunda Dominum rogat, ut supra potentes inimicos iram suā effundat, & peccatis seruatorum suorum dignetur esse propitiuus. Bedæ tom. 8.

Tertia prophetia spiritu populo postulat uindicari non peremptionis uoto, sed correptionis studio. Arnobius hunc psalmū tale argumentum fecit, septuagesimus & octauus psalmus apicem antecessoris sui secutus, lamentum simul Dauid cum oratione effundit. Cuius historia dum præteritam Philistinorum cædem explanat, prophetia futuram Nabuchodonosoris commemorat.

COMMENTARIVS.

Eus uenerunt gentes in hereditatem.] Psalmus Asaph. Deplorat in hoc psalmo Asaph siue propheta siue quilibet perfectus de priori populo destructiōem ciuitatis, & templi factam à gentibus; transferendo illos in se qui tunc futuri erant, quando hæc eueniebant. Solent autem in orationibus Deo dici, quæ uindicans facit. Et deinde petitio adiungi, ut iam misereatur & parcat. Eodem modo & hic dicuntur, à quo prædicuntur tanquā ab eis prædicerentur, quibus contigerunt. Et ipsa deprecatio est prophetatio. Dicitur autem tanquam præteritum, quod in spiritu uidebatur futurum. Et incipit ita: O Deus gentes uenerunt, id est uenient in hereditatem tuam. Si in hac prophetia populus ille prior accipiatur, mirum uideretur, quomodo hereditas Dei dicatur, cum & lapidem angularem interficiendo eū reprobauerunt in eum resurgentem, ascendentem, & ad dexteram Dei patris consedentem, uisus tot signis & tot miraculis credere in eum nolunt. Sed tamen non est mirū, quia ut ait Apostolus, non repulit Deus plebem suā. Si paleas repulit, grana non repulit, hinc enim uirgo Maria fuit, hinc beatus Ioseph pædagogus eius, & Ioseph ab Arimathia, & sancti Apostoli & plures alij. Et quantum ad hæc grana dicit: Uenerunt in hereditatem tuam, hanc hereditatem non moriens pater sibi reliquit, sed ipse filius mirabiliter morte sua eam acquisiuit. In hanc hereditatē gentes perueniunt non credendo, sed persequendo: uoluntatem eam delendi, & omnino nomen eius de terra disperdendi. Sequitur.

Polluerunt templum sanctum tuum.] Scilicet templū nō marmoribus constructum, nō lignis ædificatum: sed illud sanctum templum tuum, de quo dicitur, Templum sanctum Dei, quod estis uos. hoc templū polluerunt, quando tormentis uel blanditijs aliquos de uocare potuerunt. Attende quia ideo semper Tuum & ad hereditatem & ad templum apponit, ut comparet & infestationem inimicis, & beneuolentiā auditoris his pro quibus loquitur. Et posuerunt Hierusalem non terrestrem, sed illam quæ sursum est, id est Ecclesiam, quæ est mater nostra, in custodiam pomorum, id est fecerunt eam similem custodiæ pomorū. Custodiam enim pomorum tugurium illud dicitur in horto, ubi rusticus nocte iacet, uel iacēs poma sua seruat, donec maturecant, collectis autem pomis relinquit desertum: similiter collectis spiritibus sanctorum Apostolorum & aliorum sanctorum martyrum de Dominico horto in cælestem Hierusalem, mesam tanquam multū suauibus & dulcibus pomis remansit ipse Dominicus hortus, id est Ecclesia quasi desertus & desolatus.

Posuerunt morticina.] Quasi dicat: Collectis sursum spiritibus quid fecerunt de corporibus? Scilicet posuerunt morticina, id est cæsa corpora seruatorū tuorum extra, ut essent in escam uolatilibus cæli. Et dicit idē alijs uerbis, scilicet posuerunt carnes sanctorū tuorū escam bestijs terræ hoc ad literam. Potest & allegoricè dici sic: Posuerunt morticina, id est corpora sanctorum tuorū multis cruciatibus escas uolatilibus cæli, non quod ipsi hoc intenderent, sed ita factum est, ex diuina dispositione, quod uolatilia cæli, q. illi quorum mens in cælis est, reficiantur in illis, attendentes eorū

patientiam & fortitudinem, ut iam per pœnam eorū non tantum terrerentur, quantum per gloriam ad imitandum excitentur. Carnes uero sanctorum tuorum simpliciter posuerunt escas bestijs terræ, quia & ipsi & alij bestiales terræ non aliud quam simpliciter sola corpora cæsa attendentes, refectionem quandam quasi in sordibus absteris meis habebant.

Effuderunt sanguinem ipsorum.] Posuerunt in quā sanctorum carnes bestijs terræ, & hoc non in uno loco tantum fecerunt, sed in pluribus: quia effuderunt sanguinem ipsorum tanquam a quam abundanter & sine respectu incircuita Hierusalem, id est per totam gentilitatem, quæ undiq; circumuallauit eos.

Et non erat qui sepeliret.] Quia tantus erat timor persecutorum, quod nullus nisi furtim faceret, audebat sepelire corpora sanctorum. Vel non erat qui tantam patientiam sanctorum sepeliret, id est in corde recondere. Vel aliter: Effuderunt sanguinem sanctorū tanquam aquam, id est ad lauacionem multorum, sicut aqua solet effundi ad lauacionem: non quod ipsi hoc intenderent, sed ex diuina dispositione hoc factū est, ut ipsa effusio sanguinis sanctorum ualere ad emundationem multorum, scilicet qui eos imitati sunt. Et tamen non erat aliquis de ipsis effundētibus, qui sepeliret, id est qui tantam sanctorum patientiam in suo corde recondere. Et ideo, (quasi dicat) facti sumus opprobrium, id est ad eadē uiles, ut iam alijs pro opprobrio obijcerent hos uicinis nostris. Nos autem uicinos accipe, uel alios de eodem populo, uel quoslibet persecutores de propinquis gentibus, in hoc licet uicinos malos, quia cruciabant eos. Satis enim alicui uicinus est, qui oculum ei auert.

Et sumus facti subannatio & illis his qui in circuitu nostro sunt.] Vel remotis gentibus, si per uicinos prius propinquos gentes accepisti, uel si uicinos tantum in eodem populo notasti, tunc hic per circuitum quascunq; gentes intelligas. Subannationem autem refert tantum ad illum contemptum, qui exprimitur per nasi corrugationem: illusionem uero ad irritoria uerba.

Vsq; quo Domino.] Quasi dicat: Videris quidem o Domine iratus nobis, quia sic cruciamur, quia sic contemnimur: usq; quo autem iraseris, id est quam diu hanc iram in nobis exercebis? an in finem? Et zelus, id est indignatio, quam nunc ostendis in nos, accendetur uelut ignis solitius, scilicet ut ignis incinerans, an uelut ignis purgans? Vtique (quasi dicat) ut purgans, non ut incinerans. Et tamdiu ira tua & zelus tuus manebit, quamdiu necessariū nobis erit ad uindictam iniquitatis, & ad exactionem castitatis. hoc est, tamdiu pateris à persecutoribus nos cruciari & derideri, donec & perfectè uindictetur, quas fecimus iniquitates, & perficiatur in nobis castitas, scilicet ut amplius anima nostra legem Dei sui non contemnat, & fornicando ab eo dispareat.

Effunde iram tuam in gentes.] Hoc potest legi uel in bono uel in malo. Si autem in malo legamus, dicemus quia dicitur non optando, sed prophetando: sicut sapè etiam dicitur non imperando, sed enunciando. ut, Accingere gladio tuo, & similia. Et est quasi dicat: Nobis Domine ne irascaris in finem: effunde autem iram tuam, id est plenariam iram tuam mitte, & hic & in futuro: in gentes quæ hoc meruerunt, id est quæ nomen tuum noscere noluerunt. Et non solum in minores, sed etiam in regna, id est in principes illarum gentium, qui nomen tuum non inuocauerunt. Videtur hoc esse contrarium euangelicæ illi sententiæ: Seruus qui scit uoluntatem Domini sui, & non facit, digna plagis uapulabit multis: seruus uero qui nescit uoluntatem Domini sui, & facit digna plagis, uapulabit paucis, quia hic dicitur quod super gentes nescientes maior erit Dei, sed non est contrariū, quia euangelium agit tantum de seruis. Et multum distat in re seruos uoluntatem Domini sui nescientes, & tamen

in familia eius, & domo uiuentes: & inter inimicos uoluntatem eius scire nolentes, nec eum inuocantes, & insuper in seruis eius eum oppugnantes.

Quia comederunt Iacob.] Ideo debes iram tuam in gentes effundere, quia comederunt Iacob, id est delectationem magnam habuerunt deuocando & perseque do illum, quem tu tanti facis, scilicet Iacob, id est nouum populum primitiuum. Et desolauerunt locum eius, uel Hierusalem: quia omnes qui ibi fuerunt, occiderunt, uel locum eius, id est stabilitatem fidei desolauerunt. Tunc enim uerè locus ille fuit desolatus, quando aliqui sunt deuocati. Nota quod cum multam rem offenderet, aut cum ad eadē placeret, quod nomen tanti patriarchæ à Deo dilecti & à Deo Domino augmentati satis rhetoricè posuit, scilicet ut per hoc maiorem inuidiam in persecutores, & beneuolentiam pararet in auditore.

Ne memineris iniquitatum nostrarum.] Quasi dicat: In inimicos effunde iram, nobis autem impende misericordiam, ne memineris scilicet iniquitatum nostrarum. &c. Potest ut supra diximus, superior ille uersus scilicet Effunde iram tuam, accipi in bono, ut sic dicatur: Effunde Domine iram tuam in gentes, id est notifica futuri iudicii plenariam iram gentibus, quæ te non cognouerunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt, ut saltem timore illius iræ conuertantur. Et opus est eis ut hoc facias, quia comederunt Iacob &c. Et hoc modo ne memineris iniquitatum nostrarum. Si enim illos non conuerteres, ostendendo eis iram tuam, uidentes persecutionem & deuocationem illorum, quod iniquitatum nostrarum memo res. Iniquitatum dico antiquarum, id est iam ex longo præteritarum, cum etiam nec per unam horam cessamus ab his. uel iniquitatum nostrarum, id est quas à patribus contraximus, quibus scilicet iam non debetur correctio, sed damnatio, nisi adsit gratiæ tuæ miseratio. Scriptum est enim, quia anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et uisitabo peccata patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem. Vnde constat quod si filius quilibet imitator fuerit paternæ iniquitatis, ipsa etiam peccata patrum super eum redundabunt. quod quidam etiā de originalibus post baptismum quoque dicunt. Aiunt enim quod & originalia & actualia præcedentia taliter in baptismo remunerantur, si quæ ibi promittuntur, seruentur: si autem aliquis ibi sola tantum uerba dedit, & ad uerbum relabitur, reus erit eorum quæ remissa fuerat. Ne memineris inquam iniquitatum nostrarum, sed misericordiæ tuæ antiquæ anticipent nos cito, id est ante lapsum, hoc est, antequam deuocemur, uel ante futurum iudicium. Et ideo dico ut misericordiæ tuæ nobis subueniant, quia diffidimus de meritis. Nam facti sumus pauperes, id est insufficientes nobis ipsis nimis & in anima & in corpore: quia caro sumus, & spiritus uadens & non rediens, ut supra dictum est. Et ideo o Deus adiuua nos ad bonum perficiendum, tu dico qui es salutaris noster, id est per cuius solius gratiam saluamur, non per merita nostra. Cum dicit Adiuua, non est ingratus gratiæ, neque tollit arbitrii libertatem. habet enim accipere ex libertate arbitrii, & ideo rogar adiuuari. Adiuua inquam, & libera nos o Domine à præteritis peccatis nostris, propter gloriam nominis tui, & propitius esto peccatis nostris futuris, non propter merita nostra, sed propter nomen tuum glorificandum.

Ne forte dicant in gentibus.] Ideo rogo ut propitius sis peccatis, ne forte hoc cōtingat, ut aliqui in gentibus, id est inter persecutores nostros, dicant insultando nobis, Vbi est Deus eorum? Si enim tu non propitiareris peccatis nostris, & nos propter peccata ipsa deuocemur, tunc certè persecutores dicerent, quod aut Deus noster in quo speramus, non esset, aut de nobis non curaret. Hoc autem ne cōtingat, ultio sanguinis,

nis, id est sumpta de sanguine feruorum tuorum, qui effusus est, facta in nationibus, id est in gentibus persecutoribus, uel etiam in re, quantum ad interiorem excæcationem, uel facta tantum dispositione, quantum ad futuram damnationem: illa inquam ultio quæ non apparet oculis eorum, iuxta illud: Ceterum nescit se puniri impius, nisi cum apertè luit nolens, qui perpetravit uolens. Innotescat coram oculis nostris interioribus, id est manifestetur nobis, ut tanto fortiores simus, & constantiores. Et nunc quidem non optando, sed prophetando dictum est. Potest & optando in bono sic dici: Vltio sanguinis feruorum tuorum, qui effusus est, facta in nationibus innotescat nobis, ita ut sit coram oculis nostris, hoc est, ut citò uideamus sic iudicatum esse in persecutores nostros, ut qui erant inimici, sint amici: & blasphematores, sint laudatores. Et hoc modo introeat, id est appareat in troiis & receptus esse in conspectu tuo, gemitus compeditorum, id est gemitus illorum qui attendunt se in compedibus mortalitatis positos esse. Vel gemitus compeditorum, id est illorum qui irretiti sunt, & inhærent in compedibus præceptorum tuorum. Præcepta enim Dei compedes dicuntur. Vnde Salomon dicit, Inijce pedem tuum in compedem. hoc est applica affectionem tuam ad Dei præcepta, scilicet ut non ex coactione, sed ex cordis affectione ea complaces.

Secundum magnitudinem brachij tui.] Quasi dicat: Ita dico introeat ad te gemitus compeditorum, ut hoc etiam facias, scilicet possideas, non tantum mortificatos, sed etiam filios, id est imitatores eorum: hoc est sanctorum martyrum, qui uere mortificati dicuntur, quia non tantum seipos interius mortificabant, sed etiam exterius ab hostibus mortificabantur. Et tu Domine posside illos filios, secundum magnitudinem brachij tui, id est secundum quod magna est potentia tua, scilicet ut non tam deterreant eos poenæ illorum, quantum incirent eos ad imitandum coronæ ipsorum. Et uicinis nostris, id est persecutoribus nostris redde o Domine improprium, quod exprobrauerunt tibi 40 Domine per nos, scilicet ut sicut ipsi nomen tuum in nobis destruere uoluerunt, ita ipsi destruantur & hic & in futuro. Redde eis (dico) improprium in sinu uel occultè, quia ipsi ignorant utrumque, scilicet & se hic excæcari, & tandem in æternum damnari. uel in sinu, id est firmiter, sicut illud quod habetur, firmiter habetur. Et hoc septuplum, id est & in corpore & in anima. Septenarius enim numerus constat ex ternario & quaternario. Et ternarius quidem pertinet ad animam, propter tres principales uirtutes ipsius animæ, scilicet irascibilitatem, concupiscibilitatem & rationabilitatem. Quaternarius pertinet ad corpus, propter quatuor elementa, ex quibus constat. potest etiam in bono dici sic: Redde uicinis nostris improprium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi: id est hoc quod nomen tuum in nobis delere uoluerunt, redde persecutoribus nostris in sinu eorum, id est in anima, & hoc septuplum, id est per septiformem gratiam spiritus sancti, scilicet ita redde eis ut illuminatis cordibus eorum septiformi gratia spiritus sancti idem opprobrium, quod exprobrauerunt tibi in nobis, ipsi patiantur ab alijs.

Nos autem populus tuus.] Illis quidem improprium redde, nos autem quibus ipsi improperebāt, & quos deuocabant, qui sumus populus tuus, tibi subditus, & qui sumus oues pascuæ tuæ, id est quos tu pausisti spiritualibus doctrinis & sacris institutis. Nos inquam non dico cõstremur tanq̃ dubium sit, sed pro certo dico: quia constrebimur tibi, quia à laude tua non desitemus. Per hoc præsens seculum, & tandem uerè & æternaliter annuntiabimus laudē tuam in generatione & generationem, id est in futura generatione, quæ erit generatio, id est indeficiens generatio.

Bedæ tom. 8.

IN PSALMVM LXXIX.
ARGVMENTVM.

ET hic Machabeorum preces resonant, ut Dominus consueta beneficia non subtrahat. Aliter uox Apostolorum de Ecclesia ad Dominum.

IN FINEM PRO HIS QUI
commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

EXPLANATIO.

Cum prima tituli uerba iam nota sint, restat ut testimonium Asaph quid significet, inquiramus. Iste Asaph ante treptibus exorauit, tanta nunc presumptione completur, ut iam commutatis in melius testimonium conuersationis reddat. dicit enim de primo Saluatoris aduentu, qui hominem uiciatum ad salutis dona perduxit, translatamq; de Aegypto uineam potentia suæ radice solidauit. hoc est, qui dicit testimonium pro his qui immutabuntur. Asaph iste, quem titulus præcinit, commutatum. In prima sectione Domini deprecatur aduentum. Secunda testatur, quemadmodum uinea, quæ est ecclesia, tota sit orbe dilatata. Tertia incarnationis eius beneficio, per similitudinē uineæ uisitari deprecatur ecclesiam, seq; Domino postulat adhibere.

COMMENTARIVS.

Vi regis Israel intende.] Psalmus iste cantatur de aduentu Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi & de uinea eius: cantat autem eum Asaph illuminatus atque correctus. Et est titulus eius, in finem pro his qui commutabuntur. Quo modo commutabuntur? Vtique in melius. Et ait: Testimonium ipsi Asaph, subaudit attributum. Testimonium utiq; ueritatis, testimonium bonum. hoc deniq; testimonium confiteatur Christum & uineam, id est caput & corpus, regem & plebem, pastorem & gregem: & totum omnium scripturatum mysterium, id est Christum & ecclesiam, & cõcludit pro Assyrijs, Assyrijs interpretantur dirigentes. Etenim Asaph hunc psalmum, id est hoc testimonium Iesu cantat pro omnibus, his qui commutabuntur in melius, maxime tamen pro illis male se dirigentibus, qui iustitiam suam statuere uolunt, & iustitiæ Dei non esse subiecti, scilicet ut amplius non sint generatio praua & exasperans: quia non direxerunt se, sed dirigant se in uiam salutis æternæ. Audiamus ergo quid in hoc prophetiæ spiritus insinuet, ita dicens Asaph.

Qui regis Israel intende.] Quasi dicat: Tu cuius arbitrio omnia creantur & gubernantur, maxime tamē regis Israel, id est illos qui sunt uiri uidentes te Deum nunc fide, tandem uisuri specie: tu inquam (quasi dicat) prius remissus eras, quādo sub nube carnis latebas, intende id est fac te nobis intensum, reuelando nobis diuinā potentiam tuam, & lumen gratiæ tuæ. Tu dico qui deducis per desertum huius uitæ Ioseph, id est populum designatum per Ioseph, pascendo eum spiritualibus institutis atq; mysterijs tanquam oues, intende. Inuocatur ut ueniat, expectatur ut ueniat, desideratur ut ueniat, ergo dirigentes inueniat. Ipse autem Ioseph est oues. Et intellige per Ioseph fideles de gentibus iuxta nominis interpretationem: per Israel uero fideles de Iudæis audito Ioseph tanquam nominis interpretatio multum iuuat. significat enim augmentum. Et illud utique granum cecidit in terram mortificatum, ut resurgeret multiplicatum, id est ut augetur.

retur populus Dei: tamen attendendum est nobis, quod in ipso Ioseph contigit. A fratribus quippe est uenditus, à suis inhonoratus, apud alienigenas exaltatus: & intelligamus in cuius grege esse debeamus, cum his qui iam dirigunt se, ut lapis ab ædificantibus reprobat, fiat in caput anguli, tenens duos parietes à diuerso uenientes, in angulo tamen conuenientes. Sequitur.

Qui sedes super Cherubin. Cherubin plenitudo scientiæ interpretatur. habet autem ille scientiæ plenitudinem, qui habet charitatem: quia plenitudo legis est charitas. Ne ergo per multa distrahatur, ne per multa uagemur, si uolumus habere scientiæ plenitudinem, habeamus charitatem. Quid enim nescit, qui charitatem scit? Vtiq; omnia scit, quia Deum scit. Scriptum est enim, quia Deus est charitas. Et est dicere: Tu qui sedes super Cherubin, id est qui sedes in illis qui sunt Cherubin, ut superius. anima enim iustii sedes est sapientiæ. Manifestare. Quasi dicat, Errauimus quia te pastorem nõ agnouimus: & ideo manifesta te nobis, ut amplius non erremus. Manifestare dico, ut sis coram, id est ut appareas Effraim, Benjamin, & Manasse. Videntur maius quiddam hæc nomina alterum altero notare, sed tamen eosdem significant, uel scilicet illuminatos & correctos. Interpretantur autem sic: Effraim fructificatio, Benjamin filii dextre, Manasses obliuio. Et reuera his qui fructificantes sunt in bonis operibus. & qui filij dextre sunt, id est qui potiora insistant, & qui eorum quæ retro sunt obliuiscuntur: in ea uero quæ ante extenduntur, manifestatur Dominus, quia magis & magis ab eis cognoscitur.

Excita Domine potentiam tuam, ex ueni. Quasi dicat: Et ut manifestetur, ideo Domine excita potentiam tuam, quæ prius sopita erat cum à discipulo tradereris, cum flagellareris, crucifigereris, & pendenti in cruce diceretur: Si filius Dei es, descende de cruce. Tunc enim nihil ualere uidebaris, quia præualuit tibi persecutor, quod præfiguraueras in luctante Iacob & angelo. Angelus enim à Jacob uictus est, sed quia uoluit: sic et tu à Iudaico populo uictus es, quia interfectus, sed quia uoluit, unde & dixisti, Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset de super. Et sic Iacob angelum uictum tenuit, & ab eo benedicti rogauit, qui & benedixit ei: & quodam modo maledixit, quia latitudinem femoris eius retiguit, & claudicare eum fecit: sic & populus Iudaicus te uictum in parte tenuit, & benedictionem in genere fidelium accepit, claudicationem uero in genere infidelium. Nunc ad litteram redeamus.

Excita potentiam tuam. Quasi dicat: Mortuus es ex infirmitate, resurge in uirtute. Quod quantum ad cognitionem referendum est, & hoc modo ueni in notitiam nostram, ad hoc ut facias nos credentes in te saluos. Omnis enim qui credit in ipsum, non confundetur.

Deus uirtutum conuerte nos. Quasi dicat: Et ut nos saluos facias, ideo ð Deus non solum hominum, sed etiam uirtutum supercælestium, tu conuersus ad nos, qui prius auertis eramus, conuerte nos ad te. Et ut conuertas, ostende nobis faciem tuam, quam nube carnis obtexisti: quia non uidebaris ipse, quando præcedebas in cruce, quod iam factum est. Quia nõ cognouit Aïaph Dominum in terra præsentis, miracula facientem, morientem: postquam uero surrexit à mortuis Dominus, & ascendit, tunc eum agnouit, & compunctum corde hoc testimonium de eo dixit. Illi uero quibus hoc testimonium dicit, id est Assyrj quomodo agnoscent? Quia ostendet eis faciem suam, & saluerunt. Et est (quasi dicat) Obrexi faciem tuam, & ægrocauimus: ostende faciem tuam, & salui erimus.

Domine Deus uirtutum. Ostende inquam faciem tuam. Nam uideris quasi iratus, quamdiu differs ostendere: sed ð Dñe Deus etiam supercælestium uirtutum, quo usque irasceris super orationem, id est quam diu hæc

ira tua erit, super orationem: quia facit ut effectum non habeat oratio serui tui? Quasi dicat: Si irascebaris inimicis, irasceris adhuc seruis tuis. Conuertisti nos, & agnouimus, & adhuc irasceris? Planè utique irasceris, sed non ut iudex dominando, sed potius ut pater corrigendo. Planè irasceris, quia scriptum est: Fili accedens ad seruitutem patris tui, ita in timore & tremore, & præpara animum tuum ad tentationem. Ne putemus iram Dei transisse, quia conuersus est: transtis, sed ne in æternum puniat. flagellat autem, & nõ parcit: quia corrigit omnem filium quem recipit. Si ergo flagella detrectas, quomodo recipi desideras? flagellat enim omnem quem recipit, qui nec proprio filio suo pepercit, & in hoc est ira eius. Orationem autem de qua dicit, accipe illam, quæ proxime præcedit, scilicet ostende faciem tuam, & similes in psalmo. Cui orationi uidetur præualere ira, quam diu ab inimicis flagellamur & affligimur. Et cum dicit, Quo usque irasceris super orationem serui tui, ita accipe. Quasi dicat: Quam diu certè necessarium erit nobis.

Cibabis nos pane lachrymarum. Quasi dicat: Verè irasceris nobis. Nam cibabis nos pane lachrymarum, id est reficientibus lachrymis. Ponit idè per aliam similitudinem, Et dabis nobis potum in lachrymis. Panè lachrymarum & potum lachrymosum uocat tribulationes & flagella, quæ sancti in hac uita doloribus plena patiuntur. In quibus dat eis Dominus panem & potum, id est integram refectionem, scilicet ut nõ solum tribulentur, sed etiam glorientur in tribulationibus: sciens quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, &c. & dat eis in mensura, id est prout ferre potest eorum fragilitas, scilicet ut erudiantur, non opprimantur. Et ut non deficiant, sed proficiant, quia ut ait Apostolus, Fidelis Deus qui nõ patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiã prouentum, ut possitis sustinere.

Posuisti nos in contradictionem. Hoc inquam modo cibabis & potabis nos in lachrymis, quia posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, id est tales nos fecisti, quibus contradiceretur à uicinis nostris de eodem populo. Et inimici nostri, id est persecutores de gentibus subsannauerunt nos, dicentes: Qui sunt illi colentes mortuum, credentes in crucifixum? hoc uerè factum est. Postquam enim surrexit & ascendit Dominus, prædicabatur noua uita, resurrectio uera, res quidè incredibilis, si rei incredibili miracula fidem faciebant. Contradicebatur à multis, sed contradictor uincebatur, & ex contradicte fidelis efficiebatur. tamen flamma erat multa, id est tribulatio erat multa. Et sancti martyres pane lachrymarum cibati, & lachrymis potati: sed in mensura, hoc est quantum quisque ferre posset, scilicet ut per mensuram tribulationum sequeretur corona gaudiorum.

Deus uirtutum conuerte nos. Posuisti nos inquam contradictionem & subsannationem, ne autem per hoc auertamur à te ð Deus uirtutum, conuersus ad nos conuerte nos, &c. Repetitio non ex necessitate narrantis, sed affectione orantis.

Vineam de Aegypto transfulisti. Hactenus de aduentu saluatoris egit, scilicet quo cotidie uenit in notitiam: nunc autem agit de uinea eius. Et incipit à principio, prima enim gens, ut Augustinus dicit, Iudæa est principium huius uineæ. Et est quasi dicat: Conuerte nos inquam Deus, & bonis principijs iunge meliores exitus. Namq; bene cœpisti, quia uinea ueniam tuam transfulisti, per carnales patres & etiam per quosdam spirituales, de Aegypto ubi opprimebant seruitute transfulisti. Et eiecisti à facie eius gentes, quæ promissionis terram occupauerant, & plantasti ibi eam.

Dux timens fuit. Præcedens uersus tantum ad litteram accipit, iste uero ad uerum, scilicet etiam ad mysterium. Nam sicut præbuit illi plebi carnaliter ducatum in lumine nocturno & umbraculo diurno: ita etiã huic uineæ spiritualiter præbet ducatum, illuminando eum

eum spiritualibus donis suis, id est in ignorantia huius uirg, & obumbratio eam ab incertis uiciorum in nubis protectione, id est per mysterium incarnationis suae. Et factus est ipse uia, qui de se dixit, Ego sum uia & ueritas & uita: quia nisi ipse uia eius esset, aliter quod sequitur esse non posset, scilicet quod ipse totam terram impleuisset. Et transiit hic ad mysterium tantum, cum dicit.

Et plantasti radices eius. Radices huius uineae uocat Patriarchas, quos plantauit per fidem in posteris eorum spiritualibus, & in quibusdam etiam carnalibus. Et hoc modo impleuit terram, non per carnalem prolem, sed per spiritualem. Et umbra eius, id est umbratica dicta de uinea hac operuerunt montes. Montes uocat hic prophetas uirtutibus eminentes, qui montes operi sunt, id est obsecuri & nebulosi facti sunt: quia umbraticè, id est mysticè multa de hac uinea dixerunt.

Et arbuta eius operuerunt cedros. Arbuta uocat minores prophetas: cedros uero sublimes & potentes in seculo. & est dicere, Quia non solum maiores Prophetæ præfuerunt huic uineae, sed etiam arbuta, id est minores Prophetæ operuerunt cedros, id est in tantum supercreuerunt umbris cedri, id est sublimibus mundi, ut operirent, id est humiliarent & inuoluerent illas cedros, & facerent cedros mundi cedros Dei, sicut & in Paulo & Dionysio factum est. Præterea hæc eadem uinea extendit palmites suos usque ad mare. Palmites uocat illos quibus ipse Dominus dixit, Ego sum uitis, uos autem palmites. hoc est sanctos Apostolos, qui principaliter ab ipsa uite processerunt: quia à Domino electi fuerunt. Hi palmites extensi sunt usque ad mare, id est usque ad gentium amaritudinem: quia in omni terram exiit sonus eorum.

Et propagines eius sunt extensa, usque ad flumen. Pro pagines uocat regeneratos in fide per palmites. Ex palmit enim fit propago, quæ propagines extensæ sunt usque ad flumen: quia per illorum exemplum & ad imitationem, etiam illi qui flumen erant, & qui maximè in amaricantes fluctus huius seculi insuebat, facti sunt propagines. Et hoc modo, scilicet per Prophetas, tum per palmites, tum per propagines factum est hoc, quod hæc uinea rotâ terram impleuit.

Ut quid destruxisti maceriam. Desert hic Alaph corporalem destructionem eius populi, quem prædiximus principium esse uineae, sed non sine spe: quia loquitur in titulo prædictum est, de destructione. Et si sic in paleis, non sic agendum erat in granis. Et est, quod d. Quando quidem à Dñe eduxisti uineam illam de Aegypto, & eam plantasti, ut quid ergo destruxisti maceriam eius? Non hoc dicit illuminatus atque correctus Alaph tanquam nesciens. Sciebat enim eam necessario destruendam, quia interminatus erat ei Dñs per Esaiam dicens: Destruam maceriam eius. Et adiecit quare. Expectaui enim ut faceret uiam, & fecit labruscam. Expectaui ut faceret iudiciū, & fecit iniquitatē. Sed pro Assyrijs hoc dicit, ut & destructionem hanc & causam atendant: & sic ne quid simile incurant, caueat. Causa enim destructionis hæc est, quia contra cultorem suum, superba extitit: quia seruos missos ad se ad exigendam mercedem coloni occidit, quia ipsum hæredem eiecit & interfecit. Qui tamen eiectus plura possedit, quia ex parte contigit cæcitas in Israel, ut plenitudo gentium intraret. Et accipe maceriam eius uineae, munitionem eius, scilicet regnum & sacerdotiū, & maximè protectionē Dominicā, qua magis quod per aliud aliquid tute erat. ut quid in quod destruxisti maceriam eius, & cur uinde miant eam oēs qui prætergrediuntur uiam? hoc dictum est ad similitudinem. Sicut enim si qua uinea secus uia sit, & maceria eius diruta sit, à quibuslibet pertransientibus uindemiatur: ita uineam illam munitione eius destructa uindemiauerunt. hoc est, in diuersas partes distraxerunt Antiochus & multi alij, tanquam uero principes Romani. Prætergredientes autem uiam dupliciter

potest accipi, scilicet uel ueram uiam. i. Christum non agnoscentes: uel à uia uerè regnandi deorbitantes, hoc est temporaliter regnantes.

Exterminauit eam aper de sylua. Quasi dicat: Non à quibuslibet prætergredientibus uiam uindemiata est, sed ab illis quos ipsi maximè immundos putabant: quia aper exterminauit eam. Nihil enim ludæis magis immundum uel contrarium quàm porcus: aper autem est porcus. Et intellige per aprum Vespasianum gentilem: quia nulla maior immunditia quam gentilitas, qui creatura creatori præposuerunt. Et est dicere: Aper ueniens de sylua. i. de gentilitate, quæ inculta erat: quia nec legem nec Prophetas acceperat, exterminauit. i. extra terminos suos posuit uineam illam: quia qui non occisi sunt, aut fame perierunt, aut captiui ducti sunt. Et singularis. i. Titus filius Vespasiani, ferus. i. crudelis & superbus depastus est. i. depastam habuit eam uineam: quia iste maximè depoliuit & uastauit eam. Patre enim Vespasiano Romam regresso, iste in obsidione remansit, & tandem ciuitatem cepit, & funditus euerit.

Deus uirtutum. Quasi dicat: Si sic agendum erat in paleis, non sic Dñe agatur in granis: sed ò Deus uirtutum conuerte ad nos, ut sic conuertas nos. Et qui prius uidebaris despexisse uineam istam in illis carnalibus patribus, respice eam misericordiam affectu de celorum. i. per hominem Dominicum, scilicet mittendo ei quem missurus es. Et uide, i. præ oculis illam habe, ut plenarie eius miserearis. Et ita uisita per gratiam tuam uineam istam, tanquam languidam & impotentem, per se surgere. Et perforce ea merito & numero, non infirmitate alia: quia ibi (quod d.) uerum semè Abraham est. Ibi semè illud, in quo benedicent oēs geres. i. radix illa in qua insertus oleaster ponatur: perforce eam dico, quæ non habet ex se esse, sed ex te: quia eam plantauit dextera tua. Et ita dico perforce, ut sit fundata super filium hominis, id est Christum. Dicit enim Apostolus: Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est. i. Christus. Filium hominis dico, quæ tu specialiter confirmasti inter oēs tibi. i. ad tuum honorem. Adam quidem in abundantia uirtutum posuisti, sed non confirmasti, quia labi potuit.

Incesa igni. Vere perficies eam, quia incesa igni & suffocata peribunt in ea ab increpatione uultus tui. Uultus Dei patris est ipse Christus, splendor & figura substantiæ eius, ut ait Apostolus. Vel etiam sancti prædicatores, in quibus apparet uultus eius: hic autem uultus Dei, quid aliud increpat nisi peccata? Per eius utique increpationem peccata nostra peribunt. Fiunt autem peccata omnia quæ sponte committimus, aut malo amore, aut timore malo: sicut contra omne opus bonum aut fit bono amore, aut bono timore. Ut si aliquis uelit nos inducere ad hoc, ut falsum testimonium contra proximum dicamus, aut aliquid tale, promittit nobis multa: quibus si delectamur & cõsentimus, ecce malo amore, id est cupiditate praua accensi peccamus. Si autem gratia Dei tunc nos inspiramus, & cogitamus illud quod ipse proposuit nobis, exemplificandum scilicet: Quid prodest homini si totum mundum lucret, animæ uero suæ detrimentum patiarur? Ecce per hanc Dominicam increpationem effectus mali amoris, id est peccatum in nobis perit. Tunc ille uidens promissa sua contemni, forsitan ad minas se conuertit, & minatur nobis non tantum expulsionem, sed ipsam etiam mortem. Quod si tunc territi ei consentiamus, ecce timore malo humiliati peccamus. Si autem tunc gratia diuina interiù roboremur, & quod ipse exemplandum proposuit in mente habeamus: scilicet Nolite timere qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, & resistimus, & non peccamus. Melius est enim ut aliena iniquitas perimat carnem nostram, quam iniustitia perimat animam nostram. Et quantumcumque mundus promittit nobis iniustus, multo plus dabit Deus iustus, cum dicit: Venite benedicti patris mei, &c. Et quantumcumque mundus minatur nobis iniustus, multo plus minatur Deus nobis iniustus: quia dicitur est.

Itē maledicti in ignem æternū. Et hoc est q̄ dicit: Incenta igni, id est peccata ardore prauæ cupiditatis cōmissa & suffossa, id est illa etiam peccata, quæ per humiliacionem mali timoris cōmittuntur. Et ideo suffossa dicuntur, quia murus qui suffoditur, humiliatur. utraq; inquam hæc genera peccatorū peribūt ab increpatione per uultam tuam facta, o Deus, hæc quidem sententia beati est Augustini & aliorum cōplurium. Celsidorus uero incensa igni eodem modo accipit, scilicet peccata illa qua ardore mali amoris sunt: suffossa uero ea peccata uocat, quæcunque per insidias aut per dolum quasi in fossa fiunt.

Fiat manus tua. Quando quidem tam utilis est increpatione tua, fiat ergo manus tua o Domine, id est semper adhaereat correctio tua super uirum constitutum, id est ut constituatur unus uir perfectus, id est Christus, caput scilicet & corpus. Super uirum dico dexteræ tuæ, id est in quo apparebit dextera, id est potentia tua. Et quem uirum accipiat, determinat dicens: Et super filiū hominis. Omnes enim portantes imaginem filij hominis, quasi unus filius hominis cū ipso sunt. Quem filium hominis confirmasti quidem principaliter in capite: secundario uero etiam in membris tibi, id est ad tuum honorem. Vel aliter, (quasi dicat) Et ut perficiatur uinea plantata à dextera tua, & ut perant in ea incensa igni & suffossa: ergo Domine fiat manus tua, id est protectio tua super uirum dexteræ tuæ, id est super omnē illum qui hoc uirum quod habet exercet in dextera, nō in sinistra. Et specialiter, fiat manus tua super filiū hominis, qui est caput eorum. Non enim dedit ei Dominus spiritū ad mensuram. Super filium hominis dico, quē tu cōfirmasti tibi, ut supra dictum est.

Et non discedemus à te. Fiat manus tua inquam super uirum dexteræ tuæ, & super filiū hominis. Et ita nos qui prius discessimus à te, cum te propter aliud colabamus, nō amplius discedemus à te, colētes propter te: quia tu nos mortificatos interius in peccatis, uiuificabis nos, in spiritualibus, donis. Et ideo deinceps nomen tuum tantū, & non aliud inuocabimus. Ut autem hoc fiat, Domine Deus uirtutum conuersus ad nos, conuertere ad nos, &c.

IN PSALMVM LXXX.
ARGUMENTVM.

Reditum populi de Babylone prædicens, omnes ad gratiarū prouocat actionē. Torcularia autē titulo prænotauit, quibus uel ipsi afflicti, uel eorū sunt hostes attriti. Aliter uox Apostolorū ad Penecosten. Itē Arnobius in septuagesimo nono psalmo uinea reparatur, & in octuagesimo pro torcularibus agitur: Exultate Deo, quia resurrexit uinea eius. Surrexit enim, quē exterminauit incredulus populus. Ipsum utiq; exterminauit, qui dixit: Ego sum uitis uera.

IN FINEM PRO TORCVLA/
rib. Psalmus ipsi Asaph quinta Sabathi.

EXPLANATIO.

Quinta sabbathi, est quinta dies à sabbatho, quæ à gentilibus dies iouis, à nobis quinta feria uocatur, in qua dixit Deus, Producant aque reptilia animarū uinarum, & uolatilia uolantia sub firmamento cœli: mysticè significans diuerse uirtutis uiros ex aquis baptismatis esse nascituros. Tituli ergo huius intentio talis est, ut in finem designet Dominū Christū, pro torcularibus, ecclesiam persecutionibus examinatam: Asaph, congregationē quinta sabbathi, baptismū. Vnde colligitur psalmum in ecclesiā Domini de regenerata cōgregatione esse locuturū. Hic enim Asaph ad historiam quidē loquitur Indæis, sed melius spi-

ritualiter intelligitur à populo Christiano. In prima parte psalmi loquitur Asaph fidelibus, ut per organa diuersa musicorum personent laudes Domino pro perceptis sēpē beneficijs. In secūda uerba sunt Domini, comminantis ne idola colant, sed ipse solus adoretur, qui remunerare solet. In tertia Asaph reloquitur, arguens infideles cur fallaces extiterint, quibus dona Domini sunt copiose collata.

COMMENTARIVS.

Exultate Deo adiutori nostro. Titulus est talis, in finem pro torcularibus quinta sabbathi, psalmus ipsi Asaph: qui sic exponit. Hæc uerba referuntur in finē, quæ sunt psalmus cantatus ipsi Asaph. i. Dominicæ congregationi pro torcularibus, in quinta sabbathi. In torculari sunt duo, pondus scilicet, & pressura: & de pressura duo procedunt, oleum scilicet & amurca. Oleum scilicet in apotheca recondendū, & amurca in plateis cōculcanda. In quinta uero sabbathi creauit Deus omnia reptilia aquarū: quia quinta die dixit, Producant aque omne reptile animarū uiuentiū. Per reptilia autē creata de aquis significant oēs aqua baptismatis regenerati. Quorū quidē alij dignè uiuunt sacramento baptismatis, & hi designant per oleum. Alij uerò in dignè uiuunt sacramento baptismatis, qui per amurcam intelliguntur. Et hi cōmuniter sunt Dominica congregatio, cui propheta psalmū istum cantat pro torcularibus, quinta sabbathi. i. p. pressura intendenda & appetenda: quia necesse est oēs qui pie uolunt uiuere in Christo, pati persecutionem. Pressura dico separante res significatas per res creatas in quinta sabbathi, hoc est eos ipsos, quibus ista cantantur. Qui enim dignè uiuunt sacramento baptismatis, non subterfugiunt hic tribulari, quia non solū affliguntur interius, seipsos abnegantes: sed etiam apud aqua contradictionis, ut psalmus dicit, probantur. i. exterius affliguntur. Qui uero indignè uiuunt sacramento baptismatis, illi quidem malū hic delectari q̄ tribulari. Et hoc modo per pressuram in præsentī separantur: in futuro uero penitus separabuntur, quando oleum in apothecam Domini cam eliquabitur, amurca uero æternaliter conculcanda eijcietur. Ecce lumen psalmi audiuius, intremus, audiamus, gaudeamus, timeamus, fugiamus, appetamus. Quia hæc in psalmo inueniuntur. Alloquitur autem propheta prius oleum, dicens ita:

Exultate Deo. Q. d. Circa uos sunt qui exultant mūdo deceptorū & desertorū suo, quidā etiam uetri Deo suo: uos autē o uerē Dominica congregatio exultate Deo. i. cū omni læticia aggratulamini Deo, non mūdo, Deo dico adiutori nostro. Cum dicit Adiutori nostro, nec ingratus est gratiæ, nec tollit arbitrij libertatem. Iubilare etiam Deo, qui uerē Deus est Iacob, posterius nati. i. populigratiæ. Q. d. Quod poteritis explicare, clamate: quod uerò non ualeatis explicare, iubilare. Iubilis enim tanta mentis læticia est, quam non sufficit explicare uerbis. Ecce quam manifestē ad pressuram, de qua titulus agit, inuitat cū dicit: Exultate Deo, iubilare Deo. Qui enim uerē Deo exultat, tribulari non decrecat, immo desiderat, ut ad eum cui exultat, perueniat.

Sumite psalmū. Q. d. Et ut uerē exultetis, & iubiletis Deo, sumite psalmū, & date tympanum. Apostolus quasi reprehensens & dolens dicit in quodam loco: quod nemo cōmunicauerit ei in ratione dati & accepti. Quid autē sit cōmunicare in ratione dati & accepti, alibi apertè exponit dicens: Si nos uobis spiritualia seminauimus, nunquid magnū est si uestra carnalia metamus? Vtiq; nō similiter. & hic dicitur: Sumite psalmum, & date tympanū, hoc est, accipite spiritualia, & date carnalia. Psalmus enim q̄ de superioribus, pertinet ad spiritualia: tympanum uero quia de sicco corio fit, significat carnalia. Et est dicere: Si audi estis in spiritualibus suscipiendis, deuoti sitis in carnalia-

carnalibus erogantium. Quasi dicat: Accipite no-
cem nostram, exhortationem nostram: suscipite do-
ctrinam nostram sanctam, & date manus uestras,
hoc est, facite bona opera. Quod ideo facere debe-
tis, quia psalterium iocundum est cū cithara. hęc sunt
duo diuersa instrumenta, quia psalterium sonat de su-
periori, cithara uerò de inferiori. Et doctrina uerbi
Dei desuper est, quia cœlestis est. Quare tale est, ac si
dicat: Si expectatis à nobis talia, non sitis pigri ad fa-
cienda nostra carnalia, hoc est operibus uestris uerbo
Dei respondere. Quia psalterium iunctum cum citha-
ra, est iocundum, id est suauis melos reddit Deo.

Buccinate in neomenia tuba. Solitus fuit Israeliticus po-
pulus festiuitatem facere, & tubis buccinare in neo-
menia, id est in noua luna. Neon enim interpretatur
nouum, mens autem luna. Designatur autem per lu-
nam innouatam, nostra mortalis & defectiua uita, p-
gratiam renouata. Et est dicere: Et ut dignè Deo exul-
teris, buccinate ergo tuba in neomenia, hoc est aperiti-
us & clarius & fiduciaius nouam uitam prædicare,
non timentes strepitum ueteris uitæ. Et determinat
quam neomeniam accipiat dicens: Buccinate insigni
die solennitatis uestræ. Insignis dies est totum tempus
gratiæ, quod & solennitas est summæ lætitiæ, scilicet
dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis
æternæ.

Quia præceptum in Israel est. Ideo debetis buccina-
re tuba in neomenia, quia hoc est præceptum Israel.
Sicut enim præceptum fuit carnali Israel carnaliter,
ita spirituali spiritualiter: & si illi, multo magis isti. Et
illud præceptum non est negligendum, quia negle-
ctum est, & iudicium Deo attributum. Nam si
negligitur ab aliquo, inde sequitur, ut Deus Iacob iu-
dicet, id est damnet eum. Cū enim carnalis Iacob pro-
pter carnale præceptum neglectum damnabatur, mul-
to magis spiritualis si spirituale præceptum negligat,
damnabitur. Et ideo hoc præceptum est iudicium Deo
Iacob, sicut etiam omnia alia: quia quicūq; per legem
peccauerunt, per legem iudicabuntur. Et uerè ei est iudi-
cium, quia ipse de se dicit: Ego in iudicium ueni in mūdū.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Hoc ideo addit,
ut determinet: quia hic non agit de carnali præcepto,
quod illi populo factum est. & dicere: Illud idem præ-
ceptum quod factum est Israel, posuit Dominus ut
esset testimonium in Ioseph. Testimonium quidem
damnationis neglectum, testimonium uerò liberatio-
nis custoditum. Per Ioseph uerò qui augmentum in
terpretatur, intellige priores omnes per fidem ad aũ-
ctos, de quibuscunq; uel quicunq; sine de Iudæis siue
de gentibus. Qui Ioseph cum exiret de terra Aegypti,
audiuit linguam quam non nouerat. Sicut enim Apo-
stolus ille de Ioseph & alijs fratribus propagatus, post-
quam de terra Aegypti exiuit, & per mare rubrū tran-
siuit, linguam quam non nouerat audiuit, quia legem
accepit: ita & iste spiritualis Ioseph postquam de ter-
ra Aegypti, id est de tenebris peccatorum trāseido
per aquam baptismatis rubricatam sanguine Christi
exiuit, linguam quam nō nouerat, id est nouitatis præ-
cepta audiuit, ut sciret ubi iam cor habere deberet, scilicet
non in terrenis, sed in cœlestibus. Et per illā lin-
guam diuertit ille qui testimonium posuit dorsum ei-
us ab oneribus, hoc est ipsum quasi multis oneribus
sarcina peccatum incuruatum erexit. Et à quibus
oneribus cum diuertisset, ostendit dicens: Quia ma-
nus eius seruierunt in cophino. cophinus est uas ster-
corarium, & ideo per cophinum concupiscentiæ car-
nales intelliguntur. Et est dicere: Manus eius serui-
erunt in cophino, id est opera eius fuerunt in explorio
ne carnalium concupiscentiarum & carnalium desi-
deriorum, quod uerè seruitus erat: quia omnis qui fa-
cit peccatum, seruus est peccati. Et ab his oneribus,
id est ab his mortuis operibus liberauit ille eum qui
dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati
estis, & ego reficiam uos. Ipse dico dicens ei ita.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Recognoscat
se quisq; conscientia, si deuotè per mare rubrum trā-
serit, si cum fide linguam quam non nouerat audie-
rit: attendat tribulationem suam, quia uerè tribula-
tio magna premi peccatorum sarcina, quia consci-
entia releuata lætatur. Ecce baptizatus es, & con-
scientia tua quæ heri premebatur, hodie gratulatur,
& liberatus es in tribulatione. Memento enim tribu-
lationis tuæ antequam ad baptismū accederes, quid
solicitudinū in corde gerebas, quid ieiuniorum pro-
mittebas, quid lachrymarum & orationum interna-
rum, piarum, deuotarum exhibebas. Ecce omnes ho-
stes tui occisi sunt, id est, omnia peccata tua deleta
sunt. Et hoc modo, quia in tribulatione inuocasti
me, liberaui te. Et te liberato, exaudiui te in abscon-
dito tempestatis, scilicet nō in tempestate maris, sed
cordis. Necessè est autem, ut postquam aliquis exau-
ditur in abscondito tempestatis, probetur apud aquā
cōtradictionis. Et ideo subdit, Probaui te apud aquā
contradictionis, postquā enim credideris, & per ma-
re rubrum transieris, & exauditus fueris in abscon-
dito tempestatis, & uiam Dei carpere cœperis: ecce re-
stat adhuc aqua contradictionis, quia tunc in surgūte
multi exagitant te: multi deuocātes te, tunc minis,
tunc blanditijs, sed tu nō erubescas prædicare, quod
potes defendere. Non erubescas etiam inter blasphe-
mos prædicare, quod credidisti. Si enim exauditus es
in abscondito tempestatis, corde creditur ad iusticiā.
Si autem probaris apud aquam contradictionis, ore
confessio fit ad salutem. Hęc autem aqua ferè exicca-
ta est in hoc tempore. Tempore uerò sanctorum Apo-
stolorum & aliorum institutorum ecclesiæ fluxit abun-
dantissime. Quādo enim Samson petebat sibi uxorē
ab Allophilis, hoc est Christus sol eorum (quod Sam-
son interpretatur) per prædicatores suos petiuit sibi
sponsam ecclesiam de gentibus: tunc leo siendens oc-
currit ei, sed factus est inter manus eius uelut hædas
caprarum, id est tanquā languidus peccator, & in ore
ipsum mortui postea mel est inuētum, quia princeps
gentium prius contradicentes & frementes, postquā
conuersi sunt, leges & instituta pro Christiano nomi-
ne, quod prius impugnabant, protulerunt.

Audi Israel. Quæ a principio psalmi huc usque di-
cta sunt, ad oleum pertinuerunt: quæ autem sequun-
tur, magis timenda sunt & cauenda: quia ad amurcā
pertinent, audienda tamen sunt. Ut qui uideatur se
esse oleum, gaudeat: qui autem adhuc periclitatur, ne
amurca fiat caueat. Et sic continuatur. Oleo quidē di-
xit: In tribulatione inuocasti me, &c. amurcā uerò
dicit hæc quæ sequuntur: Populus meus audi. Po-
pulum suum uocat, non quod obtemperaret iussio-
nibus suis, sed quia iniciatus sibi erat sacramento ba-
ptismatis, & alijs sacramentis: & quem populum
suum accipiat, determinat dicens, Israel uidens De-
um fide & si non spe, audi me, & contestabor te,
id est, cum alijs testem adduco, uel habeo huius rei,
scilicet quod si audieris me, id est, si obtemperaueris
meis præceptis, & ea intenderis diligenter, Deus
recens, id est, fabricatus ex tempore Deus. Non e-
rit in te, id est, in corde tuo: quia cognosces me uerbum
patri coæternum & consubstantiale. homo enim re-
cens, uerbum autem erit in principio apud Deum ip-
si coæternum. & ideo non cogitabis falsum Deum.
Si enim falsum Deum cogitaueris, nunquam fictum
Deum adorabis. Et hoc est quod sequitur, Neque
adorabis Deum alienum.

Referendum est tam ad idola interiora quā ad exte-
riora, diuersi enim diuersos fabri cauerūt sibi deos &
exterius & interius. Sed quanquam uarietas esset
in errore, identitas tamen erat in uanitate: quod Sam-
son significauit, quando uulpeculas multas per cau-
das colligauit, & faces ardentes ipsis caudis religauit,
ut comburent segetes Philistinorum. Vulpes sunt
hæretici quasi in cauernis, & insidiantes ut uulpes.

De his uulpeculis in Canticis canticorum dicitur: Capite nobis uulpeculas paruas. tunc enim uulpecula, id est hæreticus capitur, quando de errore conuincitur. has uulpeculas Sason, qui interpretatur sol eorum, id est Christus in cauda colligauit: quia in opinione dissentiant, in fine tamen consentiunt, id est in uanitate. Et quamquã sit in errore uarietas, in uanitate est identitas. Et ignem adhibuit, id est errorem, quo alios decipere possit, adiecit. Ut comburerent leges, id est opera destruerentur nõ amicorum, sed Philistinorum, id est inimicorum, quos eis concessit ut eos deuocarent, & sibi consociarent.

Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Ideo si me audieris, non erit in te Deus reces: quia ego sum, id est quia mihi proprie conuenit, non fiet uel erit: sed sum propter æternum & incommutabilem statum. Cur ergo (quasi dicat) uis adorare quod non est? De omni enim recedente Deo potest dici, quia non est: quia fuit, quando non fuit: & erit, quando non erit. Et ideo Deum alienum non adorabis: quia ego qui sum Dominus Deus tuus redemptione, Deus tuus creatione. Et (quasi dicat) Et quia sum, ergo super omnia. Sed tamen quid tibi temporaliter præstiti? mulcum quidem. Quia eduxi te de terra Aegypti, omnes quotquot credimus, de terra Aegypti, id est de tenebris ignorantie educti sumus, & per mare rubrum transiimus, & linguam quam non noueramus audiimus. Non ergo Deo sumus ingrati, nec obliuiscamur Deum manentem, ut fabricemus recedentem. Sequitur.

Dilata os tuum, & adimplebo illud. Quasi dicat: Angustias patitur cor tuum propter falsum Deum, sed quia ego Dominus tuus & Deus sum, dilata ergo os tuum, credendo, amando, prædicando, confitendo: & ego adimplebo illud. Interius os quidẽ adimplebo fide & dilectione, exterius uerò confessione & prædicatione.

Et non exaudivit populus. Quasi dicat: Ego quidẽ sic eos uocaui, sic admonui, & tamẽ populus meus qui debuit esse meus, nõ audiuit uocem meam, id est nõ obtemperauit sanctis iusionibus meis. Ecce quomodo fuit amurca. Et ideo dico nõ audiuit, quia nõ intendit. Quis? cui? Israel mihi. ð in felix anima, cur nõ intendis illi à quo es creata, reuocata, à peccatis abluta, & in specie deducta.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum. Ecce congrua, ecce ultio diuina. Ipsi inquam nõ audierunt me, & ego rependi eis quod iustum fuit, scilicet dimisi eos secundum desideria cordis eorum. hoc est traditi sunt in reprobum sensum, ut faciãt quẽ nõ conueniunt, quapropter ibunt, id est cadent & fluent in suis adinventionibus, non stabunt in meis.

Si populus meus audisset me. Nunc quidẽ quia me non audierunt, dimisi eos. Si autem populus meus qui debuit esse, audisset me. Et quid sit audire enim, exponit dicens: Si Israel ambulasset in uijs meis, hoc est, si delectare fin præceptis meis, ego humiliassem inimicos eorum & intrinsecus & extrinsecus, pro nihilo reputãdos forsità. Istud forsitan nõ dubitatiuẽ ponit, sed cõminatiuẽ, quantũ ad illos qui ostenderunt se dubitare de eius potentia, per hoc effectum: quia non audierunt uocem eius, sicut & nos seruo rebellis comminãdo dicimus. Forsitan adhuc apparebit, quod ego sim Dominus tuus. Et quod dixit, Humiliassem inimicos eorum: ut euidentius sit, equipollenter repetit dicens: Et super tribulantes eos misissem manum meã. Tribulantes enim uocet eisdem, quos prius inimicos. Misissem autem manum meã super illos, idem est quod humiliassem.

Inimici Domini. Ecce regreditur prophetãdo (quasi dicat) Dominus quidẽ ita & ita illi populo loquutus est, sermo autem eius non cepit in eis, quia cum deberent esse amici, facti sunt inimici, peiores exitierunt omnibus alijs inimicis: quia cum alij inimici nihil pa-

ctis fecerunt. Melius enim est nõ promittere, & fallere. Et quia hoc fecerunt, ideo meritò tempus eorum erit in secula. Eclypsis est cum dicit, Tempus eorum. Vult enim intelligi, quod tempus dånationis & perditionis eorum erit in secula, id est æternaliter damnabuntur. Habet quidam librorum, in seculo. iuxta quẽ sic dicitur: Quia inimici Domini mentiti sunt ei, ideo tempus eorum, quod ipsi appetunt, id est delectatio eorum erit mihi in hoc præsentis seculo. unde sequitur: quia citò in æternum damnabuntur. Et meritò, quia ille quem fecerunt, omnem humanitatem & misericordiam eis impendit.

Quia cibauit illos ex adipe frumenti. Id est, ex intima medulla frumeti, quia refecit eos mysterio suã incarnationis, & alijs interioribus doctrine sancte mysterijs. Et etiam saturauit eos melle manante de petra, petra autem erat Christus. Per mel uerò quod pontificatum obtinet dulcedinis, intellige cognitione æterni uerbi. Et est dicere: Quia usque ad saturitatem, id est plenariẽ imbuit eos cognitione etiam uerbi, quã excellit omnem scientiam.

IN PSALMVM LXXXI.
ARGUMENTVM.

CVlpanantur hi qui declinant in malitiam, & inter iurgantes æqui iudices esse dissimulant. Aliter uox ecclesiã de Iudæis.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Asaph indicat Synagogam, qui Dominum saluatorem corporea quoque presentia meruit intueri, Asaph contra Iudæos de Christi aduentu per totum loquitur psalmum. In prima parte commonens eos, Deum in eorum medio constituisse, ideo nõ debere illos consortium suscipere peccatorum. In secunda admonet ut intelligant ipsum esse Christum, qui in assumptione carnis pauper & egenus esse uidebatur. In tertia dicit eos honoratos, ut filij Dei fierent, sed ipsos in mortis laqueos suo uitio corruisse.

COMMENTARIVS.

Dixit in Synagoga. Psalms Asaph. Fideles de priori populo præuidetes per spiritum tempus uisitationis & Dominicæ incarnationis: exhortantur posteros suos in hoc psalmo, ne ita iniuste iudicent, & deprauent causam hæredis, sicut fecerunt seruis ad uineam premissis. Et manifestè ostendunt eis in hoc psalmo, in primo uersu tempus uisitationis & Dominicæ incarnationis: quia stare, sedere, ire, & huiusmodi, situs corporum rerum tantum sunt, non incorporalium. Et est dicere: Deus deorum, id est per quem omnes illi qui nõ per naturam, sed per gratiã Dei fiunt, deificantur. Ipse quidẽ inuisibilis in suis, factus uisibilis in nostris. Stetit (pro stabit) in Synagoga. Synagogam ideo ponit, quia de gente illa natus fuit. Inde David Maria, de Maria uerò Christus. Et bene dicit Stabit, quia peccatum non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. Non autem (quasi dicat) ociose stabit: quia ipse stans in medio, id est in aperto. Iuxta illud: Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Vel in medio, id est in communi: quia uenit non tantum propter salutem Iudæorũ (quãuis ipsi soli de gratia præsumerent) sed etiã propter omnium saluationem. Deus inquam ens in medio diiudicat Deos, id est discernit illos qui se faciebant deos, alios assumendo, alios repellendo. Ipse dico ita dicens eis: Usque quo iudicatis iniqui-

ris iniquitatem? Quasi dicat: Si iudicastis iniquitatē usq; sub aduentum illius, qui lux est cordis, an adhuc etiam iudicabitis? Et item: Dedi legem, uos acriter restitistis. Seruos ad uineam misi, alios contumelijs affecistis, alios eiecistis & occidistis. Nunquid etiam hæreditatē occidetis? hoc dixit maioribus, Vos subditi usque quo tacendo, non resistendo facies peccatorum sumitis? id est, uultis imitari prælatos illos peccatores uelut innocentes? Qui enim uult alicui assimilari, quasi faciem illi induere quærit: ideo hoc dicit plebi, quia in Euangelio dicitur, quod maiores tenebāt plebem. Vnde constat quia plebs mortem Christi posset prohibere. Et quisquis quod prohibere potest non prohibet, uerè concessum præbet.

Judicate egeno & pupillo. Vos maiores non debetis iniquitatem contra Christum iudicare, neque uos minores consentire; quia nonne ipse pro nobis esuriuit, pro nobis sitiuit uelut egenus? & qui in celo erat sine matre, nonne pro nobis in terra uoluit esse sine patre ut pupillus? Et nonne ad uos clamauit & clamabit: Discite à me quia mitis sum & humilis corde? & nonne qui diues erat, in se pauper factus est, ut nos paupertate sua ditaret? Iudicate ergo uos maiores egeno & pupillo, id est ad honorem illius propter uos egeni & pupilli, & illum propter humilem & pauperem iustificare, id est iustum credere, iustum prædicare. Non uos ipsos propter uos tantum diuites & superbos, hoc inquam facite maiores: uos autem minores eripite quædam in illum propter uos pauperem, & liberate illum propter uos egenum de manu peccatorum principis. Timebant enim plebem, ut dictum est. Et sic adeo reprehendendi, qui tacendo & non resistendo consenserunt, quod fieri illis qui ipsi uisum nefas perperrauerunt.

Nescierunt neq; intellexerunt. Vox est Asaph. Quasi dicat: Dominus quidē illis & maioribus & minoribus ita locutus est, non autem cepit sermo eius in eis, quia ipsi nescierunt, id est nescientes fuerunt. Si enim cognouissent, nunquā Dominum glorię crucifixissent. Neq; intellexerunt, id est non intelligeret in opera eius iuerunt: quia si intelligerent, non Barrabā liberari peterent, Christum uerò crucifigi. Et ideo non intellexerunt, quia ambulant in tenebris, id est quia delectantur in loco & in genere & in alijs terrenis, quæ sunt causa quare tenebrosi, id est nescientes sint. Non inquam intellexerunt, sed tamē intelligere potuerunt: quia tam manifesta signa in eius passione data sunt, per quæ satis paruit ipsum esse Deum. Quod quia cum hæc diceretur, futurum erat, futurū quoq; enunciat dicens: Omnia fundamenta terrę mouebuntur. Quado enim tota terra per terræ motum concussa est, tunc etiam fundamenta eius mora sunt. Vel aliter: Ipsi quidē non intelligunt, sed tamen possent: quia alij remotiores hoc intelligunt. Nam omnia fundamenta terræ, id est omnia ea in quibus terreni fundantur, ut dignitates, diuitiæ, potestates & similia, mouebuntur, id est à multis contremnentur. prædicata enim noua uita & resurrexione etiam cōtempa est felicitas terrena. Vel aliter, Ipsi ambulant in tenebris: quia malūt perdere innocentiam quā gentem & patriam. Sed tamen nihil eis proderit, quia omnia fundamenta terræ illius mouebuntur, id est auferentur ab eis à Roman. principib.

Ego dixi. Item uox Domini illos alloquentis. Et sic continuatur: Deus inquam in medio diiudicat deos, dicens eis ira: Ego solus ad hoc potens & idoneus dixi uobis, quia dixistis, id est dixi potestis esse, si feceritis quæ ego præcipiā uobis. Et omnes, ut nullum excipiam, potestis esse filij excelsi: filij quidē per adoptionem, & dii per gratiam.

Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis. Quasi dicat: Ego quidē cœlestia uobis promisi, & ad summa uos uocaui, uos autem in infima descenditis: quia in uos minores moriemini in anima per deceptionem maiorum sicut homines, id

est, primi parentes per deceptionem diaboli mortui sunt, & uos maiores cadetis per primam elationē, sic ut unus de principib. id est de angelis, qui principes hominum sunt, quos regunt: per propriam elationem cecidit, cum dixit, Ponam sedem meam ad aquilonē, & ero similis altissimo.

Surge Deus. Ecceloquitur Asaph in persona sua, (Quasi dicat) Ipsi quidē malunt deprimi ad ima, quā uocari ad summa: tu autem Deus fac quod tuum est, & exurge ut Deus ad iudicandum. Morere quidē ex infirmitate, & surge in uirtute, & iudica terram, id est damna illos terrenos, non tantum exterius dissipando, sed interius excogando. Et uerè ita facies, quādo tu illis repulsis hæreditabis, id est hæreditatem obtinebis in omnibus gentibus. Ex parte enim cæcitas in Israel contigit, ut plenitudo gentium intraret. Vel aliter: Surge Deus, & terram illam quæ tumuit contra te, cum te damnaret, cum te erucifigeret, iudica, id est humilia in parte, ut qui prius uoluit præcedere, sequatur. Et uerè ita erit, quoniam tu per illos humiliatos per totum mundum ad prædicandum sparsos hæreditabis in omnibus gentibus. In omnem enim terrā exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum.

IN PSALMVM LXXXII.

ARGUMENTVM.

Contra gentium perfidiam deprecatur, quæ Machabeorum gloriam inuidentes, religiose cepta destruere cum totius populi interitu conabantur. Aliter uox ecclesiæ ad Dominum de Iudæis & de uitijs hominum.

CANTICVM PSALMI

Asaph.

EXPLANATIO.

Canticum psalmi est, cum organo præcemente subsequentes & æmula organo uox oris auditur, canentis modos psalterij modulis imitata uociferis. Quia uerò canticum mysticæ diuine sapientiæ contemplationem, psalmus autem qui manibus fit, operis perfectionem demonstrat: canticum psalmi merito uocatur, cum honorum operum efficientiæ, scientiæ & doctrinæ coniungitur. Iuxta id quod dictum est, Desiderasti sapientiam, serua mandata, & Deus præbet illam tibi. Cuius rei exemplum in Centurione Cornelio mirifice claruit. Quid uerò psalmus cantici sit, quid uerè significet, in undetricesimo psalmo iam dictum est. Asaph qui multa iam superior de Domini incarnatione prædixerat, nunc in primo membro de aduentu eius secundo dicitur, expetens, ut quomodo in fine seculi inimici eius per Antichristum nimis erigendi sunt, ipse citò debeat ueniri iudicium, ne grauisissimi hostis diuturna licentia cunctam uastare possit ecclesiam. Secundo membro in eos per similitudines quasdam nominum supplicat, uindicari correptionis uoto, non maledictionis instinctu.

COMMENTARIVS.

Eus quis similis erit tibi: ne taceas, neque compeſcaris Deus.

Canticum, id est, hæc aggratulatio est psalmi, id est, laudis Asaph: quia Asaph in hoc psalmo, id est, in hæc laude, quæ uerè laus Dei est, quia destructio

destructio maligni exercitus per ipsum facta hic commemoratur. Cantat, id est, aggraturatur. non enim defuerunt de populo illo qui intelligerent habentes fidem, quæ postea reuelata est. hi ergo per spiritum præuidentes, quod ille qui prius per infirmitatem ueniens occultus: quia iudicandus multis assimilari uoluit, in tantum quod etiam cum iniquis reputatus fuerit. Et quia multa obprobria tulit, & nobis patientiam reliquit, sic tandem sic manifestè uenturus, quod nullus etiam piorum ei assimilabitur. Et tunc sic nos iudicaturus, & ab obprobrijs cunctis liberaturus. hæc inquam præuidentes aggraturantur, & ad idem nos exhortantur, & cantant, ita dicentes: O Deus ueniens occultus, etiam cum iniquis reputatus fuisti: cum autem ueneris manifestus, quis etiam piorum erit tibi similis? utique nullus, quia tunc etiam angeli tremant. Ne ergo tunc taceas, neque compescaris, tu qui uerè apparebis Deus, sicut prius fecisti, cum uidebaris infirmus. Quandiu enim in infirmitate positus fuit, præcepta quidem dedit, sed à uindicta tacuit. Potentiam quoque suæ diuinitatis compescuit, quando carnem in quam scæuérat, inimicis opposuit. Nisi enim se compescat, quando caperetur, teneretur, crucifigeretur. Illo, n. respondente, Ego sum: illi qui eum quærebant, retrorsum abierunt & ceciderunt. Cum autem uenerit in manifesto, tunc utiq; non tacebit à uindicta, nec reprimetur eius potentia.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te extulerunt caput. Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Quia duo præmisit, duo etiam reddit. Quasi dicat: Ideo ne taceas tunc, quoniam inimici tui prius non tacerunt, sed sonuerunt contra te & tuos. ideo potius ponit sonuerunt, quam Tacuerunt: quia tacere nõ dicitur nisi post locutionem. quod autem irrationaliter dicitur, non est dicendum locutio, sed sonus. Et ideo ne compescaris tunc, quia qui oderunt te, extulerunt caput, id est, nimis superbe exexerunt se contra te & tuos. Nunc caput pro mente accipitur. Si autem ad nouissima tempora hoc referre uelimus, per caput Antichristum accipere possumus. De quo dicit Apostolus: Quod extollitur super omne, quod dicitur, aut quod colitur Deus. Et ecce (quasi dicat) quo modo sonuerunt, quomodo caput extulerunt: scilicet quia consilium malignauerunt, id est, malignum consilium inuenerunt super populum tuum, & ideo consiliati sunt, quia prius cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Quid autem ualuerunt aduersus illos qui dicere nouerunt: Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Nihil utique.

Dixerunt uenite. Malignauerunt inquam consiliũ, & post cõsiliũ dixerunt alter ad alterum, Venite & disperdamus de gente nostra eos despectiõne. Quasi dicat: Viles, abominabiles, & ita disperdamus q; nõ memoretur, id est quod nec in memoria ultra habeatur, hoc nomen Israel secundum fidem, non secundum carnem, id est Christianum nomen.

Quoniam cogitauerunt unanimiter. Ideo hoc dixerunt oēs, quoniam prius unanimiter, id est, oēs hoc cogitauerunt. Et quia omnes cogitauerunt, ideo simul, id est omnes disposuerunt testamentum, id est pactũ prædictum scilicet: Venite disperdamus eum, & c. Testamentum enim non solum uocatur illud quod ualeat mortuis cõtestatoribus, sed etiam quocumq; pactum quod homines paciscunt inter se. Disposuerunt inquam testamentum, & hoc aduersus te & tuos. Qui autem hoc fecerunt? tabernaculum scilicet, id est militiã Idumeorũ, & Ismaelitã cũ ceteris sequentibus. Ecce collectio maligni exercitus, qui populu Dei persequitur. Per interpretationes ergo nominũ, quãta malitia sit singulorum uideamus. Idumea interpretatur sanguinea, sive rerreni. Per Idumeos itaq; intelliguntur illi, qui non ex Deo, sed ex sanguinibus & ex uoluntate carnis, hoc est qui non spiritualiter, sed carnali-

ter nati sunt, & concupiscentijs carnis, & terreno desiderio dati sunt. Ismaelitã uerò obedientem sibi interpretantur. Obedientes autem sibi qui rectius dici possunt, quam qui quicquid carnalis animus suggerit, implere satagunt. Sequitur.

Moab & Agareni, Gebal & Amon & Amalech & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Moab interpretatur ex patre: quia per abusionem legis ex auo & sorore natus est. Dicitur etiam abutens lege, & ideo per eum abutentes legem naturalem quam scripta intelliguntur, de quibus patet, quod uerè utentibus lege sunt contrarij. Agareni interpretatur profelyti, uel aduenæ. Profelyti autem dicebantur, qui de gentilitate in ritus Iudeorum conuertebantur: & intelliguntur per istos illi, qui occasione nocendi alieno & aduenticio animo in populo Dei conuersantur.

Gebal uana uallis interpretatur. Vallis est humilitas superba, quidã enim humilitatem exterius simulant, & superbiam in corde gestant, in quibus multiplex est iniquitas: quia simulata iniquitas, duplex est iniquitas. Amon populus mœroris, uel populus turbidus interpretatur: & ideo per Amon illi intelliguntur, qui de amissione temporalium nimis contristantur, aut de adeptione nimis inflantur. Amalech lingens terram interpretatur: quare per Amalech terrena appetentes & amantes designantur. Alienigenas pro Philisteis uel allophilis posuit, qui interpretantur portione cadentes: per hos ergo intelliguntur illi, quos ebrietas carnalis delectationis penitus infatuauit, & excedere se fecit.

Tyrum Hebraicè dicitur Sor, & Sor interpretatur tribulatio uel angustia. Possunt ergo per Tyrum accipi illi, de quibus Apostolus dicit: Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malũ. habitantes uerò Tyrum illi dicuntur, qui studiosi & perseverantes in operibus tribulationis & angustia sunt.

Etenim Assur uenit cum illis. Ideo hi omnes aduersus te Domine testamentum disposuerunt, quia principẽ malum habuerunt. Nam Assur uenit cum illis ut dux eorum. Per Assur populu illum intelligere possumus, qui persecutor Israelitici populi fuit, iuxta illud: Virga furoris mei Assur. Ipse uerò non intellexit. Intelligitur diabolus, qui operatur in filijs diffidentia, tanquam in uasis suis ad oppugnandum populum Dei. Dicitur autem à quibusdam, quod Assur affliges uel elatus interpretatur. Authoritatem uerò huius interpretationis nõ audiuimus. Sequitur. Et facti sunt omnes quos Assur adduxit, filijs Loth in adiutoriu: quia sunt instrumenta filiorum Loth, id est filiorum declinationis. Loth enim declinans interpretatur. Et declinatio à ueritate angelos apostatas quasi genuauit, qui malis hominibus utuntur, uelut armis ad infestandum populum Dei corporaliter, quem & ipsi persequuntur spiritualiter.

Eac illis sicut Madian. Hoc dicit non optando Asaph, sed prophetando: non orando, sed prædicando. Q. d. Prædicti omnes aduersum te & populum tuũ uenerunt: tu autem Domine fac illis sicut fecisti Madian, scilicet ut sicut Madian à carnali Israel destructus est, ita & ipsi à spirituali Israel, id est à populo tuo destruantur & pereant, sicut Iabin & Sisara perierunt.

Madian interpretatur declinans iudicium. Declinantes autem iudicium sunt, uim rationis non attendentes: & ideo irrationaliter agentes, ut qui creaturam creatori, terrena æternis proponunt, & hi tales merito destruantur. Sisara quidã princeps Madianitarũ fuit, q cum fugiens in tugurio cuiusdam muliercule lateret, & obdormiuisset, illa clam eum clauo & malleo accessit, & terræ affigens interfecit. Interpretatur autem Sisara exclusio gaudij: & intelliguntur per eum tantum hi qui gaudium in terrenis quærunt, uerum autem gaudium à se excludunt.

Iabin quoque princeps Madianitarum in torrente Cifon

Cifon interfectus fuit: & interpretatur Iabin sapiens. Qui uero sapiens? scilicet ille de quo Apostolus: Vbi sapiens, ubi scriba? hoc est sapiens in generatione sua, qui potius dicendus est insipiens: quia prudentia carnis mors est. Per torrentem uero siccitas intelligitur: quia torrens proprie dicitur locus, ubi aqua prius fluxit, modo est siccus. Cifon autem duritia eorum interpretatur, siccitatem autem sequitur duritia. Et hi qui carnaliter sapiunt, id est, sicci sunt, quia doctrina Dei non irrigantur: & ideo duri, id est, immiseriores desunt, in hac siccitate & duritia sua pereunt. Sequitur.

Dispererunt qui predicti sunt in Endor. Endor historia liter quidam fons est, ubi plures de Madian perierunt: & interpretatur fons generationis, per Endor itaq; significantur illi, qui in fonte generationis, id est in carnali genitura sua permanent, & ad gratiam regenerationis non accedunt, qui omnes merito dispererunt. Sequitur.

Facti sunt scilicet disperseutes in Endor, & alij predicti ut stercus terrae, id est, sicut stercus quod putrescit in terra. Quia computruerunt uelut iumenta in stercore suo, uel facti sunt ut stercus, id est, uelut putredo terrae: quia nihil nisi carnalis fecunditas processit ab eis. Aedificia enim erexerunt, opes multas collegerunt, & similia quae carnis tantum sunt, studuerunt facere. Vel aliter, Facti sunt ut stercus bonae terrae, id est bonam terram fecundam fecerunt, quia pro eorum damnatione boni studiosiores & cautiore effecti sunt. Iuxta illud: Laetabitur iustus cum uiderit uindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.

Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebec & Salmana. Quia facti sunt stercus terrae, ideo Domine pone (pro deponere) principes eorum sicut deposuisti Oreb & Zeb & Zebec & Salmana. Oreb interpretatur siccitas: & ideo per Oreb intelliguntur sicci, id est, steriles in operibus bonis, qui sunt sine asperione affectionis & charitatis. Zeb lupus interpretatur: per lupum uero rapaces intelliguntur, qui ut ait Apostolus, regnum Dei non possidebunt. Zebec interpretatur uictima lupi, hoc sunt illi in quibus maxime deletatur diabolus, & qui cibis sunt serpentis. Serpenti enim dictum est, Terram comedes. Salmana umbra commotionis interpretatur. Hoc sunt illi qui aliquando sub umbraculo quodam esse, & a uicijs cessare uidentur, sed statim relabuntur in ea: quia ita instabiles sunt uelut umbra à uento commota. Ad tempus enim credunt, & in tempore tentationis recedunt.

Omnes principes eorum qui dixerunt: Haereditate possideamus sanctuarium Dei. Ita dico ut deponas principes illorum, ut & omnes & sicut rotam eos ponas, hoc est quod dicit: Omnes principes illorum scilicet superiorum, qui dixerunt, id est qui hoc dicere praesumpserunt: Possideamus sanctuarium Dei, id est populum Dei qui se sanctum facit pro haereditate, hoc ipsum deuocemus, & nobis consociemus, ut doctrinis nostris tanquam eum excolamus: illos inquam omnes Deus meus, pone ut rotam & sicut stipulam ante faciem uenti. Rota à posterioribus surgit, & in anteriora deprimitur, sic & hic dicitur: Pone illos in rotam, id est, ita crescant in terrenis, quae posteriora dicuntur, ut ipsi in incrementum sit eis ad deiectionem, & ad defectum in anterioribus, id est in eternis prosperitas enim stultorum perdet eos.

Stipula quoque quae leuis est & arida, facile tollitur à uento: sic & hic dicitur non optando, sed propherando: ut illi sicut stipula ante faciem uenti, id est facile omni uento doctrinae circumferantur, & ad omnes tentationes sint inconstantes.

Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma, comburent montes: ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.

Quasi dicat: Haec inquam facias illis in praesentia in futuro autem persequeris illos in tempestate tua, & turbabis eos in ira tua. Tempestate dicit uim magnam illam discretionis, quae in illa magna tritura se parabit grana à paleis, agnos ab haecis. Ira uero est ista ratio uindictae, quae quanquam patientibus ira uideatur, ipse tamen non irascetur. quia de eo dictum est: Tu Domine Sabaoth omnia cum tranquillitate iudicas. Persequeris inquam & turbabis ira, id est, cum tam ualida uim, sicut ignis ille ualidus est, qui comburit syluam, & sicut flamma illa quae comburit montes. Vbi enim ignis maiorem materiam habet quam in sylua, ibi ualidior est. Item flamma in edictioribus locis, ubi uentus prauallet, maiores uires habet. Vel aliter: Persequeris illos, & turbabis ita fortiter, sicut merito eos debet turbare ignis, id est furor tuus, quae comburit, id est punit in eis sylua, id est sterilitate. loca enim syluestria sunt sterilia. Et sicut flamma, id est ira tua comburens in eis montes elationis. Quod est dicere: Ita grauitur punies eos, sicut merito puniendi sunt illi, qui ab omni iusticia sunt uacui, quod per syluam notatur: & qui omni superbia sunt repleti, quod per montes intelligitur.

Imple facies eorum ignominia: & quarent nomen tuum Domine. Dico quia persequeris & turbabis eos in futuro. Quorundam autem qui respicere uolunt, imple facies eorum ignominia, hoc est infamia. hoc est, fac eos recognoscere, quam infames fecerint eos apud te peccata, ut peniteant. Et uero facies, quia Dominus conuersi ad te, qui prius querebant nomen suum, quarent nomen tuum propter se tantum, non propter aliud. Qui autem (quasi dicat) id nolunt, erubescant tandem uere dicentes: Nos in senfati aestimabamus uitam illorum in saniam, &c. Et conturbentur per districtam sententiam conturbatione eunte in seculum seculi, id est aeternaliter, & in illa turbatione confundantur, id est confusibiles se recognoscant, & tamen in eadem confusione pereant. Poenitebunt enim, sed infructuose: & ideo (quasi dicat) haec eis contingant, ut qui nunc cognoscere nolunt, saltem tunc cognoscant, quia hoc nomen Dominus tibi soli proprie conuenit. In te enim solo uerum est dominium, quia tu non indiges seruo, ut psalmista testatur dicens: Bonorum meorum non indiges. Et cognoscant etiam, quia tu solus es altissimus, id est potētissimus in omni terra tam damnando quam saluando. Non enim impotentior es in damnatione malorum, quam in remuneratione bonorum.

IN PSALMVM LXXXIII.
ARGUMENTVM.

Reuersos de Babylone praedicit quasi loca omnia circuire, ac recordari praesentis solentis, desideratorumq; per multos annos locorum, uix aliquando posse consideratione scitari. Aliter uox Christi de ecclesia.

IN FINEM PRO TORCVLARI-
bus filijs Chorae, Psalmus.

EXPLANATIO.

Tres pro torcularibus, id est, sanctae ecclesiae passio- nibus Psalmi uulnunt, octauus, octuagesimus, & octogesima tertius, ubi octonarius & octogenarius numerus spem future resurrectionis cum denario uiae aeternae significant, quae ecclesiam post pressuras quasi cella uinaria post

post torcular excepturā est. Et hic est finis ille beatissimus, qui cunctis que pro torcularibus sunt, præscriptionibus inseritur. quod autem octogesimus tertius extremus est psalmus, qui pro torcularibus prænotatur: hoc ostendit in uisione sanctæ trinitatis resurrectionem ecclesie consecrari, quando uidebatur Deus deorum in Syon. Filij Choræ, filij crucis sunt, ut supra dictum est: uel sicut Arnobius exponit, cum in priore psalmo confusi fuerint, & experierint qui occupare uolentes sanctuarium Dei, dabant fastidium charitatis cæterarumq; uirtutum impedimenta gignebant: regnante in nobis Domino, qui eramus filij Choræ præuicatoris. hoc malo patre à terra deuorato Dei filij efficiamur: et qui ante ignem alienum à Deo libidinis & auaritiæ ferre cogitauimus, nunc igne amoris diuini succensit dicimus: *Quam amabilia sunt tabernacula tua Domine uirtutum?* hunc Arnobij sensum uidetur inuare, quod primo, secundo & tertio loco, ubi filij Choræ præscribuntur, intellectus simul adnectitur. sed & ipso tertio loco quasi diligentiori examinatione correptis Choræ filijs, ita scribitur, Pro his qui commutabuntur filij Choræ ad intellectum, Filij Choræ in prima fronte psalmi inestimabile sibi desiderium demonstrat ecclesie. Secundo modo beatum esse profitentur, cui Dominus præstat auxilium, eumq; ad confessionis facit gratiam peruenire. Tertio multo præstantius dicunt esse, in domo Domini abiectum habitare, quam peccatorum tabernacula, cum quibuslibet mundi honoribus introire.

COMMENTARIUS.

Quam dilecta tabernacula tua.] Pro torcularibus filijs Choræ psalmus. Intitulatur psalmus iste pro torcularibus: sed quia nihil sequitur in psalmo de torculari uel de lacu, aut de cæteris instrumentis uisibilium torcularium: uult nos spiritus Dei quærere & intelligere alia torcularia. Quid ergo in uisibilibus torcularibus hanc recordemur, ut quomodo idem fiat in spiritualibus, id est in ecclesijs Dei recognoscamus. Uua pendet in uite, & oliua in arbore, pro quibus duobus fructibus solent torcularia parari. Et dum uua pendet in uite, & oliua in arbore, fruuntur libero aere. Nec ante expressionem est uua uinum, aut oliua oleum. Sic sunt homines, quos Deus prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, qui præcipue in passione magnus botrus est expressus. Isti ergo homines antequam accedant ad seruitutem Dei, fruuntur in hoc seculo deliciosa libertate, tanquam uua libero aere dum pendet in uite. Sed quia scriptum est, Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iusticia & tremore & timore: & præpara animam tuam ad tentationem. Quisquis ad seruitutem Dei accesserit, recognoscat se ad torcularia uenisse. Contribulatur enim, conteritur, comprimitur, exiit carnalium desideriorum integumentis tanquam uinum à uinaceis. Sed quia hoc non fit nisi de pressura, ideo ecclesia præsentis temporis dicuntur torcularia, additur in titulo, Filij Choræ: quia qui sunt in torcularibus, filij sunt Choræ. Choræ enim interpretatur, caluus. Caluus enim dicitur Christus, in loco caluarie crucifixus: & filij Christi dicuntur imitatores passionis, ergo torcularia sunt Christianorum. In torcularibus autem, id est in pressuris constituti, ad hoc tribulamur & ad hoc conterimur, ut obliuiscamur amorem mundanorum, & deponamus amorem rerum terrenarum: & attendamus peregrinationem, tribulationem, tentationem & multiplicem laborem: & incipiamus quærere requiem quæ non est huius uitæ, id est, requie sine fine & sine labore. In pressuris ergo constituti hanc uocem edamus, & deside-

rium nostrum præmittamus dicentes:

Quam dilecta tabernacula tua Domine uirtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.

Tabernaculum aliquando dicitur præsens ecclesia, & proprie: quia in ea ad tempus militatur, aliquando etiam ponitur pro cœlesti aula, ubi sine fine militatur & habitatur, uelut hic. Et est dicere: Domine etiam uirtutum supercœlestium, aut uirtutum, id est exercituum per uim agentium. Tabernacula tua superna quam dilecta, id est quam dulcia sunt, & quam iocunda? Ille qui hic loquitur, iam erat in quibusdam tabernaculis Domini, ubi erat tribulatio, angustia & pressura: & desiderabat, suspirabat, & quodā modo per carnale desiderium diffuebat in illa tabernacula, ubi nulla est pressura. Et ideo sequitur: Anima mea concupiscit, & concupiscendo deficit à se, ut proficiat in te ita, quod pertingat in illa atria Domini: atria, ubi nulla est pressura. Nam & uua deficit à se in torculari in uinum, de torculari in lacum: de lacu in cellarium, ubi in magna quiete feruatur. Et hic desideratur, ibi capitur: hic suspiratur, ibi lætatur: hic gemitur, illic gaudetur.

Et sicut metuendum est, dum uua est in torculari, ne à feris uel ab auibus commedatur: sic iste qui hic loquitur, in tristitia erat & magno timore, dicens: Concupiscit & deficit anima mea. Nondum enim habebat, quod desiderabat, sed tamen nō sine gaudio erat. Gaudebat enim in spe, & si nondum in re. Sicut ait Apostolus: Spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum omni patientia expectantes. Toleretur namq; quod differtur: quia cum uenerit, non aufertur.

In quo autem gaudio esset, subsequenter ostendit dicens: Cor meum, id est anima mea, quia iam in uanitate eam non accipio, & caro iam mea: quia non concupiscit aduersus Christum, attendentes multiplicem defectum suum, exultauerunt, id est, exultando per spem ierunt in Deum uiuum, id est, in illum diuinum habitum immortalitatis & impassibilitatis, ibi nulla miseria, nullus defectus, & ubi uerè uiuit. hic enim non uerè uiuit, ubi una tantū hora nascendi, cæteræ moriendi.

Etenim passer inuenit sibi domum: & turtur nidum, ubi ponat pullos suos.

Duobus præmissis, duo alia reddit in similitudinibus auium. Et animam dicit passerem, propterea quia passer querula auis est, & cauta à laqueis, & exercet se in pennis. Et anima quæ hic ingemiscit, attendendo tristitiam & laborem peregrinationis, & cauet sibi à deceptionibus diaboli, non acquiescendo concupiscentijs carnis. Et quæ exercet se in pennis, quibus ad alta tollatur, id est in uirtutibus huius uitæ, scilicet in fide, spe, charitate. huiusmodi inquam anima auolando de terra, & in cœlestibus conuersando, inuenit sibi ibi domum, in qua semper maneat, & omnem miseriam suam sinat.

Turturum uerò comparat carni, quia sicut turtur pro cætu gemitum habet: ita ad carnem propter multiplicem, & infinitum defectum suum pertinet semper ingemiscere. Cui turturi dat pullos, quia carnis est opera misericordie facere: ut nudum uestire, esurientem pascere, infirmum uisitare, & cætera talia facere. Isti autem pulli non usquequaque sunt ponendi, ne conculcentur & pereant: sed in nido, id est, in fide & societate catholice ecclesie. Extra quam ueri sacrificij locus non est, quia & pagani sæpè faciunt opera misericordie: sed quia non habent nidum, ideo conculcantur & pereunt opera eorum. In huius carnis operatrici persona ponit Apostolus mulierem quandam, cum dicit: Adam non est seductus, mulier autem est à serpente seducta est. postea uerò consensit ei Adā, & seductus est. Sic & mulier nostra, i. caro nostra decipitur à serpente, quado per incitatorē diaboli commota titillatione, quæ in nobis est, carnalia desideria

desideria & illiciti motus insurgunt. Quibus si mens & ratio conseruit, ecce uir etiam seducitur: si autem ratio carnalia desideria refrenauerit, & illicitos motus bene rexerit, & uxore suam sub iure suo habuit: quia caput mulieris uiri, uiri uero caput Christus, ut ait Apostolus. Ecce mulier, id est caro incipit pullos habere, id est opera misericordiae facere, & sic saluatur.

Quod Apostolus subsecutus ostendit, cum dicit: Saluabitur autem per filiorum generationem. Quod autem pulli illi non usquequaq; sed in fide & societate catholicæ Ecclesiæ sint ponendi, ostendit cum dicit: Si perseverauerit in fide & dilectione cum sobrietate. Vt autem habebimus, unde pullos nostris nidum colligeremus, Dominus noster feno carnis indutus ad nos descendere dignatus est: quia hæc est fides uera, scilicet uerbum incarnatum, passum, mortuum & resuscitatum, & cætera talia. In qua fide pulli nostri non pereunt, sed proficiunt. Et norandum quod animæ propter manentem mansionem in cælo domum dat, carni uero dat nidum, qui ad tempus tamen inhabitatur, deinde deseritur: quia & fides & opera misericordiae quam caro facit, temporalia sunt. Cum enim uenerit species, peribit fides, nec opus erit misericordiae, ubi nulla erit miseria. Litera autem sic legitur. Quasi dicat: Verè anima mea & caro exultauerunt in Deum uiuum, quia anima mea ens passer, inuenit sibi domum: & caro mea ens turtur inuenit sibi nidum, ubi reponat pullos suos. Et (quasi dicat) quæcūq; & carotalis est, exultanter transijt in Deum uiuum. Qui sit autem nidus ille, de quo dicit, profequitur dicens:

Altaria tua Domine. Altare locus est, ubi superponitur uota nostra, ut Deo sint acceptabilia. Et ideo altaria ponuntur pro fide, quæ in nobis debet præcedere, & postea superædificari bona opera, alioquin ingrata & inuicilia. Litera sic legitur: Turtur inquam inuenit nidum, scilicet inuenit altaria tua, id est fidem tuam & cætera Ecclesiastica instituta. O Domine etiam uirtutis, rex meus & Deus meus, id est qui me regis ad hæc altaria inuenienda, sicut & creas me.

Beati qui habitant in domo tua. Iste qui hic loquitur positus in pressuris, & suspiras in illa tabernacula, ubi nulla erit pressura, cum quodam stupore & admiratione dicit: Beati uerè & ireffabiliter beati solum Domine sunt, pertingentes in atria tua, ubi nulla pressura, nulla miseria. Et notat duplicem beatitudinem illorum, scilicet & in habendo & in agendo. In habendo quidem, cum dicit: Qui habitant in domo tua supercælesti, in qua scilicet & mansio æterna & lætitia sine tristitia. Quia nullus ibi pauper, nullus miser: nullus infirmus, nullus egenus. Deniq; nullus nisi summa felicitate repletus. Agendi uero beatitudinē notat, cum dicit: Laudabit te in secula seculorum, id est æternaliter. Ne dubites ne possis illum laudare, quem non poteris non amare. Infatigabilis est pulchritudo, & ideo amor sine rædio.

Beatus uir. Quasi dicat: Non solum beati in patria, sed etiam beati in uia & in militia. Nā omnis ille est beatus, & tantum uir, id est uiriliter agens nisi femina, cuius auxilium est abs te, id est quem tu adiuuas. Nam per auxilium tuum disposuit ascensiones, id est gradus non corporales, sed in corde suo, id est spirituales. & hoc in ualle lachrymarum, id est in præsentia uita, quæ lachrymosa est & misera. Ibi enim lachrymarum, ubi seminatur: ibi lætatur, ubi colligitur. Ascensiones dico in illum locum perducentes, quem ipse Deus posuit, proposuit omnibus petendum. Quæ sci licet locum oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Vel aliter: Disposuit ascensiones in ualle lachrymarum in loco scilicet illo, quæ ipse miser homo præuaricando sibi posuit, id est fecit. Vel etiam quem Deus posuit quasi ad stadium omnibus, scilicet ut in eo cū uitis & spiritualibus inimicis cōfigeremus. Militia enim uita hominis super terram. Ascensionis uocat uirtutes agenda uitæ necessarias,

Bedæ tom. 8.

scilicet fidem, spem, charitatem. Et has etiā quatuor principales uirtutes, scilicet prudentiam, iustitiam, temperantiam, fortitudinem, & quæ sub illis sunt, prudentia est, qua discernimus inter bonum & malum. iustitia est, qua cuiq; tribuimus, quod debemus. Vt sicut ait Apostolus: Nemini quicquam debeatis nisi uos in uicem diligatis. Temperantia est, qua libidine & omnes carnales concupiscentias refrenamus. fortitudo uero est, qua aduersa tollerantur. Et hæc uirtutes præsentis tantū sunt uitæ, non futuræ. Non indigebimus prudentia, ubi nulla incurrerit mala: neq; iustitia, ubi nihil sit iniuste: nec temperantia uel fortitudine, ubi cōcupiscentia nulla, aduersitas nulla.

Etenim benedictionem. Ostendit quomodo ille cuius est auxilium à Domino disponere potuerit, ascensiones scilicet, quia adiutus est à subleuante gratia. Namq; dator legis dabit benedictionem. hoc est Dominus qui dedit legem deprimentem, dabit & gratiā subleuantem. Lex ideo dicitur deprimens, quia nō potuit saluare, sed peccata tantum ostendere. Vnde ait Apostolus: Si nō data esset lex, quæ posset uiuificare, uerè ex lege esset iustitia. Potuit etiam lex peccatum demonstrare, sed non potuit auferre, quod idem Apostolus ostendit dicens: Occasione enim accepta peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam, & reliqua. Et ira lex quidem producebat infirmos, sed non sanabat eos. Sicut & quinque porticus ille circa probaticam piscinam infirmos quidem producebant, sed nullum sanabant. Aqua quinque porticibus cincta, est gens Iudæa quinque legalibus libris cōclusa. In hanc aquam descendebat angelus Domini de cælo, & turbabat eam. Et quisquis unus prior descendebat in turbatā aquam, sanabatur. Similiter angelo magni consilij descendente de cælo, aqua, id est gens turbata est in tantum, quod etiā phrenetici medicum occiderunt. Intelligitur autem per aquam illam turbatā passio Christi, quæ facta est ex turbatione illa. In cuius passionis humilitatem, si quis credendo descendit, & unus fuerit nō diuisus: quia Ecclesia nō habet schisma. Ille uerè per fidem, id est per gratiā sanabitur: quia non poterit sanari per porticum, id est per legem. Et ideo dicitur gratia subleuans, quam gratiam uocat benedictionem, quia contulit multas uirtutes. Alij enim datus est sermo scientiæ, alij prophetiæ, alij linguarū genera, &c. Et quasi dicat: Quid autem eis per illam benedictionem? Respondet. Multum quidem, quia per eam ibunt de uirtute ad actionem, quæ non est una, sed multiplex, ut supra dictum est, in uirtutem contemplationis, id est usq; ad contemplandum Christum, qui est Dei uirtus & Dei sapientia: per quam unam uirtutem, alias etiam uirtutes cōtemplationis habebunt, scilicet charitatem perfectissimam, ut æternaliter Deum laudent, & in immortalitatem, & impassibilitatem & similia. Et in quam uirtutem ibunt, determinat dicens: quia ui debetur in Syon supercælesti Deus Deorum, id est Christus Christianorum. Qui dedit filios Dei his qui credunt in nomine eius.

Domine Deus uirtutum. Iste qui hic loquitur ex recollectione gaudiorum rediens ad sua superiora, scilicet ad torcularia: quia uidit quod iam præcesserit spe, & ubi adhuc sit in re. Et quia adhuc est tempus orandi, nondum laudandi: & tempus gemendi, nondum gaudendi, ideo orat & dicit: Domine Deus etiam uirtutum, exaudi orationem meam, percipe dico etiam auribus, id est ita eam audias, ut per effectum te eam percepisse attentiissime ostēdas: tu qui es Deus Iacob, faciens de proficiscētibz peruenientes. Quasi dicat: Tu Domine qui fecisti de Iacob Israel, fac de me proficiscētem ut uideam Deum Deorum in Syon.

Protector noster. Exaudi in quā orationē meā Deus Iacob, tu dico Deus protector noster, id est qui nos in uia protegis non tam lumine nocturno, quam etiam obumbraculo diurno. Aspice nos per misericordiam,

P & qui

& qui prius despexisti nos in facie nostra, respice in faciem Christi tui, id est respice in nos, in quibus iam apparet facies Christi tui, ut facias nos de Jacob Israel, id est ut simus uidentes Deum Deorum in Syō.

Quia melior est dies unus. Ideo oro ut facias de Jacob Israel, quia dies quæ semper est una in atrijs tuis supercelestibus, dies scilicet sine fine: quia sine ortu & occasu, quæ nec præceditur hesternæ, urgetur crastina, est melior super milia, id est longè plus quam milia dierum nostrorū. Appetunt miseri homines milia dierum, contemnant milia dierum, & appetant unam diem: quia una dies melior est multis milibus dierum.

Elegi abiectus esse. Et quia una dies melior est, ideo ut pertingerem ad illam unam diem, elegi abiectus, id est humilis & defectus esse in domo Dei mei, id est in præsentī Ecclesia, quæ dicitur etiam per simile sicut & tabernaculum, magis quam habitare, id est quam diuitijs abundare, & regnare in tabernaculis, id est in satietate peccatorum: etiam sibi possem habitare, id est perpetuo manere. Intellexit iste qui hic loquitur istud quod in Euangelio legitur, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur. Erudit humilitatem præcipuum & altissimi gradum ascendendi ad summa diuina, quia aliter in diuinis est quæ in humanis. In humanis quippe quisquis uult ad alta ascendere, oportet ut non deprimat, sed extollat se quantum potest: in diuinis uerò quantum quisque humiliorem se facit, tanto magis ad alta proficit. Et quia hoc iste uidit, ideo humiliari & abijci elegit potius quam aliquod mundanū. humilia enim tu te, & dicit tibi ille qui te inuitauit: Amice ascende superius.

Quia misericordiam & ueritatem. Ideo elegi ego esse abiectus, quia Deus diligit dare abiectis & humilibus misericordiam & ueritatem. Et primo quidē misericordiam dat peccata remittendo, ueritatem uerò dabit in remuneratione, quando scilicet credentibus, quæ promissæ reddet. Quod autem hoc ordine misericordia & ueritas accipienda sit, Apostolus in se ipso ostendit dicens: Ego qui prius fui blasphemus & persecutor, iniurius, misericordiam cōsecutus sum: ut in me primo ostenderet Dominus Iesus Christus omnē longanimitatem in eos qui credituri sunt ei in uitam æternam. Quis ergo dubitet quæcunque peccata sibi posse remitti, cum tanta scelera Apostolo uideat esse remissa? postea uero iam propinquus passioni dixit, Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Quasi dicat: Dedit iam misericordiam, reddet & coronam, quia dator est indulgentiæ, debitor uero coronæ. Nō quod aliquid debeat, sed quia ipse promittendo debitor se fecit. Et uerè (quasi dicat) diligit Deus ueritatem dare tandem, quia post datam misericordiam dabit gratiam, id est perseverantiam: & sic tandem dabit gloriam, id est coronam, in mortalitatem & impassibilitatem.

Non priuabit bonis eos. Verè dabit gloriam, quia nō priuabit à ueris bonis, imò multipliciter dirabit eos Deus, qui ambulat, id est qui in præsentī delectant, & spōte sua sunt in innocētia. Vera, n. innocētia est, quæ nec sibi nocet, nec alteri. Et quia bona illa inexplicabilia sunt & inenarrabilia, ideo cum stupore & admiratione exclamat, Domine uirtutum, beatus uerè & in explicabiliter est homo ille, qui sperat in te, id est qui abijcit & humiliat se, totam spem suā & omnē laborem suū ponendo in te.

IN PSALMVM LXXXIII.
ARGUMENTVM.

ET hic quoque reditus quasi ex persona ipsius populi, rogans ut edicta regalia de re uersione captiuorum diuinæ gratiæ accensionē firmentur. Aliter uox Apostolica ad nouellum populū.

IN FINEM FILIIS
Choræ, Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Hic psalmus de primo Saluatoris aduentu loquitur, illorū personæ congruit, qui sincera ei mente crediderunt. In prima parte psalmi Propheta Domino breuiter gratias agit; quoniam de illa antiquitate Iudaicæ nationis peruenit populū ad eueram Domini saluatoris. Secunda refert, quemadmodum iram suam Dominus in populo Iudeorum mitigare dignatus est, expectans aduentum Christi, in quo humana cecitas fidei lumen accepit. Tertia parte ad seipsum uerba conuertit, & propheticè spiritu incarnati uerbi prædicat aduentum.

COMMENTARIVS.

Benedixisti Domine terram tuam. In fine filijs Choræ: hæc uerba referuntur in finem, id est in Christum, ad quem sitendimus, nō aberrabimus: quia ipse ueritas est, ad quam festinamus: ipse uia est, per quam currimus. Propōnunt autem filijs Choræ, id est filijs Caim, nō ut eum irrideamus: sed ut ante eum ploremus. In sensari quidam pueri calum irriserūt, & à bestijs deuorati sunt: irriserunt & phrenetici Iudei illum caluū, qui in loco Caluariæ crucifixus est. Nos autem si in ipsum credimus, filij eius sumus. Nobis autem psalmus iste cantatur, qui inscribitur filijs Choræ. Filij enim sponsi, id est calui sumus. Ille quippe sponsus iam dedit sponsæ suæ arram, scilicet sanguinem suum, quo nos redemit: & spiritum sanctum, quo nos locupletauit, interrim in hac peregrinatione adhuc reseruans nobis occultas diuitias suas. Cantat autem propheta tanquā præteritum, quod per spiritum sanctum præuidebat futurum: quia & quod futurum est, in Dei dispositione iam factum est. Et cantat de primo aduentu Domini nostri Iesu Christi, commendando nobis illum, ut attendamus quam innumera beneficia & dona, & quantam gloriam Deus pater nobis contulerit, illum mitendo, & pro nobis uictimando: ut non simus ingrati, & idoneos nos preparemus tantis beneficijs. & dicit ita: Domine, maledixisti terram, id est humanam naturam in primo: benedixisti autem eam in secundo, factam tuam, id est à uerbo tuo assumptam. Et benedicendo auertisti captiuitatem à Iacob. Quāquam per Iacob significetur populū ille, qui in terrā promissionis inductus est, & qui sæpe prius propter peccata sua captiuatus est & liberatus: tandem uero quia phrenetici medicum suum occiderunt, captiuati, & per totū mundum dispersi sunt, plerumque tamen & uerus posterior populū, id est populū gratiæ per Iacob designatur, quia Iacob dedit præsentia pro futuris. Et quia dictum est, quod maior seruiet minorī, & item: Non enim qui secundum carnem, sed qui filij promissionis sunt, reputantur in semine. Quæ omnia propriè pertinent ad posteriorem populū. In huius ergo designatione Iacob hic ponitur, & accipitur hic captiuitas. Nulla inquam illè tantum populū

pulus captiuus tenebatur, sed illa inquam totum humanum genus per prauaricationem primi parentis sub principe diabolo captiuus tenebatur, uenudatum sub peccato: à qua captiuitate liberauit ià Dominus quodammodo Iacob, remittendo peccata, & tandem uerè liberabit. Quod autem adhuc in captiuitate sumus, Apostolus ostendit dicens: Condelector legi Dei secundum interiorum hominem, uideo autè aliam legem in membris meis repugnantem legi mèris meæ, & captiuus me ducentem, in legem peccati & mortis. Quis autem sit liberator ab hac captiuitate, exclamans ostendit: Infelix ego homo, quis meli berabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, & hoc per Iesum Christum. Per hunc enim mediatorem auertio ista captiuitatis, de qua hic dicitur, facta est. Agnoscamus ergo captiuitatem nostram, confiteamur captiuitatem nostram, & liberabimur. Qui enim non intelligit hostem, non inuocat libertatem, & sic non liberabitur. Remisisti iniquitatem, auertisti inquam captiuitatem hoc modo, scilicet quia iniquitatem, id est peccatum plebis tuæ, quod causa fuit captiuitatis, remisisti. Quasi enim intentum erat peccatum, cum & ipso peccato & pœnis peccati opprimebamur: remissum uero est, quando ipsum peccatum per fidem & donatum fuit, & sola pœna peccati remansit. Et ita dico remisisti, quia operuisti per fidem omnia peccata eorum & actualia & originalia. Non ut non uideres ea, qui uides omnia: sed ut non punires ea. Et ideo dico operuisti peccata, quia omnem iram tuam, scilicet & iram in actualia, & iram in originalia mitigasti, per hoc scilicet, quia non in æternum punies. Manet autem ira, quia flagellas omnè filium, quem recipis: & ita dico mitigasti, quod conuertisti te ab ira consequentia indignationis tuæ. Quasi indignatio Dei fuit, quando Adam manum ad illicita extendit. Quam indignationem secuta est ira, id est mulctatio pœnæ. Et sicut uita prior Adæ æterna fuit conditione, scilicet si non peccaret: ita postquam peccauit, ira Dei fuit super eum æterna auctoritate, scilicet si non resipisceret, ab hac ergo ira auertit te Dominus, scilicet in æternum, si pœniteret.

Conuertere nos Deus. Quo modo qui prius dixit Auertisti, dicit nunc Conuertere nos Deus, & auerte iram tuam? Sed nulli hoc inconueniens uideretur, quia enim per spiritum uidit futurum, ideo prænuñciauit futurum: quia uero adhuc factum nõ erat, ideo nunc orat ut fiat dicens ira: O Deus tu conuersus ad nos conuertere nos, quia es saluatoris noster, cuius sola saluamur gratia, non per merita nostra: & conuertendo nos auerte iram tuam à nobis.

Nunquid in æternum. Verè auertes iram tuam. Nam in æternum non irasceris nobis, & nunquid irasceris? Vtique non. Ex ira Dei mortales sumus, & ex ira Dei in terra in egestate & labore panem nostrum manducamus. hoc enim audiuit, quando peccauit: quia in Adam omnes morientur. Ille Adam nos eramus, & quod ille audiuit, secuti est & nos. nõ enim eramus adhuc nos, sed in illo eramus. Et ideo quicquid illi euenit, hoc secutum est nos ut moreremur. in illo quippe omnes fuimus. Ea enim peccata parentum non pertinent ad filios, quæ faciunt iam natis filijs. Iam enim filij ad se pertinent, & parentes ad se: ideo que si nati filij tenuerint malas uias parentum suorum, necesse est ut portent & merita eorum. Si autè se mutauerint, & parentes malos imitati nõ fuerint, incipiunt ià habere suum meritum, & non meritum parentum. Vtique adeo autem si te mutaueris, non obest tibi iniquitas patris, ut nec ei obstit, si te immutaueris. Et quia omnes in Adam fuimus, & quicquid illi euenit, secutum est & nos ut moreremur. Ideo quicquid caro nostra ad hanc mortalitatem accepit, ab illo deduxit: fragilitatem scilicet carnis, tormentum laboris, uinculũ mortis, laqueos tentationis. hæc enim omnia in carne nostra portamus. Et hæc est ira Dei, quia est uindicta.

Bedæ tom. 8.

Et Dei. Quoniam autem futurum erat ut noui efficeremur credendo, & immortalitas nostra in resurrectione absumeretur, & nouitas totius hominis per Christum reformaretur: ideo propheta qui per spiritum hoc præuidit dicit, Nunquid in æternum irasceris nobis? Vtique non. Aut extendes iram tuam, scilicet ut non æternaliter punias, à generatione carnali in spiritualem generationem? Vtique non. Carnalis enim generatio mortalis fuit propter iram. Ista uerò, id est spiritualis, immortalis est in spem per misericordiam. Et quia nos nihil habebamus per quod nobis possemus conferre conuersionem, ubi ipse reuocaret nos auersos, nos fugitiuos: ideo propheta ostendens non solum uiuificationem nostram, sed etiam beneficium conuersionis attribuendum ei esse dicit: Deus tu conuersus. Quod sic continuatur: Verè non extendes iram tuam in hanc generationem, quis tu Deus conuersus ad nos, non nos ad te, conuerteres nos, & sic uiuificabis nos interius & etiam exterius per spem. Et ideo plebs iam non tua, sed sua merito lætabitur in te, & bono suo lætabitur in te, quæ prius malo se lætatur in se. Quærendo enim gaudia in se, omnem luctum inuenit de se. Quisquis ergo securè uis lætari non læteris in auro uel argento, uel in prædijs aut etiã in claritate huius lucis: sed in illa luce lætare quæ de se dicit, Ego sum lux mundi. hoc enim dicens uocat te, uocatum conuertit, conuersum sanat, tibi sanato liberatorem tuum ostendit.

Ostende nobis Domine. Et ut lætentur in te, ideo ostende, id est notifica nobis Domine in præsentibus illum, qui non solum misericors, sed ipsa misericordia emphaticè est dicendus: quia multa per eum exhibita est mundo misericordia. Felix ille cui Dominus ostendit misericordiam suam. Non enim potest amplius superabire, quia dum ostenditur ei misericordia, docetur intelligere nihil se boni habere, nisi ab illo quod est omnè bonum, nostrum: illud utique bonum, quod nemo auferre potest, si tu tibi non aufers. Quicquid enim corpore possides, potest tibi aliquis auferre: Deum autem quem corpore possides, nemo potest tibi auferre. Ostende nunc (inquam) nobis misericordiam tuam, & tandem da nobis uidentium salutarem, id est saluatorum tuum. Quid nouimus Christum tuum, uidemus Christum tuum, non sicut illi uiderunt qui eum crucifixi erant: sed sicut angeli uident & gaudent. Da ergo nobis salutare tuum. Dediti iam hominè hominibus, da Deum dijs. Arroganter uiderunt dictum de nobis quod simus dii. Si propheta non dixisset, Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes. Filij quippe Dei sumus, & si nondum re, ramentum spe. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ uidetur, non est spes. Quod enim uider quis, qui sperat? Si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus. Quid expectamus? ut permanendo in fide uideamus quod credimus. Iuxta quod Ioannes Euangelista dicens: Charissimi filij Dei sumus, sed nondum apparet quod erimus. Cum autem apparuerit, similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est. Er ipse Dominus in Euangelio: Si quis me diligit, sermonem meum seruabit, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Manifestauit iam quidè carnem carni, sed non diuinitatem. Et ideo carnem carni manifestauit, ut cor fide mundaretur, & illud impleatur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt.

Audiam quid loquatur. Ostende inquam, misericordiam tuam, & ego in quantum poterò, idoneum me exhibebo. id est cohibendo me ab omni strepitu seculari, ut audiam, id est ut intelligam quid Dominus loquatur in me per ueritatem, id est per rationem intus mihi præsentem. Et ideo dico, ut audiam quid in me loquatur, quoniam uerè loquetur mihi per ipsam rationem, hoc scilicet, pacem hic, & pacem tandem super pacem uenturam per misericordiam suam super plebem suam. Ad hoc uenit misericors ille, ut credè-

res in eum, & hic pacem in conscientia sua haberent, scilicet litigium cum uicinis, cōcordiam cum moribus optimis, & tandem haberent pacem super pacem, id est perfectam pacem, in quā non ualebit oppositum. De qua per Elaiam dicitur: Dabo uobis solatium uerum, pacem super pacem. Quod Propheta per rationem à spiritu sancto illuminatam, uidit futurum, & ideo dicit ad nostram exhortationem: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, ut & nos cohibeamus nos à strepitu seculari, ut idem audiamus.

Et super sanctos suos. Hic diuidit plebem prædictam, scilicet & in Iudæos & in gētes: & uocat Iudæos sanctos, id est iustificatos, quasi propter legem & prophetica scripta, & culturam ueri Dei. Et est dicere: Dixi pacem uenturam in plebem suam. Veniet autem hæc pax, & super sanctos suos, id est Iudæos si conuertantur ad eor: & præterea in omnes eos qui conuertuntur ad cor, hoc est in gentiles. Quamuis enim Iudæi auersi essent à corde, quia Dominum non propter se, sed propter terrena colebant: gentes tamen magis auersæ à corde erant, quia etiam creaturam pro creatore colebant, & ideo quasi magis necessarium erat gentibus quam Iudæis conuerti ad cor. Et est in Iudæis cōuerti cor, cognoscere Deum propter se colendum, non propter aliud: in gentibus uero est conuerti ad cor, ut resuscipiendo quasi cor suū recognoscant creaturam in ferientem creatore, nec adorandam loco eius. Et ut per hæc uisibilia ascendat ad contemplandam inuisibilia ipsius, sicut ait Apostolus.

Verumtamen prope timentes eum. Quasi dicat: Pax quidem communis erat Iudæis & gentibus, sed tamen ille per quem dabitur, propinquior erit Iudæis: non quod gratia eis uiciniore sit, sed quia carnem ex eis accepit. Et hoc est quod dicit: Verumtamen salutare, id est saluator ipsius, scilicet Domini, per quem saluatorem pax dabitur, erit prope timentes eum. Timentes Dominū uocat Iudæos, quia & si timerent eum non propter se, sed propter terrenam: tamen hæc non à demoniis ut gentes, sed ab ipso solo petebant. Prope autem eos ideo fuit, quia inde patriarchæ & prophetae: inde sanctum uerum, in quo benedicendæ sunt omnes gētes: inde uirgo Maria, ibi natus est Christus, & nutritus: ibi prædicauit, & miracula fecit. Et de hac etiam gente dixit: Nō sum missus nisi ad oues quæ perierunt, domus Israel. Exponit autem propheta qualiter prope accipiat. Quasi dicat: Dico esse prope ut gloria, id est ut gloriosus ille per quem omnis gloriosus glorificabitur, inhabitet in terra nostra, id est carnem accipiat de gente nostra, & ibi inhabitet. iuxta illud: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Misericordia ex ueritas. Habitarit inquam in gloria, in nobis: & in hac gloria, id est in hoc capite glorioso obuiauerunt (pro obuiabunt) sibi misericordia & ueritas, id est in ipso tanquam in angulari lapide conuenient duo parietes Ecclesiæ ediuerso uenientes, in uno tamen angulo conuenientes. Per ueritatem accipit illos quibus credita sunt eloquia Dei, scilicet Iudæos, & quibus promissiones per carnalia factæ fuerant, hoc est Iudæos: per misericordiam uero illos, in quibus operata est gratia sola misericordia, non aliqua merita, id est gentes. Non tamē quod aliquib. ex meritis gratia sit dara, sed quia uidebatur in Iudæis propter legis obseruationem, quasi aliqua præcessisse merita, Gentibus uero nihil saluatione dignum inesse uidebatur. De quibus Apostolus: Gentes autem super misericordiam honorate Deum. Obuiauerunt sibi tamen hi duo parietes in illo angulari lapide, quasi dicente capite: Illos auersos, illos reuocate mihi fugitios. Inueniant me quærentem se, qui noluerunt me quærere. Per quod autem hoc factum est? Per hoc scilicet, quia iustitia & pax hæc duæ uirtutes osculatæ sunt se, id est conueniunt in eis Iudæis & gentibus. Multi oderunt iustitiam, & uolunt pacem habere: sed neces-

se est ut si quis iustitiam impugnat, pacem nō habeat. Sunt enim hæc duæ uirtutes quasi duæ sorores, quia altera non uult uenire sine altera. Si quos ergo iustitiam offenderit, pacem non habebit: quia non ueniet pax, si non præcedat iustitia.

Veritas de terra. Ideo inquam iustitia & pax in eis conueniunt, quia de terra de qua prius orta est falsitas, hoc est de ipsiominibus, de ipsis nunc orta est ueritas, id est cōfessio peccatorum uera. Quod autē ueritas ad cōfessionem pertineat, Ioannes Apostolus ostendit dicens: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis nō est. Si autē confiteamur, ipse fidelis & iustus est, & dimittet nobis peccata, & emundabit nos ab omni iniquitate nostra. Et quia (quasi dicat) ueritas de terra orta est, ideo iustitia prospexit nos de cœlo, id est de Deo, hoc est, iustificatio cœlestis data est nobis, tanquā si diceret Dominus: Parcamus huic homini, quia ipse non parcat sibi. Ignoscamus ei, quia ipse non ignoscit sibi. Conuersus est ipse ad se puniendum, conuertar ego ad eum liberandum.

Etenim Dominus dabit. Ideo dico iustitiam prospexisse de cœlo, quia à nobis est omne malum. Inde uero nobis est omne bonum, etenim (pro quia) Dominus dabit benignitatem. Cum tu enim aliquibus peccata tua confiteris & punis, quodam modo similia ei efficeris: quia incipis odire quod ipse odit, & diligere quod ipse diligit, & mox ipse benignitatem, id est hanc suauitatem & lenitatem dabit tibi, ut tu qui prius delectaberis iniustitia, delecteris iustitia: & qui prius gaudebas in furtis, modo gaudebis in elemosinis: qui prius in rapinis faciendis, modo in tua dādo: qui prius in ludis, modo in hymnis, & sic per cetera. Dabit inquam Dominus benignitatem, & ira terrea, id est caro nostra dabit fructum suum, id est faciet bona opera, scilicet opera misericordiæ, & propterea dico dabit, quia iustitia, id est hoc quod nos confitemur & punimus peccata nostra, quæ prima est hominis iustitia, ambulabit ante eum, id est ante Dominum præparando uiam ei. & in uia, id est postquam talis uia ei præparabitur, tunc ponet in nobis gressus suos, id est conformabit nos uestigijs suis. Quantū enim ad hanc perfectionem, præcedit eum iustitia prædicta. Nam ipse præcedit alio modo, quia principium est omnis bonæ actionis & cogitationis nostræ. Postlunt quæ prædicta sunt ab Ostēde nobis misericordiam tuam, partim alio modo legi, tanquam si sic dicat propheta: Et ut plebs tua lætetur in te, ideo Domine ostēde nobis misericordiam tuam, & da nobis salutare tuum, id est mitte saluatorem nobis quem missurus es, & ego in quantum potero, idoneum me tantis beneficijs exhibebo ab omni strepitu exteriori, ut audiam quid loquatur in me per ueritatem intus mihi possidentem Dominus Deus, id est quid exigat à me pro tantis beneficijs. Et ideo dico quid loquatur, quoniam uerè loquitur, id est exigit à me uerā pacem, scilicet litigium habere cum uicinis, & concordiam cum moribus optimis: pacem dico uenturam super plebem, id est quantum exigit etiā ab omni plebe sua. Et quæ sit illa plebs dicit, ueniet per auxilia super sanctos suos, ab ipsis sanctificatos, & maxime in eos qui cōuertuntur ad cor.

Verumtamen prope timentes eum. Dico quia in omnes qui cōuertuntur ad cor, erit pax: sed tamē salutare, id est saluatio ipsius uera erit prope perfectè timētes eum timore casto. Perfecit autē timentes eum sunt, quibus ipse creator diceret, Ecce possidetis æternaliter hæc uestra bona: tamen nō illa ei præferent, quia potius propter se ipsum eum timerent, quam propter illa: tales uero non sunt omnes ad cor conuersi. Et ideo bene separatim dixit: Salutare ipsius est prope timentes eum. Et ad hoc est ibi, ut gloria immortalitatis & impassibilitatis: quæ in Adam non inhabitauit, quia non perseverauit, tandem inhabitet etiam in terra, id est in carne nostra, in qua gloria, misericordia & ueritas

tas obuiuerunt sibi, id est obuiabunt sibi: quia tunc Deus ueraciter implebit; quod prius misericorditer promissit. & hoc ideo, quia iustitia & pax hic osculatae sunt se, id est osculabuntur se in hominibus. Et propterea osculabuntur se, quia ueritas, id est ille qui non solum uerus, sed emphaticè ipsa ueritas est dicens, ortus est de terra, id est de uirgine Maria. & per illum dabitur hominibus. iustificatio celestis, quam comitabitur pax uera. Et uerè per illum dabitur iustitia, quia Dñs pater per eum dabit benignitatè, id est peccatorum remissionem, & spiritualis gratiæ ubertatè. & sic de terra nostra dabit fructum suum. Possunt & hi duo uersus in hac lectione legi, sicut & in priori. Et uerè terra nostra dabit fructum, quia iustitia, i. ille qui non solum iustus, sed ipsa iustitia est dicens, ambulabit ante eum, id est ante Deum patrem, conformado nos sibi, & sic facièdo uia ei in nobis. Et per hanc uiam accedèdo ad nos ponere gressus suos, id est perfectè conformabit nos affectionibus suis, & uoluntati suæ.

IN PSALMVM LXXXV.
ARGUMENTVM.

Ipsè Dauid in angustia positus orat. Potest & Ezechia conuenire, ab Assyrijs obsesso. Alter uox Christi ad patrem.

ORATIO IPSI DAUID.

EXPLANATIO.

David significat Dominum saluatorem, siue quia interpretatio eius manus fortis ac desiderabilis habetur, siue quia ex eius stirpe carnem sumpsit, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Per totum psalmum orat Dominus Iesus Christus, in prima sectione dicens, quæ ipsi tantum probantur aptari. Secunda pro membris suis, quorum ipse caput est, humiliter deprecatur. Tertia ex sua iterum persona reloquitur, quod ad eum specialiter pertinet.

COMMENTARIVS.

Inclina Domine aurem tuam.] Oratio Dauid. Dauid filius Dauid secundum humanitatem, Dominus autem & creator Dauid secundum diuinitatè orat in hoc psalmo in persona Dauid serui, & ex persona serui. Cum enim unus Christus sit caput & corpus, quisquis in corpore Christi orat, quia unum q. cum ipso est, in persona eius orat. Orat autè præfatus Dauid pro resurrectione sua exteriori, & pro suorum nunc interum interiori, tandem uero exteriori: nõ q. ipse necesse habeat orare, sed ut nobis det formam orandi, sicut & exemplum uiuendi. Et dicit ita: O Dñe inclina aurem tuam ad me, tanquã ad humilem, tanquã ad misericordia indigentem. Q. d. Nõ erigo ego ceruicem, inclina tu aurè. Intelligo enim te surium, me deorsum: te in altitudine, me in humilitate. Inclina inquã aurè, & exaudi me, id est per effectum ostende q. exaudieris me. Et debes exaudire, quoniã ego sum inops in me & in meis. i. reputo insufficientè, & misericordia indigètet: & sum pauper. i. humilis. Diuicè. n. & superbù Deus nõ exaudit. Ne tamen puter aliquis q. illos qui habent aurè & argentum, non exaudiat Deus. Abraham enim & Iacob & Dauid multa possederunt, quos tamen Deus exaudiuit, quia pauperes eius erant. Omnis enim ille qui abicit illud, unde postet superbiere, & qui illud contènit in se q. postet eum inflare, uerè est pauper. De talibus enim pauperibus dicit Apostolus, scribès ad Timotheu: Precipe diuitibus huius seculi nõ sublimè sapere, nec sperare in incerto diuitiaru: sed in Deo uiuo & uero, qui præstat nobis sufficienter omnia ad fruendum.

Custodi animam meam.] Q. d. Ita dico exaudi me, ut custodias animam meam, ne ab obedientia recedat. Animam. n.

Bedæ tom. 8.

Adæ non custodisti, & ideo in obedientia nõ permansit. Et ideo dico ut custodias animam meam, quoniã sanctus sum. Forstian uideretur alicui hoc illi soli conuenire, qui peccatum non fecit, & qui solus omnium peccatoru est non commissor, sed dimissor: sed certè conuenit etiam membris suis. Indignu enim esset tã digno capiti, membra nisi sancta coaptari. Aliter autè ipse sanctus est, aliter nos. Ipse. n. sanctus sanctificas, nos autè sancti sanctificati. sicut ait Apostolus: Sed hæc fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. & si quis membru de se dicat, quoniã sanctus sum, nõ hoc erit superbia elati, sed confessio nõ ingrati. Custodi inquã animam meam, & ut custodias, saluum fac propter perseneratiam seruù tuu, sperantem in te, non præsumentè de se, q. facere debes, quia es Deus meus: nõ ego sum mihi Deus, id est ex tuo nutu pendere uolo, nõ ex meo, sicut uoluit miser Adã. Miserere ergo mei, id est meoru Dñe resuscitando eos nunc interius, tandem uero exterius. Et debes misereri, quoniã ego clamaui. i. irremisè se operatus sum in eis, tendens ad te non ad aliud præmiu. & hoc tota die. i. asiduè. Et ut misereris, legitima animam serui tui, quæ uideretur contristata ab inimicis, resuscitando me exterius. Et ideo dico legitima, quoniã ô Domine, ego non depresti ad terrena, sed leuauim animam meam non contra te, sicut Adam, sed ad te eam leuauim: quia omnè intentionè meam ad te direxi. Et merito ad te, quoniã tu Dñe suauis es: quia apud te lætitia sine tristitia, & omnis suauitas: in terra uero omnis acerbitas. Et es mitis, quia portas nos, dum perficias nos, scilicet donec cor nostru inueniamus ut oreamus. Insurgunt enim nobis uariæ illusiones & phantasmata, quæ cor nostrum impediunt, ne digne de te cogitet uel oret: sed patientia tua tandiu nos iustinet, quo usq. nos respicamus, & ad cor redeamus, & sic te oremus. Et es multæ misericordiæ, quia ubi nostra abundat iniquitas, superabundat gratia tua. Et quia etiam tua dona in nobis remuneras, quia das nobis uelle, & pro bona uoluntate perficere, & sic æternaliter gaudere. & hoc facis omnibus inuocantibus te, id est qui te, non aliud uocant in se.

Auribus percipe.] Et quia multæ misericordiæ es, ergo Dñe percipe auribus, id est ostende in effectu te percipisse auribus. orationè meam factam pro perseverantia meoru, & intende uoci deprecationis meæ, factæ pro peccatis meorum. hic affectus magnus orantis notatur. Tale enim est cum dicit, Percipe auribus. Ac si dicat: Infige auribus tuis, ut inde non recedat, orationem meam. Et reuera infigit ipse in auribus suis orationè nostram, si nos in cordibus nostris infigamus legem suam.

In die tribulationis.] Et ideo debes percipere orationè meam, & intèdere deprecationi meæ pro meis: quia ego clamaui in eis ad te in die tribulationis, id est toto tẽpore peregrinationis. Quandiu enim in hoc corpore sumus, à Dño peregrinamur. Nullus ergo Christianus putet se sine tribulatione esse, quia & si circumfluat ei omnia temporalia bona, tamè acriter tribulatur, quia ipsa peregrinatio est magna tribulatio. Et cuiuscunq. tribulatio non est grauis, illi patria non est dulcis. Si autè attendamus quã sit misera peregrinatio, tota die erit tribulatio: quod tandiu erit, donec in patria sit exultatio. Clamaui inquam ad te Dñe in tẽpore tribulationis: & hoc inde apparet, quia tu exaudisti me. hic enim effectus manifeste declarat me clamasse ad te.

Non est similis tui.] Et merito ad te clamaui, quia nõ solum in simulachris demonioru, quæ homines stulti faciunt & uenerantur pro dijs, sed nec etiam in dijs (gratia tua deificatis) est aliquis similis tibi in potestate: & non aliquis angelorum uel hominum, qui sit secundum opera tua, quia tu solus nullo adiuutus facis quicquid facis: alij uero omnes quicquid agunt, per te agunt. Et quia tu talis es, ideo oes genres quascunq. fecisti, id est creasti in operibus bonis, ueniunt ad te falsib. fidei. Et qui prius ueniebant Ierusalè ad orandum, modo adorabunt coram te, unusquisq. in

conscientia sua, ubi te præsentem habet. **Omni enim conscientia bonæ præsens est Deus.** Et qui prius glorificauerunt nomen suum, modo glorificabunt per bona opera nomen tuum. Et merito, quoniam tu solus es magnus, implens scilicet omnem locum, quia ubiq; præsens es: alij uero omnes parui sunt. Et tu solus es facies mirabilia, id est resurrectione in inferis mortuorum, & humani generis reparatione. Et ideo tu solus hæc facere potes, quia tu solus uerè es Deus.

Deduc me Domine.] Et quia tu solus es uerus Deus, qui facis mirabilia, ergo Dñe deduc, id est de uirtute in uirtute deduc me. i. meos positos in uia tua. i. positos in corpore meo, qui sum uia tua. i. ad te perducens. Et ingrediar ego in meis. i. uiuant mei in hac uita, quæ in gressu est ad futuram, in ueritate tua. i. in ueritate præceptorum tuorum. Possumus etiã per uiam accipere præcepta, ut quod sequitur (scilicet ingrediar in ueritate tua) sic determinatio uia. Ingridiar in quã in ueritate tua, & letetur per spem cor meum, ita tamen ut timeat nomen tuum. Nondum enim est læticia sine tristitia, cum autè hoc mortale induet immortalitatem, & mors nouissima destruetur, tunc demum erit læticia. Nondum est plena securitas, quia nondum est perfecta iocunditas. Si autem nulla iocunditas esset, deficeremus: aut si plena securitas esset, malè exultaremus. Et ideo cū dicit, Lætetur cor meum, ut timeat: rogat ut & læticiam Dñs tribuat, & etiam timorem incutiat. Quoniã & alibi dicitur: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Et Apostolus ait. Cū timore & tremore uestram ipsorum salutem operantes.

Confitebor.] Et uerè deduces meos, quia etiã in præsentem confitebor tibi in meis, in toto corde meo, id est ira ut nullum angulum cordis excipiam. & in æternum, id est in æterna uita, quæ futura est, glorificabo nomen tuum. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

Quia misericordia tua magna est super me.] Et ideo merito confitebor tibi aunc, & glorificabo nomen tuum in æternum in futuro: quia misericordia tua magna futura est super me, & super meos. Et ostendit quæ sit illa misericordia, scilicet, quia tu iam eripuisti dispositionem, & eripies in re animam meam ex inferno inferiori. Est quædam cœlestis regio angelorum, in qua est uita inefabilium angelorum gaudiorum, ubi immorralitas & incorruptio uigent, & ubi omnia per donum & per gratiam Dei immutabiliter permanent: & hæc dicitur in perna regio. Et est alia regio, ubi caro & sanguis, & omnis mortalitas uiget, spes fragilis & omnia caduca & fluxa. Et hæc comparatione illius dicitur inferna regio, uel infernus. Et merito, quia locus mortuorum plenus. Corpus enim mortuum est propter peccatum, ut Apostolus ait. Non mortuum quod sit, uel ab anima separatum: sed & si corpus nostrum sit animatum, tamen tot plenis peccatis est affectum, quod est quasi mortuum ad cõparationem illius corporis, quod futurum est in nobis, quando in cœlestem habitum cõmutabitur. Huius inferni comparatione infernus inferior potest dici, cõmuniter locus ille quo post hanc uitam descendunt animæ siue æternaliter damnandæ, siue temporaliter puniendæ. Ad hunc utrumq; infernum misit Dominus pater filium suum, undiq; nos liberans: ad superiorem quidem nascendo, ad inferiorem moriendo. Sanctissima enim illa anima à diuinitate separata illuc descendit, ut suos inde deduceret, qui detinebantur in tenebris: & qui ibi non remanserunt, sed inde cum triumpho rediit. iuxta illud: Quia non derelinques animam meam in inferno, &c. Et ideo dicit: Eripuisti animam meam ex inferno inferiori. Potest etiam quantum ad membra accipi hoc modo, ut in locis penalis superiore & inferiorem locum tanquam superiorem & inferiorem inferni intelligamus: & accipiamus superiorem locum, ubi sancti uiri Abraham scilicet, & Lazarus in sinu eius, & alij ante aduentum Domini in quiete quadam seruabantur: inferiorem

uero locum intelligamus, ubi superbia diuitis erat damnata, cum alijs æternaliter puniendis. Et quod ille locus superior esset, iste inferior, hoc Euangelista testatur dicens: Eleuans autem oculos diues cum esset in tormentis, uidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius. Non enim oculos eleuare, nisi quod sursum erat aspiceret. Et est dicere secundam hanc sententiam: Eripuisti animam meam, id est meorum. & si quidem in superiorem infernum ad tempus purgandi uacatis illis liberali. A quibus nisi liberarentur, uerè illuc precipitarentur, tunc etiam eos inde eripuisti. Sicut aliquis diceret medico, Liberaisti me de morte, nõ quod mortuus esset, & ille eum resuscitasset: sed quia dedit ei potionem aliquã, quam nisi dedisset, mortuus esset. Soler & alia sententia hic dici, scilicet ut utrumq; infernum in hac uita accipiamus. Superiorem quidem in infernum in actualibus, inferiorem uero in criminalibus. Sed non oportet ut separatim dicatur, quia in superiori quodam comprehenderunt. Et dicit in hoc loco beatus Augustinus: quia quicumq; horum prædictorum siue sit siue non sit, credat, nemo tamen putet eum temerarium affirmatorem, sed uerbi Dei fidelem persecutorem.

Deus iniqui insurrexerunt super me.] Ideo dico quia tu eripies animam meam & meorum ex inferno inferiori, quia cogar ego & cogentur & mei illuc descendere. Nam ideo Deus iniqui Iudæi insurrexerunt, id est insurgent super me, ut deprimant me. Insurgent etiã iniqui, id est quicumq; persecutores praui in suos, quia quæ restant passioni Christi, necesse est ut compleat in corpore suo. Et non solum (quasi dicat) iniqui de minoribus Iudæis insurrexerunt super me, sed etiam Synagoga potentium, id est cõgregatio superbiorum principum, quæserunt animam meam non ad imitandum, sed ad perdendum. Et non proposuerunt te in conspectu suo, id est non considerauerunt te in me, sed me tantum hominem, uel non proposuerunt te in conspectu suo, scilicet ut mihi innocenti parcerent. Tunc enim Deum ante oculos cordis haberent, si attendissent ipsum esse innocentem hominem, aut nõ solum hominem, sed & Deum. & sic ei parcerent.

Et tu Domine.] Ipsi inquam insurrexerunt super me, & ideo tu Domine Deus miserator in exhibitione, & misericors in affectione. Patiens, quia patientia tua nos ducit ad penitentiam. Et multæ misericordiæ, quia non solum remittis peccata, sed etiam remuneras in nobis tua dona, & uerax in promissionibus tuis. Tu inquam talis & talis respice in me, quem putant despicisse me, & miserere mei resuscitando, da imperium tuum, id est iudicariam potestatem tuam mihi puero tuo, id est seruo tuo. Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est. Et est dicere: Qui prius apparuit contemptibilis, appaream terribilis: qui ueni iudicandus, ueniã iudicaturus: qui ostendi in passione patientiam, ostendam in iudicio potentiam. Da inquam imperium puero tuo, & ut des saluum fac per perseuerantiam me filium nõ serui tui, sed ancillæ tuæ solius, scilicet illius quæ angelo respondit: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Et postquã me feceris per perseuerantiam, fac mecum, id est fac in me signum in Iona ostensum. iuxta illud: Generatio praua & ad ultra signum quærit, sed non dabitur ei signum, nisi Ionnæ prophætæ. Sicut enim fuit Ionnæ, &c. hoc est dicere, Resuscita me. Quod signum est in bono, uel futurum est multis in bonum, id est ad saluationem. Mecum ideo ponit, quia & Deus pater eum resuscitauit, quod restatus est dicens: Soluite templum hoc, & post triduum reedificabo illud. fac inquam mecum signum, ut qui oderunt me, uideant, & confundatur nunc salubriter & utiliter, qui cõfundendi erant perniciose & inutiliter. Quid inquam uideant? hoc scilicet, Quoniã tu Dñe adiuuisti me ne deficerem in tribulatione, & consolatus es me resurrectione.

IN PSALMUM LXXXVI.
ARGUMENTVM.

PRecaptis decē tribubus Assyrj, quamuis obliderent Hierusalem, non tamen debellare potuerunt. Aliter uox Apostolica de Ecclesia.

FILII S. CHORAE PSAL-
MUS CANTICI.

EXPLANATIO.

Filij Chora fidelibus significat Christianis, quibus propheta ciuitatem Dei predicat, ut eis tantę glorię maior audiat affectus. Aliter omnes penę psalmi, qui filij Chora titulatur, læticia pleni sunt, non enim secuti iniquitatem patris, alienum à Deo ignem libidinosum adsumunt, sed hoc amantes quod diligit Dominus, de ciuitate Dei gloriosa loquuntur. In prima parte propheta loquitur ad fideles, cœlestem predicans ciuitatem. Secunda Dominus Saluator eam diuersorum nominum allusione credituram esse pronunciat, increpans Synagogam, quare ipsa non cognouerit Deum, cui fides gentium deuota crediderit. Tertia parte propheta uno uersu futuri seculi beatitudinem tangit, quę partes diapsalmatum quoq; sunt interpolatione discretę.

COMMENTARIVS.

Mundamenta eius in montibus.] Psalmus, id est hæc operatio, constitutio scilicet ciuitatis, de qua hic agitur. Quę operatio est cantici, id est pertinet ad spirituale gaudium: quia omnib; qui ad hoc intendunt, ut in illo ædificio sint, spiritualiter est inde gaudendum: proponitur filij Chora, id est Christi. Vt si ueri filij, satagant in contextu illius ædificij poni. Cantatur enim & commendatur nobis quędam ciuitas in hoc psalmo, cuius ciues sumus in quantum Christiani sumus. Et à qua peregrinamur, quando mortales sumus, & ad quam per uiam eius tendimus: quę quali dumetis & sentibus interclusa, non inueniebatur, donec rex ipsius ciuitatis se nobis fecit uiam, ut perueniremus ad eam. In Christo ergo ambulantes, & adhuc peregrinantes, & desiderio suspirantes, cuiusdam ineffabilis lætitię illius ciuitatis, sic cantemus ut desideremus: & uideamus quam ardentis amatores illius ciuitatis illi erant, à quibus nobis sunt hæc prædicta atque cantata, & quanto affectu ab illis nobis sunt commendata. quem affectum fecit eis timor ciuitatis, amorem autem spiritus sanctus infundit eis. hoc ergo spiritu repletus & feruens quidam ciuis, qui de desiderio & amore illius ciuitatis multa secum uoluebat, & interius meditabatur, in hanc uocem erumpit, quasi de ea aliquid ad quod eius posse referri, prædixerit. Quando autem de ea non dixit, qui de ea ex quo cognouit, corde non tacuit. Vtique semper de ea dixit. Et est, quasi dicat: Mira quidem & ineffabilia de ciuitate illa sunt dicenda: ego autem hoc solum de ea dico, quod fundamenta eius sunt in montibus sanctis. hoc est, sancti montes, in quibus hæc ciuitas ædificatur, sunt etiam fundamenta eius. Et quasi diceretur: Cuius eius? Dicit Syo, id est Hierusalē superna est quędam ciuitas, cuius portas diligit Dominus Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & alios do-

ctores summos, qui propter fidei constantiam, & uirtutum eminentiam montes dicuntur. & hi sunt fundamenta huius ciuitatis, quia infirmitas nostra in eis nititur, quia per eorum auctoritatem corroboratur. Et est aliter in hoc ædificio uiuo, quam in quolibet mortuo & terreno ædificio. In terrenis enim ædificijs aliud sunt fundamenta, aliud lapides, unde constructur ædificium: aliud portę, aliud habitatores. In hoc uero spiritali ædificio sancti montes, quos fundamenta esse diximus, sunt ciues, qui ideo de ipso loquebantur, ut alios ciues exhortarentur: & lapides uiui & quadrati, de quibus cõtextur ædificium, sunt & portę. Quadrati uero lapides ideo dicuntur, quia sicut quod uerę quadratum est, in quamcunq; partem cadat, stabile est, uelut tali in aleis: quicumque in hoc ædificio sunt, tales sunt quod quęcunq; tribulationes uel pressurę immineant, per quas quasi cadere uiderentur, tamen non cadent ullis tentationibus. Portę quoque sunt prædicti montes, quia per eorū doctrinam ad cognitionem ueritatis accessum habemus. Sciendum autem, quia licet dixerimus plura in hoc ædificio esse fundamenta, unum tamen principale est eius fundamentum, fundamentum scilicet fundamentorum. De quo ait Apostolus: Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter quod positum est, id est Christus. Et hic idem est lapis in hoc ædificio angularis, tenens duos populos tanquã duos parietes, ediuerso uenientes, & in uno angulo conuenientes. Qui lapis angularis & in summo est & in imo: quia & in his qui iam sursum sunt, & in his qui adhuc in terra deorsum (quod non potest esse quantum ad humanitatem, sed quantum ad diuinitatem) quę ubique præsens est, quia totum est in similitudinibus, nihil in proprietatibus. Et hoc maxime considerandum est in hoc ædificio, quia non de imis ascendit ad summa, sicut alia ædificia: sed de summo tendit ad ima. Christus enim qui est fundamentum, est uerę summum. Qui superædificatur, inferiores sunt. Dicuntur autem duodecim portę huius ædificij, & una porta. Vna quidē propter Christum, qui se ipsum portam uocat dicens: Ego sum ostium, per me si quis, & reliqua. Duodecim uero propterea dicuntur, quia duodenarius numerus constat ex quatuor & tribus. & ad huius constructionem uocantur non de una parte ædificij tantum, sed de omnibus quatuor partibus mundi, & hoc per cognitionem sanctę trinitatis: has itaque portas Syon diligit Dominus super omnia tabernacula Iacob, id est plura quam omnia legalia instituta ueteris populi, quę fuerunt significatiua prædictorum, & aliorum quę nunc sunt in Ecclesia. Per Iacob enim carnalis populus hic accipitur, per tabernacula uero legalia instituta, quę ad tempus fuerunt adposita.

Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.] Quasi dicat: Merito diligit Dominus portas tuas, quia ò ciuitas Dei, gloriosa dicta sunt de te, à prophetis scilicet, etiam ab ipso Domino, cum diceret ad Iudæos: Amen dico uobis, quia publicani & meretrices præcedent uos in regnum Dei. Ciuitatem Dei dicit cœlestem Hierusalem, ad differentiam terrestris propter dignitatem.

Memor ero Raab.] Verę gloriosa dicta sunt de te. Nam etiã Dominus hoc gloriosum dixit de te, ò Syo scientibus me, id est cognoscentibus potentiam meã & uoluntatem meam, & ideo ædificantibus te. Illis ero memor, id est memoriam faciam Raab & Babylonis, scilicet ut talis etiã qualis fuit Raab & Babylonis, conuersos in ædificio tuo ponant. Raab meretrix fuit in Iericho, quę legatos Israelitici populi ad explorandum millos hospicio suscepit, & illos abire permisit, atque eos sub iuramento promittere sibi fecit, ut sicut ipsa conseruauerat, ita ipsi cum ciuitatem illam caperent, eam & domum suam custodirent. Illi aut acquiescentes præceperunt ei ut in euerfione ciuitatis coccineum funem de fenestra sua suspenderet.

quod ita fecit, & liberata est. Interpretatur autē Raab superba, Iericho uero luna: & per lunā defectio mortalitatis designatur. Intelligitur uero per Raab generalis fornicaria, id est gentilitas, quæ in Iericho erat, quia solo terrenitatis defectu in hærebat: & superba erat, quia creaturam creatori præponebat. Quisquis autē de gente illa legatos Israelitici populi, id est prædicatores ueritatis accipit, & passionem Christi, quæ per coccineum, id est rubicundum funem designatur, de fenestra rationis suspendit, id est si rationabiliter eam credit: iste saluabitur, cum Iericho in æternæ destructionis ignem tradetur. Babylon quoque confusio interpretatur, per quam maximè terrena cupiditate confusi designantur, qui etiam conuersi & mûdati ponuntur in ciuitate Dei. & hoc gloriosum Dominus de ea dixit. Idem est enim cum dicit, Hæc ciuitas mundat omnia immûda, & dirigit omnia cõfusa.

Eccc alienigenæ. Dicit quasi præteritum, quod per spiritum præuidit futurum. Quasi dicat: Ecce completa sunt gloriosa dicta de ciuitate Dei, non iam ipsi, sed immutati. Per alienigenas accipe omnes mente alienos à populo Dei, id est persecutores. Per Tyrum, quæ Hebraicè dicitur Sor, quod tribulatio uel angustia interpretatur: illi designantur, in quorum animam malo meritò suo omnis tribulatio & angustia erat futura, si non respiciant. Per populum autem Aethiopum maximi in peccatis denigrati, & desperatissimi.

Nunquid Syon dicit homo. Non solum illud gloriosum, quod prædiximus, sed etiã hoc aliud gloriosum de ciuitate Dei dictum est, scilicet quoddam & natus est in ea, ut homo propter nos & ipse altissimus, id est ens ante nos, quia Deus fundauit eam. Nec mirum si ille qui creauit matrem, de qua nasceretur, fundauit etiam ciuitatem in qua nasceretur. Et ò Syon, nunquid homo tantum dicit, id est præfume hoc exponere aut intelligere? Quasi dicat: Certè nunquam homo per se, id est sine spiritus sancti illuminatione poterit ad hoc aspirare. Syon eandem accipit, quam prius. Nec te turbet quoddam in ciuitate Dei, quam celestem Hierusalem esse prædiximus, homo nasci dicitur: quia non solum Ecclesia superna, sed etiam præfens celestis Hierusalem uocatur, quia eadem est & illa & ista. Et ut ait Apostolus: Nostra conuersatio est in celestibus, in qua scilicet in præsentem Ecclesia natus est Christus, quamuis de Iudeis nasceretur: quia beata uirgo Maria propter fidem, quam habuit, reuelandæ adhuc Ecclesiæ membrum fuit.

Dominus narrabit in scripturis. Quasi dicat: Licet nõ sit hominis dicere aut intelligere illud, scilicet quod & homo natus est in ea, & fundauit eam: tamen certum & uerum est, quia Dominus qui nec fallit nec fallitur, & narrauit & narrabit illud in scripturis non Aristotelicis aut Platoniceis, sed populorũ, id est in scripturis directis ad populos corrigendos & docendos. Et in scripturis principum, id est quas principes & scripserunt & docuerunt: principum dico non quorumlibet, sed horum, id est magnorum principũ, qui scilicet fuerunt in ea ciuitate construenda, principes accepit hic sanctos Apostolos & alios constitutores Ecclesiæ, qui etsi pauperes & piscatores fuissent, primum tamen super omnes principes seculi obtinēt, quod res ipsa docet.

Quisquis enim Romam Christianorum rendit, magis gaudet habere memoriam Petri piscatoris, quam curet uisere palatium Neronis Imperatoris. Sciendũ quod beatus Augustinus superius hanc literam ponit: Mater Syon dicit homo. Et est alia continuatio, quasi sic diceretur: Quomodo hoc erit, ut alienigenæ, & Tyrus & populus Aethiopum in illa sunt ciuitate? hoc modo scilicet, quia quidam talis nasceretur, qui & potens erit, & idoneus ad illos introducendum. Nam quidam dicit ò mater Syon, ut quilibet alius homo. Et hic est talis qui & natus est in ea, homo propter nos, & ipse ante nos fundauit eam, Sententia non muta-

tur. Et est, quasi dicat: Per hoc scitur & ratum habetur, quia Dominus & narrauit & narrabit hoc in scripturis populorum, &c.

Sicut lætantium. Quandoquidem ò ciuitas Dei tot & ita gloriosa dicta sunt de te, & mōtes sancti sunt fundamenta tua, & Dominus diligit portas tuas: ergo habitatio omnium habitantium in te est, sicut lætantium. Quasi dicat: Habitatio quidem terrenæ ciuitatis est, sicut plorantium & tristitium: tua autē habitatio est lætantium, id est læticia perfruētium. Pereunte enim necessitate peribunt omnia opera necessitatis, & sola læticia sequetur. Et ideo dicit: Quia erit lætantium habitatio. Et ne curramus ad terrenam aliquam læticiam, putantes hæc esse illam: ideo Sicut apposuit, ut sciremus quod nihil hæc ad illam, nisi per similitudinem solam.

IN P S A L M V M L X X X V I I .
A R G V M E N T V M .

ALiter uox Christi de passione sua ad patrem.

C A N T I C V M P S A L M I F I L I I S
Chore, in finem pro Mahelth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahita.

E X P L A N A T I O .

Melech interpretatur Chorus, diuina uerba decantans, & quod additur, Ad respondendum: significat organa musica præuenisse, & chorum respondisse solemniter: mysticè innuens Domini passionem, quæ hoc psalmo cantatur, Ecclesiam concorditer imitari debere. Nam & Eman Israelitam, qui frater eius, & uir uidens Deum interpretatur, eundem fidelium populum denunciat. de quibus dicitur: Ire nunciate fratribus meis. Est autem Eman filius Iohel, filij Samuel, de familia Cahat, filij Leui, unus de cantoribus, quos Dauid in collocatione arce præfecit reliquis ad canendum. Hieronymus hunc titulum ita exponit: Psalmus iste refertur ad fidem, & filij Chore præciantibus omnis in eandem uocem respondit, Chorus Eman Israelitæ sensu prudentiæq; compositus. Arnobius ita in huius psalmi titulo: Nominantur quidem filij Chore, sed psalmus canticum suum pro Melech dirigit, & dat intellectum Eman Israelitæ. Melech Hebræi destitutum uocant, Eman inopem. Ergo ad destitutum & pauperem sermo est, illum credo, quem relinquētes solum discipuli fugerunt: qui cum diues esset, pauper pro nobis factus est. Per totum psalmum Dominus loquitur. In prima deprecatur auxilium per similitudines uarias, contemptum suum referens, quem à Iudeis erat perpeffurus. Secunda quæ sit passurus enumerat, asserens mortuos à medicis non esse suscipiendos, ut possint Domino confiteri. Tertia negat misericordiam Domini sepultos edicere, aut perditos laudes Domini perfonare, propterea resurrectionem sibi celerrimam uenire deprecatur. In qua oratione perseverans loquitur, à parte membrorum diuersas commemorans passiones, quas tam ipse quàm eius plebs sustinuit deuota.

C O M -

COMMENTARIUS.

Domine Deus salutis mee.] Canticum psalmi filij Chore pro Melech ad respondendum, in finem. Intellectus Eman Israelite, uel Hiezrahelita, uel tamen Hiezraita. Agit in hoc psalmo caput nostrum de passione & resurrectione sua, accumulando tribulationes & miseras, quas pro nobis passus est, ut tanto magis nos reddat attentiores & prioriores ad condignè sibi respondendum. Et quoniam hæc actio ad lætitiã & gaudium nostrum spirituale pertinet, quia eius mors nostra uita, eius damnatio nostra iustificatio: ideo psalmus istis dicitur canticum psalmi, & proponitur hoc canticum filij Chore, id est Christi pro Melech ad respondendum. Melech Hebraicè, Chorus dicitur Græcè: & Chorus est multitudo concorditer canentium, & ponitur pro concordia. & est dicere: Proponitur hoc tantum filij Chore pro Chore ad respondendum, ut sit Chorus concorditer respondens illi præcentori suo. Qualiter autem sit et respondendum, Petrus Apostolus insinuat dicens: Christus pro nobis passus est, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius. Idem quoque Ioannes ostendit dicens, Sicut ipse animam posuit pro nobis, ita & nos pro fratribus debemus ponere animas. & hoc tatum in charitate, quia dicit Apostolus: Et si traidero corpus meum ita ut ardeam, charitatè autem non habuero, nihil mihi prodest. Huic quippe præcentori sancti martyres principaliter & dignè responderunt. Nec tamen denegandum est, quin & illi respondeant, quia & si persecutorem non patiuntur exterius, tamen seipos mortificant interius: & in ea semper sunt uoluntate, ut, si necesse sit non dubitent pro fratribus animas ponere. proponitur inquam filius Chore ad respondendum, ipsis dico tendentibus per responsonem istam in finem æternarum coronarum, id est ad gloriam immortalitatis & impassibilitatis. Et est hoc canticum intellectus Eman Israelite. Eman interpretatur frater eius. Illi autem sunt fratres eius, qui ita intelligunt sacramentum crucis eius, ut non solum non erubescant, sed ut in ea gloriantur: uelut ille qui dixit, Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Unde hoc canticum merito intellectus Eman dicitur, Eman dico Israelita. Omnis enim qui sicut intelligit, talis est, de quo potest dici: Ecce uerus Israelita, in quo dolus non est. Hiezrahelita autè uel Hiezraita, orientalis aduena interpretatur. In oriente enim nos Dominus posuit, quando Adam in abundantia uirtutum constituit: sed per præuarcationem de oriente cecidimus in occidentem, id est in hæc ignorantiam, & in hanc mortalitatem. Si autem repatriare uolumus, necesse est ut exilium nostrum attendamus, & præcentori nostro respondere concorditer sagamus, quod omnis qui uerè frater est facit. Sciendum autem quod beatus Augustinus dicit istum psalmum inter ceteros de passione conscriptum, nec minus pro Melech ad respondendum necessarium, non ob aliud sic specialiter intitulauit, nisi propter uariationem & fastidij releuationem. Aut si alia causa est cur titulus alterius psalmi alteri non possit conuenire, cum multum laborauerit, dicit se non potuisse inuenire. dicit etiam: Quia si aliqui ante eum dixerunt inde, uel scripserunt, aut non profuerit tarditati suæ, quia non potuit intelligere: aut non satis fecerunt expectationi suæ, quia infirmus fuit, quod dixerunt. Audiamus ergo in hoc psalmo Dominum præcentorem nostrum, & audiamus quo modo Chorus suis ei respondeat imitatione, uel gratiarum actione. Et sic dicit: Domine Deus auctor salutis meæ & meorum. Et merito, quia ego clamaui, id est irremissibè egi coram te, non ad aspectum hominum. & hoc in die & in nocte, id est & in prosperitate & in aduersitate. Ille enim uerè & die & nocte clamat, quem nec

extollit prosperitas, nec frangit aduersitas. Dominus Deus inquam, intret ad te oratio mea facta non in laijs exterius, sed in tuo conspectu, id est in corde, ubi tu conspicias. Vel si in conspectu tuo habeatur, tunc simpliciter ita dicitur: Intret oratio mea in conspectum tuum, id est acceptabilis sit tibi oratio mea. Tractum enim est ex eo, quod legati illi qui aliquam legationem acceptabilem principi afferunt, mox ante eum intromittuntur.

Inclina dico aurem tuam ad preceam meam.] Idem uideatur per alias uoces dicere. Nihil enim aliud est auris inclinatio, quam misericors exaudicio. Et utique tunc inclinatur nobis aurem, si nos non exigamus ceruicem.

Quia repleta est malis anima mea & uita mea in inferno appropinquauit.] Et ideo rogo ut inclines mihi aurem, quia patior necessitatem. Anima enim mea repleta est malis. Quibus malis? Non utique uitij, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: sed humanis malis, scilicet tristitia, tribulatione, dolore. Compatimur enim anima carni suæ, quando in euitabiliter imminet dolor ipsi carnis. De his malis quippe dixit: Tristis est anima mea. Hæc autem, id est hos affectus humanæ infirmitatis non condicione necessitatis, sed uoluntate miserationis suscepit, sicut & carnem & ipsam etiam mortem. Transtulit enim in se membra sua, ut si fortè aliquod membrum suum inter corporales tribulationes atque molestias contristaretur, aut dolore contingeretur, non ideo putaret se alienum à misericordia eius. & ut ostèderet hæc non esse uitia, sed humanæ infirmitatis indicia. Et ideo (quasi dicat) dico, quia anima mea repleta est malis: quia uita mea appropinquauit inferno, id est morti. Possumus etiam per mala hic accipere tristitiam & dolorem compassionis, quam ipse habuit: quia uidit illos quos uenerat reficere, potius à ueritate deficere, & in tanto scelere se polluere. Iuxta quod Apostolus ait: Magna tristitia, & continuus dolor menti meæ pro fratribus meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ.

Aestimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.] Ideo anima mea repleta est malis, & appropinquauit inferno: quia aestimatus sum ab illis, quorum mortuos ueneram suscitare, infirmos curare, ipsos eisdem à peccatis liberare: esse cum descendentibus in lacum, id est par esse illis qui descendunt in lacum, id est in profundam miseriam uitiorum huius uitæ, uel in lacum, id est in inferiorem infernum. Et factus sum etiam reputatione illorum, sicut homo sine adiutorio, id est uelut destitutus ab omni auxilio: quia dixerunt, Persequimini & comprehendite, quia non est qui liberet eum. Talis inquam ab eis reputatus sum, cum tamen essem solus liber inter mortuos. Verè enim mors illius libera fuit non coacta, quia potestare habuit animam ponendi, & iterum sumendi. Per hoc etiam liber inter mortuos fuit, quia nec præcedentem causam mortis, id est peccatum habuit, nec sequentem penam timuit.

Sicut uulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius.] Hoc est dicere: Ego uulneratus lancea, estimatus sum ita mortuus ex coactiõne, sicut alij uulnerati non quilibet, sed qui mortui sunt, & dormiunt in sepulchris expectantes resurrectionem. Et ita dormierunt, quod tu non es amplius memor eorum; quantum ad commutationem in melius.

Vel aliter: Aestimatus sum ab eis sicut uulnerati, id est transfixi sagittis diuinæ aduersationis. hoc est, sicut prorsus intus excæcati, dormientes in sepulchris, id est acquiescentes sibi in operibus mortuis, quorum tu non es amplius memor per reparationem.

Et ipsi de manu tua repulsi sunt.

Quali dicat: Putauerunt me inquam o Dñe, destitutum

tuo auxilio, & ideo ipsi potius repulsi sunt, & interius & exterius de manu tua, id est de protectione misericordie tuæ.

Posuerunt me.] Meritò repulsi sunt de manu tua, quia ipsi posuerunt me praua reputatione sua in inferiori lacu. Superius per lacum accepimus profundam misericordiam huius uitæ, & in inferiorem infernum: hic autem plus accepimus, scilicet profundissimam damnationem sceleratorum, & hic tandem. Et ideo (quasi dicat) posuerunt in lacu inferiori, quia acceperunt me in tenebrosis, id est inter datos tenebris & carentes lumine ueritatis. & etiam in umbra mortis, id est inter illos quia ad eum sunt perdit, quòd iam umbram, id est similitudinem mortis in se ostendunt.

Super me confirmatus est.] Quasi dicat: Hoc etiam male reputantes de me dixerunt, quia non tantum ira tua Domine ad tempus esset super me, sed furor tuus est confirmatus, ut maneat super me & hic & in futuro. & hoc etiam dixerunt, quod tu induxisti in dispositionem tua super me omnes fluctus tuos, id est & præsentem tribulationem & æternam damnationem.

Longè fecisti notos meos.] Quasi dicat: Ad maiorem cumulum miseriæ meæ hoc etiam additum est, quia tu fecisti, id est fieri permisisisti longè à me si non loco, tamen affectione notos meos, id est illos qui & uiderant miracula à me facta, & intellexerant opera mea. Eruerit longè facti sunt, quia posuerunt me sibi tanquam abominationem. Satis enim ille æstimauit eum abominationem, qui cepit detestari & iurare, quia non nouisset hominem. Traditus sum ab uno illorum, & tamen non egrediebar, id est diuinitatis potentiam non ostendebam. & ideo oculi mei languerunt, id est in mortem datus sum, ut simpliciter sic descriptio mortis. uel oculi, id est etiam perfectiores in corpore meo, per quos ego alijs prospiciebam, languerunt, id est à me defecerunt præ inopia, id est quia solam paupertatis formam, non diuinitatis diuitias exhibebam.

Clamauit ad te Domine.] Quasi dicat: Quanquam tot molestijs circumuentus essem, tamen non ideo defecit à meo proposito: quia ò Domine clamauit, id est irremissibile egi ad te promerendum: & hoc non ad horam, sed tota die, id est toto tempore militiæ meæ. expandi manus meas, id est ostendi bona opera mea, ut alijs exemplum darem, respiciens non ad os hominum, sed ad te.

Nunquid mortuus facies mirabilia.] Quasi dicat: Quia Domine ad te clamauit, quia tota die manus meas expandi: ergo recompenſa mihi, & resuscita me ut per me resuscitatum facias mirabilia, id est reparationem uiuis: quia per me mortuum, id est non resuscitatum non facies mirabilia mortuis. hinc talis per dissolutionem syllogismus uidetur posse fieri: Cum constet quod facturus sis reparationem per mortem meam, aut per me mortuum tantum, id est non resuscitatum facies mirabilia mortuis, aut per me resuscitatum & uiuum uiuis: Sed per me mortuum non facies mirabilia mortuis: ergo per me uiuum uiuis. Assumptio nem ponit in libro sub interrogatione cum dicit: Nunquid per me mortuum tantum facies mirabilia mortuis? Q. d. Impossibile est hoc fieri. Mortuos accipit hic interius & exterius mortuos, qui iam ad sibi con dignas pœnas descendit, & ideo impossibile est eos amplius reparari, quia in inferno nulla est redemptio: uiuos uero accipe illos qui & si mortui sunt interius, uiuunt tamen exterius, & ideo in eis est spes reparationis. Inde autem constat, quòd per eum reparationem debet fieri: quia ipsemet in Euangelio dicit, Ego ad hoc ueni ut testimonium perhibeam ueritati. Nunc ad litteram redeamus. Nunquid per me mortuum facies mirabilia mortuis? Vtique non. aut medici futuri, medici scilicet animarum, medici ueri, hoc est doctores sancti suscitabunt, id est suscitare per reparationem poterunt mortuos illos? Vtique non. Et con-

sistentur tibi amplius salubriter mortui illi? Vtique non. Quia infernus non confitebitur Domino. Nunquid narrabit? Verè medici mortuos non suscitabunt, quia narrare misericordiam tuam eis non poterunt, nec aliquis alius. Quod sic dicit sub interrogatione: Nunquid aliquis iam narrabit mortuis, & positus in sepulchro misericordiam, id est reparationem tuam. Et positus in perditione, id est in æterna damnatione narrabit aliquis ueritatem tuam. hoc est uel uera precepta tua, uel implementationem promissorum tuorum. Nullus utique.

Nunquid cognoscuntur in tenebris mirabilia tua.] Plus dicit quam prius. Quia dicit, quod & si ab aliquo eis narrari posset, ipsi tamen non intelligerent: interrogando sic, Nunquid mirabilia tua, id est reparatione tua poterit cognosci ab his qui sunt in tenebris, id est in tenebrosis locis inferni. & iustitia, id est gratia tua iustificans poterit cognosci in terra obliuionis, id est in terra illa, cuius tu penitus per uisitationem misericordie es oblitus? Quasi dicat: Vtique, & si esset qui hæc illi posset narrare, non esset qui posset cognoscere.

Et ego ad te Domine clamauit.] Quasi dicat: Quandoquidem per me mortuum mirabilia non facis mortuis, ergo ò Domine resuscita me, ut per me uiuum mirabilia facias mortuis. Vel recompenſa mihi uitæ, quia ego clamauit ad te. Et uerè facies, quia oratio mea præueniet te, id est apparebit te præuenisse, & effectum apud te obtinuisse per resurrectionem meam factam in mane.

Ut quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam.] Quasi dicat: Quandoquidem exauditorus es me, ut quid ergo Domine repellis, id est facis à te uideri repullam orationem meam? Et ut quid quasi auertis faciem tuam à me, dum permittis me sic contemni, sic tribulari ab inimicis meis. Quasi dicat: Tu ergo certè scis, & ego scio quare hoc fit.

Pauper sum ego in laboribus à iuuentute mea.] Ideo inquam auertis à me (ut uidetur) faciem tuam, quia ego solus sum idoneus, per quem ira tua transeat, & sic reparatione fiat. Nam ego sum uerè pauper. Nihil proflus mihi ascribendo. Et sum in laboribus pondus præceptorum tuorum portando à iuuentute mea, id est ab illa etiam ætate quæ pronior est ad lapsum. Quod autem sum pauper & laboro, non est ex impotentia mea, quia exaltatus sum per immunitatem peccatorum, & plenitudinè uirtutum. Et tamen sum humiliatus à persecutoribus, & hoc non æternaliter, sed tantum ad horam, quia conturbatus. Quare autem humiliatus, quare conturbatus? Ideo scilicet, ut iræ tuæ uenientes in me transirent, sicut uera transierunt. Et ut transirent terrores tui, à te dispositi: iuxta illud, Non haberes in me potestatem, nisi desuper data tibi fuisset, in quâ terrores conturbauerunt me. Et ideo dico conturbauerunt, quia torrentes illi circumdederunt me, sicut aqua, id est ut me inuoluerent & demergerent tota die, id est passionis toto tempore: circumdederunt me dico similiter, scilicet & Iudæi & milites Romani. Et ad cumulum miseriæ meæ augendum elongasti, id est elongari permisisisti à me, si non loco, tamen affectione, amicum mihi corde, & proximum carne, ut Iacobum. & etiam elongasti omnes notos meos, scilicet quibus innotuerant ligna & opera tua à me non misero, sed tanquam ipsa miseria, id est lepra reputato.

Nunquid mortuis facies mirabilia: aut medici suscitabunt et confitebuntur tibi.] Taliter quoque continuatur & legitur. Q. d. Ego quidem ò Dñe, clamauit ad te, & tota die manus meas expandi: quare ergo seuiunt in me inimici? Ideo scilicet, quia mortui sunt interius, i. ex cæcitate sunt, & opera mea non attendunt. Et ideo nulla erit reparatione, quod sub interrogatione sic dicit: Nunquid mortuis, quos interius scilicet non illuminat gratia tua, ut commoueat eos ueritatis opera à te exhibita, facies per me mirabilia, id est reparationem? Vtique non.

aut

aut medici futuri suscitabunt tales à morte interio-
ri, ut confiteantur tibi? Vtiq; non, quia nec etiam eis
mirabilia tua narrabunt, iuxta illud, Vobis primum
oportebat loqui uerbi Dei: sed quoniam repulistis
illud, & indignos uos esse iudicastis, ecce conuer-
temur ad gentes. Et hoc est quod dicit: Nunquid nar-
rabit aliquis medicorum misericordiam reparatio-
nis tuæ positis in sepulchro, id est perisistentibus &
delectantibus in operibus mortuis: & ueritatem tuam
positis in perditione, id est in æterna damnatione?
Nullus utique. Et merito, quia & si eis narraretur, ab
eis non cognoscereur. Nunquid enim cognoscuntur
mirabilia tua in tenebris, id est inter illos, quorum ra-
tio est obtenebrata, quia à ueritatis lumine priuata?
Et iustitia tua cognoscetur in terra obliuionis, id est
irrecuperabiliter damnatis? Vtiq; non.

Et ego. Quasi dicat: Dico quia non cognoscuntur
mirabilia tua in tenebris, & quod non facies mirabi-
lia mortuis: & ego tamen pro quibusdam ex illis cla-
maui ad te Domine, ut cum dicitur: Pater ignosce il-
lis, quia nesciunt quid faciunt, profuit enim hæc ora-
tio multis, ut Centurioni illi qui dixit in passione: Ve-
re filius Dei erat iste: & illis qui accedentes ad Apo-
stolos dixerunt, Quid faciemus tiri fratres? & multis al-
ijs. Et hoc est quod sequitur, Et mane oratio mea præ-
ueniet te. Quasi dicat: Clamaui inquam pro illis ad
te. Et hoc non frustra, quia oratio mea præueniet te,
id est apparebit quod rogauit obtinuisse apud te, si-
cut præuenientes solent obrinere facto mane, id est
facta in quibusdam illorum illuminatione, uelut in his
quos prædiximus. Et quia crebrescebant flagella,
quia flagellat Deus omnem filium quem recipit, iux-
ta illud: Filii accedens ad seruitutem Dei, sta in timo-
re & tremore, & præpara animam tuam ad tentatio-
nes: ideo subdit, Vt quid Domine repellis, id est facis
uideri quod repellas tot malis crebrescentibus super
eos orationem meorum, quam meam præ nimia af-
fectione dico. Et quare aueris, ut uideris, faciem tuam
à me, id est à meis? Quasi dicat: Vtiq; ideo facis, quia
scis eos esse idoneos, quibus per talia flagella æternam
parces hæreditatem. Namque ego sum pauper in il-
lis, quia nihil ipsi de se præsumunt, nihil sibi attri-
buunt, & sum in laboribus in eis: quia sustinent pon-
dus præceptorum tuorum à iuuentute non sua, sed
mea, id est ab inuocatione, quam non ipsi, sed ego in
eis per gratiam feci. Aliquando autem exaltatus sum
in eis, scilicet quando subtrahitur flagellum, & parci-
tur eis. Quia ut iam prædictum est, si nulla iocunditas
esset, deficeremus. Et iterum humiliatus sum in eis, re-
uertentibus, & increpantibus flagellis: quia si plena
securitas esset, malè exultarem. Et ira tamen hu-
millatus sum, quod conturbatus, id est ad horam tan-
tum humiliatus. Quod ponit ad consolationem nos-
tram, ne deficiamus in tribulatione: quia ad tempus
tantum erit tribulatio, in æternum uero exultatio.
Et ideo (quasi dicat) humiliatus sum in illis, ut ire tuæ
transierint in me, id est in illis meis, sicut reuera tran-
sierunt. Et tamen hoc non per eos, sed per me factum
est. Nam ut transierint iræ tuæ in eis, terrores tui, id
est à te dispositi conturbauerunt me. Quæ sequuntur,
non mutantur.

IN PSALMVM LXXXVIII.
ARGUMENTVM.

PRædicat captiuus in Babylone, nihil quidè
de meritis proprijs, sed de promissionibus
ad Dauid Domini conuenire, ut qui genus om-
ne Iudæorum uel reges illius se custodire pro-
miserat, sponsonis fidem rebus implere digne-
tur, in honore regum populos protegendo.
uel uox Christi ad patrem de Iudæis. Aliter

de tempore illo quo numeratus est populus
historiæ canitur.

INTELLECTVS ETHAN
Ezrahita.

EXPLANATIO.

Ethan interpretatur robustus: & quia psalmus iste laudes
erat & promissiones Domini narraturus, incommutabi-
lis fidelium uerborum firmitas robusti nomine præmonstratur.
ubi & intellectus necessariò prescribitur, utpote quia thronus
Dauid promittitur æternus, qui interim iuxta historiã olim cer-
nitur esse destructus. Ethan autem iste, sicut & Emdã, uel de cantu
ribus Dauid regis est, quos uerba dierum narrant, filius uideli-
cet Chusi, filij Abdi, de cognatione Merari, filij Leui: uel de illis
sapientibus, quibus in libro Regum Salomonis sapientia præfer-
tur. Sapientior inquit, Ethan Ezraita, & Heman. Tanta ergo
scientia hoc carmen est, ut sapientissimi illius nomine mereatur
ascribi, Ethan iste robustus, qui tanta mentis illuminatione com-
pletus est, ut Israelita uerissimè nuncupetur. Primo ingressus
psalmi dicit se misericordias Domini caturum, quoniam multa
promisit fidei populo profutura. Secunda parte diuersis
modis laudes Domini, potentiamq; describit. Tertia partem
in Christum pollicitationes enumerat. Quarta ipse Dominus
ob passionem, quam pertulit, inimicis traditus asseritur. Quinta
fragilitati humane postulat subueniri, quoniam in uanitate
filios hominum plasmauerit. Sexta rogat Dominum suis pro-
missiones implere, quas Dauid seruo suo scisse declaratur, &
memorari qualia serui eius ab impijs opprobria sustinebant.

COMMENTARIVS.

Misericordias Domini in æternum cantabo. Intellectus Ethan Israelita. Psalmus iste
agit de spe promissionis Dei, quam habemus in Domino nostro Iesu Christo: quia qui promisit, ita cetera quoq;
complebit, ut iam multa compleuit.
Dat autem nobis fiduciam ad eum non nostrum me-
ritum, sed eius misericordia. Et hic est intellectus Ethã,
unde psalmus titulum accepit. Ethan dico Israelita,
quia nullus ad hunc intellectum potest attingere, ni-
si talis sit de quo dici possit: Ecce uerò Israelita, in quo
dolus non est. Dicit enim Salomon, quia spiritus san-
ctus disciplinæ effugiet figmentum, nec habitabit in
corpore subdito peccatis. Interpretatur autem Ethan
robustus, & nemo in hoc seculo robustus est, nisi in
spe promissionis Dei. Quantum enim ad meritum
nostrum attinet, infirmi sumus: quantum uero ad mi-
sericordiam eius attinet, robusti sumus. Ideoq; iste in
firmus in se, & robustus in spe diuinæ misericordiæ,
sic incipit: Cantabo, id est frequenter laudabo; & in
me & in alijs misericordias Domini, id est in repara-
tionem factam non meritis nostris, sed per solam mi-
sericordiam Domini. In me quidem laudabo bene o-
perando, in alijs uero laudabo, ostendendo quicquid
sunt, per misericordiam solam esse. Vel cantabo in
me, & cantabiles alijs faciam misericordias Domini,
misericordias dico in æternum mansuras. Misericor-
dias ideo pluraliter ponit, quia quod sunt misericor-
datis, id est per misericordiam reparati, totidem sunt
& misericordiæ. In æternum ideo ponit, ut per hoc
ostendat, quod ira per Adam fuit temporalis: miseri-
cordia uero per Christum concessa, est æternalis.

In generatione & generationem. Cantabo inquam mi-
sericordias, & annuntiabo ueritatem tuam non falli-
tatem meam, in ore i meo, id est corde consono: quia
quod

quod tuum est, annuncio. Quasi dicat: Obsequantur mēbra mea Domino meo, loquar, sed tua loquar: quia ueritatem tuam annuncio in ore meo. Si enim non obsequor, seruus non sum: & si mea loquar, mendax sum. Ideoq; ut & ego loquar & tua loquar, duo quædam sunt: unum meum, alterum tuum. Veritas quidem tua, os meum. Et ideo annuncio ueritatē tuam in ore meo, ueritatem dico pertingentem in generationem & generationem, id est in æternum, sicut & misericordia. Vel secundum aliam literam dicemus, ueritatem existentem in generatione & generatione, id est in omni generatione. Dicit enim beatus Augustinus, quod non possit totiens similis repeti generatio, quoties & decedit & succedit generatio. Et ideo geminatio sit dictum in generatione & generatione, ad illud totum intelligendum. Et accipe misericordiā in toto psalmo in remissione peccatorum, ueritatē uero in completionē promissorum. Licet etiam aliquando ueritas accipiatur pro completionē præceptorum. Quas ergo misericordias cæret, quam ueritatem annunciet audiamus.

Quoniam dixisti. Et ideo securē cantabo misericordias tuas, & ideo annuncio ueritatem tuam: quoniam tu qui nec fallis nec falleris, dixisti, id est promissisti misericordiam & ueritatem, dicens ita in dispositione tua: Misericordiā, id est reparatio futura ædificabitur per gratiā, id est perficietur pertingens in æternum, hoc est, sic ædifico ut non destruam. Et uerē ita erit, quia in illis per misericordiam reparatis factis cælis reparabitur, id est exhibebitur alijs, ut non desperent, sed sperent, ueritas tua, id est completio promissorum tuorum: & ita ut per constantiam eorum euidenter appareat in eis, quia in alio erit sciētia linguarum, in alio gratia sanitarum: in alio discretio spirituum, & cætera spiritualia dona, sicut tu promissisti dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnē, quod uidentes alij non desperabunt de completionē promissorum. Vel aliter: Tu inquam dixisti, quia misericordiā ædificabitur in æternum. Et uerē ita erit, quia ueritas, id est uera præcepta tua præparabuntur, id est dignius quam in alijs præparabuntur in quibusdam cælis. De quibus dictum est: Cæli enarrant gloriam Dei, &c. Et ita ut in eis sint, id est manifestè appareant: quia quod dicit faciet. Per quos? q. d. Misericordiā autem illa in alijs ædificabitur.

Dispositio testamentum. Quasi dicat: Illud quidē dixisti, & hoc etiam dixisti: abiectis meis quoddam testamentum uetus dedi, electis meis dispoſui testamentum meum, id est nouum testamentum, quo scilicet ad æternam gloriam repararentur. Et non solum dispoſui, sed etiam iuravi, id est firmiter promissi Dauid seruo meo. Quid promissi? Hoc scilicet, semen tuum parabo mansurum usq; in æternum. Iuratio Dei non est aliud quam promissionis confirmatio. Et securē potest ille iurare, ne perurium incurrat iurandi consuetudine. Et si superius fecit istum securū ad annunciandum misericordiam & ueritatem, quia dixit, Dixi dispoſui: longè securiorem eum modo reddidit, quia dicit, Iuravi. Tale est ac si dicat: Dixi dispoſui, si non satis est hoc iurati. Licet autem hæc oratio historiali Dauid sit facta, ita tamen hoc factum est, ut non in ipso, sed in semine eius promissio sit implenda. Semen Dauid idem est quod & semen Abraham: semen autem Abraham illud est, de quo dictum est, Et femini tuo qui est Christus. Christum autem accipe nō solum illum qui secundum carnem natus est de Maria uirgine, sed & omnes in eum credentes. Totus enim Christus est caput & corpus: quia non potest aliquis hoc corpus decollare, nec hoc caput esse sine corpore. Semen ergo Dauid est Christus, & corpus eius. Et de hoc semine dictum est, Præparabo semen tuum in æternum.

Et ædificabo. Iuravi inquam Dauid, præparabo semen tuum: & hoc etiam ei iuravi, ædificabo sedem

tuam, id est illos in quibus tu sedes nō per te, sed per semē tuum in generatione & generatione. Duæ sunt generationes: altera qua hic generamur, altera qua re generabimur in resurrectione. Et in utraq; prædicatur Christus: in hac quidem ut credatur, in altera uero ut uideamur. Et in hac sedes ei præparatur, quia si in nobis non sederet, non nos regeret. Si ab ipso non regeremur, à nobis præcipitaremur. Et ideo in hac generatione sedet in nobis regnans: sedebit etiam in nobis in regeneratione, quia in æternum regnabit in sanctis suis.

Confitebuntur cæli. Prædicta dixit Etſan in uoce Domini, hic autem in uoce sua dicit. Et sic continuatur: Quia per misericordiam tuam fierent cæli, & ueritas tua non sua præparabitur in eis: ergo Domine, cæli confitebuntur, id est laudabunt mirabilia tua nō sua. Quæ mirabilia? scilicet quod redempti sunt perditis, quod resurrexerunt mortui. Magna quippe mirabilia sunt, quod quos heri uidimus uoraginem ebrietatis, hodie cernimus ornamentum sobrietatis: & qui prius orant cœnum luxuriæ, nunc sunt decus temperantiæ: & qui prius blasphematores, hodie sunt creatorem adorantes. Et uerē confitebuntur mirabilia tua, etenim (pro quia) confitebuntur ueritatem tuam, id est completionem promissorum tuorum, uel uera præcepta tua: non ita tamen ut spargant margaritas ante porcos, sed præcipuè hoc in Ecclesia sanctorum, ubi uero agendum est facient.

Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino. Ideo merito cæli mirabilia tua non sua confitebuntur, quoniam nullus eorum tibi potest comparari. Nam quia in nubibus æquabitur Domino nubium? Nullus utiq; Apostoli & alij prædicatores sancti, cæli dicuntur propter ueritatis coruscationem: dicuntur & nubes, cum multis alijs modis propter occultata carnis, id est propter occultas cogitationes. Quod enim de nube exeat uidemus, quid uero in nube lateat non uidemus. Similiter quæ homo dicit uel facit, iudicare possumus: quæ autem cogitat, solus ille uidet qui scrutator cordis est & renum. Vnde dicit Apostolus: Nolite ante tempus iudicare, &c. Ipse quoq; Christus nubem habuit, quia diuinitatis maiestatem nube carnis contexit. Sed differt in hac nubem, & illas nubes, hic, n. est de intemerata uirgine, ille uero sunt de corrupta matre. hæc sine peccato, ille per istam munditiā à peccato. & ideo dicit: Quis inter nubes æquabitur Domino nubium? Aut quis filius Dei erit similis Domino filio Dei? Nullus utique. Ille enim unus est per naturam, isti uero multi per gratiam. Ille ex æternitate, isti ex tempore, & multa alia.

Deus qui glorificatur. Verē nullus est ei similis. Nam hic est Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum, id est cuius gloria crescit per consilium, quod sancti habent de se ipso, scilicet ut credant in ipsum: & non amplius quærant quæ sua sunt, sed quæ Dei. Ut qui glorietur, in Domino gloriē. Dicit enim Salomon, quia in latitudine gentis est gloria regis: in diminutione uero populi, contritio principis. Et merito (q. d.) glorificatur in consilio sanctorum: quia ipse solus est magnus, alij omnes parui. Magnus enim est qui omnem locum secundū diuinitatem implet, & est terribilis nō tantum in una gente, sed similiter omnes qui sunt in circuitu cuius. In una enim gente tantum pro nobis nasci, crucifigi, mori, resurgere uelut & ascendere, quæ ab alijs gentibus tanquam terra à mari undique circumdabatur. sola enim gens illa culta erat propter legem, & propter prophetica scripta: aliq̄ omnes erāt mare, id est in amaritudine suæ sterilitatis permanentes, non autem in illa sola gente ueritatem suam innotuit, sed tamen ibi specialiter de uere suæ carnis intonuit apud illas gentes per alias nubes, sicut ipse promissit dicens: A modo uidebitis filium hominis uenientem in nubibus cæli. & sic factum est quod hic dicitur, Exiuit enim in omnē terram sonus sanctorū

Apostolorum comminantium tribulationem & angustiam futuram super omnem animam operantem malum. Et sic factus est terribilis super omnes in circuitu suo. Accipe autem ipsum cum credentibus in eum, de populo illo corpus Iesu: quia hoc respectu dicit propheta, quod sint in circuitu eius gentes.

Domine Deus uirtutum, quis similis tibi. Quasi dicat: Ergo nullus similis tibi. Et uerè nullus, quia tu Domine solus es potens. Magna enim potentia qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt.

Et ueritas tua in circuitu tuo. Quasi dicat: Magna quidem est Domine potentia tua, sed longe maior misericordia, per quam ueritas tua, id est uera præcepta sunt diffusa in circuitu tuo. Si enim in sola illa gète in qua nasci, crucifigi & mori pro nobis uoluit, ueritas eius diffunderetur, impleteretur illud tantum quod Apostolus ait: Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumsionis propter ueritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Non autem impleteretur quod sequitur, scilicet: Gentes autem similiter misericordia honorare Deum, &c. Hæc autem diffusio non potuit fieri sine contradictione magna & persecutione. Tunc enim frendens leo occurret, Samson, ab allophilis uxorem ducenti uel perenti, & factus est in cer manus eius uelut hœdus capturum, hoc est furens utilitas firmiter contradixit, & restitit primo prædicatoribus sanctis: quæ postquam peccata sua recognouit, inrer eorum manus uelut languidus peccator fuit: quia humiliavit se, & pœnituit. Et hoc est quod subdit.

Tu dominaris potestati maris, motum. Quasi dicat: Cui diffunderetur Domine ueritas tua in circuitu tuo, mare gentilitatis turbatum est. Sed quid fecit mare? Martes uelut occidit, semen sanguinis fudit, quo leges Ecclesiæ pullulauit. Sciat ergo mare, turbetur quantum uelit mare, nihil tamen facere poterit, nisi tantum quantum permittitur ei, quod in de apparet, quia tu dominaris potestati maris, id est iam in tuum dominium transierunt illi, qui cum essent mare, ita potentes erant in contradicendo & in persequendo. Mortu quidem est mare, tu autem motum fluctu eius mitigas, tantum non aufers. Manet enim adhuc contradictio & persecutio etiam in falsis fratribus.

Tu humiliasti. Verè tu dominaris potestati maris, quia princeps scilicet mundi eiectus est foras, nam tu humiliatus humiliasti illum superbum. Superbus enim ille superbos possidebat. Sed dato tantæ humilitatis exemplo in Christo didicerit homines superbiam damnare, & humilitatem appetere, & sic superbus ille humiliatus est: quia fortior illo in domum eius intravit, & spolia eius diripuit, & in ornamento Ecclesiæ transtulit. Tu inquam humiliatus humiliasti superbum, & tu uulneratus uulnerasti illum, sicut uulnerato scilicet carne non transfixa, sed corde traiecto quasi spiritu & potètia eius imminuta. Et hoc modo dispersisti inimicos tuos, ut qui prius erant inimici, essent amici, & hoc fecisti in brachio uirtutis tuæ, per illum qui est brachium tuum & uirtus tua. Christus enim Dei uirtus, & Dei sapientia.

Tui sunt cæli. Et quia tu eos de iugo superbi humiliasti eripuisti, ergo Domine cæli, id est complures sunt tui, tuum enim est quod sunt, & quod cõpluunt, & terra compluta prius alienata est tua. Et meritò tua, quia tu fundasti, id est firmasti in ueritate cognitionis tuæ orbem terræ, id est terram illam faciendo eam orbem, id est perfectam. Et hoc non parè, sed in multitudine: quia fundasti plenitudinem eius. & uerè tu fundasti, quia tu creasti in bonis operibus aquilonem, id est illos in quibus ex iniquitate refrixerat charitas, quia membra illius aquilonis erant qui dixit: Ponam sedem meam in aquilonem, & ero similis altissimo. Et creasti etiam in operibus bonis mare, id est illos in quibus erant amaricantes in sterilitate sua. Vel aliter (quasi dicat:) Quandoquidem tu fundasti orbem terræ, & plenitudinem eius: ergo nõ amplius

aquilo est eis timendus. Vel mare est, quod aquilo hostis antiquus. & mare, id est illi in quibus ipse operatur tanquam in uasis suis ad oppugnandum populum Dei, sed non sunt timendi: quia tu creasti aquilonem, & creasti mare. Et quia creatura tua sunt, id eo nihil possunt cõtra te, nisi permisi. Quasi dicat: Plus ualer in eis quod tu fecisti ad damnationem tuam, quæ uoluntas eorũ ad nequitiam suam.

Thabor & Hermon. Fundasti inquam terram, & hoc incipiendo ab Hierusalem. quod notatur ex ipso ordine uerborum, cum dicit: Thabor & Hermon exultabunt non amplius in suo, sed in tuo nomine glorificando. Thabor interpretatur lumen adueniens. Lumen uero adueniens est Iudaicus populus, qui principaliter illuminatus est, & aduenit quasi lumen alijs: quia per illuminatos de populo illo alij de gentibus sunt illuminati. Vnde uero hoc lumen aduenit ab illo scilicet, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quod est lumen quod nec ab alio accenderetur, nec unquam extingueretur. Hermon autem interpretatur anathema eius, per quod gentes intelliguntur, nunc illum, id est diabolum anathematizantes & abominantes, quæ prius erant amantes & colentes. Et meritò (quasi dicat:) isti exultabunt in nomine tuo, quia brachium tuum quod fecit illos alios illuminantes, & istos anathematizantes: ille quem prius erant amantes, est cum potètia, id est, est uerè potens, alij uero omnes impotentes.

Firmetur manus tua. Quasi dicat: Et ut semper exultent in nomine tuo, ideo Dñe manus tua, id est protectio tua firmetur, id est firma & statiora sit in eis, ne deficiant, si proficiant: & ita nunc firmetur manus tua, ut tandem exalteret dextera tua, id est exaltentur illi ad dexteram tuam statuendi. Et uerè ita erit, scilicet exaltabit dextera tua, quæ erit præparatio sedis tuæ, id est quia præparabit tibi iudiciariam sedem in eis iustitia & iudicium, id est actio & discretio. Iudicium enim propriè est discernere inter bona & mala: iustitia uero est bona insistere, mala uero repellere. Vt aliter: Firmetur manus tua in eis, sicut prius. In quibus autè manus tua nunc non firmabitur, in his exaltetur tandem dextera tua, id est potètia tua. Tale est illud: Dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt. Et uerè ita erit, quia præparatio sedis tuæ erit, id est quam tu iudicabis. Et quæ res iudicabitur à te? Iustitia scilicet, & iudicium. Iustitia refer ad bonos, iudicium uero quod pro damnatione ponitur, ad malos. Tunc enim erit iustitia, quando boni gaudebunt, cum uiderint illud quod non uidentes crediderunt. Iudicium uero erit, quando mali cõtremiscunt, cum uiderint illud quod irridentes credere noluerunt.

Misericordia & ueritas. Quasi dicat: Tandem exaltabitur dextera tua, interim autem præcedent faciem tuam, id est illum manifestum aduentum tuum misericordia & ueritas. Misericordia quidem in peccatorum delectatione, ueritas uero in promissorum completionem. uel misericordia in misericorditer promittendo, ueritas uero in fideliter promissa cõplendo. Quod qui attenderet, in illis tandem erit iniustitia: qui uero non attenderet, in illis erit in iudicio. In priori uero lectione sic continuabitur: Iustitia quidem & iudicium præparabunt tibi sedem in eis, hoc autem ex se non habebunt, sed à te: quia misericordia & ueritas præcedent faciem tuam, id est præsentiam tuam in eis, quæ illud operabuntur. Et quando quidem per misericordiam & ueritatem præparatio sedis tuæ fiet & hic & tandem, ergo populus ille uerè est beatus, qui dignè scit iubilationem, id est qui intelligit causam illam unde sic debeat te gratiare, ut non possit uerbis explicare, & ideo inchoet iubilare.

Domine in lumine uultus tui ambulabunt. Ideo beatum populum illum qui dignè scit unde iubilandum, quia certè intelligit totum, quod sunt ex misericordia tua Domine esse, sicut reuera est. Nã ambulabunt in operibus

ribus bonis in lumine uultus tui non sui, id est in illuminatione uoluntatis tuæ, non meritorum suorum. Et exultabunt in tuo nomine glorificando non suo, & quia in tuo tota die, id est aliquid & hic & in futuro exultabunt. Si enim in suo nomine exultaret, citò ab exultatione descenderent. Et exultabunt in tua iustitia, quia prius deprimebantur in sua.

Quia gloria uirtutis eorum.] Vel ideo meriti in tuo nomine exultabunt, quia tu es gloria uirtutis eorum, ipsi ignominia infirmitatis sue. Quod enim uirtus aliqua in eis est de qua possunt gloriari, hoc ex te est non ex se. Et ideo cornu nostrum, id est spiritualis sublimitas nostra exaltabit in beneplacito tuo, non in merito nostro. Et uerè in beneplacito tuo, quia Domini, id est tui est assumptio nostra, hoc est ex sola misericordia tua est, quod assumpsisti propter nos redimendos humanam naturam, uel quod nos assumpsisti de massa peccatorum. Et determinat cuius Domini sit assumptio, scilicet sancti Israel, id est illius qui sanctificat omnem illum qui est uerus Israel. Et qui est rex noster, id est qui regit nos in uirtutibus, ut ad ueram uisionem perueniamus, ubi scilicet facie ad faciem uidebimus.

Tunc locutus es.] Quasi dicat: Et de hac assumptione prædicta tunc locutus es sanctis tuis, id est prophetis in uisione, id est per reuelationem in dictis & factis. Visiones ad prophetas propriè pertinent, unde etiam ipsi prophete olim uidentes dicebantur. Et tunc dico locutus es sanctis tuis, quando scilicet dixisti illud prædictum: Misericordia edificabitur in æternum. Et loquens promissisti, id est dixisti hæc: Ego qui prius posui adiutorium in quodam impotente, qui non persistit, qui exemplum obedientiæ non fuit, ponam nunc ad iutorium meum in quodam uerè potente. Et quia deiecerat illum abiecerat, exaltabo hunc electum de plebe mea. Et meriti exaltabo eum, quia inueni in isto Dauid uerè seruum meum, qui nec cogitatione apostatabit. Iuxta illud: Inueni Dauid filium Iesse, uirum secundum cor meum. Et ideo ungam eum meo oleo sancto, illo scilicet oleo, de quo alibi: Vixit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. hoc est, replebo eum spiri-

Manus enim mea.] Verè ungam eum, quia sic agam eum eo, scilicet manus mea, id est misericordia & protectio mea auxiliabitur ei, quantum ad susceptam humanitatem. & brachium meum, id est uerbum meum personaliter illi unicum, confirmabit eum contra omnem lapsum. Et ideo inimicus diaboli nihil proficiet in eo. Quasi dicat: In Adam quidem inimicus fecit & perfecit in isto quidem faciet quod suum est, id est terat eum, sed nihil proficiet nec in ipso nec in suis. Exercet eum, sed non nocet. proderit ille sciendo, in quo coronabuntur isti uincendo: & filius iniquitatis, id est angelus apostata, quæ genuit iniquitas, non apponet nocere ei. Ponet quidè ut nocet ei, quando eum crucifigi faciet & occidi: sed postquam uiderit eum relurgentem & ascendentem, non amplius apponet nocere ei, imò etiam æternaliter gaudebit, quia prius nocere conatus sit.

Et concidam.] Inimicus inquam in eo nihil proficiet: & ideo sicut Moyses caput uirtutis cõstatilis cõtrahit, & populo bibendum dedit: ita concidam, id est paulatim cõterat inimicos eius. & in corpus eius trãferam: & hoc à facie, id est à præsentia eius. Ipsa enim præsentia & cognitio eius, erit causa huius. Et ita dico concidam, quod cõuertam odientes eum prius in fugam, scilicet ut ab iraro fugiant ad placatum. Vel aliter: Inimicos eius in futuro concidam à facie eius, id est repellà à præsentia eius in æternas tenebras. Quia dictum est: Tollatur impius ne uideat gloriam Dei. Et nunc interim odientes conuertam eos in fugam, scilicet ut ab iraro fugiant ad placatum.

Et ueritas mea & misericordia cum ipso.] Videtur hoc quantum ad ipsum caput non posse dici. Non enim misericordia indiguit, qui nihil quod remitteret habuit:

sed tamen & in ipso misericordiam uocare possumus, ipsam humanitatis assumptionem, & ueritatem implementationem illius promissionis: quia dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Et quia non dedit ei spiritum ad mensuram, uel si cui hoc non placeat, dicat dictum esse quantum ad membra, in quibus reuera sunt & ueritas in implementatione promissionum, & misericordia in remissione delictorum. Proponuntur autem à tota diuina scriptura hæc duo præcipue, scilicet misericordia & ueritas, ut & nos ea faciamus: misericordiam quidè miserendo miserorum, ueritatem uero quod iustum est iudicando, ut nec præcludat in nobis uel ueritate misericordiam, uel ueritas misericordiam: quia multi pietate peruersa sæpè iustæ causæ diuitis præferunt iniustam causam pauperis. Veritas inquam, & misericordia mea erit cum ipso, & in nomine meo, id est per hoc quia ipse & sui sunt in nomine meo glorificando, non in suo exaltabitur cornu eius, id est spiritualis sublimitas sua & suorum. Ipsa enim mea glorificatio, eorum erit exaltatio. Et ponam manum eius, id est potentiam eius in mari, id est in gentibus in sterilitate sua amaricatis, & dexteram eius ponam etiam in fluminibus, id est in his qui per cupiditatem magis & magis in fluunt in amaritates fluctus huius seculi, sicut flumina in mare. hoc est desperatissimos etiam ei subiciamus.

Ipse inuocabit me.] Ideo quæ dixi faciam ei, quia ipse solus digne inuocabit me, dicens: Tu pater Deus meus secundum diuinitatem, & Deus meus secundum humanitatem, & susceptor salutis meæ: quia suscepisti me quantum ad assumptam humanitatem, quantum ad saluandum.

Et ego primogenitum.] Ipse quidem digne inuocabit me, & ego uicem ei reddam: quia ponam illum primogenitum, hoc est uel præ omnibus honoratum, sicut primogeniti in domo præ omnibus honorabuntur. Vel primogenitum, id est inter mortuos liberum. Et ponam excelsum illum non solum præ tyrannis, sed etiam præ regibus terræ, id est ultra illos omnes qui regunt illicitos motus in se. Et seruabo illi in suis, misericordiam meam in æternum, quia semper eis misericors ero. Et hoc ideo, quia testamentum meum, id est testamentum nouum est fidele, non infidele. id est firmum & certum est ipsi & suis. Ipsi quidè ideo, quia & in ipso meditationem est hoc testamentum, & ipse mediator est testamenti & signator & testis, & fidei iussor testamenti, & hæreditas testamenti, & coheres testamenti.

Et ponam in seculum seculi semen.] Quia testamentum meum fidele erit ipsi, ideo ponam semen eius spirituale, scilicet non carnale, duraturum in seculum seculi, id est in æternum: & thronum eius, id est illos in quibus esse ipse sedebit, tãquã in iudicialia potestate sua, anima enim iusti sedes est Dei. Illos inquam ponam, sicut dies cœli, id est ita erunt illuminati, ut sicut dies cœli, quos nulla nox interpolat, sunt sine tenebris: ita caueant sibi ab omnibus uerè dicendis peccatis. Nullus enim ita perfectus est, quin interdum in aliquibus labatur uenialibus. hos dies cœli nouum habemus, sed in futuro cum immortalitate & impassibilitate coronabimur, ipsos habebimus. Quia non plures dies, sed una tantum dies erunt sine fine, quia sine nocte: sed propter tantum longum spacium uocat illam unam diem pluraliter dies.

Si autem dereliquerint.] Quasi diceretur ei: Promittis quidè semen eius in æternum mansurum, quid autem si filij eius peccabunt? Ostendit quod propter hoc etiam promissio eius non tollatur, dicens ita: Si filij eius dereliquerint legem meam. Et ideo dereliquerint, quia non ambulauerunt in iudicijs meis, id est non fecerunt quod lex mea iudicat esse faciendum, sed potius e contra: quia profanabunt, id est polluent iusticias meas, loco earum inducendo iniusticias. Et si non custodierint, imò neglexerint mea mandata: si inquam hoc & hoc fecerint, non ideo contemnã eos, non ideo in perditione relinquam eos, sed ut medicus uisitabo iniquitates eorum in uirga, id est in paterno flagello, ut corrigam, non ut destruiam. Et determinat quod

per uirgam, quid per iniquitates accipiat dicens: Et uisitabo peccata eorum in uerberibus. Ecce misericordia Dei non tantum uocantis, sed etiam flagellantis. Melius, n. est corripiri & erudiri in flagello patris, quā perire in blandimento prædonis.

Misericordia autem.] Uisitabo quidem eos in uirga, hoc autem faciens non dispergam ab eo Dauid. i. ab eo femine, imò cōseruabo in eo misericordiam meā. Der ergo disciplinam, ut non auferat ab eo misericordiam. Cedat contumacem, ut reddat hæreditatē. hic inquam non dispergam ab eo misericordiam, neq; tandem nocebo ei in ueritate mea. i. in iudicio meo, quando ueritas mea manifestabitur. Ad hoc enim non dispergitur misericordia liberantis.

Nec profanabo testamentum meum.] Q. d. Non dispergam (inquam) misericordiam meā ab eo, & hoc modo non profanabo testamentum meū. i. pactum meū cum ipso factum. Testamentum uero dicere possumus uel illud: Conuertimini ad me, & ego cōuertar ad uos, dicit Dominus, quod alibi dicitur. Vel quod hic dictum est scilicet. Si peccauerint filij eius, nō eos perire sinam, sed uisitabo eos in uirga: non profanabo inquam testamentum, & quæ procedunt de labijs meis, scilicet quod semen eius manebit in æternum, non facia irrita. i. uana, sed firma & stabilia: quia & si filij eius incorrigibiliter peccauerint, & non correcti per paternum flagellum peribunt, non tamē propter palcas grana: nec propter quosdam etiam malos boni pisces eijcientur, quia prospexi iam alios filios, in quibus quæ procedūt de labijs meis complebuntur.

Semel iurauit in sancto.] Verè procedentia de labijs meis nō faciam irrita, quia iurauit, id est firmiter promisi Dauid in sancto meo, id est in sanctitate meā, q. semen eius manebit in æternum. Et semel iurauit ei, nec expectes ut secundo iuret, si primo decipiet. Si ergo (q. d.) Dauid mentiar, nulli amplius uerū dicā.

Et thronus eius.] Verè semen eius in æternum manebit, quia & secundum interiorem & exteriorem reparabit ad æternitatem. Quod sic dicitur equi polleret: Thronus eius, id est illi qui sunt sedes eius, tandem positi in conspectu meo. i. reparati ad æternitatem, erunt in anima sicut sol. i. ita in deficientes, sicut solis lux est in deficientes, & in corpore erunt sicut luna. Et quia lolet sacra scriptura per lunā moralitatis defectū significare, ideo addit Perfecta in æternum. Q. d. Si qua luna esset, quæ perfecta esset in æternum, respectu illius hoc dictum putes: quia erunt sicut luna. Ecce promittitur nobis utilis reparatio in utroq; scilicet & in anima & in corpore. De hac autem reparatione a multis dubitabatur, nō quantum ad animā, de cuius æternitate philosophi multa dixerant, sed quantum ad corpus. In quo etiā omnes Iudæi præter solos phariseos errabāt. Unde cū Paulus, quia resurrectionē prædicabat, ab alijs Iudæis uerberaret, clamauit: Ego phariseus de resurrectione iudicor, ut ab ipsis phariseis liberaretur. Et quia multiplex dubitatio de prædicta reparatione futura erat, ideo propheta ad comprobandum quod dixit, ueritatis testimoniū subiugit. Q. d. Dixi reparationem futurā animæ & corporis, & huius rei est fidelis in cælo testis, ille scilicet qui de morte resurrexit, ascendit & sedet ad dexterā maiestatis. Et qui resurgens cicatrices etiā retinuit in sua carne, ut uulnus dubitationis sanaret in nostro corde.

Tu uero repulisti.] Dicit beatus Augustinus, q. quæ de euerfione promissionū hic dici uidentur, de historiali Dauid accipienda sunt, cui quantum ad literam, uidebatur ab ignaris hominibus ita promissio facta, ut in carnali semini eius esset implenda. Et talem accessum ad literam in uoce prophete facit, Hoc seruo tuo Dauid Domine promissisti. Econtrario uero fecisti. Vbi ergo promissiones tuæ, de quibus paulo ante gaudebamus, de quibus alacriter plaudēbamur, de quibus tanquam securi aggratulabamur, quasi alius promiserit, alius euerfisti? Tu ipse uerè promissisti, etiā

propter humanā dubitationē iurasti, hoc uero fecisti: ubi ergo promissum tuum? Exhibe q. iurasti, redde q. promissisti. Sublatū est in isto Dauid, ne expectetur in isto Dauid, q. ipse per spiritū uidit quādo dixit: Tu uero repulisti, &c. Post hoc autē ad explanationē sententię dicit: Verè promissio facta est, ut esset certa. Et positus erat Dauid cui promitteretur hæc omnia in semine eius, quod est Christus implenda. Sed quia homines ignari putabant ea propter promissum in Dauid impleri, ideo destruxit ea Deus in Dauid, quæ tamen necesse erat impleri: ut cum uiderentur in illo non impleri, quæreretur alius, in quo completa cognosceretur. Sicut de duob. illis fratrib. Esau & Jacob prophetatum fuit, quia maior seruiet minori: sed quia in illis hoc completum nō fuit, expectandi erāt populi duo, per illos duos significari, in quibus cōpleretur, quod non mendax Deus polliceri dignabatur. Ita & Dauid promissum est, quod semē eius in æternum maneret. Et natus est ei filius tantæ prudentia, tantę potentie, in quo promissa Dei completa putaretur; sed cecidit Salomon, & dedit locum sperando Christo. Ut quia Deus falli non posset, & in illo non poneret promissum suum, quem sciebat casurum, post casum quæreremus aliū, ad quem pertineret promissum. In hac uero sententia litera sic exponitur: Tu Deus qui promissisti Dauid, quod semen eius in æternum maneret, & cætera prædicta. Econtrario fecisti, quia repulisti eū de regno p. persecutionē filij eius Absalonis, Christū tuum. i. illum unctum: & repellendo despexisti, id est despectabilem eum fecisti. Et ideo dico repulisti & despexisti, quia tu distulisti eum ab integritate regni per illā persecutionē. Dicitur. n. q. ante mortē Absalonis rex similiter Israel, & similiter in Adā fuerit unctus.

Auerfisti.] Hæc sequentia dicuntur de ipso Dauid, quantum ad corpus eius. Sicut enim multitudo credentium corpus Christi accipitur: ita carnalis ille populus quasi corpus Dauid intelligitur. Et est dicere: Repulisti eum in se, & etiam euerfisti testamentum. i. pactum factum cum illo seruo tuo in suis. Vbi enim (quasi dicat) regnum, ubi sacerdotium, ubi sacrificiū, ubi legale institutum? Vtiq; perierunt. Et sanctuarium eius, id est locum illum ubi sancta custodiebantur. i. templum, quod solum erat in terra, profanasti, id est profanum & pollutū fieri permisisti. Destruixisti omnes sepes eius, id est prophetas & reges qui erant ad circumdationem & defensionem illi in suis. Et posuisti firmamentum formidinem. i. tanta fuit tribulatio illorum defensorum, ut qui uis formidaret firmare. i. defendere eum. Et ideo diripuerunt eum in suis omnes trāsentes uiam, hoc uel tēporaliter regnantes, uel ueritatem non cognoscentes, ut iam alibi dictum est. Et factus est opprobrium uicinis suis. i. omnib. gentibus in circuitu suo. Et ideo factus est opprobrium, quia tu exaltasti dexteram, id est potentiam deprimētium eum in tantum, quod lætificasti omnes inimicos eius per uictoriam de ipso datam. Et ut exaltaret dexteram deprimētium, auerfisti adiutorium gladij eius, id est te ipsum ei subtraxisti, quo adiuuante prius duo fugabant decem milia. Et qui prius egrediebatur cum eo ad bellum, quia tā manifestis signis cum ipso agebas, ut præfens esse intelligeretur, modo non es auxiliarius ei in bello. Destruixisti eum ab emūdatione & exteriori, quia fecisti eum omnibus immūdum uideri, & de mundatione interiori, de qua dictū est: Fide mundans corda, & sedem eius, id est ciuitatē illam, in qua prius quiescebat, & multum delectabatur, collisisti ita ut redigeretur in terram. i. penitus destrueretur. Et meritū uictoris atq; destructus, meritū terrā illam perdidit, pro qua Dominum suū occidit.

Memorasti dies temporis.] Quia cum ipsi promitterent sibi diuinum & æternum statum in legalibus institutis, tu citò eis finem imposuisti: & perdidisti eum cōfusione, id est dedisti ei omnimodā confusione, intrus scilicet mentis cæcitatē, foris carnis tribulationem.

Vsq; quo Domine.] Hæc omnia prædicta euenerunt in David, in quo stulti homines & ignari putabant Deum suum præcepta cõpleturum, ut promissa Dei firmius in Christo & in regno eius cõpleantur, & ideo subdit: Vsq; quo Domine auertis te à populo illo permit tendo illum esse auersum? Fortè non in finem, quia & si cæcitas ex parte contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret, inde reliquæ saluabuntur. Interim autem (ac si dicat) exardefcit ira tua sicut ignis, id est ita ut quosdam purget, illos scilicet qui cõuertuntur: quosdam incineret, qui non conuertentur, sicut materialis ignis quædam incinerat, quædam purgat.

Memorare quæ mea substantia.] Quasi dicat: Noli Domine prorsus aueri à populo illo, sed memorare quæ sit mea substantia, id est quis sit ille per quæ ego & alij qui in te credunt, subsistunt, ut parcas illi populo. Non enim ex toto radix interijt, sed ueniet semen cui promissum est: quia de populo illo uirgo Maria, de Maria Christus, qui substantia est omnibus credentibus. Huius ergo substantiæ memorare, quia nisi memoreris, tunc uanè cõstituisi, ut uidebatur, filios hominum. Nunquid autem tu uanè constituisi eos? Vtiq; non, sed ipsi per se in uanitate abierunt, à qua necesse est ut reuocentur. Quem ergo mundatorem, quem reuocatorem habebunt, nisi tu reseruaueris eis aliquem, per quem reuocentur? Quis autem est ille? Homo ille, scilicet qui mortuus uiuet, & amplius nõ uidebit mortem. Christus enim resurgens à mortuis, iam non moritur. mors illi usq; non dominabitur. Et quia etiam cuique sancto uiro hoc conuenire posset, quia mortuus uiuet in resurrectione, & deinde nõ uidebit mortem: ideo addit, Et quia ipse eruet propria potentia sua animam de manu inferi, id est de potestate mortis: hoc enim nulli alij conuenit, nisi soli Domino Iesu Christo. & hæc est fides nostra catholica. Quia autem huic fidei diu repugnatum est, & contradicium sanctis prædicatoribus multis molestiæ & tribulationibus, propheta orans pro contradicentiũ concorporatione, & pro persecutionis cessatione dicit: Domine ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, id est ab antiquo promissæ sicut iurasti, id est quas iurasti David in ueritate tua? Quasi dicat: iam Christum mundatorem agnouimus, iam tenemus in quo compleremur promissa: quia ipse est ille qui uiuet, & non uidebit mortem, & qui ipse eruet animam suam de manu inferi: & tamen adhuc tribulamur, & persecutiones patimur, quia propter te mortificamur tota die.

Memor esto Domine.] Quasi dicat: iam Christo ueniente, & in cœlis confedente, opprobrium tamen adhuc in ipso patimur: quia obijcitur nobis quod mortuum adoramus, quod in crucifixum latronem credimus, & similia: & ideo Domine memor esto opprobrij seruorum tuorum, opprobrij scilicet multarum gentium. Gentium quidè ut inferentium, seruorum uero ut tolerantium. Quod opprobrium ego contínui in sinu meo, & iam occultum præuidi futurum in his qui de sinu meo nascituri sunt. Vel quod contínui (pro contenturus) id est passurus sum in illis qui non exibunt de sinu meo, ut sine immunda manus educta de sinu: sed erunt munda manus in sinum reducta, id est in eadem fide mecum permanent. Vel quod contínui (pro continebo) in posteris meis per fidem in sinu meo, id est apud me, quia non ausus ero repellere opprobrium illud contradicendo, sed tacendo ipsum apud me occultabo. Quandiu enim Ecclesia in persecutione & tribulatione mansit, & crimen fuit esse Christianum, sicut & nunc est esse paganum: tandiu fidelibus liberè mali insultabant & exprobra bant, quia quod contradicerent nõ inueniebant. Gratiã autem Deo, quod iam nullus Ecclesiæ insultat, aut si aliquis insultat, non publicè insultat: & mala quæ loquitur, magis timet audiri, quam uelit credi.

Memor esto dupliciter accipitur, scilicet ut uel ita sit memor, ut ipsi exprobrantes conuersi idem opprobrium patiantur ab alijs, quod modo inferunt seruis Dei. Vel ita sit memor, ut propter hoc temporale opprobrium dentur in opprobrium æternarũ pœnarũ.

Quod exprobrauerunt.] Ostendit quo modo dixerint illud opprobrium esse multarum gentium, scilicet exprobrantium non exprobratarum. Quia inimici tui de gentibus Domine, hoc opprobrium exprobrayerunt, ipsi dico exprobrantes commutationem seruis tuis, commutationem Christi tui. Quod, id est quam rem maximè exprobrauerunt. Mortem Christi honesto nomine uocat cõmutationem: & meritò, quia ibi uerè fuit commutatio, id est in melius mutatio de mortalitate ad æternitatem, & de corruptione ad incorruptionem, de ignominia ad gloriam, de morte ad uitam. Pro qua commutatione inquam spes tanta data est nobis, benedictus sit in æternum Dominus, qui scilicet sanguine suo gratis nos fecit saluos: errantes quæsiuit, inuenit, redemit: à dominatu & potestate diaboli nos liberauit, & de regno tenebrarum in regnum lucis nos transtulit. Fiat ei benedictio in illis, fiat & in istis. Possunt ab eo loco ubi digressionem ad historiam David fecimus, ferè quæcunq; sequuntur aliter legi, ut sic in superioribus in uero tantum David perstiterimus, iuxta quod prior proluxa continuatio sic abbreviabitur: Hæc quidè Domine promissisti, aliter uero fecisti: quia tu repulisti, id est repulsum à re uideri permisisti, cum flagellaretur & crucifigeretur, Christum tuum. Et despexisti, id est despectibile eum uideri fecisti, cum conspueretur, cum spinis coronaretur. Et distulisti, id est dilatum eum esse, quantum ad corpus, diu permisisti. Quasi enim sterilis & uidua sponsa Christi Ecclesia de gentibus in morte eius remansit, ad quam postea fratres eius, Apostoli scilicet accedentes suscitauerunt semen fratri mortuo: & sic tandem Christus qui prius, quantum ad mēbra dilatus, est perfectus.

Auertisti testamentum.] Distulisti inquam Christum, & hoc modo uisus es euertisse testamentum serui tui, id est promissionem quam feceras illi seruo tuo, scilicet quod semen eius in gremium maneret. Profanasti, id est polluros uideri permisisti illos qui erant sacriũ eius, id est secundum habitaculum eius in terra, sicut sanctos Apostolos & alios superiores, qui peripsum omnium facti sunt, & spectaculum angelis & hominibus. Destruixisti etiam, id est destrui permisisti omnes sepes eius. Per sepes minores accipe, tales tamen qui protectioni alijs minoribus essent. Et tanta fuit tribulatio, quod posuisti firmamentum eius formidinem, ut prius. Diripuerunt, id est dilacerauerunt eum exterius omnes transeuntes uiam, ut prius. Et factus est opprobriũ uicinis suis, id est persecutoribus, quia tu exalasti dexteram deprimentium eum, permitte do eum superari exterius in suis, in tantum quod lætificasti omnes inimicos eius. Auertisti adiutorium prædicationis eius, scilicet ut unde debuit habere adiutorium, potius esset ei nocumentum. Et non est auxiliatus ei in bello, id est in præconando. Destruixisti eum à mundatione exteriori, ut omnibus immundus in suis uideretur. & sedes eius, id est quosdam in quibus ipse sedebat, per fidem collisisti, id est frangi & deuocari permisisti, ita quod humiliarentur in terram, id est in terrena penitus relaberentur. Minorasti etiam dies temporis eius in quibusdam, nõ quod uerè dies minorarentur: quia dictum est, Constituisi terminos eius, quos præterire non poterunt: sed quia cum per tribulationes auferebantur, uidebantur subditis eorum, quibus necessarij erant ad instructionem: uel etiã ad necessitatem, quod ante tempus tollerentur. Et sic perfudisti eum confusione interioris quidem dolore fraternæ deuotionis, exterius uero labore tribulationis.

Vsquequo Domine.] Distulisti in quā Christum tuū. *Vsquequo* autem Domine auertis te ab eo differendo eum, quod non facis aliarum ouium concorporatione? Auertis in finem? Fortē non in finem. Et hęc ira tua, quod destruis eum & perfundis confusione, exardescet sicut ignis incinerans, an sicut ignis purgās? Vtiq; sicut purgans. Attende autē, quōd usq; quo tā in hoc loco, quā in omnibus alijs locis similib; est uerbū non indignantis impatientię, sed orantis iustitię.

Memorare quę mea substantia.] Ne auertaris Domine, sed memorare quam sit mea substantia, id est quā condignum sit illi, per quem ego subsisto. Non enim decet, tantum caput paruum corpus habere. Memorare dico, quia si non memoreris, uanē constituisti omnes filios hominum, ut prius. Vt autem uanē non constituas filios hominum, memorare quis sit homo, id est quid sit condignū illi homini, qui mortuus uiuet, & non uidebit mortem, ut supradictum est. Vbi, id est in quo homine sunt cōplendę misericordię tuę Domine, sicut iurasti Dauid in ueritate tua. Quę sequuntur non mutantur.

IN PSALMVM LXXXIX.
ARGUMENTVM.

Solutio captiuitatis à Domino postulat, ubi tā efficax supplicatio funditur, ut Moyse esse uideatur. uox Apostolorum ad patrem.

ORATIO MOYSI HOMINIS DEI.

EXPLANATIO.

Non est dubitandum talia nomina titulis adhiberi, quę textum psalmodiarum interpretatione sua dilucidant. Vnde merito ut ostendam, huius supplicationis efficaciam Moyse nomen adponitur, qui frequenter orando Dominum placauit iratum, qui etiam minister testamenti ueteris & noui propheta extitit. Et quia utraq; psalmus iste coniunxit, eius nomine titulatur. Quod & ipsum duplici sacramento presulget. Moyse quippe interpretatur adsumptus, eo quod de aquis à filia Pharaonis fuerit elatus, quod propter mare rubrum: israelitas propter baptisina, significat Christianos. Aliter quia psalmista aeternum ante secula Deum mundi factorem & gubernatorem, humaniq; genus propter peccata mortis obnoxium erat, dicitur: quę utiq; omnia Moyse narrate didicerat: non immerito quę ab ipso cognoueratz ipsius nomini consecrauit. Moyse in prima sectione inchoat à laude iudicis, beneficia eius breuiter, potestatemq; commemorans. Deinde infirmitati nostrę, quā & ipse multis modis ostendit, postulat subueniri. Tertio rogat aduentum Saluatoris ocyus apparere, quem sciebat humano genere profuturū prestare.

COMMENTARIVS.

Domine refugium.] Psalmus iste intitulatur, Oratio Moyse hominis Dei: non quod à Moyse sit conscriptus, sed alicuius significatiōis gratia tanti meriti serui Dei nomen appositum est, quo dirigatur legentis uel audientis intentio. Per hunc hominem suum dedit Dominus legem populo suo, per hunc hominem populum suum de Aegypto liberauit, & per desertum traduxit, & sic factus est minister ueteris testamēti, & propheta noui. Secundū hęc ergo disputationem, quę per Moysen facta est, psalmus iste inspiciendus est, qui de eius oratione titulum accepit. Et quia continetur in hoc psalmo uita uetus Bedę tom. 8.

& noua uita moralis, uita uitalis anni qui pro nihilo habendi sunt, anni pleni misericordię, ueręq; lætitię, peccatum & pœna primi, regnum & gratia secundis: ideo adhibitum est nomē hominis Dei, quia per illud uetus testamentum, q; ipse ministravit, cuius præmia erant terrenę promissiones sub uelamine & sub tegu mentis & figuris quibusdam summa & æterna bona nouę uitę promittebantur. & ideo cum ad Christum ueniret, uelamē quod habebat Moyses in facie, auertur: quia necesse est ut recedente umbra ueritas appareat. Oratio autem Moyse ideo intitulatur, quia illi homini ualde familiare fuit orare, & oratione sua populo illi placatū Deum facere: & per hoc nos admonet, ut & nos assiduis deprecationib; & orationibus Deū nobis placatum faciamus, & hoc non timore pœnæ, sed amore iustitię. Quod per hoc notatur, quia non dixit serui Dei, sed hominis Dei. Et potest esse uox uel prophetę uel ipsius Moyse exhortantis nos, ut eorū quę retro sunt obliuiscamur, & in ea quę ante sunt extendamur, & ita dicit: Domine cum tu 'sis factor omnium, factus es pro nobis. Verbum enim caro factum est, & habitauit in nobis, & factus es nobis refugium, id est turris fortitudinis, ut iam supradictū est. Et hoc à generatione priori in generationem istam. hoc ideo adponit, quia nō defuerunt etiā in illa generatione habentes fidem, quę postea reuelata est.

Prius quam montes.] Quid dico quia factus es, sed tamen ante omnem facturam es: quia priusquam fierent mōtes, aut formaretur terra, id est es ante omnē rationabilem creaturā: & si ante rationabilem, cōstat multo magis ante irrationabilem. Per montes designatur celsitudo super cœlestis rationabilis creaturę, per orbem uero terrę inferior rationabilis creatura. Et est dicere: Tu es priusquam montes, id est superne rationabiles creaturę fierent, & priusquam formaretur, id est in quidam dignum prouheretur terra: & ita dico formaretur, ut esset orbis, id est perfecta. hoc est antequam fieret ex terra homo deus terrę, ut esset in terra qui te agnosceret & te laudaret. Et uerē tu es ante ista, quia es à seculo & usq; in seculū, id est ab æterno usq; in æternum, quia ab ante mundū & post mundum. Seculum quoq; propter gręcum uerbum ambiguum quidam interpretum, ut beatus Augustinus dicit, pro æterno posuerunt. Tu es dicit ad notandam incommutabilitatem diuinę essentię, non conuenit, neq; fuit neq; erit, sed solum est. & reddit causam quare dicit es, ideo scilicet quia Deus.

Ne auertis hominem in humilitatem.] Sanctus uir iste timens ne inter tribulationes, tentationes & molestias corporales huius seculi, quas experimento cognouerat, miser homo deficeret ab illo suo refugio, sic orat & dicit: Domine refugium nostrum ne auertas, id est ne auerti sinas à summis & æternis bonis hominem in humilitatem, id est ut hęc infirma & ima & carnalia appetat & concupiscat. & id eo dico ne auertas, quia tu hoc dixisti, id est præcepisti dicens: Cōuer timini filij hominum ad me. Quasi dicat: Da Domine quod iussisti, petentis precem exaudiendo, uolentis fidem adiunādo: quia sine tuo auxilio per arbitrij uoluntatē huius uitę tentationes nō possumus superare.

Quoniam mille anni.] Meritō ab his labentib; & transitorijs debemus auerti, & ad æterna & stabilia, sicut tu Domine insisti, conuerti: quia hęc præsentia quantumcunq; sint prolixa, nec unius momenti sunt ad illa collata. hoc equipollentē ponit cum dicit, Quoniam mille anni, id est prolixitas nostrę uitę quantacunq; sit, est reputanda ad eam quę erit nobis in tribus ante tuos oculos, tanquam dies nō præsens uel futura, sed tanquam dies hesterni, quę præterij, id est quę non est. Quęcunq; enim sine temporis clauduntur, inter illa quę non sunt, reputanda sunt.

Et tanquam custodia in nocte.] Custodia in nocte longe breuior est die, quia quatuor sunt custodia noctis, quantum quęq; constat tribus horis tantum. Nec sine causa

hoc apponit. Custodia, n. noctis in ignorantia est & timore. Sic & uita nostra & in ignorantia ueritatis est, & in timore, scilicet, ut qui stat, uideat ne cadat. Sequitur.

Que pro nihilo habetur. Exponit ærumnam nostræ mortalitatis, pariter ostendendo conditione felicitatis ueteris testamenti, quæ temporalis est, ut tanto ardeciori studio ab his in finis auertamur, & ad illa summa cõuertamur. Q. d. Ideo Dñe precor ne auertas hominem in humilitatem, quia anni eorum, id est auersorum erunt qui pro nihilo habentur, id est erunt cõparabiles rebus illis, quæ prorsus nihili penduntur, id est reputabuntur anni eorum tanquam non sint. sicut & uerum est: quia & cum adhuc non uenerunt, non dum sunt: & postquam erit uenerunt, non sunt, quia non ad hoc ueniunt ut sint, sed ut non sint.

Mane sicut herba, mane. Exposita nostræ mortalitatis ærumna, quia artedit contigisse nobis hoc exitu ira Dei, aggratulatur diuinæ sententiæ. Q. d. Ita fiat Domine, quoniam promeruius. Trãseat mane nostrum, id est puertitia nostra sicut herba, quæ hodie est, & cras in clibanum mittitur. Mane etiã nostrum floreat, id est flos iuuentutis in nobis fiat, & statim transeat. Decidat in uespere, id est in illam ætatem, ubi iã incipiat declinare. Induret deinde in grauem senectutem, & tandem arefcatur in decrepant ætatem. Vel decidat in uespere, id est in mortem, induret in cadauere, arefcatur in puluere. Post hominem enim cadauer, post cadauer uermis, post uermem cinis. Et merito hoc dico, quia nos commeruius. Nam in ira tua Domine, quã promeruit parens primus defecimus, & non solum defecimus, sed etiam turbati sumus. Defecimus quidem ex infirmitate, turbati uero sumus mortis timore. Infirmi enim sumus, & tamen infirmitatem nostrã finire trepidamus. Iram & furorẽ pro eodem accipit.

Posuisti iniquitates nostras. Quia tã grauitẽ nos multasti, apparet quia posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, id est nõ neglexisti, sed perfecte aduertisti malum quod fecimus, & quod dixi iniquitates, uocat seculum dicens: Posuisti seculum nostrum, id est malum nostrum opus, quod nos fecimus in Adam in illuminatione uultus tui, id est uultu obratis tuæ, id est non occultum habuit, sed clarẽ peccatũ nostrũ, quod nos fecimus in Adã uultu obratis tua prospexit.

Quoniam omnes dies nostri. Verẽ posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, quia defecerunt omnes dies nostri, quos nos fecimus nostros. uel quia nos uana & transitoria intendentes, defecimus. uel quia ipsi dies ad paucitatem redacti sunt. Vnde alibi: Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Et in ira tua defecimus, sicut prius.

Anni nostri. Verẽ defecimus in ira, quia anni nostri meditantur: non quod anni meditentur, sed nos in ipsis annis meditamur. uel ita nos defecimus, & tamen nos miser defectum hunc nõ attendimus: quia meditamur sicut aranea, id est in corruptibilibus laboramus, & uana & inutilia contexamur uelut aranea. Et dies annorum nostrorum, id est nos in singulis etiã diebus nostris meditamur sicut aranea.

In ipsis uero dies nostri septuaginta anni. Videtur exponere breuitatem huius uitæ & humanæ miseriam: quia qui hoc tempore septuagenarij sunt, longæui dicuntur. Si autem in potentatibus agantur, id est si ad uires aspiciamus, erunt octoginta anni, quousq; ad octoginta annos permanet homo in robore suo. Amplius autem, id est quicquid ultra octoginta annos est, humanæ uitæ nihil est nisi labor & dolor, id est senectus curua & tremula, semper tendens ad interitum. Nec est contrarium istud sententiæ, quod in Macrobio in generatiõe hominis dicitur, quod homo in uiribus crescat usque ad sexaginta annos. In sexagesimo uero anno incipiunt ei minui uires, & sic semper decrefcit in uiribus usque ad sexaginta annos ad finem uitæ. non est inquam contrarium, quanquam uideatur contrarium. Hic enim dicere uidetur, quod in octo-

gesimo anno robustior fit homo, & maximas uires habeat. Ille uero dicit aperte, quod in sexagesimo anno maximas uires habeat homo, & quod deinde minuantur & decrefcant: sed non tamen decrefcunt ei uires in illis uiginti annis, ut possint uideri diminutę, & ita propheta & auror ille diligenter consideranti non uidentur dissentire. hoc ad literam. Sed quia uidimus multos infra septuaginta annos miserima senectute confectos & constitutos, ultra octoginta annos multos in uirili robore, melius est ut ad sensum allegoricum, ubi nunquã fallimur, referatur. Septuaginta & octoginta anni sicut ferantur, sunt centum quinquaginta. Sciendum autem, quia tres sunt unitates. Prima unitas est ipsa unitas: decem, est secunda unitas: centum uero, tertia unitas. Cum ergo in centum quinquaginta, quindecies decem sunt, erunt ibi quindecim unitates secundæ. Quod autem ualet in mysterio centum quinquaginta, idem ualet quindecim in hoc loco: quoniam quindecim constat ex septem & octo, & septem idem ualet in hoc loco in mysterio quod septuaginta & septem quod octoginta. Consideremus ergo qualiter septẽ & octo se habeant ad uetus testamentum & ad nouum. Septem enim pertinet ad uetus testamentum, uel propter obseruatiam sabbathi, quam septima die feri præcipiebat. uel quia promittebat hoc terrena & temporalia bona, quæ septenario numero dierum uoluuntur. Vel quia carnalis ille populus, cui talia promittebat, septuaginta annis in captiuitate detentus est. Octo uero refertur ad nouum testamentum, uel propter resurrectione Domini, quæ octaua die mane facta est, per quam nos reparati sumus ad æternitatem, uel propterea, quia sex ætates huius seculi sunt. Septima dormientium, id est illorum qui adhuc expectant communem resurrectionem: octaua uero resurgentium, quando nouissima mors destruetur, & quando duplici stola uestiemur, scilicet in anima & in corpore.

Octoginta quoque ad nos pertinet, quia sicut carnalis ille populus in octogesimo anno primo in octauo denario de captiuitate reuersus est in patriam: ita & nos transactis sex ætatibus seculi, & septima dormientium in octaua resurgentium reparabimur, id est de captiuitate huius uitæ, in qua septuaginta annis detinemur, eo quod hæc uita septenario numero dierum uoluuntur, reuertemur ad patriam, ubi in æternum manebimus. Litera sic exponitur. Quasi dicat: Ideo dico anni nostri meditantur sicut aranea, quia in ipsis annis nostris si nõ in potentatibus, id est si nõ uirionis & ueri intellectus agantur, erunt septuaginta anni, id est erit solum studium temporalium rerum, quod est inane & breue & uacuum comparatione studij cœlestis patriæ. Quæ temporales res in ueteri testamento, ad quod septem & septuaginta referri prædiximus, illis prauẽ intelligentibus, & scripturã deprauantibus promittebantur. quas quandiu omni animi desiderio appetemus, id est in captiuitate erimus ad quam septuaginta superius referri diximus. Sicut etiam Israeliticus populus captiuatus in Babylonia septuaginta annis in captiuitate tenebatur. Et sicut ille in octauo denario ad patriam reuersus est, ita & nos si terrena non appetamus, sed in labore cœlestis studij semper morabimur, in octaua ætate reparabimur. Et hoc est quod dicit: Si autem in potentatibus, & cum uirionis agantur anni nostri, scilicet ut promissionibus terrenis omnis cœlestia appetamus: tunc erunt in annis nostris octoginta anni, id est studium reparandæ æternitatis & immortalitatis, quæ nobis data est in spe in Dominica resurrectione, & studium reparandæ hereditatis, & reparandæ patriæ: id est studium redeundi ad patriã, & uerẽ sabbatizandi in octauo die.

Et amplius eorum labor & dolor. Quasi dicat: Si quis supra hoc studium addere uelit aliud, illi erit labor & dolor. Multi enim postquam fidem perceperunt, & in baptis-

baptismate terrenis abrenunciare, & de reparanda eternitate satagere promiserunt, relabuntur ad studium terrenorum. Et his talibus & hic labor est in acquirendo, & tamen erit dolor, cum in tenebras exteriores eijcientur.

Quoniam superuenit. Ostendit quomodo dolor erit, ira scilicet, quoniam mansuetudo, id est ille qui prius intantum mansuetus apparuit, ut etiam ipsa mansuetudo possit dici, superuenit terribilis, & tunc corripiemur non ad fructum, sed ad damnum, tunc enim potentia erit, sed infructuosa. Nota quod dicit Superuenit, quasi ad opprimendum & ad conterendum. Vnde alibi: Super quem uero lapis ceciderit, conteret eum, uel aliter: Et amplius eorum labor & dolor: ut in bonum accipiantur. Nullus enim uir rati sanctus, nec superio studio ad eum alligatus, quin aliquando cura necessarii ad uictum & ad uestitum moueatur. Et pro his est illi labor & dolor. Grauis enim labor uidetur ei quaerere, & maxime dolet, quia cogitur quaerere. Vnde etiam Apostolus ait: Nam & nos primitias spiritus habentes, & ipsi inter nos gemimus in adoptione filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Et quasi aliquis dicit: Quandoquid labor est & dolor, cur ergo Deus sanctos uiros permittit talia pati? Ad hoc respondit. Ideo scilicet, quasi corripiemur, emendabimur ut supraueniat nobis mansuetudo, id est ut simus mansuera animalia, & Domino obedientia. Quem enim Dominus diligit, corripit. Flagellat omnem filium quem recipit, quia etiam quibusdam magnis dat stimulum carnis, quo colaphizentur, ne in magnitudine reuelationis extollantur. hoc est quod dicit: Superuenit immanuetudo. Et est ordo propositus.

Quis nouit potentiam. Ad utrumque sententia hoc uno modo continuatur: Verè corripiemur siue mali ad malum, siue boni ad bonum. Quia tu Domine potentior es nos corrigere, quam alicui contingat scire. Nam quis nouit potentiam irae tuae, id est quis nouit potentem iram tuam, qua & tandem uindicabis in malos, & nunc corrigis bonos? Quod. Valde paucorum est nosse potentiam irae tuae: quia plerisque, malis cum parca irasceris, ut non ad iram, sed potius ad mansuetudinem tuam pertine re uideat. labor & dolor quo corripis & erudis, quos diligis, ne poenis crucientur aeternis. Et quis nouit dinumerare. id est discernere iram tuam in bonis & in malis praeter timore tuo. id est ad hoc ut timorem tuum praeter id est ante se habeat, & semper te ex timeat? Quod. Quia difficile inuenitur qui nouerit praeter timorem iram tuam dinumerare, ita ut etiam hoc addat, & ad eam pertinere intelligat, quod nonnullis quibus magis irasceris, parcere uidearis: ut prosperetur peccator in uita sua, & in futuro maiora percipiat. A paucis enim eruditis maior ira Dei intelligitur uana & seductoria, felicitas impiorum. Et pauci addiscunt praeter timorem Dei iram eius dinumerare, & prosperitatem eius numero applicare penarum. Quod est dicere: Pauci sciunt discernere iram Dei hoc modo, ut intellegant quod quanto plus impius prosperat, tanto plus ei Deus irascitur: & quanto plus in hac uita flagellando acriter puniendo Deus pijs irascitur, tanto plus ei parcitur.

Dexteram tuam. Quod. Pauci quidem Domine noscunt potentiam uel iram tuam, uel dinumerare iram tuam: tu autem Domine fac nobis dexteram tuam notam, scilicet ut nos sciamus praeter timorem tuum iram tuam dinumerare. Notam inquam fac dexteram tuam. id est mitte quem misurus es, & notifica nobis Christum tuum, dexteram tuam, & brachium tuum, ut in eo discant homines non pro magno expectere uel accipere ea bona, quae in ueteri testamento demonstrantur, sed quae in nouo reuelantur. & reuera factum est secundum orationem huius hominis Dei, quia & in passione filij sui & in contemptu huius seculi, quem habuit & docuit, demonstrauit Deus pater fidelibus suis haec terrena non esse appetenda, sed magis caelestia. Vel aliter: ut per dexteram accipiantur Dei potentia, & ira dicatur: Ut aut sciamus in potentatibus agere dies & annos nostros, notam fac nobis dexteram, id est potentiam

tuam, ut sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus aeterna. Vel potius ira dicatur: Notam fac nobis dexteram. id est potentiam tuam, ut intelligamus quod flagellando & non parcendo emendatos ponis ad dexteram, & quod parcendo dum prosperatur impius in uia sua, damnatos statuis ad sinistram. Notam fac dico sic, scilicet ut dinumeremus iram tuam. Sequitur.

Et eruditos corde in sapientia tua. Hoc est, non tantum facias nobis notam dexteram, sed etiam ut imitemur eos, fac nobis notos eruditos corde, ut in carnis prudentia, quae mors est, sed in uera sapientia. Eruditi corde in sapientia illi dicuntur, quibus dictum est, In iuce pedem tuum in cõpedes eius. pedes cordis dicitur, non pedem corporis. Illi enim aureis cõpedibus eius illigati, quid aliud fecerunt, quam quod terrenas promissiones contempserunt, & desideratis aeternis per passionem suam, testimonium praebuerunt? Vnde etiam testes dicti sunt, quia martyr graecè, testis est latinè. Vel ira nemo eruditos corde, nemo sapientes existimet, nisi illos quos attingit precõculis cordis semper habere miseriam suam ex iusta tua animaduersione, ut ex eo pendant quanta sit in subueniendo dextera tua, cui nullum ingrati esse oporteat. hinc Apostolus ait: Scire etiam supereminetem scientiae charitate Christi, qui misericordiam fecit illis quibus ira rãta impeditur. Illis Christum tuum sic notum fac, ut in eo discant non timere eos qui occidunt corpus.

Conuertere Domine. Dixit dexteram tuam notam fac, & eruditos corde. Necessarium est ut quisquis uerè noscitur Christi imitatores, & attendit dexteram Dei, multas patiat tribulationes & persecutiones. omnes enim qui pie in Christo uolunt uiuere, necessarium est ut persecutiones patiantur. & ite: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Quod iste homo Dei qui hic loquitur attendens, timens ne nos inter tot tribulationes & molestias corporales deficeremus, & tentationibus uarijs nobis illatis uicti deficeremus, & ab eo quod nostrum refugium est auerteremur: cõpassus nostrae infirmitati, sicut multoties cõpassus est, sic orat & dicit, Domine qui prius conuersus a nobis auertisti nos, conuertere. id est esto conuersus ad nos, notificando te nobis. Vel ut ne permittas nos amplius auerti ad te, conuertere dico usquequo opus est. id est usquequo ad illum modum conuersionis, quod nobis necessarius est, scilicet ut non permittas tribulari, nisi quantum poterimus pati. in nobis tribulatione in mensuram & pro uiribus nostris. Neque enim Deus plus aliquid tribulari permittit, quam ipse ferre possit. Sicut Apostolus ait: Fidelis Deus qui non patitur, & c. sed dabit etiam cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Conuertere inquam Domine, & qui prius fuisti in exorabilis super illos qui se fecerunt liberos suos, sias deprecabilis. id est exorabilis super illos qui se faciunt seruos tuos in oib. tibi obedientibus, & de se nihil presumetes.

Repleti sumus mane. Verè conuerteris & deprecabilis eris, quia ita certum est replebimur, ut possimus dicere, quia iam repleti sumus mane, id est in resurrectione, quando nouissima mors destruetur, & erit tantum mane, id est dies sine nocte, quia sine fine. Tunc inquam replebimur misericordia tua, id est duplicem sortem recipiemus, quae non dabitur nobis ex nostris meritis, quamquam multa patiamur in hoc seculo: quia non sunt condignae passionem huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis, sed dabitur nobis sola misericordia tua. Vel mane. id est transacta infidelitatis nocte, replebimur in hac uita tua misericordia, qua uocas, qua peccata condonas, qua iustificas. uel mane. id est transacta persecutionis nocte replebimur tua misericordia & hic & tãdè. Et tunc scilicet, quia replebimur misericordia tua iustificabimur exterius, & delebimur interius: positi in diebus nostris. id est in eternitate, ubi oes dies nostri erunt: quia tãtũ perficiemus, & nõ quã deficiemus. In hac enim uita non omnes dies possunt esse nostri, quia sepius etiam deficiemus quã proficiemus.

Letati sumus. Verè replebimur tua misericordia, quia letati sumus, id est letabimur in futuro, pro quibus

bus diebus nos humiliasti, id est humiliari & flagellari permisiisti: & pro annis quibus uidimus, id est passimus mala. Lætabimur in æternum, ac si dicat: Pro hac temporali tristitia recompensabitur nobis sempiterna læticia. Et ut lætemur in diebus nostris, tu Domine qui prius dispexisti nos libertos nostros, respice in nos nunc factos seruos tuos. uel sic, Respice in seruos, ut sint conformes filij tui. Et ut maiorem beneuolentiam comparet, dicit: Respice in opera tua, non sua, id est in illos qui hoc quod sunt, opus tuum sunt: quia tu creasti eos, & recreasti. Et ita dico respice, dirige filios, id est opera eorum. Illius enim opera diriguntur, quia complanat uoluntatem suam uoluntati Dei, qui de se non præsumit, & cuius spiritus est creditus cum Deo: quia nihil boni putat se facere sine cooperante spiritu Dei. uel dirige filios, id est imitatores eorum dirige semper in melius, ut non sint distorti corde.

Et sit splendor. J Et ut dirigatur filij, id est nostra opera, sit splendor Domini super nos, id est uultus Domini, qui prius fuit nobis obscuratus, illuminetur in superiori nostro, id est appareat in nobis imago Dei. uel splendor Dei, id est multiformis gratia spiritus sancti, illuminet mentem nostram. Et ut splendor sit super nos o Domine, dirige opera manuum nostrarum, & nostra bona opera, scilicet ut infra nos distortaqueantur, sed ut super nos dirigantur. Illorum opera infra ipsos distortaqueantur, sed ut super nos dirigatur, qui quod boni faciunt, agunt pro mercede terrenorum: uel ut carnalis populus ille cui factæ sunt promissiones terrenæ. Tunc autem super nos opera nostra diriguntur, quando bene operamur pro mercede cælestium.

Et sit manuum. J Dicit beatus Augustinus & Hieronymus, quod istud in quibusdam translationibus non inuenitur. Et quod asterisco uel obelo signetur, si inueniatur. Sed tamen postest ita continuari. Q. d. Ira dico dirigas opera, ut illa omnia sint unum opus, id est cum charitate fiant, & ad unum finem charitatis tendant. Opera enim quæ sine charitate fiunt, nihil profunt, ut Apostolus ait: Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Si autem fiant in charitate & si multa sint in opere, unum tamen sunt in fine. Finis enim præcepti charitas est ex corde puro & conscientia bona & fide non ficta, sed uera,

IN PSALMVM XC.
ARGUMENTVM.

PRO uictoria Ezechie de Assyrijs cantatur. Aliter legendum ad Euangelium Marci, ubi tentatur Christus. Vox Ecclesie ad Dominum.

LAVS CANTICI DAVID.

EXPLANATIO.

*L*AUS cantici diuina laudatio, David ipse Propheta debet intelligi. hunc hymnum demonibus pia conscientia semper opponimus, ut à nobis potius inde uincantur, unde contra creatorem suum dolose aliqua tentarunt. In prima parte psalmista proficitur omnem fidelissimum diuina protectione uallari. Secunda laudem Christo decantat. Tertia uerba sunt patris ad omnem fideliem, quem in se deuotissime sperare cognoscit, & in modo isto defensionem, & in futuro illi præmia compromittens.

COMMENTARIVS.

*V*ihabitat in adiutorio. J Laus cantici David. Iste psalmus est de quo Dominum nostrum, id est Christum diabolus ausus est tentare. Audeamus ergo ut instructi possimus resistere tentatori non in nobis præsumentes, sed in eo

qui prior tētatus est, ne nos in tētatione uinceremur. Et attendamus quod ipse uoluit nos se imitari in sua humilitate, non in maiestate, quia dixit: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Et si aliquando tentator ipse uel per se occultè, uel per filios diffidentiam, in quibus operatur tanquam in uasis suis, ingerit nobis aliquas tentationes, tribulationes, molestias corporales: patienter sustineamus, & cum omni māfuetudine & humilitate toleremus, sicut ipse pro nobis uoluit tentari, flagellari, &c. Quia quisquis sic imitatur Christum ut patienter toleret huius uitæ tētationes, tribulationes & molestias corporales & ipse omnem in eo ponit, ita ut nec illecebra capiat, nec timore frangatur: hic est qui exemplo Domini sui habitat in adiutorio altissimi, & in protectione Dei cæli commorabitur. Præuidens propheta per spiritum sanctum quondam in humano genere affuturum, qui nobis esset adiutorium & exemplum, ne nos in tentationibus uinceremur, ne tentatori cederemur, nec molestijs uel illatis nobis iniurijs frangeremur, sicut ille prius fuit exemplum cadendi & uincendi, id est ut uinceremur: hoc præuidens inquam propheta, laudat illum, & deuotione. & non tantum pertinet ad deuotionem, id est ad piam & attentam affectionem erga Deum: canticum uero ad exultationem, & ideo merito dicitur iste psalmus laus cantici, id est laus exultatiua uel laudatiua exultatio, quia in eo laudat eum, unde nobis adiutorium & exemplum, & cum laudando exultat dicens ira: Qui habitat in adiutorio, &c. Quasi dicat: Postquam quidam fuit in adiutorio altissimi, sed non habitauit ibi: quia non perseuerauit, imò ab obedientia recessit, quando manum suam ad illicita extendit: & in suo adiutorio esse uoluit, quando de se præsumpsit, & Deus esse, & de nutu suo pedere uoluit. Quando suggestionem à serpente audiuit, credidit quod promittit diabolus, & inuenit quod minatus est Deus. Quidam autem in humano genere est affuturus, scilicet Christo adiutorium & exemplum omnibus qui de suo non præsumet adiutorio, sed præsumet in adiutorio altissimi, id est Dei patris, a quo quæ altissimus est, bene poterat adiuuari & in se & in suis. & ab illo adiutorio non recederet, sed ibi habitabit, id est permanebit, & etiam commorabitur, id est ex toto morabitur: quia nec opere nec etiam cogitatione apostarabit. Morabitur dico in protectione non sua secundum hominem, sed in protectione Dei, & non qualiscumque Dei, sed Dei cæli, id est illius qui facit homines cælos. Quæuis enim tentatori diabolo resistere potest & in se & in suis, potius patienter sustinuit: nec de se præsumpsit, sed omnia cum patientia tolerauit, ut notis esset exemplum, non de nobis, sed de Deo præsumendi, & omnia cum patientia tolerandi: quia patienter sustinendo tribulationes & tētationes nec de uiribus nostris præsumendo, sed in protectione & in adiutorio Dei spem nostram ponendo, poterimus tentatori resistere & suis.

Dicit Domino. J Verè in protectione Dei non in sua commorabitur, quia Domino dicit, id est Deo patri cui se uerè faciet seruum. Domine tu es susceptor meus, non ego, id est per te, tamen non per me causa mea existit: quia tu uelut pius susceptor eam suscipis & defendis, & non ego mihi, sed tu es refugium meum. Et merito, quia apud te solum est refugium, quia tu es Deus, id est es super omnia Deo dico meus, id est quæ ego Deum mihi facio non me ipsum, sicut Adā uoluit se ipsum ponere sibi Deum: hæc inquam prædicta dicit Domino, id est ad honorem Domini. Quæ autem sequuntur dicit ad exhortationem proximi dicens ita: Sperabo non de me præsumente, sed ponam spem in eo. Et merito meo, quoniam non ego me, sed ipse me liberauit, id est liberauit de laqueo uenantium, & à uerbo aspero. Ita & uos (quasi dicat): Ponite spem uestram non in uiribus uestris, sed in Dño. & merito, quoniam ipse liberabit, & non alius de laqueo uenantium,

tiū, & ab insidijs & deceptionib. diaboli & suorū. Venantes uel uenatores sunt diaboli, quia mille artes habent nocendi, quib. seducunt miserā animas illorum qui de se præsumunt, nec in Dño sp̄e suā ponunt: qui citò & illecebra capiuntur, & timore franguntur. Hi uenatores. i. diaboli laqueos & pedicas suas tendunt non in uia, sed iuxta uia, ut si quis à uia exorbitauerit, illaqueetur. Tu autē aliquis ut sis securus, esto in uia, & ambula in uia. i. in Christo, & in præceptis eius, qui de se dicit: Ego sum uia, ueritas & uita. Ille tibi sit uia, qui propter te factus est uia, ut perducatur te per se ad se. Ipse. n. est uia, per quā uisus: & est finis, ad quē tendimus. Qui autē in Christo ambulat, & in præceptis eius, liberabit de laqueo uenantiū. i. à deceptionib. diaboli, & à uerbo aspero. Verbum asperum dicitur malæ persuasionis uerbū, cui persuasioni malæ quicūq; acquiescit & consentit, in laqueos diaboli se iniicit, uel uerbum asperum dicitur detractionis uerbum, scilicet quādo quis detrahit proximo dicens: Tu uis solus uideri iustus inter nos, tu taliter agis, talem te facis quasi nemo sit bonus nisi tu solus. Sed quisquis huic detractioni acquiescit uel à bono opere cessando, uel inde q. taliter illi obicitur superbiendo, ille se iniicit in laqueos uenantium.

Scapulis suis.] Q. d. Non tantū liberabis te de laqueo uenantium & à uerbo aspero, quia sperabis in eo, libe-
rabis dico te & tuos: sed etiā tibi. i. tuis si sperant in eo obumbrabit. i. obumbrationē faciet ab estu incertiorū. i. in scapulis suis. i. per scapulas suas. Scapulis inni-
tuntur alæ, & in alijs sunt pennæ, & ideo per scapulas
alæ & pennæ intelliguntur. Alas autē hic accipimus dilectionē Dei & proximi, quib. uelut alijs quibusdā
ad regnū cælorum uolamus, & de his infimis ad sum-
ma subleuamur. Dicitur est ad similitudinē Obumbrabit tibi. i. obumbraculum faciet tuis, ne noceat illis estus
incertiorum: & hoc in alijs. i. si innitantur dilectione Dei & proximi, sicut gallina obumbraculū pul-
lis suis sub alijs. Et si pulli gallinæ tui sunt sub alijs ei⁹
& accipit, multo magis nos sub alijs Dei tui eriamus ab acerbis potestatis, circumuolantib. uelut
miluis & accipitribus. Et bene Dei sapientia gallinæ
cōparatur, quia nulla auis est quæ tantū infirmitati pul-
lorum suorū cōpatiatur. Ex nimia. n. pullorum cōpas-
sione & raucescit in uoce, & hispida apparet in pennis,
& prorsus infirma uidetur esse: ita & Dei sapientia. i. filius
Dei cōpatiens nostrā infirmitati, semetipsum exinanit
accipiens formā serui, in qua se tantū humiliauit pro nobis
ulq; ad mortem obediens patri, q. nec species nec decor in eo
apparuit. Nunc ad litteram redeamus. Dicitur est superius, Illa dicit
Dño, illa dicit proximo. hæc autē dicit sibi aggratulando, Dñs pater
obumbrabit tibi. i. obumbraculū faciet tibi interius ab incertijs
uitiorum, protegendo te cum scapulis, id est cū alijs suis. hoc est
per dilectionē Dei & proximi. Et tu positus sub pennis eius. i. in
prectiōe alarū eius, meritō sperabis in te & in tuis, in eo nihil de
uiribus tuis, sed de eius protectione præsumens: & quicquid in te
boni est, gratiæ eius ascribens.

Sicut circumdabit te.] Meritō sub pennis eius sperabis. i. sperabunt tui: quia si sub pennis eius fueris. i. si
dilectionē Dei & proximi habueris, ueritas eius. i. cōpletio
præceptorum eius erit in te. In his. n. duob. mā datis lex
uniuersa pender & prophete. Et hæc ueritas circumdabit. i. muniet
te in tuis ut scutum. Potest & alia ueritas hic accipi, illa
scilicet de qua alibi dicitur est: Veritas de terra orta est, id est
uera peccatorum cōfessio & discretio. quisquis. n. uerē Deum diligit,
discernit se quāuis peccatorē ab alijs peccatorib. scilicet se
peccata cōfiterē ab illis defendētib. se humilem ab illis superbis:
se de Deo præsumente ab illis de se præsumentibus. sic enim
publicanus ille qui clamabat in templo, uulnera discreuit se à
pharisæo iactante merita. Littera eodē modo continuabitur, ut prius.
Meritō sperabis, quia si sub pennis eius speraueris. i. si

uerā dilectionē Dei & proximi habueris, uerus eris. i. cōfitemens
peccata nō defendens, & sic discernens te ab alijs nō cōfidentib. se
defendentibus. Et hæc ueritas circumdabit te. i. tuos sicut scutum.
Et sic non timebis. i. non timebunt tui à timore nocturno. Quatuor
hic ponit, scilicet timorē nocturnum, sagittā uolantē in die,
& negotium perambulans in tenebris, & incursum & dæmonium
meridianū. Et sciendum q. quisquis ignoranter peccat, quasi in
nocte peccat: qui uero sciēter peccat, quasi in die peccat. Per timorē
itaq; nocturnum leuis tentatio intelligitur, quæ fit in ignorantia: quia
per nocturnum ignoratiā intelligitur, per timorem uero leuis: quia
quandū malum aliquod timeatur, non tantum patitur aliquis,
sicut quādo infertur. Per sagittā uolantem in die, leuis tentatio, quæ
in scientib. fit designatur. per diem quidē scientes, per sagittā
uero leuis tentatio: quia sagitta uolacili nō tantum quis læditur,
quantum si cominus gladio feriat. Leuis autē tentatio quæ non
tantū urget, & citò declinat, sed aggrauetur tribulatio, & duobus
premissis reddantur duo quæ sequuntur. Ve ad timorē nocturnum
reddatur negotium, perambulans in tenebris, & ad sagittā uolantem
in die incursum & dæmonium meridianum. Ecce aggrauata est
tentatio tā ignorantib. quā in scientibus: quia illa grauis tentatio,
quæ tam acriter urget ignorantes, dicitur bene negotium. i. negas
otium, quia oēm quietē aufert, & est perambulans. i. permanens
in tenebris. i. in tenebris, scilicet in ignorantib. Grauis autē
tribulatio, quæ ingruit scientibus, dicitur incursum: quia acriter
urget, & dæmonium meridianū. Dæmonium ideo, quia fit per
suggestores diaboli in stigationē. Et meridianum, quia in meridie
magis feruet sol, & splendet. & intelligitur per feruorē, qui est
in meridie feruentissimus, persecutio: per splendorem uero, quia fit
in scientibus. Sunt enim quidam nescientes rationem Christianismi
sui. i. qui nondum tantæ perfectionis sunt, ut attendant: quia
necesse est, ut omnes qui piē uolunt uiuere in Christo, persecutionem
patiantur. Et illud aliud: Fili ad feruiturē Dei accedens, sta
in iustitia & timore & tremore & præpara animā tuam ad
tentationē. In his talib. facta grauitur urgens & perseverans
tribulatio inuenit eos, & capit eos, & ita uincitur. Sunt alij
bene scientes rationē Christianismi sui, quia intelligunt
promissiones Dei non esse de hac terra, nō esse de hac uita,
& omnia terrena esse cōtemnenda, & cœlestia appetēda: sed
instat tortor, quia grauitur urget, urit, torquet. Instat
incursum & dæmonium meridianum, & ita uincitur. Quæ
autē sit leuis & quæ grauis tribulatio, ex illo tēpore
poteſt cognosci, quo nomen Christianū crescere cœpit. Tunc
n. inimici Christiani nominis, reges scilicet & Imperatores
uolentes illud nomen delere, tale edictum fecerunt: Quisquis
Christum cōfitebitur, gladio feriat. Et multi occisi sunt, quia
gladio feriri pro nomine Christi, leue esse putauerunt. Illi
autē uidentes sic homines ad mortē accelerare, & totum
mundū post ipsum abire, dixerunt: Nunquid nos soli remane-
bimus? nūquid totum humanū genus interficiemus? Ergo
hoc aliud edictū fecerunt: Quisquis Christum cōfitebitur,
tādū torqueatur donec Christus negetur. Ecce si quis cōferat
ferri gladio ad tādū torquei, poterit illud uideri sagittā
uolans: illud uero incursum & dæmonium meridianū. Instat
uero tanta & tā grauitur urgens persecutio, multi tā
scientes quā nescientes rationē Christianismi, ceciderūt.
Et hoc ideo, quia de uirib. suis sumpserūt, nō de Deo.
Nec habitauerunt in adiutorio altissimi, nec dixerunt,
Susceptor meus es tu Domine, & refugium meū. Quos
Dominus ideo cadere permisit, ut ostenderet fidelibus
suis, quia ipse solus est qui proteget, & qui tentationes
temperat, & tantum uenire permittit, quantum possit
ferri cum uenerit. Nunc ad litteram redeamus. dixit,
Circumdabit te ueritas eius, & ita circumdabit, quod non
timebis, id est tui non timebunt

timebunt à timore nocturno, &c. id est nec ab illa leui uel graui tribulatione timebunt, quæ fit in ignorantibus: nec ab illa leui uel graui, quæ fit in scientibus.

Cadent à latere. Quamuis dicat q, non timebunt tui, tamen multi de illis qui uidebantur esse tui, cadent à latere & à dextris. Per à latere intelliguntur illi, qui se collaterales Dño fore, & cum eo iudicatuos putabant: quia secuti sunt illud quod Dñs discipulis dixit, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, sedebitis sup sedes duodecim tribus Israel. Sed multi ex his urge te graui persecutione & tribulatione uicti sunt, & ita ceciderunt à latere. i. à spe remunerationis tribunariæ sedis. per à dextris uero designatur illi à se statuendos ad dextrâ, & audituros: Venite benedicti patris mei in iudicio putabant propter opera misericordiæ quæ fecerāt: & quia uelut deuoti provinciales in re publica Dñi cibaria & stipēda militib. eius. i. sanctis monachis & heremitis & alijs defensorib. patriæ præbuerant. Sed quia etiã ex his multi urgente graui necessitate uel tribulatione uicti sunt, ideo ceciderunt à dextris. i. à spe ponendi ad dextrâ, & remunerationis obsequiorū suorū. Et quia multo plures sunt qui iudicantur quã qui iudicabunt, ideo minorē numerū propheta collateralib. dedit, maiorē dijudicandis dicens: Mille cadent à latere tuo & decē milia à dextris tuis. Sed quæ cura? Nulla scilicet, quia quodcumq; uideant cadere à latere uel à dextris, tamē demoniū illud meridianum. i. feruens & ugens tribulatio nō appropinquabit ad te. i. ad illos qui uere sunt tui. i. qui nihil de se præsumunt, sed habitant in adiutorio altissimi, & in protectiōe Dei cœli cōmorabitur: & dicunt Dño, Susceptor me es tu, &c. Ad hos in quã nō appropinquabit carni, nō appropinquat meriti. Longe. n. error torquentium à fide credentium, quia fides est in anima ad quam tortores non attendunt, quia & si corpus occidunt, animam autem occidere non possunt.

Verumtamen. Dico quia tribulatio nō appropinquabit ad te. i. non cadent tui per tribulationē, sed tamen nō sine causâ tribulatur: quia & ad suã eruditiōē, & ad malorum damnationem, q, tu considerabis oculis tuis. hoc est tui tantum oculi & tuorum à te illuminati hoc attendent, & nō alij. Non. n. leue est cōsiderare florentē impium in tempore, & oculos ad eum habere, ut uideas quid passurus sit in fine. Tu in quã considerabis & intelligis tribulationē tuorum, esse retributionē peccatorū. i. malorū: quia retribuetur eis nō bonum, q, ignorātes fecerūt. i. perfectus tuorum: sed malum q, scientes fecerunt, scilicet ut uel tuos deuoarent, uel penitus destruerent. Vel si peccatores non homines accipiamus, sed peccata: possunt hac retributionē referre ad utrosq; scilicet & ad bonos tolerātes, & ad malos inferentes. Eadē. n. tribulatio est & leuibus peccatis bonorū, quæ per eã purgātur, & grauius peccatis malorum: nō ut per hoc purgātur, sed ut grauius dānentur. Vel aliter dico, quia multi cadent à latere tuo & à dextris tuis: sed tamen tu considerabis oculis tuis, q, nullus cadet de his qui sunt tui, & uidebis retributionē peccatorum. i. casum illum esse iustū in his qui cadunt, quia promeruerant peccata eorū. Sciendum quia nō defuerunt qui alias tentationes superius, quã diximus accipiant, & dicunt ita: Quia ueritas circumdabit te ut scutū. i. nō timebis. i. nō timebunt tui à timore nocturno. i. à timore illo quem inferunt nocturni. i. hæretici in nocte ambulātes, & alios in nocte pertrahere laborantes. Et nō timebunt à sagitta uolāte in die. i. ab arrogantia & uana gloria, quæ procedunt de die. i. de prosperitate. Nec timebunt à negorio. i. ab errore hæreticorū quorundā perambulante. i. perseuerāte in tenebris. i. in carne Christi, quæ dicitur tenebræ respectu diuinitatis. fuerunt. n. hæretici, qui dicerent Dñm nostrum Iesum Christū phantasticum corpus habere, alij qui diceret eum nō sātū de uirgine, sed de muliere, & multæ aliæ hæreses huiusmodi fuerē de eius humanitate. Neq; timebunt tui

ab incurfū & demonio meridiano, id est à dæmonia-
co & uehementi studio, qui ad hoc laborāt ut decipiat
in meridie. i. in re ita clara & lucida, sicut clarus est sol
in meridie. i. in diuinitate, dicentes filium minorē pa-
tre: cum manifestum sit eum equalem esse patri, & cō-
substantialem. Tum ex tot dictis eius, quia dixit, Qui
uider me, uider & patrē meū. &, Ego & pater unū su-
mus, & multa talia. Tum etiã ex operib. eius, de quib-
us dictum est, Nemo potest hæc signa facere, quæ tu
facis, nisi Deus fuerit sunt cum illo.

Cadent à latere. Ideo tui nō timebunt à timore nocturno & à cunctis prædictis, quia mille huius tentationis cadent. Ad sinistra autē tua deberet dicere, quia in altera parte ponit à dextris: sed quia nihil in Deo finistrum est, ideo simpliciter ponit à latere, & notat illos qui laterales eius erunt. i. qui eum circumdabunt, ponētes uero à dextris accipit perfectissimos. Et ideo dicit, quia etiã decem milia huiusmodi tentationum hæreticarum cadent sine omni affectu à dextris tuis, id est ab illis qui pertinent ad dextrâ tuã, id est ad posteriora bona tua. Sed ac si dicat: Quamuis cadat à latere & à dextris, tamen sine omni læsione illorū, quia nō appropinquabit incurfū & demonium meridianū, uel aliquid supra dictorum ad te, ut prius.

Verumtamen. Non appropinquabit quidem huiusmodi tentatio ad tuos, sed tamen non sine causa est q, tentantur, quia hoc fit ad eorum probationem, & tentationum damnationem.

Quoniam tu es. Eodem modo cōtinat in utraq; sententia, ita scilicet: Et ideo nō appropinquabit ad te. i. ad tuos, quoniã tu Dñe pater es spes mea. i. spes meorum. Et in hoc dico es spes meorum, quia me refugium tuum, id est quem illis fecistis refugium, posuisti altissimū. i. munitissimū, scilicet ad quē nullus hostis, nec cœlum aliquid nocuum pertinere possit. Attende quomodo Dñs noster. i. Christus sit spes & resurrectio suorū. humanū genus hominē mori nouerat, resurgere autē nō nouerat: qd timeret habebat, sed unde speraret nō habebat. Ut ergo qui ppter timorē fecit mortē, propter præmiū futurę uitę daret spem resurrectionis, prior mortuus est Dñs Iesus Christus, & resurrexit. Mortuus quidē est post multos, resurrexit uero ante oēs. Moriēdo fecit quod multi ante eū, resurgendo uero q, nullus ante eū, ut ego spē resurrectionis habere quam non habebā. Q. d. Resurrexisti, ascendisti, ut ego sperarem me secuturum, quo tu præcessisti.

Non accedet ad te malum. Merito dixi tuum refugium altissimū, quia nō accedet amplius tabernaculo tuo. Tabernaculum Christi uocat carnem, de qua dictum est: Verbū caro factum est, & habitauit in nobis, &c. Hæc eadē caro Christi, est sponsa illa, quã ipse sibi ad duxit. huius thalamus est uirginis uterus. Vnde dicit Apostolus: Erunt duo in carne una. Sacramentū hoc magnum est, ego autē dico in Christo & in Ecclesia. In hoc ergo tabernaculo Imperator noster pro nobis militauit, & ne nos uinceremur, tentari se permisit. Nec prætereundum q, ad instructionem nostram hoc dicit: Non accedat ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, scilicet ut & nos quæ ipse passus est, & quo sine passu patiamur, & ad eandem securitatem perueniamus.

Quoniam angelis suis. Istud fuit prophetatum de ascensione Dñi nostri, id est Christi, sed diabolus est ab usū ueritate in eius tentatione, & hinc etiã maximē habuit occasionē tentandi eum. putauit enim necesse esse fieri, cum prophetatum esset. Dñs autē uerē in cœlum ascendit portatus ab angelis, nō q, esset ruiturus, si ab ipsis non portaretur: sed ut honorificentia & obsequium ei exhiberetur, & ut dignitas humanę naturę assumptæ per hoc demonstraretur. Et sicut prius quinquagesimo die ab agni paschalis immolatione lex data, quæ incuteret timorem: ita postquam Dominus ascendit quinquagesimo die à ueri agni, id est à sua resurrectione spiritum sanctum Apostolis dedit,

dedit, qui conuertet timorē in amorem, ut quod nō poruit timor, efficeret amor. Et ita suos a reatu legis liberauit, ut iam scilicet seruaret & bene ageret nō timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Litera sic cōtinuatur: Ideo dico flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quia illuc portabunt te angeli, quo in æternum mali aliquid non accedit. hæc est summa sententiæ, quam intendit cum dicit: Quoniam Dominus pater mandauit, i. hoc præceptum angelis suis de te fecit, ut custodiant te & tuos in omnib. uijs, id est in omnib. operib. tuis & tuorum. Scire debemus angelicam custodiam Christo nō defuisse, unde etiam dicitur: Apparuit ei angelus Domini confortans eum. & itē: Accesserunt angeli, & ministrabant ei. Non tamen q̄ custodiiri aliquo modo esset ei necessarium, sed tamē propter honorificentiam & ministerium.

In manibus portabunt. J. Qd. Quia præcepit Dominus angelis suis ut custodirent te, ideo ipsi portabunt te manib. suis in cœlum, nō q̄ ruiturus esses si nō portarent, sed quia honorificentiam exhibent. Portabunt te inquam in cœlum, ut inde mittas spiritū sanctum, qui corda tuorum de timore conuertat in amorē. Ad hoc ne forte amplius offendas pedē tuū, qui adhuc in terra es, ad lapidē. hoc est ne illi qui pēs tuus sunt, offendantur ad duritiam legis potius bene operando timore pœnæ, quā amore iustitiæ. Pedes Christi dicuntur illi, per quos ipse totum mundum peragrauit: quia in oēm terrā exiuit sonus eorū. Qui pedes à capite suo, q̄ iā sursum est distinguuntur locis quidē, sed nō p̄ijs affectionibus. Quod autē affectio simul sint, ipse Dñs ostendit, cū persecutori Paulo dixit: Saule Saule quid me persequeris?

Super aspidem & basiliscum. J. Et quia pēs tuus ad lapidē nō offendetur, ideo ambulabis, id est ambulabūt tui super aspidē & basiliscum. i. simpliciter omnia nocua contēnēt & conculcabunt. Per basiliscum qui rex serpentum est, intellige ipsum caput dæmoniorum: per aspidem uero subditos illi capiti.

Et conculcabis leonem & draconem. J. Idem est leo qui & draco. i. ipse diabolus, qui quādo in nos apertē sæuit, est leo: quoniam uero insidiat, est draco. Sed non uincet te leo, nō decipiet te draco: quoniam ergo leonem, & nō timebis draconē. Potest etiam per duo priora idē intelligi, q̄ per hæc duo posteriora. Si. n. hoc artēdamus, q̄ basiliscus solo statu etiā cum nō uidetur, nocet: per basiliscū persecutio fraudulenta designatur, per aspidē uero quæ solo ueneno nocet, manifesta.

Quoniam in me. J. Sic continuabis: Dñs quidē mandauit angelis suis ut te custodiret, ipse dico sic te eis cōmēdāns, quoniam iste in se & in suis nō præsumpti de se, sed sperauit in me Deo, liberabo eum in suis ipsos uocando, & peccata remittendo, & post liberationē protegam etiā in suis ab incentiuis uictiorum. Et merito, quoniam ipse & in se & in suis cognouit nomen meū, scilicet hoc nomē Deus. Quod omnis ille uerē cognoscit, qui & se creaturam & ipsum creatorē esse discernit. Et ideo non sibi Deus esse, nec de suo nutu pendere uult, sicut miser Adam fecit.

Clamabit ad me. J. Quia nomen meū cognouit ipse & sui, ideo ad me tantū, nō ad aliud clamauit: clamauerunt & sui, & ideo exaudiit eum & in se & in suis. Ero cum ipso & cum suis in tribulatione, ne deficiat. Si. n. fides est tecum, & ipse erit tecum. Eripiā eum in præfenti à tribulatione, eripiam etiam suos. Et uerē eum glorificabo, quia cum plenus fuit breuitate dierum in suis & etiam in se, quantum ad humanitatē: replebo eum longitudine dierum. i. dabo ei æternitatē. Et tūc ostendam salutarem meum, id est saluatorem meū uerbum meū. Illi in suis, quia tunc uidebimus eum sicuti est, & etiā in se ipso. Quia quāuis Deus esset in Christo, mundum sibi reconcilians, credendum tamē est, quodd sanctissima eius anima longo puriore intellectu de diuinitate post resurrectionē habuit, quam prius.

IN PSALMVM XCII.
ARGUMENTVM.

A Ssyrijs sub Ezechia uictis multi gratias agunt. Aliter uox Ecclesiæ.

PSALMVS CANTICI IN
die Sabbathi.

EXPLANATIO.

Psalmus significat opera spiritualia, quæ sursum tendunt ad Dominum: in his cantare semper, id est, Deo adiutori gratias agere debemus. Dies autem sabbathi, requies interpretatur, per quam commonemur ab omni praua actione cessare, & futuram pariter requiem certissima deuotione sperare. Arnobius ita dicit: Die sabbathi inimici Domini pereunt, ut die Dominica amici Domini gratulentur. Sabbatho enim iacet Dominus in sepulchro mortuus, & die Dominica adoratur inter angelos uiuus. In hac re nimis profunde factæ sunt cogitationes eius, quas uir insipiens non cognoscit. Primo ingressu Ecclesiæ loquitur, bonū esse commemorans, laudes Domini dicere, quod insipientem & irreligiosum proficetur ignorare. Secundo peccatoris scitum uelociter asserit esse perituros. Tertio iustos dicit florere ut palmam: crescere autem ut cedros Libani, ut & perimaces metus corrigat, & deuotos felix promissio sustollat.

C O M M E N T A R I V S.

Onum est confiteri Domino. J. Psalmus cantici in die sabbathi. Sabbathum celebrant Iudæi in quodam ocio languido & luxurioso. Vacant ab opere bono, sed non ab opere nugatorio. Nobis autē indicit Dominus noster sabbathum. Quale? Vacare scilicet ab operibus malis: ipsi autem uacant ab operibus bonis. Sabbathum nostrum, id est sabbathum delicatum intus est in corde. Multi enim uacant exterius in tenebris, sed tumultuantur in conscientijs suis, ideo quia nullus malus sabbathum custodit. Nusquam enim cōscientia eius conquiescit, sed semper in perturbationib. uiuit. Cui autē conscientia pura est, tranquillus est & ipsa trāquilas. Sabbathū est cordis, quāuis. n. in præfenti laborat, extenditur tamen spe futura, & serenatur. oē nubium tristitia. Ipsum autē spei nostræ, est sabbathū nostrū, hoc ergo cantat, hoc docetur in hoc psalmo, quomodo quisq; Christianus debeat esse in Sabbatho cordis sui. imitatione & tranquillitate & puritate conscientie nō perturbatus. hoc est, psalm⁹ iste docet qualiter quisq; debeat in corde suo sabbathizare. Primo si tu aliquid profecisti, confitearis ei à quo profecisti. Ipsius. n. sunt dona, nō tua merita, secundo nō te excusando ab eo q̄, male fecisti, sed poti⁹ accusando. Quia quicquid mali habes, ex te est: quicquid boni habes, ex Deo habes. peruersi autē, & qui sabbathū non habent, q̄ boni faciunt, sibi attribuunt: q̄ uero mali faciunt, quē inde accusent quærunt. Quidā. n. dicunt, Sathanas hoc persuasit mihi, quasi habeat potestatem cogendi. Ipse qdē uertutiā habet nocēdi, potestatem uero nō habet cogēdi. Non cessat sathanas mala persuadere, nō cessat Christ⁹ bona admonere. Tu ergo postus inter hunc monentē, & inter illum suadetē: quare potius applicas aurē sathanæ persuadētī & fallētī, quāam Christo monentī & non fallentī? Nihil enim sathanas te cōtra uoluntatem tuam cogere potest, & ideo noli accusare illum qui non habet ueniam, sed accuses te ipsum qui habebis indulgentiam. Alij autē ut se excusent, accusant farum, stellas & cætera talia: & hi uolunt uenire per dispendium ad Deum accusandum, quia non uolunt uenire per compendium ad Deum placandum.

Sunt

Sunt etiam alij qui recta fronte ad Dominum ipsum ueniunt dicentes: Si Deus nolet, ego talis non essem. Quid autem dicit psalmus? Hoc utiq; docet, hoc admonet: non tantum audiatur ne pecces, sed si pecces ut te accules. Et est uox prophete ita dicentis: Bonum, id est ualde iocundum & utile est confiteri Domino, id est ut nos laudemus Dominum, confitentes ei in utroq; bono, scilicet quia ipse fecit: in malo uero, quia nos fecimus. & ideo altissimo bonum est psallere, id est bene operari nomini tuo, id est ad nomen tuum glorificandum & conseruandum, ne pereat nomen nostrum. Si enim nomen nostrum glorificaremus, tunc nomen nostrum destrueretur: si autem quantum in nobis est, nomen eius conseruamus, tunc nomen nostrum, id est gloria nostra ab ipso conseruatur. Sicuti cum discipulos misisset Dominus ad prædicandum, & illi reuertentes dixerunt: Domine etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo, ipse uidentis quia ad nomen suum tenderent, seruauit nomen eorum: quia & ipsi prius seruauerant suum, corrigens eos & dicens, Nolite gaudere in hoc, sed potius gaudete quia nomina uestra scripta sunt in libro uitæ. Psalterium est opus bonum nostrum: psallit qui bene operatur: Cantat uero, qui Deum uoce laudat. Cantemus ergo uoce, psallamus opere.

Ad annunciandum manē misericordiam tuam. Bonum inquam est psallere tibi altissime, psallere dico, ad annunciandum ad hoc, id est ut annuncietur alijs per nos misericordiam tuam esse in mane, & ueritatem tuam esse per noctem. Mane est, quando bene exterius uobis est: nox uero est, quando male. Et quando bene est, lauda Deum, quia ex eius misericordia est: quando autem male, ite lauda eum, quia ex eius ueritate, id est ex eius iustitia est. Iustus enim est, quia flagellat te propter peccata tua, & ideo cum tu aliquid peccaris, nec reputa Deum iniustum, sed ascribas hoc peccatis tuis, & eius correctioni. Vel aliter: Dico bonum esse psallere ad hoc, scilicet ut annunciemus per bona opera nostra proximis: mane, id est illuminationem nostram esse misericordiam tuam, id est quod depulsis tenebris in fidelitatis illuminatione per fidem & ueritatis cognitionem in nobis est esse ex tua misericordia prius uocante, & peccata dimitte. Et annunciemus per noctem, id est per tribulationem, quam patienter sustinemus ueritatem, id est remunerationem tuam, non quod nox ipsa sit remunerationis, sed quia quodammodo principium est remunerationis, scilicet quia facit nos idoneos ad remunerationem. Vel aliter: Bonum est psallere, psallere dico ad annunciandum proximo mane, id est perfectum uirtutum in nobis, scilicet quod nos de uirtute in uirtute ascendimus, hoc esse ex tua misericordia. Et annunciandum per noctem, id est per lapsum esse ueritatem tuam, id est si aliquando labimur, hoc esse ex ueritate, id est ex iustitia tua: scilicet quia si quis idoneus esset saluari, illum permittis labi, ut fortior surgat, sicut Petrus per lapsum fortior surrexit. Si quis uero dignus est damnari, illum ideo permittis labi, ut qui sordidus est, sordescat magis.

In decacordo. Dixit quia bonum est psallere, nunc ostendit quomodo debeamus psallere, scilicet in psalterio decacordo, id est impleione decem præceptorum legis. Per psalterium quod desuper sonat, spirituale opus intelligitur: per decem uero cordas decem legis præcepta. Et sunt multi portates psalterium, qui nec unam cordam tangunt: sicut Iudæi psalterium quidem portant, quia decem præcepta habent, sed nec unam cordam tangunt, quia nullum ex illis implent. Ille autem uere cordas tangit, quia ipsa præcepta in actum perducit. & quidam unam cordam tantum tangit, quidam plures. Perfectorum uero est omnes decem cordas tangere. & ad hoc notandum apposuit Decacordum, quauis omne psalterium decacordum sit. Sequitur.

Cum cantico in cithara. Quia non tantum spiritua-

re: sed etiam cum cithara psallere, hoc est opera misericordiae facere. Cithara enim est carnis mortificatio. Carnem autem mortificare est, ut tu carni tuæ subtrahas, unde carnem pauperis reficias: & hoc debet fieri cum cantico, id est cum lætitia non ex tristitia, hilaris enim datorem diligit Deus. Vel cum cantico, id est cum admonitionis uerbo, quia non tantum debemus necessaria pauperibus ministrare, sed etiam doctrinam sanæ uerbum & salutis consilium superimpendere.

Quia delectasti me. Dixi quia bonum est psallere nomini tuo, & hoc ideo (quasi dicat:) quia ego contristui me in factura mea: tu autem delectasti me, id est magnam iocunditatem contulisti mihi in factura tua, id est quia me recreasti & fecisti in operibus bonis. unde Apostolus: Ipsius enim figmentum sumus, creati in operibus bonis. Et quia tu me delectasti in tua factura, ideo merito exultabo in operibus bonis manuum tuarum, id est in recreatione, quam tu operatus es in me. Et merito in operibus manuum tuarum exultabo, quia opera tua Domine, quæ operatus es in me & in alijs, id est per gratiam tuam reparatis, quam magnificata sunt, id est quam stupenda sunt, quam iocunda sunt. Fecisti enim de seruis filios, de damnatis in regnum assumptos. Et uere magnificata sunt opera tua, quia cogitationes tuæ, id est a te nobis inspiratæ, factæ sunt nimis profundæ, scilicet quia nos cogitamus quod hæc terrena quantumcunq; sint sublimia, citò tamen sunt desitura. Quasi dicat: Cogitationes uir insipiens & stultus non percipit, quod per effectum satis ostendit scilicet, quia hæc terrena appetit, sed non intelligit citò ea desitura esse. Vel aliter: Dixit superius quia bonum est psallere in psalterio decem cordarum, & multi sunt qui nec psalterium habent, nec unam cordam tangunt: sed contra has cordas omnia faciunt, quia mœchantur, alij bona furantur. Deprehenduntur profus in omni opere malo delectari, & tamen in omni mundana prosperitate uersantur. Et inde surrexit praua cogitatio infirmis quibusdã in psalterio, prius in cithara psallentibus, quia apud se cogitant, Nos laboramus, nos tristamur, esurimus & omnes miseras patimur: illis uero es læticia, & omnis abundantia. Et in tantum ascendit hæc cogitatio praua, quod dicunt Deum uere malos diligere, & bonos odisse, & sic a se sabbatum cordis excluditur, & imitantur florem illorum. hoc ergo propheta attendens cum quadam admiratione in hæc uocem erumpit: Domine hæc opera tua, scilicet quod malos permittendo prosperari damnas, & quosdam etiam psallentes tibi, quia florem illorum imitantur in damnationem, eis associas, tuos uero permittendo tribulari saluas: hæc inquam opera tua Domine quam magnificata sunt, id est quam admiranda, quam stupenda, quam incomprehensibilia sunt? Quasi dicat: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam in comprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uis eius. Et merito dico quam magnificata sunt, quia cogitationes, id est dispositiones tuæ, de quibus hæc opera procedunt, factæ sunt minus profundæ. Verè nimis profundæ, quia nullum mare altius, nullum mare profundius. In hoc profundius naufragantur omnes impij. Tu autem si uis enatare, tene te ad lignum Dei, id est ad uocem Christi, & ad eius passionem: quia ipse prior laborauit, nec te seruum pigeat laborare: & tertia die carnem resuscitare, ne tu haberes desperare. Non ergo æmuleris florem malorum, nec moueat te felicitas impiorum. Respice ad eius æternitatem, quia ipse prospicit ex æternitate quid parcat impijs, & quid referet impijs. Noli respicere ad paucitatem dierum tuorum, in qua non possunt omnia compleri, scilicet ut & boni remunerentur, & mali damnentur. Sed dic Domino Deo tuo: Domine quam magnificata sunt opera tua? Tu referas omnia iudicio tuo. Flagellantur impij, quia corriguntur ut filij: prospiciantur impij, quia damnabuntur ut serui fugitiui. Hoc autem

autem (quasi dicat) insipiens & stultus, qui æmulatur florem illorum non attendit. Et hoc est, quod dicit, Vir insipiens nō cognoscat hoc, & stultus non intelligit. Inipientem & stultum uocat æmulatorem floris malorum. Inipientem quidem, quia non prospicit sibi in futurum: stultum uerō, quia non attendit quam fragilia & quam labilia sunt, quæ appetit. Et qui dicant eum non intelligere, subdit dicens: Cum exorti fuerint peccatores ut scœnum, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Quasi dicat: Non deleat te flos eorum, immō deereat te uelox ariditas eorum: quia sunt sicut scœnum. Et mox cum apparuerint omnes nō dico qui operati sunt, sed qui perseueranter operantur iniquitatem, cum inquam hoc erit, quid statim sequatur non intelligit insipiens & stultus, scilicet non intelligit. Ut, id est qualiter ipsi peccatores & operarij iniquitatis intendant in seculum seculi, id est dētur in interitum pœnarum suarum æternarum. Pro hac enim temporali læticia recompensabitur eis æterna tristitia. Et cum isti sic dā-
20 nabuntur, constat quia uerē floris eorum æmulatores damnabuntur. Sequitur.

Tu autem altissimus. Illi autem damnabuntur, tui autem saluabuntur: quia tu Domine saluator eorum eris in æternum. Tu dico qui es altissimus, id est qui iam prospicias ab altitudine tua & tempus prosperitatis malorum citō destitutum, & tempus remunerationis bonorum citō affuturum.

Quoniam ecce inimici tui. Verē peccatores interibunt, quia peribunt: ideo autem peribunt, quia inimici tui sunt. Ecce inimici tui. Tempus enim breue est. Repeticio facit confirmationem. Inimici Domini dicuntur non tantum qui blasphemias in eum iaciunt, sed etiam illi de quibus Iacob dicit: Quisquis amicus est mundi, inimicus constituitur Dei. Tales inimicos hic accipit. Sequitur.

Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Dico quia inimici tui Domine peribunt. & uerum est hoc, quia omnes qui operantur iniquitatem, id est qui perseuerant in opere iniquitatis, dispergentur, id est a bonis in futuro iudicio separabuntur, uel in seipsis dispergentur, quia contra ipsos ualde irabuntur, & sibi displicebunt dicentes: Nos insensati æstimabamus uitam eorum insaniam, &c. Vel etiam dispergentur ab hac præsenti felicitate, in quam confidebāt. Quia de eis dictum est: Quoniam quam interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.

Et exaltabitur. Iniqui quidē dispergentur, & iusti saluabuntur, hoc deberet dicere, sed quia ipse propheta de illis unus erat, ideo pro omnibus ponit se dicens, Et tunc cornu meum, id est sublimitas mea exaltabitur, id est ita coronabitur, sicut meritis exaltandus est ipse qui est unicornis, id est qui mauult in præsenti esse singulariter in spe quā multipliciter in re. Solet etiam unicornis, quia unum tantum habet cornu, pro unitate ecclesiæ accipi. Iuxta quod hic etiam potest accipi sic: Cornu meum exaltabitur, sicut illius cornu meritis exaltandum, qui non separatus est: sed unicornis, id est manens in unitate. Tunc enim unitas tantū coronabitur, schisma uerō damnabitur. Et senectus mea, id est posteriora mea erunt in ubere misericordiae, nō quod ibi sit misericordia, ubi sola erit ueritas: sed tamē quia quod hic misericorditer promittitur, ibi implebitur, ideo dicit ibi esse misericordiam. Et quia quod nunc est in spe, tunc erit in re, ideo uberi apponit. Senectutem uerō statim illum uocat ad similitudinem, scilicet quia quātūcunq; hic uberi despectus, ibi tanquam fenex erit reuerendus & honorandus. Et accipe eorum præsentem laborem post fidem susceptam, quasi in iuentutem, quia est quædam inno-
40 uatio ad illam beatitudinem.

Et despectus. Quasi dicat: Et quia certus sum illius beatitudinis futura: ideo oculus meus. i. ratio mea despectit inimicos meos, id est florentes impios, quia
Beda tom. 8.

non mouit me persecutio, uel flos eorum. Et semper eos despiciam, quia malignantibus insurgentibus in me, id est quando mala persuadentes insurrexerunt contra me, ut me deuocent: tunc auris mea, auris cordis audiet à ueritate sibi intus præsidente hoc. Noli istis acquiescere ut apperas florem eorum. non enim tuum est florere ex tempore, quia iustus florebit ut palma, id est tarde ueniet flos iusti sicut flos palmæ, quæ nō ante trigessimū annū fructū facit. Vel ideo sicut palma, quia sicut palma in trunco est hispida, in summitate uerō pulcherrima; ita bonorum uita in principio est quasi fræda & hispida, in fine uerō erit iocundissima. Et ideo iustus multiplicabitur sicut cedrus libani, quia & replebitur omni odore uirtutum: & sicut cedrus ramos distēdit solummodo in summitate, sic & merita iusti distenduntur. i. apparebunt in fine. Et sicut hæc arbores non siccantur sole ascendente in æstate, sicut herbæ porius flores emittunt: ita uero sole ascendente in æstate, id est ueniente ad iudicium, iusti non arebunt, sed florebunt. Impij uerō qui cōparantur herbis in hyeme uirentibus, in æstate arefcentibus, arebunt.

Plantati in domo Domini. Verē iustus tandem florebit, quia plantatus est in domo Domini, id est in præsenti ecclesiā, quæ dicitur domus Domini, firmiter est positus, plantatus in fide, etiam radicans in charitate. Et oēs qui sicut in hac domo Domini plantati sunt, illi uerē florebunt in atrijs domus Dei nostri, id est, in supercelesti Hierusalem, quæ & domus Dei dicitur propter manētem in ea habitationem: & atrium est propter ornamentum & delectationem. Pluraliter autem atria ponit, quia in domo patris mei mansiones multæ sunt.

Adhuc multiplicabuntur in senectute. Verē plantati in domo Domini florebunt tandem in atrio, quia multiplicabuntur, id est multipliciter glorificabuntur: quia gemina stola uestiuntur in senectū uberi, ut supra dictum est. Quod adhuc (quasi dicat) expectandum. Iuxta illud: Sustinete modicum tempus, donec impleat numerus fratrum uestrorū. Et interim erunt bene patientes, id est sine murmure, & cū omni patientia expectantes, ad hoc ut per ipsam patientiam suam annuncient alijs hoc. Quoniam (pro quod) Dominus Deus noster rectus est, id est iustus est in remuneratione iustorum, qui tanta pro nomine eius patiuntur: & per contrariū annuncient, quia nō est iniquitas in eo. i. Deo in datione malorū, quia patientiam eius quam in ipsos exhibuit, non attenderunt, & ideo corrigi neglexerunt.

IN PSALMVM XCII
ARGUMENTVM.

Reditum de Babylone predicens, solito narrationis schemate carmen exornat, quo diuina latius cōmendentur, & plicetur auxilia. Quod ait in titulo, Quoniam inhabitata est terra: significat captiuitate laxata. Verū notādū, quia & iste & præcedēs psalmus apud Hebræos anepigraphus est, id est inscriptione carens.

LAUS CANTICI IPSI DAVID IN DIE ante sabbatum, quando fundata est terra.

EXPLANATIO.

Canticum ad laudem diuinitatis ipsi David, ad Christū cōuenienter aptatur, queritur autem, quomodo die ante sabbatum, id est sexta feria terram dicat fundatam, cum legatur in Genesi, tertio die aridam apparuisse. Sed hic terram hominē debemus accipere, cui dicitur: Terra es, et in terram ibis, qui sicut
R. à creato

à creatore Deo sexta die factus est, ita & sexta ætate seculi ab eodem Deo & semine Dauid creator effectus est. Tunc enim terra fundata est, quando in eum humani generis est firmata creatura. Et ideo laus sanctæ incarnationis eius psalmi istius cõtextione cantatur. Primus locus est à pulcritudine ipsius. Deinde à fortitudine. Tertius ab operibus. Quartus à potestate. Quintus à laudibus uniuersitatis. Sextus à ueritate doctorum. Postremus à laude domus ipsius, quam decet æterna exultatione gaudere. Quidam codices habent, in die ante sabbatum, quando in habitata est terra. Quod historie magis cõgruere uidetur, quia prius quidem terra fundata, sed sexta sabbati est animalium gregibus, atq; ipsius hominis in habitatione perfecta. Quo etiã die Dominus hominem in paradiso, quæ à principio constituerat, per crucis lignũ restituit. Hodie, inquit, mecũ eris in paradiso.

COMMENTARIUS.

Dominus regnauit. Laudat in hoc psalmo propheta exultanter & deuotè quendam regẽ uictorẽ, de cuius laude omnibus est exultandum, quia omnibus de uictoria eius est aggratulandum: & ideo intitulatur Laus ipsius cantici Dauid. Ad laudẽ enim pertinet deuotio, ad canticum uerò exultatio. Laus dico cantata in die, id est, in consideratione diei ante sabbatũ. Quoniam fundata est terra quinta feria, ut in libro Genesis legitur: Fecit Deus omnia irrationabilia animalia. Die uerò ante sabbatũ, id est sexta feria fecit hominẽ: in septima uerò uidit, quia cuncta quæ fecerat, erant ualde bona, & requieuit ab omni opere suo q; parauit. Nec sine causis dies dispositi fuerũt, sed quia taliter & secunda cursura erãt, antequam nos requiesceremus in Deo. Si autem bona opera facimus, uerè in ipso requiescimus. ad hoc enim exemplũ dictũ est, quia uidit bona cuncta quæ fecerat, & requieuit die septima. Non autem ideo requieuit, quod fatigaretur uel lassaretur, iuxta illud, Pater meus usq; modo operãt, & ego quoritur: & tamen nunq; fatigatur, quia omnia eũ tranquillitate facit. Iuxta quod Salomon dicit: Tu Domine Sabaoth cuncta cum tranquillitate iudicas. Nos autem bona opera, quæ facimus, non sine labore facimus, q̄ diu in requie promissa nondum in re, sed tamen in spe sumus. Si autẽ non erimus in spe, deficeremus in labore. Quando autem erimus in requie, gaudebimus sine fine. Vnde etiam dies sabbati nõ dicitur uesperum habere, quia requie nostra nullũ habebit terminum. Secũda autem iuxta dies sicut sunt disposita. Primũ seculũ est ab Adã usq; ad Noe, quasi dies prima. Secũdũ à Noe usq; ad Abrahã quasi dies secũda. Tertiũ seculũ ab Abrahã usq; ad Dauid quasi dies tertia. Quartum seculũ ad Dauid usq; ad transmigracionem Babylonis, quasi dies quarta. Quintũ seculum à transmigracione Babylonica usq; ad prædicationem Iohannis baptistæ usq; in finẽ seculi, quasi dies sextas. In hac uerò sexta ætate ueniens Dominus in carnem, hominem, quẽ sexta die prius fecit, reformauit. Et eiusdem sextæ ætatis sexta die & sexta hora, uerĩ diei fundendo sanguinẽ suum in cruce, ipsum de potestate diaboli redemit. Et hoc est quod titulus dicit: In die ante sabbatũ, quoniam Dñs fundauit terram. Fundauit autem eã super illud fundamentum, de quo dicit Apostolus: Fundamentum aliud non ponere potest præter hoc quod positum est, id est Christus. Intendit autem propheta in hoc psalmo, ut nos exhortetur, ne ingrati Domino regi nostro, ppter nos uictori existamus, & ut dignam sedere in nobis ei præparemus. Et dicit ita: Dominus regnauit, id est regnũ sibi obtinuit, uel quoniam ueniens in carnem, principẽ mundi alligauit, & foras eiecit, uel quando resurgens à mortuis mortem deuicit. Et uerè regnauit, quia indutus est decore, id est induit & cõcorporauit sibi pri-

us fœdos factos decoros: & quia qui prius erant uorago ebrietatis, facti sunt ornamentũ sobrietatis: etiam qui erant coenũ luxuriæ, facti sunt decus temperantiæ. Et sic facti sunt indumentum eius. Iuxta illud, Uouo ego dicit Dominus, quia omnibus his uelut uesti mero uestieris. Et Dominus indutus est fortitudinẽ, id est, induit illos fortes & patientes, qui prius erant infirmi & impatientes.

Et præcinxit se fortitudine. Aliud est accingere, aliud est præcingere. Præcingere enim est aliud ad se cingere, uelut in Accingere gladio tuo dictũ est: præcingere uerò est ante aliquid cingere. Er est dicere: Ita induit Dominus fortes illos, ut præcingeret se eis, id est, ut illi præcinctorium eius essent, id est omnem fortitudinem suam in humilitate esse cognoscerent: attendentes, quia Dñs quãdo humilitatem eam exhibuit, ut ante pedes discipulorũ se inclinaret, lintheolo præcinctus fuit. In quo eos docuit, ut humilitatẽ semper præferret, quia per eam contra omnẽ superbiam & hostilem potentiam fortes essent. Vel aliter. Præcinxit se fortitudine, id est ante se cinxit fortitudinem, id est patientiam. Quia nos detractores patitur & post dorsum & ante faciem. Et ideo patientiam debemus habere præcinctam, id est ante oculos maximè positam, ad illos qui insultant nobis in faciem, ne malum pro malo reddamus, sed e contrario benedicamus. Patientia enim necessaria est, ut reportemus promissionẽ. Potest & aliter dici, Indutus est decorem & fortitudinẽ. Decorem enim induit, quoniam assumptis tribus discipulis ascendit in montem, & transfiguratus est ante eos. Fortitudinem uerò induit, quando inimicis querentibus se respondit, Ego sum. & hoc solo uerbo eos prostrauit. Item fortitudinem induit, quando flagello factu de funiculis uidentes & ementes de templo eiecit. Vel aliter habetur in Euangelio, quod qdam de eo dicebant, quia bonus est alij autẽ nõ, sed seducit turbas. Et inter hos induit decorem & fortitudinẽ, quia talem habitum propter nostram instructionem sibi assumpsit, ut nec delectaretur lingua laudantium, nec frangeretur lingua uituperantiũ. Quod uerè & decorum fuit, & ad magnã fortitudinem pertinuit. Et huic utriq; sententiæ præcinxit se fortitudinẽ, ut posterius dictum est, planè potes adaptare.

Etenim firmavit orbẽ terræ. Verè Dominus indutus est decorem & fortitudinem, id est decoros & fortes, quia firmavit orbem terrę, id est qui prius in terrenis uolubiles erant & instabiles, ut orbis in fide stabiles & immobiles fecit. Vel firmavit orbem terrę, id est tales fecit, qui nec mollescerent lingua uituperantiũ, nec frangerentur lingua detrahentium. orbem terrę dico, qui non cõmouebitur. Est enim quidã orbis terrę qui non cõmouebitur, scilicet hæretici, quorum motus exponit nobis Apostolus in parte dicens: De quibus sunt Hymeneus & Philetus, qui circa ueritatem oberrant dicẽtes, resurrectionem iam esse factam, & quorundam fidem subuertunt. Quis autem sit orbis qui non cõmouebitur, subsequenter aperit dicens: Firmum stat fundamentum. Nouit enim Dominus qui sunt eius. & Recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen eius.

Parata sedes tua. Apostropha ad Dominũ. Q. d. Firmasti quidẽ orbẽ terræ, & hoc modo parata est sedes tua, extunc scilicet, uel ex quo Dñs regnauit: uel ex quo terra fundata est. Et quãuis, q. d. ex tẽpore parata sedes tibi est, tũc sedes est æterna, quia tu es à seculo, & tu es æternus. *alij* apud Græcos ambiguũ est, quia ponitur & pro seculo & pro æterno: & ideo Latini interpretes sæpẽ inueniuntur posuisse pro æterno. Sedes Dei sunt illi in quibus Deus inhabitat. De quibus per prophetam dicitur: Super quẽ requiescet spiritus meus, nisi super quietem & humilem, & tremorem uerba mea? Esto ergo tu quietus, non rixosus: humilis, non superbus, & sic eris sedes Dei, neq; timeat timentem in te sedem, quia ipse firmavit eam.

Elicauerunt

Eleuauerunt flumina fluctus.] Quasi dicat: ad hanc sedē tuam parandam flumina quæ prius timuerunt, eleuauerunt uocē suā. flumina accipit illos de uentre, id est de memoria, quorū fluxerunt in gentes abundanter spiritalia dona, id est sanctos Apostolos. horum autem fluminum caput, id est fons est ille, qui dixit: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. De his fluminib. unū quod ualde prius timidum fuit, quando ad uocem ancille ter negauit, id est Petrus tunc uocem suā audacter eleuauit, quando ipsis dimissis à principib. & sacerdotibus postquā eos incarcerationum & flagellauerunt, & ne amplius in Christi nomine loqueretur edixerunt, audacter respondit: Vos iudicate, si iustum est Deo magis obedi re quā uobis. Nos enim quæ audiuimus & uidimus, nō loqui nō possumus. Tunc etiā uerē uocē eleuauit, quando sicut in Actib. Apostolorum legitur: Stans in medio aperuit os suū, & dixit: Viri fratres, &c. Similiter & alij audacissime quiq; pro se fecerunt. Et hoc est quod dicit: Flumina quæ prius timuerūt, dū quasi in morte & passione Domini desperauerūt, post spiritus sancti cōfirmationem, qui timorē eorum uertit in amorem, uocem suā eleuauerunt. uocē suam, id est Christū fiducialiter prædicauerunt: eleuauerunt uerē dico flumina uocem suam. iteratio est ad cōfirmationem, & non solum eleuauerunt uocē in leni admonitione, sed etiā eleuauerunt fluctus suos. i. cōminationes suas dicentes: Vg mundo à scandalis. Et uē uobis nisi penitentia egeritis, fluctus dico aduētos à uocibus aquarum multarum, id est multorum populorū, prædicantib. enim sanctis Apostolis statim multi crediderunt, & etiā spiritum sanctum acceperunt, & sic multi ex eis uocē eleuauerunt, id est Christum prædicare ceperūt, & ideo rāto fiducialius sancti Apostoli uocē suā eleuare potuerunt. uel aliter: Quando sancti Apostoli dimissi sunt à sacerdotib. & principib. ut supra diximus, ad suos uenerunt & narrauerunt eis, quæcunq; dixerant, uel fecerāt eis principes & sacerdotes. ad illi hoc audiētes unanimiter eleuauerunt uocem dicentes: Tu Domine fecisti cœlum & terrā, &c. Et ex tali aggratulatione istorum Apostoli confortati sunt, ut non solum uocem admonitionis, sed etiā fluctus cōminationis eleuarent. & ecce factum est q; sequitur, scilicet quod mirabiles elationes maris, id est gentilium in sterilitate sua amarificantium contra eos insurrexerunt. Tunc enim frendens leo occurrit Samsoni, uxorem ab allophilis ducētī, ut supra dictū est. Sed quæ cura? Nulla scilicet, quia Dñs mirabilis fuit in altis illis elationib. deprimēdis. Qui enim prius pedibus mare conculcauerat, ipse superbiam gentilium subiugauit.

Testimonia tua credibilia.] Et quia mare tantas elationes cōcitauit, ideo nimis. i. ualde credibilia facta sunt ab Apostolis testimonia tua, id est quæ tu Dñe testatus fueras eis dicens: In mundo pressurā habebitis, in me autē pacē. Experimentū uerō unius, id est pressuræ quā in mundo patiebātur, erat eis certitudo alterius, scilicet quod in te uerē pacē æternam habituri essent. Et hæc sanctitudo. i. talis eruditio per flagella, quæ uerē sanctitudo, id est sanctificatio & probatio est, decet domū tuā, id est illos qui sunt sanctū replūtum, in quo tu habitas: domū dico duraturam in longitudine dierū, id est æternaliter. Vel aliter: Eleuauerunt flumina fluctus suos. Q. d. Et ut sedem quæ tibi parabat impedirēt, ideo Dñe flumina, id est mūdani, philosophi eleuauerunt uocē suā. i. rationes suas & argumentationes contra ueritatē tuā. Et non solum flumina eleuauerunt uocē, sed etiā flumina, id est principes in amaricanres huius seculi fluctus influentes, eleuauerunt fluctus suos, id est minaces cōtradictiones suas, fluctus dico concitatos à uocibus aquarū multarum. i. multorum populorū, quia ut alius psalmus dixit: Et populi meditari sunt inania, & c. aduersus Do-

minum & aduersus Christum eius. Et hoc modo elationes maris mirabiles factæ sunt, ut prius, sed Dominus mirabilis fuit in illis altis deprimēdis. Et hoc modo mirabilis, quia testimonia tua, id est ea quæ ipsi de te testati sunt, quanquam uiderentur incredibilia, tamen per miraculorum exhibitionem facta sunt nimis, id est ualde credibilia. Qd enim dixerunt, factis cōprobauerūt. Dño cooperante & sermone cōfirmante sequentibus signis. Et quia dicit hæc sanctitudo et sanctificatio, scilicet dicta factis cōfirmare decet domum tuam Dñe, duraturam in seculū seculi, ut prius. Potest & aliter iuxta priorē sententiā legi: Mirabiles elationes maris. Q. d. quia flumina. i. Apostoli eleuauerunt uocē suā, uel fluctus cōminādo æternas pœnas hominib. si non conuerterentur: ideo mare. i. amaritudo gentilitatis, quæ prius iacebat in cupiditatib. terrenorum, mirabiles elationes fecit, id est mirabiliter intumuit: quia quot in imo erat, factū est in summo. hoc est, amorē terrenorum cōuertit in amorē cœlestium. Et hoc inde factū est, quia Dñs mirabilis fuit in altis, id est in profundis aquis illius maris. Quia sicut olim per Moysen seruum suū aquas in mari immisso ligno dulcorauit, ita immisso ligno crucis suæ in mare gentilitatis. i. notificata gentib. fide passionis & resurrectionis suæ, amaritudinē earum cōuertit in dulcedinē: quia qui prius mundi fuerat amatores, facti sunt cœli amatores, & mūdī contēptores. Et hoc modo Dñe testimonia tua. i. quæ tu testatus fueras de concorporatione Iudæorū & gentilium dicta sunt. Alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, &c. Talia facta sunt nimis credibilia. Et hæc sanctitudo q; etiā aliæ oues cōuertentur & cōcorporabuntur, decet domum tuam, id est ecclesiā tuam, quæ non decet angustis spacijs claudi, domum dico duraturam in longitudine dierum, id est in æternum.

IN PSALMVM XCIII.
ARGUMENTVM.

E Numeratis malis quæ uictor Chaldaeus ingessit, adiungitur oratio uicti, capti & transmigrati populi. Aliter uox ecclesiæ de Iudæis ad Dominum.

PSALMVS IPSI DAVID
quarta sabbati.

EXPLANATIO.

Quarta sabbati, est à sabbato quarta feria, qua die Dñs luminaria cœli creauit. Hoc aptandū est sanctis uiris cœlesti in terra conuersatione lucentib. de quibus est psalmus iste dicturus. Respicens propheta in spicium corda turbari, quasi Deo mortalia non curante, quando impios prosperari, & iustos cernebant adfligi. In prima parte Dominū rogat, ut retribuat superbis, per quos mundum tali estimatione cognouerit esse uitiatū. Secunda ipsos increpat, qui stulta blasphemia Deū putant humana nō uidere, dum ipse creaturis suis intelligentiā preest & sensum: beati deputans illū, qui mundi felicitate cōtēpta in diuina reuerētia perseuerat. Tertia ad eorū animos inuitādos, Dñm sibi dicit fuisse refugium, & uindictā fore peccatū.

COMMENTARIVS.

Deus ultionum Dominus.] Solent multi murmurare aduersus patientiā Dei, & dolere impios uiuere, plurimum posse, & quot grauius est, bonos opprimere: & sic peruerruntur impariter & infirmi animi, quasi frustra sine boni, quia Deus oculos ab eis auertit, & malos in his quæ diligunt adauxerit. Purantes ergo sine causa bene uiuere, inuirtantur ad imitandam eorum maliciā,

quos florere perpexerint. Si autem propter infirmitatem personarum uel animi mala facere formidant, ne & ipsi mala suscipiant, abstinere quidem se à malis factis, sed non abstinere à cogitationibus prauis. Et inter cogitationes eorum iniquas hæc est summa impietas, quod putant Deum negligere & non curare res humanas, aut æqualiter habere bonos & malos: aut quod perniciosius est, malis fauere, bonos odisse. Tales cogitationes hominum tacitas uel etiam erumpentes in dicta uel facta curat psalmus iste, si curare uelint: quia docet patientiam in labore bonorum, & contra felicitatem malorum. cuius titulus est: Psalmus ipsi David in quarta sabbati. Quarta sabbati, ut in Genesi legitur, fecit Deus luminaria, id est sol & luna & stellæ omnes, & posuit eas in firmamento cæli. Quid ergo uult sibi quod de quarta sabbati titulum accepit psalmus. In quo patientiam docemur in labore bonorum, & contra felicitatem malorum habes Apostolum dicentem fidelibus, in Christo roboratis: Omnia facite sine murmuratione & disceptatione, ut sitis irreprehensibiles, sinceri & immaculati filij Dei, in medio nationis distortuolæ & peruersæ, in quibus lucetis tanquam luminaria in mundo, uerbum uitæ continentes. Luminaria in firmamento fixa quam tuncunq; de eis merentur homines, quaratunq; obprobria in ea dicant, uocantes hæc stellæ Veneris, illæ Iouis, & quantatunq; in temperie hæc ima perturbetur: illa tamē itinera sua non relinquunt, sed seruatur cursus per cælestes tractus, ut disposuit eis creator eorum. Sic & homines quorum cor infixum est firmamento cæli, & in libro legis Dei, & qui non frustra audiunt, sursum corda, quorum thesaurus & cōuersatio est in cælestibus. Quantatunq; mali & persuasores & detractores de eis mentientes maledicant, quantatunq; detrahant, ipsi tamen iter suum peragunt. id est bono proposito non recedunt. Et horum talium uox est in hoc psalmo, exhortantiū infirmos & murmurantes ad patientiam in labore bonorum, & contra felicitatem malorum & reprehendentium impios florentes, & ueritatem non cognoscentes. Titulus sic exponitur: Psalmus, id est, laus ista attribuitur ipsi David, non cuiunq;, sed significatio per res creatas quarta sabbati. hoc est attribuitur solis fidelibus. sanctis in Christo roboratis, quos uocat Apostolus luminaria mundi. horum enim uox, ut supra diximus, est in hoc psalmo, quamlibet contra patientiam Dei murmurant, sic corrigentium. Quasi dicat: Tu quidem murmuras, quod Deus statim non punit iniquos: non debes murmurare, sed potius tibi cauendum est ne tu sis inter illos, quia uere punit eos. Nam Deus est, & si Deus est, iniustus non est: ergo nihil quod tu non punies, impunitum relinquet. Et quia Deus est, ergo erit Dominus ultionum: Deus dico uerè erit Dominus ultionum, id est potestate & dominium tandem in ulciscendo exercebit. Nam (quod dicitur) liberè aget. Et uerè tunc liberè aget, quia prius liberè egit, quia nulli in uerbo pepercit. Dominus erat in carnis humilitate, sed nullius personam respexit in sermone ueritatis. Nulli pepercit in uerbo, ut essent quibus parceret in iudicio. De eo enim dictum est: Et erat loquens tanquam potestatem habes, non sicut scribæ eorum, & pharisæi. Et qui nulli pepercit in uerbo, ueniens iudicandus: parceret alicui in sententia, ueniens iudicatus. Et qui nullum timuit in humilitate, timebit aliquem in maiestate? Nullum utiq; ergo qui prius liberè egit, & tandem liberè aget.

Exaltare qui iudicas terram. Dixit quia liberè egit, hæc autem libertatem eius impij homines, id est Iudæi non rulerunt: quia contrarij erant operibus eorum. Sed eum renuerunt, flagellauerunt, spinea corona circumdederunt: in crucem leuauerunt, & tandem occiderunt. Et ideo propheticus spiritus hoc præuidens dixit: Exaltare qui iudicas terram. Quasi dicat: Morere Domine ut exalteris, & exaltare ut iudicatus a terra, iudices terram, tu dico qui uerè iudicas, id est iudicabis omnem terram, tam cultam quam incultam; & ideo

redde retributionem superbis. Superbi sunt illi quibus parum est peccare, sed audent etiam peccata defendere. Et his reddet Dominus retributionem: quã retributionem? Vtiq; æternam damnationem, humilibus autem non retribuet. Verbi gratia. Quidam de ipsis crucifixoribus Domini uisus tot miraculis & tantis Apostolorum præconijs auditis, se humiliauerunt: quia peccatum suum cognouerunt, & precium redemptionis suæ, qui scruientes fuderunt credentes biberunt, quando accedentes ad Apostolos dixerunt: Quid faciemus uiri fratres? &c. Et his talibus non retribuetur. Superbis autem quibus parum est fecisse, sed nituntur etiam defendere, illis retribuetur. Dicitur autem ad eorum correctionem, ut uel timore pœnæ conuertantur. Et sciendum quod dicit Exaltare & redde. propheta est præscientis, non audacia iubentis. Non enim ideo Dominus fecit, quia prædixit propheta: sed ideo propheta prædixerat, quia Dominus facturus erat.

Vsq; quo peccatores. Ecce propheticus spiritus habitum assumit alicuius discreti consolatoris. allociatur enim se illis murmurantibus, quos solatur in ignorantia: non quia nesciret quod quasi ignorans querit, sed ut quibus comparitur, acceptabilior sit eius consolatio. Et est quasi dicat: Ideo dico ut reddas retributionem superbis, quia usq; quo Domine peccatores gloriabuntur. Certè, quasi dicat, peccatores gloriabuntur, quousq; id est, quamdiu tibi placuerit, & quomodo glorientur ostendit, quia effabuntur, id est extra fabuntur. hoc est persuadebunt alijs iniquitatem. Et ideo effabuntur, quia loquuntur eam prius in corde suo. Cogitant enim sic apud se: Certè si ea quæ ego facio displiceret Deo, non me sineret uiuere, sed iam dudum me interfecisset. Et quia hoc cogitat apud se, ideo potest eloquentur, ut alijs idem persuadeant. Et hoc est quod dicit, effabuntur, & prius loquentur in se iniquitatem. Loquentur autem ideo: Securus dico, quia operantur etiam iniusticiam, id est ad effectum perducent iniquitatem quã cogitauerunt, hoc est quod dicit. Loquentur omnes qui operantur iniusticiam. Et quia tu Domine non corrigis eos, ideo iniquitate suam super alios etiam extendent. quia humiliauerunt populum tuum. Potest & ita simpliciter continuari. Quã iniusticiam operantur? hanc scilicet, quia humiliauerunt Domino deuocando, & sibi incorporando populum tuum, quem autem populum, & quã humiliatiorem accipiat, determinat dicens: Et hereditatem tuã uexauerunt. Et uerè, quasi dicat uexauerunt, quia uel interiorius deuocando: aut si non interior, saltem exterius uiduam, id est aliquã carentem tanquam consolatore mundo tanquam uiro. Et aduenã, qui non se manentem ciuitatem hic habere credit, sed futuram inquiri: & etiam occiderunt quosdam corporaliter, quosdam spiritualiter pupillos, id est illos qui orbat erant patre mundo. Et hæc agentes dixerunt: Dominus non uidebit ista, quia nec etiam intelliget ea Deus Iacob. id est, Deus supplantator, & præsentia cõmententi, quæ illi Deum faciunt si. quod dicitur. Quia tu Domine prologas nimietatem, ideo & ipsi superaddunt iniquitatem. prius enim statuerunt te iniustum, quando iniquitatem suam placere tibi dixerunt. Huic iniquitati aliam nunc superaddunt: quia quod res humanas non curas, asserunt dicentes, Non uidebit Dominus, &c.

Intelligite insipientes. Facit apostropham ad murmurantes & infirmos, docens eos ne flore malorum seducti ipsos imitentur, quasi dicat: Illi quidem persuadent iniquitatem, & etiam minuunt potentiam suã Domino dicentes, quod non uidebit mala quæ faciunt: uos autem infirmi in populo Dei, insipientes, id est, non providentes uobis in futurum, æmulado florem malorum, ne talibus adhareatis, sed intelligite quod intelligendum est: & nos stulti non attenditis quam uanum & fragile sit quod appetitis, si prius aberrauistis, uel aliquando sapite, quia mentiuntur illi qui dicunt, Non uidebit nec intelliget. Nam uerè intelliget

telligit Dominus, & uidet. Qui enim plantauit aurē, id est, fecit hanc materiem audiendi, quæ est auris, nunquid nō audiet? Et qui finxit oculum materiam uidentis in nobis, nunquid non considerat? Erille qui ubiq; corripit gentes præcones suos, circūquaq; mitendo, qui & prædicarent ueritatem, & corripent falsitatem, nunquid tandē non arguet in uanum gratiam accipientes? Et quasi aliquis dicat: Argueret uti que, si sciret. Subdit stulte: Ille qui docet hominē sciētiam, non nescit? utiq;. Quia Dominus absolutē est, id est omnia in potestate sua habet. Et si omnia, ergo sciētiam. Et quia sciētiam possidet, ergo manifestū est quia scit non solum facta, sed etiam cogitationes hominum: non autem ut eas probeat, immō ut improbet, quia scit quoniam uanæ sunt. homines autē (quasi dicat) nesciunt cogitationes Dei iustas & ueras. scilicet nesciunt quare parcat malis. Relinquamus ergo cogitationes hominum uanas, ut sciamus cogitationes Dei ueras. Quis autem est scies cogitationes Domini ueras? nullus scilicet, nisi quē Dominus erudit, id est qui cor habet affixum in firmamēto cæli, id est, in libro legis Dei: & ideo omnis ille uerē beatus est, quē tu erudieris. Et ideo dico beatus, quia tu docueris eum de lege tua, id est faciens ei documentum legem tuam, id est paternam flagella tua. Qui ideo per legem intelligunt, quia lex pœnas irrogat, facies ei documentum ad hoc ut mitiges ei, id est, ut mitigatum & temperatum facias eum, ne seducatur à diebus malis. Dies mali sunt, in quibus mali florent, boni laborant: sed labor bonorum, est paternum flagellū: flos autem malorum, fouea eorum. Et ideo dicit Mitiges ei à dieb. malis, quia dies mali duraturi sunt, donec fodiatu fouea, id est ut quasi ad plenum æterna damnatio præparetur peccatori. Et est quasi dicat murmuranti cuiuslibet contra patientiam Dei: Tu quidem uis impium iam sepelire, sed nondum tempus est, quia nondum fouea parata est. Expecta ergo, donec peccatori fodiatu fouea. Peccatorem accipit hic illum qui in confessione peccatorum pœnitentiam agere nō uult, ut per humilitatem saluetur. Necessē est enim in quocunq; siue uir siue femina sit, præcedat humilis confessio, sequatur salubris pœnitentia, quæ ualeat ad hominem corrigendum, non ad Deum irridendū. Et si bona opera facit, inde Deo gratias agat, nec aliū contemnat, quasi misericordia Dei, quæ larga est in omnes, in eo sit præclusa. Phariseus uerō nō inde dānatus est, qui de bonis operib. suis gratias egit, quia dixit, Gratias ago tibi Domine: sed quia publicanum contempnit dicens, Quia non sum sicut cæteri hominum, raptiores, uel ut etiam hic publicanus. Superbus ille erat in bonis operibus suis, quia inquit: Descēdit hic iustificatus in domum suam, ab illa uia non repellit. Dixit dieb. malis duraturis, donec fodiatu peccatori fouea. Et quasi dicat, Donec plebi eius præparetur exercitium, quia exercebit quidem Dominus plebem suam per æterna flagella, non autem repellet eam. Et exercitando non derelinquet, immō potius attrahet sibi hæreditatem suam, hoc est plebem suā, quæ est ei hæreditas. Et tam diu nō derelinquet, quo ad usq;, id est usque ad tempus illud in quo tempore iusticia, id est iustus ille qui empharicē dicitur iusticia, cōuertetur ab humilitate in iudicium, scilicet ut qui prius uenit humilis iudicandus, terribilis ueniat iudicaturus. Et qui erunt tunc iuxta illam iustitiam? hoc est, qui erunt tunc collaterales istius iustitientis ad iudicium, ut cum eo iudicent? Scilicet omnes qui sunt recto corde. Vel aliter: Quousque iusticia nostra cōuertatur in iudicium scilicet, ut in quibus prius præcessit, iudices fiant. Quasi dicat: Nunc iusticiā habe, nunc iusticiam tene, dum nondum poteris iudicium habere. Sancti enim Apostoli prius iusticiā habuerunt, id est impios homines tolerauerunt, postea iudicabunt. Et ipse Dominus noster Iesus Christus prius uoluit iudicari quam iudicare. Prius enim

Bedæ tom. 8.

tempus pansionis, deinde tempus iudicationis: prius tempus humiliationis, deinde tempus exaltationis. ergo nunc iusticiam tene, si tandem iudicium uis habere. Et qui (quasi dicat) sunt iuxta illam iusticiam, hoc est qui sunt illi etsi nunc eam habent integrē, tamen quantum possibile est homini, ad eam accedūt. Hoc enim per iuxta notatur, quōd accedere quidem ad iusticiam possumus, ipsam autem integrē habere non possumus. Quis in quā iuxta illam? scilicet omnes qui sunt recto corde. Recto corde sunt illi, quibus placet quod Deo placet, & qui rectum cor Dei ad suum cor non distorquent: sed si aliquando aliqua uoluntas in eis surgit, quæ Deo displiceat, statim eam uoluntati eius quasi regulæ directē colliniunt. Quod autem duæ uoluntates in nobis sint, Dominus Iesus Christus dignatus est in se præfigurare. Per guttas enim sanguinis, quæ de corpore eius ut sudor exterāt, signata est illa bona & constans uoluntas, quæ statim uoluntati Dei colliniatur. Per uerba Dei quibus nostrā in se transtulit infirmitatem, dicens, Pater si possibile est, transeat à me calix iste: præsignauit in nobis leuem uoluntatem. Quod autem talis uoluntas statim ad uoluntatem sit dirigenda & complananda, ostēdit cum subiunxit: Veruntamen nō sicut ego uolo pater, sed sicut tu.

Quis conserget. Item perfectus ille qui hie loquitur, scilicet siue sol siue luna, uel quodlibet de luminaribus docet insipientibus in populo Dei, ut per diuinum auxilium inuocare, ut iusticiam quæ tandē conuerteratur in iudiciū, possint habere, quasi dicat: Quia nemo iudicium poterit habere, nisi iusticia præcedente: iusticiam uerō nemo habere poterit, nisi recti corde, ergo uos murmurantes in populo Dei, & insipientes ut per diuinum auxilium possitis ad hæc attinere, inuocare diuinum auxilium, & dicit: Quis conserget mihi, id est ad me adiuuandum aduersus malignantes, id est maligna persuadentes. Malignantes uocat diabolus & angelos eius, & filios etiam diffidentia, in quibus tanquam in uasis suis operatur. Aut quis stabit mecum, ferens mihi adiutorium aduersus operantes iniquitatem, id est contra illos eosdem malignantes, qui mala quæ persuadent, etiā in nobis operantur. Quis in quō conserget, aut quis stabit? Dñs scilicet, qui & prius, & uerē prius mecum stetit, quia anima mea habitauit in inferno. hoc est dicere: Volui deceptus imitari malitiā eorum, deceptus flore eorū, & sic ferē perij ad hoc ut anima mea habitaret, id est firmiter hæreret in inferno illo, de quo supra dictum est, Donec fodiatu peccatori fouea. Minus tamē fuit, quod non habitauit ibi, & hoc in paulo, id est paruissimum quiddam minus fuit, scilicet quia etsi uoluntate, nondum tamen in re in ueram imitationem illorum, quamuis (quasi dicat) tam propinquus fuit, tamen non habitauit ibi: quia Dominus adiuuit me ne prorsus ruerem. Quod nisi esset, tunc uerē habitassem. Et quasi dicat: Quia tunc adiuuit me, adiuuabit & nunc.

Si dicebam, motus est pes meus. Hoc perfectus hic agens in persona sua dicit, ad huc docens illos murmurantes & insipientes. Quasi dicat: Dicit quia adiuuit re Dominus prius, & certē adhuc adiuuabit te, si dicas ei, Motus est pes meus: quia si ego aliquando ei dixi, adiuuit me, hic commendatur humilitas confessionis, quæ ad eō Deo grata est, quod etiam post quæ pes. i. affectio nostra mouetur, si statim post motum confitemur, ruinam non plangemus. Et hoc est quod dicit: Si ego non dico dixi, sed dicebam, id est etiam si dicere incipiebam, Domine motus est interior pes meus: statim misericordia tua adiuuabat me, ut ruinam non plangerem. Quasi dicat: Si ego sum motus ut homo, tu aderas mihi ut Deus.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo. Bene dico misericordia tua adiuuabat me. Nam consolationes tuæ lætificauerunt animam meam, & præ-

cipue in hoc lætificauerunt me, quia scio me per has consolationes tandē tibi adhæsurum. Illi uerb, id est malignantes & operantes iniquitatem, non *

* * * * *

IN PSALMVM XCIII
ARGVMENTVM,

PRædicens ea quæ uel de Babylone exeunt, uel in Babylone posito contigerunt. In principio psalmi omnes ad gratiarum uocat actio nem. deinde exemplo rerum præteritarum u/tilitatē exorationis inducit. Aliter uox eccle/siæ pœnitentiam suadentis.

LAVS CANTICI IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

LAus deuotionem uocis, canticum hilaritatem mentis, ipse Dauid Christo salutari nostro designat, ut uidelicet conuenientes non in delectationibus uanis, sed in Domino exultemus. Præuidens propheta iudeos Christo posse resistere, primo ingressu populos eorum ad psalmodiam inuitat, laudes Domini dulcissima uarietate describens. Secūdo ipse Dominus loquitur, ne cor suum idem populus induret, ne eis contingat quod patribus eorum, qui non meruerunt terram repromissionis intrare.

IN PSALMVM XCV.
ARGVMENTVM.

OB reditum de Babylone gratiarum actio celebratur. Aliter uox ecclesię uocantis. Item qui in precedente psalmo destructam domum nostram fleuimus, id est regulam disciplinæ, hic de reparata gratulemur.

CANTICVM IPSI DAVID, QUANDO
do domus ædificabatur post captiuitatē.

EXPLANATIO.

Quantum ad literam, tempus significat illud, cum Babylonia captiuitate laxata tēplum Hierosolymis restauratū est. sed spiritualiter destructa domus ædificatur, quando post captiuitatem peccati anima uia ueritatis receperit. Domus enim ista, id est uniuersalis ecclesia, in qua Christus inhabitat, uiuis lapidibus semper extruitur, donec ad finem seculi prædestinatum numerus impleatur. In prima parte psalmi comonet propheta generalitatem cantare Domino, et in toto orbe prædicare Dominicę incarnationis aduētum, quoniā super omnes deos uerus est Dominus. Secūda diuersus admonet gētes, ut primo semetipsas offerant, postea diuersa prædicationis exoluant, Domini aduentum utrunq; commemorans, uel quo iudicatus à mēdo, uel quo iudicaturus est mundum.

IN PSALMVM XCVI.
ARGVMENTVM.

Triumphus de Babylonis, & de reditu populū gratiarū actio geritur, ubi solito schemate regnantis Dei pompa describitur. Aliter uox ecclesię ad aduentum Domini.

IPSI DAVID, QUANDO TER/ra eius restituta est ei.

EXPLANATIO.

Ipsi Dauid ad Christum refert, terram eius restitutam, uel resurrectionem carnis, quam ex uirgine sumpsit, intellige: uel peccatores quoslibet ad eum post peccata reuersos: sicut factū est in Iudeis, qui Dominicę crucifixionis piaculum pœnitendo diluerunt. In primo membro psalmi propheta post resurrectionem Domini uirtutes eius diuersa prædicatione describens, idolorum cultores digna increpatione redarguit. Secūdo ad Dominum uerba conuertit, gaudens ecclesia auctori suo credidisse, monēsq; fideles in Domino letari, quod soleat eos à prauiorum liberare pressuris.

IN PSALMVM XCVII.
ARGVMENTVM.

Soluta captiuitate iungitur exhortatio deuotæ in Domino obseruantię, solito sanē schemate paratę de Babylonijs uictorię pompa describitur. Aliter uox ecclesię ad Dominum & Apostolos.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Titulus iste refertur ad Dominum Christū, de cuius utroq; aduentu psalmus, quem præcedit, dicturus est. Per totum psalmum propheta loquitur. In prima parte comonet populū Christianum, cantici noui exultatione letari, quando mirabilis est Christi cōcessus aduētus. Secūda diuersis modis uberius dicit esse gaudendū, quia desideratus iustus sit iudex in fine uicturus.

IN PSALMVM XCVIII.
ARGVMENTVM.

VT supra. Aliter uox Apostolorum ad populum.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

David Christum accipe, cuius honor in hoc psalmo, potestasq; cantatur. In prima sectione comonet propheta uniuersos populos Christo Domino cōfiteri, quia iudicium et iusticiam fecerit in Iacob. Secūda comonet plebem adorare Dominum saluatorem, qui Moysi et Aaron et Samuel propētius extiterit, utpote præcepta eius seruantibus. Vnde exaltandum et adorandum esse Dominum, qui fideles suos exaudire dignatus est.

IN PSALMVM XCIX.
ARGVMENTVM.

TAnquam reductos iam de Babylone, & in proprio habitantes solo relatuos gratias Dei templum hortatur intrare. Curat autem frequenti prædicatione atq; exhortamento, ut illis & desperationē reuertendi, & incuriā gratias agendī sedulus monetur, & propheta certus eripiat. Aliter uox Apostolorū ad populū.

PSALMVS IN CONFESIONE.

EXPLANATIO.

Dum frequenter in psalmis posita sit pro rerū opportunitate confessio, hic tamē in titulo singulariter adscribitur, quia totus hic psalmus ad utraq; pertinet, confessiones et pœnitentię uidelicet et laudis. In prima parte psalmi propheta comonet

monet uniuersitatem Dominum exultando laudare, & ne semper hoc genere confessionis utendū crederes. Secunda nos promittit delictorū poenitentes indulgentiæ ipsius posse portas intrare.

IN PSALMVM C.
ARGVMENTVM.

EX persona iustorum in Babylone canitur, prædicunturq; ea quæ singulis pro conscientia suæ tribulationis tēpore cōuenient. Ali-¹⁰ ter uox Christi ad patrē de reliquis sanctorū.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Titulus notus est, & ipse psalmus in formam perfectæ sanctitatis inclusus, qui centenarium fructum debeat expectare premium. In prima parte psalmi ecclesia cantare se dicit Domino misericordiam & iudicium, consortiaq; refugere pestimorum. Secunda se asserit diligere fideles & eorum cohabitatiōe gaudere, Dæmonas autem cum suis inuisionib. de suo corde repellere, quos nouit cū Dei famulis nō habere portionē.

IN PSALMVM CI.
ARGVMENTVM.

BABYLONICÆ captiuitatis prædictis erumnis tristibus etiam læta, id est spem reuersionis adiungit. Aliter uox Christi & ecclesiæ, cum ascendisset Christus ad patrem.

ORATIO PAUPERIS CVM AN-
xius fuerit, & coram Domino effuderit precem suam.

EXPLANATIO.

Quamuis aliqui præsentem psalmū Domino saluatori aptandum esse putauerint, conueniens uidetur afflicti magis & gementis pauperis, sicut & titulus ipse continet, introductam esse personam. Nam cum dicit coram Domino intentionem orantis, ostendit quæ depulsis ab animo cogitationum tumultibus, nihil præter se & eū cui supplicat meminerit. Et nota, quia dū ubiq; in titulis nomina sunt posita, hic pauper sine nomine loquens introducit, scilicet ut cū uni datur, oēs sibi pauperes Christi cognoscerent attributū. Pauper iste reb. egens, sed uirtutib. diues in exordio psalmi multipliciter Dñm rogat eius intendere precib. quoniā iugi afflictione contritus, ossa ueluti confixa gestauerit: sequitur flebilis manifestatio necessitatum, & ne post tot calamitates de castigatione sua uideretur ingratus. Tertia parte Dñi laudes prosequitur, cuius aduentu construendā dicit ecclesiam: & cū sint omnia permutanda, ipse tamē permaneat in aternū. Infertur etiam nimis uotiuua conclusio, sanctorum semen ibi esse dirigendum, ubi habitat Dominus in gloria sempiterna: sic oratio pauperis, quæ inchoauit à lachrymis, perficitur in gaudium.

COMMENTARIVS.

Domine exaudi orationem meam, & clamor ad te ueniat. Oratio pauperis cum anxietus fuerit & effuderit coram Domino preces suas. Pauper ille loquitur in hoc psalmo, qui cū diues esset, pro nobis pauper factus est, ut & nos paupertate eius ditaremur, à quo sunt omnes diuitiæ tam ueræ quam non ueræ, diuitiæ eius sunt: In principio erat uerbum, & Deus erat uerbum: paupertas uero illius est. Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, ibi se pauperem uoluit, ubi non ditauit. Audiamus ergo pauperem uoluntate, orantem pro nobis pauperibus necessitate, scilicet Christum in nobis pauperem, nobiscum pauperem, & propter nos pauperem ora-

tionem eius audiamus, & personam cognoscamus, & quicquid uidebimus eius maiestati non conuenire, hoc attribuamus infirmitati nostræ. Anxiatur autem & orat non propter se, sed propter nos, docendo nos ut nos anxij simus propter nos, ad hoc ut & uocem & gemitus euadamus, & æternos dies quos amittimus, recuperemus: & non tantū propter nos, sed etiam pro fratribus. Et dicit ita: Domine pater exaudi orationē meam factam pro perseverantia meorū, & clamor meus ueniat. i. intromittatur ad te. Repetitio est, ut ait beatus Augustinus, ut ostendatur orantis affectus. Potest autē accipi ut maius, scilicet pro intentione illa oratione, quæ uerè exaudita ostēdit Apostolus dicens: Qui in diebus carnis suæ cum ualido clamore preces ad Deū fudit, & exauditus est p̄ reuerentiā suā.

Non auertas faciem tuam. Ideo dico exaudi orationem meam, nō auertas faciem tuam à me. i. à meis faciem tuam. Hoc non dicit quantum ad se. Quando enim Deus auertit se ab illo, de quo dicitur: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Aut quando pater à filio? Hoc autem dicit quantum ad suos, à quibus tūc Deus uerè faciem suam auerteret, si eos deuocari permitteret. Non auertas inquam faciem tuam, sed potius aduertas eam ad me in quacūq; die tribulor. i. in quocūque tempore tribulantur mei. Semper enim Christus tribulatur, & tribulabitur in suis decessentibus & succedentibus usque in finem seculi. Et ideo bene dicit, in quocūq; die tribulor. i. in quocūq; die tribulantur mei, id est attendunt peregrinationem istam esse tribulationem, quod facere non possunt nisi humiliando se: tunc tu qui ab æretis aurem auertis, inclina ad me in meis aurem, sicut altus ad humilem, medicus ad ægrotantem. Vel aliter.

In quocūq; die. In quocūq; illuminato, id est quā docūq; mei illuminati per gratiam tuā recognoscēt presentē uitam esse tribulationē, & se humiliant, tūc tu inclina ad eos aurem tuam: quia tunc (q. d.) in uocabunt te. Et in quocūque die, id est in quocūque tempore, uel quā docūq; mei illuminati inuocauerint te in se non aliud, non iam ut terreni, sed ut redēpti: non iam portantes imaginem terrestris, sed celestis: exaudi me. i. meos, & hoc uelociter. Non enim nisi tali desiderio dixisti, adhuc te loquente. Ecce adsum. Et quasi diceretur ei: Vnde inuocas? pro qua paupertate clamas, pro qua inopia pulsas? Responso. Meritò clamo, meritò inuoco, quia dies qui deberet esse mei & meorum, & essent nisi Adam præuariatifer, id est dies æterni defecerūt, id est euauerunt sicut fumus. O dies, si dies. Vbi dies auditur, lux intelligitur. Sed defecerunt dies mei sicut fumus. Quare sicut fumus? propter elationem. Videte fumum simili superbiæ tumescentem, ascendentem & euanescentem. Vtiq; deficientem & non permanentem. Tales dies dignus fuit accipere ille superbus Adam, ex quo Christus carnē accepit, & liberabit nos à dieb. fumi. Qui propter nos dignatus est uti uoce dierum fumi, & subdit causam. quare dies defecerunt, ideo scilicet quia illa quæ deberent esse omnia ossa mea, id est firmamēta animæ in meis, scilicet ratio & intelligentia aruerunt. i. uilia & inualida propter contumtum ueritatis, quem amiserunt, sunt sicut cremium. Cremium dicitur illud unde sagimen eliquatur, postquam in tantum crematur, quod sine omni humore efficitur, quod satis uile est & inualidum.

Percussus. Nō solū in exteriori ita infirmatus sum, sed etiam percussus sum in exteriori & in me & in meis factus sum scēnū, quia de priori uirore in hac miseriā cecidi. Hic est percussus ille, de quo per Esaiam dicit, Non in æternum irascat. Spiritus enim à me procedit. Oēm statū ego feci, propter peccatū autē modicū quidē contristauit eum, & percussus est. Et auerti faciem meā ab eo, & tristis abiit in uis suis. Hęc percussio in exteriori conuenit etiam ipsi capiti, propter penas peccati, quas cōmunes nobiscū habuit. Et repetit q. præ-

dixit, ut causam huius esse ostendat. Q. d. quod percussus sum in exteriori, ideo factus est, quia cor meum .i. anima meorum aruit. .i. niliuit amissis uirib. intelligētiā & ratiōis. Et meritis aruit, quia oblitus sum in meis comedere panē meū. .i. obseruare Dominicū præceptū. Suggestente enim serpente & Eua præuaricante, miser Adam oblitus Dominicum præceptum, quod deberet ei esse ad delectatiōem, sicut panis edulium. Manum extendit ad ueritū, & non inuenit quod promissit diabolus, sed quod minatus est Deus.

Auoce gemitus mei. J Dixit aruit cor meum: nunc ostendit quomodo dicat os meū adhæsit carni meæ. .i. firmius meum in meis adhæsit infirmiori meo, scilicet Adam mens Euz suæ consensit. .i. ratio sensualitati. Quod processit a uoce gemitus mei. .i. a uoce serpentis, qui dixit: Eritis sicut dii. Quæ uox est gemitus mei uox, quia pro illa semper mihi in meis dolendū, semper mihi ingemiscendū. Et pro hac uoce in meis dolenda, sum ego factus similis pellicano solitudinis nascendo, & sicut nycticorax moriendo, & sicut passer solitarius in tecto resurgendo. Pellicanis auis quædam est, deserta quærens, maximè tamē habitans in deferris ripis Nili fluminis. hæc auis pullos suos inter sicut, postea super eos plangit, & iterum uerberat se alis, & rostro q. in tertia die sanguinē effundit, quo mox ut irrorantur, reuiuiscunt pulli. Hoc à Dño nostro Iesu Christo non disconuenit, qui auis est solitudinis. Qui solus de uirgine natus, solus sine delectatione conceptus, & sine dolore natus: qui pullos suos, .i. homines à se factos, iusto iudicio suo interfecit. Et super eos planxit, quia pro eis infirmari uoluit. Vnde ut alibi diximus, Sapientia Dei etiam gallinæ comparatur. Post legē autē. .i. in tēpore gratiæ, q. quasi dies tertia est, quantū quod ante legē & sub legē sanguine suo fuso in cruce ipsos uiuificauit. Potest etiā illa occisio. .i. impiorū conuersio hic accipi, de qua ipse dicit: Ego occidam, & uiuere faciā, percutiā & sanabo. Nūq. enim occideretur Saulus impius persecutor, & uiuificaret Paulus optimus prædicator, nisi redemptus sanguine suo, tertia die. .i. post legē fuso. Sic & in ceteris sic occisus tam ante legē & sub legē, q. post legē. Et hoc est q. dicit: Factus sum similis pellicano solitudinis. Factus sum sicut nycticorax habitans in domicilio. Nycticorax auis est uolans in tenebris. Cui Christus comparatur, quia in tenebras. .i. in ignorantiam Iudeorum uenit. Si enim cognouissent, nunq. Dñm glorię crucifixissent. Domiciliū uero est destructū ædificiū, ubi scilicet soli parietes sunt. Vnde alia translatio habet, in parietinis. Destructū autē ædificiū Iudaicus populus erat propter præuaricationē: & quia præuaricatores fuerunt, ideo hominem regem elegerunt, omnem uero legem contempserunt: & latronem dimitti sibi petierunt, Christum uero crucifixerunt.

Vigilauit, & cetera. J Q. d. dormiui & euigilauit, quia à morte resurrexi. Et factus sum sicut passer. .i. auolans, ens solitarius in tecto. .i. in celo: quia solus pontifex ille adhuc introiuit in secreta tabernaculi, ubi sedens ad dexterā patris a se diuē interpellat pro nobis. Et quia (q. d.) in tantū me humiliaui, quod factus sum similis pellicano, & sicut nycticorax, ideo inimici tota die. .i. a se diuē exprobrati mihi, & cetera. Potest hæc auium similitudo corpori attribui. Sed quædā supra dicta scilicet, Ossa mea sicut cremium aruerunt, & a uoce gemitus mei, oportet mutari. Ossa tamen Dñe in corpore Christi robustiora, horū frixorium per similitudinē sunt infirmi, qui sæpè periclitantur labēdo, & interdum persecutioni cedendo. Frigunt enim firmiores ab his infirmis, propter cōpansionem & dilectionem, quam in eos habebunt. Et unum quodq. os tanto magis frigat, quāto plus amat. Si enim amor desit, nullū os frigitur. Et ideo dicit, Ossa mea. .i. firmiores de meis aruerunt per cōpansionē infirmorum sicut cremium. Sequens uersus non mutatur.

Auoce gemitus. J Dixit percussus sum ut scōnū. Et in-

de (q. d.) est hoc quod os meū adhæsit carni meæ. .i. quod fortiores in corpore meo cōiuncti sunt in ualidis per cōpansionem. Et hoc à uoce gemitus mei in ipsis infirmis, scilicet qui gemit, unde nō esset gemendum, uel non gemunt unde esset gemendum. Gemit enim aliquis qui perdidit pecuniā, sed non gemit qui amisit innocentiam. Et in hoc se gemēdos faciunt, nec possunt firmiores hos tales deserere: quia ut ait Apostolus, Debent firmiores infirmorū infirmitatē portare, quia debent eos corrigere & instruere. Et inde fit illud quod subdit dicens: Similis factus sum in meis pellicano solitudinis, & cetera. Tria genera auium ponit, & tria loca: & per hoc designat tria hominum genera. Quidam enim de his qui ossa sunt in corpore Christi, timentes Dominicā illam sententiā: Serue piger & neq., quare nō dedisti pecuniā meā ad me fam, & ego ueniens cū usuris exegissem illā, uolentes lucra Christi quærere, & thesaurū sibi cōmissum fide liter erogare, sūt similes pellicano, auis illi deserta quæ renti: quia uadunt ad desertū. .i. ad illos qui nondum fidē perceperunt, & ibi prædicando & docendo siue proficiant siue non, tamen quod eorū est peragunt. Alij quoq. de ossib. Christi, uel etiā eidē alio tempore sunt sicut nycticorax in domicilijs: quia ueniūt ad illos, qui sunt domiciliū. .i. destructū ædificiū, quod à fide apostatarunt. De quib. sic ait Apostolus: Hyminæus & Philiteus qui circa ueritatē aberrantes multorum fidē peruertunt. Et in hoc sunt nycticorax, quia sicut auis illa diligit tenebras, ita ipsi frequentant & amant tenebras erroris illorū, non ut permanēat, sed ut de tenebris splendere lucē faciāt. Sunt itē alij de ossib. Christi, qui ueniunt ad illos, q. licet in fide stēt, tamen sub tecto sunt, quia carnaliter uiuunt. Et inter hos quasi dormientes uigilant. .i. in quietudini dati sunt. Luxa illud: sicut tradidit cor suum ad uigilandum diluculo. Et sunt sicut passer. .i. cauti & queruli, quia cōdolēt illis: passer dico solitarius in tecto, quia non sunt cum illo sub tecto, sed soli sunt in tecto: quia & si in carne ambulant, nō secundū carnē uiuunt, uel militāt ad hoc, ut illos etiam qui in tecto secū sunt attrahant. Vel aliter, ut per hoc tria genera auium, quæ ponit, notes etiā tria hominū genera, & tria loca, sed alio modo. Et accedit cōtinuatio ad primā lectionē, de capite. propter enim uocē gemitus delendā, alij in corpore Christi sunt similes pellicano solitudinis, quia eremiticā uitā apperunt. Alij uero sunt sicut nycticorax, quia fugiūt cōspectum hominū cōmunem, sicut auis illa lucē, uel ut sancti monachi faciunt, & non sunt in ædificio, sed in domicilio. .i. in destructo ædificio: quia destructus est eis mundus. Et hi dormiūt à cura seculari, sunt autē alij qui uigilant, quia habent filios, uxore, & multa possident, sicut Iob & Abraham fecerunt, & tamē sunt sicut passer. .i. cauti. Et ideo dico sunt sicut passer, quia sunt solitarij in tecto. .i. in humana cōuersatione, per hoc quia ita sunt omnia habentes tanq. non habeant: & quia ut in mundo tanq. non utantur. Et hoc est q. dicit, Similis factus sum in quibusdā meorum pellicano solitudinis hoc uel illo modo. In quibusdā factus sum sicut nycticorax habitans in deserto. Et in quibusdā uigilauit, & factus sum sicut passer, solitarius in tecto. Vnde scilicet, quia talis ego & tales mei erant. Inimici mei exprobrabant mihi ipsi dicentes: Quare magister uester cū peccatorib. & publicanis manducat, & multa talia. Et exprobrabant etiā meis, quia uerē primis temporib. exprobratū fuit ab impijs sanctis prædicatorib. quod humanas leges & mores corrūperent, & quod homines pmissione ueniæ latenter peccare facerēt. Sed dicit beatus Augustinus, quia desperatione ueniæ magis peccarent. Si enim tu aliquis sperares, non restare tibi nisi tormenta, uel les hic implere omnia carnalia desideria, & bene te corrigere, qui indulgentiam promittit & dicit: Redite præuaricatores ad cor. Neq. Deum contempnas, quasi promissione ueniæ peccatores securos faciat. Etenim

Et enim ne desperatione ueniat peius uiueremus, p-
misi indulgentiam portu. Item ne spe ueniat peius ui-
ueremus, die mortis fecit incertissimū, prouidentissi-
mū utrumq; constituens, scilicet ut esset reuertentes
quo recipere, & esset unde differentes terreretur.
Nunc ad licetā redeamus. Exprobrābāt mihi inimici
mei, & qui laudabāt me & meos, iurabant aduersum
me. Ore enim laudabant, corde uero insidias parant.
Et hoc ideo, quia manducabam cinerē, i. quia recipie-
bā & incorporabā mihi steriles & desperatissimos,
sicut Paulum persecutorē pessimū, & Mathæum re-
lonariū tanquā panem, i. sicut Petrum simplicē homi-
nē & piscatorem. Et alios simpliciter uiuere, q̄ erant
quasi panis idonei, quos ego & mei manducaremus,
& nobis concorporaremus, & potum meū cum fletu
miscēbam. hoc est: Si quādo fuit mihi uel meis aliqua
temporalis iucunditas, illi admiscebam fletum, i. tri-
sticiā amaritudinem. Vel aliter, ut sit hypallage. Q. d.
Manducabam panē & in me & in meis tanquā cine-
rem, & miscēbā poculum meū cū fletu, magna tristitia
mihi fuit quod necessarius mihi cibus & potus.

A facie iræ. Dico quia manducabam cinerē tanquā
panē. Et hoc erat à facie iræ & indignationis tuæ, i.
ab ira quæ secuta est indignationē tuā, cuius facies,
id est præsentia adhuc in nobis est per penas peccati.
Iræ dico huius, quia tu eleuans allisti me. Ipsa e-
nim eleuatio fuit allisio, quia in quantum hominem
præ cæteris animalibus exaltauit, in tantum præua-
ricantem grauiore pena multauit.

Dies mei sicut umbra. Dico allisti me, & ecce quo
modo scilicet, quia dies mei declinauerunt, i. declina-
les & instabiles facti sunt, sicut umbra instabilis est.
Interferit beatus Augustinus & dicit: Cerrē dies tui
non declinant, si tu à uera uia nō declinales. Quid
enim mirū si dies tui similis facti sunt tibi. Vel aliter:
Dies mei declinauerunt, facti per hoc sicut umbra: quia
nō sunt dies, sed umbra tantū uerorū dierum. Et ideo
dies declinauerūt, quia ego arui sicut fœnū, i. de uiro
priori in hanc miseriam cecidi. Reuiscat ergo fœ-
num sanguine saluatoris sui irriguum.

Tu autē Domine. Ego quidē iusto iudicio tuo arui, ce-
cidi, insenuitū autē Dñe non cecidisti, nec insenuisti,
quia permanes in æternū. Ergo tu æternus serua me
temporale. Vigas ad me liberandum, sicut uigisti
ad me damandū. Tu inq̄ permanes in æternum, &
memoriale tuum, i. factū tuum dignū memoria per-
manebit usq; in generationē decedentem, & generatio-
nem succedentē. Quid autē illud memoriale? hoc sci-
licet, quia tu qui iacuiisti in seruis missis ad uincē, ex-
urgens in me hæredē tuo resuscitando, me & per me
faciendo alios exurgere, misereberis Sion, misericors
eris Iudæi populi, uocando, iustificando, & peccata
remittendo. Er uerē misereberis, quia uenit tempus
miserendi eius, tempus scilicet plenitudinis, de quo
Apostolus: Cum uenit plenitudo tēporis, misit Deus
filium suū natū ex muliere, factū sub lege, ut eos qui
sub lege erant, i. Syon redimeret. Venero dico tempus,
quia uerē uenit tempus, sicut restatur quidam inter
ædificatores præcipuus dicens: Ecce tempus accepta-
bile, ecce nunc dies salutis, & cætera.

Quoniam placuerunt. Dico misereberis Syon hoc sci-
licet modo, quoniam seruis tuis maxime tibi familia-
ribus, i. Apostolis tuis placuerunt, i. placebant lapides
eius Syon, i. prophetæ, ad hoc ut porter eos, i. expo-
nant quæ illi prædixerunt de ædificatione uerē Syon.
Et faciatis eos fundamentum, super quod Syon ædi-
ficetur, & sic miserebuntur terræ eius, i. illorū qui ter-
ra eratis in carnali Syon, recipiēdo eos ut uini lapides
sint in nouum ædificiū. Terra autē erant illi in lapide
offensionis, & pētram scādali, scilicet in lapidem qui
factus est in caput anguli, quē ipsi ædificantes repro-
bauerunt. Et ideo in terrā, de qua prius facti sunt, ce-
tiderunt. Sed non potuit inefficax esse uox illa peritio-
nis, Patere ignosce illis, quia nesciunt quid faciant.

Et ideo, i. tria milia & quinque milia, i. & oēs illi fue-
runt qui precium uenditarū rerum suarum ante pe-
des Apostolorum posuerūt. Et hoc fecit de hac terra,
qui Adam primū fecit de terra. Vel aliter, Hoc in quā
modo misereberis Syon, quia seruis suis, i. Apostolis
placebunt lapides eius Syon, i. quicunq; credentes de
populo illo & facti uini lapides in primitiā eccle-
sia, & sic miserebūtur eius terræ, i. illius populi. Et sub
inde gentes timebunt nomen tuū Dñe, quia serui tui
inde exptiū prædicabūt omnib. gentib. Iuxta illud,
Vobis oportebat primum loqui uerbū Dei, sed quo-
niam repulistis illud, & indignos uos esse iudicatis,
ecce conuertimur ad gentes. Et non solum minores,
sed & omnes reges totius terræ, uel omnes bene re-
gentes terram suam de gentib. timebunt, id est reue-
buntur gloriam tuam. Nomē & gloriam pro eodem
hic accipit, scilicet pro laude eius.

Quia edificabit. Ideo serui incipientes ab Hierusalē
ad gentes se conuertunt, quia taliter ædificabit Dñs
Syon, scilicet de duobus illis populis tanquā de duo-
bus parietibus ediuerso uenientib. sed diuersā nō fen-
tiorib. Et in hac Syon uidebitur, i. recognosces & hic
& tandē in gloria sua, scilicet resurrectionis, ascensio-
nis, confessionis: prius uidebatur in ignominia sua.

Respexit in orationem humilium. Dico quia ædificabit
Dominus Syon, qui in illa carnali Syō hoc modo, scilicet
quia respexit, id est respiciet in orationē humili-
um, id est credentium & de hoc populo & de illo
hoc orantium. Et non spernit, i. non spernet precem
illorum, id est recipiet propter confirmationem.

Scribantur hæc. Hæc scilicet quod Dñs prius misere-
bitur Syon, & deinde gentium. Et de his non per me-
rita, sed per solam misericordiā suam ædificabit Syon.
hæc inquam scribantur, i. tanquā scripta & firma an-
nuntientur à prioribus in alteram generationē, i. in
spiritualem generationem succedentem, & ab illa in
alterā: ut recognoscant se nō meritis, sed sola gloria li-
beratos, & sic semper populus succedens qui creabitur
in operibus bonis laudabit Dominum.

Quia prospexit de excelso. Et merito laudabit Domi-
num, quia ipsi de infirmitate sua non sursum aspex-
erūt ad Dominum, sed Dominus prospexit, i. à longe
inspexit de excelso sancto suo, i. per me sanctū sancto-
rū excelsum suū, ad hoc ut ad humiles descendere,
& humiles exaltaret. Dñs dico aspexit in terrā de cœ-
lo, i. per me cœlū suum, ut faceret terram & cœlum.

Ut audiret gemitus compeditorum. Ecce cur prospex-
erit Dominus, ideo scilicet ut audiret gemitus compe-
ditorū. cōpeditos uocat apostolos & sanctos marty-
res, qui compedes illas habuerunt, de quib. dictū est:
Iniice pedem tuum in cōpedes eius, i. in disciplinam
Dñi, qui corripit omnem filiū quem recipit, & timo-
rem eius & præcepta eius. Hæ cōpedes hoc fecerunt,
ut non timerent illos qui corpus occidunt, animam
autē non possunt occidere, sed potius illū qui potest &
animam & corpus perdere in gehennam. Et nō sunt
hæ cōpedes cuiq; euitandæ, ne fortē appetatur pericu-
losa securitas & temporalis uitæ huius dulcedo, quā
sequit perperua amaritudo. Audit Dñs gemitus san-
ctorum martyrum in pressuris & in humilitate ad hoc
ut in tanta gloria nostris temporib. esset ecclesia, quā
ram hodie uidemus, scilicet ut regna quæ prius eam
persequabantur, modo Dño seruiat. Et hoc est quod
dicit: Ut audiret gemitus cōpeditorum, & sic solue-
ret à metu mortis filios interemptorū, i. imitatores
sanctorum martyrum, qui interempti sunt: ita dico solue-
ret, ut isti iam liberē annuncient nomē Dñi in Syon,
i. in ecclesia. Tunc enim ecclesia in pressura erat, quā
do impediti interficiebantur. Post mortē autē illorum
facta est ecclesia in tanta pace, ut quisque liberē in ea
nomen Domini auderet annunciare. Et hoc modo
à metu mortis solutio interemptorum filijs facta est.
Fuit etiam in eis solutio, ipsa peccatorum remissio.
Ideo enim si quando morti compulsi sunt, non

non timuerunt: quia per peccatorum remissionem fecerunt de eo quod sequitur mortem, fuerunt. Sequitur.

Et laudem eius in Hierusalem.] Repetitio est propter confirmationem. Idem enim accipit Syon & Hierusalem, ecclesiam scilicet. Nomen quoque Domini, & laudem eius accipit pro eadem.

In conueniendo.] Dico ut annunciet. Et hoc taliter, scilicet in conueniendo. i. in alloquendo populos & etiam reges prius persequentes, hortando eos in unum quiddam, id est in fidem catholicam, ad hoc ut iam non seruiant mundo, sed Domino. Vnde autem hoc factum est, nisi quia ut supra diximus, exauditi sunt in pressuris, & in humilitate gemitus compeditorum.

Respondit ei.] Querit beatus Augustinus ad quid referatur respondit, q. est singulare, cum præcedat tantum pluralis numerus, populus scilicet & reges: sed dicit, quia referat ea que prædicta sunt, ad laudem uel ad Hierusalem. Et est dicere: In annunciatione illa respondit ei. i. Dño laus eius. i. Hierusalem. Laus eius ei respondet, quando gratias ei agunt, qui ab eo uocati sunt. Ipse uocat, nos respondemus. Si autem ita bene uimus, ut ipse per nos laudet, tunc laus eius in nobis ei respondet. Et secundum hoc dicit, quia laus eius respondit ei. Hierusalem quoque respondit ei, non illa quæ uocata non audiuit, de qua dictum est, Ecce relinquet uobis domus uestra deserta: sed illa de qua dictum est, Letare sterilis quæ non parit, quia multi filij desertæ, magis quæ eius quæ habent uirum. hæc namque uocata non contempsit. Ipse pluit, ipsa fructum fecit. Vbi autem ei respondit, utique; non in se, quia nullum habebat in se responsum, nisi responsum mortis uel iniquitatis. Sed respondit ei in uia uirtutis suæ. Via uirtutis est Christus, qui ante resurrectionem non agnoscebat, sed potius crucifixus ex infirmitate lauit, ut in resurrectione fortis appareret. In hac uia uirtutis respondit ei, quia post resurrectionem ecclesiam de toto orbe uocabit non infirmus in cruce, sed iam fortis in caelo. Et hæc præcipua uirtutis fidei nostræ, ut credamus eum non tantum mortuum esse, sed etiam resuscitatum: & ut speremus nos quoque resuscitandos per illum. Vnde dicit Apostolus: Si credideris in corde tuo, quia Christus est Dñs, & confessus fueris in ore tuo, quia Deus resuscitauit illum, saluus eris. Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad Deum uel ad salutem. Nunc ad literam redeamus. Respondit ei Hierusalem in uia uirtutis suæ dicens ita: Dñe nuncia mihi paucitatem dierum meorum. i. fac me attendere quantum paucitate dierum cōstringar. Ne pauci dies mei retrahant me à diebus tuis multis, hoc est quod subdit dices: Ne reuoces me. i. ne permittas me Dñe reuocari ab æternis diebus tuis in dimidio. i. per imperfectionem dierum meorum. Omne enim quod dimidium est, imperfectum est: & ideo (q. d.) dico quia dies mei imperfecti, quia anni tui perfecti & æterni sunt tantum in generatione generationum. i. annos tuos participat non hæc mea generatio, sed illa sola generatio, que erit generatio generationum. i. cōstans ex omnibus generationibus. Sciendum quia anni Dei sunt æternitatis. Æternitas autem est incommutabilis eius substantia, cui non accedit, fuit uel erit, sed solus est. Sicut ipse dixit ad Moysen: Ego sum quod sum. & Qui est, misit me ad uos, tamen ne desperes, quasi dicat humana infirmitas: Ego enim sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob. audiisti quod sum apud me, audiisti etiam quod sum propter te. hoc maximum quiddam est. Tamē hæc æternitas uocauit nos, & ex æternitate eripuit uerbis. Iam æternitas, iam uerbis, sed nondum tempus, quia factum etiam est tempus. Omnia enim per ipsum facta sunt. Ecce uerbum ante tempus, quia fecit tempus: sed tamen natum est ex tempore, cum sit uita æterna. Et uocauit nos temporales, ut faceret æternos. Et hæc est illa generatio, quæ ut supra dictum est, participat annis Dei. Vel aliter: Respondit ei Hierusalem in conueniendo populos in unum. i. in unitate respondit ei, qui enim non est in unitate, non respondet ei, sed sola unitas re-

spondet uni: quia ipse est unus, & ecclesia unitas. Fecerunt autem quidam qui hanc unitatem discernere uellent dicentes, Ecclesiam non usque; in fine seculi duraturam, sed citò desituram. Quod præuidens per spiritum propheta futurum introducit ecclesiam sic dicentē: Dñe nuncia mihi paucitatem dierum meorum. Q. d. futuri sunt quidam perditissimi dicentes me citò perendā, nec usque; in fine seculi duraturam: ergo Dñe nuncia mihi in testimonium contra tales paucitatem dierum meorum, id est notifica mihi quid diu sint duraturi temporales dies mei, quia pauci sunt, quantum ad dies tuos æternos. hoc autem testimonium nunciauit ei Dñs cum dixit: Ecce ego uobiscum sum usque; ad consummationem seculi. Sed quia fuerunt quidam sicut Donatistæ, qui per ignorantiam affirmarēt hoc de se dictum esse, dicentes catholicam ecclesiam iam destructam esse: dicit beatus Augustinus. ut & contra hoc det testimonium. Et prædicabit inquit hoc euangelium in toto orbe in testimonium omnibus gentibus. & tunc finis. i. postquam credet aliqui de omnibus gentibus. tunc erit finis seculi. Non ergo blandiant sibi contra me hæretici, quasi citò sim desitura, & non permanitura usque in finem seculi. Et ut non possint sibi blandiri, ne reuoces me Dñe in dimidio. i. in imperfectione horum dierum. Quod est dicere: Perduc me Dñe usque; in finem seculi. Perfice dies meos exiguos, ut tandem des mihi dies tuos æternos. Et reuera dabis, quia anni tui erunt in generatione generationum, sicut prius.

Initio te Domine.] Quasi diceret, Quod generatio generationum participabit annis tuis, hoc non a se erit, sed a te: quia tu Dñe fundasti in fide operibus, bonis terram illam culturam, in initio. i. per me, quem uoluisti omnium creaturum esse initium. Et non solum terra fundasti, sed etiam cultores: quia celi sunt opera manuum tuarum. Sciendum quod quamuis alibi dicatur, Ipse dixit & facta sunt: non tamē intelligendum est quod aliud faciat uerbo, aliud manu, quia sola potestate facit omnia. Sed propter excellentiam sanctorum Apostolorum & aliorum sanctorum prædicatorum dicit, quia celi sunt opera manuum eius.

Ipsi peribunt.] Q. d. Quantum ualde dignum opus sint celi, tamē non possunt tibi comparari: quia ipsi mutabiles facti sunt, tu es immutabilis. Nā ipsi peribunt quantum ad corpus: tu autem permanes immutabilis. Et uerè peribunt, quia ueraciter in hoc, quod sunt sicut uestimentum. i. in corpore, quod est uestimentum animæ. Et tu mutabis eos. i. inuouabis eos sicut uestimentum aliquod mutatur, quod postquam exterius est attritum, inuertitur ut nouum uideatur. Et tunc ipsi mutabuntur digna mutatione, quia seminatur corpus animale, surget spirituale: seminatur corruptibile, surget incorruptibile, & cetera. Tu autem ipse in substantia idem es etiam in uoluntate, hoc est per omnia manes immutabilis. Et ideo anni tui non deficient, quia nec accedent nec decedent. Et ne desperem⁹ ad illos annos posse pertingere subdit, Filij seruatorum tuorum Dñe semper habitabunt in his annis: & mittit nos ad illud quod null⁹ eorum qui de Aegypto educti sunt, terram promissionis intravit, nisi Chaleb & Iosue. i. nisi unitas & unitas. sed sicuti soli filij terram illam introierunt, & patres per illos: ita soli filij. i. fide regenerati ad æternitatem Dei perueniunt: sed hoc per filios. i. per bona opera præmissa. Et ideo non dixit simpliciter, Serui tui: sed filij seruatorum tuorum. i. serui tui, entes filij per filios suos habitabunt in annis tuis. Et non solum illi, sed & omne semen, id est omnes sequentes eorum diriguntur in illud seculum, id est in illam æternitatem.

IN PSALMVM CII.
ARGUMENTVM.

Felicitas reuersionis prædicatur, & agi Deo gratias imperatur captiuitate laxata. Aliter uox Ecclesie ad populum suum.

IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Post illas beati pauperis humillimas preces, & poenitentiae genitus explicatos, totus hic psalmus Domini laude redundat, & praecedentes lacrymas praecursorum gaudia sequitur. Namque ipse David, ut semper Christum, cui laus datur, insinuat. Per totum quidem psalmum propheta loquitur. In prima parte praecipit animam suam benedicere Dominum, & beneficiorum eius recordari. Secunda dicit, qualia Moysi praestiterit, & reliquis fidelibus suis, ut ipse intelligatur à seculis semper fuisse musicus. Tertia ad angelos uerba conuertit, uirtutesque supernas ac reliquias rationales creaturas inuitat, ut Domini iugiter laudibus occupentur.

COMMENTARIUS.

Benedic anima mea Dominum.] Ipsi David. Hortatur propheta in hoc psalmo, ut in omnibus operibus Dei misericordiam erga nos attendentes, non sumus ingrati beneficijs eius, sed semper condignas ei gratias reddamus. Er est (quali dicat) in omni munere Dei, in omni correctione, in omni consolatione & in gratia eius, qua dignatus est donare indulgentiam, & non reddidit quod debuit, benedic anima mea Domino. Excitet quoque quisque nostrum, & exhorretur animam suam, & dicat, Benedic anima mea Dominum. Anima audiat & consideret omnia quibus excitatur, & uideat si quem debeat benedicere nisi Dominum. Sequitur.

Et omnia quae intra me sunt benedicant nomini sancto eius.] Animam accipit animalitatem. i. sensualitatem, quae autem intra se, sunt ratio & intellectus. & est, quasi dicat: Alternetur pro tempore sonus uocis exteriorum, perpetua autem sit uox interiorum. Semper interiora tua benedicant Dominum, agis aliquid negotium, iuste agas & benedicas Dominum. Dormis si non excitat te cogitatio furri aut alicuius flagitij, benedicas Dominum. Innocentia enim etiam in dormiente est, uox laudis animae tuae. Comedis, bibis, fac hoc ad refectionem, non ad ebrietatem, & benedicas Dominum. & sic semper benedicas Dominum. Vt autem breuiter dicatur, interiora nostra. i. oratio & mens semper laudant Dominum, si semper in discernendo hoc attendimus, ut quae bona sunt tantum faciamus: & si ad hoc sublimia intelligimus, ut ad illa inardescamus, & haec terrena contemnamus.

Benedic.] Repetitio est ex affectu orantis, tanquam diceret: Benedic indefinenter anima mea Dominum. Et ut semper benedicas, noli obliuisci omnes retributiones eius. Si enim obliuisceris, non benedicas. Non autem possumus ante oculos habere omnes retributiones eius, nisi & peccata nostra ante oculos habeamus. Sed sit ante oculos tuos praeteriti peccati, non delectatio, sed damnatio: quia si haec damnatio, ab eo erit saluatio. Tribuit tibi, quoniam in abundantia uirtutum te posuit in Adam, & ad imaginem & similitudinem suam te fecit. Tu autem pro gratijs agendis, pro subiectione, pro obsequio, pro religioso cultu retribuisti ei superbiam, inobedientiam & omnem nequitiam. Ipse cum malis omnia mala posset tibi reddere, & iuste retribuere tibi bona pro malis. Vocauit te, iustificauit te, peccata donauit, aeterna praemia promisit. Noli ergo obliuisci retributiones eius, consistere, & ipse ignoscit, & noli obliuisci: quia tali sacrificio placatur Deus. Vult enim à te laudari, ut tu proficias, non ut ipse sublimetur.

Qui propiciatur.] Noli inquam obliuisci eius, qui tot bona tibi confert, scilicet qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis cum actualibus quam originalibus, & c. Quasi dicitur: Ecce retributiones Dei. Quid enim datur tibi peccatori nisi supplicium, & tibi blasphemoni gehenna? Noli ergo obliuisci retributiones eius, sed imitare ne experiaris retributiones eius, non dico

malos: quia si iustas, non malas tibi tamen patienti haec mala. Sequitur. Qui sanat. i. sanabit tandem omnes infirmitates tuas. Necessario est post remissionem peccatorum, ut anima perturbationibus quietetur, & in periculis tentationum uerleset, & saepe capiatur, quia nondum absorpta est mors in uictoria sua, nec hoc corruptibile induit incorruptionem: hos languores, has infirmitates omnes sanabit Dominus in te, qui fecit te talem, ut nunquam aegrotares, si praecipua eius seruares. Non audisti tunc ad salutem retinendam, uel nunc audi salutem recuperandam. Recuperanda dico, quia nunc cotidiana medicamentis fulcium nostrae indulgentiae, & unicuique fatigato succurrit, inde mox alia fatigatio indicatur.

Qui redimit.] Hoc modo sanabis infirmitates tuas, quia redimer uita tuam. i. animam tuam de interitu, i. de necessitate corruptionis: quia corpus quod corruptum est, aggrauat animam. Iam enim ostendit in exemplo, quod promittit in praemio: quia sicut mortuus est propter delicta nostra, ita etiam resurrexit propter iustificationem nostram. Sequitur.

Qui coronat te.] Nullus hoc audiens sibi applaudat, nemo quod coronetur sibi attribuat: quia non coronabitur, nisi qui legitime certauerit: & qui adiutor certantem, coronabit in te non tua meritis, sed sua dona. & ideo subdit, In misericordia & in miserationibus. Misericordiam accipe in pia affectione, miserationem uero in exhibitione.

Qui replet in bonis.] Dixit coronabit te, & hoc modo coronabit te, quia replebit desiderium tuum in bonis, perducendo te ad illud bonum, quod est summum omnium bonorum: non in his bonis, ubi quocumque te uertas, uilescit habitum, quod accendit desideratum. Quando, non habeo, cupio: postquam uero habeo, contemno, & per illa bona renouabitur iuuentus tua, ut iuuentus aquilae. Prae senectute supercrescit aquilae superius rostrum inferius in tantum, ut nec os aperire, nec se reficere possit, & sic penuria cibi deficit. In tali angustia acutum lapidem quaerit, & tam diu rostri incrementum contundit, donec se reficere possit, & tunc recipit & nitorem pennarum & uigorem uirium. Sic anima nostra non erat idonea ut pane illo quo uescuntur angeli, reficeretur: quia os nostrum ueritate clausum tenebatur, sed data est nobis petra, id est Christus ad quam uertite attrita os nostrum nouitate apertum, idoneum factum est ad uescendum pane illo angelorum, qui de se dixit: Ego sum panis uiuus, qui de caelo descendi: hic panis ab anima cuiusque renouatur, hic etiam comeditur: rursus uero plenarie illo reficiemur, quando in euangelicum habitum commutabimur, & ipse erit omnia in omnibus. & quasi diceret: Interim autem in hac peregrinatione quid? Vti quae non de relinquitur, quia Dominus faciens est misericordias, uerum tamen non nisi facientibus misericordias. Beati enim misericordes, quoniam misericordiam consequuntur. Quem autem modum misericordiae exigit hunc scilicet, Dilige inimicum tuum. & c. Omnia pete tibi tribue. Videtur autem repugnare quod dicitur, scilicet Iniquum non suscipias. Et illud: Tam diu desudet eleemosyna in manu tua, donec iustum inuenies, cui des eam. Sed uult Dominus ut misericordiam facias etiam iniquo, non tanquam iniquo. Occurrit tibi homo iniquus, iniquus homo est opus Dei, iniquus uero opus est hominis. Da operi Dei, ita ut non attendas opus hominis, id est ut quod iniquus est non placeat tibi: quia si recipis iniquum in nomine iniqui, mercedem iniqui recipies: sicut qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Sed aliquis pernerse & nimis laege misericordiam accipiens dicit: Nunquid non corrigam filium luxuriosum, nec seruum sceleratum? Is sciat quia regula Domini non reprehendit haec si fiant, imò responderi si non fiant. Debes, non corrigere omnes ad correctionem tuam pertinentes, si autem qui ad te non attendunt, tibi inferunt iniuriam, patienter sustineas eam, quia sicut misericors erit, si tu misertus fueris: ita etiam misericors erit, ut non remaneat insultum, quicquam.

quicquid p iustitia pateris. Et ideo subdit, Quia erit faciens iudiciū omnibus pro iustitia patientibus iniuriam. Præpostera duos sequentes uersus, & dic: Verè Dñs est faciens misericordias, quia est miserator & misericors. Misericors quidem affectione, miserator exhibitione, quia undiq; nos uocat ad cōuersionem, undiq; ad pœnitentiā. Sicut ait Apostolus, An ignoras diuitias gratiæ Dei? An nescis quia patientia Dei ad pœnitentiā te adducit? Vocat nos creaturæ benedicti, uocat nos spiritualibus donis, & ideo est miserator & misericors: sed ita intelligatur misericors, ut & uideatur iustus. Sicut enim nunc est misericors, ita tandem erit uerax: & ideo timendum est, ne tandem experiamur iustum, quem nunc contemnimus benignum. Sequitur.

Longanimis est, & multum misericors. Longanimis est, qui non statim punit peccata nostra, sed longanimitate quærit bona opera. Si enim puniret peccatorem, quem haberet laudatorem? Nec tamen uult in coruina uoce dilationem, sed in columbino gemitu confessionem. Multum autem misericors est, quia remunerat in nobis non nostra merita, sed sua dona. Resume totum uersum, & dic: Dominus miserator & misericors, longanimis & multum misericors, ipse fecit notas uias suas prædictas, scilicet misericordiā & iudiciū, per quas ipse ad nos uenit, & nos ad eum.

Moyſi. Per Moysen intelligendi sunt omnes perfecti, sed ideo eum potius ponit, quia per eum legem dedit. In qua lege data magnum mysterium est. Ad hoc enim lex data est, ut crescente peccato superbi humiliarentur, humiliati confiterentur, confelsi sanarentur. has occultas uias suas notas fecit Moysi, per quæ lex data est, quia superabundauit delictum, ut superabundaret & gratia. Nec hoc crudeliter aded factum est, sed salubriter. Multi enim ægrotant, & non sentiunt, nec medicum quærunt: augetur morbus, crescit molestia, quæruntur medicus, & lanatur ægrotus. Ecce quomodo pertinet ad legē misericordiā. Iudiciū quoque per contrariū, scilicet quantum ad non attendentes hoc perire intelligas. Et non solum Moysi & alijs fecit uias suas notas, sed & filijs Israel, id est quibusque minoribus non uidentibus Deum fide, tandem uisuris specie. Fecit notas uoluntates suas, hæc autem est uoluntas sua, ut nos attendamus multiplicem nostram miseriam, & quæramus medicinā: & sic in perpetuum non irascetur, hoc insert ad consolationem nostram. Non enim satagere debemus ut futuram iram euadamus, sed ut præsentem deponamus. De qua Apostolus ait: Fulmus enim aliquando & nos natura filij iræ, & ideo consolando nos dicit, Quia non irascetur in perpetuum. Iam enim spe iram in qua adhuc sumus, id est pœnas peccati euasimus; tandem penitus euademus: & sicut non in perpetuum irascetur, ita nec in æternum cōminabitur: hæc enim præsens ira, cōminatio est æternæ.

Non secundum peccata nostra. Quasi dicat: Dico quia non in perpetuum irascetur neque cōminabitur: & huius saluationis iam arram habemus, quia cum nobis peccatoribus nihil nisi supplicium deberetur, nõ fecit nobis secundum peccata nostra, neque retribuit nobis secundum iniquitates nostras. Pro eodem accipit iniquitates & peccata. Vel potest referre peccata ad originalia, iniquitates ad actualia.

Quoniam secundum. Vere secundum peccata non fecit nobis, quia misericorditer nobiscum egit. nõ corroborauit. i. confirmauit misericordiam suam super timentes se, secundum altitudinem cœli à terra. Cœlum, id est firmamentum undiq; æqualiter altum est à terra, & undiq; protegit terram. Et omnis gratia, id est tēperies terræ à cœlo est. Et est dicere: ita confirmauit Dñs misericordiam suam super timentes se, ut sicut cœli à protectione terræ se non potest disungere, ita nec misericordia eius à protectione timentium eum, non disungit se. Vel aliter. Confirmat misericordiā suā lu-

per timentes se secundum altitudinem cœli à terra. id est in tantum in quantum illi qui de terra cœlum faciunt, distant nunc ab alia terra, uel à se ipsis qui prius erant terra. Et ostendit idem per aliam similitudinem dicens: Quia fecit iniquitates nostras longe à nobis in tantum, quantum ortus est occidens. hæc contraria naturalia distāt inter se. Vel aliter: Orta est gratia, occidit peccata: & ideo per ortū intelligitur gratia, per occidētā uero pœna peccatorum, quæ adempta est per adempta peccata. Et est dicere: Quantum distat ortus ab occidente, i. gratia à pœna, tā longe fecit iniquitates nostras. Et qualiter hoc fecit, ostendit dicens: Dominus miserus est timentibus se taliter, quomodo miseretur pater aliquis filiorum. Sub patre ergo uerberante ploramus, sub emendatione eius gemamus: quia flagellum eius medicina est, non pœna, & castigatio non damnatio. Er ideo miserus est, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Scit enim quid fecit, & quo modo lapsum sit, & quo modo reficiendum sit.

Recordatus est. Ideo quoque miserus est nostri, quia recordatus est quoniā puluis sumus. Et uerè puluis, quoniam homo, id est ab humo sumus. Attendat ergo miser homo quid sit homo, ut non superbiat homo. Nā quid superbit homo? Frustra utiq; quia dies eius sicut scœnum, modo scilicet florescentes, & statim arefcentes. & efflorescit homo sic, tanquam flos agri. Nullus enim flos agri perennat. Sic omnis dignitas hominis tam in se, quam in exterioribus ante durat, sed cito dilabitur.

Quoniam spiritus. Vere homo non permanet, quoniam illud quod stabilius uiderur in eo, mirabile est. nam spiritus qui est in illo, non permanebit, sed pertranſibit. Separatur à corpore in morte, & etiam dum in eo est non subsistet, quia incōstans est. Sapit enim, despicit, gaudet, tristatur, &c. & siue pertranseat siue labatur, non cognosceret amplius per se locum suum: quia neque post mortem ad corpus resuscitandū per se redit, neque post lapsum per se respicit. quia de uia iniquitatis dictum est: Omnis qui ambulat in ea, non reuertetur.

Misericordiam aut. Per se quidē non cognosceret, p misericordiā Dei recognosceret. Ecce largissima Dei misericordia quidem, uerbum illud q, in æternum manet transitorio scœno nostro fecit fratrem, scilicet unicum filium de corde patris genitum, nobis ad optuissim fecit germanum, ut participando scœnum nostrum, faceret nos participare aurū suum. Factus est enim particeps nostræ mortalitatis, ut nos faceret particeps suę diuinitatis. hanc misericordiā, id est hæc piā affectionem Dei patris erga nos hic accipit & dicit: Misericordia Domini ab æterno est, quia elegit nos in ipsa ante mundi constitutionem: & duratura est in æternum, quia faciet nos participare aurum suum, erit dico nõ super quoslibet, sed tantum super timentes eum. Gaudeant ergo timentes eum, quia super eos misericordia Dñi erit in æternum: qui autem non timent eum, potius quam gaudeant tristentur, quia scœnum erunt, & cum scœno erunt in tormenta: quia caro eorum resuscitabitur ad pœnam, non ad gloriam.

Et iustitia illius. Filij nostri, sunt bona opera nostra: filij autem horū filiorum, est retributio bonorū operum. Et est dicere: Misericordia quidem Dñi ab æterno & usq; in æternū, & p hanc misericordiam iustitia illius, id est iustum iudicium Domini erit in filios filiorum, id est in remunerationem bonorum operum. Et hoc non quibuscunq; sed his qui seruant sibi bene agendo testamentū eius, id est hæreditatem ab ipso promissam. Et qui sunt illi, exponit dicens: Et memores sunt mandatorum eius, quæ uia sunt ad testamentum, non tantum ad sciendum, sed ad faciendum, in remuneratione bonorum operum. Nā Dominus qui descendit, & ascendit de cœlo, qui mortuus est & resurrexit, qui hominem assumptum sursum eleuauit, qui

qui irrisus ante iudicem stetit: parauit iam sibi sedem suam, id est sedem iudicariam in celo, id est in sanctis uiris, quos inhabitat, & per quos alios diuidit. Faciat ergo (q. d.) homines in terra quod uolunt, quia nulla erit irremunerata iustitia, nec impunita nequitia. Nam Dominus in celo parauit sedem suam iudicariam. Et uere (q. d.) potens est adhuc Dominus, quia regnum ipsius, id est illi in quibus ipse regnat, dominabuntur omnibus bonis & malis: quia iudicabunt sancti nationes hos quidem comparatione sua statuendo ad dexteram, illos uero ad sinistram. & in his qui ad dexteram non erit irremunerata iustitia, nec in his qui ad sinistram impunita nequitia.

Benedicite. Angelos hic accipit predicatores sanctos. Er est dicere: Quandoquidem nulla erit irremunerata iustitia, ergo omnes angeli eius benedicite Domino, id est sublimare & in uobis & in alijs Dominus: uos dico qui merito debetis, quia per eum ad eum sublimes estis, quod estis potentes in uirtute. In miraculis. & estis non solum annunciantes uerbo, sed etiam facientes in opere uerbum illius ad audiendam uocem sermonum eius, id est ad hoc ut à uobis audiantur sermones eius in uoce, id est manifeste. Verè enim aperte Dei sermones annunciat, qui quod clamât uoce, monstrant in opere. Econtra autem in tenebris annunciant, qui ore laudant, factis negant.

Benedicite Domino omnes uirtutes eius. Virtutes sunt talentum sibi creditum, bene dispensantes quæ sunt eius, id est Domini. quia ut ipse ait: Sine me nihil poteris facere, & determinat quas uirtutes accipiat. Quasi dicat: Vos minores uoco uirtutes, qui estis ministri eius. Et in hoc ministri, qui facitis uoluntate eius, scilicet erogantes prout ipse uult, cibaria seruis suis. Vos etiam omnia opera eius benedicite Domino hic, quosque inferiores colligit: & propter ea dicit opera eius, quia quod nos eum benedicimus, hoc ipse in nobis operatur. Ipsius enim creatura sumus in operibus bonis. uel potest largè accipi pro omni creatura. Quod omnia opa benedicite, id est præbere uos materia benedicendi Dominum. Omnia enim ab ipso facta benedicite eum, non quod sensum benedicendi habeat, sed quia sunt materia benedicendi eum. Er hoc non tantum in uno loco, sed in omni loco dominationis eius. Omnis locus dominationis sunt & boni & mali. Et ipse benedicetur non tantum in remuneratione iustorum, sed etiam in iusta damnatione malorum. Quicquid autem de alijs sit, tu anima mea pro omnibus beneficijs eius, condignas ei gratias reddendo benedicite semper Domino.

IN PSALMUM CIII.
ARGUMENTVM.

Præfens psalmus & centesimus quadragessimus octauus considerationem creaturarum Dei in eius canuntur laudem. Aliter uox Ecclesiae laudantis Deum.

IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

David personam loquentis indicat, & cetera omnia Domino Christo canuntur, qui creator, gubernator & redemptor est mundi. Propheta uolens ostendere conditionem rerum diuina significare mysteria, primo modo per fabricam caeli & terræ, Christi & ecclesiae sacramenta decantat. Secundo operas Domini diuersis figuris testas enumerat. Tertio proficitur in illo aeterno seculo præconia Domini iugiter se esse dicturum, quæ etiam in hac uite sue reuinitate cantauerat.

Bedæ tom. 3.

Benedic anima mea Domino. Psalmus ipsi David. Auditori sumus in hoc psalmo magna, læta & pulchra, desiderabilia, & plena lætitiæ gaudiorum quæ; munera eius, quæ iam ille qui conceperat istum psalmum, uidebat animo, & ipsius uisionis exultatione eructabat. Quod. Pro tantis beneficijs & tam magnis & multis muneribus gratiarum eius benedic anima mea Domino iuste. Quod. Hortor animam meam ut te benedicat, quia tu Dominus Deus meus magnificatus es uehementer. Semper in te Dominus magnus est & magnificus etiam occultus, sed tantum mihi magnificatus: quia quanto magis opera eius à nobis intelliguntur, tanto magis nobis magnificatur. Er uidere magnifica opera illa, quibus solus laudandus est autor omnium magnificorum, hoc scilicet, Induisti confessionem & decorem. Siquis uult uestimentum esse Dei, displiceat ei fœditas sua, & constreatur eam, & sic factus erit decorum indumentum eius. Prior. n. est confessio, deinde decor. Confessio est peccatorum, decor uero rectè factorum, & hoc est quod dicit. Induisti confessionem & decorem. i. indumentum tibi fecisti, consentes fœditatē suā, & factos decoros. Unde per Esaiam dicitur: Viuit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Tu dico amictus lumen, id est luminosis sicut uestimento. Lumen uocat illos de quibus Apostolus dicit: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Er per amictus quod ad caput ponitur, notat maiores esse istos prioribus. Eorum enim qui uestimentum Christi sunt, alij in ora uestimenti, alij circa caput sunt propter excellentiā: alij ut simbrige dependentes, alij hac uel illa parte secundum diuersas dignitates sunt.

Extendens cœlum sicut pellem. Si ad literam hoc tibi lege re placet, attēde quia tale est ac si dicat, Nec mirum si tu Domine de fœditate decorem, & de tenebris splendescere fecisti lucē: quia quod nobis est incredibile, tibi est facile. Nam tu extendis cœlum, id est firmamentum (quod tanta res est) ita facile, sicut aliquis extendit pellem. Er hoc dictum est ad remouendam stultorum opinionem, qui putabāt laborem esse in operibus diuinis, quemadmodum in humanis. Tu dico extendis cœlum, qui tegis aquis superiora eius caeli. Sunt enim aquæ super cœlum, id est firmamentum, quia dicitur Deus posuisse firmamentum in medio aquarum, & ipsis aquis compaginatum. tu inquam illud facis qui tantæ potentiæ es, scilicet qui ponis nubem ascensum tuum. Suscepit enim nubes eum ab oculis eorum.

Et qui ambulat super pennas uentorum. Ventri dicuntur habere pennas propter uelocitatem. Sed ipse ambulat super pennas illas, qui simul fecit omnia: quia sermo eius superat omnem uelocitatem uentorum, qui simul penetrat omnia. Er qui facis spiritus coelestes corpora accipere, & esse angelos, id est nuncios tuos. Er non solum minores, sed etiam ignem urentem, id est seraphim illos superiores facis ministros tuos. Seraphim enim ardentis uel incendentes interpretantur. Er qui fundasti terram super stabilitatē, id est qui fecisti stabilem terram. Quæ autem sit stabilitas cui innitatur, nos nescimus. Er quia fundasti terram, ideo non inclinabitur in seculum seculi, id est in aeternum manebit: licet enim dicatur, Cœli & terra transibunt: tamen non terra transibit ut non sit, sed in quantum nostræ seruit infirmitati.

Abyssus. Dico terra non inclinabitur, sed tamen uidetur inclinari, quia undiq; concutitur. Nam abyssus, id est profunditas aquarum, est amictus eius, id est undiq; circumdat eam sicut uestimentum. Quia oceanus diuidit eam in quatuor partes: duas inferius, duas superius, ut in Macrobio legitur.

Super montes stabunt aquæ. Hic literalis sensus deficit. Non enim futurum pro præterito potest accipi, ut ad tempus

tempus diluuij hoc referretur. Nec frustra tamen pos-
 situm est, qui solet propheticus spiritus ubi uult nos
 in hister, literam non allegoriam tale quid apponere,
 per quod moneat nos ad mysterium recurrere. Qua-
 propter quæ ad literam hæc tenus dixerimus, ad my-
 sterium cōuertamus & dicamus: Quomodo factum
 est hoc ut fædi decori fierent, & de tenebris lux spen-
 desceret? per hoc scilicet, quia tu Domine extendis
 cælum sicut pellem. Cælum uocat immortale uerbu
 & alia etiam cælestia secreta: per pellem uero morta-
 litas designatur, quia pellic propriè non dicitur, nisi
 postquam ab animali abstrahitur. Et Dominus eligit
 quosdam mortales, & adhibita mortali lingua morta-
 li sono, & cæteris mortalibus instrumentis per illas
 fecit nobis cælū, id est aperuit nobis immortale uer-
 bum suum. Et quantum auctoritas & fama illorum
 extenditur, in tantum cælestia secreta ab eis exposita
 diffunduntur. Et hoc est quod dicit: Extendens cælū
 sicut pellem. Tu dico qui regis, id est munis superiora
 eius cæli, aquis, id est spiritualibus, donis. Superiora in
 illo immortali uerbo sunt dicta de eius diuinitate. ut,
 In principio erat uerbum, &c. quantum ad dicta de eius
 humanitate. Et illa superiora munia sunt ab ignoran-
 tia & incertitudine per spiritualia dona, quia nisi illi
 pleni spiritualibus donis essent, uel non se uel nos in
 illis ita certificare possent. Quod autem aquæ pro spi-
 rituali gratia accipiuntur, Dñs in Euangelio attesta-
 tur dicens: Qui credit in me, flumina de uentre eius
 fluent aquæ uiuæ. Vel aliter: Cælum sunt sacræ scri-
 pturæ, quia celant, id est continent in se secreta myste-
 ria. Et sicut pellic mortuo pellito extenditur, in quan-
 dam durabilitatem sui: ita mortuis scriptoribus scri-
 turæ sanctæ in auctoritatem durabilem sunt exten-
 tæ. Dñ enim Paulus super fuit, Epistolæ eius à paucis cu-
 rabantur: tunc autem cum ipse nō super fuit, per totū
 orbem pro sacrosanctis habebantur, & adhuc habentur.
 Et hoc est quod dicit: Extendens cælum sicut pellem.
 Tu dico qui regis, id est obscuras superiora præ-
 cepta eius cæli, id est scripturarum, sicut, Honora pa-
 trem & matrem. Quod præceptum dignius, quam quod
 iubet ut manum pauperi porrigas, & multa similia.
 Illa inquam regis, id est obumbras aquis, id est duob.
 excellentissimis mandatis, scilicet dilectione Dei &
 proximi. Sicut enim aurum argento adpositū obscu-
 rar ipsum argentum: ita hæc excellentissima duo mā-
 data, quibus utrumque alijs superioribus comparata, quasi
 uilescere faciunt illa. Attende etiam quia dictum est:
 Caritas Dei diffusa in cordibus nostris. Et diffusio bene-
 ne ad aquam pertinet. Quare dilectio Dei & proximi
 rectè per aquas designatur, quia nihil est quod cor homi-
 nis magis molliat, aut à peccatis molliat. Vel aliter:
 Cælū sunt sancti patres, qui exēplo suo & per dicta &
 per facta sua sunt nobis obumbraculū contra incen-
 tia uitiorū, & intemperiem uitiorum, sicut pelles dū
 tabernacula prius inde fierent, erant protectio contra
 aeris intemperiem. & hoc est quod dicit: Extendens
 cælum sicut pellem, qui regis, id est munis superiora
 eius cæli aquis gratiæ spiritualis. Superiora illorum
 sanctorum patrū uocat ea, quæ ipsi maiori uī rationis
 instituerūt, ut ea de quibus Apostolus ait: Siue mente
 excedimus Deo. hæc superiora munuit in illis p spiri-
 tualia dona dupliciter, scilicet & cōtra errorem ne er-
 rant, & contra elationem ne tamen superbirent.

Qui ponis nubem. Diuersæ positiones sunt & istud
 & similia quæ sequuntur. Et est dicere: Tu ponis nu-
 bem ascensum tuum, id est predicatores sanctos, qui
 nubes dicuntur, & cōpluunt uerbis, in resonant minis,
 corruscant miraculis: facis nobis gradus esse ad te. i.
 ad cernitionem tuam. Haber alia translatio eius, & re-
 fertur ad cælum, ut ita dicatur: Tu ponis nubē eius a-
 scensum cæli. i. facis predicatores gradū nobis ad cæ-
 lū. i. ad scripturas intelligendas, uel etiā ad alios factos
 patres, quorū dicta & facta nobis notificat. Sequitur.

Qui ambulat super pennas uentorum. Anima dicitur uē-

tus. Quia sicut res illa incorporea, quæcunq; dicitur,
 mouet res corporeas: ita anima cum sit incorporea,
 mouet tamen corpora. pennæ autem, animæ sunt uir-
 tutes. Et quamuis anima prædita sit uirtutibus, & etiā
 illis duabus egregijs pennis, id est dilectione Dei &
 proximi, tamen Dñs ambulat super hos omnes pen-
 nas: quia multo maior eius dilectio in nos est, quam
 nostra in eū, quia ipse prior dilexit nos: & quod nos
 diligimus, ab eo processit.

Qui facit angelos. Angelos uocat predicatores, quos
 Dñs facit de carnalibus. spirituales, scilicet ut si spiritus
 in carne teneatur, non tamen carni seruiat. De quali-
 bus dixit Apostolus: Spiritualis omnia iudicat, ipse
 autem à nemine iudicatur. Et facis ministros tuos, id
 est minores predicatores tuos ignem urentem, id est
 spiritu feruentem, Domino seruientes. Qui enim præ-
 dicat, tanto facilius alios incendit, si ipse prior ardeat.

Qui fundasti. Terram uocat Ecclesiam propter cul-
 turam. Et est dicere: Tu fundasti terram super stabili-
 tatem suam, id est super illum qui est fundamentum,
 de quo dicit Apostolus: Fundamentum aliud nemo
 potest ponere præter id quod positum est, id est Chri-
 stus. Et ideo non inclinabitur, id est non mouebitur
 in seculum seculi. Sed tamen (quasi dicat) multi uo-
 lunt eam mouere, quia abyssus est amictus eius sicut
 uestimentum. Abyssus est profunditas aquarum ma-
 rinarum. Per hanc designatur amaritudo persecutio-
 num, quæ quodam tempore tantum in Ecclesia cre-
 uerunt, quod etiam montes, id est uirtutibus eminentes
 oppressit: quosdā uero interfecit, quosdam fugauit,
 quosdam latere coegit. quod præuidens propheta
 per spiritum dixit, quod abyssus in tantum præuale-
 bit terræ, id est Ecclesiæ, quod etiam aquæ stabunt su-
 per montem. Sed quæ cura? Nulla uiriq; quia fugient
 aquæ, id est cessabunt persecutiones ab increpatione
 tua, id est per increpationē, quam tu facies per tuos.
 Et uerè fugient, quia formidabūt à uoce tonitruū tuū,
 id est propter manifestam cōminationem tuorum di-
 centium: Væ mundo à scandalis. Rursus nisi pœni-
 tentiam egeritis, peribitis, & similia. Et cessante perse-
 cutione, quibus oppressi erant montes ascendent, id
 est tunc apparebit sanctorum Apostolorum & aliorū
 prælatorum eminentia. Et campi humiles subditi de-
 scendent. Quantum enim illi plus ascendent in præ-
 latione, tātō magis isti proficient in subiectione. Sed
 tamen neque illi ascendent, neque isti descendunt,
 nisi in locum quem tu fundasti, id est firmiter dispo-
 suiti. Vnusquisque enim propriam domum habet
 à spiritu sancto.

Terminum posuisti. Ideo dico te locum eis posuisse,
 quia tu posuisti terminum, id est certam metam om-
 nibus scilicet montibus & campis & aquis, quem nō
 transgredientur. Et ideo aquæ postquam iam iuben-
 te te fugerunt, nunquam amplius conuertentur ope-
 riri terram. Quasi dicat: Mare quod mouebitur, & flu-
 ctus tudent litus: quia non omnino persecutio extir-
 pabitur, sed tamen nunquam amplius aquæ reuertē-
 tur in statum illum, ut operiant terram, opprimant
 Ecclesiam, ut prius. Quia & si tempore Antichristi
 grauis persecutio futura sit, leuior tamen erit, quia ubi-
 que non erit.

Qui emittis. Posuisti inquam eis terminum, tu di-
 co qui emittis fontes in conuallibus. Cōualles sunt
 depressa & stricta loca inter montes, per quæ designa-
 tur humiles, de quibus per prophetam dictum est: Su-
 per quem requiescet spiritus meus, nisi super quietū
 & humilem & timētē uerba mea? Quanto enim hu-
 miliores, tanto in spirituali gratia fertiliores. Et ideo
 dicit, Qui emittis fontes, id est qui preparas in exhau-
 stā & resicientē doctrinā in conuallibus perrāsibunt
 intermediū montium, id est nō dissentient à cōmuni
 doctrina montiū. i. Apostolorū. Hæc enim cōcordia
 uerè obseruanda est in Ecclesia. Vnde & Apostolus
 Paulus, quæ neq; didicit ab homine neq; per hominē: tñ

ne dissentire uideretur ab alijs, contulit quod acceptat cum eis, & sic omnem suspitione prauam de se reppulit. Vel aliter: Aquæ de conuallibus procedentes pertranfibunt in medium montium, id est per uallem transfluent, quia ad solos homines peruenient: montes uero, id est superbos non attingent. Et nota quod ideo ponit pertranfibunt, quia ut Apostolus ait: Siue prophetiæ siue scientia euacuabuntur, quoniam cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur q. ex parte est.

Potabunt. Quasi dicat: De aquis conuallium potabunt omnes bestiae agri, id est aliqui de omnibus bestiis agri. Bestias agri uocat Iudæos: bestias ideo, quia & si Deum uerum colerent, tamen propter sola carnalia hoc faciebant. Per agrum autem designatur cultura legis & prophetarum eis impensa. Et non solum bestiae agri, sed etiam onagri, id est gentiles qui erant quasi syluestres asini, id est stolidi & in domiri expectabunt potari ab aqs illis. Et hoc in siti sua, id est in siti à Deo sibi data. Alij enim plus, alij minus: quia hæc contemptatæ sunt, quod de his potantur magni & parui, docti & indocti, senes & pueri, quisq. pro sua capacitate. Hic enim elephas narat, agnus ambulat: hic onager reficitur, & lepus non terretur.

Super ea. Dicitur est, Quoniam montes ascendunt & descendunt, campi & fontes orientur in conuallibus. Et super ea follicet montes, campos & conualles uolucres cæli, id est spirituales uiri, quorum conuersatio in cælis est, erunt: quia innitentur auctoritati eorum. & habitabunt, id est corde eis adhærebunt, scilicet ut nihil seorsum sentiant, quod perfectum ostendit dicens: Quia dabit uocem de medio petrarum, id est de communi doctrina montium. Vel aliter: Volucres cæli, qui prius erant instabiles, habitabunt super ea, id est fundati in fide montium & conuallium stabiles erunt: & dabunt uocem de medio petrarum, ut prius.

Rigans montes. Dicitur est, Tu emittis fontes in conuallibus: tu dico etiam rigans montes de superioribus suis, id est imbuens mōtes spiritualibus donis, quæ te, qui uerè superior es, quia creator, procedunt. Omne enim datum & omne donum optimum defersum est, descendens à patre luminum. Et quia habent à te non à se, ideo terra lociata per eos lociabitur de fructu operum non ipsorum, sed tuorum. Neque enim qui plantat uel qui rigat, est aliquid: sed qui incrementum dat, Deus.

Producent fœnum. Satiabitur inquam terra, terra dico producens fœnum iumentis. Vel potest referri ad Dominum, ut sic dicatur: Emitte fontes rigans montes, & satiano terram producens fœnum, id est necessaria carnalia iumentis, id est prædicatoribus sanctis triturationibus, ut grana à paleis, id est bonos à malis separant. De quibus dicitur est: Non alligabis os boui triturationi. Debent enim deuoti prouinciales erogare cibaria militibus Christi, sicut Apostolus præcipit dicens: Communicet autem his qui catechizat uerbo ei, qui se catechizat in omnibus bonis. & alibi: Si nos seminauimus uobis spiritualia, quid magnum si metemus uobis carnalia? Dant enim sancti prædicatores aurum, accipiunt fœnum, id est dant æterna, accipiunt caduca. Et ideo ad maiorem expressionem quæ accipiunt subdit: Et producens herbam seruituti hominum. Seruitutem hominum uocat, quos & iumenta, quia dicit Apostolus: Nos autem seruos uestros per Iesum Christum. & alibi: Cū essem liber ab omnibus, me seruum feci omnium.

Ut educas panem. Ad hoc inquam producis fœnum de terra inferiori iumentis, ut educas de superiori terra, id est de prædicatoribus panem, id est refectioem spirituales illis inferioribus: & uinum, id est præclarum calicem Domini, qui non dementat corpus, sed lætificat cor hominis. Quasi dicat: Nemo parat os ad lætietatem, sed cor: quia hoc uinum non corpus dementat, sed cor. Verè enim cor dementauerat illius,

Bedæ tom. 8.

id est abalienauerat, qui semiuultus tormenta non timebat, sed tyranno insultabat dicens: Affatus sum, iā uersa & manduca.

Vt exhilaret. Habent quidam libri, Vt educat panem, quod bene cum isto conuenit, ut sic dicatur: Ideo producit Dominus fœnum iumentis, ut panem educat & uinum. Et ut post ista exhilaret, lætificet faciem in teriore in oleo, id est in spirituali gratia. Postquam enim aliquis est pane illo cibatus, & uino illo potatus, sequitur ut spirituali gratia repleatur. Et ideo (quasi dicat) exhilarabit faciem in oleo, quoniam panis præcessit, qui confirmet cor hominis. hoc ideo addit, quia simpliciter panem posuit. Et est quasi dicat: Intus esuri, intus siti: quia intus reficieris.

Saturabuntur. Quasi dicat: De hoc pane saturabuntur ligna non iam syluestria, sed campi, id est iam plantata, & ut ponantur in edificio apta. Et accipe per ligna minores plebes populorum. Et non solum ligna, sed etiam cedri, id est potentes & nobiles pane illo saturabuntur. Cedri dico, si sunt libani, id est candidata, & non à se candidata, si quas ipse plantauit. Omnis enim plantatio, quam non plantauit pater meus, eradiabitur. Et illic in cedris, illic passeret nificabitur. Passeret uocat humiles, qui huic seculo abrenūtiauerunt, & ad communem uitam se transferentes, habitant in cœnobijs, quæ cedri construxerunt, cauti, & de peccatis suis semper queruli. Et quam uis spem habeant in cedris illis propter necessitatem temporalem, tamè in domo herodij est principalis spes eorum. Nam domus herodij est dux eorum. Herodius est auis, quæ nificat in humilibus petris maris, quæ undiq. runduntur fluctibus, & non franguntur, sed frangunt fluctus. Sic & Christus rursus fuit in se, & tūdatur in suis fluctibus tērationum & tribulationum, quos omnes frangit, & non frangitur. Et hæc domus herodij est Christus, est passeribus dux. Excelsi etiam montes, id est Apostoli sunt duces ceruis. Cerui dicuntur illi qui iam habent agiles pedes, id est affectiones ad tranquillitatem. Hæc etiam uepribus & sentibus plena, & ad cōscendendum ardua, id est cœlestia. Et his talibus montes excelsi, id est Apostoli sunt duces doctrina sua & exemplo. Sed tamen petra, id est Christus est eis principalis dux & principale refugium. Et hoc probat à maiori dicens: Quia etiā erinaceus, id est spinis peccatorum inuolutus & desperatissimus est refugij, per q. solum sperant se posse liberari. Vel aliter: Montes, id est altiora præcepta sunt dux ceruis, quod non sibi attribuntur, sed Domino: quia petra est eis refugij. Nam etiam erinaceus est refugium, ut prius.

Fecit lunam. Qd. Ligna campi saturado & alia prædicta faciendo fecit lunam, id est præsentem Ecclesiæ, quæ propter augmentum & decrementum lunæ comparatur. Lunam dico existentem in tempore, id est tantum temporaliter duraturam. Et fecit etiam solē, quo luna illuminaretur: quia uerbum suum fecit incarnari. Et ad differentiam nostri solis dicit. Qui sol cognouit, id est præsciuit occasum suum. Sicut enim uoluntate humanam carnem accepit, ita uoluntate de posuit: potestate uero accepit, sicut ipse ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterū sumendi eā.

Posuisti tenebras. Qd. Quare occiditur? Ideo s. quia tu posuisti tenebras. i. quæ cœcitas conringit in Israel. Si enim cognouissent, nūquā Deū gloriæ crucifixissent. Et positæ sunt tenebræ, quando quæ de eo in scripturis dicta erant, non intellexerunt: nox uero. i. densissimæ tenebræ factæ sunt in eis, quando per doctrinā & miracula, quæ corā eis fecit, ipsum nō intellexerūt nec cognouerūt, cū tamē qdā eorū uis miraculis dixerit: Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi Deus fuerit cū illo. Et in illa nocte oēs bestiae syluæ, id est Iudej nō iā bestie agri, sed bestie syluæ, id est immāfueti & incorrigibiles quasi iugo & pphetarū & legis penitus expertes pertrāsbūt. i. de cognitiōe in persuasiōnem, de persuasiōne in operationē, & sic in perseverantiam

tiā transibunt. Et quos per bestias syluæ accipiat, ostendit dicens: Catuli leonū, id est non solum maiores, sed etiam minores de Iudæis pertransibunt rugientes pariter: Crucifige crucifige eum. Ad hoc ut rapiant & querant escā sibi, id est ut fatis faciant carnali cordi super eum. Quod facere non potuerunt, nisi à Deo permillum sit. unde cum corruptus iudex diceret, Nescis quoniam habeo potestatem dimittere te & crucifigere te: Dominus tumētē uescam pupugit, & omnem statum emisit dicens, Non haberes in me potestatem, &c. Arcus est sol. Illi quidem rugient, ut rapiant & querant escam. Sed quæ cura? Sol ortus est, id est resurgēdo, ascendendo orietur, & illi timentes congregabuntur, ut præcipiāt, nequis in eo nomine loquatur. Et collocabuntur in cubilib. suis, id est in cōscientijs suis prauis. Ille autē qui erit homo. i. ratione utens, exhibet cōsciētia praua ad opus suū. i. ad opus sibi utile, id est confirebuntur peccata sua. ut hi qui uenientes ad Apostolos dixerunt: Quid faciemus uiri fratres? Et deinde exhibent ad operationem suam, id est operabuntur in uinea usq; ad uesperā, id est usq; ad finem uitæ suæ. Vel aliter: Dixit quia sol occidit, & in illo occasu posuisti, id est ponēs tenebras, id est dubitationem in cordibus Apostolorum & aliorum credentium. Et fiet etiam nox, id est desperatio in quibusdā illorū, quia dicent: Nos putabamus quōd redempturus esset Israel. De hac nocte dixit Dominus Petro, Simon Simon expetiuit uos satanas, ut cribraret uos sicut triticum, ego autem oraui pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Fiet inquam nox, & in ipsa nocte omnes bestię syluæ, id est caput dæmonū & omne satellitium eius, qui ideo syluestres bestię dicuntur, quia sine spe amplius domum redeundi damnati sunt. Hi inquam pertransibunt, id est de uno ad alium transibunt. Et non solum maiores dæmones, sed & catuli leonum pertransibunt rugientes sicut maiores, ad hoc ut rapiant & querant sibi escam, id est ut aliquem inueniant de quo possint se reficere. Non autem illam escam habent nisi à Deo sibi datam. habent enim uoluntatem nocendi, sed non habent potestatem nisi quantum permissi fuerint. Cito autem (quasi dicat) finietur pertransitus ille, quoniam sol orietur, & tunc bestię illæ à cordibus fidelium expulsæ congregabuntur quasi in angulum, & collocabuntur quasi in cubilib. suis, id est in cordibus infidelium. Et sic homo, id est reuera utens ratione exhibet in pace ad opus suū. Et quid uocet opus exponit, scilicet exhibet in pace ad operationem suam in uinea Domini, usq; ad uesperā, id est usq; ad tempus Antichristi, qui ueniet in uespere mūdi, tunc enim rursus nox fiet, quia ut Apostolus ait: Tale tempus erit, quale non fuit ex eo, ex quo gentes esse cœperunt.

Quam magnificata sunt. Videns propheta hæc pulchra à Deo ordinata & disposita currere suis temporibus, & attendens artificem gloriosum in suis artificiosis, erumpit in hanc admirationem dicens: Domine opera tua quam sunt magnificata. Nec mirum, si opera sunt magnifica, quia per magnificum sunt. Nā fecisti omnia illa in sapientia, id est per filium tuum. de quo Apostolus: Nos prædicamus Iesum Christum crucifixum, Iudæis scandalum, Gentibus stultitiam: uocatis uero gentibus Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam. Et reperit breuiter opera illa dicens: Terra Iudaica impleta est possessione tua, id est possessione noua, id est multi de Iudæis crediderunt in te, & facti sunt possessio tua. iuxta illud: Ecce uetera facta sunt noua. & Apostolus ait: Si qua noua in Christo creatura. Nec solum terra, sed etiam hoc magnū mare, id est gentilitas in amaritudine uitiorum posita, impleta est possessione tua. Et mare istud spaciosum est manibus, id est operibus, meis enim multa est, operarij uero pauci. Illic, id est in mari sunt reptilia, quorū non est numerus, id est sunt multa milia suggestionū,

tentionum: quæ ideo reptilia dicuntur, quia leniter subrepunt. Vel quia nos repere faciunt, id est in terrā deiciunt. Ibi sunt animalia pusilla cum magnis, id est hæretici cōcitantres hæresin in maioribus, & in minoribus. In maioribus, ut in uerbi diuinitate: in minoribus uero, ut in humanitate. Sed quātis (quasi dicat) sint animalia & reptilia, tamen naues, id est Ecclesiæ crucis adherentes non naufragabuntur ibi, id est in mari illo, sed securè pertransibunt.

Draco iste. Non solum reptilia & animalia parua & magna, sed etiam draco iste notabilis est ibi, scilicet caput totius mali. Quem tu in dignitate formasti, ipse ante se deformauit, & sic formatus est ad illudendū eis, id est taliter ut illudatur ei à fidelibus. Multos enim quos per guttur perforatum amittit, quia armilla maxillam eius perforasti. Per armillam, quæ rotunda & solida est, designatur gratia, quia sicut armilla collum uel brachium circumdat: ita gratia quosdam sic ambit, ut respiscendo faciat eos elabi faucibus diaboli, in quibus iam per lapsum tenebantur clausi. Et hæc omnia, scilicet & draco & animalia expectāt hoc à te, ut des escam in tēpore illis à te disposito. Et ideo dico expectant à te, quia colligent escam te dante illis, id est non quam uoluerunt, sed quam tu dabis. Draco enim omnes deuorare uult, sed non deuorat quos uult. Siquis enim bonus erit, cibus Christi erit, & cibū Christum habebit: si quis uerò malus est, cibus serpentis erit, quia serpenti dictum est: Terram comedes. Si uis ergo nō esse cibus serpentis, esto bonus, & cum Apostolo, quæ sursum sunt sapias, non quæ sursum terram. Sequitur.

Aperiente te manū tuā omnia implebuntur bonitate. Quod est dicere: Illi quidem ubicunq; permileris, colligent escam: sed tamen omnia quæ dignè uocantur omnia, id est omnes illi qui in esse rerum sunt numerandi implebuntur bonitate, id est gratia gratis data, te aperiente manū tuam, id est te reuelante uerbum tuum, per quod operatus es omnia.

Auertente autem te. Dico bonitate implebuntur, & tamen turbabuntur. i. turbationem lapsus interdum patiuntur te auertente faciem ab eis propter aliquam presumptionem. sicut Petrus quando non attendebat, quæ iuxta se habebat, sed præsumptuose de se dixit: Domine paratus sum tecum in mortem & in carcerem ire. Ideo turbatus est, quoniam ad uocem ancillæ negauit. Sed tamen (quasi dicat) scimus, quoniam diligentib. Deum omnia cooperantur in bonum. Et ideo proderit eis turbatio, quia sic aufert superbum spiritum eorum, & deficient à spiritu suo, & proficiēt in tuo, & reuertentur in puluere suum, id est recognoscant infirmitatem suā. Et ita emittes eis sanctum spiritum tuū, & creabuntur in operibus bonis, & spiritum eorū auferendo, & tuum immittēdo, renouabis faciē terræ. i. illorum terrenorum interiorem scilicet faciē. his omnib. uisus dicit aggratulando diuinæ misericordie: Sit gloria Dñi in seculū. i. taliter sit gloriosus Dñs in æternū, scilicet ut permittendo suos turbari, auferat spiritum eorū, & mittat eis spiritum suū. Et uerè sic erit, quia Dñs lætabitur in operib. suis. Illi enim ab eo renouati bene operabuntur, & inde Dñs lætabitur. Dominus dico qui tales facit eos, de quib. iure possit lætari. Nam respicit misericorditer terram, & facit eā tremere, sicut ait Apostolus: Cum timore & tremore uestram ipsorū operantes salutem. Ipse dico respicit, qui rāgit exteriori flagello, & occulta inspiratione montes, id est elatos: & fumigant, id est læchrimosas preces fundunt ad Dominum.

Cantabo Domino. Quia Dñs respicit terram & alia prædicta facit, ergo cantabo Dño in uita mea, id est taliter uiuam q. uita mea erit canticum Dño: & ut hoc sit, psallam Deo meo id est bene operabor ad honorē Dei mei, quādiu (ut psallendū est) fuero, hoc semper operabo ut eloquiū meum. i. disputatio mea, scilicet q. me ipsum accuso, illum laudo, sit ei iocundum.

Et

Et uere erit ei iocundum, quia ego delectabor non in mundo, sed in Domino. Et hoc in uero, id est in uera delectatione, nunc quidem in spe, tandem uero in re. Ergo ut & ipsi delectantur, deficient meo exemplo à terra, id est ab appetitu terreno peccatores, id est Iudæi susceptæ legis pernicatores: & etiam alij omnes iniqui meo exemplo, ita ut non sint qui prius fuerunt. Verte enim impios, & non erunt. Et ueristi & illi me imitentur, ergo anima mea pro tantis beneficijs & tam magnis & tam multis muneribus gratiarum eius, benedic anima mea Domino. Benedictio à capite, benedictio in fine: à benedictione incepimus, ad benedictionem redeamus, ut in benedictione regnemus.

IN PSALMUM CIIII.
ARGUMENTVM.

Hic psalmus ueterum tam sanctorum quam temporum recordationem in presentium utilitate decenter omnino, & artificiose format. Aliter uox Christi ad Apostolos de Iudæis.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Alleluia Hebræum nomen est, neutro genere declinandum, ut Hieronymus ostendit, quod interpretatur, laudate Dominum: & ubique postquam est in titulis, docet potentiam creatoris semper debere laudari. Quod autem semel dicimus, hoc in omnibus obseruandum est. In quocumque psalmo primum Alleluia fuerit prenotatum, eum & tam in fine habere alleluia subiectum: quod plerique nescientes, sequentis psalmi arbitrantur esse principium. Denique sæpe reperies in uno psalmo duo alleluia præposita, quod significat unum ad finem prioris, alterum ad sequentis pertinere principium. sciens propheta populos Israel spem in temporalibus beneficijs ponere solitos, prima parte monet ut eum spiritualiter semper exquirant. Secunda per patriarcharum eos exempla confirmat, quia Domino non fuerint derelicti, eo quod eius imperio seruiuerint. Tertia dinumerat, quantam patribus eorum præstitit, pericula Ioseph & honores, ingressumque in Aegyptum commemorans Hebræorum. Quarta refert quomodo Israel ab inimicis diuersis Aegyptiorum plagis fuerit uindicatus. Quinta describit, quantam eis in deserto præstitit, ut non in temporalibus bonis gauderent: sed beneficijs delimiti iustificaciones eius, legemque seruarent.

COMMENTARIVS.

Onstemini Domino, & inuocate nomen eius. Non defuerunt in illo priori populo, qui reputandi essent in semine, sicut Apostolus ostendit dicens: Quia non in omnibus beneplacitum est Deo: ubi dicit, Non in omnibus intelligitur quod in aliquibus, & de illis agit psalmus. Admonetur enim hic semem Abraham, ibi filij promissionis pertinentes ad hereditatem testamenti æterni, ut tanquam hereditatem ipsum Deum eligant, & eum gratis, id est propter se ipsum colant, non propter aliquod emolumentum mercedis extra ipsum. Et hoc faciant laudantes, inuocantes, annunciantes: nec in suam, sed in eius gloriam, per fidem bene operantes, spe gaudentes, & charitate feruentes. Et quia psalmus commendat tales, ideo non agitur hic de iniquitatibus, de irritationibus, & de amaricatione illorum in quibus

Bedæ tom. 8.

bus non est beneplacitum Deo: de quibus sequens psalmus agit, quamuis esset de eodem populo. Intitulatur autem psalmus iste Alleluia, quod est Hebræum, & interpretatur Latine, laudate Dominum: & ideo à confessione laudantis incipit & dicit, Confitemini Domino, & sic inuocate nomen eius. hic accipienda est confessio non gementis, sed laudantis, quia sequitur inuocatio. Inuocare enim non possemus, nisi tales essemus in uita nostra qui laudaremus Deum. Exaudit autem Dominus inuocantem, quem uidet laudantem: uidet autem laudantem, quem probat amantem. Et ideo sequitur, Annunciate opera eius, id est reprobationem factam per ipsum inter gentes, scilicet ut qui diligit Deum, diligit & proximum. Qualiter autem annunciandum sit, exequitur dicens: Cantate ei ore, & psallite ei opere, & sic narrate ei omnia mirabilia eius, scilicet & quæ uisibiliter operatur exterius, & quæ inuisibiliter interius. Et ut enarretis, laudamini, id est laudabiles estote bene uiuendo: & hoc in nomine sancto eius, scilicet ut non quærat is gloriam uestram, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur, ad hoc ut cor quærentium Dominum lætetur exemplo in uestra imitatione.

Querite Dominum. Vt alij exemplo uestro quærant Dominum, & in quærendo confirmamini, id est accedite ad eum, & illuminamini, ita ut nec cæcitate impediamini, quin quod uidendum est uideatis. Nec infirmate, quin quod faciendum est faciatis: & non ad horam quærat is, sed semper quærite faciem eius: hic enim semper quærendus, & tandem inueniendus. Sed fortasse hic inuentus est, etiam quærendus. Inuenit eum fides nostra, quærit eum spes nostra. Charitas inuenit eum per fidem, & quærit eum per spem: postquam autem eum inuenit, non ultra est quærendus. fortasse autem & illic sine fine est quærendus, quia sine fine amandus. Illi enim inquisitioni qua significatur amor, non facit finem inuentio, sed semper crescit amor, semper & inquisitio.

Mementote mei. Ac si dicat: Dixi quærite Dominum: Et si magnus est ad uos, quod ipse est uidere aut quærrere, saltem in operibus suis eum uidere. hoc est, si solem infra sua non potuistis uidere, saltem in terra eum conspiciate: & ad nutrienda paruulorum corda, ut in fide corroboreretur. Proponitur hic de Patriarchis exemplum, & illorum fidei & promissionis, ut imitando & prosperando non desperemus de semine. Quicunque enim in omni terra hanc gratiam suscipiunt, in semine reputandi sunt. Vos semen uerum Abraham serui eius, & uos non carnales, sed spirituales filij Iacob electi eius: quia inquit, Maior seruit minori. Vos in quibus omnes si non potestis uidere ipsum quod est, saltem mementote mirabilium eius quæ fecit. Et quæ sint illa mirabilia exponit, scilicet mementote prodigia eius quæ fecit in exitu Aegypti, non quantum ad signa, sed quantum ad signata. & mementote iudicia non oris serui, id est ueteris legis: sed iudicia oris eius, scilicet & quæ ipse in nouitate præcepit obseruari, & quid pro his recipiendum indicauerit.

Ipse Dominus Deus. Ideo dico iudicia oris eius, quia ipse noster, id est omnium Dominus & Deus non solum Iudgorum est. Et uere omnium, quia iudicia eius sunt in uniuersa terra, scilicet ut quisquis præceptum seruauerit, promissionem accipiat. Ipse inquam, memor fuit testamenti sui protendendi in seculum, & memor fuit uerbi quod mandauit in mille generationes. Testamentum quamuis inferius dictum est, Dabo tibi terram Chanaan, non est hic pro ueteri accipiendum. Quomodo enim promissiones illæ cum essent temporales, essent in seculum, id est in æternum? Verus quoque ideo dicitur, quia per nonum ideo aboletur ad hoc. Quomodo possent esse mille generationes, ex quo datum est uerus est testamenti, usque ad nouum, cum non possint esse ab Abraham, nec etiã ab Adam usque in finem seculi? Dicit. n. beatus Augustinus, quia si mille seculum

S 3 dum

dum eos qui inde tractant, computantur. quindecim millia annorum faciunt quod lege excedit mundi spacium. Nō ergo uetus testamētum est hic accipiendū, sed testamētum iustificacionis & æternæ hæreditatis. Verbum quoq; quod mandauit, id est fides, quia mandatum, nō pertinet ad testamētum, sed ad fidem. Mandatum est, quod facere debemus: promissio est, quod accipere debemus. Mandatum ergo est fides, ut iustus ex fide uiuat. Huic fidei promittitur æterna hæreditas. Mille autem generationes propter perfectio-
nem numeri pro omnibus generationibus ponitur. hoc est quando generatio succedet generationi sequendo, tandiu enim præceptum est ex fide uiuendū. Quod bene seruat populus Dei, id est filij promissionis uenientes nascendo, & recedentes moriendo, donec finiatur communis generatio, quæ per mille designatur propter denarij solidum quadratum, quod ad mille peruenit. Ideo autem dicit memorem eum fuisse, quia quasi oblitus huius testamenti fuit, quādo terrenas permissiones fecit: & quasi immemor uerbi ex-
titerit, quando carnalia præcepta dedit. Tunc uero memor fuit utriusq; , quando & præcepta de fide dedit, & æternam promisit.

Quod disposuit.] Dicitur est quia memor fuit uerbi, quod disposuit ad Abraham, id est ordinauit & promisit Abraham, dicens ad eum: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et memor fuit iuramenti sui facti ad Isaac, id est eiusdem uerbi, quod firmiter promisit Isaac. Isaac enim filius promissionis fuit, & significat illum in quo completa est promissio, & ideo iuramentū Isaac attribuit. Et illuc, id est uerbū statuit Iacob in præceptū, & Israel in testamētum. In præcepto est labor, merces uero in promisso. Et ideo dicit statuit, ut illud uerbum esset Iacob, id est proficiscentibus præceptum, & Israel, id est peruenientibus testamētum æternum: quia præcepto obseruato & impleto, tandem dabit aliquid æternum, id est uitam æternam.

Dicens, tibi dabo.] Disposuit inquam uerbum suum ad Abraham dicens ita: Tibi Abraham & uero semini tuo dabo terram Chanaan. Postquā enim deductus est de Vr Chaldeorum Abraham, cum peregrinaretur in terra promissionis, quā possedit Chanaan primogenitus Cham, dixit Dominus ei: Terram in qua stas, dabo tibi & semini tuo post te. Si autem terram Chanaan, quomodo aliquid æternum, nisi quantum ad figuratum? Terra quippe Chanaan, est terra fluens lacte & melle: per quam designatur gratia, in qua gustatur quā dulcis est Dominus. Sed quia nō omnium est gratia (non enim omnium est fides) ideo subdit, Funiculum hæreditatis uestre, id est hereditatem uobis Abraham, Isaac & Iacob, & imitatoribus uestre fidei specialiter diuisa. Vnde alibi: Funes ceciderunt mihi in præclaris. Sciendum autem quia Chanaan interpretatur humilis, & significat seruilem timorem propter sententiam à Noe datam, qui dixit: Chanaan seruus erit fratrum suorum. Sed quia seruus non manet in domo in æternum, ideo expulso Cananeo terra illa data est semini Abraham in possessionem: quia perfecta charitas foras mittit timorem.

Dum essent numero breui.] Hoc inducit ad cōsolationem infirmorum animorum, scilicet ut ostēdat quod quāuis Deus gratis colendus sit, cultores tamen suos temporalis necessitate non deserit. Et secundum beatum Augustinum sic continuatur. Quasi dicat: Quomodo Abraham & posterij sui terram illam inhabitare poterunt, Bene utiq; , quia cum essent breui numero & incolæ eius, id est cum illi rustici Domini essent paucissimi, tamen & securi in terra illa habitauerunt, & securi pertranferunt multotiens de gente una ad aliam gentem, & de regno illo ad populum alterum. Regnū uocat terram illam, nō quia tunc erat, sed futura erat regnum. Quidā uero simpliciter ita continuat: Dominus dixit Abraham, Tibi dabo terram Chanaan. In illa autem terra cum essent breui numero, tamē se-

curi ibi habitabant, & de gente in gentem pertranferunt prius. Et hoc ideo, quia non reliquit hominē nocere eis nec in terra illa nec extra. Et sæpē etiam corripuit pro eis reges, sicut Pharaonem regē Aegypti pro Abraham: Abimelech uero regem Geraris pro Isaac, ut historia refert. Ipse dico, dicens in illis regibus: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Quod prophetae essent non dubitatur, quia in dictis & in factis eorum erat prophetia. Quomodo autem Christi, id est uncti essent quæritur, cum unctio in populo illo à Saule tātum inceperit, cui Dauid successit. sed uncti erant si nō corporaliter, tamen spiritualiter, quia præuidebant illum futurum, & credebant in eū: qui Hebraicè Messias, Græcè Christus, Latine unctus dicitur. Et dicit beatus Augustinus in hoc loco: Nemo enim potest eā fidem, quæ est in Christo Iesu siue ante eius incarnationem, siue postea recōciliatus est Deo patri. sicut Apostolus ait: Unus Dominus, unus mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus.

Et uocauit famē.] Dixit superius, quia pertranferit de gente, quod multotiens descendit in Aegyptum: & primò causam eius ponit dicens, Quia Dominus uocauit famem super terram. Quæritur autem quomodo uocauerit famem super terram quasi personam aliquam, cum famēs non sit nisi ex inedia contracta pernicios, quæ ita per alimentum repellitur, sicut morbus per medicamentum sanatur. Sed intelligendū est singulos diabolos singulis pestibus administradis præfectos, unde alibi dicit: Immissionē fecit per angelos malos. & ideo dicit: Uocauit famē, id est præfectum famis super terrā, id est fan. ē quæ in eius dispositione erat ante mundi constitutionem, iussit esse super terram. Et contrarium omne firmamentum panis, id est abstulit panem illi terræ, quò confirmantur homines. Ante autem quam hoc faceret, ut essent eis quo confugerent, ipse qui etiam non rectē factis utitur ad bonum. Misit ante eos in Aegyptum uirum quendam, nam uenundatus est, id est permisit uenundari Ioseph à fratribus, Aegyptijs in seruitium, uel in seruum. Et si Ioseph à fratribus uenundatus, humiliatus & exaltatus, locum fecit populo Dei ad tempora lia bona, ut cōfirmaretur super inimicos suos: multo magis mysticus Ioseph à fratribus uenditus, secundū carnem humiliatus, & in caelis exaltatus locum fecit ad æterna bona populo Dei triumphanti de diabolo & angelis eius.

Humiliauerunt eum.] Venditus quidē est Ioseph Aegyptijs, & ipsi Aegyptij humiliauerunt pedes eius in compedibus. Posuit enim eū Putifar, princeps Pharaonis in carcerem, propter mādatur uxoris suæ, cui noluit cōsentire, sicut refert historia. & tunc ferrū, id est dura tribulatio necessitatis pertrāsijt animā eius, quod tandiu fuit, donec ueniret uerbum eius, id est dum somnia magistro pincernarum & pistorum, qui secum erant in carcere interpretaretur, quod ex le nō habuit, sed quia eloquium Domini, id est spiritus sanctus quo locutus est ei Dominus, interius inflammauit, id est illuminauit & incendit eum ad interpretandum. Postea uero cum rex somnium uidisset, nec idoneum interpretē inueniret, monitus à principe pincernarum de Ioseph misit ad carcerē, & soluit eū princeps populorum, id est Pharao, & dimisit eum. Et cōstituit eum dominum domus suæ, &c.

Et intrauit Israel in Aegyptum.] Ecce transitus prædictus, Terram Cham uocat Aegyptum, quia posteritas Cham possedit eam.

Et auxit populum.] Intrauit inquam Israel in Aegyptū, & ibi Dominus uehementer auxit populum suum, & firmavit eum super inimicos suos. quod quidem tūc non erat, quando masculi eorum interficiebantur, & ipsi latericio opere premebantur: sed tūc erat hæc cōfirmatio, quando omnes inimici eorū secus litus mortui inuenti sunt.

Conuertit. J Quasi dicat: Digni erant inimici super quos Dominus ita firmaret populum suum: quia conuertit cor eorum, & occidit pisces eorum. Non intelligendū est, quod Deus auctor sit alicuius mali, sed cor quod per se prauum est, iusto iudicio suo permittit in peius declinari, scilicet ut qui fordidus est, fordescat adhuc. ita & hic. Cor enim Aegyptiorum prauū erat, quia inuidebant eorum felicitati. Et Dominus conuertit, id est ex toto uertit illud cor eorum, non illos quidem ad malum incitando, sed suis bene faciendo. In odium suorum, id est in inuidiam. Inuidia enim est odium felicitatis alienae. Et ut dolum facerent in seruos eius, quod illi quidem fecerunt qui se amicos exterius simulabant, & tamē Pharaoni ut eos opprimeret, occulte suggererant. pro hoc autem odio & dolore misit Dominus in Aegyptum Moysen seruum suum de Madian, ubi erat apud Ierho locerum suū, dicens ei: Reuertere in Aegyptum ut liberes populum meum. Videns enim afflictionem eius uidi, & gemitum eius audiui. Sed quia Moyses respondit: Domine ab heri & ab nudis tertius ex quo locutus es mihi, incircūcisus sum labijs & corde, dixit ei Dominus, Assume tecum Aaron, fratrem tuum. Et ideo propheta adiungit: Misit etiā Aaron, quē elegit ad hoc ipsum ad quod Moyses. Et in eis duobus posuit, id est firmiter statuit, ita scilicet quod non falleret uerba signorum suorum, & prodigiorum suorum, id est signa sua minora & prodigia maiora, quae quasi uerba erant: quia sicut uerba aliud significabant, ita & ipsa aliud significabant. signorum suorum & prodigiorum dico, factorum in terra Cham, id est in Aegypto. Et exequitur signa, id est prodigia illa dicens: Misit tenebras, & obscurauit Aegyptum. & ita exacerbauit Aegyptijs sermones suos: quia illi contumacibus, suis responsis & contradictionibus suis oppugnaverūt sermones Domini, ideo sermones isti sunt eis exacerbati, hoc modo literā beatus Augustinus ponit & dicit se per paucos libros inuenisse unquā, ubi esset non exacerbauit, potest tamen illud dici ita: Nō exacerbauit sermones suos Moysi & Aaron, quia quod eis dixit, hoc in opere exhibuit. Si enim aliquod promitteret quod nō impleret, tunc sermones eius acerbi eis uiderentur. Quae autem de plagis sequuntur, historice tantum accipienda sunt, & ideo non est in eis morandum. Dixit uel Moyses uel Dominus, qui quod temporaliter fit, an te omnia tempora in uerbo suo semel disposuit.

Et uenit cynthia & cyniphe. J Non ut quidam opinantur, haec una plaga sunt, sed duae. Locusta autē & bruchus, ut beatus Augustinus testatur, una plaga sunt. Et est alterum parens, alterum uetus.

Et comedit omne faenum in terra eorum. J Faenum Noë triticum etiam designatur. Et comedit omnē fructū arborum in terra eorū, & percussit sic Dominus omne primogenitum in terra eorū. Et primitias omnis laboris eorum, primogenita accipe in hominibus, primitias uero laboris in cæteris animalibus.

Et eduxit eos. J Illa quidem fecit Dominus inimicis, haec fecit uero populo suo, scilicet eduxit eos cum auro & argento, mutuo ab Aegyptijs accepto. Dicit beatus Augustinus, propterea hoc Dominū fecisse, quia carnales erant, neque tales erant quicumque possent, uellent contemnere laborem suum & si temporalem, tamen debitum, iustāque mercedem. Neque ideo quia illi Aegyptios per dolos deceperunt, putāus est Dominus dolus illos in populo illo, qui sursum cor haberet, iubere: aut si fecerit, approbare. Magis, n. per illa uerba Dei, qui carnale cor eorum uidebat, & cupiditatem examinabat, permisi sunt illa facere quam iusi. Ne tamen sine profectu carnalis animae eorum fuit, quod illis fecerunt qui talia iure passi sunt. Et quamuis per dolos ab iniuriis hominibus, tamen quod in se eis reddi debuit, abstulerunt. Sicut autem iniquitate Aegyptiorum, ita infirmitate istorum usus est Dominus ad reuelandum ea quae in illis factis si-

gnificabantur, scilicet ut nos ab Aegyptijs aurum & argentum sumamus, id est in libris infidelium rhetoricos ornatus sententiarum, & in ornamentum sanctorum scripturarum transferamus.

Letata est Aegyptus. J Non primo, sed postquam audiuerūt suos in mari extinctos esse, illos illatos ab ipse se. timuerunt enim nimis ne redirent, & Aegyptiorum occuparent. In illa profectioe expandit Dominus nubē, & hoc est protexit eos in columna nubis in die, & in columna ignis in nocte.

Petierunt in deserto. J Et pane cæli, id est manna quod propter significatū dicitur panis cæli. Vel quia de superiori regione descēderet, saturauit eos. Non solum in sterili loco saturauit eos, sed etiam in arido porauit eos: quia dirupit petra, & fluxerit aqua non parua, sed flumina etiā abierunt in sicco, id est ubi prius fuit siccitas. Et ideo carnali populo hoc exhibuit, quoniam memor fuit uerbi sancti sui, id est aeternae promissionis, quae per illa bona temporalia significabatur. Quod uerbum habuit ad Abraham puerum suum, id est in simplicitate colentem eum. Et sic eduxit populum suum in exultatione: quosdam quidem in exteriori tantum, quosdam uero etiā interiori, scilicet in quibus est beneplacitum Deo, de quibus agit psalmus: Et electos suos in lætitia. Repetitio est ad confirmationem. Et beatus Augustinus dicit in hoc loco: Intelligendū est sermo Dei in hoc loco, & electos filios promissionis semen Abraham imitans fidē, haec temporalia bona nō ideo à Deo accipere, ut in eis luxu diffuant, aut peruersa securitate tepescant: sed ad esse haec omnia parata diuina misericordia, ut facerent ad illud aeternum bonum.

Et dedit. J Postquā eduxit eos de deserto, regiones gentium dedit eis. Et labores multorum populorum possederunt, non ut propterea eum colant, sed ut haec quoque ad naturā bonam referat. Quaecumque enim alia bona dat Deus, referenda sunt ad gratuitum cultum eius, ipse autem gratuitus cultus ad alia non est referendus. & hoc est quod dicit. Ideo eis illa dedit, ut custodiant iustificationes eius. Et quidem sic iustificationes custodire, exponit dicens: Et legē eius exquirant, hic etiam beatus Augustinus talia uerba subiungit: Audi ergo semen Abraham nō de carne gloriens, sed fidem imitans: audite serui & electi Dei, habentes gloriam uitae, quae nunc est, & futurae: & si durae sunt uobis tentationes in hoc seculo, Ioseph in carcere, Christum in cruce cogitate. Si autem temporalium rerum adiacet prosperitas, non propter ipsam Deo, sed propter Deum ipsa utimini: nec existimetis Deum necessarium esse cultoribus suis propter ista. Sed primum quaerite regnum Dei, & iustitiam eius, & haec omnia adijcientur uobis.

IN PSALMVM CV.
ARGUMENTVM.

Psalmus hic ex persona populi quasi iam in Babylone positi canitur, consententis peccata sua, ac desistentis quod beneficis Dei semper ingratus extiterit. Aliter uox Ecclesiae ad Apostolos. legendus ad Exodum.

ALLELUIA, ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Reiter in titulo praemonetur, ut Domino totius psalmi in bilatione cantetur. Introdicitur consistens populus Hebraeorum, qui relicta patrum perfidia, ad pietatem Domini ipso miserante perductus est: ut intelligamus cum fuerint conuersi, et ipsos alleluia merito pro sua redemptione cātare. In prima igitur

tur narratione deprecatur, ut societur populo beneplacito, quia erat Domini saluatoris aduentu de gentibus congregandus. Secunda patrum suorum peccata dinumerat, quæ fecerunt in Aegyptu mirabilia Domini minime contuentes, pium tamen Dominum ab inimicis eos liberasse. Tertia refert ad peccandi studia reuersos, sed Dominum Moysi precibus fuisse delinitum. Quarta iniquitates eorum asserit iteratas, impendentemq; Domini iram, Phinees supplicatione placatam. Quinta ad eamquam contradictionis eos Moyses exacerbasse, suosq; post hæc filios idolis immolasse commemorat. Unde Dominus uehementer iratus, tradidit eos gentium seruituti. Ac deinde miseratus in conspectu inimicorum, eos reddidit gloriosos. Sexta precatur, quod nouerat esse uenturum, ut de uniuersis nationibus Ecclesia catholica congregetur, & laudes Domino æterna exultatione celebret.

COM MENTARI V S.

Confitemini Domino, quoniam.] Psalmus iste de alleluiaicis psalmis secundus est, qui inscribitur bis Alleluia. Et dicitur quida quodd unus sit de prior psalmo. Sed dicit beatus Augustinus, quæ si hoc esset, tunc illud quod notatur psalmus, quod sit inter utrumq; alleluia poneretur. Dicit etiam non necessarium esse his, apponi, quia semel tantum sufficit. Coniungitur autem per hoc psalmus iste superior, quia sicut ille tractat de his, in quibus beneplacitum est Deo in prior populo: ita tractat iste de his qui amaricauerunt sibi Dominum, quibus tantum non defuit diuina misericordia. Dicuntur autem hoc in persona illorum, quicumq; si ueniam precantur, & illorum exempla commemorant, in quos etiam peccatores diues apparuit misericordia Dei, & incipit a confessione iste sicut prior. Accipienda autem est confessio gementis, quia dicitur in psalmo, Peccauimus cum patribus nostris. Subintelligenda tamen est confessio laudantis, quia subdit, Quonia bonus, quonia in seculum misericordia eius. Nulla enim confessio peccatorum uilis est, in qua Deus non laudatur corde & ore. Et quia in utraq; confessione laudatur Dominus, ideo psalmus bis alleluia intitular, & incipit ita: Confitemini, id est confessionem facite Domino, primum uos accusando, deinde ipsum laudando. Et deberis ei confiteri, quoniam est bonus, id est suauis & dulcis omnibus, se dignè gustantibus, & quoniam misericordia eius est in seculum. Secundum seculum ⁱⁿ grecum accipitur æquiuocè, & pro æterno & pro tempore. si pro tempore accipiatur, tunc intelligemus misericordiam, quia & in hac miseria nos cõsolatur, & ab hac miseria nos liberat: si uerò pro æterno, tunc illam misericordiam intelligemus, sine qua nemo potest in illa uita esse beatus, scilicet qua laborem nostrum temporalem æterna quiete remunerat.

Quis loquetur potentias.] Repletus cõsideratione diuinorum operum, iste qui exposcit misericordiam subdit: Quis loquetur potentias Domini, &c. Considerans præcepta Dei, quorum præceptorum opera laudes sunt eius, qui operatur in suis dicit: Quis confessus loquetur potentias Domini, id est quis poterit alicui explicare præcepta Domini, quibus potenter nos sanat & iustificat? Et quia Deus inuisibiliter quædam operatur, & illa sunt ineffabilia: ideo addit, Aut quis auditas, id est si audierit etiam faciet, id est poterit facere omnes laudes eius? Laudes sunt eius, opera præceptorum eius: sed ideo potius posuit laudes, quonia opera, uel præcepta, quia in quantum hoc fuerit, laus eius sunt, qui operatur in nobis uelle, & pro bona uoluntate perficere, uel aliter: Quis cõfessus loquetur, id est dignè repræsentabit in se potentias Domini? scilicet quam potenter hominem formauerit, & quam potenter

reformauerit. **Quis inquam ita loquetur, ut faciat auditas hæc omnes laudes eius, scilicet ut non solum dicat uoce, sed etiam ostendat opere? nullus utiq;**

Beati qui custodiunt.] Continuatio eadem, sed utraq; sententia. Quasi dicat: Nullus utique omnes laudes eius facere poterit: sed tamen quidam sunt qui nõ faciendo beati sunt, illi scilicet qui custodiunt iudiciũ, & faciunt iusticiam, id est, & qui rectè iudicant, & recta faciunt, & non ad horam, sed in omni tempore.

Quicumq; enim perseuerauerint usq; in finem, hi salui erunt, hoc est qui custodiũ iudiciũ in fide, & faciũ iusticiam in operatione, & in hoc beati sunt: quia ueniet tempus quando iudiciũ quod nũc custoditur, fide exercebitur operatione, scilicet quando iusticia conuertetur in iudiciũ, id est quando iusti accipiũt potestatem iudicandi eos rectè, a quibus nunc iudicantur nõ rectè. Et quia custodire iudiciũ, & facere iusticiam nemo potest, nisi sanatus ab iniquitate per illum qui iustificat impium, ideo ratione subdit. Quasi dicat: Ut nos custodiamus iudiciũ, & faciamus iusticiam, ideo Domine memeto nostri, qui fuimus immemores tui in beneplacito populi tui, id est associando nos illis quibus beneplacitũ est tibi. Et uisita nos in salutari tuo, id est notifica nobis saluatorem tuum. In quo non solum peccata dimituntur, sed etiam anima sanatur, ut iudiciũ custodiat, & iusticiam faciat.

Ad uidentũ in bonitate.] Memento inquam nostri, & uisita nos ad uidentũ, id est ut cæci non remaneamus, sed uideamus quod uidentũ est: & hoc nõ in merito nostro, sed in bonitate electorum tuorum, id est gratia illa quã tu præstas electis tuis, uel aliter: Memento nostri in beneplacito populi tui ad uidentũ in bonitate electorum tuorum, id est ad hoc, ut tandè te uideamus in ea suauitate, in qua uisuri sunt te electi tui. Et ad lætandum in læticia gentis tuæ, ad hoc ut nos lætemur in ea læticia, in qua lætabitur gens tua, id est in te, quando tu eris omnia. Et non dico uideamus, lætemur, ut lauderis cũ hæreditate tua, id est ut hæreditas tua sit laudabilis, & tu in ea sis laudabilis.

Peccauimus cum patribus nostris.] Quasi dicat: Necessè est Domine ut memineris, quia peccauimus cum patribus nostris, id est cum adhuc essemus in lumbis patrum nostrorum: sicut alibi dicitur, quodd Leui decimatus est, id est decimas dedit in lumbis Abraham. Vel peccauimus cum patribus nostris: id est ita nos peccauimus, sicut & patres nostri. Nã iniuste egimus in proximiũ, & iniquitatem, id est impietate in Deũ, profequitur autem quomodo patres peccauerint dicens, Patres nostri non intellexerũt mirabilia tua Domine, facta in Aegypto, scilicet non attendereunt quid uolueris eis præstare per illa mirabilia, hoc est uitã æternam non temporalem, sed incommutabile bonũ, quod patienter esset expectandum. Ipsi autem impatienter murmurauerunt, & temporalibus bonis beatos se fieri se putauerunt, quæ uerã beatitudinẽ non conferunt: quia insatiabilem cupiditatem non extinguunt. Sequitur.

Nõ fuerũt memores multitudinis misericordie tue.] Verũq; redarguit hic memoriam & intellectum. Intellectu nõq; opus erat ut intelligerent, ad quid Deus per illa inducere uellet: memoria uero, ut saltem mirabiliter facta temporaliter non obliuiscerentur, sed fideliter præsumerent quod eadem potestate qua eos de potestate Aegypti liberauerat, de persequentium hostium persecutione eos liberaret. Specialiter enim respicit quod dicit eos non fuisse memores mirabilium ad illud, quando ab una parte montibus clausi, alia parte rubro mari a tertia parte insequentibus Aegyptiis desperauerunt se à Domino posse liberari. Et hoc est quod dicit: Et quia nõ fuerunt memores, ideo irritauerunt, id est Deum ad iram prouocauerunt desperando de eius potentia, cum essent ascendentes. hoc dicit quantum ad situm loci. Descensus enim est à Iudæa in Aegyptum, ascensus uero ab Aegypto in Iudæam.

dæam. Irritauerunt dico entes in mari rubro, scilicet a deo eis formidato. Vel potest & simpliciter dici propter situm loci, ascendentes in mare rubrum. Et quamquam irritauerunt, tamen Dominus saluauit eos, non propter meritum eorum, sed propter nomen suum, scilicet ut notificaret alijs potentiam suam. Et mirifice saluauit eos, quia increpuit, id est admonuit mare rubrum quasi dominus seruus, & exiccatum est. Et deduxit eos in abyssis, id est per locum ubi prius erant abyssus, cum tanta securitate sicut postea in deserto. Et in ipso mari saluauit eos de manu, id est de potestate Aegyptiorum: & ita saluauit eos, quod omnino redemit eos de manu summæ inimici, id est Pharaonis. Non ideo dicit redemit, quod aliquod precium ibi dederit, sed præcurrit prophetiam ad presignatum, id est ad sanguinem Domini nostri Iesu Christi, quem pro redemptione nostra fundi uidit. Et uerè saluauit eos de manu odientium in mari, quia aqua operuit eos, ita quod nec unus remansit ex eis reliquus. Et tunc crediderunt patres nostri uerbo eius, id est promissionibus Domini de sua liberatione per Moysen factis. Et in laude eius, id est laudanter cantauerunt hymnum eius dicentes: Cantemus Domini glorioso. Sed cito fecerunt, id est cito laudes illæ finem habuerunt, quia oblitii sunt operum eius: & non sustinerunt, id est non sursum in consideratione consilium eius, scilicet ut at tenderent beneficia illa erga se non esse inania: sed quod per ea Dominus ad aliquod magnum, id est ad uitam æternam perducere uellet. Et quia non sustinerunt consilium Domini, ideo concupierunt concupiscentias in deserto, & reuauerunt Dominum in in aquo. Et tamen non desuit eis diuina misericordia, quia dedit eis petitionem ipsorum, id est carnalem petitionem quantum ad potum. Et misit satietatem pluedo manna in intellectum & rationes in anima, id est in animalitatem eorum.

Et irritauerunt. Quasi dicat: Præter supradicta hæc etiam quidam fecerunt ex illis, quod irritauerunt Moysen in castris & non tantum Moysen, sed etiam Aarō sanctum Domini, id est quem Dominus sanctificari præcepit. Consecrauit enim Moyses Aaron in sacerdotem ex precepto Domini. Et disenserunt ab eoduo de populo Dathā & Abiron dicentes: quia nimis tuderet prouehere eos de tua progenie, & contemnentes præceptum Domini, se ipsos sacerdotes facere uoluerunt: & assumptis quinquaginta uiris ad thurificandam processerunt. Sed quid factum est eis? Vtiq; terra aperta est, & deglutiuit Dathan & Abiron: & etiam operuit, id est clausit se super congregationem eorum, id est super quinquaginta uiros illos imitantes: reliquos uero complices eorum ignis de celo combussit, hoc est quod dicit, Et exarsit ignis in synagoga eorum. Et flamma combussit peccatores. Et tamen post hanc diuinam correctionem fecerunt uitulum in monte Oreb, & non saltem aliquid quod esset creatum, sed sculptile. Et mutauerunt gloriam suam, id est Deum in quo ipsi gloriari deberent, non in uitulum, qui saltem animata res est, sed in similitudinem, id est in simulachrum uituli comedentis fœnum, sicut & ipsos: quia fœnum, id est terreni erant, diabolus comedit. Et ideo hoc fecerunt, quia oblitii sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magna in Aegypto, qui fecit magna mirabilia in terra Cham, id est in Aegypto: & non solum magna, sed etiam terribilia, id est talia mirabilia, quæ ualde expauescenda sunt, fecit in mari rubro. Et quia oblitii sunt Deum, ideo dixit, id est disposuit Deus, ut disperderet eos, nõ tamen quod disposuisset, quia si disposuisset, sed tanta fuit iniquitas eorum, quod potuit uideri Deus disposuisse ut prorsus disperderet eos. Et uerè disperdidisset, si Moyses electus eius non steterisset pro illis in contradictione, id est in humilitate spiritus in conspectu eius, id est in corde eius, ubi conspici dicitur ira Domini si dimiseris populo, huic dimittite. Sin autem, dele me de libro quem scripsisti, hoc au-

tem dixit: securus de iustitia sua, ad hoc ut auerteret iram eius ne disperderet eos. Et tamen ipsi digni fuerunt qui disperderentur, quia cum exploratores eorum missi in terram promissionis, ad magnam terræ commendationem botrum talem, quem uix duo portare possent, inde retulissent, ipsi pro nihilo habuerunt terram illam desiderabilem. Ne tamen intelligas quod damnari sint propter illius terræ contemptum, sed quia neglexerunt significatum. Botrus autem ille qui de terra promissionis à legatis allatus est, significauit Christum: qui autem prior portabat, & botrum post se habebat, significat Iudaicum populum, non agnoscentem Christum: qui autem sequebatur, & botrum ante se intuebatur, significat gætilem populum, qui Christum agnoscit, & non post se, sed ante oculos mentis semper eum ponit.

Non crediderunt. Ideo inquam pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, quia nõ crediderunt uerbo eius, id est promissioni Domini. Et ideo murmurauerunt in tabernaculis suis, sed non exaudierunt uocem Dñi. & ideo Dominus eleuauit manum suam super eos, id est distulit penam, quæ tunc meruerant, ut tanto grauius deinde puniret eos. Vel eleuauit manum suam super eos ad grauius percutiendum, scilicet ut tunc maxime prosterneret eos in deserto, & ut post ipsos deiceret etiam semen, id est filios eorum in nationibus, id est per nationes, sicut Philistinis fecit, & per Assur, & per complures alios. Et ut dispergeret eos in regionibus, sicut hodie dispersi sunt: & merito hoc, quiniariati sunt se, id est consecrauerunt se, uel iniurati sunt, id est sacrificauerunt Beel, qui colebatur in Phegor. Belus enim fuit pater Nini, ad cuius honorem filius idolum fecit, quod uocabatur Beel, & colebatur in regione Phegor, cui isti in deserto sacrificauerunt. Potest etiam dici, quod sic gentibus permixti sint, quod quidam illorum & in Phegor Beel adorauerunt, & comederunt sacrificia mortuorum, id est sacrificia, Belo qui iam mortuus erat, oblata. Et sic irritauerunt Deum in adinventionibus suis, non quod ipsi ritus illos ritus, quos gentes prius inueniant, adinueniret: sed quia ita studebat ibi, ac si ipsi nouiter adinuenisset. Et ideo multiplicata est in eis ruina, quia perierunt & à peribibus & multis alijs modis. Et alijs Deum irritantibus. Phinees sacerdos ille stetit, quia non est lapsus cum illis. Et placauit Deum Hebræum quendam cum Madianitida uirgine concumbente transendo, & quia hoc non fecit animo ultionis, sed animo dilectionis, correcti sunt alij, & sic cessauit quassatio, quia nõ immisit Deus tribulationem amplius illi populo pro hac offensa, sicut prius solitus fuit facere. Et irritauerunt præterea quæ prædicta sunt, irritauerunt etiam Dominum ad aquas contradictionis, scilicet ut rixati sunt contra Moysen dicentes: Date nobis aquam ut bibamus. Et tunc uexatus est, id est commotus est Moyses propter eos idcirco, quia exacerbauerunt, id est ad iram prouocauerunt spiritum eius. Et ideo distinxit, id est distinctionem fecit in labijs, quia cum in alijs omnibus miraculis certus fuerit, & securè locutus sit: hic dubie locutus est dicens, Nunquid poterimus de petra hac aquam uobis elicere? Et ideo populum in terram promissionis non perduxit. Nec solum ad aquam contradictionis Dominum irritauerunt, sed etiam in hoc, quia postquam introducti sunt in terram promissionis, non disperdiderunt omnes illas gætes quas Dominus dixit, id est præcepit illis disperdere. Quasdam enim gentes non disperdiderunt, sed sibi tributarias fecerunt. Et ita commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum. Et exponit, quæ opera, dicens: Et seruiuerunt sculptilibus eorum. Et hoc factum est illis in scandalum, id est in ruinam. Et merito, quia non solum oues & boues, sed etiam immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs, hoc quid nõ habet historia, sed tamen non ideo minus credendum est prophético spiritui, qui hoc dicit, & alijs propheta-

tis qui sæpè idem improperant eis. Et qualiter immo-
lauerint, prosequitur dicens: Et effuderunt sanguinè
innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum
suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.
Et hoc modo interfecta est terra in sanguinibus, cõci-
nens pro contento. hoc est terreni illi interfecti sunt
interius propter innocentem sanguinem, dæmonijjs
effusum.

Et contuminati sunt in operibus eorum. Exponit quo-
modo, scilicet quia fornicati sunt in adinventionibus
suis, id est in studijs suis, quia proprio Deo relicto ad-
hæserunt falsis dijs. Et ideo iratus est Dominus illi po-
pulo, uel in illum populum, in furore. in ira graui. &
ideo abominatus est illum, id est uilem fecit hæredita-
tatem suam. Per hoc autem quod dicit hæreditatem,
ostendit abominationem illam omnino non esse ad
destructionem, sed ad correctionem. Et uerè, quia di-
cit abominatus est hæreditatem suam: quia tradidit
eos in manus gentiũ. Et hoc ita, quod dominati sunt
eis, qui oderunt eos. quod grauissima seruitus est, ut
pariaris dominum, quem habes inimicum. Et quia
eis dominati sunt, ideo tribulauerunt eos inimici, &
sic grauius humiliati sunt sub manibus eorũ, sed Do-
minus liberauit eos sæpè. Ipsi autem non illud atten-
derunt, sed exacerbauerunt eũ in consilio suo, id est
quia consilium eius non attenderunt, sed suum. Con-
siliũ enim Dei erat, ut per temporalia bona inducere
eos ad æterna. Ipsi autem non illud attenderunt,
sed suum consiliũ sequi maluerunt, scilicet ut quæ-
rerent, quæ sua erant, non quæ Dei erant. Et ideo me-
ritò humiliati sunt in iniquitatibus suis, id est ita quod
iniquitates eorum causa essent humiliationis ipsorũ.
Et rursus non defuit eis diuina misericordia: quia ui-
dit Dominus cum tribulauerunt. Non ideo hoc dicit,
quod aliquando non uideat: sed tunc tamen maximè
uidere tribulationem nostram dicitur, quando mise-
retur. Et propterea subdit, Exaudiuit oratione eorũ,
& hoc totum fecit non propter ueritatem, sed propter
figuram, scilicet quia memor fuit testamenti, non ue-
teris quod aboleretur: sed noui, quod per illud signifi-
catur. Et ideo pœnituit eum secũdũ multitudinem
misericordiæ suæ, non quod pœnitentia unquam in
eo fuit, in quo malum factum non præcessit: sed quia
tam misericorditer cum illis egit, quod potuit uideri
pœnitere eum prioris afflictionis. Et uerè multa mise-
ricordiam eis impendit, quia dedit eos in misericor-
dias in conspectu omnium, qui ceperunt eos, id est,
hoc fecit quod etiam hostes, qui captiuos eos tene-
bant, misericorditer egerunt cum illis. Vel aliter: De-
dit eos in misericordias, id est ita misericorditer cum
illis egit mittendo filium suum, & liberando eos ab
interioribus hostibus, ut non solũ miserari, sed pro-
pter excellentiam ipsè etiam misericordiæ possent di-
ci. Et hoc fecit in conspectu omnium, qui ceperant
eos, id est uidentibus illis & attendentibus, qui capti-
uos adhuc eos tenebant per captiuitatem in præua-
ricatione primi hominis factam. quod æquipollen-
ter dicere est: Eiecit dæmonia ab eis. Et quia in Euan-
gelio dicitur: Ecce eicio dæmonia. Et hodie & cras
sanitates perficio, & tertia consumor: ideo cum di-
xisset, Quia eiecit dæmonia, subiungit orationem ut
sanitatem perficiat, dicens: Domine Deus noster, fac
nos saluos perficiendo in nobis sanitatem. Potest au-
tem per hodie accipi tempus sub lege, per cras uero
tempus gratiæ, in quo utroque sanitatem operatus
est, uel per hodie accipi tempus præsentis eius in car-
ne: per cras uero tẽpus Apostolicæ missionis, & usq;
ad finem sæculi, in quo etiam per predicatores suos
sanitates perficit. Tertia uero qua consumatur, erit
quando omnes occurremus ei in unum uirum perfe-
ctum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Et ut
saluos facias, cõgrega nos uerum semen Abraham per
fidei unitatem de nationibus omnibus, ad hoc ut con-
fiteamur sancto nomini tuo, & tandem gloriemur

in laude tua, id est in laude perfectè laudantium, quia
perfectè amantium. Et ideo perfectè amantium, quia
facie ad faciem contemplantium. nos dico dicentes
ita: Benedictus sit Dominus à seculo & usq; in seculum,
id est æternaliter Deus Israel, id est qui facit ut
uidentes eum per fidem, sint uidentes eum per speciẽ.
& hoc dicit omnis populus. Ut autẽ tunc dicere possit,
fiat ei nunc benedictio in populo Iudaico, fiat &
in præputio.

IN PSALMVM CVI.
ARGUMENTVM.

Reditus populi de Babylone prædicitur.
Primumq; imperatur ut collata beneficia
deuotis extollant uocibus gratiarum: ac dein-
de quæ mala in captiuitate pertulerunt, uaria
narratione describuntur. Aliter uox Christi de
Iudæis, legendus ad lectionem Numeri & Iu-
dicum.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

In primo alleluia commendatus est populus Iudeorum, de quo
nulla querela est: secundo eos commemorat, qui in eadem gen-
te creberrimis offensionibus errauerunt, & ad Domini gratiã
ipsius miseratione reuersi sunt. Hic autem commonetur popu-
lus Christianus, ut pro collatis sibi beneficijs laudes Domino red-
dat. Aliter alleluia primum egit, ut baptizentur credentes: se-
cundum ut conciliet pœnitentes, ibi suscepit plebem suam in ex-
ultatione, & electos suos in letitia. Hic pœnitentes exaudit, &
dat eos in misericordiam in conspectu omnium, qui eos cepe-
runt. In tertio usus noster quotidianus retextitur, & hæreses No-
uatiana damnatur. Post Hebraici populi confessionem, de quo
præcedentes psalmi loquuti sunt, Propheta uenit ad populum
Christianum, qui per spacia totius orbis superstitionum solitu-
dine uagabundus errabat. In prima sectione commonens eum
laudes Domini cõfiteri, cuius sanguine redemptus Ecclesias ac-
cepit, qui per aris dæmonum, lucosq; stulto rapiebatur errore.
Secunda gratias dicit Domino peragens, qui gentiliũ anti-
mas ueritatis pabulo icinuas religionis suæ ueritate satiãuit, &
eorum uincula peccatorum inexuperabili uirtute dirupit. Ter-
tia patri gratias præcepit esse referẽdas, qui Christus adueniẽs
diaboli portas uictesq; confregit. Quarta Domino sacrificium
laudis à sacerdotibus commonet offerendum, qui inter seculi flu-
ctus ecclesiarum gubernatione præsidet, describens quemad-
modum & ipsorum tentationibus Deus subuenire dignetur.
Quinta iterum dicit à sacerdotibus & senioribus Dominũ esse
laudandum, qui squalentem mundum ariditate peccati in amœ-
nissimam iocunditatem cœlesti uictric commutauit. Quod uir-
dentes recti corde gaudebant, quæ partes à similibus uersibus,
quo s intercalares uocant, incipiunt.

COMMENTARIVS.

Consterni Domino, quoniam bonus. J Psal-
mus iste cõmendat miserationes Dei
sæpè probatas in nobis, ideoq; dulcis
est expertis. Cantatur autem manife-
stè de uniuersa Ecclesia, ubiq; terrarũ
diffusa, hoc est de duobus parietibus
in uno angulari lapide conuenientibus, & alibi abba
pater clamantibus, unde bis Alleluia intitulatur. Et
quia miserationes Dei cõmẽdat, uideamus ergo quid
admo-

ad moneamur, unde aggratulemur, unde gemamus, unde auxiliū postulemus, unde deseramur, unde nobis subueniatur, quid per nos simus. Quasi dicat: Per eius misericordiam simus, quomodo in superbia nostra cōteratur, qualiter gratia eius glorificetur, ut unicuique occurat in se, quod psalmus commendat: & experti approbent, in experti uero desiderent. Et incipit ita: Qui redempti sunt à Domino, non redempti de manu Aegyptiacae seruitutis, nō de inutilibus laboribus & luteis operibus, non redempti ab illa arcta Aegypto, quia omnes simul redempti sunt, & quorum hostes simul perierunt: sed redempti de lata Aegypto huius mundi, quotidie redimentur & in multis & in singulis, & quorum hostes quotidie submerguntur in mari, quos scilicet Dominus non redemit de manu Pharaonis, sed de manu hostis antiqui: & ita eos redemit, quōd non tantū de uno loco, sed de pluribus regionibus eos cōgregauit. Et uerē de regionibus, quia à solis ortu & occasu. In ortu solis Iudaei erant, qui per legē & prophetas inde solis lumen susceperant: Genes uero in occasu erant, quae postposito creatore creaturā adorabant. & exponit occasum dicens, Ab aquilone & mari. Per aquilonem intelligit, quōd charitas in eis refrigerat: per mare uero, quōd etiā amaritudo persecutionis in eis erat. Tales inquam redempti dicant alter ad alterum, si gustatis, confitemini Domino: si enim non gustatis, confiteri non potestis. Si gustatis auiditate, erudate confessione. Et meriti debetis confiteri Domino, quoniam omnibus dignē se gustantibus est bonus, & quoniam misericordia eius est in seculum, sicut in priori psalmo diximus. Dixit qui redempti sunt, quia autem haec redemptio non simplex est, sed multiplex, ideo psalmus proponit nobis quatuor tentationes, quatuor clamaciones, quatuor liberationes, quatuor misericordiarum Dei confessiones. Et prima redemptio est ignorantiae & erroris & inediae uerbi Dei. Sicut ponamus aliquid nihil boni quaerentem, sed ueterem uitam sed uictoria securitate uiuentem, nihil esse putantem post hanc uitam, quandoque finientem, deditum illecebris & mortiferis delectationibus huius seculi: hunc talem gratia Dei aliquando quasi à somno interius erigit, & in errore se inuenit, & multum sollicitus de salute sua fit. Et haec est tribulatio prima, tentatio. Deinde autē quā potest, pulsat, clamat ad Dominum: & Dominus liberat eum de tenebris erroris. Et in uia ducente ad ciuitatem habitationis, id est in fide, & sui cogitatione. uel cognitione eum ponit, & doctrina uerbi Dei reficit, & Domino iure debet confiteri. postquam autem iā positus in uia, scit quid faciendum sit & quid cauendum sit, incipit pugnare contra ueteres consuetudines. Sed quia non attendit unde debeat arma sumere, quae cooperatorem debeat habere. Si enim praesumit de se, diuino auxilio deserente, multum potest laborare, sed nihil efficere. Et haec est secunda tentatio, quae dicitur difficultas bene operandi. Sequitur damnatio, liberatio, confessio: quia attendens ille inefficaciam suā, clamat ad Dominum, & Dominus liberat eum: quia dirumpit uincula difficultatis, & ponit eum in operatione aequitatis: & sit ei facile, quod erat ei difficile, & inde Domino confiteri debet. Posset autem Dominus sine difficultate hoc nobis praestare, sed si non difficultatem haberemus, auctore tanti boni non agnosceremus. Item cum iam positus est in facilitate bene operandi, difficultatibus ueterum consuetudinū superatis, nō ex ocio illo reducit ad aliquam prauam consuetudinem, sed incurrit tertia tentatio, tedium scilicet diuini uerbi, id est tedium orandi, legendi, ieiunandi, uigilandi, & aliorum quibus ad melius possit prouehi, & sic periclitatur. Necessariū eū de prioris societate securum, sed pro tedium timeat eum moriturum: quia sicut corpus fastidio corporali cibo perimitur, ita anima fastidio spiritali cibo periclitatur. Sed rursus clamat ad Dominum, & liberatur, & tamē se-

quitur ut confiteatur. Ecce splendificatis tenebris & difficultatibus ueterum consuetudinū superatis, & repulso tedium uerbi Dei, tales iam apti sunt, qui ad regimen ecclesiarum prouehantur, & prouehuntur. Sed quanto magis exaltantur, tanto magis periclitantur: quia tunc insurgit tempestas maris Ecclesiarum quatiens, & gubernatorem turbantis: & sic periclitatur modo ascendendo usque ad caelos sperando, modo descendendo usque ad abyssos desperando. Sed tamē clamat ad Dominum, & liberatur: & ideo quoque meriti cōfiteatur. Et haec est quarta tentatio, quae uocatur periculum in regimine rerum publicarum. Nemo autem putet hanc tentationem pertinere ad solos prelatos, quia omnes in nauī portantur, & qui operantur & qui gubernantur: & simul in mari periclitantur, & simul in portu saluabuntur. Has quatuor tentationes ut praediximus, proponit psalmus, & prima est ubi dicit: Errauerunt in solitudine, quod sic continuatur, Necessarium fuit ut de regionibus congregarentur, quia errauerunt prius in solitudine non in quaerendo, sed in inaqualitate. Solitudinem uocat desertum ignorantiae & erroris: per inaqualitatem uero notat incultum, scilicet quia sine aqua, id est sine refectione doctrinae erant. Et non inuenerunt per se uiam ciuitatem habitationis, id est ducentem ad ciuitatem, in qua uerē est inhabitandum. Est enim quaedam ciuitas ubi non est habitandum, sed quae potius destrueda est, scilicet Babylonia. Errauerunt dico, esurientes & sitientes naturaliter, quia omnis anima naturaliter esurit bonū. Ecce grauis tribulatio, quod cum essent in solitudine, & uiam quae ad habitationem ueniret, ignoraret, insuper esuriebat & sitiebat: & ideo anima eorum ens tantum in ipsis defecit. Extendens autem se ad Dominum, profecit. hoc est quod dicit: Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, id est cum iam attenderet tribulationem peregrinationis, quā nemo attendit nisi cui patria est dulcis. Et quia clamauerunt, ideo Dominus eripuit eos de necessitatibus eorum, id est de tenebris erroris, & fame uerbi Dei. Et hoc taliter fecit, eduxit scilicet eos de necessitatibus, perducens eos in uiam rectam, id est in cognitionem suam, & fidem catholicā, ad hoc ut irent in ciuitatem habitationis. Unde confiteantur dignē Domino misericordiae eius, non mediocritati eius. Et mirabilia eius exhibita filiis hominū, id est filijs ueritatis. hoc est, illi confiteantur Domino, qui cum essent mortui in ueritate, uiuificati sunt ab eo per nouitatem. Quod magnū est mirabile. Et quia prius non posuerat, alteram partem tantum liberationis, addit: Ideo dico ut confiteantur Domino, quia satiavit animam inanē, quantum ad sitim: & satiavit animā esurentem bonis aeternis, hoc est inedia uerbi Dei ab eis exclusit. Et (quasi dicat) necesse erat ut educerentur & satiarentur, quia erant sedentes in tenebris: & non in qualibuscunq; sed in umbra mortis, id est in talibus tenebris, quae obumbraret eos ad mortē. & erant uincti in mendicitate & ferro, id est in dura mendicitate. Grauis enim mendicitas est in solitudine esurire & sitire.

Quia exacerbauerunt. Non culpa auctoris erat, quōd in tenebris & mendicitate erant, sed eorum: quia ipsi exacerbauerunt, id est acerba & hispida fecerunt sibi eloquia Dei, tunc scilicet quando dictum est illis: De omni ligno paradisi comedite, de ligno autem scientiae boni & mali ne comedas. Et in hoc irritauerunt, id est irritum fecerunt consilium altissimi. Eius enim consilium erat ut per obedientiam, atque praecipuum ad aliquod dignius eos proueheret: ipsi uero prauaricando, & inobediendo illud irritum fecerunt.

Et humiliatum est. Hic secundam tentationem incipit. Quasi dicat: Dominus eduxit eos de tenebris erroris, & posuit in uia ueritatis, ut scirent quid esset faciendum & quid cauendum: ipsi autem de se praesumpserunt, & ideo cum ex uiribus suis ueteres consuetudines oppugnare uellent, humiliatum est cor eorum in

in laboribus, quia multum laborauerunt. & infirmati sunt, id est inefficaces in laboribus suis extiterunt: quia non nisi quod adiuuaret eos, quandiu de se perfrumpserunt.

Et interim clamauerunt ad Dominum cum tribularerent. Et ponit simul utramque liberationem, quia repetit priorē dicens: Et eduxit eos de tenebris umbræ mortis, ut prius. Et modo dirupit uincula eorum, scilicet dirupit uincula difficultatis, & posuit eos in operatione æquitatis, ut supra dictum est. Vnde confiteantur Domino misericordie eius, & mirabilia eius filiis hominum, ut prius. Et debent ei confiteri, quia cum ipsi ita derinerent, ne possent exire ad bene operandū, sicut aliqui clausi portis æreis & uentibus ferreis, ne exeant ad aliquod agendum derinerentur. Dominus contriuit portas æreas & uentibus ferreos confregit, id est ab omni difficultate eos expediuit. Et hoc taliter fecit, scilicet suscepit eos de uia iniquitatis eorum, id est liberauit eos de præsumptione, quæ faciebat eos iniquos, id est irreligiosos. Quæ iniquitas eorum non erat auctoris, quia humiliati sunt propter iniquitates suas: quia iniuste egerunt uiribus suis, quod Dei erat, ascribendo.

Omniem escam abominata. Ecce tertia tentatio. Quasi dicat: Splendescit iam tenebris, & difficultatibus ueterum consuetudinum superatis, adhuc restat aliud periculum, hoc scilicet, quod anima eorum abominata est omnem escam non corporalem, sed spiritualem, id est rædium uerbi Domini, ut supra dictum est, habuerunt. Et ideo usque ad portas mortis, id est usque ad interitum appropinquauerunt: quia sicut periculosum est corpori fastidire corpoream escam, ita mortiferum est anime spirituales escam fastidire. Et iterum clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, id est, Nam hoc modo misit uerbum, idem præcepit & uoluit ut sanaretur, & sic sanauit eos. Tale & illud est quod in Euangelio habetur: Domine dic tatum uerbo, & sanabitur puer meus. Et uerè saluauit eos, quia eripuit eos de interitionibus eorum. Vnde etiam confiteantur Domino misericordie eius, & mirabilia eius filiis hominum. Et ita debent confiteri, ut sacrificet sacrificium laudis, id est ut nihil sibi, sed totum Deo attribuant. Et annuncient opera eius, id est multiplices labores eius non in memoria, sed in exultatione.

Qui descendunt mare in nauibus. Ecce quarta tentatio. Quasi dicat: Non solum illi quorum anima rædium uerbi incidit, & alij prædicti misericordias Dei experti sunt, sed etiam illi qui positi in nauibus, id est qui perfecti ad regimen ecclesiarum descendunt per mare, id est humiliantur propter amarā tribulationem extrinsecus, & contradictionē in trinsecus, & dolendo subditis suis: descendentes dico facientes operationem, id est gubernationem in aquis multis, id est in populis multis. Ipsi uiderunt opera Domini, & mirabilia eius, id est mirabiliter misericordiam eius erga se cognouerunt in profundo, hoc est in maris periculo, uel in profundum, id est in occultis cordium subditorum suorum. Alius enim in occulto suo habet adulterium, alius homicidium, alius hoc, alius illud. Et hæc omnia illis prælati referuntur. & si runc possint gubernare, & singulis consulere ne periclitentur, in hoc maximā misericordiam Dei recognoscunt.

Dixit & stetit. Verè opera Domini & mirabilia uiderunt. Nam hoc modo uiderunt, quia dixit, id est præcepit Dominus aliquando, & spiritus procellæ stetit, id est inhorruit, id est intempelas magna facta est, & fluctus eius nimium exaltati sunt, prius autem quam hoc fiat, ascendunt prælati illi usque ad cælos bene sperando de subditis suis: & stante procella descendunt usque ad abyssos desperando. Et ideo descendunt, quia anima eorum, id est prælatorum rabeſcebat, id est deficiebat in malis suis, id est in pressuris subditorum, uel aliter: Dixit Dominus, id est præcepit Dominus, & stetit, id est quæit procella, & deinde iterū exaltati sunt

fluctus eius. Et stante procella ascendunt prælati ipsi bene sperando usque ad cælos, cum uero fluctus exaltantur, descendunt usque ad abyssos desperando. Et hoc ideo, quia anima eorum in malis rabeſcebat, ut prius. Et ostēdit quomodo dicat, Turbati sunt in se ipsis interius, & moti sunt ut se expedirent, sed tamen sicut ebrius, id est inutiliter moti sunt, dum de se præsumperunt: quia mouebantur quidem, sed non promouebantur. Et hoc ideo, quia omnis sapientia eorum, scilicet & præconandi & orandi & legēdi deuorata est, id est ad nihil redacta est. Vnde dicit Apostolus: Nolumus uos fratres ignorare de pressura, quæ facta est nobis in Asia, quia supra uires nostras & supra modum grauati sumus, & responsum mortis in nobis habuimus: ut non simus cōfidentes in nobis, sed in illo qui suscitatur mortuos. Vbi dicit, Responsum mortis in nobis habuimus, ostēdit sapientiam suam fuisse deuoratam. Et rursum hi clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. Et uerè eduxit. Nam hoc modo statuit, scilicet procellam eius, uel profundi maris in auram, id est in tranquillitatem placidam. Et hoc iterum, quod siluerunt oēs fluctus eius, tūc prælati sunt lægati, quia fluctus siluerunt. Et merito quia deduxit eos in portum uoluntatis eorum, id est in omnem illam quietem & securitatem, quam ipsi optabant. Vnde confiteantur Domino misericordie eius, & mirabilia eius filiis hominum: & ita confiteantur, ut exalcent eum tantum in Ecclesia plebis, id est in Ecclesia bene gubernatorū. Et laudent eum in cathedra seniorum bene regētiū, quod est dicere: Et subditi quod bene gubernantur, & prælati quod bene gubernant, non sibi, sed soli Domino attribuant, & ei soli laudes agant.

Posuit flumina in desertum. Quasi dicat: Merito debet illum laudare, quia superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et ostēdit in primis, quomodo superbis resistat, dicens: Quia flumina, id est illos apud quos erant fluenta doctrinæ per propheticā scripta & legalia instituta, id est, Iudæos posuit in desertum: quia & si scripta seruaerint, intelligentiam tamen uerā amiserunt, probat. Et exitus aquarum, id est illos eosdem a quibus doctrina ad alios exiuit per propheticas scripturas, & per primitiuam Ecclesiam inde assumptam in siti posuit. hoc est in naturali siti dereliquit.

Terram fructiferam. Idem repetit per aliam similitudinem, & est dicere: Illos qui prius erant terra fructifera, quātum ad quosdam: quia non deseruerunt in populo illo priori, qui reputandi essent in semine. Illos inquam redēgit in saluginem, id est in amaritudinē & sterilitatem, quia tempus uisitationis non cognouerunt, & iustitiam Dei non attenderunt, sed iustitiā suam statuere uoluerunt. Et cum aliquid de eis prius crediderint, modo nulli inde credunt. Salsugo enim proprie dicitur amarus succus terræ, quem sterilitas comitatur. Et hoc quidem dicit non ab iniustitia sua processit, sed a malitia habitatiū in ea terra, hoc est dicere: Iusto iudicio suo Dominus terram illam in saluginem uertit, quia nequitia eorum terrenitati nimis adhærentium hoc promittit.

Posuit desertum in stagna. Ostēdit quomodo superbis resistit, & qualiter humilibus dat gratiam, dicens: Quia illos qui prius erant desertū a lege & prophetis desitutum, id est gentiles posuit in stagna aquarum. quia inde per quosdam, sicut per Augustinum, Gregorium, Hieronymum, & multos alios documenta ueritatis emanauerunt alijs. Et illic, id est in terra illa collocauit esurientes & auidos agricolas. Et illi constituerunt ciuitatem habitationis, id est construxerunt ecclesiam catholicam, quæ ciuitas est uerè habitationis. Et seminauerunt semine uerbi Dei agros, id est fecerunt multos fructificantes in bonis operibus. Et plantauerunt uineta, id est instituerunt diuersas ecclesias, & fecerunt fructum natiuitatis. Et institutores & instituti fructū natiuitatis, id est opera & doctrina

eterna eorum, non disenserunt ab Apostolis, qui fuerunt naturas eorum: quia per eorum doctrinam nati sunt in operibus bonis. Et Dominus eis benedixit, & incrementum dedit, & ipsi multiplicati sunt in tantum, & etiam quidam nimis multiplicati sunt, scilicet illi qui per superbiam hæretici facti à nobis exierunt. De quibus dicit Apostolus: A nobis exierunt, qui à nobis non fuerunt. Si enim à nobis essent, à nobis non exissent. Et quamuis quidam nimis sint multiplicati, tamen iumenta eorum non minorauit: quia de his qui erant iumenta, non multum docta, sed tamen fide plena, id est de simplicibus nulli exierunt.

Et pauci facti sunt. Multiplicati sunt inquam nimis quidam, & ideo facti sunt pauci, siue remanentes, quantum ad priorem numerum: siue ipsi exeuntes, & non tot exiuerunt, quot remanserunt. Et quia nihil magis doctorum paucitati, quam quod est debitum perdicioni. Et uexati sunt alij, id est remanentes tribulatione maiorum, id est tribulatione illarum sunt à malis exeuntibus per malignas quæstiones suas. Et à dolore, id est propter compassionem, quam habebant in alios qui contribulabantur.

Effusa est contentio. Ostendit quomodo uexati sunt dolore, ideo scilicet, quia per prauam doctrinam exeuntium effusa est contentio super principes eorum, quæ remanserunt. hoc est, quia etiã ueridici doctores eorum contemptibiles erant, uel habiti sunt propter illos falsidicos qui exierunt. Et ideo fecit Dominus eos, id est exeuntes errare in inuio. Illi quidam de quibus superius audiuius, in uiam sunt deducti, & ad ciuitatem habitationis directi: isti uero non sunt deducti, sed seducti, id est sibi ipsis derelicti: quia tradidit eos Deus in concupiscentias cordis sui, ut faciant quæ non conueniunt, & sic errauerunt in inuio. & hoc ira, quod nunquam amplius quidam eorum redierunt in uiam. Et Dominus adiuit pauperem, id est humilem populum suum intus manentem de inopia, id est de paucitate illa, quæ quidam exeuntes fecerunt, scilicet quia facti sunt eis illi exeuntes per suas prauas quæstiones & contradictiones etiam ad exercitiu inquisitionis, & ad exemplum timoris. Quanto magis enim responderetur hæreticis, tanto maior correctio fit catholicis. Vnde etiam Apostolus dicit: Quia oportet esse hereses, ut qui probati sunt, manifesti fiant. Vel aliter: Effusa est contentio. Quod hoc modo pauci facti sunt, quia fuerunt quidam qui se uoluerunt facere principes, id est magistros erroris, inter eos effusa est contentio illa, de qua dicit Apostolus: Si quis euangelizauerit uobis aliud quam quod accepistis, etiã angelus de celo, anathema sit. hoc est dicere: Intus ideo remanentes pauci facti sunt, quia superbi exclusi sunt. Et eos, id est superbos fecit errare in inuio, & non in uiam, ut prius. Pauperem autem, id est humilem populum suum adiuit de inopia, id est de simplicitate intellectus, hoc enim quod non multipliciter, sed simpliciter intellexerunt, fuit eis in auxilium ne exirent, sed intus manerent. Et posuit familias suas alteram de circumcissione, alteram de præputio ita subditas sibi, sicut oues pastori. Iuxta quod ipse ait: Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas.

Videbunt recti. Dico quia posuit familias sicut oues. Et hoc modo posuit & poner eas in tanta subiectione, id est omnes illi qui iam exierunt opprobiant, id est obstruent os suum. Quia ille uerè sapiens est, quia nihil amplius contradicere audebit. & hæc omnia prædicta debet quisque sapiens attendere. Quis est autem uerè sapiens? Et ideo dico quis est, quia ille qui uerè sapiens est, custodiet, id est obseruabit hæc omnia prædicta per humilitatem. Et intelliget misericordias Domini esse in his omnibus, scilicet quod errantem & elusum in uiam deduxit & paui. Quod pugnantem contra difficultatem peccatorum suorum, & ligatum uinculis consuetudinis soluit & liberauit, quod falsidicem uerbi Dei, & præteritio quodam penè morietem

Bedæ tom. 8.

missa medicina uerbi sui recreauit, quod periclitantem inter naufraga & periculosa discrimina pacato mari ad portum deduxit. Et quod in populo illo ubi superbis resistit, sed ubi humilibus dat gratiam esse fecit. Et quod uoluit, ut unus manens multiplicaretur, non ut foras exiens diminueretur.

IN PSALMVM CVII.

ARGUMENTVM.

SVb Machabeorum persona cantatur. continet autem preces de hostibus uictorie gratulatione. potest & de ipso Dauid accipi, quod plurimis gentibus imperauerit. Aliter uox Ecclesie ad superpositionem.

CANTICVM, PSALMVS

Dauid.

EXPLANATIO.

Canticum ad diuinarum rerum contemplationem refertur, psalmus ad operas actuales, quæ tamen diuinis conueniant mandatis. Quod in primo uersu ipse testatur: Cantabo & psalmum dicam Domino. Dauid autem significat regem Christum, qui in hoc psalmo loquiturus est. Per totum psalmum loquitur Dominus. Primo ordine patri gratias agit, quod post passionem triumphum perpetuam resurrexit in gloriam. Secundo humiliat se per humanitatem suam, ubi tamen & potentiam propriæ maiestatis ostendit, ut duas naturas ueraciter in una Domini Christi cognoscas esse persona. Notandum autem quod centesimus septimus psalmus ex terminalibus duorum psalmorum partibus est compactus, in quo Dominus per passionem resurrectionemque suam duos sibi populos una fide coniunxit, una spiritus gratia fecundauit, eodem uite æternæ munere sublimauit. Centesimus numerus uitam quæ in dextris est, septenarius spiritum sanctum designat: qui bene in hoc psalmo de duobus uno facto copulantur, quia spirituales tantum uitam percipere promerentur æternam.

COMMENTARIVS.

Paratum cor meum Deus.] Canticum psalmi, id est hæc exultatio operationis, siue hæc exultatiua operatio attribuitur Dauid, id est capiti, quia agit caput nostrum in hoc psalmo de gloria suæ resurrectionis & ascensionis. Vnde merito omnes debent lætari, qui ad spem eiusdem gloriæ sunt uocati. Et proponit se nobis exemplum obedientiæ, exhortans nos ut eadem obedientia, quam & ipse insistant, & sic ad eandem gloriam perueniamus. Et est quasi dicat: O Deus pater, stulti homines putant me inuitum & quasi coactum tibi sacrificare: sed ego uoluntarie sacrificabo tibi, quia paratum est in me ipso cor meum, & paratum est in meis cor meum obedientiam implere. Vel si quod melius est, utrumque tamen ad ipsum referamus, ira dicitur, paratum est cor meum obedientiam implere in opere. Paratum est etiam cor meum omni intentione: & hoc ideo quia ego qui quasi prius plorauim in infirmitate mea, positus in gloria mea. In gloria resurrectionis & ascensionis cantabo ore & psallam opere: quia dabo spem alijs in me eiusdem gloriæ, & sic facia eos cære ore, & psallere opere. Sciendum quia psalmus iste totus fere colligitur ex quibusdam psalmis superioribus. Et dicit

T cit

cit beatus Augustinus se non aliam causam inuenire, cur reperitus sit, nisi quia spiritui sancto sic complacuit. Nemo ergo miretur si non tam diligenter hic perquirantur singula, quoniam superius suis in locis plenarie sunt exposita.

Exurge psalterium et cithara, exurgam diluculo.] Caro Christi propter infirmitatis & mortis experientiam, dicitur cithara: psalterium uero dicitur, propter celestia opera. Et est quasi dicat: Et ut ego canté & psallam in gloria, id est caro mea morere: & exurge ut sis psalterium. Et ideo dico exurge, quia es cithara. Licet enim caro Christi prius etiam fuerit psalterium, maxime tamen per gloriam resurrectionis & ascensionis psalterium exiit. Et ueré (quasi dicat) exurges, quia ego exurgam diluculo facta resurrectione. & sic Domine pater confitebor tibi in populis Iudæis, & psallam tibi in nationibus gentium. Et ideo confitebor tibi in illis, & psallam in istis: quia ego qui non solum misericors tuus dicendus sum, magnus ero super cælos, id est magnificatus ero super omnes illos qui sunt cæli: quia nullus eorum potestatem habuit animam suam ponendi, & iterum sumendi. Et ueritas præceptorum tuorum per me data magnificabitur, usque ad nubes constituendas. Et quia sic magnificabor, ergo Deus uerbum mihi personaliter uniuersum, exaltare me homine exaltato super cælos. Et gloria tua, id est caro à te sumpta, quæ prius fuit ignominia tua, facta per resurrectionem & ascensionem gloria tua. Exaltetur super omnem terram, id est glorificetur in omni terra adhuc, ut dilecti tui liberentur, per spem resurrectionis à timore mortis. Et ut hoc fiat, saluum me fac Domine pater de terra tua, id est per confessionem tuam: & in hoc exaudi me. Et conuertit se ad nos. Quasi dicat: Veré saluus in dextera tua: quia Deus pater locutus est in sancto suo, id est promissit hoc in sanctitate sua. Et ideo ueré exultabo resurrectione & ascensione.

Et diuidam Sicimam, et cætera.] Vel aliter: Deus qui prius locutus est in seruis suis, apparuit mundo, & locutus est in me sancto suo: & ideo ueré exultabo, ut prius. Vel aliter: Deus pater locutus est in sanctis suis, id est promissit per me sanctum suum, istud scilicet, quod ego exultabo gloria resurrectionis & ascensionis, & diuidam Sicimam, & cætera. Quæ sequuntur, inde Deus repulisti nos, plenarie inuenies exposita.

IN PSALMVM CVIII.
ARGUMENTVM.

SVb Machabeorum persona canitur, deplorantur quæ ab exteris, & domesticis aduersa pertulerunt, postulanturque ultionem in eos, qui Antiochum uel Demetrium reges in eorum odia falsa criminatione succenderant, quicquid uenalem fecerant sacerdotij dignitatem: quod non tantum excluso Onta factum est, sed per omne tempus deinceps quo Iudæa Machabeis est præstantibus liberata. Aliter uox Christi ad patrem de Iudæis.

IN FINEM PSALMVS
Dauid.

EXPLANATIO.

Titulus iste notissimus psalmum refert ad Dominum Christum. Prima parte Dominus Iudæos increpat, qui mala

pro bonis creatori suo reddere maluerunt. Secunda Iudæa traditoris & perfidi populi narratur iniquitas, & quæ illis erant pro tanto scelere uentura. Tertia precatur ut liberatus à periculo passionis, citò resurrectionis gloriam consequatur.

COMMENTARIVS.

DEUS laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.] Hæc uerba referuntur in finem, id est in Christum, quæ sunt psalmus attributus ipsi Dauid. Comendat enim nobis in hoc psalmo caput nostrum suam passionem, ut commendat & resurrectionem, id est remunerationem & gloriam passionis: quasi compatimur, & conglorificabimur. Et est, quasi dicat: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Et ideo Deus pater ne tacueris laudem meam, immò gloriosum & laudabilem me facias per resurrectionem & ascensionem. Tu inquam ne taceas laudem, quia (quasi dicat) inimici non tacent uituperationem. Nam apertum est super me, id est ad me damnandum & deorandum os peccatoris. præuaricator ille populus erat, unde Dominus in Euangelio: Si enim crederent Moysi, utique crederent & mihi, quia de me ipse scripsit. & os dolosi populi, quia non tantum Iudæi, sed milites Romani, qui gentiles erant, in eius morte consenserunt. Cur autem dicat dolosi, causam subdit dicens:

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa.] Id est, ad meam damnationem lingua dolosa, nocentes me magistrum, & similia. Et ueré lingua dolosa, quia postea circumdederunt me sermonibus odij, clamantes Crucifige eum. Et impugnantes me expugnaverunt me reputatione sua, uel quantum ad exterius meum: sed tamen odio habuerunt me gratis. Et ueré gratis, quia detrahebant mihi pro eo quod commererem, ut me diligerent. Mortuos enim eorum suscitaueram, infirmos sanaueram, cæcos illuminaueram. Pro quibus cum me diligere deberent, potius detrahebant mihi, dicentes: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit, & similia. Contra autem ego pro eis orabam dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant. Et quod potissimum genus retributionis est, ipsi posuerunt, id est firmiter statuerunt mala pro bonis aduersum me, id est actione, & odium pro dilectione mea in affectione. Tu autem Domine redde eis quod merentur. Hoc equipollenter non maledicendo, sed prophetando, & diuinæ sententiæ aggratulo, dicens ita: Quandoquidem populariter ille subijci mihi noluit, ergo Domine constitue peccatorem, id est patrem totius peccati diabolum super eum. Et hoc adeo, quod diabolus stet à dextris eius, id est potiora habeat opera diaboli, quam tua, ut sic iudicetur & hic & tandem. hoc est quod dicit: Cum iudicatur hic per interiorem excæcationem, exeat etiã tandem condemnatus, id est exitum habeat æternam condemnationem, & oratio eius fiat in peccatum. Omnis enim oratio, quæ non fit per mediatorum Dominum nostrum Iesum Christum, non purgat peccatum, sed auget. Et ideo dicit, Oratio eius fiat in peccatum, & dies eius, id est dies regni & sacerdotij, quos per mortem meam promittit sibi longiores fieri, per ipsam mortem meam fiant pauci. Sicut re uera factum est, quia quadragesimo secundo anno destructi sunt penitus à Romanis principibus. Et episcopatum eius, id est sacerdotium scilicet ordinem Melchisedech, quod promissum ei fuit per sacerdotium Aaron, accipiat potius alter, id est gentilis. Et filij. i. successores eius fiant orphani. Veré enim est orphanus, qui à Deo patre orbatus patri diabolo subijcitur. Et uxor eius fiat uidua. Uxoré illius populi potes accipere, uel plebè subditã, uel ciuitatè ipsam, in qua uelut

uelut in uxore delectabantur. Et plebs quidem uiduata est, quia sine omni regimine facta est: & etiam ciuitas, quia ab ipsis est desolata. Et ideo dicit, Vxor eius uidua. Et filij eius transferantur a loco ad locum, per totum mundum nutantes, id est nullam certam sedem habentes. Et ubiq; mendicent, id est aliena ope indigeant. Et eijciantur de habitationibus suis, id est de proprijs locis suis, uel de stabilitate cordis sui eijciantur per fumum malæ conscientie. Et fœnerator, id est diabolus, qui ideo labi hominem in aliquod gra-
 10 peccatum facit, ut postea in aliud præcipitet, & iterum in aliud, & propterea dicitur fœnerator. Ille inquam scrutetur omnem substantiam eius, id est omnem peccatum illius populi, per quod ipse se sustinere credit, scrutetur ut nullum relinquitur unpunitum. Cū enim dicerent: Si dimittimus eum sic, uenient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. & ideo peccatum eorum substantia dicitur, & alieni diripiunt labores eius, adhuc enim circumciduntur, & alia legalia custodiunt. Sed hoc maligni spiritus diripiunt, quia
 20 inefficacia & inutilia reddunt: quia qui hostes sunt, meritò alieni dicuntur. Vel potest dici totus hic uersus ad solam similitudinem, sic fœnerator, id est Titus uel Vespasianus comparabilis fœneratori, qui omnem supellestem debitoris non ualentis creditum reddere, perferatur & auferit, scrutetur omnem substantiam eius populi. & alieni, id est milites eorum diripiunt labores eius, ut nihil fiat ei reliquum. Et quia me adiutorem habere noluerunt, non sic ei aliquis
 30 adiutor, nec rex nec sacerdos. nec fit qui misereatur pupillis eius, id est posteris à te Deo uero orbatis. Sed fiant nati eius in interitum, id est tales sint omnes posterij eius, qui uideantur esse nati, non ut uiuant, sed ut æternaliter intereant. & nomen, id est memoria eius deleatur in generatione una, id est in generatione carnali tantum, & nunquam ueniat ad spirituales. Et iniquitas, id est murmur, & ceruicofiras patrum eius redeat in memoriam, id est non tradatur obliuioni, sed sit in conspectu Domini. & peccatum matris eius, id est synagoga non deleatur à memoria Domini.
 40 Quod est dicere: Non solum peccata propria eorum, sed etiam merita patrum suorum mala, quorum nequitiam imitantur, eis reddantur. Verè enim per prophetam dictum est, Visitabo peccata patrum in filios usq; in tertiam & quartam generationem. Et ut hoc sit, fiat iniquitas patrum & matris contra Dominum, ut non obliuioni tradatur, sed semper ab eo conspiciatur, & memoria eorum disparet penitus de terra uiuentium. Quod meritò dico, scilicet pro eo quod non est recordatus facere misericordiam sibi ipsi, iux-
 50 ta illud Salomonis: Miserere animæ tuæ, & bene placens eris Deo. In quo autem non sit recordatus, ostendit dicens: Er persecutus est me hominem propter eum factum in opem & mendicum, & non solum me, sed etiam meos: qui persecutus est uolens mortificare quemq; hominem compunctum corde, sicut sanctos Apostolos, & etiam omnes illos qui uenientes ad Apostolos, dixerunt: Quid faciemus uiri fratres, & cætera. Et in hoc etiam non recordatus est facere sibi misericordiam, qui dilexit maledictionem dicens:
 60 Sanguis eius super nos, & super filios nostrorum. Et quia eam dilexit, ideo ueniet ei. & noluit benedictionem: quia contempsit in illo benedici, in quo benedicentur omnes gentes. Et ideo elongabitur ab eo benedictio, & meritò: quia in dicit maledictionem: sicut uerum extrinsecus cum diceret, Sanguis eius super nos, & cætera: & etiam intrinsecus, quia intrauit in interiora eius, sicut aqua, & fuit sicut oleum in ossibus eius. Aqua enim quæ perfundit, & oleum exhilaratum faciem reddit. Sic & maledictio illa quodam modo eos molluit, quia eis complacuit, & quasi exhilaratum cor eorum reddidit. & bene dicit, Et benedicit in ossibus: quia quanto plus aliquis peccato delectatur, tanto fortior in peccando fit.

Bedæ tom. 8.

Fiat ei sicut uestimentum. Quasi dicat: Quandoquidem tantopere in maledictione studuit, ideo fiat ei maledictio sicut uestimentum, quo totus operatur & extrinsecus & intrinsecus. Quoddam autem uestimentum est quod non totum, sed partem operitur: & ideo non superfluit quod addit, scilicet quo operitur, & fiat ei sicut zona, qua semper præcingitur, id est sit ei quasi expeditum hoc peccatum ad alia peccata perpetrandum, scilicet ut qui fordus est, fordescat adhuc. Nec hoc (quasi dicat) est maleuolentia uorum, sed iusta retributio eorum: quia hoc est opus eorum, id est hoc promeretur iniqua operatio eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum, id est qui mendacijs suis quantum in se est, spoliant me diuinitate, qua cœqualis sum Domino patri, dicentes, Non est hic homo à Deo, & similia. Et qui præterea multa loquuntur mala aduersus animam meam dicentes: Hic dixit, possum destruere templum Dei, & in triduo hoc reedificare. & Hunc inuenimus subuertere gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & multa talia. Et quia ipsi intendunt ad damnationem meam, ideo Domine pater, tu dico Domine (quasi dicat) qui solus uerè Dominus es, fac mecum, id est cooperare mihi in resurrectione mea non propter meritum meum, sed propter nomen tuum per me glorificandum, & ipse secundum uerbum se resuscitauit, & pater eum resuscitauit: & ideo (quasi dicat) rogo ut mecum facias, quia misericordia tua, id est resurrectio facta per misericordiam tuam, est mihi fauoris secundum hominem, uel aliter: Tu Domine fac mecum, id est adiuua me in perficienda obedientia propter nomen tuum, non propter meritum meum: & hoc ideo, quia misericordia tua, id est auxilium tuum est mihi luauis. Quocirca libera me resuscitando, uel constantiam dando, quia ego sum in me ipso egenus & pauper, id est reputo me egenum & pauperem. Et quod cor meum conturbatum est per tristitiam passionis, hoc intra me est, id est sponte mea, non ex coactione. Vnde alibi, Voluntariè sacrificabo tibi, & cætera. uel aliter, Cor meum conturbatum est non propter me, sed quia transero in me infirmitatem illorum qui intra me sunt, id est qui tantum corpore meo sunt. Potest etiam ad membra hoc referri sic: Libera me, id est meos à deuocantibus. quod debes, quia ego sum egenus & pauper in meis: & quia si quando conturbatum est cor meum in meis, uel timore mortis, uel per naturalem motum iræ. Illa conturbatio est tantum intra me, id est in corde meorum, non etià erumpit in aliquem actum. Vnde alibi, Irascimini, & nolite peccare.

Sicut umbra cum declinat, ablatum sum. Dico libera me. & opus est ut liberer, quia ablatum sum iam de hac uita, quantum ad uoluntatem inimicorum, & in me ipso. & in meis ira, sicut fit cum umbra declinat. Umbra enim propter occasum solis declinante fit nox, & declinante uita fit mors: & ideo dicit, Ablatus sum sicut dies auferretur, cum umbra declinat. Et excussus sum uel de hac uita uel de cordibus meorum, factus sicut locusta, id est instabilis.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. Verè excussus sum de cordibus meorum, quia genua mea, id est illi qui erant sicut nodus & iunctura, id est firma sustentatio in corpore meo. hoc est Apostoli infirmati sunt à ieiunio, id est propter absentiam meam, in qua prius respiciebant se, qui per mortem eis ablatum sum. Vel illi infirmati sunt qui dixerunt, Nos putabamus quod redempturi es Irael. Sed quæ cura? Genua quippe illa immutabuntur de tristitia in gaudium propter oleum, id est propter resurrectionis exhilarationem. Et uerè genua immutabuntur, quia etiam caro, id est infirmiores in corpore meo propter illud oleum immutabuntur. Potest etiam per oleum accipi exhilaratio spiritus sancti, quinquagesimo die à resurrectione super Apostolos missi, & cæ-

ra de sententiâ non mutantur. Vel aliter, ut ad similitudinem dicatur sic: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, id est ego & mei comparabiles facti sumus illis quorum genua deficiunt propter ieiunium, quia inuenire non potuimus, in quibus nos reficeremus. Vix enim latronem iuxta se pendentem, in quo se reficeret inuenit. Et Centurionem illum, qui uidens terræ motum & signa quæ faciebat, exclamauit, Verè filius Dei erat iste. Genua in quâ mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est, id est morti data propter subra-

stus olei. i. quia non reperi aliquos qui me exhilararēt. *Et ego factus sum.*] Sic in quacunque sententiâ continua: Et quia genua mea infirmata sunt, ideo ego sum illis factus opprobrium. Viderunt enim me tantum extrinsecus, id est considerauerunt in me solam infirmitatem, non diuinitatem. Et ideo mouerunt ad contemptum meum capita sua dicentes, Vah qui destruis templum Dei, & similia. Quapropter Domine Deus pater, id est quem facio mihi Deum, & non sum ego mihi Deus, sicut Adam uoluit sibi esse Deus, adiuua me in perficienda obedientia, & saluum me fac resuscitando non propter meritum, sed secundum tuam misericordiam. Et ideo dico saluum me fac, ut sciant inimici, quia hæc res, scilicet passio mea, est tua manus, non ipsorum manus, id est prouenit ex tua potentia & dispositione, non ex ipsorum potestate. Et uerè est manus tua, quia tu Domine fecisti, id est fieri permisisti eam, scilicet passionem & tribulationem meam. Vnde alibi: Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Vel aliter, Sciatis, id est experiantur tandem inimici, qui nunc cognoscere nolunt, quia hæc manus, id est ego sum manus tua, per quem tu omnia operatus es ab initio & ante secula. Et tamen tu Domine, fecisti eam manum, id est me secundum humanitatem. Vel aliter: Sciatis, id est cognoscant inimici, quia hæc res, id est passio mea est manus tua, id est magna potentia tua, quia tu Domine fecisti eam permissione tua ad meam magnam clarificationem.

Maledicent illi.] Verè tu fecisti, non ipsi: quia ipsi maledicent mihi deprimendo, & tu econtra benedices exaltando. Et quia maledicent, confundantur ideo bona uel mala confusione, qui insurgunt in me. Seruus autem tuus, id est ego, non dico laterur, sed præ nimia certitudine dico quæ letabitur per resurrectionem.

Induantur.] Quasi dicat: Ira confundantur, ut induantur confusione, id est maximum pudor inde habeant in bonum uel in malum: illi qui detrahit mihi, & non tamen exterius, sed etiam interius. Vel non tantum apud homines, sed apud Deum. hoc est quod dicit: Operiantur confusione sua sicut diploide. Diplois est duplex uestimentum, & ideo per diploidem uterque pudor rectè designatur. Ego autem non dico confitear, sed certum est quia confitebor Domino in ore meo uirtuosus, scilicet labiorum ei offerendo. Et nimis, id est ualde confitebor ei, scilicet non tantum uoce, sed etiam opere. Et laudabo eum in medio multorum, id est inter multos, in ecclesia scilicet catholica, uel in medio, id est in corde multorum. Et meritò (quasi diceret) confitebor ei, quia assistit à dextris pauperis, id est mei, hoc est, quia fecit me eligere potiora, uidelicet seipsum, ad hoc ut saluam faceret animam meam & meorum à persecuentibus liberando, ne uel ego uel mei ab ipsis uinceremur.

IN PSALMVM CIX. ARGUMENTVM.

DE Domino Christo canitur, sicut & ipse Pharisæis exponit. Itē uox Ecclesię de patre & filio.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Psalmus hic de incarnatione Domini, & de eius diuinitate plenissimè breuiterque decantat. In primo uersu propheta refert, quæ pater filio dixerit, naturam simul deitatis & humanitatis ostendens. In secunda diuisione pater naturam eius diuinitatis pro modulo nostræ capacitatis aliquatenus indicat. In tertia propheta reloquitur, usque ad finem, formam iterum eius humanitatis ostendens.

COMMENTARIVS.

*D*ixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.] Psalmus ipsi Dauid, id est propheta tribuēdus. Propheta plenus spiritu sancto, in quodam secretario mysteriorum Dei præuidet à spiritu intus præidente, & interius eum illuminante occultam dispositionem Dei patris de incarnatione uerbi sui, & de regno eius, & de sacerdotio eius. Et quod in occulto præuidet, hoc manifestè prædixit: & quod secretum erat, cum magna fiducia prophetauit, hoc autem fecit ad correctionem & instructionem illius populi, quæ tam duri cordis & tantæ ceruicosisitatis præuidit futurum, ut & regno eius obuiaret, & sacerdotio contradiceret. Et incipit ita: Dominus pater dixit Domino filio suo secundum diuinitatem, filio autem & Domino meo secundum humanitatem. ei namque datum est nomen, quod est super omne nomen. Et ideo uerè Dominus omnium secundum etiam humanitatem, huic inquam Domino sic agenti, paratum est cor meum, & laudem meam ne taceris, dixit Dominus pater hoc: Ego sum principium totum, id est ego & tu sumus principium, non tamen inde quod duo sint principia, sicut nec duo dii: quia quorum eadem est potentia, eorum eadem est essentia. Quasi dicat: Principium sum tecum, non in obscuritate tuæ infirmitatis, sed in die, id est in claritate tuæ uirtutis, id est diuinitatis. secundum enim diuinitatem idem est cum patre. Quasi dicat ipse adreftatus dicens, Qui me misit, mecum est. & non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Et item: Ego in patre & pater in me, & multa talia, & etiam sum principium in splendoribus sanctorum, id est in spiritu sancto, qui ideo dicitur splendor sanctorum, quia sanctos splendidos facit. Deberet autem dicere, In splendore sanctorum: sed propter diuisa dona spiritus sancti pluraliter ponit Splendoribus. Vnde & alibi dicitur, Hęc autem omnia operatur unus atque idem spiritus. Et quia de qualitate non erat dubium in spiritu sancto, sed propter humanitatem assumptam, dubium posset esse in filio, ideo de illo tantum probat. Quasi dicat: Verè principium sum tecum. Nam genui te ex utero, id est ex intima substantia mea, qua occultus sum quicquid sum: non quod Deus habeat uterum, sed ad solam similitudinem dictum est. Et genui te ante luciferum, id est ita ut dignior esses omni creatura, quia etiam dignior illo angelo principe: quem cum ego fecissem luciferum, imple superbiendo fecit se mortiferum. uel genui te ante luciferum, id est ante omne tempus, ut per digniorem partem, id est luciferum omnes stellas accipiamus: & per stellas tempus, quæ ut auctores ethnici & catholici dicunt, creatæ sunt, ut essent in signa & tempora, & dies & annos. Et si ante tempus eum genui, necessarium est ergo æternaliter eum gigni.

Vnde meritò genitura illa est ineffabilis. Iuxta quæ ait Apostolus, Generatione eius quis enarrabit? Quid. Et quia genui te ex utero, ergo pro experta militia, pro humiliter

humiliter expleta obedientia sede à dextris meis, id est recipe te de labore ad æqualitatem meam. Nota autem quod & sedere imperando dicit. Non enim imperamus nisi minori, & sedere & stare & huiusmodi positiones tantum sunt rerum corporalium, quapropter respectu solius humanitatis dicit, Sede à dextris meis. Seder enim & in excelso & in occulto. Excelsum quidem est, ut dominetur: occultus uero est, ut ei credatur, & iustitia illa perficiatur, de qua dictum est: Iustus ex fide uiuit. Et de qua alibi dicitur: Cum uenerit spiritus ueritatis, ille arguet mundum de peccato & de iustitia & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me: de iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me. hæc enim est uera iustitia, ut modo in illum quem non uidemus, credamus. Merces autem huius iustitiæ est, ut mundati corda fide, tandem illum uideamus, in quem modo non uisum credimus.

Donec ponam.] Sede inquam à dextris meis, occultus & indemonstrandus, donec uenias manifeste, non iudicandus, sed iudicaturus: & donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, id est donec subiiciam tibi inimicos tuos. Inimicos uocat quoscumque peccatores inuenit, siue postea facti sunt ex inimicis amici, siue ex inimicitia permanserint: quia omnes & si occulte, semper tamen ei sunt (subiecti, cum autem ueniet iudicaturus, tunc manifeste pedibus eius subiicietur. Er alij quidem habebunt tibi locum pænæ, alij uero locum misericordiae, qui humiliter ad eius imitationem obedientia implebunt locum pænæ, qui obuiabit eius regno, & contradicunt eius sacerdotio.

Virgam uirtutis tuæ.] Conuerterit se ad ipsum filium, ac si dicat: Hoc inquam promisit tibi Deus pater, & reuera implebit: quia Dominus emittet in omnes gentes uirgam uirtutis tuæ, id est regimem potentiae tuæ, scilicet ut regas eos in uirga ferrea, id est in iure flexibili iustitiæ. hinc Petrus Apostolus ait: Quomodo oportet repetere cælum, donec impleantur tempora gætiuum. Dicitum est ad similitudinem, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ut alibi dictum est, Incipiendo ex Syon, id est ex Iudaico populo. sicut Apostolus ait: Oportet enim prædicare in nomine eius penitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipiendo ab Hierusalem. ad hoc inquam emittet pater uirgam uirtutis tuæ, ut dominetur in medio inimicorum tuorum. Et ita fiat, dominare scilicet, id est dominium fiat tibi, uel dominium obtine in medio inimicorum tuorum, id est inter inimicos tuos, uel in corde eorum.

Iurauit Dominus, & non penitebit eum.] Quasi dicat: Hæc supra dicta, dixit Dominus pater de regno tuo. Quid autem de sacerdotio? Iurauit utique; & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum, &c. Potest etiam prædicta series ordine legi sic: Dominus pater dixit Domino filio suo secundum diuinitatem. Filio autem meo & Domino secundum humanitatem istud pro experta militia, pro humiliter completa obedientia, Sede à dextris meis occultus & indemonstrandus, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, ut prius. Et uerè quod dixit, implebit: quia Dominus emittet uirgam uirtutis tuæ, incipiendo ex Syon, sicut prius.

Tecum principium.] Sic continuatur: Meritò tibi dico, Sede à dextris meis: quia ego tecum principium, sicut prius, & hoc quasi dicat: Et si non apparuit in nocte infirmitas tuæ, scilicet quando pro nobis traditus est, passus & sepultus, apparebit in die illa, quando declarabitur uirtus tua, scilicet quando ueniet in maiestate patris & sanctorum angelorum & in splendoribus sanctorum, id est quando sancti splendebunt ut sol. Vnde alibi, Fulgebunt iusti sicut sol, &c. Sequitur uox prophætæ. Ego autem Dauid genui te, sed ex solo uirginis utero sine aliqua maritali complexione, quod nulli alij conuenit. Gignunt enim alij ex

utero, sed non sine coniugali complexione. Et genui te ante luciferum, id est ante oem creaturam, sicut prius. uel ante luciferum, id est ante diem. Natus enim est Christus in nocte, qui uenit tollere noctem. Et bene dixit, Genui te. Si enim Dauid genuit Iesse, Iesse autem Mariam, & Maria Christum: genuit & Dauid Christum.

Iurauit Dominus.] Quasi dicat: Genui te inquam ad hoc ut esses sacerdos in æternum, sicut reuera eris: quia Dominus pater iurauit, id est firmiter constituit, & ita quod non penitebit eum, id est quod hoc non immutabit. Solent enim homines unde penitet immutare. Quid inquam iurauit? hoc scilicet, Tu es sacerdos non secundum ordinem Aaron, quod sacerdotium fuit ad tempus: sed secundum ordinem Melchisedech, quod est in æternum. Melchisedech primus panem & uinum obtulit Domino. hoc sacerdotio functus est Christus, quando semetipsum in ara crucis obrulit Deo patri pro nobis, ipse uerus & hostia factus. Vita enim eius est panis, quo reficimur. Vnde alibi: Caro enim mea uerè est cibus. Palsio est eius calix ille, de quo dictum est, Calix Domini inebrians quam præclarus est. hinc panem & hoc uinum quotidie ecclesia offert, imitando uitæ eius humilitatem & pansionem. & ideo sacerdos est in æternum. Sciendum autem, quia quod dicitur penitere, non dicitur nisi ad similitudinem. Non enim penitentia est in Deo, quia male factum non cadit in eum, cuius cõsequens est penitentia. Sed quando nos grauiter peccamus, uiderur quasi Deus disposuisse, ut æternaliter moriamur. quod reuera faceremus, si permaneremus. Sed si nos penitet culpa, penitet & Deum pænæ: non quòd nos mori disposuisset, quia si disposuisset & ita esset, sed quia uidebatur propter nostrum peccatum.

Dominus à dextris tuis.] Conuertit se ad Dominum patrem propheta. Quasi dicat: Verè Domine quod disposuisti, perficies: quia Dominus filius tuus secundum diuinitatem, filius autem meus & Deus secundum humanitatem, cui dixisti, Sede à dextris meis, &c. Tunc principium in die uirtutis tuæ. & de huius sacerdotio iurasti. Ille inquam Dominus ens à dextris tuis cõfregit reges, id est cõfringeret omnes superbos si non in nocte iræ suæ, scilicet dum exacerat interius occulte, saltem conteret eos in die iræ suæ, id est tandem cum manifestata erit eius ira. unde alibi: Super quem uero ceciderit colliderit. Interim autem quid iudicabit scilicet, id est occultum iudicium exercèbit in omnibus nationibus: quia ruinas. i. illos qui ruinam suam adhibent, & humilitate implebunt, unde alibi, Omnis uallis exaltabitur, uel aliter, Implebit ruinas peccatorum, faciendo scilicet ut qui sordidus est, sordescat adhuc. Et conuassabit, id est conteret capita, id est ceruicofiratas multorum in hac terra: quorundam quidem in malum, quorundam uerò in bonum. Et ideo quasi dicat: Et tandem iudicabunt, & nunc quidem exaltabit caput suum, id est omne iudicium dedit pater filio, quia filius hominis est. Et propterea exaltauit caput, quia factus est obediens patri. hoc est quod dicit, Quia bibit de torrente in uia. Torrentis est fluxus nostræ mortalitatis. De hoc torrente uerbum Dei patris bibit, ueniens in hanc uitam nascendo, moriendo, patiendo. Sed in uia tantum, id est in transcurso inde bibit, quia immunis ab omni peccato fuit: nos autem in mora statoria inde bibimus, quia carnis concupiscentia delectamur.

IN PSALMVM CX.
ARGUMENTVM.

GRatias agit Dauid pro beneficijs populo collatis, præcipue pro soluta captiuitate Babylonica. Aliter uox Ecclesiæ de Christo cum laude.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Laudat Dominum populus suus, qui à mundi clade liberatus uitiorum nescit sustinere seruitiū. Psalmus iste primus apud Hebræos integro decurrit alphabeto, licet multi & alios supra secundum ordinem literarum scriptos putent. Nam in illis uel desunt aliquæ literæ, uel superfunt: & nonnunquam cum unus uersus sit breuis, alter infinita longitudine protenditur: ex quo puto obseruatione hoc legentium, quam studio scriptoris effectum. Deniq; & Septuaginta interpretes, quia aliquis in eis scrupulus nascatur, ponere in translatione Hebræas literas noluerunt, populus beatorum diuersis mundi partibus aggregatus. Primo ingressu psalmi confiteri se dicit Deo in congregatione iustorum, ubi est æterna laus & sine fine præconium. Secundo dicit fideles copioso munere satiatos aduentum Domini compromittens, ut hereditatem pollicitam auarissima intentione perquirant. Tertio redemptos asserit Christianos, & testamentum nouum æterna gratia consecratum. Prima pars continet literas sex, secūda decem, tertia sex. Sicut autem paruuli per literas erudiuntur, ut ad sapientiā proficiant: sic huiusmodi psalmi rudibus & incipientibus dantur, ut primordia eorum quasi quibusdam elementis instruantur.

COMMENTARIVS.

Onsitebor tibi Domine in toto corde meo. Alleluia. Dies illi quos denario numero quater ducto in merore & carnis afflictione agimus ante lætitiā resurrectionis, significant præsentem uitam, in qua carnalē nostram delectationem quasi frenis ieiuniorum & omnium bonarum actionum quasi temperare debemus, aggravati ingemiscētes, & habitaculum nostrum quod desuper est, superindui cupientes. Illi autem dies in quibus canticum lætitiæ, id est alleluia frequentatur usq; ad diem quinquagesimum, in quo accepimus spiritum libertatis non timoris, in quo clamamus abba pater: significant annum iubileum, id est uerē remissionis & libertatis annum. Quē iam habemus in spe, & si nondum re per spem resurrectionis Dominicæ. Ipe enim salus facti sumus, expectantes redemptionem corporis nostri. In huius temporis considerationem plebs Christi habens pectus plenum lætitiæ, eructat in laudem Dei: quia loquitur hic corpus Christi iā per spem resurrectionis eius ab omnibus malis liberatum, & à malignis hominibus & si nondum localiter, tamen moraliter separatim dicens ita: O Domine confitebor in toto corde meo, id est laudabo te & hic per spem, & tandē in rein omni angulo cordis mei. politus sum in consilio iustorum, id est Apostolorum & aliorum sanctorum, scilicet ut non quæram quæ mea sunt, sed quæ Iesu Christi. hoc enim est consilium iustorum. Et quia hic sum in consilio, ideo ero in congregatione, id est tandem eis aggregabor. Quisquis enim hic nō est in eorum consilio, non tandem erit in collegio.

Magna opera Domini. Quasi dicat: Quod cōfitebor Domino, hoc non ex me habeo, sed ab ipso: quia opera Domini in me sunt magna. Illa dico exquisita, id est perfecta. Exquisitum enim aurum, dicitur perfectum aurū. Et ideo perfecta, quia sunt euntia in omnes uoluntates eius, id est quia in nullo ei repugnant. Et quasi aliquis quæreret, quæ illa opera dicit, ne aliquis de suis operibus præsumat: Confessio peccatorum est opus eius in me, id est hoc quod ego confitebor peccata, non aliqua mea merita, sed ipse operatur in me, & magnificentia est etiam eius opus in me. Confessio est peccati improbatio, magnificentia uerō est pec-

catoris iustificatio. Quid enim magnificentius quam de peccatore facere iustum, de damnato electum? Et hic (quasi dicat) magnificentia nō est horaria, sed sempiterna: quia iustitia, id est iustificatio eius manet in seculum seculi. quod ipsa iustitia sit æterna, quia finitur cum homine, sed remuneratio iustitiæ. Quia iustitiam (ac si dicat) per hoc operatur in me, quia ipse est qui est Dominus misericors in effectione, miserator in exhibitione, fecit memoriam mirabilium suorum, id est signorum in deserto factorum. In deserto enim manna pluit de cælo, & aquā de petra produxit, pluraq; talia fecit. & horum signorum memoriam per significata fecit: quia omne significatum memoria est sui signi. Et ostendit quomodo dicit, Dedit escam timentibus se. Misit enim panem uiuum de cælo, qui est uera refectio omnium timentium eum casto timore, quem panem manna signauit. Aliter quoq; uersus ille prædictus legitur: Magna opera Domini. Quasi dicat: Meritō confitebor Domino, quia opera Domini sunt magna, scilicet quia nullum consistentem misericordia dederit: quia nullius iniquitas impunita remanebit, cum non parcat etiam filiis quos recipit. eligit ergo homo quod uelit. Quia non sic sunt constituta opera Domini ut creatura in libro arbitrio creatoris constituta superet uoluntatē, si contra eius faciat uoluntatem. Non enim uult Deus ut pecces, nā prohibet. Si autem homo peccauerit, non putes hominē fecisse quod noluit, & Deo accidisse quod noluit. Sicut enim uult Deus ut non pecces, ita uult confidenti parcere, ut cōuertatur & uiuat. Ita postremo uult perseverantem in peccatis punire, ne iustitiæ potentiam contumax euadat. Quicquid ergo elegeris, omnipotenti non deerit unde suam de te compleat uoluntatem. Et ideo dicit, Opera Domini sunt magna. Quæ si sint exquisita, id est diligenter considerata, uidebuntur rendere in omnes uoluntates eius complendas, siue parcendi siue puniendi.

Confessio & magnificentia. Quasi dicat: Ideo uerē magna sunt opera Domini, quia confessio & magnificentia, id est peccati improbatio, & peccatoris iustificatio est opus eius in remunerandis. Et iustitia eius quod scilicet sit iustus, est in damnandis, ut nullum nunc consistentem deserat pœna. hæc inquam iustitia manet in seculum seculi, quia nunquam parcat iniquitati, nisi tu non parcas ei. Quod enim tu punis, hoc solum ipse non punit.

Memor fuit. Secundum hanc sententiam ad primum uersum continuabitur hoc sic: Ideo meritō confitebor Dño, quia Dñs misericors & miserator memoriam fecit mirabilia suorum, ut supra dictum est.

Memor erit. Dedit inquam escam timentibus se, & per hanc memoriam memor erit testamenti sui, id est confirmauit promissiones suas, non quæ ad tempus fuerunt: sed quæ sunt in seculum, id est non carnales, sed spirituales. Seculū pro æterno ponit propter ætērū græcum, ut supra dictum est. Et uerē memor erit, id est quia annuntiabit, id est manifestabit populo suo, id est populum gratiæ primitiuum, sicut sanctos Apostolos intelligere fecit uirtutem operum suorum, id est uim & significatum sacramentorum suorum. Sacramentum enim est sacræ rei signum. Et manna fuit sacramentum, quia fuit signum ueri panis qui de cælo descendit. Talium sacramentorum uim Dominus notificabit Apostolis & alijs confortibus eorum, ad hoc ut det illis hæreditatem gentium, id est det illis gētes in hæreditatem. Sicut ille qui dixit, Præcipe diuitibus huius seculi non sublime sapere, &c. hæc & similia gētes tanquam hæreditatem excoluit. Sequitur.

Opera manuum eius. Quasi dicat: Quamuis dico qd illi excolant gentes tanquam hæreditatem, ipse tamē Dominus principaliter hoc operatur: quia opera manuum, id est potentia eius sunt ueritas & iudiciū, hæc est potentia eius, operatur in eis ueritatē, id est in peccatorum completionem, & iudiciū, id est discretionem

tionem inter bonū & malum, & sic eas excolit. Quæ duo, scilicet ueritas & iudicium (quasi dicat) sunt mā data eius. Et ideo fidelia, quia omnia mā data eius fidelia, id est nō fallentia, sed certa: quapropter seruanda. Et non sunt horaria, sed confirmata in seculum seculi: & hoc ideo, quia sunt facta non in umbra, sed ueritate: & sunt facta in æquitate, non in iniquitate. sicut oculus pro oculo, dente pro dente, & similia, erant inquam non rectè intellecta.

[Redemptionem misit populo suo.] Quasi dicat: Ideo hæc mandata confirmata sunt in æternū confirmata, quia non sunt facta per seruum sicut illa priora, sed per Dominum. Namq; Dominus pater populo suo, id est populo nouo constituendo misit illum * *

IN PSALMVM CXI.
ARGUMENTVM.

OMnes in cōmune ad studium uirtutis instituit, qui etiam fructus bona opera consequatur, adnectens diuitias inter alia: despectusq; hostium commemorans, quod reuersus à Babylone collatum est. Aliter uox Ecclesiæ de Christo.

ALLELUIA REVERSIO
nis Aggei & Zachariæ.

EXPLANATIO.

Aggeus & Zacharias prophete, qui post transmigratiōem Babylonis sub Dario rege multo post tempore fuere, quam ista cantata sunt: reuersi in Hierusalem, cum reparari templum uiderent, laudes Domino magna exultatione profuderunt. Ad quam similitudinem & hic psalmus integerrimi alphabeti literis est contextus, quem post absolutionem peccatorū perfectissima debet Christianus alacritate cantare. Per totum psalmum propheta loquitur. Prima admonitione quid faciat beatus uir, & quæ bona mereatur ostendit. Secunda aduentum Domini significat, per quem homines ex peccatoribus & impijs in æternum beati esse promerentur. Tertia impijs contraria prouenire testatur. Prima diuisio continet literas sex, secunda tredecim, tertia tres. Lōgitudinem autem uersus qui in centesimo decimo octauo psalmo textitur, in his duo explēt uersiculi, ut quod ibi efficit una litera, hic due diuerse efficiant secundum ordinem se sequentes.

COMMENTARIVS.

sibi ipsi. Iuxta quod Salomon dicit: Miserere animæ meæ, & eris bene placēs Deo. Et hoc in se cōmendat, id est proponit se exemplum alijs. Et meritō, quasi dicat: Hic talis est iocundus iusto, quia disponet sermones suos, quib. defendatur in iudicio. Sermones sunt bona opera, & est tractum hoc à similitudine causidicorum: quia sicut illi antequā ueniant in iudicium, apud se disponūt qualiter in rei defensione cuiq; personæ sit loquendum, & per hoc tui contra aduersarios sunt: sic bona opera in futuro iudicio cuiq; iusto erunt eorum refugij. Et uerè disponet sermones, quia nō commouebitur ab illis, donec perduceret eū in æternū. Vel aliter: Meritō disponet, quia per illam dispositionem hæc habebit, quod in æternum, id est in æternitate, nō commouebitur de dextera ad sinistram. Et sic erit in æterna memoria ideo, quia iustus. Et uerè iustus, quia non timebit in hac uita ab auditione mala, id est à detractione, uel à mala persuasione. uel aliter:

Per hoc meritō nō commouebitur hic à sermonibus, quia sic factus iustus in æterna erit memoria. Et ideo non timebit tandem ab auditione mala, scilicet cum dicetur reprobis: Ite maledicti, &c. Et meritō non timebit, quia cor eius paratum est, &c. Vel aliter: Non timebit inquam in presenti ab auditione mala, sed potius cor eius paratum est sperare non in mundo, sed in Domino: & cor eius cōfirmatum est in spe illa. Nec commouebitur unquam inde, donec despiciat, id est donec despectabiles esse recognoscat inimicos suos. Qui enim amant ea quæ uidentur, inimici eorum sunt qui ea quæ nō uidentur, præferūt his quæ uidentur.

[Dispersit, dedit pauperibus.] Quia cor eius confirmatū est in spe æternorum, ideo dispersit quicquid de terrenis habuit: non autem meretricibus, sed dedit ea pauperibus. & ideo iustitia, id est merces iustitiæ eius manet, id est manebit in seculum seculi. Et uerè manebit, quia cuius humilitas à superbis contemnebatur in terra, cornu id est humilitas eius, uirtus scilicet exaltabitur in gloria. Hæc autem exaltationem uidebit peccator, scilicet qui præposuit ea quæ uidentur, & tunc irascetur cui iustus quam sibi, dicens: Quid ergo profuit nobis superbia, quid diuitiarū iactantia. hæc enim omnia abierunt. Et fremet dentibus suis: quia ibi erit fletus & stridor dentium. Et tabescet, id est ex toto præ dolore deficiet, sed infructuose: quia tūc penitentia erit infructuosa. & ideo tabescit, quia tūc peribit desiderium peccatorum.

IN PSALMVM CXII.
ARGUMENTVM.

Ad psallendi officia instituit auditores, dōcēs eos maiori cura laudare oportere Deū, quia sit natura magnus, & uolūtate beneficus. Aliter uox Ecclesiæ de fidelibus suis.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Verba tituli subsequens psalmus exponit. Nam cum sit alleluia laudate Dominū, ita & ipse fecit initium. Propheeta David in prima parte commonet deuotos, ut laudes Domino iugiter exoluant, & in toto orbe prædicent. Secunda ipse facit, quod alios monet.

COMMENTARIVS.

[Audate pueri Dominum.] Alleluia. Psalmum istum superiori quidam ita continuant: Quandoquidē cuius cor paratum & cōfirmatū est sperare in Domino: illius cornu exaltabitur in gloria. Ergo malitia pueri estote, ut sensibus perfecti sitis: & sic laudate Dominum. Qualiter autē laudaturus sit dicit, Laudate nomen Domini. Quisquis idoneum seruum se facit, ille laudat nomen Domini. & sic semper benedictū, id est aduictū in uobis nomen Domini. Quanto enim seruitus in nobis multiplicabitur, tanto nomen eius in nobis augetur. Et hæc benedictio nominis eius incipiat ex hoc tempore, ita ut nunc, id est indilate: quia qui promisit ueniam penitenti, non promisit diem crastinum disimulanti. Et perseueret usq; in seculum, id est in æternum. Et fiat non in altero populo tantū, sed in utroq; hoc est quod dicit: Nomen eius sit laudabile à solis ortu usq; ad occasum, id est in Iudaico & gentili populo. Per ortum enim solis Iudæi designantur, quibus per legis præcepta cognitio ueritatis, & sol iustitiæ illuxerat: per occasum uero gentiles intelliguntur, qui

qui in occasu ueri solis erant, quia creaturæ creatorē postponebant.

Excelsus super omnes gentes Dominus. Ideo meritū nomen Domini laudatur & in Iudæis & in gētibus, quia Dominus est excelsus non tantum super Iudæos, sed super omnes gentes. Et quia parum esset tantum super gentes, ideo addit, Et gloria eius est super cælos, id est ipse est gloriosus non tantum super gentes, sed etiam super cælestem creaturam, id est super angelicos spiritūs. Et meritū (quasi dicat) & super gentes, & super cælos est gloria eius: quia ipse solus uerē est Dominus. Quis enim aliter Dominus sic dominatur sicut Deus noster? Et ostendit quomodo Deus noster dominetur dicēs: Qui habitat in altis, id est qui inhabitando facit altos. Quod enim cælestes spiritus perstiterunt in ueritate, hoc non habuerunt ex se, sed ex eius in habitatione. Et non solum habitat in altis, sed etiam respicit humilia, id est respectus eius facit humiles. Quia respectus eius est in cælo & in terra, id est inferiori rationabili creatura, & in prælaris alios cōpluentibus, id est in cælo & in subditis, qui designatur per terram compluram. Et hoc & in Iudæis & in gentibus, hoc est quod dicit: Suscitans inopē, id est Iudaicum populum, qui nec per liberum arbitrium nec per carnalia instituta saluari poterat, & ideo inops erat. Illum inopē suscitauit Dominus à terra, id est à terrenis desiderijs, quibus inhærebat, faciendo eum bonum inopem, id est humilem, nihil de libero arbitrio & de legalibus institutis præsumētē. Et pauperē, id est gentilem populum in uirtutibus pauperatum, erigit per fidem destitutum, id est de infidelitate idolatriæ, in qua factus iacebat. Erigit dico ad tantam dignitatem, ut collocet eum cum principibus, id est ut incorporaret eū principibus, non quibuscumque, sed principibus populi, id est illis etiam principibus, qui summi sunt in populo gratiæ, qui specialiter suus est, id est sanctis Apostolis. Augustinum enim & Hieronymū, Petro & Paulo concorporauit. Ipse dico, qui per hanc concorporationem, sterilem, id est ecclesiam de gentibus, de qua prius dictum est: Lætare sterilis quæ nō parit. Erumpet & clania, quæ nō parturit. hanc in quā sterilem facit lætantem habitare in domo, id est in ecclesia factam matrem multorum filiorum, quia ut Apostolus ait, Multi filij desertæ magis, quam eius quæ habet uirum. Dictum autem hoc est ad eam similitudinem, quia uxores illæ quæ non pariunt filios, non totam dotem obtinent: illæ autem, quæ pariunt, & totam dotem possident, & in domo manent.

IN PSALMVM CXIII.
ARGUMENTVM.

Recordatione priscorum gestorum ad notitiam deitatis auditores instituit, & suffragio diuinorum beneficiorum execrationē conciliat idolorum. Loquitur autē ex persona populi, ipsosq; inducit mutuo sibi cōferētes, quibus quasi principijs diuina apud eos agnitio culturaq; adoleuerit.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Sicut ex diuersis actibus laus diuina colligitur, ita & alleluia uarijs narrationibus & negotijs competētib; applicatur. Est enim intentio psalmi istius, ut initio Hebræici populi per magna miracula plenitudinem legis, qui est Dominus Christus mūdo præstitum nunciaret, per quas similitudines rerum & hodie unumquemq; liberari approbat Christianum. Per totum psal-

lum propheta loquitur. Primo modo commemorat, quia miracula Dominus Hebræis præstiterit & populo Christiano. Secundo sub interrogatione dicit, cur fugerit mare, quare cursum suum Iordanes abstinerit Responsonem gratissimam iungens, à facie Domini terram fuisse commotam. Tertio simulacra gentium inutilia demonstrat adoratoribus suis, & religio Domini quam sit uitalis & saluberrima proprijs cultoribus, consequenter exponit.

COMMENTARIVS.

In exitu Israel de Aegypto.] Alleluia. Legimus Israeliticum populū de Aegyptiaca seruitute liberatū, per mare rubrum & per Iordanem exicatum tractum. Quod propheta uidetur hic repetere, nō ut historiam narrans, sed ad allegoricum sensum inuitans. Non enim legitur in historia illa Iordanem retro fluxisse, sed stetit: neq; legitur ibi montes ut arietes, uel colles sicut agnos ouium exultasse. Attēdamus ergo quid ad moneamur, quæ & facta illa nostræ figuræ sunt, & hæc dicta, ut nos ipsos recognoscā, exhortatur. Quia si firmo corde retinebimus gratiā Dei, quæ erga nos facta est, & misericordiā quæ nobis exhibita est, Israel sumus: quia uestigia fidei patris nostri Abraham imitamur, & sumus Iacob. Ille autē populus meritū perfidiæ reprobarus pertinet ad Esau. Aegyptus uero, quæ tenebræ uel afflicto interpretatur, in figura huius mundi ponitur: de quo specialiter recedendū est, ne simus iugum ducentes cum infidelibus. Sic autem quisq; idoneus ciuis in Hierusalem efficitur, si huic seculo abrenunciauerit. Sicut populus ille in terram promissionis non potuit introduci, quo usq; de Aegypto educeretur: & sicut populus ille de Aegypto exire non potuit, nisi diuino auxilio liberatus: ita nemo huic mundo abrenunciare poterit, nisi diuina misericordia adiutus. Et quod ibi semel figurabatur, hoc quotidianis ecclesiæ factibus in hac nouissima mundi hora completur: quia omnia fiebant illis in figuram. Et quæ tunc futura præfigurabantur, nunc præterita leguntur, & præsentia cognoscuntur. Incipit autem quis de Aegypto exire, cum incipit cor suum Deo applicare, & in uia uero eius deuotum animum subdere, recedens à pristinis ignorantia suæ desiderijs, quasi ab operibus Iudeis, in quibus frustra laborabat, quia ut alibi dictum est, Manus eius in cophino seruerunt. Exiuit de populo barbaro, quando separat se à societate blasphemorum, & à cōformatione malignorum, & sic Iudæa fit sanctificatio eius. Interroget enim se quisq; si fides cor eius circumcidat, si cōfessio cor eius purget: quia non qui in manifesto, Iudæus est, sed qui in occulto. Neq; in carne circumcisus est, sed quæ in spiritu. Et si hoc in se inuenierit, sanctificatus est. & facta est Iudæa sanctificatio eius, & Israel, id est uisio & cognitio Dei fit potestas eius. Quia qui prius in Aegypto erant impotentes, sunt potētes. datur enim eis potestas filios Dei fieri. Dum autem hæc fiunt, multa impedimenta secularia occurrunt: obstrepat mare, id est multæ linguæ amicorum carnalium dissuaderium, & aliorū terrenorum. Sed postquam cognoscitur exeuntis de Aegypto cor paratū esse sperare in Domino, & in specie illa confirmatum fugit mare: quia subtrahit se ab impedimentis. & sic panditur uia ad spirituales liberares exeuntis, uel fugit mare salubriter, quia sæpè multi ex amaricantibus exemplo illius exeuntis, ab amaritudine in dulcedinem conuertuntur. Iordanis etiā conuertitur retrorsum. Per Iordanem qui descensus uel descensio interpretatur, illi figurantur, qui iam gratiam fidei susceperunt, sed in amaricantes fluctus huius seculi relapsi sunt, ita ut fontem, id est creatorem suum haberent retrorsum: mare uero, id est mundum qui

qui uerè præcipitabantur habent ante uultum. Tales quoque uidentes illum tam constantem exitum cõuertitur, & fluunt retrorsum, ita ut creatorem habeant ante uultum. Mare uero retrorsum, id est mundum post dorsum habuerunt, eorum scilicet quæ retro sunt obli-
ti, in ea uero quæ ante sunt extensi. Intendit autem, ut breuiter dicatur, propheta docere & exhortari nos in hoc psalmo, ut posthabitis impedimentis omnibus, exire de hac Aegypto festinemus: ne ut prædictum est, simus ducentes iugum cum infidelibus, & dicit ita: In exitu Israel de Aegypto, hoc est cum aliquis uolens fieri Israel, id est uolens uenire ad Dei cognitionem, exeat de Aegypto. Et in exitu domus Iacob de populo barbaro, id est cum ille idem iam spiritualiter pertinens ad Iacob, exiret de populo barbaro, ut supra dictum est. Ecce facta est Iuëda sanctificatio eius. Quia fides cor eius circumcidit, & cõfessio purgauit. Et Israel, id est Israelitica terra facta est potestas eius, quia cum prius in Aegypto esset impotens, per cognitionem Dei factus est potens, ut supra dictum est. Hunc exitum uidet mare, id est alij in peccatis amari-
cantes cognouerunt exeuntem illum habere cor sperare in Domino paratum & confirmatum: & ideo fugerunt duobus illis modis, quos prædiximus. & etiã Iordanis uidens exitum illi, cõuersus est retrorsum, ut supra diximus. Et pro hac fuga maris in bonum, & ex conuersione Iordanis, montes, id est prælati in ecclesia in uirtutibus alijs eminentes, & in fide constantes exultauerunt, ut meritò illi exultare debuerunt, qui erant arietes, id est ouium duces, quorum scilicet imitatione & doctrina hoc factum est. Et colles etiã, id est minores exultauerunt de fuga & de conuersione illa, sicut meritò illi qui erant agni ouium, id est subditi illorum prælatorum.

Quid est tibi mare.] Hanc interrogationem facit, nõ ut quod quærit, nesciat aut dubium faciat: sed ut in maiori certitudine nos ponat. Quasi dicat: O mare quod hæcenus oblatrabas, quid est tibi quoddammodo ab amaritudine in dulcedinem fugisti? Et tu Iordanis, qui prius fontem ad dorsum habebas, & in mare influebas, quid est tibi nunc quod conuersus es retrorsum. Et o montes & colles, quid est uobis quoddammodo exultastis sicut arietes, & uos colles sicut agni ouium? Ille utique hoc fecit, qui uerè est potens & Dominus. Namque terra, id est terrenitas commota est à facie Domini, id est quia quidam qui prius erant in Aegypto & in populo barbaro, receperunt cognitionem Domini, quorum exemplo tu mare fugisti, & tu Iordanis retro fluxisti, & ideo uos montes & colles exultastis. A facie dico Dei mota est terra non cuiuslibet, sed Dei Iacob, id est uir tui populi. Quamuis enim Deus omnium sit per naturam, huius tamen est per gratiam. Et ideo dicit Deo Iacob, Dei dico, qui petram cõuertit in stagna aquarum, hoc est, qui seipsum qui quandiu cognitus fuerat, quasi petra fuit importabilis: sic notificando se molliuauit, ut esset in cordibus credetium fons aquæ salientis in uitam æternam. Et qui rupem, id est Paulum, qui uerè prius fuit aspera rupes, & intractabilis, & alios sanctos prædicatores conuertit per notitiam suam in fontes aquarum, scilicet ut ipsi monstrarent alijs aquas uiuas, id est doctrinam cœlestem & spiritualia dona.

Non nobis Domine.] Quasi dicat: Ita Domine fac, da hanc gloriam, scilicet ut conuertas petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum, nõ nobis maioribus, non nobis minoribus, id est nõ nobis nostris, sed soli nomini tuo glorificando. quasi dicat: Nemo putet merita nostra hoc effecisse. Non enim nos hoc cõmeruimus, sed sola gratia illius hoc præstitit, quæ peccatores facit iustos, seruos filios, & dånatos electos.

Super misericordia tua.] Da inquam gloriam nomini tuo, & hoc taliter, misericordia scilicet tua & ueritate, quæ desuper est ostensa. Misericordia quidẽ, qua uocæas, qua peccata condonas: ueritatem uerò, qua uocæas,

tos & uenientes remuneras. Vocatos uerò, & uenire nolentes, damnas. Et ideo (quasi dicat) rogo ut per hæc ostensa des gloriam nomini tuo, ne gentes (quædo pro aliquando) dicant, id est uniuersaliter dicere possint ad imperiũ populi tui: Vbi est Deus eorum? Solet enim tale quid accidere, cum alicuius bene nutriti domini seruum innutritè se habentem uiderimus. Quia dicitur: Vbi est dominus istius? De illo autem qui bene & nutritè se habent, hoc non dicitur: immò laudatur seruus, laudatur & dominus.

Dominus autem.] Quasi dicat: Ideo dico ne quando uniuersaliter improperiũ illud dicatur uel dicat: quia etsi dicitur in paleis, nondum in granis: etsi in terra, nondum autem in celo: quia Dominus noster fecit omnia quæcumque uoluit, in his qui sunt cœlum, id est sedes eius, anima enim iusti, sedes est sapientiæ.

Simulacra gentium.] Quasi dicat: Deus in quã noster fecit quæcumque uoluit, dii autem gentium nihil faciunt, quia non sunt dii, nam nec homines sunt. Et uerè homines non sunt, quia sunt opera hominũ ex auro & argento. Nec ideo hoc dicit, quod omnes de gentibus deos aureos & argenteos habent (habent enim quidã & ligneos & terreos) sed si erubescunt in preciosioribus dijs, ut tanto magis erubescant in uilioribus. Et quasi dicat: Non qualiacumque opera sunt, sed simulacra, id est simulata & ficta opera. Et hoc probat, quod uerè tantum simulacra hominum sunt, & non homines: quia cum habet limamenta humani corporis, non exercent aliquid eorum quæ sunt humani corporis. hoc est quod dicit: Os habent, & non loquuntur: oculos habent, & non uidebunt: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, &c. Ergo quasi dicat, homines nõ sunt. Etiam nõ solum homines, sed nec etiam corpora sunt: quia non clamabunt in gutture suo, id est nec rugitũ, nec ullius generis animalis sonum ex se edunt.

Similes illis fiant.] Quasi dicat: Manifestum est per hæc supra dicta, simulacra gentium pro dijs non esse colenda, quod tamen quidam faciunt & uenerantur. Omnes autem qui faciunt ea, & non solum facientes, sed etiam consentientes, id est omnes qui aliquo modo confidunt in eis, similes fiant illis, scilicet ut oculos habentes, ueritatem non uideant: & aures habentes, quod audiendum est non audiant, &c. Dicit autem hoc nõ uoto maledicèris, sed præsciencia prophetiæ.

Domus Israel.] Quasi dicat: Qui confidunt in simulacris, talia ut diximus, recipiant. Domus autem Israel, id est collectio numerorum fidelium talia non timebit: quia non sperabit in illis, sed in Domino tantum, in quo iam sperauit. Et meritò in eo sperauit, quia ipse est adiutor eorũ in bono, & protector eorum est à malo. Domus etiam Aaron, id est maiores non timebunt: quia sperabunt in Domino tantum, ut prius. Et quia maiores & minores, ergo omnes qui timent Dominum, sperabunt: quia etiam sperauerunt in Domino. Et meritò, quia adiutor & protector eorũ est, ut prius. Sciendũ, quia quotienscumque Israel & Aaron sic inuuntur, per Aaron qui sacerdos & prælatus fuit, intelliguntur maiores: per Israel uero minores. Et quod hic dicitur, de priori populo tantum est accipiendũ, quia inferius addet de alijs etiam ouibus.

Dominus memor fuit nobis.] Dixit adiutor est eorum. Et quasi dicat: Quod adiutor noster est, non ex meritis nostris, sed ex sola eius gratia: quia non nos memores fuimus eius, sed ipse memor fuit nostri: quæ saluatorem nobis misit, & benedixit, id est incrementum uirtutum nobis dedit. Benedixit dico domui Israel, & domui Aaron, id est & maioribus & minoribus. Et sic benedixit omnibus, qui timent timore casto Dominum in primitiuo populo. Et probat repetito, quia omnibus, quia pusillis cum maioribus.

Adijciat Dominus.] Hic inducit de illis alijs ouibus, quasi dicat: Dñs qui uobis primitiuis benedixit, adijciat alias super uos, illas alias oues adducendo: & ita adijciat,

ediciat, ut super uos maiores, alios maiores: & super filios uestros, id est super subditos uestros, alios minores. Et uos utriq; id est maiores & minores, siue de primitiuo populo, siue de secundo, benedicti sitis, id est semper augmentum recipiatis à Domino, qui uos maiores fecit cælum, adhuc ut seminaretis spiritualia: & uos minores terrâ adhuc, ut redderetis carnalia. Et nō solum uos prælatos fecit cælum, sed etiâ fecit cæli cælum, id est hominem dominicum, ut esset cælum aliorum cælorum. Cælum cæli dico, sibi Domino colendum. In eo enim habitauit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Terram autem, id est minores dedit colendis filiis hominum, id est uobis prælati imitatoribus patriarcharum & prophetarum, qui estis non cæli, sed terræ cælum. Potest etiam cælum cæli ad mēbra referri, uelut ad Paulum, qui merito dicitur cæli cæli: quia non didicit ab homine neq; per hominem, sed prostratus in uia simul omnia à spiritu sancto audiuit & didicit.

Non mortui laudabunt te. Quasi dicat: Pro his omnibus prædictis, ô Domine non laudabunt te mortui, id est condignas gratias agere, quæ in prima morte adhuc permanent: quia non potest mortuus laudare uiuum, neq; etiam laudabunt te omnes illi qui uiuificati per gratiam in mortem reciderunt, quia descendunt in infernum, id est in profundum uitiorum. Sed nos soli qui per gratiam tuam suscitati uiuimus, benedicemus, id est semper gratias agemus de misericordia nobis impensa tibi Domino, incipientes & hoc tempore & nunc, id est indilate & perseuerantes usq; dum perducas nos in seculum, id est in æternitatem.

IN PSALMVM CXIII
ARGUMENTVM.

GRatulatio populi de Babylonia reducti. Aliter uox Christi uel cuiuslibet fidelis de tentationibus crepti.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Excitatus nos de somno huius seculi solennis ac uera commo-
nitio liberatus propheta de profunda fouea peccatorum,
etiâ in illa petra misericordie constitutus. Primo membro gra-
tias agit, quoniam se exauditum esse cognoscit, & contra om-
nia pericula mortis efficaciter se proficitur inuocasse Dominum,
ut liberatus perueniat ad illam requiem sempiternam, quam si-
delibus promittit Domini inuere concedendam.

COMMENTARIVS.

Dilexi quoniam exaudiet Dominus. Alleluia. hoc carmen, id est hanc laudem cantat fidelis anima, quæ adhuc peregrinatur à Domino. Quis illa quæ aberrauit, filius ille qui mortuus fuerat & reuixit: perierat, & inuentus est. Cantet ergo hoc anima nostra cum omnibus sanctis desiderantibus illam requiem, & dicat: Dilexi quoniam, &c. Tria hic proponit, scilicet fidem, spem, charitatem: sed ordine præposito. Maior enim ex his, ut Apostolus ait, est charitas: quam iste præmittit dicens, Dilexi. Deinde spem per effectum notat, & iudicat, Quoniam exaudiet Dominus uocem orationis meæ. Ideo enim sperat, quia Dominus exauditur est eum. Fides uerò colligitur cum dicit, Quia inclinauit mihi aurem suâ: hoc est, quia prior nos dilexit. Nec unico filio suo pepercit, & sic in nobis charitatem suam uoluit cōmen-

dare, ut Christum pro nobis impijs uisum dū mitteret. Et est dicere: Inclinauit aurem suam mihi, id est illum misit, per quem me credere fecit. Et quia credidi, ideo speraui: ideo dilexi, quia dilexi. ideo ô Domine inuoco te in diebus meis, id est in diebus tribulationis & carceris, in diebus nebulæ & rotius miserie, quos ego meos feci à te patre meo recedendo in longinquam regionem dissimilitudinis, ubi porcos paui, & demones colui. Et subdit causam quare diebus inuocandum necessario sibi, sic dicens: Circumdederunt me in diebus illis dolores mortis, id est dolores ducentes ad mortem. Per quod qualiacumq; peccata simplicia accipit. Et inuenerunt me pericula inferni, id est pericula ducentia ad infernum, id est in profundum uitiorum. Quæ (quasi dicat) me non inuenissent, si ego non aberrauissem. Ego enim prius in loco diuitiarum positus fui, sed apostatando in locum serpentum ueni. Et ideo merito serpentes præualuerunt mihi, & omnia mala atq; pericula mihi superuenerunt. In quibus periculis constitutus, ignarus putauit in his prosperitatibus exultandum esse, & in terrena felicitate gaudendum. Sed demum inueni, quia uana salus hominis: & ideo dixi, Da nobis Domine auxilium de tribulatione. Inueni tribulationem, non quæ non erat, sed quæ me latebat. Inueni non hic ex cruciari aduersitatibus, sed obligari prosperitatibus. Inueni nō delectationem, sed tribulationem: non gaudium, sed dolorem: non patriam, sed peregrinationem miserâ. hoc est quod dicit: Tribulationem & dolorem inueni, & ideo dixi, Surgam & ibo ad patrem meum. &c. hoc est, Inuocaui nomen Domini dicens: O Domine libera animam meam. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Domini per Iesum Christum. Audiant ergo qui nondū audierunt, & nondum cognouerunt, & querant miseriam, & inuocent nomen Domini, & salui fiant. Non dico ut querant miseriam, quam non habet, sed ut inueniant, quæ ne scientes habent. Nec dico ut deserant terrena necessaria, quibus egent dum moraliter uiuunt: sed ut lugeant & doleant, quod amiserunt cælestem facietatem, & terrenis necessarijs indigere meruerunt ad sustentationem. hanc miseriam cognoscant & lugeant, & sic faciet lugentes esse beatos, qui noluit semper esse misericors. Beati enim qui lugent, quoniam consolabuntur. Sequitur.

Misericors Dominus. Quasi dicat: Ego inuocans dixi, ô Domine libera animam meam. Dominus autem me liberabit, Dominus dico, qui est misericors: quia uocat, quia peccata condonat. Et iustus, quia post uocationem peccantes flagellat, & est Deus noster, quia post flagella miseretur, quos flagellauit recipiendo. Nec tam amarum debet uideri, quod humiles flagellat: quam dulce, quod post flagella recipit.

Custodiens paruulos Dominus. Verè Dominus miseretur, quia custodit paterno more paruulos, id est humiles, ut faciant hæredes magnos. Et ego (quasi dicat) humiliatus sum, id est feci me paruulum: & ideo Dominus liberauit me iam specie ab omnibus malis.

Couertere. Quia tantæ bonitatis Dominus est, ut custodiat paruulos: ergo anima mea conuertere in requiem tuam, id est couertere ad Dominum tuum, & habebis requiem, quæ prius auersa omnem inuenisti in quietudinem. Et uerè si couerteris, habebis requiem, id est bene faciet tibi Dominus, quia iam bene fecit tibi in hoc scilicet, quia iam eripuit te animam meam de morte, tam actualium quam originalium: & ideo certus sum, quia tandem eripiet oculos meos à lachrimis omnibus. Quia abstergit Deus omnem lachrimam ab oculis eorū. Nullus enim ibi fletus, ubi nullus lapsus. Ibi nullus erit lapsus, ubi erit incorruptibile corpus. Et eripiet pedes meos, id est omnes affectiones meas ab omni lapsu. Nullus enim erit ibi lapsus pedum, ubi infirmæ carni nullum erit lubricum.

Placebo. Et quia pedes mei à lapsu eripietur, ergo placebo

placebo Domino, positus in regione uiuorū, qui nūc ei displiceo in regione mortuorum. Si enim dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et quisquis labitur uel cogitatione, necessariō Domino displicet.

IN PSALMVM CXV.
ARGUMENTVM.

EX persona aegrotātis Ezechiae canitur. **A**liter uox Pauli Apostoli, hūc psalmū quinta & sexta editio cum superioribus copulant. Symmachus uerō & septuaginta interpretes diuidunt.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

PER totum psalmum inuictorum martyrum uerba referuntur. Prima positione beneficia Domini commemorat, quibus cū haesitent, quid eis dignum potuisset reddi, occurrit utiq; gloriōsus calix martyrum, qui tamen Domini largitate praestatur. Secunda chorus ipse seruum se Domini & filium ecclesie catholice proficitur, ne Domino placitum etiam haereticorum putas res esse martyrium.

COMMENTARIVS.

Redidi propter quod locutus sum. Alleluia, dicit Apostolus quōd quidā sunt qui Christum nō castē praedicant, hoc est nō simplici & puro corde, nec sincera fide, quē per dilectionem operantur. Terrenis enim cupiditatibus confluentes caeleste regnum adnunciant, habentes in peccatore falsitatem, in lingua ueritatem, hi tales quod loquuntur non credunt, & ideo reprobati sunt. De his Dominus in Euangelio: Quęcūq; dixerint uobis facite, secundum opera uero illorum nolite facere. Nescit enim, & non faciunt. Sunt itē alij qui bene credūt, sed non loquuntur uel pigritia uel timore. Pigritia, ut seruus ille qui acceptum talentum non erogauit, sed abscondit. Vnde à Domino iudice audiuit, Serue nequā & piger. Timore, uelut illi de quibus dicitur in Euangelio: Quia multi ex principib. sacerdotū crediderūt in eū, sed propter timorē non loquebantur. Timebāt enim fieri extra synagogā. Et quia magis gloriam hominum quam gloria Dei dilexerūt, ideo isti quoq; reprobati sunt. Et quia & hi & illi sunt reprobati, ideo seruus ille solus meritō fidelis est. & probatur qui nō loquitur, antequā credat: & cum credit, nō tacet: hoc est, qui non erogat quā non habet, nec non erogat quā habet, sed statim eū habet erogat. Talis seruus loquitur in hoc psalmo, auditurus à Domino suo: Intra in gaudium Domini tui. & dicit ita: Credidi propter quod locutus sum, hoc est, per se esse credidi. Nō enim perfectē credunt, qui quod credunt, loqui nolunt: quia nō laudatur fidelis seruus, quia accepit, sed quia fideliter erogauit. Et ideo dicit, Credidi propter quod locutus sum. Simul enim credidit, & quod praemium deberet sperare loquendo, & quam pœnam timeret tacendo. Sequitur.

Ego autem humiliatus sum nimis. Quod est dicere, Locutus sum quod credidi, locutus autem nimis, id est ualde humiliatus sum ego. Passus est enim multas tribulationes, multas persecutiones, propter uerbum ueritatis, quod & fideliter tenebat, & fideliter erogabat. Potest autem hoc fieri ut qui ueritatem annunciat, hu-

miliatur ab illis qui contradicunt ueritati: ipsa uero ueritas non humiliatur. Vnde Apostolus cum de suis uinculis loqueretur, inquit: Me quidem alligare potuerunt, uerbum autem Domini non est alligatum.

Et ideo seruus iste dicit, Ego non ueritas, ipse sum: humiliatus, persequere, & dicit: Humiliatus dixi in excessu meo. Ego, in hisse pronomini. Per Ego enim notat, quod attendit infirmitatem humanam: quia prius de se quodam modo praesumpsit loquendo quod credidit, sed imminentibus minis atq; pressuris timens, se rē tacuit quod credidit. Et ideo dicit, Ego scilicet intelligens infirmitatem meam, in excessu, qui in timore meo dixi: Omnis homo mendax. hoc est, Non est sibi homini de se praesumendum, nec de se confidendum: quia omnis homo in quantum homo est, si de se aliquid promittit, mendax est, Deus autem uerax est. Cuius gratia facit illum qui per se mendax est, ueracem in quantum se subijcit ueritati illius: qui sulcitat mortuos, qui linguas infantium facit disertas: & qui humiles consolatur, implens eos nō tantum fide credere ueritatis, sed etiam fiducia adnunciandae ueritatis. uel quia excelsus accipitur interdū etiam pro diuina reuelatione, potest hoc quoq; sic dici: Ego in excessu meo, id est ulteriorando à me homine in me Deum, iuxta quod Dominus promisit dicens: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: intellexi in ea claritate, & dixi quod omnis homo per se est mendax.

Quid retribuam Domino. Considerans iste quia per se est tantum mendax, per gratiam autem Domini uerax, dicit: Quid condignum retribuam Domino non tantum pro hac ueritate, sed pro omnibus quae retribuit mihi. Tribuit enim prius mihi bona, ego retribuui mala: ipse autem pro malis retribuit mihi bona. Quas ergo laudes, quas gratiarum actiones retribuā ei? Vtiq; accipiam calicem salutaris, id est passionem eius imitabor. Potest huic obijci, O homo in peccato tuo mendax, dono Dei uerax, & ideo non iam simplex homo: quā te habes, quod Domino retribuas? Quid enim habes quod non acceperis? Nonne ut calicem salutaris accipias? Ab illo habes qui dixit, Poteritis bibere calicem quem ego bibiturus sum. Nonne ut passionem eius imiteris? Ab illo habes qui prior passus est. Contra talem obiectionem subdit, Et nomen Domini inuocabo. Quod est dicere: Dico me calicem accepturum, & ut accipiam, non per me habeo, sed inuocabo nomen Domini, id est in me uocabo, id est idoneum seruum ex hoc do. Qualiter autem calicem accipiat, ostendit dicens: Reddam Domino uota, non exteriora, sed mea quae in me sunt, hoc est, me ipsum offeram Domino. Quisquis enim cogitat quod dignè uoueat Deo, se ipsum uoueat Deo, se ipsum offerat. hoc enim exigitur, hoc debetur. Et offerā me coram omni populo eius, id est in ea fide, qua communiter tenetur omnis populus eius, hoc est, in catholica communione, extra quam non est ueri sacrificij locus. Sequitur.

Preciosa in conspectu Domini. Quasi dicat: Meritō calicem salutaris accipia, quia Dominus emit à me hūc calicem. Namq; mors mea & aliorum sanctorū eius facta, non in aspectu hominū, sed ad Domini conspectum est preciosa. i. magno precio empta ab ipso Domino. Prior enim ipse sanguinem suum fudit pro salute seruorum, ut serui non dubitarent effundere sanguinem suū pro nomine eius. Et quia (quasi dicat) morte tua emisti meam mortem, ideo dō Domine sacrificabo tibi hostiam laudis, id est offerā tibi me ipsum laudabilem hostiam. Et meritō uoco te Dominum, quia sum seruus tuus emptitius. Ego etiam seruus tuus naturalis, quia sum filius ancillae tuae, hoc ideo addit, quia multi sunt eius serui, qui non sunt ancillae, id est Ecclesiae filij, sicut omnes schismatici & omnes haeretici.

Dirupisti uincula. Verē sum seruus tuus emptitius, quia tu dirupisti uincula mea, quib. detinebar ligatus

tus sub iugo alienæ, id est diabolicę potestatis. Domini enim, ut ait Apostolus, uenundati sub peccato fuimus. Et quia (quasi dicat) de uinculis me eduxisti, ideo merito sacrificabo tibi hostiam laudis, ut supra dictum est. Et ut dignè sacrificem, inuocabo in me nomē Domini, idoneum me seruum faciēdo. Et sicut superius exposuit, qualiter acciperet calicem salutaris: ita & nunc exponit, quomodo sacrificaturus sit hostiā laudis dicēs, Reddam uota mea Domino, ut supra dictum est, in cōspectu omnis populi eius, id est in ea fide quę communis est omni populo eius. Et quem per populum eius accipiat, determinat dicens: In atrijs domus Domini, id est in præsenti Ecclesia, quę quasi atrium est ante supercœlestem Ecclesiam, quę propter manētē habitationem dignè dicitur domus Domini. Et itē determinat quę atria intelligat, dicens: O Hierusalem reddam uota mea in medio tui, id est in ea cōmunione, quę in te est, hoc est in catholica fide. Hierusalem uocat præsentem ecclesiam, & ne Hierusalem in priori tantum populo accipiat, qualiter sit accipiēda, subsequenter determinat. Quasi dicat: Hierusalem est nō solum de Iudaico populo, sed & omnes gentes & omnes populi, id est quicunq; de qualibet gente uel populo per fidem electi.

IN PSALMVM CXVI.
ARGUMENTVM.

Conualescens de infirmitate Ezechias, non solum Iudæos, sed etiam omnes gentes ad laudandum conuocat Dominum, ut quę nouum de recurſu solis stupuerunt portentū, Dominum uerum tanti miraculi uenerentur autorem. Aliter uox Apostolorum.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Dvobis quidem uerbis, sed plenarius tituli honor apponitur, ut intelligamus, quamuis pauca in Domini laudibus, semper esse plenissima. Et istum quoq; psalmum ad personam martyrum debemus aptare, qui quasi iam gloriosa passione perfuncti omnes gentes ad Domini laudes excitant: qui talia præsistit seruis suis, ut ipsius potius imbuerentur exemplis.

COMMENTARIVS.

Audate Dominum. Per bona opera omnes gentes, & omnes populi. Et iustū (quasi dicat) est ut eū laudetis, quoniam misericordia eius infirmata est in illo priori populo per superbiam eius, confirmata super nos per gratiā uocando, iustificando, peccata dimittendo. Vel misericordia eius infirmata per hominem primum, confirmata est super nos per secundum. Et ideo laudandus est Dominus, quoniam ueritas Domini, & in remunerandis iustis, & in damnandis malis manet in eternū.

IN PSALMVM CXVII.
ARGUMENTVM.

Reductum de Babylone populum à finitimis gētibus opprīmi nō potuisse testatur, atq; ad laudandum Deum se mutuo cohortantium schema componitur. Aliter uox Christi de se dicentis.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Hic psalmus primus quatuor uersus pari sine conclusit, ut Euangelico numero totum mundum uni Domino laudes debere reddere adhortatione quadrisaria cōmoneret fidelis populus peccatorum nexibus absolutus. In prima sectione generaliter hortatur omnes Domino confiteri, quia in tribulationibus exauditus comperit hominem non esse timendum. Secunda in solo dicit Domino confidendum, per quem gentium inimicitias probatus euassisset, & ad ueracissimā uitā peruenisse remedia. Tertia aperiendas sibi portas dicit iustitię, de angulari etiam lapide, hoc est Domino saluatore subiungens. Quarta reliquis Christianis frequentanda Domino atria persudat, de aduentu sanctę incarnationis suauī delectatione congaudens.

COMMENTARIVS.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniā in seculum. Alleluia. Confessio alia laudis, alia peccatorum. Hic autē non est accipiēda confessio, uulnera medico ostendens, sed pro percepta sanitate gratias agens. hoc non peccatorum, sed laudis. Quia uox est primitiue ecclesię, respectu tamen quorundam digniorum, exhortantis maiores & minores in illo priori populo, ut cōfiteantur in uoce laudis Domino, causas ostendendo multiplices: & postremo illas alias oues admonentis, ut & ipse exemplo suo easdem causas attendendo cōfiteantur Domino. Et est, quasi dicat: Vos inquam, o confortes de populo meo, confitemini laudabili confessione Domino, cui merito confiteri debetis: quoniam est bonus, id est quia est Deus. Nemo enim bonus, ut Euangelium testatur, nisi Deus. Vel quoniam est bonus, id est omnibus se dignè gustantibus suauis & iocundus. Vel ideo debetis ei confiteri, quoniam misericordia eius non tantum est in præsenti, sed perduratura est in seculum, id est in eternitatem. Et quia talis est, dicat nunc, id est indilate Israel, id est minores alter ad alterum, inuicem se exhortando, Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam, &c. Dicat etiam domus Aaron, id est maiores alter ad alterum: Confitemini Domino, &c. Et sic scilicet per maiores & minores dicant illud idem omnes, qui timent Dominum de populo.

De tribulatione inuocauit. Dixi quoniam Dominus est bonus, & hoc mihi experto credite, diceret aliquis de sanctis Apostolis, qui præcipuè in primitiua ecclesia tribulationes & persecutiones passi sunt. Nā ego in tribulatione positus inuocauit Dominū, & hoc de tribulatione, id est ut non esset mihi infructuosa tribulatio, & Dominus exaudiuit me ponendo me in laetitudine: uel ita scilicet, ut nō solum tribularer, sed & gloriarer in tribulationibus, uel ita, ut & diligeret persequentes inimicos.

Dominus mihi adiutor. Verè Dominus exaudiuit me. Nam Dominus fuit mihi adiutor, ut non deficerem, immò proficerem in tribulatione. Et ideo non timbo quid homo, id est carni & sanguini adhærens, faciat mihi. Et quia nō solum tales nobis aduersantur, sed & principes illi quidē quibus dicit Apostolus: Nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarū harum, contra spiritualia nequitie in cœlestibus. ideo secundo dicit, Dñs mihi adiutor, & ideo despiciā inimicos meos de quocunq; genere surgant scilicet, siue de genere iniquorum hominum, siue de nequissimo genere malignorum spirituum.

Bonum est confidere. Quasi dicat: Inimicos despiciā, in Domino autem prospiciā, & merito: quia bonum est confidere in Dño, & ita bonum, q̄ melius est quam confidere in homine aliquo. Hoc ideo, quia in quibusdā etiam hominibus, sicut in sanctis uiris pro modulo suo cōfidentum est. Et non tantū confidere, sed etiam sperare, id est in longo spem suā in Dño ponere bonum meum, & ad eodē bonum est, q̄ melius est quam sperare non dico etiam in hominibus, sed etiam in principibus supercœlestibus, id est in angelis. Principes ideo uocantur angeli, quia legitur in Daniele, q̄ singulæ religiones habeant ad sui defensionē sibi concessum angelum aliquem uel archangelum. Unde illud: Veruntamen Michael archangelus princeps uerter erit adiutor meus.

Omnes gentes. Verē bonū est in Domino confidere. Nam me confidentem & sperantē in eo circūierūt oēs gentes tribulando & persequendo, & tamen hæc circūdatio facta est in nomine Dñi glorificando: quia non uicerunt, sed uictæ sunt. hoc est quod dicit: Quia ultus sum in eos ultione bona, scilicet quia ego quorūdam ex ipsis nequitia gladio spiritus interfecti, nō autem ipsi me interfecerunt. Et nō solum gentes alienę, sed etiam circūdederunt me circūdantes, id est simul habitantes, scilicet de populo meo, uel circūdantes, id est falsi fratres. Et rursum circūdatio hæc in nomine Domini glorificando facta est, quia ego ultus sum in eos quosdā ipsorum in malo mortificando, & in bono uiuificando. Circūdederunt me dico utriq̄, scilicet & gētes. i. circūdantes entes sicut apes. i. nō me, sed se ipsos, dum me uulnerauerūt & tribulauerūt mortificantes. Dicuntur. n. apes ex natura hoc habere, ut uitā ponāt in uulnere. Vel aliter: Circūdederunt me entes sicut apes. i. facile reuincibiles sicut apes, si quādo facto exercitu egrediuntur facile. i. a tu exigui pulueris reprimuntur, & in castra reuocantur. Vel aliter: Circūdederunt me entes sicut apes. Quia sicut apes magno studio & diligentia fauum artificiose componunt, ita quāto maiorē diligentia in tormentando & ex circūdato me ipsi insumpserūt, tāto quasi artificiosiore, id est exemplabiliore & uenerabiliore me fecerunt. Quanto. n. plurib. pœnis Laurentius est excruciatas, tanto magis bonus uenerandus & imitandus factus est. Et exarsērūt in me sicut ignis in spinis, id est comparabiles igni illi qui exardet in spinis: quia sicut ille ignis aculeos spinarum, qui graciles sunt cōburit, truncum uero qui tegitur herba, non lædit: ita ipsi aculeos iniquitatis in carne peccatrici in me cruciatibus suis excusserunt, robur uero animæ non læserūt. & hæc omnis circūdatio facta est in nomine Domini glorificando, quia ultus sum in eos, ut supra. Po test etiam in bonum uerfus iste accipi sic: Circūdederunt me quidā ex gentib. & ex circūdantibus sicut apes: quia sicut apes quodam tempore ualde confertim stipant fauum, ut quod dulce est inde colligant: ita ipsi multū me stipantes dulcedinē uerbi Dei de me quasi de fauo mel excusserunt. & exarsērūt sicut ignis in spinis, id est tam uehemens dilectio accensa est in eis, quanta ardoris uis in igne illo est, qui exardet in spinis. Et ita circūdatio illa facta est in nomine Domini, ut prius

Impulsus euerfus sum. Sic cōtinuatur: Verē gentes circūdederunt me. Nā impulsus sum ab eis ad hoc ut caderē, & in tantū impulsus q̄ euerfus sum. i. quasi signa quædā casus dedi. Non enim potest fieri in tanta tribulatione, quin caro infirma aliquo modo mutetur. Et tamen non cecidi, quia Dominus ne caderē, suscepit me. Et p̄pterea hæc fiducia Deus suscepit me, quia nō ego sum mihi fortis. i. mihi laudabilis: sed Dñs est fortitudo mea & laus mea, quia in eo tantū me reputauī fortem & laudabilem, & ideo factus est mihi in salutem, quia mihi factus eram in mortem.

Vox exultationis ex salutis. Verē factus est mihi in salutem. Nā hoc modo, scilicet quia Dominus est in salutem.

bernaculis. i. in cordibus iustorum non uox doloris, & responsum mortis, ut uos exterius in me sauciētes putatis: sed potius est ibi uox exultationis, id est manifesta exultatio, id est responsum uerę salutis.

Dextera Domini. Sic cōtinuatur: Verē Dominus suscepit. Nam dextera, id est potētia Domini fecit uirtutē. i. operata est in me de passione uictoriā. & uerē uirtutem. Nā dextera Domini exaltauit me. Magna uirtus exaltare humilem, deificare mortalem: de infirmitate exhibere perfectionem, de subiectione gloriam. Dextera dico Domini fecit uirtutē. i. auxiliū de tribulatione, scilicet ut afflictijs uera Dei salus pateret, affligentib. uero infirma salus hominis remaneret. Ergo (q. d.) non moriar, sicut uos mortificantes corpus putatis, sed exterius in carne adhuc tamē uiuā per uenerationem & æternam memoriā, & sic narrabo opera Domini. Adhuc. n. quotidie opera Domini narrat primiciua ecclesia, scilicet quia uicit uapulando feriētes, patiēdo facientes, diligendo sequentes.

Castigans castigauī. Ideo dico nō moriar, quia quod patior, non mortificatio est, sed Domini castigatio. Ergo uos persecutores nihil uobis arrogetis, quia non uos facitis hoc, sed Dominus qui castigat me. Et quia castigat, ideo non tradet me morti, id est non permittet me, etsi mortificet exterius, mortificari interius.

Aperite. Q. d. Ergo uos persecutores facite quod incepistis, scilicet incarcerate omnibus me modis, ex cruciare: quia non mihi oberit, sed proderit. Nāq; hoc modo aperietis mihi portas iustitiæ, id est ingressus sum ad æternitatem & beatitudinem, quæ est porta iustitiæ: quia soli iusti illuc intrabunt. Ergo aperite mihi has portas, id est nolite ab incepto uestro desistere. Et ideo (q. d.) rogo ut aperiat: quia ingressus in eas tunc demū dignē confitebor Domino, ea scilicet confessione, de qua dictum est: Beati qui habitant in domo tua Domine, &c. Et propter hoc quoq; dico aperite, quia hæc est porta Domini. hoc est, quia post huiusmodi tribulationes ad æternitatem Dominus intrauit. Oportebat enim pati Christū, & sic intrare in gloriam suam. Et in eam portam, id est ad æternitatem soli iusti, id est imitatores Domini intrabunt.

Confitebor tibi. Conuertit se ad Dominū, quasi dicat: Dico q̄, ingressus portas bonis iustitiæ confitebor Dño, quod uerē facia: quia tunc dō Domine confitebor tibi. & merito tibi, quonia tu exaudisti me prius hinc in tribulatione, ne desicerem: & ita factus es mihi in salutem, cum ego factus essem mihi in mortem.

Lapide quem reprobauerunt. Verē factus es mihi in salutem. Nam hoc modo scilicet, quia lapis, quem lapidem ædificant, id est Iudæi suā iustitiam statuere uolentes, & iustitię Dei non esse subiecti, reprobauerunt, & hominē regem elegerunt: hic inquam lapis factus est mihi in caput, id est regimini me subieci, sicut mēbrum capiti. Et non solum mihi factus est caput, sed & multis alijs: quia factus est in caput anguli, id est factus lapis angularis, continens duos parietes ex diuerso uenientes, sed non diuersa sentientes. Et istud, scilicet q̄, factus est ante caput anguli: quanquā inimici Iudæi quodāmodo fecerint, quia eum crucifixerunt: tamen non ad hoc intenderunt, sed potius nomen destruere eius uoluerunt: ideo non ab ipsis quidem, sed à Domino factū est, q̄, ideo permittit, ut Christus moreretur, ut resurgeret & ascenderet. & promissum spiritū apostolis mitteret, quorū predicatiōe rotus mundus post eum abiret, & sic in caput anguli fieret. Et quia factū est à Domino, ideo in oculis nostris, id est in interiorib. oculis credentium, sperantiū & diligentiū mirabile, id est desiderabile, scilicet quia desiderare debemus ualde sub tali esse capite. uel aliter: Dixit quod lapidem reprobauerunt ædificant, & istud scilicet reprobatio illa facta est à Domino, id est per dispositionem Domini patris, qui uoluit ut cæcitas ex parte fieret in Israel, ut plenitudo gentium intraret, & sic oīs Israel saluus fieret. Et ideo hoc est mirabile,

bile, id est formidabile in oculis nostris, scilicet ut aliquis alium non sapiat, sed timeat: quia si Deus naturalibus ramis non pepercit usque huc, nec sibi interto oleastro parceret.

Hæc est dies. Meritò hoc mirari debemus, quia hæc dies, id est hoc tempus dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ. de quo dicit Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile, &c. in quo scilicet tempore factus est lapis ab ædificantibus reprobarus, in caput anguli. Hæc inquam dies est illa, quam solam Dñs per excellentiã fecit: & ideo in ea est exultandum corpore, & lætandū mente. Quapropter uos ò consortes de populo meo in hac die exultemus, bonum uel bene operates exterius, & lætemur bene cogitantes interius. Nos dico dicentes, ò Dñe saluū fac, id est salutē quam incepisti operari, in nobis perfice. O Dñe bene prosperare. i. prosperū iter faciat nobis de longinqua regione te reuertentibus. Vel aliter: Bene prosperare. i. prosperam, & bene proficientem fac salutem illam, quā in nobis operaris, & in illis alijs ouibus, scilicet ut & illas adducas, & fiat ouile unum, sicut pastor est unus. Et ideo (q. d.) debes bene prosperare, quia ille qui uenturus est, non in nomine suo, sed in nomine Domini. Quod est dicere: Futurus est quidā in nomine suo, filius scilicet perditionis, & maledictus erit. Venturus est autem quidam in nomine tuo, scilicet qui dicit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. & hic erit benedictus, id est magno incremento membrorum dignus. Oportebit enim tantum caput grossum habere corpus.

Benediximus uobis. Exultemus in qua, & lætemur, illud dicentes, & hoc etiam dicentes illis alijs ouibus: Nos de domo Domini, id est nos qui sumus familiares Domini per legalia & prophetica scripta, benediximus uobis alijs ouibus in patribus nostris, qui hoc prophetauerunt: & benediximus, id est bonum nuntium apportamus uobis in nobis ipsis. hoc est scilicet, Dñs est Deus. i. redemptor noster, est uerus Deus. Ut conuerso scilicet, Deus est factus Dñs noster. i. redemptor noster, & hoc nobis de domo Dñi iam illuxit. i. innotuit. Et ut uobis etiā illuceat, constituite in uobis diem solēnem. i. mentis sinceritatem. & hoc in condēsis non populorum, sed in frequentatione uirtutum procedentes usq; ad cornu altaris. i. usq; ad solēnitatē diuinitatis. Altare uocat ad similitudinē cælestē illud secretariū, ubi Christus uerus sacerdos & hostia quotidie se offert Deo patri pro nobis. Non enim uult ut tantum subsistant in eius humanitate, sed ut contemplantur ipsam etiam diuinitatem.

Deus meus. Constituite inquam, diem solēnem, procedentes usq; ad cornu altaris: nos dico dicentes, Domine tu es Deus meus. quod est dicere: Domine uerē mendacium coluerunt patres nostri uanitatem, quæ nihil profuit eis, dicentes lapidi, Tu me creasti: & ligno, Tu me genuisti. ego autē tibi dico: Tu es Deus meus, quia me creasti, qui me genuisti, & ideo confitebor tibi, id est meritò laudabo te corde. Dico Deus meus uerē es tu, & ideo exalabo te ut Deum meum ore, & confitebor tibi opere. & meritò, quoniā exaudisti me de umbra mortis & infidelitatis tenebris reducendo: & factus es mihi in salutem, cui illa prius erant ad mortem.

Constitemini Domino. Quasi dicat: Hoc etiam dicatis alter ad alterum exhortantes uos inuicem, Constitemini Domino, quoniam bonus, &c.

IN PSALMVM CXVIII.
ARGUMENTVM.

Totus iste psalmus, qui exhortationibus & institutionibus plenus est, sub persona canitur iustorū in Babylonica captiuitate degē-

tium, qui misceant interdum uoces populo conuenientes, ut & humiliter exæquent se reis in confessione culparum, & doceant ista ob meritum populo contigisse. Aliter uox Christi ad patrem de iudæis, & de passione sua.

ALIELVIA. ALEPH,
doctrina.

EXPLANATIO.

Festiuo psalmo & diuinarum rerum uirtute plenissimo desiderabile Alleluia præmittitur, ut meritū diuini carminis honore tituli possit agnosci. Est autem Hebræis elementis ad rudes & docibiles in schola Christi populos instruēdos tali ordine depictus, ut ab unaquaq; litera octoni uersus incipiant, ubi mysterium puto resurrectionis, & ueræ circumcisionis ostensum. Ioannes sepheus autē refert in libris ἑξακαιολογίας hunc psalmū & centesimum quadagesimum quartum, & Deuteronomij cantici elegiaco metro esse compositos, quod scilicet prior uersus sex pedibus constet, & inferior uno minus in pentametrum finiatur. Per totum psalmum universalis sanctorum chorus loquitur, qui ab initio mundi siue fuerunt siue sunt, siue futuri esse creduntur. Inter quos reperiuntur Apostoli, prophete, martyres, cōfessores, ecclesiastici ordines, qui sancta Domino integritate famulatur. Quia ergo in singulis quibusque elementis secundum interpretationē eorum debent intelligi, quæ sequuntur: bene prima litera Aleph doctrina interpretatur, in qua immaculatis in uia Domini beatitudo æterna promittitur.

COMMENTARIVS.

Beati immaculati. Alleluia. Aleph, id est hæc laus est de doctrina. Aleph enim interpretatur doctrina, & ideo de doctrina: quia psalmus iste exhortat ad beatitudinē, quam nemo nō appetit. Omnes. n. beati esse uolunt. Quid autē opus est exhortatione in re quā sponte tua humanus animus appetit, nisi forte quia oēs quidē beatitudinē cupiunt: sed quo ordine ad illā perueniatur, plurimi nesciunt. Ideo q; hoc docet iste qui dicit: Beati immaculati, &c. Q. d. Scio quid uelis, beatitudinem quæris. Ergo si uis esse beatus, esto immaculatus. hoc quidē omnes. i. beatitudinē: illud uero pauci uolunt, sine quo nō peruenitur ad illud q; omnes uolunt. i. pauci uolunt immaculationem, sine qua nō peruenitur ad beatitudinē. Hæc autem exhortatio necessaria est meritis nostris. Quid. n. boni sit illud, ad q; multi pigri sunt, ostēditur cum beatos esse, qui faciunt indicatur. Ut propter illud q; oēs uolūt, illud etiā fiat q; plurimi nolunt. i. ut propter præmiū beatitudinis nō subterfugiat opus immaculationis. Beatum quippe esse tā magnum quidē est, q; omnes uolunt & boni & mali. Nec mirū est bonos propterea esse bonos, ut sint beatitudinalde uero mirum est malos etiam propterea esse malos, ut sint beati. Quisquis enim mœchatur, aut fur tum uel homicidium uel quælibet familia admittit, ob hoc talibus inrēdit, quia beatitudinē per hoc quærit. Sed hæc sunt de uia quæ dā ad beatitudinē, hos tales reuocat psalmus. Quasi dicat: Quid facitis? quo tēditis? quam uiam inhiuitis? Non hæc recte itur, sed de uia quædam sunt ad beatitudinē. Non per hoc peruenietis quo tenditis. Beatitudinem quæritis, sed his uijs in miseriam incidetis. Relinquit ergo malignitatem, qui non potestis relinquere beatitudinis uoluntatem. Frustra tendendo fatigamini, quo perueniendo inquinamini. Non enim beati inquinati, sed beati immaculati sunt, ostendit

ostendit cum dicit: Qui sunt in uia non qui peccando, sed faciunt extra uiam. Via autem (quasi dicat) est lex Domini, in qua lege qui ambulat, id est delectantur tanquam in ambulatore bono. hoc est, qui non timore poenae, sed amore iustitiae legem Domini complent, sunt immaculati iam per spem: & quia immaculati, ideo beati.

Beati qui scrutantur. Non aliud genus beatorum uideretur hic accipere, quam prius. Idem enim sunt qui ambulat in lege Domini, & qui testimonia eius scrutantur, &c. nisi quia forte plus intelligitur, cum dicit: Qui scrutantur testimonia eius. hoc est, qui satagunt in praeceptis Domini complendis usque ad sanguinis effusionem. Et est dicere: Beati sunt inquam, immaculati in uia, & beati sunt qui scrutantur testimonia eius, id est Domini, ita quod exquirunt eum in toto corde suo. Non frustra est hoc additum. Vidit enim spiritus sanctus multos testimonia scrutari, non ut iusti sint: sed ut docti: non ut faciant, sed ut quod faciendum sit, sciant ad hoc ut uel laudē hominum, uel aliquod seculare premium inde acquirant. Et ideo addit, in toto corde, &c. Quod sic est intelligendum. Beati sunt qui scrutantur testimonia Domini, propter id quod ipsa sunt data, scilicet ut in toto corde, id est tota intentione eum tantum in eis exquirant, & exequitum inueniant. Non enim qui eum exquirunt, beati sunt: sed qui inueniunt nondum tamen, sed tantum in spe.

Non enim qui operantur iniquitatem. Sic continuatur ad proximum: Verē qui scrutantur testimonia eius, ut scrutanda sunt, sunt beati. Nam illi qui non scrutantur ea ut scrutanda sunt, quod aequipollenter accipitur, ubi dicit: Qui operantur iniquitatem, non sunt beati. Quod item aequipollenter ponit, cum dicit, in uis eius non ambulauerunt. Ad primum quoque uersum sic continuatur: Verē immaculati ambulat in lege, id est in uis Domini. Nam qui immaculati sunt, hoc est aequipollenter, qui iniquitatem, id est peccatum operantur, illi non ambulat in uis eius. Et est in hac utraque continuatione uis à contrario. Cur autem omnis iniquitas sit peccatum, sicut Iohannes testatur dicens, Qui facit iniquitatem, facit peccatum: uidetur ex hac litera, quod nullus faciens peccatum, ambulat in uis eius. Quare uidentum est, ne quod recte dictum est, non recte intellectum lectorē perturbet. Quia dicit idem Iohannes: Si dixerimus quod peccati non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et coapostolus eius Paulus, cōfiteretur etiā peccatum se facere, cum dicit: Non quod uolo bonum facio, sed quod nolo malum, illud ago. Ergo oportet aut tales purentur non ambulare in uis eius, aut esse sine peccato. Quod autē sine peccato sint, eorum lententiae repugnant. Repugnās quoque est, ut in uis eius non ambulat: quia si talis scilicet ille est ut uirgo speciosa, & ille qui plus omnibus laborauit, non ambulat in uia, qui alij ambulat in uia? Interrogetur itaque ipse Paulus apostolus, & dicat quomodo & peccatum faciant, & in uia Domini ambulat. De peccato enim dicit: Non autem ego illud operor, sed habitans in me peccatum. In uia quoque se ambulare ostendit, ubi ait: Vnū autē eorum quae retro sunt obliuiscēs, in ea uero quae ante sunt extē? semp sequar ad palmā supernae uocationis, quae est in Christo Iesu. Ecce soluta est quaestio. Sed rursus alia exoritur quaestio. Queritur enim quomodo idem faciat, & idem non faciat peccatum. ad quod sic est respondendum, quodcumque illiciti motus nobis insurgunt, si tantum surgat affectus, & nullus relaxetur effectus, hoc est, si uoluntatem non prebeamus eorum desiderijs: & si sic nos refrenamus, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitati ad iniquitatem. ecce peccatum non operamur. Sicut Apostolus quoque praecipit: Ecce peccatum in mortali corpore uestro non regnet. & Nolite exhibere membra uestra seruire iniquitati ad iniquitatem. Sed tamen quoniam non est uigor alienae naturae, sed languor infirmitatis nostrae, illud unde desiderat

Bedae tom. 8.

ria illicita surgit in nobis? Unde Apostolus: Sed qui habitet in me peccatum. ideo nos quoque facimus peccatum, & sic idem & facimus & non facimus peccatum. Et ideo rursus queritur, an nos quotidie in Dñica oratione dicamus: Dimitte nobis debita nostra, uel pro his quae cōsentientes facimus, uel pro desiderijs, quae non nos, sed peccatum quod habitat in nobis, facit. Quod beatus Augustinus soluens inquit: Prout ad praesens sapere possum, dico uniuersus reatus nostri languoris, & nostrae infirmitatis cum omnibus quae consentientes diximus, fecimus aut cogitauimus, sacramēto baptismatis est deletus. Et ideo et si languor nobis inest, non tamen obest, si non consentiamus ei faciendo, dicendo, aut tacite assentiendo. Sed tamen, quoniam uita hominis militia est super terram, ideo uigilamus quidem contra maiora crimina, & sepe nobis incautis subrepunt quaedam: quae etsi singula sua mole non conterunt, tamen multa contra nos collata aceruo nos obruunt. Et ideo pro his quotidie est orandum, ieiunandum & elemosynandum. Nunc ad litteram redeamus, quae sic exponitur: Qui operantur iniquitatem, id est illi qui consentiendo fomiti peccati, dicendo, faciendo aut cogitando, operantur iniquitatem, id est quodcumque peccatum, non ambulat in uis eius: quia non immaculati sunt, sed maculati. Pore est etiam egregia illa iniquitas, quae à fide recedit, & ad fidem non accedit, quam Dominus in Euangelio singulariter uocat peccatum, dicens: De peccato quidem, quia non credunt in me. & alibi: Si non uenissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, id est infidelitas, ut hic accipit. Ut sit dicere: Qui operantur iniquitatem, id est infidelitatem, illi non ambulat in uis Domini, quia non credunt in eum. & ideo non experiuntur uias eius, illas scilicet uias, de quibus dictum est: Uniuersae uiae Domini misericordia & ueritas. & est misericordia quidem in remittendo peccata, ueritas uero in implendo promissa.

Tu mandasti. Sic continuatur: Verē qui scrutantur testimonia, sunt beati. Namque tu Domine, qui nihil mandas nisi quod conducatur ad beatitudinem, mandasti custodire mandata, id est praecipua tua, & hoc nimis. istud nimis potest referri uel ad Mandasti custodire, nec aliter est accipiendum. sicut illud: Ut ne quid nimis, sed nimis pro ualde, ut ibi: Beatus uir qui timet Dominum, in mandatis eius uolet nimis. Ecce lex posita, quia dictum est: Tu mandasti mandata tua. Sed quoniam multi dixere solam cognitionem legis sufficere ad auxilium liberi arbitrij, ideo subsequenter operante auxilium gratiae, ut per hoc doceat quam sit necessaria gratia. Et ponit uerbum operationis, ut tollat superbiam praesumptionis dicens:

Viam dirigantur. Quasi dicat: Video Domine me neque per praecipua, neque per liberum arbitrium posse dirigere uias meas, quia non est hominis dirigere uias suas. Et ideo opto ut per gratiam tuam, quae sola hoc praestare potest, dirigantur uiae meae, id est opera mea ad custodiendas iustificaciones tuas: id est ad implenda praecipua tua uerē iustificanda.

Tunc non confundar. Ideo opto dirigi uias meas, sic ut custodiam mandata tua. Quia cum perspexero. id est profectē me quasi in speculo cognouero, in omnibus mandatis tuis exercitatus, tunc amplius non confundar uel ea confusione, ut tantum sciam, & non faciam. uel ut dicatur, Hic homo coepit aedificare, & non potuit consummare. bene dicit Perspexero, quia diuina praecipua siue cum leguntur, siue cum in memoria reuoluuntur, intuentur ut speculum. hoc est, ut se aliquis ibi cognoscat quemadmodum in speculo, attestante Iacobo apostolo, qui ait: Siquis tantum est auditor uerbi, & non factor, hic comparabitur uiro consideranti uultum natiuitatis suae in speculo. Considera uic enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Siquis autem prospexerit in lege perfectae liberatis, & permanferit: non auditor obliuiofus factus, sed factor

operis, hic beatus in facto suo erit. Talis spiritus quærit hic dicens. Cum perspexero, &c. scilicet qui non sit obliuioſus auditor, sed operis factor.

Confitebor tibi. Cum inquam perspexero, tunc non confundar, sed confitebor tibi per bona opera in directione cordis, id est indirecto corde. directo dico in eo, id est per id quod iudicia iustitiæ tuæ, id est ea quæ tu, non quæ homines iustè iudicas esse faciendâ, didici non ad sciendum, sed ad faciendum. Nam quasi dicat, si tantum sciam, & non faciam, non unde lærabor habebō, sed unde damnabor. & notandum, quod hoc uerbum Didici, habet hoc in se. Non enim aliter uerè diceret, nisi & faceret. Vnde Dominus in Euangelio: Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, uenit ad me.

Iustificaciones tuas custodiam. Confitebor inquam tibi, & custodiam iustificaciones tuas, id est præcepta tua iustificantiâ non tam memoria custodianeur, & non exercentur. Et ut custodiam, ergo Domine non derelinquas me per presentiam auxilij tui, usq; dū sim derelictus quaq; id est omnimoda derelictione. quis est autē qui derelinquitur omnimoda derelictione? Ille scilicet, qui quis tantū gloriatur in se, non in Domino. uel qui cadens non reflurgit, sed in æternum perit.

BETH. DOMVS.

EXPLANATIO.

Exponit fidelis populus in sermonibus Domini, quibus delectationibus perfruatur, ostēdens se esse domum Domini, & receptaculum mandatorum eius, cuius mysterium secunda littera continet.

COMMENTARIVS.

In quo corrigit. Quasi dicat: Meritò custodiâ iustificaciones tuas. Quia per has custodiâs, hoc est quod æquipollenter dicitur, in custodiendo sermones tuos. quia idem sunt sermones, quod iustificaciones. per has inquam corrigit uiam, id est uitam suâ adolescentior, id est omnis pertinens ad iuniorem populum, per iuniorem illum filium designatum, qui reuersus in se dixit: Surgâ & ibo ad patrem meum, &c. Adolescentior enim dicitur, qui quis portat imaginem noui hominis: sicut & senior, qui portat imaginem ueteris. Et uerè quasi dicat, in his corrigit. Nā in quo alio corrigitur? necessitate itaq; est si non in alio, q; uerè in his corrigit. Et ideo, quasi dicat: O Domine meritò exquisiui te in his iustificationibus in toto corde meo, id est tota intentione & anima mea. Et quia exquisiui, ergo Domine ne repellas me à mandatis tuis, id est adiuuet me gratia tua ad perficiendum mandata tua. Ille enim meritò repulsus putatur, qui à gratia non adiuuatur.

In corde meo. Q. d. Verè te exquisiui. Nā abscondi in corde meo eloquia tua. Nota quod præcepta Dñica & in corde sunt abscondenda, & non sunt abscondenda. Abscondenda enim, & firmiter in corde nostro retinēda sunt ad nostram ædificationem. Vnde hic dicitur, Abscondi ea ad hoc ut non peccet tibi. i. ut per obliuionem non transgrediar mandata tua. Non autē sunt abscondenda, sed enuncianda, ne conferuis denegemus cibaria. quia precipit hoc utrūq; Apostolus dicens: Cor de creditur ad iustitiâ, ore autē cōfessio fit ad salutē.

Benedictus es Domine. Q. d. Quia ad eodē chara eloquia tua habui, ergo Dñe doce me ulterius & ulterius infistere iustificaciones tuas, id est præcepta tua iustificantiâ. Et ideo te rogo ut tu doceas, quia es benedictus, id est quia à te procedit multiplex benedictio. i. misericordia multiplex. facis enim de peccatore iustum, de seruo filium, de damnato in regnum assumptum.

In labijs meis. Q. d. Ideo debes me docere, quia ego non solum abscondi ad meæ ædificationem, sed etiam pronunciaui in labijs meis, ne cibaria cōferuis dene-

garem omnia iudicia oris tui. Quomodo dicit, se adnunciaturum omnia iudicia eius, cū Apostolus dicat: & altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quā in comprehensibilia sunt iudicia eius. Et cū alibi dicatur: Multa habeo uobis dicere, sed non potestis modo portare. Sed quomodo hoc esse possit, idem spiritus propheticus determinat quia addit, Oris tui. Q. d. Illa omnia iudicia tua non occultaui, sed alijs annunciaui, quæ os tuum. i. gratia tua reuelauit mihi. Gratia. n. Dei, os eius ideo uocatur: quia sicut aliquis ore secreta cordis sui aperit, sic Deus per gratiâ secreta sua nobis aperuit.

In uia testimoniorum. Quasi dicat: Ideo & abscondi & adnunciaui, quia delectatus sum in uia testimoniorum tuorum. i. non delectationem in gloria mundi habui, sed omnis mea delectatio fuit in Christo, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi. qui ideo dicitur uia testimoniorū, quia testatus est, quantam dilectionem Deus pater commendauit in nobis, scilicet ut proprio suo filio non parceret, & Christus moreretur pro impijs. delectatus sum inquam in Christo, & hoc in tantum, sicut auarus delectatur in omnibus diuitijs. Quia scilicet propter nimium diuitiarum desiderium prorsus excedit seipsum. Est autē hæc uox Pauli & aliorum perfectorū in corpore Christi cum ipso dicentium: Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, &c.

In mandatis tuis exercebor. Quasi diceret: Quia ad eodē in Christo delectatus sum, ideo in mandatis tuis per ipsum datis exercebor. i. garrā non tantū dicitis, sed & factis. Garrā. n. habet alia translatio. Et ideo considerabo uias tuas. i. semp ante oculos habebō opera tua. Postponam autem uias meas. i. opera mea: & non tantum (q. d.) exterius exercebor, sed etiam interius me dicabor in tuis uijs. i. omnis cogitatio mea erit in tuis præceptis, iustificationibus. & ideo meos quidē sermones obliuiscar, tuos autem sermones, id est tuas iustificationes non obliuiscar.

GIMEL TRIBVTIO,
uel plenitudo.

EXPLANATIO.

Postulet sanctis, qui in terra incolæ sunt, retribuere gratiâ, quâ in primo pariete amiserant: sed ex persecutionibus eorum restitutum dicit esse quod agunt. Hæc ergo retributio meritorum, ista exanimis iusti plenitudo tertie littere nomine præmonstrantur.

COMMENTARIVS.

Retribue seruo tuo. Sic continuatur: Quoniâ quidē & exercebor & meditabor in iustificationibus tuis, nullis meis, & uias tuas atq; sermones preponā, meos postponā. Ergo retribue mihi seruo tuo, & quod petat ut retribuatur, offedit cū subdit: Viuifica me, & sic custodiâ sermones tuos. Q. d. Retribue mihi liberto tuo mortē. Mortuus autē non possum custodire sermones tuos, & ideo retribue mihi factō seruo tuo uiuificationem, & sic custodiâ sermones tuos non tam memoria, quam uita. Rogat autem retributionem, quæ fit ex indebita gratia. Quatuor enim sunt retributiones. Alia bonum pro bono, alia malum pro malo: alia bonum pro malo, alia malum pro bono. Et primæ quidem duæ sunt iustitiæ, tertia indebitæ gratiæ: quarta quam non uir Deus, malignorū tantū est, tertiâ autē nouit Deus: quia si non bona pro malis retribuere, non esset cui bona pro bonis recompensaret. Et notandum, quia non omnino mortuus iste erat. Iam enim initium bonæ concupiscentiæ habebat, qui uitam obedientiæ rogabat. Ad uitam quippe obedientiæ pertinet, quod dicit, Viuifica me, & custodiâ sermones tuos. Quia uideat

det autem non posse impleri sermones per obedientiam, nisi uideantur per intelligentiam, orat & dicit: Reuela Dñe oculos meos, id est illumina mihi per illuminationem gratiæ interioris oculos, & reuelatis oculis cōsiderabo mirabilia procedentia de lege tua impleta, scilicet quod de peccatoribus fiunt iusti, de seruis filij, &c. Vel mirabilia procedentia de lege tua, hoc est mirabilia quæ iubet lex tua, sicut inimicos diligere, & bona pro malis repensare, & similia.

Incola ego. Quasi dicat: Meritò debes mihi oculos reuelare, quia cōciuis tuus sum. Nam ego sum in hac terra non natiuus, sed incola, id est aduena. Omnes enim quoad populum Dei pertinent, & si corpore incolant terram, mente in cœlestibus habitāt: quia nostra conuersatio in cœlis est, ut ait Apostolus. Et ideo non ciues sunt hic, sed inquilini: quia nō hic manentē ciuitatem se habere deputant, sed inquirunt futuram. Et quia (quasi dicat) non ciuis, sed incola in terra sum: ergo Domine non abscondas à me mādāta tua. Quomodo autem rogat mandata sibi non abscondi, quæ nota sunt omnibus, quia etiā infidelibus. Quid enim inter fideles notius quam diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum? Quod æquipollet illi, Quod tibi uis alij ne feceris. Et ideo, quod apud infideles etiā notum sit, & utinam tam multis mandata sint clara, quam multis sunt clara. Quia fortasse ideo rogat non abscondi, quia difficile est Deum cognoscere, quem consequens est in ipsis mandatis diligere & inuenire longe cognitione proximi manifestiorem. Cum autem difficile sit quenquā seipsum ut debet cognoscere, quomodo qui nō cognoscit seipsum, diligit proximum tanquā seipsum? quapropter rogat mādāta, quæ aliquatenus sciuntur nō abscondi, ut magis magisque sciantur, ut se ipsum cognoscat, & sic proximū tanquā seipsum diligit, per dilectionē proximi ad dilectionē Dei ascēdat.

Concupiuit anima mea. Quasi dicat: Ideo non debes abscondere à me mandata tua, quia anima mea concupiuit desiderare, id est desideranter, id est plus quā aliquod aliud cupiuit iustificationes tuas, id est præcepta tua uerē iustificantiā. & hoc in omni tempore, id est in aduersitate & in prosperitate.

Increpasti. Quasi dicat: Propter hoc meritò anima mea desiderāter cupiuit iustificationes tuas: quia, id est non desiderāter concupiscentes, sed per superbiam negligentes duriter increpasti. Superbos uocat parentes primos, qui non per infirmitatem uel ignorantiam, sed per superbiam mandata Dei neglexerunt. De hoc enim præsumperunt, quia à serpente dictum, Eritis sicut dii. & dum supra se cōcupierunt, id est quod acceperant iuste amiserunt, quia morte multati sunt. & hoc est quod dicit: Increpasti superbos, & non solum superbos illos primos increpasti, sed etiam maledicti sunt exemplo illorum, id est morte damnati sunt omnes illi qui per superbiam declinant à mandatis tuis.

Aufer à me opprobrium. Quasi dicat: Ut ego non declinem, ideo Domine aufer à me opprobrium & contemptum, id est remoue à me omne factum dignum opprobrium & contemptū. Quod debes facere, quia ego exquisiui testimonia tua, id est ex toto corde in ista præcepta tua, etiā usque ad effusionem sanguinis: & hoc de me nō presumpsi, sed extra quesui, id est auxiliū à gratia postulauī. uel aliter: Solent declinantes à mandatis seruis Dei exprobrare, quod credāt in crucifixum, & adorent mortuum, & similia. Et ideo rogat iste opprobrium auferri, non quod deputet penam unde habiturus est coronam, sed cōmiserescendo talium, sed exprobrantium optat ut conuertatur, & idem opprobrium ab alijs patiantur, dicens ita: Aufer à me opprobrium & contemptum illum, quē patior, propterea quia exquisiui testimonia tua. hoc est, quia dilexi martyria tua & præcepta tua, quib. restas es quantum dilectionem Deus pater commendat in nobis.

Bedæ tom. 8.

Etenim sederunt. Verè testimonia tua exquisiui, quia nec animo propter reges uel p̄sides ea negaui, à quibus multa mala pertuli. Nam principes sederunt, id est in tribunicia sede, ex mora & luna contra me egerunt, & loquebantur aduersum me non tantū dictis, sed grauissimis tormentorum. Seruus autem tuus, id est ego non ideo defeci, sed exercebar semper in iustificationibus tuis faciendis & adnunciandis. Et uerè (quasi dicat) exercebor in his, Nam & meditando & consulendo. hoc est quod dicit, Nam & meditatio mea, testimonia tua, & iustificationes tuæ sunt consilium meum. Consilium scilicet patientiam contra cōsiliū persequentium. Consilium enim persequentium erat sanctos martyres conuentos perdere: consilium uero patientium erat martyrum pro ipsiis ut conuerterentur orare, & ipsos diligere.

DALEH, PAUPER, VEL
tabulæ uel ianua.

EXPLANATIO.

Corporali quidem se dicit necessitate constrictum, sed sola Domini pietate saluandum: petens ut ab eo uias iniquitatis amoueatur, quia uiam ueritatis elegerit. Et ideo paupertate mundana ianuam seueris diuitijs aperit, & frequenter meditatione quasi tabulas sua præcordia Dei mandatis exhibet, quæ uelut molli cera complanata promptissimè iubentis imperium, quasi graphium scribentis acciperent: Adhæsi inquit, testimonijs tuis Domine.

COMMENTARIVS.

Dhæsi pauimento. Quasi dicat: Dico quia testimonia sunt meditatio mea, & consilium meum. Sed tamen adhuc timeo deficere, propterea quia anima mea pauimento adhæret. Totus mundus quædam magna domus accipitur, cuius quasi camera est cœlū: terra uero quæ conculcatur, pauimentum & corpus nostrum de terra est. Vnde ipsum pauimentum potest dici quoque. Quia ergo caro nostra terra est, ideo dū sumus in hac peregrinatione, sæpè subrepunt nobis terrenæ cogitationes: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena cogitatio deprimit animam multa cogitantem. unde semper in hac uita nobis timendū est, ne deficiamus. Quod attendens iste qui hic loquitur, dicit: Timeo dō Domine deficere, quantumcumque exercear in iustificationibus tuis: quia anima mea adhuc adhæret pauimento, id est carnalibus desiderijs, ex quibus (quasi dicat) mors ei impender. Et ideo Domine uiuifica me, faciendo me spiritalibus affectionibus inhærere. & hoc nō propter meritum meū, sed propter uerbum tuum: id est secundum promissionem tuam, scilicet ne sim filius elationis, sed filius promissionis.

Vias meas. Quasi dicat: Ideo debes me uiuificare, quia ego enunciaui tibi uias meas, scdās, & non pulchras: & tu exaudisti me ponendo in uis tuis pulchris. Ergo Domine doce me ulterius & ulterius insistere iustificationibus tuis, id est præceptis tuis iustificationibus. Et qualiter roget doceri, exponit dicens: Instrue me magis & magis frequenter uiam iustificationis tuarū, id est iustificatio tua quæ sunt uia, & sic exercebor in mirabilibus tuis, id est in præceptis tuis, quæ scrutantes se mirabiles faciūt scilicet de terra cœlum, de lupo agnum, de seruo liberum, & similia.

Dormitauit anima mea. Quasi dicat: Opus est Domine ut me instruas, quia anima mea dormitauit, id est remissius & negligentius quā deberet egit. & hoc prætædio, id est quia tædium patior uerbi Dei. Vnde

alibi: Omnem escam abominata est anima eorū, &c. uel aliter: Anima mea dormitauit, id est passa est quādam inquietudinem & motum: sicut qui dormitat inquietus est, quia nec ex toto dormit, nec ex toto uigilat. & hoc præ tēdio, id est tēdio sunt mihi mali, inter quos cōuersor, qui me tot malis exemplis deuocant: & ideo Domine confirma me in uerbis tuis, id est in præceptis tuis: & ut confirmet, amoue à me meam iniquitatē, & pone me in uiam equitatis. hoc est q. dicit, equi pollenter subdit, Et miserere mei in lege tua. subauditur pōnēdo. & (q. d.) ideo debes miserere mei quia ego quātū in me fuit, per liberum arbitriū uiam elegi ueritatis, id est præcepta tua uera elegi mihi uiam, in quam currerem, & non sum obliuiscus iudicia tua ut currerem. Et adhæsi testimonijs tuis ut currerem, scilicet nihil de me præsumendo, sed totū gratiæ tuæ attribuendo. Et ideo Domine noli me cōfundere, id est fac me talem, ut non possit dici ad meam confusionem: Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.

Viam mandatorum.] Quasi dicatur: Propter hoc non debes me confundere, quia ego curri, id est omni conamine & uoluntate inforti uiam mandatorū tuorum, & hoc non est ex me, sed quia tu dilatasti cor meum, id est dedisti mihi in corde dilationem, hoc agens ut cum charitate per eam currerem.

HE, IPSA VEL SV/
sciens.

EXPLANATIO.

*M*ultis modis beata plebs expetit, ut in lege Domini eius debeat munere custodiri, & pulcherrima ratione suscipiens appellatur, quæ dicit, Da mihi intellectum. Ipsaq; non in meritū uocatur, quæ in eadem semper intentione persistens, à uanitate seculi oculos auertit.

COMMENTARIUS.

Legem pone mihi.] Idem quod prius dicit, Curri uiam mandatorū tuorum. Modò rogar legem poni sibi, quod uideretur contrariū Apostolo, qui dicit: Lex non est posita iusto, nec iniusto. Non enim iniustus potest accipi ille, qui prius dixit cucurrisse: sed dilatato corde in uiam mandatorum, quod tantū est iustorum, sed nō rogat iste legē sibi poni secundū ueterē populū, cui lex data est in tabulis lapideis, sed rogat sibi dari legē in tabulis cordis quia scriptū est, Auferā à uobis cor lapideū, & ponā in uobis cor carneū. dabo legē in mētib. uestris, & scribā eam in cordib. uestris. Rogat scilicet legē sibi, nō q. tantū intelligendo sciat: sed quā amando faciat nō in angustia timoris, sed in latitudine charitatis. Ille autē populus qui legē accepit in tabulis lapideis, lapides literas illos depictos habuit, non ut onoraretur, sed ut premeretur: nō titulū honoris, sed pōdus oneris. Qui enim coactus legē facit, non legis est amicus, sed inimicus. Litera sic cōtinuatur & exponitur. Q. d. Vt curā corde dilatato in uiam mandatorū tuorum, ergo Dñe uia iustificacionum tuarū, i. iustificaciones tuas, quæ uia sunt, pone mihi legē, i. fac mihi stabilem legē, scilicet ut q. prius per literā intelligebā, spiritua-liter perficiā. & ideo debes mihi ponere legē, quia ego exquirā eam, ut plus & plus in ea proficiā. & hoc semper. i. dū in hac uita sum. hic. n. semper querēt ut teneatur: & cōtinebitur, ne deseratur. Cū autē nec lex illa, de qua dictum est, Lex subintravit ut abundaret delictum, cōprehēdatur, nisi intellectus ab ipso petatur. ideo ipse pro hac lege spirituali, quæ longe dignior est rogat intellectum, cū dicit: Dñe da mihi intellectum, id est fac me habere illuminatū intellectū, & dato in-

tellectu scrutabor legē tuam, nō ad sciendū, sed ad faciendū, & uerē scrutabor, quia custodiā illam in toto corde meo. hoc est ita eā custodiā, ut Deum ex toto corde & tota anima diligā, & proximū sicut meipsum. Itē q. custodiri non potest, nisi ille adiuuet qui iubet, subdit: Deduc me Dñe, quia per me nō possum in semitā mandatorū tuorū. i. fac me perficere in mādatis tuis, quæ sunt semita. & bene dicit semitā, quia arcta uia est, quæ ducit ad arria uirgē. Sed tamen per eā non curritur, nisi Dei auxilio, ideo subdit: Quia ipsam uolui. Et quoniā nō est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei, qui dat nobis uelle, & pro bona uoluntate posse perficere, ideo subiungit.

Inclina cor meum in testimonia tua.] Id est, da mihi prouidēt & deuotum animū in tua præcepta: quia restatus es qd Deus exigit à nobis, scilicet certare usq; ad sanguinis effusione: & ita inclina, ut non in avaritia. i. ut gratis te colā, nō propter aliquod emolumentū extra te ipsum. Tūc enim omnis avaritia præscinditur, si gratis Deus colatur. Et quia avaritia non est tantū de pecunia, sed etiā de laude humana, ideo subdit: Auerte oculos meos interiores, scilicet de quibus dictum est, Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. hos inquam oculos auerte ne in obseruatione legis suæ uideant, id est proponant sibi uanitatē, nō enim actus nostri cōsiderantur ex officio, sed ex intentione & fine, scilicet quando aliquid bonum agimus, an illud faciamus pro humana laude, uel propter aliquid tale. Vnde Dñs in Euangelio: Attendite ne iustitiā uestrā faciatis coram hominibus, alioquin nō habetis mercedē apud patrē uestrum. Dixit ne uideāt uanitatē, quia uanitatē sequitur mors: ideo subdit, Uinifica me Dñe in uia tua mortuum in uanitate mea. uia uocat Christū, qui dixit: Ego sum uia, ueritas & uita. & bene rogat in ueritate uiuificari. ueritas enim contraria est uanitati. Quapropter sicut mortem intulit ea uanitas, ita uitam præstabit ueritas.

Statue seruo tuo.] Quasi dicat: Vt uiuifices me, ergo Domine qui eloquium tuum fecisti instabile libero tuo, fac eloquium tuum stabile seruo tuo, id est fac ut q. tu eloqueris, non tantum sciam, sed faciam. & hoc in timore tuo, id est non in timore seruili, sed filiali. scilicet quem perfecta charitas foras non mittit.

Amputa opprobrium.] Q. d. Vt stabile mihi sit eloquiū tuum, amputa opprobrium meum: hoc scilicet quod ego suspicatus sum in alijs, quod gratis te nō colerēt. Sicut acculator fratrum de beato Iob dixit: Nunquid Iob gratis colit Deum? multi enim propter maleuolentiam aut æmulationē alios ex sola suspicione sic accusant, quia quod in se ipso homine uiderunt, hoc facile de alio suspicantur. Iste autē atpendens quid præcipiatur, scilicet Nolite ante tempus iudicare, & similia: optat sibi dari dilectionem, quæ omnē auferat prauā de proximo suspensionem. Et ideo (quasi dicat) debes amputare opprobrium meum, quia meum iudiciū, q. est ex suspicione, est mihi amarum & inspidum: tua autem iudicia, qui præcipis de proximo nihil iudicare, nisi quod bonum sit & uerum, illa sunt mihi iocūda, id est suauia & dulcia. Potest etiam hic accipi iudicia illa uera & certa, quæ tandem erūt, quando ueniet Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Ecce concupiui mandata.] Q. d. Ecce cur petam ut auferas opprobrium meū, ideo scilicet concupiui mandata tua, id est dilectionem, scilicet ut diligam proximum tanquam meipsum, & ulterius de ipso per maleuolentiam aut inuidenciam non suspicer aliquid malum: sed iudicem omne bonum, quod tu mandasti, dicens: Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem: Nouus enim homo noua præcepta dedit mundo. Et quia cōcupiui mandata tua, ergo Dñe uiuifica me in æquitate tua, id est in Christo, qui est nobis factus sapiētia, iustitia, sanctificatio & redemptio.

VAV, ET IPSE.

EXPLANATIO.

Postulat congregatio sancta salutarem sibi Dominum debere concedi, ut inimicos de aeterna remuneratione confundat, & in lege Domini assidua meditatione proficiat. Ipse ergo Dominus atque saluator Vau litera uocabulo designatur, notaque quam pulchre quinta litera, ipsa sexta nuncupatur, & ipse uidelicet cui dicitur: Tu autem idem ipse es, id est aeternus, in cuius fide & in ecclesia ipsa esse, id est, una eademque deuotione semper hic & in futuro cum eo regnare promeruit.

COMMENTARIUS.

Tueniat super me. Quasi dicat: Dico ut me uiuifices in aequitate, & ut ego uiuificatus concupiscam mandata tua: ergo o Domine, ille qui non solum misericors, sed ipsa misericordia tua es dicendus, quia per eum omnem misericordiam mundo es ostensus & exhibiturus: ueniat super me ad me sibi conformandum, & hoc non per meritum meum, sed eloquium tuum, id est secundum promissionem tuam, scilicet ut secundum fidem firma sit promissio omni semini.

Et respondebo. Q. d. Et illo super me ueniente secum respondebo, id est exponam uerbum fidei exprobrantibus mihi ipsum uerbum fidei, hoc est autem uerbum fidei, Si credideris in corde tuo, quia Dominus est Iesus, & confessus fueris in ore tuo, quia Deus pater suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Respondendo in qua non de me praesumendo, sed quia speraui in sermonibus tuis, hoc est in hoc solo spem meam ponam, quia tu dixisti: Non uos estis qui loquimini, ego enim dabo uobis os & sapientiam, &c. Quia autem multi non sustinentes exprobrationes, negando ceciderunt, sed postea poenitendo reuixerunt. Sicut Petrus ad horam quidem peccauit timore terris, postea uero flendo est reparatus, & consistendo etiam coronatus. Multi autem ex toto negando ceciderunt, quia postea flendo non profecerunt, ideo iste timens infirmitate humanam, diuinam implorat misericordiam, ne unquam terrore aliquo sic negando cadat, quin saltem reuiuifcat poenitendo. Ita quod dicit: Et ne auferas. Quod sic continuat: dixit. Speraui in sermonibus tuis, & quia speraui in te, ergo Domine ne auferas uerbum ueritatis, id est ne permittas uerbum fidei alicuius terrore exprobrationis auferri de meo ore, sicut usque quae ueritatis auferatur. hoc est ne auferatur in tantum, usque dum possit dici quaeque ratione, id est omni modo ablatum. Ab illis enim omnimode auferatur, qui sic negant, ut amplius poenitendo non proficiant. Sequitur.

Quia in iudicijs tuis super speraui. Quod est dicere: Ideo rogo ne auferas usque quaeque non absolute: quia si quando cecidero, hoc non erit mihi ad desperationem, sed ad salutem: quia diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum. Q. d. Sancti & electi praesumentes de te, non ceciderunt: alij uero de se praesumentes, de te ceciderunt, sed ad tuum corpus pertinuerunt, quia agnoscendo se fleuerunt, & multo solidius gratia inueniunt, quia superbi amiserunt. & ideo non despero, sed potius spero in iudicijs tuis, id est si tu me iudicas talem, qui aliquando cadam, ut fortior surgam. & non parum spero, sed super quam perimus aut inrelligimus.

Et custodiam legem tuam. Dico ne auferas uerbum de ore meo, & si non auferas, tunc ego custodiam legem tuam, id est dilectionem: quae ideo dicitur lex, quia in duobus mandatis dilectionis uniuersa lex pendet & propheta. Et ita custodia eam, quae semper & uere semper, quia & in hoc seculum & in seculum futurum post hoc seculum, unde dicit Apostolus: Siue prophetique euacua-

buntur, siue scientia destruat, charitas uero nunquam excidet. hic enim praecipua eius custodiuntur, sed non sine timore: tunc uero sine omni timore casus obseruabuntur, quia tanto ardentius Deum amamus, quanto uicinius eum uidemus, & tunc proximus sine omni suspitione diligit, quonia ipse erit omnia in omnibus.

Et ambulabam in latitudine. Superiores uersus huius psalmi continent orationem & deprecationem: qui uero sequuntur, continent quasi narrationem effectus ipsius deprecationis. Et sic continuatur. Q. d. Haec quidem quae praedicta sunt, orabam, & tu me exaudisti, ponendo me in latitudinem, in qua latitudine ambulabam, id est delectabar. Latitudinem uocat spiritum, de quo dictum est: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qui fecit nos perire, quod desideramus accipere: quare, quod uolumus inuenire: pulsare, ad quod nitimur peringere. Et uere, quia dicit, Ambulabam in latitudine: quia exquisiui perendo, quaerendo, pulsando mandata tua non ad sciendum, sed faciendum.

Et loquebar in testimonijs. Verè exquisiui mandata. Nam & loquendo & meditando & exercendo. Haec tria ordine ponit, primum de locutione. sic loquebar in testimonijs tuis uel in praecipis tuis annuncians, & suadens etiam in conspectu regum: & non confundebat taciturnitate, uel non deuocabat. Et uere non confundebat, quia meditabar in mandatis tuis, semper de eis cogitando ideo, quia ea dilexi. Et non solum loquebar & meditabar, sed etiam leuauit in eas ad me, ideo quia dilexi ea. Manus sunt opera. & ille leuare manus ad mandata dicitur, qui facit ea non propter remunerationem terrenam, sed propter aeternam. Qui uero propter humanam laudem, uel propter aliquid terrenum ea facit, manus non leuat, sed deprimit. & (quasi dicat) his tribus modis, scilicet loquendo, meditando, manus leuando exercebat semper in iustificationibus tuis, id est in praecipis tuis, id est uere iustificationibus.

ZAIN, OLIVA, VEL
fornicatio.

EXPLANATIO.

Chorus ille sanctorum spem promissionum Domini sensibus nostris omnino commendat, ut firmum in mente nostra permaneat, quod gloriosa ueritas pollicetur: asserens propterea fideles aduersa mundi libentissime sustinere. quis enim mortem temporalem metuat, cui aeterna uita promittitur? Ipse ergo uita, quae hic in spe, illic in re percipitur, oliua nomine, quam Zain litera designat, exprimitur. Nam & in hac peregrinatione sanctorum facies exhilaratur in oleo, & in illa patria perfectus sancti spiritus aeterna uisione atque in habitatione pingue scit. Et quia septiformis est eiusdem spiritus gratia, recte septima litera uocatur oliua. Nomen autem fornicationis congruit peccatoribus delinquentibus legem Domini.

COMMENTARIUS.

Memor esto. Q. d. Quia exercebar in iustificationibus tuis, ergo Domine qui immemor fuisti liberi tui, esto memor uerbi tui, id est promissionis factae seruo tuo, hoc est complete seruo tuo promissionem tuam, quam fecisti ei dicens: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Capillus de capite uestro non peribit. Et fidelis Deus est, qui non parietur uos terari supra id quod poteritis, &c. Memor esto uerbi, in quo uerbo dedisti mihi spem, id est sperare fecisti. & haec spes consolata est me in humilitate mea. in grauissima tribulatione, persecutio de & deiciat, quae persecutores me humiliare, id est deuocare

V 4
puta

putauerunt. Et ideo consolata est me, quia eloquium tuum, id est promissionis uerbum prædictum me uiuificauit, id est uitæ ueræ certitudinem mihi dedit: ut illud, in patientia uestra posis debitis animas uestras.

Superbi iniquè. Quasi dicat: Quare dicis te humiliatū & uniuersum tibi humiliatio? Respons. Ideo scilicet sum humiliatus, quia superbi, id est persecutores legi Dei nō obediētes esse facere uellent: ego autē (quasi dicat) illis iniquè agentib. & deuocātib. peristi: quia à lege tua transgrediēdo nō declinaui. Et ideo nō declinaui, quia dō Dñe fui memor iudiciorū tuorū à seculo factorum, id est in memoria habui iustam damnationē & defectiōnem ab initio, id est in primis parentibus factam, quia declinauerunt à lege tua: & consolatus sum in illis per contrarium, attendendo scilicet, quia si præcepta tua ab illis neglecta dederunt mortificationē, e contrario obseruata à me darēt uiuificationē.

Defectio tua. Refer hunc uersum ad præcedentis uersus primam partem ita: Quia memor fui iudiciorum tuorum, ideo tenuit me defectio, id est tædium timēs ne deficerē. & hoc pro peccatorib. delinquentib. legē tuā, hoc est propter persecutores transgrediētes, qui me deuocabant, & sibi associare uolebant. Sequēte quoq; uersum refer ad eiusdem ultimam partē sic: Quia consolatus sum in præceptis tuis, ideo iustificationes tuæ erant mihi cantabiles, id est dulces & delectabiles etiam in loco peregrinationum, id est in hac præsentī uitā, ubi omnis miseria est, & uix aliquid delectabile. Potest etiā uersus superior, ubi dixit, Memor esto uerbi: aliter accipi, & secundū hoc quæ inde huc usq; dicta sunt, partim mutari, & erit continuatio quæ & prius. Quasi dicat: Quia exercebor iustificationibus tuis, ergo Domino memor esto uerbi incarnandi, quod tu promissisti seruo tuo. hoc est, mitte quem missurus es, ut per eum discam qualiter debeam exerceri in iustificationibus tuis: uerbi in quā memor esto, in quo mihi dedisti scilicet spem, quod per ipsum benedictio futura sit omnibus gentibus. Et hæc spes cōsolata est me in humilitate mea, id est in humilitate mortalitatis & passibilitatis, quæ à primis parentib. contraxi. Et ideo (quasi dicat) consolata est me spes data mihi in illo: quia eloquium tuū ab illo ministratum uiuificauit me, id est doctrina tua per illum mundo exhibita, uitam animæ in me reparauit.

Superbi iniquè. Quasi aliquis diceret, Nunquid es humiliatus? Sū uiriq; per traduces peccati primos. Nāq; superbi, id est parentes primi, qui non per infirmitate uel ignorantiam, sed per superbiam transgressi sunt mandatum Dei: illi in quā superbi agebant iniquè. & nō parū iniquè, sed usq; quaq; id est omnimode: quia non tantum ipsi per peccatum suum mortem meruerunt, sed etiam alij poculum mortis posteritatibus suæ propinauerunt.

Ego autem. Quasi dicat: Illos non secutus sum, quia inquantū potui à lege tua nō declinaui. Et ideo nō declinaui, quia memor fui iudiciorum tuorum à seculo factorum, & sicut supra dictū est. Et quia memor fui iudiciorum tuorū à seculo, ideo defectio tenuit me, id est ideo timui lapsum & defectū pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. hoc est propter mortalem & passibilem infirmitatem, quam cōtraxi ab illis primis transgressoribus. Sequens uersus in hac sententia uelut in priori dicitur.

Memor fui nocte. Quasi dicat: Verè in loco peregrinationis meæ cantabiles mihi erant iustificationes tuæ: quia dō Domine memor fui nominis tui. hoc est non usurpauit mihi, nec rapinā arbitratus sum nomen tuum, ut uellem mihi Deus esse, & de nunc meo pendere: sed potius in memoria semper habui hoc nomē, quod est Dominus, attendendo te Dominum, me seruante: te omnipotentem, me impotentem & lapidem, & hoc in nocte, id est in aduersitate: etiam non tantū in p̄peritare. uel in nocte mortalitatis & passibilitatis. in hac præsentī uitā, in qua est nox obscura, ipsa

ueritatis ignorantia. Et quia memor fui nominis tui, ideo legem tuam custodiui, id est nō apostataui, sicut superbi primi. Memor fui inquam nominis tui in nocte, id est in tribulatione. Et hæc nox est. i. tribulatio & persecutio facta est mihi à persecutorib. derelinquentibus legem tuam, ideo quia ego iustificationes (præcepta tua iustificancia) quæ illi negligebant, exquisiui non ad sciendum, sed ad faciendum. Vel aliter, scilicet iuxta aliam sententiam de nocte, hæc nox, id est nebula mortalitatis & passibilitatis facta est mihi uti lis per hoc, quia ego attendens quod per negligentiam præceptorum tuorum in hac miseriam inciderint, eo studiosius exquisiui iustificationes tuas, id est præcepta tua iustificancia, ut quæ neglecta fuerūt ad mortē, obseruata essent mihi ad salutē. uel aliter, Memor fui inquam nominis tui: & hæc memoria ideo facta est mihi, quia ego exquisiui iustificationes prædictas, id est ex toto corde dilexi iustificationes tuas.

H E T H, V I T A.

E X P L A N A T I O.

Amen beatum ad octauam literam uenit, in qua desiderat uidere faciem Domini mandatis noscitur obsecutum. Et quia hoc desiderium in resurrectionis gloria perficitur, octaua litera uitæ uocabulo gaudet.

C O M M E N T A R I V S.

Oratio mea. Respice quod in fine huius orationis est, quia illuc continuatio respicit. Quasi dicat: Quia exquisiui iustificationes tuas, ergo Domine doce me ipsas iustificationes tuas, ut magis proficiam in eis, quod debes facere, quia es portio (pro participatio) mea: hoc est, quia ego te Dominum participo. homo enim dum permanet, homo non potest esse Deus: sed tamen participādo Deum, non natura, sed gratia adiungitur dijs illis, de quibus dictum est: Ego dixi dijs estis, &c. Vel aliter, Portio mea es, id est pars mea. Quasi dicat: Eligat alij quam partem uelint de mundanis, ego te solum in uniuersitate reorum partem mihi eligam, & ideo doce me iustificationes tuas. Sequitur.

Dixi custodire. Probat quod prædixit, hoc est uerè es portio mea: quia es portio omnium custodientū legem tuam, &c. quæ sequuntur agentium, & (quasi dicat) ego unus ex illis sum, quia ego dixi, id est firmiter constitui custodire legem tuam: ergo es portio mea, ergo doce me iustificationes tuas. Quia autē lex eius non potest custodiri, nisi ipso inuocato semper, ideo inuocandus est: quia sic fides impetrat, q. lex nō impetrat. Et ideo subdit: Deprecatus sum faciem tuā. hoc est ut per effectum appareret in me facies tua, nō facies mea, id est uoluntas tua nō mea, ut idoneus essem custodire legem tuam. & hoc in toto corde meo, hoc est ex omni affectione & ex omnib. uiribus meis. & ideo miserere mei, nō propter meū meritū, sed secū dum eloquū tuum, id est secundum promissum tuū, ut scilicet promissionis filius, non elationis. Et quasi certus de exauditione, subdit: Cogitauit uias meas. Quasi dicat: Quia deprecatus faciem tuam, ideo cogitauit, id est attendi uias meas fœdas: & conuerti pedes meos, id est affectiones meas in testimonia tua, id est in uias tuas pulchras.

Paratus sum. Quasi dicat: In tantum cōuerti pedes meos, quod paratus sum ut custodiam, sicut custodiēda sunt mandata tua: & ita paratus, quod nō sum turbatus in custodia illorum ex timore aliquo. Et quasi aliquis quærat, Vnde tibi timor turbationis? Subdit, Funes peccatorum. Quasi dicat: Non sum turbatus, quanquam multa patiar impedimenta. Nam funes

pecca-

peccatorum, id est multæ irretitionis & impedimen-
ta illorum peccatorum, de quibus dictum est: Væ his
qui trahunt peccata sua sicut restim longam, circum-
plexi sunt, id est undiq; circumuenerunt me, nunc mi-
nis & tormentis, nunc blanditijs: & tamē me non de-
uocauerunt, quia ego non sum oblitus legem tuam.

Media nocte.] Verē non sum cōturbatus in custodia
mandatorum tuorum: quia in media nocte, id est in
feruentissima tribulatione surgebam. Non enim sic
tribulatio urgebat eum ut deiceret, sed exercebat eū
ut surgeret. Surgebam inquam ad consistendum tibi,
id est ad laudandum te corde, & etiā ore: & hoc ideo,
quia eram super iudicia, id est erā non inferior, sed su-
perior factus propter iudicia iustificationis tuæ, id est
propter iustam correctionem tuam non deprimentē,
sed iustificantē. Iudicia uocat tribulationes & pater-
na flagella, quibus flagellabat omnem filium quē reci-
pit, de quibus Petrus apostolus dicit: Oporteret ut iudi-
cium incipiat a domo Dei: si autem a nobis initium,
quis finis erit illorum qui non crederunt Euange-
lio? Si iustus uix saluabitur, peccator & impius ubi
parebunt?

Particeps ego.] Surgebam inquam ad consistendum
tibi, & sic cōstendo tibi factus sum particeps omniū
timentium te casto timore. Quare positum est hic hu-
miliari, non exaltari, timentium te, & custodientium
mandata tua. Quasi dicat: In hoc sum factus particeps
timentium te, ut custodiam mandata tua, quæ ipsi cū
stodiant. Quorum (quasi dicat) numerus non est par-
uulus: quia terra ubiq; est plena misericordia Dñi, id
est reparatis & innouatis per misericordiā Domini,
id est per illum qui non solū dicendus est misericors,
sed ipsa misericordia Domini: quia per eū Dominus
omnem misericordiam ostendit mundo, & exhibuit.
Et quia particeps factus sum timentium te, ergo Do-
mine doce me iustificationes tuas.

TETH. BONVM.

EXPLANATIO.

Populus beatus nonam literam cātaturus ingreditur, in qua
gratias agit, humiliatū se fuisse, ut ad iustificationes Domi-
ni deuotissimus perueniret, testimonia eius offerēs sibi supra om-
nes esse diuitias, nomenq; presentis literæ pariter exponens, bo-
num suum dicit uerbum Dei humiliter meditari.

COMMENTARIUS.

Bonitatem fecisti.] Ad proximū continuatur
sic: Ideo peto ut doceas me iustificationes
tuas, quo magis in eis proficiam: quia sunt
mihi dulces & delectabiles. & hoc non ex
me, sed quia tu fecisti bonitatem cum seruo tuo, id est
fecisti ut delectaret me bonum, & hoc est magnū Dei
donum, q. aliquem delectet bonum. Cū autem opus
legis, q. est bonum, sit timore pœnæ, non amore iusti-
tiæ: cum Deus metuitur, nō diligitur, seruiliter sit, nō
liberaliter. Seruus autē non manet in domo in æter-
num, filius autē manet. Itaq; bonitatem fecisti cū ser-
uo tuo, faciendo illum qui prius erat seruus filium: ut
q. prius faciebat seruiliter, faciat liberaliter, & hoc fe-
cisti non propter meū meritū, sed secundum uerbū. i.
pmissum tuū, scilicet ut sim nō filius elatiōis, sed filius
pmissiōis. uel seruo dico, iā se agēti secū dū uerbū tuū.

Bonitatem & disciplinam.] Q. d. Quia fecisti mihi ser-
uo tuo bonitatem, ergo doce me bonitatem & discipli-
nā & scientiā. Petit hoc sibi augeri & perfici. Quomo-
do, nūq; prius dixit, Bonitatem fecisti cū seruo tuo: di-
cit nunc, Doce me Dñe bonitatem, nisi ut magis inno-
tescat diuina gratia dulcedine bonitatis? Nam & illi
fidē habebant, qui dicebant, Auge in nobis Dñe fidē.

Et hæc est oratio uel cantatio proficientium, quandiu
hic uiuit. Semper. n. in hac uita pro quolibet bono ut
augeatur, est orandum ad Dominum: Doce me disci-
plinam. Disciplinā autem uocat paternam correctio-
nem Domini, de qua Salomon dicit: Quem enim di-
ligit Dominus, corripit: flagellat autem omnē filium,
quem recipit. De qua Petrus apostolus ait: Omnis di-
sciplina in presenti uideretur esse non gaudij, sed tristitia,
postea autem reddit pacatissimū fructū iustitiæ,
his qui per eam certauerunt. Cum quo ergo Dñs facit
bonitatem. i. cui inspirat bonus delectationem, instan-
ter debet orare, quo in tantum augeatur in eo illud bo-
num, ut non solum pro illo contemnar carnales dele-
ctationes, sed etiā pro illo parienter quaslibet perse-
rat passiones. Sic. n. salubris disciplina adiungitur bō-
nitati nō quantulacumq; sed tam magnæ bonitati. i.
sanctæ charitati, quæ sub eius pressura non possit ex-
tingui, sed magis magisq; accēdi. Ideoq; q. parū fuit
dixisse bonitatem, utiq; tantum quæ possit iustificare di-
sciplinam: additur tertia sentētia, Quia cum in boni-
tatem tanta erit charitas, quæ non possit extinguī tri-
bulationibus & tentationibus, quas adhibet disci-
plina: tunc necessaria erit sententia, scilicet ut homo se
ipsum cognoscat & sciat qd meruerit, & quid a Dño
accepit: ne ingratus sit, & dicat, Doce me Dñe bonita-
tē inspirando charitatem: doce disciplinā, dando pa-
tientiam: doce scientiam, illuminando intelligentiā. Se-
quitur: Quia credidi mādaris tuis. Cōpetentius uideat-
ur si diceret, Quia obtemperavi mandatis tuis. Pro-
missis ergo creditur, mandatis obtemperatur. sed mā-
datis aliter accipit hic. Et est dicere, Ideo debes me do-
cere bonitatem, &c. quia ego credidi mandatis tuis,
hoc est credidi mandata tua esse iustificationes præ-
dictas. Ergo (quasi dicat) fides tua, id est credidi in pæ-
træ gratiam, qua quod mandasti perficiam.

Priusquam humiliarer ego.] Dominus dixit: Doce me
disciplinam: & quasi aliquis diceret, Quare es flagel-
landus? Ideo scilicet, quia delinquo sicut flagellādus,
sicut prius, q. deliqui, sum flagellatus. Nā (q. d.) ego
sum humiliatus in primo pariete mortis multatione.
Sed priusquā humiliarer ego, deliqui. hoc est delictū
transgressionis, q. præcessit, causa fuit humiliationis.
hæc humiliatio rectē referenda est ad Adā, in quo om-
nis humana natura tāquā in radice est uiciata: & quia
noluit subiecta esse ueritati. Et prodest uasis miseri-
cordiæ experiri hanc humiliationem, ut damnati su-
perbia diligant obedientiam. Sequitur.

Propterea custodisti eloquium tuum.] Quod est dicere
Quia propter transgressionem primā tam grauiter
humiliasti, propterea ne sic amplius humiliarer, custo-
disti quantum potui, eloquium, id est præcepta tua.

Bonus es tu.] Q. d. Quia custodisti eloquium tuū: ergo
Dñe doce me magis & magis insistere iustificationes
tuas. & hoc in bonitatem, id est non in tristitia, sed in
iocunditate & hilaritate. Hilarē enim datorem diligit
Deus. bonitate dico tua, & ideo tua: quia natu-
raliter es bonus, id est sanctus & iocundus. Et nihil e-
quius quā ut illius q. uerē bonus est, seruet bonitas.

Multiplicata est.] Superiori cōtinuatur ubi dixit, Do-
ce me disciplinam. Q. d. Opus est ut doceas me disci-
plinam dando scientiam: quia timeo deficere. Nā ini-
quitas superborum, id est iniqua tribulatio & deuoca-
tio persecutorum est multiplicata super me: sed (q. d.)
quantumuis ferueat iniquitas, non refrigescet in
me charitas, quia ego in toto corde meo. i. ex tota mē-
te, & ex omnibus uiribus. scrutabor mādata tua. Māda-
tum inquit nouum do uobis ut diligatis inuicem. Vel
aliter, Iniquitas superborum. i. peccatū primorū parē-
tū, qui per superbiam non per infirmitatē, uel ignorantiā
mandata Dei neglexerunt, est multiplicata super me,
quantum ad pœnā: quia per illud infirmus multimo-
do factus sum interius & exterius. Ut autē (q. d.) pos-
sim euadere, ego quicquid agat alij, nō imitabor sup-
biam eorū, sed in toto corde scrutabor nō ad sciendū,
sed

sed ad faciendum mandata tua. Mandata generaliter hic accipiuntur præcepta diuina in priori uero sententia determinatè tantum dilectionis mandata.

Coagulatum est.] Sic continuatur, quasi dicat: Nimirum iniquitas superbiorum siue persecutorum siue parentum priorum, quia cor eorum quod naturaliter molle fuit per gratiam, sicut naturaliter lac molle est, per propriam eorum nequitiam est coagulatum, id est induratum: meum uero (quasi dicat) cor est molle, quia Deus humilibus dat gratiam, scilicet ut nunc diligant obedientiam, tandem recipiant excellentiam.

Bonum mihi quia.] Dixit superius, Multiplicata super me iniquitas est superbiorum, i. persecutorum. Et hoc (quasi dicat) bonum est, id est mihi utile est: quia est mihi ad correctionem. Nam per tribulationes illas humiliasti me, ad hoc ut discam iustificationes tuas, id est ut magis insistam & diligam præcepta tua. Quia ut Salomon ait, Prosperitas iustorum perdet illos, uel aliter: Multiplicata est super me iniquitas superbiorum primorum parentum, & hoc est mihi bonum, id est utile, quia ideo sic humiliasti me, ut iustificationes tuas, à quibus prius recessi per superbiam, discam insistere & obseruare per obedientiam. Quia uero hæc iustificationes non possunt addisci, nisi ab illo cui dulces & delectabiles sunt: ideo subdit, Bonum mihi lex oris tui. Quasi dicat: Dico ut discam iustificationes tuas: quia ideo debes me docere, quia lex oris tui est mihi bonum, id est quia præcepta tua sunt mihi iocunda & suauia: & non parum, sed super milia auri & argenti. Plus enim diligit charitas legem Domini, quam cupi-
ditas auari multa milia auri & argenti.

IOTH, SCIENTIA VEL principium.

EXPLANATIO.

Ad decimam literam cohors gloriosa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum sibi necesse concedi, ut uerè uiuere mereatur: & petens ut per Domini misericordiam fiat immaculata, ne possit in illa iudicatione confundi. Rectè igitur scientia uel principium nuncupatur litera, in qua populus fidelis ab illo capiendi querit intellectum, à quo uiuendi sumpsit exordium. Manus tuæ, inquiens, fecerunt me, & plasmauerunt: da mihi intellectum, &c. Potest etiam scientia, uel principium ad hoc interpretari, quod dicitur: Cognoui Domine quia æquitas, iudicia tua, quod in Hebraica ueritate ita legitur: Scio Domine quia iustum iudicium tuum, & hoc scientia perfectioris, que in futuro reuelanda est, esse principium: quia nunc ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.

COMMENTARIUS.

Manus tuæ fecerunt.] Quandoquidè ad eod iocū da est mihi lex oris tui, ergo Dñe da mihi in intellectu, id est recrea in me rationalitatis & intellectualitatis, quā posuisti in me ante preparationem, cū in abundantia uirtutum existerem. Et merito (quasi dicat) peto à te recreari, quia tu me creasti. Manus tuæ enim interius in anima fecerunt me, & plasmauerunt me exterius in corpore: & quasi diceretur, & à spiritu interius presidente. Quo frusto peris te recreari, ideo scilicet ut alij conformentur mihi, hoc est quod dicit: Qui timet Christum non hoc est omnes timetes te casto timore studebunt conformari mihi, & me imitari: & lætabuntur in te non propter me: sed quia ego speraui in uerbo, id est in promissione tua super quam petimus aut intelligimus. Plus enim nobis firmum est boni, quam uel petat ratio nostra, uel intelligat mensura. Tale est illud quod Apo-

stolus dicit, Imitatores mei esto te filij charissimi, hoc est non in quantum ex me sum, sed in quantum imitator Christum.

Cognoui Domine quia.] Quasi dicat: Ideo sperari non in me, sed in uerbo tuo: quia uerè cognoui quòd tua iudicia, id est præcepta tua, quæ tu iudicas seruanda, sunt non solum æqua, sed ipsa æquitas: quia seruantes se faciunt æquos & iustos, quare tenenda & diligenda sunt. Ego uero neglexi eam, & ideo humiliasti me per humilitatem mortalem in radice, & hoc in ueritate tua, id est in uero iudicio tuo.

Fiat misericordia.] Quasi dicat: Quandoquidem recedenti prius à mandatis tuis facta est ira tua, ergo Domine seruo tuo recedenti præsta misericordiam tuam, nam agere secundum eloquium tuum, id est secundum mandata tua fiat misericordia tua, id est adhibeatur misericors affectio tua, ad hoc ut in hac procellosa temptationis uita consoletur me. Nunc enim sunt consolationes miserorum, tandem erunt gaudia beatorum.

Veniant mihi.] Quasi dicat: Non solum peto ut misericordia tua mihi fiat, sed etiam miserationes tuas, id est exhibitiones ipsius misericordiae ueniant mihi, scilicet uoces me, peccata condones & iustifices, & sic uiuam uita uera: uiuam dico, id est quia lex tua est meditatio mea, id est quia assidue meditor legem tuam, hæc meditatio uocantis est cogitatio. Qui enim sic meditatur legem Dei, ut diligit eam, hæc est uita uera. Unde Dominus in Euangelio: Obserua mandata, si uis ad uitam peruenire.

Confundantur superbi.] Quasi dicat: Mihi inquam ueniant miserationes, e contrario autem superbi, id est persecutores confundantur, id est confusibiles se recognoscant bona uel mala confusione. Et ideo dico confundantur, quia fecerunt iniuste, & uerè iniuste, quia iniquitatem operati sunt in me. Quid enim iniquius quam & hominè in se malum esse, & ut ad malum alios pertrahat, operam dare? Ipsi inquam uoluerunt me deuocare, ego autè potius quam eis acquiescam, exercebor in mandatis tuis non ad sciendum, sed faciendum.

Conuertantur mihi.] Quasi dicat: Quandoquidem exercebor in mandatis tuis, ergo conuertantur mihi (pro ad me) id est conforment se mihi, timentes te casto timore. & quasi dicat: Timentes te dico illos qui nouerunt interius testimonia tua, id est præcepta tua, scilicet non ad sciendum, sed ad faciendum.

Fiat cor meum.] Quasi dicat: Ut alij exemplo meo conuertantur, & me imitentur, ergo Domine cor meum fiat immaculatum, id est fiat sine macula, & irreprehensibile in iustificationibus tuis, ad hoc ut non confundar, i. ut à sequentibus me non possit dici, Hic homo cepit ædificare, & non potuit consummare.

CAPH, MANVS.

EXPLANATIO.

Vndecimam literam peregrinus in hac terra populus decat, in qua nimium desiderium suum in aduentu Domini feliciter confitetur. Enumerat quoque quanta superbiorum insultatione pertulerit. Ad postremum petit, ut in mandatis Domini ipsius munere persueret. Hæc ergo mentis deuotio per Caph literam designatur, que ita manus interpretatur, ut eiusdem manus palmam siue uolam significet. Id est, non contractam eam, sed apertam, expansisq; digitis insinuet. Manus ergo significat opera uel cordis uel corporis uel ipsius amoris interni. Apertio uerò eius est, quam psalmista commendans ait: Reuela ad Domine uiam tuam, & spera in eum, &c.

C O M-

COMMENTARIUS.

Defecit in salutari tuo.] Quasi dicat: Ideo Domine debes facere cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, & anima defecit in se ut proficeret in me. Sciedum quia non omnis defectus est peccati uel culpae, sed & est laudabilis & operabilis defectus. Cum enim profectus & defectus sint contraria, bene profectus accipitur in bono, & defectus in malo. Et ut in nobis aliquid proficiatur uel deficiatur, additur per determinationem, tamen & profectus in malo & defectus in bono accipitur. Quod autem profectus accipitur in malo, testatur Apostolus Timotheo praecipiens. Profanas uanitates uerborum deuita. multum enim proficit ad impietatem. & alibi, Proficient in peius. defectus uero à bono in malum malus est, à malo autem in bonum bonus est. Talis defectus hic accipitur. Et significat iste defectus, quod dā desiderium, quod surgit ex dilectione. Quod desiderium à condito mundo in corpore Christi usque ad uirginis partum non defuit. Semper enim prius aliqui fuerunt, qui expectarent quoniam desideratus cunctis gentibus manifestaretur, sicut Simeon qui dixit, Puras durabo, puras uidebo, &c. A partu uero uirginis quodam modo quieuit hoc desiderium usque ad ascensionem Domini: ab ascensione autem non defuerunt adhuc neque usque in finem seculi deerunt expectantes, ut desideratus ille seculo manifestetur. Quod ostendit Apostolus dicens: De reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die: non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt manifestationem eius, id est qui desiderant aduentum eius, & regnum eius. Et de hoc affectu, scilicet quod tale desiderium significat, aut iste qui dicit: Anima mea defecit in se, tendens in salutarium, & nihil praesumendo de se, sed de sola saluatione tua. Et ideo defecit anima mea, quia speraui non in meritis, sed in uerbo, id est in promissione tua, ut scilicet filius promissionis, non filius elationis. Et non parum speraui, sed supra quam petimus aut intelligimus, futura enim est maior merces, quam sit in uinea labor. haec spes facit ut per patientiam expectetur, quod à credentibus non uidetur.

Defecerunt oculi mei.] Idem uidetur dicere per similitudinem aliam a seruis tractam. Serui enim à suo contritu deficiunt, etiam in contritum dominorum prospiciunt, scilicet ut semper parati sint facere quod illi inuunt. Similiter iste dicit, Oculi mei & oculi interiores, ratio & intellectus, defecerunt à suo contritu, tendentes in eloquium tuum, id est in promissionem tuam. hoc est, quod nullo meo praesumentes, sed de sola promissione tua oculi mei dico dicentes, Quando consolaberis me? quia oris tantum est dicere, oculorum uero uidere. Sed bene dicit, quia non exteriores, sed interiores oculos accipit, quorum dicitur esse ipsum desiderium orationis. Cum autem dicit, Quando consolaberis me? se moram perpeti ostendit. Quod autem ideo fit, ut dulcior ueniat dilata iocunditas: aut quia sensus desiderantium exprimitur, cum in spacio temporis quod subuenienti breue est, illud amanti tardum est. Et est dicere: Quando consolaberis me, id est usquequo differes ueram consolationem à me. Hic enim est consolatio tantum miserorum, nondum consolatio beatorum, quam iste desiderat: ardentibus autem spiritalibus desiderijs sine dubitatione torpescunt carnalia desideria. Et hoc est quod dicit, Quia factus sum sicut uer in pruina. Per uerem enim accipitur caro mortalis: per pruina uero quae duri ros caeli est, intelligitur celeste beneficium, quo tanquam cohibente frigore carnalia desideria torpescant. & est dicere: Ideo debes me consolari, quia idoneum adhuc me fecisti. Nam factus sum sicut ueris impositus pruinae. Uer per se mollis, si in pruina ponatur, induratur: sic caro nostra,

quae naturaliter propter concupiscentias mollis est, per celeste beneficium dura fit & rigida, ne diffusetur per fluida carnis desideria. Et hinc fit ut iustificationes Dei à memoria non dilabantur, quia aliunde non cogitantur. Quapropter subsequenter dicit, Iustificationes tuas non sum oblitus. obstreperat enim feruor cupiditatis, ut ferueret amor charitatis: uel aliter, quasi dicat: Merito opto consolari, quia sicut uer mollis, si ponitur in pruina, inutilis fit ad suscipiendos liquores, nisi prius soluat à calore: sic quia superabundante iniquitate refrigit in me charitas, in utilis factus sum ad suscipiendos liquores, id est ad perficiendum praeccepta tua atque doctrina, nisi prius soluar per spiritus tui furorem, id est charitatem. & est quasi dicat: Quantumcumque sum inutilis, tamen non sum oblitus in quantum potui iustificationes tuas.

Quot sunt dies seruitui, quando facies de persequentibus me iudicium.] Dixit quando consolaberis me. Et merito, (quasi dicat) opto consolari, quia in diebus meis sum, hoc est in diebus calamitatis & totius miseriae, quos ego praeruaricando feci meos. Quos enim tu mihi dederas dies, pleni gaudiorum erant, & aeterni: ego uero mihi dies aeterni plenos & miserabiles feci. Et quot sunt tales dies seruitui. hoc est, quando differes educere me de diebus carceris & tribulationis? Et quando facies iudicium, id est discretionem, ut educas me de persequentibus me? hoc est, quam diu differes separare localiter, quos iam distinxi moraliter.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.] Quasi dicat: Non frustra dixi persequentes me, quia iniqui narrauerunt mihi fabulationes, id est nugae suas, ut me deciperent & deuocarent: sed illae fabulationes non sunt audiendae ut lex tua. Et merito dico ut lex tua, & omnia mandata tua sunt ueritas, illorum autem sunt fabulationes, id est talis est lex tua in qua non tam delectorum ornatu uerborum, quantum de uirtute sententiarum, pro qua ueritate iniqui persecuti sunt: & ideo Domine adiuua me, ne in malo deficiam, & ut in bono proficiam.

Paulo minus consummaverunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.] Quasi dicat: Opus est ut adiuues, quia iniqui consummaverunt me, id est contribulauerunt & mortificauerunt me, quod est mihi consummatio, id est perfectio: ipsi dico saeuientes in terra, id est in carne mea. Et paulo minus fuit, id est ual de parum fuit, quod omnem uoluntatem suam in me non compleuerunt. Quasi enim responsum mortis in me habui, ego autem quantumcumque saeuirent in me, non dereliqui mandata tua, uel aliter: Consummaverunt me pertrahendo in terram, id est in terrena & carnalia desideria: non quod uera consummatio sit in haerere terrenis, sed reputatione illorum. Sicut enim spirituales uiri celestibus inhærere desiderijs, consummationem praedicant: sic carnales homines inhærere terrenis, consummationem ueram annunciant. Et ideo dicit, Consummaverunt me reputatione sua, declinantes me in terram. Sed tamen ego non dereliqui mandata tua. Et ideo Domine uiuifica me intus, & si mortificer exterius secundum misericordiam tuam, scilicet non amando uitam negem uitam, ne negando uitam perdam uitam, & sic qui pro uita ueritatem nolo deserere, uitam mortiendo pro ueritate. Et ideo (quasi dicat) peto ut uiuifices me, ut custodiam non sciendo, sed faciendo testimonia omnia tua, id est praeccepta tua, quae tu restatus es non solum re, sed & uoce.

LAMED, DISCIPLINA.

EXPLANATIO.

AD duodecimam litteram plebs cœlestis aduenit, in qua uirtutem Domini, factaq; describens dicit: Omnia temporalia finem posse suscipere, mandata uerò eius nequaquam terminum reperire, quorum disciplina libentissimè subdita proclamat, in æternum non obliuiscar iustificationes tuas, & ideo lamed disciplinam sonat.

COMMENTARIVS.

In æternum Domine.] Ille qui hic loquitur quasi redio affectus instabilitatis, cuius plena hæc uita est rætationis, & in tribulatione sua inflammatu desiderio cœlestis patriæ, id est Hierusalem superne, quasi sursum aspiciens dicit: In æternum Domine, &c. Quasi dicat: Dico Domine ut uiuifices me, illos autem qui in cœlis sunt, id est angelicos spiritus uiuificari non oportet: quia in illis permanet uerbum tuum, id est præceptum ueritatis in æternum.

In generatione.] Quasi dicat: Non solum in cœlo, sed etiam in terra permanet uerbum tuum, quia ueritas tua est in generatione & generationem, id est in omni generatione succedenti & decedenti in generatione pertinente ad legem & ad prophetas: quia non de fecerunt tunc etiam, qui fidem haberent, quæ postea reuelata est in Christo, & in generatione pertinente ad Euangelicam gratiam. Et hoc (q. d.) quod uel in hac uel in illa generatione permanet ueritas tua, nõ ex se est, sed quia tu fundasti terram cultam, id est ecclesiã stabiliter fixisti super illud fundamentum, de quo ait Apostolus: Fundamētum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, id est Christus. Et quia tu fundasti, ideo manet ueritas mea.

Ordinatione tua.] Quasi dicat: Non solum ex foundatione tua ueritas in terra, sed etiã in cœlo permanet: quia dies, id est supercœlestis spiritus ad uerum diem, id est ad ueram claritatem pertinentes, quod apostatæ angelo non adhæserunt, sed perseverarunt in ueritate, hoc non habent ex se, sed ex tua ordinatione, id est ex tua dispositione & uoluntate. Et uerè ex te habent, quoniam seruiunt, id est subjacent & parent tibi per omnia nõ solum terrena, sed & cœlestia. Aliter autè (quasi dicat) peto ut me uiuifices: illi autè quos gratia tua fecit cœlum, id est complutores aliorum, non indigent uiuificatione: quia in cœlo, id est in illis talibus permanet uerbum tuum in æternum. Et non solum in cœlo, id est in prædicatoribus alios doctrinæ uerbis compluētibus, sed etiam in complutis tam in priori generatione pertinente ad patriarchas & prophetas, quàm in posteriori generatione pertinente ad Euangelicam gratiam, & hoc nõ ex se, sed quia tu fundasti terram, & permanet sicut supra dictum est. Et non tantum excultã terram fundasti, sed etiam cultores: quia dies, id est omnes pertinentes ad lucem fidei etiam cognitionem præceptorum tuorum, & cultores & culti perseverant in ueritate non per se, sed ex tua ordinatione: quoniam omnia seruiunt tibi, ut supra dictum est.

Nisi quod lex.] Quasi dicat: Quoniam quidem omnia seruiunt tibi, ergo Domine uiuifica me secundum misericordiam tuam ob hoc, ne peream in humilitate mea, id est in humilitate mortali. hoc ex fine uersus accipitur, ubi dicit, Perissem in humilitate mea, ita dico ne pereã sicut tunc forsitan perissem, quando iniqui paulo minus consumauerunt in terra, nisi hoc me iuuisset, quod lex tua est meditatio mea: lex utiq; fidei non inanis, sed quæ per dilectionem operatur, & per quam gratiam quæ fortis facit in passione temporalis, ne pereant in humilitate mortali.

In æternum non obliuiscar.] Quasi dicat: Quandoquidem lex tua, ne perirem adiuuit, ergo non obliuiscar iustificationes tuas, id est præcepta legis tuæ iustificationis. & repetit æquipollenter causam dicens: Quia iustificasti me in ipsis, ne scilicet perirem in humilitate mortali.

Tuus sum.] Quasi dicat: Quia quantum in me est, non obliuiscar iustificationes tuas, ergo Domine saluum me fac, id est fac me perseverare in ipsis. quod facere debes, quia tuus sum. Meus enim esse uolui, & perdidisti me: nunc autem factus sum tuus, id est uoluntatem tuam insistentem, meã postponens, quapropter debes me saluare. Et uerè tuus sum, quia exquisiui non ad sciendum, sed ad faciendum iustificationes tuas postponendo meas.

Me expectauerunt.] Verè iustificationes tuas exquisiui, quia cum peccatores, id est persecutores me expectarent, id est ex mora & luna mecum agerent, unde alibi, Sederunt principes, & aduersus me loquebantur. Cum me inquam expectarent, sicut uerè expectauerunt, ad hoc ut perderent me, id est ut me deuocarent, & sibi conformarent. q. si facerent, uerè me perderent: tamen non me deuocauerunt, quia intellexi testimonia, id est uerum intellectũ habui de præceptis tuis, scilicet quod non tantum essent scienda, sed facienda: & quod esset moriendum prius, quam à mandatis tuis recedendum.

Omnis.] Quasi dicat: Propter hoc inquam intellexi testimonia tua, quia uidi, id est propolui mihi finem omnis cõsummationis. Omnis autè cõsummatio est, certare pro ueritate usq; ad sanguinis effusionem, & pro summo bono omnia dura tolerare. huius finis, id est præmiũ est in uita, & per mortẽ huius uitæ tribulationibus & opprobrijs multis acquisita. Sed quoniam neutra prædicta cõsummatio prodest, nisi in patiente & consistente sit charitas, sicut testatur Apostolus dicens: Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil prodest mihi: ideo subdit, Vidi, id est propolui mihi non tantum finem cõsummationis, sed etiam mandatum tuũ. Mandatum inquit, nouũ do uobis, ut diligatis uos, id est charitatis præceptum, quod est nimis latum. Quid enim latius quã in quo pendet omnis lex & propheta? Vel aliter, Verè testimonia tua intellexi, quia in charitate ea compleri considerauĩ. hoc est quod æquipollenter dicit, Vidi, id est attendi mandatum tuũ nimis latum, id est charitatem esse finem omnis cõsummationis, sicut Apostolus ait: Finis totius præcepti est charitas, &c.

MEM, EX QVO VEL
ex ipsiis.

EXPLANATIO.

Populus beatus, qui prophetarũ atq; Euangelij plurima meditatione profecerat, alloquendum superdocent esse, ac seniores asserens diuina intellexisse madata, & ideo super mel & fauam ori suo scripturarum diuinarum testatur prouenisse dulcedinem. Quod ergo Mem interpretatur, ex quo: hoc est, qui dicitur, Quomodo dilexi legem tuam Domine. & iterum: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, id est, ex quo affectu dulcedinis & amoris, ut significet ex intimo, qui uero dicitur ex ipsiis Domini mandatis eorũdem concipiendum amorem, unde dicit: A mandatis tuis intellexi, &c.

COMMENTARIVS.

Quomodo dilexi.] Quasi dicat: Verè intellexi testimonia tua. nã intellexi legem tuã, id est legem fidei: quomodo, id est eo modo quo diligẽda est, & quis sit modus ille, exponit

exponit dicens: Tota die est meditatio mea, id est sine intermissione, ex toto corde & ex omnibus uiribus. Meditor in ea non ad sciendum, sed ad faciendum. sic diligenda est lex Domini. Vnde alibi: In lege inquit uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Super inimicos meos. Quasi dicat: Merito Domine dilexi legem tuam, quia tu fecisti mandato tuo, id est per legem tuam me prudentem super inimicos tuos. Omnes carnaliter legem intelligentes, inimici sunt eorum qui spiritualiter eam intelligunt: quia uolentes iustitiam suam statuere, & iustitiæ Dei non esse subditi, putant ex iustitia factorum se saluari, & ideo inimicantur illis qui nullis meritis, sed soli gratiæ saluationem attribuunt, id est spiritualiter legem intelligentibus. Quocirca spiritualiter iste legem intelligens dicit, Fecisti me per mandatum tuum prudentem super inimicos meos: quia ego intellexi quod non potuerunt intelligere, scilicet nomine factorum per legem posse iustificari, sed per solam legem fidei. hoc est quod Apostolus ait: Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt eam: Israel uero sectando legem, non inuenit legem fidei, quia non ex fide, sed quali ex operibus offenderunt in lapidem offensionis. Sequitur.

Quia in æternum mihi est. Quasi dicat: Ideo dico quod prudentem me feceris super inimicos, quia mandatum tuum quod est illis quasi in tempus, est mihi æternum. quasi dicat, Quia ego inde expecto æterna, ipsi uero temporalia.

Super omnes docentes. Dixit, Fecisti me prudentem super inimicos, & quasi dicat: non super quoscumque inimicos, sed etiam super præcipuos: quia ego intellexi super omnes docentes me, id est melius intellexi, quam omnes scribæ & pharisei, qui me uolebant docere, & se solos perfecte legem scire reputabant. Quibus in Euangelio dicitur: Væ uobis qui habetis clauis sapientiæ, nec uos intratis, nec alios intrare permittitis. Et uerè super eos intellexi, quia tum cogitatio eorum sit terrena uanitas, testimonia tua, id est præcepta tua usque ad sanguinis effusionem testando, sunt meditatio mea.

Super senes intellexi. Dixit super omnes docentes me intellexi, & repetit illud æquipollenter propter aliam causam, quam subdit dicens: Intellexi super senes, id est super illos morosos, uolentes esse doctores, qui tantum modo phylacteria sua dilatabant, & simbrarias magnificabant, legem scriptam in fronte ferentes, qui in corde erant præuariatores. & uerè super illos intellexi, quia ego quæsiui mandata tua non ad sciendum, sed ad faciendum, quod illi non fecerunt.

Ab omni uia mala. Verè quæsiui mandata tua, quia prohibui non solum manus, sed etiam pedes, id est affectiones meas ab omni uia mala, id est ab omni opere malo. Et ideo non solum prohibui manum, sed animam: ut custodia uerba, id est præcepta tua, quæ sunt sanctæ custodienda.

A iudicijs tuis. Dixit, Prohibui pedes meos: & hoc modo (quasi dicat) prohibui, quia non declinaui à iudicijs tuis, id est ab operibus illis, quæ iudicas esse faciendæ. Et merito hoc, quia tu qui nihil inutile præcipis, nihil quod tibi conducatur ad uitam statuis: posuisti mihi legem, non quam timebam ut seruus, sed quam diligebam ut filius.

Quam dulcia fauibus meis. Quasi dicat: Quando quidem tu posuisti mihi legem, ergo eloquia, id est præcepta tua sunt dulcia: quia sunt ori meo super mel & fauum, id est dulciora sunt mihi omni dulcedine terrena, uel aliter: Per mel eliquatum patens doctrina sapientiæ intelligitur, per fauum uerò occulta sapientia doctrinæ, quæ in abstrusioribus sacramentis sicut mel in fauo clauditur. Et quasi de terreis cellis ore differentis tanquam ore mandantis exprimitur: & hoc dicere eloquia tua, id est præcepta quæ tu specialiter per te ipsum dedisti, sunt ori meo super mel & fauum, id est sunt mihi dulciora omni doctrina sapientie.

Bedæ tom. 8.

tia, per doctores edocta, siue sit patens siue occultant mihi dulcia.

A mandatis tuis. Quasi dicat: Merito eloquia tua intellexi habui, quia ego intellexi à mandatis tuis: hoc est uerum de mandatis tuis, quia didici ea non audiendo tantum, sicut scribæ & pharisei, sed faciendo. perfectius enim scit ille rem, qui discit faciendo. Et quia ad hoc dulcia sunt mihi eloquia tua, quod æquipollenter dicere est: quia uiam æquitatis dilexi propterea omnem uiam iniquitatis odiui. Nemo enim perfecte diligit æquitatem, qui non perfecte odit iniquitatem.

N V N, S E M P I T E R N V M,
siue piscis.

E X P L A N A T I O.

AD quartam decimam literam cohors beata peruenit, in qua pedibus suis Domini uerbi lumen radiare congaudet, et animam suam humillima satisfactione commendans, expetens retributiones Domini perpetuas, et ob quas litera hæc sempiterni nomen accepit. Porro quod et piscis interpretatur, ostendit eum qui seculi fluctibus obstitit, lumen uerbi requirit dicens: Humiliatus sum usquequaq; Domine, etc.

C O M M E N T A R I V S.

Lucerna pedibus meis. Quasi dicat: Merito eloquia tua sunt lucerna pedibus meis, id est operibus meis. Erunt lumen semitis meis, id est illuminatio sunt ad illa ardua, quæ sunt mihi insistenda. Nota uero quod dicit, Lucerna sunt & lumen, lucerna enim à lumine habet lumen, sicut montes illi de quibus dictum est, Leuaui oculos meos in montes, unde ueniat auxilium mihi. Hoc sunt Apostoli, à lumine sunt illuminati, quia sol iustitiæ ex oriente prius illos illuminauit, & per ipsos in conualles reduxit, quapropter in his & in alijs doctoribus lucerna est diuinum uerbum in Christo uero, qui à se ipso illuminatione habuit, quia Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians: non lucerna, sed lumen est illud, id est uerbum diuinum.

Iuravi & statui. Quasi dicat: Quia uerbum tuum est mihi & lucerna & lumen, ergo iuravi & statui, &c. Quod quæq; fidelis anima statuit, hoc ex ipsa fide debet esse iuramentum. Et ideo dicit Iuravi, i. firmiter confirmavi, & ideo me dico iurasse, quia statui custodire iudicia iustitiæ tuæ, id est præcepta tua, quæ tu iudicas esse iusta. Pro quibus custoditis humiliatus sum, usquequaque omnimodam tribulationem passus sum. Necessè est enim quicumque uolunt pie uiuere in Christo, persecutione patiantur. Et quia mortificor exterius, ideo uiuifica me Domine interius. Oratio est proficientis, quandiu hic uiuitur. Iam enim uiuificatus erat, sed adhuc magis magisque uiuificari rogat. Viuifica me inquam, & hoc non secundum meritum meum, sed secundum uerbum tuum, id est secundum promissionem tuam, scilicet ut non sim filius elationis, sed filius promissionis.

Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, et iudicia tua doce me. Quasi dicat: Ut uiuifices, ideo Domine fac me talem, ut sint tibi beneplacita uoluntaria oris mei, hoc est sacrificia laudis confessione charitatis, non necessitate timoris oblata, & doce me ulterius insistere iudicia tua, id est iusta præcepta tua. Vox item proficientis quandiu hic uiuitur.

Anima mea in manibus meis semper. Quasi dicat: Ideo peto ut doceas me iudicia tua, ut anima mea semper sit in manibus, id est ut semper tibi offeram animam meam.

X

meam

meam uiuificandam & sanctificandam, & secundum hoc ad similitudinem solam dicitur, uel si per manus opera accipiantur, ita dicemus: Anima mea semper sit in manibus meis, hoc est fac me talem, ut in omnibus meis fructum animæ meæ intendam, & debes facere: quia in quantum potui, idoneum me feci. Non enim sum oblitus legem tuam, id est legem fidei quæ per dilectionem operatur. Multi autem (quasi dicat) ut obliuiscerent laborauerunt, quia peccatores, id est ipsius legis præuaricatores laqueum mihi posuerunt, id est multa impedimenta mihi parauerunt. Et tamen ego non errauit mandatis tuis.

Hæreditate acquisisti. Verè non errauit, sed potius acquisisti testimonia, id est martyria & præcepta tua pro hæreditate possidenda, uel acquisisti ea hæreditate, id est, ad hæreditatem, scilicet ut testis tuus & martyr tuus essem. Testimonia tua dico, in æternum proficientia, ideo dicit in æternum, quia non est in illis temporalis gloria hominum uana quærentium: sed æterna gloria hominum breui patientium, & sine fine regnantium. Et ideo subdit, Quia exultatio cordis mei sunt. Quasi dicat: Meritò feci ea hæreditaria, quia etsi afflictio corporis sunt, tamen propter æternam gloriam, quam per ipsa spero, exultatio cordis mei sunt.

Inclina cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Quasi dicat: Quia testimonia tua leticia cordis mei sunt, ideo inclinaui cor meum, hoc est deuorum animum habui ad faciendas iustificationes tuas in æternum: quia superius dixit, Inclina Domine cor meum. Modo dixit, Inclinaui cor meum, ut ostendat & diuini muneris esse, id est uoluntatis propriæ, quod rectè facimus. Cur autem dicit iustificationes esse in æternum, cum ipse iustificationes, id est opera misericordiæ, quæ erga necessitates sunt æternæ, fortasse ideo dicit: quia opera illa si sine dilectione fiant, non sunt iustificationes. Si autem per dilectionem fiant, ipsa dilectio est æterna, & ciperant merces æterna. quocirca inquit: In æternum propter retributionem, id est ut in æternum diligens in æternitatem inueniat, quod diligit.

SAMECH, ADIUTO/
rium.

EXPLANATIO.

Ad quintamdecimam literam catholicum uenit examen, in qua dicit iniquos, id est aduersarios legis odio sibi fuisse, legem uerò Domini se dilexisse: petens ut ab eo susceptus mala seculi euadant, carnemq; suam timori Domini subijci, ne de eius præuaricatione iudicetur, exoptat: nomen quoq; literæ pariter exponens, ubi ait: Adiuua me, & saluus ero.

COMMENTARIVS.

Iniquos odio habui.] Ad idè ad quod & præcedès uersus cõtinuatur. Quasi dicat: Quia testimonia tua uult cordis mei exultatio, ideo iniquos uolentes me deuocare ab illis, odio habui, & legem tuam dilexi. Videretur competentiùs esse, si diceret, Iniquos odio, & æquos dilexi: aut iniquitatem odii, & equitatem dilexi. Quia contraria sunt æquus & iniquus, æquitas & iniquitas: sed ideo post iniquos legem posuit, ut ostenderet se homines iniquos non odisse natura, qua homines facti sunt, sed iniquitatem: quia inimici legi Dei facti sunt. Quia autem nemo perfectè potest odisse iniquitatem, & æquitatem diligere, nisi diuinitus adiutus, idèo subdit: Adiuutor & susceptor. Quasi dicat: Dico quia legem tuam dilexi, hoc autem non

ex me, sed quia tu es adiutor meus Domine, ad bonum perficiendum, & susceptor meus ad malum euitandum. Et propterea meritò speraui in uerba tua, id est promissionem tuam super quam petimus aut intelligimus, sicut sæpè iam prædiximus.

Declinate à me maligni. Dixit quia legem dilexit, & ideo conuertit se ad iniquos uolentes deuocare eum, & dixit: Declinate à me, id est desistite à deuocatione & uexatione uestra uos maligni, & sic scrutabor mandata Dei mei. Non dixit faciam, sed scrutabor. Ut enim diligenter perfectèq; legem nouerit, malignos à se declinari etiã impellit: quia mali exercent quidem ad faciendum mandata, sed à scrutando auocant, nec solum cum rixantur & persequuntur, sed etiã cum honorant & obsequuntur, auocant suis prauis consilijs & dolosis negotijs.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & uiuam, & non confundas me ab expectatione mea. Deteris malignis quasi muscas ab oculis cordis, continuat precem suam ad illum, de quo superius dixit. Quasi dicat: Vos maligni ab oculis. Tu autem Domine suscipe me ad protegendum à malo, & confortandum in bono, secundum eloquium tuum, id est secundum promissum tuum, non secundum meritum, & sic uiuam in corpore quã uis, mortuo propter peccatum. Et quia uiuam, ideo non confundes me ab expectatione mea. Expectatio enim eius erat uita, ex hac expectatione si uitam non adipiscuntur, confunduntur: quia dicerent, Hic homo cœpit ædificare, sed non potuit consummare.

Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Tale est quasi aliquis diceret, Vis non confundi ab expectatione tua, & meditare semper in legendi uia. Iste autem timens ne hæc meditatio assidua languore animi interrumpetur, orat & dicit: Adiuua me. Quod est dicere, Ut non confundar ab expectatione mea, ergo Domine adiuua me, ut quod ex arbitrij libertate incœpi, boni perficiam: & te adiuuante saluus ero, id est consequar salutem ueram: & ideo ero saluus, quia meditabor semper in tuis iustificationibus.

Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum est. Verè me semper meditante in iustificationibus tuis saluabis. Nam non semper meditates damnabis. hoc est quod dicit: Tu spreuisti, id est damnasti iam per interiores tenebras omnes discedentes à iusticijs tuis, id est omnes illos qui orarij sunt, & non semper meditantur in præceptis tuis: quæ nõ solum iusta, sed ipsa etiã iusticia sunt, quia obseruata iustos faciunt. Et meritò spreuisti eos, quia cogitatio est eorum. Videretur plus esse, si diceret, Quia opera eorum sunt iniusta: sed ideo dicit de cogitatione, quia omnia opera siue bona siue mala procedit de cogitatione. Et prius est innocēs uel reus in cogitatione. dictum est: Et cogitatio sancta saluabit te. De mala quoq; dicitur: In cogitatione impij erit interrogatio. & Apostolus ait: Cogitationibus inuicem se accusantibus uel defendentibus.

Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua. Quasi dicat: Verè cogitatio eorum est iniusta, quia præuaricatores sunt: sed quia dicit Apostolus, Quod ubi non est lex, nec præuaricatio, nec gentiles qui nullam scriptam legem acceperunt, hinc sibi applauderent, uniuersalem sententiam ponit & dicit: Omnes peccatores terræ, id est omnes terrenis inhereant, qui in hoc ipso quod terrenis inhereant, sunt peccatores, id est transgressores legis, & si non scriptæ, tamen naturaliter. Hos inquam omnes reputo præuaricantes, & horum omnium cogitatio est iniusta, quocirca damnabuntur. Ego autem (quasi dicat) ut de illis non sim, ideo dilexi testimonia tua, id est præcepta tua, non solum ad sciendum, sed ad faciendum.

Confige timore. Quasi dicat: Quia dilexi testimonia tua, ergo Domine confige carnes meas, id est cõpime carnalia desideria mea, timorè tuo & timore casto, non

non in seruili, sed filiali, quem perfecta charitas foras non mittit. hinc Apostolus ait, Christi confixus sum cruci. Et alibi: Camem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. Non enim sine causa Dominus, cū in simplici ligno pati posset, & mori, sic extensus est in triplici ligno, ut & pedes eius & manus sint immobiles: sed per hoc præfiguratum est, quod sic passionē eius imitari, & ei conformari debemus, ut omnia mēbra nostra quasi clauis confixa sint immobilia ab iniquitatis operibus. Quod autem addit de timore, tale est, quasi dicat: Tuo inquam timore, id est casto timore, comprime carnes meas: quia lex illa, quæ minatur pœnam, & non dat iusticiā, non configit carnes meas. Prohibet enim manum, sed non prohibet animum: quia manet peccandi uoluntas. quod tunc apparet in opere, si speratur impunitas: si autem timor tuus castus configit carnes meas, non peccabo, & si speretur impunitas. Ex amore enim iustitiæ ipsum peccatum est mihi grauis pœna. Sequitur.

A iudicij enim tuis timui. Quasi dicat: Ideo peto ut cōfigas carnes meas, quia metuo à iudicij. Non autem à iudicij hominum, sed à iudicij tuis futuris tādēmet timeo, quocirca illa uitare satago.

AIN, FONS SIVE
oculus.

EXPLANATIO.

Ad sextam decimam literam in æternum membra Domini uiuentia peruenerunt, in qua petunt sacræ incarnationis aduentum, tempus esse dicentia ut ad destruendos superbos potentia diuina monstretur. Ille est ergo fons uiuus, qui queritur: iste oculus mundus, qui querit: oculi inquit, mei defecerunt in salutarī tuo.

COMMENTARIVS.

Est iudicium. Dixit superius, Dilixi testimonia tua. & uerè quasi dicat, dilixi ea, quia feci iudicium probāda ab improbandis discernendo, & feci iusticiam quæ probanda erat in actum producendo, & ideo Domine non tradas me calumniaribus me. Calumniantes sunt persecutores, calumniā, id est falsa crimina obijcientes & deuocantes. Quibus tunc aliquis traditur, quando iusto Dei iudicio eis consentire, & conformari permittitur.

Suscipe seruum tuum. Non tradas me inquam calumniatibus, sed illis impellentibus ad malum suscipe me seruum tuū, ut confirmet in bono. Et ut superbi, id est persecutores illi non calumniar me, id est non calumpniando decipiant me: Græca positio est. Competētius enim apud nos diceretur, Nō calumniarur mihi. Calumniam uocat falsa crimina: ut, credere in latronem crucifixum, mortuum adorare, & similia. Et est dicere: Nō obsint mihi Dñe uenenatæ calūniæ superbōrū, quia oculi mei defecerunt in salutarī tuo. hoc est, quia ego respicio in serpentem æneum. Notum est omnibus, quod filij Israel in deserto, quia præuaricauerunt, & à serpentibus perierunt. Postquam autem multi perierunt, præcepit Dominus Moysi, ut serpentem æneum faceret, & in medio castrorum altè suspenderet: & quisquis à serpentibus percussus, in illum serpentem respexit, illi uenenum non obsuit. Serpens æneus est Christus, qui uenit in similitudinem carnis, sed non in carne peccati: sicut serpens ille formam quidem serpentis habuit, sed non uerus serpens fuit. Et bene æneus, quia est solidum & firmum. Et Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians, Quisquis ergo diligentissima & intentissima Bedæ tom. 8.

pietate in Christū respicit, attendēdo quod d innocens pro peccatoribus, pius pro impijs mortuus est, illi nō oberūt uenenatæ obiectiones prædictæ. Et ideo subsequenter dicit: Oculi mei, interiores scilicet, defecerunt à se, euntes in salutarī tuo, id est respicientes in Christum, à quo omnis saluatio. Et intendentes in eloquium iustitiæ tuæ, hoc est uel in præcepta tua iustificantiā, uel in promissionem tuam iustam. Et ideo Domine fac cum me seruo tuo non secundum meritum meum, sed secundum misericordiam tuam. Et in hoc peto tuam misericordiam, scilicet doce me ulterius insistere iustificationes tuas. Cantatio est proficientis quandiu hic uiuitur.

Seruus tuus sum. Meritō dico conseruo tuo, quia ego uerè seruus tuus sum, & ideo da mihi intellectū ut sciam testimonia tua. Item cātatio est proficientis. Et debes (quasi dicat) cum serub facere misericordiam, quia d Domine tempus est faciedi misericordiam, id est tempus est reuelandæ gratiæ, & mitrendi quem missurus es. Et uerè tempus est faciedi misericordiam cum seruo tuo, quia non serui disspauerunt legem tuam præuaricando. Et ideo reuelanda est gratia, ut ubi superabundauit delictū, superabundet & gratia. unde Apostolus, Lex subintrauit ut abū daret delictum: & ubi superabundat delictum, superabundauit & gratia, per quam gratiam & peccata dimittuntur, & opera legis implentur. Et ideo dilexi mandata tua super aurum & topazium, hoc est, magis quam omne preciosum huius seculi. Et uerè mandata dilexi, quia odio habui omnem uiam iniquitatis. Necesse est enim, ut qui perfectè diligit æquitatē, perfectè odio habeat omnem iniquitatem. Et ipsum odium iniquitatis, est ei quædam directio ad æquitatem. Quod innuit cum dicit, Propterea ad omnia mandata tua dirigebar.

PHE, OS AB ORE,
non ab offe.

EXPLANATIO.

Septimam decimam literam sancti populi intrat oratio, asserens se aperuisse os suum, & attraxisse spiritum, ut eius adiat oratio, exitusque aquarum transisset lacrimas pijs: quia non sit à Iudæis custodita lex Domini. & rectè litera uocabulum oris accipit, in qua paruulus quis & humilis introitū cordis aperit, & spiritum diuine charitatis imbibit.

COMMENTARIVS.

Mirabilia testimonia tua. Quasi dicat: Meritō dilexi mandata tua: quia testimonia tua, hoc est mandata, sunt mirabilia: quia obseruata mirabile quid faciūt, scilicet quod de terra cœlum, de lupo agnum & similia. Vel in hoc etiā mirabilia, quia faciunt ut inimici diligantur, & ut bona pro malis reddantur. Et ideo anima mea scrutata est eam non ad sciendum. Et meritō, quia declaratio sermonis tui, hoc est testimoniorū, illuminat paruulos. Et uerè illuminat, quia dat intellectum uerū, scilicet quid sit cauendum paruulis, id est humilibus. Superbis enim Deus resistit, humilibus dat gratiam. Quia propter ego me paruulum feci, quia aperui os meum in humilitatem & confessionem. Quid magis stupendum, quam quod Deus bonus cum bona præceperit, eis tamen legem dederit, quos eadē lex uiuificare non posset, & quibus ex ipsa lege nulla iustitia esset. Vnde Apostolus: Si enim (inquit) data esset lex, quæ posset uiuificare, uerè ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Cur ergo data est lex, quæ uiuificare non posset, & ex qua nulla

iustitia esset? nempe mirandum, nempe studendum. Et hæc mirabilia scrutatur anima iustus. Quid autem scrutando inuenit? hoc scilicet q. declaratio sermonū tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Quibus paruulis? humilibus scilicet, & infirmis. Noli ergo superbiere, nec de te presumere, & intelliges cur bona lex à bono Deo data est, cum tamen uiuificare nō posset, & ex qua nulla iustitia esset. Ideo enim data est, ut te magnum faceret paruū, & ut te ad perficienda mandata de tuo uires non habere demonstraret: & sic indigus opis confugeres ad gratiam, & clamares, Misere mei Domine, quoniam infirmus sum. Quis enim potest mandata Domini ita facere sicut sunt facienda, nisi per fidē quæ operatur per dilectionem, & nisi in cuius corde charitas per spiritum sanctum diffundatur? hoc est, quod iste paruulus intelligens ait: Os meum aperui in humilitate & cōfessione, id est perini uel suscepi & attraxi spiritum, per quē operatur, per me non porui. Vnde in Euangelio dicitur: Si enim uos cum sitis mali, nostis bona dare filiis uestris, quanto magis pater uester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se. Attraxi inquit spiritum ideo, quia desiderabam mandata tua, scilicet implere. Quomodo autem infirmus faceret fortia, paruus magna, nisi per spiritum per quem charitas diffusa est in cordibus nostris.

Aspice in me.] Dixit attraxi spiritū, & quanto suauius bibit, tanto ardentius sitit: unde subsequenter dicit, Aspice in me humilitatem, qui despexisti me superbientem, & misere mei, infundendo cordi meo charitatem per spiritum, misere dico, secundum iudicium diligentium nomen tuum. hoc est secundum illud iudicium, quod fecisti de omnibus diligentibus nomen tuum, scilicet quia prior eos dilexisti, ut ipsi te diligerent. Sicut Iohannes apostolus ait: Nos diligimus eū, sed hoc ideo, quia ipse prior dilexit nos. Vel secundum iudicium diligentium nomē tuum, hoc est secundum quod iudicas de omnibus diligentibus nomen tuum dicens: Ego diligentes me diligam.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum.] Quod aliud erat quam ut donante Deo diligat Deum, & diligendo Deum diligat se ipsum, & sic salubriter diligat proximum suum sicut seipsum. Et item: Quod aliud petit quam ut præcepta, quæ ille imponit iubendo, faciat ab eo impleri iuuando. Dirige inquam gressus meos, ut nō dominetur mei omnis iniustitia, hoc est, nulla. Quanto magis enim dominatur charitas, tanto minus in nobis regnat iniquitas. Ut non dominetur omnis iniustitia, ut ueniente illicito motu nō perducatur ad cōsensum uel ad actum iniustitia: sed potius sancto spiritu redime me à calumnijs hominis. id est fac ut non extimescam calumnias hominū, ne me uincant, & ad mala opera traducant. Calumnia est crimē falsum: & non facit reum hominē, nisi apud iudicem hominem. Vbi autem Deus iudex est, nullus falso crimine damnatur. Cur autem à calumnijs roget redimi, subdit dicens: Ut custodiam mandata tua. Ut autē ea possim custodire, faciem tuam illumina super seruitū tuū, uel fac ut facies, id est uoluntas tua appareat per effectum in me. Qui enim audiunt diuina præcepta, & non faciunt, & si teneant ea memoriter, non tamen dicendi sunt didicisse: quia ipse Dominus ait, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, uenit ad me.

Qui exitus aquarum deduxerunt oculi mei.] Recolens iste tēpus doloris pœnitentiæ præteritę preuaricationis, timēs iterum uidere dicit: Doce me Dñe iustificationes tuas, ne amplius præuaricationem incurram. Quia oculi mei interiores deduxerunt exitus, qui fuerunt largos riuos aquarum, quod exaggeratiuē dicitur est. Et quare oculi deduxerunt exitus aquarum, subiungit: Quia non custodierunt legem tuam. Cur ergo nō custodita lege fletur, nisi ut gratia implet, quæ debet petentibus iniquitatem, & adiuuat credentis uoluntatem.

S A D E, I V S T I T I A.

E X P L A N A T I O.

Triumphatrix carnis suæ cohortis sanctorū ad octauam decimam literam uenit, in qua secundum ipsius literæ nomē iustitiam Domini confitetur, et eloquia eius ignita continua se dicit dilectione uenerari. Ad postremum petens intellectum testimoniorum, unde uiuificare debeat in æternum.

C O M M E N T A R I V S.

Ufus es Domine.] Quasi dicat: Meritō pro nō custodita lege oculi mei fleuerunt: quia tu Domine auctor illius es iustus, & ideo quicquid præcipis, est. Et quia iudicium tuum rectum est futurū, in quo nihil relinquitur impunitum. Pro quo iudicio uirando, mandasti nimis. subauditur, obseruare testimonia tua entia iustitiam & ueritatem. præcepta Domini iustitia sunt, quia nihil permittunt uel prohibent, nisi quod est permittendum uel prohibendum. Veritas etiam sunt, quia quicquid minantur impijs, uel promittunt pijs, uerum est. Et sunt testimonia saluationis quidem impleta, damnationis uero neglecta.

Tabescere me fecit.] Quasi dicat: Quia tu Domine iustus es, & rectum iudicium tuū, ideo zelus, id est pia indignatio fecit me tabescere ex compassione, quam habui non tantum erga amicos, sed etiam erga inimicos. Ideo quia oblitus sum uerba tua, unde incurrit iudicium tuum. & hoc non ex me, in quem igniuit uehementer eloquium tuum ignitum: id est, igne ueritatis accensum. De quo igne dicitur: Ignē ueni mittere in terrā, & quid uolo nisi ut ardeat? Illo igne iste uerius ignitus fuit, quia ad hoc proximos ducere sa-ragebat, quod ipse flagrantissimē diligebat, qui dicit: Ignitum eloquium tuum uehementer & seruus tuus dilexit illud. Pro qua dilectione ego junior filius habitus sum à fratre meo seniore, id est à Iudaico populo adolescentulus, id est insipidus & paruus: & etiam cōtempus, id est contemptibilis omnibus. Vel ita: Per quam dilectionem sum ego adolescentulus, id est in fide renouatus, id est contemptus ab omnibus. Et tamen ego non feci, quod frater meus senior fecit: quia ille uolens iustitiam suam statuere, & iustitiæ Dei nō esse subiectus, iustificationes tuas est oblitus. Ego autem non sum oblitus iustificationes tuas. Et meritō, quia iustitia tua est iustitia producēs in æternum: illorum autem iustitia est in lauandis urceolis & cæteris talibus. Et lex tua non umbra, sicut lex illorum, sed ueritas. Pro qua lege custodita tribulatio exterius & angustia interius inuenerunt me, id est oppresserunt me: & tamen mandata tua meditatio mea est, scilicet ut illos à quibus opprimebar, diligere. Sæuiant ergo quantum uelint, & persequantur, dum tamen mandata non deserantur: sed propter ipsa mandata illi qui sæuiunt, diliguntur. Mandata tua in quā meditatio mea est. Et meritō, quia testimonia tua in æternum mandata sunt, non solum æqua, sed etiam æquitas: & æquos faciunt ipsa dico ducentia in æternum. Et ideo da mihi in ipsis uerum intellectum, scilicet ut intelligam quā sit cōtemnendum, quod ab inimicis potest auferri: & quod etiam pro ipsis sit moriendum, & sic moriendo uitam in regione uiuorum. Vel uitam uitam in tribulationibus finiēdo, ut sic semper uitam. Ab illo enim semper uiuitur, à quo in tribulationibus uiuita finitur.

COPH, VOCATIO.

EXPLANATIO.

Nonam decimam literam ingreditur reuerendissimus chorus, in qua iuxta nomen eius in toto corde suo clamat ad Dominum iustificaciones eius sedulus exquirens, & in uerbo illius anticipata confessione gauisus, adijcensq; se cognouisse testimonia Domini in eternum esse fundata.

COMMENTARIVS.

Lamaui in toto. Quasi dicat: Meritò debes mihi dare intellectum, quia ego quæsiui sicut quærédus es, quia clamaui in toto corde. Multi enim clamant ore & non corde, & inanis est clamor eorum. Multi etiã tacent ore, & clamant corde, & horum clamor homines quidem late re potest, Deum autem latere non potest. Est autem clamor cordis, ualida intentio cogitationis: qui est in oratione, exprimitur magnus desiderantis affectus, ut non desperet effectus. Tunc uere toto corde clamant, quoniam aliunde non cogitat. Et hæc cogitationes meæ sunt multis: crebræ sunt paucis, quia à solis fidelibus sic clamant, ut aliunde non cogitentur. Quod iste profiteretur dicens. Clamaui in toto corde: & ideo Domine exaudi me, ut ego exauditus requirã iustificaciones tuas magis & magis, nõ ad sciendum, sed ad faciendum. Clamaui dicit ad te, & ideo saluum me fac dando perseverantiam, ne per infirmitatem te negem. Non est enim salus, ubi succumbit infirmitas, & deseritur ueritas. Saluum me fac inquam, ut custodiam mandata tua. Et debes saluum facere, quia præueni faciem tuam in confessionem in maturitate, id est in consedulitate. Quod tractum est à uicinis, habetibus poma communia, quorum quisq; sedulus est anticipare alios in collectione pomorum. Vel si in accipitur non appositum, potest esse uox illorum fidelium, qui sub lege erant, & tamen Dominum in carne uenturum per spiritum præuidebant, & illi se confortabát. Immaturo tempus erat, quoniam adhuc lege premebantur: & nondum gratia iuuabantur, quia sancti patriarchæ & prophetæ adhuc Dominũ quasi in tenebris expectabant, per quem gratia ut saluarentur, ministratur. In hoc immaturo tempore plurimi præueniunt faciem eius in confessione, non credentes per legem iustificari, sed per gratiã Dñi, & sic clamauerunt ad eũ, quia in uerbis & in promissionib. eius super sperauerunt. Vel immaturũ tempus potest accipi hoc tempus tribulationis & laboris, & totius miserię quãtum ad illud tempus, in quo Deus absterget omnẽ lachrimã ab oculis sanctorum: quia hic in spe tantum gaudendum, ibi in re recipiendum. Ideoq; hic est donandum, in uerbis Domini super sperandum. Potest & aliter adhuc dici, ut in sit appositio non compositio, sicut in prima sententia est dictum. Præsens enim tempus q. immaturũ est, maturũ etiam alio respectu dici potest, uidelicet quia nunc fletus prodest, & penitentia fructuosa est: immaturũ uero tempus erit tempus extremi iudicij, quoniam etiã tũc erit penitentia, sed infructuosa: quando dicent impij, Nos insensati aestimabamus uiam illorum insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt quomodo inter filios Dei, &c. Et ideo est in hac maturitate temporis confitendum & clamandũ ad Dominum, & in uerbis eius super sperandum. Vnde qui in hac maturitate temporis uenerit, & pulsauerit, confestim aperietur ei.

Præueniunt oculi mei. Ideo manifestioribus uerbis dicit, Oculi ad te, subauditur in tempore præueniunt te in diluculo, id est in sedulitate. Vnde alibi, Anticipauerunt uigilias oculi mei uel oculi mei in redētes ad te, præueniunt per lachrimas cordis compunctione diluculo.

Bedæ tom. 3.

luculũ illud futurũ, quoniam reuelabitur abscondita cordis tenebrarum, & manifestata consilia cordium. Vel si pars illa fidelium loquitur, quæ sub lege fuit, possumus accipere diluculum diẽ incarnationis Domini, quoniam ipse unigenitus Dei filius, quasi sol uerus radio sui omnem depulit ueritatis errorem: hunc diem præueniunt plurimi sperando, & in fide bene operando. Et illi tales dicere possunt: Oculi mei ad te intēti præueniunt diluculum, adhuc ut mediter eloquia tua non ad sciendum, sed ad faciendum, ergo Domine uocem meam, id est uocem cordis audi non secundum meritum, sed secundum misericordiam tuam, id est ita ut impendas mihi misericordiam, & deinde uiuifica me per iudicium, prius rogãda est misericordia, ne grauemur iudicio, quia prius immisericorditer auferret Deus à peccatoribus, quibus prius iudicium dabit uitam. Quod iste attendens dicit: Secundum iudicium tuum uiuifica me. Et opus est ut uiuifices me interius, quia sunt qui mortificent me exterius. Nã persequentes appropinquaerunt mihi. Satis enim appropinquaerunt, qui carnem tuam dilaniant. Et appropinquant mihi, appropinquaerunt mihi iniquitati. Quanto magis enim aliquis iustos prosequitur, tanto iniquior deputatur. Et sic longe facti sunt à lege tua, quæ præcipit etiam inimicos diligere. uel à me seruante tuam legem longè facti sunt, licet appropinquare uiderentur.

Prope es. Quasi dicat: Persequentes quidẽ appropinquant exterius, tu autem Domine prope esto interius. Et omnes uia tuæ, id est omnia flagella tua, quæ sunt ueritas, quia nullum sine causa flagellas. Dicitur alibi: Vniuersæ uia Domini misericordia & ueritas. Et hic quod omnes uia tuæ sint ueritas, quod uidetur esse contrarium, sed non est: quia in bonis uerumq; in uis Domini est, scilicet misericordia & ueritas, quia & iudicando subuenit, & miserando exhibet quod promisit. In malis uero & in omnib. flagellandis uia Domini sunt tantum ueritas, quia ut supra diximus, nullum sine causa flagellat. Et hoc, quasi dicat: Quod omnes uia tuæ sint ueritas, cognoui de testimonijs tuis. uel per præcepta tua in initio, id est in primis iustis. alioquin enim Abel & Iob & alios iustos primitiuos non flagellas, nisi flagella tua ueritas essent. Nec putet aliquis iniuste factum esse, quod Abel martyrizatus est. Sic enim si quid peccatum luit temporaliter, fit ne puniretur æternaliter.

RES, CAPVT.

EXPLANATIO.

Ecce iam uicesimam literam populus uitiorum uictor ingreditur, in qua se petit uiuificari, quoniam mandata Domini summo studio requisit: longe à peccatoribus salutem commemorans, quia similia non fecerunt. Principium quoq; uerborum Domini testatur esse ueritatem. Et hoc est caput, quod litera præsens ostendit.

COMMENTARIVS.

Vide humilitatem meam, & eripe me. Humilitas tribus modis hic accipi potest, scilicet uel pro humilitate illa quã quisq; fidelis debet exhibere, infirmitatem suam agnoscendo, & tamẽ de se præsumẽdo: uel pro tribulatione & deiectione illata à persecutoribus: uel pro humiliactione facta in primo parente. Et hoc est dicere: Prope in quã esto Domine, & uide humilitatẽ meam, hoc præ oculis habe, quod ego me humilio, & eripe me ab elatione: ut possim humiliari: quia ego non sum oblitus legem tuam. Illam scilicet, quæ immutabiliter fixa est apud te, quod omnis qui se exaltat, humiliatur: &

X 3 qui

qui se humiliat, exaltatur. Et ideo Domine, iudicium hoc, secundum quod iudico me esse humiliandū, iudica faciendo esse meum, id est mihi utile & statoriū, & redime me ab elatione, & demum uiuifica me propter eloquium tuum. hoc eloquium pertinet ad legē illam quam oblitus non est, ut se exaltandus humiliaret: ipsa autem iustificatio, est exaltatio. Quid enim aliud est iustorum exaltatio, quam uita eterna? Ad quā quia peccatores non perueniunt, ideo subdit, Longē à peccatoribus salus. Et merito, quia iustificationes tuas nō sum oblitus. Et quasi ab eo quæreretur, Quis te discreuit sic, ut tibi propriē sit salus, quę longē est à peccatoribus? Nōne hoc, quia iustificationes Dei exquiriui, quas illi neglexerunt? Iste uero attendens hęc exquisitiōem ex sola Dei misericordia esse, subdit: Misericordiæ tuæ multæ Domine. Quasi dicat: A peccatoribus quidē longē est salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Multæ autem misericordiæ tuæ Domine sunt erga exquirentes, quia uocas, peccata condonas, & iustificas. Et ideo Domine uiuifica me secundum iudicium tuum, quod tu facis: scilicet quod non sit sine misericordia, qui exhibet misericordiam. uel qui dixisti, Ego diligentes me, diligo. Et opus est (quasi dicat) ut iustifices me, quia non desunt urgentes me in mortem. Multi enim sunt qui persequuntur me exterius, & tribulant me interius. Ego tamen nō declinaui à testimonijs tuis. Nec mihi sufficit in me ipso esse bonū, sed potius uolui alios esse bonos: quia uidi præuaricantes, & tabescebā zelo bono, non ex amore, sed ex amore proueniente: quia eloquia tua nō custodierunt, ergo Domine uide in me, id est misericordiam mihi exhibe: quoniam mandata tua Domine, hoc est non timore pœnæ, sed amore iustitiæ, quantum potui impleui. Et ideo Domine iustifica me uita uera, non in merito meo, sed in misericordia tua. Cantatio est proficientis cum hic uiuirit. Et merito dilexi tua mandata, quia ueritas est principium uerborum tuorum, id est uerba tua à ueritate: quia à te qui ueritas es, procedunt. Et ideo sunt uera, id est non in fallentia, prænuñtiantia uitam pio, & pœnam reo. Et hoc immutabiliter: quia omnia iudicia iustitię tuę sunt in æternum. Vnde alibi: Verbum Domini manet in æternum. Aliter. Vide Domine humilitatem meam, id est attende tribulationem & deiectionem, quomodo patior à persecutoribus, & eripe me ab humilitate hac non ut tribulatione caream, sed ut in ipsa non deficiam: quia ego non sum oblitus legem tuam, scilicet quę iubet etiam inimicos diligere, & animam pro fratribus ponere. Et quia legem oblitus non sum, ergo Domine iudica hoc iudicium meum, id est hoc flagellum meum, ut sit mihi ad profectū. Et redime me ne presuris urgentibus deficiam, & me mortificatum exterius, uiuifica interius propter eloquium tuum custoditum. Nam mortificantur alij propter nō custodiendū. hoc æquipollenter ponit dicens, Longē à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Circa autem exquirentes misericordiæ tuæ multæ sunt, ut prius. Aliter. Vide Domine humilitatē meā, id est attende mortalitatem & passibilitatem meam, in quam per primum parētem humiliatus sum: & eripe me, ne in hac humilitate deficiam. quod facere debes, quia ego non sum oblitus legem tuam, id est præcepta tua sicut illi primi fecerunt. Et tu Domine, qui iudicium illorum superbiorum iudicasti in morte, iudica iudicium mei humilis in saluatione. Et redime me à mortalitate & passibilitate, uiuificando me uita uera non propter meritum, sed propter eloquium, id est promissum tuum, uel propter præcepta tua custodita. Et opus est ut me uiuifices, quia in primis parentibus mortificatus sum. Nam salus, id est uita uera facta est longē à peccatoribus, & ab eorū imitatoribus. Quia iustificationes tuas non exquisierunt. Ne autem omnes in Adā perirēt, misisti misericordem tuam, & per ipsum multę misericordiæ sunt exhibitę: scilicet

uocatio, iustificatio, & peccatorū remissio. & ideo uiuifica me. Vidi præuaricantes, id est artēdi qua pœna multati sunt præuaricatores primi, & tabescebā prætimore. Quia eloquia tua non custodierunt. Et tu Domine qui ab illis te auertisti, uide me per respectum misericordiæ. Quoniam ego mandata tua dilexi. Et sicut illos mortificasti in ira, ita uiuifica me in tua misericordia. Versus sequens non mutatur.

S I N , D E N T E S .

E X P L A N A T I O .

Vicesima primā literam sanctorū cætus ingreditur, in qua persequutiones sententiū charitate Dñi sibi dicit esse gratissimas: septies quoq; in die laudes Dño dixisse, cui etiam suauitas notas esse proficitur. Dētes aut, quos huius literæ nomē exprimit, uel sanctorū intellige, qui Dñm laudēt, uel persecutorū. De quibus dicitur, Filij hominum, dentes eorū arma er sagitte.

C O M M E N T A R I V S .

Principes persecuti sunt. Quasi dicat: Viuifica me in tua misericordia, quia principes persecuti sunt me in sua nequitia. uel ita, Mandata tua dilexi. Propterea me persecuti sunt principes, ut traderent in mortem, & hoc gratis. Nusquam enim sancti debita reddere principibus prohibuerunt: quia etiam Dominus totius humilitatis & iustitię exemplum, & pro Petro regium soluit tributum, drachmam scilicet acceptam de ore pilcis. & in Euāgelio præcipit: Reddite quę sunt Cęsaris Cęsari, & quę sunt Dei Deo. Iohannes etiā pꝛeco eius interrogatus à militibus, quid pro æterna uita facere deberent, non dixit eis, Soluite cingulū, deponite arma, & deserite dominum: sed dixit, Neminem conculseritis, nemini calumniam feceritis, sed sit pondijs uestris contenti sitis. Paulus etiam miles egregius dixit, Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit. Et itē: Omnibus reddite debita, cui tributū, tributū: cui uestigal, uestigal: cui timorē, timorē: cui honorē, honorē. Nemini quicquā debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Ecce manifestum est, quia gratis, id est sine causa principes mali doctores sanctos persecuti sunt. Quod hic dicit: Principes persecuti sunt me gratis. Et tamen cor meum non formidauit à uerbis illorum, sed à uerbis tuis. Verba illorum erant, Occido, proscribo, membra dilanio, & similia: uerba autē eius sunt, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animā occidere non possunt: sed potius timere eum qui potest & animā & corpus perdere in gehennā, & similia. Ad huiusmodi uerba tantum cor istius formidauit, uel ideo quod persecutorem sæuientem contempsit, & diabolum seductorem deuicit.

Labor ego super. Q. d. Ad uerba tua formidauit, uide labor ego super eloqui tua. i. factus superior per eloquia tua, quia perficiā ea ex dilectione. Quia enim timore pœnæ, non amore iustitię mandata perficiuntur, non super est, sed infra. Labor inquam intantum sicut cupidus aliquis qui spolia multa inuenit, letat.

Iniquitate odio habui. Dixit, Persecuti sunt me gratis, & uerē gratis, quia nihil in eos peccaui.

T H A V , S I G N V M V E L
consummatio.

E X P L A N A T I O .

Ad uicesimum secundam literam Domino iuuante peruenitum est, in qua sanctorum chorus, quantum ad finem psaltemi, uicinus est, tantum se Christo desiderat proximiari. Totum enim

enim ad aduentum Domini saluatoris, quem fidelium deuotio ineffabili desiderio sustinebat, ut ouem perditam reuocare pietatis suae munere dignaretur. Ipse ergo est nobis cunctarum con summatio uirtutum: quia quicumque eum uidere meruerimus, nil ultra querere opus habemus. Ipsi est signum, quem redempti canimus: Signatum est super nos lumen uultus tui Domine.

IN PSALMVM CXIX.
ARGUMENTVM.

SVb persona Dauid cantatur, quando Saulis persecutionibus exultabat. Aliter uox Christi ad patrem de Iudaeis.

CANTICVM GRADVM.

EXPLANATIO.

Cantica graduum, cantica ascensionum sunt, unde in Greco significantius dicitur: ἀνάβασις ἐκ τοῦ βυθίου. quod tantum ad superna tendunt: ueluti si aliquis in foueam ceciderit, et ponatur scala unde ascendendi capiat firmitatem. In foueam itaque captiuitatis cum populus Israeliticus deuenisset, cum tribus lacertis, clamauit ad Dominum, et exauditus est, in patriamque reductus est, ita ut urbe temploque restaurato diceret: Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini. Quo exemplo qui in peccati foueam cecidit, gradibus humilitatis, quibus superna repetat, opus habet. qui bene gradus quindecim uel in psalterio descripti, uel in templo Salomonis compositi esse perhibentur: ut significant nos per hebdomadam legis et octo ad eam Dominicæ resurrectionis ad superna posse resurgere: nec alias mundi principem euadi, nisi requies animæ post carnem quasi in septima ætate, et resurrectio carnis, in finem quasi in octauo creatur. Propter hos quindecim gradus, id est utriusque testamenti scientiam, aqua diluuij, qua concaua uallium et planitiem camporum in immensum excefferat, altissimos montes quindecim cubitis transcendisse narratur: quia fides ecclesiæ, qua baptismi unda sacrat, cum gentiles mores facile superet, tum philosophorum summa ingenia uirtutis culmine deumcit: quia et in hoc seculo recte uidere, et in futuro uitam animæ perpetuam cum corporis resurrectione credere, sperare et diligere nouit. Per totum psalmum propheta loquitur. In prima parte clamat ad Dominum, ut liberetur à labijs iniquis, et à lingua dolosa. Secunda uehementer affligitur, qui in hac uita diutius commorans, aliena uitia sustinens, malorum permixtione prægrauatur.

COMMENTARIVS.

Domini cum tribulauer. J Canticum graduum. Legitur quod ad templum illud quod Salomon ad honoré Domini ædificauerat, quindecim gradibus ascendebatur, quod non uacat à mysterio. Templum enim illud præfigurabat templum illud quod in cœlesti Hierusalem ædificat Dominus ex uiuis lapidibus, ad quod quasi quindecim gradibus ascenditur. Quindecim enim numerus est, et constat ex septenario & octonario. Septenarius uero, ut sæpe iam diximus, hæc terrena significat, quæ uoluntur septenario numero, quibus spreitis & contemptis ascenditur ad templum Domini per octonarium numerum, id est per cœlestia, quæ per octo beatitudines acquiruntur. Vel quia sunt septem criminalia uitia, possunt intelligi per septenarium numerum, quæ quisque debet contemnere,

qui ad templum Domini uult ascendere. Quomodo ergo debet ascendere per octo beatitudines, quæ intelliguntur per octonarium numerum. Et quia si quia decem psalmi, qui sequuntur, ad ascensionem nos inuicant, ideo omnes sub eodem titulo prænotati sunt; Canticum uidelicet graduum, quod Græci dicitur ἀνάβασις, quod interpretatur ascensus, sicut natiuitas uel descendens. Gradus sunt descendendum & ascendendum; gradus isti qui in istis psalmis notantur, ascendentes significant. Intelligamus ergo psalmum istum tanquam ascensum: & non quæramus ascendere corporalibus passibus, sed spiritualibus affectionibus. Vnde in alio Psalmo: Ascensiones in corde suo disposuit in ualle plorationis, in locum quem posuit. Dixit ascensiones in corde posuit, & unde esset ascendendum notauit. A ualle plorationis, & quia ascendendum ad aliud in effabile, ad aliud intelligibile bonum, quod nec oculis uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: & ideo cum explicare non posset propheta, inde terminatè dimisit, & dixit. In locum quem posuit. Valis autem plorationis humilitatè significat, sicut mons celsitudinem. Est enim mons, quo ascendamus, quæpam spiritualis celsitudo: & quis est iste mons celsitudinis, nisi Dominus noster Iesus Christus, qui patiente fecit se conuallem plorationis, & in se manendo montem celsitudinis. Et quomodo uallis sit plorationis, audiamus: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et quomodo uallis plorationis? Sauratus est opprobrijs, captus, ligatus, colaphizatus, conspuitus, spinis coronatus, crucifixus, aceto potatus, lancea perforatus, sic factus est uallis plorationis. Est autem mons celsitudinis: quia in principio erat uerbum, & Deus erat uerbum. Sic enim descendit ad te, ut maneret in se: descendit ad nos, ut esset uallis plorationis. Mansit in se, ut esset mons celsitudinis. hinc ergo est ascendendum, illuc eius exemplo ad ipsius diuinitatem, exemplum enim sese fecit nobis humiliando se. Nam qui nolebant à conualle plorationis ascendere, depressi sunt ab ipso. preoptere enim ualebant habere ascensum. Altos honores cogitabant, humilitatis uiam non adtendebant. Vnde mari duorum discipulorum petenti, ut unus ex filijs suis sederet ad dextram, & alius ad sinistram: responsum est. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Ipsi quærebant sublimitatem, & noluerunt in ualle plorationis imitari humilitatem: & ideo responsum est de humilitate, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Sic enim ab errore reuocabantur, ut attenderet prius esse humiliandum, & postea exaltandum. Cantemus ergo psalmum ascensum in corde, quia ut nos ascendamus, descensum ad nos est. Nā quia Adam cecidit, ideo Christus descendit. Ille cecidit in superbia, Christus descendit in misericordia. Non autem ipse solus descendit, equidem solus de cœlo descendit: sed multi imitando eum descenderunt sancti ad nos. Descendit enim Paulus ad nos à secreta habitudine & spirituali intelligentia: ubi arcana audiuit, quæ non licet homini loqui. cōdescendēdo humanæ fragilitati dixit, Lac potum uobis dedi, non escam. Sed cum homo Christianus incipit uelle proficere, patitur linguas aduersantium & detrahentium. Nāq; dum nondum passus est, non proficit: & qui nondum patitur, nondum proficere conatur. Incipit ergo proficere & ascendere uelle, terrena contemnere, fragilia, temporalia, felicitatem seculi pro nihilo habere, Deum suum cogitare: lucris non gaudere, damnis non contabescere: omnia sua uelle uendere, & pauperibus distribuere, & Christum sequi. Taliter uero qui uult proficere, incipit pati linguas detrahentium, & multa contradicentium, & quam grauis est quasi confidentium, & consulendo à salute retrahentium. Nam qui cōsultat, ad salutē cōfidit. Quia ergo talis habet palliū cōsuleris, & uenientis perimentis, eius lingua dicitur dolosa. contra quā linguā deprecatur iste Dominum dicens: Ad Dominum

cum tribularer. Tribulatur quisq; quādo ad cœlestia suspirat, & terrenas cogitationes uel delectationes uiles deputat. Nā qui in istis delectatur, non tribulatur: quod dicit, Cum tribularer, id est dum miseras meas attrēdi, clamaui ad Dominum, & ipse exaudiebat me, ponendo in gradibus, ut iam uoluntatem haberem proficiendi. Et quoniam uolens proficere multas patitur linguas dissuadentium, rogat iste à talibus liberari, dicens: Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa. Labia iniqua, sunt labia hominum, fideles ab optima uita reuocantiū: quia sunt pluri qui cum uiderint alios uelle proficere, dehortantur eos ne hoc faciāt, dicunt enim illam uitam esse arduā, in qua uix aliquis potest perseverare: proponunt sibi etiam multos qui hanc uitam incepterunt, & non perseverauerunt, quibus talibus cum non acquiesceret anima, quia iam non auderet apertè blasphemare uitam illam, quia ubiq; subuenit & recipitur. Euangelica auctoritas: dolo aggrediuntur eum dicentes, non opus esse aliam uitam ducere, quia tutum est sibi sic uiuere: & sic lingua quæ prius fuit iniqua, facta est dolosa, habens sub se palliū consulendi, uenenū nocēdi: habens imaginem consulentis, & perniciē nocentis.

A tali lingua rogat iste liberari, quasi se ipsum interrogans: O anima, quid detur tibi, id est quid necesse est ut tibi uideat, aut opponatur tibi ad linguā dolosam? subdit, euincēdā & euadēdā. Ecce quid detur tibi? detur tibi sagittæ potēs acutæ, & apponantur tibi carbones desolatorij. Acutæ sagittæ sunt uerba euangelica, corda hominum transigentia, uerustate perimentia, amorem inuocationis generantia, hæ sagittæ sunt potētis sagittarij, Domini scilicet longè mittentis sagittas suas: quia in omnem terram exiuit sonus eorum. his sagittis scit Dominus pulchrè sagittare, quia inter sicut quod male fuit ædificatum, & reparat nouum templum. Sed quia dura sunt quæ præcipiunt uerba euangelica, dicunt enim, Vade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, necesse est ut sagittæ dentur cū carbonibus desolatorij, id est cum exemplis sanctorum patrum, qui ea compleuerunt, qui prius etiam fuerunt carbonibus desolatorij, in uerustate extincti uiuentes, sed reuixerunt nouitate induentes. Hoc modo quisq; cōmode attrahitur ad bonam uitam, si post præcepta euangelica ad corruptionem uita sanctorum inducitur. Nā facilius quisq; studet imitari, quod ab alio uidet fieri. Vel aliter: Sagittæ potētis acutæ cum carbonibus desolatorij, id est desolatibus nos, ne in terrenis istis delectemur. Vnde alia translatio: Cum carbonibus deuastatorij, id est quia sancti patres deuastarunt in nobis cupiditatem terrenorum, id est excitant in nobis amorem cœlestium.

Heu mihi quia incolatus meus. Ecce iam data consolatione ad linguam dolosam reuincendam, ingemiscendū est adhuc: quia quādiu in corpore ingemiscimus, peregrinamur à Domino, quia inter filios Babylonie uersamur, quod dicit, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, id est peregrinatio mea nimis prolongata est. Incola enim qui alienā terram incolit, quasi peregrinatur, uelut omnes qui hic non habent manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt, heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, & hoc ideo: quia habitauimus cum habitantibus Cedar, id est cum his qui in tenebris habent obscuram intellectum. Cedar est locus, ubi Agar eiecit cum filio suo Ismaele fixit tentorium, & interpretatur Cedar tenebra: quia omnes imitatores Ismaelis, mundi uidelicet amatores in tenebris conuersantur, quod dicit iste, Habitauimus cū habitantibus Cedar. Et ne hanc peregrinationem intelligeremus tantum esse corporis, sed etiam animæ, subiungit: Multum incola fuit anima mea, quia cum his qui oderunt pacem, erā pacificus, id est pacem ferens: quia cum illi loquebantur de bello, ego de pace uera. Et impugnabāt me gratis: quia cū ego eos amarem, illi me odio habebant. Vel aliter legi potest sus-

perius, ubi rogauit liberari de labijs iniquis, & à lingua dolosa: & quasi responderet Dominus sic: Quid uis ut detur tibi? aut quid uis ut apponatur tibi ad linguam dolosam? Ecce quid dabitur: Sagittæ potētis acutæ cū carbonibus desolatorij cetera nō mutantur.

IN PSALMVM CXX. ARGUMENTVM.

PREDICATIO uel institutio supplicationis, quæ populo in Babylone posito cōueniat. Alter psalmi graduum dicuntur, quia in ascensu templi canebantur singuli psalmi per singulos gradus. Aliter uox ecclesie ad apostolos.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Primo in tribulatione postus propheta ad exemplum publicani illius, qui unso pectore oculos eleuare non audebat ad cœlum, liberare se petit à labijs iniquis, & à lingua dolosa. Nunc autem respirans ad secundum gradum, oculos leuauit ad montes, ad intercessores utiq; sanctos, quorum suffragio munera mereretur. Hoc. n. ex persona sua loquitur propheta, qui tamē ipse mōs erat, & patriarcha mirabilis: sed ideo per istos gradus cōpetenter ascendisse se retulit, ut nobis ignorantibus cœlestium uirtutum genera distincta narratione monstraret. Propheta ut diximus, ad cœlestem Hierusalem conscendens, primo membro ad sanctorum merita eleuasse se dicit oculos, ut eorum precibus iuaretur, ne mens illius hostili impugnatione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se integre nouerat postulasse, docens ut quoties bona fixa corde petimus, concedi nobis sine dubietate credamus.

COMMENTARIVS.

Euauo oculos meos. Canticum graduum. Iterum spiritus iste admonet nos, ut ascendamus (quia intitulatur canticū graduum) quia qui incipit uelle ascendendo proficere, eius opus est ut proponat sibi exemplum sanctorum patrum, ut eorum exemplo magis proficiat ascendendo. Vel ut ille qui dicit, Leuauo oculos meos in montes: id est sanctos prophetas & patriarchas, attendo excellentiā uitæ eorum. Vnde, id est à quibus ueniat auxilliū mihi: quia eorum exemplo commouebor ascendere. Sed licet auxilium sumendum mihi sit ab eis, tamen principaliter auxilium capiendum est mihi à Domino, qui fecit cœlum in maioribus, & alios terram. Vnde illud: Neq; qui plantat neq; qui rigat, aliquid est: sed qui incrementum dat Deus.

Non det in commotionem. Quasi dicat: Quandoquidē principale mihi est auxilium à Domino postulādum, ergo non det pedes tuos, id est affectiones tuas à anima, in cōmotionem illam, uidelicet qua cōmotus primus cecidit homo in paradiso positus, & qua cōmotus de cœlo cecidit angelus, & factus est diabolus.

Non det in commotionem pedem tuum, neq; dormiet qui custodit te. Ad similitudinem negligentis custodis, qui dormiendo negligit illos quos custodire debet. Et quasi anima quereret, ubi ralem custodē inueniam, qui non dormiret, subiungit.

Ecce nō dormitabit neq; dormiet, qui custodit Israel. Quasi dicat: Quære custodem Israel. Ipse non dormitabit neq; dormiet. Dormitat quisq;, quoniam cardine morale portat. dormit, quando moritur, sed iustus Israel neq; dormitabit neq; dormiet: quia Christus resurgēs iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.

Nota

Nota quia Israel est uir uidens Dominum nūc in spe, quandoque in re uisurus. Sis ergo tu Israel, & Dominus custodiet te. & Dominus protectio tua super manum dexteram tuam, quia protegit fidem tuam, per quam uenturus es ad dexteram Domini: quæ tua est, quia tibi promissa est. Per manū intelligitur fides, quia fides est potentia, iuxta illud, Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. q. iste dicit, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam: quia ab eo protectus, sol nō uret per diē. Sol diuinitatem notat, cuius radio quasi sole illuminatur mens cuiusque. Et quia dies sapiēciam notat, per quam ad diuinitatem ascenditur. unde illud, Dies dici eructat uerū: maxime opus est unicuique, ut protegatur, ne eum urat sol per diem, id est ne permittat eum diuinitas hæc scandalizare in sapiētia. Scandalizatur quisque, in sapiētia, quādo filium quem per sapiēciam æqualem patri intelligere deberet, minorem esse dubitat, quod dicit: Sol per diem nō uret te.

Neq; luna per noctem.] Per lunā uel Christi caro propter defectum mortalitatis & passibilitatis: uel ecclesia, quæ est corpus suum, denotatur. Per noctem uero scientia intelligitur, per quam intelligitur ea quæ de carne Christi, uel de corpore quæ est ecclesia, intelliguntur. Vrit luna quæq; per noctem, quādo per scientiam quisque, de carne Christi, uel de corpore eius intelligit ea, quæ non essent intelligenda. Et ideo opus est ut Dominus protegat quemque, quia si ipse est protector, per diem sol non uret te, neq; luna per noctem. Quod ut fiat, Dominus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus, id est animalitatem tuam, ne ratio uicta animalitate succumbat. Quod ut fiat, Dominus custodiat introitum tuum, ne deficias uidelicet in tribulationibus, quæ sunt introitus cuiusque; fidelis: & exitum tuum, ne superbas deuitis tribulationibus, quod faciet ex hoc, nunc & usque, in seculū.

IN PSALMVM CXXI. ARGUMENTVM.

Quia in priore psalmo audierat, Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum: nunc propterea lætatum se esse dicit, quod sibi in domo Dei introitus sit repromissus. Aliter uox ecclesiæ ad Apostolos.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Adunus gradum, intelligamus ad altiora conscensum. sed iste ascensus firmus est, qui Domino custodiēte seruetur: Ecce iam subleuatur propheta tertio gradu secundis altior factus, & de ipsa letitia principium psalmi sumpsisse declarat. In prima parte gaudet se propheta commonitum ad supernam Hierusalem esse uenturum, ubi iam sancti securi prosperitate consistunt, & cum Domino misericordia ipsius largiente iudicabunt. Secunda loquitur ad ciues Hierusalem, optans eis abundantiam pacis, quam se dicit charitate fratrum & Dñi amore prædicasse.

COMMENTARIVS.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.] Sicuti amor animæ ad hæc terrena concupiscenda inflamat, & quasi in ima præcipitat: sic amor sanctus ad superna leuat, & ad æterna desideranda inflamat, ad ea uidelicet quæ non trahunt, sed semper permanent: ad quorum amore horatur nos spiritus iste, qui intulatur Canticum graduum. Gradus uero sunt ascendendum, non descen-

dentium. Ascendat ergo quisque, qui hunc psalmum canit, & quod ascendat, nisi in cælum? Vbi angeli sunt ciues nostri, à quibus ciuibus peregrinatur in terra. In peregrinationibus autem suspiramus, in ciuitate gaudebimus. Inuenimus autem & socios in hac peregrinatione, qui iam cognouerunt ipsam ciuitatem, & inuitant ut curramus ad illam. ad hos gaudet iste uenire, qui dicit: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi ab ipsis montibus. Dixerunt nobis sancti patriarchæ, apostoli & prophætæ: Curramus. Curramus, quia in domum Dei ibimus. Curramus, & non fatigabimur: quia illuc uenimus, ubi non lassabimur, quod dicit: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi ab ipsis montibus. Curramus curramus, &c. quæ domus Domini non est manu facta, sed æterna in cælis. Et quasi quæreret, quæ est illa domus: dicit Hierusalem, ubi Dominus qui condidit ipsam ciuitatem, est delicia omnium in ea habitantium. hic spes, ibi res, ad quam tanta affectione suspirare debemus, ut dum ad eam tendimus, ex nimia affectione nos ibi esse putemus. Et non mirum si se habeant currentes ad hanc ciuitatem in uia, quasi ibi sint, dum illi qui tendunt ad temporale festum: sic in uia loqui soleant, quasi iam illuc peruenissent. quod iste attendit, qui hic dicit, In domum Domini ibimus. Et non tantum certus sum, quod ibimus, sed illis auditis in Hierusalem in atrijs tuis, id est in contemplatione tui ornatus, qui per atrium intelligitur: quia atrium est locus ante domum, quod solet ornari ut uisus illuc uenientis quadam delectatione gaudeat. In qua delectatione

AD LECTOREM.

Beata cum historiâ quam Ecclesiasticâ uocat, scripserat, iam tū annum agebat Lx. à discipulis deinde licet sæpius rogatus, mysteriorum sacrarumque in Psalmis diuinationum recessus cogitans, explicationem illius libri aggredi uolebat: tamen ut quoquo modo suis satisfaceret, Argumēta in singulos Psalmos breui confecit. Auditores uero ipsius, cū importuni iterum instarent, tandem eis Titulos psalmorum, breuissimis explicationibus illustrauit, quibus absolutis desiderijs proprijs plus indulgentes, quam præceptoris senium reuerentes, eò Venerabilem uirū adegerunt, ut etiam integros Commentarios in Psalmos scriberet. Quos quidem omnes morte præuentus, cum iam cxx. explicasset, absoluere non potuit. Opus tamen inimitabile hoc relinquens, desiderantur præterea hinc inde quædam in hoc nostro exemplari, ubi asterisci positi sunt, ea a senis scriptoris intermissione, aut discipulorum collectione neglecta, aut amanuensium incuria deperierint, incertum nobis est.

IN PSALMVM CXXII. ARGUMENTVM.

Ex communi omnium persona, qui in captiuitatem ducti sunt, canitur, libertatem reuerſionis à Domino postulandū. Aliter uox Christi ad patrem.

CAN-

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Qui prius ad montes oculos leuauit, nunc ad ipsum Dominum lumina sui cordis erexit. Propheta metuens admittere quod tenebat, et cautus ex ipsa parte qua creuerat, prima parte perseuerantiam precum deuotus exequitur, ut suscepta munera diuini præmii contineret. Secundo Dominum precatur, ut donet ei misericordiam, quia instigatione diaboli ab insultantibus multa patiebatur aduersa, ut quem consortio non poterant, saltem superbis despectionibus macularent.

IN PSALMVM CXXIII.
ARGUMENTVM.

Etiam sub persona populi iam liberati canitur, agentis gratias cum enumeratione malorum, quæ à Babylone pertulerant. Aliter uox apostolorum.

CANTICVM GRADVVM.
Dauid.

EXPLANATIO.

Quia gradus istos et una tantum ecclesia, et innumerabilia eius membra utrimque ascendunt, modo in eis psalmista singulari, modo numero loquitur plurali. Memores sancti confessorum, quot pericula Domino miserante uelut impetum torrentis euaserint: primo capite fatentur se de tot ærumnis sola Dei misericordia liberatos. Secundo gratias agunt, quia non sunt decepti à persecutoribus, sed uersa uice contritis ipsorum in insidijs erepti.

IN PSALMVM CXXIII.
ARGUMENTVM.

Ex persona eorum canitur, qui de captiuitate redeuntes, impugnatores suos, hoc est finitimas gentes Deo adiuuante prefferunt. Aliter uox ecclesie.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Sexto grado clamat propheta nobis in Domino confidendum, ne laboremus in cassum. Prima commotione propter populum fidelem confirmat, dicens: Nullatenus commoueri possit, qui in Domino sunt confisi, reddens causam, quare peccatores supra sortem iustorum non permittat exerescere. Secundo precatur, ut rectis prosperitas, prauis uindicta proueniat.

IN PSALMVM CXXV.
ARGUMENTVM.

In captiuorum personam canitur, supplicantium pro libertate, atque dicentium quanta bona et quanta clara laudatio absolutionem talem secutura sit. Aliter conuertente Domino captiuitatem Sion, hoc est Hierosolymorum, quæ prima domum redierat, facti sumus sicut desolati, non dicit consolati. Nondum est

enim plena lætitia cæteris in captiuitate positis. Aliter uox apostolorum de impijs Iudæis.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Post captiuitatem omnium peccatorum uoces beatorum ascendentium ad supernam Hierusalem, quam fiducia offeruntur, ut itinere arduo positi sancto se carmine consolentur. Sanctissimi uiri diuina miseratione liberati, prima parte psalmi gratias agunt, quod de obnoxietate seuissima peccatorum, in tantam gratiam sunt recepti, ut inter gentes probarentur esse laudabiles. Secunda deprecatur, ut captiuitas eorum commutetur in gaudium, subiungentes mirabilem ueramque sententiam: quia qui feminant in lachrymis, in gaudio metent.

IN PSALMVM CXXVI.
ARGUMENTVM.

Carmen hoc licet Salomonis personæ constituentis domum Domini congruat, prophetiæ tamen et secundæ ædificationi aptandum est, quam adnuebantur reuerli de Babylone: quia utraq; cassa esse, nisi Deo custode et præside niteretur. Aliter uox Christi ad futuram ecclesiam.

CANTICVM GRADVVM
Salomonis.

EXPLANATIO.

Ideo psalmus iste Salomonis titulo prenotatur, ut ipse fabricator templi doceat se nihil ualere ad ædificationem eius sine Domini auxilio. Mystice autem Salomon, qui pacificus interpretatur, Christi significat. De quo Apostolus ait: Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraq; unum. id est, circumcissionem et præputium una fide coniunxit. Unde rectissime propter distinctionem testamentorum, Salomonis nomen et hic post septem gradus in capite octo reliquorum, et supra post septuaginta psalmos in capite octuaginta sequentium constat adnotatum. Exultans propheta quod noui testamenti gratiam præuidisset in spiritu, nec inde tanto munere præsumptio perniciose subriperet, primo ingressu docet, ne proprijs uiribus aliquid boni applicet, cum omnia in diuina potestate sint posita, nec præcurrere uelit tempus Domini ordinatione dispositum. Secundo modo de ipso Domino, de quo eius Apostolis loquitur, uel quicumque ipsius mandata perficiunt.

IN PSALMVM CXXVII.
ARGUMENTVM.

Reuerfos de Babylone docet studere debere uirtutibus, quando irremunerata talis non possit esse deuotio. Aliter propheta de Christo ad ecclesiam dicit.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Quam sit magnificus nonus gradus, numerus ipse declarat, qui trina triplicatione protentus sanctum nobis trinitatis calmen

culmen ostendit. Merito ergo et in tali gradu et ubique timor Domini nobis commendatur, quibus custos necessarius approbatur. Primo membro propheta sub quibusdam allusionibus enumerat bona timētium, ut animas deuotorum caelestis premij calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia aeterna recipiant, ne quis hunc timorem suauissimum pertimescat.

IN PSALMVM CXXVIII.
ARGUMENTVM.

Docet reuersuros de Babylone & meminisse ueterum bonorum, & pro felicitate praesentium gratias referri: ex persona ergo reuertentium formatur oratio. Aliter uox ecclesiae.

CANTICVM GRADVVM

EXPLANATIO.

Quia laborantes in uinea Domini denario regni remunerantur aeterni, in decimo gradu toleratia passionum suadet, cum crebra ecclesiae commemoratur afflictio. In prima positione populum monet Israel, ut dicat quod certamina uel insidias a suis pertulerit hostibus, ne quis fidelium de proprijs possit desperare pressuris. Secunda inimicis ecclesiae per parabolas imprecatur, quod eis in iudicio futuro nouerat esse uenturum.

IN PSALMVM CXXIX.
ARGUMENTVM.

Sub persona de Babylone canitur, illorum uidelicet qui ibi meritis eminebant. Aliter legendus ad lectionem Iona propheta.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

In gradu undecimo collocatus propheta poenitentiae se satisfactione prosternit: quia nec sanctus quisque in carne constitutus, peccata ad integrum cauere potest, sed hoc dicendum, quia omne peccatum quasi undecimum est, quia decalogi perfectionem transgreditur. Clamat propheta ad Dominum, ut peccatorum profundo liberaretur beneuolentia boni iudicis de calamitatibus indicatis. Nec mora ad gratulationis gaudia uenit, ut agnoscerent poenitentes quantum gratia suscipiuntur, quibus tamen uelox medicina praestatur.

IN PSALMVM CXXX.
ARGUMENTVM.

Hic quoque psalmus sub sanctorum in captiuitate degentium persona cantatur. Aliter uox ecclesiae regnantis.

CANTICVM GRADVVM
Dauid.

EXPLANATIO.

Post labores poenitentiae propheta suauia canticorum nobis alimenta transmittit, totum uidelicet hunc psalmum de mansuetudine atque humilitate decantans, ut quos labor praemissa co-

sessionis affligerat, gloriosa deuotionis dulcedo reficiat. Primo ordine propheta exemplo suo humilitatem et mansuetudinem docens, populum utique Christianum poeniam sibi grauissimam ponit, si mandata Domini non cum summa humilitate susciperet. Secundo conuersus hortatur Israel iugiter sperare in Domino, quatenus tali spe roboratus cunctas seculi aduersitates tolerare prauealeat.

IN PSALMVM CXXXI.
ARGUMENTVM.

Idem argumentum est praesentis & octuagesimi octauis psalmi, praedicans quippe propheta quae circa populum in Babylone gesta sunt, inducit ipsum populum uelut commonentem Deum, quantum beatus Dauid curam religionis & diuini cultus habuerit, quantum mens studium pro templi adificatione susceperit, qualiterque illum uicissim Deus remuneraturum se dixerit, promissionibus ad gratiam eius directis, uel ad eos qui erant ex eius genere regnaturi. Et quia promissionum talium illo tendebant intentione, ut esset in illa tam imperij populi communis utilitatis, idcirco huiusmodi propheta psalmos instituit, quibus spem populi nutriat, & credant manere promissionem, saltem propter fidem captiuitatem esse laxandam, ut & populus solo patrio, & Dauid posterij a uicis instituantur imperio, Aliter propheta ad patrem de Christo dicit.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Hic gradus incarnationis Dominicae sacramenta describit. Dignum enim fuerat, ut post duodenarium apostolorum numerum, quasi caput omnium ipse tertiusdecimus adueniret. Neque enim ille humilis, quia haecenus clamauerat de profundis, subiecto se in tantam laudem potuisset erigere, sed Dauid hoc loco Christus intelligendus est. Prima parte propheta Christi uerba refert, quibus patri promiserit requiem se non aliam sumere, nisi uerum religionis affectum humanis cordibus infudisset. Secunda dicit esse cognitum, quod ueraciter fuerat a Christo pollicitum, preces suas adiciens, ut quototies mundum saluaturus adueniret. Tertia promissione a patre illi factam perhibet esse complendam, ut fructus uteri uirginalis throni regni sedeat aeternum: quatenus ecclesiam eius benedicat, pauperes pascat, sacerdotes glorificet, & potentate eius producat: inimicos induat confusione, super eum stare sanctificatio aeterna iustitiae.

IN PSALMVM CXXXII.
ARGUMENTVM.

Praedicat propheta duas & decem tribus, quae prius semper dissidebant, post captiuitatem in unam coeferandas esse concordiam. Aliter uox ecclesiae.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Post illam praecedentis psalmi sanctissimam praedicationem, in decimo quarto gradu iam postius propheta populus beatus

tam prædicat unitatem, ut qui se Christiana religione constrinxerunt, in una charitatis convenientia perseverent. Hic psalmus sicut centesimus decimus sextus diuisionem nõ recipit. & recte, quia & ille omnes gentes populosq; ad unius Domini laudes, & iste ad unitatem fraternæ dilectionis hortatur.

IN PSALMVM CXXXIII.
ARGVMENTVM.

Quasi post reditum ædificata iam domum studium libertatis. Aliter uox ecclesiæ in futuro.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Post monita mutue dilectionis, nunc consequenter suadet, ut felix adunatio in laudes Domini flagrantissimo charitatis studio concitetur. Prima parte inuitat propheta ad benedicendum Dominum, unde plurali numero prædicta plebem alloquitur. Deinde populũ singulariter benedicit, quia sancta unitas decus est ac uirtus ecclesie. Libet referre quemadmodum usq; ad supernam Hierusalem gradus isti peruenierint. Primo siquidẽ gradu seculi designat horrorem, postquam ad uirtutum omnium studia festinatur. Secundo uirtus diuina defensionis exponitur, cui nihil obuiare posse monstratur. Tertio magnum gaudium esse dicitur in ecclesia Domini pura mente uersari. Quarto inter quaslibet angustias docet constanter de Domino presumendũ, donec miseratus exaudiat. Quinto monet ut liberati periculis non nobis aliquid, sed omnia Domini uirtutibus applicemus. Sexto montibus solidissimis comparatur confidentia fidelissimĩ Christiani. Septimo dicitur quã copiosos fructus metant in laetitia seminantes. Octauo nil permanere dicitur, quod uoluntate propria unusquisq; fuerit operatus: sed illa tantũ esse firmissima, quæ auctore Dño construuntur. Nono timore Domini pronunciatur homo beatus fieri, & uniuersa illi profutura cõcedi. Decimo insundit patientiam deuotis, quã per ecclesie uerba cõmendat ad Dñm, ut in liberandis hominib; quanta sit diuinitatis potentia sentiat. Duodecimo uirtus mansuetudinis & humilitatis ostenditur. Tertio decimo sancte incarnationis promissio, & dictorum ueritas approbatur. Quarto decimo fratribus spiritalib; adunatio prædicatur, supra quos benedictio Domini & eterna uita prouenire monstratur. Quinto decimo in laudib; Dñi perfecta illa charitas excitatur, supra quã nihil maius dici, ne gloriosius potest inueniri: sicut Apostolus testatur, Quia Deus charitas est. Continet hic numerus & hoc sacramentũ, ut cum quinque sensus corporei, per quos fragilis humanitas contra hit omne peccatum, beate & indiuidue trinitatis fuerint uirtute superati, ad quintumdecimũ graduum psalmorum nos culmen educat.

IN PSALMVM CXXXIII.
ARGVMENTVM.

Reuerſis de Babylone præcipitur ut tam pro ultione hostium, quàm pro defensione sui gratias referant redemptori, qui illos multiplici solatorum genere semper confoerit. Aliter uox ecclesiæ operantibus, quia increpat

ALLELVIA

EXPLANATIO.

Post gradualium pulcherrimam cõstructionem, quæ ad culmen usq; perpetuæ felicitatis euexit, congruo nimis ponitur alleluia, ut laudibus Domini sancta perfruatur ecclesia, cui tale munus noscitur esse præparatũ. Per totum psalmum propheta loquitur. Primo ingressu propter nominis eius potentiam laudes Domino dicit esse soluẽdas, quia fecit quæ uoluit magnalia ipsius diuersa commemorans. Secundo quoniam ueritatis perfecta laus est destruere falsitatem, idolorum cultores sub irrisione redarguit. Tertio diuersos ordines admonet, ut Dominum laudare non desinant.

IN PSALMVM CXXXV.
ARGVMENTVM.

VT supra . uox Apostolorũ ad synagogas.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Iterum nobis alleluia dicendum est, gratia quidem semper nouum, sed assidua expositione nouissimum. Hinc psalmus subiectus est, qui peruersus unius finis misericordiam Domini nobis sepius inculcat, nec in merito. Nam clementia est eius, quod uiuimus, misericordia quæ ualeamus. Per uniuersum psalmum, propheta loquitur. Prima parte magnificentiam Domini & totius orbis conditionem declarat. Secunda miracula refert, quæ fecerit in Aegypto & in gente Iudeorum. Tertia descendit ad Christianos, beneficia Domini consequenter enumerans.

IN PSALMVM CXXXVI.
ARGVMENTVM.

Captiuitas Babylonica prophetatur. Aliter uox ecclesiæ.

PSALMVS DAVID PROPTER
Hieremiam.

EXPLANATIO.

Tripliciter hic psalmus intelligi potest, & de captiuitate, quæ populo accidit Iudeorum, quando in Babylone translati sunt, & ibi uarijs modis ludificati. & de peccatoribus qui de ecclesia iacti, tradantur diaboli potestati, & de superiore captiuitate, quæ in primis nostri generis parentibus de paradisi gaudijs in cõuallem lachrymarum deuolutissimus. Populus Hebræorum prima sectione calamitates suas, quas erat in Babylone passurus, enumerat: subiungens inter quaslibet seculi huius angustias, nunquam se Hierusalem ulla tenus obliuisci, quam auis euertendam esse constaret. Secunda ad Dominum uerba conuertit, ut memor sit insultantiũ ecclesie, beatos asserens qui de corde suo incipientes, malas cogitationes obijciunt.

IN PSALMVM CXXXVII.
ARGVMENTVM.

Præcedens psalmus querelas captiuitati in Babylone, hic uotum redeuntis populũ cõtinet: quãtasq; gratulationes in terra propria Deo reddere uoluerit, exponit. Aliter uox Christi ad patrem,

IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Ipsi David, ipsi Domino Christo significat, ad quā psalmi istius refertur uniuersa confessio. Per totum psalmum uniuersalis ecclesia loquitur. Prima narratione beneficia sibi Domini attributa collaudat, postulans in futuris patientiam, ut aduersa mundi eius possint munere sustineri. Secunda deprecatur ut reges terre Dominum confiteantur excelsum, quoniam in omnibus maiestatis sue miracula dignatur ostendere: orans ne peccatores conuersos despiciat, quos creare dignatus est.

IN PSALMVM CXXXVIII.
ARGUMENTVM.

Ex persona populi fidelis intelligentis Domini potentiam, & quod nulla etiam secreta maiestatis eius fallere possunt, psalmus iste componitur. Aliter uox Petri apostoli poenitentis.

IN FINEM PSALMVS
DAUID.

EXPLANATIO.

In finem in Christum dicit, ex cuius persona totus est psalmus iste cantatus. In prima parte Dominus de passionis & resurrectionis sua loquitur, patri omnes cogitationes suas illi dicens esse notissimas. Secunda potentiam paternae diuinitatis exponit, quia in id quod homo est, nullo loco, nulla longitudine ab eius se possit abscondere notitia: addens, quoniam ab utero matris suae ipso protegente reseruatus est, qui mundi uitia gloriosa sanctitate superauit. Tertia se laudaturum a parte, qua subiectus est patri, Dominum profitemur, cuius opera potentia & mirabilia esse iam cognita sunt. Quarta confirmatum asserit beatorum omnium principatum, iubens a se impios obstinatosque discedere, qui tamen nulla erant poenitudinis humilitate saluandi.

IN PSALMVM CXXXIX.
ARGUMENTVM.

Ezechias contra Assyrios orat, ne uideat exteriorum uel fraude superetur. Aliter uox Christi est.

IN FINEM PSALMVS DAUID.

EXPLANATIO.

Finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti, qui nobis in hoc psalmo quasi praeconis uoce iuxta iter terribilis, omnipotens, pius & nimium desiderabilis adueniri praedicatur. Per totum psalmum sancta ecclesia loquitur. Primo membro Dominum deprecatur, ut ab iniquo diabolo eam liberare dignetur, qui multis fraudibus deuotione populi fidelis conatur euertere. Secundo postulat ne tentatori nequissimo tradatur, quam iam confutat aceruis periculis ipso protegente liberatam. Tertio in iudicio futuro uindictam supra eos dicit esse uenturam, qui peres eius insanis motibus persequuntur.

IN PSALMVM CXL.
ARGUMENTVM.

Bedæ tom. 8.

Sub persona Ezechiae canitur, poenitentiam exercentis, ne contra iram Assyriorum raperetur in iram. Aliter uox ecclesiae contra hereticos, sicut & supra.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Supplicat propheta ut inter actus istos mundanos a diuersis liberetur erroribus. Prima sectione propheta Dominum rogat, ut eius audiatur oratio, subiungens a quibus se maxime liberari uelit erroribus. Secunda eligit se a iusto argui, quā a peccatore laudari, supplicans ut custodiat a laqueis peccatorum quia nullam se communionem cum eis habere testatur.

IN PSALMVM CXLII.
ARGUMENTVM.

Titulus manifestus est de Dauid. potest & ab Ezechia obfesso dicitur accipi.

INTELLECTVS DAUID, CVM ESSET
IN SPELUNCA, ORATIO.

EXPLANATIO.

Dauid ob Saulis insidias profugus cum in spelunca lateret, orauit, quoniam Dominum Christum in corpore ante passionem suam significabat esse facturum. Nam cum huic orationi intellectus praemittitur, significatur intellexisse Dauid inter angustias, & fugae suae latebras, quid esset Dominus a Iudeis passurus, & quomodo patrem rogaturus. Prima parte Dominus clamat ad patrem, nefandos dolos iudice perfectionis exponens. Secunda liberari se de carcere inferni deprecatur, quoniam omnium sanctorum fides in eius resurrectione pendebat.

IN PSALMVM CXLII.
ARGUMENTVM.

Titulus apertus est a Dauid contra Absalonem agi. potest & ab Ezechia contra Sennacherib dicitur intelligi.

PSALMVS DAUID, QUANDO
PERFEQUEBATUR EUM ABSALON
FILIIUS EIUS.

EXPLANATIO.

Historia quidem haec regum lectioe notissima est, Dauid a filio persecutum, quae similitudo, ut quidam uolunt, ad omnem porrigitur Christianum, qui peccatis se uentibus tantquam a filijs proprijs in mundi istius acerbitate uexatur: sed contra haec poenitendo remedialis, quae hic psalmus continet, apponitur. Quāuis propheta multos poenitentiae psalmos scripserit, tamen quantum compunctione cordis afficitur, ut salubriter examinatus diuini mundiior appareret aspectibus. Prima itaque deprecatione rogat Dominum Christum, ne cum seruo suo uelut inire iudicium, sed perturbationi suae misericordia ipsius supplicat subuenire. Secunda uelociter peruenire se petit ad ueniam, ut deductus in uiam ueritatis, ab inimicorum liberetur insidijs.

IN PSALMVM CXLIII.
ARGVMENTVM.

HVnc quoque psalmū ipse titulus exponit, nec minus etiam Ezechie gratiarum actio prætenditur, de obsidione & de infirmitate saluati. Aliter uox ecclesiæ aduersus diabolum & satellites eius.

PSALMVS DAVID, ADVERSUS
GOLIATH.

EXPLANATIO.

Bellum istud Davidicum ad designandum certamen est Domini Christi permittum, ut sicut iste gloriam Goliath, qui reuelatus sicut transmigras interpretatur saxei teli dimicatione prostravit: ita per petram, quod est Dñs Christus, fortitudo diabolica uinceretur. Post interficiendū Goliath, in prima parte propheta Dño gratias agit peracti belli discrimine se liberatū, deprecans ut citò Dñi declaratur aduentus, per quem diabolus uictus est, & spiritualis Israel liberatus. Secūda in nouo & ueteri testamēti propheta se Dño psallere promittit, liberatus à pessimis inimicis, qui beatitudinē suā in seculi istius felicitate posuerunt, illos solum beatos esse definiti, quorū est Dñs Deus corū. Notandū autē, quòd interficiendū Goliath memorata quasi quidam terminos mūdānis est rebus appositus. Neq; enim post hūc aliquid aut de ecclesiæ laborib; aut de amaritudine seculi, aut de tribulatione penitentū, aut de Antichristi abominatiōe narratur: sed reliqui septem in magnum mysterium diuinis præconijs aptati, celesti gaudio uidentur esse plenissimi.

IN PSALMVM CXLIII.
ARGVMENTVM.

Ex persona canitur populi de captiuitate liberati, admirans Dei potentiam, & agētis gratias beneficijs eius, qui omnibus in tribulatione positis subuenire solet. Aliter uox ecclesiæ ad Christum.

LAUDATIO IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Quari potest, quare titulus hic singulariter contineat, laudatio ipsi David, cū in omnib; psalmis ipsius David, hoc est Dñi Christi gloria prædicetur: sed hic ideo distinctior duriorq; posita est, qui cōpletis omnib; quibus humana ignorantia fuerat instruēda, nūc ad sola præcipitur Dñi uacare præconia, quæ laudes propter futuri seculi sabbatum (ut reor) septenario psalmorum numero sunt comprehensa. Beati enim ait, qui habitant in domo tua Dñe, in seculū seculi laudabunt te. Et hic autē psalmus Hebræi alphabeti ordinē peruersū capita custodit, in quo itā notandū, quā Nūm litera in Hebræis uoluminib; non habetur: sed à septuaginta interpretib; addita cōiinet hunc uersum, Fideles Dñs in omnibus sermonib; suis, & sanctus in uniuersis operibus suis. Laudatio Christi, quæ à propheta proposita est, tribus narrationib; explicatur. Prima est laudis eius infinita promissio. Secūda dicit laudē Dñi nouē modis esse peragendā. Tertia parte q̄ in secūda de præconio Christi breuiter proposuit, paulo latius atq; euidentius explicat, in finē cōmonens ab omni carne Dñm debere laudari. Prima ergo diuisio cōiinet predicti alphabeti literas tres, secūda quatuor, tertia quatuordecim.

IN PSALMVM CXLV.
ARGVMENTVM.

Populus de Babylone saluatus, beneficia in se Dei ab initio commemorat. Aliter uox Christi ad populum.

ALLELVIA AGGEE ET ZACHARIAE.

EXPLANATIO.

Memoriam Dominicæ laudis, quā præcedente titulo latine posuerat, nūc ad cumulum eiusdem laudis Hebræi alleluia uoluit augmentare uocabulo, cupiens propheta laudes Dñi ex toto corde decantari. Primo ingressu dicit in hominib; minime confidendum, ne aliquid ab eo peteretur tepide, si & alius crederetur posse præstare. Secundo pronunciat totam spem in omnipotente Domino reponendā, & cū sit iste Dñs, ex factis suis pulcherrimē definitur, ut gentilitas tā frequentatione conuicta errores suos fidei deuotione relinquat.

IN PSALMVM CXLVI.
ARGVMENTVM.

Populus liberatus ad laudandū Deū hortatur. Aliter uox ecclesiæ & Apostolorum ad nouellum populum.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Verba tituli sui subsequens textus exponit, Alleluia siquidem significat laudate Dñm. Deniq; quinta editio psalmi huius initium ita posuit, Laudate iam, id est Dominū: quia ia unum ex decem nominib; Dei intelligitur, quæ Hieronymus ad Marcellam scribens, ita cōmētorat. Primum nomē est heli, id est fortis. Deinde heloim & helor, quod utrunq; dicitur Deus, unde geminatū frequēter inuenitur, ut est: Deus Deus meus quare me de religisti. & Deus Deus ad te de luce uigilo, & his similia. Quartum sabaoth, quod est exercitū. Quintum ielon, quē nos excelsum dicimus. sextum eser eie, quod in Exodo legitur, Qui est misit me, septimū adonai, quem nos Dñm generaliter appellamus. Octauum ia, quod Deo tantum applicatur, & in alleluia extrema syllaba sonat. Nonum tetragrammum, quod ineffabile nuncupetur. Decimum sadai: id est robustum & sufficientem ad omnia perpetranda. Primo modo hortatur propheta populum deuotū laudare Dñm, qui humiles erigit, & superbiorum colla concidit. Secundo alacriter Domino dicit esse psallendum, qui supplicantibus beneficia profutura concedit: quoniam qui de suis uiribus presumunt, ei placere non possent.

IN PSALMVM CXLVII.
ARGVMENTVM.

Aspeciali gratiarum actione pro reditu ad generalem Dei laudem cōuertitur. Aliter Christi uox ad ecclesiam.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Ad consuetum quidem Alleluia reuertimur, sed hoc nullatenus repetere fas sidimus, cuius uerbi tantus honor est, ut cum sit in Hebræa lingua reconditum, nullo tamen constat alio sermone translatum: sed quicquid deditum diuinitati, dignitatem huius nominis pia deuotione ueneratur. Primo capite propheta Hierusalē, id est supernā alloquitur ciuitatē, ut secūra tā reddita in ciuib; suis, Dominū ingi debeat exultationē laudare. Secundo mysticis allocutionib; latius enumerat, quanta populo

pulo suo pius miserator indulserit. Psalmi isti laudationis David ita dispositi sunt, ut prius de preceptis diuini præconij, post de mundi peruersitate fugienda, tertio de cōgregatione ecclesie diceretur. Quarto qui nunc finitus est, collecta Hierusale præcepit laudes Domini celebrare, quæ de mundi istius diuersis peccatis liberata, in æterna requie noscitur constituta. Quapropter choro illi sanctissimo & de mundi partibus aggregato tria subnectit exultatione gaudendū, ut in opere sanctissimo trinitatis gratia ubiq; fulgeret.

IN PSALMVM CXLVIII.
ARGVMENTVM.

OMnis mūdi creatura ad laudandū Deum conuocatur. Aliter uox Apostolorum ad populum.

ALLELVIA.
EXPLANATIO.

Propheta per paucorum cōmemorationem omnes creaturas ad Domini laudes hortatur rationales & intellectuales per se: intellectu autē uel sensu carentes per illas utiq; quæ opera Domini sapientissima cōsideratione collaudant. Prima parte cœlestia hortatur ad laudes. Secunda allegoricis allusionibus terrena commonet, ut Dominum deuota mente concelebrent, unam causam probabilem utriq; subiungens, quia dignum est ut creatura suam laudet auctorem.

IN PSALMVM CXLIX.
ARGVMENTVM.

Reuerſi de Babylone gratias agere iubentur, quia obſistentes sibi finitimas gentes Deo adiuuante deuicerint. Aliter uox Christi ad fideles de futuro & de resurrectione.

ALLELVIA.
EXPLANATIO.

Hoc nomen in usu habere in omnimodis cōmemoratur, quādo & nouū ueteri testamento decenter aptatur, & uetus nouo, ubi Aegypti miracula, & maris rubri beneficia describuntur: nouo in presenti psalmo, quo canticū nouum Dño cātare iubemur. Prima positione propter canticum nouum Christo

Domino diuersis modis dicit esse cantandum, qui de toto orbe terrarum uniuersalem sua pietate construxit. Secunda gaudia sanctorum, uirtutesq; describens uniuersam peccantium gloriam dicit esse iustorum, in præcedente psalmo ad præconia Domini omnes hortatus est creaturas. Hic autē distinctius propriasq; significauit Israel, nouum canticum debere cantare, & de proprio Domino letum fieri, qui eum fecit de gentium multitudine congregari. cōmemoratur & potestas, quæ sanctis est in illa iudicatione tribuenda, ut uirtus Domini in eorū gloria possit agnosci.

IN PSALMVM CL.
ARGVMENTVM.

Hortatur propheta tam posteros quā præſentes, ut psallendi insistant officijs. Aliter Christi uox post seculum deuictū in regno suo latantis. Amen.

ALLELVIA.
EXPLANATIO.

Admonetur ciuitas Dei, ut de mundi ambitu congregata Domino laudes, & ore cantet & animo. Psalmus iste leuatus ad illam concordie sanctorum omnium unitatē, diuisione habere non debuit: quia totius operis perduxit ad uirtutem inseparabilis trinitatis: finem intētio uerō eius ipsa est, ut Dominus de sanctorum congregatio laudetur. Amen. Deo laudes.

ARGVMENTVM PSALMI.

Hic Psalmus proprie scriptus Dauid extra numerum, quando pugnauit cū Goliath. Quinquagesimus est de pœnitētia, ceteris de misericordia & iudicio, ceteris de quinquagesimo de Dei laude in sanctis eius. sic enim ad æternam beatamq; tendimus uitam: primi tus nostra peccata damnando, deinde beneuolendo, ut post uitā cōdemnatā malā, & gestā bonam mereamur æternā. uocati enim, renunciamus diabolo per pœnitētiā, ne sub iugo eius remaneamus: iustificati sanamur per misericordiam, ne iudicium timeamus, glorificati transimus in uitam æternam, ubi Dominum sine fine laudemus.

FINIS COMMENTARIO-
rum in Psalmos.

Bedæ presbyteri in Psalterium, & eiusdem uocabula expositio, & de diapsal-
mis collectio.

CATALOGVS DIAPSALMATVM.
De Psalmo secundo diapsalma.

I.
II.
III.
III.
V.
VI.

VII.
VIII.
IX.

IT aduersus Christum eius.
Non est salus illi in Deo eius.
Et exaudiuit me de monte sancto suo.
Et quæritis mendacium.
Et in cubilibus uestris conpingimini.
Et gloriam meam in puluerem deducat.

CANTICVM DIAPSALMATIS.

Comprehensus est peccator.
Ut sciant gentes, quoniam homines sunt.
Et holocaustum tuum pingue fiat.
Bedæ tom. 8.

Diapsalma de psalmo iij.
Diapsalma item aliud.
Diapsalma psal. iij.
Diapfal. aliud.
Diapfal. vij.

IX.
Diapsalma aliud.
Diapfal. xix.

Y 2

Non

x. Non fraudasti eum.
 xi. Requirentium faciem Dei Iacob.
 xii. Dum confringitur spina.
 xiii. Et tu remisisti impietatem cordis mei.
 xiiii. Redime me à circumdantibus me.
 xv. Inquirentes autem Dominum non deficiat omni bono.
 xvi. Veruntamen uniuersa uanitas.
 xvii. Veruntamen uanè conturbatur.
 xviii. Et in nomine tuo confitebimur in secula.
 xix. Conturbati sunt montes in fortitudine eius.
 xx. Susceptor noster Deus Iacob.
 xxi. Speciem Iacob quam dilexit.
 xxii. Deus fundauit eam in æternum.
 xxiii. Et postea in ore suo benedicent.
 xxiiii. De manu inferi cum acceperit me.
 xxv. Quoniam Deus iudex est.
 xxvi. Et eripiam te, & magnificabis me.
 xxvii. Iniquitatem magis quam loqui æquitatem.
 xxviii. Et radicem tuam de terra uiuentium.
 xxix. Non propofuerunt Deum ante conspectum suum.
 xxx. Et mansi in solitudine.
 xxxi. Et manet in æternum.
 xxxii. Dedit in opprobrium conculcantes me.
 xxxiii. Et ipsi inciderunt in eam.
 xxxiiii. Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.
 xxxv. Finium terræ.
 xxxvi. Ut fugiant à facie arcus.
 xxxvii. Protegam in uelamento alarum tuarum.
 xxxviii. Et corde suo maledicebant.
 xxxix. Quia Deus adiutor noster est.
 xl. Psalmum dicant nomini tuo altissimo.
 xli. Non exultentur in femeripsis.
 xlii. Offeram tibi boues cum hircis.
 xliiii. Et gentes in terra diriges.
 xliiiii. Delectentur in lætitia.
 xlv. Dum transgredieris in deserto.
 xlvi. Et posteriora dorsi eius in species auri.
 xlvii. Prosperum iter faciet nobis Deus.
 xlviii. In medio iuuenum tympanistarum.
 xlix. Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.
 l. Et intelligam in nouissima eorum.
 li. Ego confirmaui columnas eius.
 lii. Scutum, gladium & bellum.
 liiii. Ut saluos faceret omnes mansuetos terræ.
 lv. Et defecit paulisper spiritus meus.
 lvi. Aut continebit in ira suam misericordiam.
 lvii. Filios Israel & Ioseph.
 lviii. Et salui erimus.
 llix. Vineam ex Aegypto.
 lx. Probaui te ad aquas contradictionis.
 lxi. Et facies peccantium sumitis.
 lxii. Facti sunt in susceptione filijs Loth.
 lxiii. In seculum seculi laudabunt te.
 lxiiii. Auribus percipe Deus Iacob.
 lxv. Operuisti omnia peccata eorum.
 lxvi. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.
 lxvii. Qui fuerunt in ea.
 lxviii. Super me induxisti.
 lxix. Resuscitabunt & confitebuntur.
 lxx. Auertis faciem tuam à me.
 lxxi. Et ædificabo in seculum seculi.
 lxxii. Et restis in cælo fidelis.
 lxxiii. Perfudisti eum confusione.
 lxxiiii. Aut quis eruit animam de manu inferi.
 lxxv. Et qui tenent eam omnia qui recto sunt corde.
 lxxvi. Omnia quæcunq; uoluit fecit.
 lxxvii. Venenum aspidum sub labijs eorum.
 lxxviii. Scandalum posuerunt mihi.
 lxxix. Ne unquam exaltentur.
 Anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Diapsalma xx.
 Diapsalma xxiiij.
 Diapsal. xxxi.
 Diapsal. aliud.
 Diapsal. al.
 Diapsal. xxxiiij.
 Diapsal. xxxviiij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. xliij.
 Diapsal. xlv.
 Diapsal. al.
 Diapsalma xlvi.
 Diapsal. xlviij.
 Diapsal. xlviij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. xlix.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lj.
 Diapsal. al.
 Diapsal. liij.
 Diapsal. liij.
 Diapsal. aliud.
 Diapsal. lvj.
 Item aliud Diapsalma lvj.
 Diapsal. lviiij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lix.
 Diapsal. lx.
 Diapsal. lxj.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxx.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxvj.
 Diapsal. lxxvij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxij.
 Diapsal. lxxiiij.
 Diapsal. lxxv.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxvj.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxix.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxx.
 Diapsal. lxxxj.
 Diapsal. lxxxij.
 Diapsal. lxxxiiij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxxiiij.
 Diapsal. lxxxvj.
 Diapsal. al.
 Diapsal. lxxxviiij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsalma lxxxviiij.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. xciiij.
 Diapsal. cxiiij.
 Diapsal. cxxxix.
 Diapsal. al.
 Diapsal. al.
 Diapsal. cxlij.

INTERPRETATIO PSALTERII
artis cantilenæ, uel specierum singularum uel nominum
quæ commemorantur in Psalmis.

PSALTERIUM est, ut Hieronymus ait, in modum deltæ literæ formati ligni, sonora concauitas, obelsum uentrem in superioribus habens, ubi chordarum fila re ligata disciplinabiliter plectro percussa, suauissimam dicuntur reddere cantilenam. Huic citharæ posicio uideatur esse contraria, dum quod ista in imo continet, illud cõuersa uice gestat in capite. hoc autè genus organum canorum, atq; singulare aptatur corpori Dñi saluatoris, quoniam sicut istud de altioribus sonat, sic illud gloriolæ institutionis superna concelebrat. hoc apud Hebræos dicitur Nablum, ipsum uerò psalmum Græcum constat esse uocabulum, què dictum quidam uolunt *ἐπί ψαλμῶν*, hoc est à tangendo. nã & psalterias citharædas uocamus docto pollice modulationes musicas exprimètes. Psalmus est ex ipso secundo instrumeto musico, id est, psalterio modulatio quædam dulcis & canora profunditur.

Canticum est, quando quis libertate propriæ uocis utitur, nec loquaci instrumento cuiquã musico cõsona modulatione sociatur.

Psalmus, est hymnus alicuius metri lege compositus, qui ad similitudinem prædicti organi supernam nobis cognoscitur indicare uirtutem.

Framea modò contù, modò luricã, modò gladium significat bis acutù. Aliter Arnobius: Frameã, inquit, humanè literæ specialiter dicitur lanceã regis, nos autè Frameã generaliter gladiù in scripturis sanctis accipimus. Cynira quidè est decè chordis coartata, hæc plectro percutitur: naba uerò duodecim sonos habens, digitis tangitur.

Cedrus nõ est utilis nisi succisa fuerit. nullo enim in sua radice manens proficuos generat fructus, sicut nec elatio.

Hermon paruus mons iuxta Iordanem est positus, sicut ex Deuteronomij lectioe cognoscitur. accipimus inquit, in tempore terram de manibus duorum regum Amorreorum, qui erant trans Iordanem à torrente Arnon usq; ad montem Hermon.

Myrrha mortem significat, quam pro hominum salute mediator suscepit.

Gutta quæ dicitur Ammoniaca, duritias curat aliqua necessitate contractas, quæ pulchrè incarnationi Domini comparatur, quia duritiam cordis humani sancta prædicatione dissoluit.

Cassia, quæ à nostris fistula dicitur, redèptio generis humani per aquã baptismatis indicat: quoniam hoc herbæ genus aquosis locis dicitur inueniri. His rebus & odor inest suauis, ut merito sanctæ incarnationi & uirtus herbarum & odoris suauitas cõparetur. Ebur nõ ad solas diuitias intelligamus aptatù, sed quoniam elephas cuius hæc ossa sunt nimie castitatis asseritur, q inter quadrupedia & sensu plurimo ualet, & tẽperanter miscetur fœminæ suæ, & cõiuge secunda non utitur, hoc pudicis fœminis decenter aptatum est.

Hysopus quamuis sit herba minima radicibus suis saxorum fertur uiscera penetrare. hæc & internis hominù lauciatibus probat accõmoda, & in libro Leuitico immolato sanguine intincta supra leprosi corpus septies solebat aspergi: significat precioso sanguine Dñi saluatoris maculas peccatù efficaciter esse diluendas. Rannus spinarum genus est permolestum, q prius in herbã mollissimã pubescit: sed ubi adulta græte caluerit, ramulosos producit acuminatos, postea eius fides durescunt in arboream firmitatem.

Maceria est saxorum sicca constructio, quæ sine aliquo legamine impensæ in alium ducta componitur.

Tympanum est quod tẽso corio quasi supra duas, ut ita dixerim, metas tibi ab acuta parte copularas solet resonare percussum, sicut hominum corpus dum pro Bedæ tom. 8.

Domino tribulatione quatitur, ad superna mandata dulcius temperatur.

Aspidum immane genus est serpentis, q naturali ob stinatione uerba incantanti non perhibet admittere: quia ne uerba eorum exaudiat, suasq; latebras de relinquat, unam aurem eandem suæ inflexione dicitur obturare, alteram uerò in terram deprimeret.

Pellicanus auis Aegyptia est, ciconijs corporis grãditate cõsimilis, quæ naturali macie semper affecta est: quoniam sicut physiologi uolunt, tẽso intestino per uiscera quicquid escarum accipit, sine aliqua recoctio ne trãsmittit. q nõ gregatim ut ceteræ aues uolat, sed electatione se solitaria cõsolat, quorum genus stagnis inhabitat. Aliud ut dictum est, in desertis locis secretisque uersatur. Nycticorax Græcè dicitur noctis uis, quæ quidã bubonem, quidã noctuã esse dixerit, alij magis coruo magnitudine & colore cõsimile, quæ specialiter in Asiæ partib. inueniri posse testatur. Istum sicut diei fulgor abscondit, ita aduentus noctis producit, & contra consuetudines auium tunc magis uigilare, & escas quærere incipit, quando se in soporem animantia cuncta componunt.

Passer est auis parua, sed minima sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretit, nec per ingluuie uentris escarum ambitione decipitur. hæc propter infirmitatè suã ne aut ipsa à prædatore capiatur, aut fœtus eius serpentinis deuorentur insidijs, ad domorũ fastigia cella concurrit. Turtur auis castissimus, una tantum copulatione contentus esse narratur.

Frixorius, est fasciculũ sarmetum aridum non nisi ad incedum aptum. Fulica, mansueta auis & nigra anati equidem minor, sed corporis positione cõsimilis, qui in stagnis delectabiliter cõmoratur. Erinaceus, quem uocamus ericium, animal est omnino timidum natura p uidente semper armatum, cuius cutè inuicem setarum fudes acutissimè densissimeq; cõmuniunt, & refugium habet semper in faxis. Topazion genus est lapidis preciosum, qui duos fertur habere colores. unũ auti purissimũ, & alterũ ætheria claritate elucens, pinguedo rosea uerecundaq; puritas, uicinus lapidi chrysolaprafo magnitudine uel colore, qui maxime splendet, cũ solis splendore percutitur. q si polire uelis, obscuras: si naturæ propriæ relinquant, irradiat. nasci dicitur in insula Topazion, quæ est prouinciæ Thebaidæ: unde & nomen accipit. Crytallũ est in modũ uetri p numerosas hyemes glacies condurata, & induritiã faxiliquens ad modum perducta substantia.

Organum est quasi turris quedã diuersis fistulis fabricata, quibus statu folliu uox copiosissima distinetur, & ut eã modulario decora cõponat, linguis quibusdã ligneis ab interiori parte constructur, quas disciplina biliter magistrorum digiti reprimentes, grandisonã efficiunt & suauissimam cantilenam.

Cymbala sunt ex permixtis metallis minime phialæ compositæ, uetricula artificiosa modulatione collisæ, acutissimũ sonũ delectabili collatione restitunt.

Sela uerbu Septuaginta interpretes, Symmachus & Theodotio diapalma trãstulerunt: Aquila uerò semper. & puto aut Musici cuiusdam soni esse signaculũ, aut certè perpetuitatem eorũ quæ prædicta sunt, in dicare, ubicunq; Sela, hoc est diapalma siue semper ad ponitur, ibi sciamus nõ tantũ ad præsens tẽpus, uerũ ad æternũ uel quæ sequunt uel quæ præcesserũ pertineret. Hęc Hieronym. Verũ Augustinus putat ubi diapalma interponit, personarũ siue sensuũ fieri permutatione, ut sicut Sympalma Græcè uocũ adiunata copulatio dicitur ita sit diapalma uocũ rupta cõtinuatio.

ITEM INTERPRETATIO
nominum hebr. eorum.

ABsalon, pater pacis. Asaph, congregans. Abrahã, pater uidens populum, uel pater multarũ. i. gentium. Allophili, alienigenæ. Aegyprus, tribulatio

bulatio coangustās. Aethiopia, tenebræ uel ignis. Arabum agerens, aduenæ. Armon, populus mœroris. Aflur, dirigens. Abaron, pater fulcraus dolore. Aaron, mons fortitudinis. Amorreorū, amarorum. A-leph, mille siue doctrina. Bēniāmin, filius dextere. Basan, pinguedo siue brucus. nam quod interpretari solet ignominia, bula dicitur. Babylon, cōfusio. Belphegor, habēs os pellicium. Cades, immutata, uel sancta. Cylson, duritia eorū uel læticia. Cof, uocatio, uel auis, sed melius excusio. Cedar, tenebræ uel mœror. Chusi Aethiops uel notabilis, q̄ ad Saulē pertinet: quia ab humero & sursum eminebat. Yr omne populū. Chā, calidus, sed sciendum q̄ in Hebræo chi, scribitur autē per beth, quæ duplici adspiratione profertur. Chanaā motus eorum uel negotiator aut humilis. Cherubin, scientiæ multitudo, aut scientiæ intellectus. Choreb, quod in Hebræo Oreb scribitur, & in tempore ardor siue siccitas, aut coruus uel solitudo. Dauid fortis manu, siue desiderabilis. Dathan, domū eorum siue sufficiens donum. Ezraites, semen Dei. Ermon, anathema eius. Endor, oculus siue fons generatiōis. Effrem, frugifer, siue crescēs. Effrata, ubertas. Fines, ori pacens, uel ore requiescens. Farao, dissipās siue discoperiens eum. Galaad, acruus testimoniij. Gebal, uallis uetus. Jacob, supplanator. Israel, uir aut mens uideō Deum: sed melius princeps cū Deo. Iordanes, descensio eorum. Iuda, laudatio siue confessio. Idumæa terra, siue sanguinea. Iudæa, confitens aut laudans. Ioseph, augmentum. Ismahel, auditio Dei. Ionedad, Dñi spontaneus. Iabim, sapiēs uel intelligens. Isaac, risus siue gaudiū. Loth, declinās. Manasse, oblitus. Moab, ex patre. Moyses, assumptus. Manu, quid est hoc. Madia, de iudicio. Melchisedech, rex iustitiæ. Nephtali, latitudo siue cōparatio. Nun, fœtus uel piscis, siue sempiternum. Oreb, siccitas. Og, coaceruans siue absconditus. Sion, arx siue specula. Sicheu, humerus. Syna, mandatum uel mensura. Selmon, umbra offendiculi, siue imago fortitudinis. Saba, captiuitas. Selom, auulso uel dimissio, siue ubi est ipse. Sifara, gaudiij exclusio. Samuel, nomē eius Deus. Sed, germē inutile, siue tentatio lacensens. Tyrus, qui Hebraicè dicitur fors, tribulatio siue angustia. Tanis, mandans humilia. Tabor, ueniens lumē, uel ueniat lux. Zeb, lupus. Zebq̄e, uictima. Zabulon, habitaculum fortitudinis.

F I N I S,

**VENERABILIS BEDÆ
PRESBYTERI SERMO DE EO**
quod legitur in Psalmis, Dominus de cœlo
prospexit super filios hominum, ut uti-
deat, si est intelligens aut re-
quirens Deum.

P R O L O G V S S E Q U E N -
t i s o p u s c u l i .

VM plures clericos in schola constitutos agnoscerem, ad hoc quam maxime uacare, ut literarum secularium notitia caperent, quæ auditores suos studiosissime docēt carnalia appetere, pro obtinenda mundi gloria contendere, syllogismorum & argumentorum subtilitates discere, ut quoslibet simplices cum uerboſitate huiusmodi circumuentos possint irridere: tractaui & ego literas illas legere, quibus aliquos ad sacre fidei normam, ad timoris dei curam, ad spiritualis uitæ puritatem, ad humilitatem

ut & charitatis deuotionem, ad penitentiam malefactorum, emendationemq̄; morum incitarē. Intellexi namque uerum esse quod scriptum est, Diligentibus Deū omnia cooperātur in bonum: quia tam malum quam bonum prodesse potest, his qui diligunt Deum in ueritate. Et bonum quidē, quia satis patet quomodo proficit, prætereo. De malo hoc dicere uolo, quia tribus modis parit profectum his duntaxat qui timent Dominum. Vnus quippe modus est, cum Deus aliquos dissolutos, & ad cuncta boni operis studia negligentes uidens, permiserit eos cadere in aliquod crimen, uel periculum grande, ut ex hoc humiliati & afflicti cogantur illum pro necessitatibus suis inuocare. Hoc igitur modo talisq̄; malo plures compulsi, ad Dominum sunt conuersi. De qua compulsionē & in Euangelio legitur: quia cum homo quidam fecisset canam magnam, & uocasset multos, qui uolebant uenire: postremo iusserit seruo dicens, Exi in uias & sepes & compelle intrare. Quæ compulsiō talis est. Cum enim Dominus noster qui per illum hominem significatur, plurimos tam ex Iudeis quam ex gentibus & cunctis huius seculi sapientibus uocasset: sed illi suam uolentes iustitiam constitutere, iustitiæ Dei non subiecti, conuertit se ad infirmos & ignobiles. i. sceleratos quoslibet uocans, qui pro eo quod peccatis nimis presbi fiduciam nullam in suis meritis habebant, quasi compulsi ad Dei gratiam festinabāt. Seruus autē qui tales uocauit ad cœenam, prædicator quilibet intelligitur, dicēs ad eos: Nisi conuerſi fueritis, non intrabitis in regnum cœlorum. Alter modus est, cum in tribulatione uel tētatione aliqui tanquam aurum in fornace probati, exinde præmium cœlestē adipisci meruerint. iuxta illud: Beatus uir qui suffert tētationem, &c. In hoc persecutor omnis noluit uelut bonorum profectibus seruit. quod nimirum in beato Iob satis declaratur. Nam quanto eum nequissimus hostis tētando supplantare studuit, tanto meliorē licet inuitus fecit. Tertius, cum peruersorum studia in cōtrarium uertentes ea contentione & emulatione fecerimus bona, qua illi scere student mala. Quo uidelicet argumento Dominum in Euangelio legimus uti, cum parabolam protulit de homine uillicum habente, qui agnosens se à uillicatione deiciendum, prouidit per fraudem quæ sibi profutura forent post deiectionem. Hanc itaq; parabolam non ideo Dominus retulit, ut quenquam incitaret ad fraudem faciendam: sed ut nos doceret, ita prudētēs esse in bonis, sicut ille uillicus fuit in malis: bene uidelicet dispensando omnia quæ nobis à Deo conceduntur in hoc mundo. Constat autem tam magna huius argumenti causa, ut non solum ex hominibus prauis, sed etiam ex ipso paruitatis auctore queat assumi, si scilicet hoc quod de eo scriptū est, Diabolus circuit, quærens quem deuoret: in contrarium uertentes dixerimus, sicut diabolus circuit quærens quem deuoret: ita & nos debemus circuire, quærentes quem cripere de ipsius malitia possimus. Cuius etiam argumenti genus in hoc sermonis opusculo imitatus, studui ut sicut multi scholares in literis secularibus se exercent ad secularis uitæ amorem: ita & me exercebam in sacris literis, in elementis & in cunctis rebus moralibus, quæ animo occurrant, eligens inde atq; scribēs quæ legentibus profectiuosa, & ad edificationem animarum congrua uidebantur.

I N P S A L M V M L I I .
Commentarius.

Mnipotentis Dei gratia cupiēs omnes homines saluare, indicat nobis fratres charissimos per psalmistā qualiter nos ingiter inspiciat dicens: Dñs de cœlo prospicit super

per

per filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deū. Hæc igitur uerba quamuis sint pauca, præcipuum tuâ & salubrè doctrinam omnib. exquirentib. Deū in ueritate præbent. Docent namq; quia Deus iugiter respiciat super nos, ut hoc inuestiget si sit inter nos aliquis intelligens aut requirens Deum. In quib. uerbis hoc in primis est notandū, quod De⁹ qui omnia anteq̄ fiant nouit, nō ideo nos inspicere dicitur, ut ex habitu uel motu nostro quid in nobis sit, quasi nescius discat: sed ut nos discamus & admoneamur attendere, q̄ elementer atq; subtiliter hoc Deus iugiter in nobis exploret, quid circa salutē nostrā nos tractemus, quantamq; sollicitudinē non solū pro præsentis uitæ subsidijs impetrandis, sed etiā pro æterna uitā obtinenda habeamus. Huiusmodi quippe intentio primitiua est, in Psalmitæ uerbis iā prolatis constat retinenda. Deinde altius considerandū, quomodo id pro quo Deus nos respicit, aliquatenus implere possimus, id est ut intelligamus & requiremus Deū. Quicquid enim intelligendū & requirendū est de Deo, interioris hominis studio constat agendum: quia cū uerq; sit inuisibilis, & Deus scilicet & noster interior homo, utpote qui ad Dei similitudinē factus est, uerq; etiam inuisibiliter sentit quæ de altero sentienda, & requirenda sunt, quamuis Deus incomparabiliter excedat. Ille namq; per se ipsum omnia nouit, homo aut nec à semetipso, nec sine additamento aliquo quicq̄ scire ualeat. Additamentū uero dico, oīa uisibilia per quæ instruiamur ad inuisibilia intelligēda, sicut scriptū est: Inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta cōspiciuntur. Itē additamentum esse dico, illa intelligentiæ dona, quæ in nobismetipsis ex Dei gratia iugiter retinemus, sicut est illud: Quod tibi nō uis fieri, alij ne feceris. Nā si alij nihil horū quæ nobis fieri uolumus, agere debemus, mala aut nulla nobis agi omnimodo uolumus: mala etiā nulla alij agenda esse apertissimè scimus. Quā nimirū sententia scire cōuincimur, omnia quæ alijs exhibere debemus, de quib. postmodū aliqua exempla proferemus. Nunc uero q̄ in hac agamus, dicentes uidelicet tertiu additamenti genus, per q̄ instruiamur, intelligere ac requirere Deū. Hoc aut genus in omnib. sacræ scripturę libris habet. In his igitur trib. additamentis omne genus humanū, q̄ ad intelligibilem duntaxat gratæ per uenerit probat quid de Deo intelligat, & quomodo illum requirat. Sed per duo superiora dicta oēs qui librorū sunt ignari, libros uero scientes per omnia probantur. Nunc ergo quæ notissimū est, quomodo in libris uisibiliter legatur, qualisq; scientia ex his acquiratur, dicendū est tantūmodo, qualiter in illis duob. ad ditamētis quasi in libris spiritualiter legere possim⁹. Liber quippe tā spiritualis q̄ corporalis dici potest, sicut in sacra scriptura, maximeq; in Apocalypsi inuenit. Vnde est illud: Vidi in dextera sedētis super thronū librū. Qui profectū liber spiritualis credēdus est, & quotiescumq; spiritualia tractamus, toties in spirituali libro legimus. In quo etiā tanto facilius legere possumus, quanto plus eū in præptu habemus, & nec noctis nec tenebris ullis impediri possum⁹ ab huiusmodi lectōne. Cū ergo sciamus qualitātē librū illius, in quo tā laici q̄ clerici legere possunt, quæramus etiā ubi in eo legere debeamus, & ubi Deus q̄ sup nos iugiter respicit, ut uideat quis, nostrū sit intelligens aut requirens Deū, requirendus sit. Hæc igitur utraq; in corde nostro agenda sunt, quæ & Deus illuc solet aduenire, & cuiuslibet legētis intentionē curāq; subtiliter pensans, prout uiderit se amari, per inspirationē alloquit. Vnde psalmista dicit: Audiā qd loquatur in me Dominus Deus. Audistis itaq; qualis sit spiritualis liber, & ubi in eo debeat legi: audite etiam quomodo in eo legendū sit. Sed priusquam aliquid legamus, exemplum unde talem legendi modū sumptimus, dicamus. Dominus namq; & saluator noster, cum aliqua regni cœlestis secreta referare uellet, similitudi-

nes protulit tales, quæ omnium intelligentiæ cōuenirent. Paulus quoq; cœlestia per similitudinē contemplari posse testatur, dicens: Videmus nūc per speculum, & in enigmate. Ideoq; sicut Dominus noster per similitudines secreta plurima fidelib. cunctis aperuit: ita & ego prout gratia diuina cōcedit, in hoc sermone cupiens facere, tale locutionis genus quod facillimum est ad intelligendum, & in omnium reperitur cōscientia sapientium, decreui appellare librum, in quo quilibet spiritualis quasi legēs, secreta cordis sui possit agnoscere. Cum igitur teneamus librum, legamus illud primum, unde hoc ipsum ualeat agnoscere, quod omnis uitæ cœlestis contemplatio non nisi per alicuius similitudinis instrumentum pateat. Sci mus enim omnes, quia cum quælibet excellens structura erit ædificanda, non prius in altum potuerit cōstrui, quā palis & sudibus in opus idem undiq; inferis gradus efficiantur, in quibus & operantes stare possint, & per quos inferius ac superius iter habeatur. Per hæc itaq; uisibilia, quæ omnibus nota sunt, instrumenta instruiamur, ut in inuisibilibus idem faciamus, colligentes scilicet uarias similitudines, quibus opus arduum cœlestis regni, quod per fidem cœpimus, ad altiora construere ualeamus. In his quippe edocti stabilem gradum ponere possumus, ut pro operis incepti perfectione descendamus uel ascendamus. Descendere autem ab huiusmodi opere, est carnis curam & quæcunq; actiua uitā exigit, interdum providere: ascendere uero, est iterum contemplatiuæ uitæ studium uiribus totis exercere. Non enim contemplatiuæ uitæ perfectio sine actiue supplemento obtinetur, quā quæ in superioribus sunt habenda, ex inferioribus sunt colligenda. Ecce una similitudo satis aperta, in qua quasi legendo potest agnoscere, qualiter in edificatione spirituali debeamus operari. His igitur dictis de ædificandi modo atque qualitate, iam ponamus fundamentum tale, quod nec flumina nec uenti possint mouere, quod quæ ædificium omne superponendum possit firmiter continere. Fundamentum autem huiusmodi fidem summa trinitatis & unitatis esse credentes, in primis exinde uolumus dicere similitudinē talem, de cuius notitia nemo se excusare poterit, & per q̄ omnis qui uelit requirere Deum, nouerit. Scimus quippe tres personas esse in uno aquæ elemento, in unam substantiam: cum dicimus, ille fons, ille riuus, illud stagnū. Scimus etiam hæc tria tantam æqualitatem continere, ut si de quolibet eorum in aliud infundas, nullam dissimilitudinē in eis inuenias, dum modo impuritas nulla extrinsecus accidat. Quis ergo sciens hæc in creatura uisibili, inuisibilis creatoris trinitatem & unitatem credere nequit? Quis rogo sciens fontis & riuus & stagni unam eandemque esse substantiam, id est aquam: intelligere non potest illud quod Dominus noster in Euangelio dicit, Qui me uidet, uidet & patrem: & quia ego in patre, & pater in me est. Numquid aliquis aliquid rationis habens ignorat, quia fons in riuo est, & riuus in fonte? Vnde frustra laborat, qui conscientiam propriam fugere posse existimat. Nisi enim Deus à nobis requiri & intelligi aliquid quantum posse sciret, nec illa uerba quæ iam pro-ruli permittit dici, hoc est, Dominus de cœlo respicit, & cætera. nec ea quæ alibi Psalmita dicit ex Domini persona: Vacate & uidete, quoniam ego sum Deus. In quibus profectū uerbis demonstratur, quia nisi à tumultu seculari uacemus, nec hoc quod Deus sit, pura mentis acie cernere ualeamus. Dicamus & aliam de aqua similitudinē, in qua pietatis diuinæ immensitas, & negligentia nostrę quantitas pensari ualeat. Aqua nempe omnis absq; ea quæ aliqua immundicia uel sordē corrumpit, cunctis ad se lauandi causa accedentibus est apta, nec quenquam uel multum uel parum sordidum à se repellit. Hæc igitur similitudinē oēs pariter admonemur, ne

quis nostrū desperet de peccatorū suorū purificati
one obtinenda, si tantummodo eorundē peccatorū
sordes ablueret uolens, ad fontē aquæ uiuæ, id est ad
Deū currat, ibiq; se cū poenitentiae lacrymis lauet. Ni
hil enim ut scriptū est, in terris fit sine causa. sed om
nis creatura omneq; instrumentū utile: sed & ipsa rati
o data ad nos per aliquā similitudinē clamat, ut De
um requiramus. Sed ut de inchoata lauandi similitu
dine plus loquamur, nisi esset spiritalis sicut corpo
ralis lauatio, nequaquā psalmista diceret: Amplius la
ua me Dñe ab iniquitate mea. & Lauabis me, & sup
niū dealbabor. Hinc etiam propheta admonet nos
ex persona Dñi dicēs: Lauamini, mundi estote. Et ut
apertius insinuet, quia per hæc uerba spiritalē mag
is quā corporale lauacrum designaret, cōtinuo sub
iunxit dicens: Auferte malū cogitationum uestrarū
ab oculis meis, quiescite agere per uerse, &c.

Inter hæc & illud omnimodo pensandū existimo,
quoddē baptizandorū corpora uisibiliter abluī à
Dño præcipiantur, ut per hoc ad moneamur credere
animas ibi pariter in uisibili baptismo purificari. Ergo
dum tēpus habemus, in gratiæ diuinæ lauacro, quod
undiq; circumfluit nos lauamus. Tertia quoq; simili
tudo uideretur mihi in aqua posse reperiri. Scimus nā
que, quia dum immissa manu uel alia materia diuidi
tur, nulla diuisionis uestigia post retractam manū in
suo reditu habere cognoscitur. Quod scilicet nō sine
causa fore arbitror, sed hoc significare q; diuinæ potē
tiæ omnis creatura sit ita penetrabilis, ut nulla acceden
s uel recedens gerat signa corruptionis: sicut acci
dit quādo ianuis clausis Dominus noster ad discipu
los ingressus est. Ibi quippe caro uera erat, sed deitate
quæ eandem carnē possidebat, efficiente ita penetra
bat claustra, ut sui nulla relinqueret uestigia. His igitur
tribus de aquæ sacramentis dictis, dicamus dein
de quæ similitudo consideranda sit in sole.

Sicut enim eius splendor immensus undiq; per or
bē terrarū diffunditur, ita potentiæ & præsentiae diui
næ immensitas super omnia cōtinetur. Cuius simili
tudinis ueritas ex hoc quā maximē poterit agnosci,
quod in quamlibet terræ partē perrexeris, unus idē
que solis splendor in eadem uicinitate tibi apparebit.
Cum ergo tanta solis qui utriq; creatura est, pateat præ
sentia, nulli licet dubitare de Dei omnipotentis crea
torisq; omnium potentia. Sed & ex hoc præsens ubi
que esse Deus probatur, quia plurimos se inuocantes
mox exaudire sentitur. Possent adhuc de sole plura
sacræ fidei conuenientia dicere, sed auditoribus ræ
diosis compatiens prætereo.

Dicamus quoq; quid nos doceat Deus per uaria ge
nera officiorū, quæ haberi solēt in quorundam curia
principū. Ibi quippe habentur tam uiri quā fœminæ
quædā splendidiore uestitu iugiter incedentes, & cū
domino atq; domina familiaritatem maiore retinen
tes. Sed & hoc à plurib; studiose prouidēt, ne aliqua
fœminarum earū quæ mancipatæ sint, ibi iugiter ma
nere ulla fornicationis macula infameretur, adeo ut si
forē in uirum oculos lasciuo aspectu conuertat, mox
magnæ correptionis uerba audiat. Ibi etiam sunt qui
dam interiorib; quidā uerō exteriorib; officijs deputati.
Qui omnes quælibet cōmissa sibi tam caute obser
uant, ut nihil præter cōmissum sibi uendicent. Huius
similitudinis argumentum licet à plurimis seculi
principib; corruptum sit, in paucis tamē qui in amore
& timore Dei permanentes religiose uiuunt, poterit
agnosci quid significet. Significat namq; quia sicut re
ligiosus quilibet princeps in seculari uita positus, se
suosq; sub uaria dispositione in domo sua ritē procu
rar: ita agendū est in sancta ecclesia, quæ est principis
summi domus. Ibi enim pastores tam in canonico q;
in monastico habitu cōstituti, tales esse debent, ut fi
ducialiter & familiariter principi suo possint decen
ter adherere, ac colloqui de omnibus quæ in ecclesia
sancta constant agenda, monere etiā ne quis cōmissio

rū uiliori quā decet uestitu incedat, hoc est, ne in ope
rib; bonis negligens existat, sed & illud omnimodo
custodire, ne quis castitatis continentiaq; iura profes
sus, huiusmodi uota transgrediat. Ibi monachi &
sanctimoniales castē uiuētēs, sunt in pedissequarum
persona. Cæteri uero qui intima quæq; & spiritalia
officia nequeunt obseruare, sunt uelut agricolæ, uel cu
ris secularib; prælati. Sed isti oēs tam agricolæ quā pe
disse quæ, si cōmissa sibi, & ad suam curā pertinentia
fideliter gerunt, ad regna cœlestia perueniunt. Hoc enim
uideretur exprimi per illa uerba, quæ Dominus in
Euangelio dicit: In domo patris mei mansiones mul
tæ sūt. Quasi diceret: Sicut in terra magna meritorū
diuersitas est, ita & in cœlesti regno multæ mansiōes
habentur. Progrediamur & ultra dicentes aliquā si
militudinem, quæ ad diuini operis excellentiam con
siderandam ascendere ualeamus.

Sicut peritus & diues aurifex uolēs aliqd mirum
opus facere, undecūq; potest colligit infignes & pre
ciosos lapides, inter aurū uel argentū ponendos, tam
ad peritiæ suæ ostensionē q; ad operis miri nitore: sic
& Deus omnipotens ostendere cupiens diuitias sapi
entiæ suæ, tantā peritiā tantamq; excellentiā artis in
humanæ & mūdane fabricæ tabula expressit, ut oēs
sapientes artifices semp habeant q; mirent & uenerē
tur. Vnde psalmista dicit: Quā magnificata sunt ope
ra tua Dñe, oīa insipientia fecisti. Sed quæ mentionem
fecimus auri & argenti, preciosorumq; lapidū, quib;
omne opus fabricæ præcipuē adornatur, decet ut uel
paucis uerbis exponamus, qualiter hæc tria ad spiri
tualē sanctæ ecclesię ornātū conueniant. Argenti igit
nomine prædicatorū sanctorū ordo figuratur, attestā
te psalmista qui dicit: Eloquia Dñi eloquia casta, ar
gentū igne examinātū. Salomon quoq; ait: Argētū
electū lingua iusti. Per aurū uero significatur hi, qui
rijs diurnisq; laborib; in monastica uita seu in alio
loco oppurtuno probati, tanta sanctitate rutilant, ut
omnibus sanctam cōuersationem desiderantib; sint
pro miraculo & pro exemplo.

Lapidū autē nomine preciosorū, q; maxime aut ru
bicundi aut aerij coloris sunt, significatur hi qui uel
purpureo martyrij sanguine rubēt, uel à primæua era
te usq; in finē in castimonia & in omni perfectionis
claritate lucent. Huiusmodi itaq; metallo fabricā suę
ecclesię Dñs noster adornare solet. Cui satis cōuenit,
q; in Canticis canticorum legitur, quia ferculū fecit
sibi rex Salomon de lignis Libani: colūnas eius fecit
argenteas, reclinatorium aureū, ascensum purpureū,
media charitate cōstrauit propter filias Hierusalem.
Quæ scilicet uerba parum discrepant à nostris dictis.
Quod enim nos diximus fabricā, ibi dicitur ferculū.
Illud autē ferculum ideo de lignis libani factū esse cre
ditur, quia ecclesia sancta ad epulas æternas inuitata
de lignis imputribilib; id est electis est cōstructa. Cu
ius colūnæ argenteę significant doctores eloquij san
cti nitore fulgentes. Reclinatorium uero aureū, signifi
cat spē perpetuę quietis, in qua electorū animę in hu
ius mundi ergastulo adhuc laborātes, recubunt quafi
requiescentes. Ascensus quoq; purpureus, qui in præ
dicto ferculo factus est, significat omnium sanctorū
martyrū passionē: quia per eandē passionē purpurei
sanguinis colore rubentem ad gaudia superna ascen
dere meruerunt. Sed quod sequitur, in ferculo descē
pto media charitate cōstrauit, propter filias Hierusa
lem: designat cæterā fidelium plebē, quæ nec prædi
cationis sanctæ uerbo congruit, nec sanguinē suū of
ferre p Christo præsumit, sola perfectę charitatis uir
tute posse saluari. Ideoq; nos q; neutro sufficim;? Deū
& proximū tota mente diligamus. Hæc de sanctæ ec
clesiæ fabrica ferculoq; Salomonis prolata, nulli quę
so sint ingrata. Vnumquodq; enim opus tāto præcla
rius efficitur, quanto dissimiliori ornātū cōponitur.
Inferamus ergo adhuc palos & fides similitudinum,
per quos ædificando ascendere possumus in altum.

Sicut

Sicut ædificiū quodlibet magnū non nisi magnis sumptib. construi potest, ita & uirtutes præcipuę nõ nisi magno labore obtineri possunt. Vnde Dñs noster eandem similitudinē proponit in Euangelio per interrogatōne dicens: Quis ex uobis uolens turrim ædificare, nõ prius sedens cõputat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendū? ut quia oēs audientes similitudinē hanc, & facillē intelligere poterant & respondere: nullū profecto esse qui turrim uelit ædificari, nisi prius cõputet sumptus necessarios ad perficiendū, tunc ille mox subiungeret dicens: Sic q̄ uirtutē qualibet obtineri cupit, debet prius diligenter tractare, quia nõ sine magni laboris sumptu obtinenda est. Potest & aliter intelligi huiusmodi interrogatio. Cū enim à Deo ita creata sint uisibilia, ut oēs intelligētes & requirentes Deū in his facile possint instrui ad inuisibilia agnoscēda: Dei interrogare est quælibet subtiliter probare per eadē uisibilia, utrū eum diligat & timeat obediendo præceptis eius, an propriē uoluptati deseruiat consentiendo diabolicis illusionibus. Vnde psalmista dicit, Dñs interrogat iustū & impiū: qui autē diligit iniquitatē, odit animam suā. Quasi diceret: Dñs tentari permittit iustū & impiū, sed iustus resistit, tentatori suisq; suasionibus: impius autē aut in credulus permanet, aut ad tempus credens, sed in tēpore tentationis recedēs plus appetit carnalia & trāstoria, quam cœlestia æternaq; gaudia adipisci. Qui ergo tantam iniquitatem diligit, odit animā suā, pro nihilo uidelicet deputans eam perenniter cruciari, dum modo sibi liceat ad horam temporib. bonis uti.

Sicut filij Israel quondā contra Dñm murmurātes permisi sunt ab ignitis serpentib. cruciari, ita & cotidie agit contra eos qui diuinæ pietati detrahunt, aut semetipfos multimodis scelerib. tradūt. Permittunt enim à nequissimis spiritib. qui meritō igniti serpentes dici possunt, nõ solū corporaliter, sed etiā spiritua-liter cruciari, traditi scilicet in reprobū sensum, ut faciant ea quę nõ cõueniunt. Vnde psalmista dicit: Multra flagella peccatoris. Itē, sicut filij Israel ab ignitis serpentib. cruciati cū serpentē aeneum affexissent, sanabant: ita oēs qui in Dñm nostrū in similitudine peccatricis carnis mortale factum aspiciunt, credendo scilicet quod ipse sit saluator omnium in se credentium (nam aliter in eū aspicerē nequeunt) a cunctis mortiferis serpentis tentationib. eripiunt. Vnde sæpius in Euangelio legitur: quia hi qui credēdo in Dñm aspexerunt, ut mulier fluxū sanguinis passa, ut mulier Chananæa & Maria Magdalena, ut Zachæus & Centurio atq; la-tro, quacunq; infirmitate sui uel suorū seu peccatorū pondere deprimebant, oēs sanari meruerūt. Inter hæc & illud nobis summo opere pensandum est, quia sicut prædictus serpens aeneus non ut cæteri serpentes in natura uenēnosa fuit, sed tantummodo exterius serpentis similitudinē habuit: ita & Dñs noster in hominis exterioris habitu similis erat cæteris hominib. sed in interiori longē distabat. Cæteri namq; tam ex natura q̄ actu peccatis quasi ueneno pleni existunt: hic autē ab omni peccato immunis erat, sicut de eo scriptū est: Qui peccatum nõ fecit, nec inuērus est dolus in ore eius. Hæc ergo fratres charissimi attendentes rota mēte in Dñm credēdo aspici-te, ut & uos ab ignitorū serpentib. id est dēmonū morib. eripere dignes.

Sicut ignis facillimē extinguitur, si omnia fomēta quibus efficitur, penitus abijciant: sic carnis incentiua facillius extinguitur, si materia & occasiones unde oriunt, omnimodo subtrahantur. Sed ut hæc ritē perfici possint, tota mēte inuocandus est Deus, sine quo nihil est ualidū, ut ipse gratia sua uelut aqua desuper emissa, oīa in nobis uitiosa incendia extinguat. Tale ergo uitū sicut duob. id est mente & carne perpetratur, nõ delectatio ad mēte, ipse uerō effectus ad carnē pertinere: ita etiā non nisi eorūdem labore superat. Et hoc tanto facilius, quanto prius quā idē uitū per consuetudinē regnare incipiat, agit, Quis enim ne-

sciat, quod ignis qui interdū extinguitur, postea uero tantopere accendit, ut omnia adiacētia flammis exurere uideat, multo maiori labore tandem uincat, quā q̄ in exordio mox ita extinguit, ut nec scintilla eius relinquantur? Vnde psalmista dicit: Bear⁹ qui tenebit & allidet paruulos suos ad petrā. Quasi diceret: Beatus qui cogitationes malas mox cū oriri cœperint, & ad huc paruq; sunt, cõfiteretur Christo, qui petra est dictus: rogans eū ut ipse eas à se prius expellat, quā ad maioris nequitie effectum perueniant.

Sicut peritus citharæda chordas plures tendens in cithara, tēperat eas acumine & grauitate tali, ut superiores inferiorib. cõueniant in melodia, quædā semitonij, quædā unius toni, quædam duorū tonorū differentia gerētes, aliq; uero diatessaron, aliæ autē diapente uel etiā diapason consonantiæ reddentes: ita & Deus omnipotens oēs homines ad cœlestis uitę harmoniam prædestinatos in manu sua, quasi citharā quandā chordis cõuenientib. ordinatā habens, quosdā quidē ad acutū contemplatiuæ uitæ sonū intendit, alios uero ad actiuæ uitæ grauitatē temperando remittit. Cumq; eos in utraq; uita sic disposuerit, apponens dignū, id est spiritū sanctum, pulsat illos modis quibus libet, eligens uidelicet ex eis, quos repleat tantarum uirtutū copia, ut ad alios cõparati quasi diapason cõsonantiā, quæ octo chordis constat, reddant: recinētes illas octo beatitudines, quas Dñs in Euangelio enumerat, dicens, Beati pauperes, &c. Quos autē ad diapente cõsonantiā quinq; chordis constantē eligit, illi possunt intelligi, qui tantæ iā perfectiōis sunt, ut se contineant, ne citō in quinq; sensib. corporalib. id est uisu, auditu, gustu, odoratu & tactu offendant. Item qui ad diatessaron quatuor chordis cõstans, digito Dei eliguntur: hi possunt intelligi, qui præcæteris amare student prudentiā, temperantiā, sobrietatē & iustitiam. Per minora uero uocū interualla quæ duos tonos aut unū, uel semitonium sonant: possumus intelligere hos q̄ inspirationis diuinæ pulsū præcæteris eliguntur ad geminā dilectionem Dei & proximi, seu ad aliquā singularem uirtutē, siue etiam ad coniugalis uitæ gradū. Quilicet in cõparatione aliorum uideatur quasi semitonij, pro eo q̄ plus alijs seculo adherere solet: necessarius est tamē cunctis superiorib. gradib. sicut & semitonium consonantijs. Sed quia tā in altisonis quā in grandisonis chordis habetur semitonij, ponamus in altisonis, id est in cõtemplatiua uita pro semitonio talis cõiugij homines, qui specie quidē sint cõiuges, sed re spiritualis uitæ factores, implentes illud Apostoli: Qui habent uxores, tanquā non habentes sint. Hi nimirū meritō in altisonarū chordarū constant numero. Tali ergo melodia Deus delectatur, & in huiusmodi instrumentū collocat quos ad se trahere dignatur.

Sicut sapientes medici per quasdā uiles medicinæ species ægrotos corpore ad sanitatis gratiam perducere solent: ita & Deus omnipotens humanū genus, q̄ in parentis primī transgressione in maximā uirtutis que hominis infirmitatem deciderit, per plurimas uiliæ antidoti cõfessiones ad sanitatē reparat. Quid enim excogitari potest uilius, quā hoc q̄, & in peccatis nascimur, & deinde quasi irrationale animal uilissimis quibusdam adminiculis parentum uel nutricum pro uidemur atq; nascimur? Quid rogo uilius quā quod nec in die una sine peccato esse possumus, quodq; ali quando aliter ad bonū flecti nequimus, nisi in pessima quæq; cadere permitamur, ut uel sic cõpulsū ad medicū uerū confugiamus, faciēq; eius in cõfessione præueniamus. Cum autē nec per tantam diuinę pietatis medicinā curari uoluerimus, pietas enim est magna & peccantem sustinere, & ei quis sit, quouē tendat nimio peccandi usu ostendere, ut agnita sui qualitate horrescat, & reuertatur ad Dñm: nõ tamen idcirco desinit nos curare, sed adhuc alterius generis medicamentū uelut aduersionem, quam oēs amarā esse esse,

esse, sed corporeæ sanitati utilem tradūt, ille spiritua-
liter nobis imponit, permittens uidelicet nos uarijs
modis corporaliter affligi, ut spiritus saluus fiat in die
Dñi. Huiusmodi igitur aduersionem quibusdam pro-
fuisse psalmista testatur dicens: Cū occideret eos Do-
minus, quærebant eum & reuertebantur. Quibusdā
nerò obduratis, & in profundo peccatorum demer-
sis, non profuisse legimus in propheta qui dicit: Per-
cussisti eos Dñe. & nō doluerunt. & Castigatiōe cru-
deli percussisti te filia Syon, sed insanabilis est fractura
tua. Sunt & alia plurima utilitatis genera, quibus tam
spiritualiter quam corporaliter cotidie implicamur,
ut hoc modo humiliati ueræ sospitatis gratiam ex-
quirere cogamur.

Sicut pauper uel quilibet reb. proprijs iniuste spo-
liatus apud iudices & rectores seculi querimoniā fa-
ciens, raptorem accusat, sibiq; sua restituere postulat:
ita oēs sancti pro suorum destructione cœnobiōrum
ad Deū iugiter clamant, obsecrantes ut aut suis tradi-
ta cœnobijs in se q; acquisita bona restituat, aut in eos
qui rapere præsumpserunt, iustum iudicium faciat. Si
quis uero dubitet peccatū esse cœnobijs uel cuiquā
sua rapere, diligenter attendat quæ de diuine in Euā-
gelio leguntur. Ille namq; non pro eo quod alicui sua
auferret, sed quod propria alijs nō erogaret, ad infer-
na ductus esse legitur. Scimus aut oēs minus peccatū
esse propria non dare; q̄ aliena rapere. Vnde si pro mi-
nori peccato ipse dicitur punitus est, multo magis pu-
niendi sunt qui peccata maiora faciunt, id est qui alie-
na rapiunt. Aliena quippe dicimus, quæ non nostro,
sed aliorum usus data sunt: sicut cœnobiōrum prædia
cœnobitis, ut & ipsi & seruitores sui, nec non paupes
ac peregrini superuenientes exinde alantur. Hu-
iusmodi enim cura ad oēs pertinet Christianos. Sed
quia tam a clericis quibusdam quam laicis pro dolor
nihil difficilius creditur, q̄ peccatum esse cœnobiōrū
prædia rapere & abalienare, libet aliud exemplū pro-
ferre, quod assumptæ rationi specialiter congruit. Nā
quod de diuine diximus, referri ualet ad omnes qui
quiddam uel cuiquam iniuste rapiunt. Legitur itaq;
in sancti Gregorij libro, quia monachus quidam præ-
positus cœnobiij quod ipse construxit in urbe Roma-
na, multis deditus fuerit uitrijs. Inter quæ etiam char-
tulas pro confirmatiōe cuiusdā prædij in monasterio
repositas abstulit, extraneis q; tradidit. Cum q; eidē
monachi obitus appropinquasset, raptus est in spiri-
tu ante Deū, ubi; oia eius delicta acceffante diabolo
sunt prolata: sed opitulante sancto Andrea apostolo
sanctoque Gregorio dimissa, excepto uno quod in
chartularum traditione commisit. Si igitur ille pro
monasterij chartulis incaute traditis ueniam adipi-
sci non meruit, nimis formidandum est his qui cœno-
biōrum prædia eatenus iure retenta tradendo uel ra-
piendo dissipant, ne in idem iudicium incidant.

Hæc precor o rectores attendite, & reminiscetes
q; scriptū est, iudiciū durissimū in his q; præsumunt fiet:
exhortamini inuicē pro instauratione cœnobiōrū de-
structorū, primo quidē ut prædia exinde ablata cœno-
bitis reddant, deinde ut hi qui timēt Dñm, & qui am-
bulant in uijs eius, ceteris præponantur. Nam in hoc
q; maximē offensus est Deus, q; ea loca quæ sibi suis q;
sanctis mancipata atq; consecrata erant, destructa sunt
ex rectorū incuria. Si enim Deo famulantes in mona-
sterijs necessaria quæq; haberent, possent utiq; alacri
us obsequium diuinū agere, possent deuotius pro re-
gis, pro præsulum ac principū suorum salute, necnon
pro totius ecclesiæ statu intercedere, possent etiam si
quid professionis suæ regulā excederent a pastorib.
suis licentias corripī. Sed hæc omnia in tanta pro do-
lor negligentia a plurimis episcopis habent, ut si uel
oratio pura uel correptio & admonitio cōgrua cuiq;
sine necessaria, tractare dedignent: hoc solūmodo tra-
ctantes ut sibi placita absiduq; agātur obsequia. Est
& hoc nimis dolendū, quia cū prædia quæ olim a prin-

cipib. religiosis tradita sunt monasterijs, nūc à regib.
seu à præsulib. ablata sint, nulla ibi elemosyna debi-
ta potest agi, nullus hospes ac peregrinus recreari, sic
ita, quasi ad Christianos non pertineat cura huiusmo-
di, & quasi minimē credi oporteat, q; in canonib. ma-
ximē præcipi episcopis, ut xenodochia ad pauperū
curā plura constituant. Quanta aut præmia mereant
hi qui pauperes modò recreare studēt, ex hoc colligi
potest, q; Dñs in Euāgelio prædicat, se in iudicio dictū
rū: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.
Ideo q; præfules admoneo, ut cū legentes queferint
in canonib. unde decimas exigere debeant, quærāt
simul & illud, quid statutū sit super pauperum & ho-
spitum recreatione, necnon super cœnobiōrum pro-
uisione, ne illa terribilis sententia Dñi nostri dicat ad
eos: Væ qui decimatis mentā & anetum, & quæ ma-
iora sunt reliquistis, id est, misericordiam & iudiciū.

Libet adhuc similitudinē aliā pferre p episcoporū
admonitione. Sicut multi agros & prædia sua, si quā
negligentiā antiq; in eis repererint, nō dubitant sibi
licere in usum meliorē conuertere: ita absq; dubio sci-
re possunt, si q; in cœnobijs cōmissis destructionē in-
uenerint, magis sibi licere ut ad usum spiritualis uite
corrīgāt, q̄ destructionē inuentā sequant uel augeāt.
Hanc similitudinē attendant hi q; ad regimen animarū
& cœnobiōrū utrunq; cōstituti, si qua inuenerint mo-
nasteria tā spiritualiū q; corporaliū subsidiōrum in cu-
ria destructa, non solū minimē curant meliorare, sed
magis quoq; destruunt dicentes: Consuetudinē quā
antecessores nostros hic habuisse agnouimus, in ob-
sequijs quolibet modo exquisitis, p omnia retinere
uolumus, quia nos & dignitate & genere nequaquā illis
impares sumus. Quib. respondemus, quia si sup prædio-
rum suorū incōmodis nesciūt aliquid procurare, sed
in ea quā inuenerunt negligentia patiuntur perdurare,
ueniale est illis super animabus uel cœnobijs cōmis-
sis idē facere. Si aut substantiæ terrenæ utilitati cōsu-
lere sciūt, & quæ diuina sunt negligunt, simulare qui-
dē possunt coram hominib. ignorantiā, sed Deo sint
nota cūcta cordis secreta: qui illos ideo alijs permittit
præponi, ut nequitia ppria sibi et manifestata tāro
studiosius se emēdarent, quāto plus ex parte fuissent
se esse tales rectores, quales debuerūt, & quales forsi-
tan ante acceptum regimen in corde suo decreuerūt.

Dicamus & aliquā similitudinē de eo q; scriptū est,
Quod tibi nō uis fieri, alij ne feceris. Cū enim pateat
hoc q; oēs homines uelint sibi et ab alijs impendi
bona, & quod illi etiā alijs impendere debeāt similia,
quodq; huiusmodi uicissitudo inter homines quos-
dā impleatur. nā pleriq; amicis suis hanc impendere
solent, dicamus quomodo impēdenda sit Deo. Sicut
igitur nos uolumus ut fraus uel inobedientia seu ma-
licia nulla a subditis & famulis nostris nobis agatur:
ita & nos qui scimus Deū esse Dñm dominorū omni-
um, & super omnia potentissimū, ei nullā fraudē, nul-
lam inobedientiā, nullamq; maliciā in cōmissis qui-
buslibet agere debemus. Cōmissa quippe nobis sunt
à Deo tanta tā in nobismetipsis, quā in alijs, ut ratioe
breui nequeat ullo modo dici. Sed uel pauca dicam,
ut cætera possint intelligi facilius. In primis quidem
cōmissa est nobis anima nostra ad imaginē & simili-
tudinē Dei facta, ut eā ad eandē similitudinē Dei nu-
trientes, omne q; Deo placitum esse scimus, in nobis
summo opere impleam. Deinde cōmissum est nobis,
ut oēs dictis & factis ad meliora trahamus. Si ergo in
huiusmodi cōmissis Deo fideles sumus, implemus
q; scriptum est: Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris.
Nolumus nāq; nobis infidelitatem ullā agi. Dicam? &
amplius. Sicut itaq; uolum? ut famuli uel subditi no-
stri, si qd nos offenderint, omni moda humilitate pla-
cationē nostrā exquirant: ita & nos facere debemus,
quotiescunq; Dñm peccatis nostris offendimus. Irē
sicut uolumus ut amici & fideles nostri si q; forte de-
tractionem uel iniuriam contra nos factā audierint,

mox hanc ratione fideli compeſcant, aut ſi hoc ne qui uerint, fugiant, ne iniuriam noſtram libenter audire uideantur: ſic & Domino noſtro facere debemus, ſi aliquem illum dehoneſtantem diſtis uel factis uidentes, inhoneſtatem tantam prohibere non ualemus. Fideles namq; ei eſſe debemus, & ad collaborandum & ad condolendum, quia ille nobis fidelis eſt: ſicut de eo pſalmiſta dicit, Fidelis Dominus in omnibus uerbis ſuis. Hac igitur ſimilitudine in omnium ſapientium corde ſcripta requiritur & intelligitur Deus, nec quiſquam ſanæ mentis ab hac intelligentia poterit ſe excuſare. Hęc deniq; de illo q; intra nos ex gratia diuina collatū habemus, intelligentiæ additamento ſunt dicta. Nunc uero ad ea quæ extra nos ſunt, ſimilitudinum additamentum reuertamur.

Sicut igitur uentorum ſubſtantia nullatenus cernitur, ſed tamen eorundem uentos aliquo modo exiſtere per immenſos ſtatus & cōmōtiones eorū intelligit: ſic & diuina ſubſtantia licet inuiſibilis ſit, tamē ex immentia uirtute & poteſtate, quam in oēm creaturam exercet, maximeq; in eos qui ſibi reſiſtere conantur, conſtantiſſima fide uel agnoſci. Quanto enim quis in huiusmodi fide titubauerit, tanto plus cunctis inimici tentationib; ſubiacebit. Quod nimirum ita eſſe ex gentilib; probari poteſt, qui nullam diuinæ potentia cognitione habentes dicentesq; in corde ſuo, Nō eſt Deus: omnimodis ſcelerib; dediti eſſe leguntur. Vnde etiam illorū quidam ſummū bonum decreuerūt eſſe uoluptati prorsus deſeruire. Similiter q; Deū quidem eſſe conſtanter fatentur, ſed factis negant, hæreſi aliqua inuoluti ſeu uitij capitalib; dediti, nullis tentationib; reſiſtere poſſunt. In ſola ergo fideli inuocatione diuini nominis eripiemur à tentationū periculis. Vnde pſalmiſta dicit: In te Domine eripiar à tentatione. Et iterum: Tu eſ refugium meum à tribulatione, quæ circumdedit me. Sicut legatus uel ſeruus quilibet fidelis, cum ei à domino ſuo bona aliqua diſpenſanda cōmittuntur, nil fauoris aut præmij in eorū diſpenſatione ſibi met uendicare ſolet: ita omnis cui ex pietate diuina alicuius præcipuē uirtutis dona collata ſunt, nullū fauorē quaſi talia meruiſſet, inde ſibi acquirere debet. Quod ſcilicet ita agendum eſſe ſancti patres in multis experti, nihil eorū quæ uel in miraculis ſeu in alijs præcipuis operib; perpetrabant, ſuis meritis deputare præſuuebant: attendentes iugiter quod Apoſtolus dicit, Quid enim habes q; non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quali nō accepisti? Hęc itaq; beatus Petrus laſis attendit, quando Iudæis mirantib; ſuper miraculo quod factū eſt in claudo dixit: Quid nos inuemuſi, quaſi noſtra uirtute aut pietate fecerimus hunc ambulare? Deus gloriauit filiū ſuū, &c. Pſalmiſta etiam firmiter credens Deum in nobis bona operari, deprecatur illum eadem confirmare dicens: Confirma hoc Deus quod operatus eſt in nobis.

Sicut in urbis munitione, ſi relinquatur uel paruus in trandi locus, ibi hoſtes poſſunt intrare, urbemq; totā deuaſtare: ſic & his contingit, quib; uidetur ſufficere uirtutes quaſdam ſine cæteris exercere. Vbi enim de eſt uirtutis cuiuslibet cura, illic ſpiritalis nequitia intrat turba, diſſipans interdum uirtutum munitiones multarū, ſicut & de Phariſeo legitur in Euangelio, qui cum uirtutibus multis arcem cordis præmuniens, humilitatis cuſtodiam habere neglexiſſet, dicens: Quia non ſum ſicut cæteri hominum, raptores iniuſti, & cætera, per hanc profectū negligentia ſpirituales hoſtes intrare permiſit in ſe, qui etiam eas uirtutes quas habuit auerentes, ipſum reliquerunt nudū. Cui ſimile eſt & illud, quod Iacobus Apoſtolus dicit: Quicūq; obſeruauerit totam legē, offendet aut in uno, factus eſt omnium reus. Vnde ſcriptura ſacra unūquęq; admonēs dicit: Omni cuſtodia ſerua tuū cor.

Sicut ruſticum uel pauperē quemlibet uili ueſtitu circumdatū nullus diues preciſis ueſtib; nitens, me

ritō culpare poteſt, cur ita ueſtitus incedat, cum indumenta meliora non habeat, aut forſitan pro Dei amore precioſiorib; minimē uti libeat: ita nullus eorum qui pompoſa literarum ſecularium ſcientia affluit, & uarias culti ſermonis ſubtilitates nouit, ſimplicia uerba, quæ in ſcriptura ſacra aliter quam Dialectica & Grammatica doceat, interdum reperiuntur, reprehēdere debet, ſi tamen in ueterib; emendatisq; libris æqualiter habeantur. Quod ſi diſſonant libri, tam Grammatica regula quæ lectionis ſententia ſunt corrigendi. Huiusmodi enim diſſonantia ſicut imperitia uel incuria ſcriptorū contigit, ita peritia magiſtrorū corrigenda erit. Sed nec illi ſunt reprehendendi, qui humilitatis cauſa magis ſcripturæ ſacræ ſimplicitatem quam eximiam ſecularium literarum eloquentiam eligunt ſequi, cupientes inter illos paruulos connumerari, de quibus Dominus in euangelio dicit: Cōſiteor tibi pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & reuelati ea paruulis. pariterq; formidanda quod Apoſtolus dicit: Prudentia carnis, mors eſt. Nā prudentia carnalis, dum nil ſtudet niſi ſuperbire, hominib; placere, gloriam mūdi omnimodo amplecti, tendit ad illum mortem quæ nullum habet finem.

Sicut mulier grauida ſollicitudine indiget nimia, ut in locis omnib; caute ſe agens, prolem conceptam feruet: ſic omnes eccleſiaſtiſci regiminis iura retinentes eſſe debent ſolliciti, ne quo exemplo prauo corrupti ſubditos, quos ad erudiendū quaſi ad procreandos Dei filios in ſuam curam ſuſceperunt. Vnde Paulus Apoſtolus dicit: Filioli mei, quos iterū parturio, donec formetur Chriſtus in uobis. Quomodo autē eos parturiret, ut in illis Chriſtus formaret, alijs profert dicens: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutē redigo, ne fortē cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Si enim alijs prædicans de obſeruantia præceptorum diuinorum ipſe eadem nō obſeruarer, corrumperet utiq; eos quos ſuſcepit ſpiritaliter generandos. Ex qua profectū ſimilitudine hi qui iam poſiti ſunt in regimine admonentur attendere, cur alijs ſint prælati. Per hanc uero quam ſubiungimus, illi qui ſine electione & contra canonum inſtituta alijs præponi cupiunt, admoneri poſſunt. Igitur ſicut incongruū & inhoneſtū eſt, ut mulier pro appetendo uiro ulquā uadat, magisq; decet ut uir mulierem ſibi ſociandam exquirat: ita etiā minimē conuenit, ut Doctor quilibet paſtoralem curam exquirat, ſed ipſe exquirat ad illam ſuſcipiendam. Ibi enim Chriſtus unum quemq; eligens ad eccleſiaſticum regimen quaſi ad matrimonium ſuſcipiendum in perſona uiri eſt: is autem qui regimē ſuſcipit, pro eo quod Dei filios factis & dictis procreare debet, in mulieris perſona accipit. Sed ne quis hanc ſententiam, reprobare poſſit, qua diximus paſtorem ſpiritualem in perſona mulieris accipiendum, teſtimonio ipſius Domini noſtri roboremus illam. Dicit namq; in Euangelio: Quicunq; fecerit uoluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe meus frater & ſoror & mater eſt. Quibus uerbis colligitur, quia ſi fidelis quis uoluntatem patris cœleſtis faciens, ſoror & mater ſpiritalis dicitur: ſoror autem & mater mulieris perſonæ ſunt, mulier quoq; dici ualet, quiſquis ad ſpirituales filios generandos eligitur.

Sicut Dominus noſter uidens ciuitatem Hieruſalem fleuit ſuper illam, quod habitatores ſui innumerabiles penas tam in hoc ſeculo, quam in futuro paſſuri eſſent pro perfidia ſua: ita cotidie dolet ſuper omnes qui nulla correptione uel admonitione ab impietate ſua ſecti uolunt ad penitentiam. Vnde per prophetas ſæpē clamat dicens: Conuertimini ad me, & ſalui eritis. Per pſalmiſtā quoq; admonet nos dicens: Conſitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Et iterū: Accedite ad eū, & illuminamini. Hęc quippe diuinæ pietatis monita quicunq; aut credere uel ſequi in hac uita contemnit: licet corpore uiuat, in anima eſt mortuus, æternæ

que damnationi deputatus.

Sicut mater super moleſtijs uarijs & immundicijs infantuli & ſugentis, quas iugiter ſuſtinet, nõ irſci-
tor, ſed pro debito paritur: ita & Dominus noſter om-
nes fragilitatis noſtræ negligentias, quibus iugiter
fordidi efficiuntur, & clemẽter ſuſtinet, etſi dignos pœ-
nitentiæ fruſtus geſſerimus, quaſi pro debito dimit-
tens, eas miſericordiæ ſuæ lauacro nos purgat. Vnde
iple per prophetam dicit: Audite me domus Iacob, q̄
portamini à meo utero uſq; ad ſenectam. Ego uos fe-
ci, & ego feram, ego portabo & ſaluabo. Et alibi: Nũ
quid obliuifci poteſt mulier, ut non miſereatur filio
uteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliui-
ſcar tui. Quibus uerbis colligitur, quia pietas diuina
omnem excedit affectum pietatis humanæ. Poteſt &
aliud colligi in eo quod dicit: Et ſi illa oblita fuerit,
ego tamen non obliuiſcar tui. Quamuis enim in hu-
mana pietate nulla ſit deuotio maior ea quæ circa fi-
lios nutritiõs exhibitur, deſicit tamẽ in his matrib.
quæ filios ſuos aut negligenter nutriũt, aut mox poſt
partum necant. Hanc impietatem Deus in mulierib.
præuidens, poſt præmiſſa uerba ſtatim ſubiunxit di-
cens: Et ſi illa oblita fuerit, ego tamen non non ob-
liuiſcar tui.

Sicut dominus qui libet ad iram incitatur, ſi ſeruus
ſuus cui aqua eſt ad lauandum proxima, & omnis ue-
ſtium præcipuarum copia ante eum ſordido inhone-
ſtoq; habitu acceſſerit: ita & Deus omnipotens exa-
cerbarur, cum aliquis pro peccatis & negligẽtijs ſuis
nullam poenitentiam agens, ab eo qui ſemper para-
tus eſt ad ignoſcendum, ueniã quaerere negligit. A-
quæ enim uicinitas certitudinem diuinæ gratiæ, co-
pia uero ueſtium bene operãdi facultatem ſignificat.
Anima quippe operibus induitur bonis, ſicut corpus
ueſtib. præcipuis. Vnde Apoſtolus admonet dicens:
Induite uos ſicut electi Dei uiceſſera miſericordiæ, be-
nignitatem, modeſtiam, patientiam. Pſalmiſta etiam
pro huiusmodi indumento exorans Dominum di-
cit: Sacerdotes tui Domine induantur iuſtitiã.

Sicut regulæ in unius domus recto ritẽ compactæ,
quantæcunq; multitudinis uel uarietatis ſint, in unũ
conueniunt, ibiq; tam minor quam maior regula con-
ſtat neceſſaria: ſic omnes uirtutes, quæ per ſancti ſpi-
ritus gratiam unicuiq; diſtribuuntur, in ſpiritualis æ-
dificij perfectione unum efficiuntur. Quamuis enim
martyrium & uirginitas multæq; uirtutes aliæ illic
præcipuè ſint, nihilominus tamen illæ quæ minores
ſunt neceſſariæ exiſtunt. Ideoq; qui quemlibet ſpiri-
tuali uel corporali cibo reſicit, aliãq; ad actiuam uitæ
pertinentiam gerit, in eodem recto ponitur, quo & ille
qui omnia ſua pro nomine Chriſti relinquens, ſe iux-
ta contemplatiuæ uitæ perfectionem arctiſſima re-
gula conſtringit. Quis autem regularum raliũ arti-
fex & moderator ſit, Apoſtolus demonſtrat, qui enu-
meratis cœleſtib. donis ait: Hæc autẽ omnia operatur
unus atq; idem ſpiritus, diuidẽs ſingulis prout uult.

Sicut hi qui ſingulare certamen agunt, nunc qui-
dem iſte, nunc uerò ille aliũ certando uincit, ſed mox
idem qui ad horam uictus erat, reſpirans reparansq;
uires uictorem ſuum deijcit, ſicq; alternantes certat,
quo uſq; alteruter alium prout ſuperando finẽ cer-
taminis faciãt: ita cotidie agit inter nos & inuiſibi-
les hoſtes nobiſcum cerrantes. Ipi enim interdũ nos
in aliquo peccatum illicientes uincũt, ſed ſi noſmet
mox certaminis ritum, ubi qui nunc uincit, ſæpẽ de
hinc uincitur, attendentes auxilium diuinum inuocæ-
mus, uires nobis reparantur ad ſuperandos eoſdem
hoſtes. Nam Deus ſciens & noſtram fragilitatem, &
hoſtium fortitudinem, nequaquã nos uictos citò de-
ſpicit, dummodo curemus ut nos iterũ reparemus.
Huiusmodi bellum ſe agere nouerat pſalmiſta, cum
ſæpius inuocaret Dominum, ut, Iudica Domine no-
centes me, expugna impugnantes me. & Eripe me
de inimicis meis Deus meus, & ab inſurgẽtib. in me

libera me. & Deus in adiutoriũ meum intẽde, Deus
ad adiuuandum me ſellina. cõfundantur & reuerſan-
tus qui quẽrũt animam meam. De eodem quoq; bel-
lo Apoſtolus dicit: Non eſt nobis colluctatio aduer-
ſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes te-
nebrarum. Si igitur certaminis tanti memores, dum
bene poſſimus, uitæ noſtræ finem cum poenitentia
& confeſſione peccatorum anticipemus, tunc hoſtes
maligni licet ſæpiſſimẽ nos antea uicerint, poſtremo
tamen ipſi deijcientur à nobis uicti.

Sicut filij Iſrael quondã ex Aegypto profecti Aegy-
ptios in auro & argento ueſtibusq; precioſis de-
ſpoliauerunt, eaq; ſecum deferentes ad honorem Dei
poſuerunt: ita unusquiſq; à ſeculi uanitate ad ſpiritu-
alis uitæ puritatem conuerſus agere debet. Si quam
in ſecularibus literis uotiã habuit, eligat ex eis præ-
cioſa queq;, id eſt honeſta & ſpirituale uitæ congrua
diãta, illaq; ſecum tollat tam ad laudem Dei, qua ad
ædificationem fidelium. Sic enim multi uenerabiles
ſanctiq; patres feciſſe leguntur, ponentes in ſuis ſcri-
ptis plurimas ſententias, que uelut aurum in ſuto po-
ſitum in libris gentiliũ reperiuntur. Eadem faciãt
in ceteris artiſicijs, quibus utitur prudentia ſecularis,
eligẽs ex eis que ad ſpirituale uitæ uſum aliquo mo-
do exerceri conueniunt. Qui uero conuerſus nullam
facit diſtantiam inter precioſa & uilia, ſed lutum ue-
lut aurum penſat, ille uidetur magis adhuc cum Aeg-
yptijs uelle habitare, quam exinde proficilens eos
deſpoliare. Vnde Dominus per prophetam dicit: Si
ſeparaueris precioſum à uili, quaſi os meũ eris. Quaſi
diceret: Si quis conuerſus à ſecularibus ea quæ poſt
conuerſionem minimẽ licet prout deuitat, que au-
tem congrua & neceſſaria ſunt diligenter agere tra-
ctat, præceptis meis teſtimonium præbet, ſeparans
licita ab illicitis. Huiusmodi præcepta ſecuti ſunt
Apoſtoli, cum unus eorum qui ante conuerſionem
teloneo præfuit, ad hoc negocium poſt conuerſio-
nem minimẽ redijt: alij uero qui piſcatores erãt, poſt
conuerſionem quoq; piſcationem exercebant. Item
ſicut quondã Iſrahelitis nationes plurimæ ſunt à
Deo ſubactæ, paucæ uero ideo non ſubijciebantur, ut
cum eis habentes conſuetudinem præliandi nequa-
quam torpeſcerent pace inutili: ita etiam Dominus
noſter cum electis ſuis cotidie agit, ſubijciens uide-
licet eis maximam ſpiritualem nequiciã unũ multi-
tudinem, ſed aliquos non ſubijciens, ut per eas ſpiri-
tuali bello exercitati & humiliati diſcant nunquã in
ſe, ſed in Domino debere fiducia habere. Vnde Apo-
ſtolus dicit: Fidelis Deus qui nõ patietur uos tentari
ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione pro-
uentum, ut poſſitis ſuſtinere. Illud uidelicet pronen-
tum uocans, quod uarijs tentationib. fatigati, ſed ad
Deum clamantes liberati, per hoc diſcimus quã ne-
quicia ſit diaboli, nos impugnãtis, quantaq; Dei gra-
tia nos exinde liberãtis. Cumq; hoc modo gratiæ di-
uine certiores facti fuerimus, facilius omnes diabo-
licę fraudis tentationes ſuſtinebimus. Magnus quo-
que prouentus dici poteſt, quod quotieſcunq; tenta-
ri reſiſtimus, tot coronas in regno cœleſti obtinere
merebimur. Iuxta illud: Beatus uir qui ſuffert tentati-
onem, & cetera.

Sicut incõgruum eſt, ut numerantes prius duo uel
tria ſeu quemlibet numerum dicamus, quam primũ
uel unum: ita inconueniens eſt, ut ordo ullius rei cõ-
fundatur, hoc uidelicet præpoſito, quod poſtponen-
dum eſt: uel hoc poſtpoſito, quod præponendum eſt.
Nam ſicut unitas omni numero præponenda eſt, ut
ab ea numerare incipientes, ſic perueniamus ad eum
numerum, quẽ deſignamus: ita & diuina omnia præ-
ponenda ſunt humanis rebus, ut deinde confequen-
ter peruenire poſſimus ad tractanda uel diligẽda hu-
mana. Vnde Dominus noſter in Euãgelio dicit: Qui
amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus.
Non dixit abſolute, Qui amat filium aut filiam: ſed ad
didis.

didit, Super me, ut discamus, quia Deus diligendus est præ cunctis, & deinde homines amandi.

Sicut principes plurimi seruis suis beneficia quælibet parua concedunt conditione tali, ut si in eis fideles exierint, obsequiūq; promptū exhibuerint, maiora quandoq; beneficia sibi tribuantur: si uero aliter fecerint, nec ipsa parua retinere permittantur, ita & Deus omnipotens facit his quib. temporalia cōcedit bona. Si enim in eisdem temporalib. bonis quæ uel in possessionib. uel in potentia seculari uel sciētia spirituali, seu etiam sanitate corporali tribuunt, fideles fuerint, pauperes cibo potuq; resicentes, oppressos à persecutorib. siue à iudicib. iniquis eruentes, errantes ad uiam iustitiæ retrahentes, operib. uarijs & necessarijs semet occupantes. si ergo huiusmodi studia fideliter exercuerint, æterna bona quæ sunt maxima recipient. Multi etiam tam pueri q̄ seniores religiose uiuentes, in hac uita prægustant diuinæ retributionis præmia. Nam cū se ab illicitis cōtinentes Deū timere & amare studuerint, miraculis & uirtutib. tantis ab eo sublimant, ut cœlo, terræ, sed & omni creaturæ imperare uideant. De quib. Dñs dicit: Omni habenti dabitur, habēti scilicet timorē amoremq; Dei, dabitur in nomine eius cūcta sibi subdantur. Moxq; de reprobis subiungit dicens: Ab eo qui non habet, & uideretur habere, aufertur ab eo. Quasi diceret, qui Deo soli renunciat sub dijs, nec ea quæ ueræ sunt, id est gaudia æterna consequetur: neq; illa quæ uidentur aliquid esse, id est temporalia bona habere permittitur.

Sicut paruuli à culcissorū & gladiatorum tactu prohibentur, ne eos incaurē tangentes uulnerentur: ita lasciuu puerilesq; sensu prohibendi sunt tam à spiritualibus quam secularibus curis, ne eas inspicierē trahentes, & se & cōmissos spiritualiter uulneratos perpetuæ morti tradant. Vnde scriptum est: Væ ciuitati cuius rex iuuenis est. Quasi diceretur: Væ illis hominib. quorum rector lasciuus uel negligens & irreligiosus est: quia attestante sacra scriptura regnantib. impijs ruina erit hominum. Ruina quippe magna dicenda est, cum subiectorum multitudo in eadem uita corruit, quæ rectorem agere cepit.

Sicut sapientes discipuli aurificum uel aliorum artificum opus suū, licet sit præcipuū, coram magistris laudare non appetunt, sed eorum magisterio quæ laudanda sunt relinquunt: sic etiam omnes Christi discipuli laudē nullius præter eius exquirere debent. Vnde Dominus noster discipulis suis referens, qualiter scribæ & pharisei bona quæque palam agerent, ut ab omnibus laudarentur: adiecit dicens, Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Quib. uerbis intimatur, quia si ab hominib. pro beneficijs laudari appetimus, nihil mercedis à Deo accipiemus.

Sicut pictor colorib. uarijs utitur, quādo picturam elegantem pingere nititur: ita & Deus omnipotens speciem mundanam & humanā innumerabili ornatu, optimaq; qualitate colorib. pinxit. Vnde scriptū est: Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erāt ualde bona. Non enim ferrum ideo est malum, quia multo precio sūus constat aurū: sed quia utrumq; erit necessarium, ideo utrūq; bonū. Omnia quippe pariter necessaria, pariter existunt & bona. Sicut color albus nō nisi per colorem sibi contrariū declaratur, sic omne bonū nō nisi per mali oppositionē fati agnoscitur. Quantum enim bonū sit lumen, ostendit tenebrę: similiter quā rū bonum sit sanitas, ostendit infirmitas. Nam si nulla esset infirmitas, pro nihilo cōputaretur sanitas. Similiter si nulla esset malicia, nec Deus à quo bona cūcta procedūt, haberet unde à creatura discerneretur, nec homo unde proficeret aut probaretur.

Sicut in omni schola uirgulæ solent haberi non ad perditionem cuiusquā, sed ad timorem salutiferum: ita & Deus omnipotens in præsentī seculo omnia seueritatis suę iudicia, quæ uel leguntur, uel ullo modo sentiuntur: ideo hominib. demonstrat, ut eos à uitijs

compescens in futuro saluos faciat. Vnde ipse Dominus dicit: Ego quos amo, arguo & castigo. Hinc & Salomon dicit: Disciplinam Dñi ne abijcias, nec deficias cum ab eo argueris. Quæ enim diligit Dñs, corripit, & quasi pater in filio cōplacet sibi.

Sicut non est in potestate uirgularum, quando uel quantū cū eis unusquisque flagellatur, sed in eius qui eadē uirgulas in manu tenet: ita nō est in potestate diaboli uel quorūcunq; prauorū alios persequentiū, ut eos iuxta uoluptatē suā castigēt, sed in Dei permissione, qui omnia in manu continens, quos uult castigari permittit: quosdam quidē ad probationē, quosdam uero ad correptionē, quosdam autē ad damnationem. Diabolus namq; & omnes prauī, per quos alij flagellantur, flagellum uel uirga Dei uocantur. Vnde ipse dicit per Elaiam prophetam: Væ Assur, uirga furoris mei. Quib. uerbis & illud colligit, quia cum nō ad eos qui flagellantur, sed qui flagellant, ut dicatur, maiorib. quandoq; penis subiiciuntur qui flagellāt, quam qui flagellantur. ut Nabuchodonosor, Antiochus, Herodes, pluresq; alij, qui postq̄ alios plagis uarijs contriuerim, ipsi duplici cōtione contriti sunt.

Sicut in ætate opera plurima agi possunt, quæ in hyeme nequeunt: ita & in iuuentute, quæ non in senectute: & in hac uita, quæ non in futura. Vnde Dominus dicit in Euāgelio: Videte ne fuga uestra sit hyeme uel sabbaro, per hyemem uidelicet significans illud futuri iudicij tempus, in quo nulla fructuosæ penitentię fuga inuenietur. Huiusmodi hyemem euadere Salomon quoq; admonet dicens: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, & cætera.

Sicut pauper conseris & uarij coloris atq; qualitatis panniculis in duris incedit: ita & humanum genus per primi hominis culpam à paradysi patria expulsum, & in huius mundi exilio proiectum, miseria uaria quasi panniculis diuersæ qualitatis induitur, sicq; quasi mendicus pro præsentis uitæ sustentatione in uaria diuertitur. Hanc paupertatē psalmista cōspexerat, cum dixit: Cirò anticipet nos miser cordiæ tuæ Domine, quia pauperes facti sumus nimis.

Sicut seruus pro aliqua transgressione præcipua à Domino suo in uno pede trūcatus, nil operis postea gressu sano agere ualet: ita omne genus humanū per primi hominis transgressionem à suæ cōditionis dignitate deiectum, & in stat truncati corporis debilitatum, in omni opere suo claudicat, nec quicquam boni sine gratiæ diuinæ ductu agere potest.

Sicut in uia publica & frequentata quæ plures itulentes & periculosas habet foueas, transeuntis facile efficiuntur sordidi: ita & qui in seculari uia communi uia gradiuntur, criminibus uarijs scedant. Vnde sanctus Gregorius dicit: Sunt pleraq; negotia quæ sine peccatis exhiberi aut uix aut nullatenus possunt. Hæc itaque plurimi ita esse trahentes atque probantes, negotia secularia relinquunt, & ad monasteria, ubi animo liberiori Deo seruirent, confuebant.

Sicut quilibet infirmus corpore medicinam carnalem quærunt & experunt undiq; ita & infirmus mente spiritualem medicum, id est omnipotentem Deum debent omnimodo quærere, petētes ab eo sancti spiritus gratiam, per q̄ mentis acies illuminatur, per quā totius boni operis facultas simul & uoluntas administratur. In qua nimirum petitione tanto frequentiores & constantiores esse debent, quanto maiori spiritus infirmitate se grauatos sentiunt, attendentes mulieris Chananæ, aliorumque multorum, de quib. in sacra scriptura legitur fidem: sed & iugiter animo replicantes illud maximū importunæ precis argumentum, quod Dominus discipulis suis referens dixit: Quis uestrum habebit amicum, & cætera usq;. Si ergo uos cum sitis mali, noctis bona data esse filijs uestris, quanto magis pater uester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?

Sicut in mari uel in quolibet equore procelloso nauigantes nullam sibi securitatem promittunt, prius, quã ad litus perueniant, ita omnes in huius mundi tempestate periculossima pro Christi amore decertantes, nullam securitatis fiduciam habere debent, antequã corporeo ergastulo exuri æternæ quietis litus attingant. Vnde Salomon dicit: Beatus homo qui semper est pauidus. Hinc iterum scriptura dicit: In omnibus operibus tuis memorare nouissima, & in æternum non peccabis.

Sicut fidelis quilibet sedens ad mensam non prius de escis appolitis quicquam gustare solet, quã benedicantur: ita & Dñs noster, cuius est cibus omnium fideium salus, de nullo aliquid gustare decernit, priusquã baptismatis sanctificatione benedictus fuerit.

Item sicut mos est, ut carnes non nisi coctæ uel assæ comedantur: ita & Deus omnipotens nisi omnia cruda hoc est uiciosa in nobis fuerint igne sancti spiritus excocata, nequaquam nos in escam suam eligit.

Sicut dñs uel magister quilibet cum sibi met subditi deliquerint, prout uult aut districtè uel clementer in eos emendat, seu proflus dimittit: ita & Deus omnipotens in peccatores qualemcumque uult uindictam exercet. Verum tamen in hoc dissimiliter flagellat, quã uoluntas eius semper est iustitia nostra uero læpissimè aut in iram seu gratiam iniustam declinat.

Sicut is qui iugiter ueretur se ab hostibus circumdari, in omni loco gladii habens secum, caute se obseruat: ita & ille qui iugiter à desiderijs carnalibus, per insidias diaboli fatigatur, semper debet se premunire armis spiritualibus: id est, uigilijs, orationibus, ieiunijs, sacra lectione, cæterisque uirtutibus. Vnde apostolus admonet nos dicens, Induite uos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli.

Sicut granum seminis in terra proiectum nullum profert fructum nisi prius moriatur, ita & homo nullus spiritualis fructus proferre ualeat nisi prius uitij & concupiscentijs carnalibus moriatur. Vnde Apostolus admonet nos dicens: Mortificate membra uestra quæ sunt super terram, id est, uigilantem, immunditiam, libidinem. Quibusdã uero dixit: Mortui estis, & uita uestra a condita est cum Christo in Deo.

Sicut nauis cum remigantibus laborat, manus cum remis prius sursum leuant, & deinde in aquam mittunt: ita omnes fideles priusquam terrenum aliquod opus faciant, gratiæ supernæ debent se committere. Remos enim in altum lenare, & deinde in aquã mittere, significat spiritualia & superna prius esse querenda, & post hæc curæ terrenæ opus prouidendum. Vnde Dominus in Euangelio dicit: Querite primũ regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc oia adijcient uobis.

Sicut frigus immensum omnes terræ fructus corrumpit, ita malicia & infidelitas humana omnem diuinæ pietatis agnitionem, de qua spirituales fructus oriuntur, claudit. Vnde de Domino nostro legitur in Euangelio, quia nõ poterat ullas uirtutes facere propter incredulitatem quorũdam. Hinc alibi scriptum est: In masculã animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

Sicut bestia capta in reti implicata ne effugere possit, ita & homo diuitijs & uoluptatibus uitæ presentis captus, aut uix aut nullatenus exinde effugit. Ideo autem uix fugit, quia non nisi cum magno labore uoluptates solitas uincit. Vnde Dominus dicit: Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Maxime namque uiolenti sunt, qui innumerabiles diaboli insidias tam in aduersis quam prosperis rebus positas perempere & euadere possunt.

Sicut animal quoddam in lacum uel lutum ex incuria cadens, nullatenus exinde progredi nititur: ita & ille homo agit qui per diaboli suggestionem in aliquod capitale crimen seu in quamlibet negligentiam incidens, nil ulterius curat qualiter ex huiusmodi casu per penitentiam emendationeq; resurgat. Vnde

psalmista precat, dicens: Erripe me de luto, ut non infigat, qui iterum preces suas super hæc re factas à Domino exauditas esse referens, & quasi alios lapsos ad eandem preces faciendas prouocans dicit: Exaudi uic preces meas, & eduxit me de lacu miseræ, & de luto fecis.

Sicut agricola sterco spurcissimum deferens in agrum, eo utitur ad multiplicandę segetis bonũ: ita & Deus omnipotens nõ dedignatur de sordidis & malis actibus nostris qualibet bona operari, quæ tantum nobis deputanda sunt, quanto minor erit peritio nostra ad illa pro timore uel amore Dei pertranda. Hoc autem credendum est ideo dispositione diuina agi, ne quis ex meritis proprijs præsumens, studeat in se gloriari, sed in Domino: sicut scriptũ est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur.

Sicut sculpturæ inscriptæ qualitas in sigillo, non nisi per cerę impressionẽ satis agnosci ualeat: ita & inuisibilem cœlestiumq; rerum secreta conspici nequeunt, nisi per impressa uisibilem exempla. Vnde Dñs noster de cœlestis regni mysterijs loquens, sapiens addidit aliquam præteritis uitæ similitudinẽ, per hanc scilicet incognita faciẽs nota: ut, Simile est regnum cælorum homini patrifamiliã, multa q; his similia.

Sicut tenera paruãq; uirgula ad quælibet necessaria magis flecti queunt, quam magnæ & antiquæ arbores: ita & homines in pueria uel iuuentute positi, facilius conuerti possunt ad debitam Christianæ religionis disciplinam, quam in senectute: quia senectus impariens est ad quæuis inuibrata flecti. Vnde scriptum est: Quæ non congregas in iuuentute, quo modo ea habere poteris in senectute?

Sicut in mari nauigantes ram procul à littore posunt meare, ut illud non uideant: ita hi qui secularibus uel carnalibus desiderijs deseruiunt, in tantam negligentiam profunditatem uenire possunt, ut nec iudicij diuini recolant, nec aliquã perpetuæ penæ uindictam credant. Vnde scriptum est: Impius cum uenerit in profundum peccatorum, contemnit.

Sicut leo & lupus uisibiliter insidiantur animalis gregibus, ita & diabolus quærens iugiter, quẽ deuoret, & ad perditionẽ trahat, inuisibiliter insidiat cunctis fidelibus. Vnde scriptum est, Sobrius estote, & uigilare: quia aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.

Sicut regina Saba audiens ex fama sapientiam Salomonis, uenit ad eum, & aliquandiu apud illum manens, multo maioris sapientiæ gloriã ibi uidit, quã auditu famæ antea percepisset: sic & anima quæq; fidelis, cum erroneos affectus corrigere incipiens, tota uirtute cõfugerit ad uerum Salomonem, id est Christum: multo maiorem sapientiam & gratiam ibi sentiet, quam ullis scriptorum uel dictorum indicijs de eo audierit.

Sicut nemo construere sibi potest habitaculũ, nisi prius habeat locum aliquem ad cõstruendum: ita nemo aliquid boni facere ualeat, nisi prius uoluntatem bonam obtinuerit. Vnde iugiter orandum est, & dicendum: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Et, O Dñe da mihi uelle bonum, uires ad perficiendum.

Sicut pisces nunquam spõte sua, sed piscatoris solummodo arte aliqua capti, ab aquis captis trahunt: ita etiam oēs ad uitam æternam prædestinati, à mundanis suãtib; sola Dei gratia quasi quodã rete capti liberantur. In huiusmodi enim rete nullus sponte sua ingreditur, sed aliqua diuinæ pietatis dispensatione nunc quidem per prospera, interdum uero per aduersa uocatus, illuc trahitur. Vnde Dominus noster in Euangelio dicit: Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus qui misit me, traxerit eum.

Sicut immensitas & profunditas maris nequit exauriri ac perferuari, ita iudicia diuina nequeunt perquisitus inuestigari. Vnde psalmista dicit: Iudicia tua Dñs abyssus

abyssus multa. Hinc & Paulus apostolus dicit: O altitudo diuiciarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c.

Sicut in tempore belli multo maiori militū numero, quam in pace opus est ad resistendum hostib. ita amplioribus uirtutum studijs cercandum est, quādo uel generaliter ecclesia sancta nequitijs spiritualibus plus fatigatur, uel specialiter quispiam acrioribus uirtutum incentiuis impugnetur.

Sicut per stillicidia rectorum paruissima testa nisi reficiantur, paulatim prorsus dilabuntur, ita animæ negligenti euenit. In primis enim uelut minuta quædam stillicidia negligentia ea corumpunt, deinde magis ac magis morib. per incuriam dilapsis imbres largissimi uiciorū influunt. Vnde scriptū est: Qui modica spernit, paulatim decedit.

Sicut granū quodlibet uaria tritura excutitur à paleis, ita & fidelis anima, quæ intra corpus uelut granū intra paleas contegit, uarijs tribulationib. à paleis uirtuorum est excutieda. Vnde scriptum est: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Sicut lutum in manu figuli est, ut faciat inde quale uas uoluerit: sic & oēs homines in manu Dei sunt. Quemcumq; uult, eligit ad gratiam: quem uult dimittere ad iram. Vnde ipse dicit ad Moysen: Miserebor cui uolueris, & in quem mihi placuerit.

Sicut in capite constant oculi omniū, ita etiam in Christo qui est caput corporis ecclesiæ, consistere debet omnis intentio fidelī. Vnde Salomon dicit: Sapientis oculi in capite eius, quasi diceret: Fidelis cuiuslibet in reio debet esse in capite suo, id est in Christo. Talib. igitur similitudinib. unusquisq; intelligēs ac requirēs Deum, ita potest instrui, ut cum in terris sit corpore, celestia contempletur spiritu & mēte: ut aut ad hoc facilius instruat, libet adhuc aliquas similitudines sententiæ breuioris, quā superius prolatas addere, quia & hoc ipse ædificandi ordo exigit, ut in alitudine minores quam in imo lapides ponantur.

Sicut in muro ædificando & parui & magni lapides ponuntur, ita in sanctæ ecclesiæ ædificio tā minoris q̄ maioris meriti homines à Dño colligantur.

Sicut scala duobus quidem lignis in longum, pluribus uero in transversum compacta scanditur in altum: ita & gemina dilectione Dei & proximi, in quæ ceteræ uirtutes inferendæ sunt, ascendere possumus in cælum.

Sicut splendor solis omnem ad lucis suæ radios uentem non repellit, sed illustrat: ita & Saluator noster omnes ad se uenientes, clementer suscipit dicēs: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.

Sicut equi absq; rectore currentes, in præcipitia ruunt: ita & corporales sensus sine ratione & imperio animæ in suū feruntur interitum. Vnde psalmista admonet nos dicēs: Nolite fieri sicut equus & mulus.

Item sicut equi freno constringunt, ne iuxta uoluntatis suæ imperiū præcipites discurrant: ita homines plurimi flagello Dei refrenant, ne stultitiæ & maliciæ suæ uota implere possint. Vnde psalmista Deū in uocat dicēs: In chamo & freno maxillas eorū cōstringe.

Sicut lunaris splendor in cōparatione solaris nihil erit, sic omnis ecclesiæ sanctitas diuinæ sanctitatis cōparata, euanescit. Vnde Dñs dicit: Nemo bonus nisi solus Dens. Quasi diceret: Conuertimini ad Deum in toto corde uestro, ut probare possitis quā pius sit omnibus ad se conuersis.

Sicut melli plurimo parum absinthij iniectū uelocem amaritudinē tradit, melli uero etiam duplū in iijciatur absinthio, non poterit obtineri eius dulcedo: ita parua malitiæ scintilla multū polluit bonū. Vnde scriptum est: Qui in uno offendit, multa bona perdit.

Sicut rector quilibet sapiens, per hoc quod manifesta sua iudicia sapienter & iuste disponit, eandem quoq; iustitiam in secretis iudicijs exercere creditur: ita & Deus omnipotens per manifestam iudiciorum

suorum æquiritatem cuncta quæ occultè iudicat, iustissimè iudicare credendus est.

Sicut mellis dulcedo necit, nisi aliquid gustet, ita in æstimabilis diuinæ pietatis suauitas sciri uel credi nequit, nisi per experimentū aliquod gustet. Vnde psalmista dicit: Gustate & uidete, quoniam suauis est Dñs.

Sicut uas quodlibet plenum nequaquā aliud quid capere ualet, nisi prius emittatur quod in se habebat: ita anima uitijs plena, nisi per confessionem & penitentiam eadem eiecerit uicia, nullatenus in eam intrabit sancti spiritus gratia.

Sicut in solis radio per fenestram immisso innumerabiles atomi uidentur, qui aliter uideri nequeunt: ita & homo Dei gratia illustratus innumerabilia in se peccata agnoscit, quæ antea larebant. Nam licet à capitalib. se abstineat, quod etiam fidelib. cunctis annitendum est, minutis tamen innumerabilib. carere nequit. Vnde scriptū est: In multis offendimus oēs.

Sicut esca iuxta qualitatem infirmorum præparanda est, ita & consuetudines fidelium tanta discretione statuendæ sunt, ut nullatenus hi qui inter eos infirmitate spiritali detinentur uel propter lenitatem torpescant, uel propter austeritatem deficiant. Superbis enim & negligentib. opus est austeritate, pusillanimitis uero & simplicibus lenitate.

Sicut plurimi cibi nihil profunt absq; sale, ita omnes uirtutes absq; charitate. Vnde Apostolus dicit: Si tradidero in cibos pauperū omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ut ardeat, charitate autem non habuero, nihil mihi prodest.

Sicut corpus corporali cibo, ita spiritus spiritali reficiendus est: id est, ieiunijs, uigilijs uirtutibusq; ceteris. Vnde Dominus noster in Euangelio dicit: Non in solo pane uiuere homo, sed in omni uerbo, q; procedit de ore Dei.

Sicut mulier cum parit, tristitiam habet, postea uero de prole nata gaudet: ita omnes pro æterna felicitate obtinenda laborantes in hac uita contristantur & gemunt, postmodum uerò semper gaudebunt. Vnde Dñs dicit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

Sicut gallina cōgregat pullos suos sub alas, ut eos protegat: ita Dei gratia omnes ad se confugientes operit & protegit. Vnde psalmista Deo supplicans dicit: Sub umbra alarum tuarum Domine protege nos à facie impiorum.

Sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in uite: sic & nos nullum boni operis fructum ferre possumus, nisi maneamus in Christo.

Sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, dabit fructum in tempore suo: sic beatus uir qui in lege Domini meditatur die ac nocte, uarios profert fructus animæ.

Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderare debet anima fidelis peruenire ad Deum.

Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie Dei.

Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita & nos unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

Sicut abscondere non potest homo ignem in sinu suo, ut uestimenta eius non ardeant, aut ambulare super prunas ut non comburantur plantæ eius: sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non est mundus, cum tetigerit eam.

Sicut igne probatur argentum & aurum in camino: ita corda hominum probat Deus.

Sicut fauus dulcissimus est gutturi, sic doctrina sapientiæ his qui amant eam.

Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.

Sicut canis reuertitur ad uomitū suum, sic imprudens iterat stultitiam suam.

Sicut qui mel multum comedit, nō est ei bonum: sic

fic qui scrutator est maiestatis, opprimitur gloria.

Sicut urbs patens, & absq; murorū ambitu: ita uir qui non potest in loquēdo cohibere spiritum suum.

Sicut opus est flagellum equo, sic uirga dorso imprudentium.

Sicut deficientib; lignis extinguitur ignis, ita susurronē subtrahēdo iurgia conuiescunt.

Sicut in aquis resplendunt uultus respicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

Sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo: sic capiuntur homines peruersi malicia sua.

Sicut ignora quæ sit uia spiritibus, & qua ratione compingantur membra in uentre prægnantium: sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

Sicut fumus à uento dispergitur, ita spes impij euanesceit.

Sicut iumenta domestica possessorib; suis omnimodo sunt subiecta: ita & nos Deo subiecti esse debemus, unde psalmista dicit: *Vt iumentum factus sum apud te.*

Sicut terra arida nullum reddit fructum: ita cor hominis in malicia obduratum, nil boni capere ualet.

Sicut grauius periculum est in multis diffundi pestem, quam unum pestilentia consumi: ita grauius peccati est multos subditos pastoris unius uitio cor rumpi, quam ipsum solum in iniusticia sua mori.

Sicut uipera à filiis suis in utero posita lacerata perimitur: ita cogitationes malæ si in tra nos nutritæ usque ad effectum peccati perueniunt, animam nostrâ lacerantes occidunt.

Sicut stultum est, si cæcus alicui ducatum promittatur: ita irrationabile est, si indoctus alicuius ignoratæ regiminis curam suscipiat. Vnde Dñs dicit: *Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.*

Sicut cæcus gradens facillè offendit: ita imperitiam facillè in erroris foueam incidit.

Sicut per procellosas æquoris undas non nisi multo labore remigantes transire possunt: ita secularium discrimina curarum nemo potest euadere, nisi cū maxima circumspectione.

Sicut fumus nunq; nisi ex ignis uapore fit, ita nulla tempestas uel pestilentia seu fames, aut alia plaga cōtingit, nisi ex meritis alicuius humanæ prauitatis.

Item sicut igne extincto fumus deficit, ita fomite uiriorum, id est desiderio peccandi per penitentia lachrymas, emendationisq; studium sedato, plagæ cessabunt. Vnde scriptum est: *Cum placuerit Dño uia hominis, inimici quoq; eius cōuertentur ad pacem.*

Sicut nudatus publicè in hoc seculo confunditur, ita & qui nullo uirtutū uelamine in futuro tegit, coram angelis omnibusq; electis cōfusionem patietur.

Sicut ædificij cuiuslibet fundamentum in imo ponitur, & postea ædificium omne in altum erigitur: ita omnis homo ex infima materia procreatus, & quasi in fundamento luteo formatus, cum ad intelligibilem ætatem uenerit, mox debet erigi in altum, id est, ad spiritualis uitæ studium.

Sicut ex uarijs floribus colliguntur mella, ita ex uarijs hominibus uirtus quælibet est colligenda. De huiusmodi collectione scriptum est: *Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens.*

Sicut equi cuiuslibet cursus probatur in loco spaciofo, sic hominis uoluntas in arbitrio dato, & in rebus concessis. Ibi enim quilibet tanto longius ante alium currit, quanto melius facit. Vnde Apostolus admonet nos, dicens: *Sic currite ut comprehendatis, subintellige præmia uitæ cœlestis.*

Sicut fistula absq; inspirante nullum reddit sonū: ita & cor hominis absq; inspiratione diuina nullum recipit bonum. Vnde Dominus noster in Euangelio dicit: *Sine me nihil potestis facere.*

Sicut equus inutilis ad onera quælibet portanda, cito lassescit in itinere: ita & impatiens in congrega-

tione positus infirmus est ad omnia quæ pro Christi nomine, uel pro fratrum amore debet sufferre, cōtemnens q; Apostolus dicit: *Alter alterius onera portate.*

Sicut in tempore tempestatis horrendæ, quærunt umbracula arborum uel domorum: ita in tēpore tribulationis & tentationis quærenda sunt præsidia diuinæ gratiæ, & spiritualium uirorum.

Sicut uenena mortifera non manifestè, sed clā sub aliqua specie bona datur: sic uicia plurima sub specie uirtutum se occultant, ut aliquos decipiant.

Sicut sus in uolubro conuulento iacens fœdatur: ita & ille qui adulterijs alijsq; fornicationum immundicijs implicatur.

Sicut corpus mortuum est sine anima, ita anima mortua est sine Deo.

Vt autē ad unam similitudinē plurima colligā, sicut is qui literarum noticiam habet, cū eas uiderit aut audierit, mox quid significant intelligit: ita unuquisq; intelligens aut requirens Deum, cū creaturam quam libet cernit, aut eius ritè tractando meminit, statim in ea quasi legens aliquam spiritualis uitæ intelligentiā capit, sicut uerbi gratia, cum immensum solis splendorem inspexerit, uel eius meminerit, mox exinde diuinæ immensitatem præsentia conijcit: sciens pro certo, quia si creatura uim tantam splendoris habet, creator meritò credendus est multo maiorem licet inuisibilem habere. Eodem modo cum reficitur pane corporali & defectiuo, mox conijciens, quia maiorem refectionem præbere queat spiritualis & æternus panis: id est Christus, qui dixit, *Ego sum panis uiuus: di-*

scit in eum credere, sed; illi committere. Eodem modo cum attenderit simplicitatem uel puritatem pueri, qui pro eo q; cæteris purior est, puer dicitur: statim tractas quomodo exinde ædificetur, iuxta illud: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nō intra-

bitis in regnum cœlorū: optat sibi mer à Deo præstari aliq; huiusmodi uirtutē. Similiter cum rerū plurimarū quæ in hoc mundo possidentur, pulchritudinē aspexerit uel meminerit, statim tractat: quia si transitoria tam pulchra à Deo sunt cōdita, longe pulchriora sint æterna, quæ in cœlesti regno electis suis præparauit gaudia. Ideoq; ex his incitatus omnimodo conatur, ut ad ea pertingere mereatur. Similiter cū dulcē cordarum seu organorū cantilenā audierit seu meminerit, statim exinde conijcit: quia si momentanea præ-

sentis uitæ cantilena tantæ dulcedinis consistit, multo maior credēda est perpetua cœlestis harmoniæ dulcedo, iuxta illud: Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, &c. Ideoq; cōpunctus exinde sepius optat illuc peruenire. Cū uero debiles, egenos & in utroq; homi-

ne pauperes aspexerit seu meminerit, statim quasi ex lēctione sacra cōpunctus tractat quantas grates Deo agere debeat, p eo quod se plurimis forsitan scelerib; deditū, à miserijs tantis cruciari non premisit. Potest & aliter ædificari, qui aliquo modo miseris in hac uita intuetur seu recordatur. Tractas namq; quia si illi qui in hac uita debiles uel inopes sunt, tantā patiuntur miseriam: multo maiori miseria cruciabitur, qui in futura miseri pauperesq; id est uirtutib; uacui inueniuntur: omnimodo conatur ne ad æternæ miseriæ cruciatum rapiatur. Cū autē tractauerit iustum esse ut

parentib; dominis & magistris terrenis à filijs, seruis & discipulis exhibenda sit obedientia seruitusq; deuota: mox quasi legens in his discit, quia Dño dominorū, patri omnium, magistroq; cœlesti multo magis obtemperandū est & seruiendū. Hoc igitur modo le-

gere nouit ois in telligens & requirens Deū: quia quanto amplius illū intelligit & requirit, tanto ardentius in eius agnitionē sitit. Vnde fit, ut in quælibet elemē-

ta uisus uel auditus, seu etiam memoria eius rapitur, ibi continuo quasi leges aliquid de spiritualib; meditetur. Nam turres seu columbas aut serpentes attēdens, mox tractat qualiter per eos ædificetur, eorum uidelicet naturam imitando in castitate, simplicitate

nec non

neque non prudentia. Turtur enim castitatem, coluba simplicitatem, serpentes prudentiam naturaliter obseruat. Attendens etiam uigilem canum quorundam custodiam, mox in his studet legere, quod pastores & rectores ecclesiarum eandem custodiam debent spiritualiter agere, uigilando & latrando contra diabolicas atque humanas prauitates, ne quae de commissis rapiant uel dispergant. Item cum gradus in quolibet edificio factos, seu cera aut lapides inspexerit uel meminerit, mox tractat qualiter in eis edificetur: in gradibus quidem, ut discat, quia sicut ad superiores non nisi ab inferioribus peruenitur: ita ad uirtutes maiores nemo peruenire possit, nisi in minoribus obseruandis studiosus extiterit. iuxta illam Domini nostri sententiam, Qui infidelis est in minimo, & in maiori infidelis est. In cera autem, ut iuxta ipsius mobilitatem ex calore parandam bona quaeque; discenda sancti spiritus igne mollioris, mobilis fiat & humilis: secundum quod scriptum est, Dilicite benefacere, quare iudicium, & humilitatem sub potenti manu Dei. In lapidibus uero, ut contra quaelibet mala sit durus & stabilis, nec non cautus: iuxta Apostoli sententiam, Stabiles estote & immobiles, & nolite omni spiritui credere.

In his ergo quae iam diximus & alijs innumerabilibus, unusquisque intelligens aut requiritur Dei, quasi legens discit quid credere uel cogitare de Deo debeat, quodque omnium natura elementorum, ut est illud quod de sole, aqua, lapide, cera, turture, coluba, serpente, ceterisque creaturis: & quod instrumentum rationale, ut est illud quod de edificandi modis, gradibus, & consona chordarum organorum; cantilena. Instructio quoque; moralis, ut est illud quod de obedientia parentibus, dominis ac magistris exhibenda diximus: tum etiam flagella quaeque; hominem ad creatoris sui subiectionem atque uenerationem admoneant. Unde illi tres pueri in camino ignis quodam inclusi, omnia ad laudem Dei exhortantes dicunt: Benedicite omnia opera Domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. Ex quacumque enim creatura homo ad laudem Dei incitatur, haec quodam loquendi genere Deum benedicat: quia laudantes efficit. Cum igitur satis dictum sit qualiter in rebus uisibilibus legere possitis, legite precor in eis tanta cura coram domino magistro omnium, quanta & uos uelletis in praesentia uestri legere illos, quos in omni sapientia sciretis a uobis instructos. Nisi enim sapienter coram uobis legerent, dura flagella caperent. Eadem quoque; credite uobis futura, nisi legeritis coram eo intentione pura, qui uobis & uitam dedit, & omnimodo instruxit.

Quia uero ad edificij per similitudines construendi finem iam tendimus, libet ut iuxta morem quorundam qui sibi speculam diuinas in aedibus, altis construunt, ut exinde longe lateque; speculari possint, nos quoque; aliquid simile hic studeamus, dicentes scilicet qualiter Deus prospiciat super filios hominum. Sit ergo edificij huius specula contemplationis diuinae similitudo, ex qua & liberum arbitrium a Deo datum, & quod idem arbitrium sine Dei gratia nihil boni capiat aliquatenus speculari potest. Sicut enim aliquis prepotens, in excelsis manens edificij, omnia quae in eiusdem edificij circuitu geruntur, desuper aspicit, nulli intuitu suo necessitatem agendi quaelibet inferens, sed tantummodo aciem ad cuncta ibi gesta diligenter apponens: ita & Deus omnipotens omnia quae in hoc mundo geruntur inuisibiliter, considerans neminem inspiciendo ad opus aliquod compellit, sed omnes in arbitrio proprio relinquit, membraque; tam ad malum quam ad bonum faciendum apta tribuit, ut per hoc omnium affectus probetur, & cuius quisque; meriti sit denudetur. Veruntamen ne omnis homo ex arbitrij tantilibertate resolutus uelut pecus Iascium in perditionis foueam cadat, quos uult & in inspiratione sua & doctrinis uarijs, nec non aliqua infirmitatis seu flagelli causa conuertens ad se trahit.

Ecce fratres charissimi prout potui auxiliante Deo edificium spirituale construxi in altum per instrumentum

Bedae tom. 8.

ta similitudinum, ut per eas aliquo modo explanare qualiter Deus a nobis requirendus & intelligendus sit. Nunc uero cum tempus esse uideatur, ut rectum suum per edificetur, libet ex eiusdem generis lapide, quem in fundamento posui, & rectum condere. Genus autem lapidis in fundamento collocati, quaedam fuit similitudo aprissima sanctae trinitati. Quamobrem ut in eodem, in quo coepi, edificare possim, edificium consummare, cupio proferre similitudines aliquas sanctae trinitati congruas, quibus illud explanare nitior, quod oes sanctae trinitatis personae sint a nobis inuocandae, sed specialiter sancti spiritus: non quod hanc quae tertia in sancta trinitate persona est, maiorem uel priorem credere debeamus, sed quod efficiencia eius non solum ad sui, sed ad patris & filij agnitionem instruat. Quod uide licet hoc modo colligimus. Quia igitur aliud est solum modo subsistere, aliud uero uiuificari in animal rationale, quod intelligere possit totius substantiae creator, nos qui iam subsistimus per patris & filij efficienciam (omnia enim per ipsum facta sunt) maxime de hinc indigemus, ut agnoscamus unde subsistamus, quantumque; caeteris creaturis excellentiores simus, & quas diuinae pietati pro hoc gratias agere debeamus. Hoc autem ad spiritum sancti efficienciam pertinet, quia per ipsum ad totius bonitatis agnitionem amoremque; accendimur, licet & patris & filij & spiritus sancti operatio indiuidua sit in omnibus. Sed quia haec sunt obscura, opus est ut similitudine explanemus aliqua. Sicut ergo in accensa candelae trium elementorum, id est stupae, cerae & lucis indiuidua operatio est, omniaque; simul operantur, sed tamen ad lucis flammam aliquid specialius pertinet illuminatio eorum, qui prope compositantur, nam in tenebris constituti nec ea unde ipsa lux procedit, cernere ualent sine luce, effectu uero lucis omnia uident: sic & sanctae trinitatis operatio licet sit indiuidua, tamen ad spiritum sancti personam, quae per lucem significatur, aliquid specialiter pertinet in inspiratione diuina, per quam instruitur non solum ad agnoscenda eiusdem spiritus sancti dona, sed etiam ad totius trinitatis mysteria, sicut & Dominus noster promissit dicens: Paraclitus spiritus sanctus, quem mittere pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Cum dicit omnia, exceptis nulla, quibus edocendi sumus bona. Nec tamen credendum, quod in cooperatione eadem fiat doctrina, sicut nec lux candelae sine stupae & cerae agi cooperatione. Potest & in candelae, quae non semper, sed statutis horis lucere solet, significari quod spiritus sancti lux non semper in cordibus fidelium permanet, sed iuxta profectum uel qualitate singulorum omnia disponens, nunc eos quasi incendens illuminat, nunc uero quasi idem lumen extinguens ad tempus deserit: ut per hoc probati discat, quia nihil in se, omnia autem in Deo ualeant. Unde est quod legitur sanctis prophetis interdictum defuisse spiritus prophetiae. Sed quanta differentia est inter accensam & non accensam candelae utilitate, tanta etiam est inter eius quae a spiritu sancto iam illuminata est, & eius quae nondum illuminata est, qualitate. Et sicut candelae accensa non solum sibi, sed etiam omnibus accendentibus, lucem praestat: sic & ille quae a spiritu sancti gratia illuminatus est, non solum sibi, sed & omnibus ad se uenientibus, sapientia data prodesse desiderat. Ille uero quae nondum illuminatus est, nec sibi nec cuique; spiritualiter prodesse cupit, sed uelut irrationale animal tantum subsistens, nihil quaerit unde subsistat, & quod Deo pro huiusmodi substantiae excellentia debeat. Hinc plurima scripturae inueniri possunt testimonia, quae indicant omnia diuinae pietatis dona per sancti spiritus gratiam fidelibus praestari: ut est illud quod ipse Dominus per prophetam dicit, Super quem requiescit spiritus meus, &c. designans scilicet per efficienciam & donantem, efficienciam donorum spiritualium. Cui simile in Euangelio legitur ad Dominum dictum ad discipulos: Si ergo uos cum sicis mali, non habetis bona data dare, usque spiritum bonum petentibus. Per hoc namque; quod dixit, spiritum bonum petentibus, se daturum:

rū: significauit dona uirtutū, quæ per infusionē sancti spiritus tribuunt. Heliſeus quoq; ad Heliā, Obsecro inq; ut fiat spiritus tuus duplex in me. per Spiritus uidelicet personā significans omnium uirtutū dona, quæ idē Heliā à Deo accepit. Nō enim à semetipſo quicq; habuit, q; appetendū foret. Illud etiā q; legit, quia spiritus sanctus super Apostolos ueniens, omnium lingua rū noticiā & fiduciā loquendi contra oēs aduersarios eis contulit: cunctis fidelib; satis indicat, quid idē spiritus ualeat, & quāta tribuant dona ex eius gratia. De quib; omnib; Apostolus enidentissimū ponit testimonium dicens: Oīa operatus, &c. Hæc igitur reor, suscipiūt ad hoc q; dixi, spiritus S. gratia à nobis specialiter inuocandā. Nunc etiā cupio explanare, quomodo nobis proxima esse uideat nō loco, sed nos cōsolando, unde & paraclesis, id est consolatio dicitur: sicut & ille Samaritanus euangelicus dicit proximus fuisse ei, q; incidit in latrones, misericordiā exhibēdo. Omnis enim misericors miseris proximus esse pbat. Qui nimirū sensus, quāuis sufficiat ad promissā explanationis testimonium, libet tamē similitudine alia declarare eundē sensum. Notū quippe est omnib; cōmittere aliquid scientib; quia trib; unitatib; pro trib; personis patris & filij & spiritus sancti dictis, tertia unitas proxima est pluralitati, id est quaternario cæterisq; numeris sequentib; & omni per eosdē numeros numerādo uenire cupienti ad sanctę trinitatis personas, occurrit primo persona tertia. Vnde intelligi dat, quia sicut unitas & persona tertia proxima est pluralitati, qua homines significantur, nec ab eadē pluralitate perueniri potest ad secundā unitatē nisi per tertiā: ita in primis semper inuocanda est, nec nō à patre & filio exorāda ea quæ nobis proxima constat gratia spiritus sancti, quæ per tertiā unitatē significatur, ut nos in spiratione sua dirigat in uiam iustitiæ. Nam ut Apostolus dicit, Nemo dicere potest Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Si ergo tantę uirtutis nomen nemo potest dicere nisi in spiritu sancto, patet profectō, quia nulla bona actio fieri ualet sine illo, & per ipsum introducēdi sumus ad totius salutis uiam, id est ad Christiū filium Dei. Cūq; hac fide ad illū ducti fuerimus, ille uelut ostiarius perducet nos ad primā unitatē, id est ad patrē: sicq; eiusdē Dñi nostri implēt promissio dicentis, Ego sum ostiū, &c. & Si qd perieritis patrē, &c. Qui n. credit se nō posse saluari nisi in nomine filij Dei, huic ipse ostiū salutis efficitur. Qui autē aliter credit, attendat q; ipse alibi dicit: Nemo uenit ad patrē, &c. Ideoq; orationes missales, in quib; persona Dñi nostri Iesu Christi nō habet, ita terminadę sunt: Per Christiū Dñm nostrū uel p Dñm nostrū Iesum Christiū filiū tuū, &c. si totius trinitatis memoriā agere uelis. Si uero in distinctione orationis ultima filij persona cōmemorata, nō opus est eādē personā iterari in fine, sed tantū modo dicēdū: Qui tecum uiuit, uel, Qui cum patre & spiritu sancto, &c. Sicq; sit, ut aut in nomine dñi seu totius trinitatis oīa petamus. Hæc igitur sint dicta cōtra eos, q; credunt sibi sufficere solā patris omnipotentis inuocationē sine persona filij & spiritus sancti. Quib; iterū dico q; supra dixi, quia sicut à pluralitate, qua oēs hoīes significant, anteq; ad eā unitatis diuinę gratiā perueniant, p qua & Dns noster Iesus Christus rogat, dicēs ad patrē: Rogo ut sine unū, sicut & nos, nullus numerando pertingere potest ad unitatē primā, nisi per ordinē congruū tertiæ & secundę unitatis: ita nemo ad patrē peruenire potest, nisi utriusq; filij Dei scilicet, & spiritus sancti gratiā pariter inuocandā crediderit. Ergo hæc oīa quæ uobis fratres charissimī, de sancta trinitate dixi, sint pro ædificij nostri, q; per instrumenta similitudinū cōstruxi recto, & pro eiusdē ædificij munimēto. Et ut delectabilius stare possit, libet super rectum ponere sanctę crucis trophæū, similitudine congrua expressum. Sicut n. potens quilibet multa cōprehendere, & ad se trahere studens, extendit brachia sua ad trahendū: sic Dns noster Christus per palmas in cru-

ce tensus, omnia quæ uoluit, ad semet mysticē traxit. Vnde ipse dixit: Si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad me ipsum. Inter quæ omnia & nos quoq; ad se trahere dignetur, qui cum patre & spiritu sancto uiuit & regnat Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

FINIS.

BEDÆ PRESBYTERI

RI IN LIBRVM BOETHII DE Trinitate, Commentarius.

ANITII MANLI SEVERINI Boethij exconsulis ordinari patriij Romani, ad Symmachum sacerum de trinitate, liber.

EXPOSITIO.

LN titulo solent duo proponi, materia & nomen auctoris. In hoc autē titulo quatuor proponi uidentur: materia & modus operis, & nomē auctoris, & nomen iudicis, & Symmachi, ad quē scribit, & cuius iudicio hoc opus examinan dū cōmittit. Materiam insinuat, ubi trinitatē nominat: de modo breuiter mentionē facit, cum se dicturum promittit quomodo eadē trinitas sit unus Deus, & nō tres. Nec unū tantum nomen suum ponit, uel unū tantum nomen Symmachi, sed diuersa utrorūq; nomina, diuersas uirtutes in utriusque significatiua, ut ex diuersitate nominum uarietatem intelligas dignitatum.

Cremera est uicus Apulig, apud quē Venientes inter fecerūt trecetos Fabios, nullusq; ex eis remansit, præter unū paruū, q; postea maximus factus est Romano rū, remq; publicam contra Hannibalē uiriliter dimicans honestē tutatus est. Qui Fabij Anicij dicti sunt, eo quod nullus eos unq; uicerit, nec de eis adeptus est uictoriā. Vnde hoc loco Anicius priuationē significat. Nice uerō græcū est, & sonat in latino uictoriā. ab his ergo Boetius originē ducēs, Anicius dictus est. hoc nomen sortitus & à dignitate prosapia, & secun dū proprias uirtutes. Nunq; enim flexi potuit à iure ad iniustitiam, uel de uirtutib; ad uitia: uel quia nō ex tulit eum prosperitas, nec demersit aduersitas. Non enim superbiuit in prosperis, nec fraq; est in aduersis.

Manlij.] Manlius Torquatus fuit quidam Romanus reipublice fidelis, qui singulari certamine Gallū deuicit, & eius torquē abstulit. Vnde q; hūc uicit, & alios hostes Romanorū, in hac dignitate ascendit, ut sibi & suo generi ferret aurea torques. De cuius genere ortus est Boetius. hinc dicitur Mālius, quasi fortis & fidelis in omnib; & de insigni & de fidelij prosapia ortus.

Seuerini.] Seuerinus dictus est, quia ut erat seueri uultus, ita seuerū habuit animū cōtra uitia, & tenax fuit in ueritate. Nequaquā enim donis uel minis abstrahi potuit à iure ad iniustitiam: uel q; nō leuiter & ioculatore loquutus est ut poete, sed de uirtutib; & uitijis plerūq; disputauit, ut est in libro de Cōsolatiōe, aut de aliqua re seria: uel de ipsa diuinitate, ut in hoc opere.

Boetij.] Boetius græcū est, & latinē dicitur adiutor. Boetius ergo dicit, eo quod plerumq; adiuuere miseros & innocentes, & se obiecerit periculis, cū eos uellet opprimere Theodericus tyrannus, & alij Romani principes. Multos etiam hæsitantes in fide adiuuit, & confirmauit, ut in libro contra Entychum & Nestorium, & in hoc opere.

Illustri.] Claruit etiā, & insignis habitus est in omni mundana gloria, honorib; prosapia, liberis, amicis, sapientia, copia terrenorū honorū: & q; his amplius est, splendore uirtutū. Merito ergo appellatus est illustris.

Ex consuli ordine.] Dicitur etiam fuisse ex consulari ordine, quia maturitate morum uel plenitudine sapientię, consularium promeruit: uel quia frequenter in magnis periculis patrię consuluit.

Patriij.] Patricius dictus est, quia erat de genere patriciorum: qui ideo dicebantur patricij, quia paterno affectu

affectu urbis honestati & utilitati providebant. Hic quoque paterno affectu ecclesie filijs prouidit, dum eos in fide sanctae trinitatis erudiuit. Vel dictus est patrius propter dignitatem patricij, quam habuit: quae dignitas magna est in urbe Roma.

Haec omnia ualent ad commendationem sequentis operis. praecellens materia scribendi, modus tam subtilis quam sublimis & insolitus, dignitas auctoris, & persona iudicis. Fuit enim idem Symmachus (ut aiunt) sapiens, religiosus, amator uirtutum, qui pro iustitia occisus est cum Iohanne papa à Theoderico rege Gothorum, à quibus idem tyrannus post obitum suum ductus est ad loca poenalia. Quintus dicitur idem Symmachus, uel à Calédario, quo natus est quinto: uel ab ordine quintus. Aurelius dicitur est, ab aura, id est à fauore uel splendore: Memmius, à familia Erichthonij Troiani, quae dicta est familia Memmiorum. Sic ergo intitatur liber iste. Annicij, Manlij S. & caetera. Quasi dicat: huius auctoris quem insuperabilis animi constantia, maiorum nobilitas & probitas exornat, uerborum & morum seueritas, miserorum protectio, sapientiae plenitudo, uirtutum illuminatio clarificat, proximorum pia cura, & paterna dilectio commendat.

Iste Boetius consul fuit Romanorum, Theoderico duce Gothorum, quo tempore inuaserunt Gothi Romam, & abstulerunt omnem libertatem eorum. Postea dum iste noluit fauere eis, missus est in exilium. Dum esset in ergastulo, adhibuit sibi consolationem, uidelicet philosophiam, ne nimio dolore aut tristitia uel ira quandoque laboretur in desperatione. Pernicio sum erat apud ueteres, si quis sapientium irasceret. Duo tamen filij eius in consulari permanerunt sub regia potestate: Boetius uero praefectus in praetorio amicis eius circumstantibus, gladijs intercepit.

PR AEFATIO IN EVD DEM LIBRVM.

INuestigatam diuissimè quaestionem quantum nostrae mentis igniculum illustrare lux diuina dignata est, formatam rationibus literisque mandatum, offerendam uobis communcandamque curauimus, tam uestri cupidus iudicij, quam nostri studiosus inuenti. Quia in re quid mihi sit animi, quotiens stylo cogitata commendo, tum ex ipsa materiae difficultate, tum ex eo quod raris: id est, uobis tantum cum loquor, intelligi potest. Neque enim famae iam constantiae, & inanibus uulgi clamoribus excitamur. Sed si quis est fructus exterior, hic non potest aliam nisi materiae similem sperare sententiam. Quocumque igitur à uobis defeci oculos, partim ignaua segnicies, partim pallidus liuor occurrit, ut contumeliam uideat diuinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum motibus non agnoscenda haec potius quam proculcanda proiecerim. Idcirco stylum breuitate contraho, & ex intimis sumpta philosophiae disciplinæ, nouorum uerborum significationibus uel, ut haec mihi tantum uobisque si quando ad ea conuertitis oculos, colloquantur. Caeteros uero ita submouimus, ut qui capere intellectu nequiuerint, ad ea etiam legenda uideantur indigni. Sed ne tantum à nobis quaeripotet, quantum humanae rationis intuitus ad diuinitatis ualeat celsa conscendere. Nam caeteris quoque artibus idem quasi quidam finis est constitutus, quousque potest uia ratio-

nis accedere. neque enim medicina semper aegris affert salutem. Sed nulla erit culpa medentis, si nihil eorum quae fieri oportebat, omiserit. idem quoque fit in caeteris. At quia tum haec quae inuestigat, difficilior quaestio est, tam facilior debet esse ad ueniendam. Vobis tamen etiam illud inspicendum est, an ex beati Augustini scriptis, sermina rationum, aliquos in nos uenientia fructus extulerint: ac de proposita quaestione hinc sumamus exordium.

EXPOSITIO PROLOGI.

INVESTIGATAM, &c. Circa hoc opusculum Boetij ista sunt praecogitanda, scilicet quae auctoris sit intentio, uel propositum, quae libri utilitas, & ad quem scribat, & qua de causa. Est igitur propositum Boetij in hoc opere ostendere distinctionem trium personarum in eadem essentia ad simplicitatem essentiae, ne confundatur impiè trium personarum distinctio, sicut fecit Sabellius: nec ad trium personarum distinctionem nefarie distrahatur substantiae unitas, ut fecit Arius, qui gradus posuit in trinitate. Sabellius propter unitatem essentiae impiè confudit distinctionem personarum, ita enim suam constituit haeresim, scilicet ut unus & idem Deus, quando uult, sit pater: quando uult, sit filius: quando uult, sit spiritus sanctus. Hunc adhuc sequuntur, qui dicunt unum & eundem Deum quodammodo esse patrem, quodammodo esse filium, quodammodo spiritum sanctum. Dicunt enim, quia sicut unus & idem homo dicitur prima persona, dum loquitur: secunda, quando quis ad eum loquitur: at tertia, quando quis de eo loquitur, ita unus & idem Deus. Gignens pater est, genitus filius, procedens spiritus sanctus. Et ita modificant trinitatem. Arius autem propter distinctionem trium personarum nefarie distrahit essentiae simplicitatem, gradum ponendo in trinitate, id est patrem maiorem filio asserendo, filium quoque maiorem spiritu sancto: & ita tres Deos necessario constabatur. Intendit igitur auctor iste distinguere tres personas in eadem essentia, ut ad trium personarum distinctionem non distrahatur nefarie essentiae unitas, nec ad unitatem essentiae impiè confundatur personarum trinitas. Intendit etiam ad hoc de istis loqui, ut digne de Deo possimus sentire.

Quae sit libri utilitas, ex intentione patet. Est etenim huius libri utilitas, fidei catholice institutio. Per hoc enim opusculum scimus quid credendum sit, & quomodo debeamus loqui de fide catholica. Ad Iohannem Romanae ecclesiae diaconum scribit secundum quosdam, quod uniuersale est, quia ad eundem scripsit librum de bono: secundum alios scribit ad Symmachum sacerdotem suum. Et hac de causa, quoniam poterat confusio personarum itrepere ex quadam regula logicorum, quae est huiusmodi. Ut si aliqua praedicentur de aliquo singulari necessario, & illa inuicem de se praedicentur: & quia album & musicum de Socrate, necessario album de musico praedicentur, & è conuerso. Sic ergo cum una sit & simplex substantia trium personarum, & de eadem dicatur tres personae: quia diuina substantia, & est pater de filio, & filius de patre, & spiritus sanctus quoquo modo patri possit: & ita confunderentur tres personae. Quoniam igitur haec regula plures in errorem traxerat, ideo Boetius hoc opus composuit, ut Symmachum dubitantem certificaret, super hoc ostendendo scilicet, quomodo tres personae sint una essentia, sic tamen quod nulla persona de alia dici possit. Sunt & aliae causae quare hoc scripserit, ut argumentum Vigilantij & plura alia, sed haec sunt potiora. Praemittit autem & proemium, in quo reddit lectorem beneuolum, attentum & docilem. Beneuolum, tum ex modo tractandi, tum ex persona illius, ad quem scribit dicens: illum solum esse

esse dignum cui committatur iudicium, utrum sufficienter soluta sit quæstio: in frequenti litera patebit. Attentum reddit tum in difficultate materiæ, tum in utilitate. Docilem ostendendo se solutionem apposuisse prædictæ quæstioni, scilicet quomodo in eadem essentia sint tres personæ. Nunc illis exequutis, quæ extra literam erant consideranda, descendamus ad literam, primitus constructionem ordinando, deinde singula exponendo. Dicit ergo, curavi ostendere uobis, ô Symmache, & continuare quæstionem diuissimè inuestigatâ, quantum lux diuina dignata illustrare. Illâ dico formatâ rationibus & in ea litera nota q, in quibusdâ libris nõ inuenit accendere, sed nunc constructione ordinata exponemus singula. Quæstionè igitur dicit illâ, scilicet quomodo in eadem essentia sint tres personæ. non enim hic accipit quæstionè p qualibet interrogatione, sed illam quæ propriè dicit quæstio, quæ scilicet utriusq; habet rationes. Est enim quædam quæstio, quæ ex nulla parte habet rationes. utrum alia sint paria nec ne. nulli enim argumentu potest adduci ad probandum, quæ sint paria uel imparia. Est alia quæ ex altera parte habet argumenta ueritatis, ex altera non: utrum homo sit animal, nec ne, sed huiusmodi improprie quæstiones dicuntur. Est alia quæ utriusq; habet argumenta, licet ex altera parte sint sophistica: sicut hæc quam dissoluit author iste, an scilicet in essentia sint tres personæ sicut fides catholica confitetur, nec ne: sicut Sabellius & Arius, diuiso quidem modo, sed tamen sophisticè probare conatur. Inuestigatam, id est diu exquisitam. Et in hoc reddit beneuolu. Diuissimè: hic norat se plurimum temporis consumpsisse in persoluenda quæstione, & in hoc norat difficultatem operis: & ita reddit atreum, & etiam beneuolum, ex eo quod ita fuit studiosus in dissoluenda quæstione. Igniculû. Ignis alius ignitus, alius ignies. Ignis igniens, est elementu: ignis ignitus, & elementatum. Sed ignis tribus modis accipitur, tum pro carbone, tum pro calore, tum pro splendore. Hic autem pro splendore, pro luce scilicet accipitur: sed lux duplex est: alia illuminans, alia illuminata. Lux illuminans, sapientia diuina, id est filius Dei, de quo Ioannes: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. nõ quod omnis illuminetur, sed nullus illuminatur nõ per ipsum, uel omnis, id est de omni genere illuminatur per ipsum aliquis. Et alibi: Erat lux uera, quæ in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Sicut enim cæcus in sole presentem habet solè, sed absens est ipse sol: sic Deus corda impiorum hominum manifestè cognoscit, licet ipse ab illis ignoretur. Lux illuminata est sapientia nostra, uel ratio quæ dicitur lux: quia sicut lux fugat tenebras exteriores, id est ignorantias mentis. Illuminata autem dicitur, quia nisi diuina luce accedatur, nõ potest lucere, sed potius tenebris obscuratur. Vnde sicut diximus, q, lux alia illuminans, alia illuminata: ita dicimus quod charitas alia accendens, alia accensa, accendens ipse Deus, qui est omnis uirtus. Vnde Deus charitas est, &c. Charitas accensa, est applicatio ad diligendum Deum & proximum, quæ in homine est. Per igniculum igitur suam designauit sapientiâ, & idcirco usus est diminutiuo respectu lucis diuinæ. Dignata est. In hoc ostendit omne id quod habemus esse ex gratia, nec tamen euacuamus meritum, sicut quidam: imò dicimus, quod meritum saluat, id est, gratia quæ se in nobis facit meritum. Opera quidem non saluat, sed merita. Quod autem ipsa merita gratia sint, testatur Augustinus in Enchiridio, ubi ait: Intelligendum est igitur, ipsa hominis bona merita Dei munera, quibus cum uita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur? Et in Iohanne: Gratiam per gratiam accipimus. Et Augustinus super hunc locu, non solum inquit gratiam, quæ planè sine merito gratis datur, ut fidem quæ per dilectionem operatur, ex qua

iustus uiuit: sed & per istâ gratiam, id est beatitudinè æternam. Sic ergo quædam gratia datur simpliciter, ut fides: quædam datur & redditur, ut perseuerantia & beatitudo æterna, quæ per fidem meretur. Quidam autem distorum tantum derruncantes, non attendentes præcedentia & sequentia, præsumunt dicere merita nihil esse, imponetes Augustinum, quod ipse dixerit gratiam non esse gratiam, si merita præcedât. sed hoc dixit de prima gratia, scilicet fide, quæ absque præcedenti merito datur: illam enim non potest præcedere meritum, sine qua nec meritum esse potest: postea uerò ostendit, quomodo per istam mereamur alias gratias, quæ dantur, & sint gratiæ. Quia id quo ipsas mereamur, gratis nobis datur, & iteru red duntur, quia has per fidem habere meruimus. sed de hoc alias. Item non cõsentimus his qui dicunt, quod Deus se subtrahit homini: ut hoc modo se intelligatur. subtrahit, id est non imperit gratiam. Deus enim omnibus se offert. In nobis autem est ut accedamus ad Deum, uel ut nos ipsi subtrahamus. Sicut enim splendor solis omnibus se offert, & in homine est ut se subtrahat splendori solis, & ita sit in tenebris, uel ut accedat ad solem, & ita illuminetur: non tamen ex ipso est quod illuminatur, sed ex splendore solis, si sic liceat minima maximis comparare. Deus omnibus se offert, & in nobis est ut subtrahamus nos Deo, & in nobis est quod illuminamur, nec accedere possumus nisi gratia præueniat. item: Sicut in luto quo libet est, ut accedat ad calorem solis, ut deficiat eius lutum, imò ex calore solis, uel ut se subtrahat soli, & ita permaneat in luto: sic in peccatore est ut accedat ad Deum, lutum conscientia: propalando per confessionem, & ita emendetur: non tamen ex illo est quod emendatur, sed ex gratia Dei, uel in ipso est ut non accedat ad Deum, celando peccare, & ita permaneat in luto. Si enim tu regis, Deus detegit: si detegis, Deus regit. sic ergo Deus nulli se subtrahit, sed homo se abijcit à gratia Dei. Sicut habetur super misericordias Domini super illum uersum: Misericordiam autem meam nõ dispergam ab eo, &c. Sicut enim ibi est, Ipse non tollit misericordiam ei qui Christianus quidem est. quod si homo ita iniquus est, ut fugiat accedentem, ipse se alienat non pater abijcit. rationibus formatam, id est pluribus rationibus dissolutam. ostendi enim unde processit obnubilatio quæstionis, an scilicet ex sophistica fallacia, an ex figurata loquutione, an ex rationis transumptione. hæc enim tria uirtutem obnubilant, sed sophistica fallacia, ut notum est logicis, & figura loquutionis quæ fit causa ornatus, ut, Dies est lætus, mors est pallida. Hic enim quod est effectus, attribuitur causæ. Et iterum rationum transumptio: quod fit, quando rationes naturalium ad theologiam transferuntur, quod facere conatus est Vigilantius, ut postea liquebit. Putant enim quidam, quod uerborum transumptione sequatur & comitetur rationis transumptio, quod falsum est. Omnia enim uerba quæ de Deo dicunt, trãserunt: quia talia sunt prædicata, qualia substantia permiserint, ut sequentia declarabunt. Sed tñ naturalium rationes in theologis attendi non possunt: & hæc transumptio præsentem obtenebrat quæstionem, ut Boethius declarabit. Vel quia rationibus dissoluere quæstionem, potius est quæstionem deformare, quàm formare: idcirco aliter legendum est, ut dicamus rationibus formatam, quantum ad Iohannem uel Symmachum, qui eandem quæstionem ei in literis mandauerat, rationes utriusq; partis conscribendo: uel formatam, quantum ad ipsum Boetium, qui rationes utriusque partis & postea dissoluerat, ut quod subdit Offerendam, ad formam quæstionis referatur: quod uerò Communicandam, ad solutionem. Communicandam dico: id est, ut sicut ego fui studiosus in soluendo, ita & uos sitis in iudicando. Vnde subdit, Tam uestri: &

hoc retulit ad id quod dixerat, Offerendam & communendam, quam non tri: & hoc retulit ad hoc quod dixerat, Quæstionem inuestigatam, &c. Quasi dicat: Studiose quidem inueni solutionem, sed studiosus uel quæ studiose uestrum expecto iudicium. Qua in re, &c. In superiori uersu reddidit docilem, ostendendo se perfoluisse quæstionem: in hoc autem reddit attemptum, cum in difficultate materiæ, tum in operis utilitate. Dicit ergo, Qua in re. id est in perfoluenda quæstione potest intelligi quid mihi sit animi, id est, 10 propositi. i. quare tale propositum aggressus sim, quociens ista excogito. i. quociens ea quæ diu excogitavi scribo. Cum ex, &c. q. d. Quia materia difficilis est, ut tractare de prædicta quæstione, parer q. non scribo causa famæ popularis, uel theatralis applausus, non enim tantum laborem suscipere pro tam uili cōmodo, sed potius conscientie puritas ad hoc me propellit. Item parer q. non scribo causa theatralis applausus, quia omnibus scribere, si famam ab omnib. peterē. Nunc autem raris, id est uobis. i. sapientibus tantum collo- 20 quor: & bene denotat cum dicit, Neq; enim, &c. Verè ex prædictis pater, quid animi sit, id est quare scripserim. Non enim expectatur, &c. Clamoribus populi dicit: quia magis est clamor in populo, quam consideratio. Sed si quis est, hoc duobus modis legitur, scilicet exteriori appellat famam: quæ si contingat, non est ad salutem catholice, an sentire quomodo sit distinctio trium personarum in eadem essentia. Hic fructus est interior, id est ad salutem. Si igitur aliqua laus contingat, hæc non potest separare sententiam, 30 nisi similem materiæ. i. cum materia sit theologica, non potest haberi laus, nisi à studentib. id est, à simili materiæ, id est à theologis, uel aliter: Si qua laus cōtingat, non potest separare sententiā, nisi similem materiæ, id est si qua laus contingat, Deo est reddenda, ad quem pertinet materia. Vel similem materiæ, quia sicut materia excellit: ita ab excellentiorib. laudē expeto, non à quibuslibet. Quocunq; ergo. Reddidit superius attentum, docile, beneuolum etiā in quibusdā: hic autē principaliter tractat personæ illius ad quem scri- 40 bit, dicens illum solum dignum iudicio solutionis. cōtinuatio. Dixi, q. si qua laus inde cōtingat sapientum, tantum spectat sententiā non popularē: ergo quocunq; de utri. i. inclinauit oculos, scilicet mentis aurē uobis & uestri similib. i. quociens considero cui attributam iudicium solutionis extra uos & uestri similes, id est sapientes, partim, &c. quasi diceret, Non inuenio nisi segnes, qui potius derahant quā iudicent, & sua negligentia torpeant quā in iudicanda quæstione solutione inuigilent. Vel inuidios, qui potius quod di- 50 cit segnicies, expressum est. Sicut Dauus est scelus, ignauitiam dicit segnicie: quia est ei epitheton, ut faciat ignauum, id est igne animi uacuum. Lenior hic non accipitur pro infestatione, sed pro inuidia, quæ bonis alterius dolet. Calliditatem uerò attribuit leniori, quia inuidus semper aliquod bonum cōcedit, cui uult maius auferre, ut contumeliam, &c. Id est ut contumeliose uidear tractare de diuinis, qui proiecerim, & cætera. Hic legendum est conditionaliter, id est non quod proieciam: sed si proiecerim. Hæc potius non agnoscenda, &c. Quasi dicat: nō est bonum 60 iacere margaritas inter porcos. Alia litera habet, Videatur qui proiecerit. & hoc planum est. Monstra hominum appellat inuidios, quia licet exterius præterdant humanum habitum, interius tñ in humani denigrantur liuoris rubigine, idcirco stilū, &c. i. breuiter & summatim scribo, ut scilicet breuitas gignat obscuritatem: iuxta illud Horatij, Breuis esse laboro, obscurus fio. Et uelo, &c. id est nō ustratis uerbis utor, sed trāsfero me ad inuicem philosophiæ, ut ex eis sumpta, uel ex significationibus nouorum uerborum nō prophanorum, phibemur enim prophana inuenire uerba, non tā inuenire, hæc autē facit ipse, quando tractat ex numero numerate, & numero numerato, uel quā-

do utitur extraneo genere loquendi. Ut cum dicit, etis & gladius & mucro sunt idē: & ipse pater uerò & filius & spiritus S. idem quidē sunt, sed non ipse. Sed ad aliud uelo, ad hoc scilicet, ut hæc Deum colloquatur, &c. ut dicit Colloquantur, uocat & sui participatione, & illius sui solutione: illius in iudicio, si quando hic captat beneuolentiam. Cæteros uerò, &c. Ita breuiter scripsi, ut uobis tantum colloquatur: sed alios ita summouimus, id est, seorsum intellectuū posuimus. Vnde indigni ad ea legenda qui nequit, &c. Hic est duplex litera, sed prius hanc exponamus. Cōtinuatio. Proposimus quæstionem soluere, sed tamen nemo debet à nobis expectare, ut quantum humanæ rationis intuitus se potest extendere ad cognitionem diuinorum, tantum de eis dicamus: sed illa raturum experit, quæ sufficiat ad soluendam quæstionē. Est enim finis in theologis, ultra quē non licet accedere. & hoc probat per inductionem, progrediendo à particularibus ad particulare, uel potius utitur exemplo. Nam cæteris quidem. Verè in theologia est finis, quem non licet transgredi, quia est ita in cæteris artibus, & uere in cæteris, quia in Physica. Neq; enim, &c. i. finis medicinæ est: id est ad hoc tēdit officium medicinæ, ut quæ necessaria sunt, ad sanandum semper apponat: non tantum ad hoc tendit, ut semper salurem offerat, nec ideo tamen minus suum complebit officium, si nihil omisit de necessarijs ad sanandum, idēq; in cæteris, ut in rhetorica, non enim ad hunc finem tēdit orator, ut semper persuadeat: sic & finis logicæ est, quæ quibus substātia sunt considerare: non autē quare sint substātia, hoc enim ad physicā pertinet, alia litera solet esse inferior uersu, hæc scilicet, sed sanē tantum, uel nunc tantum, &c. hæc enim plus ualet, quam sic exponimus, &c. Proposui soluere quæstionem, sed oportet sanē uel nūc cerni, &c. Quasi dicat: Nemo debet expectare à nobis hæc ut plenariē demus cognitionem de distinctiōe trium personarum in una essentia, cū in hoc seculo plena non possit haberi cognitio, sed sanē quærat tantum, &c. Sunt enim quædā quæ humana ratione non comprehendit possunt, sicut ea quæ credere inebemur, discutere prohibemur. Alia litera habet, Sed ne. & est ne affirmatiuum, pro etiā si bene dixit, ad celsa conscendere, quia est descensus ad infima: & ita est ascensus ad alta, cetera nō mutantur. Ad quantum, &c. Hic petit ueniā, non q. aliquid hæreticē senserit, sed si quæstionem non satis sufficienter soluerit. non enim negligentia illius est imputandū, sed difficultati materiæ. Vobis tñ et si petierim ueniā, tamen uobis, &c. Summā rationū appellat initia solutionis, quod habuit ex beato Augustino, qui summatim implicite ponderat argumentis. Semina, hæc autem initia dicuntur semina: quia semen sicut exerescit & explicatur in segetem, ita q. Augustinus dixit implicite, per Boerium explicatur. In hoc ergo auctorizat suū opus, quod postponit Augustinum auctorem. Fructus extulerit, id est uerum in dissoluenda quæstione profectimus nos dico sumētes initia solutionum ex scriptis beati Augustini, id est illud explicantes, quod ille summatim & implicite retigit. Ac de proposita, &c. Hinc scilicet, ex dicto Augustini, uel, id est ab hoc loco.

BOETHII LIBER DE
Trinitate.

Christianæ religionis reuerentiā plures usurpāt, sed ea fides pollet maximè ac solitariē, quæ tum propter uniuersaliū præcepta regularum, quibus eiusdem religionis intelligitur authoritas, tum propterea quod culius eius per omnes penè mundi terminos emanauit, catholica uel uniuersalis uocatur. Cuius hæc de trinitatis unitate sententia est. Pater inquit,

inquirunt, Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus. Igitur pater, filius, spiritus sanctus, unus Deus, non tres dii. Cuius coniunctionis ratio est in differentia. Eos enim differentia comitatur, qui uel augent uel minuunt, ut Arriani, qui gradibus meritorum trinitatem uariantes distrahunt, atq; in pluralitatem deducunt. principium enim pluralitatis alteritas est. Præter alteritatem enim, nec pluralitas quid sit, intelligi potest. Trium namque rerum in quolibet tum genere, tum specie, tum numero diuersitas constat. Quotiens enim idem dicitur, totiens etiam diuersum prædicatur. Idem uero dicitur tribus modis: aut genere, ut idem homo, quod equus: quia idem genus, ut animal. Vel specie, ut idem Cato, quod Cicero: quia eadem species ut homo. Vel numero, ut Tullius & Cicero: quia unum est numero. Quare diuersum etiam uel genere, uel specie, uel numero dicitur: sed numero differentiam accidentium uarietas facit. Nam tres homines neque genere neque specie, sed suis accidentibus distant. Nam uel si animo cuncta ab his accidentia separemus, tamen locus cunctis diuersus est, quem unum fingere nullo modo possumus. Duo enim corpora unum locum non obtinebunt, qui est locus accidens: atque ideo sunt numero plures, quoniam accidentibus plures sunt. Age igitur ingrediamur, quod unumquodque ut intelligi atque capi potest, discutiamus. Nam sicut optime dicitur uidetur, eruditi est hominis, unumquodque ut ipsum est, ita de eo fidem capere atque tentare. Nam cum tres sint speculatiue partes, naturalis in motu in abstracta. Considerat enim corporum formas cum materia, quæ a corporibus actu separari non possunt. Quæ corpora in motu sunt, ut cum terra deorsum, ignis sursum fertur, habetq; motum forma materiae coniuncta. Mathematica sine motu in abstracta. Hæc enim formas corporum speculatur sine materia, ac per hoc sine motu. Quæ formæ cum in materia sunt, ab his separari non possunt. Theologia sine motu, abstracta atque separabilis. Nam Dei substantia, & materia & motu caret. In naturalibus igitur rationaliter, in mathematicis disciplinaliter, in diuinis intellectualiter uersari oportebit: neque deduci ad imaginationes, sed potius ipsam inspicere formam. Quæ uerè forma neque imago est, & quæ esse ipsum est, & ex qua esse est. Omne namque esse ex forma est. Statua enim non secundum quod est materia: sed secundum formam, quæ est insignita in eo, effigies animalis dicitur: ipsumq; æs non secundum terram, quod est eius materia, sed dicitur secundum aris figuram. Terra quoque ipsa non secundum materiam dicitur, sed secundum siccitatem grauitatemq; quæ sunt formæ. Nil igitur secundum materiam esse dicitur, sed secundum propriam formam. Sed diuina substantia sine materia, forma est. Atque ideo unum est quod est. Reliqui enim non sunt id

quod sunt. Unumquodque enim habet esse suum, ex his ex quibus est, id est ex partibus suis. & est hoc atque hoc, id est, partes suæ coniunctæ, sed non hoc uel hoc singulariter: ut est homo terrenus constet ex anima corporeq; corpus & anima est, non uel corpus uel anima. In parte igitur non est id quod est. Quod uerò non est hoc atq; hoc, sed tantum est hoc, illud uerè est id quod est. Et est pulcherrimum fortissimumq; quia nullo nititur. Quocirca hoc uerè unum, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præter id quod est: neque enim subiectum fieri potest. forma enim est. Formæ uerò subiectæ esse non possunt. Nam quod cæteræ formæ subiectæ accidentibus sunt, ut humanitas: non ita accidentia suscipit, in eo quod ipsa est, sed eo quod materia ei subiecta est. Dū enim materia subiecta humanitati, suscipit quodlibet accidens, ipsa hoc suscipere uidetur humanitas. Forma uerò quæ est sine materia, non poterit esse subiectum, nec uero inesse materiae. Neque enim esset forma, sed imago. Ex his enim formis, quæ præter materiam sunt istæ formæ uenerunt, quæ sunt in materia, & corpus efficiunt. Nam cæteris quæ in corporibus sunt abutimur, formas uocantes, dum imagines sunt. Assimilantur enim formis his, quæ non sunt in materia constitutæ. Nulla igitur in eo diuersitas, nulla ex diuersitate pluralitas, nulla ex accidentibus multitudo: atque idcirco nec numerus. Deus uerò à Deo nullo differt, ne uel accidentibus uel substantialibus differentiis in subiecto positus distet. Vbi uerò nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas, quare nec numerus. Igitur unitas tantum. Nam quod tertio repetitur Deus, cum pater & filius & spiritus sanctus nuncupatur: tres unitates non faciunt pluralitatem numeri, in eo quod ipse sunt, si aduertamus ad res numerabiles, ac non ad ipsum numerum. Illic enim unitatum repetitio, numerum facit. Tres enim unitates ternarium faciunt, quia ipse numerus ex unitatibus collectus est. in eo autem numero qui in rebus numerabilibus constat, repetitio unitatum atque pluralitas, minime facit numerabilium rerum numerosam diuersitatem. Numerus enim duplex est. Unus quidem quo numeramus, alter uerò qui in rebus numerabilibus constat. Etenim unum, res est: unitas, quod unum dicimus. Duo rursus in rebus sunt, ut homines uel lapides. Dualia mihi, sed tum dualitas, qua duo homines uel lapides duo fiunt. & in cæteris eodem modo. Ergo in numero quo numeramus, repetitio unitatum facit pluralitatem: in rerum uerò numero non facit pluralitatem unitatum repetitio. uelut si de eodem dicam: Gladius unus, mucro unus, ensis unus. Potest enim tot uocabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum repetitio, iteratio potius est quam non numeratio. Velut si ita dicamus, Ensis, mucro, gladius: repetitio quedam est eiusdem, non numeratio diuersorum, Velut si dicam: Sol,

sol, sol, non tres soles effecerim, sed de uno totiens prædicauerim. Non igitur sic de patre ac filio & spiritu sancto tertio prædicatur Deus: idcirco trina prædicatio numerum facit. Hoc enim illis, ut dictum est, imminet, qui inter eos distantiam faciunt meritorum. Catholicis uero nihil in differentia constitutibus, ipsamque formam ut est esse ponentibus, neque aliud esse quam est ipsum, quod est opinantibus: recte repetitio de eodem, quam enumeratio diuersi uidetur esse, cum dicitur: Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus, atque hæc trinitas est unus Deus, uelut ensis atque mucro; unus gladius: uelut sol, sol, sol, unus sol. Sed hic interim ad eam dictum sit significationem, demonstrationemque, qua ostenditur, non omnem unitatum repetitionem, numerum pluralitatemque perficere. Non uero ita dicitur pater & filius, & spiritus sanctus, quasi multiuocum quiddam. Nam mucro & ensis, & ipse est & idem. Pater uero ac filius ac spiritus sanctus, idem equidem est, non uero ipse. In qua re paulisper considerandum est. Requiritur enim, ipse est pater qui filius, minime inquirunt. Rursus idem alter qui alter. Negatur. Non est igitur inter eos in re omni indifferentia. Quare subintrat numerus, quem ex subiectorum diuersitate conficit, superius explanatum est. De qua re breuiter considerabimus, si prius illud quemadmodum de Deo unumquodque prædicatur, præmiserimus. Decem omnino prædicamenta traduntur, quæ de rebus omnibus uniuersaliter prædicantur, id est substantia, qualitas, quantitas, ad aliquid, ubi, quando, habere, situm esse, facere, pati. hæc igitur talia sunt, qualia subiecta permiserunt. Nam pars eorum in reliquarum rerum prædicatione substantia est, pars in accidentium numero est. At hæc cum quis in diuinam uerterit prædicationem, cuncta mutantur, quæ prædicari possunt. Ad aliquid uero in Deo non potest prædicari. Nam substantia in illo non est uere substantia, sed ultra substantiam. Item qualitas, & cætera, quæ euenire possunt. Quorum ut amplius fiat intellectus, exempla subdenda sunt. Nam cum dicimus Deus, substantiam quidem significare uidemur, sed eam quæ sit ultra substantiam: cum uero iustus, qualitatem quidem, sed non accidentem, sed eam quæ substantia, sed & ultra substantiam. Neque enim aliud quod est, aliud est quod iustus est: sed idem est esse Deo, quod iusto. Item cum dicitur Magnus, uel maximus: quantitatem quidem significare uidemur, sed eam que sit ipsa substantia talis, qualis esse diximus ultra substantiam, idem enim est esse Deo quod magno. De forma enim eius superius demonstratum est, quoniam is sit forma, & unum uere nec ulla pluralitas. Sed hæc prædicamenta talia sunt, ut in quo sint ipsum esse faciãt, quod dicitur diuise quidem in cæteris, in Deo uero coniuncte atque copulate hoc modo. Nam cum dicimus substantia ut homo, uel Deus: ita dicitur, quasi illud de quo prædicatur, ipsum sit sub-

stantia, ut substantia homo uel Deus. Sed distat, quoniam homo non integrè ipsum homo est: ac per hoc nec substantia. Quod enim est, alijs debet, que non sunt homo. Deus uero hoc ipsum Deus est. Nihil enim aliud est, nisi quod est, ac per hoc ipsum Deus est. Rursus iustus quod est, qualitas ita dicitur: quasi ipse hoc sit, de quo prædicatur. Id est, si dicamus homo iustus, uel Deus iustus: ipsum hominem uel Deum iustum esse proponimus. Sed differunt, quod homo alter; alter est iustus: Deus uero idem ipsum est, quod est iustum. Magnus etiam homo, uel Deus dicitur, atque ita quasi ipse sit homo magnus, uel Deus magnus: sed homo tantum magnus, Deus uero ipsum magnum existit. Reliqua uero neque de Deo, neque de cæteris prædicantur. Nam ubi uel de homine, uel de Deo prædicari potest, de homine, ut in foro: de Deo, ut ubique. Sed ita ut non quasi ipsa sit res, id de quo prædicatur, de qua dicitur. Non enim ita homo dicitur esse in foro: quemadmodum esse albus uel longus: nec quasi circumfusus, & de terminatus proprietate aliqua, qua designari secundum se possit, sed tantum quod sit illud alijs informatum rebus, per hanc prædicationem ostenditur: de Deo uero non ita. Nam quod ubique est, ita dici uidetur, non quod in omni sit loco. Omnino enim in loco esse non potest, sed quod ei omnis locus adsit ad eum capiendum, cum ipse non suscipiatur in loco. Atque ideo nusquam esse in loco dicitur, quoniam ubique est, sed non in loco: quando uero eodem prædicatur modo, ut de homine, heri uenit: de Deo uero semper est. Hic quoque non quasi aliquid esse dicitur illud ipsum, de quo hesterius dicitur aduentus: sed quid ei secundum tempus accesserit, prædicatur. Quod uero de Deo dicitur, semper est, unum quidem significat, quasi omni præterito fuerit, omni quoque modo sit presentis est, omni futuro erit. Quod de cælo & de cæteris immortalibus corporibus secundum philosophos dici potest: at de Deo non ita. semper enim est, quoniam semper præsens est in eo temporis. Tantumque inter nostrarum rerum præsens, quod est nunc, interest ac diuinarum: quod nostrum nunc, quasi currens tempus, facit sempiternitatem: diuinum uero nunc permanens, neque mouens sese atque consistens æternitatem facit. Cui nomini si adicias semper, facies eis quod est nunc iugem indefessumque, ac per hoc perpetuum cursum, quod est sempiternitas. Rursus habere uel facere, eodem modo. Dicimus enim uestitus currit, de homine: de Deo, cuncta possidens regit. Rursus nihil de eo quod est esse de utrisque dictum est, sed hæc omnis prædicatio exterioribus datur, omniaque hæc quodammodo referuntur ad aliud. Cuius prædicationis differentiam sic facilius internoscimus. Qui homo est uel Deus, refertur ad substantiam, qua est aliquid, id est homo uel Deus. Qui iustus est refertur ad qualitatem, qua est aliquid id est, iustus. Qui magnus ad quantitatem, qua unitatum repetitio. Velut si de eodem dicam, est aliquid

est aliquid, id est magnus. Nam in cæteris prædicationibus nihil tale est. Qui enim dicit aliquid quem esse in foro uel ubique, refert quidem ad prædicamentum, quod est ubi: sed non in quo aliquid est, uelut iustitia iustus. Item cum dico currit uel regit, uel nunc est, uel semper est, referuntur quidem uel ad facere, uel ad tempus: sitamen interim diuinum illud semper, tempus dici potest: sed non quo aliquid est, uelut magnitudine magnum. Nam situm passionēq; requiri non oportet in Deo, neq; enim sunt. Iam ne patet, quæ sit differentia prædicationum, quod alia quidē quasi rem monstrant, alia uerò quali circumstantias rei: Quodq; illa quidem ita prædicantur, ut esse aliquid rem ostendant: illa uerò ut non esse, sed potius extrinsecus aliquid quodammodo affingant. Illa igitur quæ aliquid esse designant, secundum rem prædicationes uocentur: quæ cum de rebus subiectis dicuntur, uocantur accidentia secundum rem: cum uerò de Deo, qui subiectus non est secundum substantiam, rei prædicatione nuncupatur. Age nunc de rebus speculemur, pro quibus omne quod dictum est sumpsimus ad disputationem. Maxime enim hæc non uidentur secundum se facere prædicationem, quæ perspicue ex alieno aduentu, constare perspicuntur. Age enim quoniam Dominus ac seruus relatiua sunt, uideamus utrum ita sit, ut secundum se sit prædicatione, an minime. Atqui si auferas seruum, abstuleris quoq; dominum: at non etiam si auferas albedinem, abstuleris quoq; album. Sed interest quod albedo accidit albo, qua sublata, perit nimirum album. At in Domino si seruum auferas, perit uocabulum quod Dominus uocabatur. Sed non accidit seruus domino, ut albedo albo, sed potestas quadam qua seruus cohercetur. Quæ quoniam sublato deperit seruo, constat non eam per se domino accidere, sed per seruorum quodammodo extrinsecus accessum. Non igitur dici potest prædicatione relatiuam, quicquam rei de qua dicitur secundum se, uel addere, uel minuire, uel mutare: quæ tota non in eo quod est esse consistit, sed in eo quod est in cõparatione aliquo modo se habere: nec semper ad aliud, sed aliquotiens ad idem. Age enim, si quisquam ei igitur si accedam dexter, erit ille sinister ad me comparatus: non quod ille ipse sinister sit, sed quod ego dexter accesserim. Rursus ego sinister accedo, idem sit ille dexter: non quod ille sit per se dexter, uelut albus ac longus, sed quod me accedente sit dexter. Atq; id quod est à me & ex me est, minime uerò ex se. Quare quæ secundum rei alicuius, in eo quod ipsa est proprietatem non faciunt prædicationem, nihil alternare uel mutare queunt, nullamq; omnino essentiam uariare. Quocirca si pater ac filius ad aliquid dicuntur, nihilq; aliud ut dictum est differunt, nisi sola relatione: relatio uerò non prædicatur ad id de quo prædicatur, quasi ipsa sit, & secundum rem de qua dicitur, non faciet alteritatem rei de qua dicitur. Sed si dici po-

test, quo quidē modo id quod uix intelligi potuit, interpretatum est personarum. Omnino enim magna regulæ est ueritas in rebus in corporalibus distantias effici, differentiis non locis: neq; accessisse dici potest aliquid Deo, ut pater fieret. Non enim cœpit esse unquam pater, eo quod substantialis quidem ei est productio filij: relatiua uerò prædicatione patris. Ac si meminimus omnium in prioribus de Deo sententiarum, ita cogitemus processisse quidem ex Deo patre filium Deum, & ex utroq; spiritum sanctum, hos quoniam incorporales sunt minime locis distare. Quoniam uerò pater Deus, & filius Deus, Deus & spiritus sanctus, Deus uerò nullas habet differentias, quibus differat à Deo, quia à nullo eorum differt. Differentia uerò ubi absunt, abest pluralitas. Vbi abest pluralitas, adest unitas. Nihil autem aliud generari potuit ex Deo, nisi Deus. Et in rebus numerabilibus repetitio unitatum, non facit modis omnibus pluralitatem. Trium igitur idonee constituta est unitas. Sed quoniam nulla relatio ad se ipsum referri potest, quod ea secundum se ipsum est prædicatione, quæ relatione caret: facta quidem est trinitatis numerositas, in eo quod est prædicatione relationis. Seruata uerò unitas, in eo quod est in differentia, uel substantia uel operationis, uel omnino eius quæ secundum se dicitur prædicationis. Ita igitur substantia continet unitatem, relatio multiplicat trinitatem. Atq; ideo sola singillatim proferuntur, atq; separatim, quæ relationis sunt. Nam idem pater qui filius non est, nec idē uterq; qui spiritus sanctus. Idem tamē Deus est, pater & filius & spiritus sanctus. idem iustus, idem bonus, idem magnus, idem omnia que secundum se potuerunt prædicari. Sanè sciendum est, non semper talem esse relatiuam prædicationem, ut semper ad differēs prædicetur, ut est seruus ad dominum, differt enim. Nam omne æquale, æquali æquale est: & simile, simili simile est. Et idem ei quod est idem, idē est: & similis est relatio in trinitate patris ad filium, & utriusque ad spiritum sanctum: ut eius quod est idem, ad id quod est idem. Quod si in cunctis alijs rebus non potest inueniri, facit hoc cognata caducis rebus alteritas: nos uerò nulla imaginatione deduci, sed simplici intellectu erigi: & ut quodq; intelligi potest, ita aggredi etiam intellectu oportet. Sed de propolita quaestione satis dictum est. Nunc uestri normam iudicij expectat subtilitas quaestionis, quæ utrum recte decursa sit, an minime, uestra statuet pronuntiationis auctoritas. Quod si sententia fidei fundamentis, sponte firmissimè opitulante gratia diuina, idonea argumentorum adiumento præstitimus, illic perfecti operis lætitia remeabit, unde uenit affectus. Quod si ultra se humanitas nequiuit ascendere, quantum imbecillitas subtrahit, uota superabunt.

COMMENTARIUS.

Sabellium, ac Vigilantium, eosq; qui in solis nominibus attendunt distinctionem personarum, sicut sequens littera declarabit. Hanc ergo fidem commendat ab auctore, ubi dicit Christianæ, cuius scilicet Christus auctor est: etiam ab usu, ubi dicit, Religio- nis, cum eius usus sit exercere religionem: & à dignitate, ubi dicit, Reuerentiam, sola enim digna reueren- da sunt: & ab effectu, ubi dicit, Salutiariè, hoc enim efficit in credente, quod confert ei salutem: & ab apti- tudine ubi dicit, Vniuersalium præcepta: quæ scilicet uniuersaliter dicuntur, quia nullum respiciunt. Euan- gelium enim nec sexum nec ætatem respicit, nec uni- genti datum est, sicut lex, sed omnibus oblatum. Ibi quidem dicitur, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob: hic autem gratia se offert omnibus. Commendat iterum fidem à cultu, ubi dicit, q, cultus eius per oēs car- dines mundi emanauit, colitur ab austro, ab oriente, ab occidente, & septentrione. Christianam religionem appellat fidem catholicam, qua Christiani sunt religiosi, plures usui, re Christi: id est, plures sunt qui uolunt ha- beri religiosi per fidem catholicam, tamen male de il- la sentientes, sed licet quantum in se est, eam deturpa- re conantur, tamen suum non amittit nitorem. Vnde subdit: Sed ea fides, &c. Sed cum pluribus modis accipiatur fides, uidendum est de qua fide hic dicatur, fides enim quædam; accipitur pro credulitate, ut quod credimus Christum natum ex uirgine, mortuum, cru- cifixum fuisse, tertia die resurrexisse, ac uiuos & mor- tuos iudicaturum: sed hæc fides non discernit inter fideles & infideles, hanc enim habent & dæmones. Vnde Iacobus: Dæmones credunt, & cõtemiscunt. Item dicitur fides uirtus, quod ita diffinitur ab Apo- 40 stolo: Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Sed hæc diffinitio magis est data secundum effectum fidei, quam secundum eius natu- ram. dicitur enim substantia rerum sperandarum, quia per fidem subsistunt in nobis speranda. ea enim nos facit sperare ea quæ non uidentur: non autem dicitur substantia rerum sperandarum, eo quod tantummodo de illis de quibus est spes, quoniam spes solummodo est de futuris & de bonis. Fides autem & de futuris, & presentibus, & præteritis, & etiam tam de bonis 50 quam de malis. Per fidem enim credimus Deum in principio omnia creasse, & Christum carnem suscepisse de uirgine, &c. huiusmodi quæ iam præterierunt. Credimus etiam uerum corpus Christi esse super alta- re, dum missa celebratur: & iterum credimus futura, ut resurrectionem mortuorum, & consimilia: & credi- mus quod boni accipient præmia, mali uero suppli- cia, & sic est fides & de bonis & de malis. Largior ergo est fides quam spes, sed tamen ideo dicitur esse fides substantia sperandarum, ut per hoc notetur, quod sicut spes non est nisi de illis quæ non uidentur, sic nec fides. Sequitur Argumentum non apparentium: sic quod credimus filium de patre genitum, spiritum san- ctum ab utroq; procedere, & resurrectionem mortuo- rum. Hæc enim non possumus probare aliquibus argu- mentis, sed sola fides stat pro argumento: ut si quis quæreret, Vnde scis partum uirginis? uel futurum sta- tum electorum? nõ habeo aliud argumentum, nisi q, indubitanter credo illud quod propheta & alij qui per spiritum sanctum sunt loquuti, in de dixerunt quod Deus nullo modo falleret, cum in eis loqueretur, & 70 miracula faceret, &c. Ex maxima parte quæ dixerunt uideo completa, & cætera complenda non ambi- go. In his ergo sola fides est pro argumento, quia fides

Bedæ tom. 8.

non habet meritum, cui humana ratio præbet experi- mentum. uel argumentum non apparentium, quia fi- des est tantummodo nõ ex apparentibus. Sed cõstat q, fides est, ergo constat non apparentia esse: & ita est fi- des argumentum non apparentium, id est quod non ap- parentia sunt. Sine ista fide nulla uirtus est, nullum me- ritum. Quid hæc est prima gratia, quæ quamlibet uir- turem sine actu saltem natura: & hæc est fides, qua cre- dimus q, dicitur catholica. Vnde in Symbolo: Hæc est fides catholica, quæ nisi quisq; crediderit, &c. hæc est una apud omnes. Vnde Apostolus: Vna fides, unum baptisma. Si autem hoc dicatur de fide qua credimus, tunc non dicitur una numero, sed genere, ut habere- tur super Epistolas. Fides enim uirtus, quæ in me est, in nullo alio esse potest: sed tamen uidetur esse eadem cum illa quæ in alio est, quia est illi consimilis. Hic er- go agit de fidei uirtute, uel potius de fide, qua credi- mus, dicit igitur, q, illa pollet maxime, & nulla alia & salutarè, id est quæ sola confert salutem. uel solitariè, quia ista tantum pollet, non sectæ hæreticorum: illa dico quæ uocatur catholica, uel uniuersalis, & est uel sub diuinitu. Eadè. n. est catholica uel uniuersalis. Ca- tholica, n. est conueniens uel uniens. Inde fides catho- lica, quia uniens: uel uniuersalis, quia sicut omne uniu- uersale plura cõtinet, quæ uniri in eadè natura, sic fides catholica omnes uniri in eis sacramentis, in eadè spe & in eadè charitate. Quid plura? Omnes uniri indifferen- ter in uno nouo homine. Vnde in Actib. Apostolorum multitudinis credenti cor unum & anima una. Et Apo- 30 stolus: In Christo non est Iudæus uel gentilis, uel uir uel femina, nulla enim est personarum acceptio apud Deum. q. d. nec q, est Iudæus uel uir, aliquid affert ad salutem: nec quod est gentilis uel femina aliquid affert ad salutem. Et alibi: Fides est prima unio mētis ad Deum. ipse etiã duas hic ponit causas, quare dicatur catholi- ca uel uniuersalis: sed altera uidetur etymologia esse esse huius quæ dicitur uniuersalis, hæc scilicet per uniuersos terminos emanauit. Regulæ dicuntur à re- gendo: eo q, nos regant docendo, quid uitare, quid fa- cere debeamus. Vniuersalis, quia oēs cõplectitur, in- telligitur auctoritas, dicit, quæ magna est, ipsa enim confert salutem, emanauit, id est defluxit pederentim uno climate ad aliud clima, quia est foris aliquid lo- cus in quo ipsa non incolitur. Cur hæc? Posita cõmen- datione fidei catholicæ subiungit, quid sentiat de di- stinctione trium personarum in eadè essentia. Aliud enim ipse, aliud sectæ hæreticorum sentiunt, qui hære- tici dicuntur. i. diuisi. hæresis enim, diuisio. Ipsi autem ab unitate ecclesiæ sunt diuisi, & est in hoc loco funda- mentum fidei nostræ ponendum. Est igitur fundamē- tum fidei nostræ ut credamus unam esse diuinam es- sentiam, & tres personas distinctas: distinctas quidē, sed nõ disiunctas: indiuisas, sed nõ coniunctas. Item quod pater genuit sibi filium consubstantialem, & q, spiritus sanctus procedit ab utroq;. Item q, tres perso- næ subsistat, quam ex parte. Parti huic aut fidei at- testatur nouum ac uetus testamentum. Vnitate namq; essentia, inuocat uetus testamentum, ubi dicit: Israël Deus tuus. Deus unus est. et, Nõ erit in te Deus reces, neq; adorabis Deos alienos. Item ueritas in Euan- gelio: Ego & pater unum sumus. Qui uider me, uider & patrem, per hæc uerba apertè declarans, & essentia sim- plicitatem, & personarum distinctionem, unum refe- rens ad substantia: ego & pater, ad personas. Hanc ire- rum personarum distinctionem ueteris testamenti pan- dit auctoritas, ibi scilicet: Faciamus hominem ad ima- ginem & similitudinem nostram. Cum enim dicendo nõ sit loquutus ad angelum uel ad aliquam creaturam Deum, apertè personarum pluralitatem demonstrauit, quæ etiã philosophi ex creaturis cognouerunt, ut Plato & alij, intellexerunt enim cogitatione & uerbo, sed in ter- tio signo defecerunt magi Pharaonis, quia licet cogi- tatione & uerbo philosophica indagatio intellexerint, tamen personam spiritus sancti nullatenus cõprehē- dere

A a

dere

dere potuerunt. Quod pater ab æterno filium genuerit, ex his uerbis manifestum est: Ego hodie geniti te. Per hodie enim quod presentia temporis designat, notatur æternitas, quæ nescit præteritum uel futurum. per Genuit, perfectio ut nō sit filius imperfectus Deus, sed cœternus patri & consubstantialis. Græci dicunt spiritum à patre procedere, non autem à filio, eo scilicet q̄ in Symbolo, quod in Nicena Synodo fuit publicatum, non reperitur: ubi etiã promulgatum est, ut qui aliud dixerit, anathema sit. Ideoq; dicit nos esse sub anathemate, q̄ falsum est: quia nō dicimus aliud. i. cōtrarium, imò potius ipsi aperte contra Apostolum dicunt, dicit enim, Quia mittit spiritum filij sui clamantē in cordib. nostris, abba pater: & aliæ plures auctoritates id cōsonant. Fuerunt, n. quidam ignominiosi, quorum nomina iã aures catholicorū offendunt, qui ex parte subiecti nō concederent unū Deum tres esse personas, hoc argumento scip̄os confundentes uel illudentes: Nihil est id cuius est, sed diuina essentia est trium personarū. quare nō sunt tres personæ. Sed cōtra hos aperte Augustinus in libro de Trinitate tres personas inquit eisdē substantiæ dicimus. Sed ut propter hoc uidere negare tres personas esse unā & eandem essentia, subdit quasi corrigendo: Vel tres personas eandem essentia dicimus, non autem ex eadē essentia, quasi aliud sit natura, & aliud persona. Ecce quomodo profertur id esse naturam & personā, & ideo unā naturā esse tres personas, & tres personas unā naturā. Item pertinet ad nostræ fidei fundamentum uerbi incarnatio, ut scilicet credamus Dei filium assumptis carnē ex uirgine & in uirgine, quam carnē & creando assumptis, & assumendo creauit non de nihilo carnē sibi in utero uirginis creādo uel formādo, sicut quāda heretici senserunt: sed potius de substantia uirginis carnē assumptis, quā assumendo creauit. i. purificauit, nō conceptus libidinosa lege concipiendū: & ideo immunis ab omni peccato, nō tamen à pœna peccati. Hanc enim sustinuit non necessitate sicut cæteri homines, sed sola uoluntate. Unus & idē Deus & homo, homo & Deus & eadē persona, due, n. in ipsa nature: diuina scilicet & humana: tres substantiæ, caro & anima & diuinitas. Sic ergo hæc, & c. quæ ad incarnationē pertinent, credere debemus, sic & resurrectionē mortuorū. & hæc ad fundamentum fidei nostræ pertinet. In hoc q̄ dicit de trinitate, cōfutat Sabellium, qui propter simplicitatē substantiæ impie confundit personarū trinitatē, eosq; simul qui modificant Deum, uel in nominib. attendunt trinitatē. In hoc q̄ dicit unitate, cōfutat Arrium, qui propter personarum distinctionē nefarie distrahit substantiæ simplicitatē, ut superius monstrauimus. Pater, inquit catholici, est Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus. Hinc emerit Vigilantia heresis. Vigilantia, n. transferens naturalium rationes ad theologia, tres Deos asserbat, dicebat. n. hoc argumentū necessarium: Socrates est homo, Plato est homo, Cicero est homo: ergo sunt tres homines, & nō unus homo. Item Socrates est albus, Plato est albus, Cicero est albus: ergo sunt tres albi, & nō unus albus. Ergo si pater est Deus, filius est Deus, spiritus sanctus est Deus, erunt tres dii, & non unus Deus. deceptus fuit, putās q̄, sicut in naturalib. ad pluralitatē personarum subintrat pluralitas, nomen naturæ, & ipsam naturā, ut possit dici tres homines: ita in Deo ad pluralitatē personarum subintrat pluralitas, nomen nature, & ipsam naturā non possit dici tres dii. Hinc fertur beatus Ambrosius miræ simplicitas uir, respondisse, q̄ Deus non saluat mundum in Dialectica. Fertur etiã præcepisse, q̄, in Iactania diceretur à Dialerici, Libera nos Dñe. Augustinus tamen, quē Deus reseruauerat contra hæreticos, argumentū Vigilantij hoc modo falsificauit: Non ualet inquit Vigilantia, tua cōplexio. Nā ab alia humanitate est Socrates homo, ab alia Plato, ab alia Cicero: & ideo sequitur, ergo sunt tres homines. Sed ab una & eadē Deitate est pater Deus, & filius Deus, & spiri-

ritus sanctus Deus, & ideo nō sequitur, ergo sunt tres dii. Vbi autē dicit Augustinus, q̄, ab alia humanitate est Socrates homo, ab alia Plato: uidet signare his uerbis uniuersumq; hominis esse unā naturam, unā dico singularitatē essentia, ut quidā male interpretantes hunc locū putāt. Nulla. n. natura una est singularitate essentia, nisi tantum natura trium personarū. Humanitas. n. non dicitur una singularitate essentia, sed potius dicitur una unione: nec unitas Socratis est una singularitate, sed potius unione, eo scilicet q̄, unit spiritū cum alio. Eadē enim est natura omnium hominum, q̄ bene ostendit Augustinus super Genesim, ubi dicit, q̄ Deus in sex dieb. creauit oēs naturas omnium rerū. Nūc igitur causas diuersas in ipsis naturis, nō naturas diuersorum. Nō est igitur alia natura Socratis, alia Platonis, sicq; in cæteris rebus. Quid est ergo q̄ dicit Augustinus? Non dixit alia singularitate essentia, sed alia æternitate. Ex eo. n. q̄, naturam humanā subintrat æternitas, quā facit accidentium multitudō, ex hoc iniquā nomen naturæ, & ipsam naturā subintrat pluralitas, ut possint dici: Iste est unus homo, & iste alius homo, & etiã isti sunt duo uel tres, uel plures homines. Sed quia natura diuina una & eadē singularitate essentia, nec ipsam potest subintrare æternitas (nulla enim ibi est accidentium uarietas) ideo nec natura nec nomen naturæ diuinæ, pluralitatem potest recipere. Quare non potest dici duo uel tres dii, & ideo intelligenda est prædicta beati Augustini auctoritas, quæ dissoluit Vigilantij cōplexionem, postquā fertur etiã fecisse inuentionē hoc modo: Non amplius, inquit, uocaberis Vigilantius, sed Dormiticius. & hæc sunt initia rationum, quæ habet Boetius ad dissoluendā questionē. Dicunt tamen quidā Augustinum fecisse prædictum hæretici argumentum, antequā esset conuersus. Vbi pater. Continuatio. Hoc habet fides catholica, quod pater est Deus, filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus. hoc etiam constat quod non est nisi unus Deus: igitur pater & filius & spiritus sanctus sunt unus Deus, non tres dii. In hoc quod dicit, Pater & filius, & spiritus sanctus: distinguendo tres personas cōfutat Sabellium, cuius fuit hæresis, ut eadem persona esset pater & filius & spiritus sanctus. Dicebat enim, quod pater processus in uirginē filius est. Hinc etiam dictus est Patripassianus: quē uolentes deuotare, nix libertini semiariani facti sunt, à prædicatione consentientes catholicis, sed à subiecto non dissentientes ab Arrio, ut loco suo patebit. In hoc quod dicit Unus, cōfutat Arrium, Vigilantiū, eorumq; sequaces, quos omnes aperte redarguit Hieronymus, dicens in Epistola de explanatione fidei ad Damasum papam: Confundentes Arrium unā eandemq; trinitatis essentia dicimus, proprietatē Sabellij declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus. Item: Non. n. nomina tantū modo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, uel ut Græci exprimunt hypostases, id est substantias cōstitemur. Ecce contra eos Hieronymus. Cuius cōiunctionis, id est quod ita inde reseruit ex prædictis: cuius pater & filius & spiritus sanctus sunt unus Deus, non tres dii, est ratio, id est argumentum in differentia, & est una pars composita. Sed hic ad intelligendā indifferentiam prætermittendæ sunt auctoritates Augustini & Hilarij, quibus ipsi uoluerunt distinguere personarum trinitatem in eadē substantia, quātum in hoc seculo potest cognosci. Ad hanc enim pro modulo capacitatis nostræ declarandam, dicit Augustinus: In patre unitas, in filio æqualitas, in spiritu sancto unitatis æqualitatisq; cōnexio, uel concordia. Sed sicut ex formula uerborum haberi potest, uolens Augustinus quoquo modo insinuare quod ineffabile erat, & incomprehensibile, confugit ad mathematicā. Arithmetici unitatem principum numerorum constituunt, ex ipsa enim omnes numeri procreantur: illa autem simplex est, & ex nullo procreata. Generantur equidem numeri alij ex alijs, sed generatio

generatio in numeris nihil aliud quam multiplicatio eorum, per eundem numerum, uel per alium facta, per eundem sicut binarius multiplicatus per se, generat quaternarium. his bini naq; quatuor sunt, per alium, sicut binarius multiplicatus per ternarium generat senarium. his, o. terni uel ter bini, senarium reddunt. Cum igitur unitas sit principium numerorum, generatio in numeris nihil sit aliud quam multiplicatio, prima generatio in numeris sit multiplicatio unitatis. Multiplicatur & unitas per se, unitas hoc modo: Vnus unus. si hæc dictio scilicet unus sit in usu, sed quia non est in usu, loco illius dicimus, iccirco semel unum generat ex se unitatem, non se tamen, nec aliam, sed sibi æqualem. Se non generat, quia non ad hoc multiplicatur, ut sit unitas, cum iam constet unitatem esse: aliam uero non generat, quia in ipsa multiplicatione non fit distractio simplicitatis essentialis unitatis, imò per multiplicationem sui generat unitatem in eadem singularitate essentiali. Unde apparet illud argumentum esse falsum hæretici, Deus genuit Deum: ergo aut se aut alium Deum. hunc mentiri esse comprobamus per prædicta. Unitas. n. per se multiplicata generat unitatem, nec se, nec aliam. Sed quoniam tantum est dicere semel unum, quantum unum catandum, aut nota est æqualitas ideo dicimus, quia dum unitas multiplicatur, generat æqualitatem in eadem essentiali, sed quia dicitur æquale semper respectu illius cui est æquale, & illud cui est æquale respectu illius cui est æquale, ideo ex unitate & æqualitate procedit connectio unitatis & æqualitatis in eadem singularitate essentiali: uerè tamen unitas generat connectionem, quia non multiplicatur ad hoc ut sit connectio, sed ex unitate & æqualitate procedit connectio tribus attributa personis. Sic enim unitas ex se generat æqualitatem in eadem essentiali, nec generat connectionem, sed procedit connectio ex unitate & æqualitate: ita sicut minima maxima comparare, pater ex se filium sibi consubstantialium, non alium Deum: nec genuit spiritum sanctum, sed procedit spiritus sanctus à patre & filio in eius essentiali simplicitate. Inde etiam quod filio attribuitur æqualitas, dicitur Deus creare omnia in filio, & non in spiritu sancto, cum tamen opera trinitatis sint indiuisa. In æqualitate. n. creat Deus omnia, quia quantum substantialis forma unicuique attribuitur, tantum creat Deus in illo. Quantum enim attribuitur humanitas homini, tantum nec plus nec minus creat Deus in homine. Homo. n. q. aliquando nascitur strumosus uel monoculus, uel habes aliquid huiusmodi, habet ex contingenti, non ex creatione: & sic est in cæteris rebus. Itè quia filius dicitur æqualitas, dicitur Deus formas creare in filio, quod satis potest exponi: sed his qui sese profundius intelligunt, exponendum est. Sicut. n. unitas principium est numeri, ita ut dicit Boetius in musica, æqualitas principium est multiplicatis. Vbi autem multiplicitas, ibi maioritas: quia minoritas, quare in æqualitas. Est igitur æqualitas principium æqualitatis: in æqualitas autem omnium in formis consistit. solis enim formis à se separatur res, & discernuntur. In materia. n. omnia creauit. Cum filius dicatur æqualitas, ut præmonstratum est, æqualitas autem principium sit in æqualitatis, quæ in formis consistit, merito dicitur filius uel pater in filio formas creare. Eandem iterum personarum distinctionem uolens declarare Hilarius, conuenit ad similitudines. Ait enim, Accendatur lucerna, & fumatur alia eiusdem longitudinis, & eiusdem magnitudinis & in cætera & in ligno, & accendatur ad aliam, totum lumen necesseario sumit ab illa. Si. n. partiretur summum rotam non remaneret, sed rotam remaneret lumen. Ergo non pars, sed totum lumen sumptum est. eiusdem igitur prorsus substantiæ est lumen sumptum, & lumen à quo sumitur. Sed & à lumine à quo sumitur, & à lumine sumpto, procedit splendor, qui totus est in lumine sumpto: & rotas in lumine à quo sumitur, id est eiusdem prorsus substantiæ est cum illis. Et nota quod cum fiat hic mentio de igne, non agitur de carbone uel flamma, sed de splendore,

Bedæ tom. 8.

re, cum his tribus, modis dicatur ignis, sicut aperit Chalcidius super Timæum Platonis. Cum ergo splendor sit accidens, quomodo dicitur eius aliqua esse substantia? sed substantia luminis dicitur: uerum esse illius sicur aliqua dicitur esse substantia albedinis, imò forme. Verè dicuntur esse, sed de hoc aliam: licet ergo eadem prorsus sit substantia prædictorum, ita tamen sunt mirabili lege naturæ distincta, ut non possit dici ueraciter lumen à quo sumitur, est lumen sumptum, uel lumen procedens, uel econuerso. Imò splendor à quo sumitur, alius à splendore sumpto: & splendor sumptus, est alius à splendore procedente. Sic igitur si liceat minima maximis comparare, pater qui genuit, & filius genuit, & spiritus sanctus procedens, unius & eiusdem prorsus substantiæ sunt: & tota diuinitas in patre, tota in filio, tota in spiritu sancto: nec tamen pater est filius, uel spiritus sanctus, imò alius pater à filio, alius filius à spiritu sancto, sed hoc tamen deest ad perfectionem similitudinis, quod similitudo ista circa corporea consistit, & iccirco interuenit localis remotio, quæ nullo modo esse potest in tribus personis. Abstrahatur igitur splendor flamma, ita tamen quod nulla fiat, id est confusio uel conglobatio luminum. In anima patet, anima enim ex se generat sapientiam suam, & intra se, & ex sapientia & ex anima procedit dilectio, qua anima suam diligit sapientiam, & sapientia animam: nullaq; est ibi localis distinctio, nec substantiæ confusio. sic pater genuit filium ex se nec extra se, sed in eadem essentiali: & ab utraque procedit spiritus sanctus, in eadem prorsus substantia, nec est ibi localis distinctio, uel substantiæ confusio, siue conglobatio. Sic igitur fugit ad similitudines beatus Hilarius in sinuare trium personarum distinctionem, quantum in hoc seculo cognosci potest. Ex prima igitur similitudine habeatur trium personarum distinctio in eadem essentiali, & quod Deus genuit Deum, nec se nec alium Deum: ex secunda uerò habeatur idem modus essentiali in tribus personis: ex tertia habeatur nulli ideo esse localem distinctionem, uel substantiæ conglobationem siue confusioem. Et sciendum est has similitudines ualere ad exponendum illud Apostoli: Figura & splendor, quod enim dixit Figura, retulit ad hoc quod filius dicitur unitatis æqualitas, id est primus tetragonus. Est naq; semel unum primus tetragonus, qui rationibus prædictis filio Dei attribuitur. Unde Sybilla Hispana: Cum perueneris, inquit, ad costas primi tetragoni sedetis ad costas tetragonorum stantium æternorum, &c. sic primus tetragonus filium Dei designans, per tetragonos angelos. Ideoq; hunc sedentem, illos uerò stantes asseuerans: quasi huius regnare, illorum uerò utilium famulantium astare est proprium. Quod autem dixit splendorem, tulit ad hoc quod filius dicitur lumen de lumine. Iterum Hilarius altius descendens distinguit trinitatem personarum, in eadem essentiali theologice dicens: In æterno infinitas, species in imagine, usus in munere. Quidam tamen aut hæc uerba non intelligens, aut noua de more suo uolens inuenire transmutauit. In æterno infinitas sic dicens, in patre æternitas, species in imagine, &c. sed de hoc non curo. Quod igitur Hilarius dicit in æterno infinitas: theologice dictum esse nemo debet ambigere. Infinitum enim nomen est abnegationis, æternum uerò nomen positionis. Theologia autem alia est affirmationis, alia negationis. sicut beatus Dionysius utendo utraque bene declarat. theologia affirmationis est per quam affirmamus de Deo quæ dignè possunt dici de Deo. Vt cum dicimus, Deus est uita, Deus est ueritas, & cætera huiusmodi. Et secundum theologiam affirmationis data est illa descriptio de Deo à Parmenide philosopho, quam utrum dedisset aliquis sanctorum: Deus inquit est, cui quodlibet esse quod est, est esse omne id quod est. Quid sibi uoluit philosophus? Nunquid per omne & quilibet pluralitatem in Deo constituit? Absit. Imò tantum pluralitatem uocabulorum complexus est. Intellexit igitur

tur quod Deum esse iustum, non est aliud quam Deū esse, uel Deum esse magnum, fortem, pium, & cætera huiusmodi, quàm Deū esse Deum, nullam enim pluralitatem ponunt in Deo omnia prædicta. Hoc enim dicit Augustinus: Quicquid est in Deo, est Deus, id est fortitudo in Deo Deus est, sapientia in Deo Deus est, ueritas in Deo Deus est: quod in nullis creaturis uerū esse potest. Theologia negationis est, quod per omnia rerum uocabula de Deo negamus, sicut facit beatus Dionysius in Hierarchia sua dicens: Deus non est ueritas, non est sapientia, non est uirtus, non multo post uerò omnia uocabula quæ negauerat, affirmat de Deo per theologiā affirmationis dicens: Deus est uita, Deus esse ueritas, sapientia, uirtus: non quod sibi cōtrarius, non quod modo affirmat, antè autè negauerat. Absit. Cum enim affirmat Deum esse uitam, affirmat Deum esse Deum: cum uerò negat Deum esse uitam, uel alia huiusmodi, non negat Deum esse Deum, imò negat à Deo uocabulorum proprietatem, ac statuum discretionem. Omnia enim uocabula formas sequuntur, quoniā à formis rebus sunt data. Vt hoc nomen homo, ab humanitate datū est: sic hoc nomen lapis à lapiditate, & quia uocabula formas sequuntur, formis autem habent quæq; distingui, ideo sunt statuum discretiua. Auditio enim hoc nomine homo, eam rē quæ est homo intellectū discernimus à lapide & ab alijs rebus, nullum tamen hominem discretè comprehendentes. Scietiam quod hoc nomen iustus, datum est à iustitia: hoc nomen uerò fortis datum est ab alia qualitate, scilicet à fortitudine, dum de homine diuersos statuum discernunt. Aliud est enim hominem esse iustum, esse fortem: aliud etiam esse hominem, quàm esse iustum, quàm fortem. Sed non est ita in Deo. Dñi enim ad Deum transferuntur uocabula, nullo modo statuum discretiua esse possunt. Si enim status ad Deum translata discernent, nullo modo si Deus esset iustus, fortis dici potuisset. Cum Deus quiddam simplex sit, alium enim statum poneret iustus, fortis alium. Dum igitur negauit Dionysius à Deo prædictam uocabulorum proprietatem, statuumq; discretionem attendens: ergo cum dicitur, Deus est iustus, uel iustus, uel ueritas, &c. quæ de Deo dignè dici possunt, nulla sit statuum discretio, nec prædicatur qualitas, uel quantitas: sed substantia supra substantiam, id est hyperusia, ut idem Boetius est dicturus, nulli enim status in Deo sunt, quibus discerni possit ab alijs rebus, si alijs dicere possim, neq; intelligi potest. Vnde Basilus super Hierarchiā ubi dicit, Deus non est uita: dum Deū inquit, intelligo, intellectus potius accedit ad nihilū, quàm ad aliquid, id est remotione omnium. q. d. Considerans Deum, potius intelligo quid non sit, quàm quod sit: nec tamè dixit ad nihilum, sed potius ad nihil. Dñi enim cuncta remouentur, intelligitur Deus quoquo modo, ut cū dicimus, Deus est, quod neq; est sol, neq; luna, neq; cælum, neq; mundus. Quid nō sit quidem, scimus: quid sit uerò, non ad plenum intelligimus. & ita quoquo modo datur subintelligi, unde Augustinus: Quid Deus sit intelligere nequeo, quid mēte circumdare, ut dum auditio hoc nomine homo, rē huiusmodi intelligimus, id est mente circumdamus: auditio hoc nomine Deus, nihil mente circumdamus. Non est enim hoc nomē datum ex aliqua forma, quæ Deū informet, & à cæteris rebus distinguat. Sed ne nimis immoremur, reuertamur ad propositum. Infinitas igitur nomen est theologiæ negationis, dum enim omnes res à Deo remouemus, & Deū in obscuritate suæ infinitatis intelligimus. Cum igitur infinitum nomen sit negationis, nihil habet ponere, imò si attendatur uis uocabuli, secundum hoc quod Deus dicitur infinitus, non potest in Deo considerari generatio, uel emissio, uel processio, sed tantum omnium rerum à Deo remotione datur subintelligi. Aeternus autem nomē est theologiæ affirmationis, habetq; aliquid ponere. Cum, n. æternus sit, quod cum sit omnium terminus, nullus eius

dem est terminus: non coæternus complicat principium, sed simpliciter. Licet igitur pater & filius & spiritus sanctus sit idem æternus, & ita æternus substantiæ nomen sit: tamen quia filius est principium de principio, æternus autem simpliciter complicat principium, attingit hoc nomen æternus personam patris, additur infinitas. nā licet pater & filius & spiritus sanctus sint idem infinitum, tamen cum pater sit principium non de principio, filius uerò sit principium de principio, & spiritus sanctus sit de patre & filio: in patre inquam, est auctoritas, ei enim soli conuenit ab aliquo non esse, redundat infinitas. Sic igitur quoniā æternitas notat principium, infinitas uerò sine principio, quæ duo simul coniuncta personam patris exprimunt: sic inquam per hoc quod dixit, In æterno infinitas, personam patris insinuauit. Bene ad distinguendam personā filij, dixit Species in imagine. Est enim filij similitudo patris, usquequaq; expressa. Bene etiā per hoc quod dixit Vñs in munere, personā spiritus sancti insinuauit. Cum enim necesse sit personas ad se referri, ut pater dicitur filij pater, & filius patris filius: necessario ut dicit beatus Augustinus, spiritus sancti nomen attribui debuit, sub quo referretur ad patrem & ad filium, à quo similis procedit. Nō enim poterat dici spiritus patris spiritus, iam etenim essent duo filij. Nec poterat dici, pater spiritus pater, uel filius spiritus filius, iam enim essent duo patres. Datum est igitur hoc nomen donum spiritui sancto, ut possimus dicere, donum datoris donum: & dator, doni dator: Si igitur per hoc quod dixit in Munere, personam insinuauit spiritus sancti: bene autem addit Vñs, per dona enim spiritus sancti utimur Deo. Sic igitur distinguens personas, dixit Hilarius, In æterno infinitas, species in imagine, usus in munere. His itaq; declaratis, antequam ad sequentia transeamus, cauendum est ab Arriana hæresi. Arrius enim nefariè substantiæ diuinæ ueritatem distrahens, tres personas non esse homouision, sed homoeusion constituit, id est nō esse unius substantiæ, sed consimilis. homo enim unum, usia substantia: homo cōsimile interpretatur, & ad hoc probandū his argumentis usus est, Christus, inquit, uerus Deus est, sed ante secula uoluntate patris factus & constitutus. & hoc conabatur probare isto argumento: Pater genuit filium, aut igitur uolens aut nolens, uolens non genuit: quia nemo eum cogere potuit. Igitur uolens genuit, ergo ante fuit uoluntas patris, quàm filius: & ita inquit, nō sunt eiusdē substantiæ. Si, n. eiusdē substantiæ & eiusdē uoluntatis, ergo si non eiusdē uoluntatis, nec eiusdē substantiæ. Huic argumento respondet Augustinus. Queritur, inquit, ab hæretico utrum Deus sit nolens aut uolens, ut eadem culpa in eundē redundet. Si enim uolens, igitur non erit eiusdē substantiæ cum seipso, secundum illum: nolens autē non est Deus, quia nemo eum cogit, ergo mentitur ille dicens, filium non eiusdē substantiæ cum patre. Item Augustinus contra Arrium. Nō constat, inquit, quod hæreticus fecit, dum dicit Christum esse uerum Deū. In lege enim quā ipse accipit, scriptū est: Israel, Deus tuus, Deus unus est, sed aut hoc dictum est de patre, aut de filio, aut de spiritu sancto, aut de duobus, aut de tribus. Si de patre tantum, ergo filius nō est Deus: quod ipse contedit. Si de filio tantum, ergo pater nō est Deus: quod ipse non negat. Si de spiritu sancto tantum, ergo nec pater est Deus, nec filius, quod tamen ipse concedit. Si de patre & de filio tantū, spiritus sanctus non est Deus, quod ipse affirmat: ergo necesse est ut tres personas unum Deum concedat, cum legē teneat, quæ dicit non esse nisi unum solum Deum, & ipsum esse uerum Deum dicat. Item Augustinus contra Arrium, contra hoc scilicet quod dicit Christū factum ante tempora, & ita non esse coæternum patri. Queratur inquit, an ex nihilo sit factus, an ex aliquo. Si ex aliquo, igitur ex patre, cum nihil esset nisi pater: ergo eiusdē naturæ est cū patre. Sicut enim dignit

res rem eiusdem naturæ, id est homo hominem, leo leonem, bos bouem: sic Deus necessarii Deū genuit, eiusdem prorsus naturæ. Ecce quàm recta fronte contradicit eis Augustinus, qui dicunt aliam humanitatem esse Socratis, aliam Platonis, & uniuscuiusque hominis esse humanitatem singularitatem essentia, dū non inueniunt, eandem sic exponunt, id est consimilem. Non enim facit Augustinus contra Arium, sed sicut intellexeret, cum esset hæreticus, sententiam, patrem & filium esse huiusmodi, id est consimilem substantiæ: quod idem in Deo est, quod natura. Sed si ex nihilo concedit esse factum, quæro inquit Augustinus, per quæ factus. Ipse enim dicit, hunc Christum dicto præcepto & uoluntate patris tam inuisibilia quàm uisibilia ex nullis extantibus fecisse: ergo cum omnia per filium esse facta dicat, & filium factum concedat, necessarium filium per se factum dicit, qui non erat antequam factus esset. Item si ante tempus concedat Christum esse factum, ergo Christus æternus, cum nihil ante tempus nisi æternum. Si autem aliquod tempus dicat creatum ante secula, in quo sit factus Christus, quod uerò per quem sit creatum, cū nondum Christus esset, per quem omnia esse facta concedit. Adhuc Arius uult probare hoc argumentum patrem esse alterius substantiæ quàm filium. Pater, inquit, misit filium, & filius fuit missus: sed alius est missus, alius mittens. ergo pater & filius non sunt eiusdem substantiæ. Falsum est inquit Augustinus, quia homo mittit hominem, cum sit eiusdem naturæ mittens & missus: sed quia ibi potest fieri separatio, transferamus ad ignem. Ignis enim mittit splendorem, & est tamen eadem substantia splendorem & ignis, nec tamen attendenda est ad omnia similitudo. Splendor enim, qui est in pariete, si possit loqui, non ueraciter dicit: Vbi ego sum, & pater meus est mecum. Et notandum quod cum dicit, hominem mittens, tem & missum esse eiusdem naturæ, ut supra similitem est contra eos qui dicunt aliam esse humanitatem Socratis, & aliam Platonis: non est sic intelligendum ab alia singularitate essentia, sed potius ab alia, id est ab alterata, ut superius diligenter exposuimus. Item incarnatione filij ad hoc compulsi Arium, maxime ut aliam diceret esse substantiam patris, aliam filij. Putauit enim hæreticus, quod si una & simplex esset substantia trium personarum, constat filium esse incarnatum: quia non sine substantia diuina necesse esset substantiam patris & filij & spiritus sancti incarnari. & propter hoc substantiam, quæ pater est, & sic tres personas esse incarnatas, deceptus fuit hæreticus. Aliter sentit fides catholica. constituit enim unam & indiuisam esse substantiam trium personarum, & tamé filium sic incarnatum, quod non patrem uel spiritum factum, cum tamen indiuisi sint personæ: & ubi filius, ibi & pater & spiritus sanctus. quod quomodo sit, sciri non potest, sed aliquantum per quædam similitudinem potest dari subintelligi per tria pronomina, scilicet hoc, & id & idem. Cum enim dico hoc, demonstro de quo uelim loqui simpliciter, sic scilicet quod non noto per hoc præcessisse loquutionem cum aliquo: ut autem profero id, per id loquor de eadem substantia, qua & ante, sic tamen pendet loquutio ex præcedentibus. Cum enim id dicatur in respectu, semper trahit secum id ad quod refertur: dum autem postea profero idem, de eadem substantia noto fieri loquutionem. sic quod æqualiter refertur idem ad id, & ad hoc. Hoc ergo exprimit personam patris, quia sicut hoc non ostendit pendere loquutionem ex præcedenti, cum faciat primam cognitionem: sic pater à se ipso est, non ab alio. Id autem filio conuenit, quia sic de eadem substantia fit loquutio, per id de qua & per hoc, non tamen simpliciter. Id enim trahit hoc, cum ad ipsum referatur: sic filius eiusdem substantiæ est cū patre, & ad eum habet referri, à quo & habet esse. Id uerò ad minus retinet proprietatem spiritus sancti, quia sicut per idem eiusdem substantiæ prorsus fit lo-

quutio, de qua per id & per hoc: tamen non simpliciter trahit id ad hoc, cum ad ea referatur æqualiter: sic spiritus sanctus eiusdem prorsus substantiæ est, & eadem substantia cum patre & filio, nec habet esse à se: sed æqualiter procedit à patre & filio, & æqualiter refertur ad utrumque. Nunc igitur omnino enitentes inuestigamus, si fieri possit, qualicūque similitudine uerbi incarnationem. Proloquo igitur hoc, mens concipit hoc, sed nihil aliud nisi tantummodo hoc. sed postea proloquo id, mens concipit id: sed non sine hoc. id enim trahit hoc secum, cum ad illud refertur. nec tamé concipit hoc & hoc, sic quod cum eadem substantia fit loquutio per utrumque pronomen. Sic si liceat minima maximis comparare, Virgo concepit filium, sed non sine patre, uel spiritu sancto: nec tamen concepit patrem, uel spiritum sanctum, sed manente una & indiuisibili substantia trium. Et nota quod cum dixi, Virgo concepit filium, sed non sine patre: non retuli sine ad concipit, sic enim concipit filium, quod non patrem uel spiritum sanctum, sed potius retuli sine ad filium, qui ab æterno in patre, & pater in ipso est. Item aliam constituit hæresim Arius. Dicit enim filium tantummodo assumpsisse spiritum, non animam, & hoc purat Euangelista sonuisse cum dixit: Verbum caro factum est, non enim dixit, factum est anima. Illudque ita exponit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, id est diuinitatem. Sed contra hoc Augustinus: Quæro, inquit, quod exponat, quod idem Christus dicit, Tristis est anima mea usque ad mortem. Et illud: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Et illud: Non derelinques animam meam in inferno. Quomodo enim diuinitas potest contristari? Aut quomodo seipsum potuit Deus ponere? Aut quomodo in inferno derelinquere, nisi sicut est in omnibus per essentiam? Nullomodo. Auctoritas autem illa Euangelistæ intelligenda est sic. Partem etenim pro toto posuit per synecdochen. id est, carnem pro homine. Mentitus est igitur Arius, qui Christum tantum carnem assumpsisse, & Christum non esse coæternum Deo patri, nec eiusdem substantiæ cū patre asseruit: & quia nefarie trium personarum simplicitatem essentia distinxit, ideo dum ad Constantinum iret, uolens more ioculito suam intinere hæresim, diuertit ad consuetam naturæ, ibique diruta sunt eius uiscera uitæ damnatione. Constantinus quoque in hanc lapsus hæresim, uitam terminasse dicitur. Nunc uerò salua unitate diuina substantiæ ad inquisitiones, ubi posset latere uenentium, nos transferamus. Quare ergo à persona ponat aliquid commune in tribus personis esse, quod unaqueque est persona. Ad hoc dicimus, quod nihil ponit commune, hoc nomen persona, in tribus persona, eo quod datum est à personali distinctione, non à substantia unitate. Ex hoc enim quod dicitur persona, magis distinguitur à filio, quàm ostendatur habere aliquid commune cum filio: sed hic ab altiori ordiendum est. Vocabulorum enim quæ de bono dicuntur, alia dicuntur secundum relationem, alia denotant relationem inter personas, alia Dei ad creaturas. Inter personas, ut pater, filius, donum, consilia ad creaturas: ut Dominus, creator, principium. Ut autem ait Augustinus in libro de Trinitate, non ante fuit Dominus, quàm eius esset seruus. Itaque temporaliter cœpit esse Dominus, quàm creatura in tempore facta cœpit ei subsistere. Similiter cœpit Deus creator ex tempore esse, ex quo fecit creaturas, non enim creauit eas, nec creatori sunt coæternæ. Quod autem aliqua temporaliter dicantur de Deo, & sine murmuratione, ostendit Augustinus per similitudinem rei, qua incipit esse precium sine sui mutatione, in quarto de Trinitate. Nummus inquit, cum dicitur precium, relatiuè dicitur, nec tamen mutatus est cum cœperit esse precium, neque cū dicitur pignus, & si qua similia. Si ergo nummus nulli sui mutatione potest relatiuè dici, quanto facilius de incommutabili substantia Dei accipiendum est, ut quam-

uia téporaliter incipiat dici, nō tamen substantiæ Dei aliquid accidisse dicatur, uel intelligatur, sed illi creaturæ ad quā dicitur. Quod autē incipit téporaliter dici, q̄ ante nō dicebatur, manifestum est relatiuē dici. secundū non accidens, q̄ ei aliquid acciderit: sed secū dū accidēs eius ad q̄ dicitur. Pater igitur q̄ ex tépore Deus est, Dñs & creator, & tamē uerū est, Dñs omniū est ab æterno, creator est ab æterno: sed nō ab æterno Dñs uel creator. Non debet mirū uideri, q̄ aliquid ei cōpetere ex tépore dicitur. Nāq; assumptis carnē, ex tépore conuenit filio Dei, & etiā hoc nomē Christus: Christus tamē ab æterno. Sic igitur hæc nomina quæ ex tépore conueniunt Deo, ad creaturas pernotat relationē: q̄ dico generaliter, q̄ nomē denotans relationē ad creaturas, per se prolatum nō facit personalem distinctionē, sed potius unitatē essentiæ designat. Unde nō potest subintrare ipsum nomen pluralitas, sed in singulari numero dicitur de trib. personis, ut pater & filius & spiritus sanctus: nō tres dñi, uel tres creatores, sed hi tres unus Dñs, unus creator, unū principii. Dicunt tamē quidā, q̄ prædicta tria nomina modo relationē notant, modo substantiā. Quod autē Dñs nomen sit essentiæ, uolunt habere ex illo loco: Qui ascendit super occasum, Dñs nomen illi & expositores, nomen scilicet essentielle. sic etiā q̄ principium sit nomē datū ex unione substantiæ, uolunt habere, ex illo loco Iohānis: Principiū qui & loquitur uobis. ibi. n. expositor dicit, q̄ ipsum esse principii est idē q̄ ipsum esse: dicitur itē q̄ creator dicitur actus, & creator natura. Creator actus, habet esse ex tépore, & notat relationem ad creaturas. Creator natura. i. habens potentia creatandi habet esse ab æterno, & sic est nomen substantiæ. Alioquin si res nō essent, nec spiritus sanctus esset principii. Pater quidē filij, & spiritus sancti, filius spiritus, scilicet ab æterno est principii, sed spiritus sanctus nullus esset principii. Sed nota q̄, licet principii absolute positum designat relationē ad creaturas, tamen ex adiuncto facit distinctionē personalem: ut cū dico principii non de principio, personā patris ex primo: dum principii de principio, personā filij: dum principii de patre & filio, personā spiritus sanctus. propter hoc ergo nō ualet illud argumētū: Pater est principii nō de principio, filius est principii de primo: sed primū nō de primo, non est principii de primo. Igitur pater & filius nō sunt idē principii, uel igitur sunt duo principia, primū. n. quod ex adiuncto facit personalem distinctionē, prolatū, licet dicatur in respectu ad creaturas, tamen substantiæ unitatē declarat: per simile autē potest falsificari, Pater est Deus nō de Deo, filius est Deus de Deo: sed Deus nō de Deo, nō est Deus de Deo. igitur pater & filius nō sunt idē Deus, uel ergo sunt duo dñi, & hoc quoq; eadē ratione falsum, qua & præmissum. Deus. n. licet sit nomen substantiæ, tamē ex adiuncto, scilicet nō de Deo personā patris notat. Cū scilicet de Deo personā filij. Sequitur. Cum tres personæ sint unū principii, an sint principii sine principio: & de patre constat, quod ipse est & principii, nō de principio. Querendū est igitur, an filius & spiritus sanctus sint principium sine principio. & dico, quoniā duplex est quæstio. Si. n. hic sit sensus, Filius est principii sine principio. i. ita est & principium, quod nunquā incepit, uerum est. Si ergo talis sit sensus, & principii sine principio. i. principii nō de principio, est uerum non tunc esset pater. hoc idē dico de spiritu sancto, de quo etiā queritur, an sit principii de principio. sed hoc nec affirmamus nec negamus. Non affirmamus, ne uideamur personas cōfundere: quia iā usus retrahit prædictā, ut horum cōplorationē ad designandā filij personā. Nō negamus, ne uideamur sonare spiritum sanctū à nullo procedere, & maximē quia neutri in auctoritate inuenimus. Sic ergo habeatur de nominib. significanti relationē ad creaturas. Nomina autē designantia relationē unius personæ ad aliā, semper faciūt personalem distinctionē: ut pater, & huiusmodi. Nomi-

num uerō quæ dicuntur secundū substantiā. i. secundum se: id est, nō in respectu, alia sunt data, ex substantiæ unione: alia ex distinctione personali. Ex identitate, ut Deus iustus, omnipotēs: & hoc nō subintrat pluralitas. Ex distinctione, ut persona. Ex hoc. n. q̄ pater distinctus est quadā proprietate à filio, & filius à patre, habet dici pater & esse persona, & filius alia persona. Quod autē Augustinus dicit, Persona dicitur à se: sic intelligendū est. i. non dicitur in respectu. non. n. ideo dicitur dici à se, q̄ sit datum ex identitate essentiæ. Sed dicit aliquis: Erit nunquā pater esset pater, nec filius esset filius quod tamen impossibile est: nec tamē minus esset pater persona, uel filius, quod in naturalibus pater. Sicut Adā in Paradiso nec pater erat nec filius, nisi dicitur filius Dei creatione, & tamē tunc erat persona: non uideret ergo hoc nomen Persona ex aliqua distinctione patri uel filio conuenire. Ad hoc dico, q̄ licet nec pater nec filius esset Adā, habebat tamen esse persona ex distinctione. Inde nāq; dicitur persona, quasi per se una, cū sit rationalis, cū distincta & discreta ab omni alia re. Sic ergo hoc nomē persona datū ex personali distinctione, & sonat hoc, scilicet habens personalem distinctionē. Quidā tamen dicunt, q̄ in singulari numero nomē est essentiæ, & ponit aliquid cōmune in trib. personis sicut Deus. Cū. n. pater est persona, & filius est persona, nō aliud dixi de patre, aliud de filio: sed si addatur alia, ut si dicatur, Pater est alia persona à filio: uel spiritus sancto, est tertia persona: uel in plurali dicatur, Pater & filius & spiritus sanctus sunt tres personæ, iā facit pluralem distinctionē. Itē ut dicit Augustinus, Hoc solum nomē est, q̄ cum secundū se dicatur, de singulis personis, nō singulariter accipitur in summa, sed pluraliter: & est inuentū, ut dicit Augustinus, hoc nomē persona, ut cū quereret quid tres, uel quid tria: uno nomine respōdeat, scilicet tres personæ, præter prædicta est unū solum nomē, scilicet trinitas, q̄ de nulla persona singulariter dicit: sed similiter de omnib. nunc est substantiale, sed pluralitatem designat. & nota q̄, cū dixi hoc nomen Deus, & cōsimilia ponere aliquid cōmune in trib. personis: abusus sum hoc nomine cōmune, nō tamē sine auctoritate. Dicit. n. Fulgētius ad ferre diaconū q̄, plura sunt trib. personis cōmunia, quæ dā uerō propria. cōmunia, ut Deum esse sapientē, iustum, pium: sed & ipse Fulgētius abusus est hoc nomine, q̄ est cōmune. Quod. n. hoc nomē cōmune dicitur trib. personis, sic est intelligendū. i. nō est datū ex personali distinctione, sed ex substantiæ unitate. Aliter. n. est falsum. Si. n. attendatur propria uis uocabuli, nihil profus trib. personis cōmune est. Si. n. aliquid cōmune est eis, aut igitur substantiale, aut accidentale, q̄ in Deo nullatenus cōsiderari potest. Itē si Deum esse trib. personis est cōmune, ergo illo participat, sed nec pater, nec filius, nec spiritus sanctus Deus est participatione deitatis, imō tantū natura: nihil igitur trib. personis est cōmune, si uis uocabuli attendatur. At dicit aliquis: Nunquid Deus est à deitate Deus? Nunquid Deus est à bonitate bonus? Cōcedo. Ergo bonitas est aliquid. unde Deus est bonus. q̄ nō est Deus: falsum est. Ab hoc loco emerit eorū hæresis, qui negant bonitatem, sapientiam, deitatem esse Deū: ita quod illa ponatur ex parte, scilicet nisi ita intelligat deitas est Deus, id est ille q̄ est deitas est Deus, ut semper redundant illa uocabula ex parte patri: decepti sunt in hoc Arrio consentientes, illud quod est in creaturis, in creatore attendentes. Dū enim dicitur, Deus est bonus à bonitate, uel est homo ab humanitate, tūc appositio sub qua latet uenenum, congnificat causam & participationem. Dum uerō dicitur Deus est à deitate, Deus uel bonus à bonitate: tunc propositio nō significat causam, uel participationem, ut ipsi Semiarriani senserunt, imō significat essentiā. & est talis sensus: Deus est Deus à deitate. i. ita est Deus, q̄ est ipsa deitas. Sicut unitas, est unitas una, & bonitas est bona: & sic per singula attendendum est, quæ hoc modo

de Deo dicuntur. Omnes. n. hæc constructiones, Deus est à deitate, & tres personæ sunt unius essentiæ, unius naturæ & cæteræ huiusmodi, sunt intransitiuæ: sicut in Remensi concilio sancitum est, ut hoc quæsiuit archiepiscopus ab illo qui dux est illorū, qui huiusmodi constructiones fortassis esse transitiuas sentiebat: & quærendū est adhuc ab illa secta, quid sibi uelit cū dicit, Nihil q. sic Christi, est adorandū: quia si uelint dicere possessio uel pars Christi, uerum dicunt. si aut uelint dicere diuinitas, quæ est natura Christi, nō est adoranda, damnable est. Tunc. n. intransitiua est constructio, & est sensus. Natura triū personarū. i. natura quæ est tres personæ, natura filij, uel Christi natura, quæ est filius uel Christi. Itē dicit aliquis, Pater, filius, spiritus sanctus, sunt una deitas, unus Deus, sunt ne idem? Quia si idē, ergo aut genere, aut specie, aut numero. Sicut. n. quæcunq; sunt, differunt, genere, uel specie, uel numero, habēt differre: sic quæcunq; sunt idē genere, aut specie, aut numero, sunt idē. Ad hoc dicim⁹, q. tres personæ non sunt idē genere, nō specie, nihil. n. eis est substantiale, nō concedimus idē esse numero, ne incidamus in Sabellianā hæresim. Si. n. idē sunt numero, necessariō ille idē Deus q. est pater est filius: sicut ille idē qui est Tullius est Cicero, & ita erit personarū cōfusio. Dicimus igitur illā dictionem essentiæ idē, esse datā in naturalib. nunc esse transferendā ad diuina: sic etiā dicim⁹ tres personas nō differre, si propriē differre accipiatur, non. n. differunt genere uel specie, quoniā non participant contrarijs qualitatib. Iterum numero non differunt, si proprietates uocabuli attendatur, differre. n. numero, est in logica differre pluralitate accidentiū, quæ in Deo nullatenus excogitare possunt. Nulla igitur differentia est in trib. personis, & hoc est q. dicit Boetius, Cuius cōiunctionis ratio est in differentia. Sed dicit aliquis: Alia est persona patris à persona filij, & alia persona spiritus sancti: ergo tres personæ differunt. Falsum est, alia nāq; non est ibi nomen differentia, imō negationis, & est talis sensus: Alia est persona patris, alia persona filij, & alia persona spiritus sancti. i. persona patris, nō est persona filij, uel spiritus sancti: & ut omnino possim⁹ nobis cauere loquutionib. interrogantib. utrum tres personæ differant, sic distinguendum est, ut sit hic sensus. Differunt. i. distinguuntur uel distant uerum est: si uerō sit sensus, Differunt. i. contrarijs qualitatib. participant, falsum est. Itē si interroget quis, distant numero. i. pluralitate accidentiū (sic. n. dicit in Logica) falsum est: si uerō dicas, Distant numero. i. numero sitate: sic scilicet q. potest dici de patre, est una persona, de filio q. sit alia, de spiritu sancto q. sit tertia persona, uerū est. Unus Deus igitur pater & filius & spiritus sanctus, & pater & filius & spiritus sanctus, unus Deus, sed hic cauendū est. Dicenti. n. Pater est Deus, cōcedimus. idē Deus est filius, hoc est distinguendū. Si. n. hoc totum supponatur, idē Deus, nō est concedendū, ne incidamus in Sabellianā hæresim. idē. n. ad patrē refertur. Sicut. n. cum dicimus, Homo currit, idē disputat: idē refertur ad hominē, ut de eo præcessit loquutio, & est talis sensus: Idem homo currens disputat, sicut cū dicitur, Pater est Deus, idem Deus est filius necessariō: si hoc totū supponatur, idē Deus, idē refertur ad Deū, ut de eo præcessit loquutio. Er est talis sensus: Deus pater est Deus filius, q. Sabelliani dicunt. Sic igitur distinguendū est, Pater est Deus, idē Deus est filius: si hoc totū, scilicet idē Deus supponatur, falsum est. Si uerō idē nō supponatur: sed predicetur de Deo, & filius de Deo, ut sit talis sensus, Pater est Deus, Deus est idē filius. i. Deus filius est, idē Deus cum patre, uerū est. Aliter est falsum. Deus. n. pater nō est idē Deus, q. filius, licet idē Deus cum filio. q. bene testatur illa glossula super Iohannē, quæ dicitur? Dei? Ac si diceret Dei patris, ac Dei filij, ac Dei spiritus sancti, & ut prorsus distinguantur tres personæ, in eadē essentia. ita dicendum est, Pater est Deus, alius idē Deus est filius, ut personalis proprietates per idem

Deus essentiæ simplicitas inuenietur. Queritur iterū, utrum natura trium personarū sit adoranda, & utrum cū personæ sint eiūsdē naturæ, liceat dicere tres personæ sunt una natura. Semiarriani dicunt tres personas esse una natura, utetes ablatiuo, uel per unā naturā: & ita dicunt patrē non esse naturā, & Deum non esse naturā. Natura. n. nomē est abstractionis, & sic in natura lib. tria sunt: scilicet nomē personæ, quæ quodāmodo habet subesse, & nomen unionis, & nomen naturæ, quæ quodāmodo habet superesse, ut Socrates, homo, humanitas: sic in Deo persona, De⁹ & natura. & sicut nomen unionis, pater de nomine personæ: nomen uero naturæ, nō de nomine personæ. dicimus, n. Socrates est homo, nō tamen dicimus Socrates est humanitas: sic Deus de persona pater, nō tamen natura de persona, ut dicamus pater est Deus, nō tamen pater est natura, uel Deus est natura, utetes nominatiuo. Sic etiā dicunt naturā diuinā non esse adorandā, sed Deum esse adorandū, & personā. Sic igitur dicunt q. nihil Christi est adorandū. i. nulla natura nec diuina scilicet nec humana: & hoc uolūt habere ex auctoritate beati Augustini, ubi dicit, Natura nō assumpsit naturā, sed persona. adorandū est igitur, inquit, qui assumpsit, scilicet persona: nō qui nō assumpsit. i. natura. Sed aut tres personæ, sint una natura nec ne, hoc explicabimus prius, ostendendo an sit concedendū, Natura est adoranda. Dicimus igitur q. natura nomē est abstractionis, q. licet translātū ad Deum nullā significet abstractionē: tamen semper hoc nomen natura prolatū, abstractionē dat intelligere ex prima inuentione, sed abstractio naturæ trib. personis nulla est. Igitur simplici quærenti, est natura diuina adoranda? Dicā ita: Et qui negat, hereticus est, eo quod hoc nomē natura ad Deū translātū nō significet abstractionē. Sapienti uerō hoc idem quærenti, postquā peruenit ad colloquutionē, dico ut sola dictionis proprietates negetur, nō est adoranda, eo quod semp dat intelligere abstractionē hoc nomen natura: ut uerō sensus & rei ueritas attēdat, af firmo esse adorandā. Sicut. n. de eo qui aquā biberit, negamus q. biberit substantiā, nō rei ueritatē negantes, sed ita dictionis proprietates: sic sapienti quærenti natura diuina sit adoranda, ut sola dictionis proprietates, nō rei ueritas negetur, dicimus nō: ut sola rei ueritas, nō dictionis proprietates affirmet, dicimus, ita. Er quare hoc? Ut scilicet obseruetur dictionis proprietates, nec fiat naturæ à trib. personis abstractio. duo. n. in disputatione attēdūt, scilicet & dictionis proprietates, & rei ueritas: ad hoc aut ut subsit ueritas loquutioni, tria sunt necessaria: scilicet res & loquutio, & opinio. & si loquutio & opinio afferunt, ueritas inest loquutioni, etiā si tertiu desit, scilicet res. & si. n. nō ita sit in re ut dicit, tamen si opinetur proferens, utrū dicitur nō mētur, sed est uerax. Mentiri. n. est contra conscientiā loqui. Quare si desit opinio, & si alia duo afferunt, scilicet res & loquutio, tamē mētur proferens dicēdo, Nāq; &c. Vera positio mētur aliquis quādoq; quia contra conscientiā loquitur, sic extra falsam propositionē proferēdo nō mentitur, cū sic sentiat esse, ut affirmat. Dum. n. Iudæus dicebat de Christo, Tu es rex Iudæorū: licet uerū diceret, tamē mentiebatur, eo q. aberat opinio: nec tamē mendaciū dicebat, quia ad hoc esset necesse ut falsum diceret, cū mendaciū sit falsa significatio uocis, cū intentionē fallendi. Quare omnis qui dicit mendaciū, mētur: sed nō omnis qui mētur, dicit mendaciū, sicut patet in præmissis exemplo. Sicut ergo cū Iudæus dicit Christo, Tu es rex Iudæorū: adest quidē dictionis proprietates, & uerū est q. dicit, deest tamen intentionis ueritas. sic extra cum dicitur natura est adoranda, adest distinctionis proprietates, & tamē sub est rei ueritas & intentionis. Attendens igitur Augustinus dictionis proprietates solam, & nō rei ueritatē, dixit: Natura non assumpsit naturā, non negans ueritatem rei, sed dictionis proprietatem, licet alie causas inueniatur quare dixit, scilicet propter quosdā hereticos.

ricos, qui dicebant naturā naturę immixtam. Verūta-
 men nec uidi nec inueni aliquem qui auderet profite-
 ri se uisidisse præmissam auctoritatē in Augustino. Nota
 q. cū dicitur Deus est nomē naturę, & nō personę,
 isti genitui nō cōsignificant possessorē, sed creaturā.
 Nō. n. negat quin similiter nominat hoc nomē Deus
 personę, sicut naturę: imō causalis est sensus, Deus est
 nomē datum ex substantiæ unione, non autē ex per-
 sonali distinctione. Expedito utrum sit concedendū
 natura est adoranda, restat inquirendum utrum cum
 tres personę sint eiusdem naturę, sit concedendū q.
 tres personę sint una natura: sicut conceditur per ge-
 nitiuum, ita sit concedendū per nominatiuum. Sed
 satis declarat hoc Augustinus in libro de Trinitate:
 Tres personę inquit, eiusdem essentię dicimus, uel
 tres personę eandem essentiam dicimus: non autem
 ex eadē essentia, quasi aliud sit natura aliud persona.
 Ecce quomodo Augustinus ne hoc q. tres personę di-
 cuntur esse eiusdem substantiæ, uideretur excludere,
 q. diceretur eadem substantia: adiunxit, Vel tres per-
 sonas eandem essentiam dicimus. Iuxta Augustinum
 igitur dicimus, q. tres personę sunt eiusdē naturę, &
 quod tres personę sunt una natura, uentes nomina-
 tivo. hoc etiā cōtradictenti probamus hoc modo: Tres
 personę sunt eiusdē naturę, & nō participatione: igitur
 tres personę sunt una natura. Et tamē non dicitur,
 tres personę sunt eiusdē naturę, obseruatur dictionis
 proprietates, eo scilicet quia nomina natura & persona,
 translatiua sunt ab istis rebus ad Deum. In istis rebus
 autē quia natura nomen est abstractionis, & habet su-
 peresse, persona uerō subesse: ideo autē dicimus ali-
 cuius esse naturę, non tamen aliqua natura. Dū igitur
 dicimus tres personę esse eiusdem naturę, & obser-
 uatur dictionis proprietates, & reueritas: dū uerō tres
 personę eandem dicimus naturā, quia natura nomē
 est abstractionis, licet in Deo nulla sit abstractio, non
 obseruamus dictionis proprietatem, sed rei ueritatē.
 & nota nō esse concedendū, patrē & filium esse de
 eadē essentia, scilicet eiusdē essentię. filius enim est de
 essentia patris, pater uerō de nulla. Iam enim esset ge-
 nitus uel procedens. Queritur iterum, utrum cū pater
 sit natura, & filius eiusdē natura, & spiritus sanctus sit
 eadem natura, & econuerso: utrum inquam, sit conce-
 dendum natura genuit naturā, uel natura personam,
 uel persona naturā. Ad hoc dico, quoniam nullū isto-
 rum affirmo uel nego, quia errorem possent hæc uer-
 ba inducere. iam enim uideretur quod idē genuerūt
 se. Vtrumq. enim esset natura nomen essentię: quare
 enim esset magis nomen personę cum dicitur, Natura
 genuit, quam cum dicitur, natura est pater. Sed nul-
 lus catholicus negat, quin de eodē loquar, cū dico di-
 uinitas est pater, diuinitas est filius: de nullo autē hoc
 uerum est, nisi de diuina essentia. Quare non posset fal-
 sificari illud argumentum etiā, Deus genuit Deū. hic
 enim Deus personā notat. nō nego, ne uidear diuersifi-
 cari naturā in tribus personis sonare, scilicet q. alia sit
 natura filij, alia natura patris. Sed cum dico, diuinitas
 est pater: per hoc nomē loquor de diuina natura. Sed
 etiā cum dico, diuinitas est filius: cum diuinę naturę
 ergo attributā esse patrē & esse filium, quare eidem nō
 attributā habere filium uel patrē, aut etiā genitū esse,
 aut geniturā esse? Videtur nāq. idem esse habere filium,
 & esse habere patrē, sed forsitan non prorsus idem. Li-
 cet sit uerū, quifquis est pater, habet filium, uel genuit:
 non tamē quicquid, ut scilicet per neutrum fiat cōpre-
 hensio. uniuersitati enim personę cōuenit gignere, nō
 naturę, tamē non assertiue protuli, sed sub quęstione,
 sub cōditione tamē omnia prædicta cōcedere. Ille. n.
 qui est natura persona, genuit illū q. est uel natura uel
 persona. Item queritur, quomodo tres personę dicitur
 unus Deus, an scilicet unus ab unione, an unus ab
 unitate. sicut enim dicitur unus in logica. Ad hoc dici-
 mus, q. nō unus ab unione, sicut species uel genus di-
 citur: non enim Deus unit plura, quæ eo participant

substantialiter, uel accidentaliter: nō enim tres perso-
 nę sunt unus Deus participatiōe, sed quomodo unus?
 Nunquid singularitate? ut sit unus Deus. i. singularis.
 absit, hoc enim tenet Sabelliana hæresis. Si enim est
 singularis Deus, iam una persona est tantū Deus. Cō-
 tra quod est Augustinus in libro Quęstionū ueteris
 & nouę legis. Non est, inquit, singularis Deus, sed u-
 nus Deus. Quomodo igitur unus? Identitate essentię
 uel substantiæ. Item quærenti, pater & filius & spiri-
 tus sanctus sunt unus solus Deus: ita est distinguen-
 dum, Si solus remoueat distinctionem personarum,
 ut hoc totū scilicet unus solus Deus, id est sunt Deus
 pater, & non Deus filius, uel Deus filius, & non Deus
 spiritus sanctus: uel sunt Deus filius, uel sunt Deus spi-
 ritus sanctus. Falsum est, hoc. n. sentit Sabelliana hære-
 sis. Si autē solus remoueat pluralitatē Deorū, ut Deus
 prædicet de tribus personis, unus uerō & solus prædi-
 centur de Deo. & sit talis sensus: Pater & filius, & spi-
 ritus sanctus sunt unus solus Deus, id est sunt Deus,
 & ita quod non plures dii, sed unus solus: uerum est.
 Itē si dicatur ita, econuerso unus solus pater est Deus,
 est filius, est spiritus sanctus: falsum est, nisi Deus tan-
 tum subiiciatur. unus uerō & solus de Deo prædican-
 tur, sicut superius diximus, Deus pater est Deus, idem
 Deus est filius. aliter falsum est. Si enim hoc totum, sci-
 licet unus solus Deus subiiciatur, falsum est, hic enim
 sensus: Deus pater, est pater & filius & spiritus san-
 ctus: uel Deus filius est pater & filius, & spiritus san-
 ctus: uel Deus spiritus sanctus, est pater & filius & spi-
 ritus sanctus. Ad maiorem ergo distinctionē sic dicen-
 dum est, Non unus solus Deus (ut hoc totum suppo-
 natur) est pater & filius & spiritus sanctus, nō tres dii
 sunt pater & filius & spiritus sanctus: sed tres unus so-
 lus Deus, sunt pater & filius & spiritus sanctus. ut sit
 personarum distinctio, per unū solum Deū essentię
 simplicitas obseruetur. Itē dicenti, unus est Deus, qui
 est pater & filius & spiritus sanctus: distinguendū est
 ita, Si qui faciat personalem relationem, falsum est: si
 uerō ad substantię simplicitatē referatur, uerū est. Sed
 nunc prodeamus, Illa persona quæ est filius, facta est
 homo: sed esse hominē, est esse aliquid: ergo illa perso-
 na quæ est filius, est facta aliquid, q. non est ab æterno.
 Ergo illa persona facta est, & aliqd q. est persona, aut
 quod non est persona, falsum est. Sed hic dicendū est,
 quot modis aliquid dicatur fieri. quin; nāq. modis
 dicitur aliquid fieri: aut transformatione substantiæ
 sit aliquid, aut trāsumptione, aut partiū cōiunctione,
 aut participatiōe: sed multipliciter, aut unione, & hoc
 multipliciter. Transformatione substantię duob. mo-
 dis: uel mutatione materię, uel mutatione substātia-
 lis formę. Mutatione substāntialis formę, ut aqua fit la-
 pis, & uxor Loch facta est statua. hæc. n. statua facta est
 substāntialis formę mutatio, ut ipsius substantię.
 Mater enim prorsus idē corpus. mutata est nāq. hic spec-
 cies, non genus, sed per trāsmutationē sit substantię
 aliquid, ut panis fit corpus Christi. transit. n. substā-
 tia panis in corpus Christi, non forma, sed potius hæc
 subsistunt in aere uel sine substantia. Si enim hic con-
 tingat q. alibi est impossibile, non est mirum, cū etiā
 ipsum corpus Christi ineffabili modo conceptū sit, &
 tota incarnatio mirabili modo processerit: dicunt ta-
 men quidā q. nihil transit in corpus Christi, sub quib.
 accidentib. ante erat substātia panis, sub eisdē post cō-
 secretionē est corpus Christi: & sic exponūt illā aucto-
 ritatē. Inuisibilis sacerdos uisibilis creaturas, in substā-
 tia corporis & sanguinis sui uerbo suo secreta potesta-
 te cōmutat, id est sub eisdē accidentib. esse facit. Cum
 queritur autē ab eis, quo deueniat substātia panis, quæ
 ante sub illis accidentib. fuerat? dicūt illā relabi in pri-
 mordialī materia, uel perire ex toto. non. n. habet pro
 incōuenienti, si creatura pereat transfusione, sicut fit
 aqua mixtum per transfusionē, scilicet uini & aquæ.
 Partiū cōiunctione, ut corpus fit ex mēbris, & domus
 ex pariete & tecto & fundamēto. Participatiōe, aut
 in-

informatione, aut in habitatione, aut alio tertio modo. Informatione, aut substantiali aut accidentali. Substantiali, ut materia informatione humanitatis fit homo, accidentali, ut Socrates informatione albedinis fit albus. In habitatione, ut homo iustus fit Deus, non enim est natura, sed participatione, quomodo? non substantiali, uel accidentali, sed in habitatione, id est quia Deus inhabitat ipsum. Item tertio modo fit aliquid secundum participationem, ut infidelis per suspensionem baptismi fit Christianus, non quod sit, sed quia participat sacramento: & idcirco dicitur iste modus sacramentaneus unione aut spiritali, aut personali. Spiritali, sicut multitudinis credentium factum est cor unum & anima una, eo scilicet quod spiritaliter uniti sunt in uno seruire charitatis personali unione, ut filius patris factus est homo. Nullus enim predictorum modorum ei conuenit, non enim transformatio ne substantiæ factus est, quia non desinit esse Deus, cum factus est homo: nec habebat esse ab aliqua substantiali forma, quæ transmutaretur, nec transfusionem, non enim natura diuina immixta est humane, quod sentit Eutichiana hæresis. dicit enim Christum ex duabus naturis consistere, sed non in duabus, altera enim prædicat immixta alteri, nec partium coniunctione, quia Christus non constat ex partibus integralibus, nec participatione, quia humanitas non est Christo substantialis uel accidentalis. et si enim forsitan concederem quod homini illi esset humanitas substantialis, sicut & mihi, quia uerus homo fuit, sicut & ego sum: non tamen concederem ideo aliquid esse substantiale Christo, quia Christus nomen est personæ, cui nihil substantiale uel accidentale, sicut uerum est corpus uel animam esse partes illius hominis, non tamen esse partes Christi. Vnde Augustinus: Absit ut in Christo partes esse dicamus, nec tamen dico distinguas inter hominem & Deum, ac si essent diuersæ regulæ. Nam unus & idem est Deus & homo, & homo & Deus una persona est: sed sic diuerso modo loquuntur sancti de Christo, secundum diuersas in ipso naturas. Vnde Augustinus in libro de Trinitate dicit, Christus in quantum homo, minor est se ipso: in quantum Deus, maior est se ipso. Et super illum locum Propter quod dedit ei nomen quod est super omne nomen, &c. dicunt. Augustinus etiam alter dicit, Deo dedit non homini: alter uerò dicit, Homini dedit, non Deo. Quid singula persequor? Nullus enim modus ei aptari potest, nisi personalis unio, quæ usque ad tempus Christi fuit inaudita. Non maius miraculum fuit auditum unquam, quod tertia persona humanitatem scilicet assumpsit uniendo in eadem persona, nec satis est compositum, factus est homo, id est humanatus, anima enim dicitur incorporata, nec tamen est corpus, uel corporea, non ita uerum est de Christo, quod sit humanatus, & non sit homo, idcirco ita exponendum est, Persona facta homo, & Deus & homo est, id est humanata ita quod illa persona est Deus & homo Deus, & Deus & homo est illa persona. Sicigitur dicimus, quod non sequitur: Deus factus est homo, ergo factus est aliquid. Non enim idcirco est factus aliquid, sed assumpsit humanitatem sibi unione personali uniendo, uel sanè possumus concedere quod sit factus homo aliquid iuxta Augustinum, qui dicit: Aliud ex patre, aliud ex matre, sed non aliud. Si aliud est ex matre, ergo aliquid est matre, & illud non est ab æterno: ergo est factus aliquid quod non est ab æterno, nec inde sequitur, ergo est factus aliquid, quod est persona, iam persona facta esset persona, nec aliquid quod non sit persona. iam enim essent duo, quod est falsum: sed est factus aliquid, id est homo, & ipse est persona. Item Christus est Deus, & non solum Deus illud quod quia homo. Ergo est Deus & aliud persona Deus, falsum est, quod illud propter quod dicitur non solum Deus esse, sed homo & Deus. Vel possumus ita distinguere, Est aliud, id est persona homo, & esse hominem non est esse Deum, uerum est: & aliud, id est aliquid eius quod non est Deus, falsum est.

Bedæ rom. 8.

Sed instabit aliquis hoc modo, Christus est aliud quæ Deus, Christus est duo: falsum est, quia eum esse hominem, est assumpsisse humanitatem personali unione, & hoc non est esse duo. Item quaeritur, Cui illa persona quæ facta est homo, sit diuina natura, utrum in qua concedendum est, facta est homo. Ad hoc dicimus, quod cum natura sit nomen abstractionis, licet nullam faciat in Deo, si ita dicatur, Natura facta est homo, uidebitur uersibilitas unius naturæ, in aliam denotari, quod falsum est, & propter hoc quod deest dictionis proprietates, non est absolute concedendum: ueritas tamen quæ subest loquutioni, non est neganda, cum dicat Leo papa: Assumpta est à maiestate humilitas, ab æternitate infirmitas, à uirtute immortalitas, & natura inuolabilis unita est naturæ passibili, de eodem Gregorius: Venit ad nos calciata diuinitas. Itaque quaeritur, utrum tres personæ sint Deus simplex, ad quod dicimus, quod si simplex ponatur contra pluralitatem deorum, ut accipiatur pro simplicitate essentiae, uerum est: si uerò pro singularitate, falsum est, tunc enim dicitur quod tres personæ essent, pater uel filius, uel spiritus sanctus. Itaque quaeritur, quare dicatur, Pater genuit filium, uel filius genitus est à patre, & spiritu procedente: & utrum possit dici, Pater gignit uel gignet filium, uel spiritus procedet. Ad hoc dicimus, quod nullum uerbum ad loquendum de Deo translatum, tempus conuenit. Non enim dicitur, Pater genuit filium, eo quod genuit conuenit præteritionem: sed quia conuenit perfectionem, ut scilicet denotet perfectionem generationis filii à patre. Elegit ergo ecclesia sancta dicere, Pater genuit filium, ut perfectum præteritum denotetur perfectio generationis: non autem gignit, uel gignet, ne per præteritum uel futurum generationis in finem imperfectio. Vnde Gregorius super Iob: Dominus Iesus Christus in eo quod uirtus & sapientia Dei est, de patre ante tempora natus est, uel potius quia non coepit nasci, nec desinit, dicamus uerius, semper natus. Non autem possumus dicere, Semper nascitur, ne imperfectus esse uideatur. At uerò ut æternus designari ualeat & perfectus, & semper dicamus, & natus, quatenus & natus ad perfectionem pertinet, & semper ad æternitatem, quamuis hoc ipsum quod perfectum dicimus, multum ab illius ueritatis expressione diuidimus: quia quod factum non est, non potest dici perfectum, & tamen infirmitatis nostræ uerbis dicimus condescendentes: Estote perfecti sicut & pater uester cælestis perfectus est. In Psalmo quoque dicitur: Ego hodie genui te. Hodie dixit, quia non præterit illa generatio: genui, quia initio caret, de spiritu sancto autem elegit ecclesia dicere procedes, utens scilicet præteriti, eo scilicet quod quotidie dat nobis illum Deus. Sed hic quaeritur, utrum cum filius dixit, Ego à patre processi, sint filius & spiritus sanctus unum procedens aut duo procedentes. Ad hoc dicimus, quoniam si unum referatur ad substantiam, uel prædicetur procedens de eo, uerum est: si autem unum ad personam referatur, uel coniungatur ei procedens, ut sit sensus: Filius & spiritus sanctus sunt unum procedens, id est sunt filius procedens, uel spiritus sanctus procedens, falsum est. Similiter si duo referatur ad substantiam, falsum est: si ad personam, uerum est. Et nota quod & filius procedat à patre & spiritus sanctus, hæc tamen est differentia, quia filius procedit ut natus, spiritus sanctus ut datus. His declaratis quoniam de diuina substantia sepius fecimus mentionem, uidentur est cum pluribus modis accipiatur substantia, quomodo in Deo accipiatur. Concedunt enim Græci patrem & filium & spiritum sanctum, esse tres hypostasies uel personas, & eiusdem uisus, & eiusdem uisæ. Sed prius uideamus quomodo modis accipiatur hoc nomen substantia. In naturarum libro dicitur enim substantia, tum à sustando, tum à subsistendo, tum ab utroque: Vbi dicitur à sustando, sic à Græcis dicitur hypostasis, à nobis uerò substantia proprie, & in hac acceptione conuenit materiam, quæ habet subsistere, enim sub inter

Bb præcatur,

pratur, inde hypostasis substans usia, à subsistendo
 dicitur, sic uocatur à græcis usiosis, à nobis uerò pro-
 priè subsistentia: & sic conuenit formæ, quæ est uerè
 subsistentia, eo quòd se subsistit fluxu materiæ. Ea quæ
 determinat, ut ab utroq; dicitur, id est à substãdo, uel
 à subsistendo: ita dicitur à græcis usia, ab alijs uerò es-
 sentia, & in hac acceptione conuenit cõpositio ex ut-
 troq; id est ex materia & forma, uel retinèti proprie-
 tatem cõpositi ex utroq; & quia cõpositum cõstat
 essentia & subsistentia, ideo dicitur substans & substi-
 stens, non à substantia uel subsistentia. Substans dicitur,
 quia retinet proprietatem materiæ, à qua habet
 essentiendi perfectionem. est enim quoddam distinctum
 uel discretum, anima aut dicitur substantia, nõ
 quòd sit materia uel forma uel cõpositum ab utroq;
 sed quia retinet proprietatē cõpositi ex utroq;. Sub-
 stans enim accidentib; ut uirtutib; & uirtutib; & est substi-
 stens, uel quoddam distinctum & determinatum, &
 hoc bene distinguit Boetius in libro qui est de duab;
 naturis, & una persona Christi, hoc etiam tetigit in
 com. super cath. R. dicens, Cũ significat tres substantias
 materia, forma & cõpositum: hic agit de cõposito,
 &c. In Deo aut utuntur græci prædictis uocabulis.
 dicunt tres personas esse eiusdem usiæ, eiusdem
 usiosis: sed tres hypostases, tres personas. Usia tamen
 nõ dicit simpliciter, sed hyperusia, scilicet supersub-
 stantia, ut idem Boetius docet in sequentib;. Cum igitur
 hæc distinctio fiat in his nominib; apud Græcos,
 assignanda est ratio unde id proueniat. Vnius ergo
 usiæ uel una usia dicuntur à Græcis tres personæ, eo
 scilicet ut dicit Boetius alibi, quia sunt, hoc enim usia
 translaturum est ab his reb; ad Deum. In his aut reb; di-
 citur usia essentia. Illud enim quod cõstat ex materia
 & forma, & hoc est hoc quod est huius, retinet proprie-
 tatem, tatum habet esse his reb;. materia enim uel
 forma per se non dicitur esse secundũ Augustinum.
 hoc igitur modo translaturum est ad Deũ, qui uerè est,
 & tamen secundũ theologiam negationis possumus
 dicere: Deus non est, scilicet non participat æternitate.
 Sed secundum Theologiam affirmatiõis dicimus
 Deus est, id est ipsa entitas. Sed quia usia in reb; po-
 nit susceptibile contrariõrum, eo quòd significat cõ-
 positum ex utroq; ideo ne translaturum ad Deũ idem
 ponat, dicunt græci hyperusiam, id est supersubstan-
 tiam. Non tamen negamus Deũ esse usiam. Quoniam
 ergo trib; personis unũ est esse, ideo & ipse unius usiæ
 esse dicuntur, cum hoc nomen usiæ eis conueniat, eo
 scilicet quod sunt. Vnius aut usiosis dicitur esse tres
 personæ, eo scilicet ut idem Boetius dicit alibi: quia
 nullo indigent ad hoc ut sint, & hæc est quoddammodo
 translationis proprietas obseruata. In his enim tri-
 bus usiosis dicitur forma, quæ materiam ducit ad esse,
 non tamen indiget aliquo, ad hoc ut ipsa sit secundum
 Platonem, sic igitur dicitur una usiosis triũ
 personarum, quia Deus simplex forma est, dicitur omnium
 rerũ omnib; conferens esse, nullo tamen indigens ad
 suum esse: & quia in his reb; hypostasis propriè dicitur
 substans, ut aut substans quæq; res accidentibus,
 ita distinguuntur: ideo translaturum ad Deũ personalem
 innuit distinctionem, non tamen aliquã acciden-
 tium susceptiõnem. Ideoq; dicuntur tres hypostases, id
 est tres personæ. Profopa enim sumptũ est ab histriõ-
 nib; profopa enim & profopœia eiusdem nature sunt
 uocabula, profopœia namq; dicitur trãformatio. In
 de profopæ dicebantur tres personæ, personas reprẽ-
 sentabant histriõnes, qui se transformabant, tum in
 puerum, tum in iuuenem, tum in senem, & secũdum
 uniuscuiusq; ætatem diuersam uocem proferebant,
 ad quantitatem foraminum laruarum, sic igitur dicitur
 profopæ, id est tres personæ. Sed nunc paulisper
 considerandum est quid sit persona, utrum scilicet il-
 la discretio, quam dedit Boetius possit conuenire tri-
 bus personis, quæ est huiusmodi: Rationalis nature
 indiuidua substantia, quidam enim obintelligentes

Boetium, dixerunt hanc non esse datã catholicè, hoc
 modo personantes: Si persona est indiuidua substan-
 tia rationalis nature, ergo tres personæ sunt indiui-
 duæ substantiæ, quod fallum est. Vna enim & indiui-
 dua substantia trium personarum est. Contra eos dici-
 mus hanc diffinitionem non esse datam, secundum
 hoc quod substantia dicitur usia uel usiosis, immò se-
 cũdum hoc quo substantia dicitur hypostasis. Secun-
 dum quam acceptiõnem etiam bene posset dici, tres
 personas tres substantias esse, nisi sancta ecclesia hũc
 modum loquendi refutaret: ubi dicit Boetius in li-
 bro de Duabus naturis & una persona, ne scilicet ui-
 deretur essentiæ diuinæ fieri distractio. Ut igitur usiũ
 loquendi satisficiamus, ita sanè possumus personam
 describere. Persona est indiuidua hypostasis rationalis
 nature. Sed nonne hypostasis idem sonat q; perso-
 na? Immo cum dicitur, persona est rationalis nature
 indiuidua hypostasis, idem est ac si diceretur: Per-
 sona est rationalis nature indiuidua persona. Sed sic
 idem per idem describitur. Dico igitur quod substan-
 tia habet determinationem, scilicet rationalis nature
 indiuidua: restringitur circa personam, & ita cũ sub-
 stantia pluribus modis accipitur, cum hac determi-
 natione sonat quantum hypostasis: & ita hypostasis
 non est apponendum cum prædicas, ad hoc ut descri-
 ptioem personæ perficiat. Sed sufficit descriptio Boe-
 tij secundum quod illam exposuimus, ut scilicet hoc
 nomen substantia, per illa quæ illi in descriptione om-
 nium generum restringatur circa hypostasisim. non ta-
 men potest dici descriptio illa de tribus personis, pro-
 hibente usũ ecclesiæ, qui iam contraxit hoc nomen
 substantiam. Quidam tamen dicunt hanc descriptio-
 nem datam esse de naturalibus. Et nota hanc perso-
 nam, uel illam non esse partes Dei. Extirpanda est eni-
 m hæresis uetularũ, quæ iurant per tres partes Dei,
 immò ut dicit Augustinus, non est minus quid una
 persona, quam duæ, uel duæ quam tres: nec minus
 quid tres quam duæ, uel duæ quam una. Sed forsitan
 dum uerulæ iurant per tres partes Dei, uolunt dicere
 hoc de corpore Christi, alioquin hæresim sonat iura-
 mentum. Item quæreret aliquis, sunt ne tres personæ
 coæternæ? Est ne patri filius coæqualis? Item est ne
 pater coæternus filio? hoc non affirmo, non nego.
 Non affirmo ne uidear ponere auctoritatem in filio,
 uel in spiritu sancto. Item negare nõ audeo, ne uidear
 dicere patrem nõ esse eiusdem æternitatis cum filio:
 quia pater & filius & spiritus sanctus, sunt unus æter-
 nus. Si autem inueniatur in aliqua auctoritate tribus
 æternis, exponendum est, nõ promulgandum: quia
 hic usus hodie aboleuit. Sic igitur exponit: Sunt tres,
 quorum unusquisque est æternus, & tres unus æter-
 nus inueniuntur.

VENERABILIS BE-

DAE PRESBYTERI DE

septem uerbis Christi in cruce.

O R A T I O.

Enedictum sit dulce nomen Domini
 Dei nostri Iesu Christi, & dulcissimæ
 uirginis Mariæ maris eius in æternũ
 & ultra, Amen.

Domine Iesu Christe fili Dei uiuũ,
 qui septem uerba ultimo uitæ tuæ in cruce pendens
 dixisti, ut semp illa sanctissima uerba in memoria ha-
 beamus, rogo te per uirtutem illorũ septem uerborũ,
 ut mihi parcas & indulgeas, quicq; peccati & cõmi-
 si per septẽ peccata mortalia, uel ex eis procederãt, si-
 licet de superbia, auaritia, luxuria, inuidia, ira, gula &
 acidia. Dñe Iesu Christe fili Dei uiuũ, sicut tu dixisti,
 Pater ignosce crucifigentib; me; fac ut ego amori tuo
 parcarẽ

parcam cunctis mihi mala facientibus: & sicut tu dixisti matri tuæ. Mulier ecce filius tuus, deinde dixisti discipulo tuo, Ecce mater tua: fac ut matri tuæ me facer amor tuus, & charitas vera: & sicut tu dixisti latroni, Hodie mecum eris in paradiso: fac me ita uiuū, ut in hora mortis dicas mihi, Hodie mecum eris in paradiso: Et sicut tu dixisti, Heli Heli, Lama Sabathani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, fac me dicere in omni tempore angustie & tribulationis meæ, Pater mi Domine, Miserere mihi peccatori, rege me rex meus, & Deus meus, qui tuo proprio sanguine me redemisti. Et sicut tu dixisti, scilicet salutem animarum sanctorū, quæ in limbo erant, aduentum tuum expectantium, fac ut ego semper sciatā te diligere fontem aquæ uiuentis, fontem æternæ lucis, & ut toto corde desiderem te. Et sicut tu dixisti, Pater in manus tuas commendo spiritum meum: fac ut in hora mortis meæ perfectē & liberē possim dicere tibi, Pater in manus tuas commendo spiritū meū. Recipe me uenientem ad te, quia non constituisti certum tempus uitæ meæ: & sicut tu dixisti, Consummatum est, quod significat labores & dolores, quos pro nobis miseris peccatoribus susceperas, iam finiri: fac ut in egressu animæ meæ audire ualeam illā dulcissimam uocem tuam, Veni anima mea dilecta, quia iā dispossui penurias tuas consummare: Veni ut mecum conscendas cum sanctis & electis meis in regno meo epulari, iocundari, & commorari per infinita secula seculorum, Amen.

VENERABILIS BEDÆ

PRESBYTERI DE MEDITATIONE
passionis Christi per septem
dies horas libellus.

P R A E F A T I O.

SEPTIES in die laudē dixi tibi. Rogasti me, ut aliquemcumq; modū meditationis in passione Dei monstrarē tibi secundum septem horas diei, quia super omnia hæc dicebas desiderare te ut posses frequentem habere memoriā eius, qui pro te uoluit multa pati, idcirco eius amore & adiutorio substiti prout breuius & melius potui scripsi quæ deuotissimē postulasti, non omnia exponendo, sed multas tangendo rationes, quas tibi exponēdas & persciendās reliqui. Anima enim contemplatiua & spiritalis de paucis extrahit multa, & anima rudis & carnalis de multis significat pauca. Quapropter quoq; scias, quod si hac scientia, quæ super omnes sciētias est nobilissima uolueris proficere, cū magno studio oportet te abstinere à cibo delicato & potu immoderato, & ad necessitatem parentius sumere de utroq; oportet etiā, ut à multiloquio caueas & letitia uana & inopia. Non enim de cet, qui uult Christi dolorē sentire, uerbis & rebus luforijs & in gaudiō uano se inutiliter occupare, ut breuiter dicam, à solitudine temporalī & delectatione carnali seu consolatione: etiam oportet cum multa diligentia cogitare, quod non conuenit consolatio carnalis & contemplatio Dominicæ passionis. Necessarium etiam esse, ut aliquando ista cogites in contemplatione tua, ac si præsens tum temporis fuisses, quando passus fuit. Et ita te habeas in dolēdo, ac si Dñm tuum corā oculis tuis haberes patientē, & ita ipse Dñs præsens erit, & accipiet tua uota

MEDITATIO COMPLETORII.

PRimum igitur à completorio est incipiendum. Completorium dici potest, quia in ipso cursus diei completur. Similiter Dominus noster Iesus Christus

Bedæ tom. 8.

completo cursu prædicationis, & cœna facta cū discipulis suis, de qua cœna & de sacratissimo dono sui corporis & sanguine ibi tradito debes frequenter & deuotissimē cogitare. Cœna in qua illa tam singulariter & gloriosissimē celebrata, & lotis discipulorum pedibus & facto sermone exiit cum discipulis suis in montem Oliueti, ubi capiendus erat, & ab amicis suis separandus, quando complendum erat, quod dixerat propheta: Percutiam pastorem, & dispergetur oves gregis. Secundo hic cogitabis qualiter dixit Dominus discipulis suis, Surgite eamus hinc: & respondebis ei in spiritu, Domine quid ibimus? & ipse tibi in spiritu respondet: Ibimus ad passionem meā, ibimus ad angustiam meā, & ad separationem à uobis, corporaliter in hoc mundo. Et quicumq; uoluerit uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me. Et tu respondebis, Ibo Domine, & ego tecum, & sequar te sicut ad mortem, sic etiā ad uitam. Domine Iesu non finas me à tuo latere separari. Postea cogita, quod dixit discipulis suis: Dormitis, uigilate & orate, ut non intretis in tentationem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: & tu respondebis iterum Domino, Domine qui mandasti quod uigilemus & oremus, tu da nobis gratiā ad hæc faciendā, quia licet spiritu prompti sumus, caro autem infirma & tota pigra & tota somno, cibo & potu plena, nec potest sustinere quod uix per unam horam perfectē tecum uigilet, tecum oret ne cadat in tentationem, ita potes ipsum Dominum exorare. Respice etiam, qualiter iacebant discipuli dormientes, & qualiter ostendit modum orandi in gestu corporis & uerbo pio, & per angelum ibi apparentem. Dicitur enim quod procidit in faciem suam super terrā, & orauit ibidem dicens: Pater si fieri potest, transfer calicem hunc à me. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et ecce apparuit illi angelus de cœlo confortās eum, & in agone prolixius orabat, & factus est sudor eius tanquā guttæ sanguinis decedentes infra. Nota ergo hic omnia uerba & modum, ita & tu debes facere scilicet cadens in faciem tuam: non retrō uideas, sed ea quæ rogas coram te habebas & tenebas in mente non retrō, ut in dicendo & cor alibi tenendo: & quod uoluntas præsens sit, & quod nō tepidē, sed cum magno labore ores & dolore, sicut Deus fecit, & quod non parum, sed prolixē, & tunc statim uidebis, quomodo angelus aderit, qui te adiuuat & confortet, & orationem tuā Deo præsentet. Propter exēplum omnium nostrum ille angelus apparuit, confortans Dominum: & non femel, sed frequenter est orandum, sicut ipse ostendit per trinam suam orationem, & tu ora pro uiuis, pro peccatoribus, pro te & amicis tuis & commisis. Considera ergo, quis fuit dolor ille, quando discipuli sui deuotissimi abierunt, quando oportuit, quod à magistro suo dilecto separarentur. Quam inuiti, quam deuoti, quam qualiter plorantes, quam quales uoces & clamores & suspiria dantes, sicut orphani recedebant: perpende quod recedentes dicebant, quam magis ter bone & dulcis pater, quam benigne Domine, quomodo ita separamur à te, quomodo pater sancte, filij tui fugiunt à te, quo ibimus Domine? Hæc & multa similia dicere poterant, quam quoties respiciebant, uidentes qualiter Dominus suus ligatus & sine honore trahebatur. Quoties se in terram projiciebant, & ad cœlum clamabant. Cogitare potes, si Domina mater sua ibi fuisset, quid fecisset, dicin corde tuo. Quomodo Domina mea, quomodo non cogitas, qualiter filius tuus dilectissimus uadit. Quomodo Domina quam mala, quam amara dies crastina erit tibi, quando audies & uidebis tam crudele spectaculum. Quomodo Iesu, qui omnia potes sustinere, quod non rumpatur præ dolore cum cogitat te. Quomodo magister bone, agnus innocens, quomodo ibas inter lupos & te mordebant canes pessimi, & non clamabas, sed tanquam agnus innocens ad mortem ibas. Dicitur enim, quod

Bb 2

imposuerunt

imposuerunt carenam collo tuo, & quod ligauerunt sanctissimas manus tuas, & cum impetu tanquam contra latronem secedentes, & te percutientes duxerunt ad Annam, & postea ad Caipham, ubi erant congregati principes Iudæorum, & te expectabant. Bene etiam pores cogitare quam malè eum receperunt, & eum sine honore sedere fecerunt fortè in terra uiliter coram ipsis. Et tu hæc omnia in spiritu cogitabis & uidebis. Huculq; de completorio, circa quod multa cogitabis.

MEDITATIO HORAE
matutinalis.

Hora matutinali excitaberis à somno tuo plenè lachrymis & dolore confectus, propter ea que post completorium cogitasti, & tunc meditaberis & in spiritu uidebis, qualiter Dominus tuus se derit inimicis, quia derelictus à suis discipulis & amicis. Ecce credo quod dices, ó Domine Iesu quomodo sedes ita & tam despectus, & tam inhonoratus, ubi sunt discipuli tui & amici, ó unicum bonum meum, ó gaudium singulare meum & consilium meum, quid faciam, cum te uideam ita stare. Dices etiam Joanni, qui etiam presens erat, ó Ioannes, quomodo ita ita Dominus & magister noster. Cogita qualiter dolebat Petrus & Ioannes hæc uidentes, cogita quædo dixit Dominus Iesus Iudæis, Amen dico uobis, uidebitis filium hominis sedentem ad dextrâ Dei, qualiter tunc princeps sacerdotum scidit uestimenta sua dicens, Blasphemauit. & qualiter tunc omnes ferè in simul iruerunt qui circumstantes super Dominum tuum Iesum. Alij dabant palmas in serenissimam faciem eius, alij manu uersa percutiebant dulcissimum & mellifluum os eius, alij in collum eius sanctissimū, alij spuebant in faciem eius benignissimam, alij euelebant sanctissimam barbam eius, alij per suos capillos uenerabiles ipsum trahebant, & sicut existimo inter pedes calcabant Dominum tuum & Dominum angelorum malè tractabant sine reuerentia & sine aliqua pietate. Et sic Iesus exhibuit seipsum unicuique pro uobis. Cum enim essent crudelissimi & sine misericordia, omnia mala & uituperia quæ poterant, faciebant ei: alij ut placerent maioribus, qui erant immanissimi. Quid ergo tu facies, si hæc uideris, nunquid proijceres te super Dominum tuum, & diceres: Nolite iam nolite facere tantum malū Domino meo. Ecce me, facite mihi, & Domino meo tantas iniurias non irrogetis. Et tunc amplexareris flexis genibus Dominum tuum, & magistrum tuum, & susciperes libenter super te percussiones. Cogita qualiter Iudei uadunt ad dormiendum, & Dominus tuus dilectus relinquitur ligatus. Postea fatigati principes Iudæorum, & miseri iniquitatis & cæteri uadunt ad dormiendum, & Dominus tuus relinquitur ligatus cum custodibus, & foras is penitus in uno angulo domus separatus, afflictus nimio frigore & labore, quia hyems erat, & maxime noctes longæ nimis. Tu ergo ibis ad eum, & sedebis ad pedes, dolens & lugens, & tunc deuotissimè oscularis manus & pedes eius uenerabiles, & uincula illa diuersissima, & dices: ó Domine saltem reliquiescat caput tuum sanctissimū super humerum meum, ex quo te non possum liberare. Et tunc recommendabis te ei deuotissimè, & omnes amicos tuos, & totum absque dubio concedit tibi, quicquid rogaueris & petieris ab eo, & dices ei quæ in crastinum nunciabis matri ei dignissimæ, & sic ad pedes eius sanctissimos & beatissimos uel iuxta petus eius gloriosissimum aliquantulum dormitabis & quiesces, & tum dormire potes in tali statu uides Dominum tuum.

MEDITATIO HORAE PRIMAE.

Hora prima corde doloroso & mœsto meditaberis qualiter mane facti conuenerint Iudei ad co-

filium suum, & ducitur ibi afflictus nimis Dominus tuus dilectus Iesus: cum autem uoluit eum de domo ducere, dicentes, ut æstimo, Surge surge Iesu, quid facis, dormis an non? quia principes & sacerdotes mandant, quod ducaris ad consilium, ubi te expectant cū populo, uolentes te dare Pilato, tu autem cogites ad hæc te esse cum ipso & dices, Heu Domine mi, heu magister bone, quia iam te uolunt tradere morti. ó Domine quam crudeles, quam dolorosi rumores. ó Domine, quam lugubrem uisionem uidebit mater tua dulcissima, quam amarus rumores audier, tam ipsa quam omnes qui te diligunt. ó Domine, quid mi fer ego faciam, ibo tecum Domine, uel ibo nunciare Domine meæ dignissimæ matri tuæ, ut ueniat ad te, postea uidebis quomodo intrat afflictus & ligatus. Omnes respiciunt in eum resolutares ei, ó Iesu hic es, quomodo si propheta eras non prouidebas ista? Talia & multa similia poterat ei dicere illi maledicti. Si autem aliam uiam uolueris tenere, cogitabis sic, audies ibi dici quod Iesus captus teneatur à Iudæis, & tunc ueniens uidebis eum ligatū cadens ante ipsum & plorans, & formans uerba tui doloris. Postea audies ibi falsa testimonia contra eum & principem sacerdotum dicentem & quærentem, Si es Christus filius Dei benedicti: & audies Dominum mansuetissimè respondentem, Tu dixisti. Et illud uerbum quod supradictum est, Amò dè uidebitis filiū hominis, &c. quam responsonem ipsi reputantes blasphemiam, fecerunt ut æstimo sicut prius fecerant. Considera etiā quomodo postea duxerint eum ad Pilatum, manibus post tergum ligatis uel ante, & ut dicitur catenam in collo eius, quæ postea ostendebatur in Hierusalem peregrinis pro magna deuotione, quæ submitebatur in ea colla, & propterea in hac hora conuenit populus ad confitendum & laudandum Dominū, quia ipse est iudex uiuorum & mortuorum, quam damnādi Iudæi in hac hora perire concesserunt.

MEDITATIO AD TERTIAM.

Hora tertia cogitabis mœstus & tristis, qualiter audis iam per omnes plateas Hierusalem, quod Dominus tuus tenetur captus, & quomodo uolunt eum crucifigere. Et quomodo audiens hæc dolorosa mater ducta cum inæstimabili lamento & fletu & planctu à senioribus suis quasi mortua, & uenit ad uidendum filium suum sic afflictum, sic ligatum, sic cõsputum, & omni solatio & auxilio destitutum, à discipulis atq; omnib. derelictum, nec se in aliquo excusantem: & ipse Iesus uider eam in terra prostratam & exanimem, & sorores & alios qui secum uenerant. Quis putas dolor fuit obscuro: utique cogita tantam si potes, amaritudinem, si piam habes animā. ó bone Iesu, ó bone Domine, ubique & semper tibi dolor multiplicabatur. Dolorem enim matris tuæ tibi reputabas tuum. Postremò mittitur ad Herodem, & sic concursus populorum magnus sequentium ipsum. ó Domina, qualiter ibas, uel quis te iuuabat ire? certè exemplum eras doloris omnibus amanti-bus Christum. Tu autem charissime cogita quam libenter iuuares & associares eam sic tristem & mœstā, & postea uide qualiter interrogabat eam Herodes, & non uult ei Dominus loqui, sed stat sicut agnus mansuetus coram eo ligatus, & quomodo illuc eum Herodes cum exercitu suo, & remisit eum ad Pilatū. Postea cogita quomodo habebat illos suos pedes sanctissimos contractos, quia cum maxima festinatione duxerant eum, & reduxerant: nec credas quod esset calceatus, quia nec ipse nec discipuli eius calceamentis utebatur. Postea cogita qualiter reductus ad Pilatum denudatur & ligatur ad columnam, & quā immanissimè flagellatur, & eius latus candidissimū sanguine eius roseo rubricatur, & qualiter imponit corona spinea super reuerendissimum caput eius, &

sanguis eius fuit per genas eius, postea circumdatur pallio rubeo, & ponitur arundo in manu eius ad derisionem & confusionem, & sic paratū facit eum Pilatus exire ad Iudeos, qui non clamant intus propter festum. & tunc clamauerunt illi Diaboli filij, Tolle, tolle crucifige eum. Hęc omnia possunt te excitare ad dolorem, si attentē & spaciose & frequenter cogitaueris, & tunc exclamabis, o bone Domine quomodo tu denudaris, qui nudos uestire soles: quomodo tu ligaris, qui ligatos à dęmonibus ab infirmitatibus detentos liberas, & sic per singula cogita, quomodo fletebant genua coram eo, & percutiebant caput eius arundine, & dixerunt, Aue rex Iudeorum. o Deus pater qualiter sustines tantum opprobrium, tantum uituperiū filio tuo dilecto fieri. o si omnib, qui ad te clamant deuote, misericors es, cur Domino meo dilectissimo filio tuo tam crudelis uideris. Quare non sustines angelos tuos iuare Dominum suum, quare sic uis eum ab hominibus impijs pati tormentum. o Domina quid tu faciebas cum hoc uidebas, quid dicebas obsecro, Domina indica animę meę uel potius fac sentire, quia non possum sicut desidero sentire, fac me sentire propter amorē dilectissimi filij tui dilecta domine mea. Tandem Pilatus dedit sententiam crudelissimam ut crucifigeretur. Cogita quantum clamauerunt amici eius, quando illam sententiã audiuerunt. Deinde ponunt crucem super humeros eius, ut porter ipsam. Certē charissime bene faceres si iuuares Dominum tuū, & diceres: Dato obsecro crucem Domini mei, & portabo eam. o Domina mea, credo quodd tu libenter portares eam, si posses, o quā tristes, quā dolentes, quā clamantes, quā plorantes ibant sanctę mulieres, sustinentes Dominam meam matrem eius, non ualentem se sustinere. Ad quas conuersus Dominus Iesus ait: Filie Hierusalem nolite flere super me, sed super nos & filios uestros, quoniam ecce uenient dies in quibus dicent: Beatę steriles & uentres qui non germinent, & ubera quę non lactauerunt. Tunc incipiēt montibus dicere, Ca dite super nos: & collibus, Operite nos, quia si uiridi ligno hęc faciunt, arido quid fiet? Certē Domine Iesu uerum est, quia si tu arbor sancta signum fructuosum & benedictum tantum pateris, & ramis tuis spoliaris, quid erit de nobis miseris, qui sumus lignū siccum & aptum pro igne.

MEDITATIO HORAE SEXTAE.

Hora sexta cogitabis dolens & tristis hęc omnia haec dicam tibi, cogita quodd usq; ad locum Caluarie populus clamans uenit, & tunc tibi uidentibus omnibus expoliatur suis uestibus, & cum maximo dolore, quia uestis interior adhærebat ei fortiter propter sanguinem flagellationis, & tunc apparuit corpus eius tam eleganter figuratum totum crucentatum. o quantum dolor tibi erat marer sanctissima, cum aspiceres ista. Deinde parata cruce dicunt ei, Ascende Iesu, ascende. o quā libenter ascendit, o quanto amore ista omnia pro nobis sustinuit, o quanta patientia, o quanta mansuetudo. o Domine sancte pater, quantum in ipsius obedientia delectaberis, sic totus nudus in cruce eleuatur & extenditur. Sed mater eius amantissima uelum suum, quod habebat in capite suo, posuit circa eum plena anxietate, & inuoluit locum uerecundum. o quantę uoces & ululatus tristes audiuntur tibi ab amicis suis, & præcipuē à matre ipsius mœstissima, quando sic crudeliter eleuatur, extenditur, & toto sacro corpore distenditur & dissipatur. Et statim cum clauis grossissimi immittuntur, sanguis incipit manare, & per crucē fluere, usque ad terram. Considera qualiter ipse est exaltatus, sicut prædixerat: Oporteret exaltari filium hominis, &c. Et sicut Moyses, &c. Et qualiter mordebantur à serpente insipientie sanabantur. Sic contra mor

Bedę tom. 3.

sum & tentationem Diaboli non est medicina tã bona, sicut in cruce pro nobis passum aspicere. Videbis etiam Dominum Deum tuum stantem super solium excelsum & paratum ad iudicandum, & ideo duos homines posuit hinc inde: unus saluatur, alter dānatur. Videbis etiam Christum, qui est pontifex futurorum bonorum qualiter extensis manibus confert hostiam puram, scilicet carnem suam preciosam pro nobis super altare, &c. Videbis etiam magistrum tuum qualiter stat in alto, & prædicat tibi septem uerba in cruce pendens, quę breuiter tibi notifico, & ea deuotē pertracta.

1 Primò dixit pro crucifigentibus, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, scilicet bonum mihi & malū sibi. reuera ita est, quia qui mala facit, nescit quantam incurrat sibi, & quantam coronam alteri.

2 Secundò dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiso: & uere hodie & quotidie ita accidit, quia qui deuotē confiteretur peccata sua, & bene statim cū Domino est in paradiso per gratiam, & postea erit per gloriam, uel est in paradiso, id est in quadam requie & securitate conscientie suę.

3 Tertio commendauit matrem solatio destitutā, mœstam & quasi morientem discipulo, & discipulū matri dicens, Mulier ecce filius tuus: dein de dixit discipulo, Ecce mater tua. In hac recommendatione nō solum intelligimus Iohannem, sed totam Christianitatem ecclesiam, & quamlibet fidelem animam commendatā beatę Virgini, ut ipsa nos habeat in filios diligendos & bonum nostrum procurando materno affectu. & nos habeamus in matrem dulcissimam semper amādo, & post Deum honorando. Unde sicut fuit necessaria passio Domini ad saluandum, ita necessaria fuit hæc recommendatio ad adiutorium nostrum, & propterea securē credendum est ad eam pro quacūq; necessitate & utilitate.

4 Quarto loco dixit, Deus meus Deus meus, ut quid dereliquisti me? ut ostenderet magnitudinem suę pœnæ. Sic enim grauiter dolebat, ac si non Dei filius, sed inimicus Dei esset. Caro Christi ad eod derelicta esse uidebatur, nullum refrigeriū recipiens uel inuamen, & tamen pro bono nostro ipsemet uoluit transire, & sic sustinebat ut nos aliquando suo exemplo taliter patiamur, ac derelicti uideamur à Deo: siue quando Dominus nos uult probare, uel nosmet uelimus nobis etiam aliquas pœnas inferri, ut sic Domino nostro conformemur in pœna, ut eidem possumus conformari in gloria.

5 Quintò dixit, Sitio: & dederūt ei potum, acetum cum felle mixtum, sicut prædixerat propheta dicendo: Et dederunt in escam meam fel, potauerunt me aceto. Ecce qualis cœna dabatur Domino nostro, hora erat iam cœnandi: sed præ labore & dolore non petijt aliud pro cœna nec potu, & ad literam aestimare potes, quodd multum sitiebat, & filij Diaboli dederunt ei fel pro cibo, & acetum pro potu. o miseri nos quid faciemus, quodd aliter cœnare & potare aliter uelimus, & delicias quærimus. Certē si mille annis uiueret homo, & quotidie ruminaret in pane & aqua, non posset sufficienter compensare cœnam illā ueraciter, qui potest capere, capiat: quia durus est hic sermo pro carnalibus: & ideo non sapiunt, id est non sequuntur cum sapore quę Dei sunt, & amittunt cōsolationes internas.

6 Sextò dixit, Cōsummatum est: id est, omne opus meum quod in mundo debui facere, & etiam omnis pœna & omnis pugna consummata & perfecta est, tēpus quoq; quo inter homines esse debui ad honorē Dei patris & ad utilitatem fidelium completum est.

MEDITATIO HORAE NONAE.

Hora nona cogitabis mentelugubri & deuora, si

B b 3

ritissimus & omni gratiositate acceptissimus appropinquauerit morti, & incipit deprimere oculos & pallefcere, & incipit inclinare caput uersus matrem suam, quasi dans ei ultimum aue. Aue doloris & omnino desolationis, quod non poterat ore & uerbo exprimere præ nimia passione & inæstimabili dolore, & quasi commendans corpus suum tam crudeliter fessum & dissipatum quo factò conclusit dicens ultimum uerbum & septimum, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & hoc dicens expirauit. Nota quod Christus post mortem etiam sanguinem effudit, idcirco ut pro pœna quam homo post mortem meruit satis faceret, & etiam per suum sanguinem ipsam pœnam breuiaret. Cerrè faciè potes intelligere quando uerbum dicendo uidit eum mater sua morientem, & se derelinqui in mundo in tanto dolore & anxietate, clamat tandem, si loqui poterit & dicit: ô Fili dulcissime, quid facit hæc misera & mœstissima, cui me miseram commendatam relinquis fili mi dulcissime. Memento mei, & omnis familiæ tuæ, quam sic desolatam dimittis, memento omnium qui tibi feruiunt: fili mi, in manus tuas & patris tui commendo me ipsam & totam familiam tuam, ô pater sancte Deus, ô pater in manus tuas commendo filium meum, imò & Dominum meum, in quantum possum, & nõ in quantum debeo: quia non possum, quia deficio & hoc desidero ante filium in conspectu tuo mori. Talia dicens, & sustinere non ualens, æstimo corruit in faciem suam super terram, ô considera quanto dolore plorabant omnes amici eius, quia & hi, qui cum ipso nihil habere uidebantur, tantum dolebant, sicut Centurio & alij qui uenerant ad uidendum, percutiebant pectora sua, reuertebantur, dicentes: Verè hic homo iustus erat, & uerè filius Dei erat iste. Post hæc septem uerba possumus facere exclamationes nostras modò tenendo partem Domini nostri contra Iudæos, modò compatiendo Domino nostro, modò matri eius, modò nobis miseris, & in fine cuiuslibet uerbi prædicatorum, quæ dixit in cruce, facere oratione.

MEDITATIO HORAE
uesperine.

Hora uesperina ueniens deuotis gressibus & spiritualibus incessibus ad deponendum Dominum de cruce, ad plangendum illum cū matre sua benedicta, & ad lauandum lacrymis corpus eius sanctissimum, sanguine aspersum & ad unguendum eum unguentis orationis, & ad portandum brachijs charitatis & humilis operationis, & ad sepeliendum eum bonis aromatibus, & bona conuersatione & bonis doctrinis & exemplis & lamentibus & planctibus, & cooperies sub pauimento conscientie tuæ amoris & deuotionis, & sedebis ibi iuxta eum ad monumentum eiusdem Domini nostri Iesu Christi, qui uiuit & regnat in secula seculorum, Amen.

VENERABILIS BEDÆ

PRESBYTERI DE REMEDIIS
dijs peccatorum.

PRAEFATIO.

DE REMEDIIS peccatorum paucissima hæc quæ sequuntur, ex priorum monumentis excerptissima: in quibus tamen omnibus non auctoritate cœtoris, sed consilio potius cõpatientis uisum, solerter admonentes doctum quemq; sacerdotè Christi, ut in uniuersis quæ hic adnotata reperit, sexum, ætatè, conditionem, statum, personam, cuiusque penitentiam agere uolentis, ipsum quoq; cor penitentis cu-

riose discernat, & secundum hæc ut sibi uisum fuerit, singula quæq; iudicet. Quibusdam namq; à cibis abstinento, nonnullis genua sæpius flectendo, siue in cruce stando, aut aliud aliquid huiusmodi, quod ad purgationem peccatorum pertineat, faciendo: plurimis uniuersa hæc agendo, sua necesse est errata corrigere: quæ uniuersa in examine discerni debet pendere iudicia.

EXCERPTVM DE CANONIBVS Catholicorum patrum, uel penitentie ad remediū animarum Domini Agberti archiepiscopi.

Institutio illa sancta, quæ fiebat in diebus patrum nostrorum, rectas uias nunquã deseruit, qui inlitrerunt penitentibus atq; lugentibus, suas passionibus ad uera medicamenta salutis: quia diuersitas culpã diuersitatem facit penitentibus medicamentum, uel sicut medici corporum diuersa medicamina uel portiones solent facere contra diuersitatem infirmitatũ, uel iudices secularium causarũ. Diuersa igitur iudicia, quæ boni sunt & recti, pensant & tractant quomodo rectè iudicent inter miseros & diuites, inter causam & causam. Quanto magis igitur ô sacerdotibus Dei, diuersa medicamenta animarum inuisibili hominibus pensare & tractare oporteat, ne per stultum medicũ uulnera animarum fiant peiora, propheta dicente: Compuerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ à facie insipientie meæ. O stulte medice, noli decipere animã tuam, & illius ne duplicem pœnam accipies uel septuaginta uel millena. Audi Christum dicentem, Si cœcus cecum duxerit, ambo cadent in foueam. Si tu non cogitاس iudicium meum, alter homo non audit neq; uideat, qui me iudicet, ô non intelligis, quia Deus iudex iustus & fortis uidet & audit, & in palam abscondita deducit & reddit secundum opera: & item uerè sunt nonnulli cœcorum, canum similitudine currentium ad cadauera mortuorum uel coruorum uolantium, qui ad sacerdotium uehuntur, qui nõ propter Dominum, sed plus propter honorem terrenum inhiantes cæci diuina sapientia. De talibus dixit Gregorius Nazianzenus: Timeo hoc quod canes ad seclatũ officium pastorale, maxime cum in semetipsis nihil pastoralis præparauerint disciplinæ. Ezechiel namq; ait, Vespasioribus Israel, qui pascebant semetipsos, & nõ gregem: lac bibebant, & lanis eorum operiebantur, & quod crassum fuit manducabant, quod fractũ fuit non alligabant, &c. Item Ezechiel ait: Vespasioribus, qui comedunt populi mei peccata, hoc est, sibi eorum uisceras uictimas, & non orantes pro eis. Comedentes hostias, & nõ corripientes: qui ubi morituros homines audiunt, inde gaudentes, & præparant se ad prædam quasi corui ad cadauera mortuorum. Nunc ergo ô fratres, qui uoluerit sacerdotale autoritatem accipere, in primis cogitet propter Deum, & præparet arma eius ante quã manus episcopi tãgat caput, id est, psalteriũ, lectionariũ, antiphonariũ, missale, baptisteriũ, martyrologiũ, in anno circuli ad prædicationem cū bonis operibus, & cõputum cum cyclo, hoc est ius sacerdotum. Postea autem suum penitentialem, qui hoc ordine secundum auctoritatem canonum ordinatur, ut discretionibus omnium causarum inuestiges. Primus sine quibus rectum iudicium non potest stare, quia scriptum est: In nulla re appareas indiscretus, sed distingue quid, ubi, quamdiu, quando, qualiter debeas facere. Non omnibus ergo in una eadẽque libra pensandum est, licet in uno constringatur uisio: sed discretio sit uno quoq; eorum, hoc est inter diuitem & pauperem, liberum seruũ, infantè puerũ, iuuenem adolefcentem, ætate senẽ, hebetè gnarum, laicũ clericum, monachũ episcopũ, presbyterũ diaconũ, subdiaconũ lectorẽ: in gradu uel sine, in cõiugio uel sine, peregrinũ, uirginẽ feminã, canonicã uel sanctimoniam, debilem infirmũ sanũ. De qualitate peccati uel hominũ, continens uel incontinens, uoluntate uel in casu,

casu, in publico uel in abscondito, quali cōpūctiōe emendat necessitate uel in uoluntate, loca & tēpora collatiōnū constituerunt sancti apostoli. Deinde sancti patres, & sanctus Penusius. Deinde canones sanctorum patrū, deinde alij atq; alij: ut Hieronymus & Augustinus & Gregorius & Theodorus. Ex quorū omnium ista descripsimus dictis & sententijs ueraciter, ut salui sint oēs & nō pusillanimes, quia potentes potenter tormenta patiuntur. Item in Iesu filij Sirach, In iudicando esto misericors, pusillis ut pater, & pro uiro matri illorum. Item sanctus Iacobus dixit: Iudicium sine misericordia erit illi qui non facit misericordiam, super exaltat autē misericordia iudicium, ut idem ipse cōsequatur: ut sanctus Benedictus, hoc est, qui ueram pœnitentiam faciunt in ieiunio & fletu, in elemosynis, in orationib; & perpetrata iterum non faciunt: & si faciunt, tamen non perseverant in eis. quia Deus dixit: Malum cogitasti, ignoui: malū dixisti, ignoui: malum fecisti, ignoui: perseuerare in malo, non ignosce. Ergo qui perseuerant in malo, nō ignosce, sed iudica iudicium districtum secundum canones, ut alij timore habeant.

DE FORNICATIONE.

Adolecēs si cum uirgine peccauerit, annū unū pœniteat. Si semel & fortuito, leuietur, & tamen usq; ad annū plenū. Si intra xx. ann. puella adolecēs, iij. quadragesimas & ferias legitimas. Si propter hoc peccatum seruitio humano addicti sunt, xl. dies, si nitens tantū, & non coinquinatus, xx. dies pœniteat. Si uicua constuprata annū totum, & dies ieiuniorum in altero: si usq; ad generatum filij, annos duos integros, & duos alios leuius. Si & occiderint, annos iij. & alios iij. leuius. Si Monachus laicam, iij. annos pœniteat. Illa ij. & legitimas ferias. Si Monachus laicus, ij. annos pœniteat, & legit. ferias. Illa iij. Si usq; ad generatum filij, annos iij. si & occiderint, vij. annos pœniteat. Si quis uacans uxorem alterius polluit, ij. annos pœniteat. Si uxoratus uirginē, similiter, ita ut primo horū à sua contineat. Si ei cōsenserit, alioquin addatur modus pœnitentiæ. Si uxoratus uxorem alterius, ij. annos pœniteat. Primo horū à propria consentiente abstineat, Si uxoratus ancillam suā annū j. pœniteat, & iij. quadragesimas, & legit. fer. tribus mensib; primis, & à sua se contineat. Illa si inuita passa est, xl. dies pœniteat: si consentiens, iij. quadragesimas, & legit. fer. Si adolecens sororem, vij. ann. pœniteat. Si matrem, vij. annos, & quamdiu uixerit, nūquā sine continentia. Si Sodomitæ, annos vij. si in cōsuetudine, annos vij. uel si Monachus ann. vij. si inter femora, iij. quadragesimas. Si paruulus ui oppressus talia patitur, xl. dies pœniteat. uel psalmis uel continētia castigetur. Mulier qualicunq; molimine, aut se ipsam, aut cum altera fornicans, annos iij. si sanctimoniales femina cū sanctimoniales per machinam, annos vij. pœniteat. Qui cum pecude peccat, annum j. Si Monachus est, ij. ann. qui sæpe fornicatur laicus cū laica, iij. ann. pœniteat, & quanto sapius aut negligētius, rāto magis & tēpus addat, & modū. Qui diutius fornicationi, periurio, latrocinijs, cæterisq; flagitijs seruiuit, annos vij. pœniteat. Si mater cum filio suo paruulo fornicationē imitatur, annos ij. & iij. quadragesimas cum legit. fer. Pueri si inuicem manib; inquinātes, dies xl. maiores uero c. pueri sese inter femora fordidātes, dies c. pœniteat. Maiores iij. quadragesimas ac legit. fer. Paruulus à maiore puero oppressus, septimanam: si consenserit, dies xx. qui cōplexu fæminæ illecebrosus, uel osculo polluitur, dies xxx. pœniteat. Qui contractu eius inuerecundo ad carnē, iij. menses pœniteat. Puer se ipsum uoluntate polluens, xxx. dies pœniteat. Iuuenis xl. qui inturpilatio polluitur negligens, vij. dies pœniteat. Qui impugnatione cogitationis & naturæ inquinatur nolēs, pœnit. iij. dies, quin-quagenos psalmos canat, & quarta & sexta fer. ieiunet; ad nonā uel ad uesperam. Qui in ecclesia consecrata nubunt, qui in ecclesia per fornicium pollutur, iij. dies pœniteat, uxoratus contineat se xl. dies ante pascha uel natale Dñi, & omni die Dominico, & quarta & sexta feria à conceptione manifestata, usq; post natam sobolē. Vir contineat se ab uxore iij. menses. uxor post natā sobolem abstineat se ab ecclesia, si filius est dies xxx. si filia xl. Sed in tēpore menstrui sanguinis. nam qui tunc sumpsit, xxx. dies pœniteat, qui seprē dies. Si quis cum uxore sua retro nupsit, xl. dies pœniteat, quia Sodomiticum scelus est. Parens cuius filius per negligentiam non baptizatus obijt, unū annum pœniteat, & nunq; sine aliqua pœnitentia. Si sacerdos, ad quem pertinebat, uocatus uenire neglexerit, ipse damnationē animæ iudicio episcopi sui castigetur. Sed in omnib; licet fidelib; ubi fortē mortuos inuenerint, nō baptizatos, in dō præceptū est, animas eripere à diabolo per baptismum. Id est, benedictā simpliciter aquā in nomine Dñi, baptizare illos in nomine patris & filij & spiritus sancti. In tincto autē sup fusos aqua, unde oportet eos qui possunt fideles Monachos maxime, & scientiā habere baptizandi, & si longius alicubi exierint, eucharistiā semper secū habere.

DE OCCISIONE.

Qui occiderit Monachum aut Clericū, arma relinquat, & Deo seruiat, uel vij. ann. pœniteat. Qui laicum, odij meditatione, uel possidendē hereditatis eius, annos iij. Qui pro uindicta fratris, unum annum. Et in sequētib; ij. annos, tres quadragesimas ac legitimas ferias. Qui per iram subitā, & rixam, iij. annos pœniteat. Qui casu j. annū. Qui in bello publico, dies xl. Qui iubente domino suo feruus, dies xl. Qui liber iubente maiore suo innocentem, annū unū & sequētes ij. tres quadragesimas & legit. fer. Qui su per rixam istu debilem uel deformē hominē reddidit, impensas in medicos, & maculæ precii & opus eius donec sanē, restituat, & dimidiū annū. Si uero nō habet unde restituat hæc, annū integrum. Qui ad ferient dū hominē surrexerit, uolens eum occidere, ij. septimanas pœniteat. Si Clericus fuit, vij. mēses. Quod & si uulnerauerit, dies xl. si Clericus annum totū. Sed & pecuniā pro modo uulneris, licet lex non cōmendat, cui in fluxit, tribuat ne legus scandalizet. Mulier partū suam ante dies xl. sponte perdens, unū annum pœniteat. Si uero post xl. dies, iij. annos pœniteat. Si uero postq; natus fuit, quasi homicida. Sed distat multū, utrum pauperula per difficultatē nutriēdi, an fornicaria, causa sceleris celandi faciat. Qui periurat sciens, cōpullus à dño suo, tres quadragesimas pœniteat, ac legit. fer. Qui sciens uirtutem iuramenti uel periurij, periurat in manu episcopi aut Presbyteri, uel altari uel cruci cōsecrata, iij. ann. pœniteat. Si uero in cruce non consecrata, unum annum pœniteat. Si autē in manu hominis, apud Græcos nihil est. Qui seducit nescium periurare, pernoxio, qui & postea periurium suum cognouit, unum annum pœniteat.

DE IMMUNDA CARNE.

Qui manducat carnem immundam aut delaceratam à bestijs, xl. dies pœniteat. Si necessitate famis cogente multo leuius. Mus si ceciderit in liquorem, tollatur inde, & aspergatur liquor ille aqua benedicta: si uero mortua sit, abijciatur totus liquor, nec ab hominib; sumat, siue lac sit, siue ceruisia uel aliquid huiusmodi. quod si mortuus sit, liquor ille in quo mus uel mustela incidens moritur, purge, & aspergat aqua sancta, & sumatur si necessitas sit. Si auis stercorauerit in quemcunq; liquorem, huiusmodi tollatur stercus, & mundeur cibus aqua benedicta, & sumatur. Qui sanguinem nescius cū salua forbet, non ei nocet. qui manducās proprio pollutur infcius, non ei nocet. Si autem scit, pœnitentiam agat iuxta modum pollutionis.

DE CAPITALIBVS CRIMINIBVS.

NVnc igitur capitalia crimina secundū canones explicabo. Prima superbia, inuidia, fornicatio, inanis gloria, ira lōgo tempore, tristitia seculi, auaricia, uentris ingluuies. Augustinus adiecit sacrilegium, id est sacrarum rerū furtum, & hoc est maximū furtū, uel idolatrijs seruientem. Id est, auspicijs, & reliqua. Dein de adulterium, falsum testimoniū, furtū, rapina, ebrietas asidua, idolatria. Molles, fo domi-
10 ra, maledici, periuri. Ista sunt ergo capitalia crimina. Sanctus Paulus & Augustinus & alij sancti computauerunt, pro istis fieri oportere elemosynas largas, & longum tempus ieiunium teneatur. Id est, ut alij iudicant, pro capitalib. id est adulteris, homicidis, per iuris, fornicarijs & similibus. Laicus quatuor annos pœniteat: Clericus v. Subdiaconus vj. Diaconus vij. Presbyter x. episcopus xij. si consuetudo erat.

DE MINORIBVS PECCATIS.

ID est, furtum, falsum testimoniū & similib. Laici annū unum, Clerici ij. Subdiaconus tres. Diaconus iij. Presbyter v. episcopus vij. annos pœniteant. Itē Sodomitis si consuetudo erat, Episcopus xiiij. annos pœniteat. Presbyter xij. Diaconus x. Subdiaconi viij. Clerici vij. Laici v. Monachus si fornicationem facit cum ancilla Dei, iij. annos pœniteat. Si cum puella, vij. annos pœniteat. De parricidis uel fratricidis: quidam vij. quidam xiiij. & septem.

DE CVPIDITATE, CAETEVISQUE FLAGITIJS.

Item cupidus, uel auarus, uel ebriofus, uel superbus uel inuidus, uel rapax, uel iracundia longa, uel male dicitur, uel his similia, quæ enumerare lōgum est, iij. ann. pœniteat. Itē si Clericus cum quadrupede fornicauerit, ij. annos pœniteat. Subdiaconus iij. Diaconus v. Presbyter vij. Episcopus x. ann. pœniteat. Qui cum matre fornicauerit, xv. annos pœniteat. Si cum filia uel sorore, xij. annos pœniteat. Qui cū fratre naturali fornicauerit per commixtionē carnis, ab omni carne se abstineat, xv. annos pœniteat. Si Clericus uenationes exercuerit, annum unum pœniteat. Diaconus ij. Presbyter tres. Si mater cum filio suo paruulo fornicauerit, iij. annos abstineat se à carne, & diem unum in hebdomade ad uesperam ieiunet. Si Presbyter uel Diaconus uel Monachus uxorem duxerit, in conscientia populi deponatur. Si adulteriū perpetrauerit cum ea, & in conscientia populi deuenit, proijciatur extra ecclesiam, & inter laicos pœniteat quam diu uixerit. Qui dimiserit uxore suā alteri cōiugi, vij. annos pœniteat. Si Clericus homicidiū fecerit, & proximum suū occiderit, x. annos pœniteat. exul vij. pœniteat, si odij meditario fuit. Si laicus homicidium fecerit per furorem, & meditationē iij. annos pœniteat. uel v. uel vij. annos pœniteat. Si per rixam iij. annos pœniteat. Item, qui immolant dæmonib. in magnis, si consuetudo est, x. annos pœniteat. In minimis annum unū, augurijs & diuinationib. v. annos pœniteat. Emissores tēpestatū, vij. annos pœniteat, ut pœnitentia semper isto ordine seruata sit ab uno anno, & deinceps de qualicūq; peccato. Id est, in unaqua; hebdomade tres dies uino, & sine medone, carne: & ieiunet usq; ad uesperam, & manducet de sicco cibo & iij. quadragesimas semper de sicco cibo, & ieiunet iij. dies ad nonam. & iij. ad uesperam, & in dieb. Dominicis, & in natale Dñi quatuor dies, & in Epiphania & in pasca, usq; in albas. & ascensionem Dñi, & pēterostē & sancti Michael, & sanctę Marię, & sancti Iohannis baptistę, & xij. apostolorum, & sancti Marini & illius sancti festiuitatem, q in illa prouincia est, in his prædictis dieb. faciat charitatē, sicut sui cōpares, Clerici siue laici. Ebrietatē, & uentris distensionē in omnib. cauēat. Faciant q. Apostolus dicit, Siue mā ducatis, siue bibatis, uel quicquid facitis, omnia ad

gloriam Dei facite. Tunc ergo digna pœnitentia est, si hoc impleatur.

DE CLERICORVM Pœnitentia.

Item in canone Apostolorū indicat, ut Episcopus, presbyter, Diaconus, q in fornicatione aut periurio aut furto captus est, deponat: nō tamē cōmunionē priuetur, quia non iudicat Deus bis in idipsum. Si qs pontifex fornicationem faciens, naturalē iudicabit, xij. annos pœniteat. per multas lacrymas & elemosynas, ueniam à Dño petat. post ann. iij. uel iij. leuius. Presbyter cū puella non p̄lato, Monachi uoto ann. iij. uel iij. pœniteat, iij. quadragesimas & quartas & sextas ferias semp de sicco cibo. Si cū ancilla Dei, aut cum masculo, plus adderit. Id est, septē annos pœniteat. si consuetudo est. Similiter Diaconi, si Monachi non sunt, ij. uel iij. annos pœniteat. Sic & Monachus sine gradu, si cū puella, annos iij. Si Diaconus uel Monachi sunt, v. uel vij. annos pœniteat. Monachi cū gradu, vij. annos pœniteat. si sine uoto, Monachi cū puella, ix. annos uel x. pœniteat: Clericus sine uoto Monachi fornicatans unum annum pœniteat. Si frequenter, ij. annos pœniteat. Si cū canonica, ij. annos: frequenter, iij. Si genuerit filium, plus pœniteat. Id est, iij. uel v. annos. alij dicunt, vij. exul fiat. Sic & uirgo sancti monialis cum laicis sine gradu, si Clericus, qui canonici sunt, unū annum frequenter ij. In gradu aut sicut Monachus, id est, ij. annos. Theodorus dixit: Monachus faciens fornicationē, & nō inuenit, unū annum pœniteat, & dimidium. Item Monachus faciens cum puella, vj. annos pœniteat. Si cum sancti moniali, vij. annos pœniteat. Laicus maculans se cū ancilla Dei, ann. ij. pœniteat. Si genuerit ex ea, iij. ann. pœniteat. Si sine coniugio sunt, tres quadragesimas. quidam xl dies iudicant, id est consuetum. Item Sodomitę quidam, x. id est, qui sæpē fecerit uel in gradu quidā vij. annos, quidā ann. ut mollis quidā c. dies, ut pueri, uiri inter annos, si pueri duos annos. Qui cum pecude peccauerit, uel iumento, x. annos pœniteat. Quidam vij. quidam iij. quidā unum, quidam centū dies, ut pueri. Oportebat discretionem esse inter qualitatem pecudum, uel hominū, sicut supra diximus. Itē episcopus si cū quadrupede fornicauerit, vij. ann. pœniteat. Si cōsuetudo, x. Presbyter v. Diaconus iij. Clericus ij.

DE IVRAMENTO.

Qui iuramentū fecerit in ecclesia, aut in Euangelio, siue in reliquijs sanctorū, vij. ann. pœniteat. Alij xij. ann. iudicant. Siue in manu Episcopi aut Presbyteri uel Diaconi, siue in cruce cōsecrata, unum annum pœniteat. Alij tres uel iij. iudicant. Et in cruce non consecrata, unū annū, uel vij. menses, ut alij, qui aut seductus ignorans, & postea cognoscit, ann. pœniteat. uel iij. quadragesimas uel xl. dies pœniteat. Si quis coactus pro qualibet causa necessitatis, iij. quadragesimas, alij iij. annū unū, & ex eis in pane & aqua ut alij iudicant. Item suspicari iij. ann. qui suspicatur priusq; iumentum ducatur, & tamen iurat per consensum, ij. annos pœniteat. Si quis in manu laici iurauerit, apud Græcos nihil est.

DE ABSTINENTIA MVLIERVM.

Mulier abstineat se à uiro suo, quando conceperit, antequam pepererit: & post partū xl. dies. Qui aut nupserit his dieb. x. dies pœniteat, uel xxx. uel xx. Qui in matrimonio sunt, abstineant se iij. quadragesimas, & in Dominica nocte, & in sabbato & feria iij. & iij. qui legitime sunt, & iij. noctes abstineant se, anteq; cōmunicent. Qui in quadragesima ante pascha cognoscit uxorem suam, & noluit abstinerere, unum annum pœniteat. uel suum precium reddat ad ecclesiam, uel pauperibus diuidat, uel xxvj. solidos reddat. Si per ebrietatem uel aliqua causa accesserit sine consuetudine xl. dies pœniteat. Mulier si diuina-

si diuinationes fecerit, uel in cantationes diabolicas, unum annum pœniteat, uel tres quadragesimas uel xl. dies, iuxta qualitatem culpæ. Mulier si aliquem in terfecerit, imitantē maleficia sua: id est per poculum, aut per artem aliquam, quatuor annos pœniteat. Si paupercula, quatuor annos. Mulier si occiderit filium suum per homicidium, xj. annos pœniteat. Si uir cū muliere sua retro nupserit, pœniteat, quomodo cum animalibus. Id est, si consuetudo erit, tres annos pœniteat. Si uerò interea nupserit, & consuetudo erit, 10 septem annos pœniteat.

DE AVGVRIIS VEL
Diuinationibus.

Avguria uel sortes, quæ dicuntur falsa sanctorum, uel diuinationibus obseruare, uel quarū canque scripturarum inspectione futura promittunt, uel uotū uouerit in arborem uel in quālibet rem, excepta ecclesia, si clericus laici, ex cōmunicentur ab ecclesia, uel iij. annos Clericus pœniteat. Laici ij. uel j. & dimidio. Malier si filium suum supra restū ponit, uel in fornacem pro sanitate februm, v. annos pœniteat. Nolite exercere, quando luna obscuratur, ut clamoribus ac maleficijs sacrilego usū, se defendere posse confidunt. Caragios & diuinos præcatorum, laici iij. dies sine ceruisia uel uino & carne: alij xij. dies. Si fidelis laicus sit, qui pro nequitia inebriat alterum, xl. dies pœniteat. Si uomitum facit infirmitatis causa, sine culpa est.

DE EBRIETATE.

Si per ebrietatem uel uoracitatem enomerit eucharistiā, xl. dies pœniteat. Clericus, Monachus, Diaconus, lx. presbyter lxx. episcopus, centum decē. Si infirmitatis causa septe dies unusquisque sine infirmitatis causa sacrificij die iij. dies. qui dam psalteriū, qui dam bis psalterium suū sacrificij die in igne proiecit, uel in flumine, c. psalmos canter. Si canes comedunt 40 tale uomitum, c. diebus, si seiri non seir, xl. Qui uerò inebriantur contra præceptum Dñi, si norum sanctorum habent: hoc est ebrietas, quando statum mentis mutat, & linguæ balbutiunt, & oculi turbantur, & uerrigo erit, & uentris distensio, ac dolor sequitur. Si Clericus sit, iij. dies pœniteat. Monachus, xiiij. Diaconus, iij. hebdomades. Presbyter iij. episcopus, v. prælati, tres sine uino & carne.

DE EVCHARISTIA.

Si quis eucharistiam negligentē causa perdiderit, unū annū pœniteat iij. quadragesimas seu xl. dies pœniteat. Si sacrificiū in terra ceciderit causa negligentia, l. psalmos cāter. Qui neglexerit sacrificium, ut uermes in eo sint, ut colorem nō habeant, saporēq; xx. dies pœniteat, uel xxx. uel xl. & in igne accendat. Cinis eius sub altare abscondatur: si usq; ad terrā ceciderit, unū diem pœniteat, si stella arserit, altare ceciderit, iij. dies pœniteat. Qui in ecclesia modicā partē perdiderit, & nō inuenit, xx. dies pœniteat unoquoque die psalmos xl. canter. Qui aut in plebem suam chrismalem perdiderit, & nō inuenit, xl. dies pœniteat uel iij. quadragesimas. Qui perfruderit calcē in finem solennitatis, xxx. dies pœniteat.

DE DIVERSIS CAUSIS.

Qui creaturā perdiderit, thus, tabulas aut schedulā suam, sal benedictum, panem nouum cōsecratū, uel aliquid huic simile, iij. dies pœniteat. Qui morticinū inficius comederit, xl. dies pœniteat. Si aut sciens, c. dies pœniteat. Qui fraudatum comedit, & est inops uel hebes, iij. dies pœniteat. Sani

aut, & infirmi si sciūt, xl. dies pœniteat. Qui sepe faciūt, iij. quadragesim. uel annū. Qui comedit uel bibit ininctū a familiari bestia, id est cane uel catro, & seir, c. psalmos canter, uel unum diē ieiunet. Si quis dederit alicui liquorē, in qua mus uel mustela mortua inueniuntur: si secularis, iij. dies pœniteat in cœnobijs ccc. psalmos cāter. Qui postea nouerit, q. talem potū biberit, psalterium canter. Si quis semicoctū comederit inficius, iij. dies pœniteat: uel psalteriū cāter. Scies aut, iij. dies pœniteat. p. modico furto, xxx. dies pœniteat in xx. ann. Pnerix. annorū, aliquod furtū facies, iij. dies pœniteat. Si quis inrinxerit manum in aliquo cibo, & nō idonea manu, c. palmadas emendet. Si in farina aut in aliquo cibo sicco, aut in pulre aut laete coagulato mus uel mustela mortua inueniunt, q. in circuitu eius remanserit, projicietur foras: & q. reliquum est, manducetur. Itē qui aut, q. impœnitentiale scriptum est, implere poterit, bonū est: qui aut nō potest, consilium damus per misericordiā Dei, in primū rus pro uno die in pane & aqua, l. psalmos, genu flexendo: aut sine flexu, lxx. psalmos, infra ecclesia, uel in uno loco per ordinē psallar, & p. uno die ualent cc. genu flexiones, uel unus denarius p. die ualēt, & tres elemosynas iij. pauperes ualent: quidā dicunt l. percussiones, l. psalm. pro uno die ualēt. Id est, in hyeme, in autūno & in yerno, c. percussiones uel psalm. & in estate, cl. psalmos uel percussiones. Itē pro uno mēse, q. in pane & aqua pœnitere debet psalmos in genu flexu, uel sine flexu, j. dc. lxxx. & postea oēs diēs reficiant ad sextā, nisi quarta & sexta feria ieiunet ad nonā. A carne & uino abstineat se, alium cibū postq; psallat, sumat. In ij. ann. remissior pœnitentia erit, de natalē Dñi usq; in Epiphania, & illos prædictos dies, qui suscipiunt, qui impœnitentiē nō cōputant. Item qui nō potest sic agere pœnitentia, sicut superius dixim⁹, in primo anno erogat in elemosyna solidos xxij. p. uno anno in pane & aqua, donet in elemosyna solidos xxij. & in una quaq; hebdomade unū diem ieiunet ad nonā, & alii ad uesperū, & iij. quad. in ij. annos xx. solidos, pro iij. annos xvij. solidos, q. sunt, lx iij. solidi. Potentes hoies pro culpis criminalib. faciunt, ut Zacheus ait: Dñe omnū bonorū meorū dimidium do pauperib. & si aliquid iniustū abstuli, in quadruplum reddam. & de micipijs dimittā liberos, & captiuos redimam, & a quo die desinat peccare, nō desinat cōmunicare, sicut Apostolus ait: Qui per corp⁹ peccat, per corpus emēdat. hoc est, ieiunijs & uigilijs & orationib. ad Dñm, qui conuersus fuerit, & omne malū fecit, in effundēdum sanguinē in furto, in fornicatione, in mendacio & iuramento, & oīa mb. malis: & postea Deo seruire uult usq; in finē, iij. & ij. annos pœniteat, uel quomodo sacerdos iudicet. Ipse tamen cogitet de medicamento animarum, quomodo suā uel eorum animas saluare ualeat in erudiendo, in docendo, sanum sermonē, quod qui bene ministrat, bonum gradū sibi adquirit apud eum, qui est super oīa, Deus benedictus in secula seculorum, amen.

ITEM DE PRECIO AN-
ni uel die.

Primo anno quidam promiserunt quatuor triduanas, interueniente una nocte. Alij aiunt, duodecim triduanas: hoc est, semel in uno mense triduanas quidam dixerunt. Quidam uerberibus aut in uigilijs insitendo quatridduum: alij sic, alij uero sic. Precium autem diei, hoc est, agapem, duobus uel tribus pauperibus. Alij totum psalterium: id est, in æstate, in hyeme uero, & in uerno uel autumno quinquaginta psalmos: quidam duodecim plagas uel percussiones, uel plus minus uel discernat tempora. Quidam in labore alieno, uel in festendo quadraginta bis desinat, quadraginta ter desinat, c. xx. sexies desinat, & addatur x. secundō xx. superiori xxx. si labor non sit.

F I N I S.

VITA VENERABILIS

BEDÆ PRESBYTERI.

BED A Presbyter, Christi famulus, natione Anglicus apud ecclesiam suam in monasterio Apostolorum Petri & Pauli, quæ in ciuitate Cantiae in Anglia cõstructa est, claruit tempore Iustiniani secundum: hic à septennio sub Benedicto ipsius monasterij abbate, & post sub Ceolfrido in diuinis eloquijs apprimè eruditus, diuino studio operam præbens facris literis, plenius imbutus sapientia & uitæ sanctitate admiranda profecit. Anno autem ætatis suæ xxiiiij. Diaconatum, & xxx. Presbyteratum à Ioanne episcopo suscepit, inde usq; ad annos lxx. uitæ suæ scripturis, & diuine sapientiæ opusculis intendens, multa peccatoris sui uicis scholasticis contulit monumenta. Nam xxxvj. uolumina edidit, quæ in lxxviiij. libris diuisit. Diem autem obitus sui per septem præcedentes hebdomadas diuina reuelatione præsciuit. Die autem ascensionis Domini, quæ tunc illo anno vj. Calend. Iunij euenit, dum uesperas cum cæteris clericis in ecclesia celebraret, nulla alia infirmitate derentus, sed corporis compos ac mentis, cum antiphonam illam, O rex gloriæ decantaret, ipsa finita in suo appodiatu, statlo spiritum emisit: fatim q; mirus odor de eius corpore fragrare cepit. sepultus est in monasterio suo. Hic cum sanctissimus ab ecclesia reputeretur, & in confessorij catalogo numeretur, solus inter sanctos non sanctus, sed Venerabilis appellatur, & hoc propter duas rationes siue miracula, quæ de ipso contigerunt. Primum, quia cum ex nimia lenitate oculis caligasset, & discipulo duce ad lapidum congeriem peruenisset, discipulus ei suadere cepit, q; magnus esset tibi populus cõgregatus: qui summa affectione & silentio ipsius prædicatione expectabant. Cum q; sanctus seruenti spiritu elegantissimũ sermonem fecisset, & conclusisset, Per omnia secula seculorũ. lapides responderunt, Amen, Venerabilis Presbyter. Secundum, quia dum alius discipulus eius ipso defuncto titulum sepulchro facere disposuisset, unico carmine leonino sic incipiens: Hac sunt in fossa, & uellet finire Bedæ sancti uel Presbyteri ossa, nec metrum stare posset, & nullum aliud uocabulum eidem occurreret: attædiatus tandem iuit dormitum. Et ecce mane in tumulo manibus angelicis reperit sculptum: Hac sunt in fossa Bedæ Venerabilis ossa. Quieuit autem in Christo vj. Cal. Iunij circa annos Dñi Dec. Corpus autem eius sanuam translatum digna ueneratione colitur. Scripsit uir Domini inter alia super Gen. lib. j. De tabernaculo Moysi lib. iij. Super Samuelem, libros quatuor. De templo Salomonis lib. unũ. Super Esdras & Neemiam lib. duos. Super Tobiam lib. unũ. Super Parabolas Salomonis lib. duos. Super Cantica canticorũ. lib. quinque. Super epistolam. Canon. lib. vij. Super Marcum lib. iij. Super Lucam lib. iij. Super Actus Apostolorum lib. unum. Super Apocalypsim lib. unũ. De quæst. lib. Regũ ad Norilium lib. unum. De schismatibus. lib. unum. De gestis Anglorum in signis & egregium uolumen, in quo & chronica de temporibus continetur.

DE OBITU VENERABILIS BEDÆ.

MVNVS CVLVM quod misisti, multum libenter accepi, multumq; grater literas tuas deuotè eruditio legi, in quibus, q; maxime desiderabam, missas uidelicet, & orationes sacrosanctas,

pro Deo dilecto patre ac magistro Beda, à uobis diligenter celebrari reperi. Vnde delectat magis, procius charitate, quam fretus ingenio, paucis sermionibus dicere, quo ordine migrarit à seculo, cum hoc etiam te desiderasse, & poposcisse intellexi. Grauius est quidem infirmitate, & maxime creberrimi anhelitus, sed tamen penè sine aliquo dolore, ante diem resurrectionis Dominicæ, id est ferè duabus hebdomadibus. Et sic postea lætus & gaudens, gratusq; agens Deo omnipotenti omni die & nocte, imò horis omnibus, usq; ad diem ascensionis Dominicæ, id est, v. Idus Maij uitæ ducebat, & nobis discipulis suis quotidie lectiões dabat. Quicquid autem reliquũ diei fuit, in psalmodiũ cantu, prout potuit, se occupabat. Totam uerò noctem lætus in orationibus, & gratiarum actione Deo ducere studebat, nisi tantum modicus somnus impediret: itemq; euigilans statim consueta scripturarum modulamina ruminabat, extensisq; manibus. Deo gratias agere nõ est oblitus. Verè fateor, quia nemine alium unquam oculis meis uidi, nec auribus audiui, tam diligenter gratias Deo uiuo referre. O uerè beatus uir. Canebat autem sententiam S. Pauli dicentis, Horrendum est incidere in manus Dei uiuèntis, & multa alia de sacra scriptura, in quibus nos à somno animæ exurgere præcogitando horam ultimam admonerat. Et in nostra quoque lingua, ut erat doctus in nostris carminibus, dicens erat de terribili exitu animarum à corpore. Cantabat etiam Antiphonas ob nostram consolationem & suam, quarum una est: O rex gloriæ, Domine uirtutum. Cũ uenisset autem ad illud uerbum, Ne derelinquas nos orphanos: prorupit in lachrymas, & multum flebat. Et post horam cepit repetere quæ inchoauerat, & sic per totum diem faciebat. Et nos quidè audientes, luximus cum ipso, & fleuimus, Altera uice legimus, altera uice plorauimus, imò cum fletu legimus. In tali lætitia quadragesimalis dies usque ad diem præfatum deduximus. Et ille multum gaudiosus est, & Deo gratias referebat, quia sic meruisset infirmari. Et sæpe dicebat: Flagellat Deus omnem filium, quæ recipit. Et sententiam Ambrosij: Non sic uiuixi, ut me pudeat inter nos uiuere: sed nec mori timeo, quia bonum deum habemus. In istis autem diebus, duo opuscula memorię digna, exceptis lectionibus, quas quotidie accipimus ab eo, & ceterum Psalmorum facere studuit: id est à capite Euangelij sancti Ioannis, usque ad eum locum in quo dicitur, Sed hæc quid sunt inter tantos? in nostram linguam ad utilitatem Ecclesiæ Dei conuertit. Et de libris Isidori episcopi excerptiones quasdam, dicens: Nolo ut pueri mei mendacium legant, & in hoc post meum obitum sine fructu laborent. Cum uenisset autem tertia feria ante ascensionem Domini, cepit uehementius ægrotare in anhelitu, & modicus tumor in pedibus eius apparuit. Totum tamen illum diem docebat, & hilariter dictabat, & nonnunquam inter alia dixit: Discite cum festinatione, quia nescio quã diu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus. Vnde nobis uidebatur, ne forte exitum suum bene sciret, & sic noctem in gratiarum actione peruigil duxit. Et mane illucescente, id est quarta feria, præcepit diligenter scribi, quæ cõperamus, & hoc fecimus usque ad horam tertiam. A tertia uerò hora, ambulauimus cum reliquis sanctorum, ut cõsuetudo illius diei poscebat, & unus ex nobis erat cum illo, qui dixit ei: Adhuc capitulum unum de libro quem dictasti, deest, & uidetur mihi difficile tibi esse, plus te interrogare. At ille inquit: Facile est, accipe calamum tuum, & tempera, festinanterq; scribe. & ille fecit ita. At nona hora dixit mihi: Quædam preciosa in mea capsella habeo, id est, piper, oraria & incensa: sed curre uelociter, & ad ducem presbyteros monasterij nostri ad me, ut & ego munuscula qualia mihi Deus donauit, illis distribuam. Quod & cõ tremore feci. Et præsentem, illis locutus est ad eos, unum quenque monens & obsecrans, Missas & orationes pro se diligenter facere.

Quod

Quod illi libenter se facturos responderunt, iugebant autem & flebāt, maximè à uerbo quod dixerat, quia æstimaret, quòd faciem eius nõ multò amplius in hoc seculo uisuri essent. Gaudebant autem de eo quod dixit, Tempus est, si sic factori meo uideretur, ut ad eum modò absolutus ex carne ueniā, qui me quādo non eram, ex nihilo formauit. Multum tempus uixi, beneq; mihi pius iudex uitam meam præuidit, tempus absolutionis meæ prope est. Etenim anima mea desiderat regem meum Christum in decore suo uidere. Sic & alia multa utilitatis causa ad nostram edificationem locutus, diem ultimum in læticia usque ad uesperum duxit. Et præfatus puer nomine wilberch adhuc dixit, Magister dilecte, restat adhuc una non descripta. At ille: Bene inquit, consummatū est, ueritatē dixisti. Accipe caput meum in manus tuas, quia multum me delectat federe ex aduerso loco sancto meo, in quo orare solebam, ut & ego sedens patrem meum inuocare possim. Et sic in pauimen-

to suæ casulæ decantans, Gloria patri & filio & spiritui sancto, & cætera, ultimum ex corpore exhalauit spiritum. Atque sine dubio credendum est, quia pro eo quòd hic semper deuotissimus in Dei laudibus laborauerat, ad gaudia desideriorum cœlestium anima eius ab angelis portaretur. Omnes autem qui audierunt & uiderunt obitum Bedani patris nostri, nunquam se uidisse alium in tam magna deuotione, atq; tranquillitate uitam finisse restabantur: quia ut audisti, quousque anima eius in corpore fuit, Gloria patri, & alia quædam ad gloriam Dei cecinit, & manibus expansis Deo gratias agere non cessabat. Scire autem debes, quia adhuc multa narrari & scribi possent de eo, sed nunc breuitatem sermonis in cruditione linguæ meæ facit. Attamen cogito Deo adiuvante, ex tempore plenius de eo scribere, quæ oculis uidi, & auribus audiui.

F I N I S.

